6
5 L
14

VI. n3.

COMMENTARII EXEGETICI IN APOCALYPSIM IOANNIS APOSTOLI,

AVCTORE

BLASIO VIEGAS LVSITANO, EBORENSI,
Societatis IESV, Doctore Theologo, & publico ſacrarum
literarum in Eborenſi eiuſdem Societatis
Academia profeſſore:

IN HAC VLTIMA EDITIONE RECOGNITI,
& multis in locis emendati.

CVM INDICE GEMINO: ALTERO INSIGNIVM
locorum Sacræ Scripturæ, qui toto hoc aureo opere explicantur:
Altero rerum & verborum notatu digniſſimorum.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Domus Romanæ Ministrantium Infirmis.

TVRNONI,
Sumptibus Horatij Cardon.

M. DCXIV.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

CENSVRA OPERIS.

Ex mandato ſupremi ſenatus ſanctæ Inquiſitionis legi hos commentarios in Apocalypſim Ioannis Apoſtoli, Doctore Blaſio Viegas Luſitano Societatis IESV, publico ſacrarum literarum profeſſore in Eborenſi eiuſdem Societatis Academia auctore. Nihil habent, quod fidei Orthodoxæ repugnet, aut ſanctæ matris Eccleſiæ definitionibus contradicat, ſed potius doctrinam ſanam, & dictis ſanctorum Patrum conformem. Quare in communem omnium vtilitatem digni erunt, qui excudantur.

Fr. Emmanuel Coelho.

Facultas ſupremi Inquiſitionis Concilij.

Poſſunt excudi hi commentarij in Apocalypſim. Eboræ, 2. Martij, 1599.

Martin Afonſo de Mello. *Ruy Perez da Veiga.*

Facultas Archiepiſcopi Eborenſis.

Theotonius Dei, & Apoſtolicæ Romanæ ſedis gratia Archiepiſcopus Eborenſis indignus Commentarios exegeticos Doctoris Blaſij Viegas ex Societate IESV in Apocalypſim Ioannis bona ex parte perlegimus, factaque ex noſtra commiſſione diligenti inquiſitione nihil in eis contra fidẽ, & bonos mores eſſe cognouimus: ſed potius ea eſt Doctoris ſapientiſſimi doctrina, & Chriſtiani pectoris pietas, atque in enuendis difficillimis ſacræ prophetiæ ſenſibus fœlicitas, atque ingenium, ad animoſque iu rerum ſupernaturalium, & cæleſtis Hieruſalem deſiderium inflammandos vis, & efficacia, vt non ſolùm illi concedamus facultatem hoſce commentarios imprimendi; ſed noſtræ etiam Academiæ gratulemur, quòd tam doctos, pios, & inſignes viros & aluerit, & conſummatos viderit.

Eboræ, in noſtra Carthuſia Scala cæli, die ſexta Aprilis, ann. Domini 1599.
Archiepiſcopus Eborenſis.

Facultas ſenatus Regij.

Poſſunt mandari typis hi commentarij in Apocalyſim. Oliſipone, 22. Februarij, 1601.

Pereira. *D. Daguiar.* *Fonſequa.*

Facultas Prouincialis Societatis IESV *in Prouincia Luſitaniæ.*

Ego Chriſtophorus a Gouuea Præpoſitus Prouincialis Societatis IESV, in Prouincia Luſitaniæ, poteſtate ad id mihi facta a Reuerendo admodum Patre Claudio Aquauiua Præpoſito noſtro Generali, facultatem concedo, vt commentarij in Apocalypſim Beati Ioannis Apoſtoli, à Patre Blaſio Viegas Doctore Theologo noſtræ Societatis, & publico ſacrarum literarum in noſtra Eborenſi Academia profeſſore compoſiti, & eiuſdem Societatis grauium, doctorúmque virorum iudicio examinati, & approbati typis excudantur. In quorum fidem has literas manu noſtra ſubſcriptas, ſigillóque noſtro munitas dedimus. Eboræ in noſtro Collegio, 16. Kalendas Iulij, anni 1599.

Chriſtophorus à Gouuea.

ODOARDO FARNESIO S. R. E. CARDINALI AMPLISSIMO,

BLASIVS VIEGAS SOCIETATIS IESV SALVTEM, ET FOELICITATEM.

LVCVBRATIONES noſtras in Apocalypſim Ioannis pluribus haud dubiè refertam ſacramentis, quàm verbis, nunc tandem in lucem damus ſub luce tua, Odoarde clariſſime. Suſtinuimus opus, quoad licuit, & pluribus licèt annis preſſum, quã ille moneat, nec ſic tamen in animo erat ancipiti iudiciorum aleæ cõmittere. Arcebat à publico non vulgaris difficultas, quæ Iuſtini, Irenæi, aliorúmque ſapientiſſimorum hominum non tam exercuit, quàm fatigauit ingenia, vt illud de Eccleſia apud Zachariam aptè mihi quadrare in Apocalypſim videatur, quòd eam Deus tanquam lapidem oneris cunctis ingeniis, vt illam cunctis populis, poſuerit, in quo extollendo omnium interpretum vires non ſine laſſitudine probarentur, ad inſtar ſphæræ illius æneæ grauiſſimi ponderis, quam ſe Hieronymus Athenis iuxta ſimulacrum Mineruæ vidiſſe teſtatur, ſciſcitatûmque de vſu accepiſſe, Athletarum in illa maſſa fortitudinem comprobari. Quî nos igitur ſphæram magnitudine planè cœleſtem, pondere æneam, quæ vel ipſa ſpecie, moléque pleroſque alioqui robuſtiſſimos, vel à periclitandis in ſe viribus deterruit, vel pertinaciter inſtantes in ipſo nixu fregit, non dico in ſublime ſuſpendere, ſed impellere tantùm conaremur, qui non ſumus vlla ex parte cum tantis Athlantibus conferendi? Ceterùm diffidenti iam, ac penè deſperanti illud ſubijt, etſi ſingulis tractatoribus inuictum ſphæræ pondus non cederet; attamen ſi vniuerſi concurrerent, aliquantulum poſſe ſubleuari. Itaque non fruſtrà noſtram locari operam, ſi collectis in vnum ſuperiorum interpretũ viribus nos ſimul adni-

teremur, noſtríſque in ſacram Scripturam ex diuturna eius, Patrumq́; lectione decerptis obſeruationibus, reliquorum conatibus non nihil adiumenti afferremus. Vt enim ſcitè dixit D. Auguſtinus, in hoc rerum genere, nec eſt maioribus inuidendum, nec de minoribus deſperandum. Verùm nec ſic elabimur: cùm enim ipſum per ſe opus obſcuriſſimum iuxta ſit, ac maximè Diuinum, habent ad manum Argi iſti, qui non tam ſeruandis, quàm obſeruandis alienis operibus excubant, quò poſſint interpretem vel proiectæ audaciæ, quòd difficillima tentare, vel quòd ſacratiſſima contingere auſus fuerit, inſignis arrogantiæ criminari. Hæc vna nimirùm cauſa, vt cæteræ abeſſent, ſatis foret, vt te, Odoarde Cardinalis ampliſſime, hiſce noſtris commentariis patronum aduocarem, quippe qui viderem, ſub iſto antiquiſſimo tuo generis, nominíſque ſplendore, ſecurè poſſe tenebricoſum opus ſine audaciæ crimine prodire, & ad cœleſtia, Diuináque myſteria ſine inſimulatione arrogantiæ aſpirare. Sed alia ſunt, Odoarde, quæ cùm dixero, mirum non videbitur, ſi homo Luſitanus, atque in Luſitania educatus, vbi tanta copia eſt clariſſimorum Principum, Mæcenatem mihi, & patronum in Italia quæſierim. Vnum eſt gentis decus, alterum Religionis officium, illud nomine, hoc ipſo cognomento præfers, vt iam neque Odoardus externus Luſitano homini, neque Farneſius alienus Societatis alumno cenſeri debeas. At enim, vt ab ſtemmate ordiar gentilitio, quis Odoardum cùm audit, non ſtatim recordetur Odoardi illius aui tui, Emmanuelis inuictiſſimi, ac fæliciſſimi Luſitaniæ Regis filij, à quo Maria mater tua omnis memoriæ princeps, Deo ſanè auſpice, procreata, & Alexandro Parmenſi Duci, domi bellíque ſpectatiſſimo Principi locata cùm te edidit, Luſitaniæ regno eximium decus, Italiæ cœlo ſplendidiſſimum addidit ſidus. Quibus tu, Odoarde, parentibus minimè te indecorum, ac degenerem præbuiſti. Miratur Italia, Romáque potiſſimùm, quòd tantùm comitate, ſuauitate morum, modeſtia, pietate, ſenili in iſta ætate prudentia, omniúmque pulcherrimarum virtutum ſplendore luceas: ego porrò mirarer potiùs, ni luceres, in quem tot, tantáque Regum, ac Principum maximorum, à quibus trahis originem, lumina non fortuitò incidant, ſed certò iaciantur. Quidni ſuſpicere in te liceat non adumbratam, ſed ad viuum expreſſam pietatis imaginem, quæ in Alfonſo Henrico, regni Portugalliæ parente, auctoréque reſplenduit, qui cum bellica virtute, rerúmque geſtarum gloria nulli eſſet veterum Imperatorum ſecundus, nihil tamen vnquam glorioſius exiſtimauit, quàm Deum piè colere, opimáque illa ſpolia, quæ debellatis Regibus detrahebat, amplis Religioſorum cœnobiis exædificandis; templíſque ſanè magnificis extruendis conſecrare. Nil mirum liberalitatis in te micare lumina, qui in maioribus tuis numeres Regem Dionyſium, tanta liberalitate Principem, vt cùm inter Fernandum Caſtellæ, & Iacobum Aragoniæ Reges de ipſo regnandi iure delectus arbiter,

biter, eius controuerſiæ componendæ cauſa in Caſtellam, Aragoniámque iuiſſet, nullum vtriuſque regni virum primarium prætermiſerit, quin regia planè munificentia ampliſſimis muneribus exornauerit, ipſíque Aragoniæ Regi magnam vim auri mutuam petenti, mutuam illam quidem dare renuerit, ſed duplo tamen maiorem gratis donauerit. Et ne ſingulos Luſitaniæ Reges percenſeam, cui admirationem non iniiciat tuum iſtud ardentiſſimum religionis, rerúmque omnium ſacrarum ſtudium, qui paulò attentiùs contempletur ſolem illum Orientis Emmanuelem proauum, & Ioannem hoc nomine III. patruum magnum tuum, qui religionis ardore, amplificatione fidei, & in Romanam iſtam ſedem ſtudio nihil vnquam antiquius habuerunt? Iam verò ſi habenda erat officij ratio, iniuſtè profectò facerem, ſi Farneſiorum familiam Societatis noſtræ parentem, & altricem præterirem. Eam Paulus III. Pontifex Maximus gentis veſtræ decus, ornamentúmque ſingulare vix dum natam Pontificio ſinu peramanter excepit, & cum Apoſtolica auctoritate confirmauit, quaſi paterna benedictione ſaluam, & incolumem eſſe precatus eſt, paulò poſt creſcentem, augeſcentémque in dies benignus parens fouit. robuſtiorem effectam nouis amplificauit muneribus, ac Pontificiis, iiſque ampliſſimis facultatibus pro incredibili aduerſum nos amore, propenſioneque locupletauit. Non diſſimili fuit in nos voluntate patruus tuus Alexander Cardinalis Farneſius, cui vt Paulum III. auum ſuum, Alexandrum quoque anteà nominatum omni ex parte referret, idem tantùm locus defuit, merita certè loco illo, & imperio digna minimè defuerunt. Quàm ille vnquam nos ornandi occaſionem prætermiſit? Quam non rerum noſtrarum quà gratia, quà auctoritate, quà opibus propugnationem, defenſionémque ſuſcepit? Itaque extare æternum voluit ſuæ erga nos voluntatis, & munificentiæ monimentum Romanum iſtud templum profeſſæ domus, immenſis à ſe ſumptibus, & magnifico opere perfectum, quin ipſam quoque domum à fundamentis erigere cogitabat, niſi illum Deus dignum tanto Principe opus molientem morari ampliùs in terris non noluiſſet. Quod tu opus, Odoarde, tibi, vt par eſt credere, Diuino conſilio, & prouidentia reſeruatum, cum pari animi magnitudine, ſingularíque liberalitate modò aggrederis, conficiendúmque ſuſcipis. His itaque maioribus non ſatis duxiſti in generis antiquitatem, & ſplendorem, virtutúmque omnium ornamenta ſuccedere, niſi in amorem quoque, & voluntatem ſuccederes, támque ad viuum illos & natura, & affectu exprimeres, vt qui te videret, duos in vno Odoardo recordari poſſet Alexandros. Itaque nos cùm amas, verè te Farneſium, cùm ornas, geminum Alexandrum præbes. Quod ad me attinet, iniquus profectò eſſem, ſi Societatis alumnus tam aſſiduum, peramantémque Societatis patronum non adamarem; & aliquo grati animi, amo-

riſque testimonio noſtrum in te ſtudium non ostenderem. Nec enim, quia id quod debebam, haud poſſem, debui id, quod poteram, prætermittere: eò vel maximè, quod non putaui Claudio Aquauiuæ Generali Præpoſito, ac Parenti noſtro digniſſimo quicquam me gratiùs facturum, quàm ſi te, quem ille vnicè diligit, præcipuè colerem, ſuóque ac totius Societatis nomine noſtram in te, tuóſque voluntatem, vel hinc ex longinquis Luſitaniæ oris aperirem. Accipe igitur, Odoarde clariſſime, hoc qualecumque eſt, noſtræ voluntatis officium, exiguum per ſe licet, ſed ex magno tamen amore, tuiq́; obſeruandi voluntate profectum, ex qua magni Principes potiſſimùm ſolent oblata ſibi munera, non ex rerum ipſarum magnitudine æſtimare.

Vale.

FERNAN-

FERNANDVS REBELLO
SOCIETATIS IESV, D. THEOLOGVS,
ET ACADEMIÆ EBORENSIS CANCELLARIVS,
Studioſo lectori S.

BENE erat in prælopræſens opus, quod Blaſius Viegas ex Societate noſtra in Ioannis Apocalypſim ſumma cum diligentia per longum tempus apparauerat: cùm præuertente Deo anchoræ iactum, præreptus nobis morte fuit immatura, noſtro non ſolùm, ſed magno etiam literarum detrimento. Erat enim vir planè admirabilis, neque religione tantùm, ſed omnibus Chriſtiani Doctoris numeris abſolutiſſimus. Iudicio quidem peracri, ingenio acuto, linguarum peritia inſignis, & in Diuinis literis, vt qui maximè, verſatus. Dedit luculentum veritatis huius teſtimonium Conimbricæ primùm, Eboræ deinde, ſeu concionatorem ageret, ſeu Scripturarum interpretem. Teſtantur id demum palam quàm plurima ſacræ paginæ volumina, quæ fauſtis audientium acclamationibus, magnáque nominis celebritate vtrobique, præſertim in Academia Eborenſi interpretatus publicè fuit. Eratque ſpes fore, vt è tam feraci, fœcundóq; ſolo vberiores in ſingulos dies fructus prouenirent: ſed in tanto rerum incremento, quæ mors illum medio currentem curſu intercepit, eadem nobis ſpes illas ingentes, quas ſpectata eius virtus, ſpectatúmque ingenium in omnium animis concitauerat, non ſine magno doloris ſenſu præcidit. Ille quidem alacris, & meliori ſpe plenus ad ſuperos, vt credi par eſt, aſcendit, eorum ſuſcepturus laborum præmia, quos tum concionando, tum Diuinas literas interpretãdo præclara non minùs ſanctitatis, quàm ſapiętiæ teſtificatione per multos annos excepit. Nos ſpe noſtra deiecti vitæ ludibria, & humanarum rerum inconſtantiam incuſabimus. Quanquam ſi ad fructum illum, quem ex eius laboribus Luſitania percepit vniuerſa, attendamus, affirmare iure poſſimus, ſibi parum, nobis verò vixiſſe multùm. Quæ tanta eſt, vt maior nulla ſit, vel vno teſte Platone, excellentiſſimorum Heroum laus, parùm ſibi, multùm verò reliquis vixiſſe. Solabitur etiam mœſtum tanti viri deſiderium, mœrorémque aliqua ex parte leuabit è reliquis eius operibus hoc vnum, quod abſolutum iam, & ad tectum, vt aiunt, faſtigiúmque perductum reliquit. Viſum namque eſt Academiæ moderatoribus, præcipuè verò Reuerẽdo admodum Patri noſtro Generali Claudio Aquauiua, vt in publicam literatorum vtilitatem excuſum, ne fato occumberet eodem, communi hominum luce frueretur. In illius commendatione non eſt, quòd multus ſim: qua ſit ingenij ſubtilitate elaboratum, qua claritate conſpicuum, quantum denique ex eo Diuini verbi præconibus extare poſſit emolumenti, lectorum facio iudicium.

EMMA

EMMANVELIS PIMENTÆ SOCIETATIS IESV IN LAVDEM Auctoris Epigramma.

QVAE ſunt, quæ fuerant, quæ facta nouiſſima fient,
Continet obſcura non ſine nocte liber.
Non nox vna ſacris, ſed adeſt nox plurima chartis:
Ambiguum eſt, tenebris quæ magis atra ſuis.
Pagina nulla caret Diuino ænigmate, nodo
Nulla caret multo littera, nullus apex.
Clauſa patent demptis reſerata volumina ſignis:
Plurima, poſt libri ſigna ſoluta, latent.
Loricatæ abeunt miranda in bella locuſtæ,
Cynthius apparet luridus, aſtra cadunt.
Bellua procedit, denſis quæ cornibus horret:
Bella ciet, vincit, vincitur, icta cadit.
Ponitur imperiis cunctis modus, occidit orbis,
Surgit ab occaſu pulchrior ipſe ſuo.
Abdita panduntur, clarent obſcura, retexti
Soluuntur nodi, quæ latuere, patent.
Lux de nocte venit, rutilant vt lumina noctes:
Ingenio felix, qui valet iſta ſuo.
Quomodo mortalis mens immortalia nouit?
Quomodo clauſa aperit, quomodo tecta patent?
Auctori, clauem geſtat qui Dauidis, inquit:
Clauſa aperi (clauem commodo) claue mea.
Sic duo conueniunt, Auctor maturus, & Agnus:
Iſte ſacram clauem præſtat, at ille manum.

Facultas R.P. Prouincialis Societatis IESV, in prouincia Lugdunenſi.

ANtonius Suffren Prouincialis Societatis IESV, in Prouincia Lugdunenſi, iuxta Priuilegium eidem Societati à Regibus Chriſtianiſſimis Henrico III. 10. Maij 1583. & Henrico IV. 20. Decembris 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante, 14. Febr. 1611. conceſſum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiuſdem Societatis hominibus compoſitos, abſque ſuperiorum permiſſione imprimant: permittit Horatio Cardon Lugdunenſi Bibliopolæ, vt *Commẽtarios in Apocalypſim auctore Blaſio Viegas eiuſdem Societatis*, ad ſex proximos annos imprimere, ac liberè diuendere poſſit. Datum Lugduni die 5. Nouemb. 1613.

SVFFREN.

COMMENTARII EXEGETICI IN APOCALYPSIM IOANNIS APOSTOLI.

Auctore Blaſio Viegas Luſitano, Societatis IESV, Doctore Theologo, & publico ſacrarum literarum in Eborenſi eiuſdem Societatis Academia Profeſſore.

Vtrùm liber Apocalypſeos Canonicus ſit, & à Ioanne Apoſtolo conſcriptus.

SAPIENTER in lib. de Præſcriptionibus aduerſus Hæreticos ſcriptum reliquit Tertullianus; Eò prolabi Hæreticorum præſumptiones, vt nolint agnoſcere ea, per quæ reuincuntur, quaſdámque idcirco Scripturas non recipere, & ſi quas recipiunt, adiectionibus, & detractionibus ad ſui inſtituti diſpoſitionem interuertere: quod Irenæus etiam lib. 3. aduersùs hæreſes, Origenes in 2. cap. epiſt. ad Roman. D. Cyprianus lib. de vnitate Eccleſiæ, D. Auguſtinus lib. 7. de Geneſi ad literam, Vincentius Lyrinenſis de prophana hæreſum nouitate, aliíque nobiles Patres adnotarunt. Nimirum cùm Hæretici pondere, & auctoritate grauiſſima Scripturarum ſe premi ſentiunt, & in ſuis nihilominùs erroribus perſiſtunt, eò per contradicendi libidinem venire coguntur impudentiæ, vt ſacrorum librorũ canitiem antiqua ſuperiorum temporum ſucceſſione venerabilem impudenter contemnere, auctoritatémq; omnium veterum Patrum conſenſione teſtatiſſimam impiè eleuare conentur. Eo conſilio Manichæi Pentateuchum, imò & vniuerſos veteris inſtrumenti libros, vt Auguſtinus teſtatur libro de vtilitate credendi, contra Manichæos cap. 2. & lib. 4. contra Fauſtum Manichæum, & Euſebius lib. 5. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, capite vltimo; alij Hæretici Euangelia, vt refert idem Aug. lib. 2. Retractationum, cap. 16. alij omnes Pauli epiſtolas, vt ait Euſebius lib. 3. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. c. 27. Irenæus lib. 1. contra hæreſes, c. 26. & Origenes in Pſal. 82. alij epiſtolam Iacobi, alij alia ſacra volumina minimè ferenda temeritate reiecerunt. Non diſſimili igitur audacia, quia videbant plurimas à ſe vel primum confictas, vel rurſus ab inferis excitatas hæreſes clariſſimis Apocalypſeos Ioannis teſtimoniis, quæ ſuis locis indicabimus, radicitùs conuelli, eam omninò ex albo canonicorum librorum expungere, atq; adeò à Ioanne Apoſtolo cõſcriptam negare auſi ſunt:

1.
Tertul. c. 17.
Impudentia Hæreticorũ in reiiciẽdis libris canonicis.
Irenæus.
Origenes.
Cyprianus.
Auguſtinus.
Vincen. Lyr.
Auguſtinus.
Euſebius.
Irenæus.
Origenes.
Qui Apocalypſim expungunt à canone ſacrorum librorum.

Tertullian. Epiphanius. Philaſtrius. Auguſtinus. Didacus Paiua. Euſeb. Cæſar.

quanquàm non defuere etiam ex Catholicis, qui Canonica libri auctoritate retenta, de auctore dumtaxat aliquando dubitarunt. Et quidem quod attinet ad auctoritatem, eam negarunt Marcioniſtæ, quemadmodum refert Tertullianus lib. 4. contra Marcionem: & Theodotiani, ſicut tradit Epiphanius hæreſi 51. & 54. Alogi, ſiue Alogiani, vt referunt Epiphanius, Philaſtrius, & Auguſtinus, quos imitati ſunt ſuo more noſtri temporis Hæretici, in quibus eſt Lutherus, Brentius, & Kemnicius, contra quem diſputat Didacus Païua lib. 3. defenſionis fidei

2. De authore libri qui dubitauerint.

Tridentinæ. Ex Catholicis vnus Caius antiquus auctor in Hæreticorum iuit ſententiam, Apocalypſim à Cherintho inſigni Hæretico fuiſſe compoſitam, vt auctor eſt Euſebius Cæſarienſis lib. 3. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, cap. 28. Fundamentum huius erroris fuit, quia auctor huius libri nomen ſuum ſolicitè inculcat, quod alienum eſt, inquiunt, à conſuetudine ſcriptoris ſacri.

3. Apocalypſis & liber canonicus, & à Ioãne Apoſtolo conſcriptus.

Dion. Areo. Irenæus. Iuſtinus. Hippolytus. Tertulliao. D. Hilarius. D. Athanaſ. Clemens Alexand. Origenes. D. Cyprian. D. Epiphan. Ruffinus. D. Ioan. Da. D. Ambroſ. Euſebius. Dion. Alex. D Chryſoſt. D. Auguſt. D. Hieron. D. Iſidorus. Innocent. Gelaſius. Conc. Ancy. Conc. Tole. Conc. Trid.

Quod verò attinet ad auctorem, præter Caium prædictum, qui Cherintho librum adſcripſit, Dionyſius Alexandriæ Epiſcopus apud Euſebium lib. 4. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, cap. 24. & 26. & lib. 7. cap. 23. de auctoritate libri non dubitãs, de auctore tamen dubitauit, num videlicet eſſet Ioannes Apoſtolus, an alius quidam Ioannes Presbyter. Coniectura eius ea fuit, quia in Græcis codicibus, auctor, non Ioannes Euangeliſta, ſed Ioannes Theologus nominatur.

Cæterùm librum hunc Canonicum eſſe, & à Ioanne Apoſtolo conſcriptum, conſtans fuit totius antiquitatis ſententia. Etenim vt Canonicum, & Ioannis Apoſtoli nomine, citarunt omnes veteres Patres, tam Græci, quàm Latini, Dionyſius Areopagita cap. 3. Eccleſiaſticæ Hierarchiæ, Irenæus lib. 5. aduerſus hæreſes Valentini prope finem, Iuſtinus Philoſophus, & Martyr in Dialogo cum Thryphone, Hippolytus de conſummatione Mundi, Tertullianus lib. 4. contra Martionem, & in Scorpiaco aduerſus Gnoſticos, D. Hilarius præfatione in pſalmos, D. Athanaſius in Synopſi, Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædagogi, cap. 12. Origenes eius diſcipulus homilia 7. in Ioſue, & homilia in pſalmum primum, D. Cyprianus libro de exhortatione martyrij, cap. 3. Epiphanius hæreſi 51. 54. & 76. Ruffinus in expoſitione Symboli, D. Ioannes Damaſcenus lib. 4. fidei Orthodoxæ, c. 18. D. Ambr. in pſal. 40. Euſebius in Chronicis, Diony. Alexand. apud Euſebium l. 4. c. 24. & 26. & lib. 7. c. 23. D. Chry. hom. 3. in Pſal. 91. D. Aug. tractatu 36. in Ioannem, & lib. 2. de doctrina Chriſtiana, cap. 9. D. Hier. in epiſtola ad Paulinum, & in epiſtola ad Dardanum de terra promiſſionis, D. Iſidorus lib. 6. Etymol. c. 1. Innocentius primus epiſtola 3. ad Exuperiũ Tholoſanũ, Gelaſius in canone de libris Canonicis: è quibus Iuſtinus, & Irenæus Apocalypſim ſuis cõmentariis illuſtrarunt, quemadmodum teſtatur D. Hiero. lib. de viris illuſtribus, in Ioanne. Eandem veritatẽ definiuit Concilium Ancytanum ante mille, & ducentos annos, canone vltimo, quod fuit approbatum in ſexto Concilio generali, Concilium Toletanum quartum canone 16. denique Tridentinum ſeſſ. 4.

4. Refelluntur ſophiſmata Hæreticorũ. Ioan. Apoſt. per excellẽtiam Theologus. Dion. Areo. Hippo. mar. Epiphanius. Cyril. Alex. Cyr. Hiero. D. Athanaſ. D. Chryſo. Suidas.

Prior Hæreticorũ calumnia ex imperitia proficiſcitur. Quis enim neſcit, Hieremiam ſæpiſſimè nomen ſuum inculcare, & Danielem à c. 7. penè ſingulis verſibus repetere, *Ego Daniel.* Quod ſi non fecit in Euangelio Ioannes, id cauſæ fuit, quia ibi hiſtoriã, nõ vaticinia ſcribebat. Poſterior etiã facilè reiicitur ex eo, quòd Ioannes non ſemper Apoſtolus, aut Euangeliſta, ſed per antonomaſiam ſiue excellentiã Theologus appellatur. Sic enim eũ appellarunt Dionyſ. Areopagita ad eum ſcribens, Hippolytus Martyr oratione de conſummatione ſeculi, Epiphanius hæreſi 51. Cyril. Alexandr. li. 3. de Trinitate, Cyrillus Hieroſolymitanus Catech. 12. D. Athanaſ. in oratione contra idola, D. Chryſoſt. proœmio in Pſal. 37. Suidas in Ioanne, & alij. Iam verò quòd Caio homini catholico in mentem

vene-

venerit, Apocalypſis libri maieſtatẽ Cherintho inſigni Hæretico adſcribere, demirari ſatis non poſſum. Nam Cherinthi hæreſes illæ fuerant, teſte Irenæo lib. 1. aduerſus hæreſes, c. 25. Mundum non fuiſſe à Deo conditum, ſed à virtute quadam ſeparata: IESVM natum more hominum cæterorum; ſed deſcendiſſe Chriſtum in eum poſt baptiſmum in ſpecie columbæ, Chriſtumque tempore paſſionis exceſſiſſe à IESV. Itaque IESVM tantùm paſſum eſſe, & reſurrexiſſe, Chriſtum verò immortalem perſeueraſſe, & teſte Tertul. lib. de Præſcriptionibus, cap. 48. Deum Hebræorum non Dominum, ſed Angelum fuiſſe; & teſte Epiphanio hæreſi 28. Chriſtum adhuc non reſurrexiſſe, ſed reſurrecturum ſimul cum aliis in die iudicij, conſtat etiam ex Philaſtrio libro de hæreſibus, cap. 37. eum blaſphemaſſe Martyres, & habuiſſe in honore Iudam proditorem. Perſpicuum eſt autem omnes huiuſmodi hæreſes nullo alio ex libro luculentiùs confutari poſſe, quàm ex libro Apocalypſis, quemadmodum ſuis locis indicabimus.

Cherinthi hæreſes quæ. Irenæus. Tertullian. Epiphanius. Philaſtr. Cherinthi hæreſes cõfutantur ex Apocal.

Quærat aliquis, nùm Ioannes Apocalypſim ante Euangelium ſcripſerit? 5.
Plerique exiſtimarunt Ioannẽ ſcripſiſſe Euangelium, cùm exularet in inſula Pathmo: vbi conſtat ex hoc primo cap. eum prophetiæ ſpiritu afflatum, Apocalypſim literis mandaſſe. Ita ſentiunt Dorotheus in Synopſi. Athanaſ. ſimiliter in ſua Synopſi. Niceph. lib. 2. hiſtoriæ, c. 42. & lib. 3. cap. 9. & Theoph. in præfatione ſuper Euangelium Ioannis. Cæterùm multò eſt probabilius, Ioannem ſcripſiſſe Euangelium in Aſia minori, & Epheſi, poſtquàm fuerat reuerſus ab exilio, atque adeò poſt iam ſcriptam Apocalypſim; quæ ſententia eſt Epiph. hæreſi 51. qui addit, ſcripſiſſe Euangelium poſt annos nonaginta vitæ ſuæ, quod contigit triennio ante obitum. Eadem eſt Bedæ ſententia lib. de ſex ætatibus Mundi, & in præfatione ſuper Euangel. Ioan. & D. Hieron. lib. de viris illuſtribus in Ioanne: imò, vt videtur, Dionyſij Areopagitæ epiſtol. 10. quæ eſt ad Ioannem, vbi ei regreſſum ab exilio prædicit his verbis, *Ex Pathmi cuſtodia dimittendus es liber, & in Aſiaticam terram reuerſurus, illicque perages boni Dei imitationes, eáſque poſteris trades*: quibus vltimis verbis videtur Dionyſ. Euang. Ioan. indicaſſe. Denique poteſt probari ex vltimis verbis decimi capitis Apocalypſis, quæ ſic habent: *Oportet* (inquit Angelus ad Ioan.) *te iterum prophetare gentibus, populis, linguis, & regibus multis.* Id quod perperam aliqui intelligunt de fine mundi, quo tempore exiſtimant Ioan. ſimul cum Enoch, & Helia venturum: qua de re fusè ad caput 10. diſputabimus.

Quo tẽpore Ioãnes ſcripſerit Apoc. Dorotheus. Athanaſ. Nicepho. Theophyl. Quo tempore, & loco ſcripſerit Euangelium. Epiphanius. Quo vitæ ſuæ anno. Beda. D Hieron. Dion. Areo.

De libri Apocalypſeos Nomine, Præſtantia, Difficultate, Argumento, Partitione.

APOCALYPSIS nomen Græcum eſt, reuelationem ſignificat, à verbo 6.
ἀποκαλύπτειν, quod eſt reuelare, quia nimirùm Deus Ioanni, & per Ioãnem Eccleſiæ reuelauit ea myſteria, quæ hoc opere continentur. Porrò καλύπτειν, idem eſt, atque obtegere: & quoniã præpoſitio ἀπὸ, apud Græcos ſæpe abſentiam, & remotionem ſignificat, inde eſt, quod ἀποκαλύπτειν ſi detegere atque reuelare, vt Leuit. 18. *Turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuæ non reuelabis*, Græcè οὐκ ἀποκαλύψεις, & Pſalm. 118. *Reuela oculos meos*, ἀποκάλυψον, codémque ſenſu vſurpatur ἀνακαλύπτω, vt Deutero. 21. *Non accipiet homo vxorem patris ſui, nec reuelauit operimentum eius*, οὐκ ἀνακαλύψει. Et Eſaiæ. 47. *Reuelabitur ignominia tua*, ἀνακαλυφθήσεται. *Ex verbo igitur* ἀποκαλύπτω, dicitur nomen ἀποκάλυψις, quod nomen (vt ait D. Hier. in comm. ſuper 1. c. epiſt. ad Gal. *Proprium ſcripturarum eſt, & à nullo ſapientum ſeculi apud Græcos vſurpatum, vnde mihi*, inquit, *videntur*,

Etymologia Apocalypſeos. Leuit 18 7. Pſal. 118. 7. Deut. 22. 30. Eſa 47. 3. D. Hierony. ἀποκάλυψις, nomen proprium ſcripturarum.

quemadmodum in aliis verbis, quæ de Hebræo in Græcum ſeptuaginta interpretes tranſtulerunt, ita & in hoc magnopere eſſe conatos, vt proprietatem peregrini ſermonis exprimerent, noua nouis rebus verba fingentes, & ſanare, cùm quid tectum, & velatum, a blato deſuper operimento oſtenditur, & proferturin lucem. Vſurpatur id nomen ſæpe tùm
1. Cor. 14. 26. in veteri, tùm in nouo Teſtamento, illúdque vulgatus interpres. 1. ad Cor. 14. transferre noluit, ſed vt erat Græcè reliquit, cum ita locum reddit. *vnuſquiſque veſtrum pſalmum habet, doctrinam habet, Apocalypſim habet, id eſt, miſteriorum reuelationem habet.*

Præſtantiam libri complexus eſt D. Hieron in Epiſt. ad Paulinum, cùm dixit, *Apocalypſis Ioannis tot habet ſacramenta, quot verba, parum dixi, pro merito voluminis; laus omnis inferior eſt, in verbis ſingulis multiplices latent intelligentiæ.* Dionyſius Alexandrinus apud Euſebium lib. 7. hiſtoriæ Eccleſiaſt. c. 23. *Admirabilem,* inquit, *in ſingulis capitibus rerum expectationem contineri ſuſpicor, etenim vbi illum non intelligo, altiorem quendam ſenſum verbis ineſſe cogito, neque de illis meo intellectu inquiro, & iudico, ſed fide potiùs acquieſcens, ſublimiora illa, quæ à me intelligantur etiam puto.* Et hæc quidem Dionyſius; qui tamen negauit Apocalypſim à Ioanne Apoſtolo conſcriptam, vt ſuperiùs diximus, de eius auctoritate non dubitans. Rectè etiam Ioachimus Abbas de Flore hanc prophetiam omnibus aliorum Prophetarum vaticiniis anteponit: id quod tùm ex auctore, qui ſupra pectus Domini in cœna recubuit, ex eoque tanquam ex perenni fonte ſapientiæ, altiſſimam rerum diuinarum cognitionem hauſit, tùm ex viſionum maieſtate, ac ſplendore, quæ omnibus veterum Prophetarum viſionibus antecellunt; denique ex rerum ipſarum, de quibus agit, dignitate, poterat demonſtrari, ex quo patet mirifica huius

Operis difficultas. operis excellentia. Iam verò difficultas ex eo apparet, quod reliquorum omniũ vatum propheriæ iam ferè omni ex parte completæ ſint, Ioannis verò vaticinia maiori adhuc ex parte ſuperſint implenda: quare rectè à pleríſque liber hic ille intelligitur, quem Ioannes vidit ſeptem ſignatum ſigillis Apoc. 5. vt eo loco

Libri argumentum quod. fusè diſputabimus. Libri materia eſt vniuerſæ Eccleſiæ à Chriſto fundatæ ſtatus, variáque perſecutionum genera, quas partim in ſua prima origine perpeſſa eſt: partim etiam nunc patitur: partim denique ad finem mundi paſſura eſt: ſimúlque eiuſdem Eccleſiæ illuſtriſſimæ victoriæ, ac triumphi. Quæ omnia idcirco referuntur, vt mali à vitiis deterreantur, boni verò ad perſeuerantiam in bono excitentur; neque quicquid tandem acciderit, animum deſpondeant, ſperantes fore, vt omnes has Eccleſiæ calamitates bona ſempiterna conſequantur. Deni-

Beda. Partitio Apocalypſis in ſeptem quaſi membra. que quod attinet ad partitionem, Beda præfatione ſua in Apocal. in ſeptem diuidit periochas, ſeu complexiones, in quarum prima poſt præfationem copioſam ad roborandam fidem fragilem, ac Domini paſſiones, poſterioréſque glorias enumeratas, ſimilem filio hominis cernit indutum, qui commemoraris iis, quæ in ſeptem Eccleſiis Aſiæ geſta, vel gerenda ſunt, generales totius Eccleſiæ luctas deſcribit, & palmas, vbi ſexto loco ſubiiciendos Eccleſiæ Iudæos, & tentationem vniuerſi orbis futuram, ſeque promittit citò eſſe venturum. In ſecunda, deſcriptis in ſede Dei quatuor animalibus, & viginti quatuor ſenioribus agnum videt apertis ſeptem libri ſigillis, conflictus, & triumphos Eccleſiæ reſerare futuros. Tertia; ſub ſpecie ſeptem Angelorum tuba canentium varios Eccleſiæ deſcribit euentus. Quarta: Sub figura mulieris parturientis, & draconis eam perſequentis, eiuſdem Eccleſiæ labores, & victorias aperit. Quinta: Per ſeptem Angelos ſeptem plagis nouiſſimis terram perfundit. Sexta: Damnationem meretricis magnæ complectitur. Septima, & poſtrema, vxoris agni de cœlo deſcendentis ornatum oſtendit, elegantiam etiam, atque pulchritudinem admiratur.

HYPO-

HYPOTHESIS, SIVE ARGVMENTVM CAPITIS.

Tripartito diſtribuitur. In prima parte, commendatur vniuerſum opus. In ſecunda, apponitur ſalutatio, vbi inſeritur honorifica Chriſti mentio. In tertia, declaratur totius libri quaſi ſubiectum, id eſt, Eccleſiæ perſecutio, & ſecuritas ſub typo ſeptem Candelabrorum aureorum, in quorum medio apparuit ſimilis filio hominis diuinam maieſtatem præ ſe ferens.

CAPVT PRIMVM.

APOCALYPSIS Ieſu Chriſti, quam dedit illi Deus palàm facere ſeruis ſuis, quæ oportet fieri citò: & ſignificauit, mittens per Angelum ſuum, ſeruo ſuo Ioanni, qui teſtimonium perhibuit verbo Dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti, quæcumque vidit. Beatus qui legit, & audit verba prophetiæ huius, & ſeruat ea, quæ in ea ſcripta ſunt: tempus enim propè eſt. Ioannes ſeptem Eccleſiis, quæ ſunt in Aſia, Gratia vobis, & pax ab eo, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt, & ſeptem ſpiritibus, qui in conſpectu throni eius ſunt, & à Ieſu Chriſto, qui eſt teſtis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps Regum terræ: qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo, & fecit nos regnum, & Sacerdotes Deo, & patri ſuo; ipſi gloria, & imperium in ſecula ſeculorum: Amen. Ecce, venit cum nubibus & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Et plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ: etiam Amen. Ego ſum A, & Ω, principium, & finis, dicit Dominus Deus, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt omnipotens. Ego Ioannes, frater veſter, & particeps in tribulatione, & regno, & patientia in Chriſto Ieſu, fui in inſula, quæ appellatur Pathmos, propter verbum Dei, & teſtimonium Ieſu, fui in ſpiritu in dominica die: & audiui poſt me vocem magnam, tanquam tubæ dicentis: Quod vides, ſcribe in libro: & mitte ſeptem Eccleſiis, quæ ſunt in Aſia, Epheſo, & Smyrnæ, & Pergamo, & Thyatiræ, & Sardis, & Philadelphiæ, &

Laodiceæ. Et conuerſus ſum, vt viderem vocem, quæ loquebatur mecum. Et conuerſus, vidi ſeptem candelebra aurea, & in medio ſeptem candelabrorum aureorum ſimilem filio hominis, veſtitum podére, & præcinctum ad mammillas zona aurea: caput autem eius, & capilli erant candidi, tanquam lana alba, & tanquam nix: oculi eius tamquam flamma ignis: & pedes eius ſimiles auricalcho, ſicut in camino ardenti: & vox illius tanquam vox aquarum multarum: & habebat in dextera ſua ſtellas ſeptem, & de ore eius gladius vtraque parte acutus exhibat: & facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua. Et cùm vidiſſem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus. Et poſuit dexteram ſuam ſuper me, dicens: Noli timere: egò ſum primus, & nouiſſimus: & viuus, & fui mortuus, & ecce, ſum viuens in ſæcula ſæculorum, & habeo claues mortis, & inferni. Scribe ergo quæ vidiſti, & quæ ſunt, & quæ oportet fieri poſt hæc. Sacramentum ſeptem ſtellarum, quas vidiſti in dextera mea, & ſeptem candelabra aurea: ſeptem ſtellæ, Angeli ſunt ſeptem Eccleſiarum: & candelabra ſeptem, ſeptem Eccleſiæ ſunt.

COM-

COMMENTARIVM
PRIMVM
EXEGETICVM DE EXPLANATIONE PRÆFATIONIS IOANNIS.

Explanatio illorum verborum: Apocalypſis Ieſu Chriſti, quam dedit illis Deus palàm facere ſeruis ſuis.

SECTIO PRIMA.

MORE prophetico Ioannes à diuina reuelatione vaticinia ſua grauiſſimis verbis auſpicatur, cùm ait: *Apocalypſis*, ſeu, *Reuelatio Ieſu Chriſti, quam dedit illi Deus.* Sic námque ferè Prophetæ ad excitandam attentionem, commendandamque ſuorum operum auctoritatem præfari ſolent, ad ea ſe, quæ mandare literis inſtituunt, non rationis humanæ præſidiis, & naturalis contemplationis viribus, ſed diuino planè inſtinctu, & afflatu perueniſſe, atq; adeò illa omnia, non vt hominum inuenta, dogmatáque philoſophica, ſed tanquam diuina placita, atque decreta accipi oportere. Eſt nihilominus inter illos in loquendi modo diſcrimen: quidam enim Viſionem ſuam, alij Viſiones Dei, alij Librum viſionis appellant: alij factũ ad ſe verbum Domini, quod communiùs eſt, in veſtibulo ſtatim ſuorum operum enunciant. Sed nemo ſanè grandiùs, nemo ſublimiùs, quam Ioannes, præfatus eſt, qui opus hoc, non Apocalypſim ſuam, ſed Apocalypſim Ieſu Chriſti nuncupauit: quantò enim Chriſtus omnibus omnino Prophetis magis excellit, tantò eſt nobilius, atque præſtantius opus aliquod, reuelationem Ieſu Chriſti, hoc eſt Ieſu Chriſto factam, quàm viſionem Eſaiæ, hoc eſt, Eſaiæ oſtenſam, aut verbũ Domini ad quempiam alium ex Prophetis factum appellare. Nam quòd hoc loco Apocalypſis Ieſu Chriſti non ſignificet apocalypſim, ſiue reuelationem à Chriſto factam Ioanni, quod aliquis fortaſſe putauerit, ſed potiùs ab ipſo Patre factam Chriſto, vt eſt communis ſententia, ex verbis conſequentibus exploratum eſt, cùm ſubiungitur: *Quam dedit illi Deus palam facere ſeruis ſuis.* 1.

Vaticinia non hominum inuenta, ſed Dei placita.

Apocalypſis eſt reuelatio Chriſto facta, ideóque præſtantior cæteris vaticiniis.

Nec verò mirum, ſi Ioannes illa ſcilicet mirabilis aquila, quam olim Ezechiel capite primo, cæteris animalibus eminere conſpexit, *Et facies*, inquit, *aquilæ deſuper* 2.

Ezech. 1. 11.

per ipſorum quatuor, pennis librata ſublimibus multò altiùs, quàm reliqui omnes Prophetæ ſua vaticinia ordiatur: cùm etiam multò ſublimiùs, quàm reliqui Euangeliſtæ, qui ſapientiæ magnitudine excelluere Prophetis, in Euangelio conſcribendo ſeſe leuiſſimis alis extulerit, & ab ipſius Diuini Verbi in altiſſimo, & penitiſſimo Patris ſinu reſidentis æternitate, Diuinitatéq; Euangelium inchoauerit: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Quid porrò non ſublime, non excellés ab illius ore prodire potuiſſet, qui in ipſo Ieſu pectore, in quo erant omnes theſauri diuinæ Sapientiæ reconditi, in vltima illa cœna recubuit, indéque altiſſimam diuino beneficio cognitionem hauſit? Tunc nimirum, vt Petri Damiani ſermone 1. de excellẽtia Ioannis Euangeliſtæ verbis vtar, ſupereminentem diuinæ ſcientiæ celſitudinem diuinitus illuſtrata mente concepit, cùm in ſacroſancto myſticæ cœnæ conuiuio ſupra pectus recubuit Redemptoris. Et quia in pectore IESV. ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ reconditi ex illo cœleſtj gazophylacio ſummã traxit, vnde noſtræ paupertatis inopiam copioſa liberalitatẽ ditauit. Ex illo, inquam, nobis ærario diuitiarum copias attulit, & in communem totius mundi ſalutẽ bene prodigus erogauit. Imò ſuper fontem perennis vitæ recubuit, vt ipſe tunc ſemper manantia fluenta diuinæ doctrinæ hauriret, & eadẽ nobis poſtmodùm præfixo certi temporis articulo propinaret: magnus videlicet paradiſi fluuius, qui ex principali ſui fontis origine profluens, & vberiori cœleſtium chariſmatum inundatione procedens ſquallentia deſerta humanarũ mentium irrigat, & ad proferenda bonorum operum tanquàm nouarũ frugum germina, vberrima fertilitate fœcundat.

Ioannes vt Euãgeliſtis, ſic Prophetis eminentior. — *Pet. Dam.* — *Ex Christi pectore quãta hauſerit Ioan. Pectus Chriſti, cæleſte ærariũ.* — *Ioãnnes paradiſi fluuius.*

3\. *Quomodo potuerit reuelatio Chriſto fieri.*

Suboritur tamen hoc loco illa dubitatio, quo ſenſu Ioannes hoc opus Apocalypſim, ſiue Reuelationem IESV Chriſti, hoc eſt, IESV Chriſto factam inſcripſerit? Cùm enim Chriſtus, & quatenus Deus ex omni æternitate, & quatenus homo à primo vſque ſui conceptus articulo perfectiſſima rerum omnium cognitione fuerit cumulatus; planè videtur tot, tantorúmque myſteriorum, quæ hoc volumine comprehenduntur, Apocalypſim, ſiue Reuelationem ei de nouo fieri minimè potuiſſe. Qua quidem in re illud in primis eſt pro certo ſtatuendũ, non eſſe hoc loco ſermonẽ de Chriſto, vt Deus eſt: ſic enim nihil ei potuit reuelari. Quanquàm enim etiam, vt Deus eſt, ſcientiam rerum omnium à Patre habeat: ea tamẽ cognitio nullo pacto Apocalypſis, ſiue Reuelatio appellari poteſt, cùm reuelatio comparatione eius, cui fit, ſit abſcõditæ, & occultatæ rei manifeſtatio: Chriſto autem ſecũdùm Diuinam naturam nihil occultum eſſe potuerit, quippe cui, vt Deus eſt, conuenit per naturam clara, atque euidens tametſi à Patre accepta cognitio. Vnde intelliges non ſecum cohærere expoſitionem Bedæ conſentire videtur hoc loco, cùm dicitur *Apocalypſis* Ieſu Chriſti, *quàm dedit ei Deus*, de Chriſto, vt Deus eſt, haberi ſermonem, Ioannémque more ſuo, quæ Chriſti ſunt, ad patrem referre. *Cuius*, inquir, *reuelationem myſterij Ioannes more ſuo filij gloriam ad Patrem referens Ieſum Chriſtum à Deo percepiſſe teſtatur.* Itaque videtur exiſtimare, ſicut Chriſtus poteſtatem efficiendi miracula, doctrinámque ſuam Patri, à quo illam per æternam generationem acceperat, tribuere conſueuerat, veluti cùm dicebat Ioan. 14. *Pater in me manens ipſe facit opera:* & cap. 7. *Mea doctrina non eſt mea, ſed eius, qui miſit me:* ita etiam nunc, Ioannem, cognitionem rerum earum, quas hoc volumine complectitur, dicere Chriſtum à Patre accepiſſe, vt diuinam Chriſti ſcientiam per originem à Patre acceptam indicaret. Rectè quidem iſta dicerentur, ſi de Chriſti ſcientia, atque doctrina nomine ſcientiæ, doctrinæque ſermo haberetur; verùm cùm de Chriſti cognitione nomine reuelationis diſſeratur, quæ Chriſto, vti diximus, ſecundùm naturam

Quid ſit reuelatio. — *Beda.* — *Ioan. 14. 10.* — *Ioan. 7. 16.*

Diuinam

diuinam fieri nequaquam potuit: (ſiquidem ei per naturam nihil occultum eſſe potuit, quod per reuelationem cognoſceret) non eſt, cur ad rationem ſempiternæ à Patre originis confugiamus, cùm nequaquam iſta cohæreant, ſermonem haberi de Chriſto, vt Deus eſt, & tamen aliquid ei fuiſſe reuelatum. Itaque exploratum eſſe debet, ſermonem eſſe de Chriſto, vt homo eſt, ſic enim ei facta futurarum rerum oſtenſio, iure optimo Apocalypſis, ſiue reuelatio dici potuit, quippe cuius humano intellectu ſecundùm naturam ſpectato aliquid occultum eſſe poterat, niſi diuino beneficio illuſtratus à Deo fuiſſet, & cumulatiſſima rerum omnium, quæ ad vniuerſæ Eccleſiæ ſtatum, adminiſtrationémq; ſpectabant, cognitione perfectus: quamquàm enim propter hypoſtaticam humanæ naturæ cum diuino ſuppoſito vnionem, ſecundùm quandam, eámq; maximam conuenientiam, intellectui eius creato perfecta rerum cognitio debebatur, id tamen nihil officit, quo minùs ei factæ rerum futurarum præſentiones, Apocalypſeos, & reuelationis nomine cenſeri debeant, ſiquidem, vti diximus, eas non naturâ inſitas, ſed diuino munere, ac beneficio acceptas habuit, quibus de potentia Dei abſoluta carere potuiſſet. Apocalypſis ſeu reuelatio facta Chriſto, vt homo eſt.

4. Nodum quo pacto ſoluat Lyran.

Eo igitur conſtituto ſermonem eſſe de Chriſto, vt homo eſt, Lyranus ita nodum diſſoluendum arbitratur, appellari hoc opus Apocalypſim, ſiue reuelationem Ieſu Chriſti, non quod ipſimet Chriſto in propria perſona facta fuerit, ſed quia facta fuerit Angelo Chriſti perſonam ſuſtinenti, Ioannémque alloquenti, qui quoniam habitu ipſo, dictionéque, Chriſtum in hoc opere, nô ſemel repræſentat, Chriſti quoque illuſtrem nomenclationem promeruerit: itaque Apocalypſis Ieſu Chriſti perinde dictum eſſe, ac ſi diceretur, Apocalypſis Angeli perſonam Ieſu Chriſti gerentis: itaq; facilè ſe expedit Lyranus cùm Angelo Chriſti perſonam gerenti fieri de nouo potuerit multarum rerum oſtenſio, atque reuelatio. Verùm hæc Lyrani reſponſio cum ipſo contextu manifeſtè pugnat: etenim Ioannes Chriſtum ab Angelo, qui loquebatur perſpicuis verbis diſtinguit, cùm ait, *Apocalypſis Ieſu Chriſti, quam dedit illi Deus palàm facere ſeruis ſuis, quæ oportet fieri citò, & ſignificauit, mittens per Angelum ſuum, ſeruo ſuo Ioanni*, vbi cernis, reuelationem primùm factam dici Ieſu Chriſto, deinde à Chriſto miſſum Angelum, qui de iiſdem myſteriis Ioannem inſtrueret: ex quo illud exploratum relinquitur, Ieſum Chriſtũ hoc loco pro ipſomet Chriſto, non pro Angelo Chriſtum repræſentanre, accipiendum eſſe, ne vnum, & eundem Angelum, ſe ipſũm mittere, abſurdè fateamur. Reſponſio Lyrani non probatur auctori.

5. Germana expoſitio auctoris.

Alij aliter contentionem dirimere conantur: nos illud dicendum putamus, rerum earum, quæ hoc opere continentur, Apocalypſim, ſiue reuelationem dici à Ioanne factã Chriſto, non quòd eo tempore, quo hæc Ioanni myſteria oſtendebantur, tunc de nouo à Patre Chriſto manifeſta fierent, nec enim Chriſti ſcientia, atque cognitio, vllam vnquàm, ſucceſſu temporis, acceſſionem recepit: ſed quoniam in ipſo primo ſuæ conceptionis articulo, ea omnia Chriſto oſtenſa, reuelatáque fuerunt, quæ ipſe poſteà ſuo tempore per Angelum Ioanni in Pathmo exulanti aperiret, vt ſit ſenſus, *Apocalypſis Ieſu Chriſti*, hoc eſt, reuelatio facta Chriſto in primo ſuæ incarnationis momento, quam tunc illi dedit Deus, vt ſuo poſteà tempore, *Palàm faceret ſeruis ſuis, quæ oportet fieri citò, mittens per Angelum ſuum ſeruo ſuo Ioanni*: atque hæc eſt omnium facillima, & maximè germana horum verborum expoſitio. Quando, & quare reuelatio ſit facta Chriſto.

6. Rupert. Haymo. Ambroſ. Ansbertus.

Porrò quod ſubiungitur, *Quam dedit illi Deus palàm facere ſeruis ſuis*. Rupertus, Haymo, Ambroſius, Anſbertus, & alij ita accipiunt, vt *Quam*, poſitum ſit pro *Qua*, vel ſecundùm *Quam*, & Græcè cùm dicitur ἣν, ſubaudiatur præpoſitio κατὰ,

B quaſi

quaſi dictum ſit, καθ' ἣν, hoc eſt, ſecundùm quam: itaque ille ſit ſenſus, *Apocalypſis Ieſu Chriſti, quæ*, vel ſecundùm *quam dedit illi Deus palàm facere ſeruis ſuis, quæ oportet fieri citò.* Iuxta quam expoſitionem, verbum *Dedit*, non ad Apocalypſim referendum eſt, quam Deus dediſſe Chriſto dicatur, ſed pro voluit, aut conceſſit, vſurpandum, quaſi dictum ſit, Apocalypſis Ieſu Chriſti, qua Deus voluit, vt ille ſeruis ſuis, quæ oportet fieri citò, palàm oſtenderet. Videntur verò hi auctores in hanc veniſſe ſententiam, quoniam arbitrati ſunt aptiùs ita necti contextum, & prætereà duriuſculam eam locutionem putabãt. *Quam dedit illi Deus palàm facere ſeruis ſuis, quæ oportet fieri citò*: nec enim poterant intelligere, vnde verba illa, *palàm facere ſeruis ſuis*, congruenter pendêrent, niſi *quæ*, pro *quam*, legeretur. Sed non eſt cur vulgatam editionem corrigamus, aut præpoſitionem κατὰ ſubaudire oporteat: aptè enim omnia cohærent, ſi Græcam loquendi formulam obſeruemus, quæ ita habet: ἀποκάλυψις Ἰησοῦ Χριστοῦ ἣν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Θεὸς δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει: vbi τὸ δεῖξαι, hoc eſt, *palàm facere*, Græcorum conſuetudine, pro, ad palàm faciendum, poſitum eſt, ſic námq; illi infinitis verborum vti ſolent, vnde ille aptiſſimus verborum nexus, ſentúſque clariſſimus relinquitur, *Apocalypſis Ieſu Chriſti, quam dedit illi Deus ad palàm faciendum* ſeu, *vt palàm faceret ſeruis ſuis, quæ oportet fieri citò.* Sunt huius apud Græcos locutionis in ſacris literis exempla quamplurima, velut Gen. 47. παροικεῖν ἐν τῇ γῇ ἥκαμεν, id eſt, ad habitandum in terra venimus. Exod. 2. ἔπλησαν τὰς δεξαμενὰς ποτίσαι τὰ πρόβατα τοῦ πατρὸς αὐτῶν, hoc eſt, impleuerunt canales ad adaquandum oues patris ſui. Et Pſal. 18. ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν, hoc eſt, Exultauit vt gigas ad currendam viã: & Ioan. 6. πῶς δύναται οὗτος ἡμῖν δοῦναι τὴν σάρκα φαγεῖν, id eſt, Quomodo poteſt hic nobis carnẽ ſuam dare ad manducandũ? Mitto ſexcéta alia quæ poſſem adducere. Ne quis verò exiſtimet, hanc loquendi formulã apud ſacros tantùm ſcriptores reperiri, eámq; idcircò non ita concinnã, & elegantem putet, audiat Homerũ in Odyſſea lib. 1. ἀλλ' ὅτε δὴ ἔτος ἦλθε περιπλομένων ἐνιαυτῶν, τῷ οἱ ἐπεκλώσαντο θεοὶ οἶκόνδε νέεσθαι, hoc eſt, verùm cum reuolutis annis tempus illud aduenit, quo ſuperi facto decreuerant, vt domum reuerteretur. Ex his liquidò apparet, rectè habere editionem vulgatam, contextúmque aptiſſimè coherere.

Editio vulgata defenditur.

Infinitis verborum quo pacto vtantur Græci.

Gen. 47.

Idẽ illuſtratur exemplis ex Græco contextu.

Pſalm. 18. 6.

Ioan. 6. 52.

Homer.

Explicantur illa verba; *Quæ oportet fieri citò.*

SECTIO II.

1\. Commemoraturus Ioannes præcipuas Eccleſiæ perſecutiones, præmittit his verbis, *Citò*, ſeu vt Græcè eſt, ἐν τάχει, id eſt in celeritate, ſiue celeriter, eas, & initium, & finem habituras, ſic enim exponendum eſt illud verbum, *fieri*, hoc eſt inchoari, & finiri: idémque repetit paulò pòſt, cùm ſubiungit, *Tempus enim propè eſt*, quod quidem eò pertinet, vt conſoletur fideles, hortetúrque ne animo concidant in laboribus vitæ præſentis, quia & ipſorum labores, & impiorum perſequentium felicitas citò finientur. Ex quo iam ea oritur dubitatio, quomodo citò inchoanda, & finienda dicantur, quæ ad finem Mundi euentura prænuntiantur. Conſtat enim, Ioannem his verbis complecti vniuerſum Eccleſiæ ſtatum, à prima videlicet eius origine, vſque ad Mundi finem decurrentis. Prima ratio ducitur ex incertitudine durationis Mundi: cùm enim incertum ſit quanto tempore duraturus ſit Mundus, ſemper timeri poſſunt, quæ ad finem eius pertinent, quaſi citò euentura. Qua quidem in re errant plerique Rabbini Hebræorum Thalmudiſtæ, in quibus fuit Rabbi

Laborum breuitas ſolatium laborantibus.

Euentura ad finem mũdi, cur ſemper timenda.

Helias in tractatu de Sabbatho, & in tractatu de Idololatria, & ſuper Thalmud in tractatu Sanedrim (vt refert Genebrardus initio ſuæ Cronographiæ) qui auſus eſt affirmare mundum ſex mille annis duntaxat duraturum, motus leuiſſimis quibuſdam coniecturis, quas commemorat Rabbi Iſaac in primum caput Geneſis. Prima erat, quia primus verſus Geneſis ſexies habet literam Aleph: quæ litera mille ſignificat. Secunda, quia Deus ſex diebus mundum fabricauit, & in ſeptimo requieuit: mille autem anni ante Deum ſunt tanquam dies heſterna, quæ præteriit. Pſal. 89. Et, quod mirabilius eſt, idem ſibi perſuaſerunt grauiſſimi Patres, Irenæus lib. 5. aduerſus hæreſes cap. 28. motus poſteriori coniectura, D. Hilarius can. 17. in Matthæum, ex, eò quòd Chriſtus fuit poſt dies ſex transfiguratus, in quibus ſex diebus vult ſex mille annos figurari, quos gloria omnium prædeſtinatorum conſequatur: Iuſtinus Philoſophus, & martyr in quæſtionibus ad Orthodoxos, q. 71. D. Hieron. in expoſitione Epiſtolari Pſalmi 8. ad Cyprianum, & in Comment. ſuper 4. caput Micheæ; Lactantius lib. 7. Diuinarum inſtitutionum cap. 14. motus eâdem ratione, qua Irenæus; Gaudentius Brixianus tractatu 10. de Lectione Euangelica: eandem opinionem refert D. Aug. vt veriſimilem lib. 20. de Ciuitate Dei cap. 7. licet eam impugnauerit in Commentariis ſuper Pſal. 6. & 89. & Epiſt. 89. Eandem referunt, nec refellunt Galatinus lib. 4 de Arcanis catholicæ veritatis cap. 20. Picus Mirandula lib. 7. Heptapli cap. 4. & Franciſcus Georgius Venetus in ſua Harmonia mundi, cantico 3. tono. 7. cap. 7. Sex iſtis millibus annorum quingentos addiderunt Hippolytus, Cyrillus, & Chryſoſt. vt auctor eſt Germanus Conſtantipolitanus lib. de Theoria rerum Eccleſiaſticarum. Verùm hæc ſententia refellitur ab Auguſt. locis citatis, & à Beda in Pſal. 89. ea potiſſima, & vnica ratione, quòd Chriſtus Dominus diem iudicij occultiſſimum, & nulli cognitum eſſe docuerit, Matth. 24. & Actorum 1. Si autem poſt ſex mille annos futurum eſſet iudicium, proculdubiò quilibet homo annis computatis poſſet eiuſmodi diem certò deſignare.

Secunda ratio traditur à Pannonio, Haymone, Anſberto, & aliis in hunc locum, quia videlicèt totum tempus durationis mundi breuiſſimum eſt, ſi cum æternitate comparetur, iuxta illud Pſal 89. *Mille anni ante oculos tuos tanquam dies heſterna, quæ præteriit.* Vnde Paulus ad Hebræos 3. Totum tempus huius vitæ vſque ad finem mundi appellauit, *hodie.* id eſt, vnum diem præſentem, illis verbis: *Adhortamini vos per ſingulos dies, donec hodie cognominatur*, id eſt, dum durat vita præſens, vſque ad mundi finem. Id quod D. Ambr. lib. de fide reſurrectionis probat ex eo quòd Chriſtus Dominus Matth. 20. vna die conduxit omnes operarios in vineam, dicens: *Quid hîc ſtatis tota die otioſi? Mundi tempora*, inquit Ambroſius: *annus vnus eſt, & quid mirum ſi annus eſt, quando dies vna eſt.* Rem iſtam magis adhuc exaggerauit Eſaias c. 26. cùm vniuerſum tempus vſq; ad iudicium, momentum appellauit illis verbis: *Abſcondere modicum ad momentum, donec pertranſeat indignatio*: ſic enim locum intellexit D. Hieron. in Commentariis. Strictiùs adhuc locutus eſt Regius vates, cùm nihilum eſſe dixit, Pſal. 89. Vbi poſt verba iam citata ſubiunxit: *Et cuſtodia in nocte, quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt*: vbi eſt ſermo de vniuerſorum hominum vita: eſt autem ſenſus, *eorum anni erunt*, ea quæ pro nihilo habentur, videlicèt, vt in Hebræo exponitur, tanquam ſomnium: hoc ſenſu, eorum anni pro nihilo reputabuntur, & veluti ſomnium præ fugacitate. Illud autem quod præceſſit, *Et cuſtodia in nocte*, hunc efficit ſenſum; hominum, ſeu vitæ huius tempus eſt veluti excubiæ nocturnæ, quæ celeriter deſinunt, dum aliæ aliis ſuccedũt, ducta ſimilitudine à militia, in qua quaternæ ſunt excubiæ tribus horis conſtantes. Huc etiã pertinet locus ille Prouerb. 8.

Thalmudiſtæ.
Genebrard.
Rab. Iſaac.
Error circa mundi durationem.
Pſal. 89. 4.
Irenæus.
Hilarius.
Huic errori qui faueant.
Iuſtin. mart.
Hieronym.
Lactan.
Gaudentius.
Auguſtin.
Galatinus.
Picus Mirand.
Georg. Ve.
Hippolyt.
Cyrillus.
Chryſoſt.
Germ. Cõſt.
Auguſt.
Pſalm. 89.
Incerta mundi duratio vnde colligatur.
Matth. 24
Act. 1.
2.
Pannon.
Haymo.
Anſbert.
Duratio mundana æternitati comparata inſtar vnius diei.
Pſal. 89. 4.
Hebr. 3. 13.
D. Ambroſ.
Matth. 20 6.
Eſai. 26. 20.
D. Hieron.
Pſal. 89. 4.
Breuitas vitæ humanæ quibus comparetur.
Prouer. 8. 31.

Ludens in orbe terrarum: quanquam enim ex Hebræo nonnulli transferant, *Delicians in orbe terrarum*, tamen de ludo propriè ſumpto exponitur à Lyrano hoc ſenſu: ludum faciens de orbe terrarum, duplici videlicet de cauſa, tum quia, vt ait Lyranus, Orbis terrarum ſimilis eſt ludo pilæ, quæ ab vno ad alium tranſmittitur, ſecundùm quandam reuolutionem: regna enim, & imperia transfert Deus de gente in gentem: tum etiam quia inſtar ludi parum durabit. Elegans quoque eſt in hanc ſententiam illud Oſeæ. 10. *Tranſire fecit Samaria Regem ſuum, quaſi ſpumam ſuper faciem aquæ.* Cuius loci is eſt literalis ſenſus, Samariam ſuis ſceleribus, atq; idololatria potiſſimùm, cauſam fuiſſe cur Deus regnum Iſrael omninò diſſiparet: ſpumæ verò ſimilitudo adhibetur, vt citò diſſipatum iri demonſtretur: *Sicut ſpuma*, inquit Hieronymus, *quæ ſuper aquam eſt, citò diſſoluitur, ſic regnum decem tribuum velociter finietur.* Sed prætereà aduerto pulchrè omnes principes, ac reges ſpumæ, ſeu potiùs bullis, quæ ſuper aquam excitantur, conferri: ſicut enim in aqua bullæ excitatæ, quò magis intumeſcunt, eò celeriùs euaneſcunt, maiórque earum tumor nihil aliud eſt, quàm celerior quædam ad exitium progreſſio: ita maior regum potentia, atque ſuperbia, ferè celerioris eſt ruinæ argumentum, vt in omnibus mundi imperiis cernere licet, quæ quò magis potentia, & magnitudine, inſtar bullarum, inflata tumuerunt, eò celeriùs ad ruinam, exitiúmque præcipitarunt: ſicut etiam bullæ in aqua ſubinde aliæ aliis ſuccedũt, ſed eundem tandem omnes exitum habent: ſic reges omnes alij alios in regnorum ſucceſſione, & poteſtate conſequuntur, ſed tandem omnes ſicut bullæ breuiſſimo temporis ſpatio euaneſcunt. Quo de argumento copioſè diſſerit Philo Iudæus in libro, Quòd Deus ſit immutabilis, vbi inter alia: *Ante Macedonum*, inquit, *imperium, inclyta fuerat Perſarum felicitas, ſed vna dies tam ingenti regno finem attulit: Fuit Ægyptiorum perampla, & magnifica potentia, ſed nubis in modum eius felicitas præteriit. Quid Æthiopes? quid Carthago? quid Africa? quid Pontici reges? quid Europa, Aſiáque, & vt compendio dicam, totus orbis habitabilis? Nonne more nauis ſuſq; déque iactatæ marinis fluctibus, nunc aduerſis ventis, nunc ſecundis vtitur? Nam Verbum diuinum choreas in orbe ducit, & omnes gentes circumluſtrando nunc his, nunc illis imperia, vel tribuit, vel adimit. Nihil igitur eſt in humanis rebus præter vmbram, aurámque leuiſſimam, ſine mora prætervolantem, eunt enim vltrò citroq; tanquam æſtuaria.* Hæc Philo, qui quidem illis verbis: *Verbum diuinum choreas in orbe ducit*, ad locum illum Prouerb. citatum: *Ludens in orbe terrarum*, mihi videtur reſpexiſſe. Rectè igitur Ioannes ex hac vitæ, laborúmque fugacitate fideles ad perſeuerantiam in bono adhortatur. Quo eodem argumento vtitur Regius vates Pſal. 36. cùm ait: *Suſtinentes autem Dominum, ipſi hæreditabunt terram, & adhuc puſillum, & non erit peccator.* In quem locum D. Auguſtinus: *Ne fortè*, inquit, *quia dictum erat, ſuſtinentes autem Dominum, ſuſtinentiam iſtam longiſſimam putes, continuò ſubiungitur, adhuc puſillum, & non erit peccator.*

Lyranus.

Principatuũ itẽ quibus.

Oſeæ. 10. 7.

Hieronym.

Principes, ac reges, bullæ.

Philo.

Eorundem breuitas pulchrè deſcribitur.

Pſalm 36. 9.

Auguſtinus.

3\. Secundò, Notandum eſt verbum illud, *Oportet*. Cùm enim ſermo ſit de Eccleſiæ perſecutionibus, laboribúſque iuſtorum, mirum eſt, quod dicitur, *Oportere*, ſeu neceſſe eſſe, vt fiant. Et quidem quod attinet ad Eccleſiã vniuerſam, miſſis interim aliis rationibus, quæ in diſcurſu huius operis ſæpe incidunt, neceſſitatis huius ratio ea traditur à Patribus ferè omnibus, & inſtituto Ioannis progreſſum Eccleſiæ deſcribentis eſt maximè conſentanea, quòd Eccleſia perſecutionibus ipſis augeſcit; quam ob cauſam Iuſtinus in Dialogo cum Tryphone perſecutionem Eccleſiæ, putationi vineæ comparat. *Vt enim*, inquit, *Vinea putatione ad vbertatem prouocantur, ita Eccleſia perſecutionibus creſcit.* & Tertullianus in Apologetico, cap. vlt. *Plures*, inquit, *efficimur, quoties metimur à vobis, ſemen eſt ſanguis*

Perſecutionibus augeſci Eccleſia.

Iuſtinus.

guis Chriſtianorum. Atque ad hanc ſeminis ſimilitudinem alluſit D. Leo ſerm. 1. D. Leo.
de ſanctis Petro, & Paulo, cùm dixit: *Non minuitur perſecutionibus Eccleſia, ſed au-
getur, & ſemper Dominicus ager ſegete ditiore veſtitur, dum grana, quæ ſingula cadunt
multiplicata naſcuntur.* Eôdem pertinet quod ait D. Chryſoſtomus, ſerm. in Iuuen- Chryſoſt.
tium, & Maximum martyres. *Sicut*, inquit, *plantæ rigatæ magis creſcunt, ita & fides
noſtra oppugnata magis floret, neque horti aquis irrigati ita germinant, vt Eccleſiæ, ſi mar-
tyrum ſanguine irrigentur.*

Præterea, ea etiam eſt ratio communis Patrum, oportere ſcilicet Eccleſiam 4.
variis perſecutionibus exerceri, vt diuina virtus in Eccleſia tuenda aduerſus
omnes perſecutionum impetus magis eluceat: enimuerò tantùm abeſt, vt Ec- Eccleſia patiendo tyrannos vicit.
cleſia perſecutionibus fracta corruerit, vt ipſa potiùs tyrannorum eam perſe-
quentium vires fregerit. Id quod multò ante eleganti ſimilitudine prædictum
fuit à Zacharia, cap. 12. *Et erit in die illa, ponam Hieruſalem lapidem oneris cunctis* Zach. 12. 3
populis: omnes qui leuabunt eum, conciſione lacerabuntur, cuius ſimilitudinis elegan-
tiam exponit D. Hieronymus in commentariis ſuis ſuper Zachariam. *Mos*, in- Hieronym.
quit, *eſt vrbibus Palæſtinæ, & vſque hodie per omnem Iudæam vetus conſuetudo ſeruatur,
vt in viculis, oppidis, & caſtellis, rotundi ponantur lapides grauiſſimi ponderis, ad quos iu-
uenes exercere ſe ſoleant, & eos pro varietate virium ſubleuare, alij ad genua, alij ad vm- Explicatur Zachar. locus, & illuſtratur.
bilicum, alij ad humeros, & caput, nonnulli ſuper verticem, erectis, iunctiſque manibus ma-
gnitudinem virium demonſtrantes, pondus extollunt. In arce Athenienſium iuxta ſi-
mulachrum Mineruæ vidi ſphæram æneam grauiſſimi ponderis, quam ego pro imbe-
cillitate corpuſculi mouere vix potui: cùm autem quærerem quidnam ſibi vellet, reſponſum
eſt ab vrbis eius cultoribus, athletarum in illa maſſa fortitudinem comprobari. Senſus ergo
iſte eſt; Ponam Hieruſalem cunctis gentibus quaſi grauiſſimum lapidem ſubleuandum,
leuabunt quidem eam, & pro virium varietate vaſtabunt: ſed neceſſe eſt vt dum leua-
tur, in ipſo nixu, & leuatione ponderis grauiſſimus lapis ſciſſuram aliquam in leuantium
corporibus derelinquat. Super Eccleſia verò ſic interpretari poteſt, quòd cuncti perſecutores,
qui contra domum Domini dimicarunt, inebrientur eo calice, quem vniuerſis gentibus
propinat Hieremias, vt bibant, & inebrientur, & cadant, & vomant, & inſaniant.* Hæc
Hieronymus.

Quod verò attinet ad vnumquemque Sanctorum, cur oporteat eos labori- 5.
bus exerceri, fusè differit Chryſoſto. homil. 1 ad populum Antiochenum, expen- Sanctos laborib. exerceri cur oporteat ex Chryſoſt.
dens illud Pauli ad Timotheum, cùm eum hortatus fuit, vt modico vino vtere-
tur propter frequentes ſtomachi infirmitates, vbi quamplurimas huius neceſſi-
tatis cauſas enumerat, quas breuiter perſtringemus. Prima eſt. Ne arrogantia
Sancti extollantur propter meritorum, & miraculorum magnitudinem, iuxta Prima cauſa
illud Pſal. 118. *Bonum mihi, quia humiliaſti me.* & 1. ad Corinth. 12. *Ne magnitudo* Pſal. 118. 7.
reuelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, &c. Secunda. Ne cæ- 2. Cor. 12.
teri de ipſis maiora cogitent, quàm humana patitur conditio, eiſq; aliquid diui- Secunda.
nitatis ineſſe arbitrentur. 2. ad Corinth. 12. *Parco autem ne quis me exiſtimet ſupra* Cor 12 6.
id quod videt in me. Tertia. Vt mira Dei virtus per debilia inſtrumenta operantis Tertia.
eluceat, iuxta illud 2. ad Corinth. 12. *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infir-* 2. Cor. 12. 9.
mitate perficitur. Vbi *virtus*, pro fortitudine ſumitur, cùm ſit Græcè *δύναμις*. Sic
Pharaonem, & Magos per cyniphes in ſuæ potentiæ admirationem conuertit
Exod. 8. Et trecentis viris iiſque timidiſſimis, vt notat Theodoretus in quæſtio- Exod 8 18.
nibus ſuper librum Iudicum (quanquam id ex contextu non rectè colligit) in- Iudic. 7. 23.
numerabilem Madianitarum multitudinem duce Gedeone fugauit, Iudic. 7. Vn- Ioël. 2. 25.
de apud Ioëlem, cap. 2. Erucam magnam virtutem ſuam appellat, vt aduertit idē
Chryſoſt. homil. 8. in cap. 4. 2. ad Corinth. Quarta, vt Sanctorum virtus, & pa- Quarta.

tientia non mercedis cauſa Deo ſeruientium declaretur, vt patet in Iob: de quo
Iob.1.10. Sathan ad Deum dicebat cap. 1. *Nunquid Iob fruſtrà*, id eſt gratis, *timet Deum? nónne tu vallaſti eum, ac domum eius, vniuerſámque ſubſtantiam per circuitum?* Tunc verò Dominus, vt oſtenderet Iobum non mercedis alicuius gratiâ virtutem co-
Quinta. lere, permiſit vt à Sathana bonis omnibus ſpoliaretur. Quinta. Vt de reſurrectione cogitemus. Dum enim Deus dilectos ſuos in hac vita affligi patitur, planè ſignificat, expectandam eſſe alteram, in qua digna eorum laboribus præmia tri-
1.Cor.15.19. buantur. 1. ad Corinth. 15. *Si in hac vita tantùm in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.* Et iterum. *Si ſecundùm hominem ad beſtias pugnaui Epheſi, quid mihi prodeſt, ſi mortui non reſurgunt?* In hunc ſenſum interpretatur D.
Ibidem 32. Chryſoſtomus illud ad Rom. 5. *Tribulatio patientiam operatur, patientia verò pro-*
Rom.5.4. *bationem, probatio autem ſpem*, id eſt, *reſurrectionis*. Sexta. Vt alij exemplo ſanctorũ ad
Sexta. Matth.5.12. patientiam excitentur, iuxta illud Matth. 5. *Beati eſtis, cùm maledixerint vobis homines, & perſecuti vos fuerint, gaudete, & exultate quoniam merces veſtra multa eſt in*
Tob.2.12. *cœlo, ſic enim perſecuti ſunt Prophetas, qui fuerunt ante vos.* Et Tob cap. 2. *Hanc*
Vir patiens legitimus Dei filius. *tentationem ideo permiſit Dominus euenire illi, vt poſteris daretur exemplum patientiæ eius, ſicut & ſancti Iob.* Intelligentes nimirùm, illum non nothum, ſed legitimum eſſe Dei filium, qui in hac vita laboribus exercetur: quo argumento vti-
Hebr 12.7. tur Paulus ad Hebr. 12. *Tanquam filiis* inquit, *vobis offert ſe Deus, quis enim filius, quem non corripit pater? quòd ſi extra diſciplinam eſtis, cuius participes facti ſunt omnes, ergo adulteri, & non filij eſtis*, vbi, pro, *adulteri*, legendum eſt, *adulterini*, cùm habeatur Græcè νόθοι, id eſt ſpurij, & illegitimi: atque eam puto eſſe cauſam, cur Paulus Titum filium ſuum legitimum appellarit, quoniam ſcilicet, multos, ſicut idem Paulus, propter fidem, labores, & perſecutiones tolerebat; etenim
Ad Tit. 1.4. vbi nos legimus, cap. 1. Epiſt. ad Titum, *Tito dilecto filio*, habetur Græcè γνησίῳ
Septima. Chryſoſt. τέκνῳ, id eſt, legitimo filio. Septima. *Ne quando exhortamur vos*, inquit, Chryſoſt. *ad illorum virtutem, alterius ipſos naturæ fuiſſe cogitantes ob geſtorum magnitudinem,*
Iacob.5.17. *torpeatis.* Quo argumento vſus eſt Iacobus Apoſtolus cap. 5. ſuæ Canonicæ,
Octaua. cùm dixit, *Helias homo erat in paſſionibus ſimilis nobis.* Octaua. Vt diſcamus, quos
Pſal.143.13. beatos, quos miſeros, putare debeamus, iuxta illud Pſal. 143. *Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud; oues eorum fœtoſæ abundantes in egreſſibus ſuis: Beatum dixerunt populum, cui hæc ſunt.* Tu verò Regie vates quid ſentis? *Beatus populus cuius Dominus Deus eius*, id eſt, non pecuniis affluens, ſed pietate glorians.
Poſtrema. Nona, & poſtrema, vt coronæ illis augeantur iuxta illud 2. ad Corinth. 4. *Id*
2.Cor.4.17. *quod præſenti eſt momentaneum, & leue tribulationis noſtræ ſupra modum in ſublimitate*
Pauli pulchra antitheſis. *æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Quo loco obſeruanda eſt elegans Apoſtoli antitheſis, nimirùm, id, ſupra modum; in præſenti, in ſublimitate; momentaneum, æternum; leue, pondus; tribulationis, gloriæ; eſt, operatur. Porrò aduerte, pro eo quod vulgatus tranſtulit, *Supra modum in ſublimitate*, haberi Græcè καθ' ὑπερβολὴν, εἰς ὑπερβολὴν, hoc eſt ad verbum, ſecundùm excellentiam, per ex-
Hyperbole veriſſima. cellentiam ſeu ſecundùm hyperbolem, per hyperbolem: qua conduplicatione epitaſis exprimitur, vt indicetur, magnitudinem gloriæ ſuperare magnitudinem laborum huius vitæ, ſi ſecundùm ſe ſpectentur, maximo quodam exceſſu, & maximè hyperbolico interuallo. Idcircò enim bis hyperbole geminatur, quæ tamen hyperbole veriſſima eſt, cùm diuinæ nitatur promiſſioni; non ſicut hominum promiſſiones, qui montes aureos, & multò maiora quàm tribuant, pollicentur, per hyperbolem ſcilicet, quæ meritò apud illos, ementiens ſuperiectio deſcribitur.

Expoſitio illorum verborum, *Et ſignificauit mittens per Angelum ſuum ſeruo ſuo Ioanni, qui teſtimonium perhibuit verbo Dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti, quæcumque vidit.*

SECTIO III.

VT tota hæc ſententia fiat illuſtrior, eiúſque cum ſuperioribus nexus intelligatur, ſunt prius nonnulla neceſſariò explicanda. Atque illud in primis docendum, quo ſenſu verbum, *ſignificauit*, accipere oporteat. Etenim pleríque exiſtimarunt, pro ſignauit, ſeu ſigillo obſignauit, poſitum eſſe. In his Rupertus, *ſignificauit*, inquit, *hoc loco idem eſt, ac ſi diceret, ſignauit, id eſt quibuſdam imaginum ſigillis clauſit*. Idem putauit Ambroſius Anſbertus, qui cùm ſibi illud obſtare arbitraretur, quòd non ſignauit, ſed *ſignificauit*, dictum eſſet, bellè ſibi nodum vir alioqui doctus diſſoluere viſus eſt, occurrens more ſcripturarum, ſyllabarum numerum creſcere, *ſicut*, inquit, *in beata Redemptoris paſſione non eſt dictum, colaphis eum cæderunt, ſed ceciderunt*, quaſi aptè, cæderunt, dici potuiſſet. Tum verò in eo hi auctores valdè laborant, quomodo cùm paulò antè præceſſiſſet, *Palam facere ſeruis ſuis*, & in fine Apocalypſis præcipiatur Ioanni, *Ne ſignaueris verba prophetiæ huius*, modò tamen dicatur, ſignauit, hoc eſt ſigillauit ſeruo ſuo Ioanni. 1. Significare hic quid. Rupertus. Ansbertus.

Et verò nos inficiari haud poſſumus, verbum Græcum σημαίνω, quo vtitur hoc loco Ioannes; eſt enim Græcè pro, *ſignificauit*, ἐσήμανεν, tantùm pro ſignificare, ſed etiam pro ſigillo obſignare, vſurpari: quanquam enim Græcè σφραγίζω, & σφραγίζομαι propriè ſit ſignare, & ſigillo obſignare, vnde σφραγὶς, ſigillum dicitur: & σημαίνω, cõmuniter ſit ſignificare, tamen ſæpe σημαίνω, idem eſt, quod σφραγίζω, ſic námq; vſurpauit Pauſanias in Laconicis, vbi agens dę rege Polydoro regis Alcamenis filio, ſic ait: ὃν ἐς τοσοῦτο τιμῆς προήχασιν, ὥστε οἱ τὰς ἀρχὰς ἔχοντες ὁπόσα δεῖ σημαίνεσθαι, τῇ Πολυδόρου σημαίνονται εἰκόνι, hoc eſt, quẽ tanto honore Lacędemonij præ alijs regibus affecerunt, vt magiſtratus quęcũq; obſignare eſt neceſſe, Polidori imagine obſignent: qua eâdem ſignificatione affine verbum σημειόω, in ſacris etiã literis vſurpatur, veluti Pſal.4. vbi pro eo quod nos habemus, *Signatũ eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*, habẽt 70. ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου Κύριε. Cæterùm addimus σημαίνειν, hoc loco non eſſe ſigillo obſignare, ſed ſignificare, vt rectè vertit interpres, quoniã licet apud Pauſaniã iam citatũ, alióſq; prophanos auctores, pro, obſignare, interdũ ponatur, nuſquã tamen, quod ſciã, in ſacris literis in ea ſignificatione acceptum reperitur: non eſt autem aliquid, quod nos cogat, hoc tantùm loco præter ſcripturæ conſuetudinem, pro obſignare, poſitum eſſe confiteri: quare *ſignificauit*, idem eſt, atque indicauit, oſtendit, declarauit: ſimúlque ille ſcrupulus eximitur, qui Rupertum, & alios pungebat, quomodo obſignauit dictum eſſet, cùm paulò antè dictum fuiſſet, *Palam facere ſeruis ſuis*. Deinde additur, *Mittens per Angelum ſuum ſeruo ſuo Ioanni*. Illud *ſeruo ſuo Ioanni*, poteſt, & ad *ſignificauit*, & ad *mittens*, referri: vt ſit ſenſus: Chriſtum hanc Apocalypſim ſignificaſſe ſeruo ſuo Ioanni, miſſo ad illum Angelo, qui eam illi indicaret: aut hanc Apocalypſim ſignificaſſe, miſſo Angelo ad ſeruum ſuum Ioannem: ſed vtrouis modo accipias, idem ſemper ſenſus redditur. Ex his verbis Arethas diuinitatem Chriſti optimè colligit, cui videlicet, & Angeli famulentur, & ſancti ſeruiant: itaque ait, cùm anteà Ioannes Chriſto, 2. Pſalm 4. 7. Significare nuſquam in ſacris pro obſignare. Significare hic idẽ quod indicare.

vt ho-

Chriſtus Deus, & homo.

vt homo eſt, locutus fuiſſet, cùm dixit *Ieſu Chriſti*, eorum myſteriorum, quæ hoc opus complectitur, factam à Deo reuelationem fuiſſe, modo eiuſdem diuinitatem explicaſſe, cùm ſe eius ſeruum, & Angelum famulum appellauit.

3. Denique ſubiungitur, *Qui teſtimonium perhibuit verbo Dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti quæcunque vidit.* Græcè eſt, ὃς ἐμαρτύρησε τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ χριστοῦ, ὅσα εἶδε, hoc eſt, qui teſtificatus eſt verbum Dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti, quæcunque vidit: Vbi imprimis aduerte, verbum ἐμαρτύρησε ad omnia ſequentia pertinere, vt dicatur Ioannes teſtificatus verbum Dei, & teſtificatus teſtimonium Ieſu Chriſti, & teſtificatus quæcunque vidit. Per verbum Dei, Chriſtum ipſum intellige, quem Ioannes, & verbum, & verbum Dei appellare conſueuit, veluti in principio Euangelij, *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum:* Et Apocal. 19. *Et vocatur nomen eius Verbum Dei.* Sed quæres, de quonam teſtimonio loquatur Ioannes, quod de Verbo Dei, hoc eſt de Chriſto perhibuerit. Pleríque vt D. Ambroſius, Rupertus, Anſbertus, & alij exiſtimant, ſermonem eſſe de ipſo Ioannis Euangelio, in quo ipſe illuſtriſſimum de Chriſti diuinitate teſtimonium præbuit, cùm dixit: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum:* & paulò poſt, *Et vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à Patre plenum gratiæ, & veritatis:* quæ nobis expoſitio non probatur, cum initio horum commentariorum oſtenſum ſit, Ioannem Euangelium non antè, ſed poſt Apocalypſim ſcripſiſſe: quò fit, vt cùm hoc loco dicit, ſe teſtimonium perhibuiſſe Verbo Dei, nullo pacto ad Euangelium, quod nondum ediderat, reſpexiſſe credendus ſit. Exiſtimamus loqui Ioannem de teſtimonio, quod prædicatione ſua de Chriſti diuinitate, & operibus admirandis perhibuit, propter quod teſtimonium fuit in feruentis olei dolium coniectus, & in Pathmon inſulam relegatus. Et quoniam, vt ſuo loco dicemus, illuſtre quiddam eſt, & magnificum, Chriſtum non tantùm prædicando, ſed etiam patiendo teſtari, idcirco Ioannes hanc veluti notam nomini ſuo, vtpotè nobilem, & glorioſam adnectendam putauit, ex qua tanquam diſcipulus ille à Chriſto dilectus, & verus eiuſdem Chriſti amator dignoſceretur.

Per verbum Dei quid intelligat Ioãnes.

D. Ambroſ. Rupertus. Anſbertus.

Ioãnes teſtimoniũ perhibuit prædicando, & patiendo.

4. Difficiliorem explicatum habet, quod ſequitur: *Et teſtimonium Ieſu Chriſti:* Nonnulli recentiores ſic interpretantur, vt ſit explicatio eius, quod præceſſerat, quòd nimirùm Verbum illud Dei, de quo perhibuerat teſtimonium, ſit ipſe Ieſus Chriſtus, quaſi dictum ſit: Teſtimonium quod perhibuit Verbo Dei, eſt teſtimonium Ieſu Chriſti, cùm idem ſit Verbum Dei, & Ieſus Chriſtus. Apta eſſet interpretatio, ſi ita ſine interpoſita coniunctione legeremus, *Qui teſtimonium perhibuit Verbo Dei, teſtimonium Ieſu Chriſti*, tunc enim verba illa, *Teſtimonium Ieſu Chriſti*, per appoſitionem dicta viderentur, illo ſenſu, qui teſtimonium, inquit, perhibuit verbo Dei, quod eſt teſtimonium Ieſu Chriſti, ſeu de Ieſu Chriſto teſtimonium perhibere: verùm cùm coniunctio, *Et*, Græcè, & Latinè intercedat, legendúmque ſit hoc modo. *Qui teſtimonium perhibuit verbo Dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti*, duriuſcula videtur eiuſmodi interpretatio. Alij aliter exponunt, ſed non rectè etiam textum connectunt. Nobis non diſplicet Nicolai Zegeri expoſitio, teſtimonium Ieſu Chriſti hoc loco, non pro teſtimonio à Ioanne perhibitio, ſed à Chriſto per paſſionem dato, accipiendum eſſe, ſubaudiendúmque, vt ſuperiùs diximus, verbum ἐμαρτύρησε, & ita legendum, qui teſtificatus eſt teſtimonium Ieſu Chriſti: illúdque ſignificare Ioannem, ſe non ſolùm de diuinitate Chriſti, eiúſque operibus admirandis teſtimonium perhibuiſſe, ſed de eius etiam paſſione, quam μαρτυρίαν, id eſt, teſtimonium appellat, eo planè

Per teſtimonium Ieſu Chriſti, quid recentiores.

Zegeri expoſitio præfertur.

planè ſenſu,quo obitus eorum, qui pro Chriſto mortem oppetunt,martyrium, hoc eſt,teſtimonium,& eos martyres,hoc eſt,teſtes nũcupamus: idem enim eſt, Græcè ἡ μαρτυρία,ſiue,τὸ μαρτύριον,ac Latinè teſtimonium,& μάρτυρ,idem quod teſtis,quæ appellatio aptiſſimè quadrat in eos,qui pro fide ſanguinem, vitamq; profundunt, quoniam ſic fidem, *quam corde tenent, moriendo teſtificantur. Ita igitur totum hunc locum accipe, ſignificauit mittens per Angelum ſuum ſeruo ſuo Ioanni, qui teſtificatus eſt verbum Dei*, hoc eſt, de Chriſti diuinitate teſtimonium præbuit, & teſtificatus eſt etiam teſtimonium, ſiue martyrium Ieſu Chriſti, quod in ſua humanitate moriendo perfecit: hoc eſt, de paſſione etiam, & morte eiuſdem Chriſti teſtimonium perhibuit: atque adeò vtramque Chriſti naturam, diuinam ſcilicet,& humanam teſtatus eſt: cum qua expoſitione concinit quòd ipſe Ioannes poſteà in Euangelio conſcripſit. Nam cùm poſt deſcriptam Chriſti paſſionem,& mortem, tandem latus eius apertum, ac ſanguinem, & aquam ex eo profluxiſſe dixiſſet,ſtatim ſubiunxit cap. 19. *Et qui vidit, teſtimonium perhibuit, & verum eſt teſtimonium eius.* Poſſumus etiam ſic interpretari, *teſtificatus eſt teſtimonium Ieſu Chriſti*, hoc eſt, teſtimonium perhibuit de prædicatione Ieſu Chriſti, quæ teſtimonium dicitur, quoniam Chriſtus ſua prædicatione veram Dei cognitionem, & fidem ad ſalutem neceſſariam teſtabatur, iuxta illud apud Ioannem cap. 18. *Ego ad hoc veni in mundum, vt teſtimonium perhibeam veritati.*

Chriſti prædicatio quòd teſtabatur.

Denique addit Ioannes, *Quæcunque vidit:* Græcè ὅσα τε εἶδε, id eſt, & quæcunq; vidit: licet ſine coniunctione legamus, ſæpe enim apud Græcos particula τε, redundat,& magis ornatus,quàm connexionis gratia,adhibetur; idem ſenſus efficitur, docet enim Ioannes ſe ea, quæ de Verbo Dei teſtificatus eſt, non ab aliis prioribus magiſtris accepiſſe, ſed per ſe ipſum vidiſſe: quod quidem eò dicit, vt maiorem fidem dictis ſuis, & operibus concilict. In nonnullis exemplaribus græcis,vt auctor eſt Arethas additur, καὶ ὅσα ἤκουσε, καὶ ἅτινα εἰσι, καὶ ἅτινα δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα,hoc eſt,& quæcunque audiuit,& quæcunque ſunt,& quæcunq; oportet fieri poſt hæc. Sed ea tamen ſuperuacanea ſunt, nec in correctioribus exemplaribus habentur,quæ ſecutus eſt vulgatus interpres. 5.

Teſtis oculatus pręſtat aurito.

Arethæ additio reiicitur.

Porrò cum ait, *Quæcunque vidit*, quamuis plerique velint loqui tum de iis, quæ ad humanitatem Chriſti,tum de iis, quæ ad eiuſdem diuinitatem pertinẽt, quorum illa carnis,hæc mentis oculis conſpexit, tamen præcipuè videtur ea intelligere,quæ exteriùs à Chriſto gerebantur,cuiuſmodi erat prędicatio,miracula,& ea,quæ in eius paſſione,& morte acciderunt: Hæc enim potiſſimum *videndi* verbum complectitur,ſi paulò fuſiùs ſumatur, extendatúrque,vt ſæpe aliàs in ſacris literis ad reliquos corporis ſenſus: ſiquidem Ioannes non tantum de illis operibus loquitur, quæ ipſe oculis vſurpabat, ſed de illis etiam quæ auditu percipiebat,cuiuſmodi erat Chriſti doctrina: quæcunque igitur hac ratione vidit, ſua prædicatione teſtatus eſt. Quod ſi quis illud opponat, quod ipſemet Ioãnes ad calcem ſui Euangelij ſcriptum reliquit,ſe non omnia, quæ Chriſtus geſſit in terris,mandaſſe literis, quin potiùs multa alia, imò & innumera reliquiſſe, quæ ſi ſigillatim ſcriberentur, infinitis propemodum libris opus eſſet,atque adeò illum non omnia quæ vidit, vel ſcripto, vel prædicatione teſtificari potuiſſe, reſpondendum eſt illum cum ait, *Quæcunque vidit*, nõ omnia planè,quæ vidit mathematico more intellexiſſe,ſed ea duntaxat, quæ ad Eccleſiæ doctrinam, ſalutémq; fidelium requirebantur. Atque hæc de ſuperiorum verborum nexu, & expoſitione dicta ſunt,quæ quoniam multum negotij faceſcunt interpretibus,aliquantò minutiùs expendenda putauimus. 6.

Quæ ſint ea, quæ Ioannes vidit.

Obiectio.

Reſpõdetur.

Beatus qui legit, & audit verba Prophetiæ huius, & ſeruat ea, quæ in ea ſcripta ſunt, tempus enim propè eſt.

SECTIO IIII.

1\.
QVAMVIS modò Græcè ſint μακάριος, ὁ ἀναγινώσκων, καὶ οἱ ἀκούοντες, καὶ τηροῦντες, id eſt, Beatus, qui legit, & qui audiunt, & ſeruant; vulgatus tamen haud dubie legit in correctioribus exemplaribus, ὁ ἀκούων, καὶ τηρῶν, hoc eſt, *Qui audit, & ſeruat:* quare non eſt cur myſterium in ea numerorum diuerſitate quæramus:
Expoſitio Arethæ non probatur auctori.
legere ad peritos, audire ad ſimplices, ſeruare ad vtróſque pertinet. Arethas exiſtimat, audiendi verbum, hoc loco perfectã auditionem cum obſeruatione coniunctam, adſignificare: ſic enim ait, Beatos appellat circunſpectè admodum non legentes duntaxat, ſed & audientes, efficaci videlicet, & in opus prodeunte auditione. Quæ tamen expoſitio nobis non placet, quamuis enim audire ſæpe in ſacris literis, pro audire obtemperando ſumatur, hoc tamen loco non ita accipitur, alioqui ſuperuacaneum eſſet, quod ſequitur, *Et ſeruat ea, quæ in ea ſcripta ſunt.*
Lutherus.
Hoc loco abutebatur Lutherus ad eleuandam libri huius auctoritatem, quia, vt aiebat, Apocalypſis aſſerit fore beatos eos, qui ſeruant, quæ in ea ſcripta ſunt, cùm tamen nemo intelligat, quænam illa ſint, propter ſummam libri obſcuritatem: nec enim videbat, quamuis multa ſint in hoc opere vaticinia obſcuriſſima, permulta tamen etiam eſſe præcepta clariſſima, vt de conſtantia in perſecutionibus, de execrandis hæreticis, de patientia, de fide retinenda, de metuendis diuinis iudiciis, denique de amandis promiſſis cæleſtibus.

2\. Rom. 2.13.
Primò. Notandum eſt, ex hoc loco rectè colligi, nõ ſatis eſſe ad ſalutem ſcire Dei præcepta, niſi etiam obſeruentur; iuxta illud ad Rom. 2. *Non auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur.* Et Iacob. 1. *Eſtote factores verbi, & non auditores tantùm, fallentes voſmetipſos.*
Obſeruatio præceptorũ. Pſal. 118. 1. Dei mandata. Ibidem. 32.
Eam ob cauſam diuina mandata appellantur viæ in ſacris literis, quia per ea incedendum eſt obſeruationis pedibus, quemadmodum teſtatur Regius vates, Pſal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Et iterum. *Viam mandatorum tuorum cucurri.* Vnde claudi appellantur ij, qui cùm fidem, & doctrinam habeant, operibus carent, aut
3\. Reg 18. 21.
certè prauis operibus, quaſi tibiis affectis innituntur, iuxta illud 3. Reg. 18. *Vſquequo claudicatis in duas partes?* quem locum ita L X X. tranſtulerunt: *Vſquequo claudicatis in ambobus poplitibus veſtris?* ſeu vtroque pede, fidei videlicet, & operum:
Fides ſine operibus quid. Auguſtinus. Rupertus.
quæ obſeruatio eſt D. Auguſtini in quæſtionibus ſuper Euangelia, q. 19 & Ruperti in c. 4. Micheæ, vbi Hieruſalem appellatur ciuitas claudicans; quo loco docet Rupertus, Iacob Patriarcham in figuram Iudaici populi altero pede claudicaſſe, id quod etiam in eandem ſententiam expoſuit D. Gregor. li. 19. Moral. ca. 21. ſuper illa verba Iob, cap. 29. *Oculus fui cæco, & pes claudo. Rectè,* inquit,
Iob. 29. 15. Gentilis populus cæcus: Iudaicus claudus, ex Greg. Pſal. 17. 46.
poteſt cæco Gentilis populus, claudo autem Iudaicus comparari, Gentilis quippe quaſi oculos non habuit, quia non recepta lege non vidit, quò ire debuiſſet, at contra Iudaicus, habens oculos, claudus fuit, quia legem quidem tenuit, ſed in ea greſſum recti operis non tendit: aliàs enim voce Domini dictum non fuiſſet, Pſalm. 17. *Filij alieni inueterati ſunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis.*
Opus bonũ pes fidei. Hebr. 10. 38. Turrianus.
Itaque pes recti operis pedem fidei, ſiue doctrinæ quaſi fulſit, quia nimirum fides operibus nititur ne omninò corruat: quod eleganter dictum eſt à Paulo ad Hebr. 10. illis verbis. *Iuſtus ex fide viuit: Quòd ſi ſe ſubtraxerit non placebit animæ meæ.* Quem locum expendens Turrianus noſter lib. 4. pro epiſtolis Pontificiis cap. 4. *Non dixit,* inquit, *ſi non crediderit, ſed ſi ſe ſubtraxerit, nimirùm fidei, ille autem fidei ſe ſubtrahit, qui fidei per opera non obedit,*

atque

atque ita illam facit corruere, quod Apoſtolus ſtatim declarat ſubiungens, nos autem non ſumus ſubtractionis filij in perditionem, ſed obedientia in acquiſitionem animæ. Cernis non dixiſſe, ſed fidei, quia non fidem, ſed obedientiam oppoſuit ſubtractioni fidei. Habemus etiam huius rei typum apud Ezech. c. 1. vbi ſub pennis illorum quadriformium animalium manus hominis apparuerunt, quia nimirum fides, & cognitio rerum diuinarum, qua veluti alis in altum efferimur, manu, id eſt, operatione, & obſeruatione mandatorum niti, & ſuſtentari debet. Denique qui legem non ſeruat, negat ei (tanquam Domino, & viro mulier) debitum famulatum. Nam quod lex ſit veluti Dominus, & vir ius habens in eos, quibus eſt impoſita, docuit Paulus ad Rom. 7. cùm dixit, *An ignoratis fratres, ſcientibus enim legem loquor, quia lex dominatur in homine, quanto tempore viuit: nam quæ ſub viro eſt mulier, viuente viro, alligata eſt legi.* Quanquam enim & Græcè, & Latinè ambiguum ſit, num illud, *Viuit*, ad legem, an ad hominem referri debeat: tamen Origenes lib. 6. in Epiſt. ad Rom. ad legem refert, vbi ſic Pauli locum explanat, *Nunquid*, inquit, *ignoratis, quia lex vnicuique mancipato, & ſeruienti ſibi dominatur, ſicut vir iuncta mulieri: ſed ſicut virum, cui ſubiecta fuerat mulier, ſi accidat mori, libera efficitur mulier, ita is qui ſub lege eſt, ſi accidat legem mori, ab operibus legis liber efficitur.* Hæc ille. Itaque Origenes legem viro, hominem ſubiectum legi, mulieri comparat: ſicut igitur mulier, dum vir eius viuit, non debet ſeſe ab eius ſubiectione, & obſequio ſubtrahere, ita vir dum lex viuit, hoc eſt, vim obligandi obtinet, debet ſeſe ei per obſeruationem, & opera ſubiicere. Aduerte autem pro eo, quod nos habemus *Dominatur*, haberi Græcè κυριεύει, quod non tantùm ſignificat dominari, ſed ius, & auctoritatem habere: vt intelligas eum, qui legem nouit, nec tamen ſeruat, contra ius facere legis, eique auctoritatem debitam detrahere, quæ tunc retinetur, cum non tantùm noſcitur, ſed etiam impletur. Cæterùm de hoc argumento ſæpe ſeſe offeret in hoc opere occaſio diſſerendi.

Ezech. 1.

Rom. 7. 1.

Origenes. Dominium legis cui ſimile.

Auctoritatem legi qui detrahant.

Secundò. Addit Ioannes, *Tempus enim propè eſt*, quod dupliciter exponi poteſt 2.
vno modo, vt dicatur eſſe propè vltimum mundi tempus, ſi breuitas huius vitæ cum æternitate conferatur, vt ſupra diximus. Altero, quemadmodum vult Arethas Epiſcopus, vt dicatur eſſe propè, ſi conſideremus amorem, deſideriumque iuſtorum, plurima pro Chriſto, & longiſſimo tempore patiendi: vndè etiã breue ſpatium illis videtur, quod vſque ad mundi finem excurret: ἐγγὺς, inquit Arethas, ὁ καιρὸς τῆς μακαριότητος τῷ διαπύρῳ γὰρ τῆς ἀγάπης τῶν φυλασσόντων τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ: διὸ καὶ τὸ ἀνένδοτον τῆς περὶ ταῦτα περιγίνεται αὐτοῖς ἐργασίας, ὡς μηδ᾽ εἰς παράτασιν χρόνου ἢ ἀποκατάστασιν νομισθῆναι. Quæ ita Latinè poteris reddere, Tempus propè eſt beatitudinis, hoc enim ex ignita charitate proficiſcitur eorum, qui Dei mandata cuſtodiunt: atque idcircò perſeuerantia operandi circa hæc illis accedit, vt temporis protogationem, inſtaurationémve pro nihilo ducant: ſic Iacobo Patriarchæ ſeptem anni, quos pro Rachele ſeruiebat, pauci dies videbantur præ amoris magnitudine. Gen. 29. Quod ſiquis quærat, cur Iacobo ſeptem illi anni pauci dies præ amoris magnitudine viderentur, cum potiùs amor efficiat, vt amatæ rei dilatio, quantumcunque breuis, longa amanti videatur, reſpondet Aug. in qq. ſuper Gen. q. 88. *Quod ſcriptum, inquit, eſt, ſeruiuit Iacob pro Rachele annis ſeptem, & erant in conſpectu eius velut pauci dies, eo quòd illam diligebat, quærendum quomodo dictum ſit, cum magis etiam breue tempus longum eſſe ſoleat amantibus: Dictum eſt ergo propter laborem ſeruitutis, quem facilem, & leuem amor faciebat.* Idcircò autem additum eſt hoc à Ioanne, ne videlicet iuſtus animum contrahat, exiſtimans diu ſibi eſſe cum ſuis hoſtibus dimicandum: quin potiùs ingentes animos ſumat, intelligens propè eſſe illud tempus, quo emenſo, laborioſæ huius vitæ curriculo,

Iuſtorum patiendi deſiderium.

Gen. 29. Dubium.

Soluitur ex Auguſtino.

coronam gloriæ conſequatur: quemadmodum, & improbi digna ſuis ſceleribus ſupplicia, quietiam his verbis deterrentur. Et multò magis concinit hæc ratio cum ea viæ ſimilitudine paulò ante à nobis tradita: gaudens enim iter facit, qui parum ſibi iam viæ conficiendum intelligit. Hoc eodem argumento vtitur Apoſt. ad Hebr. 10. cùm ait, *Sed conſolantes, & tantò magis, quanto videritis appropinquantem diem.* Qui locus de die iudicij planè intelligitur, eumq; expendens D. Greg. lib. 5. Moral. c. 3. *Qui theſaurum,* inquit, *effodientes quærunt, quantò ſiunt viciniores ad finem, tantò ſe exhibent ardentiores:* quaſi dixerit, theſaurum quæritis, ſed eò quærere ardentiùs debetis, quò iam iuxta quæſitum aurum propius peruenitis. Hæc Greg. Eodem pertinet illud ad Rom. 13. *Et hoc ſcientes tempus, quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere, nunc enim propior eſt noſtra ſalus, quàm cum credidimus, nox præceſſit, dies autem appropinquauit, abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, ſicut in die honeſte ambulemus, non in comeſſationibus, & ebrietatibus, &c.* Vbi Apoſtolus ex eo quod tranſacta nocte ſuperiorum temporum, incipiat dies legis gratiæ magis ac magis illuceſcere, propter aduentum Chriſti ſolis iuſtitiæ, atque adeò propiores iam ſimus ad ſalutem gloriæ recipiendam, argumentatur ad ſectandam maiori conatu, & contentione morum probitatem. Sic hunc locum interpretatur. Origenes lib. 9. comment. in Epiſt. ad Rom. *Sciendum,* inquit, *eſt aduentum lucis huius, & diei duplici modo accipiendum, & generalem omnibus, & vnicuique ſpecialem: generalis lux, dieſq; omnibus aderit, cum futuri ſeculi tempus aduenerit, ad cuius comparationem præſentis huius mundi ſpatium tenebræ appellantur: quod tempus labentibus quotidie diebus appropiat, & ideo noſtra ſalus quotidie fit propior: ſicut & Dominus cum conſummationis mundi ſigna diſtingueret, dixit; Cum videritis hæc omnia, leuate capita veſtra, quoniam appropinquat redemptio veſtra.* Hæc, & alia deinceps Origenes. Porrò aduerte illud quod præceſſit. *Et hoc ſcientes tempus,* poſſe quoque ita explicari, vt vim habeat exaggerandi: adhortetúrque nos Apoſtolus ad amorem proximi, de quo paulò ante diſſeruerat, & ad omnia vitia reſecanda, quæ poſtea commemorat, illa recordatione, quod tempus ſit gratiæ, nouæque legis à Chriſto conſtitutæ, in qua plus ſanctitatis exigitur, quàm in lege naturæ, & veteri expoſceretur: quaſi dicat; Et hoc, inquit, debetis libentiùs præſtare, conſiderantes tempus in quo eſtis: ſimilem emphaſim habet illa locutio, qua in aliquem ita inuehimur, ſeruis libidini, & hoc tempore Quadrageſimæ? Etenim illud *Hoc,* non poſſe ad tempus referri, quaſi dicat Paulus, Scientes hoc tempus, perſpicuum eſt ex Græco contextu, eſt enim, *Hoc,* neutri generis, tempus autem maſculini: ſic námque habetur Græcè, *& τοῦτο εἰδότες τὸν καιρόν.*

Quò propior corona, eò acriùs dimicandum. Hebr. 10. 25. Rom. 13. 11. Origenes. In lege gratiæ plus ſanctitatis exigitur.

1. Septem Aſiæ Eccleſiis cur ſcribat Ioannes.

Ioannes ſeptem Eccleſiis, quæ ſunt in Aſia.

SECTIO V.

Septem Eccleſiæ quibus ſcribit Ioannes inferiùs nominantur, ſuntque omnes in Aſia minori, quæ nunc Anatolia appellatur: ad eas verò præcipuè ſcribit, quia earum erat Apoſtolus; per ſimilitudinem autem earum ſcribit ad Eccleſias vniuerſas. Itaque harum ſeptem Eccleſiarum nòmine, vniuerſæ mundi Eccleſiæ accipiendæ ſunt, quemadmodum volunt Primaſius, Haymo, Pannonius, Ambroſius Ansbertus, Ioachimus Abbas, Arethas Epiſcopus, D. Auguſtinus, ſeu potiùs Ticonius, & alij. Ratio verò duplex eſt. Prior, quia numerus ſeptenarius in ſacris literis perfectionem, & vniuerſitatem ſignificat, teſte D. Auguſtino lib. 11. de Ciuitate Dei c. 31. veluti Prouerb. 24. *Septies in die cadet iuſtus, & reſurget,* id eſt, ſæpiſſimè, & quotieſcunque ceciderit non peribit. Item Pſal. 118. *Septies in die laudem dixi tibi,* id eſt, ſæpius: quanquam reſpexiſſe Prophetam ad ſeptem horas

Primaſius. Haymo. Pannon. Ansbert. Ioach. Abb. Areth. Epiſ. Auguſt. Septenarius numerus quid, ex Auguſtino. Prou. 24. 16. Pſalm. 118. 164.

horas Canonicas in Eccleſia concinendas exiſtimauit D. Baſilius Serm. 1. de inſtitutione Monachor. D. Chryſoſt. Homil 59. ad populum Antiochenum. 1. Reg. 2. *Donec ſterilis peperit plurimos*: pro quo in Hebræo eſt: *Peperit ſeptem*. Et Pſal. 78. *Redde vicinis noſtris ſeptuplum in ſinu eorum*, id eſt, copioſè illos puni. Denique Eccleſiaſt. 11. *Mitte panem tuum in tranſeuntes aquas, quia poſt multa tempora inuenies illum, da partem ſeptem, & octo*: vbi eſt ſermo de eleemoſyna; & per tranſeuntes aquas, pauperes intelliguntur, vel quia peregrini in multas regiones nauigent, quærendi cibi cauſa, quemadmodum expoſuit Paraphraſtes Chaldaicus cùm ita tranſtulit: *Porrige alimentum tuum pauperibus, qui ambulant in nauibus ſuper facies aquarum*: vel quia ipſimet pauperes aquæ tranſeuntes appellantur, propter labores, quos patiuntur, qui typicè per aquas ſignificari ſolent. Quod verò ſequitur: *Da partem ſeptem, & octo*, hunc efficit ſenſum, eſto miſericors in multos, imò & in multò plures, ac propemodum infinitos ſi poſſis: eam enim vim habet numerus octonarius cum ſeptenario adiungitur. Vbi obiter obſerua incredibilem eleemoſynæ fructum, qui nunquam perit: nam quemadmodum lignum aliquod in flumen immiſſum poſteà inueniri poteſt in ipſo fluminis oſtio, per quod ſe in mare exonerat; ita qui in tranſeuntes aquas, id eſt, in pauperes, panem ſuum, & eleemoſynam mittit, eam poſteà inueniet, & recipiet in alia vita, in qua hi fluuij tandem influunt. Vnde ſubditur: *Quia poſt tempora multa inuenies illum.*

D. Baſilius. D. Chryſoſt. 1. Reg. 2. Pſal. 78 12. Eccleſ. 11. 1. Parap. Chal. Pauperes ſignificati per aquas. Locus obſcurus elucidatur. Eleemoſynæ fructus

Poſterior ratio eſt: quia vniuerſa Eccleſia gratiâ ſeptiformis ſpiritus afflatur, quare rectè per ſeptem Eccleſias à Ioanne ſignificatur: atque in huius rei typum, Eliſæo ſuper puerum mortuum incumbente, ſepties puer ad vitam rediens oſcitaſſe deſcribitur 4. Reg. 4. quia ſuper extinctum populum, id eſt, orbem terrarum Dominus veniens ſepties eum fecit oſcitare per ſeptem gratiæ dona, quæ Eccleſiæ communicauit. Et Eſaiæ 4. dicitur: *Apprehendent ſeptem mulieres virum vnum in illa die, dicentes: Inuocetur nomen tuum ſuper nos, aufer opprobrium noſtrum:* Vbi per ſeptem mulieres, ſeptem Spiritus Sācti dona intellexit Origenes Homil. 1. ſuper Eſaiam, & D. Cyprianus lib. de exhortatione martyrij: dies quippe, qua ſeptem mulieres virum vnum apprehenderunt, tempus eſt redemptionis, quo ſeptiformis Eccleſia ſeptiformi ſpiritu completa Chriſtum per fidem, & charitatem apprehendit, ab eoque petiit, vt ſuum auferret opprobrium, ne videlicet vltra Iudæi inſultantes eam irriderent, quòd idola veneraretur. Ex eo quòd Ioannes ad vniuerſam Eccleſiam ſub nomine ſeptem Eccleſiarum ſcribat, collige excellentem Ioannis prærogatiuam, quòd ſit nimirum vniuerſalis Eccleſiæ Doctor à Deo conſtitutus, & regius quidam legatus ad vniuerſam Eccleſiam deſtinatus, vt rectè obſeruauit Petrus Damian. Serm. 2. de excellentia B. Ioannis Euangeliſtæ, his verbis: *Scripſit Ioannes illam nobilem Apocalypſim, quæ profectò cum ſeptem Aſiæ Eccleſiis mittitur, omni vniuerſali Eccleſiæ, quæ ſub ſeptiformi Spiritus Sancti magiſterio regitur, deſtinatur: vnde conſequens eſt, vt omnes Eccleſiæ per orbem terrarum circumfuſæ non dubitent B. Ioannem communem ſe habere Doctorem, quibus videlicet tanquam egregius quidam regalis imperij nuncius ab Ieſu Chriſto, qui eſt teſtis fidelis, primogenitus mortuorum, & Princeps Regum terræ, cælitùs deſtinatus gratiam ſimul, & pacem ab eo, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt, attulit, ac multa ſecreti cæleſtis myſteria patefecit.*

2. Septem dona Spiritus Sancti. 4. Reg. 4. Eſai 4 1. Origenes. Cyprianus. Prærogatiua Ioannis. Petr. Dam.

BIBLIOTECA NAZ. ... VITTORIO EM...

Gratia vobis, & pax à ſeptem Spiritibus, qui in conſpectu throni eius ſunt.

SECTIO VI.

Immoratur Apoſtolus in ſua ſalutatione, precaturque omnibus diuinam gratiam, qua diuina beneuolentia, & amicitia continetur: & conſcientiæ pacem, 1.

quæ diuinam gratiam conſequitur: ſic enim hæc accipienda ſunt, idque hoc loco χάρις,& εἰρήνη Græcè ſignificant. Vtrumque verò donum efflagitat à ſeptem
Arethas. ſpiritibus, qui diuino throno aſſiſtunt. Arethas Cæſareæ Epiſcopus, Primaſius,
Primaſius. Beda, Haymo, Rupertus, Ansbertus, Lyranus, D. Thomas, Ioachimus Abbas,
Beda. Haymo. & reliqui, per hos ſeptem ſpiritus, intelligunt ſeptem Spiritus ſancti dona;
Rupertus. omnes in hunc locum,& in cap. 5. huius operis, vbi Ioannes vidit Agnum ſtan-
Ansbertus. tem tanquam occiſum, habentem cornua ſeptem, & oculos ſeptem: *Qui ſunt,*
Lyranus. inquit, *ſeptem ſpiritus Dei miſſi in omnem terram.* Quæ tamen expoſitio duriuſcula
D. Thomas. Ioach. Abb. nobis videtur: nec enim video, quomodo Ioannes pacem poſtulet à ſeptem donis Spiritus Sancti, hoc eſt, à rebus inanimis: neque quomodo mitti dicantur in omnem terram, quidquid D. Thomas pro huius rei expoſitione laboret. Multò minus placet eorum ſententia, qui ipſum Spiritum ſanctum eorum donorum auctorem hoc loco intelligunt. Rectiùs illi ſenſiſſe videntur, qui ſeptem hoſce ſpiritus, vniuerſam Angelorum multitudinem interpretantur, iuxta numeri ſeptenarij myſterium à nobis paulò ſuperiùs explicatum; ſed nec ea ſententia concinere videtur cum ſacris literis ob rationem, quam ſtatim afferemus.
Septem principes Angeli ante Deum. Arbitramur igitur ſeptem eſſe ſupremos ſpiritus, qui aſtant ante diuinum thronum, & vniuerſo orbi, rebuſque mortalium præſidentes, à quibus inferiores Angeli accipiunt, quæ ad mundi adminiſtrationem pertinent. Ratio verò, quæ nos mouet, ea eſt, quia conſtanter in ſacris literis ſeptem ſpiritus dicuntur coram Deo aſſiſtere, vt admodùm difficile ſit, exiſtimare omnibus iis in locis numerū ſeptenarium myſticè accipiendum eſſe. Enim verò præter duo loca, quæ iam ci-
Apocal 8.2. tauimus, legimus Apocalypſis 8. *Et vidi ſeptem Angelos ſtantes in conſpectu Dei.* Et cap. 15. 16. & 17. ſeptem Angeli memorantur quaſi curam habentes vniuerſæ
Tob 12.15. terræ. Denique Tob. 12. *Ego ſum,* inquit, *Raphael Angelus, vnus ex ſeptem, qui aſta-*
Clem. Alex. *mus ante Dominum.* Atque hæc ſententia eſt clementis Alexandrini lib. 6. Stromatum, ad finem, vbi fusè agens de numero ſeptenario, ſic habet: *Septem ſunt, quorum eſt maxima potentia, primogeniti Angelorum Principes.* Nec verò nobis officit duplex aduerſariorum ratio. Primùm enim abſurdum exiſtimāt priùs nominari ſeptem hos ſpiritus, quàm Chriſtū, ſi ſeptem Angeli ſunt. Deinde à pietate alienum, quod gratia ab illis poſtuletur: neque enim abſurdū fuit præponi Angelos Chriſto, cum quo continuanda erat ſequens oratio, & laudes ipſius Chriſti, quas deinceps Ioannes perſequitur: & conſentaneum pietati eſt, pacem,& gratiam ab Angelis, non tanquā ab auctoribus, ſed tanquā ab adminiſtris poſtulare.

Et à Ieſu Chriſto, qui eſt teſtis fidelis.

SECTIO VII.

1. Chriſtus teſtis fidelis. GRatiam poſtulat à Chriſto Domino, quem teſtem fidelem appellat. Prima
Arethas. expoſitio, & quidem ſtricta, eſt Arethæ Epiſcopi exiſtimantis, Ioannem
1. ad Timot. 6.13. loqui de ea confeſſione, cuius meminit Paulus 1. ad Timoth. 6. *Qui teſtimonium,* inquit, *reddidit ſub pontio Pilato bonam confeſſionem:* aitque fuiſſe eam, cùm dixit
Ioan. 18.30. Ioann. 18. *Regnum meum non eſt de hoc mundo.* Secunda, iam latior eſt Primaſij,
Primaſius. Haymonis, & Lyrani, dicentium Chriſtum appellari teſtem fidelem, quia fide-
Haymo. liter dedit de Patre, eiuſque naturæ teſtimonium, iuxta illud Ioan. 17. *Et notum*
Lyranus. *feci eis nomen tuum, & notum faciam:* quod opere præſtitit, cùm dixit Ioann. 14.
Ioan. 17.26. *Pater in me manens, ipſe facit opera.* Et Ioan. 3. *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium*
14.10. *ſuum vnigenitum daret.* Atque ob hanc cauſam appellatur Chriſtus in ſacris lite-
3.16. ris, facies Patris, quia quemadmodum hominem per faciem cognoſcimus, ita Patrem cognouimus per Chriſtum. Sic intelligendus eſt locus ille Malach. 3.

Ecce

Ecce ego mitto Angelum meum,qui præparabit viam ante faciem meam:quo in loco loquitur ipſe Deus Pater,& appellat Angelum Ioannem præcurſorem;per faciem autem Chriſtum intelligit: quemadmodum teſtatur Galatinus lib.3.de Arcanis Catholicæ veritatis.cap.12. Oſeæ 6.*Viuificabis nos poſt duos dies,& in die tertio ſuſcitabit,& viuemus ante faciem eius.*Quem locum exponens Rabbi Moyſes:*Viuemus,* inquit,*ante faciem eius,qui eſt Rex Meſſias,ſicut dictum eſt*,Pſal.79.*Domine Deus virtutum conuerte nos,& oſtende faciem tuam,& ſalui erimus.*Vbi faciem tuam Meſſiam tuum interpretatur. Quæ expoſitio etiam eſt D. Hieronymi in commentariis ſuper eundem Pſalmum. Eodem modo intelligendum eſt illud Pſal.88. *Miſericordia,& veritas præcedent faciem tuam*,id eſt,Chriſtum.Sic etiam Theodoretus in quæſtionib.ſuper Numeros, q.11.intelligit illud Numer.6. Cùm Sacerdos populum ita benedicebat ex præcepto Domini: *Oſtendat Dominus faciem ſuam tibi, & miſereatur tui,conuertat Dominus vultum ſuum ad te,& det tibi pacem.*Vbi Theodoretus vult aduentum Chriſti flagitari. Atque ad eum locum videtur alluſiſſe regius Vates,cùm dixit Pſal.66. *Deus miſereatur noſtri, & benedicat nobis, illuminet vultum ſuum ſuper nos, & miſereatur noſtri.* Quò etiam videtur referendum illud Eccleſiaſt.36. *Secundùm benedictionem Aaron da populo tuo.* Vt videlicet etiam hic Meſſiæ aduentus poſtuletur.

Galatinus. Oſeæ. 6.3. Rabbi Moyſes. Pſal. 79.4. D Hieron. Pſal. 88.16. Theodoret. Num.6.26. Pſal. 66.15. Eccl.36.19.

2. Tertia expoſitio adhuc fuſior, & communior eſt Ruperti dicentis appellari Chriſtum teſtem fidelem, quia teſtimonium perhibuit omni veritati, quemadmodum idem Chriſtus teſtatur Ioan.18. *Ad hoc veni in mundum, vt teſtimonium perhibeam veritati*: quod multò antè prædictum fuerat ab Eſaia,cap.55. illis verbis:*Ecce teſtem populis dedi eum,ducem ac præceptorem gentibus*: pro quo LXX.tranſtulerunt: *Ecce teſtimonium gentibus dedi eum, Principem, & præcipientem gentibus.* Vbi iam cernis Chriſtum non ſolùm teſtem,ſed ipſummet teſtimonium appellari:tametſi autem D.Ambroſ. Serm.5.in Pſal.118.in illa verba: *Da mihi intellectum:* citans hunc locum Eſaiæ,accipiat teſtimonium paſſiuè, vt videlicet Chriſtus dicatur teſtimonium,quia omnes Prophetæ eum teſtati ſunt: actiuè tamen ſumendum eſſe, perſpicuum eſt ex noſtra editione vulgata, quæ *teſtem* habet. Quanquam verò Chriſtus omnis veritatis teſtimonium præbuit, peculiari tamen,imò & præcipua ratione teſtimonium fuit diuinæ erga nos beneuolentiæ, quemadmodum auctor eſt D.Auguſt.in illa verba,Pſal.118.*In via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum,ſicut in omnibus diuitiis. Teſtimonia*, inquit Auguſtinus,*ſunt ea, quibus Deus,quantum nos diligat,nobis probare dignatur: cùm ergo Chriſtus dicat: Ego ſum via:* Ioan.14.*Et humilitas eius carnalis natiuitatis,atque paſſionis,euidentia ſint teſtimonia diuinæ erga nos dilectionis,proculdubiò via teſtimoniorum Dei Chriſtus eſt.* Atq; ob eam cauſam fuit Chriſtus Dominus in illo cœleſti arcu, ſeu Iride figuratus, quam Deus ſignum, ac monumentum ſuæ erga homines beneuolentiæ, & reconciliationis eſſe voluit.Geneſ.19.quemadmodum exponit Rupertus lib.4.in Geneſ.cap.36.*Propterea nimirùm arcus ille ſagitta caret,& in cœlum non in terram armatur,quia cœlum terræ conciliat.*

Ioan.18.37. Eſai.55.4. D.Ambroſ. Pſal.118.34. Chriſtus diuinæ in homines beneuolētiæ teſtimonium. D Auguſt. Pſal.118.14. Ioan.14.6. Chriſtus in arcu cœleſti figuratus. Rupertus.

3. Illud hoc loco eſt aduertēdum. Quamuis Pater teſtimonium de Chriſto perhibuerit, Matth.17. *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*: quo etiam ſenſu D. Chryſoſtomus Homil. 43. in Ioan. & Euthymius etiam in Ioan. interpretantur illud Ioann.6. *Hunc enim Pater ſignauit Deus*: ſeu, vt Græcè habetur,*ſigillauit*; quia Pater ſigno ſuo, id eſt, teſtimonio tam voce, quàm miraculis,Chriſtum ab aliis hominibus ſecreuit, & quaſi nota diſtinxit, ſigillóque Filium ſuū eſſe demonſtrauit,quod & ipſe Chriſtus confitetur, Ioann.5. *Qui miſit me, Pater ipſe teſtimonium perhibuit de me.* Quamuis etiam Spiritus Sanctus teſtis Chri-

Matth.17.5. Chryſoſt. Euthymius. Ioann.6.27. Signum pro teſtimonio. Ioan.5.37. Chriſtum ſignari à Patre quid.

1.Ioan. 5.6. Ioan. 15 26. Chriſtus cur per excellẽtiam teſtis.

Chriſti fuerit: iuxta illud 1. Ioan. 5. *Spiritus eſt qui teſtificatur, quoniam Chriſtus eſt veritas*. Et Ioan. 15. *Cùm venerit Paracletus, ille teſtimonium perhibebit de me.* Nihilominus Chriſtum, per excellentiam appellari teſtem multas ob cauſas, quæ ipſi peculiari ratione conueniunt.

Prima ratio. Ioan. 3. 11. Ibidem 31. Ioan. 8. 38.

4. Prima eſt. Quia cùm ſit verbum Patris, atque adeò ab eo procedẽs per actum intellectus, ex vi ſuæ proceſſionis poteſt teſtati, & eloqui, quæ Pater intelligit. Qua ratione vſus eſt ipſe Chriſtus Ioan. 3. *Amen Amen dico tibi, quia quod ſcimus loquimur, & quod vidimus teſtamur, & teſtimonium noſtrum non accipitis.* Et ibidem Ioan. Baptiſta loquens de Chriſto ſic ait, *qui de cœlo venit ſuper omnes eſt, & quod vidit, & audiuit hoc teſtatur.* Et Chriſtus Ioannis 8. *Ego*, inquit, *quod vidi apud Patrem, & quæ audiui ab eo, hæc loquor.* Vbi obiter obſerua Chriſtum eſſe teſtem & oculatum, & auritum, atque adeò fideliſſimum, quippe qui vidit, & audiuit ea, quæ loquitur. Dicitur autem videre, quia verè videt ſuam eſſentiam, quæ eſt Patris: audire autem, quia ſcientiam habet à Patre.

Chriſtus teſtis oculatus, & auritus.

Secunda. Fideles, Deũ eſſe veracem quomodo ſignent. Ioan. 3. 31. Fides, ſigillum.

Secunda ratio eſt, quia omnia, quæ tanquam verbum Patris aliis enunciauit, ſua ipſius morte teſtatus eſt, & ſanguine obſignauit. Pro cuius rei maiori expoſitione, ſciendum eſt fideles eò ipſo quod Deo reuelanti credunt, & adhærẽt, teſtes appellari, quia videlicet fide ſua, tanquam ſigillo ſignent Deum eſſe veracem: quemadmodum diſertis verbis docuit Ioannes Baptiſta loquens de fidelibus, Ioannis 3. *Qui autem accipit eius teſtimonium*, id eſt, Chriſti, *ſignauit quia Deus verax eſt*, id eſt ipſa fide veluti quodam ſigillo Deum eſſe veracem cõfirmauit, quo loco obiter aduerte fidem ſigillum appellari. Cęterùm tũc eſſe locupletiſſimos teſtes, cùm paſſione ſua, & morte idem confirmant, & fidei ſigillum tincto, & aſperſo ſanguine paſſionis obſignant. Vnde ſimpliciter tunc Martyres, id eſt, teſtes dicuntur. *Μάρτυρ* enim græcè idẽ eſt, quod Latinè teſtis: cùm igitur Chriſtus Dominus multò excellentiùs paſſione ſua, ac morte veritatem obſignauerit, rectè per excellentiã Martyr, ſeu teſtis fidelis dicitur.

Martyr quid.

Tertia. Ioach. Abb. Eccl. 3 21. Humilitatis excellentia.

Tertia, & poſtrema ratio eſt Ioachimi Abbatis, quia nimirũ maximè humilis fuit, inde enim factum eſt, vt non quæreret gloriam ſuam: ſed Patris, atque ita veritatem ipſam fideliter teſtaretur, & Deum magnum ſua humilitate prædicaret, iuxta illud Eccleſiaſt. 3. *Quoniam magna potentia Dei ſolius, & à ſolis humilibus honoratur*, quæ eſt mirifica humilitatis excellentia.

Pſal. 88. 37. Theodoret.

5. Ex his omnibus perſpicuum relinquitur, Chriſtum eſſe fideliſſimum teſtem, & aptiſſimè in eum quadrare illud Pſal. 88. *Thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta in æternum, & teſtis in cœlo fidelis.* Quem locum Theodoretus exponens vltima verba ſic interpretatur: *Horum omnium quæ ſuperiùs promiſſa ſunt, eſt teſtis in cœlo fidelis, ipſe nimirum Deus, qui ea promiſit, & complebit:* Alij magis ad literam per teſtem in cœlo fidelem intelligunt Iridem, ſeu cœleſtem arcum, quem Deus in teſtimonium ſuæ erga hominem beneuolentiæ in cœlo collocauit: ita vt throni Meſſiæ ſtabilitas, Soli, & Lunæ: pulchritudo verò eidem Soli, & Lunæ perfectæ, id eſt, in plenilunio poſitæ, & pulcherrimæ Iridi comparetur. Verùm cùm per Iridem, vt ſupra diximus ex Ruperto, Chriſtus Dominus fuerit expreſſus, teſtem hunc in cœlo fidelem, de eodem poſſumus accipere cum Remigio, & D. Hieronymo in commentariis eius loci.

Per teſtẽ fidelem quid alij intelligant.

Teſtis in cœlo fidelis Chriſtus. Remigius. D. Hieron.

Primogenitus mortuorum.

SECTIO VIII.

1. CHriſti laudes, & præſtantiam ſingularem perſequitur Ioannes. Primò igitur notandum eſt, Chriſtum & quatenus Deus eſt, primogenitum Patris, & qua

& quatenus homo eſt, primogenitũ virginis appellari, nõ quòd alios fratres naturales habuerit, ſed more Scripturarum, quæ primogenitum eũ nominant, non quem fratres ſequãtur, ſed qui primus natus eſt: quæ obſeruatio eſt D. Hieronymi libro aduerſus Heluidium hæreticũ impiè aſſerẽtem, Beatiſſimam Virginem alios quoq; filios procreaſſe, ex eo quod Lucæ 2. dicatur, *Peperiſſe filium ſuum primogenitum:* contra quem diſputans D. Hieronymus docet omnem vnigenitum, appellari in ſacris literis primogenitum, non item omnem primogenitum, vnigenitum, nec neceſſariã eſſe aliorum fratrum ſobolem, vt quis primogenitus nominetur. Id quod probat dupliciter. Primũ ex eo quod Dominus Exod. 13. & 34. præcepit, vt omne quod aperiret vuluam, ab homine vſq; ad pecus ſibi cõſecrarent, tantummodo primogenita hominum, & primogenita pecorum immũdorum pretio redimerent: quibus verbis cẽſet Hieronymus, Deum definiuiſſe quid eſſet primogenitum. *Omne*, inquit, *quod aperit vuluam*, *alioqui*, inquit, *ſi non eſt primogenitus, niſi is tantùm, quem ſequuntur fratres, tandiu ſacerdotibus primogenita non debentur, quandiu alia non fuerint procreata, ne fortè partu poſtea non ſequenti, vnigenitus ſit, & non primogenitus.* Deinde ex eo quod dicitur Exod. 12. *Percuſſit Dominus omne primogenitum in terra Ægypti, à primogenito Pharaonis, vſque ad primogenitum captiuæ, quæ erat in carcere, & primogenitum iumentorum.* *Dic mihi*, inquit Hieronymus, *ſi primogeniti tantùm illi vocantur qui fratrem habent, ergo ab interemptione vnigeniti liberati ſunt; ſi autem & vnigeniti cæſi ſunt, contra ſententiam factum eſt, vt inter primogenitos, & vnigeniti morerentur.*

D. Hieron. Heluidij impia aſſertio.
Lucæ 2. 7.
In ſacris primogeniti qui dicantur ex Hierony.
Exod. 13. 2.
ibid. 34. 19.
Hieronym.
Exod. 12. 29.
D. Hieron.

2. Deinde Chriſtus, quatenus homo, appellatur in ſacris literis primogenitus omnis creaturæ, quia fuit primus omnium prædeſtinatorum: voluit enim Deus primaria ſua intentione, & volũtate myſterium Incarnationis, Chriſtumq; Dominum caput eſſe, & finem omniũ diuinorum operum. Id quod cõcepris verbis docuit Apoſtolus ad Coloſſ. 1. cùm dixit de Chriſto loquens, *Qui eſt imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipſo condita ſunt vniuerſa in cœlis, & in terra, viſibilia, & inuiſibilia, & ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtant, & ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ, vt ſit ipſe in omnibus primatum tenens:* quæ omnia de Chriſto, vt homo eſt, dicta eſſe, docet D. Chryſoſtomus in eum locum. Idem probatur ex cap. 8. ad Rom. *Quos præſciuit, & prædeſtinauit, conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus:* quem locum quanquam D. Thom. & alij de Chriſto, vt Deus eſt, exponunt: tamen longè meliùs D. Chryſoſt. & Hieronymus, Anſelmus, & alij de eo, vt homo eſt, interpretantur. Atque hanc ob cauſam tradunt Hebræi, Meſſiam, in ſacris literis appellari *Germen*, vt Eſaiæ 4. *In die illa erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ ſublimis.* Et Zachar. 3. *Ecce ego adducam ſeruum meum Orientem*, quo loco pro, *Orientem*, Eſt Hebraicè *Tſemach*, id eſt Germen: Et Zachar. 6. *Ecce vir Oriens nomen eius*, pro quo Hebraicè, eſt *Tſemach*, id eſt, germen nomen eius, à verbo *Tſemach*, quod ſignificat, germinare. Et D. Hieronymus ipſum nomen *Tſemach* vertere ſolet, *Germen*, vt loco Eſaiæ citato. Et Hierem. 23. *Suſcitabo Dauid germen iuſtum.* Et cap. 33. *In tempore illo germinare faciam Dauid germen iuſtitiæ:* quibus locis Paraphraſtes Chaldaicus ſemper tranſtulit, *Meſſia*, loco *germinis:* nec nobis officit, quod LXX. ibidem ἀνατολὴν, id eſt, *Orientem* reddiderũt: etenim ἀνατέλλω, Græcè idem eſt, quod produco per germinationem, & idem ferè quod Latinè Orior, atq; adeò non ſolùm de Sole, & aſtris, ſed etiam de hominibus, & plãtis dicitur, vt probatur ex Pſalm. 103. Nam vbi nos habemus, *Producens fænum iumentis*, Græcè eſt verbum ἐξανατέλλω, & D. Hieron. vertit *Germinans.* Ratio verò huius nomenclaturæ ea eſt; quia ſicut ad fructum ferendũ tota arboris plantatio, & ir-

Chriſtus omnis creaturæ cur primogenitus.
Coloſſ. 1. 15.
D. Chryſo.
Ad Ro. 8. 29.
D. Thom.
D. Chryſoſt.
Hieronym.
Anſelmus.
Item cur germen.
Eſai. 4. 2.
Zach. 3. 8.
Zach. 6. 12.
Hieronym.
Hier. 23. 5.
idem 33. 15.
Pſal. 103. 14.
Hieronym.

Vniuerſum conditū propter Meſſiā.

rigatio refertur, ita totum vniuerſum, & omnes creaturæ vnius Meſſiæ cauſa conditæ ſunt, quocirca ipſe vniuerſi *Germen* appellatur.

3. Prou. 6. 22. Clem. Rom. Nazianz. Nyſſen. Damaſcen. Cyril. Alex. D. Baſil. Athanaſ. Cæſarius. D Chryſo. D. Auguſt. Ambroſ. Epiphanius. Hilarius. Hieronym. Fulgent. Epiphanius. Chriſtus præ deſtinatorū primus. Eccle. 24. 5. Pſal. 88. 28.

Eadem veritas luculenter oſtenditur ex Prouerb. 8. cùm dicitur, *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum.* Seu, vt L X X. tranſtulerunt, *Dominus creauit me in initium viarum ſuarum*, quem locum de Sapientia incarnata, id eſt, de Chriſto ratione humanitatis intellexerunt Clem. Roman. lib. 5. conſtit. Apoſtolicarum c. 19. Greg Naz. Orat. 36. Greg. Nyſſenus lib. de fide ad Simplicium, D. Ioann. Damaſc. lib. 4. fidei orthodoxæ cap. 19. Cyrillus Alex. lib. 5. Theſauri cap. 4. & 8. D. Baſil. lib. 4. contra Eunomium, D. Athan. ſerm. 3. contra Arianos, Cæſarius in Dial. 2. D. Chryſoſt. ſerm. de S. Trinit. D. Aug. lib. de Trinit. cap. 12. & ſerm. 58. de verbis Domini. D. Ambroſ. lib. 1. de fide cap. 1. Epiph. in Anchorato, & hæreſi, 69. D. Hilar. lib. 12. de Trinit. D. Hier. ſuper 2. cap. epiſt. ad Epheſ. & lib. 2. in Michæam ad initium. D. Fulgent. lib. ad obiectiones Arianorum, in reſponſione ad 3. Denique Epiph. loco citato dicit hanc eſſe expoſitionem magnorum Patrum. Enim verò cùm Ariani hoc teſtimonio abuterentur contra Filij diuinitatem, quippe qui creatus, & poſſeſſus diceretur: reſpondebant Patres, id dictum fuiſſe de Filio ratione humanitatis. Quo ſuppoſito rectè hinc oſtenditur, Chriſtum Dominum eſſe primum prædeſtinatum, & totius vniuerſi finem; id enim ſignificat eſſe initium viarum Domini, per quas creaturæ vniuerſæ intelliguntur. Atq; eodem ſenſu interpretari poſſumus illud Eccl. 24 *Ego ex ore altiſſimi prodiui primogenita ante omnem creaturam.* Et illud Pſal. 88. *Et ego primogenitum ponam illum excelſum præ regibus terræ.*

Chriſtum Dominum, vt homo eſt, eſſe caput Angelorum, gratiámque illis, & gloriam promeruiſſe.

SECTIO IX.

1. Chriſtum meruiſſe Angelis gloriam ſtatuitur ex Patribus. Cyril. Alex. Gregorius. 1. Reg. c. 2.

2. Lauren. Iuſt. Rupertus. D. Bernard. D. Thom. Ioan. 1. 6. Idem 3. par. Alber. Mag. Ruardus. Catharinus. Arboreus. Viguerius. Iacobus Naclantus. Probatur idem ex Paulo.

HInc colligimus, cùm Chriſtus dicitur, *Primogenitus omnis creaturæ*, non eſſe excludendos Angelos, quin potiùs dicendum, Chriſtum vt homo eſt, eſſe caput Angelorum, gratiámq; illis, & gloriam meruiſſe, quæ illis data ſint propter eius præuiſa merita: quæ ſententia eſt Cyrilli Alexandrini lib. 5. in Eſaiam, D. Gregor. lib. 1. in libros Regum cap. 2. in illa verba: *Non eſt alius extra te. Subauditur*, inquit, *ſanctus, quia nullus hominum, neque Angelorum ſanctus eſt, niſi per Chriſtum.* Idem habet homil. 14. in Ezechiel. Laurentij Iuſtiniani ſerm. de Aſcenſione, & ſerm. de Aſſumptione Virginis, Ruperti lib. 3. de proceſſione Spiritus ſancti ca. 21. citari etiam ſolet pro eadem ſententia D. Bernard. ſerm. 17. & 22. in Cantica. In eadem ſententia eſt D. Tho. ſuper illud Ioan. 1. *De plenitudine eius nos omnes accepimus: Hoc eſt*, inquit D. Thomas, *omnes Apoſtoli, Patriarchæ, Prophetæ, & iuſti qui fuerunt, ſunt, & erunt, & etiam omnes Angeli.* Et paulò inferiùs: *Quia*, inquit, *plenitudo gratiæ, quæ eſt in Chriſto, eſt cauſa omnium gratiarum, quæ ſunt in omnibus intellectualibus creaturis.* Et 3. par. qu 8. art. 1. abſolutè dicit Chriſtum influere gratiam in omnia membra Eccleſiæ: & ſtatim art. 4. docet, hanc Eccleſiam, cuius Chriſtus eſt caput, & in quam influit, conſtare ex hominibus, & Angelis. Eandem tuetur Albertus Magnus in 3. diſt. 13. art. 1. Ruardus Tapper in explicatione art. 2. Louanienſis circa principium, & artic. 8. & ex profeſſo Catharinus lib. 1. de Chriſti prædeſtinatione, & opuſculo de gloria, & peccato Angelorum, Ioannes Arboreus lib. 3. ſuæ Theoſophiæ cap. 13. Viguerius in inſtitutionibus cap. 20. §. 1. verſic. 4. Iacobus Naclantus ſuper primum caput Epiſtolæ ad Epheſios, & in libro cui titulus eſt, Medulla ſacræ ſcripturæ, in tertia mundi ætate c. 2.

Pugnant

Pugnant etiam pro eadem ſententia nonnulla Pauli teſtimonia, cuiuſmodi eſt
illud ad Coloſſ. 1. *Complacuit per eum reconciliare omnia pacificans per ſanguinem cru-* Coloſſ. 1. 20.
cis eius, ſiue quæ in terris, ſiue quæ in cœlis ſunt. Et illud ad Epheſ. 1. *Inſtaurare omnia* Epheſ. 1. 10.
in Chriſto, quæ in cœlis, & quæ in terra ſunt. Quo loco Græcè pro inſtaurare eſt
ἀνακεφαλαιώσασθαι, id eſt, recapitulare. quia ſub vno Chriſto omnia quodam-
modo vnum effecta ſunt, quod idem verbum eâdem ſignificatione vſurpauit
Apoſt. cùm dixit ad Rom. 13. *Qui diligit proximum, legem impleuit, nam non adulte-* Rom. 13. 8.
rabis, non occides, non furaberis, non falſum teſtimonium dices, & ſi quod eſt aliud man-
datum, in hoc verbo inſtauratur, diliges proximum tuum ſicut teipſum. Nam pro *Inſtau-*
ratur, eſt Græcè ἀνακεφαλαιοῦται, id eſt, recapitulatur, hoc eſt, ſummatim conti-
netur, ducta metaphora a Rhetorum epilogis, in quibus tota cauſa ſummatim
repetitur, quòd illi ἀνακεφαλαίωσιν, appellant: vnde idem Apoſtolus ad Hebr. 8. Hebr. 8. 1.
volens ſummam, ſeu epilogum facere eorum, quæ dixerat, ait: *Capitulum autem*
ſuper ea quæ dicuntur, quo loco pro *Capitulum*, eſt Græcè κεφάλαιον, hoc eſt, ſum-
ma ſiue caput, aut epilogus: itaque in Chriſto, tanquam in ſumma, inſtaurata,
ſeu recapitulata ſunt omnia: in quem ſenſum videtur Aquila Ponticus in ſua Aquil. Pont.
tranſlatione Græca, ex Hebræo, ſic librum Geneſ. incepiſſe. *In capitulo*, vel *In* Geneſ. 1. 1.
ſumma fecit Deus cœlum & terram: ſic enim tranſtuliſſe auctor eſt D. Hieronymus Hieronym.
in principio Hebraicarum quæſtionum. Et Seuerianus Epiſcopus in exordio Seuerianus.
Hexameron: per quod capitulum, ſiue ſummam poſſumus Chriſtum accipere:
iuxta illud Pſal. 39. *In capite libri ſcriptum eſt de me.* Quod quanquam Arnobius, Pſal. 39. 8.
& Auguſtinus accipiunt de initio Pſalmorum, in quo volunt de Chriſto dici, Arnobius.
Beatus vir, qui non abiit in concilio impiorum. Tamen Tertullianus libro contra Pra- Auguſt. Tertullian.
xeam, & D. Hilarius in expoſitione Pſal. 2. de initio totius ſcripturæ interpre- Hilar.
tantur, vt illud, *In principio*, ſit idem, quod in Filio, & ſimul Chriſtus recapitula- Chriſtus
tio cœli, & terræ appelletur, quia ſub illo, tam Angeli, quàm homines per gra- vniuerſi re-
tiam & gloriam militant. capitulatio.

Denique confirmatur hæc ſententia, quia conſtat ex ſacris literis Chriſtum 2
Dominum, vt homo eſt, eſſe caput Angelorum, vt eſt perſpicuum ex illo ad
Eph. 1. *Ipſum dedit caput ſuper omnem Eccleſiam*: id eſt, ex hominibus, & Angelis Epheſ. 1. 22.
conſtantem, vt interpretantur D. Hieron. & D. Auguſt. in Enchirid. cap. 56. & D. Hieron.
ad Coloſſ. 2. *Qui eſt caput omnis principatus, & poteſtatis.* Id quod etiam affirmat Auguſt.
D. Hilar. in Pſal. 139. & D. Auguſt. concione 5. in Pſal. 36. Cum igitur capitis Coloſſ. 2. 10.
ſit influere in membra, Chriſtuſq; ſit caput præſtantiſſimum, debuit ſanè per- Hilar.
fectiſſimo modo in Angelos influere, gratiam videlicet, & gloriam illis imper- Auguſt.
tiendo. Ex quo etiam colligimus, poſſe Chriſtum dici propriè Redemptorem
Angelorum (quod quidam concedere formidant) redemptione tamen alterius Chriſtus di-
rationis, quàm noſtra ſit, hoc eſt, per præſeruationem: ſic enim loqui audet D. ci poteſt
Bernard. ſerm. 17. & 22. in Cantica, & Theodoretus ad Hebr. 2. dicit Chriſtum propriè Angelorum re-
pro omnibus creaturis fuiſſe mortuum, ex illis verbis Pauli, *Vt gratia Dei pro om-* demptor.
nibus guſtaret mortem, vbi Græcè eſt ὑπὲρ παντὸς, id eſt, pro vniuerſo, quem mo- Bernard.
dum redemptionis etiam affert Dionyſius Areop. cap. 8. de diuinis nominibus, Theodor.
his verbis: *Idcircò etiam redemptionem illam Theologi nominat, ex eo quòd non ſinit, quæ* Hebr. 2. 9.
verè ſunt, ad id cadere, vt non ſint: & id colligitur ex Pſal. 144. vbi rex Dauid dicit Dion. Areopag.
ſe redemptum de gladio gigantis Goliath, ſub quo nunquam fuit, ſed quia fuit Pſal. 143. 10
præſeruatus Diuino beneficio, redemptum ſe appellat, cùm ait, *Qui redemiſti Da-*
uid ſeruum tuum, de gladio maligno eripe me. Sic enim hunc locum nonnulli diſpun-
gunt, & interpretantur.

Chriſtum eſſe primogenitum in multis fratribus.

SECTIO X.

i. Rom.8.29. Pſal 88.28. Dicitur poſtremò Chriſtus primogenitus in multis fratribus, ad Rom. 8. *Vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus*, quò etiam pertinet illud Pſal. 88. *Et ego primogenitum ponam illum excelſum præ regibus terræ.* Primogenitum, inquam, id eſt, præcipuum filiorum, cui primogenituræ priuilegia debeantur: de quibus Abulenſ. priuilegiis legendus eſt Abulenſis in vigeſimum quintum caput Geneſis. Pro cuius maiori expoſitione aduertendum eſt, omnes homines eſſe fratres Chriſti propter communionem naturæ cum Chriſto, præcipuè verò fideles propter fidem, quam habent in Chriſtum, & maximè iuſtos, propter communionem gratiæ, iuxta illud Ioan. 1. *Dedi eis poteſtatem filios Dei fieri*, id eſt, fratres Chriſti. Et ad Hebr. 2. *Non confunditur fratres eos vocare* dicens Pſal. 21. *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Et Matth. 28. *Nunciate fratribus meis, &c.* Atque hanc ob cauſam Chriſtus ſe appellat ſæpiſſimè filiū hominis, vt Ioan. 3. *Exaltari oportet filium hominis*, & aliâs: non ſolum, vt vult Tertullianus libro de carne Chriſti, & Irenæus lib. 3. contra Valentinum cap. 21. vt intelligeremus, eum non ſolum eſſe verum hominem, ſed carnem accepiſſe naſcendo. Adam enim homo fuit, ſed filius hominis non fuit, quia carnē non accepit naſcendo; ſed etiam vt ſignificaret ſe iam cum hominibus cognationem carnis habere, fratremq́; noſtrum per aſſumptam humanitatem eſſe: vndè olim Chriſtiani ſe communiter fratres appellabant, quemadmodum auctor eſt Tertullianus in Apologetico ca. 39. & lib. de corona militis cap. 1. & lib. 3. contra Marcionem. & Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromatum. Cæterùm, vt diximus, iuſti peculiari ratione fratres Chriſti appellantur, quia ſunt verè filij Dei adoptiui, per veram adoptionem, quæ eſt ipſa iuſtificatio, quemadmodum docet D. Auguſtinus Epiſt. 120. cap. 4. & lib. 3. contra Fauſtum Manichæum. Ratio verò eſt, quia iuſtificatio eſt veluti quædam generatio: atque de hac adoptione intelligendum eſt illud Ioan. 1. *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.* Et illud 1. Ioan. 3. *Videte qualem charitatem dedit nobis Deus, vt filij Dei nominemur, & ſimus*, & ad Rom. 8. *Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum per Ieſum Chriſtum.* Et ad Epheſ. 1. *Prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum per Ieſum Chriſtum.* Vnde Paulus Apoſtolus rectè ex hac adoptione ad ius hæreditatis argumentatur, cùm ait ad Rom. 8. *Quòd ſi filij, & heredes, heredes quidem Dei, coheredes autem Chriſti*: qua de re legendus eſt D. Thom. 3. part. q. 23. art. 1. horum igitur omnium fratrum, Chriſtus appellatur Primogenitus.

Fratres Chriſti, qui præcipuè. Ioan. 1.12. Hebr. 2.11. Pſal. 21.23. Matth. 28. 10. Ioan. 3.14. Tertullian. Irenæus. *Adamus homo, non filius hominis.* Tertullian. Clem. Alex. *Iuſtificatio eſt quædam generatio.* Ioan 1 12. 1. Ioan 3 1. Rom. 8.15. Epheſ. 1.5. Rom. 8 17. D. Thom.

Chriſtum eſſe Primogenitum mortuorum, & primitias dormientium.

SECTIO XI.

1. Vltimò dicitur Chriſtus, *Primogenitus mortuorum*, quod hoc loco ait Ioannes, quia primus omnium ad vitam immortalem reſurrexit: quo etiam ſenſu appellatur, *Primitiæ dormientium*, 1. ad Cor. 15. Pro cuius rei intelligentia ſciendum eſt, reſurrectionem eſſe veluti quandam regenerationem, ſic enim appellatur à Chriſto Matth. 19. *In regeneratione, cum ſederit filius hominis, &c.* camque ob cauſam ſepulchrum vtero comparatur. Vnde D. Ambr. ſerm. 48. de ſepulchro Chriſti loquens. *Vbique*, inquit, *beato corpori defertur ſanctitas, vbique virginitas, purus illud venter concepit, nouus tumulus includit, quin potiùs ipſam ſepulturam vuluam dixerim, eſt enim ſimilitudo non parua, ſicut enim Dominus de matris vulua viuus*

1 Cor. 15. 20. Matt. 19. 28. Ambroſ. *Chriſti ſepulchrū vtero virgineo comparatur.*

viuus exiuit, ſic de ſepultura viuus ſurrexit, niſi quod glorioſior iſta eſt, quàm illa natiui-tas, illa enim corpus mortale genuit, hæc edidit immortale. Poſt illam natiuitatem, ad in-feros deſcenditur, poſt hanc, remeatur ad cœlos: quare Chriſtus à mortuis reſurgens iterum genitus dicitur, primogenitus autem, quia primus omnium reſurrexit immortalis.

Verùm iam hinc illa ſeſe offert cõtrouerſia, de reſurrectione videlicet eorum, qui Matth. 27. dicũtur ſurrexiſſe. Dum enim Matthæus ſigna, quæ in ipſo Chriſti obitu acciderunt, commemoraret, ſubiunxit. *Monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum, qui dormierant, ſurrexerunt.* In qua quidem quæſtione duplex eſt ſententia. Vna eſt eos, qui à Matthæo commemorantur, non reſurrexiſſe ad vitam immortalem, ſed iterum obiiſſe poſtquam reſurrectionem Domini teſtati fuerant: quæ ſententia eſt ferè omnium veterum, quam ſequitur D. Auguſtinus epiſtola 99. quæ eſt ad Euodium, eamque nititur confirmare ex Act. 2. vbi D. Petrus contendit, illud Pſal. 15. *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem,* non de Dauide, ſed de Chriſto eſſe intelligendum, idque ex eo probat. *Quia Dauid,* inquit, *mortuus eſt, & ſepultus, & ſepulchrum eius apud nos eſt.* Si autem Petrus non intelligeret oſſa Prophetæ illic iacere nihil plane probaſſet: erant igitur tempore Petri, Dauidis oſſa in ſepulchro: *Cùm igitur,* inquit Auguſtinus, *Dauid reſurrexerit ſimul cum illis, qui cum Chriſto reſurrexiſſe memorantur, planè iterum obiit, atque adeo reſurrexit moriturus.*

2. Mat 27. 52. Surrexerintne aliqua corpora ſanctorum in obitu Chriſti.
1. Sententia. Auguſt.
2 Argum. Act. 2. 28. Pſal. 15. 10.
D. Auguſt.

Secundò, argumentatur ex illis verbis Pauli ad Hebr. 11. *Et ſi omnes teſtimonio fidei probati, non acceperunt repromiſſionem, Deo pro nobis aliquid melius prouidente, vt non ſine nobis conſummarentur,* id eſt, gloriam animæ, & corporis reciperent. Tertiò, poſſumus argumentari pro Auguſtino in hunc modum. Iob Patriarcham reſurrexiſſe cum Chriſto, habetur Iob 42. iuxta editionem Septuaginta interpretum, & Theodotionis, quæ ſic habet: *Scriptum eſt autem, ipſum rurſus reſurrecturum, cum quibus Dominus reſurgit,* vbi particula, *rurſus,* innuit, cùm Iob ab illa ſua calamitate diuinitùs erectus eſt, & excitatus, tunc quodammodo reſurrexiſſe. Haberi autem hæc in editione Septuaginta auctor eſt Origenes in Epiſtola ad Iulium Africanum, eamq; hiſtoriæ partem tanquam legitimã amplectuntur D. Chryſoſt. homil. 82. ad populum Antiochenum, Theodoretus q. 92. in Geneſim, Polychronius in hypotheſi ſuper librum Iob, Olympiodorus in ſua item hypotheſi, & in Protheoria c. 32. & in commentariis, Iulianus Seucrus, & Euagrius in ſuis explanationibus, quibus poſtremam Iobi partem illuſtrarunt: quos omnes citat Paulus Comitolus Societatis noſtræ in Catena in Iob à ſe elegantiſſimè è Græco in Latinum cõuerſa, & eruditiſſimis obſeruationibus illuſtrata. Sed quod maioris eſt ponderis, Clemens Rom. lib. 5. conſtitutionum Apoſtolicarum c. 6. eandem partem tanquam canonicam citat, his verbis: *Diuinus ille, atque inſignis tolerantia Iob, de quo ait ſcriptura, ſcriptum eſſe, ipſum rurſus ſuſcitandum cum iis, cum quibus Dominus reſurgit.* Ambroſius etiam lib. 1. de interpellatione Iob cap. 8. Hoc teſtimonio tanquam ſcripturæ ſacræ vtitur, ad probandum Iob cum Chriſto à mortuis fuiſſe ſuſcitatum. Deniq; eandem ſententiam legimus in verſione Græca Septuaginta interpretum nuper correcta ex auctoritate Xiſti. V. pontificis maximi, ad fidem vetuſtiſſimorum, & probatiſſimorum codicum. Ex his huiuſmodi ducitur argumentatio. Iob cum Chriſto reſurrexit, vt hactenùs probauimus, & tamen dicit de ſe ipſo cap. 29. quod ſit in nouiſſimo die reſurrecturus. *Scio,* inquit, *quod in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & in carne mea videbo Deum ſaluatorem meum.* Ex quo efficitur, illum poſt priorem reſurrectionem, iterum obiiſſe, alioqui enim iterum in nouiſſimo die reſurgere haud poſſet.

3 Secundum. Heb. 11. 39.
Tertium. Iob 42.
A calamitate ſua erectus Iob quodammodo ſurrexit.
Origenes.
D Chryſoſt.
Theod.
Polychron.
Olym.
Iulian.
Euagr.
Paul. Comi.
Clem. Rom.
D. Ambr.
Deducitur argumentatio pro Aug. Iob. 29. 25.

4. Theop. Sotus. 2. Sententia quæ præfertur. D.Thom. D.Hieron. Prima ratio. Secunda. Poſtrema. Caiet.

Hæc ſunt potiſſima, quæ pro Auguſtino adduci queunt, quam etiam ſententiam ſequitur Theophylactus in 27. cap. Matthæi, & Dominicus Soto diſt. 43. q. 2. art. 1. quarti lib. ſententiarum. Ea tamen, vt verum fatear, placere mihi nunquam potuit, quemadmodum neque Cardinali Caietano in vigeſimum ſeptimum caput Matthæi, & in commentariis in tertiam partem q. 53. Nobiſcum præterea ſentit gloſſa ſuper idem caput Matthæi, & fauet D. Thomas in 4. diſt. 43. & in additionibus q. 77. art. 1. quanquam 3. part. q. 53. art. 3. magis videtur ad Auguſtinum accedere, quatenus ait, eius rationes efficaciores videri. In eandem noſtram ſententiam magis propendet D. Hieronymus in ſermone de Aſſumptione, quamuis eam ſub lite relinquat: & quamuis in vigeſimum ſeptimum caput Matthæi, dicat eos qui cum Chriſto ſurrexerunt, ſurrexiſſe, ſicut ſurrexit Lazarus, quod nos poſſumus verè, ac realiter, ſicut Lazarus, non verò ad vitam mortalem interpretari. Triplex potiſſimum ratio nos mouet. Vna eſt, quia alioqui ſi ſurrexerunt morituri, reſurrectio eis non beneficium, ſed pœna fuiſſet. Altera, quia reſurrexerunt, vt ſua reſurrectione, Chriſti reſurrectionem teſtarentur, quemadmodum vel ipſi aduerſarij confitentur, non fuiſſent autem reſurrectionis Dominicæ teſtes idonei, ſi iterum obierūt, facilè enim ſibi homines perſuaderent, Chriſtum etiam reſurrexiſſe moriturum. Poſtrema, quæ Caietani eſt, quia cùm homo ſit animal ſociabile, debuit Chriſtus ſecum aliquos in corporibus glorioſis excitatos in cœlum deferre, cum quibus ageret, alioqui non fuiſſet, eius in cœlo vita, ac fœlicitas omnibus numeris expleta, & abſoluta.

5. Reſpondetur locis ſcriptur. pro 1. ſententia. Ad primum. Ad ſecundum. Ad tertium. Iob.19.25. Deciditur quæſtio.

Ad primum locum pro Auguſtini ſententia adductum, concedimus Dauidem reſurrexiſſe cum Chriſto ad vitam immortalem, nec amplius obiiſſe. Ad Petri autem inſtitutum non erat opus, vt eo ipſo tempore Dauidis cineres in ſepulchro illo exiſterent, ſed ſatis erat eſſe apud omnes vulgariſſimum, Dauidis corpus in eo ſepulchro vidiſſe corruptionem, & in cineres fuiſſe conuerſum. Ad ſecundum, dicimus illud, *Non acceptis repromiſſionibus*, ad myſteria gratiæ, & incarnationem Chriſti referendum, *vt non ſine nobis*, inquit, *conſummarentur*, quia nimirum perfecta conſummatio in lege gratiæ completa eſt. Quòd ſiquis contendat, iſtam conſummationem ad gloriam corporis pertinere, dicimus Paulum vniuersè loqui de omnibus Patribus legis veteris, imò & naturæ, cui non obſtat aliquos eorum ad vitam immortalem ſimul cum Chriſto reſurrexiſſe. Ad tertiū, libenter damus Iobum Patriarcham cum Chriſto reſurrexiſſe, ſed ad vitam tamen immortalem; cùm verò ipſe dixit, *Scio quod redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum*: dicimus eum non de ſua ipſius perſona, ſed de vniuerſali hominum reſurrectione more prophetico enuntiaſſe. Quòd verò attinet ad locum Matthæi, quo videtur affirmari, illos ante ipſum Chriſtum, reſurrexiſſe, ſiquidem eorum reſurrectio inter ſigna paſſionis Chriſti cōmemoratur. Reſpondeo, id dictum fuiſſe per anticipationis figuram in ſacris literis vſitatam, non quod eo tēpore paſſionis Chriſti reſurrexerint. Atque ita relinquitur Chriſtum Dominum optimo iure primogenitum mortuorum à Ioanne appellari.

Et Princeps regum terræ.

SECTIO XII.

1. Principatum per quid obtinuerit Chriſtus.

OBſeruandum eſt primò, rectè poſtquàm mentio mortis Chriſti facta fuerat illis verbis: *Primogenitus mortuorum*, ſubiungi, *Et princeps regum terræ*, vt intelligeremus Chriſtum per mortem obtinuiſſe principatum. Id quod probatur

primò

primò, ex loco Eſaiæ, cap. 9. vbi Crux Chriſti eius imperium appellatur, illis verbis: *Factus eſt principatus ſuper humerum eius*: vbi quanquam Paraphraſtes Chaldaicus per *Principatum*, legem intellexit, quam quia Dominus opere impleuit, ſuper humerum portaſſe dicitur, tamen crucem ipſam interpretati ſunt Tertullianus lib. aduerſus Iudæos, eo cap. quo Patriarchæ oſtendunt figuram crucis. Et lib. 3. aduerſus Marcionem: *Quis*, inquit, *Regum inſigne poteſtatis ſuæ humero præfert, & non aut capite diadema, aut manu ſceptrum? ſolus nouus Rex Chriſtus nouæ gloriæ poteſtatem humero extulit, crucem ſcilicet*. Iuſtinus Philoſophus, & Martyr in 2. Apologetico pro Chriſtianis, Cyrillus Alexandrinus lib. 1. in Eſaiam, cap. 9. D. Hieronymus in commentariis eius loci. D. Cyprianus lib. 2. teſtimoniorum aduerſus Iudæos, cap. 21. D. Auguſtinus Serm. 71. de tempore. Theophylactus in 23. caput Lucæ. D. Ambroſ. lib. 3. de Fide, cap. 4. Atque eodem ſenſu poſſumus accipere illud Eſaiæ 22. *Dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius*. Chriſtus enim cruce tanquam claui paradiſum à principio clauſum nobis aperuit. Crucem certè clauem appellauit D. Chryſoſtom. tom 2. Homil. de Diuite, de quo agitur Luc. 16. & D. Auguſtinus in Pſalm. 45. Obiter hoc loco obſerua, poſſe per clauem eo loco Eſaiæ, intelligi poteſtatem iuriſdictionis, & animarum gubernationem; quæ clauis non pendet ex cingulo, ſed portatur in humero; tum quia grauiſſima eſt animarum cura, tum etiam quia Prælatus debet ea, quæ præcipit, humero etiam, id eſt, operatione geſtare.

Eſai. 9. 6. Chald. Paraphraſtes. Legem Chriſtus ſuper humerum portaſſe cur dicatur. Tertullian. Iuſti. Mart. Cyrill. Alex. Hieronym. Cyprianus. Auguſtinus. Theophyl. Ambroſius. Eſai. 22. 22. Crux Chriſti clauis paradiſi. Chryſoſt. Auguſtinus. Animarum cura grauiſſima. Prælatus qualis eſſe debeat.

2. Secundò, idem probatur ex Pſal. 95. vbi pro eo, quod nos habemus: *Dicite in gentibus, quia Dominus regnauit*: L X X. tranſtulerunt: *Dicite in gentibus, quia Dominus regnauit à ligno*. Sic enim apud L X X. legerunt Iuſtinus in Dialogo aduerſus Tryphonem, vbi probat ſic etiam fuiſſe Hebraicè. Sed illud, *à ligno*, expunctum fuiſſe à Iudæis affirmant Tertullianus lib. 3. aduerſus Marcionem, & libro aduerſus Iudæos, loco paulò ante citato. D. Ambroſius in cap. 15. 1. Epiſt. ad Corinth. (ſi eius ſunt ij commentarij) D. Auguſtinus in commentarijs eius Pſalmi. Arnobius, & Caſſiodorus ibidem. D. Cyprianus de montibus Sina, & Sion, aduerſus Iudæos, c. 5. D. Leo, qui citatur in ſcholijs Græcis, ſuper editionem LXX. nuper auctoritate Sixti correctam. Atque eandem lectionem retinet Eccleſia, & Pſalterium Romanum: nec in dubium vocari debet, quòd Iudæi multa ex ſacris literis eraſerint, quæ Chriſtianis fauere intelligebant. Etenim auctore D. Hieronymo in 5. cap. Michææ, duos integros verſus eraſerunt ex libro Ioſue, cap. 15. qui habentur in LXX. Interpretibus, vbi inter vrbes, & oppida tribus Iudæ, Bethlehem connumeratur, ne videlicet Chriſtus de tribu Iuda ortus videretur. Et in Epiſt. ad Galatas, in illa verba cap. 3. *Maledictus omnis, qui pendet in ligno*: docet deſiderari Hebraicè duo illa verba, *Omnis*, & *in ligno*, & ſuſpicatur lectionem Hebraicam vitiatam eſſe.

Eſai. 95. 10. Locus Scripturæ vitiatus. Tertullian. D. Ambroſ. Auguſtinus. Arnobius. Caſſiodor. D. Cyprian. D. Leon. Multa, quæ Chriſtianis fauebant, ex ſacris eraſerunt Iudæi. D. Hieron. Ad Gal. 3. 13.

3. Tertiò, probatur ex Pſalm. 92. cuius inſcriptio ea eſt: *Laus cantici ipſi Dauid in die ante Sabbatum, quando fundata eſt terra*. Etenim in Paraſceue Sabbati occiſus eſt Chriſtus, fundatáque eſt Eccleſia: quæ eſt expoſitio Hugonis Cardinalis, in commentariis ſuper eum Pſalmum. Tunc verò Pſalmus incipit: *Dominus regnauit, decorem indutus eſt*: vt exploratum omnibus eſſet, Chriſti regnum ex paſſione, quam pertulit ante Sabbatum, ortum habuiſſe. Quartò, ex Pſalm. 77. *Induxit eos in montem ſanctificationis ſuæ, montem quem acquiſiuit dextera eius*. Dextera enim ſua Chriſtus, id eſt, fortitudine, quam in paſſione demonſtrauit, Eccleſiæ regnum ſibi acquiſiuit: quem locum interpretatus videtur D. Petrus prima ſua Canonica cap. 2. vbi Eccleſiam appellat *Populum acquiſitionis*. Et Actor. 20. *Attendite vobis, & vniuerſo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus poſuit Epiſcopos, regere Eccleſiam Dei*,

Explicatur inſcriptio Pſalmi 92. Hugo. Pſalm. 92. 1. Regnũ Chriſti vnde ortum. Pſal. 77. 54. 1. Petr. 2. 9. Act. 20. 28.

Hebr 9. *Dei,quam acquiſiuit ſanguine ſuo.* Vnde eſt illud Pauli ad Hebræos 2. *Eum qui modi-
cò quàm Angeli minoratus eſt, videmus Ieſum propter paſſionem mortis, gloria, & honore
Pſalm. 8. 9. coronatum:* quod multò ante regius Vates prædixerat, Pſal. 8. *Minuiſti eum paulò
minus ab Angelis,*(in paſſione videlicet)tunc ſubiungitur, *Gloria,& honore corona-
Pſalm. 73. 2. ſti eum.* Denique ex Pſalmo 73. cum dicitur: *Redemiſti virgam hæreditatis tuæ*: vbi
Virga pro ſceptro. per virgam,ſceptrum intelligendum eſt,hoc ſenſu,regnum tuum, ſeu ſceptrum
regni tui per peccati tyrannidem à dæmone vſurpatum,iterum aſſeruiſti,&vin-
dicaſti per paſſionem,qua humanum genus redemiſti.

4. Secundò obſeruandum eſt, Chriſtum appellari Regem per excellentiam, vt
Pſalm. 2. 6. Pſal. 2. *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo:* quam ob cauſam appellatur *Rex Dei.*
Chriſtũ Regem ſuum, cur Pater appellet. Sic enim ibidem Hebraicè legimus: *Ego*(id eſt,Pater æternus)*conſtitui Regem meũ
ſuper Sion.* Et Zachar. 14. ita poſſumus reddere ex Hebræo: *Venient omnes gentes,&
adorabunt Regem Dei.* Dicitur autem Chriſtus, Rex Dei,tum quia à Deo fuit Rex
Zachar. 14. conſtitutus, tum quia eſt Rex excellentiſſimus, eo linguæ Hebrææ idiotiſmo,
Pſalm. 79. 11. quo maxima quæque dicuntur eſſe Dei, vt Pſal. 79. *Operuit montes vmbra eius, &
arbuſta eius cedros Dei,* id eſt,altiſſimos.

5. Tertio,dicitur *Princeps Regum terræ*, quia eſt totius mundi Monarcha,non ſo-
Chriſtus mundi Monarcha, ex duplici capite. lùm propter vnionem hypoſtaticam,cui omne imperium debebatur,ſed etiam
ex dono Patris quæ eſt ſententia D.Antonini, 3. part. tit. 3. cap. 2. Almaini de po-
teſtate Eccleſiæ,cap. 8. Pauli Burgenſis in additione 2. ſuper caput 1. Matthæi.
imò,& D.Thomæ,lib. 3. de regimine Principum,cap. 13. & 14. vbi addit,Augu-
D Antonin. Almainus. Paul. Burg. D.Thom. ſtum Cæſarem,poſt Chriſti natiuitatem, geſſiſſe vicem Chriſti in imperio qua-
tuordecim annis,toto orbe terrarum ſubacto,& non ſine diuino inſtinctu man-
daſſe, ne quis de populo Romano ipſum Dominum appellaret. Et quanquam
Auguſtus Imperator Chriſti Prorex. controuerſum ſit, vtrum Chriſtus in terris agens verus fuerit,ac legitimus totius
orbis Imperator: qua de re aliàs diſputabimus, quemadmodum & vtrum fuerit
naturalis, ac legitimus Iudæorum Rex; tamen poſt reſurrectionem non eſt du-
bium,quin illi fuerit totius orbis Monarchia à Patre conceſſa, quemadmodum
Matt. 28. 18. ipſemet teſtatur, Matt. 28. cùm ait: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, & in terra.*

6. Quartò, & poſtremò, dicitur myſticè *Princeps Regum terræ*, id eſt, iuſtorum,
quemadmodum interpretatus Rupertus, quo nihil magnificentiùs de vllo Re-
ge,& eius clientibus dici potuit:cuius enim rei clientes,ac ſubditi omnes Reges
fuerunt? Ratio verò eſt, quia Chriſtus omnes, qui ſuum imperium non detre-
Regnant qui Chriſto ſeruiunt. ctant, Reges facit: quod multò antè prædixerat regius Vates, Pſalm. 109. cùm
dixit: *Tecum principium in die virtutis tuæ*: quo loco nonnulli pro עמך Ghimme-
Pſal. 109. 3. ca per Chiric, id eſt, *Tecum*, ſeu *Apud te*, quemadmodum legerunt LXX In-
terpretes,legunt Ghammeca,per Pathac,id eſt,populus tuus,hoc ſenſu,populus
tuus,principatus,ſeu Principes: vbi obiter aduertendum eſt,pro eo, quod LXX.
tranſtulerunt ἀρχὴ, id eſt, *Principium*, ſeu principatus, (vtrumque enim ea vox
Græca ſignificat)haberi Hebraicè נדבות Nedaboth, à radice, נדב quæ ſignificat
ſponte aliquid elargiri,& liberalem eſſe; vnde deducitur Nadib, id eſt,Princeps,
Principis conditio. quia videlicet liberalitas eſt propria Principis cõditio. Eſt igitur Chriſtus Prin-
ceps Regum terræ,id eſt,iuſtorum,qui liberales in diuino cultu eſſe debẽt,& in
Iuſti cur Reges appellentur. omnibus actionibus ſuis Principes,ac generoſi. Cur verò Reges appellẽtur,du-
plex eſt potiſſima ratio. Prior eſt D.Gregorij,lib. 11. Moral. c. 9. ſuper illud Iob. 12.
Gregorius. Iob. 12. 18. *Balteum Regum diſſoluit, & præcingit fune renes eorum*: vbi vult iuſtos appellari Re-
ges,propter caſtitatem, & continentiam, quæ maxima eſt caſtitatis laus: & in
Caſtitas virtus regia. hunc ſenſum locum citatum interpretatur. *Qui membrorum,* inquit, *ſuorum motus
bene gerere ſciunt, non immeritò Reges vocantur; ſed cùm de ipſa continentia mens
ela-*

elatione tangitur, plerumque omnipotens Deus eius ſuperbiam deſerens in immunditiam operis cadere permittit: Itaque regum balteum diſſoluit, quando propter elationis culpam, caſtitatis in eis cingulum deſtruit. Poſterior ratio eſt D. Ambroſij lib. 2. de Abraham c. 10. ſuper illud Geneſ. 17. Dictum eſt ad Abraham, *Faciam te creſcere, & ponam te in gentem magnam, regeſq; ex te egredientur. Ex genere Abrahæ,* inquit Ambroſ. *non ſolùm reges erant dignitate, verùm etiam illi reges, qui peccato non ſeruiant, nec vincat eos malitia.* Quæ ratio etiam eſt, D. Gregorij lib. 26. Moralium cap. 26. *Quia*, inquit, *tentationum ſuarum motibus non conſentiendo ſuccumbere, ſed regendo præeſſe nouerunt*, id quod vel ipſo naturæ lumine cognouit M. Tullius, is enim in Oratione pro P. Sylla, ſic ait, loquens cum Torquato accuſatore: *Quare neque me peregrinum poſthac dixeris, ne grauius refutère, neque regem, ne derideare, niſi fortè regium tibi videtur ita viuere, vt non modò homini nemini, ſed ne cupiditati quidem vlli ſeruias, contemnere omnes libidines, &c.* & ſic interpretatur D. Gregorius illud Iob 36. *Reges in ſolio collocat in perpetuum*, id eſt, iuſtos ab hac poteſtate regiminis ad poteſtatem transfert retributionis. Porrò aduerte, hunc iuſtorum principatum, & regnum non pugnare cum ea ſeruitute, de qua loquitur Apoſtolus ad Rom. 6. *Neſcitis quoniam cui exhibetis vos ſeruos ad obediendum, ſerui eſtis eius cui obeditis, ſiue peccati ad mortem, ſiue obeditionis ad iuſtitiam? gratias autem Deo, quod fuiſtis ſerui peccati, obediſtis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in qua traditi eſtis, liberati autem à peccato ſerui facti eſtis iuſtitiæ.* Quo loco illud *iuſtitiæ*, dandi caſus eſt, magnamque vim continet, eandem videlicet cum illa, qua quis diceret, ſe alicui factum eſſe ſeruum, quod imperioſius eſt, & magnificentiùs, quam ſi quis diceret, ſe factum eſſe alicuius ſeruum: cum námque dicit ſe factum eſſe alicuius ſeruum, innuit ſe non ſponte, ſed per vim factum eſſe illius ſeruum, at cùm dicit, ſe factum eſſe illi ſeruum, vltroneam, & ſpontaneam, ſignificat ſeruitutem: ſic igitur docet Paulus iuſtos ſeruos factos eſſe ipſi iuſtitiæ vltronea ſcilicet, & voluntaria ſeruitute, in qua tamē vera, ac propria libertas imò, & illuſtriſſimus principatus, regnumque continetur: & è contrario, liberum eſſe iuſtitiæ, fœdiſſima ſeruitus appellatur ibidem ab Apoſtolo, cùm ſubiungit: *Cum enim ſerui eſſetis peccati, liberi fuiſtis iuſtitiæ:* vt etiam *iuſtitiæ*, dandi caſus eſt, hoc eſt, non habuiſtis præclaram iuſtitiæ ſeruitutem, extra imperium, ſcilicet eius, facti, ſed miſerrimam à iuſtitia libertatem, cum turpiſſima peccati ſeruitute, & captiuitate coniunctam.

Secunda ratio ex Ambroſ.

Gen. 17. 6.

Reges ex genere Abrahæ qui peccato nō ſeruiunt.

Tullius.

Gregorius. Iob. 36. 7.

Rom. 6. 16

Seruitus iuſtorum, libertas.

Impiorum libertas, ſeruitus fœdiſſima.

Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris, in ſanguine ſuo.

SECTIO XIII.

1\. GRæcè eſt τῷ ἀγαπήσαντι ὑμᾶς, καὶ λούσαντι ὑμᾶς: hoc eſt, ei qui dilexit nos, & lauit nos: Quoniam verò hi dandi caſus non habent græcè, quo referantur, exiſtimauit Eraſmus in ſcholiis ſuis ſuper Apocalypſim, eos non ad Chriſtum, ſed ad Patrem pertinere, vt ſit ſenſus, Chriſtum fuiſſe teſtem fidelem Patri, *qui dilexit nos, & lauit nos:* verùm hæc interpretatio nullo modo eſt recipienda, cum editioni vulgatę aduerſetur, & manifeſtè pugnet cum ipſo contextu, tū quia illa verba, *teſtis fidelis*, non immediatè cum iſtis connectuntur, ſed interſeruntur alia, quæ haud dubiè ad Chriſtum ſpectant. *A Ieſu Chriſto*, inquit, *qui eſt teſtis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ, qui dilexit nos, & lauit nos*, vbi cernis illud, *Qui dilexit, & lauit*, ad primogenitum mortuorum, hoc eſt, Chriſtum, neceſſariò referendum: tum quia cum additur, *In ſanguine ſuo*, manifeſtè oſtenditur id non poſſe in Patrem, ſed in Chriſtū conuenire: nec Eraſmus bene reſpon-

Eraſmi interpretatio.

reſpondet, dici Patrem lauiſſe nos per ſanguinem Chriſti, cùm enim Græcè non
ſit αὐτῦ ſpiritu leni, ſed αὑτῦ ſpiritu craſſo, hoc eſt, non ſit eius, ſed ſuo, illúdque
αὐτῦ ad eundem, *Qui dilexit, & lauit* manifeſtè pertineat, palàm eſt de Chriſto,
non de Patre ſermonem eſſe. Quare exiſtimamus vitiatam eſſe Græcam lectio-
nem, & in vetuſtis exemplaribus, quibus vſus eſt interpres non fuiſſe, τῷ ἀγαπή-
σαντι, καὶ λύσαντι, ſed vel τοῦ ἀγαπήσαντος, καὶ λύσαντος, vt referatur ad Ἰησοῦ Χριστοῦ, vel
ὁ ἀγαπήσας, καὶ λύσας, vt iũgatur cum ὁ μάρτυρ, ὁ πιστός, ὁ πρωτότοκος, ὁ ἄρχων. Niſi quis
malit cum Aretha dicere, τῷ ἀγαπήσαντι, καὶ λύσαντι ad ſequentia ſpectare, iun-
gendúmque cum illis verbis, *Ipſi gloria, & imperium*, vt ſit ſenſus, *Ei qui dilexit nos,
& lauit nos in ſanguine, ipſi gloria, & imperium in ſæcula ſæculorum:* ſed quoniam ea
expoſitio coacta videtur, & non admodum vulgatæ editioni conſentanea, prior
reſponſio nobis magis probatur. Quod ad rem ſpectat: Commendat Ioannes
Epheſ. 5. 25. Chriſti aduerſus homines amorem, de quo etiam loquitur Paul. ad Epheſ. 5. cum
Duplex ait, *Chriſtus dilexit Eccleſiam, & tradidit ſemetipſum pro ea.* Duplex eſt autem amor
Chriſti a- Chriſti erga homines conſiderandus: Alter, quo ante tempora ſecularia ex æter-
mor in ho- nitate nos dilexit, quatenus Deus eſt, de quo loquitur per Hierem ca. 31. *In cha-*
mines.
Hier. 31. 3. *ritate perpetua dilexi te, ideò attraxi te miſerans.* Hic autem amor in eo poſitus eſt,
Cogitatio- quod ex æternitate quoſdam prædeſtinauit, & pro omnibus carnem ſumere, &
nes antiquæ mori ſtatuit, quæ ſunt cogitationes illæ antiquæ, de quibus loquitur Eſai. ca. 25.
apud Eſai: *Domine Deus meus es tu, & exaltabo te, & confitebor nomini tuo, quoniam feciſti mira-*
quæ Euſeb. *bilia, cogitationes antiquas fideles, Amen.* id eſt, cogitationes quas ex æternitate de
Cæſ. Pſalm.
24. 6. hominum ſalute habuiſti, opere compleſti. Sic enim interpretatus eum locum
Auguſtinus. Euſeb. Cæſar. lib. 2. demonſtr. Euang. cap. 32. huc ſpectat illud Pſal. 24. *Reminiſce-*
Rupertus.
Cant. 1. 1. *re miſerationum tuarum Domine, & miſericordiarum tuarum, quæ à ſeculo ſunt,* quem-
Incarnatio, admodum interpretatur D. Aug. in comment. eius loci. *Huius dilectionis actum,*
æterni amo- inquit Rupertus hoc loco. *Eccleſia ſuſpirans viua voce in Canticis ait, Oſculetur me*
ris ſignum. *oſculo oris ſui, quia meliora ſunt vbera tua vino,* ſeu vt eſt in Hebræo, *Quia meliores ſunt*
Oſculũ pe- *amores tui vino.* Vbi perſpicuum eſt, peti incarnationem, in ſignificationem hu-
dis quid.
Pſal. 2. 12. ius amoris antiqui. Nec enim ſponſa petit oſculum pedum, quod ancillarum
Quid ma- eſt, & ad quod admiſſa eſt Magdalena. Lucæ 7. nec oſculum manuum in ſignum
nuum.
Quid item ſubiectionis: quemadmodum accipiendum eſt illud Pſal. 2. *Apprehendite diſci-*
faciei. *plinam,* pro quo in Hebræo eſt, *Oſculamini filium:* hoc ſenſu, manum filij oſcula-
Luc. 7. 44. mini, & ita eum tanquam verum, ac legitimum principem recipite. Nec oſcu-
Quid deni- lum frontis, ſeu faciei, quod erat ſignum beneuolentiæ, & hoſpitalitatis de quo
que oris. loquitur Chriſtus Lucæ 7. *Intraui in domum tuam, oſculum mihi non dediſti;* ſed pe-
Chriſtus, os
Dei. tit oſculum oris, quod amoris eſt ardentiſſimi: *Oris,* inquam id eſt ipſius Chri-
Hier. 15. 19. ſti, qui os Dei appellatur: veluti Hierem. 15. *Si conuerteris conuertam te. ſi ſeparaue-*
Galatinus. *ris pretioſum à vili, quaſi os meum eris.* Vbi per, *os,* Chriſtum intelligit Galatinus
lib. 3. de Arcanis catholicæ veritatis cap. 2. & fauet tranſlatio Ionathæ, quæ ſic
habet, *Si conuertes impios, vt fiant iuſti, beneplacitum Verbi mei complebis.* Quo loco per
Verbum, ſecunda perſona Trinitatis intelligitur, alioqui enim beneplacitum in
verbum creatum non conuenit.

2. Alter amor, quo Chriſtus nos dilexit, fuit poſt Incarnationem in aſſumpta
Rupertus. carne. *Factum eſt,* inquit Rupertus, *quod optauit Eccleſia, venit dilectus, atque om-*
Oſculum, *nium gratiarum delibutus vnguentis, in ſecreto virginalis vteri cubiculo, diu deſidera-*
dilectæ quã- *tum oſculum dilectæ porrexit.* Vtrumque amorem complexus eſt Ioannes, cùm
do porre- dixit capit. 13. *Cùm dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* Verbum
ctum.
Ioan. 13. 1. enim *Dilexiſſet,* ad priorem amorem, *Dilexit,* verò ad poſteriorem pertinet:
quem amorem magis moriendo demonſtrauit. Sic illud, *In finem,* interpretatur
Cyrillus

Cyrillus Alexandrinus in eum locum. Atque huius amoris vis tanta fuit, vt ipſe Dominus per Malachiam cap. 1. eam exaggerans dicat, *Dilexi vos*, quæ verba plerique per Apoſiopeſim, ſiue reticentiam dicta exiſtimant, vt omnia tanto amori deberi ſignificentur, ſimulque indicetur quædam tacita Dei querimonia, hoc ſenſu, ſemper *dilexi vos*, & vſque adeò dilexi, tamen vos, pro tali dilectione, nihil aliud, quàm peccata rependitis. Quòd enim querimoniam verba iſta contineant, perſpicuum eſt ex iis, quæ ſtatim ſubiiciuntur, *& dixiſtis, in quo dilexiſti nos*, id eſt, tam ingrati eſtis, vt amorem meum, beneficiaque ex eo profecta non agnoueritis, quin potiùs dixeritis, *In quo dilexiſti nos.* Cyril. Alex. Malach. 1. 2. Tacita Dei querimonia

Secundò, aduertendum eſt, rectè poſtquam dictum fuit, *& princeps regum terræ*, additum eſſe, *Qui dilexit nos*, vt ex perſonæ diligentis dignitate, amoris præſtantiam intelligeremus. Quare illa verba *Qui nos*, per Antitheſim intelligenda ſunt, hoc ſenſu, pulcher, fœdos; pius, impios; *princeps regum terræ*, viles homunciones. Atque hanc ob cauſam Paulus, præter alias, charitatem Chriſti, nimiam appellauit ad Epheſ. 2. *Eramus natura filij iræ, ſicut & cæteri, Deus autem, qui diues eſt in miſericordia propter nimiam charitatem ſuam, qua dilexit nos.* Idemque expendit Apoſtolus ad Romanos 5. cùm ait, *Commendat Deus charitatem ſuam in nobis, quoniam cùm peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt.* Pro *commendat* habetur Græcè, συνίστησι quod non ſolum commendare ſignificat, ſed etiam nobilem, & notum facere, atque illuſtrare; & quoniam nobile quiddam, atque illuſtre eſt, inimicis benefacere, meritò dicitur Deus charitatem ſuam nobilem, illuſtremque oſtendiſſe, cum pro peccatoribus, hoc eſt, pro inimicis mortuus eſt. In cuius rei figuram Moyſes Æthiopiſſam adamauit, Numerorum 35. Denique tantus fuit in homines amor Chriſti, vt omnem ſcientiam, & cognitionem noſtram ſuperet, vt diſertis verbis docet Apoſtolus ad Epheſios 3. *Scire etiam ſupereminentem ſcientiæ charitatem Chriſti:* vbi illud, *ſcientiæ*, datiuus eſt, qui à *ſupereminentem*, regitur; vt ſit ſenſus, charitatem Chriſti excedere omnem ſcientiam, hic enim ſenſus redditur à Græco contextu, qui ita habet, ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην, nam Græcum ὑπερβάλλουσαν, gignendi caſum poſtulat, atque adeo ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως, idem eſt, ac ſupereminentem ſcientiæ, ſiue cognitioni.

3. Charitatem ſuam in quo commendauerit Deus. Epheſ. 2. 3. Rom. 5. 8. Num. 35. Epheſ. 3. 1. Chriſti charitas excedit omnẽ ſcientiam.

Tertiò rectè dicit, *Dilexit nos, & lauit*, quia, vt notauit Richardus de S. Victore in hunc locum, *Non lauiſſet, niſi dilexiſſet*, quare non priùs lauit, & poſt dilexit: ſed priùs dilexit, & poſteà lauit: atque adeò nos adhuc fœdos dilexit, quod ſignificauit Paulus verbis antè citatis ad Romanos 5. *Cùm peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt*, eumque ſenſum habent verba illa ſponſæ, Canticorum 1. *Nigra ſum, ſed formoſa, filiæ Hieruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis*, id eſt, *Nigra ſum*, ex me, *ſicut tabernacula Cedar*, ſed tamen ſic dilecta, reddita ſum *Formoſa ſicut pelles Salomonis*. Quæ expoſitio eſt D. Bernardi ſerm. 25. in Cantica.

4. Ideò Chriſtus nos lauit, quia dilexit. Rom. 5. 3. Cant. 1. 5. Bernard.

Quartò. Notandum eſt verbum, *Lauit*, quod dicit magnã vim ſanguinis, quæ non ſolùm ad aſpergendos, ſed etiam ad lauandos omnes homines ſufficeret: vbi etiam maximè ſplendet diuinæ bonitatis, & amoris largitas: cùm enim vel vna ſanguinis Chriſti guttula, ad redimendos omnes homines ſufficeret, totum nihilominùs ſanguinem voluit effundere: quam ob cauſam hominum redemptio appellatur copioſa Pſal. 129. *Quia apud Dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio.* Quem locum expendens D. Bernard. ſerm. 22. in Cantica. *Benè*, inquit,

5. Pſal. 129. 7. Copioſa redemptio.

copioſa, ſiquidem non gutta, ſed vnda ſanguinis quinque per partes corporis emanauit. Et eâdem ratione appellatur exceſſus Luc. 9. *Erant*, inquit, *Moyſes, & Helias viſi in maieſtate, & dicebant exceſſum, quem completurus erat in Hieruſalem.* Idcircò etiam exiſtimo, paſſionem Chriſti per mare rubrum fuiſſe ſignificatam, verè enim vis illa ſanguinis, mare fuit ſanguineum, in quo omnes merſi, & abluti fuimus.

Luc. 9. 30.

6. Quintò, volunt interpretes illis verbis, *In ſanguine ſuo*, illudi ad ſacrificia legis veteris, vt ſit veluti quædam antitheſis, & indicetur Chriſtum non lauiſſe nos ſanguine vitulorum, ſed ſuo ipſius ſanguine. Eaque ratione redemptionis beneficium magnopere exaggerari, quod videlicet Chriſtus ſuo ipſius ſanguine dignatus fuerit hominem liberare, quam emphaſim quoque agnoſce in illis verbis Apoſtoli ad Hebr. 9. *Non per ſanguinem hircorum, aut vitulorum, ſed per proprium ſanguinem, ſemel introiuit in ſancta.* Volunt etiam, ſignificari illum ſanguinem, qui de percuſſo Chriſti latere ſimul cum aqua exiuit Ioan. 19. Quamquam enim Chriſtus per paſſionem ipſam, & mortem nos redemit, tamen illa poſt mortem ſanguinis effuſio, hanc ipſam redemptionem, & ablutionem typicè ſignificauit. Vnde omnes ferè Patres aiunt, ex latere Chriſti Eccleſiam profectam, ſicut ex Adami latere Euam: indeq; omnia Eccleſiæ ſacramenta manaſſe. Qua de re legendus eſt præcipuè D. Auguſt. tract. 122. ſuper Ioan. vbi ponderat verbum *Aperuit*, quo vſus eſt Euangeliſta. *Non dixit*, inquit Auguſt. *percuſſit, aut vulnerauit ſed, aperuit, vigilante verbo Euangeliſta vſus eſt, vt illud quodammodo vitæ oſtium panderetur, vnde ſacramenta Eccleſiæ manauerunt.*

Hebr. 9. 12. Effuſio ſanguinis ex Chriſti latere quid ſignificauerit. Ioan. 19. Eccleſiæ ſacramenta vnde manauerint. Auguſt.

7. Sextò, & poſtremò, Ioannes vim ſanguinis Chriſti mirificè commendat, cum ait, *Lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.* Nouum enim eſt, ſanguinem habere vim lauandi, & quod plus eſt dealbandi, id quod habes capite ſeptimo huius operis, cum dicitur, *Iſti ſunt qui lauerunt ſtolas ſuas: & dealbauerunt eas in ſanguine agni.* Vbi vides rubicundo ſanguini tribui vim dealbandi, quod inſtar miraculi eſt, idque miraculum ſignificaſſe Eſaiam cap. 1. cum dixit, *Si fuerint peccata veſtra vt coccinum, quaſi nix dealbabuntur: & ſi fuerint rubra, quaſi vermiculus, velut lana alba erunt.* Exiſtimat Tertul. lib. 4. contra Marcionem cap. 10. his verbis, *Dimiſſorem delictorum Chriſtum recognoſce: Si fuerint*, inquit, *delicta veſtra tanquam roſeum, velut niuem exalbabo: & ſi tanquam coccinum, velut lanam exalbabo: in roſeo ſanguinem oſtendens Prophetarum: in coccino, Domini, vt clariorem.* Itaque Tertullianus coccineum colorem non refert ad peccata cum communi expoſitione, ſed ad ſanguinem Chriſti, hoc ſenſu: Si peccata veſtra ſanguine Chriſti rubuerint inſtar coccini, hoc eſt, ſi Chriſti ſanguine coccineo peccata veſtra ablueritis, ſicut nix, vel ſicut lana dealbabuntur. Atq; eodem modo videtur eum locum intellexiſſe D. Auguſt. lib. 12. contra Fauſtum Manichæum cap. 42. Eandem expoſitionem innuit D. Baſilius in magnis Aſceticis, interrogatione 10. & D. Cyprian. lib. 2. teſtimoniorum aduerſus Iudæos ca. vlt. vbi eo Eſaiæ teſtimonio probat, peccata niſi per ſanguinem Chriſti remitti non poſſe. Quare licet communis expoſitio eos colores ad peccata ipſa referat, vt ſit ſenſus, quãuis peccata veſtra ſint veluti coccinum, & vermiculus, id eſt, difficillimè ablui poſſint, quemadmodum ij colores difficillimè abluuntur, tamen ſi pœnitentiam egeritis, ego ea omninò auferam: nihilominus tradita expoſitio reiicienda non eſt, imò tanquam literalis etiam amplectenda, cùm ſit tantorum Patrum, & literæ non repugnet. Ad eundem Chriſti ſanguinem ſpectauit regius Propheta Pſal. 50. cùm dixit: *Aſperges me Domine hyſſopo, & mundabor; lauabis me, & ſuper niuem dealbabor:* vbi per aſperſionem hyſſopi alludit Dauid ad expiationem leproſi, quæ hyſſopo pera-

Vis ſanguinis Chriſti ad delenda peccata. Apoc. 7. 14. Eſai. 1. 18. Tertullian. Vis ſanguinis Chriſti ad delenda peccata. Auguſt. D. Baſil. Cyprian. Pſal. 50. 9.

pergebatur, vt habetur Leuit. 14. ſimulque tacitè ſe leproſum appellat: & quoniam illa per hyſſopum aſperſio, nonniſi adhibito paſſeris immolati ſanguine, in quo hyſſopus tingebatur, fieri ſolebat, haud dubiè ad Chriſti ſanguinem, quem ſpiritu præuidebat, pro humano genere fundendum, quo hominum mentes erant abluendæ, Propheta reſpexit. Eodemque myſterio videtur Eſaias ad Chriſtum in cruce poſitum, ſuoque tinctum ſanguine, ſpectaſſe cap. 52. cùm dixit: *Iſte aſperget gentes multas*, alludens ſcilicet ad eandem tincti in ſanguine hyſſopi aſperſionem, quo leproſi aſpergebantur, vt indicaret eo Chriſti ſanguine vniuerſos mortales, vtpotè leproſos fore aſpergendos. Quod verò ſequitur, *Et ſuper niuem dealbabor*: efficacitatem Chriſti ſanguinis ſignificat, qui non ſolùm lauandi, ſed etiam ſuper niuem dealbandi vim habuerit: quod ſicut veritatem, ita & admirationem continet, Quis enim non admiretur ſanguinem ea vi præditum, vt eos quos tinxerit, inſtar niuis albos efficiat? Leuit. 14. Expiatio leproſi. Eſai. 52. 15.

8. Hoc ipſum prædictum fuerat à Iacob Patriarcha, Gen. 49. in benedictione Iudæ, illis verbis: *Lauabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuæ pallium ſuum.* Mirum enim eſt, vt aduerterunt Diodorus, & Gennadius in eum locum, vino ſtolam lauari, & ſanguine vuæ, quod idem eſt, pallium ablui, & quanquam per ſtolam, & pallium, humanitas Chriſti communiter intelligatur, cuius accidentalem gloriam Chriſtus ſua paſſione promeruit, tamen vtrunque ad Eccleſiam refert Orig. hom. 17. ſuper Gen. *Stola*, inquit, *Chriſti quæ lauatur in vino, eius Eccleſia intelligitur, quam ipſe mundauit ſanguine ſuo: in huius enim ſanguinis vino*, id eſt, *lauacro regenerationis à Chriſto lauatur Eccleſia, in morte enim*, id eſt, *in ſanguine ipſius baptizamur*: ad Rom. 6. *In ſanguine autem vuæ quomodo amictum ſuum lauit? Amictus propinquior quædam eſt corpori veſtis, quàm ſtola, ij ergo, qui prius per lauacrum loti ſtola eius fuerunt effecti, poſteaquam ad Sacramentum ſanguinis peruenerint, amictus eius eſſe dicuntur.* Vbi obiter obſerua, quanta puritas, & vitæ ſanctitas ad Euchariſtiam ſumendam requiratur: ſiquidem per communionem, amictus, id eſt, interiùs Chriſti indumentum efficimur. Eundem locum de Eccleſia intellexit D. Ambr. lib. de benedictionibus Patriarcharum cap. 4. *In ſanguine*, inquit, *vuæ lauit pallium ſuum*, id eſt, *gentes ſanguine ſuo.* Sic etiam interpretatur D. Auguſt. lib. 12. contra Fauſtum Manichæum cap. 42. Denique hanc ſanguinis Chriſti efficacitatem pulchra ſimilitudine declarat D. Chryſoſt. hom. 45. in Ioann. *Quemadmodum*, inquit, *ſi quis liquefacto auro manum, vel linguam inticiat, quàm primùm deauratur, ita anima immerſa ſanguine Chriſti, aurea redditur: reſurgit enim vehementiùs igne fluuius, neque incendit, ſed abluit quidquid comprehenderit.* Gen. 49. 11. Diodor. Gennad. Eccleſia ſtola Chriſti ex Origene. Quanta puritas ad Euchariſtiam ſumendam requiratur. D. Ambr. Auguſt. Pulchra ſimilitudo ex Chryſoſt.

Fecit nos regnum, & ſacerdotes Deo, & Patri ſuo.

SECTIO XIIII.

1. QVoniam Chriſtus Dominus rex ſimul eſt, & ſacerdotes, vtrumque honorem ſuis impertiuit, vt ſimul reges, ac ſacerdotes eſſent, iuxta illud 1. Petr. 2. *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium.* Regnum quidem nos fecit (ſic enim habes inferiùs cap. 5. *Feciſti nos Deo noſtro regnum*) quia regno cœleſti aſcripſit. Sacerdotes autem, non quod omnes Chriſtiani ſine diſcrimine ſacerdotes ſint, ita vt nulla ſit ordinum in Eccleſia diuerſitas, quæ fuit hæreſis Lutheri in libro de miſſa priuata, & vnctione Sacerdotum: verè enim eſt in Eccleſia ſacerdotum conſecratio, quam non habent omnes Chriſtiani: qua de re legendi 1. Petr. 2. 9. Apoc. 5. 10. Luth. hæreſ.

Ignatius D.Chryſoſt. D.Hieron. Victor D.Cyprian

ſunt præcipuè D. Ignatius Epiſt. ad Heronem, D. Chryſoſt. lib. 3. de ſacerdotio, & hom. 60. ad populum Antiochenum, D. Hieron. Epiſt. 1. ad Heliodorum, & in libro aduerſus Luciferianos, & Epiſt. 85. ad Euagrium, Victor lib. 2. de perſecutione Vuandalica, D.Cyprianus Epiſt. 54. Sed quia omnes Chriſtiani Deo ſacrificia laudis gratiarum actionis, mortificationis offerre poſſunt, quemadmodum docent D. Baſil. ſerm. 2. de Baptiſmo cap. 8. D. Auguſt. lib. 20. de ciuitate Dei cap. 10. Leo Papa ſerm. 3. in anniuerſario die aſſumptionis ſuæ ad Pontificatum, D. Ambroſ. lib. 4. de Sacramentis cap. 1. iuxta illud 1. Petr. 2. *Et ipſi tanquam lapides viui ſuperædificamini in domus ſpirituales ſacerdotium ſanctum, offerentes ſpirituales hoſtias acceptabiles Deo.*

Baſilius. Auguſt. D Leo. D Ambroſ. 1.Petr. 2 5.

2\. Primum enim, quod laudes ſacrificia dicantur, perſpicuum eſt ex Pſalm. 68. *Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude, & placebit Deo ſuper vitulum nouellum, cornua producentem, & vngulas.* Vbi vides laudem Dei comparari, imò & anteferri vitulorum ſacrificiis. Et Pſal. 49. *Immola Deo ſacrificium laudis.* Et iterum: *Sacrificium laudis honorificabit me*, Et 115. *Dirupiſti vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.* Et Oſeæ 14. *Conuertimini ad Dominum, & dicite ei, Omnem aufer iniquitatem, & reddemus vitulos labiorum noſtrorum.* In quem locum D.Hieron. *Vituli*, inquit, *labiorum, laudes Dei ſunt, & gratiarum actio.* Eodem modo intellexit Paraphraſtes Chaldaicus, cùm tranſtulit, *Sint eloquia labiorum noſtrorum penes te accepta, tanquam boues in beneplacitum ſuper altari tuo.* Septuaginta aliter tranſtulerunt, *Et reddemus*, inquiunt, *fructum labiorum noſtrorum.* Ad quam tranſlationem videtur alluſiſſe Paulus ad Hebr. 13. cum dixit: *Per ipſum ergo offeramus hoſtiam laudis*, id eſt, *fructum labiorum confitentium nomini eius.*

Pſal 68 31. Deo ſacrificat, qui Deum laudat. Pſal.49 14 Pſal 115 16 Oſeæ 14 3. Hieronym. Chald Paraph. Hebr.13 15.

3 Deinde quòd ipſa carnis caſtigatio, & prauarum appetitionum repreſſio, ſacrificij nomine cenſeatur: exploratum eſt ex Paulo ad Romanos 12. *Obſecro*, inquit, *vos fratres per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum: & nolite conformari huic ſæculo, ſed reformamini in nouitate ſenſus veſtri.* Et aduerte, pro, *Rationabile obſequium*, haberi Græcè λογικὴν λατρείαν, hoc eſt, rationalem latriam, quoniam huiuſmodi ſacrificium in altiſſimum Dei cultum, ipſique ſoli debitum redundat: ſunt enim ea verba per oppoſitionem intelligenda, vt ipſa corporis caſtigatio, rationabilis latria appelletur, id quod ad præſtantiam mortificationis amplificandam, maximè pertinet. Sed quod eo teſtimonio volumus oſtendere eſt, caſtigationem carnis ſacrificium eſſe, & eum, qui carnem ſuam macerat, ſacrificare, atque adeò ſacerdotem eſſe, latè accepto nomine & ſacrificij, & ſacerdotij. Quam ob cauſam D. Gregor. hom. 22. in Ezech. comparat altari holocauſti mentem eorum, qui cum Apoſtolo caſtigant corpus ſuum, & in ſeruitutem redigunt. *Quod eſt*, inquit, *altare holocauſti? niſi mens bene viuentium, qui peccatorum ſuorum memores, lacrymis ſe lauant, carnem per abſtinentiam macerant, vbi ex mœrore compunctionis ignis ardet, & caro conſumitur.* Tum verò in huius rei confirmationem affert locum Pauli citatum, docens hoſtiam viuentem dici ab Apoſtolo corpus Domino afflictum, hoſtiam quidem, quia iam huic mundo eſt mortuum, viuentem verò, quia cuncta, quæ præualet, bona operatur. Sic etiam eundem locum intellexit Orig. lib 9. in Epiſt. ad Rom. *Qui*, inquit, *membra ſua mortificant, hoſtiam viuentem rationabiliter offerunt, & legem ſacrificiorum, quæ in Leuitico eſt, ſecundum ſpiritualem intelligentiam complent, ſi ſuperbiam vincunt, immolant vitulum: ſi iracundiam ſuperant, arietem: ſi libidinem, hircum: Si vagos, & lubricos cogitationum reſecant volatus, columbas, & turtures.* Huc etiam pertinet illud Pſalm. 50. *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus.* Legendus eſt D. Auguſt. lib. 10. de ciuit. Dei cap. 6. vbi ad idem

Rom 12,1. Pœnitentia rationabilis latria. Carnis caſtigatio, ſacrificium Deo. Pœnitentes altari holocauſti comparantur ex Gregorio. Qui appetitiones reprimunt, legem ſacrificiorũ complent, ex Origene. Pſa. 50.19. Auguſt.

idem probandum, argumentatur ex allato Pauli teſtimonio. Conſulendus eſt
etiam D.Thomas 12.quæſt.102. art.3. Denique opera miſericordiæ ſacrificium D. Thom.
appellantur, vt patet ex Oſeæ 6.& Matth.9. *Miſericordiam volui, & non ſacrificium.* Oſeæ 6. 7. Matth.9.13
Quo teſtimonio ad id probandum, D.Auguſtinus vtitur in commentariis ſuper Auguſtinus.
Pſal. 49. Poteſtque adeò miſericordia, potiſſimúmque eleemoſyna ſacrificium Eleemoſyna
iuſtitiæ appellari, cùm eleemoſyna iuſtitia dicatur: etenim Matth.6.pro eo, quod ſacrificium.
nos habemus: *Attendite, ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus:* Græcè eſt,
ἐλεημοσύνην, vbi & D. Hieronymus Latinum verbum *Iuſtitiam*, de eleemoſyna D.Hieron.
interpretatur: ſed vt generaliùs loquamur, quodcumque opus bonum, ſacrifi-
cium dicitur, vt eſt perſpicuum ex Pſalmo 50. *Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitiæ,* Pſal.50 2.
oblationes, & holocauſta. Et alibi: *Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ*, id eſt, bona opera Pſalm.4 6.
Deo offerte. Hiſce igitur modis omnibus, omnes Chriſtiani ſacrificia offerunt, Omnes Chriſtiani, quo
& Sacerdotes, latè ſumpto vocabulo, dici poſſunt. Videndus eſt de hoc argu- pacto dici
mento Caietanus, in tertio ſuo ientaculo. poſſint Sacerdotes.
Caietanus

Ipſi gloria, & imperium, in ſecula ſeculorum. Amen.

SECTIO XV.

AMEN אמן dictio eſt Hebræa, à radice, אמן Aman, id eſt, credere: & quia fi- 1.
des habet adiunctam fidelitatem, ſignificat etiam, fidelem eſſe, turſúſque Varia Scripturæ loca
quoniam fidelitas ſine veritate, & ſtabilitate eſſe non poteſt. inde eſt, quòd vera- elucidantur.
cem, & ſtabilem eſſe ſignificat. Ex hoc iam perſpicua ſunt multa Scripturæ ſa-
cræ teſtimonia: cuiuſmodi eſt illud Eſaiæ 65. *Qui benedictus eſt ſuper terram, bene-* Eſai.65.16.
diceretur in Deo. Amen: & qui iurat in terra, iurabit in Deo, Amen: id eſt, in Deo fide-
li, & verace, quemadmodum expoſuerunt LXX. transferentes: *Seruientibus mihi
vocabitur nomen nouum, quod benedicetur ſuper terram: benedicent enim Deum verum,
& iurantes ſuper terram iurabunt Deum verum.* Eſt enim eo loco *Amen*, in margine,
inſtar nominis, quo teſtimonio, vt obiter hoc indicemus, ſignificatur, ſeruos
Meſſię nomine nouo appellandos, id eſt, Chriſtianos. quemadmodum interpre-
tatur Cyrillus Alexandrinus in commentariis ſuis ſuper Eſaiã, & D.Cyprianus Cyril. Alex.
lib.1.teſtimoniorum aduerſus Iudæos, cap.12. Simul etiam ex eodem loco diui- D. Cyprian.
nitatem Chriſti probat D.Hilarius lib.5.de Trinit.& D.Ambroſ. lib.1. de Fide, D.Hilarius.
cap.7. *An ne ambigitur*, inquit Hilarius, *quis iuretur à Chriſtianis? quis benedicatur?* D.Ambroſ.
Omne os credentium te, Chriſte Deum loquitur, omnium credentium fides te Deum iurat.
Vnde Chriſtus appellatur, Amen. inferiùs à Ioanne, cap.3. illis verbis: *Hæc dicit*
Amen, teſtis fidelis, & verus: Vbi, *Amen*, idem eſt atque fidelis, & verax, vt Ioannes Apoc 3. 14.
idem, & Hebraicè, & Græcè dixerit. Eodem ſenſu vt nomen, ponitur, 2. ad Amen, quot habeat in ſa-
Corinth. 1. cùm dixit Paulus: *Dei Filius Ieſus Chriſtus, qui in vobis per nos prædica-* cris literis
tus eſt, per me, & Syluanum, & Timotheum non fuit E S T, *&* N O N, *ſed* E S T, *in illo* ſignificationes.
fuit: quotquot enim promiſſiones Dei ſunt, in illo E S T, *ideò & per ipſum, Amen Deo,* 2 Cor.1. 19.
ad gloriam noſtram. Hoc eſt, in Euangelij prædicatione, non eram inconſtans,
& varius, vt modò vnum, modò aliud contrarium de Chriſto prædicarem: ita-
que idem ſemper Chriſtus à me fuit prædicatus, nec vnquam mea prædicatio
ſibi fuit diſſimilis: vbi aduerte, dictioni *Eſt*, reſpondere Græcè particulam ναὶ,
quæ idem eſt atque *Etiam*: ſic enim Græcè habetur, ὐκ ἐγένετο ναὶ, ϗ ὐκ, ἀλλὰ ναὶ
ἐν αὐτῷ γέγονεν. id eſt, *Non fuit, etiam, & non, ſed, etiam, in ipſo fuit*: verùm rectè
Interpres ναὶ, E S T, tranſtulit. Quod verò ſequitur: *Quotquot enim promiſſiones
Dei ſunt, in illo eſt, ideò, & per ipſum Amen Deo, ad gloriam noſtram*: hunc ſenſum
habet: *Quotquot promiſſiones Dei ſunt, in illo*, hoc eſt, in Chriſto, *Eſt*, ſunt,
Græcè

Græcè, ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ, id eſt, in ipſo, ipſum etiam ſcilicet ſunt, hoc eſt, ſtabiles ſunt, nec habent admiſtum *Etiam*, & *Non*, ſed ſolum *Etiam*, hoc eſt, veræ ſunt, & implentur in Chriſto. Denique ſubiungitur; *Ideò & per ipſum Amen Deo ad gloriam noſtram*: quod quidem ſic interpretantur: Ideò per ipſum Chriſtum ſunt *Amen Deo*, id eſt, fideles, & veræ apud Deum. Dici etiam poteſt, & fortaſſe melius,

Amē. aduerbium conſentientis.

Amen hoc loco, non poni loco nominis, ſed aduerbium eſſe conſentientis, & confirmantis, hoc ſenſu: Ideò per Chriſtum dicimus, *Amen Deo*, hoc eſt, Dei in promiſſis implendis firmitati, fidelitatiq; conſentientes, eam ipſam promiſſionem, veritatem, fidelitatémque Deo acceptam referimus: quam expoſitionem magis ſonare videtur ipſe Græcus contextus, qui ſic habet: Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμὴν τῷ Θεῷ πρὸς δόξαν ἡμῶν: ſi enim illud τὸ ἀμὴν, idem eſſet, quod τὸ ναὶ, vt interdum aliàs: non erat opus repetere, ἐν αὐτῷ, ſed dicendum erat, ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ, καὶ τὸ ἀμὴν, hoc eſt, in ipſo ſunt etiam, & Amen, id eſt, veræ, & fideles: quare cùm Apoſtolus dicat, ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμὴν, non videtur voluiſſe eandē ſententiam aliis verbis replicare, ſed aliud quiddam dicere, hoc eſt, in ipſo ſunt veræ, & in ipſo nos, Amen, dicimus. Accedit, quòd illud τῷ Θεῷ, id non obſcurè declarat: quid enim quæſo eſt Dei promiſſiones eſſe fideles Deo? cùm igitur Paulus dicat, & in ipſo *Amen Deo*, non videtur illud *Amen*, pro fideles vſurpare; ſed pro aduerbio confirmantis, & conſentientis accipere, atque adeò ſupplendum eſſe verbum, Dicimus, vt ſit ſenſus, per ipſum Chriſtum dicimus Deo, Amen, propter promiſſionum, quas in Chriſto adimpleuit, veritatem: itaque *Amen*, hoc loco ad aliam eius acceptionem pertinet, cuius paulò poſt mentionem facimus.

2\.

Amē. aduerbium affirmantis.
Geneſ. 18. 14.
Item & optantis.
Pſal. 40. 14.
Pſal. 71. 19.
Deut. 27. 16.
Ioannis deſiderium.

Hinc factum eſt, vt *Amen*, ſignificet etiam, verè, vt Geneſ. 18. *Num amen paritura ſum anus*, imò & ſit aduerbium affirmandi, vt in Euangelio non ſemel, *Amen, amen dico vobis*. Eſt etiam aduerbium optandi, quod L X X. per γένοιτο, id eſt, *Fiat*, reddiderunt, vt Pſal. 40. Hebraicè: *Benedictus Dominus Deus Iſrael, à ſeculo, & vſque in ſeculum, amen, amen*. LXX. *fiat, fiat*. Et Pſal. 71. Hebraicè. *Replebitur gloria eius vniuerſa terra, amen, amen*. LXX. *fiat, fiat*. Deniq; Deuter. 27. Hebraicè: *Dicet omnis populus, amen*. L X X. *fiat*. Quibus in locis manifeſtè *Amen* eſt optantis, qua ſignificatione, *Amen*, ſcripſit. Paulus cum ea voce omnes ſuas epiſtolas, quaſi aureo quodam puncto concluſit, & ita etiam ſumitur hoc loco à Ioanne, cùm ait: *Ipſi gloria, & imperium in ſecula ſeculorum. Amen*, optat enim, vt Chriſtus ab omnibus colatur, atque in omnibus per fidem, & charitatem imperium obtineat, hoc eſt, vt ipſum vniuerſi glorificent, atque vt Regem, ac Principem ſuum recipiant, ſummóque honore, & amore proſequantur.

Ecce venit cum nubibus.

SECTIO XVI.

1\. Excitat Ioannes omnes ad colendam pietatem, & vigilandum, ex eo quòd Chriſtus citò venturus ſit ad vniuerſale iudicium: hoc enim indicat illud *Ecce*, & verbum præſentis temporis *Venit* ἔρχεται. Cùm additur, *nubibus*, alluditur ad illud Chriſti, apud Matth. cap. 24. *Tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus.*

Matt. 24. 30.
Cuiuſmodi futura ſit nubes, in qua Chriſtus ad iudiciū venturus eſt.
Sotus.

Cùm Chriſtus de ſuo ad iudicium aduentu, nubem, ſeu nubes, in quibus eſt vēturus, toties nobis inculcet, operæpretium eſt primùm diſquirere, cuiuſmodi ea nubes futura ſit: atque in primis placet, quod ait Sotus in 4. diſt. 47. quæſt. 2. art. 1. Nubem, ſeu nubes eiuſmodi futuras eſſe miraculoſas; quia in ipſo reſurrectionis articulo motus cœli ceſſabit, nec ampliùs erunt vapores, qui poſſint in nubem

nubem concreſcere. Probatur etiam nobis, quod ait Rupertus in hunc locum; *Huiuſmodi*, inquit, *nubes non erunt, quales nunc ſæpe videmus pluuiis rorantes, terrámque refrigerantes, ſed procelloſæ, ignem ſpirantes, & fulmina iacientes, iuxta illud* Pſalmi 49. *Ignis in conſpectu eius ardebit, & in circuitu tempeſtas valida.* Et illud Pauli 2. ad Theſſalonicenſes 1. *In reuelatione Domini Ieſu de cœlo cum Angelis virtutis eius, in flamma ignis, dantes vindictam, iis, qui non nouerunt Deum.* Quamuis hæc teſtimonia magis pertinere videantur ad ignem illum, qui dicitur, conflagrationis, quo vniuerſus orbis paulò antè iudicium purgabitur. Et quidem terribilem futurum Domini ad iudicium aduentum, docet multis in locis ſacra pagina, & Patrum omnium doctrina. Vnde Iob 31. dicitur, *Semper quaſi tumentes ſuper me fluctus, timui Deum, & pondus eius ferre non potui.* Quem locum Græci ita tranſtulerunt, φόβος Κυρίου συνέχει με, καὶ ἀπὸ τοῦ λήμματος αὐτοῦ οὐχ ὑποίσω, id eſt, *Timor Dei continuit me, & captionem eius non feram*, Cuius loci literalis ſenſus is eſt; prætérquàm quòd (ait Iob) turpe ſit, pupillos, & pauperes opprimere, alia tamen me quoque cauſa deterruit, nimirum Dei timor, qui ſolet in eorum oppreſſores grauiter animaduertere, quare *timui captionem eius*, id eſt, ne ab illo caperer, & acerrimè flagellarer: & ſecundùm noſtram editionem, *timui*, ne ab eo tanquam à grauiſſimo pondere opprimerer, id quod etiam dixit Salomon Prouerbiorum 23. *Ne attingas paruulorum terminos, & agrum pupillorum ne introeas, propinquus enim illorum fortis eſt, & ipſe iudicabit contra te cauſam illorum.* Vbi per *propinquum*, Deus ipſe intelligitur, pro quo Græcè eſt *redemptor*, ſic enim habetur Græcè: ὁ γὰρ λυτρούμενος αὐτοὺς Κύριος κραταιός ἐστι, hoc eſt redimens illos dominus fortis eſt: cui concinit quod ſequitur, καὶ κρινεῖ τὴν κρίσιν αὐτῶν μετὰ σοῦ, hoc eſt. & iudicabit iudicium illorum tecum: hoc eſt cauſam eorum defendendam ſuſcipiet, iuxta illud Pſalm. 9. *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor*; Verùm ad tempus iudicij refert D. Gregorius libro 20. Moralium c. 16. *Quoniam*, inquit, *Qui extremi iudicij aduentum intenta mente conſiderat, videt, quia tantus pauor imminet, quantum non ſolum tunc videre, ſed etiam nunc præuidere pertimeſcit, quia cùm ſupernæ maieſtatis vim ad iudicium venientis, terrorémque tanti examinis conſiderando, animus conatur exquirere, mox ad ſeipſum refugiens ſeſe expaueſcit inuenire.*

Rupertus. Pſal. 49. 3. 2. Theſſ. 1. 7. Iob. 31. 23. Aduentus Domini ad iudicium terribilis. Prou. 23. 10. Deus paruulorum pauperum patronus. Pſalm. 9. 14. D. Gregor.

Sed vt ad procellam, & fulgura reuertamur; cohæret cum Ruperti ſententia illud Eſaiæ 66. *Ecce Dominus in igne veniet, & quaſi turbo quadriga eius.* Quem locum tractans D. Auguſt. libr. 20. de Ciuitate Dei cap. 21. *Quaſi ignis*, inquit, *Dominus veniet* (ſequitur verſionem LXX.) *iis profectò, quibus pœnalis erit eius aduentus.* Ad literam illud, *Quaſi turbo* velociſſimum eius, & terribilem aduentum notat, turbo enim celerrimè obuia quæque deiicit. Meminit verò Propheta *quadrigarum*, vt cum exercitu, quaſi præliaturus, aduentare intelligatur. Et quidem modo, dum durat vita præſens, quadrigæ eius pulcherrimo nomine Saluatio appellantur. Habachuc cap. 3. *Qui aſcendis ſuper equos tuos, & quadriga tua ſaluatio.* Tunc verò in die Iudicij, quaſi turbo quadrigæ eius futuræ dicuntur: quam ſimilitudinem etiam vſurpauit Hieremias cap. 23. *Ecce turbo dominicæ indignationis egredietur: & tempeſtas erumpens ſuper caput impiorum.* Eodem ſpectauit Daniel. cap. 7. *Aſpiciebam*, inquit, *donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierum ſedit, thronus eius flamma ignis; rotæ eius ignis accenſus.* Porrò eſt obſeruandum, nubem iſtam, in qua Chriſtus ad Iudicium veniet, probis quidem ſpem fiduciæ, & protectionis præbituram, reprobis autem fore terrificam, quod typicè in illa nube fuit expreſſum, quæ populum Hebræum ab Ægyptiorum exercitu diuidebat. Exod. 14. vbi ſic legimus, *Tollens ſe Angelus Domini, qui præcedebat caſtra Iſraël,*

2. Eſaiæ 66. 15. D. Auguſt. Domini ad Iudiciũ venientis habitus. Habach 3. 8. Hiere. 23. 19. Daniel. 7. 9. Iudicij nubes, protectio probis, reprobis terror. Exod 14. 19.

Iſraël, abijt poſt eos, & cum eo pariter columna nubis, priora dimittens poſt tergum, ſtetit inter caſtra Ægyptiorum, & caſtra Iſraël, & erat nubes tenebroſa, & illuminans noctem. Quem locum tractans Abulenſis quæſtione 4. ſuper decimumquartum caput Exodi, ait, Nubem illam fuiſſe tenebroſam contra partem exercitus Ægyptiorum, illuminantem verò noctem contra partem filiorum Iſraël, ita vt vnum latus, quo reſpiciebat Ægyptios, tenebroſum eſſet, alterum verò, quo ad Hebræos ſpectabat, omninò lucidum. Huc etiam pertinet illud Exodi 10. cùm dicitur: *Facta ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa terra Ægypti tribus diebus, nemo vidit fratrem ſuum, nec mouit ſe de loco, in quo erat. Vbicumque autem habitabant filij Iſraël, lux erat.* Id quod etiam in Dei throno igneo, paulò antè citato apud Danielem declaratur; ignis enim cùm paleam denigret, & conſumat, aurum tamen reddit ſplendidiùs, & illuſtriùs.

(Nubes deſerti qualis fuerit. Abulenſ. — Exod. 10. 22.)

3. Secundò, Quæri poteſt, cur Deus in nube, ſeu nubibus, venturus ſit? Reſpondemus eam eſſe cauſam, quia nubes eſt regalis Patris ſui thronus, atque adeò tanquam princeps in paterno throno, hoc eſt, in nube conſidebit. Idcircò enim D. Chryſoſtomus ait, Chriſto in Aſcenſione miſſam fuiſſe à Patre nubem, quaſi ſellam regalem, tomo 3 ſermone de Aſcenſione Domini. *Helias*, inquit, *in curru igneo aſcendit, Chriſtus in nube: nam quando ſeruus vocabatur, currus mittebatur, vt veniret; at quando filius aſcendebat, dominica ſedes occurrebat, nec tantùm dominica, ſed etiam paterna.* Etenim de Patre eius ait Eſaias cap. 19. *Ecce Dominus ſedet in nube leui*, ſeu, vt noſtra habet tranſlatio, *Ecce Dominus aſcendet ſuper nubem leuem*, ſeu iuxta proprietatem verbi Hebraici: *Ecce Dominus equitabit ſuper nubem leuem:* quanquam hunc locum de Chriſti carne interpretatur D. Auguſtinus, tractatu 34. in Ioannem, docens carnem Chriſti appellari nubem, quia ſicut nubes Solem temperat, ita caro Chriſti diuinitatem intus latentem temperabat, ne intuentium oculos ſuo ſplendore præſtringeret: *Nube*, inquit, *tegitur carnis, non vt obſcuretur Sol, ſed vt temperetur.* De eadem carne nubem iſtam interpretatur Euſebius lib. 1. Demonſtrationis Euangelicæ cap. 4 & Cyrillus Alexandrinus, atque Procopius, in commentarijs ſuper Eſaiam.

(Aduentus Domini cur in nube. Chryſoſt. Nubes Aſcēſionis ſella regalis. — Eſaias 19. 1. — Auguſt. Chriſti caro nubes. — Euſebius. Cyril. Alex. Procopius.)

4. Cæterùm, vt ad inſtitutum reuertamur, nubes eſt proprius Dei thronus, vt eſt perſpicuum ex loco Eſaiæ citato, & ex cap. decimonono Exodi, cùm dicitur: *Veniam ad te in caligine nubis.* Cuius rei duplex ratio afferri poteſt: vna eſt, in typum incomprehenſibilis Dei naturæ, quam non niſi per caliginem, & nubis obſcuritatem in hac vita mortali cognoſcere poſſumus: quo ſenſu dixit Paulus 1. ad Timoth. 6. *Qui lucem habitat inacceſſibilem*: & Regius vates Pſalm. 17. *Poſuit tenebras latibulum ſuum.* Sic enim hunc locum intellexit Gregorius Nazianzenus in Apologetico: *Vix*, inquit, *Dei ſplendorem capientes, quem abyſſus operit, cuius tenebræ latibulum ſunt, quantùmque percipitur, tantundem ſemper ſe ſubducit, amantéſque ſui ex eo, quòd fugit, ac velut iam comprehenſus ſe proripit, ad ſuperna illicit.* Quò ſpectat illud ſponſi ad Sponſam, Canticorum, 6. *Auerte oculos tuos à me, quia ipſi me auolare fecerunt*, pro quo Hebraicè legimus, *Quia ipſi me extulerunt:* Cuius loci duplex eſt expoſitio; Altera, vt ſit ſenſus, quia ipſi me ſuperbire fecerunt, ſeu inſolentiorem reddiderunt, quemadmodum ferè omnes Hebræi interpretantur, vt nimirum ſponſus ſponſam admoneat, ne ipſum reſpiciat, quia oculorum eius pulchritudo eum quodammodo ſuperbire facit, & ſupra modum gaudere, quòd à tanta ametur pulchritudine. Altera, vt, *Extulerunt*, idem ſit quod *Auolare fecerunt*, quemadmodum habet noſtra tranſlatio, & velit ſponſus ſponſam admonere, ne curioſiùs ipſum contempletur: quia quò magis, inquit, intelligendi aciem in me intenderis, eò magis tuam cognitionem

(Exod. 19. 9. Nubes incōprehenſibilis Dei naturæ typus. — 1. Tim. 6. 16. Pſalm. 17. 12. Nazianz. — Cur amantibus ſe ſubducat Deus. Cant. 6 4. Elucidatur. Cant locus, & illuſtratur.)

tionem ſubterfugiam: clarius enim perſpicies quantum tua intelligendi vis, à meæ naturæ ſublimitate ſuperetur: Legendus eſt Gregorius, Nazianzenus Oratione de fide, vbi inter alia, *Certè inquit, hoc eſt Deus, quod cùm dicitur, non poteſt dici: cùm æſtimatur, non poteſt æſtimari: cùm definitur ipſa definitione creſcit, Quem omnia neſciunt, & metuendo ſciunt.* Altera ratio eſt ea, quia nubes eſt ſignum gratiæ, & protectionis diuinæ, ſuos ab æſtu tentationum, ac laborum protegentis; & quoniam Deus de hominum protectione gloriatur, idcircò protectionis gaudet ſymbolis ad ſpem, & fiduciam hominibus afferendam, iuxta illud Pſalmi 104. *Expandit nubem in protectionem eorum.* De qua te legendus eſt Gregorius Nyſſenus in libro de vita Moyſi, & Origenes hom. 7. ſuper Numeros. Nazianz. Nubes ſignũ diuinæ protectionis. Pſal. 104. 39. Nyſſenus. Origenes.

5. Poſtremò poſſumus hunc locum ſic myſticè accipere, *Venit cum nubibus*, id eſt, cum ſanctis. Dicuntur autem ſancti nubes ſecundùm D. Thomam in caput duodecimum epiſtolæ ad Hebræos. Primò, propter conuerſationis ſublimitatem, iuxta illud Eſaiæ 60. *Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant?* Et illud Pauli ad Philippenſes 3. *Conuerſatio noſtra in cœlis eſt.* Secundò, propter doctrinæ fœcunditatem, iuxta illud Iob. 36. *Effundit imbres ad inſtar gurgitum, qui de nubibus fluunt.* Tertiò, ſecundùm D. Chryſoſtomum in eundem locum, propter ſpiritualis conſolationis vtilitatem: ſicut enim nubes refrigerium præſtant: ita exempla ſanctorum. Quartò, ſecundùm Hugonem Cardinalem ibidem, quia quemadmodum à nubibus procedunt pluuia, coruſcationes, & fulgura; ſic à ſanctis pluuia doctrinæ, coruſcationes miraculorum, fulgura comminationum oriuntur. Quintò, ſecundùm Origenem in commentariis ſuper Hieremiam, Qui quemadmodum fulgura ex nubium colliſione generantur, in morem ſilicum, quos cùm comploſeris, medius ex iis ignis elicitur, ita nubes rationales, ſi ſecum loquantur, ignem amoris diuini, & ſpiritualium commotionum fulgura ex ſe emittunt. D. Thom. Sancti nubes. propter multa. Eſai 60. 8. Philip. 3. 20. Iob 36. 27. D. Chryſoſt. Hug. Cardi. Origenes.

Et videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.

SECTIO XVII.

1. Senſus verus eſt, omnes tàm probi, quàm improbi, Chriſtus in Iudicio corporeis oculis videbunt, ex quo & Chriſtum in corpore ſuo viſibilem omnibus venturum, & vniuerſos mortales à mortuis fore excitandos manifeſtè colligitur. Fit autem mentio, præcipuè eorum, *qui eum pupugerunt*, quia ij maximo quodam doloris ſenſu afficientur: cùm viderint eum olim à ſe tam ignominioſè acceptum, tanta iam gloria coruſcantem, & orbis vniuerſi iudicem conſtitutum. Sumptum eſt hoc teſtimonium ex Zachar. 12. vbi ita legimus: *Aſpicient ad me, quem confixerunt.* Quem locum citauit Ioannes in Euangelio, cap. 19. vbi cum narraſſet, quomodo Chriſto latus apertum fuiſſet, ſubiunxit: *Et iterum alia ſcriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt:* quo loco Ioannes mutatis verbis, ſenſum Prophetæ retinuit. Zach. 12 10. Ioan. 19 37.

2. Primò, Notandum eſt ex hoc loco D. Hieronymum occaſionem ſumpſiſſe contra Septuaginta tranſlationem argumentandi. Quia videlicet ipſi tranſtulerunt: *Aſpicient in me, pro eo quod inſultauerunt:* cùm enim Ioannes hanc ſententiam aliis verbis citet: *Videbunt*, inquit, *in quem transfixerunt*, conſtat proculdubiò, *transfixerunt* ſcriptum fuiſſe, non autem *inſultauerunt*: ex quo rurſus argumentatur Hieronymus deceptos fuiſſe Septuaginta ſimilitudine Hebraicarum literarum, Res, ר & Dalet, ד, Nam ſi legamus, Dacharu, דקרו, erit, confixerunt. Si autem Rachadu, רקדו, *ſaltauerunt.* Vnde Euthymius in Ioannem, ait veriſi- Argumentatur Hieron. contra tranſlat. Septuaginta. Euth. in.

Editio 70. moltis in locis corrupta ab Hebr.
Iuſti Philoſ.
D Hieron.
Eſai 30. 26.
Ezech. 5. 10.
D. Auguſt.
Geneſ. 5.
Geneſ. 6.
1. Petr. 3.
D. Hieron.
D. Auguſt.
Eucher.
Ionæ. 3. 14.
Auguſt.

mile eſſe alium fuiſſe locum, quem Ioannes citauerit, eraſum poſtea à Iudæis. Cæterum non eſt cur fingamus aliud ſcripturæ teſtimonium, præter illud Zachariæ citatum, ad quod Ioannes alluſerit, dicique poteſt Septuaginta interpr. דקרו Dacharu legiſſe, & tranſtuliſſe *transfixerunt*. Verum Iudæos L X X. tranſlationem ſuo more corrupiſſe, corruptam enim eſſe editionem L X X. multis in locis ab Hebræis, auctor eſt Iuſtinus Philoſophus. & martyr in Dialogo cum Tryphone, & D. Hieronymus præfatione in libros Paralipomenon, & in cap. 30. Eſaiæ in illa verba: *Erit lux lunæ*. Et cap. 5. Ezech. in illa verba: *Tertia tui pars*, & in cap. 33. eiuſdem, & D. Auguſt. lib. 15. de ciuitate Dei, cap. 13. & probatur, quia Gen. 5. Secundùm Septuaginta tranſlationem, inuenitur Mathuſalem vixiſſe quatuordecim annos, & eo ampliùs poſt diluuium, cum tamen in arca non fuerit: ſolùm enim octo animæ per arcam ſaluæ factæ ſunt, nimirum, Noë, Sem, Cham, & Iaphet, & vxores eorum, vt eſt perſpicuum ex Gen. 6. & 1. Petr. 3. cui difficultati reſpondere aliter non potuerunt D. Hieronymus in quæſtionibus Hebraicis, D. Auguſt. lib. 15. de ciuitate Dei, cap. 13. Eucherius in c. 5. Geneſ. & alij, niſi admittendo deprauatam eſſe Septuaginta tranſlationem. Prætereà Ionæ 3. vbi Septuaginta habent: *Adhuc tres dies, & Niniue ſubuertetur*: apùd Hebræos, & Latinos codices legimus: *Adhuc quadraginta dies*. In quem locum D. Hieronymus teſtatur, nullo modo poſſe defendi lectionem Septuaginta, & D. Auguſt. lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 44. fatetur Ionam non trium, ſed quadraginta dierum numerum præſcripſiſſe, quanquam eius diuerſitatis allegoricam conatur rationem afferre, verum de hoc fuſiùs in noſtris ſuper Zachariam commentariis.

Ioan. 19. 34.
Auguſt.
Latus Chriſti apertum, per quid figuratum.
Auguſt.
Auguſt.
Geneſ 6.
Magiſt. hiſt. ſcholaſt.
Feneſtra arcæ Noë, ex qua materia.
Rupertus.

3. Secundò, dubium eſſe non debet, quin Ioannes hoc loco loquatur de apertione lateris Chriſti, cùm ait: *Qui eum pupugerunt*, ſiquidem conſtat, eum alluſiſſe ad locum Zachar. 12. iam citatum, vbi legimus: *Confixerunt*, quem de percuſſo Chriſti latere intelligendum eſſe Ioannes ipſe interpretatus eſt, c. 19. ſui Euangelij. Nunc verò cùm audis: *Pupugerunt*, exiſtimes punctum duntaxat fuiſſe Chriſti latus, nam Ioannes ipſe, cap. 19. ſic ait: *Vnus militum lancea latus eius aperuit*: quod verbum iam ſuperiùs expendimus cum D. Auguſt. tract. 120. ſuper Ioannem. Itaque vt omnes homines liberè poſſent per illud latus apertum ad ſalutem ingredi, non punctum tantùm, ſed apertum fuit: Atque adeò per oſtium, arcæ Noë figuratum, quemadmodum docet D. Auguſt. lib. 15. de ciuitate cap. 26. *Quod oſtium*, inquit, *in latere accepit, profectò illud eſt vulnus, quando latus crucifixi lancea perforatum eſt, hàc quippe ad illum venientes ingrediuntur*, vbi videtur Auguſtinus oſtium illud arcæ intelligere, per quod animalia in arcam ingreſſa ſunt: qua de re legendus eſt idem Auguſt. lib. 12. contra Fauſtum Manichæum, cap. 39. Rectè etiam poſſumus exiſtimare feneſtram illam, quam iuſſus eſt Noë facere in ſuperiori parte arcæ, Geneſ. 6. quam in fine diluuij aperuit, & per quam columbam emiſit, latus Chriſti adumbraſſe: quam feneſtram, magiſter hiſtoriæ ſcholaſticæ in Geneſ. cap. 32. exiſtimat fuiſſe cryſtallinam, ad aquas nimirum prohibendas, & lucem admittendam. Hebræi verò aiunt, fuiſſe lapidem quendam pretioſum fulgentiſſimum, velut Carbunculum, ſplendore ſuo totam arcam illuſtrantem, quæ omnia in latus Chriſti mirificè quadrant, quod veluti cryſtallinum fuit, tùm quoniam per illud nobis miſericordiæ eius viſcera patuerunt, tùm quoniam idem propter ardorem charitatis inſtar Carbunculi radians, vniuerſam Eccleſiam illuſtrauit. Rupertus lib. 3. in lib. Reg. cap. 10. expendens ſtructuram templi Salomonis, de qua agitur, 3. Reg. 6. docet oſtium illud lateris medij in pariete domus dextræ, & cochleam, per quam in medium

cœna-

cœnaculum, & à medio in tertium aſcendebatur, idem Chriſti latus expreſſiſſe.
Oſtium, inquit, *lateris templi, vulnus eſt in latere lanceato Dominici pectoris, præter
quod non eſt aditus, neque oſtium, vel ianua, qua intret quis, in quouis ordine coram
Deo ſtare poſſit: ergo vnum eſt oſtium, per quod intratur in illud Dei templum, quò
cùm quis admiſſus fuerit, tunc demum aſcendere poterit, vel à primo in medium, vel à
medio in tertium, prout delectauerit quemcunque aſcenſus virtutum, vel celſitudo me-
ritorum.*

De eodem Chriſti latere intelligendum eſt illud Canticorum 2. *Veni columba* 4
mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ. Quem locum pleriq́ue Hebræorum Cant.2.14.
ita vertunt: *In ciuitatibus rupis*, aiuntq́ue vocem Hebræam ſignificare etiam Latus Chri-
ſphæram, & ambitum illum, qui terram cingit, quòd maximè lateri Chriſti ſti mundi
conuenit, quod vniuerſi terrarum orbis, omniumq́ue hominum capax eſt. Erit capax.
igitur ſenſus, ſponſa mea quæ inſtar columbæ times, abſcondere in foramini- Foramina
bus petræ, id eſt, in vulneribus ſponſi, *& in cauerna maceriæ*, hoc eſt, eiuſdem petræ, vul-
latere. Chriſtus enim petra dicitur 1. ad Corinth.10. videturq́ue alludi ad illud, nera Chri-ſti.
quod Dominus reſpondit Moyſi poſtulanti, vt faciem ſibi oſtenderet, Exodi.33. 1.Cor.1.10.
Eſt, inquit, *apud me locus, & ſtabis ſupra petram, & tranſibo, & abſcondam te in fora-* Exod.33.21.
mine petræ, & manu mea protegam te. Luculentiùs adhuc idem apparet, ſi legamus
cum pleriſque Rabbinis Hebræorum pro *cauerna maceriæ*, *In latibulo graduum*,
ſeu *in latebris ſcalarum*, & cum iiſdem interpretemur de foraminibus, & latibu- Chriſtus
lis, quæ inueniuntur in aggeribus quibus arces, & muri ciuitatum muniuntur, arx.
vt ſit ſenſus, quamuis hoſtes te obſideant, & premant, habes tamen arcem ad
quam confugias, id eſt Chriſtum, & in ea latibula, foramina, hoc eſt vulnera,
in quibus abſcondaris: habes etiam ſcalas, & gradus, quibus ad ſalutem, & ſe-
curitatem aſcendas: Chriſtus enim ſcalis comparatur, per quas Angeli aſcen-
dunt, & deſcendunt. Hùc etiam videtur alluſiſſe Eſaias, cùm dixit cap. 2. *Ingre-* Eſai.2.10.
dere in petram, & abſcondere in foſſa humo à facie timoris Domini, quanquam hunc
locum de die Iudicij plerique interpretantur, & Regius vates Pſal.83. *Cor meum,* Pſal 83.3.
*& caro mea exultauerunt in Deum viuum: etenim paſſer inuenit ſibi domum, & turtur
nidum, vbi reponat pullos ſuos.* Et Pſal.103. *Montes excelſi ceruis, petra refugium herina-* Pſal.101.18.
ceis. Denique Prouerb. 30. *Inter animalia aſtuta, & prudentia, enumeratur lepuſcu-
lus, quod ponat in petra cubile ſuum.*

Tertiò quæres. Quinam ſint iſti, qui eum pupugerunt. Conſtat ex Ioan. 19. 5.
vnum ex militibus lancea latus Chriſti aperuiſſe, vulgò autem creditur hunc
militem fuiſſe Longinum; eundemq́ue, cùm cæcus eſſet, Chriſti ſanguine eius
oculos tangente, aſpectum recuperaſſe, ſed hoc apochryphum eſſe meritò exi- Latus Chri-
ſtimat Cardinalis Cæſar Baronius, in ſuis Annalibus Eccleſiaſticis, vbi putat ſti à Longi-
Longinum fuiſſe illum Centuriorem, qui videns Chriſtum magna voce claman- no non a-
tem expiraſſe, dixit: *Verè filius Dei erat iſte*, & ita conuerſus eſt, atque adeò non pertum.
debuiſſe poſt ſuam conuerſionem lancea latus Chriſti perfodere. Cæterùm cùm Cæſar.Ba-ron.
dicitur: *Videbunt in me, quem transfixerunt: vel videbunt eum, qui eum pupugerunt,*
Iudæi præcipuè intelligendi ſunt, qui in die Iudicij videbunt Chriſtum, quem
ipſi crucifixerunt, iudicem orbis terrarum conſtitutum: atque ex hoc loco ma-
nifeſtè colligitur Dominum venturum ad iudicium cum ſignis vulnerum, quæ Chriſtus vẽ-
in cruce accepit, aliàs enim quomodo agnoſcent Iudæi illum ipſum iudicem turus ad iu-
crucifixum fuiſſe, eiq́ue latus apertum, niſi vulnerum appareant cicatrices Id dicium cum
quod concep tis verbis docet D. Chryſoſt homil. 77. in Matthæum, & homil. ſignis vulne-rum.
1. de Cruce, & Latrone, tom. 3. vbi ad idem oſtendendum ex hoc ipſo loco
argumentatur, quod fiet ad maiorem confuſionem impiorum. Eandemq́ue ob

cauſam *apparebit ſignum filij hominis in cœlo*: quemadmodum dicitur Matth. 24. Quo loco etſi Caluinus, & alij, quos refert Marloratus in ſua catena ad cap. Matth. 24. negent agi de Cruce, dicantque eum eſſe ſenſum; *Tunc apparebit ſignum filij hominis in cœlo*: id eſt, tunc apparebit Chriſtus tam manifeſtè, ac ſi edito ſigno in ſe omnium oculos conuertiſſet; tamen omnes veteres de Cruce locum intellexerunt, ſic enim docent ſanctus Ephrem oratione de apparitione crucis tempore iudicij, Hippolytus martyr oratione de Conſummatione mundi, & de Antichriſto; Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſ. 15. D. Chryſoſt. hom 55. & 77. in Matth. Origenes, Hieronymus, Hilarius, Theophylactus, Euthymius, Beda in 24. cap. Matthæi, D. Auguſt. ſerm. 130. de tempore. Sibylla etiam lib. 6. Oraculorum in fine his verbis:

Crux apparitura iudicij tempore ex Patribus contra Caluinum.
S. Ephrem.
Hipp. mart.
Cyril. Alex.
Chryſoſt.
Origenes.
Hieronym.
Hilarius.
Theophyp.
Euthymius.
Beda.
Auguſt.
Sibylla.

O lignum felix, in quo Deus ipſe pependit:
Nec te terra capit, ſed cœli tecta videbis,
Cùm renouata Dei facies ignita micabit.

Eccleſia quoque canit in feſto Inuentionis, *Hoc ſignum Crucis erit in cœlo, cùm Dominus ad iudicandum venerit.* Imò Thomas Vvaldenſis tom. 3. tractatu 20. cap. 158. non improbabiliter exiſtimat eandem illam crucem ligneam, cui Chriſtus affixus fuit, & nunc in minimas particulas toto orbe diuiſa eſt, iterum diuinitùs reformandam, & in cœlo apparituram: quod etiam videtur aſſerere Sibylla loco citato, & innuere Patres citati iiſdem locis. Potiſſimùm verò D. Chryſoſt. Legendus eſt D. Thomas 3. part. q. 54. art. 4. vbi quinque aſſert rationes, cur Chriſtus voluerit vulnerum cicatrices reſeruare. Prima eſt Bedæ, vt videlicet in perpetuum victoriæ ſuæ circumferat triumphum, quam eandem ob cauſam D. Auguſt. lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 20. ait fortaſſe in illo regno manſura eſſe in corporibus Martyrum vulnerum ſigna. Secunda, ad confirmanda corda diſcipulorum. Tertia, vt ea Patri pro nobis orans ſemper oſtendat. Quarta, vt nobis amorem ſuum magis declaret. Quinta denique, vt in iudicio, quàm iuſtè impij damnentur clare denunciet. Vnde D. Auguſtinus in libro de Symbolo: *Inimicis*, inquit, *vulnera demonſtraturus eſt ſua, vt conuincens eos dicat: Ecce hominem, quem crucifixiſtis, videtis vulnera quæ infixiſtis, agnoſcitis latus quod pupugiſtis, quoniam per vos, & propter vos apertum eſt, nec tamen intrare voluiſtis.*

Vvaldenſ.
Crux lignea diuiſa, iterù reformanda diuinitus ex Vvaldenſ.
Sibylla.
Chryſoſt.
D. Thom.
Beda.
Vulnerum cicatrices cur reſeruauerit Chriſtus.
Auguſt.

6. Quartò, & poſtremò, Per eos, qui Chriſtum pupugerunt, etiam ij intelligendi ſunt, qui cum in ſuis fidelibus perſequuntur, & quaſi pungunt, cuiuſmodi ſunt tyranni, & hæretici, iuxta illud Zachar. 2. *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei*: quo loco in Hbræis, Græcis, Chaldaicis Complutenſibus, regiiſque codicibus habetur: *Tangit pupillam oculi ſui*, & eſt duplex ſenſus. Vnus, qui vobis nocet, ſibi potiùs nocet, quam vobis, grauiter enim punietur: quæ expoſitio eſt Cyrilli Alexandrini, Vatabli, & aliorum. Alter, qui placet D. Hieronymo ac Theodoreto, & eſt communior: *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi ſui*, ſeu eius, id eſt Dei, vt nimirum Propheta ipſe loquatur, hoc eſt, maximè Deum offendit; & alludere videtur Propheta ad illud Deuteronomij 31. *Circunduxit eum, & docuit, & cuſtodiuit, quaſi pupillam oculi ſui*: quam cuſtodiam poſtulabat Regius vates, cùm dicebat Pſalm. 16. *A reſiſtentibus dexteræ tuæ cuſtodi me, vt pupillam oculi.* Quem locum expendens D. Ambroſius, lib. 6. in Hexameron: *Pupilla*, inquit, *ne qua incidentis iniuriæ offenſione lædantur, pilis hinc inde conſertis, velut quodam vallo, per circuitum muniuntur, vnde tutum auxilium poſtulans Propheta, ait: Cuſtodi me, Domine, vt pupillam oculi, vt protectionis diuinæ fieret tam ſecura cuſtodia, quam pupillam oculi tutiſſimo quodam naturæ vallo munire dignatus eſt: ſimúlque quia & innocentia,*

Chriſtum pungunt, qui fideles perſequuntur.
Cyrill. Alex.
Vatabl.
D. Hieron.
Theodor.
Deut. 32. 13.
Pſal. 16. 7.
Diuina protectio pupillæ munitioni comparatur ex Amb.

& in-

& integritas leui ſorde aſperſa violatur, & gratiæ ſuæ munus amittit. Hæc Ambroſius. Tangere autem eſt, vel minimùm lædere; vt hinc diſcas ſummum Dei erga nos amorem, qui vel minimum ſuorum tactum, ſibi acerbiſſimum eſſe demonſtrat, cùm eum comparet læſioni pupillarum. D.Hieronymus in commentarijs ſuper D.Hieron. Zachariam ſic exponit: *Qui Sanctos*, inquit, *Domini tetigerit, ſic eſt quaſi vexare cupiat pupillam oculi eius, & illum nitatur clara luce priuare, de qua loquitur* Matth. 5. *Vos eſtis lux mundi.* Matth.5.14. Itaque vult Hieronymus Sanctos eſſe veluti lumen oculorum Dei, quo quid præclarius dici potuit ad iniuriarum magnitudinem amplificandam, quibus Sancti à ſceleratis hominibus afficiuntur: nihil enim aliud præſtant, quàm Dei pupillam tangunt, & eius oculorum lumen offendunt. Oculos Dei offendūt qui Sanctos lædunt.

Et plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ, etiam Amen.

SECTIO XVIII.

NON placet quorundam ſententia exiſtimantium hoc loco ſermonem eſſe tantùm de Iudæis: quanquam enim paulò antè Ioannes de Iudæis loquutus 1. fuerat, cùm dixit: *Et qui eum pupugerunt:* quod ad Iudæos ſpectare diximus; quia tamen ſimul de vniuerſis hominibus dixerat: *Videbit eum omnis oculus:* non cogimur eum, cùm adiunxit, *Et plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ*, ad Iudæos tantùm reſtringere, eo vel maximè, quòd his verbis videatur reſpicere ad locum illum Matth. 24. vbi Chriſtus ait: *Parebit ſignum filij hominis in cœlo, & tunc plangent omnes tribus terræ.* Matt.24.30. Vbi Dominum non de ſolis Iudæis loquutum perſpicuum eſt: idemque modus ipſe vniuerſè loquendi de omnibus terræ tribubus, non obſcurè confirmat: qui non ſatis explicatur de Iudæis, qui ex omnibus tribubus, toto orbe diſperſi ſunt: cùm non dictum ſit à Ioanne: *Omnes tribus in terra*, ſed, *Omnes tribus terræ:* quod fuſiorem ſignificationem habet. Nec verò illud magni eſt ponderis, nomen *Tribus*, ſolere in ſacris literis Iudæis *attribui*, Nomen tribus non ad ſolos Iudæos pertinet. Ioannemque hoc loco φυλὴν vſurpare, quo cap. 7. vtitur, cùm ſigillatim nominat *Tribus Iſrael:* quanquam enim Latinum nomen *Tribus*, & Græcum φυλὴ de Hebræorum tribubus dici ſolet; tamen neque ex primaria impoſitione, neque ex accommodatione, & vſu ad ſolos Iudæos pertinet: nam quod ad impoſitionem ſpectat, Athenienſes populum in duodecim partes diuidebant, quarum vnumquamque φυλὴν, id eſt tribum nominabant; rurſúſque vnamquamque φυλὴν in tres partes ſecabant, quarũ ſingulæ φρατρίαι dicebantur: & ij, qui ad φρατρίας pertinebant, φράτορες appellabantur. Quoad accommodationem verò, & vſum, non ſolis Iudæis φυλῆς nomen attribui palàm eſt ex Geneſ. 28. vbi Dominus loquens Geneſ.28.14. de omnibus gentibus, quæ in Chriſto erant benedicendæ, dixit Iacob Patriarchæ: *Benedicentur in te, & in ſemine tuo cuncta tribus terræ.* Pro quo L X X. habent: Ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαί, καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου. Et Pſalm. 71. vbi Pſalm.71.17. etiam eſt ſermo de omnium gentium ad Chriſtum conuerſione, dicitur: *Benedicentur in ipſo omnes tribus terræ:* Græcè εὐλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. Quare arbitramur, loqui Ioannem de omnibus in vniuerſum reprobis, tam ex Iudæis, quàm ex Gentibus, qui vel Chriſti fidem recipere noluerunt, vel eius præcepta non ſeruarunt. Hi omnes conſpectu Chriſti in extremo iudicio, maieſtate, & iudicandi poteſtate, ſuáque ipſorum damnatione intellecta, acerbiſſimo, & grauiſſimo dolore torquebuntur, infœlicémque ſuum ſtatum lamentantes *plangent ſe ſuper eum*, hoc eſt, ſeipſos plangent, atque de ſeipſis conquerentur: *ſuper eum*, hoc eſt, propter eum, vel non creditum, vel non dilectum. Græcè pro *plangent*, eſt κόψονται: eſt autem κόπτειν, præ doloris impatientia corpus dilacerare:

quod

quod magis adhuc explicat reproborum dolorem. Eſt locus ſimilis apud Zachariam, cap. 12. quamuis non de omnibus reprobis, ſed de Iudæis tantum reprobis loquatur, vt patet ex ipſo contextu, qui in extremo iudicio Chriſtum iudicem intuentes, peculiarem præ cæteris gentibus habebunt dolendi cauſam. *Et plangent*, inquit, *eum planctu, quaſi ſuper vnigenitum, & dolebunt ſuper eum, vt doleri ſolet in morte primogeniti*. Solet Scriptura ſacra planctum maximum, ei, qui fit in morte vnigeniti, comparare, veluti Amos 8. *Ponam eam, quaſi luctum vnigeniti, fac tibi planctum amarum*. Rectè autem dicitur, *plangent ſe*, quia ſeipſos Iudæi plangent, ſeu de ſeipſis conquerentur: quod LXX. expreſſerunt, transferentes, *plangent ſuper ſe planctum*: cùm autem Chriſtus eorum *Primogenitus* appellatur, ſignificatur, originem à Iudæis traxiſſe. Denique addit Ioannes, *etiam Amen*, *ναὶ ἀμήν*, prior dictio Græca eſt, & ſignificat, certò; poſterior eſt Hebræa, & eſt hoc loco confirmantis, iuxta ea, quæ diximus ſectione 15. poſuit verò Ioannes vtramque dictionem, vt eorum, quæ dixerat, omninò immutabilem veritatem omnibus, quorum præcipui erant Iudæi, & Græci proprio terræ idiomate exprimeret; quaſi diceret, ita eſt, ita eſt, quemadmodum præter alios docet Arethas, cuius hæc ſunt verba: Τούτοις δὲ τοῖς εἰρημένοις τὸ βέβαιον ἐπιμαρτυρῶν ἐπεσφράγισε διὰ τοῦ εἰπεῖν ναὶ καὶ ἀμήν, τὸ ναὶ, μὲν, ἐξ ἑλληνικῆς συνηθείας τὸ ἀμετάθετον τῶν εἰρημένων ἐξακριβοῦντος, τὸ δὲ, ἀμήν, παρ' Ἑβραίοις εἰς τὸ μηδὲν ἂν γένεσθαι ἐμποδὼν μὴ ἐκβῆναι τὰ ἐπηγγελμένα ἐπαγόμενον. Quæ ita reddes: Vt autem ea, quæ dicta ſunt, firma eſſe teſtetur; ſigillo obſignauit, dicens, *ναὶ ἀμήν*, *etiam Amen*: *ναὶ* quidem, quod ex Græcorum conſuetudine perfectam immutabilitatem notat. *Amen* verò, quod apud Hebræos ſignificat nihil poſſe obſtare, quominùs ea, quæ promiſſa ſunt, eueniant.

Reproborũ dolor in extremo iudicio acerbiſſimus.

Amos 8. 10.

Primogenitus Iudæorũ cur Chriſtus appelletur.

2. Primùm, non eſt prætermittenda Ruperti obſeruatio, non tamen hîc, ſed in locum Zachariæ citatum, rectè hunc planctum comparari planctui *ſuper vnigenitum: Quia infeliciſſimum*, inquit, *erit amiſiſſe Saluatorem vnicum, & vnigenitum*: ita vt iam nec ipſum, nec alium expectare integrum ſit, quo omnes incitentur ad ſalutem procurandam, quippe quæ ſemel amiſſa, finaliter, vt loquuntur Scholaſtici, iterum recuperari non poteſt. Secundò, notandus eſt modus ille loquendi, *plangent ſe ſuper eum*: ſeipſos enim reprobi plangent ſuper Chriſtum, quia videlicet ſua ipſorum culpa, cum recipere, & amare noluerunt, iuxta illud Oſeæ. 13. *Perditio tua ex te, Iſrael; tantummodò in me auxilium tuum*, id eſt, tu es auctor tuæ perditionis, & tuarum omnium calamitatum tibi cauſa extitiſti: quare non eſt, cur mihi ſuccenſeas: nam quod ad me attinet, ego ſeruare te volui, & omnibus in rebus tueri. Hic enim ſenſus colligitur ex Paraphraſi Chaldaica, quæ ſic habet: *Cùm vos deprauatis opera veſtra: ò domus Iſraël, dominantur in vos populi: ſed quoties conuerſi eſtis ad legem meam, verbum meum fuit vobis præſidio*. Quanquam D. Hieronymus aliter interpretatur, hoc ſenſu: *Infelix Iſrael, & dignus maledictione perpetua, qui in tantum impietatis deſcendis profundum, vt ſolius Dei ſaluetur miſericordia: quo ſignificatur nihil meriti eſſe in Iſrael, vt ſaluus fiat, ſed vetera merita nouis peccatis deleuiſſe*.

Rebroborũ plãctus, planctui vnigeniti cur comparetur.

Oſeæ. 13. 9.

Ego ſum Α, *&* Ω, *Alpha, & Omega, principium, & finis; qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt Omnipotens.*

SECTIO XIX.

1. CONCLVDIT Ioannes in ſua præfatione Chriſti laudes eximias, eumque loquentem introducit, vt firmiora ſint ea, quæ hactenùs de eo dixerat: Ego

Egoſum, inquit, *Alpha*, *& Omega*, *principium*, *& finis*, *qui eſt*, *& qui erat*, *& qui venturus eſt omnipotens*: quaſi dicat, non mirum videri debet, ſi dicor eſſe teſtis fidelis, primogenitus mortuorum, princeps regum terræ, & in nubibus cœli ad iudicandum cum maieſtate venturus, cùm ipſe ſim *Alpha*, *& Omega*, *principium*, *& finis* vniuerſorum; ſimque ſecundùm diuinitatem ipſe, *qui eſt*, *& qui erat*, ſtabilis, inquam, & ſempiternus, & ille qui tanta cum maieſtate venturus in ſacris literis prædicatur; eſt enim Græcè ὁ ἐρχόμενος præfixo articulo: denique ille omnipotens, eſt enim ſimiliter cum articulo ὁ παντοκράτωρ, ille inquam *omnipotens*, qui cœlum, terrámque ex nihilo procreauit, & cuius potentia nullis eſt cancellis definita: vel ille qui venturus eſt *omnipotens*, hoc eſt qui ad iudicium, non in humilitate, vt anteà, ſed ſumma cum maieſtate, & magnificentiſſimo potentiæ ſuæ ſplendore eſt venturus. Hunc putamus eſſe germanum huius loci ſenſum, illóſque hallucinari, qui hæc verba non Chriſto, ſed toti Trinitati tribuunt: cum enim Ioannes continuata ſerie de Chriſto loquatur, quémnam alium niſi eundem Chriſtum loquentem inducere, exiſtimare oportet. Concidamus minutiùs: Arethas ſic interpretatur: ἐγώ εἰμι τὸ ἄλφα καὶ τὸ ω, ἄλφα, διὰ τὸ ἀρχὴν εἶναι, ὅτι καὶ τὸ ἄλφα ἀρχὴ πάντων γράμμασι ϛοιχείων: ὠ, διὰ τὸ τέλος τῶν ὄντων: ἀρχὴν ἢ, καὶ τέλος τῆς δυνάμεως συνεῖναι, τὸ πρῶτος σημαίνεσθαι, καὶ τὸ ἔσχατος, διὰ τοῦ πρώτου δὲ τὸ ἄναρχος δύναται, ὡς καὶ διὰ τοῦ ἐσχάτου τὸ ἀτελεύτητος. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐϛὶ παρ᾽ ἀνθρώποις ἄναρχόν τι, καὶ ἀτελεύτητον τῇ παρ᾽ ἡμῖν ἀρχῇ τε καὶ τῷ τέλει ἀντὶ τοῦ ἄναρχος καὶ ἀτελεύτητος κατεχρήσατο, Hoc eſt, *ego*, inquit, *ſum Alpha*, *& Omega*: *Alpha*, quod ſit principium, eſt enim Alpha in literis elementorum principium: *omega* autem, quod ſit eorundem finis. Porrò quis non intelligat principium, & finem, primi, & poſtremi appellatione ſignificari: & per, primum quidem, is qui eſt ſine principio intelligitur: ſicut & per, poſtremum, qui fine caret; quia enim apud homines nihil eſt, quod principio, & fine careat; quod apud nos, eſt principium, & quod eſt finis; pro, ſine principio, & ſine fine vſurpauit. Hæc eſt Arethæ expoſitio, Communior tamen eſt, vt velit Ioannes Chriſtum eſſe principium, & finem vniuerſorum, non autem carere principio & fine; quamuis, & hoc illi ſecundum diuinitatem conueniat, ſi de principio durationis ſit ſermo. Id quod ipſe etiam Plato intellexit, Deo eſſe tribuendum libro quarto de legibus, vbi ſic ait; ὁ μὲν δὴ θεὸς, ὥσπερ καὶ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχήν τε καὶ τελευτὴν, καὶ μέσα τῶν ὄντων ἁπάντων ἔχων, id eſt Deus, quemadmodum, & olim dicebatur, principium, & finem, & medium rerum omnium complectens Imò, & ſimilis loquendi modus apud Græcos erat vſitatus, cùm enim aliquem mirificè commendare vellent, eum primum, & vltimum nominabant, vnde eſt illud apud Theocritum de Ptolemæo; ἀνδρῶν δ᾽ αὖ Πτολεμαῖος ἐνὶ πρώτοισι λεγέσθω καὶ πύματος, καὶ μέσσος, hoc eſt, virorum Ptolomæus primus dicatur, & vltimus, & medius, & Maro Auguſto adulari volens dixit Eclog. 8. *A te principium, tibi deſinet*, imitatus ſcilicet, vt ſolet, Homerum, qui Iliad, 1. ait, ἐν σοὶ μὲν λήξω, σέο δ᾽ ἄρξομαι: à quo non multum abhorret Horat. libro 1. epiſtolarum epiſt. 1. ad Mæcenatem, cùm ita eum alloquitur, *Prima dicte mihi, ſumma dicende Camœna*.

Germanus ſenſus.

Arethas.

Theocritus. Maro.

Horatius.

a. Primò eſt aduertendum Alpha, quia prima eſt apud Græcos alphabeti litera, pro principio: imò, & eandem ob cauſam prouerbiali figura, vt ait Eraſmus in ſuis Adagiorum Chiliadibus, pro homine præcipuo, & primate vſurpari: vnde Martialis libro ſecundo Epigrammaton, epigrammate 57. fictum diuitem irridet, eumque alpha penulatorum appellat, id eſt, inter plebeios, & pauperes primum tenentem locum his carminibus;

Martialis.

Hic, quem videtis greſſibus vagis lentum,
Ameth yſtinatus media qui ſecat ſepta,
Quem non lacernis Publius meus vincit,
Non ipſe Codrus Alpha penulatorum,
Quem grex togatus ſequitur, & Capilatus.
Recenſq; ſella, linteiſq;, loriſq;,
Oppignorauit amodo Claudij menſam
Vix octo numis annulum, vnde cœnaret.

Et lib. 5. Epigr. 27. iocatur in Codrum offenſum, quòd eum Alpha appellaſſet, monétque, vt ſe viciſſim Beta appellet, hoc eſt, locum ſibi ſecundum deferat ſicut ipſe ei primùm detulerat, cum Alpha appellauit eſt autem huiuſmodi Epigramma;

Quod Alpha dixi, Codre, penulatorum
Te nuper, aliqua cùm iocarer in charta;
Si fortè bilem mouit hic tibi verſus,
Dicas licebit Beta me togatorum,

Cur verò Alpha primum inter literas locum teneat, Plutarchus τῶν συμποσιακῶν προβλημάτων decade 9. eam reddit cauſam, quòd prima vox naturalis, & articulata per Alpha redditur, eo quòd ſpiritus, qui eſt in ore, potiſſimùm labiorū motu formatur ac fingitur: ijs autem diductis primus hic ſonus egreditur, mirè ſimplex, & qui nec linguæ requirit auxilium, ſed ea ſubiacente per ſpacium effertur: vnde & pueri naſcentes primum hanc edunt vocem. Protogenes apud Eraſmum in ſuis Adagiorum Chiliadibus, Chiliade 2. Centuria 4. aliam excogitauit rationem: ait námque primum vocales iure præferri conſonantibus, quod citra illarum adminiculum ſonent: deinde vocales ancipites longis, & breuibus præponendas eſſe, quòd vtriúſque generis vim complectantur. Denique inter ancipites iure optimo principatum Alpha obtinere, quod in ſyllabis conflandis Iota. & Ypſilon ſequentur Alpha, vt in his dictionibus ἄυριον, ἄιας: Alpha autem nunquam duas illas ſequitur, ita vt eandem ſyllabam efficiat, ſed ſemper reſiliat, & ſuum tueatur principatum.

Infantes quā primū edant vocem. *Protogenes.*

3. Secundò notandum eſt, proptium eſſe Dei, eſſe principium & finem rerum omnium, hoc eſt cauſam efficientem, & finalem creaturarum iuxta illud Eſaiæ 44. *Ego primus, & ego nouiſſimus*, quod myſterium agnoſcunt plerique Hebræorum in nomine illo Tetragrammato, hoc eſt, quatuor literarum IEHOVAH in quod omnes literæ numeros ſphærales, ſeu circulares ſignificant. Eſt autem numerus circularis ille, qui per ſeipſum ductus, in ſeipſum ſemper recurrit, cuiuſmodi ſunt quinque, ſex, decem: ſi enim quinque quinquies ducas, efficies viginti quinque; ſi rurſus quinquies repetas viginti quinque, conficies centum viginti quinque, & ita in infinitum numerus quinarius per ſeipſum ductus, ſemper in ſeipſum recurrit: quod, idem in ſenario, ac denario reperies. Quanquam verò plerique denarium non ponant in numeris circularibus, ponit tamē Georgius Venetus, quem inferiùs citabimus. Igitur tres dicti numeri & omnes, & ſoli ſunt numeri circulares, ſiue ſphærales: atque hi numeri in dicto nomine continentur. Nam Iob ſignificat denarium; He, quinarium; Vau, ſenarium: qui omnes, & ſoli ſunt numeri ſphærales, vt ſignificetur Deum eſſe veluti ſphæram, & progreſſu ſphærico procedere reuocando in ſe omnia, ſicut ab ipſo proceſſerant, quæ eſt obſeruatio Georgij Veneti in ſua Harmonia mundi, cantico 1. tono. 8. caput 3. in cuius rei typum totus orbis ſphæricus eſt: etenim quemadmodum omnes circuli lineæ à centro exeuntes, ad peripheriam tendunt, & ab

Eſaiæ 44. 6. *Numerus ſphæralis, ſeu circularis quis ſit.* *Georg. Venet.*

& ab ea in centrum redeunt, ſic omnes creaturæ emanantes à centro ſupremæ ſphæræ, tanquam à cauſa efficienre ad eiuſdem peripheriam tanquam ad finem regrediuntur, tandemque in eo tanquam in centro conquieſcunt. Vnde Mercurius Triſmegiſtus in Pimandro, *Deus*, inquit, *Monas*, id eſt, *vnitas eſt, quæ principium eſt, omnem numerum continens.* Hinc meritò fit, vt Chriſtus Dominus ſecundum diuinam naturam, principium hoc loco appelletur, & finis. Et quidem quod attinet ad rationem principij, probatur primum ex cap. 1. Geneſis, cum dicitur, *In principio creauit Deus cœlum, & terram.* In principio, id eſt, in *Filio*, vt interpretatur Origenes homilia 1. in Geneſim. *Quod eſt*, inquit, *omnium principium, niſi Dominus noſter, & ſaluator omnium Chriſtus, primogenitus omnis creaturæ; in hoc enim principio*, hoc eſt, *in verbo ſuo fecit Deus cœlum & terram.* D. Auguſtinus libro 1. de Geneſi contra Manichæos cap. 1. & libro 1. de Geneſi ad literam caput, 4. & 5. libro 12. Confeſſionum caput, 27. & 20. & 28. D. Hieronymus in principio Geneſis, in ſuis traditionibus Hebraicis, D. Ambroſius libro 1. Hexameron caput, 4. Cyrillus Alexandrinus in Geneſim, D. Hilarius in Pſalmum 2. Theodoretus in Epitome diuinorum dogmatum, & his omnibus antiquior Tertullianus libro aduerſus Hermogenem caput 20. & libro aduerſus Praxeam caput, 5. Secundò idem confirmatur ex Pſalm. 109. *Tecum principium in die virtutis tuæ.* Quem locum D. Auguſtinus, & D. Hieronymus in commentariis eiuſdem Pſalmi de *Filio* interpretantur, quem principium eo loco appellari exiſtimant; quanquam per principium magis ad literam intellexerunt, principatum, & imperium, Tertullianus aduerſus Hermogenem, D. Baſilius homilia 10. in Hexameron, & Euthymius, hoc ſenſu, *Tecum principatus, & imperium in die potentiæ tuæ, cum ſplendoribus ſanctitatum.* Per quem diem Tertullianus tempus illud intelligit, quo Chriſtus poſt reſurrectionem cœpit regnare. Tametſi Theodoretus de ſecundo aduentu cum gloria, & ſplendore interpretatur. Tertiò oſtenditur ex Ioannis 8. vbi Chriſtus Iudæis percontantibus, quis eſſet, reſpondit, *Principium qui & loquor vobis.* Qui enim, non autem, *quia*, legit, D. Ambroſius libro, 3. de fide caput, 4. & libro, 5. caput, 5. vbi legit, *Ego ſum principium, quod loquor vobis:* & libro, 1. Hexameron caput 2. & 4. & lib. de Tobia cap. 19. vbi eo teſtimonio probat Chriſtum eſſe principium rerum omnium. Eandem expoſitionem ſequitur D. Auguſtinus libro 10. de Ciuitate caput, 24. & lib. 11. caput 32. & lib. 5. de Trinitate caput 13. & libro 1. contra aduerſarium legis, & Prophetarum cap. 3. denique tractatu 38. in Ioannem. quanquam autem Græcè ſit ἀρχὴν in accuſandi caſu, vt ſubaudiatur κατὰ & ſit ſenſus, *à principio ego ſum*, idem ſenſus redditur: eſt enim Hebraiſmus, quemadmodum & ille Pſal. 92. *A ſæculo tu es*: aut ſupple cum D. Auguſtino tractatu 38. in Ioannem, *Credite me eſſe principium.* Scio Alios magis congruenter Græcæ locutioni ſic interpretari, Sum id, quod à principio loquor vobis. Sed dicta Patrum expoſitio ob eorum auctoritatem, etiam amplectenda eſt: tunc verò illud ὅ,τι relatiuè ſumptum cum ſit neutrius generis, atque adeò referri non poſſit ad ἀρχὴν, quod eſt fœminini, ſic eſt accipiendum, *Credite me eſſe principium*, id quod iamdudum prædico, & loquor vobis.

Sic reuocat in ſe omnia Deus ſicut ab ipſo procedunt.
Merc. Triſ.
Chriſtus qua Deus principium, & finis.
Geneſ. 1. 1.
Origenes.
D. Auguſt.
D. Hieron.
D. Ambr.
Cyrill. Alex.
Hilarius.
Theodor.
Tertullian.
Pſal. 109 3.
D. Auguſt.
D. Hieron.
Tertullian.
D. Baſil.
Euthym.
Ioan. 8 25.
D. Ambroſ.
D. Auguſt.
Pſal. 29 2.
D. Auguſt.

Tertiò. Rectè ſubditur. *Qui eſt, & qui erat.* Etenim, *eſt*, proprium eſt diuinæ naturæ, non ſolum, quia Deus eſt ipſum eſſe, iuxta illud Exod. 3. *Ego ſum, qui ſum: ſic dices filiis Iſraël, qui eſt, miſit me ad vos.* Sed etiam quia, *eſt*, dicit ſtabilitatem illam permanentem, & inuariabilem, quæ in æternitate cernitur, quam ob cauſam ipſa æternitas appellatur, *Hodie*, quemadmodum docet Clemens Alexandrinus oratione adhortatoria ad gentes. *Hodie*, inquit, *eſt imago æterni ſæculi*

4
Exod 3. 14.
eſt, propium diuinæ naturæ.
Clemēs Alexandrinus.

vnde ſit, vt Deo propiè dici non poſſit, *fuit*, aut *erit*, & ita intelligendum eſt illud Pſalmi ſecundi, *Filius meus es tu, ego hodie genui te*: Quem locum de æterni
Arnobius. verbi generatione intelligit Arnobius, imò & D. Paulus ad Hebr. 1. ſecundùm
Hebr. 1. D.Thom. Chryſoſt. Theophyl. Ambroſ. Theodor. Oecumen. expoſitionem D. Thomæ, Chryſoſtomi, Theophylacti, & Ambroſij, quamuis negandum non ſit intelligendum quoque eſſe de temporali Chriſti generatione, vt volunt Theodoretus, Oecumenius, & alij. Imò & de ipſa reſurrectione, quæ, vt in ſuperioribus diximus, eſt veluti quædam regeneratio: hoc enim ſenſu affertur à Paulo, *Actor*, 13. *Nos*, inquit, *vobis annunciamus eam, quæ ad patres noſtros repromiſſio facta eſt, quoniam hanc Deus adimpleuit filiis veſtris reſuſcitans Ieſum*:
Act. 13 32. Pſal. 2.7. Sicut, & Pſalm. 2. dictum eſt: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*: & ita etiam in-
D. Ambroſ. D.Hilarius. D.Chryſoſt. D. Auguſt. tellexerunt D. Ambroſ. lib. 3. de Sacramentis, D. Hilarius, & D. Chryſoſt. in Pſalm. 2. Sed vt ad inſtitutum reuertamur. *Eſt*, proprium eſt ſymbolum æternitatis, quemadmodum &, *Hodie*, vnde D. Auguſtinus libro de vera Religione, cap. 49. *Nihil*, inquit, *præterit in æterno, & nihil futurum eſt: quia, & quod præterit, eſſe deſinit; & quod futurum eſt, nondum eſſe cœpit: æternitas autem tantummodo*
D. Auguſt. *eſt, nec fuit, quaſi non ſit: nec erit, quaſi adhuc non ſit*. Legendus eſt idem Auguſti-
Clem. Alex. D. Baſil. Dio. Areo. D. Io. Dam. Iuſtinus. Hilarius. Greg. Naz. nus tract. 8. & 39. in Ioannem, & lib. 83. q. q. 17. Clemens Alexandrinus in Protreptico, D. Baſilius in Liturgia, Dionyſius Areopagita, cap. 9. de diuinis nominibus, D. Ioannes Damaſcenus lib. 1. de fide Orthod. cap. 8. Iuſtinus oratione parænetica ad Gentes, & in Dialogo cum Tryphone, D. Hilarius lib. 12. de Trinitate, & Gregorius Nazianzenus Orat. 2. in Paſcha, vnde à Græcis Theologis dicitur τὸ ὢν αἰδιότητος δηλωτικόν, hoc eſt, id quod eſt, æternitatem
Plato. εἶ apud Delphos quid ſignificaret. Plutarch. ſignificare. Idem docet Plato in Timæo, dicens: *Solum, eſt, conuenire diuinæ naturæ, non, fuit, aut erit*. Apud Delphos, in templo ipſo Delphico inſcrita erat literis aureis Græca dictio, εἶ, cuius inſcriptionis varias conatur afferre rationes Plutarchus in opuſculo, quod ea de re compoſuit. Sed ea nobis videtur maximè germana: quod ſcilicet voluerint ij Sapientes ſignificare, Deum ſtabilem, & permanentem habere durationem, vt, εἶ, ſit ſecunda perſona verbi ſubſtantiui Græci.

5. Quartò, quod attinet ad vocem, *Erat*, Quanquam Gregorius Nazianzenus
Greg.Naz. Theodor. Plato. Nazianz. Erat, & erit, Deo maximè conueniunt. Orat. 2. in Paſcha, & Theodoretus, lib. 2. de curandis affectionibus Græcorum ex Platone in Timæo, negent Deo poſſe attribui, quia nimirum *erat*, & *erit*, ſint noſtri temporis, *ſpecies*, vt ait Plato, ſeu eiuſdem *ſegmenta*, vt loquitur Nazianzenus, tamen Deo tribui poſſe, imò maximè conuenire perſpicuum eſt, tùm ex hoc loco Ioannis, tùm ex initio ſui Euangelij, cùm ait: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum*: Quod expendens D. Baſil. lib.
D.Baſilius. de Spiritu ſancto, cap. 6. *Pulchrè*, inquit, *Ioannes duabus vocibus cogitationem noſtram intra præſcriptos terminos recluſit, cùm ait: In principio erat. Hæc enim vox, erat, nullum cogitationi præbet exitum, quemadmodum & illa, principium, non dat tranſitum humanæ mentis imaginationi, quantumuis enim cogitatione curras ad interiora, non excedis, erat, & quantumuis inſtiteris videre, quæ ſint vltra Filium, non poteris tamen*
D. Hilar. *ſuperare principium*. Idem habet D. Hilar. lib. 2. de Trinit. *Quid eſt*, inquit, *illud, erat tranſeuntur tempora, tranſcenduntur ſæcula, pone aliquid, quod voles tua opinione*
Theodor. D. Ambroſ. Cyril. Alex. *principium, non tenes tempore, erat enim*. Idem docet Theodoretus libro quinto diuinorum decretorum cap. de Filio, D. Ambroſius, libro 2. de dominicæ Incarnationis ſacramento, cap. 3. & Cyrillus Alexandrinus, lib. 1. in Ioannem.

6. Duplex Chriſti aduentus. Quintò, Notandum illis verbis, *Et qui venturus eſt omnipotens*: Significari ſecundum Chriſti aduentum, qui futurus eſt in maieſtate, propterea enim additur

ditur *omnipotens*, duplicem enim Meſſiæ aduentum ſacræ Scripturæ memorant. Alterum in humilitate ad redimendum, in maieſtate alterum ad iudicandum. De priore loquitur Zacharias, cap. 9. cùm ait: *Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Hieruſalem, ecce Rex tuus venit tibi, iuſtus, & ſaluator, ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ.* De poſteriori verò Daniel, cap. 7. *Aſpiciebam in viſione noctis, & ecce cum nubibus cæli, quaſi filius hominis veniebat, & vſque ad antiquum dierum peruenit.* Quibus duobus locis premi ſe valde confitentur Talmudiſtæ in libro Sanedrin: vtrumque aduentum ſimul complexus eſt Regius vates Pſal. 95. cùm dixit: *Exultabunt omnia ligna ſyluarum à facie Domini, quia venit, quoniam venit iudicare terram:* Quem duplicem aduentum, quia iuniores Hebræi non diſtinguunt, eò amentiæ prolapſi ſunt, vt duos Meſſias confingerent, vnum filium Ioſeph occidendum, & reſurrecturum; alterum filium Dauid, orbis terrarum dominatorem, cum maieſtate venturum; occaſionem ſui erroris accipientes ex eo quòd Rabbini veteres vnum, & eundem Meſſiam filium Ioſeph, propter primum aduentum, & filium Dauid propter ſecundum allegoricè tradiderunt, non quòd geminum Meſſiam inueherent. Qua de re legendi ſunt inter alios Hadrianus Finus, lib. 5. Flagelli contra Iudæos, cap. 1. & ſequentibus, & Galatinus, lib. 4. de Arcanis, cap. 1. & 2. quod autem duplicis huius Meſſiæ aduentus ignoratio, radix fuerit Iudaicæ cæcitatis, notarunt D. Irenæus, lib. 4. contra hæreſes, cap. 5. 6. Tertullianus in Apologetico aduerſus gentes, cap. 21. Orig. lib. 1. contra Celſum, D. Cyprianus libro de Idolorum vanitate, & Rabbi Samuel Marochianus, lib. de aduentu Meſſiæ, cap. 9. 10. & 11. & refertur, tom. 5. Bibliothecæ ſanctorum Patrum.

Zach. 9. 9. Dan. 7. 13. Talmudiſt. Pſal 95. 13. Hebræorum amentia circa Meſſiam. Hadr. Finus. Galatinus. Radix Iudaicæ cæcitatis, quæ. Tertul. Origen. Rabb. Sam.

Ego Ioannes frater veſter particeps in tribulatione, & regno, & patientia, in Chriſto Ieſu.

SECTIO XX.

1\. Abſoluta ſua ſalutatione Ioannes ipſam narrationem iam aggreditur, priúſque ſcribentis perſonam, hoc eſt, ſeipſum indicat, vt melius recipiantur, qua dicenda ſunt, vbi etiam aduertit Rupertus, Ioannem ter iam ſuum nomen poſuiſſe. Dixerat enim, *Loquens per Angelum ſuum ſeruo ſuo Ioanni.* Et iterum: *Ioannes ſeptem Eccleſiis quæ ſunt in Aſia.* Denique modo, *Ego Ioannes frater veſter*: vt nimirum nemo de auctore huius operis, atque adeò, nec de auctoritate dubitaret. *Fratrem* ſe fidelium propter Chriſti fidem appellat: *in tribulatione* verò *participem*, propter eos quos fidei cauſa labores patiebatur, & ſuum in Pathmo inſula exilium, ad quam propter prædicationem Euangelij fuit à Domitiano relegatus, id quod eò pertinet, vt tanti Apoſtoli, illius inquam Apoſtoli, quem diligebat Ieſus, communicationem pro magno habeant, ſingulareque ducant diuini in ſe amoris argumentum, multis propter fidem calamitatibus implicari: *patientiæ* etiam ſuæ meminit, vt ſuo exemplo æquo animo ad mala omnia ferenda animentur: quod vt libentiùs faciant, *regnum* proponit ante oculos, quod in cælis eos, qui ad finem vſque perſeuerauerint, ſtabile, fixúmque manet. Denique illud *in Chriſto Ieſu*, idem eſt atque propter Chriſtum Ieſum: cuius nimirum cauſa perſecutionem tolerant, cuius virtute, & præſidio labores patienter ferunt: à quo etiam, & per quem regnum cæleſte conſequentur. Reliqua ex noſtris obſeruationibus petenda ſunt: illud addiderim non diſplicere etiam quod ait Arethas, eò Ioannem ſe in his omnibus fidelium participem appellare, vt fidem ſibi apud

Rupertus. Ioannes nomen ſuum cur ter iam poſuerit.

fideles in iis quæ dicturus eſt, magis concilier: ſolemus enim facilius fidem habere illis, qui nobiſcum in iiſdem laboribus eâdem de cauſa ſuſceptis communicant, cum aliqua ad eorundem laborum perpeſſionem, & ſperatam mercedem, ſpectantia commemorant: illud pro certò ſtatuentes, cum ij in eâdem cauſa verſentur, & eorum æquè, ac noſtra res agatur, non debere nobis imponere.

Porrò aduerte, Pro *patientia*, eſſe Græcè ὑπομονὴ quod non tantum ſignificat patientiam, qua mala toleramus, ſed etiam, & propriè ex vi verbi, patientem expectationem, qua cum ſpe præmij in malis ferendis perſeueramus, ἀπὸ τοῦ ὑπομένειν, id eſt, expectare, ſuſtinere veluti Pſal. 26. *Expecta Dominum, viriliter age,*
Pſal. 26.14. *& confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum*: vbi vtroque loco habetur eodem planè ſenſu, verbum ὑπομένω: ſic enim Græcè legimus ὑπόμεινον τὸν Κύριον, ἀνδρίζου, καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία σου, καὶ ὑπόμεινον τὸν Κύριον, eſtque id nomen frequentiſſimum
Pſal. 61.6. in ſacris literis, vt Pſal. 61. *Verumtamen Deo ſubiecta eſto anima mea, quoniam ab*
Rom. 2.6. *ipſo patientia mea*: ἡ ὑπομονή μου. ad Rom. 2. *Qui reddet vnicuique ſecundum opera eius, iis quidem qui ſecundum patientiam boni operis gloriam & honorem*, Græcè καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ, vbi *patientiam boni operis*, eſt perſeuerantia in bono opere, ita & patiens quædam mercedis, & gloriæ ſuo tempore tribuendæ, expectatio: &
Rom. 8.25. multo clariùs ad Rom. 8. *Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus* δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα. Quidam huc pertinere arbitrantur illud ad
Rom 9.22. Rom. 9. *Suſtinuit in multa patientia vaſa iræ*: ſed hallucinantur: ibi namque *patientia* pro longanimitate ſumitur: neque enim Græcè eſt, ἐν πολλῇ ὑπομονῇ, ſed
Mach. 8.4. ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ, id eſt, in multa longanimitate, ſicut & 1. Machab. 8. cùm dicitur de Romanis: *Poſſederunt omnem locum conſilio ſuo, & patientia*: ſimiliter enim eo loco, *patientia*, longanimitatem ſignificat, cum ſit Græcè τῇ βουλῇ αὐτῶν, καὶ τῇ μακροθυμίᾳ.

3. Humilitas præcipua in Doctore virtus.

Primò, notanda eſt humilitas Ioannis, qui ſe non Apoſtolum, non dilectum diſcipulum, ſed *fratrem* cæterorum fidelium appellat. Agnoſcebat enim humilitatem præcipuam eſſe in Doctore virtutem. Vnde eſt illud Chriſti Matth. 11.
Matt. 11.29. *Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde.* Quæ ſententia duobus modis exponitur. Vno, vt Dominus cupiat nos ab ipſo diſcere hoc ipſum, quod ipſe ſit humilis, ſeu ipſam humilitatis virtutem. Sic locum intellexerunt D. Athanaſius
D. Athanaſ. Hieronym. Chryſoſt. Auguſt. ſerm. 4. contra Arrianos, D. Hieronymus ſermone ad Paulam, & Euſtochium de Aſſumptione beatæ Mariæ, D. Chryſoſt. hom. 29. in Matthæum, D. Auguſtinus libro de ſancta Virginitate, cap 35. & D. Bernardus ſerm. 4. de aduentu Domini, & ſerm. 5. in vigilia Natiuitatis, aliiſque in locis. Altero, vt illud *quia* ſit particula cauſalis, & reddatur ratio, cur ab ipſo omnes diſcere debeant, quia
Gregor. nimirum ſit maximè humilis, quæ expoſitio eſt D. Gregorij, lib. 20. Moralium in cap. 30. Iob. *Quid eſt*, inquit, *Dominum mitem ſe in magiſterio, atque humilem dicere, niſi relictis exercendæ elationis difficultatibus plana quædam bene viuendi itinera demonſtrare.* Quod autem manſuetudo, & humilitas maximè omnes inuitet ad audiendum, & parendum iis, quæ à Magiſtro dicuntur, ex eo eſt perſpicuum, quòd propterea Chriſtus Dominus Apoſtolis ad orbem docendum ituris præ-
Matth. 10. D. Ambroſ. cepit, ne virgam ferrent. Matth. 10. quemadmodum interpretatur D. Ambroſius in eum locum, & lib. 2. de Officiis, cap. 7. ait; Moyſen, & Dauidem, ob
Diligi à ſubiectis quàm timeri præſtat. manſuetudinem magis, quam ob rerum geſtarum gloriam populo fuiſſe chariſſimos: *Dauid*, inquit, *Rex cum omnibus æquabat ſuam militiam, fortis in prælio, manſuetus in imperio, ideò non cecidit, quia charus fuit omnibus, & diligi à ſubiectis, quam timeri maluit; timor enim temporalis tutaminis ſeruat excubias, neſcit diuturnitatis cu-*
Pſal 131. *ſtodiam.* Vnde rectè ipſe dicebat Pſalm. 131. *Memento Domine Dauid, & omnis man-*

manſuetudinis eius. Idcircò D.Bernardus Serm.70.in Cantica,in illa verba cap.2. Bernardus.
Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia: inter illa lilia, in quibus
ſponſus amabilis paſcitur, manſuetudinem connumerat, per quam regnaſſe di-
citur Pſalm.44. *Specie tua, & pulchritudine tua intende, proſperè procede, & regna,* Pſalm.44.
propter veritatem, & manſuetudinem. Atque hanc naturæ facilitatem, cum vir-
tute humilitatis coniunctam, qua quis quantacumque dignitate, alijſque orna-
mentis excellens, nemini ſe præponit, ſed amari potiùs vult, quàm timeri, verum
iter gloriæ appellat M.Tullius in 1.Philippica, cùm ita abſentem Antonium al- M. Tullius.
loquitur: *Illud magis vereor, ne ignorans verum iter gloriæ, glorioſum putes, plus te
vnum poſſe quàm omnes, & metui à ciuibus tuis quàm diligi malis: quod ſi ita putas,
totam ignoras viam gloriæ. Charum eſſe ciuem, bene de Repub. mereri, laudari, coli,
diligi, glorioſum eſt: metui verò, & in odio eſſe; inuidioſum, deteſtabile, imbecillum,
caducum; quod videmus etiam in fabulis illi ipſi, qui: Oderint, dum metuant, dixe-
rit, pernicioſum fuiſſe: vtinam, Antoni, auum tuum meminiſſes: putáſne illum immorta-
litatem mereri voluiſſe, vt propter armorum habendorum licentiam metueretur? illa erat
vita, illa ſecunda fortuna, libertate eſſe parem cum cæteris, principem dignitate, beatus eſt
nemo, qui ea lege viuit, vt non modò impunè, ſed etiam cum ſumma interfectoris gloria in-
terfici poſſit.*

Secundò, notandum eſt, priùs dictum eſſe: *Particeps in tribulatione*, quàm *in* 4
regno: quia qui regni particeps eſſe voluerit, priùs debet eſſe particeps tribula- Priùs tribu-
tionis, iuxta illud 2. ad Timoth. 2. *Si ſuſtinebimus, & conregnabimus:* quæ obſer- lationis ſit
uatio eſt Ruperti in hunc locum: *Hoc*, inquit, *ius legale eſt apud cæleſtem Regem:* particeps, qui voluerit
ait enim Luc. 22. Vos eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis, & ego diſpo- eſſe regni.
no vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum, vt edatis, & bibatis ſuper menſam 2 ad Timot.
meam in regno meo. A quo legali iure nec ipſe Chriſtus exemptus fuit, quemad- 2.12.
modum docet Petrus 1. ſua Epiſtola, cap.1. *Scrutantes*, inquit, *in quod, vel quale* Rupertus. Luc.22.28.
tempus ſignificaret in eis Spiritus Chriſti prænuncians eas, quæ in Chriſto ſunt paſ- 1.Petr.1.11.
ſiones, & poſteriores glorias. Poſteriores, inquam, id eſt, præcedentibus tribulationi- Poſteriores
bus comparatas, quemadmodum interpretatur Gloſſa. Idémque docet Tertul- gloriæ in
lianus lib. de corona militis, cap. 14. expendens illud, quod dicitur de Chriſto Chriſto, quæ ſint.
poſt reſurrectionem, quòd fauum mellis comederit. *Chriſtus*, inquit, *fauos poſt* Gloſſa.
fella guſtauit, nec anteà Rex gloriæ à cæleſtibus ſalutatus eſt, quàm Rex Iudæorum Tertullian.
proſcriptus in cruce, minoratus primùm à Patre modicum quid citra Angelos, & Per crucem
ita gloria, & honore coronatus. Atque in huius rei figuram, vt obſeruauit idem habetur benedictio.
Tertullianus lib. de Baptiſmo, cap. 8. *Iacob Patriarcha benedictionem filijs Ioſeph
decuſſatis manibus, hoc eſt, in crucis formam poſitis, impertiuit.* Geneſ. 48. vt vide- Geneſ.48.
licet intelligeremus benedictionem non niſi per crucem haberi poſſe: in ty-
pum etiam eiuſdem rei in ſuperiora Salomonis templi tabulata per cochleam
aſcendebatur, quod idem de Ezechielis templo dicitur cap. 41. his verbis: *Pla-* Ezech.41.7.
*tea erat in rotundum aſcendens ſurſum per cochleam, & in cœnaculum templi deferebat
per gyrum:* quo ſignificatur, in cœlum nonniſi per tortuoſam laborum viam
aſcendendum eſſe. Nec vacat myſterio quod hoc loco Ioannes, *Regnum* inter Item, & regnum.
patientiam, & tribulationem collocarit; quia videlicet per multas hinc inde tri-
bulationes in regnum cœlorum oportet introire. Nam quemadmodum docet
Gregorius Nazianzenus Orat. 1. in Iulianum: *Coronæ in eos comparantur, qui cer-* Nazianz.
tamine congrediuntur, non qui ſurſum ſedent veluti ſpectatores. Illud verò, quod
additur, *in Chriſto Ieſu*, ſignificat, huiuſmodi tribulationes, quæ regnum meren-
tur propter Chriſtum, ſeu propter probitatem ferendas eſſe, iuxta illud 1. Petr. 1.Petr.4.15
4. *Nemo veſtrûm patiatur tanquam homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum*

appe-

Rupertus. *appetitor: Si autem vt Chriſtianus, non erubeſcat*; poteſt etiam cum Ruperto ſic accipi, *in Chriſto*, id eſt, imitando Chriſtum, qui opprobria, & irriſiones propter nos pertulit, & prætereà ſuos malefactores diligebat.

5. Tertiò aduerte, meritò tribulationem cum regno coniungi: imò regnum inter tribulationem, & patientiam collocari: *Particeps*, inquit, *in tribulatione, & regno, & patientia*: vt intelligamus, nihil eſſe glorioſius, magiſque regale, quàm

Tunc nobiles, quando pro Chriſto patimur. pro Chriſto tribulationem patienter tolerare. Itaque tribulationem, & patientiam regalis quidam honor, imò & regnum ipſum connectit, vt putemus tunc verè nos regnare, hoc eſt, verè nobiles, glorioſóſque eſſe, cùm pro Chriſto tribulationem, perſecutionémque aliquam patienter ferimus. Id quod diſertè tra-

1 Petr. 4. 13. dit Petrus 1. ſua Epiſt. cap. 4. *Chariſſimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tentationem vobis fit, quaſi noui aliquid vobis contingat; ſed communicantes Chriſti paſſionibus, gaudete, & vt in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes: ſi exprobramini in nomine Chriſti, beati eritis, quoniam quod eſt honoris, gloriæ, & virtutis Dei,*

Locus obſcurus elucidatur. *& qui eſt eius ſpiritus, ſuper vos requieſcet.* Vbi primùm aduerte, quod dicitur: *Nolite peregrinari in feruore*: per *feruorem* accipiendam eſſe tribulationem: tunc verò ſenſum eſſe, Nolite tribulationibus commoueri, quaſi nouis & inſolitis: hoc eſt, nolite mirari propter tribulationes, quæ vobis accidunt, quaſi homines in huiuſmodi, peregrini, & hoſpites: eſt enim peregrinorum proprium, externarum gentium mores, & opera admirati: ne igitur tanquam peregrinos vos in tribulationibus præferatis, quaſi tribulationes Chriſtiano homini nouæ ſint, & inſolitæ. Hæc enim eſt vis Græcę ſententiæ: *μὴ ξενίζεσθε τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει*: hoc eſt, nolite pereprinari in exuſtione, ſiue examinatione per ignem: alludit enim iterum Petrus ad aurum, quod per ignem probatur, vt ſit ſenſus: Ne ceu peregrini tanquam re noua, & inſolita moueamini, cùm per ignem tribulationis exploramini. Etenim quòd *peregrinari* vſurpet Petrus pro admirari, patet ex eadem Epiſt. eodem cap. nam vbi nos habemus: *In quo admirantur non concurrentibus vobis*, &c. eſt Græcè, *ἐν ᾧ ξενίζονται*, id eſt, in quo peregrinantur, ſeu quaſi ad rem nouam, &

Cyprian. inſolitam, inſtar peregrinorum, obſtupeſcunt. Accedit & ſententia D. Cypriani, qui ita etiam locum intellexit: is enim lib. 4. Epiſtolar. Epiſt. 6. quæ eſt num. 56. vel ſecundùm aliam editionem Epiſt. 63. quæ eſt ad Thiburitanos pro exhortatione martyrij: *Nec quiſquam*, inquit, *miretur perſecutionibus nos aſſiduis fatigari, & preſſuris angentibus frequenter vrgeri, quando hæc futura in nouiſſimis temporibus Dominus antè prædixerit, & militiam noſtram magiſterio, & hortamento ſui ſermonis inſtruxerit: Petrus quoque Apoſtolus eius docuerit, ideò perſecutiones fieri, vt probemur, & vt dilectioni Dei, iuſtorum præcedentium exemplo, nos etiam morte, & paſſionibus copulemur: poſuit enim in Epiſtola ſua, dicens: Chariſſimi, nolite mirari ardorem accidentem vobis, qui ad tentationem veſtram fit, nec excidatis, tanquam nouum vobis contingat; ſed quoties communicatis Chriſti paſſionibus, per omnia gaudete.* Hæc ille. Vbi cernis, Cyprianum pro eo, quod nos habemus: *Nolite peregrinari*, legere: *Nolite mirari*. Deinde (id quod iam ad rem facit) obſerua illud, quod ſubiungitur: *Si exprobabimini in nomine Chriſti, beati eritis; quoniam quod eſt honoris, & gloriæ, ſuper vos requieſcet*: quibus verbis ſignificatur maximè honorificum, & glorioſum eſſe pati pro Chriſto. Quid verò mirum, ſi honori-

Chriſtus honos fidelium. ficum ſit fidelibus pati pro Chriſto, cùm Chriſtus honor fidelium ſit. Sic enim eum idem Petrus appellat 1. ſua Epiſtola, cap. 2. *Qui crediderit in eum, non confun-*

1. Petr. 2. 6. *detur. Vobis igitur honor credentibus; non credentibus autem, lapis, quem reprobauerunt, ædificantes, hic factus eſt in caput anguli, & lapis offenſionis.* Porrò quod

Eſai 28. 16. dictum eſt: *Qui crediderit in eum, non confundetur*: deſumptum eſt ex Eſai. 28. vbi

ita

ita legimus: *Qui crediderit, non feſtinet:* vbi, *non feſtinet*, idem eſt atque non confundatur, non erubeſcat: ea enim eſt vis Hebrææ dictionis, deſumpta metaphora à conſuetudine erubeſcentium, qui ſolent feſtinare, id eſt, quàm citiſſimè ſeſe reliquorum conſuetudini, & aſpectui ſubtrahere, cui etiam concinit noſter Luſitanus idiotiſmus, quo *Currere*, pro *Pudeſieri* vſurpamus.

Feſtinare, pro confundi.

Fui in inſula, quæ appellatur Pathmos.

SECTIO XXI.

COmmemorat Ioannes locum ſuarum viſionum, docetque fuiſſe inſulam 1.
Pathmon, ad quam fuerat à Domitiano Imperatore relegatus, ad effodienda metalla, vt tradit Primaſius, & Victorinus Pictauienſis in commentariis ſuper Apocalypſim. Eſt autem ea inſula vna ex iis, quæ ſunt in mari Ægæo, quod nunc Archipelagus appellatur, diciturque vulgò *Palmoſa*: eſt præterea ea inſula vicina Rhodo, Sporadum vna, vt auctor eſt Plinius lib. 4. cap. 12. in ea parte Ægæi maris, quæ ab Icaro nomen accepit, vt idem Plinius, Straboque teſtantur, quadrangulari ferè figura, quadraginta milliaria, quæ decem leucas Hiſpanas conficiunt, ſuo ambitu coërcens, montuoſa, metallorumque venis locuples, ſed noſtri Ioannis exilio, & Apocalypſis reuelatione multò locupletior. Nobilitatur etiam pulcherrimo cœnobio eiuſdem Ioannis nomine, quod in media ferè inſula tanquam arx fortiſſima ad inſulæ defenſionem eminet, à Ioannis diſcipulis, vt creditur, olim ædificatum, modoque à Monachis, qui D. Baſilij regulam ſequuntur, habitari dicitur, quos Græci *καλογέροντας*, quaſi bonos, pulchroſve ſenes appellant, non ſine magno quodam miraculo, D. ſcilicet Ioannis beneficio, à piratarum, qui toto eo mari frequentes, infeſtique graſſantur, incurſionibus, & iniuriis ſemper immune. Fuit olim hæc inſula ſubiecta Rhodiis, hodie eſt in Turcarum ditione. Non verò ſtatim ac relegatus eſt in Pathmon, Apocalypſim conſcripſit, ſed ad finem imperij Domitiani, vt ait D. Irenæus lib. 5. contra Hæreſes.

Primaſius. Victorin. Pictauienſ. Locus viſionum, & exilij Ioannis. Plinius. Strabo. Inſulæ Pathmos figura, & longitudo. Irenæus.

Primùm aduerte, quo tempore Ioannes ab Imperatore terreno propter fidem 2.
exilio mulctabatur, tunc maioribus fuiſſe à cœleſti Principe deliciis, & fauoribus recreatum. *In inſulam Pathmon*, inquit Ambroſ. Anſb. *à Domitiano relegatus, metalloq́ damnatus, vbi putabatur humana vinciri cuſtodia, ibi metas humanitatis tranſcendens, libero contuitu meruit videre diuina, & cui tunc certa terrarum ſpatia vetita ſunt adire, ſecreta conceſſa ſunt cœleſtia penetrare. Sic Chriſti fides, ſic ſibi etiam bene vtens temporalibus malis, bonis perfruitur ſempiternis.* Illud eſt præcipuè obſeruandum, in inſula fuiſſe Ioanni Apoc. huius myſteria reuelata, quia ſolitudo, & loca ab hominum conſuetudine ſeiuncta, contemplationi ſunt aptiora, iuxta illud Oſeæ 2. *Ecce ego lactabo eam, & ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius:* vbi *lactabo*, idem eſt, quod decipiam, vt eſt perſpicuum ex Prou. 1. cùm dicitur: *Si te lactauerint peccatores*, id eſt, decipere tentauerint, *ne acquieſcas eis*. Et c. 16. *Vir iniquus lactat amicum ſuum*. Et Iob. 31. *Si vidi Solem cùm fulgeret, & Lunam incedentem clarè, & lactatum eſt in abſcondito cor meum* (pro quo legit vulgatus, *lætatum*) & eſt ſenſus: Si deceptum eſt cor meum, vt illi diuinitatem tribuerem, Locus igitur Oſeæ hunc ſenſum habet: *Ego lactabo eam*, id eſt, blandimentis alliciam, & quaſi decipiam, & ita lactatam, blanditiiſque delinitam ducam in ſolitudinem, hoc eſt, in locum ab hominum conſuetudine, & perturbatione ſeiunctum. *Et loquar ad cor eius*, id eſt, blandè tractabo, eique arcana mea ipſi grata, placentiáque aperiam. Hoc ipſum ſignificauit campus ille, in quem egreſſus fuit Iſaac ad ſe exercendum, Geneſ. 24. quemadmodum interpretatur Philo Iudæus lib. 2. allegoriarum ſacræ legis: vbi

Cùm Ioannes affligatur à Domitiano, tunc à Chriſto recreatur. Ambroſ. Ansbertus. Solitudo apta contemplationi. Oſeæ 2. 14. Prou. 1. 10. 16. 29. Iob. 31. 26. Lactare pro decipere. Geneſ. 24. Philo.

Fui in ſpiritu in Dominica die.

SECTIO XXII.

FVit in ſpiritu Ioannes, hoc eſt, altiſſimam quandam paſſus eſt ectaſim, non quod animus à corpore re ipſa diceſſerit, id quod phraſis Græca clarè ſonat, ἐγενόμην ἐν πνεύματι factus ſum in ſpiritu. Primum aduertendum eſt, diem Dominicam triplici nomine dictam fuiſſe, videlicet, κυριακὴν, id eſt Dominicam, quo nomine vtitur hoc loco Ioannes; diem panis, & diem lucis: cuius triplicis appellationis rationem affert D. Chryſoſtomus hom. 5. de reſurrectione ad finem tomi tertij. *Dominicus*, inquit, *dies dicitur, hoc eſt, dies regalis, in quo Imperator aſcendit ab inferis; de quo illud intelligitur* Pſalm. 117. *Hæc dies quam fecit Dominus. Dies panis, quia in eo nouimus panem reſurrectionis cæleſtis. Denique dies lucis, in quo fugerunt mentis tenebræ, iuxta illud* Eſaiæ cap. 9. *Populus qui erat in tenebris, vidit lucem magnam habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis.* 1.

Dies Dominica triplici nomine dicta ex Chryſ.
Pſal. 117. 14.
Eſaiæ 9. 2.

Secundò, obſeruanda eſt ex hoc loco diei Dominicæ antiquitas, cuius etiam meminit D. Ignatius Epiſt. ad Magneſianos, vbi eam reginam, & principem omnium dierum appellat. Orig. contra Celſum, Tertull. lib. de corona milit. & in 2. lib. ad vxorem, & in Apologet. c. 16. Gaudentius in ſermonibus, D. Hier. aduerſus Vigilantium. Iuſtin. in quæſtionibus à Chriſtianis poſitis. q. 115. D. Baſil. lib. de Spiritu ſancto cap. 27. D. Aug. Epiſt. 119. ad Ianuarium cap. 15. 2.

D. Ignat.
Origen.
Tertull.
Gaudent.
D. Hieron.
Ioſtin.
D. Baſil.
D. Auguſt.

Tertiò, plurimæ ſunt diei Dominicæ prærogatiuæ, de quibus agunt Origines hom. 7. ſuper Exodum, D. Athanaſius ſuper illud, *Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo.* D. Hilarius in proœmio ſuper Pſalmos, D. Baſilius hom. 2. in Hexameron ad finem. D. Hieronymus in cap. 4. Epiſt. ad Galatas. D. Auguſtinus ſerm. 251. de tempore. D. Leo Epiſt. 81. ad Dioſcorum Epiſcopum Alexandrinum c. 1. & 6. Synodus tom. 2. Conciliorum, Canone 8. eſt de ea etiam Canon 20. magni Concilij Nicæni. Deſumuntur verò prærogatiuæ ex rebus memorabilibus, quæ eo die euenerunt, aut etiam adhuc euenturæ ſunt. Primum enim, mundus in die Dominica ſumpſit exordium, vt teſtatur D. Leo loco citato, & D. Baſilius hom. 2. in Hexameron, ſuper illud Geneſ. 1. *Factum eſt veſpere, & mane dies vnus.* Fuiſſe autem eum diem, quo lux creata eſt, diem Solis, poſteà Dominicum appellatum, perſpicuum eſt ex eo, quod ſeptimus, ab eo dies quo Deus requieuiſſe dicitur, fuit dies Sabbati, vt ex Exod. 20. & 31. facilè concluditur, vbi iubentur Hebræi diem Sabbati obſeruare, quod eo die Deus ab opere creationis requieuiſſet. Secundò, eodem die Hebræi ſiccis pedibus mare rubrum tranſierunt. Ita Synodus Cæſarienſis apud Bedam in Epiſtola de celebratione Paſchæ. Tertiò, Die Dominica primùm Manna, pluit in deſerto. Exod. 16. quemadmodum docet Origenes, & D. Auguſtinus locis citatis. Id quod probat Origenes ex 16. cap. Exod. Vbi dicitur, ſex diebus continuis collectum eſſe Manna, ſeptima autem die, quæ eſt Sabbati ceſſatum fuiſſe. *Quare*, inquit, *Si die Dominica pluit Manna de cælo, & in Sabbato non pluit, intelligant Iudæi iam tunc prælatam fuiſſe Dominicam noſtram Iudaico Sabbato, & indicatum quod in Sabbato ipſorum gratia à Deo ad eos de cælo nulla deſcenderit.* Quartò, Initio Diei Dominicæ creditur Chriſtus Dominus fuiſſe natus, vt habet ſexta Synodus, Canone 8. Quintò, Eodē die ſtella Magis apparuit, quemadmodum docet eadem Synodus. Sextò, Baptizatus eſt Chriſtus in Iordane, eâdem Synodo teſtante. Septimò, quinque panibus, & duobus piſcibus quinque hominum millia ſatiauit in deſerto, ex eiuſdem Synodi auctoritate. Octauò, reſurrexit à mortuis, vt eodem die, quo creauerat mundum, renouaret, quemadmodum expendit D. Athanaſius loco citato.

Origen.
D. Athan.
D. Hilar.
D. Baſil.
D. Hieron.
D. Auguſt.
D. Leo.
Sexta Syn.
Conc Nicæ.
D. Leo.
D. Baſil.
Geneſ. 1. 5.
Diei Dominicæ prærogatiuæ.
Exod. 20. 31.
Syn. Cæſar.
Manna quo die primùm pluerit in deſerto.
Exod. 16.
D. Aug.
Orig.
Dies Dominica Sabbatho Iudaico præferenda, quando, & quomodo oſtenſum.
Sexta Syn.
D. Athan.

Non aliam, inquit, *creaturam ſuperaddit, ſed veterem renouauit, & quam incepit facere; conſummauit*, iuxta illud Ioan. 5. *Opera quæ dedit mihi Pater, vt perficiam ea: Qui enim ab omnibus requieſcit, ſignificat quædam ſine, & conſummatione indigere, ideóque cum creaturam intra ſex dies conditam interpolaſſet, diem illam, huic inſtaurationi conſecratam voluit, quam ſpiritus per Regium vatem prænunciat. Hæc eſt dies quam fecit Dominus: Solis enim inſtar Deus exoritur illuſtrans vniuſcuiuſque animum: quocirca in ſalutifera paſſione non apparuit Sol, indicans finem prioris creaturæ adeſſe, & principium alterius ſuperuenire, quæ diluculum ſuum in ſaluatore conſecuta eſt.* Vnde Zachar. 6. dicitur, *Ecce vir Oriens nomen eius.* Nonò octauo die poſt reſurrectionem, hoc eſt Dominico, ianuis clauſis ingreſſus eſt ad diſcipulos Dominus, eiſq; poteſtatem remittendi peccata conceſſit. Decimò, mandauit Apoſtolis, vt Euangelium toto orbe prædicarent, & IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI ſacramentum baptiſmi conferrent. Vndecimò, Spiritus ſanctus ſuper diſcipulos deſcendit in die Pentecoſtes. Duodecimò, Dominica die futura creditur generalis hominum reſurrectio, vt ait D. Auguſt. ſerm. 251. de tempore, & D. Hilarius procemio in Pſalmos, vbi inquit propterea Pſalmum octauum inſcriptionem habere. *Pro torcularibus*, vaſculis videlicet in nouos fructus præparatis, & ad feruentis muſti liquorem continendum innouatis; per quæ vaſcula, corpora noſtra intelliguntur per reſurrectionem ad gloriam recipiendam reformata. Decimotertiò, & poſtremò, die Dominica habuit Ioannes admirandas eas viſiones, quæ hoc opere continentur. Legenda eſt Epiſtola Bedæ de celebratione Paſchæ, ſeu de æquinoctio verno, vbi decreta quædam Synodi Cæſarienſis in Palæſtina, & ſex ſanctificationes diei Dominicæ memorantur.

Ioan. 5. 36. Septima die cur ab omni opere requieuerit Deus. In paſſione cur Sol obſcuratus. Zachar. 6. 12. Quo die futura reſurrectio generalis ex Aug. D. Hilarius.

4. Quartò, de huius diei cultu agit D. Aug. ſermone citato, vbi eiuſmodi obſeruationem docet fuiſſe ab Apoſtolis inſtitutam, eoque die Miſſam eſſe audiendam. Idemque docet Synodus Agathenſis Canone 47. Concilium Matiſconenſe 2. & ſexta Synodus Canone 8. Imò eius celebritatem Apoſtolos à Chriſto accepiſſe ſcribit Iuſtinus Philoſophus, & martyr in 2. Apologia pro Chriſtianis.

D. Auguſt. Sin. Agath. Conc Matiſc. Sexta Syno. Iuſt. Philoſ.

Audiui poſt me vocem magnam tanquam tubæ.

SECTIO XXIII.

1. AGgreditur iam Ioannes ipſam viſionem, ſicut autem in ſpiritu fuit, vt antè diximus, ita ſpiritualiter quoque hanc vocem audiuit, non quod vox aliqua corporalis eius auribus inſonuerit: Itaque ait magnam ſe vocem quaſi tubæ à tergo audiuiſſe: quo autem myſterio id factum ſit, patebit ex ſequentibus.

Primùm, illud myſterio non vacat, quòd non ante, ſed poſt ſe, vocem audierit. Rupertus eam affert rationem. *Poſt Ioannem*, inquit, *erat totus mundus, & quicquid corporeus oculus cernitur, imò & totus præſentis Eccleſiæ ſtatus, retrò hæc erant, quia ipſe ad anteriora extendebatur, cum ad cœleſtia ſurſum raperetur.* Igitur poſt ſe vocem audiuit, quia quodammodo reuocatur ad res Eccleſiæ componendas. Eandem rationem paulò aliter, ſed luculentiùs proponit Richardus de ſancto Victore: *In exilium*, inquit, *relegatus Ioannes à ſtrepitu mundi remotus, & quieti deditus, omnem paſtoralem ſolicitudinem, cunctáque viſibilia poſt ſe longè reliquerat, ſoliſq; ſupernis, & inuiſibilibus intendebat, quare dum ad ſubditorum eruditionem reducitur, & de iis quæ ſcribenda erant, per ſenſibilium ſimilitudines edocetur, quaſi de anterioribus ad poſteriora reuocatur.* Itaque à contemplatione ad actionem reducitur Ioannes, vt eo exemplo diſcamus, non ſemper contemplationi vacandum, ſed actioni interdum, & ſaluti proximorum inſiſtendum. Id quod ipſe Dominus ſuo exemplo

Rupertus. Cur poſt ſe, & non ante, vocem audierit Ioan. Rich. de S. Vict. Non ſemper contemplationi, interdum proximorum ſaluti vacandum.

nos

nos docuit,qui vt refertur Luc.6.Deſcendens de monte docuit,ſanauitq́; turbas in campeſtribus, & Moyſes interdum cum Deo in excelſis loquitur, interdum cum populo agit in tabernaculis. Exod. 18. 19. 25. & 31. Sic etiam Petrus intermiſſo paſtoralis prouidentiæ negotio ſpeculam conſiderationis aſcenderat,cùm ei dicitur, *Occide, & manduca*. Act. 10. Vna eſt, & eadem ſcala,qua Iacob aſcendentes Angelos videt,& deſcendentes,per contemplationem enim ad ſcalæ culmen aſcendimus,in quo Deus cernitur;per actionem verò ad ima deſcendimus, vt proximis opitulemur: ipſe etiam Iacob, quemadmodum obſeruauit Hildebertus Epiſcopus Epiſt.37.& refertur in Appendice Bibliothecæ Sanctorum Patrum, dum comitantibus tegreditur vxoribus Rachele, & Lia, vtramque vitam figurantibus, Angelum videt, Angelum apprehendit, & factus eſt in luctamine ſuperior. Geneſ. 32. In hanc ſententiam D.Greg.hom.3.in Ezech. interpretatur illud cap. 1. *Et manus hominis ſub pennis eorum. Hac eſt*, inquit, *virtus operis ſub volatu contemplationis*.

Luc.6. Exod. 18. 19 25. & 31. Act. 10 7. Hildebert. Gen.32. D.Greg.

Hoc ipſum eleganter docet D. Bernard. ſerm. 41. in Cantica, expendens quomodo ſponſæ quærenti. *Indica mihi quem diligit anima mea,vbi paſcas,vbi cubes in meridie*, reſponſum eſt, *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento. Aliud*, inquit, *cupit ſponſa, & aliud accipit, & nitenti ad contemplationis quietem labor prædicationis imponitur, & ſitienti ſponſi præſentiam, filiorum ſponſi pariendorum, alendorumq́; ſolicitudo iniungitur, alia enim vice, cùm ſponſi amplexus,& oſcula ſuſpiraret*, reſponſum eſt, *quia meliora ſunt vbera tua vino*. 2. D.Bernard.

(Hæc enim verba ad ſponſam,non ad ſponſum refert Bernard.) *Vt ex hoc ſe intelligeret matrem, atque ad dandum lac paruulis, nutriendoſq́; filios reuocari; rectè igitur inquirens, vtinam meridianis horis dilectus paſcat,& cubet, murenulas pro eo reportat aureas, vermiculatas argento*, id eſt, *ſapientiam cum eloquentia, haud dubium,quin ad prædicationis opus: ex quo ſanè docemus intermittanda plerumq́; eſſe dulcia oſcula propter lactentia vbera*. Hæc Bern. Qui etiam legendus eſt ſerm. 46. in Cantica ſuper illa verba, *lectulus noſter floridus. Fortè*, inquit, *appetis & ipſe contemplationis quietem, & bene facis, tantùm ne obliuiſcaris flores, quibus lectulum ſponſæ legis aſperſum,& cura tuum ſimiliter circundare bonorum floribus operum,& virtutum exercitio tanquam flore, fructum ſanctum, otium præuenire*. Vbi vide Bernardum actionem appellare florem,ex quo fructuoſa contemplatio tanquam fructus debeat pullulare.

Murenulæ aureæ cur datæ ſponſæ ex Bernard. D.Bernard. Ex flore actionis pullulat fructus contemplationis.

Secundò notandum eſt, hanc *vocem* appellari *magnam tanquam tubæ*, magnam quidem tum ad excitandam attentionem,faciendamque audientiam,tum etiam quia vt ait Rupertus, *Veritas fidei non amat angulos, ſed toti mundo loqui deſiderat*; *tubæ* autem multis de cauſis. Prima eſt Hugonis Card. *quia* inquit, *ſicut tuba ſignum datur ad prælium,ſic vox iſta inuitat ad ſuſtinenda tribulationū certamina*. Quam ob cauſam fideles tanquam milites armantur in ſacris literis. Audi Apoſt. ad Epheſ. 6. *Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem, & ſanguinem,ſed aduerſus principes, & poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus*. Pro *mundi rectores*, Græcè eſt κοσμοκράτορας, dictio vna compoſita quam Tertull. lib. 5. contra Marcionem vertit, *mundi tenentes*: Tunc ſequitur. *Propterea accipite armaturam Dei, ſtate ſuccincti lumbos veſtros in veritate, & induti loricа iuſtitiæ, calceati pedes in præparationem Euangelij pacis, in omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere: & galeam ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus quod eſt verbum Dei*. Pro *armaturam*, eſt Græcè, πανοπλίαν, quod nomen omne genus armorum ſignificat: vnde D. Ambroſ. legit, *vniuerſitatem armorum*. Vnde Iob. cap. 7. *Militia*, inquit,*eſt vita hominis ſuper terram*,& cap.14. de ſe tanquam de milite loquitur,cum ait. *Cunctis diebus quibus nunc milito expecto*

3. Rupert. Cur vox illa, tanquam tubæ. Ad Epheſ. 6. 12. Fideles in ſacris literis tanquam milites armantur. Iob 7.1. Iob.14.14

2. ad Corint. 10.3. *donec veniat immutatio mea.* Et Paulus 2. ad Corinth. 10. *In carne ambulantes non ſecundum carnem militamus.* Atque hoc ipſum Hebræi expreſſerunt, cùm per deſertum, quod huius vitæ typus fuit, more militum iter faciebant figentes caſtra circa tabernaculum, & ſigno cælitus dato iterum ea mouentes ſuis armis, &
Num. 2. & 10. vexillis militaribus inſtructi. Numer. 2. & 10.

4. Abbas Ioac. Secunda ratio eſt Ioachimi Abbatis, quia videlicet, *tuba*, Eccleſiæ totius progreſſum repræſentat: eſt enim inſtrumentum ductile, longum, & ſonorum, arctè quidem incipiens, ſed in amplitudinem deſinens, intùs concauum, & ad concrepandum efformatum. Sic Eccleſia arcta fuit in principio, quoad numerum fidelium, & occulta vſque ad numerum Prophetarum. Exinde verò largior, & manifeſtior eſſe cœpit, vſque ad Ioannem. Denique in Apoſtolis dilatata, quorum ſonus in morem tubæ grandis, effectus ad fines orbis terræ penetrauit. Vndè factum eſt vt Eccleſia quæ paruo anguſtabatur in populo, in latitudinem gentium funderetur.
Tertia. Tuba, typus prædicationis. Tertia eſt eiuſdem, quia tuba typus eſt prædicationis verbi Dei, duo enim ſonum tubæ efficiunt, nimirum tuba ipſa, & flatus: & quidem per tubam, quæ viſibilis eſt, ſuperficies literæ exprimitur: per flatum autem, qui eſt inuiſibilis, & tamen per tubam emiſſus terribiliter ſonat, ſpiritalis intellectus deſignatur, qui ingentia mala reprobis minatur, & illuſtriſſima bona electis pollicetur. Addi poteſt ad hanc Ioachimi expoſitionem, per flatum intelligi vim Spiritus ſancti, quæ in prædicatione requiritur quam ob cauſam dictum eſt ad
Eſai 58. 1. Eſai. cap. 58. *Clama ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam:* & propterea muri Hiericuntini dum ſeptem ſacerdotes ſeptem buccinis clangerent, circundacta arca
Ioſue 6. corruerunt. Ioſue 6. in quo Apoſtolica prædicatio expreſſa eſt, quæ per Spiritus ſancti afflatũ Hierico, id eſt, mundi huius mœnia, id eſt, ſuperſtitioſa dogmata, & Philoſophorum falſam doctrinam, atque idololatriam ſolo æquauit, quem-
Origenes. admodum exponit Orig. hom. 7. in lib. Ioſue.
Poſtrema. Quarta, & poſtrema ratio afferri poteſt, fuiſſe per tubam officium prædicatoris Euangelici declaratum, vt videlicet intelligat, debere ſe opere præſtare quod prędicat. Tuba enim non ſolum ori
Concionatoris officium. imponitur, ſed etiam manibus tenetur. Ita enim Concionator debet Euangelium, quod in ore habet, manu, id eſt, operatione fulcire, quo ſenſu intelligendum eſt illud Eſaiæ iam citatum: *Quaſi tuba exalta vocem tuam.* Id quod Paulus,
Philip. 3. 17. Concionator vtique perfectiſſimus implebat. vnde dicebat ad Philip. 3. *Imitatores mei, eſtote fratres, & obſeruate eos, qui ita ambulant, ſicut habetis formam noſtram:* pro quo habetur Græcè τύπον ἡμᾶς, vt ita legamus ſicut habetis typum & exem-
Paulus fidelium exemplar. plar nos, itaque Paulus typum, & exemplar ſe appellat Philippenſium: quippe qui quod prædicabat, ſic opere præſtabat, vt pro typo, & exemplari à fidelibus
Ad Tit. 2. 7. haberi poſſet: quod idem commendat Tit. c. 2. cum ait: *In omnibus te ipſum præbe exemplum.* Græcè τύπον, id eſt, formam, & exemplar: id ipſum ab omnibus præ-
1. Petr. 5. 3. Prælati exemplum. latis obſeruari cupit Petrus 1. ſua Epiſt. cap. 5. cum ait: *Neque dominantes in cleris, ſed forma facti gregis ex animo,* Græcè τύποι γενόμενοι, id eſt, facti typi, & exemplaria cæterorum: eleganter in eundem ſenſum D. Greg. hom. 21. in Ezech. interpretatur menſas illas, quarum fit mentio Ezech. 40. quæ menſæ dicuntur habuiſſe
Ezech. 40 43. labia reflexa intrinſecùs: *Et labia earum palmi vnius, reflexa intrinſecùs per circuitum. Super menſas autem carnes oblationis.* Tunc, inquit, *menſarum labia intrinſecùs reflectuntur, quando doctores ad conſcientiam reuocant, tacita cogitatione quod dicunt, quando*
Reflexa menſarum labia, quid. *ſemetipſos ſubtiliter perſcrutantur, ſi faciunt quod loquuntur: rectè autem cum reflexa intrinſecus menſarum labia dicuntur, additur quoque (Per circuitum) vt non in vna qualibet ſe parte conſiderent, atque ex alia ſemetipſos perpendere prætermittant, ſed vbiq; ſemetipſos inſpiciant, & in quantum præualent, ſtudeant ſingula opere implere, quæ docent.*

O Doctor

O doctor, ecce iam menſa es, iam vaſa portas, iam in vaſis fidelibus pondus holocauſti, & victima ſuſtines, ſed intùs reflecte labium, id eſt, ad cor reuoca ſermonem; audi, quod dicis; operare, quod prædicas. Hæc Gregorius.

COMMENTARIVM
SECVNDVM EXEGETICVM.
DE PRIMA VISIONE IOANNIS.

Viſio Ioanni facta, hoc primo capite deſcribitur.

SECTIO PRIMA.

INCIPIT Ioannes diuinas viſiones ſibi oſtenſas (quæ ſanè fuêre præter modum admirabiles) commemorare, quarum prima hoc primo capite inchoatur, fuitque huiuſmodi. 1.

Primùm, vidit ſeptem candelabra aurea, quæ non conſtat cuius figuræ fuerint: crediderim fuiſſe non ſolùm maxima, ſed etiam pulcherrima, atque excellenti opere, artificioq; cælata, ſingula ſingulos ingentes cereos accenſos in ſummitate præferentia. Secundò, vidit in medio eorum, *Similem filio hominis veſtitum podêre*, id eſt, linea tunica talari quam proptereà LXX. ſemper ποδήρη, id eſt, ad pedes vſque demiſſam, appellant. Eratque vnum ex ſacerdotalibus indumentis.

Pro illuſtriori tamen huius rei cognitione, ſciendum ex Ioſeph. lib. 3. Antiq. c. 8. & D. Hieronymo in Epiſt. ad Fabiolam de veſte ſacerdotali, duplicem fuiſſe tunicam ſacerdotalem apud Hebræos, vnam cõmunem omnibus Sacerdotibus; alteram propriam Pontificis. Tunica communis Sacerdotum erat linea ex byſſo, dicebaturque Hebraicè כתנת hoc eſt, linea: linum enim Chethon Hebraicè nominatur: hæc adhærebat corpori, tamq; arcta erat, ſtrictiſque manicis, vt nulla omninò in veſte eſſet ruga; tam longa, vt vſque ad pedes deſcenderet, vnde & ποδήρης dicebatur. Aiunt Hebręi, quos nonnulli ex noſtris ſequuntur, hanc tunicam totam fuiſſe variis oculorum ordinibus, & figuris continuata ſerie diſtinctam, inſtar ſcutulatarũ veſtium apud Romanos: idque probant ex eo, quod Exod. 28. cùm dicitur: *Stringeſq; tunicam byſſo*, pro *ſtringes*, eſt Hebraicè שבצת quod ipſi transferunt, *Oculabis*, vt ſit ſenſus, *Oculabis*, id eſt, tunicam byſſo: etenim id verbum non ſolùm ſtringere ſed etiam oculare ſignificat: de cuius ſententię probabilitate non eſt hîc diſputandi locus. Tunica propria Pontificum erat hyacinthina, quæ Hebraicè dicebatur מעיל quam etiam Ioſephus talarem appellat, eadẽq; à LXX. Interpretibus Exod. 28. ποδήρης quoque dicitur: ſed non puto tam longam, demiſſamque fuiſſe, ſicut erat prior tunica byſſina, quæ *podêris* nomen ſibi propriè vendicat, diciturque in ſacris literis, tunica ſuperhumeralis, quia ipſi ſuperhumerali immediatè ſuperponebatur. Erat tota hyacinthina, eiúſque ex limbo pendebant per circuitum tintinnabula aurea, & mala punica ex hyacintho, & purpura, & cocco bis tincto, eo ordine, vt inter duo quælibet tintinnabula eſſet vnum malum punicum, & inter duo mala punica vnum tintinnabulum. Docet autem D. Hieronymus loco citato, fuiſſe 72. tintinnabula, & totidem mala punica, cui potiùs fides habenda eſt, quàm Clementi Alexandrino, qui 5. libro

2. Ioſephus. D. Hieron.

Tunica ſacerdotalis apud Hebræos, qualis.

Item & Pontificia.

Exod. 28.

D. Hieron.

ſtroma

ſtromatum trecenta ſexaginta ſex tintinnabula, totidémque mala punica, iuxta numerum dierum, quibus annus conſtat, fuiſſe exiſtimauit. Cum igitur hoc loco ait Ioannes illum *ſimilem filio hominis*, qui ſibi apparuit, fuiſſe veſtitum podére, hoc eſt talari tunica, licet de vtraque, & byſſina ſcilicet, & hyacinthina intelligi poſſet, ſiquidem vtraque podêris dicebatur, vti diximus: magis tamen crediderim id de priori tunica byſſina communi omnium ſacerdotum eſſe accipiẽdũ, eò quod illa eſt, quæ propriè podêris ſibi appellationem vindicabat, prætérquã quod hæc eſt communis interpretum in hunc locum exiſtimatio: itaque hic *ſimilis filio hominis*, podêre indutus, hoc eſt Angelus Chriſtum repræſentans, vt poſtea ſuo loco dicemus, illum non vt præcisè Pontificem, ſed vt ſacerdotem abſolutè referebat, cui non obſtat, quod in ſcribendis ad ſeptem Epiſcopos literis, Pontificium munus exercet, ſiquidem tunica byſſina non ſolum ad ſacerdotes, ſed etiam ad Pontifices pertinebat; quippe qui ſupra tunicam byſſinam, hyacinthina quoque induebantur: quamuis non multum repugnauerim, ſiquis iſtum *ſimilem filio hominis*, malit tunica hyacinthina indutum apparuiſſe, vt ſummum ſcilicet Pontificem omnibus Epiſcopis præſidentem, atque ad illos Pontificio iure, & authoritate ſcribentem repræſentaret.

Quot ex ea tintinnabula pendere nt.

Qua tunica induerelur ille ſimilis filio hominis.

5. Tertiò: Erat hic *ſimilis filio hominis præcinctus ad mammillas Zona aurea.* Aduerte ſicut duplex erat tunica, ita duplicem quoque fuiſſe zonam, qua aſtringi ſolebat. Et quidem tunica linea, vt ait Ioſephus, accingebatur circa pectus paulò axillis inferiùs zona lata digitos quatuor, intus inani, ita contexta, vt ſerpẽtis exuuium videri poſſet, floribus etiam picturata puniceis, purpureis, hyacinthinis, & byſſinis, tamen verò è ſola byſſo conſtabat, quæ ſemel atque iterum circa pectus reuoluta ad talos vſque defluebat tantiſper dum ſacerdotes à ſacris feriabantur, idque ad ornatum conferre videbatur: cum verò ſacris erat miniſtrandum, ne ventilata impedimento eſſet, ſuper humerum læuum retorquebatur: dicebatur hæc zona Hebraicè אבנט Babylonij Hemeianin vocabant, *Nos cingulum, vel balteum*, inquit Hieronymus, *poſſumus appellare.* Tunicam verò hyacinthinam aſtringebat zona alia coloribus, vt inquit Ioſephus, ſupradictæ zonæ ſimilis, hoc eſt ex filis byſſinis, purpureis, coccineis, atque hyacinthinis contexta niſi quod aureis quoque filis erat intertexta, nec verò huiuſmodi zona ſoli tunicæ hyacinthinæ ſtringendæ ſeruiebat, ſed ſuperhumerale, & rationale cum eâdem tunica colligabat. Cum igitur Ioannes ait hunc *ſimilem filio hominis*, fuiſſe præcinctum ad mammillas zona aurea; nec priorem, nec poſteriorem zonam intelligit, ſiquidem neutra earum erat aurea, ſed aliam vtique nobiliorem, ac præſtantiorem, quæ tamen, cum zona hyacinthina, quam ex Ioſepho diximus auro intertextam fuiſſe, hac ex parte conueniret, vt hinc aliquis non ineptè argumentari poſſit, tunicam qua idem *ſimilis filio hominis*, indutus apparuit, nõ byſſinam fuiſſe, ſed hyacinthinam, cum zona auro contexta, non ad byſſinam tunicam, ſed ad hyacinthinam pertineret: verùm cum noſtra hæc zona tota aurea fuerit, atque adeò ad neutram tunicam propriè ſpectaret, non indè neceſſariò conficitur, talarem veſtem qua hic *ſimilis filio hominis*, erat indutus, hyacinthinam fuiſſe tunicam: quin illud potiùs colligendum, ea zona aurea ſignificari ſacerdotem illum ſiue pontificem cuius ille *ſimilis filio hominis*, perſonam ſuſtinebat, ſacerdotibus, pontificibuſque legalibus longè antecellere. Itaque non communi ſacerdotum, aut pontificum zona, ſed nobiliori, & pretioſiori aſtringi debuiſſe, quod magis intelliges, cùm huius aureæ zonæ myſteria explicabimus.

Ioſephus Duplex Sacerdotis zona deſcribitur.

D. Hieron.

Ioſephus.

Qua zona præcinctus ille ſimilis filio hominis.

Quartò, *Caput eius, & capilli erant candidi tanquam lana alba, & tanquam nix*, id eſt, miri candoris, non quod duntaxat candorem lanæ, & niuis æquarent, ſed

quia aliæ ſimilitudines non repetiuntur aptiores ad amplificandam eximij alicuius candoris magnitudinem, quæ etiam fuit cauſa cur Matthæus capite. 17. Matth 17. agens de Transfiguratione domini dixerit veſtimenta eius facta fuiſſe alba inſtar niuis: cùm certum ſit illum veſtimentorum Chriſti candorem magno interuallo omnem niuis candorem ſuperaſſe. Quintò, *Oculi eius* erant *tanquam flamma ignis* id eſt, ardentiſſimi & inſtar flammæ *micantes*, & ſcintillantes. Sextò, *Pedes eius ſimiles* erant *aurichalco*, Græcè habetur, ſimiles, *Chalcolibano* ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ eſt autem *Aurichalcum*, ſeu rectius orichalcum metalli genus auro ſimile, dictum Græcè, & Latinè, Orichalcum, eò quod naſcatur in montibus, ὄρος enim Græcè montem ſignificat; qua de re legendus eſt Plinius lib. 34. cap. 2. Chalcolibanon Plinius. verò, vt vult Suidas, eſt electri genus auro pretioſius, quanquam ſi ad etymon ſpectemus, ſit aliquid ex ære, & thure compoſitum: χαλκὸς enim Græcè æs, λίβανος autem, thus ſignificat. Septimò, *Pedes eius* erant *ſicut in camino ignis ardentis*, ſeu vt habetur Græcè ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένοι, id eſt, tanquam in camino igniti, vt *ignitum* ad *pedes*, non ad *caminum* referatur. Octauò, Vox eius erat, *tanquam vox aquarum multarum*, id eſt maximè ſonora; & multiplex. Nonò, *Habebat in dextera ſua ſeptem ſtellas*, vel depictas ſcilicet, vel incluſas. Decimò, *De ore eius exibat gladius vtráque parte acutus*, Græcè ῥομφαία δίστομος ὀξεῖα hoc eſt gladius anceps, ſeu ad verbum, duplicis oris acutus. Vndecimò, *Facies eius* erat ſplendidiſſima *ſicut ſol cum lucet in virtute ſua*, id eſt, cum fulgentiſſimus eſt in meridie. Poſtremò Ioannes tanta viſione perterritus, ad pedes eius tanquam mortuus non tam accidit, quàm cecidit, ille autem ponens dexteram ſuam ſuper eum dixit, μὴ φοβοῦ, *Ne time*; ſeu: *Noli timere, Ego ſum primus, & nouiſſimus, & viuus. & fui mortuus, & ecce ſum viuens in ſecula ſeculorum, & habeo claues mortis, & inferni*. Præcepitque ei, vt omnia, quæ viderat, literis mandaret. *Scribe*, inquit, *quæ vidiſti, & quæ ſunt, & quæ oportet fieri poſt hæc: ſacramentorum ſeptem ſtellarum, quas vidiſti in dextera mea, & ſeptem candelabra aurea: ſeptem ſtellæ, Angeli ſunt ſeptem Eccleſiarum, & candelabra ſeptem, ſeptem Eccleſiæ ſunt*. Verbum γράψον, hoc eſt ſcribe, referendum quoque eſt ad *ſacramentum ſeptem ſtellarum*, & ad *candelabra*, vt ſit ſenſus; ſcribe, quæ vidiſti, & quæ modo in Eccleſijs geruntur, & quæ poſteà euentura ſunt, ſcribe quoque, *ſacramentum*, ſeu vt Græcè habetur μυστήριον *ſeptem ſtellarum, quas vidiſti in dextera mea*, ſcribe etiam *ſeptem candelabra aurea*. Nam quod ita locus ſit diſpungendus, peſpicuum eſt ex eo quod Græcè *candelabra* ſunt in accuſandi caſu, & quod eſt conſequens, *ſacramentum ſeptem ſtellarum*, eodem quoque caſu accipere oportet. Sic enim Græcè legimus γράψον ἃ εἶδες, καὶ ἅ εἰσι, καὶ μέλλει γενέσθαι μετὰ ταῦτα, τὸ μυστήριον τῶν ἑπτὰ ἀστέρων, ὧν εἶδες ἐπὶ τῆς δεξίας μου, καὶ τὰς ἑπτὰ λυχνίας τὰς χρυσᾶς. Sed iam ad myſterium viſionis explanandum accedamus.

Explicatur viſio in ſenſu literali, & primùm quid ſeptem candelabra aurea ſignificent.

SECTIO II.

1. SEPTEM candelabra aurea, ſunt ſeptem Eccleſiæ, ad quas ſcribit Ioannes nomine omnium orbis Eccleſiarum, vt ſupra diximus, de qua expoſitione dubitare non licet, cùm ille idem *ſimilis filio hominis*, qui Ioanni apparuit, ſic myſterium explicauerit, *Candelabra*, inquit, *ſeptem Eccleſiæ ſunt*: Licèt verò ſeptem Eccleſiæ Aſiæ minoris, quæ ſuperiùs nominatæ ſunt, hoc loco ſubaudiendæ ſint, tamen earum nomine vniuerſas orbis Eccleſias oportet acci-

pere,vt ibidem docuimus,tum quod numetus ſeptenarius vniuerſitatem ſignificat,tum ob ſeptiformem Spiritus ſancti gratiam,ex qua vniuerſæ Eccleſiæ pulchritudo effloreſcit: quam eandem ob cauſam per *ſeptem candelabra* exprimitur, propter ſeptiformem ſpiritualium donorum ſplendorum,quo ab Spiritu ſancto colluſtratur.Itaque iure ſeptiformis Eccleſia per ſeptem candelabra deſignatur, quę etiam per illud candelabrum aureum ſeptem calamorum adumbrata eſt, de quo agitur Exodi 25.& 37.& illud quod vidit Zachar.c.4.& illud de quo loquitur Chriſtus Matth.5.*Nemo accendit lucernam,& in abſcondito ponit,neque ſub modio, ſed ſuper candelabrum, vt qui ingrediuntur lumen videant.* Prima ratio cur Eccleſia comparetur candelabro, eſt, quia eſt viſibilis, & excellenti quodam ſplendore conſpicua, atque menifeſta; iuxta illud Pſal. 18. *In ſole poſuit tabernaculum ſuum.* Quem locum de Eccleſia intelligit D. Auguſt. tract. 2. in epiſtolam Ioannis. *In manifeſto,* inquit, *poſuit Eccleſiam ſuam, vt ſicut Sol,non poſſit omninò latere*: vnde, & *Ciuitas ſuprà montem poſita* appellatur. Secunda ratio eſt, quia inſtar candelabri lucem mundo præfert, quod lumen eſt ipſe Chriſtus, Eccleſiæ candelabro impoſitum,iuxta illud Ioan.8.*Ego ſum lux mundi.* Et Ioan.1.*Erat lux vera,quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, & Malach. 4. *Timentibus nomen meum orietur Sol Iuſtitiæ:* Ex quo fit vt mirum ſit, & planè diuinum Eccleſiæ candelabrum,quippe quod pro lumine Solem ipſum in ſummitate præferat,imò,& *fontem ſolis*,de quo agitur in libro Ioſue:quemadmodum expendit Origenes Homilia 19. in librum Ioſue,vbi fit mentio fontis Solis.Quem Solis fontem,Chriſtum ipſe interpretatur. Quis porrò non miretur ſolem oriri ex fonte, ſed is nimirum eſt Chriſti ſplendor,vt ex eo lux omnis ſpiritualis,tanquam ex fonte orta ad omnem mundi plagam illuminandam deriuetur, quod illis verbis prædixit Simeon Luc.2.*Quod paraſti ante faciem omnium populorum,lumen ad reuelationem gentium.* Tertia ratio eſt Richardi de Sancto Victore. *Quia ſicut*, inquit, *magna candelabra tribus ferè pedibus ſuſtinentur,ita Eccleſia in ſacro ſanctæ Triadis fide per charitatem operante fundata,erectáque conſiſtit.*

Eccleſia cur ſeptiformis, & candelabro comparetur.
Exod 25. & 37.
Zach. 4.
Matth. 5. 16.
1 Ratio.
Pſalm 18. 5.
D Auguſt.
Secunda.
Chriſtus Eccleſiæ lumẽ.
Ioan 8 12.
Ioan. 1. 9.
Malac. 4. 2.
Origenes.
Item fons ſolis.
Luc 2 31.
Tertia.
Richard.

Porrò Eccleſiæ non ſolùm candelabra,ſed aurea etiã candelabra appellantur. Primò,ſecundum Richardum de S.Victore.quia ſicut aurum per ignem probatur,malleis extenditur,& in formam candelabri productum,inſtrumentũ ignis, & luminis efficitur,ita Eccleſię tentationibus probatæ,& tunſionib⁹ perſecutionum extenuatæ,ardent igne ſapientiæ cæleſtis,& lucent opere charitatis, quàm etiam ob cauſam candelabrum illud de quo agitur Exodi 25.& 37.non erat fuſile,ſed ductile,quemadmodum obſeruauit D.Greg.homilia 6.in Ezech.quia nimirum Eccleſia ferendo producitur, & quotidie perſecutionibus proficit, atq; huc alluſiſſe videtur Petrus 1.ſua epiſt.c.1.cum dicit: *Vt probatio fidei veſtræ multo pretioſior ſit auro, quod per ignem probatur.* Secundò, propter charitatem quæ ob excellentiam, & præſtantiam auro omnium metallorum pretioſiſſimo comparatur,iuxta illud capitis 3. *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum.* Eſt autem ea auri natura,auctore Plinio lib.33.hiſtoriæ naturalis ca.3.vt nihil eius, igne depereat, rutò etiam in incendijs durante materia:imò quò ſæpius arſit, ad bonitatẽ proficiat:accedit,quod nec aliud metallum latiùs dilatatur, aut numeroſius diuiditur:ſic igitur nihil charitatis perſecutionum igne deperit, ſed magis perficitur: iuxta illud ſecundæ ad Corinthios 12. *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in contumelijs, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtijs pro Chriſto, cum enim infirmor, tunc potens ſum*: Quaſi dicat nihil virtutis, & conſtantiæ, mihi in tribulationum flammis deperit,quin potiùs tunc euado firmior,atq; potentior, ipſumq; charitatis aurum per gratiam,& virtutem Chriſti magis eniteſcit. Præterea cha-

2.
Rich. de S. Vict.
Exod, 25. & 37.
D. Greg.
1. Petr. 1. 7.
Plinius auro comparatur charitas.
2 ad Cor. 12 2.

terea charitas quantumcunque extendatur laboribus, ſemper inſtar auri ſufficit: quemadmodum docuit Apoſtolus ad Rom. 8. *Quis nos ſeparabit a charitate Chriſti? tribulatio, an anguſtia?* &c. & 2. ad Corinthios 6. *Quaſi morientes, & ecce viuimus:* In quo quidem charitas à ſimulata virtute hypocritarum longè diſſidet, quemadmodum & verum aurum in eo diſtinguitur ab alchimico, quod alchimicum, non ita malleorum ictus, ſicut verum, ſuſtineat. Vnde Paulus 2. ad Corinthios 6. poſtquam fideles ad labores conſtanter, patienterque tolerandos eſſet adhortatus, illis verbis. *In omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros, in multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis,* neceſſariò adiungendum putauit *in charitate non ficta:* Seu vt Græcè eſt, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ, hoc eſt in charitate non hypocritica, vt innueret charitatem eſſe aurum, quæ niſi vera ſit, haud poterit tribulationum, neceſſitatum, anguſtiarum, carcerum, ſeditionum, & loborum ictus ſuſtinere, quin ſtatim frangatur, quemadmodum aurum charitatis hypocriticum, & alchimicum malleorum ictu frangitur: quare, inquit, vt perſecutiones omnes, atque difficultates inuicto animo ſuperetis, habete verum charitatis aurum, non fictum, non ſimulatum, non alchimicum.

Ad Rom. 8. 35. 2. ad Cor. 6. 9. Hypocriſis. Aurum alchimicum.

De ſimili filio hominis, qui erat in medio ſeptem candelabrorum aureorum.

SECTIO III.

Richardus de S. Victore, per hunc *ſimilem filio hominis,* angelum intelligit, qui in perſona, & ſimilitudine Chriſti, demonſtrabat Ioanni ſacramentum diuinæ reuelationis, *Qui,* inquit, *eo amplius habuit auctoritatis, quod apparuit in ſimilitudine Saluatoris* Quæ ſententia vera eſt, nec enim Chriſtus ipſe Ioanni apparuit, ſed Angelus Chriſti perſonam ſuſtinens, & idcircò non homo, nec filius hominis, ſed *ſimilis filio hominis,* appellatur: quo ſenſu accipiendi ſunt ferè omnes interpretes, cum hoc loco per *ſimilem filio hominis,* Chriſtum intelligunt, nec enim illud cenſendi ſunt exiſtimare. Chriſtum in ſua ipſius perſona *in medio candelabrorum aureorum* viſum eſſe, ſed Angelum in hominis ſpecie, qui Chriſtum referret: verùm iam hinc illa oritur dubitatio, cur ſi Chriſtum hic Angelus repræſentabat, non homo, ſed *ſimilis filio hominis,* appelletur. Beda, Primaſius, Hugo Cardinalis, & alij eam afferunt rationem, quia nimirum Chriſtus reſurrexit immortalis, non iam ſimpliciter hominem, qui naturam dicit paſſibilem, ſed ſimilem homini, dicendum fuiſſe: quo etiam ſenſu dixit Paulus 2. ad Corinthios 5. *Et ſi cognouimus Chriſtum ſecundùm carnem,* ideſt mortalem, *ſed iam non nouimus.* Eodemque modo D. Auguſt. lib. 11. contra Fauſtum Manichæum cap. 7. intellexit illud ad Hebræos 5. *Qui in diebus carnis ſuæ preces, ſupplicationéſque ad eum qui poſſit eum ſaluum facere à morte cum clamore valido, & lacrymis offerens:* Vbi illud *in diebus carnis ſuæ,* Idem eſt, atque cùm vitam mortalem agebat. Elegantiorem rationem reddit Ioachimus Abbas, *Chriſtus,* inquit, *tanta in cœlo praeminet claritate, tanta maieſtatis gloria fulget, præ omnibus Angelis, vt ſicut in eo aliquando Diuinitatis ſuæ gloriam occultabat humanitas, ita nunc humanitatis eius abuſtio exinanita à maieſtatis gloria, & à ſplendore ſumma lucis abſorpta eſſe videatur.* Vt enim aliquando *ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens,* ad Phillippenſes ſecundo, Ita nunc forma ipſa ſeruilis à maieſtatis gloria exinanita eſt, vt ita nihil in eo ſuſpicionis remaneat quo minus verus Dei filius eſſe credatur. Igitur

1. Richard. de S. Victore. Quis fuerit ille ſimilis filio hominis. Beda. Primaſius. Hugo Card. 2. ad Cor 5. 16. D. Auguſt. Hebr. 5. 7. Qua gloria fulgeat Chriſtus in cœlo. Philip. 2.

hic ſimilis filio hominis eſt *in medio candelabrorum aureorum*, id eſt, Eccleſiæ vniuerſæ, iuxta ea, quæ ſuperiùs de ſeptem candelabrorum myſterio diximus, idq́ue multis de cauſis. Prima eſt, vt inde influat in omnes eius partes: propterea

Hugo Card. In medio candela brorum cur Chriſtus. Prima ratio.

enim etiam cor eſt in medio corporis: Adnotauit Hugo Cardinalis in hunc locum, Chriſtum ſemper in medio inueniri. Etenim ipſe eſt media, id eſt, ſecunda perſona Trinitatis: Naſcitur media nocte, Sapientiæ 18. *Dum medium ſilentium tenerent omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet, Omnipotens ſermo tuus Domine de cœlo, à regalibus ſedibus venit.* In medio mundi patitur, hoc eſt in Hieruſalem, quæ *Vmbilicus terræ* appellatur. Ezech. 38. Vnde eſt illud Pſal. 73. *Operatus eſt ſalutem in medio terræ.* In medio duorum latronum crucifigitur. In aëre, id eſt, inter cœlum, & terram moritur. In medio diſcipulorum poſt reſurrectionem ſtetit. Ioan. 20. Ipſe etiam dicit de ſe Matth. 18. *Vbi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum.* Denique hoc loco in medio ſeptem candelabrorum aureorum apparet. Simile eſt illud Leuit. 26. *Ponam tabernaculum meum in medio veſtri, ambulabo inter vos, & ero Deus veſter, voſq́; eritis populus meus*: pro *ambulabo inter vos*: eſt apud Septuaginta ἐμπεριπατήσω ἐν ὑμῖν: ad quem locum haud dubiè videtur ſpectaſſe Paulus 2. ad Corint. 6. cum dixit: *Vos eſtis templum Dei viui, ſicut dicit Deus, quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo*: vſus eſt enim eodem verbo ἐμπεριπατήσω: Concinit & illud apud Ezech. 37. *Et erit tabernaculum meum in eis, & ero eis Deus, & ipſi erunt mihi populus, & ſcient gentes, quia ego Dominus ſanctificator Iſraël, cum fuerit ſanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.* Quod quidem vaticinium impletum eſt in Chriſto, qui ſanctificationem ſuam in medio Eccleſiæ poſuit, ipſeque in medio fidelium inambulat, atque *in medio candelabrorum*, hoc eſt, omnium Eccleſiarum, vt in omnem partem vim gratiæ ſuæ largiter fundat, quæ eſt prima huius myſterij ratio.

Sap. 18. 14. Idem ſemper in medio inuenitur. Ezech. 38. Pſal. 73. 12. Ioan. 20. Matt. 18. 20. Leu. 26. 11. 2. ad Cor. 6. 16. Ezech. 37. 27.

2. Secunda.

Secunda ratio eſt. Chriſtus in medio Eccleſiæ per amorem, & beneuolentiam, qua omnes omninò complectitur. Atque hoc Chriſti exemplum deberent omnes prælati in ſuarum Eccleſiarum adminiſtratione imitari, atque per amorem in medio eſſe ſubditorum: Mitto Chriſti pro omnibus in terras adducti, paſſionem, mortem: illud ſanè fuit in collegij Apoſtolici gubernatione admirandum, quod cum Petrum, & filios Zebedæi ad peculiaria quædam familiariùs admitteret, veluti ad myſterium Transfigurationis aſpiciendum: ita tamen hæc omnia in reliquis Apoſtolis tractandis, fouendiſque compenſabat, vt quilibet eorum ſibi in animum poſſet inducere, neminem ſibi à Chriſto anteferri, hinc enim orta eſt illa ab Apoſtolis non ſemel habita contentio, *quis eorum videretur eſſe maior*, vt patet Marci 9. & Lucæ 22. nimirum vſque adeo Chriſtus in medio omnium erat, per amoris, & beneuolentiæ ſigna, quæ modo vni, modo alteri exhibebat, vt nemo de beneficiis in alterum collatis conquereretur, nemo alteri inuideret, quin potius quilibet eorum ſe plus amari exiſtimare poſſet, & ſibi primum honoris gradum præ cæteris polliceri. Hoc ſanè fuit in medio eſſe diſcipulorum? quam in gubernando prudentiam deberent prælati omnes quoad eius fieri poſſet æmulari, atque in medio ſubditorum eſſe per amoris, & beneuolentiæ argumenta. Hæc enim ſubditos circunſtare prælatum faciunt, fidenterq́; accedere: quemadmodum timor eoſdem longè remouet, ſicut eleganter monet D. Bernard. ſerm. 23. in Cant. ſuper illa verba cap. 1. *Introduxit me Rex in cellaria ſuâ, exultabimus, & lætabimur in te, memores vberum tuorum, Diſcite*, inquit, *Prælati ſubditorum matres vos eſſe, non Dominos: ſtudete magis amari, quàm metui: ſuſpendite verbera, producite vbera, cur morſus à ſerpente paruulus fugit conſcientiam Sacerdotis, ad quem eum magis oportuerat tanquã ad ſinum recurrere matris.* Vnde Dominus Moyſi præ-

Prælati prudentia atque amor in ſubditos.

D. Bernard.

præcepit, vt populum illum nutricis more tractaret, quemadmodum ipſe ſua
illa querimonia teſtatur, Num. 11. *Nunquid ego concepi omnem hanc multitudinem,* Num. 11.12.
vel genui eam, vt dicas mihi, porta eos in ſinu tuo, ſicut portare ſolet nutrix infantulum?
Nec verò huic ſecundæ noſtræ rationi officit, quod inferiùs hic idem *ſimilis filio* Benignitas
hominis ſeuerè agit cum Angelis Eccleſiarum, id eſt, Epiſcopis, vtrumque enim prælati, ſe-
adhibendum eſt, & comitas ſeueritate temperanda, iuxta illud Iob. cap. 29. *Si* ueritate tem
quando ridebam ad eos, non credebant, & lux vultus mei non cadebat in terram, id eſt, peranda.
tanta mea erat grauitas, vt ſi quando cum illis loquens riderem, adhuc tamen Iob cap. 29. 24.
timerent, & reuerentiam ſeruarent. Illud enim ſignificat (*Lux vultus mei non
cadebat in terram*) ſeu vt habetur in Hebræo, *Lucem vultus mei non abiiciebant*, id
eſt, vultum meum lætum, atque hilarem non contemnebant: quam expoſitio-
nem ſic paucis complectitur D. Greg. lib. 20. Moral. cap. 3. *Talis*, inquit, *debet* D. Greg.
*eſſe diſpenſatio regiminis, vt is qui præeſt ea ſe circa ſubditos menſura moderetur, quatenus
& arridens timeri debeat, & iratus amari, vt eum nec nimia lætitia vilem reddat, nec
immoderata ſeueritas odioſum.* Et eodem lib. cap. 8. ponderans illud Iob, quod ha- Iob 39.25.
betur eodem cap. *Cum ſederem quaſi rex circunſtante exercitu, eram tamen mœrentium
conſolator.* Hortatur Prælatos vt ſeueritatem benignitate temperent, exemplo
illius Samaritani, qui eius qui incidit in latrones, vulneribus, vinum ſimul, &
oleum infudit. Luc. 10. *Vt per vinum*, inquit, *mordeantur vulnera, per oleum foueantur*: Luc. 10.
quare miſcenda eſt lenitas cùm ſeueritate, faciendumque quoddam ex vtro-
que temperamentum, vt neque multa aſperitate exulcerentur ſubditi, neque ni-
mia benignitate ſoluantur. Vnde eſt illud Pſal. 22. *Virga tua, & baculus tuus ipſa* Pſal. 22. 4.
me conſolata ſunt. Virga enim percutimur, & baculo ſuſtentamur. Si ergo eſt di-
ſtrictio virgæ, quæ feriat, ſit & conſolatio baculi quæ ſuſtentet, id quod etiam
in arca fœderis fuit expreſſum, in qua cum legis tabulis virga ſimul, ac manna
coniuncta fuerunt, quia cum ſcripturæ ſacræ ſcientia in boni rectoris pectore
virga diſtrictionis, & manna dulcedinis eſſe debet. Tertia, & poſtrema ratio, Reſidentia
eſt *in medio candelabrorum aureorum* per protectionem, curam, atque prouidentiā, prælatorum. Conc. Trid.
vt præſto ſit ad emungenda candelabra, ne fidei lumen extinguatur, ne ſpes la-
bet, nec charitas refrigeſcat, nec corruat diſciplina: ex quo duci poteſt argumen-
tum pro reſidentia prælatorum, vt etiam ipſi exemplo Chriſti ſint *in medio can-
delabrorum*, id eſt, Eccleſiarum. Quemadmodum ſeuerè ſtatuit Concil. Trident.
Seſſ. 6. decreto de reformatione c. 1. & Seſſ. 23. decreto item de refor. c. 1. Reſi-
dentiæ neceſſitatem, obligationemque Patres omnes exaggerāt, præcipuè verò
D. Athanaſ. patriarcha Conſtantinopolit. multis in locis veluti in Epiſt. ad Epiſ- D. Athan.
copum Sardenſem, vbi inter alia ſic ait; θείων θεσμῶν μηδὲ κἂν πρὸς μικρὸν ἀνεπιτι-
μήτως ἐώντων ἀφίςασθαί τινα τῦ ποιμνίω, hoc eſt diuinis oraculis, ſeu ſtatutis ne mi-
nimùm quidē permittentibus impunè aliquem paſtorē à grege abeſſe: legendus
eſt idem in epiſtola quam ſcripſit ad omnes Epiſcopos, & in Epiſt. ad Epiſcopum
Cretæ volentem proficiſci ad ſuum Epiſcopatum, & in Epiſt. ad Epiſcopum
Apameæ, & in Epiſt. ad Imperatorem, vt Epiſcopos ad ſuas diœceſes ire iubeat.

Cur veſtitus podère apparuerit.

Vidi ſimilem filio hominis veſtitum podère.

SECTIO IIII.

Ratio prima eſt Bedæ, & Richardi de ſancto Victore, ad ſignificandam na- 1. Beda. Rich. de S. Vict.
turam humanitatis, in qua Chriſtus ſemetipſum tanquam verus ſacerdos

Patri pro nobis obtulit,erat enim podêris (vti diximus) veſtis ſacerdotalis: eſt autem hæc veſtis talaris, vſque ad talos demiſſa, quia virtus paſſionis Chriſti ad infimos quoſque fideles pertingit: vnde & Ezech. 1. homo ille, qui in throno ſapphirino conſidebat, Chriſtumque ſignificabat, ſimilitudinem electri præferebat, quod vim habet paleas attrahendi, quia Chriſtus non ſolum magnates,& principes, ſed etiam infimos quoſque de plebe, paſſionis ſuæ virtute ſeruat, & ad cœlum vſque, vbi nunc eſt, ceu paleas electrum, trahit: quod autem è cœlo hoceſt tanto interuallo, paleas in terra poſitas poſſit attrahere,electri eſt diuina planè ad attrahendũ efficacitate præpollentis. Vel certe *podêrem* poſſumus amorem interpretari, qui talaris fuit in Chriſto, id eſt, vſque ad finem vitæ pertingens, iuxta illud Ioannis 13. *Cùm dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos:* Eſt enim talaris veſtis perſeuerantiæ ſymbolum, vt auctor eſt D. Greg. lib.1. Moralium cap. vlt. expendens quod ſolus Ioſeph inter fratres talarem tunicam habuiſſe perhibetur. Geneſ. 37. cùm dicitur, *Nudauerunt eum tunica talari, & polymita:*quia Ioſeph inter fratres vſque ad finem iuſtus perſeueraſſe deſcribitur. *Quid enim,* inquit, *eſt talaris tunica niſi actio conſummata, quaſi enim talaris tunica talum corporis operit, cùm bona actio ante Dei oculos, vſque ad vitæ terminum nos tegit.* Eadem tunicæ talaris expoſitio traditur ab Eligio Nouiomenſi Epiſcopo hom. 11. ad pœnitentes, & refertur in appendice Bibliothecæ ſanctorum Patrum, vbi addit idem ſignificari à Chriſto cùm de ſe ait hoc ipſo cap. *Ego ſum Alpha, & Omega*, id eſt, *principium & finis*, vt nimirum non ſolo bono principio contenti ſimus, ſed finem etiam bonum habere ſtudeamus. Hæc autem eò pertinent, vt propoſito nobis ante oculos Chriſti cruento in cruce ſacrificio, quod tanquam verus ſacerdos in humanitate peregit,amoreque illo ſingulari,quo nos in finem vſque dilexit, in eius quoque nos amorem ardentiùs incitemur.

Virtus paſſionis Chriſti. Ezech.1. Talaris tunica in Chriſto, quid. Ioan.13. D.Greg. Gen. 37. 23. Eligius.

Secundò, Apparuit *veſtitus podêre*, veſte inquam ſacerdotali ad terrorem incutiendum peccantibus: declarat nanque iudicium, quo nunc ſingulos, in fine autem mundi, iudicaturus eſt vniuerſos, ad forum etiam interiùs vtpote ſacertale pertinere. Itaque ſe omnia, ſiue merita, ſiue demerita certò noſſe, de illiſque ſententiam daturum, quo eodem myſterio Ezech. 9. apparuit etiam veſtitus lineis, ſeu podêre, vt Septuaginta tranſtulerunt, & habens ad renes atramentarium ſcriptoris, quia omnia quæ agimus diligenter notat, accurateque deſcribit, vt iudicet, ſicut eo loco interpretatur D. Hieron.

Ezech.9. Septuagint. D.Hieron.

3. Tertiò, ad probitatem vitæ, morumque integritatem commendandam fidelibus, apparuit *veſtitus podêre*, id eſt, iuſtitia, ſeu ſanctitate, quæ indumentum Chriſti, & cuiuſuis iuſti appellatur iuxta illud Eſai. 61. *Indumento iuſtitiæ circumdedit me*: cui concinit illud Eccleſ. 27. *Si ſequaris iuſtitiam apprehendes illam, & indues quaſi podêrem honoris:* & eſt ſenſus, ita quemque iuſtitia, atque virtute indui veluti honorifica quadam veſte talari, quæ totum hominem tegit, ornatque: ſic etiam Iob cap. 29. *Iuſtitia*, inquit, *indutus ſum, & veſtiui me quaſi veſtimento.* Quem locum expendens D. Greg. lib. 19. Moral. cap. 16. *Veſtimento*, inquit, *cum veſtimur ex omni parte circundamur: ille ergo iuſtitia ſicut veſtimento veſtitur, qui ſe vndique bono opere protegit, & nullam partem actionis ſuæ peccato nudam relinquit, nam qui in quibuſdam actionibus iuſtus eſt, in aliis iniuſtus, quaſi hoc latus cooperuit, illud nudauit, nec tam bona ſunt opera, quæ ſub ortis aliis prauis operibus inquinantur*, iuxta illud Eccleſ. 9. *Qui in vno peccauerit, multa bona perdet.* Et Iacob. 2. *Quicunque totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus.*

Iuſtitia Chriſti indumentum. Eſaiæ 61.10. Eccl.27.9. Iob.29.41. D.Greg. Eccl 9.18. Iacob. 2.10.

Quartò, & poſtremò. *Podêrem* poſſumus Eccleſiam accipere, quam Chriſtus ipſe induit, vt ſua ipſius perſona pretioſam, & illuſtrem faceret; ſicut autem podêris

dêris tunica erat admodum ſtricta, nullamque rugam efficiens, ſi tunicā lineam Eccleſiam
non hyacinthinum inrelligas, vt diximus hoc ipſo exegerico, ſect. 1. ita Paulus Chriſtus fe-
docet Eccleſiam ita glorioſam à Chriſto effectam eſſe, vt nullam haberet rugam, cit glorio-
ad Epheſ. 5. *Vt exhiberet ſibi glorioſam Eccleſiam non habentem maculam, aut rugam:* ſam.
propterea namque Eccleſia laboribus, & perſecurionibus nimis exrenditur, ne Ad Epheſ. 5.
rugam habear, quemadmodum docet D. Auſtin. in Pſal. 132. *Veſtis*, inquit, *ſacer-* 27.
dotalis Eccleſiam ſignificat, de qua loquitur Apoſtolus ad Epheſios 5. Quæ mundatur, vt non D. Auguſt.
habeat maculam, extenditur, vt non habeat rugam, vbi eam extendit fullo niſi in ligno? vi-
demus quotidiè à fullonibus tunicas quodammodo crucifigi; crucifiguntur enim, vt rugam
non habeant. Hæc ille. De huius veſtis mundatione multa ſuperiori exegetico,
ſectione 11. diximus ad illa verba: *Lauit nos in ſanguine ſuo:* vbi Eccleſiam eſſe
Chriſti pallium, & indumentum confirmauimus. Omnes iſtæ rationes cum ipſa
viſione probè cohærent: oſtendit enim ſe hoc loco Chriſtus omnium fidelium
habenrem curam, & prouidentiam, Sacerdotem, ac Iudicem ſumma cum ſancti-
tate, ac iuſtitia Eccleſiam adminiſtranrem.

Cur fuerit præcinctus ad mammillas zona aurea.

Et præcinctum ad mammillas zona aurea.

SECTIO V.

NON tantùm materiæ nobilitate, & compoſitionis elegantia, ſed myſte- 1.
riorum quoque venuſtate pulcherrima eſt hæc zona aurea, qua ille *Similis*
filio hominis præcinctus erat ad mammillas. Atque in primis illud quærimus, cur
Chriſtus Dominus in Teſtamento veteri, id eſt, Daniel. 10. accinctus renibus; in Daniel. 10.
nouo autem Teſtamento, id eſt, hoc loco, ad mammillas accinctus apparuerit:
etenim quamuis illis apud Danielem Angelus fuerir, & vt quidam arbitrantur,
Gabriel, tamen Chriſtum repræſentabat; quemadmodum & hîc qui Ioanni ap-
paruit, non Chriſtus, ſed Angelus fuir, qui Chriſtum referebat, vt ipſe initio ſuæ
Apocalypſis teſtatur, cùm ait: *Loquens per Angelum ſuum ſeruo ſuo Ioanni.* Meritò Cur Chri-
igitur dubitare quis poſſit, cur illic ad renes, hîc ad mammillas præcinctus appa- ſtus in ve-
reat, & illîc quidem auro obryzo, hîc autem zona aurea: cui quæſtioni ſic reſ- teri Teſta-
pondet Richardus de S. Victore: *In veteri*, inquit, *Te‸ꝉamento viſus eſt Ange-* mēto ad re-
lus Propheta cin‸ꝉus renibus, quia ibi carnis opera expreſſius prohibebantur; in nouo au- nes, in no-
tem, Ioanni viſus eſt Angelus præcinctus ad mammillas, quia nunc vel ipſæ cogi- uo autem ad
tationes illicitæ manifeſtè refrenantur: qui enim non inquinamentum carnis, quod mammillas
veteri Teſtamento iam fuerat interdictum; ſed inquinamentum ſpiritus, quod in accinctus ap
nouo ar‸ꝉius eſt prohibitum, reſtringere veniebat, non ad renes, ſed ad mammillas paruerit.
præcinctus debuit apparere. Hanc eandem reſponſionem clariùs proponir Pan- Richard. de
nonius: *Apud Danielem*, inquit, *præcinctus ad renes apparet, quia Scriptura ve-* S. Victore.
teris Teſtamenti ipſum opus luxuriæ arcet, nouum autem Teſtamentum etiam ipſas Euangelica
cogitationes, dicente Domino Matth. 5. Qui viderit mulierem ad concupiſcendum perfectio.
eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. In pectore igitur præcinctus apparet, quia Pannon.
cogitationes peccatoris, & cordis cauet. Eadem ratio traditur ab Hugone Car- Matth. 5. 28.
dinale, & Ambroſio Anſberto, eámque ſequitur Gloſſa in hunc locum. Porrò HugoCard.
vtrobique aurum apparet: etenim apud Danielem renes auro obryzo, hîc autem in Ambroſ.
mammillæ zona aurea præcinguntur; quia tam exterior caſtitas, quàm interior, Ansbert.
ex charitate, quæ per aurum ſignificatur, proficiſci debet. Quanquam & in hoc Gloſſa.
diſcrimen legis vereris, & nouæ non mediocre apparet. Zona enim aurea, quæ Veteris, &
melior eſt, & delicatior, maiorem charitatem indicat, quàm aurum obryzum, nouæ legis
quod adhuc duritiem retinet, nec tantam charitatis dulcedinem oſtendit, vt diſcrimen.
ex plo-

exploratum ſit longè maiorem eſſe in lege noua, quàm fuerit in veteri, charitatem, & perfectionem; id quod eleganter expreſſum agnoſcit D. Gregorius Homil. 13. in Exech. in illa illuſtri viſione cap 40. cùm hominem indutum lineis, templum illud myſticum lino filo dimetientem Propheta conſpexit. *Funiculus,* inquit, *lineus in manu eius, Cenſura legis veteris*, ait Gregorius, *funiculus fuit, ſed lineus non fuit, quia rudem populum, non ſubtili prædicatione coercuit, in quo per pœnæ ſententiam: non peccata cogitationis, ſed operis reſecauit.* At Chriſtus Dominus funiculum lineum in manu tenuit, cùm dixit Matth. 5. *Audiſtis, quia dictum eſt antiquis: Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.*

D. Gregor.

Matt. 5. 21.

2\. Origenes. Cur Moyſes facie tantùm, Chriſtus facie, & manibus reſplenduit.

Hoc ipſum Origenes Homil. 12. in Exod. vult in eo expreſſum fuiſſe, quod Moyſes, qui typum legis gerebat, faciem quidem habuit ſplendidam, Exod. 34. manum verò leproſam, Exod. 4. At Chriſtus non ſolùm faciem, ſed etiam manibus in Transfiguratione reſplenduit; quia videlicet opera, quæ per manus exprimuntur, imperfecta erant in lege veteri: at in lege gratiæ ad maximum perfectionis ſplendorem peruenerunt. *In lege*, inquit, *vultus quidem Moyſi glorificatus refertur, licet velamine contegatur; manus autem eius intra ſinum miſſa, leproſa facta memoratur, ſicut nix: in quo mihi videtur forma totius legis pleniſſimè deſignari: in vultu enim eius ſermo legis, in manu opera deſignantur; quia ergo nihil ad perfectum adduxit lex, ad Hebr. 7. idcircò manus Moyſis leproſa fit, & in ſinum reconditur, tanquam nihil perfecti operis habitura: facies verò eius glorificata eſt, ſed velamine tegitur, quia ſermo eius habet ſcientiæ gloriam, ſed occultam: in lege ergo Moyſes ſolam faciem habet glorioſam, neque manus eius habent gloriam, imò potius & contumeliam: ſed neque vlla gloria erat in pedibus. Denique ſoluere iubetur calceamentum ſuum.* Exod. 3. *licet & hoc fieret non ſine alicuius forma myſterij: oſtendebatur namque, quòd in nouiſſimis temporibus ſolueret Moyſes calceamentum, vt acciperet alius ſponſam, & illa vocaretur domus diſcalceati, vſque in hodiernum diem (iuxta id, quod præcipitur Deuteronom. 25.) nihil ergo aliud in lege habet glorioſum Moyſes, niſi ſolam faciem: in Euangelijs autem totus glorificatur ex integro.* Hinc etiam eſt, quod Paulus Hebræos pueris, qui ſub lege tanquam ſub pædagogi cuſtodia tenebantur, comparauit: fideles autem legis gratię, viros appallauit, qui tanquam perfectiores, grandioréſque pædagogo non indigebant. Sic accipiendum eſt illud ad Galat. 3. *Priuſquam veniret fides, ſub lege cuſtodiebantur concluſi, in eam fidem, quæ reuelāda erat: itaque lex pædagogus noſter erat in Chriſto, vt ex fide iuſtificemur: at vbi venit fides, iam non ſumus ſub pædagogo.* Ex quo præter alia habes legis veteris doctrinā, ſanctitatem, imperfectam, & puerilem fuiſſe, ſi cum legis nouæ per Chriſtum conſtitutæ, ſapientia, & perfectione conferatur. Quarè meritò ſuperiores Doctores aiebant, ad hoc inter vtramque legem diſcrimen innuendum, Chriſtum in veteri Teſtamento *ad renes* in nouo autem *ad mammillas* præcinctum apparuiſſe.

Quid mammillæ ſignificent.

Et præcinctum ad mammillas.

SECTIO VI.

1\. Suauis Chriſti amor in Eccleſiam.

ILLVD etiam explicationem deſiderat, quid *mammillæ* ſignificent, ad quas *ſimilis filio hominis præcinctus* apparuit. Prima expoſitio eſt ſignificare ſummam Chriſti dulcedinem, amoriſque ſuauitatem, quod Eccleſiam ſuam complectitur, vt ex amore intelligat proficiſci labores, calamitatéſque vniuerſas, quibus illam Chriſtus ad finem vſque mundi patitur exerceri: ſic multò antè

ſponſa

ſponſa vbera ſponſi dixit eſſe *meliora vino,& fragrantia vnguentis optimis*.Cantic.1. Cant. 1. 1.
Quo loco omnes ferè Hebræi legunt. *Quia meliores ſunt amores tui vino*, eſt enim Hebræi.
Hebraicè כי טוב דדיך מיין quibus verbis maxima vberum ſponſi dulcedo, ac
ſuauitas continetur, vſqueadeò vt illis ſponſa nitatur excuſare ſuam illam auda-
ciam, cùm ſtatim in verba illa amoris pleniſſima prorupit, *Oſculetur me oſculo*
oris ſui: Quæ obſeruatio eſt D. Bernardi ſermone 9. in Cantica. *Temeritatem*, in- D. Bern.
quit, *prout valet excuſare conatur, quaſi dicat ſi altum ſapere videor, tu feciſti, ô ſpon-*
ſe, qui in dulcedine vberum tuorum tanta me dignatione lactaſti, quatenus omni metu Duo Chriſti vbera: quæ ſint.
depulſo audeam plus fortè, quàm expediat. Duo prætereà iſta vbera, vt idem docet,
ſunt gemina dulcedo, que exuberat in Chriſti pectore, videlicet longanimitas
in expectando, & in donando facilitas. De priori vbere loquitur Paulus ad Ro- Ad Rom. 2. 4.
manos 2. *An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? an igno-*
ras, quia benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? vbi nomen *diuitiarum*, ſicut &
aliàs apud Paulum, ingentem copiam, & abundantiam ſignificat: per *bonitatem*,
verò ne intelligas eam, quæ malitiæ opponitur, diciturque Græcè ἀγαθωσύνη,
ſed benignitatem, cùm ſit græcè χρηστότης: vndè meritò poſteà vulgatus tran-
ſtulit, *an ignoras, quia benignitas Dei*, habetur enim Græcè τὸ χρηστὸν. De altero
vbere eſt ſermo Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, &* Ezech. 18. 21.
cuſtodierit omnia præcepta mea, vita viuet, & non morietur. Purchrè Regius vates v-
trúmque duobus verbis complexus eſt Pſalm. 102. *Longanimis, & multum miſe-* Pſal. 102. 8.
ricors. Eandem amoris dulcedinem ſub eâdem metaphora explicauit Eſaias cap. Eſai. 66. 11.
66. Cùm dixit, *Lætamini cum Hieruſalem omnes qui diligitis eam, vt ſugatis, & re-*
pleamini ab vbere miſericordiæ eius, & mulgeatis, & delitijs affluatis ab omni moda gloria
eius. Et rurſus, *ad vbera portabimini, & ſuper genua blandientur vobis.* Rectè verò ad-
didit ſponſa, *Fragrantia vnguentis optimis*, Seu, vt ſuptuaginta tranſtulerunt, καὶ
ὀσμὴ μύρων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα: id eſt, *Odor vnguentorum tuorum ſuper om-*
nia aromata: Vt magis iſtorum vberum ſuauitatem explicarent, & innuerent
eos, qui ſponſi vberibus fruuntur, pati præ amoris dulcedine animi deliquium,
cui morbo odoris ex floribus aromatibuſque confecti, aut etiam vnguenta pi-
gmentaria arte compoſita adhiberi ſolent, quod remedij genus ſibi poſtulat
ſponſa cum ait Canticorum 2. *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo.* Cant. 2. 5.
Eſt igitur ſenſus, eos, qui præ ſuauitate, quam ex ſponſi vberibus ſentiunt, deli-
quium patientur, habere ad manum vnguenta, & aromata, quibus aſpergantur,
eáque in ipſiſmet ſponſi vberibus reperiri.

Sed pro huius rei maiori expoſitione aduerte rectè Deo vbera tribui, quo- Eſai 63. 15.
niam ſicut vbera in fœminis appetente partus tempore turgeſcunt, editaq; iam
prole diſtenduntur, & quia cordi, præcordiiſq; inſident, matrem amoris admo-
nent ad nutriendum fœtum: ita Deo, cum eius amor erga homines multum iam
per opera creuiſſet, quaſi vbera ipſa turgeſcere cœpta ſunt, & appetente partus
tempore, id eſt, incarnationis Dominicæ, diſtenta admodum fuerunt ad nouum
fœtum educandum. Quod enim ante Incarnationem non admodum hæc vbe-
ra turgerent, expoſtulans ea de re cum Deo Eſaias cap. 63. teſtatus eſt cum di- Poſt incarnationem fuſior Dei miſericordia.
xit, *Vbi eſt zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo viſcerum tuorum, & miſerationum*
tuarum ſuper me continuerunt ſe. Verùm poſt incarnationem, tunc ſanè copioſè
eiuſmodi vbera tumuerunt, vt non obſcurè Paulus explicauit illis verbis ad Ti-
tum 3. *Apparuit benignitas, & humanitas Saluatoris noſtri Dei.* Quamquam Ad Tit 3. 4.
enim Græcè pro eo quod nos habemus, *humanitas*, non eſt ἀνθρωπότης, ſed φιλαν-
θρωπία, id eſt, non humanitas (eo ſenſu quo Theologi vſurpant) ſed amor erga ho-
mines, vt ſit ſenſus, vſque adeò Deum dilexiſſe homines, & beneuolum erga eos

ſe demonſtraſſe,vt filium ſuum vnigenitum propter eos in terras miſerit: vnde & Hieronymus clementiam interpretatur:tamen de humanitate,hoc eſt,humanæ naturæ aſſumptione,pleriq; Patres accipiunt : in quo opere præcipuè Dei in homines amor,& clementia reſplenduit: & præter alios eum locum expendens

D. Bernard. D.Bernardus ſerm. 1.in die Natiuitatis Domini. *Apparuerat,inquit, autem potentia in rerum creatione , apparebat ſapientia in earum gubernatione ,ſed benenignitas*

Locus Pauli eleganter illuſtratur à Bern. *miſericordiæ nunc maximè apparuit in humanitate , poteſtas ſubiectionem , maieſtas exigit admirationem, neutra imitationem , quouſq; anguſtata eſt miſericordia in ſola Angelorum parte,iuxta illud* Pſalm. 35. *Domine in cœlo miſericordia tua, & veritas tua vſque ad nubes. Tarram vniuerſam condemnans, & aëreas poteſtates , dilatet miſericordia terminos ſuos , attingat à fine vſque ad finem fortiter , diſponens*

Sap.8. *omnia ſuauiter.* Sapientiæ 8. *Reſtrictus eſt Domine iudicio ſinus tuus, ſolue cingulum tuum, & veni miſerationibus affluens.* Et ſermone 1. in Epiphania eundem locum ponderans: *Prius, inquit, quàm appareret humanitas,latebat benignitas, quanquam, & prius erat, nam & miſericordia Domini ab æterno eſt, ſed vnde tanta agnoſci poterat?promittebatur,ſed non ſentiebatur, vnde & à multis non credebatur. Ego*, inquit

Hyer.29.11. per Hieremiam 29. *cogito cogitationes pacis, & non afflictionis: ſed quid reſpondebat homo afflictionem ſentiens, pacem neſciens quouſque dices pax., pax , & non eſt pax?*

Ezec.13.10. Ezechielis 13. *Verùm vbi apparuit humanitas, iam benignitas latere non potuit.* Denique ſermone de diligendo Deo magis adhuc eundem locum illuſtrat his;

Abac.3. verbis; *Potentia occultata eſt,quia in infirmitate venit, iuxta illud Abacuch cap. 3. Aſcondita eſt fortitudo eius. Haud dubium quin in cruce, vbi cornua in manibus eius. Sapientia quoque aſcondita eſt, placuit enim ei per ſtultitiam verbi ſaluos facere credentes, ſed benignitas apparuit, quia non potuit ampliùs declarari, neque abundatiùs exprimi,*

Ad Tit.2.11. *nec euidentiùs commendari.* Idem habes ad Titum 2. *Apparuit gratia Dei omnibus hominibus.* Quare rectè vbera *zona aurea* cinguntur; non quod ſtrictior fuerit in lege gratiæ miſericordia diuina,cum fuerit multò fuſior,ac latior,vt hactenus diximus: ſed quia magis eluxit, & elegantiùs apparuit, & quaſi zonam auream

Pſalm.92.1. Chriſtus charitatem ſuam præcinxit,iuxta illud Pſalm.92. *Dominus regnauit decorem indutus eſt, indutus eſt Dominus fortitudinem, & præcinxit ſe.* Sed de zona aurea paulò poſt fuſiùs.

3. Secunda expoſitio eſt.Per haſce duas mammillas, duo teſtamenta ſignificari,

Teſtamenta duo Chriſti vbera. vt vult D. Auguſtinus, ſeu potiùs Ticonius, & Arethas in hunc locum, quæ de pectore Saluatoris tanquam de perenni fonte accipiunt,vnde Chriſtianum po-

D.Auguſt. Ticonius. Arethas. pulum nutriant,in quem ſenſum, *Vbera illa meliora vino , & fragrantiora vnguentis optimis*, de quibus agitur Canticorum 1. Interpretatur D. Hieronymus in caput 96. Eſaiæ,& D. Ambroſius libro de benedictionibus Patriarcharum caput

Cant.1.2. D. Hieron. D.Ambr. 49. 11. illud Geneſis 49. in benedictione Ioſeph. *Deus Patris tui erit adiutor tuus, & omnipotens , benedices tibi benedictionibus cœli deſuper , benedictionibus abyſſi iacentis deorſum, benedictionibus vberum. Vbera* , inquit Ambroſius, *duo teſtamenta*

Sacra doctrina, lacti comparatur *dixit quorum altero annunciatus eſt, altero demonſtratus.* Ratio verò eſt, quia ſacra doctrina, quæ ex vtroque teſtamento exprimitur, lacti comparatur, propter dulcedinem,& candorem:præcipuè verò doctrina facilior, vnde eſt illud Pauli

Ad Hebræos 5.12. ad Hebræos 5. *Facti eſtis, quibus lacte opus ſit, non ſolido cibo: omnis enim qui lactis*

1.Cor.3.2. *eſt particeps, expers eſt ſermonis iuſtitiæ.* Et primæ ad Corinthios 3. *Tanquam par-*

1.Pet.2.1. *uulis in Chriſto, lac vobis potum dedi, non eſcam, nondum enim poteratis.* Et 1. Petri 2. *Sicut modo geniti infantes, rationabiles, & ſine dolo lac concupiſcite, vt in eo creſcatis in ſalutem, ſi tamen guſtaſtis quoniam dulcis eſt Dominus.* Quo loco, non *Rationabiles*, ſed *Rationabile*, legendum eſt, vt ad lac referatur, eſt enim Græcè

τὸ λογικὸν

τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα, hoc eſt rationabile, ſiue dolo lac: ita citat D. Hieronymus in cap. 55. & 60. Eſaiæ & in cap. 10. Zachariæ, ſimiliterque D. Auguſtinus lib. 50. homiliarum homilia 20. De lacte hoc myſtico egregiè diſſerit Clemens Alexandrinus cap. 6. lib. 1. Pædagogi, vbi eleganter docet Chriſtum eſſe mammillam Patris, per quam videlicet omnem gratiam à Patre ſugimus. *Verbum*, inquit, *eſt omnia infanti, & pater, & mater, & pædagogus, & altor*: iuxta illud Ioannis 6. *Comedite meam carnem, & bibite meum ſanguinem, ipſe itaque qui eſt dilectus, & altor noſter, verbum effudit pro nobis ſuum ſanguinem, per quem, qui in Deum credidimus, ad mammillam Patris, quæ curarum obliuionem inducit, nempe verbum confugimus, ille autem ſolus nobis lac dilectionis infantibus ſuppeditat, iique ſunt verè beati, qui hanc lactant mammillam.* Et in hunc ſenſum interpretatur illud paulò antè citatum ex prima eius epiſtola cap. 2.

D. Hieron. D. Auguſt. Clem. Alex.

Chriſtus mammilla Patris Ioan. 6.

Chriſtus altor noſter.

4\. Addimus & tertiam expoſitionem; Per has mammillas, Dei miſericordiam, & iuſtitiam intelligi. Per dexteram quidem, miſericordiam; per ſiniſtram verò, iuſtitiam. Etenim in omnibus Dei operibus, miſericordiam, & iuſtitiam reperiri docet D. Thomas 1. part. q. 21. art. 4. iuxta illud Pſalm. 24. *Vniuerſæ viæ Domini miſericordia, & veritas*, De dextro miſericordiæ vbere ſugitur lac indulgentiæ. De ſiniſtro lac correctionis, illud ſuauius, hoc paulò iniucundius, vtrunque tamen infantibus ſalutare. Idcircò enim Chriſtus ſuos filios interdum ablactat, id eſt, aſperiùs tractat, ſeu de dextro vbere ad ſiniſtrum transfert, vt iam robuſtiores effecti ſciant cum Apoſtolo, *Et abundare, & penuriam pati*, ad Philippenſes 4. Vnde eſt illud Eſaiæ 28. *Quem docebit ſcientiam, & quem intelligere faciet auditum; Ablactatos à lacte, auulſos ab vberibus.* Quem locum ponderans D. Chryſoſtomus ſermone in Iob, & Abraham. *Quandiu*, inquit, *imperfecti ſumus, nobis parcitur, & quandiu lactamur, paternè fouemur. Vbi autem perfectiores facti fuerimus, perfectorum certamina ſubimus.* Obſeruat item Chryſoſtomus, non dictum eſſe *ablatos ab vbere*, ſed *auulſos*, quia nimirum coguntur fideles recedere è lactando, vt eant per omne diſcrimen. In cuius rei typum Abraham, filium ſuum Iſaac ablactauit facto grandi conuiuio, Geneſ. 21. in quem locum D. Ambroſius libro 1. de Abraham caput 7. *Non*, inquit, *quia à nutricis lacte ſubductus eſt puer, magnum conuiuium exhibuit Abraham, ſed quia idoneus habitus eſt Iſaac fortioris gratiæ cibo, & virtutis alimento.* Et ſermone 19. in Pſalmum 118. locum Eſaiæ citatum tractans ſic ait: *Ad perlactatos, & abductos ab vberibus loquebatur, hoc eſt, ad eos qui primæ infantiæ alimenta tranſiſſent, cibo iam habiles fortiori; Exemplo ſit, Quòd ablactatus Iſaac Patriarcha tantus euaſerit, vt adhuc inter rudimenta primæuæ poſitus ætatis, nequaquam tamen gladium ferituri parentis horruerit.* Atque hæc tertia mammillarum expoſitio, maximè nobis conuenire, cum huius operis ſcopo, inſtitutóque videtur: cum enim Chriſtus in toto hoc Apocalypſeos vaticinio ſe ſupremum Eccleſiæ antiſtitem, gubernatorémque exhibeat, conſentaneum fuit, vt duas illas partes præcipuas, quibus tota eius adminiſtratio continetur, miſericordiam ſcilicet, atque iuſtitiam, in ſeipſo exprimeret, vt & per miſericordiam fideles ad ſpem conſequendæ felicitatis erigeret: per iuſtitiam eoſdem à ſuſcipiendis, admittendíſque ſceleribus cohiberet: & quoniam non ſolum cum præmia miſericorditer pollicetur, ſed etiam cum peccata iuſtè vindicat, non odio, ſed amore in homines incitatur, idcircò vtraque adminiſtrandi ratio in mammillis expreſſa eſt, quæ cordi vbi ſedes eſt amoris, coniunctæ ſunt.

In omnibus Dei operibus, miſericordia, & iuſtitia.

D. Thom. Pſal. 24. 11.

Filios ſuos cur interdum Chriſtus ablactet.

Phil. 4. 12. Eſai. 28. 9.

D. Chryſoſt.

Gen. 21. 18. D. Ambroſ.

Idem.

Tertia mammillarum expoſitio refertur.

Chriſtus eodem amore punit quo præmiatur.

Quid aurea zona ſignificet.

Et præcinctum ad mammillas Zona aurea.

SECTIO VII.

1. D. Auguſt. Ticonius. Beda.

QVod verò attinet ad zonam auream. Primum D. Auguſtinus, ſeu Ticonius, & Beda in hunc locum eam interpretantur multitudinem ſanctorum. *Sicut enim*, inquit, *cingulo pectus aſtringitur, ita Sanctorum multitudo Chriſto adhæret, & veluti duas mammillas, duo teſtamenta complectitur, vt ex iis veluti de ſanctis vberibus nutriantur.* Eodem modo interpretatur D. Ambroſius, qui addit, *zonam*, id eſt, Sanctorum multitudinem dici auream, quia Sancti, multis tribulationibus, ſicut aurum in fornace probantur. Nec verò incongruenter zona, qua Chriſtus cingitur, Sancti intelliguntur; quia eodem ſenſu filij Iſraël Dei lumbare appellantur. Hiere. 13. *Poſſide tibi*, inquit Dominus ad Hieremiam, *lumbare lineum, & pones illud ſuper lumbos tuos.* Et inferiùs. *Sicut adhæret lumbare ad lumbos viri: ſic agglutinaui mihi omnem domum Iſraël, & omnem domum Iuda, dicit Dominus, vt eſſent mihi in populum, & in nomen, & in laudem, & in gloriam.* Iam ſuperiùs ex Origene diximus Eccleſiam vocari ſtolam, & amictum Chriſti: iuxta illud Gen. 49. *Lauabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuæ pallium ſuum.* In eundem ſenſum D. Auguſtinus, libro de Eſſentia diuinitatis accepit illud Eſai. 63. *Quis eſt iſte qui venit de Edom tinctis veſtibus? Veſtimenta*, inquit, *Domini ſancta accipitur Eccleſia, quæ per fidem, ac dilectionem ei coniuncta eſt: de qua ſcriptum eſt* Pſal. 92. *Dominus regnauit, decorem indutus eſt.* Ob eam etiam cauſam docent Patres, tunicam illam Chriſti inconſutilem, typum Eccleſiæ fuiſſe, in quibus eſt D. Auguſt. Epiſt. 171. contra Donatiſtas, & Epiſt. 203. D. Athanaſius de Paſſione, & cruce Domini, & D. Cyprianus tractatu de vnitate Eccleſiæ, quam ait fuiſſe deſuper contextam per totum; id eſt, de cœlo venientem, & quia Chriſti populus ſcindi non poteſt. *Tunica*, inquit, *eius per totum textilis, & cohærens diuiſa à poſſidentibus non eſt.* Nec mirum videri debet, quod fideles zona Chriſti appellentur, ſiquidem & corona eius dicuntur. Eſai. 62. *Eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui.* In quem locum Cyrill. Alexandr. *Vnamquamque*, inquit, *animam, & vniuerſam Eccleſiam coronæ comparare licet, ex multis floribus contextæ, vel regio Diademati lapidibus pretioſis, & gemmis indicis radianti.* Additur verò *In manu Domini*, propter protectionem diuinam. Denique eſt eiuſmodi *zona* ad mammillas, ſub quibus cor latet, vt indicetur fideles, & præcipuè iuſtos, maximè à Chriſto adamari. Atque hæc quidem ſuperiores auctores tradunt, quorum tamen expoſitio nobis minimè videtur cum re ipſa cohærere: ſi enim mammillæ, vti diximus, ſunt vel Chriſti amoris erga Eccleſiam ſuauitas, iuxta primam expoſitionem: vel duo teſtamenta iuxta ſecundam: vel, vt nos putamus, Chriſti miſericordia, & iuſtitia, quibus Eccleſiam adminiſtrat, iuxta tertiam: quo nexu *zona*, qua ad mammillas Chriſtus præcingitur, multitudo Sanctorum dici poſſit: aut quo ſenſu ſancti vel Chriſti amorem, vel duo teſtamenta, vel eius miſericordiam, iuſtitiamque præcingant, cum ſancti potiùs à Chriſto per ſuam ipſius dulcedinem, vel per miſericordiam, iuſtitiamque præcingantur.

[Margin: D. Ambroſ. — Sancti, aurea Chriſti zona — Hier. 13. 1. — Ibidem 11. — Gen. 49. 11. — D. Auguſt. — Eſaiæ 63. 1. — Inconſutilis Chriſti tunica, typus Eccleſiæ. — D. Auguſt. — D. Athan. — D. Cyprian. — Eſai. 62. 3. — Sancti corona in manu Dei. — Cyril. Alex.]

2. Charitas, aurea Chriſti zona.

Quare ſit ſecunda expoſitio tertiæ noſtræ de mammillis interpretationi conſentanea, zonam hanc auream, charitatem eſſe, qua Chriſtus, tanquam aurea zona præcingitur ad mammillas, quibus miſericordiam, & iuſtitiam ſignificari diximus: quoniam vt etiam ibidem annotauimus, vtraque hæc Eccleſiam gubernandi ratio ex amore, & charitate verè aurea, hoc eſt perfecta proficiſcitur: Ipſum

Ipſum verò, *zona*, imò & *præcingendi* nomen ſtrictiſſimam, arctiſſimamque eſſe
hanc in Chriſto erga fideles charitatem demonſtrat: & quoniam propriè non
mammillæ præcinctæ erant: ſed veſtis illa talaris, quam Chriſti vel humanita-
tem, vel ſacerdotium, vel ſanctitatem, vel denique Eccleſiam ipſam ſignificare
docuimus, cum omnibus iis expoſitionibus hæc zonæ de charitate acceptio mi-
rificè conſentit: ſiquidem & Chriſti humanitas, & ſacerdotium, & ſanctitas,
aureo quodam, & arctiſſimo in Deum, hominesque amoris vinculo cingeban-
tur: ipſamque etiam ipſe ſibi Eccleſiam ſtrictiſſima charitatis zona copulabat:
vt hanc etiam ob cauſam illa zonæ de multitudine ſanctorum interpretatio, ab
inſtituto Ioannis, ipſoque viſionis ſcopo multum mihi abhorrere videatur. Ita-
que ſuæ Chriſtus *zona aurea* charitatis præcinctus apparuit, vt tam pulchro or-
natu eam faciliùs ad ſui amorem pertraheret: id quod iam multo ante per Oſeam — Oſeæ 11. 3.
promiſerat cap. 11. cum dixit: *Ego quaſi nutritius Ephraim portabam eos in brachiis*
meis, & neſcierunt, quod curarem eos, in funiculis Adam traham eos, in vinculis charita- — Qui ſint fu-
tis, & ero eis quaſi exaltans iugum ſuper maxillas eorum. Quid enim aliud ſunt *funiculi* — niculi Adã.
Adam, & vincula charitatis, niſi *zona* hæc *aurea*, qua præcinctus ad mammillas
viſus eſt? quare idem eſt charitatis funiculis Eccleſiam trahere, & amoris vin-
culis conſtringere, atque *zona aurea* ſecum arctiſſimo nexu copulare. Porrò quod
dictum eſt, *in vinculis Adam*, ſiue *hominis*, periphraſis eſt amoris: quia enim amo-
re, & beneficiis ligari homines ſolent, inde eſt quod *funiculi hominis*, pro amore, — Beneficiis ligantur
& beneficiis, eleganti periphraſi vſurpantur: quo eodem ſenſu accipiendum eſt — homines.
illud Dauidis 2. Reg. 7. *Quis ego ſum Domine Deus, & quæ domus mea, quia addu-* — 2 Reg. 7. 41.
xiſti me huc vſque? ſed & hoc parum viſum eſt in conſpectu tuo Domine Deus, niſi loqueris
etiam de domo ſerui ſui, in longinquum, iſta eſt enim lex Adam, Domine Deus: vbi per
legem Adam beneficia intellexit, quam legem *hominis* appellauit: quoniam be-
neficentia tanquam potentiſſimo ſeueræ alicuius legis imperio homines forti-
ter, ſed ſuauiter tamen obligantur: hæc eſt altera eius loci expoſitio, præter illam
aliam communem de perpetuitate generis, poſterorumque ſucceſſione, quam
homines maximè cupere, iis verbis rex Dauid ſignificauerit. Cum igitur bene-
ficentia *Lex, & funiculi Adam*, ſiue *hominis* appellatur, meritò Dominus cum
homines amore, beneficiorumque magnitudine ad ſe pertrahere inſtitueret,
dixit, *In funiculis Adam traham eos*, quod quaſi interpretans ſubiunxit, *in vinculis*
charitatis. id quod opere ipſo per incarnationem præſtitit, eiuſque rei ſignifican-
dæ gratia, *zona* charitatis *aurea* vti diximus, ad *mammillas præcinctus* apparuit.
Nec verò id tantùm per Oſeam prædictum fuit, ſed etiam in legali Pontifice (ad
quem hoc loco per veſtimenta huius angeli, ſiue ſacerdotalia, ſiue pontificia,
iuxta vtranque ea de re à nobis commemoratam ſententiam, fit alluſio) illuſtri,
& minimè obſcuro typo figuratum: etenim vnum ex præcipuis legalis Pontifi-
cis ornamentis erat Rationale iudicij, quod eleganti opere perfectum, duode-
cimque pretioſis lapidibus, in quibus nomina duodecim tribuum inciſa erant,
ſupra pectus Pontificis ponebantur, zona quadam hyacinthina ad tunicam hya-
cinthinam, & ſuperhumerale religatum Exod. 28. vt ita indutus, ornatuſque — Exod 28.
Pontifex Chriſtum maximum Pontificem referret, qui erat præ amore, fideles — Chriſti amor in fi-
in pectore, atque in corde geſtaturus, & zona non hyacinthina, ſed aurea, ar- — deles.
dentiſſima ſcilicet aduerſum homines charitate præcingendus.

Illud addiderim hac eâdem Chriſti ad mammillas zona aurea præcincti effi- 3.
gie Eccleſiam admoneri, vt ipſa quoque exemplo ſui ſponſi ſeſe charitate in
Deum, & proximum, quaſi aurea zona arctiſſimè præcingat: eoque cingulo
omnium virtutum indumenta ne fluant, diſſoluanturque arctè conſtringat:

Charitas cur zona, & catena. Ad coloſſ. 3.14. Exod. 28. 22.

idcircò enim charitas zona dicitur, quia reliquas omnes virtutes aſtringit, & continet. Vnde à Paulo, *Vinculum perfectionis.* appellatur ad Coloſſenſes 3. *Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis.* Eandemq; ob cauſam catenulæ illæ aureæ, quæ erant in rationali Pontificis, Exod. 28. charitatem adumbrabant, quæ inſtar catenæ habet reliquas omnes virtutes religatas, *Facies,* inquit Dominus, *in rationali catenas ſibi inuicem cohærentes ex auro puriſſimo, & duos annulos aureos, quos pones in vtraq; rationalis ſummitate, catenaſq́; aureas iunges annulis, qui ſunt in marginibus eius, & ipſarum catenarum extrema duobus copulabis vncinis in in vtroque latere ſuperhumeralis, quod rationale reſpicit.* Quem locum expendens

Beda.

Beda, *Catenæ*, inquit, *ex auro puriſſimo eſt continuatio caſtæ, & non fictæ dilectionis. (Rationali) id eſt cordi firmiter affixa. Duæ autem ſunt, quia duplex eſt amor, Dei videlicet, & proximi. Rectè autem charitas per catenulas aureas ſignificatur, quia ſicut catenula ex plurimis auri virgulis contexitur, ita charitas ex multifaria virtutum operatione perficitur, quas virgulas Apoſtolus enumerat* 1. ad Corint. 13. *cùm ait, Charitas patiens*

1. Cor. 13. 4.

eſt, benigna eſt, non æmulatur, &c. Sunt etiam annuli aurei è quibus catenæ dependent, id eſt, iugis memoria nunquam finiendæ gloriæ in cœlis, ex qua memoria fit, vt maneant in nobis continua vincula charitatis: Duo vncini quibus inſeruntur catenæ, ſunt firma intentio Deo placendo in principio boni operis, ſiue proſpera ſiue aduerſa occurrant: hoc eſt enim in vtroque humero eſſe vncinos, qui catenulas Rationalis excipiant. Hæc Beda. Quibus

Amor operibus demonſtratur.

addi poteſt, proptereà catenulas ex humeris dependere, quia amor operibus demonſtratur, quæ per humeros exprimuntur.

4. Rupertus. Pſal. 92. 1.

Non diſplicet etiam Ruperti Abbatis expoſitio *zonam auream* auctoritatem Chriſti regiam interpretantis, ab omni miſeria, & mortalitate liberam, de qua Regius vates ait, Pſal. 92. *Dominus regnauit, decorem indutus eſt: indutus eſt Dominus fortitudinem, & præcinxit ſe Decorem,* inquit, *& fortitudinem, qua indutus eſt, qua præcinxit ſe Dominus regnans, regno peccati deſtructo, & ſuperata morte, per zonam auream intelligimus, qua nunc apparet ad mammillas præcinctus; cur enim ad mammillas,*

Status gloriæ vitalis. Rom. 6. 9.

quarum in medio locus eſt cordis, niſi vt talis præcinctura ſignificet vitalem ſtatum quem Chriſtus nunc habet; quia nimirum iam Rex eſt immortalis, iuxta illud ad Rom. 6. *Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur.* Itaque tria demonſtrata ſunt Ioanni, nimirum eſſe *ſimilem filio hominis*, id eſt, hominem; eſſe *veſtitum podêre*, id eſt ſacerdotem, eſſe *præcinctum ad mammillas Zona aurea*, id eſt, regem eſſe.

5. Alacritas Epiſcoporum in administrandis Eccleſiis.

Accipe & quartam expoſitionem. Qui opus aliquod aggreſſurus eſt, ſolet veſtes præcingere, ne impedimento ſint: Chriſtus igitur in hoc opere Eccleſiam adminiſtraturus, præceptaq́;, & inſtructionem daturus Epiſcopis, præcingit ſe ad opus alacriter, prompteq́; perficiendum; *ad mammillas* autem præcingitur vbi ſedes eſt cordis, vt Eccleſiæ adminiſtrationem ex amore proficiſci intelligamus.

De capitis, & capillorum candore, variæ expoſitiones.

Caput autem eius, & capilli erant candidi, tanquam lana alba, & tanquam nix.

SECTIO VIII.

1. Prima expoſitio communis. 1. ad Cor. 11. 3. Cant. 5. 11.

CAput *eius, & capilli*, ait Ioannes, *erant candidi, tanquam lana alba, & tanquam nix.* Prima expoſitio, & communis eſt iſto capitis, & capillorum candore, Chriſti quatenus Deus eſt, æternitatem, diuinitatemq́ue ſignificari. Etenim *caput Chriſti, Deus eſt*, vt ait Paulus 1. ad Corinthios 11. & eodem ſenſu Canticorum

ticor. 5. *Caput eius aurum optimum appellatur* : capillorum autem candor antiquitatem, & æternitatem notat. Porrò de Patre eius dicitur, Daniel. 7. 7. *Et capilli capitis eius quaſi lana munda.* Etenim, vt ait Rupertus: *Huius, atque illius capilli capitis aequè candidi ſunt, & vterque per candorem capitis ſenex oſtenditur nulla diſtantia, quia nec anno, nec menſe, nec die, nec hora, nec puncto temporis, filius iſte iunior ex illo tam ſene Patre ſuo*, iuxta illud Ioann. 1. *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum.* Dionyſius Areopagita cap. 10. de diuinis nominibus, obſeruauit aliquando Scripturam repræſentare nobis Deum quaſi ſenem, & antiquum, quo denotet eius æternitatem, aliquando tanquam iuuenem, & ætate florentem, vt ſignificet cum eius antiquitate coniunctam eſſe immarceſcibilem pulchritudine; iuxta illud Pſalmi 101. *Ipſi peribunt, & ſicut veſtimentum veteraſcent; tu autem permanes, & idem ipſe es, & anni tui non deficient.*

Daniel. 7. 9. Rupertus. Vt Pater, ſic æternus Filius. Ioan. 1. 1. Dion. Areop. Cur aliquãdo vt ſenex, aliquãdo vt iuuenis repræſentetur. Pſal. 101. 27.

2. Secunda expoſitio ex Andrea Cæſarienſi. Incarnationis myſteriũ ex æternitate conſtitutum.

Secunda eſt Andreæ Cæſareæ in Cappadocia Archiepiſcopi, & Arethæ, per capitis, & capillorum candorem myſterium incarnationis, & quæ illud in lege gratiæ conſequuta ſunt, ſignificari; quæ licet in tempore extiterint, tamen à Deo ex æternitate definita, ideoque in capitis, & capillorum candore adumbrata: capillorum enim candor & ſplendorem continet, quo videntur, ſimulque canitiem, & antiquitatem deſignat: quare in capillis ob ſplendorem quidem exprimitur, Chriſti myſterium nobis in tempore factum fuiſſe conſpicuum, in canitie verò fuiſſe à Deo ante omne tempus ex æternitate conſtitutum. Ita accipienda arbitror verba Arethæ, quæ ſic habent: τὸ γὰρ κατὰ Χριστὸν μυστήριον τιμαλφὲς, καὶ εἰ νέον ἡ ἐπιφάνεια, καὶ δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ προαιώνιον τῇ εὐδοκίᾳ· διὸ καὶ Παῦλος φησὶ περὶ αὐτοῦ· τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων, νῦν δὲ φανερωθὲν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ· τοῦτο ὁ ἡ πολιὰ θρὶξ, καὶ ὡσεὶ χιὼν ἀποσημαίνει. Ea ſic transfero: Myſterium Chriſti illuſtre, clarumque eſt, & quanquam apparitione, & propter nos nouum, recenſque ſit; nihilominùs eſt conſilio, & beneplacito æternum: vnde Paulus de ipſo ait ad Coloſſ. 1. *Myſterium, quod abſconditum fuit à ſeculis, & generationibus, nunc autem manifeſtatum eſt ſanctis eius*: id quod capillus canus, & inſtar niuis candibus ſignificat.

Ad Coloſſ. 1. 20.

3. Tertia expoſitio ex Ruperto. Prophetarũ verba capillis comparantur.

Tertia expoſitio eſt Ruperti in hunc locum, per *capillos*, verba Dei intelligentis. *Capilli*, inquit, *à capite procedunt, & multi ſunt: multa enim ſunt verba Dei, quæ de vno, vel per vnum verbum, quod erat in principio, proceſſerunt*: nam verbum Deus, vnum caput eſt; verba autem multa, quæ ab eo per Prophetas proceſſerunt, quaſi multi capilli vnius capitis ſunt. Cur autem *lanæ* aſſimilantur? quia videlicet ſicut ex lana in fuſum trãſmiſſa texendo fit veſtis, ſic de multiplicibus Dei verbis in linguam, vocemque Prophetarum trãsfuſis ſcribendo contexta eſt ſacra Scriptura: & rectè tanquam *lana alba*, ſeu vt eſt apud Danielem, tanquam *lana munda*, dicuntur, quia *eloquia Domini, eloquia caſta.* Pſalm. 11. *Et lex Domini immaculata conuertens animas.* Pſalm. 18. additum eſt, *tanquam nix*, propter emundationem, quæ per niuem ſignificatur. Vnde dicitur Pſalm. 50. *Lauabis me, & ſuper niuem dealbabor.* Et Eſaiæ. 1. *Si fuerint peccata veſtra vt coccinum, ſicut nix dealbabuntur.* Denique quiſquis coram iſto cano capite aſſurgit, & candidis eius capillis reuerentiam exhibet, id eſt, verba eius dignè ſuſcipit, ipſe quoque caneſcit, & ſenex meretur appellari, iuxta illud Sapient. 4 *Senectus venerabilis eſt, non diuturna, nec annorum numero computata; cani autem ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita immaculata.*

Daniel. 7. 9. Pſalm. 11. 7. Pſalm. 18. 8. Pſalm. 50. 9. Eſai. 1. 18. Sapient. 4. 8.

4. Quarta expoſitio ex D. Auguſtino, & Beda. Daniel 7. Sancti, capilli capitis Chriſti.

Quarta expoſitio eſt D. Auguſtini lib. de eſſentia diuinitatis, in principio, exponentis viſionem Danielis, cap. 7. quæ huic eſt quàm ſimillima, vbi per capillos Dei, Sanctos intelligit: quæ expoſitio eſt etiam Bedæ in commentarijs huius loci. Dicuntur autem ſancti capilli capitis Chriſti, primò, propter multitudinem,

vt ait Beda. Secundò iuxta Pannonium, quia ſicut capilli de capitis ſubſtantia non ſunt, ſed de eius tamen virtute procedunt: Ita ſancti quamuis ſubſtantiam diuinitatis non participent, virtutem tamen gratiæ à Chriſto hauriunt. Tertiò, quia ſicut raſi capilli iterum pullulant, quia radices in capite remanent, ita fideles etſi è capite ſuo, id eſt Chriſto, per peccatum aliquod abſcindantur, quia tamen fidei radices remanent, poſſunt per gratiam denuò ſuccreſcere.

5. *Quinta expoſitio ex Richardo. Victor.*

Quinta expoſitio eſt Richardi de S. Victore, qui per *capillos* Chriſti intelligit creaturam rationalem, quæ à capite Chriſto originem trahit, & creſcendi vegetationem accipit. Et quidem per *lanam*, quæ de terrenis animalibus oritur, naturam humanam: per *niuem*, autem, quę de ſupernis eſt, angelicam ſignificari putat, ſimul aduerte candorem, quē caput habet per naturā capillos habere per gratiā.

6. *Sexta expoſitio deſumitur ex D. Auguſtini doctrina. 1. ad Corint. 11. 3. Iudic. 16. 29. In Sacramētis, Chriſti fortitudo.*

Sexta eſt ex D. Auguſt. doctrina deſumpta, iuxta quam poſſumus per capillos Chriſti, ſacramenta intelligere: ſic enim ille tract. 57. in Ioan. interpretatur illa verba Cantic. 5. *Aperi mihi ſoror mea, quia caput meum repletum eſt rore, & crines mei guttis noctium. Nox*, inquit Auguſt. *iniquitas eſt, ros verò eius, & guttæ; ij ſunt, qui frigeſcunt, & cadunt, & faciunt refrigeſcere caput Chriſti, hoc eſt, vt non ametur Deus. Caput enim Chriſti Deus* 1. ad Corinth. 11. *ſed portantur in crinibus, id eſt in ſacramentis viſibilibus tolerantur, nequaquam tamen interiora ſenſus attingunt*: Cui expoſitioni congruit illud, quod de Samſone dicitur Iudic. 16. Quod in ſeptem crinibus maximam ſuam haberet fortitudinem: quibus reſectis fortitudo ab eo receſſit. Etenim in 7. ſacramentis quaſi in 7. crinibus Chriſtus ſuam fortitudinem oſtendit, quia ea ad gratiam communicandam inſtituit, quæ cum hæretici negant, quaſi Chriſto fortitudinem exſcindere moliuntur.

7. *Septima expoſitio ex Ioachimo. Eſai. 55. 8. Deus naturâ iuſtus.*

Septima eſt Ioach. per *capillos candidos*, iudicia Chriſti mundiſſima, ac iuſtiſſima accipientis; iuxta illud Eſaiæ 55. *Non enim via mea, via veſtra, neque cogitationes meæ, cogitationes veſtræ: lana* autem, & *niui* comparantur, quæ naturaliter alba ſunt: quia Deus quidem naturâ, homo autem Dei gratia iuſtus eſt.

Quænam ex ſuperioribus expoſitionibus ſit præſtantior, aliáque ab auctore proponitur.

SECTIO IX.

1. EX omnibus his expoſitionibus, prima mihi excellere videtur, quæ canitiem æternitatem interpretatur, deinde ea, quam modò afferemus, quæ ſit ordine octaua. Dicimus igitur, in capillorum candore puritatem vitæ Chriſti expreſſam eſſe: tunc enim puritas perfectiſſima eſt, cùm capilli omnes, id eſt, omnes cogitationes candidiſſimæ ſunt, ac puriſſimæ. Per *capillos* enim, cogitationes optimo iure ſignificantur, quæ inſtar capillorum ex capite, hoc eſt, ex ratione pullulant. Triplex autem eſt potiſſima huius ſimilitudinis ratio: Prima eſt, quia cogitationes, inſtar capillorum tenuiſſimæ, ac ſubtiliſſimæ ſunt, quas propterea difficile admodùm eſt ſynceré diſcernere, ac dijudicare. Atque hoc ſenſu interpretari ſoleo illud Cantic. 4. *Vulneraſti cor meum ſoror mea, ſponſa, vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum, in vno crine colli tui*: quod nimirum Eccleſia, & Virgo beatiſſima, vel in minimis cogitationibus, in quibus propter tenuitatem labi, eſt facillimum, cor ſpōſi vulnerauerint, hoc eſt, ei maximè placuerint. Sic etiam poſſumus accipere illud Chriſti dictum Apoſtolis, Luc. 12. *Sed, & capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt*. Et cap. 21. *Capillus de capite veſtro non peribit*: quia videlicet nulla bona Sanctorum, vel minima cogitatio deperit, ſed omnes curioſè à Deo numerantur, vt remunerentur. Secunda ratio eſt, quia cogitationes quaſi capilli

Octaua expoſitio Auctoris. Puritas vitæ in quo conſiſtat. Cogitationes capillis comparantur ob tria. Cantic. 4. 9. & 10. In crine cur ſponſa ſponſum vulnerauerit. Luc. 12. 7. Idem 21. 18.

capilli continuata quadam viciſſitudine, & alternatis vicibus in corde ſuccre-
ſcunt, quæ ratio eſt D.Gregorij lib.5.Moralium, cap.23.in illa verba cap.4. *Inhor-* Secūda ratio
ruerunt pili carnis meæ. Vbi expendit illud, quod dicitur Numer. 8. Vt Leuitæ *ra-* D.Gregorij.
dant omnes pilos carnis ſuæ: Oportet, inquit, *Leuitas omnes pilos carnis radere, quia* Iob.4.15.
is qui in obſequijs Diuinis aſſumitur, debet ante Dei oculos à cunctis carnis cogitationibus Num.8.7.
mundus apparere: Sed cur pili radi præcepti ſunt non euelli; quia raſis pilis in carne radices Dei miniſter
remanent, & creſcunt, vt iterum radantur. Sic enim magno quidem ſtudio ſuperflue cogi- à carnis co-
tationes amputandæ ſunt, ſed tamen amputari funditùs nequaquam poſſunt, quia ſemper gitationibus
caro ſuperflua generat, quæ ſemper ſpiritus ferro ſolicitudinis præcidat. Tertio ratio eſt, mundus.
quia cogitationes ferè, vt capilli, ſuperuacaneæ ſunt in nobis, & ex rebus ina-
nibus, quaſi ex humoris fæce generantur, atque hinc factum eſt, vt capilli pro
ſuperfluis rebus, & inutilibus vſurpentur; vnde bona temporalia capilli appel- Tempōralia
lantur, quia ſuperflua cenſenda ſunt atque adeò propter Deum reſecanda. vt capilli re-
Quemadmodum docet D.Auguſt. in illa verba Pſalm.51. *Sicut nouacula acuta fe-* ſecanda
ciſti dolum. Quid faciunt, inquit, *Sanctis mali? capillos radunt, nam iſti capilli ſuperflua* D.Auguſt.
rerum temporalium ſignificant, quia enim ſine ſenſu præciduntur, illi qui Deo adhærent, ſic Pſalm.51. 4.
habent iſta terrena tanquam capillos, quod autem de ipſis capillis boni aliquid fieri poſſit Pedes Domi
ſignificauit mulier illa peccatrix, Lucæ 7. quæ cum fleuiſſet ſuper pedes Domini capillis ſuis ni lauat, qui
terſit, quod lacrymis rigauerat, ſignificant, quia cum miſertus fueris alicuius, debes & ſubue- pauperum
nire ſi potes; cum enim miſereris, tanquam lacrymas fundis; cum ſubuenis, capillis tergis. miſeretur.
Hæc Auguſtinus. Habet igitur Chriſtus capillos candidos, tanquam lanam al-
bam, ac niuem, quia habet cogitationes puriſſimas, & inſita puritate candidas,
inſtar videlicet lanæ albæ, ac niuis, quæ innatum habent candorem. Nec verò ca-
pilli Chriſti candidi duntaxat ſunt propter puritatem, ſed etiam aurei propter Chriſti puri
excellentiam ſanctitatis: quo videtur alluſiſſe ſponſa cum dixit Cantic. 5. *Caput* tas & ſancti-
eius aurum optimum. ex capite enim aureo non niſi aurei capilli naſci poſſunt. tas.

Verùm huic capillorum candori opponi videtur illud Cantic. 5. vbi ſponſi Cant.5.11.
capilli nigerrimi depinguntur illis verbis: *Coma capitis eius ſicut elatæ palmarum,* Cant.5.12.
nigra quaſi coruus. Cæterùm reſpondemus ibi etiam pulchritudinem ſponſi, vi-
tæque eius puritatem, mirificè deſcribi. *Elatæ* enim *palmarum* pleriſque viden-
tur eſſe criſpantes illi palmarum ramuſculi, qui pulcherrimi ſunt, quos cincin-
nati, & calamiſtrati capilli videntur imitari. Rectè igitur palmarum ramuſculis
ſanctitas Chriſti comparatur, quia per eam de omnibus ſuis hoſtibus palmam Chriſti ſan-
tulit, ac victoriam reportauit. Quod verò ad capillorum nigredinem attinet, ctitas incon-
etiam ea pulchritudinem notat, niger enim capillus, & criſpus commendari ſo- prehenſibi-
lebat apud Palæſtinos. Secundò, dicimus, ſicut capillorum candor ſummam lis.
Chriſti puritatem ſignificat, ita nigredinem indicat, eam eſſe obſcuriſſimam, Theodoret.
hoc eſt, quæ explicari, comprehendíque non poſſit. Hoc enim eodem ſenſu
Theodoretus in commentarijs ſuis ſuper Cantica nigredinem capillorum ad
myſterium incarnationis retulit. *Ex capite*, inquit, *illius fluentes gratias, mea*
quidem ſententia comas vocat, elatæ enim ſunt fructus palmarum maſcularum quæ fœmi-
nis adiuncti tempeſtiuos etiam illarum fructus fieri curant. Quoniam igitur, qui Chriſto Daniel. 10.
crediderunt, varijs ipſius muneribus fruentes, pietatis fructum ferunt, meritò comæ eius ela- Neceſſaria
tis comparantur. Dicuntur autem nigra, vt per profundum, & obſcurum colorem abdita, & rerū cogni-
inacceſſa incarnationis eius ratio declaretur. Tertiò meritò hic, & Danielis 10. canus tio in Iudi-
apparet, quia iudicem refert, in quo neceſſaria eſt rerum omnium experientia, ce.
& cognitio, quæ per caniciem exprimitur. In libro autem Canticorum, ſponſus
Eccleſiæ repræſentatur pulcherrimus, ac propterea non canus, id eſt, ſenex, ſed
ſpecioſus iuuenis dipingi debuit, in quem quadret illud Pſalmi 44. *Specioſus for-* Pſal.44.2.

ma pra filiȷs hominum. Quartam reſponſionem continet expoſitio trium Patrum, quæ per *comas* intelligit bonas Dei voluntates ab vnigenito filio per incarnationem, & paſſionem perfectas, quæ naturaliter, vt capilli, tegunt vnum principium, & cauſam rerum vniuerſarum: *nigra* autem dicuntur *quaſi coruus*, id eſt, maximè, quia impeueſtigabili diuinorum iudiciorum ratione, mentis oculos in contemplatione corroborant. Nam vt color albus aſpectum diſgregat, diſſipátque: ita niger congregat, & confirmat.

Occulta Dei iudicia.

Cur oculi eius tanquam flamma ignis?

Et oculi eius tanquam flamma ignis.

SECTIO X.

1. Rupertus. Deut 4. Rich. Vict. Chriſtus vt flamma terrere reprobos: illuminare electos. Primaſius Prouerb 6. Pſal. 118 40 Pſal. 104. 19. Beda. Cócionatores, Chriſti oculi. Amb. Ansb. Zach. 3. 9. D. Hieron. Zach. 4. 10. Rupertus.

NEQVE etiam in oculorum expoſitione interpretes conſentiunt: primùm enim Rupertus per iſtos oculos illuminationem, & inſpirationem illam intelligit, qua Chriſtus *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum:* quæ illuſtratio rectè *flamma ignis dicitur:* quia *Deus noſter ignis eſt*, Deuteron. 4. ex quo hæc flamma procedit, quæ nos illuminat, ne in tenebris verſemur. Secundò Richardus de S. Victore, in eundem ferè ſenſum, ſed paulò fuſiùs, *Flamma*, inquit, *ignis lucē, & calorem tribuit, terrorem incutit, & exurit: oculi igitur eius flamma ignis ſunt, quia electos reſpiciens illuſtrat luce ſapientia, calefacit amore iuſtitia, reprobos autem reſpiciens terret ferocitate comminationis, & incorrectos exurit incendio damnationis.* Tertiò, Primaſius, *oculos* præcepta Dei interpretatur, quæ lucerna, & lux appellantur, Prouer. 6. & ignis, Pſalm. 118. *Ignitum eloquium tuum vehementer.* Et de Ioſeph dicitur Pſalm. 104. *Eloquium Domini inflammauit eum.* Quartò, Beda concionatores accipit, qui igne ſpirituali ſuæ doctrinæ fidelibus lumen, & infidelibus præbent incendium. Quintò, Ambroſius Anſbertus ſeptem dona Spiritus ſancti eſſe opinatur, quæ exiſtimat Chriſti oculos appellari, cui expoſitioni concinit illud Zachar. 3. *Ecce lapis quem dedi coram Ieſu, ſuper lapidem vnum ſeptem oculi ſunt, ecce ego cælabo ſculpturam eius, ait Dominus exercituum.* Et cap. 4. *Videbunt lapidem ſtanneum in manu Zorobabel, ſeptem ſunt iſti oculi Domini qui diſcurrunt in omnem terram.* Quo loco D. Hier. & Rupertus per ſeptem oculos, ſeptem Spiritus ſancti dona accipiunt.

2. Sententia auctoris. Chriſti prouidentia in Eccleſiam. Ad Hebr. 1. 4. 13. Duplices Dei oculi. Oculi, feneſtræ mentis, ex Auguſt.

Nobis videtur hoc loco per *oculos* intelligendam eſſe prouidentiam cum ſumma rerum omnium cognitione coniunctam, quo Chriſtus Eccleſiam vniuerſam adminiſtrat, vt enim oculi in omnem partem ſe verſant, & omnia etiam vel maximè ſeiuncta facilè cernunt, ſic prouidentia diuina omnia peruadit, ac diſponit, iuxta illud Sapient. 8. *Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter.* Et ad Hebr. 4. *Omnia ſunt nuda, & aperta oculis eius.* Id quod etiam ſignificatur cum dicitur, *Tanquam flamma ignis.* Ignis enim ſubtiliſſimus eſt, & in omnia ſe facile inſinuat. Huius autem prouidentiæ duo ſunt potiſſimum effectus, qui etiam per flammam ignis ſignificantur, ſolet enim Deus quoſdam beneficiis illuminare, alios ſuppliciis terrere. Quam ob cauſam duplices Deo oculos tribuunt ſcripturæ ſacræ: Vnos miſericordiæ, comminationis alteros pleniſſimos. Ratio verò eſt, quia maximè in oculis affectus animi cernuntur, Vnde D. Auguſtinus in Pſalm. 41. oculos feneſtras mentis appellat. *Oculi*, inquit, *membra carnis ſunt feneſtra ſunt mentis: interior eſt qui per eas videt, quando cogitatione aliqua abſens eſt, fruſtrà patent.* De prioribus oculis intelligendum eſt illud Pſalm.

32. Ecce

32. *Ecce oculi Domini ſuper metuentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius.* Pſal. 32. 16.
Et Pſalm. 65. *Qui dominatur in virtute ſua in æternum, oculi eius ſuper gentes reſpiciunt.* Pſal. 65. 7.
Et illud Pſalm. 33. *Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius ad preces eorum.* In quem Pſal. 33. 16.
locum D. Auguſtinus: *Fortè, inquit, dicunt mali, ego ſecurus facio mala, quia non ſuper me ſunt oculi Domini, ad iuſtos Deus attendit, me non videt. Audi quod ſequitur: vultus autem Domini ſuper facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.* Eiuſmodi oculos ad ſe conuerti poſtulabat Regius vates cùm dicebat Pſalm. 24. *Reſpice in me, & miſerere mei.* Eoſdem laudat ſponſa Cant. 5. cùm ait: *Oculi eius ſicut columbæ ſuper riuulos aquarum, quæ lacte ſunt lotæ, & reſident iuxta fluenta pleniſſima.* Oculis columbarum comparantur propter dona Spiritus ſancti quæ communicat iis, quos huiuſmodi oculis intuetur: columba enim ſymbolum eſt Spiritus ſancti, qui Matth. 3. in ſpecie columbæ deſcendiſſe dicitur: dicuntur autem hæ columbæ *lacte lotæ*, propter innocentiam, & puritatem, quæ ex iis donis promanat. De iiſdem oculis illud etiam intelligendum eſt Pſal. 10. *Oculi eius in pauperem reſpiciunt, palpebræ eius interrogant filios hominū.* In quem locum D. Hieron. *Ad quid, inquit, reſpiciunt? ad adiuuandum.* Obiter autem hoc loco notanda eſt *palpebrarum* interpretatio, quam affert D. Gregorius lib. 28. Moralium, cap. 5. vbi docet per *palpebras* intelligenda eſſe diuina iudicia, cuius ſimilitudinis rationem his verbis complectitur. *Palpebris, inquit, apertis cernimus, clauſis nihil videmus. Quid ergò per palpebras Dei, niſi eius iudicia accipimus, quæ iuxta aliquid clauduntur hominibus, & iuxta aliquid reſerantur.* Vnde Paulus ad Rom. 11. *O altitudo, inquit, diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei.* Ecce enim abſconſis myſteriis, quaſi clauſis palpebris, inquiſitus: placita, ac recta reſpondit, qui ſecreti aditum pulſans: quia per cognitionem intromitti ad interiora non valuit, per confeſſionem ante ianuas humilis ſtetit, quod intus comprehendere non potuit, foris timendo laudauit.

Pſal. 24. 16. Cant 5. 12. Oculi Chriſti, cur columbarum. Matth. 3. Pſal. 10. 8. D. Hieron. D. Greg. Palpebræ Dei iudicia eius. Ad Romanos 11. 33.

De poſterioribus verò oculis eſt ſermo Eſaiæ 3. *Nolite me conſtituere principem populi: ruit enim Hieruſalem, & Iuda concidit, quia lingua eorum, & adinuentiones eorum contra Dominum, vt prouocarent oculos maieſtatis eius.* Quo loco eſt ad literam ſermo de peccato Iudæorum, quod in nece Chriſti ſuſceperunt, & de ſupplicio, quo Deus in eos ob tam exectandum facinus vindicauit: *Ideò, inquit* Hieronymus, *dicit nullum velle præeſſe populo peccatori, quia contra Dominum blaſphemauerunt atque dixerunt, Tolle, tolle, crucifige eum, non habemus Regem niſi Cæſarem, & clementiſſimum Dominum furore linguæ ſuæ ad amaritudinem prouocauerunt,* iuxta quam expoſitionem *oculi* in poſteriori acceptione vſurpantur: ſed videtur mihi prætereà Propheta per *Oculos maieſtatis eius*, Chriſtum ipſum intelligere, quæ eſt altera eius loci expoſitio, appellaſſeque illum *oculos maieſtatis Iehouah*, id eſt, Patris, propter amoris illius magnitudinem, quo Pater Chriſtum complectitur, eumque tanquam ſuos ipſius oculos cariſſimum habet: cum qua expoſitione cohæret aliorum tranſlatio, ita locum reddentium. *Et adinuentiones eorum contra Dominum ad lædendos oculos claritatis ipſius*, verè enim Iudæi cum Chriſtum lædebant, ipſoſmet oculos *maieſtatis Iehouah*, quippe qui Filium tanquam oculos ſuos diligebat: quam eandem ob cauſam Paulus Chriſtum appellat filium dilectionis ipſius Patris, ad Coloſſenſes 1. *Gratias agentes Deo, & Patri, qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij dilectionis ſuæ:* Græci τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, hoc eſt, ipſius Patris: ſed vt ad iuſtitiæ oculos reuertamur, de illis etiam loquitur Iob cap. 7. cum ait: *Oculi tui in me, & non ſubſiſtam.* Cuius loci duplex eſt ſenſus. Vnus vix ad me oculos conuertes, vt ſubleues, cum animam efflabo: quare matures

Eſaiæ 3. D. Hieron. Chriſtus oculi Patris. Amor Dei. Patris in Filium. Ad Coloſ. 1. 12. Iob. 7. 8.

opus eſt, ſi mihi opem afferre vis. Aliter iram tuam; quæ oculis declaratur, amplius perferre non potero; nam ſi me ſeueriori vultu aſpexeris, exanimatus concidam. Eodem ſenſu dixit Regius vates Pſal. 9. *Conteres brachium peccatoris, & maligni quaretur peccatum illius, & non inuenietur.* id eſt, ſimulatque impium ad iudicium vocauerit, & peccatorum illius examen inſtituerit, non inuenietur, peribit enim; nec audebit in iudicio comparêre. De his oculis accipe quoque illud Hier. 1. cùm vidit, *Virgam vigilantem*, id eſt, oculatam, ſeu oculos habentem: & dixit Dominus, *Bene vidiſti: quia vigilabo ego ſuper verbo meo, vt faciam illud.* In quem locum D. Hieron. *Vigilat*, inquit, *virga, cuncta populi peccata conſiderans, vt percutiat, & corripiat delinquentes. Vnde & Apoſtolus ſcribit peccantibus.* 1. ad Corinth. 4. *Quid vultis, in virga veniam ad vos, an in charitate, & ſpiritu manſuetudinis?* Aduertit autem pro *Virga vigilante*, Septuaginta, *Baculum nuceum*; Theodotionem verò *Virgam amygdalinam* tranſtuliſſe: Quia quemadmodum nux, ſiue amygdalum habet amariſſimum corticem, & teſta duriſſima cingitur, vt detractis auſteriobus, fructus dulciſſimus reperiatur: Sic diuina correctio amara quidem videtur ad præſens, ſed fructus parit dulciſſimos.

Pſal. 9. 15. Hier. 1. 11. D. Hieron. 1. Ad Cor. 4. 21. Varia lect. Fructus diuinæ correp.

Cur pedes eius ſimiles aurichalco, & chalcolibano, in camino ardenti apparuerint?

Et pedes eius ſimiles aurichalco ſicut in camino ardenti.

SECTIO XI.

1. ADmirabili ſanè ſapientia ſuum hoc opus contexit Ioannes: ſicut enim in Euangelio nunc de Chriſti diuinitate nunc de humanitate diſputat: ita in hoc quoque opere ſæpiſſimè vtriuſque in Chriſto naturæ coniunctionem, atque operationem deſcribit, primumque hoc loco cum paulò ante ad Chriſti caput, hoc eſt diuinitatem, & inſtar aquilæ, ſublimi volatu aſcendiſſet, nunc rurſus ad pedes, hoc eſt ad humanitatem deſcribendam quaſi depreſſis, demiſſiſque alis deſcendit, quod ſcribendi artificium elegãter expendit Petrus Damian. Serm. 1. de excellentia Ioannis Euang. *Beatus*, inquit, *Ioannes alternato ſuæ narrationis ordine modo diuinitatem Chriſti ſublimiter intonat, modo quæ humanitatis ſunt plane quodammodo, & humiliter aſſeuerat; In principio*, inquit, *erat verbum, Ecce aquila Dei ad Cœli verticem ſublimiter euolat, ſed ad eſcam carnis neceſſe eſt, vt preſſis alis aliquando in imum ſubmiſſa deſcendat, vnde & paulò poſt quid ſubdat, audite: Et verbum*, inquit, *caro factum eſt, & habitauit in nobis.* Tùm idem pulchrè teſtimonio ex Cantic. illuſtrat, *Hanc*, inquit, *diuerſitatem humanitatis, atque diuinitatis vnitæ ſibimet, atque inconfuſæ ſponſa de ſponſo dicit in Canticis. Venter*, inquit, *eius eburneus diſtinctus ſapphiris: Ebur os eſt elephantis quod animal fertur eſſe caſtiſſimum, venter ergò eburneus eſt ſponſi, quia ſuſcepta Redemptoris humanitas, ab omni peccatorum contagione caſta prorſùs, & inuiolata pertranſit; Sapphirus autem lapis eſt ſereni cœli habens colorem, vnde & in viſione Domini dicitur. Erat ſub pedibus eius, quaſi opus lapidis ſapphirini, & quaſi cœlum cum ſerenum eſt: per ſapphiros ergò opera diuinitatis intelliguntur, quæ in carne Dominus oſtendebat: Venter ergo ſponſi diſtinctus erat Sapphiris, quia Chriſti humanitas diuinis virtutibus refulgebat: nec plenus Sapphiris eſſe dicitur, ſed diſtinctus, ita videlicet, vt inter Sapphiros cãdor eboris appareret, quia ſic Dominus ex parte hominis aſſumpti operabatur humana, vt nihilominùs ex parte deitatis oſtenderet & diuina. Hoc itaque modo beatus Ioannes quaſi eburneum ventrem ſponſi Sapphiris diſtinguit, dum aliquando diuinitatis alta, aliquando humanitatis infima deſcribit.* Hæc ille. Sic igitur

More aquilæ nunc ad Chriſti diuinitatem aſcendit; nũc ad eiuſdem humanitatẽ deſcendit Ioannes. Petr. Dam. Cant. 9. 14.

igitur hoc loco cum altitudinem diuinitatis, hoc eſt caput deſcripſiſſet, iam more ſuo ad pedes, hoc eſt ad infima humanitatis recurrit, inuictámque horum pedum vel inter ipſos flammarum globos durantium fortitudinem cùm ſummo ſplendore, odoréque coniunctam deſcribit dicens, *Et pedes eius ſimiles aurichalco, ſicut in camino ardenti*; Illud porrò meminiſſe oportet ex ſuperioribus Græcè in multis exemplaribus eſſe ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ, id eſt, ſimiles *chalcolibano*: & ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένοι, id eſt, tanquam in camino igniti.

Primùm igitur Rupertus, cuius expoſitio nobis maximè probatur, per hos 2.
pedes Chriſti humanitatem accipiendam eſſe arbitratur, ſicut per caput eius Diuinitas intelligitur 1. ad Cor. 11. Quam ipſe expoſitionem his verbis proponit. *Humanitas*, inquit, *Chriſti aurichalco ſimilis dicitur, ſicut in camino ardenti: quia quemadmodum aurichalcum multis ignium impendiis ad colorem auri perducitur, ita Chriſti humanitas per multas tribulationes perducta eſt ad gloriam maieſtatis*, iuxta illud Luc. vlt. *Nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & reſurgere à mortuis, & ita intrare in gloriam ſuam?* Addit Pannonius, rectè *Chalcolibano*, id eſt, æri, & thuri comparari: quia Chriſti ad patiendum pro hominibus deſideria inſtar æris, erant fortiſſima, quæ ſcilicet morti non cederent; & inſtar thuris odorifera, quorum nimirum odor fide ſentitur, iuxta illud Cant. 1. *Trahe me poſt te, curremus in odorem vnguentorum tuorum*, ſimul aduertit poſſe quoque *pedum* nomine mortalis vitæ Chriſti finem intelligi, qui in camino ardenti fuiſſe dicantur; propter illuſtriora, quæ tunc præbuit amoris argumenta, iuxta illud Ioan. 13. *In finem dilexit eos.*

Rupert. 1. ad Cor. 11. Vt per cap. diuinitas Chriſti, ſic per pedes eiuſdem humanitas ſignificatur. Pannonius. Cant. 1. 4. In fine maiora amoris argumenta præbuit Chriſtus. Ioan. 13. 1.

Alia quoque ratio huius ſimilitudinis afferri poteſt, quia videlicet humani- 3.
tas non aurum fuit, ſed aurichalcum; non ipſa in ſe aliquid diuinitatis habens, ſed propter maximam tamen, ratione vnionis hypoſtaticæ, cum diuinitate coniunctionem, eximio quodam fulgore, vt ignitum aurichalcum rutilans: id quod etiam per Chalcolibanum non obſcurè indicatur, quod genus electri eſt, vti diximus. Hac enim potiſſimùm de cauſa Chriſtum electrum appellari. Ezech. 1. cum dicitur, *in medio eius quaſi ſpecies electri*, docet D. Greg. hom. 2. in Ezec. *Electrũ*, inquit, *ex auro, & argento eſt* (loquitur Greg. de electro artificiali, cuius meminit Plin. lib. 33. cap. 4.) *atque adeo dum aurum, argentumq́ miſcentur, argentum ad claritatem creſcit, aurum verò à ſuo fulgore palleſcit: illud ad claritatem proficit, hoc à claritate temperat. Igitur in vnigenito Dei filio natura diuinitatis vnita eſt tanquam auro, natura noſtra tanquam argentum; in qua adunatione humanitas in maieſtatis gloriam excreuit; Diuinitas verò à ſui fulgoris potentia humanis ſe oculis temperauit: per hoc enim quod humana natura clarior facta eſt, quaſi per aurum creuit argentum, & quia Diuinitas à fulgore ſuo noſtris eſt aſpectibus temperata, quaſi aurum nobis palluit per argentum.* Hæc Gregorius. Rectè autem additur, *ſicut in camino ardenti*, tùm propter paſſionis ignem, in quo Chriſti humanitas arſit, tùm propter charitatis ardorem quo aduerſum homines fuit inflammata. Vndè Græcè vt annotauimus eſt, ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένοι, id eſt, tanquam in camino igniti: vtriuſque naturæ ſocietas per chalcolibanum etiam exprimitur, ſi illud non electrum, ſed æris, ac thuris permixtionem iuxta eius etymon velis ſonare, etenim iuxta hanc etiam expoſitionem humanitatis vnio cum diuina natura per Chalcolibanum optimè ſignificatur, habuit enim Chriſtus naturam duplicem, vnam diuinam, thure, quo Diuinitatem colimus expreſſam, humanam alteram per æs, quod in paſſionis caminum mittitur, figuratam.

Ezech. 1. 4. D. Greg. Plinius. Tanquam auro argentum, naturæ diuinæ humana vnita eſt. Charitas Chriſti aduerſum homines.

4.
Hanc pedum expoſitionem commemorans Arethas, citanſque D. Greg. ait, Ieſum Deum, & hominem pedes habere, quia non nuda diuinitate, ſed per carnem ad nos acceſſit. Chalcolibanum verò dici, ſiue in monte Libano fabrefa-

Arethas. Per humanitatem, Chriſti diuinitas ad nos acceſſit.

ctum, quandoquidem monti Libano propter celſitudinem eſt ſimilis, ſiue etiam intelligendus eſt Libanus, æris, ſpeciem habens, quem Medici maſculum appellant, qui & ipſi igni ſimilis, ſuffumigationes ſuauis odoris emittit. Quòd enim ſuauis odoris ſit Chriſtus ſponſa in Canticis confitetur cap. 1. cùm ait, *Meliora ſunt vbera tua vino; fragrantia vnguentis optimis.* Et ipſe Chriſtus de ſeipſo loquens ait, *Ego flos campi, & lilium conuallium*, Cant. 2. Flos enim duo habet, pulchritudinem videlicet, & odorem. Itaque primùm ex hoc loco intelligimus, quicquid pulchritudinis eſt in Eccleſia à Chriſto, tanquam à flore pulcherrimo proficiſci, ipſe enim flos eſt, qui rubet in martyribus, candet in virginibus, rutilat in doctoribus, palleſcit in pœnitentibus, viridis eſt in confeſſoribus. Deinde eiuſdem Chriſti ſuauiſſimum odorem, vt rectè dicere Paulus potuerit 2. ad Cor. 2. *Chriſti bonus odor ſumus Deo* Græcè εὐωδία id eſt, *Fragrantia*, qua duplici de cauſa lilium quoque ibidem appellatur, in quo ſingularis pulchritudo nitet, cum ſuaui odore coniuncta.

Cant. 1. 2.
Cant. 2. 1.
Eccleſiæ pulchritudo tota à Chriſto, vt à flore.
2. ad Cor. 2. 15.

5. Eſt prætereà (vt hoc etiam dicamus propter vtriuſq; naturæ in Chriſto vnionem, quam in hoc loco in chalcolibano ſignificari docuimus) lilium candidum ſimul, & aureum, in quo duplex Chriſti natura deſignatur, humana quidem in colore candido propter puritatem, diuina autem in aureo propter dignitatem. Adhæc quemadmodum in lilio tria illa quaſi grana aurea, ſeu fila aureum colorem præ ſe ferentia, quæ intra folia candidiſſima deliteſcunt, non ſtatim erumpunt, ſed tunc maximè cùm folia magis explicantur: ita amor Chriſti aureus erga homines, potentiáque eius, ac diuinitas tunc maximè effulſerunt, cùm Chriſtus viſcera ſua per paſſionem explicauit. Vel ſi malis, tria grana aurea, id eſt, Trinitatis myſterium tunc explicatiùs cognitum eſt, cùm Verbum in carne apparuit. Rectè igitur propter odorem humanitas Chriſti chalcolibano ſimilis perhibetur. Denique iuxta hanc expoſitionem aduertendum eſt, pedes Chriſti non in igne abſolutè, ſed *in camino ardenti*, qui magnam vim ignis continet, apparuiſſe, vt intelligamus Chriſti humanitatem, non quolibet, ſed maximo igne charitatis erga homines exarſiſſe: hoc enim camini, & ignis diſcrimen obſeruauit D. Gregorius homilia 2. in Ezechielem expendens illud Eſaiæ 31. *Viuit Dominus, cuius ignis eſt in Sion, & caminus eius in Hieruſalem. Plus*, inquit, *eſt caminum eſſe, quàm ignem, quia eſſe ignis & paruus poteſt: in camino autem vaſtior flamma ſuccenditur; Sion verò ſpeculatio, Hieruſalem viſio pacis dicitur, pacemq́; noſtram hic interim ſpeculamur, vt illic poſtmodum plenè videamus. Ex amore ergo Domini, in Sion ignis in Hieruſalem eſt caminus, quia hic amoris eius flammis aliquatenus ardemus, vbi de illo aliquid contemplamur, ſed ibi plenè ardebimus, vbi eum videbimus, quem amamus.* Atque hæc de prima expoſitione.

Chriſtus candidus ſimul & aureus.
Quanto amoris igne exarſerit Chriſtus.
D. Greg.
Eſai. 31. 9.

6. Secunda expoſitio, per *pedes* Chriſti, nouiſſimi temporis fideles intelligit, quæ eſt D. Auguſt. Bedæ, & Primaſij: Porrò hi pedes *in camino ardenti* eſſe perhibentur propter perſecutionis tunc futuræ vehementiam, cui ſanè conuenit aurichalci ſimilitudo, quod ex ære, multo igne adhibito, ad aureum coloré perducitur. *Ideo autem*, inquiũt, *libani fit mentio, qui mons eſt in Paleſtina, vt ſignificetur ibi potiſſimum fidelium perſecutionem vltimo tempore exarſuram*: quæ pars expoſitionis poſterior nobis non probatur, quoniã libanus hoc loco non pro monte Libano, ſed pro thure ſumitur, vt iam in ſuperioribus diximus, cum chalcolibanon, ex ære, & libano mixtionem ſonet, ineptè autem aliquid ex ære, & monte Libano mixtum, & compoſitum eſſe credatur.

Nouiſſimi temporis fideles, pedes Chriſti.
D. Auguſt.
Beda.
Primaſ.

7. Tertia expoſitio eſt Arethæ, & aliorum, nomine pedum, Apoſtolos, & prædicatores accipientiũ, quibus Chriſtus ceu pedibus orbem peragrat: Propterea enim

Areth.

enim Ezech. 1. Chriſtus ſuper firmamentum, quod impoſitum erat capitibus illorum quadriformium animalium, id eſt, Euangeliſtarum & Apoſtolorum viſus eſt, vt eum per vniuerſum terrarum orbem quaſi victorem, & triumphantem aſportarent. Eodémque ſenſu dicitur Abac. cap. 3. *Qui aſcendis ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio.* Quem locum de Apoſtolis interpretatur D. Ambroſius lib. de Naburh. cap. 15. *Agitauit*, inquit, *Chriſtus Apoſtolos ſuos, quos per diuerſa mundi direxit, vt toti orbi Euangelium prædicarent: aſcendit enim eques non tantùm vt ſedeat, ſed vt regat.* Sic etiam D. Hieronymus in commentar. ſuper Abac. *Aſcendit*, inquit, *in Paulo, aſcendit in Petro, & in huiuſcemodi curribus, equitans totum illuſtrauit orbem, intendens quoque arcum, ſiue ſagittas, ſceptra, id eſt, regna diaboli deſtruxit: vnde ſubditur, ſuſcitans ſuſcitabis arcum tuum; ſeu vt* LXX. *tranſtulerunt, Intendens, extendent arcum tuum ſuper ſceptra.* Eodem modo D. Gregorius lib. 44. Moralium, cap. 13. intellexit illud eiuſdem cap. *Viam feciſti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum, id eſt, aperuiſti iter, prædicatoribus tuis inter doctrinas huius ſeculi, ſordida, & terrena ſapientes.* Quia igitur Chriſtus per Apoſtolos, & prædicatores orbem peragrat, rectè illi pedes ipſius appellantur, vt habes apud Eſaiam, capit. 52. *Quàm pulchri ſuper montes pedes annunciantis, & prædicantis pacem; annunciantis bona, prædicantis ſalutem; dicentis Sion regnauit Deus tuus.* Quo teſtimonio vſus eſt Paulus ad Roman. 10. cùm de prædicatoribus ageret: mirum verò multis videtur, quod LXX. Interpretes, pro eo quod D. Hieronymus vertit, *Quàm pulchri*, ipſi tranſtulerunt, ὡς ὥρα, quæ dictio horam, diei partem ſignificat: ſed non aduertunt, idem nomen ſignificare pulchritudinem, & venuſtatem: vnde & deducitur ὡραῖον, id eſt, pulchrum: quare ille redditur ſenſus, *ſicut pulchritudo ſuper montes, pedes annunciantis, & prædicantis pacem.* Eoſdem pedes intellexit ſponſa Cantic. 5. cùm dixit: *Crura illius columnæ marmoreæ quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas.* Apoſtoli namque, & prædicatores ſunt veluti columnæ quædam, quibus nititur Eccleſiæ ædificium *marmoreæ*, propter candorem vitæ, fundatæ *ſuper baſes aureas*, quoniam ſuper duplicem amoris baſem, Dei videlicet, & proximi ſuſtinentur. De iiſdem quoque pedibus myſticè interpretatur D. Gregorius lib. 19. Moralium, cap. 10. illud Iob. 29. *Quando lauabam pedes meos butyro.* Pedes, inquit, *Domini prædicatores ſunt. Butyro ergo pedes lauantur, quia prædicatores ſancti bonorum operum pinguedine replentur, & quia vix ipſa prædicatio ſine aliquo tranſitur admiſſo: nam quilibet prædicans, aut ad quantulamcumque indignationem trahitur, ſi contemnitur, aut ad quantulamcumque gloriam, ſi ab audientibus colitur. Vnde, & Apoſtolis pedes loti ſunt, vt à quamlibet paruo contagio in ipſa prædicatione contracto, quaſi à quodam in itinere collecto puluere mundarentur: vel certè butyro pedes lauantur, cùm ſanctis prædicatoribus debita ab audientibus ſtipendia conferuntur, & cùm de ipſa prædicatione fatigati auditorum ſuorum bonis operibus fouentur, non quòd ideò prædicent, vt alantur; ſed ideò alantur, vt prædicent: hoc butyro vnctus fuerat Paulus, qui in catena tenebatur, dicens 2. ad Timotheum 1. Det miſericordiam Dominus Oneſiphori domui, quia ſæpe me refrigerauit.* Hæc D. Gregorius.

Ezech. 1.
Prædicatoribus ceu pedibus orbem peragrat Chriſtus.
Abac. 3. 8.
D. Ambroſ.
D. Hieron.
Equitauit in Apoſtolis Chriſtus.
D. Greg.
Abac. 3. 15.
Ad Rom. 10.
Ad Rom. 10.
D. Hieron.
Cant. 5. 15.
Apoſtoli Eccleſiæ columnæ.
D Gregor.
Iob. 29. 6.
Concionatores aluntur, vt prædicent.

Hi igitur pedes ſimiles ſunt aurichalco: primò propter prædicationis ſonum: eſt enim aurichalcum maximè ſonorum, iuxta illud Pſalm. 18. *In omnem terram exiuit ſonus eorum.* Secundò, quia vt ait Paulus 1. ad Corinth. 13. Quamuis prædicator linguis hominum loquatur, & Angelorum, ſi charitatem tamen non habeat, factus eſt velut æs ſonans, aut cymbalum tinniens; propterea non æri prædicatores comparantur, ſed *aurichalco*, quod aurum refert: & præterea *in camino ardenti*, ſeu *igniti*, apparuerunt: quæ omnia charitatem ſignificant. Alioqui quemad-

Pſal. 18. 5.
1. ad Cor 13.
Cöcionator ſonet verbo, charitate ardeat.

quemadmodum æs ſonans, ipſum quidem tunditur, & conſumitur, & aliis eſt
auditu iucundum, & vtile: ita prædicator ſi charitatem non habeat, ipſe quidem
Ezech. 1. 7. fatigatur, & conſumitur, totáque vtilitas in alios redundat. Vnde Ezechiel. 1. de
illis quatuor animalibus, quæ Euangeliſtarum, vt paulò antè diximus, typus fue-
Irenæus. runt, de ſententia Irenæi, lib. 3. contra hæreſes, & D. Grægorij, Homil. 3. in Eze-
D. Gregor. chiel. dicitur: *Et ſcintillæ quaſi aſpectus æris candentis:* (quod de facie animalium
intelligendum eſt) *Bene*, inquit Gregorius, *æs candens dicitur, quia vita prædi-
cantium ſonat, & ardet; enim deſiderio, ſonat verbo*: æs ergo candens eſt prædicatio
accenſa; propterea etiam ad Eſaiam *volauit vnus de Seraphim habens in manu
calculum, quem forcipe tulerat de altari*: eóque Prophetæ linquam mundauit
Eſai. 6. ſimul, & accendit, vt refertur Eſai. 6. vbi aduerte, pro *calculo*, eſſe in Hebræo
רצפה ritſphah, quod nomen non ſolùm *calculum* ſignificat; quemadmodum
Aquila. Theodotio. Vulgatus. verterunt Aquila, Theodotio, & Vulgatus, ſed etiam *prunam viuam*, ſeu *carbo-
nem incenſum*. LXX. autem tranſtulerunt, ἄνθραξ, quod nomen, & carbonem,
& carbunculum gemmam pretioſam ſignificat. Eſaias igitur ad munus prædi-
cationis obeundum recepit à Seraph, in ore carbonem incenſum, hoc eſt, ardo-
rem charitatis, quæ rectè etiam propter præſtantiam per carbunculum pretio-
ſam gemmam intelligitur; ſic etiam Moyſes priuſquam ad Pharaonem mittere-
Exod. 3. tur, iubetur ad flammam rubi ardentis accedere. Exod. 3. & ſuper Apoſtolos or-
Actor. 2. bem igne prædicationis obituros, linguæ igneæ deſcenderunt. Act. 2. Denique
Pſal. 50. 15. ob eandem cauſam Regius vates priuſquam dixiſſet Pſal. 50. *Docebo iniquos vias
tuas*, ter Spiritum ſanctum à Deo poſtulauit, dicens: *Cor mundum crea in me
Deus, & ſpiritum rectum innoua in viceribus meis. Ne proiicias me à facie tua. & Spiritum
ſanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali con-
firma me.* Tunc verò ſubiecit: *Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur.*
Qua nimirum prædicatoris charitate incenſi concionem, conuerſio impiorum
conſequi ſolet.

9. Tertiò, ſunt hi pedes *in camino ardenti*, quia parati eſſe debent Concionatores
euangelici ad multa propter veritatem, & fidem perferenda, imò ad mortem
Perficiunt virtutem labores. ipſam, ſi opus fuerit, oppetendam. Aduerte etiam, *in camino ardenti*, pedes ex
ære in aurichalcum mutari, id eſt, ad auri ſimilitudinem peruenire; quoniam la-
bores pro Chriſto fortiter, patienterque tolerati virtutem mirum in modum
perficiunt, & quod eſt conſequens, ad cœleſtem beatudinem viam muniunt,
Ad Rom. 5. 3. iuxta illud Pauli ad Rom. 5. *Gloriamur in tribulationibus, ſcientes, quòd tribulatio
patientiam operatur, patientia verò probationem, probatio verò ſpem, ſpes autem non
Cyrillus Alexandrin. confundit.* Vnde eleganter Cyrillus Alexandrinus epiſt. 37. ad Alipium: *Pa-
tientia*, inquit, *nobis omne bonum conciliat, & veluti pronuba, viam ad probationem
parat, ac ſpem in futurum ſeculum nutrit.* Quod profectò eſt non ſolùm in aurichal-
cum æs mutari, ſed diuinæ cuiuſdam chimicæ artis viribus in fornace tribula-
D. Thomas. tionum aurum fieri: quod naturali alchimiæ negat D. Thomas in 2. Sentent. diſt.
7. quæſt. 3. art. 1. ad 5.

10. Quartò, rectè etiam hi pedes ſecundùm Græcam tranſlationem, ſimiles
Concionatores quæ ſonant verbo, præſtent opere. eſſe Chalcolibano dicuntur propter odorem virtutum, quem ex ſeſe afflant:
iuxta illud Pauli 2. ad Corinth. 2. *Chriſti bonus odor ſumus*: debent enim Con-
cionatores ea, quæ ære prædicationis ſonant, exemplo, & operatione præſtare,
vt non ſolùm virtutum ſonitum, ſed odorem quoque ad alios tranſmittant: ita-
Ad Roman. 2. 18. que non ſint ſimiles illi, in quem inuehitur Paulus ad Roman. 2. *Gloriaris*, inquit,
*in Deo, & noſti voluntatem eius, & probas vtiliora inſtructus per legem, confidis teip-
ſum eſſe ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris ſunt, eruditorem inſipientium,*

magiſtrum

magiſtrum infantium, habentem formam ſcientiæ, & veritatis in lege; qui ergo alium doces, te ipſum non doces; qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non mœchandum, mœcharis; qui abominaris idola, ſacrilegium facis: qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis, Deum inhonoras; Vbi in primis obſeruanda eſt elegans Apoſtoli ſimilitudo, illis verbis, *Habentem formam ſcientiæ, & veritatis in lege.* Quæ illud ſignificat Concionatorem, quia ea quæ prædicat, opere non complet perinde ſe habere, ac ſi exemplar alicuius imaginis ſolùm geſtaret, quàm alij in ſe exprimerent: manerétque ipſe deformis, ac turpis, quippe qui ſe ad illius quod geſtat exemplaris ſimilitudinem minimè conformaret, hoc námque eſt quod ait Apoſtolus *habentem formam ſcientiæ, & veritatis in lege*, id eſt, geſtantem exemplar veritatis, atque doctrinæ, quæ in lege proponitur: quemadmodum interpretatur D. Chryſoſt. homil. 5. in Epiſt. ad Rom. his verbis ὥσπερ ἐάν τις τὴν βασιλικὴν εἰκόνα ἔχων μηδὲν πρὸς ἐκείνην γράφοι οἱ δὲ μὴ πιστευθέντες αὐτὴν, καὶ χωρὶς τοῦ πρωτοτύπου μετὰ ἀκριβείας αὐτὸ μιμῶνται, hoc eſt, quemadmodum ſi quis Regis habens imaginem nihil ad eius ſimilitudinem exprimat: illi autem quibus imago non eſt credita, etiam ſine prototypo accuratè illud imitentur. Deinde aduerte eiuſmodi Concionatores dici à Paulo. *Inhonorare Deum per præuaricationem legis*, quoniã verbum Dei quod prædicant, falſum eſſe opere, & vita profitentur: *Per præuaricationem*. inquit, *legis Deum inhonoras*, ſint igitur diuini verbi præcones ſimiles chalcolibano, quia quod prædicando ſicut æs tonant, debent thure hoc eſt virtutum odore, & exemplo enuntiare. Concinit huic loco Ioannis illud Oſeæ 14. *Ero quaſi ros Iſraël germinabit quaſi lilium, & erumpet radix eius, vt Libani, & erit quaſi oliua gloria eius, & odor eius vt Libani*, iſt eſt, thuris. Quem locum explanans D. Hieronymus in commentariis ſuper Oſeam. *Cum*, inquit, *nos Dominus ſuo rore reſperſerit germinabimus, & florebimus, vt lilium, imitantes ipſum Chriſtum, qui de ſe ait* Cant. 2. *Ego flos campi, & lilium conuallium; & mittemus radices noſtras ſicut arbores libani, quæ quantùm in auras conſurgunt vertice, tantùm radicem in ima demergunt, vt nulla tempeſtate quatiantur, ſed ſtabili mole conſiſtant, & habebimus odorem quaſi libani, vel thuris, quod eſt genus thymiamatis.* Nec vacat myſterio, quod non cuiuis odori, ſed odori thuris ſimiles memorantur, cum dicitur. *Pedes eius ſimiles chacolibano*, quemadmodum etiam Cant. 4. *Odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris.* Etenim ſicut thus in Arabia ex quadam arbuſcula inter inacceſſas rupes naſcitur, ita hic virtutum odor, ſi perfectiſſimus eſſe debet, rariſſimus eſt. Deinde ſicut thus per inciſionem corticis illius arbuſculæ in feruentiſſimo ſolis ardore colligitur, ita etiam virtutum perfectio non niſi per inciſionem arboris, id eſt, mortificationẽ carnis, & in ipſo ſolis ardore, hoc eſt in tribulatione, quæ per noſtrum *caminum* deſignatur, acquiri conſueuit. Ad hæc arbuſculæ illius cortex lauri folio eſt ſimilis, quia qui ad hanc chalcolibani ſimilitudinem, & virtutum odorem pertingit, dignus profectò eſt, qui lauro coronetur. Denique chalcolibanon æris, & thuris per mixtionem ſonat, quia Prædicatores non ſola contemplatione, quæ per thus ſignificatur præſtare debent, ſed tanquam æs in camino bonorum operum, & tribulationum liqueſcere, & ſic in vaſa pulcherrima efformari, quæ in honorem poſſint Domino deſeruire.

D. Chryſo.

Cõcionatorum exemplum.

Oſeæ. 14. 6.

D. Hieron.

Cant. 2. 1.

Cant. 4. 11.

Virtutum perfectio per quid acquiratur.

Quarta expoſitio eſt Ioachimi Abbatis, quam ille ſic paucis complectitur. *In oculis*, inquit, *contemplatiua vita, in pedibus greſſus operis deſignatur, in vtroque enim viuendi genere vita Chriſti, igne Spiritus ſancti accenſa eſt, quia non ſolùm in illis membris, quæ ad otium, & quietem vocata ſunt: diffuſa eſt Spiritus ſancti gratia, ſed etiam in illis, quæ exterioribus miniſterijs deputantur: & propterea oculi tanquam flamma ignis dicuntur: pedeſq; ſunt in camino ardenti, quanuis tanta inter vtranque vitam differentia ſit,* 11.

Ioachimus.

quanta inter pedes aurichalco ſimiles in camino ardenti, & oculos ſimiles flammæ ignis, ſi-
Vita actiua, & contemplatiua vt differant. *cut enim aliud eſt eſſe ſimile flammæ ignis, & aliud eſſe ſimile rei manenti in igne; ita aliter actiuæ vita, aliter contemplatiuæ, Spiritus ſancti gratia praſto eſt.* Sunt quidem hæ omnes expoſitiones probabiles, ſed primam tamen, quæ eſt de humanitate Chriſti, magis literalem, germanámque, atque adeò reliquis omnibus anteferendam arbitramur.

Cur vox eius tanquam vox aquarum multarum dicatur.

Et vox illius tanquam vox aquarum multarum.

SECTIO XII.

1. SIMILEM filio hominis hactenùs deſcriptum, haud dubiè Ioannes ſibi per eandem imaginariam oſtenſionem viſus eſt loquentem audire: alioqui qualem haberet vocem, intelligere minimè potuiſſet; ait igitur, *vocem eius* fuiſſe *tanquam vocem aquarum multarum*, cum impetu ſcilicet, ſtrepituque fluentium, hoc eſt valde ſonoram, & multiplicem, & magnis, atque inconditis clamoribus perſonantem, qualem multi ſimul homines tumultuantes, clamantéſque edere ſolent. Solet enim in ſacris literis multorum hominum ſimul clamantium vox, aut ſtrepitum facientium ſonitus aquis cum impetu ruentibus comparari: ve-
Ezec. 1. 14. luti apud Ezechiel. cap. 1. *Et audiebam ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum multarum, quaſi ſonus ſublimis Dei, cum ambularent, quaſi ſonus erat multitudinis, & quaſi*
Eſai. 17. 12. *caſtrorum.* Et Eſai. 17. *Væ multitudo populorum multorum, vt multitudo maris ſonantis, & tumultus turbarum, ſicut ſonitus aquarum multarum.* Huiuſmodi igitur erat
1. ratio ex Pannon. & Ansbert. vox, qua ſimilis filio hominis perſonabat: cuius myſterij ratio prima affertur à Primaſio, & Ambroſio Anſberto, quia nimirùm, qui in lege veteri vocem habebat tubæ, vt ſupra dictum eſt, id eſt, ille qui per paucos Prophetas & Prædicatores inſonabat: in lege noua vocem habuit aquarum multarum, quæ populorum
Apoc. 17. 15. multitudinem ſignificant, iuxta illud Apoc. 17. *Aqua quas vidiſti populi ſunt, &*
Dan. 10. 6. *gentes, & linguæ,* id eſt, populorum multorum vocibus perſonuit. Id quod etiam
Ezech. 1. 14. Daniel ſignificauit cap. 10. cùm dixit: *Et vox ſermonum eius, vt vox multitudinis.* Et Ezech cap. 1. *Audiebam*, inquit, *ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum multa-*
Rupertus. 2. ratio ex Rich. Vict. Rup. Ioach. *rum.* Eandem expoſitionem approbat Rupertus. Secunda ratio eſt Richardi de S. Vict. Ruperti, Ioachimi, & aliorum: quia videlicet Chriſti myſteria omnium ſcripturarum eloquiis prædicta fuerunt: atque adeò Chriſtus cùm per ſe, vel per
Vox Chriſti in Prophetis, inſtar aquarum multarum. Apoſtolos loquebatur, vocem habebat, inſtar aquarùm multarum, quæ ſcripturas ſacras exprimunt: iuxta illud Deut. 32. *Concreſcat in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtillæ ſuper gramina.* Eſt autem præclara hæc ſimilitudo ad prædicationem exprimendam. Primùm,
Deut. 32. 2. Ioachimus. quia vt ait Ioachimus, *Sicut guttæ multæ decidentis pluuiæ ſono multiplici concorditer ſonant, ita multiplicia ſcripturæ ſacræ eloquia, in quibus loquitur Chriſtus, eandem ſonant veritatis ſententiam: quam ob cauſam ſcriptura rotæ illi apud* Ezechiel. cap. 1. *comparatur, cùm dicitur. Apparuit rota vna ſuper terram, iuxta animalia habens quatuor facies, & aſpectus earum, & opera quaſi ſit rota in medio rotæ, & vna*
D. Greg. *ſimilitudo ipſarum quatuor.* Quo loco D. Gregorius per *rotam* ſacram ſcripturam intelligit, quæ quatuor facies habet, quia vtrumque teſtamentum in quatuor partes diſtinguitur, videlicet in Legem, Prophetas, Euangelia, Acta, &
Scripturæ ſacræ ſumma conſenſio. dicta Apoſtolorum. Verum *vna ſimilitudo ipſarum quatuor* dicitur, vt indicetur ſumma omnium ſcripturarum conſenſio: imò vel ipſa rotæ notio eam conſeſſionem manifeſtè exprimit, ſicut enim in rota omnes radij à peripheria ducti ad

ducti ad idem centrum deſinunt: ita omnia, quæ in ſacra ſcriptura continentur, in vno atque eodem veritatis centro copulantur; vel ſi mauis ad eundem Chriſtum qui veritas eſt, vnanimi conſenſione decurrunt. Deinde quia ſicut ſonus inundantis pluuiæ, aut fluuiorum impetus, per prærupta loca ruentium longiùs auditur, ita Chriſti prædicatio ad fines vſque terræ penetrauit, iuxta illud Pſal. 18. *In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Atque hæc eſt illa pluuia voluntaria, quam Deus ſegregauit hæreditati ſuæ Pſal. 67. Tertia ratio eſt Arethæ, quia nimirùm vox Chriſti eadem eſt, quæ & Spiritus ſancti, ob cuius operationem flumina de ventre eius fluunt, Ioan. 7. cui concinit illud Ioelis 3. *Stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur, & rigabit torrentem ſpinarum,* quare videtur Arethas vocem iſtam *tanquam aquarum multarum*, ad multitudinem gratiarum referre, quæ ex ore Chriſti tanquam ex fonte dimanarunt. Idcircò enim dicitur Pſal. 44. *Diffuſa eſt gratia in labiis tuis.* Et Cant. 5. *Labia eius diſtillantia myrrham primam:* quo loco per *labia* doctrinam Chriſti intellige, quæ propter puritatem candori liliorum comparatur, iuxta illud Pſalmi 11. *Eloquia Domini, eloquia caſta.* Rectè etiam additur, *diſtillantia myrrham primam*, tùm quia doctrina Chriſti macerationem carnis commendat, quæ quoniam præſeruat à corruptione vitiorum, iure optimo myrrhæ nomine cenſetur: tùm etiam quia dona ſupernaturalia, & gratiæ, quæ propter pulchritudinem liliis conferuntur, & ex ore Chriſti dimanant, non niſi habita prius myrrha, id eſt, caſtigata carne comparantur. Quidam ex recentioribus hanc vocem. *Inſtar aquarum multarum*, ad ſecundum eius aduentum referunt quo tempore habiturum, inquiunt, *vocem aquarum multarum*. quoniàm magnum terrorem mortalibus iniiciet, ipſeque ſolus erit inſtar numeroſi exercitus, terrificus, atque formidabilis, magnæque fortitudinis, & potentiæ ad inimicos ſuos, vel ipſa tantùm voce perterrendos. Cæterùm nos eam expoſitionem, quæ *vocem aquarum multarum*, Euangelij toto orbe prædicationem, interpretatur, multò probabiliorem putamus, cùm Apoſtoli, cæterique omnes Euangelij præcones, multiplici voce omnibus populis, & gentibus Chriſti fidem denunciarunt, atque ad gentium conuerſionem magno impetu, multiplicique ſonitu inſtar numeroſi exercitus irruerunt. Et verò cum hac viſione Chriſtus ſe Eccleſiæ Pontificem gubernatoremque exhibeat, non eſt cur ipſum duntaxat, vt iudicem in fine mundi, & non potiùs vt principem ad vniuerſam Eccleſiæ œconomiam fundandam, conſtituendamque ſeſe hac viſione Ioanni oſtendere voluiſſe, exiſtimemus.

Pſal. 18. 5. Pſal. 67. 10. Ioan. 7. 38. Ioel. 3. 18. Pſal. 44. 3. Cant. 5. 13. Pſal. 11. 7.

Maceratione carnis, dona gratiæ comparantur.

Cur Epiſcopi ſtellis comparentur: & cur in dextera eas Chriſtus habeat.

Et habebat in dextera ſua ſtellas ſeptem.

SECTIO XIII.

QVod hoc loco ait Ioannes, Chriſtum *habere in dextera ſua ſtellas ſeptem*, noſtram expoſitionem non deſiderat, cum id ipſe Angelus explicauerit dicens: *Septem ſtellæ, Angeli ſunt ſeptem Eccleſiarum*, id eſt, Epiſcopi. Illud explicandum ſupereſt, cur Epiſcopi ſtellis comparentur, & cur in dexterà Chriſti manu ſint? Quod ergo attinet ad ſtellarum nomenclationem; Prima ratio eſt Richardi de S. Vict. *Rectè*, inquit, *ſtellæ comparantur, non planetis, id eſt, errantibus ſyderibus, quia in eodem ſtatu iuſtitiæ debent ſtare, non per diuerſa vitia ſemetipſos permutare, & conuer-*

1. Epiſcopi ſtellis cur comparentur, non planetis.

ſtationem habere in cœlo per contemplationem. E contrariò verò hæreticos ſydera errantia, id eſt planetas appellauit Iudas Apoſtolus. *Fluctus*, inquit, *feri maris deſpumantes ſuas confuſiones, ſydera errantia*, hoc eſt, planetæ, habetur enim Græcè ἀστέρες πλανῆται, dicuntur autem *ſydera errantia*, tùm quia ipſi in doctrina, vitáque errant, tùm quia alios in vtroque errare faciunt, iuxta illud 2. ad Tim. 3. *Mali autem homines, & ſeductores proficient in peius, errantes, & in errorem mittentes.* Dicuntur etiam *ſydera errantia*, ob inſtabilitatem, quæ ex eo naſcitur, quòd extra Eccleſiæ firmamentum ſint: contra verò catholici Epiſcopi ſtellis comparantur, quòd fixi, ſtabileſque ſint in Eccleſiæ Catholicæ, fideique firmamento: atque hæc ſit 1. ratio cur *ſtellæ* nominantur. Secunda eſt propter humilitatem, quoniam licet in ſe ipſi maximi ſint, debent tamen minimi omnium per humilitatem videri. Sicut enim ſtellæ cum terræ magnitudinem longè ſuperent, minime nobis apparent, iuxta illud Eccleſ. 4. *Quantò magnus es humilia te.* Tertia, quia debent eſſe charitatis feruore ignei, contemplationis ſublimitate in alto poſiti, excellentis vitæ conuerſatione micantes, per boni operis perſeuerantiam fixi, & ſtabiles, ad terram per ſubditorum compaſſionem reſpicientes. Quarta, propter ordinis diſpoſitionem, & promptæ obedientiæ erga Deum alacritatē, iuxta illud Baruc. cap. 3. *Stellæ dederunt lumen in cuſtodiis ſuis, & lætatæ ſunt, vocatæ ſunt, & dixerunt adſumus, & luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit illas.* Quinta, quia, vt ait Orig. hom. 1. ſuper Gen. *Sicut ſtella ab ſtella differt in claritate, ita etiam vnuſquiſque prælatorum ſecundùm magnitudinem ſuam lumen fundit.* Sexta, quia vt ait D. Hieron. in illud Iob 9. *Qui ſtellas claudit quaſi ſub ſignaculo, ſanctorum merita, & præcipuè Epiſcoporum, quibus alij ab aliis diſtabunt, dum hîc latent quaſi ſub ſignaculo clauduntur.* Septima, quia de nocte, hoc eſt tenebricoſo huius vitæ tempore lucent, iuxta illud ad Philip. 2. *In medio nationis prauæ, & peruerſæ, inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo* Octaua, quia ſicut ſtellæ à Sole lumen recipiunt; ita prælati à Chriſto, qui Sol eſt iuſtitiæ, illuminantur, vt aliis lucere poſſint, quemadmodum docet Paulus 2. ad Cor. 3. cum ait; *Nos verò omnes reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes in eandem imaginem transformamur, à claritate in claritatem:* hoc eſt, nos non ſic, vt Moyſes, qui velatam habebat faciem, cùm populo loquebatur, ſed reuelata, detectoque vultu *gloriam Domini* tanquam ſpecula recipientes, eandem Chriſti imaginem in nobis tam clarè excipimus, vt in eandem ipſius imaginem transformari videamur, *à claritate in claritatem*, hoc eſt, tanquam nitidiſſima ſpecula imaginem à Chriſto recipientes, eandemque ſubinde in alios iacientes, videlicet *à claritate*, quam accipimus, *in claritatem*, quam emittimus per communicationem eiuſdem imaginis eiuſdemque ſplendoris emiſſionem prodeuntes: quòd verò illud *ſpeculantes* non à ſpeculatione, contemplationeque, ſed ab ſpeculis ſumendum ſit, perſpicuum eſt ex Græca dictione κατοπτριζόμενοι, quę ἀπὸ τοῦ κατόπτρου, hoc eſt, à ſpeculo deducitur: debent igitur prælati eſſe veluti ſpecula, quæ imaginem, & lucem à Chriſto acceptam in alios doctrina, & exemplo tranſmittant.

Hæretici ſydera errantia.

Eccleſ. 4.

Quibus virtutibus fulgere debeāt Epiſcopi.

Baruc. 3. 34.

Origenes.

D. Hieron. Iob. 9. 7.

Ad Philip. 2. 15.

2. Cor. 3. 18.

Epiſcopi lucem à Chriſto accepta in alios trās mittant, vt ſpecula.

2. Richard. de S. Victore.

Epiſcopus cur in manu Chriſti.

Iam illud diſquirendum, cur in dextera Chriſti appareant. Prima expoſitio eſt Rich. de S. Vict. *In manu*, inquit, *id eſt, in poteſtate Chriſti dicuntur eſſe, vt ipſo cooperante, Eccleſias ſibi commiſſas dignè poſſint gubernare:* quòd autem in dextera manu ſunt, illud ſignificat, prælatos non eſſe ad mala committenda, ſed ad bona perficienda conſtitutos: quemadmodum teſtatur Apoſtolus 2. ad Corint. 13. *Secundùm poteſtatem, quàm Dominus dedit mihi in ædificationem, & non deſtructionem.* Secunda, ad ſignificandum protectionis diuinæ præſidium, quo Chriſtus prælatos, & per prælatos Eccleſiam tuetur, eſt enim, *manus* in ſacris literis inter alia protectionis diuinæ ſymbolum, quo ſenſu D. Hilarius intelligit illud Pſalm. 54.

2. ad Cor. 13. 10.

Manus in ſacris, ſymbolum diuinæ protectionis.

D. Hilarius. Pſal. 54. 21.

Extendit

Extendit manum ſuam in retribuendo. Vnde manu extenſa magnam Dei clemen-
tiam, & beneficentiam declarat, & ita exponendum eſt illud Ezech. 2. cum ait, Ezech. 2. 9.
ſibi manum extenſam apparuiſſe, quanquam referri etiam poteſt ad manus
Chriſti in cruce expenſas: quæ incredibilem beneficentiam declarabant, iuxta
illud Eſai. 65. *Expandi manus meas tota die ad populum incredulum.* Tertia ſunt Eſai. 65.
etiam Prælati in manu Chriſti dextera, id eſt, eius poteſtati ad puniendum ſub-
iecti: perſpicuum eſt enim Chriſtum in hoc opere multa Epiſcopis minitari, ſi Prælati puniendi, ſi officio deſint.
officio ſuo deſint, quæ manus acceptio creberrima etiam eſt in ſacris literis, ve- Pſal. 37. 3.
luti Pſalm. 37. *Quoniam ſagittæ tuæ infixæ ſunt mihi, & confirmaſti ſuper me manum* Iob 19. 21.
tuam. In quem locum D. Baſil. affert in eundem ſenſum illud Iob 19. *Manus* Manus dicit etiam punitionem.
Domini tetigit me, & Sathan ipſe dixit Deo. *Mitte manum tuam, & tange omnia*
quæ habet. Et Orig. homil. 1. ſuper Pſalm. citatum. *Confirmat*, inquit, *manum* Origenes.
ſuam ſuper pueros pædagogus dum verberat. Et confirmat manum, cum verbera non leuiter D. Auguſt.
infligit. Sic etiam D. Auguſtinus interpretatur verba illa Pſalmi 122. *Sicut oculi* Pſal. 122. 2.
ſeruorum in manibus Dominorum ſuorum: ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum,
donec miſereatur noſtri. Qui ſunt, inquit, *iſti ſerui qui habent oculos in manu Domino-*
rum ſuorum? niſi qui iubentur cædi; vapulat ſeruus, ſentit plagarum dolores, attendit ad
manus Domini, quoadusque dicat, parce; in omnibus hominibus Adam vapulat, & ſic
ſunt oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum donec miſereatur noſtri: atque hoc ſenſu
manus extenſa dicit punitionem, iuxta illud Eſai. 5. *Ideo iratus eſt furor Domini* Eſai. 5. 25.
in populum ſuum, & extendit manum ſuam ſuper eum, & percuſſit eum, & conturbati
ſunt montes, & facta ſunt morticina eorum quaſi ſtercus in medio platearum: in his omni-
bus non eſt auerſus furor eius, ſed adhuc manus eius extenta. Et Hieronym. 15. *Ex-* Hieron. 15. 7.
tendam manum meam ſuper te, & interfaciam te. Et Sophon. 1. *Extendam manum* Soph. 1. 4.
meam ſuper Iudam, & ſuper habitantes Hieruſalem, & diſperdam de loco hoc reliquias
Baal.

Neque verò mirari quis debet, quod eſſe in manu dextera Chriſti, de ani- 3.
maduerſione, & ſupplicio interpretemur. Nam prætorquam quòd ratio ipſa id
poſtulet, cum multa Chriſtus prælatis in hoc opere comminetur, & quod ean-
dem ob cauſam *Gladium vtraque parte acutum ore* exeruerit, vt inferiùs dicemus,
exploratum eſt ex ſacris literis beneficij locum ducendum eſſe, quòd à Deo in
hac vita quis puniatur, vt non iniuria cum quis punitur, in dextera Dei manu Puniri à Deo in hac vita, beneficium.
eſſe exiſtimari poſſit, id quod primùm probatur ex eo, quod inter ſupplicia, quæ
Deus Hieroſolymis comminatur, vnum illud eſt præcipuum, quòd eam vrbem
ſtatuat non punire, vt habes Ezechielis 16. *Auferetur*, inquit, *zelus meus à te, &* Ezec 16. 42.
quieſcam, nec iraſcar amplius. In quem locum D. Hieronym. ſic ait. *Ex hoc perſpici-* D. Hieron.
mus grandem offenſam eſſe nequaquam curæ haberi à Deo, ſed permitti hominem ſceleri-
bus ſuis. Eundemque locum expendens Origen. homil. 8. ſuper Exodum. *Vide*, Origen.
inquit, *miſericordiam, & patientiam boni Dei, quando vult miſereri, indignari ſe dicit,*
& iraſci: ſicut per Hieremiam cap. 6. *ait. Dolore, & flagello caſtigaberis, Hieruſalem,*
vti ne abſcedat anima abs te. Hæc, ſi intelligis, miſerantis Dei vox eſt, vbi iraſcitur, &
zelatur, vbi adhibet dolores, & verbera, flagellat enim omnem filium, quem recipit, He- Hebr. 12. 6.
bræorum 12. *Vis audire indignantis Dei terribilem vocem? audi quod dicit per* Oſeam Oſeæ 4. 14.
cap. 4. *Cùm enim enumeraſſet multa nefanda, quæ Hieruſalem commiſerat, addit, non*
viſitabo ſuper filias veſtras cùm fornicantur, neque ſuper nurus veſtras cum mœchantur.
Hæc Origenes. In hanc eandem ſententiam, interpretatur D. Auguſtin. illud Origen.
Pſalmi 98. *Domine Deus noſter tu exaudiſti eos, Deus tu propitius fuiſti eis, & vlciſcens* D. Auguſt. Pſal. 98. 8.
in omnes adinuentiones, ſeu vt alij legunt *affectiones eorum. Etiam*, inquit, Auguſti-
nus, *Vindicans propitius fuiſti*, Sed multò elegantiùs ſerm. 37. de verbis Domini.

Magnæ, inquit, *miſericordiæ eſt nequitiæ impunitatem non relinquere, & ne cogatur in extremo gehennæ damnare, modo flagello dignatur caſtigare: vis noſſe nulla pœna quanta ſit pœna? Dauidem interroga qui ait* Pſal. 9. *Irritauit Dominum peccator, quare? quid vidiſti? vidi peccatorem, impunè luxuriantem, & exclamaui, irritauit Dominum peccator? quare hoc dixiſti? vide quid ſequitur. Secundum magnitudinem iræ ſuæ non quæret, ideo nempè non exquirit, quia multùm iraſcitur, parcendo cadit, ſed iuſtè cædit.* Vnde apud Eſaiam cap. 26. magni ſupplicij loco dicitur, *Miſereamur impio, & non diſcet iuſtitiam.*

Parcendo aliquando cædit Deus.

Eſai. 26. 10.

4. Quarta, ſunt prælati in manu Chriſti dextera, quia manus dextera fortior eſt, atque valentior, atque adeò eas Dei actiones ſignificat, quæ magis eius vim, ac potentiam declarant, ſicut ſiniſtra eas in quibus Dei potentia non tantopere elucet, vnde eſt illud Pſalmi 117. *Dextera Domini fecit virtutem, Dextera Domini exaltauit me.* Eſt igitur ſenſus, Deum in prælatis maiorem vim potentiæ ſuæ exercere, atque authoritatem, poteſtatiſque magnitudinem in Eccleſiæ adminiſtratione declarare. Quinta, Sunt in manu dextera, quia prælatis Deus maiora beneficia communicandi voluntatem habet, quæ cum ſubditis ipſi communicent: quia enim Deus ſponte, & ex naturæ propenſione bene facit, dicitur in dextera habere, quos fouet, quia manu dextera faciliùs vtimur: quemadmodum & puniendi voluntas per ſiniſtram, quæ minus vſui apta eſt, intelligitur, vt ſignificetur Deum quodammodo inuitum punire, ac ſponte bene facere: quo eodem ſenſu dicitur Eſaiæ 40. *Aquas pugillo, cœlos verò palmo dimetiri*: quia nimirum in cœlo largiendo eſt liberalis, ac munificus: in calamitatibus verò, quæ per *aquas* ſignificantur immittendis, admodum parcus. Vtrumque habes expreſſum Cant. 2. cum dicitur. *Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Siniſtra enim ſub capite deliteſcit, at verò dextera apparet, atque ad animam iuſti amplectendã fouendamque magis extenditur. Sexta, Sunt in dextera *ſtellæ*, id eſt, ſancti prælati, quia eis paratam habet Deus æternam felicitatem, quæ per dexteram exprimitur, ſicut & per læuam huius vitæ bona declarãtur, iuxta illud Prouerbiorum 3. *Longitudo dierum in dextera eius, in ſiniſtra illius diuitiæ, & gloria.* Sic enim vtrumque interpretatur D. Ambroſ. ſerm. 14. in Pſalm. 118. *Habent*, inquit, *propria ſua ſingula manus, bonis quidem vtraque dotata eſt dotibus, ſed læua præſentium remuneratrix eſt, dextera futurorum: poſſumus, hoc etiam de prophetia ſancti Patriarchæ Iſraël cognoſcere.* Gen. 48. *Nam cùm dexteram ſuam poſuiſſet ſuper Ephraim, ſiniſtram autem ſuper Manaſſem, & conuertere eas Ioſeph ætatum conſideratione voluiſſet, Scio*, inquit, *fili mi, ſcio, & hic erit in populos, & multiplicabitur, ſed frater iunior maior erit illo. In quo maior? Quia ſemen Ephraim eſt multitudo gentium, quæ in hoc ſeculo laborem elegit credens in Dominum Ieſum, vt conſolationem habeat futurorum. Manaſſes autem ſemen eſt populus obliuionis* (alludit ad etymon nominis) *qui proprium oblitus auctorem exaltatus ad tempus in hoc ſeculo, daturus eſt in reliquum pœnas graues, quia Deum ſuum, & Dominum denegauit.*

Manus dextera, & ſiniſtra quid in Deo.

Pſal. 117. 16.

Prælatis largius ſe communicat Deus.

Eſai. 40. 12.

Cant. 2. 6.

Prou. 3. 16.

D. Ambroſ. Pſal. 118.

Dextera manus, futurorum bonorum: læua, præſentium remuneratrix.

Gen. 48. 19.

5. Poſtremò quærat aliquis, num Angelus ſtellas has haberet manu concluſas, an eas in aperta manu cælatas oſtentaret, & quidem ſi clauſa erat manus, concinit ratio D. Hieron. ſuper illud Iob 9. paulò ante citatum, *Qui ſtellas claudit quaſi ſub ſignaculo.* Quia videlicet ſanctorum merita occulta ſunt nobis. Si autem quod probabiliùs videtur, manus erat aperta, & ſtellæ in ea quaſi cælatæ (alioquin enim Ioannes eas nec videre, nec numerare potuiſſet) poſſumus ſic interpretari, prælatos, ſeu ſanctos eſſe in manu Chriſti, ſanguine ipſius inſculptos: iuxta illud Eſaiæ 49. *In manibus meis deſcripſi te*: tùm quia Deus ſanctorum ſuorum nunquam obliuiſcitur, ſicut nemo obliuiſci poteſt eorum, quæ manu

Sancti, & prælati inſculpti in Chriſti manibus.

Eſai. 49. 16.

habet; tùm etiam quia ſanguine ſuo Chriſtus promeruit, vt in cœlum tanquam ſtellæ ibi figendæ, transferremur, tùm vel maximè ad eorum ſecuritatem exprimendam, quippe qui in manu eius ſunt, è qua nemo eas poſſit eripere, iuxta illud Ioannis 10. *Non rapiet eos quiſquam de manu mea.* Adhæc, ex eo intelligimus Chriſtum *ſtellas*, hoc eſt, cœlum, ſeu beatudinem omnibus offerre, proptereáque eas manu oſtentare; ſic omnes quodammodo inuitando, vt ad eas tanquam ad brauium currant, eáſque de manu eius lætabundi abripiant. Quò videtur alluſiſſe Paulus 1. ad Corint. 9. cùm dixit: *Neſcitis, quòd ij qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed vnus accipit brauium: ſic currite vt comprehendatis.* Et ad Philippenſes 3. *Quæ retrò ſunt obliuiſcens, ad ea quæ ſunt priora extendens meipſum; ad deſtinatum perſequor, ad brauium ſupernæ vocationis.* Imò ipſe Chriſtus hoc ipſum non obſcurè videtur indicaſſe Matth. 11. illis verbis: *A diebus Ioannis regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud:* videlicet de manu Chriſti *ſtellas* ipſas, hoc eſt, beatitudinem offerentis. Denique aduertendum eſt, Deum in lege veteri in manu non ſtellas, ſed gladium geſtaſſe, illum, inquam, circumciſionis, & alios, quibus populum illum aſſiduè perimebat: in noua autem, non gladium, ſed ſtellas manu oſtentaſſe, quia lex illa timoris erat; hæc amore, & beneuolentia continetur.

Sanctorum ſecuritas
Ioan. 10. 28.
Cœlũ omnibus offert Deus, vt brauium.
1. ad Corint. 9. 24.
Philip. 3. 13.
Matt. 11. 12.
In veteri lege gladium, in noua ſtellas in manu cur geſter Deus.

De gladio ancipiti, qui ex ore eius prodibat. Expoſitio de verbo Dei commemoratur.

Et de ore eius gladius vtrâque parte acutus exibat.

SECTIO XIIII.

ADVERTE primùm, pro eo quod Interpres tranſtulit, *Gladius vtrâque parte acutus*, haberi Græcè ῥομφαία δίστομος, quaſi dicas, *Gladius duplicis oris*: nam quoniam oris eſt cibum concidere, & abſumere, indè acies gladij στόμα, ſiue os dicitur, quòd ea parte mordeat, ſecet, & feriat: vnde Luc. 21. *Cadent in ore gladij*, Græcè πεσοῦνται στόματι μαχαίρας, quam eandem ob cauſam frons inſtructi exercitus, στόμα Græcè, latinè acies appellatur, quia eſt veluti ferri acies, perrumpens, & aperiens id in quod impellitur. Nec verò tantùm Græci, ſed etiam Hebræi aciem gladij *os* appellant: vox enim פה quæ *os* ſignificant: veluti Exod. 4. *Ipſe loquetur pro te, & erit os tuum:* ad aciem quoque gladij transfertur. Vnde eſt ille creberrimus in ſacris literis loquendi modus, *Percutere in ore gladij*, paríque ratione gladium ancipitem, gladium duo ora habentem appellant: vnde Iud. 3. pro eo, quod nos habemus, *Fecit ſibi gladium ancipitem*, eſt Hebraicè ולח שניפ יות ויע שלו ח־כ hoc eſt ad verbum, *Et fecit ſibi gladium, & ei duo ora.* Et Prouerb. 5. *Fauus ſtillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius; nouiſſima autem illius amara quaſi abſynthium, & acuta quaſi gladius biceps:* Hebraicè פהרב פיוח id eſt, *quaſi gladius orium.* Quod ad rem ſpectat, nexus huius ſententiæ cum præcedente hic eſt: Poſtquam dixerat Ioannes illum ſimilem filio hominis habere ſtellas in dextera, addit, etiam de ore eius gladium prodire, vt illud conferret fiduciam de gratia, hoc incuteret terrorem de negligentia: id quod etiam ad vniuerſos fideles referri poteſt, qui ita debent de miſericordia Dei præſumere, per quam ſe vident eſſe in dextera, vt ſimul timeant ne gladio feriantur, de dexteraque ad ſiniſtram transferantur.

1. Acies gladij cur dicatur os.
Luc. 21. 24.
Exod 4. 16.
Iud. 3. 16.
Prouerb. 5. 3.
Ita de Dei miſericordia præſumendum, vt timeamus, ne feriamur gladio.

Verbũ Dei, gladius. Ad Epheſ. 6. 17. Ad Hebr. 4. 12. D. Chryſoſt. D. Ambr. Theophyl. Oecumen. Theodoret. D. Thom. Caiet. D. Hieron. Origenes. D. Auguſt. D. Ambroſ. Theodoret. Cant. 3. 7.

Prima igitur expoſitio eſt Primaſij, Arethæ, Pannonij, Richardi de S. Victore,& communis, per hunc gladium verbum Dei intelligentium, quod Deus per Prophetas ſuos Apoſtolos, ac prædicatores loquitur: iuxta illud ad Epheſ. 6. *Galeam ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei.* Et ad Hebr. 4. *Viuus eſt ſermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti:* qui locus quamuis ad literam intelligendus ſit de Verbo ipſo increato; quemadmodum interpretatur D. Chryſoſtomus, D. Ambroſius, Theophylactus, Theodoretus, Oecumenius, D. Thomas, Caietanus, & alij in eum locum: & præterea idem D. Ambroſius lib. 4. de Fide, cap. 3. & D. Hieronymus in cap. 66. Eſaiæ: & perſpicuum eſt ex ipſo contextu: ſubditur enim, *Non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius; omnia autem nuda, & aperta ſunt oculis eius.* Tamen de Verbo creato eundem locum acceperunt Origenes Homil. 13. ſuper Numeros. D. Auguſtinus Epiſt. 58. & lib. 20. de Ciuit. cap. 21. & D. Ambroſius lib. 3. de Virginibus. & Interpretes citati in hunc locum Apocalypſis. Eandem gladij ſimilitudinem de verbo Dei intelligit Theodoretus, & agnoſcit in illis verbis Canticor. 3. *Lectulum Salomonis ſexaginta ambiunt de fortiſſimis Iſrael, vnuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum.* Vbi obſeruat, huiuſmodi viros binos geſtare gladios, vnum ſuper femur, in manu alterum. Vnum videlicet reprehenſionis, & alterum intelligentiæ. Illum in promptu ad coarguendum, hunc myſticum, & tanquam in vagina reconditum ad myſteria peruestiganda. De verbo etiam Dei

Philo Iud. Geneſ. 22. Num. 22. 19.

intelligit gladium cherubicum ante paradiſi oſtium Philo Iudæus lib. de Cherubim, & flammeo gladio. *Sermo,* inquit, *flammeus gladius dicitur, quia feruens eſt, & igneus, nunquamq; moueri deſinit, properans ſemper expectando bona, fugiendoq; contraria. An non vides quòd & ſapiens ille Abraham, quando incepit iuxta Deum metiri omnia, nihil creaturæ tribuens, accepit ad ignei gladij ſimilitudinem, ignem, & gladium:* Geneſ. 22. *reſecare, & exurere quicquid mortale habebat cupiens, vt expedita cogitatione ſublimis ad Deum euolaret. At Balaam ille, id eſt, vanus populus, inducitur inermis deſertor militiæ, & belli imperitus: ſic enim alloquitur aſinam, hoc eſt, brutum vitæ propoſitum, cui omnis inſipiens inſidet; ſi gladium haberem, iam te transfixiſſem. Numer.* 22. *Gratia maxima conditori, qui ſciens imprudentiæ rabiem, non dedit tanquam furenti gladium, verbis videlicet facultatem, ne quoſcumque obuios magna clade conficeret.* Hæc ille.

3\. Philo Epiſc. Carpathius. Pugnatores fortiſſimi, qui. 2 Tim. 2. 15. Inutilia reſecanda in cõcionando.

Alter Philo Epiſcopus Carpathius, tractatu ſuo in Cantica, & refertur in Appendice Bibliothecæ Sanctorum Patrum, in hanc etiam ſententiam interpretatur locum Canticorum paulò antè citatum de fortibus Iſraël, qui lectulum Salomonis ambiunt. *Quicunque,* inquit, *verbum Dei corde, & opere complent, hi ſunt fortiſſimi pugnatores, hi ſunt, qui in manibus ſuis, hoc eſt, rectis operibus propriæ conſcientiæ gladium ſuum tenent, non alienum: non enim alienis precibus ſolummodò præſidunt, ſed carnem ſuam cum vitijs omnibus, & concupiſcentiis mactant, ob idq; enſem ſuper femur ſuum tenere dicuntur: nam femur carnis illecebras, & voluptates ſignificat.* Atque ad hanc gladij appellationem videtur alluſiſſe Paulus 2. ad Timoth. 2. *Sollicitè curare ipſum probabilem exhibere Deo, operarium inconfuſibilem, rectè tractantem verbum veritatis:* vbi pro *Rectè tractantem*, eſt Græcè ὀρθοτομοῦντα, hoc eſt, rectè ſecantem: commonetúrque Timotheus, vt in prædicando Dei verbo, inutilia, & aliena ac ſuperuacanea reſecet, eodem ipſo verbo Dei quaſi gladio: ducitur enim metaphora à gladio, quo inutilia reſecantur, id quod maximè debet curare Concionator, vt rectè concionem ſecet, ac diuidat, reſecando ſuperflua, leuia, ridicula, minùs grauia, denique omnia, quæ cum concionandi muneris maieſtate non conſentiunt.

Porrò

Porrò eſt hic gladius vtraq; parte acutus. Primò propter duplex teſtamentum, in quo Dei verbum continetur, vt interpretatur D. Auguſt. lib. 20. de Ciuitate Dei cap. 21. Secundò ex Richard. de S. Vict. quia in teſtamento veteri vitia carnalia, in nouo autem etiam ſpiritualia amputauit. Tertiò, quia foris in nobis luxuriam amputat carnis, & intus malitiam reſecat cordis. Quartò, quia in his, qui contemnunt quæ præcipit, corpus & animam punit. Quintò, quia bonos à malis, maloſque à bonis diſcernit, & ſingulis tribuit, quod merentur. Sextò, & poſtremò, ex Hugone Cardinal. quia modo ſcindit bonos, qui ſe hic puniuntur iudicij timore, ne poſteà æterno ſupplicio puniantur: & in futuro ſcindet malos cruciatibus ſempiternis.

D. Auguſt. Richa. Vict.

Hugo card.

Secunda gladij ancipitis de generali iudicio interpretatio.

SECTIO XV.

SECVNDA expoſitio eſt Ruperti, per hunc gladium intelligentis extremum, & generale iudicium iuxta illud Deuteron. 32. *Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea.* Quo loco poſterior pars priorem explicauit, vt Dei gladium iudicium eius eſſe intelligeremus. Hic igitur iudicij gladius vtraque parte acutus, tunc de ore eius exibit, hoc eſt vtramque partem dexteram ſcilicet, & ſiniſtram pro cuiuſque meritis efficaciter diiudicabit, atque diſcernet: exitus gladij ad dexteram hic erit: *Venite benedicti Patris mei:* hoc namque dicto gladius eius ita carnes deuorabit, vt iam non ſit caro, & ſanguis, ſed ſint omnes carnis corruptione exuti, indutique in corruptionem, & immortalitatem, miroque modo permanente natura, in alteram gloriam permutati. Exitus eiuſdem gladij ad ſiniſtram hic erit. *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum.* Vtrinque ſic erit efficax ille gladius, vt malos diuidat à bonis, illos mittens in ſupplicium æternum, hos in gloriam ſempiternam; ita vt ſemel ab inuicem diuiſi non poſſint vltra permiſceri, & quidem rectè *gladio ancipiti*, hæc diuiſio comparatur, quia vtrique tàm bonis, quàm malis erit illud iudicium formidabile, vt vtrique videantur gladij aciem, & diuiſionem perhorreſcere, quemadmodum idem Rupertus eleganter obſeruauit, dum Salomonis thronum, de quo agitur tertio Regum 10. & 2. Paralip. 9. myſticè explicaret, expenderetque duos illos leones in vtraque throni parte efformatos, qui lib. ſuo 3. in libros Regum cap 31. *Fecit Rex Salomon thronum de ebore grandem. Quis*, inquit, *eſt iſte thronus tam grandis, tam mirabilis, niſi altitudo maieſtatis in illo die nouiſſimo magni, & tremendi iudicij: grandis thronus eſt, quia grande iudicium expectamus. Eſt autem thronus ex ebore, quia iudicium ex puritate conſtabit iuſtitiæ. Auro veſtitur quia nimirum aurea Diuinitatis iuſtitia reuelabitur; ſex ille habebat gradus, quia ſex ſententiis iudicium perficietur. Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare: ſitiui, & non dediſtis mihi potum; hoſpes eram, & non collegiſtis me: Nudus, & non cooperuiſtis me: Infirmus, & non viſitaſtis me: In carcere, & non veniſtis ad me. Matthæi 25. Duæ manus hinc atque indè, duo ſunt tenores, hinc iuſtitia, inde miſericordia. Duo leones iuxta manus ſingulas, quia vtrobique fortis, atque formidabilis erit iudicij veritas. Etenim à ſiniſtra omnis iniquus condemnabitur, & à dextra iuſtus vix ſaluabitur* 1. Petr. 4. *Duodecim leunculi ſuper ſex gradus ſtantes, duodecim ſunt Apoſtoli. Poſt hunc thronum Salomonis, id eſt, pacifici regis Chriſti & gloria, & diuitiæ ſunt in domo eius tanta copia, quanta ſcriptura præſens ſignificare non ſufficit. Vnde ſubditur, non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis, fecitque vt tanta eſſet abundantia argenti in Hieruſalem quanta, & lapidum, quia*

1. Rupertus. Deut 32 41. Sentẽtia generalis iudicij, gladio comparatur.

Rupertus. 3. Reg. 10. 2. Paral 9. Chriſti maieſtas ad iudicium venientis.

Mat. 25 35.

1. Pet. 4 18. Apoſtoli in extremo iudicio, leunculi.

peracto iudicio in diebus illis æternitatis nullius pretij reputabitur argentum, quia nimirum prophetiæ euacuabuntur , & linguæ ceſſabunt, nullus iam mittetur ad prædicandum , ſed omnes perfecti, in omnibus abundabit puriſſimum charitatis aurum. Hactenùs Rupertus , Vbi vides (quod erat noſtrum inſtitutum) vtranque iudicij partem , tàm quæ ad miſericordiam , quàm quæ ad iuſtitiam pertinet, eſſe terribilem , atque formidabilem, & propterea per duos leones expreſſam , quibus Salomonis manus ſuperponebantur , id quod etiam hoc loco per vtramque gladij aciem declaratur.

2. Illud myſterio non vacat, quod *gladius* in ore ſit , non ad latus accinctus, vt conſuetudo geſtandi gladij poſtulare videbatur : & quamquam ea ſtatim ratio ſuccurrat, cùm hic gladius myſticus ſit, ſiue verbũ Dei in vniuerſum iuxta priorem expoſitionem, ſiue Chriſti iudicis in extremo iudicio ſententia, iuxta poſteriorem, ſignificans rectè in ore geſtari, cùm vtrumque ore proferatur: Tamẽ pro illuſtriori huius rei cognitione aduertendum eſt, Chriſtum triplici modo geſtare gladium. Primò accinctum, ſecundò in ore, tertiò in manu. Accinctum quidem, Pſalm. 44. *Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſimè.* In ore , hoc loco. Denique in manu Pſalm. 7. *Niſi conuerſi fueritis gladium ſuum vibrauit , arcum ſuum tetendit , & parauit illum* : Quo ſignificatur Dei in puniendo progreſſus. Primùm enim habet gladium accinctum, oſtendendo potentiam, vt terreat; deinde gladium in ore ponit , comminando , vt deterreat. Denique cum neutrum ſufficit, gladium vagina exuit, ac vibrat, vt percutiat; iuxta illud Exodi 15. *Euaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea.* Et Ezechiel. 5. *Gladium euaginabo poſt eos.* Vnde rectè dicitur *exibat*, ſeu vt eſt Græcè ἐκπορευομένη, hoc eſt, procedens ab ore ſcilicet ad manum, vt Dei in puniendo quidem quaſi progreſſus indicetur. Exibat enim gladius ab ore , quaſi progrediens , vt inde eum manus ad vibrandum , ac percutiendum arriperet. Atque hæc ſit prima ratio , cur in ore gladius apparuerit. Secunda eſt, rectè ſtellas quidem in manu, gladium autem in ore habet : quia ad benefaciendum eſt, quàm ad puniendum propenſior , atque adeò ferè ſupplicia comminatur, & loquitur, beneficia autem te ipſa impertitur, & confert : vnde de ſponſi manibus dicitur, Canticorum 5. *Manus eius tornatiles, aureæ, plenæ hyacinthis*, ſeu vt Doctores Hebræi tráſferunt, *manus eius orbes aurei:* & eſt ſenſus, manus eius veluti ſphæræ aureæ ſunt, quæ in orbem continuò per beneficentiam feruntur , ſuarumque gratiarum lucem , & influxum communicant mortalibus , quemadmodum ex orbium cæleſtium motu pendet rerum inferiorum conſeruatio. Quod verò ſubditur, *plenæ hyacinthis*, idem ſignificat : eſt enim hyacinthus lapis pretioſus, quare manus eius plenæ ſunt hyacinthis, id eſt, pulcherrimis, & pretioſiſſimis gratiarum lapillis, quos continent, & hominibus ſubinde ſpargunt. Huic eidem expoſitioni concinit editio vulgata, cum ita habet; *Manus eius tornatiles*, hoc ſenſu: virtus Dei rerum omnium effectrix , eiuſque munificentiſſima natura tornatilis eſt , propter ſummam in operando , & benefaciendo celeritatem (eſt enim tornatoria ars velociſſima) tum etiam propter rectitudinem, quam in agendo retinet , eſt enim eadem ars maximè certa, circinus enim ille, cui affixa ſunt ea, quæ torno elaborantur, eſt veluti norma eorum, quæ efficiuntur, iuxta illud Eſaiæ 44. *In circino tornauit illud.* Cum è contrario ea, quæ fiunt ſcalpello, ſæpius ſint ad regulam reuocanda. Eſt ergo Deus in operando rectiſſimus, & quaſi torno ſua opera elaborat, iuxta illud Geneſ. 1. *Vidit Dominus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona: aureæ* verò dicuntur, quia in diuinis operibus Dei munificentia mirificè reſplendet , qua opum ſuarum theſauros liberaliter omnibus diſtribuit.

[Margin: Quot modis gladium Chriſtus geſtet. — Pſal. 44. 4. — Pſal. 7. 13. — Dei in puniendo progreſſus. — Exod. 15. 9. — Ezec. 5. 12. — Chriſtus ad benefaciendum, quàm puniendum propenſior. — Cant. 5. 14. — Dei in operando, & benefaciendo celeritas. — Eſai. 44. 13. — Gen. 1. 31.]

Eandem

Eandem igitur ob cauſam ſtellas hîc in manu habet, quas omnibus offert; 3.
gladium autem, ideſt punitionem in ore, quia fere comminationibus mortales Comminationibus
perterrefacit, ac non ita frequenter gladium ad manum transfert, id quod non mortales
obſcurè ſignificatur Pſal. 7. Cum dicitur. *Niſi conuerſi fueritis, gladium ſuum vi-* perterrefacit Deus.
brauit, arcum ſuum tetendit, & parauit illum, & in eo parauit vaſa mortis, ſagittas ſuas Pſal. 7. 13.
ardentibus effecit. Vbi omnia vides eſſe præparationes ad prælium, remque omnem
in poliendo, & probando, gladio, & in ſagittis veneno imbuendis verſari,
neminem enſe percuti, in neminem ſagittam iaci, quæ eſt elegans obſeruatio
D. Baſil. in comment. eius Pſal. *Comminatorius*, inquit, *ſermo eſt, non ſtatim minatur* D. Baſil.
*vulnera, plagas, mortes, ſed armorum vibrationem, veluti præparationem quandam ad
vltionem intentat: quemadmodum ergo qui arma abſtergunt, ac poliunt, pugnæ mox ineundæ
acrem affectum, & alacritatem ſignificant, ſic & ſermo hic Dei motum ad vltionem
oſtendere volens, gladium illum vibrare dixit.*

Tertia ratio, habet in ore gladium, ob eam cauſam, quam ſupra ex Ruperto 4.
attulimus: quia verbum Dei ſententiam ferentis in die iudicij inſtar gladij feriet,
percutietque impios. Maiori enim haud dubiè, acerbiorique doloris ſenſu
afficientur damnati, cum audient, *Ite maledicti in ignem æternum*, quàm ſi acutiſ- Sententia
ſimo gladio medij ſecarentur: vnde meritò Bernard. tract. de diligendo Deo, & reproborum
ſerm. 3. in Pſal. 90. illam Chriſti in damnatos ſententiam, verbum aſperum ap- acerbiſſima.
pellari exiſtimauit eodem Pſalmo, cum dicitur, *Ipſe liberauit me de laqueo venantium,
& à verbo aſpero*. Quarta, & poſtrema, ad ſignificandam Chriſti diuinitatem,
quippe qui poteſtatem, quæ per gladium ſignificatur, vel in ipſo ore, id eſt
verbis habeat; ea enim eſt Dei poteſtas, vt ſolo verbo omnia poſſit efficere, iuxta
illud Pſal. 34. *Ipſe dixit, & facta ſunt, mandauit & creata ſunt*. Quem locum expen- Pſal 32. 9.
dens D. Ambroſ. lib. 1. Hexam. cap. 9. ſuper illud, *Fiat lux, & facta eſt lux. Non* D. Ambroſ.
ideo, inquit, *dixit vt ſequeretur operatio, ſed dicto abſoluit negotium. Vnde pulchrè dauidicum
illud, dixit, & facta ſunt, quia dictum impleuit effectus*. Idem ſignificauit Paulus Dicere Dei,
ad Hebr. 1. cùm dixit. *Portans omnia verbo virtutis ſuæ*. Itaque dicere Dei facere facere eſt.
eſt: vnde eo ipſo quod benedicit alicui, ei benefacit; imò eius benedictio nihil Hebr. 1. 3.
aliud eſt, quàm beneficentia: quemadmodum eſt perſpicuum ex Gen. 1. cùm Geneſ. 1. 5. &
dicitur: *Benedixit eis*, ideſt piſcibus, & auibus dicens, *Creſcite, & multiplicamini*: 28.
& homini etiam benedixit dicens, *Creſcite, & multiplicamini*: quibus locis *benedixiſſe*,
nihil aliud fuit, quam, generandi potentiam contuliſſe.

Cur facies eius ſimilis dicatur Soli, cùm lucet in virtute ſua.

Et facies eius, ſicut Sol lucet in virtute ſua.

SECTIO XVI.

GRæcè eſt, καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ, ὡς ἥλιος φαίνει ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ, quanquam verò ὄψις 1.
non ſolùm faciem, ſed etiam oculum, & aſpectum ſignificet, hîc tamen
pro facie ponitur, cùm iam de oculis dictum ſit: Illud autem *In virtute*, ſeu vt
eſt Græcè ἐν τῇ δυνάμει, hoc eſt, in potentia, & fortitudine, ſolem ſignificat cùm
maximè lucet, hoc eſt, cum nobis in meridie fulgentiſſimus apparet: itaque
facies Chriſti dicitur ſimilis ſoli, cùm lucet in virtute ſua, hoc eſt ſplendiſſi- Facies Chriſti, diuinitas.
ma, & inſtar lucidiſſimi ſolis irradians, in quam nemo poſſit fixo obtutu ocu-
lorum aciem intendere, quin eximio eius ſplendore præſtringatur. Sed iam
quid *facies* hoc loco ſignificet, explicandum. Primùm igitur Richardus

de S. Victore ad diuinitatem Chriſti refertur:ratione enim diuinitatis facies Chri-
ſti pulcherrima eſt, vt meritò maximæ,quæ reperiri poteſt:claritati comparetur,
id eſt claritati Solis *cum lucet in virtute ſua*, id eſt, cum circa meridiē illuſtri cœlo
fulgentiſſimus apparet. Secundò, Primaſius ſplendorē hunc manifeſtam Chriſti
in carne præſentiam interpretatur, quæ Soli propter ortum, & occaſum, & re-
petitum ortum confertur, quòd videlicet Chriſtus natus ſit, & obierit, & rurſus
Beda. reſurrexerit. Tertiò, ſecundum Bedam, quia in die iudicij fulgentiſſimus appare-
bit Chriſtus Dominus, eiuſque facies Solis ipſius ſplendorem longè ſuperabit.

2. Pro cuius rei maiori intelligentia ſciendum eſt, maximam futuram eſſe cla-
Matt. 13. 43. ritatem glorioſorum corporum, iuxta illud Matth. 13. *Tunc iuſti fulgebunt ſicut Sol*
Claritas cor- *in regno Patris eorum.* Et Iudic. 5. *Qui diligunt te, ſicut Sol in ortu ſuo ſplendet, ita ruti-*
porum glo- *lant.* Solem autem tunc multò fulgentiorem futurum, quàm nunc eſt perſpicuū
rioſorum.
Iudic. 5. 31. videtur ex Eſai. 30. *Erit lux Lunæ ſicut lux Solis, & lux Solis erit ſeptempliciter ſicut*
Eſai. 30. 26. *lux ſeptem dierum, in die qua alligauerit Dominus vulnus populi ſui,* Ex quo loco euinci
Gloſſa. videtur, Solem, & Lunam, ac reliqua aſtra incrementum lucis acceptura. Gloſſa
in locum citatum Eſai. ait: *Solem, & Lunam propter peccatum primi hominis mul-*
tum de ſuo lumine amiſiſſe; in fine autem mundi eaſdem, lucem illis eſſe reſtituendam: at-
que adeò illud, *ſeptempliciter*, eum ſenſum efficere, vt reſtituenda ſit Soli lux ea,
Claritas So- qua ſeptem illis diebus ante hominis lapſum fulgebat. Verùm non puto pro-
lis & Lunæ babile Deum Soli, ac Lunæ propter peccatum hominis aliquid luminis ade-
in fine mun- miſſe, quia non legimus Solem & Lunam fuiſſe maledicta. Quare exiſtimamus
di. locum Eſaiæ ad literam, vt verba ſonant, eſſe accipiendum, quòd nimirum
tunc Luna tantum ſit ſplendorem habitura, quanto nunc fulget Sol; Sol au-
tem ſeptuplo luminis exceſſu lucem Lunæ ſuperaturus: qua in re nobiſcum
D. Hieron. ſentit D. Hieron. in hunc locum Eſaiæ, & D. Thom. quem immeritò Michael
D. Thom. de Palatio non de ſua, ſed aliorum ſententia loqui arbitratur, vt ſuam poſſet
Michael de liberius aſtruere; Solem videlicet, & Lunam fulgentiora futura non ob aliquam
Palatio. luminis acceſſionem, ſed quia deficientibus vaporibus, & nubibus ſplendidiùs
rutilabunt. Ex his iam intelliges quantam claritatem corpus Chriſti habiturum
ſit, cum fulgentius longè ſit, quam futura ſint reliqua glorioſa corpora, quæ
Splendor fa- tamen Solis inſtar fulgebunt, vt paulò ante diximus, atque adeò quando ſplen-
ciei Chriſti dore eius facies in iudicio coruſcabit, vt rectè à Ioanne Soli comparetur, *cum*
in iudicio, *lucet in virtute ſua.*
quantus.

3. Quartò, dicitur Chriſti facies Solis ſimilis ad Moyſis, hoc eſt, legis veteris
diſcrimen: habuit enim Moyſes cornutam, inſtar bicornis Lunæ faciem, quem-
Exod. 34. 30. admodum refertur Exod. 34. quæ ratio eſt Ioachimi Abbatis. *Non ſicut quon-*
dam, inquit, *Moyſes habere ſimilitudinem Lunæ Chriſti facies viſa eſt; ſed potius ſimili-*
Pſal. 18. 5. *tudinem luminaris maioris, vt ille eſſe demonſtraretur;* de quo dixit Regius vates Pſal.
Arnobius. 18. *In ſole poſuit tabernaculum.* Concinit huic expoſitioni Arnobius, qui de lege
Pſal. 135 7. veteri, & noua, illud Pſal. 135. interpretatur: *Fecit duo luminaria magna, luminare*
Lex noua, & *maius, & luminare minus, Solem in poteſtatem diei; Lunam, & ſtellas in poteſtatem noctis,*
vetus, lumi- *Fecit*, inquit, *luminaria duo magna, vnum in die noui teſtamenti, quod ſicut Sol radiat*
nare maius, *in lumine agentibus: aliud in nocte iudaica conuerſantibus. In nouo enim aperte, quod le-*
& luminare *gitur, ſicut in die, in ipſa litera perluſtratur a Chriſto, qui eſt Sol verus iuſtitiæ. In veteri*
minus. *autem ſub litera tegmine quaſi in nocte poſitum, à Luna, id eſt, ab Eccleſia manifeſtatur:*
ipſa enim Luna eſt, quæ creſcit in ſanctis, decreſcit in peccatoribus: lucet in tenebris igno-
Lunæ com- *rantiæ poſitis, habet & ſtellas in gradibus ſuis, aliter enim lucet in Epiſcopo, aliter in*
paratur Ec- *Presbytero, aliter in Diacono.*
cleſia.

4. Quintò, lucet facies Chriſti ſicut Sol comparatione Eccleſiæ, quæ Luna eſt,
& quæ

& quæ à Chriſto tanquam à Sole lumen mutuatur. Pro cuius rei maiori expoſitione ſciendum eſt Eccleſiam comparari Lunæ, quemadmodum docuit Arnobius paulò ante citatus, & D. Auguſt. Epiſt. 119. ad Ianuarium cap. 5. ſuper Eccleſ. 27. *Sapiens ſicut Sol permanet: ſtultus autem ſicut Luna mutatur.* Sed multò luculentiùs idem docet in Pſal. 10. ſuper illa verba: *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt ſagittas ſuas in pharetra, vt ſagittent in obſcuro* (ſeu vt habent Septuaginta ἐν σκοτομήνῃ, id eſt, in obſcura Luna) *rectos corde.* Vbi docet Auguſtinus Eccleſiam appellari Lunam, quia ex parte ſpirituali lucet, ex parte autem carnali obſcura eſt, (ſicut Lunæ globus ſemper partim lucet, partim autem eſt obſcurus) & aliquando ſpiritualis pars in bonis operibus apparet hominibus: aliquando verò in conſcientia latet, & Deo tantummodo nota eſt, ſicut contingit, cum oramus in corde, & quaſi nihil agere videmur, dum non ad terram, ſed ſurſum cor habere iubemur ad Dominum. Igitur *non vno modo*, inquit Auguſtinus, *obſcura Luna dici poteſt, nam & cùm finitur menſtruis curſibus, & cùm eius fulgor nubilo interpolatur, & cum plena deficit, dici poteſt obſcura Luna*: quare poteſt de perſecutionibus martyrum intelligi, quod ſagittare voluerint in obſcura Luna *rectos corde*: ſiue adhuc in Eccleſiæ nouitate, quia nondum terris maior effulſerat, & Gentilium ſuperſtitionum tenebras vicerat, ſiue linguis blaſphemorum, & nomen Chriſtianorum male diffamantium quaſi nebulis obtegeretur, videri perſpicua Luna non poterat: ſiue ipſorum Martyrum cædibus, & tanta effuſione ſanguinis tanquam illo defectu & obſcuratione, qua cruentam faciem Luna videtur oſtendere, à nomine Chriſtiano deterrebantur infirmi. Illud etiam Abacuch. 3. quod iuxta Septuaginta habet. *Eleuatus eſt Sol, & Luna ſtetit in ordine ſuo.* Sic de Aſcenſione Domini interpretatur Auguſt. lib. 18. de Ciuit. cap. 32. *Aſcendit Chriſtus in cælum, & ordinata eſt Eccleſia ſub rege ſuo.* Eandem Lunæ ſimilitudinem perſequitur D. Greg. lib. 7. Moralium cap. 10. vbi locum Abacuch citatum, eodem modo cum Auguſtino intelligit ſuper illa verba Iob 25. *Ecce Luna non ſplendet, & ſtellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius: Quia*, inquit, *nec ſancta Eccleſia virtute propria tot miraculis emicat, niſi hanc præuenientis gratiæ dona perfundant, nec ſingulorum bene viuentium mentes à peccatorum maculis mundæ ſunt, ſi remota pietate iudicentur.* Ad Eccleſiam etiam refert illud Pſalm. 8. *Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum tuorum, Lunam, & ſtellas, quæ tu fundaſti.* Homil 13. ſuper Ezech. *Solem*, inquit, *nominare voluit, quia videlicet ipſi æterno Soli loquebatur, de quo ſcriptum eſt*, Malach. 4. *Vobis autem qui timetis Dominum, orietur Sol iuſtitia*, de quo reprobi in fine dicturi ſunt: *Sol iuſtitiæ non ortus eſt nobis.* Sap. 5. Hic enim ſol non ſolum ſolem, Lunam, & ſtellas corporaliter, ſed etiam Lunam Eccleſiam, & ſtellas, homines ſanctos ſpiritualiter fecit. Denique D. Hieron. in cap. 66. Eſaiæ affert pro Eccleſia illud Cant. 6. *Quæ eſt iſta, quæ progreditur quaſi aurora, pulchra vt Luna, electa vt Sol?* Additque Lunam Eccleſiam appellari, quia pace, & perſecutionibus creſcit, atque decreſcit, & oppreſſa tentationum tenebris, rurſus priſtinum lumen aſſumit, habetque ſplendorem à Sole iuſtitiæ. Cum igitur Eccleſia Luna ſit, rectè Chriſtus Soli comparatur, qui eam illuminat, implet, perficit, & pulchram, ſpecioſamque reddit.

Eccleſia lumen mutuatur à Chriſto.
Arnobius.
D. Auguſt.
Eccleſiaſtic. 17. 12.
Pſal. 10. 2.
Septuagint.
Eccleſia partim lucida: partim obſcura ex Auguſt.
Abacuch. 3.
Auguſt.
D. Greg.
Iob. 25. 5.
Pſalm. 8. 4.
Malach. 4. 2.
Sap. 5. 6.
D. Hieron.
Cant. 6. 9.
Et perſecutionibus, & pace creſcit Eccleſia.

5. Sextò, Faciem Chriſti, eius iracundiam, & indignationem poſſumus accipere, iuxta illud Gen. 4. *Egreſſus eſt Cain à facie Domini.* Cùm enim Chriſtus hac viſione ſe Eccleſiæ gubernatorem demonſtret, par erat, vt ad bonos commonendos, ne incidentium calamitatum, quæ hoc opere prædicantur, magnitudine, animo conciderent, arbitrantes non poſſe ſe tantam Dei iram, & indignationem ſuſtinere faciem ſuam, hoc eſt, iram ſuam inſtar Solis pulchram, &

Gen. 4. 16

N 3 amabi-

amabilem, atque amoris pleniſſimam eſſe declararet. Hæc igitur eius facies eſt ſicut Sol lucens in virtute ſua; quia etiam ipſa Dei ira, & indignatio amore ſplendet, quippe qui iraſci non nouit, quin vel in ipſa indignatione argumenta amoris exhibeat, quemadmodum teſtatur Abacuch ca. 3. dicens. *Cum iratus fueris miſericordiæ recordaberis.* Et Pſalm. 76. Regius vates: *Nunquid obliuiſcetur miſereri Deus, aut continebit in ira ſua miſericordias ſuas?* In quem locum Theodoretus obſeruat verbum illud, *Continebit*, hoc ſenſu, *Non claudet miſericordiæ fontes, quodam veluti pariete iræ*: vſque adeò autem ſuam iram Deus miſericordia temperat, vt ſi vnum inferat ſupplicium, duplicem conferat miſericordiam: quemadmodum eleganter expendit D. Ambroſius oratione de obitu Theodoſij, in locum illum Pſalm. 114. *Miſericors Dominus, & iuſtus; & Deus noſter miſeretur. Bis*, inquit, *miſericordiam poſuit, ſemel iuſtitiam, in medio iuſtitia eſt gemino ſepto incluſa miſericordiæ; ſuperabundabant enim peccata, ſuperabundet ergo miſericordia; apud Dominum omnium virtutum abundantia eſt.* Poſtremò, *facies* iudicium ſignificat diuinum, iuxta illud Heſter 1. *Egrediatur edictum à facie tua*, id eſt, à iudicio tuo. Eſt ergo facies eius ſicut Sol, quia Chriſtus nunquam ſine amore iudicat: cùm enim noſtra merita remunerat, vltra condignum præmia largitur: quemadmodum ſignificauit Apoſtolus ad Romanos 8. cùm dixit: *Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis*: & è contrariò, cum in crimina noſtra animaduertit, citra condignum punit, iuxta illud Pſalm. 102. *Non ſecundum peccata noſtra fecit nobis: neque ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis.*

Iraſci ſine amoris argumento neſcit Deus. Abac. 3. 2. Pſal. 76. 10. D. Ambroſ Theod. Pſal. 114. 5. Heſter. 1. 9. Iudicat cum amore Chriſtus. Ad Rom. 8. 18. Pſal. 102. 10.

Cur Ioannes cecidit ad pedes eius, tanquam mortuus.

Et cum vidiſſem eum, cecidi ad pedes eius, tanquam mortuus.

SECTIO XVII.

1. Ezech. 2. 1. NON ſuſtinuit Ioannes tantam eius, qui ſibi apparuit, maieſtatem, ſed ita perterritus eſt, atque cohorruit, vt ad eius pedes penè exanimatus ceciderit: idem accidit Ezechieli, cùm admirabilem illam quatuor quadriformium animalium viſionem conſpexit, vt ipſemet teſtatur cap. 2. *Hæc*, inquit, *viſio ſimilitudinis gloriæ Domini, & cecidi in faciem meam*: quod etiam Danieli contigit, cum ei vir ille veſtitus lineis, fereque huic, quem Ioannes vidit, ſimilis apparuit, vt habes apud eundem Danielem cap. 10. *Ego*, inquit, *relictus ſolus vidi viſionem grandem hanc, & non remanſit in me fortitudo, ſed & ſpecies mea immutata eſt in me, & emarcui, nec habui quicquam virium, & audiui vocem ſermonum eius, & audiens iacebam conſternatus ſuper faciem meam, & vultus meus herebat terræ*: quam in Daniele, aliiſque Prophetis mentis conſternationem D. Chryſoſt. homil. 3. de incomprehenſibili Dei natura, hac ſimilitudine declarat, *Quemadmodum*, inquit, *vbi auriga perterritus habenas amiſit, equi præcipites feruntur, & currus diſtractus labefactatur, ſic prorſus euenire animo ſolitum eſt, quoties magno ſtupore occupatur; quippe qui pauidus ſuo deeſt officio, ac veluti quaſdam habenas ſuas actiones amittit, membráque ereptis ſenſibus deſerit, quæ protinus frigent, & corruunt.* Nimirum diuinæ maieſtatis ſplendorem, & magnitudinem mortalium corda non ſuſtinent: quod mirum videri non debet, cùm vel ipſi ſeraphici ſpiritus in diuinæ maieſtatis præſentia, præ quodam veluti ſtupore, in contemplatione, admirationeque tam eximiæ magnitudinis defixi facies ſuas pennis legantur obtegere. Eſai. 6. quem

Daniel. 10. 8. D. Chryſoſt. Splendorem diuinæ maieſtatis mortalium corda non ſuſtinent. Eſai. 6.

quemadmodum ex L X X. Interpretibus intellexit D. Chryſoſtomus loco citato, & Homil. 2. de verbis Eſaiæ: licet enim editio vulgata, quæ verior eſt, & omninò ſequenda, ipſius Dei in throno conſidentis faciem, ac pedes à Seraphim velari doceat, cùm ita habet: *Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, & eleuatum, & ea quæ ſub ipſo erant, replebant templum: Seraphim ſtabant ſuper illud, ſex alæ vni, & ſex alæ alteri: duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius:* tamen D.Chryſoſtomus, quod à L X X. abſolutè dicitur, ϗ ταῖς μὲν δυσὶ κατεκάλυπτον τὸ πρόσωπον, ταῖς δὲ δυσὶ κατεκάλυπτον τοὺς πόδας, id eſt, & duabus velabant faciem, & duabus velabant pedes; ad facies, pedeſque Seraphim retulit. Tum verò Homil. 2. de verbis Eſaiæ ait, *Seraphim auertunt facies, aláſque vice murorum obiiciunt, non ferentes radios illinc proficiſcentes.* Et Homil. 3. de incomprehenſibili Dei natura: *Dic quæſo*, inquit, *quamobrem alas prætendunt, & ſuas operiunt facies? quid aliud dixeris cauſæ, quàm ſplendorem è ſolio illo procurſantem, & fulgur proſiliens ferre non poſſe?* Germana igitur, & literalis ratio, cur Ioannes penè exanimatus, & inſtar mortui concidit, ea eſt, quoniam eximium viri illius ſplendorem, maieſtatemque ferre non potuit. Reliquæ omnes rationes, quæ à Doctoribus hunc in locum afferuntur, ferè myſticæ cenſendæ ſunt: veluti cùm Richardus de S. Victore id humilitati Ioannis aſcribit, qui videlicet in præſentia diuinę magnitudinis, ſuam magis exiguitatem, vilitatemque intellexit. *Mens humana*, inquit, *quantò perfectiùs inuiſibia bona cognoſcit, tantò ampliùs ipſa ſibi vileſcit: & quantò ſublimius Creatoris potentiam contemplatur, tantò magis apud ſemetipſum humiliatur.*

D.Chryſoſt.

Facies ſuas cur velarent Seraphim.

2. Nec verò corruit omninò mortuus, ſed *tanquam mortuus*, quia ex diſcretione mens humana in contemplatione Conditoris ita ſe gerere debet, vt dum admiranda conſpicit, ſe quidem de imperfectione ſua per timorem humiliter, non per deſperationem præcipitet, & ſic humiliationis reuerentiam exhibeat, vt confidentiam de ſalute non amittat. Eandem rationem tradit etiam Beda, Ioachimus, & alij, eam verò Ioachimus ſic breuiter proponit: *Qui priuſquam iſta conſpiceret, ſtare ſe in iuſtitiæ culmine, quaſi Chriſti diſcipulus, & dilectus præ cæteris, præſumebat, vbi diuinæ claritatis luce perfuſus eſt, quicquid ſibi de ipſo complacuerat, deſpexit: unde, & quaſi mortuus ad pedes Domini cecidiſſe dicitur, quia nunquam melius tenebras ſuas mens humana diiudicat, quàm cùm diuinæ ſapientiæ lucem, & ſummæ iuſtitiæ veritatem agnoſcit. Idcircò beatus Iob, qui contra Iudicem Deum tam multa ex perſona tentatorum obiecerat, audita voce Domini obmuteſcit, & ait: Auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te, idcircò ipſe me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla, & cinere.* Iob. 42. id eſt, multa de tua magnitudine, & gloria, fama, & auditione perceperam; ſed nunc cùm te præſentem video, multò magis ſum commotus, & ad conſpectum tuum omnia peccata mea etiam leuiſſima tanquam atomos ad radios Solis intueor, meque fœdiſſimum eſſe intelligo. Sic enim hunc locum interpretatur D. Gregorius lib. 35. Moralium, cap. 2. *Quantò*, inquit, *quiſque ſe minus videt, tantò ſibi minus diſplicet; & quantò maioris gratiæ lumen percipit, tantò amplius reprehenſibilem ſe eſſe cognoſcit. In fauilla* autem, *& cinere*, pœnitentiam agere, eſt contemplata ſumma eſſentia, nihil aliud; quàm fauillam ſe cineremque eſſe cognoſcere. Hoc etiam ſenſu explicari poteſt illud Canticor. 1. *Nolite me conſiderare, quòd fuſca ſim, quia decolorauit me Sol*: id eſt, cùm me Soli obiicio, hoc eſt, cùm diuinæ pulchritudini me comparo, fuſca omninò, experſque omnis pulchritudinis, & coloris mihi videor: nunquam Petrus Apoſtolus ſe ita peccatorem agnouit, quàm cùm ad illum Chriſtus acceſſit. Vnde de ſua fœditate erubeſcens

Humilitas contemplãtis.

Beda.

Ioachimus.

Eò magis noſtram fœditatem intelligimus, quò plus de diuina pulchritudine cognoſcimus.

Iob. 42. 5.

D.Gregor.

Cantic. 1. 6.

dixit:

Lucæ 5.8. dixit: *Exi à me, quia homo peccator ſum, Domine*, Luc. 5. Eâdem de cauſa exiſtimari
Eſai.6. poteſt Seraphim illa, de quibus loquitur Eſaias ca. 6. ante thronum Dei ſuas fa-
D.Chryſo. cies, ac pedes velaſſe, iuxta commemoratam D. Chriſoſtomi expoſitionem, eru-
beſcentia nimirum de ſua fœditate collata cum diuina pulchritudine. Idem
D.Gregor. quoque in locum ex Ezechiele citatum expendit D.Greg. *Mox*, inquit, *vt glo iæ
Domini ſimilitudinem vidit, in faciem ſuam cecidit; quia cùm aliquid de Deo conſpicimus,
in faciem noſtram cadimus, quoniam ex multis erubeſcimus, quæ nos reminiſcimur perpe-
traſſe: ibi enim cadit homo, vbi confunditur.*

3. Amb. Ansb. Ad myſterium quoque pertinet, quod ait Ambroſius Anſbertus, Ioannem
totius Eccleſiæ nomine ad pedes Chriſti cadere, id eſt, veſtigiis Chriſti inſiſte-
re, eiuſque exempla imitari. *Ioannes*, inquit, *hoc loco generalem membrorum formam
aſſumit; quid autem hoc loco ſunt pedes Angeli, niſi indicia paſſionis eius, ſigna itineris, imi-
1.Pet. 2. 21. tationis exempla? iuxta illud* 1. Petr. 2. *Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exem-
Chriſti ve- plum, vt ſequamini veſtigia eius.* Ioannem ergo ad pedes Angeli cadere tanquam
ſtigia imita- mortuum, eſt Eccleſiam mundo, & vitiis mortuam, Chriſti veſtigia imitari. Re-
tur Eccleſia. ctè autem dicitur, *tanquam mortuus.* non *mortuus*, quia etſi electi, vt redemptoris
ſui paſſiones poſſint imitari, mundo, & vitiis moriuntur, Deo tamen ſpiritualiter
Galat.2.20. viuere comprobantur. Vnde Paulus ad Galat. 2. *Viuo*, inquit, *ego, iam non ego, viuit
Rom.12.1. verò in me Chriſtus.* Et ad Rom. 12. *Obſecro vos per miſericordiam Dei, vt exhibeatis
Coloſſ.3.3. corpora veſtra hoſtiam viuentem.* Et ad Coloſſ. 3. *Mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita
eſt cum Chriſto in Deo.* Congruit hæc expoſitio illi acceptioni pedum, cùm pro o-
Iob 13.27. peribus ſumuntur iuxta illud Iob. 13. *Obſeruaſti omnes ſemitas meas, & veſtigia pedum
D.Greg. meorum conſideraſti.* Veſtigia, inquit in eo loco D.Greg. *Deus pedum conſiderat, quia
intentiones noſtrorum operum quam rectè ponantur examinat, ne adhoc quod bonum agi-
Pes aliquando pro opere, & affectu. tatur, non recto deſiderio agatur. Pes in corpore eſt, veſtigium in via, & plerunque dum
quadam praua agimus, intuentibus hoc fratribus exemplum malum præbemus, & quaſi
inflexo extra viam pede ſequentibus veſtigia diſtorta relinquimus.* Eundem ſenſum ha-
Thren.1.9. bet locus ille Threnorum 1. *Sordes eius in pedibus eius*, id eſt, in operibus, & affe-
ctibus. Quod igitur attinet ad virtutum exempla, quæ Chriſtus nobis præcipuè
in paſſione præbuit, non potuerunt ea elegantius deſcribi, quàm deſcribantur
Cant.5.15. ab ſponſa, Cantic. 5. illis verbis. *Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſu-
per baſes aureas*, vbi per *baſes aureas* pedes aurei intelliguntur, qui ſunt crurum ve-
Opera Chriſti, aurea propter charitatem. luti baſes, verè enim aurea fuerunt omnia Chriſti opera, id eſt inſigni charita-
te fulgentia. Quare rectè Ioannes ad huiuſmodi pedes cecidit, quia ad horum
pedum imitationem aſpirare quiſq; debet, quæ quidem ignorare nullo modo
poteſt, quoniam ea ſanguinea ſeu ſanguine impreſſa reperiet: vnde ferculi illius
Cant 3.10. Salomonis aſcenſus purpureus deſcribitur, Cantic. 3. *Ferculum fecit ſibi rex Salo-
Aſcẽſus purpureus, Chriſti paſſio. mon de lignis Libani, columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, aſcenſum
purpureum.* Quo loco per *aſcenſum purpureum* paſſio Chriſti intelligitur, quia ni-
mirum omnia opera, per quæ Chriſtus ad gloriam ſui corporis, & nominis ce-
lebritatem tanquam ad ferculum aſcendit, pedum ſuorum ſanguine purpurauit.

Exponitur illa ſententia: *Habeo claues mortis, & inferni*, & primùm nonnullæ expoſitiones commemorantur.

SECTIO XVIII.

1. IOANNEM viſionis maieſtate perterritum Chriſtus poſita ſuper eum dex-
tera animauit, in eoque vniuerſos fideles ad ſpem diuinæ protectionis per
dex-

dexteram ſignificatæ,in medio omnium Eccleſiæ perſecutionum,quæ toto hoc opere continentur,erexit.Id quod præſtitit commemorata ſuæ potentiæ magnitudine,ſubiungens;*Noli timere,ego ſum primus:& nouiſſimus,& viuus,& fui mortuus, & ecce ſum viuens in ſecula ſeculorum:& habeo claues mortis,& inferni.* Ex quibus ſola poſtrema ſententia expoſitionem deſiderat, reliqua enim ex iis, quæ in ſuperioribus diximus,ſunt perſpicua.

Protectio Diuina ſignificatur per dexteram.

Primò igitur Rupertus ſic interpretatur. *Poteſtatem habeo dimittendi peccata, peccata verò dimittendo, mortem in me credentibus claudo, infernum obſtruo, ſiue mortis, & inferni,id eſt duplicis mortis,videlicet animæ,& corporis. Mortis namque nomine diſſolutio corporis; inferni autem; mors animæ,quæ æterna eſt ſignificatur: cuius vtriuſque mortis claues,id eſt poteſtatem ipſe habet iuxta illud.* 1. Regum 2. *Dominus mortificat,& viuificat, deducit ad inferos, & reducit.* Secundò Richard. de S. Vict. *Ipſe: inquit, claues mortis, & inferni habet,quia per poteſtatem ſuam portas mortis,& inferni in fine aperiet; ibique Diabolum, & ſectatores eius ſine ſine cruciandos includet. Talem ergo differentiam inter mortem,& infernum poſſumus accipere,vt per mortem intelligamus tormentum reprobis præparatum; per infernum autem, locum tormento deſtinatum.* Tertiò Ioachimus per claues mortis & inferni intelligit iura antiqui hoſtis,quæ habuit in genus humanum, iam inde à mundi principio reddens per ſeductionem Adæ, hominem morti obnoxium,& inferni ſuppliciis; quæ iura Chriſtus illi per paſſionem eripuit.

Rupertus.

1. Reg. 2. 6. Richard. de S.Victore.

Ioachimus.

Quartò Primaſius,& Ambroſius Anſbertus nomine *mortis* Diabolum intelligunt, nomine autem *inferni* eos, qui Diabolo adhærent iuxta illud Apocalypſis 6. *Ecce equus pallidus, & qui ſedebat ſuper eum nomen illi Mors, & infernus ſequebatur eum.* Et cap. 20. *Mors, & infernus miſſi ſunt in ſtagnum ignis ardentis.* Deinde *claues* poteſtatem Diuini iudicij interpretantur. Iſtis enim clauibus ad probandam,atque exercendam Eccleſiam,occulta omnipotentis Dei ordinatione reſeratur antiquus aduerſarius cum ſuis in perſecutione,&iiſdem recluditur, cum ſatis fuiſſe reſpexerit ille, qui aperit. Etenim his clauibus laxatus fuerat cum Petrum ſeruili timore negare compulit Redemptorem, & rurſum reclusus eſt cum negatione amariſſimè flentem quodammodo de faucibus amiſit:his clauibus quotidie reſeratur, cùm electos tentationibus fatigare permittitur,eiſdemque reſtringitur, cùm non ſupra modum, ſed ad menſuram ipſas tentationes exaggerare ſinitur, iuxta illud 1. ad Corinthios 10. *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere.* Quintò Pannonius ait Chriſtum habere poteſtatem ſupra mortem, quia mors eum detinere non potuit: Supra infernum autem, quia deſtructis clauſtris eius, ac repagulis captiuos inde traxit:tùm addit habere etiam *claues mortis, & inferni*, quia poteſtatem habet noſtræ mortis, & noſtræ reſurrectionis.

2. Primaſius. Amb. Anſb. Apoc. 6. 8. Cap. 20. 14. Clauis, pro poteſtate.

Ad Cor. 10. 13. Pannonius. Mors Chriſtũ detinere non potuit.

Explicatur magis quid ſit Chriſtum habere claues mortis, & inferni.

SECTIO XIX.

VERVM pro maiori huius rei expoſitione ſupponimus *claues* hoc loco de omnium interpretum ſententia, ſignificare poteſtatem. Deinde dicimus mortem ſumi primò pro diſſolutione animæ, & corporis, vt eſt perſpicuum. Deinde pro peccato, quemadmodum docet Philo libro de profugis,expendens

1. Mors pro diſſolutione animæ, & corporis. Philo.

illud, Quod lex iubet, *vt homicida voluntarius morte moriatur*, & ſimiles alias locutiones, quæ habentur in ſactis literis. *Cur*, inquit, *non modo mori pronuntiat, ſed morte mori? quia videlicet mali etiamſi ad extremum pertingant ſenium, mortui ſunt, quod virtuti non viuant: Probi verò etiam ſeiunguntur à corpore, in æternum viuunt. Quòd enim peccatum mors ſit, probari poteſt ex illo* Eccleſiaſtici 15. *Ecce poſui coram te vitam, & mortem; bonum, & malum. Eodemq́ ſenſu dicitur* Pſalm. 113. *Non mortui laudabunt te Domine. Caini impudentis fratricidæ mors nunquam in lege inuenitur, imò extat de illo hoc oraculum* Geneſis 4. *Appoſuit Dominus Deus in Cain ſignum, ne quis eum inuentum interimeret, cur ita? opinor, quia impietas malum eſt infinitum, quod ſemel accenſum nunquam extingui poteſt, in quam quadrat illud Poëticum. Immortale malum nulla delebile morte.* Hæc Philo. De eadem peccati morte eſt ſermo, Ezechielis 18 *Anima, quæ peccauerit, ipſa morietur*, quanquam etiam de æterna damnatione intelligitur. Idem teſtatur D. Gregor. lib. 4. moralium c. 17. ſuper illa verba capitis tertij. *Obſcurent eum tenebræ, & vmbra mortis.* Vbi docet eiuſmodi mortem peccatum eſſe, vt præ illo mors corporalis, non mors, ſed vmbra mortis appelletur. *Vmbra*, inquit, *mortis mors carnis accipitur, quia ſicut vera mors eſt, qua anima ſeparatur à Deo; ita vmbra mortis eſt, qua caro ſeparatur ab anima. Vndè rectè voce martyrum per Prophetam dicitur* Pſalm. 43. *Humiliaſti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos vmbra mortis. Quos enim conſtat non ſpiritu, ſed ſola carne mori, nequaquam ſe vera morte, ſed vmbra mortis dicunt operiri.*

Eccleſiaſtici 15. 18. *Pſal. 113. 17.* *Geneſ 4. 15.* *Impietas, perenne malum.* *Ezec. 18. 20.* *D. Greg.* *Solum peccatum, vera mors.* *Pſal. 43. 20.*

2\. Tertiò, ſumitur mors pro ipſo Diabolo, vt auctor eſt idem Greg. loco paulò ante citato. *Vmbra*, inquit, *mortis etiam imitatio antiqui hoſtis accipitur. Ipſe enim quia mortem intulit, mors vocatur Ioanne atteſtante, qui ait* Apocalypſis 6. *Nomen illi mors. Per vmbram igitur mortis, eius imitatio deſignatur, quia ſicut vmbra iuxta qualitatem corporis ducitur, ita actiones iniquorum de ſpecie imitationis eius exprimuntur.* Sic etiam nonnulli interpretantur illud Eſai. 28. *Percuſſimus fœdus cum morte*, id eſt, cum Dæmone. Quartò. Sumitur pro morte ſempiterna Pſal. 48. *Sicut oues in inferno poſiti ſunt, mors depaſcet eos.* Atque hæc eſt illa mors, quæ appellatur mors ſecunda, nimirum comparatione mortis corporis iuxta illud Apocalypſis 2. *Qui vicerit non lædetur à morte ſecunda.* Et Apoc. 20. *Beatus qui habet partem in reſurrectione prima. In his ſecunda mors non habet poteſtatem.* Quintò, & poſtremò ſumitur pro ea morte, qua quis peccato, & vitiis moritur, de qua loquitur Paulus ad Rom. 6. *Conſepulti ſumus per baptiſmum cum illo in morte.* Et ad Coloſſ. 3. *Mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cũ Chriſto in Deo.* De his mortis generibus legendus eſt Diuus Ambroſius libro de bono mortis cap. 2. & Diuus Auguſtinus lib. 13. de Ciuitate Dei c. 8. & 23. & lib. 3. de peccatorum meritis, & remiſſione caput. 11. Habet igitur Chriſtus *claues mortis*. Primò, quia vitam poteſt & dare, & eripere. Secundò, quia poteſt à peccato liberare. Tertiò, quia Dæmoni ad tentandum habenas laxat, & contrahit. Quartò, quia poteſt ſupplicio ſempiterno addicere. Denique quia poteſt vitam gratiæ conferre, mortem pecatis inferendo. Potiſſimùm tamen videtur ſumi hoc loco mors pro morte corporali, vt ita fidelibus Chriſtus metum mortis in Eccleſiæ perſecutionibus eripiat, quippe qui norint vitæ omnis ſpacium, mortiſque tempus ab ipſo eſſe omnibus mortalibus præſcriptum, præcipuè verò fidelibus, ac iuſtis, quorum peculiarem curam habet.

Mors, pro Diabolo. *Eſai. 28. 15.* *Pſal. 48. 15.* *Item pro æterna damnatione.* *Apoc. 2. 11.* *Apoc. 20. 6.* *Item & pro morte vitiorum.* *Rom. 6. 3.* *Coloſſ 3. 3.* *D. Ambroſ.* *D Auguſt.* *Claues mortis cur Chriſtus dicatur habere.* *Mors hic pro corporali.*

3\. Quod verò attinet ad infernum, etiam eius habet claues iuxta omnes inferni acceptiones. Primò enim ſumitur infernus pro ſepulchro Pſal. 113. *Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui deſcendunt in infernum*, id eſt mortui, & qui in ſepulchris conduntur laudes tuas non canent: quibus viuentes ad te colendum

Inferni variæ acceptiones. *Pſal 113. 17.* *Prima, pro ſepulchro.*

excitentur

excitentur. Vnde ſtatim ſubiicit: *Sed nos, qui viuimus, benedicimus Domino.* Hûc etiam ſpectat illud Iob 21. *Ducunt in bonis dies ſuos, & in punſto ad infernum deſcendunt*: vbi inter impiorum fœlicitates ea numeratur, quod citò moriantur, nec longa ægritudine diſcrutientur, ac tabeſcant: putabant enim veteres pertinere ad fœlicitatem non longo morbo tabeſcere, ſed ſtatim mori, id quod etiam eſt perſpicuum ex Thren. 4. vbi dicitur, maiorem fuiſſe pœnam iniquitatis Hieruſalem ſubuerſione Sodomorum, cuius rei ſtatim redditur ratio illis verbis: *Quæ ſubuerſa eſt in momento.* Audi Prophetam. *Maior effecta eſt iniquitas populi mei*, (id eſt, pœna iniquitatis) *peccato Sodomorum, quæ ſubuerſa eſt in momento*, quia videlicet Hieruſalem multo tempore paſſa eſt obſidionem, captiuitatemque Idem confirmari poteſt ex Pſal. 72. vbi de reprobis dicitur. *Non eſt reſpectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum*, ſeu, vt tranſtulit Sanctus Pagninus ex Hebræo: *Quia non ſunt ligamenta in morte eorum, & ſana eſt fortitudo eorum*, Id eſt non longa infirmitate detinentur, ſed moriuntur quaſi ſani, & potentes viribus, quòd autem hoc fœlicitatis loco numeretur, exploratum eſt ex iis, quæ ſequuntur: *In labore hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur.* Secundò ſumitur pro limbo Patrum, Pſal. 15. *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem.* Quem locum de Chriſto interpretatus eſt D. Petrus Act. 2. Qui ad limbum Patrum ſecundùm animam deſcendit. Et Geneſ. 42. *Deducetis canos meos cum dolore ad inferos.* Hoc etiam ſenſu D. Gregorius lib. 12. Moralium cap 7. intelligit illud Iob 14. *Quis mihi tribuat, vt in inferno protegas me.* Tertiò ſumitur pro loco damnatorum. Eſai. 14. *Verumtamen ad infernum detraheris in profundum lacus.* Et Cant. 8. *Fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio*: æmulatio, id eſt, zelotypia, quæ riualem in rei amatæ poſſeſſione non ſuſtinet, ſimilis eſt inferno. Sicut enim ignis ille tartareus, quem ſemel corripit, perpetuò torquet; ita zelotypiæ furor, vbi alicuius animum occupauerit, nunquam extinguitur, aut remittitur: ſic ferè Gloſſa hunc locum intelligit: *Dura*, inquit, *ſicut infernus æmulatio: quia Dei amor nullis hoſtium tentamentis, à noſtræ ſalutis cura reuocari potuit, ſicut infernus nullis miſerorum cruciatibus mitigatur: nec à ſeueritate ſua ſententiæ mutatur: quantò auſterior comparatio, eò acrior zelantis eos Domini commendatur affectus.* Quartò, & vltimò, vſurpatur pro ipſo Dæmone, vt auctor eſt Beda in Commentariis ſuper Prouerbia, vbi docet illo ſenſu intelligi à pleriſque illud capitis trigeſimi: *Tria ſunt inſatiabilia, & quartum nunquam dicit, ſufficit. Infernus, Os vuluæ, terra quæ nunquam ſatiatur aqua, ignis verò nunquam dicit, ſufficit. Quidam*, inquit, *infernum interpretantur Diabolum, qui inſatiabilis ſit de ſeductione humana.* Illud etiam Iob 26. *Nudus eſt infernus coram illo, & nullum eſt operimentum perditioni.* D. Gregorius de Diabolo accipit lib. 17. Moralium cap. 12. *Inferni*, inquit, *& perditionis nomine Diabolum, omneſque damnationis eius ſocios deſignauit.* Igitur iuxta has omnes acceptiones dicitur Chriſtus habere claues inferni. Primò, quia poteſt vitam dare, & eripere. Secundò, quia antiquos Patres ex limbo eduxit. Tertiò, quia poteſt æternis ſuppliciis homines addicere. Poſtremò, quia poteſtatem dæmonis pro ſua libertate laxat, & contrahit, quemadmodum ſuprà docuimus.

Iob 21. 13.

Cito mori, fælicitatis genus.

Thren. 4 3.

Pſal. 72 4.

Pſal 15. 10.

Secunda, pro limbo.

Act. 2.

Gen. 42. 38.

D. Greg.

Iob. 14. 13.

Tertia, pro damnatorum loco.

Eſai. 14. 15.

Cant. 8. 6.

Quarta pro ipſo Dæmone.

Beda.

Prouerb. 30. 16.

Iob. 26. 6.

D. Greg.

Claues inferni cur Chriſtus dicatur habere.

ARGVMENTVM.

Similis ille filio hominis præcepit ſuperiori capite Ioanni, vt oſtenſa ſibi myſteria literarum monumentis conſecraret, imprimíſque, vt ad ſeptem minoris Aſiæ Epiſcopos, quibus præſidebat, eorumq́; nomine ad vniuerſos Eccleſiæ prælatos diligenter ſcriberet, quæ ipſe dictaret ad Eccleſiarum adminiſtrationem pertinentia: id quod præſtat duobus capitibus ſequentibus, quibus præter eam, quam hactenus explicauimus, viſionem, prima huius operis pars continetur. Nam hoc 2. cap. ad quatuor Epiſcopos; in 3. ad tres reliquos dantur literæ, quibus ſui officij commonentur. Ad Epheſinum autem Epiſcopum primò ſcribitur, quoniam is reliquos dignitate anteibat: quia nimirum Epheſus metropolis erat omnium minoris Aſiè Eccleſiarum, & alterum Aſiæ lumen, vt appellat Plinius, clariſſima templo illo Dianæ celeberrimo, quod inter ſeptem orbis miracula connumerari meruit, quippe quod ducentis viginti annis à tota Aſia exædificatum, longitudinem habuit quadringentorum viginti quinque pedum, latitudinem ducentorum viginti, centum viginti ſeptem columnis exornatum, ſexaginta pedum altitudine, quarum ſingulæ de ſingulis Regibus gloriabantur conditoribus, qua de re legendus eſt Plin. lib. 36. cap. 14 propter quam vrbis celebritatem moratus eſt in ea Paulus per triennium, vt refertur Act. 20. Ioanneſq́; Apoſtolus ſui in Aſia Patriarchatus ſedem fixit. Non deſunt, qui affirment Ioannem primum fuiſſe Epheſinæ Eccleſiæ Epiſcopum, cui Timotheus ſucceſſerit, veroſimilius videtur quod ait Euſebius Cæſarienſis, lib. 3. hiſtoriæ Eccleſiaſt. cap. 4. primum Epheſi Epiſcopum fuiſſe Timotheum, quem Paulum in Epiſcopum conſecraſſe perſpicuum eſt ex 2. ad Timotheum 1. Epheſiq́; reliquiſſe ex 1 ad Timotheum 1. Quis autem fuerit hic Epiſcopus, ad quem modò Ioannes ſcribit, incertum eſt, quamuis non ſine probabilitatis ſpecie Lyranus in commentariis huius capitis eum dicat de communi interpretum ſententia fuiſſe eundem Timotheum, cum cuius teſtata fide, ac probitate non multum pugnant ea, de quibus Chriſtus cum Epheſi Angelo expoſtulat, vt ſuo loco dicemus. Denique literæ laudem, increpationem, & comminationem continent.

Epheſus metropolis Eccleſiarum Aſiæ Dianæ templum ducentis viginti annis ædificatum.

Plinius.

Euſeb. Cæſ.

Lyranus.

CAPVT SECVNDVM.

ET Angelo Epheſi Eccleſiæ ſcribæ: Hæc dicit qui tenet ſeptem ſtellas in dextera ſua, qui ambulat in medio ſeptem candelabrorum aureorum: Scio opera tua, & laborem, & patientiam tuam: & quia non potes ſuſtinere malos, & tentaſti eos, qui ſe dicunt Apoſtolos eſſe, & non ſunt, & inueniſti eos mendaces: & patientiam habes, & ſuſtinuiſti propter nomen meum, & non defeciſti. Sed habeo aduerſum te pauca, quod charitatem

tuam

tuam primam reliquiſti. Memor eſto itaque vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac: ſin autem veniam tibi citò, & mouebo candelabrum tuum de loco ſuo, niſi pœnitentiam egeris. Sed hoc habes, quia odiſti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi. Qui habet aurem, audiat quid ſpiritus dicat Eccleſiis; vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod eſt in Paradiſo Dei mei. Et Angelo Smyrnæ Eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit primus, & nouiſſimus, qui fuit mortuus, & viuit: Scio tribulationem tuam, & paupertatem tuam, ſed diues es: & blaſphemaris ab his, qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & non ſunt, ſed ſunt ſynagoga Satanæ. Nihil horum timeas, quæ paſſus es. Ecce miſſurus eſt diabolus aliquos ex vobis in carcerem, vt tentemini, & habebitis tribulationem diebus decem. Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Qui habet aurem, audiat quid ſpiritus dicat Eccleſiis: Qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda. Et Angelo Pergami Eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit qui habet rhomphæam vtrâque parte acutam. Scio vbi habitas, vbi ſedes eſt ſatanæ, & tenes nomen meum. Et non negaſti fidem meam. Et in diebus illis Antipas teſtis meus fidelis, qui occiſus eſt apud vos, vbi ſatanas habitat. Sed habeo aduerſus te pauca: quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere ſcandalum coram filiis Iſraël, edere, & fornicari: ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum. Similiter pœnitentiam age: ſi quò minùs, veniam tibi citò, & pugnabo cum illis in gladio oris mei. Qui habet aurem, audiat quid ſpiritus dicat Eccleſiis, vincenti dabo manna abſconditum, & dabo illi calculum candidum: & in calculo nomen nouum ſcriptum, quod nemo ſcit, niſi qui accipit. Et Angelo Thyatiræ Eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes eius ſimiles aurichalco: Noui opera tua, & fidem, & charitatem tuam, & miniſterium, & patientiam tuam, & opera tua nouiſſima plura prioribus. Sed habeo aduerſus te pauca: quia permittis mulierem Iezabel, quæ ſe dicit Prophetam, docere, & ſeducere ſeruos meos, fornicari, & manducare de idolothytis. Et dedi illi tempus, vt pœnitentiam ageret, & non vult pœnitere à fornicatione ſua. Ecce ego mitto eam in lectum, & qui mœchantur cum ea; in tribulatione maxima erunt, niſi pœnitentiam ab operibus ſuis egerint: & filios eius interficiam in morte, & ſcient omnes Eccleſiæ, quia ego ſum ſcrutans renes, & corda: & dabo vnicuique veſtrûm ſecundùm opera ſua. Vobis autem dico, & cæteris, qui Thyatiræ eſtis: Quicunque non habent doctrinam hanc, & qui non cognouerunt altitudines ſatanæ, quemadmodum dicunt, non mittam ſuper vos aliud pondus: tamen id

quod habetis, tenete donec veniam. Et qui vicerit, & cuſtodierit vſque in finem opera mea, dabo illi poteſtatem ſuper gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, ſicut & ego accepi à Patre meo: & dabo illi ſtellam matutinam. Qui habet aurem, audiat quid ſpiritus dicat Eccleſiis.

COMMENTARIVM
PRIMVM EXEGETICVM.
DE ANGELO EPHESI.
Cur Epiſcopi Angeli appellentur?
SECTIO I.

1. QVONIAM omnium Eccleſiarum Epiſcopi, ad quos de mandato Chriſti ſcribit Ioannes, Angeli in his literis appellantur, eius appellationis nobis in vniuerſum ratio reddenda eſt. Prima igitur ratio depromitur ex ſcientia, qua præſtare debent; quemadmodum docet Dionyſ. Areopag. lib. de cæleſti hierach. cap. 12. quam rationem complexus eſt Malach. cap. 2. cùm dixit: *Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum eſt.* Quem locum ſic interpretatur D. Hieron. *Angelus, id eſt nuntius. Sacerdos Dei veriſſimè dicitur, quia Dei, & hominum ſequeſter eſt, eiuſq; ad populum nunciat voluntatem, & idcircò in ſacerdotis pectore rationale eſt, & in rationali doctrina, & veritas ponitur: vt diſcamus ſacerdotem doctum eſſe debere, & praconem dominica veritatis:* Quibus verbis alludit Hieronymus ad locum illum Exod. 28. *Pones in rationali iudicij doctrinam, & veritatem, quæ erunt in pectore Aaron, quando ingredietur coram Domino.* Doctrina ponitur propter ſcientiam, veritas propter ſynceritatem, vt nihil affingat, ſed omnia ſic tradat, vt à Deo accepit. Pro doctrina eſt Hebraicè, אורים Vrim, id eſt, illuminationes, quia magna ſit oportet doctrina prælati, quæ omnes poſſit illuminare. Pro veritate eſt תמים tummim, id eſt, perfectiones, quia magna debet eſſe in prælato perfectio, & integritas tùm vitæ, tùm etiam doctrinæ.

Dion. Areopag. Præſtét ſcientia Epiſcopi, & Sacerdotes.
Malach. 2.7.
Exod. 28.30.
In rationali doctrina, & veritas cur ponerentur.

2. Secunda ratio eſt. Quia eorum eſt pacem inter Deum, & homines conſtituere, & Dei voluntatem hominibus patefacere: quemadmodum dixit Hieron. loco citato. Vnde eſt illud Eſai. 33. *Angeli pacis amarè flebunt.* Quo etiam ſenſu dictum eſt 1. ad Timoth. 3. *Magnum pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatum in ſpiritu, apparuit Angelis, pradicatum gentibus*: vbi de communi ferè expoſitione, Angelorum nomine Prælati, & prædicatores intelliguntur, quia Euangelij pacem nunciant. Vtrumque enim locum paulò ante citatum, de prælatis, & prædicatoribus intelligit D. Greg. Præter alios, lib. 34. Moral. cap. 7. quemadmodum & ſequentem, qui habetur Iob. 41. *Cum ſubleuatus fuerit*, id eſt diabolus, *timebunt Angeli, & territi turbabuntur. Extrema hic*, inquit Greg. *Leuiathan damnatio deſignatur, qua de hoc mundo per iram iudicij tollitur, qui nunc mira manſuetudinis longanimitate toleratur, tanto autem pondere terroris excutitur, vt ſanctorum etiam prædicatorum fortitudo turbetur.*

Prælatorum munus.
Eſai 33.7.
1. ad Timot. 3.16.
D. Greg.
Iob 41.16.

Tertia

Tertia ratio. Propter caſtitatem, quæ in Prælatis, & in omnibus ſacerdotibus 3.
requiritur: quo ſenſu intelligendum eſt illud 1. ad Corinth. 11. *Vir quidem non* 1. ad Corint. 11.17.
debet velare caput ſuum, quoniam imago, & gloria Dei eſt, mulier autem gloria viri eſt:
ideò debet mulier velamen habere ſuper caput ſuum propter Angelos. Vbi per *Angelos*
quidam, Angelos cuſtodes, qui præſunt hominibus, intelligunt. Ita Tertull. lib. Tertullian.
de velandis virginibus, Theodoretus, Chryſoſtomus, Beda in eum locum. Cæte- Theodor.
rùm de ſacerdotibus accipit D. Hieron. & de Epiſcopis D. Amb. qui ſic locum Beda.
interpretatur: *Mulier ideò debet velare caput vt in Eccleſia propter reuerentiam Epiſ-* Chryſoſt.
copalem non habeat caput liberum, ſed velamine tectum. Eſt igitur ſenſus. Mulier de- D. Hieron.
bet velare caput ob reuerentiam Angelorum, id eſt Epiſcoporum, & ſacerdo- D. Ambroſ.
rum, qui tantam debent habere puritatem, vt mulieres aperto capite videre re- Caſtitas prælatorum.
formident. Eandē ob cauſam Pontifex legalis duplici zona cingebatur, vna, qua
ſtringebatur tunica linea; altera, qua cingebatur hyacinthina: quia Epiſcopus
duplicem debet præ aliis habere caſtitatem. Quarta ratio propter contempla- Eorundem
tionem. Propterеà enim ille Pontifex tunica hyacinthina induebatur, quæ cæle- contemplatio.
ſtem colorem referebat.

Quinta ratio. Propter ſedulam gregis cuſtodiam iuxta illud Pſal. 90. *Angelis* 4.
ſuis Deus mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis. In cuius rei typum, & Pſal 90.11.
ſignificationem, omnes Epiſcopi præter Romanum habent baculum: Romanus Baculum
enim baculum non habet, vt ſignificetur eum non habere certam alicuius Eccle- cur habeant
ſiæ Catholicæ adminiſtrationem. Sexta propter Angelicam vitæ ſanctitatem, omnes Epiſcopi, præter
qua debent excellere, quod argumentum fusè perſequitur D. Greg. lib. 1. Epiſt. Romanum.
indictione 9. cap. 24. vbi inter alia. *Omni cura*, inquit, *vigilandum eſt, vt rector cogi-*
tatione ſit mundus, operatione præcipuus, diſcretus in ſilentio: vtilis in verbo, præ cunctis con- Qualis prælatus
templatione ſuſpenſus, ſingulis compaſſione proximus, bene agentibus per humilitatem ſocius, eſſe debeat ex
contra delinquentium vitia per zelum iuſtitiæ erectus. Septima, & poſtrema, propter D. Gregor.
promptitudinem, ac diligentiam in munere ſuo obeundo, diuiniſque mandatis Dion. Areo.
exequendis. Idcircò enim Angeli alati, & diſcalceati pinguntur, quemadmodum Alati, & diſ-
docet Dionyſius Areopag. lib. de cæleſti Hierarch. cap. 15. alati, inquam, propter calceati cur
velocitatem; diſcalceati verò, tùm ob eandem cauſam, tùm etiam quia, vt ait pingantur
Dionyſ. *Omnis terrenæ labis expertes ſunt.* Angeli.

Angeli Epheſi laudes commemorantur, in eoque Epiſcopi partes
deſcribuntur. Primùm expenditur literarum inſcriptio, &
cur prius laudetur, quàm reprehendatur; deinde
illa verba explicantur: *Scio laborem*
tuum, & patientiam tuam.

SECTIO II.

NOTANDA eſt primò epiſtolæ ad Epheſi Angelum quaſi inſcriptio, quæ 1.
huiuſmodi eſt. *Et dicit, qui tenet ſeptem ſtellas in dextera ſua; qui ambulat in*
medio ſeptem candelabrorum aureorum. Quæ inſcriptio propterеà præmittitur,
vt nimirum, quemadmodum annotauit Richardus de ſancto Victore, fiduciam
Chriſtus præbeat peccantibus, ac ſi dicat; ſi quis ſuperiorem gradum amiſe- Rich. Vict.
rit, & per negligentiam de priſtina perfectione deciderit, non deſperet, quia
ego ſeptem ſtellas etiam poſt commiſſam negligentiam teneo, id eſt, eos qui
peccarunt, ſi pœniteant minimè deſero. Etenim hi Epiſcopi, qui per *ſtellas* Pœnitentes
ſignificantur negligenter ſe geſſerant, & tamen eos Chriſtus adhuc in dextera non deſerit Deus.

tene-

Rupertus.

tenebat, & in medio ſuarum Eccleſiarum ambulabat. Aliter Rupertus eandem inſcriptionem expendit, hoc ſenſu: Is, qui tenet ſtellas in dextera ſua, eaſdem vigilanter attendit, ne fortè pro ipſa claritate veniat alicui pes ſuperbiæ; vnde & ſubditur: *Qui ambulas in medio ſeptem candelabrorum aureorum*: ac ſi dicat, qui in medio veſtri ambulans, ſingulorum corda, & renes inueſtigat: etenim candelabra ſeptem, ſeptem Eccleſiæ ſunt, cùm ergo in medio candelabrorum ambulat, lumen ſingulorum intuetur, quantum luceat, ne fortè ſine oleo charitatis, ſine operibus dilectionis fumiget fides mortua.

2\. 1. ad Corint. 11. 2. Cur laudetur priùs, quàm increpetur Epheſi Epiſcopus. 1. ad Cor. 1. 4.

Secundò. Notandum eſt, priùs laudari Epiſcopum Epheſi, quàm increpetur, vt laudibus quodammodo delinitus patienter increpationem audiat: quo etiam artificio vſus eſt Apoſtolus 1. ad Corinth. 11. *Laudo vos fratres, quòd per omnia mei memores eſtis, & ſicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.* Et paulò poſt: *Hoc autem præcipio non laudans, quòd non in melius, ſed in deterius conuenitis*, &c. Et 1. ad Corinth. 1. eos reprehenſurus priùs laudauit: *Gratias*, inquit, *ago Deo meo ſemper pro vobis, in gratia Dei, quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu, quia in omnibus diuites facti eſtis in illo, ita vt nihil deſit vobis in vlla gratia*: tunc verò ſubiungit: *Obſecro autem vos fratres, vt idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata: ſignificatum eſt enim mihi de vobis, quia contentiones ſunt inter vos. Vnuſquiſque dicit, ego quidem ſum Pauli, ego autem Apollo.* Quam Pauli in reprehendendo dexteritatem expendens D. Gregorius Homil. 11. in Ezechielem, hoc eleganti illuſtrat exemplo: *Vt peritus*, inquit, *Medicus vulnus ſecandum videns, ſed ægrum timidum eſſe conſpiciens diu palpat, & ſubitò percutit.*

D. Greg.

Rupertus.

Imò obſeruat Rupertus in hunc locum artificioſam ſermonis diſpoſitionem: nec enim duntaxat priùs laudatur, quàm reprehenditur; ſed rurſus poſt reprehenſionis admonitionem, & comminationem laudatur illis verbis: *Sed hæc habes, quia odiſti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi.*

Reprehenſionis amaritudo laudibus delinienda.

Itaque Chriſtus reprehenſionis amaritudinem, ne nimis offenderet, collaudationis dulcedine circumliniuit; magnum, & imitandum magiſterium Spiritus Dei, corripere quidem, quæ emendatione indigent; ſed inter corripiendum, & priùs, & poſteriùs collaudare, ſi quæ benedicta ſunt, vel acta ab eodem, qui in alijs corripitur, quatenùs quoad fieri poteſt teneatur beneuolus, & non refugiat confuſus, aut exterritus audire non ſuſtinens peccatoris animus: id quod præſtitit Samaritanus ille, qui eius, qui incidit in latrones, vulneribus non ſolùm mordax vinum, ſed etiam lene oleum infudit.

3\. Patientia commendatur in Epiſcopo.

Tertiò, primum quod in Angelo, ſeu Epiſcopo Epheſi laudatur, eſt labor. *Scio*, inquit, *laborem tuum*, quem videlicet ſuſtines in adminiſtratione epiſcopatus: & quia non ſatis eſt labores ferre, niſi patienter tolerentur, additur: *& patientiam tuam.* Rectè autem patientia in Epiſcopo commendatur, ne videlicet ſuccumbat laboribus, ac moleſtiis, quæ in Eccleſiaſtica adminiſtratione deeſſe non poſſunt: vnde animalia illa Ezechielis, quæ Galfridus apud Siſtum Senenſem lib. 2. ſuæ Bibliothecæ typum fuiſſe Prælatorum exiſtimauit, faciem etiam bouis habebant, ad hoc ipſum ſignificandum.

Galfridus.

Eſt enim bos laborioſum animal, & laboris patiens. Patientiam citharam appellauit Auguſtinus in illud Pſalm. 42. *Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus. Quid eſt*, inquit Auguſtinus, *in cithara confiteri, & in pſalterio? vtrumque organum manibus portatur, & tangitur; ſed pſalterium de ſuperiori parte habet teſtudinem, illud ſcilicet tympanum, & concauum lignum, cui chordæ innitentes reſonant, cithara verò idem lignum concauum, & ſonorum ex inferiori parte habet. Quando igitur ex præceptis Dei aliquid facimus, & non patimur, pſalterium eſt; faciunt enim ita, & Angeli: cùm aliquid autem patimur tribulationum, quia non patimur niſi ex inferiori parte, id eſt, ex eo quòd mortales*

Auguſt. Pſalm. 42. 4.

Citharizat qui patitur, ex Auguſt.

tales ſumus, cithara eſt, cantamus, & citharizamus; ſic cùm dicebat Apoſtolus ad Rom. 5. *Gloriamur in tribulationibus, cithara ſonabat ex inferiori quidem parte, ſed tamen dulciter, omnis enim patientia dulcis eſt Deo, ſi autem in ipſis tribulationibus defeceris, citharam fregiſti.* Hæc Auguſtinus. Non frangebat ſanè patientiæ ci haram Paulus, qui dicebat 1. Corinthior. 4. *Maledicimur, & benedicimus, perſecutionem patimur, & ſuſtinemus, blaſphemamur, & obſecramus, tanquam purgamenta huius mundi facti ſumus, omnium peripſema vſque adhuc.* Quo loco imprimis aduerte, illud *purgamenta huius mundi*, ſignificare ſanctos haberi à malis, & ſceleratis hominibus, tanquam fæces, & immundicias huius mundi, quibus videlicet de medio ſublatis putant mundum purgari, quaſi purgamentis, & fæcibus e domo cùm verritur eiectis. Deinde emphaſim habet illud *omnium peripſema*, eſt autem περίψημα Græcè vel puluis quem calcamus, vel ſoleæ ſuppactum corium; vel illud quod in mare iactatur, vt nauis ſit incolumis, vel reticulum quo ſudantes ſe abſtergunt, quibuſdam omnis ſcoria, aliis omne illud, quod apud nos nauci, & nihili eſt; velut quiſquiliæ, vel certè omne ramentum, & quicquid limando deteritur: περιψάω enim radere, & limare ſignificat: denique dici omne illud poteſt, quod pedibus calcamus: talis igitur cum putaretur à ſceleratis, & improbis hominibus Apoſtolus, patienter eam de ſe exiſtimationem, & reliquas omnes perſecutiones tolerabat, nec in medio laborum poſitus vnquam patientiæ citharam depoſuit, nedum fregit.

Ad Rom. 5. 3. Citharam frangit, qui in tribulatio[ni]b[us] deficit. 1. Cor. 4. 11

Sancti habentur à malis tanquam mũdi fæces.

Pauli patientia.

Zelus Epheſini Epiſcopi laudatur illis verbis?
Et quia non potes ſuſtinere malos.

SECTIO III.

Laudatur etiam zelus Epiſcopi Epheſini, quo diuinam gloriam quærebat, cum dicitur. *Et quia non potes ſuſtinere malos,* iuxta illud Pſ. 68. *Zelus domus tuæ comedit me.* Aduerte autem non laudari hîc Epiſcopum Epheſi, quòd iniurias ſibi à prauis hominibus illatas ferre non poſſet, ſed quòd eorum peccata non diſſimularet, quin potiùs pro ratione officij acerrimè inſectaretur, id quod ad Prælatorum munus præcipuè pertinet. Vndè ad Ezechielem dictum eſt capite 3. *Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum, vt adamantem, & vt ſilicem dedi faciem tuam.* In quem locum Diuus Hieronymus docet gratiæ eſſe aliquando impudentiæ improborum hominum reſiſtere, & frontem fronte concutere. Et D. Greg. homil. 10. ſuper Ezech. *Ille*, inquit, *eſſe veritatis defenſor debet, qui quod rectè ſenſit, loqui nec metuit, nec erubeſcit.* Zelum hunc ſe habere fatebatur Helias, cùm reſpondit Domino 3. Reg. 19. *Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum Domini filij Iſrael, altaria tua deſtruxerunt, &c.* effectúmque eius zeli demonſtrauit cùm Prophetas Baal interfecit. 3. Regum 18. Elegantem huius rei figuram habes apud Ezechielem, cap. 4. vbi iubetur Propheta ſumere ſarthaginem ferream, & ponere illam inſtar muri ferrei inter ſe, & ciuitatem depictam in latere, & obfirmare faciem aduerſus ciuitatem, hoc eſt vrbem Hieroſolymitanam in illo latere depictam, vultu irato, & minaci aſpicere, quod exponens D. Gregorius homil. 12. ſuper Ezechielem. Docet per ſarthaginem in qua cibus frigitur, ſignificari zelum, quo Prælati & Doctoris animus frigitur, cùm aliquos videt æterna deſerere, & rebus temporalibus delectari. Quo ſenſu dicebat Paulus 2. ad Corinthios 11. *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non vror?*

1. Pſal. 68. 10.

Subditorum vitia inſect[and]ur præ[l]ati. Ezech. 3. 8. D. Hieron. D. Greg.

3. Reg. 19. 10 14. Heliæ zelus. 3. Reg. 18. Ezech. c. 4.

D. Gregor. Prælatorum zelus. 2. ad Cor. 11. 29.

Cor Pauli animarum zelo ſuccenſum. 2.Petr.2.7. Lot ſanctitas & zelus.

Ipſe ſuum cor, inquit Gregorius, *quod animarum Zelo ſuccenderat, ſartaginem fecerat, in quo amore virtutum contra vitia ardebat.* Huc pertinet illud 2. Petri 2. quod Petrus de Lot ſanctiſſimo dixit: *Iuſtum Lot oppreſſum à nefandorum iniuria, ac luxurioſa conuerſatione eripuit, aſpectu enim & auditu iuſtus erat.* Quibus poſtremis verbis, quantum Lot Sodomitarum ſceleribus præ diuini honoris zelo, cruciaretur, explicauit Apoſtolus, ſignificat enim illum, cùm oculorum, auriumque puritate præſtaret, ab omnique turpitudine abhorreret, grauiter diſcruciatum fuiſſe, quod viuens inter ſceleſtos illos, nefarioſque viros cogeretur quotidie videre & audire nefanda illa facinora, quæ per ſummam impudentiam contra Deum committebantur, hoc enim eſt, *aſpectu, & auditu* iuſtum eſſe: quod adhuc magis explicatur, cum ſubiungitur, *Habitans apud eos, qui de die in diem animam iuſtam iniquis operibus cruciabant.*

Sanctorum zelus quàm gratus Deo. Leuit.6.

2. Quantum verò hic zelus, quo ſanctæ mentes friguntur, Deo ſit gratus, oſtendi poteſt ex 6. capite Leuitici, vbi ſimila in ſartagine oleo conſperſa frigitur, & offertur calida in odorem ſuauiſſimum Domino. Simila enim in ſartagine frigitur, cum mens iuſti per zelum ſancti amoris crematur, quæ conſpergi oleo præcipitur, id eſt charitati, & miſericordiæ miſceri, quæ in conſpectu Dei ardet, & lucet, amat enim vir iuſtus eundem ipſum, quem inſequi videtur, vndè & calida offerri præcipitur; quia ſi amorem zelus non habet, ſimila, quæ de ſartagine offertur, calorem amiſit. Obfirmare autem faciem aduerſus ciuitatem, eſt clementiorem ſe non oſtendere ed eos, qui corrigi negligunt, iuxta illud Eccleſiaſtici 7. *Filiæ tibi ſunt, ſerua corpus illarum, & non oſtendas hilarem faciem tuam ad illas.* Legendus eſt etiam Diuus Ambroſius ſermone 18. in Pſalm. 118. in illa verba. *Tabeſcere me fecit Zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici mei.* Vbi zelum Phinees expendit, de quo dixit Dominus, Numerorum 25. *Phinees filius Eleazari ſedauit furorem meum, eo quod æmulatus eſt zelum meum: ecce ego do illi teſtamentum pacis, &c.* Additque ibi Diuus Ambroſius eos, qui zelum habent, omnes ſibi inimicos putare, qui ſunt hoſtes Dei, iuxta illud Pſalm. 138. *Nonne qui oderunt te Domine oderam, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam? perfecto odio oderam illos, & inimici facti ſunt mihi.* Vbi aduerte illud, *Perfecto odio oderam illos:* dupliciter poſſe exponi, vno modo, vt perfectum odium idem ſit, quod capitale, & maximum. Altero, vt illud dicatur odium perfectum, quod vitia, non naturam perſequitur: & quod ex zelo aduerſus ipſam improbitatem, non autem ex vltionis, & vindictæ affectu, & cupiditate oritur. Ad vtrumque enim ſenſum referri poteſt, quod eſt Hebraicè *Perfectione odij*, poſteriorem expoſitionem ſequutus eſt Theodoretus, & Diuus Auguſtinus, *Oderam:* inquit, *in eis iniquitates eorum, diligebam conditionem tuam.* Hoc enim eſt perfecto odio odiſſe, vt nec propter vitia homines odoris, nec vitio propter homines diligas.

Eccleſiaſtici 7.26. Seuerè tractandi, qui correctionẽ negligunt. D. Ambroſ. Pſal.118.139. Num. 25.7. Odium perfectũ, quod. Theodoret. Auguſt.

D.Greg. Vitia odio habenda, nõ homines. Exod. 32. Mat. 10. 34.

3. Eodem modo exponit Diuus Gregorius 2. part. Paſtoralis curæ, admonit. 23. *Inimicos*, inquit, *Dei perfecto odio odiſſe eſt, & quod facti ſunt diligere, & quod faciunt increpare. Itaque tantus Propheta hoc velut in hoſtiam Deo obtulit, quod contra ſe pro Domino prauorum inimicitias excitauit:* ſequitur enim, *& inimici facti ſunt mihi. Hinc eſt quòd tribus Leuitica aſſumptis gladiis per caſtrorum media tranſiens, quia feriendis noluit peccatoribus parcere, dicta eſt manus Deo conſecraſſe*, Exodi 32. *Hinc per ſemetipſam veritas dicit*, Matth. 10. *Quid putatis, quia pacem veni mittere in terram? non veni pacem mittere, ſed gladium.* Deinde monet omnes Gregorius, *vt eandem pacem dilectione integra intrinſecus teneant, quam per inuectionem vocis extrinſecus turbant, quod vtrumque ſe teſtatur ſeruaſſe Regius vates, cum*

ait

ait Pſalm. 119. *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus, cum loquebar illis, impugnabant me gratis. Ecce loquens impugnabatur, ſed tamen impugnatus, erat pacificus, quia nec inſanientes ceſſabat reprehendere, nec reprehenſos negligebat amare: idcircò etiam Paulus ait* ad Romanos 12. *Si fieri poteſt quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes: hortaturus enim fideles, vt pacem cum omnibus haberent, præmiſit, dicens ſi fieri poteſt, & ſubiunxit, quod ex vobis eſt. Difficile quippe erat, vt ſi mala acta corriperent, habere pacem cum omnibus poſſent. rectè itaque ait quod ex vobis eſt: ac ſi dicat; quia pax ex duarum partium conſenſu ſubſiſtit, ſi ab eis qui corripiuntur expellitur, integra tamen in veſtra, qui corripitis, mente teneatur. Vndè* 2. Ad Theſſalonicenſ. 3. *Si quis non obedit verbo noſtro per Epiſtolam, hunc notate, & non commiſceamini cum illo, vt confundatur, & ſtatim ſubdit: & nolite vt inimicum exiſtimare illum, ſed corripite vt fratrem: quaſi dicat, pacem cum eo exteriorem ſoluite, ſed interiorem circa illum medullitùs cuſtodite.* Hactenus Gregorius.

Pſal 119 7.
Amet, quos reprehendit Prælatus.
Ad Rom. 12.18.
2. ad Theſſ. 3.14.

Tentaſti eos, qui dicunt Apoſtolos eſſe, & non ſunt: & quòd prælati ſubditorum virtutem probare debeant.

SECTIO IIII.

1. IN laudem Angeli Epheſini dicitur: *Tentaſti eos, qui ſe dicunt Apoſtolos eſſe, & non ſunt, & inueniſti eos mendaces.* Non ſatis eſt Epiſcopo non poſſe ſuſtinere apertè malos, ſed prætereà debet ſimulatam nonnullorum ſanctitatem tentare, & probare: horum enim malitia, tantò eſt periculoſior, quantò occultior. Itaque non poſſe ſuſtinere manifeſtè malos ad zelum ſpectat, vt diximus: tentare autem *eos qui ſe dicunt Apoſtolos eſſe, & non ſunt,* ad cautelam prudentiæ pertinet. Quod verò ad hiſtoriam attinet, ſurrexerunt eo tempore Epheſi pſeudoapoſtoli, quos Ioannes 1. ſua Canonica cap. 2. & 4. Antichriſtos appellat, in quibus erant Ebion, Cherinthus, & Valentinus: quorum videtur meminiſſe Paulus 2. ad Corinth. 11. cùm ait: *Eiuſmodi pſeudoapoſtoli operarij ſubdoli transfigurantes ſe in Apoſtolos Chriſti.* Hi enim tum doctrinæ, tum ſanctitatis ſimulatione ſeſe malitioſè inſinuabant, & Eccleſiæ tum doctrinam, tum ſanctitatem furtim ſub ſpecioſo Apoſtolorum nomine, deſtruere moliebantur; hos igitur dicitur Epheſi Epiſcopus tentaſſe, & tum doctrina, tum vita mendaces inueniſſe.

1. Ioan. 2. & 4.
Ebion, Cherinthus, Valentinus, pſeudoapoſtoli.
2. ad Corint. 11.13.

2. Illud hoc loco eſt obſeruandum ad prælati officium pertinere, virtutem ſuorum probare, verá-ne ſit an ſimulata, id quod Dominus conceptis verbis dixit ad Hierem. cap. 6. *Probatorem dedi te in populo meo, robuſtum, & ſcies, & probabis viam eorum: omnes iſti principes, declinantes, ambulantes fraudulenter, æs & ferrum, vniuerſi corrupti ſunt: defecit ſufflatorium, in igne conſumptum eſt plumbum, fruſtrà conflauit conflator: malitia enim eorum non ſunt conſumpta. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos.* In quem locum aduertendum eſt, primò cum Rabbano Mauro, pro eo quod nos habemus *robuſtum*, eſſe in Hebræo מבצר Mitbſar, quod nomen vel munitum iuxta Aquilam, vel clauſum atque circundatum iuxta Symmachum, & Septuaginta; inſtar nimirum vrbis fortiſſimæ, vt nullas populi pertimeſcat inſidias; vbi imprimis vides Hieremiam appellari *probatorem* populi, quaſi alicuius metalli, vtrùm videlicet verum ſit, an adulterinum. Deinde ſignificari populi illius malitiam, qui nulla ratione purgari potuit: hoc enim indicat illud, *Malitia eorum non ſunt conſumpta.* In quem

Probandi à Prælato ſubditi.
Hierem. 6.27.
Rab. Maur.
Varia hebraici nominis interpretatio.

D.Thom. Iudæorum malitia non conſumitur.

locum D.Thom. *Argentum*, inquit, *admiſtum plumbo in fornace ponitur, & ſufflante argentario in fæces conſumuntur, argentum purgatur, & plumbum minuitur. Iſti autem poſiti in fornace tribulationis, conſumptis malis quaſi plumbo non ſunt correcti, unde ſubditur: fruſtra conflauit conflator.* Pro cuius loci maiori expoſitione ſciendum eſt, cum metalla ſunt adulterata alienæ materiæ permiſtione, ſolere eis plumbum miſceri, in conflatione fæces ſecernantur: plumbum enim metallum purgat, fæces ab eo ſeparat.

Hugo Card.

Vnde plerique, in quibus eſt Hugo Cardinalis allegoricè hunc locum exponentes aiunt, humanitatem Chriſti per plumbum deſignari,

Humanitas Chriſti in paſſione plumbo comparatur. Eſai. 49. 4.

quæ in fornace paſſionis conſumpta eſt, vt omnes peccatorum fæces à nobis ſepararet, & tamen iure optimo conqueri poteſt, quod malitiæ non ſunt conſumptæ, & quod fruſtrà conflator conflauerit, eo quod pauci purgati fuerint. Qua de re ipſe per Eſaiam conqueritur cap. 49. *In vacuum laboraui, ſine cauſa conſumpſi fortitudinem meam.*

Prælatus ſubditorum probator, & conflator.

3. Sed vt ad inſtitutum reuertamur, ex loco Hieremiæ citato exploratum habemus, Epiſcopum, & Prælatum probatorem, & conflatorem appellari ſubditorum, quia nimirum eos vt metalla in probationis fornace debet tentare, num verum ſint, probatumque argentum, an potius adulterinum; etenim interdum accidit, vt qui argentum videbantur, in ſcoriam toti abeant, ſicut iſti pſeudoapoſtoli, qui Apoſtoli videbantur, & non erant. quod etiam reperiſſe ſe teſtatur

Ezec. 22. 18. Populus Iudaicus, ſcoria.

Dominus in Iudaico populo Ezechiel. 22. *Verſa eſt mihi domus Iſraël in ſcoriam, omnes iſti æs & ſtannum, & ferrum, & plumbum in medium fornacis ſcoria argenti facti ſunt.* De hoc etiam argumento diſſerit D. Greg. 2. parte. Paſtoralis curæ cap. 10.

D.Greg. Ezech. 8. 8. Subditorum etiam cogitationes innoteſcant prælato.

Nonnulla, inquit, *prælato ſunt ſubtiliter, & occultè perſcrutanda, vt quibuſdam ſignis erumpentibus Rector in ſubditorum mente, omne quod clauſum latet, inueniat. Unde rectè ad Ezechielem dicitur cap. 8. Fili hominis fode tibi parietem, & ingredere, & vide abominationes peſſimas, quas iſti faciunt: & ingreſſus vidi, & ecce omnis ſimilitudo reptilium, & animalium abominatio, & vniuerſa idola domus Iſraël depicta erant in pariete. Per Ezechielem*, inquit, *præpoſitorum ordo ſignificatur, per parietem durities ſubditorum. Quid ergo eſt in pariete foramen facere, niſi acutis inquiſitionibus duritiem cordis aperire, quaſi verò egreditur, vt abominationes aſpiciat, qui diſcuſſis quibuſdam ſignis exteriùs apparentibus, ita corda ſubditorum penetrat, vt cuncta ei, quæ illicitè cogitantur, innoteſcant. In reptilibus cogitationes omninò terrenæ ſignificantur: in animalibus verò iam quidem aliquantulum à terra ſuſpenſæ, ſed adhuc terrenæ mercedis præmia requirentes: vniuerſa verò idola domus Iſraël depicta erant in pariete, quia dum exteriorum rerum intrinſecùs ſpecies attrahuntur, quaſi in corde pingitur, quicquid fictis imaginibus quaſi deliberando cogitatur.*

De Epiſcopi Epheſini patientia.

SECTIO V.

1. Rich. de S. Vict.

COmmendatur eius patientia, cùm dicitur: *Et patientiam habes.* Primò in perſecutionibus propter iuſtitiam ferendis, vt exponit Rich. de S. Victore. Secundò in ſuſtinendo labore diſputationum contra falſa pſeudoapoſtolorum dogmata, vt vult Rupertus. Tertiò, vt alij in illis diu expectandis ad pœnitentiam, quæ eſt crebertima patientiæ in ſacris literis acceptio, & huic loco valde conſentanea, vt Matth. 18. *Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi.* Et ad Rom. 2. *An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis?* Hoc ſenſu dicitur Deus in ſacris literis patiens, vt Eſaiæ 42. *Tacui, ſemper ſilui, patiens fui,*

Rupertus. Matth. 18. 26 19. Ad Ro. 2. 4. Eſai. 42. 14.

fui, ſicut parturiens loquar. Et Ioëlis 2. *Conuertimini ad Dominum Deum veſtrum, quia benignus, & miſericors eſt, patiens, & multæ miſericordiæ, & præſtabilis ſuper malitia.* Et Nahum. 1. *Dominus patiens, & magnus fortitudine.* Quo loco *patiens*, eſt Hebr. *Erec apaim*, id eſt, *latus naribus*, Græcè μακρόθυμος, id eſt, *longanimis.* Chaldaicè, *longè propellens iram*, quibus omnibus verbis ſignificatur diuina patientia. Etenim qui anguſtis ſunt naribus, citiùs fumos concipiunt ex cordis æſtu aſcendentes, & cum impetu efflant, propter meatuum anguſtias: at verò quo latiora ſunt narium foramina, eo plus frigidi aëris concipitur ad refrigerandum cor, eiuſmodíque homines ſunt natura placidiores, atque adeò patientiores. Hac patientia dicuntur Romani imperium orbis obtinuiſſe, quemadmodum legimus 1. Machab. 8. *Poſſederunt omnem locum conſilio ſuo, & patientia.* Vbi Græcè quemadmodum iam diximus, pro *patientia* eſt μακροθυμίᾳ, id eſt, longanimitate; quod quamuis Gloſſa interpretetur de tolerantia laborum, qui in bello ferantur, neceſſe eſt: poſſumus tamen per macrothymiam eam longanimitatem intelligere, qua Romani ſic ferebant Reges, rebelleſque populos, vt eos non ſtatim penitùs deſtruerent, ſed ad faciendam vltrò deditionem generosè expectarent. De hac etiam patientia accipi illud poteſt, quod dicitur Prouerb. 14. *Qui patiens eſt, multa gubernatur ſapientia, qui autem impatiens eſt, exaltat ſtultitiam ſuam*: ſeu, vt habent Septuaginta, *Patiens vir multus in prudentia, at impatiens fortis ſtultus.* Quo loco pro *patiens*, eſt Græcè μακρόθυμος, id eſt, longanimis, pro *impatiens* verò ὀλιγόψυχος. id eſt, vt ita loquamur, anguſtanimis. Hebraicè eſt, *qui breuis eſt ſpiritu.* Illud verò quod ſubiungitur, *exaltat ſtultitiam ſuam*, hunc ſenſum efficit, ſtultitiam ſuam manifeſtam facit, quod enim in ſublime tollitur, omnibus fit conſpicuum; aut *exaltat ſtultitiam ſuam*, id eſt, magnam oſtendit ſtultitiam. Igitur hoc loco commendatur Epiſcopus Epheſi, non ſolum quod patiens laborum fuerit, ſed etiam quod longanimis in ſuſtinendis, & expectandis peccatoribus ad pœnitentiam, quæ virtus maximè eſt in quolibet principe, & prælato neceſſaria, vt patientia ſua, & longanimitate ſubditos etiam feroces, & rebelles conetur diſſimulando, & expectando emolire, & quodammodo cicurare. Id quod ipſius Dei exemplo, prælatis commendat D. Gregor. 2. part. Paſtoralis curæ, cap. 10. exponens illud Eſaiæ 57. *Mentita es, & mei non es recordata: neque cogitaſti in corde tuo, quia ego tacens, & quaſi non videns.* In quem locum hæc habet Gregorius. *Diſſimulauit ergo culpas, & indicauit, quia & contra peccantem tacuit, & hoc ipſum tamen quia tacuerit dixit, nonnulla enim vel apertè cognita maturè toleranda ſunt, cùm videlicet rerum minimè opportunitas congruit, vt apertè corrigantur; nam ſecta immaturè vulnera deteriùs infermeſcunt, ſed cum tempus ſubditis ad correptionem quæritur ſub ipſo culparum pondere patientia præſulis exercetur. Vnde bene per Pſalmiſtam*, dicitur Pſalm. 128. *Supra dorſum meum fabricauerunt peccatores. In dorſo quippe onera ſuſtinemus, ſupra dorſum igitur ſuum fabricaſſe peccatores conqueritur: ac ſi apertè dicat, quos corrigere nequeo, quaſi ſuper impoſitum onus porto.*

Ioël 2. 13.
Dei patientia in expectandis peccatoribus ad pœnitentiã.
Nahum. 1. 3.
1. Mach. 8. 3.
Patientia imperium orbis obtinuerunt Romani.
Gloſſa.
Prou. 14. 29.
Commendatus Epheſi Epiſcopus à longanimitate.
D. Greg.
Eſai. 57. 11.
Subditorum defectus aliquando maturè tolerandi.
Pſal. 128. 3.

Commendatur Epheſi Angelus, quod Nicolaitarum facta oderit.

SECTIO VI.

COmmendatur postremò Epiſcopus Epheſinus, quod oderit facta Nicolaitarum, illis verbis: *Sed hoc habes quod odiſti facta Nicolaitarum, quæ & ego* 1.

odi: quod vt intelligatur, ſciendum eſt Nicolaum vnum fuiſſe ex ſeptem illis Diaconis plenis Spiritu ſancto, & ſapientia, quos Apoſtoli elegerunt, & conſecrarunt. vt pauperum curam haberent, quemadmodum refertur Actorum 6.

Actor. 6. Nicolai Diaconi lapſus. Irenæus. Tertullian. D Hilarius. Epiphan. D. Hieron.

Hic igitur Nicolaus deſciuit ab Eccleſia, & in turpiſſimas lapſus eſt hæreſes, vt referunt Irenæus lib. 1. aduerſus hæreſes, cap. 27. Tertullianus libro de Præſcriptionibus aduerſus hæreticos, D. Hilarius canone 25. in Matthæum, Epiphanius hæreſi 25. & D. Hieronymus in Epiſtola ad Heliodorum de laude vitæ ſolitariæ: *Nicolaum,* inquit, *reſpice, quem Dominus in Apocalypſi ſua damnat ſententia, qui tam turpia, & nefanda commentus eſt, vt Nicolaitarum hæreſis ex illa radice naſcatur:* cuius mutationis occaſionem eam tradit Epiphanius loco citato.

Eiuſdem lapſus occaſio.

Quod videlicet cum ordinatus Diaconus ab vxore, quam pulchram habebat, ſeſe continuiſſet, poſteà tamen à concupiſcentia ſuperatus ad eam iterum reuertit: propter quod cum reprehenderetur ab Apoſtolis, turpem hæreſim excogitauit; neceſſarium videlicet eſſe ad ſalutem libidini operam dare. Alij apud Clementem Alexandrinum lib. 3. Stromatum aiunt, cùm Nicolaus pulchram haberet vxorem, eique ab Apoſtolis fuiſſet obiecta zelotypia, in medium adducta muliere permiſiſſe, vt cui vellet nuberet, tunc multos eius factum, ac dictum abſolutè interpretantes dixiſſe, licitum eſſe impudenter, & effusè fornicari.

Alex. Clem. Euſeb. Cæſ. Theodor. D. Ignatius.

Quanquam Clemens eo loco innuit, Nicolaum culpa vacaſſe, quod etiam approbat Euſebius Cæſarienſis lib. 3. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, cap. 23. & Theodoretus lib. 3. de fabulis hæreticorum, id quod etiam inſinuat D. Ignatius in Epiſtola ad Trallianos, & in Epiſtola ad Philadelphos: imò Nicolaum vt virum probatæ fidei, auctum honore ad Apoſtolis, Samaritanorumque Epiſcopum creatum

Hippolyt. Dorotheus.

teſtantur Hippolytus, cuius refertur liber de Septuaginta duobus diſcipulis, & Dorotheus in Synopſi, vt nimirum, non videatur improbabile Nicolaitarum nomenclaturam, ſolo ſpecioſo prætextu à Nicolao ortam eſſe: in quem Nicolaitæ hæretici originem ſuam referre conati ſint ob aliquam hæreſeos notam, quæ propter vxoris zelotypiam illi per ſpeciem affingi potuerit; quanquam D. Hieronymus loco proximè citato diſertè teſtatur Nicolaum turpia quædam, ac nefanda aſſeruiſſe.

D. Hieron.

Nicolaitæ hæretici inſignes. D. Ignatius. Irenæus. Iudas Apoſt. D. Ignatius. D. Irenæus. Eorundem turpis hæreſis.

Verum quicquid ſit de Nicolao, illud certum eſt Nicolaitas hæreticos fuiſſe inſignes. Primùm enim negarunt diuinitatem Chriſti, quemadmodum auctor eſt D. Ignatius Epiſt. 9. & Irenæus libro tertio contra hæreſes, cap. 11. quos videtur notaſſe Iudas Apoſtolus, cùm ait: *Subintroierunt quidam homines, qui olim præſcripti ſunt ad hoc iudicium, impij: Dei noſtri gratiam transferentes in luxuriam, & ſolum Dominatorem, & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum negantes.* Deinde aſſeruerunt licitum eſſe fornicari, vt affirmat D. Ignatius loco citato: addens eoſdem beatitudinem in voluptate collocaſſe. Denique Irenæus ibidem tradit eos præter fornicandi licentiam, nulla habita diſtinctione idolothita, vt gentes comedere conſueuiſſe.

Nicolaitarum varia nomina. Epiphanius. D. Auguſt. Cæſar Bar.

Cæterùm Nicolaitæ, vt affirmat Euſebius eodem loco modico tempore durarunt, pertæſique falſi Nicolaitarum nominis, pulcherrimo nomine ſe Gnoſticos appellarunt. Tandem more hæreticorum à ſeipſis diſſidentes, nouaque hæreſum monſtra excogitantes, non tantum Gnoſtici dicebantur, ſed etiam Phibionitæ, Stratiotici, Leuitici, Barbonitæ. Qua de re legendus eſt Epiphanius in ſuo Panario hæreſi vigeſimaquinta. D. Auguſtinus libro de hæreſibus, capite quinto, & ex recentioribus Cæſar Baronius doctus, & diligens auctor in ſuis Annalibus Eccleſiaſticis, anno Chriſti ſexageſimo octano. Quod igitur huiuſmodi hæreticos Epiſcopus Epheſinus deteſtaretur, commendatur hoc loco. Eſt enim Epiſcopi proprium cum hæreticis bellum gerere, eoſque omninò execrari. Simul

mul etiam indicatur eius caſtitas, cum Nicolaitarum facta, id quibus præcipua
erat turpitudo, execratetur, quæ Deus etiam dicitur odiſſe, eo quòd maximè li-
bidinem deteſtetur. *Epheſini Epiſcopi caſtitas.*

Quænam ſint illa, de quibus Christus cum Epiſcopo Epheſi expoſtulat, cum dicitur, *Sed habeo aduerſum te pauca, quòd charitatem tuam primam reliquiſti.*

SECTIO VII.

HÆC eſt ſecunda epiſtolæ pars, quæ reprehenſionem continet illis verbis 1.
comprehenſam. *Sed habeo aduerſum te pauca, quòd charitatem tuam primam*
reliquiſti. Quamquam *pauca* non habet Græcus contextus, nec legit Arethas,
nec verò legendum iam eſt, ſiquidem in editione Vaticana Sixti quinti pontifi-
cis maximi iuſſu recognita, atque edita, ea vox expuncta eſt. Quod verò attinet
ad literalem ſenſum, plerique exiſtimantes ſormonem hîc eſſe de amiſſione cha-
ritatis per lethalem culpam, quam tamen nolunt agnoſcere in hoc Epiſcopo E-
pheſino, quem videlicet paulò ante Chriſtus mirificis laudibus extulerat, in qui-
bus illa eſt præcipua, quòd non defeciſſet, aiunt dici hoc loco reliquiſſe *charita-*
tem, non in ſua ipſius perſona, ſed in ſubditis, iiſque non omnibus, ſed pluri-
mis, quam expoſitionem tuentur Beda, Primaſius, Ambroſius Ansbertus. Cæ- *Beda, Primaſ.*
terùm extorta planè eſt, & à contextu literæ non mediocriter abhorrens, cum
eodem tenore, & orationis nexu laudes, & reprehenſio Epiſcopi continean- *Amb. Ansb.*
tur, vt vel neutrum, vel vtrumque ad eandem Epheſini Angeli perſonam refe- *Prima ſententia, quæ*
rendum ſit. Præterea illud, quod in comminatione ſubiungitur, *ſin minus ve-* *reiicitur.*
nio tibi citò, & mouebo candelabrum tuum de loco ſuo, planè indicat cum ipſa Epiſco-
pi perſona ſermonem eſſe: quippe quem, niſi pœnitentiam agat, Epiſcopatu a-
mouendum Chriſtus enunciat. Igitur ad perſonam Epiſcopi hæc omnia refe- *Remiſit de*
renda ſunt, tunc verò pro certo ſtatuendum eſt, hunc Epiſcopum non amiſiſſe *charitate E-*
charitatem, ſed de charitatis feruore nonnihil remiſiſſe, quod vel ex ipſo con- *piſcopus E-*
textu videtur perſpicuum: nec enim dicitur, *quod charitatem reliquerit*, ſed *quod* *pheſi, non a-*
charitatem primam, & paulò inferiùs prima opera iubetur facere, ex quo argu- *miſit.*
mentatur Richardus de ſancto Victore, hunc Epiſcopum in gratia quidam ac-
cepta perſtitiſſe, ſed nimis ſecurè vixiſſe, quædamque oſcitanter egiſſe; itaque à *Rich. Vict.*
culmine perfectionis ad inferiorem virtutis gradum per incuriam delapſum
fuiſſe. Eiuſdemque ſententiæ ſunt Arethas, Ioachimus, Lyranus, Pannonius, *Arethas.*
Hugo Cardinalis, & Dionyſius Carthuſianus: nec verò aliud videtur ſentien- *Ioachimus.*
dum de Epiſcopo honoris diuini zelo inflammato, laboriſque, & perſecutio- *Lyran.*
num, in quibus non defeciſſe prædicatur, patientiſſimo, præcipuè verò ſi is Ti- *Pannon.*
motheus fuit Pauli diſcipulus, eique chariſſimus, quod non eſſe improbabile ſu- *Hugo Card.*
periùs indicauimus. *Dio. Carth.*

Iam illud quæres, quænam fuerit ea negligentia, cuius arguitur. Richardus 2.
generatim loquitur, Hugo Cardinalis exiſtimat in eo poſitam fuiſſe, quod vi- *Quænam*
dens parum ſe ſuis concionibus proficere propter perditorum hominum per- *fuerit negli-*
uicatiam concionandi curam ex parte abieciſſet. Denique Arethas in eo pec- *gentia, cuius*
caſſe arbitratur, quod eleemoſynas minuiſſet, & parum iam cum pauperibus, *arguitur E-*
& indigentibus de ſuis facultatibus inſumeret: itaque cum anteà hic Epiſco- *piſcopus.* *Richardus.*
pus per eleemoſynam effloruiſſet, iam tunc relicto eleemoſynarum facien- *Hug Areth.*

darum

Eleemoſyna darum ſtudio quodammodo aruerat: florem enim appellari eleemoſynam, oſtē-
flos. dit ad literam locus ille ad Philipp. 4. vbi Paulus de Philippenſium eleemoſynis
Philip. 4. 10. agens, *Gauiſus ſum*, inquit, *in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando re-
floruiſtis pro me ſentire, ſicut ſentiebatis, occupati autem eratis, non quaſi propter penuriam
dico, ego enim didici, in quibus ſum, ſufficiens eſſe, ſcio & humiliari, ſcio & abundare vbique
& in omnibus inſtitutus ſum, & ſaturari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati, omnia
poſſum in eo, qui me confortat*. Ex quibus verbis manifeſtè colligitur illud, *refloruiſtis*,
D. Hieron. ad eleemoſynam eſſe referendum; vnde Hieron. in commentario ſic locum ex-
D. Ambr. planat, *Iterum florem boni operis recepiſtis, qui mei immemores occupatione, non volunta-
te arefacti fueratis effecti*. Et D. Ambroſ. *Horum*, inquit, *alacritatem propenſiorem fa-
ctam oſtendit, quia in quo negligentiores facti fuerant, adhibita ſolertia opus priſtinum itera-
runt, memores facti Apoſtoli ſui, vt fructus ſuos ad eum mitterent, condendos in horreo cœle-
Areth. ſti*: Ad hunc igitur modum vult Arethas hunc epiſcopum, depoſito eleemoſy-
narum ſtudio quodammodo aruiſſe.

5. Res eſt eiuſmodi, vt certò definiri non poſſit, quanquam vtriuſque negligen-
tiæ accuſari meritò potuerit. Nam quod attinet ad concionandi laborem, præ-
Triden. Syn. cipuum id eſſe Epiſcoporum munus declarat Tridentina Synodus ſeſſ. 5. cap. 2.
Tenentur Vbi etiam decernit omnes Epiſcopos, Archiepiſcopos, Primates, reliquoſque
prælati per prælatos Eccleſiarum teneri per ſeipſos, ſi legitimè impediti non fuerint, ad
ſeipſos Euā- Euangelium prædicandum. Quod miniſterium quàm ſublime ſit, Deoque
gelium præ- acceptum, explicauit Paulus ad Rom. 15. cum dixit. *Propter gratiam, quæ da-
dicare. ta eſt mihi à Deo vt ſim miniſter Chriſti Ieſu in gentibus ſanctificans Euangelium Dei,
Rom. 15. 15. vt fiat oblatio gentium accepta, & ſanctificata in ſpiritu ſancto*. Pro, *ſanctificans*, habe-
tur Græcè ἱερουργοῦντα, id eſt, fungentem adminiſtratione ſacrorum: pro quo D.
D. Auguſt. Auguſt. libello, in quo nonnulla explicat in Epiſt. ad Rom. legit *conſecrans*.
Euange- Significat verò Paulus prædicationem Euangelij eſſe quaſi victimam Deo gra-
lij prædica- tiſſimam, quam Concionator tanquam antiſtes ſacrorum Deo litat: aut potius
tio victima ipſam conuerſionem, quæ per prædicationem fit, eſſe hoſtiam Deo maximè ac-
Deo gratiſſi- ceptam, quam illi prædicator ſacrificat, vnde ſequitur, *vt fiat oblatio gentium ac-
ma. cepta: & ſanctificata*. Quid verò ſublimius ac præſtantius, imò & Deo ipſi gra-
tius, quam per Euangelij prædicationem, animaſque ad fidem, ſiue ad gratiam
Non deſe- conuerſas, illi quodammodo tanquam victimam ſacrificare? Nec verò quod
renda Euan- pauci, aut nulli conuertantur, partem hanc deſerere Epiſcopus debet, quem-
gelij prædi- admodum deſeruit Epheſi Angelus, vt interpretatus eſt Hugo, ſicut rectè argu-
catio, licet mentatur Diuus Chryſoſtomus concione 1. de Lazaro, ac Diuite. Primò, exem-
pauci con- plo fontium; *Aquarum enim*, inquit, *venæ, etiamſi nullus veniat aquatum, manant
uertantur. tamen, & fontes, quamuis, hauriat nemo ſcaturigines emittunt*. Secundò, ex eo quod Hie-
Hugo.
D. Chryſo.
Hier. 20. 7. remiæ accidit cap. 20. Nam cum deſiſtere cogitaret à vaticiniis inculcandis, eò
Ad prædi- quod ab omnibus rideretur, tamen ad prædicandi munus iterum Deo impel-
candi munus lente reuertit, quemadmodum ipſe teſtatur illis verbis, *Factus ſum in deriſum to-
reuertit. ta die, omnes ſubſannant me; quia iam olim loquor, vociferans iniquitatem, & vaſtita-
Hieremias. tem, clamito, & dixi non recordabor eius, neque loquar vltra in nomine illius* (id eſt
Dei.) Deinde ſubiungit, *& factus eſt in corde meo quaſi ignis exæſtuans, clauſúſque
in oſſibus meis, & defeci ferre non ſuſtinens*, quibus poſtremis verbis ſignificatur eum
D. Thomas. ad prædicandum fuiſſe rurſus à Deo compulſum, vt eo loco exponit D. Tho-
mas. Tertiò, exemplo Chriſti, qui cum certò ſciret Iudam proditorem haud-
quaquam conuertendum, nunquam eius admonendi culpam neglexit. Quartò,
quia etſi nullus conuertatur, boni tamen redduntur meliores. Denique, quia etſi
malus ea vice non conuertatur, poterit tamen poſteà fortaſſe conuerti. Quare
meritò

meritò Paulus 2. ad Timoth. 4. Timotheum ad concionandi munus aſſiduè exercendum adhortatur. *Prædica verbum, inſta opportune, importunè*, (id eſt aſſiduè) *argue, obſecra, increpa in omni patientia, & doctrina: erit enim tempus cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coaceruabunt ſibi magiſtros prurientes auribus, &c.* vbi obiter aduerte illud, *prurientes auribus*, non eſſe iungendum cum *magiſtros*, ſed ita vertendum contextum, *ipſi prurientes auribus coaceruabunt ſibi magiſtros* conuenientes, qui ſibi aures prurientes titillent, & ſcalpant voluptatis, & adulationis lenociniis: qui ſenſus patet ex Græco contextu: legimus enim ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν, id eſt, *coaceruabunt magiſtros, ipſi prurientes auribus.*

2. Tim 4. 5. Timotheū ad aſſiduè prædicādum adhortatur Paulus.

Quòd verò attinet ad pauperum curam, vſqueadeò ea eſt Epiſcopi propria, vt vel propter leuiſſimam in eo genere oſcitantiam, meritò Epheſi Angelus acerrimè increpari debuerit, qua de re legendus eſt Sylueſter Papa primus in Concilio Romano, Canone 4. Gelaſius I. apud Gratianum 12. quæſt. 2. cap. Quatuor Concil. Carthag. 4 Canone 15. & 17. & Arelatenſe, Canone 6. Vnde Paulus 1. ad Timotheum 3. & ad Titum 1. docet Epiſcopum debere eſſe hoſpitalem: in cuius rei figuram dicitur 3. Regum 6. Oſtia Sancti Sanctorum fuiſſe de lignis oliuarum. Etenim Sancti Sanctorum oſtia ſunt Prælati, per quos tanquam per oſtia in cœlum ingredimur, quæ debent eſſe ex lignis oliuarum, id eſt, oſtia miſericordiæ, & compaſſionis, quæ per oliuam deſignantur, id quod etiam myſticè fuit expreſſum in duobus illis Cherubim, quos Rex Salomon in templo collocauit, qui etiam erant de lignis oliuarum auro tecti, vt habetur 2. Paralipomenon 3. cum illi alij Cherubim, quos Moyſes ex mandato Domini efformauit, ex auro ſolido fuerint. Exod. 25. Vſque adeò verò Prælatus ſtudioſus eſſe debet eleemoſynas largiendi, vt eo ipſo quod eius famuli per vrbem diſcurrunt, ſi neſciatur, quid quærant, continuò exiſtimari poſſit, ad eleemoſynas pauperibus diſtribuendas miſſos eſſe: quod ſubtiliter in Chriſto annotauit Cyrillus Alexandrinus libro nono in Ioannem capite 18. expendens illud Ioannis 13. *Quod facis, fac citius, quidam autem putabant, quia loculos habebat Iudas, quod dixiſſet ei eme ea, quæ opus ſunt nobis ad diem feſtum, aut egenis, vt aliquid daret*: ex quibus verbis probat Cyrill. Chriſtum habuiſſe conſuetudinem præcipiendi Iudæ, vt eleemoſynam pauperibus tribueret: *Quoniam*, inquit, *non intellexerunt verba eius, ad res ſolitas deferuntur, & quæ facere conſueuerat, hæc modo iubere, vt ſiant, arbitrati ſunt.*

4. Pauperum cura quam ſit Epiſcopi propria. Sylueſ. Papa. Gelaſius I. Cōc. Carth. Cōc. Arelat. 1 Timoth 3. Tit. 1. 3. Reg 6. Prælati debent eſſe oſtia miſericordiæ, & compaſſionis. 2. Paral. 3. Exod 25. Cyrill. Alex. Ioan. 13. 29. Iudæ vt eleemoſynam pauperibus tribueret, præcipiebat Chriſtus.

Siue igitur Angeli Epheſini oſcitantia altera harum fuerit, ſiue qualibet alia, quæ certò ſtatui non poteſt, illud hoc loco vniuersè obſeruandum eſt, Deum ægerrimè ferre quamlibet in virtutum progreſſu incuriam, charitatiſque remiſſionem in iis præſertim, quorum eſt ad perfectionis apicem aſpirare, ſiquidem tam acerbè in Epiſcopum Epheſi inuehitur, quòd nonnihil de primæ charitatis ardore remiſiſſet: idcircò myſtica illa Ezechielis animalia, vt annotauit hoc loco Ioachimus, non reuertebantur, cùm incederent, ſed vnumquódque coram facie ſua gradiebatur. Ezechielis 1. Et Paulus ad Philippenſes 3. *Fratres*, inquit, *ego me non arbitror comprehendiſſe. Vnum autem: quæ quidem retrò ſunt obliuiſcens, ad ea verò, quæ ſunt priora extendens me ipſum, quotquot perfecti ſumus, hoc ſentiamus*, vbi illis verbis, *quæ retrò ſunt, obliuiſcens*, Sumitur ſimilitudo à curſoribus, qui dum currunt, non reſpectant, nec aduertunt quantum iam ſpatij tranſegerint, ſed quantum adhuc ſuperſit. Hunc locum expendens D. Auguſtinus ſermone 15. de verbis Apoſtoli. *Dixerat*, inquit, *non ſum perfectus. Et poſteà dixit, quotquot perfecti ſumus, id eſt perfecti, & non perfecti; perfecti viatores, nondum*

5. Incuriam in virtutum progreſſu ægerrimè fert Deus. Ioachimus. Ezechiel. 1. Philipp. 3. 13. D. Auguſt.

Aſpirandum ad perfectionis apicem. Lucæ 17.32. D. Bernard. Geneſ. 28.

perfecti poſſeſſores; ſemper tibi diſpliceas quod es, ſi vis peruenire ad id quod nondum es, nam vbi tibi placuiſti, ibi remanſiſti. ſi autem dixeris ſufficit, periſti, obliuiſcere præterita; noli in ea reſpicere, ne ibi remaneas, vbi reſpexeris, propterea enim Chriſtus dicit Lucæ 17. *Mementote vxoris Loth.* In cuius rei figuram in illa ſcala Iacob nullus Angelus quieſcens apparuit, ſed omnes vel aſcendentes, vel deſcendentes; quia in virtute aut aſcenditur, aut deſcenditur. Vbi enim quis gradum fixit, eo ipſo iam deſcendit: quæ ſcalæ obſeruatio eſt D. Bernardi epiſt. 91. ad Abbates Sueſſione congregatos, his verbis. *Solus Deus melior ideirò ſeipſo eſſe non vult, quia non valet; vidit Iacob in ſcala Angelos aſcendentes, & deſcendentes,* Geneſ. 28. *nunquid ſtantem quempiam, ſiue ſedentem? non eſt ſtare omninò in pendulo fragilis ſcalæ, neque in incerto huius mortalis vitæ quidquam in eodem ſtatu permanet, aut aſcendas neceſſe eſt, aut deſcendas; ſi attentas ſtare, ruas neceſſe eſt; minimè pro certo eſt bonus, qui melior eſſe non vult. Et vbi incipis nolle fieri melior, ibi etiam deſinis eſſe bonus.* In hanc ſententiam D. Greg. lib. 1. ſuæ expoſitionis in primum librum Reg. cap. 2. affert illud Pſalm. 83. *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* Quò etiam pertinet illud Prouerb. 4. *Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit, & creſcit vſque ad perfectam diem.* Denique ob eam cauſam dicitur de Eccleſia Cant. 6. *Quæ eſt iſta quæ progreditur quaſi aurora conſurgens.*

Haud bonus eſt, qui meliorem eſſe negligit. D. Gregor. 1. Reg. 2. Pſalm. 83.8. Prouer. 4.18. Cant. 6.9.

6. Secundò, notandum eſt verbum illud *Reliquiſti*: nec enim dictum eſt; relictus es à charitate, ſed tu charitatem reliquiſti, quia videlicet nos ſumus, qui Deum primi relinquimus, eodémq; ſenſu dixit Paulus ad Hebr. 12. *Contemplantes ne quis deſit gratiæ Dei.* Vbi cernis non dici ab Apoſtolo, *Ne gratia Dei alicui deſit,* ſed *ne quis deſit gratiæ:* Deus enim neminem deſerit, niſi qui eum prius deſeruerit, id quod probat D. Auguſt. ſerm. 54. de verbis Domini, ex illis verbis Zach. 1. *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Auerſus,* inquit, *eſt Deus, quia tu te auertiſti, tu ab illo feciſti caſum, non ipſe à te fecit occaſum: ergo audi dicentem, conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos, fugientis dorſa perſequitur, qui faciẽ redeuntis illuminat.* Inde eſt quod ſæpe per Prophetas conqueritur, quod peccatores ipſum dereliquerint, veluti Hierem. 2. *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas, quæ continere non valent aquas.*

Hebr. 12.15. Deſerit Deus neminem, niſi qui prius eũ deſerit. D. Auguſt. Zach. 1.3. Hiere. 2.13.

7. Poſtremò eſt aduertendum, priuſquam reprehenderetur Epiſcopus Epheſi, factum fuiſſe mentionem laborum, quos pertulit, quia in ipſis laboribus hic eius defectus apparuit: in iis enim planè cognoſcitur, & probatur cuiuſque ardor. Vnde Iob. 33. dicitur: *Tabeſcet caro illius, & oſſa quæ tecta fuerant, nudabuntur:* quem locum ſic exponit D. Greg. lib. 23. Moralium, cap. 18. *Cum flagellis prementibus omnis exterior voluptas atteritur, internæ fortitudinis oſſa nudantur, nemo quippe quantùm profecerit, niſi inter aduerſa cognoſcit. Vnde* Pſal. 41. *ſcriptum eſt. In die mandauit Dominus miſericordiam ſuam; & nocte declarauit, quia videlicet vnuſquiſque superni doni gratiam in tranquillitate quietis percipit; ſed quantùm perceperit in aduerſitate perturbationis, oſtendit.* Tabeſcat ergo caro, vt nudentur oſſa, feriamur paternis perturbationibus, vt quantùm proficimus agnoſcamus.

Iob. 33.21. Probant virtutem, labores. D. Gregor. Pſalm. 41.9.

Admonetur Epiſcopus Epheſi; *Memor eſto itaque vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac.*

SECTIO VIII.

1. TErtia epiſtolæ pars, quæ tota eſt parænetica, verbis illis comprehenditur: *Memor eſto itaque, vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac.*

Prima

Rupertus. Super Eccleſiæ Prælatos non præcipitanda ſententia.

Prima obſeruatio eſt Ruperti colligentis ex hoc non debere nos præcipitare ſententiam ſuper Eccleſiarum Angelos, id eſt, Epiſcopos, & quoſcunque gradus Eccleſiaſticos. Non enim dixit: *Quia charitatem tuam primam reliquiſti, idcireò venio, & mouebo candelabrum tuum de loco ſuo*, ſed magnum interuallum voci ſuæ, magnúmque frænum poſuit currenti ſententiæ, dicendo: *Memor eſto itaque, vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac*: tunc demum ſubiungit, *ſin autem, &c.* id eſt, ſi prætérquàm quòd charitatem tuam primam reliquiſti, inſuper contemptum appoſueris, *tunc verò mouebo candelabrum tuum de loco ſuo.*

D. Ambroſ.

2\. Secunda obſeruatio eſt circa illud verbum, *vnde*, cùm dicitur: *Memor eſto, vnde excideris*, quaſi enim ex altiſſimo quodam faſtigio excidiſſe Epiſcopum Epheſi eo verbo ſignificatur. Similem vim agnoſcit D. Ambroſius libro de Paradiſo, cap. 14. in illis verbis Domini ad Adam. *Vbi es? id eſt, non in quo, ſed in quibus es? non ergo interrogatio eſt, ſed increpatio. De quibus*, inquit, *bonis? de qua beatitudine? de qua gratia, in quam miſeriam recidiſti?* Hæc ille. Primùm igitur ſi huius Angeli, vt vult Hugo, ea fuit incuria, vt à concionandi munere, atque adeò ab Scripturæ ſacræ ſtudio ſuperſediſſet, rectè vnde exciderit, in memoriam reuocaſſe præcipitur, quaſi è ſupremo doctrinarum omnium, ipſiúſque diuinæ ſcientiæ, hoc eſt, Theologiæ vertice decidiſſet; verè enim diuinarum literarum cognitio vniuerſæ contemplationis faſtigium eſt, non doctrinæ modò præſtantia, ſed rerum etiam ipſarum altitudine quamlibet vel perſpicaciſſimam intelligendi aciem longè ſuperans ita, vt quemadmodum D. Auguſt. docet ſuper Geneſim ad literam, altitudine ſuperbos irrideat, & profunditate attentos terreat. Imò ipſe Auguſt. quem ingeniorum Phænicem meliori iure Africa, quàm Mirandulanum Principem Italia, dicere potuit, imparem ſe ſcripturarum altitudini agnoſcens ſic ſcribit ad Voluſianum Epiſtola ſecunda. *Tanta eſt Chriſtianorum profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, ſi eas ſolus ab ineunte pueritia vſque ad decrepitam ſenectutem ſummo ſtudio, meliori ingenio conarer addiſcere: in quibus latet altitudo ſapientiæ, vt hoc in illis contingat, quod eadem Scriptura habet* Eccleſ. 18. *Cum conſummauerit homo, tunc incipiet.* Et lib. 12. confeſſ. cap. 14. *Mira*, inquit, *profunditas eloquiorum tuorum, quorum ecce ante nos ſuperficies blandiens paruulis, ſed mira profunditas, Deus meus, horror eſt intendere in eam.* Et Ambroſ. Epiſt. 44. ad Conſtantinum: *Mare*, inquit, *eſt Scriptura diuina, & habens in ſe ſenſus profundos altitudinem propheticorum ænigmatum.* Idcircò ſponſus cum ſcripturarum cognitione alicuius mentem imbuit, non tantùm in excelſis montibus verſari, ſed ipſa etiam inacceſſa cæteris ſcientiis montium cacumina tranſilire dicitur. Hoc enim ſenſu Origenes homilia tertia ſuper Cantica exponit illud Cant. 2. *Vox dilecti mei, ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles: Vnaquaque*, inquit, *anima ſi quando eam legis, ac Prophetarum vel ænigmata, vel obſcura quæque dicta concludunt, ſi fortè adeſſe ſponſum ſentiat, & eminùs ſonitum vocis eius accipiat, ſubleuatur ſtatim, & vbi magis ac magis propinquare ſenſibus eius cœperit, & illuminare, quæ obſcura ſunt, tunc cùm videt ſalientem ſupra montes, & colles, alta ſcilicet, & excelſa intelligentiæ ſenſus ſibi ſuggerentem ita, vt meritò dicat: Ecce hic venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles.*

Diuinarum literarum altitudo.

D. Auguſt.

Auguſtinus ingeniorum Phœnix.

Eccleſ. 18. 6.

D. Ambroſ.

Origenes. Cant. 2. 8.

Greg. Naz. Homo miſericors alter Deus ex Nazianzeno.

3\. Deinde ſi peccauit in pauperum cura negligenda, rectè etiam ex ſummo quodam faſtigio delapſus corruiſſe dicitur propter miſericordiæ in pauperes præſtantiam, & altitudinem, de qua legendus eſt Gregorius Nazianzenus oratione de pauperum amore, vbi inter alia docet miſericordem hominem eſſe veluti alterum Deum. *Fac*, inquit, *calamitoſo ſis Deus, Dei miſericordiam imitando: nihil*

enim tam diuinum homo habet, quàm de aliis bene mereri. Et inferius: *Tibi*, inquit, *pauper relictus eſt, vt Deo. His enim verbis pudore te fortaſſe permouebo.* Denique ſatis fuit de culmine perfectionis, quacumque demum de cauſa id acciderit, ad inferiorem fuiſſe gradum delapſum, charitatíſque ardorem remiſiſſe, vt vnde exciderit, meminiſſe cum magno animi ſenſu debuerit; ſic enim priſtinum charitatis feruorem veluti amiſſum ſuſpirabat Iob cap. 29. cùm dicebat: *Quis mihi tribuat, vt ſim iuxta menſes priſtinos, ſecundùm dies, quibus Deus cuſtodiebat me, quando ſplendebat lucerna eius ſuper caput meum, & ad lumen eius ambulabam in tenebris.* Huius iacturæ magnitudinem expendit D. Bernard. ſerm. 35. ſuper Cantica, in illa verba ſponſi ad ſponſam: *Si ignoras te, ô pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi poſt veſtigia gregum tuorum. Dura*, inquit, *& aſpera increpatio, quod dixit: Egredere, hoc quippe verbum ſerui audire ſolent à valde iraſcentibus, & indignantibus dominis; hoc ergo aſpero verbo vtitur ſponſus contra dilectam, ſub conditione tamen, ſi ſeipſum ignorauerit: nihil quippe validius, efficaciúſve ad terrendum potuit in eam intendere, quàm vt egredi minaretur, quod & tu aduertere potes ſi bene attendas, vnde, quò egredi iubeatur; vnde enim quò putas, niſi de ſpiritu ad carnē, de bonis animi ad ſecularia deſideria, de interna requie mentis ad mundi ſtrepitum? Quæ enim anima ſemel à Domino didicit, & cœpit intrare ad ſeipſum, & in intimis ſuis Dei præſentiam ſuſpirare, & quærere faciem eius ſemper, neſcio an, vel ipſam gehennam ad tempus experiri horribilius, pœnaliúſve ducat, quàm poſt ſpiritualis ſtudij huius guſtatam ſemel ſuauitatem exire denuò ad illecebras, vel potiùs ad moleſtias carnis.* Vnde Regius vates dicebat Pſal. 72. *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt. Terribilis igitur, & nimis formidanda comminatio, egredere, & paſce hædos tuos, quod, eſt indignam te noueris illa tua familiari, & ſuaui cæleſtium rerum contemplatione: hædos quippe dicit vagos, & petulantes corporis ſenſus.* Præterea idem innuit verbum illud: *Memor*, tantum enim malum eſt à guſtata prius cæleſti dulcedine, charitatiſque feruore excidere, atque ita à diuina præſentia egredi, atque hædos paſcere, vt ſatis ſit præſidij ad recuperandum priſtinum ſtatum eam iacturam in memoriam reuocare.

Iob. 29. 3.

Excidere à perfectione, quanta iactura.

D. Bernard.

Egredi à Domino quàm ſit formidandum.

Pſal. 72. 28.

4. Denique multò adhuc maiorem vim habet illud, *vnde*, ſi hoc loco per *primam charitatem* non charitatis feruorem, ſed charitatem ipſam abſolutè intelligamus, quam Epiſcopus Epheſi vel in ſe, vel in plerıſque ſuorum amiſerit, vt rectè meminiſſe iubeatur vnde, quò exciderit, hoc eſt, à ſummo gratiæ faſtigio ad profundiſſimam peccati foueam: ex ea enim auxilium diuinum implorabat regius vates, cùm poſt peccatum ſuum clamabat Pſal. 129. *De profundis clamaui ad te Domine*: quibus verbis oſtendit ſe in profundiſſimam quandam foueam per peccatum decidiſſe: ſic enim eum locum exponit D. Gregorius in explanatione ſua ſupra ſeptem Pſalmos pœnitentiales: *Attendat*, inquit, *vnuſquiſque in quo profundo iaceat, & quàm longè à Deo peruersè agens effectus ſit, clamet ad eum totis viribus, qui intuetur abyſſos, & ſedet ſuper Cherubim, donec de profundis tenebris erutus ſuperno illuſtretur lumine, & claritate perfruatur cognitionis diuinæ.* Itaque illud, *vnde*, ſummam diſtantiam à Deo per peccatum indicat, quæ tanta eſt, vt maior excogitari non poſſit, ſed vtcunque explicari poteſt per eam, quæ eſt ab eſſe ad non eſſe; ab ente ad nihilum; hoc enim ſenſu accipit D. Aug. libro Soliloquiorum, c. 5. ro. 9 illud Ioan. 1. *Sine ipſo factum eſt nihil. Ad nihilum*, inquit, *deduxerunt me iniquitates meæ; quia tu es verbū & ego non eram tecum, per quem facta ſunt omnia, ſine quo factum eſt nihil, & ideò ſine te factus ſum nihil, quia eſt nihil, quod ad nihilum ducit; malum itaque nihil eſt, quia ſine verbo factum eſt.* Idem docet lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 13. *Non ſic*, inquit, *defecit homo, vt omnino nihil eſſet, ſed vt inclinatus ad ſeipſum minus eſſet, quam erat, relicto itaque Deo, eſſe in ſemetipſo, hoc eſt ſibi placere, non iam*

Vnde, quò excidat, qui charitatem amittit.

Pſal. 129. 1.

D. Greg.

Auguſt.

Ioan. 1. 3.

nihil eſſe eſt, ſed nihilo propinquare. Eadem doctrina eſt Orig. hom. 5. in Pſal. 36. in illa verba. *Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum: & tranſiui, & ecce non erat,* vbi docet peccatorem non computari eſſe, probatque ex lib. Eſther cap. 14. cum dicitur, *Non tradas Domine ſceptrum tuum iis, qui non ſunt,* id eſt peccatoribus. Concinit D. Ambroſ. in Pſalm. 43. eodem ſenſu intelligens verba illa eiuſdem Pſalm. *Vendidiſti populum tuum ſine pretio,* ſeu vt Aquila tranſtulit; *Tradidiſti populum tuum, vt non eſſet.* Et Symmachus. *Tradidiſti populum tuum ſine ſubſtantia. Non ſunt,* inquit, *qui repudiantur a Chriſto.* Vnde ſequitur. *Non eſt illis commutatio, quare? quia non timuerunt Deum.* Eundem ſenſum habet illud 1. ad Corinth. 13. *Si charitatem non habuero, nihil ſum.* Eodemque ſpectat illud Amos 6. *Qui lætamini in nihilo,* id eſt, in peccatis.

Origenes. Pſal. 36 35. Peccator nō computatur eſſe, ex Oli. Eſther 14 11. D Ambr. Pſal. 43 13. Aquila. Symmachus. 1. Cor. 13 1. Amos 6. 13.

De minis, quæ in Epiſcopum Epheſi iactantur, *Sin autem venio tibi citò, & mouebo candelabrum tuum de loco ſuo.*

SECTIO IX.

1\. QVarta Epiſtolæ pars comminationem continet illis verbis. *Sin autem venio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco ſuo, niſi pœnitentiam egeris,* ſenſus literalis eſt, *Mouebo candelabrum tuum*, id eſt, Eccleſiam tuam *de loco ſuo*, id eſt de manu tua & in alterius manu collocabo, hoc eſt, priuabo te Epiſcopatu, alterumque Præſulem, qui muneri ſuo ſatisfaciat, in tui locum ſubſtituam, *niſi pœnitentiam egeris*, nec enim dictum eſt; deſtruam, vel extinguam candelabrum, ſed *mouebo*, videlicet de manu tua in manum alterius. Sic exponunt Richardus de S. Vict. Rupertus, & Hugo Cardin. alij aliter, ſed non ad rem.

Eccleſia candelabrum. Richar de S. Victor. Rupertus. Hugo Card.

2\. Primò obſeruandum eſt, Deum ſolere comminari, ne cogatur punire: quæ obſeruatio eſt D. Ambroſij libro de Noë & Arca cap. 27. expendentis illum arcum cæleſtem, quem Deus in ſignum fœderis in cœlo collocauit. *Arcum*, inquit, *meum ponam in nubibus.* Geneſ. 9. *Non ſagittam*, inquit Ambroſius, *arcus enim inſtrumentum iaculandi ſagittis eſt: itaque non ipſe arcus vulnerat, ſed ſagitta, & ideò Dominus in nube arcum magis quàm ſagittam ponit: id eſt, non illud quod vulneret, ſed quod habeat terroris indicium, vulneris effectum habere non ſoleat.* Hinc eſt illud Pſal. 59. *Dediſti metuentibus te ſignificationem, vt fugiant à facie arcus.* In quem locum D. Auguſtinus, *per tribulationes*, inquit, *temporales ſignificaſti tuis fugere ab ira ignis ſempiterni, arcus eſt extentus, adhuc in comminatione eſt, & videte quid ſit in arcu, nonne ſagitta in priora mittenda eſt, neruus autem retrò extenditur in contrarium? & quantò plus erit eius extenſio retrorſum, tantò maiore impetu illa currit in priora? quid eſt, quod dixi? quantò magis differtur iudicium, tantò maiore impetu venturum eſt:* quæ etiam expoſitio eſt D. Gregor. lib. 19. Moral cap. 28. vbi in eundem ſenſum affert illud Pſalm. 7. *Arcum tetendit, & parauit illum. Arcum ſuum*, inquit, *Dominus tetendit, quia cunctis peccatoribus per ſcripturam ſacram minas exhibuit.* Propterea autem Deus priùs minatur, quàm puniat, quia Inuitus ad punitionem venit, id quòd ex eo eſt perſpicuum, quia virgam, qua percutit, ſolet per indignationem conterere, ſicut pater virgam, qua filium flagellauit, ſolet in ignem proiicere, vt oſtendat ſe inuitum filium verberaſſe, imò iam ſe verberum pœnitere: hoc verò habes expreſſum Oſeæ 20. vbi Dominus poſt illatum ſupplicium ſic loquitur. *Arcum & gladium & bellum conterā de terra,* & luculentius adhuc Eſa. 10. *Væ Aſſur virga furoris mei, & baculus ipſe eſt, in manu eorum indignatio mea, ad gentem fallacem*

Minatur Deus, ne puniat. D. Ambroſ. Geneſ. 9. 13. Pſal. 59 7. D. Auguſt. Grauitate compenſatur iudicij tarditas. D Greg. Pſal 7. 13. Paternus Dei animus in puniēdo. Oſeæ. 10 11. Eſai 10. 5.

mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi, vt auferat ſpolia, vt diripiat
prædam. Et paulò poſt eam virgam ſe fracturum eſſe pollicetur. *Et erit*, inquit,
cum impleuerit Dominus cuncta opera ſua in monte Sion, in Hieruſalem, viſitabo ſuper
fructum magnifici cordis Regis Aſſyriorum, & ſuper gloriam altitudinis oculorum eius.
Ezec. 21.25. Et Ezech. 21. de Rege Babylonis contra Sedechiam dicitur: *Mucro, mucro*
euagina te, ad occidendum, lima te, vt interficias, & fulgeas: at poſtquam Deus Rege
Aſſyriorum pro mucrone vſus eſt, ſubiungit: *Reuertere ad vaginam tuam, in terra*
natiuitatis tuæ iudicabo te, & effundam ſuper te indignationem meam, in igne furoris mei
Exod. 32.14. *ſufflabo te, ignis eris cibus.* Præterea Exod. 32. ſic legimus. *Placatus eſt Dominus, ne*
faceret malum, quod locutus fuerat aduerſus populum ſuum. Vbi Hebræi pro *placatus*
transferunt *pœnituit*: verbum enim Hebraicum נחם *Nacham*, quod ibi legitur,
Iudic. 10.16. ſignificat & conſolari, & pœnitere. Denique Iudic 10. poſtquam filij Iſraël ad
Dominum conuerſi idola proiecerunt, ſubiungitur: *Doluit Dominus ſuper miſeriis*
eorum.

3. Secundò, Notandus eſt modus ille loquendi: *Venio tibi*, qui hoc loco vin-
dictam, & punitionem ſignificat. Sed vt res meliùs intelligatur, ſciendum eſt
eum loquendi modum in ſacris literis, & in bonam, & in malam partem ſæpe
Zach 9.9. accipi. Etenim in bonam partem accipitur Zachar. 9. cùm dicitur: *Ecce Rex tuus*
Oſeæ 6.4. *veniet tibi iuſtus, & ſaluator.* Et Oſeæ 6. *Quaſi diluculum præparatus eſt egreſſus eius,*
& veniet quaſi imber nobis temporaneus, & ſerotinus terræ. In malam verò hoc loco,
Nobis, id eſt vbi ad puniendum venire dicitur Angelo Epheſi. Verùm illud eſt aduertendum,
in bonum cum punitio diuina cedat in bonum noſtrum, propterea cùm Deus venit ad
noſtrum ve- puniendum, dici venire nobis, id eſt, in noſtram vtilitatem; atque adeò in bo-
nit Deus, e- nam etiam partem nos debere accipere, quòd hîc ab illo puniamur: enimuerò
tiam cum ad quòd punire Dei in hac vita miſericordiæ ſit, iam ſupra oſtendimus, & confir-
puniendum mari adhuc ampliùs poteſt ex Pſalm. 94. relato à Paulo Hebr. 3. cùm dicitur:
in hac vita *Propter quod infenſus fui generationi huic* (ſic enim eſt in Hebræo, & in vulgata
venit. editione) pro quo alia litera habet: *Propter quod proximus fui generationi huic,*
Pſal. 94.10. quemadmodum legit Breuiarium Romanum, & noua tranſlatio Septuaginta
Breuiarium nuper correcta iuſſu Sixti quinti Pontificis maximi, vbi legimus προσώχθισα per
Romanum. iota. id eſt, *proximus fui*, non autem προσώχθησα per ita, id eſt, *infenſus fui*, prio-
D August. remque lectionem ſecutus eſt Diuus Auguſtinus, ex cuius lectionis varietate
D.Thom. intelligimus Deum tunc eſſe nobis proximum, & propitium, cùm eſt infenſus,
Hebr 3 quemadmodum exponit Diuus Thomas in capite tertio Epiſtolæ ad Hebræos,
Miſericor- & dupliciter interpretatur; vno modo, vt ſit ſenſus, *proximus fui* puniendo,
diæ Dei eſt, nam cum Deus peccata diſſimulat, videtur longè abeſſe: altero ſic, *proximus fui*
quod hîc per miſericordiam, quia nimirum, hoc ipſo quod eos puniebat pœna tempo-
peccata vin- rali, maximum miſericordiæ ſignum dedit. Itaque Deum infenſum eſſe in hac
dicet.
D Hieron. vita eſt proximum eſſe, ac miſericordem. Eodem ſenſu Diuus Hieronymus in
Ezech 7.4. commentariis ſuper Ezechielem accipit illud capit. 7. *Non parcet oculus meus, ne-*
que miſerebor: quaſi, inquit, *clementiſſimus medicus incidere cupiens putridas carnes,*
& carioſa vulnera adurere cauterio; non parcit, vt parcat, non miſeretur, vt magis
Amos 3.2. *miſereatur.* Iuxta illud Amos 3. *Quoniam vos cognoui de vniuerſis finibus terræ, idcircò*
Geneſ 6.3. *vlciſcar ſuper vos omnia peccata veſtra.* Denique illud Geneſ. 6. *Dixitque Deus, non*
D.Hieron. *permanebit ſpiritus meus in homine, quia caro eſt,* enarrans Diuus Hieronymus
in traditionibus Hebraicis: *In Hebræo*, inquit, *ſcriptum eſt, non iudicabit ſpi-*
ritus meus homines iſtos in ſempiternum, quia caro ſunt: id eſt, *non ad æternos eos*
ſeruabo cruciatus, ſed hîc eis rependam quod merentur, quia fragilis naturæ ſunt.
Ergò, inquit Hieronymus, *non ſeueritatem, vt in noſtris codicibus legitur; ſed cle-*

mentiam Dei ſonat, dum peccator hic pro ſcelere viſitatur. Aduertendum tamen eſt D.Gregor.
ex Diuo Gregor.libr. 9. Moral. cap. 33. Deum duobus modis hominem in hac
vita punire;aut enim per mala præſentia irrogare iam tormenta ſequentia inci- Aliis præſens
pit, aut tormenta ſequentia flagellis præſentibus extinguit; niſi enim delictis punitio, eſt
exigentibus iuſtus iudex, & nunc, & poſtmodum quoſdam percuteret, de ini- futuræ ini-
quis Pſalmiſta non diceret Pſalm. 108. *Operiantur ſicut diploide, confuſione ſua. Di-* tium; aliis remedium.
ploidem quippe duplum veſtimentum dicimus, *confuſione* ergo *ſicut diploide* indu- Pſal.108 29.
ti ſunt,qui iuxta reatus ſui meritum & temporali, & æterna animaduerſione fe-
riuntur. Etenim ſolos illos pœna à ſupplicio liberat, quos immutat. Rurſus ſi
nequaquam quoſdam pœna præſens à ſupplicio æterno defenderet, Paulus mi-
nimè dixiſſet 1.ad Corinth. 11. *Cum iudicamur autem à Domino corripimur, vt non* 1 ad Cor 11.
cum hoc mundo damnemur. 32.

Tertiò,notandum eſt,Græcè eſſe, *venio tibi, ταχύ*, id eſt, citò, quod vltimum 4.
verbum non habet vulgatus; id quod mirum prima facie videri poterit, cum
Deus tardè,& lentè ſoleat ad puniendum venire: propterea enim illa Ezechielis Lentè venit
animalia de quibus agitur capite primo,pedem bouis, quod eſt tardiſſimum a- Deus ad pœ-
nimal,habere dicuntur,vt nimirum ſignificarent Deum ad quatuor Monarchia- nas ſumendum.
rum,quæ per ea animalia oſtendebantur, conuerſionem, & ſupplicia tardiſſimè Ezech. 1.
deſcendere:ſed omnia mirificè concinunt:Etenim eandem ob cauſam Chriſtus
hoc loco dicit ſe venturum citò,quia quamuis ad ſupplicium inferendum mul-
tùm tardet,ſemper tamen,quæ eius eſt clementia,citò ſe venire exiſtimat, & ad Et tamen ſe
puniendum properare,itaque etſi verè tardat,ſi noſtra demerita ſpectentur, ni- properare di-
hilominùs ſi naturæ eius,ac miſericordiæ habeatur ratio,quàm citiſſimè venire cit, dolét-
cenſeri poteſt: vndè ipſemet conqueritur, quòd vel longiſſima tempora expe- que.
ctationi peccatorum præſcripta velociter decurrant Deuteron. 32. *Mea eſt* Deut. 32. 35.
vltio, & ego retribuam eis in tempore, iuxta eſt dies perditionis; & adeſſe feſtinant tem-
pora. Et Ezech. 22. ſic cum Hieruſalem expoſtulat. *Appropinquare feciſti dies* Ezech.22. 4.
tuos, & adduxiſti tempus annorum tuorum, id eſt, vt interpretatur Hieronymus, Hieronym.
Appropinquare feciſti tempus, quod tibi differebatur, vt ageres pœnitentiam. Cæ- Quò ſerius,
terùm quò ille magis tardat, eò magis timendus eſt, interim enim colligit in v- eò acrius
num omnia improborum hominum ſcelera, vt poſtea in vniuerſa acriùs ani- Deus vindicat.
maduertat, quemadmodum eleganter ſignificauit Oſeas capit. 13. *Colligata eſt* Oſeas 13. 12.
iniquitas Ephraim, abſconditum peccatum eius: quibus verbis ſignificatur Deum
quaſi in faſcem peccata omnia, quæ admittimus, colligere, vt ſuo tempore in Iob. 14. 17.
ignem vniuerſa coniiciat. Id quod alia ſimilitudine declarauit Iob cap. 14. di- D.Greg.
cens: *Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea.* Quem locum expendens Diuus Gregor.
lib. 12. Moral. capit. 12. *Signantur*, inquit, *quaſi in ſacculo delicta noſtra, quia hoc*
quod nos exteriùs agimus, niſi pœnitentia interueniente diluamus, in ſecreto iudicio-
rum Dei ſub quadam occultatione ſeruatur, vt quandoque de ſigillo ſecreti exeat ad publi-
cum iudicij: vnde etiam per Moyſen dicitur Deuter. 32. *Nonne hæc condita, ſeu* Deut 32. 34.
congregata *ſunt apud me, & ſignata in theſauris meis?* Statimq; ſubditur: *Mea eſt*
vltio, & ego retribuam eis in tempore. Addit & aliam D. Gregorius eius loci expo- D.Greg.
ſitionem, quæ obiter annotanda eſt: *Vel certè*, inquit, *peccata noſtra ſignantur*
in ſacculo cum mala, quæ fecimus, ſolicito corde penſamus: quid námque eſt cor hominis, Cor homi-
niſi ſacculus Dei, vbi dum ſtudioſè conſpicimus per quanta deliquimus peccata noſtra nis Dei ſacculus.
quaſi in ſacculo Dei ſignata portamus? an non peccatum ſuum Dauid ſignatum tene-
bat Pſalm. 50. *Iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatum meum contra me eſt ſem-* Pſal.50.5.
per, id eſt coram me.

Poſtremò,obſeruanda ſunt illa verba: *Mouebo candelabrum tuum de loco ſuo.* 5.

Etenim ſolet Deus quos ad aliquem honoris gradum euexerat, ſi officio ſuo de-
Eos, qui ſuo deſunt officio, Deus gradu deiicit. ſint, ab eo deturbare, mortem videlicet eis iuſto iudicio ſuo inferendo aut certè
res ita componendo, vt eis rerum multarum quæ incidunt, congreſſione id tan-
dem eueniat, vt honore, dignitatéque ſpolientur, aliique in eorum locum ſub-
ſtituantur. In cuius rei figuram, & ſignificationem Chriſtus ingreſſus in tem-
plum per ſemetipſum quaſi flagello de funiculis facto de domo Dei prauos ne-
Ioann. 2. gotiatores eiecit, & cathedras vendentium columbas euertit Ioan. 2. Quia, vt
D. Greg. ait D. Gregor. hom. 17. in Euangelia, *Subditorum quidem culpas per paſtores per-*
Paſtores per ſeipsũ ferit. *cutit: ſed paſtorum vitia per ſemetipſum ferit.* Cathedra autem vendentium co-
lumbas tunc euertitur, quando ij, qui ſpiritualem gratiam venundant, vel ante
humanos, vel ante Dei oculos ſacerdotio priuantur. Atque hoc contigit Heli
1. Reg. 2. 30. ſacerdoti, quem Dominus ſacerdotio priuauit, vt habes 1. Reg. 2. *Hæc dicit*
Dominus, quia magis honoraſti filios tuos, quam me: propterea loquens locutus ſum, vt do-
mus tua, & domus patris tui miniſtraret in conſpectu meo vſque in ſempiternum, nunc
autem abſit hoc à me, præcidam brachium tuum, & videbis æmulum tuum in templo,
&c. vbi per *æmulum* intelligendus eſt Sadoc, qui æmulus extitit domus Heli.
Is enim abiecto à Salomone Abiathar, qui ab Heli trahebat originem, ſacer-
3. Reg. 2. 27. dotium ſuſcepit; ſic enim dicitur 3. Reg. 2. *Eiecit Salomon Abiathar, vt non eſ-*
ſet Sacerdos Domini, vt impleretur ſermo Domini, quem locutus eſt ſuper domum Heli.
Iſaiæ 22. 18. De Sobna etiam optimate ita vaticinatur Eſaias cap. 22. *Ecce Dominus aſpor-*
tari te faciet, ſicut aſportatur gallus gallinaceus, quaſi pilam mittet te in terram latam, &
ſpatioſam, & expellam te de ſtatione tua, & de miniſterio tuo deponam te. Fuit autem
Sobna Præpoſitus templi, vt eodem capite dicitur, id eſt, aut ſummus ſacer-
dos, vt aiunt aliqui Hebræorum, aut Theſaurarius, & cuſtos vaſorum templi,
Lyran. vt alij exiſtimant: ſed primi videntur probabilius ſentire de ſententia Lyrani
Rabbi Salomon. in eum locum, quia Eliachim filius Helciæ fuit in locum eius ſubſtitutus tem-
pore Ezechiæ, vt affirmat Rabbi Salomon, & Scriptura ſatis innuit cap. citato,
4. Reg. 19. & 4. Reg. 19.

6. Improbos, vt pilam intorquet. Notanda eſt autem ſimilitudo *pilæ*, quam ſic exponit Lyranus. *Quaſi pilam,*
inquit, *mittet te*, quæ nimirum à ludentibus de manu ad manum proiicitur, quam
etiam metaphoram agnoſcit in illis verbis Prouerb. 8. *Ludens in orbe terrarum:*
Prouer. 8. 31. quemadmodum iam ad initium horum commentariorum diximus. Quod verò
attinet ad *gallum gallinaceum*, quamuis ex interpretibus Lyranus neſcio quò de-
flexerit, alij multùm ſe torqueant, non deſint etiam, qui ingenuè fateantur ſe
planè quid ſignificet, non intelligere: tamen illud & facile, & planum videtur
Quam facile Deo ſit ſuperbis criſtã deprimere. ſignificari ea ſimilitudine facilitatem, qua Deus poterat Sobnam ſacerdotio pri-
uare, ſimúlq; eius arrogantiam indicari, vt ſit ſenſus, ſiquidem ô Sobna, galli in-
ſtar criſtam ſuperbiæ erigis, tam facile aſportari te faciam extra Hieruſalem, &
in captiuitatem abduci, quam facilè portari ſolet à ruſtico gallus gallinaceus in
forum vendendus.

7. Defenditur citati loci Eſaiæ vulgata editio. Quoniam verò hunc locum plerique ex difficilioribus apud Eſaiam eſſe exi-
ſtimant, fatentúrque ingenuè ſe planè non intelligere, quid ſibi velit hoc loco,
gallus gallinaceus, quin audent prætereà D. Hieronymum reprehendere, quod
gallum gallinaceum verterit, cùm nomen Gheuer, quod in Hebræo reſpondet, nõ
gallum, ſed virum ſignificet, non erit abs re, ſiquidem in hunc locum incidi-
mus, aduertere quanquam nomen Gheuer plerunque pro viro vſurpetur à radi-
ce Gabar, quę propriè ſignificat præualere, robuſtum eſſe, & ſuperare, tamen in-
terdum pro gallo accipi, eo quòd huiuſmodi animal generoſos habeat ſpiri-
tus, & virilem in pugnando fortitudinem, militares in vigilando excubias,
& te

& regium principatum, imperiumque æmuletur. *Imperitat enim*, vt ait Plinius lib. 10. cap. 20. *ſuo generi, & regnum, in quacumque ſit domo, exercet, graditur ardua ceruice, criſtis celſis, cœlum ſola volucrum aſpicit crebrò, terrori eſt etiam leoni ferarum generoſiſſimo:* quibus potiſſimum de cauſis Hebræi ei Gheuer, hoc eſt, viri nomenclationem tribuerunt: quemadmodum docet Lexicon Complutenſe à viris Hebraicæ linguæ peritiſſimis compoſitum, & multò ante Thargum Hieroſolymitanum docuerat: etenim vbi Numer. 33. legitur Hebraicè, *Profecti ſunt de Aſiongaber*, ita redditur, *Profecti ſunt ab arce galli*: in eadem q; ſententia eſt R. Salomon, ſiquidem locum Eſaiæ citatum ſic expoſuit, Tranſportatione galli, qui tranſit (ſeu potius transfertur) a loco in locum, tunc videlicet, cum tota aliqua familia tranſit ab vna domo in alteram. Satiſque eſſe deberet ad hoc ipſum confirmandum auctoritas D. Hieronymi, qui gallum gallinaceum eo loco tranſtulit, ſiquidem is non ſolùm rerum cognitione, & Scripturæ ſacræ intelligentia, ſed linguæ etiam Hebrææ peritia omnes Hebræorum Rabbinos longè antecelluit. Denique conſentit ſeries ipſa contextus, & prophetæ inſtitutum: erat enim Sobna, de quo ſermo eſt, inſtar galli arrogans, & ſuperbus, criſtam quodammodò præ animi elatione erigens, faſtúque, & ambitione tumidus, ſepulchrum ſibi ſublime extruxerat. Quare par fuit, vt qui gallum elatione referebat, ſimili quoque ſupplicio puniretur, itaque inſtar galli de loco in locum, id eſt, de domo ſua in exilium tranſportandus diceretur. Atque ex his iam apparet, quanto iure D. Hieronymus *gallum gallinaceum* eo loco apud Eſaiam tranſtulerit, & quid cauſæ fuerit, cur Hebræi nomen Gheuer, hoc eſt, viri gallo tribuerint, propter generoſos ſcilicet, & penè viriles huius animalis ſpiritus: ea enim etiã fuit cauſa, cur duobus aliis quoque nominibus in ſacris literis cenſeatur; quæ eandem virilem æmulationem referunt: vnum eſt Zarzir per Zaijn vtróque loco, veluti Prou. 30. cum dicitur, *Tria ſunt, quæ bene gradiuntur, & quartum, quod incedit fœliciter: leo fortiſſimus beſtiarum ad nullius pauebit occurſum: gallus ſuccinctus lumbos*, quo loco Zarzir gallum intellexere Septuaginta interpretes, D. Hieronymus, Chaldæus, & antiquiores Hebræi, quibus potiùs fides habenda eſt, quàm recentioribus, qui canem gallicum, vel leporarium, ſiue etiam leopardum reddiderunt. Appellatur autem Zarzir, id eſt, expeditus, & quodammodo præcinctus ad rem quamuis facilè, ac promptè aggrediendam, à radice, Zaraz, quæ ſignificat accingere, vel præcingere. Alterum nomen eſt Secui diſſyllabum per ſin, caf, vaf, & iod, & habetur Iob. 38. *Qui dedit gallo intelligentiam*, id eſt, vim æſtimatricem, à radice ſacha, quæ ſignificat videre, & cogitare, quem locum ſic interpretatur R. Moyſes, *Qui dedit gallo intelligentiam, vt media nocte ſurgere doceret hominem ad laudandum Deum.* Hæc igitur ſunt nomina, quibus gallus Hebraicè appellatur, quæ omnia, vt cernis, virilem quandam naturam, & generoſitatem ſonant, vt iam mirum videri non debeat, Gheuer, hoc eſt, viri appellationem fuiſſe ei ab Hebræis tributam, nec in dubium vocari, num rectè eum locum Eſaiæ D. Hieronymus tranſtulerit. Sed vt ad inſtitutum reuertamur.

Plinius. Num. 33. 35. R. Salomon. Prou. 30. 29. Iob. 38. 36. R. Moyſes.

7. Idem contigit Sauli Regi, cui regnum Deus eripuit, quòd eius mandatum in Amalechitarum vaſtatione violauerit, Dauidíque paſtori, eiúſque poſteris conceſſit: quemadmodum dicitur 1. Reg. 15. vnde Iob 12. dicitur: *Baltheum Regum diſſoluit, & præcingit fune renes eorum, ducit Sacerdotes inglorios, & optimates ſupplantat*, id eſt, in Dei poteſtate eſt Reges regiis inſignibus exuere, & ſeruos facere: quemadmodum etiam Dan. cap. 2. denunciauit, cùm dixit: *Ipſe mutat tempora, & ætates, transfert regna, atque conſtituit.*

1. Reg. 15. Iob. 12. 18.

R Quid

Quid ſignificet illa ſententia; *Qui habet aurem, audiat, quid ſpiritus dicat Eccleſiis.*

SECTIO X.

1. Monita, quæ à Deo dãtur vni, ad omnes pertinere.
Rupertus.
Quid hic ſpiritus nomine intelligẽdum.
Ioann 4.24.
Arethas.
Rupertus.

VT exploratum eſſet, quæ Epiſcopo Epheſi dicta ſunt, ad reliquos omnes Eccleſiarum Prælatos pertinere: idcircò poſtquam Ioannes explicauit, quę Chriſtus in eo deſiderabat, in vniuerſum pronunciauit, *Qui habet aurem, audiat, quid ſpiritus dicat Eccleſiis.* Eadémque de cauſa, *Eccleſiis*, dixit numero multitudinis, vt annotauit Rupertus. Nomine verò *Spiritus*, vel Spiritus ſancti perſona, à quo dona, & gratiæ in Eccleſiam redundant, intelligenda eſt, aut certè tota Trinitas, de qua dicitur Ioannis 4. *Spiritus eſt Deus.* Addit Arethas poſſe per ſpiritum intelligi ipſum Chriſtum, quatenus Deus eſt. Denique obſeruat Rupertus ſingulis ſeptem Eccleſiis dici, *Qui habet aurem, audiat, quid ſpiritus dicat Eccleſiis* propter ſeptem ſpiritus, id eſt, ſeptem Spiritus ſancti dona, atque hoc loco loqui ſpiritum timoris.

2. Duplex aurium genus ad diuina verba.
Exod 24.7.
Matth. 13. 9.
D. Greg.
D. Auguſt.
Ioel. 1. 2.
Diſcrimen inter audire, & auribus percipere.
Eſai. 1. 3.
Geneſ. 4. 23.
D. Hieron.
Audiunt ſpiritu ales viri, auribus percipiunt terreni, iuxta Hieronym.
Ruffinus.
Pſal. 48. 2.

Illud dumtaxat hoc loco expoſitione indiget, cur dictum ſit, *Qui habet aurem, audiat*: his enim verbis videtur indicari eſſe aliquos, qui aurẽ non habent. Sciendum eſt igitur duplices aures haberi in ſacris literis, vnas exteriores, interiores alteras, quæ ſignificant interiorem intelligentiam, & obedientiam. Et quidem pro exterioribus ſufficiat illud Exod. 24. *Legit in auribus populi*, id eſt, audiente populo. De interioribus locutus eſt Chriſtus, cùm dixit Matth. 13. *Qui habet aures audiendi, audiat*, quemadmodum notauit D. Gregorius homilia 15. in Euangelia, & D. Auguſtinus homil. 28. ſuper illud Pſal. 49. *Deus manifeſtè veniet, Qui habet*, inquit, *aures audiendi*, id eſt, *obediendi audiat.* Aduertit autem D. Hieronymus in primum caput Ioelis ſuper illa verba, *Audite hæc ſenes, & auribus percipite omnes habitatores terræ*, vbicunque iunguntur hæc duo verba, *audire*, & *auribus percipere*, prius ad interiores mentis aures, poſterius ad exteriores referendum eſſe, quod probat ex Eſaiæ 1. cùm dicitur, *Audite cæli, & auribus percipe terra*, vbi exiſtimat ſignificari ſacratius quiddam eſſe *audire*, quàm *auribus percipere*, cum illud *cælo*, hoc *terræ* tribuatur. Affert deinde illud Geneſ. 4. quod Lamech dixit vxoribus: *Audite verba mea vxores Lamech, quia occidi virum in vulnus meum, & adoleſcentulam in liuorem meum. Sciebat*, inquit Hieron. *obſcura eſſe quæ loquebatur, & idcircò vxores ſuas, non ad ſimplicem verborum ſonum, ſed ad reconditam quoque dictorum intelligentiam prouocabat.* Ex quo colligit Hieronym. per ſenes, qui *audire* iubentur, intelligendos eſſe ſpirituales viros, per terram autem habitantes, qui *auribus percipere* admonentur, terrenos. Nec verò minoris facienda eſt hæc Hieron. obſeruatio, quòd Ruffino non placeat: cùm locus ille ex Pſalm. 48. *Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes, qui habitatis orbem*, quo ipſe aduerſus Hieron. obſeruationem vtitur, quòd omnes promiſcuè, & ad audiendum, & ad auribus percipiendum, inuitentur, idem diſcrimen poſſit admittere: potuit enim Dauid vtraſque aures ab hominibus etiam terrenis poſtulare, quemadmodum interpretatur D. Auguſt. in commentarijs eiuſdem Pſalmi, quamuis in eo diſſentiat à D. Hieron. quòd exiſtimet *audire* in ſacris literis ad exteriores aures, *auribus* verò *percipere* ad interiores pertinere. De interioribus etiam auribus intelligendum eſt illud Pſalm. 49. *Inclinabo ad parabolam aurem meam*, & illud Pſalmi. 44. *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam.* Quo etiam ſenſu D. Auguſtinus lib. 20. de Ciuitate Dei cap. 6. accipit illud Ioannis 5. *Amen, Amen dico vobis, quia venit hora, & nunc eſt, quando mortui audient vocem filij Dei*,

E contrario ſentit Aug.
Pſal 49. 5.
Pſal. 44. 11.
D. Auguſt.
Ioan. 5 29.

Dei, & qui audierint, viuent. Qui audierint, inquit, *id eſt, qui obedierint, qui crediderint, id eſt, vſque in finem perſeuerauerint.* Et ſerm. 28. ſupra illud Pſal. 49. *Deus manifeſtè veniet. Deus noſter, & non ſilebit*; interpretatur locum illum Ezechielis 3. in eandem ſententiam; *Populus autem ille non vult audire te, quia non vult audire me.* Hinc eſt illud Eſaiæ 6. *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & conuertatur, & ſanem eum*: quæ intelligenda ſunt tum de permiſſione, tum etiam de ſubtractione ſpecialium quorundam auxiliorum efficacium: ſufficientia enim auxilia nunquam à Deo denegantur. Denique de huiuſmodi auxiliis loquitur Chriſtus per Regium vatem Pſalm. 39. *Sacrificium, & oblationem noluiſti, aures autem perfeciſti mihi*: ſeu vt in Hebræo, *aures autem fodiſti mihi*, quod exponens Paraphraſtes Chaldaicus tranſtulit; *aures ad auſcultanda præcepta tua formaſti mihi*, alluditur autem ad locum Exod. 21. vbi Deus de ſeruo Hebræorum ſic ſtatuit; *Si emeris ſeruum Hebræum, ſex annis ſeruiet tibi: in ſeptimo egredietur liber gratis; Quòd ſi dixerit ſeruus, Diligo Dominum meum, & vxorem ac liberos, non egrediar liber, offerat eum Dominus Diis*, id eſt iudicibus, *& applicabitur ad oſtium, & poſtes, perforabitque aurem eius ſubula, & erit ei ſeruus in ſæculum*: quæ lex repetitur Deuteronomij 15. eamque expendens Theodoretus in quæſtionibus ſuper Exod. q. 45. docet hanc perforationem auris ſignificaſſe ſeruum illum memorem debere eſſe in poſterum obedientiæ Domino præſtandæ; quòd autem applicabatur ad oſtium, illud indicaſſe, Deinceps ne foras quidem egredi ſibi licere iniuſſu Domini. Ergò, vt ad inſtitutum reuertamur, internas aures intellexit Chriſtus, cùm dixit, *Aures autem perfeciſti mihi, ſeu perforaſti mihi*, ad ſignificandam ſummam obedientiam, quam quatenùs homo præſtabat Patri: quòd enim ipſe ſit, qui loquatur, conceptis verbis docuit Paulus ad Hebræos 10. *Ingrediens mundum dicit, Hoſtiam, & oblationem noluiſti, corpus autem aptaſti mihi*, vbi ſecutus eſt tranſlationem Septuaginta. Congruit autem hæc internarū aurium acceptio naturæ ipſi, quæ in corde geminas aures collocauit, quemadmodum docent Anatomici & Galenus lib. 6. de vſu partium cap. 15. quas ait ita nominatas, quia vtrinque cordi, ſicut animalis capiti aures adiacent. Ioannes igitur hoc loco aurem cordis intellexit, cum dixit, *Qui habet aurem, audiat*: quia enim non omnes huiuſmodi aures habent, conditionem illam appoſuit, *qui habet, &c.*

Pſal. 49. 2. Ezech. 3. 7. Eſaiæ 6. 10. Pſal. 39. 7. Exponitur illud, Aures autem perfeciſti mihi. Paraphraſt. Exod. 21. 2. Deut. 15. Theodor. Hebr. 10. 5. Cordis noſtri aures. Galenus.

Literarum ad Angelum Epheſi ſubſcriptio explicatur; *Vincenti dabo edere de ligno vitæ; quod eſt in paradiſo Dei mei.*

Primumque variæ expoſitiones commemorantur.

SECTIO XI.

SVbſcriptio literarum, quæ ad Angelum Epheſi dantur, ita habet, *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod eſt in paradiſo Dei mei*: Volunt Richardus de ſancto Victore, & Arethas, hoc nimirum eſſe, quod is qui habet aurem audire iubetur, & id quod Spiritus dicit Eccleſiis, Chriſtum ſcilicet vincenti daturum edere de ligno vitæ, quod eſt in paradiſo Dei ſui. quod ideò dicit, vt omnes exhortetur ad ſtrenuè pro virtute contra vitia præliandum, propoſito ei, qui vicerit, honorificentiſſimo præmio. Quodnam verò ſit hoc lignum vitæ, & quinam iſte paradiſus, iam explicandum eſt.

1. Richar. de S. Victore. Areth.

Prima igitur expoſitio eſt Richard. de S. Vict. & Bedæ, per lignum vitæ intelli-

2. Richar. de S. Vict. Beda.

telligentium Chriſtum,qui in Eccleſiæ paradiſo omnibus proponitur fruendus. Eſt igitur ſenſus, qui Dæmonem vicerit, edet de ligno, quod eſt in paradiſo, quia multitudine dulcedinis Chriſti, quæ eſt in Eccleſia cibabitur, & ſatiabitur: modò quidem participando eius gratiæ, poſteà verò eo per viſionem beatificam perfruendo. Eadem expoſitio eſt Ruperti,quam tamen paulò aliter proponit: & per ſpiritum hic loquentem, ſpiritum timoris intelligens addit in ſpiritu timoris vincere, eſſe corripienti acquieſcere, & pœnitentiam agere, & prima opera facere, inducitque Chriſtum hæc dicentem, quemadmodum & Arethas, docetque dixiſſe, *Dei mei*, ratione humanitatis, ſecundùm quam, Patrem,vt Deum ſuum agnoſcebat iuxta illud Ioãnis 20. *Aſcendo ad Patrem meum, & patrem veſtrum, Deum meum, & Deum veſtrum*; *Quoniam igitur*, inquit Rupertus, *primis hominibus, quia corripienti Deo non acquieuerunt, ſed peccatum ſuum excuſarunt, lignum vitæ interdictum fuit.* Geneſ. 3. *rectè modò pœnitenti aditus ad lignum vitæ repromittitur, quod eſt ipſe Chriſtus, cuius & in cæleſti paradiſo, viſione; & in præſenti Eccleſiæ corpore ſanctæ reficiuntur animæ.* Denique expendit verbum illud, *Dabo, Sæpe enim*, inquit, *qui nondum vicit*, id eſt, *nondum egit pœnitentiam, edit de hoc ligno vitæ manducans videlicèt corpus, & bibens ſanguinem Domini: verum non illi dat Chriſtus, ſed ipſe rapit, atque adeò iudicium ſibi manducat, & bibit.* 1. ad Corint. 11. Itaque vides Rupertum hunc eſum ligni vitæ, tum ad viſionem beatificam, tum ad Euchariſtiæ communionem referre: quæ poſterior expoſitio eſt etiam Paſchaſij Abbatis libro de corpore, & ſanguine Chriſti cap. 7. & refertur tom. 4. Bibliothecæ ſanctorum Patrum. Secunda eſt Arethæ intelligentis per lignum vitæ æternam fœlicitatem abſolutè, quam Deus iis, qui vicerint, id eſt, prauas animi appetitiones compreſſerint, elargitur. Tertia eſt Primaſij, lignum vitæ crucem interpretantis, quæ in Eccleſiæ paradiſo eſt, fructum autem huius ligni Chriſtum ipſum accipientis, qui in cruce tanquam fructus in vitæ arbore pependit, & qui in ſpirituali Eccleſiæ paradiſo vitale alimentum, cæleſtiſque panis præbet fidelibus ſacramentum, de quo legimus Prouerb. 3. *Sapientia lignum vitæ eſt his, qui apprehenderint eam.*

[Margin: Ioan. 20. 18. — Pœnitenti ad id aditus repromittitur. — Euchariſtiã indignè ſumere, ſacrilega rapina. 1. Cor. 11. 29. Paſchaſius. — Arethas. Lignum vitæ, æterna fœlicitas. Primaſius. Crux lignũ vitæ, fructus eius Chriſtus. Prou. 3. 18.]

Nonnullæ obſeruationes circa præcedentem ſententiam.

SECTIO XII.

1. CÆterùm hæc ſunt minutius concidenda. Igitur Angelus ille ſimilis filio hominis, qui Ioanni loquebatur, perſonã Chriſti repræſentat, atque adeò verba hæc ex ipſius Chriſti ore accipienda ſunt; quæ autem Chriſtus Eccleſiæ dicit, dicitur ſpiritus dicere, id eſt, vel ipſe Chriſtus quatenùs Deus iuxta expoſitionem Arethæ, vel tota Trinitas, vel Spiritus ſanctus, qui quanquam non ſolet ſpiritus abſolutè appellari, ſed vel Spiritus ſanctus, vel Spiritus paracletus, vel Spiritus Domini, tamen ſine vlla adiectione Spiritus vocatur Ioannis 7. cum dicitur. *Hæc autem dicit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum*, id quod in die Pentecoſtes potiſſimùm completum eſt. Hoc igitur ſuppoſito.

[Margin: Quid hic ſpiritus nomine ſignificetur. — Ioan. 7. 39.]

2. Sit prima obſeruatio circa verbum illud, *vincenti*, quod ſupponit pugnam, ac certamen, eoque commendatur fidelibus maxima in certando induſtria, cum ſciant ſibi eſſe cum multis, iiſque fortiſſimis hoſtibus dimicandum: quemadmodum docuit Paulus 2. ad Corinthios 10. *In carne ambulantes non ſecundùm carnem militamus*: & ad Epheſ. 6. *Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed contra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus.* Id quod idem Apoſtolus opere præſta-

[Margin: Vt certum ſupponitur pugnandum eſſe fidelibus. 2. Cor. 10. 3. Epheſ. 6. 12.]

præſtabat, vt ipſemet teſtatur 1. ad Corint. 9. *Sic pugno non quaſi aërem verberans, ſed caſtigo corpus meum,&c.* In quem ſenſum Orig. hom. 11. ſup[illegible] Exodem, expendens pugnam populi Iſraëlitici cum Amalech, eiuſque cum Moyſes manus eleuabat, victoriam, ſic ait: *Nobis etiam pugna eſt aduerſus Amalech,* hoc eſt, *aduerſus principes, & poteſtates, & rectores tenebrarum harum: eleua & tu manus ad Deum, imple mandatum Apoſtoli: Sine intermiſſione orate,* 1. ad Theſſal. 5. *& tunc fiet quod ſcriptum eſt* Numer. 22. *Quia ſicut vitulus ablingit in campis herbam virentem, ita ablinget populus hic populum, qui ſuper terram eſt, per quod, vt à maioribus accepimus indicatur populum Dei non tam manu, & armis, quam voce, & lingua pugnare,* id eſt, *orationem ad Deum fundendo.* Cui expoſitioni Origenis accinit illud Pauli ad Rom 15. *Obſecro ergo vos fratres per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & per charitatem ſancti Spiritus, vt adiuuetis me in orationibus pro me ad Deum:* quo loco pro eo, quod nos habemus *adiuuetis*, eſt Græcè *συναγωνίσασθαι*, quod verbum ſignificat propriè ſimul certare, ſeu adiuuare certantem, etiam certando, atque adeò indicatur ſanctos oratione pugnare, & orare nihil eſſe aliud, quàm quoddam ſpirituale certamen, quo fideles magis, quàm corporalibus armis dimicant, victoriamque de hoſtibus conſequuntur, quemadmodum idem Origenes annotauit lib. 10. in Epiſt. ad Rom. *ἀγωνίσασθαι*, inquit, *dixit Apoſtolus, oſtendens quaſi agonem haberet, certaménque orationis, aduerſantibus ſibi ſine dubio illis, de quibus dicebat: Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem, & ſanguinem, ſed aduerſus principes, & poteſtates, aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus.* Quo etiam modo explicandum eſt illud Cant. 7. *Quid videbis in Sunamite, niſi choros caſtrorum?* quem locum enarrans Theodoretus in commentariis ſuis ſuper Cantica, eleganter obſeruauit ea verba videri in ſpeciem inter ſe pugnare: quid enim *caſtris* cum *choris*, quippe cum *chori* peccatis, & lætis rebus, *caſtra* autem bellicis, & turbulentis conueniant? Cæterùm myſterio non vacare, quia nimirum ſponſa multis ex ſanctis conflata, cum propter fortitudinem, atque excelſum animi robur, armaque militaria *caſtris* eſt ſimilis, tum etiam *chorus* exiſtit diuinas laudes in ore gerens (per quas videlicet de ſuis hoſtibus triumphat:) neque verò dictum eſt, *caſtra chororum*, ſed *choros caſtrorum*, vt ſignificetur Eccleſiæ de ſuis hoſtibus victoria, quam laudes diuinæ conſequuntur. Itaque ex *caſtris chori* fiunt, cum enim in caſtris vicerint virtutis milites, pæana canentes reuertuntur, & choros ducentes victoriæ præconium laudibus celebrant. Hæc Theodoret. Poſſumus etiam eundem locum aliter interpretari, vt nimirum dictum ſit, *choros caſtrorum*, propter lætitiam, qua exultant ij, qui ad fidem conuertuntur iuxta illud Pſalm. 125. *In conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti ſumus ſicut conſolati; tunc repletum eſt gaudio os noſtrum, & lingua noſtra exultatione:* additum verò ſit *choris* bellum, ſeu *caſtra*, quia ad fidem conuerſis continuò eſt contra carnis illecebras, Dæmoniſque inſidias dimicandum. Quare Eccleſia nec ſolis *caſtris*, nec ſolis *choris*, ſed *choris caſtrorum* optimo iure ſimilis dicitur. Et quidem choros depinxit Regius vates Pſalm. 117. cùm dixit: *Vox exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorum. Conſtituite diem ſolennem in condenſis vſque ad cornu altaris.* Caſtra verò deſcripſit Paulus 2. ad Corint. 10. illis verbis: *Arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum, &c.* & aliis locis ſuprà citatis. In cuius rei figuram poſtquam populus Hebræorum rubrum iam mare tranſiiſſet alij choros ducebant, alij verò accincti armis, cum finitimis hoſtibus bellum gerebant, Exod. 15. quò videtur ſpectaſſe Eſaias, cap. 30. cùm dixit: *In tympanis, & citharis, & in bellis præcipuis expugnabit eos.* Fuit etiam illuſtriſſimus Chriſtiani bellatoris typus Iacob Patriarcha, qui vel in ipſo matris vtero iam cum Eſaū

[Margin notes: 1. Cor. 9. 27. — Origenes. — 1. Theſſal. 5. 17. — Num. 22. — Rom. 15. 30. — Origenes. — Cant. 7. 1. — Oratione nobis vincendi hoſtes. — Pſal. 125. 1. — Pſal. 117. 15. — 2. Cor. 10. 7. — Exodi 15. — Eſai. 30. 32.]

luctabatur, Geneſ. 25. Qua de re legendus eſt Philo Iudæus lib. 2. allegoriarum ſacræ legis, & libro de ſomniis.

3. Ad gloriam adipiſcendã non ſatis eſt dimicare, ſed oportet vincere.

Secundò, obſeruandum eſt non omnibus dimicantibus præmium promitti, ſed vincentibus: propterea enim non dictum eſt *certanti*, ſed *vincenti*: eandemque vim habet illud 2. ad Timotheum 2. *Non coronabitur niſi qui legitimè certauerit*: certare enim legitimè, eſt certare ſecundum leges agonis à Deo latas, hoc eſt, diuinis præceptis parendo: quare fieri non poteſt, quin vincat, qui legitimè certauerit. De huiuſmodi enim milite legitimè certante accipiendum eſt illud Prouerbiorum 21. *Vir obediens loquetur victorias*, quia nimirum, vt interpretatur D. Hieronymus in commentariis eiuſdem loci, dum quis per obedientiam deſideria ſua vincere ſatagit, per iuſtitiam iudicis poſteà victoriæ palmam percipit; quam expoſitionem totidem verbis (vt ſolet) Beda in ſuos commentarios Prouerbiorum tranſtulit. Scio textum Hebræum aliter habere, nimirum: *Teſtis mendax peribit, vir audiens in finem loquetur*, hoc ſenſu, vir qui teſtatur quæ audiuit, ac certò nouit, nec ex ſuo, quæ dicit, fingit capite, ſicut facere conſueuit teſtis mendax, is ſemper loquetur, id eſt, non afficietur pudore, nec ei imponetur ſilentium, ſicut teſti mendaci; iuxta quam interpretationem pulchra eſt membrorum eius ſententiæ antitheſis. Cæterùm ſatis eſt quod nobis faueat Septuaginta interpretum verſio: ad quam etiam non admodum inuita acceder Hebræa tranſlatio, ſi ita interpretemur; vir audiens, hoc eſt, obediens præceptis diuinis, in finem loquetur, id eſt, non ſilebit præ pudore, ſed iactabundus de ſuo certamine verba faciet, quippe qui ſuperior euaſerit. Deinde aduerte, dictum non eſſe *ei qui vicit* in præterito, ſed vincenti, quia non ſatis eſt ſemel viciſſe, aut etiam ſæpiùs, niſi ſemper vincat; cùm enim bellum ipſum continuum ſit iuxta illud Iob 7. *Militia eſt vita hominis ſuper terram*, nunquam abcedendum eſt ab arena, ſed in armis continuò ſtandum, atque adeò ſemper vincendum. Id quod videtur fuiſſe expreſſum in titulo Pſalmi 4. & aliorum, qui inſcribuntur, *in finem*, pro quo in Hebræo eſt למנצח *Lamnatſeach*, id eſt, victoria, ſeu ad victorem: Quam dictionem Septuaginta vbicunque repererunt, εἰς τὸ τέλος, id eſt, *in finem*, ſeu in perpetuum tranſtulerunt: vt ſignificarent victoriarum, de quibus in eis Pſalmis agitur, præconia non conuenire niſi in eum, qui perpetuò, & vſque in finem vicerit. In cuius rei figuram Ioſue in oppugnanda vrbe Hai non contraxit manum, quam in ſublime porrexerat tenens clypeum ex præcepto Domini, donec interficerentur omnes habitatores Hai, vt refertur Ioſue 8. quia videlicet nunquam deponendus eſt clypeus, donec omnes animæ noſtræ hoſtes omninò profligentur: quod nonniſi in extremo vitæ halitu poteſt contingere. Denique abſolutè dicitur, *vincenti*, nec hoſtis exprimitur, quem vincere debeamus, vt intelligamus omnia omninò eſſe vincenda; nec aliquem debere eſſe hoſtem, cum quo habeamus inducias, ſed omnibus bellum capitale indicendum.

2. Tim 2. 5. Prou. 21. 28. Legitimè certatur per obedientiã mandatorum Dei. D Hieron. Beda.

In bello continuò vincendum ſemper, & vſque in finem. Iob 7. 1.

Ioſue 8. Clypeus nõ abiiciendus, antequam in extremo vitæ halitu hoſtes omnino profligentur.

4. Pſal 102 4. 2. Tim 4. 7. Beatitudo æterna, & gratia eſt ex diuina miſericordia, & corona iuſtitiæ ex noſtris meritis.

Tertia obſeruatio eſt circa illud verbum, *Dabo*: Cur enim vincenti præmium non reddi quaſi debitum, ſed dari dicitur, quaſi gratis? Pro cuius rei expoſitione ſciendum eſt gloriam in ſacris literis interdum gratiam, interdum iuſtitiam appellari: gratiam quidem Pſal. 102. *Qui coronat te in miſericordia, & miſerationibus*; iuſtitiam verò 2. ad Timot. 4. *Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, in reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitia, quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex.* Vbi vides Paulum omnia iuſtitiæ nomina aggregaſſe, *iuſtitia, reddet, iuſtus, iudex.* Ratio huius rei eſt, quia ea ipſa gratia, per quam gloriam promeremur, gratis primùm infunditur abſq; vllo noſtro merito, ſub quod prima gratia non cadit: quam

quam rationem fuſè perſequitur D. Auguſt. Epiſt. 105. quæ eſt ad Sixtum Præ- D.Auguſt.
ſbyterum, *Cum Deus,inquit, coronat merita noſtra,nihil aliud coronat, quam munera*
ſua:nec enim fruſtrà Deo cantatur, miſericordia eius præueniet me. Pſalm. 58. *& miſe-* Pſal.58.11.
ricordia eius ſubſequetur me. Pſalm. 22. *vnde & ipſa vita æterna,quæ meritis præceden-* Pſal.22.6.
tibus redditur,tamen quia eadem merita,quibus redditur, non à nobis parata ſunt per no-
ſtram ſufficientiam ,ſed in nobis facta per gratiam , etiam ipſa gratia nuncupatur: audi
Apoſtolum ad Rom. 6. *Stipendium peccati mors, gratia autem Dei vita æterna in Chriſto* Rom.6.23.
Ieſu Domino noſtro. Non dixit,ſtipendium autem iuſtitia vita æterna ,ſed gratia Dei vi-
ta æterna: etenim ſi accepturus es vitam æternam , iuſtitia quidem ſtipendium eſt, ſed tibi
gratia eſt, cui gratia eſt & ipſa iuſtitia,quia de plenitudine eius nos omnes accepimus gra-
tiam pro gratia. Ioan.1. id eſt, *non ſolum gratiam qua nunc iuſtè in laboribus vſque in* Ioan.1.16.
finem viuimus , ſed etiam gratiam pro hac gratia , vt in requie poſteà ſine fine viuamus.
Hæc Auguſtinus.

5. Quartò,obſeruandum eſt verbum illud,*Edere*,cur enim vincenti non palma, Gloria ſignificatur eius
non laurus,non corona,ſed eſus in præmium promittitur?quanquam enim hoc nomine,
loco per eſum ligni vitæ, viſio beatifica intelligitur,vt paulò poſt dicemus,illud quia ex pu-
tamen myſterio non vacat,quod non coronæ, ſed eſus nomine explicatur: cui gna eſurien-
dubitationi reſpondet Hugo Cardinalis optimo iure id factum eſſe , quia enim tibus, ſitien-
qui vincit,pugnat,pugnans vero ſolet eſurire,& ſitire,rectè ei promitti refectio- tibúſque
nem, & ſaturitatem, iuxta illud Matth.5. *Beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam,* datur.
quoniam ipſi ſaturabuntur. Quam ob cauſam,non ſolùm hoc loco, ſed multis aliis Hugo Car.
viſio beatifica eſui,& potui comparatur,veluti Pſal.35. *Torrente voluptatis tuæ po-* Matth.5.6.
tabis eos. Luc.cap.12. *Amen dico vobis, quod præcinget ſe,& faciet illos diſcumbere , &* Pſal.35.9.
tranſiens miniſtrabit illis. Et Luc. 22. *Ego diſpono vobis,ſicut diſpoſuit mihi Pater meus* Luc.12.37.
regnum,vt edatis,& bibatis ſuper menſam meam in regno meo. Quæ verba non quam- Luc.22.29.
libet comeſtionem ſignificant, ſed lautum, & opiparum conuiuium, cui gloria Viſio beatifica, opiparum conuiuium.
propter ſuauitatis abundantiam confertur. Vndè & beatis non calix , ſed tor-
rens ipſe voluptatis hauriendus propinari dicitur Pſal.35.citato.

Quid per lignum vitæ hoc loco accipiendum ſit: Primúmque tres expoſitiones commemorantur.

SECTIO XIII.

1. NOtandum eſt, cùm dicitur *Lignum vitæ,* alludi ad lignum vitæ , quod erat
in paradiſo terreſtri. Geneſ.2. Fuit autem ea arbor lignum vitæ, ſeu arbor D.Auguſt.
vitæ appellata , quòd vim haberet vitæ prorogandæ. Vtrum verò haberet Lignũ vitæ
vim prorogandi vitam in omne tempus , hominémque ab interitu vendican- prorogaſſet
di,an verò duntaxat vitæ diuturnitatem conferendi, controuerſum eſt. Prio- vitam in æternum,per-
rem partem affirmant Diuus Auguſtinus libro decimo tertio de Ciuitate, capi- fectiſſimè
te 20.& capite 23.vbi ſic ait: *De ligno vitæ propterea guſtabatur , ne mors eis vnde-* reſtaurando
cunque ſurreperet, vel ſenectute confecti decurſus temporum ſpatiis interirent. Rupertus humidum
libro 3.de Trinitate capite 30. Diuus Chryſoſtomus homilia decima octaua natiuum.
in Geneſim, Auctor quæſtionum veteris,& noui teſtamenti (qui falsò credi- Rupertus.
tur fuiſſe Auguſtinus) quæſtione 19. Strabus in Geneſim, Abulenſis ſuper 13. D.Chryſoſt.
caput Geneſis,quæſtione 175. & D.Thomas 1. parte,quæſtione 93. articulo 4. Auctor quæſ.
quem perperam in contrariam trahunt ſententiam. Etenim conceptis verbis, veter.ac noui teſtamen.
eo loco docet D. Thomas eſum ligni vitæ repetitum habuiſſe vim homi- Strabo.
nem à morte in perpetuum vendicandi : non tamen ſemel ſuſceptum ad id Abulenſis.
ſuffi- D.Thom.

ſufficere potuiſſe. Atque hæc ſententia planè amplectenda eſt, cùm ſit Patribus, & ſacris literis magis conſentanea. Sic enim legimus Gen. 3. *Nunc ergò ne fortè mittat manum ſuam, & ſumat de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum* : ex quibus verbis non obſcurè videtur colligi fructum vitæ habuiſſe vim à morte in perpetuum præſeruandi, atque adeò reſtituendi natiuum humorem, quem radicalem appellant, ea puritate, & perfectione, quæ in ipſo hominis ortu incrat. Poſteriorem partem ſequuntur Scotus, & Durandus in 2. diſtinct. 19. & Caietanus in commentariis primæ partis, quæſtione citata, eámque ſequitur Benedictus Pereira vbi ſupra.

Geneſ. 3. 22. — Scotus, Durandus, Caietanus, Benedictus Pereira.

2\. Cæterùm quamuis Ioannes hoc loco alludat ad lignum vitæ, quod erat in Paradiſo terreſtri, non illud tamen intelligit, ſed aliud quoddã lignum vitę myſticum per illud expreſſum. Primò igitur intellexit ipſum Chriſtum, quemadmodum & D. Gregor. lib. 12. Moral. cap. 4. accepit illud Prouerb. 3. *Lignum vitæ eſt Sapientia eis, qui apprehendunt eam.* Quem locum interpretatur de Sapientia incarnata, cum D. Hierony. in 6. cap. Eſaiæ. Sic etiam Eucherius lib. 1. in Geneſ. cap. 15. lignum vitæ, quod erat in Paradiſo terreſtri, docet typum Chriſti fuiſſe. Denique ipſe Chriſtus ſe lignum appellauit, Luc. 23. *Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?*

Chriſtus, arbor vitæ. — D. Greg. — Prouer. 3. 18. — D. Hieron. — Eucher. — Lucæ 23. 31.

3\. Secundò, per lignum vitæ hoc loco poſſumus intelligere viſionem beatificam, quæ in cæleſti Paradiſo Beatis tribuitur: tanta eſt autem huius fructus ſuauitas, vt rectè de triumphante Eccleſia dici poſſit illud Canticorum 4. *Emiſſiones tuæ Paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus, cypri cum nardo, nardus, & crocus, fiſtula, & cinnamomum, cum vniuerſis lignis Libani, & cum omnibus primis vnguentis*, quo loco *emiſſiones* ſignificant ipſa germina, & propagines, quæ in illo cæleſti paradiſo naſcuntur. Igitur emiſſiones tuæ ſunt veluti paradiſus quidam malorum punicorum, quia hæc poma multa continent grana pulcherrima, ſub vna, eadémque corona regali (eſt enim malum punicum coronatum pomum.) Etenim omnes beati, quamuis inæqualiter, eandem tamen gloriæ, ſeu viſionis beatificæ coronam accipiunt, ita vt illa beatorum multitudo ſit veluti quidam paradiſus, & amœniſſimum topiarium malorum punicorum. Per cyprum, & nardum intelliguntur ſuauiſſimi odoris vnguenta, quæ ex huiuſmodi arbuſculis conficiuntur. Crocus autem flos eſt aurei coloris, vim habens exhilarandi cor, per quem amor beatificus, & delectatio inde proueniens intelligitur.

Cantic. 4. 13. — Gloria beatorum, lignum vitæ, & hortus amœniſſimus omnium fructuum, & florum.

4\. Tertiò, per lignum vitæ ſignificatur ipſa crux Domini, vt vult Primaſius, cuius fructus eſt Chriſtus: quod autem crux lignum appelletur ex multis teſtamenti veteris figuris eſt perſpicuum. Primùm enim hoc ſenſu Diuus Ambroſius ſermone 23. & libro de iis, qui initiantur ſacris myſteriis, capit. 3. interpretatur lignum illud, quod in aquas à Moyſe miſſum earum amaritudinem abſtulit, quemadmodum refertur Exod. 15. *Aquam*, inquit, *amaram, legem eſſe arbitror veteris teſtamenti, quæ lex priuſquam cruce temperaretur Domini, erat inutilis.* Eádem figurâ vtitur Origenes homil. 8. ſuper Hieremiam, Cyrillus Alexandrinus libr. 8. in Ioannem cap. 17. & D. Hieronymus ad Fabiolam, de quadraginta duabus manſionibus, manſione 5. Secundò idem expreſſit lignum illud, in quo ſerpens æneus ſuſpenſus fuit, & populo ad aſpiciendum propoſitus, Numer. 21. vt Chriſtus ipſe docuit Ioannis 3. & expendit Tertullianus vbi ſupra, his verbis: *Poſt interdictam omnis rei ſimilitudinem, cur æneum ſerpentem ligno impoſitum pendentis habitu, in ſpectaculum Iſraëli ſalutare Moyſes propoſuit eo tempore, quo à Serpentibus poſt idololatriam exterminabantur, niſi quod*

Primaſius. — Crux Domini vitæ arbor, & lignũ ſalutare. — D. Ambroſ. — Aquã amaram, id eſt, legem dulcorat. — Origenes. — Cyrill. Alex. — D. Hieron. — Numer. 21. — Tertullian. — Sanat percuſſos à Serpente.

Domi-

Dominicam crucem intentabat, qua ſerpens Diabolus publicabatur, & læſo cuique ab eiuſmodi colubris, id eſt, Angelis eius, ad Chriſti crucis ſacramenta intento ſalus efficiebatur. Tertiò, Origenes homilia 8. ſuper lib. Ioſue, expendit quomodo Ioſue præcepit ſuſpendi Regem Hai in patibulo vſque ad veſperam. Ioſue 8. Quo loco pro, *In patibulo*, quod eſt Hebraicè, Septuaginta tranſtulerunt. *In ligno gemino. Quid mihi prodeſt*, inquit Origines, *ſi ſciam, quod in gemino ligno Rex Hai ſuſpenſus eſt: ſi autem ſciam duplicem eſſe virtutem crucis, in qua & Chriſtus in carne ſuſpenditur, & Diabolus cum ſuo exercitu triumphatur, ex intelligentia ſacramenti anima mea ædificabitur.*

Origen. — Ioſue 8. — Septuagint. — Origenes. — Crucis virtus duplex.

Quartò, de hoc etiam ligno eſt ſermo Hieremiæ 11. cùm dicitur à Iudæis: 4.
Venite mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius, quod lignum Tertullianus libro aduerſus Iudæos cap. 10. de cruce, quæ miſſa fuit *in panem*, id eſt, corpus Chriſti, interpretatur: quemadmodum & D. Hieron. in commentariis ſuper Hieremiam, & Diuus Gregorius lib. 12. Moralium cap. 3. eundémque locum affert Origenes homilia 8. ſuper Hieremiam, ac de cruce exponit: tametſi panem non corpus Chriſti, ſed eius doctrinam accipiat: *Quia*, inquit, *docente Chriſto voluerunt quidam ſcandalum ponere doctrinæ eius, crucifigentes eum dixerunt; Venite mittamus lignum in panem eius: cùm enim verbo Chriſti & doctrinæ coniungitur crucifixio, lignum in panem mittitur, & illi quidem inſidiantes dicunt, Venite mittamus lignum in panem eius. Ego verò admirabile quiddam inferam: lignum miſſum in panem eius panem fecit meliorem, antequam enim mitteretur lignum in panem eius, quando tantummodo panis erat, & non erat lignum, non exierat in vniuerſam terram ſonus eius: poſteà verò quàm ſumpſit fortitudinem per lignum, tunc in vniuerſum orbem paſſionis eius diſſeminatus eſt ſermo. Ego quippe aio legem non intellectam amaram aquam eſſe, cum autem venerit lignum Chriſti, & ſermo Saluatoris in eam deſcenderit, tunc dulcoratur, & fit ſuauiſſimi ſaporis, intellecta pariter, & lecta lex Moyſis. Perperam etiam dicunt, Venite mittamus lignum in panem eius, & eradicemus eum de terra viuentium, ſic eum interfecerunt quaſi nomen eius penitus eradicarent: ſed audi quid dicat Chriſtus* Ioan. 12. *Niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet: ſi autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Ergo mors Chriſti ſpica frumenti facta eſt ſeptuplum, & multò ampliùs reſtituens, quàm fuerat ſeminatum.* Hæc Origenes. Addit Lyranus hoc lignum fuiſſe Taxum, quod in ea regione eſt letiferum, & venenatum, ſenſumque eſſe, conatos fuiſſe Iudæos Hieremiam prophetam veneno interimere, panem, quo veſcebatur, toxico, ſeu veneno imbuendo: quod egregiè quadrat in crucem, quam veluti maledictum, & venenatum lignum, hoc eſt, maximè probroſum in corpus, & doctrinam Chriſti Iudæi mittere decreuerunt, quò nomen eius penitus abolerent, quod tamen eis minimè ſucceſſit, cum lignum vitæ euaſerit, vt hoc loco ait Ioannes.

Hier. 11. 19. — Tertull. — D. Hieron. — D. Gregor. — Origenes. — Ex eo ligno oſtia gloria nominis Chriſti nequicquam contra nitentibus Iudæis. — Ioan. 12. 2. — Lyran.

Poſtremò, de cruce etiam à pleriſque accipitur illud Canticorum 7. *Aſcendam ad palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua ſicut botri vineæ, & odor oris tui ſicut odor malorum:* quæ verba græci Patres ſponſæ ſponſum alloquenti tribuunt. Verùm Rupertus in Cantica Chriſto accommodat hoc ſenſu, Exaltabor in crucem victricem, & moriendo operabor velociter ſalutem omnium: quo eodem modo interpretatus eſt Beda: *Aptè*, inquit, *Palma nomine victorioſiſſima poteſt crucis arbor deſignari, quod autem ait ſponſus: Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius, illi æuo congruit, quando Salomon hæc ſcribebat, cum ſe Dominus crebris Prophetarum vocibus promitteret ad redemptionem generis humani in carne venturum, cum ſe aſcenſurum dicit, poſteriores ſunt gloriæ, quæ crucis ſequebatur aſcenſum*

5. — Cant. 7. 8. — Crux, palma, cuius fructus claritas reſurrectionis, & aſcenſionis. — Rupertus. — Beda.

ſum, hoc eſt, claritas Reſurrectionis, & Aſcenſionis eius ad cœlos, Aduentus Spiritus ſancti, & ſalus Mundi credentis. Rectè autem ſubijcitur, Et erunt vbera tua ſicut botri vineæ: quia nimirum primi Eccleſiæ Doctores, id eſt Apoſtoli ſicut botri vineæ fuerunt, id eſt, ſpiritualium chariſmatum gratia referti. Legendus eſt Cyrillus Alexand. lib. 8. in Ioan. cap. 17. vbi plures alias affert crucis figuras, ex quibus omnibus exploratum relinquitur crucem Chriſti lignum fuiſſe ſalutare, quod vitam mortalibus attulit: atque adeò rectè lignum vitæ appellari: de cuius fructu loquitur Ioel cap. 2. cùm ait: *Lignum attulit fructum ſuum*, id eſt, interpretante Hieronymo, lignum crucis affert fructum ſuum, & Spiritus ſancti dona dulciſſima ſuam cunctis tribuent largitatem.

Apoſtoli, vbera Eccleſiæ, & botri vineæ.
Cyrill. Alex.
Ioël. 2. 22.
Hieronym.

Eiuſdem ligni vitæ de Sacramento Euchariſtiæ interpretatio.

SECTIO XIIII.

1.
Sacrament. Eucher.
Paſchaſius.

QVARTAM expoſitionem affert Paſchaſius Abbas libro de corpore, & ſanguine Chriſti cap. 7. (& refertur tomo 4. Bibliothecæ ſanctorum Patrum) vbi hanc comeſtionem de ligno vitæ interpretatur communionem ſacramenti Euchariſtiæ, in quo verè comedimus lignum vitæ, id eſt, corpus Chriſti, qui lignum eſt vitæ, vt ſuprà diximus. Rectè autem, *Edere*, ad Euchariſtiam refertur, quæ non ſolùm nomine fructus ligni vitæ, ſed panis etiam viuifici, quod idem eſt, appellatione cenſetur in ſacris literis. Primum Pſalm. 22. *Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos, qui tribulant me:* quem locum de Euchariſtia intellexerunt D. Cyprianus epiſtola 63. ad Cæcilium, D. Ambroſius libro de Helia, & Ieiunio, cap. 1. & lib. 5. de Sacramentis cap. 3. Paſchaſius Abbas libro de corpore, & ſanguine Domini cap. 10. Theodoretus in commentariis eiuſdem Pſalmi, & D. Chryſoſtomus ibidem. *Qui ſunt*, inquit, *qui nos tribulant? Suggeſtiones inimici, cupiditates, delectationes, ſeculi honores: ſed cum venimus ad menſam potentis, tribulationes efficiuntur conſolationes: & ex menſa præparata proficimus aduerſus eos, qui tribulant nos.* Secundò, Prouerbiorum 23. *Quando ſederis, vt comedas cum principe, diligenter attende, quæ appoſita ſunt ante faciem tuam.* Alia tranſlatio habet: *Quando ſederis ad menſam Potentis*, vt intelligamus Euchariſtiæ myſterio Deum maximè potentiæ ſuæ magnitudinem declaraſſe: etenim de menſa Euchariſtica locum intellexit D. Chryſoſtomus paulò ante citatus. Tertiò, Pſalm. 21. *Apud te laus mea in Eccleſia magna: edent pauperes, & ſaturabuntur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum, viuent corda eorum in ſeculum ſeculi:* quæ omnia ad Euchariſtiam pertinere docet Euſebius Cæſarienſis libro 10. Demonſtrationis Euangelicæ cap. 8. quemadmodum & quod ſequitur eodem Pſalmo. *Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ, in conſpectu eius cadent omnes, qui deſcendunt in terram:* quæ omnia adorationem myſterij, & gratiarum actionem ſignificant, ex eóque loco magnum contra Hæreticos conficitur argumentum pro vera Chriſti præſentia in Sacramento, cum panem ipſum, quem manducant pingues terræ ſimul etiam adorant, quis enim vnquam panem communem manducans, eundem adorauit? & tamen Regius vates ait, *Manducauerunt, & adorauerunt:* cui concinit illud Pſalm. 2. *Apprehendite diſciplinam:* pro quo alij vertunt ex Hebræo. *Oſculamini filium:* alij *adorate panem*: quod nonniſi de Chriſto, qui in ſacramento Euchariſtiæ panis eſt viuus, intelligi poteſt. Quartò, Eſaiæ 65. *Ecce ſeruientes mihi comedent,*

Pſalm. 22. 5.
Euchariſtia, fructus ligni vitalis, & panis viuificus.
D. Cyprian.
D. Ambroſ.
Paschaſ.
Theodoret.
D. Chryſo.
Prou. 23. 1.
En Euchariſtiæ myſterio, magnitudo diuinæ potentiæ.
D. Chryſoſt.
Pſal. 21. 27.
Euſebius. Cæſ. ibid.
Præſentia Chriſti in Sacramento.
Pſalm. 2. 12.

vos autem eſurietis: ecce ſeruientes mihi bibent, vos autem ſitietis: quem locum de Eu-
chariſtiæ ſacramento acceperunt Cycillus Alexandrinus in commentariis ſuper Eſai. 42. 14.
Eſaiam. D. Ambroſius libro de Paradiſo cap. 9. & libro de Helia, & Ieiunio cap. Cyril Alex.
10. D. Cyprianus libro 1. teſtimoniorum contra Iudæos cap. 22. & D. Hiero- D. Ambroſ.
nymus ſuper Eſaiam. D Cyprian. D. Hieron.

Quintò, Oſeæ 14. *Ero quaſi ros Iſrael, germinabit ſicut lilium, & erumpet radix* 2.
eius, vt Libani. Ibunt rami eius, & erit quaſi oliua gloria eius, & odor eius vt Libani Oſeæ 14 6.
viuent frumento: ſeu vt eſt apud Septuaginta, *Roborabuntur frumento*, quæ omnia Cyril. Alex.
de Euchariſtia interpretatur Cyrillus Alexandrinus in commentariis ſuper Fructus vir-
Oſeam. *Germinabunt*, inquit, *ſicut lilium*, id eſt, *vacabunt à ſolicitudine huius ſe-* tutum ex
culi, lilium enim nullo labore arationis, nullóque ſtudio agricultura mira pulchritudine Euchariſtia.
induitur. Erumpet radix eius, vt Libani, id eſt, erunt ita firmi, & ſtabiles in fide
cum humilitate, vt eſt arbor Libani humilis, & quæ altè radices agit, *ibunt*
rami eius, quod dilatationem Eccleſiæ ſignificat. *Erit quaſi oliua gloria eius, & odor*
eius vt Libani, id eſt, vt thuris, quia ſemper vireſcent fructibus virtutum ſua-
uiſſimis, qui hoc cœleſti pane veſcentur. Vbi notandum eſt panem hunc vi-
tam ſpiritualem conferre: quod etiam loco citato Regius vates ſignificauit
cum dixit, *viuent corda eorum*. Quod verò hic locus de Euchariſtia intelligen-
dus ſit ad literam, manifeſtè oſtendit tranſlatio Septuaginta, apud quos teſte
D. Hieronymo ſic legitur, *frumento inebriabuntur*. Doctè enim Origenes lib. 4. D. Hieron.
περὶ ἀρχῶν, id eſt, de principiis, annotauit ſumma Dei prouidentia factum eſſe, Origenes.
vt eſſent in lege, & Prophetis quædam adynata, id eſt, impoſſibilia, ne ſi ipſius Panis myſti-
legis, aut Prophetiæ vtilitas, & conſequentia ex ſe appareret, continuò exiſti- cus ſpiritua-
maremus, nihil aliud ibi eſſe intelligendum, præter id, quod in promptu eſſet. liter inebr.
Quis ergo ignoret non poſſe panem inebriare? quare cum audimus, *inebriabun-*
tur frumento, docemur myſticum eſſe panem intelligendum, qui in iiſdem my-
ſteriis cum myſtico vino conſecratur, in quo myſtica, & ſpiritualis latet ebrie-
tas, quæ digiiè communicantibus confertur. Eandem ob cauſam dictum eſt
Zachariæ 9. *Quid bonum eius eſt, & quod pulchrum eius niſi frumentum electorum, &* Zach. 9. 17.
vinum germinans virgines; cum enim commune vinum ad libidinem incitet,
iuxta illud Apoſtoli ad Epheſios 5. *Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria*, planum Epheſ. 5. 18.
eſt ſermonem eſſe de vino quodam myſtico, atque adeo de calice Euchariſti- D. Hieron.
co: quemadmodum intellexerunt D. Hieronymus, & Lyranus in commenta- Lyran.
riis ſuper Zachariam, & Paſchaſius Abbas libro de corpore, & ſanguine Do- Paſchaſ.
mini cap. 21.

Sextò, Deut. 15. *Cum tibi venditus fuerit frater tuus Hebræus, aut Hebræa, & ſex* 3.
annis ſeruierit tibi, in ſeptimo anno dimittes eum liberum, & quem libertate donaueris, Deut. 15. 12.
nequaquam vacuum abire patieris, ſed dabis viaticum de gregibus, de area & torculari Eſt viaticum
tuo; Quam legem interpretans Cyrillus Alexandrinus libro 7. de adoratione quod nos li-
in ſpiritu. *Vides*, inquit, *vim myſterij Chriſti in his ſplendeſcere, liberauit enim nos gra-* berati accipi
tis, poſtquam verò liberos nos fecit, appoſuit ſeipſum viaticum, concedens vt viuificam be- mus, vt olim
nedictionem participaremus, carnem, inquam, ſuam, & ſanguinem. Septimò, Eſaiæ ſeruus hebr. manumiſſus.
33. *Qui ambulat in iuſtitiis, & loquitur veritatem, qui proiicit auaritiam in calumnia,* Cyril. Alex.
& excutit manus ſuas ab omni munere, qui obturat aures ſuas, ne audiat iudicium ſan- Eſai. 33. 15.
guinis, pane cibabitur, & aqua eius fidelis. Quo loco per panem, Euchariſticum Iuſt Mart.
panem intellexit Iuſtinus Martyr in dialogo cum Triphone aduerſus Iudæos, Cyril. Alex.
& Cyrillus Alexandrinus in commentariis ſuper Eſaiam. Octauò, Prouerbio- Prouerb 9.
rum 9. *Sapientia ædificauit ſibi domum, immolauit victimas ſuas, miſcuit vinum, & po-*
ſuit menſam. De Euchariſtia interpretatur D. Cyprianus lib. Epiſtolarum Epi- D. Cyprian.

D. Auguſt. ſtola 3. & D. Auguſtinus lib. 17. de ciuitate Dei cap. 20. Nonò, & poſtremò,
Pſal. 33. de hoc ſacramento loquitur Regius vates Pſalm. 33. quemadmodum D. Auguſtinus concione 1. in eum Pſalm. ex eiuſdem titulo, & inſcriptione confirmat, quæ huiuſmodi eſt, *Pſalmus Dauid cum mutauit vultum ſuum coram Abimelech, & dimiſit eum, & abiit*, nec mirum tibi videatur, quod coram Abimelech Dauid vultum dicatur immutaſſe, quod legas eum Regem dictum fuiſſe Achis 1. Regum 21. Etenim Abimelech nomen erat commune Regum Paleſtinæ, ſicut Ptolomæus, & Pharao Regum Ægypti, quemadmodum Gandauenſis
Auguſt. Caro Chriſti data hominibus ad manducandum. Ioan. 6. 52. Epiſcopus, & Genebrardus affirmant. Sic ergo Auguſt. Pſalmi inſcriptionem ad Euchariſtiam refert. *Mutauit*, inquit, *Chriſtus vultum ſuum, quia quaſi furor, & inſania videbatur dare carnem ſuam hominibus manducandam. Vnde Iudæi dicebant: quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum? Et aliqui ex diſcipulis, Durus eſt ſermo iſte, & quis poteſt eum audire?* Ioannis 6. *Ideo quaſi inſanus putatus eſt Dauid, ſed Regi tantum Achis inſanire videbatur*, id eſt, *ſtultis, & ignorantibus, idcirco dimiſit eos, & abiit, fugit enim à corde eorum intellectus, ne eum poſſent compre-*
Pſal. 33. 9. *hendere.* In eo igitur Pſalm. Euchariſtia edulio ſuauiſſimo, ac dulciſſimo confertur, cum dicitur, *Guſtate, & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus*, vt Auguſtinus ibidem interpretatur: quo etiam teſtimonio vtitur contra Andream Volanum Polonum Hæreticum Turrianus noſter priore tractatu de Sacramento Euchariſtiæ cap. 5. Ex his perſpicuum eſt rectè per fructum ligni vitæ, Euchariſtiam poſſe accipi, quippe quæ alimentum ſit animarum ſaluberrimum, ac viuificum, vt adductis teſtimoniis teſtatum fecimus.

COMMENTARIVM

SECVNDVM EXEGETICVM.

DE ANGELO SMYRNAE.

Quid literæ ad Smyrnæ Angelum contineant.

SECTIO I.

1. SECVNDÆ literæ dantur ad Epiſcopum Smyrnenſem: quibus primùm laudatur, deinde animatur ad patientiam contra omnes aduerſariorum impetus, qui ei prænunciantur. Poſtremò corona vitæ eidem
Smyrnæ vrbs, Homeri patria. Plutarch. Gell. Turrianus. promittitur. Porrò Smyrna vrbs eſt non ignobilis à Theſeo Theſſalo in memoriam vxoris ſuæ, quæ Smyrna dicebatur, condita, inde præcipuè nitens, quod Poëtarum Principi Homero patria extitit: quanquam vt docent Plutarchus in Homero, & Gellius libro 3. noctium Atticarum cap. 12. alij eum Athenienſem, alij Colophonium, alij Ægyptium, alij denique aliunde oriundum fecerunt, imò ſeptem vrbes, quarum vna fuit Smyrna eum ſibi ciuem arrogare contenderunt. vt ex illis Græcis carminibus conſtat.

Ἑπτὰ πόλεις διερίζουσι περὶ ῥίζαν Ὁμήρου,
Σμύρνα, Ῥόδος, Κολοφών, Σαλαμίν, Χίος, Ἄργος, Ἀθῆναι.

Quæ

Quæ ſic latinè reddi poſſunt.

Septem vrbes certanr de ſtirpe inſignis Homeri,
Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamin, Chios, Argos, Athenæ.

Et Marc. Tul. in oratione pro Archia poëta: *Homeron*, inquit, *Colophonij eiuem eſſe dicunt ſuum, Chy ſuum vendicant, Salaminij repetunt, Smyrnæi verò ſuum eſſe confirmant, itaque etiam delubrum eius in oppido dedicauerunt, permulti alij præterea pugnant inter ſe, atque contendunt.* Obſeruant autem hoc loco ferè omnes Interpretes in Epheſi Epiſcopo Apoſtolorum tempora comprehendi, in Smyrnenſi verò Martyrum, iuxta Smyrnæ erymon, quæ myrrha interpretarur. Etenim cum quotidie Sancti pro fide mortem oppetebant, crudeliſſimiſque cruciatibus rorquebantur, dicere iure optimo poterat Eccleſia: *Manus meæ diſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima.* Cantic. 5. Rectè enim martyrium myrrhæ comparatur, quia licet amarum ſit propter mortis perpeſſionem, tamen à corruptione libera, & immortalitatem confert, quam ob cauſam Martyrum genæ ſimiles dicuntur cortici mali punici. Cant. 4. *Sicut fragmen mali punici gena tua.* Qui locus de martyribus à pleriſque intelligitur, quia nimirùm cortex mali punici durus quidem eſt, & inſuauis, ſed pulcherrimorum granorum purpuream continet multitudinem, quæ fructus illos ſuauiſſimos, qui ſub martyrij amaritudine deliteſcunt, ſignificant iuxta illud 2. ad Corint. 4. *Momentaneum hoc, & leue tribulationis noſtræ ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Eleganter in hanc ſententiam Beda locum ex Canticis citatum ſic interpretatur, *malum punicum, quia roſei coloris eſt, paſſionis Dominicæ myſterium innuit: quia ergo ſancta Eccleſia non erubeſcit crucem Chriſti, ſed gaudet in contumeliis, & paſſionibus pro Chriſto, cruciſque vexillum geſtare ſolet in facie, meritò genas inſtar mali punici habere dicitur, nec vacat myſterio, quod non integro malo, ſed eius comparatur fragmini, in fracto enim malo punico & pars ruboris, qui patebat videtur, & pars candoris, qui intus latuerat, aperitur: habet ergo ruborem mali punici ſponſa in genis, cum ſacramentum Dominicæ crucis fateatur verbis: oſtendit & candorem fractis eiuſdem mali punici, cum pulſata preſſuris caſtitatem puri cordis probat factis, & quid intus gratiæ crux Redemptoris contineat, manifeſtum facit: Item oſtendit colorem puniceum in genis, cum prima, & eminentiora eius membra,* id eſt, *martyres, ſanguinem & vitam pro Chriſti nomine profundunt: addit & candidum, cum iidem inter patiendum, vel impleta iam paſſione miraculis coruſcant. Nec prætereundum, quod malum punicum magnam granorum copiam vno foris cortice includit, vnde & malum granatum dicitur, quæ quidem integro adhuc malo videri nequeunt, ſed fracto apparent quàm ſint innumera: ſic enim ſancta Eccleſia, quò ampliùs eam frangi aduerſis contigerit, eò clariùs reſerat quot virtutum grana vnius fidei tegmine complectatur.* Hæc ille.

Marc. Tul.

Cant. 5. 5.

In Smyrnenſi Epiſcopo Martyrum tempora comprehenduntur.

Cant 4. 3.

Martyrum myrra.

2. Cor. 4. 17.

Genæ Eccleſiæ propter Martyres dicuntur fragmen mali punici.

Beda.

Literarum ad Smyrnæ Angelum inſcriptio expenditur.

Hæc dicit primus, & nouiſſimus, qui fuit mortuus, & viuit.

SECTIO II.

1. INſcriptio illis verbis comprehenditur. *Hæc dicit primus, & nouiſſimus, qui fuit mortuus, & viuit*, Græcè ἔζησεν, id eſt, vixit, hoc eſt, poſt mortem reſurrexit. Huiuſmodi inſcriptione animatur Smyrnenſis Epiſcopus ad labores, quorum magnam ſyluam, multamque materiam Synagoga Satanæ ſuppeditabat,

forti, & inuicto animo perferendos, tres autem ad hoc perſuadendum rationes continet inſcriptio. Prima ducitur ex Chriſti magnitudine, & potentia. qui poſſit iis, qui propter fidem, ac virtutem vitæ ſe diſcrimini obiiciunt, opitulari, imò & vitam, ſi eam amittere contigerit, reſtituere, hoc ſenſu, ne animum deſpondeas, ſi in capitis diſcrimen pro nomine meo adducaris, imò nec ſi mortem ipſam inimici intentent, & afferant, ego enim ſum *primus, & nouiſſimus*, id eſt, *Alpha, & Omega*, omnium rerum, atque adeò omnia, quæ ſunt, & erunt, poteſtatis amplitudine coërcens, vimque habens omnia pericula propulſandi, quod vel ex eo potes intelligere, quòd ego ipſe mortuus fui, & reſurrexi. In hunc ſenſum interpretantur hunc locum Richard. de S. Victor. & Beda, qui illud, *primus, & nouiſſimus*, ſic exponit, id eſt, qui omnia creauit, & omnia moriendo inſtaurauit. *Apta*, inquit, *præfatio patientiam ſuaſuro*. Secunda ratio deſumitur ex Chriſti optimo exemplo, vt volunt Arethas, & Rupert. qui illud, *Primus, & nouiſſimus*, non principium, & finem interpretantur, ſed ad humanitatem, & paſſionem referunt, quaſi Chriſtus in hunc modum loquatur, verum quidem eſt te propter fidem, & iuſtitiam pati, ſed quantum eſt hoc, ſi ad illum reſpicias, qui cum eſſet apud Deum primus, id eſt, pretioſiſſimus, omnique honore digniſſimus, apud homines tamen nouiſſimus, fuit, id eſt, viliſſimus, & abiectiſſimus, iuxta illud Eſaiæ 53. *Vidimus eum deſpectum, & nouiſſimum virorum.* Tertia ratio depromitur ex bonis. quæ patientem virum, mortiſque pro iuſtitia contemptorem conſequuntur, illiſque verbis comprehenditur. *Qui fuit mortuus, & viuit*, quibus innuitur eum qui Chriſtus veſtigiis inſiſtens laborum patientiſſimus fuerit, mortemque ipſam pro Chriſti nomine oppetierit, tandem ab ipſo fore ſempiternæ vitæ reſtituendum: quemadmodum Chriſtus poſtquam mortem obiit, ſeipſum ad immortalem vitam reuocauit. Hanc etiam rationem tangit hoc loco Rupertus.

Poteſt Chriſtus liberare periclitantes propter ſe.
Richard.
Beda.
Exemplum Chriſti in perferendo vrget nos.
Eſaiæ 53. 3.
Bona, quæ conſequuntur patientiam.
Rupertus.

2\. Quod ad primam rationem attinet, maximos ea fidelibus animos addit, quam idcirco Deus per regium Vatem identidem repetere conſueuit, veluti Pſal. 90. cum ait, *Cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum*, id eſt, vt exponit Theodoretus, *non modo à grauioribus rebus liberabo, verum etiam illuſtrem efficiam.* Ab eadem radice Hebraica און Auan, à qua deducitur און Auen, quod laborem, fatigationem, & luctum ſignificat, vt Amos 5. *Betel erit leauen*, id eſt, in labore, vel afflictione, deducitur etiam און, id eſt, fortitudo, & robur, vt Iob 19. *arctabuntur greſſus* אונו *Ono*, id eſt, *roboris eius*. Et Geneſ. 49. *Ruben principium* אוני *Oni*, id eſt, *fortitudinis meæ*, quemadmodum reddit Targum, pro quo Hieronymus tranſtulit *doloris mei*. Et Oſeæ 12. de Iacob dicitur באונו *Beono*, id eſt, *in fortitudine ſua directus eſt cum Angelo.* Ratio huius rei eſt, quod eadem radix ſit fortitudinis, & roboris, quæ eſt laboris, & afflictionis, quia nimirum Deus in ipſo labore vires auget, robúrque ad vincendum præbet. Hinc etiam factum eſt, vt Beniamin poſtremus Iacob ex Rachele filius dictus ſit à matre *Benoni*, id eſt, *filius doloris mei*, quod eum extremo mortis dolore peperiſſet Geneſ. 35. quod nomen, vt patet ex dictis, interpretari etiam poſſumus *filius fortitudinis meæ*, id quod fortaſſe Iacob ſignificare voluit, cum eum Beniamin, id eſt filium dexteræ nuncupauit: tum quia filij doloris, id eſt, qui multa propter virtutem patiuntur, filij ſunt fortitudinis Dei, quippe cum in eis iuuandis vim ſuam, & potentiam declaret: tum etiam quia eos poſteà Deus ad dexteram ſuam collocabit, qui dum viuunt, ad eius ſiniſtram eſſe propter vitæ incommoda ab imperitis exiſtimantur. Huc etiam pertinet illud Eſaiæ 43. *Cùm tranſieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te, cum ambulaueris in igne,*

Protectio Dei erga tribulatos pro iuſtitia.
Pſal 90. 5.
Amos 5. 5.
Iob 18 7.
Gen 49 3.
Oſeæ 12. 3.
Vbi labor, & afflictio pro lege Dei, ibi fortitudo à Deo.
Geneſ 35.

igne, non combureris, & flamma non ardebit in te: quia ego Dominus Deus tuus ſanctus Iſraël. Quem locum videtur explicaſſe Clemens Alexandrinus libro 1. Pædagogi cap. 9. vbi affert illud Ezech. 34. *Ero paſtor ipſorum, & ero prope ipſos, ſicut tunica prope corpus ipſorum.* Sic enim ipſe legit, quibus verbis ſignificatur maxima quædam protectio diuina, quæ explicari poteſt ſimilitudine illa, quam Diuus Athanaſius libro de Incarnatione verbi ducit ex Amiantho lapide, ex quo adhuc lento telæ confectæ, ſi in ignem coniiciantur, non comburuntur, cui ſimile quoddam lini genus commemorat Plinius libr. 14. cap. 1. vbi docet certo quodam lini genere inuolui ſolita Regum cadauera, vt eorum cineres à reliquis ſecerni poſſent. Huius igitur generis tunicam ſe fore Deus pollicetur iis, qui pro eius nomine in ignem tribulationum coniecti fuerint, vt nimirum ab eo lædi nequaquam poſſint. Hanc eandem Dei prouidentiam, & curam de iis, qui propter ipſum patiuntur, expendit Theodoretus in quæſtionibus in Geneſin, quæſtione 82. in ſcala illa Iacob, de qua agitur Geneſis 28. *Prouidentia*, inquit, *diuina manifeſtius declaratur in rebus, quæ videntur aduerſæ, idcirco Iacob fugit, & ſolus peregrinatur, vt locupletiſſimus rediens experiatur, quanta ſit Dei omnium prouidentia, & alios doceat hanc Dei ſolicitudinem: id quod apparitione ſua confeſtim Deus declarauit, oſtendens ei ſcalam ad cælum vſque pertingentem, & ſanctos Angelos aſcendentes, & deſcendentes: ipſe verò Dominus ſurſum conſiſtens confirmabat eum, ac metum expellebat, quorum vnumquodque poterat ſecurum reddere Patriarcham: docetur enim nihil negligenter à Deo adminiſtrari, ſed ipſum omnia diſpenſare ſanctorum Angelorum miniſterio, Deinde dicitur, Ecce tecum ſum, cuſtodiens te in omni via, qua ambulaueris, & reducam te in terram hanc, quia non te derelinquam.* Ecce vides miram in Iacob fugientem Eſaii, domo profugum, timentem omnia, Dei optimi prouidentiam, Deúmque ipſum ſcalæ innitentem paratum ſe oſtendere ad ei in laboribus omnibus, & caſibus opitulandum.

Clem. Alex. Ezech. 34. Deus quaſi tunica patiẽtium. D. Athan. Plinius. Telæ confectæ ex Amiantho lapide, & quodam lini genere non ardent. Theodoret. Dei prouidentia erga Iacob.

Secunda quoque ratio maximè ad patientiam commendandam pertinet, ſi quis conſideret Chriſtum qui naturâ primus erat omnium, factum fuiſſe omnium nouiſſimum, vt prædixit Eſaias cap. 53. *Vidimus eum deſpectum, & nouiſſimum virorum:* quo loco aduerte, pro eo, quod nos habemus nouiſſimum virorum, eſſe Hebraicè אישים וחדל, quod plerúmque transferunt, *Et ceſſauit à viris*, ſeu *deſinit à viris*, alij *ceſſatorem virorum*: & eſt ſenſus Chriſtum vſque adeò ſe humiliaſſe, vt ferè capacitatem hominis per humilitatem exhauſerit ita, vt cum maiori humilitate iam humana natura ſtare non poſſet, ſed omninò deſinere, ceſſaréque deberet: poteſt & ita accipi, vt dicatur Chriſtus, *Ceſſator virorum*, Hoc eſt, à quo tractando, & in ſocietatem, conſuetudinémque admittendo homines ceſſarent, indignum eum ſua conſuetudine exiſtimantes. Cum igitur ſe Chriſtus nouiſſimum virorum effecerit, & vſque adeò deſpectus fuerit, omni ignominiæ, ac deſpicatui ſponte obnoxius, qui omni honore, & gloria erat digniſſimus, maxima hinc ratio ducitur ad commendandam iniuriis, & contumeliis ferendis patientiam, qua etiam vſus eſt Paulus ad Hebræos 12. cùm ait, *Recogitate eum, qui talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſemetipſum contradictionem, vt ne fatigemini animis veſtris deficientes:* quis enim in laboribus vnquam deficiet, ſi ob oculos ſibi proponat paſſionem Chriſti? Atque exemplo hoc ſe animabat Sponſa, cum dicebat Canticorum capite primo. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.* In quem locum Beda. *Chriſtus*, inquit, *tanquam myrrhæ faſciculus tunc inter vbera*

3. Eſai. 53. 3. Humilitas Chriſti. Hebr. 12. 3. Cant. 1. 13.

ſponſæ

ſponſa commoratur, cum Eccleſia mortem ſui Redemptoris, ſine intermiſſione intimo corde

Meditatio paſſionis, vnguentũ trahans poſt ſe.

meditatur. Inter vbera enim cordis eſſe locum quis neſciat? Hæc nimirum ſunt illa vnguenta ſuauiſſima, in quorum odorem curſuras adoleſcentulas teſtatur ſponſa Canticorum 1. cum ait.

Cant. 1. 4.

Trahe me poſt te, curremus in odorem vnguentorum tuorum: Horum exemplorum Chriſti cogitationem, arma Chriſtianorum ap-

1. Petr. 4. 1.

pellat Petrus 1. ſua Canonica capite 4. illis verbis, *Chriſto igitur paſſo in carne,*

Paſſio Chriſti arma, & fortitudo Chriſtianorum.

& vos eadem cogitatione armamini, Græcè τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὁπλίσασθε, id eſt, candem cogitationem velut arma induite, ſeu congruenter huic cogitationi armamini, vt ſubaudiatur κατά, hoc eſt, ſecundùm, ſeu iuxta eandem cogitationem. Porrò notandum eſt verbum illud, *armamini*, neque enim dictum eſt induimini, aut exornamini, ſed *armamini*, quòd verbum ſonat impugnationem, & prælium, vt ſignificetur fortitudo paſſionis Chriſti, cuius meditatione ſi armemur, poſſumus hoſtes omnes confidenter aggredi. Quam eandem ob cauſam Chriſtus ipſe cruci affixus clypeo comparatur, imò & illo Ioſue clypeo fuit expreſſus, quem is ex præcepto Domini leuauit in ſublime in prælio, quòd cum habitatoribus vrbis Hai committebatur, vt ad eius conſpectum exercitus præ-

Ioſue 8.

liaretur confidentiùs, quemadmodum refertur Ioſue 8. Eſt autem ſententia Hebræorum, quam ſequitur Lyranus in commentariis eius capitis, fuiſſe poſitum clypeum illum in haſta aliqua oblonga, quò poſſet ab omnibus cerni, quod ſanè manifeſtè expreſſit Chriſtum in cruce exaltatum, tanquam clypeum fuiſſe omnibus ad intuendum propoſitum, vt ad eius conſpectum Chriſtiani milites animos ſumant ad ſtrenuè, & viriliter dimicandum. Quò videtur allu-

Eſai 5. 26.

ſiſſe Eſaias cap. 5. cum dixit. *Leuabit ſignum in nationibus, & ſibilabit ad eum de finibus terræ: Ecce feſtinus velociter veniet, non eſt deficiens, nec laborans in eo, nec ſoluetur cingulum renum eius, nec rumpetur corrigia calceamenti eius.* Quod quanquam ad literam intelligendum eſt de Aſſyriis, aliiſque gentibus, quas Deus quaſi erecto ſigno euocauit ad Iudæorum euerſionem: rectè tamen ſignum illud erectum Chriſtum poſſumus interpretari, quo in cruce exaltato omnes euocati ſunt ad bellum cum animi hoſtibus gerendum, & ad prælium ita animati, vt nullus dici poſſit deficiens, aut laborans, nulliúſque cingulum præ timore ſoluatur. Rectè autem dicitur, *& ſibilabit*, quia ad minimum Chriſti nutum, & vnicum in cruce pendentis ſibilum ex vniuerſis mundi partibus quamplurimi ſtrenui milites ſub eo præliaturi conuolarunt. Eandem ob cauſam appellatur

Pſal. 60. 4.

Chriſtus in cruce, Turris fortitudinis. Pſalm. 60. *Deduxiſti me, quia factus es*

Chriſtus crucifixus turris fortitudinis.

ſpes mea turris fortitudinis à facie inimici. Vnde, inquit Auguſtinus in eum locum, *factus eſt Chriſtus ſpes noſtra, niſi quia paſſus eſt, & reſurrexit: nos enim non noueramus, niſi naſci hominem, & mori: reſurgere hominem, & viuere in æternum non noueramus: ſuſcepit quod noueras, & demonſtrauit quod non noueras, ideo factus eſt ſpes noſtra in tribulationibus.* Sequitur, *Turris fortitudinis à facie inimici. Angitur cor meum, laboro inter tentationes, & ſcandala, is eſt mihi turris fortitudinis: quò cum fugero, non ſolùm vitabo tela inimici, ſed etiam in illum, quæ voluero, ipſe iaculabor: caues ne feriaris à Diabolo? fuge ad turrim. Quomodo autem fugies? ante te eſt turris, recordare Chriſtum, & intra in turrim, quicquid poteris cogita, quia prior ipſe paſſus eſt, & cogita quo fine paſſus eſt, vt nimirum mereretur, & reſurgeret: talem & tu finem ſpera, qualis in illo præceſſit, & introiſti in turrim,* Quibus verbis Auguſtinus locum hunc Ioannis videtur illuſtraſſe, cùm dicitur, *Qui fuit mortuus,*

Iacob. 5. 11.

& viuit. Quò pertinet illud Iacobi 5. *Ecce beatificamus eos, qui ſuſtinuerunt, ſufferentiam Iob audiſtis, & finem Domini vidiſtis, quoniam miſericors Dominus*

eſt,

eſt, & miſerator. vbi quanquam nonnulli verba illa, *Et finem Domini vidiſtis*, ad eundem Iob referant, accipiántque de felicitate, quæ tanquam finis, eius calamitates conſecuta eſt, vt *finem Domini*, idem ſit ac finem, quem Dominus eius calamitatibus impoſuit, rectius tamen Beda & alij, *Finem Domini*, de paſſione, & reſurrectione Domini interpretantur, vt ſit ſenſus, *Vidiſtis finem Domini*, id eſt, quàm felici clauſula, & fine eius paſſio fuerit terminata: debetis igitur vos ſimilem habere in laboribus fiduciam, eóſque expectatione futuræ felicitatis, & gloriæ patienter & animosè tolerare.

Tribulationum Iob felix clauſula.

4. Denique illud pro tertia ratione ſufficiat quod dicitur Canticorum 6. *Deſcendi in hortum nucum vt viderem poma conuallium:* quæ verba licet alij ſponſo, alij ſponſæ tribuunt, idem tamen ſenſus efficitur, videlicet Eccleſiam horto nucum comparari, quòd exteriùs quidem laborum ſentit amaritudinem, corticíſque duritiæ, & aſperitate cingitur: cæterùm ſuæ patientiæ fructum dulciſſimum intus continet. Sic Theodoretus hunc locum interpretatur. *Per hortum*, inquit, *nucis præſentem vitam intelligimus, quæ cum amara ſit, & ærumnis, laboribúſque referta, reconditum tamen habet virtutis fructum. Etenim nucis fructus cum extrinſecus corticem priorem amarum habeat, alterum autem aſperum, ac durum, intus tamen veluti in penu nucleum continet reconditum, qui ſine labore extrahi non poteſt: talis eſt hæc præſens vita, cùm enim dolorum, & moleſtiarum acerbitate referta ſit, habet illa quidem labores, non tamen infrugiferos. Vnde Paulus ad Coloſſenſes 3. Vita*, inquit, *veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo:* quibus verbis vult Theodoretus illud ſignificare, in ipſis laboribus, quos pro Chriſto patimur, tanquam ſub duro, & amaro nucis cortice vitam noſtram veluti nucleum ſuauiſſimum abſconditum contineri.

Cant. 6. 10.

Eccleſia exterius amaritudinem ſentit, interiùs ſuauitatem.

Theod.

Coloſſ. 3. 3.

Theod.

Literæ Chriſti ad Angelum Smyrnæ explicantur.

Scio tribulationem tuam, & paupertatem tuam, ſed diues es, & blaſphemaris ab ijs, qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & non ſunt, ſed ſunt Synagoga Satanæ.

SECTIO III.

1. Literarum inſcriptione explicata literæ iam ipſæ reſignandæ ſunt, & quid contineant diligenter obſeruandum. Primùm igitur ſic incipiunt, *Scio tribulationem tuam, & paupertatem tuam, ſed diues es*, Græcè additur, *Opera tua:* & eſt ſenſus: Scio opera tua bona eſſe, noui etiam, quòd multa propter me, & Eccleſiam tuam pateris, & quod bonorum tuorum temporalium iacturam ea de cauſa feceris: ſed tamen diues es bonorum ſpiritualium opibus, quas pluris debes æſtimare quam terrenas. Sic exponunt Auguſtinus, ſeu potius Tyconius, Beda, Arethas, Richardus, Rupertus, Primaſius, & ferè reliqui. Alij paupertatem hoc loco intelligunt omnis humani auxilij deſtitutionem, opúmque ipſarum penuriam potiùs, quàm amiſſionem vel ſpoliationem, vt innuatur tenuem fuiſſe eum Epiſcopatum: quæ expoſitio etiam quadrat. Non deſunt etiam qui per paupertatem, paupertatem ſpiritus accipiant, iuxta illud Matthæi 5. *Beati pauperes ſpiritu:* quo fit, vt triplex ſit hoc loco paupertatis acceptio, Vna pro paupertate ſpiritus: altera pro penuria rerum temporalium, humanorúmque præſidiorum: tertia denique pro amiſſione, aut ſpoliatione temporalium diuitiarum: quæ duæ

Bona ſpiritualia, diuitiæ.

Ticonius. Beda Aret. Richard. Rupertus. Primaſ.

Matth. 5. 3.

Triplex acceptio paupertatis.

poſteriores expoſitiones magis placent. Commendatur igitur Smyrnenſis Epiſcopus, quod cum multis premarur hinc inde difficultatibus, ad quas ſuperandas pauciſſima habeat opum: humanorumq; præſidiorum adiumenta, animum tamen non deſpondeat, omnem ſuam ſpem in Deo collocans: ad quod prætereà animatur cùm dicitur, *Sed diues es*: vt intelligat ſe vna Dei confidentia, & morum probitate diuitem, ac potentem eſſe, virtutumque opibus, ac præſidiis abundare, quæ ſola debet in veris diuitiis ponere.

1. Illud hoc loco notandum eſt, pauperem Epiſcopum appellari diuitem, cum virtute excellit, quia nimirum veræ diuitiæ non in hiſce temporalibus opibus, ſed in virtutum præſidiis poſitæ ſunt. Itaque bonus Epiſcopus, & quilibet alius virtutis ſtudioſus, & ſi pauper ſit quoad vulgi opinionem, ditiſſimus tamen co-

Hugo Card. ram Deo eſt exiſtimandus: cuius rei egregia ratio traditur ab Hugone Cardina-

Virtute prædítus, etiam ſi pauper, coram Deo ditiſſimus. le, quia videlicet iuſtus peregrinus eſt, dum hic agit, & inſtar peregrini pauperem vitam ducit, ſed in patria tamen ſua, quæ cælum eſt, multas habet repoſitas diuitias; ſicuti pauper cenſeri non debet is mercator, qui maximis in patria opibus circunfluit, quanquam extra patriam egenus videatur. Qua de re legendus

D. Auguſt. eſt Diuus Auguſtinus libro primo, de Ciuitate capite 10. vbi inter alia, *Sancti*, inquit, *amiſerunt omnia, quæ hebebant: nunquid fidem; nunquid pietatem; nunquid interioris hominis bona, qui eſt ante Deum diues? hæ ſunt opes Chriſtianorum.* Conſu-

Clem. Alex. lendus eſt etiam Clemens Alexandrinus libro tertio, Pædagogi, capite 6. vbi oſtendit ſolum Chriſtianum diuitem eſſe, & inter alia. *Non ſatis*, inquit, *animaduertimus, quis ſit is ſolus diues, qui, quæ ſunt longè pretioſiſſima poſſidet: magni autem pretij ſunt, non gemma, non argentum, non veſtis, non corporis pulchritudo, ſed virtus.*

1. Tim. 6. 6. Probatur etiam ex multis ſcripturæ teſtimoniis. Primum ex 1. ad Timotheum 6. vbi Paulus ſic ait, *Eſt autem quæſtus magnus, pietas cum ſufficientia.* Diſputat verò eo loco Apoſtolus aduerſus quoſdam Concionatores, qui præcipuè quæſtus cauſa concionabantur, docetque contentos eſſe debere, ſi neceſſarius victus ſuppetat (id enim ſignificat verbum illud, *(cum ſufficientia,)* intelligentes ipſa pietate, hoc eſt zelo, quo gloriæ diuinæ, animarúmque ſaluti ſtudent, eoque fine propoſito ſeſe ad prædicandum accingunt, magnum quæſtum, & ve-

D. Hilarius. ras diuitias contineri. Secundò, In hunc ſenſum affert D. Hilarius in com-

Pſal. 44. 10. mentariis ſuper Pſal. 64. illud eiuſdem Pſalmi: *Viſitaſti terram, & inebriaſti eam, multiplicaſti locupletare eam.* Quem locum ille non de terræ elemento cum communi expoſitione accipit, ſed de humano corde, eo quod hæc terra, qua vtimur non locupletatur, ſed ipſa potiùs homines fructuum ſuorum vbertate locupletat. *Viſitauit ergo*, inquit, *Deus terram, id eſt, humanum genus, eáque terra à Deo viſitata multiplicatis gratiarum muneribus diteſcit, iuxta illud Apoſtoli 1. ad Corinthios*

1. Cor. 1. 5. *1. In omnibus diuites facti eſtis in illo*, Tertio; 2. ad Corinth. 8. *Altiſſima paupertas*

2. ad Cor. 8. 2. *eorum abundauit, in diuitias ſimplicitatis eorum, quia ſecundum virtutem (teſtimonium illis reddo) & ſupra virtutem voluntarij fuerunt.* Quo loco aduertere; *altiſſimam*, idem eſſe, atque profundiſſimam, eſt enim Græcè ἡ κατὰ βάθους πτωχεία: loquitur vero de Macedonibus, quorum paupertas cum eſſet profundiſſima, id eſt, exhauſtiſſima; tamen illi ſuprà virtutem eleemoſynam tribuerunt, quicquid in fundo arcæ habebant, liberaliter impertientes: cum enim dicitur *altiſſima*, id eſt, profundiſſima paupertas ſumitur metaphora à vaſe, vel arca ad fundum vſque exhauſta: exaggerauit autem Paulus eorum beneficentiam, cùm dixit, *Altiſſima eorum paupertas abundauit*; quo modo enim poteſt abundare, quod eſt exhauſtum, & inane? Eſt igitur duplex ſenſus, vnus eſt, *Altiſſima*, ſeu profundiſſima eorum paupertas abundauit, id eſt, fuit beneficentiſſima, *in diuitias ſim-*

tias ſimplicitatis eorum, id eſt, propter ditiſſimum ſimplicis animi affectum promptiſſimumque ad eleemoſynam largiendam. Alter, qui ad præſens inſtitutum facit, Cum, inquit, eſſent extremæ paupertatis, tamen ita erant ad largiendum prompti, vt ex ſcriniis ferè iam exhauſtis, quicquid ſupererat, expromerent: vnde factum eſt, vt quo pauperiores ſunt redditi, eo magis diteſcerent ſimplicitate, animi candore, & reliquis omnium virtutum opibus, quibus duntaxat veræ opes, ac diuitiæ continentur. Quartò, de his diuitiis loquitur Paulus 2. ad Corinthios 8. cùm ait: *Scitis gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter nos egenus factus eſt, cum eſſet diues, vt illius inopia vos diuites eſſetis*. In quem locum Beda ſic infert: *Omnes ergo diuites boni fideles: nemo ſe contemnat, pauper in cella, diues in conſcientia, ſecurior dormit in terra, quàm auro diues in purpura*. Quintò, D. Ambroſius libro de Tobia capite 18. expendit illud Pſalmi 36. *Tota die miſeretur, & commodat*, ſeu iuxta Septuaginta, *fœnerat*: quemadmodum ipſe Ambroſius legit: *Vnde*, inquit, *huic iuſto, quòd tota die fœnerat? ergo diues iuſtus eſt, & quantò iuſtior vnuſquiſque fuerit, tantò ditior, ſed quid fœnerat? Audi Petrum Actorum tertio; Aurum, & argentum non eſt mihi, quod autem habeo hoc tibi do, In nomine Domini Ieſu Nazareni ſurge, & ambula, ô optanda paupertas, ô ditior inopia*. Rectiùs D. Auguſtinus id refert ad eleemoſynam, quam elargiendo ſumus veri fœneratores, plus nimirum, quam damus, recepturi, iuxta illud Prouerbiorum 19. *Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis. Vide*, inquit Auguſtinus, *quam late creſcat fœnus tuum dà temporalia, accipe æterna: da terram, accipe cœlum*. Sextò, Idem luculenter probatur ex 1. Petr. 3. *Quarum* (id eſt mulierum) *non ſit extrinſecus capillatura, aut circundatio auri, aut veſtimentorum cultus, ſed qui abſconditus eſt cordis homo in incorruptibilitate quieti, & modeſti ſpiritus, qui eſt in conſpectu Dei locuples*: quem locum eleganter tractat D. Ambroſius in hanc ſententiam Epiſtola 10. quæ eſt ad Simplicianum. *Verè*, inquit, *diues eſt, qui in conſpectu Dei poteſt diues videri, in cuius conſpectu terra exigua, mundus ipſe anguſtus eſt; itaque ſolum illum Deus diuitem nouit, qui ſit diues æternitati, qui non opum, ſed virtutum fructus recondat. Nemo eſt diues, qui quod habet ſecum, hinc auferre non poteſt, quod enim hic relinquitur, non noſtrum ſed alienum eſt. Diues Enoch fuit, qui quod habuit ſecum tranſtulit*, Geneſis 5. *diues Helias, qui virtutum ſuarum theſauros curru igneo ſublimis ſedibus æthereis inuexit, & tamen iſte non mediocres diuitias heredi reliquit, quas ipſe non emitteret*. 4. Regum 2. Septimò, idem docuit Paulus ſecundæ ad Corinthios ſexto cùm dixit. *Sicut egentes, multos autem locupletantes, tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes*. Id eſt, vt interpretatur D. Thomas, In exterioribus nihil habentes, quia omnia propter Chriſtum reliquerunt: ſed in ſpiritualibus omnia poſſidentes per interiorem magnitudinem cordis, quia cum Chriſto viuunt, & non ſibi, omnia, quæ Chriſti ſunt, reputant ſua, cùm igitur Chriſto omnia ſint ſubiecta, verè omnia poſſident. Denique has diuitias recondere monet Chriſtus, cùm dit Matthæi 6. *Theſaurizate vobis theſauros in cœlo, vbi neque ærugo, neque tinea demolitur: & vbi fures non effodiunt, nec furantur*, De quibus etiam rectè potuit dicere Regius vates Pſalmo 118. *In via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum, ſicut in omnibus diuitiis*.

[Margin: 2.Cor. 8.9. — Beda. — Pſal 36.26. — D. Ambroſ. Eleemoſyna. — Act. 3.6. — Prou 19 17. — D Auguſt. — 1.Petr 3 3. — D Ambroſ. Opulentus, qui in conſpectu Dei appellatur diues. — Geneſ. 5. — 4 Reg. 2. — 2.Cor. 6. 10. — Matth 6. 20. — Pſal. 118.14.]

Secundò, dicitur Epiſcopo Smyrnenſi ad exaggerandam tribulationem quam patienter, ferebat *Blaſphemaris ab iis, qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & non ſunt*, id eſt, iniuria laceſſeris, & execrandus exiſtimaris, ac diceris ab iis, qui ſe veros eſſe religionis cultores mentiuntur. Proprium eſt autem hæreticorum blaſphemos, & iniurios eſſe in principes, ac prælatos, quemadmodum docet Iudas 2.

Iudas in Canon. 8. Apoſtolus in ſua Epiſtola canonica, *Similiter*, inquit, *& hi carnem quidem maculant, dominationem autem ſpernunt, maieſtatem autem blaſphemant*: vbi Græcè *mageſtatem*, eſt δόξας id eſt *glorias*, & haud dubiè per dominationem, & maieſtatem, prælatos ipſos, ac principes intelligit poſitis abſtractis pro concretis, hoc eſt, dominatione pro ipſis dominis, & maieſtate, ſiue gloriis, vt Græcè eſt, pro glorioſis, & publica dignitate fulgentibus, vnde rectè Græca ſcholia δόξας *Ecclesiaſticas dignitates* interpretantur: eodemque ſenſu accipiunt illud 2. Petr. 2.
2. Petr. 2.10. *Dominationem contemnunt audaces, ſibi placentes, ſectas non metuunt introducere, blaſphemantes*, nec enim in græcis exemplaribus, quæ modo extant, verbo *introducere*, aliquid reſpondet in Græco contextu: itaque Græci legunt, *Sectas non metuunt blaſphemantes*: & cum pro *ſectis* habeatur Græcè idem nomen, quòd Iudas vſurpauit, videlicet δόξας, idcirco ſimiliter hoc loco Eccleſiaſticas dignitates interpretantur, vt ſit ſenſus eiuſmodi homines audaces, & ſibi placentes blaſphemare prælatos: ſed retinenda tamen eſt editio vulgata, vt δόξας hoc loco pro ſectis accipiamus, ſiquidem δόξα Græcè non ſolum gloriam, ſed etiam opinionem ſignificat. Porrò notandum eſt βλασφημεῖν Blaſphemare, verbum eſſe Græcum, quod ſignificat conuitiari, execrari, maledicere: vnde Blaſphemia eſt
D. Thom. conuitium, execratio, maledictio: & ſecundùm D. Thomam 2. 2. quæſt. 13.
Blaſphemia. art. 1. importat quandam derogationem alicuius excellentis bonitatis; præcipuè verò diuinæ, videlicet vel negando aliquid Deo, quod ei conuenit, vel quod ei non conuenit, tribuendo, quod dupliciter poteſt contingere, vno modo ſecundùm ſolam opinionem intellectus: altero coniuncta ei quadam affectus deteſta-
1. Tim. 1. 13. tione, quo vtroque modo ſe blaſphemum appellauit Paulus 1. ad Tim. 1. cum dixit, *Prius fui blaſphemus, & perſecutor*. Igitur blaſphematur Epiſcopus Smyrnenſis, quia nonnulli, ſanctitatem ſimulabant, eum execrabantur, eiuſque honori, ac virtuti cum quadam animi deteſtatione derogabant: hac enim ſignificatione dicitur blaſphemia non ſolum de Deo, ſed de quacunque alia re, quam
Iudæ 9. deteſtari dicimur, vt eſt perſpicuum ex Epiſtola Iudæ, cùm dicitur de Michaële
Ibid. 10. Archangelo, quòd diſputans cum Dæmone de Moyſi corpore: *Non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit, Imperet tibi Dominus*, id eſt, noluit eum execrari, & maledicere. Et ibidem de Hæreticis, *Quæcunque quidem ignorant, blaſphemant*. Illud maiorem habet difficultatem quod ſequitur, *Qui ſe dicunt eſſe Iudæos, & non ſunt*, quod per ſe ſuam ſectionem deſiderat.

Quid Iudæorum nomen hoc loco ſignificet.

SECTIO IIII.

1.
Tria Iudæorũ nomina. Geneſ. 32. Philo. Orige. Euſebius. Cæſar. D. Chryſ. Etymologia Iſraëlitarũ. D. Hilarius. Pſal. 52. 7.

SCiendum eſt pro illuſtriori huius rei cognitione Iudæos triplici potiſſimum nomine cenſeri. Primùm enim dicuntur Iſraëlitæ à Iacob Patriacha, à quo omnes originem traxere: is enim cum Iacob anteà diceretur, mutato nomine dictus eſt Iſraël, Geneſis 32. de cuius nominis etymologia variè ſentiunt Patres. Etenim Philo libro de Abrahamo, & libro de Hebræorum nominum interpretatione, Origenes homilia 15. in Geneſim, Euſebius Cæſarienſis libro 5. demonſtrationis Euangelicæ cap. 11. D. Chryſoſtomus homilia 58. in Geneſin, & homilia 15. in Matthæum. D. Hilarius in Pſalm. 52. ſuper illa verba: *Exultabit Iacob, & lætabitur Iſraël*, & in Pſalm. 120. ſuper illa verba, *Ecce non dormitabit*,

tabit, neque dormiet, qui cuſtodit Iſraël. Diuus Ambroſius libro ſecundo, de Iacob, & vita beata cap. 1. Diuus Auguſtinus libro 16. de ciuitate Dei cap. 39. & libro primo, contra Maximinum hæreticum Arianorum Epiſcopum, in fine tomi ſexti, & alij exiſtimant nomen Iſraël, quod Iacob ab Angelo impoſitum fuit, idem eſſe, ac vir videns Deum. Eam tamen opinionem reiicit diuus Hieronymus in quæſtionibus Hebraicis his verbis. *Illud quod in libro nominum interpretatur Iſraël, vir videns Deum omnium pene ſermone detritum, non tam verè, quam violenter mihi interpretatum videtur: eo enim loco Iſraël per has literas ſcribitur, י, iod, ש ſin, ר res, א aleph, ל lamed, quibus literis ſcriptum Iſraël interpretatur Princeps Dei, ſiue directus à radice* שרה *ſarah*, id eſt, *Principatum habere, ſeu dominari.* Vnde eſt illud Eſaiæ nono המשרה *Hamiſrah*, id eſt, *Principatus ſuper humerum eius, vel ſi mauis, à radice* שור *ſur, vel* שרה *Sara*, id eſt, *Principem eſſe. quod verbum eſt* Oſeæ 12. *vbi pro eo quod nos habemus, & inualuit ad Angelum, eſt Hebraicè* וישר *veiaſar*, id eſt, *& princeps fuit. At verò vir videns Deum ita ſcribitur, vt vir ex tribus literis ſcribatur, Aleph, Iod, Sin, vt maneat* איש, *Videns verò ex aliis tribus, res, aleph, he, vt ſit rahe. à radice* ראה *raah*, id eſt, *videre. Porrò* אל *el, ex duabus aleph, & lamed. Quamuis igitur grandis auctoritatis ſint, & ipſorum vmbra nos opprimat, qui Iſraël virum videntem Deum tranſtulerunt, nos magis ſcripturæ, & Angeli, vel Dei, qui ipſum Iſraël vocauit, auctoritate ducimur, quam cuiuſlibet eloquentiæ ſecularis.* Hæc Hieronymus. Cuius ſententia planè vera eſt, & amplectenda: quæ etiam manifeſtè probatur ex Geneſ. 32. vbi Angelus, qui luctatus fuerat cum Iacob, reddens nominis etymon dixit, *Nequaquam Iacob appellabitur nomen tuum, ſed Iſraël: quoniam ſi contra Deum fortis fuiſti, quantò magis contra homines præualebis.* Et Paraphraſt. Chaldaic. ſic locum tranſtulit, *Iſraël erit nomen tuum, quoniam Princeps fuiſti cum Deo.* Denique idem eſt perſpicuum ex Oſeæ 12. vbi diximus haberi *vaiaſar*, id eſt, *& princeps fuit.* Quare ſi Hieronymus nonnullis in locis, veluti Oſeæ 8. Ioëlis 3. Amos 4. & aliis, Iſraël videns Deum interpretatur, id non ex ſua ſententia, ſed ex communi, & vulgari, quæ tunc ad inſtitutum facere ſibi videbatur, dixiſſe cenſendus eſt: cum ſententiam ſuam loco illo citato diſertè tradiderit, reſque ipſa perſpicuè à nobis demonſtrata ſit, vt demirari ſatis non poſſim, quòd Leo à Caſtro vir alioqui doctiſſimus, in libro tertio ſui apologetici pugnaciter contendat Iſraël non principem Dei, ſed virum videntem Deum interpretari oportere, quibuſdam D. Hieronymi teſtimoniis perſuaſum, in quibus non animaduertit D. Hieronymus non ſuam, ſed vulgarem opinionem, vt ſæpe ſolet, & ipſemet multis in locis confitetur, ſecutum fuiſſe, nec de interpretatione nominis Iſraël ibi ex profeſſo diſputaſſe, vt fecerat loco à nobis ſuperiùs citato.

[D. Ambroſ. — D. Auguſt. — D. Hieron. — Eſai. 9. 6. — Oſeæ 12. 4. — Iſraël non interpretandum, Vir videns Deum, ſed princeps Dei. — Geneſ. 32. — Paraphraſt. Chaldaicus. — Oſeæ 12, 6.]

2. Secundò dicuntur Hebræi, de cuius appellationis origine maior eſt controuerſia. Prima ſententia eſt eorum, qui arbitrantur dictos eſſe Hebræos ab Abraham gentis auctore, quaſi Abrahæos: quam ſententiam non putauit improbabilem Diuus Auguſtinus libro ſecundo retractationum capit. 16. imò eam tenuerat libro primo, de Conſenſu Euangeliſtarum cap. 24. ſed eam retractauit loco retractationum citato, & meritò, quia nullo modo eſt probabilis; tum quia ipſe Abraham dictus eſt etiam Hebræus, vt eſt perſpicuum ex Geneſ. 14. vbi dicitur. *Et vnus, qui euaſerat nunciauit Abraham Hebræo:* tum etiam quia Abram ſcribitur initio per Aleph א, Hebræus autem per ע ain. Secunda ſententia eſt Ioannis Reuchlini libro tertio, de verbo mirifico capite decimotertio, Theodoreti quæſtione ſexageſima, in Geneſin, & citatur ab Eugubino in ſuis annotationibus in Geneſin ſuper capite decimoquarto, & Burgenſis additione

[D. Auguſt. — Geneſ. 14. 13 — Ioan. Reuchli. Theodoret.]

T 3 ſecunda

ſecunda ad 21. capite Matthæi, quam etiam veriorem arbitratur Franciſcus Ribeira in primum caput Ionæ numero 44. dici Hebræos ab Abraham, qui appellatus fuit Hebræus, id eſt, tranſitor, ſeu traiector: ſic enim illi Hebræum nomen hoc loco interpretantur à radice עבר ghabar, id eſt, tranſiuit. Eandem verò ſic proponit, & exponit Burgenſis: inter Meſopotamiam, & terram promiſſionis interfluit Euphrates fluuius, qui magnus eſt, & vnus ex illis quatuor, qui è paradiſo voluptatis oriuntur, vnde in conſtituendis terminis terræ promiſſionis abſolutè appellatur fluuius, Exodi vigeſimo tertio cum dicitur, *Ponam terminos à deſerto vſque ad fluuium, &c.* Vbi per *fluuium* Euphrates intelligitur, qui ex parte Meſopotamiæ finit terram promiſſionis: quia igitur Abraham, qui priùs cum Thare patre ſuo egreſſus ex Vr Chaldæorum habitauerat in Haran vrbe Meſopotamiæ, Geneſis vndecimo, ad terram Chanaam ſe contulit tranſito Euphrate fluuio, ibique altare Domino ædificauit, vocabatur à Chananæis Hebræus, id eſt, transfluuialis, ſicut illi, qui ad nos veniunt è regionibus vltramontanis, vltramontani à nobis appellantur. Etenim Heber per, aĩn, in principio transfluuialem ſignificat à radice עבר ghabar, id eſt, tranſiuit. Adducit autem Burgenſis illud Gen. 14. *Venit vnus de iis, qui euaſerant & nunciauit Abraham Hebræo*, id eſt, vt ille interpretatur, transfluuiali, quæ expoſitio confirmari etiam poteſt ex eo, quod Septuaginta ſic eum locum reddiderunt, τῷ ἀβρὰμ τῷ περάτῃ, ſeu vt Aquila tranſtulit, περαίτῃ, id eſt, tranſitori. Deinde illa nituntur ratione, quod multæ aliæ gentes ab Heber traxere originem, quæ Hebræorum appellationem ſortitæ non ſunt, ſed ſoli illi, qui ab Heber per Abraham deſcenderunt. Denique illud obiiciunt, quod nec Abraham, nec vllus ex poſteris Heber dictus eſt Hebræus, donec Abraham fluuium tranſiiſſet.

Ribeira.

Neque ab Abraham, quaſi à tranſitore, id eſt, trāsfluuiali.

Burgenſ.

Exod 23.31.

3. Tertia ſententia, quæ nobis videtur multò probabilior, eſt diui Auguſtini locis citatis, D. Hieronymi in traditionibus Hebraicis in Geneſin, Ioſephi lib. 1. Antiquitatum cap. 14. Rabani Mauri lib. 2. Geneſin cap. 11. Eugubini in annotationibus ſuper 14. caput Geneſis, Acatij apud eundem Eugubinum loco citato, Lyrani in cap. 10. Geneſis, & omnium ferè recentiorum Hebræorum, videlicet Iudæos dictos fuiſſe Hebræos ab Heber filio Sale, cuius fit mentio Geneſis 10. & 11. quaſi Hebræos. Eam probat 1. diuus Auguſtinus ex illis verbis Geneſis 10. *De Sem quoque nati ſunt patre omnium filiorum Heber:* quibus verbis ſignificatur maximam, & ampliſſimam fuiſſe poſteritatem Heber 2. Concinit nominum orthographia, etenim tam Heber, quam Hebræi, per ain initio ſcribuntur. Tertiò, argumentatur Eugubinus Hebræos ab Heber, non ab Hebar, id eſt, tranſiuit dictos eſſe ex ipſo nomine, ſiquidem nomina gentilitia apud Hebræos per iod in vltima proferuntur, veluti יעורי Ieudi Iudæus, Iſraëli, Iſraëlita, Amalechi, Amalechita: quam eandem formam habet eo loco Geneſis Hibri, id eſt, Hebræus, vt quemadmodum Iſraëli ab Iſraël dicitur, ita ab Heber dicatur Hibri, nam ſi ab Habar duceretur vt Hibri traiectorem ſignificet, potiùs Hober dicendum eſſet, vel Habar, per Cametz quod fit in nominibus appellatiuis. *Nunquam*, inquit Eugubinus, *appellatiua nomina eam formam ſequuntur, teſtiſque eſt Chaldaica editio*, quæ vt gentile nomen interpretatur, ſcilicet Hibri. Quartò, (quod argumentum rationem etiam huius appellationis continet) accedit quod poſt diluuium, cùm adhuc viueret Heber, linguarum confuſio facta eſt, veraque Abrahami; & poſterorum lingua in domo Heber remanſit, cumque totius familiæ caput eſſet Heber, ab eo & lingua, & natio nomen accepit: & cum in domo Abraham integra, ac ſyncera permanſiſſet, ij ſoli Hebræi, eaque lingua Hebræa vocari meruit: Cæteri verò, qui ab Heber deſcenderunt, non ſunt

D. Auguſt.
D Hieron.
Ioſephus.
Rab. Mauri,
Eugubinus.
Acatius.
Lyranus.

Sed ab Heber filio Sale.

D. Auguſt. Gen. 10. 21.

Eugubinus.

Inter poſteros Heber, filij tantùm Abrahæ dicuntur Hebræi quia conſeruarūt paternæ linguæ puritatem.

ſunt Hebræi vocati, quia eam linguæ puritatem non ſeruauerunt: qua ratione diluitur argumentum, quo Theodoretus, & Paulus Burgenſis ſe confeciſſe exiſtimarunt non dictos eſſe Hebræos ab Heber, à quo nimirum multæ aliæ gentes traxerunt originem, quæ tamen ea nomenclatura caruerunt. Quod verò attinet ad tranſlationem Septuaginta, qui περάτην, id eſt, tranſitorem reddiderunt, reſpondet loco citato Acatius Abraham quidem dictum eſſe Hebræum, Acatius.
non quaſi traiectorem, ſed quia ab Heber ducebat originem, Cæterum Septuaginta περάτην tranſtuliſſe, vt vim nominis, quod etiam ab Habar, id eſt, tranſiuit deduci poterat, Græcè exprimerent. Denique quamuis Hebræorum nomenclatura non reperiatur mandata literis, niſi poſtquam Abraham Euphratem fluuium tranſmiſit, quid, quæſo vetat multò ante Hebræorum appellationem viguiſſe.

Tertiò, appellantur Iudæi, quod nomen non habuerunt, niſi poſtquam decem 4.
tribus diuiſæ ſunt à duabus tempore Roboam filij Salomonis, vt auctor eſt D. D. Hieron.
Hieronymus in caput quintum Eſaiæ ſuper illa verba, *Vinea Domini exercituum domus Iſraël eſt.* Vbi docet hoc differre Iſraël, & Iudam, quod omnis populus appellabatur Iſraël; at poſteà regnante Dauid ſuper tribum Iudam, & Roboam filio Salomonis ſuper duas tribus Iudam, & Beniamin, ij, qui erant in Samaria, hoc eſt, decem tribus vocabantur Iſraël, ij verò quibus imperabant de genere Dauid, appellabantur Iuda. Quod idem docet Galatinus libr. 9. Arcanorum capite 7. Porrò Ioſeph. lib. 11. antiquitatum cap. 5. docet Iudæorum appellationem cœpiſſe ex die, qua duce Nehemia ex Babylone profecti ſunt, à tribu nimirum Iuda, quæ prior ad illa loca peruenerat, vnde & ipſi, & prouincia à tali appellatione vocitantur.

Iudæi, id eſt, confitentes, ita dicuntur à Tribu Iuda.
Galatinus.
Ioſephus.

Sciendum eſt autem ידה Iadah Hebraicè idem eſſe, quod confiteri: gratias 5.
agere, & laudare: ex qua radice fit Iehudach, vnde Gen. 29. dicitur. *Concepit adhuc Lia, peperitq́ filium, & dixit, vice hac confitebor Domino, & idcirco vocauit nomen eius Iehudah*, id eſt, Iudam, à quo tanquam à regiæ tribus Principe dicti ſunt Iehudim, id eſt, Iudæi. Eſther 18. multiſque aliis in locis: qua re Iehudim ſiue Iudæi ex vi nominis idem ſunt, quod confitentes, & laudantes Deum, & Iudah, idem quod confeſſio, vt habet diuus Hieronymus in primum caput Aggæi: quo ſenſu poteſt illud exponi, quod dicitur Eſaiæ 26. *In die illa cantabitur canticum iſtud in terra Iuda. Vrbs fortitudinis noſtræ Sion, Saluator ponetur in ea murus, & antemurale:* vt videlicet idem ſit in terra Iuda, atque in terra confeſſionis, atque adeò vaticinium non ad terram Palæſtinæ, ſed ad Eccleſiam vniuerſam Chriſtum Dominum confitentem referatur: in quam ſententiam explicari poſſunt multa alia ſcripturæ teſtimonia, quæ de Eccleſia vniuerſa nomine terræ Iuda palam loquuntur.

Geneſ. 29. 2.
Eſther 18.

Ex his iam perſpicuum relinquitur, quid Iudæorum nomine hoc loco accipiendum ſit: cum enim Iehudim, ſiue Iudæi idem ſit, atque confitentes, inde factum eſt, vt Chriſtiani legem ſeruantes Iudæi appellentur, vt ad Romanos 2. *Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt, neque quæ in manifeſto in carne eſt circumciſio, ſed qui in abſcondito Iudæus eſt, & circumciſio cordis in ſpiritu non litera.* In quem locum Origenes libro 2. in Epiſtolam ad Romanos, & homilia 5. ſuper Leuiticum, & Cyrillus Alexand. lib. 5. in Leuiticum aiunt Apoſtolum docere duplicem eſſe Iudæum, vnum viſibilem, alterum inuiſibilem: vnum ſequentem literam occidentem, alterum ſpiritum viuificantem. Sed multò luculentiùs idem docet diuus Auguſtinus Epiſtol. 200. quæ eſt ad Aſellicum Epiſcopum, vbi eum 6.

Rom. 2. 28.
Origenes.
Cyrill. Alex.

qui

Chriſtiani propter Chriſti confeſſionem, filij Abrahæ, & veri Iudæi ſecundum ſpiritum.

Gen 17.4.
Rom. 4 16.
Galat 3 6.

qui Chriſtianus eſt, Iudæum, & Iſraëlitam intelligi debere probat ex eodem Pauli teſtimonio. *Quis eſt*, inquir, *iſte in abſcondito Iudæus, non in carnis circunciſione, ſed cordis: non litera, ſed ſpiritu, niſi Chriſtianus? ſic itaque ſumus Iudæi non carnaliter, ſed ſpiritualiter: quemadmodum etiam ſumus filij Abrahæ, non ſecundum carnem. ſed ſecundùm ſpiritum fidei: ſcimus enim nos fuiſſe promiſſos, quando ei dixit Deus*, Geneſ. 17. *Patrem multarum gentium poſui te: quemadmodum interpretatur Paulus* ad Rom. 4. *Vt firma ſit*, inquir, *promiſſio omni ſemini, non ei, qui ex lege eſt ſolum, ſed ei, qui ex fide eſt Abrahæ, qui eſt pater omnium noſtrûm ſicut ſcriptum eſt: Quia patrem multarum gentium poſui te.* Et ad Galat. 3. *Abraham credidit Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam.* Intelligite ergo, quoniam, qui ex fide hi ſunt filij Abrahæ: prouidens autem ſcriptura, quia ex fide iuſtificat gentes Deus, prænunciauit Abrahæ: *Quia benedicentur in te omnes gentes:* & paulò poſt, *Omnes vos vnum eſtis in Chriſto: ſi autem vos eſtis Chriſti, ergo Abrahæ ſemen eſtis, ſecundùm promiſſionem heredes.* Ex quibus te-

D.Auguſt.

ſtimoniis argumentatur primò D. Auguſtinus, ſecundùm Apoſtolum inuentri Iudæos (illos videlicet, qui Chriſtiani non ſunt:) Qui cùm ſecundùm carnem ab Abrahamo trahant originem, filij tamen Abrahæ non ſint, cum enim infert Apoſtolus: Intelligite ergo, quoniam qui ex fide, hi ſunt filij Abrahæ, planè ſignificat eos, qui ex fide non ſunt, non eſſe filios Abrahæ. Deinde colligit eos, qui credunt in Chriſtum, eſſe Abrahæ filios, quamuis ſecundum carnem ab eo non deſcendant, atque adeò eſſe vere Iudæos ſecundum ſpiritum, quod idem li-

Rom 9 7.
Galat. 6. 16.

quidò conſtat ex illis verbis ad Rom. 9. *Non omnes, qui ex Iſraël, ij ſunt Iſraëlitæ neque qui ſunt ſemen Abrahæ, omnes filij.* Et ad Galatas. 9. *Quicunque hanc regulam ſecuti fuerint, pax ſuper illos, & miſericordia, & ſuper Iſraël Dei.* Quo etiam teſtimonio vtitur Auguſtinus loco citaro. Cùm ergo Smyrnæ Angelus dicitur blaſphemari ab iis, qui ſe dicunt eſſe Iudæos, & non ſunt, eſt ſermo de illis, qui ſe Chriſti fidem profiteri mentiebantur: poteſtque extendi ad eos, qui fidem quidem Chriſti tenebant, ſed operibus, quæ fidei congruerent, non vacabant, atque adeò non erant veri Iudæi, id eſt veri Chriſti, & religionis cultores. Ex qui-

Perfidi Iudæ. Synagoga Sathanæ, canes, mali operarij, & conciſi, non circunciſi.

Ioan 5. 45.
Philip. 3 2.

bus etiam illud neceſſariò colligitur, Iudæos, qui Chriſtum non recipiunt, nequaquam veros eſſe Iudæos ſecundùm ſpiritum, ſed perfidos, & Iudaicæ legis, quæ ad Meſſiam recipiendum, & colendum ſpectabar, violatores, ſeu vt hoc loco dicitur, Synagogam Sathanæ, quam ob cauſam Chriſtus Dominus Iudæis dicebat Ioan. 5. *Si crederetis Moyſi, crederetis forſitan, & mihi, de me enim ille ſcripſit, ſi autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis?* De his dicit Apoſtolus ad Philippenſes 3. *Videte canes; videte malos operarios, videte conciſionem: nos enim ſumus circunciſio, qui ſpiritu ſeruimus Deo, & gloriamur in Chriſto Ieſu, & non in carne fiduciam habentes.* Vbi contra quoſdem impios Iudæos diſputat Apoſtolus, eóſque tribus notat appellationibus. Primùm enim appellat canes, quia aduerſum Euangelij prædicationem oblatrare non ceſſant. Deinde malos operarios, quia operabantur quidem, ſed turpi quæſtui ſeruiebant. Denique conciſionem per contemptum appellat, non circunciſionem, quia de carnali præputij conciſione gloriabantur, cum tamen corde non eſſent circunciſi: neque in Chriſtum credebant, in cuius fide, atque amore vera mentis circunciſio poſita eſt.

Miſſis

Miſſurus eſt Diabolus aliquos ex vobis in carcerem: Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.

SECTIO V.

IN reliqua Epiſtolæ parte duo præcipuè continentur: Primùm enim prædicitur Epiſcopo Smyrnenſi imminens Eccleſiæ perſecutio, vt ſeſe ad illam animosè excipiendam paret, cùm dicitur. *Ecce miſſurus eſt Diabolus aliquos ex vobis in carcerem vt tentemini*, vbi illud eſt obſeruandum: Dæmonem hoc loco appellari adminiſtrum diuinæ iuſtitiæ, & prouidentiæ in inferendis laboribus, & calamitatibus: eſt enim proprium miniſtrorum iuſtitiæ, mittere carcerem: quamobrem D.Hieronymus in Pſal. 107. appellat Dæmonem quæſtionarium Domini, idque deducit ex verbis Apoſtoli 1. ad Timoth. 1. vbi Paulus ſic ait: *Quos tradidi Satanæ, vt diſcant non blaſphemare. Ergo Diabolus*, inquit Hieronymus, *quaſi quæſtionarius Domini eſt, qui enim non rectè ambulant traduntur Diabolo, vt ab ipſo cruciati ad Deum conuertantur.* Verùm hoc loco non eſt quæſtionarius Domini ad cruciandum bonos propter aliqua crimina, ſed ad patientiæ exercitationem, probationem virtutis, & meritorum ſegetem, quemadmodum ſignificatur, cum dicitur, *Vt tentemini.* Deinde magnifica pollicitatione Smyrnæ Angelus ad perſeuerantiam excitatur illis verbis, *Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Vbi per coronam vitæ æterna fœlicitas accipienda eſt, quæ nonniſi fideli, id eſt, perſeueranti vſque ad mortem promittitur, iuxta illud Matthæi 10. *Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit*, Et Eccleſiaſtici 4. *vſque ad mortem certa pro iuſtitia*; Non vacat autem myſterio, quòd æterna fœlicitas non ſolum corona, ſed vitæ corona nuncupatur: quod paulò fuſiùs iam explicandum eſt. Et quidem, quod attinet ad coronæ appellationem, non ſolum hoc loco, ſed multis etiam aliis gloria corona dicitur: veluti Pſalm. 102. *Qui coronat te in miſericordia, & miſerationibus.* Et 2. ad Timoth. 2. *Non coronabitur, niſi qui legitimè certauerit.* Et cap. 4. *In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ.* Et 1. Pet. 5. *Cum apparuerit princeps paſtorum, percipietis immarceſcibilem gloriæ coronam:* cuius appellationis ratio multiplex eſt. Prima eſt diui Auguſtini libro vnico de agone Chriſtiano: quia nimirùm datur certantibus, iuxta illud Pauli paulò ante citatum: *Non coronabitur niſi qui legitimè certauerit.* In cuius rei figuram voluit Hebræos Deus ad terram promiſſionis armatos procedere, & in morem caſtrorum tributim diſpoſitos ſub vexillis eſſe militaribus, & caſtrametari, vt habes Numerorum 2. & 10. Eandem ob cauſam Eccleſia palmæ ſimilis dicitur, quæ nonniſi victoribus conceditur. Canticorum 7. *Statura tua aſſimilata eſt palmæ:* quam ſimilitudinem tripliciter exponit Beda in commentariis Canticorum. Primùm, quia palma, cùm ei pondus imponitur, non ſuccumbit, ſed potiùs in morem fornicis ſeſe erigit: *Sic enim ſtatura*, inquit, *Eccleſia rectitudo eſt bonæ operationis, qui ad terrenam concupiſcentiam incuruari deſpiciens, totam ſe ad cæleſtia promerenda ſuſtollit:* quam rectitudinem monet Apoſtolus, cum ait 1. ad Corinthios 16. *State in fide, viriliter agite.* Deindè quia palma in inferioribus aſpera videtur, in ſummo autem pulchritudinem, & fructus ſuauitatem oſtendit: ſic namque Eccleſia, & quælibet fidelis anima aſperos in terra portat pro Domino labores, ſed mercedem à Deo gratiſſimam ſe accipere ſperat in cœlo: aſpera eſt palma iuxta terram, quia paſſionem patiuntur propter iuſtitiam electi: pulchra eſt, & dulcis in ſummo, quia gaudent in preſſuris, & exultant

[Margin notes: 1. — Dæmon, adminiſter diuinæ iuſtitiæ. — 1. Timoth. 1. 20. — Perſeuerantia. — Mat. 10. 22. — Beatitudo, cur corona. — Pſal. 102. — 2. Tim. 2. — Item 4. — 1. Pet. 5. — D. Auguſt. — Quia datur legitimè certantibus, ideoque Eccleſia dicitur palma. — Cant. 7. — Beda. — 1. Cor. 16.]

tant ſcientes,quod merces eorum copioſa eſt in cælis. Denique quia palma manus victricis ornamentum eſt,ſed & apud Antiquos quicunque in certamine viciſſent,palma coronabantur. Statura ergò ſponſæ aſſimilatur palmæ cùm erecta in amorem ſupernorum,meditatur intcrim in acie conſiſtens brauium illud,quo victrix finito agone donanda eſt:vnde Apoc.7.dicitur, *Et palmæ in manibus eorum*, imò Ezech.41.docet Propheta vidiſſe ſe in templi illius myſtici parietibus celatas palmas,& Cherubim. *Fabrefacta*,inquit,*Cherubim,& palmæ,& palma inter Cherub,& Cherub:duaſq; facies habebat Cherub:faciem hominis iuxta palmam ex hac parte, & faciem leonis iuxta palmam ex alia parte, expreſſam per omnem domum in circuitu : de terra vſq; ad ſuperiora portæ Cherubim , & palmæ celatæ erant in pariete templi.* Quem locum ſic exponit D.Hieron.Palmæ cælantur,in quibus ſignum victoriæ eſt,quę erant interCherub &Cherub,vt vnusCherub duarū palmarum lateribus vallaretur,quiCherub nō quatuor,ſed duas habebat facies hominis ſcilicet,&leonis, quorum primum ad rationem pertinet,ſecundum ad fortitudinem : quod verò huiuſmodi ornatus fuerit per omnem domū,illud ſignificat,omnes qui inChriſti Eccleſia ſunt,ſalutarem debere habere cognitionem rerum diuinarum, & victoriam de hoſtibus reportare,ad quod quia prudentia,& magnitudo animi requiruntur,duplicem Cherub habebat faciem hominis,ac leonis.

Apoc. 7. Ezech. 41. Palmæ in templo.

D.Hieron.

2. Secunda ratio deſumitur à figura, quæ rotunda eſt,atque adeò perfectiſſima, & capaciſſima , fineque omninò carens: ſic enim æterna felicitas perfectiſſima eſt:gaudia omnia complectitur: finem nunquam eſt habitura : quam ob cauſam eam fuiſſe expreſſam per arcam fœderis rectè poſſumus intelligere : ea namque habebat coronam auream per circuitum, vt refertur Exod.25. Sic enim gloria, arca eſt bonorum omnium theſauros,ac diuitias continens, coronamque habet per circuitum, quia ſuo ambitu omnem durationem complectitur : quo ſenſu Diuus Hieronym. interpretatur illud Pſalm. 64. *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ. Quia nimirum*,inquit Hieronym.*Sanctos premijs, & temetipſum eorum agminibus coronabis,circulum autem,& ſemper in ſe currentia anni tempora coronam vocauit.* Hæc ille.

Secūdo propter circulū perfectiſſimum, & capaciſſimum. Exod. 25.

D.Hieron.

3. Tertia ratio eſt,quia eſt pretioſiſſima inſtar coronæ omnium gemmarum genere exornatæ quæ ratio deſumitur ex illis verbis Pſal. 20. *Poſuiſti in capite eius coronam de lapide pretioſo.* Duodecim verò huius coronæ gemmæ pulcherrimæ colliguntur ex ſacris literis. Prima eſt ſanitas ſine ægritudine. Eſai. 25. *Præcipitabit Dominus mortem in ſempiternum*, & 1. ad Corinth.15. *Abſorpta eſt mors in victoria.* Secunda, plenitudo ſine defectu. Eſai. 25. *Non eſurient, neque ſitient amplius.* Tertia refectio ſine faſtidio. Eccleſiaſtici. 24. *Qui edunt me , adhuc eſurient, & qui bibunt me adhuc ſitient.* Quarta, Scientia ſine ignorantia 1. ad Corinth. 13. *Videmus nunc per ſpeculum, in ænigmate : tunc autem facie ad faciem.* Quinta , Gaudium ſine triſtitia.Pſalm.35. *Torrente voluptatis tuæ potabis eos:* nam modo comedimus agnum cum lactucis agreſtibus,Exod.12. Sexta,Pax ſine perturbatione, Pſal.147. *Qui poſuit fines tuos pacem.* Et Pſal.36. *Delectabuntur in multitudine pacis.* Septima,Securitas ſine timore. Pſalm.90. *Non timebis à timore nocturno , à ſagitta volante in die , à negotio perambulante in tenebris , ab incurſu , & Dæmonio meridiano.* Octaua, Adimpletio omnium deſideriorum. Pſalm. 102. *Qui replet in bonis deſiderium tuum.* Nona, Lætitia de iuſtitia Dei, & pœna malorum. Pſalm. 57. *Lætabitur iuſtus , cum viderit vindictam : manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris.* Decima,Gaudium de congregatione, & ſocietate iuſtorum. Quod fuit typicè expreſſum in illo conuiuio , quod fecit Ioſeph omnibus fratribus ſuis ſimul congregatis.Gen.43. Vndecima, Gaudium de conſideratione bonorū, quæ quiſque fecit.

Pſalm.20. Tertiò,quia ex gemmis duodecim, Eſai. 25. 1.Cor. 15. Eſai. 25. Eccleſ. 24. 1.Cor. 13. Pſalm.35. Exod.12. Pſalm.147. Pſalm 90.

Pſalm.102.

Pſalm. 57.

Gen. 43.

fecit. In hanc enim ſententiam poteſt quoque exponi illud Apoc. 14. *Opera illorum ſequuntur illos.* Duodecima, & poſtrema, Gaudium de conſideratione malorum, à quibus Deus vnumquenque beatum liberauit. Pſalm. 88. *Miſericordias Domini in æternum cantabo.* His duodecim gaudiis, quaſi duodecim gemmis prætioſiſſimis gloriæ corona exornabitur. Apoc. 14. Pſal. 88.

Quod verò attinet ad ſecundum, cur corona vitæ appelletur, duplex poteſt afferri ratio. Prior eſt, vt alludatur ad vitam, quam ſancti propter Deum neglexerunt, ſtrenuè mortem pro eius honore oppetentes. Quam rationem innuit Richardus de S. Victore, expreſſeque affert Ioachimus. *Corona*, inquit, *vita promittitur, quia ij, qui donant vitam Deo, cum triumpho pretioſæ mortis perueniunt ad veram vitam, quoniam vt eam ſeruare poſſent in regno, eam in exilio perdiderunt, iuxta illud* Ioannis 12. *Qui amat animam ſuam perdet eam, & qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam.* Significatur igitur Sanctos pro Chriſto non amiſiſſe vitam moriendo, ſed eam pro meliori commutaſſe: imò illa poſteà tanquam corona, quam amiſiſſe videbantur coronari. Poſterior ratio eſt, vt fiat alluſio ad flores, ex quibus gloriæ corona contexitur, & ſignificetur ſempiternæ gloriæ duratio; quo ſenſu appellatur corona vitæ, quia ſemper viuent, hoc eſt nunquam langueſcent, aut demorientur flores, ex quibus conficitur. Quò proculdubiò videtur alluſiſſe Petrus 1. ſua Epiſtola cap. 5. cùm eam appellauit immarceſcibilem: quam eandem ob cauſam ſtatus beatorum comparatur verno tempori, quo tempore campus omni florum genere veſtitur, & arbores in gemmas erumpunt, iuxta illud Canticorum 2. *Iam hyems tranſiit, imber abiit, & receſſit, flores apparuerunt in terra noſtra.* Huiuſmodi igitur corona fideli, id eſt, perſeueranti vſque ad mortem promittitur, id quod etiam aliter ſequentibus verbis explicatur, cùm dicitur: *Qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda*; vbi per mortem ſecundam intelligitur æterna damnatio, quæ mors ſecunda dicitur, tum comparatione mortis corporalis, qua anima à corpore ſeparatur: tum comparatione culpæ, quæ mors prima eſt, & cauſa huius mortis ſecundæ. De mortis generibus legendus eſt D. Ambroſius libro de bono mortis capite ſecundo, & ſequentibus.

4. Gloria, cur vitæ corona. Richard. Ioan 12. 1. Petr. 5. Cant. 2. Æterna, damnatio, mors ſecunda.

COMMENTARIVM TERTIVM EXEGETICVM.

DE ANGELO PERGAMI.

Hæc dicit, qui habet romphæam vtraque parte acutam: Scio vbi habitas, vbi ſedes eſt Satanæ, & tenes nomen meum, & non negaſti fidem meam, & in diebus illis Antipas teſtis meus fidelis, qui occiſus eſt apud vos, vbi Satanas habitat.

SECTIO I.

TERTIA Epiſtola ſcribitur ad Epiſcopum Pergami. Fuit autem Pergamum ſiue Pergamus, inſignis vrbs in Aſia minori, ita dicta, quòd 7. Pergamus.

in edita rupe ſita eſſet,loca enim editiora olim Pergama dicebantur: in eo verò maximè gloriatur hæc vrbs, quòd patria fuit Galeni medici clariſſimi. Literæ partim laudationem, partim reprehenſionem continent, priùs verò laudatio ponitur, quàm reprehenſio ob eam cauſam, quam in literis Epheſini Angeli reddidimus.

Quatuor cauſæ, romphææ vtraque parte acutæ. Quod attinet ad inſcriptionem, ea eſt huiuſmodi. *Hæc dicit, qui habet romphaam vtraque parte acutam.* Cuius inſcriptionis ratio multiplex eſt. Prima redditur à Richardo de ſancto Victore, vt nimirùm intelligat hic Epiſcopus Chriſtum non ſolum poſſe eum, ſi ad meliorem frugem redire voluerit, tàm in corpore, quàm in ſpiritu adiuuare (hoc enim ſignificat *romphaa vtraque parte acuta*) Rich. de S. Victor. ſed etiam poſſe tam corpus, quàm animam mittere in gehennam, quod eſt ancipiti gladio ferire. Rupertus. Secunda ratio eſt Ruperti fieri mentionem ancipitis romphææ, vt indicetur faciendam eſſe diuiſionem inter ſanam doctrinam, & prauam Balaam, ſiue Nicolaitarum dogmata, contra quos ſermo dirigitur, idque Beda. ſummo ſtudio curandum eſſe à Pergami Angelo. Tertia eſt Bedæ, ſignificari videlicet iudiciariam Chriſti poteſtatem qua bonis præmia, ſupplicia improbis diſtribuet: vt ita Pergamenos partim animet, partim etiam deterreat. Quarta Ioachimus. eſt Ioachimi, moneri hac inſcriptione Epiſcopum Pergami, vt magiſtrum ſuum imitetur, ſtudeatque ancipitem verbi Dei *romphaam* aduerſus hæreticos diſtringere, atque vibrare.

2. Secundò laudatur, quod *habitans vbi ſedes eſt Satanæ*, tamen nomen Dei fidemque retineat, hoc eſt bonus inter malos ſit; ſic enim hunc locum exponit D. Gregorius libro primo Moralium capite primo, ſuper illa verba. *Vir erat in terra Hus nomine Iob*; & libro vigeſimo Moralium capite vigeſimo nono expendens verba illa Iob capite trigeſimo. *Frater fui Draconum, & ſocius ſtruthionum.* Per *Dracones* intelligit D. Gregorius malos homines: per *ſtruthiones* hypo-

D. Greg. critas, quibus in locis docet D. Gregorius non valde laudabile eſſe bonum eſſe

2.Pet.2. cum bonis, ſed bonum eſſe cum malis: eam enim ob cauſam, Diuus Petrus ſecunda ſua Epiſtola capite ſecundo ſummis laudibus extulit Loth, quòd bonus

2.Petr.2.7. inter reprobos ſit repertus, dum ait. *Iuſtum Loth oppreſſum à nefandorum iniuſtæ conuerſatione eripuit, aſpectu enim, & auditu iuſtus erat, habitans inter eos, qui de die in*

Philip.2.15. *diem animam iuſti iniquis operibus cruciabant.* Propterea etiam Paulus diſcipulis dixit ad Philippenſes ſecundò, *In medio nationis prauæ, peruerſæ, inter quos lucetis, ſicut luminaria in mundo.* Et ſancta Eccleſia ſponſi voce laudatur,

Cant.2.2. cum ei dicitur Canticorum ſecundo: *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea*

Hugo Car. *inter filias.* Etenim, vt ait Hugo Cardinalis in commentariis eius loci, *Anima inter aculeos carnalium concupiſcentiarum integra, inter pungentes ſolicitudines illæſa, inter malignantes bona, inter diſſidentes pacifica, quid aliud eſt, quàm lilium inter ſpinas?*

3. Tertiò, notanda ſunt illa verba. *Habitas vbi ſedes eſt Satanæ*, ſeu vt Græcè legimus, *vbi thronus eſt Satanæ*; ex quo rectè colligitur corda malorum eſſe veluti thronum, in quo Satanas tanquam rex ſedet, & colitur: quemadmodum è contrariò cor iuſti eſt thronus quidam regalis, in quo Deus in ſe reſidet, & adoratur: quod non obſcurè expreſſum fuit in regio illo throno, quem ſibi ex ebore

3.Reg.10. fecit Rex Salomon, quemadmodum refertur. 3. Regum 10. Ebur enim propter candorem ſignificat animæ puritatem, quæ auro, id eſt charitate veſtitur: quemadmodum etiam Salomon ebur illud auro veſtiuit; ideò etiam illa Cherubim, quæ erant ſuper propitiatorium, extendebant alas ſuas, eiſque expanſis veluti ſellam thronumve parabant, in quo ipſe Dominus ſederet: quò ad literam alluſit

luſit Regius vates, cum dixit Pſalm. 98. *Qui ſedet ſuper Cherubim*, quò fit, vt ea- Pſalm. 98. 1.
dem *Cherubim* iuſtos homines, in quibus eſt cæleſtis ſcientiæ plenitudo, ad
viuum expreſſerint: quemadmodum docet D. Auguſtinus in commentariis D. Auguſt.
eiuſdem loci. *Sit*, inquit, *in te plenitudo ſcientiæ, & eris tu quoque ſedes Dei, ſed forte
dicturus es, & quando in me erit plenitudo ſcientiæ? quis poteſt ad tantum culmen perue-
nire? Noli turbari*, ait enim Apoſtolus ad Rom. 13. *Plenitudo legis eſt charitas: in-* Rom. 13.
*terroga cor tuum, ſi eſt ibi charitas, ibi eſt plenitudo legis, iam in te habitat Deus, ſedes
Dei factus es, iraſcantur populi, quid facient iraſcentes populi ei, qui factus eſt ſedes Dei?*

Quartò aduerte שטן Satan Hebraicè idem eſſe quod aduerſarium, à verbo 4.
שטן Satan, quod eſt aduerſari, detrahere, calumniari, idem enim verbum eſt
Pſalm. 37. cum dicitur, *Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi; quoniam* Pſal. 37. 21.
ſequebar bonitatem. Et Pſalm. 118 *Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud Domi-* Pſal. 108. 20.
num. Et iterum. *Induantur, qui detrahunt mihi, pudore*. Et Zachar. 3. *Satan ſtabat* Zach. 3. 1.
à dextris eius, vt aduerſaretur ei: vbi pro aduerſaretur ei, eſt Hebraicè לשטנו le-
ſitno, ac ſi diceret, ſtabat aduerſarius, vt aduerſaretur ei. Et 3 Reg. 5. *Nunc au-* 3 Reg. 5. 4.
tem requiem dedit Deus mihi per circuitum, & non eſt Satan, neque occurſus malus, id
eſt, non eſt aduerſarius: quò fit vt optimè quadret hæc appellatio in Dæmo-
nem, qui nos calumniatur, nobiſque aduerſatur. Septuaginta pro *Satan* Diabo-
lum transferunt, quod nomen idem Græcè ſignificat, quod *Satan* Hebraicè.
Dicitur etiam teſte D. Hieronymo in comment. ſuper vigeſimum ſeptimum ca- D. Hieron.
put Eſaiæ. Belial, id eſt Apoſtata, præuaricator, & abſque iugo. Vnde Apoſto- 2. Cor. 6. 15.
lus 2. ad Corinh. 6. *Quæ eſt*, inquit, *communicatio Chriſti ad Belial?* & vbicunque
Septuaginta transferunt, *filios peſtilentiæ*, ſeu *iniquitatis*, in Hebræo legimus, *filios
Belial*. Vndè eſt illud Pſalm. 88. *Filius iniquitatis non apponet nocere ei*. Hebraicè, Pſal. 88. 23.
filius Belial. Appellatur etiam leuiatam, id eſt, magnus cetus. De quo quod ca-
piendus ſit à Chriſto narratur Iob 40. ibi enim pro ceto *leuiathan*, Hebraicè po-
nitur: ſtatimque ſubditur, *Hoc eſt principium plaſmatis Domini, quod factum eſt, vt
illudatur ab Angelis eius*, ſic enim Septuaginta tranſtulerunt, & D. Hieronymus D. Hieron.
in eum locum. *Ab iis*, inquit, *illuditur, quoniam per gratiam ſancti Spiritus, & meri-
tum ſanctitatis eis ſubditur, & inuocato nomine Chriſti effugatur: quemadmodum prædi-
ctum fuit ab* Eſaia cap. 11. *Delectabitur infans ab vbere ſuper foramine aſpidis, & in
cauernam reguli, qui ablactatus fuerit, mittet manum ſuam*. Cui concinit illud Pſal.
103. *Draco iſte quem formaſti ad illudendum ei*. In quem locum Hebræi ſuo more Pſal. 103. 26.
fabulantur, Deum à principio mundi duos cetos immenſæ magnitudinis, ma-
rem vnum, alterum fœminam procreaſſe. quia tamen præuidit ſi per generatio-
nem multiplicarentur impeditum iri nauigationem, fœminam occidiſſe, & ſale
conditam reſeruaſſe, vt iuſtis poſt reſurrectionem lautiſſimum ex eius carnibus
conuiuium appararet, interimque cùm maſculo, qui ſuperfuit, tribus horis
quotidiè animi gratia colludere, & ita locum Pſalmi citatum interpretantur ri-
diculè, vt cetus mari, ita & ipſi ſacræ Scripturæ illudentes. Locus enim ad lite-
ram de ceto intelligitur, quem Deus procreauit in mari, vt in eo quaſi luderet,
ac de reliquis minoribus piſcibus propter ſuam magnitudinem quaſi tyranni- Hieronym.
co more triumpharet, eos nimirum deuorando. Cæterùm Patres per *cetum*. ſiue D August.
leuiathan, eo loco Dæmonem intelligunt, quem Deus formauit *ad illudendum*, Theodor.
id eſt, vt illuderet hominibus, vt exponit Hieronymus: ſeu, *ad illudendum ei*, id eſt, Anonym.
vt illuderetur ei ab hominibus, præcipuè poſt paſſionem Chriſti quemadmo- Genebr.
dum interpretantur D. Auguſtinus, Theodoretus, auctor Anonymus, Genebrar- 5.
dus, & alij. Quis Antipas, & quando paſſus martyrium.

Denique in hac priore epiſtolæ parte commemoratur mors Antipæ martyris,

qui propter fidem in ea vrbe paſſus fuerat, quæ potiſſimùm refertur ad exaggerandam magis Pergamenſium malitiam in quorum multis Satanas ſedem ſuam collocauerat, atque adeò ad commendandam fidem Epiſcopi Pergamenſis, qui in ea perſecutione virum ſe præbuit, ſimulque ad eum animandum, vt Antipam conetur imitari. Fuit autem Antipas ſub Domitiano Imperatore propter fidem

Cæſar. Bar. in bouem æneum candentem coniectus, quemadmodum refert Cæſar Baronius in ſuo Martyrologio 11. Aprilis ex Græcis monologiis, Metaphraſte, Lypomano, & aliis.

Habeo aduerſus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere ſcandalum coram filiis Iſrael, edere, & fornicari, ita habes, & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.

SECTIO II.

1. Increpatio Epiſcopi Pergamenſis.

LAVDIBVS præmiſſis Epiſcopi Pergamenſis, vt æquis auribus reprehenſionem acciperet, ſequitur iam obiurgatio illis verbis comprehenſa. *Sed habeo aduerſum te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere ſcandalum coram filijs Iſraël, edere, & fornicari, ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum*; quæ totidem verbis Græcè habetur, niſi quod verbum *idolothyta* additur verbo, *edere*. Pro literali expoſitione ſciendum eſt primò, cum Balac Rex Moabitarum, Hebræorum arma formidaret: auxilium à Balaam Ariolo poſtulaſſe, qui cùm intelligeret populum non niſi à Deo propter peccata deſtitutum vinci poſſe, dedit Regi conſilium, vt ſeleƈtiſſimas puellas prope exercitum Hebræorum mitteret, quę Hebræos iuuenes verbis ad libidinem allicerent, tunc verò illis ad venerem incitatis ſui copiam non permitterent, niſi prius de idolothytis manducarent, idoláque ſua quæ ſimul portabant, venerarentur, quæ omnia fruendarum puellarum ſtudio fecerunt, quemadmodum refertur Num. 25. imò vt narrat Ioſeph. lib. 4. antiquitatum capite 5. nonnulli nobiles Hebræorum aliquas ex illis duxerunt vxores. Quod autem Balaam id conſilij dederit, licet non commemoretur Num. 25. apertè tamen colligitur ex c. 31. eiuſdem libri cum dicitur, *Nonne iſta ſunt, quæ deceperunt filios Iſrael ad ſuggeſtionem Balaam, & præuaricari eos fecerunt?* Quia igitur Nicolaitæ, vt ſuperiùs diximus in ea hæreſi fuerunt, vt affirmarent non ſolum non eſſe malum fornicari, ſed ad ſalutem planè neceſſarium: proptereà dicuntur hoc loco habere doctrinam Balaam, qui fornicationem conſuluit.

(Margin: Actus Balac, & Balaam contra populum Dei. Venerem ſequitur idololatria. — Ioſeph.)

2. Scandalum, ſeu offendiculum occaſio ruinæ. Pſal. 139. 6. 1. Reg. 18. 21. Pſal. 49. 20. Pſal. 124. 1. Prou. 20. 25.

Secundò, aduertendum eſt, ſcandalum nomen eſſe græcum, ita diƈtum à ruina, quod nimirum occaſio ſit cadendi. Hebraicè autem מוקש moches, à radice יקש iachas, quæ ſignificat irretire, illaqueare, offendere, vnde eſt illud Pſalm. 139. *Iuxta iter ſcandalum poſuerunt mihi.* Et 1. Reg. 18. *Dabo ea illi* (Michol Dauidi) *vt fiat ei in ſcandalum, & ſit ſuper eum manus Philiſtinorum.* Et Pſalm. 49. *Aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum.* Et Pſalm. 124. *Anima noſtra, ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium.* Vbi Hebraicè pro *venantium*, eſt יוקשים iocheſchim, id eſt, illaqueantium. Locus eſt controuerſus Prouerb. 20. quem doctrinæ cauſa libet hîc enodare: ex Hebræo ſic legimus, *Ruina* (Hebraicè Moches) *eſt homini deuorare ſanctos, & poſt vota retractare:* quanquam Septuaginta aliter

tran-

tranſtulerunt: quidem pro *deuorare* legunt *deuotare*, vt ſit duplex ſenſus. Vnus, Ruina eſt homini promittere ſe ſanctos perſecuturum, & iuxta vota emiſſa eos deinde male tractare:quemadmodum videtur legiſſe, & intellexiſſe Beda in cõmentariis eiuſdem loci. Alter, quem tradit Lyranus, Ruina eſt homini votũ facere ſanctis,& poſteà votum reuocare. Verùm rectiùs alij legũt *deuorare*. Dictio enim Hebræa plane ſignificat deglutire. Eſt autem Hebraicè ſic ad verbũ, *ruina, ſeu laqueus eſt homini deglutire ſanctum, vel ſanctificationem, & poſt vota quærere*, & eſt etiam ſecundùm hanc lectionem, quæ verior eſt, duplex expoſitio. Vna, Ruina eſt homini deuorare rem Deo conſecratam, vel debitam, & poſtcà per hypocriſim quærere vota, quibus Deus placetur, cum nimirum eiuſmodi vota improbi hominis, accepta Deo nõ ſint. Altera Caietani; laqueus eſt homini deuorare rem ſacram, vt primogenita & alia debita ſacerdotibus ex lege, & etiam laqueus eſt poſt vota emiſſa, inquirere an vota obligent, aut modum quærere non impendi votum, vt hoc vnico verſu duplex ſacrilegij genus comprehendatur, quæ expoſitio probabilis admodum eſt. Reprehenditur igitur hoc loco Pergami Angelus propter Nicolaitas, quod ſcandalum aliis facerent, docentes licitam eſſe libidinem; quam ob cauſam Balaamo comparantur, qui docebat Balac mittere ſcandalum coram filiis Iſraël. Ex quo colligitur, quantum malum ſit ſcandalum, ſiquidem Epiſcopus pergami eo reprehenditur, quod ſcandalum dantes Nicolaitas ferat. Huius peccati magnitudinem exaggerat Paulus 1. ad Corint. 8. Cum aduerſus idolothyta manducantes, & ita ſcandalum præbentes infirmis ſic arguit. *Si quis viderit eum qui habet ſcientiam in idolio* (id eſt templo idolorum) *recumbentem, nonnè conſcientia eius cum ſit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta, & peribit infirmus in tua conſcientia frater propter quem Chriſtus mortuus eſt, ſic autem peccantes in fratres, & percutientes conſcientiam eorum infirmam, in Chriſtum peccatis*: in quem locum D. Chryſoſtomus primùm obſeruat verba illa, *propter quem Chriſtus mortuus eſt*, quia videlicet qui ſcandalum præbet, deſtruit opus Chriſti, quod ipſe ſua paſſione perfecit. Deinde verbum illud, *percutientes, Non dixit*, inquit, *ſcandalizantes, ſed percutientes: Etenim omni plaga grauiùs eſt ſcandalum, cum ſæpenumero mortem afferat*. Vnde ipſe Paulus 1. Corinth. 9. ſequente, poſtquam multis probauit deberi ab auditoribus concionatori victum ſubiunxit ſe iuri illi voluiſſe cedere: dicens, *Sed non vſi ſumus hac poteſtate, ſed omnia ſuſtinemus, ne quod offendiculum demus Euangelio Chriſti. Non dixit euerſionem*, inquit, Chriſoſtomus, *ſed offendiculum, neque ſimpliciter, ſed aliquod offendiculum.*

Beda. Lyran.

Grauitas ſcandali. 1. Cor. 8. 10.

D. Chryſoſt. Scandalizãs deſtruit opus Chriſti.

1. Cor. 9. 12.

3. Tertiò, reprehenditur quod non omninò ex ſuo Epiſcopatu libidinoſos homines exterminaret: hoc enim nomine cenſentur hoc loco Nicolaitę tanquã æmuli, & imitatores Balaam, quippe qui docebant vagam venerem licitã eſſe. Pertinet igitur maximè ad prælati officium libidinem, quoad eius fieri poterit, exterminare, & concubinarios ex ſuæ diœceſeos finibus longe pellere, iuxta ea quæ ſanxit Tridentina Sinodus ſeſſione 24. ca. 8. Sic enim Sara quæ typum geſſit Eccleſiæ, cum vidiſſet filium Agar Ægyptiæ, hoc eſt, Iſmaëlem ludentem cum Iſaac filio ſuo, dixit ad Abraham, *Eijce ancillam, & filium eius*: quod cum durè accepiſſet Abraham, audiuit à Domino, *Non tibi videatur aſperum ſuper puero, & ſuper ancilla; omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius*, Gen. 21. ludum verò iſtum Iſmaëlis cum Iſaac, propter quem iubetur cum matre domo eijci multi ad libidinẽ referunt: quod, vt meliùs intelligatur ſciendum eſt verbum Hebraicum צחק thachac, quod ibi legitur, multa ſignificare. Primum enim ſignificat ludere. Secũdò

Prælati officium, exterminare concubinarios, & libidinoſos.

Conc. Trid.

Ludus Iſmaëlis cum Iſaac. Geneſ. 21. 10. 12.

ido

idololatriam committere: De vtraque enim ſignificatione poteſt accipi illud
Exod. 32. 6. Exod.32. *Sedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere.* Hebraicè לצחק
letſachec, id eſt, vel ad ludendum, vel ad idololatrandum, certè Paulus de idolo-
latria intellexit 1. ad Cor. 10. *Neque idololatræ efficiamini, ſicut quidam ex ipſis ſicut
ſcriptum eſt, ſedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere.* Tertiò illudere,
Gen. 39. 17. vt Gen. 39. *Venit ad me ſeruus Hebræus, quem introduxiſti vt illuderet mihi.* Quartò,
Gen. 18. 15. ridere Geneſ. 18. *Dixit Sara, non riſi.* Hebraicè צחקתי tſachacti. Quintò, occi-
2. Reg. 2. 14. dere 2. Reg. 2. *Surgant pueri, & ludant,* id eſt, occidant ſe inuicem digladiando.
Gen. 26. 8. Sextò, denique venerem exercere Geneſ. 26. *Proſpiciens Abimelech Palaſtinorum
Rex per feneſtram, vidit Iſaac iocantem cum Rebecca vxore ſua,* id eſt, debitum vxo-
ri reddentem, vnde ſtatim accerſito eo ait, perſpicuum eſt quod vxor tua ſit.
Eugub. Hîc multiplex orta eſt propoſiti loci expoſitio. Prima eſt Eugubini in annota-
tionibus in Geneſim interpretantis ludentem, ſeu ridentem, vbi etiam Lyra-
D. Hieron. num reprehendit, quod in aliam expoſitionem deflexerit. Secundam, & tertiam
affert D. Hieronymus de ſententia Hebræorum in traditionibus Hebraicis: *Si-
ue*, inquit, *quod idola ludere fecerit, iuxta illud quod ſcriptum eſt,* Exod. 32. *Et ſurrexe-
runt ludere: ſiue quod aduerſum Iſaac, Iſmaël quaſi maioris ætatis, ioco ſibi, & ludo primo-
genita vendicaret, quod quidem Sara audiens, non tulit, & hoc ex ipſius approbatur ſer-
mone dicentis, eijce ancillam, & filium eius, non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo
Rupertus. Acat. Iſaac.* Quam vtramque expoſitionem affert, & probat Rupertus libr. 6. in Ge-
neſim cap. 20. Quarta eſt Acatij apud Lipomanum in catena ſua ſuper Gene-
ſim: Iſmaëlem tentaſſe cautè occidere Iſaac, vt ad ipſum hæreditas deueniret,
Galat. 4. 29. cui videtur concinere illud ad Galat. 4. *Quemadmodum ij qui ſecundùm carnem
natus erat,* id eſt Iſmaël, *perſequebatur eum, qui ſecundùm ſpiritum,* id eſt Iſaac.
Caiet. Quinta eſt Caietani legentis facientem irridere, vt ſit ſenſus, Iſmaëlem ſuaſiſſe
pueris æqualibus Iſaac, vt ipſum irriderent, atque deſpicerent. Sexta eſt Pauli
Burgenſ. Burgenſis in additione ſua ad vigeſimum primum caput Geneſis, quod nimirum
Iſmaël videns tantum feſtum celebrari ab Abraham, in ablactatione Iſaac fra-
Ludere, id eſt, idololatrare, vel laſciuire. tris ſui iunioris, factum irriſerit, innuens fruſtrà ea omnia fieri, cum ipſe tanquã
primogenitus in bona paterna deberet ſuccedere. Septima, deniq; eſt aliorum,
ludum hunc ad laſciuiam & libidinem referentium (quam expoſitionem tangit
Lyranus) quaſi Iſmaël abuti voluiſſet Iſaac, aut certè eum genus aliquod libidi-
Perſecutio magna, allicere ad peccandum. nis edoceret, quemadmodum docet Gloſſa interlinearis. Ex quibus expoſitio-
nibus illæ videntur probabiliores, quæ luſum iſtum vel ad idololatriam, vel ad
turpitudinem referunt. De vtraque autem poſſumus accipere illud Pauli ad
Ad Galat. 4. 29. Gal. 4. vbi luſum hunc perſecutionem appellat; quæ enim maior perſecutio eſſe
poteſt, quam ad peccandum allicere.

4. Debet igitur Epiſcopus, quem Abraham exprimit, inſtructus Dei, & Eccleſiæ
præceptis, cuius typus eſt Sara, ancillam, & filium eius domo expellere, id eſt, li-
Carnis peccata omninò ablegan-da. bidinem, eiúſque occaſionem, quæ peccati quaſi parens eſt è ſua diœceſi exter-
minare, cum non ſatis eſt admonitio, nec vllo modo ferre Nicolaitarum ſobo-
lem, cum videat tam acerbè hoc loco Pergamenſem Epiſcopum eam ob cauſam
reprehendi: imò idcirco etiam Pontificem Heli capitis dediſſe pœnas, vt refer-
1. Reg. 2. tur 1. Reg. 4. Quod filios qui populum à ſacrificio auocabant, & cum fœminis
ad oſtium tabernaculi deuotionis cauſa excubantibus turpem conſuetudinem
Beda. habebant, leuiter obiurgaſſet, vt habes 1. Reg. 2. in quem locum Beda, *Iuxta li-
teram,* inquit, *non negligenter intuendum quod corripuit quidem filios Heli, ſed quia iu-
ſtam correctionem ſpernentes abijcere ſuperſedit, vna cum ipſis diſperijt, quid ergo noſtri
ſimules*

ſimiles merentur, qui emendare non audent, & quod cunctus populus clamitat neſcire ſe ſimulant.

Multò aliter ſe geſſit Paulus cum illo, qui cum ſua nouerca turpiter viuebat, eum enim Sathanæ tradidit Apoſtolus, quemadmodum ipſe teſtatur 1. ad Corinth. 5. *Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio qualis nec inter gentes, ita vt vxorem patris ſui aliquis habeat: Ego quidem abſens corpore, præſens autem ſpiritu iam iudicaui vt præſens eum, qui ſic operatus eſt, in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti tradere huiuſmodi hominem Sathanæ in interitum carnis vt ſpiritus ſaluus ſiat,* cuiuſmodi autem fuerit hæc Sathanæ traditio, non vno modo explicari ſolet. Primò ſunt, qui excommunicationem interpretantur, aientes eum hominem fuiſſe excommunicatum ab Apoſtolo, atque adeò ſeparatum à communione fidelium, quæ expoſitio eſt Diui Auguſtini, ſermone 68. de verbis Apoſtoli, & refertur 11. quæſtio. 3. capite, Omnes. Diui Chryſoſtomi Homilia 15. in primam epiſtolam ad Corinthios, Diui Ambroſij ibidem (quamuis eius non cenſeantur eſſe commentarij in epiſtolas Pauli.) Diui Thomæ in commentarijs eius loci, eamque innuit ibidem Theodoretus. Secundò, Alij ſentiunt illum hominem iubente Paulo fuiſſe arreptum à Dæmone, Apoſtoloſque habuiſſe poteſtatem Dæmonia in rebelles homines immittendi, ſicut & illa è corporibus pellendi: ita D. Hieronymus in eum locum, & Claudius Guilliaudus in commẽtariis ſuper primam epiſtolam ad Corinthios, & innuit etiam Theodoretus ibidem. Tertiò, Alij ægritudinem interpretantur miniſterio Dæmonis illatam, quemadmodum exponit Diuus Ambroſius libro 1. de pœnitentia capite 13. vbi docet, hanc traditionem fuiſſe ſimilem illi, qua permiſſa eſt poteſtas Dæmoni in Iob, capite. 2. tunc addit, *magna poteſtas, magna gratia, quæ imperat Diabolo, vt ſe ipſe deſtruat: ſe enim deſtruit, cum hominem quem tentando ſupplantare ſtudet, ex infirmo fortiorem efficit: quia dum carnem debilitat, mentem corroborat: illuditur ergo Diabolus, vt ſe ipſe morſu ſuo vulneret, & contra ſe armet, quem debilitandum putauit: ſic & ſanctum Iob magis armauit poſtquam vulnerauit, qui diaboli quidem morſum pertulit, ſed venena non ſenſit: quam ob cauſam dictum eſt Iob 40. Educes draconem in hamo, illudes eum ſicut auem, ligabis eum ſicut paſſerem, puer imponet ſuper eum manum.* Eodem modo locum intellexit Diuus Chryſoſtomus homilia 15. in priorem epiſtolam ad Corinthios: qui etiam exemplo Iob vtitur, & ſubiungit, *Non dixit, dare huiuſmodi Satanæ, ſed tradere, aperiens ei pœnitentiæ ianuas, & tanquam pædagogo huiuſmodi tradens.* Caietanus etiam de vexatione corporali locum accipit, quæ mortem, non tamen repentinam afferret. Denique de vexatione corporali facienda per Dæmonem, quæ tamen excommunicationem conſequeretur, interpretatur Hugo Cardinalis. Quod enim Dæmon ad hominem excommunicatum accedat docet Antherus Papa ad Epiſcopos Hiſpaniæ, & refertur 11. quæſtion. 3. cap. Abſit. *Inobediens*, inquit, *ſpirituali animaduerſione truncatur, & eiectus ab Eccleſia rabido Dæmonum ore diſcerpitur.* Et D. Auguſtinus ſermo. 68. de verbis Apoſtoli locum Pauli citatum interpretatur in eundem ſenſum: *Omnis*, inquit, *Chriſtianus, qui à ſacerdotibus excommunicatur, Sathanæ traditur:* & habetur eadem cauſa, & quæſtione, cap. Omnis: idem habes ibidem, cap. Audi, ex diuo Hieronymo.

Quartò. Inuehitur Chriſtus in Pergami Angelum, non eo præcipuè quod ferat in ſuo Epiſcopatu libidinoſos homines, ſed quod ferat libidinem docentes, eiuſmodi enim erant Nicolaitæ, qui libidinem licitam eſſe prædicabant, quam ob cauſam diſcipuli Balaam appellantur, qui docebat Balac mittere ſcandalum

5. 1. Cor. 5.

Libidinoſus traditur Sathanæ.

D. Auguſt. D. Chryſo. D. Ambroſ.

D. Thomæ. Theodoret.

D. Hieron. Claudius.

D. Ambroſ.

Dæmon vexando corpus, ſæpe affert ſalutem animæ.

Iob 40. 20. & 24. D. Chryſo.

Caiet.

Hugo Card. Antherus. PP.

D. Auguſt.

D. Hieron. 6.

Docentes libidinem. Nicolaitæ. Scelerum magiſtros odit Deus.

coram filiis Iſraël. Itaque cum ægerrimè Deus ferat genus omne perditorum hominum, longè iniquiori animo ferre ſolet ſcelerum artifices, ac magiſtros: quamobrem maximè reprehenduntur illi Iudæi qui Hieroſolymis erexerunt
1.Mach.1 12. Gymnaſium, in quo Gentilium leges ac mores docerentur, quemadmodum dicitur 1. Machabæorum 1. *In diebus illis exierunt ex Iſraël filij iniqui, & ſuaſerunt multis, dicentes, Eamus, & diſponamus teſtamentum cum gentibus, quæ circa nos ſunt, quia ex quo receſſimus ab eis, inuenerunt nos mala: & bonus viſus eſt ſermo in oculis eorum, & ædificauerunt gymnaſium in Hieroſolymis, ſecundum leges nationum*: id eſt, vt in-
Lyran. terpretatur Lyranus, ſcholam, in qua docerentur, & addiſcerentur leges, & ſtatuta Gentilium. Non deſunt etiam qui hoc Gymnaſium de proſtibulo puerorum
Hug. Card. accipiant, quemadmodum teſtatur Hugo Cardinalis in eum locum. Cui expo-
2.Mac 4.8. ſitioni concinit illud quod dicitur 2. Mach. 4. nimirum Iaſonem fratrem Oniæ ſummum Sacerdotium ambientem promiſiſſe Antiocho talenta trecenta ſexaginta, & ex aliis reditibus talenta octoginta, & alia præterea centum quinquaginta, ſi ſibi faceret poteſtatem conſtituendi Hieroſolymis gymna‹ſi›um, & Ephe-
Lux.ıtıa. biam, id eſt, lupanar, ſeu proſtibulum Ephebororum, hoc eſt adoleſcentium: quod cum Rex annuiſſet, & obtinuiſſet principatum, ſtatim ad Gentilem ritum contribules ſuos cœpit transferre. Quanquam hoc loco Lyranus duo docet Iaſonem poſtulaſſe. Primum, vt poſſet gymnaſium ſecundùm leges nationum extruere, cuius facta eſt mentio 1. Machabæorum 1. Deinde Ephebiam, ſeu proſtibulum elegantium puerorum, quod additur 2. Machabæorum 4. quæ ſententia eſt admodum probabilis.

Subſcriptio literarum ad Pergami Angelum explicatur.

Apoc.2 17. *Vincenti dabo manna abſconditum, & dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum ſcriptum, quod nemo ſcit, niſi qui accipit.*

SECTIO III.

2
D. Auguſt. SVBSCRIPTIONIS loco in litteris quæ ad Epiſcopum Pergami dantur,
Ticon. illa ponitur præclara ſententia: *Vincenti dabo manna abſconditum, & dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum ſcriptum quod nemo ſcit, niſi qui accipit.*
Beda. Ruper Et quidem quod attinet ad manna abſconditum, Prima expoſitio eſt D. Auguſt.
Arethas. Primaſ. ſeu Ticonij, Bedæ, Ruperti, Arethæ, Primaſij, Anſberti Hug. Cardinalis, & alio-
Anſbert. rum, per *manna abſconditum* ſacramentum Euchriſtiæ intelligentium. Notarunt
Hug. Card. verò Beda & Rupertus, illud, *Vincenti*, referendum eſſe ad caſtitatem, cuius aduerſarij erant Nicolaitæ, vt ſignificetur vnam ex diſpoſitionibus præcipuis quæ
Caſtitas diſpoſitio ad Euchariſtiā ad communionem afferendæ ſunt eſſe mentis, & corporis puritatem. *Vincenti*, inquit Rupertus, *dabo manna abſconditum, nam in iſto gradu vincere eſt doctrinam Balaam, id eſt, fornicationes. primum in ſemetipſo per virtutem continentiæ: Deinde in*
1.Cor.11. 29 *alijs per ſcientiam deſtruere. qui autem hoc modo vincit, ille ſacramentum corporis & ſanguinis Domini dignè percipit, ſicut è contrario ille qui vincere negligit accedens ad hoc ſacramentum, iudicium ſibi manducat, & bibit*, 1. ad Corinth. 11. Rectè
Richar. de S. Vict. ergo dicitur. *Vincenti dabo manna abſconditum*, id eſt munditiem corporis, & cordis cuſtodienti, dabo panem verum, cuius figura fuit manna, quod filij Iſraël manducauerunt. Dicitur autem *manna abſconditum*, quia in hoc ſacramento aliud

oculis

oculis cernitur, aliud fide creditur. Verùm de hac expoſitione inferiùs fusè diſſeremus. Secunda expoſitio eſt Richardi de S. Victore per *manna abſconditum,* intelligentis Diuinitatis arcana, quæ beatis in cæleſti gloria aperiuntur, & modo promittuntur vincentibus. Ait verò Richardus, *Arcana diuinitatis dici quidem manna, propter ſuauitatem, ac dulcedinem, qua beati Deum intuentes perfruuntur:* iuxta illud Pſalm. 30. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine.* Abſconditum verò manna appellari, quoad præſentem ſtatum, in quo, *nemo Deum vidit vnquam,* Ioannis 1. & Exod. 33. *Non videbit me homo & viuet,* id quod etiam Regius vates loco paulò ante citato declarauit, ſubiungens, *Quam abſcondiſti timentibus te:* id eſt tanquam theſaurum pretioſiſſimum, reconditam, ac repoſitam habes, ſuo tempore timentibus te impertiendam. Eandem expoſitionem affert etiam Hugo Cardinalis illud prætereа adiungens, cùm dicitur *manna abſconditum* alludi ad manna illud, quod (vt refertur Exodi 16.) repoſitum fuit ex præcepto Domini in arca fœderis in vaſe quodam, ſeu vrna aurea incluſum, quemadmodum explicauit Paulus ad Hebr. 9. Quia quemadmodum manna illud materiale abditum erat in arca fœderis, ita gloriæ dulcedo, dum in hac vita agimus, abſcondita eſt mortalibus. Tertia expoſitio eſt aliorum: Per *manna abſconditum,* Chriſtum ipſum abſolutè intelligentium, qui fuit abſconditus, primò in ſacrificiis Abel, Noë, Abrahæ, & reliquorum Patrum; ſecundò, in legis figuris, ac cæremoniis; tertiò, in carne, ſub qua diuinitatem gerebat occultatam: quartò in Sacramento Euchariſtiæ: Quarta expoſitio eſt D. Bernardi libro de conuerſione ad clericos, cap. 21. vbi *manna abſconditum* interpretatur dulcedinem, quæ in rerum cæleſtium contemplatione percipitur: quo etiam ſenſu accipit *nomen nouum quod nemo ſcit, niſi qui accipit. Quia,* inquit, *non illud eruditio, ſed vnctio docet, nec ſcientia, ſed conſcientia comprehendit.*

Arcana diuinitatis, manna abſconditum.
Pſal 30.20.
Ioan.1.18.
Exod.33 20.
Exod.16.32.
Ad Heb.9 4.
Chriſtus manna abſconditum.
D.Bernard. Contemplationis dulcedo.

2. Quod verò attinet *ad calculum candidum.* Primò D. Auguſtinus, ſeu Ticonius, & Beda, illud ad Baptiſmum referunt, vbi datur calculus candidus, id eſt corpus ipſum abluitur, & anima gratia, virtutumque opibus exornatur, *In quo calculo,* inquit Auguſtinus, *nomen nouum ſcriptum eſt, id eſt, notitia filij Dei, quod nemo ſcit, niſi qui accipit, nimirum ex diuina reuelatione.* (vbi vides Auguſtinum illud, *accipit,* non ad *calculum,* ſed ad notitiam referre,) Beda verò *nomen nouum,* ad filiorum Dei appellationem ſpectare exiſtimat, vt nimirum *filij Dei nominemur, & ſimus,* 1. Ioannis 3. Secundò, Richard. idem, per *calculum,* atque per *manna* ſignificari arbitratur, ipſam videlicet gloriæ poſſeſſionem, quam docet appellari *calculum* propter ſtabilitatem æternitatis: *Candidum* verò propter immortalitatis candorem. *Nomen* denique *nouum,* ſcriptum in calculo, diuinam ait eſſe notitiam, quæ ex diuinæ naturæ conſpectu naſcitur, quam perſpicuum eſt neminem habere poſſe, niſi qui Deum viderit: huius expoſitionis etiam meminit Hugo Cardinalis, illud adiungens, nomen nouum eſſe nouam quandam appellationem, qua beati in cœlo Ieſuani, ſeu Ieſuitæ, hoc eſt, ſaluati vocari debeant. Tertiò Rupertus, eum per, *manna abſconditum,* animæ gloriam intellexerit, per *calculum candidum* gloriam accipit corporis, quia nimirum glorioſa corpora inſtar calculi ſolida erunt, & corruptionis expertia, & inſtar calculi candidi mirum in modũ fulgentia, *nomen* verò *nouum* eam vult eſſe nobilem appellationem, qua beati tunc demum perfecti filij Dei, & nominabuntur, & erunt: cuius nomenclaturæ dignitatem, ac præſtantiam iidem duntaxat planè intelligent. Eandem etiam expoſitionem tradit Hugo Cardinalis, qui prætereà vult omnes quatuor dotes glorioſi corporis hac ſimilitudine comprehendi, ſignificarique per duritiem calculi, dotem impaſſibilitatis, per candorem, claritatem per nouum no[illegible].

D.Auguſt. Ticon. Beda.
Calculus candidus, gratia baptiſmi vel gloriæ poſſeſſio.
1 Ioan.3.1.
Richard. Nomen nouum, notitia diuina, vel appellatio beatorum.
Hug Card.
Rupertus.
Hug.Card.
Similitudo glorioſi corporis cum calculo.

ſcriptum in calculo, obedientiam, & ſubiectionem corporis ad animam quæ duas reliquas dotes complectitur. Nam quia ad imperium animæ corpus promptiſſimè, & citiſſimè mouebitur, indicatur dos agilitatis, quia verò quò anima iuſſerit, continuò omnia peruadens ſe transferet, dos ſubtilitatis exprimitur.

3. Ambr. Anſb. Calculus, ſeu Carbunculus ſignificat Chriſtum. Eſai. 62. 2.

Quartò Ambroſius Anſbertus, *calculum candidum* carbunculum interpretans vult eo Chriſtum ſignificari, qui carbunculi inſtar in tenebris lucet, mundumque vniuerſum doctrinæ & gratiæ ſuæ ſplendore colluſtrauit. Igitur *Vincenti*, inquit, *dabo calculum candidum*, id eſt me ipſum, & per adoptionis gratiam conſortem, & cohæredem meum in regno Patris efficiam. Deinde *nomen nouum*, Chriſtiani appellationem interpretatur; iuxta illud Eſaiæ 62. *Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit*: quod nomen quanquam commune ſit etiam reprobis; rectè tamen dicitur, quod nemo ſcit, niſi qui accipit, quia noſſe Chriſti nomen, cum obſeruatione mandatorum coniunctum eſt, iuxta illud

Ioan. 2. 4. Ad Tit. 1. 16.

Ioannis 2. *Qui dicit ſe noſſe Deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt. Vnde & Paulus* de quibuſdam dicit ad Titum 1. *confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant*. Quare accipere, inquit, ad gratiam diuinæ prædeſtinationis refertur.

Ioachimus.

Eandem expoſitionem, tam de calculo, quam de nomine, tradit Ioachimus: qui addit, *ſcire igitur quanta dignitatis eſt vocari à Chriſto Chriſtianum, nemo ſcit, niſi cui ſcire datum eſt, quod proprium eſt eorum, qui vicerunt concupiſcentiam, & occultum aduerſarium poſtrauerunt*.

Primaſius. Gemma pretioſa, adoptio filiorum Dei.

Quintò Primaſ. *Calculum candidum* pro gemma pretioſa accipiens docet eſſe adoptionem in filium Dei, quæ fide, & charitate continetur, quam adoptionem Chriſtianorum nobilis, & noua appellatio conſequitur. Eam verò ait, ſicut hoc loco calculus candidus, id eſt gemma pretioſa dicitur; ita à Chriſto margaritam fuiſſe appellatam, quam prudens ille negotiator inueniens

Matt. 13. 46.

omnium bonorum ſuorum venditione emiſſe, & comparaſſe dicitur, Matth. 13.

Ambr. Anſb. Apoc. 15. 6. Charitas implens mandata, calculus candidus cum nomine nouo. Ioan. 13. 34. Hug. Card.

Sextò, Alij in quibus eſt Ambroſius Anſbertus, aiunt, poſſe etiam per hunc calculum charitatem intelligi, quæ candorem habet. & ignem, candorem quidem, quia veſtis eſt, ignem quia amor eſt. Quam ob cauſam Apocalypſis 15. dicitur de ſanctis prædicatoribus; *Exierunt de templo veſtiti lapide mundo, & candido*. Igitur datur vincentibus calculus candidus, id eſt, vt diligant Deum, & proximum: datur etiam in calculo nomen nouum, vt nimirum ipſam dilectionem adimpleant in mandato nouo, iuxta illud Ioannis 13. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, quod nemo ſcit niſi qui accipit*, quia charitatis virtutem ignorat quiſquis eam in mandato nouo non ſeruat. Denique alij, in quibus eſt Hugo Cardinalis, *Calculum candidum* Chriſtum Dominum in Euchariſtiæ Sacramento interpretantur. Hæc ſunt quæ ſparſim tradunt interpretes: quid verò nos ſentiamus, ex ſequentibus planum fiet.

Quam aptè Chriſtus in ſacramento manna abſconditum appelletur.

SECTIO IIII.

1. Chriſtus in Euchariſtia, manna abſconditum.

EX omnibus expoſitionibus, quas de manna commemorauimus, illa & communior eſt, & excellentior, quæ per *manna abſconditum* Chriſtum intelligit, qui modo in Sacramento Euchariſtiæ fidelibus occulto modo per communionem, datur: poſteà clarè per viſionem beatificam iiſdem iam victoribus communicandus, quam proptereà fuſius operæpretium duximus explicare.

Ioan. 6. 31.

Manna igitur figuram Euchariſtici panis fuiſſe, Chriſtus ipſe docuit Ioan. 6. vbi

de Euchariſtiæ Sacramento à ſe inſtituto diſſerens ait, *Patres veſtri manducauerunt manna in deſerto, & mortui ſunt: hic eſt panis de cœlo deſcendens, vt ſi quis ex ipſo manducauerit, non moriatur.* Quò etiam alluſit Paulus cum dixit 1. ad Corinth. 10. *Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt.* Quò loco Apoſtolus cum manna eſcam ſpiritualem appellauit, planè ſignificauit typum fuiſſe alterius veri manna: Sic enim argumentatur Tertull. lib. 5. contra Marcionem, ex illo loco Pauli ad Rom. 7. *Scimus autem quoniam lex ſpiritualis eſt, cum Paulus*, inquit, *legem ſpiritualem dicit, confirmat vtique eam figuram eſſe, & prophetiam rerum futurarum.*

1. Cor. 10. 4.
Tertull.
Ad Rom. 7. 14.

Iam illud quæres, in quonam manna illud materiale Chriſtum in Sacramento adumbrauerit? Primum igitur, viſo manna, dixerunt Hebræi, Manhu, id eſt, quid eſt hoc? vnde & nomen ſumpſit: quæ admiratio multò magis quadrat in panem Euchariſticum propter ea miracula, quæ eo conficiendo continentur. Quanquam Cyrill. Alexand. lib. 3. in Ioan. cap. 34. docet fuiſſe expreſſum, & ſignificatum, Iudæos non cognituros eſſe Chriſtum, imò eum per contemptum reiecturos, dicentes, Quid eſt hoc? Adde neque credituros myſterij Euchariſtiæ maieſtatem. Secundò: Dicebatur manna, panis Angelorum, vt eſt perſpicuum ex Pſalm. 77. *Pluit illis manna ad manducandum, panem cœli dedit eis, panem Angelorum manducauit homo.* Sic verò dicebatur, quia conficiebatur miniſterio Angelorum, & populo de cœlo mittebatur; atque huc alludēs Chriſtus Dominus agens de Sacramento Euchariſtiæ dixit Ioan. 6. *Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi:* miniſterio autem Angelorum, id eſt, ſacerdotum conficitur, nec iam ipſi Angeli effectores, ſed adoratores ſunt, quemadmodum docet Sanctus Nilus monachus, D. Chryſoſtomi diſcipulus, qui ſcribens ad Anaſtaſium Epiſcopum de ipſo D. Chryſoſtomo, ſic ait: *Sæpe vidit in Eccleſia Angelos, ſed maximè tempore ſacrificij Miſſæ: Itaque admiratione, & lætitia plenus amicis multum ſpiritualibus ſeorſum narrabat, quemadmodum cum ſacerdos oblationem ſanctam facere inciperet, plurimi Angeli è cœlo delapſi ſplendidiſſimis ſtolis induti, nudo pede, aſpectu intento, vultu demiſſo circunſtantes altare magna reuerentia, & quiete, ac ſilentio, vſque ad myſterij conſummationem aſſiſtunt. Deinde diſcurrentes huc, atque illuc per totam Eccleſiam Epiſcopos, & Presbyteros, qui corpus, & ſanguinem diſtribuunt, adiuuant, & corroborant.* Tunc addit. *Hæc ſcribo, vt intelligentes quanti tremoris ſit diuina Miſſa, nec ipſi remiſſi timorem Dei negligatis, nec vllos alios loqui: aut tuſſitare tempore oblationis, neque innuere audacter, aut à ſtatu grauitatis dimoueri, nec huc, atque illuc circunſpicere, aut ignauè, & diſpersè vagari permittatis.* Hactenùs Nilus. De quo teſtimonio legendus eſt Turrianus, poſteriori ſuo tractatu de Euchariſtia cap. 2. quo etiam pertinet illud Pauli 1. ad Corint. 11. Cum præcipit mulieribus orare in Eccleſia operto capite propter Angelos. Aliam quoque rationem, cur panis viuificus dicatur panis Angelorum, tradit Dionyſius Areopagita libro de cœleſti hierarchia cap. 1. *Quia*, inquit, *participatio Chriſti quæ nobis συμβολικῶς*, id eſt in Sacramento Euchariſtiæ *traditur*, *Angelis datur ὑπερκοσμίως*, id eſt, ſuper naturam huius mundi, videlicet ſine Symbolis.

2.
Manhu, id eſt, quid eſt hoc de Euchariſtia.
Cyrill. Alex.
Iudæi increduli circa myſterium Euchariſtiæ.
Pſal. 77. 24.
Ioan. 6. 15.
Panis Angelorum.
S. Nil.
D. Chryſoſt.
Angeli aſſiſtunt ſacrificio Miſſæ.
Turrian.
1. Cor. 11.
Dionyſ. Areopagita.

Tertiò. Manna de nocte inuiſibiliter deſcendebat de cœlo Numerorum 11. vbi per noctem fidei ſtatus intelligitur, quæ cum id quod credit non videat, certò tamen credit Chriſtum inuiſibiliter ſeſe in Sacramento præſentem exhibere. Quartò. Deſcendebat tantùm circa caſtra Hebræorum, Exod. 16. & Numerorum 11. quia videlicet huius Sacramenti conſeruatio ſolùm in Eccleſia reperitur: hoc eſt, ſolùm fit à legitimis ſacerdotibus, ac rite conſecratis. Quintò.

3.
Manna de nocte ſtatus fidei.
Exod. 16.
Numer. 11.
Defecit manna in terra promiſſionis.

X 3 Datum

Datum fuit Hebræis dum per deſertum iter facerent, defecitque vbi primum ingreſſi ſunt in terram promiſſionis. Sic enim Sacramentum Euchariſtiæ ſolum in deſerto huius vitæ communicatur fidelibus, vbi enim in terram promiſſionis, hoc eſt in cæleſtem patriam ingrediuntur, manifeſto iam Chriſti conſpectu perfruuntur, id quod etiam eo expreſſum fuit, quod manna in Sabbato non deſcendebat: Etenim in Sabbato illo ſempiternæ quietis (id enim Sabbatum Hebraicè ſignificat) iam non ſub ſpeciebus ſacramentalibus, ſed facie ad faciem Chriſtum intuebimur. Sextò. Mirum eſt, quod manna illud ſoli expoſitum liqueſiebat, & tamen ignem ſuſtinere poterat, coquebatur enim, atque

Exod. 16. 22. Num. 11. adeò durum, ac ſolidum reddebatur. Vtrumque habes Exodi 16. & Numerorum 11. Ita manna Euchariſticum amoris ignem, rationeſque ab eo, ac fide profectas optimè ſuſtinet. At curioſitatis humanæ importunitatem, quæ ad ſolem, hoc eſt, euidentiam rationis, naturaleque tantum lumen, profundiſſimum, & abdiriſſimum myſterium exigit, ferre non poteſt.

7. Sapient. 16. 20. Septimò. Manna illud ſapiebat id, quod quiſque cuperet. Quemadmodum dicitur Sapientiæ 16. *Angelorum eſca nutriuiſti populum tuum, omne delectamentum in ſe habente, & omnis ſaporis ſuauitatem, ſubſtantiam enim tuam, & dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebas, & deſeruiens vniuſcuiuſque voluntati, ad quod quiſque volebat, conuertebatur*: quod quanquam abſolutè accipiunt Hebræi, vt auctor

D. Hieron. Pſal. 147. 14. eſt D. Hieronym. in illa verba Pſalm. 147. *Et adipe frumenti ſatiat te.* Probabilius tamen eſt, id miraculum iuſtis duntaxat contigiſſe: cæteris verò retinuiſſe manna ſuum illum inſitum ſaporem, qui erat ſicut panis oleati, quemadmodum dicitur Numerorum 11. illis verbis. *Circumibat populus, & colligens illud frangebat mola, ſiue trahebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas ſaporis quaſi panis oleati.* Additur verò Exod. 16. *Guſtuſque eius, quaſi ſimilæ cum melle.* Quod autem ſaporum illa mutatio ſolis iuſtis contingeret, loco Sapientiæ paulò ante citato, expreſſum videtur, cum dicitur. *Dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebas, deſeruiens vniuſcuiuſque voluntati, &c.* Ex his enim verbis id ipſum probat Abulenſis quæſt. 5. in cap. 9. Exodi, & quæſtione 13. in decimum ſextum caput Exodi, & quæſt. 16. ſuper caput vndecimum Numer. Et Lyranus in 16. caput Sapientiæ, quo loco in huius rei confirmationem affert illud, quod plerique Hebræorum dicebant Numer. 21. *Anima noſtra iam nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo*: Quibus verbis fatebantur improbi ſibi manna, non quicquid volebant, ſapuiſſe. Eandem ſententiam tuetur Finus Adrianus libro octauo, flagelli contra Iudæos cap. 17. Cæſarius Arelatenſis Epiſcopus homilia 5. de Paſcha, & refertur tomo ſeptimo Bibliothecæ ſanctorum Patrum. Denique idem affirmat D. Gregor. lib. 6. Moralium cap. 9. *Manna*, inquit, *omne delectamentum, atque omnis ſaporis ſuauitatem in ſe habuit, quod videlicet in ore ſpiritualium iuxta voluntatem edentium ſaporem dedit?* Id quod quamuis Gregor. ad verbum Dei referat, aptiùs tamen quadrat in Sacramentum Euchariſtiæ, cuius multiplicem dulcedinem, non niſi iuſti ſentiunt, quod eleganter Cæſarius loco citato his verbis expoſuit. *Illud legis manna cælitus lapſum per multimodas ſuauitates naturæ meritum, & generis ſui excedebat intuitum, & cum creaturam ſuam diſpenſatio largitoris multiplici diuerſitate condiret, prabebat guſtus, quod ignorabat aſpectus, iuxta precipientis deſiderium, eſca illius nouitas, & dignitas naſcebatur. Quod igitur illic auditas faciebat, hic fides faciat, quod ſi in corpore cibus ſapiat, in pectore Deus credulitati proficiat.* Legendus eſt Paſchaſius Abbas libro de corpore, & ſanguine Domini cap. 10.

Margin notes: Omnium ſaporum ſuauitas ex manna, ſolis iuſtis. Numer. 11. 8. Exod. 16. 31. — Abulenſ. — Lyran. — Num. 21. 6. — Finus Adr. — Cæſar. Arelat. — D. Gregor. — Suauitas Euchariſtiæ. — Cæſarius. — Paſchaſ.

Octauò. Mirum etiam eſt quod dicitur, Exod. 16. *Collegerunt alius magis, alius minus, & menſi ſunt ad menſuram Gomor: nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus parauerat, reperit minus: ſed ſinguli iuxta id quod edere poterant, congregauerunt.* Quod miraculum Abulenſis, quæſtione ſeptima in decimum ſextum caput Exodi ſic intelligit: vt quamuis re ipſa alij plus de manna quam alij colligerent, prout quiſque magis vel minus indigebat: tamen cùm veniebatur ad menſuram, quæ publicè erat propoſita, omnes reperirent vnum tantùm Gomor, quæ erat quantitas pro ſingulis definita, illis enim, qui plus collegerant, condenſabatur manna diuinitus: iis verò, qui minus, rareſiebat. Fiebat etiam diuinitus, vt id quod quiſque colligebat, ipſi ſufficeret. Quod ad myſterium Euchariſtiæ refert Rupertus libro 3. in Exodum capit. 17. *Hoc*, inquit, *pro virtute cibi, & ſpiritualis potus*, id eſt, *corporis, & ſanguinis Chriſti ſciendum, & firmiter tenendum eſt, quòd non pro quantitate portionis, quam quiſque ore percipit ſecundum viſibilem ſpeciem panis, & vini, alius plus, alius minus conſequitur de gratia viuificantis ſpiritus: ſicut enim Adam, cuius nos iniquitatem portamus, non pro quantitate morſus ſui, ſiue pomi, quod momordit, ſententiam, & damnationem iuſtam accepit, tantùmque illi valuit pomum vnum momordiſſe, quantum ſi quicquid pomorum in arbore illa fuit, deuoraſſet: ſic è contrario, vnuſquiſque noſtrum, non pro quantitate portiunculæ viuifici panis, quæ illis franguntur, quam ore ſumit, aut dentibus terit, gratiam, & vitam accipit.* In eundem ſenſum hanc etiam figuram tractat Cæſar. Arelat. Epiſcopus loco citato. Quia *benedictio*, inquit, *huius ſacramenti ſcit diſtribui, neſcit diſtributione conſumi.* Idémque docet Guitmundus Archiepiſcopus Auerſanus, libro 1. de corporis, & ſanguinis Chriſti veritate in Euchariſtia. Denique hoc ipſum miraculum in ſemine coriandri, cui manna ſimili dicitur Exodi 16. poteſt etiam eleganter obſeruari. Etenim Philo Iudæus libro 2. allegoriarum ſacræ legis docet ex rei ruſticæ peritis, coriandri ſemen, etiamſi minutiſſimè concidatur, ſingulas tamen portiunculas, & micas germinare, non ſecus quam coriandrum integrum: quod Philo quidem verbo Dei accommodat, quod vel minima ſui particula prodeſt audientibus, fructúmque virtutis producit: ſed bene quadrat in Euchariſtiæ myſterium, quo tantundem virtutis continent ſingulæ particulæ diuiſæ hoſtiæ, quantum hoſtia integra.

Exod. 16. 27.
Abulenſ.
Eadem menſura omnibus.
Rupertus.
Alius plus, alius minus conſequitur gratiæ.
Cæſarius Arel.
Guitmund.
Exod. 16.
Philo Iud.

Nonò. Simul cum manna deſcendebat ros, quemadmodum dicitur Exodi 16. *Mane quoque ros iacuit per circuitum caſtrorum, cúmque operuiſſet ſuperficiem terræ, apparuit in ſolitudine minutum, quaſi pilo tuſum in ſimilitudinem pruinæ ſuper terram.* Et Numerorum 11. *Cúmque deſcenderet nocte ſuper caſtra, ros deſcendebat pariter, & Manna.* Rabbi Salomon locum Exodi citatum ſic intelligit, vt primò caderet pruina ſuper terram, deinde manna deſuper; tum ros aliquantulum concretus, ita vt manna eſſet intermedium, ac repoſitum inter duo veluti ſtamina pruinæ, & roris, quò purum, & immune à ſordibus colligeretur à populo: nam quod prius deſcenderet pruina, & ſuper eam manna, colligit Rabbi Salomon ex illis verbis, Numerorum 11. *Cúmque deſcenderet ros ſuper caſtra, deſcendebat pariter, & Manna*: pro quo eſt Hebraicè, Deſcendebat ſuper eum manna. Quod autem rurſus ſuper manna ros deſcenderet, oſtendit ex illis verbis Exod. 16. Quæ Hebraicè ſic habent, *Mane quoque fuit operimentum roris.* Quæ ille interpretatur de rore paulum concreto, qui eſſet ipſius manna operimentum, & quo, oriente ſole, liquefacto maneret manna diſcoopertum: hoc enim ſenſu accipit verba conſequentia. *Et ecce in ſolitudine minutum diſcoopertum*, id eſt manna, quod erat minutum inſtar granorum coriandri, apparebat,

5.
Exod. 16.
Num. 11. 9.
Rabbi Sal.
Ros deſcendebat ante manna.
Exod. 16.

Rabbi Sal. parebat liquefacto rore diſcoopertum. Hanc Rabbi Salomonis ſententiam re-
Lyran. fert,& ſequitur Lyranus in 16. cap. Exodi eam etiam commemorat,& ex parte
Abulenſis. approbat Abulenſis in commentariis eius loci, & quæſtione decima octaua ſu-
Num. 11. 9. per vndecimum caput Numerorum. Priore autem loco cum ponit ordinem in
Puritas ante deſcenſu manna, vt prius Deus mitteret ventum, qui ſuperficiem terræ, purga-
Euchariſt. ret; deinde deſcenderet pruina, tum verò manna: idque ait colligi ex illis ver-
bis Numerorum 11. *Cum deſcenderet ros, deſcendebat pariter & Manna.* In eo au-
tem diſſentit à Rabbi Salomone, Lyrano, & aliis Hebræis, quod non admittat
illud roris operimētum,quod ipſi addunt ſuper manna. Vides igitur ante quam
manna deſcenderet,mitti ſolitam pruinam,vt manna purum reciperetur,in quo
expreſſa eſt ea puritas, quam noſtrum manna viuificum in accedentibus requi-
rit,præcipuè verò caſtitas,quæ per pruinam candidiſſimam optimè intelligitur.
Deinde cum deſcenderet manna deſcendebat pariter & ros: quia deſcendente
manna Euchariſtico,& communicato fidelibus,deſcendit ſimul ros diuinæ gra-
tiæ,quæ longe copioſius in hoc ſacramento, quam in cæteris tribuitur.

6. Decimò. Dicitur Exodi 6. Saporem manna fuiſſe *quaſi ſimila cum melle,* quod
Exod 16. 32. egregiè conſentit cum pane Euchariſtico,de quo Ambroſius lib. 5. de ſacramen-
D. Ambroſ. tis cap. 3.& Paſchaſius Abbas libro de corpore & ſanguine Domini cap. 10. in-
Paſchaſ. telligunt illud Canticorum 5. *Veni in hortum meum ſoror mea ſponſa, miſcui mir-*
Cant. 5. 5. *rham meam cum aromatibus meis, comedi fauum cum melle meo, & bibi vinum meum*
cum lacte meo: comedite amici, & bibite, & inebriamini chariſſimi. Quo loco aduer-
tendum eſt Septuaginta tranſtuliſſe, *comedi panem meum cum melle meo:* quo fit vt
Dulcedo ſa- rectè hunc locum ad Chriſtum plerique referant hoc ſenſu,vſque adeò, inquit
cræ ſynaxis. Chriſtus, mihi iucundum fuit pro hominibus mortem oppetere, vt ſacramen-
tum inſtituerim, in quo hanc mortis, & paſſionis meæ recordationem fideles
aſſidua commemoratione replicarent præcipiendo nimirum illis,vt de hoc pa-
ne comederent,ac de vino biberent, & ſpirituali dulcedine, quæ melli compa-
ratur,perfunderentur. Vndecimò,manna ſingulis diebus colligebatur, præter-
quam in Sabbato. Quod expendens Theodoretus in quæſtionibus ſuper Exo-
dum: eam reddit rationem, quæſt. 31. voluiſſe Deum docere illum populum
quandam vitæ rationem à curis liberam; vnde quia aliqui diffidentes in poſte-
rum diem ſeruauerunt;eam ob cauſam manna computruit,& vermibus ſcatens
repertum eſt. Quod enim id non manna vitio accideret, fidem facit Sabbatum,
Frequenter in quo integrum ſeruabatur: cur verò Sabbato non plueret,aliam affert Theo-
accedendum doretus rationem quæſt. 32. Quia videlicet cum Deus Hebræis lege præcepiſ-
ad ſacram ſet quieſcere die Sabbati; voluit quoque ipſe ſuo exemplo eos ad præceptum
menſam. ſeruandum incitare. Verùm vt ad myſteria veniamus: manna ſingulis diebus
colligebatur præterquam in Sabbato, in typum panis Euchariſtici, qui ſæpe
7. dum hanc vitam agimus ſumendus eſt: Nam cum Sabbatum illud ſempiter-
Panis quo- num aduenerit, iam non ſub velamine ſpecierum, ſed facie ad faciem Chriſto
ti[illegible]anus ſu- communicabimus.
perſubſtan-
tialis. Atque hanc ob cauſam,panis iſte quotidianus appellatur in oratione Domi-
Matth 6. nica,Lucæ 11. Sic enim ibi vertit Latinus interpres,cum Matth. 6. tranſtuliſſet
Tertull. *superſubſtantialem.* De Euchariſtia enim panem quotidianum interpretantur Ter-
D. Cyprian. tullianus libro de oratione Dominica, D. Cyprianus in expoſitione orationis
D. Hieron. Dominicæ, & libro 4. epiſtolarum, epiſtol. 6. D. Hieronymus contra Pelagia-
D. Auguſt. nos, D. Auguſtinus libro 2. de ſermone Domini in monte cap. 12. Chroma-
Chromat. tius in Matthæum cap. 6. Petrus Chryſologus ſerm. 68. Rabbanus lib. 1. de in-
Chryſol. ſtitutione ſacerdotum cap. 3. & D. Ambroſius libro 5. de Sacramentis cap. 4.
Rabban.
D. Ambr.

vbi inter alia, *Si quotidianus*, inquit, *eſt panis, cur poſt annum illum ſumis: ſic viue, vt quotidie merearis accipere.* Sed aduertendum eſt pro *quotidianum* haberi Græcè ἐπιούσιον, quam dictionem primò quidam interpretantur ſuperſubſtantialem, vt dicatur, iſte panis ſuperſubſtantialis, id eſt, omnes creaturas longè ſuperans: quæ expoſitio eſt Ioannis Caſſiani collatione 9. capite 21. ἐπιούσιον, inquit, *dicitur, quia ſuper omnes ſubſtantias eſt, omnéſque creaturas magnificentia, & ſanctitatis eius ſublimitas excedit.* Eandémque tradit D. Ambroſius libro 5. de Sacramentis capite 20. Secundò, Alij ἐπιούσιον, ſubſtantialem interpretantur, id eſt, ad ſubſtantiam hominis pertinentem, vt nimirum deducatur à Græco nomine οὐσία, quod ſubſtantiam ſignificat. Quam expoſitionem probabiliorem arbitratur Epiſcopus Gandauenſis capite 41. ſuæ concordiæ Euangelicæ: quo etiam modo videtur intellexiſſe D. Baſilius in quæſtionibus compendio explicatis, quæſt. 252. & Theophilactus in ſextum caput Matthæi. Eámque etiam affert Diuus Ambroſius loco paulò ante citato. ἐπιούσιον, inquit, *dicitur quia animæ noſtræ ſubſtantiam fulcit.* Tertiò, D. Hieronymus in Matthæum præcipuum, ſeu eximium interpretatur: *In Græco*, inquit, *habetur* ἐπιούσιον, *quod verbum Septuaginta interpretes* περιούσιον *frequentiſſimè tranſferunt, conſiderauimus ergo in Hebræo, & vbicunque Septuaginta interpretes* Periuſion, *expreſſerunt nos inuenimus*, Segullah, *quod Symmachus* ἐξαίρετον, *id eſt, præcipuum, ſeu eximium tranſtulit, licet quodam in loco peculiarem interpretatus ſit.* Hæc ille. Et quidem περιούσιον, ſumi pro acceptabili, & peculiari, perſpicuum eſt ex Paulo ad Tit. 2. *Et mundaret ſibi populum acceptabilem:* Græcè περιούσιον, id quod videtur deſumpſiſſe Paulus ex Deut. 7. *Te elegit Dominus Deus tuus, vt ſis ei populus peculiaris*, vbi Septuaginta tranſtulerunt περιούσιον, ſignificat etiam poſſeſſionem, Pſalm. 134. *Elegit Dominus in poſſeſſionem ſibi:* Septuaginta, & Theodotio tranſtulerunt περιουσιασμόν. Aquila, & quinta editio περιούσιον: certúmque eſt illud quod ait Hieronymus, Symmachum pro eo quod in Hebræo eſt סְגֻלָּה & apud Septuaginta περιούσιον, reddidiſſe ἐξαίρετον, hoc eſt, eximium & egregium. Quæ tranſlationum varietas ortum habet ex varia ſignificatione præpoſitionis περὶ, quæ interdum ſignificat circum, interdum eminentiam, vndè qui tranſtulerunt, acceptabilem, peculiarem, poſſeſſionem ſumunt οὐσίαν, pro facultatibus, & ſubſtantia, & περὶ, pro circum, vt περιούσιον idem ſit, atque quod eſt in noſtris facultatibus, & poſſeſſionibus & circum noſtra bona, quaſi peculiare, & proprium: qui vero transferũt eximium, & egregium ſumunt οὐσίαν, pro ſubſtantia, & περὶ pro eminentia, vt περιούσιον idem ſit, atque id, quod reliquis omnibus ſubſtantiis excellit, id quod veriſſimum eſt de pane Eucharistico. Quartò D. Ambroſius lib. 5. de Sacramentis cap. 4. docet latinum interpretem tranſtuliſſe quotidianum, ex eo quod Græci aduenientem diem appellent, ἐπιοῦσαν, ſeu ἐπιοῦσαν ἡμέραν. iuxta quam nominis interpretationem, quæ optimè exponit vulgati interpretis Lucæ 11. verſionem, dicendum eſt, nomen Epiuſion, non deduci à nomine Vſia, nec à verbo εἰμὶ, id eſt, ſum, ſed à verbo εἶμι, quod ſignificat ire, vnde ἐπιὼν, id eſt, aduenio, vt panis epiuſios, idem ſit quod panis quotidianus, quaſi quotidie adueniens: in quem ſenſum D. Hieronymus loco citato teſtatur in Euangelio, quod dicitur ſecundum Hebræos, ſe pro pane ſubſtantiali reperiſſe mahar, id eſt, craſtinum: & eandem ob cauſam Seuerus Alexandrinus Patriarcha libro de ritibus baptiſmi, & Synaxeos apud Syros receptis (vt teſtatur ibidem Diuus Hieronymus,) panem indigentiæ nuncupauit, quæ omnes interpretationes, & literæ, & myſterio conſentaneæ ſunt, ſed vltima ad ſimilitudinem manna, quam proſequimur, maximè pertinet.

Ioan. Caſſian. — D. Ambroſ. — Epiſcop. Gandau — D. Baſil. — Theophyl. — D. Ambr. — D. Hieron. — Symmach. — Ad Tit. 2. 14. — Deut. 7. 6. — Pſal. 134. 4. — D. Ambroſ. — D. Hieron. — Seuer. Alex.

8\. Quòd verò Meſſias deberet eſſe manna, quo fideles alerentur, vel ipſi Rabbini Hebræorum qui Chriſtum præceſſerunt, confitentur: nam in primis Rabbi

Meſſias mãna quo alun tur fideles.

Cathana in commentarijs ſuper Geneſin, in illa verba capitis 49. quæ ille ſic legit: *Ligans ad vitem ciuitatem ſuam, lauabit in vino veſtem ſuam, & in ſanguine vuæ pallium ſuum. Hæc*, inquit, *verba, Ligans ad vitem Ciuitatem, oſtendunt ſacrificium futurum ex vino, in quo vino tranſmutabitur in ſubſtantiam ſanguinis Meſſiæ: quod autem ſequitur, Rubicundiores ſunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores: illud ſignificat, quod in ſacrificio, quod etiam ex pane conficietur, non obſtante quod album ſit velut lac, conuertetur ſubſtantia in ſubſtantiam corporis Meſſiæ, eritque in ipſo ſacrificio ſubſtantia ſanguinis Meſſiæ rubra vt vinum.*

Rab. Moyſ. Pſal. 33. 9. Pſalm. 32.

Secundò Rabbi Moyſes in Pſalmum 135. ſuper illa verba. *Qui dat eſcam, ſeu panem, omni carni: quoniam in æternum miſericordia eius*, hoc eſt, inquit, *quod dicitur* Pſalm. 33. *Guſtate, & videte quoniam bonus eſt Deus, quia nimirum panis quem dat omnibus, ipſe eſt Rex Meſſias, & caro eius*, & hoc quod dicitur, *Guſtate, & videte quoniam bonus eſt Deus. & erit hoc mirabile magnum.* Tertiò Pſalm. 32. vbi nos legimus, *Erit firmamentum in terra in ſummis montium*, habet veritas Hebræa, *erit placenta frumenti, vel fructus frumenti in terra in capite montium.*

Rabbi Salo. Meſſias, placenta, & cibus ſuauiſſimus. Rabbi Berach. Exod. 16. Rabbi Ionathas. Galat.

In quem locum Rabbi Salomon: *Magiſtri*, inquit, *bonæ memoriæ expoſuerunt hoc eſſe genus placentarum in diebus Meſſiæ?* Quod autem Meſſias ipſe futurus eſſet hæc placenta frumenti, expoſuit Rabbi Berachias nomine Rabbi Iſaac his verbis. *Sicut Redemptor primus, id eſt, Moyſes, fecit deſcendere manna*, Exodi 16. *ita redemptor vltimus, id eſt, Meſſias, erit placenta frumenti in terra.* Imò Rabbi Ionathas in ſua paraphraſi Chaldaica ſic locum eundem tranſtulit, *Erit ſacrificium panis in terra in capite montium Eccleſiæ:* Quamuis enim nos modo in Chaldaica paraphraſi ita legamus, *Erit ſubſtantificus panis in terra in capite montium.* Teſtatur tamen Galatinus libro 10. Arcanorum capite 4. eum paraphraſten non eſſe Ionatham Ben, ſeu filium Vſielis, ſed Rabbi Akilam, ſeu Rabbi Ioſeph: ipſum enim Rabbi Ionatham locum plane tranſtuliſſe ſicuti diximus, nec eius interpretationem in pſalterium, quamuis rariſſima ſit, negandam eſſe, cum paſſim citetur ab Hebræis, & Beſempher Kibucim, id eſt, in libro Collectionum crebrò illius fiat mentio: in quo libro eiuſmodi Chaldæa

Adr. Fin. Rab. Moyſ. Oſeæ 11. 4. Malac. 1. 2. Pſal 72. Rab Moyſ. Oſeas.

tranſlatio Rabbi Ionathæ commemoratur: de hoc teſtimonio legendus eſt Adrian. Fin. libro 8. Flagelli contra Iudæos in tertia Iudæorum oppoſitione capite 4. Quartò. In expoſitione libri Geneſis, quæ eſt Rabbi Moyſis Hadarſam, ſuper illud capitis 39. *Ioſeph ductus eſt in Ægyptum*, inter alia ſic habetur: *Hoc eſt, quod ſcriptum eſt Oſeæ* 11. *In funiculis Adam traham eos in vinculo charitatis, & ero eis ſicut eleuatores iugi ſuper maxillas eorum, & inclinabo ad eum cibum, vel comeſtionem. Hi ſunt Iſraël, quos Dominus trahit in vinculis dilectionis, ſicut dictum eſt Malachiæ* 1. *Dilexi vos, dicit Dominus, & ero eis ſicut eleuatores iugi, quia exaltauit tribulationes eorum ſuper eos, & inclinabo ad eum cibum, bonum videlicet ac ſuauem, de quo dictum eſt,* Pſal. 72. *Et erit placenta frumenti in terra*; Hactenùs traditio. Cum igitur oſtenſum ſit ex Rabbi Ionathæ paraphraſi Meſſiam futurum fuiſſe hanc placentam frumenti, & ſacrificium panis in capite montium Eccleſiæ, id eſt, ſacerdotum, planè efficitur Meſſiam ipſum futurum fuiſſe hunc cibum ſuauiſſimum, de quo iuxta traditionem Rabbi Moyſis, Oſeas vaticinatur, vt meritò per ſuauiſſimum manna explicari debuerit.

Chriſtum

Chriſtum rectè calculum candidum appellari.

SECTIO V.

1. ILla etiam calculi candidi expoſitio magis excellit, quæ calculum candidum ad Chriſtum refert. Ea verò vt reddatur illuſtrior, ſciendum eſt, Chriſtum Dominum lapidem̃ creberrimè appellari in ſacris literis, velut Eſaiæ 8. *Et erit vobis in ſanctificationem, in lapidem autem offenſionis, & petram ſcandali duabus domibus Iſraël, & in laqueum, & in ruinam habitantibus Hieruſalem*: quem locum de Chriſto ad literam eſſe intelligendum perſpicuum eſt ex 1. Petri 2. & ex Pauli ad Rom. 9. Deinde Pſalm. 117. *Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli*: quod Chriſtus ipſe de ſe interpretatus eſt, Matthæi 21. & affert Petrus loco citato. Prætereà Zachariæ 3. *Super lapidem vnum ſeptem oculi ſunt, Ecce ego cælabo ſculpturam eius, ait Dominus exercituum, & auferam iniquitatem terræ illius in die vna.* Quem locum de Chriſto intelligit D. Hieronymus in commentariis ſuper Zachariam: Et illud, *Cælabo ſculpturam eius*, ad Chriſti vulnera docet pertinere hoc ſenſu. Iſtum lapidem clauis crucis, & lancea militis faciem vulnerari, vbi obiter aduerte: Chriſti vulnera pulcherrimis comparari cælaturis, quæ eum, & pulcherrimum, & pretioſiſſimum demonſtrant.

Eſaiæ 8. 18. Chriſtus lapis offenſionis. 1. Petr. 2. Ad Rom. 9. Pſal. 117. 22. Matth. 21. Zachar. 3. 9. D. Hieron. Vulnera Chriſti cælaturæ.

2. Nec verò lapis duntaxat communi nomine dicitur, ſed lapis pretioſus: veluti Amos 7. vbi Adamas appellatur, nam vbi nos legimus, *Ecce Dominus ſtabat ſuper murum litum, & in manu eius trulla cæmentarij*, Septuaginta tranſtulerunt, *Ecce vir ſtabat ſuper murum adamantinum, & in manu eius adamas*: in quem locum D. Hieronymus multa diſſerit, de adamantis natura, & inter alia docet duriſſimum eſſe, & indomabilem, paruum, & indecorum, atque in electri ſimilitudinem venena deprehendere, & maleficis reſiſtere artibus: tunc addit, *Talis eſt Dominus, & ſaluator, qui ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, ad Philippenſes ſecundo. De quo Eſaias ſcribit capite quinquageſimo tertio: Non eſt ſpecies ei, neque decor. Hic ſtat ſuper murum adamantinum, id eſt, ſuper ſanctos, & Apoſtolos ſuos, quibus donauit, vt & ipſi adamantes vocaremur, à nullo ſuperati dicerent: Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio, anguſtia, &c.* ad Rom. 8. *Et iterum; Certus ſum quod neque mors, neque vita, neque Angeli, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto.* Aduertit etiam D. Hieronymus, adamantem licet indomitum, tamen hirci ſanguine poſſe frangi, in quo docet difficultatem exprimi conſeruandæ caſtitatis, quia nimirum præſtantiſſimi quique ſancti, etſi fortiſſimi ſint, & adamantini, ſæpe tamen mortiferæ libidinis calore diſſoluantur: *Hæc enim*, inquit, *ſanguis hircorum, & ipſius hirci dicitur eſſe natura, vt ſit ad libidinem calidiſſimus, & quod ignis edomare nequeat ſolus illius diſſoluat cruor.* Quia verò Chriſtus adamas erat indomabilis, proptereà dicitur ab Hieremia cap. 50. Malleum vniuerſæ terræ non ſolum confregiſſe, ſed etiam penitus contriuiſſe, id quod admirabundus dixit Propheta: *Quomodo*, inquit, *confractus, & contritus eſt malleus vniuerſæ terræ!* quem locum expendens Origenes homil. 3. ſuper Hierem. *In productione*, inquit, *Saluatoris malleus Zabulon, id eſt, Diabolus, malleator Iudæ fuit, ſed Chriſtus confregit malleum in deſerto, cum tentatus Dæmonem proſtrauit, contriuit autem penitus in paſſione. Similitérque confringitur à nobis cum venimus ad Eccleſiam per fidem, conteritur autem cum per opera proficimus, iuxta illud Apoſt.* ad Rom. 16. *Deus autem conterat Satan ſub pedibus veſtris.* Hæc Orig. Mitto alia pretioſorum lapidum nomina, quæ Chriſto in ſa-

Amos 7. D. Hieron. Chriſtus Adamas. Ad Philip. 2. Eſaias 53. Apoſtoli, Adamantes. Roman. 8. 35. 38. D. Hieron. Caſtitas difficilis. Hierem. 50 23. Origen. Rom. 16. Dæmon, victus à Chriſto.

ctis literis tribuuntur vt ad calculi appellationem veniamus.

3. Notandum eſt igitur, vbi nos legimus *calculum*, habere Græcè ψῆφον, & quidem D. Hieronymus in Epiſtola ad Damaſum, quæ incipit *Septuaginta*, calculum hoc loco, carbunculum gemmam pretioſam interpretatur: tractans enim locum illum Eſaiæ 6. qui ſecundùm Septuaginta ſic habet. *Et miſſus eſt ad me vnus de Seraphim, & in manu habebat carbonem, quem forcipe tulerat de altari*, ſeu vt Symmachus, Aquila, & Theodotius tranſtulerunt. *Et in manu eius calculus*. Hæc habet Hieronymus. *In Hebræo pro carbone calculus legitur, quo mihi videtur ſermo diuinus ſignificari, ſicut enim calculus genus eſt lapidis duriſſimi, rotundi, & omni puritate leuiſſimi: ita ſermo Dei, qui neque hæreticorum, neque omnium aduerſariorum poteſt contradictionibus cedere, calculus dicitur, quem etiam in Apocal. Dominus pollicetur vincentibus, videntur autem mihi, & ſeptuaginta in eo quod ἄνθρακα tranſtulerunt, idem ſenſiſſe, quod cæteri: ἄνθραξ enim, quem nos carbunculum interpretamur, genus eſt lapidis fulgidi, atque nitentis, quem etiam in duodecim lapidibus inuenimus*. Vbi vides Hieronymum calculum hunc, de quo agimus interpretari carbunculum iuxta quam expoſitionem, meritò Chriſtus carbunculo comparatur propter amorem ardentiſſimum quo erga homines carbunculi inſtar exarſit. Verum quia hoc loco non ἄνθραξ, id eſt, Carbunculus, ſed ψῆφος, id eſt, calculus legitur, rectiùs politum, ac nitentem lapidem oportet intelligere, ſimilem videlicet iis, quos Dauid de torrente limpidiſſimos tuliſſe dicitur, quare alia nobis huius appellationis ratio afferenda eſt.

D. Hieron. — Eſai. 6 — Carbo de altari carbunculus. — Symmach. Aquila. Theodor. — Calculus, ſermo diuinus. — Chriſtus propter amorem ſimilis carbunculo.

4. Sciendum eſt igitur Græcos olim ſententias, ac ſuffragia calculis colligere conſueuiſſe vnde ſua decreta, ſuffragia pſephiſmata appellabant, vt patet ex M. Tullio in orat. pro L. Flacc. qua videlicet, ψήφοις, id eſt, calculis ſuffragia ferebant, candidis quidem abſolutionem, nigris verò damnationem ſignificantibus: vnde factum eſt vt calculum pro ſuffragio, ac ſententia vſurparent, vnde etiam mos obtinuit apud Romanos, vt calculis rationes ſubducerent, ex quo ortum habuit illa locutio (ad calculum reuocare) id eſt, exactè aliquid ſupputare, id autem non ſolum calculis latinum nomen, ſed ψῆφος, etiam Græcum, quo hic vtitur Ioannes, ſignificat vt teſtatur Budæus in commentariis linguæ Græcæ. Tertiò, etiam familiare Romanis erat in ſuffragiis honorum referendis, Magiſtratuum nomina calculis inſcribere, & in vrnam conîicere, vt habes apud Liu. lib. 2. dec. 3. Denique fauſti dies candido notabantur lapillo, infauſti atro. Vnde eſt illud Perſij. Satyr. 2.

Budæus.

Hunc Macrine diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos.

Eſt igitur Chriſtus calculus candidus. Primùm, quia quantum eſt ex ſe calculus eſt abſolutionis, & vitæ: quemadmodum docet Paulus ad Rom. 8. *Nihil damnationis eſt iis, qui ſunt in Chriſto*, quam ob cauſam Paulus Chriſtum appellat ſpem noſtram 1. ad Tim. 1. *Paulus Apoſtolus Ieſu Chriſti ſecundum imperium Dei ſaluatoris noſtri, & Chriſti Ieſu, ſpei noſtræ*. id eſt, Chriſti Ieſu qui eſt ſpes noſtra; idem autem eſt eſſe ſpem noſtram, atque eſſe ex ſe calculum candidum, id eſt, calculum abſolutionis, & vitæ. Efficitur autem alter calculus, id eſt, damnationis iis, qui eum culpa ſua, vel recipere, vel ſequi renuunt. Deinde eſt calculus ſupputatorius, quia per Chriſti opera tanquam per calculos Deus rationes ſubducit omnium hominum, vt nimirum eos quos Chriſti imitatores repererit, gloriæ præmiis, quos verò contemptores, gehennæ ſuppliciis ſempiternis afficiat: quo etiam ſenſu accipiendum eſt illud Pauli ad Hebr. 12. *Recogitate eum, qui talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſemetipſum contradictionem*. Vbi pro *recogitate*, habetur

Chriſtus, calculus abſolutionis, & vitæ. — Rom. 8. — 1. ad Tim. 1. — Calculus ſupputationis. — Hebr. 12. 3.

Græcè

Græcè ἀναλογίσασθαι, quod verbum ſignificat ſupputare, ſiue rationes ſubducere, quam ob cauſam ſupputandi peritos appellare ſolet Plato λογιστικούς. Commendat igitur Apoſtolus, vt paſſionem Chriſti, eiuſque merita quaſi calculis diligentiſſime ſupputemus, cum in eis ſalutis noſtræ prætium, quod Deo ſoluimus, ſit conſtitutum. Tertiò, Chriſtus quibus honorum fert ſuffragia, eorum nomina in ſe ipſo veluti in calculo inſcribit, & ita cœlorum creat magiſtratus. Denique dies gratiæ, quibus reconciliati ſumus Deo, meliore lapillo, id eſt, Chriſto ipſo ſignati ſunt, quippe qui eiuſmodi reconciliationem aduentu ſuo perfecerit.

Quod verò attinet ad nomen nouum, quod in hoc calculo inciſum eſt, id plane eſt nomen Ieſu, ſeu Saluatoris, quod optimo iure nouum dicitur, quoniam, vt contendit Galatinus lib. 3. Arcanorum cap. 18. nuſquam vlli prærterquam Chriſto Domino id nomen fuit impoſitum. Etenim Ieſus Naue, Ieſus Syrach, & Ieſus Ioſedech (de quibus poterat eſſe controuerſia) non Ieſuah, id eſt Ieſus, vocati ſunt: ſed Ieoſuah, id eſt, Dominus ſaluabit, in cuius rei confirmationem affert illud Eſaiæ 62. *Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit.* Itaque concludit tres illos non fuiſſe dictos ſaluatores, ſed expectantes Deum, qui ſaluaret. Sed vtrum hæc Galatini obſeruatio vera ſit, ad caput duodecimum expendemus. De nomine etiam Ieſu, eundem locum Eſaiæ interpretantur Gregor. Nazianz. oratione de amore pauperum, Euſeb. Cæſar. lib. 2. demonſtrationis Euangelicæ cap. 49. & Cyril. Alex. lib. 5. de Trinitate: quamuis in commentariis Eſaiæ in aliam deflexerit expoſitionem. Aduertendum eſt autem ad verbum ſic eſſe transferendum ex Hebræo: *Nomen nouum. quod os Domini perforabit*: Solent enim Hebræi excauandi, ſeu perforandi verbum ad eam notationem, ſeu exarationem nominum ſignificandam transferre, quæ in lapide, aut ære incidi ſolent: qua tranſlatione indicatur Chriſtum Dominum illuſtriſſimum Ieſu nomen vulnerum ſuorum perforationibus meruiſſe: ſic enim in hoc calculo candido tantum nomen incidi oportuit: quemadmodum dixit Apoſtolus ad Philippenſes 2. *Propter quod Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen.* Rectè autem ſubiungitur: *Quod nemo ſcit, niſi qui accipit.* Quia nominis Ieſu virtutem, & maieſtatem, nemo perfectè intelligit: niſi qui eius per fidem, & gratiam eſt particeps. De quo qui plura deſiderat, legat Georgium Venetum in ſua Harmonia Cantico 2. tomo 6. cap. 7. & 8.

5. Ieſus nouũ nomen. Galatin. — Eſai. 62. 2. — Greg. Naz. Euſeb. Cæſ. Cyril. Alex. — Nomen Ieſu clauis inciſum. — Philip. 2. 9. — Greg. Venet.

Calculi candidi de Euchariſtia, interpretatio.

SECTIO VI.

IAm ſuperius in expoſitione contextus ex nonnullorum ſententia docuimus, calculum candidum inter alia Euchariſtiam, ſeu corpus Chriſti in Sacramento ſignificare: cuius interpretationis ratio paulò fuſius tradenda eſt. Primum igitur iuxta D. Hieronymum in Epiſtola ad Damaſum, quæ incipit *Septuaginta:* vbi hunc calculum carbunculum interpretatur, rectè ea ſimilitudo in corpus Chriſti prout eſt in Sacramento conuenit: reperiri enim carbunculum candidum teſtatur Plinius lib. 37 cap. 7. Cum igitur carbunculus ex genere ſit gemmarum ardentium ſignificatur ignea vis amoris, quam Chriſtus in hoc Sacramento inſtituendo declarauit, ad quod eam ob cauſam referri poteſt illud Canticorum capite quinto. *Dilectus meus candidus, & rubicundus*: vbi cernis Chri-

1. D. Hieron. — Chriſtus in Euchariſtia, Carbunculus candidus. — Plin. — Cant 5. 10.

ſtum carbunculum candidum, ſimúlque ardentem appellari: quo etiam ſenſu
Eſai 6. poſſumus accipere calculum illum, de quo agitur Eſai. 6. Quem Seraph tulit forcipe de altari, in quo innuitur altare Euchariſticum: eoque os Eſaiæ tetigit, ac mundauit: in quo ſanctitas, quam confert Euchariſtia digne communicantibus, exprimitur. Et quidem hunc Eſaiæ carbonem accenſum, ſeu carbunculum, quemadmodum Septuaginta tranſtulerunt, vt ſuperius diximus, quanquam Cyrill. Alexandr. de incarnatione lib. 8. & lib. 1. in Eſaiam intelligat de
Cyrill. Alex. Chriſto, quem in ore per fidei confeſſionem accipimus, prophetiarum, & cæremoniarum legalium, quæ ipſum adumbrarunt, veritate, & typo, quaſi forcipe; tamen Theodoretus de Euchariſtiæ communione interpretatur.
Theodoret.

2. Secundò, poſſumus per calculum candidum, quem plerique pretioſam gemmam in genere interpretantur margaritam, ſeu vnionem intelligere, quo nomine Chriſtum cenſeri docet Origenes in cap. 13. Matth. ſuper illud, *Simile eſt regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas, inuenta autem vna pretioſa, &c.* Nec immeritò calculum candidum margaritam accipimus, quia vt ait Plin. lib. 9. cap. 35. Vnionum præſtantia in orbe, læuore, pondere, & candore poſita eſt: quod ſi fas eſt diuina humanis illuſtrare, quemadmodum fertur Regina Ægypti Cleopatra vna cœna centies centena millia ſeſtertium, id eſt ducenta quinquaginta millia aureorum abſumpſiſſe magnificentiæ oſtendédæ cauſa, epoto videlicet coram Antonio vnione pretioſiſſimo, qui tanti æſtimabatur, vt commemorat Plinius loco paulò ante citato; ita Chriſtus ſe ipſum infiniti pretij vnionem in cœna Euchariſtica, quæ eius eſt magnificentia regalis, omnibus edendum, ſacerdotibus etiam hauriendum proponit: hoc enim ſignificat cum ait: *Dabo ei calculum candidum.* Accedit quod vnionis appellatio Chriſto in Sacramento iure optimo tribuitur: dictæ enim ſunt margaritæ vniones, vt ibidem ait Plin. quod nullæ duæ reperiantur indiſcretæ ſeu ſimiles, ſic enim hic vnio de quo agimus, nullum alium habet ſimilem: imò ea potiſſimum de cauſa vnionis appellationem in ſacramento ſibi vendicat; tum quod ad vnionem inter fideles conciliandam, hoc ſacramentum inſtituerit, quam vel ipſa ſacramenti ratio ſignificat, nam vt ait D. Auguſt. tractatu 26. in Ioannem; propterea Chriſtus hoc ſacramentum in iis rebus inſtituit, quæ ad vnum aliquid rediguntur, ſiquidem ex multis granis vnus panis efficitur, & ex multis racemis vinum confluit; Tum propter vnionem illam mirificam, quam per ſui communionem in ſacramento nobiſcum efficit: propter quã concorporei eius appellamur ab Apoſtolo ad Epheſ. 3. cum ait, *Gentes eſſe cohæredes, & concorporales, & comparticipes promiſſionis in Chriſto:* quem locum de communione Euchariſtiæ intellexit Cyrill. Alex. lib. 12. in Ioan. cap. 16. & in libris Allegoriarum quos ſcripſit in Pentateuchum, & Glaphyra appellauit in Geneſ. cap. de Adam. *Concorporales*, inquit, *facti ſumus ei per myſticam benedictionem*: hoc eſt per communionem corporis Chriſti in ſacramento, de qua vnione loquens Dionyſ. Areop. libro de Eccleſiaſtica Hierarch. cap. de communione, appellat eam ἕνωσιν καθ' ἄκρον, id eſt vnionem ſummam: & D. Cypr. in ſermone de cœna Domini, vnitatem, quæ progreditur vſque ad ſocietatem germaniſſimam: ex quibus iam cernis quam aptè Chriſtus in ſacramento vnioni comparetur.

Origenes. Matth. 13. Plin. Chriſtus in ſacramento margarita, & vnio pretij infiniti. Plin. D. Auguſt. Euchariſtia vnionem admirabilem efficit. Epheſ. 3. 6. Cyrill. Alex. Glaph. Dionyſius Areop. D. Cypr.

3. Poſtremò, quia iuxta Bedæ expoſitionem, Calculus hic non niſi caſtitatis cultoribus promittitur: ſic enim Beda vult illud, *Vincenti*, ad caſtitatem referendum, ob ea, quæ de Nicolaitarum libidine præceſſerant. Quare non immeritò hunc calculum ſmaragdum pretioſam gemmam interpretari poſſumus, de qua illud refertur admirabile vſu, & experimento compertum, quod ni mi-

Beda. Smaragdus, … caſtitatis.

nimirum vſq; adeò libidini aduerſetur, vt omninò frangatur, ſi quis eam ſecum habeat in patranda re venerea: quemadmodum refert Pierius in ſuis Hieroglyph. lib. 41. cap. de Smaragdo, & experimento ipſo comprobatum eſt, etenim vt refertur in luſitanis Annalibus, in conceptione Ionn. 2. Regis Luſitaniæ, Iſabellæ matri ſmaragdus ſummi pretij, quem annulo incluſum geſtabat, fractus dicitur, quemadmodum Rex Alphonſus hoc nomine quintus ipſius Ioannis Pater confirmauit, in quo vides ad viuum expreſſam eam mentis, & corporis puritatem, quæ ad communicandum requiritur: viriditas etiam ſmaragdi oculis gratiſſima ſpem gloriæ ſignificat, quæ præcipuè hoc ſacramento continetur, cum ſit à Chriſto inſtitutum, non modo in monumentum, & pignus amoris, ſed in gloriæ etiam arrabonem certiſſimum.

COMMENTARIVM QVARTVM EXEGETICVM.

DE ANGELO THYATIRAE.

Quid literæ contineant, déque earum inſcriptione.

Hæc dicit filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes eius ſimiles aurichalco.

SECTIO PRIMA.

QVARTA Epiſtola ſcribitur ad Angelum Thyatiræ, commendationem, vituperationem, comminationem, denique promiſſionem continens iis, qui Iezabelem ſecuti non fuerint. Nonnulli hæretici ex eo Apocalypſis auctoritatem negant, quod Ioannis tempore Thyatiræ Eccleſia nondum fuerit, ad quam tamen ſcribit. Verùm quicquid ſit de Eccleſiæ Thyatirenſis fundatione, illud ſatis eſſe debet, quod eiuſmodi Hæreticis reſpondet Epiphanius libro 2. aduerſus hæreſes. Hæreſi 51. Docet enim Ioannem potuiſſe ſpiritu prophetico ad eam, quæ poſteà ibi futura erat, Eccleſiam ſcribere, eíque denunciare, quomodo decipienda erat à falſis Phrygiaſtarum propheticis. Quod verò attinet ad literarum inſcriptionem, ea eſt huiuſmodi. *Hæc dicit filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes eius ſimiles aurichalco*, cuius inſcriptionis ratio multiplex eſt. 1.

Error Hæreticorum refellitur. Epiphan.

Prima ratio eſt Richardi de ſancto Victore: quia Thyatiræ quidam Chriſtiani fœminatum, & nonnunquam Dæmonum libidini ſeruiebant, alioſque exemplo ſuo ad eadem ſcelera patranda incitabant. Rectè dicitur Chriſtus habere oculos ſicut flammam ignis, vt nimirum nefarij illi homines intelligerent Chriſtum, omnia, quæcumque ab eis gerebantur, intueri. Dicitur etiam habere pedes aurichalco ſimiles, vt moneantur perditis ſuis motibus nuntium remittere, & electos ac probos viros, qui per Chriſti pedes ſignificantur, imitari. Secunda eſt Ruperti, qui docet per pedes ſimiles aurichalco fortitudinem commendari huic Angelo, aurichalcum enim in camino ignis longa decoctione, & diuturna tunſione ad auri ſimilitudinem perducitur: de qua etiam fortitudine loquitur Dominus apud Eſai. capit. 40. *Qui confidunt in Domino mutabunt fortitudinem.* Quem locum 2.

Richard. de S. Vict. Chriſti oculi, tanquam ignis ad impios intuendos.

Rupert. Fortitudo aurichalco.

locum tractans D. Gregorius libro 7. Moralium cap. 8: obſeruat non dictum eſ-
D. Gregor. ſe *ſument*, ſed *mutabunt*, vt palam eſſet duplicem eſſe fortitudinem, vnam impiorum, quæ deponenda eſt, & mutanda: aliam iuſtorum, quæ eſt inchoanda, & aſſumenda. *An non, inquit, etiam reprobi fortes ſunt, qui ad præſentis vitæ concupiſcentiam tot laboribus currunt? Vnde bene per Hieremiam Threnorum 3. Ex humani generis*
Thren. 3. 15. Mundanus abſynthio ebrius. *voce dicitur, inebriauit me abſynthio, etenim ebrius, quod patitur, neſcit; abſynthio ergo ebrius eſt, qui præ amore præſentis ſeculi à ſenſu rationis alienus, dum quicquid pro mundo ſuſtinet, leue putat, laboris amaritudinem, quam tolerat, ignorat.* Commendatur igitur huic Angelo, vt veram conetur habere fortitudinem, & inſtar aurichalci, laboribus quaſi igne, & tunſionibus ad auri perueniat ſplendorem, nec zelum deponat, quo in delinquentes pro ratione officij debet animaduertere. Quod verò
Rupertus. attinet ad flammantes oculos, eodem docet Rupertus ſpectare; vbi enim Chriſtus in paſſionis fornace aurichalcum per gloriam ſui corporis euaſit, in cælum aſcendit, & inde quaſi flammeis oculis in terram aſpiciens, miſit ſeptiformem ſpiritum, quo non ſolum Apoſtolos, ſed etiam Apoſtolorum imitatores inflam-
Ioachim. Vita actiua & contemplatiua. mauit, & fortes, ac bono zelo feruentes effecit. Tertia eſt Ioachimi, qui vult commendari huic Epiſcopo vitam contemplatiuam in oculis, actiuam in pedibus. Etenim oculi tanquam flamma ignis manifeſtè contemplationem exprimunt, quæ non ſolum per cognitionem lucere, ſed per charitatem etiam ardere debet: ſed quoniam quandiu in hac mortali vita agimus neceſſe eſt interdum ad operationem deſcendere, mox ſubiungitur: *& pedes eius ſimiles aurichalco*, oculorum enim libertas in ſtatione eſt, pedum in motione; quia tamen actiua non eo modo, quo contemplatiua perſpicua eſt, & lucida, propterea oculi flammei dicuntur, pedes aurichalco ſimiles, eſt enim aurichalcum minus lucidum quam
Prælati vigilantia, charitas, & ſolicitudo. ignis. Quarta ratio afferri poteſt per oculos ſimiles flammæ ignis commendari Epiſcopis cognitionem eorum, quæ in ſuo Epiſcopatu geruntur, & in gubernando vigilantiam cum charitate coniunctam: per pedes verò ſimiles aurichalco indefeſſam in rectis moribus conſtituendis ſolicitudinem, quæ ſunt duæ partes Prælatorum potiſſimæ, & in Thyatirenſi Epiſcopo id temporis, quo morum diſciplina per luxum, & libidinem diffluebat, perneceſſariæ. Quam etiam ob cauſam myſtica illa Ezechielis animalia, quæ optimi cuiuſque Epiſcopi imagi-
Ezech. 1. nem per typum referebant; quorum fit mentio Ezechielis 1. oculos habebant flammantes, pedes vituli, id eſt, rotundos, cruráque flexibilia in omnem partem, quia nimirum debet Prælatus paratiſſimus eſſe ad exequendum quicquid flammantibus vigilantiæ oculis, vel conſtituendum, vel reſtituendum ſenſerit.

Quid per Iezabelem ſignificetur hoc loco, cum dicitur.

Apoc. 2. 20. *Permittis mulierem Iezabel, quæ ſe dicit prophetam, docere, & ſeducere ſeruos meos, fornicari, & manducare de Idolothytis.*

SECTIO II.

1. LAVDATIONE de more præmiſſa conqueritur Dominus de Thyatiræ Angelo, quod permittat mulierem Iezabelem, quæ ſe prophetam mētiebatur, docere, fideles ſeducere, fornicari, & manducare de idolothytis: comminatúrque ſe miſſurum eam in lectum, eóſque, qui mœchātur cum ea acerrimè puniturum, filióſque eius interfecturum, niſi pœnitentiam egerint. Igitur vt pla-

num

num fiat, quid per Iezabelem, hoc loco accipiendum ſit, illud eſt neceſſariò præmittendum, Iezabelem vxorem fuiſſe Achab regis Iſraël impiiſſimam, & proiectæ audaciæ fœminam, vt eſt perſpicuum ex 3. Regum 19. & 21. & Ioſepho lib. 8. antiquitatum cap. 13. fuit ea filia Iethabaal regis Tyri, ac Sidonis, ex quo factū eſt, vt gentis ſuæ ſuperſtitiones, impietatem retinens, templum Deo Tyri, quem Baal appellabant, extruxerit, Sacerdotes Baal quamplurimos, falſóſq; Prophetas conſtituerit, qui ſuo Deo miniſtrarent, virum ſuum eâdem impietate, ac ſuperſtitione imbuerit, Heliam prophetam ſanctiſſimū, quod ipſius impietatem ferre nō poſſet, falſóſq; Baal Prophetas occidiſſet, perſecuta fuerit, vitam, vineamq́ue Naboth nobili, & probo viro per ſummam crudelitatem, & iniuſtitiam eripuerit, deniq; multa alia indigna, ac nefaria admiſerit. Quorum omnium Deus meritas pœnas tandem depoſcens, eius rei conficiendæ curam commiſit Iehu, qui Achab in regno ſucceſſit, qui eam è feneſtra deturbari præcepit, vbi à canibus dilacerata ſicut prædictum fuerat ab Helia 3. Reg 21. non ſolum ſuæ impietatis memoriam, ſed diuinæ etiam ſeueritatis exemplum poſteris reliquit. Quò fit vt cum Iezabel impiiſſima fuerit, & audaciſſima fœmina, iure optimo ſimilium fœminarum, omniſq́ue turpitudinis, & impietatis ſymbolum eſſe poſſit.

Supplicium improborū, niſi reſipiſcant.
3 Reg. 19. & 20.
Ioſephus.
Iezabel vt impietatis, ſic etiam diuinæ ſeueritatis exemplum, & ſymbolum.
3. Reg 21.

2. Primùm igitur non deſunt, qui hanc fœminam exiſtiment vxorem fuiſſe huius Epiſcopi, Iezabelem nomine appellatam, aut certè ita dictam, quod Iezabelem illam alteram, cuius paulò ante meminimus, ſcelerum improbitate referret: quam opinionem referunt Richardus de ſancto Vict. Lyranus, & Hugo Cardinalis. Secundò Beda, Rupertus, & Primaſius, coniiciunt mulierem aliquam in ea Eccleſia eiuſmodi ſcelerum, & errorum, artificem: ac magiſtram. Tertiò Epiphanius libro 2. aduerſus hæreſes, Hæreſi 51. exiſtimat per Iezabelem intelligendas eſſe quaſquam fœminas, quæ Thyatiræ inſurrexerunt, prophetiæ ſpiritum ſibi arrogantes, Priſcillam nimirum, Maximillam, & Quintillā; quæ tamen etſi poſt Ioannis obitum extiterunt, eas tamen Ioannes prophetico ſpiritu futuras præſenſerit, & fugiendas denunciarit. Quartò Areth. vult ſermonem adhuc eſſe de Nicolaitis, qui propter libidinem, & impietatē Iezabelis nomine exprimantur. Poſtremò D. Auguſtinus, ſeu Ticonius, Beda, Primaſius, Rupertus, Ioachimus, & alij. præter ſuam illam de certa aliqua fœmina coniecturā, affirmant Iezabelis nomine intelligendos eſſe hæreticos effœminatos, & libidini ſeruientes, qui propterea mulieris nomine cenſeantur: eiuſmodi enim nomen merentur libidinoſi homines, & luxui dediti: vnde eſt illud Homericum Iliados 7. O Achæides, non enim Achæi, quod Maro imitatus dixit, O verè Phrygiæ, neque enim Phryges, ite per alta Dyndima, Et paulò poſt, ſinite arma viris; & cedite ferro. Sed vt ad noſtra veniamus, eò etiam nomine ſignificantur in ſacris literis, Eſaiæ 6. *Dabo pueros principes eorum, & effœminati* (alias mulieres) *dominabuntur eis.* Et eodem capite pro eo quod eſt, *eleuata ſunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum ibant, & pedibus ſuis compoſito gradu incedebant, decaluabit Dominus verticem filiorum Sion, &c.* Quo loco in vniuerſum non ſolum fœminæ Hebræorum, ſed etiam viri effœminati intelligendi ſunt. Idem habet Nahum 3. *Ecce populus tuus quaſi mulieres in te.* E contrariò viri appellantur, qui fortes, ac ſtrenuos in omnibus ſe præbent. Vnde Dauid ad Abner ait 1. Reg. 16. *Nunquid non vir es tu?* Præcipuè verò ij qui luxum aſpernantur, & virtutem colunt: quo ſenſu poteſt accipi illud Pſalmi primi. *Beatus vir, qui non abijt, &c.* Hanc fœminarum, & virorum acceptionem myſticè expreſſam fuiſſe in facto illo Pharaonis cum obſtetricibus Ægyptijs præcepit, vt Hebræarum mulierū matres filios occiderent, fœminas tantùm reſeruarent, Exodi primo.

Richar. de S. Vict.
Lyran.
Hugo Card.
Beda. Rup.
Primaſ.
Epiph.
Arethas.
D. Auguſt.
Ticon.
Beda.
Primaſius.
Rupertus.
Ioachimus.
Homer.
Libidinoſi, & effœminati, fœminæ, non viri.
Maro.
Eſai. 6. 4.
Nahum. 3 13.
Dauid.
1. Reg. 16.
Reſpuentes luxum, viri.
Pſal. 1. 1.

Pſalm.1.1. Exod.1. Origenes.

Demon odit continentes, amat luxui deditos.

mo. Exiſtimauit Origenes homilia 2. ſuper Exodum, vbi inter alia: *Cum videris, inquit, homines in delicijs viuere, & libidini ſeruire, ſcias in ijs regem Ægypti, id eſt Dæmonem, fœminas reſeruare: ſi verò aliquem videas amare continentiam, luxuriam fugere, & virtutem colere, iſtum intelligas quaſi virum necare cupere Pharaonem: odit enim eiuſmodi Pharao, viuere eos in Ægypto non ſinit: inde eſt quod in hoc mundo ſerui Dei deſpectui habentur, quia odit huiuſmodi mares Pharao, qui fœminas tantum amat.* Atque hæc poſtrema Iezabelis expoſitio nobis magis probatur cum ſit communior, & conſuetudini Ioannis in hoc opere congruentior: ſic enim ſcribens ad Angelum Pergami: per tenentes doctrinam Balaam, Nicolaitas intellexit: vt conſequens videatur ſicut eo loco Balaam, ita etiam hic Iezabelem myſticè, ac per typum accepiſſe.

Hæreſis, & idololatria, fornicatio. Hier.3.1. Pſal.72.27. Ezech.16.15. Exod 34.15. Anima per fidem ſponſa Dei, per hæreſim adultera.

4. Quod verò attinet ad fornicationem, de quo crimine Iezabel inſimulatur, duplicem communiter intelligunt hoc loco Interpretes, cuius Iezabel magiſtra fuerit, vnam communem, alteram myſticam, quæ eſt peccatum quodcunque lethale, ſed præcipuè hæreſis, & idololatria: reperiri enim etiam hoc fornicationis genus perſpicuum eſt ex ſacris literis, veluti Hieremiæ 3. *Fornicata eſt cum amatoribus multis*, & iterum *mœchata es cum lapide, & cum ligno*, Et Pſalm. 72. *Perdidiſti omnes, qui fornicantur abs te.* Et Ezechielis 16. *Expoſuiſti fornicationem tuam omni tranſeunti, feciſti tibi imagines maſculinas, & fornicata es in eis.* Denique Exodi 34. *Ne ineas pactum cum hominibus illarum regionum, ne cum fornicati fuerint cum Dijs ſuis, & adorauerint ſimulacra eorum, vocet te quiſpiam.* Ratio verò eſt, quia Deus per fidem ſpirituale quoddam cum quauis anima matrimonium contrahit, iuxta illud Oſeæ 2. *Sponſabo te mihi in fide*, ex quo efficitur, vt qui fidem, aut eius confeſſionem deſerit, non fornicationem modo ſimplicem, ſed adulterium admittat, quam rationem multis perſequitur D. Hieronymus, Hieremiæ cap. 3. Ezechielis 16. & Nahum 3.

Oſeæ 2.19. D.Hieron.

Quid ſignificet illa comminatio.

Ecce ego mittam eam in lectum.

SECTIO III.

1 IEzabeli illi myſticæ, quam paulò ante explicauimus, comminatur Dominus eam ſe, quia non vult pœnitentiam agere, miſſurum eſſe in lectum, quæ comminatio, quia non nihil habet obſcuritatis, paulò explicatiùs tradenda eſt. Pro cuius rei explicatione, ſupponendum eſt, lectum in ſacris literis, & in bonam, & in malam partem accipi ſolere. In bonam quidem Canticorum 3. *Lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſraël, propter timores nocturnos*, vbi lectus cum pro multis aliis, tum præcipuè pro quieta ſanctorum conuerſatione ſumitur, quemadmodum interpretatur Beda, ad eam verò quietem conſeruandam, *opus*, inquit, *eſt, vt Chriſti milites enſem habeant ſuper femur ſuum, motum videlicet carnalium voluptatem ſpiritualis verbi diſtrictione comprimendo, propter timores nocturnos*, id eſt, ne eos inſidiæ tentatoris antiqui, ſi ſecuros, inermeſque repererint, ſternant. In malam autem Pſalm. 6. *Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lacrymis meis ſtratum meum rigabo.* In quem locum D. Auguſt. *Lectus*, inquit, *eſt voluptas corporis, & omnis delectatio ſecularis*, quam delectationem lacrymis lauat, qui ſeſe ab illa conatur extrahere. Rigabo, autem, quod ſequitur, ampliùs

Cant.1.7. Beda. Lectus quieta ſanctorũ conuerſatio. Pſalm 6.7. D.Auguſt.

pliùs aliquid eſt, quàm lauabo: poteſt enim aliquid in ſuperficie lauari, rigatio autem ad interiora pertinet, & ſignificat fletum vſque ad cordis intima. Lectus igitur hoc loco in malum accipitur, vt perſpicuum eſt ex Iezabelis impudentia, in quam huiuſmodi minæ iactantur. Iuxta quam lecti acceptionem, Prima expoſitio, eſt Bedæ, Ruperti, Richardi de ſancto Victore lectum hunc infernum interpretantium, in quo lecto hæretici, quos ipſi nomine Iezabelis intelligunt, non quidem requieſcant, ſed excrucientur, niſi enim lecti vocabulo æternum gehennæ ſupplicium deſignaretur, nunquam antiquo hoſti figurata locutione per Eſaïam diceretur, cap. 14. *Detracta eſt ad inferos ſuperbia tua, concidit cadauer tuum, ſubter te ſternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes.* Ad quem etiam lectum alludit idem vates cap. 33. cum ſic peccatores alloquitur, *Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante: quis habitabit ex vobis cum ardoribus ſempiternis?*

Lectus pro voluptate. Beda. Rupertus. Richard. Infernus. Eſai.14.11.

2. Secunda eſt Primaſij, & Ansberti, qui ſecuritatem, & impunitatem hæreticis, quaſi à Deo derelictis, lecti nomine ſignificatam volunt. *Ponitur*, inquit Ansbertus, *hæc meretrix in lecto, non vt quieſcat, ſed vt febri languefcat: & in phreneſim incurrat, quatenus ea iam dicat, vel agat, quæ alij audire & videre erubeſcant*, in hanc enim deceptoriam ſecuritatem tunc reprobi incidunt, cum peccantes experti non fuerint præſentis iræ vindictam, & pœnitentiam eò vſque negligunt, donec eis repentinus ſuperueniat interitus, iuxta illud Prouerb. 1. *Auerſio paruulorum interficiet eos, & proſperitas ſtultorum perdet illos.* Ab hoc lecto nos Paulus exſuſcitat, cùm ad Epheſios 5. *Surge*, inquit, *qui dormis, & exurge à mortuis.* Quod autem hoc maximi ſupplicij loco ducendum ſit, præter quam quod iam aliâs fusè docuimus, confirmari etiam poteſt ex illa comminatione diuina, quæ habetur Ezechielis 16. *Iſraël, iam non iraſcar tibi, & zelus meus receſſit à te*: & Pſalm. 80. *Non audiuit populus meus vocem meam, Iſraël non intendit mihi: & dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus ſuis.* Ad Roman. 1. *Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, vt faciant ea, quæ non conueniunt.* De eodem lecto interpretatur diuus Ambroſius libro primo, de Caim cap. 4. illud Prouerb. 7. vbi meretrix ita loquens inducitur, *Intexui funibus lectulum meum, ſtraui tapetibus pictis ex Ægypto aſperſi cubile meum myrrha, & aloe, & cinnamomo: veni inebriemur vberibus: non eſt enim vir meus in domo ſua, abiit via longiſſima.* Quo loco diuus Ambroſius per huiuſmodi fœminam, ſecularem voluptatem intelligit, cum impunitate coniunctam, quæ nimirum vitam ſine ſolicitudine promittit, ſine monitore ſermones, mollem ſomnum, inexplebilem cupiditatem: addimus nos abſentiam viri, propter quam ſibi eam ſecuritatem pollicetur, eſſe impunitatem, qua Deus peccata diſſimulans ſinit peccatores impunè volitare.

Prim. Ansb. Securitas, & impunitas impij quaſi derelicti à Deo. Prou.1.32. Epheſ.5.14. Ezec.16 42. Pſal.80.12. Rom.1.28. D.Ambr. Prou.7 16. Voluptas coniuncta cum impunitate. D.Ambr.

3. E contrariò puniri hîc à Deo, ſingulare quoddam diuinæ clementiæ beneficium exiſtimandum eſt, hac enim ratione Dominus Hierusalem conſolatur Eſaiæ quadrageſimo. *Conſolamini, conſolamini populę meus, dicit Deus veſter: loquimini ad cor Hieruſalem, & aduocate eam, quoniam completa eſt malitia eius, dimiſſa eſt iniquitas illius, ſuſcepit de manu Domini duplicia pro peccatis ſuis.* Quo loco *recipere duplicia pro peccatis*, ſeu vt habent Septuaginta, *recipere duplicia peccata ſua*, eſt propter peccata multis pœnis affici, quemadmodum interpretatur diuus Ambroſius ſermone 19. in Pſalm. 118. ſuper illa verba, *Praueni in maturitate*, ſeu *in immaturitate*, vt conſtat ex textu Græco. *Quam citò*, inquit Ambroſius, *dixit plenitudinem deiectionis* (eſt enim apud Septuaginta, completa eſt humilitas, ſeu deiectio eius,) *ſolutionem eſſe peccati, & repetiuit cauſam conſolationis.*

Puniri hîc à Deo, ſingulare beneficium. Eſai.40.1. D.Ambr. Pſal 118. 147.

videlicet eò maius eſſe reconciliationis inſigne, quo numeroſior fuerit pœna, quàm culpa: id quod euidentiùs expreſſit idem Propheta cap. 28. cum dixit. *Tribulationem ſuper tribulationem, Spem, ſuper ſpem*, ſic enim Septuaginta reddiderunt, quod vulgatus tranſtulit, *manda, remanda, expecta, reexpecta*. Itaque cernis iuxta tranſlationem Septuaginta eo ipſo, quod tribulatio ad tribulationem adiungitur, ſpem ſupra ſpem inijci, & tunc demum poſſe peccatorem ſpem gloriæ concipere, cum à Deo propter ſcelera caſtigatur.

Tribulatio ſuper tribulationem, ſpes ſuper ſpem.

4. Quod beneficij genus agnoſcens Iob ſic dicebat cap. 6. *Qui cœpit, ipſe me conterat, ſoluat manum ſuam, & ſuccidat me?* In quem locum D. Gregor. lib. 7. Moral. cap. 7. *Cum conditor*, inquit, *amorem ſuum erga nos per verbera non exercet, quaſi ad ferienda noſtra vitia manum ligatam tenet: an non affectus ſui manum ligauerat, cum peccanti populo dicebat: Iam non iraſcar tibi, & zelus meus receſſit à te*. Ezech. 16. *Soluere ergo manum ſuam dicitur, cum exercet affectum. Idcirco Regius vates poſtulat, Proba me Domine, & tenta me*. Pſalm. 150. & alio in loco: *Ego in flagella paratus ſum*, Pſalm. 37. *quia enim ſancti viri corruptionis ſuæ vulnus ſine putredine non eſſe conſiderant, libenter ſe ſub manu Medici ad ſectiones parant, vt aperto vulnere virus peccati exeat. Id, quod idem Iob luculentius ſignificauit ſubiungens: Et hæc mihi ſit conſolatio, vt affligens me dolore non parcat, electi quippe cum perpetraſſe ſe illicita nouerunt, & tamen perſcrutantes inueniunt, quod nulla pro illis aduerſa perpeſſi ſunt in immenſo formidinis terrore tabeſcunt, ne in æternum ſe gratia deſeruerit, quos in præſenti vita mali ſui retributio nulla caſtigat, & propterea feriri paterna correctione deſiderant, & dolorem vulneris medicamenta ſalutis petant*. Rectè igitur ait Iob. *Hæc mihi ſit conſolatio, vt affligens me dolore non parcat, ac ſi apertius diceret, qui ideò hic quibuſdam parcit, vt eos in perpetuum feriat, ideò me hic feriat, vt non parcendo in perpetuum parcat*. Hactenus Gregorius.

Iob 6.9. D.Greg. Ezec. 16.42. Pſal. 25. 2. Iob. 6. 10.

5. Meritò itaque de Iezabele ſupplicij loco dicitur, *mittam eam in lectum*, vt nimirum impunè in hac vita peccans, & in ſuis peccatis quaſi in molliſſimo lecto quieſcens, ex vno ſcelere aliud nectat, & ita ad æternam damnationem ſibi viam muniat: derelictus enim peccator à Deo, dimiſſuſque, vt ait Regius vates, *ſecundum deſideria cordis ſui in adinuentionibus ſuis*, eat neceſſe eſt, quippe cum veriſſimum ſit illud, quod de impiis legitur Iob 6. *Inuoluta ſunt ſemitæ greſſuum eorum*. Etenim, vt ibidem docet Gregorius, quemadmodum id, quod inuoluitur in ſemetipſum replicatur, ita Impij quaſi extra ſe tenſi ad ſemetipſos per circuitum redeunt multiplicatione vitiorum. Id quod Eſai. cap. 34. Sub Iudææ nomine eleganter explicauit, cum dixit: *Erit cubile draconum, & paſcua ſtruthionum, & occurrent Dæmonia onocentauris, & piloſus clamabit alter ad alterum*: tunc enim piloſus, vt interpretatur Gregor. loco citato, alter ad alterum clamat, cum perpetrata nequitia, ad aliam perpetrandam prouocat, & quaſi quadam cogitationis commiſſa iam culpa, culpam adhuc, quæ committatur, inuitat.

Impunitas ex vno ſcelere aliud nectit. Iob 6. 18. Gregor. Eſai. 34. 14. Gregor.

6. Tertia, & poſtrema expoſitio eſt Arethæ, & Pannon. ſic interpretantium, *mittam eam in lectum*, id eſt, ægritudine feriam, vt quæ modo in peccatorum ſuorum lecto, explendo corporis voluptatem requieſcit, decumbat in lecto per ægritudinem, & afflictionem, vt inde tranſeat ad lectum duriorem æternæ damnationis. Ex quo planè efficitur, Deum ſæpè perditos homines ægritudinibus, laboribuſque diuexare non vt corrigantur, ſed vt iam nunc facinorum ſuorum pœnas luant, quas æternæ conſequantur: atque hæc eſt duplex illa contritio, de qua loquitur Hieremias cap. 17. *Duplici contritione contere eos*, & duplex illa confuſio, cuius meminit Regius vates Pſalm. 108. *Induantur ſicut diploide confuſione ſua*. Eſt enim diplois veſtimentum duplum, quo fit vt impij confuſione, id eſt, afflictione

Arethas. Pannon. Ægritudo, pœnáve temporalis, ſæpe initium ſempiternæ. Hier. 17. 18. Pſal. 108. 29.

afflictione ſua, tanquam diploide induantur, cum & temporali, & æterna animaduerſione feriuntur. De huiuſmodi flagellis loquitur Dominus per Hieremiam cap. 30. cum ait, *Plaga inimici percuſſi te, caſtigatione crudeli*, Etenim vt eo loco exponit Hugo Cardinalis, quos Dominus vel ad emendationem, vel ad probationem flagellat, non tanquam inimicos, ſed potius tanquam amicos arguere dicitur iuxta illud Apocalyp. 3. *Ego quos amo arguo, & caſtigo*, cùm verò reprobos iam in hac vita percutere incipit, non amici, ſed inimici plaga percutere cenſetur. Hier. 30. 14. Hug Card. Quidam flagellantur, vt amici, alij vt inimici. Apoc. 3. 19.

7. Id quod etiam ſub nomine Pharaonis Dominus ipſe ſignificauit Ezech. 30. cum dixit, *Brachium Pharaonis Regis Ægypti confregi, & ecce non eſt inuolutum, vt reſtitueretur ei ſanitas, vt ligaretur pannis, & faſciaretur linteolis, & recepto robore poſſet tenere gladium*, id eſt, pœna quam ei inflixi, initium erit ſempiternæ: idcirco enim vulnera eius nolui obligare, quia ſempiterna ſunt futura, de quo ſupplicij genere eſt ſermo, Deut. 32. cum dicitur, *Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſque ad inferni nouiſſima*. Atque idcirco Iob dicebat cap. 10. *Loquar in amaritudine animæ meæ, dicam Deo, noli me condemnare*. Id eſt, Deum, quantùm potero obteſtabor, vt hîc tantùm me affligat: ſciebat enim interdum præſentem afflictionem eſſe æternæ damnationis initium, quemadmodum contigit Antiocho regi impiiſſimo, quem Deus inuiſibili, & inſanabili plaga percuſſit, videlicet viſcerum dolore, ita vt de eius corpore vermes ſcaturirent, & ipſæ carnes in doloribus effluerent, vſque adeò vt grauiſſimo eius fœtore totus exercitus grauaretur, quod enim hoc ſupplicium prænuntium eſſet ſempiterni, perſpicuum eſt ex eo, quod dicitur 2. Machab. 9. *Orabat ſceleſtus Dominum, à quo non eſſet miſericordiam conſecuturus*. Ezec. 30. 21. Deut. 32. 22. Iob 10. 1. 2. Mach 9.

Quidnam ſit, altitudinem Satanæ cognoſcere.

Quicunque non habent doctrinam hanc, qui non cognouerunt altitudinem Satanæ, quemadmodum dicunt.

SECTIO IIII.

1. SVbiungitur poſt comminationem Iezabeli, eiuſque amatoribus factam, promiſſio ad eos pertinens, qui nefariis Iezabelis factis, & conſiliis non acquieuerunt, quæ ſic habet. *Quicunque non habent doctrinam hanc, qui non cognouerunt altitudinem Satanæ, quemadmodum dicunt, non mittam ſuper vos aliud pondus*. Vbi duo, explicationem deſiderant. Vnum eſt, quid ſit non cognoſcere altitudinem Satanæ. Alterum, quid pondus ſignificet. Quod attinet ad primum, ſciendum eſt cognoſcere in ſacris literis ſæpenumero idem eſſe, quod approbare, veluti Pſalm. 1. *Nouit Dominus viam iuſtorum*. Et Pſalm. 36. *Nouit Dominus dies immaculatorum*. Et Prouerb. 4. *Vias, quæ à dextris ſunt nouit Dominus: peruerſæ verò ſunt, quæ à ſiniſtris ſunt*. Et Amos 3. *Tantummodò vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ: idcirco viſitabo ſuper vos omnes iniquitates veſtras*. Inde etiam eſt quod ſanctorum nomina ſcire Deus dicitur, & oues ſuas vocare nominatim. Ioan. 10. Imò ad hoc ipſum ſignificandum præcipit Exod. 28. Inſcribi in duodecim gemmis pretioſiſſimis, quæ erant in rationali, duodecim nomina, iuxta numerum tribuum: prætereà in duobus lapidibus onychinis, qui in vtroque ſummi Sacerdotis humero geſtabantur, eadem duodecim nomina inſculpi, ſena in quolibet lapide, vt nimirum intelligerent Deum: cuius Pontifex ille maximus referebat imagi- Cognoſcere. pro approbare. Pſal. 1. 6. Pſal. 36 18. Prou. 4. 27. Amos 3. 2. Ioan. 10. Exod. 28.

Sanctos ſuos geſtat Deus in humeris per auxiliũ, & in pectore per amorē.

nem, Sanctos ſuos non ſolùm in humeris per auxilium, ſed in pectore etiam per
amorem geſtare, eorumque continuò recordari, quorum in pectore, atque adeò
ante oculos nomina præferebat.

Neſcire, pro reprobare. 1.Cor.14.38. Amos 3. Luc 13 27. Matth.25 12. Pſal 15.4. Non cognouerunt, id eſt, non approbauerunt. Beda. Richard de S. Vict. Rupert. Primaſ. Ioachim.

E contrariò reprobos Deus dicitur neſcire, ſcientia videlicet approbationis,
vt 1. ad Corinth. 14. *Qui ignorat, ignorabitur.* Ex quo loco argumentatur Hiero-
2. nymus ſuper Amos 3. Deum non omnes cognoſcere, ſed eos qui eius cogni-
tione ſunt digni. Vnde eſt illud Luc. 13. *Recedite à me operarij iniquitatis, neſcio
vos.* Et Matth. 25. fatuis virginibus dicitur, *Amen dico vobis, neſcio vos.* Imò vſque
adeò Deus reprobos perhibetur ignorare, vt ne nominum quidem eorum me-
moriam habere dicatur, quemadmodum Chriſtus ipſe teſtatur ſub Dauidis per-
ſona, cùm ait Pſal. 15. *Non congregabo conuenticula eorum, nec memor ero nominum
eorum per labia mea.* Cum ergo hoc loco dicitur, *Non cognouerunt altitudinẽ Satanæ,*
eſt ſenſus, non approbauerunt altitudinem Satanæ, quemadmodum exponit
Beda, Rich. de S. Vict. Rupert. Primaſ. Ioachimus, & communiter interpretes.

Eſai 14.12. Altitudo Satanæ, id eſt, ſuperbia. Iob. 41 25. Rupertus. Dæmon etiam modo vult eſſe ſimilis altiſſimo. Satanæ altitudo, profunditas.

Quid autem ſit altitudo Satanæ, iam explicandum eſt. Et quidem interpre-
tes communiter altitudinem Satanæ, ſuperbiam Satanæ interpretantur, iuxta
illud Eſaiæ 14. *Quomodo cecidiſti de cœlo Lucifer, qui dicebas in corde tuo, in cœlum
conſcendam, ſuper aſtra cœli exaltabo ſolium meum, ſedebo in monte teſtamenti, in lateri-
bus Aquilonis, aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero altiſſimo.* Et Iob. 41.
Omne ſublime videt, & ipſe eſt rex ſuper vniuerſos filios ſuperbiæ. Rupert. altitudinem
3. quidem Satanæ pro ſuperbia etiam accipit, ſed illam tamen ſuperbiam putat
eſſe intelligendam, qua Satan etiam nunc contendit ſimilis eſſe altiſſimo, exi-
gens videlicet ſibi in idolis ſacrificia. Quam ſuperbiam cognouerunt, id eſt,
approbauerunt Thyatiræ illi, qui idolothyta manducabant: & quia hæc altitu-
do non eſt vera, ſed ſimulata, propterea ait ſubiungi (quemadmodum dicunt)
id eſt, quemadmodum ab imperitis appellatur, & exiſtimatur. Eſt quidem hæc
communis interpretatio, quæ nobis tamen non probatur. Græcè enim, pro, al-
titudinem, ſeu altitudines, legimus βάθη, id eſt, profunditates: nec enim βάθος
vllo modò ſignificat ſublimitatem; quare exiſtimamus altitudinem, hoc loco
non ſublimitatem, ſed profunditatem ſignificare, eo ſenſu, quo puteum altum,
& mare altum appellamus: imò & quo mentem aliam dixit Poëta, *manet alta
mente repoſtum iudicium Paridis.*

D.Hieron. Crucis longitudo, &c. Prou.9.17.

Iuxta quam expoſitionem adhuc explicandum ſupereſt, quænam ſint iſtæ Sa-
4. tanæ profunditates. Et quidem D. Hieronym. ſuper cap.3. Epiſt. ad Epheſ. pro-
funditatem ad Inferos refert, expendens enim illa verba Pauli, *Vt poſſitis compre-
hendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo, & longitudo, ſublimitas, & profundum,*
Græcè βάθος ſic ait, *latitudo mundi eſt ab Oriente, ad Occidentem: longitudo à Meridie
ad Septentrionem.*) loquitur Hieron. more Philoſophorum. Nam apud Aſtrolo-
gos longitudo ab oriente ad occidentem ſumitur, latitudo autem per diſtan-
tiam ab Æquatore verſus polos:) *Profundum in abyſſis, & in inferno: altitudoque ſuper
cæleſtia erigitur: quæ omnia in cruce Domini intelligi poſſunt: Aſcendens quippe in altum,
captiuam duxit captiuitatem, & deſcendit ad inferiora terræ, & poſt altitudinem, & pro-
fundum, in omnem terram exiuit prædicatio crucis, atque ita, & altitudinem, & profun-
dum, & longitudinem, & latitudinem tenet.* Hæc Hieronym. Sic etiam ſumuntur
profunda, Prouerb. 9. Vbi libidinoſa mulier ſic tranſeuntes alloquitur, *Qui eſt
paruulus, declinet ad me, aquæ furtiuæ dulciores, & panis abſconditus ſuauior, & ignora-
uit,* (Paruulus, ſeu inſipiens) *quod ibi ſunt Gigantes,* id eſt Dæmones, *& in profun-
dis inferni conuiuæ eius;* id eſt quotquot ad huius meretricis menſam accedunt eſſe
inferorum pœnis obnoxios.

Igitur

Igitur iuxta hanc profundorum, ſeu altitudinum acceptionem, non cogno- 5.
ſcere profunditates Sathanæ, eſt non pepigiſſe fœdus cum Inferno, iuxta illud Eſai. 28. 15.
Eſaiæ 28. vbi impij ſic loquuntur: *Pepigimus fœdus cum morte, & cum inferno feci-* Profunditas
mus pactum. Quo loco eſt aduertendum, nomen Hebraicum חזה Chozeh, Satanæ ſignificat pactũ
pro quo nos habemus pactum, ſignificare commeatum, ſeu prouiſionem, vt vo- cum inferis.
cant: quod eſt multorum ſimul conuiuentium, aut ſimul nauigare volentium,
id, quod non faciunt, niſi fœderati, & amicitia coniuncti. hoc ſenſu, cum inferno
fecimus prouiſionem, ſeu commeatum, quaſi ſimul nauigaturi, & ad eundem
inferorum portum appulſuri. E contrariò igitur, non cognoſcere altitudines,
ſeu profunditates Satanæ, eſt minimè cum inferno, ipſoque Satana fœderari,
& ſocietatem inire.

Secundò. Alij, in quibus eſt Gagnæus, qui has altitudines etiam non ſublimi- 6.
tates, ſed profunditates interpretantur, per altitudinem Satanæ intelligunt im- Gagn.
menſum pelagus flagitiorum, iuxta illud Prouer. 18. *Impius cum in profundum ve-* Secũdò immenſum pelagus vitiorum.
nerit peccatorum, contemnit; ſed ſequitur eum ignominia, & opprobrium: quia nimirum,
vt exponit D. Chryſoſt. Homil. 40. in Matth. ſicut infirmus, dum mediocriter
habet, & ſperat ſe poſſe curari, abſtinet à noxiis cibis; ſi autem ſe deſperatum Prouer. 18.
intellexerit, curam ſui negligit. Ita homo dum mediocriter peccat, & ſalutem D. Chryſo.
ſperat, quantùm poteſt à malo ſe temperat: ſi autem grauiter peccando cœperit
deſperare, iam nihil dubitat committere.

Tertiò, & poſtremò poſſumus per profunditates Satanæ, ſubtiles eius, ac 7.
multiplices dolos intelligere, quos iuſti cognoſcunt, id eſt, non approbant, iuxta Tertiò Satanæ laqueos,
ea, quæ ſuperiùs diximus: quia enim Satan vafer, ſubdoluſque eſt, furtimque, ac & inſidias.
ſenſim ſeſe in hominum animos inſinuat, vt citiùs te in laqueos eius interdum
induas, quàm fraudem deprehenderis, rectè eius aſtutiæ profunditates appellari
poſſunt, quas difficilè interdum perſpicimus, de quibus eleganter diſſerit D. D. Greg.
Greg. Homil. 12. ſuper Ezechielem.

Quid pondus hoc loco ſignificet, cùm dicitur:

Non mittam ſuper vos aliud pondus.

SECTIO V.

QVod verò attinet ad poſteriorem ſententiæ partem, in qua Deus polli- 1.
cetur, ſe iis, qui non cognouerunt altitudinem Satanæ, non eſſe aliud pon-
dus immiſſurum. Prima expoſitio eſt Primaſij, Richardi de S. Victore, Anſberti, Primaſ. Ric. Ansb. Pan.
Pannonij, Hugonis Cardinalis, & aliorum, *Pondus* hoc ad legem veterem Hug. Card.
referentium, propter nonnullos, qui eo tempore ſurrexerunt ex circuncißione
fideles, qui putabant neceſſarium eſſe ad ſalutem, legalia ſimul cum lege noua Lex vetus,
obſeruare, vt ſenſus ſit, nolo vobis pondus legis veteris imponere, ſed tenete pondus, &
eam doctrinam, quam habetis, quæ duntaxat ad ſalutem neceſſaria eſt. Quòd iugum ſeruitutis.
autem lex vetus pondus dicatur perſpicuum eſt ex Actorum 15. *Viſum eſt Spi-* Act. 15. 28.
ritui ſancto, & nobis nihil imponere vobis vltrà oneris, quàm hæc neceſſaria, &c. Et Hebr. 12. 1.
ad Hebr. 2. *Deponentes omne pondus, & circunſtans nos peccatum per patientiam
curramus ad propoſitum nobis certamen:* Nam hoc loco, *Pondus* nonnulli de ve-
teri lege interpretantur, quemadmodum etiam D. Thomas in commentariis ſu- D Thom.
per Matthæum ad Iudæos præcipuè dictum eſſe exiſtimat illud Matth. 11. *Venite* Matt. 11. 28.

ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis: nec ſolum pondus, & onus, ſed iugum etiam importabile dicitur à Petro Actorum 15. in primo illo concilio œcumenico Hieroſolymis celebrato cui Petrus tanquam Pontifex Maximus præfuit. *Quid tentatis,* inquit, *Deum, imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod neque Patres noſtri, neque nos portare potuimus?* Imò, & iugum ſeruitutis appellatur à Paulo ad Galatas 5. *State, & nolite iterum iugo ſeruitutis contineri.*

Act. 15. 10.
Galat. 5. 1.

2.
Primò propter multitudinē præceptorum, quæ erant. 713.
Abulenſis. Lyran. Paul. Rici. Cōrad. Geſ. R. Moyſes.

Fuit autem lex vetus, pondus. Primùm propter præceptorum multitudinem. Etenim quemadmodum docet Abulenſis quæſtione 1. ſuper vigeſimum ſeptimum caput Deuteronomij, & quæſtione 24. in primum caput Ruth, & Lyranus ibidem, & Paulus Ricius Rabbinus Hebræorū conuerſus ad fidem in libro ſuo de Moſaicæ ſanctionis, ſeu Pentateuchi edictis, cuius meminit Conradus Geſnerus in ſua vniuerſali Bibliotheca. omnia in vniuerſum præcepta legis veteris, tam affirmatiua, quam negatiua. erant tredecim ſupra ſexcenta, quāquam Rabbi Moyſes Ægyptius qui dicitur dux neutrorum, ſeu dubiorum, libro 3. tractatu peculiari de præceptis legis, affirmet præcepta affirmatiua fuiſſe octodecim ſuper ducenta: negatiua vero trecenta ſexaginta quinque, iuxta numerum dierum totius anni; quæ omnia ibi ſigillatim enumerat, atque adeò facit omnia in vniuerſum præcepta legalia quingenta octoginta tria; verùm omittit multa, quæ alij rectiùs in numero mandatorum ponunt.

Secundò propter difficultatē in obſeruando.
Tertiò propter egena ſacramenta.
Hebr. 9. 9.

Secundò, Propter difficultatem ipſorum præceptorum, in cibo, in tactu, in ſacrificiis, in ceremoniis, in iudiciis, quæ modo infinitum eſſet oratione complecti. Tertiò, Quia cum tam multa eſſent præcepta, & tam ardua, tamen ſacramenta, & ſacrificia, non conferebant gratiam ex opere operato, quæ difficultatem temperaret, neque lex tota vim habebat iuſtificandi, quemadmodum multis in locis docent ſacræ literæ: veluti ad Hebr. 9. *Munera, & hoſtiæ, quæ offeruntur, non poſſunt iuxta conſcientiam perfectum facere ſeruientem,* vbi illud *iuxta conſcientiam,* ſignificat legem veterem non habuiſſe vim conferendi gratiam, qua conſcientia, ſiue anima mundaretur. Et capite 10. *Vmbram habens lex futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum per ſingulos annos iiſdem ipſis hoſtiis, quas offerunt indeſinenter, nunquam poteſt accedentes perfectos facere.* Et ad Galatas 3. *Si enim data eſſet lex, quæ poſſet iuſtificare, ex lege eſſet iuſtitia,* atque hanc ob cauſam, appellatur lex vetus, *infirma, & egena elementa.* ad Galatas 4.

Galat. 3. 22.
Galat. 4. 2.

3.
Matth. 11. 29.
Lex gratiæ iugum ſuaue, & onus leue.
Eſai. 10. 20.
Charitas legem reddit facilem.
Eccleſ. 38. 7.
Greg. Niſſ.
Matth. 25.

E contrariò Lex Chriſti, non onus ſimpliciter, ſed onus leue, nec ſimpliciter iugum. ſed iugum ſuaue appellatur à Chriſto, Matth. 11. *Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde, iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue.* Primùm propter amorem, quo redundat lex Chriſti. Solet enim amor omnia reddere quam facillima, imò vel ipſos labores mira ſuauitate perfundere, id quod prædictum fuit ab Eſaia capite 10. illis verbis, *Et erit in die illa. auferetur onus eius de humero tuo, & iugum eius de collo tuo, & computreſcet iugum à facie olei.* Vbi per oleum ſuauitas amoris intelligitur, quo aſperſa ſunt omnia præcepta legis nouæ. Itaque Chriſtus fuit ille cæleſtis vnguentarius, cuius fit mentio Eccleſiaſtici 38. *In his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones & conficiet ſanitates.* Vnde Greg. Nyſſenus in dictum illud Euangelij, *Quatenus feciſtis vni ex minimis iſtis, mihi feciſtis,* Matth. 25. *Iumentum,* inquit, *Chriſti efficiamur, dilectionis loris nos alligantes iugum enim eiuſmodi commodum eſt, non atterit collum ſubeuntis ſed polit, ac leue reddit.* Id quod etiam docet D. Auguſt. libro de natura, & gratia, contra Pelagianos cap. 69. *Omnia,* inquit, *fiunt facilia charitati, cui vni Chriſti ſarcina leuis eſt, iuxta illud* 1. Ioannis 5. *Hæc eſt charitas Dei, vt mandata eius cuſtodiamus, & mandata eius grauia non ſunt:*

D. Auguſt.
Ioann. 5.

ſunt: quare cui grauia ſunt, conſideret non potuiſſe diuinitus dici, grauia non ſunt, niſi quia poteſt eſſe cordis affectus, cui grauia non ſunt, petat igitur, quo deſtituitur, vt impleat, quod iubetur. In cuius rei confirmationem affert illud quod dicitur, Deuteronomij 30. Deut. 30.
& ad Chriſti legem accommodauit Apoſtolus ad Rom. 10. *Prope eſt verbum in* Rom. 10
ore tuo, & in corde tuo: vbi pro *corde tuo:* tranſtulerunt Septuaginta, *In manibus tuis:* In corde ſpirituales manus.
quia nimirum, vt ibidem expendit Auguſt. in corde ipſo ſunt ſpirituales manus:
Si quis enim in corde affectum habeat, & amorem, eo ipſo iam manus habet, Auguſt.
quibus facilè poſſit per opera lege Chriſti obſeruare.

Secundò, dicitur lex Chriſti iugum ſuaue, quia ipſe exemplo ſuo nobiſcum 4. Exemplum Chriſti.
iugum portat, atque adeò multum de pondere minuit quippe cum grauiorem partem collo ſuſtineat, quam opem iam olim petebat Eccleſia Sapientiæ 9. *Mitte ſapientiam de cœlis ſanctis tuis, vt mecum ſit, & mecum laboret*, vbi illud, *mecum laboret*, ſocietatem in portando iugum ſignificat. Sapien 9. 10.
Atque eôdem exiſtimo alluſiſſe Sophoniam cap. 3 cùm dixit ex Domini perſona: *Tunc reddam populis labium electum, vt inuocent omnes nomen Domini, & ſeruient ei humero vno:* idcirco enim videtur Soph. 3. 9.
dixiſſe, *humero vno*, (præter communem illam de concordia fidelium expoſitionem) quia reliquam iugi, ſeu laboris partem ſtatuebat ex altera parte ſuſtinere; iuxta illud Geneſis 49. quod in perſona Iſachar de Chriſto Iacob prænunciauit, Gen. 49. 15.
ſuppoſuit humerum ſuum ad portandum.

Tertiò, propter abundantiam gratiæ, quæ ad legem ſeruandam confertur, 5. Gratiæ abundantia.
quam ob cauſam omnia ſe poſſe gloriatur Apoſtolus ad Philip. 4. *Omnia poſſum in eo, qui me confortat.* Id quod etiam ſignificauit 1. ad Cor. 15. cum dixit, *abundantius omnibus laboraui, non ego, ſed gratia Dei mecum.* Elegantem huius rei typum habes 1. Paral. 15. vbi de leuitis qui arcam portabant de domo Obededom in locũ, Philip. 4. 13. 1. Cor. 15. Paralip 15.
quẽ Rex Dauid Hieroſolymis conſtituerat, dicitur. *Cumq; adiuuiſſet Deus leuitas, qui portabant arcam fœderis Domini, immolabantur ſeptem tauri, & ſeptem arietes.* In quem locum Doctores Hebræi, vt teſtatur ibidem Lyranus, aiunt, diuina virtute factum fuiſſe: vt arca ſe ipſam portaret, nullúmque pondus leuitæ ſentirent, Lyran.
eamque ob cauſam in gratiarum actionem pro tam ſingulari beneficio factam fuiſſe illam taurorum, & arietum immolationem. Quis verò dubitet arcam illam typum fuiſſe legis gratiæ, quam qui portant, minimè pondus ſentiunt: quoniam Deus portantes adiuuat multò maioribus auxiliorum gratiæ præſidiis, quam olim ſiue in lege naturæ, ſiue in ſcripta concederentur. Auxilium gratiæ ad ſeruandam legem.

Secunda expoſitio, quæ videtur magis textui conſentanea eſt diui Auguſt. 6.
ſeu Ticonij, & aliorum, pondus hoc ad laborem, & tribulationem ſpectare exiſtimantium: vt ſit ſenſus. *Non mittam ſuper vos aliud pondus*, id eſt, Non implicabo vos nouis tribulationibus, eo quod non fueritis impiæ Iezabelis ſectatores Quod enim in ſacris literis tribulatio pondus, ſeu onus appelletur, exploratum eſt ex diuinis vatibus, qui eum impendentia Hebræorum genti, vel alteri cuipiam populo mala comminantur: titulum *oneris* ſuis vaticinijs præfigere cõſueuerunt. D. Auguſt. Ticon. Tribulatio, pondus, ſeu onus.
Sic enim Nahum dixit, *Onus niniue:* Abacuch, *Onus quod vidit Abacuch Propheta.* Malachias, *Onus verbi Domini ad Iſraël.* Quæ obſeruatio eſt diui Hieronymi lib. 5. in Eſaiam cap. 13. Et in prologo ſuper Nahum, & Abacuch: Nahum c. 1. Abac. c. 1. Malach. c. 1. D. Hieron.
Simulq; eam reddit huius appellationis rationem, quod tribulatio inſtar ponderis premat eos, quibus immittitur. Aduertit autem D. Hieronymus in prologo commentariorum ſuper Abacuch, pro pondere, ſeu onere, Symmachũ, & Theodotionem tranſtuliſſe λῆμμα, id eſt, aſſumptionem, pro quo Hebraicè eſt משא ducitur à ſimili radice, quæ leuare, ſeu aſſumere ſignificat, quam ob cauſam Septuaginta etiam aſſumptionem reddiderunt, ponentes aſſumptionem pro se Pondus, Hebraicè aſſumptio.

aſſumpta, id eſt, pro onere, quod aſſumitur vt ceruicibus imponatur: quo eodem
Pſalm.137.5. verbo vſus eſt Regius vates, cùm dixit Pſal. 137. *Sicut onus graue grauata ſunt ſuper me.* Itaque ſecundum diuum Hieronym. onus appellatur aſſumptio, quia aſſumitur, vt ceruicibus imponatur.

7. Verùm alia quoque ratio afferri poteſt, cur Septuaginta, & alij, pondus aſſumptionem tranſtulerunt: quia nimirum ex laboribus & afflictionibus plerunque homines ſolẽt proficere, vt ad gloriam aſſumantur. Itaq; ipſa laborum immiſſio, & veluti oneratio, ac depreſſio quaſi aſſumptio quædam, & eleuatio ad gloriam eſt. Hanc enim ob cauſam, vel ipſius crucis brachia, quibus Chriſtus affixus fuit, alæ, ſeu pennæ dicuntur, quibus ipſe ad gloriam ſui corporis, & nominis celebritatem euolauit. Pſ. 90. *Scapulis ſuis obumbrabit tibi, & ſub pennis eius ſperabis.* Quem locum de Chriſto in cruce interpretatur D Hier. & Hug. Card. quo eodem ſenſu accipiendum eſt illud Malac. 4. *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis eius:* vbi radij ſolis per methaphoram pennæ appellantur: tum quod ſolem, pennarum inſtar, circundent, tum quòd illis quaſi pennis vniuerſam terram obeat, & ad crucis cornua referendum eſt, iuxta prædictam Hieron. expoſitionem: tum quia Chriſtus crucis brachijs quaſi radiis ſol fulgentiſſimus enituit, tum quia illis, tanquam alis, ſe ad gloriam ſui corporis euexit.

(Margin: Labor, & afflictio, eleuant ad gloriam. — Pſal. 90 4. — D Hieron. — Malac. 4. 2. — Brachia crucis, alæ, ſeu pennæ.)

8. Hanc laborum præſtantiam, & dignitatem agnoſcens Iob, dicebat c. 31. *Librũ*
Iob. 31. 10. *ſcribat ipſe, qui iudicat, vt in humero meo portem illum & circundem illum, quaſi coronam mihi:* qui locus dupliciter exponi poteſt. vno modo vt ſignificetur, Iobum de ſua ipſius innocentia confidentem optare, vt iudex aliquis qui de ſua cauſa criminosè iudicaret, librum ſcriberet, vniuerſa vitæ ſuæ facta complectentem, quia nimirum ſic ſperabat fore, vt omnes vitæ ſuæ ſeriem glorioſam, rerúmq; optimè geſtarum gloriam cognoſcerent, & ipſe de libro illo quaſi de facinorũ ſuorum monumentis, & quadam veluti corona gloriaretur. Altero vt velit Iob, in librum referri labores omnes, qui ex diuino conſilio ſunt pro toto vitæ ſuæ decurſu definiri, videlicet memoriæ cauſa. ne vel vnus prætermittatur, quem ipſe non ferat, atque ita totum librum patiẽdo percurrat, & abſoluat: id enim ſignificat, cum optat, vt humeris ſuis imponatur, intelligens in iis omnibus ferendis illuſtriſſimam gloriæ coronam, ad quam per eos aſſumi debeat eſſe cõſtitutam: quod ſubſequentia verba ſignificant, *& circundem illum quaſi coronam mihi.* Denique obſeruandum eſt illam præcipuè tribulationem dici onus, quæ in peccato-
Galat. 6. 3. rum pœnã infertur, iuxta illud ad Galat. *Vnuſquiſque onus ſuum portabit.* Quo ſenſu accipienda ſunt illa onera, quæ ſuorum vaticiniorum initiis Prophetæ Hebræis comminabantur, vt ſupra diximus, & eodem pacto accipitur pondus hoc loco.

(Margin: Tolerantiæ laborum, illuſtriſſima corona.)

Literarum ad Epiſcopum Thyatiræ ſubſcriptio explicatur.

Qui vicerit, & cuſtodierit vſque in finem opera mea, dabo illi poteſtatem ſuper gentes, & reget illas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur.

SECTIO VI.

1. SVBSCRIPTIONIS loco ponitur illa ſententia: *Qui vicerit, & cuſtodierit vſque in finem opera mea, dabo illi poteſtatem ſuper gentes, & reget illas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, ſicut & ego accepi à Patre meo, & dabo illi ſtel-*

illi ſtellam matutinam. Beda, Primaſius, Ansbertus, & alij, dicunt conſequi Eccleſiam iſtam promiſſionem pet ipſum Chriſtum, cui dictum eſt, Pſalm. a. *Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ: reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.* Quæ expoſitio nobis placet, tum quia hæc promiſſio bonis tantùm, id eſt, vincentibus fit, at Eccleſia vniuerſa, vt malos etiam complectitur, hoc habet, vt pet Chrtſtum imperium habeat in gentes: tum etiam quia in ipſo contextu diſtinguitur poteſtas Chriſti à poteſtate, quæ hic probis fidelibus promittitur, cum ſubiungitur; *ſicut & ego accepi à Patre meo.* Alij ad tropologiam confugiunt, vt habere imperium ſuper gentes, ſit prauis ſenſuum, animíque appetitionibus, quas gentes ſequuntur, dominari, ex quo, inquiunt, fiet vt cum virtus ipſa mira ſua pulchritudine, vel in ipſis aduerſariis admirabiles ſui amores excitet, gentes fidelium exemplo ad fidem conuerſæ ſub Chriſti Domini poteſtatem, ac ditionem ſubiiciantur: id quod ſi facere per repugnandi libidinem, & pertinaciam renuerint, potiſſimumque hæretici, tanquam vas figuli confringentur, hoc eſt omninò deſtruentur, pœnaſque dabunt ſuæ rebellionis apud inferos ſempiternas. Verùm hæc expoſitio quod attinet ad priorem partem, quatenus hunc in gentes dominatum ad prauarum appetitionum depreſſionem refert, tropologia nobis potius videtur, quàm literalis ſenſus.

[Beda. Primaſ. Ansbert. Pſal. 2. 8.]

[Poteſtas ſuper gentes promiſſa Eccleſiæ.]

2\. Itaque illud exiſtimamus, duos eſſe ſenſus literales huius loci, vnum, vt promittatur Eccleſiæ vniuerſæ, etiam in rebus temporalibus feliciras, quod nimirum gentes multas ſibi ſubiiciat, imperium in ſubditos ſecurè exerceat, tantaque ſit potentia, vt rebelles poſſit facile coërcere, hæreticorum impetus comprimere: denique aduerſariorum vires frangere, nulliuſque potentiam formidare. Alterum, quem etiam plerique afferunt, vt iis qui vicerit, id eſt Iezabeli, eiuſque ſectatoribus, videlicet tum prauis hominibus, tum hæreticis ſeſe ſtrenuè, & animosè oppoſuerint; promittatur fore, vt ob eorum probitatem, aduerſuſque Iezabelem animi magnitudinem, in alto dignitatis gradu collocentur, prælatique aliorum efficiantur: itaque ad eum locum euehantur, ex quo alios virga ferrea, id eſt, inflexibili, & æquiſſima regant, legumque ſanctitate deuinciant: rebelles autem, ac petulantes imperio compeſcant, & diſciplinæ ſeueritate in officio contineant, aut ſi nolint, pro ratione muneris in eos animaduertant, quæ poteſtas ſimilis dicitur illi poteſtati, quam pater Chriſto conceſſit, vnde ſubiungitur, *Sicut ego accepi à patre meo.* Atque ex hoc iidem doctores colligunt gubernandi curam, nonniſi viro probo æquitatis amatori, fortíque etiam, & magnanimo committendam eſſe, hæc enim omnia verbum illud, *Qui vicerit*, complectitur: id eſt qui vitia per probitatem, & difficultates, quæ in gubernando incidunt, per animi magnitudinem ſuperauerit.

[Felicitas. & potentia Eccleſiæ in ſubiiciendis gentibus, continendiſque in officio.]

[Qui reſiſtunt prauis hominibus, digni loco altiori.]

[Cura gubernandi, quibus committenda.]

3\. Illud fortaſſe quæras. Quomodo Chriſtus recturus gentes in virga ferrea. & tanquam vas figuli fracturus prænuncietur, Pſal. 2. ad quem hoc alluditur. Ratio verò dubitandi eſt, quia indignum videtur Chriſti benignitate (vt in commen. eius pſalmi argumentatur Hilar.) gentes, quas in ſuam hæreditatem, & poſſeſſionem accepit à patre, vt ibidem dicitur ferreo adminiſtrare imperio, & tanquam vas figuli conterere? Reſpondeo, Quamuis locum illum nonnulli de ſupplicio interptetentur in quibus ſunt D. Hieron. in commenr. eius Pſal. & D. Greg. in explanatione quarti Pſalm. pœnitentialis ſuper illa verba, *Reſpexit in orationem humilium:* vbi virgam ferream, & confractionem iſtam de æterna damnatione intelligit: præcipuè tamé in bonam partem accipiendum eſſe, ita vt virga ferrea pro virga inflexibili, id eſt iuſtiſſima poſita ſit, quemadmodum explicatur Pſ. 44.

[Pſal. 2.]

[Hilar.]

[D Hieron. D. Greg.]

Virgà ſeetea pro æquitate, & confractio vaſis figuli pro reſtauratione, præcipuè accipienda.

cum dicitur, *Virga directionis*, ſeu æquitatis, *virga regni tui*. Confractio verò inſtar vaſis figuli reſtaurationem ſignificat: vt quemadmodum vas ex molli luto effictum, niſi ad normam cadat, iterum frangitur vt meliùs efformetur: ſic Meſſias debuerit gentes deſtructa vana earum ſuperſtitione ad fidei, morumque elegantiam traducere: ſic enim intellexerunt hunc locum D. Hilarius, D. Auguſtinus, Theodoretus, Beda, Euthymius, in Pſal. 2. & D. Chryſoſt. hom. 4. ad baptizandos, tom. 5.

D Hilar.
D Auguſt.
Theod.
Beda.

Quo loco ſimul aduertit Chryſoſtomus cum deſtructio, & euerſio ſignificatur, non per vas figuli, ſed per vas fictile exprimi ſolere. Etenim Hierem. 19. cum extrema Hieroſolymorum euerſio prænunciatur, iubetur Propheta vas fi-
4. ctile in totius populi conſpectu confringere. Id, quod non accidit, cum ſalutis
D. Chryſoſt. ſpes promittebatur: tunc enim iuſſus eſt idem propheta ad domum figuli ſe con-
Hier. 18. ferre. Hier. 18. vbi non vas fictile iam decoctum, ſed argillam adhuc recentem conſpexit, quæ eo præſente fuit in aliud vas multò elegantius efformata. Vnde ſubiungitur: *Nunquid ſicut figulus iſte non potero vobis facere domus Iſrael?* ex quibus concludit Chryſoſtomus, cum Chriſtus gentes confracturus dicitur tanquam vas figuli, in bonam partem accipiendum eſſe, de conuerſione videlicet gentium ad fidem, & pulcherrimis gratiarum ornamentis, quæ accepturæ erant, vbi ſuperſtitionem, & impietatem depoſuiſſent, eaque ratione confractæ in vaſa honoris pulcherrima euaſiſſent. Atque hæc de priori parte ſententiæ dicta ſint, iam de poſteriori dicendum.

Quænam ſit illa ſtella matutina, quam Chriſtus perſeuerantibus vſque in finem pollicetur.

Qui vicerit, & cuſtodierit vſque in finem opera mea, dabo illi ſtellam matutinam.

SECTIO VII.

1. Beda. Rupert. Ansbert. Pannon. Apoc. 22. 16.

ERat eiuſmodi poſterior pars magnificæ illius pollicitationis. *Qui vicerit, & cuſtodierit vſque in finem opera mea, dabo illi ſtellam matutinam.* Prima expoſitio eſt Bedæ, Ruperti, Primaſij, Chriſtum per hanc ſtellam matutinam intelligentium: quia nocte huius ſeculi tranſacta, lucem, & vitam ſanctis æternam pollicetur, ſicut lucifer, ſeu ſtella matutina citò futurum ſolem denunciat, quo etiam ſenſu Chriſtus ipſe de ſe ait, Apocalypſis 22. *Ego ſum genus, & radix Dauid, ſtella ſplendida, & matutina.* Sic enim eum locum interpretatur D. Gregor. lib. 19. Moral. cap. 30. ſuper illa verba cap. 38. *Nunquid producis luciferum in tempore ſuo: Chriſtus*, inquit, *natus ex Virgine velut Lucifer inter tenebras noſtræ noctis apparuit, quia fugata obſcuritate peccati, æternum nobis mane nunciauit, & præterea, qui viuus apparens poſt mortem, matutina nobis ſtella factus eſt, quia dum in ſemetipſo exemplum nobis reſurrectionis præbuit, quæ lux ſequatur, indicauit.* Vnde rectè per Ioannem dicit, *Ego ſum ſtella ſplendida, & matutina*, Apoc. 22. Eodē alluſit Apoſtolus ad Rom. 13. cum dixit. *Nox præceſſit, dies autem appropinquauit.* Etenim Chriſtus adueniens, non ſolum fulgentiſſimum gratiæ diem tam quam lucifer futurum ſignificauit, ſed etiam inſtar ſolis effecit: quam ob cauſam apud Eſai. cap. 62. ſplendor ipſe, & lampas luciditſſima appellatur illis verbis: *Donec egrediatur vt ſplendor iuſtus eius, & ſaluator eius vt lampas accendatur.* Eodem myſterio Pſalm. 21. inſcribitur *pro ſuſceptione, vel aſſumptione matutina*, ſeu vt alij transferunt *pro cerua aurora*, ſeu

D. Greg.

Stella matutina, Chriſtus in reſurrectione, idémque lucifer, & ſol propter diē gratiæ
Apoc. 22. 16.
Rom. 13. 12.
Eſai. 62. 1.

cerua

cerua matutina: ſic enim Felix: alij verò Hebræorum *ſtellam matutinam* vertunt. Quæ omnes tranſlationes ad humanitatem Chriſti ad auroram reſurgentis pertinent. de quibus videndus eſt Titelmanus in ſuis in Pſalmos annotationibus ex Hebræo, & Chaldæo. Titelman.

Secunda eſt Richardi de ſancto Victore, *ſtellam matutinam*, interpretantis gratiam iuſtificantem, vel gloriam animæ duntaxat, quæ *ſtella* quædam dicatur propter contemplationis ſplendorem, *matutina* autem propter inchoationem beatitudinis: quæ *ſtella matutina* mutabitur in ſolem meridianum, quando anima glorificabitur in reſurgente corpore, iuxta illud Matth. 13. *Fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno Patris eorum.* Tertia eſt Ioachimi, qui ait, *ſtellam matutinam* cum ſit prima diei lux, ſoliſque claritatem præcurrat, ſignificare donum ſcientiæ, per quod nunc inuiſibilia ex parte cognoſcimus, tunc verò facie ad faciem intelligemus euntes de claritate in claritatem, ita vt ea, quam nunc habemus, contemplatio proficere debeat in diem. Quartam affert Primaſius, poſſe nimirum per *ſtellam matutinam* corporum reſurrectionem accipi, qua adueniente, mundanæ noctis tenebræ fugabuntur, *ſtella* enim *matutina* ſicut noctis finem, ita diei præbet initium. Concinit huic expoſitioni titulus Pſalmi vigeſimi primi, qui inſcribitur, *pro ſuſceptione matutina* eo quòd in eo Chriſtus, commemorata priùs ſua paſſione, poſtulet à Patre *ſuſceptionem matutinam*, id eſt, corporis ſui reſurrectionem matutino tempore, vt poſſit eius encomia toti mundo denunciare.

2. Richard. Victorinus. Secundò, gratia iuſtificans, vel gloria animæ Matth. 13. Ioachim. Tertiò, donū ſcientiæ. Quartò, reſurrectio corporum. Primaſius.

Quinta eſt aliorum, *Stellam matutinam*, intelligentiam ſacræ Scripturæ interpretantium, quam Dominus fidelibus concedit, iuxta illa Pſalmi vigeſimi quarti, *Firmamentum eſt Dominus timentibus eum teſtamentum ipſius, vt manifeſtetur illis.* Id quod teſtatur Petrus 2. Epiſtola, capite 1. Vbi intelligentiam Scripturæ luciferum appellat illis verbis, *Cui*, id eſt, ſermoni prophetico, *benefacitis attendentes, donec lucifer oriatur in cordibus veſtris.* Quo loco *lucifer*, non ſolùm gratiam aut gloriam ſignificat; ſed etiam intelligentiam ſacræ Scripturæ, diuinorumque myſteriorum cognitionem, quæ iis promittitur, qui in Scripturis intelligendis operam poſuerint. Rectè autem hoc loco huiuſmodi præmium Chriſtus pollicetur iis, qui cum Iezabele, id eſt, hæreticis, de Scripturæ ſacræ intelligentia decertarunt, eorumque errores diuinarum literarum teſtimoniis repulerunt. Omnes hæ expoſitiones probabiles ſunt, & textui conſentaneæ: Sed primum locum obtinet, quæ Chriſtum: Secundum, quæ ſempiternam gloriam: Tertium, quæ gratiam: Quartum, quæ intelligentiam Scripturæ: Quintum, quæ gloriam corporis interpretatur.

3. Quinta intelligentia ſacræ Scripturæ. Pſal. 24. 14. 2. Petr. 1. 19.

CAPVT TERTIVM.

¶ *Hoc tertio capite dantur literæ ad reliquos tres Epiſcopos qui ſuperſunt, Sardenſem videlicet, Philadelphienſem, & Laodicenum.*

ET angelo Eccleſiæ Sardis, ſcribe: Hæc dicit, qui habet ſeptẽ ſpiritus Dei, & ſeptem ſtellas: Scio opera tua, quia nomen habes quod viuas, & mortuus es: eſto vigilans, & confirma cætera, quæ moritura erant. Non enim inueni opera tua plena coram Deo meo. In mẽte ergo habe, qualiter acceperis, & audieris, & ſerua, & pœnitentiam age. Si ergo non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur, & neſcies qua hora veniam ad te. Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt veſtimenta ſua: & ambulabunt mecum in albis, quia digni ſunt. Qui vicerit, ſic veſtietur veſtimentis albis, & non delebo nomẽ eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram Angelis eius. Qui habet aurem, audiat quid ſpiritus dicat Eccleſiis. Et Angelo Philadelphiæ Eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit ſanctus, & verus, qui habet clauem Dauid: qui aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit: Scio opera tua. Ecce dedi coram te oſtium apertum, quod nemo poteſt claudere: quia modicam habes virtutem, & ſeruaſti verbum meum, & non negaſti nomen meum. Ecce dabo de ſynagoga Satanæ, qui dicunt ſe Iudæos eſſe, & non ſunt, ſed mentiuntur. Ecce faciam illos vt veniant, & adorent ante pedes tuos, & ſciant quia ego dilexi te: quoniam ſeruaſti verbum patientiæ meæ, & ego ſeruabo te ab hora tentationis, quæ ventura eſt in orbem vniuerſum tentare habitantes in terra. Ecce venio citò: tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam. Qui vicerit faciam illum columnam in templo Dei mei: & foras non egredietur amplius, & ſcribam ſuper eum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei nouæ Hieruſalem, quæ deſcendit de cœlo à Deo meo, & nomen meum nouum. Qui habet aurem, audiat, quid ſpiritus dicat Eccleſiis. Et Angelo Laodiceæ Eccleſiæ, ſcribe: Hæc dicit, Amen, teſtis fidelis & verus, qui eſt principium creaturæ Dei: Scio opera tua; quod neque frigidus es, neque calidus: vtinam frigidus eſſes, aut calidus, ſed quia tepidus es, & nec frigidus, nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo, quia dicis: Diues ſum, & locupletatus, & nullius egeo: & neſcis quia tu es miſer, & miſerabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum, vt locuples fias, & veſtimentis albis induaris, vt non appareat confuſio nuditatis tuæ, & collyrio inunge oculos tuos, vt videas. Ego quos amo, arguo,

&

& caſtigo. Æmulare ergo,& pœnitentiam age. Ecce ſto ad oſtium, & pulſo: ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipſe mecum. Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo, ſicut & ego vici, & conſedi cum Patre meo in throno eius. Qui habet aurem, audiat quid ſpiritus dicat Eccleſiis.

COMMENTARIVM PRIMVM EXEGETICVM.

DE ANGELO ECCLESIAE SARDIS.

Quid literæ ad Angelum Eccleſiæ Sardis contineant, déque earum inſcriptione.

Hæc dicit, qui habet ſeptem ſpiritus Dei, & ſeptem ſtellas.

SECTIO PRIMA.

TOTA hæc epiſtola plena eſt reprehenſionis, admonitionis, & comminationis, nec vllam laudationis partem continet, quantum ex contextu colligitur, hic Epiſcopus hypocriſis vitio laborabat, cumq; virtutem ſimularet, bonus apparebat coram hominibus, ſed coram Deo qui cor, & animum intuetur, ſolam præ ſe ferebat ſpeciem probitatis, veræ ſanctitatis omnino expers, vt videtur perſpicuum ex illis verbis. *Nomen habes, quod viuas, & mortuus es.* Et iterum. *Non inuenio opera tua plena coram Deo meo.* Simul etiam ſocordiæ, & oſcitantiæ inſimulatur, quod ſineret in ſuo Epiſcopatu hæreſim, vitiáque alia ſerpere: quam ob cauſam ei commendatur vigilantia, cum dicitur. *Eſto vigilans, & confirma cætera, quæ moritura erant.* Denique acerrima comminatione deterretur, cùm audit: *Si ergo non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur, & neſcies qua hora veniam ad te.*

1. Hypocriſis.

Vigilantia Epiſcopi.

Ex his iam intelliges rationem inſcriptionis literarum, quæ huiuſmodi eſt. *Hæc dicit, qui habet ſeptem ſpiritus Dei, & ſeptem ſtellas.* Prima ratio eſt Richardi de ſancto Victore. *Quaſi,* inquit, *diceret, tu qui coram hominibus per hypocriſim bonum facis, ſed in occulto malus exiſtis, dum me audis ſeptem ſpiritus habere, animaduerte me per ſapientiam, non ſolum manifeſta, ſed etiam occulta opera, imo & intimas cogitationes intueri. Dum etiam audis me habere ſeptem ſtellas; intellige me ad te, & tui ſimiles puniendos maximè potentem eſſe, vtpote ipſum ſtellarum conditorem:* Iuxta quam expoſitionem, per *ſeptem ſpiritus*, ſeptem ſpiritus ſancti dona intelligenda ſunt, quæ ſuper Chriſtum requieuerunt: quemadmodum prædixit Eſaias cap. 11. E quibus vnum eſt intellectûs, alterum ſcientiæ, aliud Sapientiæ, propter quæ Chriſtus in intimas etiam cogitationes mentis intuetur. Secunda eſt aliorum hoc ſenſu. Qui habet *ſeptem ſpiritus Dei*, id eſt, qui dat omnem vitam ſpiritualem, & internam, quæ neceſſaria eſt hypocritis, qui intus mortui ſunt: propterea enim dicitur.

2. Richard. de S.Vict.

Hypocriſis latet homines, non Deum.

Eſai.11 4.

Solus Chriſtus author vitæ ſpiritualis, & famæ.

Hypocrita auræ popularis animal. Iob. 41. 25. Prou. 30. 13. Gloria quibus detur.

dicitur. *Nomen habes quod viuas, & mortuum es.* *Et qui habet ſeptem ſtellas*, id eſt, à quo eſt omnis illuminatio, & famæ, ac nominis celebritas, quam ſolam cupit hypocrita iuxta illud Iob 41. quod de Satan dicitur: *Omne ſublime videt*. Et Prouerb. 30. *Generatio, cuius excelſi ſunt oculi, & palpebræ eius in altum ſurrectæ.* Tertia ratio, cur Chriſtus hypocritæ Epiſcopo dicat ſe habere *ſeptem ſpiritus Dei, & ſeptem ſtellas*, ea eſt. Vt intelligat non promitti *ſtellas*, id eſt gloriam, niſi *ſpiritum*, hoc eſt, veram ſanctitatem habentibus.

3. Illud hoc loco eſt aduertendum, de duobus vitiis reprehendi Sardenſem Epiſcopum de hypocriſi nimirum, & de negligentia in moribus Eccleſiæ corrigendis, vt eſt perſpicuum ex illis verbis. *Eſto vigilans, & confirma cætera quæ moritura erant.* Vnum autem ex alio conſequitur. Qui enim hypocrita eſt, cùm eum Chriſti charitas non vrgeat, de aliorum quoque ſanctitate minimè eſt ſolicitus.

Iob. 39. 13. Id, quod eleganti ſtruthionis ſimilitudine expreſſum habes Iob. 39. cùm dicitur, *Penna ſtruthionis, ſimilis eſt pennis herodij, & accipitris, quando derelinquit oua ſua in terra, tu forſitan in puluere calefacies ea, obliuiſcitur, quod pes conculcet ea, aut beſtia agri conterat. Duratur ad filios ſuos, quaſi non ſint ſui, fruſtra laborauit, nullo timore cogente, priuauit enim eam Dominus ſapientia, nec dedit illi intelligentiam.* Quem locum expendens D. Gregor. lib. 31. Moralium cap. 6. & ſequentibus. Primùm docet ſtruthionem typum hypocritæ eſſe, quia videlicet alas quaſi ad volandum ſpecie tenus erigit, ſed tamen nunquam ſe à terra volando ſuſpendit, ſic enim hypocritæ alas per figuram ſanctitatis extendunt, ſed curarum ſecularium pondere prægrauati, nullatenus à terra ſubleuantur, quare penna ſtruthionis ad pennas herodij, & accipitris ſimilitudinem coloris habet, virtutis autem veram effigiem non habet.

Hypocrita ſtruthioni comparatur ex Greg.

4. Deinde obſeruat hypocritam etiam inſtar ſtruthionis oua negligere, ſolet enim ſtruthio oua, quæ parit negligere, & in puluere, atq; in arena derelinquere, cuius vehementi calore pulli poſteà excluduntur, nec enim niſi in locis calidiſſimis ſtruthio naſcitur, ſic etiam hypocritæ, quia charitatis ardore non calent, de corpore prolis editæ, id eſt, de ouorum ſuorum frigore nequaquam dolent. Itaq; negligũt; quod pes oua conculcet, id eſt, quod filij ſui prauorum operum exemplis peruertãtur: hunc pedem Paulus diſcipulis, quaſi ouis, quæ poſuerat, metuebat, cùm diceret ad Philippenſes 3. *Multi ambulant, quos ſæpè dicebam vobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Chriſti.* Et iterum, *Videte canes, videte malos operarios.* Et 2. ad Theſſalonic. 3. *Denunciamus vobis fratres in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè.* Quæ hypocritarum conditio magis adhuc illis verbis exprimitur, *Duratur ad filios quaſi non ſint ſui,* quam mollia è contrario viſcera geſtabat Paulus, cum dicebat ad Philipp. 1. *Teſtis mihi eſt Deus, quomodo vos omnes cupiam in viſceribus Chriſti Ieſu.* Imò vſque adeò lætabatur de conuerſione profectuque fidelium, vt per gloriam eorum iuraret tanquam per rem ſibi chariſſimam: hunc enim ſenſum habet illud. *Quotidie morior per veſtram gloriam fratres, quam habeo in Chriſto Ieſu:* vbi de communi, & vera ſententia illud *per*, iurantis eſt, patetque ex Græco contextu, in quo legimus νὴ, quæ particula iurantis eſt: iurat verò Paulus per gloriam, ſeu gloriationem vt Græcè eſt, quam ſperabat habituros fideles in patria, ſic enim nonnulli interpretantur, quam rem, quia chariſſimam habebat, idcirco per eam iurabat: ſi verò legamus, *per gloriam noſtram*, vt plerique Græci codices habent, iurat Paulus per ſuam ipſius gloriam, quam ex conuerſione fidelium comparabat, tanquam per rem ſacram, & ſibi iucundiſſimam: quod eòdem ſpectat; mitto alias huius loci expoſitiones, quæ ad rem præſentem non faciunt.

Struthionis pulli quo pacto excludantur.

Philip. 3. 18. 2. Theſſal. 3. 5.

Viſcera Pauli in Philip. quàm mollia.

Philipp. 1. 8.

Philippenſiũ conuerſio, Pauli gloria.

1. Cor. 15. 31.

Quid

Quid ſignificet illa ſententia: *Non enim inuenio opera tua plena coram Deo meo.*

SECTIO II.

INrer alia de quibus Chriſtus cóqueritur cum Sardenſi Angelo, illud eſt præ- 1.
cipuũ, quod non inueniat eius *opera plena coram Deo,* ſeu vt Græcè eſt, πεπληρω-
μένα, id eſt, *impleta*, quod peculiarem expoſitionem deſiderat. Sciendum eſt igi-
tur illud appellari *plenum*, quod habet totam perfectionem ſuæ naturæ conue-
nientem; quo ſenſu Geneſ. 41. Septem illæ ſpicæ, quas vidit Pharao fertilitatem Geneſ. 41.
ſeptem annorum portendentes, appellantur plenæ, atque formoſæ, ſicut è con-
trario vacuum, & inane dicitur, quod eam non habet: quo ſenſu terra in princi-
pio mundi, dum non erat veſtita floribus, conſita arboribus, referta animalibus,
inanis, & vacua dicitur, Gen. 1. pro quo Hebraicè eſt, תהו ובהו quod propriè Geneſ. 1. 2.
inane, & vacuum ſignificat, quod videlicet finem illum, cuius gratia conditum eſt
non aſſequitur. Ex quo iam multa intelliges, quæ in ſacris literis dicuntur habere
aut non habere plenitudinem: primùm enim is qui illud vitæ ſpatium ſibi à na-
tura definitum attigit, neque caſu, aut euentu fortuito, aut ex Dei iudicio antè
illud à vita tollitur, dicitur obire diem ſuum *plenus dierum*: quemadmodum Gen. Gen 25 17.
25. de Iſaac dicitur: *Completi ſunt dies Iſaac centum octoginta annorum, conſumptúſque* Plenus die-
ætate mortuus eſt, & appoſitus populo ſuo ſenex, & plenus dierum. rum.

Ad idem confirmandum D. Athanaſ. in Apologia de fuga ſua affert illud 2.
quod dixit Eliphaz amicus Iob cap. 5. *Venies* (ſi iuſtus fueris) *in ſepulchrum vt ſe-* D. Athan.
ges matura, ſuo tempore demeſſa, & vt manipulus areæ, in tempore collectus, ſeu vt nos Iob. 5. 26.
habemus; *ingredieris in abundantia ſepulchrum, ſicut infertur aceruus tritici in tempore*
ſuo: Vbi obiter aduerte iuſtum virum appellari *aceruum tritici*, quia poſt laborum Vir iuſtus,
trituram, *plenus dierum* in Dei horreum congregabitur: quemadmodum dicitur tritici acer-
Matth 3. & eleganter expendit D. Greg. lib 6. Moralium cap. 29. *Rectè*, inquit, uus.
dicitur: ſicut infertur aceruus tritici in tempore ſuo, frumentum enim in ſegete ſole tangitur, Matth. 3.
ventis concutitur, atque ad aream deductum triturationis pondere premitur, vt à palea- D. Greg.
rum connexione ſoluatur. Denique relictis paleis ad horreum ducitur. Sic enim anima
iuſti in hac vita à ſuperno lumine illuſtratur, tentationibus exercetur, cæleſti diſciplinæ ſup-
poſita, dum correctionis flagella percipit, à ſocietate carnalium mundior recedit, & relictis
paleis ad horreum ducitur, quia foris remanentibus reprobis, ad ſupernæ manſionis gaudia
æterna ſubleuatur. Dum enim poſt afflictionem iuſti præmia patriæ cæleſtis inueniunt, qua- Tempore
ſi poſt preſſuras ad horreum grana deferuntur. Hactenùs Gregor. E contrariò de im- non ſuo pec-
matura morte impiorum dixit Eccleſiaſticus cap. 19. *Tollentur immatura animæ* catores pe-
impiorum. Et Regius vates Pſ. 54. *Viri ſanguinum, & doloſi, non dimidiabunt dies ſuos.* reunt. Eccleſ. 7. 18.
Vnde eſt illud Eccleſiaſt. 7. *Ne impiè agas multum, & noli eſſe ſtultus ne moriaris in* Pſal. 54. 24.
tempore non tuo. Eccleſ. 19. 3.

Secundò tempora omnia antequam Chriſtus aduenißet; vacua erant, & ina- 3.
nia, quia cùm vniuerſa vnius Chriſti cauſa condita fuiſſent, dum is non adue- Tempora
niret, meritò vacua dicebantur; quò proculdubiò alluſit Apoſtolus ad Galat. 4. ante Chri-
cùm dixit: *At vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum.* Et ad Epheſ. 1. *Se-* ſti aduẽtum.
cundùm beneplacitum eius, quod propoſuit in eo in diſpenſatione plenitudinis temporum in- vacua, & ina-
ſtaurare omnia in Chriſto. Sicut enim autumnus dicitur tempus plenitudinis, quia nia. Ad Gal. 4. 4.
in eo colliguntur, quæ in hyeme ſeminantur; & in vere germinauerant; ſic ea, Epheſ. 1. 10.
quæ tempore Patriarcharum ſeminata fuerant, & ſub lege pullulauerant, in ad-
uentu Saluatoris collecta ſunt.

4. Lex vetus, inanis, & vacua. Ad Roman. 10.4. Ad Gal. 4.9. Exod. 27. 8. Exod. 38. Ionæ 4. 6. Cucurbita, typus legis veteris. D. Hieron. D. Auguſt. Matth. 5.

Tertiò, lex vetus, quæ tota ad Meſſiam, vel promittendum, vel delineandum referebatur iuxta illud ad Rom. 10. *Finis legis Chriſtus*, vacua fuit: & inanis, atque adeò ad gratiam conferendam ex opere operato minimè efficax, quo ſenſu Paulus legalia appellauit, *infirma, & egena elementa* ad Galat. 4. In cuius rei typum altare holocauſti non erat ſolidum: ſed inane & vacuum; quemadmodum dicitur Exodi 27. *Non ſolidum*, inquit Dominus, *ſed inane, & vacuum intrinſecus facies illud.* Idémque repetitur Exodi 38. Quia nimirum ſacrificia legalia, imò & vniuerſa lex *inanis* intus erat, *& vacua:* Atque eam ob cauſam per cucurbitam illam Ionæ fuit expreſſa; ſolent enim cucurbitæ vacuæ intus eſſe: nam vbi nos legimus Ionæ 4. *Præparauit Dominus Deus hederam*, Septuaginta tranſtulerunt, *præcepit Dominus cucurbitæ*, fuiſſe autem illam cucurbitam typum legis veteris, affirmat D. Hieronymus in vigeſimum ſextum caput Matthæi. Et D. Auguſtinus epiſt. 49. ad Deo gratias: atque idcirco Chriſtus dixit Matth. 5. ſe veniſſe non vt legem ſolueret, ſed vt adimpleret.

5. Cyrill. Alex.

Id quod duplici ſimilitudine expoſuit Cyril. Alex. in dialogo de adoratione, & cultu in ſpiritu & veritate ad Palladium. Prior eſt. *Qui in tabulis*, inquit, *& picturis artificium ſuum oſtentant, non ſtatim quando pingere incipiunt, abſolutam, & ex omni parte perfectam ſpeciem pingendo exprimunt, ſed adumbrant prius, & coloribus obſcurioribus effigiant: deinde verò congruis coloribus illuſtrant.* Poſterior. *Fabri ærarij ſtatuam effecturi, primùm obſcuram ſpeciem in cera faciunt, deinde illi igne liquefactum æs infundunt, & ita opus ſuum producunt, vt nouam ſpeciem, ac pulchritudinem habeat, adiectis ad vmbram coloribus variis, & apparet quidem, dum æs ceram liquefacit, abolere prima lineamenta, res autem ipſa non ſic habet: verè enim dicere poſſunt, & faber ærarius, & pictor, non deſtruimus vmbras, nec omninò inutiles figuras fecimus, ſed potius impleuimus, nam quod in vmbris, & figuris tantum obſcurè deformitérque videbatur, id ad meliorem pulchrioremque formam productum fuit.* Itaque implere ſumitur pro perficere, vt vult

D. Hieron. Ad Roman. 10.13. D. Auguſt. Per charitatis plenitudinem, veritatemque; prophetiarũ implet Chriſtus legem.

Cyrillus, quemadmodum etiam expoſuit D. Hieronym. in commentariis ſuper Matt. iuxta illud ad Rom. 10. *Perfectio legis Chriſtus.* Vnde Paulus ad Roman. 3. *Legem*, inquit, *deſtruimus per fidem? Abſit, imò magis legem ſtabilimus.* Sic etiam D. Auguſt. lib. 17. contra Fauſtum Manichæum c. 6. *Plenitudo*, inquit, *legis charitas*, vt ait Apoſtolus Rom. 16. *Iſtam charitatem Dominus exhibere, & donare dignatus eſt, mittendo fidelibus ſuis ſpiritum ſanctum: lex enim per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt* Ioan. 1. *Igitur lex cum impleta eſt, gratia & veritas facta eſt: gratia pertinet ad charitatis plenitudinem; veritas ad prophetiarum impletionem: & quia vtrumque per Chriſtum, ideo non venit ſoluere legem aut Prophetas, ſed adimplere.* Hæc Auguſtinus.

6. Fides cum operibus plena. Ad Hebr. 10.22. D. Thom. Ad Roman. 13.10. 1. Cor. 15.10. Gratia Dei in Paulo cur non vacua. 2. Tim. 4. 5.

Quartò, Fides tunc plena dicitur cum eſt coniuncta cum operibus, ſi enim operibus careat, vacua eſt, quippe quæ caret perfectione ſua, ad quam ſuapte natura aſpirat; quod diſertis verbis dixit Apoſtolus ad Hebr. 10. *Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei.* In quem locum D. Thomas docet, fidem duobus modis fieri plenam. Vno quoad materiam, cùm videlicet creduntur omnia, quæ ad credendum proponuntur: altero quoad formam, cum nimirum fides eſt formata per charitatem iuxta illud ad Rom. 13. *Plenitudo legis eſt dilectio.* Eodem ſenſu de ſuæ vocationis gratia ad fidem, & Apoſtolatum dixit Paul. 1. ad Cor. 15. *Gratia Dei ſum id quod ſum, & gratia eius in me vacua non fuit, ſed abundantius illis omnibus laboraui:* vbi vocationem ſuam plenam vocauit, quia *abundantius omnibus laborauerat.* Quintò, Tunc aliquis dicitur ſuum miniſterium adimplere, cùm muneri ſuo, vel minima in parte nunquam deeſt, alioqui erit in eo miniſterium inane & vacuum. Quò alludit Paul. 2. ad Tim. 4. dum dixit, *miniſterium tuum imple.*

Ex his

Ex his iam intelliges cur opera Sardenſis Epiſcopi non inueniantur plena: 7.
etenim cum ille, vt initio diximus, hypocriſis vitio laboraret, carebant eius Sardenſis
opera recta finis intentione; quippe cum ad inanem gloriam referrentur: atque Epiſcopi o-
adeò erant planè vacua, & inania, quia nihil merebantur: eam ob cauſam D. pera cur non
Gregor. lib. 8. Moralium cap. 28. ait hypocritam comparari fœno tectorum plena.
Pſal. 128. cum dicitur, *Fiant ſicut fœnum tectorum, quod priuſquam euellatur, exaruit.* Opera ſine
Fœnum, inquit, *tectorum in alto naſcitur, ſed nequaquam radice ſolidatur, ſic etiam hy-* recta inten-
pocrita ſumma quidem agere cernitur, ſed non in eis ex cordis puritate roboratur, quod tione vacua.
nimirum fœnum antequam euellatur, areſcit: quia cum hypocrita ſine intentione rectæ co- D.Greg.
gitationis bona ſtuduit agere, ea amittens indicat ſe ſine radice floruiſſe. Accedit, quòd Pſal. 118.6.
hic Epiſcopus ex charitate deciderat, quemadmodum in hunc locum docet D. D. Auguſt.
Auguſt. ſeu Tyconius, & verba illa planè ſignificant, *nomen habes, quod viuas, &* Abſque cha-
mortuus es: quò fit vt eius opera, cum charitate, in qua operum plenitudo poſita ritate, nihil
eſt, omninò carerent, vacua, & inania iure optimo dicantur. Notandum verò plenum.
eſt illud, quod ſubiungitur, *coram Deo meo*. Opera enim huius Epiſcopi plena
quidem coram hominibus videbantur, ſed tamen coram Deo, qui intimam
operantis intentionem penitus inſpicit, plenitudinem non habebant. Vndè
Paulus 1. ad Corinthios 10. *Qui gloriatur*, inquit, *in Domino glorietur: non enim* 2. Cor. 10. 18
qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat.

COMMENTARIVM
SECVNDVM EXEGETICVM.

DE ANGELO PHILADELPHIAE.
Quid literæ contineant, deque earum inſcriptione.

Hæc dicit Sanctus, & verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit,
& nemo claudit: claudit, & nemo aperit.

SECTIO PRIMA.

L ITERÆ nihil reprehenſionis continent: quemadmodum neque illæ, 1.
quæ datæ ſunt ad Epiſcopum Smyrnenſem. Primùm igitur laudatur Summa li-
Philadelphiæ Angelus: deinde ei prædicationis gratia promittitur: terarum.
tum aduerſariorum conuerſio prænunciatur: poſtea promittitur in tribulatione
præſidium: denique ad perſeuerandum incitatur.

Quod verò attinet ad inſcriptionem, ea eſt huiuſmodi: *Hæc dicit Sanctus, &* 2.
verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit.
Cuius inſcriptionis ratio prima affertur à Richard. de ſancto Victore: quia enim Rich Vict.
hic Epiſcopus ad prædicandum animatur, proponitur ei Chriſtus, tanquam Quæ exigã-
ſanctus, qui bonitate, atque adeò eorum, qui conuertuntur, ſanctitate gaudet; tur in præ-
& tanquam verus, in implendis promiſſionibus, & habens clauem ſcientiæ, & dicatore do-
intelligentiæ ſcripturarum; vt nimirum hic Angelus diuina ſibi ad prædi- tes, præmon-
candi munus obeundum neceſſaria præſidia, & remunerationem laboris pol- ſtrat Chri-
liceatur. Secunda eſt Ruperti, qui iuxta ſuam de ſeptem Spiritus ſancti donis ſtus. Rupert.

expoſitionem, quæ per hos ſeptem Angelos diſtribuit, ſpiritum intellectus huic Epiſcopo promitti exiſtimat, cuius eſt ſacrarum ſcripturarum ſecreta, quibus voluerit, aperire, & quibus voluerit abſcondere, iuxta illud Matth. 11. *Confiteor tibi Pater, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus, & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis*, quia verò Philadelphia amorem fraternum ſignificat, proponit ſeſe Chriſtus in eo imitandum, qui vſque adeò magnus fuit, vt omnes amore pluſquam fraterno dilexerit, vt nimirum eos Philadelphiæ Angelos, id eſt, amoris fraterni nuntios, & prædicatores efficeret, iuxta illud Ioan. 15. *Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos.*

Matth 11 25. Ioan. 15. 12.

3. Quod verò additur, *verus*, ſignificat eum qui amore fraterno excelluerit, ampliori veritatis cognitione donandum. Id quod adhuc per ſequentia luculentiùs exprimitur. *Qui habet*, inquit, *clauem Dauid*, id eſt, omnium Prophetarum, quorum intelligentiam iis quibus voluerit poterit vberrimè impertiri. Ex omnibus verò Prophetis ſolus Dauid quaſi inſtar omnium eſt nominatus, quia ille præ cæteris genere, geſtis, regno, vaticinio, myſteria Chriſti ad viuum expreſſit. Quæ omnia neceſſariò proponenda fuerunt Philadelphiæ Angelo, vt ſeſe ad prædicandum, moleſtiaſque, ac labores, qui in eo munere ſæpe incidunt, ſubeundos animosè compararet. Tertia, & poſtrema eſt Pannonij, dicentis proponi Chriſtum tanquam Sanctum, quia ad ſanctos ſcribitur, vt eum agnoſcant verum ſanctitatis fontem, & quia iidem erant veritatis propugnatores, addi, *verum*. Denique quia ſubiungendum erat; *Ecce datur coram te oſtium apertum* dictum fuiſſe *qui habet clauem Dauid*, quæ clauis ad aperienda diuina myſteria quæ in Prophetis clauſa continentur, referenda eſt: verùm hæc ex iis, quæ dicturi ſumus planiora fient.

Clauis Dauid pro intelligentia omniũ prophetarum.

Chriſtus, ſanctitatis fons.

Quænam ſit Clauis Dauid, quam habet is, *qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.*

SECTIO II.

1. COmmunis eſt prima expoſitio, hanc clauem Dauid eſſe clauem ſcientiæ, qua Scripturæ aperiuntur, de qua dicebat Chriſtus Phariſæis: *Væ vobis hypocritæ, qui tuliſtis clauem ſcientiæ, ipſi non introiſtis, & qui introibant prohibuiſtis.* Dicitur autem huiuſmodi clauis peculiari nomine, *clauis Dauid*, quoniam vt ait Rupertus, & alij, Dauid luculentiùs, quam reliqui Prophetæ, Chriſti, & Eccleſiæ myſteria cecinit, atque adeò meritò inſtar omnium Prophetarum cenſetur, vt qui clauem Dauidis ad aperiendum habuerit, ſimul illam ad reliquos Prophetas intelligendos habere credendus ſit. Atque hinc colligimus id quod docet Petrus 2. ſua Epiſtola canonica. Scripturam ſacram non eſſe ſpiritu proprio interpretandam, ſiquidem Chriſtus eius clauem habet, & quod eſt conſequens, eius notitiam vt ait hic Ioannes, cui vult aperit, & cui vult claudit, nec aliquis cui is aperit, claudere: neque cum claudit, poteſt aperire. Eodemque ſenſu plerique interpretantur librum illum ſignatum ſigillis ſeptem, quem ſolus Agnus potuit aperire, vt refertur Apocalyp. 5.

Clauis Dauid, quid hic. Rupertus. Dauid inſtar omniũ Prophetarum. Sacra ſcriptura, liber ſignatus. Apoc. 5.

2. Contrà, quam impudenter garriunt noſtri temporis hæretici, qui ſibi Scripturæ ſacræ intelligentiam arrogare, imò de eius vero ſenſu controuerſias ad quemuis è lipporum grege tabulam tanquam ad iudicem, ac cenſorem per ſummam contradicendi libidinem deferre præſumunt, contempto Hieronym. Auguſt. reliquorumque Eccleſiæ luminum, imò & vniuerſæ Eccleſiæ iudicio, illud

Arrogantia hæreticorũ circa intelligentiã ſcripturarum.

illud prætexentes ſcripturam Sacram facillimam eſſe, & apertiſſimam, nec vident Regium vatem à Deo intellectum ad eam intelligendam poſtulaſſe, Pſalm. 118. *Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam.* Et iterum. *Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.* Et rurſum. *Faciem tuam illumina ſuper ſeruum tuum, & doce me iuſtificationes tuas.* Quæ verba expendens D.Hier. in Epiſt. ad Paulinum de inſtit. monach. *Si tantus*, inquit, *Propheta tenebras ignorantiæ confitetur, qua nos putas paruulos, ac pene lactentes inſcitia noctis circundari?* de quo argumento legendi ſunt Irenæus lib. 2. aduerſus hæreſ. cap. 47. contra Celſ. Ruffinus lib. 11. hiſt. cap. 9. D. Hieron. in Epiſt. ad Paulinum de ſtudio ſcripturæ, & in Epiſt. ad Algaſiam, q. 8. D. Auguſt. lib. 2. de doctr. Chriſt. cap. 6. & Epiſt. 3. D. Gregor. hom. 6. in Ezech. D. Chryſoſt. 40. in Ioan. ſuper illud: *Scrutamini ſcripturas.* Quo loco Chryſoſt. in hunc ſenſum obſeruat verbum illud *Scrutamini. Non dixit:* inquit, *legite, ſed ſcrutamini: quia oportet profundius effodere, vt quæ altè deliteſcunt, inuenire poſſimus: non enim rem in ſuperficie, & in promptu poſitam effodimus, ſed quæ tanquam theſaurus profundè reconditur:* locus verò ille Deut. 13. quo hæretici abutuntur, *Mandatum, quod ego præcipio tibi hodie non ſuper te eſt, neque procul poſitum, neque in cœlo ſitum, neque trans mare.* Non de facilitate intelligendi ſcripturas, ſed implendi eum Dei gratia præcepta accipiendus eſt: vt indicetur præcepta Dei non eſſe impoſſibilia. Sic enim exponit Tertull. lib. 4. contra Marcionem, D. Auguſt. lib. de perfectione iuſtitiæ, reſponſione penult. Origenes, Ambroſius, Chryſoſtomus in cap. 10. Epiſt. ad Rom.

Pſal. 118. 34. Scriptura difficilis ad intelligendum. Hieron. Irenæus. Origenes. Ruffinus. D. Hieron. D. Auguſt. D. Gregor. D. Chryſoſt. Deut. 13. 13. Tertull. D. Auguſt. Origenes. D. Ambroſ. Origenes. D. Ambroſ. D. Chryſoſt.

3. Secunda expoſitio eſt Bedæ, qui per *clauem* intelligit poteſtatem regiam, quæ Dauidis dicitur, quia Chriſtus in regali Dauidis proſapia, atque adeò ex tribu Iuda traxit originem: quo etiam modo locutus eſt Eſaias cap. 22. cùm dixit ex Patris perſona, *Dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius.* Rectè autem poteſtas Chriſti regia, *ſuper humerum eius*, poſita dicitur, quia non ad ſplendorem duntaxat, ſed multo magis ad laborem eam habuit. Subiungitur autem, *Qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit:* quia poteſtati Chriſti omnia ſunt ſubiecta, & nemo poteſt reſiſtere: iuxta quam expoſitionē notandum eſt optimo iure regiam poteſtatem per *clauem* ſignificari, cùm ad Regem pertineat regnū, quomodo voluerit, per legum æquitatem conſtituere, apertendo nimirum, & claudendo, id eſt, præcipiendo quædam, quædam vetando, priuilegia bene de Republica meritis concedendo, nefarios homines pœnis, ac ſuppliciis à ſceleribus cohibendo: probos autem præmiis, & honoribus in dies amplificando. Denique ipſe habet claues, regni, quia ex regis cuiuſque, vel æqua, vel iniqua adminiſtratione pendet omninò regni, vel ſalus, vel euerſio.

Beda. Regia Chriſti poteſtas ſignificata per clauem Dauid. Eſaiæ 22.

4. Id quod ſacræ literæ, alia quoque ſimilitudine ſignificant, cùm regna quadrigis comparant Zachar. 6. vbi quatuor mundi imperia, quatuor quadrigis exprimuntur, quia nimirum Reges ſunt, veluti Aurigæ, qui ſuorum regnorum habenas, vel ad ſalutem, vel ad perniciem moderantur: imò & D. Hieronym. in commentariis ſuper Abacuch, in illa verba cap. 3. *Fluuios ſcindes terræ*, exiſtimat eo loco Reges ad literam, *Fluuios terræ*, nominari, vt ſit ſenſus, Reges terræ aduerſus populum tuum dimicantes diuides, atque diſperges. Ratio vero ea eſt, quia fluuij terras quas abluunt, aut opportunis irrigationibus fœcundant, aut intempeſtiuis inundationibus euertunt. Quam ob cauſam in ſacris literis, regionum felicitas, aut infelicitas ad Regum bonitatem, aut malitiam referuntur, Vt Eccleſ. cap. 10. *Væ tibi, terra, cuius Rex puer eſt, & cuius Principes mane comedunt*, id eſt, *gulæ, & luxui vacant: Beata terra cuius Rex nobilis eſt, & cuius Principes veſcuntur in tempore ſuo ad reficiendum, & non ad luxuriandum.* Et Sapientiæ 6. *Rex*

Reges veluti aurigæ regnorum. Zach. 6. D. Hieron. Reges quaſi fluuij. Felicitas, vel infelicitas regionum ex regibus. Eccleſ. 10. 16. Sap. 6. 26.

ſapiens ſtabilimentum populi eſt.

5. Ambr. Anſb. Chriſtus, clauis Dauid. Ioan 10. 9.

Tertia expoſitio eſt Ambroſij Anſberti. Per *clauem* hanc Chriſtum ipſum intelligentis; quæ poteſt ex eo confirmari, quod in contextu non dicitur, quæ *aperit*, & quæ *claudit*, ſed *qui aperit*, *& qui claudit*. Itaque Chriſtus, & eſt oſtium, Ioannis 10. *Ego ſum oſtium*, & clauis, & clauiger ipſe, qui aperit. Verùm aduerte non ita eſſe clauem ad aperiendum, & claudendum, vt noſtrum liberùm concurſum reſpuat: etenim nos etiam dicimur aperire, & ille pulſare, iuxta illud, quod hoc eodem capite paulò inferius explicabimus: *Ego ſto ad oſtium, & pulſo: ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam intrabo ad illum.* Aperit igitur Chriſtus intellectum ad credendum, voluntatem ad diligendum, aperit paradiſum probis, claudit nefariis. Quarta expoſitio eſt de cruce, qua Chriſtus tanquam claui paradiſum claudit, & aperit, ſic enim eam appellat D. Chryſoſt. tomo 2. hom. de diuinitate, qua de re iam aliàs diximus. Quinta eſt de pœnitentia, quæ etiam cœlum aperit. Vtriuſque meminit Hugo Cardinalis in hunc locum.

Crux, clauis Dauid. D. Chryſoſt. Hugo Card.

6. Prima interpretatio omnium optima.

Ex omnibus hiſce expoſitionibus illa videtur germanior, quæ clauem ad intelligentiam, & ſcientiam ſcripturarum refert, vt videtur perſpicuum ex illis verbis, quæ ſequuntur. *Ecce dedi coram te oſtium apertum, quia modicam habes virtutem.* Quod *oſtium* communis interpretum expoſitio, de ſcripturarum intelligentia, & munere prædicationis intelligit. Verùm dubitabis, cur ea oſtij aperiendi ratio tradatur. *Quia*, inquit, *modicam habes virtutem.* Reſpondeo ſenſum eſſe, quia, inquit, ex te parum potes, atque adeò niſi ego oſtium apetuero, id tuis viribus præſtare minimè poteris: nec enim locum intelligendum eſſe de exiguo in virtutibus progreſſu palam eſt, ex eo quod Græcè non legimus ἀρετὴν, id eſt, virtutem, ſed δύναμιν, id eſt, potentiam. Accedit quod mox ſubiungitur: *Et ſeruaſti nomen meum, & non negaſti nomen meum*, quibus verbis ſignificatur hunc Epiſcopum morum ſanctitate excelluiſſe.

Ioachimi Abbatis, de Philadelphiæ Angelo vaticinium.

SECTIO III.

1. Ioachimus Abbas vnde oriundus.

IOachimus Abbas Florenſis Cœnobij, ordinis ſancti Benedicti, ex Calabria oriundus, vir fuit diuinarum literarum cognitione non mediocriter inſtructus, quippe cùm Hieremiam, Eſaiam, Danielem, & Apocalypſim Ioannis ſuis commentariis illuſtrauerit, multaque alia ediderit ingenij ſui, & eruditionis monumenta. Floruit tempore Lucij tertij, Vrbani tertij, Gregorij octaui, & Clementis tertij, ſummorum Pontificum ante quadringentos annos. Is prophetiæ ſpiritum habuiſſe ſuo tempore fuit exiſtimatus, quemadmodum teſtatur frater Sylueſter Meucius de Caſtellione Aretino, Auguſtinianæ familiæ in Epiſtola quam de Ioachimi operibus conſcripſit ad Ægidium presbyterum Cardinalem, quæ eiſdem operibus præfigitur. D. Anton. 1. par. Chronicon. tit. 17. c. 1. §. 12. Sixtus Senenſis, lib. 4. ſuæ Bibliothecæ, & Gulielmus Pariſienſis in libro de virtutibus. Dicitúrque templum ſancti Marci Venetiis celeberrimum lapidibus ſtrauiſſe, atque exornaſſe glyphicis, myſticiſque notis, ænigmaticiſque figuris rerum in Italia viciſſitudines, ciuilium bellorum turbines, alieniſſimáque illa tempora, in quæ ad hodiernum vſque diem incidit, & in poſterum etiam incidet, continentibus. Itaque ei Clemens tertius Pontificatus ſui anno primo præcepit, vt Apocalypſis interpretationem quam de mandato Lucij, & Vrbani, fuerat auſpicatus, ad finem tandem perduceret, ſibique offerret, vt conſtat ex literis

Quo tempore floruerit. S. Iu. Meu.

D. Anton. Sixtus Sen. Gulielm.

literis Clementis ad eundem, quæ ad initium commentariorum Ioachimi in
Apocalypſim circumferuntur.

Et quamuis Concilium Lateranenſe ſub Innocentio tertio, vt refertur de 2.
ſumma Trinitate,& fide catholica cap. *Damaſus*,cuius etiam meminit D.Anto- D. Anton.
nin. tertia parte Chronicon. cap. 1. §. 7. damnet libellum,ſeu tractatum, quem
Ioachimus edidit de vnitate, ſeu eſſentia Trinitatis aduerſus Petrum Lombar-
dum Magiſtrum ſententiarum,hæreticamque pronunciet Ioachimi ſententiam,
quatenus affirmabat,non dari eſſentiam vnam communem tribus perſonis,exi-
ſtimans ſi præter perſonas concederetur vna eſſentia, quæ eſſet Pater, Filius, &
Spiritus ſanctus,inuehi quaternitatem in diuinis.Quamuis,inquam,Concil.La-
teranenſe ſententiam hanc damnet,vt hæreticam,vt re vera eſt,ſimul tamen ibi-
dem docet Ioachimum hæreticum non fuiſſe, cùm omnia ſua ſcripta Apoſtoli-
cæ ſedis arbitrio diiudicanda,& corrigenda commiſiſſet peculiari ea de re epi-
ſtola,quam propria manu ſubſcripſit. Idemq; reperit Gloſſa in cap. *Damnamus*
citatum de humana Trinitate, & fide catholica.Extat etiam in Bibliotheca Va-
ticana, epiſtola Honorij tertij Romani Pontificis ad Epiſcopum Lucanenſem
aduerſus Ioachimi obtrectatores, quam breuitatis gratia hoc loco deſcribēdam
non putauimus,quare ſatis mirari non poſſum cur Alphonſus à Caſtro libro ſe-
cundo aduerſus hæreſes,titulo *Apoſtoli*, tam malè de Ioachimo ſenſerit,vt eum
leuitatis inſimulare,ſcriptáque eius omnia carpere non dubiter,eo quod dixerit
Apoſtolos non ſecundùm ſpiritualem intelligentiam,ſed tantū ſecundum lite-
ram Euangeliū prædicaſſe,potuit enim vt homo in quibuſdam labi. Et quidem
quod ad rem præſentem attinet, illud non mediocriter facit ad exiſtimationem
Ioachimi,quod ad Ioannis Apocalypſim ſuis commentariis illuſtrandam,trium
ſummorum Pontificum,vt diximus auctoritate fuerit,& exhortationibus inci-
tatus. Quæ omnia eò commemorauimus vt virum ſua ætate celebratiſſimum ab
hæreſis nota cum Concilio Lateranenſi cuius hac de re declaratio multò am-
plior refertur à Franciſco Pegna, in commentariis ſuper Directorium Inquiſi-
torum, Fratris Nicolai Vlmerici, prima parte, capite ſecundo, commentario
primo, ſimúlque ab aduerſariorum calumniis vindicaremus.

Lateranenſe damnat hæreſim Ioachimi dicentis non dari eſſentiam vnā communem tribus,perſonis.

Denique vt eſſet exploratum quo loco habendæ ſint Ioachimi, quæ in hoc 3.
opere ſæpè incidunt, rerum futurarum præſentiones, in quibus celebris eſt illa
ſub Philadelphiæ Angelo, quo nouum quendam ordinem in Eccleſia futurum
ſignatum fuiſſe prædixit his verbis, *Oportet Eccleſiam concipere nouum quendam
ſpiritualem intellectum,ſiue etiam promiſſionis filios, & prolem præ cæteris ſpiritualem, hoc
eſt ipſum ordinem,quem deſignat Ieſus,qui videlicet ordo præ multis aliis, qui præceſſerunt
eum, amabilis, & præclarus, infra limitem quidem ſecundi ſtatus initiandus eſt*, *hoc eſt in
tempore ſexto,ſi tamen vſque adhuc non eſt in aliquibus initiatus:quod tamen mihi adhuc
non conſtat,quia initia ſemper obſcura,& contemptibilia ſunt,multiplicandus verò,& di-
latandus in tertio illo ſtatu ſeculi, qui in tempore nouiſſimo futurus eſt.* Et inferius. *Qui
quidem*,inquit,*ordo à ſexto tempore ſecundi ſtatus accepturus eſt ſuum initium,ſed in tem-
pore magis tertij conſequuturus eſt augmentum: magna ſunt nimis hec myſteria, & dili-
genti ſcrutatione penſanda.* Hæc Ioachimus.

Nouum ordinem ſub Philadelphiæ Angelo ſignatum, futurum prædicit Ioachimus.

Quæ vt intelligas aduerte eum tres ſtatus Eccleſiæ conſtituere. Primum ab 4.
Abrahamo,ſiue à Iacob vſque ad Ioannem Baptiſtam. Secundum à Ioanne Ba-
ptiſta vſque ad tempus plenitudinis Gentium, vt loquitur in Introductorio in
Apocalypſim, capite quinto: aut conuerſionis Iſraël, aut vſque ad ſua circiter
tempora, vt loquitur ibidem capite decimo ſeptimo. Itaque finem ſecundi ſta-
tus non planè definit. Tertium deniq; inde vſque ad finem mundi. Sextum vero

Tres ſtatus Eccleſiæ vt diuidat Ioachimus.

tempus,

tempus, vel ſextam ætatem ſecundum aliam ſuam diuiſionem facit à Chriſto vſque ad finem mundi, in qua duo poſteriores ſtatus includuntur.

5. Ioachimi vaticinium ad ſocietatem pertinere putant aliqui.

Sed vt ad eius vaticinium reuertamur, non deſunt qui illud ad Societatem Ieſu pertinere arbitrentur, cùm videãt hunc ordinem quemadmodum prædixerat Ioachimus deſignare nomine ſuo Ieſum, quam ego quidem ſententiam admodum piam, nec à Ioachimi, vel ſenſu, vel conſuetudine abhorrentem exiſtimo: ſolet enim ille in ſuis elucubrationibus ſtatim ſe ad Eccleſiæ ſtatum, varietatémque in Religioſorum familiis deſcribendam conferre. Sic námque duos illos in Eccleſia illuſtriſſimos ordines Dominicanum, & Franciſcanũ, ceu in cœlo duo fulgentiſſima ſidera, mox futuros prænuntiauit, imò iam in terris agere eorum fundatores qui breui iacerent tam præclari ædificij fundamenta, quã prædictionem euentus ipſe comprobauit. Etenim tribus annis poſt ſanctus Dominicus multò clariſſimum Eccleſiæ lumen eximium Prædicatorum ordinem fundauit: & eodem tempore D. Franciſcus Minorum ordinem re ipſa tamen maximum erexit, qui duo Patriarchæ ſanctiſſimi Lateranenſem Baſilicam ſuis humeris ſuſtinere per viſum Romano Pontifici videbantur, vt eo Symbolo perſpectũ eſſet Eccleſiæ fabricam duobus hiſce heroibus, tanquam duabus columnis firmiſſimis magna ex parte ſuſtẽtatum iri. Aliorum igitur erit in Philadelphiæ Angelo qui ab amore fraterno deducitur arctiſſimum illud amoris vinculum intelligere, quo ſe fratres noſtri ob eiuſdem inſtituti communionem, vbiq; gentium, nõ ſine omnium admiratione complectuntur. Aliorum erit magnificam literarum inſcriptionem, qua Chriſtus huic Angelo ſe ſanctum, & verum nominat, Societati noſtræ accommodare, religionémque pro ſanctitate, & veritate non modo inter catholicos, ſed etiam inter hæreticos, & infideles ad vltima vſque ſola terrarum depugnantem ea inſcriptione officij admonitam agnoſcere. Aliorum erit intelligere ei à Dauidis clauem habente, oſtium ad Gentium conuerſionem ſingulari beneficio vbique terrarum aperiri, cum videant huiuſmodi ordinem breuiſſimo temporis à ſua fundatione decurſu ad extremas orbis prouincias portentoſa celeritate penetraſſe, atque in eis illuſtriſſimum Crucis vexillum ſumma Eccleſiæ gratulatione ſuſtuliſſe. Denique cætera quæ Philadelphiæ Angelo dicuntur, ad mentem Ioachimi de eo ordine interpretari.

Dominicanorum, & Frãciſcanorum familiæ à Ioachimo prænuntiantur.

6. Noſtrum autem erit, vel ob eas præcipuè laudes, quas in nobis minimè agnoſcimus, eiuſmodi expoſitionem habere ſuſpectam: quare nos modo nihil de vaticinij huius ſiue veritate, ſiue expoſitione definimus, idémque iudicium ferendum putamus de alio quodã vaticinio, quod à ſancto Vincentio ordinis Prædicatorum editum legimus ad calcem eius libelli, quem de vita ſpirituali conſcripſit: ſimili enim pietate viri grauiſſimi illud ad Societatem noſtram referendum putarunt, maiori ſcilicet de nobis opinione cõcepta, quam nos ipſi vtpote omnium minimi, conuenire nobis arbitremur. Scribit igitur his verbis Vincentius. *Tria ſunt à nobis ſingulariter, & quaſi aſſiduè meditanda. Primum, Chriſtus crucifixus, incarnatus. Secundum, ſtatus Apoſtolorum, & fratrum præteritorum noſtri ordinis, & hoc cum deſiderio vt illis conformemur. Tertium, ſtatus virorum Euangelicorum futurus, & hoc debes, die, noctuq; meditari, ſcilicet ſtatum pauperrimorum, ſimpliciſſimorum, & manſuetorum, humilium, abiectorum, charitate ardentiſſima ſibi coniunctorum, nihil cogitantium, aut loquentium, nec ſaperantium niſi ſolum Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum, nec de hoc mundo curantium, ſuiq; oblitorum, ſupernam Dei, & beatorum gloriam contemplantium, & ad eam medullitus ſuſpirantium, & ob ipſius amorem ſemper mortem ſpirantium, & ad inſtar Pauli dicentium; Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto; & innumerabiles, ac inæſtimabiles theſauros diuitiarum cæleſtium, & ſuper dulces, & mellifluos riuos diui-*

diuitiarum ſuauitatum, ac iucunditatum, & ſuper omnia mirabiliter expanſos, & ſuper-infuſos. Et per conuerſationes imaginari debes eos ipſos, vt cantantes canticum Angelicum cum iubilo citharizantium citharis cordis ſui: hac imaginatio ducet te pluſquam credi poteſt in quoddam impatiens deſiderium aduentus illorum temporum. Hactenus Vincentius.

Sunt ſanè hæc ita magna, & præclara, vt ob eorum magnitudinem ſummæ ſit arrogantiæ velle quempiam eorum partem vel minimam ſibi aſſumere, magnaque præter modum fuerit illorum pietas, qui tam præclarum vaticiniũ poſſe in noſtram Societatem cadere, ſibi in animum induxerunt. Cæterùm, vt aiebant, cum viderent Societatis noſtræ viros ex ſui inſtituti ratione in id potiſſimum incumbere, vt Euangelicam fidem, doctrinamq; vbiq; gentium diſſeminent, atque ad omnes orbis prouincias eius rei gratia obeundas peculiari ſolennis voti cæremonia ſe Pōtifici Maximo Chriſti Domini in terris vicario obligare, nimirum putabant, eos eſſe viros illos Euangelicos, quos Vincẽtius diuino inſtinctu afflatus, futuros in Eccleſia prædixerat, eademque pietate pauperrimos eos arbitrabatur, qui ſiue in collegiis agerent, quanquam in commune bona poſſiderent, ita tamen priuatim viuerent, ac ſi nihil in communibus bonis haberẽt: ſiue autem in profeſſis domibus degerent, nihil omninò non ſolùm propriè, ſed in commune quidem habere poſſeſſionem poſſent, nec vllo modo ſe ex collegiorum reditibus, etiã eleemoſynæ nomine iuuarent, ac peculiari voto ſeſe aſtringerent, vt ſi quid circa paupertatem immutandum aliquando foret, ad ſeueritatem potius, quàm laxitatem penderent. Parique ratione cum ij viri, quos diximus plus iuſto noſtrarum rerum ſtudioſi perſpicerent, quanta cura Societas in proximorum ſalutem incumberet, quanto ſtudio omnium etiam infimæ ſortis hominum tum animæ, tum corporis bonum procuraret, quanto animi ardore nulla pericula religionis cauſa ſubterfugeret, quãta alacritate littora, freta, maria tranſmitteret, atque ad vltimas, ac longiſſimè diſſitas barbararum gentium prouincias penetraret, regnaque à mundi vſque ferè initio Euangelicis nuntiis occluſa aperiret, immaniumque nationum aures Euangelicæ tubæ ſalutari ſonitu compleret, eaſque efferatas licet, & more ferarum degentes ad Chriſtianã manſuetudinem pietatemque condocefactas traduceret; putabant hos eſſe viros, qui nihil præter Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum ſaperent, intelligerent, cogitarent. Cum etiam voluerent animo quàm arcto amoris vinculo Societatis homines inuicem deuincti eſſent, quàm ſingulari ſeſe amore complecterentur, & quamuis genere, linguis, terris diſſiderent, corde tamen, ac voluntatibus eſſent coniunctiſſimi, ſuſpicati ſunt eos eſſe, quos vir Sanctus dixerat ardentiſſima inuicem charitate exarſuros, quam eandem ob cauſam Ioachimus, vt ſuperius diximus, in Philadelphię Angelo, qui amorem ſonat fraternum, de multorum ſententia, eandem Societatem noſtram adumbratam fuiſſe exiſtimauit. Deniq; ne ſingula perſequar, cum ijdem ſecum reputarẽt, quam breui temporis ſpatio minima noſtra Societas orbem peruaſerit, & in omnibus ferè non Chriſtiani tantùm ſed infidelis etiam orbis prouinciis ſedes fixerit, non immeritò credendum putarunt eos eſſe homines quos Vincentius mirabiliter expanſos appellaſſet. 7.

Quibus ducti cauſis viri graues Vincentij vaticinium ad noſtram Societatem retulerint.

Atq; hæc quidem pro ſua in nos pietate, & propenſione ſibi perſuaſerunt viri, & literis, & dignitate grauiſſimi, quos nominare hoc loco non eſt neceſſe, quę tamen nos ob eorum magnitudinem minimè in nobis agnoſcimus, & ad alium quẽpiam potius ordinẽ, quàm noſtrum, referenda eſſe exiſtimamus, quippe qui minimos nos omnium & inutiles ſeruos eſſe fateamur: nec verò eò præcedẽtia vaticinia cõmemorauimus, quaſi aliquẽ eorum partem nobis arrogandã pute- 8.

CC mus,

mus, ſed vt hac piorũ virorum de nobis concepta opinione, inflammari dicam, an confuſi?mmiſterium noſtrum implere ſtuderemus,atq; ad reliquorũ ordinũ, quibus multùm in omni genere tribuimus, ſanctitatem, & in Domini vinea laborem, ſtudium,vigilantiam, quoad eius fieri poterit, imitandam incitaremur.

Explicatur illa ſententia: *Ecce venio citò. Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam.*

SECTIO IIII.

1. Beda. Patientibus preſtò adeſt Deus. Rupert. Rich. Vict.

HVNC locum ſic Beda interpretatur, *Ne tolerando deficias, citò auxiliabor*; ſic enim accipit illa verba, *Ecce venio citò; ne fortè te deficiente alius tibi propoſitam accipiat mercedem.* Itaq; ne hic Epiſcopus animum deſpondeat in laboribus, pollicetur Chriſtus ſe citò venturum, id eſt, citò opem laturum, aut quod videtur textui congruentiùs, opera remuneraturum: quæ etiam eſt Ruperti expoſitio, & Richardi de ſancto Victore, vt indicetur Epiſcopum citò moriturum. Illud autem, *Tene quod habes*, ſignificat cæleſtis vitæ conuerſationem, qua gloriam promeremur: cùm verò dicitur, *ne alius accipiat coronam tuam*, arbitrantur plerique alludi ad conſuetudinem quandam, quæ tunc vigebat apud Philadelphios, proponi enim ſolebat curſoribus corona danda illi qui cæteros curſu vinceret, vt ſit ſenſus: Si Dei, & mandatorum obſeruatio, atque adeò gloriæ conſecutio in ipſa laborum tolerantia, quaſi in quodam curſorum ſtadio poſita eſt: Da igitur operam vt cæteros præcurras, ne alius laudem tibi, coronamq́ue præripiat. Quod quomodo intelligendum ſit paulò inferiùs explicabimus.

2. Primaſius. Beda. Ansber. D. Auguſt. Prædeſtinatorum numerus, nec poteſt minui nec augeri. Matth. 3. 8. D. Auguſt. D. Thom.

Primùm, Ex hac ſententia colligunt Primaſius, Beda, Anſbertus in hunc locũ, & D. Auguſt. libro de correptione, & gratia c. 13. certum eſſe, ac definitum prædeſtinatorum uumerum, qui nec minui poſſit, nec augeri; propterea enim ſic iſtum Epiſcopum Dominus ait propriam poſſe coronam amittere, vt alius eam percipere debeat, nec tamen alium poſſe ſuccedere in eius locum, ſi ille vſque ad finem perſeuerauerit. Idemq́; ſignificaſſe Ioannem Baptiſtam. Matt. 3. cùm dixit; *Facite ergo dignum fructum pœnitentiæ, & nolite dicere apud voſmetipſos, Patrem habemus Abraham: potens eſt enim Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ*, docet D. Auguſt. loco citato, *Vt oſtendat*, inquit, *ſic iſtos eſſe amputandos, ſi non fecerint fructum, vt non deſit numerus qui promiſſus eſt Abrahæ.* Id quod D. Thom. 1. part. quæſt. 23. art. 7. intelligit de numero certo non ſolùm formaliter, ſed etiam materialiter; id eſt non ſolùm quòd tot ſaluari debeant, ſed etiam quòd certi, ac deſignati. Pro quo aduerte in ſacris literis numerum prædeſtinatorum appellari faſciculum: veluti 1. Regum 25. cum Abigail dixit Dauidi, *Si enim ſurrexerit aliquando homo perſequens te, & perſequens animam tuam; erit anima Domini mei cuſtodita quaſi in faſciculo viuentium apud Dominum Deum tuum: Porrò inimicorum tuorum anima rotabitur, in impetu, & circulo fundæ.* Vbi per *faſciculum viuentium*, numerum prædeſtinatorum intelligit Gloſſa ordinaria, quæ ſumpta eſt ex Eucherio libro ſuo primo in libros Regum cap. 26.

Faſciculus viuentium, prædeſtinati. 1. Reg. 25. 29. Gloſſa.

3. Primò propter tribulationes quibus aſtringuntur.

Ratio verò prima huius ſimilitudinis ea traditur ab Eucherio, quia nimirum faſciculus aſtringitur, vt conſeruetur: Sic enim electi preſſuris tribulationum conſtringuntur, vt iis admoniti per manus, redemptoris in perpetuum conſeruentur, quia vero reprobi, quò laxiores in vita ſunt, eò longiùs à diuinæ viſionis gloria proiiciuntur. Idcircò lapidi fundæ comparantur: quò videtur alluſiſſe Regius vates Pſal. 87. *Ipſi vero de manu tua repulſi ſunt.*

Secun-

Secunda quæ eſt eiuſdem. Quia ſicut faſciculus vinculo quodam, & nexu 4.
colligatur, ita ſanctorum cœtus eadem fide, eadem ſpe, eodem charitatis vin- Pſal 87.6.
culo conſtringitur, & vno, eodémque diuino præſidio vndique cingitur. Tertia, Secundò propter charitatem.
quia ſicut faſciculus florum in manu ad oblectationem geſtatur, ita electos
omnes Deus in manu ſua geſtat, & virtutum odore, qui ex illis afflatur, conti-
nuò delectatur, iuxta illud Sapientiæ 3. *Iuſtorum animæ in manu Dei ſunt.* Quam- Sapient. 3. 1.
uis ibi ſit propriè ſermo de protectione, qua Deus ſanctos tuetur; vndè ſubdi- Tertiò propter odorē.
tur; *Non tanget illos tormentum mortis.* Quarta, quæ ad præſens facit inſtitutum,
quia ſicut faſciculus nonniſi ex certis, iiſque lectiſſimis floribus conficitur, ita
prædeſtinatorum numerus ex certis, iiſque charitatis, virtutumque cæterarum
odore, ac ſuauitate redolentibus exiſtit.

Deinde quæres, quomodo verum ſit, quod dicitur, *Ne alius accipiat coronam* 5.
tuam, cum prædeſtinatio certiſſima ſit: & infallibilis. Cui dubitationi reſpon-
dendum putauit D. Thomas 1. p. q. 23. art. 6. vbi concludit, coronam dici D.Thomas.
alicuius dupliciter. Vno modo ex prædeſtinatione diuina: quo pacto nullus co- Corona quo modo amitti, vel non amitti poſſit.
ronam ſuam amittit. Alio modo ex merito gratiæ: qua ratione quilibet coro-
nam ſuam poteſt per lethale peccatum amittere: & alius illam amiſſam accipe- Iob 33.4.
re, quatenus loco eius ſubrogatur, iuxta illud Iob 33. *Conteret multos & innume-*
rabiles, & ſtare faciet alios pro eis, ſic enim locum Angelorum, qui ceciderunt, ſub-
ſtituti ſunt homines, & in locum Iudæorum Gentiles. Itaque D. Thomas, coro-
nam hanc non ad prædeſtinationem ipſam, ſed ad præſentem iuſtitiam perti-
nere exiſtimat.

Cæterùm, rectiùs D. Auguſt. lib. de correptione, & gratia cap. 13. de præ- 6.
deſtinationis corona locum planè interpretatur, tunc obiectioni reſpondet, di- D.Auguſt.
ctum eſſe huic Angelo, & omnibus prædeſtinatis, *Tene quod habes, vt nemo ac-*
cipiat coronam tuam, ne altum ſapiant; ſed cum timore, & tremore ſalutem ſuam Cum timore & tremore procuranda ſalus.
operentur. *Quis enim*, inquit, *ex multitudine fidelium, quandiu in hac mortalitate vi-*
uitur, in numero prædeſtinatorum ſe eſſe præſumat, quia id occultari opus eſt in hoc loco, vbi
ſic cauenda eſt elatio, vt etiam per Satanæ Angelum ne extolleretur, tantus colaphiza-
retur Apoſtolus 2. ad Cor. 12. Quam Auguſt. reſponſionem ita poſſumus luculen-
tiùs tradere, quia nimirum diuina prædeſtinatio, nullam prædeſtinato neceſſi-
tatem affert, atque adeò integrum illi eſt ex æquo benè, vel malè agere: ac ſi
prædeſtinatus non fuiſſet, veriſſimè poteſt, ſi libertas eius ſpectetur, coronam
amittere, quemadmodum & reprobus eadem ratione poteſt illam conſequi,
quò ſpectans Petrus 2. ſua Epiſt. cap. 1. dicit. *Satagite fratres vt per bona opera cer-* 2.Pet 1.10.
tam veſtram vocationem faciatis. Quanquam ex hypotheſi quod alter ſit prædeſti-
natus, alter reprobus, hoc eſt in ſenſu compoſito, vt loquuntur Theologi, im-
plicet prædeſtinatum coronam amittere, reprobúmque eius loco ſuccedere.

Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei: & ſcribam ſuper eum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei Hieruſalem nouæ, quæ deſcendit de cœlis à Deo meo, & nomen meum nouum.

SECTIO V.

SVbſcriptionis loco in literis ad Philadelphiæ Angelum, iſta ponitur ſenten- 1.
tia. *Qui vicerit faciam illum columnam in templo Dei mei.* Quibus verbis ſignifi-
catur Eccleſiam templum Dei eſſe, ſanctoſque eius templi columnas: quorum

1 Tim. 3. 15.
Pſal. 44. 16.
D. Auguſt.
Zach 6. 12.
Chriſtus Eccleſiæ fundator.
Iſai. 6. 1.

vtrumque maiorem explicationem deſiderat. Igitur Eccleſiam templum Dei eſſe multis in locis docent ſacræ literæ, veluti 1. ad Timoth 3. *Vbi ſcias quomodo oporteat in domo Dei conuerſari, quæ eſt Eccleſia Dei viuentis.* Et Pſalm. 44 *Afferentur in lætitia, & exultatione, adducentur in templum Regis.* Quem locum D. Auguſt. de Eccleſia interpretatur Zach. 6. *Ecce vir, Oriens nomen eius, & ſubter eum orietur, & ædificabitur templum Domino,* Quo loco nomine *Orientis*, Rex Meſſias intelligitur, qui templum Eccleſiæ erat fundaturus. Eſai. 6. *Plena erat omnis domus maieſtate eius, & ea quæ ſub ipſo erant replebant templum.* Atque hoc eſt illud templum,

Ezech. 40.
D. Hieron.
D. Greg.
Templum Ezechieli oſtenſum, typus Eccleſiæ.

quod per viſionem oſtenſum Ezechieli fuit cap. 40. typum enim Eccleſiæ fuiſſe docet D. Hieron. & D. Greg. ſuper Ezech. & omnes ferè Patres nec poſſe referri ad templum à Salomone ædificatum, vt nugantur Hebræi. ex eo eſt perſpicuum quòd in eo flumen, & arbores, quæ ſingulis menſibus fructum ferebant, reperiuntur, præterquàm quod vel ipſa templi fabrica præter modum noua, & admirabilis, minimè quadret in templum Salomonis, vt ex vtriuſque comparatione manifeſtum eſt.

2.
Ad Gal. 2. 9.
Apoſtoli, & ſancti præſtantiſſimi, Eccleſiaſtici templi columnæ.
Pſal. 74. 4.
Auguſtinus.
Hier. 1. 18.
Cant. 3. 10.
Beda.
Tabernaculum Moſaicum quot habuerit columnas.

Huius igitur templi columnæ ſunt Apoſtoli, & præſtantiſſimi quique ſancti, quemadmodum dixit Paulus ad Galatas 2. *Cum cognouiſſent gratiam quæ data eſt mihi, Petrus, & Iacobus, & Ioannes, qui videbantur columnæ eſſe, dextras dederunt mihi, & Barnabæ ſocietatis.* Et Pſalm. 74. *Ego confirmaui columnas eius.* In quem locum D. Auguſt. *Quid*, inquit, *eſſent iſtæ columnæ, niſi à Deo firmarentur, quia terræmotu quodam etiam ipſæ columnæ nutauerunt in paſſione Domini. Ergo illæ columnæ, quæ in paſſione Domini nutauerunt, reſurrectione firmatæ ſunt.* Et Hierem. 1. *Ego dedi te hodie in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum æneum.* Atque has columnas expreſſerunt illæ, quæ Salomonis ferculum fulciebant, Canticorum 3. *ferculum fecit ſibi Rex Salomon de lignis Libani, columnas eius fecit argenteas*; ſic enim eum locum interpretatur Beda, in eiuſdemque rei typum, Moſaicum illud tabernaculum, quod Eccleſiam etiam expreſſit, ſexaginta erat columnis vndique circumſeptum, quæ de lignis Setim fuiſſe dicuntur, veſtitæ laminis argenteis, capitibus argenteis, & baſibus æneis; quia nimirum Sancti inſtar æris inuictam in rebus aduerſis patientiam habere debent, cæleſtiúmque rerum obſeruatione, & prædicatione, veluti argenteis laminis veſtiri, ſeque præceptis diuinis tanquam argenteo capiti ſupponere. Denique timore Dei tanquam baſe ænea ſtabiliri.

3.
Rich. Vict.
Primaſius.
Beda.
Sancti, Eccleſiæ triumphantis decor.

His poſitis, Prima expoſitio eſt Richardi de Sancto Victore, *Faciam*, inquit, *illum columnam in templo Dei mei*, id eſt, *efficiam vt inſtar columnæ ſit in ſe firmus per fidem, rectus per æquitatem, erectus per intentionem, ſublimis per contemplationem. Et præterea alios ſuſtentet verbo conſolationis, ſuffragio orationis, exemplo actionis.* Secunda eſt Primaſij, & Bedæ, qui docent, columnam in fabricis & fortitudini congruere, & decori. Sic in Eccleſia Rectores, & eminere munere dignitatis, & portare alios officio charitatis: quamuis Beda exiſtimet hunc columnarum decorem ad futurum gloriæ ſtatum eſſe referendum, cum Sancti veluti illæ duæ columnæ ante veſtibulum templi Salomonis, quæ nihil ſuſtinebant, triumphantem Eccleſiam decorabunt.

4.
Vincenti donum perſeuerantiæ promittitur.
Beati nulli mutationi obnoxij.

Mihi duplex videtur huius promiſſionis expoſitio. Vna eſt, vt ea ad ſtatum vitæ præſentis pertineat, promittatúrque vincenti in prælio, quod aduerſus vitia, erroréſque committitur, donum perſeuerantiæ, quo munitus inſtar columnæ minimè loco dimoueri poſſit; habeátque in ſe fortitudinem, ac firmitatem, qua imbecilliores præterea valeat ſuſtinere. Altera, vt ad futuræ gloriæ ſtatum referatur, in quo Beati ſunt veluti quædam columnæ firmiſſimæ, nulli

iam

iam mutationi ſubiecti, quæ inuicta in vtroque ſtatu fortitudo illis etiam verbis indicatur. *Et foras non egredietur amplius*, id eſt, nulla vis eiuſmodi columnam è templo Domini poterit extrahere. Quòd verò ſubiungitur: *Et ſcribam ſuper eum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei, Hieruſalem nouæ, quæ deſcendit de cœlis à Deo meo, & nomen meum nouum*, adhuc pertinet ad ſimilitudinem columnarum, in quibus Regum ac Principum, qui eas erigebant, nomina incidi ſolebant: ſcribitur autem nomen Dei ſuper ſanctos, qui hîc per gratiam, tunc verò per viſionem beatificam, filij Dei per adoptionem vocabuntur: quod quia ſuper naturam eſt, non in illis, ſed ſupra illos ſcribi dicitur. Scribi etiam *nomen ciuitatis Hieruſalem*, eſt perpetuò cæleſtis illius ciuitatis ciues appellari. Dicitur autem Hieruſalem noua deſcendiſſe de cœlo, quia vt rectè ait Anſbertus: *Multitudo electorum cum Chriſto in vtero virginis prædeſtinata deſcendit*: nomen etiam Chriſti nouum in eiſdem ſanctis ſcribetur, hoc eſt manifeſtum erit, columnas illas in cœlo à Chriſto per paſſionem, & mortem, qua nomen Ieſu ſibi promeruit, tanquam in victoriæ ſuæ monumentum erectas fuiſſe, illicque ſanctorum omnium gloriam eſſe acceptam referendam: in cuius rei typum Pſal. 16. inſcribitur apud Septuaginta interpretes στηλογραφία, id eſt, columnæ deſcriptio, vt indicetur Chriſtum per ſuam reſurrectionem, quodammodo columnam gloriæ, & victoriæ ſuæ monumentum erexiſſe, cui meritò potuiſſet inſcribere. *Non plus vltrà.* Accedit quòd, vt ſupra ex Hugone Cardinale diximus, beati poſt reſurrectionem à Ieſu Ieſuitæ, & à Chriſto Chriſtiani appellabuntur. Denique vt ſtabilitas prædeſtinationis, & gloriæ deſignetur, hæc omnia in ſanctis, quaſi in columnis firmiſſimis incidenda denunciantur.

Nomen Dei cur ſuper ſanctos, non in ſanctis ſcribatur.

Anſbertus.

Sancti in cœlo monumentum victoriæ Chriſti.

Explicatur titul. Pſal. 16.

Beati poſt reſurrectionem Ieſuitæ, & Chriſtiani appellabuntur.

Duæ illæ columnæ, quas Salomon ante veſtibulum templi collocauit, deſcribuntur, ſimúlque Bedæ ſententia explicatur.

SECTIO VI.

QVoniam Beda, vt paulò ante diximus, exiſtimat, cum hîc dicitur, *faciam illum columnam in templo Dei mei*, non ſolùm promitti victoribus, vt modò Eccleſiam inſtar columnarum ſuſtineant: ſed etiam poſtea in cæleſti patria emineant, & decori, atque ornamento triumphanti Eccleſiæ ſint: quemadmodum duæ illæ maximæ, ac pulcherrimæ columnæ, quas rex Salomon eleganti opere perfectas ante ſui templi porticum collocauit, varium earum opus, & artificium deſcribendum putauimus, quo magnifica hæc Chriſti promiſſio illuſtrior redderetur.

1. Igitur de earum columnarum opere agitur 3. Reg. 7. & 2. Paralip. 3. & 4. quod erat huiuſmodi. Primò, Columnæ erant fuſiles ex ære. Secundò, Quælibet à baſi vſque ad capitellum habebat altitudinem 35. cubitorum. Tertiò, Vniuſcuiuſque ambitus erat 12. cubitorum. Quartò, Erant ſtriatæ, id eſt, ſtriis, ſeu canaliculis quibuſdam, & quaſi ſulcis ſecundùm ſcapi ipſius longitudinem excauatæ atque diſtinctæ. Quintò, Mirum erat capitellorum opus, atque artificium, tam admirabili varietate, & elegantia perfectum, vt difficile admodum poſſit, cuiuſmodi fuerit, cogitatione comprehendi. Etenim erant ſuperpoſita vtrique columnæ capitella fuſilia, liliata, altitudine quinque cubitorum, intus inania, factáque ad modum retis, & catenarum, hoc eſt inſtar retis ex omni parte perforata ſubtilibus foraminibus, quæ ex multiplicibus ipſius æris complicatio-

3. Reg 7. & 2. Paral. 3 & 4. Columnarum longitudo, ambitus, & opus.

Capitellorũ altitudo, & elegantia.

nibus, & voluminibus efficiebantur, ita vt in quolibet capitello eſſent ſeptena verſuum, ſeu complicationum retiacula. Sextò, In ſuperiori parte capitelli erat vnus circulus aliquantò craſſior ſimilitérque alius in inferiori extremitate: erátque vterque circulus quaſi labium capitelli. Igitur in ſuperiori circulo erant ducenta malogranata ænea pendentia, centum videlicet ſupra circulum, centúmque alia infra circulum; & quoniam hæc malogranata ſibi inuicem reſpondebant, ſuperiora nimirum inferioribus, fiebat, vt quælibet duo malogranata ſuperius, & inferius efficerent ſuum ordinem: atque adeò ducenta malogranata centum ordines. Rurſus in inferiori extremitate capitelli erant alia ducenta malogranata, centum videlicet ſupra circulum, centúmque alia infra circulum: quæ etiam ſuos centum ordines conſtituebant; ex quo fiebat, vt vniuerſa malogranata vtriuſque circuli ducentos ordines efficerent, quemadmodum dicitur 3. Reg. 7. Septimò, Vnumquodque capitellum deſinebat in florem lilij, atque hæc eſt ſecundum Latinos capitellorum deſcriptio.

In quolibet capitello quot malogranata, & quis ordo eorum.

3. Reg 7.

2. Rab. Salom. Hebræi autem, & præcipuè Rabbi Salomon docent huiuſmodi capitella fuiſſe rotunda inſtar magnarum ſphærarum, ſeu pomellorum, quæ tamen in ſuperiori parte eſſent acutiora, deſinentia in lilium: tunc aiunt, in parte latiori fuiſſe exterius duos circuitus malogranatorum, vnum ſupra alium: & in quolibet centum malogranata, atque adeò in quolibet capitello fuiſſe ducenta tantum malogranata, & centum tantùm ordines, in quo diſſentiunt à Latinis doctoribus, qui in quolibet capitello ponunt ducentos ordines, & quadraginta malogranata, quem numerum Hebræi non in quolibet capitello, ſed in vtroque ſimul conſtituunt. Addit Salomon à pede floris lilij, in quod capitellum deſinebat, deſcendiſſe opus per modum retis, & catenarum, vſque ad inferiora malogranata, illáque tegens, quaſi eſſet rete ſuperpoſitum malogranatis, & ipſa per foramina retis apparerent, opúſque illud retiaculi à ſuperiori parte, vſque ad inferiorem diuiſum octo lineis, ſeptem portiones efficientibus, veluti ſiquis diuideret vnum pomum per ſeptem partes, quarum quælibet à capite vſque ad pedem deſcenderet, & quælibet eſſet trigona, atque ita exponit illud quod in textu dicitur, *Septena verſuum retiacula.*

Capitellorum deſcriptio iuxta Hebræos.

3. Octauò, Eiuſmodi columnæ nihil ſuſtinebant, ſed ante veſtibulum templi collocatæ, ad ornamentum, & pulchritudinem, vna ad dexteram, ad ſiniſtram altera, decem cubitorum ſpatio à ſe inuicem disiunctæ, magnitudine ſua, & firmitate ſtabilitatem regni Dauidis, & Salomonis per Meſſiam in æternum duraturi repræſentabant. Poſtremò, Columnam dexteram appellauit Salomon, יכין *Iachin*, id eſt, firmitatem: ſiniſtram verò בעז *Booz*, id eſt robur, ad ſtabilitatem Dauidici throni, vt paulò ante diximus, exprimendam. Atque hæc de columnarum deſcriptione. Nunc ad myſteria, & Bedæ ſententiam veniamus.

Duæ columnæ ante porticum templi quid repræſentarét.

4. Primùm igitur, Sancti columnæ ſunt æneæ propter firmitatem in bonis operibus, erectæ per intentionem, altæ per contemplationem, ſtriatæ, ſeu excauatæ per mortificationem, qua prauas appetitiones coërcent, & ſeſe per carnis macerationem extenuant, quæ excauatio etiam poteſt ad humilitatem referri. Secundò, Duo capitella, duo ſunt teſtamenta, quorum meditationi, & obſeruationi Doctores ſancti & animo ſubduntur, & corpore. Tertiò, Species catenarum, ſimilitudo retis in capitellis, varietas eſt virtutum ſpiritualium in ſanctis, vel multiplex contextio catenarum, & retis expanſio electorum varietatem ſignificat; qui cum ſanctorum Doctorum verbis auſcultando, & obediendo adhærent, quaſi columnarum capitibus ſuperpoſitæ catenulæ miraculum ſuæ connexionis cunctis aſpectantibus præbent.

Varietas virtutum ſpiritualium in ſanctis.

Quartò,

Quartò, Per malogranata iidem etiam ſancti exprimuntur, quorum quiſque veluti plurima vno cortice grana complectens, multa cogitationum, & virtutum inſignia firma fidei, & operum curat vallare cuſtodia, vel certè mirabilis retiaculorum connexio manifeſtam fidelium concordiam demonſtrat, malorum verò granatorum poſitio internas animi virtutes, quæ ab aliis videri non poſſunt. 5. Firma virtutum cuſtodia in ſanctis.

Quintò, Non vacat myſterio, quod capitella in florem lilij deſinebant. Quid enim per lilium niſi æterna felicitas, & immortalitatis floribus redolent amœnitas, deſignatur, in quam Sancti omnes tandem deſinunt, eandémque cum aliis prædicant, quaſi in ſummo oſtentant & promerendam proponunt. Deniq; aptè vocabulo ſimili ambæ columnæ cenſebantur, cùm vna *Iachin*, id eſt firmitas: Altera *Booz*, id eſt, robur diceretur, vt duplicem debere eſſe firmitatem in ſanctis, fidei nimirum & operum, monſtraretur. Lege ſi placet vberiorem harum colũnarum allegoriam apud Bedam, tom. 8. lib. de templo Salomonis cap. 18. 6. Felicitas æterna per columnarũ lilia deſignata.

COMMENTARIVM TERTIVM EXEGETICVM.

DE ANGELO LAODICEAE.

Cur Chriſtus optauerit hunc Epiſcopum frigidum potiùs eſſe, quàm tepidum.

Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus, vtinam frigidus eſſes, aut calidus, ſed quia tepidus es, & nec frigidus, nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo.

SECTIO PRIMA.

HIs literis quæ poſtremæ ſunt earum ſeptem, quæ ad ſeptem Aſiæ minoris Epiſcopos mittuntur, Laodiceæ Angelus reprehenditur, quod tepidus eſſet, id quod vſque adeò Chriſtus deteſtatur, vt ſubiungat: *Vtinam frigidus eſſes, aut calidus, ſed quia tepidus es, & nec frigidus, nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo.* Quod non caret difficultate, cùm enim tepidum minùs diſtet à calido, quàm frigidum, mirum eſt quomodo Chriſtus expetierit, vt hic Epiſcopus frigidus potiùs eſſet, quam tepidus. 1. Tepiditatem in ſpiritualibus quã deteſtetur Chriſtus.

Quod vt melius explicari poſſit, ſciendum eſt pro eo quod nos habemus calidus, haberi Græcè ζεϛὸς, id eſt, feruens: vnde plerique occaſionem acceperunt exiſtimandi, tepidum appellari hunc Epiſcopum, non quòd crimen aliquod lethale admiſiſſet, ſed quòd de charitatis feruore aliquãtulùm remiſiſſet. Sic enim exiſtimarunt D. Auguſtinus: ſeu potiùs Tyconius, Rupertus, Primaſius, Anſbertus. Gagnæus in hunc locum Ioannis, Caſſianus collat. 4. cap. 12. & D. Greg. 3. part. Paſtoralis curæ, admonitione 35. Qui aduertit duplicem eſſe tepidum: vnũ qui à frigore pergit in calorem: alterum, qui à calore ad frigus regreditur. Atque hoc loco poſteriorem accipiendum eſſe, eumq; ex eo vocari deteriorem frigido. *Quoniam*, vt ait, *frigus ante teporem ſub ſpe eſt, tepor autem poſt frigus in deſperatione eſt;* 2. D. Auguſt. Tycon. Rupertus. Primaſius. Anſbert. Gagnæus. Caſſianus. D. Greg. Duplex tepidus in ſpiritualibus, & vter eorum deterior ex Gregorius.

tiem, id eſt, qui adhuc in peccatis eſt, conuerſionis fiduciam non amittit: qui verò poſt conuerſionem tepuit, ſimul ſpem, quæ eſt de peccatore ſubtraxit. Itaque D. Greg. tem ad periculum refert, quod maius in tepido, quam in frigido agnoſcit. D. Auguſt. ſeu Tyconius, & Primaſius ſuſpicantur notari tepiditatem quorundam fidelium opibus affluentium, qui in eleemoſynis erogandis, charitatiſque operibus exercendis ſeſe per oſcitantiam gerebant, in quo hominum genere maximum volunt eſſe ſalutis periculum.

Diuitum periculum ni erogent eleemoſynas.

3\. Ex hac ſua expoſitione colligunt hi Doctores, quantum periculum ſit in eo, qui charitatis feruorem remittit, iuxta illud Hierem. 48. *Maledictus qui facit opus Dei negligenter*: quemadmodum tranſtulerunt Septuaginta, Hebraicè enim eſt *fraudulenter*. Ratio verò periculi ea eſt, quia hominis natura poſt originalis peccati labem, vbi per negligentiam torpet, facilè ad frigus peccati relabitur: quemadmodum eleganti ſimilitudine docet D. Paulus ad Hebr 2. cùm ait: *Abundantiùs oportet obſeruare nos ea, quæ audiuimus, ne fortè perfluamus*: quibus verbis comparauit Apoſtolus hominem vaſi fictili, deſumpſitque metaphoram à vaſi rimas habentibus, quæ ſic effluunt, vt tandem perfluant, & nihil omninò liquoris retineant, ſeu vt alij volunt ab aqua fluminum præterfluente. Significat igitur Apoſtolus incumbendum maximè eſſe virtutum ſtudio: quoniam ſi ſemel rimam aliquam habere cœperimus toti quàm citiſſimè perfluemus, vniuerſæque virtutes, tanquam aqua ex fracto vaſe dilabentur. In eandem ſententiam D. Bernard. Epiſt. 91. ad Abbates Sueſſione congregatos expendit in illa ſcala Iacob, Geneſ. 28. Omnes Angelos, vel aſcendere, vel deſcendere, nullumque vel ſtantem, vel ſedentem reperiri: quia nimirum in perfectionis ſcala: *Si attentes*, inquit, *ſtare, ruas neceſſe eſt, & minimè bonus eſt qui melior eſſe non vult: nam vbi incipis nolle fieri melior, ibi deſinis eſſe bonus.*

Hier. 48. 10. De charitatis feruore remittere, quātùm periculum. Hebr. 2. 1.

Bernard. Geneſ. 28. 3. In perfectionis ſcala, ruet qui attentat ſtare.

4\. Ad quam etiam ſcalam videtur alluſiſſe D. Hieronym. in Epiſtola ad Demetriadem, de Virginitate, ſi eius eſt, cum ait: *Vbi cœperimus ſtare, deſcendimus, noſtrumque non progredi iam reuerti eſt.* Et idcircò docet Apoſtolum oblitum priora, ad vlteriora ſe extendiſſe, ad Philippenſes 3. Quod idem periculum nobis ante oculos propoſuit Chriſtus Dominus, cùm dixit Luc. 17. *Mementote vxoris Loth*, quæ vt interpretatur Ambroſius in commentariis eiuſdem loci, *Quia reſpexit retrò, perdidit naturæ ſuæ munus: retrò enim Satanas, retrò Sodoma.* Quem etiam locum tractans Rupertus lib. 6. in Gen. cap. 12. ſic ſcribit. *Poſtquam Chriſtus dixit, Qui eſt in agro, non redeat retrò, continuò ſubiunxit, Mementote vxoris Loth, vt nos ſcilicet tanquam ſale condiret, ne negligentes eſſemus, nec enim in qualemcúmque ſtatuam, ſed in ſtatuam ſalis verſa eſt, vt exemplum fieret, & condimentum, vnde alij ſalirentur, id eſt cuius meminiſſe proficeret ad ſapientiam: petra enim ſalis languentibus animalibus palatum ſapidum reddit, & edendi auiditas reparatur.* Hactenus Rupertus. Quiſq; igitur priora cum Paulo obliuiſcens, & ad vlteriora ſe extendens, dicat cum Regio vate, Pſal. *Nunc cœpi*: nimirum vt interpretatur D. Thomas in caput ſextum Epiſtolæ ad Hebr. quoad exiſtimationem, vt nimirum exiſtimet ſe adhuc non cœpiſſe, quámuis alij cenſeant eſſe apoſiopeſim, ſiue reticentiam, vt ſit ſenſus. *Nunc cœpi*, ſcilicet reſpirare: *hæc mutatio dexteræ excelſi*, id eſt, ſic ſuam ille iram in miſericordiam commutat: aut aliter, *Nunc cœpi*, intelligere, quod hæc ſit mutatio dexteræ excelſi, id eſt, mea mala à Deo proficiſci. Vnde Theodoretus, *Mutationem*, inquit, *dexteram pœnam vocauit, vtpote quæ ſoleat bona ſubminiſtrare.*

D. Hieron. Philip. 3. 13. Luc. 17. 32. Ambroſ. Rupertus. Vxor Loth in ſalis ſtatuam quorſum verſa. Pſalm. 76. D. Thom. Pſalmiſtæ locus variè, & pulchrè elucidatur.

5\. Verùm longè probabilius eſt, hunc Epiſcopum à charitate excidiſſe, fuiſſeq; lethali crimine implicatū, quæ ſententia eſt Richardi de S. Victore, Oecumenij, Bedæ, Arethæ, Ioachimi, Pannonij hunc in locum, D. Thomæ quæſtione 3. de malo

Laodicēſem Epiſcopū lethali crimine implicatū fuiſſe probabilius eſt. Rich Vict. Oecumenius. Beda. Arethas. Ioachimus. D Thom.

malo, articulo 13. ad primum D. Greg. lib. 34. Moralium cap. 2. D. Ambroſ. ſerm. 2. in Pſal. 118. Origenis homil. 1. in Pſal. 38. & ferè omnium recentiorum, videturq; perſpicuum ex ipſo contextu in quo appellatur, *Miſer, miſerabilis, pauper, cæcus, & nudus*, quæ nullo modo in hominem iuſtum conueniunt, quemadmodum vel ipſe D. Gregor. loco paulò ante citato exponit his verbis. *Diuitem ſe aſſerit, qui per arrogantiam extollitur, ſed pauper, cæcus, & nudus arguitur. Pauper quia virtutum diuitias non habet, cæcus, quia nec paupertatem, quem patitur, videt: Nudus quia primam ſtolam amiſit, ſed peius eſt quia nec ſe perdidiſſe cognoſcit.* Deinde cum ſuadetur emere *aurum ignitum*, id eſt charitatem, vt poſteà explicabimus, eo ipſo ſignificatur, illâ caruiſſe. D. Greg. D. Ambroſ. Origenes. D. Gregor.

6. Hoc ita conſtituto triplex ad propoſitam difficultatem reſponſio eſt, Prima eſt D. Thom. quæſtione illa tertia de Malo, D. Ambroſ. ſermone in Pſal. 118. Richardi de ſancto Victore, Bedæ, Arethæ, per *frigidum* intelligendum, infidelem, qui aliquam habet, propter ignorantiam, in qua verſatur, peccatorum excuſationem, per *tepidum* verò, fidelem, qui deterior frigido exiſtimatur, quia eodem peccati genere grauiùs peccat, quàm infidelis, propter notitiam veritatis, & ampliora à Deo accepta beneficia, iuxta illud ad Hebræos 10. *Quantò putatis deteriora mereri ſupplicia, qui filium Dei conculcauerit: & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit.* Et 2. Petri 2. *Melius erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti*; quam eandem ob cauſam dicitur Threnorum 4. *Maior effecta eſt iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum, quæ ſubuerſa eſt in momento.* Quamuis Rabbi Salomon, & alij, iniquitatem hîc accipiant pro iniquitatis pœna, & ſupplicio, quod maius dicitur Hebræis illatum, quia diu paſſi ſunt obſidionem, & captiuitatem, cum tamen Sodoma in momento, id eſt breuiſſimo tempore fuerit euerſa, quod fœlicitatis loco olim habitum iam ante probauimus ex Iob. 21. vbi in impiorum fœlicitatibus illa numeratur; *Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt:* id eſt, non longa ægritudine tabeſcunt, ſed citò moriuntur. Verùm de peccatis eſt ſermo, Ezechielis 16. cum dicitur, *Iuſtificata eſt Sodoma ſoror tua ex te*, id eſt, comparatione tui Sodomorum peccata nulla cenſentur. Reſpondetur propoſitæ difficultati. Prima reſp. Ad Hebr.10.28. 2.Petr.2.21. Thren.4.6 Rab. Salom. Iob.21.13. Ezech.16.56.

7. Secunda, quæ conſentanea eſt D. Gregor. lib. 34. Moralium cap. 2. eſt huiuſmodi, vt calidus ſit is, qui charitatem habet: frigidus qui cùm in lethali ſit crimine, ſuam tamen culpam agnoſcit, tepidus autem, qui cum gratia careat, per hypocriſim ſe probum ſimulat, & de exterioribus operibus, quibus tantùm vacat, ita gloriatur, vt ea ſibi putet ad ſalutem ſufficere, in eiſque veram ſanctitatem collocatam exiſtimet, qui licet profligati ſint ac perditi, ſuum tamen agnoſcunt periculum, etiamſi vt interim libidini ſeruiant, conuerſionem ſuam in aliud tempus reiiciunt. Tertia eſt Ioachimi. *Calidus, inquit, eſt, qui gaudet in Domino per miſericordiam eius; frigidus, qui triſtatur in ſe pro peccatis ſuis. Tepidus autem, qui nec triſtis per pœnitentiam, nec lætus eſt ad obſequium Dei: quare tanquam is, qui non eſt aptus ſaluti tollitur de memoria Domini, quod eſt deleri de libro vitæ, etſi aliquando intùs fuit per vocationem gratiæ, foras tamen eijcitur propter inertiam vitæ.* Secunda Hypocrita. Tertia Ioach. Abb.

8. Vt tamen hæc illuſtriora reddantur ſciendum eſt calorem charitatis, frigus autem peccati eſſe ſymbolum. Inde enim eſt, quod auſter, qui eſt ventus calidus in bonam partem: Aquilo autem qui eſt frigidus in malam accipiantur in ſacris literis. Vtrunque probat D. Auguſt. Epiſt. 120. quæ eſt ad Honoratum de gratia noui teſtamenti ex illis verbis Cantic. 4. *Surge, Aquilo, & veni; Auſter, perfla hortum meum, & fluent aromata illius.* Vbi *Surge Aquilo*, idem eſt, atque diſcede, & abi Aquilo, quo diſcedente Theman, id eſt, Auſter ad perflandum hortum Calor charitatis, frigus peccati ſymbolum D. Auguſt. Cant.4.16.

Cant. 1. Abac. 3. 3. D. Hieron. Bethlehem Auſtralis cō paratione Hieruſalem. Theod. Theophyl. Euthym. Ioan. Max

prouocatur, id eſt, vt interpretatur loco citato Auguſt. *Spiritus gratiæ flans de meridie, vbi ſpiritus cubat.* Cant. 1. veluti à parte feruida, & luminoſa, vt fluant, & latè ſpargantur odores arborum, & florum ſuauiſſimi, & quidem quod ad Auſtrum attinet in partem bonam accipitur Abacuch 3. cùm dicitur, *Deus ab Auſtro veniet, & ſanctus de Monte Pharan.* Quem locum D. Hieron. Hebræum quendam teſtatur, ſic ſe audiente interpretatum, *ab Auſtro*, id eſt, à Bethlehem, quæ ad Auſtrum ſita eſt. Etenim Iudæa reſpectu cæterarum partium terræ promiſſionis ad Auſtrum eſt, & ipſa Bethlehem comparatione Hieruſalem eſt Auſtralis. Eandem expoſitionem afferunt Theodoretus, & Theophylactus, Euthymius, & Ioannes Maxentius lib. 1. Dialogorum contra Neſtorianos, & refertur 5. tomo Bibliothecæ Sanctorum Patrum.

9. D Hieron. Pater æternus mōs vmbroſus. Rupertus.

Quod verò ſequitur; *Et ſanctus de monte Pharan*, vt hoc obiter dicamus, Septuaginta ſic tranſtulerunt; *& ſanctus de monte vmbroſo, & condenſo.* Quo loco D. Hieron. per *montem vmbroſum, & condenſum*, Patrem æternum intelligit, plenum virtutibus, omniq; ſapientia, & cuncta maieſtate ſua protegentem. Ruper. altitudinem diuinorum iudiciorum, & incomprehenſibilitatem diuinæ ſapiētiæ quæ per montem vmbroſum, & condenſum eò exprimitur, quòd nemora obſcura eſſe ſoleant, & propter flexuoſos viarum anfractus, erroribus aptiſſima, quò fit vt hac ratione ſignificetur Incarnationis myſterium, de quo Propheta ait, incō-

Incarnationis myſterium incomprehēſibile. B. Virgo mons vmbroſus. Iob. 39. 29.

prehenſibile eſſe creatis mentibus. in quo facile ſit labi. & errare, niſi fides facem præferat. Non incongruè etiam B. Virginem poſſumus accipere, quæ mons appellatur Vmbroſus, eo quòd illi virtus altiſſimi obumbrauit, & condenſus propter virtutum multitudinem. In bonam etiam partem, licet myſticè, accepit D. Gregor. illud 39. *Nunquid per ſapientiam tuam plumeſcit accipiter extendens alas ſuas ad Auſtrum. Quid eſt*, inquit Gregor. *accipitrem in Auſtro plumeſcere: niſi quod vnuſquiſque ſanctorum tactu ſancti ſpiritus concaleſcit, & vſum vetuſtæ conuerſationis abijciens, noui hominis formam ſumit: quemadmodum Paulus admonet* ad Coloſſ. 3. *Expoliantes veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum.* Et ad Eph. 4. *licet is qui foris eſt noſter homo corrumpatur, tamen is, qui intus eſt, renouatur de die in diem.* Huc

Pſal. 125. 4.

etiam pertinet illud Pſal. 125. *Conuerte Domine captiuitatem noſtram, ſicut torrens in Auſtro:* id eſt, conuerte nos quàm citiſſimè ſicut ſiccatus torrens flante Auſtro, niuibuſque ab eo liquefactis iterum conuertitur, id eſt, rapidiſſimè incipit fluere. Alij per Auſtrum hoc loco, non ventum, ſed regionem, interpretantur, vt ſit

Auſter, & vētum ſignificat, & regionem Paraph. Chal.

ſenſus, reductionem Hebræorum ex captiuitate, ſic fore omnibus gratiſſimam, ſicut eſt torrens aliquis in terra Auſtrali, id eſt, ſicca & arida. cui expoſitioni concinit Paraphraſtes Chaldaicus, qui ita tranſtulit. *Conuerte Domine captiuitatem noſtram ſicut conuertitur terra, id eſt, lætiorem faciem ſumit, quando abundant aquarum fluenta tempore ſiccitatis.*

10. Hier. 1. 14.

Quod verò attinet ad Aquilonem, in malam partem accipitur Hier. 1 cū Prophetæ dicenti ſe ollam videre ſuccenſam, faciemq; eius à facie Aquilonis: Dominus ita reſpondet, *Ab Aquilone pandetur omne malum ſuper omnes cognationes regnorum Aquilonis.* Quibus verbis captiuitas Babylonica prænuntiatur. Inde eſt

Lucifer ſedē ad Aquilonē cur delegerit. Eſai. 14. 13. D. Greg. Iob. 26 6.

quod Lucifer ad Aquilonem ſibi ſedem deligit. Eſai. 14. *Sedebo in monte teſtamenti in lateribus Aquilonis:* vt nimirum corporis frigore gentium corda conſtringeret; quemadmodum exponit D. Greg. ſuper illa verba Iob 26. *Qui extendit Aquilonem ſuper vacuum.* Cum hæc ita ſint, nullus frigidus, id eſt, ad Aquilonem habitans, legitur in ſacris literis Deum ad nauſeam, & vomitum prouocare, niſi tepidus, iuxta priorem quidem ſe[illegible]entia[illegible] propter maius periculum quemadmodum expoſuimus, iuxta poſteriorem verò, quam multò veriorem diximus,

propter

propter tres illas rationes, quas ſuperiùs commemorauimus.

Poſtremò ea ſimilitudinis elegantia explicanda ſupereſt, quæ illis verbis 11.
comprehenditur. *Incipiam te euomere ex ore meo.* Primò igitur notandum eſt vomitum fieri, ſi tepidæ aquæ multum bibatur. Cum enim medici crudo cibo ſtomachum ægroti exonerare cupiunt, multum illi aquæ tepidæ potandũ præbent, quæ nauſeam pariat, & ad vomitum prouocet. Significat igitur Dominus tepidum hominẽ continuò tepiditate ſua ſibi quaſi aquam tepidam propinare, quæ ad eundem euomendum prouocet, id eſt, procul à ſua conſuetudine, & familiaritate repellendum. Secundò, Id quod eſt conſequens, ſignificatur, tepidos eſſe cibum crudum, is enim euomi conſueuit, eo quòd propter defectũ caloris, qui ſymbolum eſt dilectionis, vt diximus, coqui non valeat, quemadmodũ electi inſtar cibi in ſtomacho per charitatis calorem decocti membra Chriſti efficiũtur.

Tepidus inſtar aquæ tepidæ ad vomitum prouocat Deũ.

Tertiò, Significatur quædam Dei erga tepidum hominem execratio: etenim 12.
in vomitu totum corpus conturbatur, ipſeque vomitus cum quodam horrore naturæ contingit. Quare cùm Deus aliquem reiicit, & à ſe repellit, vomere dicitur, præcipuè quia Deus ipſe, quæ eius eſt bonitas, in homine à ſe reiiciendo, quodammodo conturbatur, & dolet. Quartò, dicitur Deus, tepidum ex ore, non ex ſtomacho euomere, vt intelligas ei vſque adeò tepidum diſplicere, vt eum omninò deglutire non poſſit: ſed in ore tanquam diſplicentem cibum, & à quo ſtomachus abhorret, retineat. Quid autem ſit ex ore euomere, explicauit Anſbertus, id eſt, Deum, vel ipſo exhortationis verbo, interdum indignos iudicare, quos in melius commutandos non eſſe prænoſcit. Quintò, non dictum eſt, *Euomam te ex ore meo*, ſed *Incipiam te euomere*, quia neminem Deus planè in hac vita euomit: neminem enim ita deſerit, vt neceſſariis ad ſalutem deſtituat auxiliis, ſed incipit tamen vomere, quia peculiaria quædam non largitur gratiæ adiumenta, & præſidia: vel quemadmodum annotauit Rich. de S. Victore, *Quia qui per teporem reſoluitur, non ſubitò à gratia deſeritur, vt ſtatim in mala præcipitet, ſed primùm minima, deinde maiora contemnens gradatim à ſummis deſcendit, atque ad ima ruit.*

Dolet cum à ſe reiicit aliquem Deus.

Euomere tepidũ ex ore, non ex ſtomacho cur dicatur Deus Anſbertus.

Cur item non euomat, ſed euomere incipiat.

Rich. Vict.

Quo pacto prima gratia dicatur emi, cùm gratis conferatur.

Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, probatum, vt locuples fias, & veſtimentis albis induaris.

SECTIO II.

SEquitur admonitio poſt reprehenſionem Laodiceni Angeli, quæ erat altera 1.
literarum pars, illis verbis comprehenſa: *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, probatum, vt locuples fias, &c.* Quod ad contextum attinet, vulgatus interpres, *probatum*, tranſtulit. Græcè tantùm eſt, πεπυρωμένον ἐκ πυρὸς, id eſt, ignitũ ex igne, niſi fortaſſe legit πεπειρωμένον, quod probatum ſignificat: & quia in nonnullis codicibus legit πεπειρωμένον, & in aliis πεπυρωμένον, vtrumque coniungens, tranſtulit, *Ignitum probatum.* Quod verò ad ſententiam pertinet, notandũ eſt in primis, *ſuadendi* verbum, quo vſus eſt Dominus, non *imperandi*, vt hac facilitate magis hunc Epiſcopum permoueret, quam loquendi formulã ſæpe deberent vſurpare Prælati tum ad conciliandos, tum etiam ad permouendos animos ſubditorum: id quod præſtitit Paulus ſcribens ad Philemonem: *Propter quod*, inquit, *multam fiduciã habens in Chriſto Ieſu imperãdi tibi, quod ad rem pertinet, propter charitatẽ magis obſecro, cũ ſim talis vt Paulus ſenex, nunc autẽ & vinctus Ieſu Chriſti, obſecro te pro meo filio, quẽ genui in vinculis Oneſimo.* Quibus verbis ſignificat Apoſtolus cum duplici iure potuiſſet id Philemoni imperare, videlicet & quia Paulus, & quia ſenex, ma-

Facilitate potiùs, quã imperio in gubernando vti præſtat.

luiſſe tamen obſecrare, & charitatis potiùs, quàm autoritatis rationem habere. Nec verò, vt aliqui putarunt, legendum eſt, *cum talis ſit vt Paulus ſenex*, vt indicetur Philemonem fuiſſe eiuſdem ætatis, & ſenectutis, qua erat Paulus: etenim manifeſtum eſt ex Græco contextu legendum eſſe. *Cum ſim talis vt Paulus ſenex*, vt Apoſtolus de ſua ipſius ſenectute loquatur, quam potuiſſet interponere, ſic namque Græcè legimus, *μᾶλλον παρακαλῶ τοιοῦτος ὢν, Παῦλος πρεσβύτης.* Sic etiam

2. Theſ. 3. 12. 2. ad Theſſal. 3. dixit, *Denunciamus, & obſecramus*, vt enim præcipientis autoritatem mitigaret, addidit *obſecramus*: ne verò autoritas contemneretur, addidit precibus minas: & cap. 2. eiuſdem Epiſt. ſic ait: *Cùm poſſemus vobis oneri eſſe, vt Chriſti Apoſtoli, facti ſumus paruuli in medio veſtrum, tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos:* vulgatus legit *νήπιοι*, id eſt, paruuli, quæ lectio omninò retinenda eſt: in nonnullis Græcis codicibus habetur *ἤπιοι*, id eſt, mites, lenes, minimè auſteri, & ſeueri. Quia hic Epiſcopus pauper erat: ſiquidem charitatem, qua veræ opes continentur, non habebat, vt ſuperiùs probauimus, admonetur, vt emat aurum charitatis, quo mirum in modum ditetur: quia etiam nudus erat bonis operibus, ſiquidem omnia per hypocriſim faciebat; monetur, vt veſtimentis albis ſeſe induat, id eſt, operibus ex charitate profectis; quia verò cæcus erat, monetur collyrio oculos inungere: & quia propter hæc tria miſer erat, ac miſerabilis, nihil contra miſeriam peculiare dicitur.

2. Bona opera, veſtimenta alba. Beda. Rich. Vict. Rupertus. Ansber. Hugo Card. Primaſius. D. Greg. Abbas Ioachimus. D. Auguſt.

Ita hunc locum intellexerunt Beda, Richardus de ſancto Victore, Rupertus, Ansbertus, Hugo Cardinalis, & alij. Itaque communis expoſitio eſt, per *aurum*, intelligi charitatem: per *alba veſtimenta* bona opera. Quanquam Primaſius in hunc locum & D. Greg. lib. 4 Moral. ca. 34. per *aurum* ſapientiam intelligunt, quemadmodum & Abbas Ioachimus, illud addens, per *ignem* accipiendam eſſe charitatem, ita vt *aurum ignitum*, ſit ſapientia cum charitate coniuncta: quò etiam pertinet D. Auguſt ſeu Tychonij expoſitio. Verùm prior interpretatio eſt communior, & textui magis conſentanea, vt ex ipſa reprehenſione, cui reſpondet admonitio, eſt perſpicuum.

3. Ad Rom. 11. Prima gratia quo pacto, & gratis cõferri dicatur, & emi. Apoc. 21. 6. 1. Cor. 6. & 7. Rom 3. 24.

Sed iam ex hac opinione, quæ communis eſt, illa ſuboritur dubitatio, cur Epiſcopo Laodiceno, qui charitatem amiſerat, ſuadeatur, vt emat charitatis aurum cum prima gratia, atque adeò prima charitas ſub noſtrum meritum non cadat, & quod eſt conſequens emi à nobis pretio non poſſit: Sic enim Paulus argumentatur ad Rom. 11. *Si autem gratia iam non ex operibus, alioquin gratia iam non eſt gratia.* Reſpondemus, vtrumque verum eſſe, & dari gratis primam gratiam, & ſimul emi, etenim ſi reſpiciamus ad noſtra merita, quæ nulla ſunt, gratis confertur: ſi autem ad merita Chriſti, qui nobis vel ipſam primam gratiam de iuſtitia meruit, verè eam Chriſtus nobis conferendam emit: Propter primum dicitur Apoc. 21. *Ego ſitienti dabo de fonte aquæ viuæ gratis*: propter ſecundum dicitur 1. ad Cor. 6. *Empti eſtis pretio magno.* Et ca. 7. *Pretio empti eſtis, nolite fieri ſerui hominum.* Propter vtrumque ad Rom. 3. *Iuſtificati gratis per gratiam ipſius*: & mox ſubiungitur, *Per redemptionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propitiationem, vel propitiatorem, per fidem in ſanguine ipſius.*

4. Iſa 55. 1. Eſaiæ locus in ſpeciem contrarius conciliatur. Collatio gratiæ reſpectu noſtri donatio, reſpectu Chriſti emptio.

Atque in hunc ſenſum concilianda eſt apud Eſaiam, illa in ſpeciem contrarietas, cùm ait cap. 55. *Omnes ſitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite, venite, emite abſque argento, & abſque vlla commutatione vinum, & lac*: quomodo enim ſi ad emendum homines inuitantur, ſine pretio admittuntur, & qui fieri poteſt, vt gratuita & liberalis donatio, quippe quæ ſine pretio, & commutatione perficitur, emptio appellari poſſit, nimirum ſine argento noſtro gratiam emimus, quæ tamen ex argento Chriſti, id eſt, merito-

rum

rum eius infinito pretio confertur: itaque comparatione noſtri liberalis eſt do-
nario, comparatione Chriſti vera emptio. Quam expoſitionem affert D. Ambr. D. Ambroſ.
libro de Ioſeph. Patriarcha, ca. 7. tractans eundem locum Eſaiæ: *Emite*, inquit,
*ſine argento, neque enim pretium quæſiuit à nobis, qui pro nobis ſanguinis ſui pretium ſol-
uit.* Eodem modo accipiendus eſt locus ille alius apud Eſai. 52. *Gratis venundati* Eſai 52.3.
eſtis, & ſine argento redimemini; cuius quidem loci hiſtoricus ſenſus is eſt. Iudæos
dici gratis venundatos Babyloniis, quia Babylonij nullo pacto meruerunt, vt
ipſis Iudæi captiui a Deo traderentur: quemadmodum exponit D. Auguſt. in D. Auguſt.
quæſtionibus ſuper librum Iudicum, q. 17. Id quod etiam dixit Regius vates Pſal. 43.13.
Pſalm. 43. *Vendidiſti populum tuum ſine pretio*: ſine argento etiam redemptos, tum
quia nullo ſuo merito Iudæi erepti ſunt e ſeruitute, tum quia eos Cyrus liberos
dimiſit, nulla ab eis accepta pecunia.

5. Verùm alij in propoſito teſtimonio illud etiam ſignificari exiſtimant, perdi-
tos homines gratis ſe dæmoni vendere, videlicet propter breuiſſimam volupta- Gratis ſe dæ-
tem, & alia peccata, quæ nihil cenſentur, iuxta illud eiuſdem Prophetæ, cap. 50. moni ven-
Ecce enim in iniquitatibus veſtris vendititi eſtis, & ſine argento redempti, videlicet me- dunt pecca-
ritorum ſuorum. Obſeruauit autem D. Auguſt. loco paulò ante citato, non di- tores.
ctum eſſe: *Et non cum pretio redimemini*, quia verè pretio redimimur, nimirum Eſai 50.1. D. Auguſt.
Chriſti ſanguine, ſed dictum eſſe: *Sine argento*, in quo Propheta, vt ait, omnem Ad iuſtifica-
pecuniam comprehendit, vt ſignificaret nullum nobis pretium pecuniarum, aut tionem hu-
opum affluentiam, humanáve præſidia ad iuſtificationem ſufficere; quia tamen mana præſi-
Chriſtus pro noſtra liberatione pretiũ ſoluit, vſus eſt Propheta *redimendi* verbo, dia non ſuf-
atque adeò ſi noſtram reſpiciamus facultatem, ſine argento, id eſt gratis. ſi Chri- ficiunt.
ſti merita, infinito pretio redempti, gratiæ conſequimur libertatem. Quem Eſai.
locum videtur Petrus illuſtraſſe, prima ſua Epiſt. cap. 1. cùm dixit: *Non corru-* 1. Pet. 1. 18.
*ptibilibus auro, vel argento redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditio-
nis, ſed pretioſo ſanguine quaſi Agni immaculati Chriſti, & incontaminati.*

6. Aliam reſponſionem affert Gregorius Nazianzenus oratione in ſanctum Ba-
ptiſma, vbi citatum Eſaiæ teſtimonium expendens ex capite quinquageſimo
quinto; docet gratis quidem Deum iuſtificare impium, ſed propter incredibi- Dei ad be-
lem ad benefaciendum propenſionem, maximi pretij loco ducere, ipſum ami- nefaciẽdum
citiæ, & gratiæ deſiderium, ac voluntatem, quæ iuſtificationem antecedit, ita- propenſio
que non ſe dare gratis, ſed vendere exiſtimare. *O miram*, inquit, *beneficentiæ cele-* incredibilis.
*ritatem, ô facilem contrahendi rationem, hoc bonum ſolo voluntatis pretio emendum tibi
proponitur, appetitionem ipſam, Deus ingentis pretij loco habet, ſitit ſitiri, bibere cupien-* Peti à ſe be-
tibus potum præbet, cùm à Deo beneficium petitur, beneficio id ducit, prompta, munifica, neficium be-
atque prolixa natura eſt, iucundiùs dat, quàm alij accipiunt. Eadem expoſitio eſt Cle- neficio ducit Deus
mentis Alexandrini in Protreptico, ſiue exhortatoria ad Gentes, vbi ait: Sitim Clem. Alex.
tantùm exigi pro pretio, cùm dicitur: *Omnes ſitientes venite ad aquas. Adhortatur*,
inquit, *ad lauacrum, ad ſalutem, ad illuminationem, propemodum clamans, & dicens: Do
tibi, ô fili, terram, mare, cœlum, ſolummodo, ô fili Patrem ſitias, Deus tibi gratis oſtende-
tur.* Atque in hanc ſententiam exponendum eſt etiam illud Matth. 13. *Simile eſt* Matth. 13.
*regnum cœlorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas; inuenta autem vna pre-
tioſa margarita abiit, & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam.* Quo loco nomine, Gratia, pre-
margaritæ, fides in Chriſtum, & gratia per eum conſequenda intelligitur. Scio tioſa mar-
diuum Hieronymum, Cyrillum Alexandrinum, & alios in commentariis ſuper garita.
Eſaiam aliter interpretari, nimirum ſermonem eſſe de argento, id eſt, de rerum
temporalium affluentia, quæ ad gratiam comparandam minimè eſt neceſſaria;
ne videlicet pauperes audito emptionis nomine de gratia conſequenda diffide-

rent: verùm non reſpondent obiectioni, cur emi dicatur gratia, cum detur gratis.

Charitatem eſſe aurum ignitum, & probatum.

SECTIO III.

1. CHaritatem per *aurum ignitum, & probatum* intelligendam eſſe, cum communi ſententia docuimus, illud iam explicandum ſupereſt; cur *aurum ignitum, & probatum* appelletur. Igitur aurum ignitum dicitur ob eaſdem rationes,
Ad Rom. 12.20. propter quas ignis appellatione cenſetur, veluti ad Rom. 12. *Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitierit, potum da illi, hoc enim faciens carbones ignis congeres ſuper caput eius*: id eſt, amoris erga te ignem in eo excitabis. Sic etiam nonnulli inter-
Ezech. 10.2. pretantur illud Ezech. 10. *Sume tibi ignem de medio rotarum*, id eſt, ex ſcripturæ ſacræ meditatione charitatem erga Deum, & proximum excita, nomine enim
Duo teſtamenta, duæ rotæ. *rotarum*, quæ duæ erant vtrumque teſtamentum accipiendum volunt, & quoniam teſtamentum nouum fuit in veteri typicè incluſum, ideò rotam dici eſſe
Deut. 33.2. in medio rotæ. Ad charitatem etiam pertinet illud Deut. 33. vbi de Deo loquens Moyſes dixit: *In dextera eius ignea lex*, id eſt, in filio, qui dextera Patris dicitur,
Luc. 12.49. Euangelium lex ignea. erat lex charitatis, quam mundo erat allaturus. iuxta illud Lucæ 12. *Ignem veni mittere in terram*: quæ expoſitio eſt conſentanea D. Auguſt. qui in quæſtionibus ſuper Deut. q. 56. contendit illud teſtimonium ad Chriſtum pertinere, quamuis apud Septuaginta, quorum tranſlationem ſequitur, ea verba non habeantur.
Caietan. Caietanus legit ex Hebræo: *A dextera eius ignis, lex eis. Non dicit*, inquit, *quod in manu dextera geſtaret ignem, aut legem, ſed quod à dextera eius erat, tam ignis, quàm lex: in ſpecie ſiquidem principis apparebat, ad cuius dexteram à miniſtris geſtabatur lex, geſtabatur & ignis, lex quidem ad docendum ac dirigendum, ignis verò ad puniendum, imperfectus enim ſtatus veteris teſtamenti non ſinit ignem ad generandum amorem interpretari*: Hæc ille. Verùm præcedens noſtra expoſitio, quæ cum editione vulgata conſentit, retinenda eſt.

2. Rectè autem charitas ignis dicitur, quia omnes illæ ignis conditiones, quas
Dionyſius Areopag. Charitatis conditiones. Dionyſius Areopagita, cap. 15. cæleſtis Hierarchiæ enumerat, Deóque accommodat, charitati conueniunt: in quibus illæ ſunt præcipuæ. Primùm, Ignis per omnia ſine vlla ſui admixtione peruadit, & ab omnibus prorſus excipitur: ita charitas auctore Paulo: *Omnia peruadit, omnia enim credit, omnia ſperat, omnia ſu-*
1. ad Cor. 13.7. Peruadit omnia. *ſtinet*. 1. ad Corinth. 13. Ad omnes amplitudine ſua diffunditur, & ab omnibus hilariter excipitur. Secundò, Ignis cùm lucidiſſimus ſit, niſi tamen admoueatur materia, in qua ſuam vim exerat, occultus in ſeipſo manet, neque aſpectui pa-
Cernitur in operibus. tet: ita charitas, nonniſi in operibus cernitur. Tertiò, Ignis ea, quibus inſederit, in ſuum traducit officium, & omnibus ad ſe accedentibus ſui conſortium im-
Actus indifferentes reddit meritorios. pertit: ita charitas omnium virtutum actus, imò & eos qui natura ſua indifferentes appellantur, ſi eos informet, igneos reddit, ac meritorios. Quartò, Superiora ſemper petit, & in cacumen tendit, celer, ſublimis, nulláque vi, vt in-
Dum ſe cõmunicat, augeſcit. feriora petat, adigi poteſt, quod bellè in charitatem quadrat. Denique cum omnibus participationem ſui locupletiſſimam præbeat, nunquam tamen ipſe minuitur, in quo à charitate vincitur, quæ, cum ſe communicat, augeſcit.

3. Quod verò attinet ad auri probationem, dicitur charitas *aurum probatum*, id eſt, fuci, fæciſque neſcium, in quo ab hypocriſi diſtinguitur, quæ non aurum
2 ad Cor. 6.4. probatum eſt, ſed alchimicum, cùm ſolam auri ſpeciẽ referat. Vtrunque ſignificauit Apoſtolus, cũ dixit 2. ad Cor. 6. *In omnibus exhibeamus nos ſicut Dei miniſtros, in mul-*

in multa patientia, in tribulationibus, in longanimitate, in charitate non ficta, Quibus
verbis Apoſtolus docuit duplex aurum charitatis reperiri. alterum fictum, adul-
terinum, & alchimicum; verum, & probatum alterum: ſed luculentiùs adhuc ve-
rum, ac germanum charitatis aurum expreſſit 2. Corinth. 8. illis verbis: *Non quaſi* 2. Cor. 8. 8.
imperans dico, ſed per aliorum ſolicitudinem, etiam veſtræ charitatis ingenium bonum
comprobans, vbi *ingenuum* alij legunt: ſic enim Græcè legimus; *καὶ τὸ τῆς ὑμετέρας*
ἀγάπης γνήσιον; ſignificat autem *γνήσιον*, quod verum eſt, ac germanum, non a-
dulterinum, non fucatum: atq; adeò intelligit Apoſtolus dilectionem, ſiue chari-
tatem non fictam, ſed germanam, hoc eſt verum, ac germanum charitatis aurum,
non fucatum, & adulterinum. Quomodo autem probari aurum ſoleat docet
Plinius libro 33. hiſtoriæ naturalis, cap. 8. *Auri*, inquit, *argentiq́, mentionem comi-* Plinius.
tatur lapis, quem coticulam appellant, quem alij heraclium, alij lydium vocant, his coticulis
periti, cum è vena, vt lima, rapuerint experimentum, protinùs dicunt, quantum auri ſit in
ea, quantum argenti, vel æris, ſcrupulari differentia, mirabili ratione, non fallente. Igitur
charitatis aurum ad labores, ac tentationes tanquam ad lydium lapidem pro-
bari non obſcurè ſignificauit Apoſtolus ad Rom. 5. *Gloriamur in tribulationibus*, Rom. 5. 3.
ſcientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, quia charitas
Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris. Quo loco Paulus ex eo quòd vera charitas diffuſa
ſit in cordibus fidelium, argumentatur; *Patientiam*, id eſt, laborum perpeſſionem Patientia,
probationem operari, quia nimirum patientia tanquam lapis lydius, non ſolum lapis lydius.
venam charitatis indicat, ſed ſcrupulari differentia quantum charitatis inſit,
perſpicuum reddit. Atque hoc eſt aurum illud mundiſſimum, & puriſſimum,
quo Salomon dicitur operuiſſe oraculum, & templum, quemadmodum refertur
3. Reg. 6. & 2. Paralip. 3. vbi ita legimus: *Domum quoque ante oraculum operuit auro* 3. Reg 6. 21.
puriſſimo, & affixit laminas clauis aureis. quem locum myſticè exponens Eucherius 2. Par 3. 5.
lib. 3. in libros Regum cap. 14. *lamina*, inquit, *aureæ, quibus operta eſt domus, opera-* Eucherius.
tiones ſunt multifariæ pietatis, claui autem aurei quibus affixæ ſunt, præcepta ſunt charita-
tis, ſiue promiſſa æterna claritatis, per quæ in exercitio, ſtudioq́; virtutum, nec deficiamus,
donante Chriſti gratia continemur.

Poſſumus etiam per *laminas aureas* actus virtutum intelligere, qui vt merito-
rij ſint debent affigi clauis aureis id eſt charitate informari. Aduerte autem actus 4. Actus dile-
dilectionis appellari clauos aureos, vt ab actibus timoris diſcriminētur, qui fer- ctionis, cla-
rei claui tantùm dicuntur. Et quidem de prioribus loquebatur Regius vates cùm ui aurei ti-
ſe per amorem Deo coniungens dicebat Pſal. 72. *Mihi autem adhærere Deo bonum* moris, fer-
eſt. Nec tamen poſteriorum immemor erat, imò eos ad carnis petulantiam com- rei.
peſcendam poſtulabat illis verbis. *Confige timore tuo carnes meas*. Pſalm. 118. Hoc Pſal 72. 28.
auri, & ferri diſcrimen obſeruauit D. Auguſt. in illis verbis Pſal. 149. *Ad alligan-* Verum cha-
dos Reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. In quem locum do- ritatis aurũ
cet eum qui timore ducitur, vinculis ferreis: qui amore, aureis conſtringi. *Ferrea*, non deficit,
inquit, *vincula ſunt quandiu timent; ament, & aurea erunt*. cũ probatur. Pſal. 118 120. D. Auguſt.

Verùm hoc aurum vt ad inſtitutum reuertamur debet eſſe probatum ad ly-
dium patiētiæ lapidem propterea enim candelabrum illud aureum quo ex præ- 5 Charitatis
cepto Domini Moyſes in tabernaculo collocauit, non fuſile erat, ſed ductile, id aurum quo
eſt, malleorum ictibus fabricatum: quam probationem in igne, in quo etiam au- pacto pro-
rum probari conſueuit, & qui laborum, & tentationum eſt ſymbolum, conſide- bandum.
rauit Petrus cum dixit 1. ſua Epiſtola cap. 1. *vt probatio veſtræ fidei multo pretio-* 1. Pet 1 7.
ſior ſit auro quod per ignem probatur. Verum autem charitatis aurum non deficit, Verum cha-
cum probatur, ſed omnem ignem, & perſecutionem egregiè ſuſtinet iuxta illud ritatis aurũ
1. ad Corinth. 13. *charitas omnia ſuffert*, Græcè *στέγει*: ſumpta tranſlatione à lignis non deficit, cũ probatur. 1. Cor. 13. 7.
impo-

impoſitum onus ſuſtinentibus, potiſſimùm vero à palma, quæ non ſuccumbit oneri, ſed potiùs inſtar fornicis erigitur. D.Cyprianus tractatu 3. de ſimplicitate Prælatorum, non legit, *omnia ſuffert*, ſed *omnia diligit*, videtur enim legiſſe στέργει pro στέγει. Sed vulgata editio retinenda eſt, *omnia ſuffert*, eodémque ſenſu accipiendum eſt, quod ſequitur, *omnia ſuſtinet*.

Quodnam ſit illud collyrium, quo Laodicenus Epiſcopus oculos inungere iubetur, vt videat; *Collyrio inunge oculos tuos, vt videas.*

SECTIO IIII.

CVpiens Chriſtus omnibus Laodiceni Angeli malis occurrere, cùm iã illum paupertatis ſuæ, & nuditatis admonuiſſet, atque ad aurum charitatis emẽdum, bonorumq; operum indumenta accipienda fuiſſet adhortatus: tandem cęcitati, qua etiam laborabat, benignè conſulens monet vt collyrio, quod eſt præſentiſſimum Ophthalmiæ medicamentum oculos inungat, vt videat. Quidnam verò ſit huiuſmodi collyrium, non vno modo Doctores interpretantur.

1. Beda. Rich. Vict. Pannon. Primaſius. Hug. Card. Ansbert. Præcepta diuina collyrium, & ſpecilla. Pſal. 18. 9. Deut. 6. 8.

Prima expoſitio eſt, Per *collyrium*, hoc loco accipiendam eſſe diuinorum eloquiorum contemplationem cum operatione coniunctam. Quam expoſitionem afferunt, & ſequuntur Beda, Richardus de ſancto Victore, Pannonius, Primaſius, Hugo Cardin & Ambroſ. Anſbertus, qui ita hanc admonitionem interpretatur. *A lhibe*, inquit, *diuina præcepta ad mentem cæcam, quatenùs virtutum nuditatem, quam pateris, videas, niſi enim quoddam eſſent collyrium diuina mandata, non diceret Regius* vates Pſalm. 18. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos, cùm itaque ſuperna aſpiratione quilibet per ſingulas ſcripturarum paginas quid Dominus iuſſerit, legendo, vel audiendo, ad mentem reuocat, videt nimirum, vel quantum ex virtutibus habet, vel certè ſi nihil habet.* Id quod etiam ſignificauit Dominus Deut. 6. Nam vbi nos habemus, *Ligabis ea*, id eſt mea mandata, *quaſi ſignum in manu tua, eruntq́, & mouebuntur ante oculos tuos.* Alij ita transferunt ex Hebræo, *Ligabis ea in manu tua, & erunt quaſi ſpecilla ante oculos tuos.* Etenim verbum טטפת etiam ſpecilla ſignificat. Rectè autem ſpecilla appellantur, quia per ea clarè conſpicimus quantùm Deo debeamus, & quantus ſit noſter in virtute progreſſus, quò videtur alluſiſſe Regius vates, cum dixit Pſal. 118. *Tunc non confundar cum perſpexero in omnibus mandatis tuis.* Atque hanc *collyrij* acceptionem videntur ſuperiores Doctores mutuati à D. Gregor. primæ partis Paſtoralis curæ cap. 11. Vbi hunc locum Apocalypſis ſic illuſtrat. *Collyrio*, inquit, *oculos, vt videamus, inungimus, cum ad cognoſcendam veri luminis claritatem intellectus noſtri aciem medicamine bonæ operationis adiuuamus. Albuginem verò habet in oculo, qui veritatis lumen videre non ſinitur, quia arrogantia ſapientiæ, vel iuſtitiæ cæcatur: pupilla námque oculi nigra videt, albuginem tolerans nihil videt, quia videlicet ſenſus humanæ cogitationis ſi peccatorem ſe intelligit, cogitationem intimæ claritatis apprehendit, ſi autem candorem ſibi iuſtitiæ, vel ſapientiæ tribuit, à luce ſupernæ cogitationis ſe excludit, iuxta illud ad* Rom. 1. *Dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.*

Pſal. 118. 6. D. Gregor.

2. Humilitas collyrio cõparatur, ex Ruperto. Ioan. 9.

Secunda expoſitio eſt Ruperti intelligentis per *collyrium* humilitatem, quæ ex cognitione propriæ vilitatis oritur. *Collyrio*, inquit, *inunge oculos tuos, vt videas*, id eſt, *cor tuum vera humilitate purifica: vt per paupertatem tuam videas, veráſque diuitias bonitatis Dei cognoſcas.* Atq; ad hoc ſignificandum videtur Chriſtus Ioan. 9 cũ cæco à natiuitate aſpectum reſtituere voluit, lutum ſuper oculos eius poſuiſſe,

quia

quia nimirum ſi lutum,ex quo conditi ſumus vniuerſi ob oculos mentis propo-
namus,noſtræque vtilitatis memores ſimus,ea cogitatione veluti collyrio aſpe-
ctum ad diuina contemplãda,noſtraque omnia in Deum referenda, atque adeò
ad diuinam gratiam conſequendam,recuperabimus. Tertia eſt Richardi de ſan-
cto Victore, & Dionyſij Carthuſiani aientium per *collyrium* intelligi amaritudi- Pœnitentia
nem pœnitentiæ, quæ per compunctionem clarificat ſenſus cordis, ſicut colly- per collyriũ
rium per effuſionem lacrymarum oculos carnis. ſignificata.

Quartam afferunt alij, eáque eſt, Per *collyrium* memoriam paſſionis Chriſti 3.
accipiendam eſſe. Pro cuius maiori expoſitione ſciendum eſt, quemadmodum
aduertit Franciſcus Valleſius libro ſuo de ſacra Philoſophia cap. 42. ad abſter-
gendas inueteratas oculorum albugines, nihil magis à medicis celebrari quàm Valleſius.
fel: precipuè verò cuiuſdam piſcis qui Callionymus dicitur, id eſt, pulchri nomi-
nis. Id quod etiam docet Galenus libro 10. de ſimplicium medicamentorum fa- Galenus.
cultatibus, cap. 12. Plinius lib. 32. hiſtoriæ naturalis, cap. 7 Et Ælianus lib. 13. cap. Plinius.
4. ex Ariſtotelis ſententia; ex quo veriſimile arbitratur Valleſius, piſcem illum, Ælianus.
quem à Tygri flumine Tobias extraxit, Tob. 6. fuiſſe hunc Callionymum, cuius Tob. 6.
fel præcipuum eſt oculorum medicamentum: quanquam verò hunc Tobiæ pi-
ſcem Beda in ſua allegorica expoſitione libri Tobiæ, interpretatur Dæmonem, Beda.
quem Chriſtus in cruce cepit, traxit, & exenterauit, id eſt, nequitiam eius fideli- Tobię piſcis
bus aperuit, & quaſi arcana inſidiarum euiſcerauit: tres etiam eius partes reſera- qui fuerit.
uit, nimirum, cor, fel, & iecur. Cor quidem, quia calliditatem eius ſacræ ſcripturę
monumentis inuoluit. Fel, quia quanto malitiæ furore contra genus humanum
ſæuiret, propter cautelæ ſtudium ſcribi voluit. Iecur denique repoſuit, quia ma-
lignam conſiliorum eius aduerſum nos concoctionem declarauit, ferunt enim
calore iecoris, occulta cibi excoqui. Nihilominùs alij eum piſcem Chriſtum Tobiæ piſ-
myſticè accipiunt, qui ſi Callionymus fuit, vt vult Valleſius, rectè ea etiam ra- cis expreſſit
tione Chriſtum exprimit, qui pulcherrimo Ieſu nomine appellatur: iuxta quam Chriſtum.
ſententiam ita myſterium poſſimus exponere.

Piſcis, Chriſtus eſt; cor, dilectionis immenſitas; iecur, amoris perfecta deco- 4.
ctio; fel, paſſionis amaritudo in felle illo ſignificata, quod ipſi propinatum fuit,
Mat. 27. *Dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum*: de quo idem multò ante per Mat. 27. 34.
Regium Vatem fuerat conqueſtus, Pſal. 68. *Dederunt in eſcam meam fel.* Fel ergo, Pſal. 68 22.
& cor piſcis, ac iecur ſibi cum Tobia reponunt: qui dilectionis, qua Chriſtus di-
lexit nos; & amaritudinis, quam in paſſione ſuſtinuit, recordantur, iuxta illud
Threnorũ 3. *Recordare paupertatis, & tranſgreſſionis meæ, abſynthij, & fellis.* Quò fiet, Thren. 3. 19.
vt ſicut Tobias ſenior felle piſcis ad oculos adhibito aſpectum recuperauit, ita
nos recordatione paſſionis Chriſti, tanquam collyrio videamus, & gratiam Recorda-
conſequamur, quod ſignificauit idem Propheta ſtatim ſubiungens; *Memoria* tio paſſionis
memor ero, & tabeſcet in me anima mea, hec recolens in corde meo, in Deo ſperabo. Et Chriſti illu-
Paulus ad Hebræos 12. *Recogitate*, inquit, *eum qui talem ſuſtinuit à peccatoribus ad-* minat intel-
uerſus ſemetipſum contradictionem, vt ne fatigemini animis veſtris deficientes. Poſtre- lectum.
ma expoſitio eſt aliorum, *Collyrij* nomine quamlibet tribulationem accipien- Ad Hebr. 12 3.
tium quæ per amaritudinem ſenſus ſpirituales purgat, ad cernenda ſpiritua-
lia, iuxta illud Threnorum 1. *De excelſo miſit ignem* (videlicet tribulationis) *&* Thren. 1. 13.
erudiuit me. Eſaiæ 28. *Vexatio dabit intellectum.* Ex his omnibus expoſitionibus, Erudit tribu latio
tres priores videntur literæ magis conſentaneæ: tametſi quarta omnibus digni- Eſai 28. 19.
tate anteceſſat.

Exponitur illa ſententia,

Ecce ſto ad oſtium, & pulſo; ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit, ianuam, intrabo ad illum, & cænabo cum illo, & ipſe mecum.

SECTIO V.

1. VT Laodicenus Epiſcopus ſpem veniæ concipiat, & faciles ſibi ad pœnitentiam, & quod eſt conſequens ad diuinam gratiam aditus patere in animum inducat, ſubiungit Chriſtus ipſe, ſe ad oſtium cordis ſtare, ſiue per internũ appulſum & afflatum, quem Theologi gratiam præuenientem, & excitantem appellant, ſiue per exteriorem vocationem, cuiuſmodi ferè ex Concionatoris adhortatio, conſilium, & alia generis eiuſdem, quæ ad eandem gratiam excitantem pertinent, quanquam ſine interna illa motione non ſufficiunt: tum verò ſi quis per voluntatis aſſenſum aperuerit, ingredi in eius animum per iuſtificantem gratiam, cœnatúque cum illo per ſpiritualem conſcientiæ iucunditatem, atque dulcedinem, quæ iuſtificationem conſequitur, eſtque diuinum quoddam ac cœleſte pabulum, quo iuſtificati mens reficitur, mirumque in modum recreatur. Deniq; ſi in gratia perſeuerauerit, cœnaturum quoque ſe cum illo in cœleſti gloria per beatificam viſionem, quam ei impertietur. Hæc eſt germana, literaliſque huius loci paraphraſis.

Conſcientiæ, iucunditas, cœleſte pabulum.

2. Cæterùm, pro illius expoſitione eſt in primis obſeruandum, cùm dicitur, *Ego ſto ad oſtium, & pulſo*, luculentè ſignificari, prius Deum excitare noſtrum liberum arbitrium ad opera ſaluti conducentia, quàm voluntas in illa prodeat. Itaque Deum non præueniri à libero arbitrio, ſed ipſum præuenire per excitantem gratiam, voluntatemque quaſi torpentem ad opera ſalutis excitare; atque adeo initium iuſtificationis non à nobis, ſed à Deo eſſe; id quod facilè ex prædictis verbis elicitur. Si enim Deus ſtat ad oſtium noſtræ libertatis, & pulſat, perſpicuum eſt non priùs oſtium per conſenſum aperiri, quàm Deus ipſe pulſet: quin pulſationem diuinam præcedere ſæpe quidem tempore, ſed ſemper tamen natura, tùm verò apertionem conſequi voluntatis adiutæ quoque diuinitùs in ipſo actu per gratiam adiuuantem, quemadmodum definit Concilium Tridentinum ſeſſione ſexta capite quinto, & ſexto; vbi docet iuſtificationis exordium in adultis à Deo per Chriſtum Ieſum præueniente gratia ſumendum eſſe, diſponiq; nos ad ipſam iuſtitiam dum excitati diuina gratia, & adiuti, fidem ex auditu concipientes liberè mouemur in Deum. Idem definierat Concilium Arauſicanum ſecundum ſub Leone primo Pontifice canone 3. de libero arbitrio, & gratia Dei. *Si quis* inquit, *per inuocationem humanam gratiam Dei dicit poſſe conferri, non autem ipſam gratiam facere, vt inuocetur à nobis, contradicit Eſaiæ Prophetæ, vel Apoſtolo idem dicenti, Inuentus ſum à non quærentibus, palam apparui iis, qui me non interrogabant.* Qua de re legendus eſt D. Auguſt. in libro de bono perſeuerantiæ, vbi multis ſacrarum literarum teſtimonijs eam veritatem confirmat, citatis etiam in eandem ſententiam D. Cypriano, D. Ambroſ. & Greg. Nazian. z. cum quibus reliqui omnes Patres vnanimi conſenſu conſpirarunt.

Iuſtificationis initium à Deo.

Conc. Trid

Conc. Arauſ.

3. Deinde eſt aduertendum, cum additur, *ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam*; diſertis verbis ſignificari, poſſe liberum arbitrium à Deo excitatum non reſpondere diuinæ vocationi, & oſtium minime aperire, ſed occluſum tenere; poſſe etiam reſpondere Deo vocanti, & aperire pulſanti, hoc eſt, poſſe diuinam illam gratiam præuenientem, & excitantem, quæ hoc loco *pulſationis* nomine com-

Liberum arbitrium poteſt præuenientem, & excitantẽ gratiam, vel admittere, vel reiicere.

comprehenditur, pro ſua libertate vel admittere, vel reiicere: ducta ſimilitudine ab iis, qui clauſo oſtio domi recluſi morantur, qui interdum pulſantibus aperiunt, interdum etiam diſſimulant: ad quam ſimilitudinem ſpectauit ſponſa, cum dixit Cant. 5. *Peſſulum oſtij mei aperui dilecto meo*: vbi *peſſuli* nomine, omne illud obſtaculum intelligitur, quod voluntatis aſſenſum remoratur. Itaque hoc loco, cum dicitur, *Si quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam*, perſpicuè docemur in noſtra eſſe libertate, Deo vocanti reſpondere, aut non reſpondere, atque eidem pulſanti, aut oſtium aſſentiendo aperire, aut non aſſentiendo, vel etiam diſſentiendo clauſum tenere, idemque perſpicuè oſtenditur illis verbis ad Hebr. 12. *Contemplantes ne quis deſit gratiæ Dei*; vbi non dictum eſt, *ne gratia Dei alicui deſit*, quia nimirum Dei gratia præſto adeſt omnibus, ſed *ne quis deſit gratiæ*, quia nos ſumus, qui gratiam Dei pro noſtra libertate repellimus, Deoque vocanti & excitanti non reſpondemus. Quæ veritas definita eſt à Conc. Trid. Seſſione 6. c. 5. vbi docet tangente Deo cor hominis per ſpiritus ſancti illuminationes, poſſe hominem eiuſmodi inſpirationem abiicere: & canone quarto eiuſdem Seſſionis ita ſtatuit: *Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum nihil cooperari aſſentiendo Deo excitanti, atque vocanti, quo ad obtinendam iuſtificationis gratiam ſe diſponat, ac præparet, neque poſſe diſſentire ſi velit, ſed veluti inanime quoddam nihil omnino agere, mereque paſſiuè ſe habere, Anathema ſit.*

Cant. 5. 6.

Hebr. 12. 15. Gratia Dei præſto adeſt omnibus. Conc. Trid.

4. Poſſem hoc loco multorum Patrum ad hanc veritatem oſtendendam commemorare teſtimonia, ſed quoniam non eſt huius loci longiùs hoc argumentum perſequi, ſatis fuerit proponere vnius tantùm Bernardi ſententiam, qui mihi ſanè videtur omnia, quæ de his gratiæ controuerſiis diuinæ literæ prodiderunt, ac D. Auguſtinus, cæterique Patres ante ipſum diſputarunt, quaſi in ſummam redegiſſe aureo illo libello, quem de gratia, & libero arbitrio conſcripſit, vnde præcipuas quaſque ſententias, quibus ille opus illud aureum, quaſi gemmis inſperſit, legendas putauimus; quoniam ea omnia quæ hactenus diximus manifeſtè confirmant. Sic igitur ait Bernardus. *Itane oblitus es, quis dixerit, ſine me nihil poteſtis facere: & neque currentis, neque volentis, ſed Dei miſerentis eſt. Quid igitur agit, ais, liberum arbitrium? Breuiter reſpondeo, ſaluatur: tolle gratiam, non erit vnde ſaluetur, opus hoc ſine duobus effici non poteſt, vno à quo fit, altero cui, vel in quo fit: quod ergo à ſolo Deo, & ſoli datur libero arbitrio, tam abſque conſenſu eſſe non poteſt accipientis, quàm abſque gratia dantis, & ita gratiæ operanti ſalutem cooperari dicitur liberum arbitrium, dum conſentit, hoc eſt, dum ſaluatur, conſentire enim ſaluare eſt: vt liberum arbitrium eſſet, creans gratia fecit, vt proficiat, ſaluans gratia facit, vt deficiat, ipſum ſe deiicit; ex ipſo nobis eſt velle: ex ipſa bonum velle, bonam voluntatem facit, qui liberam fecit, infirmitas voluntatis à ſeipſa eſt, ſanitas verò non à ſe, ſed à Domini ſpiritu. ſanatur autem cum renouatur. De cætero libero arbitrio, nec extra ipſum quæratur damnationis cauſa, quod iam non damnat niſi propria culpa, nec ab ipſo ſalutis merita, quod ſola ſaluat miſericordia, cuius quippe conatus ad bonum, & caſſi ſunt, ſi à gratia non adiuuentur, & nulli ſi non excitentur; proinde non ei à ſe, ſed deſurſum potiùs à Patre luminum deſcendere merita putentur. Itaque non liberi arbitrij, ſed Domini eſt ſalus, imò ipſe & via eſt ad ſalutem, qui ait Pſalmo trigeſimo quarto: Salus populi ego ſum: qui item perhibet Ioannis decimo quarto. Ego ſum via, ſe fecit viam, qui & ſalus erat, & vita, vt non glorietur omnis caro. Quid igitur? hoc ergo totum liberi arbitrij opus, hoc ſolum eius meritum, quod conſentit? Eſt prorſus: non equidem quod vel ipſe conſenſus, in quo omne meritum conſiſtit, ab ipſo ſit, cùm nec cogitare (quod minus eſt, quàm conſentire) aliquid à nobis quaſi ex nobis ſufficientes ſimus; verba ſunt non mea, ſed Apoſtoli, qui omne quod boni eſſe poteſt, id eſt, cogitare, & velle, & perficere pro bona voluntate attri-*

bitui Deo; non ſuo arbitrio. Si ergo tria hæc, (hoc eſt bonum cogitare, velle, perficere) operatur in nobis, primum profectò ſine nobis, ſecundum nobiſcum, tertium per nos facit: ſiquidem immittendo bonam cogitationem, nos præuenit, immutando etiam malam voluntatem, ſibi per conſenſum iungit, miniſtrando & conſenſui facultatem. foris per apertum opus noſtrum internus opifex innoteſcit: ſanè ipſi nos præuenire nequaquam poſſumus, à Deo ergo ſine dubio noſtræ ſit ſalutis exordium, nec per nos vtique, nec nobiſcum, verùm conſenſus, & opus etſi non ex nobis, non iam tamen ſine nobis. Cauendum ergo ne eum hæc inuiſibiliter intra nos ac nobiſcum actitari ſentimus, aut noſtræ voluntati attribuamus, quæ infirma eſt, aut Dei neceſſitati quæ nulla eſt, ſed ſoli gratiæ, qua plenus eſt: ipſa liberum excitat arbitrium, cum ſeminat cogitatum: ſanat, cum immutat affectum, roborat vt perducat ad actum: ſeruat, ne ſentiat defectum: ita tamen quod à ſola gratia cœptum eſt, pariter ab vtroque perficitur, vt mixtim, non ſigillatim ſimul, non viciſſim per ſingulos profectus operentur: non partim gratia, partim liberum arbitrium, ſed totum ſingula opere indiuiduo peragunt; totum quidem hoc, & totum illa, ſed vt totum in illo, ſic totum ex illa. Credimus placere lectori, quòd à ſenſu Apoſtoli nuſquam recedimus, & quaquauerſum euagetur oratio, in eadem penè ipſius verba frequenter recidimus. Quid enim noſtra aliud ſonat quàm illud, ergo neque volentis, neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei. Quod ſanè non ideò dicit, quaſi quis velle, aut currere poſſit in vanum, ſed quod is, qui vult, & currit, non in ſe, ſed in eo à quo accepit, & velle, & currere debeat gloriari. Denique ait, Quid habes quod non accepiſti? Suæ iuſtitiæ hominem Deus voluit habere conſortem vt & coronæ facere promeritorem: in eo enim ſibi iuſtitiæ conſortem, & coronæ ſtatuit promeritorem, cum operum quibus erat illa repromiſſa corona, habere dignatus eſt coadiutorem: porrò coadiutorem fecit, cum fecit volentem, hoc eſt, ſuæ voluntati conſentientem. Itaque voluntas in auxilium, auxilium reputatur in meritum: nec dubium quin à Deo ſit & velle, & perficere pro bona voluntate. Deus igitur auctor eſt meriti, qui & voluntatem applicat operi; & opus explicat voluntati. Hæc Bernardus. Atque hæc breuiter, quò nonnihil lucis huic ſententiæ afferretur.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Poſtquam Ioannes ſeptem minoris Aſiæ Epiſcopos, & in eis vniuerſos Eccleſiæ Prælatos ad munus ſuum ritè obeundum adhortationibus, àc præceptionibus erudiuit; deinceps ſe ad vniuerſæ Eccleſiæ ſtatum deſcribendum, perſecutiones, victorias, palmas; denique omnia, quæ eius vſque ad finem mundi decurſum complectuntur, commemoranda per viſionum ſuarum ænigmata conuertit. Cùm autem ſeptem ſint potiſſimæ huius operis viſiones, vt initio diximus. Secunda hoc capite incipit ad principium vſque octaui pertingens, ſplendore, & maieſtate admirabilis. Hoc verò capite ſolùm deſcribitur Dei ipſius, ſeu Trinitatis maieſtas, quæ Apocalypſim Chriſto, & per Chriſtum Ioanni reuelauit; quemadmodum autem Deus ſeſe per viſum Ioanni oſtenderit, ex his, quæ mox dicemus, planum fiet.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

POST hæc vidi: & ecce oſtium apertum in cœlo, & vox prima, quam audiui tanquam tubæ loquentis mecum, dicens; Aſcende huc, & oſtendam tibi quæ oportet fieri citò. Poſt hæc, ſtatim fui in ſpiritu. Et ecce, ſedes poſita erat in cœlo, & ſupra ſedem ſedens. Et qui ſedebat, ſimilis erat aſpectui lapidis iaſpidis, & Sardij, & iris erat in circuitu ſedis ſimilis viſioni ſmaragdinæ. Et in circuitu ſedis ſedilia viginti quatuor, & ſuper thronos, viginti quatuor Seniores ſedentes circumacti veſtimentis albis, & in capitibus ſuis coronæ aureæ. Et de throno procedebant fulgura, & voces, & tonitrua: & ſeptem lampades ardentes ante thronum, quæ ſunt ſeptem ſpiritus Dei. Et in conſpectu ſedis, tanquam mare vitreum ſimile cryſtallo, & in medio ſedis, & in circuitu ſedis quatuor animalia plena oculis ante, & retro. Et animal primum, ſimile leoni. Et ſecundum animal, ſimile vitulo: Et tertium animal habens faciem velut hominis, & quartum animal, ſimile aquilæ volanti. Et quatuor animalia ſingula eorum habebant alas ſenas in circuitu: & intus plena ſunt oculis: & requiem non habebant die ac nocte, dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt. Et cum darent illa animalia gloriam, & honorem, & benedictionem ſedenti ſuper thronum, viuenti in ſecula ſeculorum: procidebant viginti quatuor ſeniores ante ſedentem in throno, & adorabant viuentem in ſecula ſeculorum, & mittebant coronas ſuas ante thronum, dicentes; Dignus es Domine, Deus noſter accipere gloriam, & honorem, & virtutem: quia tu creaſti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata ſunt.

COMMENTARIVM PRIMVM EXEGETICVM.

DE SECVNDA VISIONE IOANNIS.

Tota huius capitis viſio imaginaria deſcribitur.

SECTIO PRIMA.

PRIMVM, Ioannes per viſionem imaginariam vidit oſtium apertum in cœlo. Secundò, Audiuit vocem tanquam tubæ ſecum loquentis, (vbi quemadmodum ex Græco contextu patet, illud, *Loquentis,* ad tubam refertur,) in hæc verba: *Aſcende huc, & oſtendam tibi quæ oportet fieri citò.* Tertiò, Aſcendit eò in ſpiritu, id eſt, per viſionem imaginariam: viditque ſedem in cœlo poſitam, & quendam in ea ſedentem, qui referebat colorem lapidis Iaſpidis, & Sardij: vbi eſt aduertendum, non eſſe ſermonem de Iaſpide lapide vulgari, ſed de Iaſpide pretioſa gemma: de qua loquitur Plinius libro 37. cap. 8. vbi docet Iaſpidem eſſe ex gemmis viridibus, reperiri etiam aëri ſimilem, & cæruleam circa Thermodoontem amnem, purpuream in Phrygia, cæruleam ex purpurea in Cappadocia. Et cap. 9. eiuſdem libri fusè diſputat de Iaſpidum generibus. Sardius autem eſt ex gemmis ardentibus, vt idem teſtatur eodem libro cap. 7. Quartò, Sedem, ſiue thronum circumquaque ambiebat pulcherrima Iris, in qua viridis color præ cæteris eminebat; quod ſignificatur cùm dicitur, *Similis viſioni ſmaragdinæ.* Eſt enim ſmaragdus viridium gemmarum præſtantiſſima. Quintò, In circuitu ſedis erant ſedilia vigintiquatuor, ſeu vigintiquatuor throni, vt habetur Græcè, in quibus ſedebant vigintiquatuor ſeniores, amicti ſtolis albis, coronas aureas capitibus geſtantes. Sextò, de throno illo quem Iris ambiebat, fulgura, voces, ac tonitrua perſonabant, ſeptemque lampades ante thronum ardebant: *Quæ ſunt*, inquit Ioannes, *ſeptem ſpiritus Dei*: erâtque ante thronum tanquam mare vitreum ſimile cryſtallo. Septimò, In medio, & in circuitu throni erant quatuor animalia plena oculis, intus, antè, & retrò, & in circuitu. Quorum animalium primum erat ſimile leoni. Secundum, ſimile vitulo. Tertium, ſimile homini. Quartum, ſimile Aquilæ volanti, habentia ſingula alas ſenas, noctu, & interdiu ſine intermiſſione dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt. Octauò, Dum animalia ſic in throno ſedentem laudarent, procidebant viginti quatuor ſeniores ante ſedentem in throno, adorantéſque proiiciebant coronas ſuas ante thronum dicentes: Dignus es Domine Deus noſter accipere gloriam, & honorem, & virtutem; quia tu creaſti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata ſunt. Atque hæc de imaginaria viſione Ioannis; nunc ad myſteria veniamus.

Plinius. Iaſpis hic, gemma pretioſa.

Viſio,

Viſio,in literali ſenſu explicatur.

Primúmque, quid thronus,quis in throno ſedens,& cur lapidi Iaſpidi,& Sardio ſimilis dicatur.

SECTIO II.

1. Quis in throno Ioãni apparuerit.

DEum eſſe qui in throno Ioanni apparuit,non Chriſtum Dominum,vt plerique non rectè ſentiunt,ex eo eſt perſpicuum, quod c. 5.ſequenti, Agnus, qui Chriſtum repræſentabat, accepit de manu ſedentis in throno, librum illum ſignatum ſigillis ſeptem,quem ſolus ipſe Agnus potuit aperire. Quare is, qui in throno reſidebat,proculdubiò Dei maieſtatem referebat,vt bene argumentatur Ioachimus:quam etiam ſententiam ſequuntur Richardus de ſancto Victore, & Gloſſa ordinaria. Per *thronum* plerique Angelos, alij ſanctos accipiunt, vt Arethas. Alij Eccleſiam,vt Ioachimus,Rupertus, & alij iuxta quam ſententiam eleganter Rupertus obſeruauit apertò oſtio, ſedem poſitam conſpici in cælo; quia paſſo Chriſto,& per eum aditu in cælum patefacto, regnum Dei ita diſpoſitum eſt, vt Deus in illo ſedeat, Principe huius mundi foras eiecto: quam ob cauſam Regius vates Pſal. 92. cùm dixiſſet: *Dominus regnauit, decorem indutus eſt, indutus eſt Dominus fortitudinem, & præcinxit ſe.* Continuò ſubiunxit: *Parata ſedes tua ex tunc à ſeculo tu es:* vbi enim indutus Dominus decorem, & fortitudinem regnauit,id eſt,virgineam aſſumens carnem,& mortem reſurgendo vincens,regnum peccati,mortiſque deſtruxit,ex tunc ſedes eius parata eſt,id eſt,Eccleſia in cælo poſita,confirmatum regnum, & imperium ſtabilitum. Verùm illa eſt germanior expoſitio,quam Gloſſa ſequitur,intelligendum eſſe per *thronum* auctoritatem,& poteſtatẽ Dei,Eccleſiæ præſidentis,eamque ſummo conſilio,& prouidentia adminiſtrantis,quemadmodum ſæpe ſumitur in ſacris literis.velutiEſaię 6.*Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, & eleuatum.* Et Ezechiel. 1. *Super firmamentum,quaſi aſpectus lapidis ſapphiri ſimilitudo throni:&ſuper ſimilitudinem throni,ſimilitudo quaſi aſpectus hominis deſuper.*

Ioachimus. Rich. Vict.

Per thronũ quid aliqui intelligant. Arethas. Rupert. Pſal. 92.1.

Paſſo Chriſto,Eccleſiæ regnum ſtabilitum eſt.

Germanior throni expoſitio. Eſai. 6.1. Ezech. 1. 26.

2. 1. ratio. Ambroſ. Ausbert.

Cur verò Deus,ſimilis lapidi Iaſpidi,& Sardio apparuerit,multiplex affertur ratio.Prima eſt Ambroſij Anſberti qui exiſtimat eum,qui ſedet in throno,Chriſtum repræſentare: ait per *Iaſpidem* virentem gemmam, indicari diuinitatem Chriſti; in cuius nimirum conſpectu,& fruitione viror gloriæ immarceſcibilis conſiſtit:per *Sardium* autem,qui gemma eſt rubens,humanitatem exprimi, quæ paſſionis tempore,ſanguine rubuit, iuxta illud Eſaiæ 63. *Quare rubrum eſt indumentum tuum.* Verùm quia eum qui in throno reſidet,non Chriſtum, ſed Deum ipſum eſſe,paulò ante probauimus hac ratione prætermiſſa,eſt ſecunda D. Auguſtini,ſeu potius Tychonij,Bedæ,Primaſij, & Ruperti, in *Iaſpide,* qui aquæ colorem refert,diluuium aquæ, quod iam præterit: Per *Sardium* ignei coloris, diluuium ignis,quod adhuc expectatur,ſignificari. Addit Rupertus, quoniam inter vtrunque iudicium, per aquam videlicet,& ignem diuina miſericordia eluxit,tributo ad pœnitentiam tempore,idcircò in circuitu ſedis Iridem,quæ ſignũ eſt pacis,& clementiæ,apparet. Tertia eſt Richardi de ſancto Victore, virorem *Iaſpis* ſignificare immarceſcibilem gloriam; ruborem *Sardij* inferorum ignem, atque adeò Deum vtrumque colorem referre:quia electos virore gloriæ demulcet,reprobos autem ignis æterni comminatione deterret. Quarta eſt Ioachimi, qui Trinitatem in throno illo reſidentem agnoſcens, in *Iaſpide* Patris perſonam conſiderat:in *Sardio* Filium,in *Smaragdo,* qui paulò poſt ſubiungitur; & in Iride

Cur Iaſpidi, & Sardio ſimilis apparuerit Deus. Eſai. 63.2.

Secunda D. Auguſt. Tychon. Bedæ. Primaſius. Rupertus.

Tertia Rich. Vict.

Quarta Ioachim.

Spiritum

Spiritum ſanctum. Etenim cum Iaſpis ſit gemma viridis, in viriditate autem vita arborum, & herbarum poſita ſit. *Rectè*, inquit, *in Iaſpide perſona Patris exprimitur, quæ vitæ omnis principium eſt. In Sardio autem, qui colorem refert ſanguineum Filius indicatur, qui per aſſumptam humanitatem in paſſione rubicundus apparuit. Denique ſmaragdus qui viriditate præcellit, Spiritum ſanctum deſignat, qui per gratiarum ſuarum dona hominum corda ad ſpem gloriæ excitat.*

3\. *Quinta ratio myſterio congruentior. Iuſtus, & miſericors apparet Chriſtus, quia Eccleſiæ gubernator. Ezech. 1. Pſal. 88. 9. D. Auguſt. D. Hieron.*

Quinta ratio, quæ magis videtur myſterio viſionis congruere, illa afferri poteſt; apparuiſſe Deum ſimilem viridi Iaſpidi, & rubenti Sardio, quia cum hoc loco Deus Eccleſiæ gubernatorem referat, opus fuit duo illa præſidia, quibus perfecta rerum publicarum adminiſtratio continetur, miſericordiam ſcilicet, ac iuſtitiam præ ſe ferre: rectè enim Iaſpis propter viridem colorem bonæ ſpei ſymbolum, miſericordiam; Sardius autem iuſtitiam propter ardorem exprimit. Sic etiam Ezechiel. 1. ad idem ſignificandum Dominus Prophetæ apparuit ſuperiori parte ſpeciem electri, quod paleas ad ſe attrahit; ignis autem omnia conſumentis in parte inferiori ſimilitudinem oſtendens. Atque hæc duo in Deo tanquam mundi Principe agnoſcit Regius vates Pſal. 88. cùm ait: *Quoniam dixiſti in æternum miſericordia ædificabitur in cælis, præparabitur veritas tua in eis.* Vbi vides tam miſericordiæ, quàm iuſtitiæ mentionem fieri: quemadmodum exponunt D. Auguſtinus, & D. Hieronym.

4\. *Miſericordiæ, non iuſtitiæ architectus Deus. Eſai. 28. 21. Gloſſa.*

Illud obiter obſerua dici miſericordiam ædificari à Deo, quaſi proprium eius opus, appellarique Deum hoc loco non iuſtitiæ, ſed miſericordiæ architectum, quia miſericordia proprium Dei opus eſt, iuſtitia verò quoad vindictam, & animaduerſionem, quodammodo alienum, & peregrinum, quemadmodum diſertis verbis docet Eſaias, cap. 28. *Vt faciat opus ſuum, alienum opus eius, vt operetur opus ſuum, peregrinum eſt opus eius ab eo.* Quem locum Gloſſa ordinaria ſic per interrogationem diſpungit: *Iraſcetur vt faciat opus ſuum?* quaſi dicat, minimè verò eſt opus ſuum iraſci, & punire, ſed alienum, & peregrinum, vt ſtatim ſubiungitur, eodemque modo exponit Interlinearis: alij ſine interrogatione, ſic in eandem ſententiam interpretantur, *vt faciat opus ſuum*, id eſt, vt faciat quod facere inſtituit, puniendo videlicet Hebræos: *alienum eſt opus eius*, id eſt, non ex animo, ſed quodammodo coactus puniet, quod clarius dixit Hieremias, Threnorum 3. *Non ex corde ſuo humiliauit, & abiecit filios hominum.* Simul etiam aduertit D. Hieronymus in eundem locum Pſalmi citati, miſericordiam ſemper à Deo ædificari, nec vnquam deſtrui. Itaque Deus miſericordiæ fabricam, quam molimur, continuò promouet, nec vnquam ab ea manum amouet: quemadmodum ſignificauit Regius vates, Pſal. 76. illis verbis: *Nunquid in miſericordiam ſuam abſcindet à generatione in generationem.* Vbi obſeruandum eſt verbum illud, *abſcindet*, quod indicat, Deum filium miſericordiæ, quod ab æterno texuit, nunquam præſcidiſſe, ſed continuatam beneficiorum ſuorum ſeriem abſq; vlla intermiſſione continuaſſe, & continuaturum in poſterum, cùm tamen iuſtitiam non ſolũ ipſe non ædificet, ſed & eius fabricam, quam impij ſuis ſceleribus erigunt ſæpenumero parcendo labefactet, quam ob cauſam eiuſmodi ædificij tantùm initia, & præparationes deſcripſit Regius Propheta, cùm ſubiunxit: *præparabitur veritas tua in eis*, id eſt, vel ipſa punitionis fundamenta, quæ impij ſuis ſceleribus iaciunt, per miſericordiam deſtrues, ita vt promoto miſericordiæ ædificio, vel ipſæ ad puniendum præparationes diruantur.

Thren. 3. 33. D. Hieron. Pſal. 76. 9. Iuſtitiæ fabricam ab impijs erectam ſæpe labefactat Deus.

5\. *Plinius. Iacob. 2. 13.*

Id, quod noſtro *Sardio* licet videre, is, enim vt auctor eſt Plinius lib. 37. cap. 7. oleo hebetatur; ſic enim Dei iuſtitia per miſericordiæ oleum hebetatur, & vincitur; quemadmodum dicitur Iacob. 2. illis verbis: *Superexaltat autem miſericordia*

cordis iudicium. Græci legunt *κατακαυχᾶται*, id eſt exultat aduerſus iudicium; quã-
quã aiunt ſumi, pro vincit, exuperat, & obtundit, quia ſcilicet victores victis in- Iuſtitiæ Dei
ſultare ſolent. & aduerſus illos exultare: quare ſenſus apud Græcos ille eſt. Si mi- victrix miſe
ſericordia cum iudicio contenderet, victricem futuram miſericordiam, quia ricordia.
miſericordia Domini ſuper omnia opera eius. Ad eundem ferè modum dixit Paulus
ad Coloſſ. 3. *Et pax Chriſti exultet in cordibus veſtris*: hoc eſt, vt pax in morem victo- Ad Coloſſ.
ris ac triumphantis dicatur exultare: Græcè eſt *βραβευέτω*, quod quidem ex Græ- 3. 15.
cis ſic interpretantur, id eſt, *In certamine, iudicis fungatur officio*, Alij *brauium ferat*,
videlicet aduerſus liuorem, & contentionem, imò & aduerſus mundi pacem, quę
paci Chriſti contraria eſt: cui contrarium eſt *καταβραβεύειν*, quo vſus eſt Apoſtolus
ad Coloſſ. 2. *Nemo vos ſeducat*: nam pro *ſeducat*, eſt Græcè *καταβραβευέτω*, hoc eſt, Coloſſ. 2. 8.
nemo vos fraudet in brauio, & præmio: cum enim aliquis in certamen deſcen-
dens, per Agonothetæ iniuſtitiam, brauium, & debitam ſibi victoriæ palmam
amittit, dicitur *καταβραβεύεσθαι*, hoc eſt, fraudari brauio, & præmio ſibi debito.

Sed vt ad priorem locum reuertamur, alij *βραβευέτω*, ſic interpretantur, id eſt, 6.
præmij loco detur, Habet enim *βραβεύω* multiplicem vim: Theodoretus ſecun- Theodor.
dam expoſitionem ſequitur, *Pax Chriſti βραβευέτω, in cordibus veſtris, hoc eſt*, inquit,
ſi quis ab aliquo moleſtiam acceperit, habeat in corde pacem, Agonothetæ officio fungentem,
& regentem. Theophylactus eandem, & tertiam tradit. *Pax*, inquit, *Dei palmam* Pax Chriſti,
ferat in cordibus veſtris: ſæpenumero, inquit, *iniuria ſumus à quopiam affecti, & geminæ* mundi pa-
apud nos cogitationes certant: altera ad vindictam, ad longanimitatem altera nos incitans: cem quando
ſi enim pax Dei in vobis ſteterit, vt iuſtus quiſpiam Brabenta, id eſt, iudex, certaminiſq́; ar- vincat.
biter, dederitq́; victoriæ palmam ei, qui tulerit vt ſit longanimis, ceſſabit aduerſarius tuus:
ipſa igitur pax Dei palmam ferat, non ira, non contentio, non humana pax, ea enim ex vl-
tione naſcitur, ſed Dei. Hæc Theoph. Vbi cernis eum duas expoſitiones, hoc eſt ſe- Theophyl.
cundam, ad tertiam complecti. Nos omnes eas, quas recenſuimus, probamus, ſed
interim primam noſtram, quam attulimus vtpote cum noſtra vulgata editione
conſentientem, nec à verbi ipſius Græci proprietate abhorrentẽ eò appoſuimus,
vt teſtimonium Iacobi citatum illuſtraremus. Cùm igitur in Deo, tanquã in Ec- Diſcrimen
cleſiæ Principe, duæ illæ partes præcipuæ, miſericordia, & iuſtitia, in duplici hoc inter Dei mi
lapide expreſſæ, mirificè eluceant, maximum tamen inter eas diſcrimen cerni- ſericordiam,
tur, cùm de miſericordia, dixerit Regiùs vates, *ædificabitur*; de iuſtitia, *præparabitur.* & iuſtitiam.

Quid ſit, *Iris in circuitu ſedis ſimilis viſioni Smaragdinæ.*

SECTIO III.

IOachimus primùm exiſtimat per *Iridem*, Spiritus ſancti ſignificari perſonam, 1.
ſicuti paulò ante in Iaſpide Patrem, in Sardio Filium intellexit. Rationem ſi- Spiritus ſan-
militudinis eam affert, quia ſicut iris triplicem colorem refert, viridem, cæruleũ, ctus iridi cõ
& rubicundum; ita Spiritus ſanctus primùm homini confert gratiam, vt credat: paratur, ex
deinde vt operari valeat: poſtremò vt charitatem ſit perfectus. Quam ob cauſam Ioachimo.
ait Spiritum ſanctum, primùm in ſpecie columbæ: deinde per inſufflationem: Spiritus ſan-
denique in igni fuiſſe conceſſum. Quòd verò *iris* in circuitu ſedis ſit, illud ſigni- cti præſidio
ficat, Eccleſiam vndequaque Spiritus ſancti præſidio muniri, iuxta illud Pſalm. munitur Ec-
124. *Montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi ſui.* cleſia.
Pſal. 124. 4.
Secundò, Richardus de ſancto Victore in *Iride*, cùm ſpeciem arcus habeat, 2.
atque adeò belli ſignum præferat, putat ſignificari iudicium: eſſe autem in *circui-* Rich. Vict.
tu ſedis, quia tam à dextris quàm à ſiniſtris vniuerſos iudicis complectetur ſentẽ-

tia,quia vero Smaragdus partim viret,partim rubet, illud demonſtrat, iuſtos in rroducendos eſſe ad paſcua virentis gloriæ, malos autem ſempiternis ignibus addicendos.

3. Beda. Sanctorum interceſſio tuetur Eccleſiam.

Tertiò, Beda per *Iridem* ſanctos intelligit,qui in circuitu throni ſunt,quia Eccleſiam vndique ſua interceſſione defendunt. Eſt enim Iris pacis ſymbolũ, quæ propterea ſimilis ſmaragdo dicitur; quia ſancti quò magis viriditatem futuræ gloriæ expectant,eò magis ad cæteros protegendos animantur.

4. Ansber. Verbi incarnatio iridi ſimilis. Sap. 7. 26. Eſai.19.1. Humanitas Chriſti, nubes. D. Auguſt. Euſeb. Cæſar. D.Chryſo. Cyrill.Alex. Procop. B. Virgo, nubes. D. Ambr. D.Hieron.

Quartò, Plerique, per *Iridem*, Verbi incarnationem intelligunt, quæ viſioni ſmaragdinæ ſimilis dicitur:quia in incarnatione potiſſimum Dei miſericordia elucet,& ſpes omnis noſtra poſita eſt. Rationem ſimilitudinis eam affert Anſbertus; quia quemadmodum arcus cæleſtis diuini fœderis pignus,tunc apparet cùm radiis Solis vmbrifera fuerit nubes illuſtrata:ita cum Patris Verbum,quod *candor eſt lucis æternæ*. Sapientiæ 7. & Sol iuſtitiæ, humanam ſuſcipiendo naturã irradiauit,ipſa humanitatis ſuſceptio,reconciliatio facta eſt mundi, quod diſertis verbis cecinit Eſaias cap.19.cùm dixit: *Ecce Dominus aſcendet ſuper nubem leuem*.Quo loco per *nubem*,humanitatem intellexerunt D. Auguſt. tractatu 34. in Ioannem. Euſebius Cæſarienſis libro primo demonſtrationis Euangelicæ capit. 4.& libro 8.cap.5.lib.9.cap.2.D.Chryſoſt.homilia 2.ex variis in Matth. Cyrillus Alexandrinus,& Procopius in commentariis ſuper Eſaiam.Quãuis alij Beatam Virginem interpretentur, in quibus eſt D. Ambroſius in exhortatione ad virgines,& in Inſtitutione virginis. Vtranque vero expoſitionem affert D. Hieronymus in eundem locum Eſaiæ.

5. Eccl.43.12. Chriſtus arcus cæleſtis. 1.Cor.15.47. Cant.5.10. Cant.2.5. Sagittæ à Chriſto miſſæ quæ.

In hanc ſententiam plerique interpretantur illud Eccleſiaſtici 43. *Vide arcum & benedic eum qui fecit illum, valde ſpecioſus eſt in ſplendore ſuo*, vbi Chriſtum per arcum intelligunt,cuius arcus duo cornua, duæ ſunt naturæ, chorda vero earum vnio, ſunt autem eiuſmodi cornua ad terram conuerſa quemadmodum & in Iride, in ſignum pacis, & fœderis cum hominibus: quemadmodum etiam Iris triplicem colorem habet, cæruleum, viridem, & rubeum:ita Chriſtus fuit cœruleus, quia cœleſtis,iuxta illud Pauli 1.ad Corinth. 15. *Secundus homo de cœlo cœleſtis*. Viridis, per innocentiam vitæ, & gratiarum affluentiam. Rubicundus in paſſione Cant. 5. *Dilectus meus candidus, & rubicundus*. Denique ſagittæ ab hoc arcu emiſſæ non aliæ quàm amoris fuerunt, à quibus nimirum ſe vulneratam lætabatur ſponſa Cant.2.cum dicebat:*Fulcite me floribus,ſtipate me malis,quia amore langueo*.Pro quo Septuaginta tranſtulerunt,*quia vulnerata amore ego ſum*. Hunc ergo arcum iubemur reſpicere per imitationem; & Deum Patrem benedicere, quia illum mundo conceſſit.

6. Iridis literalis expoſitio. Dei miſericordia cur Iridi comparetur. Arma noſtra, Dei miſericordia. Gen.48.22. Paraphraſt. Chald.

Maximè omnium literalis expoſitio ea nobis videtur, ſignificari per Iridem diuinam miſericordiam:cum Iris fœderis,& clementiæ ſymbolum ſit,qua vndique Dei thronus ambitur quia vbiq;,& omnibus eam præſtat.Ratio verò huius ſimilitudinis duplex potiſſimùm afferri poteſt. Vna,quia ſicut Iris variorũ colorum,eorumq; pulcherrimorum ſpeciem refert, ita Dei miſericordia multiplex eſt,eaq; pulcherrima. Cæruleum colorẽ licet agnoſcere in fide,quæ tota cæleſtis eſt, in ſpe, viridem, in charitate, rubicundũ, intermedios. in reliquis donis gratiarum,quæ Deus iuſtis liberaliter impertit. Altera,quia ſicut Iris gerit ſpeciem arcus aduerſus cœlum intenti,ita arcus noſter, & arma ad Deum promerendũ, & quodammodo vincendum, cœlumq; ipſum expugnandum vna Dei miſericordia continentur. Sic enim eam appellauit Iacob Gen.48.cùm dixit ad Ioſeph filium: *Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi, in gladio,& arcu meo*. Vbi per *gladium*, & *arcum*, Paraphraſtes Chaldaïcus cùm locum

cum

cum ita tranſtulit, *Quam tuli de manu Amorrhæi oratione mea, & deprecatione mea,* proculdubiò miſericordiam diuinam intellexit, per quam Deus orationem Iacob exaudiuit: quippe cum noſtræ deprecationes Dei miſericordia innitantur.

7. Atque hunc arcum Dauid in cœlum intendit Pſal.50. cùm dixit: *Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam, &c.* Quam eandem ob cauſam, *viſioni ſmaragdinæ ſimilis* dicitur, id eſt, viridi colore præſtare: quia tota noſtra ſpes cuius ſmaragdus, propter viriditatem, eſt ſymbolum, in Dei miſericordia poſita eſt, iuxta illud Pſal. 12. *Qui tribulant me exultabunt ſi motus fuero: ego autem in miſericordia tua ſperaui.* Et Pſal. 41. *Ego autem ſicut oliua fructifera in domo Dei ſperaui in miſericordia Dei in æternum.* Vbi aduerte comparare ſe Dauidem oliuæ, cum de ſpe ſua in miſericordia Dei differit, quia ſicuti oliua ſemper viret, ita qui in Dei miſericordia confidit, quæ ſmaragdo viridiſſimæ gemmæ cōparatur, ſpem habet florentiſſimam, & ſemper virentē: vndè alio in loco ait. *Qui confidunt in Domino, ſicut mons Sion, non commouebitur in æternum, qui habitat in Hieruſalem.* Pſ.124. Quod iuxta Hebraicam veritatem, ſic eſt intelligendum: qui ſpem ſuam in Deo collocat: ſicut mons Sion, qui in Hieruſalem fixum habet locum, nunquam loco mouebitur, ita ipſe nunquam deiicietur. Quamuis alij cum D. Auguſt. duplicem ſic diſtinguant ſententiam: *Qui confidunt in Domino, erunt ſicut mons Sion; & non commouebitur in æternum quiſquis habitat in Hieruſalem.* Verùm prior diſtinctio Hebræo textui eſt congruentior, quam propterea ſequutus D. Hieron. ſic locum tranſtulit ex Hebræo: *Qui confidunt in Domino, quaſi mons Sion immobilis, & in æternum habitabilis.* Accedit quod quemadmodū viridis color, vt ait Gloſſa, mirum in modum aſpectum recreat, & roborat: ita nihil eſt, quod magis mortalium animos conſoletur, quam Dei miſericordia. Vides igitur Dei ſedē vndique miſericordiæ ſymbolo non ſolum ambiri, ſed etiam exornari: quemadmodum & apud Ezechielem c. 1. nubem illam ignibus inuolutā, quæ diuinam ſignificabat iuſtitiam, ſplendor quidam fulgentiſſimus per circuitum ambiebat, ac pulchrā reddebat: qui ſplendor ſymbolum erat diuinæ miſericordiæ, atque clementiæ.

[Marginalia: Pſal. 50. 3. — Smaragdus ſpei ſymbolum. — Pſal. 12. 5. — Pſal. 51. 10. — Sperans Dauid cur ſe oliuæ comparet. — Pſal. 124. 1. — Immobilitas ſperantis in Deum. — D. Hieron. — Gloſſa. — Miſericordia, throni Dei ornatus. — Ezech. 1.]

Quinam ſint viginti quatuor ſeniores in totidem thronis ſedentes.

In circuitu ſedis ſedilia viginti quatuor, & ſuper thronos vigintiquatuor ſeniores ſedentes, circumamicti veſtimentis albis, & in capitibus eorum coronæ aureæ.

SECTIO IIII.

1. VIdit Ioannes in circuitu throni viginti quatuor ſedilia, ſeu thronos, vt habetur Græcè: & in iis ſedentes viginti quatuor ſeniores. Per eos D. Aug. ſeu Tychon. Beda, & Primaſius vniuerſam Eccleſiam intelligunt, iuxta illud Eſa. 24. *Erubeſcet luna, & confundetur ſol, cum regnauerit Dominus exercituum in monte Sion, & in Hieruſalem in conſpectu ſenum ſuorum fuerit glorificatus. In duodecim.* inquit Aug. *Apoſtolos, & præpoſitos, & in aliis duodecim reliquam Eccleſiam intellige.* Primaſius eam affert huius numeri rationem poſitos nimirum, eſſe *viginti quatuor* pro Eccleſia vniuerſa, quaſi duodecim tribus duplicarentur propter geminum teſtamentum; *Nam quia*, inquit, *in veteri teſtamento duodecim tribus fuerunt, & in nouo duodecim Apoſtoli Eccleſiæ fundatores, rectè numerus viginti quatuor ſeniorum vniuerſam Eccleſiam ſignificat.* D. Gregorius in lib. 1. Reg. cap. 9. locum hunc expendens Concionatores interpretatur. *Seniores*, inquit, *ſancti ſunt Prædicatores maturi ſenſu, moribus graues, qui thronum Dei iuxta poſitis ſedibus ambiunt: quia qui præ cæteris conditorem diligunt, per altiſſimam conuerſationem ei viciniùs requieſcunt.*

[Marginalia: D. Auguſt. — Tycon. — Beda. — Primaſius. — Eſai 24. 23. — Per viginti quatuor ſeniores, vniuerſa deſignatur Eccleſia. — D. Greg.]

2. Gloſſa. Rich. Vict. Rupert. Pannon. Ioachimus.

Communis tamen expoſitio, quam ſequuntur Gloſſa, Richardus de S. Vict. Rupertus, Pannonius, Ioachimus: & alij, eſt. Per *viginti quatuor ſeniores* intelligendos eſſe præſtantiſſimos quoſque ſanctos, ac præcipuè Prælatos, & Doctores vtriuſque teſtamenti, qui numerus ex duodecim Patriarchis, & ex duodecim Apoſtolis conficitur, cum enim numerus duodenarius dicat vniuerſitatem, in duodecim Patriarchis præſtantiſſimi quique ſancti veteris Teſtamenti, & in 12. Apoſtolis excellentes viri Teſtamenti noui, optimo iure accipiuntur: qui *ſeniores*, tum propter antiquitatem, tum propter morum, doctrinæq́; grauitatẽ appellantur: quam eandem ob cauſam in thronis ſedent: quia in fine mundi iudicabunt.

3. Per Chriſti Aſcenſionem patuit aditus in cœlum. Ezech. 40. Hugo Card. Dion. Cart.

Primò eſt obſeruandum; Sedilia, ſiue thronos in cœlo poſt Chriſti Domini in cœlum aſcenſum apparuiſſe, quia tunc primum patuit ſanctis in gloriam aditus, eiſque ſedilia ad ſedendum conceſſa ſunt, in cuius rei typum, & ſignificationem cum intra ſancta ſanctorum, ſiue tabernaculi Moſaici, ſiue templi Salomonis, nulla eſſent ſedilia, nihilominùs intra ſancta ſanctorũ eius templi, quod deſcribit Ezech. à c. 40. multa ſedilia ſunt viſa. Sic enim latera illa ſexaginta ſex per circuitũ, quorum fit mentio c. 41. interpretantur Hugo Cardinalis, Dionyſius Cart. & alij. E quibus quadraginta ponunt in ea parte tẽpli, quæ appellatur *Sancta*: reliqua 26. in ea, quæ *Sancta ſanctorum* dicitur. De cuius ſententiæ probabilitate ſuperioribus annis dum Ezechielem interpretaremur, fusè diſſeruimus.

4. Hebr. 9. Cur Sancta ſanctorum Salomonis ſedibus vacua, Ezech. verò templi Sancta viſa cum ſedilibus.

Illud modò duntaxat ex Hugonis, & Dionyſij expoſitione colligimus, in Sanctis ſanctorum templi Salomonis nulla fuiſſe ſedilia, quia vacua omninò fuiſſent, cùm eò ſolus Pontifex ſemel in anno ingrederetur, vt ait Paulus ad Hebræos 9. Quo ſimul etiam ſignificabatur nemini eo tempore ad gloriam aditum patuiſſe, eamque ob cauſam ſuperuacanea fuiſſe ſedilia. At verò, quia poſt paſſionem Chriſti liber patet aditus ad Sancta ſanctorũ cæleſtia, idcircò in Sanctis ſanctorum eius templi, quod in Eccleſiæ typum à Chriſto fundatæ fuit, Ezechieli oſtenſum, oportuiſſe, vt multa ſedilia ponerentur, in quibus ſederent ij, quibus ſalus contingeret: atque in iis excellunt hæc viginti quatuor ſedilia, ſiue throni, in quibus viginti quatuor ſeniores, id eſt, Prælati, Doctores, & præſtantiſſimi quique vtriuſque Teſtamenti Heroës, tanquam reliquorum parentes, fundatores, ac iudices, ſublimioris gloriæ, & honoris prærogatiua eminerent.

5. Quanto honore poſt Incarnationem Angelis homines antecellant. Eſai. 6. 1. Dan. 7. 10. Tob. 12. 15.

Secundò, aduertendum eſt, nuſquam in ſacris literis, Angelos ſedentes in cœlo apparuiſſe, ſed Deum, & homines, vt ex eo exploratum ſit quanto honore poſt Verbi incarnationem homines Angelis antecellant, ſiquidem homines in thronis conſidentes; Angeli verò perpetuò, vel ſtantes, vel miniſtrantes apparent, vt eſt perſpicuum ex cap. 6. Eſaiæ, vbi ita legimus: *Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, & eleuatum, & ea quæ ſub ipſo erant replebant templum, Seraphim ſtabant ſubter illud.* Et apud Daniel. ca. 7. *Millia millium miniſtrabant, & decies centena millium aſſiſtebant ei.* Et Tobiæ 12. *Ego ſum Raphael Angelus, vnus ex ſeptem qui aſtamus ante Dominum.* Vnde iam colliges cum D. Bernardo ſerm. 2. de tribus

Luciferi elatio, quanta. D. Bernard. Eſai. 14. 13. D. Bernard.

teſtimoniis, & ſermone de ſancto Benedicto Abbate, quanta fuerit Luciferi elatio, qui vniuerſis Angelis ſtantibus, ipſe ſolus ſedere præſumpſerit, cùm dixit Eſaiæ 14. *Super aſtra Dei exaltabo ſolium meum, ſedebo in monte teſtamenti, in lateribus Aquilonis: Siccine*, inquit Bernardus, *vbi ſtant omnes, vniuerſi miniſtrant tu pacis immunis ſedebis? quid laboraſti vt iam ſedeas?* E contrariò ad Apoſtolos dixit Chri-

Matth. 19. Ephes. 2. 4.

ſtus Matth. 19. *Sedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſraël.* Et de Eccleſia vniuerſa dixit Paul. Ad Epheſ. 2. *Deus autem qui diues eſt in miſericordia, propter nimiam charitatem ſuam, qua dilexit nos, conuiuificauit nos in Chriſto, (cuius gratia eſtis ſaluati) & conreſuſcitauit, & conſedere fecit in cæleſtibus in Chriſto Ieſu.*

Ex

Ex quo mirum in modum reſplendet Dei in homines amor,& beneficentia,qui propter Chriſtum ad tam ſublimem eos honoris gradum euexit, vt in nobiliſſima illa curia, tot principibus, id eſt,Angelis ſtantibus,& miniſtrantibus coram Deo in diuinitatis ſuæ throno reſidente, ipſi quoque in thronis pulcherrimis glorioſi conſideant.

Amor Dei in homines.

Tertiò, apparuerunt iidem vigintiquatuor ſeniores *circumamicti veſtimentis albis*, quæ Gloſſa interpretatur virtutes,quibus Sancti & teguntur,& albent. Richardus de ſancto Victore, munditiam caſtitatis, & boni operis. Pannonius, caſtitatem, & ſapientiam. Dionyſius Carthuſianus, caſtitatem. Rupertus æternam iucunditatem. Alij, gloriam corporis. Nobis tamen, verò ſimilius videtur, aut virtutum ornamenta: aut gloriam animæ accipiendam eſſe. Cum enim hæc apparitio, Eccleſiæ ſtatum ante illam generalem reſurrectionem repræſentet, & per vigintiquatuor ſeniores excellentium ſanctorum multitudo, qui in vtroque teſtamento, ſanctitate, doctrina,& gubernandi prudentia floruerunt, intelligatur,quorum pauci cum Chriſto in corporibus glorioſis in cœlum aſcenderunt, non poſſumus per veſtimenta alba gloriam corporis,ſed aut virtutum pulcherrima ornamenta, aut certè gloriam animæ intelligere. Atque eandem gloriam exprimunt coronæ aureæ, quæ in ſingulorum capitibus apparuerunt: cur verò gloria *corona* ſimilis dicatur, fusè iam ſuperiùs explicauimus: ſignificant etiam Regiam poteſtatem, verè enim Beati ſunt Reges, de qua re, quia iam ſuo loco diximus, non eſt cur eadem replicemus. 6.

Gloſſa. Rich Vict. Pannon. Dion Cart. Rupert. Per veſtimenta alba quid accipiendum. Beati verè reges.

Quænam ſint fulgura illa, voces, ac tonitrua, quæ de throno procedere viſa ſunt.

Et de throno procedebant fulgura, & voces, & tonitrua.

SECTIO V.

HÆc omnia ad ſtatum præſentis Eccleſiæ pertinent. Per *fulgura*, communis expoſitio, (quæ etiam eſt D. Auguſtini, ſeu Tyconij, Ruperti, Richardi de ſancto Victore) miracula intelligit, quæ Deus per ſeniores illos, ad mundi conuerſionem edidit, & nunc etiam edit, edétque vſque ad finem mundi. Per *voces, ac tonitrua*, Diuini verbi prædicationem, eo tamen diſcrimine, quòd *voces* exprimunt temperatas admonitiones mediocriter auribus inſonantes. *Tonitrua* verò terrificas de futuro iudicio,pœniſque impiorum comminationes Prætereà etiam ſublimes de Chriſti diuinitate, diuiniſque etiam perfectionibus, ac ſecretioribus fidei arcanis conciones: quemadmodum exponit Pannonius. Rupertus aduertit, quia ſancti, non à ſeipſis, id eſt, à propria poteſtate; ſed ex virtute diuina edunt miracula; idcircò fulgura, non à ſedibus ſeniorum, ſed de throno Dei procedere, cuius ſolius eſt vera patrare miracula. 1.

D Auguſt. Tycon. Rupert. Rich. Vict. Pannon. Rupert. Ex virtute diuina ſancti edunt miracula.

Atque hinc primùm habes Concionatorem Euangelicum pro ratione loci, temporis, atque auditorum, accommodare debere concionem: ſiquidem vti diximus, *voces*, hoc loco tum temperatas admonitiones, tum faciliores ad intelligendũ, de moralibúſque rebus tractationes: *tonitrua* verò tum terrificas comminationes, tum altiorem de ſublimibus rebus ſermonem ſignificant: quos omnes dicendi modos vſurpare debet Concionator Euangelicus: accommodatè ad auditorum conditionem de diuinis rebus diſputans, quam concionandi formam ſeruabat Apoſtolus vt ipſemet teſtatur 2. Cor. 5. cum ait: *Siue enim mente excedimus Deo, ſiue ſobrij ſumus vobis*: hoc eſt, ſi altiora & ſublimiora prædicamus, id eſt explicandam Dei naturam, commendandámque eius gloriam, 2.

Quam concionandi formam ſeruare debeat concionator Euangelicus. 2. Cor 5. 13

præſtamus: ſi autem mediocria loquimur, id veſtri cauſa facimus, vt nos veſtro captui, capacitatique accommodemus: habemus etiam huius rei illuſtre exemplum in Ioanne Apoſtolo, qui ſingulos pro ſuo captu, & conditione admonebat, vt eſt perſpicuum ex illis verbis primæ eius Epiſt. cap. 2.

1 Ioan 2.12.

Scribo vobis filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Scribo vobis patres, quoniam cognouiſtis eum, qui ab initio eſt. Scribo vobis adoleſcentes, quoniam viciſtis malignum. Scribo vobis infantes, quoniam cognouiſtis patrem. Scribo vobis iuuenes, quoniam fortes eſtis, & verbum Dei manet in vobis, & viciſtis malignum.

Vnumquemque pro ſuo captu admonebat Ioannes.

Vnde ſi aduertis, Ioannes accommodatè ad ætates, & conditiones loquitur. Tres enim ætates connumerat, puerorum, iuuenum, ſenum: & vnicuique quod congruum eſt, tribuit. Nam quia pueri per ignorantiam, & inſcitiam labuntur, ait quod illis peccata remittuntur, quoniam peccatum ex ignorantia, quod proprium puerorum eſt, maiorem aliquam excuſationem continet: & quia iidem pueri interdum per ætatem parentes non agnoſcunt, ideò iis quodammodo blanditur, laudans quod Patrem cæleſtem cognoſcant. Senum illud eſt proprium, quod priſca & antiqua in ore habeant: cum igitur Patre æterno nihil ſit antiquius, cum ſit æternus, idcircò eis laudi tribuit, quod nouerint patrem illũ, qui ab initio eſt, hoc eſt ex æternitate. Denique quia adoleſcentes & iuuenes valent robore, ac de viriũ magnitudine, corporiſque firmitate gloriari ſolent, iactareque ſe, quod victorias conſequantur, propterea illos gaudere iubet quod *malignum*, id eſt, dæmonem ſuperarint.

3.

Illud deinde notandum eſt, pulchrè per *fulgura* ſignificari miracula, cuius ſimilitudinis ratio multiplex eſt. Prima, quia vt ait Richardus de ſancto Victore: ſicut fulgura longè clareque coruſcant, iuxta illud Matth. 24. *Sicut fulgur exit ab Oriente, & paret vſque in Occidentem*: ſic miraculorum ſplendor, & fulgor latè multorum commemoratione funditur, plurimoſque vel ad fidem conuertit, vel iam conuerſos in fide confirmat: atque idcircò miracula, ſplendor, & coruſcatio armorum Dei appellantur Abacuc cap. 3. vbi pro eo, quod ex Hebræo tranſtulit Hieronymus: *In luce ſagittarum tuarum ibunt, in ſplendore fulgurantis haſtæ tuæ,* Septuaginta reddiderunt, *in lumine iacula tua ibunt, in ſplendore ſeu coruſcatione fulgoris armorum tuorum.* Quem locum in hanc ſententiam expendit D. Gregor. lib. 30. Moral. cap. 3. *Fulgor*, inquit, *armorum eſt claritas miraculorum, armis nos tuemur, iaculis aduerſa deſtruimus, armà ergo cum iaculis ſunt miracula cum prædicatione. Etenim ſancti verbis prædicationis, quaſi iaculis aduerſarios feriunt, miraculis verò quaſi armis ſe tuentur, vt & quantum ſint audiendi, ſonent per impetum iaculorum, & quantum ſint reuerendi, clareſcant per arma miraculorum.*

Rich. Vict.
Matt 24.27.
Per fulgura cur ſignificentur miracula.
Abac.3. 11.
D Hieron.

Miracula armorum Dei coruſcatio, ex D Greg.

4.

Secunda, quia ſicut fulgura è nubibus egrediuntur, ita è ſanctis prædicatoribus miracula, atque adeò cùm miracula appellantur fulgura, tacitè innuitur ſanctos eſſe veluti nubes, quo nomine cenſentur Eſaiæ 5, *Mandabo nubibus meis, ne pluant ſuper eos imbrem*, & cap. 6. *Qui ſunt iſti qui vt nubes volant.* In hunc ſenſum D. Auguſt. accepit locum illum Pſalm. 96. *Alluxerunt fulgura eius orbi terræ, vidit, & commota eſt terra. Miſit*, inquit, *Dominus Apoſtolos: Prædicatores, & Sanctos veluti nubes, videbantur homines, & contemnebantur: quemadmodum nubes videntur, & contemnuntur, antequam de eis exiliat, quod mireris: erant illi quidem homines infirmi, carnem portantes, ſed erat in illis quod fulguraret, erat quod coruſcaret; accedebat Petrus homo piſcator, orabat: & ſurgebat mortuus, forma humana nubes erat, ſplendor miraculi coruſcatio erat: rectè autem adiungit: Vidit, & commota eſt terra, quia tota terra commota eſt fulgoribus de illis nubibus erumpentibus.* Eodem ſenſu D. Greg. lib. 30. Moral. cap. 3. exponit illud 38. *Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi, adſumus. Fulgura*, inquit, *ex nubibus exeunt, cum mira opera ex ſanctis*

Miracula è ſanctis vt è nubibus fulgura egrediuntur.
Eſai 5.6.
D. Auguſt.
Pſal 96.4.

D.Greg.
Iob 38.35.

Præ-

Prædicatoribus oſtenduntur, qui idcircò nubes vocari ſolent, quia & coruſcãt miraculis, & verbis pluunt: & quia humana corda iſtis miraculorum fulgoribus conturbantur, dicitur Pſal. 17. *Fulgura multiplicauit, & conturbauit eos.* Pſal. 17. 15.

5. Tertia, quia ſicut fulgurum coruſcationem pluuia conſequitur, ita miraculorum ſplendorem conſequitur pœnitentia, compunctio, & lachrymæ peccatorum anteactæ vitæ, errores, & cæcitatem lamentantium: vtrunque ſignificauit vnum quidem in literali ſenſu, alterum in myſtico Regius vates cùm dixit Pſalm. 134. *Fulgura in pluuiam fecit.* In quem locum (vt hoc obiter dicamus) eleganter annotauit ad literam D. Auguſtinus, voluiſſe Deum, vt poſt fulgura pluuia ſequeretur; quia fulgura ſine pluuia terrerent, & nihil vtilitatis afferrent mortalibus, itaque voluiſſe vt poſt fulgurum terrorem, refectio pluuiæ ſequeretur: ſic enim ille omnes ſuas comminationes in bonum tandem noſtrum, & vtilitatem conuertit, iuxta illud Tobiæ 3. *Poſt tempeſtatem tranquillum facit.* Nec minus elegans eſt D. Hieronymi in eum locum obſeruatio, quam reperies in eius commentariis ſuper tertium caput Marci, *fulgura in pluuiam fecit, vt extinguat miſericordia, quod iudicium inurit.*

Miracula, compunctio & lachrymæ conſequuntur. Pſal. 134. 7. D. Auguſt. In bonũ noſtrum comminationes ſuas conuertit Deus. Tob. 3. 22. D. Hieron.

6. Quarta, cum *fulgura* in ſacris literis nonnunquam pro fulminibus vſurpentur, (nec enim dubitandum eſt, fulmina fuiſſe illa, quibus Deus Ægyptios oppreſſit, quæ tamen Exodi 9. 2. Reg. 22. & Pſal. 17. fulgura nuncupantur.) Illud etiam ad miraculorum vim explicandam pertinet, quòd ſicut fulmina integro exteriùs manante corpore, vniuerſa oſſa comminuunt & loculis integris pecuniam conflant & manente vagina, enſem liquefaciunt, ita Deus per miraculorũ ſuorum fulmina infideles, & peccatores ſic interdum afficit, vt cum exteriùs ſimiles aliis remaneant, in carne videlicet ambulantes, non tamen ſecundum carnem militent, vt dixit Paul. 2. ad Corinth. 10. ſed omnem cordis duritiem intrinſecus amittant, & diuino amore liquefacti in Deum ferantur. Denique diuitiis, ac ſecularibus honoribus contemptis, ſe Deo deuoueant, ita vt à cæleſti aliquo fulmine percuſſi videantur, quod in ſuis laboribus, qui etiam inſtar fulminum ſunt, videtur Dauid agnouiſſe, cùm dixit Pſal. 41. *Dum confringuntur oſſa mea exprobrauerunt mihi, qui tribulant me inimici mei.*

Exod 9. 2. Reg. 22. Pſal. 17. 2. Cor. 10. Pſal. 41. 11.

7. Secundò, notandum eſt rectè etiam per *tonitrua* ſublimes, ac terrificas conciones ſignificari, tũ propter admirationem, quam altiſſima fidei myſteria auditorum mentibus iniiciunt; tum propter terrorem, quem ex pœnarum inferni commemoratione peccatoribus incutiunt; quibus potiſſimum de cauſis, filij Zebedæi, Iacobus videlicet, & Ioannes appellati ſunt à Chriſto *Boanerges*, id eſt, filij tonitrui, Marci 3. quod hebræa phraſi idem eſt quod *tonitrua*: ſicut filius iniquitatis pro filio inquo, & filius perditionis pro perdito filio ponitur. Ratio verò eſt, quia altiſſima fidei myſteria, & formidanda malis præparata iudicia admirabili, ac terrifico concionis reboatu tonuerunt; præcipuè verò Ioãnes, qui mox Euangelij ſui initio altiſſimè intonuit, dicens: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, &c.* Accedit, quod tonante cœlo ceruæ pariunt, cum enim difficillimi ſint partus, vt habes Iob 34. audito tonitru præ timore pariunt; quod ad literam ſignificauit Regius vates Pſal. 28. cùm dixit: *Vox Domini præparantis ceruos*: vbi *ceruas* legendum videtur ex textu Hebræo: qui habet אילות *aialoth*, quæ terminatio manifeſtè fœminea eſt. Si enim *ceruos* legendum eſſet, oportuiſſet dicere אילים *aialim.* Græcum autem ἔλαφος vtrumque ſignificat, quare alij cum D. Hieronymo ex Hebræo transferunt, *vox Domini obſtetricans*, ſeu parturire faciens ceruas, vbi per *vocem Domini* tonitruum intelligitur, ſic igitur etiam peccatores, qui ceruis propter timorem comparantur, iuxta illud Prou. 18.

Iacobus, & Ioannes cur Boanerges à Chriſto dicti. Marc 3. Ioan. 1. Iob 34. Pſal. 28. 3. D. Hieron. Peccatores ceruis ſimiles ob timorem. Prou. 18. 1.

Fugit

Fugit impius nemine perſequente, qui etiam difficilem, ceruarum inſtar ſpiritualem conuerſionis fœtum emittunt, audita terrifica quadam de iudicio, & inferni cruciatibus concione, quaſi tonittu audito pariunt, & conuertuntur. Quemadmodum ipſi confitentur Eſaiæ 26. *A facie tua Domine concepimus, & quaſi parturiuimus, & peperimus ſpiritum ſalutis*: quanquam enim in Hebræo illud, *A facie tua* ad præcedentem ſententiam pertineat, tamen ſeptuaginta ad ſequentem retulerunt, ſic locum transferentes *propter timorem Domini in vtero accepimus, &c.* Eodemque modo legit D. Auguſt. in Pſal. 47. ſuper illa verba, *Ibi dolores vt parturientis*. Et D. Amb. libro 2. De interpellatione Iob c. 4. Hanc etiam peccatorum conuerſionem, quæ per miraculorum, & magnorum auxiliorum vim perficitur, habet typicè expreſſam in ſubuerſione curruum Pharaonis, de qua eſt ſermo Exodi 14. *Reſpiciens Dominus ſuper caſtra Ægyptiorum, ſubuertit rotas curruum*: eam enim rotarum, & curruum ſubuerſionem ſimul tonante cælo contigiſſe docuit Regius vates Pſal. 76. cùm dixit: *Viderunt te aquæ Deus, & timuerunt, & turbata ſunt abyſſi, multitudo ſonitus aquarum: vocem dederunt nubes. Etenim ſagittæ tuæ tranſeunt, vox tonitrui tui in rota.* Vbi *rota* pro rotis, id eſt, curribus poſita eſt, ſic etiam ad terrificum diuinarum comminationum tonitrum rotæ curruum diſſipantur. Id eſt impiorum faſtus, & ſuperbia deſtruitur; & in humilem ad ſuaue Euangelij iugum ſubiectionem commutatur.

Eſai. 26. D. Auguſt. Pſal 47. 7. D. Ambroſ. Diuinarum comminationũ vis ad conuertendos peccatores. Exod. 14. 24. Pſal. 76. 17.

Quid ſint ſeptem lampades ardentes ante thronum.

Et ſeptem lampades ardentes ante thronum, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei.

SECTIO VI.

1. QVid per ſeptem lampades, quæ ante thronum Dei ardebant, intelligendum ſit, Ioannes ipſe explicauit, cùm dixit: *Et ſeptem lampades ardentes ante thronum, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei.* Per hos autem ſeptem Spiritus, quidem vniuerſitatem Angelorum; plures ſeptem Spiritus ſancti dona accipiunt. Verùm cùm nos iam primo capite dixerimus, per ſeptem hoſce ſpiritus, intelligendos eſſe ſeptem præcipuos Angelos rebus humanis præſidentes, ſicuti intellexerunt Irenæus, & Clemens Alexandrinus, quos hoc loco citat Arethas, illud duntaxat explicandum ſupereſt, cur lampadibus ante thronum Dei ardentibus comparentur. Illa igitur eſt ratio potiſſima, quia nimirum ſeptem iſti Angeli fideles in fidei caligine, vitæque huius tenebris verſantes, per inferiores Angelos, & interdum etiam per ſe ipſos, tanquam ſplendidiſſimæ lampades illuminant: quam eandem ob cauſam aſtra matutina appellantur Iob 38. *Vbi eras, cùm me laudarent ſimul aſtra matutina?* Quo loco Patres per *aſtra matutina*, Angelos accipiunt, veluti D. Gregor. & D. Hieron. in commentariis eius loci.

Iren. Clem. Alex. Areth. Septẽ præcipui Angeli cur lampades dicãtur. Iob 38. 7. D. Greg. D. Hieron.

2. Sunt autem hæ lampades continuò *ante thronum Dei*, id eſt, omnibus expoſitæ, vt ex illis qui cumque voluerint, lumen ſibi mutuari poſſint, vndè ad idem ſignificandum, diuerſa tamen ſimilitudine, ex candelabro illo aureo apud Zachariam, cap. 4. ſeptem lucernis conſtante, quod Eccleſiam repræſentabat, ſeptem Spiritus ſancti donis illuſtratam, ex duobus roſtris aureis, id eſt, quibuſdã veluti clauis dependebant ſeptem infuſoria, id eſt, ſeptem vaſa, in quibus ſeruabatur oleum, quod in lucernas mitteretur, quemadmodum plerique interpretantur: de qua tamen interpretatione in noſtris ſuper Zachariam commentariis, quid ſentiendum ſit docemus. Quæ infuſoria Arias Montanus in commentariis ſuper Zachariam interpretatur cæleſtes ſpiritus ad diuina beneficia Eccleſiæ miniſtranda,

Zachar. 4. Arias Mont.

ſtranda, deputatos, iuxta illud ad Heb. 1. *Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi, propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis.* Cernis igitur Angelos non ſolum lampades eſſe, quæ luceant, ſed etiam vaſa aurea diuinorum beneficiorum, & gratiarum pleniſſima; quas cupiunt fidelium mentibus tanquam lucernis, infundere: rectè enim omnia diuina beneficia olei nomine intelliguntur, cũ ex Dei miſericordia proficiſcantur. Meritò etiam hæ lampades ardere viſæ ſunt, quia Angeli quantum eſt ex ſe, quos illuminant, accendunt, & Dei amore inflammant. Vnde & in ſacris literis ſub ignea potiſſimum ſpecie deſcribuntur, quemadmodum tradit Dionyſius Areopagita in ſua cœleſti Hierarchia cap. 15.

Hebr. 1. 14. Angeli, vaſa gratiarũ pleniſſima. Angeli quos illuminant. Dei amore accendunt. Dio. Areop.

3. Quod ſi in gratiam communis opinionis velis per *ſeptem hos ſpiritus* ſeptem Spiritus ſancti dona intelligere, rectè illa etiam lampadibus comparantur cùm iis iuſtorum mentes illuſtrentur, beneficio Chriſti Domini, ex quo veluti flore hi pulcherrimi donorum fructus pullularũt, idcirco enim Eſaias, cùm de donorum Spiritus ſancti germinatione ex Chriſto loquutus eſt, florem Chriſtum appellauit. Sic enim ait cap. 11. *Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini, ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, ſpiritus conſilij, & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ, & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris Domini,* quia nimirum ex Chriſto tanquam ex flore ſeptem hæc dona, non ſolum veluti odores ſuauiſſimi, ſed etiam vt fructus pulcherrimi orta ſunt, & vniuerſam Eccleſiam impleuerunt. Ardentes autem hæ lampades viſæ ſunt, quia Spiritus ſancti dona ſemper charitatem comitantur, atque adeò continuò ardent: ſunt enim hæc dona quemadmodum, & virtutes morales infuſæ, veluti pediſſequæ charitatis, quæ eam quaſi Reginam ſemper proſequuntur.

Spiritus ſancti dona mẽtẽ illuſtrant. Eſai. 11. 2. Ex Chriſto vt ex flore pullulant Spiritus ſancti dona.

4. Sed cur *ante thronum*, inquies, *ardent?* quia vt ait Gloſſa, dona Spiritus ſancti ſemper parata ſunt dari ſe diſponentibus, quare ſeptem hæ lampades ſemper *ante Dei thronum ardentes*, ſignificant Deum promptiſſimum eſſe, & paratiſſimum ad conferendam omnibus gratiam. Quam etiam ob cauſam eadem Spiritus ſancti dona brachia appellantur, quia Deus vniuerſos cupit amplecti, & quæ propterea è cœlo in terram porrigit, ad complectendos vniuerſos. Sic enim Rupertus lib. 2. in Deuteronomium, cap. 20. exponit illud Deuteronomij 33. *Non eſt Deus alius vt Deus rectiſſimi aſcenſor cœli, auxiliator tuus, magnificentia eius diſcurrunt nubes, habitaculum eius ſurſum, & ſubter brachia ſempiterna. Quid eſt*, inquit, Rupertus, *habitaculum eius ſurſum, & ſubter brachia ſempiterna? niſi quod Chriſtus aſcendit in cœlum, ſedenſq́ ad dexteram Patris habitat ſurſum, & exinde porrexit huc brachia ſua ſempiterna, id ſancti ſpiritus ſui dona fortiſſima.* Atque hæc Dei promptitudo ſignificatur Eſaiæ 65. vbi Deus ipſe ita loquitur; *Inuenerunt, qui non quærebant me, dixi, ecce ego, ecce ego, ad gentem, quæ neſciebat me, & quæ non inuocabat me.* Sanè non aliam ob cauſam Deus inuenitur à non quærentibus, niſi quia ipſe omnibus ſe offert & omnes vias intercipit, vt ita in eum omnes, vel inſcij, & imprudentes incurrant, nec eo contentus prætereà clamat, *Ecce ego, ecce ego.* Id quod etiam Chriſtus de ſe ipſo ſignificauit cum dixit Cantic. 2. *Ego flos campi.* Vbi obſeruandum eſt eum Beda in commentariis eius loci, non ſe appellaſſe *florem horti*, qui non omnibus patet, ſed *campi*, qui eſt omnibus expoſitus, ita vt eum omnes liberè poſſint decerpere, *Quaſi diceret*, inquit Beda, *flos ſum campi, quia per totius orbis latitudinem odoris mei gratiam innoteſcere cupio:* quò videtur alluſiſſe Simeon, cùm Lucæ 2. ita cecinit. *Viderunt oculi mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum.*

Deus paratiſſimus ad cõferendam gratiam. Rupertus. Deut. 33. 20. Eſaias 65. 1. Omnibus ſe offert Deus. Cantic. 2. Beda. Lucæ 2.

Quid accipiendum ſit per mare vitreum cum dicitur: *Et in conſpectu ſedis tanquam mare vitreum ſimile cryſtallo.*

SECTIO VII.

1. Ioachimus. Rupert. Auguſt. Tychon. Beda. Rich. Vict. Primaſius. Pannon. Baptiſmus cur mari cōparetur. 1. Cor. 10. Tertullian. Origenes.

QVod attinet ad *mare vitreum ſimile Cryſtallo*; quanquam Ioachimus exiſtimat eſſe ſacram ſcripturam, quæ *mare vitreum* dicitur, quia in ea poſſunt omnes contemplari ſpecies facierum, vt quales ſint ſe ſinguli cognoſcant: communis tamen expoſitio, quam ſequuntur Rupertus, Auguſtinus, ſeu Tyconius: Beda, Richardus de ſancto Victore, Primaſius, Pannonius, & Gloſſa, eſt per *mare vitreum* intelligendum eſſe Sacramentum Baptiſmi, quod in conſpectu eſt diuini throni, quia omnis qui ad *thronum* Dei cupit accedere, debet per Baptiſmi mare tranſire, & illuminari à ſeptem illarum lampadum clariſſimo lumine, quæ etiā *ante thronum* eſſe memorantur. Iuxta qdam expoſitionem, Baptiſmus primùm appellatur *mare*: quia in eo vniuerſa iniquitas ſuffocatur, & perimitur: quam ob cauſam Paulus 1. ad Corint. 10. Eundem Baptiſmum comparauit mari rubro, in quo Ægyptijs ſubmerſis Hebræi incolumes in alterum maris littus euaſerunt. *Patres*, inquit, *noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, & in mari.* Quam eandem ſimilitudinem vſurparunt Tertullianus libro de Baptiſmo: & Origines homilia 5. in Exodum, vbi ſic ait: *Tu baptizaris in Chriſto in aqua, & in ſpiritu ſancto, ſcias inſectari poſt te Ægyptios, id eſt, ſpirituales nequitias, ſed tu deſcendis in aquam, & euadis incolumis, Ægyptij verò ſequentes demerguntur in abyſſum.*

2. Rich. Vict. Baptiſmus illuminat. Dion. Areo. Clem. Alex. Greg. Naz. D. Chryſoſt. Ad Hebr. 2. Beda. Primaſius. Rupertus. Rom. 10 Hug. Card. Baptiſmi gratia. Beda. Ansbert. Rupert. Fideles nunc vitro, poſt reſurrectionem cryſtallo ſimiles.

Quòd verò *vitreum* dicitur, variè exponitur. Prima ratio eſt Richardi de ſancto Victore, quia nimirum in baptiſmo puritas, & claritas confertur diuinæ cognitionis, quam ob cauſam græci Patres Baptiſmum, φωτισμὸν, id eſt, illuminationem appellarunt: veluti Dionyſius Areopagita cap. 2. Eccleſiaſticæ Hierarchiæ, Clemens Alexandrinus libro 1. Pædagogi, cap. 6. Gregor. Nazianzenus oratione de baptiſmo, D. Chryſoſt. homilia ad Baptizatos: imò & Paulus Apoſtolus, cùm dixit ad Hebræos 2. *Impoſſibile eſt eos, qui ſemel ſunt illuminati, &c.* Quo loco *illuminati*, idem eſt quod Baptizati. Secunda eſt Bedæ, Primaſij, Ruperti, ſimilitudinem vitri ad fidem referentium, quam in baptiſmo profitemur, quia videlicet ſicut vitrum non aliud intus continet, quàm quod foris perſpicitur, ita qui ad baptiſmum accedit, nō aliud debet corde credere, & aliud ore confiteri, iuxta illud ad Rom. 10. *Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.* Tertia eſt Hugonis Cardinalis: Quia ſicut vitrum totum Solis radijs eſt peruiū, ita anima in Baptiſmo abluta, Deo tanquam Soli peruia eſt, vt ab eo omni ex parte gratiæ donis illuſtretur. Denique ſubiungitur *Simile Cryſtallo*: Primum ad vim ſacramenti explicandam: quia enim cryſtallum, vt annotauit Beda de aqua in glaciem, de glacie in gemmam pretioſam concreſcit, rectè baptiſmi gratiam exprimit, quæ lapis pretioſus eſt ex baptiſmi aqua coaleſcēs. Deinde vt exponit Gloſſa, & Anſbertus, quia ſicut in cryſtalli generatione, glacies hyemali preſſa frigore poſt plurimorum annorum curricula in fortitudinem petræ obduratur; ita electorum fides inter preſſuras, ac tribulationes, per incrementa temporum ad firmitatem perducitur. Denique Rupertus refert vitrum ad præſentem ſtatim, cryſtallum ad futurum poſt reſurrectionem, quia nimirum fideles modo vitrei ſunt, id eſt, lucidi quidem, ſed mortalia corpora portantes, at poſt reſurrectionē ſimiles erunt cryſtallo, id eſt, ſolidi, & vita immortali perfruentes; iuxta quam

expo

expoſitionem rectè cryſtalo comparantur glorioſa corpora, tum propter immortalitatis ſoliditatem, tum propter claritatis, qua præſtabunt, excellentiam.

Atque hæc de communi expoſitione: non eſt tamen prætermittenda quorundam apud Dionyſium Carthuſianum interpretatio; Per *mare vitreum ſimile cryſtallo*, ſacramentum pœnitentiæ intelligentium, quæ ita poteſt explicari, vt pœnitentia mare ſit, propter abundantiam lacrymarum, *vitreum*, propter confeſſionis perſpicuitatem: *ſimile cryſtallo*, tum propter firmitatem propoſiti non peccandi in poſterum, tum etiam propter ſplendorem gratiæ, quæ ex eiuſmodi lacrymis inſtar cryſtalli pretioſæ gemmæ concreſcit. Quamuis & illud in vitro obſeruari poſſit, deſignati in eo maximum ad peccata reuertendi periculum, vitreamque interdum eſſe nonnullorum conuerſionem, quæ inſtar vitri oblata occaſione frangitur, niſi eiuſmodi mare in cryſtallum durctur per fidem, ac ſtabilem non peccandi deinceps voluntatem. Cui expoſitioni concinit quod D. Greg. lib. 4. Moral. cap. 22. & D. Ambroſius lib. 1. de interpellatione Iob cap. 5. expendunt ſuper locum illum Pſal. 47. *In ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis*, vbi per *naues Tharſis*, pœnitentes intelligunt, ſeu potiùs peccatores, qui per mare pœnitentiæ neceſſariò debent nauigare, ſi portum ſalutis tenere cupiunt: quæ naues conteri à Deo dicuntur, propter contritionis dolorem, quem pœnitentes de anteactæ vitæ ſceleribus concipiunt: quarum nauium nautas docet Eucherius libro vno formularum ſpiritualium cap. 8. eſſe cogitationes animum gubernantes.

3. Dion. Carth.

Pœnitentiæ ſacramentũ.

D. Greg. D. Ambr. Pſal. 47. 8. Pœnitentes, naues Tharſis.

Eucherius.

Quod verò additur *Tharſis*, quamuis Hebraicè mare ſignificet, poſſumus tamen cum Ambroſio loco paulò ante citato, ad naues illas referre, quæ à Salomone Rege in Tharſis mittebantur, & indè aurum, argentum, dentes elephantorum, pauones, & ſimias aſportabant. 3. Reg. 10. Etenim per aurum & argentum miræ pœnitentiæ diuitiæ, & theſauri exprimuntur, potiſſimumque in auro charitas, in argento cœleſtis ſapientia, qua argenti nomine in ſacris literis non ſemel cenſetur. In dentibus Elephantorum, caſtitatis candor, rectè autem caſtitas Elephantorum dentibus, id eſt, ebori comparatur. Primò propter candorem, deinde propter difficultatem, quam continet; vt eam ſeruare, ſit veluti ebur ex Elephantorum ore accipere. Denique quia quemadmodum ebur diuturnitate temporis rubicundum efficitur, ita caſtitas diu ſeruata martyrij ruborem imitatur, quoniam martyrium quoddam eſt ſine ſanguine: quam ob cauſam Nazaræi, qui caſtos non parum exprimunt, appellantur Threnorum 4. *Candidiores niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, ſapphiro pulchriores*. De continentibus enim eum locum interpretatur Rabbanus Maurus in commentariis ſuper Hieremiam, noſque illud, *rubicundiores ebore antiquo* ad caſtitatis meritum referre poſſumus, quæ antiqui eboris, id eſt, martyrij ruborem ſanguineum, ſine ſanguine æmulatur; ſed hoc etiam mercium genus pœnitentes in ſuis nauibus conuehunt. In pauonibus pulchritudo virtutum ſignificatur. Vnde Deus per Hieremiam cap. 12. conqueritur, quod populus Hebræorum virtutum varietate, & pulchritudine minimè veſtiretur, illis verbis; *Nunquid auis diſcolor hæreditas mea mihi? nunquid auis tincta per totum? venite congregamini omnes beſtiæ, properate ad deuorandum*. Quo loco per *auem diſcolorem*, pauo intelligitur.

4. D. Ambr. 3. Reg. 10. Sacramenti Pœnitentiæ diuitiæ.

Caſtitas diu ſeruata, martyrium. Thren. 4. 7. Rabbanus.

Pulchritudo virtutum in pauone ſignificatur. Hier. 12. 9.

Mare æneum, quod Salomon in templo fieri, & collocari iuſſit deſcribitur, & quomodo baptiſmi typus fuerit, explicatur.

SECTIO VIII.

1. SI quidem communis expoſitio, vt paulò ante diximus; *mare* hoc *vitreum* ad Sacramentum baptiſmi refert, ac pleriq; interpretes hoc loco alluſionem fieri exiſtimant, ad mare illud æneum, quod inter alia templi vtenſilia Rex Salomon fieri mandauit, ad ſimilitudinem videlicet illius ænei, quod Moyſes ex

Exod. 30.

præcepto Dei in tabernaculo poſuit, Exodi 30. in eóque typo præclara reperiuntur Baptiſmi ſymbola, non erit, credo, iniucundum eius maris deſcriptionem

3. Reg. 7. 2. Paralip. 4. Maris ænei figura.

paucis ante oculos proponere, quemadmodum refertur 3. Reg. 7. & 2. Paralip. 4. Primùm igitur; hoc mare erat vas quoddam æneum rotundũ, quod propter ſui magnitudinem mare dicebatur, conſuetudine Hebræorum, qui quamlibet magnam aquæ congregationem conſueuerunt mare dicere, factúmque erat hoc

Diameter, & profunditas.

vas opere fuſorio. Secundò, Diameter huius vaſis ab vna extremitate labij vſque ad aliam, erat decem cubitorum: altitudo, ſiue profunditas, à fundo videlicet vſque ad labium, quinque cubitorum, atque adeò erat totum mare veluti media ſphæra: ita vt ſi alterum vas æquale illi ſuperponeretur, efficeretur inte-

Ioſephus.

gra ac perfecta ſphæra. Quam ob cauſam Ioſephus lib. 8. antiq. cap. 3. ait, habuiſſe ſchema, id eſt figuram hemiſpherij: fit etiam vt ambitus huius vaſis in ipſo

Peripheria.

labio eſſet vnius, & triginta cubitorum, & ferè dimidij cubiti, ſiquidem peripheria continet ter diametrum, & prætereà ſeptimam partem, quam negligens ſcriptura dixit, reſticulam triginta cubitorum peripheriam maris cingere. Ter-

Craſſitudo. 3. Regum 7. 2. Paral. 4.

tiò, Craſſitudo erat trium vnciarum, quemadmodum dicitur 3 Reg. 7. id eſt. vnius palmi, quemadmodum reperitur 2. Paralip. 4. quod interpretans Ioſephus loco paulò ante citato docet, fuiſſe quatuor digitorum. Quartò, Labium maris erat quaſi labium calicis, & quaſi folium repandi lilij, id eſt, aliquantulum recuruatum ad partem exteriorem. Quintò, In inferiori parte, vbi ambitus erat duntaxat decem cubitorum, (cum enim eſſet veluti media ſphæra, quò magis deſcendebatur à labio, & magis ſtringebatur,) erant ſculturæ ſtriatæ in duobus ordinibus aliquas imagines continentes. Sextò, Hoc mare erat locatum ſupra duodecim boues æneos, quorũ capita, & facies foras prominebant: reliquum verò corpus ſuſtentando mari inſeruiens intus latebat, qui boues diſpoſiti erant per gyrum, eorúmque tres ad Aquilonem, tres ad Occidentem, tres ad Meridiem, tres denique ad Orientem reſpiciebant. Poſtremò, Capiebat tria millia metretarum: continet autem metreta ſeptuaginta duos ſextarios, ſeu duodecim congios. Atque hæc de maris figura, iam ad allegoriam veniamus, quàm egre-

Eucher.

giè tractat Eucherius libro ſuo tertio in libros Regum cap. 21. 22. & 23.

2. Igitur mare hoc æneum typus fuit Sacramenti baptiſmi, *fuſile*, quia vt ait Ru-

Rupert. Totius maris ænei allegorica expoſitio. Fides ſine operibus non ſufficit ad perfectionem.

pertus, grandi charitatis igne conflatus, & liquefactus Chriſtus iſtam nobis gratiam effudit. Decem cubitis à labio vſque ad labium porrigitur propter denarium præceptorum numerum, quorum obſeruatio fidelibus præcipitur. Rotundum erat in circuitu, vt orbis vniuerſus lauacro vitæ deſignaretur eſſe mundandus. Quinque cubitorum erat altitudo, quia quidquid quinque ſenſibus deliquimus, totum hoc nobis Dei gratia per ablutionem viuifici fontis remittit: ſeu vt vult Rupertus, quia paruulos vix ipſis quinque corporis ſenſibus functos in hoc mari mergit Eccleſia. Erat veluti media ſphæra, quia fides quæ in baptiſmo recipitur, non ſufficit ad perfectionem vitæ complendam, niſi mandatorum obſerua-

obſeruatio accedat in adultis, atque adeò ſi mediæ ſphæræ fidei addatur altera media ſphæra, quæ ex operibus conficitur, perfecta Chriſtianæ vitæ, imò & cæleſtis gloriæ ſphæra exiſtet: quò videtur alluſiſſe Paulus, cùm mandatorum obſeruationem plenitudinem fidei appellauit dicens ad Hebr. 10. *Accedamus cum vero corde ad plenitudinem fidei.* Reſticula cubitorum triginta mare ambit, cum Sacramentum baptiſmi piis communire operibus ſtudemus. Sculpturæ ſtriatæ, exempla ſunt ſanctorum per imagines in illis cælata, quæ neceſſe eſt nos intueri, vt videamus quibus operibus ſancti Deo placuerunt. Ideò autem duo ſunt ordines, vt vtriuſque teſtamenti heroës nobis ad imitandum ante oculos præponamus. Craſſitudo maris trium eſt vnciarum: quia perceptio baptiſmi, fidei, ſpei, & charitatis præſidio continetur. Et quoniam baptiſmus in memoriam Dominicæ paſſionis, & reſurrectionis accipitur, quemadmodum docet Paulus ad Rom. 6. *Quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus: Conſepulti enim ſumus in illo per baptiſmum in mortem, vt quemadmodum ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Ideò maris labium quaſi labium calicis dicitur, & quaſi folium repandi lilij. Per *labium* namque *calicis*, guſtus Dominicæ Paſſionis exprimitur, quæ per *calicem* ſignificari conſueuit: per *folium* autem *repandi lilij*, patefacta claritas reſurrectionis indicatur: etenim *lilium*, quod comitante odoris iucundiſſima gratia, candidum foris calicem, intus aureum oſtendit, aptè gloriam reſurrectionis inſinuat.

Ad Hebr. 10. 22.
Sanctorum exempla.
Ad Roman. 6. 3.
Dominicæ paſſionis guſtus.

3. *Duodecim boues*, Apoſtoli ſunt, & Euangeliſtæ, imò omnes diuini verbi miniſtri, ſic enim ab Apoſtolo appellantur, cùm illud Deut. 25. illis accommodat: *Non alligabis os bouis triturantis. Nunquid*, inquit, *de bobus cura eſt Deo? an propter nos vtique dicitur: nam propter nos ſcripta ſunt, quoniam debet in ſpe, qui arat arare, & qui triturat ſpei ſuæ fructum percipere.* 1. ad Cor. 9. Hi igitur boues mare ſibi ſuperimpoſitum portant, cum iniunctum ſibi Euangelij prædicandi officium diligenter implere curant. *Tres ad Aquilonem, tres ad Occidentem, tres ad Meridiem, & tres ad Orientem reſpiciunt*, quià in quatuor mundi partibus fidem prædicant Trinitatis. *Poſteriora boum intrinſecùs latent*, quia qua mercede Sancti Prædicatores remunerandi ſunt, nobis, qui adhuc foris ſumus omninò eſt occultum. Quæ expoſitio etiam eſt D. Gregorij 2. part. curæ paſtoralis, cap. 5. Alteram verò addit Rupertus, quia videlicet non debemus reſpicere, quid aliquando fuerint Apoſtoli, ſed quid per Chriſti gratiam facti ſint. Igitur faciē intueamur, vt per eam & nos illuminemur: *poſteriora* illa lateant vt non imitemur. Denique rectè baptiſmus non ſolum in *mari vitreo*, ſed etiam in *æneo* exprimitur, propter fidem, quæ in eo ſuſcipitur, cuius in *ære* fortitudo ſignificatur, in *vitro* autem quod ſpecillorum eſt materia, obſcura cognitio, iuxta illud Pauli 1. ad Cor. 13. *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate.*

Apoſtoli, & prædicatores cur per boues ſignificati.
1. Cor. 9.
D Greg. Rupertus.
1. Cor. 13.

4. Quoniam verò *labium* illud *æneum*, quod Moyſes ex præcepto Domini in tabernaculo collocauit, de quo agitur Exodi 30. & 31. Baptiſmum etiam adumbrauit, illud ad eius naturam explicandam pertinet, quod Moyſes illud feciſſe dicitur de ſpeculis mulierum, quæ excubabant in oſtio tabernaculi. In quem locum Lyranus, & communiter Interpretes aiunt, deuotas mulieres ſolitas venire orationis cauſa ad oſtium tabernaculi, earúmque plurimas ornatui ac mundo muliebri renunciantes, ſpecula ſua offerre conſueuiſſe, è quorum capſulis æreis exiſtimant fuiſſe totum labium confectum, quamuis alij arbitrentur circa labium fuiſſe affixa ſpecula, vt ſacerdotes in illis ſeſe intuentes, vultus ſui maculas eluerent, ea verò ſpecula à deuotis mulieribus oblata: cuius rei myſteriū D. Greg. hom. 17. in Euangelia, (quanquam illud ad confeſſionem referat) ſic

Exod. 30 31.
Lyranus.
D. Greg.

Diuina præcepta ſpecula. Iacob. 1. exponit. *Specula*. inquit, *mulierum ſunt præcepta Dei, in quibus ſeſe ſanctæ animæ ſemper aſpiciunt, & ſi quæ in eis ſunt fœditatis maculæ, deprehendunt, cogitationum vitia corrigunt, & quaſi ex reddita imagine ſuos vultus componunt*. Quæ Gregorij expoſitio conſentanea eſt Iacobo Apoſtolo, qui in Epiſtola ſua canonica, cap. 1. Dei præcepta ſpeculis comparauit illis verbis; *Si quis auditor eſt verbi, & non factor, hic comparabitur viro conſideranti vultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo, conſiderauit enim ſe, & abiit, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit*.

5. Auditor verbi, & non factor, cur viro conſideranti ſe in ſpeculo comparetur. Aduerte autem Apoſtolum ſubtiliter eum, qui *auditor eſt verbi, & non factor*, non *fœmina* ſe in ſpeculo intuenti, (quod magis proprium ad rationem ſimilitudinis videbatur) ſed *viro* comparaſſe, vt rem magis exprimeret: fœmina enim diu, & curioſè in contemplanda facie in ſpeculo immoratur: vir autem quaſi curſim, & per tranſennam, non vſque adeò de ſui compoſitione curioſus: vt igitur Apoſtolus, minimè curioſam negligentis hominis contemplationem ſui in diuinorum mandatorum ſpeculis exprimeret, cum non fœminæ, ſed viro ſe in ſpeculo intuenti comparauit: vnde rectè ſubiungit: *Et ſtatim oblitus eſt qualis fuerit*, quoniam propter intuendi, & contemplandi celeritatem non potuit imaginem ſui in animo imprimere, atque adeò citò labēte effigie, ſtatim quàm deformis turpíſque ſit, obliuiſcitur ſequitur: *Qui autem perſpexerit in lege perfectæ libertatis, & permanſerit in ea*, hoc eſt, qui in Dei mandatis ſeſe tanquam in ſpeculis intuebitur, & permanſerit in ea: hoc eſt curioſè ſeſe fuerit intuitus ad ea obſeruanda: id quod vel ipſa Græca vox manifeſtè declarat: etenim pro *perſpexerit* eſt Græcè *παρακύψας*, cuius ea vis eſt, capite inclinato, & obliquato perſpicere intuendi ſtudio. Aliam eius rei expoſitionem affert Rupertus lib. 2. ſuper Leuiticum c. 3. vbi docet *ſpecula mulierum* eſſe exempla ſanctarum animarum, quæ tanquam pulchræ mulieres Deum amatorem ſuum quærentes excubabant in oſtio tabernaculi cæleſtis nondū aperti, quandiu ſacerdos magnus Chriſtus non erat vnctus. *Expedit igitur*, inquit Rupert. *vt ingreſſuri cæleſte tabernaculum ſacerdotes lauent manus ſuas, ac pedes in his ſanctorum animarum ſpeculis, in fide ſcilicet & obedientia. Abrahæ, cæterorumq́ue virtutibus limpidiſſimis: manus inquam ſuas, ac pedes, id eſt, opera ſimul, & cogitationes, quæ tanquam puluis pedibus, ita ſenſibus mentis adhærent.*

Rupertus.

Sacerdotum munditia.

Quidnam ſignificent quatuor animalia plena oculis intus, ante, & retrò.

SECTIO IX.

1. IN medio, & in circuitu ſedis vidit Ioannes quatuor animalia plena oculis, ante, retrò, & intus, ſenas alas habentia in circuitu, quorum primum erat ſimile leoni. Secundum ſimile vitulo. Tertium, habens faciem quaſi hominis. Quartum denique ſimile Aquilæ volanti. Quam animalium viſionem eandem eſſe cum illa, quæ Ezechieli lib. 1. apparuit, nonnihil tamen in quibuſdam variatam inferiùs oſtendemus.

Ezech 1.

2. Lyranus. Petr. Aur. Prima expoſitio eſt, intelligi quatuor ſedes Patriarchales. Prima igitur expoſitio eſt Lyrani, quam etiam affert frater Petrus Aureolus Cardinalis Minorita, in commentariis ſuper Apocalypſim, deſignari per hæc quatuor animalia, quatuor ſedes Patriarchales, nimirū Hieroſolymitanam primam, quæ leoni ſimilis dicatur, propter conſtantiam Apoſtolorum, qui ibi primùm Chriſti reſurrectionem conſtanter prædicarunt. Antiochenam ſecundam, expreſſam vitulo, quia colla per obedientiam ſubdidit Apoſtolorum iugo Hieroſolymis commorantium; in eáque primum diſcipuli vocati ſunt Chriſtiani,

Actorum

Actorum 11. Tertiam Alexandrinam homini ſimilem, propter viros clariſſimos, qui ibi in omni doctrinarum genere floruerunt, veluti Athanaſius, Clemens, & Cyrillus Alexandrin. & alij. Quartam denique Conſtantinopolitanam volante Aquila adumbratam, quia in ea viri contemplatione excellentes extiterunt, veluti D. Ioannes Chryſoſtomus Conſtantinopolitanus Epiſcopus, quamuis patria Antiochenus, & D. Gregor. Nazianzenus, cognomento Theologus, primum Saſimæ, deinde Nazianzi (quæ fuit eius patria,) denique Conſtantinopoleos Antiſtes.

Actor. 11.

3. Secunda eſt aliorum, quos refert hoc loco Arethas, eamque ſequitur D. Ambroſius lib. 3. de virginibus, ad finem, ſignificari quatuor virtutes Cardinales: In leone quidem fortitudinem. In vitulo iuſtitiam, quia videlicet terram colit, & labore ſuo beneficia Domini in homines diſpenſat. In Aquila temperantiam, quæ fertur, etſi fames vrgeat, nunquam tamen veſci præda, quam ipſa non ceperit. Denique in homine prudentiam. Tertia eſt Origenis homil. 1. in Ezech. Et Gregorij Nazianzeni, quem citat Xiſtus Senenſis lib. 2. ſuæ Bibliothecæ, exponentium hæc animalia de quatuor animæ viribus, ſiue affectionibus, atque in homine indicari vim rationis; in leone, vim iraſcibilem, in boue, concupiſcibilem: in Aquila, conſcientiam, quam ſpiritum nominat Origenes. Quarta eſt Galfridi, apud Xiſtum Senenſem loco citato, intelligentis omnes Eccleſiæ Prælatos, quia nimirum Prælatus debet eſſe leo in vitiis perſequendis: bos, in ſuſcipiendis laboribus: per compaſſionem, homo: Aquila, per contemplationem.

Arethas. D. Ambr. Secunda, quatuor virtutes Cardinales. Tertia, quatuor animæ affectiones. Galfrid. Quarta, Eccleſiæ Prælatos.

4. Quinta eſt Anaſtaſij Synaitæ, libr. 4. ſuorum commentariorum in Hexameron. Abulenſis in proœmium D. Hieronymi ſuper quatuor Euangelia, quam etiam afferunt, & probant Anſbertus, Rupertus, Pannonius, Arethas, & Gloſſa ordinaria in hunc locum, imò & D. Hieronymus in proœmio in quatuor Euangelia, fuiſſe nimirum his quatuor animalibus Chriſtum expreſſum, qui ſcilicet fuerit in incarnatione homo; in paſſione vitulus; in reſurrectione leo; Aquila in aſcenſione. De qua expoſitione inferius nonnihil appingemus. Non deſunt etiam qui quatuor præcipuos Latinæ Eccleſiæ Doctores, per hæc quatuor animalia accipiant, velintque in homine deſignari Gregorium, qui in ſacris ſcripturis ad hominum mores accommodandis excelluit. In leone Ambroſium, propter fortitudinem, & conſtantiam incredibilem, qua Theodoſium Imperatorem ab Eccleſiæ communione repulit, propter cædem Theſſalonicæ factam. In boue, Hieronymũ, qui in Eccleſiæ campo ſummopere laborauit. Denique in Aquila, Auguſtinũ propter ſummam ingenij aciem, qua cæteris antecelluit. Verùm hæc partim myſtica ſunt, partim à viſionis huius myſterio, & ab ipſo contextu aliena.

Anaſt. Syna. Abulenſ. D. Hieron. Ansbert. Pannon. Primaſius. Arethas. Gloſſa. Quinta, Chriſtum Dominum. Eccleſiæ Doctores intelligunt alij.

5. Communis opinio, quæ omninò amplectenda eſt, & quam ſequuntur D. Auguſtinus lib. 1. de conſenſu Euangeliſtarum, cap. 6. & in hunc locum D. Hieronymus in proœmio ſuper Euangelium Matthæi, Beda, Primaſius, Richardus de S. Victore, Rupertus, Anſbertus, Pannonius, & alij in hunc locum, eſt, intelligendos eſſe quatuor Euangeliſtas, eorumque nomine vniuerſos Diuini verbi præcones; quæ verò animalis facies cui Euangeliſtæ tribuenda ſit, non idem eſt Doctorum iudicium: etenim Andreas Cæſarienſis Epiſcopus apud Xiſtum Senenſem lib. 2. ſuæ Bibliothecæ, leonem Ioanni tribuit, vitulum Lucæ, Aquilam Marco, hominem Matthæo. Eandemque diſtributionem alijs tribuit D. Auguſtinus lib. 1. de conſenſu Euangeliſtarum, cap. 6. Verùm hac opinione vt improbabili prætermiſſa, magna eſt diſſenſio inter Hieronymum, & Auguſtinum: quoniam D. Auguſtinus loco proximè citato, quem hîc ſequitur Primaſius, leonem Matthæo tribuit, hominem Marco, vitulum Lucæ, Ioanni Aquilam, quæ

D. Auguſt. D. Hieron. Beda. Primaſ. Rich. Vict. Rupert. Pannon. Communis opinio Euãgeliſtas intelligit. Andr. Cæſar.

animalium diſtributio eò placuit Auguſtino, quòd Matthæus regiam Christi perſonam maximè commendauit: nam & Magos commemorat ad Chriſtum Regem quærendum: & adorandum ex Oriente aduenisse, ipſumque Herodem Regem, Chriſtum adhuc infantem formidaſſe, quare optimo iure leonem, qui ſymbolum eſt poteſtatis regiæ, iuxta illud Apocalyp. 5. *Vicit leo de tribu Iuda:* Matthæo tribuendum. Marcum verò, qui neque ſtirpem regiam, neque ſacerdotalem, vel cognationem, vel conſecrationem narrare voluit, ſed totus in eis verſatur, quæ homo Chriſtus geſſit in terris, meritò per hominem ſignificari. In Luca, & Ioanne conſentit cum Hieronymo. Illud autem rectè aduertit Auguſtinus, tria ex his animalibus, quæ cæteris, præter Ioannem tribuuntur, terreſtria eſſe, & in terra gradi; quia nimirum Matthæus, Marcus, & Lucas ea præcipuè tractauerunt, quæ Chriſtus in carne geſſit: at verò Aquilam Ioanni tribui, quia ſuper nubila infirmitatis humanæ quaſi Aquila volat, & lucem incommutabilis veritatis acutiſſimis oculis intuetur. Id quo etiam hoc loco ſignificatur, cùm ex his quatuor animalibus, quæ tamen omnia ſenis alis conſtabant, ſola Aquila volans apparuit, quemadmodum illis verbis exprimitur. *Quartum ſimile Aquilæ volanti*, quia videlicet Ioannes ſic cæteros Euangeliſtas, Euangelij ſublimitate ſuperauit, vt inter eos quantumcumque alati ſint, ſolus volaſſe videatur. Atque hæc quidem fuit Auguſtini ſententia.

Quam animalis faciē cuique Euāgeliſtæ tribuat Auguſt.
Apocal. 5.5.
Cur Ioanni aquilæ, cæteris Euangeliſtis terreſtriū animalium facies tribuatur.

5\. Cæterùm D. Hieronymus in proœmio ſuper Euangelium Matthæi, aliter animalia diſtribuit. *Prima*, inquit, *hominis facies Matthæum ſignificat, quia quaſi de homine exorſus eſt præſcribere: Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham. Secunda Leonis, Marcum, in quo vox Leonis in eremo rugientis auditur, cap. 1. Vox clamantis in deſerto: Parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius. Tertia vituli, Lucam: Quia à Zacharia Sacerdote ſumpſit initium. Quarta Aquilæ, Ioannem, quia ſumptis pennis Aquilæ, & ad altiora feſtinans de verbo Dei diſputat.* Atque hæc Hieronymi ſententia omninò amplectenda eſt: tum quia communis eſt Doctorum, tum maximè quia Eccleſiæ vſu, & conſuetudine approbata, quæ in imaginibus, & picturis Euangeliſtas cum eiuſmodi ſymbolis pingi, & coli iubet. Itaque vides D. Hieronymum à principijs librorum accommodationem animalium deprompſiſſe, quod immeritò reprehendit loco citato Auguſtinus: cum ea in re morem ſcripturæ ſequutus fuerit Hieronymus, plus enim eſt integrum librum à prima voce à qua incipit nominari: quod tamen in toto Pentateucho videmus obſeruatum. Etenim liber Geneſis appellatur Hebraicè Bereſith, id eſt, in principio. Liber Exodi Veelleſemoth, id eſt, Hæc ſunt nomina. Liber Leuitici, Vaiicra, id eſt, Et vocauit. Liber Numerorum, Vaiedabber, id eſt, Et loquutus eſt. Denique liber Deuteronomij Ellehaddebarim, id eſt, Hæc ſunt verba: quia nimirum eiuſmodi libri ſic incipiunt.

Animalium facies quo pacto diſtribuat Hieronymus.
Sententia Hieronymi præfertur.

6\. Pergamus igitur explicare, quomodo animalium ſitus, conditiones, & figuræ in Euangeliſtas conueniant. Primùm, Quaternarius eorum numerus per quatuor animalia fuit expreſſus, quemadmodum & per quatuor illas columnas de lignis ſethim deauratas, habentes capita aurea, & baſes argenteas, è quibus pendebat velum de hyacintho, purpura, cocco bis tincto, & byſſo retorta opere plumario, & pulchra varietate contexto, quod in Maſaïco tabernaculo Sancta ſanctorum à ſanctis diuidebat, Exod. 26. Sic enim Euangeliſtæ capita habebant aurea per charitatem, baſes argenteas per cœleſtem ſapientiam, qua tanquam baſi innituntur. Velum etiam ſuſtinet, quo Sancta ſanctorum occultantur. quia nimirum ipſi diuina myſteria pro ratione temporis, locorum, perſonarum aperiunt,

Euāgeliſtarum numerum quænā exprimat in ſacris.
Exod. 26.

aperiunt,& occultant.Eoſdem quatuor illi circuli aurei, qui in quatuor angulis menſæ propoſitionis ponebantur,figurabant,Exo.25.quemadmodum vult Rupert.lib.4.in Exod.c.7.quoniam ipſi propoſitionis menſam,id eſt,humanitatem Chriſti,in qua nobisPater ſalutarem gratiæ cibum,ac myſteriorum ſuorum fercula ſuauiſſima propoſuit,tanquam aurei circuli ambiebant,vt in omnes mundi partes eorum prædicatione,& ſcriptione portaretur. Fuerunt etiam quatuor illi ſcyphi, qui erant in haſtili candelabri, quatuor item ſphærulæ aureæ in eodem collocatæ.Cum enim candelabrum Eccleſiam,haſtile Chriſtum figuraſſet,rectè ſcyphis & ſphærulis aureis Euangeliſtæ comparantur:quia in iis quaſi in ſcyphis Chriſtus nobis diuina myſteria propinauit,& in iis tãquam in ſphæris cœleſtes motus oſtenduntur.Fuerunt quatuor illi apud Zachariam,fabri ferrarij ſcilicet, vt quidam putauerunt,quos refert D.Hier.Zachariæ 1. quia videlicet Eccleſiæ arma contra Hæreticorum petulantiam,& Gentiliũ ſuperſtitiones fabricarunt.

Exod.25.
Rupertus
Humanitas Chriſti mẽſa propoſitionis.
Euangeliſtæ, ſcyphi, & ſphærulæ aureæ.
D.Hieron.
Zachar.1
Arma aduerſus hæreticos fabricarunt Euangeliſtæ.

Fuit illa apud Abacuch c. 3. triumphalis quadriga, de qua loquens Propheta cum Chriſto, ait, *Qui aſcendis ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio.* Hi enim per omnia ſola terrarum Chriſtum veluti triumphantem glorioſè portauerunt. Quæ expoſitio eſt D.Auguſt.lib.18.de ciuitate Dei c.32. cui concinit cuiuſdam priſci auctoris interpretatio,cuius meminit D. Hieron. ſuper ſextum caput Zachariæ.Is enim quatuor illas quadrigas, quæ Zachariæ 6. commemorantur, in quarum prima equi rufi apparuerunt, in ſecunda nigri, in tertia albi, in quarta varij; ad quatuor Euangeliſtas retulit. *Legi*, inquit Hieron. *in cuiuſdam volumine quatuor has quadrigas quatuor eſſe Euangelia & equos Apoſtolos, per diuerſitatem colorum diuerſas gratias poſſidentes,quorum alij rufi ſint in martyrio, alij obſcuri, & nigri propter difficilem,& obſcuram myſteriorum fidei prædicationem,alij albi gratia virginali; alij varij,habentes nimirum gratiam curationum diuerſarumq́; virtutum, quæ quatuor quadrigæ miſſæ ſunt ad quatuor ventos cœli, id eſt, ad vniuerſum orbem terrarum, quem ſua prædicatione,& doctrina peragrarunt.* Addit verò D.Hieron.in commentariis ſuper tertium caput Abacuch,eoſdem Euangeliſtas,& diuini verbi præcones, expreſſos fuiſſe in equis illis,& quadrigis igneis,quæ in circuitu Eliſæi apparuerunt 4. Regum 6. in quibus, vt eo loco obſeruauit Hieronymus, cum tot eſſent, nullus aſcenſor apparuit,quia nimirum Dominus erat eorum aſcenſor,rector,& auriga: quod rectè ad Euangeliſtas,& Apoſtolos referri poteſt, in quibus Dominus inſidens tanquam aſcenſor & auriga vniuerſum orbẽ victor ac triumphator luſtrauit. Secundò, Erant in medio, & in circuitu ſedis, cum tamen viginti quatuor ſeniores in circuitu tantùm throni, non item in medio eſſe dicantur, quia nimirum ad Euangelicam ſcripturam viginti quatuor ſeniores, id eſt, omnes ſancti & prælati, tanquam ad medium debent intendere, vt indè ſibi ad bene, perfecteq́ue viuendum documenta depromant: vel etiam,quia Euangeliſtæ in medio diuini throni didicerunt:quæ poſteà literis mandarunt, ſimul etiam ſunt in circuitu:tum quia ipſi quoque quæ docuerunt,opere præſtiterunt: tum etiam quia Dei ſolium aduerſus hæreticos, atque ethnicos ſua prædicatione, & ſcriptione tueantur.

7.
Quatuor Euangeliſtæ triumphalis quadriga Chriſti.
D.Auguſt.
D.Hieron.
4.Reg.6.4.
D.Hieron.
Cur in medio,& in circuitu ſedis fuerint animalia.

Tertiò, *Plena ſunt oculis, intus, ante, & retrò.* Cuius myſterij multiplex affertur ratio.Prima,propter perfectam myſteriorum fidei cognitionem: videlicet, *ante*, per ſcientiam futurorum, *retrò*, per ſcientiam præteritorum; *intus*, per mundam ac rectam cogitationum diſcretionem.Quæ expoſitio eſt D.Auguſtini, ſeu Tychonij,Bedæ,& Richardi de ſancto Victore. Secunda eſt Primaſij, & Anſberti, videlicet, *ante, & retro*,habere oculos, quia veteris & noui teſtamenti vniuerſa ſacramenta contineant,fides enim,quæ gemino teſtamento profertur, omnium

8.
Euãgeliſtarum perfecta cognitio.
D.Auguſt.
Beda.
Rich.Vict.
Primaſ.
Ansber.

HH tem

temporum aſpectu completur, atque ex his vtriuſque teſtamenti concordia ſu-
Concordia vtriuſque teſtamenti. mitur, cùm poſteriora prioribus, id eſt, noua veteribus, iiſdem probantur oculis
quæ pariter refulgere, & inter ſe plena fidei veritate concinere demonſtrantur.
Tertia Ruperti: ante, & retrò plena ſunt oculis, vt ſciant Euangeliſtæ, & Concio-
natores vndè veniant, & quò vadant; quoniam de nihilo veniunt, quod eis pro-
ficit ad humilitatis cuſtodiam, & hoc oculis retrò aſpiciunt, vadunt autem ad
reuelationem gloriæ filiorum Dei, quod eis proficit ad fortitudinem, & hoc an-
te ſe proſpiciunt: vel aliter, habent oculos *retrò*, videndo quales, ex ſe fuerint, &
ante, cogitando quales facti ſunt per gratiam, *intus* autem per diuinarum rerum
contemplationem. Quarta, Hæc oculorum multitudo circunſpectionem ſigni-
Concionatoris circunſpectio. ficat quæ ſumma in Cócionatore requiritur, qua non ſolum quæ dicit, ſed quo-
modo, & apud quos dicit, debet diligenter, & accuratè expendere. quam circun-
Marc. 9. ſpectionem Chriſtus diſcipulis ad prædicandum profecturis ſalis nomine com-
mendauit Marci 9. *Habete in vobis ſal, & pacem habete inter vos.*

9. Poſtrema quæ non ſolùm ad Concionatores, ſed ad vniuerſos etiam pertinet.
Plena ſunt oculis animalia vndequaque, vt ſignificetur vigilantia, quæ maxima
in homine requiritur, quia videlicet vndique ab hoſtibus per tentationem cin-
gimur, quare opus etiam eſt, vt cincti oculis incedamus. Illud verò maximè eſt
obſeruandum, nec boui laborem ſuum, nec leoni fortitudinem, nec aquilæ vo-
latum, nec homini rationem ſatis eſſe ad propulſanda pericula, ſed opus præter-
Quãta opus ſit vigilantia ad cauenda pericula in ſpiritualibus. ea eſſe vt oculorum multitudine ambiantur: quia nec labor, nec fortitudo, nec
vlla ingenij acies, nec naturale lumen rationis ſufficit, ſi deſit in rebus agendis
vigilantia & circunſpectio prudentiæ, id quod in iiſdem animalibus cum Ezech.
c. 1. apparuerunt, fuit eleganter expreſſum, cum enim ſingula quatuor facies ha-
berent, hominis, aquilæ, vituli, leonis, & vnicuique faciei ſuus pes reſponderet,
Ezech. 1. omnes tamen pedes habebant plantam quaſi vituli, quia nimirum omnes, ſiue
gratiæ, ſiue naturæ, vires egent prudentia, & diſcretione, eaque tanquam pede
rectè gradiuntur. Etenim per pedem bouis, qui vngulam habet diſcretam, ſeu
diuiſam, diſcretionem Patres intelligunt, quam eandem ob cauſam, eam condi-
Leuit. 11. 3. tionem Deus in animalibus mundis terreſtribus deſiderat Leuit. 11. *Omne quod
habet diuiſam vngulam, & ruminat, in pecoribus comedetis. Quicquid autem ruminat, &
habet vngulam, ſed eam non diuidit, ſicut camelus: non comedetis illud. Cherogrillus*
(id eſt, ericius, aut cuniculus, vtrumque enim Hebraicum nomen Saphan ſigni-
ficat, *qui ruminat, vngulamq; non diuidit, immundus eſt: lepus quoque, nam & ipſe ru-
minat, ſed vngulam non diuidit, & ſus qui cum vngulam diuidat, non ruminat, horum car-
nibus non veſcemini.*

10. Præterea illud obſerua; Hæc animalia cum eſſent in medio, & circuitu thro-
Timeat, quãtumcunque gratioſus Deo. ni, adhuc tamen ibi indiguiſſe oculis, quia quantumcunque aliquis gratia apud
Deum valeat, nunquam ſe ſecurum debet exiſtimare, vt curam ſui abiiciat: atque
D. Auguſt. in hunc ſenſum exponit D. Auguſt. illud Pſalm. 85. *Lætetur cor meum vt timeat
Pſalm 85. 11. nomen tuum*: & illud Pſalm. 2. *Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.*
Pſalm. 2. 11. *Quomodo*, inquit Auguſtin. *iucunditas, ſi timor? quia modo iucunditas debet eſſe cum
D. Auguſt. timore, quia nondum eſt plena ſecuritas?* Audi quid Dominus dicat Hieremiæ 22.
Hiere. 22. 24. *Viuo ego dicit Dominus, quia ſi fuerit Iechonias filius Ioacim regis Iuda, annulus in ma-
nu dextera mea, inde euellam eum*, id eſt, quamuis ita eum diligam, vt eo tanquam
annulo manum exornem, aut ita apud me gratia valeat, vt eo tanquam ſigillo li-
teras omnes obſignem (inſeruiebant enim annuli pro ſigillis, tamen ſi curam
ſui abiecerit, & negligés efficiatur indè euellam eum, (quod verbum ſonat eiuſ-
modi annulum fuiſſe maximè in digito ſtrictum, & ſummam gratiam declarat,)
id eſt,

id eſt, abiiciam eum, neque iam amplius eo tanquam annullo exornabor: ne-
que vtar tanquam ſigillo. Imò eo vigilantiora debent eſſe animalia, quò pro- Felicitati
pinquiora ſunt diuino throno, quoniam plures ſunt hoſtes, qui fœlicitati, quæ plures hoſtes inſidiantur.
cum ſecuritate coniuncta eſſe ſolet, inſidiantur, quemadmodum obſeruauit D.
Hieron. ſuper illa verba Pſal 90. *Cadent a latere tuo mille, & decem millia a dextris* D.Hieron.
tuis. Plures, inquit, *ſunt qui inſidiantur dextræ, quam ſiniſtræ; propterea a latere mille* Pſal 90.7.
cadent, & à dextris decem millia: vbi enim maior pugna maior victoria. Vndè Dauid,
cùm ſecurum ſe arbitraretur in proſperis, vt ipſemet confitetur illis verbis,
Pſalm. 29. *Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum, Domine in voluntate* Pſal.29.
tua, præſtitiſti decori meo virtutem; id eſt, gratia tua rebus meis præclaris dediſti fir-
mitatem, & gloriam; tamen paulò poſt ob eam ipſam confidentiam, & ſecuri-
tatem paululum demiſſus à Deo ſtatim concidit: vnde ſubiungit, *Auertiſti faciem*
tuam à me, & factus ſum conturbatus.

Quartò, ſingula eorum habebant alas ſenas in circuitu, totidemque Sera- 11.
phim illa habebant, quæ vidit Eſaias cap. 6 Cum verò per *alas* ſignificetur co- Eſai.6. Beda.
gnitio, qua mens ad ſuperiora conſcendit, meritò arbitrantur Beda, Rich. de S. Rich.Vict.
Vict. Pan. Anſb. Hug.Car. Nicolaus Zegerus, & Gloſſ. per *alas ſenas* perfectam, Pannon.
& cumulatam Euangeliſtarũ ſcientiam exprimi, quæ ſuo modo in viris Euan- Primaſius. Anſbertus.
gelicis neceſſaria eſt, numeratur enim ſenarius numerus in perfectis numeris; Hug. Card.
quanquam Rich. de S. Vict. hunc ſenarum alarum numerum per ſex cognitio- Nic. Zege.
num genera ita partiatur; vt prima ala ſit cognitio legis naturæ. Secunda, co- Gloſſa.
gnitio legis veteris. Tertia, lectio Prophetarum. Quarta, lectio ſapientiæ Euan- Euangeliſtarum per-
gelicæ. Quinta, lectio inſtitutionis Apoſtolicæ, & Sacrorum Conciliorũ. Sexta fecta cogni-
denique, lectio Doctorum, & interpretum Scripturæ ſacræ; quibus omnibus tio.
perfectio, & plenitudo ſcientiæ continetur. Non ſunt propterea contemnendæ
aliæ quoque expoſitiones, veluti ſenas vnumquodque animal alas habere, quod
viri Euangelici ea, quæ in ſex mundi ætatibus partim peracta ſunt, partim pera-
genda ſuperſunt, ſua cognitione, & prædicatione comprehendant, vt vult Anſ-
bertus: vel quod vniuerſa Dei opera quæ ſex diebus ſunt perfecta contemplen-
tur, vt alij quidam interpretantur: vel quod ſenæ in quatuor animalibus alæ effi-
ciunt viginti quatuor, quæ totidem veteris teſtamenti libris reſpondent: quibus
Euangeliſtarum fulcitur auctoritas: quam etiam expoſitionem affert Beda, vel Beda.
ad ſignificandam velocitatem miniſterij, vt ait Arethas: vel denique vt exiſtimat Arethas.
Ioachimus, ad ſignificandas ſex virtutes præcipuas, quibus Euangeliſtæ, id eſt, Ioachimus.
Concionatores debent excellere, putat enim huiuſmodi alas ſic fuiſſe in anima-
libus diſpoſitas, quemadmodum erant in Seraphim apud Eſaiam, vt nimirum
duabus pedes, duabus faciem velarent, & abſconderent, aliiſque duabus vola-
rent, aitque duas alas, quibus velant pedes, eſſe pœnitentiam, & miſericordiã,
quibus confuſio nuditatis noſtræ, id eſt peccatorũ, contegitur, iuxta illud Pſal. Pſal. 31. 1.
31. *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata*, Nam de pœ- Act.3.19
nitentia dixit Petrus Act. 3. *Pœnitemini, & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra.* Matth. 5.7.
De miſericordia autem Chriſtus Matth. 5. *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſeri-* Sancti iuſtitiam ſuam
cordiam conſequentur. Duas verò alas quibus facies tegitur, eſſe humilitatem, & occultant.
patientiam, quibus ſancti viri ſolent iuſtitiam ſuam, quæ per faciem deſignatur,
occultare, ne per arrogantiam efferantur. Denique duas, quibus volant, eſſe ui-
dem, & ſpem, quibus ſancta animalia in ſublime feruntur.

Quintò, *Non habebant requiem die, ac nocte dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus* 12.
Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt: quia continuò, &
ſine intermiſſione, & tam in proſperis, quam in aduerſis (vtrumque enim

In proſperis, & aduerſis à nobis prædicandus Deus.
Eſai 6 3.

ſignificant illa verba, (*Die ac nocte.*) Trinitatem perſonarum, & vnitatem eſſentiæ prædicant, & venerantur. Cum enim ter, *Sanctus* reperitur, Trinitas ſignificatur perſonarum. Cum verò dicitur, *Dominus Deus omnipotens*, eſſentiæ vnitas exprimitur: qua etiam acclamatione vtebantur Seraphim illi apud Eſai. cap. 6. cùm dicebant alter ad alterum, *Sanctus*, *Sanctus*, *Sanctus*, *Dominus Deus exercituum*: verba illa, *qui eſt*, *& qui erat*, æternitatem ſignificant, vt iam aliàs diximus. Quod verò additur, *& qui venturus eſt*, ad humanitatem ſpectat redemptoris, qui in fine mundi venturus eſt ad iudicandum, ex quo ſimul admonentur Concionatores, ſæpe in ſermonibus extremi iudicij, & rationis Deo reddendæ mentionem facere. Poſtremò, cùm animalia gloriam Deo exhiberent procidebant viginti quatuor ſeniores ante ſedentem in throno, & ante eum coronas mittebant, quas capitibus geſtabant, quod iam eſt paulò fuſiùs explicandum.

In concionibus extremi iudicij ſæpe mentio facienda.

Quid ſit viginti quatuor ſeniores procidere ante ſedentem in throno, & mittere coronas ſuas ante thronum.

Procidebant viginti quatuor ſeniores ante ſedentem in throno, & adorabant viuentem in ſecula ſeculorum, & mittebant coronas ſuas ante thronum.

SECTIO X.

1. ILluſtre, & magnificum eſt, quod Ioannes adiungit, *Cum darent*, inquit, *animalia gloriam & honorem, & benedictionem, ſedenti ſuper thronum, viuenti in ſecula ſeculorum, procidebant viginti quatuor ſeniores ante ſedentem in throno, & adorauerunt viuentem in ſecula ſeculorum, & mittebant coronas ſuas ante thronum, dicentes, Dignus es Domine Deus noſter accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creaſti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata ſunt.* Id quod congruenter iis, quæ paulò ante de quatuor animalibus dicta ſunt, illud ſignificare, Eccleſiam vniuerſam, quam *viginti quatuor ſeniores*, tanquam præcipua eius membra repræſentant, *quatuor animalibus*, hoc eſt Euangeliſtis, & reliquis Concionatoribus diuina myſteria, atque iudicia commemorantibus, Deum humili, ac ſupplici modo venerari, quod eſt procidere ante ſedentem in throno: coronáſque ſuas ad eius pedes abiicere, eáque teſtificatione declarare Deum bonorũ omnium auctorem eſſe, & omnem ſuum ſiue naturæ, ſiue gratiæ, ſiue gloriæ ſplendorem, imò & vniuerſas victorias, quas de ſuis hoſtibus glorioſè conſequitur, coronaſque ipſas, hoc eſt, præmia, quibus ob eiuſmodi victorias, triumphóſque in ſuis fidelibus coronatur, Deo, à quo eſt *Omne datum optimum, & omne donum perfectum*, & qui in ipſis fidelibus præcipuè per ſuam gratiam dimicat, & vincit, accepta eſſe referenda: vnde meritò ſeniores exclamant, *Dignus es Domine Deus noſter accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creaſti omnia, & propter voluntatẽ tuam erant, & creata ſunt:* hoc eſt, Dignus es, cuius magnitudo ab omnibus vbique celebretur, dignus cui omnes honorem, cultum & venerationẽ tribuant: dignus etiam qui accipias virtutem, Græce *δύναμιν*, hoc eſt, potentiam, & fortitudinem, id eſt, qui accipias ab omnibus fortitudinis tuæ, atque potentiæ confeſſionem, teſtimoniumque clariſſimum. Ita hoc loco intelligendum arbitramur, *Accipere virtutem, ſiue potentiam*, non verò ſicut quidam alij putauerunt, poſitum eſſe, *Accipere virtutem*, pro virtutem oſtendere ſeſe de hoſtibus ſuis vindicando. Cum enim his verbis viginti quatuor ſeniores ob ea, quæ iam facta conſpexerant, in præſentem gratiarum actionem prorumpant, nondum autem vindictam de hoſtibus

Omnia noſtra bona Deo referenda.

Accipere virtutem quid hic.

ſtibus ſumptam vidiſſent, par eſt credere eos, non ad potentiam, quam Deus in ſuos aduerſarios oſtenſurus adhuc erat ſpectaſſe, ſed potiùs ad fortitudinem, quam in prædicatione Euangelij, gentiumque ad fidem conuerſione iam exprompſerat, illa gratiarum actione reſpexiſſe. Accedit quod ille tam humilis, & ſupplex vigintiquatuor ſeniorum habitus. illa ad pedes ſedentis in throno prouolutio, illa coronarum ante thronum abiectio, non videtur aptè cum vindictæ poſtulatione conuenire, ſed potiùs cum confeſſione magnitudinis bonitatis, fortitudinis, atque potentiæ, propter hæc enim Eccleſia ſupplici quadam veneratione Deum omnia poſſe omniúmque bonorum auctorem eſſe confitetur.

Denique noſtram expoſitionem confirmat ratio, quam vigintiquatuor ſeniores ſuæ huius confeſſionis adiungunt: *Quia tu*, inquiunt, *creaſti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata ſunt:* quibus verbis nulla hoſtium, de quibus vindicta ſumenda eſſet mentio, nulla crimina, nullum iuſti furoris argumentum; ſed diuinæ potentiæ, & magnitudinis commemoratio continetur: *Quia tu*, inquiunt, *creaſti omnia*. quaſi dicant, conſentaneum ſanè eſt, vt vniuerſa tibi cultum. & honorem, & tuæ potentiæ confeſſionem exhibeant. Siquidem tu illa procreaſti. & quia voluiſti, ſunt omnia: niſi enim illa procreare voluiſſes, nullo pacto eſſent: per voluntatem igitur, & potentiam tuam ſunt, quia niſi potentiam illam procreandi, quam ex æternitate habuiſti, in tempore expromere voluiſſes, illa eſſe nequaquam poterant: quare & potentiæ tuæ debent, quod eſſe potuerint, & voluntati quod ſint. Cùm dicitur, *Propter voluntatem tuam erant*, illud *erant*, non æternitatem rerum à Deo effectarum ſignificat, ſed procreationem, conſeruationémque in tempore. Itaque *erant*, pro *fuerunt*, poſitum eſt, vt ſit ſenſus per voluntatem tuam in tempore ex nihilo extiterunt: nam Græcum ἦσαν, quod legiſſe videtur interpres, non ſolum imperfecti, ſed etiam perfecti temporis Græcorum conſuetudine ſignificationem habet: in nonnullis, tamen codicibus, pro ἦσαν, εἰσί, id eſt, *ſunt*, legitur. 2. Ob creationis beneficium Deo agendæ gratiæ.

Poteſt quoque *erant*, ſiue *fuerunt*, ad conſeruationẽ referri, vt ob duplex beneficium, creationis videlicet & cõſeruationis agantur gratia: & ſit ſenſus, quia tu creaſti omnia, & per voluntatem tuam erant, hoc eſt, à te procreata ſunt omnia, & per voluntatem tuam, hoc eſt, quia ita pro tua bonitate & munificentia voluiſti, poſtquam à te procreata ſunt fuerunt, hoc eſt, perdurarunt, naturámque ſuam deinceps retinuerunt, hoc eſt, non ſolum à te condita, ſed etiam cõſeruata tuo beneficio fuerunt: quæ eſt Arethæ ſententia, cuius hæc eſt in hũc locum paraphraſis, *Σοὶ δέσποτα παρὰ πάντων προσοφείλεται δόξα, ὡς κτίσῃ, καὶ δημιουργῷ, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι προσαγαγεῖ καὶ συντηρητῇ τε καὶ συνοχεῖ:* hoc eſt, tibi Domino ab omnibus debetur gloria tanquam conditori, atque effectori, qui ex non eſſe ad eſſe eduxiſti, eáque conſeruas, & contines. Ambroſius Anſbertus verbum *erant*, ad diuinum decretum refert, quo Deus ex æternitate conſtituerat ea creare; quod autem ſubiungitur: *Et creata ſunt*, ad ipſammet creationem in tempore exercitam: *Mirandum*, inquit, *eſt quod de his, quæ creata ſunt, Domino dicunt, propter voluntatem tuam erant, & creata ſunt: ſi enim creata ſunt, quomodo antequam crearentur erant? ſi vero antequam crearentur erant, quomodo creata ſunt? ſed ſciendum eſt, quod erant in prædeſtinationis arte priuſquam formarentur in opere, & creata ſunt, quando in ſuis quæque naturis, ſecundum præſcriptos in Dei ſapientia terminos etiam viſibilia extiterunt*. Sed prior expoſitio eſt communior, magíſque germana. 3 Item ob conſeruationem.

Quod in ſuperiori ſententia præcipuè obſeruandum videtur, eſt illa coronarum ante thronum abiectio, neque enim vigintiquatuor ſeniores ſatis habuerunt ante ſedentem in throno venerabundos, pronóſque accidere, niſi etiam

coronas illas aureas, quas capitibus geſtabant, è capitibus detractas ante thro-
Arethas. Andr. Cæſar. num abiiceret. Atque in primis Arethas cum Andrea Cæſarienſi, ex his coronis argumentatur ſanctos non ſolum victores, ſed etiam Reges appellari: ſic enim ait, ἔστι καὶ βασιλείας ὁ στέφανος σύμβολον. βάλλοντες οὖν ἐνώπιον τοὺς στεφάνους τοῦ θρόνου τί ἂν ἄλλο, ἢ τὴν ὄντως καὶ ἀληθῆ βασιλείαν, καὶ τὴν κατὰ πάντων νίκην τῷ ἐπὶ πάντων ἀνατιθέασι θεῷ: hoc eſt, Eſt etiam corona Regni ſymbolum: abiicientes igitur coronas
Sancti, & victores, & vere Reges. ante thronum, quid quæſo aliud, quam certum, verúmque regnum, & contra omnes victoriam per omnia Deo accepta referunt? Itaque duo vult Arethas, vnum eſt, ſanctos verè Reges eſſe; alterum eos ſuum iſtud regnum Deo acceptum referre, cum coronas ante thronum ſupplices, venerabundíque abiiciebant. Nos de regno ſanctorum aliàs in hoc opere commodiùs, nunc de iſta coronarum ante Dei thronum humili proiectione dicamus.

5\. Sit igitur noſtra obſeruatio, debere omnes Reges, ac Principes, exemplo horum vigintiquatuor ſeniorum coronas ſuas quantumcunque ſint aureæ, hoc eſt, dignitatem, magnitudinem, potentiam, ſplendorem, atque opes ante Dei thronum venerabundos abiicere: quod tunc fit cùm hæc omnia, non ſolum Dei munere, & beneficio, habere confitentur, illíque tanquam omnium bono-
Opes, & coronas ſuas diuino cultui conſecrent Reges. rum auctori, largitoríque accepta referunt. Sed prætereà in Dei cultum, & venerationem conferunt; atque præ Dei amore, eiuſque ſanctiſſimæ voluntatis obſeruatione omninò aſpernantur. quid enim quæſo aliud eſt coronas aureas ante Dei thronum mittere, quam Dei in throno conſidentis pedibus calcandas ſubiicere, hoc eſt diuino cultui, & venerationi conſecrare, & ſi opus ita fuerit, pro Dei ſanctiſſimis legibus retinendis, præceptíſque obſeruandis, pro nihilo
4 Reg. 11. 12. ducere. Id credimus ſignificatum fuiſſe 4. Reg. 11. cum Ioiada Pontifex in Ioas filio Ochoziæ Rege declarando, coronandóque regalem capiti eius coronam impoſuit, & deinde librum legis dedit in manum: vt intelligeret poteſtatem regalem debere diuinæ legi ſeruandæ, retinendæque ſeruire: principémque debere legem Dei *manu*, hoc eſt, opere ipſo, & obſeruatione tenere: pro eáque retinenda poteſtatem ſuam, quæ *manu*, etiam exprimitur, quandocunque opus fuerit, expromere: ita accipienda ſunt verba illa, *Poſuit ſuper eum diadema, & teſtimonium:* quo loco per *teſtimonium*, liber Deuteronomij, in quo lex continebatur, de communi ſententia intelligitur, qui manum Regis quando vngebatur tradi à Leuitis conſueuerat: eratque vna ex præcipuis ceremoniis, quæ in vngendis, renuntiandíſque regibus apud Iudæos ſeruabantur: quanquam enim 4. lib. Regum citato, tantùm dicitur, *Poſuit ſuper eum diadema, & teſtimonium*, nec
2. Par. 23. 11. explicatur, quomodo *teſtimonium* fuerit Regi applicatum, tamen 2. lib. Paralip. cap. 23, disertè deſcribitur, fuiſſe ei librum legis in manus traditum illis verbis, *Dederunt in manu eius tenendam legem.* Porro hæc ceremonia ortum habuit ex di-
Deut. 17. 14. uina lege, quam Deus Deut. 17. ſanciuerat: *Cum*, inquit, *ingreſſus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, & dixeris, Conſtituam ſuper me Regem, eum conſtitues, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum: poſtquam autem ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à ſacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit ſecum, legetq́; illud omnibus diebus vitæ ſuæ, vt diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba, & ceremonias eius, quæ in lege præcepta ſunt.*

Quia igitur Leuitæ exemplar Deuteronomij à Rege tranſcriptum, ipſi tradere lege Domini tenebantur, id præcipuè faciendum putarunt, eo ipſo tempore, quo Rex vngebatur, tunc enim vt eam legem implerent, librum Deuteronomij in Regis manu tradebant. Cernis igitur in Regibus Hebræorum vngendis illud

illud obſeruari ſolitum, vt corona regalis capiti eius imponeretur, liber verò legis in eiuſdem manu traderetur, vt intelligeret, ſe eò præcipuè Regem conſtitui, vt regiam dignitatem, atque potentiam ad legem Dei, tum à ſe, tum ab omnibus ſibi ſubiectis populis obſeruandam conferret, quod nihil eſt aliud, quam regalem coronam ante Dei thronum mittere, atque Dei pedibus ad illius in omnibus rebus famulatum obſequiumque, ſi ita neceſſe ſit, etiam calcandam prompta, & alacri voluntate ſubiicere. Tantum verò abeſt, vt Reges ſi ita coronas ſuas ante Dei thronum mittant, earum ſplendorem imminuant, vt potius magis amplificent, regnorumque ſuorum propagationem, & diuturnitatem Dei ope, & præſidio conſequantur: quemadmodum Deus ipſis eodem capite Deuteronomij pollicetur, ſubiungens: *Vt longo tempore regnet ipſe, & filij eius ſuper Iſrael.* Et magnificis verbis repetitur Sapient. 6. vbi ita Sapiens vniuerſos Reges alloquitur: *Cura diſciplinæ, dilectio eſt, & dilectio custodia legum illius eſt, cuſtoditio autem legum, conſummatio incorruptionis eſt: incorruptio autem facit eſſe proximum Deo: ſi ergo delectamini ſedibus & ſceptris ô Reges populi, diligite ſapientiam, vt in perpetuum regnetis; diligite lumen ſapientiæ omnes, qui præeſtis populis.* Quo loco illa verba, *Vt in perpetuum regnetis*, non ſolùm ad cœleſte regnum, quod in omnem æternitatem probi, & ſancti Reges poſſidebunt, referenda ſunt; ſed ad regnum etiam terrenum, quod in poſteris eiuſmodi Regum, ſi & ipſi parentum ſanctitatem æmulari ſtudeant, perpetuum, & ſtabile permanebit: quare qui regalibus thronis, ſceptriſque delectantur, ſi diu regnare cupiunt, imperiumque ad poſteros diuturna ſucceſſione tranſmittere, coronas ſuas ac ſceptra ad Dei pedes cum viginti quatuor ſenioribus abiiciant.

Quorſum lex in manu traderetur Regi Hebræorum, cùm creabatur.

Prorogat imperiũ diuinæ legis obſeruatio.

Sapient. 6.

Nec verò tantùm corona regalis Deo ſubiecta eſſe debet, ſed etiam tiara Pontificia, vt vtraque corona, & ſacerdotalis & regia ante Dei thronum abiecta diuinis legibus, & imperio ſeruiat. Cuius rei ſignificandæ cauſa præceptum eſt à Domino, vt ſuper tiaram pontificiam aurea lamina poneretur, in qua hæc inſcriptio inſculpta eſſet, קדש ליהוה id eſt, Sanctum Domino; ſic namque legimus Exod. 28. *Facies & laminam de auro puriſſimo, in qua ſculpes opere cælatoris, Sanctum Domino, ligabiſq́; eam vitta hyacinthina, & erit ſuper tiaram imminens fronti Pontificis. erit autem lamina ſemper in fronte eius, vt placatus ſit ei Dominus.* Itaque nomen Dei tetragrammaton ſuper caput, & tiaram Pontificis eminebat, vt omnes Pontifices intelligerent, Pontificiam poteſtatem, auctoritatemque Deo eſſe in omnibus ſubiectam, debereque ſe vel ipſo habitu, formaque oſtendere, ſe Dei nomen in capite geſtare, in fronteque præferre, atque ad eius voluntatem & ſanctiones, omnia ſua ſtudia, & gubernandi rationem conformare: hoc enim eſt, cum viginti quatuor ſenioribus, in quibus ipſi præcipuè comprehenduntur, coronas ſuas ante Dei thonum abiicere.

7. Regalis, & Pontificia corona Deo ſubiicienda.

Exod. 28. 36.

Cæterum dubitabis, vtrum in lamina iſta aurea, inſculpta eſſent duo illa verba, Sanctum Domino, an duntaxat nomen ipſum ineffabile IEHOVAH, Ioſephus lib. 3. Antiquit. cap. 8. ſolius nominis IEHOVAH mentionem facit: *Pileo, inquit, quali cæteri Sacerdotes Pontifex vtebatur, ſuper quem extabat alius conſutilis ex hyacintho variatus, hunc aurea corona triplici ordine circundabat, in qua ſpectabantur calyculi aurei, quales videmus in herba, quæ apud Græcos dicitur Hyoſcyamus: eiuſmodi corona ab occipitio circum tempora vtraque procedebat, nam frontem iſti calyculi non ambiebant, ſed ceu lorum quoddam latum aureum, quod ſacris characteribus Dei nomen habebat inciſum.* Similiter Diuus Hieronymus ad Fabiolam de veſte ſacerdotali, de ſolo nomine Dei loquitur: *Octaua, inquit, eſt lamina aurea*, id eſt, ציץ זהב *in qua ſcriptum eſt nomen Dei Hebraicis quatuor literis*

8. In aurea Pontificis lamina quid inſculptum.

D. Hieron.

literis, י iod, ה he, ו vau, ה he, quod apud illos ineffabile nuncupatur : hæc ſuper pileolum lineum, & commune omnium Sacerdotum, in Pontifice plus additur, vt in fronte vitta hyacinthina conſtringatur, totamq; Pontificis pulchritudinem Dei vocabulum coronet, & protegat.

9. Alij aliter ſentiunt, idque videtur editio vulgata magis ſonare, ſiquidem habet : *Facies & laminam de auro puriſſimo, in qua ſculpes Sanctum Domino, ſeu Sanctum Iehouah, niſi quis dicat, Sanctum Iehouah*, poſitum eſſe pro ſancto nomine Iehouah, vt ſit ſenſus, Sculpes in ea ſanctum nomen Iehouah : quanquam ea interpretatio accommodatior videretur, ſi dictum fuiſſet Sanctum Domini, id eſt, ſanctum nomen Iehouah, non verò vt nos habemus, Sanctum Domino: quod aliud quiddam ſonat. Verùm quidquid ſit, ſemper idem myſterium redditur: nam ſi ſolum nomen Iehouah in lamina illa ſculptum erat, illud oſtenditur vniuerſum illum apparatum Pontificium, tiaramque ipſam Pontificis capiti impoſitam, debere nomini Dei eſſe ſubiectam, eiuſque imperio, audito tantùm vel ipſo nomine, obedire, atque pro tanti nominis ſanctitate, & veneratione nullum laborem, aut diſcrimen formidare. Si autem duo illa verba inciſa erant, illud innuitur, totam dignitatem auctoritatemque Pontificiam Deo ipſi conſecratam ſanctamque fore: vel potiùs, quoniam *ſanctum*, eo loco ſubſtantiuè vſurpatur, & pro ſanctitate ponitur, tiaram dignitatemque Pontificiam debere diuinæ ſanctitati & cultui deſeruire. Porrò aduerte, eandem illam laminam auream appellari Eccleſiaſt. 45. coronam auream, cùm dicitur : *Coronam auream ſuper mytram eius, expreſſam ſigno ſanctitatis*. Et diadema, Sapient. 18. illis verbis: *Magnificentia tua in diademate capitis illius ſcripta erat*. Nec abs re corona & diadema dicitur, quoniam erat inſtar ſemicirculi ab aure ad aurem, ſuper frontem protenſa, vndè coronæ, & diadematis ſpeciem referebat. Atque hæc coronæ, ac diadematis appellatio cum viginti quatuor ſeniorum coronis, quæ ante thronum Dei mittuntur, magis conſentire : luculentiuſque ſic apparet, debere quoque Pontificem coronam ſuam ad Dei pedes abiicere. Huius enim officij admonetur, cùm iubetur magnificentia Dei, hoc eſt magnificum & ineffabile Dei nomen in diademate geſtare, & coronam ſuam expreſſam ſigno ſanctitatis præferre, hoc eſt, Dei ſanctitate & nomine quaſi ſigillo impreſſam, & obſignatam. Sic enim accipienda eſt Græca ſententia. ἐκτύπωμα σφραγῖδος ἁγιάσματος, hoc eſt, ſi verbum verbo reddas, expreſſionem ſigilli ſanctitatis: vt videlicet Pontifici ipſum Dei nomen, & ſanctitas pro ſigillo quodammodo ſit, coronaque ipſius Pontificia, ita ſit Dei nomine & ſanctitate obſignata, vt nulli alteri rei quàm diuinæ voluntati adimplendæ inſeruiat ; ſicut res ſigillatæ ei tantùm, cuius ſigillum impreſſum gerunt, aut non niſi de eius mandato, & præſcripto vſui eſſe conſueuerunt. Ex his iam cernis, tam regales, quàm Pontificias coronas eſſe ante Dei thronum abiiciendas, omneſque Reges, ac Principes, Pontifices etiam, & reliquos, qui excelſum aliquem & ſublimem dignitatis obtinent locum, exemplo iſtorum viginti quatuor ſeniorum debere potentiam omnem ſuam, dignitatem, ſplendorem Deo ſubiicere, & cùm opus fuerit, eiuſdem Dei pedibus calcanda præbere, & tunc demùm ſe verè Reges, Principes, magnoſque eſſe ducere, cùm ante Dei thronum ſupplices venerabundique accederint, totoſque ſeſe eius cultui, & venerationi conſecratint.

Deo, vel ipſo nomine audito, obedire debet Pontifex.

Lamina aurea, Pótificis corona etiã dicebatur.

Soliuſ Dei voluntati inſeruiat dignitas Pontificia.

Quomodo Chriſtum hæc eadem animalia figurauerint.

SECTIO XI.

1\. Chriſtum Dominum in eiſdem quatuor animalibus expreſſum fuiſſe affirmant Primaſius, Rupertus, Arethas, Pannonius, & Gloſſa ordinaria in hunc locum, & D.Hieron. in proœmio in quatuor Euangelia, Anaſtaſius Synaita lib. 4. ſuorum commentariorum in Hexameron, & alij. Quia nimirum Chriſtus in incarnatione homo fuerit, in paſſione vitulus, in reſurrectione leo, aquila in aſcenſione. Vel aliter, quia per hominem deſignatur eius humanitas, per vitulum ſacerdotium, per leonem regnum, per aquilam diuinitas, quæ vtraque expoſitio eſt D.Hieronymi loco paulò ante citato. Et quidem quod Chriſtus per incarnationem homo fuerit manifeſtum eſt; ſimiliter quod per paſſionem vitulus, cum vitulus ſit iuxta legem immolatitium animal. Quam ob cauſam dixit Paulus 1. ad Corinth. 5. *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus.* quod etiam in aſcenſione aquila fuerit, altiſſimus demonſtrat aquilæ volatu, quem Chriſtus longè ſua aſcenſione ſuperauit, cum teſte Apoſtolo ad Epheſios. 4. ſuper omnes cælos aſcenderit.

Primaſius. Rupert. Arethas. Pannon. Gloſſa. D.Hieron. Anaſt Sinai. Quatuor animalia Chriſtum varie adumbrant. 1.Cor. 5 7.

2\. Illud tantùm aliquis quærat, quomodo in reſurrectione leo fuerit, reſpondemus, Primam rationem eſſe, quod infinitam diuinitatis ſuæ potentiam oſtenderit, cum ſeipſum à mortuis ſuſcitauit, vt rectè dictum ſit Apocalypſis 5. *vicit leo de tribu Iuda.* Secunda ratio deſumitur ex eo quod refert D.Ambroſius lib. 6. Hexameron cap. 3. leonis voci ranarum naturaliter ineſſe terrorem, vt multa animantium, quæ per celeritatem poſſent impetum eius euadere, rugientis eius ſonitu, quaſi vi attonita, atq; icta deficiant: ita enim Chriſtus poſt reſurrectionem, per Apoſtolorum prædicationem, inſtar leonis rugiens gentes nulla vi, ſed ſolo rugitu victas tenuit, atque ad ſui cultum, & ad orationem pertraxit, quod ad literā cecinit Abacuch cap. 3. cùm dixit. *Aſpexit, & diſſoluit gentes*, ſeu vt Septuaginta tranſtulerunt; *Aſpexit, & diſtabuerunt gentes,* ſic enim legit D.Hieronym. Theodoretus, Theophylactus, id eſt, ἐτάκη non autem diſtare facit, id eſt, ἐξήκασεν vt habent codices Complutēſis, & Regius. Tertia ratio depromi poteſt ex eo quod refert Plinius lib. 8. hiſtoriæ naturalis cap. 16. leoni tunc præcipuam generoſitatem aduenire, cum colla, armoſque veſtiunt iubæ: Ita enim Chriſti maieſtas præcipuè per reſurrectionem ſplenduit, nam tunc immortalitatis veſtibus iudutus, quaſi leo iubas per colla, armoſque ſparſi, generoſum ſe leonem de tribu Iuda, & hoſtibus terrificum oſtentans: quod typicè in Sanſone fuit expreſſum, cum ei renatis crinibus fuit fortitudo reſtituta. Vnde Auguſtinus ſermone 108. de tempore. *Capilli*, inquit, *redivini caput Sanſonis iterum veſtierunt, quia Iudæi nec reſurgentem Chriſtum cognoſcere voluerunt.* Quarta ratio duci poteſt ex eo, quod de catulo leonis memoriæ proditum eſt, cum primùm naſcitur, tribus integris diebus ac noctibus dormire; Deinde verò patris rugitu ſuſcitari; quod etiam refert Origenes homilia 17. in caput 49 Geneſis. Atque in hunc ſenſum de Chriſto interpretatur illam Iudæ benedictionem, quæ eodem capite commemoratur, *Catulus leonis Iuda, ad prædam, fili mi, aſcendiſti, requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna, quis ſuſcitabit eum?* vbi docet Chriſtum inſtar catuli leonis tribus diebus ac noctibus in ſepulchro quaſi dormiuiſſe, & die tertio fuiſſe à Patre ſuſcitatum.

Chriſtus in reſurrectione quomodo leo. Apoc 5 5. D. Ambroſ. Abacuc. 3. 6. D.Hieron. Theodoret. Theophyl. Plinius. 8. Chriſti fortitudo in reſurrectione in Sanſone expreſſa. D.Auguſt. Origenes.

3\. Eundem locum de Chriſti reſurrectione intellexerunt D.Athanaſius in quæſtionibus ad Antiochum, (ſi eius ſunt) quæſtione 103. D. Ambroſius in benedictionibus Patriarcharum, D. Auguſtinus libro 26. de ciuitate Dei capite 41.

D Athanaſ. D Ambr D Auguſt.

D. Bernard. D. Gregor. Pſal. 101.6. Chriſtus Pelicano comparatur. D.Greg.

D. Bernard. homilia ſuper Miſſus eſt. Et D. Gregor. in ſua explanatione ſuper ſeptem Pſalm.pœnitentiales, ſuper illa verba, quarti Pſalmi pœnitentialis, qui eſt inter Pſalm. 101. *Similis factus ſum pelicano: vigilaui, & factus ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto*, vbi Gregor. Simile quiddam narrat de pelicano. *Ferunt*, inquit, *Philoſophi, quod pelicanus filios ſuos ſtatim vt nati ſunt, interficit, poſteà verò per triduum multo dolore ſe afficit, eiſq́; quodammodo naturæ affectum oſtendit, poſteà verò mater ſeipſam vulnerat, eoſq́; ſanguine ſuo reſuſcitat. Quis verò Pater noſter, & mater niſi mediator Dei, & hominum, qui occidit in nobis omnem iniquitatem, vt meliorem inueniamus reſurrectionem.* Hactenùs Greg. Idem refert de Pelicano D. Auguſt. in Pſal. 101. vbi eam ob cauſam loquentem facit Chriſtum illis verbis. *Similis factus ſum pelicano:* atque ad vtramq́; ſiue de leone, ſiue de pelicano ſententiam referri poteſt illud Oſeæ 6. *Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertio ſuſcitabit nos.* Qui locus (quicquid alij dicant,) de reſurrectione Chriſti intelligendus eſt; quemadmodum interpretati ſunt Tertull. lib. aduerſus Iudæos Lactantius lib. 4. diuinarum Inſtitutionum, cap. 19. Orig. hom. 5. in Exod. Ruffinus in expoſitione Symboli, D Cyprin. lib. 2. Teſtimoniorum aduerſus Iudæos, cap. 24. D. Auguſt. lib. 18 de ciuitate Dei, cap. 28. Greg. Nyſſen. lib. de cognitione Dei, D. Hieronymus, & Theodoretus in eum locum. Denique præter alios Dorotheus martyr in Synopſi, vbi addit eum locum Oſeæ fuiſſe indicatum à Paulo 1. ad Cor. 15. cùm dixit, *Surrexit tertio die ſecundum ſcripturas.*

D. Auguſt. Tertullian. Lactan. Origen. Ruffinus. D. Cyprian. D. Auguſt. Greg. Nyſſ. D. Hieron. Theodor. Doroth. 1. Cor. 15.

4. Chriſtus etiam moriendo, leo. Anaſt. Synai.

Non deſunt etiam qui ſimilitudinem leonis ad ipſam mortem Chriſti referant, idq́ue velint ſignificatum eodem loco Geneſis ſupra citato, cuius ſimilitudinis multiplicem afferunt rationem. Prima redditur ab Anaſtaſio Synaita lib. 4. ſuorum commentariorum in Hexameron & habetur in appendice Bibliothecæ Sanctorum Patrum (quia videlicet quemadmodum de leone dicitur) quod non dormiat, id quod ex eo ortum habuit, quia dormit apertis oculis: Ita Chriſtus in ſepulchro apertum habuit diuinitatis oculum, ſeparata enim anima à corpore, vtrum tamen manſit vnitum hypoſtaticè Verbo. Aliam non minus elegantem affert Anaſtaſius quæſtione illa 103. ad Antiochum; *Quia quemadmodum*, inquit, *leo etiam cum dormit terribilis eſt, ſic mors dominica terrori fuit, tum morti, tum diabolo.* Tertia eſt D. Greg. in 4. Pſal. pœnitentialem. *Vt leo*, inquit, *requieſcens accubuit, quia mortem ſponte ſubiuit.*

Mors Chriſti, morti, & diabolo terrifica. D. Greg. Caiet.

5. Chriſtus inſtar leonis nihil ſibi timuit in morte.

Quartam denique excogitauit Caietanus ſuper cap. 49. Geneſis, Chriſtum nimirum accubuiſſe vt leonem, quia ſecurus accubuit, nihil videlicet ſibi timés; quæ ratio ex eo poteſt illuſtrari, quod leo tela dicatur ſpernere; & illa in eo nobilior animi ſignificatio emineat, quod qualibet magna canum, & venantium vrgente vi contemptim incedit, quod mirificè in Chriſtum conuenit, qui vndique à venatoribus circumuentus, quaſi præda nihil vel in ipſa morte ſibi timuit, quò pertinet illud Pſalm. 21. *Circundederunt me canes multi:* imò eius hoſtes nihil ipſi nocuiſſe, ſed ſibi ipſis. Idem apud Regium vatem alibi ſignificauit, cùm dixit, *Circundederunt me ſicut apes:* qua ſimilitudine quamuis Euthymius, & alij exiſtiment ſignificatam fuiſſe vehementiam, & promptitudinem Iudæorum aduerſus Chriſtum, apes enim fauo mellis inuento ſumma promptitudine, ac vehementia illum circundant, ac mellis ſuccum exugunt. Nihilominùs Haimo, & Magiſter ſententiarum arbitrantur indicatam ea ſimilitudine fuiſſe Iudæorũ propter mortem Chriſti, euerſionem: quemadmodum enim apes infixo aculeo ſeſe euiſcerant, & moriuntur: ita Iudæi occiſo Chriſto, perierũt. Sed non eſt prætermittenda hoc loco expoſitio D. Auguſt. *Mel*, inquit, *apes operantur in fauis, neſcientes igitur perſecutores fecerunt eum nobis in paſſione dulciorem.*

Pſal. 21. 13 Euthim. Haimo. Magiſter Sentent.

Vtrum

Vtrùm eadem animalia Ioanni hoc loco, & Ezechieli, capite primo fuerint oſtenſa.

SECTIO XII.

Diuerſam fuiſſe vtramque animalium viſionem exiſtimauit Clarius Iſidorus Brixianus in ſuis ſcholiis ſuper Ezechielem cap. 1. poteſtque ea ſententia confirmari. Primùm, quia vnumquodque animalium Ezechielis quatuor habebat facies, Ioannis autem animalia ſingula ſingulas. Deinde quia animalia Ezechielis quaternis alis conſtabant, Ioannis ſenis. Adhæc, quia animalia Ioannis dicuntur plena oculis antè, retrò, & intùs, quod Ezech. cap. 1. de ſuis non dixit. Poſtremò, quia apud Ezechielem, primum animal habet faciem hominis. Secundum, leonis. Tertium, bouis. Quartum, aquilæ cùm longè alium ordinem ſeruent animalia Ioannis. Primum enim locum obtinet leo, ſecundum vitulus, tertium homo, aquila poſtremum. 1.

1. Iſidor. Clar.

Quot alis conſtarent Ezechielis, & Ioannis animalia.

Cæterùm communis ſententia, quæ vel eo ipſo magis nobis probari debet, eſt, eadem animalia tam Ezechieli, quam Ioanni, per viſum apparuiſſe, ſic enim ſentiunt D. Hieron. proœmio in Matthæum, D. Thomas, Rupert. Richardus de S. Victore, Ansbertus, Hugo Cardinalis, Dionyſius Carthuſianus in hunc locum, Gloſſa ordinaria in primum caput Ezechielis, Abulenſis tom. 1. in Matthæum in 3. prologo ſuper quatuor Euangelia. Prima ratio prioris ſententiæ facilè ſoluitur, eo animaduerſo quamuis Ezechielis animalia quatuor facies haberent, vnam tamen in ſingulis fuiſſe præcipuam, à qua denominationem ſumebant, quod Ezechiel ipſe ſignificauit, cùm in animalibus nominandis ſingulas facies ſingulis tribuit: quam eandem ob cauſam eæ ſoli Ioanni apparuerunt, vel ſi quaternæ in ſingulis etiam illi fuerunt oſtenſæ, præcipuarum ſibi duntaxat rationem habendam exiſtimauit, quippe quæ ſolæ ad eius inſtitutum pertinerent. Ad ſecundam reſpondemus, additas eſſe in viſione Ioannis binas alas ſingulis animalibus, myſterij cauſa, ad maiorem videlicet rerum diuinarum cognitionem, quæ per alas exprimitur, vt ſupra diximus, declarandam, quæ noui teſtamenti Patribus tributa fuit. Ad tertiam dicimus etiam Ezechielis animalia plena oculis fuiſſe, quemadmodum idem teſtatur cap. 10. vbi iterum viſionem commemorat. Ad quartum denique dicendum eſt, myſterij etiam cauſa animalium ordinem fuiſſe mutatum, quia vt vult Ansbertus, mundus in Chriſtum credidit, non quia natus fuit vt homo; non quia paſſus vt vitulus; ſed quia reſurrexit vt leo, iuxta illud Pauli 1. ad Cor 15. *Si Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt ergo prædicatio noſtra, inanis eſt & fides veſtra*: Inde eſt quod Ioannes, qui propter prædicationem reſurrectionis vidit conuerſionem mundi futuram, primo loco faciem leonis poſuit: quia quamuis primus ſit in ordine homo, ſed primus eſt in virtute leo: quod videtur indicaſſe Paulus cùm dixit 2. ad Cor. 5. *Et ſi noueramus Chriſtum ſecundum carnem, ſed iam nunc non nouimus*, ac ſi diceret, non iam in homine, & vitulo, moriturum Chriſtum credimus, ſed poſt mortem ſurrexiſſe leonem hoſtibus quidem terribilem, ſed cum ſuis in æternùm regnaturum confitemur.

2. Eadem animalia Ezec. & Ioan. oſtenſa. D. Hieron. D. Thom. Rupert. Rich. Vict. Ansbert. Hugo Card. Dion. Cart. Gloſſa. Abul.

In ſingulis Ezech animalibus vna fuit præcipua facies.

Quorſum plures alas haberent Ioannis, quàm Ezec. animalia.

Item eorundem animalium ordo, quo myſterio mutatus. Ansbertus. 1. Cor 15. 14. 2. Cor. 5.

ARGVMENTVM.

PERSEQVITVR *Ioannes narrationem ſecundæ viſionis cæptam ſuperiori capite, atque vidiſſe ſe in dextera ſedẽtis in throno, id eſt Dei, vt ſuprà explicauimus, librum ſcriptum intùs, & foris, ſeptem ſigillis ſignatum, tunc verò Angelum quendam fortem voce magna clamaſſe, quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſignacula eius? Neminem autem ſiue in terra, ſiue in cælo inuentum, qui intueri in librum poſſet, nedum eum aperire; quam ob cauſam cùm Ioannes vbertim fleret, apparuiſſe in medio throni quatuor animalium, & viginti quatuor ſeniorum, Agnum ſtantem tanquam occiſum, habentem cornua ſeptem, & oculos ſeptem, qui acceptum de dextera ſedentis in throno librum aperuit: cumq́; eum aperuiſſet, quatuor animalia, & viginti quatuor ſeniores habentes ſingulos citharas, & phialas aureas plenas odoramentorum, cecidiſſe coram Agno, & in eius laudem canticum nouum decantaſſe, quod idem præſtiterunt multa Angelorum millia, quæ omnia ſingulatim ſunt à nobis enucleanda.*

CAPVT QVINTVM.

ET vidi in dextera ſedentis ſupra thronum, librum ſcriptum intùs, & foris, ſignatum ſigillis ſeptem. Et vidi Angelum fortem, & prædicantem voce magna, Quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſignacula eius? Et nemo poterat, neque in cœlo, neque in terra, neque ſubtus terram aperire librum, neque reſpicere illum. Et ego flebam multum, quoniam nemo dignus inuentus eſt aperire librum, nec videre eum. Et vnus de ſenioribus dixit mihi: Ne fleueris, ecce vicit leo de tribu Iuda; radix Dauid aperire librum, & ſoluere ſeptem ſignacula eius. Et vidi, & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio ſeniorum agnum ſtantem, tanquam occiſum, habentem cornua ſeptem, & oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei, miſſi in omnem terram. Et venit, & accepit de dextera ſedentis in throno librum. Et cum aperuiſſet librum, quatuor animalia, & viginti quatuor ſeniores ceciderunt coram agno, habentes ſinguli citharas, & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ ſunt orationes ſanctorum: & cantabant canticum nouum, dicentes: Dignus es, Domine, accipere librum, & aperire ſignacula eius: quoniam occiſus es, & redimiſti nos Deo in ſanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione: & feciſti nos Deo noſtro regnum, & ſacerdotes, & regnabimus ſuper terram. Et vidi, & audiui vocem Angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & ſeniorum, & erat numerus

rus eorum millia millium, dicentium voce magna: Dignus eſt agnus, qui occiſus eſt, accipere virtutem, & diuinitatem, & ſapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnem creaturam, quæ in cœlo eſt, & ſuper terram, & ſub terra, & quæ ſunt in mari, & quæ in eo: omnes audiui dicentes: Sedenti in throno, & agno, benedictio, & honor, & gloria, & poteſtas in ſecula ſeculorum. Et quatuor animalia dicebant: Amen. Et vigintiquatuor ſeniores ceciderunt in facies ſuas, & adorauerunt viuentem in ſecula ſeculorum.

COMMENTARIVM SECVNDMVM EXEGETICVM.

DE SECVNDA VISIONE IOANNIS.

Quiſnam ſit iſte liber ſcriptus intùs, & foris, & ſignatum ſigillis ſeptem.

Et vidi in dextera ſedentis ſupra thronum, librum ſcriptum intùs & foris, ſignatum ſigillis ſeptem.

SECTIO PRIMA. 1.

EXPOSITIO prima, & communior eſt, librum hunc ſacram eſſe ſcripturam: ſic enim interpretantur Origenes hom. 12. ſuper Exodum, & homil. 14. ſuper Ezechielem, D. Hilarius in prologo in Pſalmos, Euſebius Cæſarienſis lib. 8. demonſtr. Euangelicæ, cap. 2. D. Hieronymus in cap. 22. Eſaiæ, Beda, Primaſius, Rupertus, Richardus de S. Vict. Anſbertus, Pannonius, Hugo Cardinalis, & Ioachimus. Tunc verò aiunt, huiuſmodi librum eſſe in dextera Dei, non autem in ſiniſtra; quia bonum ſpirituale, quod in ſacra Scriptura continetur, malis, qui ſunt ad ſiniſtram, abſconditur, bonis verò, qui ſunt ad dexteram, aperitur. Sic enim etiam Deut. 33. *Apparuit Dominus habens in dextera igneam legem*, id eſt, charitatem, quam ſolis iuſtis impertitur: cùm verò de ſiniſtra Dei dicatur Prouerb. 3. *In ſiniſtra eius diuitiæ, & gloria*, rectè ex eo infert Rupertus, quantum dextera præcellit ſiniſtræ, tantum Scripturam ſacram diuitiis omnibus, & mundi gloriæ antecellere.

Origen. D. Hilar. Euſeb. Cæſ. D. Hieron. Beda. Rupert. Rich. Vict. Pannon. Hugo Card. Ioachim. Liber hic eſt in dextera Dei. Deut. 33. Prou. 3. 16.

2.

Scriptus eſt intùs, & foris, primò propter duplex teſtamentum, quorum teſtamentorum vetus foris ſcriptum fuit, nouum intùs per myſterium latuit, quemadmodum exponunt Beda, & Anſbertus, vel è contrariò, vt vult Richardus de ſancto Victore, ſcriptus intùs propter vetus Teſtamentum, vbi ſcientia de myſterio incarnationis occulta latuit; foris per nouum, vbi manifeſta patet.

Beda. Anſbert. Rich. Vict. Scientia myſterij Incarnationis latuit in veteri inſtrumēto.

Secundò propter duplicem ſenſum, videlicet literalem, ac myſticum, vt exponit Rupertus, Pannonius, & Ioachimus. Tertiò, ſecundùm Richardum, &

Rupert. Pannon.

Ioachim.

Ioachimum, *ſcriptus eſt intùs* ad ſpiritualium, & perfectorum exercitationem, foris autem ad ſimplicium, & imperfectorum eruditionem. Quartò, vt etiam interpretatur Ioachimus, quia foris loquitur inſtituendo corpora, intùs autem animas informando in fide.

3. Septem ſigillorũ myſterium, ex Hug. Card.

Signatus eſt autem ſigillis ſeptem, id eſt, omnibus obſcuritatũ generibus, eo quod numerus ſeptenarius vniuerſitatem ſignificet. Primum ſigillum, vt ait Hugo Cardinalis, eſt ſententiarum profunditas. Secundum, ſenſuum multiplicitas. Tertium, figuratum varietas. Quartum, rerum ipſarum incomprehenſibilitas. Quintum, myſteriorum obſcuritas. Sextum, tropologiarum ſuauitas. Septimum denique, infallibilis veritas abſque euidentia eorum, quæ in ſcripturis continentur: atque propter hanc Scripturæ ſacræ difficultatem dicitur apud

Eſai. 29. 11.

Eſai. 29. *Erit vobis viſio omnium ſicut verba libri ſignati, quem cum dederint ſcienti literas, dicent lege iſtum, & reſpondebit non poſſum, ſignatus eſt enim.*

4. D. Hieron. Sacram ſcripturam difficultatibus inuolui, cur oportuerit. Theophyl. Clem. Alex. Diuina non paſſim euulganda. Pythag. Plutarch. D. Hieron. Ruffin. Tria Pythagoræ ſymbola.

Fuit autem opus Scripturam ſacram eſſe tam multis difficultatibus inuolutam. Primò, quemadmodum docet D. Hieronymus lib. 7. comment. in Eſaiam cap. 18. vt ad eius intelligentiam prouocemur: ſolemus enim curioſiùs inueſtigare quæ obſcuriùs dicta ſunt. Secundò, ex Theophylacto Lucæ 8. propter infideles ne altiſſima fidei myſteria, quæ non intelligunt, irrideant: quam rationem accepit à Dionyſio Areopagita cap. 2. cæleſtis Hierar. & à D. Hieron. in commentariis ſuper Naum cap. 3. Ob id etiam Clemens Alex. lib. 5. ſtromatum refert Ægyptios conſueuiſſe in valuis templorum Sphynges collocare, in ſymbolum obſcuritatis, vt docerent diuina non paſſim vulganda. Quam etiam ob cauſam Pythagoras variis ſymbolis arcana philoſophiæ, & moralia domagta contexit, quorum nonnulla refert Plutarch. lib. de inſtitut. puerorum: imò & D. Hieron. in Apologia aduerſus Ruffinum, vbi multa commemorat, ſimulq; interpretatur Pythagoræ ſymbola, cuiuſmodi eſt illud: *Coronam minimè carpendam*, id eſt, leges vrbium conſeruandas, & illud, *Cor non comedendum*, id eſt, mœrorem de animo eximendum: & *hirundinem in domo non recipiendam*, id eſt, garrulos, & verboſos homines ſub eodem tecto non habendos, & alia ſimilia.

5. D. Greg. Scriptura ſacra margaritum, ex Hieronymo. D. Auguſt. Dion. Areo. Ioan. 5. 39. Hæreticorũ inſania circa Scripturam ſacram, vincitur.

Tertiò, ex D. Greg. hom. 10. ſuper Ezech. vt multipliciter poſſet exponi: quo ſenſu dixit Hieron. lib. de virginit. ad Euſtoch. *Scripturam ſacram eſſe margaritum, quod poteſt ex omni parte perforari*: Quæ ratio etiam affertur à D. Auguſt. Epiſt. 59. & in præfatione 2. Pſal. 18. Quartò, ex Dionyſ. Areopag. cap. 1. de cæleſti Hierar. *Quia non aliter*, inquit, *fas erat infirmitati noſtræ lucere diuinum radium, niſi ſacrorum varietate velaminum opertum, & veſtitum iis, quæ nobis familiaria ſunt.* Hanc ſcripturæ difficultatem non obſcurè indicauit Chriſtus cum dixit Ioan. 5. *Scrutamini ſcripturas.* Scrutari enim dicimur, quod valde abſconditum, & altè defoſſum latet, ex quo ſatis euincitur incredibilis hæreticorum inſania, aientium ſcripturam ſacram facillimam eſſe, ad ſui ipſius interpretem, neque doctore indigere, cum librum hunc ſeptem ſignatum ſigillis, nullus præter agnum inuentus fuerit, ſiue in cœlo, ſiue in terra, qui potuerit aperire.

6. Areth. Petri Aureo. Diuinũ arcanum, liber ſignatus. Ioan. 1. 18.

Secunda expoſitio eſt Arethæ, & Petri Aureoli Cardinalis ex ordine Seraphico, librum hunc eſſe diuinæ ſapientiæ arcanum, quod quia nobis omninò eſt occultum, ſeptem ſigillis ſignatum dicitur; quia verò eorum myſteriorum reuelationem per Chriſtum accepimus, iuxta illud Ioan. 1. *Vnigenitus, qui eſt in ſinu Patris ipſe enarrauit*: idcircò agnus dicitur de dextera ſedentis in throno librum accepiſſe, & ſigilla reſignaſſe. Et quidem diuinæ ſapientiæ arcanum rectè ſignato libro comparatur, cum in eo ſint omnia veluti obſignata, & recondita:

Deut. 32. 34.

quemadmodum dicitur. Deut. 32. *Nonne hæc condita ſunt apud me, & ſignata in*

thesau-

theſauris meis? Quanquam hunc locum D.Gregor.lib. 12.Moral.cap. 11. de peccatis intelligit,quæ in ſecreto iudiciorum Dei ſuo tempore punienda reſeruantur:vnde ſubiungitur: *Mea eſt vltio,& ego retribuam.* Quod etiam dicitur Iob 14. *Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea:* id eſt, omnium delictorum meorum memoriam conſeruaſti,vt in ea ſuo tempore animaduerteres. Atque ad hos theſauros videtur alluſiſſe Paulus, cùm dixit ad Rom.2. *Secundùm duritiem ſuam,& impenitens cor theſaurizant ſibi iram.*

D Greg. Peccata ſuo tempore punienda, reſeruat Deus. Iob.14.17. Rom.2.5.

Eadem diuinorum arcanorum incomprehenſibilitas ſignificatur Ezec.1.cùm 7.
dicitur: *Similitudo ſuper caput animalium firmamenti, quaſi aſpectus chryſtalli horribilis,& extenti ſuper capita eorum deſuper.* In quem locum D.Hieronym.docet,firmamentum ſuſtinens Dei thronum capitibus animalium imminere,nihil eſſe aliud, quàm diuina myſteria ſecreta admodū eſſe,& incomprehenſibilia, captumque omnem,& intelligendi vim longè ſuperantia. Idemq; fuit expreſſum Exod.24. cùm Moyſes aſcendens in montem,vt cum Deo loqueretur,dicitur ingreſſus in medium nebulæ,quæ ſymbolū eſt obſcuritatis,& caliginis, in qua perfectiſſimi etiam viri verſantur:id quod etiam Iob teſtatur cap.26.cùm ait: *Qui tenet vultum ſolij ſui, & expandit ſuper illud nebulam ſuam.* Quem locum expendens D. Gregor. lib. 17. Moral. cap. 18. *In vultu,* inquit, *ſolet cognitio demonſtrari,tenet ergo vultum, qui maieſtatis ſuæ potentiam mortalibus abſcondit:* quam eandem ob cauſam dicitur ſuper ſolium ſuum nebulam expandere,iuxta illud Pſalm. 17. *Qui poſuit tenebras latibulum ſuum.* Tertia expoſitio eſt aliorum, per hunc librum intelligentium Chriſtum,cuius ſeptem ſigilla,ſeptem ſunt noſtræ redemptionis myſteria,in cęremonijs,& figuris legalibus abſcondita:quemadmodum docet D.Hilarius pręfat. ſua in Pſalm.Primum eſt,Incarnatio:2.Natiuitas:3.Paſſio:4. Reſurrectio: 5. Aſcenſio:6.Miſſio Spiritus ſancti:7.Aduentus ad iudicium.

D.Hieron. Captum noſtrum ſuperant diuina myſteria. Exod.24.18. Iob 26.9. D.Gregor. Vultum abſcōdere,quid. Pſal. 17. 12. Chriſtus liber ſignatus. D. Hilar.

Quòd autem Chriſtus liber ſit,probari poteſt ex illis verbis Pſal. 138. *Et in li-* 8.
bro tuo omnes ſcribentur. Etenim de Chriſto,qui de ſe loquens,dicat ſe eſſe librum, in quo omnes prædeſtinati ſcribuntur,eum locū intellexerunt Haymo,Migiſter ſententiarum,& alij. Vnde ipſe Chriſtus de ſe tanquam de libro loquens ait Eſai. 49. *In manibus meis deſcripſi te.* Hic liber fuit apertus, & extenſus in cruce, vt omnes in eo maximarum virtutum exempla perlegerent, vimque illam amoris, quod Deus mortales fuit proſequutus,intelligerent:ſcriptus erat intùs, & foris; intùs quidem per amorem,& dolorem;foris autē per vulnera:quia verò foris labores tantùm quos pro nobis ferebat, videbamus:opus fuit lācea latus eius aperiri,vt magnitudinem amoris,à quo exteriora illa ſigna oriebantur,cerneremus.

Pſal.138.15. Chriſtus liber prædeſtinarorum. Haymo. Magiſter ſententiarū. Eſai.19.19.

Eodemque pertinet illud Eſai. 30. *Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum,* 9.
quia enim Chriſtus,& præceptor erat ſimul,& liber,ipſemet in ſeipſo tanquam in libro dabat omnis probitatis documenta. Quia verò ſatis erat ad illum, vel tacentem reſpicere,ad hanc cœleſtem doctrinam capeſſendam, idcircò dicitur: *Erunt oculi tui videntes*, non autem erunt aures tuæ audientes, quia nimirum hic liber totus clariſſimis virtutum omnium exēplis,quaſi maioribus notis,ſcriptus erat,vt etiam ab iis,qui longè erant,optimè legi poſſet. Sed vide quid ſequatur: *Et aures tuæ audient verbum monentis poſt tergum.* In quo indicatur, nec tanta amoris ſigna ſatis fuiſſe ad hominem molliendum, quin potiùs neglexiſſe, & terga dediſſe tanto præceptori,ſimulque ſignificari maximum Chriſti in homines amorem, qui ab illis derelictus, non ceſſat tamen poſt tergum ſequi, & illis verbis clamare Cantic. 6. *Reuertere, reuertere Sunamitis, reuertere, reuertere, vt intueamur te.* In quem locum idem Hugo obſeruauit quater repeti, *Reuertere,* propter quatuor affectiones: Gaudium ſcilicet, triſtitiam, timorem, & ſpem,

Eſai. 30. 21. Chriſtum videndo diſcimus. Clamat poſt peccatores Chriſtus. Cant.6.12. Hugo.

quibus

quibus vt ad creaturas conuertimur, ita ad Deum reuerti prouocamur.

10. Abac 2.2.

Verùm vt ad inſtitutum reuertamur, de Chriſto plerique interpretantur librũ illum, de quo Dominus ad Abac. cap. 2. ita loquitur: *Scribe viſum, & explana eum ſuper tabulas, vt percurrat qui legerit eum:* ſeu vt LXX. tranſtulerunt: *vt perſequatur qui legit in ea:* quo loco præcipit Deus Prophetæ, vt ſcribat librum maiuſculis characteribus, illumque in tabulis explicet, vt qui legerit non hæreat, ſed facilè percurrat ſcripturam, & perſequatur, id eſt, continuet abſque vlla cunctatione: qui liber ſuper tabulas explicatus, Chriſtus eſt in cruce extenſus, maiuſculis literis conſcriptus, id eſt, quàm maximis, & clariſſimis virtutum exemplis, vt nemo in eis perlegendis poſſit hærere; ſed ſi velit facilè lectionem perſequatur, & inde ſibi viuendi normam poſſit accipere. Quem ſenſum reddidiſſe videtur Paraphraſtes Chaldaicus, cùm ita tranſtulit: *Scribe prophetiam; & explana eam in libro legis, vt feſtinet ad ſapientiam aſſequẽdam quicunque legerit in ea:* vbi per *librum legis*, Chriſtus accipiendus eſt, qui cum Patre loquens Pſalm. 39. ait: *Et legem tuam in medio cordis mei.* Eodem ſenſu exponi poteſt illud Eſai. 8. *Sume tibi librum grandem, & ſcribe in eo ſtylo hominis:* vbi ad literam *ſtylus hominis* ſignificat ſtylum perſpicuum, & vulgarem, qui ab omnibus poſſit intelligi.

Chriſtus in cruce, liber lectu facilis.

Pſal. 39. 9.
Eſai. 8. 1.

11. Stylo hominis ſcribere, quid.

Igitur in Chriſto Pater ſtylo hominis conſcripſit virtutum omnium exemplaria, vt à quouis clarè perſpici poſſent ad imitandum, ſimulque illud indicatur, Deum ante incarnationem, non ſtylo hominis, ſed Angeli ſcribere conſueuiſſe, quia difficile admodum intelligi poterat, & nonniſi à ſubtilioribus, & perfectioribus, perfectum vitæ genus, humilitate, patientia, inimicorum dilectione, aliiſq; ſimilibus contineri. At poſt incarnationem eandem doctrinam in Chriſto, ſtylo hominis, id eſt, grandibus notis, clariſſimiſque, & illuſtriſſimis earundem virtutum exemplis conſcriptam fuiſſe, vt à quouis, vel rudi, & imperito percipi poſſit, & ante oculos ad imitandum proponi. Denique Chriſtum librum fuiſſe in cruce præcipuè explicatum, diſertis verbis docuit Paul. ad Galat. 3. cùm dixit: *O inſenſati Galatæ, quis vos faſcinauit, non obedire veritati, ante quorum oculos Ieſus Chriſtus præſcriptus eſt, & in vobis crucifixus?* Quo loco qui legunt, *proſcriptus*, veluti Ambroſius, & alij, illud ſignificari arbitrantur, vſque adeò Galatas dementatos fuiſſe vt exiſtimarent, Chriſtum proſcriptione damnatum & tanquam iniquum aliquem meritò crucifixum: & D. Hieronymus, qui etiam legit, *proſcriptus*, hoc ſenſu: *ante quorum oculos Chriſtus præſcriptus eſt*, id eſt, quibus per meam prædicationem ita manifeſta eſt paſſio eius, vt ipſum ante oculos pendere putaretis proſcriptus, inquam, eſt, id eſt, ſententiam damnationis accepit. Et quidem apud Romanos erat genus quoddam damnationis, quod προγραφὴν, id eſt, proſcriptionem appellabant. Alij tamen in bonam partem ſic locum accipiunt, ante quorum fidei oculos Chriſtus crucifixus eſt, quaſi liber depictus, ac deſcriptus illuſtriſſimis amoris documentis, atque hi non *proſcriptus* legunt, ſed *præſcriptus*, id eſt, ante ſcriptus, ſeu depictus, quemadmodum legunt D. Chryſoſtomus, Theophylactus, & alij. Id enim ſignificat verbum græcum προγράφειν, ſoletque tum ad picturam, tum ad ſcripturam referri, vt ſit ſenſus, Chriſtum cruci affixum fuiſſe, veluti librum apertum, & explicatum ante oculos fidelium propoſitum, in quo peccati turpitudinem (propter quam abolendam neceſſe fuit Chriſtum pati) gratiæ ſplendorem, virtutum pulchritudinem, Dei bonitatem, ſapientiam, potentiam, & incredibilem in homines amorem facilè poſſint perlegere.

Poſt incarnationem ſcripſit Deus ſtylo hominis.

Galat. 3. 1.
Chriſtus, liber in Cruce explicatus.
D. Ambroſ.
Galatæ dementati circa Chriſti paſſionem.
D Hieron.

D. Chryſo.
Theophyl.

12. Rectè quidem hæc omnia dicuntur, ſed ad viſionem Ioannis minùs accommodatè: quid enim attinet iuxta hanc tertiam expoſitionem, Chriſtum interpretari librum illum, quem idem Chriſtus de manu Dei accepit, alioqui quid inter

librum,

librum, & accipientem librum intereſſet? Non video etiam cur iuxta primam vniuerſa ſcriptura, & multo minùs iuxta ſecundam, diuinæ ſapientiæ arcana in vniuerſum nomine huius libri accipiantur, cum non omnia, quæ diuinæ literæ complectuntur, ad propoſitum & miſteriū viſionis Ioanni oſtenſæ pertinerent.

Quare exiſtimamus librum hunc nullum eſſe alium, quàm hunc ipſum librum Apocalypſis, ſeu Apocalypſis myſteria, per viſionem in libro illo imaginario obſignata, & incluſa; quorum explicationem ſolus agnus tradere potuit. In quam ſententiam eò libentiùs adducor, quò aptiùs video libri myſterium cum Apocalypſi conuenire, ſeptem enim libri ſigilla, ſunt ſeptem viſiones præcipuæ, quas initio diximus toto hoc opere comprehendi: tunc apertis ſigillis narrat Ioannes ſequentibus capitibus, illa ſe vidiſſe admiranda, quæ deinceps commemorat, vt nemini iam dubium eſſe debeat, librum illum, cuius ſignaculis reſignatis, viſiones hoc opere commemoratæ apparuerunt, hunc ipſum eſſe Apocalypſis librum, qui eas continet, cuius enim alterius libri, quàm Apocalypſeos eſſe poſſunt Apocalypſis myſteria? Deinde cùm Ioannes in ſpiritu cœlum aſcendere iuſſus fuiſſet, vt ei oſtenderentur, quę citò fieri oportet, oſtenſus autem ei ſit liber primùm ſignatus, deinde apertus, in quo ea tantū vidit, quæ ipſe hoc opere commemorat, quem alium quæſo librum ei oſtenſum & apertum exiſtimare oporteat, quàm hanc eandem Apocalypſin eiuſmodi myſteria continentem? atque hanc de hoc libro ſententiam ſequitur Pannonius ſuper illa verba: *Et nemo poterat neque in cœlo, neque in terra, neque ſubtus terram aperire librum.* Hinc etiam difficultatem huius libri licet intelligere, cum dicatur ſeptem ſignatus ſigillis, id eſt, ſeptem obſcuriſſimas viſiones complectens, quę propter ſummam difficultatem ſigilla appellantur, ſimul etiam indicatur libri præſtantia, neque enim vilia, ſed pretioſa tam multis ſigillis claudi, & obſignari ſolent.

(Margin: 15. Apocalyp. liber ſignatus. — Pannon. — Apocalypſis præſtantia.)

Explicatio illius ſententiæ: *Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid.*

SECTIO II.

1. FLentem Ioannem, quod nullus neque in terra, neque in cœlo, neque ſubtus terram, id eſt, neque Angelus, neque homo, neque dæmon, librum illum, quē viderat, poſſet reſpicere, nedum aperire, vnus è viginti quatuor ſenioribus his verbis animauit, *Ne fleueris, Ecce vicit leo de tribu Iuda radix Dauid aperire librum, & ſoluere ſeptem ſignacula eius:* quibus Ioanni ſpem iniecit fore, vt Chriſtus, qui omnia omninò tanquam leo vincit, atque propter diuinæ potentiæ magnitudinem omnia poteſt, etiam librum illum reſignaret, & ita myſteria in eo comprehenſa vulgarentur. In qua ſententia duo expoſitionem deſiderant. Vnum eſt, cur Chriſtus leoni comparetur: alterum, cur appelletur radix Dauid.

2. Quod igitur ad primum attinet; Chriſtum Dominum in ſacris literis leonem appellari perſpicuum eſt, potiſſimum ex Geneſis 49. vbi Iacob ad Meſſiam reſpiciens ex Iuda naſciturum, ſic Iudam filium benedicendo alloquitur. *Catulus leonis Iuda ad prædam fili mi aſcendiſti, requieſcens accubuiſti vt leo.* Quem locum de Meſſia, vel ipſi Iudæorum Rabbini interpretantur. Atque hac de re legendus eſt Abulenſis in ſuis Paradoxis, Paradoxo 2. Eius autē ſimilitudinis poſſunt multæ afferri rationes. Prima ducitur ex fortitudine, quam eandem ob cauſam Meſſias tauro, & Rhinocerori cōparatur Deut. 33. cùm dicitur, *Quaſi primogeniti tauri pulchritudo eius, cornua illius cornua Rhinocerotis, in ipſis ventilabit gentes vſque*

(Margin: Gen. 49. 9. Abulenſ. Chriſtus cur leoni comparetur multiplex afferetur ratio. Prima. Deut. 33. 17.)

D August. *ad terminos terræ*, quod teſtimonium expendens D. Auguſt. ſuper Deut. quæſtio-
ne vltima, docet non eſſe legendum, *primogenitus tauri*, ſed *cùm ſit primogenitus,*
pulchritudo eius pulchritudo tauri eſt, nimirum propter crucis cornua, de quibus
Abac. 3. 4. dicitur Abacuch c. 3. *Cornua in manibus eius*: vbi obiter aduerte, pulchritudinem
Chriſti pulchritudo in cruce, quæ. Chriſti in cruce eleganter pulchritudinẽ tauri appellari; quia videlicet tota eius
in cruce pulchritudo fortitudo fuit, cùm mortem, ac dæmonem paſſione ſua de-
ſtruxerit, & peccati regnum extinxerit. Itaq; propter ſummam fortitudinem quæ
dæmónem vicit, appellatur leo, diciturque inſtar leonis viciſſe: cuius victoriæ
Coloſſ. 2. 15. magnitudinem explicauit Paulus ad Coloſſenſes 2. cùm dixit, *expolians princi-*
patus, & poteſtates traduxit confidenter palam triumphans illos in ſemetipſo: vbi eſt
diligenter obſeruãdum verbum *traduxit*, pro quo Græcè eſt, ἐδειγμάτισεν, hoc eſt
ad verbum *exemplauit*: & eſt ſenſus Chriſtum dæmones ita profligaſſe, vt eos in
triumpho duxerit humiliatos, vinctiſque poſt terga manibus in exemplum om-
nium mundi Regum, ac Principum, vt conſpectis dæmonibus tanta potentia
ſubactis, & compreſſis, & à priſtinæ fortunæ fœlicitate in eum ſtatum ſeruitutis,
miſeriæque redactis diſcerent in eis Chriſti arma formidare, timentes nimirum
ne ſimilis ſibi caſus eueniret: hanc enim vim habet verbum Græcum ἐδειγμάτι-
Num. 25. 4. σεν, quaſi dicas in exemplum propoſuit. Simile quiddam habes Numer. 23. vbi
Deus propter fornicationem populi cum fœminis Moabiticis iuſſit ſuſpendi
cunctos principes populi contra ſolem in patibulis. *Tolle*, inquit, *cunctos principes*
populi, & ſuſpende eos contra ſolem in patibulis, vt auertatur furor meus ab iſraël: Quo
loco pro eo quod nos habemus *ſuſpende*, tranſtulerunt Septuaginta interpretes
παραδειγμάτισον, id eſt, exempla, ſeu propone in exemplum, vt conſpectis princi-
pibus ſuſpenſis, cæteri timeant. Et vt hoc obiter dicamus, eodem plane modo
exponendum eſt traducendi verbum Matthæi cap. 1. cùm dicitur, *Ioſeph autem*
cum eſſet vir iuſtus, & nollet eam (id eſt virginem) *traducere*: eſt enim ſenſus, *& nollet*
eam exemplare, ſeu exemplum facere hoc eſt infamare: eſt enim Græcè idem ver-
bum, καὶ μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίσαι. Hæc ſit igitur prima ratio, cur Chriſtus
dicitur inſtar leonis viciſſe dæmones, eorumque regnum euertiſſe ob eximiam
ſcilicet, & verè leoninam fortitudinem.

3. Secunda ratio depromitur à principatu: Eſt enim leo terreſtrium animalium
Secunda. princeps, quemadmodum & Chriſtus prædeſtinatorum omnium, quam ob cau-
Euſe. Cæſar. ſam annotauit Euſebius Cæſarienſis lib. 8. demonſtrationis Euangelicæ cap. 2.
Meſſias per excellẽtiam Sanctus. Quamuis in ſacris literis multi nominentur ſancti, tamen ſolùm Meſſiam San-
ctum ſanctorum, imo Sanctum, & iuſtum per excellentiam nominari: veluti Da-
Dan 9. 24. nielis 9. *Et vngatur ſanctus ſanctorum*. Et Hierem 23. *Hoc eſt nomen quod vocabunt*
Hier. 23. 6. *eum Dominus iuſtus noſter*. Vnde quemadmodum cætera animalia leoni tan-
quam principi famulantur, ita omnes gentes Chriſtum, tanquam Regem ſuſpi-
Tertia. ciunt, & venerantur. Tertia eſt; quia leo, cùm terrori ſit omnibus, neminem ipſe
D. Hilar. timet: quæ ratio eſt D. Hilarij in Pſalm. 131. vbi tractans locum Geneſis cita-
tum. *Leo*, inquit, *terrori eſt feris omnibus, & hic ſolùm per confidentiam, & ſecuritatem*
dormit intrepidus, terror omnium vigilans eſt, quod maximè pertinet ad Chri-
ſtum, cuius intrepidæ, & præpotentis naturæ ſecuritatem, nulla externi terroris
timiditas inquietat, quod præcipuè docet Hilarius morti Chriſti conuenire:
4. tunc enim dormiens Chriſtus leonis intrepidè dormientis ſimilitudinem ha-
Quarta. buit.

Chriſtus in ſui cõceptus momento vidit diuinam eſſentiam. Quarta deſumitur à vigilantia, cuius leo ſymbolum eſt, eò quod ſolus ex ani-
malibus recuruos vngues habentibus, ſimulatque natus eſt, cernit; qua quidem
in re longè ſuperior leone Chriſtus fuit, qui non dico in ortu, ſed vel in ipſo ſui
con-

conceptus momento diuinam vidit eſſentiam, quemadmodum multa Scriptu-
ræ teſtimonia non obſcurè ſignificant, veluti Ioannis 1. *Deum nemo vidit vn-* Ioan.1.18.
quam, vnigenitus qui eſt in ſinu Patris, (id eſt, qui videt diuinam eſſentiam quate-
nus homo) *ipſe enarrauit*, nam ſicut per humanitatem enarrauit, etiam per hu-
manitatem debuit eſſe in ſinu Patris. Quæ expoſitio colligitur ex Cyrillo Ale- Cyril. Alex.
xandrino lib. 1. in Ioannem cap. 22. D. Auguſt. tractatu 3. in Ioannem, & D. D. Auguſt.
Chryſoſt. hom. 14. in Ioannem. Propterea Ioannis 3. Chriſtus ipſe de ſe dicit, D. Chryſ.
Quod ſcimus loquimur, & quod vidimus teſtamur. Et paulò inferiùs. *Nemo aſcendit in* Ioan.3.11.
cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis, qui eſt in cœlo. Quo loco eſt aduerten-
dum verbum illud, *Aſcendit*, eſſe præteriti temporis, vt patet ex Græco contextu,
quo fit vt Chriſtus dicat ſe iam tunc aſcendiſſe in cœlum ſecundùm humani-
tatem: cum autem eo tempore nondum aſcendiſſet per corporalem aſcenſio-
nem, relinquitur loqui eum de aſcenſione in cœlum per viſionem beatificam.
Ioannis etiam 12. ait. *Vbi ego ſum illic, & miniſter meus erit*, id eſt, fruetur viſione Beatifica viſione, priuſquam corpore, aſcendit in cœlum Chriſtus.
beatifica, ſicut ego modo fruor. Quod autem hoc in primo conceptionis arti-
culo contigerit, non leuiter probari poteſt ex illis verbis Pſal. 21. *In te proiectus*
ſum ex vtero, quæ de Chriſto interpretatur Euſebius Cæſarienſis libro decimo
demonſtrationis Euangelicæ cap. vltimo: vbi introducit Chriſtum ita Patrem
alloquentem. *Ex vtero te Deum meum iam videbam.* Et Pſal. 65. *Beatus quem elegi-* Ioan.12.26.
ſti, & aſſumpſiſti. Quem locum de Chriſti humanitate intellexit D. Auguſtinus Pſal 21.11.
indicans in ipſamet aſſumptione fuiſſe Chriſtum beatum. Idemque habet lib. Pſal 65.5.
83. quæſtionum, quæſtione ſexageſima quinta, & libro quarto de conſenſu D. Auguſt.
Euangeliſtarum capite vltimo: vbi cum aſſeruiſſet nullum mortalium poſſe in
hac vita videre Deum, ſubiunxit, *Qua maximè proprietate diſtat à cæteris homo, cuius*
ſusceptione verbum caro factum eſt: idemque conceptis verbis affirmat Richard. de
S. Victore lib. 2. de Emmanuele, cap. 22. Rich Vict.

Quod attinet ad ſecundum. Non vacat myſterio quod ſequitur, *Radix Dauid.* 5.
Quomodo enim Chriſtus radix Dauid eſſe potuit, qui ex Dauide tanquam ex
radice traxit originem, ex quo videtur Dauidem potiùs radicem Chriſti, quam
Chriſtum radicem Dauidis appellari debuiſſe, eam enim ob cauſam dicitur
Eſaiæ 11. *Egredietur virga de radice Ieſſe*, id eſt, Meſſias ex Ieſſe, ſiue Iſai patre Da- Eſai 11.1.
uidis, tanquã ex radice orietur. Eadem difficultas eſt in illis verbis Eſaiæ eodem
cap. cùm dicitur. *In die illa radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populorum ipſum gentes de-* Chriſtus quomodo rad.x. Dauid.
precabuntur, vbi vides Meſſiam appellari *radicem Ieſſe*, cum paulò ante Ieſſe radix
Meſſiæ dictus fuerit. Cui dubitationi reſpondent Rupertus, & Pannonius
Chriſtum Dominum ſpectatum ratione humanitatis, non eſſe radicem Daui- Rupert.
dis, ſed potiùs Dauidem eius radicem. Cæterùm appellari radicem Dauidis vt Pannon.
eius diuinitas indicetur, ſecundum quam radix Dauidis, & omnium omninò
fuit. *Magnificum*, inquit Rupertus, *& mirabile eſt eius eſſe radicem, de cuius ſtirpe*
deſcendit. Itaque ſecundùm diuinitatem dictus eſt radix Dauid, quia ſicut radix vitem
aut palmitem, ita Patrem ſuæ carnis Dauidem portat Chriſtus ſecundùm diuinitatem:
vnde etenim Dauidis, & tota gens illa in ſacris literis vinea Domini dici conſueuit, niſi
quia per fidem venturo inhærebat Chriſto, qui dicit Ioan. 15. *Ego ſum vitis, & vos pal-* Ioan 15.1.
mites. Aliam rationem afferunt Arethas, & Ansbert. appellari Meſſiam radicem
Dauidis, non Dauid ex ipſo, ſed quia ipſe ex Dauide ortum habuerit, vt nimi-
rum indicetur Dauidem eſſe quaſi ſemen, ex quo Meſſias prodiit tanquam ra-
dix, ex quo deinde futura Eccleſiæ virgulta germinarent, atque adeò dicatur ra-
dix Dauidis, id eſt ortus ex Dauide, tanquam ex ſemine. Eodemque ſenſu in-
telligi poteſt illud Eſaiæ 11. *Ecce radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populorum.* Obſerua- Eſai.11.10.

D. Hieron. Cur flos Chriſtus de radice, non de virga dicatur aſcendere.

uit autem D. Hieronymus ſuper illa verba Eſaiæ eodem capite: *Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet*, Beatam virginem, quam ibi per virgam intelligit, & Chriſtum, quem per florem interpretatur, dic de radice Ieſſe aſcendere: cum neque virgæ, neque flores ex arborum radice ſoleant immediatè erumpere; vt oſtenderetur multò poſt tempore Babylonicæ captiuitatis, nullo de ſtirpe Dauidis antiqui regni gloriam poſſidente, quaſi de trunco Mariam, & de Maria Chriſtum fuiſſe exortum.

Eſai 53. 2. Rom. 11. 16. Ad Col. 2. 6.

6. Aduertendum eſt primò, appellationem *radicis* rectè in Chriſtum conuenire. Quemadmodum appellatur Eſaiæ 53. *Aſcendet ſicut virgultum coram eo, & ſicut radix de terra ſitienti*. Et cap. 11. *In die illa radix Ieſſe*. Et ad Rom. 11. *Si radix ſancta, & rami*. Et ad Coloſſ. 2. *Sicut ergo accepiſtis Ieſum Chriſtum Dominum, in ipſo ambulate radicati, & ſuperædificati in ipſo*; cuius appellationis ratio ea eſt. Quia ſicut ex radice tota arbor alitur, & effloreſcit: ita ex Chriſto omnes gratiam, & alia dona recipiunt. Quemadmodum dicitur Ioan. 1. *De plenitudine eius nos omnes accepimus gratiam pro gratia*, id eſt, omnes ſigillatim gratias. Quam eandem ob cauſam, virgæ, & flori comparatur Eſaiæ 11. Vtrumque enim Hebræi de Meſſia interpretantur, teſte D. Hieronymo in eum locum, quia nimirum ex frondibus flores, & fructus enaſcuntur. Per florem autem, & ex flore, vt exponit Tertullianus libro de carne Chriſti capite vigeſimo primo, omnes fructus oriuntur. Quanquam Origenes homilia nona ſuper Numeros, aliam tradit rationem vtriuſque ſimilitudinis, obſeruans in primis non otioſum eſſe, quod eo loco Eſaiæ, virga quidem exire, flos autem dicitur aſcendere. *Quamuis enim*, inquit, *vnus ſit Chriſtus per ſubſtantiam, ſingulis tamen diuerſus efficitur: prout indiget is, in quo operatur: qui enim ſegnior eſt, & negligentior, fit ei Chriſtus virga, & in virga non aſcendere, ſed exire dicitur, quia exeundum eſt ei, qui iners, & ſegnis eſt de eo ſtatu, in quo non rectè conſiſtit, & tranſeundum ad alium tanquam virga compulſo, id eſt, ſeueritate doctrinæ rigidioris admonito. Qui verò iuſtus eſt, & ſicut palma floret, in hoc aſcendere Chriſtus dicitur tanquam flos. Itaque qui verberibus indiget, exit ad eum virga, qui autem proficit ad iuſtitiam, aſcendit in florem, donec afferat fructus ſpiritus, quos enumerat Paulus* ad Galat. 5. *cùm ait: Fructus autem ſpiritus eſt Charitas, Gaudium, Pax, Patientia, Benignitas, Bonitas, Longanimitas, Manſuetudo, Fides, Modeſtia, Continentia, Caſtitas*.

Omnis gratia ex Chriſto. Ioan. 1. 16. Eſai 11. D. Hieron. Tertull. Origenes. Chriſtus negligentibus virga, proficientibus flos. Gal. 5. 22.

7. Secundò eſt aduertendum, Hanc radicem conatos fuiſſe euellere Iudæos, vt ipſimet ſeſe inuicem adhortantur Hier. 11. *Eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius*. Verùm quia hæc radix nimis altè defixa erat, propter diuinitatem in Chriſto corporaliter habitantem, vt ait Apoſtolus: Nequaquam eum auellere, ſed abſcindere tantum occidendo potuerunt, quemadmodum dixit Eſaias cap. 53. *Abſciſſus eſt de terra viuentium*. Vbi *abſciſſus*, dixit, non *euulſus*, aut eradicatus, quia rurſus per reſurrectionem eiuſmodi radix glorioſa erumpens, mirum in modum germinauit, vt ipſe apud Regium vatem gloriatur, cum ait Pſal. 27. *Refloruit caro mea*. Qui locus ad Chriſti reſurrectionem planè pertinet: id quod illuſtriùs expreſſit Dominus per Ezech. 17. *Sumam ego de medulla cedri ſublimis, & ponam de vertice ramorum eius, tenerum diſtringam: & plantabo ſuper montem excelſum, & eminentem, in monte ſublimi Iſraël plantabo illud, & erumpet in germen, & faciet fructum, & erit in cedrum magnam, & habitabunt ſub ea omnes volucres, & vniuerſum volatile ſub vmbra frondium eius nidificabit*: Quod enim hic ſurculus, qui in monte ſublimi Iſraël plantari promittitur, ſit ipſe Rex Meſſias in monte Caluariæ crucifixus, Septuaginta interpretes diſertis verbis expreſſerunt, cùm illam ſententiam, *In monte ſublimi Iſraël plantabo illud*, ita tranſtule-

Hier. 11. 19. Chriſtus cur abſciſſus non auulſus dicatur de terra viuentium. Eſai. 53. 8. Pſal. 27. 7. Refloruit per reſurrectionem Chriſtus. Ezech. 17. 22.

ſtulerunt κρεμάσω αὐτὸν ἐν ὄρει μετεώρῳ Ἰσραήλ, id eſt, In monte ſublimi Iſrael ſuſpendam illum. Quemadmodum expendit Theodoretus in ſuis commentariis ſuper Ezech. (Theodoret.) Eandem ex Chriſto mortuo germinationem prænunciauit Eſaias c.53. (Eſai. 53. 8.) vbi poſtquam Chriſti paſſionem, & mortem multis verbis cōmemoraſſet, quaſi exponens illum per mortem plantatum in fructus vberrimos pullulaſſe, ſubiunxit: *Generationem eius quis enarrabit?* id eſt, quis poterit enumerare innumerabilem ſobolem, quæ ex eo orietur? verbum enim Hebraicum דור dor, ſignificat ſobolem, & multorum propagationem: quemadmodũ perſpicuum eſt ex Eccleſ. c. 1. (Eccleſ. 1. 4.) *Generatio præterit, & generatio aduenit, terra autem in æternum ſtat.* Et Pſal.9. (Pſal. 9. 11.) *Dixit enim in corde ſuo, non mouebor à generatione in generationem.* Et ex multis aliis locis, vbi idem verbum ponitur: quam eandem ſobolem ex Chriſto orituram habes apud Eſaiam eodem cap. cùm dicitur, (Eſai. 53. 2.) *Aſcendes ſicut virgultum coram eo, & ſicut radix de terra ſitienti:* Etenim ſicut virgultum abſciſſum magis creſcit, ita Chriſtus abſciſſus per mortem, iterum per reſurrectionem pullulauit, ſicut radix quoad aſpectum quidem oculorum latet ſub terra defixa, ſed tamen foras virtutem ſuam exerit, ita Verbum latuit quidē in carne. præcipuè verò in cruce. (Chriſtus cur germen.) Quam ob cauſam Eſaiæ 40. appellatur Deus abſconditus, ſed vim tamen eximiam oſtendit in debellandis aëreis poteſtatibus, & hominibus ad gloriam prouehendis. Denique eandem ob cauſam appellatur Chriſtus germen Eſai. 4. (Eſai 4. 2.) *In die illa erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ ſublimis.* Et Gen. 49. (Gen. 49. 9.) in benedictione Iudæ, iuxta tranſlationem Septuaginta, *Ex germine fili mi aſcendiſti.* Quanquam D. Ambroſ. (D. Ambroſ.) lib. de benedictionibus Patriarch. c. 4. locum hunc ad incarnationem refert. *Ex germine,* inquit, *aſcendis, eò quòd tanquam frutex in aluo virginis germinauit, & vt flos boni odoris ad redemptionem mundi maternis viſceribus in ſplendore nouæ lucis emiſſus aſcendit,* iuxta Eſaiæ vaticinium cap. 11. (Eſai. 11. 1.) *Exibit virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet.*

Quis ſit ille agnus ſtans tanquam occiſus, habens cornua ſeptem, & oculos ſeptem: *Et primùm, cur Chriſtus Agnus dicatur.*

SECTIO III.

COmmemorat Ioannes vidiſſe ſe in medio throni, & quatuor animalium, & vigintiquatuor ſeniorum, agnum quendam ſtantem, tanquam occiſum habentem cornua ſeptem, & oculos ſeptem. qui de dextera ſedentis in throno librum illum accepit, de quo ſuperiùs diſſeruimus, quem agnum Chriſtum Dominum eſſe nemini dubium eſſe debet. Illud explicandum ſupereſt, cur appelletur agnus, cur ſtet, cur tanquam occiſus appareat, cur denique habeat cornua ſeptem, & oculos ſeptem. 1.

Igitur vt à primo ordiamur, ſciendum eſt Chriſtum in ſacris literis, non ſolùm leonem, propter ea, quæ paulò ante diximus, ſed etiam Agnum propter multa alia appellari. 2. Primum, quia veluti Agnus fuit pro hominum ſalute in cruce immolatus, quæ ratio eſt Origenis hom. 24. ſuper Numeros. (Chriſtus cur dicatur Agnus.) (Origenes.) Imò & Ioannis Baptiſtæ cùm dixit, (Baptiſta.) *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*; nimirum immolatus in cruce. Quam etiam ob cauſam fuit olim expreſſus in iugi illo ſacrificio legis veteris, in quo Deus præcepit, vt ſibi quotidie duo agni immolarentur, Numer. 28. (Num. 28. 9.) *Offeretis agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocauſtum ſempiternum: vnum offeretis mane, & alterum ad veſperam.* Quo loco eſt obſeruandum, quanquam in lege veteri multa animalium genera, ſiue terreſtria, ſiue volatilia litari conſueuerint, nihilominùs iuge ſacrificiũ, ex ſolis agnis præ-

Proſunt ſaluti fidelium ſancti, Chriſti ſacrificio adiuncti.

ceptum fuiſſe, quod videlicet expreſſiùs Chriſti ſacrificium repræſentaret. Itaque cætera omnia ſacrificia ad hoc ſacrificium iuge quaſi adiungebantur, quia hoc ſolùm quotidianum erat, quo ſignificabatur, licet omnes ſancti, qui pro Chriſto paſſi ſunt, proſint ad ſalutem fidelium, id tamen non habere, niſi quatenùs Chriſti ſacrificio adiunguntur. Eandem ob cauſam fuit Chriſtus expreſſus in agno illo, cuius ſanguine præcepti ſunt liniri poſtes, & ſuperliminaria domorum filiorum Iſraël. Exod. 12. Quemadmodum præter alios explicauit D. Greg. hom. 22. ſuper Euangelia: *Quis*, inquit, *ſit ſanguis agni, non iam audiendo, ſed bibendo didicimus, qui ſanguis ſuper vtrumq́, poſtem ponitur, quando non ſolum ore corporis, ſed etiam ore cordis hauritur, nam qui ſic redemptoris ſui ſanguinem accipit, vt imitari paſſionem illius nedum velit, in vno tantùm poſte ſanguinem poſuit. Quid verò eſt illum ponere in ſuperliminaribus domorum? Mens noſtra domus eſt, cuius domus ſuperliminare eſt ipſa intentio, quæ præeminet actioni, qui igitur intentionem cogitationis ſuæ ad imitationem Dominicæ paſſionis dirigit, in ſuperliminari domus agni ſanguinem ponit.*

Exod. 12.
D. Greg.

3.
Chriſti manſuetudo in paſſione.
Eſai. 53. 6.
Petr. 2. 23.

Secunda ratio, Cur Chriſtus agno comparatur, deſumitur ab admirabili manſuetudine, quam in paſſione præſertim exhibuit, quam ſuſpiciens Eſai. cap. 53. dixit: *Oblatus eſt, quia ipſe voluit, & non aperuit os ſuum, ſicut ouis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet.* Quam etiã expendit Petrus prima ſua Epiſt. cap. 2. *Cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur non comminabatur.* Verùm, quod mirum ſanè videri debet, ob hanc ipſam manſuetudinem principatum dicitur hic agnus obtinuiſſe; quemadmodum cecinit Eſaias cap. 16. *Emitte agnum Domine dominatorem terræ de petra deſerti, ad montem filiæ Sion.* In quem locum Rabbi Ioſeph, & ferè reliqui Hebræorum dicunt, Moabitas conſueuiſſe tributum mittere ad Regem Iſraël centum millia agnorum, mortuo autem Achab amplius ea non miſiſſe, vt refertur 4. Reg. 3. Itaque confirmatum Iſraëlem nunc dicere: *Mitte agnos dominatori terræ,* (ſic enim legunt ex Hebræo,) id eſt, Ezechiæ. De petra deſerti, quæ vna eſt ex vrbibus Moab. Verùm ſuo modo nugãtur Hebræi, locus enim de Chriſto intelligitur, vt exponit D. Hieronymus in commentariis ſuper Eſaiam, qui ait transferri poſſe ex Hebræo *Dominatori terræ, & Dominatorem terræ*, vt ſit ſenſus hunc agnum, qui vel ipſe eſt dominator terræ, vel immolatur dominatori terræ, venturum eſſe ex petra deſerti, quæ erat ciuitas Moabitarum, vbi nata fuit Ruth, ex qua Chriſtus deſcendit, licet per petram deſerti D. Hieronymus ipſam Ruth interpretetur, quæ propter infidelitatem petra quædam Gentilitatis fuerit: plerique totam regionem Moab, quòd ſit in Arabia petræa. Denique alij beatam Virginem, quæ petra eſt refugij, omnium mortalium.

Eſai. 16. 1.
Rab. Ioſeph.
4. Reg. 3.
D. Hieron.
Per petram deſerti quid intelligendum.

4.
Deipara refugium mortalium.
Hebræorum ſententia refellitur.

Quod verò Rabbi Ioſeph, & Hebræorum ſententia defendi non poſſit ex eo eſt perſpicuum, quòd nulla erat ratio, cur Ezechias dominator terræ appellaretur, cum duabus tantùm tribubus imperaret. Accedit quòd nunquam Regi Ezechiæ illi agni debiti, aut ſoluti fuerunt: Nec verò Oſeæ vltimus Rex Iſraël poteſt vllo modo intelligi, quippe qui huius vaticinij tempore, aut regnum iam amiſerat, aut certè in eo erat ſtatu, vt appellari dominator terræ non potuerit; neque vllus Princeps cogi ad ei pendendum tributum. Facit præterea quod Septuaginta interpretes: *Dominatorem* non *Dominatori* tranſtulerunt. Verùm de hoc vaticinio in noſtra victoria fuſiùs, illud tantùm hoc loco admonentes, rectè Chriſtum, cùm agnus dicitur, dominatorem terræ appellari: quia manſuetudine, & amore, vniuerſum mundum ſibi ſubiecit, quemadmodum ei gratulatur Regius vates Pſal. 44. *Intende proſperè procede, & regna, propter manſuetudinem:* quam etiam ob cauſam hoc ipſo loco Apocalypſis, cùm in ſpecie agni Chriſtus

Manſuetudine ſubiecit mundum Chriſtus.
Pſal. 44. 5.

appa-

apparuiſſet, vnus ex viginti quatuor ſenioribus clamauit, *Vicit leo de tribu Iuda:* tunc nimirum leonis fortitudinem, & victoriam in Chriſto agnoſcens, cùm agni manſuetudinem in eo ſpectauit. Tertia ratio ducitur ab innocentia: quemadmodum docet Greg. Naz. Orat. in ſanctum Paſcha. Greg. Naz.

Quarta, & poſtrema, ex eo quòd Chriſti meritis tanquam agni vellere induimur: quæ ratio eſt eiuſdem Nazianzeni loco citato, D. Epiphanij lib. 3. contra hæreſes, & D. Hieronymi ſuper cap. 53. Eſaiæ: *Non ſolùm,* inquit, *ſanguine ſuo nos redemit, ſed etiam lanis operuit, vt infidelitate algentes ſua veſte calefaceret,* iuxta illud ad Galat. 3. *Quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* Et ad Roman. 13. *Induimini Dominum Ieſum Chriſtum.* Atque hoc quidem vellus, quo Agnus iſte cœleſtis nos induit, verè aureũ eſt; vt eius obtinendi gratia multo plura ſubire debeamus pericula, quàm fuerint illa, quibus Iaſon, & celeberrimi illi Argonautæ ad fabuloſum illud vellus aureum quærendum, ſe difficillimæ nauigationi obiecerunt. 5. D. Epiphan. D. Hieron. Chriſti meritis vt agni vellere induimur. Galat. 3. 27. Rom. 13. 14.

Cur Agnus apparuerit ſtans, & tanquam occiſus.

SECTIO IIII.

QVod ad ſecundum attinet, ſubiungit Ioannes, eiuſmodi Agnum ſtantem apparuiſſe: cuius rei multiplex affertur ratio. Prima eſt Gloſſæ, quia nimirum reſurrexit ad vitam immortalem. Secunda eſt Richardi de S. Victore, apparuiſſe ſtantem, quaſi paratum ad perficiendum opus redemptionis. Tertia Pannonij, apparuiſſe ſtantem tanquam ad iudicandum, iuxta illud Eſaiæ 3. *Dominus ſtat ad iudicandum populos.* Quarta Anſberti, Hugonis Cardinalis, & aliorum, ad opitulandum: quæ ratio eſt etiam D. Gregorij Homil. 9. ſuper Euangelia; quo loco reddens rationem, cur B. Stephanus Actor. 7. vidit Chriſtum non ſedentem, ſed ſtantem: *Sedere,* inquit, *iudicantis eſt, ſtare pugnantis, vel adiuuantis:* quia igitur Redemptor noſter aſſumptus in cœlum omnia iudicat propterea eum Marcus ſedere deſcribit cap. vlt. Stephanus verò in labore certaminis poſitus, ſtantem videt, quem adiutorem habuit; quia vt in terra perſecutorum infidelitatem vinceret, pro illo de cœlo Chriſti gratia pugnauit. Quinta, & poſtrema eſt diui Auguſt. lib. quæſt. ex nouo Teſtamento, quæſt. 88. ſi eius eſt illud opus, ſtare Chriſtum ante thronum Dei, quaſi aduocatum pro hominibus. *In veteri,* inquit, *Teſtamento Eſaias Chriſtum vidit ſedentem, cap. 6. at in nouo Stephanus ſtantem, Actor. 7. Quomodo,* inquit, *poſt triumphos videtur ſtare quaſi ſubiectus, & antequam vinceret ſedere quaſi Dominus; ſed profectò viſus eſt quaſi Rex corripiens plebem, atque adeò ſe oſtendit ſedentem, quia in pace erat cauſa diuinitatis: Stephano autem vt ſtans appareret, fecit calumnia Iudæorum. In Stephano enim Saluatoris cauſa vim patiebatur; ideò ſedente Iudice Deo ſtans apparuit quaſi qui cauſam diceret, & quia bona cauſa eius eſt, ad dexteram Iudicis erat; omnis enim, qui cauſam dicit, ſtet neceſſe eſt.* Hæc Auguſtinus. 1. Gloſſa. Rich. Vict. Chriſti alacritas ad redemptionis opus. Pannon. Eſai. 3. 13. Anſbert. Hug. Card. D. Gregor. Paratus ad opitulãdum Chriſtus. Marc. ca. vlt. D. Auguſt. Eſai. 6. 1. Actor. 7. Chriſtus aduocatus noſter apud Patrem.

Quod attinet ad tertium, ait Ioannes eundem agnum apparuiſſe tanquam occiſum: quo teſtimonio abuſi ſunt complures hæretici ad probandum Chriſtum Dominum non fuiſſe verè mortuum, ſiquidem non occiſus, ſed tanquam occiſus à Ioanne dicitur: quæ hæreſis ex varijs capitibus ortum habuit, quidam eo inficiabantur Chriſtum verè mortuum, quia impiè exiſtimabant eum non habuiſſe verum corpus, ſed phantaſticum, & apparens: in quo errore fuerunt Manichæi, Priſcillianiſtæ, & alij: aduerſus quem errorem diſputat Tertullian. in lib. de carne Chriſti, & lib. de præſcriptionibus hæreticorum. Iuſtinus Martyr in 2. Apologet. pro Chriſtianis, D. Epiphanius hæreſ. 41. 42. & 66. D. Auguſtinus lib. de hæreſib. 2. Tertullian. D. Epiphan. D. August.

Leo Papa. reſib.hæreſ.22.& Leo Papa epiſt.93. cap.4. & 17. Alij ex eo, quia credebant ha-
Tertull. buiſſe corpus cœleſte, atque impaſſibile, vt Valentinus, auctore Tertull. lib.de
D. Auguſt. præſcriptionibus hæreticorum, & D. Auguſt. hæreſ. 11. In quo etiam errore fue-
Irenæus. runt Gnoſtici, apud Irenæum lib. 1. cap.5. Alij denique, quia putarunt habuiſſe
Iuſtin. Mart. corpus diuinum conſubſtantiale diuinitati, vt Apollinaris, vt auctor eſt Iuſtinus
Martyr loco citato: quibus omnibus erroribus prætermiſſis, quorum videlicet
confutatio ad alium locum pertinet, illud interim annotare ſufficiat, particulas
Tanquam quaſi, & ſimiles in ſacris literis non ſemper ſimilitudinem, ſed ſæpe rei
Ad Cor. 2 3. ipſius ſignificare veritatem: veluti 2. ad Corinth. 3. *Nos vero omnes reuelata facie
gloriam Domini ſpeculantes in eandem imaginem transformamur, à claritate in clarita-
tem, tanquam à Domini ſpiritu.* Id eſt, quemadmodũ decet Domini ſpiritum opera-
D Hieron. ri; ſiue vt interpretatur Hieron. ſpiritu Domini operante. Et ad Epheſ. 5. *Vt filij
Epheſ. 5 8. lucis ambulate*, id eſt, vt filios lucis decet. Pſal. 125. *In conuertendo Dominus captiuita-
Pſal. 125. 2. tem Sion, facti ſumus ſicut conſolati*, id eſt, cùm nos Dominus reduxit ex captiuitate,
incredibilem animo lætitiam, & conſolationem accepimus. Denique Ioan. 1. *Vi-
Ioan 1. 14. dimus gloriam eius gloriam quaſi vnigeniti à Patre*, id eſt, ea fulgentem gloria, qualem
D. Chryſo. Dei filium habere conueniebat; quemadmodum exponit D. Chryſ. Homil. 11. in
Ioann. his verbis: *Verbum (quaſi) hoc loco non ſimilitudinis eſt, ſed confirmationis, & de-
finitionis certiſſimæ, quaſi dicat, vidimus gloriam, qualem deceat, & credibile ſit habere vni-
genitum, & dilectiſſimum omnium Regis filium, vt vulgò etiam cùm regium comitatum vo-
lumus deſcribere, conſueuimus dicere, incedebat quaſi Rex.* Non rectè igitur argumen-
tantur hæretici, ex particula Quaſi, ſeu Tanquam, ad veritatem mortis Chriſti
inficiandam; ſed neque hoc loco, *quaſi occiſum*, pro *occiſum*, poſuit Ioannes, cùm
hæc poſt aſcenſionem Chriſti in cœlum contigerint; ſed illud ſignificare voluit,
Chriſtus cicatrices vulnerum ſeruat in cœlo. vidiſſe ſe Agnum illum cum ſignis præteritæ occiſionis, ſi quidem Chriſtus cum
quinque vulnerum cicatricibus reſurrexit, & cum iiſdem in cœlum aſcendit: qua
de re fusè iam in commentarijs primi capitis diſſeruimus.

Cur Agnus apparuerit habens cornua ſeptem, & oculos ſeptem.

SECTIO V.

2. ADditur poſtremò, *Habentem cornua ſeptem, & oculos ſeptem.* Mirabilis pro-
culdubiò Agnus, qui ſeptem cornua totidemque oculos habeat. In ſeptem
Poteſtas Chriſti in adminiſtranda Eccleſia. cornibus eminentia poteſtatis; in ſeptem oculis multiplex per ſeptem Spiritus
ſancti dona illuminatio, & prouidentia, qua Eccleſiam adminiſtrat, accipienda
eſt: eſt namque numerus ſeptenarius, vniuerſitatis, & perfectionis ſymbolum. Et
quidem quod attinet ad cornua, (de oculis enim iam ſuo loco egimus,) ſciendũ
eſt, cornu in ſacris literis, pro regno, & regali poteſtate ſæpe vſurpari, veluti Za-
Zachar. 1. 13. char. 1. vbi quatuor mundi imperia, quatuor cornua appellantur. Et Pſalm. 131.
Pſalm. 131. 7. *Illuc producam cornu Dauid.* Et 1. Reg. 2. *Sublimabit cornu Chriſti ſui*: vbi eſt ſer-
1. Reg. 2. 10. mo ad literam de regno Meſſiæ, quemadmodum, & Pſalm. 91. *Exaltabitur ſicut
Pſal. 91. 11. vnicornis cornu meum.* Meritò autem regnum Meſſiæ cornu vnicornis ſimile di-
citur. Primò propter firmitatem: Eſt enim cornu vnicornis duriſſimum. Deinde
propter ſplendorem, quia pulcherrimum. Tertiò, propter vtilitatem, quia eſt
aduerſus venena præſentiſſimum. Denique quia vnicum in quolibet horum
animalium, Chriſti monarchiam ſignificat. Nec ſolùm pro regno cornu accipi-
tur, ſed pro quacunque etiam excellentia, & ſublimitate, tam in bonam, quàm in
malam partem. Veluti Pſalm. 74. *Omnia cornua peccatorum confringam, & exal-*

tabuntur

tabuntur cornua iuſti:& iterum, *Dixi iniquis, nolite iniquè agere, & delinquentibus nolite exaltare cornu.* Et Pſalm. 88. *In nomine tuo exaltabitur cornu noſtrum.* Deuiq; pro robore, & fortitudine Pſal. 17. *Protector meus, & cornu ſalutis mea.* Et Pſal. 21. *Salua me ex ore leonis & à cornibus vnicornium humilitatem meam:* id eſt à viribus, & potentia ſuperborum, qui vnicornes appellantur, quod conſortium, & ſocietatem in honore omninò reſpuant: ſic enim interpretatur D. Auguſt. in priore expſitione eius Pſalm. *A ſublimitatibus*, inquit, *ſuperborum ſe ſingulariter erigentium, conſorteſq́; non ferentium ſaluam fac humilitatem meam.* Quo etiam modo eundem locum intellexit D. Greg. lib. 31. Moral. cap. 13. quanuis eum ad Chriſtum referat, & Iudæos, qui eum perſequebantur. *Tot*, inquit, *in illa gente vnicornes extiterunt, quotquot de legis operibus ſingulari, & fatua elatione confiſi ſunt.* Itaque hoc loco cornua non ſolum pro eminentia poteſtatis & regno, ſed etiam pro fortitudine ſumuntur: ſeptem autem cornua pro ſumma fortitudine, eò quod numerus ſeptenarius dicat vniuerſitatem, & perfectionem. Pſal. 74. 14. Pſal. 88. 18. Pſal. 17. 3. Pſal. 21. 22. D. Auguſt. D. Greg.

2. His igitur cornibus noſter agnus armatus, dicitur gentes ventilaſſe Deuteronomij 33. *Cornua Rhinocerotis cornua illius, in ipſis ventilabit gentes.* Quem locum expendens Tertull. lib. aduerſus Iudæos, titul. Quod Patriarchæ oſtendunt figuram crucis. *Chriſtus*, inquit, *ſignificabatur, cuius cornua eſſent æſtimata, hac enim virtute crucis vniuerſas gentes nunc ventilat per fidem, auferens à terra in cœlum, & tunc ventilabit per iudicium.* Deut. 33. 17. Tertullian.

3. Aduerte autem hoc loco, rectè agnum ſeptem cornua tunc oſtentare, cùm tanquam occiſus apparet: quia nimirum vim ſuam, & fortitudinem præcipuè in morte, & cruce exercuit: quemadmodum cecinit Abac. cap. 3. vbi cùm præmiſiſſet, *cornua in manibus eius*, qui locus ad crucis cornua pertinet, ſtatim ſubiunxit, *ibi abſcondita eſt fortitudo eius.* Non eſt tamen prætereundum, quod in eum locum annotauit Hieron. iuxta tranſlationem LXX. quæ ſic habet: *Cornua in manibus eius, & poſuit dilectionem robuſtam fortitudinis ſuæ, nimirum*, inquit Hieron. *idcirco Deus Pater operuit cœlos gloria, & terram repleuit laude, & cornua, id eſt, regnum poſuit in manu filij ſui, vt faceret dilectum ſuum ab hominibus diligi, & diligi non leuiter, ſed vehementer, & fortiter.* Itaque iuxta Hieronymi ſententiam omnia, quæ Deus fecit in cœlo, & quæ per Chriſtum geſſit in terris, ad vnum amorem referuntur, vt tam multis allecti beneficiis vnigenitum Dei filium, ipſumq; Deum, non vulgari, ſed vehementi, & forti quodam amore diligeremus. Propterea enim dictũ eſt; *Dilectionem robuſtam fortitudinis ſuæ.* Poſſumus etiam ita interpretari patrem in Chriſto poſuiſſe dilectionẽ robuſtam fortitudinis ſuæ: quia dando filium ſuum, oſtendit ſe mirum in modum in amorem mortalium exarſiſſe omneſq́; fortitudinis ſuæ neruos contendiſſe: denique ad vltimum vt aiunt potentiæ quodammodo perueniſſe ad homines ſui amore inflammandos. Chriſtus fortitudinem præcipuè in morte exercuit. Abac. 3. 4. D. Hieron. Omnia, quæ Deus & Chriſtus fecit, ad vnum amorem referuntur.

Quid ſit viginti quatuor ſeniores habere ſingulos citharas, & cantare canticum nouum.

Cum aperuiſſet librum, animalia, & viginti quatuor ſeniores ceciderunt coram Agno habentes ſinguli citharas, & phialas aureas plenas odoramentorũ, quæ ſunt orationes ſanctorum, & cantabant canticum nouum.

SECTIO VI.

1. CVm agnus librum aperuiſſe, quatuor animalia, & viginti quatuor ſeniores ceciderunt coram agno, habentes ſinguli citharas, & phialas aureas, plenas

odoramentorum, & cœperunt cantare canticum nouum dicentes: Dignus es
Rupert. Domine accipere librum, &c. Obſeruauit autem Rupert. non vacare myſte-
Ante Paſſio- tio, quod poſtquàm Agnus librum aperuit, quatuor animalia, & 24. ſeniores
nem paucis coram illo ceciderunt, *quia, vt ait, antequàm Agnus librum aperuiſſet, id eſt, antequàm*
poſt illam. *per paſſionem ſuam adimpleſſet veritatem ſcripturarum, præter pauciſſimos, hoc eſt, præter*
Chriſtum in- *tres Magos ab Oriente venientes, & præter illum illuminatum à natiuitate cæcum, ferè*
numeri ado- *nullus inuenitur procidendo adoraſſe Agnum; ſed poſtquàm librum aperuit, id eſt per*
rauerunt. *mortem, & paſſionem ſuam obedientiam conſummauit, omne genu curuatur, cœleſtium,*
Ad Phil. 2. 10. *terreſtrium, & infernorum*, ad Phil. 2. *Nec verò ſolùm genu flectitur, ſed plena adoratio*
Pſal. 71. 29. *procidendo perficitur, iuxta illud* Pſalm. 71. *Coram illo procident Æthyopes, & inimi-*
ci eius terram lingent, id eſt, qui ante inimici eius erant, in ſignum perfectæ adorationis
Primaſius. *terram ipſam lambent.* Quod ad contextum attinet, Primaſius verbum, *aureas*,
quod poſt phialas additur, ad citharas quoque referendum exiſtimat, vt nimi-
Ansbert. rum etiam citharæ aureæ fuerint. Anſbert. verò innuit etiam quatuor animalia
habuiſſe citharas, quòd ſi accidit, mirum certè fuit, leonem, vitulum, & aquilam
citharam pulſaſſe, ſummamq; Chriſti gratiam declarat, quæ ferocia ingenia, &
ſuaptè natura barbara, atq; ad fidei diſciplinam parum idonea ita condocefecit,
atq; erudiuit, vt cum 24. ſenioribus poſſent ipſam quoq; citharam in manu ſu-
Eſai. 11. 6. mere, Deique laudes decantare. Simile ferè prodigium commemoratur Eſai. 11.
cùm puer paruulus, hoc eſt Meſſias inſtar paſtoris recturus dicitur gregem quen-
dam ex agnis, hædis, vitulis, ouibus, lupis pardis, leonibuſq; conſtantem, tanta
ſeruata inter tam diſſimilia animalia concordia, vt lupus cum agno habitet, &
cum hædo accubet pardus, vituluſq; leo, atque ouis ſimul commorentur: quia
nimirum Meſſias homines natura efferatos, & potentiæ magnitudine ſuper-
bientes deberet reddere manſuetos, atque ad humilem, & facilem cum abiectis
hominibus conſuetudinem traducere: denique per Euangelij prædicationem ci-
curare, & illos æquè, atque inopes, & infirmos eodem doctrinæ, fidei, Sacramen-
torumque paſtu in eadem Eccleſiæ caula incluſos alere, legibuſq; ſuis ad Euan-
gelij humilitatem, & manſuetudinem erudire.

2. Igitur Richardus de ſancto Victore, per citharas, quæ manibus pulſatæ ſuaui-
Rich. Vict. ter ſonãt, putat ſignificari bona opera Sanctorum, quæ ſuis effectibus quaſi qui-
Bona ſãcto- buſdam ſonis proximos ad rerum diuinarum contemplationem, & amorem ex-
rum opera citant, & inuitant. Pannonius ſpiritualem quandam harmoniam ex puritate mo-
nos excitãt. rum, & virtutum inter ſe concinentium coniunctione reſultantem, quæ in ſan-
Pannon. ctorum animis perpetuò ſonant Dei laudem. Communis expoſitio, quam ſe-
Beda. quuntur Beda, Primaſius, Rupert. Anſbertus, Hugo Cardinalis, & Gloſſa ordina-
Primaſ. ria eſt, per eiuſmodi citharas mortificationem carnis intelligi, cuius ſententiæ
Rupertus. rationes paulò poſt afferemus. Nobis tamen videtur probabilius per citharas in
Ansber. vniuerſum diuinarum laudem commemorationem intelligendam eſſe, quas 24.
Hug. Card. ſeniores duobus potiſſimum modis denunciant, mortificatione videlicet paſſio-
Gloſ. ordin. num (iuxta communiorem expoſitionem) ex qua virtutum reſultat concentus, &
Carnis mor- diuini verbi prædicatione. Et quidem quod attinet ad mortificationem rectè ea
tificatio ci- citharæ comparatur. Primùm, quia vt in cithara chordæ, ita membra per morti-
tharæ com- ficationem tenduntur. Deinde quia, vt annotauit Anſbertus, ſicut in cithara aliæ
paratur. chordæ fortiùs, aliæ leniùs tenduntur, ſed tamen diſſimiliter tenſæ non diſſimi-
Ansbert. lem concentum efficiunt: Ita diuerſa in Chriſti corpore membra paſſiones e-
D. Greg. ius alia pleniùs, alia minùs imitantur: ſed tamen diſſimiliter patientes vnam cõ-
cordem Dei laudem reſonant. Tertiò, quoniam, vt expendit D. Greg. lib. 3. Mo-
ralium, cap. 3. chorda in cithara, ſi minùs tenditur, non ſonat; ſi ampliùs raucum
ſonat.

ſonat. Vnde Paulus, fidelium animas velut in cithara chordas tenſas, alias amplius tendendo extenuat, alias à tenſione ſua laxando, conſeruat: aliis enim dicit ad Romanos 13. *Non in comeſſationibus & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis.* Et ad Coloſſ. 3. *Mortificate membra veſtra, quæ ſunt ſuper terram.* Et tamen Timotheo dicit: *Noli adhuc aquam bibere, ſed modico vino vtere propter ſtomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates*, 1. ad Timotheum 5. itaque iuxta D. Gregorium, mortificatio cithara dicitur, quia debet eſſe per prudentiam temperata. Quarta, ex D. Auguſtino, ſuper illa verba Pſalmi 42. *Confitebor tibi in cithara Deus Deus meus.* Quia ſicut cithara ex inferiori parte ſonat, ita mortificatio ad inferiores animæ vires, carniſque rebellionem comprimendam præcipuè pertinet. Huius citharæ chordæ ſunt omnia membra, quæ omnia per mortificationem extendi debent, iuxta illud Pauli ad Romanos 6. *Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem.* Quod autem huius citharæ ſonus Deo ſit gratiſſimus, oſtendit D. Gregor. libro 10. Moral. cap. 21. ex illis verbis Pſalm. 117. *conſtituite diem ſolennem in confrequentationibus* (vulgatus tranſtulit, *in condenſis*,) *vſque ad cornu altaris. Solennem*, inquit, *Domino diem in confrequentationibus conſtituit, quiſquis ſe aſſiduè in eius deſiderio affligit, qui nimirum ſolennitatis dies vſque ad altaris cornua tendi præcipitur, quia tandiu neceſſe eſt, vt quiſque ſe affligat, quouſque ad ſuperni ſacrificij altitudinem, id eſt ad æterna gaudia pertingat.*

Rom. 13. 13.
ad Coloſ. 3. 5.
1. ad Tim. 5.
D. Greg.
Mortificatio prudentia temperetur.
D. Auguſt.
Pſal. 42. 4.
Rom. 6. 13.
D. Greg.
Pſal. 117. 27.

Quod ad prædicationem attinet diuini Verbi, quam etiam nomine citharæ intelligendam diximus, luculenter id teſtatur Eſaias, cum de ſe, tanquam de concionatore loquens, ait cap. 16. *Venter meus ad Moab quaſi cithara ſonabit.* In quem locum D. Hieron. eleganter adnotauit, concionatorem debere omni virtutum genere præſtare. *Quomodo*, inquit, *cithara non emittit ſonum compoſitum, ſi vel vna chorda rupta fuerit; ſic ſpiritalis venter Prophetæ, ſi vna in eo virtutum chorda defuerint, non poterit melos dulce reſonare.* Eandem etiam ob cauſam prædicatores inſtrumenta muſica appellantur Eſaiæ 22. quemadmodum interpretatur D. Hieronymus, cùm dicitur, *figam illum* (id eſt Chriſtum) *paxillum in loco fideli, & erit in ſolium gloriæ domui patris ſui, & ſuſpendent ſuper eum omnem gloriam domus Patris eius, vaſorum diuerſa genera, omne vas paruulum à vaſis craterarum, vſque ad omne vas muſicorum.* Qui locus de Chriſto intelligitur, is enim tanquam paxillus in Eccleſia fixus eſt, ex quo omnis gloria Patris eius pendet, Deique ſapientia, & iuſtitia, vt idem Hieronymus exponit, ex eoque pendent omnia vaſa muſicorum, id eſt, prædicatores, qui Dei laudes vbique reſonant, atque hi præcipuè dicuntur cantare canticum nouum, id eſt, redemptionis beneficiũ, quod Agnus per ſui immolationem in omnes contulit, identidem commemorare, ipſique Agno de hominum ſalute parta, ac Dei honore per ſuam mortem reſtituto gratulari, quod canticum nouum dicitur, quia licet tanti beneficij promiſſio fuerit antiquiſſima, collatio ipſa, & exhibitio ad legem gratiæ pertinuit, quare nouum beneficium nouo cantico celebrari oportuit: quamquam & canticum nouum pro extraordinario ſumi poteſt; vt quemadmodum redemptionis beneficium extraordinarium fuit, ita extraordinario quodam cantico, & laude, à viginti quatuor ſenioribus, & quatuor animalibus, id eſt præſtantiſſimis quibuſque ſanctis, & egregiis Concionatoribus, atque adeo ab Eccleſia vniuerſa prædicandum, & extollendum denuncietur, de quo cantico loquutus eſt Eſaias cum dixit capite quadrageſimo ſecundo, *Cantate Domino canticum nouum.* Quem locum ad redemptionem per Chriſtum, atque ad noui teſtamenti gratiam refert

3.
Prædicatio verbi Dei, cithara.
Eſai. 16. 11.
D. Hieron.
Concionator virtutibus præſtare debet.
Eſai. 22. 23.
D. Hieron.
Eſai. 42. 10.

LL 2 præter

Clem. Alex. Chriſtus nouus citharœdus omnia ad ſe ſuo concentu trahens. præter alios Clem. Alex. in exhortatoria ad Gentes, quo loco multis oſtendit Chriſtum fuiſſe nouum quendam citharœdum, qui tum per ſe, tum per ſuos concionatores, omnia ad concentus ſuauitate traxit, commemoranſque illam Græcorum fabulam, qua Orpheus, & alij ſolo cantu dicuntur feras reddidiſſe manſuetas, ſyluáſque, & rupes attraxiſſe, docet id per ſolum Chriſtum verè fuiſſe perfectum his verbis. *Solus ipſe feras manſuefecit, volucres quidem, id eſt eos qui ex ſe ipſi ſunt leues: ſerpentes, id eſt, deceptores: leones, eos qui ad iram ſunt concitati: ſues, eos qui ſunt voluptati dediti; lupos, eos qui ſunt rapaces: lapides etiam, & ligna ad ſe traxit, id eſt eos qui lapides, & ligna adorabant, & qui inſtar lapidum inſipientes erant,* Matth. 3. 9. *iuxta illud* Matth. 3. *Potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ, id eſt ex Gentilibus, qui lapidibus crediderunt. Has ergo omnes immaniſſimas feras, & tales lapides ipſe cœleſtis cantu in manſuetos homines transformauit, vide quantum potuerit nouum canticum homines ex lapidibus, & homines fecit ex feris.* Hactenùs Clemens.

Quid ſignificent phialæ aureæ plenæ odoramentorum.

SECTIO VII.

1. DVO ſunt in hac ſententia, quæ expoſitionem deſiderant. Vnum eſt, quid per has phialas aureas intelligendum ſit. Alterum, quænam ſint ea odoramenta quorum plenæ eſſe memorantur. Sed quoniam Ioannes hanc poſteriorem partem explicauit, cum ſubiunxit, *Plenas odoramentorum, quæ ſunt orationes ſanctorum*, illud nobis explicandum ſupereſt, cur orationes Sanctorum odoramenta appellentur.

2. Beda. Rupert. Rich. Vict. Hugo Card. Dion. Cart. Gloſ. interl. Ansbertus. Orationes Sanctorum cur odoramenta dicantur. Pannon. Pſal. 118. 32. Quod igitur ad primum attinet, Beda, Rupertus, Richardus de S. Vict. Hugo Cardinalis, Dionyſius Carthuſianus, & Gloſſa interlinearis, phialas aureas corda ſanctorum latitudine charitatis patentia interpretátur. Alij vt Ansbertus, ipſam charitatem phialarum nomine accipiunt, quæ plena eſt odoramentorum, id eſt orationum, quia non ſolum pro amicis, ſed etiam pro inimicis orat, hoc enim eſt eſſe plenam. Denique Pannonius ſanctos pios in phialis deſignari exiſtimat. *Sicut enim*, inquit, *phialæ in parte infima anguſtiores ſunt, in ſuprema verò latiores; ita ſancti in parte inferiori, id eſt in carne, ſeſe coanguſtant, & comprimunt, ne terrena concupiſcant: In ſuperiori autem, id eſt, ſecundum ſpiritum, ſe pro viribus dilatant, appetendo cœleſtia, iuxta illud* Pſal. 118. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum.* Aureæ autem ſunt huiuſmodi phialæ, quia ſancti ſunt charitate pretioſi, qui nimirum ſunt illa vaſa aurea in domo Dei, de quibus loquitur Apoſt. 2. ad Timoth. 2. Denique plenæ ſunt odoramentorum, id eſt orationum, quia Sanctorum eſt, gratias Deo agere pro collatis in omnes mortales beneficiis, & pro eorundem ſalute continuò preces ad Deum fundere. Ex his omnibus expoſitionibus illa eſt germanior, quæ phialas corda Sanctorum interpretatur, non ſolum quia communior, ſed quia textui congruentior, cùm enim viginti quatuor ſeniores Sancti ipſi ſint, phialáſque manibus teneant, alienum planè eſt rursùs phialas Sanctos interpretari, vt ſancti ſeipſos tenere manibus dicantur: & quanquam ad charitatem poſſemus accommodare phialam, quia tamen rectiùs charitas per aurum phialæ intelligitur, multò videtur conuenientiùs vt phialas aureas corda ſanctorum charitate fulgentia, & pretioſa interpretemur.

3. Oratio iuſti inſtar odoris aſcendit. Eccleſ. 35. 21. Quod verò ad ſecundum attinet, non vacat ſanè myſterio, quòd orationes ſanctorum odoramenta appellentur. cuius appellationis ratio multiplex afferri poteſt. Prima, quia oratio inſtar odoris ſurſum aſcendit: iuxta illud Eccleſiaſt.

35. Ora-

35. *Oratio humiliantis ſe, nubes penetrabit, & donec propinquet, non conſolabitur, & non diſcedet, donec altiſſimus aſpiciat.* Et Pſalm. 140. *Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo.* Secunda, quia ſicut odores boni faciunt ne loca graueolentia offendant, quam ob cauſam in eiuſmodi locis odoramenta ſolent adhiberi, ita orationes iuſtorum pro peccatoribus orantium, efficiunt ne impiorum ſcelera ſic Deum afficiant, vt eos quam primùm euertat, ſed potiùs eis parcat, melioremque animum iniiciat. Tertia ratio, quia ſicut flores quò magis manu premuntur, eo magis olent, & aromata in ignem coniecta ſuauiſſimè redolent: Ita orationes ſanctorum eo ſunt feruentiores, quo illi magis laboribus premuntur, & in ignem tribulationis tanquam aromata iniiciuntur: aut ſi malis, quo ipſi magis ſeſe per carnis afflictionem, & macerationem, quaſi premunt, in cuius rei typum thymiama illud ſacrum ex aromatibus compoſitum, de quo agitur Exod. 30. Ita fieri iubetur, vt aromata in tenuiſſimum puluerem contuſa, ac redacta prius ſint, videlicet Stacte, Onyx, Galbanum, & Thus lucidiſſimum. Eſt autem Stacte pinguedo recentis myrrhæ, cum exigua aqua tuſæ, & organo expreſſæ, (quæ omnia carnis macerationem, & caſtigationem indicant) indéque vnguentum efficitur, quod Stacte nominatur, Galbanum verò ſuccus eſt naſcentis in Syria ferulæ. quod nonnulli Metopium vocant. Onychen vult Lyranus in commentariis ſuper trigeſimum caput Exodi, eſſe Oſtreolam paruam valde redolentem magnitudine vnguis humani, vnde & nomen ſumpſit. Eandem ob cauſam virgula illa fumi, de qua agitur Cant. 3. *Ex aromatibus myrrhæ, & vniuerſi pulueris pigmentarij aſcendebat*, id eſt, ex carnis mortificatione, per quam prauæ animi appetitiones, ita tonduntur, vt in tenuiſſimum puluerem redigantur, id eſt, minimum ſenſum, & appulſum paſſionum: ſic enim eum locum interpretatur D. Greg. hom. 22. in Ezech. *Fumus*, inquit, *ex aromatibus cõpunctio eſt orationis concepta ex virtutibus amoris: qua tamẽ oratio fumi virgula dicitur: quia dum ſola cæleſtia poſtulat, ſecreta progreditur, vt ad terrena petenda minimè reflectatur. Non virga autem, ſed virgula dicitur, quia interdum in compunctionis ardore tanta ſublimitatis eſt vis amoris, vt hanc nec ipſe animus poſſit comprehendere: ſubiungitur, myrrhæ, & thuris: quia thus in ſacrificium incenditur, myrrha verò corpora mortua condiuntur, ne vermibus corrumpantur, quare myrrhæ & thuris ſacrificium offerunt, qui & carnem affligunt, ne eis corruptionis vitia dominentur, vt redolentem in conſpectu Domini amoris ſui hoſtiam incendunt.* Hæc D. Greg. Aduertendum eſt etiam ignem, quo thymiamata in altari aureo incendebantur, deferri conſueuiſſe ex altari holocauſti, in quo perpetuò ignis erat, Leuit. 6. Quia videlicet orationum feruor ex perfecta mortificatione oritur, à qua nunquam ceſſandum eſt propter continuam carnis rebellionem; id enim ſignificat, nunquam in altari holocauſti defuiſſe ignem. Quare qui orationi vacare ſtudet, non incumbens mortificationi, perinde eſt, ac ſi ſine igne aromata velit incendere. Vnde Cant. 5. dicitur: *Demeſſui myrrham meam cum aromatibus meis.* Quia nimirum vtrunque iungendum eſt, mortificationis videlicet myrrha, & orationis aromata. Et Cant. 4. *Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris*: quæ verba ſunt ſponſi: & eſt ſenſus: viſitabo eos qui in arduis mortificationis operibus, tanquam in montibus occupantur, & eos, qui in dulcedine orationis, tanquam in collibus conquieſcunt. Vbi cernis mortificationem per montem, orationem verò per collem ſignificari: tum propter rationem, quam modo indicauimus, quia ſcilicet mortificatio inſtar accliuis montis, ardua eſt atque difficilis, non ita verò oratio, ſed inſtar amœni ac florentis collis, plus ſuauitatis quam difficultatis continet; tum etiam quia oratio quaſi collis ex monte mortificationis porrigitur: ſolent enim mon-

Pſa. 140. 2.

Orationes iuſtorum Mitigant iram Dei in peccatores.

Exod. 30. 34.

Exod. 30.

Cant. 3. 6.

D. Greg.

Leuit. 6. 13.

Orationis feruor ex mortificatione oritur.

Cant. 5. 1.

Cant. 4. 6.

tes in colles deſinere. Quarta ratio, cur orationes odoramentis comparantur, ea eſt, quia ſicut odores ſunt gratiſſimi: ita orationes iuſtorum gratiſſimæ ſunt Deo, & Angelis. Quam ob cauſam Angeli non ceſſant eiuſmodi odores e terra in cœlum quaſi aromata deferre, vt videlicet earum afflatu ſuauiſſimo in cœlo ſe recreent, Deumque eiuſmodi thure venerentur, hoc enim myſterium Raphaël Angelus Tobiæ declarauit, cùm dixit; *Quando orabas cum lacrymis, ego obtuli orationem tuam Domino.* Quo pertinet illud, quod de Noë ſacrificio Geneſ. 8. refertur. *Odoratúſque eſt Dominus odorem ſuauitatis.* Et illud quod ſæpe in Leuitico dicitur: *Oblatio eſt ſuauiſſimi odoris Domino.* Poſtremò obſeruandum eſt, viginti quatuor ſeniores non ſolùm citharas, ſed phialas etiam habuiſſe aureas plenas odoramentorum, quia non eſt ſatis exteriùs Dei laudes decantare, niſi etiam cor ipſum interiùs plenum ſit odoramentorum, id eſt, orationum feruentium ſuauiſſimique odoris. Non deſunt verò quamplurimi in Eccleſia, qui cum habeant pulcherrimas citharas, eaſque numeroſè pulſent, id eſt, Dei laudes non ſolum modulatè concinant, ſed aliis etiam eleganter prædicent: phialis tamen aureis plenis odoramentorum carent, id eſt, interna cordis deuotione, quæ potiſſima eſt ſpiritualis citharœdi conditio.

Tob. 12. 12. Gen. 8. 21.

Nō ſatis eſt exteriùs Dei laudes cantare.

ARGVMENTVM.

Perſequitur Ioannes viſionem ſecundàm, commemorans quomodò Agnus ſeptem illa libri ſigilla reſignauerit, & quidnam illis apertis apparuerit. Atque hoc capite ſex ſigilla reſignata commemorantur, quibus apertis admiranda quædam, quæ latebant in libro, viſa ſunt. Etenim aperto primo ſigillo apparuit equus albus, & qui ſedebat ſuper illum habebat arcum, datáque eſt ei corona. Aperto ſecundo, exiuit equus rufus, & ei, qui inſidebat equo, datus eſt gladius magnus. Aperto tertio, apparuit equus niger, & qui ſedebat ſuper eum habebat ſtateram in manu ſua. Aperto quarto, viſus eſt equus pallidus, & qui ſedebat ſuper eum nomen illi Mors, & infernus ſequebatur eum. Aperto quinto, apparuerunt ſubtùs altare animæ interfectorum propter verbum Dei. Aperto ſexto, factus eſt terræmotus quidam magnus, & ſol factus eſt niger tanquam ſaccus cilicinus, & luna ſicut ſanguis, & ſtellæ de cælo in terram ceciderunt, quamplurimáque alia viſu mirabilia apparuerunt, quæ poſteà ſigillatim explicabimus. Atque hæc ſunt, quæ per imaginariam viſionem hoc capite à Ioanne commemorantur.

CAPVT SEXTVM.

ET vidi quod aperuiſſet Agnus vnum de ſeptem ſigillis, & audiui vnum de quatuor animalibus dicens; tanquam vocem tonitrui: Veni, & vide. Et vidi: Et ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper illum habebat arcum, & data eſt ei corona, & exiuit vincens, vt vinceret. Et cùm aperuiſ-

aperuiſſet ſigillum ſecundum, audiui ſecundum animal dicens: Veni, & vide. Et exiuit alius equus rufus, & qui ſedebat ſuper illum, datum eſt ei vt ſumeret pacem de terra, & vt inuicem ſe interficiant, & datus eſt ei gladius magnus. Et cùm aperuiſſet ſigillum tertium, audiui tertium animal dicens: Veni, & vide. Et ecce equus niger, & qui ſedebat ſuper illum, habebat ſtateram in manu ſua. Et audiui tanquam vocem in medio quatuor animalium, dicentem: Bilibris tritici denario vno, & tres bilibres hordei denario vno, & vinum, & oleum ne læſeris. Et cùm aperuiſſet ſigillum quartum, audiui vocem quarti animalis dicentis: Veni, & vide, Et ecce equus pallidus, & qui ſedebat ſuper eum, nomen illi Mors, & infernus ſequebatur eum: & data eſt illi poteſtas ſuper quatuor partes terræ, interficere gladio, fame, & morte, & beſtiis terræ. Et cùm aperuiſſet ſigillum quintum, vidi ſubtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, & propter teſtimonium, quod habebant, & clamabant voce magna, dicentes: Vſquequò Domine, ſanctus, & verus, non iudicas, & non vindicas ſanguinem noſtrum de his, qui habitant in terra? Et datæ ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ: & dictum eſt illis, vt requieſcerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conſerui eorum, & fratres eorum, qui interficiendi ſunt, ſicut & illi. Et vidi cùm aperuiſſet ſigillum ſextum: & ecce terremotus magnus factus eſt, & Sol factus eſt niger tanquam ſaccus ſilicinus: & luna tota facta eſt ſicut ſanguis, & ſtellæ de cœlo ceciderunt ſuper terram, ſicut ficus emittit groſſos ſuos, cùm à vento magno mouetur: & cœlum receſſit ſicut liber inuolutus: & omnis mons, & inſulæ de locis ſuis motæ ſunt: & Reges terræ, & Principes, & Tribuni, & diuites, & fortes, & omnis ſeruus, & liber abſconderunt ſe in ſpeluncis, & in petris montium: & dicunt montibus, & petris: Cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira Agni; quoniam venit dies magnus iræ ipſorum, & quis poterit ſtare?

COM-

quinquies triumphauit. Primum, ac nobiliſſimum triumphum egit Gallicum, ſequentem Alexandrinum, deinde Ponticum, huic proximum Africanum, nouiſſimum Hiſpanienſem, diuerſo quemque apparatu, & inſtrumento. In Gallico aſcendit Capitolium ad lumina 40. elephantis dextera, atque ſiniſtra lychnuchos geſtantibus: in Pontico inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum, *Veni, vidi, vici.* Cæterùm cùm ageret inſolentiùs, dominationeque abuteretur, iure cæſus à pleriſque exiſtimatur. Non enim honores modo nimios recepit, veluti continuum conſulatum, perpetuam dictaturam, præfecturamque morum, inſuper prænomen imperatoris, cognomen patris patriæ, ſtatuam inter Reges, ſuggeſtum in orcheſtra, ſed & ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt, ſedem auream in curia, & pro tribunali thenſam, & ferculum circenſi pompa, templa, aras, ſimulachra iuxta Deos, puluinar, flaminem, lupercos, appellationem menſis è ſuo nomine. Honores pro ſuo arbitratu conceſſit, pridie Kal. Ianuarias repentina conſulis morte ceſſantem honorem in paucas horas petendi dedit, eademque licentia ſpreto patriæ more magiſtratus in plures annos ordinauit, decem viris prætoriis conſularia ornamenta tribuit, ciuitate donatos, & quoſdam è ſemibarbaris Gallorum recepit in curiam; monetæ, publiciſque vectigalibus peculiares ſeruos præfecit; trium legionum, quas Alexandriæ reliquerat, imperium Rufioni liberti ſui filio ſuo exoleto demandauit: ſed inde præcipuam ſibi conflauit inuidiam, quòd adeuntes ſe cum plurimis, honorificentiſſimiſque decretis vniuerſos Patres conſcriptos ſedens pro æde Veneris excepit. Itaque conſpiratum eſt in eum à ſexaginta ampliùs ſenatoribus, equitibúſque Romanis C. Caſſio, Marcóque, & Decio Brutis, & multis Principibus, edictóque ſenatu in Pompeij curiam tribus, & viginti vulneribus confoſſus occubuit ſexto, & quinquageſimo ætatis anno, quadraginta duobus annis ante fœlicem Chriſti ortum.

Nullum reliquit legitimum filium, nec filiam, quia Iulia, quæ Pompeio nupſerat, multò antè diem obierat; quam ob cauſam adoptauit Octauiũ Cæſarem Octauij filium, dictum poſtea Octauianum Auguſtum, nepotem Iuliæ ſororis ipſius Cæſaris. Quamquam verò poſt mortem Cæſaris fuit Reipublicæ adminiſtratio diſtributa per Octauianum, Marcum Antonium, & Lepidum, quæ gubernandi ratio dicta eſt Triumuiratus, & quinque annis perdurauit, eo tamen finito ſolus Octauianus fuit Imperator electus à militibus, appellatúſque Cæſar Octauianus, vt adoptiui patris, id eſt, Iulij Cæſaris, & naturalis, id eſt, Octauij memoriam ſeruaret. Fuit hic Imperator fœliciſſimus tum ob alia, tum vel maximè, quòd eius tempore natus eſt Chriſtus Dominus. Docet autem Euſebius in Chronicis ortum Chriſti incidiſſe in annum 42. Imperij Octauiani Auguſti, numerans videlicet annos Imperij Auguſti à nece Iulij Cæſaris, quemadmodũ & reliqui ferè ſcriptores, veluti Ioſephus lib. 18. antiq. cap. 3. Epiphan. hæreſ. 51. Beda lib. de ſex ætatibus, Paulus Oroſ. lib. 1. c. 1. & Eccleſia Romana in ſuo Martyrologio, die vigeſima quinta Decembris: quanquam natum fuiſſe Chriſtum anno quadrageſimo primo Imperij Auguſti affirmẽt Irenæus lib. 3. aduerſus hæreſes, cap. 25. Tertullianus libro de præſcription. aduerſus Iudæos, & D. Hieron. ſuper caput ſecũdum Eſaiæ, & ſuper nonum Danielis, quia videlicet Imperium Auguſti numerant ab anno, qui necem Cæſaris fuit conſequutus, ſed hæc minutiùs concidere alterius loci eſt. Domini appellationem Auguſtus vt maledictum, & opprobrium ſemper exhorruit; cùm ſpectante eo ludos pronunciatum eſſet à mimo, ô dominum æquum, & bonum, & vniuerſi quaſi de ipſo dictum exultantes comprobaſſent, ſtatim vultu, manuque indecoras adulationes repreſ-

Marginalia: 5. Octauiani Auguſti ſecundi Imperatoris geſta. — Euſebius. — Ioſephus. Epiphan. Beda. Paul. Oroſ. — Irenæus. Tertull. D. Hieron. — Auguſtus appellationem Domini exhorruit.

ſit,& in ſequenti die grauiſſimè edicto corripuit, dominúmque ſe poſthac appellari ne à liberis quidem, ac nepotibus ſuis vel ſerio, vel ioco paſſus eſt, atque huiuſmodi blanditias etiam inter ipſos prohibuit.

4. Propter eximia in Rempublicam merita fuit populo gratiſſimus: Equites Romani natalem eius ſponte biduo ſemper celebrarunt: omnes ordines in lacum Curtij quotannis ex voto pro ſalute eius ſtipem iaciebant, Calendis Ianuarij etiam abſenti in capitolio ſtrenam: reuertentem ex prouincia non ſolùm fauſtis nominibus, ſed etiam modulatis carminibus, proſequebantur. Ei patris patriæ vniuerſi repentino, maximoque conſenſu appellationem dederunt, prima plebs legatione Antium miſſa, deinde, quia non recipiebat ineunti Romæ ſpectacula frequens, & laureata, mox in curia Senatus neque decreto, neque acclamatione, ſed per Valerium Meſſalam id mandantibus cunctis. Quod bonum, inquit, fauſtumque ſit tibi, domuique tuæ, Cæſar Auguſte, ſenatus te conſentiens cum populo Romano conſalutat patriæ patrem. Peregrinarum ceremoniarum eas, quæ veteres, receptæque erant, reuerentiſſimè coluit, cæteras contemptu habuit, Iudæis vſque adeò infenſus, vt Caium nepotem, quod Iudæam prætervehēs apud

Suetonius. Philo Iudæus.

Hieroſolymam non ſupplicaſſet, collaudaret, vt narrat Suetonius Tranquillus in Octauio cap. 93. Cæterùm poſtea mutata ſententia Iudaicarum rerum propugnator fuit acerrimus: etenim, vt auctor eſt Philo Iudæus in ſua legatione ad Caium, paſſus eſt trans Tiberim bonam vrbis partem teneri à Iudæis, quos

Auguſti clementia erga Iudæos.

ſciebat habere ſuas proſeuchas, in quibus cœtus facerent præſertim ſabbatis; ſciebat eos collectas primitiarum mittere Hieroſolymam, & certos homines, qui pro ipſis offerrent victimas, eos tamen nec vrbe iuſſit excedere, nec multauit iure ciuium, quandoquidem ne in Palæſtina quidem extinctam volebat eo-

Philo.

rum religionem, & Rempub. nec circa proſeuchas quicquam nouauit, nec cœtus in quibus leges diſcerentur, fieri vetuit; itaque *Tam ſanctè*, inquit Philo, *noſtra ſacra habuit, vt penè omnium eius domeſticorum dona extent in templo noſtro, in quo*

Macrobius.

mandauit quotidianas mactari victimas ſuis ſumptibus, quæ ſacra hodiéque peraguntur; durabúntque perpetuò, virtutum Imperatoris monumentum. Hæc Philo. Refert quoque Macrobius libro 2. Saturnal. capite 4. cùm audiſſet inter eos, quos in Syria Herodes rex Iudæorum à bimatu, & infrà iuſſit interfici, filium quoque eius occiſum, lepidè iocatum dixiſſe; melius eſſe Herodis porcum eſſe, quam filium. Eum edicto præcepiſſe, vt vniuerſus orbis deſcriberetur, narrat Luc. cap. 2.

Luc 2. Suidas. Sigonius. Epiphan. Ioſephus.

cuius deſcriptionis cauſas commemorat Suidas in Hiſtor. verbo ἀπογραφὴ, Sigonius de iure antiq. Ital. libro 3. cap. 21. & alij. Imperauit annis pluſquam 56. tametſi hac de re nonnulla eſt apud ſcriptores diſſenſio; ſed vno ad ſummum, aut altero anno variant. Epiph. in Ancorato ei annos 56. & menſes præterea ſex, Ioſephus verò lib. 18. antiq. cap. 3. annos 57. alij 58. tribuunt. Exceſſitè vita anno Chriſti 16.

5. Tiberius Nero tertius imperator, & ab eo geſta.

Tertius Imperator fuit Tiberius Nero ex Patricia gēte Claudia Appio Claudio gentis principe, priuignus Auguſti, filius nimirum Liuiæ eius vxoris: cùm enim Liuia nupſit Auguſto, iam ex Tyberio Nerone marito ſuſceperat hunc Tiberium Neronem eiuſdem cum patre nominis; atque hunc Tiberium Auguſtus adoptauerat, generumque fecerat ætatis Chriſti anno 6. cùm electus fuit Imperator, agebat annum 55. in eius gratiam Herodes Tetrarcha vrbem condidit ad lacum Genezareth, Tiberiademque appellauit, vt narrat Ioſephus libro 18. Antiq. capite tertio, Imperij Tiberij anno 15. cœpit Ioannes Baptiſta prædicare baptiſmum pœnitentiæ, quemadmodum habes Luc. 3. anno autem eius 18. paſſus eſt Chriſtus. Narrat verò Suetonius in Tib. cap. 36. cùm externas ceremo-

nias,

nias, Ægyptios, Iudaicóſque ritus compeſcuiſſe, coactis, qui ſuperſtitione ea tenebantur, religioſas veſtes cum omni inſtrumento comburere: Iudæorum iuuentutem per ſpeciem ſacramenti in grauioris cœli prouincias diſtribuiſſe, reliquos gentis eiuſdem, vel ſimilia ſectantes vrbe ſubmouiſſe ſub pœna perpetuæ ſeruitutis, niſi obtemperaſſent; expuliſſe quoque Mathematicos, ſed deprecantibus, artémque ſe depoſituros promittentibus veniam dediſſe. Verùm poſtea, vt refert Philo in legatione ſua ad Caium, Iudæorum res in meliorem ſtatum reſtituit. Retuliſſe Tiberium ad ſenatum de diuinitate Chriſti, fauiſſéque Chriſtianis affirmant Tertullianus in Apolog. cap. 3. & 21. & Euſebius Cæſar. lib. 2. hiſtoriæ Eccleſiaſt. cap. 2. *Tiberius*, inquit Tertullianus, *cuius tempore nomen Chriſtianum in ſeculum introiuit, nunciatum ſibi ex Syria Palæſtina, quæ illic veritatem illius diuinitatis reuelauerant, detulit ad ſenatum cum prærogatiua ſuffragij ſui: ſenatus, quia non ipſe probauerat, reſpuit; Cæſar autem in ſententia manſit, comminatus periculum accuſatoribus Chriſtianorum. Conſulite commentarios veſtros, illic reperietis primum Neronem in hanc ſectam tum maximè Romæ orientem cæſariano gladio ferociſſe: ſed tali dedicatore damnationis noſtræ etiam gloriemur: qui enim ſcit illum, intelligere poteſt, non niſi aliquod bonum grande à Nerone damnatum.* Hæc Tertullianus. Nero in Iudæos ſæuit. Philo. Tertullian. Euſeb. Cæſar.

Sciendum Liuiam Auguſtam vxorem Auguſti, antequam ei nuberet, ſuſcepiſſe ex altero viro Tiberium Neronem, qui ei in imperium ſucceſſit, de quo paulò ante diximus, & Druſum Neronem; qui Druſus reliquit duos filios ex Antonia Octauiæ ſororis Auguſti filia ſuſceptos, videlicet Claudium, qui etiam fuit Imperator, & Germanicum egregiis corporis, animíque dotibus à natura locupletatum, vſque adeò non tantùm ſuis, ſed hoſtibus etiam charum, vt in eius obitu non defuerint Reguli, qui mœroris cauſa barbam poſuerint, & vxorum capita raſerint, & Megiſtanus Parthorum Rex exercitatione venandi, & conuictu abſtinuerit, quòd apud Partos iuſtitij inſtar eſt, vt teſtatur Tranquil. in C. Caligula, cap. Huius igitur Germanici fuit filius C. Caligula 4. Romanorum Imperator quem Tiberius adoptauerat, imperiíque hæredem declarauerat; Caligulæ cognomen caſtrenſi ioco traxit, quia manipulario habitu inter milites educabatur, qui certo calceamenti genere, quod caliga dicebatur, vtebantur. Cum electus fuit Imperator, agebat annum 55. vſque adeò ferocis, & impotentis naturæ fuit, vt Tiberius aliquoties prædicaret exitio ſuo, omniúmque Caium viuere, & ſe natricem (ſerpentis id genus eſt,) populum Romanum Phaëtontem orbi terrarum educare: quod veriſſimum ſanè fuit ob incredibilem huius Imperatoris cum inſigni libidine coniunctam ſæuitiam, vt meritò Seneca lib. de Conſol. ad Albinum dixerit, eum rerum naturam edidiſſe, vt oſtenderet quid ſumma vitia in ſumma fortuna poſſent. Vixit annis 29. Imperauit triennio, & decem menſibus: obiit à Caſſio Chærea tribuno, Sabino Cornelio, aliiſque coniuratis interfectus. Is Agrippam Ariſtobulo Herodis filio natum, qui Romæ in carcere vinctus tenebatur, non tantùm ſoluit, ſed Regem etiam Iudæorum creauit, vt auctor eſt Ioſeph. lib. 18. Antiquit. cap. 8. 6. Tranquil. C. Caligula 4. Impera. Seneca. Ioſephus.

7. Claudius Tiberius 5. Imperator. Tranquil.

Quintus fuit Claudius Tiberius Germanici patris Caligulæ, vt ſupra dixim' frater, atq; adeo Caligulæ patruus: 50. iam anno cepit imperium, miro fortunæ luſu, vt refert Tranquil. excluſus inter cæteros ab inſidiatoribus Caij, in Diætã, cui nomen eſt Hermeneũ, receſſerat: neque multò pòſt rumore cædis exterritus, prorepſit ad ſolarium proximum, atq; inter prætenta foribus vela ſe addit: latentem diſcurrens forte gregarius miles animaduerſis pedibus è ſtudio ſciſcitandi, quiſnam eſſet, agnouit: extractumq; & præ metu ad genua ſibi accidentẽ Impe-

ratorem ſalutauit; hinc ad alios commilitones fluctuantes,& adhuc frementes perduxit: ab his lecticæ impoſitus, & quia ſerui diffugerant, viciſſim ſuccollantibus, in caſtra delatus eſt, triſtis,ac trepidus miſerante obuia turba quaſi ad pœnam inſons raperetur, receptus intra vallum inter excubias militum pernoctauit, aliquantò minore ſpe, quam fiducia, nam conſules cum ſenatu, & cohortibus vrbanis forum, capitoliùmque occupatunt aſſerturi communem libertatem, accitúſque & ipſe per Trib. plebis in curiam ad ſuadenda, quæ viderentur, vi ſe, & neceſſitate teneri reſpondit. Poſtero verò die Senatu ſegniore in exequendis conatibus per tædium, ac diſſenſionem diuerſa cenſentium, & multitudine, quæ circunſtabat, vnum rectorem iam,& nominatim expoſcente, armatos pro concione iurare in nomen ſuum paſſus eſt: itaque imperator fuit declaratus. Exceſſit ſexageſimoquarto ætatis anno, imperij quartodecimo: veneno occiſum conuenit, vbi autem, & per quem dato, variant ſcriptores; quidam tradunt epulanti in arce cum ſacerdotibus per Halotum ſpadonem prægustatorem; alij domeſtico conuiuio per Agrippinam vxorem,quæ boletum medicatum auidiſſimo ciborũ talium obtulerat. Is nono imperij ſui anno Iudæos publico edicto Roma expulit, vt refert Suetonius in Claudio cap. 25. & Paulus Oroſius lib. 7. cap. 6. cuius etiam expulſionis facit mentionem Lucas Act. 18. Sub eodem imperatore fames fuit illa toto orbe grauiſſima, cuius meminit Lucas Act. 11. *In his*, inquit, *diebus ſuperuenerunt ab Hieroſolymis Prophetæ Antiochiam, & ſurgens vnus ex eis nomine Agabus ſignificabat per ſpiritum ſanctum famem magnam futuram in vniuerſo orbe terrarum, quæ facta eſt ſub Claudio.*

Suetonius. Paul. Oroſ. Act. 18. Act. 11. 27.

6. Domitius Nero ſextus Imperator.

Sextus Domitius Nero Claudius, filius Agrippinæ vxoris Claudij, eiúſque ex fratre Germanico neptis, quem Neronem Agrippina ex priore marito Domitio ſuſceperat,& ad ipſius preces Claudius adoptauerat: vnde vtriuſq; parentis nomenclaturam ſuſcipiens Domitius Nero Claudius dictus eſt, de genitura eius ſtatim multa,& formidoloſa multis coniectantibus; præſagio fuit etiam Domitij patris vox inter gratulationes amicorum, negantis quicquam ex ſe,& Agrippina niſi deteſtabile, & malo publico naſci potuiſſe. Decimoſeptimo ætatis anno orſus imperium à demonſtratione pietatis Claudium apparatiſſimo funere elatum laudauit,& conſecrauit: memoriæ Domitij patris honores maximos habuit, & matri ſummam omnium rerum publicarum, priuatarúmq; permiſit: primo etiam imperij die ſignum excubãti tribuno dedit, optimã matrem: atque vt certiorem adhuc indolem oſtenderet, ex Auguſti præſcripto imperaturum ſe profeſſus, neque liberalitatis, neque clementiæ, nec comitatis quidem exhibendæ vllam occaſionem omiſit: grauiora vectigalia aut aboleuit, aut minuit: cum de ſupplicio cuiuſdam capite damnati, vt ex more ſubſcriberet, admoneretur, *Quam vellem*, inquit, *neſcire literas*: omnes ordines ſubinde ac memoriter ſalutauit, agenti Senatui gratias reſpondit, *Cùm meruero*: inde quidam prodire, vt refert Sextus Aurelius, Traianum ſolitum dicere procul diſtare cunctos principes à Neronis quinquennio; petulantiam, libidinem, auaritiam, crudelitatem ſenſim quidem primò,& occultè velut iuuenili errore exercuit, ſed vt tunc quoque dubium nemini foret, naturæ illa vitia, non ætatis eſſe: paulatim verò inualeſcentibus vitiis iocularia, & latebras omiſit, nulláq; diſſimulandi cura ad maiora palàm erupit. Nam quod ad libidinem ſpectat, eò proceſſit, vt Sporum puerum exectum etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus ſit, & cum dote,& flammeo per ſolenne nuptiarum celeberrimo officio deductũ ad ſe pro vxore habuerit, vnde cuiuſdam non inſcitus iocus extitit, bene agi potuiſſe cum rebus humanis, ſi Domitius pater talem habuiſſet vxorem. Itaque neque ſuæ, neque

Sextus Aurel.

neque aliorum pudicitiæ parcens, ad extremum indigna. quæ à nobis comme-
morentur, planeq; pudenda admiſiſſe videre eſt apud varios ſcriptores, qui Ro-
manorum Imperatorum annales contexuerunt. Nec ſanè minora ſunt, quæ de
eius ſæuitia, & crudelitate memorantur. Britannicũ Claudij filium veneno ſu-
ſtulit, matrem Agrippinam occidi præcepit, aiuntq; ad viſendum interfectæ ca-
dauer accurriſſe, attrectaſſe, alia vituperaſſe, alia laudaſſe. ſitiq; interim oborta
bibiſſe: parricidio matris iunxit amitæ necem; nullus adhibitus delectus, aut
modus interimendi quoſcunque voluiſſet; ſed nec populo aut mœnibus patriæ
pepercit, dicente quodam in ſermone cõmuni ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί,
id eſt, me mortuo terra igni miſceatur, imò, inquit, ἐμοῦ ζῶντος, me viuente: pla-
neq; ita fecit, nam quaſi offenſus deformitate veterum ædificiorũ, & anguſtiis,
flexuriſq; vicorum, incendit vrbem tam palàm, vt pleríque conſulares cubicula-
res eius cum ſtupa, tædaq; in prædiis ſuis deprehenſos non attigerint: per ſex
dies, ſeptémque noctes clade ſæuitum eſt, ad monumentorum, buſtorúmque
diuerſoria plebe compulſa: tunc præter immenſum numerum inſularum do-
mus priſcorum Ducum arſerunt, hoſtilibus adhuc ſpoliis adornatæ, Deorúm- Domitius
que ædes à Regibus, ac deinde Punicis, & Gallicis bellis votæ, dedicatæque, & Nero vrbem
quicquid viſendum atque memorabile ex antiquitate durauerat. Et quod ma- incendit.
gis adhuc monſtri huius efferatam naturam declarat, incendium hoc è turri
Mæcenatiana proſpectans, latúſque flammæ, vt aiebat pulchritudine ἁλώσιν.
Ilij ſcenico habitu decantauit.

Hæc eo perſtrinxerim, vt videant fidei noſtræ aduerſarij, cuiuſmodínam is 9.
princeps fuerit, qui primus edicto publico Chriſtianorũ religionem perſequẽ-
dam, fideléſq; vt ſacrilegos, ac nefarios omnibus tormentis cruciãdos, trucidã-
dóſque eſſe putauerit, quod non prætériuit Tertullian. in Apolog. ad Senatum, Tertul.
populúmque Romanum. *Conſulite*, inquit, *commentarios veſtros, illic reperietis pri-
mum Neronem in hanc ſectam tum maximè Romæ orientem Cæſariano gladio ferociſſe:* Prima Ec-
ſed tali dedicatore damnationis noſtræ ita gloriemur: qui enim ſcit illum, intelligere poteſt cleſiæ perſe-
non niſi aliquod bonum grande à Nerone damnatum. Hæc Tertul. Itaque prima Ec- cutio à Ne-
cleſiæ perſecutio mota eſt à Nerone, vt eſt communis ſententia, & diſertè tra- rone mota.
dit Tertul. in Scorpiaco, cap. 14. prætexuit verò huic perſecutioni vrbis in- Tertul.
cendium, cùm tamen, vt ex Suetonio retulimus, ipſe certiſſimus eius auctor ex-
titiſſet, ſed vt inuidiam in ſe conflatam, & opinionem à ſe immiſſi Vulcani a-
moueret, Chriſtianos ſubdidit reos, inquit Tacit. lib. 15. eóſque exquiſitiſſi- Tacitus.
mis affecit ſuppliciis, à pereuntibúſq; addita ludibria, vt ferarum tergis cõtecti
laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut inflammandi, atq; vbi defeciſ-
ſet dies, in vſum nocturni luminis vrerentur; deniq; Apoſtolorum Principes Pe-
trum, & Paulum duo clariſſima orbis lumina è medio ſuſtulit. Petrum quidem
actum in crucem, Paulũ verò gladio truncatum, decimotertio imperij ſui anno
ad finem. & ferè iam appetente anno decimoquarto; vnde plerique id decimo-
quarto anno contigiſſe aſſerunt, veluti D. Hieron. lib. de viris illuſtrib. in Pe- D Hieron.
tro, & Paulo ex Euſebio in Chronicis; quare non rectè Epiphan. hæreſ. 27. ſcri- Euſeb.
pſit eos paſſos martyrium fuiſſe à duodecimo Imperij Neronis anno. Non mul- Epiphan.
tò autem tempore perſecutio ſub Nerone durauit. Cùm enim Nero perſequi
Chriſtianos cœpiſſet anno Imperij ſui 11. vt eſt communis ſententia, ipſe au-
tem quatuordecim tantùm annis imperauerit, efficitur, vt tribus annis dunta-
xat ea Chriſtianorum perſecutio perdurauerit. Obiit porrò trigeſimoſecundo
ætatis anno, ſpontanea morte, cùm fuiſſet hoſtis iudicatus à Senatu, adigens
ipſe iugulo ferrum, Epaphrodito à libellis iuuante.

Secundam ſub Domitiano Eccleſia perſecutionem patitur.

SECTIO II.

1. Tertullian. DEſcripſimus Romanorum Imperatorum ſeriem, atque ordinem vſque ad Domitium Neronem, qui primus, vt ait Tertullianus. Cæſariano gladio in Chriſtianos ferociuit. Iam de reliquis imperatoribus breuiter quoque diſſerendum vſque ad eum Imperatorem, qui ſecundum aduerſus Eccleſiam bellũ nefarium ſuſcepit, eóque ordine deinceps de Imperatoribus Romanis cõſcribemus, donec omnes Eccleſiæ ab illis excitatas perſecutiones breuiter perſtringamus, quarum nonnullam cognitionẽ, vtpote ad ea, quæ deinceps dicturi ſumus, planè neceſſariam, omninò prætermittendam eſſe non duximus. Igitur progenies Cæſarum in Nerone defecit, cui Sergius Galba ſucceſſit ſeptimus ordine Imperator, nullo gradu contingens Cæſarum domum, ſed haud dubiè nobiliſſimus ex illuſtriſſima Sulpitiorum familia, magnáque, & vetere proſapia, vt qui ſtatuarum titulis, pronepotem ſe Qu. Catuli Capitolini ſemper adſcripſerit, Imperator verò etiam ſtemmata in atrio propoſuerit, quo paternã originem ad Iouem, maternam ad Paſiphaen Minois vxorem referret: per omnes dignitatis gradus ad Proconſulatum Hiſpaniæ euectus, iam grandis natu imperium ſeptimeſtre maiori ab initio fauore, quàm ſucceſſu tenuit, ob auaritiam, & ſæuitiam cunctis inuiſus, vniuerſiſque ordinibus offenſus 73. ætatis anno opera M. Syluij Othonis iugulatur.

Sergius Galba ſeptimus ordine Imperator.

2. Otho Syluius Imperator octauus. Octauus fuit Otho Syluius familia vetere, ac nobili, atque ex principibus Hetruriæ, Neronis Imperatoris tempore miſſus eſt legatus in Luſitaniam, quam prouinciam per decem annos ſingulari moderatione, abſtinentiáque adminiſtrauit: interfecto Galba Imperium obtinuit, ſed cum ciuile bellum aduerſus Vitellij Duces execraretur, arripuit duos pugiones, & explorata vtriuſque acie, cùm alterum puluillo ſubdidiſſet, foribus adapertis arctiſſimo ſomno quieuit, & circa lucem demum expergefactus, vno ſe ictu traiecit infrà læuam pupillam, irrumpentibuſque, ad primum gemitum modò celans, modò detegens plagam exanimatus eſt, & celeriter funeratus trigeſimo octauo ætatis anno, & nonageſimo quinto imperij die.

3. Aulus Vitellius nonus Imperator. Nonus Aulus Vitellius, miſſus à Galba in inferiorem Germaniam, vix dum menſe tranſacto ſubitò à militibus à cubiculo raptus ita, vt erat in veſte domeſtica, Imperator eſt conſalutatus ob eximia liberalitatis, & comitatis, quæ exhibuerat, documenta. Conſentiente deinde etiam ſuperioris prouinciæ exercitu, qui priùs à Galba ad ſenatum defecerat, cognomen Germanici delatum ab vniuerſis cupidè recepit; Auguſti diſtulit, Cæſaris in perpetuum recuſauit, ac ſubinde cæde Galbæ nunciata imperium confirmatum. Fuit præter modum gulæ, ac ventri deditus, inſigni crudelitate: octauo imperij menſe deſciuerunt ab eo exercitus Mæſiarum, atque Pannoniæ, ex tranſmarinis etiam Iudaicus, atque Syriacus, Eo tempore Veſpaſianus in Oriente principatum arripuit, à cuius militibus certamine ſub muris vrbis habito ſuperatus in palatium ferri ſe paſſus eſt, vbi cum deſerta omnia repeiſſet, dilabentibus etiam iis, qui ſimul erant, zona ſe aureorum plena circundedit, confugitque in cellulam ianitoris, ſed à militibus extractus, religatis poſt terga manibus, iniecto ceruicibus laqueo, veſte diſciſſa, ſeminudus in forum tractus inter magna rerum, verborúmque ludibria per totum viæ ſacræ ſpatium, reducta coma à capite, ceu noxij ſolent, atque etiam mento mucrone gladij ſubiecto, vt viſendam præberet faciem, néve ſub-

mitteret

mitteret, quibuſdam ſtercore, & cœno inceſſentibus, tandem minutiſſimis ictibus excarnificatus, & confectus vnco tractus in Tyberim.

4. Veſpaſianus Imperator decimus.

Decimus Flauius Veſpaſianus Auguſtus ex gente Flauia obſcura, ac ſine vllis maiorum imaginibus, viuente adhuc Vitellio electus ab exercitu. Cùm enim ſub id tempus Iudæi rebellaſſent, cæſoque Præfecto, legatum inſuper Syriæ conſularem ſuppetias ferentem rapta aquila fugaſſent, ad eum motum comprimendum Veſpaſianus potiſſimùm delectus eſt à Nerone adhuc viuente, vt primùm prouinciam attigit, proximas quaſque ciuitates ad ſe conuertit, correcta ſtatim caſtrorum diſciplina, vno quoque, & altero prælio tam conſtanter inito, vt in oppugnatione caſtelli lapidis ictum genu, ſcuto ſagittas aliquot exceperit. Inſtabant ſui, vt ſeſe Imperatorem nominaret, ſed abſtinuit; externorum, & ignotorum fortuitus fauor acceſſit: duo enim millia Mæſiani exercitus è tribus legionibus miſſa auxilia Othoni, poſtquam iter ingreſſi victum eum eſſe, ſibíque mortem conſciuiſſe acceperunt, conſilium inierunt eligendi, creandíque Imperatoris: neque enim ſe deteriores eſſe dictirabant aut Hiſpanienſi exercitu, qui Galbam; aut Prætoriano, qui Othonem: aut Germanico, qui Vitellium feciſſent: propoſitis itaque nominibus legatorum conſularium, quot vbique tunc erant, cum cæteris alij aliunde alia de cauſa improbarent, & quidam è legione tertia, quæ ſub exitu Neronis tranſlata ex Syria in Mæſiam fuerat, Veſpaſianum miris laudibus efferrent, aſſenſere cuncti, noménque eius vexillis omnibus ſine mora inſcripſerunt. Diuulgato facto, Tyberius Alexander Præfectus Ægypti primus in verba Veſpaſiani legiones adegit: Iudaicus deinde exercitus iurauit: plurimùm côtulit epiſtolæ ſiue veræ, ſiue falſæ iactatum exemplar defuncti Othonis ad Veſpaſianum extrema obteſtatione vltionem mandantis, optantíſque vt Reipublicæ ſubueniret: ſimul rumor diſſipatus, deſtinaſſe Vitellium victorem, permutare hyberna legionum, & Germanicas transferre in Orientem ad ſecuriorem, molliorémque militiam. Tum aduenere literæ fuſas apud Cremonam Vitellij copias, ipſúmque in Vrbe interemptum nunciantes. Itaque receptus, ac declaratus Imperator in Vrbem reuertit: per decem annos, quibus imperium rexit, ſingulari ſtudio, ac prouidentia rem adminiſtrauit, Princeps vſque adeò inimicitiarũ oblitus, vt Vitellij hoſtis ſui filium ſplendidiſſimè dotauerit: tanta clementia, vt nullius vnquam cæde fuerit lætatus, quin & iuſtis ſuppliciis interdum illacrymauerit: ſola eſt, in qua meritò culpari poſſit, pecuniæ cupiditas: creditus eſt rapaciſſimum quemque ad ampliora officia ex induſtria ſolitus promouere, quò locupletiores damnaret, quibus idcircò pro ſpongiis vti dicebatur, quòd iis, & ſiccos madefaceret, & humentes exprimeret: & tamen cùm is eſſet, (quod mirum ſanè videri debet) erat in omne hominum genus liberaliſſimum. De cladibus, quibus affecit Iudæos, legendus eſt Ioſephus lib. 3. de bello Iudaico. Obiit ſexageſimo nono ætatis anno, cœptóque iam ſeptuageſimo, Imperij verò decimo.

Veſpaſianus iniuriarum oblitus. Clementia Veſpaſiani.

Ioſephus.

5. Titus Imperator vndecimus.

Vndecimus Titus Veſpaſiani filius, cognomento Veſpaſianus ob patris memoriam, amor, ac deliciæ generis humani appellatus propter eximias animi, & corporis dotes: enim egregia forma, & cui non minùs auctoritatis ineſſet, quàm gratiæ: accedebant ſingularis clementia, liberalitas, honorificentia, contemptúſque pecuniæ; quadam die recordatus veſperi nihil ſe cuiquam præſtitiſſe: *Amici*, inquit, *perdidimus diem*. Illud obſtinatiſſimè tenuit, ne quem ſine ſpe dimitteret, quin & admonentibus domeſticis quaſi plura, quàm poſſet præſtare, polliceretur, reſpondit non oportere quenquam à ſermone Principis triſtem diſcedere. Viuente adhuc patre miſſus in Iudæam, vt bellum à ſe intermiſſum

miſſum inſtauraret, Hieroſolymam grauiſſima cinxit obſidione, tandémq; cepit, quemadmodum fusè narrat Ioſephus lib. 6. & 7. de bello Iudaico: qua de victoria illuſtriſſimum Romæ triumphum egit, vectus eadem cum patre quadriga; in cuius monumentum extat adhuc Romæ ad radices montis Palatini arcus triumphalis, quem ſæpe vidimus: quænam verò ex templo ſpolia in triumpho ducta fuerint, videre eſt apud Ioſephum lib. 7. de bello Iudaico, ca. 24. Quid verò de arca fœderis ſentiendum, diximus in noſtris ſuper Aggæum Prophetam commentariis. Imperauit duobus annis, ac tribus ferè menſibus: obiit altero, & quadrageſimo ætatis anno: cùm lectica transferretur, ſuſpexiſſe dicitur dimotis plagulis cœlum, multúmque conqueſtus, eripi ſibi vitam immerenti.

Ioſephus.
De victoria Iudæorum Romæ Titus triumphum egit.
Ioſephus.

6\. Duodecimus Flauius Domitianus filius item Veſpaſiani, frater Titi, pubertatis, ac primæ adoleſcentiæ tempus tanta inopia, & infamia geſſiſſe fertur, vt nullum vas argenteum in vſu haberet. Habitabat vnà cum patre, ſellámq; eius, ac fratris, quoties prodirent, lecticá ſequebatur: Iudaicum vtriuſque triumphum equo albo comitatus eſt: inter initia principatus, quotidie ſecretum ſibi horarium ſumere ſolebat, nec quicquam ampliùs, quàm muſcas captare, ac ſtylo præacuto configere: vt cuidam interroganti, eſſétne quis intus cum Cæſare? non abſurdè reſponſum ſit à Vibio Criſpo: *Ne muſca quidem*. Sagittas tanta arte direxit, vt nonnunquam in pueri procul ſtantis, præbentiſque pro ſcopo diſpanſam dextræ manus palmam ita certò collimaret, vt omnes per interualla digitorum innocuè euaderent. Quanquam verò principiò ab omni cæde abhorruit, poſteà tamen apparuit id non naturæ, ſed artificij fuiſſe: nam leuiſſimis de cauſis homines etiam nobiliſſimos trucidabat, eo proceſſit amentiæ, vt ſe Deum nominaret: nam cùm procuratorum ſuorum nomine formalem dictaret epiſtolam, ſic cœpit: *Dominus, & Deus noſter ſic fieri iubet*: vnde inſtitutum poſthac, vt ne ſcripto quidem, ac ſermone cuiuſquam aliter appellaretur. Itaque facta conſpiratione, contrucidatus occubuit anno ætatis quadrageſimo quinto, Imperij quintodecimo: eius cæde Senatus adeò lætatus eſt, vt repleta certatim curia ſibi non temperauerit, quin mortuum contumelioſiſſimo, atque acerbiſſimo acclamationum genere laceraret, ſcalas etiam inferri, clypeóſque eius, & imagines palam detrahi, & ibidem ad ſolum allidi iuberet, nouiſſimè eradendos vbique titulos, omnémque memoriam abolendam decerneret. Quid mirum igitur, ſi tam inſigni crudelitate, & impietate Imperator ſecundam aduerſus Eccleſiam perſecutionem commouerit? cuius initium in nono anno eius Imperij ponendum eſt, vt tradit eruditiſſimus, omniſque memoriæ ſcriptor, Cardinaliſque meritiſſimus Cæſar Baronius tomo 1. ſuorum Annalium Eccleſiaſt. anno Chriſti nonageſimoſecundo. Sed eo tempore non tam ſæua fuit perſecutio, quemadmodum decimoquarto anno Imperij, ex quo tempore D. Hieronymus lib. de viris illuſtribus perſecutionem Domitiani cœptam eſſe docet: & Euſebius etiã prope finem eius Imperij hanc perſecutionem conſtituit. Domitianus fuit, qui Ioannem noſtrum Epheſi commorantem, Romam vinctum à Proconſule Aſiæ mitti imperauit, Romæque in feruentis olei dolium coniecit, nihílque diuinitùs ab oleo patientem, quin & vegetiorem exeuntem in Patmos inſulam relegauit, vbi ei Apocalypſis myſteria oſtenſa fuerunt: quemadmodum tradunt Tertullianus lib. de præſcript. cap. 36. & D. Hieronymus de viris illuſtribus, in Ioanne Clerum Romanum Pontificem religionis etiam cauſa interfecit. Antipam, cuius meminit Ioannes cap. 2. huius operis, Pergami Martyrem fecit, multóſque alios illuſtriſſimos heroës martyrio coronauit,

Domitianus Imperator duodecimus
In dirigẽdis ſagittis excelluit Domitianus.
Domitianus ſe Deum nominauit.
Baronius.
D. Hieron.
Euſebius.
Quo tẽpore ſecunda Eccleſiæ perſecutio incœperit.
Euangeliſta in Patmos relegatur.
Tertullian.
Apocal. 2.

Tertia

Tertia Eccleſiæ perſecutio ſub Traiano.

SECTIO III.

1. Decimus tertius Imperator Nerua.

DEcimus tertius ordine imperator, qui Romanum imperium tenuit, fuit Nerua Cocceius: is poſt Domitiani cædem Romæ declaratur imperator. Statim initio imperij reſcidit acta Domitiani, abſoluens omnes, qui religionis cauſa rei ſub Domitiano fuerant, exuleſque in patriam reducens; in quibus & noſtrum Ioannem relegatum à Domitiano in Pathmum inſulam reuocauit: imò vt refert Dion Caſſius, edicto vetuit, ne liceret aut impietatis, aut Iudaicæ ſectæ quempiam deinceps inſimulari, & ijs, quos Domitianus, dum imperaret, bonis, atque fortunis iniuſtè ſpoliauerat, reſtitui præcepit, quæ in aula reperta fuiſſent. In curia illud iurauit; ſuo iuſſu neminem ſenatorum occiſum iri quod ſacramentum inuiolatum ſeruauit etiam inſidiis petitus, dignus ſanè imperator, qui diutiùs imperaſſet. Obiit anno ætatis quinto, & ſexageſimo, poſtquam vnum tantùm annum, & aliquot menſes imperaſſet. Cum ob ſenectam amiſſa reuerentia omnibus contemptui quodammodò eſſet, in Capitolium aſcendens, & *quod felix, fauſtumq́, S.P.Q.R. & mihi ipſi ſit* præfatus M. Vlpium Traianum adoptauit, moxque in curia Cæſarem deſignauit, ad quem imperij iura, atque inſignia, hoc verſu miſit in Germaniam, cui præerat:

Ab exilio reuocatur Ioannes.

Telis Phœbe tuis lacrymas vlciſcere noſtras.

In quo ſanè bonitas Neruæ, & in Rempublicam ſtudium ſingulare reſplenduit: cùm enim nulla ei intercederet cum Traiano cognatio, publicam tamen vtilitatem ſocietati ſanguinis antepoſuit, neque eò deterritus, quòd Traianus genere eſſet Hiſpanus nec ex Italia oriundus.

2. Decimus quartus Traianus Nerua.

Decimus quartus Traianus Nerua quadrageſimum ſecundum agebat annum cùm cœpit imperare: cognomen Neruæ in memoriam adoptiui patris aſſumpſit, imperauitque annis decem, & nouem, ſex menſibus, diebus quindecim: natione Hiſpanus, ex vrbe Italica oriundus: ex Germania, vbi tunc erat ſtatim poſt obitum Neruæ inter alia edicta illud etiam miſit ad ſenatum; nunquam ſuo iuſſu bonum virum occiſum iri, aut ignominia notandum, quod non tantùm iureiurando confirmauit, ſed toto imperij tempore inuiolatum ſeruauit. Naturâ magnificus, & appetens gloriæ: talis, tantuſque Imperator non tantùm rerum præclarè in bello geſtarum magnitudine, ſed etiam naturæ inſita bonitate, vt in acclamationibus principibus exhiberi ſolitis, iis Auguſti felicitaté, & Traiani bonitatem adprecarentur. Et quidem omnis memoriæ Princeps Traianus fuiſſe, niſi leges æquiſſimas, quas ad bonam imperij adminiſtrationem ſanxerat, ſuperſtitioſo Deorum cultu fœdaſſet, & in Chriſtianos grauiſſima, & acerbiſſima perſecutione, quæ tertia fuit in ordine, deſæuiſſet: quæ perſecutio cœpta eſt anno Chriſti centeſimo. Clementem Romanum Pontificem Diis ſacrificare recuſantem relegauit in Pontum cum plurimis aliis Chriſtianis, vbi poſteà martyrio coronatus eſt anno tertio Traiani. Deinde reſcribens Traianus ad literas Plinij iunioris, qui Bythiniam adminiſtrabat, in quibus, quam deberet inire rationem cū Chriſtianis, interrogabat, mandauit, ne conquirerentur Chriſtiani, ſed delati, & redarguti punirentur: contra quod mandatū eleganter ſcribit Tertull. in Apologetico, vbi inter alia, *ò ſententiam,* inquit, *neceſſitate confuſam, negat inquirendos vt innocentes, & mandat puniri vt nocentes, parcit, & ſæuit, diſſimulat, & animaduertit: quid temetipſum cenſura circumuenis? ſi damnas, cur non & inquiris? ſi non inquiris, cur non & abſoluis? Latronibus veſtigandis per vniuerſas prouincias militaris ſtatio ſortitur: in reos ma*

Quo tempore 3 perſecutio cœpta.

Tertull.

maieſtatis, & publicos hoſtes omnis homo miles eſt: ad ſocios, ad conſcios inquiſitio vſque extenditur: ſolum Chriſtianum inquiri non licet, offerri licet, quaſi aliud eſſet actura inquiſitio, quam oblatio: damnatis ergo oblatum, quem nemo voluit requiſitum, qui puto iam non meruit ideò pœnam, quia nocens eſt, ſed quia non requirendus inuentus. Hæc ille. Simeonem fratrem Domini dictum, filium Cleophæ Hieroſolymitanum Epiſcopum in crucem egit; vt refert Euſeb. in Chronicis, & lib 3. hiſt. cap. 26. ex Hegeſippo. Ignatium Antiochenum Epiſcopum Leonibus dilaniandum obiecit, vt refert Euſeb. lib. 3. hiſt. c. 10. Oneſimum Pauli diſcipulum Epheſiorum Antiſtitem lapidibus obruit. Anacletum papam interfecit, Traiani quoque tempore ſanctus Mantius vnus ex ſeptuaginta Chriſti diſcipulis, & primus Eborenſis vrbis in Luſitania Epiſcopus in eadem vrbe illuſtriſſimi martyrij palmã fuit conſecutus, vt referunt Reſend. in libello de Eboræ antiq. cap. 9. & Amb. Moralius lib 9. Chronic. Hiſp. ex quo maxima Eboræ etiam in Chriſtiana religione antiquitas liquidò colligitur. Fuit eius corpus non longè ab eadem vrbe ſepultum, ſed in excidio Hiſpaniæ ad Aſturias delatum, & in oppido Villę Nouæ, quod idcircò D. Mantij appellatur, in cœnobio ordinis S. Benedicti in diœceſi Palentina à Telo Meneſio in eiuſdem honorem erecto collocatum. Poſteà anno 1591. Teotonius à Bragantia Iametis 4 Bragãtiæ Ducis filius, Eborenſis Archiepiſcopus, vt in ſua Eccleſia Dei, & ſanctorum cultus, pietas & religio augeretur, aliquid reliquiarum ex tanto theſauro Eborenſibus ſuis iure debito, quanta maxima potuit contentione, decerpere procurauit: tandemque fauente Philippo II. Hiſpaniarum Rege, à ſupradicti cœnobij Abbate, ipſoque conuentu vnum eius S. Mantij dono accepit, in vrbemque maxima omnium ordinum frequentia, atque lætitia cum ingenti pompa, apparatuque inuexit, & cryſtallina theca incluſum, auroque eleganter exornatum in maximo templo collocauit.

Simeon frater Domini in crucem agitur.
Euſebius.
Leonibus.
Ignatius obicitur.
Euſebius
Oneſimi, & Anacleti mors.
Diui Mantij martyrium.
Primus Eboræ Epiſcopus.
Reſendius.
Amb. Mora.

3. Verùm, vt ad Eccleſiæ ſub Traiano perſecutionem reuertamur, cum is Perſis debellatis Antiochiam reuertiſſet, narrat Niceph lib. 3. c. 23. multos Chriſtianorum peremiſſe, in iis & quinque virgines fidem palam profitentes igni cremaſſe, ac per ſummam crudelitatem earum oſſibus combuſtis, cineribuſq; æri permiſtis ænea vaſa fieri mandaſſe, eaſq;que publico lauacro à ſe magnificentiſſimè constructo. Verùm ſanctitatem virginum, reiq; ipſius atrocitatem Deus inſigni miraculo declarauit: etenim quicunque eò lauatum ingrediebantur, inquit, Niceph. vbi primùm calidas aquas attigiſſent, caligine ſimul, & vertigine correpti cum impetu inde procurrebant, concidebantq;: cauſa autem eius mali cognita Traianus, vt alia ex ære puro vaſa balneo pararentur, mandat, priora autem illa in fornacibus conflata in quinq; transformat ſtatuas, eaſq; e virginum combuſtarum forma, & habitu pro balneo collocat. Atque hæc breuiter de tertia perſecutione ſub Traiano, quam tamen ipſe ad finem imperij ſui repreſſit, vt auctor eſt Suidas in hiſtoric. verb. Traianus imperator. *Tiberianus*, inquit, *qui primæ Palæſtinorum genti praeerat, ad Traianum retulit, ſe non parem eſſe Chriſtianis occidendis, qui vltro ſupplicia appeterent, vndè Traianus omnibus præfectis ſuis mandauit, ne eos ſuppliciis afficerent.*

Nicephor.
Inſigni miraculo virginum ſanctitas declaratur.
Suidas.

4. Peruetus & celebris quæſtio eſt de anima Traiani: etenim D. Gregor. Papam eam ſuis precibus ex inferorum pœnis liberaſſe refert D. Ioann. Damaſc. in orat. de mortuis, vbi ait hoc ipſum totum Orientem, Occidentemque teſtari, eãdemque hiſtoriam Græci habent in ſuo Euchologio cap. 96. de mort. Idem affirmant Pet. Dam. in libro Vaticanæ bibliothecæ, vbi ait, Gregor. eò quòd id petere præſumpſiſſet, illam a Deo inflictam pœnam tulisse, eam. vt perpetuò ſtomachi dolore laboraret: Ioannes Diaconus lib. 2. vitæ beati Gregorij cap. 44. eandemque hiſto-

Quæſtio de anima Traiani.
D Ioã. Dam.
Petr Dam.
Cur beatus Gregor ſtomacho labo[raue]rit
Ioann. Diac.

riam

riam admittit D. Thom. in 1. Sententiarum, diſtinct. 43 q. 2. & in 4. diſt. 45. & Abulenſ. in 4. lib. Reg. q. 57. quam ſententiam pugnaciſſimè tuetur quidam Alfonſus Ciaconius in ſua de hac re Apologia, vbi contendit Traiani animam in cœlo nunc eſſe beatam, in eiuſque confirmationem affert teſtimonia ſanctæ Brigittæ, & S. Mechthildis, quibus ait id reuelatum fuiſſe diuinitùs: Cæterùm non ſine probabilitate ea de Traiani anima hiſtoria pleriſque doctis viris habetur ſuſpecta, exiſtimantibus eam orationem non eſſe Damaſceni, ſed illi ab auctore falsò adſcriptam, in quibus eſt Melchior Canus lib. 11. de locis Theologicis cap. 2. Nec verò in huiuſmodi rebus priuatæ reuelationes multùm habent momenti: etenim in reuelatione, quæ dicitur facta Mechthildi, coniungitur Traianus cum Origene, cum tamen in prato ſpirituali, quod citatur à ſeptima Synodo, & à Ioanne diacono lib. 2. vitæ B. Greg. c. 45. commemoretur alia reuelatio, qua Origenes viſus eſt apud inferos ſimul cum Ario, & Neſtorio.

D. Thom. Abulenſ. Alf. Ciacon. Canus. 7. Synodus. Ioan. diac.

Quarta Eccleſiæ perſecutio ſub Aelio Adriano commemoratur.

SECTIO IIII.

1. Decimus quintus Imperator Aelius Adrian.

QVanquam alij in Eccleſiæ perſecutionibus commemorandis diuerſum ordinem ſequantur, nos tamen quartam ſub hoc Imperatore Eccleſiæ perſecutionem ponimus, id quod quanto iure fecerimus, ex iis, quæ dicemus, intelliges. Decimus quintus igitur Romanorum imperator fuit Ælius Adrianus, quem nunquam viuens Traianus adoptauit, quanquam erat illi popularis, ſub eo educatus & affinis etiam, vtpote cui nupſerat ſororis Traiani filia. Cum Traianus ſine liberis exceſſiſſet, Cæſarem eum, & Imperatorem Traianus eius municeps, & Cæſaris procurator per factionem declarauit. Supra modum ambitioſus, vt ait Dion Caſſius, vtpotè qui cætera omnia etiam minima tractauerit, ne à quoquam vllo in genere vinceretur. Pinxit venuſtiſſimè, atque etiam effigies è cera, & creta formauit. Iactabat prætereà ſe nihil eorum ignorare, quæ aut in pace, aut in bello, ſiue ad Regem, ſiue ad priuatum pertinerent. Non ægrè ferebat admoneri, & corrigi vel ab humili perſona. Tranſeuntem mulier rogauit, vt ſe audiret, cui cum ille reſpondiſſet, *Otium mihi non eſt*: illa deinde clamans ait, *Noli ergo imperare*; tum eam conuerſus audiuit. Hieroſolymam vrbem pridem euerſam rurſus habitari iuſſit, atque è ſuo nomine Æliam Capitolinam appellauit. Ioui item ex aduerſo templi ædem excitauit. Bellum hinc graue, & diuturnum natum eſt: indignabantur enim Iudæi peregrinos ſecum in vrbe habitare, & illud multò adhuc ferebant grauiùs externa ſacra in ciuitate fieri, & externorum Deorum imagines collocari. Itaque cùm tumultuarentur, & in bellum ruerent, Adrianus præcipuos Romanorum duces aduerſus eos, miſit, primumque Iulium Seuerum in Iudæam ex Britània euocauit, qui diuiſos adortus, carptim, vt quoſque poterat, comprehendens, tandem penitùs oppreſſit. Arces eorum quinquaginta celeberrimæ dirutæ ſunt: vici ad nongentos, & octaginta quinque ſanè frequentes, & nominatiſſimi direpti, & mox igne conſumpti: viri in excurſionibus, & præliis ad quinquaginta millia cæſi: fame, morbis, & igne ingens multitudo abſumpta. Sic ferè omnis Iudæa euerſa, & Iudæi ab Hieroſolymis ablegati, prohibitique ne vltra ad eam vrbem reuerterentur, quod nonnulli prædictum volunt ab Eſaia illis verbis cap. 33. *Cernent terram de longè*. Huius Imperatoris tempore floruit celebris ille. Similis, qui depoſita præfectura, quam inuitus acceperat, in agro ſeptem annos (quod fuit

Dion Caſſ. Iudæorum euerſio imperante Aelio Eſa. 33. 17

reliquum vitæ) in otio & quiete exegit, atque hæc moriens ſepulchro inſcribi iuſſit: *Similis hic iacet cuius ætas quidem multorum annorum fuit: ſeptem tamen duntaxat annis vixit.* Adrianus ſæpe ſibi mortem conſciſcere tentauit, ſed nemo nec venenum, nec gladium porrigebat: ſæpe & minis, & pollicitationibus plures permouere aggreſſus eſt, ſed irrita omnia: demum conſilio medicorum abſtinuit cibo, & potu, atque ita obiit dicens illud in populo vulgatum; *Turba medicorum interfecit Regem.* Vixit annos duos, & ſexaginta, menſes quinque, dies ſex: imperauit annos viginti, menſes vndecim. Sub hoc ipſo imperatore facimus quartam Eccleſiæ perſecutionem, vt etiam ſcribit Seuerus lib. 2. hiſtoriæ.

Seuerus. 2.

Et quidem negari haud quanquam poteſt Adrianum in Chriſtianos ſæuiiſſe vel in ipſo initio Imperij: nam religionis cauſa Euſtachium, dictum alio nomine Placidum, rerum in bello geſtarum gloria celeberrimum, & coniugē. Theopiſtam leonibus obiici imperauit, qui cum diuinitus compreſſi illis minimè nocerent, ira efferueſcens vt alter Phalaris bouem æneum efformari præcepit, in quem coniecti glorioſo, & illuſtri martyrio vitam finierunt. Sub eo etiam Euariſtus Papa, Fauſtinus præsbyter & Iouita diaconus, Alexander Papa cum ſociis Euentio, ac Theodulo præsbyteris ſub Aureliano iudice illuſtri martyrio coronantur: imò & eius tempore, vt rectè ait Cæſar Baron. tom. 2. Annalium, anno Chriſti 124. contigit ſub Attio Antonino in Aſia proconſule illud, quod commemorat Tertull. ad Scapulam, cap. vlt. *Arrius*, inquit, *Antoninus in Aſia cum perſequeretur inſtanter, omnes illius ciuitatis Chriſtiani ante tribunalia eius ſe manu facta obtulerunt: cùm ille paucis duci iuſſis reliquis ait*, ὦ δειλοὶ εἰ θέλετε ἀποθνήσκειν, κρημνοὺς ἢ βρόχους ἔχετε: hoc eſt, *ô miſeri ſi perire cupitis, præcipitia, aut reſtes habetis.* Fuit autem vſque adeò ſæua ſub hoc imperatore perſecutio, vt ad fideliū damnationem nulla iudicij diſpoſitio ſeruaretur, ſed Chriſtiani à quocunque delati ſtatim abſque vlla alia inquiſitione ad cædem raperentur. Id quod ægrè ferens vnus ex Imperatoris præſidibus Serenius Granianus ad Imperatorem de ea iniquitate iudiciorum ſcribendum putauit, vt auctor eſt Euſebius Cæſar. in Chronicis, *Serenius*, inquit, *Granianus legatus vir apprimè nobilis literas ad Imperatorem miſit iniquiſſimum eſſe dicens clamoribus vulgi innocentiſſimum hominum ſanguinem concedi, & ſine vllo crimine nominis tantùm, & ſectæ reos fieri: quibus commotus Adrianus Minutio Fundano proconſuli Aſiæ ſcripſit ſine obiectu criminum Chriſtianos non condemnandos. Cuius Epiſtola vſque ad noſtram memoriam durat exemplum.* Hæc ille. Ex his perſpicuum relinquitur iure optimo quartam Eccleſiæ perſecutionem ſub hoc eſſe Imperatore conſtituendam.

Placidi, & Theopiſtæ martyrium.

Euariſtus, & Alexander Papæ martyrio coronantur. Cæſ. Baron. Tertull.

Chriſtiani nulla ſeruata iudicij diſpoſitione ad cædem rapiuntur. Euſeb. Cæſ.

Quinta Eccleſiæ perſecutio ſub M. Aurelio Antonino, & Lucio Aurelio Vero Commodo.

SECTIO V.

1. AElius Adrianus æuo, morbiſque ingraueſcentibus Lucium Ceionium Commodum, qui & Ælius Verus dictus eſt, adoptauit, atque ſuum in imperio ſucceſſorem declarauit: datum populo congiarium eius adoptionis cauſa: tantúmque apud Adrianum principem valuit, vt præter adoptionis affectum ſolus omnia, quæ cuperet, etiam per literas impetraret. Sed adeò affectæ fuit valetudinis, vt Adrianum ſtatim adoptionis pœnituerit, ſæpeque de illo dixerit,

Oſtendent terris hunc tantum fata, neque vltra
Eſſe ſinent: Quos verſus cum aliquando in hortulo ſpatians cantitaret, & vnus ex præſentibus adderet,

Nimium

----Nimium vobis Romana propago
Viſa potens ſuperi, propria hac ſi dona fuiſſent.
Adrianus dixiſſe fertur, *Hos verſus vita non capit Veri*, illud addens,
Manibus date lilia plenis:
Purpureos ſpargam flores, animamq́, nepotis
His ſaltem accumulem donis, & fungar inani
Munere. Itaque eo obeunte Adrianus Antonium adoptauit Pium cognomine appellatum addita illa conditione, vt ipſe quoque ſibi adoptaret Marcum Antoninum fratris vxoris ſuæ filium, & Lucium Verum Ælij Veri, qui ab Adriano fuerat adoptatus, filium qui poſteà Verus Antoninus eſt dictus. Igitur mortuo Adriano quamprimùm M. Antoninus Pius imperiũ obtinuit decimus ſextus ordine Imperator, numeraturque inter optimos prîncipes; qui obiit anno ætatis ſeptuageſimo, mortique proximus M. Antonino, quem adoptauerat, imperium, & filiam ſuam Fauſtinam quam ipſi locauerat, commendauit, fortunamque auream, quæ in cubiculo principum poni ſolebat, transferri ad eum iuſſit. M Antonin. Pius 16. Imperator.

Itaque ſucceſſit in imperium M. Antoninus, qui communi appellatione dicitur Marcus Aurelius, ſeu M. Aurelius Antoninus Verus cognomento Philoſophus, decimus ſeptimus Romanorum Imperator. Is propinquum ſuum Lucium Annium Verum ad Imperij partem nouo beneuolentiæ genere adſciuit, quem Lucium Aurelium Verum Commodum appellauit, Cæſaremque Auguſtum dixit, atque ex eo cœperunt pariter Rempub. gerere; *Tunc primum*, inquit, Iulius Capitolinus, *Romanum Imperium duos Auguſtos habere cœpit.* Fuit hic Marcus Aurelius Philoſophiæ vſque adeò ſtudioſus, vt annum duodecimum ingreſſus habitum Philoſophorum ſumpſerit, & deinceps tolerantiam; ſiquidem ſtudebat, in pallio humi cubabat, & vix matre impellente in ſtrato pellibus lectulo accubabat: quod Philoſophiæ ſtudium nec ad Imperiũ euectus remiſit: etenim ad domum Apollonij magiſtri iam Imperator diſcendi cauſa ventitabat: audiuit, & Sextum Cheronenſem Plutarchi nepotem, & alios complures. Tantum autem honoris magiſtris ſuis detulit, vt eorum imagines haberet in larario, ac ſepulchra eorum aditu hoſtiis, floribuſque ſemper honoraret: illud Platonis ſemper in ore habuit, florere ciuitates, ſi aut Philoſophi imperarent, aut imperatores philoſopharentur. Educatus eſt in Adriani Imperatoris gremio, qui eum non Verum, ſed Veriſſimũ nominabat. Erat famæ ſuæ curioſiſſimus, & diligenter requirens quæ quiſque de ſe diceret, emendãs quæ bene reprehenſa viderentur. Ait Iulius Capitolinus eum fulmen de cœlo precibus contra hoſtium machinamenta extorſiſſe ſuis pluuia imperrata, cùm ſiti laborarent: verùm id miraculi precibus vnius legionis Chriſtianorum, quam in exercitu habebat, quæ propter miraculum fulminatrix appellata eſt, effectum fuiſſe certiſſimum eſt. Aurelij Imperator ſ ì Philoſophiæ perdiſcenda ſedulitas maxima. Quanti fecerit magiſtros.

Id verò quemadmodum acciderit, narrant Tertullianus in libro ad Scapulam cap. 4. & in Apologetico pro Chriſtianis cap. 5. Euſebius in Chronicis, Paulus Oroſius lib. 7. hiſt. cap. 9. & ex Gentilibus Dio Caſſius in vita M. Aurelij: imò ipſemet imperator teſtatum reliquit in literis, quas ea de re ad ſenatum conſcripſit, quæ ex latinis græcè factæ repertæ ſunt in bibliotheca Vaticana in fine vetuſtiſſimi codicis operum Iuſtini Philoſophi, & martyris, eámque Epiſtolam iterum tranſlatam affert ad verbum Onuphrius Panuinus lib. 2. ſuorum commentariorum in Faſtos, quos ipſe compoſuit: & quoniam res fuit celeberrima, pauca ex iis literis hîc appingere ſufficiat; *Deos*, inquit Marcus Aurelius, *votis ſuſceptis rogaui, ſed cum ab eis negligerer, eos, qui apud nos Chriſtiani dicun-* 3. Tertullian. Euſebius. Paul. Oroſ. Dio Caſſius. Iuſtin. Mart. Onuphrius. Panuinus.

tur, accerſiui, cumq́; ſe humi proieciſſent, non ſolùm precati ſunt pro me, ſed etiam pro toto hoc exercitu, vt famis, ac ſitis, qua vrgebamur, remedium aliquod afferretur: quinque enim diebus aquam non ſumpſeramus: ſimul autem atque ſe humi abiecerunt, ſtatim de cœlo pluuia delapſa eſt in nos quidem frigidiſſima, in Romanorum verò hoſtes grando ignis ſpecie, ac ſimilitudine, & fulmina. eorumq́; orationibus ſtatim præſto Deus fuit, qui neque vinci, nec expugnari poteſt. Hæc ille. Quo miraculo commotus Imperator finem perſecutioni aduerſus Chriſtianos impoſuit; imò omnem, qui Chriſtianũ religionis cauſa accuſaſſet, viuum exuri præcepit, vt iiſdem literis continetur. Obiit Imperij anno decimo octauo, ætatis ſexageſimo primo: Hæc de Marco Aurelio; nunc de Lucio Vero ſimul cum eo imperante, quamuis ante Marcum obierit, pauca dicenda, & tum de Eccleſiæ per vtrunque perſecutione nonnulla breuiter delibanda. Quanquam verò priùs Lucius, quam Marcus obierit, tamen prius de Marco dicendum nobis fuit, quoniam priùs, quam Lucius imperauit.

Iul. Capitol. Igitur Lucius Verus Antoninus, vt ait Iulius Capitolinus, neque inter bonos, neque inter malos principes ponitur, quem conſtat nec inhorruiſſe vitiis, nec abundaſſe virtutibus, vixiſſe deinde non in libero principatu, ſed ſub Marco in ſimili, ac pari maieſtatis imperio. Notiſſimum eius fertur tale conuiuiũ, in quo primùm duodecim dicuntur accubuiſſe, cùm eſſet celeberrimum dictum illud de numero conuiuarum: *Septem conuiuium, nouem verò conuitium.* Non longè ab Altino ſubito in vehiculo morbo, quem ἀποπληξίαν vocant, correptus, depoſitus è vehiculo detracto ſanguine Altinum perductus, cum triduo mutus vixiſſet, apud Altinum periit: vixit annis quadraginta duobus, imperauit annis nouem:
Iul. Capitol. Aurel. Vict. quamuis Iulius Capitolinus, & Aurelius Victor eum vndecim annis imperaſſe aſſirment, poſt cuius obitum Marcus Aurelius ſolus imperium adminiſtrauit.

4. Nunc de Eccleſiæ ſub his duobus Imperatoribus perſecutione quinta in or-
Seuerus. dine iuxta noſtram ſententiam, & Seueri lib. 2. ſacræ hiſtoriæ, hæc pauca acci-
Euſebius. pe: De ea ita loquitur Euſebius lib. 5. cap. 1. *In ſoteris*, inquit, *locum Eleutherius duodecimus ab Apoſtolis ſucceſſit: ad decimum ſeptimum annum Imperij Antonini Veri grauis, & acerba in nonnullis terræ partibus perſecutionis procella ex temerario populi impetu per ſingulas vrbes excitata contra nos ingraueſcere cœpit:* ex quibus verbis colli-
Baronius. git Cardinalis Baronius, tom. 2. Annal. anno Chriſti 164. hanc perſecutionem non ex aliquo publico edicto, aut lege, quam hi imperatores aduerſus Chriſtia-
Tertullian. nos promulgarint, quemadmodum teſtatur Tertullianus in Apologetico, cap. 5. ſed ex temerario populi impetu ortum habuiſſe, quem Proconſules in prouinciis ſuis edictis inflammarunt. Cæterùm poſteà Imperatorem legem tuliſſe, vt omnes diis ſacrificarent; qui verò recuſarent, damnarentur, patet ex anti-
Euſebius. quis actis plurimorum martyrum, imò, vt refert Euſebius lib. 4. cap. 1. cum Marcum Aurelium præſes Galliarum conſuluiſſet, quid de Attalo, & aliis Chriſtianis, quos in carcerem incluſerat, fieri vellet; reſpondit Aurelius, vt qui confiterentur Chriſtum, acerbiſſimis cruciatibus torquerentur, qui negarent, liberi
Iuſtin. martyr quo tempore martyrium ſubierit. dimitterentur. Vnde Iuſtinus Philoſophus, & martyr non tantum ad ſenatum, ſed etiam ad hos duos Imperatores ſecundam ſcripſit pro Chriſtianis Apologiam, vt auctor eſt Euſebus lib. 4. cap. 15. eam ob cauſam martyrij palmam ſub iiſdem Imperatoribus conſecutus, non verò ſub Adriano, vt perperam in Epi-
Euſebius. phanio hæreſi 46. irrepſit, cum Iuſtinus ad Antoninum Pium Adriani ſucceſ-
Polycarpus martyrium ſubit. ſorem Apologiam pro Chriſtianis ſcripſerit. Eodémque tempore martyrium ſubiit Polycarpus cum multis aliis, longè illuſtriſſimus Smyrnenſis Antiſtes, cuius martyrium fusè commemorat Euſebius libro 4. cap. 44. Subiere quoque
Euſebius. Baronius. martyrium Geruaſius, & Protaſius tempore belli Marcomannici, vt putat Baron.

tomo

tomo 2.Annalium, anno Chriſti centeſimo ſeptuageſimo primo. Felicitas cum ſeptem filijs Ianuario,Felice,Philippo,Syluano, Alexandro,Vitale, & Martiale; qui ante ipſius oculos interfecti ſunt, quam idcircò D. Gregorius Homil. 5. in Euangelia,pluſquam Martyrem appellat.Soter Papa, aliique innumerabiles admirabili conſtantia, & inuicta animi magnitudine pro Chriſti fide ſanguinem, & vitam profuderunt, donec obiit Marcus Aurelius Antoninus in expeditione Marcomannica ex morbo morte voluntaria ex cibi abſtinentia, anno ætatis quinquageſimo nono,poſtquam decem & nouem annis imperaſſet,quibus ferè totis hæc immanis perſecutio perdurauit.

Sextam mouet aduerſus Eccleſiam perſecutionem Septimius Seuerus.

SECTIO VI.

M Aurelio Antonino Cōmodus Antoninus XVIII. ordine Imperator vnicus eius filius hæreditario iure in imperium ſucceſſit, annum agens ferè decimumnonum. Fuit libidine,crudelitate, impietate incredibili. Accepit duas ſtatuas in Herculis habitu, eique immolatum eſt vt Deo. Tanta impudentia, vt cum muliebri veſte in amphitheatro,vel theatro ſedens publicè non ſemel biberit,& omnia,quæ turpiter,quæ impurè,quæ crudeliter, quæ gladiatoriè, quæ lenonicè faciebat,actis vrbis indi iuberet.Eius nefarijs in omni genere flagitijs incitati Qu.Æl.Lætus Præfectus,& Marcia eius concubina coniurationem ad eum occidendum inierunt,dato ei primùm veneno,quod cùm minus operaretur per athletam,cum quo exerceri ſolebat,eum ſtrangulari curarunt,poſt decimumtertium imperij annum. Acclamationes Senatus poſt mortem Commodi graues fuerunt:*Hoſti patriæ honores detrahantur:parricidæ honores detrahantur: parricida trahatur:hoſtis patriæ,parricida,gladiator in ſpoliario lanietur: carnifex Senatus more maiorum vnco trahatur: ſæuior Domitiano, impurior Nerone,ſic fecit, ſic patiatur.* Reliqua apud Ælium Lampridium conſulantur.

1. Commodus Antoninus 18. Imperator.

Commodum ſubſequitur Publius Heluius Pertinax XIX. Romanorum Imperator,patre Libertino,qui,vt ait Iulius Capitolinus, filio nomen ex continuatione lignariæ negotiationis,quòd pertinaciter eam rem gereret, impoſuiſſe fertur: ſed probabiliùs tamen videtur, quod ſcribit Sextus Aurelius, eo quòd coactus,repugnanſque ſuſcepit imperium,id cognominis ſortitum. Vir certè,in quo bellè fortuna luſit,vndè & fortunæ pila dictus eſt: nam Libertino patre genitus primum Grammaticam eſt profeſſus,deinde Præfectus cohortis in Syriam profectus,à Præſide Syriæ,quòd ſine diplomatibus curſum vſurpauerat,pedibus ab Antiochia ad legationem ſuam iter facere coactus eſt. In Mæſia rexit alam, deinde alimentis diuidendis in via Æmilia procurauit: inde claſſem rexit Germanicam, Conſul poſtea deſignatus: ſtudio M. Aurelij Imperatoris Proconſul Africæ factus eſt,in quo proconſulatu multas ſeditiones perpeſſus dicitur: tandem Imperator appellatus à militibus iam ſenio confectus cum annos ſexaginta ætatis excederet.Sed ab iiſdem res in priſtinum ſtatum reuocari non ferentibus paulò poſt obtruncatus interiit, poſtquam vixiſſet ſexaginta ſeptem annos, & menſes quatuor,imperaſſet verò diebus octoginta duobus.

2. Publius Heluius 19. Imperator. Iulius Capitolinus. Sextus Aurelius.

Pertinacem excepit Didius Iulianus,patria Mediolanenſis, XX. ordine Imperator à Prætorianis militibus electus, à quibus is mercatus pecunia imperium dicitur;id quod populus ægerrimè tulit: quam ob cauſam in roſtris, & ante curiam ingentibus eum conuitijs laceſſebat, & vſque ad lapidationem proceſſit deſcen-

3. Didius Iulianus Imperator 20

deſcendentiq; cum militibus, & Senatum in curiam diras fuit imprecatus. Itaque ſeptimo imperij menſe, Septimij Seueri iuſſu, qui ſe Imperatorem appellauerat, damnatorum more necatur. Vixit annis quinquaginta ſex, menſibus quatuor, poſtquam duobus menſibus, & quinque diebus imperaſſet.

4 Septimius Seuerus Imperator. 21.

Interfecto Didio, Septimius Seuerus ex Africa oriundus imperium obtinuit, cùm quadrageſimum ſeptimum annum ageret. Sub eo Eccleſia paſſa eſt ſextam perſecutionem grauiſſimam. A Germanicis legionibus, vbi auditum eſt Commodum occiſum, Iulianum autem cum odio cunctorum imperare, multis horrantibus repugnans Imperator eſt appellatus. Crudeliſſimus fuit, vt ſcribit Ælius Spartianus, vtpote qui quamplurimos Senatores, alioſque viros nobiliſſimos indicta cauſa trucidari præceperit, præter infinitam obſcuri loci hominum multitudinem, quos leuiſſimis de cauſis vel veris, vel ſimulatis occidit. Damnabantur plerique, quòd iocati eſſent, alij quòd tacuiſſent, alij quòd pleraque figurata dixiſſent; multi etiam quaſi Chaldæos, aut vates, de ſua ſalute conſuluiſſent, vt verè in eum Seueri nomen conueniret, cùm tamen alioqui ſtrenuiſſimus eſſet Imperator, & belli, domíque rerum præclarè geſtarum gloria floreret, quocircà de eo Senatus ita iudicauit, illum aut naſci non debuiſſe, aut non mori, quòd & nimis crudelis, & nimis vtilis Reipublicæ videretur. Sed præter inſitam crudelitatem illud etiam ad Chriſtianos inſectandos impulit, quod cum ex Galliis victor Romam fuiſſet ouans ingreſſus, ſoli Chriſtiani officia illa publicæ lætitiæ, quæ cæteri præſtabant, vtpote à Chriſtiana temperantia, modeſtiaque abhorrentia prætermiſiſſe videbantur: hanc enim perſecutionis occaſionem tradit Tertullianus in Apologet. cap. 35. *Propterea igitur*, inquit, *publici hoſtes Chriſtiani, quia Imperatoribus neque vanos, neque mentientes, neque temerarios honores dicant, quia veræ religionis homines etiam ſolennia eorum conſcientia potiùs, quàm laſciuia celebrant: grande videlicet officium focos, & thoros in publicum educere, vicatim epulari, ciuitatem tabernæ habitu abolefacere, vino lutum cogere, cateruatim curſitare ad iniurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras: ſiccine exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus? haeccine ſolennes dies Principum decent, quæ alios dies non decent? qui obſeruant diſciplinam de Cæſaris reſpectu, ij eam propter Cæſarem deſerunt? & malorum morum licentia pietas erit? occaſio luxuria religio deputabitur? O nos meritò damnandos: cur enim vota, & gaudia Cæſarum caſti & ſobrij, & probi expungimus? cur die læto non lauris poſtes obumbramus, nec lucernis diem infringimus? honeſta res eſt, ſolennitate publica exigente, induere domui tuæ habitum alicuius noui lupanaris?* Hæc ille. Itaque exorta perſecutio grauiſſime in fideles deſæuiit, quam Paulus Oroſius lib. 7. cap. 17. quintam facit, nos ſextam iuxta noſtram ſupputationem facimus cum aliis: multi exquiſitiſſimis tormentorum generibus cruciabantur, de quibus eodem libro Tertullianus diſſerens: *Crucibus*, inquit, *& ſtipitibus imponitis Chriſtianos, vnguibus deraditis latera Chriſtianorum, ceruices ponimus ante plumbam, & glutinum, & gomphos, ad beſtias impellimur, ignibus vrimur, in metalla damnamur, in inſulas relegamur.* Et quoniam ſæpiſſime Chriſtiani ad ſtipitem alligati viui ignibus cremabantur, id nimirum cauſa fuit, cur Chriſtiani Semaxij, & Sarmentitij dicerentur, quoniam ad ſtipitem dimidij aſſis reuincti, vt idem auctor eſt Tertullianus, ſarmentorum ambitu exurebantur. Tam grauis denique, & immanis fuit hæc perſecutio, vt non defuerint, qui Antichriſti aduentum eo tempore appropinquare arbitrarentur, quemadmodum ſcribit Euſebius lib. 6. cap. 7. *Eodem*, inquit, *tempore Iudas alius ſcriptor in ſeptuaginta hebdomadas à Daniele deſcriptas commentarios edidit, & in illis temporum ordinem ad decimum annum imperij Seueri tradidit,*

Ælius Spartianus. Iniquitas crudelitas Seueri.

Tertullian.

Paul. Oroſ.

Tertull.

Euſebius.

tradidit, qui etiam ſcriptor, propterea quod perſecutionis tumultus contra nos excitatus multorum mentes tam grauiter perturbaret, Antichriſti aduentum ore omnium, atque ſermone iactatum iam tum appropinquare arburatus eſt. Hoc tempore Victor Pontifex maximus, & Leonides pater Origenis, alijque innumeri ex Ægypto, & vniuerſa Thebaide, multiq; eiuſdem Origenis diſcipuli, imò & nonnullæ fœminæ ex eiuſdem ſchola; Perpetua item, ac Felicitas, & nobilis ſcriptor Irenæus Lugdunenſis Antiſtes, aliique permulti in variis imperij prouinciis martyrium ſubierunt. De ipſo verò Origene, eiuſque martyrij ſubeundi inflammato ſtudio, etiam cum adhuc eſſet adoleſcentulus, & pater eius iam in carcere detineretur, hæc ſcribit Euſebius lib. 6. hiſt. cap. 2. & 3. quæ prætermittenda non duximus. *Cum Seuerus*, inquit, *iam* 10. *imperij ſui annum ageret, & perſecutionis ardor quotidie magis, magiſq; incenderetur, & fere infinitis coronis decorarentur martyrij, tantus amor, tantaq; martyrij cupiditas animum Origenis, cum adhuc valdè tenera eſſet ætate, occupauit, vt propè ſe vltro offerret periculis, & alacri, ac propenſo ſtudio in certamen inſiliret, irrueretq;: ac iam parum aberat, quin per martyrium vitam deſeruiſſet, niſi mater diuina quadam, & cœleſti prouidentia, quæ illum ad maximam plurimorum vtilitatem ſeruabat incolumem, impulſa enixè eius cupiditati ad necem adeò incitatè percurrenti obſtitiſſet: ipſa enim primùm ſupplex orabat, vt materni erga ſe amoris miſericordiam caperet: vbi autem eum cum iam intelligeret patrem prehenſum carcere cuſtodiri, cupidiùs ad mortem properantem animaduerteret, (toto enim impetu, & animi conatu ad martyrium ferebatur) omni eius veſtitu clam ablato, & in interiores quoſdam ædium receſſus abdito, domi eum manere neceſſariò coëgit: iſte autem, cùm ardens illa præter ætatem ad martyrium propenſio magis, magiſque inflammaretur adeò vt quieſcere non poſſet, ad patrem, vbi aliud nihil agere liceret, literas, quibus eum ad martyrium impelleret, miſit, in quibus eum his ferè vocibus adhortatus eſt. Obfirma te pater, martyrium fortiter ſuſtine, nec aliud quicquam noſtra cauſa molire.* Hactenùs Euſeb. Periit Seuerus Eboraci in Britannia ſubactis gentibus, quæ Britanniæ videbantur infeſtæ, anno imperij ferè 18. morbo grauiſſimo extinctus iam ſenex, vtpotè poſt annos ætatis 65. menſes 9. dies 15. Reliquit filios duos Antoninum Baſſianum, & Getam, cui & ipſe in honorem Marci Antonini nomen impoſuit.

Leonides Origenis pater, & multi alij martyriũ ſubeunt.

Euſebius.

Origenes martyrij cupiditate ardet.

Origenes ad Martyrium patrem literis hortatur.

Septima ſub Iulio Maximino Eccleſiæ perſecutio.

SECTIO VII.

DVos liberos reliquit Seuerus Getam, & Baſſianum, quorũ Baſſianus in patrem adhuc viuentem contumax, nec minùs in fratrem Getam impius, quẽ patre mortuo ſtatim occiderit: itaq; Baſſianus ſolus imperium obtinuit, dictus à patre dum viueret, Antoninus, vt ſuperiùs diximus, & ob veſtem talarem è Galliis aduectam, quam populo Romano donauit, Caracalla cognominatus, vigeſimus ſecundus Romanorum Imperator. Fuit Antoninus Baſſianus Caracalla ſpectatæ clementiæ in pueritia, nam ſi quando feris obiectos damnatos vidit, aut fleuit, aut auertit oculos, vt refert Ælius Spartianus: egreſſus pueritiam vultu truculentior, Imperator factus etiam effectus crudelior: Alexandri Magni admirator fuit, quem collo in læuum humerum detorto reddere cuperet: ſexto demùm imperij anno, cum carris iter faceret, apud Edeſſam à milite, qui quaſi ad cuſtodiam ſequebatur, interfectus eſt, annum agens 30. relinquens filium Antoninum Heliogabalum ex Semea, vel Semiamita conſobrina occultè ſtuprata ſuſceptum in imperio ſucceſſorem. Sed antequam is imperaret, inuaſit imperium

1.

Antoninus Baſſian. 22. Rom. imperator.

Ælius Spar.

Opilius Macrinus impe rator 13. Iul. Capit. Opilius Macrinus præfectus prætorij,conſcius necis Antonini,humili natus loco,& animi,atque oris inuerecundi,ſeq; nunc Seuerum, nunc Antoninum,cum in odio eſſet omnium,nuncupauit,vt auctor eſt Iulius Capitolinus, quamuis ſenatus eum Imperatorem odio Antonini Baſſiani libenter acceperit. Adſciuit quam primùm ſibi in Imperio ſocium filium Diadumenum, quem ad beneuolentiam conciliandam Antoninum appellari iuſſit,quòd ſciret ob veſtimenta,& congiaria data populo , mirificè dilectum à plebe Antoninum : ſed profectus contra Parthos,conflictu habito,defectu legiònum,quæ ad Varium Heliogabalum confugerant, interemptus cum filio Diadumeno periit , poſtquam menſes quatuordecim imperaſſet.

2. M. Aurelius Antoninus. Heliogabalus Imperator 14. Itaque tunc hæreditario iure capeſſit Imperium Marcus Aurelius Antoninus Varius Heliogabalus quartum decimum ætatis annum agens,Caracallæ,vti diximus,filius,cognominatus Heliogabalus quòd in Phœnicia ſacerdos fuiſſet Solis,quem Phœnices eo nomine appellabant:Antonini nomen ſumpſit vel in argumentum generis,vel quod id nomen vſque adeò charum eſſe cognouerat gentibus,vt etiam parricida Baſſianus cauſa eius nominis amaretur.Itaque priùs dictus eſt Varius,pòſt Heliogabalus,poſtremò,cùm accepit Imperium,Antoninus, fuitq; in Romano Imperio Antoninorũ vltimus:nam propter inauditam,& ferè incredibilem hominis in omni genere libidinem nullus poſteà Romanorum Imperatorum Antonini cognomentũ auſus eſt accipere.quod alioqui illuſtriſſimum,ſanctumq; habitũ Holiogabalus proiecta ſua,& inſigni turpitudine ignominioſum reddiderat: ſanè humanæ naturæ monſtrum fuiſſe credi poteſt, vt ex

Ælius Lāp. Herodianus. iis,quæ Ælius Lampridius,Herodianus,aliiq; ſcriptores memoriæ prodiderunt, liquidò apparet.Nullus enim principum ad hanc diem maiore libidinis flagrauit infamia,vſque adeò vt ſe in muliebrem ſexum exſecari curarit:nullus maiori luxu opes prodegit imperij,nullus vixit impuriùs.omnium religionum,Deorumq; contemptor,præterquam patrij numinis Heliogabali:quod eò magis mirandum videtur, quod cùm quartodecimo anno ætatis inclamatus fuiſſet Imperator, duobus tantum annis imperauit , & decimoſexto ætatis anno tumultu militari interfectus periit:mirum ea ætate omnes omninò mortales luxu,ac libidine ſuperare potuiſſe!Eius corpus per vrbis vias more canini cadaueris à militibus tractum eſt militari cauillo appellantibus indomitæ , & rabidæ libidinis catulum: nouiſſimè cùm auguſtum foramen cloacæ corpus minimè reciperet , vſque ad Tyberim deductum adiecto pondere,ne vnquam emergeret,in fluuium proiectum eſt,vnde & Tiberinus,Traiectitiuſque eſt appellatus.

3. Alexander Seuerus 25. Imperator. Eo interfecto recepit habenas imperij Alexander Seuerus vigeſimus quintus ordine Imperator meliore orbis fato,ex Mammea conſobrinus Heliogabalo,ab eoque,dum viueret,adoptatus,quòd Heliogabalus nullum haberet filium: Alexandri nomen accepit,quòd in templo dicato apud Arcenam vrbem Alexandro Magno natus eſſet,cùm caſu illuc die feſto Alexandri pater cum vxore patriç ſolennitatis implendæ cauſa veniſſet:ſingulari Princeps clementia, ita vt eius imperium,ἀναίμακτον,id eſt,ſine ſanguine dictum fuerit:comitate etiam eximia Dominum ſe appellari vetuit,&epiſtolas ad ſe quaſi ad priuatum ſcribi iuſſit,ſeruato tantùm nomine Imperatoris.Nomen Antonini,& Magni delatum ſibi à ſenatu recuſauit,quod oneroſum eſſe diceret tantorum nominum maieſtati ſatisfa-

Ælius Lāpr. cere,vt fusè refert Ælius Lampridius.Cæterùm Seueri nomen libenter accepit, quod illi milites indiderunt ob ingentem vigorem animi,&admirandam,ſingularemque conſtantiam contra militum inſolentiam.Omnibus ſe blandum,affabilemque præbebat vſque adeò,vt amicos non ſolùm primi,ac ſecundi loci,ſed etiam

etiam inferiores ægrotantes viſeret; ſibi ab omnibus liberè, quæ ſentiebant,
dici cuperet; cùm dictum eſſet, audiret; cùm audiſſet, vt res poſcebat, emenda-
ret: itaque cum ei obiicerent nimiam ciuilitatẽ Mammea mater, & vxor Mem-
mia Sulpitij conſularis viri filia, ſæpéque dicerent, molliorem tibi poteſtatem,
& contemptibiliorem Imperij feciſti, ſed ſecuriorem, inquit, atque diuturnio-
rem; ſanè ob præclaras naturæ dotes, imperatoriáſque virtutes omnis memo-
riæ princeps cenſeri debet, quas ſingulari in Chriſtianos beneuolentia cumula-
uit: paſſus eſt enim Chriſtianos eſſe, imò, vt auctor eſt Lampridius, in maiori Lampridius.
larario, in quo diuos principes, deoſque gentilitio more venerabantur Chriſti
quoque habebat effigiem, eique templum erigere cogitauit: licet aliquorum
præſidum iniuſtitia, præcipuéque Vlpiani Iuriſconſulti opera nonnulli Chri-
ſtiani interfecti legantur initio Imperij Alexandri; quod adhuc penè puer, vt-
potè decimumſextum agens annum a vitiis grauiſſimis, quorum conſilio admi-
niſtrabat imperium, facilè eò adduci poterat, vt Chriſtianos prætextu non reli-
gionis, ſed iuſtitiæ, aliiſque nominibus, quæ Vlpiano Chriſtianorum hoſti in-
fenſiſſimo haud difficile erat obtẽdere, capite plecteret. Clamabat ſæpiùs quòd
à quibuſdam Chriſtianis audierat, idque per præconem, cùm aliquem emenda-
ret, dici iubebat: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris:* quam ſententiam vſque
adeò dilexit, vt & in palatio, & publicis operibus perſcribi iuberet. Quanquam
verò his omnibus virtutibus abundaret, milites tamen nimiam eius ſeueritatẽ,
& longè maiorem poſt Heliogabalũ non tulerunt: denique agentem eum cum
paucis in Britannia, vt alij volunt, in Gallia, non ex omnium ſententia, ſed la-
trocinantium modo quidam milites, & ij præcipuè, qui Heliogabali præmiis
effloruerant, occiderunt, poſtquàm vixiſſet annis 29. menſibus tribus diebus
ſeptem ac tredecim annis imperaſſet: fuiſſe poſt obitum aſcriptum in Deorum
numerum affirmat D. Chryſoſt. hom. 26. in 2. Epiſtolam ad Corinth. D.Chryſoſt.

Succeſſit vigeſimoſexto loco in imperium Iulius Maximinus Thrax gente, 4.
& ſæuitia inſignis, qui ſeptimum aduerſus Eccleſiam bellum mouit; in prima Iulius Maxi-
pueritia paſtor, nonnunquam procer, qui latronibus inſidiaretur, & ſuos ab minus 26.
incurſionibus vindicaret, vt ait Iulius Capitolinus; magnitudine corporis ferè Imperator.
Gigantea conſpicuus, virtute inter omnes milites clarus, forma virili decorus, Iulius Capi-
ferus moribus, aſper, ſuperbus; prima ſtipendia illa equeſtria fuere ſub Seue- tolinus.
ro, cui vt notus eſſet, hæc fuit cauſa. Natali Getæ filij minoris Seuerus milita-
res dabat ludos propoſitis præmiis argenteis, id eſt, armillis, torquibus, & bal-
teolis: hic adoleſcens & ſemibarbarus, & vix adhuc latinæ peritus linguæ ab
Imperatore publicè petiit, vt ſibi poteſtatem faceret contendendi cum iis, qui
iam non mediocri loco militarent: magnitudinem corporis Seuerus miratus,
primùm eum cum lixis compoſuit, ſed fortiſſimis quibuſque. Tunc Maximi-
nus ſexdecim lixas vno ſudore deuicit, ſexdecim acceptis præmiis, munuſculis
non militaribus, iuſſuſque militare. Tertia forte die cùm proceſſiſſet Seuerus
ad campum, in turba exultantem more barbarico Maximinum vidit, iuſſitque
ſtatim tribuno, vt eum coërceret, ac Romana diſciplina imbueret: ille vbi de
ſe intellexit Imperatorem locutum, ſuſpicatus barbarus & notum ſe eſſe prin-
cipi, & inter multos conſpicuum, ad pedes Imperatoris equitantis acceſſit: tum
volens Seuerus explorare, quantus in currendo eſſet, equum multis circuitio-
nibus admiſit, cúmque Imperator laboraſſet, nec ille tamen à currendo per
multa ſpatia deſiiſſet, ait. Quid vis Threciſce? nunquid delectat luctari poſt
curſum? quantum libet, inquit, Imperator: deſcendit Seuerus ex equo, & re-
centiſſimos quoſque, ac fortiſſimos, milites ei comparari iuſſit; tum ille more

ſolito ſeptem fortiſſimos vno ſudore vicit: ſolúſque omnium à Seuero poſt argentea præmia torque aureo donatus eſt: iuſſúſque inter ſtipatores corporis ſui ſemper in aula conſiſtere. Hinc factus inter milites clarus amari à tribunis, à commilitonibus ſuſpici, impetrare ab Imperatore, quod vellet, cùm adhuc adoleſcens eſſet, ſed tamen longitudine corporis, & vaſtitate, ac forma, atque oculorum magnitudine, & candore omnes excelleret: tanta corporis magnitudine, vt octo pedum eſſet, & propè ſemis; pollice ita vaſto, vt vxoris dextrocherio pro annulo vteretur; calceamentum eius pede maius hominis veſtigio, atque menſura; tantis viribus, vt rhedam onuſtam ſolus moueret; equo ſi pugnum dediſſet, dentes ſolueret; ſi calcem, crura frangeret, lapides tophicios friaret; arbores teneriores ſcinderet; alij denique eum Milonem Crotoniatẽ, alij Herculem, Antæum alij vocabant. Itaque tribunum legionis quartæ ex tyronibus, quam ipſe Seuerus compoſuerat, effecit, eúmque in hæc verba prouexit, *Veteres milites tibi, Maximine, idcircò non credidi, quòd veritus ſum, ne vitia eorum, quæ ſub aliis inoleuerunt, emendare non poſſes: habes tyrones ad tuos mores, ad tuam virtutem, ad tuum laborem, eos fac militiam addiſcere, vt mihi multos Maximinos Reipublicæ optabiles ſolus efficias.*

5. Occiſo itaque Alexandro Maximinus primùm è corpore militari, nondum ſenator, ſine decreto ſenatus, Auguſtus ab exercitu eſt appellatus: reſpondebat vaſtitati corporis par crudelitas, ita vt illum alij Cyclopem, alij Buſiridem, alij Scironem, nonnulli Phalarim, multi Typhonem, vel Gygem vocitarent. Illum Senatus tantùm timuit, vt vota in templis publicè, priuatimque mulieres etiam cum ſuis liberis facerent, ne vnquam vrbem Romam videret, audiebat enim alios in crucem ſublatos, alios animalibus nuper occiſis incluſos, alios feris obiectos, alios fuſtibus eliſos, atque hæc ſine delectu dignitatis. Non fuit animal in terris crudeliùs, omnia ſic in viribus ſuis ponens, quaſi non poſſet occidi, ſeſeque ob virium, corporíſque magnitudinem immortalem ducens. Quare non mirum, ſi initio ſtatim Imperij Chriſtianos perſequendos decreuerit, vt refert Euſeb. lib. 6. cap. 21. *Maximinus*, inquit, *propter grauem inuidiam, quam contra Alexandri familiam, in qua complures fideles, & Chriſtiani verſabantur, flagrabat, acerbam perſecutionis tempeſtatem concitauit, iuſſitq́; ſolos Eccleſiarum præſides tanquam auctores doctrinæ Euangelicæ neci dari.* Hanc perſecutionem ſextam ordine ponit Oroſius lib. 7. cap. 19. & Auguſtinus lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 25. ſed eam nos ſeptimam conſtituimus iuxta eam ſuppoſitionem, quam aliis auctoribus iam ſuperiùs meliorem duximus.

Euſebius.

Oroſius. D. Auguſt.

6. Hoc tempore Pontianus, & Anterus Romani Antiſtites martyrio coronantur, aliíque innumerabiles, vt par eſt credere de tam ſæuo, immanique tyranno, vt in ſuos quoque vel fictis, vel minimis de cauſis crudeliter deſæuiret, nec niſi multis eorum militibus interfectis quieſceret, vt teſtatur Iulius Capitolinus: Ignobilitatis, inquit, tegendæ cauſa omnes conſcios generis ſui interemit: nonnullos etiam amicos, qui ei ſæpe miſericordiæ, ac pietatis cauſa pleràque donauerant. Factionem quandam ipſe finxiſſe perhibetur, vt vim crudelitatis augeret: denique ſine iudicio, ſine accuſatione, ſine delatore, ſine defenſione omnes interemit, omnium bona ſuſtulit, & plus quatuor millibus hominum occiſis ſe ſatiare non potuit. Illud tamen factum eſt diuinitùs, vt ne tantùm crudelitatis monſtrum diu perduraret, ceſſarétque adeò Chriſtianorum perſecutio, nec enim triennio ampliùs imperauit. Verùm enim verò, cùm Romani eius crudelitatem ferre non poſſent, vt auctor eſt idem Capitolinus, quòd delatores euocaret, accuſatorem immitteret, crimina fingeret, innocentes occideret, damnaret

Iul. Capit.

Capitol.

ret omnes, quicunque in iudicium veniſſent, ex ditiſſimis hominibus paupertimos faceret, nec aliunde niſi malo alieno pecuniam quæreret, deinde ſine delicto conſulares viros, ducéſque multos interimeret, alios Scythicis vehiculis exhiberet, alios in cuſtodia detineret, nihil denique prætermitteret, quod ad crudelitatem pertinere videretur, defectionem ab eo pararunt non Romani tantùm, ſed quia & in milites ſæuiebat, exercitus, qui erat in Africa, ſubita, & ingenti ſeditione Gordianum ſenem virum grauiſſimum, tunc Proconſulem, etiam inuitum, & reclamanté inſtanter cum gladiis, & cum omni genere telorum purpuram ſumere coëgit, atque Imperatorem appellauit, poſtcáque Maximinum, & filium eiuſdem nominis adoleſcentem longè pulcherrimum, vigeſimum agentem annum, quem ipſe Auguſtum nominauerat, in tentorio quieſcentem occiderunt conclamantibus cunctis militari ioco ex peſſimo genere ne catulum quidem habendum: eorum capita præfixa contis Aquileienſibus demonſtrarunt; miſſa etiam Romam. Dici vix poteſt quanta vbique lætitia fuerit, cùm Romam per Italiam Maximini caput ferretur, cunctis ad gaudium publicũ occurrentibus: iam primus is nuncius, qui ex Aquileienſi vrbe Romam miſſus fuerat, tantò impetu mutatis equis cucurrit, vt quarta die Romã veniret. Obiit ſexagenario maior, poſtquã vti diximus tribus annis imperij clauum tenuiſſet.

Octaua Eccleſiæ ſub Decio Imperatore perſecutio.

SECTIO VIII.

Viuente adhuc Maximino Pupienus, qui & Maximus militari excellens diſciplina, & Clodius Balbus generis nobilitate clariſſimus ex Senatuſconſulto Imperatores appellati fuere, ſed eos quam primùm milites, vtpote non à ſe, ſed à ſenatu creatos occiderunt: ſimilitérque duo Gordiani pater, & filius, qui etiam conſentiente ſenatu inuaſerant principatum, periere, Gordiano adoleſcente facto Auguſto, qui ſi Pupienus, & Maximus, duóque Gordiani in Imperatorum numerum eodem ſimul tempore adſcribantur, vigeſimum octauum locum in Romanis Imperatoribus tenet; cuius vt proſapia, totáque de Gordianis hiſtoria fiat illuſtrior, ſciendum ex Iulio Capitolino, & Arriano ſcriptore Græcæ hiſtoriæ, Dexippo item Græco auctore, quos laudat idem Capitolinus, non duos, ſed tres fuiſſe Gordianos. Horum ſenior natus ex patre Metio Marullo, matre Vlpia Gordiana originem paternam ex Gracchorum, maternam ex Traiani Imperatoris genere duxit. Poſt nobilem quæſturam, ac præturam, conſulatum primum iniit cum Antonino Caracalla, ſecundum cum Alexandro: poſt conſulatum Proconſul Africæ factus eſt, ſic amatus ab Afris, vt eum alij Scipionem, Catonem alij, multi Mutium, ac Rutilium, aut Lælium dicerent. Extat honorifica eorum acclamatio, cum enim quadam die factum imperatorium legeret, atque à proconſulibus Scipionibus cœpiſſet, acclamatum eſt: *Nouo Scipioni, vero Scipioni, Gordiano proconſuli.* 1.

[Margin: Balbinus, & Pupienus imperatores. Gordianus Imperator vigeſimus octauus. Iul. Capit. Arrianus. Dexippus.]

Igitur cùm iam orbis terrarum odio Maximini flagraret, Imperator cum filio etiam Gordiano eſt appellatus iam octogenarius: quorum electio ſenatui fuit gratiſſima: res tamen infeliciter cecidit, etenim Gordianus filius à Capeliano Maximini duce commiſſo prælio vincitur, & interficitur. Gordianus verò pater audita filij morte graui perculſus dolore, timénſque prætereà Maximini copias, vt hoſtium vincula, ignominiámque vitaret, laqueo vitam finiuit. Hic exitus duorum Gordianorum fuit, quos ambo ſenatus, & appellauit Auguſtos, 2.

& in diuos retulit, poſtquam imperium anno vno, & menſibus ſex adminiſtrarunt: atque hic Gordianus iunior ſenis Gordiani filius eſt ſecundus eorum Gordianorum, de quibus cœpimus dicere, appellatus ſui temporis Priamus. Fuit tertius Gordianus, quem Dexippus apud Capitolinum putat ſecundi Gordiani filium, alij ex Gordiani ſenioris filia ſuſceptum, qui ſimul cum Balbieno, & Pupieno, ſiue Maximo adeptus imperium eſt, de quo præcipuè hoc loco agere inſtituimus. Id verò ita accidit: poſt mortem duorum Gordianorum præcedentium trepidus ſenatus, & Maximinum vehementiùs reformidans Pupienum, ſiue Maximum, & Clodium Balbinum appellauit Auguſtos. At milites, & populus tertium Gordianum adhuc paruulum annos agentem vndecim, vt plerique aiunt, tredecim. vt alij, vt Iunius Cordus ſcribit, ſexdecim, petierunt appellari Cæſarem. Itaque raptus ad ſenatum, tectus indumento imperatorio Cæſar eſt dictus. & apud matrem educatus: ſed occiſis Maximinis, cùm etiam Pupienus & Balbinus ſeditione militari interempti cecidiſſent, poſtquam biennio imperauerant, tum demum Gordianus adoleſcens, qui Cæſar tantùm eatenùs fuerat, ſummo omnium applauſu, & gratulatione fuit appellatus Auguſtus, ſoluſque deinceps imperium tenuit: poſt aliquantum temporis duxit vxorem filiam Miſithei doctiſſimi viri, quem præfectum prætorij ſtatim nominauit, eiúſque prudentia, atque conſilio omnia rectè adminiſtrabat, vt ipſemet Gordianus in literis ad ſocerum confitetur: in quibus inter alia: *Nunc demum*, inquit, *intelligo neque Fœlicem Prætorianis cohortibus præponi debuiſſe, neque Serapammoni quartam legionem credendam fuiſſe, & ne omnia dinumerem, multa non eſſe facienda, quæ feci: ſed Dis gratias, quòd te inſinuante, qui nihil vendis, didici ea, quæ incluſus ſcire non poteram. Quid enim facerem? mi pater verum audias velim, miſer eſt Imperator, apud quem vera reticentur, qui cùm ipſe publicè ambulare non poſſit, neceſſe eſt, vt audiat, & vel audita, vel à plurimis roborata confirmet.*

Iun. Cordus.

3\. Vita functo Miſitheo Marcus Iulius Philippus Arabs humili natus genere ſed ſuperbus, prætorij præfectus factus eſt, Gordianóque inſidiari cœpit aſpirans ad principatum; infeſtos ei milites ſtatim reddidit, per quos etiam rumores ſparſit adoleſcentem eſſe Gordianum, imparem imperio eſſe: corrupit poſteà principes, effectúmque, vt palam Philippus ad imperium poſceretur: itaque iuſſum eſt à militibus, vt quaſi tutor Gordiani Philippus cum eo pariter imperaret. Suſcepto igitur Imperio Philippus ſuperbiſſimè contra Gordianum egit: res eo deducta eſt, vt Gordianus videns ſe contemni, & ſenſim imperio ſpoliari, petierit, vt æquale ſaltem cum Philippo haberet imperiũ, quod minimè impetrauit; dehinc vt loco Cæſaris haberetur, ne id quidem obtinuit; ſaltem vt præfecti loco eſſet Philippo, id quoque negatum, vel vltimæ preces, vt eum Philippus pro duce haberet, ac pateretur viuere, pene Philippus conſenſerat: verùm cum ſecum ille cogitaret populi Romani, ſenatus, Africæ, ac Syriæ, imò & totius Romani orbis erga adoleſcentem illum amorem ſingularem, timens ne pro eo, ſi viueret, vniuerſi decertarent, eo quòd eſſet genere clariſſimus, & nepos, ac filius Imperatorum, & bellis grauibus totam Rempublicam liberaſſet, clamantẽ ante conſpectum duci iuſſit, ſpoliari, & occidi, poſtquam ſex annis imperaſſet.

4\. Philip Imperator 29. Ita impiè imperium inuaſit Philippus gente Arabs, vti diximus, vigeſimus nonus Romanorum Imperator: qui poſt Gordiani cædem Romam literas miſit, quibus ſcripſit Gordianum morbo periiſſe, ſeque à militibus Imperatorem appellatum: ſenatus facilè credens Philippum principem dixit, & Auguſtum nuncupauit. Is fecit conſortem Imperij Philippum filium, quem lego ab aliis Gallum Iulium Saturninum vocari; non diu tamen potuit durare imperium cru-

crudelitate quæſitum:etenim ipſe quinto imperij anno Veronæ ab exercitu interfectus periit, medio capite ſupra ordines dentium præciſo: filius autem, quem participem imperij fecerat, Romæ à Prætorianis obtruncatur, duodecimum ætatis annum agens, adeò ſeueri & triſtis animi, vt iam tum à quinquenni ætate nullo prorſus cuiuſquam commento ad ridendum ſolui potuerit, patremque ludis ſecularibus cachinnantem perulantiùs, quamquam adhuc tener auerſatus fuerit: itaque ἀγέλαςος appellatus.

Philippo ſucceſſit Decius trigeſimus ordine Imperator, ex inferiori Pannonia oriundus, claris natus parentibus. Hunc Philippus contra Scythas cum (5. Decius Imperator 30.) ſupplemento copiarum miſit, quem, cùm ad exercitum perueniſſet, milites Illyriciani vnanimi conſpiratione Imperatorem fecerunt renuentem, ac repugnantem ſtrictis enſibus coëgerunt: itaque & à Senatu fuit Auguſtus appellatus. Ab ineunte ætate ſpem optimæ indolis præbuit, in quo virtutes cum ætate creuerunt, ad ampliſſimas dignitates non ambitio, non empta ſuffragia, ſed virtutes perduxere. Inter optimos Principes annumerari poſſet, ſi à Chriſtianorum ſanguine ſibi temperaſſet: ſub hoc ſeptimam perſecutionem enumerat Oroſius lib. 7. cap. 21. ſed eam nos octauam facimus iuxta eam ſupputationem, (Oroſius.) quam perſequimur; eam verò mouit, vbi primùm imperium obtinuit, datis ad perſequendos vbique Chriſtianos edictis imperialibus, in quos plus nimio Philippi etiam odio ſæuiit. Is, vt ait Paulus Oroſius lib. 7. cap. 14. (Idem.) continuò, in quo etiam ſe ob hoc Philippos interfeciſſe docuit, ad perſequendos, interficiendoſque Chriſtianos ſeptimus poſt Neronem feralia diſperſit edicta, plurimóſque Sanctorum ad coronas Chriſti de ſuis cruciatibus miſit. Non te moueat, quòd Oroſius ſeptimam hanc perſecutionem appellet, cùm nos octauam nominemus, quippe qui in hoc ab eo diſſentimus ob ea, quæ non ſemel hoc ipſo commentario annotauimus. De ea etiam ita ſcribit Euſebius (Euſebius.) lib. 6. hiſtoriæ Eccleſiaſt. cap. 39. *Philippo*, inquit, *cùm ſeptem annos imperaſſet, ſucceſſit Decius, qui quoniam Philippo erat infenſus, perſecutionem aduerſus Eccleſiam excitauit, in qua Fabiano Romæ martyrio conſummato ſucceſſit Cornelius: in Palæſtina verò Alexander Hieroſolymitanus Epiſcopus, cùm rurſus propter Chriſtum Cæſareæ ad Præſidis tribunal in confeſſione perduraſſet, vir grandæuus, & honeſta canitie decoratus carcerem experitur: cùm autem poſt ſplendidum, & illuſtre teſtimonium coram tribunali Præſidis datum in cuſtodia obdormiuiſſet, Hazabanes illi in Epiſcopatu Hieroſolymitano ſucceſſit. Babyla quoque Antiochia, perinde atque Alexandro, poſt confeſſionem in carcere mortuo Eccleſiæ illi præſedit Fabius.* Dionyſius etiam Epiſcopus Alexandrinus (Dionyſius Epiſcopus.) (apud eundem Euſebium lib. 6. cap. 41.) ita ſcribit ad Fabium, de quo paulò antè, Antiochenum Antiſtitem. *Perſecutio iſta non cœpit ex imperatorio edicto, ſed illud anno integro præuenit: etenim ad vrbem hanc diuinator quidam, & fictor malorum venit, quiſquis ille fuit, ac multitudinem Ethnicorum contra nos mouit, & excitauit, atque ad patriam ſuperſtitionem tuendam inflammauit, à quo irritati, & omnem poteſtatem nacti ad impia flagitia perpetranda ſolum cultum Dæmonum, & noſtri occiſionem pietatem eſſe putabant: primum itaque Presbyterum quendam nomine Metram comprehenſum impia verba proloqui iubent, non obedientem fuſtibus cædunt, & acutis calamis faciem, & oculos pungunt, ac poſteà in ſuburbium eductum lapidibus obruunt; deinde fidelem mulierem nomine Quintam ad templum idolorum ductam adorare compellunt, auerſantem, execrantémque idola, pedibus ligatis, per totius vrbis plateam lapidibus aſperis ſtratam trahunt, ac ſimul molaribus lapidibus alliſam, flagriſque cæſam ad eundem locum reducunt. Quo facto, vno impetu cuncti irruunt in religioſorum domos, & quos quiſque vicinos pios cognouerat, ad eorum ædes multitudinem ducunt, populantúrque, ac diripiunt,*

pre-

preſioſa ſuffurantur, viliora diſiiciunt, & igne adhibito in plateis comburunt. Sed & præclariſſimam tunc virginem prouectæ ætatis Apolloniam comprehendunt, denteſque illi cunctos percuſſis maxillis excutiunt, & rogo ante vrbem accenſo viuam ſe combuſturos minantur, niſi vnà cum ipſis impia verba pronunciet: illa verò cùm paululùm detrectaſſet, ac moras in ſpeciem velut deliberatura traxiſſet, repentè in ignem inſilit, & comburitur. Denique & Serapionem domi ſuæ agentem comprehendunt, acerbiſq; tormentis affligunt, ac cunctis corporis artubus confractis, è ſuperiori tabulato præcipitem deiiciunt, nulla nobis via, ne publica quidem, nullus etiam angiportus, nec noctu, nec per diem pates, cunctis paſſim vociferantibus, niſi quis blaſphema verba ſuccinat, hunc repentè trahendum eſſe, & comburendum; quin & ipſum edictum Imperatoris affertur, & ſubſequitur illud à Domino noſtro prædictum, horrendum maximè, nempe vt & electi ſcandalizentur, ſi fieri poſſit. Hæc Dionyſius, & alia quamplurima de huius perſecutionis acerbitate, vt apud citatum Euſebij locum videre licet.

Appollonia pro Chriſto in ignem inſilit.

Serapion tormentis affligitur.

6\. Porrò tam vehemens fuit huius perſecutionis procella, vt multi fideles, etiam qui fortiſſimi eſſe videbantur, magnitudine tempeſtatis abrepti, atque ad idololatriæ ſcopulos alliſi naufragium miſerrimum fecerint; quem luctuoſum casum deplorat diuus Cyprianus epiſt. de lapſis; vbi poſtquam quorundam magnificis verbis laudauit conſtantiam, ſubiungit: *Has Martyrum cæleſtes coronas, has Confeſſorum glorias ſpirituales, has ſtantium fratrum maximas, eximiaſq; virtutes mœſtitia vna contriſtat, quòd auulſam noſtrorum viſcerum partem violentus inimicus populationis ſuæ ſtrage deiecit: quid hoc loco faciam, dilectiſſimi fratres, fluctuans vario mentis æſtu? quid, aut quomodo dicam? lacrymis magis, quàm verbis opus eſt ad exprimendum dolorem, quo corporis noſtri plaga deflenda eſt, quo populi aliquando numeroſi multiplex lamentanda iactura eſt. Quis enim ſic durus, aut ferreus, quis ſic fraternæ charitatis oblitus, qui inter ſuorum multiformes ruinas, & lugubres, ac multo ſquallore deformes reliquias conſtitutas ſiccos oculos tenere præualeat, nec erumpente ſtatim fletu priùs gemitus ſuos lacrymis, quàm voce depromat? Doleo, fratres, doleo vobiſcum, nec mihi ad leniendos dolores meos integritas propria, & ſanitas priuata blanditur, quando plus paſtor in gregis ſui vulnere vulneretur: iaculis illis graſſantis inimici mea ſimul membra percuſſa ſunt, ſæuientes gladij per mea viſcera tranſierunt, in proſtratis fratribus, & me proſtrauit affectus.* Hæc ille. Deſcribit eandem perſecutionem Nicephorus lib. 5. à cap. 27. *Multi,* inquit, *ſacrum pro Chriſto obiere certamen: in primis tamen Eccleſiarum Præſides, & quicumque alios apud nos eloquentia, & ſapientia antecellerent, infanda, crudeliaq; tormenta tolerantes vitam reliquerunt, ſicuti Romæ Fabianus, in Palæſtina Hieroſolymis Alexander, Antiochia Babylas (cuius in Epiſcopatu Fabius ſucceſſor fuit) Epiſcopalem ſtolam ſanguine multo imbuerunt.*

D. Cyprian.

Paſtor in grege vulneratur.

Nicephor.

7\. In huius Decianæ perſecutionis tempora incidit lapſus ille Origenis in Alexandriæ ciuitate, quem referunt Epiphan. hæreſ. 64. Euſeb. lib. 6. hiſto. Eccleſiaſt. cap. 32. Nicephor. lib. 5. cap. 32. & alij. *Multa,* inquit Epiphan. *ſunt fortia facta, quæ per traditionem referunt veteres de hoc viro, ſed non permanſerunt ipſi, quæ ad præmium conſequendum pertinent, in finem: propter eminentiſſimam enim ſanctitatem eius, ac doctrinam ad multam inuidiam deuenit, & per hæc magis irritabat eos, qui illo tempore principalem pietatem adminiſtrabant. Per diabolicam verò malignitate excogitarunt malitia operatores, quomodo turpitudinem viro* (Origeni) *impingerent, & plagam talem decernerent, ita vt in abuſum corporis ipſius Æthiopem ſubornarent, aut ſacrificare iuberent: ipſe verò non ferens diabolicæ operationis verſutiam proclamauit, vtriſq; rebus ſibi propoſitis ſacrificare ſe potiùs velle, non tamen ſpontanea mente hoc perfecit, velut magna de hoc fama refert: ſed quandoquidem omninò confeſſus eſt ſe facturum hoc eſſe, iniecto in manum eius thure, ipſum ad aram regum adduxerunt, atque ſic à confeſſoribus, & martyribus tunc re-*

Epiphanius. Euſebius. Nicephor.

Origenis lapſus.

cognita

cognita reiectus eſt. Ita Epiphan. Hæc ſunt, quæ de lapſu Origenis ab his auctoribus commemorantur; quæ tamen Cardinalis Baronius tomo 2. Annalium, fabuloſa, & commentitia eſſe arbitratur, non multùm vehementibus quibuſdam coniecturis perſuaſus ea nô ab Epiphanio ſcripta ſed ab aliquo vitiatore addita: quod mihi de veterum ſcriptis iudicium non facilè ferendum videtur, ne eadem facilitate multa alia, quæ ad refellendos hæreticorum errores pertinent, ab aduerſariis negari, & eleuari poſſint ſanè coniecturas, quibus Baronius innititur, vt ſibi fictitia iſthæc eſſe perſuadeat, ductas ex eo, quòd nonnulli, qui pro Origene eo tempore Apologias conſcripſerunt, veluti Rufinus, & Euſebius (eius eſt enim ea, quæ nomine Pamphili circumfertur, vt non ſemel docet D. Hieron. præcipuè verò epiſt. 65. quæ eſt ad Pammachium, & Oceanum,) eaſdem meritò quiſpiam ea ratione retorſerit, quod potiùs ij, qui alicuius partes defendendas ſuſcipiunt, non facta turpiter, ſed geſta præclarè in medium afferre ſolent, eaque omnia prætereire, quæ vel leuiſſimam infamiæ labeculam aſpergere, aut notam poſſunt inurere. Quare non video cur rem Epiphanio, Nicephoro, aliiſque auctoribus grauiſſimis teſtatiſſimam in dubium reuocemus. Atque hæc fuere, quæ præcipuè in Deciana perſecutione perſtringenda putauimus, quæ tamen Deo in infenſiſſimum Eccleſiæ hoſtem vindicante non diu durauit: etenim ſecundo imperij anno Decius ad liberandos à Gothis Thraces cum filio, quem iam Cæſarem appellauerat, profectus victor primis congreſſibus, poſteà in collocatas ab hoſtibus certo loco inſidias incidens, ſuis difficillimè prælianrtibus, vt refert Sextus Aurelius, inter confuſas turbas gurgite paluſtri ſubmerſus periit; ita vt nec cadauer eius potuerit inueniri: filius verò in prælio occiditur. Vixit annis quinquaginta, obiit nondum ſecundo anno imperij finito.

Baronius

D. Hieron.

Sextus Aur.

Nona, ſub Valeriano, & Gallieno eius filio, Eccleſiæ perſecutio.

SECTIO IX.

1. Trebonianus Gallus 31. Imperat.

DEcio perempto, eiuſque exercitu profligato legio, quæ integra Scytharum fide remanſerat, Trebonianum Gallum ex Patritiorum familia, ducem eo tempore limitis Myſiæ trigeſimum primum ordine Imperatorem nominauit, qui ſuperfuerant ad eum quaſi ad reliquiarum Romani exercitus ſeruatorem confugerunt, quo rumore adductus ſenatus Auguſtum appellauit. Percuſſit fœdus cum Scythis non ſine Romani nominis ignominia: *Tunc Primùm,* ait Pomponius Lætus, *diuturno, & libero potentatu populus Romanus tributa pependit: tunc primùm Reſp. iugum Scythicæ ſeruitutis accepit: qui tributo pendendo obnoxiam fecerit Romanam vrbem præter Gallum fuit nemo:* Voluſianum filium conſortem fecit imperij. Infelix, & infauſtum imperium Galli fuit: etenim Scythæ non contenti tributo, ſed inſolentiores effecti ingenti exercitu terra, mariq; depopulantur Dardaniam, Thraciam, Theſſaliam, Macedoniam, Hellada, & partem Aſiæ, imò & iam ipſi Italiæ minabantur: repreſſi tamen opera, ac virtute Æmiliani ducis limitis Myſiæ non ſine magna ſtrage, ac cæde in ſuas ſolitudines coacti ſunt: eius etiam tempore grauiſſima toto orbe peſtilentia graſſata eſt: habuit ea lues ex Æthiopia ortum tam grauis, & acerba, vt per annos decem, ac ſecundùm alios quindecim terras penè omnes exhauſerit. Tandem Gallus cùm copias contra Æmilianum duceret, ſuperatus, & à ſuis militibus deſertus vna cum filio cæditur,

Pomp. Læt.

tur, poſtquam duobus annis imperaſſet.

2. Æmilianus 32. Imperat.

Succeſſit trigeſimo ſecundo loco Æmilianus ortus in Mauritania obſcuris parentibus, dux limiti Sarmatico in Myſia à Decio præpoſitus, & minimè ſubmotus à Gallo: ſuis militibus non contentis ſtipendio pro concione pollicitus eſt id augere Æmilianus, ſi hoſtes viciſſent: illis præmio accenſis, apertis caſtrorum portis auidum pugnæ militem educit, qui tanto in hoſtes illatus eſt impetu, vt non fugauerit modo, ſed bona ex parte cæciderit, illorumq́; regiones abactis prædis penè exhauſerit: reuerſus in Myſiam perſoluit militi præmia Æmilianus; adeò eo ſucceſſu gratus exercitui, vt eum Imperatorem appellauerit ad quē opprimendum cum Gallus qui adhuc viuebat, cum filio accurreret, ambo primis prælijs cæſi ſunt, vti diximus, militibus Gallo adhærentibus. Intereà milites, qui in Alpibus erant, Valerianum Imperatorem creant, quo accepto nuncio, quæ eſt humanarum rerum inconſtantia, qui Æmiliani partes ſequebantur, ne ciuili bello ſe implicarent, contemplantes etiam humilitatem generis Æmiliani, & è contra inſignem Valeriani nobilitatem Æmiliano interfecto ad Valerianum ſe contulerunt poſt trimeſtrem Æmiliani principatum, anno ætatis eiuſdem 40.

3. Licinius Valerianus 33. Imperator.

Capeſſit igitur imperium Publius Cornelius Licinius Valerianus, trigeſimus tertius Romanorum Imperator, genere nobilis, tanta ante imperium probitatis opinione, vt cum in æde caſtrorum ſenatus haberetur, ireturque per ſententias ſingulorum, cui deberet cenſura deferri, abſente Valeriano omnes interrupto more dicendæ ſententiæ vna voce dixerint: Valeriani vita cenſura eſt, ille de omnibus iudicare debet, qui eſt omnibus melior, hunc cenſorem omnes accipimus, hunc imitari volumus. Hoc ſenatuſconſultum cùm Decius, qui adhuc viuebat, & imperabat, accepiſſet, recitaſſetque in conuentu ſummorum virorum ad Valerianum conuerſus, *Fœlicem te*, inquit, *Valeriane ſenatus ſententia, totius orbis humani ſuſcipe curam, quam tibi detulit Romana Reſp. quam ſolus mereris, iudicaturus de moribus noſtris: tu æſtimabis, qui manere in curia debeant; tu equeſtrem ordinem in antiquum ſtatum rediges; tu cenſibus modum pones, tu vectigalia firmabis, diuides ſtatum, Reſpublicas recenſebis; tibi legum ſcribendarum auctoritas dabitur, tibi de ordinibus militum iudicandum eſt, tu arma reſpicies, tu de noſtro palatio, tu de iudicibus, tu de præfectis eminentiſſimis iudicabis; excepto denique præfecto vrbis Romæ, exceptis conſulibus ordinariis, & ſacrorum Rege, ac maxima virgine Veſtalium, ſi tamen incorrupta permanebit, de omnibus ſententias feres: laborabunt autem etiam illi, vt tibi placeant, de quibus non potes iudicare.* Hæc Decius. Ex quibus apparet quantæ auctoritatis, & exiſtimationis eſſet Valerianus: quomodo autem fuerit creatus Imperator, paulò ſuperiùs diximus. Non tamen par fuit opinioni fortuna, etenim factus Imperator bellum gerens in Meſopotamia cum Sapore rege Perſarum, cum ductu cuiuſdam ſui ducis, (incertum dolo, an caſu) in ea eſſet loca deductus, vbi nec fortitudo, nec diſciplina militaris quicquam valere potuit, infœliciter captus venit in ditionem Saporis, apud quem captiuus conſenuit: nec enim eum vnquam dimittere Sapor voluit, tametſi fuerit multorum regum amicorum literis ad id præſtandum ſolicitatus, quas habes apud Trebellium Pollionem in vita Valeriani: quamdiu vixit, vt ait Sextus Aurelius, Sapor incuruati eius ceruicibus pedem imponens equum aſcendere conſueuerat. Itaque in hac miſerrima ſeruitute obiit ſeptuagenario maior, decimoquinto imperij anno, ſed horum quindecim octo peregit captiuus. Filius Gallienus, quem pater initio ſtatim ſui principatus participem imperij fecerat, tantum abeſt, vt patrem è duriſſima ſeruitute liberare contenderit, vt ea potiùs lætatus inde occaſionem liberiùs viuendi arripuerit, homo

Trebellius. Sextus Aur. Gallienus. Imperat. 34.

natus

natus abdomini, & voluptatibus, tanta in gubernando ſocordia, vt per totum terrarum orbem grauiſſima bella exorta totum Romanum imperium turbauerint, triginta namque tyranni eodem tempore ſibi Romanorum Imperatorum nomen arrogarunt, quos omnes annumerat Trebellius Pollio: tanta crudelitate in milites, vt terna, & quaterna millia ſingulis diebus occideret: ſed ita tamen liberalis, & munificus, vt nihil vnquam petenti denegaret. Ægerrimè tulere Romani Gallienum de patris libertate minimè eſſe ſolicitum, eumque inultum relinquere, quem externi Reges vtcumque vindicauerant: id quod ipſi aliquando quidam ſcurræ obiecerunt. Nam cùm per iocum Rex Perſarũ quaſi captiuus cum ſuis per pompam duceretur, quidam ſcurræ miſcuerunt ſe Perſis, diligentiſſimè ſeruantes omnia, atque vniuſcuiuſque vultum mira inhiatione mirantes: à quibus cùm quæreretur, quid illa agerent ſolertia, reſponderunt, Patrem Principis quærimus. quod cùm ad Gallienum perueniſſet, non mœrore, non pietate commotus eſt, ſcurraſque iuſſit viuos exuri. Tandem Gallienus à ſuis interemptus eſt anno ætatis quinquageſimo, ſeptem cum patre, ſolus octo annis imperauit. Trebel. Pol.

4. Sub his Imperatoribus paſſa eſt Eccleſia nonam generalem perſecutionem, quamuis eam octauam conſtituant D. Hieron. libro de viris illuſtr. in Cyptiano, D. Auguſt. lib. 18. de ciuitate, cap. 52. & Paulus Oroſius lib. 7. cap. 22. ea potiſſimum à Valeriano commota eſt. Nec ipſo ſtatim imperij initio, quippe cùm, vt auctor eſt Dionyſius Alexandrinus apud Euſebium lib. 7. cap. 9. & Nicephorus lib. 7. cap. 10. *Nemo Imperatorum, qui eum anteiuerant, tantam beneuolentiam, & comitatem aduerſus Chriſtianos declarauit, imò verò, ne illi quidem, qui Chriſtiani erant, eóque nomine palàm appellati, ita hos ſunt amplexati, vt ille, qui quidem initio imperij ſui quàm familiariſſimè, & amiciſſimè, idq́; in oculis omniũ eoſdem excepit, & tota domus eius piis hominibus complebatur, erátque planè Dei Eccleſia.* Hæc ille. Quid verò fuerit cauſæ, cur poſteà fideles tam acerba, & graui perſecutione fuerit inſectatus, amorémque in odium verterit, his verbis declarat. *Doctor quidam, & princeps Magorum Ægypti illum tandem perdito conſilio deprauauit, & non impulit ſolùm, vt homines culpa vacuos, ac ſanctos Dei, vtpote ſceleſtorum, ac execrabilium incantamentorum aduerſarios, & oppugnatores (ſatis namque virium, ac potentiæ præſentia aſpectu, & voce ſolum ad deteſtabilium Dæmonum inſidias diſſipandas & habent, & ſemper habuerunt,) acerbe perſequeretur necique traderet; verum etiam, vt impuras ceremonias obiret, prophanas exerceret præſtigias, execranda myſteria exequeretur, mactaret pueros miſellos, prolem infœlicium parentum ſacrificaret, tenera infantium diſſecaret viſcera, Dei denique creaturas diſcinderet, diſcerperétque.* Hæc ille. D. Hieron. D. Auguſt. Oroſius. Dion. Alex. Nicephor.

5. Hoc tempore præter innumeros alios paſſi ſunt Sixtus Papa, & Laurentius Diaconus longè clariſſimus, & D. Cyprianus Carthaginenſis Epiſcopus doctrina, & ſanctitate admirabilis, & trecenti illi martyres apud Carthaginem, qui eo quod optione data à præſide, vt vel in fornacem calcariam incenſam coniici, vel thus Ioui incendere eligerent, ipſi vltro ſeſe in fornacem coniecerunt, cum calcéque permiſti exarſerunt, maſſa candida ſunt appellati. Porrò hæc ſub Valeriano perſecutio tribus tantùm annis cum dimidio durauit, quemadmodum docet Dion. Alex. apud Euſeb. lib. 7. cap. 9. accommodans Valeriano illud, quod de Antichriſto dicitur Apoc. 13. *Datum eſt ei os loquens magna, & blaſphemias; & data eſt ei poteſtas facere menſes quadraginta duos.* Ceſſauit verò cum captus eſt à Sapore rege Perſarum, quemadmodum ſuperiùs commemorauimus: quod accidit 8. eius imperij anno. Quo capto Gallienus ſolus imperium adminiſtrauit, & perſecutionem contra Chriſtianos inhibuit, pa- Sixtus Papa, Laurentius, & Cyprianus martyrium ſubeunt. Dion. Alex. Apoc. 13. 5.

PP 2 triſ-

triſque aduerſus illos edicta recidit, aliaque in eorum fauorem vulgauit, vt affirmat Euſeb. lib. 7. cap. 14. *Cùm Valerianus*, inquit, *apud barbaros ſeruitutem ſubiiſſet, filius eius ſolus imperio potitus, clementiùs, & moderatiùs ſe geſſit in gubernando, & edictis vulgatis perſecutionem remiſit, relaxauitque, atque adeo illos, qui verbo Dei præerant, quod ipſis in more poſitum fuiſſet, liberè exequi per literas mandauit, quæ ſic habent: Imp. Publ. Licinius Gallienus Pius, Fortunatus, Auguſtus Dionyſio, & Pinnæ & Demetrio, & cæteris Epiſcopis ſalutem. Mea munificentia beneficium per vniuerſum orbem diuulgari præcepi, vt qui loca religioſa, quæ ſpectant ad Chriſtianos, poſſident: ab illis ſtatim diſcedant, & propterea vos literarum mearum exemplari vti poteritis, quo nemo deinceps vobis quidquam faceſſat moleſtiæ: atque iſtud quidem vt nunc liberè, & pro arbitratu à vobis expleri queat, iam pridem à me erat conceſſum: his de cauſis Aurelius Cyrenius, qui ſummam rerum ſecundum me adminiſtrat, literarum etiam exemplar conſeruabit.* Hactenùs Euſebius. (Euſebius.)

Decima ſub Aureliano Eccleſiæ perſecutio.

SECTIO X.

1. (Claudius. Imper. 35. Trebellius.) Occiſo Gallieno Flauius, Claudius, iam ipſius Gallieni morientis ſententia deſignatus, ab exercitu appellatur Imperator, quem miris in cœlum vſque effert laudibus Trebellius Pollio, in eóque ait Traiani virtutem, Auguſti moderationem, Antonini pietatem mirificè enituiſſe támque abſolutum numeris omnibus Imperatorem fuiſſe, vt eius ſtirpem ad imperium ſummi Principes eligerent, emendatior ſenatus optaret. Vbi primùm factus eſt Imperator, Aureolum, qui grauior Reipublicæ fuerat, quod multum Gallieno placebat, conflictu habito à Reipublicæ gubernaculis depulit: tyrannúmque miſſis ad populum edictis, datis etiam ad Senatum orationibus iudicauit, imò Aureolum arrogantem, & fœdus petentem Imperator grauis, & ſeuerus non audiuit, illóque reſponſo reiecit. Hæc à Gallieno petenda fuerant, qui conſentire moribus poterat, & timere: denique iudicio militum apud Mediolanum Aureolus dignum exitum vita, ac moribus ſuis habuit. Tanta animi magnitudine, atque robore fuit Claudius, vt trecenta viginti millia armatorum gentium barbararum, ſeu, vt ipſemet in quadam ait Epiſtola, Gothorum, quæ in Romanum imperium inuaſerant, ita contriuerit, vt vix aliquos ad patrium ſolum redire permiſerit: ob quam victoriam clypeus illi aureus totius Senatus iudicio in Romana Curia, & in Capitolio ante Iouis templum ſtatua aurea decem pedum, & in roſtris columna, palmata ſtatua ſuperfixa, librarum argenti mille quingentarum collocata. Finito bello Gothico grauiſſimus morbus increbuit, ex quo etiam ipſe Claudius diem clauſit, eum biennium non integrum imperaſſet. (Quintilius Imperat 36.) Eo vita functo Quintilius frater eiuſdem delatum ſibi omnium iudicio ſuſcepit imperium, ſed ob breuitatem temporis nihil dignum imperio gerere potuit: nam ſeptima decima die, quòd ſe grauem, & ſeuerum contra milites oſtenderat, ac verum principem pollicebatur, à militibus interemptus periit. Alij aliter eius obitum memorant, quòd ſcilicet Aureliani Imperatoris nuncio exercitus ſanguine è venis emiſſo vitam finierit.

2. (Aurelianus Imperat 37.) Electus ſubinde Aurelianus trigeſimus ſeptimus Romanorum Imperator, mediocri patre genitus & vt quidam ferunt, Aurelij clariſſimi Senatoris colono inter Daciam, & Macedoniam: à prima ætate nullum vnquam diem, quamuis feſtum, vacantémve prætermiſit, quo non ſe pilo, & ſagittis, cæteriſque armorum officiis exerceret: eius adhuc priuati extant nonnulla præclara facinora: nam

nam erumpentes Sarmatas in Illyrico cum trecentis præſidiariis ſolus attriuit. Refert Theoclius Cæſareorum temporum Scriptor Aurelianum manu ſua bello Sarmatico vna die quadraginta, & octo interfeciſſe, pluribus autem diuerſis diebus vltra nongentos quinquaginta: idem apud Moguntiam tribunus legionis ſextæ Gallicanæ Francos irruentes, cum vagarentur per totam Galliam, ſic afflixit, vt trecentos ex iis captos ſeptingentis interemptis ſub corona vendiderit. Militibus ita timori fuit, vt ſub eo poſteaquam ſemel cum ingenti ſeueritate caſtrenſia peccata correxit, nemo peccauerit: ſolus omnium militem, qui adulterium cum hoſpitis vxore commiſerat, ita puniuit, vt duarum arborum capita inflecteret, quas ad pedes militis deligaret, eaſdémque ſubitò dimitteret, vt ſciſſus ille vtrinque penderet: quæ res ingentem timorem omnibus iniecit. Liber hoc loco Epiſtolam eius militarem ad vicarium ſuum datam tranſcribere doctrinæ cauſa. Ea fuit huiuſmodi: *Si vis tribunus eſſe, imò ſi vis viuere, manus militum contine: nemo pullum alienum rapiat; ouem nemo contingat; vuam nullus auferat, ſegetem nemo deterat; oleum, ſal, lignum nemo exigat, annona ſua contentus ſit; de præda hoſtis, non de lacrymis prouincialium habeat, ſtipendium in balteo, non in popina habeat; in hoſpitiis caſtè ſe agat; qui litem fecerit, vapulet.* Multa præclarè geſſit in bello, & inter alia Marcomanicum bellum difficillimum confecit, & celeberrimam Zenobiam Orientis Reginam vicit, & captiuam tenuit. Ingens ſtrepitus fuit omnium militum Zenobiam ad pœnam poſcentium; ſed Aurelianus indignum exiſtimauit mulierem interimi: itaque occiſis pleriſque, quibus auctoribus illa bellum mouerat, triumpho mulierem reſeruauit. Tum vehementer iraſcens, quòd adhuc Tetricus Gallias obtineret, Occidentem petiit, atque ipſo Tetrico exercitum ſuum prodente, quòd eius ſcelera ferre non poſſet, debitas ſibi legiones obtinuit: princeps igitur totius orbis Aurelianus pacatis per Occidentem Gallis Romam iter flexit, vt de Zenobia, & Tetrico, hoc eſt, de Oriente, & Occidente triumpharet; cuius triumphi pompam, & apparatum ſanè nobilem deſcribit Flauius Vopiſcus Syracuſius in vita Aureliani. Currus Regij tres fuerunt: in his vnus Odenati argento, auro, gemmis operoſus, atque diſtinctus; alter, quem Rex Perſarum Aureliano dono dedit, ipſi quoque pari opere fabricatus; tertius, quem ſibi Zenobia compoſuerat ſperans ſe vrbem Romanam cum eo viſuram, quod illam non fefellit: nam cum eo vrbem ingreſſa eſt, ſed victa & triumphata: fuit alius currus quatuor ceruis iunctus, qui fuiſſe dicitur Regis Gothorum, quo, vt multi memoriæ tradiderunt, in Capitolium Aurelianus inuectus eſt, vt illic cæderet ceruos, quos cum eodem curru captos Ioui vouiſſe ferebatur. Præcedebant Elephanti viginti, feræ manſuetæ Libycæ Palæſtinæ diuerſæ ducentæ, quas ſtatim Aurelianus priuatis donauit, ne fiſcum annonis grauaret: tigrides quatuor, camelopardali, alces, cætera talia per ordinem ducta; gladiatorum paria octingenta; præter captiuos gentium barbararum Blemyes, Axomitæ, Arabes, Eudæmones, Indi, Bactriani, Iberi, Saraceni, Perſæ cum ſuis quique muneribus; Gothi, Alani, Roxolani, Sarmatæ, Franci, Sueui, Vandali, Germani religatis manibus captiui præceſſerunt: inter hos etiam Palmireni, qui ſuperfuerant, principes ciuitatis, & Ægyptij ob rebellionem: ductæ ſunt, & decem mulieres, quas virili habitu pugnantes inter Gothos ceperat, cum multæ eſſent interemptæ, quas de Amazonum genere titulus indicabat. Prælati ſunt tituli gentium nomina continentes. Inter hæc fuit Tetricus chlamyde coccinea, tunica galbina, braccis Gallicis ornatus, adiuncto ſibi filio, quem Imperatorem in Gallia nuncupauerat: incedebat etiam Zenobia ornata gemmis, catenis aureis, quas alij ſuſtentabant præferebantur

Theoclius.

Flauius Vopiſcus.

Aureliani triumphus.

bantur coronæ omnium ciuitatum aureæ, titulis eminentibus proditæ. Iam populus ipſe Romanus, iam vexilla collegiorum, atque caſtrorum, & cataphractarij milites, & opes regiæ, & omnis exercitus, & Senatus, etſi aliquanto triſtior, quòd Senatores triumphari videbat, multum ornamenti pompæ addiderunt. Hanc rerum geſtarum gloriam fœdauit crudelitate Aurelianus; fuit enim princeps crudelis, & ſanguinarius, quam ob cauſam in odium ſuorum veniens, occiſus periit ſexto imperij anno. Quare non mirum, ſi homo inſignis crudelitatis, & ſæuitiæ grauem in Chriſtianos perſecutionem mouerit, quam nos decimam ordine conſtituimus. Et quidem cùm primùm in Chriſtianos

Euſebius. ſæuire decreuit, diuinitùs eſt cohibitus, quemadmodum narrat Euſeb. lib. 7. cap. 24. *Aurelianus*, inquit, *tempore ſui imperij progrediente, aliena opinione & propè contraria de nobis concepta quibuſdam iam conſilijs impulſus fuerat, vt contra nos perſecutionem cieret. Creber de hac re apud omnes ſermo ferebatur, ſed iamiam propè*

Aurelianum literas cõtra Christianos ſubſcribentē vltio diuina repreſſit. *dixerim Aurelianum, cùm literas contra nos compoſitas manu ſubſcriberet, diuina vltio ſubitò occupauit, quæ brachiorum commiſſuris eneruatis illum ab inſtituto repreſſit, & omnium oculis clarè, & manifeſtè, ſpectandum ſubiecit, quomodo mundi principibus ne minima quidem data ſit facultas aliquid contra Chriſti Eccleſias moliendi, niſi præpotens Dei manus diuino ſuo, & cæleſti iudicio temporibus, quibus Eccleſiam probare decreuit, iſtud diſciplinæ, & caſtigationis cauſa perfici, & expleri permiſerit*: Hæc ille. Quanquam verò tunc temporis perſequendi Chriſtianos cogitationem depoſuerit, poſteà tamen tertio ſaltem imperij anno pro innata crudelitate eos in-

D. Auguſt. D. Leo. Seuer. Sulp. ſectatum fuiſſe reuocari in dubium haud debet, cum affirment D. Auguſt. lib. 18. de ciuit. cap. 32. D. Leo ſerm. 2. de Pentecoſte, Seuerus Sulp. lib. 2. ſacræ hiſt. & alij, eiuſque tempore legamus plurimos martyres effectos, Symphorianum dico, Felicem Papam, Agapitum quindecim annorum puerum, Reſtitutam virginem, Athenodorum Epiſcopum, Gregorij Thaumaturgi fratrem germanum, & alios complures, quos enumerat Cardinalis Baronius tom. 2. Annal. ab anno Chriſti 273. Periit Aurelianus interfectus à ſuis opera Mneſthei cuiuſdam, quem pro notario ſecretorum habuerat, anno imperij ſexto, vt alij, ſeptimo inchoato.

Vndecima, eáque grauiſſima ſub Diocletiano, & Maximiano Eccleſiæ perſecutio.

SECTIO XI.

1. Tacitus 38. Imperator. AVrelianum excepit Tacitus trigeſimusoctauus ordine Imperator. Interempto Aureliano ſex menſes durauit interregnum; toto enim eo tempore exercitus, & Senatus de Imperatore deligendo mutuis inter ſe officiis certarunt: exercitus ad Senatum retulit, Senatus contra electionem in exercitum refudit, ſciens non libenter iam milites accipere Imperatores, quos Senatus appellaſſet: dúmque vltrò, citróque ab exercitu ad Senatum, à Senatu ad exercitum mittuntur literæ, ſextus peractus eſt menſis, tandem frequentiſſimo Senatu electus eſt Tacitus, vir Conſularis iam ſenex, qui vnus erat è Senatoribus, qui præſentes aderant: nam cum Tacitus, qui erat primæ ſententiæ, ſententiam (incertum quam) vellet dicere, omnis Senatus acclamauit, *Tacite Auguſte, Dij te ſeruent, te deligimus, te Principem facimus, ſuſcipe imperium ex Senatus auctoritate.* Plerique ſcripſerunt Tacitum abſentem, & in Campania agentem principem nuncupatum. ſed res ita habuit. Cùm rumor emerſiſſet illum Imperatorē eſſe faciendum, diſceſſit, atque in Baiano duobus moratus eſt menſibus: ſed inde deductus huic

huic Senatuſconſulto quaſi priuatus interfuit. Geſſit propter breuitatem temporis nihil magnum: interemptus eſt enim inſidiis militaribus ſexto imperij menſe, quamuis alij morbo interiiſſe ſcripſerint.

Succeſſit Florianus Taciti germanus frater, qui poſt fratris obitum arripuit imperium, nulla Senatus authoritate, quaſi eſſet hæreditarium, cùm ſciret adiuratum eſſe in Senatu Tacitum, vt cùm mori cœpiſſet, non liberos ſuos, ſed optimum aliquem Principem nominaret: itaque vix duobus menſibus imperium tenuit, occiſus Tarſi à militibus, qui Probum audierant imperare, quem omnis exercitus legerat: illi nec Taciti frater obſtitit, quominùs orbis totius conſenſu Imperator diceretur, nec generis humilitas, vtpotè qui patrem Dalmatici ſanguinis, & eum agreſtem habuerit, vir pacis, belliique artibus longè clariſſimus: & Valeriani Imperatoris iudicio adhuc imberbis, ſi nomen Probi non haberet, cognomen habere potuiſſet: factus Imperator Gallias petiit, quæ omnes occiſo Poſthumo turbatæ fuerant, interfecto Aureliano à Germanis poſſeſſæ, tanta autem illic prælia feliciter geſſit, vt à Barbaris ſexaginta per Gallias nobiliſſimas ciuitates receperit, quadringenta millia hoſtium ceciderit. Non prætereunda, cùm de Germanis, & Blemyis triumphauit, venatio, quam in circo dedit, ampliſſima, ita vt populus cuncta diriperet, quam Flauius Vopiſius commemorat. Arbores validæ per milites radicitùs vulſæ connexis latè, longèque trabibus affixæ ſunt; terra deinde ſuperiecta, totuſque circus ad ſyluæ conſitus ſpeciem gratiâ noui viroris effronduit; immiſſi deinde per omnes aditus ſtruthiones mille, mille cerui, mille apri, mille damæ, ibices, oues, feræ, & cætera herbaria animalia, quot vel ali potuerant, vel inueniri; immiſit deinde populares, rapuit quiſque quod voluit. Addidit alia die in Amphitheatro vna miſſione centum iubatos leones, qui ſuis rugitibus tonitrua excitabant, qui omnes pontificiis interempti ſunt: editi deinde centum leopardi Lybici, centum deinde Syriaci, centum leænæ, & vrſi ſimul trecenti.

1. Florianus 39. Imperator.

Venatio à Floriano in circo data.

His peractis, Probus bellum Perſicum parans, cùm per Illyricum iter faceret, à militibus ſuis per inſidias obtruncatur, anno imperij quinto, vt alij, ſexto, & aliquot menſibus, cui ſanè inuidit diuturnitatem imperij amans varietatum, & ſemper inimica fortuna iuſtitiæ; cuius loco electus Carus à militibus inter bonos magis, quàm inter malos Principes numerandus. Is per ciuiles, & militares gradus Præfectus prætorij à Probo factus tantùm ſibi apud milites amoris conciliauit, vt interfecto Probo tanto Principe, ſolus digniſſimus imperio videretur. Parthicum bellum, quod Probus parauerat, inſtaurans duos liberos Carinum, & Numerianum Cæſares appellauit, ita vt Carinum maiorem natu ad Gallias tuendas cum viris lectiſſimis deſtinaret, ſecum verò Numerianum adoleſcentem cùm lectiſſimum, tum etiam diſertiſſimum duceret. Itaque in Perſas profectus, capta Seleucia, & Cteſiphonte, dum ad Tygrim fluuium caſtrametatur, fulmine ictus periit: imperauit biennio. Eo mortuo, Numerianus filius, etſi natu minor capeſſit imperium, ſub quo qui Martyres effecti leguntur, ad tempus, quo adhuc patre viuente ipſe Cæſarem agebat, referendum eſt: is enim poſt patris obitum id efficere non potuit, cùm paulò poſt obierit: nec verò ſub patre Caro vllam perſecutionem ponimus, quoniam is propenſus in Chriſtianos fuit; quæ verò aduerſus illos gerebantur, illo inuito accidebant, Præfectis in aliquibus prouinciis abſque vllo Imperatoris edicto Chriſtianos diuexantibus. Numerianus igitur cum nimio fletu oculos dolere cœpiſſet, dû lectica portaretur, factione Arrij Apri ſoceri ſui, qui inuadere conabatur imperium, occiſus eſt: ſed cùm per plurimos dies de Imperatoris ſalute quæreretur, concionareturque

3.

Carus Imperator 40.

Numerianus Imperator 41.

Aper

Aper idcircò illum videri non poſſe,quòd oculos inualidos à vento,ac Sole ſubtraheret,fœtore tamen cadaueris re prodita omnes in Aprum inuaſerunt, cuius factio latere non potuit,eumque ante ſigna protraxere, & cùm quæreretur, quis vindex Numeriani iuſtiſſimus fieret? quis daretur Reipublicæ bonus Princeps? Diocletianum omnes vno conſenſu Auguſtum appellarunt.Is igitur cùm tribunal aſcendiſſet, atque Auguſtus eſſet appellatus, & quæreretur quemadmodum Numerianus eſſet occiſus, educto gladio Aprum Præfectum prætorij oſtentans percuſſit, & *Gloriare*, inquit, *Aper, Æneæ magni dextra cadis*. Illud proditum eſt memoriæ,cùm Diocletianus apud Tungros in Gallia in caupona moraretur in minoribus adhuc locis militans, & cum Druide quadam muliere rationem conuictus ſui quotidiani faceret, atque illa diceret: *Diocletiane, nimium auarus, nimium parcus es*: iocò, non ſeriò Diocletianum reſpondiſſe: *Tunc ero largus,cùm Imperator fuero*: Druidem verò: *Diocletiane, noli iocari, nam Imperator eris,cùm Aprum occideris*,Carinus filius Cari natu maior,fraterq; Numeriani,qui id temporis in Gallia Cæſarianum imperium obtinebat,vbi patrem fulmine abſumptum, fratrem à ſocero interemptum,Diocletianum Auguſtum appellatum comperit, contra Diocletianum ire parat,cum quo multis præliis conflixit;ſed vltima pugna apud Murtium commiſſa victus occubuit:igitur Carus,& filij vix triennium omnes in imperio expleuerunt. Ita Diocletianus ad imperij Romani faſtigium conſcendit,ex Dalmatia oriundus,vir obſcuro loco natus:nam à pleriſque ſcribæ filius,à nonnullis Amullini Senatoris libertinus fuiſſe creditur.

Diocletian. Imperator 42.

4\. Maximianus conſors imperij creatur. Nicephor. Baptiſta Egnatius. Onuphrius. Pomponius Lætus. Baronius.

Is cùm molem imperij grauiorem animaduerteret,quàm vt vnus eſſe vniuerſæ par poſſet,Maximianum Herculeum Auguſtum, & conſortem imperij creat, amboq; duos ſibi Cæſares Galerium Maximianum cognomento Armentarium, de cuius nomine diſſentiunt ſcriptores:quidam enim appellant Galerium Maximinum,veluti Niceph.lib.7. c.17. Baptiſta Egnatius,& Onuphr.in Faſtis,qui id diſtinctionis cauſa feciſſe videntur, vt eum à Maximiano Herculeo diſcriminarent:alij,quibus magis aſſentimur,Galerium Maximianū vocant, vt Eutropius, Pomponius Lætus,& alij,quos ſequitur Cardinalis Baron.probatq; ex antiquarum inſcriptionum monumentis: nos confuſionis vitandæ cauſa aut Galerium tantùm,aut Galerium Maximianū dicemus.Hunc igitur duo illi Auguſti appellarunt Cæſarem,& præterea Conſtantium cognomento Chlorum,Conſtantini Magni patrem,ducem etiam præclariſſimū,tribunitia tūc fungentem poteſtate, illuſtriſſimum genere,Romanum filium Eutropij,&Claudiæ;hos primis vxoribus repudiatis Diocletianus,&Maximianus,quò eis magis fiderent,alias ducere coëgerunt.Itaque Conſtantius repudiata Helena,ex qua iam Conſtantinum filium ſuſceperat,duxit Theodoram ſororem Maxentij (is erat Maximiani filius) & priuignam Herculei:Galerius autem Valeriam Diocletiani filiam:itaque Romanum imperium à quatuor eodem tempore, duobus ſcilicet Imperatoribus Auguſtis,& duobus Cæſaribus regebatur.Diocletianus moratus callidè fuit,ſagax & ſubtilis ingenio,& qui ſeueritatem ſuam aliena inuidia vellet explere,diligentiſſimus tamen, & ſolertiſſimus Princeps,& qui imperio Romano primus regiæ conſuetudinis formam magis,quàm Romanæ libertatis inuexit,adorariq; ſe iuſſit,cùm ante eum cuncti ſalutarentur.Herculeus autem propalàm ferus, & inciuilis ingenij,aſperitatem ſuam etiam vultus horrore ſignificans.Cùm autem ingraueſcente æuo parum ſe idoneum Diocletianus moderando imperio ſentiret,author fuit Herculeo,poſtquam viginti annos imperium ſumma conſentione gubernauerant,vt in priuatam vitam concederent,cui ægrè Maximianus obtemperauit:tamen vterque vno,eodemque die priuato habitu imperij inſignia,

muta

mutauit, Nicomediæ Diocletianus, Herculeus verò Mediolani poſt triumphum inclytum, quem Romæ ex numeroſis gentibus egerant: rem ſanè miram, & ad illam vſque ætatem inauditam, imperij habenas Conſtantio Chloro, & Galerio Maximiano, quos Cæſares appellauerant, tradiderunt. Et quidem Diocletianus Conſtantius in propoſito manſit, nam per decem annos, quibus priuatus Salonis vrbe Dalmatiæ, ex qua erat oriundus, ſuperfuit, horto quem ipſe plantauerat, colendo vacans, ſæpiùs ad imperium ſolicitatus nulla ratione à priuata vita abduci vnquam potuit, teſtatus nullos, ſibi vnquam ſoles lætiores affulſiſſe. Obiit octogenarius vel alienatione mentis, vel hauſto veneno, veritus Licinium, & Conſtantinum, qui ipſum tanquam Maxentij fautorem acriter etiam comminàdo reprehenderant: ſed & Herculeus, dum Conſtantino genero parat inſidias pertæſus vitæ priuatæ, imperium rurſus affectans, Maſſiliæ captus Conſtantij iuſſu necatur. Nullum alium Diocletianus habuiſſe dicitur filium præter Valeriam filiam, quam Galerio collocauit, cùm Herculeus habuerit filium Maxentium, & filiam Fauſtam quæ poſteà nupſit Conſtantino Magno.

Sub Diocletiano igitur, & Maximiano Imperatoribus, & duobus Cæſaribus Conſtantio, & Galerio grauiſſima fuit in Eccleſiam perſecutio excitata, iuxta eam ſupputandi rationem, quam hactenùs ſecuti fuimus, vndecima ordine, omnium ſanè luctuoſiſſima, & Chriſtianæ religioni maximè funeſta tùm propter magnitudinem, tùm ob diuturnitatem temporis; quippe quæ à principio ſtatim imperij Diocletiani cœpta in ſequentes adhuc Imperatores transfuſa fuerit. Iſta perſecutione effecti ſunt martyres Coſmus, Damianus, Sebaſtianus, Caius Papa, Mauritius tribunus cum integra ſua legione Thebæorum, Romanus, Marcellinus Papa, poſtquàm anteà magnitudine perſecutionis perterritus thus idolis incenderat: Veriſſimus, eiuſque ſorores Maxima, atque Iulia Olyſſipone vrbe Luſitaniæ clariſſima; Eulalia in Emerita Auguſta, Agnes, Iannarius Beneuentanus Epiſcopus, cuius corpus Neapoli aſſeruatur, ſanguiniſq́; illuſtre miraculum ſæpè viſitur; Vincentius Diaconus apud Valentiam nobilem Hiſpaniæ vrbem; Vincentius, & ſorores Sabina, & Chriſtetis oriundi ex vrbe Luſitaniæ & antiquiſſima, & nobiliſſima Ebora, & ſecunda ſecundùm Olyſſiponem totius regni ſede quæ à veteribus ſcriptoribus Liberalitas Iulia cognominatur; alijq́ue innumerabiles exquiſitiſſimis tormentis cruciari nobilem martyrij palmam conſecuti fuerunt. Sed qui huius perſecutionis acerbitatem cupit aliqua ex parte cognoſcere, legat Euſeb. lib. 8. hiſtor. Eccleſ. & Nicephorum lib. 7. Et quidem ex Euſebio hæc accipe. 5.

Sebaſtianus, & inſignes viri alij permulti martyres efficiuntur.

Erat ſpectaculum eorum, quæ fiebant, ita crudele, vt omnem narrationem ſuperet, innumera multitudines ſingulis locis includebantur, & carceres homicidis olim, & ſepulchrorum effoſſoribus deputati tum Epiſcopis, Preſbyteris, Diaconis, Lectoribus, & Exorciſtis replebantur ita, vt iis, qui propter maleficia damnabantur, nullus ſupereſſet in cuſtodijs locus. Rurſus priora edicta ſubſequebantur alia, quibus carceribus incluſi, ſi ſacrificarent, liberè dimitti, contradicentes verò mille tormentis dilacerari præcipiebantur: quis autem hîc ſingulis locis martyrum multitudinem numerauerit, præſertim per Africam, & Maurorum gentem, Thebaidem quoque, & Ægyptum? Nouimus ex iſtis aliquot, qui in Palæſtina, rurſus aliquot, qui in Tyro Phœnicia claruerunt; quorum innumera verbera, & in verberibus necem, admirandorum athletarum conſtantiam, ac ſubitum poſt verbera cum beſtijs certamen, & in eo certamine pardalorum, variorum vrſorum, ſuum agreſtium, boúmque igne, & ferro aduſtorum impetus, & admirabilem fortium athletarum in ſingulis ferendis beſtiis tolerantiam quis videndo non obſtupeſceret? Innumeri viri vnà cum mulieribus, & pueris varia mortis genera ſubierunt: quorum alij poſt raſuras, ac torturas, grauiſſimaq́, 6. Euſebius.

maq́,

mnq; verbera, & mille alios varios, auditúq; horrendos cruciatus igni traditi; alij pelago immerſi; alij in cruce ſuſpenſi; alij capite demiſſo truncis affixi, ac viui tandiù in patibulis ſeruati, donec fame interirent. Haud poterit autem vllo ſermone explicari, quæ ſupplicia, quoſq; cruciatus per Thebaidem ſubſtinuerunt Martyres teſtis pro vngulis toto corpore ad mortem vſque diſcerpi, ac mulierculæ vno pede ligatæ, ſublimeſq; in aera demiſſis capitibus ligneo quodam inſtrumento in altum ſubleuatæ, nudiſq;, ac prorſus intectis corporibus pendentes turpiſſimum omnibus, atrociſſimumq; ſpectaculum præbuerunt. Rurſus alij arboribus, ac ramis alligati vitam reliquerunt: robuſtiores enim ramos inſtrumentis quibuſdam in vnum contrahebant: deindè cuilibet illorum Martyrum crura alligabant, atque ita eos in ſuum quemq; locum natura ſua recurrere permittentes ſubitam membrorum diſtractionem efficiebant. Vidimus & ipſi locis illis conſtituti complures vno die, alios capitis truncationem, alios ignis ſupplicium perpeti, ita vt lictor gladium hebetaret, laborandóque deficeret, ac delaſſati occiſores ſibi inuicem ſuccederent. Alij fuſtibus, alij virgis, alij flagris, alij loris, alij funiculis feriebantur: erat hoc ſpectaculum verberum varium; nam alij manibus poſt tergum vinctis in ligno extollebantur, ac inſtrumentis quibuſdam membratim extendebantur; tùm vniuerſum corpus tortores iuſſi torquebant, & non ſolis lateribus, ſed & ventre, & tibiis, & genis vngularum aſperitate dilaceratis cruciabant: alij vna manu à teſtudine pendentes videbantur, qui acerbiorem iuncturarum, & membrorum extenſionem ſubſtinebant: alij ad columnas ita ligabantur, vt frontibus aduerſi ſe aſpicerent, & pedibus tamen non ſubſiſterent, ſed corporum pondere violenter adacti, & vinculorum conſtrictione extenſi torquerentur. Ligno poſt verbera imponebantur, ac per quatuor foramina vtroque pede ſic extendebantur, vt neceſſe eſſet eos ſupinos eſſe in ligno, nec tamen corporis ſui facultatem haberent propter vulnera, quæ toti erant corpori à plagis inflicta: alij ad pauimentum proiecti denſa tormentorum vi adurebantur. Iam verò totam Chriſtianorum ciuitatem in Phrygia obſidione cinctam vnà cum viris, mulieribus, & paruulis combuſſerunt; quoniam ſe omnes Chriſtianos eſſe confeſſi ſunt.

7. *Quid attinet nominatim reliquorum facere mentionem, aut virorum recenſere multitudinem, aut varia ſupplicia ſuſpiciendorum martyrum deſcribere, qui partim ſecuribus ceſi ſunt, ſicut contigit in Arabia, partim fractis cruribus puniti, vt in Cappadocia, partim ex pedibus in ſublime capite demiſſo ſuſpenſi, igníque remiſſiore ſubiecto ardentis materiæ fumo extincti, vt in Meſopotamia: alicubi etiam naribus, auribus, ac manibus mutilati, deinde reliquis membris, ac partibus in morem lanij conciſi, vt Alexandriæ. Quid [illegible]pus eſt eorum refricare memoriam, qui Antiochiæ carbonibus ignis non ad mortem, ſed ad ſupplicij diuturnitatem ſunt aduſti: & aliorum, qui dexteras citius in ignem miſerunt, quàm vt ſceleſta ſacrificia contingerent? In Ponto verò alia auditu horrenda ſunt paſſi, quorundam vtraque manu digiti acutis calamis ſub extremis vnguibus ſunt perforati, al[illegible]j plumbo igni liquefacto bulliente adhuc, & igneſcente tergora perfuſi, & membris corpori[illegible] minùm neceſſariis mutilati, alij in arcanis membris, ac viſceribus turpes, & intolerabiles cruciatus perpeſſi, quales generoſi illi iudices, vt ingenij ſui ſubtilitatem veluti quandam ſapientiæ virtutem contentioſius oſtenderent, excogitabant. Dici haud poteſt, quàm innumerabilis hominum multitudo dextris oculis ferro eff[illegible]is, & p[illegible]ſt illorum expun[illegible]ionem adhibito candentis ferri cauterio, ac ſiniſtris poplitibus rurſus cauterio debilitatis ad metallorum prouinciæ fodinas non tam vſus, quàm a[illegible]tionis gratia ſit damnata. In quibus omnibus ſuppliciis per vniuerſum orbem ſplendentes diuini martyres ſuis ipſorum perſecutoribus per incredibilem animi magnitudinem obſtupefactis ſeruatoris noſtri diuinæ potentiæ longè illuſtriſſima argumenta præbuerunt.* Atque hæc de huius perſecutionis acerbitate ex Euſebio delibaſſe ſufficiat.

Duode-

Duodecima Eccleſiæ ſub Iuliano Apoſtata perſecutio.

SECTIO XII.

SEniores Auguſti Diocletianus Iouius,& Maximianus Herculeus,priuſquàm ſe imperio abdicarent, appellaucre annuente ſenatu Auguſtos Conſtantium Chlorum, & Galerium Maximianum cognomento Armentarium, quos iam anteà Cæſares nominauerant, atque inter eos Romanum orbem diuiſerunt, ita vt Galliam, Italiam, Africam Conſtantius;Illyricum, Aſiam, Orientem Galerius obtineret. Conſtantius tamen. (vt ait Eutropius,quem hac in re potiùs ſequendum arbitramur,quam auctorem panegyrici dicti Maximiano,& Conſtantino, cui adhæret Cæſ. Baron. 2. tom. Annal.) contentus dignitate Auguſti Italiæ,atque Africæ adminiſtrandæ ſolicitudinem recuſauit: Galerius autem cùm Italiã quoque ſinente Conſtantio adminiſtrationi ſuæ acceſſiſſe ſentiret,partiendi laboris cauſa duo Cæſares creauit, videlicet Maximinum (quem alij Maximianum iuniorem, alij Maximum vocant,) quem Orienti,& Seuerum,quem Italiæ præfecit. Verùm Conſtantio mortuo in Britannia Eboraci anno principatus 13. Conſtantinus eius ex priori matrimonio filius in Britannia creatus eſt Imperator, & in locũ patris ſucceſſit:Romæ interim prætoriani excitato tumultu Maxentium Maximiani Herculei filium, Auguſtum appellatunt; quo nuncio Maximianus Herculeus ad ſpem reſumendi imperij quo ſe penè inuitus ſuadente Diocletiano abdicauerat erectus Romã aduolauit à Lucania, quam ſedem priuatus elegerat,Diocletianumq; etiam per literas fuit adhortatus,vt ipſe quoque ad imperium rediret, quas tenax concilij Diocletianus irriſit:aduersùs eandem prætorianorum, & Maxentij factionem Seuerus Romam miſſus à Galerio cum exercitu, cum vrbem obſideret, ſuorum ſcelere deſertus, fugienſque Rauennæ interfectus eſt: ita auctæ Maxentio opes, confirmatúmque imperium. Porrò Maximianus Herculeus Maxentium filium imperio conatur expellere,habitaq; ea de re ad milites concione cùm nihil proficeret,imò eos magis in ſeipſum incitaret, profectus ad Gallias, dolo compoſito tanquam à filio eſſet expulſus, vt Conſtantino genero iungeretur, re ipſa vt Conſtantinum interimeret, qui in Galliis & militum, & prouincialium ingenti iam fauore imperabat,detectis inſidiis per Fauſtam filiam,quæ virum potiùs,quam patrem viuere cupiebat.Maſſiliam profugit, ibique oppreſſus occubuit. Pro Seuero Galerius Cæſarem fecit M. Iulium Licinium ſtrenuiſſimum ducem,ex Dacia oriundum, paulò poſt Galerij mors conſecuta eſt: nam cùm relicto in Illyrico Licinio Romam contra Maxentium contenderet, & in itinere certior eſſet factus de ſeditione militum futura, ſi cum Maxentio pugnaret, in Illyricum reuertit,vbi in morbum incidit vlcere inguinibus innato virilia exedente: itaque putreſcente tota illa corporis parte, ac vermibus ſcatente grauiſſimis afflictatus doloribus, ſuſpicatus eſt ob ſæuitiam in Chriſtianos eam ipſi calamitatem accidiſſe: quam ob cauſam decreta omnia contra Chriſtianos reuocauit, eoſque acceſſiri iuſſit, vt pro ſalute principis orarent, ſed noluit Deus ſalutem dare homini ſanguinario, & qui ſi vixiſſet, ad genium reuerteretur. Obiit tandem ex eo morbo, cùm ſolus annis vndecim imperaſſet; cum Cæſaribus autem, & imperij conſorte ſexdecim: legendus eſt Euſebius lib. 8. hiſt. cap. 16. & 17. Poſt eius obitum Romana Reſpublica à quatuor ſimul principibus regebatur, Conſtantino,& Maxentio Auguſtis, Licinio, & Maximio Cæſaribus. Et quidem Maxentius Romam, & Italiam, Marcus Licinius Illyricum,& Græciam, vbi ſe Imperatorem appellari fecit;

1\. Conſtantius Chlorus, & Galerius Auguſti appellantur.

Eutropius.

Seuerus, & Maximinus Cæſares creantur.

cit; Maximinus verò Orientem retento Cæſaris nomine adminiſtrabat. Cæterùm Conſtantinus contra Maxentium tyrannicè Romæ imperantē,& in omnes nobiles ſæuientem accerſente ſenatu ire parat; eius copias multis prælus fudit, tandémque monſtrata ſibi diuinitùs in cœlo cruce, de qua ad initium capitis ſeptimi fuſiùs dicturi ſumus,colatis ſignis ad pontem Miluium Maxentium ſuperauit, qui in Tyberim cum equo decidens ſubmerſus interiit. Sic Italia potitus Conſtantinus, atque à Sylueſtro Pontifice Maximo baptizatus imperium Romæ feliciſſimum,& vniuerſæ Eccleſiæ fauſtum obtinuit. Non multò poſt in Oriente Maximinus Cæſar non contentus appellatione Cæſaris, inuidénſque Licinio, qui ſe iam Imperatorem nominabat, res nouas molitur, ſed oppreſſus tamen à Licinio ſe apud Tharſum, ne viuus caperetur, ſtrangulaſſe dicitur.

Conſtantinus Impera. 44.

2. Poſt hæc Conſtantinus Licinio, quanquam ei ſororem Conſtantiam collocauerat; bellum intulit, eo quòd Chriſtianos perſequeretur; ac primò eum in Pannonia, deinde ingenti apparatu bellum apud Cybalas inſtruentem repentinus oppreſſit, omníque Dardania, Mæſia, Macedonia potitus, vitam tamen donauit precibus Conſtantiæ: ſed quia iterùm rebellare inſtituerat iuſſu Conſtantini fuit interemptus ſimul cum Martiano, quem Cæſarem appellauerat, atque ita ad vnum Conſtantinum totum, dante numine, deuenit imperium. eidémq; præclarum magni cognomentum optimo iure tributum. Vt verò melius Conſtantini,& genus,& filiorum eius in imperium ſucceſſio perſpecta ſit, ſciendum Conſtantium Chlorum patrem Conſtantini Magni ex Helena priori vxore (quod enim aliqui concubinā eius appellant, longè abeſt à vero) nullum alium filium, quàm Conſtantinum ſuſcepiſſe;ex Theodora autem Auguſta Maximiani Herculei priuigna,quam repudiata Helena,vt ſuperius diximus,ab eodē coactus eſt ducere. plures habuiſſe liberos, videlicet Dalmatium, Conſtantium patrem Galli,& Iuliani Apoſtatæ,Conſtantiam,quæ nupſit Licinio Imperatori,& alios, quos, quia ad inſtitutum noſtrum minimè faciunt, conſultò prætermittimus: quia igitur Cōſtantinus maximus erat natu filius, vtpotè ex Helena priore coniuge ſuſceptus, idcircò eum Conſtantius imperij hæredem teſtamento declarauit. Suſcepit Conſtantinus ex Fauſta vxore Maximiniani Herculei filia quinque liberos. Conſtantinum,Conſtantem,Conſtantium, Helenam,& Conſtantiam: & ex priore, quæ ab eo dilecta fuerat, Criſpum adoleſcentem pulcherrimum, quem Fauſta Conſtantini vxor dicitur deperiiſſe, atque ad libidinem ſæpius tentaſſe, quem de vi falsò accuſatum à Fauſta, quòd ei conſentire nolet, iuſſit Conſtantinus interfici, poſteáque veritate comperta ipſam quoque Fauſtam trucidari. Vixit Conſtantinus ſexaginta ſex annis,è quibus triginta duobus imperauit, minùs duobus menſibus quæ eſt communior ſententia, quam tradunt Epiphan.lib.de reſurrect. Euſebius in vita Conſtantini, Victor in Conſtantino, Zonaras tertia parte Annalium, Pomponius Lætus, & alij. Diuiſum eſt inter filios imperium; Conſtantinus natu maximus Gallias, Hiſpanias, Britanniam obtinuit; Conſtanti Italia, Africa cum inſulis, Illyricum, Macedonia, Achaia, Peloponeſus, Græcia ceſſerunt; Conſtantio obuenit Oriens & Thracia,& eius caput Conſtantinopolis: Dalmatius ſimul cum Conſtantio imperauit; verùm ſeditione militari eſt interfectus,neque prohibente,neque iubente Conſtantio.

Epiphanius. Euſebius. Victor. Zonaras. Pomponius. Imperium inter Conſtantini filios diuiditur.

3. Non fuit diuturna inter fratres concordia cùm quiſque totius Romani orbis ſummam, & imperium affectaret. Itaque Conſtantinus Gallico fretus exercitu Conſtanti fratri bellum mouet, quod dum cupidius, quam cautiùs gerit, ad Aquileam interceptus inſidiis nondum triennio principatus finito vulneribus confoſſus occubuit. Tùm Conſtans transalpinas prouincias in ſuam poteſtatem

tem redegit, ſed Magnentij dolo, qui Italiam, Africam, Gallias, & Illyricum obtinebat, & ſe Imperatorem nominabat, opprimitur anno ætatis paulò amplius trigeſimo, imperij decimotertio, à cuius morte Conſtantius ſolus imperat. Cædem fratris vlturus ingenti exercitu aduerſus Magnentium comparato eum memorabili prælio ad Murtium fudit, quo Romani imperij vires magna ex parte concidere quinquaginta millibus vtrinque deſideratis: mox cum Magnentius bellum reparaſſet, & ad Lugdunum iterùm victus eſſet, gladio ſibi latus aperuit: deinde Gallum à ſe antea dictum Cæſarem nomenclatione Cæſaris ferocientem interemit, atque in eius locum Iulianum Galli fratrem tres, & viginti annos ætatis agentem Cæſarem nominauit, tradita ei in matrimonium Helena ſorore: ipſe verò in Perſas contendens, dum ægrè ferret Iulianum ab exercitu Auguſtum appellatum, apud Mopſucrenen iuxta Tauri montis radices ardentiſſima febre deceſſit. Conſtantio extincto facilè Iulianus imperium ſolus obtinuit, ſtatimque ad Gentilium ſuperſtitiones deflexit, (vt fusè refert Socrates lib. 3. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, & Sozomenus lib. 5.) circumeundo per ciuitates Deorum templa aperit, & ſtatuis ſacrificat, ſeque ipſum ſummum Sacerdotem nominat. Is nouo genere bellandi Eccleſiam fuit perſecutus, quæ fuit 12. & grauiſſima perſecutio. Præcepit ne in curia militarent ij, qui Chriſtianam fidem relinquere, & ſimulachris ſacrificare nollent, & vt ne Chriſtiani fierent præſides prouinciarum, ſicut lex, inquiens, præcipit non vtendum eſſe gladio aduerſus eos, qui morte digna deliquerunt. Epiſcopos cùm aſſentationibus, tùm muneribus ad ſacrificandum prouocauit, quæ res plurimos ad ſacrificia idolis facienda permouit. Sciens autem quam multis in bello pecuniis opus ſit, eas callidè à Chriſtianis colligere cogitat; itaque ſacrificare nolentibus pecuniarum mulctam imponit, duraque fit contra eos exactio. Tunc & Gentiles, inquit Socrates, Chriſtianos obruunt, fitque concurſus eorum, qui Philoſophari dicebantur, & myſteria quædam inſtituuntur, ita vt inſpectores viſcerum pueros imberbes, maſculos, & fœmellas mactarent, carnéſque eorum deguſtarent: & hæc quidem cùm per alias ciuitates, tùm Athenis, & Alexandriæ geruntur, & contra Athanaſium Antiſtitem inſidiæ tenduntur, vt eum loco moueant. Præſides prouinciarum cupientes ſeſe in Imperatoris animum inſinuare Chriſtianos duriùs, quam mandatum fuerat ab Imperatore tractabant, pluréſque pecunias, quam oporteret exigebant, tormentis etiam adhibitis: quæ cum reſciſſet Apoſtata, contempſit, quin & Chriſtianis ob eam cauſam ad ſe accedentibus, conquerentibúſque, *veſtrum eſt*, inquit, *ferre, cum affligamini, hoc enim eſt Dei veſtri mandatum.* Præcepit etiam ne pueri Chriſtianorum in poëtis, ac reliquis commentatoribus Ethnicis inſtituerentur, & ne ad harum rerum præceptores accederent: offenderant enim eum haud mediocriter Apollinarius Syrus, Baſilius quoque, & Gregorius Cappadoces, qui temporis illius Rhetores longè ſuperabant, & alij plurimi viri eloquentiſſimi, quorum alij Nicænæ Synodi decretis adhærebant, alij ex Ariana hæreſi prodibant.

Iulianus Apoſtata. Socrates. Sozomenus. Socrates.

Quoniam igitur ex Ethnicorum lectione facultatem perſuadendi parari putabat, vt hoc quoque præſidium Chriſtianis eriperet, prohibuit, ne Gentilium diſciplinis exercerentur. Verùm Apollinarius ille, cuius paulò ante meminimus, legem impij Imperatoris ſapienter eluſit: etenim, vt erat eloquentiſſimus, & componendi carminis peritiſſimus, pro Homeri poëmate ſacrarum literarum hiſtorias Heroico carmine ad Saülis vſque Regis tempora conſcripſit, & in viginti quatuor tomos totum illud opus diſtribuit: compoſuit quoque comœdias ad ſimilitudinem dramatum Menandri, Euripidis quoque tragœdiam, & [illegible] 4.

dari lyram imitatus. Euangelia, & Apoſtolica dogmata in formam dialogorum ad exemplum Platonis redegit; & vt in ſumma dicam, ex diuinis literis ſumptis liberalium diſciplinarum argumentis breui tempore lucubrationes concinnauit, & numero, & eloquentia pares, ingenio quoque, & elegantia certantes cum illis, qui apud Ethnicos in eo ſcribendi genere celeberrimi habebantur, ita vt niſi mortales vetuſtatem haberent in pretio, haud minore ſtudio Apollinarij ſcripta, quàm illorum didiciſſent. In odium quoque Chriſtianorum Iulianus fauere inſtituit Iudæis: itaque eos accerſit, & percontatur, cur ſacrificiis abſtineant, cum lex Moſis ſacrificare iubeat? audiens idcircò non litare, quoniam id alio loco facere, quam Hieroſolymis nefas eſſet, confeſtim Salomonis templum inſtaurari iubet, ſed quomodo opus fuerit diuinitùs impeditum, non eſt huius loci commemorare: legat, qui volet, Socratem lib. 3. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, cap. 20. Sozomenum lib. 5. cap. 22. D. Chryſoſtomum oratione 2. contra Iudæos. Tandem coacto exercitu aduerſus Perſas contendens, commiſſo prælio aderat ipſe equo inſidens, exercitúmque confirmans, inermis tamen, & ſola ſpe fœlicitatis confiſus; contra quem iaculum ex obſcuro fertur, ac penetrato brachio lateri infigitur: quis tamen iuſtiſſimum illud vulnus inflixerit, incertum, plerique à quopiam effugiente viſum humanum, hoc eſt Angelo illatum putant, quod ipſe quoque potius crediderim: Iulianum quidem vulnere accepto refert Theodoret. lib. 4. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ cap. 25. impleuiſſe manum ſuam ſanguine, & ſparſo illo in aëra dixiſſe, *Viciſti Galilæe.* Ita impius Apoſtata, vt merebatur, periit anno ætatis trigeſimo primo, imperij verò iuxta veriorem chronologiam biennio nondum finito: quantumcunque Socrates tertium eius imperij annum numeret. Atque hæc vniuersè, & generatim de generalibus Eccleſiæ perſecutionibus dicta ſufficiant, quæ ad eorum, quæ in conſequentibus dicenda ſunt, illuſtriorem cognitionem, neceſſariò præmittenda à nobis fuerunt; nunc ad viſionis commentationem reuertamur.

Theodoret.

Socrates.

COMMENTARIVM QVARTVM EXEGETICVM.

DE SECVNDA VISIONE IOANNIS.

Quidnam ſit per hos equos intelligendum, & cur mundi imperia equorum nomine exprimantur.

SECTIO PRIMA.

1. COMPREHENDI hoc loco à Ioanne totum illud tempus exiſtimamus, quo Eccleſia varias rerum viciſſitudines, & perſecutiones tolerauit à primis ſuæ fundationis initiis non ſolum vſque ad imperium Conſtantini Magni, quo tempore præcedentium tempeſtatum turbines ſerenitas conſequuta Eccleſiam adhuc ſangui-

ſanguine madentem excepit; verùm etiam vſque ad Iulianum Apoſtatam, qui
nouo genere bellandi Eccleſiam perſequens, tandem Apoſtaſiæ, & impietatis
ſuæ pœnas luit Deo pro ſuo Sponſo dimicante; atque adeò per quemlibet hominum
equorum imperium Romanum intelligendum eſſe ſub diuerſis Imperatoribus,
qui per ſeſſores, & equites accipiendi ſunt. Quam expoſitionem ſequitur Petrus P. Aureolus.
Aureolus Cardinalis Seraphici ordinis, in commentariis ſuper Apocalypſim, Lyran.
eamque referunt hoc loco Lyranus, & Dionyſius Carthuſianus, & immerito Dionyſius Carthuſian.
refellere conantur. Et quidem imperia in ſacris literis equorum nomine ſignifi-
cari demonſtrat locus ille Zachariæ 6. vbi in quatuor quadrigis quatuor mundi Zachar. 6.
imperia Prophetæ oſtenduntur, quemadmodum exponit D. Hieronymus, & Imperia equorum nomine ſignificantur in
omnes Hebræi: etenim in prima quadriga, quæ equis rufis conſtabat, imperium
Chaldæorum exprimitur propter ſæuitiam, quam in multis prouinciis vaſtandis
exercuit: in ſecunda equorum nigrorum imperium Medorum, atque Perſarum Scriptura.
Iudæis maximè luctuoſum, à tempore Cambyſis vſque ad ſecundum annum D. Hieron.
Darij Hyſtaſpis: in tertia equis albis fulgente, imperium Græcorum ſub Alexan-
dro Macedone lætum, ac fauſtum Hebræorum genti, quemadmodum narrat
Ioſephus lib. 11. Antiquit. c. vlt. In quarta denique variorum equorum impe- Ioſephus.
rium Romanorum qui partim clementes in Iudæos, partim crudeles extiterunt.
Huius verò appellationis ratio multiplex afferri poteſt.

Prima eſt, quia equus imperioſum eſt animal, atque adeò meritò temporalis 2.
dignitatis ſymbolum: quæ annotatio eſt D. Gregorij lib. 31. Moral. cap. 18. D. Gregor.
vnde Salomon Eccleſiaſt. 10. *Vidi*, inquit, *ſeruos in equis, & Principes ambulan-* Cur per equum ſignificetur imperium.
tes quaſi ſeruos ſuper terram. & Pſalm. 75. *Dormitauerunt qui aſcenderunt equos,*
id eſt, qui temporali dignitate excellebant. In hanc ſententiam Diuus Augu-
ſtinus interpretatur illud Pſalm. 32. *Fallax equus ad ſalutem: Equum*, inquit, *ac-* Eccleſ. 10 7. Pſalm. 75 7.
cipe quamlibet amplitudinem, & honorem, in quem ſuperbus aſcendis, & in quo non tan- D. Auguſt.
tum celſiorem te, ſed etiam tutiorem falsò putas: quomodo autem te deijciat, neſcis, tantò Pſal. 32. 12.
eliſum grauiùs, quantò ſublimiùs ferebaris: unde ſubditur, In abundantia autem vir-
tutis ſuæ non ſaluabitur; quaſi dicat: non de honore, non de gloria, non de equo, vnde igi-
tur? de miſericordia Dei. Vide quid ſequitur: Ecce oculi Domini ſuper timentes eum, &
in eis, qui ſperant ſuper miſericordia eius. Secunda ratio eſt quia regna tanquam equi
à Deo gubernantur, laxatis videlicet, vel inhibitis eorum habenis quoad diuturni-
tatem, ſiue quoad varios rerum ſucceſſus & viciſſitudines habenis: vnde Eze- Ezechiel. 1.
chiel. 1. Deus præſidere imperiis monſtratur, cum ſuper illa quatuor quadri-
formia animalia, quæ quatuor imperia expreſſerunt, ſedere deſcribitur, ad cu-
ius etiam nutum animalia huc, & illuc mouebantur, vt ibidem dicitur: nam
cùm fieret vox ſuper firmamentum, quod erat ſuper caput eorum, ſtabant, &
ſubmittebant alas ſuas. id quod de volatu quoque, & greſſu accipiendum eſt:
animalia enim illa interdum volabant, interdum etiam ambulabant, & gradie-
bantur; vt habes eodem cap. Hanc eandem ob cauſam ipſa etiam iuſti homi-
nis anima curtui, quem Deus gubernat, comparatur: hoc enim ſenſu Diuus D. Ambroſ.
Ambroſius lib. de Iſaac, cap. 8. interpretatur illud Sponſæ Cantic. 6. quod ipſe Cantic. 6 11.
iuxta tranſlationem LXX. ita legit: *Poſuit me currus Aminadab. Rector noſter,*
inquit Ambroſius, *Chriſtus eſt, anima currus. Si currus eſt, habet equos vel bonos, vel* Anima noſtra currus rector Chriſtus. virtutes equi boni paſſiones mali.
malos: boni equi virtutes ſunt animæ, mali paſſiones corporis; bonus ergo rector malos equos
reuocat, bonos incitat. Boni equi ſunt quatuor, Prudentia, Temperantia, Fortitudo. Iuſti-
tia: mali verò Iracundia. Concupiſcentia, Timor, Iniquitas. Itaque licet intelligibili ſpe-
ctaculo videre vnamquamque animam cum ſummo certamine ad cœlum rapi feſtinantes
tes equos, qui priores perueniant ad brauium Chriſti, quorum prius imponatur palma cer-

nicibus: iſti ſunt equi ſubiecti fidei Chriſti iugo, adſtricti vinculo charitatis, iuſtitia frenis.
Origenes. Ioſue 11. Hæc Ambroſius. Quod verò ad malos equos pertinet, expendit Origenes Homil. 15. ſuper lib. Ioſue, non vacare myſterio, quòd Dominus Ioſue præcepit cap. 11. vt equos Regis Iabin ſubneruaret, & currus igne combureret. *Equus*, inquit, *laſciuus motus, & ſuperbæ ceruicis eſt animal; quare ſi paſſiones corporis, id eſt, libidinem, & ſuperbiam, quibus anima velut equitans vectatur, & fertur ad præcipitia, equos, & currus intelligamus, non erit rationi noſtra contraria intelligentia: hos igitur equos iubet Dominus ſubneruari; ſubneruatur autem equus, cùm corpus ieiunijs, vigilijs, & omni abſtinentiæ afflictione maceratur: ideò enim, & fallax equus dicitur ad ſalutem,*
Pſal 32. 12. Motus carnis ieiunio, & vigilijs ſunt comprimendi. Pſalm. 32. *ſi motus corporis noſtri fieri permittamus infrenes, nec abſtinentiæ iugo laſciuiam carnis, & ſuperba colla ſubdamus: currus etiam iubemur incendere, id eſt, omnem arrogantiæ ſpiritum reſecare.*

3. Tertia ratio deſumitur à mundanæ gloriæ varietate, breuitate, & inconſtantia, vt rectè curſui perniciem equorum laxis habenis currentium, & ſæpe in præcipitia ruentium, ſeſſoreſque deturbantium comparari debeat: infinitum eſſet, quot imperij gloria deiecerit, percenſere, bonaque ex parte ex iis, quæ de Romanis Cæſaribus, & Imperatoribus diximus præcedenti commentario, teſtatum
Zachar. 6. relinquitur. Quam eandem ob cauſam Zachar. 6. eadem quatuor mundi imperia in quatuor quoque ventis deſignantur, qui turbulentiſſimis excitatis procellis, factoque fortiſſimarum nauium, imò & integrarum claſſium naufragio felicem ſolent Rerumpublicarum ſtatum momento temporis labefactare, & euertere.
Ezechiel. 1. Et quidem quod attinet ad inconſtantiam, ea Ezechielis 1. clarè deſcribitur, cùm ſingulis illis animalibus, quibus quatuor orbis imperia adumbrata fuiſſe
Eiuſdem inconſtantia, & breuitas. paulò ante diximus, ſingulæ rotæ adhæſiſſe dicuntur in omnem partem facilè volubiles, quæ proculdubiò rotam fortunæ, quæ imperiis maximè dominatur,
Eſai. 1. 31. ſignificant: breuitas verò non potuit exprimi luculentiùs, quàm illa apud Eſaiam cap. 1. ſimilitudine: *Fortitudo veſtra quaſi fauilla ſtupæ, & opus veſtrum quaſi ſcintilla.*
Mundana felicitas bellicoſa. Quarta ratio eſt, quia quemadmodum equus eſt animal bellicoſum, ita mundana felicitas bellicoſa eſt, diſſenſionumque, ac bellorum ſeminarium, vt ex
Geneſ. 13. 6. præcedenti commentario manifeſtum eſt: vnde Geneſ. 13. de Loth, & Abraham, poſtquam nimium locupletes, & opulenti euaſerant, dicitur: *Erat ſubſtantia eorum multa, & nequibant habitare communiter; vnde & facta eſt rixa inter paſtores gregum Abraham, & Loth.*

4. Quinta ratio, quia equus petulans, & laſciuum eſt animal: ſic enim potentiæ,
Diuitiæ laſciuire faciunt. & opum magnitudo laſciuiam, petulantiam, genuſque omne vitiorum inuehit, quemadmodum multis locis teſtatur Scriptura, veluti
Hierem. 5. 7. Hierem. 5. *Saturaui eos & mœchati ſunt, & in domo meretricis luxuriabantur.*
Deut. 32. 15. Deuteronomij 32. *Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit.*
Pſal. 72. 7. Et Pſalm. 72. *Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum*, id eſt, ex abundantia:
D. Auguſt. in quem locum Diuus Auguſtinus docet, quoſdam ex macie, id eſt, propter neceſſitatem peccare; alios verò ex pinguedine, id eſt, diuitiarum affluentia, atque hos prioribus longè grauiùs. In eandem ſen-
D. Gregor. Iob 15. 25. tentiam exponit Diuus Gregorius lib. 12. Moral. cap. 22. illud Iob 15. *Contra Omnipotentem roboratus eſt, cucurrit aduerſus eum erecto collo, & pingui ceruice armatus eſt: Potens*, inquit, *iniquus pingui ceruice contra Deum armatur, quia rebus temporalibus tumens contra præcepta veritatis quaſi de magnitudine carnis erigitur.* Denique
Ezec. 16. 49. Ezechielis 16. *Hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia*: vbi ſuperbia cum ſaturitate panis coniungitur: meritò igitur Apoſto-
1. ad Tim. 6. 17. lus ait 1. ad Timoth. 6. *Diuitibus huius ſeculi præcipe non ſublime ſapere*: quia nimirum diuitibus, ac potentibus præcipuè opus eſt humilitate, qua intelligant ſe

naturæ

naturæ communione reliquis hominibus eſſe ſimiles, eiuſdemque infirmitatis
participes: id quod etiam ſponſus ſubtiliter ſponſæ commendauit illis verbis
Cant. 1. *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento*: quo loco obſeruan- Cant. 1. 10.
dum eſt verbum illud, *vermiculatas*, idem eſſe, atque quibuſdam quaſi vermicu-
lis cælatas, quo videlicet ſponſa habens ſemper ante oculos illas vermiculorum
imagines nequaquam de ſua altitudine ſuperbiret, ſed intelligeret ſe nihil aliud Mortis meditatio ad humilitatẽ conducit.
ex ſe eſſe, quam vermiculum, id eſt, abiectiſſimam, tandemque in vermes eſſe
conuertendam, quantumcunque ſibi nobilis, & pulchra videretur. Has igitur
ob cauſas imperia meritò equis comparantur.

Primum ſigillum de equo albo, & equite habente arcum, & coronam, aperitur, & explicatur.

SECTIO II.

APerto primo libri ſigillo apparuit equus albus, & qui ſedebat ſuper illum, 1.
habebat arcum, & data eſt ei corona, & exiuit vincens, vt vinceret. Per hũc
equum iuxta ea quæ diximus, deſignatur imperium Romanum ſub Caio Cali-
gula, qui Tiberio ſucceſſit: is enim nulla in re diuexauit Eccleſiam, imò Hero-
dem, qui Ioannem Baptiſtam obtruncauerat, & Chriſtum in paſſione indutum
veſte alba irriſerat, vnà cum Herodiade vxore perpetuo in Occidente mulctauit
exilio, vt auctor eſt Nicephorus lib. 2. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ cap. 9. eiuſque tem- Nicephor.
pore Pontius Pilatus maximis fuit affectus contumelijs, & extrema calamitate Pilatus ipſe ſibi mortem
oppreſſus, imò ad eas redactus anguſtias, vt mortem ipſe ſibi conſciuerit, & ſui conſciuit.
ipſius & iudex, & vindex factus ſit: quemadmodum narrat Euſebius lib. 2 hiſt. Euſebius.
Eccl. cap. 7. & Nicephorus lib. 2. cap. 10. deinde Caius fidei prædicationem mi- Nicephor.
nimè impediuit, quo fit, vt optimo iure per equum album, qui color fœlicitatem
& lætitiam denunciat, Caligulæ intelligatur imperium: eo enim tempore Chri-
ſtus veluti eques, quem videlicet Caligula ipſe adumbrauit, tametſi gentilis Im-
perator, ſicut & apud Eſaiam Cyrus Perſarum Imperator Chriſtum Dominum
figurauit in ſoluenda captiuitate Iudæorum, faciendaque poteſtate Hieroſoly-
mitani templi inſtaurandi, vt patet ex illis verbis apud Eſaiam cap. 45 *Hæc dicit* Eſaiæ 45. 1.
Dominus Chriſto meo Cyro, &c. Chriſtus, inquam, cœpit prædicatione Apoſtolo-
rum ad gentes diſcurrere, & potentiæ ſuæ, ac prædicationis fidei arcu multos
ad fidem ſuam, & religionem traducere: denique victor de variis Gentilium ſu-
perſtitionibus, & idololatriæ impietate glorioſè triumphare, vt meritò ei coro-
na tanquam victori non ſolùm à patre, ſed etiam a Gentibus conuerſis tanquam
Regi ſuo data videatur, cum illæ ſeſe eius imperio, & fidei ſubiecerunt: nec
verò inſolens eſt in ſacris literis Chriſtum Dominum equitem appellari, vt pa-
ter ex Abacuch capite 3. cùm dicitur: *Qui aſcendis ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ* Abac. 3. 8.
ſaluatio.

Vel certè Caius ipſe, non vt Chriſti typus, ſed ſub ipſius nomine dicitur habe- 2.
re arcum, & exiiſſe vincens, vt vinceret: quoniam, vt ſuperiores auctores tradũt,
diuino quodam conſilio; & prouidentia effectum eſt, vt Caius in Iudæos infe- Caius in hoſtes Chriſti
ſtiſſimos Chriſti hoſtes mirum in modum incitatus eos maximè haberet exo- Iudæos diuino conſilio
ſos acerrimeq; perſequeretur, & aliò licet ſpectans, pro Chriſto bellum gereret deſæuit.
arcumque in Chriſti perſecutores intenderet, Eccleſia interim pace fruente, au-
geſcenteque in dies fidelium numero, & gentium conuerſione per id tempus in
myſtica illa ſindone Petro denunciata, vt iure optimo dici potuerit Caius pro

Chriſto in prælium intento arcu exiiſſe *vincens, vt vinceret*. Siquidem fidelibus nulla ex parte diuexatis Iudæos ita deiecit, vt facilè intelligerent eas ſibi calamitates propter nefariam Chriſti necem euenire, vt ſapienter in Annalibus eius

Baronius.

temporis annotauit Cardinalis Baronius, multaq; alia præſtitit, quæ in Chriſti Domini victoriam ceſſerunt, vt paulò poſt dicemus. Atque in primis maxima fuit illa Iudæorum clades Alexandriæ, cùm Flaccus præſes prouinciæ, non inſcio, vt par eſt credere, Imperatore in proſeuchis, hoc eſt, in ſynagogis ſtatuas ad Imperatoris effigiem expreſſas dedicari præcepit, ac paulò poſt edictũ propoſuit, quo Iudæos inquilinos, exteroſque appellabat, damnabatque indicta cauſa, vſurpans ipſe ſibi partes delatoris, teſtis, & pœnarum exactoris: itaque in domos, & officinas Iudæorum effractis foribus irrumpebatur, ipſi ſuis bonis, facultatibuſque euertebantur, & rerum neceſſariarum inopia oppreſſi ante oculos mori præ fame vxores paruoſque liberos videre cogebantur, & vbicumque conſpicerentur Iudæi, aut coniectis quamprimùm ſaxis necabantur, aut fuſtibus ad mortem vſque contuſi miſerrimè interibant: interdum etiam familiæ integræ cum viris, vxoribus, parentibus, liberis in medio foro exurebantur, multaque alia ſanè crudelia, & immania fiebant in Iudæos, de quibus fusè in Flac-

Philo Iud.

co Iudæus Philo conqueritur. Quin etiam ipſe Imperator Coloſſum ſibi in intimis adytis Hieroſolymitani templi poni mandauit aſcito in titulum Iouis cognomine, licet flexus poſteà regis Agrippæ literis. Hieroſolymis tantum exceptis, in finitimis vrbibus altaria, templa, & ſtatuas erigi ſibi præceperit: ſed

Herodes à Caio ablegatur. Ioſephus. Pilatus exilio perpetuo damnatur. Ado.

quod ad illuſtrandum hunc locum maximè pertinet, Caius, vt ſuperiùs perſtrinximus, Herodem, qui Ioannem Baptiſtam obtruncauerat, & Chriſtum in paſſione indutum veſte alba cum exercitu ſuo irriſerat, ad Lugdunum Galliæ vrbem ablegauit, vt refert Ioſephus in libro 18. antiquitat. capite 9. & Pontium Pilatum, qui Chriſtum ſeruatorem per ſummam impietatem, & iniuſtitiam morti adiudicauerat, ad Viennam perpetuo damnauit exilio, vt auctor eſt Ado in chronicis, *Tamiſque ibi*, vt eius verbis vtatur, *irrogante Caio languoribus coarctatus eſt, vt ſua ſe tranſuerberans manu multorum malorum compendium mortis celeritate quæſierit*. Quoniam igitur Caius Iudæos Chriſtianæ fidei, ac religionis hoſtes inſectatus eſt, atque de Herode, & Pilato ex Dei prouidentia, & conſilio pœnas ſumpſit, ac rem Chriſtianam minime impediuit, meritò ſanè dicitur accepiſſe arcum, pro Chriſto ſcilicet, & exiiſſe vincens, vt vinceret.

3. Pſal. 59. 6.

Verùm vt hæc meliùs intelligantur, aduertendum eſt arcum interdum ſumi pro ſupplicio à Deo ſiue illato, ſiue inferendo, veluti Pſalm. 59. *Dediſti metuentibus te ſignificationem, vt fugiant à facie arcus.* Cuius ſimilitudinis ratio ea eſt,

D August. Supplicium eut in arcu ſignificatur. Miſericordiam Deus oſtẽdit, cum minatur. D Baſilius. Pſal 7 13. D Gregor. Arcus ſumitur pro ſcriptura ſacta.

quemadmodum docet D. Auguſtinus, & cæteri ferè interpretes in eum locum, quia ſicut in arcu quantò longiùs chorda trahitur, tanto fortiùs ſagitta emittitur, ita ſupplicium quantò magis à Deo differtur, tantò poſteà infertur funeſtiùs. Aduerte autem in iiſdem verbis ſummam Dei miſericordiam, qui per ſuppliciorum comminationes antegreſſas ſolet peccatores admonere, vt ea curent per pœnitentiam ſubterfugere, quo eodem ſenſu D. Baſilius exponit illud Pſalm. 7. *Arcum ſuum tetendit, & parauit illum*, obſeruans omnem Dei operam in intendendo, & parando arcu conſumi, ad terrendum videlicet, ne cogatur ſagittam iacere. Deinde ſumitur arcus pro ſacra ſcriptura: vult autem D. Gregor. libro 19. Moralium, cap. 28. in chorda teſtamentum nouum, in cornu verò teſtamentum vetus accipiendum eſſe: quia quemadmodum in arcu, dum chorda trahitur, cornu curuatur, ita in ſacra ſcriptura, dum teſtamentum nouum legitur, duritia te-

ſtamen-

ſtamenti veteris emollitur: ad eius namque ſpiritualia, & blanda præcepta literæ ſe rigor inclinat, quæ ratio eſt etiam D. Auguſt. in illud Pſalm. 7. iam citatum, *Arcum ſuum tetendit, & parauit illum. Arcum*, inquit, *iſtum ſcripturas ſanctas libenter acceperim, vbi fortitudine noui teſtamenti quaſi neruo quodam duritia veteris flexa, & domita eſt.* Hinc tanquam ſagittæ diuina præconia iaculantur: qua enim alia ſagitta percuſſa eſt, quæ dicit Canticorum 2. *Vulnerata charitate ego ſum.* ſic enim eſt apud Septuaginta, quorum tranſlationem ſequitur Auguſtinus pro eo, quod nos habemus, *Quia amore langueo.* Aduertit autem D. Auguſtinus, quod ſequitur, *Sagittas ſuas ardentibus effecit*, iuxta quædam exemplaria legi, *Sagittas ſuas ardentes effecit*: quia nimirum ſagittæ ardere faciunt, quod vtique præſtare non poſſunt, niſi & ipſæ ardeant: quo ſignificatur Concionatoris verba debere eſſe veluti ardentes quaſdam ſagittas, quæ auditorum corda valeant compungere, & penetrare, atque diuini amoris facibus inflammare; quemadmodum de Helia dicitur Eccleſiaſtici quadrageſimo octauo, *Surrexit Helias Propheta quaſi ignis, & verbum ipſius quaſi facula ardebat.* & Hiere. 5. *Ecce dedi verba tua in ignem, & populum iſtum in ligna*: quia videlicet Concionator debet auditores igne pœnitentiæ, & charitatis inflammare: vel etiam, quia ſicut ignis conuertit ligna in cinerem; ita Concionator debet in animis auditorum cognitionem ſuæ fragilitatis, & vilitatis ingenerare.

D Auguſt. Pſal. 7. 13.
Cant. 2. 5. Septuaginta Interpret. D. Auguſt.
Concionatoris verba ſint ardentia. Eccl. 48. 1. Hiere. 5. 14.

4 Nec verò Scriptura ſacra dumtaxat arcui, ſed etiam ſagittis comparatur, quas Deus ipſe per Doctores Eccleſiæ, Diuinique verbi præcones tanquam per arcus ſolet emittere: vnde de prauis Doctoribus dictum eſt Oſeæ 7. *Facti ſunt quaſi arcus doloſus*: & Pſal. 77. *Auerterunt ſe & non ſeruauerunt pactum, quemadmodum patres eorum conuerſi ſunt in arcum prauum*: id eſt, intendit eos Deus quaſi arcum ad mortalium animos amoris ſui ſagittis vulnerandos: verùm ipſi facti ſunt arcus doloſus, qui ſagittam in ſagittantem retorquet: ſic enim praui doctores ſiue doctrinæ, ſiue vitæ prauitate, quos conuertere debuiſſent, aduerſus Deum reflectunt: ita vtrumque locum interpretatur D. Hieron. *Mutati ſunt*, inquit, *in arcum doloſum, vt quos Dominus contra aduerſarios intenderat, ipſi contra ſuum Dominum verterent, & mitterent aduerſus eum blaſphemiarum ſagittas*: alij vtrunque locum de peccatoribus in genere interpretantur, vt ſit ſenſus, ipſos ſibimet nocere, ſuiſque ſceleribus quaſi ſagittis in ſeipſos intortis vulnerare, iuxta illud Pſalm. 10. *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam ſuam*; quo etiam pertinet illud Eſaiæ 59. *Oua aſpidum ruperunt, qui comederit de ouis eorum morietur, & quod confotum eſt, erumpet in Regulum*: quo loco obſeruanda eſt elegans prophetæ ſimilitudo: quemadmodum enim oua aſpidum foris quidem pulchra videntur, intùs autem venenata ſunt, & peſtilentia, primúmque frangentibus letifera; ita nefaria peccatorum conſilia pulchra quidem in ſpeciem ſunt, ſed intùs perniciosa, & funeſta, iiſque potiſſimum, qui ea deſignarunt, ad finémque perducunt, cladem, & exitium afferentia: in eandémque ſententiam à Procopio, aliiſque patribus de Iudæis locus intelligitur, in quorum cordibus antiquus ſerpens impia aduerſus Christum conſilia tanquam oua peperit, quæ ipſi poſteà Iudæi fouerunt, & Baſiliſcos excluſerunt, quorum veneno afflati omninò perierunt. Sed, vt ad inſtitutum reuertamur, hoc loco arcus, quem Chriſtus geſtare dicitur, ſacra eſt Scriptura, diuiniique verbi per Apoſtolos, & reliquos Concionatores toto orbe prædicatio, quo arcu, & ſagittis imperante Caligula quàmplurimos vulneratos ad fidem ſuam, religionémque traduxit.

Scriptura ſacra ſagittis comparata. Oſeæ 7. 16. Pſal. 77. 57.
D. Hieron.
Pſal. 10. 9. Peccatores ſibi nocent Eſaiæ 59. 9.

5 Quod verò ad coronam attinet, quæ data ei dicitur: aduertendum eſt quatuor coronis fuiſſe Chriſtum Dominum coronatum. Prima fuit carnis, quam à

Chriſtus quatuor coronis coronatus.

D. Ambr. matre in incarnatione accepit: ſic enim D. Ambr. lib. de inſtitutione Virginis,
Cant. 3. 11. cap. 17. interpretatur illud Cant. 3. *Egredimini filiæ Sion, & videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis ſui.* Vbi obiter aduerte ſummum Verbi erga homines amorem, ſiquidem diem incarnationis, cùm primùm factus eſt homo propter homines, diem
1 Corona ex floribus donorum Spiritus ſancti contexta. deſponſationis ſuæ cum humana natura, diémque lætitiæ cordis ſui appellari voluit; atque hæc corona fuit contexta ex variis, iiſque pulcherrimis floribus donorum Spiritus ſancti, quæ in primo conceptionis inſtanti eius animæ infu-
Eſai. 11. 2. ſæ fuerunt: quos flores enumerauit Eſaias cap. 11. *Requieſcet ſuper eum ſpiritus*
2. ex ſpinis. Ioan. 19. 2. *Domini, ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, ſpiritus conſilii, & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ, & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris Domini.* Secunda corona fuit ſpinea, Ioan. 19. *Plectentes coronam de ſpinis*; quæ texta fuit ex ſpinis & compunctionibus de-
Eſai. 53. 8. lictorum noſtrorum iuxta illud Eſai. 53. *Propter ſcelus populi mei percuſſi eum*; quæ
Tertull. ratio affertur à Tertulliano lib. de corona militis. *Quale,* inquit, *oro te, ſertum pro vtroque ſexu ſubiit? ex ſpinis, opinor, & tribulis in figuram delictorum, quæ nobis protulit terra carnis: abſtulit autem virtus crucis omnes aculeos mortis in Dominici capitis toleran-*
D. Athan. *tia obtundens*: quam eandem rationem affert D. Athanaſius in oratione de paſ-
3 ex lapidibus pretioſis. ſione, & cruce Domini. Tertia corona fuit gloriæ, celebritatiſque, & exaltationis ſui nominis ex lapidibus pretioſis compoſita, qua à Patre in cœlo, & in
Philip. 2. 9. terra coronatur, ad Philip. 2. *Propter quod, & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen*: quo loco pro *exaltauit*, habetur Græcè ὑπερύψωσεν, hoc eſt, ſuperexaltauit, ſeu miro modo exaltauit: Et ad Hebr. 2. *Videmus Ie-*
Hebr. 2. 9. 4. ex hominibus ad fidem conuerſis. *ſum propter paſſionem mortis gloria & honore coronatum.* Quarta denique corona eſt, qua quotidie coronatur ab ſponſa in conuerſione fidelium: nam etiam Paulus, quos conuertebat, coronam appellabat ſuam, veluti ad Philip. 4. *Fratres mei*
Philip. 4. 1. *chariſſimi, & deſideratiſſimi, gaudium meum, & corona mea.* Et 1. ad Theſſal. 2. *Quæ*
1. The. 2. 19. *eſt autem noſtra ſpes, aut gaudium, aut corona gloriæ? nónne vos ante Dominum noſtrum*
Eccleſ. 32. 3. *Ieſum Chriſtum eſtis in aduentu eius? vos enim eſtis gloria noſtra, & gaudium*: Et Eccleſ. 32. *Rectorem te poſuerunt? noli extolli: eſto in illis quaſi vnus ex ipſis: curam illorum habe*: Et paulò poſt: *Vt læteris propter illos, & ornamentum gratiæ accipias coronam.*
D. Thom. Docet autem D. Thomas in Epiſtolam ad Theſſalonicenſes Apoſtolum fideles à ſe conuerſos gaudium, & coronam ſuam appellare, eo quòd maxima ſit prædicatoris retributio ex iis, quos conuertit: quemadmodum Dux propter mili-
Theodor. tum victoriam coronari ſolet. Theodoretus refert ad humanam gloriam, & Pauli apud homines exiſtimationem, vt ſit ſenſus: propter vos mihi placeo,
Eccleſ. 30. 2. propter vos clarus & illuſtris euado, iuxta illud Eccleſ. 30. *Qui docet filium laudabitur in illo, & in medio domeſticorum in illo gloriabitur*: quanquam etiam velit
Pauli affectus in fideles. verba eſſe Pauli inſtar matris, ſiue nutricis fidelibus à ſe conuerſis, quaſi pulchris infantulis blandientis, ac de ſua fœcunditate gaudentis. *Quoniam*, inquit Theodoretus; *ſe matri, & nutrici comparauerat, eius quoque verba imitatur, ea enim infantulos ſpem, & gaudium, & quæ ſunt huiuſmodi, appellare conſueuit*: in quo ma-
Galat. 4. 19. ximè eminet maternus affectus Pauli, quemadmodum, & ad Galat. 4. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis.* Eodem coronæ genere ipſa
Cant. 4. 8. quoque Eccleſia coronatur, ad eam enim ita Sponſus loquitur Cant. 4. *Veni de Libano ſponſa mea: coronaberis de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* Quem locum D. Gregorius, & Beda interpretantur de cordibus infidelium, quæ cùm priùs fuerint Dæmonum cubilia per conuerſionem corona Eccleſiæ efficiuntur. Sic igitur etiam Chriſtus ex ſuis fidelibus coronatur, quæ corona ex variis floribus, Martyrum videlicet roſis, Confeſſorum violis, & candidiſſimis vir-

ginum

ginum liliis contexitur. Hoc enim ſenſu Rupertus exponit illud Zachar. 6. *Sumes aurum, & argentum, & facies coronas, & pones in capite Ieſu filij Ioſedec, Sacerdotis magni: Quia nimirum,* inquit, *per ſingulas virtutes electorum ſuorum Dominus coronatur, imò in illis coronatis Saluator coronam accepit, quia ipſius eſt opus omnium Sanctorum corona.* Cùm igitur hoc loco data Chriſto dicitur corona, duæ poſtremæ accipiendæ ſunt.

Rupert. Zach 6. 11.

Secundum ſigillum de equo rufo aperitur, & explicatur, & de Martyrum ſplendore nonnulla perſtringuntur.

SECTIO III.

1\. Equus rufus Imperium Neronis ſignificat.

IN apertione ſecundi ſigilli equus rufus qui apparuit, imperium ſub Domitio Nerone ſignificat, ſub quo Eccleſia primam edicto publico paſſa eſt perſecutionem generalem: quo tempore, quoniam multi fideles ſanguinem pro Chriſto fuderunt, rectè eius imperium per equum rufum exprimitur. Nero igitur fuit huius equi ſeſſor, cui ob ſummam crudelitatem datus dicitur gladius magnus: incredibilem enim in Romanos carnificinam exercuit, ipſique Romanæ vrbi faces admoueri præcepit, quod incendium ſex integris diebus, & ſeptem noctibus perdurauit: atque hoc egregium ſpectaculum vt iucundiùs videret Nero, altiſſimam turrim conſcendit, vbi quædam Homeri carmina de Troiæ incendio præ animi iucunditate cecinit. Iam verò contra Chriſtianos dici non poteſt, quam barbarus, & immanis extiterit, in quibus duo illa clariſſima orbis lumina Petrum, & Paulum tanquam duos ſoles de mundo ſuſtulit. Veriſſimè tunc in fideles quadrabat illud 1. Cor. 4. *Spectaculum facti ſumus mundo, & Angelis, & hominibus*, ſeu, vt Græcè eſt, θέατρον, id eſt, *Theatrum facti ſumus*: & eſt ſenſus, theatri, & ſpectaculi loco quaſi feris obiicimur, cum variis tormentis, & cruciatibus necamur, vt theatrum mundo, Angelis, & hominibus exhibeamus: cui concinit, quod præceſſerat, *Tanquam morti deſtinatos*, Græcè ὡς ἐπιθανατίους, id eſt, *ad mortem ſeruatos*, ducta ſimilitudine ab iis, qui more Romano beſtiis ſpectante populo obiiciebantur, atque ad id caueis incluſi tenebantur, tanquam morti iam obnoxij, ac deſtinati: id quod ſub Nerone fidelibus accidebat, quia & ipſi obiiciebantur feris, & vbicumque reperiebantur, tanquam morti deſtinati dici poterant, ac theatrum mundo & Angelis exhibere propter perſecutionis magnitudinem, quæ vbique grauiſſima graſſabatur. Porrò aduerte, licet D. Chryſoſt. cum dicitur. *Et Angelis*, bonos tantum Angelos intelligat, eo ſenſu talia eſſe martyrum certamina vt Angelorum digna ſint aſpectu: tamen multos de Angelis tum bonis, tum etiam malis interpretari: quam expoſitionem affert præter alios D. Thom. *Angelis* inquit, *& hominibus, ſcilicet bonis, & malis: concurrebant enim ad eorum ſpectaculum boni Angeli ad conſortandum, mali autem ad impugnandum: boni homines ad compatiendum, & exemplum ſumendum patientiæ mali vero ad perſequendum, & irridendum*: vel aliter: erant ſpectaculum, ſiue theatrum Angelis: bonis quidem, quoniam ipſorum certamina, vt aiebat Chryſoſt. Angelorum erant digna conſpectu & eiuſmodi, quæ cœli ciues in ſe oculos per amorem, & admirationem conuerterent: malis autem, quia Apoſtolorum, & reliquorum Martyrum iniuriæ dæmones oblectabant, cum cernerent hoſtes ſuos, id eſt, Apoſtolos, & reliquos ſanctos torqueri ad terrorem aliorum, ne Chriſti fidem amplecterentur. Itaque rectè dicitur permiſſum illi fuiſſe, vt ſumeret, id eſt, auferret pacem de terra, vt inuicem ſe interficiant: quia ex Romanis plurimos alios per alios præcipiebat occidi. Totum denique Romanum imperium

1\. Cor 4. 9.

D Chryſoſt.

Martyrum certamina Angelorum, dæmonum, & hominũ ſpectacula. D. Thom.

Iuſtorum iniuriæ dæmones oblectant.

cædibus, & ſanguine cruentauit: quemadmodum fusè ex Suetonio, Eutropio,
Euſebio, Paulo Oroſio, & aliis tradidimus.

2. Pro illuſtriori tamen huius rei cognitione, & Martyrum eius temporis
Gellius. ſplendore magis illuſtrando ſciendum eſt ex Gellio lib. 2. noctium Atticarum,
cap. 26. rufum colorem à rubore quidem ſic appellatum; ſed cùm aliter rubeat
ignis, aliter ſanguis, aliter oſtrum, ſiue purpura, aliter crocus, has ſingulas rufi
varietates vna rufi, ſiuē ruboris appellatione ſignificari: itaque ſub colore rufo
comprehendi igneum, ſanguineum, croceum, purpureum, aureum, ſiue ful-
uum. flauum denique, & puniceum. Igitur imperium ſub Nerone equo rufo
comparatur propter multitudinem Martyrum, qui eius imperij tempore paſſi
omnes rufi coloris ſpecies, fidei, charitatis, & virtutum reliquarum ſplendore,
ac varietate retulerunt, è quibus potiores tantùm perſtringemus, vt Martyrij
ſplendor magis eluceat. Inprimis igitur colorem purpureum, qui ad ſangui-
Cant. 3. neum vergit, ad martyrium pertinere oſtendit locus ille Cant. 3. vbi dicitur Sa-
lomonis ferculum aſcenſum purpureum habuiſſe: per ferculum enim eo loco
cœleſtis gloria accipi poteſt, ad quam per aſcenſum purpureum, id eſt, marty-
D. Hieron. rium peruenitur; quemadmodum interpretatur D. Hieron. lib. 2. in Ezech.
hom. 15. *Aſcenſum*, inquit, *habet purpureum, quia maxima multitudo fidelium in exor-
dio naſcentis Eccleſiæ per martyrij ſanguinem peruenit ad regnum. Igitur Rex noſter aſ-
cenſum purpureum fecit in ferculo, quo ad clarum, quod intus aſpicitur, per tribulationem
ſanguinis peruenitur.* Eandem ob cauſam de Eccleſia dicitur Prouerb. 31. *Byſſus,
Prou. 31. 22. Beda. & purpura indumentum eius*: quem locum ſic Beda exponit: *Byſſus indumentum
Eccleſiæ eſt in candore puræ conſcientiæ, & conuerſationis: purpureus autem color ſanguinis
habet ſpeciem; vnde pulchrè dictum eſt à Patribus, quod Eccleſia electorum floribus ver-
Sancti lilia in pace, in bello roſæ. nans: in pace habet lilia, in bello roſas*: vbi cernis Bedam martyres rubicundis roſis
conferre, quarum color etiam ſub rufo comprehenditur, & alludere ad locum
illum Auguſtini ſerm. 37. de ſanctis, vbi ita ad Eccleſiam loquitur: *O verè
D. Auguſt. beata mater Eccleſia, quam vincentium glorioſus Martyrum ſanguis exornat, & can-
dida induit virginitas; floribus eius, nec roſa, nec lilia deſunt. Certent igitur ſinguli am-
pliſſimas accipere dignitatum coronas, vel de virginitate candidas, vel de paſſione purpu-
reas; in cœleſtibus caſtris pax, & acies habent flores ſuos, quibus milites Chriſti coronan-
tur.* Hæc Auguſtinus. Nec verò duntaxat color purpureus ad martyres perti-
Cant. 7. 5. net, eo quòd vergat ad ſanguineum, ſed etiam quia eſt regius, & imperialis co-
Martyres purpureæ Chriſti comæ. lor; vnde Cant. 7. dicitur: *Coma capitis tui ſicut purpura Regis*; martyribus enim
quaſi comis Chriſtus, qui caput eſt Eccleſiæ, veluti regia quadam purpura
exornatur.

3. Puniceus etiam color, cuiuſmodi auctore Gellio eſt ille, qui in dactylis, ſeu
palmarum fructibus reperitur, & exuberantiam habet ſplendoris, martyrum
Martyres palmæ fructus quoque gloriam non obſcurè commendat: ſiquidem martyres fructus palmæ
ſunt, id eſt, crucis Dominicæ: ſic enim plerique interpretantur locum illum
Cant. 7. 8. Cant. 7. *Dixi, aſcendam ad palmam, & apprehendam fructus eius*: quæ verba, Beda
vult eſſe ſponſi per Prophetarum vaticinia redemptionem generis humani pol-
licentis, aſcenſurum ſe in palmam, id eſt, crucem victricem, ac triumphalem
arborem, eiúſque fructus apprehenſurum, id eſt, poſteriores glorias, claritatem
videlicet reſurrectionis, & triumphantem aſcenſionis gloriam. Verùm nos
cum aliis per fructus palmæ noui teſtamenti heroës, præcipuè verò Martyres
meritò poſſumus accipere, quos tanquam ſuauiſſimos dactylos crux Chriſti
Eſai. 53. 10. quaſi palma primis illis naſcẽtis Eccleſiæ temporibus produxit iuxta illud Eſaiæ
53. *Pro eo quod laborauit anima eius, videbit, & ſaturabitur, & iuſtificabit ipſe iuſtus
ſeruos*

ſeruos meos multos, videbit ſemen longæuum. A qua expoſitione non abhorret etiam
Beda loco citato. Accedit, quòd ipſi Martyres toti punicei, ſeu phœnicei, id eſt,
palmarij ſunt: Græcè enim palma φοῖνιξ dicitur, vnde color phœniceus, & pu-
niceus: palmarij, inquam, propter illuſtriſſimas victorias, quas de morte, tyran-
norumque ſæuitia reportant: vnde propter Martyrum multitudinem Eccleſia
ciuitas palmarum meritò appellari poteſt: in Chriſti enim figuram Rex Salo-
mon dicitur 3. Regum 9. in terra ſolitudinis ciuitatem palmarum exædificaſſe, 3. Reg. 9.
id eſt, vt interpretatur Gloſſa, palmis abundantem; quoniam Chriſtus in ipſa Eccleſia ci-
media gentilitate, quæ terra erat ſolitudinis, Eccleſiam condidit martyriorum uitas palma-
palmis fœcundiſſimam. Quam eandem ob cauſam ſtatura Eccleſiæ aſſimilata rum propter Martyres.
palmæ dicitur Cantic. 7. vſque adeò autem Martyres palmarij ſunt, vt elatis Cant 5.11
palmarum, in quibus tota palmæ poſita eſt pulchritudo, comparentur Canti-
corū 5. cùm dicitur: *Coma eius* id eſt, ſponſi, *ſicut elata palmarum*: vbi ſponſi comæ,
quas Sanctos, & præcipuè Martyres paulò ſuperius interpretati ſumus, Chri-
ſtum, qui caput eſt Eccleſiæ, exornantes, ab eoque enaſcentes elatis palmarum
conferuntur: quia quemadmodum victores elatis palmarum pulcherrimis co-
ronabantur, ita Chriſtus ſuis Martyribus tanquam victor, & triumphator ſum-
ma Eccleſiæ gratulatione coronatur.

Iam verò croceus, qui color etiam eſt pulcherrimus, & veluti aureus, ad Mar- 4.
tyres præcipuè pertinet: ij enim ſunt crocus ille, quem Eccleſiæ hortus ferre di-
citur Cantic. 4 *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum, nardus, & crocus:* cùm Cant. 4. 13.
enim eo loco per has aromarum ſpecies varia Sanctorum genera deſignentur, Martyres
per crocum Martyres accipiendi ſunt: quemadmodum enim crocus condien- croco comparantur.
dis cibis adhibetur, & maximam vim habet exhilarandi cor; ita Martyres fi-
dei, & patientiæ ſuæ exemplo, labores omnes, moleſtiaſque huius vitæ pro
Deo ſuſceptas quaſi condiunt, dulcioreſque, ac ſuauiores efficiunt, denique
mira iucunditate fidelium corda perfundunt: ſic enim Tobiam, & Iob quaſi
crocum condiendis virtutum cibis aptiſſimum proponunt diuinæ literæ To- Tob. 2. 12
biæ 2. illis verbis: *Hanc autem tentationem ideò permiſit Deus euenire illi, vt po-
ſteris daretur exemplum patientiæ eius, ſicut & ſancti Iob.* Accedit, quòd crocus
propter aureum, & flaueſcentem colorem ſymbolum eſt charitatis, quæ po-
tiſſimum in Martyribus ſplendeſcit, iuxta illud Chriſti Domini, Ioann. 15. Ioann 15 13.
Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.
Sic enim eum locum Canticorum citatum interpretatur Beda, afferens in ean- Beda.
dem ſententiam illud Threnorum 4. *Qui nutriebantur in croceis, amplexati ſunt* Thren 4 5.
ſtercora: vbi quanquam ad literam ſermo ſit de calamitatibus Hebræorum
tempore Hieroſolymitanæ obſidionis ſub Nabuchodonoſor, cùm nobiliſſimi
quique præ fame coacti ſunt rebus veſci abiectiſſimis; quemadmodum etiam
accidit in obſidione Samariæ, vt refertur 4. Reg. 6. *Facta eſt fames magna in Sa-* 4 Reg. 6 25.
maria, & tamdiu obſeſſa eſt, donec venundaretur caput aſini octoginta argenteis, &
quarta pars cadi ſtercoris columbarum quinque argenteis: tamen Beda ad charitatem
refert hoc ſenſu; qui videbantur quondam charitatis floribus rutilare gratiſſi-
mis, poſtmodum ſe fœdis cœperunt vitiorum volutabris immergere: eodem-
que modo locum intellexit Diuus Bernardus Serm. de obedientia, patientia, D. Bernard
& ſapientia; vbi expendit verbum illud, *Amplexantur*, quod vehementiam inſi-
nuat, & rectè quidem Bernardus: ſolent enim, qui diuinæ bonitatis dulcedinem Turpiùs pec-
ſemel guſtarunt, ſi ab eo ſtatu prolabantur deteriores fieri, & ſtercoribus, id eſt, cant, qui
abiectis voluptatum, illecebris delectari, cuius periculi ſponſus ſponſam admo- priùs peccatis abſtinue-
nuit illis verbis Canticorum 1. *Si ignoras te, ô pulcherrima inter mulieres, egredere,* runt.
&

& abi poſt veſtigia gregum tuorum, & paſce hædos tuos: quo loco hædos paſcere, eſt laſciuos, ac petulantes libidinis motus ſectari: quò miſeriarum decidunt ij, qui magnitudinem, & præſtantiam diuinæ conuerſationis & charitatis ignorantes, ac minoris facientes ex eo ſtatu delabuntur; & quod eſt conſequens, in lutulento vitiorum omnium cœno volutantur.

5\. Martyres granis mali granati ſimiles. Cant. 4. 13. Denique ob eandem coloris pulchritudinem, granis malorum granatorum qui etiam color ſub rufo comprehenditur, ſimiles dicuntur Martyres: hoc enim ſenſu accipiendum eſt illud Canticorum 4. *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum,* quemadmodum vult Beda: *Mala,* inquit, *punica, quæ ſanguineo rubent colore, eorum in Eccleſia triumphos inſinuant, qui poſt fontis ſignati ablutionem, cuius paulò ante facta fuerat mentio, ſuo ſunt etiam ſanguine baptizati.* Obſeruarunt tres Græci Patres in commentariis ſuper Cantica, qui cum operibus Theodoreti circumferuntur, malos punicas arbores, de quibus eo loco agitur, eſſe eas, quæ in quercubus inſeruntur, quę firmiſſimas habent radices, & difficilè auelli poſſunt, in quibus quercuum radicibus volunt fidei deſignari firmitatem; id quod non obſcurè Martyrum naturam ſignificat, qui per earum arborum mala granata exprimuntur, quippe qui produci nequeant, niſi à malis punicis in fortiſſimis quercubus, id eſt, firmiſſima fide inſertis, cùm martyrium ſummam fidei firmitatem requirat. Atque hæc de præcipuis rufi coloris varietatibus pro Martyrum gloria, & ſplendore dicta ſufficiant.

Tertium de equo nigro ſigillum explicatur.

SECTIO IIII.

1\. APerto tertio ſigillo, apparuit equus niger, & qui ſedebat ſuper eum, habebat ſtateram in manu ſua, & audita eſt vox quatuor animalium dicentium: *Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario; vinum, & oleum ne læſeris.* Per equum nigrum, Romanum item imperium ſignificatur; per ſeſſorem autem Titus Imperator Veſpaſiani filius, qui Hieroſolymam grauiſſima cinxit obſidione,

Equus niger Imperium Titi ſignificat. Luc. 19. tandemque omninò excidit. Dicitur autem Romanum imperium ſub Tito nigrum hoc eſt, triſte, & luctuoſum Iudæis: nam, vt e multis pauca dicamus, præter illa, quæ in noſtro de Eccleſiæ perſecutionibus commentario commemorauimus, Titus caſtra poſuit in monte Olìueti, vnde olim Dominus præuidens hanc vrbis obſidionem, & vaſtitatem fleuerat ſuper illam Luc. 19. deinde vrbem cinxit obſidione grauiſſima: cumque plurimi Iudæorum quotidie caperentur, quia vrgente fame foras egredi cogebantur, eos Titus ante ſuos oculos crucibus affigi præcipiebat, quingentos videlicet per dies ſingulos, & interdum plures: quorum

Ioſephus. tantus fuit numerus, vt (authore Ioſepho, lib. 6. de bello Iudaico, cap. 12.) iam ſpatium crucibus deeſſet, & corporibus cruces. Hi autem proculdubiò filij eorum fuerunt, qui clamauerant: *Crucifige, crucifige eum.* Cùm verò fames in dies ingraueſceret, multique propterea à ciuitate exeuntes ſe vltrò Romanis dederent, Titus murum quendam in circuitu vrbis exædificari iuſſit, quo omnis penitus ad exitum via fuit intercepta. Mirum verò eſt quanta celeritate, tridui

Luc. 19. 43. Baronius. Fames, & calamitas Iudæorum. Egeſippus. videlicet tantùm ſpatio totum opus perfectum fuit, cùm tamen quadraginta ferè ſtadia per circuitum contineret. Atque de hoc etiam muro poteſt ad literam intelligi illud Luc. 19. *Circumdabunt te inimici tui vallo*, vt egregiè annotauit Cardinalis Baronius tom. 1. Annalium. Duo autem potiſſimum famis illius acerbitatem augent: vnum eſt, quod refert Egeſippus, multos viſo cibo præ gaudio

vitam

vitam finiiſſe:alterum,quod idem etiam teſtatur lib. 5. de excidio Hieroſolymitano c.4.& Ioſephus lib. 7. de bello Iudaico cap.8. Mariam diuitem ac nobilem fœminam filium infantulum gladio in fruſta ſecaſſe, partemque eius coctam comediſſe. Denique templum fuit incenſum, ita vt nulla eius veſtigia remanerent, neque lapis ſuper lapidem; quemadmodum Chriſtus prædixerat Lucæ 21. & vniuerſa vrbs non ſolum incenſa, ſed omninò diruta & à fondamentis auulſa vt fuerat etiam Lucæ 19. à Domino prænunciatum illis verbis; *Ad terram proſternent te*. Ioſephus lib. 7. de bello Iudaico cap. 17. colligens numerum captiuorum, & interemptorum ait captiuorum quidem, qui toto belli tempore comprehenſi ſunt, fuiſſe nonaginta ſeptem millia; mortuorum verò per omne tempus obſidionis vndecies centena millia. Perdurauit autem obſidio quinque circiter menſibus hoc eſt à decimo quarto die Aprilis, (vt auctor eſt Ioſephus lib. 6. de bello Iudaico cap.4.) vſque ad octauam diem Septembris, quæ incidit in diem Sabbati iuxta Dionem in Netone. Itaque iure optimo imperium Romanum comparatione Iudæorum nigrum, & luctuoſum apparuit, cum vſque adeò eorum gentem in auditis cladibus affecerit ſub Tito, & Veſpaſiano, gloriamq́; & ſplendorem ita obſcurauerit, vt nulla eis relicta ſit ſpes ſiue antiqui ſplendoris, ſiue priſtinæ libertatis.

Ioſephus. Luc. 21. Luc. 19. 44. Ioſephus. Idem.

Quoniam verò ea mala, quæ Iudæis Titus inuexit, ex diuina iuſtitia profecta ſunt, propterea habere in manu ſtateram dicitur, diuinæ videlicet iuſtitiæ in qua Deus inexpiabile mortis Chriſti, ac nefarium ſcelus, ſimulque ſupplicia ponderauit, quanquam æquale eſſe non potuit, cum omnes omninò pœnas, quæ Iudæis infligi potuiſſent, facinoris illius immanitas longè ſuperauerit. Rectè etiam Titus in manu, non in mente habuiſſe ſtateram dicitur, quia imprudens diuinam pro eo crimine iuſtitiam opere ipſo exercuit; quanuis poſteà tantam Iudæorum ſtragem non ſine diuino conſilio, & prouidentia eſſe potuiſſe ſibi perſuaſerit, etenim muros circumiens, videnſque omnia proiectorum mortuorum cadaueribus referta ingemuit, & extenſis manibus Deum teſtatus eſt factum illud ſuum non eſſe, vt auctor eſt Ioſephus libro 6. de bello Iudaico cap. 14. Vt verò ea, quæ ſequuntur de ponderibus, intelligantur, ſciendum eſt ex Ioſepho libr. 3. de bello Iudaico cap. vlt. & ex Egeſippo libro 3. de excidio Hieroſolymitano capite etiam vltimo Veſpaſianum, quo tempore bellum aduerſus Iudæam adminiſtrabat, Iudæorum triginta millia, quadringentos vendidiſſe: vniuerſos autem, qui de partibus regni Agrippæ reperti ſunt, Regi donaſſe, quos Rex accepto pretio ſimiliter vendidit. Addendum ex eodem Ioſepho libro ſeptimo de bello Iudaico capite 15. & ex Egeſippo libro 5. de excidio Hieroſolymitano capite 47. Titum, & milites Romanos dedignantes ſeruum habere Iudæum innumerabilem ferè eorum multitudinem vendidiſſe, & quidem vulgus cum coniugibus, & liberis paruo pretio, nobiliores maiori: nec deſunt, qui affirment ex nobilioribus decem vno denario, ex vulgo autem triginta vno itidem denario venditos, dignum ſanè pœnam eo facinore, cum Chriſtum triginta argenteis ſacrilega emptione receperunt. Eo ſuppoſito per triticum hoc loco Iudæi nobiliores, per hordeum verò infimi quique, & obſcuri accipiendi ſunt, & cùm clamatur, *Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario*, illud prædicitur, fore vt Iudæorum vulgus viliori pretio ſit quàm nobilitas à Tito, & militibus æſtimandum, cùm duæ libræ tritici, id eſt, nobiliorum vno denario, & ſex libræ hordei, id eſt, abiectorum eodem denario æſtimentur. Nec verò opus eſt, vt per libram quinque Iudæi propter quinarium librorum Pentateuchi numerum, qui ab omnibus Iudæis recipiuntur, accipi debeant, quemadmodum plerique curioſè ſupputant: ſatis

5. Iudæorum ſupplicia Titus exercuit, Deus ponderauit. Ioſephus. Egeſippus. 5. 6. Iudæi, qui Chriſtum emerunt, vili pretio vẽduntur.

enim eſt generatim intelligere fuiſſe inæquale pretium pro tritico, & hordeo poſtulatum. Eſt autem bilibra duarum librarum pondus: vnde nomen bilibris, & bilibre, quod habet pondus duarum librarum: pro quo Græcè eſt χοῖνιξ, quod nomen ſonat menſuram tritici, aut leguminis, quæ in cibum diurnum ſit ſatis: Budæus lib. 5 de Aſſe, putat eſſe libras quatuor; Pollux tres dumtaxat: vulgatus interpres duas tantum eſſe exiſtimauit. Additur, *Vinum, & oleum ne læſeris*, id eſt,

Fideles à clade Hieroſolymitana ſeruati. Euſebius.

fideles qui in Chriſtum crediderant tam ex Iudæis, quàm ex gentibus, qui propter charitatem vino, propter miſericordiam autem oleo ſignificantur: præcipitur ergo Tito, vt nullum fidelibus malum inferat, id quod verè ita accidit. Etenim, vt narrat Euſeb. libro 3. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ capite 5. Eccleſia, quæ erat Hieroſolymis congregata, oraculi cuiuſdam indicio, quod probatioribus per reuelationem traditum fuerat, antequam bellum oriretur, ex Hieroſolymis migrauit, & oppidum trans Iordanem, quod Pellam nominant, incoluit: atque ita obſidionis procellam, & innumera, quæ Iudæorum gentem inuoluerunt, mala, diuina prouidentia declinauit.

Steteræ nomine rectè diuinam ſignificari iuſtitiam.

SECTIO V.

1\. Dei iuſtitia ſtatera. Ezech. 5.

HIs ita ſecundum literam explicatis illud duntaxat obſeruatione dignum videtur in ſacris literis ſtateræ nomine diuinam ſignificari iuſtitiam, veluti Ezechielis cap. 5. vbi Propheta iubetur caput, & barbam ſuam radere, & omnes capillos in vnum collectos in quadam iuſtiſſima ſtatera ponderare, eóſque deinde in tres partes æqualis ponderis diuidere, partémque vnam igne comburere, alteram gladio minutatim concidere, poſtremam demum in ventum ſpargere: vbi, quemadmodum in ipſomet contextu explicatur, pili Hebræos ſignificabãt, quorum ſceleribus diuinæ iuſtitiæ ſtatera ponderatis eorum alij famis, & peſtis incendio in ipſa ciuitate, alij extra ciuitatem Aſſyriorum gladio perimendi; alij in captiuitatem abducendi, in variaſque regiones, & prouincias, quaſi in ven-

4\. Reg. 21. 13.

tum diſpergendi ab Ezechiele prædicebantur. Sic etiam 4. Regum 21. *Extendam*, inquit Dominus, *ſuper Hieruſalem funiculum Samariæ, & pondus domus Achab*: pro quo ſeptuaginta tranſtulerunt, *Extendam in Hieruſalem menſuras Samariæ, & trutinas domus Ephraim*, id eſt, eaſdem pœnas ab Hieruſalem depoſcam,

D. Chryſo.

quibus in Samariam animaduerti, quemadmodum exponit D. Chryſoſtomus homilia in Pſalmum 95. vbi in eandem ſententiam affert illud, quod dictum eſt

Daniel. 5. 27.

ad Regem Balthaſarem Danielis 5. *Appenſus es in ſtatera, & inuentus es minus habens*: quo loco docet Chryſoſtomus Deum, cùm punit, trutina librare vltionem: eundémque locum expendens Rupertus libro ſeptimo de victoria verbi Dei capite quarto, duobus modis exponit, quod dicitur, *Inuentus es minus habens*, vno modo, vt ſit ſenſus: ego te excitaui, vt peccantes mihi populos emendares, ſed minus eſt in facto tuo, quàm in propoſito meo: in meo namque propoſito bona eſt intentio, quæ defuit in facto tuo; ſiquidem tuæ ſuperbiæ, & crudelitati ſeruiiſti; multum itaque deeſt in pondere, quia deeſt totum, quod

Iob. 6. 2.

eſſet laudabile, id eſt, intentio iuſtitiæ. Altero in hunc ſenſum: inuentus es minus habens, quia me non glorificaſti. De diuina etiam iuſtitia locutus eſt Iob capite 6. cùm dixit: *Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas, quam patior, in ſtatera, quaſi arena maris hæc grauior appareret*: quod

Iobum

Iobum in perſona Chriſti, quam ſuſtinebat, veriſſimè dixiſſe docet D.Gregor. lib. 7. Moralium, cap. 1. quo loco ſtateræ nomine Chriſtum ipſum intelligit: *Quis alius, inquit, ſtateræ nomine, niſi mediator Dei, & hominum exprimitur? qui ad penſandum vitæ noſtræ meritum venit, at ſecum miſericordiam ſuam ſimul, ac iuſtitiam detulit, ſed miſericordiæ lance præponderans culpas noſtras parcendo leuigauit: in manu enim Patris quaſi ſtatera miri libraminis factus hinc in ſe calamitatem noſtram, & illinc peccata ſuſpendit.* Verùm Rupert. lib. 2. de operibus Spiritus Sancti cap. 8. ſtateram hanc non Chriſtum, ſed crucem ipſam interpretatur. *Erat*, inquit, *crux ſtatera Patris habens diſpoſita hinc in lance iudicij peccata mundi, inde in lance miſericordiæ calamitatem generis humani: ſed vicit pondere calamitas in lance miſericordiæ, lancemque ſuſtollens iudicij decuſſit peccata in profundum maris:* iuxta illud Michææ 7. *Proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra.* Chriſti enim dolentis paſſio totius generis humani doloribus ſuperaddita præponderauit, plus enim pœnarum de humano genere ſumptum fuit, quàm culpa meruiſſet, quod encomium tanquam illuſtriſſimum de cruce canit Eccleſia in hymno illo de paſſione Domini à Sedulio ſecundùm pleróſque compoſito: D.Greg. Rupert. Cruxſtatera. Mich.7.19. Sedulius.

Beata, cuius brachiis, Secli pependit pretium,
Statera facta corporis.

Ratio verò, cur diuina iuſtitia ſtateræ nomine exprimatur, ea eſt, quòd tam culpa, quàm pœna iuſto examine ponderantur, ne pœna culpam excedat; quanquam ſemper minus infer atur à Deo ſupplicium, quàm culpæ promereantur iuxta illud Pſalm. 102. *Non ſecundùm peccata noſtra facies nobis.* Quare eò tantum ſtatera adhibetur, ne criminum acerbitatem pœnæ ſuperet magnitudo: quo ſenſu dictum eſt Prouerbiorum 16. *Pondus, & ſtatera iudicia Domini ſunt:* & Eſaiæ 28. *Ponam in pondere iudicium, & iuſtitiam in menſura:* & capite vigeſimo ſeptimo. *In menſura contra menſuram, cùm abiecta fuerit, iudicabis eam,* id eſt, punies eam in menſura pœnæ, quæ reſpondeat menſuræ culpæ, quemadmodum exponit D. Thomas in ſuis commentariis ſuper Eſaiam: quod non eſt ad proportionem arithmeticam, ſed ad geometricam reuocandum, vt minoribus quidem peccatis minora, maioribus autem maiora ſupplicia inferantur; nunquam tamen peccatis æqualia, Eandem ob cauſam dicitur Amos ſeptimo: *Humus tua funiculo metietur, & tu in terra polluta morieris:* quo loco eſt ſermo de captiuitate decem tribuum, quarum ſupplicia dicuntur funiculo metienda, ne peccatorum magnitudinem ſuperent: in eandem ſententiam dicitur Eſaiæ trigeſimo quarto. *Extendetur ſuper eam menſura, vt redigatur ad nihilum, & perpendiculum in deſolationẽ:* vbi pro *extendetur*, eſt Hebraicè נטמה *venamah*, quod verbum ſignificat lineas ducere, quemadmodum Geometræ faciunt, pro menſura verò eſt קו, Cau quod nomen ſignificat lineam illam, ſeu funiculum, quem Architecti ſolent extendere: vnde Iob trigeſimo octauo loquens Dominus de fabricatione terræ dixit ad Iob: *Quis tetendit ſuper eam lineam?* eſtque non ſolùm ædificantium, ſed etiam deſtruentium, cum Architecti nihil volunt ſupereminere, ſed omnia ſolo æquate: denique perpendiculum eſt lapis ille, ſiue pondus plumbeum, quo cementarij vtuntur ad parietum ſiue æqualitatem, ſiue inæqualitatem deprehendendam. Eſt igitur ſenſus Deum minutiſſimum eſſe in ſcelerum grauitate examinanda, atque in ſupplicio inferendo non ſolùm funiculo geometrico, ſed etiam Architectorum perpendiculo vti. Denique Threnorum 2. eadem menſuram adhibuit in Hieroſolymorum ciuitate deſtruenda. *Cogitauit,* inquit, *Dominus diſſipare murum filiæ Sion, tetendit funiculum ſuum:* quem locum expendens Rupertus libro primo in Hieremiam cap. 44. *Dominus*, inquit, *iſta* 2. Deus citra condignum punit. Pſal.102.10. Prou.16.11. Eſai.28.17. Idem.27.8. D.Thom. Amos 7.17. Eſai.34.11. Iob 38.5. Thren.2.8. Rupertus.

cogitauit, & cum conſilio egit, negotij videlicet ſummam in libra rationis appendit, & tetendit ſuper eam funiculum ſeptuaginta annorum.

1. E contrariò in miſericordia tribuenda non ſtateris, non funiculis, non per-
Miſericor- pendiculis vtitur: vnde Hier. 31. Hieruſalem, quam ad puniendum funiculo,
dia Dei men- & perpendiculo fuerat dimenſus, cùm ex miſericordia reædificaturum ſe polli-
ſura caret. Hier. 31.39. ceitur, in typum Eccleſiæ Catholicæ nullis terrarum finibus claudendæ nul-
la menſura vtitur, imò omnem omninò interdicit illis verbis: *Ædificabitur*
Pſal 18.5. *ciuitas Domini, & exibit vltra normam menſura*: quò etiam pertinet illud Pſal. 18.
Hebræi. *In omnem terram exiuit ſonus eorum*: quod Hebræi ita legunt: *In omnem terram*
exiuit linea, ſeu *norma eorum*. Eſt enim hebraicè nomen *Cau*, vt ſit ſenſus Deum
inſtar Architecti in Eccleſia fundanda normam quandam interminatam exten-
diſſe, quæ vniuerſum orbem complecteretur ad gratiam Euangelij omnibus
communicandam. Eandem diuinæ miſericordiæ largitatem eleganter obſerua-
Pſal. 74.9. uit D. Ambr. in commentariis ſuis ſuper Pſal. 37. in eo, quòd Deus miſericordiã,
non iuſtitiam effundere dicitur: etenim de iuſtitiæ calice habetur Pſalm. 74.
Calix in manu Domini vini meri plenus miſto, & inclinauit ex hoc in hoc; verumtamen
fæx eius non eſt exinanita: vbi duo expendenda ſunt, videlicet verbum *Inclinauit*,
quod non dicit effuſionem, ſed leuem quandam calicis inclinationem; & præ-
tereà quod ſequitur; *Fæx eius non eſt exinanita*: cùm tamen de miſericordia dica-
Cant. 1.3. tur Cant. 1. *Oleum effuſum nomen tuum*, ſeu, vt Septuaginta tranſtulerunt, *Oleum*
euacuatum, ſeu *exinanitum*: quo loco per oleum Dei miſericordia intelligitur,
quam non ad menſuram Deus impertit, ſed effundit largiter. *Ad terrendum*, in-
Ambroſius. quit Ambroſius, *plenus eſt calix, ad feriendum non eſt exinanitus. Calicem enim ira*
exinanire non nouit, ſed exinanitum tamen eſt vnguentum. Denique cùm Chriſtus de
retributione ageret, non ſimpliciter illam appellauit menſuram, ſed redundan-
Luc. 6.38. tem, & ſupereffluentem menſuram: ſic enim habes Luc. 6. *Menſuram bonam,*
& confertam, & coagitatam, & ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum: vbi ſingula
verba emphaſim habent. *Menſuram*, inquit, *bonam*, id eſt, magnam; quoniam
verò poſſet eſſe menſura magna, ſed non plena: additur, *confertam*, iuxta illud
Pſal. 102.5. Pſalm. 102. *Qui replet in bonis deſiderium tuum*; tunc autem eſt menſura confer-
ta, cùm id, quod menſuratur, vel pedibus calcatur, vel manibus in menſura de-
primitur; quæ menſuræ plenitudo magis declaratur, cùm ſubiungitur, *coagita-*
tam, quod tunc accidit, cùm huc, & illuc modius decutitur, vt nihil interiùs
vacuum relinquatur: denique additur, *ſupereffluentem*, id eſt, non raſilem, ſed
cumulatiſſimam, & merita ipſa longè vincentem, ſiquidem Deus vltra condi-
gnum remunerare conſueuit: quod verò dictum eſt, *in ſinum veſtrum*, præter alia
gaudium, & ſecuritatem beatitudinis ſignificat.

Quartum ſigillum de equo pallido, & morte ſuper illum equitante, atque inferno inſequente explicatur.

SECTIO VI.

1. ADuertendum eſt pro pallido eſſe Græcè χλωρὸς, quod nomen & pallidum,
& viride ſignificat: vnde capite octauo ſequenti vulgatus interpres fœ-
num viride tranſtulit, cùm eo loco idem nomem habeatur; imò hoc ipſo loco
equum viridem interpretatus eſt Tertullianus lib. de pudicitia, cap. 20. qua
de re ſequenti ſectione dicemus. Aperto igitur quarto ſigillo, *Ecce*, inquit, *equus*
pallidus, & qui ſedebat ſuper eum, nomen illi Mors, & Infernus ſequebatur eum: & data

eſt illi

eſt illi poteſtas ſuper quatuor partes terræ, interficere gladio, fame, & morte, & beſtiis terræ, Per equum pallidum, Romanum item imperium exprimitur, cùm fuit ſub Domitiano, qui Tito fratri ſucceſſit, & ſecundam aduerſus Eccleſiam perſecutionem commouit. Rectè autem equo pallido comparatur, quoniam Domitianus incredibilem metum & Romanis, & præcipuè fidelibus iniecit, ſiquidem bonam Senatorum partem, aliorúmque principum virorum in exilium amandauit, varia eis affingens crimina, vt ſic eorum bona diriperet, inter quos & Ioannem noſtrum ad inſulam Pathmos relegauit: quia igitur omnes ſibi timebant, ne ſimilia ipſis damna contingerent, ex timore autem pallida exteriùs membra efficiantur; rectè Romanum ſub Domitiano Imperium in pallido equo oſtenditur: id quod potiſſimùm ad Eccleſiam referendum eſt, quæ ſub eo grauiſſimam paſſa eſt perſecutionem, quam ſuperiori commentario deſcripſimus. *Imperium ſub Domitiano, pallido equo comparatur.*

Meritò etiam Domitianus Mors appellatur propter ſummam crudelitatem, 2.
quia non ſolùm in ſuos, ſed in Chriſtianos etiam deſæuit: vnde eſt interfectus à ſuis tantum monſtrum non ferentibus. Porrò quia dignas apud inferos ſuorum ſcelerum pœnas recepit, ſubiungitur, *Et infernus ſequebatur eum*, aut certè per infernum hoc loco Diabolus intelligitur, à quo incitatus Domitianus tantam crudelitatem, & impietatem exercuit; ſumi enim interdum infernum pro dæmone docet D. Greg. lib. 17. Moral. cap. 12. & nos fuſiùs diximus cap. 1. Cruciatuum verò, ſeu mortis genera, quibus Eccleſiam oppugnauit, illa quatuor numerantur, fames, gladius, beſtiæ, & mors: vbi per mortem diuerſa alia mortis genera intelligenda ſunt, cuiuſmodi ſunt ſuffocatio, combuſtio, ſuſpenſio, ſubmerſio, & alia huiuſmodi. Denique aduerto in apertione horum quatuor ſigillorum quatuor animalia ſingula in ſingulis dixiſſe: *Veni, & vide*: quia nimirùm in quatuor Euangeliis ea, quæ hactenùs commemorauimus, inſinuantur: nam in Euangelio Marci cap. vlt. agitur de promulgatione Euangelij: *Euntes in mundum vniuerſum prædicate Euangelium omni creaturæ*: quod fieri cœpit ſub Caio Caligula; quare primum animal in apertione primi ſigilli eſt Marcus deſignatus per leonem, qui primo loco fuerat nominatus. In Matthæo expreſſè commemoratur Eccleſiæ perſecutio, cùm dicitur cap. 24. *Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos*: prima autem perſecutio ſub Nerone cœpit, quo fit, vt ſecundum animal, quod dixit, *Veni, & vide*, ſit Matthæus. In apertione tertij ſigilli tertium animal Lucam ſignificat, qui cap. 19. agit de Hieroſolymorum per Titum euerſione. Denique in apertione quarti quartum animal, id eſt, Ioannes loquitur, qui cap. 16. tribulationem maximam pronunciat, quam paſſuri erant fideles, & quam poſt Neronem ſecundus Domitianus excitauit. *Marc. 16. 15.* *Matth. 24. 9.*

Cur Mors ſuper equum pallidum apparuerit, & cur eam Infernus ſequatur.

SECTIO VII.

QVanquam iuxta eam, quam propoſuimus ex nonnullorum Doctorum ſententia, huius quarti ſigilli expoſitionem Mors Domitianum Imperatorem adumbrauerit ob ea, quæ ſuperiori ſectione diximus: quia tamen non deſunt, qui mortem hoc loco propriè accipiendam eſſe contendunt eáque expoſitio multum doctrinæ continet ad morum libertatem coërcendam, libuit eam nonnullis obſeruationibus illuſtrare. Primò igitur obſeruandum eſt rectè mortem ſuper equum apparuiſſe propter curſus ſui velocitatem, qua mortales non 1. *Mortis velocitas.*

ſolùm conſequitur, ſed etiam ſæpiſſimè præcurrit: quod tunc accidit, cùm eo
rum ſpes præſcindit, vanáſque conſiliorum, ac rerum futurarum deſignationes
derepente, quaſi anteuolans præter expectationem demolitur. Qua de re Eze-
Eſai. 38. 12. chias Rex apud Eſaiam cap. 38. conqueritur, cùm ait, *Præciſa eſt velut à texente*
vita mea; dum adhuc ordirer, ſuccidit me: quaſi dicat, in ipſis primis filis diſponen-
Iob 7. 6. dis telam meam, & ſpes omnes præcidit, & Iob cap. 7. *Dies mei velociùs tranſie-*
D.Greg. *runt, quàm à texente tela ſuccíditur*: quem locum eleganter expendit D. Greg. *Con-*
grua, inquit, *ſimilitudine tempus telæ comparatur: quia ſicut tela filis, ſic vita mortalis*
diebus ſingulis proficit; ſed quoad augmentum proficit, eò ad inciſionem tendit: cùm enim
tempora percepta prætereunt, ventura breuiantur: tela enim duobus lignis innectitur, vt
texatur, ſed quo inferiùs texta inuoluitur, eo ſuperiùs texenda deplicatur, & vnde ſe ad
augmentum multiplicat, inde fit minus, quod reſtat. Sic nimirum vitæ noſtræ tempora, &
tranſacta quaſi inferius inuoluimus, & ventura à ſuperiori deplicamus, quia quò plus fiunt
præterita, minùs eſſe incipiunt futura. Hactenùs Greg. Huius telæ tegmen eſt humana
Gen. 3. 19. mortalitas iuxta illud Gen. 3. *Puluis es, & in puluerem reuerteris*: ſub tegmen au-
tem eſt humanarum rerum viciſſitudo, & vanitas.

2. Eadem mortis mortales derepente conſequentis pernicitas nomine curſoris
Iob 9. 25. exprimitur Iob 9. *Dies mei velociores fuerunt curſore*: & Sap. 5. Multis aliis ſimili-
Sap. 10. tudinibus, quæ celeritatem ſignificant; ſic enim eò loco damnati de hoc ipſo
conquerentes lamentantur: *Tranſierunt omnia illa tanquàm vmbra, & tanquam*
nuncius præcurrens, & tanquàm nauis, quæ pertranſit fluctuantem aquam, cuius cum
præterierit, non eſt veſtigium inuenire, neque ſemitam carinæ illius in fluctibus, aut auis,
quæ tranſuolat in aëre, cuius nullum inuenitur argumentum itineris illius, ſed tantùm ſo-
nitus alarum verberant leuem ventum, aut tanquàm ſagitta emiſſa in locum deſtinatum:
vbi obiter aduerte ſonitum alarum innuere leuem quandam hominis demortui
recordationem, quæ ſubitò deponitur. Sed illa eſt etiam præclara ſimilitudo,
Iob 9. 26. quam habes Iob 9. *Dies mei pertranſierunt quaſi naues poma portantes*: naues enim,
quæ portant poma, velociſſimæ ſunt, quibus nimirùm opus eſt portum citò te-
nere, antequam poma putreſcant: alij ex Hebræo transferunt, *Sicut naues piratæ*,
Luc. 12. 39. quæ etiam expeditiſſimæ eſſe ſolent, imò Chriſtus Dominus Lucæ 12. mortem
etiam furi comparauit illis verbis: *Si ſciret paterfamilias, qua hora fur veniret, vi-*
gilaret vtique, & non ſineret perfodi domum ſuam: qua ſimilitudine illud etiam ſi-
gnificatur mortem eſſe, quaſi piratam ſubitò in mari apparentem, & derepentè
inuolantem in eum, qui ſecundis ventis nauigabat, in flore que adhuc ætatis
exiſtens proſpero tùm fortunæ flatu, tùm valetudinis vtebatur. Quam rem ele-
Tertull. ganter deſcripſit Tertull. lib. de anima, tit. Nihil animæ remanere in corpore
poſt mortem. *Vt*, inquit, *eſt & illa nauigiis, cum longè à Caphareis ſaxis nullis depu-*
gnata turbinibus, nullis quaſſata decumanis, adulante flatu, labente curſu, lætante comi-
tatu, inteſtino repentè perculſu cum tota ſecuritate deſidunt: non ſecus naufragia ſunt vitæ,
& tranquillæ mortis euentus.

3. Secundò eſt obſeruandum ex iis, quæ ſectione præcedenti diximus, equum
mortis & pallidum, & viridem eſſe; vtrumque enim ſignificat vox Græca χλωρὸς,
qua hoc loco vtitur Ioannes: vnde & Tertullianus libro de pudicitia, capite
20 citans hunc locum Ioannis pro equo pallido equum viridem tranſtulit. Se-
Mors improbis luctuoſa, probis fauſta. detur mors ſuper equum pallidum, & viridem: primùm, quia mors impro-
bis quidem triſtis eſt, & luctuoſa, probis autem fauſta, & læta, & viriditatem
oculis gratiſſimam præ ſe ferens, id eſt, ſpem cœleſtium gaudiorum: vnde cùm
Pſal. 33. Pſalm. 33. appelletur mors peccatorum peſſima, quia, vt interpretatur D. Ber-
D. Bernard. nardus ſermone 41 ex paruis peccatorum mors mala eſt in amiſſione mundi,

quia

quia non poſſunt ſine dolore ſeparari ab eo, quem diligunt, peior in diſſolutione carnis, peſſima in tormentis inferni: de iuſtorum tamen morte dicitur Sapient. 3. *Non tanget illos tormentum mortis*: quod quidem tormentum multiplex eſt, videlicet angor, & acerbitas moriendi, periculoſus conflictus cum dæmone, denique ipſa æterna damnatio; in eundemque ſenſum D. Hieronymus Epiſt. 34. interpretatur illud Pſalmi 126. *Non confundetur, cum loquetur inimicis ſuis in porta*: quem locum ad ſecuritatem refert, cum qua iuſti moriuntur. Deinde equitat mors ſuper equum viridem, quia ipſa eſt, quæ mortalium ſpes, quæ viridi colore deſignantur, regit, & gubernat, eas videlicet vel prorogans, vel præcidens: itaque equi viridis habenas vel inhibet, vel etiam laxat pro Dei humanas res adminiſtrantis imperio. Porrò aduerte, Romanum imperium, quod in equo albo, & ruſo pulcherrimum apparuit, vbi mortem equitem habuit, continuò pallidum redditum fuiſſe, quia mors, quæ antea ſpecioſa videbantur, decolorat, & quàm vana omnia, ac deformia ſint, oſtendit: ſic enim Romanum imperium ex albo, & ruſo pallidum fecit. Poſtremò non ſine myſterio infernus mortem ſequebatur, vt nimirum reciperet, quos illa deiiceret: etenim maior hominum obeuntium pars ſempiternis inferorum ſuppliciis addicitur, vnde Eſaias cap. 5. *Propterea*, inquit, *dilatauit infernus animam ſuam, & aperuit os ſuum abſque vllo termino, & deſcendent fortes eius, & populus eius, & ſublimes, glorioſiq; eius ad eum*: in quem locum D. Hieronymus, *Infernus*, inquit, *animam habere dicitur, non quòd animal ſit, ſed quòd verbis humanæ conſuetudinis rerum inſenſibilium exprimamus affectum, quòd inſatiabilis ſit, & nunquam mortuorum multitudine expleatur.*

Sapient. 3. 1.
D. Hieron.
Pſal 126 5
Eſai. 5. 14.
Hominum maior pars damnatur.

Quinti ſigilli de animabus interfectorum propter verbum Dei ſubtus altare clamantibus explicatio.

SECTIO VIII.

Aperto quarto ſigillo, apparuerunt ſubtus altare animæ interfectorum propter verbum Dei vindictam ſui ſanguinis poſtulantes, quibus datæ dicuntur ſtolæ ſingulæ, dictumque, vt requieſcerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conſerui eorum, & fratres eorum, qui interficiendi ſunt, ſicut & illi. Cùm in ſuperiori ſigillo ſermo fuerit de ſecunda Eccleſiæ perſecutione ſub Domitiano Imperatore, hac quinti ſigilli explicatione conſequenter comprehenditur tempus à Traiano, qui Domitiano poſt Neruam ſucceſſit, vſque ad Diocletianum: quod tempus multas Eccleſiæ perſecutiones complectitur, videlicet tertiam ſub Traiano, quartam ſub Adriano, quintam ſub M. Aurelio Antonino, & L. Commodo ſimul imperantibus, ſextam ſub Septimio Seuero, ſeptimam ſub Maximino; octauam ſub Decio, nonam ſub Valeriano, decimam ſub Aureliano: quas omnes conſequuta eſt omnium grauiſſima ſub Diocletiano, & Maximiano, quæ ad ſextum ſigillum pertinet. Quoniam igitur toto eo tempore innumeri Martyres ſanguinem, & vitam pro religione profundebant, & nihilominùs Chriſtianorum cædes, & martyria perdurabant, idcircò inducuntur ſub altari clamantes, & vindictam à Deo poſtulantes: quod quo pacto intelligẽdum ſit, ſimulque alia, quæ hac viſione obſcuriora videntur, ſigillatim docebimus. 1.

Prima igitur dubitatio eſt, quodnam ſit illud altare, ſub quo Martyrum animæ Ioanni apparuerunt? D. Bernardus Serm. 4. in feſtum omnium Sanctorum exiſtimauit hoc altare eſſe humanitatem Chriſti, dicitq; animas Martyrum eſſe modò ſub 2.

Quid altare, ſub quo animæ
D. Bern.

ſub altari, quia ſolùm vident Chriſti humanitatem; poſt diem vero iudicij ſupra altare collocandas, id eſt, viſione beatifica fruituras, cùm corpora recipient. Quanquam verò interpretari poſſumus Bernardum, vt loquatur more Auguſtini, & reliquorum Patrum de perfecta ex omni parte beatitudine, quæ gloriam etiam corporis comprehendit, verba tamen eius ſimpliciter, & abſolutè accepta ſonant eum errorem, in quo fuerunt Tertullianus lib. 4. aduerſus Marcionem, Vigilantius, teſte Hieronymo in libro contra Vigilantium, Armeni apud Guidonem in ſumma de hæreticis, Græci apud D. Thomam, opuſculo 6. cap. 9. quod & teſtatur Concilium Florentinum ſect. 1. & Lutherus in prælectionibus in Geneſim apud Fredericum Staphylum in Epirome trimembri Lutheranæ Theologiæ: aduerſus quos copiosè diſputat Bellarminus noſter tom. 1. Controuerſiarum controuerſ. 7. generali de Eccleſia triumphante. Ea igitur Bernardi expoſitione prætermiſſa, & aliis nonnullis, arbitramur per altare hoc loco intelligenda eſſe ipſa loca, vbi corpora Martyrum ſepulta iacent, eo vel maximè, quòd ſuper Martyrum reliquias altaria extrui conſueuerunt, ſub quibus altaribus animę Martyrum clamare dicuntur; quia ex iis ipſis locis eorum ſanguis ad cœlum clamat, vt paulò inferiùs dicemus. Nec verò te moueat, quòd non corpora, ſed animæ ſub altari apparuerint: etenim hoc loco animæ pro Sanctis ipſis ponuntur, quemadmodum & ſæpe aliàs in ſacris literis pro hominibus vſurpantur, vt cùm
Geneſ. 46. Geneſ. 46. egreſſæ dicuntur de femore Iacob animæ ſexaginta ſex: Sancti autem rectè ibi eſſe dicuntur, vbi ipſorum iacent corpora. Adde cum Aretha, fortaſſe alluſiſſe Ioannem ad altare holocauſti; ſiquidem Sancti eo ſacrificij genere per martyrium immolantur: & quanquam holocauſtum ſuper altare, non infra peragebatur, quia tamen hoſtiæ crematæ cineres deorſum per craticulam æneam decidebant, rectè poſt peractum ſacrificium apparere ſub altari potuerunt: quod quidam ex recentioribus non aduertit.

3. Secunda dubitatio eſt, quid clamor animarum ſignificet? cui reſpondet D.
D. Gregor. Gregorius lib. 2. Moral. cap. 6. *Magnus*, inquit, *earum clamor magnum eſt deſide-*
Deſiderium clamor eſt, & verba animarum *rium tum reſurrectionis, tum iudicij: tantò enim quiſque minùs clamat, quantò minùs deſiderat: & tantò maiorem vocem exprimit, quantò ſe in rei deſiderium pleniùs fundit. Animarum igitur verba ipſa ſunt deſideria: nam ſi deſiderium ſermo non eſſet, Propheta*
Pſalm. 7. 17. *non diceret: Deſiderium cordis eorum audiuit auris tua*, Pſalm. 9. Hæc Gregorius. Eandem ob cauſam Moyſes, cùm non loqueretur, clamare tamen dicitur
Exod. 14. 15. Exod. 14. *Quid clamas ad me?* quia videlicet magno ardebat liberandi populum
Greg. Nyſſ. deſiderio: vnde Gregorius Nyſſenus in libro de vita Moyſis eundem locum expendens: *Monemur*, inquit, *ſonoram eſſe illam vocem, & vſque ad diuinas aures magnitudine ſua peruenire, quæ non contentione clamoris, ſed puritate cordis ſua meditatio-*
Greg. Magn. *ne concipitur*. Et Gregorius Magnus in commentariis ſuper 1. lib. Regum, cap. 6. *Quid eſt*, inquit, *clamor orantis, niſi in ſupplicatione potentia magna virtus deſiderij? vnde ad tacentem labiis Moyſem, ſed populi ſalutem feruenti deuotione cupientem à Domino*
D. Ambroſ. *dicitur: Quid clamas ad me?* Et Diuus Ambroſius Serm. 19. in Pſalm. 118. ſuper il-
Pſal. 118. 145. la verba: *Clamaui in toto corde meo, exaudi me Domine. Clamat*, inquit, *cor noſtrum non ſono corporis, ſed cogitationum ſublimitate, concentuq́; virtutum; magna vox iuſtitiæ, magna eſt caſtitatis, per quam & mortui loquuntur; gracili voce erat Moyſes, nec loquebatur. plus tamen omnibus audiebatur: vnde dictum eſt ei: Quid clamas ad me? clamabat affectu pio, & perſonabat in cœlo; clamabat populus, & non audiebatur, audiebatur tamen Moyſes, qui tacebat: Tu ſolus*, inquit, *ad me clamas, quid de me ſperas, qui virtutem meam excitas. tu ſolus ad me clamas, qui per vniuerſam terram annunciari meum nomen expectas*. Hæc Ambroſ.

Tertia dubitatio, quænam ſit vindicta ſui ſanguinis, quam Sancti poſtulant, cum eiuſmodi vindictæ poſtulatio ab eorum ſanctitate, & gloria aliena videatur? Duplex eſt reſponſio, vna D. Chryſoſt. homilia in illud Pſalm. 9. *Patientia pauperum non peribit in finem. Sanctorum*, inquit, *vox illa eſt in Apocalypſi: Quouſque ſanctus, & iuſtus non vindicas ſanguinem noſtrum? volebant ergo Martyres, vt in præſenti miracula faceret Deus, & confunderet fortitudinem aduerſariorum Christi.* Itaque exiſtimat Chryſoſt. vindictam hanc nihil eſſe aliud, quàm confuſionem tyrannorum, ac Regum, qui Eccleſiam perſequuntur, vt ſic agnoſcant diuinitatem Christi, & potentiam. Et rectè quidem iuxta Chryſoſtomum Martyres hanc aduerſariorum Christi confuſionem vindictam ſui ſanguinis appellant, quia non tam paſſionem ſuam, ac tormenta, quàm blaſphemias, quæ in Chriſtum iactabantur, & fidei perſecutionem ſentiebant iuxta illud Pſalmi 68. *Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt ſuper me*: quem quidem locum Paulus de Chriſto intellexit ad Romanos 15 cùm dixit: *Etenim Chriſtus non ſibi placuit, ſed ſicut ſcriptum eſt, improperia improperantium tibi ceciderunt ſuper me*: rationem vero eam reddit Auguſt. in commentariis eius loci, quia nemo exprobrauit Chriſto, niſi Deo exprobrans: nemo enim honorat Patrem, niſi qui honorat & filium: ſed poſſumus tamen eadem verba ad Martyres referre, ſuper quos cadebant opprobria, quibus impij Chriſtum proſcindebant; verè enim Martyribus moleſtiora erant maledicta quæ infideles in Chriſtum iactabant, quàm ſua ipſorum acerbiſſima tormenta. Altera reſponſio eſt D Auguſt. ſermone 39. de tempore, Martyres non ipſorum hominum per ſe ſed regni peccati euerſionem poſtulare: itaque non in homines ſed in eorum peccata inuehi. *Quis*, inquit, *audeat affirmare, cùm illi ſancti candidati ſe vindicari petierunt, contra ipſos homines, non contra regnum peccati petiiſſe? nam ipſa eſt ſyncera, & plena iuſtitia vindicta martyrum, vt euertatur regnum peccati, quo regnante tanta perpeſſi ſunt: ad cuius etiam euerſionem nititur Apoſtolus dicens* ad Romanos 6. *Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore.* Hæc Auguſtinus. Eſſe autem hanc vindictæ petitionem voluntati diuinæ conſentaneam oſtendit locus ille Pſalm. 138. *Perfecto odio oderam illos*: perfectum enim odium tunc eſt interprete D. Auguſt. cum nec propter vitia homines, nec vitia propter homines diliguntur. Idipſum hac ſimilitudine declarat Gregorius Nyſſenus libro de oratione: *Quemadmodum*, inquit, *ille, qui orat, ne ſint ægrotantes, non hominum interitum ſed morbi abolitionem fieri cupit, ita etiam dum quiſque ſanctorum orat, vt id, quod naturæ aduerſum, & inimicum eſt, ad interitum redigatur, ſuſpicionem quidem imperitioribus præbet, quaſi aduerſus homines ſæuiat, ſed verè illud tantum orat, vt peccatum, & iniquitas euertantur.*

Pſal. 9. 19.
D. Chryſoſt.
Pſal. 68. 10.
Rom. 15. 3.
Martyres impiorum in Chriſtũ maledicta grauiùs ferebãt quàm tormenta.
Auguſt.
Non peccantis, ſed peccati euerſionem petunt ſancti.
Rom 6 12.
Pſal. 138. 22.
Greg Nyſſ.

Quarta, & poſtrema dubitatio, quænam ſint illæ ſtolæ ſingulæ, quæ ſingulis animabus datæ ſunt? Communis expoſitio eſt, intelligendam eſſe glorificationẽ animæ, quæ ſanctis ante reſurrectionem corporum tribuitur: ita Richardus de ſancto Victore, Rupertus, Beda, Ambroſius, Anſbertus, Haymo, & reliqui: quanquam Primaſius intelligit ſummam quandam lætitiam, quam ex ea reuelatione conceperunt, cùm eis dictum eſt multo adhuc prætereà Martyres, & ſanctos futuros eſſe, quorum conſortio frui deberent. Vnde illud meritò colligas multum ad gloriæ accidentalis rationem pertinere ipſam ſanctorum multitudinem, & ſocietatem, imò & in hac vita mortali multorum iuſtorum conuictum, cuiuſmodi eſt in ſanctis religionum ordinibus, ſpecimem quoddam eſſe fœlicitatis ſempiternæ: ſiquidem in gloria ipſe Beatorum conuictus, & ſocietas ad accidentalem eorum fœlicitatem ita pertinet, vt ex eiuſmodi multitudine, & communione dicantur hoc loco ſancti mirifica quadam perfundi iucunditate, quam per

5.
Quid ſingulæ ſtolæ. ſingulis animabus datæ.
Richard.
Rupert.
Beda.
Anſbert.
Haymo,
Primaſius.

ſtolas exprimi vult Primaſius. Rectè igitur cecinit Regius vates Pſal. 132. *Ecce quã*
Pſalm. 132. 1.
bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum: quod magis adhuc explicauit duplicem adhibens ſimilitudinem, vnam deſumptã ex vnguento illo aromatico ex variis odoribus myrrhæ, cinamomi, & balſami confecto quo ſummus Sacerdos vngebatur, *Sicut vnguentum*, inquit, *in capite, quod deſcendit in barbam Aaron; quod deſcendit in oram veſtimenti eius*: alteram depromptam ex rore, qui montes Iudææ aſpergit, & fœcundat: *Sicut ros*, inquit, *Hermon, qui deſcendit in montem Sion*.
Hebræi.
Quem locum aliqui Hebræorum ſic diſpungendum exiſtimant, *Sicut ros Hermon, & ſicut ros, qui deſcendit in montem Sion*. alij volunt ex Hermon, qui mons eſt prope Iordanem Libano vicinus, cùm ſit perpetua niue conſperſus, continuò vapores aſcendere, qui in rorem concreti montem Sion fœcundiſſimè aſpergant.

Sexti ſigilli de terræmotu, Sole nigro, luna ſanguinea, & ſtellis de cœlo cadentibus explicatio.

SECTIO IX.

1. VBi apertum fuit ſigillum ſextum, terræmotus magnus factus eſt, & ſol ipſe apparuit niger tanquam ſaccus cilicinus: luna vero facta eſt ſicut ſanguis, & ſtellæ de cœlo ceciderunt ſuper terram & multa alia viſa ſunt a Ioanne quæ ſigillatim explicari debent. Hac viſione iuxta eam, quam perſequimur, nonnullorum interpretum expoſitionem deſcribitur tempus ſub Diocletiano, & Maximiano Imperatoribus, ſub quibus paſſa fuit Eccleſia vndecimam (iuxta noſtram ſupputationem) generalem perſecutionem, quam continuauit & perfecit Galerius, quo tempore ſic exarſit in Chriſtianos nefarium, & impium bellum, vt triginta dierum ſpatio ferantur decem, & ſeptem millia promiſcui ſexus martyrio

Terræmotus Eccleſiæ perſecutionem ſignificat.

coronata. Itaq; terræmotus immanitatem perſecutionis ſignificat, ſimul & diuturnitatem: quo tempore innumeræ Eccleſiæ incenſæ, plurimaque templa funditùs euerſa & infiniti propemodùm fideles interempti fuerunt, vt ſuo loco fuſiùs explicauimus: ſignificat etiam terræmotus totum Romanum imperium aduerſus Chriſtianos commotum fuiſſe, & omnes prouinciarum prætores, ac præ-

Sol niger factus Chriſtus in ſuis iniurioſè tractatus.

ſides contra vnam Chriſti fidem & religionem incitatos. Dicitur Sol factus niger tanquam ſaccus cilicinus, id eſt, vt interpretatur Lyranus Chriſtus, qui ſol eſt iuſtitiæ, in membris ſuis denigratus, & iniurioſè tractatus videbatur ſplendorem, & diuinitatis exiſtimationem apud infideles amiſiſſe. Luna verò tota fa-

Luna vt ſanguis facta Eccleſia in martyribus cruenta.

cta eſt ſicut ſanguis. id eſt, vniuerſa Eccleſia ſanguine Martyrum rubuit, & ſanguineum colorem præferebat tot filiorum ſanguine purpurata. Stellæ etiam de cœlo ceciderunt ſuper terram, id eſt, multi viri in Eccleſia dignitate, & opinio-

Stellæ cadẽtes fideles in fide deficientes.

ne præſtantes timore mortis in fidei confeſſione defecerunt, in quibus fuit Marcellinus Papa, qui metu coactus Paganorum templum ingreſſus grana thuris ſuper prunas impoſuit; ſed tamen poſteà pœnitentiam agens ſtrenuè martyrium ſubiit, quemadmodum Nicolaus Pontifex ſcripſit ad Michaëlem Imperatorem; & refertur vigeſima prima diſtinctione, capite, Nunc autem. Emphaſim verò habet ſimilitudo, quæ ſequitur: *Sicut ficus emittit groſſos ſuos, cùm à vento magno mouetur*: groſſi enim ſunt ficus primi temporis, & immaturæ, quæ facilè flante vento paulò vehementiore decidunt: qua ſimilitudine indicatur eos, qui in fide defecerunt non fuiſſe adhuc plenam fidei maturitatem conſequutos, ſiquidem flãte vento perſecutionis ceciderunt. Reliqua, quæ ſequũtur, ad vim perſecutio-

nis ex-

nis explicandam pertinent: cœlum enim receſſit ſicut liber inuolutus, id eſt, Eccleſia, quæ cœlum dicitur, ſeſe propter metum perſecutionis occultabat exceptis paucis, qui ardentiſſimo fidei zelo inflammati ſeſe martyrio offerebant, quod magis explicatur, cùm ſubditur: *Et omnis mons, & inſulæ de locis ſuis motæ ſunt*, quoniam in rupibus, & inſulis, locíſque remotioribus Chriſtiani ad mortem quærebantur. Denique omnis ætatis, & conditionis homines in latebras, & ſubterranea terræ loca ſeſe metu perſecutionis abdiderunt: id enim ſignificant verba conſequentia: *Reges terræ, & Principes, & Tribuni, & diuites, & fortes, & omnis ſeruus, & liber abſconderunt ſe in ſpeluncis, & in petris montium, & dicunt montibus, & petris: Cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira Agni*: quia videlicet exiſtimabant fideles contra ſe Deum, & Agnum eſſe iratum, & propterea tam acerba perſecutione ipſorum ſcelera vindicare. Atque hæc iuxta ſuperiorum Doctorum ſententiam de ſex præcedentium ſigillorum interpretatione dicta ſint, nunc communem expoſitionem afferamus.

Communis præcedentium ſigillorum expoſitio commemoratur; & in primis primi, ſecundi, & tertij ſigilli explicatio proponitur.

SECTIO X.

QVam hactenùs tradidimus ſuperiorum ſigillorum expoſitionem, ij auctores, quos initio citauimus, exiſtimant tum textui, tum inſtituto Ioannis magis accommodatam, & quæ hoc loco ab aliis generatim afferuntur, eſſe ab ſcopo, quem Ioannes defixit, aberrantia: quid enim, inquiunt, attinet ferè omnia quæ Ioannes cõmemorat ſiue de equis, ſiue de cornibus, ſiue diadematibus, & coronis, generatim de hæreticis, hypocritis, & tyrannis continuata interpretatione diſputare, & nihil ab eo prædictum exiſtimare de peculiaribus rerum euentis, temporum conuerſionibus, Eccleſiæ ſtatu, cuius tamen initia, progreſſum, & exitum ſigillatim Ioannes prænunciandum ſuſcepit. Itaque omnes illas generales, & metaphyſico more communiſſimas expoſitiones magis putant ignorantium aſyla eſſe, & ſuffugia, quàm rata, & veriſimilia interpretum iudicia. Cæterùm nos, qui, vt par eſt, communibus ſententiis multùm tribuimus, quanquam præcedentem de his ſigillis expoſitionem valdè probabilem, & cum textu cohærentem arbitramur, non idcircò tamen à communi ſententia, & expoſitione diſcedimus: quare ne quis eam in his noſtris commentariis deſideret, diſertè quoque afferendam putauimus in tertio, quarto, & ſexto ſigillo, in quibus potiſſimùm à ſuperiori diſſidet. In primo enim ſigillo Chriſtus eſt, qui ſedet ſuper equum album, id eſt, Apoſtolos; in ſecundo ille, qui ſedebat ſuper equum rufum, tyrannos adumbrauit, qui Chriſtianorum ſanguine vniuerſum orbem cruentarunt. Igitur in tertio ſigillo exiſtimant communiter interpretes tempus Hæreſiarcharum fuiſſe à Ioanne deſignatum, qui poſt tyrannorum perſecutiones nouo bellandi genere, eoque magis exitiali, ac perniciofo Eccleſiam oppugnarunt: primúmque arbitrantur per equum nigrum ipſoſmet hæreticos, & Hæreſiarchas accipiendos eſſe: per ſeſſorem autem ipſum Dæmonem, qui hæreticos quaſi equos aduerſus Eccleſiam incitat. Dicitur autem habere ſtateram in manu ſua, non dubium quin doloſam, id eſt, falſum iudicium, & æſtimationem, qua Scripturæ ſacræ, & ſanctorum Patrum ſenten-

Equus albus Apoſtoli, ſeſſor Chriſtus.

Equus rufus tyranni.

Equus niger hæretici, ſeſſor dæmon ipſe.

ſententias ponderat; tunc verò ſequitur tritici, & hordei ponderatio, quæ omnia paulò illuſtriorem explicationem deſiderant.

1. Hæretici cur equus piger dicti. Primùm igitur iuxta hanc expoſitionem notandum eſt rectè hæreticos equis nigris comparari, ſicut in apertione primi ſigilli Apoſtoli, & Apoſtolici viri, equi albi ſimilitudine expreſſi fuerunt: & quidem, quòd omnes impij in genere appellentur equi, Origenes homilia ſexta ſuper Exodum probat ex Exodi 15.

Exod. 15. 1. cùm dicitur: *Equum, & aſcenſorem proiecit in mare*: *Quemadmodum*, inquit, *ſunt*

Abac. 3. 8. *equi quos Dominus aſcendit*, iuxta illud Abacuch 3. *Qui aſcendis ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio: ita & ſunt equi, qui aſcenſorem habent Diabolum.* Verùm hæretici peculiari ratione equi nigri appellantur, quia ſunt ſimiliores Dæmonibus, qui principes tenebrarum dicuntur. Deinde ſeſſor, id eſt, Dæmon habet

Oſeæ 12. 7. ſtateram in manu ſua, illam nimirùm, de qua eſt ſermo Oſeæ 12. *Chanaam, in manu eius ſtatera doloſa, calumniam dilexit*, quo loco Chananæis comparatur Ephraim, id eſt, decem tribus, quòd impietatem, & ſcelera Chananæorum æmularentur: & verò Chanaan in ſacris literis pro mercatore ſumitur, veluti

Prou. 31. 24. Prouerbiorum trigeſimo primo: *Cingulum tradidit Chananeo*, id eſt, mercatori, quoniam Chananæorum natio præ cæteris maximè ex mercatura quæſtum faciebat. Eſt ergo ſenſus Elios Ephraim, id eſt, decem tribus Chananæorum, & mercatorum dolos fuiſſe imitatos; iuxta quam expoſitionem poſſumus etiam nomine Chanaan Dæmonem hæreſum principem, & omnes hæreticos cum D.

D. Hieron. Hieronymo intelligere: eſt autem in manu Dæmonis ſtatera doloſa, imò & omnium hæreticorum, quia ſeipſos, & alios decipiunt in ponderatione ſcripturarum: *Quidquid enim*, inquit Hieronymus, *hæreticus loquitur, Dei inſtitutam*

Fraudes hæreticorum. *non habet, & plenum eſt doli, & fraudum.* Hugo Carenſis docet per ſtateram intelligi poſſe tribulationem, quam Dæmon habet in manu, quia ex eo, quòd quidam permittuntur flagellari, ſcitur quanti ponderis ſint, id eſt, quantam virtutem habeant. Itaque tribulatio eſt iuſtiſſima quædam ſtatera, qua vniuſcuiuſ-

1. Petr. 1. 7. Tribulatio ſtatera. que pondus examinatur, quo ſpectat illud 1. Petri 1. *Oportet contriſtari in variis tentationibus, vt probatio fidei veſtræ multò pretioſior auro, quod per ignem probatur, inueniatur in laudem, & gloriam, & honorem*: aurum enim in igne probari ſolet, verúmne ſit, ac legitimum, an adulterinum, & alchimicum. Quam eandem ob

Rom. 9. 21. cauſam homines vaſis comparauit Apoſtolus ad Romanos 9. *An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam?* cuius ſimilitudinis rationibus aliis prætermiſſis illa interim afferri

Plutarch. poteſt ex Plutarcho libro de diſcrimine adulatoris, & amici, quia ceu vaſa, ita pulſu ſolemus tentare homines, cuiuſmodinam tinnitum reddant; fractáne ſint, an integra? plena, an vacua? quod præcipuè efficit tribulatio. Sic enim Deus tentauit Abraham, & Iob, vaſaque integra, & plena eſſe comperit: audi egregium ſonum, quem reddidit Iob: *Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Domino*

Iob 1. 21. Pſal. 103. 32. *placuit ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictum.* Iob 1. contra verò de impiis dicitur Pſalm. 103. *Tangit montes, & fumigant*; id eſt, tangit ſuperbos per flagella, & ſtatim per impatientiam fumigant.

3. Richard. Vict. Triticum, & hordeū, nouum, & vetus Teſtamentum. Quod verò attinet ad id, quod ſequitur: *Et audiui tanquam vocem in medio quatuor animalium dicentem: Bilibris tritici denario vno, & tres bilibres hordei denario vno*: ad conſolationem pertinet fidelium. Etenim, vt exponit Richardus de ſancto Victore, pullulantibus hæreſibus proclamatur de medio quatuor animalium, id eſt, communi teſtimonio, & conſenſu Euangeliſtarum omniúmque prædicatorum in Eccleſia, fidelibus in fide perſeuerantibus, & contra hæreticorum prauitatem diſputantibus perfectam, id eſt, vtriuſque teſtamenti intelligen-

gentiam pro fidei integritate concedi, vt ſciant bilibrem tritici, id eſt, doctrinæ noui Teſtamenti denario vno; tres autem bilibres hordei, id eſt, doctrinæ veteris Teſtamenti denario etiam vno æſtimare, hoc eſt, nouum Teſtamentum veteri anteponere. Quod autem ad ſeſſorem dicitur: *Vinum, & oleum ne læſeris*, dupliciter explicatur: vno modo iuxta eundem Richardum, vt interdicatur Diabolo perfectos Doctores, qui vinum ſunt, cùm malos arguunt, oleum, cum probos conſolantur, hæretica prauitate corrumpere: altero iuxta Pannonium, vt prohibeatur Diabolus vinum, & oleum lædere, hoc eſt, ſynceritatem, & dulcedinem Scripturæ omninò vitiare, atque adeò promittatur Eccleſiæ verus Scripturæ ſenſus, & guſtus; quæ duo, quantumcumque conentur hæretici, eripere Eccleſiæ non poſſunt.

Nouum Teſtamentum veteri præfertur.

Richar Victor.

Vinum, & oleum, Doctores, vel Scripturæ ſenſus.

Pannon.

Verùm alia afferri poteſt expoſitio, quæ in hac communi ſententia cæteris videtur antecellere, vt per triticum præſtantiores in Eccleſia viri, per hordeum negligentiores, & ſenſibus dediti intelligantur, ſignificetúrque ex præſtantioribus paucos ad Diabolum per hæreſim adiungendos, hoc eſt, duas tantum libras: at verò ex aliis plures, id eſt, ſex libras, qui tamen omnes paruo quodam pretio, id eſt, vno denario diſtrahuntur, quod eſt exigui lucri gratia: quid enim hæreticorum principes, niſi inanes quoſdam gloriæ rumuſculos apud imperitos; quid alij, niſi breuem voluptatem, & morum licentiam aucupantur? quoniam verò illi, qui beſtiarum more voluptatibus corporis ſeruiunt, abiectiores ſunt illis, qui, cum in Eccleſia doctrina, & honore excellerent, in hæreſim tamen prolapſi ſunt, idcircò hordeum vilius venditur, quàm triticum, id eſt, hordei libræ ſex denario vno, tritici autem duæ libræ item denario, quia Dæmon faciliùs in illis, quam in his negotiatur, multóque plures ex illis, quam ex his eodem pretio erroribus implicat, & voluptatum illecebris ad ſui cultum irretitos pertrahit. Quod verò læſio vini, & olei prohibetur Dæmoni, illud ſignificat perfectiſſimos quoſque, qui ſpiritualibus gaudiis perfruuntur, & tanquam cœleſti vino inebriati Deo ſeruiunt, (eſt enim vinum lætitiæ ſymbolum iuxta illud Pſal. 103. *Et vinum lætificat cor hominis*) qui etiam charitatis, & miſericordiæ operibus, tanquam oleo charitatis ignem fouent, & in vniuerſum pinguedine bonorum operum nitent, eos nequaquam equi nigri ſeſſori ſeruituros. Et quidem hæc nobis expoſitio eò præ cæteris placet in hac communi ſententia, quia commemoratæ tritici, hordei, vini, & olei acceptiones in ſacris literis luculentiùs, quàm aliæ reperiuntur. Primùm enim triticum pro perfectioribus vſurpari perſpicuum eſt ex Matth. 3. *Cuius ventilabrum in manu ſua, & permundabit aream ſuam, & congregabit triticum ſuum in horreum*: & cap. 13. *Triticum autem congregate in horreum meum*, & Iob. 5. *Ingredieris in abundantia ſepulchrum, ſicut infertur aceruus tritici in tempore ſuo.* Quo loco, vt aliàs diximus ex D. Gregorij ſententia, iuſti maturi tritici aceruo comparantur, eo quòd ſuo tempore moriuntur, quod ſecus impiis euenit, de quibus dicitur Pſalm. 54. *Viri ſanguinum, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos.* Atque ad hoc triticum alluſit Chriſtus, cùm dixit Matth. 9. *Meſſis quidem multa, operarij autem pauci.* Cùm igitur triticum perfectiorum ſit ſymbolum, conſequens eſt, vt hordeum ad imperfectiores pertineant: vini verò iucunditatem, & lætitiam illud demonſtrat, quod ſponſi vbera vino comparantur Cant. 1. *Meliora ſunt vbera tua vino*. ſeu, vt alij transferunt ex Hebræo: *Meliores ſunt amores tui vino.* Denique de oleo, quod miſericordiam & charitatem ſignificat, clariùs eſt, quam vt demonſtrari debeat.

4. Inſigniores Chriſtiani triticum, ſegniores hordeum.

Pſal. 103. 15

Matth. 3. 12.

Idem 13. 30.

Iob 5. 26.

Pſal. 54. 24.

Matth. 9. 37.

Cant. 1. 2.

Quarti ſigilli de Pſeudoprophetis, & hypocritis iuxta communem ſententiam expoſitio.

SECTIO XI.

1. Ioachimus. Pannon.

IN equo pallido, qui aperto quarto ſigillo viſus fuit, volunt ferè omnes interpretes Pſeudoprophetas, & hypocritas, præcipuè verò iuxta Ioachimum, & Pannonium, Mahometem deſignari, qui etiam Eccleſiam vniuerſam maximè turbauerunt, eóſque Dæmon aduerſum illam tanquam præferoces, atque effrænes equos incitauit. Rectè verò illud aiunt equum pallidum Pſeudoprophetarum, & hypocritarum eſſe ſymbolum: quia hypocritæ ieiuniis, & carnis maceratione facies ſuas exterminant. Matth. 6. vt virtutem, & ſanctitatem ſimulent; quemadmodum interpretatur Richardus de ſancto Victore, & Hugo Cardinalis: vel etiam, vt exponit Dionyſius Carthuſ. quia charitate, & ſapientia, quaſi auro ſe fulgere fingunt. & ipſa ſimulatione paleſcunt. Cæterùm prior ratio magis videtur accommodata, propter quam D. Greg. lib. 8. Moral. cap. 30. comparat hypocritas Simoni Cyrenæo, quem Iudæi angariauerunt, vt tolleret crucem poſt Chriſtum. *Crucem*, inquit, *in angaria. id eſt, pretio conductam, portare eſt afflictionem abſtinentiæ alia, quàm neceſſe eſt, intentione tolerare*: eodem pertinet illa ſimilitudo. qua ſtruthioni comparantur Iob 39. cuius pennæ, id eſt, actiones ſimiles dicuntur pennis herodij, & accipitris, id eſt, ſanctorum: ſed tamen veluti ſtruthiones nequaquam ſe ad ſublimia poſſunt erigere, ſed toti in terra verſantur, quemadmodum in eum locum docet D. Greg. Super hos ſedet Diabolus, qui mors ab effectu hoc loco appellatur, vt ſuprà diximus: inuidia enim Diaboli mors introiuit in orbem terrarum Sap. 2. Infernus ſequebatur eum, quaſi paratus ad deuorandum omnes, quos Pſeudoprophetæ. & hypocritæ deceperint, & in vniuerſum omnes. quos Diabolus huius equi ſeſſor per hæreſim, & hypocriſim infecerit. Quoniam verò hypocriſis latè diffunditur, dicitur ſeſſori equi pallidi datam fuiſſe poteſtatem ſuper quatuor partes terræ ad interficiendum gladio, fame, morte, & beſtiis terræ: gladio, inquam, id eſt, prædicatione, demulcendo vulgi aures nouis rebus applaudentis: eſt enim gladius verbi, & prædicationis ſymbolum; aut etiam, vt exponit Richardus de ſancto Victore, gladio peccati: fame, id eſt, ſubtractione veræ doctrinæ iuxta illud Amos 8. *Emittam famem in terram:* non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed audiendi verbum Dei: morte, id eſt, doctrina mortifera iuxta illud Pſalm. 13. *Venenum aſpidum ſub labiis eorum*: denique beſtiis terræ, id eſt, hominibus belluarum more vitam agentibus, & carnis illecebris, ac libidini deditis: ſic enim appellantur Barruch. 3. *Vbi ſunt principes gentium, qui dominantur ſuper beſtias, quæ ſunt ſuper terram?*

Equus pallidus Pſeudoprophetæ, & hypocritæ. Matth 6. Richa. Vict. Hug. Card. Dion. Cart. D. Greg. Iob 39. Sap. 2. Amos 8. 11. Pſal. 13. 3. Baruch. 3. 16.

Sexti ſigilli de fine mundi iuxta communiorem ſententiam interpretatio.

SECTIO XII.

1. Richa. Vict. Pannon. Primaſius. Ansbertus. Hug. Card. Nic. Zeger. Beda. Rupert. Arethas.

SExtum ſigillum communiter interpretes ad tempora Antichriſti, & finem mundi pertinere arbitrantur: in quibus ſunt Richardus de S. Vict. Pannonius, Primaſius, Ambroſius, Anſbertus, Hugo Cardinalis, & Nicolaus Zegerus eandémque expoſitionem commemorat Beda, Rupertus, & Arethas. Tunc verò dupliciter exponitur vaticinium: vno modo, vt per Solem Chriſtus, per

Lunam Eccleſia, per ſtellas Sancti, & per terræmotum ipſa Antichriſti perſecutio intelligatur, eodem planè modo, quo nos ſuperius hæc omnia de perſecutione ſub Diocletiano, & Maximiano explicuimus: altero, vt Solem, Lunam & ſtellas non tranſlatè ſed propriè Solem ipſum, quem videmus, Lunamque, ac ſydera intelligamus: de quibus etiam loquutus eſt Dominus, cùm dixit: *Erunt ſigna in Sole, & Luna, & ſtellis*: iuxta quam expoſitionem, quæ magis placet, vaticinium deinceps interpretabimur.

2. Signa iudicium extremum præceſſura.

Quod igitur ad Solem attinet, non ſine myſterio efficiendus dicitur niger tanquam ſaccus cilicinus ad triſtitiam, vel ipſo colore propter mundi finem iam vicinum, exprimendam: id enim & nigredo ſignificat, & ſacci cilicini indumentum: præterea ſacco cilicino Sol induetur, depoſita veſte lucis ſuæ fulgentiſſima, & pulcherrima, quaſi veſtem mutans ob interitum principis huius mundi: quemadmodum famuli veſtem mutare ſolent in morte dominorum, & nobiliſſimi quique in obitu Regis, ac Principis, & interdum ſacco indui. Deinde tota Luna reddetur ſicut ſanguis, vt vel ipſo colore ſanguineo quaſi rubore vultus ſignificet ſe de fœdiſſimis hominum ſceleribus erubeſcere; quod etiam ad ſaccum cilicinum Solis poteſt accommodari, quemadmodum diſertis verbis prædixit Eſaias cap. 24. cùm dixit: *Erubeſcet Luna, & confundetur Sol, cùm regnauerit Dominus exercituum in monte Sion, & in Hieruſalem, & in conſpectu ſenum ſuorum fuerit glorificatus*: viſis namque hominum ſceleribus, Sol, & Luna erubeſcent, quòd talibus dominis ſeruierunt. Alij volunt declarari ſummum Chriſti regnantis ſplendorem, qui vſque adeò Solem, ac Lunam ſuperabit, vt hæc duo fulgentiſſima ſydera ad tanti luminis magnitudinem confundantur, & erubeſcant, nec præ confuſione apparere audeant. Tertiò additur: *Stellæ de cœlo ceciderunt ſuper terram, ſicut ficus emittit groſſos ſuos*: id quod etiam Chriſtus Dominus prænunciauit Matth. 24. *Et ſtellæ cadent de cœlo*: cuius rei myſterium hac ſimilitudine declarauit D. Chryſoſtom. in Homil. ad Neophytos deſumpta ex Eſaia, cap. 34. cùm dicitur: *Militia cælorum*, id eſt, *ſtellæ*, quemadmodum tranſtulerunt LXX. *cadent ſicut folia ex vite. Sicut*, inquit, *vites, cùm vuarum fructibus pregrauantur foliorum auxilium neceſſarium vt protegantur, expoſcunt; cùm autem depoſuerint fructum, neceſſe eſt, vt etiam folijs denudentur: ſic ſe habet hoc ſeculum, quamdiu habuerit in ſe humanum genus, tenebit & cœlum ſtellas ſicut & vitis folia. Nam nocte peremta, ſine dubio ſtellarum vtilitas ſimul cum nocte deficiet.*

Eſai. 24.23.

Chriſti ſplendor in iudicio extremo.

Stellas de cœlo cadere quid ſit.

Matt. 24.29.

Eſai. 34. 4.

D. Chryſo.

3.

Verùm quod attinet ad litteralem ſenſum, ſignificatur in fine mundi multas futuras in aëre impreſſiones Meteorologicas, in quibus ſtellæ cadentes numerantur: Groſſorum ſimilitudo illud ſignificat non interiturum eſſe mundum præ maturitate, cùm alioqui ampliùs durare potuiſſet, (ſunt enim groſſi ficus immaturæ) ſed Deum propter hominum ſcelera ei citiùs impoſiturum eſſe finem; quemadmodum fecit in prima mundi per cataclyſmum euerſione. Etenim tempus vſque ad diluuium, quod centum viginti annorum fore promiſerat Geneſ. 16. centum dumtaxat annorum ſpatio definiuit, & viginti annos, qui ſupererant, propter hominum flagitia præcidit: ſiquidem ea comminatio facta fuit anno quingenteſimo vitæ Noë, Geneſ. 5. diluuium autem cœpit ſexcenteſimo anno ætatis eiuſdem, Geneſ. 6. Quòd autem de ſpatio temporis ad pœnitentiam conceſſo vſque ad diluuium intelligenda ſit illa Dei ſententia Geneſ. 6. *Erunt dies illius centum viginti annorum*: non autem de ætate ſingulorum hominum, docent D. Chryſoſtomus Homil. 22 in Geneſ. & Hieronymus in quæſtionibus Hebraicis: *Non*, inquit, *humana vita, vt multi errant, in centum viginti annos contracta eſt; ſed generationi illi centum viginti anni ad pœnitentiam dati ſunt ſiquidem inue-*

Geneſ. 16.

Geneſ. 5.6.

Geneſ. 6.5.

D. Chryſoſt.

D. Hieron.

nis-

Sicut diluuium, ſic iudicium propter flagitia citius veniet

Bonorum lætitia in iudicio.

Cant. 2. 11.

Luc. 21. 28.

nimus, quòd poſt diluuium vixerit Abraham centum ſeptuaginta quinque: quia verò pœnitentiam agere contempſerunt, noluit Deus tempus expectare decretum, ſed viginti annorum ſpatijs amputatis, induxit diluuium anno centeſimo agendis pœnitentiis deſtinato. Hęc Hieronymus. Quare idem de mundi ætate exiſtimari poteſt, quòd citiùs illi Deus finem ſit impoſiturus propter hominum flagitia, quàm ſi virtutem coluiſſent, idque indicari ſimilitudine groſſorum ante maturitatem decidentium. Sed propterea etiam exprimitur vernum tempus, quod lætitiam, & ſerenitatem ſignificat bonis affuturam, iuxta illud Cant. 2. *Iam hyems tranſijt, & ficus protulit groſſos ſuos.* Quod idem Chriſtus indicauit, cùm dixit Lucæ 21. *Reſpicite, & leuate capita veſtra, quoniam appropinquat redemptio veſtra; videte ficulneam, & omnes arbores, cùm producunt iam ex ſe fructum, ſcitis quoniam propè eſt æſtas: ita & vos cùm videritis hæc fieri, ſcitote quoniam propè eſt regnum Dei.* Quamquam verò prædeſtinatis tempus illud vernum erit, & florentiſſimum; reprobis tamen procelloſa hyems erit, & maximè luctuoſa.

Eſai. 34. 4.

Euſebius

Cyrill. Alex.

D. Hieron.

D. Auguſt.

Cœlum ſine luce apparebit.

4\. Quartò ſubiungitur: *Cælum receſſit, ſicut liber inuolutus.* Eodem modo loquitur Eſaias cap. 34. *Complicabuntur ſicut liber cœli:* qui locus ad diem iudicij planè pertinet, quemadmodum retulit Euſebius lib. 11 de præparat. Euangelica, cap. de innouat. mundi, Diuus Hieronymus, & Cyrillus Alexandrinus in commentariis ſuper Eſaiam, & Diuus Auguſtinus in Pſalm. 103. Significatur autem tum apud Eſaiam, tum hoc loco apud Ioannem ſumma Dei potentia, qui non maiori negotio, ſi libeat, cœlos poteſt complicare, & à motu cohibere, quàm aliquis complicare poteſt membranam. Verùm illud potiſſimùm ſignificatur, cœlos, qui aperti, & expanſi ſunt omnibus lumen reddentes, tunc apparituros veluti librum complicatum, hoc eſt, nullam claritatem, & ſplendorem emiſſuros. Pro cuius rei maiori expoſitione aduerte, cœlum appellari librum, quia in eo Deus ſui notitiam, & intelligentiam elegantibus characteribus, id eſt, aureis ſyderibus deſcripſit: ſic enim illud Pſalm. 103. *Extendens cælum ſicut pellem,* plerique interpretantur; id eſt, extendens tanquam membranam, in qua ſui notitiam deſcripſit. In quem eundem ſenſum D. Chriſoſtomus Homil. 9. ad populum Antiochenum, accipit illud Pſalm. 18. *Cæli enarrant gloriam Dei. Quomodo,* inquit, *enarrant? per ipſum aſpectum: tacet cælum, ſed ipſius aſpectus vocem tuba clariorem emittit, per oculos, non per aures nos docens: in hunc pariter librum & idiota, & ſapiens intueri poterunt: quod idem Propheta intuens dixit: Nõ ſunt loquelæ neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum, id eſt, non eſt gens, neque lingua, quæ hanc vocem intelligere non poſſit.* Ita Chryſoſtomus: quæ expoſitio germana eſt: ſic enim transferri poteſt ex Hebræo: *Non ſunt loquelæ, neque ſermones, quibus,* id eſt, à quibus, *non audiantur voces cælorum.* Eandem ob cauſam D. Auguſtinus lib. 11 de Ciuit. Dei, cap 18. mundum hunc docet eſſe, quaſi quoddam elegantiſſimum carmen, ex quibuſdam quaſi antithetis compoſitum, quæ ex ipſa rerum contrarietate deſumuntur, imò & ex ipſis vitijs, & virtutibus conſtantur. *Neque enim,* inquit Auguſtinus. *Deus vllum non dico Angelorum, ſed nec hominum crearet, quem malum futurum eſſe præſciuſſet, niſi pariter noſſet, quibus eos bonorum vſibus commodaret, atque ita ordinem ſeculorum tanquam pulcherrimum carmen ex quibuſdam quaſi antithetis honeſtaret: antitheta enim quæ appellantur, in ornamentis elocutionis ſunt decentiſſima, quæ Latinè dicuntur oppoſita, quibus etiam Paulus vſus eſt 2. ad Corinth 6. cùm dixit: Per arma iuſtitiæ à dextris, & à ſiniſtris, per gloriam, & ignobilitatem, per infamiam, & bonam famam; vt ſeductores, & veraces, ſicut qui ignoti, & cogniti, quaſi morientes, & ecce viuimus, vt caſtigati, & non mortificati, quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes, ſicut egentes, multos autem locupletantes, tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes,*

Cœlũ liber, quem omnes legunt.

Pſal. 103. 2.

D. Chryſoſt.

Pſal. 18. 7.

Mundus carmen elegantiſſimum.

D. Auguſt.

2\. Cor. 6. 8.

dentes. Sicut ergò iſta contraria contrarijs oppoſita ſermonis pulchritudinem reddunt:ita quadam non verborum,ſed rerum eloquentia, contrariorum oppoſitione ſeculi pulchritudo componitur.

Quin etiam Pythagoræ fuit ſententia mundum Muſicæ ratione eſſe compo- 5.
ſitum, & eum deinde lyram fuiſſe imitatum: vnde eſt illud Pſalm. 18. *In omnem terram exiuit ſonus eorum*: ſeu, vt poteſt transferri ex Hebræo, *Exiuit linea eorum vel amuſſis eorum*: quo ſignificatur cœlorum muſicam ad lineam, & amuſſim fuiſſe concinnatam. Atque hinc orta quoque eſt multorum opinio exiſtimantium corpora cæleſtia concentum edere:ſic enim affirmarunt Philo Iudæus lib. de ſonis, D. Ambroſius præfatione in Pſalmos, Seuerinus Boëtius lib.1.de Muſica cap.2.D.Iſidorus lib.3. Etymologiarum cap. 16. D. Anſelmus lib.de imagine mundi,Plinius lib.2.hiſtoriæ naturalis cap. 3. Macrobius lib. 2. in ſomnium Scipionis,Cælius Rhodiginus lib.5.lectionum antiquarum c. 25. imò,&Plato in libro deRepublica docet ſingulis orbibus cæleſtibus ſingulas Sirenes inſidere, quod idem refert Georgius Venetus tomo 5. problematum in ſacram ſcripturam ſectione 5.nu.321.nec multùm abhorrent ab hac ſententia diuinæ literæ, cùm dicatur Iob. 38. *Quis enarrabit cœlorum rationem, & concentum cœli quis dormire faciet?* Itaque cœlum liber eſt quidam harmonicus,qui ſumma cum iucūditate homines pertrahit ad diuinam naturam,eiuſque perfectiones contemplandas.Id quod etiam affirmauit D.Baſilius hom. 1. in Hexameron, vbi mundum appellat doctrinæ, & inſtitutionis domicilium ſummarum mentium: & hom. 11.eiuſdem operis,*Vniuerſa*,inquit,*hæc mundi moles perindè eſt,ac liber literis exaratus palam conteſtans,& prædicans gloriam Dei,illiúſque auguſtiſſimam maieſtatem*:quod vſque adeò verum exiſtimauit Origenes in commentarijs ſuper Geneſim ſuper illa verba,*Vt ſint in ſigna*,quemadmodum refert Euſebius lib.6.de præparatione Euangelica cap.9.vt perperam aſſeruerit ſtellas poſitas eſſe in cœlo,vt ſignificarent vniuerſas,& ſingulas rerum humanarum cauſas,non tamen efficerent:quia nimirùm Deus in ſtellis depinxiſſet rationes omnium rerum futurarum, vt ſupernorum ſpirituum virtutes in eis veluti in libro legerent, quæcunque hominibus citra vllam liberi arbitrij coactionem per ſingula temporum momenta eſſent euentura,& inde aliquam huius ſcientiæ partem,quæ humani ingenij vires ſuperat,hominibus ſyderum obſeruatoribus reuelarent: iuxta quem ſenſum exiſtimauit intelligendam eſſe ſententiam quādam ex libro,cui titulus eſt,Narratio Ioſeph:olim à multis Catholicis recepto,in quo Iacob Patriarcha inducitur in filios ſuos hæc dicens: *Legi in tabulis cæli, quæcunque euentura ſunt vobis, & filijs veſtris.* Sed hic tamen Origenis error alio commodiori loco à nobis confutabitur, cum illud interim nobis ſufficiat cæleſtia corpora librum eſſe, qui recedet in fine mundi, quaſi inuolutus, & vt loquitur Eſaias,complicabitur:quia ceſſabit motus cœli,&quod eſt conſequens, pulchra hæc rerum viciſſitudo, & varietas, quæ cœli motum conſequitur.

Pythagoras. Pſal. 18.7. Cœlos concentum edere dixerunt aliqui. Philo Iud. D. Ambroſ. Boëtius. D Iſidorus. D. Anſelm. Plinius. Macrobius. Cœlius. Plato. Georg. Venetus. Iob. 38. 37. D Baſilius. Origen. Geneſ 1.14.

ARGVMENTVM.

ADHVC perſeuerat ſecunda viſio huius operis. Cum Ioannes ſuperiori capite de multiplici Eccleſiæ perſecutione dixerit, hoc ſeptimo perſecutionis finem, pacemq́, & tranquillitatẽ Eccleſiæ, eiuſdémq; propagationem non ſolùm ex Iudæis, ſed multò magis ex gentibus prænunciat. Quod verò attinet ad viſionem imaginariam, narrat vidiſſe ſe quatuor Angelos ſtantes ſuper quatuor angulos terræ, tenentes quatuòr ventos terræ, ne flarent ſuper terram, neque ſuper mare, neque in vllam arborem. Deinde vidiſſe alterum Angelum aſcendentem ab ortu ſolis, habentem ſignum Dei viui, qui clamauit quatuor Angelis, ne nocerent terræ, neq; mari, neq; arboribus, quoúſq; ſerui Dei in frontibus ſignarentur. Tertiò audiuiſſe numerum ſignatorum ex omni tribu filiorum Iſraël, centum quadraginta quatuor millia, id eſt, duodecim millia ex ſingulis tribubus, quæ duodecim tantùm hoc loco numerantur, quia prætermittitur tribus Dan propter Antichriſtum, qui ex ea tribu orietur. At verò ex gentibus vidiſſe infinitam propemodum multitudinem amictam ſtolis albis, & palmas manibus geſtantem, quæ omnia deinceps ſunt ſingulatim explicanda.

CAPVT SEPTIMVM.

1. POSTHÆC vidi quatuor Angelos ſtantes ſuper quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos terrę, ne flarent ſuper terram, neque ſuper mare, neque in vllam arborem. Et vidi alterum Angelum aſcendentem ab ortu ſolis, habentem ſignũ Dei viui, & clamauit voce magna quatuor Angelis, quibus datum eſt nocere terræ, & mari, dicens: Nolite nocere terræ, & mari, neq; arboribus, quoadusque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frõtibus ſuis. Et audiui numerum ſignatorum, centum quadraginta quatuor millia ſignati ex omni tribu filiorum Iſraël. Ex tribu Iuda duodecim millia ſignati. Ex tribu Ruben duodecim millia ſignati. Ex tribu Gad duodecim millia ſignati. Ex tribu Aſer duodecim millia ſignati. Ex tribu Nephtali, duodecim millia ſignati. Ex tribu Manaſſe duodecim millia ſignati. Ex tribu Simeon duodecim millia ſignati. Ex tribu Leui duodecim millia ſignati. Ex tribu Iſſachar duodecim millia ſignati. Ex tribu Zabulon duodecim millia ſignati. Ex tribu Ioſeph duodecim millia ſignati. Ex tribu Beniamin duodecim millia ſignati. Poſt hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, ſtantes ante thronum, & in conſpectu Agni, amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna, dicentes: Salus Deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum, & Agno. Et omnes Angeli ſtabant in circuitu throni, & ſeniorum, & quatuor animalium, & ce-

& ceciderunt in conſpectu throni in facies ſuas, & adorauerunt Deum, dicentes, Amen. Benedictio, & claritas,& ſapientia,& gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo noſtro in ſecula ſeculorum, Amen. Et reſpondit vnus de ſenioribus,& dixit mihi: Hi, qui amicti ſunt ſtolis albis, qui ſunt? & vnde venerunt? Et dixi illi: Domine mi tu ſcis. Et dixit mihi: Hi ſunt, qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt ſtolas ſuas, & dealbauerunt eas in ſanguine Agni: ideò ſunt ante thronum Dei,& ſeruiunt ei die,ac nocte in templo eius: & qui ſedet in throno, habitabit ſuper illos. Non eſurient,neque ſitient ampliùs,nec cadet ſuper illos ſol,neque vllus æſtus: quoniam Agnus, qui in medio throni eſt, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum, & abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.

COMMENTARIVM

QVINTVM EXEGETICVM.

De ſecunda viſione Ioannis.

Quinam ſint quatuor Angeli ſtantes ſuper quatur angulos terræ, & tenentes quatuor ventos.

SECTIO PRIMA.

ARETHAS Cæſareæ Cappadociæ Epiſcopus viſionem hanc ad finem mundi retulit, & hos quatuor Angelos bonos eſſe Angelos, propriéque ſumendos, & quæ de ventis hoc loco dicuntur, ad literam, vt verba ſonant, intelligenda eſſe exiſtimauit. Itaque quatuor hoſce ventos eſſe quatuor præcipuos ventos, qui è quatuor præcipuis orbis partibus, ſeu angulis, vt ait Ioannes, flare ſolent, Subſolanum videlicet ab ortu, Zephyrum ab occaſu, Auſtrum à meridie, Aquilonem à Septentrione: atque in his quatuor ventis cæteros intermedios intelligi oportere. Porrò ſuper quatuor angulos, ſeu partes orbis ſtantes commemorari extremis mundi temporibus quatuor Angelos, tenentes ventos, hoc eſt ventorum omnium vim, & impetum cohibentes, nè ſpirent ſuper terram, neque ſuper mare, neque in vllam arborem: quoniam iis temporibus ſimilibus ſuppliciis, calamitatibúſque afficiet orbem diuina iuſtitia: quia enim ventorum flatus ad vitam, conſeruationémque animantium, imò & ad arborum germinationem, ac fœcunditatem multùm facit, inhibito omninò flatu ventorum neceſſe erit omnia interire. Verùm hæc expoſitio nobis minimè probatur: quanquam enim nonnulla in hoc opere, vt verba ſonant, accipi queant, vt ſuis locis annotabimus; quæ tamen hoc capite dicuntur, altiora ſunt, & illuſtriora, quàm vt iuxta verborum ſonum Iudaico more

1. Arethas.

intelligi debeant:idquod,mea quidẽ ſententia,manifeſtè colligitur ex eo,quod, quæ ſtatim ſubiiciuntur de Angelo aſcendente ab ortu ſolis , habente ſignum, ſeu ſigillum Dei viui, ſignantéque ſeruos Dei in frontibus eorum,non vt verba ſonant,accipienda ſunt : niſi quis velit Apocalypſis maieſtatem;& viſiones omnium,quæ vnquam Prophetis oſtenſæ fuerunt,illuſtriſſimas,ac præſtantiſſimas, fætáſque rerum altiſſimarum myſteriis ita deprimere , vt nihil diuinum , nihil ſublime , nihil altum , ſed inanium ventorum duntaxat flatus ſpirent. Accedit, quòd nec ipſa ſecum expoſitio cohæret : licet enim demus , niſi venti ſpirent, omnes arborum fructus , & animantes perituras ; (quod tamen difficilè quis crediderit) quid de aquatilium genere dicemus, quæ non ita à ventis pendẽt, vt inhibitis ventorum habenis conſiſtere ipſa non poſſint : & tamen quatuor iſti Angeli tenebant ventos, ne flarent etiam ſuper mare.

2. Iam verò quòd quatuor iſti Angeli boni Angeli fuerint, imperare mihi non poſſum, vt credam : nam cum Angelus aſcendens ab ortu ſolis, habens ſignum Dei viui,qui ad illos voce magna clamauit. *Nolite nocere terræ, & mari,neque arboribus quoad vſque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum*,bonus Angelus fuerit , imò & Chriſtum repræſentauerit , vt paulò poſt dicemus, planè conficitur quatuor illos Angelos non ex Dei præſcripto, & imperio,ſed potiùs præter eius voluntatem, & conſilium,non tamen permiſſionem ventorum vim flatúmque inhibuiſſe : quod ſanè ſi Angeli boni forent, nequaquam facere potuiſſet. Prææ-
D.Auguſt. terea tametſi Deus ſupplicia interdũ per bonos Angelos inferat, vt ait D. Aug. lib. 9. de ciuit. Dei cap. 5. perſpicuúmque efficitur ex illis Angelis , qui ad ex-
Geneſ. 19. cidendas Sodomorum vrbes venerunt, Abrahæq; apparuerunt , Gen. 19. per
Per malos Angelos punit Deus. malos tamen Angelos id communiter præſtare conſueuit, quemadmodum docet Clemens Romanus lib. 4. recognitionum, D. Hieron. lib. 6. in Eſaiam, &
Clem.Rom. alij quos iam aliàs commemorauimus. Nec verò argumentum, quod depromi-
D.Hieron. tur ex eo, quòd Ioannes Angelos ſimpliciter appellat, illud euincit : etenim ſcitum eſt Angeli nomen ſimpliciter dictum etiam malis Angelis accommodari,
1. Cor. 6. 3. veluti primæ Corinth. 6. *Neſcitis quoniam Angelos iudicabimus?* vtique malos An-
Matt. 25.41. gelos: & Matth. 25. *Qui paratus eſt Diabolo, & Angelis eius*:& ſæpè in hoc opere, vbi ſæpè Angelos in malam partem accipi debere vel ipſo viſionis contextu, rerúmque ſerie cogente demonſtrabimus. Parum etiam momenti habet illud, quod affertur Angelum aſcendentem ab ortu ſolis , habentémque ſignum Dei viui dixiſſe quatuor Angelis, *Quoad vſque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum*;ex quo illud confici videtur quatuor illos Angelos bonos fuiſſe,quos videlicet Angelus aſcendens ab ortu ſolis, vtique bonus , tanquam comites ſibi aſciſcit, ac deligit ad ſeruos Dei in frontibus ſignandos:illud enim videtur apertè indicare, cùm ait, *Signemus*, magiſque explicare , cùm ſubdit , *Dei noſtri* , communem Deum ſibi , quatuórque illis faciens , quem pariter colant , obſeruent, venerentur: parùm , inquam, momenti habet, quia non eſt neceſſe, vt Angelus aſcendens ab ortu ſolis, cùm dixit, *Signemus*, & *Dei noſtri*, quatuor illos Angelos in ſuam ſocietatem ad ſignandum aſciuerit , communémque Deum à ſe, atque illis coli ſignificauerit:potuit enim de ſe,aliiſque Angelis adminiſtris ſuis loqui,
Per quatuor Angelos, Dæmones intellige. vt planè locutum fuiſſe arbitramur. Itaque ſe, alióſque bonos Angelos ſocios, comitéſque ſuos intellexit , cùm dixit , *Signemus* & *Seruos Dei noſtri*. Sit igitur conſtitutum quatuor iſtos Angelos non bonos,ſed malos fuiſſe,ventorum verò appellationem non, vt verba ſonant, ad quatuor præcipuos mundi ventos, ſed
3. Ansbert. ad ſublimiores alios eſſe referendam, vt iam dicemus.
Primaſ. Eſt ergò ſecunda expoſitio, quam tradunt Ambroſius Anſbertus. Primaſius,

&

& Haymo referentes viſionem non ad extrema mundi tempora, ſed ad tempus, illud, quod aduentũ Chriſti, eiúſq; fidei toto orbe per Apoſtolos propagationé in quatuor Angelis anteceſſit, & poſteà in Angelo aſcendente ab ortu ſolis fuit conſecutum: putant enim quatuor iſtos Angelos eſſe quatuor malos Dæmones, quatuor mundi imperiis, Aſſyriorum videlicèt, Perſarũ, Græcorum, atq; Romanorum præſidétes; ipſa verò quatuor imperia per quatuor ventos accipi debere iuxta illud Dan. 7. *Ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari magno.* Volunt igitur iſtos quatuor Dæmones tenuiſſe in manu ſua ventos, hoc eſt, quatuor imperia, ne flarent ſuper terram. hoc eſt, ne aliqui in illis veritatis doctrinã diſſeminarét.

Haymo. Dan. 7. e.

Vnde Anſbertus, *Propter quatuor*, inquit, *præcipua mundi regna, in quibus malignorum ſpirituum princeps per idololatriæ culturam regnauit, quatuor in reprobam partem Angeli ponuntur: hoc verò ſunt quatuor Angeli, quod quatuor venti. Quam ob rem cùm Angeli ventos, ne flare debeant, tenent, ſeipſos vtique tenent: & quia Diabolus, omnéſque iniqui vnum ſunt corpus, profectò & in Angelis, & in ventis ipſe intelligitur. Quid itaque fuit quatuor Angelos ſuper quatuor angulos terræ ſtantes ventos, ne flarent, tenere, niſi occultum aduerſarium, eiúſque totum omninò corpus ita ſe inuicem vnire, atque conſtringere, ita os omnium obſtruere, vt ne quis auderet contra idololatriæ ſuperſtitionem verbum veritatis efflare? In terra autem diuerſitas prouinciarum, in mari inſularum exprimitur multitudo, in arboribus quoque, quia genus ſiluis Ioannes, pro earum diuerſitate diuerſa etiam officia, & conditiones hominum deſignantur.* Illud tamen nobis in hac ſententia non parùm diſplicet, quòd quatuor ventos quatuor imperia interpretatur: quid enim opus erat, vt quatuor illi Dæmones, aut quatuor orbis principes ſeipſos, aut ſubditos ſuos gentiles cohiberent, nè flarent ſuper terram, hoc eſt, vt nè aduersùs idolorum cultum, & ſuperſtitionem inſurgerent, verámque fidem, doctrinámque denunciarent, cùm ipſa imperia idolis ſeruirent, nec vllo pacto ad veram fidem denunciandam conatum vllum adhiberent? at cum quatuor Angeli dicuntur tenere quatuor ventos, ne flarent, illud haud dubiè indicatur quatuor illos ventos conatos quidem fuiſſe ſpirare, & flare, & ſi qua daretur porta, velut agmine facto ruere; ſed tamen per vim à quatuor illis Angelis compreſſos, flatúmq; eorum coërcitum: quare alij videntur venti aſtruendi, qui ad veræ doctrinæ ſalutarem flatum emittendum erumpere conentur, & quos opus ſit non mediocri vi, atque potentia ab emittendo flatu cohibere.

Anſbert.

Eſt igitur tertia ſententia communior, quæ nobis magis probatur, & quam ſequuntur Rupertus, Cælius Pannonius, Dionyſius Carthuſianus, Hugo Carenſis, & alij, qui per quatuor Angelos in quatuor terræ angulis conſtitutos omnes orbis principes accipiunt, poſito quaternario, & Angelorũm, & angulorũ terræ numero, in quos totus orbis diuiſus eſt, pro omnibus omnino tyrannis, principibus, dynaſtis vbique gentium dominantibus, qui à Dæmone principe huius mundi incitati tenebant quatuor ventos terræ, id eſt, vniuerſos Euangelij præcones, eandem ob cauſam quaternario numero comprehenſos, potiſſimúmque propter quatuor Euangelia, partim magnificis pollicitationibus, partim horrificis comminationibus poſt Chriſti aduentum, eiúſque reſurgentis gloriam ab Euangelij prædicatione deterrebant, vt nè vel minimum quidé ſacræ doctrinæ flatum auderent mortalibus inſpirare. *Ne flarent*, inquit, *ſuper terram*, hoc eſt, homines in quauis orbis plaga, prouinciáque commorantes; *Neque ſuper mare*, hoc eſt, eos omnes, qui in maris inſulis habitabant; *Neque in vllam arborem*, hoc eſt, eos fideles, qui ſeſe in ſyluas, abditiſſimáq; loca metu perſecutionis abdiderant: vel aliter, cuiuſcúnque tandem conditionis ij homines fuerint, ſiue inquã, barbari ſint; & rudes, ſiue morum ſuauitate, & elegantia perpoliti, ſiue humili

In quatuor Angelis deſignãtur orbis principes.

Rupert. Pannon. Carthuſian. Carenſis.

nati loco, ſiue illuſtri ſatu progeniti, vt videlicet arboris nomen, quemadmo-
dum ſuperiores auctores interpretabantur, pro diuerſa, ac multiplici hominum
Chriſtus Angelus ab ortu aſcendens. conditione poſitum ſit. Quos tamen Angelos Angelus ille aſcendens ab ortu
ſolis habens ſignum Dei viui, hoc eſt, Chriſtus Dominus inuicta ſuæ virtutis
potentia compreſſit: cùm ad vniuerſos mundi Principes imperioſè clamauit,
nè curſum Euangelicæ prædicationis retardarent, ſed laxis Euangelicis concio-
natoribus prædicationis habenis ſinerent eos libere in ſuis prouinciis Chriſti
fidem, religionémque diſſeminare. & ſiquidem venti erant cæleſtes, atque ho-
minibus ſalutares, vniuerſum orbem ſuæ prædicationis flatu, & amœna ſpira-
tione perflarent, quemadmodum ſequenti ſectione docebimus.

5. Concionatores, & doctores per ventos, & nubes ſignificati. Nec verò eſt inſolens in ſacris literis doctores, & diuini verbi præcones ven-
torum nomine ſignificari, vt patet ex Cant. 4. *Surge Aquilo*, id eſt, diſcede Aqui-
lo, *& veni Auſter, & perfla hortum meum, & fluent aromata illius*: quibus verbis Ec-
cleſiæ Doctores ad prædicandum Dei verbum incitantur vt eorum prædicatio-
ne ſuauiſſima virtutum omnium aromata colligantur. Eodem pertinet illud
Cant. 4. 16. Pſal. 134. *& ducens nubes ab extremo terræ. Qui producit ventos de theſauris ſuis. Eoſdem,*
Pſalm 134. 7. inquit Auguſtinus, *puto prædicatores, & nubes, & ventos, nubes propter carnem, ventos*
Auguſt. *propter ſpiritum: nubes enim videntur, venti ſentiuntur, & non videntur.* De his quo-
Iob. 28. 25. que ventis accipi poteſt illud Iob 28. *Qui fecit ventis pondus*, hoc eſt, qui ſuis con-
cionatoribus dedit humilitatis, & propriæ cognitionis pondus, ne ex officij ma-
gnitudine ſuperbiret: ita enim ingenioſæ apes facere ſolent; illæ enim, vt ſcribit
Plinius. Plin. lib. 11. hiſtoriæ naturalis cap. 12 ſi exoriatur procella apprehenſis peduſcu-
lo lapillis ſe librant, ne à vento abripiantur. Quid ni de concionatoribus ven-
Pſalm. 103. 3. tos illos accipiamus, ſuper quorum pennas Deus ambulare dicitur Pſalm. 103.
Qui ambulat ſuper pennas ventorum. Verè enim Deus ſuper pennas ventorum
ambulare dicitur non ſolùm, quia per ſuam prouidentiam celerrimè omnia
perluſtrat, quaſi ab alatis ventis tanquã quadrigæ ſuæ equis perniciſſimis veha-
tur. & quia celerrimus eſt ad nobis opem opportunè ferendam, ſed etiam quia
eius magnitudo, naturæque ſublimitas longè prædicatorum, doctorúmque om-
nium vel ſubtiliſſimam aciem ſuperat, ita vt quantumcúnque illi ſeſe in ſublime
attollere, & volare ingenij ſui pennis conentur, multò tamen altiùs Deus per
D. Auguſt. incomprehenſibilem ſuæ naturæ altitudinem ſe efferat: quanquam D. Auguſti-
nus aliò deflexit, per ventos animas, per pennas amorem Dei, & proximi intel-
ligens: quo duplici amore omnes virtutes continentur, ita vt Deus dicatur am-
bulare ſuper pennas ventorum, quoniam quantum his animæ ſint præditæ vir-
tutibus charitatis; *Quid ad illam*, inquit, *dilectionem Dei, qua ſunt dilectæ? maior
ergo in nos dilectio Dei. quàm in vllum noſtra: noſtra dilectio penna noſtra ſunt, ſed ille*
Similitudinis prædictæ rationes. *ambulat ſuper pennas ventorum.* Hæc ille. Cur verò doctores, concionatoréſque
ventis comparentur, multæ rationes afferri poſſunt. Prima à celeritate ducitur,
qua venti iſti Euangelici huc, illúcque diſcurrunt, vt veritatem fidei, bonita-
témq. morum vbique diſſeminent. quæ præcipuè celeritas in Apoſtolis reſplen-
duit qui breuiſſimo tempore vniuerſum orbem peragrarunt. Secunda, quoniam
inſtar ventorum effrænatas hominum appetitiones, veluti prauos humores ex-
ſiccant. Tertia quia peccatores, profligatæque vitæ homines quaſi nubes in Ec-
cleſiæ cœlo excitant, quæ deinde per compunctionem, ac pœnitentiam in fru-
giferum lacrymarum imbrem reſoluuntur. Denique quia ſacræ ſcripturæ diffi-
cultates quaſi obſcuras nubes è cœlo Eccleſiæ diſpellunt, ac diſſipant, ſolém-
que, hoc eſt, verum diuinatum literarum ſenſum, & intelligentiam patefaciunt.

Quis

Quis ſit Angelus ille aſcendens ab ortu Solis, habens ſignum Dei viui.

SECTIO II.

1\. POſtquam Ioannes conſpexit quatuor illos Angelos, qui quatuor terræ ventos, ne flarent ſuper mare, terram, vllámve arborem, coërcebant, quos vniuerſos orbis. Principes impedientes Euangelicorum ventorum prædicationem interpretati ſumus: vidit alterum Angelum aſcendentem ab ortu Solis, habentem ſignum, hoc eſt, ſigillum Dei viui (ſic enim habetur Græcè σφραγῖδα, id eſt, ſigillum) qui clamauit voce magna quatuor illis Angelis, quibus datum, hoc eſt, permiſſum eſt, nocere terræ, & mari, dicens: *Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, quoadvſque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum.* Conſentiunt omnes interpretes, D. Ambroſius, Rupertus, Anſbertus, Haymo, Pannonius, Richardus, Primaſius, Dionyſius Carthuſianus, Hugo Carenſis, & alij, Angelum iſtum aſcendentem ab ortu Solis Chriſtum Dominum eſſe, qui omnium orbis Principum vim, atque tyrannidem, qua curſum Euangelicæ prædicationis inhibebant, admirabili virtute, & potentia ita compreſſit, vt viſus quodammodò fuerit illis imperiosè clamaſſe, ne Apoſtolicorum ventorum flatum coërcerent, ſed ſinerent Euangelij præcones liberè in ſuis regnis, ac prouinciis curſitare, fidemque ſuam, ac religionem omnibus amplectẽdam proponere. Dicitur verò Chriſtus Angelus, hoc eſt, ſicut eum Eſaias cap. 9. appellat: *Magni conſilij Angelus*: *Aſcendens ab ortu Solis*: vel quoniam, vt habes apud Zachariam capit. 6. ipſe Oriens quoque dictus eſt, vt eo loco explicauimus: vel quia, cùm ſeſe ab inferis viuum, glorioſumque excitauit, ex quo potiſſimùm tempore Euangelij prædicatio cœpta eſt, quaſi ab ortu aſcendere, hoc eſt, quaſi nouus Sol oriri meritò videbatur. *Habens ſignum Dei viui*: ſeu, vt ait Rupertus, quoniam verbis, miraculiſque palàm fecit ſe verum, naturalémque eſſe Dei filium: ſeu *habens ſignũ*, hoc eſt, ſigillum Dei viui, quia Pater omne iudicium dedit filio, & ampliſſimam in cœlo, terràque poteſtatem, vt omnia, quæ vellet, poſſet tanquam Princeps eodem Patris ſigillo obſignare, & confirmare, ſignatéque pro ſuis, quicumque in ipſum credidiſſent: quod adumbratum fuit Geneſ. 41. in Ioſeph, cui Pharao annulum ſuum dedit ſignatorium, vt pro ſe vniuerſas Ægypti prouincias gubernaret. Tùm verò commemorat Ioannes numerum ſignatorum centum quadraginta quatuor millia ex omni tribu filiorum Iſraël; & infinitam ex omnibus gentibus multitudinem, quæ ab Angelo illo ſignata fuit ſigillo fidei: qua viſione explicata eſt innumerabilis eorum multitudo, qui Chriſti fidem, ac religionem receperunt, vt ex iis, quæ inferiùs dicemus, fiet illuſtriùs.

Signum Dei quid.
Interpretes.
Eſai. 9. 6.
Zachar. 6.
Cur Chriſtus Angelus ab ortu Solis aſcendẽs.
Rupert.
Pater omne iudicium dedit filio.
Geneſ. 4[1]
Poteſtas Chriſti.

2\. Accipe totius huius loci interpretationem ex D. Ambroſio in commentarijs ſuper Apocalypſim, quæ noſtram hanc confirmat: *Alter, inquit, Angelus aſcendens ab ortu Solis Chriſtus eſt, de quo ſcriptum eſt Eſai. 9. Et vocabitur nomen eius magni conſilij Angelus. Ipſe eſt Sol, de quo dictum eſt Malach. 4. Vobis autem timentibus nomen meum orietur Sol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis eius. Ab ortu Solis Chriſtus aſcendit, id eſt, à ſemetipſo, quoniam non ex concubitu viri carnem aſſumpſit, ſed à ſemetipſo, qui vtique ſibi carnem immaculatam ex carne virginis procreauit. Signum autem Dei viui eſt Chriſti diuinitas: nam in carne poſitus ſignum Dei viui habuit: quia ea opera geſſit, quæ demonſtrabant eum vnicum eſſe Dei filium, ſicut ipſe dicit Ioan. 5. Opera, quæ ego facio, ipſa teſtimonium perhibent de me. Sequitur: Et clamauit quatuor Angelis, quibus datum eſt nocere terræ, & mari,*

D. Ambroſ.
Eſai 9. 6.
Malac. 4. 2.
Ioan 5. 36.

mari, dicens: Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, quoadvſque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum. Clamaſſe Deí feciſſe dicitur: etenim aduentu ſuo fecit, vt Romani ab infeſtatione generis humani ceſſarēt, fieretque pax per vniuerſum orbem, ſicut dicit Pſalmiſta, Pſalm. 71. Orientur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis : donec ſemina fidei per vniuerſas gentes ſpargerentur, ac ſignaculo fidei ij, qui præordinati erant ad vitam æternam, ſignarentur. Hæc Ambroſius.

Pſalm. 71. 7.

Alia de quatuor præcedentibus Angelis probabilis expoſitio ad Conſtantini Magni Imperium pertinens commemoratur.

SECTIO III.

QVamuis ea, quam ſuperioribus ſectionibus tradidimus, communis ſententia nobis reliquis omnibus excellere videatur, non reiicienda tamen videtur illa, quæ hanc viſionem ad Conſtantini Imperium refert: quo tempore mirum in modum religio Chriſtiana floruit, & in omnes Romani Imperij prouincias propagata eſt, quam idcircò prætermittendam non duximus: eam tradunt, ac ſequuntur Lyranus, Petrus Aureolus Cardinalis, & alij. Vt verò meliùs intelligatur, meminiſſe oportet ex iis, quæ ſuperiori capite diximus, Diocletianum, & Maximianum, poſtquam per viginti annos Imperij clauum tenuerant, ſeſe eodem die Imperio abdicaſſe, & in ſuum locum Imperatores nominaſſe Conſtantium cognomento Chlorum, & Galerium Maximianum cognomento Armentarium: tunc verò prouinciis inter ſe diſtributis, Conſtantium quidem Occidētis, Galerium autem Orienti, Imperia: Africam prætereà, & Italiam obtinuiſſe. Illud etiam replicare oportet, Conſtantio eo tempore defuncto ſucceſſiſſe in Imperium Occidentis Conſtantinum eius filium, Galerium autem partiendi laboris cauſa Cæſares appellaſſe Seuerum, quem Italiæ, & Africæ præfecit, & Maximinū ex ſorore nepotem, cui Imperium Orientis commiſit, Græciam, & Illyricum ſibi reſeruās, & ipſam ſupremam Imperatoris poteſtatem, cui duo illi Cæſares eſſent ſubiecti. Vbi iam cernis orbis Imperium ſimul à quatuor Imperatoribus eodem tempore adminiſtratum, videlicet à Conſtantio, & poſt eius mortem à Conſtantino, Galerio, Maximino, & Seuero. Denique repetēdum eſt milites Prætorianos, qui Romæ erant, abſente Seuero, cuius illis adminiſtratio diſplicebat, Imperatorem appellaſſe Maxentium Maximiani, qui Imperium renunciauerat, filium: atque adeò quinque iam erant Imperatores, ſi Cæſares numeres: cui rei cùm Seuerus obuiam ire pergeret, cæſum occubuiſſe: itaque Galerius, eius loco appellato Cæſare Licinio, aduerſus Maxentium ire parat, ſed re infecta in Illyricum reuertitur, ibique moritur; quo mortuo, Licinius ſe Imperatorem nominauit.

Lyranus, Petrus Aureolus, & alij.

2\. Igitur per quatuor Angelos intelligendos aiunt quatuor illos Imperatores, Galerium, Maximium, Seuerum, & eo mortuo, Licinium, & Maxentium, qui in quatuor angulis terræ, id eſt, in omnibus ſuæ ditionis prouinciis Eccleſiam diuexabant. Etenim Licinius, quamuis initiò pacificus fuerit, poſteà tamen acerrimus euaſit fidelium perſecutor; quamquam verò impij fuerunt, nihilominùs appellantur Angeli, id eſt, miniſtri perſecutionis. Viſi ſunt tenere ventos, ne flarent ſuper terram, neque ſuper mare, neque in vllam arborem, quia eo tempore impediebant Prælatos, Doctores, & Concionatores Eccleſiæ, ne Chriſti fidem prædicatione ſua diſſeminarent; imò vt ne ipſos quidem fideles erudirent, qui non ſolùm in terra habitabant, ſed metu perſecutionis in remotiſſimas maris inſulas fugiebant, & ſeſe etiam abdebant in ſyluas: quam ob cauſam fit hoc loco mentio terræ, maris, & arborum.

Quatuor Angeli, quatuor sūt Imperatores.

Cur hoc loco terræ, maris, & arborū fiet mentio.

Poſt-

Poſtquàm verò Ioannes vidiſſet quatuor illos Angelos ſtantes ſuper quatuor angulos terræ, tenenteſque quatuor ventos terræ, ne flarent ſuper terram: vidit etiam alterum Angelum aſcendentem ab ortu ſolis habentem ſignum Dei viui, qui clamauit voce magna quatuor ſuperioribus Angelis. *Nolite*, inquit, *nocere terræ, & mari, quoadusque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum.* Hunc Angelum putant eſſe Conſtantinum Magnum, qui quatuor prædictos Imperatores ab Eccléſiæ perſecutione cohibuit: his enim Maxentium, tametſi fratrem Fauſtæ vxoris ſuæ tyrannicè Romæ imperantem accerſitus ex Gallia à Senatu inito fœdere cum Licinio, collocataque illi Conſtantia ſorore, coacto exercitu, animatuſque cœleſti ſigno crucis diuinitùs ipſi in cœlis oſtenſo collaris ſignis profligauit. Tunc verò quamprimùm Conſtantinus commouit Licinium, vt in defenſionem catholicæ fidei conſpiraret; de eademque re literas ſcripſit ad Maximinũ Orientis Cæſarem, quibus etſi inuitus paruit: reliqui etiam à perſequenda Eccleſia deſtiterunt: imò antè hanc victoriam iam Galerius de Conſtantini conſilio perſecutionem ceſſare mãdauerat reſciſſis omnibus legibus, quas contra Chriſtianos antè tulerat. Præterea Maximianus Conſtantini ſocer iterum ad imperium reuerti cupiens, Conſtantinumque decernens per proditionem obtruncare, detectis inſidiis fuerat iuſſu Conſtantini interfectus. Diocletianus etiã, quòd crederetur fauere Maxentio aſperioribus Conſtantini, & Licinij literis reprehenſus præ triſtitia dicitur obiiſſe: aut, vt alij volunt, ſeipſum veneno peremiſſe. Denique ipſum Licinium aduerſus Chriſtianos iterum ſæuientem Conſtantinus bello primùm vicit: deinde occidi præcepit: tunc verò ſumma imperij vni Conſtantino ceſſit. Itaque rectè dicitur Conſtantinus clamaſſe quatuor Angelis, ne terræ, mari, arboribuſque nocerent, quia omnem Eccleſiæ perſecutionem magnitudine animi admirabili, & potentia compreſſit, & quaſi imperiosè clamauit quatuor Imperatoribus nominatis, ne Eccleſiæ nocerent, cùm eorum aduerſus Eccleſiam conatus non ſolùm retardauit, ſed etiam repreſſit, diſpulſiſque præcedentium temporum tenebris noua luce Eccleſiæ cœlum ſerenauit: quam ob cauſam apparuit aſcendens ab ortu ſolis, quia inſtar ſolis orientis lucem ſecum Eccleſiæ attulit. Denique quod ſubiungitur, *Habentem ſignum Dei viui*, clariùs eſt, quam vt explicari debeat: quis enim neſcit Conſtantino crucem dominicam, quæ hoc loco ſignum Dei viui appellatur, diuinitùs in cœlo oſtenſam fuiſſe, ipſumque Conſtantinum vexillum quoddam militare, quod labarum dicebatur, in formam crucis efformaſſe, quod in prælijs præferri mandauit? quæ omnia, quia illuſtriſſima fuerunt, & ad hanc viſionem intelligendam maximè pertinent peculiarem per ſe ſectionem deſiderant.

Angelum ſignum Dei habentem, Conſtantinum putant aliqui.

De vexillo crucis, quod Conſtantino Magno diuinitùs in cœlo apparuit.

SECTIO IIII.

1\. Euſebius. Nicephor. Zonaras.

NArrant igitur Euſebius lib. 1. de vita Conſtantini, Niceph. lib. 7. c. 29. Zonaras in Conſtantino, Senatum, Populumque Romanum Maxentij tyrannide incitatum Conſtantinum in Galliis agentem per oratores obſecraſſe, ne vrbem imperij matrem, & caput negligeret, ſed eam à Maxentij ſæuitia, ac tyrannide liberaret: ea legatione Conſtantinum commotum ſcripto, & coacto exercitu in Italiam aduerſus Maxentium contendiſſe. Quoniam verò haud ignorabat ſapiens piuſq; Imperator potiore ſibi auxilio opus eſſe, tum quod multò maio-

res copias haberet Maxentius, tum propter maleficas, & magicas incantationes, quæ apud eum tyrannum exercebantur, Deum ſibi quærendum adiutorem putauit, eius præſidium duntaxat inexpugnabile eſſe intelligens: cogitat igitur quem Deum potiſſimùm implorare debeat, quod dum cogitat, ſubit animum eius talis cogitatio, cum plures anteà imperio potiti eſſent, illos quidem, qui plures Deos coluerant, eiſque hoſtias, victimaſque litauerant, falſis vatum diuinationibus, Deorumq; oraculis deluſos nullum è cœlo auxilium ſenſiſſe, quin potiùs multis calamitatibus, & infœlicibus rerum omnium conuerſionibus implicatos miſerrimè periiſſe: ſolum verò patrem ſuum Conſtantium Chlorum ſpretis Gentilium ſuperſtitionibus vnum Deum vniuerſitatis huius effectorem molitoremque agnouiſſe, atque in eo ſpes omnes ſuas cum collocaſſet, ſemper eum propitium, ac facilem, inuictumque imperij ſeruatorem expertum fuiſſe. Cum igitur hæc omnia ſecum tacita cogitatione verſaret, reiecta Deorum illorum omnium turba paternum ſibi Deum colendum eſſe exiſtimauit; quare eum aſſiduis precibus inuocabat, rogabatque, vt ſibi quiſnam eſſet, oſtenderet, rebuſque ſuis opem, & auxilium afferret.

2. Euſebius. Conſtãtino trophæum crucis apparet. Hæc oranti oſtentum quoddam diuinum, atque planè admirandum apparuit, quod Imperatorem ipſum ſibi iureiurando confirmaſſe teſtatur Euſebius loco citato. Aiebat namque ſe poſt meridiem in cœlo ſuprà ſolem trophæum crucis è luce conſtructum vidiſſe iſta inſcriptione, *ἐν τούτῳ νίκα*, hoc eſt, *In hoc vince:* quo conſpecto ſe, & totum exercitum fuiſſe ſtupore correptum: cumq; ipſe cogitabundus de tanto prodigio multa animo volueret, nocte inſequenti dormienti ſibi Chriſtum vnà cum ſigno, quod in cœlo viderat, apparuiſſe, præcepiſſeque, Per ſomnum Chriſtum cũ cruce videt. vt aliud ſimile ſibi iuxtà formam in cœlo oſtenſam compararet, illudque contra hoſtium impetum in exercitu ferret certiſſimum ſignum victoriæ futurum: mox vbi ſurrexit, conuocatis auri, ac lapidum pretioſorum opificibus in eorũ medio ſediſſe, imaginemq; ſigni, quod viderat, manu ſua adumbraſſe, mandaſſeque, vt auro illam, ac lapidibus pretioſis exprimerent: fuit verò ſignum in hanc figuram elaboratum, quemadmodum ſe Euſebius vidiſſe confirmat. Erat haſta in ſublime erecta, auroq; circumdata, cornu habebat tranſuerſum ad formam crucis efformatum: ſupernè in ſummo apice corona ex lapidibus pretioſis, & auro cõtexta, ſub quo erat ſalutaris appellationis ſymbolum duobus ſolùm elementis, id eſt, duabus primis literis græcis nominis Chriſti, P. litera in medio literæ X. ſubtiliter inſerta, quæ totum Chriſti nomen perſpicuè ſignificabant: quas quidẽ literas deinceps ſemper Imperator in galea geſtare conſueuit. In trãſuerſo cornu, quod in haſta transfixum erat, velamen quoddam pendebat, regalis ſcilicet purpura, quæ varietate pretioſorum, lapidum inter ſe cohærentium, ac ſplendore lucis fulgurantium, auroque multo inſerta admirabilem exhibebàt ſpectantibus pulchritudinem; Itaque velum hoc de cornu pendens, longitudine, ac latitudine menſuram crucis exæquabat: ipſum verò haſtile oblongum verſùs initium longè erat protractum, ſupernè autem in ſublime ſublatum ſub crucis trophæo ad extremitates vſque circundantis illud veli Imperatoris imaginem ad pectus vſque auream vnà cum liberorum imaginibus præferebat.

3. Euſebius. Sozomenus. Atque hoc ſalutari ſigno Imperator ad cuiuſuis aduerſariæ, & hoſtilis potentiæ vltionem vtebatur; cuius ſimilitudines expreſsè mandauit, vt antè omnem exercitum præferrentur; imò refert Euſeb. lib. 2. de vita Conſtantini, & Sozomen. lib. 1. hiſt. Eccleſ. cap. 4. non ſolum mandaſſe Conſtantinum, vt hoc vexillum exercitus ſuos omnes præiret, ſed etiam, vt laborantibus in prælio aciebus adeſſet, deputaſſeque nobiles quoſdam ex ſatellitibus quorum id muneris

eſſet,

eſſet, vt per vices id ſignum humeris ſuis ferrent, & acies hoſtium circuirent. Crucis miracula.
Fertur autem, inquit Sozomenus, *quempiam ex vexilliferis ſignum hoc aliquando geſtantem, propter repentinum hoſtium incurſum metu perculſum alij illud tradidiſſe, ac ſe pugnæ ſubduxiſſe, & cum iam extra telorum iactum eſſet, ſubitò lethaliter vulneratum cecidiſſe: eum verò, qui diuinum ſignum geſtandum acceperat, licet multorum iaculis impetitum illæſum manſiſſe, quod mirabili modo hoſtium iacula contra eum directa diuina ſic moderante virtute ſigno eſſent infixa, nec geſtantem, licet in medijs periculis conſtitutũ contigiſſent: quin, & hoc ferunt nec alium quempiã militem ſignum hoc in bello geſtantẽ ſiniſtra vnquam clade ſicut alijs fieri ſolet, cecidiſſe, vel vulnera, aut captiuitatẽ ſuſtinuiſſe.* Atque hoc eſt Conſtantini vexillum, quod Romani labarũ appellant: ſed non ſolùm in labaro Imperatoris, ſed & in ſuo etiam diademate crucis ſignũ incidi, & in propriis imaginibus depingi, in numis quoque imprimi, imò in ipſis quoque militũ clypeis, & galeis idem crucis ſignum, Chriſtiq; nomen effigiari præcepit Conſtantinus, quemadmodum docet Euſeb. in vita Conſtantini, vnde Prudentius, Euſebius. Prudentius.

Chriſtus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat labarum, clypeorum inſignia Chriſtus
Scripſerat, ardebat ſummis crux addita criſtis.

Statuam etiam Conſtantinus ſibi erigi Romæ mandauit, quæ crucis ſignum manu oſtentaret. Sed quærat meritò aliquis, vnde labari nomen ortum habuerit; Euſeb. Cæſarienſis lib 2. de vita Conſtantini innuit dictum ita eſſe, quod in certamine laborantibus opem ferret; agens enim de victoria, quam Conſtantinus de Licinio reportauit, hæc habet. *Cum Conſtantinus huiuſmodi ſermones locutus eſſet, exercitum ad prælium procedere iuſſit: quo facto oſtentum quoddam mirabile circa ciuitates tyranno ſubiectas apparuiſſe ferunt, nempe varias armatorum Conſtantini acies in ipſo meridie ciuitates, quaſi quæ iam bello viciſſent, pertranſire, idq; tum viſum eſt, cum re vera nemo militum illius vſpiam compareret, vbi autem exercitus prælium attigerunt, primus bellum orſus eſt, qui amicitiæ fœdera ruperat: hîc Conſtantinus inuocato Deo ſeruatore omnium datóque hoc armatis circa ſe ſigno bellico primam aciem deuicit; deinde non multò poſt etiam altero conflictu ſuperior factus potiore victoria ſalutari trophæo, aciem ipſius præcedente potitus eſt: cum hoc igitur conſpicuum eſſet orta eſt aduerſariorum fuga inſequentibus victoribus. Quod cum Imperator cerneret, ſicubi aliquam exercitus ſui aciem laborare, defatigarique videbat, eo ſalutare trophæum. quaſi auxiliare quoddam medicamentum deferri iubebat, cum quo confeſtim apparebat victoria, ſimúlque in certamine laborantes fortitudine, ac robore diuino accedente nutu confirmabantur.* Hæc Euſebius qui cum dicat ſignum illud quaſi ſalutare quoddam medicamentum deferri ſolitum laborantibus in acie militibus, illúcque quamprimùm transferri, vbi acies laborabant, indicat dictum fuiſſe labarum à leuando labore, aut ab adiuuandis in acie laborantibus: idémque habet Sozomen. lib. 1. hiſt. cap. 4. quin & Greg. Nazianz. oratione prima contra Iulianum idem nominis etymon tradit exponens enim quomodò Iulianus Apoſtata labarum tanto habitum antè in honore aboleuerit, ſic ait. *Quin eo audacia quoque prorupit, vt aduerſus magnum illud vexillum præceps ferretur, quod ſimul cum cruce magnificè, & cum inſigni pompa exercitum ducit in ſublimè euectum, quod ſoluendorum laborum vim habet, ab eóque apud Latinos nomen trahit.* Putat verò Cardinalis Baronius tom 3. Annalium, voluiſſe ſignificare Greg. labari nomen deductum eſſe à voce Latina *Labor*, & à Græca ὅρος, quæ terminum ſignificat, vt idem ſit labarum, atque laboris ὅρος, ſeu laboris terminus: quæ nobis ſententia non omninò ſatisfacit, cum nomen labarum à Latinis, vt ait Greg. impoſitum fuerit; illi autem non ita nomina ſolerent effingere, vt ea ex Latino ſimul, & Græco ſerm. conflarent: potiùs credimus

Margin notes: 4. Vnde labari nomen ortũ. Euſebius. — Sozomen. Greg. Naz. — Baron. Card.

Labarum latinum duntaxat eſſe nomen ad id Conſtantinum vexillum, quod deſcripſimus, exprimendum noua vocis inſtitutione efformatum, per antiphraſim ab arcendis laboribus, ſeu laborantibus adiuuandis in acie appellatum.

5. Vuolfangus.

Porrò cum multa eſſent vexillorum genera apud Romanos, de quibus fusè agit Vuolfangus Lazius lib. 7. Comment. Romanæ Reipublicæ c. 5. erat vnum præcipuum, quod ante ducem exercitus præferebatur, idque duplex, vnum rubeum, quod erat ipſius ducis, ſiue Imperatoris, & flammeũ à colore dicebatur: alterum totius exercitus aureum, gemmiſque, atque vnionibus exornatũ, quod proprio vocabulo labarus, ſeu labarũ appellabatur, & Procopio lib. 4. hiſt. Gotthicæ pandum. Adrianus Turnebus lib. 15. aduerſariorum c. 16. ait, ſe in vetuſto lexico etiam laborum reperiſſe, & ita ſcribi apud Sozomenum lib. 9. hiſt. Eccleſ. c. 4. θάτερον δὲ τὸν σκῆπτρον οἱ ῥωμαῖοι λάβωρον καλοῦσιν: labari verbo vtũtur D. Ambr. & Tertull. in Apologetico cap. 16. *Sypara*, inquit, *illa vexillorum, & labarorum ſtolæ crucium ſunt.* Vexillum igitur Romanum, quod anteà iam labarum dicebatur, Conſtantinus Magnus crucis figura, nominéque Chriſti per compendium literarum exornauit, eoque præcedente aduerſus Maxentium aciem inſtruxit, vt paulò ſuperiùs diximus: id quod elegantibus carminibus cecinit Aurelius Prudentius libro primo de potentia crucis contra Symmachum.

(Margin: Procopius. Adr. Turn. Sozomenus. Tertull. Aurelius Prudentius.)

Hoc ſigno inuictus transmiſſis alpibus vltrò
Seruitium ſoluit miſerabile Conſtantinus.
Cum te peſtifera premeret Maxentius aula,
Teſtis Chriſticola ducis aduentantis ad vrbem
Miluius exceptum Tiberina in ſtagna tyrannum
Præcipitans, quanam victricia viderit arma
Maieſtate regi quod ſignum dextera vindex
Prætulerit, quali radiarint ſtemmate pila.
Chriſtus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat labarum, clypeorum inſignia Chriſtus
Scripſerat, ardebat ſummis crux addita criſtis.

6. Euſebius. Conſtantinus crucem eximiè coluit.

Præterea tam eximius crucis cultor fuit Conſtantinus, vt quemadmodum refert Euſebius libro tertio de vita Conſtantini, nunc vultum ſuum ſalutari ſigno communiret, nunc victoriæ trophæum oſtentans quod & in picta tabula quadam altiſſima, & præ foribus imperialibus ſuſpenſa omnium oculis viſendum proponeret depictumque ſalutare ſignum, capiti ſuo imponi, inimicam verò & hoſtilem feram, hoc eſt Dæmonem, quæ Eccleſiam Dei per impiorum hominum tyrannidem vaſtauerat, in forma draconis in profundum deprimi fecerit: draconem enim eum, ac tortuoſum ſerpentem diuina oracula appellant: quapropter Imperator draconem hunc ſuis, ac ſuorum pedibus ſubiectum, iaculóque circa medium vteri transfoſſum, ac maris fundo iniectum per ceratam confectum figuram cunctis oſtendebat, quem & virtute ſalutaris trophæi, quod ſuper caput ipſius ſuſpenſum erat, ad profundum perditionis ceſſiſſe ſignificabat. Itaque diuino inſtinctu afflatus his imaginibus expreſſit, quæ Prophetarum vaticinia multo ante prænunciauerãt, Deum videlicet gladium ſuum magnum, & fortem aduerſus ſerpentem veterem educturum, ac draconem, qui in mari eſt, interfecturum, vt habes apud Eſaiam ca. 27. Narrat quoque Euſeb. lib. 4. de vita Conſtantini tantam fidei vim diuino quodam inſtinctu in eius animo defixam fuiſſe, vt in aureis numis imaginem ſuam ita inſculpi curauerit, inquit, panſis manibus inſtar precantis cœlum contueri videretur, quod genus, vt ex numi hac effigie ſculti per omnes Romani Imperij gentes volitabat..

(Margin: Eſai 27. Euſebius.)

Fœlicitas

Felicitas Eccleſiæ, fideique propagatio ſub Conſtantino Magno deſcribitur.

SECTIO V.

QVam verum ſit illud, quod ſacrarum literarum monumentis conſignatum legimus Prouerb. 21. *Sicut diuiſiones aquarum, ita cor regis in manu Domini; quocunque voluerit, inclinabit illud*: Conſtantinus Magnus ſuis factis expreſſit, quæ non niſi flectente, & inclinante cor eius Domino efficere omninò potuiſſet: ad arcana verò diuinæ prouidentiæ pertinet, quod nullum ſuperiorum Romani Imperij principum Deus ad tantæ fœlicitatis faſtigium eligere inſtituerit, vt eximiis, & præclaris officiis apud vniuerſam Eccleſiam collocatis miro ſibi modo Dei amorem, & beneuolentiam conciliaret, niſi vnum Conſtantinum, cui id ſingulare beneficium de induſtria, ſicut Saüli Regi dixit olim Samuel, ſeruatum fuit. Præceſſerant omnes illi, quos commemorauimus, procelloſi grauiſſimarum perſecutionum turbines, turbulentæque tempeſtates ſæuientibus ſubinde tyrannis excitatæ fidelium pacem per vniuerſas Imperij prouincias turbauerant; eadem furentium ventorum procella Chriſtianorum templa in Dei cultum magnis vbique ſumptibus, laboribuſque erecta radicitùs conuulſerat, fideles ipſi vi debacchantium turbinum abrepti exquiſitis vbique cruciatibus diſcerpti, ac dilaniati omnia ſola terrarum, in quibus graſſabatur tempeſtas, ſanguine ſuo per ſummam impietatem fuſo miſerrimè eruentabant; denique nox atra cœlum, ſolemque oculis eripiens cum ſummo omnium mœrore, & luctu vniuerſæ Eccleſiæ incubabat: cùm Conſtantinus Magnus fauſtis, ac fœlicibus cœleſtis numinis auſpiciis tanquam ſol Eccleſiæ fulgentiſſimus illuxit, qui diſpulſis tenebris ſua luce, & ſplendore Eccleſiæ cœlum colluſtrauit, ventorum inhibuit vim, tempeſtatem ſedauit collàpſa non modò templa iterum erexit, ſed alia de nouo verè imperatoria liberalitate, munificentia multò illuſtriora, opulentioraque per omnes Imperij ditionem exædificauit, ſuperiorum Imperatorum aduerſus Chriſtianos edicta omnia reſcidit, nouáque ſanxit, atque vulgauit illuſtriſſimam religionis noſtræ commendationem, eximióſque fidelium fauores, & priuilegia continentia: ex quibus idcircò operæpretium duximus nonnulla decerpere, vt omnes videant, quanto iure præſentem viſionem ad Conſtantinum Magnum referendam arbitremur. — 1. Prouer. 21.

Eſt igitur huiuſmodi Conſtantini edictum pro Chriſtianis apud Euſebium lib. 2. de vita Conſtantini. *Victor Conſtantinus Maximus Auguſtus Prouincialibus Paleſtinæ. Cùm tam grauis impietas res humanas occuparet, ac Reſpublica quaſi peſtifero quodam morbo penitus perdenda periclitaretur: vide quodnam leuamen Deus, liberationémque à malis excogitarit? Miniſterium meum voluntati ſuæ ac commodum requiſiuit, qui inde à mari Britannico, & illis orbis partibus orſus, potentiore quadam virtute cuncta illa, quæ orbem premebant, mala repulit, vt ſimul & genus humanum ad ſanctiſſimæ legis culturam meo inſtitutum miniſterio reuocaretur, & fides beatiſſima ſub potiore ductore creſceret: haud enim ſic ingratus eſſe velim, vt debitam gratiam, optimum ſcilicet miniſterium negligam, hoc mihi donum conceſſum credens, per quod etiam ad Orientis vſque regiones progreſſus ſum. Quotquot itaque propterea quod honorem cæleſti numini debitum, ac fidem non neglexerunt, cui ſeipſos totis animis conſecrarunt, ſæuis iudicum ſententiis ſubiecti patriam exilio commutarunt, quibuſcunq; temporibus id perpeſſi ſint, vel ſi qui curialium catalogo adnumerati ſunt, priorem illorum numerum non adimplentes, hi patriis locis, ac conſuetæ quieti reſtituti, omnium liberatori Deo gratiarum actiones perſoluant: aut* — 2. Conſtantini edictum pro Chriſtianis apud Euſeb.

ſi qui bonis ſuis ſpoliati, & vniuerſarum facultatum iactura oppreſſi mœſtiſſimam hactenus vitam egerunt, ij antiquis ſedibus, cognationibus, & facultatibus redditi Diuina beneficentia cum gaudio perfruantur. Quin etiam quotquot inſulis præter animi ſententiam detinentur, hac prouidentia noſtra frui præcipimus, vt qui hactenus difficilibus montium locis, ac circunfluo, incluſi mari fuerunt, in amœna, & immani ſolitudine liberati iucundiſſimis ſeſe locis reſtituentes, ſicuti deſiderant, compotes euadant: & qui pauperculam vitam multo tempore in ſordibus egerunt, hi cupidè, ac raptim ad ſuos reuerſi, & curis in poſterum liberi abſque metu apud nos viuant, qui nos Dei, & gloriamur, & credimus eſſe ſeruos. Quotquot igitur ita condemnati ſunt, vt in laborioſis metallorum officinis laborent, vel operibus publicis ſeruiant, continuos labores dulci otio, facilioriq́; vita commutantes, immoderatas laborum moleſtias in placidam quietem conuertant. Quinetiam ſi qui olim militaribus dignitatibus probati, illis propter atrocem, & iniuſtam cauſam exciderunt, eo quod diuinæ cognitionis confeſſionem dignitati, quam habebant, prætulerunt, horum liberum ſit arbitrio, vel ſi militiam affectant, in gradu, quo fuerunt, manere, vel cum honorifica dimiſſione in libertate agere: decet enim, vt qui tantam magnanimitatem aduerſus obiecta pericula oſtendit, otio, ſi volet, & honore pro ipſius arbitrio fruatur. Ad hæc quotquot nobilitatis prærogatiua priuati talem aliquo pacto iudicum ſuſtinuerunt ſententiam, vt vel in gynæcia, vel texendi officinas iniecti iniucundum, ac miſerum laborem ferant, hi cum honore, quibus ante appoſiti fuerant, tum libertatis bonis gaudentes, & ad priſtinas dignitates reuocati cum omni deinceps animi alacritate vitam ducant: & qui libertate in ſeruitutem commutata inſueta miniſteria obire ſe deplorat, vtpote quod ſubitò ſe è libero ſeruum factum eſſe videat, priſtina ſecundum præſens hoc noſtrum inſtitutum libertate recepta genitoribus ſuis ſeſe reſtituat, eóſque labores obeat, qui liberum hominem decent. Adducendæ ſunt autem facultates, non quibus variis ſunt, & aliis de cauſis priuati, ſed ſiue quidam optimo; ac diuino martyrij certamine tolerato imperterrita, & virili mente bonorum ſpoliationem ſuſtinuerunt, & in confeſſione perdurantes æternam ſibi ipſis ſpem compararunt, ſiue aliquò demigrare coacti, & quoniam perſecutoribus non ceſſerunt, vt fidem perderent, facultatibus ſuis priuati ſunt; vel ſi quidam morti adiudicati ſpoliationē bonorum ſuorum tulerunt, horum facultates cognatis reſtituendas eſſe præcipimus. Eſt autem omninò cognitu facile, quibus propinquioribus inter cognatos hæreditates competant, cum de his ipſæ leges ſtatuant. Si vero nemo ex propinquioribus ſuperſtes fuerit, ita vt nemo adſit, ſiue martyrum, ſiue confeſſorum, ſiue eorum, qui ob eiuſmodi cauſam in exilium amandati ſunt, hæres cuiúſque loci Eccleſia perpetuò deputata ſit ad eius ſucceſſionis hæreditatem: nec erit id vllo pacto graue mortuis, ſi eam ſortiantur heredem, cuius gratia omnis generis labores pertulere: quod ſi prædictorum aliqui de facultatibus nonnihil, quibus voluerunt, largiti fuerint, rationi conſentaneum eſt, vt propria illis maneat poſſeſſio. Ne verò error aliquis in hoc appareat edicto, ſed in promptu ſit cuiuis, quod æquum eſt, cognoſcere, ſciendum eſt omnibus, ſiue agrum, ſiue domum, ſiue hortum, vel aliud quid prædictorum poſſederint, bonum ipſis, & ... le foret vt id confiteantur, & illis quàm citiſſimè reſtituant. Quapropter etiam ſi videantur quidam illorum ex iniuſta poſſeſſione multum tuliſſe emolumenti, huius repetitionem nos non iudicamus eſſe iuſtam, ita tamen, vt ipſi quantum, & vnde collegerint, agnoſcentes, ignoſci ſibi à nobis petant. Quæcunque Eccleſiis re... e competere videbuntur, ſiue domus ſint, quæ poſſidentur, ſiue agri, ſiue horti, ſiue alia quæcunque, nullo eorum, quæ ciuitatem hanc concernunt, iure diminuto, ſed cunctis integrè permanentibus reſtitui præcipimus: quin & ipſa loca, quæ martyrum ſunt corporibus honorata, & monumenta glorioſi receſſus exiſtunt: quiſnam Eccleſiis competere dubitabit? imò non præcipiet etiam, quando nec melius ſit donum, neque gratioſior labor, plúſque vtilitatis habens, quam diuino dirigente ſpiritu de his rebus eſſe ſolicitum, ac quæ malis ſunt prætextibus à flagitioſiſſimis viris

ablata,

ablata, ſanctis Eccleſiis reſtituere, ac vindicare? Quoniam igitur euidentiſſimis, & clariſſimis demonſtrationibus omnipotentis Dei virtus reſplenduit, admonitionibuſq́; ſimul, & auxiliis, quæ propter me crebrò conferre dignatus eſt, quibus moleſtiam illam, quæ anteà vniuerſas res humanas obtinebat, ex vniuerſo orbe, qui ſub cœlo eſt, expelli contigit, ſingulique iam, & vniuerſi ſimul diligenti cura conſiderant, quænam ſit illa poteſtas, quæ ſemen illud, vt ita dicam, flagitiorum hominum amolita eſt, & euertit, bonorum verè lætitiam reuocatam ad quaſuis regiones abundè prorogauit, ac rurſus diuinam illam legem cum omni reuerentia conuenienter coli, illiſq́; qui ſeipſos ad hoc conſecrarunt, vt hanc conuenienter colant, plenam poteſtatem largita eſt, qui perinde atque è denſa quadam caligine conſpiciunt, perſpicuam literarum ſcientiam nacti conuenientem poſthac cultum, piumq́; & conſentientem honorem circa eandem oſtendunt.

Atque hæc quidem ad Palæſtinos Conſtantinus: quæ omnia, vt imperabant, perfecta ſunt. Deinde verò Gentibus per prouincias ſparſis duces mittebat maiori ex parte ſalutari fide imbutos: qui verò Gentiliſmum ſapere videbantur, iis ſacrificandi facultas negabatur. Eadem lex duces, ac præſides ita fraudabat, vt eis, ſi Chriſtiani eſſent, iniungeret, vt tam excellenti appellationi facta reſponderent; ſi verò aliter eſſent animati, omninò ſimulacrorum cultum interdiceret. Poſteà duæ aliæ quoque leges latæ ſunt, quarum vna prohibebat vniuerſis idolorum cultum: altera mandabat, vt oratoriorum, quæ dicebantur, ædificia erigerentur, templa anteà vel diruta, vel collapſa inſtaurarentur, aliaque de nouo tum quoad longitudinem, tum quoad latitudinem ampla, & magnifica extruerentur: neque hac in re ſumptibus, & expenſis vlla ratione parceretur, ſed ſi opus eſſet, ex ipſis Imperatoris theſauris, & vectigalibus neceſſariæ pecuniæ ſuppeditarentur: qua de re libet hoc loco adſcribere edictum, quod ad Euſebium Cæſareæ Palæſtinæ Epiſcopum miſit, vt ipſemet teſtatur 2. lib. de vita Conſtantini: *Victor Conſtantinus Maximus Auguſtus Euſebio: Quàm ad hoc vſque temporis impia illa ſententia, tyrannidéque miniſtros Seruatoris perſequente, cunctarum ſint Eccleſiarum ædificia vel propter incuriam labefactata, vel metu imminentis iniquitatis vendibilia, ac vilia reddita, cognoui, & accurate intellexi, frater dilectiſſime. Iam verò libertate reddita, ac dracone illo à reipublicæ gubernatione maximi Dei prouidentia, noſtráque opera expulſo, cunctis arbitror manifeſtam eſſe factam diuinam potentiam, eóſque qui vel metu, vel incredulitate in peccata quædam inciderunt, ad veram, & rectam vitæ conſtitutionem acceſſuros. Quotquot igitur Eccleſiis vel ipſe præes, vel alios ſuis quoſque locis Epiſcopos, Presbyteros, vel Diaconos præeſſe noſti, admone, vt diligentes ſint circa Eccleſiarum ſtructuras, ac vel exiſtentes reſtaurent, vel auctiores reddant, vel vbi neceſſitas exigit, nouas ædificent. Petes verò & ipſe & alij per te à Præſidibus, magiſtratibúſque prouincialibus ea, quæ neceſſaria ſunt: his enim ſcriptum eſt, vt omni promptitudine, quæ à ſanctitate tua dicuntur, adminiſtrent.* Hæc ad Euſebium. Præterea quoniam error idololatriæ prædeceſſores ſuos occupauerat, Catholicæ fidei doctrinam miſit ad omnium gentium Prouinciales, monens ſubditos, vt Deum rerum omnium auctorem cognoſcerent, Chriſtumque ſeruatorem amplecterentur, palamque nuncuparent, vt patet ex peculiari ea de re imperiali edicto, quod habes apud Euſebium loco paulò ante citato. 3.

Literæ Conſtantini ad Euſebiũ de reſtaurandis Eccleſiis.

De propagatione verò fidei ſub Conſtantino hæc ſcribit Sozomenus lib. 2. cap. 6. *Difficile eſt, inquit, ſingula conſcribere: quamplurimæ ſiquidem & aliæ ciuitates ad Chriſtianam religionem illius temporis cum fiducia acceſſerunt: viroq́; Imperatore nihil horum præcipiente, templa ſua, & ſtatuas demolitæ ſunt, & domos oratorias ædificarunt. Cùm autem hoc pacto Eccleſia per vniuerſum Romanum imperium creuiſſet, ad barbaros etiam religio Chriſtiana peruenit: iam enim & quæ ad Rhenum habitant gen-* 4.

Sozomenus Fidei propagatio ſub Conſtãtino

5

tes

tei, Chriſtianiſmum receperunt, Celtaq́; & Galatæ, qui extremi ad Oceanum commorantur, & Gotthi, & quotquot illis vicini ſunt, olim ad ripas Iſtri fluuij Chriſtianæ fidei participes facti ad vitam ſunt manſuetiorem, ac rationi magis conſentaneam mutati. Sub hoc autem imperio & Iberi Chriſtum agnouiſſe feruntur, eſt ea gens barbara, & bellicoſiſſima, & vltrà Armenios ad Arcton habitans: opera autem Chriſtiana, & captiua cuiuſdam mulieris factum eſt, vt patriam ſuperſtitionem contempſerint. Quod poſtquam fusè commemorat Sozomenus, addit cap. 7. *Ad hunc modum Iberi Chriſtum cognouerunt. Poſteà verò ad vicinas quoque gentes doctrina Chriſtianorum peruenit, & incrementum accepit. Armenios anteà Chriſtianam fidem recepiſſe audiui: fertur enim Tiridates, qui genti Armeniorum præerat, occaſione ſtupendi cuiuſdam miraculi, quod domi ſuæ diuinitùs contigerat, ſimul & ipſe ad Chriſtum fuiſſe conuerſus, & cunctis ſubditis, vt eandem ſimiliter religionem amplecterentur, recepiſſe.* Hæc Sozomenus: idémque referunt Socrates lib. 1. cap. 16. Theodoretus lib. 2. cap. 6. & alij. Atque hæc ſatis eſſe videntur, vt perſpectum ſit, quanto iure præſens viſio ad Conſtantini tempora referatur, ſub quo finitis ſuperiorum perſecutionum turbinibus, & eorum, qui tunc temporis Romanum imperium obtinebant, tyrannide compreſſa Chriſtiana religio vſque adeò floruit, fideſque ad extrema vſque ſola terrarum propagata eſt: id quod vaticinari pergit Ioannes, commemorata infinita propemodùm hominum multitudine, qui tum ex Iudæis, tum vel maximè ex gentibus Chriſti fidem receperunt: quod iam explicare aggredimur.

Chriſtianæ mulieris captiuæ opera Iberi fidem recipiunt.

Socrates. Theodoret. & alij.

Cur fideles, & præcipuè prædeſtinati appellentur ſignati.

SECTIO VI.

1. Docuit Ioannes, Angelum illum aſcendentem ab ortu Solis clamaſſe quatuor Angelis, quibus datum erat nocere terræ, & mari: *Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, quoadvſque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum*: tunc verò audiuiſſe ſe numerum ſignatorum, videlicet centum quadraginta quatuor millia ex omni tribu filiorum Iſraël: ex omnibus verò gentibus populis, & linguis innumerabilem ſignatorum multitudinem. Cùm verò in ſuperioribus docuerimus, per eiuſmodi ſignatos, fideles, qui fidem Chriſti receperunt, accipiendos eſſe: illud nunc explicandum ſupereſt, cur ſignati nuncupentur.

2. Primùm igitur omnes in vniuerſum fideles appellantur ſignati ratione fidei, quæ ſignaculum dicitur 2. ad Timoth. 2. *Firmum autem fundamentum Dei ſtat habens ſignaculum hoc.* Dicitur autem fides ſignaculum primò, quia per fidem obſignat Deus ſua promiſſa: quæ ratio eſt D. Ambroſij in commentariis epiſtolæ citatæ. Fundamentum Dei fides eſt, quæ continet quæ promiſit Deus, quæ fides non poterit infringi perfidorum, & hæreticorum commentis: ſignaculum enim promiſſionis Dei fides noſtra eſt, quæ firmat Dei verba. Secundò appellatur fides ſignaculum, quia eſt nota quædam, & veluti teſſera, qua fideles à non fidelibus diſcriminantur: quam rationem affert D. Gregorius lib. 29. Moral. cap. 2. vbi de fide intelligit illud Cant. 8. *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum.* Et luculentiùs, D. Auguſtinus ſignare, inquit, eſt ſignum rei imponere: cuicunq; enim rei ponis ſignum, ideò ponis, ne confuſa cum aliis à te non poſſit agnoſci. Vnde & Pater Chriſtum ſignauit, Ioann. 6. id eſt, proprium quiddam illi dedit, ne cæteris comparetur hominibus, iuxta illud Pſalm. 44. *Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.* Hoc ſenſu dixit Paulus 2. ad Corint. 1. *Qui vnxit nos Deus, qui & ſignauit nos, & dedit pignus ſpiritus in cordibus noſtris.* Et ad Epheſ. 1. *In quo & creden-*

2. Tim. 2. 19. Fides ſignaculũ, & quibus de cauſis.

D. Ambr.

D. Gregor. Cantic. 8. 6. D. Auguſt.

Pſal. 44. 8. 2. Cor. 1. 12. Epheſ. 1. 13.

& credentes ſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto, & c.4. *Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum Dei, in quo ſignati eſtis in die redemptionis*: atque eandem ob cauſam in baptiſmo character in anima imprimitur quaſi nota diſtinguens fidelem ab infideli. Ephes. 4. 30

Deinde dicuntur fideles ſignati in frontibus, ſigno videlicet crucis propter fidei confeſſionem, de qua non debent erubeſcere. In cuius rei figuram Ezech. 9. præcepit Deus homini veſtito lineis, qui Chriſtum repræſentabat, vt ſignaret ſigno *Tau* frontes virorum gementium, vt iis à percuſſoribus Angelis parceretur: eo enim tempore *Tau* litera Hebraica habuit perfectam figuram crucis. Idem quoque fuit expreſſum Exodi 12. vbi iubetur ſanguis agni occiſi poni ſuper vtrumq; poſtem, & ſuperliminare, quoniam, vt interpretatur Rupert. lib. 2. in Exodum, ſanguinem Chriſti in ſuperliminaribus domorum ponimus, cum crucem paſſionis illius in fronte portamus. Erant autem notæ ſanguinis tres, duæ in vtroque poſte, & vna in ſuperliminari, quia in nomine Trinitatis baptizamur, vt vult Rupe. Quanquam id myſterium poſſumus etiam referre ad tres animæ potentias, quæ debent Chriſti ſanguine notari. Vnus ex ſignatis in fronte erat Paulus, qui dicebat ad Rom 1. *Non erubeſco Euangelium*: imò & de Eccleſia vniuerſa dicitur Cantic. 4. *Sicut fragmen mali punici, ita gena tua abſque eo, quod intrinſecus latet*. Quem locum expendens Beda in Comment. ſuper cap. 7. Cantic. *Genas*, inquit, *habet ſicut malum punicum, quia anima fidelis non erubeſcit paſſionem ſui redemptoris vel confiteri verbis, vel factis imitari, ſed poſtpoſita omni verecundia, & confuſione palam proclamare delectatur: Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti. Rectè autem additur, abſque occultis tuis, ſeu abſque eo, quod intrinſecus latet; quia ſicut cortex mali punici ſolum quidem ruborem foris oſtendit, ſed multa interiùs grana, quibus exuberat, occulta, ita anima Deo deuota, ac ſalubriter verecunda virtute quidem viuifica crucis ſtudet ſe per omnia tueri, ſed ſub eiuſdem crucis ſignaculo plura virtutum genera, quæ foris minimè apparent continet*. Hæc Beda. Nec verò quempiam moueat, quòd genæ ſponſæ rubiundæ, & puniceæ dicantur qui color verecundiam videtur indicare: etenim is color non eſt pudoris, ſed amoris, quo ſponſa in ipſamet animoſa fidei confeſſione rubet. 3. Crux ſignaculum fidelium. Ezech. 9. Exod. 12. Rupert. Rom. 1. 16. Cant. 4. 3. Beda.

Deniq; prædeſtinati præcipuè ſignati appellantur, eo quòd non ſolũ fidei, ſed etiam amoris, & charitatis notam impreſſam animo habent; quam ob cauſam dicuntur ſignati Chriſto tanquam ſignaculo in corde, & in brachio: ad huiuſmodi enim ſigillationem ſponſam ſponſus inuitat, cùm ait Cantic. 8. *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum*: quemadmodum eleganter explicauit D. Ambroſ. lib. de Iſaac, & anima cap. 8. *Signaculum*, inquit, *Chriſtus in fronte eſt, ſignaculum in corde, ſignaculum in brachio: in fronte, vt ſemper confiteamur; in corde, vt ſemper diligamus, in brachio, vt ſemper operemur*. Pleriq; exiſtimant eo loco Cantic. commendari ſponſæ ab ſponſo ſui memoriam, vt eum tanquàm ſignum auro, aut gemmæ inciſum in pectore, & brachio geſtet: quemadmodum etiam Dominus Hebræis præcepit Exod. 13. *Erit quaſi ſignum in manu tua, & quaſi monumentum ante oculos tuos*. Alij volunt poſtulare ſponſum à ſponſa, vt ſeipſum rebus omnibus anteponat; ſolent enim ſponſæ monumenta quædam aurea, & elegantia ab amaſiis accipere ad memoriam abſentium excitandã. Non deſunt etiam, qui exiſtimant, illud ſponſæ commendari, vt cordis ſui arcana, & ſecreta ſoli ſponſo aperiat: ſolemus enim ſigillo obſignare, quæ abſcondita, & arcana eſſe volumus. Sed poſſumus tamen eo loco per ſignaculum etiam imaginem accipere, quemadmodum ſumitur Ezech. 28. *Tu ſignaculum ſimilitudinis, perfectus decore*: vbi ad literam ſermo eſt de Lucifero, iuxta quam acceptionem poſtulat ſponſus ab ſponſa, vt ſeipſum tanquàm imaginem, quam aſſiduè con- 4. Prædeſtinati fidei, & charitatis notam habent. Cant. 8. 6. D. Ambroſ. Ezech. 28. 12.

ſpiciat, & contempletur, in corde imprimat per amorem, & in brachio per actionem. Denique Aggæi 2. dicitur Zorobabel, quatenus Chriſti figuram referebat. *Ponam te quaſi ſignaculum*: ſic enim eum locum interpretatur D. Hieronymus. *Hunc*, inquit, (ſcilicet Chriſtum) *ſignauit Deus Pater*, Ioann. 6. *& ipſe eſt imago Dei inuiſibilis, & forma ſubſtantiæ eius* ad Hebræos 1. *vt quicunque crediderit in Deum, hoc quaſi annulo conſignetur.*

Agg. 2. 24. D. Hieron. Ioan. 6. Hebr. 1. 3.

Cur duodecim millia ſignati ex ſingulis tribubus nominentur.

SECTIO VII.

1\. IAm ſuprà oſtendimus, quæ ſequuntur de numero ſignatorum tam ex Iudæis, quàm ex gentibus, propagationem Eccleſiæ ſignificare. Igitur numerum ſignatorum ex omni tribu filiorum Iſraël ait Ioannes fuiſſe centum quadraginta quatuor millia, id eſt, duodecim millia ex ſingulis tribubus, quemadmodũ deinde ſigillatim commemorat. Ponitur verò certus numerus fidelium conuerſorum ad fidem ex Iudaiſmo, vt eorum paucitas exprimatur: etenim pauciſſimi fuerunt comparatione tum Iudæorum, qui Chriſtum non receperunt, tum eorum, qui ex gentibus crediderunt, de quibus mox ſubiungit; *Poſt hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & tribubus, & linguis.* Itaque duodecim millia ponuntur ex ſingulis tribubus Iſraël, non quòd duodecim millia tantùm crediderint, ſed vt ſignificetur certum fuiſſe, id eſt, non ita magnum numerum fidelium ex Iudæis comparatione aliorum, poſito videlicet numero certo pro incerto, vt ſæpè aliàs.

Pauciſſimi ſaluãtur præ iis, qui damnantur.

2\. Quod igitur pauci ex Iudæis credituri eſſent in Chriſtum, multa docent ſcripturæ ſacræ teſtimonia. Primum habetur Geneſ. 22. vbi Deus ad Abraham ita loquitur. *Multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli, & ſicut arenam, quæ eſt in littore maris.* Quo loco, vt vult Euſeb. Cæſarienſis lib. 2. demonſtrationis Euangelicæ cap. 40. nomine ſtellarum Iudæi conuerſi ad fidem intelliguntur, quæ pauciſſimæ ſunt, comparatione granorum arenæ maris, per quæ Iudæi perfidi ſignificantur. *Cum duo*, inquit, *ſint, quæ Abrahæ Deus reſpondens promiſit de iis, qui ab illo orituri erant vnum quidem, quòd futuri eſſent ſicut ſtellæ cæli, alterum verò, quod tanquàm arena maris: Dei quidem amici, quales fuerunt illi veteres, & Prophetæ, & Saluatoris noſtri Apoſtoli, quibus ipſe illud teſtimonium exhibuit, Vos eſtis lux mundi, luminibus cæleſtibus ipſo ſplendore comparantur, reliqui verò terreni ſcilicet, atque in humum ſpectantes arenæ ſimiles habentur*: quæ multitudo multò maior eſt, & deſcribitur peritura: quo eodem ſenſu locum intellexit D. Auguſt. homilia 48. Secundum Hieremiæ 3. *Aſſumam vos vnum de ciuitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion.* Quem locum expendens Rabbi Samai (vt auctor eſt Galatinus lib. 9. de arcanis Catholicæ veritatis cap. 2.) docet alludi ad egreſſum filiorum Iſraël ex Ægypto, & ingreſſum in terram promiſſionis; ſiquidem ex infinita illa multitudine, quæ egreſſa fuit ex Ægypto, duo tantùm, id eſt, Ioſue, & Caleb ingreſſi fuerunt in terram Chanaan. Simile igitur quiddam prædicitur à Hieremia futurum tempore Meſſiæ, quod pauciſſimi Iudæorum eum eſſent recepturi, & in cæleſtem illam terram promiſſionis ingreſſuri. Tertium habetur Eſaiæ 10. *Si fuerit populus tuus Iſraël quaſi arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo*, id eſt, pauciſſimi, quemadmodum interpretatur D. Auguſtinus lib. quæſtionum in Geneſim, quæſtione 148. Quam eandem ob cauſam Meſſias futurus erat lapis offenſionis, & petra ſcandali domui Iſraël, ſic enim habes Eſaiæ octauo. *Erit in lapidem*

Gen. 22. 17. Euſeb. Cæſa. Pauci ex Iudæis in Chriſtum crediderunt. Matth. 5. 14. D. Auguſt. Hier. 3. 14. Rabbi Samai. Eſai. 10. 22. D. Auguſt. Eſai. 8. 14.

pidem offenſionis, & in petram ſcandali duabus domibus Iſraël, in laqueum, & ruinam habitantibus Hieruſalem, & offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur. In quem locum legendus eſt Galatinus lib. 9. de arcanis cap. 2. Quartum Micheæ 7. *Væ mihi, quia factus ſum, ſicut qui colligit in Autumno racemos vindemiæ: non eſt botrus ad comedendum*, id eſt, idem mihi contigit, atque iis, qui in Autumno colligunt racemos vindemiæ, id eſt, poſt vindemiam racemos, qui pauciſſimi ſolent inueniri quæ quidem verba plerique Chriſti faciunt conquerentis ſimul, & dolentis, quod pauci ex Iudæis fidem ſuam ſint recepturi. Quod verò ſequitur. *Præcoces ficus deſiderauit anima mea*: quidam ſic interpretantur. Deſideraui, inquit, illam priorum patrum virtutem, qui tanquàm præcoces ficus multò ante præceſſerat, optabamque inuenire aliquos eis ſimiles, ſed reperire non potui: quod enim primi illi patres præcoces fructus appellentur, perſpicuum eſt ex Oſeæ cap. 9. *Quaſi vuas in deſerto inueni Iſraël; quaſi prima poma ficulneæ, in cacumine eius vidi patres eorum.* D. Hieron. eiſdem verbis putat exaggerari eandem Iudæorum paucitatem hoc ſenſu. *Fruſtra*, inquit, *volui iam vindemiata, & perdita ciuitatis quaſi extremos racemos requirere, ſed cum non ſit botrus ad comedendum ſaltem immaturas ficus, id eſt groſſos ficorum in cibum ſumere optaui: quaſi diceret, non inueniens panem præ famis magnitudine quiſquilias, & furfures requiſiui.* Hæc ille.

Mich.7.11.
Oſeæ 9.10.
D.Hieron.

3. Quintum denique eſt Oſeæ cap. 10. *Vitis frondoſa Iſrael, fructus adæquatus eſt ei: ſecundum multitudinem fructus ſui multiplicauit altaria, iuxta vbertatem terræ ſuæ exuberauit ſimulachris*: ſignificatur Iſraël eſſe vitem frondoſam: id eſt, ſyluescentem, ac luxuriantem palmitibus, hoc eſt, ciuitatibus, oppidiſque frequentiſſimis abundantem, fructumque reſpondere multitudini palmitum, quia Iſraëlitici populi propagatio magna admodum fuit: cæterum ſecundum hanc popagationem, & multitudinem non Deo, ſed idolis ſeruiiſſe: plerique ex Hebræo transferunt, *Vitis vacua, & inanis*, & illud ſignificari putant Iſraëlem in frondibus quidem creuiſſe, quemadmodum luxuriantibus ſegetibus accidit: tunc verò quod ſequitur; *Fructus adæquatus eſt ei*, quod huic expoſitioni videtur repugnare, per interrogationem legunt, ac ſi diceretur. Poteritne igitur fructum aliquem afferre? Alij per vitem patres intelligunt, per fructum filios, itaque exponunt: fructus adæquatus eſt ei, id eſt, filij eandem patrum naturam imitantur, quippe cum ſint etiam palmites quidam frondoſi nullum fructum proferentes, ſed in foliorum tantùm multitudinem, & pulchritudinem luxuriantes. Aquila tranſtulit, *Vitis aquoſa*, quod eodem recidit, quia vitis aquoſa, niſi fuerit à vinitore putata, tota in frondes excreſcit, & humorem, quem debuit in vina mutare, in foliorum, & frondium luxuriam conuertit. Denique Eſaiæ 27. ita legimus. *Et vos congregabimini vnus, & vnus filij Iſraël*; quo loco D. Hieronymus docet prænunciari paucos ex Iudæis in Chriſtum Dominum credituros, & quidem ipſe idiotiſmus hebraicus raritatem, & paucitatem ſignificat: eſt enim hebraicè, *Ad vnum vnus*, ſeu *Poſt vnum vnus*.

Oſeæ 10.1.
Aquila.
Eſai.27.12.
D.Hieron.

4. E contrariò quia ex gentibus infinita propemodum multitudo fidelium futura erat, propterea Ioannes in eis commemorandis nullo certo numero ſignatorum vſus eſt; ſed dixit tantam eſſe multitudinem, vt eam nemo potuerit numerando percenſere; id quod Deus ipſi Abrahæ promiſit Gen. 26. *Multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli: & benedicentur in nomine tuo omnes gentes terræ.* Et capite decimo tertio. *Faciam ſemen tuum ſicut puluerem terræ: ſiquis poteſt hominum numerare puluerem terræ, ſemen quoque tuum numerare poterit.* Quod enim in priori loco, cùm dicitur. *In ſemine tuo*, Chriſtus intelligendus ſit, docuit Paulus ad. Galat. 3. *Non dixit*, inquit, *in ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in vno, In ſemine tuo, qui eſt*

Ex gentibus fideliū multitudo maxima.
Gen.26.4.
Gen.13.16.
Galat.3.16.

Eſai. 53. 8. *Chriſtus*. Eadem fidelium in gentibus multiplicatio prænunciata eſt Eſaiæ 53. cùm dicitur, *Generationem eius quis enarrabit?* id eſt, quis poterit recenſere multitudinem filiorum Meſſiæ, qui ab eo per fidem generandi ſunt? Id enim ſignificat verbum Hebraicum דור, *Dor*, pro quo vulgatus tranſtulit *Generationem*. Quanquàm multi patres velint eſſe ſermonem de æterna Chriſti generatione: imò & de temporali, quæ omninò comprehendi non poſſit. Huc etiam pertinet illud Canticorum 6. *Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus*. Et illud Canticorum 7. *Oculi tui ſicut piſcina in Heſebon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis*: vbi Beda vult Eccleſiam ex gentibus appellari filiam multitudinis propter innumerabilem multitudinem eorum, qui ex gentibus Chriſti fidem receperunt.

Cant. 6. 7. Cant. 7. 11. Beda.

Quem ordinem ſeruauerit Ioannes in enumerandis duodecim tribubus.

SECTIO VIII.

1. Quid ſit tribus.

VT hoc meliùs intelligatur, paulò altius repetendum eſt principium. Sciendum igitur tribum nihil eſſe aliud, quàm multorum ab vno ſtipite deſcendentium generationem, in qua ſunt multæ familiæ in domos varias diſtributæ. Eſt autem duodenarius tribuum numerus in ſacris literis celeberrimus nimirum propter duodecim filios Iacob ſingularum tribuum principes: pro huius tamen rei intelligentia eſt primò aduertendum tribus tredecim fuiſſe. Etenim tribus Ioſeph fuit diuiſa in duas tribus, adoptauit enim Iacob Manaſſem, & Ephraim filios Ioſeph, voluitque, vt duas ſortes reciperent, & duas tribus appellarent, quemadmodum habes Gen. 48. *Duo*, inquit, *filij tui*, (id eſt Manaſſes, & Ephraim) *qui nati ſunt tibi in terra Ægypti, antequàm huc venirem ad te, ſicut Ruben, & Simeon reputabuntur mihi* (id eſt, duas partes hæreditatis recipient, ſicut quilibet alij duo filij mei.) *Reliquos autem, quos genueris poſt eos, tui erunt, & nomine fratrum ſuorum vocabuntur in poſſeſſionibus ſuis*: diuiſo ergo Ioſeph tredecim tribus effectæ ſunt. In hoc ipſo capite cum tribus Dan non ponatur propter Antichriſtum, qui inde deſcendit, duodecim tamen numerantur: nam pro Ephraim, qui omittitur, quia ex eo traxit originem Hieroboá ponitur Ioſeph. Secundò ſciendum eſt ſcripturam nunquam tredecim tribus, ſed duodecim tantùm appellare, cuius rei ea fuit ratio, quia cum agitur de poſſeſſionibus, tunc tribus Leui non computatur, ſed Ioſeph diuiditur in duas quoniam Leuitis præcepit Dominus, ne acciperent hæreditaté inter Hebræos in terra eorum, quia ipſe nimirum erat ſors, & hæreditas eorum. Num. 18. & Deut. 18. atque adeò cedebant eis in ſortem, quæ ad Deum iure pertinebant. Ioſue 13. quæ ... ra tam Sacerdotum, quam Leuitarum, & Sacerdotis magni ponuntur. Num. 18. Cùm verò agitur de re ſpirituali, tunc computatur quidem tribus Leuitica, ſed Manaſſes, & Ephraim non pro duabus tribubus numerantur, ſed numeratur tantùm tribus Ioſeph pro vna, vt patet in benedictione, & maledictione in confirmationem legis, quæ ponuntur Deut. 27. vbi ſex tribus ſedebant ad maledicendum tranſgreſſoribus legis in monte Hebal, & ſex aliæ ad benedicendum obſeruatoribus in monte Garizim, & tribus Leui eſt ibi vna de benedicentibus. Sic etiam præcepit Deus poni in duobus lapillis Onychinis ſuperhumeralis, ſiue Ephod duodecim nomina duodecim tribuum, & in rationali in duodecim lapidibus eadem nomina duodecim tribuum. Exodi 28. E quibus duodecim nominibus vnum erat nomen tribus

Tribus tredecim fuere. Gen. 48. 5.

Antichriſtus ex tribu Dan.

Scriptura nunquam tredecim, ſed 12. tantum tribus appellat. Num. 18. Deut. 18. Ioſue 13.

Deut. 27.

Exodi 28.

tribus Leuiticæ, quia præceptum fuit, vt poneretur nomina duodecim filiorum
Iſraël iuxta ordinem natiuitatis ſuæ: quo fit, vt iiſdem locis tribus Ioſeph pro
vna tantùm tribu cenſeretur. Ratio verò eius rei ea erat, quoniam ſpiritualia
communia erant tribui Leuiticæ cum aliis, atque adeò cum de iis agebatur, in-
ter eas numerabatur: at temporalia emolumenta non erant illi cum aliis com-
munia. Aliter rem hanc explicat Abulenſis q. 8. in 24. caput Exodi, Manaſſem, Abulenſis.
& Ephraim nunquam fuiſſe diuerſas tribus niſi in principio ſecundi anni exitus
Hebræorum de Ægypto, quo tempore, inquit, Leuitica tribus aſſumpta à Do-
mino ad miniſterium tabernaculi deſiit eſſe tribus Num. 3. & pro ſorte, quam Num. 3. 18
receptura erat in terra Chanaan, aſſignati ſunt ei reditus primitiarum, & deci- & 35.
marum. Num. 18. & 35. Ex quo concludit Abulenſis tribus ſemper fuiſſe duo-
decim, quia nimirum cum Leui fuit tribus, non erant Ephraim, & Manaſſes duæ
tribus: cum verò Leui ſeparatus fuit à reliquo populo, tunc cœperunt eſſe duæ
tribus. Cæterùm non video, vnde Abulenſis eliciat tribum Leui deſiiſſe eſſe tri-
bum, cum perpetuò inter tribus connumeretur, etiam poſtquam à Domino ad
templi cultum, & miniſterium delecta fuiſſet.

Quod verò attinet ad ſeriem tribuum, ea eſt præcipua quam Iacob mori- 2.
turus in filiorum benedictione quaſi inſtituit Gen. 49. Iuxta quam prima eſt Prima Tri-
Ruben, ſecunda Simeon, tertia Leui, quarta Iudas quinta Zabulon, ſexta Iſſa- buum ſeries
char, ſeptima Dan, octaua Gad, nona Aſer, decima Nephtalim, vndecima Io- ordine bene
ſeph, duodecima Benjamin: vbi vides Iacob non inſtituiſſe ordinem tribuum dictionis.
iuxta ordinem natiuitatis filiorum. Secundò poſſunt etiam ordinari ſecundum Gen. 49.
natiuitatis ordinem; tunc verò prima tribus erit Ruben, ſecunda Simeon, ter- Secunda or-
tia Leui, quarta Iudas, quinta Dan, ſexta Nephtalim, ſeptima Gad, octaua Aſer, dine natiui-
nona Iſſachar, decima Zabulon, vndecima Ioſeph, duodecima Benjamin. Atque tatis.
iuxta hunc ordinem deſcripti ſunt filij Iacob in duodecim Lapidibus rationalis,
& in duobus Onychinis, qui erant in ſuperhumerali, Exod. 28. Exod. 28.

Tertiò poſſunt ordinari ſecundùm ordinem excellentiæ. Tunc verò primum 3.
locum obtinet Iudas, cui à patre datum eſt ius regnandi, quod Ruben primo- Tertia or-
genitus amiſerat, quia thorum patris violaſſet; ſecundum Ioſeph, ad quem re- dine excel-
liquum primogenituræ ius delatum eſt: prætériti autem ſunt Simeon, & Leui, lentiæ.
qui proximè poſt Ruben ſequebantur, propter cædem Sichimitarum, quam ini-
quo animo accepit Iacob. Tertium igitur locum obtinet Ruben, & deinceps
cæteri. Verùm hæc ſeries nuſquam in ſacris literis reperitur, quamuis illis ſit
conſentanea. Quartò poſſunt ordinari tribus ſecundum ordinem vexillorum, Quarta or-
qui in caſtris Hebræorum ſeruabatur, dum per deſertum graderentur. Erant dine vexil-
autem caſtra in quadro poſita, in quatuor vexilla diſtributa: & ſub quolibet lorum.
vexillo tres tribus quaſi militabant eo ordine, qui refertur Numerorum ſecun- Num. 2.
do, & decimo: iuxta quem non numerantur tribus iuxta ordinem natiuitatis, & 10.
neque excellentiæ. Igitur ſub vexillo Iudæ, cuius inſigne erat ad Orientem Leo,
erant tribus Iudæ, & duæ aliæ tribus Iſſachar, & Zabulon: ſub vexillo Ruben
ad partem Meridionalem, cuius inſigne erat homo, tribus Ruben, Simeon, &
Gad: ſub vexillo Ephraim ad Occidentem, cuius inſigne erat Bos, tribus E-
phraim, Manaſſæ, & Benjamin; denique ſub vexillo Dan ad Aquilonem, cuius
inſigne erat ſerpens tribus Dan, Aſer, & Nephtalim: atque hic ordo ſeruatus Num. 7.
fuit in oblatione principum, Num. 7.

Quinta Tribuum ſeries deſumitur ex partitione terræ, & iactu ſortiũ. Etenim 4.
cum Rubẽ, Gad, & dimidia tribus Manaſſæ optaſſent terram illam duorum Re- Quinta or-
gum, quæ erat ante tranſitum Iordanis, factũ eſt, vt alius ordo in ſortibus diſtri- dine ſortiũ
in partitio-
ne terræ.

buendis imitetur, quem ita tradunt ſacræ literæ: Ruben, Gad, & dimidia tribus Manaſſe manſerunt citrà Iordanem: vltra Iordanem primam ſortem obtinuit Iudas ad Auſtrum, cui ad Aquilonem iunctus fuit Ephraim, & poſt eum reliqua dimidia tribus Manaſſæ ad mare: ſecundam Simeon in Iudæ finibus: tertiam Zabulon, quartam Iſſachar, quintam Aſer, ſextam Nephtalim, ſeptimam Dan. Poſtremò poſſunt ordinari non iuxta ordinem ſortium, ſed iuxta ſitum ipſum terrarum, quas per ſortes obtinuerunt, & quem ſitus ipſe peragrantibus offerebat initio à meridie facto: quòmodo primus Ruben vltra Iordanem agros ſuos obtinuit in regno Seon Regis Amorrhæorum, & Gad, & dimidia tribus Manaſſæ in regno Og Regis Baſan: deinde traiecto flumine occurrit Iudas primus, ſecundus Simeon, tertius Dan, quartus Benjamin, quintus Ephraim, ſexto loco altera dimidia tribus Manaſſæ, ſeptimus Iſſachar, octauus Zabulō, nonus Nephtalim, decimus Aſer in ea parte agri, quam Dan filij ad Libanū ſibi bello cepere.

Sexta ordine habitationis iuxta ſitum terrarum.

5\. His igitur ita expoſitis illud in primis aduerte circa ordinem, quem Ioannes obſeruauit in nominādis hoc loco duodecim tribubus Iſraël, eum præter miſiſſe tribum Dan propter Antichriſtū, qui ex ea trahet originem, atque adeò eius tribus tanquam reprobæ; cuius ferè omnes adulti perierint; non habuiſſe rationē, nec etiam commemoraſſe tribum Ephraim, cuius rei cauſam illam plerique afferunt, quòd ex ea tribu fuerat Hieroboam, qui primus in decem tribus idololatriam inuexit 3. Reg. 12. verùm pro Ephraim poſitum eſſe Ioſeph eius patrem. Deinde obſeruandum eſt Ioannem in numerādis tribubus nullum ex prædictis ordinibus ſiue terrenæ natiuitatis, ſiue temporalis excellentiæ, ſiue benedictionis datæ à Iacob, ſiue diſpoſitionis caſtrorum, ſiue partitionis terræ iuxta iactum ſortiū, ſiue denique habitationis iuxta ſitum terrarū obſeruaſſe, quia in conferendis ſpiritualibus donis nulla habetur eiuſmodi rerū quantumuis excellentium ratio: ſeruaſſe tamen ordinem cuiuſdā alterius ſpiritualis proſapiæ, quam ferè omnes interpretes hoc loco diligenter inueſtigarūt, & accuratè tradiderūt, veluti Beda, Rupert. Rich. de S. Vict. Primaſ. Haymo, Pann. Ambr. Anſbe. & alij.

Tribus Dan. & Ephraim à Ioanne cur omiſſæ. 3. Reg. 12. Beda. Rupertus. Rich. Vict. Primaſ. Haymo. Pannon. Anſbert.

6\. Igitur primo loco ponitur Iudas, qui ſonat confeſſionem, & laudem, quia ad fabricam perfectionis erigendam priùs iacienda ſunt fundamenta confeſſionis, per quam à peccatis receditur, & Deus ipſe agnoſcendus, confitendus, laudandúſque eſt: aut certè ſignificatur in Iuda confeſſio fidei, & laudatio operum Dei: quia ergo Eccleſiæ fundatio à fidei confeſſione incipit, meritò primum locum obtinet Iudas. Secundum locum obtinet Ruben, qui interpretatur filios viſionis, & iuxta Richardum exprimit eos, qui boni operis fructum genuerunt, & per eum ad Filij æterni Patris contemplationem peruenerunt; quod magis adhuc exponens Pannonius docet filios viſionis eſſe ipſa virtutis opera, & actus bonos, qui Dei contemplatione conſequuntur, commemorarique poſt Iudam, quia is, qui fidem habet, vt beatus ſit, debet operum bonorum filios generare. Poſt Ruben ſequitur Gad, qui interpretatur accinctus, quoniam rectè operantes accincti eſſe debent, & expediti ad bellum propter tentationes, quæ ſtatim inſurgunt iuxta illud Pſalm. 17. *Præcinxiſti me virtute ad bellum.* Et Lucæ 12. *ſint lumbi veſtri præcincti*, vnde Tobiæ 12. dicitur: *Quia acceptus eras Domino, neceſſe fuit, vt tentatio probaret te.* Et quoniam ſuperata tentatio victorem coronat, rectè poſt Gad nominatur Aſer, qui beatus interpretatur iuxta illud Iacobi 1. *Beatus vir, qui ſuffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Sequitur deinde Nephtalim, id eſt, latitudo ad ſignificandam eam cordis latitudinem, & ſingularem in Deo fiduciam, quam quis poſt ſuperatam tentationem ex diuino præſidio acquirit; quemadmodum confitetur Regius vates, Pſal.

Confeſſio perfectionis fundamentum. A fide incipit Eccleſia. Richardus. Pannon. Opera virtutis ſunt filij viſionis. Pſal. 17. 40. Luc 12. 35. Tob. 12. 13. Rectè operantes tentari neceſſe eſt. Tentatio ſuperata coronat. Iacob. 1. 12. Fiducia vincenti creſcit.

Pſal. 4. *In tribulatione dilataſti mihi.* Quoniam verò qui ex tentatione victor euaſit, Pſal. 4. 1.
propter diuinam, quam ſentit, dulcedinem terrena iam omnia obliuiſcitur; imò Tentationis
mirum in modum animatus præterita iam bella oblitus alia multò difficiliora victor ter-
requirit, rectè ſeccedit Manaſſes, qui obliuionem ſonat; ſic enim faciebat Apo- rena obli-
ſtolus, cùm prioribus tentationibus ſuperatis dicebat ad Philippenſ. 3. *Quæ retrò* uiſcitur.
ſunt, obliuiſcens ad ea, quæ antè ſunt, extendens meipſum. Sequitur Simeon, id eſt, audi- Philipp 3. 13.
tio, eo quòd is, qui iam omnia alia obliuiſcitur, aptus eſt ad percipienda diui- Oblitus ter-
na: cui ſuccedit Leui, qui interpretatur mutuatus; quoniã is, cùm totus in Deum rena, perci-
aſpiret, peregrinum ſe in mundo, & quaſi mutuatũ exiſtimat: quem iure optimo pit cœleſtia.
conſequitur Iſſachar, qui mercedem ſignificat, quę eiuſmodi viro maxima debe- Peregrinus
tur: ad quem Hieremias Propheta ita loquitur cap. 31. *Quieſcat vox tua à ploratu,* in mundo,
& oculi tui à lacrymis, quia eſt merces operi tuo, ait Dominus. Huic verò ſuccedit Za- regnabit in
bulon, id eſt, habitatio, quia Deus in ſanctis habitare dicitur iuxta illud Leuit. 26. cœlo.
Inhabitabo in illis, & citatur à Paulo 2. ad Corinth. 6. Et quoniam in ſanctis quoti- Hier. 31. 16.
die magis, ac magis creſcunt dona gratiarum, ſequitur Ioſeph, qui interpretatur Leuit. 26. 11.
additio, ſeu incrementum. Denique quia ad dexteram Dei tandem in gloria col- 2. Cor. 6. 16.
locantur, vltimum obtinet locum Beniamin, qui filius dextræ interpretatur.

Libet quoque apponere expoſitionem D. Ambroſij, qui huius quoque ordi- 7.
nis, quem in numerandis tribubus Ioannes ſeruauit, aptiſſimam affert conne- Connexio
xionem in commentariis ſuis ſuper Apocalypſim, quæ inter eius opera circumfe- tribuum ex
runtur, eaque dicitur reperiſſe in antiquis Bibliothecis Cuthbertus Tonſtallus D. Ambroſ.
Dunelmenſis Epiſcopus: ita igitur ait Ambroſius: *Iudas prior ponitur, Beniamin*
vltimus; quòd ſi interpretationes nominum inſpicere voluerimus, Iudam inferiorem in pœ-
nitentia, Beniamin verò ſuperiorem reperiemus in patria: nam qui ad Deum conſcendere
deſiderat, à minoribus incipit, vt gradatim creſcendo ad maiora perueniat, ſicut dicit
Pſalmiſta Pſal. 83. *Ibunt ſancti de virtute in virtutem. Et quia ſancti ad Deum per iter* Pſal. 83. 18.
virtutum conſcendunt, ſubiungit, Videbitur Deus Deorum in Sion, Iudas confeſſio inter-
pretatur, Iudas ergo prior ponitur, quia quicunque poſt peccata ad Deum conuerti deſide-
rat, neceſſe eſt, vt primò confiteatur peccata ſua, ſicut dicit Iacobus Apoſtolus cap. 5. Iacob. 5. 16.
Confitemini alterutrum peccata veſtra, videlicet vt per confeſſionem peccatorum, & pœni-
tentiam Deum ſibi placabilem faciat, quem offenderat. Et quia qui ſalubriter pœnitet, &
defleat mala, quæ fecit, gaudium in cœlo facit, oculos miſericordiæ Dei ad ſe conuertit, ſicut di-
cit Dominus, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos, Ruben ſecundus ponitur, qui vi- Zachar. 1. 3.
ſionis filius interpretatur; quia per pœnitentiam viſionis factus eſt filius, qui erat antea fi-
lius perditionis. Poſt Ruben Gad ſequitur, qui accinctus interpretatur, quia neceſſe eſt, vt qui
pœnitet ſe mala geſſiſſe, & petit ne in eadem relabatur, contra omnia vitia armetur, volu-
ptateſque carnales à ſe præcidat, quia non poteſt fieri, vt à peccatis abſtineat, qui in volupta-
tibus carnalibus requieſcit. Et quia qui contra vitia pugnat viriliter, iam beatus eſſe inci-
pit. Aſer in ordine ponitur, qui beatitudo interpretatur. Sequitur Nephtalim, quæ dila-
tatio mea interpretatur, omnis enim qui ſcit ſe Deum offendiſſe, & vult, vt ei miſericordia
diuina ſuccurrat, debet & ipſe miſereri quibuſcunque poteſt, & quomodo poteſt, ſicut dicit
Dominus Matth. 5. Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur; illius Matth. 5. 7.
quippe mens circunquaque dilatatur, qui per dilectionem, quam proximis exhibere debet,
omnibus, quibuſcunque poteſt, miſeretur. Poſt Nephtalim ponitur Manaſſes, qui oblitus
interpretatur, quia expedit, vt qui peccata ſua defleat, qui eleemoſynas pauperibus largitur, vt
peccata eius diluantur, eadem peccata ita deſerat, quaſi eorum penitus oblitus eſſe videa-
tur: Ideo Simeon ſequitur, qui exauditio interpretatur. Ille etenim pro malis, quæ fecit,
deprecans, vt ſibi à Deo dimittantur, exauditur qui omnia vitia ex toto deſinit. Deinde
Leui ſequitur, qui additus, ſiue aſſumptus interpretatur, quia qui de peccatis, quæ fecit,

iam pœnitentiam exercuit, qui contrà vitia pugnauit, eáque deuicit, qui erga indigentes miſericors extitit, de venia iam ſecurus timorem ignis æterni de mente abiicit, atque in amorem Dei, ac cæleſtis patriæ totus aſſumitur, iiſque additur, qui filij Dei nuncupantur, & ſunt. Sequitur Iſſachar, qui merces interpretatur: ſed interpretationem huius nominis clarius videbimus, ſi ea, quæ mater Lia eo naſcente dixit, ponamus: ait enim, Gen. 30. 18. Geneſ. 30. *Reddidit Deus mercedem mihi quia dedi ancillam meam viro meo, & idcircò appellauit nomen eius Iſſachar, id eſt, merces: caro noſtra ancilla noſtra debet eſſe, vir noſter Deus noſter eſt; ancillam verò noſtram viro noſtro damus, ſi carnem noſtram Dei ſeruitio mancipamus; ſi eam vigilare ieiunare, & abſtinere compellimus, atque voluptates eius edomamus: Iſſachar igitur Liæ in mercedem datus eſt à Deo, quia iis, qui carnem domant, qui vitia extinguunt, ea merces datur à Deo, vt virtutibus ditentur: & ideò poſt Iſſachar Zabulon ponitur, qui habitaculum fortitudinis interpretatur: quis eſt fortis? Deus de quo Pſalmiſta dicit,* Pſalm. 23. 8. Pſalm. 23. *Dominus fortis, & potens, Dominus potens in prælio: & quid habitaculum fortitudinis, niſi habitatio Dei? in illo enim habitat Deus, in quo fides, patientia, caſtitas, humilitas, charitas, cæteraq; virtutes commorantur. Et quia per operationem virtutum augentur præmia meritorum, Ioſeph ſubſequitur, qui augmentum interpretatur. Beniamin vltimus, imò & ſuperior ponitur, qui filius dexteræ interpretatur: dextera namq; Patris filius Dei dicitur, & Euangelium loquitur, quia ſancti ad dexteram Dei ponentur. Electi itaque Dei filij dexteræ Dei efficiuntur, cùm ab hac vita ſubtracti in cæleſtibus ſedibus collocantur, vbi nihil eſt ſiniſtrum: ſed totum dextrum.* Hactenus Ambroſius.

8. Eccleſia in 12. tribubus ſignificata. Poſſumus hæc etiam ad Eccleſiam referre. Ipſa enim in Iuda eſt in fidei confeſſione fortiſſima; in Ruben bonis operibus fœcunda; in Gad tentationibus, & perſecutionibus probata; in Nephtalim charitate dilatata; in Manaſſe ea, quæ ante ſunt, obliuiſcens; in Simeone diuinis auditionibus, & reuelationibus illuſtrata; in Leui cœlibatu continentium illuſtris; in Iſſachar futuræ mercedis expectatione ſuſpenſa; in Zabulon Dei ipſius habitaculum; in Ioſeph mirabiliter propagata; denique in Beniamin ad dexteram ſponſi collocata.

Præcedens viſio de beatis exponitur, & de ſtatu beatorum nonnulla dicuntur.

SECTIO IX.

1. QVanquam, vti diximus, quæ hoc cap. à Ioanne traduntur, ad fideles, qui tum ex Iudæis, tum ex gentibus fidem Chriſti receperunt, ad literam referenda ſunt; quia tamen communiter de Sanctis iam Deo fruentibus explicantur, & ab ipſa Eccleſia in feſto omnium Sanctorum ſanctis iam in cœlo Deum videntibus accommodantur, eaq; expoſitio minimè nobis aduerſatur; ſiquidem iidem ſunt, qui modò fidem Chriſti recipient, & poſteà in cœlo beantur, non erit abs re præcedentem viſionem de beatorum ſtatu interpretari, & iuxta ea, quæ vidit Ioannes, nonnullas eorundem conditiones percurrere, quo eorum mira fœlicitas illuſtrior appareat.

2. Beatorum multitudo, & varietas. Primùm igitur conſiderãda eſt beatorum multitudo, ſimul & varietas: etenim multitudo illis verbis exprimitur: *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat.* Varietas autem indicatur, cum ſubiungitur: *Ex omnibus gentibus, & populis & tribubus, & linguis:* quod quidem ad cæleſtis illius patriæ gloriam, & præſtantiam maximè pertinet: quamuis enim ſinguli per ſe Sancti pulcherrimi ſint, & admirandi; ipſa tamen omnium multitudo, & varietas multò maiorem pulchritudinem, & excellentiam continet: ſimilem enim ob cauſam cum Deus in ipſius mundi

mundi incunabulis de ſingulis creaturis dixiſſet, quod eſſent bonæ, tamen cum vniuerſas fuit intuitus, non tantùm bonas, ſed valde bonas appellauit: *Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona.* Geneſis 1. Id quod etiam in omni genere Gen. 1.13. rerum pulcherrimarum cernere licet: ſed illud admirabilius in tanta Beatorum multitudine, & varietate ſummam reperiri concordiam, quod non obſcurè ſignificauit Ioannes, cùm addidit. *Stantes ante thronum, & in conſpectu Agni*, quam Gloſſa. conſenſionem gloſſa ordinaria vult fuiſſe typicè indicatam 3. Regum 6. cùm de 3. Reg 6. Cherubim à Salomone rege fabrefactis dicitur menſura vna vtriuſq; fuiſſe. Atque has omnes tres Beatorum proprietates multitudinem videlicet, varietatem, & concordiam expendit D. Auguſt. in comment. ſuper Pſal. 150. quem totum de D. Auguſt. beatis intelligit. Etenim vult beatos ibi eſſe expreſſos in tubis, pſalteriis, citharis, tympanis, chordis, organis & cimbalis benè ſonantibus: in quibus omnibus multitudo, & varietas cum ſumma harmonia, concentuq; coniuncta reperitur. *Habebunt*, inquit, *etiam tunc ſancti differentias ſuas conſonantes, non diſſonantes, id eſt, conſentientes, non diſſentientes, ſicut concentus ſuauiſſimus fit ex diuerſis quidem ſed non aduerſis ſonis.* Secundò dicuntur ſtantes ante thronum, & in conſpectu Agni; vbi ſtare ante thronum primò dicit firmitatem, & ſtabilitatem gloriæ: ſecundò gratiam apud Deum, & Agnum, vt ait Pannonius: quemadmodum ij. qui principibus aſtant, grati ijs cenſentur: tertiò ex Richardo de S. Victore promptitudinem ad parendum diuinis mandatis. Et quidem, quod ad firmitatem ſpectat, ea explicatur Pſalm. 147. vbi regius vates ad Hieruſalem cœleſtem ita loquitur. *Lauda Hieruſalem Dominum, lauda Deum tuum Sion: quoniam confortauit ſeras portarum tuarum: benedixit filijs tuis in te: qui poſuit fines tuos pacem.* Etenim hunc Pſalmum Pſal. 147.1. Firmitas, & ſtabilitas gloriæ. multi de cœleſti Hieruſalem & gloria Beatorum anagogicè interpretantur, voluntque duplici ſimilitudine firmitatem eius fuiſſe expreſſam: vna, cùm dicitur, *Confortauit ſeras portarum tuarum*, vt nullus iam hoſtis eas poſſit infringere, & fœlicitatem Beatis eripere altera, cùm ſubiungitur, *Qui poſuit fines tuos pacem*, quid enim iam timendum reſtat illi ciuitati, cui pro finibus, & pro mœnibus ipſa eſt pax ſecuriſſima, & inexpugnabilis tributa? Idem quoque fuit figuratum in Moſaico illo tabernaculo, quod quia propter pelles hyacinthinas ipſum cooperientes cœlum à longe aſpicientibus repræſentabat, vt auctor eſt Ioſephus lib. 3. Ioſephus. antiquitatum cap. 7. iure optimo cœleſtis gloriæ ſymbolum cenſeri poteſt iuxta illud Pſalm 83. *Quàm dilecta tabernacula tua Domine virtutum: concupiſcit, & deficit anima mea in atria Domini.* Quemadmodum igitur illud tabernaculum ex li- Pſal 83.3. gnis Setim, quæ imputribilia fuiſſe Hebræi docent, & cedros interpretátur, fuit iuſſu Domini fabricatum: ita Beatorum gloria corruptionis omnino expers eſt, atque adeo in eodem ſemper ſtatu in omnem æternitatem firmiſſima permanens. Eandem firmitatem ſignificat quadrata figura cœleſtis illius ciuitatis, quam deſcribit Ioannes Apocal. 21. & primum fundamentum muri, quod dici- Apocal. 21. tur eſſe Iaſpis pretioſa gemma, quæ aduerſus timores dicitur eſſe præſtantiſſima. Verùm de his eo loco fuſiùs.

Quod verò attinet ad gratiam, qua valent Beati apud Deum, & Agnum, illud 3. interim ſufficiat, quod dicitur Eſai. 28. *In illa die erit Dominus exercituum corona* Eſai 28.5. *gloriæ, & ſertum exultationis reſiduo populi ſui:* quæ enim maior gratia eſſe poteſt, Beati apud Deum gratia valent. quàm Deum ipſum coronam eſſe pulcherrimam, & ſceptrum ornatiſſimum Beatorum, vt creata omnia ipſos tanquam Reges, ac Principes, imò quaſi quoſdam Deos, vtpotè Deo ipſo veluti corona inſignitos reuereantur, & obſeruent? quid enim aliud facerent regni proceres ſi cernerent Regem ſuam ipſius coronam regalem capiti alicuius imponere, quemadmodum contigit Mardochæo

Eſther 6. Eſther 6. Denique dicuntur Beati ſtare antè thronum quaſi paratiſſimi, & promptiſſimi ad parendum Deo: etenim eandem ob cauſam dicuntur millia millium Angelorum Deo miniſtrare, & decies centena millia antè thronum eius aſſiſtere, Danielis 7. Ad idemque ſignificandum ab Eccleſia alati, & diſcalceati pinguntur quemadmodum docet Dionyſius Areopagita cap. 15. de cæleſti Hierarchia: debet enim obedientia eſſe alata, & diſcalceata id eſt, ad executionem promptiſſima. Denique hoc ſenſu accipiendum eſt illud Pſalm. 103. *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis*, id eſt qui facit, vt ij, quibus tanquàm Angelis, ſeu nuntiis vtitur, ſint inſtar ſpirituum, id eſt, ventorum velociſſimi, & inſtar flammæ ignis efficaces. Hunc enim ſenſum reddidit Paraphraſtes Chaldaicus, cùm ita tranſtulit: *Qui facit Angelos ſuos veloces ſicut ventum, & miniſtros ſuos fortes ſicut flammam ignis*. Scio D. Auguſtinum in commentariis eius loci, & D. Gregorium homilia 34. in Euangelia ſic literam diſpungere; qui ſpiritus ſuos facit Angelos, id eſt, eos. qui iam ſpiritus ſunt per naturam, facit Angelos, id eſt, nuntios per miniſterium, eo quod Angelus non ſit nomen naturæ, ſed officij. Cæterùm accuſatiuos illos *Angelos, & miniſtros* præconſtruendos eſſe à parte ſubiecti patet ex Græco contextu propter præfixum articulum, vt adnotarunt Theodoretus, & Euthymius eandemque lectionem ſecutus eſt Tertullianus lib. 3. contra Marcionem, imò & ipſe D. Gregorius lib. 11. Moralium cap. 3.

Beatorum promptitudo ad parendum Deo. — Daniel 7. — Pſal. 103. 4. — Paraphraſt. — D. Auguſt. — D. Gregor. — Theodoret. — Euthym. — Tertullian. — D. Gregor.

4. Tertiò ſubiungitur, *Et palmæ in manibus eorum*, in ſignum victoriæ, quam de Dæmone, de tyrannis, de morte, denique; de vitiis omnibus reportarunt. Nec enim huiuſmodi palmæ ad ſolos Martyres, ſed ad omnem quoque Sanctorum cœtum referendæ ſunt: omnibus enim dixit Chriſtus Matthæi 10. *Non veni pacem mittere, ſed gladium*. Et de lectulo Salomonis, qui Eccleſiam repræſentat vniuerſam, dicitur Canticorum 3. *Lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſraël, omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi: vniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum*, cur enim Eccleſia militari præſidio vndique cingitur nisi quia ex omni parte bella conſurgunt, quæ non ſolum fidem, ſed etiam reliquas omnes virtutes oppugnant. Itaque de omni Sanctorum genere hunc locum explicauit D. Gregor. homilia 17. ſuper Ezechielem. *Palmas*, inquit, *in manibus tenere eſt victorias in operatione tenuiſſe. cuius operationis palma ibi retribuetur, vbi iam ſine certamine gaudebit*. Nam de ſtatu huius vitæ dicitur Ezechielis cap. 4. *Ante frontes pictura palmarum*. Nec enim dictum eſt palmæ, ſed pictura palmarum; nam hic plerunque ſanctos viros aſpicimus mira agere, & virtutes multas facere; ſed hæc nondùm palmæ ſunt, ſed pictura palmarum, quia de eis foris oſtenditur, quales apud omnipotentem Dominum intùs habeantur, quamuis hæc interdum dentur & reprobis. Cæterùm palmæ ad aliam vitam reſeruantur, vbi ſancti ſine certamine in perpetuum gaudebunt: quanquàm verò omnes ſancti palmas manibus in cœlo geſtent, id tamen præcipuè martyribus conuenit, quippe qui difficiliora bella gerant. & multò magis palmas promereantur: de quibus propterea D. Ambroſius ſerm. 24. accepit illud Exodi 15. cùm dicitur Hebræos poſt aquarum amaritudinem perueniſſe ad Helim. vbi erant duodecim fontes aquarum, & ſeptuaginta palmæ, docens expreſſas fuiſſe Martyrum palmas, quas poſt paſſionis amaritudinem conſequuntur. *Eſt*, inquit, *palma Martyribus ſuauis ad cibum, vmbroſa ad requiem: honorabilis ad triumphum, ſemper virens: ſemper veſtita folijs, ſemper parata victoriæ, atque ideò non marceſſit palma, quia martyrum victoria non marceſſit* iuxta illud Pſal. 91. *Iuſtus vt palma florebit*. Obſeruauit autem Hugo Carenſis in comment. eiuſdem Pſalmi folia palmæ eſſe inſtar gladij, quæ ſimilitudo duo ſignificat:

Beati in gloria palmas habent in ſignum victoriæ. — Matt. 10. 34. — Cant. 3. 7. — D. Gregor. — Ezech. 4. 16. — D. Ambroſ. — Exod. 15. — Martyrum palmæ. — Pſalm. 91. 13.

vnum

vnum eſt gladium ipſum, quo Martyres feriuntur, in palmam, hoc eſt, luminam fœlicitatem euadere, alterum palmam gloriæ nonniſi gladio, id eſt, concertatione, & digladiatione comparari iuxta illud Apoſtoli. *Non coronabitur niſi qui legitimè certauerit.* Ad exprimendam etiam gloriam Martyrum malum punicum, quod ex patrum ſententia propter purpureorum granorum copiam Martyrum multitudinem ſignificat: quemadmodum inter alios Beda obſeruauit ſuper illa verba Cant. 4. *Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ*: vnum inter omnia poma coronatum eſt, regalémque coronam præfert ad eam exprimendam gloriæ coronam, quæ pulcherrima, & pretioſiſſima Martyribus confertur. 2.Tim.2.5. Malum punicum martyrum eſt ſymbolum Cant.4.3.

Quartò addit Ioannes. *Sunt antè thronum Dei, & ſeruiunt ei die, ac nocte in templo eius.* Quod ad contextum attinet, verba illa *die ac nocte* non indicant eſſe in cœlo dierum, ac noctium viciſſitudines, cùm aliàs dicat Ioannes nullam ibi noctem eſſe Apocal. 21. ſed linguæ Hebrææ idiotiſmo continuationem, & perpetuitatem ſignificant abſque vlla intermiſſione, quo ſenſu dictum eſt ſuprà cap. 4. de animalibus, quod non haberent requiem die, ac nocte dicentia: *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, & Pſal. 1. *In lege eius meditabitur die, ac nocte.* & Eſai. 62. *Super muros tuos Hieruſalem conſtitui cuſtodes: tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt.* Præterea quod dicitur. *In templo eius* alluſio eſt ad miniſtros templi, & ſacerdotes, indicaturque cœlum eſſe templum, in quo Deus colitur. Ex his iam colligimus magnitudinem ſuauitatis, & dulcedinis, qua Beati perfunduntur aſſiſtendo antè thronum Dei die, ac nocte, eique ſeruiendo: ſiquidem tam diuturna aſſiſtendi, & ſeruiendi continuatione minimè fatigantur propter ſummam, quam animo capiunt, voluptatem, quam eleganter explicauit Regius vates Pſal. 35. cùm dixit: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos, quoniam apud te eſt fons vitæ.* Quem locum Theodoretus quidem retulit ad præſentium ſpiritualium bonorum affluentiam, quam à Deo ſancti recipiunt, quæ torrenti comparatur, quod inſtar torrentis in æſtate ad tempus fluat, & parùm duret, videlicet breui huius mortalis vitæ decurſu. Verùm alij de ſempiterna fœlicitate interpretatur, quam duplici potiſſimùm de cauſa torrentem dici volunt, tum propter impetum, & copiam; tum quia ſicut torrens aquarum vi, & impetu omnia obſtacula ſecum deuoluit; ita ſuperna voluptas omnia delectationi contraria in æternũ tollit, ac deſtruit. Quoniam verò ſimilitudo torrentis, qui citò fluit, videbatur diuturnitatem, imò æternitatem beatitudinis euertere, idcircò addidit Regius vates. *Quoniam apud te eſt fons vitæ*: quaſi diceret: nemo in animum inducat fœlicitatem Beatorum aliquandò defecturã, eo quod illam torrentis ſimilitudine expreſſi, quia hic torrens ortum habet ex fonte quodam perenni, qui nunquam poteſt deficere. D. Aug. in commentariis huius pſalmi obſeruauit verbum illud *Inebriabuntur*, docetque eo ſignificari tantam vim dulcedinis, vt quemadmodum homines, cum vinum immoderatè bibunt, de poteſtate mentis deturbantur: ita cum accepta fuerit illa ineffabilis lætitia, humana mẽs à cœleſti illa dulcedine inebriata, & abſorta quodãmodò deficere videatur. 5. Apocal.21. Apocal.4. Pſal.1.2. Eſai.62.6. Pſal.35.9. Theodor. Torrenti comparatur. D. Auguſt.

Quintò comparatur beatitudo vberrimis paſcuis, cùm dicitur, *Agnus qui in medio throni eſt, reget illos.* Et enim Græcè *ποιμανεῖ*, quod verbum ad paſtores pertinet: idémque ſignificatur illis verbis, quæ conſequuntur: *Deducet eos ad vitæ fontes aquarum*, ſeu, vt Græcè habetur, ad viuos fontes aquarum, quod paſtorum etiam eſt, eoſq; fontes expetebat Regius vates, cùm dicebat Pſal. 41. *Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarũ, ita deſiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum* (ſic enim legendum eſt, non *fontem*, vt patet ex Hebræis, Græciſq; codicibus,) *quandò veniam, & apparebo ante faciem Dei?* Pleriq; 6. Pſal.41.2.

in huius loci expoſitione commemorant illud, ceruum grauatum excreſcẽtibus cornibus, & pilis, caligantibúſque oculis ſerpentem narium afflatu à cauernis extrahere, illumque deglutire; tunc verò vi veneni æſtuantem ad fontem currere, & potare; itaque proiectis cornibus totum immutari: atque idcircò Dauidem ſe ceruo conferre, qui hauſto antiqui ſerpentis per peccatum veneno ad fontem miſericordiæ per pœnitentiam currat: atque ita ad ipſum Deum tanquàm ad omnium bonorum fontem anhelans ſalutari gratiæ potu recreetur.

7. Poſtremò rectè dicitur, *Abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum*: quod Pannonius. miram dulcedinem indicat, ductáque eſt ſimilitudo, vt vult Pannonius à matribus, quæ paruulos plorantes amplecti ſolent, blanditiis delinire, eíſque lachrymas abſtergere, & vbera porrigere. Ita enim ſanctos, qui ex hac vita plo- Beatos Deus inſtar matris conſolatur. rantes diſcedunt propter laborum aſperitatem, Deus in cœlo benignè excipit, & inſtar blandiſſimæ matris conſolatur. Eam namque ob cauſam Deus matri ſe comparat Eſai. 49. *Nunquid obliuiſci poteſt mater infantem ſuum, vt non miſereatur* Eſai. 49. 15. *filio vteri ſui? & ſi illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiſcar tui.* Et cap. 66. *Quomodo ſi* Eſai. 66. 13. *cui mater blandiatur, ita ego conſolabor vos.* Quod autem ſancti in hac vita plorare Pſal. 125. 6. dicantur, quaſi à perſecutoribus vapulent, demonſtrat locus ille Pſal. 125. *Euntes ibant, & flebant mittentes ſemina ſua.* Eandem ſanctorum in patria conſolatio- Eſai. 25. 8. nem iiſdem ferè verbis prænunciauit Eſai. cap. 25. *Præcipitabit mortem in ſempi-* Euſe. Cæſar. *ternum, & auferet Dominus Deus lachrymã ab omni facie.* Quanquam Euſeb. Cæſar. lib. 4. demonſtrationis Euang. cap. 12. hunc locum Eſaiæ interpretatur de redemptione mundi facta per Chriſtum, in qua ait Chriſtum noſtrorum peccatorum maculas abſterſiſſe: ſed ſine dubio poteſt etiam referri ad ſtatum gloriæ. Ezec. 10. Concinit cum hac Ioannis, & Eſaiæ ſententia illud, quod oſtenſum fuit Ezec. cap. 10. Nam cum primo capite monſtrata ei fuiſſent illa quadriformia animalia, quorum ſingula quatuor facies habebant, leonis, hominis, bouis & aquilæ: decimo tamen capite, vbi eadem viſio replicatur, pro facie bouis facies Cherub apparuit; quo fit, vt bouis facies in faciem Cherub conuerſa fuerit, certè ad hoc ipſum, de quo agimus, exprimendum: ſanctorum enim facies in hac vita mortali facies bouis eſt in area laborantis, & ſudantis, quæ tamen poſteà in faciem Cherub pulcherrimam commutabitur, abſterſis videlicet lachrymis, deterſo puluere, denique mortalitate in mortalitatis gloriam conuerſa.

ARGVMENTVM.

Iam hic incipit tertia viſio huius operis. Cum igitur in ſuperioribus, Eccleſiæ per tyrannos perſecutiones antè Conſtantini tempora fuerint commemoratæ, iiſq; per Conſtantinum compreſſis Eccleſiæ pax (quod ſpectat ad tyrannos) iterum reddita, deinceps narratur eiuſdem per hæreticos, principéſque eorum fautores diuexatio. Hoc igitur capite ſigillum ſeptimum aperitur, quo aperto admiranda ſanè prodigia Ioanni apparuerunt, quæ priuſquam explicemus, ipſa imaginaria viſio deſcribenda eſt. Quod igitur attinet ad viſionem imaginariam, primùm commemorat Ioannes factum fuiſſe ſilentium in cœlo quaſi media hora. Secundò vidit ſeptem Angelos ſtantes in conſpectu Dei, quorum ſingulis datæ ſunt ſingulæ tubæ. Tertiò venit alius Angelus, & ſtetit ante altare habens thuribulum aureum, cui data ſunt incenſa multa, vt offerret ante

altare

altare aureum, qui impleuit thuribulum de igne altaris, & miſit in terram, factaq́ ſunt tonitrua, & fulgura, & terræmotus magnus. Quartò ſeptem illi Angeli, qui habebant ſeptem tubas, eiſdem inſonuerunt, acciderúntque, dum ſinguli canerent, portenta quædam terrifica. Etenim inſonante primo Angelo ſua tuba facta eſt grando, & ignis cum permiſtione ſanguinis, quibus in terram miſſis tertia pars terræ combuſta eſt, & tertia pars arborum concremata, & omne fœnum viride combuſtum. Secundo Angelo tuba canente mons quidam magnus igne ardens miſſus eſt in mare, & tertia pars maris facta eſt ſanguis, & mortua eſt tertia pars viuentium in mari, & tertia pars nauium periit. Tertio Angelo tuba canente magna quædam ſtella ardens tanquam facula cecidit de cœlo in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum, dicebatúrque ſtella Abſinthium, conuerſáque eſt tertia pars aquarum in abſinthium, quam ob cauſam multi homines perierunt. Quarto Angelo tuba canente percuſſa eſt tertia pars ſolis, & tertia pars lunæ, & tertia pars ſtellarum, ita vt tertia eorum pars obſcuraretur; & diei non luceret pars tertia, noctiſq́ ſimiliter, & audita eſt vox vnius aquilæ volantis per medium cœli dicentis voce magna: Væ, væ, væ habitantibus in terra de cæteris vocibus trium Angelorum, qui adhuc erant tuba canturi, ſignificaturq́ multò maiora portenta, magiſq́ mortalibus luctuoſa apparitura canentibus tuba tribus Angelis, qui ſuperſunt. Hæc ſunt, quæ hoc capite commemorantur, quæ vel ipſa tantum commemoratione non admirationem modò, ſed intelligendi etiam ſtudium curioſis excitant auditoribus.

CAPVT OCTAVVM.

ET cum aperuiſſet ſigillum ſeptimum, factum eſt ſilentium in cœlo quaſi media hora. Et vidi ſeptem Angelos ſtantes in conſpectu Dei: & datæ ſunt illis ſeptem tubæ. Et alius Angelus venit, & ſtetit ante altare habens thuribulum aureum: & data ſunt illi incenſa multa, vt daret de orationibus ſanctorum omnium ſuper altare aureum, quod eſt ante thronum Dei. Et aſcendit fumus incenſorum de orationibus ſanctorum de manu Angeli coram Deo. Et accepit Angelus thuribulum, & impleuit illud de igne altaris, & miſit in terram, & facta ſunt tonitrua, & voces, & fulgura, & terræmotus magnus. Et ſeptem Angeli, qui habebant ſeptem tubas, præparauerunt ſe, vt tuba canerent. Et primus Angelus tuba cecinit, & facta eſt grando, & ignis, miſta in ſanguine, & miſſum eſt in terram, & tertia pars terræ combuſta eſt, & tertia pars arborum concremata eſt, & omne fœnum viride combuſtum eſt. Et ſecundus Angelus tuba cecinit, & tanquam mons magnus igne ardens miſſus eſt in mare, & facta eſt tertia pars maris ſanguis, & mortua eſt tertia pars creaturæ eorum, quæ habebant animas in

mari, & tertia pars nauium interiit. Et tertius Angelus tuba cecinit: & cecidit de cœlo ſtella magna, ardens tanquam facula, & cecidit in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum: & nomen ſtellæ dicitur Abſinthium; & facta eſt tertia pars aquarum in abſinthium, & multi hominum mortui ſunt de aquis, quia amaræ factæ ſunt. Et quartus Angelus tuba cecinit: & percuſſa eſt tertia pars ſolis, & tertia pars lunæ, & tertia pars ſtellarum, ita vt obſcuraretur tertia pars eorum, & diei non luceret pars tertia, & noctis ſimiliter. Et vidi, & audiui vocem vnius aquilæ volantis per medium cœli, dicentis voce magna: Væ, væ, væ habitantibus in terra: de cæteris vocibus trium Angelorum, qui erant tuba canturi.

COMMENTARIVM
PRIMVM EXEGETICVM.
DE TERTIA VISIONE IOANNIS.

Quid ſilentium factum in cœlo quaſi media hora ſignificet.

SECTIO PRIMA.

1. Noua Eccleſiæ perſecutio ſub Iuliano.

FVERVNT, qui exiſtimarent hoc quaſi mediæ horæ ſilentio perſecutionem Eccleſiæ ſub Iuliano Apoſtata comprehendi, quæ quoniam breuis fuit, nec enim, vt ſuo loco diximus, biennium integrum perdurauit, meritò per quaſi mediæ horæ ſpatium exprimatur: dicatur verò eo tempore ſilentium factum in cœlo, videlicet Eccleſiæ; quoniam is nouo genere bellandi Eccleſiam perſequendam decernens non ſæuiendum ſibi in Chriſtianos, ſed paulatim Chriſti memoriam ex eorum animis per deſuetudinem, & obliuionem delendam duxit: vnde legem ſanxit, qua cautum erat, ne Chriſtianorum liberi græcis diſciplinis erudirentur, vel poëtas, ſcriptoréſve eorum legerent, aut ſcholas publicas frequentarent, ne linguis eorum, vt aiebat, acumine perpolitis facilè gentilium diſputatoribus obſiſterent, eorúmque vanam in idolis colendis ſuperſtitionem redarguerent, & Chriſtianam religionem validis rationibus, argumentiſq; defenſam amplificarent: cauit prætereà ne Chriſtiani vllos poſſent in Republica gerere magiſtratus, neque ad vllam promoueri dignitatem: præcepit quoque ſacra vaſa in imperatorium fiſcum inferri: denique templa omnia Chriſtianorum claudi, hymnóſque, & cantus in Eccleſia, omnémque Chriſti ſeruatoris cultum grauiſſimis pœnis propoſitis interdixit: vt verè ſilentium in cœlo, hoc eſt, in Eccleſia toto eius Imperij tempore fuiſſe exiſtimari debeat; ſiquidem nulla vox de Chriſto, eiúſque ſanctiſſima religione publicè audiebatur: qua de re legendi ſunt Theod. lib. 3. Sozomenus lib. 5. & Nicephorus libro decimo hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. Alij, in quibus ſunt Rupertus, Beda,

Rupertus.

Beda, D. Anſelmus, Richardus de S. Victore, Cœlius Pannonius, & alij, cùm præcedentem viſionem ad Antichriſti tempora,& finem mundi pertinere putauerint,conſequenter docent,hoc quaſi dimidiæ horæ ſilentio indicari temporis illud ſpatium , quod à morte Antichriſti vſque ad iudicij diem decurret : quod quia exiguum futurum eſt , videlicet quadraginta quinque dierum , meritò inquiunt dimidiæ horæ ſpatio ſignificari. Quòd enim à morte Antichriſti vſque ad diem iudicij debeant 45. dies intercedere , probari ſolet ex Daniel. 12. vbi poſtquam de tempore tyrannidis Antichriſti dictum fuerat: *A tempore, cùm ablatum fuerit iuge ſacrificium,& poſita fuerit abominatio in deſolationem,dies mille ducenti nonaginta*; qui dies conficiunt tres annos cum dimidio , & prætereà duodecim dies, quorum non habetur ratio , quod erit ſpatium tyrannidis Antichriſti ; ſtatim ſubiungitur: *Beatus,qui expectat,& peruenit vſque ad dies mille trecentos triginta quinque:* quæ ſumma quadraginta quinque diebus præcedentem ſuperat : idque tradunt D.Hieron.& Lyranus in 12.cap.Danielis. Aiunt igitur eo tempore dici factum ſilentium in cœlo,hoc eſt, in Eccleſia, quoniam tempus illud tranquillum futurum eſt,& ab omni errore liberum iuxta illud Matth.24. *Sicut in diebus Noë, ita erit & aduentus filij hominis : ſicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes , & bibentes,& nuptui tradentes vſque ad eum diem,in quo intrauit Noë in arcam,& non cognouerunt,donec venit diluuium,& tulit omnes:ita erit aduentus filij hominis.* Verùm ad hanc ſententiam confutandam illud ſatis eſſe debet,quòd ſigna illa terrifica,prodigiáque admiranda , quæ Ioannes poſt eiuſmodi ſilentium ſtatim futura commemorat,nullo pacto cum eius temporis tranquillitate,& ſecuritate conueniũt. Accedit,quòd illud de quadraginta quinque dierum ſpatio,quod à morte Antichriſti vſque ad diem iudicij decurret , non poteſt certò definiri , vt in noſtro tractatu de Antichriſto ad cap.13,dicemus vberiùs.

Beda. D.Anſelm. Richard. Pannonius. Tempus morte Antichriſti dicitur ſilentium cœli. Daniel.12.11. D.Hieron. Lyran. Matt.24.37.

2. Putamus igitur, cùm ea,quæ ſequuntur ſupplicia infidelibus , cæteriſque reprobis inferenda,ſint valdè terrifica,& formidanda, maximámque Dei iram, & furorem in impios demonſtrantia , vt ex ſingulorum explanatione manifeſtum erit , ſilentium hoc quaſi media hora in cœlo factum ingentem admirationem cœlitum omnium exprimere , qui ob ſuppliciorum , plagarumque nouitatem, magnitudinem,terrorem,quaſi præ admiratione obſtupefacti quaſi media hora ſiluiſſe dicantur. Solet enim rei nouitas cum terrore,& formidine coniuncta vocem , & ſpiritum ſpectantibus adimere : hoc enim ſenſu dicitur de Alexandro Macedone Machabæor. 1. *Percuſſit Darium Regem Perſarum,& Medorum : conſtituit prælia multa & obtinuit omnium munitiones, & interfecit Reges terræ, & pertranſiit vſque ad fines terræ,& accepit ſpolia multitudinis gentium, & ſiluit terra in conſpectu eius.* Sic etiam Iob 2.dicitur tres illos amicos Iob ſediſſe cum eo in terra ſeptem diebus & ſeptem noctibus , & ne verbum quidem ei loquutos fuiſſe iam noua, & inſperata rerum Iob conuerſione obſtupefactos. Denique de omnibus mundi Regibus atque Principibus Meſſiæ Regis magnitudinem,atque potentiam cum quodam timore admirantibus dicitur Eſai.52. *Iſte aſperget gentes multas:ſuper ipſum continebunt Reges os ſuum.* Eodem igitur modo cœlites magnitudinem ſuppliciorum. quæ reprobos extremis mundi temporibus conſequentur, admirati dicuntur hoc loco quaſi media hora ſiluiſſe.

Cœli ſilentium admiratione cœlitũ in perſecutione fidelium ſignificat. 1.Mach.1.3. Iob 2. Eſai.52.15.

3. Non duximus prætereundam myſticam quandam expoſitionem huius loci, quam tradit D.Gregor. lib.31.Moral.cap.24.vbi per hoc ſilentium quietem contemplationis intelligit, qua anima intra ſe tanquam in quodam cœlo ſurgentes cogitationum tumultus compeſcit,quoddamque ſilentium Deo facit.quod quia in hac vita perfectum , ac diuturnum eſſe non poteſt , idcircò quaſi media hora factum.

Contemplatio ſilentium cœli dicitur. D.Gregor.

factum dicitur, eo quòd etiam nolenti animo variarum hinc inde cogitationum
Sap. 9.15. ſe ſtrepitus ingerant, iuxta illud Sapient. 9. *Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem.* Quo etiam ſenſu ex-
Ezech 40. ponit illud Ezech. 40. cùm ad metiendam ciuitatem in monte ſitam habuiſſe dicitur vir ille in manu calamum ſex cubitorum, & palmi: *Quia enim*, inquit, *aeternorum contemplatio hic minimè perficitur, menſura ſeptimi cubiti non expletur. Itaque de ſeptimo cubito, in quo quis aeterna exprimitur, non niſi palmum tangit.*

Quis ſit ille Angelus ſtans ante altare, habenſque thuribulum aureum.

SECTIO II.

1. CVM Ioannes dixiſſet vidiſſe ſe ſeptem Angelos ſtantes in conſpectu Dei, quibus data fuerunt ſeptem tubae, antequam progrederetur ad explicandum integram eorundem Angelorum viſionem, & admiranda illa prodigia, quae ſingulis tuba inſonantibus acciderunt, docet apparuiſſe ſibi alium quendam Angelum ſtantem ante altare, habentemque in manu ſua thuribulum aureum, cui data fuerunt incenſa multa, vt offerret de orationibus ſanctorum omnium ſuper altare aureum, quod ante thronum Dei eſt, aſcendiſſeque fumum incenſorum de orationibus ſanctorum de manu Angeli coram Deo: deinde accepiſſe Angelum thuribulum aureum, impleuiſſeque illud igne altaris, cóque miſſo in terram facta fuiſſe tonitrua, & voces, & fulgura, & ingentem terraemotum. Hûc Angelum licet pleríque velint eſſe vnum ex ſeptem illis Angelis primariis, quos initio huius operis diximus ante thronum Dei adſtare, praecipuos diuinae prouidentiae adminiſtros, tamen eſſe Chriſtum Dominum reliqui omnes interpretes confitentur, qui quoniam Patris nuntius, ac legatus ad homines fuit, Angelus teſtamenti appellatur Malach. 3. *Et ſtatim veniet ad templum ſanctum ſuum dominator, quem vos quaeritis, & Angelus teſtamenti, quem vos vultis.* Et apud Eſaiam cap. 9. *Vocabitur nomen eius magni conſilij Angelus.* Nec verò rectè quidam è recentioribus argumentatur Angelum iſtum Chriſtum eſſe non poſſe, quòd Chriſtus nuſquam Angelus abſolutè dicitur: ſatis enim eſt, vt ex conſequentibus facilè intelligi poſſit Chriſtum eſſe: quae niſi Chriſto, alteri aptè accommodari non poſſunt: cuius enim alterius eſt vniuerſae Eccleſiae incenſa, hoc eſt, orationes in thuribulo aureo tanta maieſtatis ſpecie Patri offerre. Cuius praeterquam Chriſti fuit de igne, quo thuribulum aureum erat impletum, partem in terras miſiſſe, eáſque diuini amoris igne, & ignitis Spiritus ſancti donis inflammaſſe, vt poſteà in ſingulorum explanatione dicemus. Accedit, quod non eſt opus, Apocalypſis phraſim ſemper ad caeterorum vaticiniorum formas exigere, quippe cùm Ioannes altiùs caeteris Prophetis ſeſe inſtar ſublimis Aquilae attollens, ſicut eorum vaticinia, & viſionum ſplendore, & rerum maximarum altitudine ſuperauit: ita quoque ſua nouo dicendi genere interdum explicat, vt non debeamus eius loquendi formulas reliquorum vatum terminis, & cancellis definire: nouae enim, & praeter caeteras admirabiles viſiones, nouo quoque, & inuſitato dicendi genere conſcribendae fuerunt.

Chriſtus Angelus habēs thuribulum aureum. Malach. 3. 1. Eſai 9. 6.

2. Apparet autem Chriſtus Sacerdotis perſonam gerens, vt eius pro nobis apud Patrem interceſſio, atque interpellatio monſtretur: id quod praecipuè hoc loco fieri oportuit; quoniã cùm in ſeptem iſtis Angelis tuba canentibus Apoſtoli imò omnes omnino concionatores ac diuini verbi praecones accipiendi ſint, qui orbem vniuerſum Euãgelicae praedicationis vocibus impleuerunt, meritò ſacrificij Chriſti in cruce peracti, quod per thuribulum hoc loco igne, thymiamatéque reple-

Cur perſonam Sacerdotis gerat Chriſtus.

repletum exprimitur mentio facienda erat, poſt cuius videlicet paſſionem mortemq; Apoſtolicæ tubæ ſonuerunt. Iure quoque optimo aduentum Spiritus ſancti in Apoſtolos in die Pentecoſtes in igne de thuribulo miſſo in terras adũbratum commemorare oportuit, quoniam ibi Apoſtoli diuinitùs incenſi priùs fuerunt, vt poſſent poſtea vniuerſas orbis prouincias admoto eiuſdem ſpiritus igne diuino inflammare. Nec refert, quòd Ioannes priùs ſe Angelos ſeptem cum ſeptem tubis vidiſſe teſtatur, & tum Angelum iſtum habentem aureum thuribulum apparuiſſe commemoret, tum quoniam non ſemper ſcriptores ſacri ſeruant ordinem rerum geſtarum; tum etiam quia, ſi viſionem premamus, rem etiam ipſam viſioni reſpondiſſe comperiemus. Priùs enim fuit Apoſtolis datas fuiſſe tubas, hoc eſt, eos ad Apoſtolicæ prædicationis munus fuiſſe deſtinatos, (quod tũ factum fuit, cum à Chriſto ad id officium vocati, electiq; ſunt) quàm Chriſtum in cruce tanquàm ſummum Pontificẽ ſacrificaſſe, quod thuribuli aurei miniſterio explicatur: tum deniq; ſeptem Angelos, hoc eſt, Apoſtolos, cæteróſq; doctores Euangelicis tubis toto orbe inſonuiſſe. Nunc quomódò Chriſto, quæ in cõtextu dicuntur, conueniant, explicemus. Supponendum porrò in viſione huius Angeli à Sacerdote legali ſimilitudinem deprompi, qui in thuribulo accepto igne de altari holocauſti thymiamata in altari thymiamatis adolebat.

Primùm igitur Chriſtus ſtetiſſe dicitur ante altare proculdubiò thymiamatis, 3.
ſiue incenſi, in eo enim thura, & thymiamata incendebantur. Per hoc altare Beda, Primaſius, Haymo, Ambroſius Anſbertus, Cælius Pannonius, Abbas Ioachimus, & alij Eccleſiam intelligũt, id eſt, electos ipſos, qui meritò altaris vocabulo exprimuntur, quod ſpirituale in eis ſacrificium peragatur, & cæleſtia aromata offerantur: ante hoc altare tanquàm verus Pontifex ſtat Chriſtus, per quẽ vt mediatorem omnia munera noſtra Deo Patri mittimus, vndè & Eccleſia orationes omnes ſuas illa felici clauſula concludit: *Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum*. Secundò thuribulum aureum eſt Chriſti humanitas, quemadmodum ijdem auctores interpretantur, & accepiſſe videntur ex Origene homilia 9. ſuper Numeros, in illud Numerorum 16. cum Aaron ſumpto thuribulo, vt offerret incenſum, ſtetit inter viuos: & mortuos, & mitigatus eſt furor Domini, cum paulò ante in omnes Dei ſupplicium, & plaga ſæuiret. Verus Pontifex Chriſtus, (inquit Orig.) Aſſumpto thuribulo carnis humanæ medius inter viuos, & mortuos ſtetit, id eſt, mortem prohibuit vltra graſſari, deſtruens eum, qui habebat mortis imperium, vt ait Paulus ad Hebræos 2. Quæ omnia ad verbum reperies apud Auguſtinum ſermone 98. de tempore. Dicitur verò Chriſti humanitas thuribulum aureum propter charitatis magnitudinem, multaq; alia præclariſſima, longéque illuſtriſſima dona diuina, quibus à Deo fuit mirificè exornata.

Beda. Primaſius. Anſbert. Pannon. Ioachim. Fideles electi aureum altare. Humanitas Chriſti, aureum thuribulum. Num. 16. Origen. Hebr. 2.

Tertiò data ſunt illi incenſa multa, vt daret de orationibus Sanctorum om- 4.
nium ſuper altare aureum. Hinc apparet altare, de quo modò eſt ſermo, eſſe altare Thymiamatis: hoc enim aureum erat, cum altare holocauſti æneum eſſet. Igitur data ſunt incenſa Chriſto, hoc eſt, omnium electorum orationes, quas esse per aromata, & odores exprimantur, iam ſuperiùs docuimus, quoniam orationes Eccleſiæ per ſummum Pontificem Chriſtum Deo offeruntur. Sic enim Paulus exhortatur ad Hebræos 13. *Per ipſum offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo*. Et cap. 7. *Sempiternum habet ſacerdotium: vndè & ſaluare in perpetuum poteſt, accedens per ſemetipſum ad Deum: ſemper viuens ad interpellandum pro nobis*. Et primæ Ioannis 2. *Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris*. Quoniam verò interpellatio Chriſti gratiſſima eſt Patri, ſubiungitur: *Et aſcendit fumus incenſorum: de orationibus*

Oratio ſanctorum incenſum. Heb. 13. 15. Hebr. 7. 25. 1 Ioan. 2. 2.

Sanctorum de manu Angeli coram Deo. Porrò quanquam hæc etiam nunc locum habeant: Ioannes tamen potiſſimùm hoc loco de Chriſto in Cruce, cum pro omnibus in humanitatis thuribulo omnium mortalium vota, ſalutem, & redemptionem depoſcentium ipſe cum ſuo illo ſacrificio cumulatiſſimè impleuit, interpellans re ipſa pro omnibus ſuo illo cruento ſacrificio, quod pro mundi redemptione tanquam verus Pontifex offerebat: adiungens quoque clamorem, &

Chriſtus in Cruce pontifex ſacrificiũ Deo offerens.

lacrymas, exauditusque eſt pro ſua reuerentia, quemadmodum diſertè tradit Apoſtolus ad Hebr. 5. *Qui*, inquit, *in diebus carnis ſuæ preces, ſupplicationesq́; ad eum, qui poſſet illum ſaluum facere à morte, cum clamore valido, & lacrymis offerens exauditus eſt pro ſua reuerentia.* Quo loco illud, *In diebus carnis ſuæ*, Hebraiſmum continet, ſignificatque illud tempus, quo Chriſtus inter homines paſſibilis verſabatur: ſic enim caro accipitur 2. Corinth. 5. *Si cognouimus ſecundum carnem Chriſtum, ſed nunc iam non nouimus*, quemadmodum interpretatur D. Auguſt. lib. 11. contra Fauſtum Manich. c. 7. *Carnem*, inquit, *hoc loco non ipſam corporis noſtri ſubſtantiam, quam Dominus etiam poſt reſurrectionem ſuam carnem appellat, dicens Luce 24. Palpate, & videte quia ſpiritus carnem, & oſſa non habet, ſicut me videtis habere: ſed corruptionem, mortalitatemq́; carnis vult intelligi, quæ poſt reſurrectionem non erit in nobis ſicut iam in Chriſto non eſt.* Deinde aduerte quoſdam has preces, & ſupplicationes, de quibus loquitur Paulus, referre ad orationem Chriſti in horto, quod colligere ſe arbitrantur ex illis verbis: *Qui poſſet illum ſaluum facere à morte*, tunc enim conſtat Chriſtum à Patre periiſſe, vt à ſe paſſionis calicem transferret: ita ſentiunt D. Ambr. Theodor. Oecumenius, & D. Thom. in commenr. eius loci. Verùm nos quanquàm propter tantorum Doctorum auctoritatem ad orationem quoque factam in horto has preces, ſupplicationesq́; ſpectare credimus: tamen multò magis de oratione Chriſti in Cruce intelligendas eſſe arbitramur: mouentque nos in primis illa verba: *Et exauditus eſt pro ſua reuerentia:* quæ non ita facile, quicquid ſuperiores auctores conentur, ad orationem in horto accommodari poſſunt: cum Chriſtus tunc ſecundùm inferiorem animæ partem petierit, vt calix paſſionis ab ipſo, ſi fieri poſſet, transferretur: quod ei tamen non fuit à Patre conceſſum: tametſi ſecundùm ſuperiorem animæ partem voluntatem, inquam, non vt appetitus erat naturalis, ſed vt rationem conſequebatur, quemadmodum docet D. Thom. fuerit exauditus, ſiquidem ſe diuinæ voluntati omnino cõformabat dicens: *Veruntamen non mea voluntas, ſed tua fiat.* Deinde quoniam, cum Paulus dicat Chriſtum oraſſe cum clamore valido, id autem non in horto factũ legamus, ſed in Cruce; par eſt credere Paulum multò magis ad orationẽ Chriſti in Cruce, quam in horto habitam ſpectaſſe: idq́; tandem confeſſus eſt D. Thom. in comment. ſuper epiſt. Iacobi c. 4. vbi docet Chriſtum quater fleuiſſe, primùm in infantia inſtar aliorum infantium: deinde cum Lazarum voluit à mortuis excitare Ioan. 11. Tertiò ſuper ciuitatem Hieroſolymam Luc. 19. poſtremò in Cruce iuxta illud, inquit, Hebr. 5. *Cum clamore valido, & lacrymis.* Exauditus verò dicitur pro ſua reuerentia, ſeu vt eſt Græcè: εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, hoc eſt, vt exponit D. Chriſ. exauditus eſt ob eam reuerentiam, & venerationem, qua ipſe dignus erat. Hæc enim nobis interpretatio magis probatur, quàm ea, quam quidã afferunt, exauditum ſcilicet fuiſſe pro ſua reuerentia, hoc eſt, pro illa reuerentia, qua ipſe Patrem reuerebatur: & quàm illa Oecumenij, & Photij, exauditum eſſe pro ſua reuerentia, hoc eſt, pro ſingulari erga nos humanitate, ac pietate.

Hebr 5.7. 2. Cor 5. 16. D. Auguſt. Luc. 24. 39. D. Ambr. Theodoret. Oecumen. D. Thomas. D. Thom. Luc. 22. 25. Chriſtus quater fleuit. Ioan. 11. Luc 19. Hebr. 5. 7. D. Chryſoſt. Oecumen. Photius.

5. Quartò, accepit Angelus thuribolum aureũ, impleuitq́; illud de igne altaris, & miſit in terram. Rectè Angelus impleſſe dicitur igne thuribulum, quia Chriſto non ad menſuram datus eſt Spiritus ſanctus: itaq; de aureo humanitatis thuribulo ple-

lo pleno igne charitatis, & donorum Spiritus ſancti miſit Chriſtus in terram, cum Spiritum ſanctum in Apoſtolos in die Pentecoſtes ſub ſpecie ignis largiter effudit. Illud tibi difficultatem hoc loco faciet, quomodo Chriſtus dicatur accepiſſe ignem de altari, ſi per altare Eccleſia intelligenda eſt, nam ipſa potiùs de Chriſto, non Chriſtus de ipſa ignem accepit: ſed eam tamen ſic expedies, ſi aduertas tam in tabernaculo, quàm in templo duplex fuiſſe altare & holocauſti videlicet, & thymiamatis, illud æreum in atrio, hoc aureum in ea parte, quæ Sancta dicebatur: in illo hoſtiæ cremabantur; in hoc thura, & thymiamata adolebantur: denique ex altari holocauſti ad altare thymiamatis ignis deferebatur, vt aromata incenderentur. Priori igitur loco cum Chriſtus dicitur ſtetiſſe ante altare, in quo altari Eccleſiam ſignificatam diximus, intelligendum eſt altare thymiamatis: hoc verò loco, cum dicitur Angelus impleuiſſe thuribulum de igne altaris, altare holocauſti accipere oportet, quod altare non Eccleſiam interpretamur, ſed cum Cælio Pannonio, & aliis Crucem, quæ altare holocauſti meritò nuncupatur, quod in ea Chriſtus Patri ſeſe in holocauſtum obtulit, quia enim per Crucem ſibi quidem gloriam corporis, & celebritatem nominis promeruit, nobis autem, vt Spiritus ſanctus daretur: optimo iure thuribulum de igne altaris impleſſe, eumque in terram miſiſſe perhibetur. Poſtremò poſtquam ignis ab Angelo miſſus eſt in terram, dicuntur facta tonitrua, voces, fulgura, & terræmotus, quia Apoſtoli poſtquam ignem Spiritus ſancti in die Pentecoſtes ſibi à Chriſto è cœlo demiſſum in ſpecie ignis acceperunt, ſtatim cœperunt loqui variis linguis, (id enim voces ſignificant) prædicatione tonare, fulgurare miraculis, denique orbem vniuerſum tum miraculorum ſplendore, tum doctrinæ magnitudine, altiſſimáque myſteriorum fidei explanatione ita quatere, rerúmque ipſarum nouitate attonitum permouere, vt terræmotum magnum diceres vbique gentium excitatum: quanquam & per terræmotum tyrannorum, ac principum aduerſus Eccleſiam perſecutiones, quibus orbis vniuerſus quaſi è ſedibus, imò & à fundamentis quodammodo auulſus turbari, commouerique videbatur, non inconcinnè accipi poſſint.

Spiritus ſancti in Apoſtolos aduentus.

Pannon.

Crux Chriſti altare holocauſti.

Poſt diem Pentecoſtes Apoſtoli fulgura, tonitruáque ediderunt.

Altare holocauſti deſcribitur.

SECTIO III.

VT ea, quæ hoc loco Ioannes de Angelo, qui ex vno altari ignem accepit, in altero thymiamata incendit, illuſtriora reddantur, vtriuſque altaris deſcriptio ſub aſpectum ſubiicienda eſt. Suppoſuimus enim hactenus duo altaria ſiue in tabernaculo Moſaico, ſiue in templo Salomonis fuiſſe vnum holocauſti, thymiamatis alterum, ex vnoque ignem ad incendenda in altero thymiamata deferri ſolitum, in quod à præcedente Angelo, quem Chriſtum interpretati ſumus, factum fuiſſe cum Ioanne docuimus: quæ planè viſio ſine vtriuſque altaris deſcriptione perſpecta ſatis eſſe non poteſt. Primùm itaque altare holocauſti deſcribamus ex iis, quæ Exod. 27. & 38. commemorantur. Erat igitur in primis illud altare de lignis ſetim coopertis laminis æreis interiùs, & exteriùs: habebatque longitudinem quinque cubitorum, latitudinem ſimiliter cubitorum quinque altitudinem verò trium cubitorũ, vt Sacerdotes facilè ad illud poſſent pertingere: quare erat hoc altare inſtar cuiuſdam quadratæ arcæ fundo, & opertorio carens, totum intrinſecùs vacuum, & inane. Secundò in ſuperiori parte ad quatuor angulos totidem veluti cornua prominebant obeliſci inſtar ex eadem materia, non diſiuncta, ſed continuata cum reliquo ære: ſic enim exponunt

Altaris holocauſti quæ materies.

Cornua altaris quid.

Exod. 27. 2. — Æ. ea craticula qualis fuerit. — Hebræi. — Abulenſis. — Lyranus.

interpretes illa verba Exod. 27. *Cornua autem per quatuor angulos ex ipſo erant.* Tertiò erat quædam craticula ænea vſque ad altaris medium in modum retis, de cuius forma, ſituque eſt aliqua controuerſia. Hebræi, quos ſequitur Abulenſis quæſtione ſexta ſuper caput vigeſimum ſeptimum Exodi, & Lyranus ibidem exiſtimant hanc craticulam non immiti ſolitam intrà altare, ſed fuiſſe per eius circuitum tanquam zonam quandam eleuatam per cubitũ cum dimidio vſque ad altaris medium, ad altaris duntaxat decorem, &. pulchritudinem. Verùm hæc ſententia omnino eſt improbabilis, & planè à ſacro contextu abhorrẽs. vt perſpicuum eſt. Alij eam ſine pedibus effingunt, appendúntque ex quatuor cornibus altaris per quatuor illos circulos æneos, ita vt per catenulas etiam æneas vſque ad medium altaris deſcenderet.

Arias Montanus.

Arias Montanus ſentit eam craticulam quatuor pedibus conſtitiſſe, quibus fulciebatur, fuiſſéque altitudine ſeſqui cubitali, atque adeò illatam intra altare, & pauimento ſuperpoſitam pertinuiſſe vſque ad altaris medium. In eo hæc opinio nobis non probatur, quòd craticulam demittit intra altare vſque ad altaris medium: quamuis enim Exodi vigeſimo ſeptimo

Exod. 27. 5. — Exod. 38. 4.

dicatur: *Eritq́ craticula vſque ad altaris medium*, id tamen non de craticula quoad partem ſuperiorem, in qua carnes ponebantur, accipiendum eſt; ea enim ſuperficiem ipſam altaris contingebat; ſed de inferiori parte craticulæ, quæ dicebatur arula, in qua ignis incendebatur: hæc namque arula manebat in medio altaris, quemadmodum diſertè traditur Exodi trigeſimo octauo vbi ita legimus: *Craticulam eius in modum retis facies æneam, & ſubter eam in altaris medio arulam*, finge enim craticulam æqualem ſpatio illi vacuo intrà altare, ita tamen, vt commodè poſſet intrà altare inferri, & extrahi, cũ opus eſſet, tum ex iſta craticula pendêre arulam æneam eiuſdẽ & longitudinis, & latitudinis æneis clauis ſuperiori craticulæ annexam, ita vt inter ſuperiorem craticulam, & inferiorem interiectum eſſet ſpatium ſeſquicubitale, ſeu cubiti cum dimidio, ex quo fiebat. vt iſta arula

Quid arula in altari holocauſti. — Exod. 38. 4.

maneret in medio altaris, cum altaris altitudo eſſet trium cubitorũ. In hac igitur arula ponebantur ligna, ignísque incendebatur ad concremandas carnes, quæ in ſuperiori craticula ponebantur: déque iſta arula intelligendum eſt, quod dicitur Exod. trigeſimo octauo. *Et ſubter eam in altaris medio arula.* Quidam in iſta arula deorſum verſus ponunt quatuor pedes æneos in quatuor angulis conſtitutos, cum ipſamet arula continuatos: quibus totum craticulæ inſtrumentum cum ſua arula in pauimento niteretur. Cæterùm cum neque ex ſcriptura, neque ex Ioſepho habeamus craticulam iſtam habuiſſe pedes, non eſt cur ei illos adiungamus: credimus enim illam per catenulas fuiſſe appenſam ex quatuor cornibus altaris, quos in altari fuiſſe per quatuor angulos ſuperiùs diximus.

4. Feneſtula altaris. — Beda. — Magiſter hiſtor. æ ſcholaſticæ. — Annuli in craticula, & altari. — Exod. 38. 5.

Quartò plerique ponunt in Orientali latere altaris quandam quaſi feneſtram, per quam cineres extraherentur, & ligna ſuper arulam ponerentur. Ita ſentiunt Beda libro ſecundo de tabernaculo capite duodecimo, Magiſter hiſtoriæ ſcholaſticæ in Exodo capite quinquageſimo nono. Quam opinionem, cum non repugnet textui Scripturæ, & commodiorem faciat vſum altaris, non eſt, cur improbemus. Quintò habebat craticula quatuor annulos æneos, per quos vectes duo inſerebantur ad portandum, cum ex altari extrahebatur, quos annulos diſtinctos, ac diuerſos omninò fuiſſe ab annulis altaris, de quibus ſuperiùs diximus, perſpicuum eſt ex capite trigeſimo octauo Exodi, vbi ita legimus: *fuſis quatuor annulis per totidem retiaculi ſummitates*, ex quo patet in ipſo retiaculo, ſeu craticula poni quatuor annulos; habuiſſe verò prætereà ipſum altare alios quatuor annulos æneos, per quos etiam vectes de lignis ſetim ære coopertis ad portandum immitterentur, patet ex eodem loco, vbi nominantur circuli, qui in lateribus

tribus altaris eminebant: ij verò vectes erant de lignis ſetim obducti ære. Sextò non defuerunt, qui exiſtimarent hoc altare holocauſti impletum fuiſſe terra vſque ad medium, ad quam opinionem acceſſerunt Abulenſis, & Magiſter hiſtoriæ ſcholaſticæ, probaréque nituntur ex illis verbis Exodi 20. *Altare de terra facietis mihi, & offeretis ſuper eo holocauſta, & pacifica veſtra.* Cæterùm Theodoretus q. 44. ſuper Exodum ait eo loco Exodi non eſſe ſermonem de altari holocauſti, quod erat in atrio tabernaculi, ſed de altaribus, quæ ſpecialiter in aliquibus locis erigebantur ad immolandum, quæ Deus volebat eſſe vel ex terra, vel ex impolito lapide, vt peracta immolatione quam primùm deſtruerentur, ne poſteà gentilibus ad cultum Deorum ſuorum deſeruirent: vnde eodem loco Exodi ſtatim ſubditur: *Quod ſi altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de ſectis lapidibus*: ſed tamen impleri ſolitum eiuſmodi altare lapidibus ſaltem vſque ad medium, hoc eſt, vſque ad arulam, manifeſtè colligitur ex primo Machab. 4 vbi ita legimus. *Dixit autem Iudas, & fratres eius. Ecce contriti ſunt inimici noſtri: aſcendamus nunc mundare ſancta, & renouare. Et congregatus eſt omnis exercitus, & aſcenderunt in montem Sion, & viderunt Sanctificationem deſertam, & altare profanatum, & portas exuſtas.* Et paulò poſt. *Et cogitauit Iudas de altari holocauſtorum, quod profanatum erat, quid de eo faceret, & incidit illis conſilium bonum, vt deſtruerent illud, ne forte illis eſſet in opprobrium: quia contaminauerunt illud gentes, & demoliti ſunt illud. Et repoſuerunt lapides in monte domus in loco apto, quoad vſque veniret Propheta, & reſponderet de eis. Et acceperunt lapides integros ſecundum legem, & ædificauerunt altare nouum ſecundum illud, quod fuit prius.* Vbi cernis altare holocauſti ex lapidibus conſtructum, ſed illud ita accipe, vt lapidum ſtructura per cubitum cum dimidio tantùm aſcenderet, deinde verò ſuperponeretur altare æneum, & craticula cum ſua arula vſque ad medium altaris per cubitum etiam cum dimidio deſcendens inferretur: erat enim altare hoc tribus altum cubitis. Poſtremò in hoc altari fiebat iuge illud ſacrificium, de quo agitur Num. 28. Etiam duo agni anniculi quotidie immolabantur vnus manè, & alter veſperi: prioris immolatio ſacrificium matutinum, poſteris veſpertinum dicebatur præter alia multa ſacrificia, quæ in eodem altari peragebantur: præcipiebat verò Deus Leuitici ſexto, vt ignis in hoc altari nunquam deeſſet, quocirca à Sacerdotibus lignis ſubinde appoſitis continuò fouebatur. Atque hæc de huius altaris deſcriptione.

Abulenſ. Magiſt. hiſtoriæ ſcholaſticæ.

Exod. 20. 24

Vſque ad medium lapidibus implebatur altare.

1. Mach. 4. 56.

Myſtica altaris holocauſti expoſitio.

SECTIO IIII.

1. NE ſuperiùs deſcriptam altaris holocauſti formam expertem myſterij putet quiſpiam, duplex illius myſterium indicabimus, vnum ad allegoriam, alterum ad mores pertinens. Quod ad allegoriam igitur ſpectat, omnia ſacrificia, quæ in altari holocauſti peragebantur, ſacrificium Chriſti cruentum in cruce peractum repræſentabant, ſicut iuge ſacrificium, ſacrificium Miſſæ incruentũ, quo Chriſtus quotidie in Eccleſia immolatur, vt plerique omnes Patres docent, qua de re legendus eſt doctiſſimus Turrianus poſteriore tractatu de Euchariſtia cap. 22. Ex quo fit, vt meritò Crux Chriſti per altare holocauſti fuerit adumbrata; ſiquidem in ea peractum fuit illud cruentum Chriſti ſacrificium. Erat altare holocauſti non intrà, ſed extrà tabernaculum, in atrio videlicet tabernaculi conſtitutum quoniam Chriſtus extra caſtra paſſus eſt, vt ait Paulus ad Hebræos 13. Quatuor cornua deſignant quatuor mundi plagas, pro quibus Chriſtus ſe Patri obtulit. Cooperitur laminis æreis, quia cum æs ſit ſonorum, rectè

Altare holocauſti, & ſacrificia in eo perfecta Crucem, & cruentum Chriſti ſacrificium adumbrabat.

Turrianus

Hebr. 13

Crucis prædicatio toto orbe diffuſa. Pſal. 18. 5. Crucis potentia.

Crucis prædicationem toto orbe per Apoſtolos diffuſam, ſignificat, iuxta illud Pſal. 18. *In omnem terram exiuit ſonus eorum.* Eſt etiam æs ſymbolum fortitudinis ad exprimendam crucis inuictam potentiam, quæ omnes mundi, Dæmoniſque vires non tantùm fregit, ſed etiam contriuit. Craticula, in qua carnes ponebantur, & igni ſuppoſito cremabantur, oſtendit acerbiſſimos cruciatus, quibus Chriſtus in Cruce tanquam in craticula torrebatur, iuxta illud Pſal. 101. quod ad Chriſtum etiam ſpectat. *Oſſa mea ſicut cremium aruerunt*, ſeu vt reddit Hieron. *Quaſi frixa contabuerunt*, vt legit Auguſt. *Tanquam in frixorio confrixa ſunt*, vt alij, *Tanquam focus, aut torris aduſta ſunt.* Non vacat autem myſterio, quod in latere Orientali erat feneſtra, per quam ligna in arulam immittebantur, & igni fomenta ſuppeditabantur, quoniam ſcilicet à parte Orientali, in qua ſitus fuerat paradiſus terreſtris, peccatum Adæ prouenit, quod doloribus, & cruciatibus Chriſti, materiam, & fomenta miniſtrauit; quod autem paradiſus ad Orientem fuerit, oſtendit locus ille Gen. 2. vbi pro eo, quod nos habemus: *Plantauerat Dominus Deus paradiſum à principio*, habent Septuaginta, ἐφύτευσεν κύριος ὁ θεὸς παράδεισον ἐν ἐδὲν κατὰ ἀνατολάς, id eſt, *Plantauerat Dominus Deus paradiſum in Eden ad Orientem.* Atque hæc breuiter de altaris holocauſti allegoria.

Pſal. 101. 4. Acerbitas dolorum Chriſti, quibus Adæ peccatum fomenta miniſtrauit.

Paradiſus terreſtris ad Orientem fuit. Gen. 2. 8. Septuaginta interpretes. 2. D. Greg. Carnis maceratio, & pœnitentia in altari holocauſti figurata. Rom. 12. 1.

Quod ad tropologiam ſpectat, ea eſt de pœnitentia, carniſque maceratione, quemadmodum docet D. Greg. hom. 22. in Ezech. vbi altare holocauſti cum altari thymiamatis componit. *Quid eſt*, inquit, *altare, niſi mens benè viuentium, qui peccatorum ſuorum memores lacrymis ſe lauant, carnem per abſtinentiam macerant, vbi ex mœrore compunctionis ignis ardet, & caro conſumitur iuxta illud Apoſtoli ad Romanos duodecimo. Vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem: hoſtia viuens eſt corpus Domino afflictum: hoſtia, quia iam huic mundo eſt mortuum, viuens. quia cuncta, quæ præualet, bona operatur: ſed alia compunctio eſt, quæ per timorem naſcitur, alia, quæ per amorem: vnde & in tabernaculo duo altaria fieri iubentur, vnum exterius, aliud interius: vnum in atrio, aliud ante arcam: vnum ære coopertum, aliud auro: in æreo cremantur carnes, in aureo incenduntur aromata. Multi enim plangunt mala, quæ fecerunt, & incenduntur vitia igne compunctionis, quorum adhuc ſuggeſtiones in corde patiuntur, quid iſti niſi altare ſunt æreum, in quo carnes ardent, quia adhuc ab eis carnalia opera planguntur? Alij verò à carnalibus vitiis liberi amoris flamma in compunctionis lacrymis inardeſcunt, ſupernis iam ciuibus intereſſe concupiſcunt, Regem in decore ſuo videre deſiderant, & flere quotidie ex eius amore non ceſſant, quid iſti niſi altare ſunt aureum, in quorum corde aromata incenſa ſunt, quia virtutes ardent? ſed hoc altare aureum eſt ante velum, quia Sanctorum corda per ſanctum deſiderii in illum ardent, quem adhuc reuelata facie videre non poſſunt.* Hactenus Greg. Ex quo didiciſti altare holocauſti eſſe cor hominis ſeſe per pœnitentiam macerantis, prauáſque animi appetitiones caſtigatione corporis comprimentis; altare verò thymiamatis eſſe cor iuſti orationem, & amorem Deo tanquam ſuauiſſimum thymiama offerentis. Porrò obſerua quoad ſitum ingredientibus ſiue tabernaculum, ſiue templum Sacerdotibus priùs occurrere altare holocauſti, quam altare thymiamatis, cum altare holocauſti eſſet in atrio, altare verò thymiamatis in ea parte, quæ dicebatur Sancta: nimirum ad perfectioné tendentibus priùs eſt exercenda mortificatio, prauarúmque appetitionum compreſſio, vt ad thymiama Deo offerendum per internos, & excellentes virtutũ actus, inflammatúmque amoré poſſint accedere: vnde Cant. 3. priùs myrrha, quam thus nominatur. *Quæ eſt iſta quæ aſcendis per deſertum ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris?* Præterea ignis, quo thymiamata in altari aureo incendebantur, deſcrebatur ex altari holocauſti, in quo perpetuò ignis fouebatur, quoniã orationum feruor, atq; ardor ex carnis maceratione,

Mortificatio orationis exercitio, cæteriſque virtutibus præmittenda eſt. Cant. 3. 6.

ratione,ac paſſionum mortificatione ortum habet: à qua nunquam ceſſandum eſt, ſed conſeruandus perpetuò ignis in altari holocauſti propter continuam carnis tyrannidem,quæ etiam debet continuo bello,& conflictu coërceri.Quare qui orationi vacare ſtudet non incumbens mortificationi, perinde facit, atque ſi ſine igne aromata vellet incendere.

Craticula confecta in modum retis varia mortificationum,& macerationum 3.
genera inuicem connexarum, & in modum Crucis, quæ etiam mortificationis 2. Cor.4.16.
eſt ſymbolum,complicatarum deſignat,quibus, qui ſeſe ſtudio virtutum dedũt, in hoc ſpirituali holocauſti altari continuo torrentur,caróque ipſa conſumitur, hoc eſt,carnalis,& animalis homo deſtruitur,& in ſpiritualem,ac cœleſtem cõuertitur, iuxta illud Pauli 2. Corinthiorum 4. *Propter quod non deficimus: ſed licet is, qui foris eſt, noſter homo corrumpitur: tamen is, qui intus eſt renouatur de die in diem.* Atq; hæc mira carnalis hominis in ſpiritualem conuerſio,quę in altari holocauſti perficitur,mihi videtur expreſſa in eo altari holocauſti,quod per viſum oſtẽſum fuit Eſaiæ cap.6.ait enim Propheta volaſſe ad ſe vnum de Seraphim haben- Eſai.6.
tem in manu calculum,quem forcipe tulerat de altari, eóque os ſuum tetigiſſe, D. Hieron.
atque mundaſſe: quo loco per calculum vult D. Hieronymus accipiendum eſſe carbũculum pretioſam gemmam:nam verbum Græcum ἄνθραξ,quo vſi ſunt Septuaginta,& carbonem ignitum,& carbunculum lapidem pretioſum ſignificat. *Calculus iſte*,inquit Hieron.*qui à ſolis Septuaginta ἄνθραξ,id eſt,carbunculus eſt interpretatus,poteſt non carbonem ſignificare,vel prunam,vt plerique exiſtimant,ſed ἄνθρακα,id eſt, carbunculum lapidem,qui ob coloris flammei ſimilitudinem igneus appellatur:ex quo intelligimus altare Dei plenum eſſe carbunculis.* Hæc Hieron. Iuxtà cuius ſententiam putantis calculum illum detractum forcipe à Seraph ex altari fuiſſe carbunculum pretioſam gemmam,meritò aliquis quærat,quomodo ignis illius altaris poterat nutriri carbunculis,gemmiſque pretioſis,cum gemmæ non ſint aptæ ad nutriendum ignem? Cui dubitationi ita mihi reſpondendũ videtur in illud quidem altare non carbunculos,& gemmas ad ignem nutriendum immiſſas fuiſſe;ſed coniectos carbones, qui tamen ab igne altaris in gemmas conuertebantur: itaque qui carbones iniecti fuerant,carbunculi,& gemmæ prodibant ad vim noſtri altaris holocauſti, pœnitentiæ ſcilicet exprimendam, cuius vi planè diuina, & Pœnitentiæ vis ingens, & mirabilis.
admirabili peccatores inſtar carbonum frigidi, nigrique ſuorum ſcelerum, ac flagitiorum turpitudine in carbunculos, gemmaſque euadunt pulcherrimas: fiuntq; pretioſi lapilli, ſiue per charitatis ardorem carbunculi, ſiue per caſtitatem ſmaragdi,quod lapidis genus inimicum eſſe libidini à multis proditur ſcri- Smaragdus libidinis inimicus.
ptoribus,ſiue etiam per inuictam animi fortitudinem, & inſuperabilem diuina ope in medio perſecutionum patientiam adamantes. Itaque hîc etiam verum eſt illud Pſalmi: *Carbones ſuccenſi ſunt ab eo*, nec tantùm ſuccenſi, ſed in gemmas Pſal.17.9.
etiam,pretioſóſque lapillos diuinitùs conuerſi. Atque hæc de altaris holocauſti myſterio perſtrinxiſſe ſit ſatis.

Altare Thymiamatis deſcribitur,eiuſq; myſterium explicatur.

SECTIO V.

Deſcripto altari holocauſti ſupereſt,vt altare quoque thymiamatis deſcriba- 1.
mus,vt ea,quæ Ioannes hoc loco tradit,intelligi queant: ſiquidem vti diximus hac viſione vtrumque altare complexus eſt.Igitur de altaris thymiamatis figura agitur Exodi 34.

Primùm verò ſciendum tria tantùm fuiſſe ea in parte templi, quæ dicebatur 2.
Sancta,hoc ordine collocata,vt auctor eſt Ioſephus lib.3. antiq. c.5. Ad Septentriona-

Menſa propoſitionis, candelabrũ, & altare thimiamatis in qua templi parte fuerint.

trionalem templi parietem erat menſa propoſitionis non longè ab adyto:ex aduerſo menſæ ad parietem meridionalem erat candelabrum aureum:inter hoc,& menſam altare thymiamatis.

Ligna ſetim eadem, quæ cedrina.

Exod. 30.3.

Quid altaris cornua.

Lyran.

Abulenſis.

Secundò, erat hoc altare de lignis ſetim, id eſt, iuxta probabiliorem ſententiam cedrinis, quæ ligna cooperiebantur laminis aureis, cùm in contextu dicatur, *Veſtiéſque illud auro puriſſimo.* Tertiò, erat quadratum, hoc eſt, æqualium laterum, cum haberet cubitum vnum in longitudine, & alterum in latitudine, quare in contextu quadrangulum pro quadrato accipiendum eſt, habebat tamen altitudinem duorum cubitorum. Quartò procedebant ex ipſo cornua in quatuor angulis ſuperioribus, quæ cornua Lyranus vult fuiſſe quædam pomella in quatuor illis angulis collocata ad pulchritudinem, & decorem altaris, quæ opinio eſt Hebræorum. Abulenſis, & alij exiſtimant fuiſſe partes quaſdam prominentes ex ipſis angulis prodeuntes, neque probat eorum ſententiam, qui putarunt eiuſmodi partes fuiſſe recuruas, vt ex iis videlicet appenderentur aliquæ craticulæ aureæ ad incendendum thymiama, aut vaſculum aliquod ad thymiama, ignémve recipiendum: imò contendit, ſiue ea cornua recurua fuerint, ſiue recta, nihil ex eis appendi ſolitum: quemadmodum fusè argumentatur quæſtione ſecunda ſuper caput trigeſimum Exodi: docens vaſa omnia ad altare thymiamatis pertinẽtia fuiſſe in altari holocauſti.

Craticula altaris thymiamatis.

Quintò habebat hoc altare opertorium quoddam reticulatũ, hoc eſt, inſtar retis de lignis ſetim coopertum laminis aureis, quod in contextu craticula, & in Hebręo tectum appellatur.

Quid Corona in altari.

Sextò habebat in ſuperiori parte coronam aureolam per circuitum, id eſt, labium quoddam aureum ambiens totum altare in ſuperioribus extremitatibus, quod corona dicitur non quod rotunda eſſet, ſiquidem erat quadrata, quemadmodùm & altare, ſed quia totum altare per gyrum ambiebat. Septimò. Erant ſub corona duo annuli aurei per duo oppoſita latera. id eſt, quatuor bini videlicet in duobus lateribus oppoſitis, vt in eos duo vectes de lignis ſetim cooperti laminis aureis insererentur ad portandum altare.

Thymiama quid fuerit.

Octauò, ſuper hoc altare cremabatur incenſum quoddam compoſitum, quod appellatur thymiama, non ita tamen, vt ſuper craticulam immediatè poneretur; ſic enim aurum, quo erat coopertum, igne liquefieret, & cinere obſcuraretur: ſed erat quoddam vas æneum, quod vocabatur ignis receptaculum, & ſæpe dicitur thuribulum, cuiuſmodi erant multa

Leuit. 10.

Thuribulũ quid.

vaſa, vt patet Leuit. 10. vbi refertur Nadad, & Abiu filius Aaron poſuiſſe ignem in thuribulis, & incenſum Domino obtuliſſe: itaque ponebatur ſuper craticulam huiuſmodi thuribulum, & in eo thymiama offerebatur; diebus quidem profeſtis

Leuit. 9.

Omnes ſacerdotes offerebãt thymiama.

Abulenſis.

Luc. 1.

vnum tantùm thuribulum; in ſolennioribus interdum plura, vt ex cap. 9. Leuitici perſpicuum eſt. Nonò, non ſolùm ſummus Sacerdos, ſed etiam reliqui omnes offerebant incenſum in hoc altari; quemadmodum probat Abulenſis quæſtione 60. ſuper 30. caput Exodi ex Zacharia patre Ioannis Baptiſtæ, qui erat ex minoribus Sacerdotibus, & tamen offerebat incenſum coram Domino. Lucæ 1.

Thymiamatis oblatio bis in die fiebat.

Iosephus.

Decimò, hęc thymiamatis oblatio fiebat bis in die; ſemel quidem manè cùm Sacerdos componebat lucernas candelabri: cùm enim ſeptem eſſent lucernæ in candelabro, quatuor earum de die non ardebant, vt auctor eſt Ioſephus libro 3. antiquitatum cap. 9. eaſque Sacerdos extinguebat ad auroram relinquens tres alias lucentes: tunc igitur ſemel offerebat thymiama: deinde verò iterum veſperi, cùm redibat, vt quatuor lucernas extinctas rurſus accenderet; omnes enim ſeptem de nocte lucebant. Quod verò attinet ad thuribulum aureum, cuius hîc facit mentionem Ioannes, illud erat in Sanctis Sanctorum, quemadmodum docet Paulus

Hebr. 9.

ad Hebræos 9. vt inferiùs demonſtrabimus, ad vſum videlicet Sacerdotis, cùm ſemel in anno in die illo ſolenni purgationis ingrediebatur in Sancta Sanctorũ:

quo

quo fit, vt hoc loco non quilibet Sacerdos, ſed ſummus, & maximus per Angelum habentem thuribulum aureum accipiendus ſit; ſiquidem reliqui Sacerdotes æneis thuribulis vtebantur, vt paulò ante diximus.

Hoc loco per Angelũ ſummus Sacerdos intelligitur.

3. Quod attinet ad huius altaris myſterium, illud inter alios explicauit Beda libro ſuo de templo Salomonis c. 22. à quo nonnulla mutuabimur. Altare igitur thymiamatis præſtantes ſanctitate viros ſignificat, qui per cœleſtium rerum cõtemplationem terrenarumq; deſpicientiam propè Sancta Sanctorum cœleſtia vitam agunt; qui iam in altari holocauſti, in quo hoſtiæ cremabantur, paſſionum ſuarum hoſtiis immolatis orationum, reliquarumq; virtutum thymiamata ſuauiſſima diuini amoris igne incendunt, Deoq; in cordis ſui thuribulo ſanctiſſimè offerunt. Erat de lignis ſetim imputribilibus, quia terrenæ corruptionis expertes, & ferè imputribiles oportet eſſe eos, qui contemplationi vacant, & deſiderio tendunt ad cœleſtia; quæ tamen ligna aureis charitatis bracteis debent eſſe cooperta. Quadratum erat altare, quæ figura firmitatis, & ſtabilitatis eſt ſymbolum: quoniam qui iam ſunt altare thymiamatis, nullis debent rerum ſucceſſibus de ſuæ mentis ſtatu, & tranquillitate dimoueri iuxta illud Pauli ad Rom. 8. *Quis ergo nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio, an anguſtia?* Quam eandem ob cauſam arca Noë, quæ figura Eccleſiæ fuit, ex quadratis lignis fuit compoſita, quemadmodum expendit Orig. homil. 2. in Geneſim. Etenim pro eo, quod nos habemus Gen. 6. *Fac tibi arcam de lignis leuigatis*, Septuaginta tranſtulerunt, *Fac tibi arcam de lignis quadratis*; idcirco etiam Arcades, vt auctor eſt Pauſanias, Deorum ſuorum ſimulacra quadrantalia faciebant, vt eorum inde ſtabilitas demonſtraretur. Altitudo duorum eſt cubitorum, quia non ſolùm mente, ſed etiam corpore in cœleſtia feruntur, quemadmodum de ſe teſtatur Regius vates Pſal. 83. *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Quatuor habet cornua, ſeu pomella quædam pulcherrima, quia quatuor illæ virtutes Prudentia, Iuſtitia, Temperantia, Fortitudo, quaſi in quatuor animæ angulis collocatæ eam pulcherrimam efficiunt. Craticula aurea, in qua odores ponuntur, ipſa iuſtorum corda interpretatur Beda, in quibus orationum, & deſideriorum aromata Deo adolētur, quæ craticula eſt ad excernẽdos omnes terrenorum affectuũ, & cogitationum cineres, vt pura maneat oratio, & perpurgata cœleſtium rerũ deſideria. Duo vectes, quibus portatur altare, ſunt amor duplex. Dei videlicet, & proximi: quo duplici amore mens iuſti ferri, ac ſuſtineri debet: qui vectes meritò in circulos aureos inſeruntur, quia vterque amor per aureas, id eſt, charitate fulgentes actiones exercetur.

Beda.

Vir ſanctitate præſtans altare dicitur thymiamatis.

Quadrata figura ſtabilitatis ſymbolum.

Rom. 8. 35.
Origenes.
Gen 6. 14.
Pauſanias.

Sancti mente, & corpore feruntur in cœleſtia.
Pſal. 83. 3.

Cor iuſti aurea Craticula.
Beda.

Amor Dei & proximi.

4. Aduerte autem nullo modo potuiſſe altare altero tantùm vecte portari, quin corrueret: ſic enim vera iuſtitia abſque vtroque amore conſtare nequaquam poteſt, vnde ſponſus Cantic. 1. ſponſam bis pulchram appellauit, cùm dixit: *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es*, propter geminam ſcilicet hanc dilectionem, vt interpretatur D. Greg. Bis in die Thymiama offerebatur, ſemel manè, & iterum veſperi, quod erat veluti iuge quoddam ſacrificium, vt reſponderet iugi ſacrificio altaris holocauſti, in quo duo agni quotidie, vnus manè, alter veſperi immolabantur, quia paſſionum mortificationi, quæ per altare holocauſti ſignificatur, eadem planè menſura reſpondent diuinus amor, & contemplationis ardor, quæ per altare thymiamatis exprimuntur, ita vt iuge Thymiamatis ſacrificium abſque iugi hoſtiarum holocauſto eſſe non poſſit: quam ob cauſam ſponſus vtrunque coniunxit Cant. 5. *Veni, inquit, in hortum meum ſoror mea ſponſa: meſſui myrrham meam cum aromatibus meis.* Vbi per myrrham mortificatio per aromata diuinus amor, & contemplatio intelligitur. Quo loco obiter aduerte Chriſtum Dominum ſe in paſſione meſſori comparare tùm ad ſignificandam

Sine vtroq; amore vera iuſtitia non conſtat.
Cant 1. 15.

Diuinus amor, & contēplationis ardor mortificationi reſpondent.
Cant. 5. 1.

Chriſtus in paſſione ſe in meſſe lætitia perfuſus.

animi lætitiam, qua patiebatur: ſolent enim agricolæ meſſis tempore plurimùm
Eſai. 9. 3. lætari, iuxta illud Eſaiæ 9. *lætabuntur coram te, ſicut qui lætantur in meſſe*: tùm ad ſignificandum copioſum paſſionis ſuæ fructum, quem iam tùnc patiendo quaſi metere, & colligere videbatur. Itaque ipſa Chriſti paſſio veluti quædã fuit meſſis fructuumque collectio. Deinde etiam obſerua, quanti Chriſtus redemptionem noſtram fecerit qui eam aromata ſua appellet: *Meſſui*, inquit, *myrrham meam cum aromatibus meis*: & myrrhæ hoc eſt, paſſionis amaritudinem paucorum aromatum, id eſt, prædeſtinatorum lucro vſque adeò compenſatam exiſtimet, vt quaſi gloriabundus præ lætitia, & quodam veluti tripudio decantet. *Meſſui myrrham meam cum aromatibus meis*. Denique corona aurea, quam habet altare per gyrum, coronam illam gloriæ ſignificat, qua iuſti, ſi in ſanctitate permanſerint, à Deo coronabuntur: de qua loquitur Paulus 2. Tim. 4. *In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ*. Relíqua, quæ hic deſiderari poſſunt, petenda ſunt ex iis, quæ cap. 7. ſectione 7. de altari holocauſti diſſeruimus.

Corona altaris, corona gloriæ.
2. Tim. 4. 8.

Thuribulum quoddam aureum fuiſſe intra Sancta Sanctorum, atque adeò diuerſum ab altari thymiamatis.

SECTIO VI.

1. SVppoſuimus hactenus thuribulum quoddam aureum fuiſſe intra Sãcta Sanctorum, quo ſolus ſummus Pontifex vtebatur, cum in ſolenni expiationis die ſemel in anno eò ingrediebatur: ex quo vlteriùs collegimus hunc Angelum, de quo Ioannes loquitur, maximum fuiſſe Pontificem. Quoniam verò non deſunt, qui eiuſmodi thuribulum eum altari thymiamatis confundant, viſum eſt operæpretium, quid ea de re ſentiendum ſit, hoc loco explicare. Illud igitur ſtatuẽdum eſt primò altare thymiamatis fuiſſe extra Sancta Sanctorum in ea parte ſiue tabernaculi, ſiue templi, quæ Sancta dicebatur: qua quidem in re lapſi ſunt Orig. hom. 9. in Leui. D. Auguſt. lib. quæſt. in Exod. q. 133. & 136. & quidam alij apud Theophylactum in c. 9. Epiſt. ad Hebr. exiſtimantes altare Thymiamatis fuiſſe intrà Sancta Sanctorum, cuius erroris anſam acceperunt ex illis verbis 3. Reg. 6. cum dicitur: *Sed & totum altare oraculi texit auro*: oraculum enim, inquiunt, pro Sanctis Sanctorum vſurpatur: & ex illis Exod. 30. *Deprecabitur Aaron ſuper cornua eius* (id eſt, altaris thymiamatis) *ſemel per annum in ſanguine*: certum eſt autem ex Paulo ad Hebr. 9. Summum Sacerdotum ſemel in anno conſueuiſſe ingredi in Sancta Sanctorum non ſine ſanguine. Verùm hic error facilè conuellitur, primùm ex c. 40. Exo. vbi altare aureum, id eſt, thymiamatis conſtituitur inter menſam, & candelabrum, quæ nemo vnquàm intra Sancta Sanctorum collocauit. *Poſuit*, inquit, *menſam in tabernaculo teſtimonij ad plagam Septentrionalem extrà velum: poſuit, & candelabrum in tabernaculo teſtimonij è regione menſæ in parte Auſtrali: poſuit, & altare aureum ſub tecto teſtimonij contra velum*: itaque cernis velum fuiſſe inter altare aureum, & Sancta Sanctorum. Deinde Leuitici 16. dicitur, quod ſummus Sacerdos ſemel in anno tingebat hoc altare ſanguine, ad quod faciendum dicitur exire de Sanctis Sanctorum. Accedit, quod vt præcedenti ſectione diximus, in eo altari bis in die thymiama offerebatur. Exodi 30. at in Sancta Sanctorum non patebat aditus niſi ſemel in anno, & confirmatur, quia inferiores Sacerdotes, quibus ingreſſus in Sancta Sanctorum erat interdictus, offerebant incenſum in altari thymiamatis, vt patet de Zacharia patre Ioannis Baptiſtæ, quem de minoribus Sacerdotibus fuiſſe ex eo eſt perſpicuum, quod Lucæ primò

Altare thymiamatis fuit in ea parte templi, quæ Sancta dicebatur.
Origen.
D. Auguſt.
3. Reg. 6. 22.
Exod. 40. 10.
Heb. 9.
Exod. 40. 22.
Leuit. 16.
Exod. 30.
Zacharias de minoribus fuit Sacerdotibus.
Luc. 1.

primò dicitur ſorte exiiſſe ad ponendum incenſum, & in ordine vicis ſuæ: at Summus Sacerdos neque ſorte, neque alternatione cum aliis miniſtrabat: quod non aduertens D. Auguſt. tractatu quadrageſimo nono in Ioannem, D. Ambr. Beda, & Euthymius, Lucæ primo perperam exiſtimarunt Zachariam Sacerdotem fuiſſe ſummum. Maneat igitur altare thymiamatis fuiſſe extra Sancta Sanctorum, quemadmodum prætereà docent Philo Iudæus lib. de victimis offerendis, Ioſephus lib. 3. Antiq. c. 7. & lib. 8. c. 2. Beda lib. ſuo de templo Salomonis c. 12. Theophylactus in caput nouum Epiſt. ad Hebr. Magiſter hiſtor. ſcholaſticæ in Exod. cap. 67. Lyranus Exod. 30. & 3. Reg. 6. Caiet. & Lipom. ibid. & D. Thomas 1. 2. q. 102. art. 4. ad ſextum. Qua de re legendus eſt Abulenſis q. 6. in cap. 30. Exodi, & q. 16. in cap. ſextum 3. lib. Regum. Quare cum dicitur 3. Reg. 6. *Altare oraculi texit auro*, appellatur altare thymiamatis, altare oraculi; non quod eſſet in oraculo, ſed quod eſſet prope oraculum, vt patet ex Hebræo; quod ſic habet ad verbum, *Altare, quod ad oraculum erat, texit auro*, eſt enim Hebraicè אשר לדביר, id eſt quod ad oraculum, & luculentiùs adhuc ex Septuaginta, qui ita tranſtulerunt, *Fecit altare ante faciem oraculi.* Ad locum Exod. 30. dicimus Sacerdotem quidem ſummum ſemel in anno deprecari ſolitum non ſine ſanguine in altari thymiamatis, verùm ad id preſtandum opus habuiſſe exire de Sanctis Sanctorum, quemadmodum diſertè traditur Leuit. 16.

D. Auguſt.
D. Ambr.
Beda.
Euthym.
Philo.
Ioſeph.
Beda.
Theoph.
Mag. hiſt.
ſcholaſt.
Abulenſ.

2. Hoc ita conſtituto ſciendum prætereà & diuum Paulum Hebr. nono mentionem facere cuiuſdam aurei thuribuli, quod erat intra Sancta Sanctorum, quod quidem Origenes, & Auguſtinus locis citatis exiſtimarũt eſſe ipſum altare thymiamatis, quam ob cauſam coacti ſunt altare thymiamatis intra ipſa Sancta Sanctorum conſtituere. Verùm cum demonſtratũ ſit altare thymiamatis fuiſſe extra Sancta Sanctorum, non defuerunt alij, qui cùm viderent non poſſe altare thymiamatis intra Sancta Sanctorum collocari, & tamen in eo perſiſterent, vt altare thymiamatis cùm aureo illo thuribulo confunderent, auſi ſunt contra communiorem Doctorum ſententiam, & manifeſtam Pauli doctrinam thuribulum illud aureum ex Sanctis Sanctorum quaſi furtiuè extrahere, vt idem eſſe poſſet cum altari thymiamatis, quæ opinio placuit Abulenſi quæſt. ſexta in capite trigeſimo Exod. quem ſequitur Franciſcus Rib. lib. 2. de templi fabrica cap. 8. & in comment. Epiſt. ad Hebr. ad cap. 9. num. 15. 16. 17. Cui cum vel ipſa thuribuli appellatiò obſtare videretur, in mentem venit affirmare altare thymiamatis nihil aliud fuiſſe, quam grande quoddam thuribulum: credo eâdem facilitate dicturum thuribulum quoque nihil eſſe aliud, quàm paruum quoddam altare, vt nimirum omnia egregiè concinant, & vbicunque in ſacris literis ſiue thuribuli, ſiue altaris mentio fiat, de alterutro ſine diſcrimine ſermonẽ eſſe exiſtimemus. Sed age probemus thuribulum quoddam aureum fuiſſe in Sanctis Sanctorum, atque adeò plane diuerſum ab altari thymiamatis. Audi Paulum Hebr. 9. *Tabernaculum*, inquit, *factum eſt primum, in quo erat candelabra, & menſa, & propoſitio panum, quæ dicitur Sancta: poſt velamentum autem ſecundum tabernaculũ, quod dicitur Sancta Sanctorum, aureum habens thuribulum, & arcam teſtamenti circuntectam ex omni parte auro*: his verò ita compoſitis in priori quidem tabernaculo ſemper introibant Sacerdotes: in ſecundo ſemel in anno ſolus Pontifex non ſine ſanguine. Vbi primùm cernis Apoſtolum eam partem, quæ Sancta dicebatur, ab ea, quæ Sancta Sanctorũ appellabatur, diſtinxiſſe: deindè diſertis verbis affirmaſſe in Sanctis Sanctorũ fuiſſe thuribulum aureũ, & arcam teſtamenti tam luculenter, vt nullum dubitandi locum reliquerit: nam ſi non dixit aureũ thuribulum fuiſſe intra Sancta Sanctorũ, profectò neq; dixit arcam teſtamenti ibid.

Thuribulum aureum intra Sancta Sanctorum fuit iuxta ſententiam diui Pauli.

Thuribulum aureum ex Sanctis Sanctorum auferunt quidam & idem quod altare eſſe dicunt.
Abulenſis.
Franc. Rib.

Hebr. 9. 4.

fuiſſe, cùm vtrumque poſt ſecundum velamentum in Sacris Sanctorum iiſdem verbis conſtituerit.

3. Abulenſis expoſitio ad locum Pauli. Aues iam ſcire, quid tam illuſtri teſtimonio reſpondeat Abulenſis: ſubtilem ſanè comminiſcitur expoſitionem. Non dixit, inquit, Paulus thuribulum aureum fuiſſe poſt velamentum ſecundum, ſed Sancta Sanctorum, quæ erant poſt velamentum ſecundum, habuiſſe thuribulum aureum, non quòd ibi eſſet, ſed quia ad eius loci miniſterium, & cultum pertineret: quod commentum cùm Ribera. bellè confictum Riberæ videretur, ingenioſè reperit in categoriarum libro, quo illud ad ſpeciem exornaret. *Habere*, inquit, *vt docet Ariſtoteles multis modis dicitur, ita herus famulum habet, & templum miniſtros.* Credo non expectabis, vt hæc per ſe facilè corruentia diluamus, cùm videas eodem iſto commento poſſe ipſam quoque arcam teſtamenti à Sanctis Sanctorum ablegari: itaque non conſtare ex eo loco Pauli, quid in prima, quid in ſecunda tabernaculi parte fuerit: ſiquidem (vt hi Auctores volunt) Paulus ad Moyſen intelligendum interpretē Ariſtotelem adſcribens habere multis modis vſurpauit. Sed cur non dixit etiam Sancta Sanctorum habuiſſe candelabrum & menſam propoſitionis, cum hæc etiam quemadmodum & thuribulum ad cultum Sancti Sanctorum pertineret? cur hîc enim non adhibuit eandem categoriarum doctrinam, niſi quia inſtituerat diſertè tradere, quænam antè, quæ poſt ſecundum velamentum ſita eſſent? Habuit enim tabernaculum duplex velum, vnum ad oſtium, ne viderentur ea, quæ in tabernaculo gerebantur: alterum diuidens Sancta Sanctorum à Sanctis, quod Apoſtolus propterea ſecundum velamentum appellauit.

4. Abulenſis argumenta. Sed videamus quibuſnam rationum momentis compelli ſe fateatur Abulenſis ad extrahendum thuribulum aureum ex Sanctis Sanctorum, diſcedendúmque à manifeſta Pauli doctrina. Argumentatur primùm, quoniam ſi Paulus non intellexit nomine thuribuli aurei altare thymiamatis, ſanè omiſit vnum ex præcipuis inſtrumentis tabernaculi, cuiuſmodi erat altare aureum, cuius certè non meminit, ſi illud per thuribulum aureum non intellexit. Deinde cum Moyſes talis thuribuli non meminerit, iam Paulus ad ea, quæ Moyſes de tabernaculo ſcripſit, aliquid addidiſſet: cum tamen iis ſigillatim omnia commemoret, quæ à Deo facienda, & in tabernaculo collocanda accepiſſet. Prætereà ſi aureum thuribulum erat in Sanctis Sanctorum, neceſſe erat, vt in die illo ſolemni expiationis ingrediens ſummus Sacerdos in Sancta Sanctorũ acciperet inde thuribulum, & iterùm exiret ad altare holocauſti, vt prunas in eo mitteret ad incendendum thymiama, deinde regrederetur ad Sancta Sanctorum ad thymiamata incendenda, denique perfecto thuribuli miniſterio rurſus egrederetur ad eiiciendos cineres ex thuribulo, quo facto reuerteretur ad Sancta Sanctorum ad reponendum ibidem thuribulum: quo fieret, vt iam tertiò in Sancta Sancto-

Hebr. 9. rum ingrederetur, quod planè aduerſatur Paulo ad Hebr. 9. vbi docet ſemel

Confirmat eandem ſententiam. Ioſephus. tantùm in anno licuiſſe Summo Sacerdoti ingredi in Sancta Sanctorum. Ad hæc argumentatur Ribera, Ioſephum quoque lib. 6. de bello Iudaico cap. 6. nomine thuribuli altare thymiamatis ſignificaſſe his verbis: *Et prima quidem pars ad quadraginta cubitos auulſa hæc tria mirabilia, & prædicanda opera cunctis hominibus habebat candelabrum, & menſam, & thuribulum:* & lib. 3. antiquit. cap. 7. eodem vocabulo vſum fuiſſe cum Paulo dicendo inter candelabrum, & menſam fuiſſe aream ſuffumigatoriam, vbi Græcè eſt θυμιατήριον, quam eandem vocem Paulus vſurpauit ad Hebr. 9. & vulgatus thuribulum tranſtulit. Denique nullum apparere vſum eis thuribuli in Sanctis Sanctorum, neque vllam eiuſdem eo loco per totum annum reſeruandi neceſſitatem.

Verùm

5.
Verùm ad primam obiectionem dicimus non fuiſſe Pauli inſtitutum numerare omnia, quæ erant in tabernaculo, vnde & prætermiſit tabernaculi atrium, & quæ in ipſo erant vtenſilia: ſed ea duntaxat, quæ erant in Sanctis Sanctorum, vt oſtenderet, quomodò Chriſtus tanquam Pontifex Maximus intrauit ſemel per ſuum ſanguinem in Sancta Sanctorum cœleſtia, eaque omnibus patefecit: quare mirum non eſſe, ſi prætermiſit in Sanctis altare thymiamatis, qui reliquis omnibus quaſi per tranſitum decurſis ad Sancta Sanctorum properabat, quæ potiſſimum allegoricè explicanda ſuſceperat. Ad ſecundam reſpondemus non fuiſſe prætermiſſum à Moyſe hoc thuribulū, cum de illo ſit ſermo Leuit. 16. vbi agitur de ingreſſu Summi Pontificis in Sancta Sanctorum, & inter alia ſubiungitur: *Aſſumptoq; thuribulo, quod de prunis altaris impleuerit, & hauriens manu compoſitum thymiama in incenſum vltrà velum intrabit in Sancta:* Quo loco ſermonem eſſe de hoc aureo thuribulo, cuius Paulus meminit, teſtatur Lyranus in cōmentariis eius loci. Itaque Paulus id ſolùm explicauit eiuſmodi thuribulum fuiſſe aureum, & intra Sancta Sanctorum reconditum: quemadmodum & de vrna, in qua repoſitum fuit māna, dixit eodem loco, & quòd aurea, & quòd in arca eſſet, cùm Exod. 16. neutrū dicatur, ſed tantùm præcipiatur ſumi vas, & impleri māna, & reponi coram Domino. Nimirum Paulus in multis agit interpretem Moyſis, quippe qui ad pedes Gamalielis eruditus veritatē paternæ legis. Act. 22. multa, quę Moyſes breuiter & obſcurè ſcripſit, potuit ille tradere illuſtriùs, vt aduertit Theophylactus ad c. 9. Epiſt. ad Hebr. Ad tertiam dicendum, quanquam eo die Pontifex ſæpiùs opus haberet ingredi in Sancta Sanctorum, nihil tamen inde contrà Paulum confici, qui ſemel in anno, non autem in die dicat ingreſſum in Sancta Sanctorum patuiſſe. Illud enim duntaxat voluit eo tantùm die ſolemni potuiſſe ingredi ad cæremonias omnes expiationis celebrandas, cui non obſtat in iis perficiendis opus habuiſſe ſæpius eò intrare. Ad quartā, quæ deſumebatur ex Ioſepho, reſpondemus interpretem, qui eo loco thuribulum tranſtulit, ineptè feciſſe, cùm θυμιατήριον, non ſolùm thuribulum, ſed altare etiam thymiamatis ſignificet: quemadmodum linguæ græcè peritiſſimus Eraſmus docet in ſuis annotationibus in cap. 9. ad Hebræos eandem vocem expendens: quare vbi ea vox adhibetur, altare, ne ad thuribulum verti debeat, ex ſenſu colligi oportet: certum eſt autem altare thymiamatis in ea parte fuiſſe quæ Sancta dicebatur, ibique neceſſariò θυμιατήριον, apud Ioſephum altare thymiamatis transferendum fuiſſe: id quod vel ex ipſa Ioſephi deſcriptione coniicere potuit interpres, quę in thuribulum minimè conueniebat: at verò in eo loco Pauli non aliter verti potuit, quam thuribulum, cum demonſtratum ſit in Sanctis Sanctorum, de quibus agebat, altare thymiamatis non fuiſſe. Ad poſtremam, quæ eius thuribuli vſum requirit, dicimus eum tradi Leuit. 16. *Vt poſitis, inquit, ſuper ignem aromatibus nebula eorum, & vapor operiat tabernaculum, quod eſt ſuprà teſtimonium, & non moriatur:* quanquam verò hæc ſola ratio in textu reddatur incendendi in eo thuribulo thymiamatis, ne videlicet ſummus Sacerdos videre poſſet Angelum, qui loquebatur, vt ait Abulenſis in eum locum, tamen etiam ea thymiamatis incenſio, & oblatio ad latriam pertinebat, qua Deum die omnium maximè ſolenni colere oportebat, quæ altera fuit eius thuribuli neceſſitas: quoniam verò eo tantùm die inſeruiebat, idcircò in Sanctis Sanctorum reſeruabatur: id quod non parum referebat ad maiorem tum diei illius, tùm cæremoniæ ſanctitatem, conſentaneum enim erat, vt illud thuribulum, quod non materia ſolùm, ſed vſu etiam, & miniſterio reliquis omnibus thuribulis excellebat, loci etiam præſtantia, & ſanctitate eadem anteiret, ne ad quotidianos adolendi thymiamatis vſus adhiberi poſſet.

Diluuntur argumenta Abulenſis.

Thuribuli aurei meminit Moyſes. Leu 16. 12.

Lyranus.

Paulus interpres Moyſis. Act 22. Theophylactus.

Eraſmus.

Leu. 16. 13. Vſus thuribuli aurei.

Abulenſis.

Quid per hos ſeptem Angelos accipiendum ſit.

SECTIO VII.

1. Diuinæ iuſtitiæ miniſtros putat Arethas ſeptem Angelos. Ribera.

Reiicitur Arethæ ſententia.

Arethas Cæſareæ Cappadociæ Epiſcopus hos ſeptem Angelos putat eſſe diuinæ iuſtitiæ adminiſtros ad ſupplicia extremis mundi tēporibus peccatoribus inferenda, quæ ipſe, vt litera, & verba ſonant, interpretatur, eiuſq́; interpretationem ſequitur Franciſcus Ribera. Verùm ea nobis omnino placere non poteſt, eò potiſſimùm, quòd in hac ſeptem Angelorũ viſione ſunt multa, quæ vt verba ſonant, intelligi nequeunt: cuiuſmodi eſt Angelus ille ſtans ante altare, habenſq́; thuribulum aureum, cui data ſunt incēſa multa, vt ea corā Deo adoleret, & aſcendit fumus aromatũ in conſpectu Domini. Quis enim dicat hæc, vt verba ipſa propriè, & non tranſlatè accepta ſonant, intelligenda eſſe, eò vel maximè, quòd ex ipſo contextu euincitur incenſa non propriè, ſed per metaphorā accipi debere, ſiquidē de orationibus Sanctorum ſtatim explicantur? Quis etiam ſeptē tubas iſtorum Angelorũ de ſeptem materialibus tubis interpretetur, & cum ipſi Angeli dicuntur tuba ceciniſſe, credat eos verum clangorem, vt in bello fit, edidiſſe? Quis, cum audit canente ſecundo Angelo montem magnum igne ardentē miſſum eſſe in mare, ſibi perſuadeat montem aliquem radicitùs auellendum, & tanquā globum igneum Oceani aquis obruendũ, & prætereà tertiā partem maris in ſanguinem conuertendā, quin vel reliquam vndā tingat ſanguine, aut ipſa ſtatim à reliquis duabus Oceani partibus aſperſa, ſanguineũ deperdat colorem? Quis non videt Aquilam illam, quæ per medium cœli volare viſa eſt, & clamaſſe voce magna, *Væ, Væ, Væ habitantibus in terra*, non eſſe de genere aquilarum, quas in terris progigni cernimus? Age verò & in quinto Angelo locuſtas illas, quæ de fumo putei exierunt, ſimiliter de veris locuſtis interpretare, præbeq́; illis equorũ in bellum ruentiũ ſimilitudines, earũ capita coronis exorna, appinge illis facies hominum, dentes leonum tribue, muliebrem annecte cæſariem, caudas appone ſcorpionum, & bellatrices beſtiolas loricis ferreis armato, vt nobis immaniora hippocentauris monſtra, & fabuloſa poëtarũ figmenta in altiſſimo omniũ vaticinio exhibeas; quò cum te delabi conſpexeris, ſanè perſpicies non tibi eſſe Iudaico more occidentē literam obſtinatè in hoc opere perſequendā. Eſt ſecunda ſententia Petri Aureoli Card. & Lyrani in comm. huius loci, D. Ant. 1. p. ſuorum chronicorum tit. 6. c. 1. §. 7. per hos ſeptem Angelos quatuor inſignes Hæreſiarchas, Arium presbyterum Alexandrinum, Macedonium Epiſcopum Conſtantinopolitanũ, Pelagium Britannũ Monachum, Eutychetem Archimandritā, ſiue Abbatem conſtantinopolitanum, ac tres Principes, qui eorum partes ſecuti Eccleſiæ pacem ſua auctoritate, & potentia turbauerunt, in quibus tamē aſſignandis inter ſe ipſi non conſentiunt: & in vniuerſum ipſa interpretatio pleraq; minimè cohærentia cōplectitur, vt facilè qui eam attentiùs expēderit, intuebitur.

Hæreſiarchas intelligunt Petr. Aureo. Lyr. D. Anton.

2. Per ſeptem Angelos diuerſos concionatorum ordines intelligit opinio communis. Haymo. Pannon. Richardus. Vict. Ansb. Zegerus.

Quare non putamus à communi ſententia recedendum. Ea verò eſt per hos ſeptem Angelos, ſiue nuncios ſignificari diuerſos concionatorũ catholicæ fidei in Eccleſia ordines, qui variis tēporibus Euāgelicæ prædicationis tubis toto orbe ſonuerunt. Sed quoniā, cum fidei myſteria à prædicatoribus vulgabātur, multi tùm Hæretici, tùm Principes, tùm Gentiles reſiſtebant, atque aduersùs Eccleſiā ſeditionem concitabant: hinc variæ plagæ, atque ſupplicia à Deo eiſdē inflicta, illi etiam tumultus, ac ſeditiones ortum habuerunt, quæ hoc loco variis ſimilitudinibus, metaphoriſque explicantur. Ita interpretantur Haymo, Cœlius Pannon, Richardus de S. Vict. Ambroſius Ansbertus, Nicolaus Zegerus, & alij.

Porrò

Porrò meritò tuba concionatoribus tribuitur, quoniam cum ſit bellicum inſtrumentum, & claſſico canendo in bellis inſeruiat, indicat diuini verbi præcones prædicatione ſua mortales ad bellum vitiis, ac ſceleribus inferendum adhortari, atque ad arma contra Dæmonem, omnemq́; eius exercitum capienda. Vnde Eſaias quaſi bellum Dæmoni, peccatiſq; indicturus tubam accipere, eaq́; ſignum ad bellum dare iubetur, c. 58. *Clama, ne ceſſes quaſi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum:* ad quod myſterium adumbrandum docet Orig. hom. 7. in Ioſue præcepiſſe Dominum Numer. 1. vt duæ fierent tubæ argenteæ ductiles, quas ait ductiles appellari, quia ex diuinis literis concionatores ſolent varios ſenſus, & argumenta ducere, quibus ſpiritale bellum peccatoribus indicitur. Addit etiam nouam illam bellandi rationem, qua Ioſue ex Dei mandato Hiericuntinę vrbis mœnia tubis Sacerdotalibus inſonantibus deiecit, ad viuum expreſſiſſe prædicationem apoſtolicam, ad cuius ſonitum idololatria, & falſa, ac ſuperſtirioſa mundi dogmata corruerunt. *Statim,* inquit, *vt tubarum clangor increpuit, murorum deiectus eſt ambitus. Dixeramus iam & prius, quòd Hierico formam ſeculi præſentis obtineat, cuius robur & munimenta Sacerdotalibus tubis videmus eſſe deſtructa: firmitas námque, & munimenta, quibus mundus iſte nitebatur, idolorum cultus erat, diuinationum fallacia Dæmonum arte miniſtrata, Augurum, atq; Aruſpicũ, Magorumq́; commenta, quibus omnibus velut muris validiſſimis mundus hic ambiebatur, inſuper etiam diuerſis Philoſophorum dogmatibus, & eminentiſſimis aſſertionibus, ac diſputationibus velut proceris quibuſdam, & robuſtis turribus firmabatur: vnicus verò Dominus noſter Ieſus Chriſtus, cuius ille prior filius Naue deſignabat aduentum, mittit Sacerdotes Apoſtolos ſuos portantes tubas ductiles, hoc eſt, prædicationis magnificam cæleſtemq́; doctrinam. Sacerdotali tuba primus in Euangelio ſuo Matthæus increpuit, Marcus, quoque, Lucas, & Ioannes ſuis ſinguli tubis Sacerdotalibus cecinerunt. Petrus etiam duabus epiſtolarum ſuarum perſonat tubis, Iacobus quoque, & Iudas. Addit nihilominus adhuc & Ioannes, tuba canere per epiſtolas ſuas & Apocalypſim, & Lucas Apoſtolorum geſta deſcribens: Nouiſſimè autem ille veniens, qui dixit: Puto autem quòd Deus nos Apoſtolos nouiſſimos oſtendit: & in quatuordecim epiſtolarum ſuarum fulminans tubis muros Hierico, & omnes idololatriæ machinas, & Philoſophorum dogmata vſque ad fundamenta deiecit.* Hactenus Origenes. Ad concionatores etiam eaſdem tubas refert D. Greg. lib. 30. Moral. cap. 7. *Fac tibi,* inquit, *duas tubas argenteas ductiles: per duas tubas exercitus ducitur, quia per duo præcepta charitatis ad procinctum fidei populus vocatur, quæ idcirco argenteæ fieri præcipiuntur, vt prædicatorum verba lucis nitore pateant, & auditorum mentem nulla ſui obſcuritate confundant.*

3. Explicatur ſententia cōmunis.
Eſai. 58. 1.
Origen.
Hierico forma præſentis ſeculi ſacerdotalibus tubis, hoc eſt, Apoſtolorum doctrina deſtructa.
1 Cor. 4. 9.
D. Gregor.

Eſt inſuper alia ratio, cur iſti Angeli tubas habeant, ad populum videlicet prædicationis audiendæ cauſa conuocandum: erat enim mos apud Hebr. in editioribus locis tuba canere, cum populus erat conuocandus: vnde eſt illud Pſalm. 80. *Buccinate in Neomenia tuba, in inſigni die ſolennitatis veſtræ:* & Ioel 2. *Canite tuba in Sion, vocate cœtum, congregate populum.* Cum igitur hoc loco ſit ſermo de præcipuis, & illuſtrioribus diuini verbi præconibus, qui non ſolùm ipſi bellum erroribus & ſceleribus indicebãt, dato videlicet ſigno, quemadmodum egregij bellatores, quæ erat prior tubas habendi ratio: ſed etiam alios à ſe diuinis inſtitutionibus eruditos ad fidem etiam proſeminandam vbiq́; gentium, atque ad impreſſione facta in hoſtes fidei irruendum militari ordine incitabant, idcircò ad populum hac etiam de cauſa congregandum tubas habere, illiſq; canere memorantur. His vniuersè de Angelis, eorumq́; tubis explicatis iam ad ſingulorum Angelorum, & eorum prodigiorum, quæ iis tuba canentibus acciderunt, explicationem veniamus.

4. Alia ratio cur tubas habeant.
Pſal 80 4.
Ioel. 2. 1.

Primi

Primi Angeli tuba canentis expoſitio. Et cur eo canente facta eſt grando, & ignis miſta ſanguine, & tertia pars terræ combuſta eſt, & tertia pars arborum concremata, & omne fœnum viride combuſtum.

SECTIO VIII.

1. CVm dicitur, *Grando, & ignis miſta in ſanguine*, vox *miſta* ad vtrunque, hoc
Primus Angelus Apoſtolos ſignificat. eſt, ad grandinem, & ad ignem eſt referenda: eſt enim græcè neutro genere,
ϗ ἐγένετο χάλαζα, καὶ πῦρ μεμιγμένα ἐν αἵματι. Primus hic Angelus primum ordinem
concionatorum, hoc eſt, Apoſtolos ſignificat. Sed de prodigiis, quæ acciderunt,
eſt inter Doctores, quos ſuperiùs nominauimus, & ſequendos duximus, diſſen-
ſio: quidam enim eorum ita interpretantur, vt Apoſtolis myſteria fidei prædicã-
tibus alij quidem veritatem fidei, Chriſtiq́; religionem amplexati fuerint, alij in
infidelitate permanſerint: itaque grandinem, & ignem miſta ſanguine diuinam
iram indicare, qua ex arcano, ſed iuſto tamen iudicio permiſit Deus magnã par-
tem eorum, qui Euangelicam prædicationem audierant, non acquieſcere verita-
ti, ſed perire, aut certè per grandinem, & ignem æternam damnationem ob non
Pſal. 10. 6. credentium peccata explicari iuxta illud Pſal. 10. *Pluet ſuper peccatores laqueos: ignis,
& ſulphur, & ſpiritus procellarum, pars calicis eorum.* Nec verò mirum, inquiunt, ſi
vnde electi clementiam inueniunt, inde reprobi iram incurrant: cum Paulus di-
2. Cor. 2. 15. cat 2. Corint. 2. *Chriſti bonus odor ſumus Deo in iis, qui ſalui fiunt, & in iis, qui pereunt:
aliis quidem odor mortis in mortem: aliis autem odor vitæ in vitam*: cui concinit illud
Luc. 2. 34. Simeonis de Chriſto Lucæ 2. *Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem mul-*
Haymo. *torum in Iſraël.* Atque hæc expoſitio eſt Haymonis, & Ambroſij Anſberti. Tum
Ansbert. verò tertiam partem terræ combuſtam, tertiam partem arborum concrematam,
Impij terra, arbores, & fœnum appellantur. & omne fœnum viride combuſtum impios accipiunt, qui terra dicantur, quo-
niam non cœleſtibus, ſed terrenis rebus per affectum, & amorem adhærent, ob
inſtabilitatem arbores, quæ ventis hinc inde agitatæ continuò mutant, fœnum
Eſaiæ 40. 6. ob illecebras, & mundi gloriam, quam appetunt, appellentur iuxta illud Eſaiæ
Matt. 20. 16. 40. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri: exſiccatum eſt fœnum, & ceci-*
Haymo. *dit flos.* Verùm quærat aliquis, cur tertia tantùm pars impiorum periiſſe dicatur,
quod Euangelicam doctrinam non recepiſſent: cùm ex iis, qui fidei prædicatio-
nem audiunt, multò plures ſint, qui nolint credere, quàm qui fidem recipiant,
iuxta illud Matt. 20. *Multi ſunt vocati, pauci verò electi.* Huic dubitationi reſpondet
Haymo tres à Ioanne tertias partes numerari, ſed non æquales, duaſq́; tertias eſſe
electorum, qui ex prælatis, & ſubditis conſtantur: itaque vnam tertiam eſſe bo-
norum prælatorum; alteram bonorum ſubditorum: tertiam denique omnes re-
probos comprehendere, hoc eſt, Gentiles, Hæreticos, maloſque fideles. Faciliùs
reſponderi poſſet Ioannem, cum duas tertias partes pereuntium enumerat, di-
cens: *Tertia pars terræ combuſta eſt: & tertia pars arborum concremata eſt*: ſupponere
vnam tantum tertiam partem eſſe electorum, atque adeò minorem adhuc eſſe e-
lectorum, quam reproborum numerum: cum enim vniuerſam hominum multi-
tudinem in tres tertias diſtribuat, duaſq́; illarum doceat interire, ſupponit ni-
mirum vnam tertiam tantùm ſeruari, quæ comparatione duarum multò mino-
rem numerum complectitur. Sed hæ partes tertiæ non ſunt Mathematico more
accipiendæ; nam ſi ita accipias, certum eſt ne tertiam quidem hominum partem
ad electos ſpectare, igitur numerus certus pro incerto ponitur, & vna tertia cum
duabus comparata multò minorem numerum, quam duæ, comprehendi. Atque
hæc de priori expoſitione.

Poſte-

Poſterior expoſitio eſt Cœlij Pann. & aliorum aientium ea prodigia, quæ cō-crepante tuba primo Angelo acciderunt, non Dei iram in rebelles indicare, ſed tumultum: & ſeditionem aduerſus Apoſtolos concitatam complecti; itaq; grandinem, ignem, & ſanguinem deſignare furorem, & impetum, quo infideles aduerſus concionatores euangelicos, eorumq; diſcipulos, & ſenatores exarſerunt. Etenim de igne apud Eſai. cap. 9. legimus: *Succenſa eſt quaſi ignis impietas*: grando tempeſtatem ſonat, ſanguis crudelitatem, & ſæuitiam: ei meritò grando, & ignis dicuntur miſta ſanguine; quoniam ex ardore, ac zelo Iudæorum, & Gentilium pro ſuis legibus depugnantium: & ex grandine hoc eſt, ex ſeditione, ac tempeſtate aduerſus fidei Chriſti cultores excitata ſanguis, hoc eſt, cædes fidelium, & grauiſſima in Eccleſiam perſecutio ortum habuit, qua vſq; ad ſanguinem ſæuitum eſt in Chriſtianos. Lege Acta Apoſtolorum, & intelliges, quam procelloſa grandine fideles oppreſſi fuerint: ibi enim Paulum Apoſtolum Iconij, & beatum Stephanum Leuitam Hieroſolymis lapidatos quaſi grandinatos legimus & quidem Stephani grando miſta eſt ſanguine, cum ad eius vſq; ſanguinem fudendum Iudæi ſæuierint. Miſſa autem hæc dicuntur in terram, hoc eſt, in homines, terrenos, nihil niſi terræ cogitantes: hi enim cum mentem à ſenſibus ad cœleſtia minimè abducerent, neque vllam rerum Diuinarum, atque cœleſtium cogitationem ſuſciperent, quam primum aduerſus cœleſtes, ac Diuinos heroës altiſſimorum myſteriorum nuntios, atque Angelos grandine, igneque armati nefarium, ac funeſtum bellum mouendum putarunt: ij verò potiſſimùm Iudæi fuerunt, qui ne terram perderent, hoc eſt, regnum terrenum ſua opinione amitterent, Regum omnium Regem, ac Principem cum occidiſſent, in eius paulò poſt diſcipulos eodem animi furore, & amentia irruerunt.

Pannon.
Seditio in Apoſtolos cōcitata ignis, grando, & ſanguis dicitur.
Eſai. 9. 18.

Porrò quod ſequitur: *Tertia pars terræ combuſta eſt, & tertia pars arborum concremata eſt, & omne fœnum viride cumbuſtum eſt*: illud ſignificat, multos ex fidelibus (ſic enim tertia pars accipienda eſt) perſecutionis magnitudine, ac tyrannorum immanitate deterritos à fide defeciſſe, multos etiā, qui ſeſe iam incipiebant ad Apoſtolos aggregare, atq; animum ad Chriſti fidem, & religionem applicare, ab eo propoſito fuiſſe ob tormentorum metum mortiſq; formidinem auocatos. Porrò terræ nomine abiectæ, humiliſq; conditionis homines, per arbores verò Principes, & magnates, qui veluti arbores ſuper terram, ita & ipſi ſuper plebeios eminent, accipiendi ſunt: per fœnum autem voluptarios, & carnis illecebris, mundanæq; gloriæ mancipatos, imò & infirmos quoſq; & anguſti animi homines intelli ge: omnes enim iſti ſiue plebeij forent, ſiue nobiles, periiſſe dicuntur: cum tamē reliquorum & terræ, inquam, & arborum tertia tantùm pars combuſta memoretur: quoniam in vtroq; ordine reperti ſunt plurimi virtutis robore, & animi magnitudine præſtantes, qui minas omnes tyrannorum, ac Principum, & ipſos quoque cruciatus acerbiſſimos excelſo, & planè inuicto animo ſuperarunt.

3.
Fideliū multi perſecutione deterriti à fide.

Illud hoc loco obſerua fœnum mortalitatis, & inſtabilitatis rerum humanarum, mundanæq; potiſſimùm gloriæ ſymbolum eſſe, vt patet ex Pſ. 102. *Recordatus eſt, quoniam puluis ſumus: homo, ſicut fœnum dies eius, tanquā flos agri ſic efflorebit.* Vbi triplici ſimilitudine hominis inconſtantia declaratur puluere, fœno, flore, quæ omnia leuiſſima ſunt, & inconſtantia pleniſſima. Idem iubente Domino cecinit magnis clamoribus, Eſai. c. 40. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri. Exſiccatum eſt fœnum, & cecidit flos, quia ſpiritus Domini ſufflauit in eo.* Cuius ſimilitudinis ratio in eo poſita eſt, quod flos fœni citiſſimè, & quaſi de repentè deficit cum maiorem viriditatis diuturnitatem prima ſpecie polliceri videatur, quemadmodum exponit D. Greg. lib. 16. Moral. c. 5. *Iniquorum*, inquit, *potentia fœni flori-*

4.
Fœnū mortalitatis, & mūdanæ gloriæ ſymbolum.
Pſal. 102. 15. 5.
Eſai. 40. 6.
D. Gregor.

bus comparatur, quia carnalis gloria, dum nitet, cadit, & dum apud ſe extollitur, repentino intercepta fine terminatur: ſic nimirùm ſpumoſæ aquarum bullæ inchoantibus pluuijs excitatæ ab imminis certatim prodeunt, ſed eò celeriùs dirupta depereunt, quò inflatæ citiùs extenduntur, cumq; increſcunt, vt appareant, creſcendo peragunt, ne ſubſiſtant. eadem ratio

D. Ambr. Pſal. 118. 6. affertur à D. Ambroſ. lib. 3. in Hexam. cap. 4. vbi expendit illud Pſal. 128. *Fiant ſicut fœnum tectorum: quod priùs quam euellatur, exaruit*: & ita interpretatur: *Hodie videas adoleſcentem validum pubeſcentis ætatis virtute florente, grata ſpecie, ſuaui colore, craſtina die tibi facie, & ore mutatus occurrit*: & alia in hanc ſententiam. Eleganter etiam

D. Hieron. D. Hier. ſuper locum Eſai. citatum, *Reuera*, inquit, *ſi quis fragilitatem carnis aſpiciat, & quod per horarum momenta creſcimus, atque decreſcimus, ipſumq́; quod loquimur, dictamus, & ſcribimus, de vita noſtra parte prætervolat, non dubitabit carnem fœnum dicere, & gloriam eius quaſi florem fœni. Pulchra mulier, quæ adoleſcentulorum trahebat greges, arata fronte contrahitur, & quæ primò amori, poſteà faſtidio eſt*. Hæc ille. Aduertendum eſt autem apud Eſaiam, poſtquàm dictum fuerat: *Exſiccatum eſt fœnum, & cecidit flos*: ſtatim ſubiungit: *quia ſpiritus Domini ſufflauit in eo*: quoniam videlicet Deus æquiſſima iudicij ratione florentiſſimum nonnullorum ſtatum exſiccat, & iuuenem ætate florente ſubita morte interimit, vt rectè dici poſſit: *Priuſquam euellatur* (ſuo nimirum, & opportuno ſecundùm naturæ curſum tempore,) *exaruit*. Scio locum Eſaiæ citatum à pleriſque ad ſtatum legis veteris deſcribendum, totamque illam ceremoniarum legalium œconomiam, nullam vim ad iuſtificandum continentium referri, ſed ea expoſitio eam, quam commemorauimus, non excludit.

Secundo Angelo tuba canente mons magnus igne ardens in mare mittitur, tertiaque pars maris in ſanguinem conuertitur, moriturque tertia pars eorum, quæ in mari viuunt, ac tertia pars nauium deperit.

SECTIO VIII.

1. CVm primus Angelus, vti diximus, primum ſub Apoſtolis prædicatorũ Catholicæ fidei ordinem in prima Eccleſiæ ætate expreſſerit, & Iudæorũ aduerſùs fideles perſecutionem cõplexus ſit, ſecundus iam Angelus ſecundũ concionatorũ in ſecunda ætate Eccleſiæ ordinem demonſtrat: quo tẽpore Dæmon vehementius exarſit; maioremq; vim, & conatũ adhibuit, vt fidẽ Chriſti in dies altiùs in mundo radices agentem aut auelleret, aut præcideret: & Eccleſiæ fabricam, quam videbat iam ferè ſydera altitudine æquantem, concuſſis fidei fundamentis omninò euerteret. Itaq; per Tyrannos, ac Principes, potiſſimumq; Romani Imperij Auguſtos, ac Cæſares omnes ſibi machinas admouendas putauit, quibus ſi non Eccleſiæ molem penitùs excidit, aliqua certè ex parte labefactauit cum multos ex Catholicis de fidei arce deturbauit, ex Gentilibus verò innumeros, ne fidem amplecterentur, principum tyrannide prohibuit, quæ nimirũ ſunt illa prodigia, quæ hoc ſecundo Angelo tuba canente accidiſſe Ioãnes cõmemorat. Itaq; ſecundo Angelo tuba concrepante, hoc eſt, ſecundæ ætatis Eccleſiæ diuini verbi nuntiis, ac præconibus euangelica tuba inſonantibus mons magnus igne ardens miſſus eſt in mare. Montẽ hunc magnũ Dæmonẽ intelligo, qui mõs magnus appellatur propter ſuperbiã, qua vel in ipſo mundi initio in immenſum excreuit, cum diuinam ſimilitudinem expetiuit dicens illud Eſai. 14. *In cælum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum, ſedebo in monte teſtamenti, in lateribus Aquilonis. Aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero Altiſſimo*. De eodemque Dæmone in noſtris comment. ſuper Zachariam, quæ propediem foras dabimus expli-

Secundus Angelus ſecundũ concionatorum ordinem demonſtrat.

Dæmon mons, magnus.

Eſai. 14. 13.

explicauimus illa verba c. 4. *Quis tu mons magne coram Zorobabel? in planum*: vbi Zach. 4. 7.
Chriſti de Dæmone illuſtris victoria memoratur, vt eo loco fusè docuimus. Itaque habes Dæmonem montem magnum appellari: ardens verò idcirco dicitur, quod inuidiæ facibus propter hominum ſalutem inflammatur. Meritò autem Dæmon hoc loco montis nomine exprimitur, quoniã cum per tyrannos, principes, ac dynaſtas, & Romani Imperij Auguſtos fidẽ oppugnauit, quaſi mons magnus Eccleſiæ incubuit, eamq́; mole ſua penè opprimere, & obruere videbatur: nam etiam ipſi mundani principes ob altitudinem montes dicuntur, veluti Eſai. Eſai. 2. 2.
2. *Et erit in nouiſſimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montiũ.* Dæmon igitur canente tuba ſecundo Angelo tanquam mons magnus igne ardens miſſus dicitur vel à Deo permiſſiuè, vel aliquis Dæmõ præcipuus à Lucifero, in idemq́; cæteris Dæmonibus conſpirantibus, in mare, quod vel mundum, vel Eccleſiam propter baptiſmi aquam accipe: ad quam oppugnandã Gentilium principum tyrannide, atq; potentia inſtar montis, magno impetu ruit. Tũ verò tertia pars maris verſa eſt in ſanguinem, quoniam multi effecti ſunt martyres, vitamq́;, & ſanguinem pro Chriſti fide, & religione profuderũt: vt iure tertia pars Eccleſiæ, aut etiam orbis ſanguine conſperſa apparuerit, mortua etiã eſt tertia pars creaturarum, quæ in mari viuebãt, hoc eſt, multi fideles, qui in mari Eccleſiæ inſtar piſcium viuebant, perſecutionum acerbitate deterriti fidem deſerentes miſerrimè perierunt. Tertia quoque pars nauium interiit, quoniam multi, qui propter doctrinæ, & ſanctitatis opinionem inter cæteros eminebant inſtar nauium, & in Eccleſiæ mari in portũ ſalutis reliquos vectare debuiſſent, vi tempeſtatis abrepti, atque ad perſecutionis ſcopulos alliſi miſerandum fidei fecere naufragium.

Eccleſia mare verſum in ſanguinem.

Naues, viri ſunt in Eccleſia eximij.

Cur Eccleſia mari, & fideles piſcibus comparentur.

SECTIO X.

1. PEr mare paulò antè Eccleſiam, per creaturas in mari viuentes fideles interpretati ſumus: quæ expoſitio ne cuipiam ab Scripturæ, Patrũmque conſuetudine abhorrere videatur, ſciendum in primis eſt Eccleſiam meritò appellari mare propter baptiſmi aquas; vnde & mare rubrum illuſtriſſimam fuiſſe baptiſmi figurã docent Tertull. lib. de baptiſmo: *Populus*, inquit, *de Ægypto liberè expeditus vim Regis Ægypti per aquam tranſgreſſus euadit, ipſum Regem cum totis copiis aqua extinxit, quæ figura manifeſtior in baptiſmi ſacramento, liberantur de ſæculo nationes per aquam ſcilicet, & Diabolum dominatorem priſtinum in aqua oppreſſum derelinquunt.* Orig. hom. 5. ſuper Num. D. Ambr. lib. de iis, qui myſteriis initiantur cap. 3. & alij: probantque ex verbis illis Paul. 1. Cor. 10. *Quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, & in mari. Aduertis*, inquit, Ambr. *quod in illo Hebræorũ tranſitu iam tunc ſacri baptiſmatis figura præceſſerit, in quo Ægyptius perit, & Hebræus euaſit? quid enim aliud in hoc quotidie ſacramento docemur, niſi quia culpa mergitur, & error aboletur?* Quoniam igitur baptiſmus mare eſt, meritò Eccleſia ratione baptiſmi, per quem patet in Eccleſiam ingreſſus, appellatur mare: ex quo etiam fit, vt eodem nexu Ioannes viros in Eccleſia eximios naues appellauerit. Vnde naues illæ poma portantes Iob 9. veteres Patres, Patriarchæ, prophetæque fuerunt, qui mare Chriſti figuris, vaticiniiſque pleniſſimi tanquã naues pomis dulciſſimis refertæ ad nos tam felicis nuntij odorẽ ſuauiſſimũ tranſmiſerunt. Quidni magni in Eccleſia heroës naues dicantur cum potentes ſeculi principes etiã naues appellentur, iuxta illud Pſal. 47. *In ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis*: hoc eſt, vt interpretatur D. Hieron. humiliabis ſuperbiam gentium: quotquot igitur à fide deficiunt totidem

Tertull. Baptiſmus in mari rubro figuratus.
Origen. D. Ambr. 1 Cor. 10. 2.
Viri ſancti naues.
Pſal 47. 8. D. Hieron.

ſiue naues grandiores, ſiue minora nauigia naufragium facere à Ioanne memo-
1.Tim 1.18. rantur. A qua nauis ſimilitudine non abhorruit Paulus cum dixit 1.Tim. 1. *Hoc præceptum commendo tibi fili Timothee ſecundùm præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam militiam, habens fidem, & bonam conſcientiam, quam quidam repellentes circa fidem naufragauerunt.*

2. Verum quoniam Ioannes non tantùm hoc loco nauium mentionem fecit,
ſed etiam creaturarum in mari viuentium, hoc eſt, piſcium, per quos fideles in-
Fideles cur dicantur piſces. telleximus, eam quoque appellationem, quæ fidelium eſt peculiaris, Patrum
monumentis teſtatam eſſe comprobemus. Mitto D. Ambr. lib. 5. Hexam. cap. 6.
D.Ambr. vbi in vniuerſum omnes homines piſces eſſe probat ex Euangelio Matth. 13.
Matth 13. vbi Chriſtus ait regnum cœlorum ſimile eſſe reti miſſo in mare, & ex omni ge-
Luc 5 4. nere piſcium congreganti: & ex illis verbis Chriſti ad Petrum Luc. 5. *Duc in altum, & laxate retia:* poſſet etiam afferri illud eiuſdem Chriſti ad Petrum, & An-
Matth. 4.19. dream Matth. 4. *Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum.* Hac igitur
Tertull. vniuerſorum hominum appellatione prætermiſſa Tertullianus docet peculiari ratione fideles idcircò creaturis in mari viuentibus conferri, quòd per baptiſmũ regenerentur, nec niſi in baptiſmi fide, ſicut etiam nec piſcis niſi in aqua, poſſint viuere. Id quòd libro de baptiſmo contra Quintillam, quem Tertulliani eſſe dubitari non poteſt, his verbis cap. 1. confirmat. *ſed nos piſciculi ſecundùm ἰχθὺν noſtrum Ieſum Chriſtum in aqua naſcimur, nec aliter quàm in aqua permanendo ſalui ſumus: ita Quintilla monſtroſiſſima, cui nec integrè quidem docendi ius erat, optimè norat piſciculos necare de aqua auferens.* Diſputat enim eo libro Tertullianus aduerſus
Quintillæ hæreſis. Quintillam fœminam hæreſis illius nefariæ auctorem, qua baptiſmum ad ſalutem neceſſarium eſſe pernegabat: quam fœminam Tertullianus initio ſtatim eius libelli appellat viperam, & aſpidem, quòd baptiſmi aquas fugeret: *Nam,* inquit, *ferè viperæ, & aſpides, ipſiq; reguli ſerpentes arida, & inaquoſa ſectantur.* Ea-
D.Hieron. Iob.12.7. dem eſt D. Hieron. ſententia in comment. ſuper Iob in illa verba cap. 12. *Nimirum interroga iumenta, & docebunt te: & volatilia cœli, & indicabunt tibi. Loquere terræ, & reſpondebit tibi, & narrabunt piſces maris:* vbi duas eius appellationis rationes affert. *Volucres,* inquit, *ſunt, qui ſurſum corda habent, & cœleſtia concupiſcunt, vel qui obuiam Chriſto in aëra ex mortuis ituri ſunt: piſces verò, qui inter fluctus mundi iſtius, tempeſtateſq; natantes tuta ſibi loca æternitatis, & quieta proſpiciunt: vel illi piſces intelligendi ſunt, qui per aquam vitam accipiunt, qui confeſtim de fonte baptiſmi migrant*
D. Ambr. *ad Chriſtum.* Idem docent D. Ambr. lib. 3. de virginibus in cal e libri, & lib. 3.
D.Auguſt. de Sacrament. cap. 1. & D. Auguſt. tract. 123. in Ioan. Quòd verò Tertullianus loco citato Chriſtum, ἰχθὺν, id eſt, piſcem appellat, alij quoque Patres tradide-
Chriſtus piſcis dicitur. runt, docentque adumbratum fuiſſe in piſce illo aſſo, quem ſuper prunas poſitum diſcipuli repererunt in littore, vbi Chriſtus ſe iterùm Petro, & aliis quibuſdam diſcipulis poſt reſurrectionem oſtendit. Ioan. 21 Et quidem non caret myſterio, quòd Chriſtus ἰχθὺς, Græcè appellatur, quoniam eo Græco nomine nomen ipſum Chriſti, Diuinitáſque ſymbolicè comprehenditur: ex omnibus enim eius nominis literis, ſi ſingula reddas nomina, hanc ſententiam conficies, ἰησοῦς χριστὸς θεοῦ υἱὸς σωτήρ, hoc eſt, *Ieſus Chriſtus Dei filius ſaluator:* & obſeruauit D. Auguſt. lib. 18. de ciuit. cap. 23. vbi refert virum clariſſimum Flauianum hominem facillimæ facundiæ, multæque doctrinæ, cum de Chriſto colloqueretur, Græcum ſibi codicem protuliſſe carmina Sibyllæ Erythrææ continentem, & quodam loco oſtendiſſe in capitibus verſuum ordinem literarum ita ſe habentem, vt ea infrà, quæ commemorauimus, ordine legerentur, eaſdemque literas nomen hoc Græcum ἰχθὺς, id eſt, piſcis componere: *In quo nomine,* inquit, *myſticè*

myſticè intelligitur Chriſtus, eo quòd in huius mortalitatis abyſſo velut in aquarum profunditate viuus, hoc eſt, ſine peccato eſſe potuerit. Porrò Sibyllæ carmina, quæ Auguſtinus commemorat, huiuſmodi erant.

Sibyllæ carmina acroſticha.

ἰδρώσει γὰρ χθὼν, κρίσεως σημεῖον ὅτ' ἔσται.
ἥξει δ' οὐρανόθεν βασιλεὺς αἰῶσιν ὁ μέλλων
σάρκα παρὼν κρῖναι πᾶσαν, καὶ κόσμον ἅπαντα.
ὄψονται δὲ θεὸν μέροπες πιστοὶ καὶ ἄπιστοι,
ὕψιστον μετὰ τῶν ἁγίων ἐπὶ τέρμα χρόνοιο
σαρκοφόρον, ψυχὰς δ' ἀνθρώπων ἐπὶ βήματι κρινεῖ.
χέρσος ὅτ' ἄν ποτε κόσμος ὅλος καὶ ἄκανθαι γένωνται.
ῥίψουσι τ' εἴδωλα βροτοὶ καὶ πλοῦτον ἅπαντα.
ἰχνεύων ῥήξει τε πύλας εἱρκτῆς ἀΐδαο.
σὰρξ τότε πᾶσα νεκρῶν ἐς ἐλευθέριον φάος ἥξει.
τοὺς ἁγίους ἀνόμους τε τὸ πῦρ αἰῶσιν ἐλέγξει.
ὁππόσα τις πράξας ἔλαθεν, τότε πάντα λαλήσει.
στήθεα γὰρ ζοφόεντα θεὸς φωστῆρσιν ἀνοίξει.
θρῆνος δ' ἐκ πάντων ἔσται, καὶ βρυγμὸς ὀδόντων.
ἐκλείψει σέλας ἠελίου, ἄστρων τε χορεῖαι.
οὐρανὸν εἱλίξει, μήνης δὲ τὸ φέγγος ὀλεῖται.
ὑψώσει δὲ φάραγγας, ὀλεῖ δ' ὑψώματα βουνῶν.
ὕψος δ' οὐκ ἔτι λυγρὸν ἐν ἀνθρώποισι φανεῖται.
ἶσα τ' ὄρη πεδίοις ἔσται, καὶ πᾶσα θάλασσα
οὐκ εἰς πλεῖν ἕξει γῆ γὰρ φρυχθεῖσα κεραυνῷ
σὺν πηγαῖς ποταμοὶ καχλάζοντες λείψουσι
σάλπιγξ δ' οὐρανόθεν φωνὴν πολύθρηνον ἀφήσει,
ὠρύουσα μύσος μέλλον, καὶ πήματα κόσμου.
ταρτάρεον δὲ χάος τότε δείξει γαῖα χανοῦσα.
ἥξουσι δ' ἐπὶ βῆμα θεοῦ βασιλῆες ἅπαντες,
ῥεύσει δ' οὐρανόθεν ποταμὸς πυρὸς ἠδέ γε θείου.

Horum carminum primas ſi accipias literas, efficies à nobis ſuperiùs commemoratam ſententiam, quam per compendium in nomine Græco *ἰχθυς* contineri diximus. Ea verò, vt intelligas, eodem artificio, myſterióque ſeruato, ſic Latinè poteris reddere.

Iudicij ſignum tellus ſudoribus edet.
Ex cœlo veniet rex tempus in omne futurus:
Scilicet vt carnem omnem, vt totum iudicet orbem.
Vnde Deum fidi, diffidentéſque videbunt
Summum cum ſanctis in ſecli fine ſedentem:
Corporeorum animas hominum quò iudicet: olim
Horrebit totus cum denſis vepribus orbis.
Reiicient, & opes homines, ſimulacráque cuncta:
Incendétque fores flamma ingens carceris Orci.
Sanctorúmque omnis caro libera reddita lucem
Tunc repetet: ſemper cruciabit flamma ſceleſtos.
Viq; quæ occulte peccauerit, omnia dicet,
Sub lucémque Deus reſerabit pectora clauſa.
Dentes ſtridebunt: crebreſcent vndique luctus:
Et lux deficiet, ſolémque nitentiáque aſtra,
Inuoluet cœlos, & lunæ ſplendor obibit.

Foſſas attollet, iuga deprimet ardua montes,
Impediéſque nihil mortales amplius altum.
Longa carina fretum non ſcindet: montibus arua
Ipſa æquabuntur: nam fulmine torrida tellus,
Vndáque, & ſicci fontes, & flumina hiabunt:
Sydereiſque ſono triſti ſuba clanget ab oris,
Orbe gemens facinus miſerum, varióſque labores.
Tartareúmque chaos monſtrabit terra dehiſcens.
Et coram hic Domino reges ſiſtentur ad vnum.
Reddetur cœlis ignisq́; & ſulphuris amnis.

Tertio Angelo tuba canente ſtella magna, quæ dicebatur Abſinthium, cecidit in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum, quæ in abſinthium conuerſæ fuerunt.

SECTIO XI.

1. VBi tertius Angelus tuba cecinit, vidit Ioánes cecidiſſe de cœlo ſtellam magnam ardentem tanquam faculam, ſeu, vt habetur Græcè, quaſi lampadē, cecidiſſeq́; in tertiam partē fluminum, & in fontes aquarū: quæ ſtella dicebatur Abſinthiū factamq́; ſtatim fuiſſe tertiā partem aquarum abſinthium, hoc eſt, inſtar abſinthij amariſſimā, eamq́; ob cauſam multos homines periiſſe.

Tertius Angelus tertius concionatorum ordo.

Tertius hic Angelus tertium concionatorū ordinem in tertia Eccleſiæ ætate ſignificat: quorum prædicationi Hæretici reſtiterunt: ſicut ſecundo Angelo Tyranni, ac Principes, vt ſuperiùs diximus: nec enim tantùm fidem noſtram impugnauit Principum, Tyrannorúmq; potentia, ſed etiam Hæreticorū inſania. qui poſt tyrannorum perſecutionē longè difficiliùs, atq; funeſtiùs bellū aduersùs Eccleſiam ſuſceperunt. Itaq; hoc loco per ſtellam magnam ardentē tanquam faculā hæreſum principes deſignātur.

Eccleſia cœlum, Doctores ſydera dicuntur. D. Greg.

Eſt enim Eccleſia veluti cœlū quoddā, quod viris doctrina præſtantibus quaſi ſyderibus micat, quæ quidem ſydera cadere dicuntur, cum in peccata, hæreſimq́; potiſſimùm delabuntur, quemadmodum docet D. Greg. lib. 32. Moralium cap. 14. tractans illud Apoca. 12. cum dicitur draco traxiſſe cauda tertiam partem ſtellarum. *Cœlum*, inquit, *Eccleſia eſt, quæ in hac nocte vitæ præſentis dum in ſe innumeras Sanctorum virtutes continet, quaſi radiantibus ſyderibus fulget: quare ſtellas de cœlo in terram cadere eſt nonnullos relicta ſpe cœleſtium dracone duce ad ambitum gloriæ ſecularis inhiare: vnde Danielis* cap. 8. *ſub Regis Antiochi ſpecie aduerſus hanc draconis caudam loquitur, dicens: Deiecit de fortitudine, & de ſtellis, & conculcauit eas. De fortitudine enim, & de ſtellis deiicit, cum nonnullos & luce iuſtitiæ reſplendentes, & virtute operis robuſtos frangit.* Hæc ille.

Hæreſum auctores ſydera errantia. Iudæ 1. 13.

Huiuſmodi igitur ſtellæ potiſſimum ſunt hæreſum auctores, & principes: vnde & Iudas in ſua Epiſt. canon. eos ſydera errantia vocauit: qui tametſi ſtellæ propter doctrinæ ſplendorem prima facie videantur, tamen non vt ſtellæ lucent, ſed vt faculæ tantùm ardent, eſt enim faculæ lumen obſcurum, fumóque permiſtum: ſic enim Hæreticorum dogmata non illuſtria, ſed tenebroſa ſunt, tantumque ſpeciem quandam luminis, hoc eſt, veritatis præferentia, fumo tamen, ac tenebris permiſta, quibus eius ſectatores inuoluuntur præter ſuperbiam etiam, & faſtum, qui fumo ipſo exprimitur: iactant enim Hæretici doctrinam, populíque rumuſculos conſectantur, cùm à Chriſtiana humilitate longè abhorreant, itaque nihil aliud, quàm fumos vendunt. Meritò verò ſtella dicebatur Abſinthium, quod amariſſimum eſt: quoniam

quiſque

quiſqueHæreſiarcha,tametſi propter morum licentiam,quam pollicetur,dulce-
dine quadam perfundere mentes, hominum videatur, tamen re ipſa amaritudi-
nem,mortemq; ipſam affert mortalibus,qui tandem ſentiunt nihil verę dulcedi-
nis,& ſuauitatis ex ſuis erroribus,flagitiiſq; ſuis animis inſtillari,ſed amaritudi-
nem,ſtimuloſq; conſcientiæ, quibus ſubinde feriuntur, & cruentantur, intelli-
guntq; ſub ea fallacis dulcedinis imagine tanquam ſub dulci veneno peſtem,
mortemq; animarum delitescere:id quod non tantùm ad præſentis vitæ ſtatum,
ſed etiam & maximè ad futurum ſeculum referri debet, tunc enim haud dubiè
Hæretici omnes perſpicient, quantam ipſis amaritudinem hæreſim principes
ſpecioſo,& fallaci dulcedinis nomine propinarint.

Quod verò ſtella dicitur in tertiam partem fluminum,& in fontes aquarum 2.
fuiſſe delapſam,eaſque in abſinthium conuertiſſe, illud ſignificat magnam par- Scripturæ,&
tem Scripturarum,quæ fontes hoc loco appellantur,magnam etiam partem do- Patrum do-
ctrinæ Patrum, qui tanquam flumina ex Scripturæ Sacræ fontibus fluxerunt, ctrina abHæ
fuiſſe ab Hęreticis deprauatam:ſiquidem ex ſacrarum literarum teſtimoniis per- reticis depra
peram intellectis, veterumq́ue Patrum ſcriptis ad ſuos errores per vim detortis uatur.
errores ſuos aſtruere, & confirmare conati ſunt. Itaque tertia pars fontium,
hoc eſt, bona pars tum veteris, tum noui inſtrumenti, tertia etiam pars flumi-
num,hoc eſt, bona pars doctrinæ Patrum in abſinthium conuerſa dicitur: quo-
niam Hæreticorum opera factum eſt, vt cum Scriptura ſacra, tum ſanctorum
Patrum Scripta rudibus, & imperitis eandem hæreſum amaritudinem conti-
nere, atque eoſdem errores ſonare viderentur: ex quo illud effectum, vt quam-
plurimi homines ex aquarum potu interierint, *Quia amara*, inquit, *facta ſunt*,
hoc eſt, vt plurimi ex deprauatis Scripturæ, Patrúmque voluminibus bibentes
hæreſim, erroremq́ue hauſerint, atque per amiſſionem fidei, charitatíſque in
ſpiritualem animæ mortem incurrerint. Porrò tametſi per ſtellam iſtam in vni-
uerſum Hæreſiarchas accipiendos eſſe dixerimus, quippe qui in huius ſtellæ, Stella de cæ-
quam deſcripſimus cum Ioanne,peſtilentem vim, letalemq́ue naturam vniuerſi lo cadens Pe-
conueniunt,cuiuſmodi fuere Manes,à quo Manichæi, Arius,Pelagius,Macedo- lagius, vel A-
nius, aliæq́ue huiuſmodi peſtes: tamen veriſimile putamus hac ſtella, quæ de rius.
cœlo cecidit,peculiari ratione vel Pelagium,vt Lyran.& Petr.Aureolus in com- Lyran.
mentariis huius exiſtimarunt,vel certè Arium expreſſum fuiſſe:quia enim & A- Petr. Aureo.
riana,& Pelagiana hæreſis magnas in Eccleſia turbas concitarunt, multaſq; or-
bis prouincias veneni ſui amaritudine infecerunt, & præcipua noſtræ fidei fir-
mamenta labefactare,& conuellere conatæ ſunt (ſiquidem illa diuinitatem filij
iſta neceſſitatem gratiæ pernegabat:) non indignum eſt credere in ſtella iſta de
cœlo cadente vel Arium,vel Pelagium,& in prodigiis,quæ conſequuta ſunt,cla-
dem,& vaſtitatem,quæ Eccleſiæ fontes,ac flumina, magnamq́; partem fidelium
peruaſit,fuiſſe Ioanni multò ante monſtratam.

Porrò ne hoc quoque deſideres, Arij presbyteri Alexandrini hæreſis illa fuit 3.
Filium non ex ſubſtantia Patris genitum, ſed naturæ Patris,& eſſentiæ omninò Caput hæ-
expertem eſſe,natura,& facultate prorſus diuerſum,factum tamen ad perfectam reſis Arianæ.
procreatoris ſimilitudinem.Itaq; non eiuſdem,ſed ſimilis eſſe ſubſtãtiæ,hoc eſt,
non ὁμοούσιον,ſed ὁμοιούσιον,atque adeò non Deũ eſſe,ſed creaturam:id verò cor-
rupto Scripturæ fonte elicere conabatur ex Prou.8.cum dicitur:*Deus condidit me* Prou. 8. 22.
in initio viarum ſuarum:ſic enim Græcè legimus apud Septuag.κύριος ἔκτισέ με:nec
verò aiebat rectè colligi eandem Filij cum Patre naturam ex eo,quòd genitus in
diuinis literis diceretur:ſiquidem & apud Eſai.c.1.Dominus ipſe de hominibus Eſai.1.2
loquens ſic ait:*filios genui,& exaltaui: ipſi autem ſpreuerunt me*.Et Deut.32.*Deum qui* Deut.32.18.

te ge-

te genuit dereliquiſti. Ita Arius Scripturæ diuinæ fontes in abſinthium conuertebat, vt hæreſim ſuam nutueret. Quod verò ad flumina attinet, per quæ Patrum ſcripta intelleximus, quorum etiam bonam partem eadem ſtella corrupit, conſtat Arianos Clementis Alexandrini opera, vbicunq; veram, & orthodoxam de Trinitate doctrinam aſtruebat, corrupiſſe, quemadmodum Cardinalis Baronius tom. 2. Annalium rectè colligit ex Ruffino in Apologia pro Origene, vbi ſic ſcribit Ruffinus. *Clemens, alius presbyter, & magiſter Eccleſiæ illius in omnibus pene libris ſuis Trinitatis gloriam, atque æternitatem vnam, eandemq́; deſignat, & interdum inuenimus aliqua eius capitula, in quibus filium Dei creaturam dicit. Num quidem credibile eſt de tanto viro tam in omnibus Catholico, tamq́; erudito, vt vel ſibi contraria ſenſerit, vel ea, quæ de Deo non dicam credere, ſed audire, quidem impium eſt, ſcripta reliquerit?* Hæc ille. Deniq; quam multi homines propter aquarum amaritudinem, & vitium interierint, facilè intuebitur, qui temporum illorum turbines, procellaſq; cogitatione verſauerit: videbit nimirum omnes propemodùm per Orientem fundatas Eccleſias Arianæ impietatis & procella penè oppreſſas, & turpitudine inquinatas: quamobrem verè dixit Hieron. *Ingemiſcens orbis terrarum Arianum ſe eſſe miratus eſt:* donec Nicenum primum concilium ſub Conſtantino Magno à Syluestro Pontifice Maximo conuocatum eam hæreſim manifeſtariam damnauit, veritate Catholica de ſacroſancto Triadis myſterio, triumq; Diuinarum perſonarum æqualitate, præcipueque de eadem Filij cum patre ſubſtantia, Diuinitate, æternitate conſtituta.

Baronius.
Ruffinus.
Clementis Alexandrini opera per Arianos corrupta.
Hieronym.

4. Quod verò ad Pelagium ſpectat, is fuit profeſſione Monachus, gente Britannus. Eius hæreſis duodecim capitibus comprehenditur, quæ in ſynodo Paleſtina compulſus eſt damnare, quæ niſi anathematizaret, vt ibidem habetur, ipſe anathematizatus fuiſſet.

Pelagij hæreſis 12 capitibus comprehenſa.

Primò igitur dicebat Adã mortalẽ factum qui ſiue peccaſſet, ſiue non peccaſſet, mortuus eſſet: Secundo, quòd peccatum ipſius ipſum ſolum, & nõ genus humanum læſerit. Tertiò, quòd infantes nuper nati in illo ſtatu ſint, in quo Adam ante præuaricationem fuit. Quartò, quod per mortem, & præuaricationem Adæ non omne genus humanum moriatur, & quòd per reſurrectionem Christi non omne genus humanũ reſurgat. Quintò, quòd infantes, etiam ſi non baptizentur, vitam æternam habere poſſunt. Sextò, diuites baptizatos, niſi omnibus abrenuncient, non poſſe habere regnum Dei; nec reputari illis, ſiquid boni facere viſi fuerint. Septimò, gratiam, atque adiutorium Dei non ad ſingulos actus donari, ſed de libero eſſe arbitrio vel in lege, atque doctrina. Octauò, gratiã Dei, quam primam vocamus, ſecundùm merita noſtra dari. Nonò, filios Dei non poſſe vocari, niſi in omni modo abſque omni peccato fuerint effecti. Decimò, non eſſe liberum arbitrium, ſi Dei indigeat auxilio: quoniam in propria voluntate habet vnuſquique facere aliquid, vel non facere. Vndecimò, victoriam noſtram non eſſe ex Dei adiutorio, ſed ex libero arbitrio. Duodecimò, quod petentibus veniã non detur ſecundùm gratiam, & miſericordiam Dei, ſed ſecundùm merita, & laborem eorum, qui per pœnitentiam digni fuerint miſericordia. Hæc erant præcipua capita Pelagianæ impietatis præter alia, quæ D. Hieronymus, & D. Auguſt. in libris contra Pelagianos, in lucem protulerunt: ſed illa duodecim capita, quæ retulimus, in illa ſynodo damnauit Pelagius, ſed poſteà ad vomitum reuerſus contrariis ſcriptis, quæ in ſynodo Palæſtinæ profeſſus fuerat, euertit, vt auctor eſt D. Auguſt. lib. de hæreſ. ad Quod vult Deum cap. 88.

Quis non videt meritò Pelaginum poſſe exiſtimari ſtellam iſtam fuiſſe de cœlo ſiue religionis, ſiue Eccleſiæ delapſam, quæ dicta ſit Abſinthium, quòd nobis

D. Auguſt.

diuinæ

diuinæ gratiæ dulcedinem auferre conatus ſit,& deprauati per peccatum liberi arbitrij amaritudinē propinare? Is nimirum tertiā,hoc eſt,bonam partē fontium hoc eſt,diuinarum litterarum in abſinthium conuertit,cùm loca omnia,ac teſtimonia Scripturæ, quæ de libero arbitrio diſſerebant,ita corrupit,vt ex iis falsò aſtrueret liberum arbitrium propriis viribus ſalutem conſequi poſſe; neq; ad id Diuinæ gratiæ præſidiis indigere. Seu potius cecidit ſtella in tertiā partē fluminum,& fontes aquarum,quoniam Pelagius gratiæ,&baptiſmi neceſſitatē tollebat:& quoniā non in Eccleſia vniuerſa, ſed multis in partibus hæreſum ſuarum venena euomuit,idcircò in tertiā tantùm partē fluminum cecidiſſe dicitur:vndè ſubiungitur, quod tertia pars aquarum facta ſit in abſinthium, eo quòd magna Eccleſię pars fuit eo infecta errore,multiq; homines mortui ſunt proptèr aquarū amaritudinem:quoniam multi infantes ſuos non baptizabant:quo fiebat, vt infantes illi damnarentur,multiq; prætereà ex adultis eodē hæreſis veneno epoto deperibāt. [Quantum Eccleſiæ nocuerit Pelagius.] Itaq; multi propter aquarum vtpotè hęretico veneno infectarū amaritudinem amaſſa fide,gratiaq; diuina perierunt,vt apparet ex iis,quæ ſcribit D. Hier.lib.4.comment.in Hierem.in ipſa præfat. quæ eſt ad Euſeb. [D.Hieron.] *Multis*, inquit, *de toto hoc orbe confluentium turbis, & ſanctorum fratrum, monaſteriq; curis occupatus commentarios in Hieremiam per interualla dictabat, vt quod deerat otio, ſupereſſet induſtria:cùm ſubitò hereſis Pythagore,& Zenonis ἀπαθείας καὶ ἀναμαρτησίας,id eſt,impaſſibilitatis,& impeccantia,quæ olim in Origene, & dudum in diſcipulis eius Grannio, Euagrioq; Pontico,& Iouiniano iugulata eſt,cœpit reuiuiſcere,vt non ſolùm in Occidentis,ſed in Orientis partibus ſibilare,& in quibuſdam inſulis, præcipueq; Sicilia, & Rhodi maculare pleroſq; & creſcere per dies ſingulos,dum ſecretò docent, & publicè negant.* Hæc ille. Loqui autem Hieronymum de Pelagianis, qui præter errores connumeratos homines per naturæ vires ἀναμαρτήτους,id eſt,impeccabiles faciebant,perſpicuum eſt ex ſequentibus, cum citat libros ſuos,quos aduerſus Pelagium antè conſcripſerat. Hæc eò diximus,vt oſtenderemus, quam aptè, quæ de Hæreticis in vniuerſum ſub huius ſtellæ nomine diſputauimus, peculiari ratione ſiue ad Arium, ſiue ad Pelagium à pleriſque referantur.

6. Porrò illud cum Aretha aduerte abſinthium,etſi amariſſimū ſit,viſum tamen acuere,ſic enim omnes Hæretici,etſi turbulenti,& amariſſimi fuerunt,multūq; triſtitiæ,& laboris Catholicis attulerunt:viſum tamē Eccleſiæ magis acuerunt, [Arethas. Hæretici viſum Eccleſiæ magis acuerunt.] quippe quæ per eā occaſionē perſpicacior diuinitus in fide reddita coactis cōciliis ad hereſū zizania ex dominico agro auellenda quàm plurima religionis myſteria,quæ obſcuriora videbātur,ſuis ampliùs decretis,& ſāctionibus illuſtrauit.

Non ſolam hæreſim,ſed quoduis lethale peccatum meritò abſinthio comparari.

SECTIO XII.

1. VT ea,quæ in ſuperioribus de hæreſū amaritudine dicta ſunt,illuſtriora reddantur,dicemus hac ſectione nonnulla de cuiuſuis lethalis peccati amariſſimo felle, ac veneno, cuius amaritudinis ſymbolum in abſinthio propoſitum à Ioanne fuiſſe docuimus. [Peccati amaritudo.] Sciendum igitur abſinthium herbam eſſe amariſſimam, ex eoque factum,vt pro rebus amariſſimis accipiatur. Vndè Hieremias nomine Iudaici populi, quem in Threnis auctore Hieron.repræſentabat, laborum ſuorum, quibus iuſtè à Deo feriebatur, amaritudinem deſcribens dixit Thren. 3. [Thren 3 15. Hieronym.] *Repleuit me amaritudinibus: & inebriauit me abſinthio.* Id quod etiam Hier. docet myſticè exponi poſſe de laboribus,quos mundi huius ſectatores quaſi per ebrietatem tolerant. *Qui enim*,inquit, *abſinthio inebriatur,id quidem,quod ſumit, amarum*

e[illegible], & tamen non intelligit præ ebrietate eandem amaritudinem, qua repletur. Sic namque [illegible]num gentis recto Dei iudicio in calamitatibus suis sibi dimissum, atque per easdem [illegible]es [illegible]tareis tribulationibus traditum absinthio est ebrium, quid & amara sunt, [illegible] pro huius vitæ amore tolerat, & tamen eandem amaritudinem cæcitate cupiditatis quasi [illegible] ebrietatis ignorat. Hæc Hier. Nec verò desunt alij, qui Christum eis verbis loquentem, & conquerentem de Iudaico populo faciunt, qui eum paſſione amariſſima quasi absinthio dicatur inebriaſſe: vnde etiam ortum eſt, vt ad amaritudinem quæ peccatum conſequitur, exprimendam vſurpetur, veluti Prou. 5. *Fauus diſtillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius: nouiſſima autem illius amara quaſi abſinthium:* quia vt interpretatur Lyran. quemadmodum abſinthium in viſceribus ab aliquo ſumptum amareſcit, ita peccatum admiſſum intrà ipſam conſcientiam amaritudinem generat, quæ tanta eſt, vel ipſum Deum natura ſuauiſſimum, amarum, id eſt, iratum efficiat iuxta illud Oſeæ 14. *Pereat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitauit Deum ſuum.* Etenim, vt auctor eſt Orig. homil. 12. Super Ezec abſinthium vſque adeò eſt amarum, vt melli ſuccus eius iniectus amaritudine vincat ſuauitatem mellis, & cogat amarum eſſe, quod dulce eſt. Id quod magis adhuc amaritudinem peccati declarat, quod Deum ipſum natura ſua melle dulciorem reddit amarum, quemadmodum ipſe conqueritur Oſeæ 12. *Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus ſuis:* quaſi diceret, vt ait D. Hieron. in eum locum, ſceleribus ſuis amarum me fecit eſſe, qui dulcis ſum. Quam eandem ob cauſam domus Iſraël appellatur domus exaſperatrix, & exaſperans apud Ezechielem multis in locis, veluti cap. 23. & 12. quoniam criminibus ſuis Deum natura mitem aſperum reddebat.

[Margin: Prou. 5. 4. / Lyran. / Oſeæ 14. 1. / Orig. / Oſeæ 12. 14. / D. Hieron.]

2\. Eadem peccati amaritudo nomine fellis, & lethiferi veneni exprimitur Deut. 32. *Vua eorum vua fellis, & botri amariſſimi: fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile:* vbi eſt aduertendum aſpides cum quadam voluptate interimere, quod maximè quadrat in peccati venenum. Sed luculentius idem habes Iob 20. *Cum dulce fuerit in ore eius malum abſcondet illud ſub lingua ſua. Panis eius in vtero illius vertitur in fel aſpidum intrinſecus. Diuitias, quas deuorauit, euomet, & de ventre illius extrahet eas Deus. Caput aſpidum ſuget, & occidet eum lingua viperæ.* Quo loco in primis peccatum pani confertur, deinde deſcribitur impius, qui ſceleribus ſuis delectatur, & præ iucunditate, quam ſentit, comparatur homini comedenti rem aliquam ſuauiſſimam quam ſolet, antequàm degluriat, in ore verſare, voluere, atq; reuoluere, ſed tandem peccatum ei vertitur in fel aſpidum, id eſt, exitum amariſſimum, cùm apud inferos ſempiternis afficiatur cruciatibus. Id quod ampliùs illa ſimilitudine explicatur, *Caput aſpidum ſuget*: conſtat enim aſpides, & in vniuerſum ſerpentes, qui morſu interimunt, venenū habere in cap. Itaq; caput aſpidum ſugere eſt amariſſimum, & lethale venenum haurire in ſceleribus perpetrandis. De eodem pane ſermo eſt Prou. 20. *Suauis eſt homini panis mendacij: & poſteà implebitur os eius calculo,* ſeu, vt alij vertūt, *arena*. Dictum eſt autem *Calculo* pro calculis, ſiue lapillis minoribus, qui ſi pani miſceantur, dentes lædunt, & ad ſtomachū non faciunt iuxta illud Thren. 3. *Fregit ad numerum dentes meos, cibauit me cinere:* vbi pro eo, quod nos habemus *ad numerum*, hebraicè eſt *Lapillo:* ſignificatur igitur opes mendaciis, & fraudibus quæſitas, quamuis initio gratæ videātur, poſteà tamen cum poſſidentur, inſuaues ſolere eſſe, & noxias, veluti ſi panis: quo aliquis veſceretur, permiſtos haberet lapillos, & arenulas. Id quod poteſt in vniuerſum peccato accommodari, quod admiſtos habet lapillos, quibus dentes frāguntur vel propter conſcientiæ aculeos, vel propter plurimorum malorum, quæ conſequi ſolent, aſperitatem, vel denique quia tandem à Deo apud inferos

[Margin: Deut. 32. 32. / Peccati venenum. / Iob. 20. 12. / Peccati exitus clariſſimus. / Prou. 20. 17. / Thren. 3. 16.]

acerrimè

acerrimè punientur. Hoc ipſum Eccl. 21. alia non minùs eleganti ſimilitudine declaratur, cum dicitur: *Quaſi à facie colubri fuge peccata*: vbi nō inconcinnè pleri- Gen. 3.
que volunt ad ſerpentem illum alludi, qui Euam decepit, Gen. 3. quem Magiſt. Magiſt. ſententiarum.
ſentent. in Gen. c. 21. D. Bon. 2. ſentent. d. 2. q. 2. Carth. in cap. 3. Geneſis, & Beda D. Bona. 1.
ab iiſdem citatus cxiſtimarunt fuiſſe genus quoddam ſerpentis vultum referens Carthuſ.
virgineum pulcherrimum, cætera ſerpentis imaginem repræſentans, de cuius Beda.
opinionis veritate non eſt modò diſputandum, ſed illud interim adnotandum admoneri Adami poſteros, vt quaſi à facie colubri, ſiue ſerpentis illius peccatum fugiant, id eſt, ne ſe decipi ſinant primo eius aſpectu in ſpeciem pulchro: quoniam etiamſi facies ipſa, id eſt, initia ſpecioſa videantur, verè tamen toto reliquo corpore ſerpens eſt, qui inſtillato per morſum veneno accedentes interimit, cum primis ipſis delectationis illecebris pulchram, & amabilem virginis faciem mentiatur: illudque meminerint dictum à Paulo Rom. 6. ſtipendia pec- Rom. 6.
cati mortem eſſe. E contrario verò de diuina gratia dicitur Eccleſ. 24. *Tranſite* Eccl. 24. 26.
ad me omnes, qui concupiſcitis me, & à generationibus meis implemini. Spiritus enim meus ſuper mel dulcis, & hæreditas mea ſuper mel, & fauum.

Quarto Angelo tuba canente percutitur tertia pars ſolis, lunæ, & ſtellarum.

SECTIO XIII.

QVarto Angelo tuba canente narrat Ioannes percuſſam fuiſſe tertiam partē 1.
ſolis, tertiam quoque lunæ, & ſtellarum, ita vt tertia pars eorum obſcuraretur, & diei non luceret pars tertia, noctiſq; ſimiliter. In tuba illius quarti Angeli iuxta eam expoſitionem, quam perſequimur, quartus prædicatorum fidei ordo in quarta Eccleſiæ ætate exprimitur, quibus fidem, doctrinamque Euangelicam prædicantibus ea, quæ Ioannes commemorat, prodigia acciderunt. Etenim manifeſtis Hæreticis, qui in tertia tuba aduersùs Eccleſiam inſurrexerant, euerſis, eorumq; erroribus per ſacroſancta concilia, & ſanctorum Patrum ſcripta profligatis alia Hypocritarū, & Pſeudoprophetarum peſtis erupit, ſenſimq; ſerpere in Eccleſia cœpta eſt, quos Dæmō quaſi per occultos, & ſubterraneos cuniculos ad ſubruendam fidei, morumq; fabricam intulit. Nam cum videret non potuiſſe ſe aperto Marte, ſiue per Iudæos in prima tuba, ſiue per Tyrannos in ſecūda, ſiue per manifeſtarios, refractarioſq; Hæreticos in tertia fundatum, atq; Diuina ope ſtabilitum Eccleſiæ regnum excidere: occultas ſibi Hypocritarum machinas admouendas putauit, qui ſeſe in Angelos lucis trāsfigurantes, noua dogmata quaſi diuinitùs accepta oracula ſub ſanctitatis, quam exterius præferebant ſpecie venditabant, ex quo fiebat, vt plurimos ea ratione ſeducerent. Itaque meritò tertia, id eſt, magna pars ſolis dicitur obſcurata, quoniam Chriſtus, qui tanquam verus ſol per fidem in corde credentiū ſplendet, tunc in multis amiſſo fidei radio non lucebat, quin potiùs ipſius lumen, veritatiſque cognitio in bonā partem fidelium deperibat: hoc enim eſt tertiam partem ſolis obſcuratam fuiſſe, non quod ſol ipſe aliquod in ſe lumē, ſplendoremq; amitteret, ſed quòd eum fideles Pſeudoprophetarum impoſturis decepti, non admitterent. Ex quo etiam accidebat, vt tertia pars lunæ, hoc eſt, bona pars Eccleſiæ interiectu, atque interpoſitu nubium, quas Pſeudoprophetæ ementito nomine ſanctitatis opponebant, deficeret: tertia etiam pars ſtellarum, hoc eſt, Eccleſiæ Doctorum iiſdem tenebris implicita non micaret: cùm temerè ſcilicet Hypocritis Diuinum afflatum, & inſtinctum falsò ſibi arrogantibus adhærebant. Denique cum tertia

Quartus Angelus quartum prædicatorum ordinem repræſentat. Hypocritæ, & Pſeudoprophetæ.

D[illegible] pars ſolis fuiſſet obſcurata, e[illegible]ectum eſt, vt tertia pars diei non luceret: cúmque
p[illegible] tertia lunæ, ſtellarumque pars lucem, & ſplendorem amiſiſſet, tertia quoque
[illegible] pars nocturnæ lucis depetitet. Per diem iuſtos, per noctem peccatores intellige
c[illegible]t, nox iuxta illud Pauli: *Eratis aliquando tenebræ nunc autem lux in Domino:* vel certè dici
peccatores, nomine perfectos, noctis verò imperfectos fideles accipe, cuius diei, atque no-
& imperfe- ctis tertia, hoc eſt, bona pars ob ſolis, lunæ, ſtellarumque obſcuratam lucem
ctos. dicitur non luxiſſe, quoniam tum ex perfectis, tum ex imperfectis, tum ex iuſtis,
Epheſ. 5. 8. tum etiam ex peccatoribus fidei lumen, & charitatis ſplendorem amiſerũt. Alij
Rom. 13. 12. diem nouum teſtamentum, noctem vetus interpretantur iuxta illud Rom. 13.
Nouum te- *Nox præceſſit, dies autem appropinquauit:* ſecundum quam expoſitionem vtriuſque
ſtamentum tertia pars dicitur obſcurata, quoniam Pſeudoprophetæ vtriuſque inſtrumenti
dies, vetus teſtimoniis clariſſimis falſis interpretationibus, quas ſe è cœlo hauſiſſe mentie-
nox dicitur. bantur, tenebras, & caliginem offuderunt, vt magna eorum pars apud imperi-
tos potiſſimùm ſuam lucem, atque ſplendorem minimè retinere videretur.

3. Fuerunt iſta Hypocritarum, & Pſeudoprophetarum tempora aliis quoque
Matth. 7. 15. ſcripturæ ſacræ locis prænunciata: nam in primis Chriſtus id multò ante præ-
dixit Matth. 7. *Attendite à falſis Prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium,*
1. Tim. 4. 1. *intrinſecus autem ſunt lupi rapaces.* Et Paulus 1. Tim. 4. *Spiritus autem manifeſtè dicit,*
quia in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide attendentes ſpiritibus erroris, & do-
ctrinis Dæmoniorum, in hypocriſi loquentium mendacium, & cauteriatã habentium ſuam
conſcientiam, prohibentium nubere, abſtinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum
cum gratiarum actione fidelibus, & iis, qui cognouerunt veritatem. Vbi cernis non lo-
qui Paulum de manifeſtariis Hæreticis, qui videlicet aperto Marte Eccleſiæ bel-
lum indicant, ſed de occultis, & per hypocriſim ſuos errores tanquam diuina
oracula vendicantibus. Quod verò eiuſmodi Hæreticos ait cauteriatam habere
Theodor. conſcientia, ſic à Theodoreto exponitur, vt horum Hæreticorum ſtupor ea ſi-
Hypocritæ, militudine declaretur. *Cauteriatam,* inquit, *habentes conſcientiam eos vocauit, ſtupo-*
& Pſeudo- *rem eorum extremum docens: locus enim cauterij morte affectus priorem ſenſum amittit.*
prophetæ Poteſt quoque ita accipi, vt explicetur obſtinata ſimilium Hypocritarum mali-
cauteriatam tia, nota enim, quæ cauterio inuritur, deleri non poteſt. Ad eiuſmodi Hæreticos
conſcien- ſpectat illud Coloſ. 2. *Nemo vos ſeducat volens in humilitate, & religione Angelorum:*
tiam habent. quem locum quamuis pleriquc ad eos referant, qui docebant legem veterem
Hypocrita- ſeruandam eſſe, eo quòd data eſſet per Angelos, tamen ad hypocriſim refert D.
rum mali- Hier. *Nemo,* inquit, *ficta humilitate ſuperbus, & Angelos ſe videre mentiens fruſtra ſe*
tia. *ſuper homines iactet, qui viſiones à ſuo corde loquitur.* Et multo luculentius D. Thom.
Col. 2. 18. iuxta cuius ſententiam Pſeudoapoſtoli ſeducebant in humilitate, introducentes
D. Thom. legalia, quia vtebantur ſimulata ſanctitate. Porrò ſanctitas in duobus conſiſtit,
Sanctitas in videlicet in humili conuerſatione, & cultu Dei: iſti autem Pſeudoapoſtoli præ
quo conſi- ſe ferebant humilitatem: vt enim dicitur Eccleſ. 19. *Eſt, qui nequiter humiliat ſe,*
ſtat. *& interiora eius plena ſunt dolo.* Præterea magnum Dei cultum ſimulabant, vnde
Eccleſ. 19. 23. ſubiungitur, *& in religione Angelorum,* quoniam id omni contentione procura-
bant, vt Angeli, hoc eſt, veri Dei nuntij, & Prophetæ viderentur. Non eſt præ-
Theodor. tereunda obſeruatio Theodoreti aientis Græcè pro *ſeducat* eſſe καταβραβευέτω,
Græcos verò appellare βραβευτὰς iudices eorum, qui in certaminibus decertant,
καταβραβεύειν autem eſſe βραβευτοῦ, hoc eſt, iudicis certatorum malè fungi officio,
& quæ victoribus debentur præmia, iniuſtè tribuere. Quoniam ergo qui legalium obſeruationem Euangelio admiſcebant, a præſtantioribus ad deteriora fi-
deles traducebant, idcircò ait Apoſtolum rectè dixiſſe: *Nemo vos ſeducat,* hoc eſt,
nemo vos fraudet præmio, quod vincẽtibus debetur. Itaq; Pſeudoapoſtoli iuxta
Theo-

Theodoreti expoſitionem iniquis iudicibus comparantur, quoniam ſeducendo fideles, & ſe veros Prophetas, & Angelos mentiendo eis coronam, & præmia quæ alioqui per veram fidem, ac religionem conſecuturi erant, inique detrahebant.

Audit Ioannes vocem vnius aquilæ volantis per medium cœli, & dicentis voce magna: Væ, væ, væ habitantibus in terra: De cæteris vocibus trium Angelorum, qui erant tuba canturi.

SECTIO XIIII.

IN multis Græcis codicibus non aquilam, ſed Angelum legimus: ſed tamen vetuſtiora exemplaria aquilā habent, & ita legerunt Beda, Arethas, Ticonius, & interpretes communiter, qui per aquilam hoc loco prædicatores intelligunt extremi temporis, qui comminationes diuinas, atque ſupplicia hominibus denunciabūt. Franciſcus Rib. ſuſpicatur per hanc aquilam inſignem aliquem ſanctitate virum extremo tempore futurum prædici, ſiue ex concionatorū numero ſit, ſiue priuatus, qui interitum hominibus clamabit imminere. Cæterùm nos arbitramur cum Lyrano, & Petro Aurel. Card. in comm. huius loci, & Petr. Dam. ſerm. 1. de excellentia Beati Ioannis Euangeliſtæ, & aliis iſtius aquilæ nomine ipſummet Ioannem, qui loquitur, fuiſſe adumbratū: nec enim refert, quòd ipſe dicat ſe vocem illius aquilæ audiuiſſe: aptè enim potuit Deus imaginariā aquilam per viſum Ioanni oſtendere clamantem voce magna, vt ipſummet Ioannem adhuc plura prodigia conſpecturum, denunciaturumque in hac viſione exprimeret: nec eſt inſolens in ſacris literis Ioannem de ſe in tertia loqui perſona, veluti cum ait: *Diſcipulus ille quem diligebat Ieſus.* Perſuadet mihi hanc ſententiam hæc vna ratio: quoniam cum vox illius aquilæ volantis per medium cœli illa fuerit: *Væ, væ, væ habitantibus in terra, de cæteris vocibus trium Angelorum, qui erant tuba canturi:* (quibus verbis ſignificauit viſionem trium Angelorum, qui ſupererant, maxima, & admiranda prodigia, eaq; mortalibus funeſta comprehendere, idcircò enim ter dictionem *Væ* ingeminauit) quemnā quæſo alium par eſt credere expreſſiſſe niſi Ioannē, qui ſtatim omnia illa ſupplicia ad tubas trium Angelorum cōſequentia erat literis mādaturus? Is enim fuit, qui ſtatim inſtar aquilę per medium cœli volans, hoc eſt, per ecſtaſim in cœlū vſque conſcendens vidit triplicem illam viſionem ſub tubis trium Angelorum, qui ſupererant, & tam horrifica viſione obſtupefactus magna voce clamauit: *Væ, væ, væ habitantibus in terra, de cæteris vocibus trium Angelorū:* cum omnia illa prodigia, atq; ſupplicia ſibi oſtenſa diuinitùs conſcripſit, & vniuerſæ Eccleſiæ legēda propoſuit. Cum igitur Ioannes ipſe fuerit, qui viſionem trium Angelorū vulgauerit, & *Væ* illud tergeminum inculcauerit: ſanè, cùm aquilam illam vidit, ſeipſum conſpexit, qui eius aquilæ viſione admonebatur de iis, quæ ſtatim ipſi oſtendi deberent, conſcribendis. Atq; hinc rurſus colligimus per iſtam aquilam non eſſe inſignē aliquem virum extremo tempore futurum accipiendū, qui interitum mortalibus imminentem denunciet: ſiquidē quæ aquila illa timēda eſſe clamauit ſub tubis trium Angelorum conſequentium, mox à Ioanne deinceps conſcripta, ac denunciata fuerunt: quare non eſt, cur extremis temporibus iterùm denuncianda expectari debeant, niſi ille inſignis cōcionator eo tempore debeat hæc eadē, quæ Ioannes ſcribit, denuò replicare. Sit igitur conſtitutum huius aquilæ clamantis vocem eſſe ipſius Ioannis ſub trium Angelorum conſequentium tubis prædictionem.

1.
Beda.
Arethas.
Ticonius.
Quid aquila Ioanni in cœlo viſa adumbrauerit.
Ribera.
Lyranus.
Petr. Aureo.
Petr. Dam.
Aquila Ioānes ipſe.
Ioan. 21. 7.

[illegible] vere ſtare *[illegible]* illud ſemel, iterum, ac tertiò repetitũ, replicatumq́; fuerit, [illegible] tubarum, quæ ſequuntur, terrifico ſonitu, atque clangore palam erit.

Illud interim hoc loco obſeruatione dignum videtur non vacare myſterio, quod antequàm tres Angeli, qui ſuperſunt, tuba canerent, aquila illa per medium cœlum volans ſuo illo magno clamore mortales præmonuerit de tribus plagis ſequentibus, vt per pœnitentiam ad Deum conuerſi eius iram mitigarẽt, & ſequentes plagas iam inſtantes ſubterfugerent. Solet enim Deus antequam puniat, comminari, quò mortales præoccupantes faciem eius in confeſſione veniam conſequantur, quemadmodum diſertis verbis teſtatur Regius vates Pſal. 59. *Dediſti*, inquit, *metuentibus te ſignificationem. vt fugiant a facie arcus.* Qui locus communiter de huius vitæ flagellis exponitur, quæ Deus ſolet infligere, vt per ea peccatores eruditi extremi iudicij ſeueritatem declinent: cui quidem expoſitioni fauet verſus præcedens. *Oſtendiſti populo tuo dura, potaſti nos vino compunctionis.* Docet verò Auguſt. in comment. eiuſdem loci iudicium arcui comparari, quia quemadmodum arcus, quò magis extenditur, eò ſagittam iacit violentius, ſic iudicij dies, quò magis differtur, eò erit acerbior.

Pſal. 59. 6. Flagellis nos Deus in hac vita, vt iudicij ſeueritatẽ declinemus.

3. Præmonet nos Deus, quoniam punire non vult. Gen. 1. 1.

Verum generaliùs accipere poſſumus eundem locum de quacunque ſignificatione ſiue per flagella, ſiue per comminationem, & prædictionem, & aliaque huiuſmodi ſigna, quibus veluti antegreſſis monere ſolet peccatores Deus, vt ſui furoris arcum ſubterfugiant, ſanè non tantò ante prædicturus, ſi ſibi cordis eſſet ipſa punitio. Id quod mirificè cernere licet vel in ipſo Geneſis principio, vbi ita ſcribi a Moyſe voluit: *In principio creauit Deus cœlum, & terram.* Pro *Deus* habetur Hebraicè *elohim*, id eſt, *iudices*: quæ vox parum videbatur ad mundi creationem explicandam conducere. Cur enim non dixit, *Creauit Iehouah?* aut *Creauit omnipotens cœlum, & terram,* ſed: *Creauit iudices?* vt nimirum in ipſa mundi creatione admoneret eundem eſſe mundi creatorem, & iudicem, qui eundem deberet iudicare, atque adeò iſta comminatione tantò ante iactata homines à peccando deterreret, admoneretq́; non eis abutendũ mundo, quem non ſolùm tanquam omnipotens, ſed etiam tanquam iudex fabricauerat, vt intelligerẽt iudicem futurum mundi eundem mundi conditorem. Eandem Dei miſericordiam habes expreſſam. Exod. 9. vbi cum Deus ſtatuiſſet perdere grandine omnia Ægypti pecora, & cuncta, quæ reperirentur in agris, monuit per Moyſem Pharaonem vt ea ſub tecta colligeret. Vide incredibilem Dei clementiam illis verbis expreſſam: *En pluam cras hac ipſa horâ grandinem multam nimis, qualis non fuit in Ægypto a die, qua fundata eſt vſque in præſens tempus. Mitte ergo iam nunc: & congrega iumẽta tua, & omnia, quæ habes in agro: homines enim, & iumenta, & vniuerſa quæ inuẽta fuerint foris, nec congregata de agris, cecideritq́; ſuper ea grando, morientur.* Et ſtatim ſubiungitur, *Qui timuit verbũ Dei de ſeruis Pharaonis, fecit confugere ſeruos ſuos, & iumenta in domos: qui autem neglexit ſermonem Domini, dimiſit ſeruos ſuos, & iumenta in agris.* In quem locum Dei miſericordiam expendũt Theod. diſt. 9. q. 21. ſuper Exod. & D. Aug. li. q. ſuper Exod. q. 33. *Quid eſt*, inquit, *quod mandauit Deus Pharaoni, cum ſe facturum magnam grandinem minaretur, vt feſtinet congregare pecora ſua, & quæcunq́; eſſent in campo, ne grandine interirent? hoc enim non tam indignanter, quam miſericorditer videtur admonere, ſed hoc non facit quæſtionem. quòd Deus etiam iraſcens temperat pœnam.*

In ipſo mundi initio iudicis mẽtio.

Exod. 9. 19. Commendatur Dei miſericordia.

Theod. & Aug.

4. Huc etiam pertinet, quòd Deus voluit Noë centum annis antè per arcæ illius fabricationẽ denunciare diluuium, comminariq́; vniuerſis orbis futurã euerſionem, niſi pœnitentiã agerent. Vnde Petrus 1. c. 3. ſic ait. *His qui in carcere erant, ſpiritibus veniẽs prædicauit, qui increduli fuerant aliquãdo, quando expectabat Dei patientiã in diebus Noe, cum fabricaretur arca.* Quo loco eſt aduertendum pro eo, quod nos habe-

1. Petr. 3. 19. & Aug.

habemus, *Quoniam expectabant Dei patientiam*, D.Auguſt.Epiſt.99.legiſſe, *Quando expectabat patientia Dei:* cui lectioni non repugnat græca ſententia, quæ ſic habet: ὅτε ἀπεξεδέχετο ἡ τοῦ θεοῦ μακροθυμία. poteſtque transferri, *Expectabat*, vel, *Expectabatur Dei patientia*, cum ἀπεξεδέχετο ſit in voce media, quæ vtranque ſignificationem habet. Quarè iuxta lectionem Auguſtini ſenſus eſt illis centum annis præmiſſa diluuij comminatione expectaſſe Dei patientiam pœnitentiam mortalium, & conuerſionem, vt ne diluuio orbem delere cogeretur. In eandem ſententiam.D.Chryſ.hom.25.ſuper Gen.obſeruauit, quòd idcircò Deus non de repentè orbem diluuij aquis obruerit, ſed per quadraginta dies, & quadraginta noctes aquas ſubinde ſuccreſcere voluerit, cum vno momento orbem diluuio perdere potuiſſet. *Facta eſt pluuia ſuper terram quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Quòd quadraginta diebus*, inquit Chryſoſt. *& quadraginta noctibus indu-* Gen.7.12. D.Chryſoſt. *ctum eſt diluuium, & iſtuc ipſum bonitatis maximum ſpecimen eſt: volebat enim propter magnam miſericordiam etiam aliquos ex eis caſtigatos generalem hanc internecionem effugere, cum antè oculos, viderent proximos ſuos perire, & imminere ſibi communem interitum: veriſimile enim eſt primo die bonam aliquam partem diluuio periiſſe, & ſecundo die accreuiſſe aliquid diluuij: & ſimiliter die tertio, & quarto, & reliquis, atque ita in quadraginta dies, & quadraginta noctes produxit, vt omnem defenſionis prætextum adimeret: nam ſi voluiſſet, ac imperaſſet, potuiſſet omnia vno momento perdere diluuio, ſed pro ſua miſericordia tanta dierum productione vſus eſt.* Mitto innumera Prophetarum vaticinia, quibus Deus Hebræorum populo ventura mala multò antè prædixit, vt videre eſt apud Hieremiam, Ezechielem, cæteroſq; omnes diuinos vates, quos tanquam aquilas volantes per medium cœli emittebat, vt voce magna clamantes, *Væ, væ, væ habitantibus in terra*, peccatorum animos perterrerent, & antequam adueniret tempus ſuppliciis definitum, ad pœnitentiam incitarent.

ARGVMENTVM.

Perſequitur Ioannes tertiam huius operis viſionem. Cumq́; ſuperiori capite ex ſeptem illis Angelis, quos cum tubis in cœlo conſpexerat, quatuor tantùm explicauerit: pergit deinceps tres alios explicare, eorumq́; viſionem commemorat tribus capitibus ſequentibus. Hoc vero caput quinti, & ſexti Angeli narrationem complectitur.

CAPVT NONVM.

ET quintus Angelus tuba cecinit: & vidi ſtellam de cœlo cecidiſſe in terram, & data ei clauis putei abyſſi: & aperuit puteum abyſſi: & aſcendit fumus putei ſicut fumus fornacis magnæ: & obſcuratus eſt ſol, & aër de fumo putei: & de fumo putei exierunt locuſtæ in terram, & data eſt illis poteſtas, ſicut habent poteſtatem ſcorpiones terræ: & præceptum eſt illis, ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem: niſi tantùm homines, qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis. Et datum eſt illis, ne occiderent eos: ſed vt cruciarent menſibus quinque: & cruciatus eorum, vt cruciatus ſcorpij, cum percutit hominem.

nem. Et in diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam: & deſiderabunt mori, & fugiet mors ab eis. Et ſimilitudines locuſtarum, ſimiles equis paratis in prælium: & ſuper capita earum tanquam coronæ ſimiles auro.: & facies earum tanquam facies hominum. Et habebant capillos ſicut capillos mulierum: & dentes earum ſicut dentes leonum erant: & habebant loricas ſicut loricas ferreas, & alarum earum ſicut vox curruum equorum multorum currentium in bellum: & habebant caudas ſimiles ſcorpionum, & aculei erant in caudis earum: & poteſtas earum nocere hominibus menſibus quinque: & habebant ſuper ſe regem Angelum abyſſi, cui nomen Hebraicè Abaddon, Græcè autem Apollyon, Latinè habens nomen Exterminans. Væ vnum abiit, & ecce veniunt adhuc duo væ poſt hæc. Et ſextus Angelus tuba cecinit: & audiui vocem vnam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod eſt ante oculos Dei dicentem ſexto Angelo, qui habebat tubam: Solue quatuor Angelos, qui alligati ſunt in flumine magno Euphrate. Et ſoluti ſunt quatuor Angeli qui parati erant in horam, & diem, & menſem, & annum: vt occiderēt tertiam partem hominum. Et numerus equeſtris exercitus vicies millies dena millia. Et audiui numerum eorum. Et ita vidi equos in viſione: & qui ſedebant ſuper eos, habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & ſulphureas, & capita equorum erant tanquam capita leonum: & de ore eorum procedit ignis: & fumus, & ſulphur. Et ab his tribus plagis occiſa eſt tertia pars hominum de igne, & de fumo, & ſulphure, quæ procedebant de ore ipſorum. Poteſtas enim equorum in ore eorum eſt, & in caudis eorum: nam caudæ eorum ſimiles ſerpentibus, habentes capita, & in his nocent. Et cæteri homines, qui non ſunt occiſi in his plagis, neque pœnitentiam egerunt de operibus manuum ſuarum, vt non adorarent Dæmonia, & ſimulacra aurea, & argentea, & ærea, & lapidea & lignea quæ neque videre poſſunt, neque audire, neque ambulare, & non egerunt pœnitentiam ab homicidiis ſuis, neque à veneficiis ſuis, neque à fornicatione ſua, neque à furtis ſuis.

***

ARGV-

COMMENTARIVM SECVNDVM EXEGETICVM.

DE TERTIA VISIONE IOANNIS.

Viſio imaginaria quinti Angeli deſcribitur.

SECTIO PRIMA.

PRIMVM igitur tuba canente quinto Angelo vidit Ioannes ſtellam cecidiſſe de cœlo in terram, cui Angelo, ſiue etiam ſtellæ (ad vtrumque enim referri poteſt nomen græcum αὐτῷ data eſt clauis putei abyſſi) verùm ad ſtellam referendũ eſſe ex noſtra interpretatione conſtabit. Secundò aperuit huiuſmodi ſtella puteum abyſſi, & aſcendit fumus putei ſicut fumus fornacis magnæ, id eſt, denſus, & obſcurus: & obſcuratus eſt ſol, & aër. Tertiò de fumo putei exierunt locuſtæ in terram, quibus data eſt poteſtas ſimilis poteſtati ſcorpionum: pręceptumq; eſt illis, nè læderent fœnum terræ, neq; omnem arborem, ſed tantùm homines, qui non haberent ſignum Dei in frontibus ſuis; quos tamen non occiderent, ſed tantùm cruciarent menſibus quinq; diciturque eorum hominum cruciatus ſimilis cruciatui ſcorpij, cùm hominem percutit, id eſt, crudelis, venenatus, & furtiuus: quamobrem homines mortem optabunt, quæ ab eis tamen fugiet. Quartò ſimilitudo locuſtarum erat horrifica ſimul, & admirabilis: etenim ſimiles erant equis paratis ad prælium: geſtabant ſuper capita tanquam coronas auro ſimiles: habebant facies hominum, dentes leonum, capillos mulierum, caudas ſcorpionum, & in caudis aculeos, loricas veluti ferreas. vox alarum erat ſicut vox curruum equorum multorum currẽtium ad prælium cum poteſtate nocendi hominibus menſibus quinque: deniq; habebant ſuper ſe regem Angelum abyſſi, cui nomen Hebraice Abaddon, Græcè Apollyon, Latinè Exterminans. Nomen Hebraicum interpratatus eſt Ioannes Græcè; (idem enim eſt Græcè Apollyon, quod Hebraicè Abaddon) quoniam Gręcis ſcribebat: quam eandem ob cauſam vulgatus interpres cum Latinis agens Græcam vocem Apollyon latinè fuit interpretatus Exterminans: ſic enim ſæpè ſolent ſacri interpretes, veluti Geneſ. 35. *Vocauit nomen filij ſui Benoni, id eſt, filius doloris mei. Pater verò appellauit eum Beniamin, id eſt, filius dextræ.* Et Exod. 12. *Eſt enim Phaſe, id eſt tranſitus Domini.* Hæc ſunt, quæ in quinto Angelo Ioannes commemorat, quæ iam ſigillatim explicanda ſunt, nam ſexti Angeli viſionem, quæ hoc etiam capite comprehenditur, ad ſequens commentarium reſeruamus.

Gen. 35. 18. Exod. 12. 11.

Quinti Angeli tuba canentis, & ſtellæ, quæ de cœlo cecidit, putei abyſſi, & locuſtarum literalis expoſitio. Et primùm quorundam opinio de Vandalica perſecutione commemoratur, & reiicitur.

SECTIO II.

IVXTA ea, quæ in ſuperioribus probabiliora iudicauimus, quintus Angelus quintum prædicatorum ordinem demonſtrat. Per ſtellam verò de cœlo cadentem Luciferum cum communi expoſitione accipiendum putamus, qui initio mundi tanquam ſtella de cœlo cecidiſſe dicitur, Eſai. 14. *Quomodo cecidiſti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris?* De Lucifero enim eum locum ſub typo Regis Babylonis

Quintus Angelus quintũ prædicatorũ ordinẽ demonſtrat. Lucifer ſtella quam de cœlo cecidiſſe vidit Ioãnes. Eſai. 14

bylonis communiter Patres interpretantur: Nec refert, quod quiſpiam poſſet ob-
iicere non videre veriſimile ſtellam, de qua modò Ioannes diſputat, eſſe Lucife-
rum, cùm multo ante illud tempus, quo hæc Ioanni oſtendebantur, Lucifer de
cœlo cecidiſſet, in ipſis videlicet mundi incunabulis: at Ioan. de ſtella aliqua, quã
huius viſionis tempore è cœlo cadere conſpexit, diſſerere videatur. Num, inquã,
refert quoniam Ioan. non dicit, *Vidi ſtellam de cœlo cadere in terram:* ſed *Vidi ſtellam
de cœlo cecidiſſe in terram.* hoc eſt, *vidi ſtellam, quæ iam ante de cœlo ceciderat:* & ita reſ-
Pannon. pondet Cal. Pann. & ante illum Rup. in comm. huius loci. *Quando, inquit, ille ce-*
Rupert. *cidit, nullus hominum erat, qui videret præter illum, qui in Euangelio ſuo loquitur dicens,*
Luc. 10. 18. Luc. 10. *videbam Satanam ſicut fulgur de cœlo cadentem: qui enim hæc dicit homo Chriſtus,
prius erat Deus, quàm homo fieret, priuſquàm ſtella illa, hoc eſt, Lucifer ille caderet: imò priuſ-
quàm Angelus, aut creatura aliqua fieret. Bene ergo non ait, Vidi cadere, ſed, Vidi cecidiſſe.*
Hæc Rupert. Adde antiquum illum caſum Luciferi potuiſſe denuo per imagi-
nariam viſionem Ioanni repræſentari, quæ nobis reſponſio magis probatur.
Etenim Ioan. non ſolùm non vidit re ipſa cadere Luciferum, ſed nec etiam ceci-
diſſe: quare cum dicit vidiſſe ſe ſtellam de cœlo cecidiſſe in terram, haud dubiè
accipiendus videtur de caſu ſtellæ imaginario, quem per viſum conſpexerit, ſicut
& reliqua omnia, quæ hoc volumine continentur. Dura autem videtur expoſi-
tio, quæ affertur, *Vidi ſtellam cecidiſſe de cœlo in terram*, hoc eſt, *Vidi ſtellam, quæ anteà
de cœlo in terram ceciderat*: etenim Ioannes non ſe tantùm ſtellam vidiſſe, ſed eius
quoque è cœlo ruinam planè teſtatur.

2. Hoc ita conſtituto fuerunt, qui exiſtimarent ſub iſta prodigioſa locuſtarũ ef-
figie Vandalorum gentem expreſſam fuiſſe, prædiciq; hoc loco à Ioan. perſecu-
Eccleſiæ perſecutio per Vãdalorum reges. tionem Eccleſiæ per Vandalorum Reges Arianos, dataimq; illis dici poteſtatem
per quinq; menſium ſpatium homines cruciandi: quoniam pro certo tempo-
re pro incerto ea perſecutio grauiſſima perdurauit ſub quinque potiſſimum Van-
dalorum Regibus Arianis, videlicet Gunderico, Genſerico, Honorico, ſeu vt alij
Hunerico, Traſimundo, & Gelimeno qui Hildericum, ſeu ut alij, Childericum
Traſimundi filium ex captiua Valentiniani Imperatoris filia ſuſceptum Catholi-
cum Regem interfecit, & iterum Eccleſiæ perſecutionem ſub Childerico inter-
miſſam inſtaurauit, acerrimus Arianæ impietatis propugnator. Hãc opinionem
P. Aureolus. tradunt Pet. Aur. Card. & Lyr. in comm. huius loci, & D. Ant. 1. p. Chron. tit. 6. c. 1.
Lyran. §. 7. Et quidem inficiari haud poſſumus acerbam admodum fuiſſe, & Eccleſiæ lu-
D. Anton. ctuoſam perſecutionem Vandalicam, quam illuſtrandi huius loci cauſa breuiter
Vandalia quæ regio, & vnde dicta. perſtringendam duximus. Sciendum eſt igitur Vandaliam regionem eſſe Euro-
pæ Septentrionalem finitimam Daciæ vicinam Germaniæ, primamq; Scythiæ
partem ita dictam à Vandalo fluuio, qui regionẽ interfluit à quo populi Vandali
dicti ſunt, qui in Hiſpaniam traiecto Pyrenæo penetrantes ea loca occuparunt,
quæ ſita ſunt circa Bæticam, quæ modò vulgò ab eis Andaluſia appellatur. Porrò
Vandaliam imperante Conſtantino Magno Gebericus Gothorum Rex inuadẽs
Vandalos cum Viſimare eorum Rege victos propriis ſedibus expulit, qui relicta
Vandalia nomine retento inferiorem Pannoniam, quam vulgo Hungariam vo-
cant, incolendam à Conſtantino impetrarunt, vbi per 40. annos Romanis Im-
peratoribus paruerunt: deindè in Vandaliam reuerſi antiquas ſedes tenuerunt
vſque ad Stiliconis tempora, qui eius gentis habuit principatum. Is enim gente
Paul. Oroſ. Vandalus, vt auctor eſt Paul. Oroſ. lib. 7. cap. 27. à Theodoſ. iuniore, apud quem
valebat gratia duorum eius filiorum Arcadij & Honorij curam ſuſcepit.

3. Defuncto Theodoſio, & paulò poſt Arcadio ſucceſſit in imperium ſolus Ho-
norius. Tunc verò Stilicũ filium ſuum Eucherium Chriſtianorum perſecutionẽ

iam

iam inde à puero medii antem ad imperiale faſtigium euehere cupiēs Vandalos, Alanos, Sueuos, & Burgundiones aduersùs Honorium ſolicitauit. Itaque eo & auctore, & duce Vandali Galliam omnē inuaſerunt : ſed eum tamen Honorius ſuperatum ſimul cum filio interfecit, vt referr Sozom.lib.9.hiſt.Eccleſ.c.4. Poſt Sozomenus. eius mortem Vandali Regem ſibi conſtituêre Corſiconem, qui ſtatim in Gallias irruens quicquid inter Alpes, & Pyrenæ. m e ſt, quod Oceano, Rhenoq; includitur. occupauit, multíque Vandalorum furore capti ſunt Epiſcopi, interfecti Præsbyteri, Eccleſiæ dirutæ, Martyrum reliquiæ effoſſæ, vrbes euerſæ. Viguit enim apud Vandalos impietas Ariana: vt namq, memoriæ prodidit Theod lib. Theodor. 4.hiſt.Eccl.c.32. Valens Imperator, qui cœpit imperare anno Domini 367 poſt inita cum Gothis fœdera eos ad Arianam hæreſim pertraxit, quod malum indè vſq; ad Vandalos latè ſerpſit. Tandem Corſico Arelatū vrbem obſidens, captus ab Arelatēſi præſide impietatis, & crudelitatis ſuæ meritiſſimas dedit pœnas. Eo mortuo, cœpit apud Vandalos ſecundo loco regnare Fredebaldus quidā, quem ſtatim Conſtantinus patritius dolo captum ad Honorium vinctum miſit. Fredebaldo ſucceſſit Gundericus tertius Vandalorum Rex, qui 14. annis regnauit: & cum ipſe quoq; Eccleſiā diuexaſſet, æquiſſimo Dei iudicio percuſſus interiit. In cuius locum ſubſtituitur Rex quartus Gēſeri.us, qui vbi ſu ſcepit principatū, traiecto freto Herculeo, ſiue Gaditano in Africam tranſiens anno Domini 42. vt affirmat Proſper in Chron. ibi Ariana hæreſi infectus fidem Catholicam co- Proſper. natus ſubuertere, occupatam Carthaginē cæde, rapinis, & omni impietate fœdauit: Epiſcopum, & clerum omnem Carthaginenſis Eccleſiæ expulit, loca ſacra aut ſuis dedit inhabitanda, aut Arianis, cuius ſectæ ipſe quoq; erat, attribuit. Hipponem etiam ciuitatem, cuius erat Epiſcopus D.Aug. obſedit: ipſoq; tem- D.Aug. obitus. pore obſidionis, quæ quatuordecim menſibus perdurauit, tertio, inquam obſidionis menſe diem obiit Aug. multò clariſſimum Occidentalis Eccleſiæ iubar. Itaque vniuerſa Africa vſque ad Æthyophiam ſub ſuam ditionem redacta in Si- Genſericus Vandalorū Rex quartus Romam diripit. ciliam, & Apuliam reuertitur, indeq; Romam veniens etſi Leonis Papæ hoc nomine primi rogatu ab igne, & cædibus abſtinuit; eam tamen diebus tredecim deripiendam militi conceſſit. Tum egreſſus ex vrbe Campaniā latè populatus, Capua vi expugnata, & ad ſolum vſque dirupta (quæ cauſa impulit Paulinum Paulinus in captiui vnius redemptionem ſe captiuum dat. Nolanum Epiſcopum, vt in captiui vnius redemptionem ſemetipſum vltrò dederit captiuum in Africam deferendum, vt referunt D. Aug. eius æqualis lib. 1. de ciuit. cap.10. & D.Greg.lib.3.Dial.c.1. Greg.Turon. de gloria confeſſ c.107. Proſper de vita contēplatiua c.9. Vincent.Fort. in vita S.Martini lib 2. & Vanius presbyter in vita Paulini,) obſedit Neapolim: ſed cùm eam capere non poſſet, reuertens in Africam vitam finiuit, poſtquàm triginta ſeptem annis regnaſſet. D.Aug. D Greg. Greg.Turō, Proſper. Vincent Fort. Vraniu,.

Huic ſucceſſit filius maximus natu Hunericus, ſeu, vt alij appellāt, Honoricus. Is primùm cœpit per ſimulationē mitiùs cum Catholicis agere, ſolicitè quærens Hæreticos Manichæos, quorum plurimos cremari præcepit: ſed paulò poſt Catholicos quos Homouſianos appellabat, acerrimè perſecutus cenſuit, vt nullus vel in palatio ageret, vel in exercitu militaret, niſi priùs Arianam ſectam amplecteretur: quorum ingens numerus militiā abiiciens in fide perſtitit, quos omnes fortunis expoliatos in Sardiniam, & Corſicam relegauit. Itaque trecentos Epiſcopos. Presbyteros, Diaconos, & alios ad quater mille nōgentos ſexaginta exilio mulctaſſe dicitur. Nec verò exilio tyrannus contextus infinitos propemodum Catholicos acerbiſſimis cruciatibus dilaniatos martyrio coronauit, inter quos Trachenſis vrbis ciuibus Arianum Epiſcopum ferre nolentibus linguas, & dexteras manus amputari præcepit, qui tamen diuinitus, ac ſi linguas haberent,

rectè loquebantur: quorum vnus in libidinis peccatum lapſus mox priuatus eſt dono miraculi, vt refert D. Greg. lib. 3 Dialog. cap. 32. quo loco omnes Epiſcopos appellat. Tandem Hunericus Deo meritas ab eo pœnas depoſcente ſcatens vermibus miſerè interiit: poſtquam octo annis imperaſſet. Principatum excepit Guntabuldus, cui ſucceſſit Traſimundus frater, qui annis viginti ſex principatum obtinuit, Traſimundo Helnericus eius filius, quem alij Childericum vocant. ex captiua Valentiniani Imperatoris filia ſuſceptus, qui non patris Hæretici, ſed matris Catholicæ monita ſequens extitit fidei, ac religionis cultor eximius. Hunc pater morti proximus ſacramento obſtrinxit, ne vnquam in ſuo regno Catholicos eſſe permitteret: ſed ille mox, vt pater deceſſit è vita, priùs etiam, quàm regni iura ſuſciperet, vniuerſos Epiſcopos, quos Traſimundus pater in exilium amandauerat, magno cum honore reuocauit, & Eccleſias inſtaurari iuſſit: quam ob cauſam cum Gelimerus quidã infeſtiſſimus Eccleſiæ hoſtis interfecit, regnumq; ſibi vſurpauit, quòd quinq; tantùm annis tenuit. Eum enim Belliſſarius Iuſtiniani Imperatoris iuſſu in Africam contra Vandalos traiiciens profligauit, atque ex fuga ad deditionem reductum argẽtea catena vinctum ſecum abduxit, ac de eo Conſtantinopoli triumphauit. Sic tandem illa Vandalorum efferata natio ſimul cum nomine extincta eſt circa annum Domini quingenteſimum trigeſimum ſextum, poſtquam nonaginta quinque annis Africa à Genſerico fuerat occupata: ſic enim prædictum fuiſſe à D. Cypriano, Carthaginem videlicet poſt 95. annum quo à Vandalis capta fuit, & exciſa in poteſtatem Belliſſarij ducis Romani venturam teſtatur Euagr. lib. 4. hiſt. Eccleſ. cap. 16.

Vandalorum extinctio.

Euagrius.

5\. Ecce tibi totam perſecutionem Vandalicam breuiter ſub aſpectum ſubiecimus, quam citati auctores exiſtimant hoc loco ſub locuſtarũ ſimilitudine prænunciari, quorum nobis ſententia non probatur: quoniam hanc viſionem ad extrema mundi tempora, aut certè iis proxima pertinere arbitramur cum communiori ſententia. Accedit, quòd nec ipſi in viſionis explanatione conſentiunt: alij enim per ſtellam de cœlo cadentem Genſericum Vandalorum Regem, alij Valentem Imperatorem accipiunt, eundemque quintum hunc Angelum tuba canentem faciunt nullo nexu, nulla geſtarum rerum, nulla conſequentium temporum ſerie ſeruata: ſiquidem quintum hunc Angelũ cum præcedentibus nulla probabili ratione connectunt. Prætereà duriuſculum eſt illud quinque menſiũ ſpatium, quo tempore locuſtarum tyrannis, & poteſtas duratura dicitur, de quinque Vandalorum Regum principatũ interpretari: cum non tantum quinque, ſed plures Vandalorum principes nefarium aduerſus religionem Catholicam bellum ſuſceperint, vt ex iis, quæ paulò ante diximus, manifeſtum eſt. Denique multa alia in viſione commemorat Ioannes, quæ extortè admodum, & penè per vim ad Vandalicam perſecutionem trahuntur.

Reiicitur opinio putantium per locuſtas Vandalos eſſe intelligendos.

Communis ſententia ſtatuitur, & explicatur.

SECTIO III.

1\. HAc igitur opinione prætermiſſa, alij putarunt per haſce locuſtas accipiendos eſſe homines barbaros, atque ingenio, & natura præferoces, qui ad extrema mundi tempora per quinque menſium ſpatium cruciabunt eos homines, qui non habebunt ſignũ Dei in frontibus ſuis, vt in contextu dicitur: itaque diuino iudicio ita diſponente infideles, qui Chriſti fidem & religionem ſuſcipere noluerunt, eſſe horum barbarorum hominum miniſterio maximis calamitatibus, & ſuppliciis opprimendos. Nos in re difficillima à communiori ſenten-

tia

tia non putamus recedendũ: atque adeò credimus per huiuſmodi locuſtas magnam Hæreticorum turbam ſignificari, qui ad extrema mundi tempora magnã facient ſtragem fidelium. Quanquam enim vna tuba canēte tertio Angelo prodigia, quæ conſecuta ſunt, de Hæreſiarchis, & in quarto Hypocritas, & occultos Hæreticos acceperimus, tamē nunc omnē omnino Hæreticorũ turbam intelligendã nomine locuſtarũ putamus. Verũ enimuerò cũ præcedentibus tēporibus peculiares Hæreſiarchæ, peculiareſq; Hæretici modò in his, modò in illis orbis prouinciis Eccleſiæ pacem turbauerint, extremis tamen tēporibus magna ſimul Hæreticorum illuuies vbique debacchabitur: vnde eo tempore multi Pſeudochriſti, & Pſeudoprophetæ ſurrecturi à Domino memorantur. Itaq; iuxta hanc ſententiam, quæ communis eſt, ſtellæ illi de cœlo delapſæ, quam luciferum interpretati ſumus, data eſt clauis putei abyſſi, hoc eſt, inferorum: ex iis enim quaſi euocatæ, atque expromptæ iure optimo hæreſes omnes dicuntur. quoniam hæreticorum doctrina eſt Dæmoniorum, vt docet Paulus 1. Tim 4. *Spiritus autem manifeſtè dicit, quia in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris, & doctrinis Dæmoniorum.* Cum verò audis datam Lucifero fuiſſe clauem putei abyſſi, diuinã permiſſionem intellige. Aperto puteo aſcendit fumus ſicut fornacis magnæ, & obſcuratus eſt Sol, & aër de fumo putei. Fumus errorũ caliginem, & obſcuritatem deſignat, qua Hæreticorum mentes implicitæ alij etiam tenebras erroris offundũt. Cum verò fornacis magnæ fumo ſimilis dicitur, fumi eius denſitas, & multitudo exprimitur, innumeraſq; eo tempore, & craſſiſſimas hæreſes futuras prænũciatur, quæ inſtar fumi fornacis denſi & crebris voluminibus huc illuc prouolutæ, ſolis, & aëris lucem eripere videbũtur, id eſt, Chriſti, & Eccleſiæ: etenim illius diuinitatem, & ſplendorem pernegabunt, & huius doctrinam, veramq; religionem, & ſanctitatē ſua caligine obſcurabunt. Chriſtum enim ſolem appellari iam in ſuperiorum Angelorũ interpretatione docuimus: at Eccleſia nunc meritò aëri confertur, quippe vt aër a ſole, ſic ipſa à Chriſto illuſtratur. De fumo putei locuſtæ in terram prodierunt, hoc eſt, ex errorum, & hæreſum caligine, quam Dæmon iis temporibus inducet innumeri Hæretici tanquam locuſtæ pullulabunt, quarum poteſtas ſcorpionum poteſtati confertur propter ſubdolam, fallacem, & maximè perniciosã Hæreticorum naturam, vt poſtea magis explicabimus. Præceptum eſt illis, ne læderent fœnum terræ, neq; omne viride, neque omnem arborem, niſi tantum homines qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis. Scitum eſt locuſtarũ propriam eſſe naturam terræ fœnũ lædere, depaſci virentia, & teneros quoſq; arborũ ramuſculos abrodere, iuxta illud Exod. 10. *Ecce ego inducam cras locuſtam in fines tuos, & corrodet omnia ligna, quæ germinant in agris*, & paulò poſt. *Deuorata eſt igitur herba terræ, & quicquid pomorum in arboribus fuit: nihilq; omnino virens relictum eſt in lignis, & in herbis terræ in cuncta Ægypto.* Vt ergo Dominus indicaret nihil abſque ſua permiſſione gerendũ, interdicitur locuſtis id quod ipſis natura inſitum videbatur, facta tantùm poteſtate lædendi homines, qui ſignum Dei in frontibus ſuis non haberēt.

Per fœnum terræ infirmos adhuc & lactentes in fide accipiunt Pannon. & reliqui, qui nondum poſſunt ad altiora fidei dogmata penitùs inſpicienda penetrare, ſimiles illis, quibus ait Apoſt. 1. Cor. 3. *Non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus: tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam:* per viride iam in fide, & virtute prouectos, qui inſtar virentiũ germinant, creſcunt, atque proficiunt: per arbores, fortes, ac robuſtos, qui altius defixi radicibus virtutibus florent, & fructus patientiæ, aliarumq; virtutum maximarum ferunt, (cui cōcinit illud Pſ. 91. *Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei noſtri*) & magna

Hæretici locuſtarum nomine ſunt intelligendi.

Hæreſes omnes ex inferis ortæ ſunt.

1 Tim 4 1.

Hæreticorum doctrina eſt Dæmoniorum.

Extremis temporibus innumeræ ſunt hæreſes futuræ.

Hæreticorum fallacia.

Exod. 10. 4.

Nihil ſine Dei permiſſione faciunt mali.

2. Pannon.

Corint. 3. 1.

Fortes in fide arbores dicuntur.

Pſal. 91. 14.

animi fortitudine perſecutionũ,ac tentationum ventis reſiſtunt,& tyrannorum impetum viriliter ſuſtinent. Hos igitur omnes præceptũ eſt locuſtis ne lædetẽt, quoniã illis temporibus Deus homines fidẽ cum charitate coniunctã habentes maiori ex parte ſeruabit ab Hæreticorũ dolis, nè eorum erroribus atque ſuperſtitione implicentur, ſiue ex incipientibus ſint,ſiue ex proficientibus,ſiue etiam ex perfectis: quæ tria iuſtorum genera triplici commemorata ſimilitudine expreſſa fuiſſe diximus. At in illos præcipuè locuſtæ vim ſuam poteſtatemq; exerent,qui non habebunt ſignũ Dei in frontibus ſuis,hoc eſt qui vel infideles fuerint, vel fideles quidẽ ſed charitate tamen vacui:cum enim Deus duplici ſigillo ſoleat ſuos ſignare,atque diſtinguere fidei nimirùm,& charitatis: duplex quoq; eſt genus non ſignatorum,vnum infidelium qui fide carent,altero fideliũ fidem quidem habentium,ſed charitatis expertium:vtrumq; verò genus haud difficilè ſolet à præſtigiatoribus corrumpi ad fidẽ Chriſti, ſiue antequam habeatur,irridendam,ſiue poſtquã fuerit habita,deſerendã.Etenim infideles,cùm non poſſint ad myſteriorũ fidei ſublimitatẽ intelligendã aſpirare, facilè ad quemuis errorẽ aduerſus Chriſti religionẽ conceptũ pertrahuntur:fideles verò charitatis expertes, qui homines voluptarij eſſe ſolent, & carnis illecebris irretiti,haud difficilè etiam propoſita morum licentia,legumque petulantiam,ac libidinem coercentium perfractis repagulis ad hæreticam impietatem, & impudentiã incitantur.

Duplici ſigillo ſuos Deus ſignat, fide, & charitate.

3\. Sequitur: *Et dictum eſt illis* (id eſt,locuſtis) *ne occiderent eos,ſed vt cruciarent menſibus quinque: & cruciatus eorum,vt cruciatus ſcorpij,cum percutit hominem: & in diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam: cupient mori, & fugiet mors ab eis.*

Haymo. Hæc omnia ad electos pertinere putat Haymo, ita vt quod dicitur, *Ne occiderent eos, ſed vt cruciarent menſibus quinque*, de electis accipiendum ſit: nec ad homines non ſignatos, ſed ad fœnum, & viride,& arbores,qua triplici ſimilitudine prædeſtinatos ſignificatos fuiſſe diximus, referendum ſit: hos enim prohibentur locuſtæ interimere ſpirituali videlicet morte: ſed tantùm cruciare conceditur grauiſſima aduerſus eos excitata perſecutionis, tentationumq; procella: idque menſibus quinque,hoc eſt, breui tempore,poſito tempore certo pro incerto:ſic enim hoc quinque menſium ſpatium intelligendũ arbitramur,non verò de toto huius vitæ tempore propter quinque ſenſuum numerum,vt communiter interpretes ſentiunt:Ratio eſt, quoniam hunc locuſtarum cruciatum non ad vniuerſum Eccleſiæ tempus à prima videlicet eius fundatione, atque ad finem vſque mundi decurſu, ſed ad extrema mundi tempora ſpectare iam initio docuimus. Quod verò ſubiungitur: *Quærent homines mortẽ,& non inuenient eam. cupient mori, & mors fugiet ab eis*: confuſionem illorum temporum declarat,quam cum ſancti, & iuſti conſpexerint,optabũt potiùs vitam finire,quàm tantam fideliũ ſtragem, & errorum, atque hæreſum colluuionem intueri:ſed tamen non patietur Deus, vt illi ante tempus à ſua ipſius voluntate,& prouidentia definitum vitam finiãt, vt exemplo, atque doctrina, ſanctitatem, & veritatem fidei confirment. Quod ſequitur de locuſtarum effigie, cùm dicuntur ſimiles equis paratis in prælium, & habere ſuper capita coronas auro ſimiles, facies hominum, capillos fœminarum,dentes leonum,loricas ferreas,vocem alarum ſicut vocem curruum equorum multorum currentium ad bellum, caudas ſcorpionum, & in caudis aculeos, ad immanitatem,ac ſæuitiam hæreticorum explicandam pertinet: vt inferiùs peculiaribus ſectionibus oſtendemus. Denique additur: *Et habebant ſuper ſe Regem Angelum abyſſi, cui nomen hebraicè Abaddon, Græcè autem Apollyon, Latinè Exterminans*: qua periphraſi Dæmon ipſe exprimitur, qui omnibus reprobis, & potiſſimùm hæreticis dominatur,habetque officium homines perdendi,atque à

Antichriſti perſecutio breui tempore durabit.

cæleſti

cœleſti regno exterminandi. Puto autem per huiuſmodi malum Angelum vel ipſum Luciferum, qui initio per ſtellam cadentem de cœlo fuit adumbratus,& cui data eſt clauis putei abyſſi,accipiendum eſſe, vel alium aliquem Angelum ex maioribus,cui id munus incitandi Hæreticos à Lucifero præcipuè demandetur, præter innumeros alios Dæmones, qui tanquam omnis impietatis adminiſtri Hæreticorum furorem aduerſus Eccleſiam Stygiis facibus omni vbique gentium contentione inflammabunt. Atque hæc vniuersè de quinti Angeli tuba & admirando,atque terrifico locuſtarum prodigio dicta ſufficiant, quæ ſigillatim ac minutiùs ſequentibus ſectionibus concidenda ſunt.

Meritò per puteum abyſſi Hæreticorum impietatem adumbrari.

SECTIO IIII.

COmmemorauit Ioannes quinto Angelo tuba canente ſtellæ illi de cœlo 1.
cadenti, quam Luciferum cum communiori ſententia interpretati ſumus, datam fuiſſe clauem putei abyſſi, hoc eſt, ex diuina permiſſione poteſtatem ad hæreſum colluuium extremis temporibus in lucem,& publicum proferendam, & per omnes orbis prouincias latè diſſeminandam:poſtulat nũc doctrinæ ratio, vt doceamus, cur Hæreſis ex abyſſo quaſi puteo exprompta memoretur. Ratio verò ea eſt potiſſima. quoniam omnis impietas, & hæretica potiſſimum à Dæmone ortum habet,atque adeò meritò ex abyſſo,hoc eſt,ex inferno profecta dicitur,quoniam inde omnes hæreſes quaſi ex aquis Stygiis hauſtæ fuerunt. Nam quòd abyſſus pro inferno accipiatur,illud demonſtrat. quod Luc. 8. Dæmones Luc. 8.
Chriſtum rogarunt,vt ne illis imperaret, vt irent in abyſſum: id verò ex eo or- Infernus abyſſus appel-
tum quòd abyſſus ex vi verbi magnam quandam profunditatẽ ſignificat,etenim latur.
βυθὸς Græcè, & Ionicè βυσσὸς fundum ſonat, vnde ἄβυσσος quaſi ſine fundo. Meritò itaque omnis hæreſis ex abyſſo, hoc eſt, ab inferis ortum habere dicitur: quam eandem ob cauſam Paulus hæreſes appellat doctrinas Dæmoniorum 1. 1. Tim. 4. 1.
Tim. 4. *Spiritus*, inquit, *manifeſtè dicit, quia in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris, & doctrinis Dæmoniorum.*

Porrò ſciendum ex Orig. homil. 12. ſuper Num. puteum propter profundita- 2.
tem ſymbolum eſſe reconditæ ſapientiæ:quia nimirum aquæ doctrinæ abſtruſæ Origenes.
admodum ſunt, & altè cum labore effodiendæ. Vnde de humana doctrina ibi- Ioan. 4. 14.
dem intelligit illud Ioan. 4. dictum ad Samaritanam de putei illius aqua: *Omnis,* Sapientia
qui bibit ex aqua hac ſitiet iterum. Et propter laborem, quo acquiritur, plerique vo- humana,
lunt dictum à Samaritana: *Puteus altus eſt*. Verùm humanis diſciplinis præter- quam diui-
miſſis cœleſtis,ac diuinæ ſapientiæ difficultatem eleganter expendit Cyril. Ale- na difficile comparatur.
xand. li. 11. in Geneſ. in eo,quòd Iacob Rachelem prope puteum grandi lapide Cyrill. Alex.
obſtructum inuenerit,ſolúſque lapidem amouens gregem ei adaquauerit, vt refertur Geneſ. 29. Solent, inquit, ſæpenumero Scripturæ diuinæ ſcientiam aquæ ſimilem deſcribere: ſed magna ipſa in profunditate quaſi in puteo iacet, ac ſine magno labore hauriri non poteſt,cum obſcuritas veluti lapis grauiſſimus oſtium putei cooperiat. Hunc lapidem paſtores Gentilium, hoc eſt, eorum ſapientes, eloquentéſque viri amouere nequeunt, quia veritatem ſyncerè cognoſcere non poſſunt. Vnus tamen quilibet è Chriſti paſtoribus veluti alter Iacob eiuſmodi lapidem, hoc eſt, diuinæ ſapientiæ obſcuritatem, quamuis grauis, immobiliſque habeatur, generoſè amouet,& veritatem nudam, dilucidamque gentibus explicat, vt cernere licet in Paul. Apoſt. Act. 17. qui cum Athenas veniſſet, & elo- Act. 17. 22.
quentibus illis viris Athenienſibus aquam dare bibendã decreuiſſet. *Viri*, inquit,

Athe-

*Athenienſes per omnia quaſi ſuperſtitioſiores vos video. Præteriens enim, & videns ſimu-
lachra veſtra inueni & aram, in qua ſcriptum erat: Ignoto Deo. Quod ergo ignorantes coli-
tis, hoc ego annuntio vobis.* Itaque etſi paſtores populi erant, ac magiſtri, lapidem il-
lum, cum magni eſſet ponderis, ex putei oſtio amouere non poterant quem ta-
men Paulus amouit & viuificam ſapientiæ cœleſtis aquam illis bibendam propi-
nauit, omnemq; illum gregem adaquauit. De eadem cœleſti doctrina dicitur
Cant. 4. 15. Cant. 4. *Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano:* vbi
cernis cœleſtem ſapientiam & fonti, & puteo comparari: quoniam vt interpre-
D. Ambr. tatur D. Amb. lib. de Iſaac. & anima c. 4. ſi myſteriorum altitudinem, perſeque-
ris, puteus tibi videtur, & tanquam in profundo ſita myſtica ſapientia: ſi verò
haurire velis affluentiam charitatis, quæ maior, & vberior eſt, quàm fides, & ſpes,
tunc tibi fons eſt. Exuberat enim charitas, vt & haurire eam cominus, & rigare
eius affluentia hortum tuum poſſis ſpiritalibus fructibus redundantem.

3. Beda. Vberiùs eundem locum expoſuit Beda in comment. ſuis ſuper Cantica: vbi in
primis obſeruauit doctrinam cœleſtem puteum eſſe propter difficultatem, quia
veluti puteus non omnibus patet, ſed præterea non ſolùm puteum, ſed puteum
aquarum viuentiũ appellari, quia de perennibus diuinæ gratiæ fontibus manat:
aquæ enim viuentes illæ nuncupari ſolent, quæ de vena aliqua perenniter ſcatu-
riunt: id quod ait dictum eſſe ad diſtinctionem illarum aquarum, quæ vel copia
Euangelica doctrina humanæ eloquentiæ longè antecellit. pluuiarum in ciſternis aut ſtagnis colliguntur, vel ſolutione niuium in torrenti-
bus magno ad tempus impetu labuntur, ſed ſole oriente citò diſpereunt quibus
meritò breuis, ac tumida iactantia mundanæ ſapientiæ confertur, quæ infinita
ſæpè ac profunda eloquentiæ, & eruditionis videtur flumina fundere, ſed ea
mox, vbi ſol iuſtitiæ, & æſtas Euangelicæ claritatis illuxerit, quaſi nunquam fue-
Hier. 2. 13. rint, areſcunt, iuxta illud Hier. 2. *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi
ciſternas, ciſternas diſſipatas, quæ continere non valent aquas.* Deinde etiam obſeruauit
non ſine myſterio addidiſſe ſponſum, *Quæ fluunt impetu de Libano*, vt non ſolùm
deſcenſum ad nos viuentiam deſignaret aquarum, ſed & virtutem venientium
inſuperabilem eſſe demonſtraret: ſicut enim decurrentia de altiſſimo monte flu-
mina nemo retinere, aut cohibere poteſt, ita flumen doctrinæ Apoſtolicæ; quia
de cœleſti vena procedebat, & diuinitùs vrgebatur, vt curreret, nullo reſiſten-
tium poteſtatum valuit certamine ſuperari, & à ſuo tramite deflecti.

4. In eandem ſententiam Orig. hom. 17. ſuper Gen. & Eucher. lib. 2. in Gen. cap.
Origen. Eucherius. 51. interpretatur illud Gen. 26. vbi dicitur Philiſtæos inuidentes Iſaaco propter
Geneſ. 26. opum affluentiam obſtruxiſſe omnes puteos, quos foderant ſerui patris illius
Abraham, quos Iſaac rurſus aperuit. Etenim diuinæ ſapientiæ puteos conantur
Hæretici obſtruere, & inquinare, ne ſalutares doctrinæ aquæ inde hauriantur:
Sacram doctrinam fruſtra Hæretici conantur inquinare. quos tamen Chriſtus per pueros ſuos iterum purgat, & aperit, & aquam viuam
omnibus hauriendam proponit, quantumcumque rixentur Philiſtæi, id eſt, Hæ-
retici. Aduertit etiam Orig. non ſine myſterio Patriarchas iuxta puteos ſibi vxo-
res inuenire: etenim puer Abraham iuxta puteum inuenit Rebeccam Iſaaco de-
Geneſ. 24. ſponſandam, Gen. 24. Iacob Rachelem, Gen. 29. & Moyſes Sephoram, Exod. 2.
Geneſ. 29. Exod. 2. quia virtutes, cum quibus deſponſatur iuſta anima, nonniſi apud puteos cœleſtis
D. Hieron. doctrinæ inuenire poſſunt. Quanuis D. Hierony. in Epiſtola ad Oceanum velit
illud fuiſſe typum baptiſmi. Illud addiderim ſignificari præterea ſapientiæ con-
iugem nonniſi propè puteos, id eſt, cum labore inueniri.

5. Fontes verò iſtos, ſiue puteos cœleſtibus aquis ſcaturientes, qui aperiendi
Eſai. 12. 2. ſunt, explicauit nobis Eſai. 12. loquens ad literam de Chriſto: *Fortitudo mea, &
laus mea Dominus, & factus eſt mihi ſalutem. Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſal-
uatoris*

uatoris. Quo loco transferri poteſt, *De viſceribus ſaluatoris.* Etenim vox עין quæ
ſontem ſignificat,ʹſcribitur etiam per ם in principio, & chaldaicè ſignificat vi-
ſcera: vnde locus Pſal. 86. *Sicut lætantium omnium habitatio eſt in te*, pro quo D. Hie- Pſal 86.7.
ron. iuxta veritatem hebraicam tranſtulit: *Et cantores quaſi in choris, omnes fontes mei* D.Hieron.
in te, poteſt etiã transferri, *Omnia viſcera mea in te.* Id quod (vt hoc obiter dicamus) Deiparæ
ad maximam beatiſſimæ Virginis laudem ſpectat, quæ vſq; adeò pulchra, & Deo laus.
fuit accepta, vt omnes gratiarum fontes, & ipſa etiam Dei viſcera in eam per a-
morem transfuſa fuiſſe videantur. Nec verò illud prætereundum verba illa iuxta
hebraicam veritatem: *Cantores quaſi in choris*: mirificam quandam Virginis laudem
indicare, nimirum virtutes omnes ſanctiſſimæ eius menti infuſas ſibi de tanta
inter ſe coniunctione, & conſenſione gratulantes, nihilq; ſibi ab hoſtilibus in-
curſionibus metuentes, (vt in cæteris ſanctis) quaſi depoſitis armis, per choros
tributas quodãmodò pæana cantantes Dei laudes ſuauiſſimo concentu, & exul-
tatione celebraſſe: quod magis adhuc ſonat noſtra eiuſdem loci tranſlatio: *Sicut
lætantium omnium habitatio eſt in te*: quod de Virgine intelligẽs Eccleſia ſubiunxit:
Sancta Dei genitrix. Cui mirificè concinit illud Cant. 7. *Quid videbis in Sunamite* Cant. 7.1.
(ſeu, vt potiùs legendum eſt *in Sulamite*, id eſt, Hieroſolymitana à Salem, quod
nomen fuit antiquum Hieroſolymæ) *niſi choros caſtrorum?* quid enim choris cum
caſtris, niſi quia virtutes, quæ in aliis Sanctis propter hoſtium metum ſemper e-
rant in acie expeditæ: in Virgine propter ſecuritatem caſtra in choros vertentes
mirum in modum lætabantur. Sed vt ad locum Eſai. vnde digreſſi fuimus, reuer-
tamur, per fontes ſaluatoris poſſumus non modò ſacramenta, vt communiter
volunt interpretes, ſed vulnera etiam Chriſti intelligere: ſiquidem poteſt idem Vulnera
locus transferri: *De viſceribus Saluatoris*: quæ nobis per eius vulnera patuerunt: ex Chriſti, fontes ſalutis.
iis enim perfecta diuinæ bonitatis, potentiæ, & ſapientiæ cognitio, & ſalus ipſa
ab omnibus hauritur, quemadmodum intellexit D. Amb. in Pſ. 37. ſuper illa ver- D. Ambroſ.
ba: *Miſer factus ſum, & curuatus ſum vſque in finem. Non tabes*, inquit, *mortis de vulnere* Pſal. 37.7.
*eius, ſed fons vitæ ſcaturiuit, vt Scriptura nos edocet: Et ſaliet aqua cum delectatione de fon-
tibus ſaluatoris. Exiliuit enim de vulnere aqua, vt nos biberemus ſalutem.*

E contrario omnis in vniuerſum hæretica doctrina, quę hoc loco deſcribitur, 5.
nõ ſimpliciter puteo, ſed puteo abyſſi comparatur: quoniam ex ipſa abyſſo. i. in- Hæreticorũ
ferni aquis hauritur: quam etiam ob cauſam puteis illis bituminis, qui in mari doctrina ex
mortuo effoſſi ſunt, ſimilis dicitur. Sic enim Orig. hom. 12. ſuper Num. de Hæ- inferis hauſta.
reticorum aquis mortiferis exponit illud, quod dicitur Gen. 14. vallem quandam Origen.
ſylueſtrem habuiſſe puteos multos bituminis: quæ vallis illa fuit, in qua Penta- Gen. 14.
polis Sodomorum à Deo fuit euerſa, poſt cuius ſubuerſionem facta eſt ea vallis
mare ſalſum, quod alio nomine appellatur mare mortuum. Docet igitur Orig.
omnem hæreſim in valle eſſe: quia omnis iniquitas nõ ſurſum fertur, ſed ſemper
ad inferna deſcendit: eſſe etiam ſalſum, atq; amarum omnem Hæreticum, quia
nihil dulce, nihil ſuaue poteſt habere peccatum. Prætereà, inquit, ſi veneris ad
Hæreticã ſententiam, veniſti ad puteos bituminis. Eſt enim bitumen eſca, & nu-
trimentum ignis: quare ſi de iſtis puteis aquam guſtaueris, fomenta in te ignis,
& gehennę incendia ſuſcitabis. Hanc putei, & iniquitatis profunditatem timens
Regius vates, dixit Pſal. 68. *Non me demergat tempeſtas aquæ, neque abſorbeat me pro-* Pſal. 68.16.
fundum, neque vrgeat ſuper me puteus os ſuum. Quanquàm enim Chriſtum hoc loco Interpretes.
loquentem, petentemq; à Patre feſtinam reſurrectionem communiter cum D.
Hieron. faciant interpretes: omnes tamen iuſti eundem ſermonem poſſunt vſur-
pare, petereq; à Deo, vt à profundo iniquitatis puteo liberẽtur: quo loco tria ma-
la, & incommoda grauiſſima à ſe deprecatur homo iuſtus: vnum eſt, vt ne eũ de-

mergat tempeſtas aquæ, alterum, ne abſorbeatur à profundo; tertium, ne claudat ſuper eum puteus os ſuum, quod duo præcedentia grauitate longè ſuperat. Ea verò ſic expendit Remigius. *Non me demergat tempeſtas aquæ*, vt conſentiam vel blanditiis adulantium, vel minis apertè furentium: quod ſi quando conſentiam, *Non abſorbeat me profundum*, id eſt, non perueniam ad actum cum iis, qui in profunditate peccatorum conuerſantur: deniq; ſi ad actum peruenero, *Non vrgeat ſuper me puteus os ſuum*, id eſt, nō claudatur ſuper me profunditas iniquitatis: clauditur autem in profunditate iniquitatis, qui poſt perpetrationem non facit confeſſionem, ſed parat peccati defenſionem. Quem eundem ſenſum vberiùs perſequitur D. Aug. in comm. eius loci *Magnus*, inquit, *eſt puteus profunditas iniquitatis, ſed tamen ibi poſitus, ſi confitetur peccata ſua, non ſuper eum claudit puteus os ſuum. Vnde Dauid quaſi in puteum delapſus dicebat: De profundis clamaui ad te Domine: Domine exaudi vocem meam*, Pſ. 129. *Si autem factum fuerit in illo quod dicitur* Prou. 18. *Impius, cum in profundum venerit peccatorum, contemnit: clauſit ſuper eum puteus os ſuum. Itaque ſi videris hominem feciſſe iniquitatem, merſus eſt in puteum: quando autem illi dixeris iniquitatem ipſius, & reſponderit: Peccaui, fateor: non ſuper eum clauſit puteus os ſuum. Si autem dixerit: Quid enim mali feci? clauſit ſuper eum puteus os ſuum: quà eruatur non habet: etenim amiſſa confeſſione non eſt locus miſericordiæ: tu factus es peccati tui defenſor, quomodo erit Deus liberator? vt ergo ille ſit liberator tu eſto accuſator.* Hæc Auguſt. Quoniam igitur vniuerſa hæreſis dicit ſummam quandam iniquitatis profunditatem, rectè per abyſſi puteum fuit expreſſa.

Remigius.

Confeſſio peccatorum neceſſaria ad ſalutem.

D. Auguſt.

Pſal. 129. 1.

Prou. 18. 3.

Quid fumus putei abyſſi ſignificet.

Et aſcendit fumus putei ſicut fumus fornacis magnæ, & obſcuratus eſt ſol, & aër de fumo putei.

SECTIO V.

1\. APerto abyſſi puteo, id eſt, hæretico errore publicato, vt expoſuimus, commemorat Ioannes aſcendiſſe fumū quaſi ex fornace magna, obſcuratumq; fuiſſe ſolem, & aërē propter fumi illius caliginem, & denſitatem: quo nihil aliud exprimitur, quam hæreſum diſſeminatio, quæ caliginem, ac tenebras ſoli, id eſt, Chriſto, cuius vel diuinitatis ſplendorem, vel humanæ naturæ veritatem, vel gratiæ nitorem neceſſitatemq́ue inficiabantur, & aëri, id eſt Eccleſiæ, quæ ſicut aër à Sole, ita ipſa à Chriſto illuſtratur, in multis orbis partibus offuderunt.

2\. Quæ vt illuſtriora fiant, ſciendum eſt fumum in ſacris literis variè vſurpari. Primum enim ſumitur pro ipſa Dei cognitione, quæ in hac vita haberi poteſt: quæ quoniam obſcura eſt, fumo comparatur, veluti Eſai. 6. vbi poſtquam Propheta viſionem Dei ſedētis in throno excelſo, & eleuato, & Seraphim ſtantium famulatum, & ter clamantium. *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Deus exercituum, plena eſt omnis terra gloria eius* commemoraſſet, ſubiungit: *Et commota ſunt ſuperliminaria cardinum à voce clamantis, & domus repleta eſt fumo.* Scio hunc fumum ad literam ſignificare cæcitatem Iudæorum poſt paſſionem Chriſti, vt interpretatur D. Hier. Clamantibus, inquit, Seraphim, & in tota terra Trinitatis myſterium prædicantibus, quando poſt paſſionem Saluatoris myſterium Trinitatis terra vniuerſa cognouit, ſtatim commotum eſt, ſiue ſublatum (vt habent Septuaginta) ſuperliminare templi, & omnes illius cardines conciderunt. Et paulò poſt. Quam pulcher ordo rerum? poſtquam repleta eſt terra gloria Domini Sabbaoth, Iudæorum templum impletum eſt ignorantiæ tenebris, caligine, & fumo, qui noxius eſt oculis. Eodemq; modo locum intelligit Cyril. Alex. quamuis vterque ſubiungat poſſe etiam per fumum templi ſignificari incendium: quam ſententiam ſecutus

Cognitio, quā de Deo habent homines in hac vita, fumus dicitur quia obſcura.

Eſai. 6. 3.

Iudæorum cæcitas.

D. Hieron.

Cyrill. Alex.

eſt Theodoretus. Sed non dubium, quin etiam eo fumo fuerit adumbrata obſcuritas cognitionis, quam in hac vita aſſequi poſſumus de Deo, & præcipuè de myſterio Trinitatis, quod Seraphim terna illa ſanctitatis acclamatione promebant: imò eiuſdem incomprehenſibilitas, propter quam vel ipſis beatis, Seraphiciſq; ſpiritibus Dei gloria in domo repleta fumo apparet. Eandem ob cauſam dicitur Pſ. 17. *Aſcendit ſuper Cherubim, & volauit: volauit ſuper pennas ventorum: & poſuit tenebras latibulum ſuum. Aſcendit ſuper Cherubim* (inquit Aug.) *id eſt, exaltatus eſt ſuper plenitudinem ſcientiæ*, (id enim ſonat nomen Cherubim) *ne nemo ad eum peruenire niſi per charitatem poſſit*: poſuit etiam tenebras latibulum ſuum, eo quòd eius natura, vt exponit Theod. perfectè intelligi nequeat. D. Hier. retulit ad myſterium incarnationis, quem ſecutus eſt Mag. Sent. in comment. eiuſdem loci: quoniam videlicet *Latibulum ſuum*, id eſt, ſecretum maieſtatis ſuæ, quæ nube carnis tegebatur, *poſuit tenebras*, id eſt, profundum, & obſcurum effecit.

Theod. Pſal. 17.11. D. Aug. Theod. D Hieron. Mag. ſent.

3. Peccatorum mentes caligine inuoluuntur.

Deinde ſumitur fumus pro mentis cæcitate, & caligine, qua peccatorum mentes inuoluuntur, vnde ſub nomine ceti, ſiue Leuiatham de Dæmone dicitur Iob 41. *De naribus eius procedit fumus ſicut ollæ ſuccenſæ, atque feruentis: halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egreditur.* In quem locum D. Greg. lib. 33. Mor. c. 38. *Quaſi flatu*, inquit, *narium caliginem emittit, quia in reproborum cordibus inſidiarum ſuarum aſpirationibus ex amore vitæ temporalis æſtum congerit multiplicium cogitationum, & velut fumi globos multiplicat: quia inaniſſimas præſentis vitæ curas in terrenorum hominum mente conceruat: quem fumum patiebatur Propheta cum dixit Pſalm. 6. Turbatus eſt à furore oculus meus. Et Pſalm. 37. Cor meum conturbatum eſt: dereliquit me virtus mea: & lumen oculorũ meorum & ipſum eſt mecum. Fumus quippe iſte obtundit aciem cordis, quia caliginis ſuæ nubilo ſerenitatem intimæ quietis turbat.* Non eſt prætereundum quod ſequitur. *Halitus eius prunas ardere facit*, quia vt exponit idem Greg. Dæmon quaſi ſufflator iniquæ ſuggeſtionis afflatu iniquorũ mentes igne praui deſiderij inflammat, iuxta illud Eſai. 54. *Ego creaui fabrum ſufflantem in igne prunas, & proferentem vas in opus ſuum.* Quo loco duo obſeruanda ſunt: vnum eſt non dictum eſſe *Sufflantem prunas*, ſed *Sufflantem in igne prunas*, quia Dæmon eò præcipuè ſpectat, vt hominem iam à ſua ipſius concupiſcentia ignitum, & in eo potiſſimum vitio, ad quod natura eſt procliuis, ſuggeſtionis ſuæ flatu magis inflammet. Alterum verbis illis, quæ ſequuntur, *Proferentẽ vas in opus ſuum*, indicari huiuſmodi fabrũ nihil aliud proferre de officina malæ voluntatis, niſi lebetes, id eſt, peccatores ſcelerũ fœditate nigerrimos, aptos ad opus ſuum, id eſt, vilia peccandi miniſteria: quos tamẽ Deus gratia ſua ſæpiſſimè cõuertit in phialas aureas iuxta illud Zac. vult. *Et erunt lebetes quaſi phialæ*: quod de Maria Mag. canit Eccl. *Poſt fluxa carnis ſcandala, fit ex lebete phiala: de vaſe contumeliæ: in vas tranſiata gloriæ.*

Iob 41.11. D. Greg. Pſal. 6.8. Pſal. 37.11. Eſai. 54.16. Zach 14.20.

4. Eſai. 42.3. Matt. 12.15.

Sed vt ad fumum reuertamur, eodem ſenſu D. Hier. in Epiſt. ad Algaſiam, q. 2. exponit illud Eſai. 42. *Calamum quaſſatum non confringet, & linum fumigans non extinguet.* Quod Matt. citauit c. 12. *Ieſus*, inquit, *curauit eos omnes, & præcepit eis, ne manifeſtum eum facerent: vt adimpleretur, quod dictum eſt per Iſaiam Prophetam dicentem, Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo bene cõplacuit animæ meæ. Ponam ſpiritũ meum ſuper eum, & iudiciũ gentibus nunciabit, Non contendet, neq; clamabit, neq; audiet aliquis in plateis vocem eius: arundinẽ quaſſatã non confringet, & linum fumigans non extinguet.* Cuius loci duplex eſt expoſitio, vna communis, explicari videlicet his duobus veluti prouerbiis manſuetudinem Chriſti, quo ſenſu affertur à Matthæo, cùm agit de his, qui à Chriſto curabantur, & exponitur ab Euſeb. Cæſar. lib. 9. Demonſtrationis Euang. cap. 15. Infirmos, inquit, & debiles corroborauit, morbo affectos nõ perdidit, ſed curauit, & perturbationibus animi inquinatos,

Euſeb. Cæſar. Manſuetudo Chriſti.

ptauiſque cupiditatibus, & affectibus fumigantes non peſſundedit, ſed ſanauit.
D Hieron. Altera D.Hieron. intelligentis nomine calami quaſſati populum Iudaicum, nomine verò lini fumigantis Gentilem hoc ſenſu. Calamus, inquit, fractus, qui fuit anteà vocalis, & laudes Domini concinebat, appellandus eſt Iſraël: qui quoniam impegit in angularem lapidem, imò cecidit ſuper eum lapis, fractus eſt, cui qui inniti voluerit, pertundetur manus illius: qui enim poſt aduentum Domini Euangelicæ doctrinæ ſpiritum derelinquens in Iudaicæ literæ morte requieſcit, iſtius cuncta opera vulnerantur. Linum quoque fumigans non extinguet, populum videlicet de Gentibus congregatū, qui extincto legis naturalis ardore fumi amariſſimi, & qui noxius oculis eſt, tenebroſæq; caliginis inuoluebatur erroribus. Vbi vides fumum pro cæcitate vſurpari. Ex his iam perſpicuū relinquitur, cur hæretica doctrina in fumo putei abyſſi expreſſa à Ioanne fuerit propter caliginem, ac tenebras, quas multis in partibus hominum mentibus offudit. Sic

Populus Iudaicus calamus fractus, Gentilitius linum fumigans appellatus.

D.Hieron. Oſeæ 13.3. Hæreticorum cæcitas. enim D.Hier. de hæreticis interpretatur illud apud Oſeam 13. *Erunt quaſi nubes matutina, & ſicut ros matutinus præteriens, ſicut puluis turbine raptus ex area, & ſicut fumus de fumario.* Quo loco tametſi illæ ſimilitudines breuitatem, & celeritatem ſignificent, qua impiorum felicitates citò prætereunt, vt idem Hieron. exponit, tamen etiam fumus de fumario tenebras, & caliginem declarat, qua excæcati Hæretici veritatis lucem intueri non poſſunt. Rectè etiā fumo de fumario comparantur, quia ex Stygio camino Hæretici egrediuntur. Aduerte autem pro eo, quod nos habemus, *Sicut fumus de fumario*, haberi apud Septuaginta, *Sicut fumus de locuſtis*, quod magis adhuc ad noſtrum inſtitutum facit: ea verò tranſlationis varietas ex diuerſitate punctorum hebraicorum orta eſt, vt auctor eſt D.Hiero.

Cur locuſtæ hoc loco Hæreticos ſignificent.

SECTIO VI.

1. VT meliùs appareat, cur Hæretici locuſtarum nomine à Ioāne hoc loco exprimantur, ſciendū eſt non eſſe inſolens in ſacris literis hoc, & ſimiliū animaliū genere perſecutores intelligi: quemadmodū legimus Ioel.1. *Reſiduum erucæ comedit locuſta, & reſiduum locuſtæ comedit bruchus, & reſiduum bruchi comedit rubigo.* Quo loco quanquā iuniores Hebræi volunt ſermonē eſſe de plagis illatis à Deo per eiuſmodi animalia, & rubiginem, de fame videlicet, quæ quatuor integris annis perdurauit primùm eruca cuncta vaſtante, deinde locuſta, brucho, & rubigine: longè tamen eſt probabilius, quod aiunt antiquiores Hæbreorum, quos ſequuntur Rup. Lyra. & alij, ſignificari quatuor orbis imperia Hebræis infeſta, quæ Hebræorū gentem ordine quodam ita oppreſſerunt, vt quod vnum intactū reliquiſſet, alterū funditùs euerteret: itaq; in eruca Aſſyriorum, & Chaldæorū, in locuſta Medorum, atq; Perſarum, in brucho Græcorum, in rubigine Romanorū imperiū expreſſum fuiſſe: quam expoſitionē etiam affert, nec improbat D.Hier. tametſi alterā ei præferat, videlicet vnicū Chaldæorum imperiū eo loco adumbrari, quod quater ſub Nabuchodonoſor Hebræorū populum diuexauit. Primū cum Nabuchodonoſor Hieroſolymā obſedit, duxitq; ſecum Ioacim Regē Iuda, & partē vaſorū domus Domini aſportauit in terrā Sennaar, vt refertur 2.Paral. 36. & Dan.1. Deinde cum captiuū duxit Babylonē Ioacim, ſiue Iechoniam præcedentis filiū, 4.Reg.24. Tertiò, cum Sedechiā vltimum Regē Iuda erutis oculis Babylonē etiam duxit captiuum, 4.Reg.25. Deniq; cum Nabuzardā Babylonij exercitus principes vrbē, & templū incendit, 4.Reg.25. vbi obiter duo obſeruāda ſunt. Vnum eſt potētiſſima orbis imperia viliſſimis, & abiectiſſimis animalculis com-

Ioel.1.4. Hebræi Iuniores. Antiquior. Rupert. Lyranus. Orbis imperia vermiculis expreſſa. D.Hieron. 2.Paral.36. Dan.1. 4.Reg.24. 4.Reg.25. 4.Reg.25.

comparari, vt indicetur, quàm vili pretio mundana omnia æſtimanda ſunt, & quaſi abiectiſſimi vermiculi pede calcanda. Alterum eſt non ſolum abiectiſſimis animalibus,ſed etiã noxiis cõparari propter ſalutis periculũ,quod in regnis adminiſtrãdis,& in vniuerſum in omni humana felicitate cernitur. Siue igitur ſoli Chaldæi, ſiue reliqui,quos nominauimus, plagarum illarum nomine expreſſi à Ioële fuerint,illud certum eſt locuſtas,& reliquas eiuſmodi plagas iuxta probabiliorem ſententiam non propriè accipiendas eſſe, ſed trãſlatè pro infeſtiſſimis Hebrææ gentis hoſtibus vſurpandas:ſic enim etiam locuſta accipitur Amos 7. c. *Ecce fictor locuſtæ in principio germinantiũ ſerotini imbris,& ecce ſerotinus poſt tõſorẽ gregis.* Vidit nempè Propheta in ſpiritu quendã,qui infinitam locuſtarum multitudinẽ producebat, quem appellat fictorem: quæ locuſtarum multitudo ſignificabat Aſſyriorum exercitum, qui quarto anno regni Ezechiæ duce Salmanaſar Rege Aſſyriorum venerunt in terram decem tribuum, eaſq; in Syriam tranſtulerunt. Amos 7.1.

2. Ex his iam mirum videri non debet Hæreticos acerrimos Eccleſiæ hoſtes ſub locuſtarum typo fuiſſe à Ioanne adumbratos. Primùm, quia locuſta animal eſt maximè noxium herbis virentibus: vnde Exod. 10. de locuſtis dicitur: *Nihil omninò virens relictum eſt in lignis, & in herbis terræ in cuncta Ægypto.* Sic enim Hæretici quidquid fidei, & ſanctitatis viride erat, in multis partibus corroſerunt. Secunda ratio deſumitur ab vnanimi aduerſus Eccleſiam cõſpiratione iuxta illud Prou. 30. cum dicitur: *Quatuor ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus. Formicæ populus infirmus, qui præparat in meſſe cibũ ſibi. Lepuſculus plebs inualida, qui collocat in petra cubile ſuum: regem locuſta non habet, & egreditur vniuerſa per turmas ſuas: ſtellio manibus nititur, & moratur in ædibus Regis.* Eſt autem ſtellio ſerpens lacertæ ſimilis circulis quibuſdam,& veluti lucentibus guttis in modum ſtellarũ depictus,vnde & nomen ſumpſit,de quo ſcribit Plin. lib. 31. c. 10. nullum animal fraudulentius homini inuidere. Quoniã igitur hæretici vnanimi cõſenſu aduerſus Eccleſiam conſpirarunt,optimo iure locuſtarum nomine exprimuntur,quæ vſque adeò inuicẽ conſentiunt,vt Rege,ac duce cùm careant,tamen per turmas ſuas tributæ egrediantur. Verùm tropologicã eius loci expoſitionẽ quam Beda affert, obiter perſtringendã duximus. In formica igitur eos intelligit,qui in hac vita fructus ſibi præparãt bonorum operum,quibus felicitatẽ promereantur. In lepuſculo eos,qui in petra, id eſt, in Chriſto ſpẽ ſuã omnẽ collocãt iuxta illud Pſ. 103. *Petra refugiũ herinaceis*,ſeu vt alij codices habẽt *leporibus*. In locuſta Anachoretarum concordẽ vitam,qui nullo præceptore ſinguli in ſuis latibulis Deo vacabant,& mala pullulantia carnaliũ voluptatum germina abſumere conabãtur. Deniq; in ſtellione,qui alis caret,manibus nititur,& palatia Regum ingreditur, eos qui cum ingenij penna non valeant,ad obtinenda tamẽ æterni regni mœnia virtute operationis ſubleuantur. Tertia ratio eſt propter locuſtarũ ſaltus, quos ſua inconſtantia imitãtur Hæretici. Quam eandẽ ob cauſam D. Greg. li. 31. Mor. c. 19. expendens illa verba c. 39. *Nunquid ſuſcitabis eum*, id eſt, equum *quaſi locuſtas?* docet locuſtas Iudaicũ populum figuraſſe: quod etiam in quemlibet virum inconſtantẽ poteſt conuenire, eo quòd locuſtæ ſubitos quoſdã ſaltus dent,& protinùs in terrã cadãt: ſaltus enim dabãt Hebræi, cùm præcepta Domini ſe implere promitterent, ſed ſtatim ad terrã cadebant,cum per praua opera hæc ſe audiſſe denegarent. Videamus,inquit Greg. in eis quaſi quendã locuſtarum ſaltũ. Exod. 24. *Omnia verba, quæ locutus eſt Dominus, faciemus.* Videamus,quomodo ſubitò ad terram ruunt. Num. 14. *Vtinam mortui eſſemus in Ægypto, & in hac vaſta ſolitudine vtinã pereamus, & non inducat nos Dominus in terram iſtam.* Locuſtæ ergo erant,quia habebant ſaltum per vocem,& caſum per actionem. Quarta,& poſtrema ratio,

Hæretici cur locuſtarum typo adumbrati. Exod. 10. 15. Prou. 30. 24. Plinius. Beda. Pſal. 103. 18. D. Greg. Iob. 39. 18. Vir inconſtãs locuſtæ perſimilis. Exod. 24. 7. Num. 14. 13.

Interpretes. quam afferunt communiter hoc loco interpretes, ea eſt, quia Hæretici inſtar locuſtarum fumoſo ore cuncta polluunt: cum enim intellectū habeant erroribus inquinatū, quid aliud ore euoment, quam hæreticę doctrinæ ſaliuam fœculentā,
Eſai. 14.29. qua alios inficiant: Quam ob cauſam illis poteſt accōmodari illud Eſai. 14. *Ne læteris Philiſtæa, quoniam comminuta eſt virga percuſſoris tui: de radice enim colubri egredietur regulus. & ſemen eius abſorbens volucrem.* Cuius loci literalis ſenſus is eſt. Mortuo Achaz rege Iuda lætabantur Philiſtæi, quòd nihil iam ſibi à poſteris Oziæ, qui eos multùm fregerat, timendū ducerent. Præuidēs autem Eſaias Ezechiam eiuſdem Oziæ pronepotē multò acerbiùs Philiſtæos oppreſſurum, lætitiam eorum ea ſimilitudine cōpreſſit: *De radice colubri*, id eſt, de progenie Oziæ, *egredietur regulus*, ſiue *baſiliſcus*, id eſt, Ezechias multò exitialior, & nocētior, quàm coluber: ſiquidē regulus vel ipſo afflatu præteruolantes aues interimit. Verùm alij ad Hæreticos eundem locum hoc ſenſu referunt: *De radice colubri*, id eſt, de hæreſi mente concepta *egredietur baſiliſcus*, id eſt, idem error prædicatione diſſeminatus, qui afflatu ipſo volucres abſorbeat, id eſt, homines ingenio præſtantes eiuſdem erroris veneno inficiat. Itaque hæreſis, dum mente latet, coluber eſt: dum publicatur, baſiliſcus, qui ſolo afflatu perimit. Poſſumus & ita ad mores accipere: *De radice colubri*, id eſt, mala cogitatione, *egredi regulum*, id eſt, malum conſenſum, *& ſemen eius*, id eſt, malum opus *volucres interimere*, id eſt, animas, quæ anteà virtutum pennis in ſublime ferebantur. Ex quo iam colligis cogitationes malas quaſi colubros parturientes regulos maximè eſſe formidandas.

Quid coronæ ſimiles auro ſuper capita locuſtarum ſignificent.

Et ſuper capita earum tanquam coronæ ſimiles auro.

SECTIO VII.

1. Corona pro regno ſumitur. CORONA potiſſimùm ſumitur pro regno: vnde eſt illud Thren. 5. *Cecidit corona capitis noſtri: væ nobis, quia peccauimus*, id eſt, quia peccauimus, regnum noſtrum fuit euerſum, ereptumq; Regi Sedechiæ, qui eo loco per caput intelli-
Thr. 5.16. gitur: & illud Ezech. 21. *Aufer cidarim, tolle coronam: nónne hæc eſt, quæ humilem ſu-*
Ezech. 21.26. *bleuauit, & ſublimem humiliauit?* vbi Dominus loquitur cum Rege Sedechia hoc ſenſu. Propter iniquitatē tuam auferetur ab Iſraële ſacerdotium, & regnum: (eſt enim cidaris mitra Pontificia) id quod contigit, cum Ioſedech ſummus ſacerdos ductus eſt in captiuitatem cum ipſo Sedechia: *Nónne hæc eſt, quæ humilem*, id eſt, Dauidem *ſubleuauit: & ſublimem*, id eſt, Sedechiā *humiliauit?* quæ interpreta-
Lyranus. Sept. ag. interp. tio eſt Lyr. Aduertendum eſt autem Sept. interp. ita locum tranſtuliſſe: *Aufer cidarim, & depelle coronam: ipſa non talis erit: humiliaſti excelſum, & ſubleuaſti humilem*: id eſt, tua corona ô Sedechia longè diuerſa eſt à corona Regis Meſſiæ, quoniam Meſſias reget ſuos in virga æquitatis, non iniuſtitiæ. Addimus poſſe alludi ad ſpineam coronam, qua Meſſias in paſſione erat coronandus.

2. Hæretici [illegible] [illegible] præ ſe ferunt. Cum igitur Hæretici ſub varijs Regibus, ac Principibus Eccleſiam fuerint perſecuti: rectè locuſtæ coronas geſtare viſæ ſunt. Quod verò dicuntur auro ſimiles, illud in primis ſignificat. Hæreticos in Eccleſia perſequenda præ ſe ferre zelum fidei, & charitatis: itaque non habere coronas verè aureas, ſed aurō tantū ſimiles, quia prætextu religionis ſuos errores diſſiminare conantur. Solet enim aurum in ſacris literis pro religione, & charitate vſurpari, vt fusè diximus in c.
Apoc. 3.18. 2. huius operis ſuper illa verba: *Suadeo tibi emere à me, aurum ignitum*: quo etiam
Thren. 4.8. pertinet illud Thr. 4. *Quomodo obſcuratum eſt aurum, mutatus eſt color optimus! diſperſi ſunt lapides Sanctuarij in capite omnium platearū? Filij Sion inclyti, & amicti auro primi quomodo computati ſunt in vaſa teſtea?* quibus verbis Propheta ad literā lamentatur

gloriam

gloriam vrbis amiſſam, tẽplum euerſum, viros principes in captiuitatem abdu-
ctos, vt expendit Rup. li. 1. in Hier. c. 81. & 82. *Dolentis*, inquit, *pariter, & admirantis* Rupert.
eſt dicere, quomodò obſcuratum eſt aurum? Aurum enim coloris optimi Iudæi erant:
ſed quia propter cæcitatem oculi eorum obſcurati fuerunt, mutatus eſt auri co-
lor: cùm etiam lapides fuiſſent Sanctuarij, & ex illis ædificari cœpta eſſet domus
Domini, diſperſi ſunt in ciuitatibus, & paruas ſibi plateas ad habitandum loca-
uerunt. Cæterum eundem locum de Sacerdotibus eleganter exponit D. Greg. D. Gregor.
hom. 17. ſuper Euangelium. *Aurum*, inquit, *obſcuratum eſt, quia Sacerdotum vita quõ-
dam per gloriam virtutum clara, nunc per actiones infimas reproba oſtenditur. Color opti-
mus eſt mutatus, quia ille Sãctitatis habitus per terrena, & abiecta opera ad ignominiam
deſpectionis venit. Lapides verò Sanctuarij intrinſecus habebantur, nec ſumebantur in ſum-
mi ſacerdotis corpore, niſi cum Sancta Sanctorum ingrediens in ſecreto ſui conditoris appa-
rebat. Nos ergo fratres ſumus lapides Sanctuarij, qui apparere ſemper debemus in ſecretò
Dei, quos nunquam neceſſe eſt foris conſpici, & in extraneis actionibus videri. Sed diſperſi
ſunt lapides Sanctuarij in capite omnium platearum: quia hi, qui per orationem, & contem-
plationem ſemper intus eſſe debuerant, per vitam foris vacant: ecce iam penè nulla eſt ſeculi
actio, quam non Sacerdotes adminiſtrent.* Hæc Greg. Coronas igitur ſimiles auro ge-
ſtare viſæ ſunt locuſtæ, quia Hæretici Principes fidei zelum, & charitatis ardo-
rem in Catholicis perſequendis ſimulabant.

Deinde dicuntur geſtare coronas ſimiles auro in ſignum victoriæ, quæ tamen 5.
non vera cẽſenda eſt, ſed quædam futilis, & vmbratica victoriæ imago; dum ty- Tyranni, &
ranni, & Hæretici Catholicos propter fidem inſequuntur: veras enim, atq; au- hæretici, dũ
reas victoriæ coronas ipſi potius Catholici geſtant, cum pro fide mortem oppe- fideles excru
tunt: quo fit, vt non aureas coronas, ſed auro tantum ſimiles Hæreticæ locuſtæ ciant, non
geſtare deſcribantur. Quòd verò is, qui perſecutionem ſiue pro fide, ſiue pro iu- vincunt, ſed
ſtitia tolerat, perſecutionem ipſe vincat ferendo, non à perſecutore vincatur, vincuntur.
probatur primò ex loco illo Pauli 2. Cor. 2. vbi Apoſtolus ad literam de huiuſ- 2. Cor. 2. 14.
modi loquens victoria ait, *Deo autem gratias, qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu:*
quem triumphum duplicem eſſe docet D. Thom. diſputatione videlicet Hære- D Thomas.
ricos, patientia vincendo perſecutores. Secundò adhuc luculentiùs Rom. 8. *Quis* Rom. 8. 35.
*ergo nos ſeparabit à charitate Chriſti, tribulatio? an anguſtia? an fames? an nuditas? an peri-
culum? an perſecutio? an gladius? ſicut ſcriptum eſt: quia propter te mortificamur tota die,
æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis. Sed in his omnibus ſuperamus propter eum, qui dilexit* Pſal. 43. 22.
nos, id eſt, vt interpretatur D. Tho. *ſuperamus, dum circa hæc omnia illibatam charita-* D. Thom.
tem ſeruamus, iuxta illud 1. Cor. 15. *Gratias Deo, qui dedit nobis victoriam per Ieſum* 1. Cor 15. 57.
Chriſtum. Sed multò elegantiùs eundem locum expendit D. Chryſ. hom. 15. ſuper D. Chryſo.
epiſt. ad Rom. vbi in primis obſeruat græcè non eſſe, *ſuperamus*, ſed *pluſquam ſupe-
ramus*: eſt enim græcè, ὑπερνικῶμεν. *Hoc*, inquit, *mirabile eſt, quòd non ſuperamus ſolum,
ſed pluſquam ſuperamus per ea ipſa, quæ patimur.* Triplicem verò rationem affert hu-
ius pluſquam victoriæ. Prima ducitur ex facilitate vincendi: quia ſola ipſa tole-
rantia vbiq; trophea contra hoſtes erigimus. Secunda, quia per ipſamet tormen-
ta, & perſecutiones ſuperamus, quæ noua eſt victoriæ ratio. Tertia eſt propter
victoriæ certitudinem; etenim pluſquam ſuperare eſt ſic aliquem ad certamina
deſcendere, quaſi iam Dominus victoriæ ſit: quam rationem reddidit ipſemet
Apoſtolus, cum ſtatim ſubiunxit. *Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita, neque
Angeli, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto.* Ter- Rom. 8. 38.
tiò Sapient. 10. *Certamen forte dedit illi, vt vinceret*: vbi ad literam eſt ſermo de Ia- Sapient. 10. 12.
cob, qui ſuperior euaſit fratre Eſau: quænam autem huiuſmodi victoria fuerit,
ſignificatur Gen. 27. cum Iſaac dixit Eſau filio: *Viues in gladio, & fratri tuo ſeruies:* Gen. 27. 40.

qu[illegible]

quod quanquam communiter interpretes accipiunt de Idumæis poſteris Eſaü,
1.Reg 8. qui Dauidi Regi è ſtirpe Iacob deſcendenti tributarij fuerunt 2. Reg. 8. tamen
eo etiam ſenſu a pleriſq; accipitur, vt Eſaü Iacobo fratri ſeruierit in eo perſe-
quendo,dandoq; ei materiam triumphorum per patientiam,qua ipſum non ſo-
Gen. 3. 3. lum tulit,ſed etiam ex Meſopotamia rediens adorauit ſepties genu flexo Gen.33.
Itaq; omnis Eccleſiæ perſecutor in gladio viuit,dum eam perſequitur:ſed tamen
Sanctis,quos inſectatur,eo ipſo ſeruit,quòd eum non ad errorem ſuum, & vitia
pertrahit,ſed ei ſyluam, ac ſegetem præbet meritorum. Quartò, & poſtremò in
eiuſmodi figuram Iudic.7.Gedeon confractione laguncularum Madianitas de-
uicit. Sic enim Martyres ſuorum corporum fractione de tyrannis triumphant.
Iudic. 7. Hoc nanque ſenſu eam figuram exponit Beda lib.quæſt. ſuper lib.Iudic c. 5.vbi
Beda. primùm aduertit Gedeonis milites non ſine myſterio nullis aliis armis inſtru-
ctos,quam tubis,lagenis,& lampadibus ad certamen deſcendiſſe:quia Martyres
ſonant tubis,cum prædicant;confringunt lagenas,cum ſolucda in paſſione cor-
pora hoſtilibus gladiis opponunt; ſplendent lampadibus, cum poſt ſolutionem
corporis miraculis coruſcant.Cecinerunt ergo tubis,vt lagenæ frangerentur:la-
genæ fractę ſunt,vt lampades apparerent,apparuerunt lampades, vt hoſtes in fu-
gam verterentur. Deinde obſeruat non fruſtra in dextra tubas,lagenas in ſiniſtra
tenuiſſe.In dextera enim habere dicimur,quicquid magno pretio æſtimamus:in
ſiniſtra omne,quod pro nihilo ducimus:ita Chriſti Martyres pro magno habent
prædicationis gratiam,corporum verò vtilitatem pro minimo. Verùm, quod ad
noſtrum facit inſtitutum,ſicut Gedeonis milites confractis lagenis vicerunt:ita
Sancti eo ipſo,quòd pro Chriſto patiuntur,hoſtes ſuperant.

4. Illud etiam adnotandum Madianitas eodem 5. c. Iudic. locuſtas appellari,vt
Iudic. 5. magis adhuc appareat Hæreticos, qui hîc à Ioanne locuſtarum ſimilitudine ex-
primũtur,fuiſſe à Catholicis.quos perſequebantur,ea ipſa perſecutione proſtra-
Tertullian. tos.Hoc argumentum eleganter perſequitur Tertull.in Apolog.aduerſus gentes
c.49.Vbi inter alia, *Prælium*,inquit,*eſt nobis,quòd prouocamur ad tribunalia. Victoria
eſt,pro quo certaueris, obtinere:ea victoria habet & gloriam placendi Deo, & prædam vi-
uendi in æternum. Ergo vicimus, cum occidimur: hic eſt habitus victoria noſtra, hæc pal-
mata veſtis,tali curru triumphamus.* Aduerte autem veſtem palmatam dici, quia e-
rant illi intextæ palmæ: vult ergo Tertull. martyrium eſſe veſtem palmatam, id
eſt,variis palmis intextam, tot nimirum, quot ſunt tormenta: ſunt enim palmæ
victoriæ,& triumphi ſymbola. Quam ob cauſam de Eccleſia propter Martyres
Cant.7.7. dicitur Cant.7. *Statura tua aſſimulata eſt palmæ.*In eiuſdem rei typum Salomon, vt
3.Reg. 6.29. refertur 3.Reg.6.*Omnes parietes templi per circuitum ſculpſit variis cœlaturis, & torno,
& fecit in eis Cherubim, & palmas, & picturas varias quaſi prominentes de pariete.* Scul-
pſit,inquam, in eis picturam Cherubim, & palmarum: quoniam vt interpret a-
Rupert. tur Rup.lib.3.in libros Reg.cap.12.ſcientiam Dei fideliter ſuſcipientibus,& pro
illa certantibus victoriæ de cœlo promittuntur.Quanquam verò templum illud
Salomonis figura fuerit Eccleſiæ vniuerſæ, tamen etiam cuicunque iuſto & po-
teſt,& debet accommodari iuxta illud 1. Cor. 3. *Neſcitis, quia templum Dei eſtis?*
1. Cor. 3.19. Et 2.Cor. 6. *Vos enim eſtis templum Dei.* Hoc igitur templum totum ſculptum eſt
2 Cor.6.16. palmis, quia tot victoriis eſt refertum, tot etiam trophæis tanquam pulcherri-
mis aulæis,& periſtromatis exornatum,quot ſunt perſecutiones,quas à fidei ho-
ſtibus conſtanter tolerat:propterea enim Cherubim ſimul cum palmis iungun-
tur,vt indicetur huiuſmodi palmas tunc præcipuè obtineri,cùm propter doctri-
næ Euangelicæ, quæ per Cherubim, id eſt, plenitudinem ſcientiæ exprimitur,
defenſionem iuſti in capitis diſcrimen adducuntur.

Cur

Cur locuſtæ facies hominum, & dentes leonum habere dicantur.

Facies earum tanquam facies hominum, & dentes earum ſicut leonum erant.

SECTIO VIII.

PRimùm ſignificatur Hæreticorum principũ ſumma crudelitas, minimè humanæ naturæ conueniens: ſiquidem cum facies hominũ haberent, nihil minùs, quam humanitatem referebant, quod ſanè inſtar monſtri erat: ſimilem enim ob cauſam Leuit. 11. inter immunda animalia numerantur omnia illa quadrupedia, quæ ſuper manus gradiuntur: *Quod ambulat ſuper manus ex cunctis animantibus, quæ incedunt quadrupedia, immundum erit.* Quo loco prima facie videntur omnia quadrupedia comprehendi: quod enim eſt omnino quadrupes, quod non ſuper manus gradiatur: ſed verè non eſt ſermo niſi de illis, quæ habent manus humanis ſimiles, cuiuſmodi ſunt vrſus, & ſimia, quæ meritò cenſentur immũda; quia inſtar monſtri eſt beſtiam habere manus humanis ſimiles. Et quidem quod ſpectat ad myſterium, illud indicatur prodigioſum eſſe animal hominem auarũ, qui manibus terram teneat, iiſq; quaſi pedibus per terram gradiatur: itaq; immũdum eſſe, & inſtar monſtri iudicandum. Quemadmodũ igitur inſtar monſtri eſt quadrupes manus hominis habens; ita hoc loco tanquàm prodigioſæ locuſtæ cenſentur, quæ cum dentes leonis oſtentent, humanas tamen præferunt facies, homines videlicet crudeles, & ſanguinarij, qui cum hominem vultu præferant, truculentas tamen beſtias immanitate ſuperant. Porrò leonum dentibus ſumma ſignificatur crudelitas: ſunt enim dentes leonum fortiſſimi, quam ob cauſam de peccato dicitur Eccl. 21. *Dentes leonis dentes eius.* Deinde per locuſtarum dentes concionatores Hæretici intelliguntur. Pro cuius rei maiori expoſitione ſciendũ dentes in ſacris literis pro prædicatoribus ſiue in bonam, ſiue in malam partem vſurpari. In bonam quidem Cant. 7. *Guttur tuum ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labijſq;, & dentibus illius ad ruminandum.* Quæ verba Theod. vult eſſe ſponſæ cum ſponſo colloquentis. Alij prima illa verba: *Guttur tuum vinum optimum:* ſponſi ad ſponſam faciunt Eccl. guttur, id eſt, prædicationem commendantis, comparantiſq; illam vino optimo, quod quantò vetuſtius, tantò ſuauius, & pretioſius: quia concionatores non debent nouis iſtis, & nugacibus ſermonum rhapſodiis inſiſtere, ſed vetera ſanctorum Patrum dicta rimari. Tunc verò audiens ſponſa, prædicationis verbum ſic ab ſponſo commendari, quaſi verbum ex eius ore excipiens, continuanſq; ſententiam adiunxit: *Dignum dilecto meo ad potandum, labiiſq;, & dentibus illius ad ruminandum,* hoc eſt, dignum tanto ſponſo, & grauibus diuini verbi præconibus, qui ea, quæ tanquam labia loquuntur, quaſi dentes ruminant, aliiſq; tanquam ſalutarem cibum ad edendum apponunt.

1. Hæreticorũ principum crudelitas.

Leuit 11. 27.

Eccl. 21. 3. Hæretici concionatores.

Cant. 7. 9. Dentes in ſacris literis concionatores ſignificant.

2. Eodem ſenſu explicandum eſt illud Cant. 4. *Dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcendunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas.* Quem locum illuſtrans D. Bern. ſerm. 63. ex paruis, plurimas dentium conditiones commemorat: ſunt enim dentes candidi, & fortes; carnem non habent, nihil intra ſe pati poſſunt: dolor eorum acutiſſimus, clauſi ſunt labiis, nè videantur, indecens enim eſt, cum videntur niſi ridendo: toti corpori frangunt cibum: nullum indè ſaporem habent: per ordinẽ poſiti ſunt: ſuperiores alij, alij inferiores: cum inferiores moueantur, ſuperiores nunquam: quas omnes conditiones eleganter Bernard. Religioſis accommodat. Quid enim illis candidius, qui cogitationum peccata ſicut actionem deplorant: quid fortius, quibus tribulatio pro ſolatio, contumelia pro gloria, inopia pro abundantia ducitur? Carnem non habent, quia in carne

Cant 4. 2. D. Bern.

Religioſi, dẽtes Eccleſiæ.

Rom 8.9. carnem obliuiſcuntur,iuxta illud Apoſtoli Rom.8. *Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu.* Nihil morari inter ſe patiuntur, quia nec medicum quidem offendiculum tolerabilę reputant. Non eſt dolor ſicut dolor eorum, quia nihil tam horrendum,& horribile eſt ſicut murmur,& diſſenſio in congregatione. Clauſi ſunt labiis,ne videantur,quia ipſis monaſteriorum vallis cinguntur,ne ſeculariũ oculis, & acceſſui pateant: indecens eſt, ſi appareant, niſi interdum fortè ad riſum, quia nihil turpiùs,quàm monachus per vrbes,& caſtella diſcurrẽs,niſi cum charitas cogit,quæ riſus eſt,quia hilaris eſt,læta quidam,non diſſoluta. Toti corpori mandunt cibum,quia pro toto Eccleſiæ corpore Deum precantur. Nullum inde ſaporem habent,hoc eſt,nullam ſibi gloriam debent arrogare,ſed dicere cum
Pſal.113.1. propheta,Pſal. 113. *Non nobis Domine non nobis,ſed nomini tuo da gloriam.* Per ordinem poſiti ſunt, quia inter illos omnia in Chriſti menſura, & pondere conſtituuntur. Superiores, & inferiores,quia alij prælati,alij ſubditi; Denią; cum inferiores moueantur,ſuperiores moueri nunquàm debent, quia etſi ſubditi quandoque turbentur prælatorum tamen eſt in mente compoſita perdurare. Hæc de Religioſis Ber. Verùm communior dentium acceptio eo loco Canticor. eſt de concionatoribus,quibus omnes dentium conditiones à Bernar. enumeratæ accõmodari facilè poſſunt:in quibus non poſtremum locum obtinet cãdor, id eſt, caſtitas,& vitæ,morumque integritas, tales enim futuros regis Meſſiæ concio-
Gen 49.12. Origen. natores vaticinatus eſt Iacob Gen.49. cum dixit. *Pulchriores ſunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores.* Quem locum exponens Orig.hom.17.in Geneſ. Pedes, inquit,Chriſti ſunt,qui currunt ad faciendam pacem,& ſubueniendum ijs, qui in neceſſitatibus ſunt poſiti:manus Chriſti, qui ad miſericordiam extenduntur, oculi,qui ſcientiæ lumen vniuerſo corpori præſtant:dentes deniquę,qui ſcripturarum cibos dignis interpretationibus explanantes earum intellectum Eccleſiæ corpori ſubminiſtrant:Hi ergo candidi debent eſſe,& puri,ne fortè illis dicatur; *Qui alios doces,teipſum non doces.* Illud etiam maximè in his dentibus requiritur,ne quid inter illos ſiue inuidiæ, ſiue diſſenſionis interponatur, quod ſolet multùm dentibus officere: idcircò enim Chriſtus Apoſtolos, quos ad officium prædica-
Marc.9.50. tionis legabat, præmonuit, Marc. 9. *Habete in vobis ſal, & pacem habete inter vos.*
Thren.4.4. 2.Tim.2.15. Sed omiſſis interim aliis dentium conditionibus illa potiſſima in concionatoribus reperitur,quòd ſacræ doctrinæ cibo frangendo,& aliis diuidendo inſeruiant:quo ſenſu communiter interpretes locum ex Canticis citatum accipiunt, in quibus Beda. *Solent*, inquit, *nutrices particulas panis dentibus conficere, & inter lactandum in paruulorum faucibus minuta manſa immittere, donec eos paulatim abſtractos à lacte ad eſum panis perducant: ſic ſancta mater Eccleſia habet doctores, qui inſtar vberum lac doctrinæ mollioris accipientibus miniſtrent: habet eoſdem non ignaros bene proficientibus panem verbi fortioris porrigere.* Hinc eſt illa apud prophetam comminatio Thren. 4. *Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.* 2. Tim. 2. *Solicitè cura teipſum probabilem exhibere Deo, operarium inconfuſibilem, rectè tractantem verbum veritatis*, Græcè, ὀρθοτομοῦντα, id eſt, *rectè diuidentem:*
Prædicatores,hæretici. quo vtroque loco dentium ſimilitudo indicatur. Atque hæc de dentibus in bonam partem: in malam verò,id eſt, pro prædicationibus Hæreticis accipiuntur
Iob.41.5. D.Gregor. Iob 41.vbi de Leuiathan dicitur: *Per gyrum dentium eius formido.* In quem locum D.Gregor. lib. 33. Moral. cap. 29. *Dentibus*, inquit, *Leuiathan errorum magiſtri figurantur: quia reproborum vitam mordendo dilaniant, & eos à veritatis integritate ſubductos in ſacrificio falſitatis mactant.* Ex quo iam cernis rectè hoc loco Hæreticos concionatores, & per eos ipſos quoque Hæreticos principes dentium nomine intelligit: qui quoniam maximè noxij ſunt Eccleſiæ, & in ea perſequenda inmma

da immaniſſimi, meritò non quibuſuis dentibus,ſed leonum dentibus validiſſimis comparantur.

Locuſtarum humana facies, & leonini dentes detractoribus accommodantur.

SECTIO IX.

EXplicauimus in literali ſenſu, cur Hæreticæ locuſtæ humanas facies,& leonum dentes habuerint: illud nunc doctrinæ cauſa myſticè addendum per eaſdem prodigioſas locuſtas detractores accipiendos,qui inſtar locuſtarũ omne viride depaſcunt, & abſumunt: & cum humanas facies habere videantur, ſæuiſſimos tamen leonum dentes in moribus, factiſq; hominum infigunt,& quod omnem immanitatẽ ſuperat,humanis carnibus inſtar,leonum veſcuntur: vnde eſt illud Pſ.26. *Appropriant ſuper me nocentes,vt edant carnes meas*:eoq; alluſit Paulus,cum dixit Galat.5.*Quod ſi inuicem mordetis,& comeditis,videte ne ab inuicem conſumamini.* Quam etiam ob cauſam Danielis 7.oſtenſa eſt prophetæ quarta quædam beſtia terribilis dentes habens: magnos, & ferreos, multáque comedens, atque comminuẽs,& reliqua pedibus conculcans,habenſq;decem cornua: quæ beſtia ad literam Rom ſignificauit imperiũ, ſed à Gloſſa myſticè accomodatur detractoribus:vbi aduertit cum tres præcedentes beſtiæ ſuis, id eſt,leænæ,vrſi,& pardi nominibus appellatæ à Daniele fuiſſent;ſolius huius quartæ beſtiæ nullum nomen afferri;quia detractorum malitia non poteſt vno nomine comprehendi: habet enim detractor abundantem malitiam,quemadmodũ dicitur Pſal.49. *Os tuum abundauit malitia: & lingua tua concinnabat dolos*: vbi primùm eſt obſeruandum verbum illud, *Abundauit*, naſcitur enim detractio non ex quauis, ſed ex abundante malitia, quæ ex corde præ ſui affluentia in os ipſum detrahentis redundat. Deinde notandum eſt cum Remigio verbum illud, *Concinnabat*: ſolet enim detractor detractiones ſuas ornatis verbis componere, & ficto charitatis zelo in ſpeciẽ adornare. Habebat prætereà illa beſtia dentes ferreos magnos ad comminuendã,& deuorandam excellentium virorũ famam. Deniq; erat decem armata cornibus propter decẽ detractionis genera,quæ ibidem cõnumerantur.

[Margin: 1. — Pſal.26.2. — Galat.5.15. — Danielis 7. — Gloſſa. — Detractorum malitia. — Pſal.49.19.]

Eadem detractorum voracitas ſub eleganti ſimilitudine explicatur,Prou.23. *Noli eſſe in conuiuiis potatorum, nec in comeſſationibus eorum; qui carnes ad veſcendum conferunt, quia vacantes potibus, & dantes ſymbola conſumentur.* Quo loco partem illam, *Dantes ſymbola*,Gloſſ.interpretatur eſſe in confabulatione detractores ſingulos verba ad detrahendũ conferre,inſtar eorum,qui ad conuiuium cõuenientes ad maiorem apparatum, & copiam ſinguli ſuam partem,& portionem afferunt. Eſt autem Gloſſ. hæc deſumpta ex D.Greg.lib.14.Moral.c.25.vbi tractans illud Iob.19.*Quare perſequimini me ſicut Deus,& carnibus meis ſaturamini*:*Sciendum*, inquit, *eſt, quia hi etiam, qui aliena vitæ detractione paſcuntur,alienis proculdubiò carnibus ſaturantur. Vnde per Salomonem dicitur. Noli eſſe in conuiuiis potatorum, neque comedas cum eis,qui carnes ad veſcendum conferunt, quia vacantes potibus, & dantes ſymbola conſumentur. Carnes quippe ad veſcendum conferre eſt in collocutione derogationis viciſſim proximorum vitia dicere:ſymbolum verò dare eſt,ſicut vnuſquiſque ſolet pro parte ſua cibos ad veſcendũ,ita confabulatione detractionis verba cõferre.* Hæc ille. Ad idem quoque ſignificandum coruus ille, quem Noë ex arca emiſiſſe dicitur Gen.8.non eſt reuerſus in arcam:allectus nimirum aliquo ſupernatante cadauere (qui ſolet eſſe ſuauiſſimus detractorũ cibus)quemadmodũ docet D.Aug. li.12. contrà Fauſtũ Manich.c.20.è contrario verò columba regreſſa eſt ramũ oliuæ virẽtibus foliis

[Margin: 2. — Prou.23.20. — Gloſſa. — D.Greg. — Iob 19.22. — Gen 8. — Aug. ſt.]

gerens in ore ſuo: quoniam vir iuſtus, & alienis bonis tanquam ſuis per charitatem gaudens, nihil aliud nouit ore geſtare, quàm eorum de quibus loquitur, laudes, & præconia, quæ nunquam in eius ore marceſcunt, ſed ſemper per laudabilem, & honorificam commemorationem quaſi renaſcentia vireutibus foliis veſtiuntur. Detractor verò tanquam coruus cadaueribus veſcitur, nec inde recordatur ad arcam per ſanctam cum iuſtis conuerſationem reuerti. Quo etiam

Pſal 13.3. ſenſu illud à pleriſque accipitur ex Pſal. 13. *Sepulchrum patens eſt guttur eorum:* quia os detractoris nihil aliud eſt, quàm apertum quoddam ſepulchrum ad cadauera inhians, viuoſque homines, quod plus eſt, in ſe ipſo ſepeliens, id eſt, quantùm in ſe eſt, excellentium virorum famam, ac nomen obſcurans, quæ expoſitio eſt D. Hieronymi, quanquam aliam etiam paulò inferiùs afferemus.

3\. Detractorum lingua. Quærat aliquis, cuiuſmodinam linguæ intrà leoninos detractorum dentes lateant, cum de iis Ioannes non meminerit? proculdubiò ſerpentum, quod maius adhuc prodigium eſt, videlicet humanam reperiri faciem, quæ dentes leonis, linguas ſerpentum, habeat. Id quod diſertè traditur, Pſalm. 139. *Acuerunt linguas ſicut ſerpentes.*

Pſal. 139.4 Plinius. Eſt autē auctore Plin. lib. 5. hiſtoriæ naturalis c. 37. ſerpentis lingua tenuiſſima, triſulca, vibrans, atri coloris, & ſi extrahas, perlonga. Sic enim lingua detractoris tenuiſſima eſt, quia in detrahendo ſubtiliſſima; vnde & acuto

Pſal. 56.5. gladio comparatur Pſalm. 56. *Lingua eorum gladius acutus.* Illud ad Tit. 1. *Oportet Epiſcopum eſſe non percuſſorem*, Græcè *μὴ πλήκτην*, D. Hier. in comm. non ad pugnos refert, ſed ad linguam, qua aliquis ſiue per contumeliam, ſiue per detractionem quaſi gladio alium percutit: alioqui quid magnum eſt Epiſcopum à pugnis abſtinere? Triſulca, quia tribus nocet. ſibi, præſentibus, & quibus detrahit. Vibrans, quia ſemper in motu eſt: quam ob cauſam Iſychius Presbyter Hieroſolymitanus lib. 6. in Leuit. docet detractores iugi ſcabie laborare, atque præ prurigine à de-

Leuit 21. trahendo non poſſe deſiſtere: ſic namque exponit legem illam Leuit. 21. quæ ſanciebat, vt homo habens iugem ſcabiem ab omni ſacro miniſterio arceretur. *Iugem ſcabiem*, inquit, *habet homo detractor, quia ad detrahendum facilè prouocatur.* Atri coloris, quia fœda, ac turpis, & atra bile, atque maleuolentia imbuta: cui etiam concinunt ora locuſtarum, quæ nihil aliud, quàm purulentā ſaliuam euomunt. Quocircà detractorum os (quæ eſt altera eius loci expoſitio) patefacto

Pſal. 13.3. ſepulchro comparatur Pſal. 13. *Sepulchrum patens eſt guttur eorum:* quia ſicut patens ſepulchrum graueolentia ſua aërem inficit, ita detractorum guttur fœdiſſimum eſt, & graueolens, præſenteſque omnes, cum quibus agit, intolerabili maledicentiæ fœtore corrumpens. Denique prælonga, quia ad longiſſimè poſi-

Pſal. 56.5. Eccleſ. 10.11. tos, imò ad mortuos etiam pertingit: vnde Pſal. 56. detractorum maledicentia comparatur, armis, & ſagittis. *Fily hominum dentes eorum arma, & ſagittæ:* quia non ſolùm cominùs, vt arma quædam, ſed eminùs etiam, & longè, vt ſagittæ feriunt. Accedit, quòd inſtar ſerpentum clanculum, & quaſi furtiuè detrahunt, iuxta illud Eccleſ. 10. *Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eò minus habet, qui occultè detrahit.* In quem locum D. Hieron. *Serpens, inquit, & detractor æquales ſunt: quomodo enim ille occultè mordens venenum inſerit, ſic iſte clam detrahens pectoris ſui virus infundit.* Atque hunc meritò tanquam ſerpentini generis hoſtem perſequebatur Dauid

Pſal. 100.5. D Baſil. Pſal. 100. cùm dicebat: *Detrahentem ſecretò proximo ſuo: hunc perſequebar.* Quo ex loco D. Baſilius regula 26. ex breuioribus argumentatur detractores eſſe à reliquorum ſocietate, & conſuetudine exterminādos. Quantum verò detractorem execretur, ac deteſtetur Deus perſpicuum eſt ex illa comminatione, quæ habe-

Prouerb. 23.21. D. Greg. tur cap. 23. Prouerb. iam citato, *Vacantes potibus, & dantes ſymbola conſumentur, & veſtietur pannis dormitatio:* vbi per ſymbola dantes iam ſuperiùs cum D. Gregorio

detra-

detractores intelleximus. Poſtremam autem ſententiam idem Pontifex ſic eodem loco interpretatur: *Veſtietur pannus dormitatio*, quia eum deſpectum, & inopem à cunctis bonis operibus mors inueniet, quem hic alienæ vitæ exquirendo crimina detractionis ſuæ langor occupauit: quæ deteſtatio magis adhuc apparet in eo, quòd poſtquam Aaron, & Maria Moyſi detraxerunt (quemadmodum conqueſtus eſt Dominus illis verbis Num. 12. *Quare non timuiſtis detrahere ſeruo meo Moyſi*) tanta ira, atque furore exarſit, vt ſtatim ſubiungatur: *Iratúſque contrà eos abiit, nubes quoque receſſit, quæ erat ſuper tabernaculum. & ecce Maria apparuit candens lepra quaſi nix.* Quod expendens Orig. hom. 7. ſuper Numeros. *Ira*, inquit, *furoris Domini efficitur ſuper eos, qui male loquuntur, & detrahunt: nec prætereundum, quòd priùs recedit nubes, & ita Maria repletur lepra, vt oſtendatur, quòd etſi in aliquo ſit Spiritus ſancti gratia, ſi obtrectat, & detrahit, recedit ab eo poſt obtrectationem, & ſic anima eius repletur lepra.* Hæc Origenes, & quidem meritò: quomodo enim Spiritus ſanctus in eo habitet, qui per detractionem factus eſt Dæmonis domicilium, cùm detractio à Dæmone ipſo ortum habuerit? Is enim primus Deo detraxit initio mundi illis verbis Gen. 3. *Nequaquam morte moriemini: ſcit enim Deus, quod in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut Dij ſcientes bonum, & malum*: vnde 1. Timoth. 3. vbi nos habemus, *Mulieres ſimiliter pudicas, non detrahentes*, pro *Non detrahentes* eſt Græcè μὴ διαβόλους, hoc eſt, non diabolicas, vt indicetur detractorem alterum quodammodo Diabolum eſſe.

Orig. Gen. 3. 4. 1. Tim 3. 11.

Cur locuſtæ capillos ſicut capillos mulierum habere dicantur?

Et habebant capillos ſicut capillos mulierum.

SECTIO X.

HAud dubiè ad explicandam effœminatam Hæreticorum naturam, & ferè ad luxum, molemque viuendi rationem, potiſſimumq; ad libidinem propenſam, atque procliuem, cum capillis mulierum Hæreticæ locuſtæ deſcribuntur: id quod quanquam iam in ſuperioribus docuimus, magis tamen illuſtrandum hoc loco exiſtimamus. Igitur obſeruandum eſt primò crinium pulchritudinem in fœminis multùm facere ad conciliandum amorem: vt autem ad ſpiritualia tranſeamus, hoc ipſum diſertè confitetur ſponſus ſic ſponſam alloquens Cant. 4. *Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.* Quo loco Hebræi legunt, *In vno torque colli tui*: quaſi dicat, vt interpretatur Theod. ambo quidem oculi tui ſunt admirandi, & columbæ meritò nominati, ſed alter eorum, qui diuina contemplatur, qui philoſophatur de Deo, qui recondita myſteria contuetur, cor meum ſtupore afficit: omnia etiam colli tui ornamenta ſuſpicio, ſed vnum tamen torquem, id eſt, charitatem præcipuè admiror. Verùm iuxtà editionem vulgatam per crines, puriſſimas ſponſæ cogitationes poſſumus intelligere, quas crinibus comparari fusè iam 1. cap. tradidimus. Eſt autem aduertendum Sept. interp. pro eo, quod nos habemus, *Vulneraſti cor meum*, tranſtuliſſe, *Excordaſti me*, id eſt, *Cor mihi ſurripuiſti*: quod mirificè quadrat in Virginem beatiſſimam, cuius ea erat mentis puritas, vt vna vel minima cogitatione non ſolum Dei amorem, ſed ipſummet Dei cor ad ſe attraxerit.

1. Hæreticorum luxus, ac libido. Cant. 4. 9. Hebr. Theod. Charitatis commendatio. Virginis Deiparæ puritas. Septuag.

Sed vt ad ſponſæ crines reuertamur, vim eorum ad amorem conciliandum ex ore ſponſi habemus expreſſam Cant. 7. quod non Eccl. modò, & cuilibet ſanctæ animæ, ſed meriſſimò etiã Virgini ſanctiſſimæ accommodari debet: *Caput tuum vt Carmelus: & comæ capitis tui ſicut purpura Regis iuncta canalibus.* Quod Theod. de

Cant. 7. 5. Theod.

[illegible] a [illegible]gelica interpretatur, quæ ſanguine Chriſti tincta, atque conſperſa
[illegible]ona. [illegible] magis fulget, quàm Rex amictus purpura. Gloſſa ordin. vult regalẽ purpuram eſſe virtutem humilitatis, qua Rex Meſſias in paſſione fuit indutus, & nunc Eccleſia eius ſponſa etiam induitur: tinctam verò debere eſſe canalibus, hoc eſt, ſanguineis ex Chriſti vulneribus fluctibus riuis, vt eius cruore per imitationẽ tingatur, & purpura regalis euadat. Verùm alia quoq; eſt elegantiſſima
Septuag. huius loci ex Hebræo tranſlatio, quàm ſecuti ſunt Sept. *Coma capitis tui ſicut pur-*
Rab. Aben. *pura: rex ligatus in canalibus.* Rabbi Abeneſra docet canales appellari loca, quæ
eſra. ideò fiunt, vt eò aquæ confluant: iuxta hanc ergo lectionem duplex eſt expoſitio,
Hebræi. vna Hebræorum hoc ſenſu, Rex Meſſias tanto tui, ô ſponſa, amore capitur propter caput tuum puniceum, & comam purpuream, vt cuperet eſſe alligatus canalibus, & impluuiis domus tuæ ad tui corporis ſpeciem aſſiduè contemplandã, tam vel illinc lubens formã tuam ſpectaret. Altera eſt, adeò pulchros eſſe ſponſæ crines, vt Rex ipſe, id eſt, ſponſus propter eos ſic amore accẽdatur, vt ſint illi pro vinculis ad ipſum illaqueandum, & vinciendum. Itaque Rex ligatus eſt in canalibus, id eſt, illaqueatus, & irretitus ſponſæ crinibus, quos tranſlatè canales vocat ducta ſimilitudine ab aqua, quæ cùm per canales decurrit, criſpari dicitur, quemadmodum ob longi fœminarum crines per humeros effuſi criſpantur, & quaſi vndare inſtar aquarum videntur. Ex qua expoſitione colligitur, quantùm
Sanctæ puræque cogitationes quantùm Deo placeant. Iudic. 15. Deo placeant cuiuſuis ſanctæ animæ cogitationes, quæ hoc loco per ſponſæ crines intelliguntur, ſiquidem illis quaſi vinculis irretiri, & illaqueari dicitur. Ad idemque myſterium ſignificandum videtur Deus Sanſonis fortitudinem non in brachiis, aut pectore ſed in crinibus collocaſſe, Iudic. 15. quia tunc maxima eſt in homine ſpiritualis fortitudo ad ipſum etiam Deum vincendũ, vinciendúmque potens, cum ipſæ cogitationes ſanctæ ſunt, ab omni carnis concretione ſeiunctæ: quæ ſi abſcindantur, & in terram proiiciantur hoc eſt, ſi efficiantur terrenæ, continuò Sanſonis, hoc eſt, Nazaræi, & viri ſpiritualis fortitudo deperit, ipſeque hoſtibus, hoc eſt, Dæmonibus, ac vitiis traditur illudendus.

5. Secundò notandum eſt curioſam crinium compoſitionẽ, & nimium corporis
Damnatur curioſus ornatus mulierum, & virorum. 1. Tim. 2. 9. 1. Petr. 3. 3. Tertul. Clem. Alex. D. Cyprian. ornatum, luxum, & effœminatũ animum, imò & libidinoſum indicare: quam ob cauſam in ſacris literis, & à Patribus etiam in fœminis reprehenditur, veluti 1. Tim. 2. *Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecundia, & ſobrietate ornantes ſe, & non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis.* Et 1. Petr. 3. *Quarum* (id eſt mulierũ) *non ſit extrinſecùs capillatura, aut circundatio auri.* Quod argumentũ eleganter perſequitur Tertul. lib. de habitu muliebri, & li. de cultu fœminarũ, Clem. Alex. lib. 3. pædag. c. 3. & D. Cypr. lib. de diſciplina, & habitu virginum. Ratio verò ea eſt, quia nimius corporis cultus ad amorem, indeq; ad libidinem prouocat: ſic enim Iezabel illa impiiſſima ad Iehu in ſui amorem pertrahendum ſtibio oculos ſuos
4. Reg. 9. depinxiſſe, caputq; exornaſſe dicitur 4. Reg. 9. Eſt autẽ ſtibium, non vt plerique exiſtimant, inſtrumentũ, quo palpebrarum, & ſuperciliorum pili componuntur, ſed metalli genus, cuius præcipua vis eſt in dilatandis oculis, eorumq; fluxibus,
Ezec. 23. 40. & exulcerationibus inhibendis: ſic enim accipitur Ezec. 23. *Ecce venerunt, quibus te lauaſti, & circumliniſti ſtibio oculos tuos, & ornata es mundo muliebri.* Quantum verò detrimenti afferat, quantumq; ſit execrandus curioſus hic mulierũ ornatus, do-
Tertul. cet potiſſimùm ex citatis Patribus Tertul. li. illo de cultu mulierũ: vbi inter alia. *Habitus, inquit, fœminæ duplicem ſpeciem circumfert cultum, & ornatum: cultum dicimus, quem mundum muliebrẽ vocant: ornatum, quem immundum muliebrẽ conuenit dici: ille in auro, & argẽto, gemmis, & veſtibus deputatur: iſte in cura capilli, & cutis, & earum partiũ corporis, quæ oculos trahunt, alteri ambitionis crimẽ intendimus, alteri proſtitutionis. Aiunt*

& de

& de frontibus Draconum gemmas erui, hoc quoque deerit Chriſtianæ, vt de ſerpente cultior fiat, ſic calcabit Diaboli caput, dum de capite eius ceruicibus ſuis, aut ipſi capiti ornamenta ſtruit. Hæc ille. Iam verò in viris res eſt omninò execrabilis: vnde Leuit. 19. dicitur: *Non in rotundum attondebitis comam:* quem locum quidam Hebræus eruditus (vt auctor eſt Turrianus noſter in ſuis ſcholiis ſuper lib. 1. Apoſt. Conſtit. cap. 3.) dicebat ſic ad verbum eſſe transferendum: *Ne corrumpas angulum capitis tui circum caput:* rectos enim angulos, quos facit capillus promiſſus, is corrumpit, qui in eo facit circulos calamiſtris, ita vt iam duplex ſit rotunditas, altera in capillo ipſo calamiſtrato, altera in tonſione circum caput, ad quam ſolam reſpexit in ſua tranſlatione Hier. Legendum eſt aduersùs comatulos iſtos c. 3. citatum ex lib. 1. Conſt. Apoſt. Clem. Rom. In eoſdem acerrimè inuehitur Clem. Alex. libr. illo 3. Pædag. c. 3. *Putans*, inquit, *ſe ſicut ſerpens poſſe ſenium capitis exuere, ſed etſi pilos callidè circumſcribant, rugas tamen non effugient, ſed neque mortem latebunt, etſi tempus per artem mentiantur.* Deinde affert illud Pau. ad Eph. 4. *Renouamini ſpiritu mentis veſtræ. Non dixit: Renouamini tincturis, & cultibus, ſed ſpiritu mentis veſtræ.*

Leuit 19. 27. Turrianus. Clem. Rom. Clem. Alex. Eph. 4. 23.

Tertiò obſeruandum fœminam tum propter fragilitatem, tum propter petulantem, & pronam ad libidinem naturam carnis, & ſenſualitatis eſſe ſymbolum quæ eſt communis Patrum doctrina, & vt multa alia breuitatis cauſa omittamus hoc ſenſu non pauci interpretantur Dalidam illam, quæ Sanſonem Philiſtæis tradidit: ſic enim ſpiritus temerè ſe carni committens ab ea ſeducitur, & in Dæmonum venit poteſtatem. Septem crines ei abſcindantur, quia ſeptem Spiritus ſancti donis ſpoliatur: amiſſis crinibus excæcatur, & ad molendum ponitur, quia ſpiritus poſt amiſſam gratiam peccati cæcitate inuoluitur, & mundi curis, ac negotiis mancipatur, quod myſterium expendit D. Greg. lib. 7. Mor. cap. 13. *Quod plerumque*, inquit, *prius oculus contemplationis amittitur, & poſt carnis deſideria huius mundi laboribus animus ſubiugatur, teſtatur Sanſon, qui poſtquam oculos perdidit, ad molam deputatus eſt: quia maligni ſpiritus poſtquam tentationum ſtimulis intùs aciem contemplationis effodiunt foras in circuitum laborum mittunt*, iuxta illud Pſal. 11. *In circuitu impii ambulant.* Huius verò loci, vt hoc obiter dicamus, quo meliùs impiorum infelix ſtatus, conditioque intelligatur, multiplex eſt expoſitio. Prima Theodoreti explicantis de perſecutione iuſtorum, qua impij moliuntur iuſtos circumire, & obſidere conantur. Secunda Remigij. *Ambulant in circuitu*, quia nunquam intrabunt in illam felicitatem, ſeu octauam, pro qua hic Pſalmus inſcribitur, cum ſemper in miſeria voluantur. Itaque ſignificat Remig. Deum recta via quærendum eſſe, atque adeò impios, qui in circuitu ambulant, nunquam ad Deum peruenturos, quia nunquam ex ſuo rerum temporalium circulo egrediuntur, quæ eadem ferè eſt ſententia Aug. tertia Cardin. Caiet. *In circuitu impij ambulant*, id eſt, ſemper remoti à centro, qui eſt Deus, ſicut qui ſemper incederet per circuli peripheriam, ſiue circumferentiam, nunquam ad centrum pertingeret. Quarta, & poſtrema eſt poteſt, *In circuitu impij ambulant*, videlicet inſtar puerorum, qui in circuitu ambulantes turbantur, caduntq; ſubitò: ſic enim impij circumeuntes circa temporalia continuò perturbantur, & in peccata ſæpiſſimè corruunt, interdum etiam Deo puniente ſubitò moriuntur: qua in re Dæmonem imitantur, qui propterea vt nonnulli aduertunt, læſo ſemper capite, & perturbatus incedit, quia in circuitu ambulat, iuxta illud Iob 1. *Circuiui terram, & perambulaui eam.* & 1. Petr. 5. *Circuit quærens, quem deuoret.*

4. Mulier carnis ſymbolum. D Gregor. Pſal. 11. 9. Theodoret. Impij, cur in circuitu dicantur ambulare. Remigius. Car. Caiet. Iob. 1. 7. 1. Petr. 5. 8.

Ex his iam perſpicuum relinquitur, cur locuſta capillos inſtar fœminarum habuerint: ſunt enim ferè omnes Hæretici ad libidinem procliues: quam ob cauſam hæreſis ſæpè meretricis nomine cenſetur. Quanquam enim hæreſis dicatur

5. Hæretici omnes ad libidinē procliues.

mere

meretrix,& fornicaria eò potiſſimùm quòd legitimum fidei torum deſerat, tamen eo etiam nomine cenſetur, quòd cum morum licentia, & præcipuè carnis

D. Auguſt.

illecebris,ac libidine ſit coniuncta. Vnde Arianam hæreſim D. Aug. ſerm. 200. de

3. Reg 3. 36.

tempore comparat cum illa meretrice, quæ apud Salomonem 3. Reg. 3. poſtula-

Hæretici ad Eccleſiã deſtruendã viribus impares.

bat, vt infans viuus medius ſecaretur. *Quid enim*, inquit, *aliud eſt Deum, ſeu Chriſtum diuidere, quam dicere Filium minorem eſſe Patre? ſed altera meretrix, quæ typum gerebat Eccleſiæ, quod meretrix antè conuerſionem fuiſſet, infantem diuidi non permittit. Date*, inquit, *illi infantem viuum, & nolite diuidere: filius quidem meus eſt, ſed melius apud illam migrat totus, modò apud me maneat maternus affectus.* Atque hæc ſit prima capillorum ratio. Secunda ratio eſt: inſtar fœminarum deſcribuntur Hæretici perſecutores Eccleſiæ, quoniam tandem inſtar fœminarum debiles ſunt, & infirmi, &

Pſal. 63. 8.

ad Eccleſiam deſtruendam viribus impares: quo ſenſu de illis dictum eſt. Pſal. 63. *Sagittæ paruulorum factæ ſunt plagæ eorum*: quia ſicut paruuli, imò ſicut mulieres non habent in brachiis robur, & fortitudinem ad ſagittam fortiter iaculandam: vnde Eccleſiæ aduersùs Hæreticos inuictum robur, firmitatemque eleganti ſimili-

Pſal. 77. 60. Cyrill. Alex.

tudine explicauit Regius vates. Pſ. 77. *Ædificauit ſicut vnicornium* (alias *vnicornis*) *Sanctificium ſuum in terra.* Quem locum expendens Cyrill. Alex. lib. 5. in Eſaiam docet, quemadmodum vnicornis cæteris eſt animalibus formidandus: ita Sanctuarium Dei, id eſt, Eccleſiam horribile hoſtibus cornu erigere. Verum alia quoque eſt huius loci expoſitio, nullam videlicet hæreſim, aut ſectam Eccleſiam poſſe labefactare, eo quòd ipſa ſit veluti vnicornis, qui vim habet expellendi venena, à nullaq; proinde venenata re poteſt aliquid detrimenti accipere: in cuius

Exod. 7. D. Auguſt. Matt. 10. 16.

rei typum Exod. 7. virga Moyſis, vbi in terram proiicitur, fit ſerpens, & deuorat Ægyptiorum ſerpentes, quemadmodum obſeruauit D. Aug. ſer. 87. de tempore. *Serpens*, inquit, *pro ſapientia ponitur, iuxta illud* Mat. 10. *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes. Idcircò virga Moyſi, id eſt, crux Chriſti, poſtquàm proiecta in terram eſt, hoc eſt, ad credulitatem, & fidem hominum venit, conuerſa eſt in ſapientiam, & in tantam ſapientiam, vt omnem Ægyptiorum, id eſt, huius mundi ſapientiam deuoraret.*

6. Eccleſiæ fortitudo aduerſus perſecutores. Amos. 7. 7.

Quòd verò nõ ſolùm ad Hæreticos, ſed ad omnes in vniuerſum Eccleſiæ perſecutores attinet, admirabilis ſanè eius fortitudo deſcribitur Amos 7. vbi iuxta tranſlationem Septuag. ita legimus: *Ecce vir ſtabat ſuper murum adamantinum, & in manu eius adamas, & dixit Dominus ad me: Quid tu vides Amos? & dixi: Adamantem. Ecce ego iniiciam, ait Dominus, adamantem in medium populi mei Iſrael:* vbi cernis Eccleſiam ſanctam eſſe murum adamantinum, hoc eſt, omninò inſuperabilem, & Chriſtum ipſum Dominum appellari adamantem in manu Patris conſtitutum, ab eoque iactum in Eccleſiam, imò in orbem vniuerſum, vt eius omnino inuictam aduersùs omnem ſuorum hoſtium potentiam declararet. Vnde apud

Hierem. 50.

Hierem. cap. 50. dicitur confractus, & contritus eſſe malleus vniuerſæ terræ, id eſt, Dæmon, eiuſque ſectatores, ſiue Hæretici ſint, ſiue Tyranni, quoniam murum Eccleſiæ adamantinum, adamantemq; Chriſtum alternis ictibus frangere cum conantur, ipſi potiùs ab adamantis vi indomabili, atque inſuperabili con-

Eſai. 54. 11.

teruntur. Eadem fortitudo exprimitur Eſai. 54. *Ecce ego ſternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in ſapphiris, & ponam iaſpidem propugnacula tua.* Quem locum

D. Hieron.

D. Hieronymus de immobili Eccleſiæ firmitate intelligit, & meritò: eſt enim ſapphirus gemma duriſſima; iaſpis autem aduersùs timores vim habet. Eſt ergo Eccleſia fundata in ſapphiris, quia ſupra diuinam virtutem, & potentiam iacta habet fortiſſima fundamenta: propugnacula etiam murorum ſunt ex iaſpide,

Septuaginta Interp.

quia nihil ſibi ab hoſtibus timet. Verùm non eſt prætereunda eiuſdem loci iuxta Septuag. tranſlatio, quæ ſic habet. *Ecce ego preparo tibi carbunculum lapidem tuum.*

In

In quem locum Cyr.Alex.docet per carbunculum Chriſtum Dominum eſſe in- Cyrill.Alex.
telligendum,cuius ſimilitudinis eam affert rationem. *Quoniam*,inquit,*qui inChri-*
ſtum crediderit , non pudefiet : id quod non caret difficultate, cum carbunculus ſit
gemma rubicunda , & ex ardentibus potiſſima , ſed ea ſimilitudo iuxta Cyrilli
ſententiam ſic videtur accipienda.Fideles,cùm ſanguine Chriſti valdè rubeant,
quantuncumque iniuriis, & contumeliis afficiantur , non poſſe ampliùs rubore
ſuffundi , vt confuſionem præ ſe ferant , quia iam per Chriſti imitationem om-
nem confuſionis ruborem induerunt:ſicut is, qui maximè eſſet naturâ rubicun-
dus,non poſſet ampliùs rubore ſuffundi, quemadmodum prædixit Eſai. cap. 28. Eſai. 28. 16.
Qui crediderit , non feſtinet. Quod exponentes Septuag.tranſtulerunt. *Qui credide-* Septuag.
rit in eum,non confundetur:quam tranſlationem ſecutus eſt Pet.1.ſua Canon.cap.2. 1.Petr.2.
Itaque non feſtinare Hebraicè eſt non confundi, ſicut feſtinare confundi:ſolent Idiotiſmus Hebraicus,
enim ij,qui pudore afficiuntur , citò diſcedere, & feſtinare, nè confuſio eorum, & luſitanus.
pudorque appareat , quem idiotiſmum Hebræum Luſitani noſtri eodem ſenſu
imitantur,currere pro pudefieri vſurpantes.

Tertia ratio.Apparuerunt locuſtæ fœminarum crinibus exornatæ,quia hære- 7.
ſis niſi inſtar fœminæ ſeſe componat,& comat, hoc eſt, doctrinam ſuam fucato Hæreticorū doctrina ve-
aliquo veritatis colore illinat,nullam pulchritudinis ſpeciem præ ſe feret,neque ritatis fuca-
præ turpitudine egredi foras audebit:id quod eleganter expendit D.Ber. ſer. 41. to colore il-
ſuper Cant ſuper illa verba cap. 1. *Collum tuum ſicut monilia*. Solet,inquit,*ornari col-* lita.
lum monilibus non ipſa comparari,ſed hoc illæ faciant quibus, quia de proprio non ineſt de- D. Bernard.
cor,aliunde neceſſe eſt,vt mendicent, vnde ſe ſpecioſas mentiantur : nam ſponſæ collum ita in Cant. 1. 11.
ſe ipſo formoſum , & tam decenter quaſi natura formatum eſt vt extrinſecus non requirat
ornatum.Vnde Sponſus non dixit ab ſponſæ collo pendere monilia , ſed ipſum potius eſſe ſicut
monilia. Collum intellectus eſt : hoc igitur ſponſæ collum, id eſt,purus,& ſimplex intellectus
cum nuda , & aperta veritate ſatis decoris per ſe ipſum retineat , non indiget ornamento:
Hæreticorum verò intellectus non habet hunc in ſe puritatis,veritatiſq; nitorem,& ideò mul-
tam curam gerunt ipſum colorare,& fucare phaleris verborum,& verſutiis ſyllogiſmorum,
ne ſi nudus appareat ,falſi etiā appareat turpitudo. Hæc Ber.Quarta,& poſtrema ratio Fœminarū
eſt. Quoniā ferè omnes Hæretici ad ſuas hæreſes aſtruendas fœminarum admi- adminiculo
niculo,& miniſterio vſi ſunt : quam rationem fuſè perſequitur D.Hier.ad Creſi- vtuntur Hæretici.
phontem aduerſusPelagianos, vbi inter alia, *Simon magus*, inquit,*hæreſim condidit* D.Hieron.
Helenæ meretricis adiutus auxilio,Nicolaus Antiochenus choros duxit fœmineos.Marcion
Romam præmiſit mulierem quæ decipiendos ſibi animos præpararet. Montanus immundi
ſpiritus prædicator multas Eccleſias per Priſcam,& Maximillam nobiles,& opulentas fœ-
minas primùm auro corrupit;deinde hæreſi polluit: & multa alia in eam ſententiam.

Votum Nazaræorum de cæſarie nutrienda explicatur,& expenditur.

SECTIO XI.

QVoniam hactenus occaſione locuſtarum habentium capillos mulierum, 1.
promiſſam in viris inſtar fœminarum comam cum Ioanne reprehēdimus,
neceſſarium duximus explicare,quo myſterio Deus in lege veteri Nazaræis ſuis Nazaræus
cæſariem nutrire mandauerit,ne diuinæ per id tempus inſtitutioni aduerſari vi- idem eſt , ac
deamur.Sciendum eſt igiturNazaræos idem eſſe,quod ſeparatos à radice Nazar, ſeparatus.
hoc eſt, ſeparare(vnde Nazir,id eſt,Nazaræus) quaſi diſtinctus à communi reli-
quorum hominum conſuetudine , & viuendi ratione, fuiſſeque apud Hebræos
quaſi religioſos,& ſpeciali cæremonia,& voto Deo conſecratos:quemadmodū

Num.6. traditur, Num. 6. Erant Nazaræi duplices, quidam enim habebant votum per-
1. Reg.1. petuum,vt Samuel 1.Reg.1.& Sanſon Iudic.13.alij ad certum tempus,quod non
Iudic. 13. erat lege definitum,ſed vnuſquiſque pro ſua deuotione tempus ſibi præfiniebat.

2. Nazaræorũ cæremoniæ, & ritus. Quod verò attinet ad cæremonias, ac ritus Nazaræorum, ſic habe. Primùm Nazaræi toto ſuæ dedicationis tempore abſtinebant à vino, & ab omni, quod poſſet inebriare,ita vt ne acetum quidem ex vino, neq; ex qualiber alia potione poſſent bibere,neq; vuas ſiue recentes,ſiue paſſas comedere: demq; nihil, quod ex vinea oriretur, ab vua paſſa vſq; ad acinum ſumere. Secundò, non poterant pollui ſuper mortuo etiamſi pater eſſet,aut mater: qua in re Nazaræi perfectiores erant minoribus ſacerdotibus,quibus cõtaminari licebat ſuper patre, matre,
Leuit. 21. fratre,& ſorore,non autem ſuper reliquis,vt patet Leu.21.itaq; tanta diſciplinæ ſeueritas hac in re impoſita erat Nazaræis,quanta vel ipſi Sacerdoti ſummo qui etiam non poterat contaminari ſuper aliquo mortuo,etiamſi pater eſſet,aut ma-
Leuit. 21. ter.Leuit.21.Imò,quod plus eſt,ſi quiſquam coram Nazaræo ſubitò moriebatur,
Num. 6. cenſebatur pollutus. Num.6.Contaminabatur autem aliquis apud Hebræos ſuper mortuo, ſi tangeret cadauera, aut oſſa reperta in agro, aut iret ad eum plangendum,aut domum,in qua eſſet, ingrederetur, aut aliqua illius vaſa contingeret:quolibet enim horum modorum contrahebatur immunditia legalis ſeptem
Leu. 10. dierum,vt patet Leu.10.& Num.19. Tertiò præcipua Nazaræi ſanctificatio po-
Num 19. ſita erat in cæſarie nutrienda, ſic enim dicitur Num.6. *Sanctus erit creſcente cæſarie*
Num.6.5.7. *capitis eius:*& paulò inferiùs: *Conſecratio Dei ſuper caput eius*. Itaque toto ſui Nazaræatus tempore neque radi,neque tonderi Nazaræi poterant.Quartò ſi contingeret Nazaræum pollui ſuper mortuo, omnes ſuæ conſecrationis præcedentes dies irriti reddebantur,cogebaturq; denuò ſui voti tempus inchoare.Itaq; caput eius radebatur in ipſa die, in qua immunditiam incurrerat, & prætereà iterùm ſeptima capilli illi,qui ſeptem illis diebus ſuccreuerant radebantur ad maiorem
Num.6.9. munditiem:& hoc quidem iuxta noſtram editionem vulgatam Num. 6. quæ ſic
Hebraica veritas. habet: *Radet caput illico in eadem die purgationis ſuæ,& rurſum ſeptima*. At verò iuxta hebraicam,vt vocant,veritatem ſic eodem loco legimus: *Radet caput ſuum in die purgationis ſuæ,in die ſeptima radet illud*. Itaq; non bis radebat,ſed immundus manebat ſeptem diebus ſecundum legem iam citatam, & ſeptima die radebat caput,quæ dies propterea dies purgationis eius appellabatur: ſed noſtra tamen editio vulgata retinenda eſt, & congruenter illi de hac ceremonia ſentiendum. Hæc verò ceremonia radendi caput poſt immunditiam contractam intelligenda ſolùm eſt de Nazaræo temporali: nam perpetuus nunquam radebatur, quan-
Abulenſis. tuncunque pollueretur,vt affirmat Abul q.12. ſuper 13.caput Iudicum: quemadmodum &ſequens:cogebatur enim die octauo poſt pollutionem offerre duos turtures, vel duos pullos columbarum Sacerdoti ante oſtium tabernaculi, quorum alter pro peccato,alter in holocauſtum litabatur,& prætereà vnum vitulum pro peccato immolandum.Quintò, quod etiam ſolùm ad Nazaræos temporales pertinebat.Finito ſui voti tempore adducebatur Nazaræus à Sacerdote ad oſtiũ tabernaculi, ibique offerebat pro eo agnum anniculum immaculatum in holocauſtum,& ouem anniculam immaculatã pro peccato,&arietem immaculatum in hoſtiã pacificã.& caniſtrũ panum azymorũ oleo conſperſorũ,& lagana abſq; fermento vncta oleo.Itaque omne ſacrificij genus peragebat,videlicet holocauſtum, ſacrificium pro peccato, & hoſtiam pacificam. Quibus omnibus peractis ſacrificiis radebatur Nazaræus, & capilli cremabantur igne altaris holocauſti.
Act.18.18. Vnde eſt illud Act. 18. *Paulus verò cùm adhuc ſuſtinuiſſet dies multos,fratribus, valefaciens nauigauit Syriam, & cum eo Priſcilla, & Aquila, qui ſibi totonderat in Cenchris*

caput

capui:habebat enim votum: eodemq; ſenſu videtur accipiendũ illud Act. 21. quod dictũ eſt Paulo: *Sunt nobis viri quatuor, votũ habentes ſuper ſe:his aſſumptis ſanctificare cum illis, & impende in illis, vt radant capita.* Sextò, cum eſſent iam coctæ carnes ſacrificij pacifici, extrahebatur armus dexter, & ponebatur ſuper manus Nazaræi iam raſi ſimul cum torta vna de caniſtro abſq; fermento, & lagano azymo vno, vt hæc omnia ipſe manibus ſuis Deo offerre videretur. Deniq; ſacerdos illa iterũ de manibus eius ſuſcepta præſentabat in conſpectu Domini, & eleuabat verſus ſex partes, ſeu differentias, vt appellant, poſitionis, id eſt, ante, & retrò, ſurſum, deorsũ, in dextrã, & ſiniſtrã partẽ, & ſanctificata Sacerdotis erãt: quibus ceremoniis perfectis eiuſmodi ſiue vir, ſiue mulier abſoluebatur à Nazaræatu, atq; ad cõmunẽ cũ aliis cõſuetudinẽ redibat. Hæc de Nazaræorũ legalibus ceremoniis. Act. 21. 23.

Quod verò ad myſterium ſpectat. Quanquam D. Greg. lib. 32. Moral. c. 17. D. Ambr. lib. de 42. manſionibus manſione 12. & alij velint Nazaræos typum abſtinentium, & continentium fuiſſe: nos tamen de Religioſis interpretabimur, hos enim Nazaræi, præcipuè verò perpetui ad viuum expreſſerunt. Igitur Religioſi ſunt veri Nazaræi, id eſt, ſeparati à communi hominum conſuetudine, in quos mirificè quadrat illud Thr. 4. *Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo ſapphiro pulchriores.* Quibus verbis tria videntur religionis vota elegantibus ſimilitudinis cõprehenſa: in niue quidem, & lacte caſtitas, in ebore antiquo obedientia, paupertas in ſapphiro. Primùm namque candidiſſima, & quaſi niuea atque lactea caſtitas eſt, vt meritò viæ illi lacteæ, quæ in cœlo interdum apparet, cõparari debeat: nam quod caſtitas candidiſſima ſit, & puriſſima, ex eo ſit perſpicuum, quod in ſacris literis per exellentiam ſanctitas, ſiue ſanctimonia dicitur, veluti Hebr. 12. *Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniam ſine qua nemo videbit Deum* Quo loco ſanctimoniam pro caſtitate poſitam eſſe docet D. Hieron. in cap. 47. Ezec. D. Chryſ. in eum locum. & hom. 4. in cap. 2. Epiſt. ad Eph. & hom. 5. in c. 4. Epiſt. 1 ad Theſſ. Theod. in eum locum, & Ioan. Caſſian. li. 6. cap. 16. Aduertendum porrò eſt, pro *ſanctitate* Græcè eſſe ἁγιασμὸν, quod nomen ſecundum etymon ſignificat ſecretionem à terra: γῆ enim, ſiue γῖα terram ſignificat, vnde ἅγιος, id eſt, ſanctus quaſi ſine terra: nihil enim planè terrenum habet caſtitas, ſed expers eſt omnis terrenæ concretionis. Idem confirmatur ex 1. Ioan. 3. *Cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt: & omnis, qui habet ſpem hanc in eo ſanctificat ſe, ſicut & ille ſanctus eſt:* quo loco confitetur D. Thom. aliàs legi, *Caſtificat ſe:* eamque lectionem ſequutus eſt D. Aug. tract. 4. 4. in 1. Epiſt. Ioan. vbi ſic legit: *Et omnis qui habet ſpem hanc in ipſo, caſtificat ſemetipſum, ſicut & ipſe caſtus eſt.* Habes igitur caſtitatem pluſquam lacteam eſſe, ſiquidem per excellentiam puriſſimus ipſe ſanctitatis candor appellatur. Quod verò ſit via ad viuendum Deum, atque adeò via illa lactea cœleſtis, ex iiſdem locis eſt exploratum. Etenim in priori dixit Apoſtolus: *Siue qua nemo videbit Deum:* & in poſteriori Ioannes cum præmiſiſſet: *Cum apparuerit ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt* cõtinuò ſubiecit: *Et omnis qui habet ſpem hanc in eo, ſanctificat, ſeu caſtificat ſemetipſum*, quaſi diceret: qui cupit habere ſpem videndi Deum, debere caſtitatem colere. Deinde dicuntur. *Rubicundiores ebore antiquo*, propter obedientiæ votum: ſicut enim ebur diuturnitate temporis rubeſcit, vt eo ipſo loco innuitur, & communiter traditur ab ſcriptoribus, ita obedientia diuturna inſtar martyrij eſt eiuſque ſanguineum roborem imitatur. Vnde factum eſt, vt aſcenſus ille purpureus martyrij ſymbolum ferculi Salomonis, de quo agitur Canticor. tertio *Ferculum fecit ſibi Rex Salomon de lignis Libani: columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum aſcenſum purpureum*, non ſolùm paſſionem

3. D. Greg. D. Ambr.

Thren. 4. 7. Religionis vota.

Caſtitas via lactea.

Hebr. 12. 14. D. Chryſ. D. Hieron. Theod. Ioan. Caſſ.

1. Ioan. 3. 2. D. Thom. D. Aug.

Obedientia inſtar martyrij

Cant. 3. 9.

Chriſti, ſed eius in ipſa paſſione obedientiam ſignificauerit. Per eam enim tanquam per aſcenſum purpureum ad gloriam ſui corporis, & nominis celebritatẽ
Philip. 2. 8. aſcendiſſe teſtatur Apoſt. Phil 2. *Factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen.* Denique in ſapphiris paupertas exprimitur: ſicut enim ſapphirus eſt cæleſtis coloris, ſic paupertas ſapphirina eſt, ac cæleſtis in Deo ſolo ſpem collocãs,
Matt. 5. 5. ipſumq; cælorum regnum tanquam mercedẽ expectans, iuxta illud Matt. 5. *Beati*
Plinius. *pauperes ſpiritu, quoniã ipſorum eſt regnum cælorum.* Accedit, quòd, vt auctor eſt Plin. li. 37. c. 9. ſapphirus aureis punctis collucet, ſic enim paupertas ipſiſmet contemptionibus rerum temporalium quaſi quibuſdam ſtellis depicta, & interlita cælũ
Exod. 14. 15. ipſum repræſẽtat. Atq; huc pertinet illud Exod. 24. vbi Deus apparuiſſe ſcribitur
Paupertas ſapphirinus Dei thronus. ſuper thronum ſapphirinũ: *Viderunt Deũ Iſraël, & ſub pedibus eius quaſi opus lapidis ſapphirini, & quaſi cælum, cum ſerenum eſt:* eſſe enim pauperes Dei thronũ palàm eſt ex c. Eſai. 66. *Ad quem reſpiciã niſi ad pauperculũ, & contritum ſpiritu, & trementẽ ſer-*
Eſai. 66. 2. *mones meos,* ſeu, vt legit D. Amb. li. 6. Hexam. c. 8. *Super quẽ requieſcã niſi ſuper paupe-*
D. Ambr. *rem?* Eſt ergo paupertas thronus ſapphirinus, in quo Deus cum maieſtate reſidet.

4. Religioſis curanda eſt puritas mentis. Secundò, religioſi inſtar Nazaræorum debent ab omni, quod inebriare poteſt, abſtinere, id eſt, omnia illa ſubterfugere, quæ ſynceram mentis puritatem poſſunt vel minimùm perturbare: cuius puritatis ratio traditur Eſai. 52. *Recedite, recedite exite inde, pollutum nolite tangere: exite de medio eius, mundamini, qui fertis vaſa*
Eſai. 52. 11. *Domini.* Quem locum D. Greg. 2. parte curæ Paſtor. c. 2. de Prælatis intèrpreta-
D. Greg. tur. *Vaſa,* inquit, *Domini ferunt, qui proximorum animas ad æterna ſacraria perducendas in ſua conuerſationis fide ſuſcipiunt: apud ſemetipſos ergo quantùm debeant mundari, conſpiciant, quia neceſſe eſt, vt eſſe munda ſtudeat manus, quæ diluere aliorum ſordes curat,*
Exod. 28. *ne tacta quæq; deteriùs inquinet, ſi ſordida in ſe mens lutum tenet.* *Vnde* Exod. 28. *præcipitur, vt in Aaron pectore rationale iudicij vittis ligantibus imprimatur, quatenus ſacerdotale cor nequaquam cogitationes fluxæ poſſideant, ſed ratio ſola conſtringat, ne indiſcretum quid, vel inutile cogitet, qui ad exemplum aliis conſtitutus ex grauitate ſemper debet oſtendere, quantam in pectore rationem portat.* Atque hæc quidem de Prælatis, & Sacerdotibus Greg Quæ meritiſſimè Religioſis accommodari debent, ad quos etiam pertinet alios ſiue prædicatione, ſiue conſilio, ſiue exemplo mundare: hiſce enim modis omnibus vaſa Domini in Eccleſia portant, quæ ne polluant, mundi ipſi eſſe in omni actione debent, & ab omnibus, quæ ipſorum mentem turbare, vel inquinare poſſunt, abſtinere.

5. Occaſio peccati vitanda. Tertiò obſeruandum, Deum non ſine myſterio, quia volebat Nazaræos à vino abſtinere, strictè præcepiſſe, ne vuas etiã paſſas comederent, imò vt ab ipſis vuarum acinis ſibi temperarent, ne videlicet ab acinis ad vuas, ab vuis ad vinum tranſirent. Itaq; vuarum, & acinorum prohibitio nihil aliud fuit, quam præcepti de non bibendo vino ſtabiliendi prouidentia, & viam omnẽ ad vini epotationẽ obſtruere. Sic nimirùm omnes, & Religioſi præcipuè edocentur ad crimina, & omnem omnino imperfectionem vitandam, quæcunq; vel minimam cum peccato cognationem habent, omneſq; eius occaſiones præcidere. Eodem conſilio Deus cum prohibuiſſet Iudæis in die ſabbati cibos parare, ſimul etiã, ne eo die ignem domi haberent, interdixit, quia habere ignem domi poterat eſſe parandi
Exod. 35. 2. cibos, atque adeò præcepti violandi occaſio. Exod. 35. *Septimus dies erit vobis ſanctus, ſabbatum, & requies Domini. Qui fecerit opus in eo, occidetur, non ſuccendetis ignem*
Hebræi. *in omnibus habitaculis veſtris per diem ſabbati.* Aduerte autem Hebræos hoc loco dicere non ſolùm non eſſe ſtruendum ignem die ſabbati, ſed neque ex lapide, aut metallo eliciendum, neque fouendam lampadem, niſi fortè propter infirmum:

& vt

& vt nunquam nugari deſinant interpretantur, ſi propter vim frigoris ignis accendi debeat, non eſſe folle, ſed arundine ſufflandum, vt videre licet in expoſitione præceptorũ, quæ habentur in libello tranſlato à Munſtero inter præcepta negatiua à præcepto ſexageſimo quinto vſque ad ſexageſimum nonum. Et quoniam Rabbi Abrahã Abeneſra ſic legem interpretabatur, prohiberi quidem ſuccendere ignem ad parandum cibos, non tamen ad calefaciendum, ſi vigeret frigus: alij Rabbini iudicantes liberiorem hanc interpretationẽ ſabbati religionẽ eleuare, eundem Rabbi Abeneſra Hæreticum declararunt, aduerſuſq; eum conſcripſerunt libellum Sabbati perſonam per proſopopœiam fingentes aduerſus Rabbi Abeneſra diſputantem, quemadmodum refert Abul. q. 1. ſuper c. 35. Exod. ſimiliter Exod. 12. cum agitur de paſchate & de ſeptem illis diebus azimorũ, non ſolùm interdicitur, ne veſcantur fermentato, ſed vt ne fermentum in domibus habeant: *Primo menſe, decimaquarta die menſis ad veſperam comedetis azima vſque ad diem vigeſimam primam eiuſdem menſis ad veſperam: ſeptem diebus fermentatum non inuenietur in domibus veſtris:* quo loco Paraph. Chald. & 70. fermentũ tranſtulerunt. Denique Exod. 19. cum prohibuiſſet hominibus montẽ Syna tangere, præcepit etiam ne iumentũ ad montem accederet, quia poterat eſſe occaſio legis violandæ. Hanc eandẽ ob cauſam, vt hoc myſticè addamus, Ezech. 8. reprehenduntur Sacerdotes, qui ſtabant antè picturas idolorum, quæ erant depicta in pariete in circuitu templi, habens vnuſquiſq; thuribulum in manu ſua. *Ecce omnis ſimilitudo reptilium, & animaliũ abominatio, & vniuerſa idola domus Iſraël depicta erant in pariete in circuitu per totum: & ſeptuaginta viri de ſenioribus domus Iſraël ſtabant ante picturas, & vnuſquiſque habebat thuribulum in manu ſua.* Etenim occaſiones peccandi ſunt quædam veluti picturæ idolorum, ante quas ſtat, qui ſeſe peccatorum occaſionibus obiicit, & multò magis qui eis per delectationis, & ipſius ferè conſenſus quendam veluti odorẽ thurificat. Quantùm verò occaſiones peccandi fugiendæ ſint, ſuo exemplo docuit Iob ſanctiſſimus, qui de ſe loquens ait c. 31. *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.* In quem locum Gloſſa: *Viſum,* inquit, *ſequitur cogitatio, cogitationem delectatio, delectationem conſenſus, conſenſum opus, opus conſuetudo, conſuetudinem neceſſitas, neceſſitatem deſperatio, deſperationẽ damnatio.* Vnde meritò Thren. 3. dicitur: *Oculus meus depredatus eſt animam meam.* Annotauit verò in eundem locum Caiet. Iob ſuum hoc propoſitum appellaſſe fœdus propter firmitatem: *Deliberatum.* inquit, *ac firmatum propoſitum ſignificat dicendo, Pepigi fœdus: quoniam deliberauit fixo, & immobili propoſito adinſtar pangentis fœdus, quod inuiolabile debet eſſe: ideo enim pacta fiunt, vt non liceat mutare.* Hæc ille.

Rabbi Abraham Hæreticus à Rabbinis declaratur.

Abulenſis. Exod. 12. 18.

Exod. 19.

Ezech. 8. 10.

Iob 31. 1. Gloſſa.

Tren. 3. 51. Caiet.

6. Quartò, non poterat Nazaræus pollui ſuper mortuum, etiamſi pater eſſet, aut mater, quia in viris Deo conſecratis omnis eſt carnalis affectus etiam ipſorũ parentum amputandus. Vnde Chriſtus Dominus Matth. 8 cuidam, qui ipſum quidem ſequendi habebat voluntatem, ſed tamen ab eo facultatem ad patrem prius ſepeliendum, hoc eſt, cum patre manendũ, quouſq; ille, qui ſenex iam erat, diem obiret ſuum, poſtulabat, reſpondit: *Sequere me, & dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos.* Quò pertinet illud Pſ 44. *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui, & concupiſcet Rex decorẽ tuum:* & illud Deut. 33. vbi Moyſes Leuiticam tribum benedicens, quæ erat Deo conſecrata, ita loquitur: *Qui dixit patri ſuo, & matri ſuæ, Neſcio vos, & fratribus ſuis, Ignoro vos, & neſcierunt filios ſuos, ſi cuſtodierunt eloquium tuum, & pactum tuum ſeruauerunt, benedic Domine fortitudine eius.* In quibus poſtremis verbis aduerte hanc parentum, & propinquorum propter Chriſtum, ignorationem, fortitudinem appellari, quia animum planè inuictum, & generoſum requirit. Atque hoc eſt vnum ex

In religioſis omnis carnalis affectus eſt amputandus.

Matt. 8. 22.

Pſal 44 11.

Deut. 33. 9.

Matt. 10.34. operibus præcipuis, ad quæ patranda Chriſtus ſe veniſſe confitetur, Matth. 10. *Non veni pacem mittere, ſed gladium: veni enim ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrē ſuam.* Sicut enim gladius ea, quæ ſunt vnita, & coniuncta, diuidit, ita gladius diuini verbi, & conſiliorũ Chriſti debet ea, quæ ſunt maximè coniuncta, diuidere, id eſt, carnales parentum, & conſanguineorum affectus, omnemque carnis coniunctionem ad liberius Chriſtum ſequendum Cant 3. diſſecare. Quam ob cauſam Cant. 3. ſexaginta illi de fortiſſimis Iſraël, qui lectulum Salomonis, hoc eſt, ſiue Eccleſiam, ſiue ſuam ipſorum conſcientiam ambiebant, & propugnabant, in Religioſorum typum appenſos ſuper femur geſtabāt gladios, ad omnem carnalem affectum, qui per femur intelligitur, omnemque carnis petulantiam præcidendam. Et quidem hæc ex terrenis abſtractio, quæ in viris Deo mancipatis reperiri debet, expreſſa eſt in eo, quod Ezechiel Propheta Ezech. 8. 3. ab ſpiritu fuit eleuatus inter cælum, & terram, vt habes cap. 8. *Emiſſa*, inquit, *ſimilitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei, & eleuauit me ſpiritus inter terram, & cælum.* Quem locum tractans D. Greg. lib. 31. Mor. c. 9. ſic ait: *Manus deſuper D.Greg. mittitur, & Propheta per cincinnum capitis eleuatur, quia cum noſtra mens ſeſe per cuſtodiam colligit, vis ſuperna ſurſum nos ab infimis trahit: & quilibet ſanctus in carne mortali poſitus inter cælum, & terram eſt conſtitutus, quia plenè quidem adhuc ad ſuperna non peruenit, ſed iam tamen ima dereliquit.* Itaque vult Gregorius eum, ſuper quem manus diuina mittitur, cuiuſmodi eſt Religioſus, eſſe inter cælum, & terram collocatū, quia nec terræ adhæret per affectum, nec in cælo adhuc eſt per frui-Philip. 3. 20. tionem, ſed tantùm per deſiderium, iuxta illud Pauli ad Philip. 3. *Conuerſatio noſtra in cælis eſt*, quaſi diceret, vitam quidem in terris agimus per carnem, ſed per deſiderium & affectum in cælo conuerſamur.

7. Lyranus. Quintò, mirum ſanè eſt, quòd Nazaræus, ſi quiſquam coram eo mortuus repentè concideret, pollutus cenſebatur, cum ea mors ad eum nihil pertineret. Lyranus ſuper 6 c. Num. reſpondet voluiſſe Deum, vt Nazaræus eiuſmodi mortem ſubitam ſuis peccatis attribueret, quod ego de humilitate accipio, quæ tanta debet eſſe in Religioſo viro, vt quicquid mali contingit ſuis peccatis aſcribat: quanquam & illud addi poteſt, cenſeri pollutum Nazaræum homine coram illo Religioſo vel ipſa mali ſpecies fugienda eſt. repentè mortuò, quia exiſtimari poterat eius interfector: illudq; indicatum myſterium, ſancto, & religioſo viro vel ipſam mali ſpeciem, ac præſumptionem etiam expettem culpæ velis, remiſq; fugiendam, iuxtà illud Apoſt. 1. ad Theſſ. 5. 1. Theſſ. 5. 22. *Ab omni ſpecie mala abſtinete vos*: ſiue, *Ab omni ſpecie mali*, vtroq; enim modo reddi poteſt græcus contextus; quanquam prior lectio eſt germanior, eamq; cum D. Hieron. ſequuntur interpretes. Sextò Nazaræi ſanctificatio potiſſimùm ſita erat in cæſarie nutrienda: cæſaries capitis eſt bonarum cogitationum germinatio, quibus inualeſcentibus homo ſanctus efficitur: quoniam præcipua Religioſi, & cuiuſuis hominis ſanctitas in internis affectibus, & cogitationibus, quæ tanquā pulcherrima cæſaries animam exornant, ſanctè nutriendis, & conſeruandis po-Psal. 44. 10. ſita eſt. Quamobrem Pſ. 44. dicitur: *Aſtitit Regina à dextris tuis in veſtitu deaurato*: & paulò poſt: *Omnis gloria eius filiæ Regis ab intus in fimbriis aureis, circumamicta varietatibus.* Quo loco eſt obſeruandum non dictum eſſe omnem huius Reginæ Sanctitas ſit in mente, & in externa opera redundet. gloriam eſſe *intus*, ſed *ab intus*, quia ſanctitas etſi potiſſimum in mente conſiſtit, non debet tamē mentis cancellis concludi, ſed in externa etiā opera redundare: hæ enim ſunt illæ fimbriæ aureæ, & varietates, quæ ex eius aureo veſtimento, id D.Aug. eſt, charitate pēdere deſcribuntur. Ita hunc locū intellexit D. Aug. *Omnis*, inquit, *gloria eius filiæ Regis ab intus, extrinſecus non ſolum veſtis eſt aurea, & variata, ſed intus pulchram nouit, qui ſpeciem eius amauit: quæ ſunt interiora pulchritudinis? conſcientiæ:*

ibi amat Chriſtus, ibi alloquitur, ibi coronat: ſed in fimbriis aureis varietas eſt linguarum, doctrina, decus: iſta quid proſunt, ſi non ſit pulchritudo illa intrinſecus? Septimò, ſi contingeret Nazaræum pollui ſuper mortuo, cæſaries priſtina quaſi polluta, & immunda radebatur, vt noua & ſancta ſuccreſceret, quia affectus omnes, & cogitationes, ſi aliqua peccati labe inquinentur, omnino amputandæ ſunt, & reſecandæ: vt deinceps ſanctæ aliæ de nouo pullulent. Quo eodem myſterio fœminam, quæ in bello ab Hebræis caperetur, præcipiebat Deus omnino radi, Deut. 21. *Si egreſſus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, & tradiderit eos Dominus Deus tuus in manu tua, captiuoſq; duxeris, & videris in numero captiuorum mulierem pulchram, & adamaueris eam, volueriſque habere vxorem, introduces eam in domum tuam, quæ radet cæſariem, & circuncidet vngues, & deponet veſtem, in qua capta eſt.* Quod exponens gloſſa docet per hanc mulierem ſignificari myſticè peccatricem animam, quæ pulchra quidem dicitur ratione imaginis Dei, ſed captiua ratione criminis, iuxta illud Ioan. 8. *Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati.* Hanc aliquando amat Chriſtus, vt patet de Maria Magdalena, Lucæ ſeptimo: cupitq; eam habere ſponſam per fidem formatam charitate; oportet tamen interim, vt radat cæſariem, & veſtem priſtinam exuat, hoc eſt, vt omnia vitia, & anteactæ vitæ crimina per contritionem deponat, circuncidat etiam vngues, id eſt, omnem peccandi occaſionem præcidat.

Deut. 21. 10

Gloſſa.

Octauò, ſi contingeret Nazaræum pollui ſuper mortuo, omnes dies præteriti ſui Nazaræatus irriti cenſebantur, cogebaturq; de nouo tempus voti inchoare. Gaudet enim maximè Deus continuata ſanctitate, vultq;, vt ſi aliquando per culpam intermittatur, exiſtimemus nihil nos hactenus profeciſſe, ſed iterum nouo conatu, acſi nihil anteà egerimus, virtutis viam arripiendam, iuxta illud Pſ. 76. *Et dixi, nunc cœpi.* Et quidem nunquam in virtute ſiſtendum, ſed conandum ſemper ad vlteriorem gradum Deus ipſe monet. Hier. 3. *Patrem vocabis me, & poſt me ingredi non ceſſabis,* id eſt ſemper per imitationem meis veſtigiis inſiſtes, quoniam ſemper tibi multum ſupererit imitandum: ſiquidem non hominis tantùm, ſed Dei etiam veſtigia perſequeris, quem quantumcunq; properes, conſequi nunquam poteris quemadmodum ſponſa ſuo illo clamore, & defatigatione confitetur, Cant. 1. *Trahe me poſt te: curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Id quod expendens D. Bern. ſer. 21. ſuper Cant. *Quid mirum,* inquit, *ſi indiget trahi, quæ poſt Gigantem currit? quæ comprehendere nititur, eum, qui ſalit in montibus, & colles tranſilit, velociter enim currit ſermo eius.* Pſal. 147. *Non valet ex æquo currere, non poteſt pari cum illo celeritate contendere, qui exultat vt Gigas ad currendam viam,* Pſal. 18. *Et propterea rogat ſe trahi: Beſſa ſum,* inquit, *deficio: noli me deſerere, ne vagari incipiam poſt alios amatores, nec curram quaſi in incertum.* Et rectè quidem Bern. ſunt enim Chriſti exempla perfectiſſima, & quaſi Gigantis ſpatia quæ nemo vnquam perfectè poterit imitari, quemadmodum puer non poteſt ſuo paſſu paſſum hominis, nedum Gigantis æquare, iuxta illud poëtatum principis de puero Aſcanio, *Sequiturq; patrem non paſſibus æquis:* quæ omnia complexus eſt ipſe Dominus, cum dixit loco Hieremiæ citato: *Poſt me ingredi non ceſſabis.* Eundem ſenſum efficit illud Eſai. 27. *Florebit, & germinabit Iſraël.* Quo loco obſerua, non ſine myſterio priùs dictum eſſe *florebit*, quam *germinabit*, cum è contrario plantæ priùs germinent, quam floreant: quia videlicet iuſtus, cum in flore eſt, adhuc ſe debet reputare in germine eſſe, vt conetur magis effloreſcere, & in vberem fructum erumpere. Adde illud etiam ſignificari ſanctum, & religioſum virum cùm in flore eſt aliquarum virtutum, eo ipſo tempore alia ex parte germinare debere, vt de nouo effloreſcat, & fructum ferat. Itaque cum quoſdam flores, & fructus produxerit, debere ſimul in aliorum quoq; bonorum operum germina pullulare, vt ſemper in germine, in flore, & fructu ſit.

8.

Pſal. 76. 11.

Hier. 3. 19.

In virtute nunquam ſiſtendum.

Cant 1. 4.

D. Bernard.

Pſalm 147.

Pſal. 18.

Eſai. 27. 6.

Nonò

9. Num.6. Nullo, peracto voti tempore reddebatur Nazaræus, capillique in altari holocauſti, cremabantur: cuius rei myſterium illud eſſe docet D.Greg.lib.2.Mor.cap.39. tunc nos ad perfectionis ſummam pertingere, cum ſic exteriora vitia ſuperamus, vt etiam cogitationes ſuperfluas à méte reſecemus, quas nimirum ſacrificij igne concremare eſt flamma cas diuini amoris incendere, vt cogitationes ſuperfluas cor quaſi Nazaræi capillos concremãs totum in Dei amore ardeat. Ad hæc completo ſuo Nazaræatu omnia ſacrificiorũ genera celebrabat, quia qui per vota in religione nuncupata ſe Deo conſecrat, omne ſacrificij genus ea oblatione complectitur. Nam quod attinet ad hoſtiam pro peccato, integram peccatorum remiſſionem conferri in ingreſſu religionis ex eo eſt perſpicuũ, quod à Patribus in religionem ingreſſus ſecundo cuidam baptiſmo comparatur. Sic enim docet D.Hieron. Epiſtola ad Paulam, & D.Bern. de præcepto, & diſpenſatione. Hoſtia verò pacifica, quæ ſiue à placando Deo, ſiue ab eodem promerendo nomen accepit, etiam in religione continetur, ſiquidem Deus facillimè Religioſorum precibus, ac votis ſe ſinit exorari, iuxta illud Eſaiæ 65. *Antequam clament, ego exaudiam*: Et Pſal.33. *Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum.* Iam verò holocauſtum vſque adeo in religione reperitur, vt affirmet D.Tho.2.2. quæſt.186. art.7. religionem nihil eſſe aliud; quam holocauſtum: id quod ex eo confirmat, quia ſicut in holocauſto tota hoſtia cremabatur, ita Religioſus nihil habet, quod Deo non offerat; nam externas opes offert per votũ voluntariæ paupertatis; bonum corporis per votum continentiæ; bonum animæ per votum obedientiæ, ſubiiciens Deo propriam voluntatem, per quam homo omnibus potẽtiis, & habitibus animæ vtitur. Denique vt nullum ſacrificij genus religioni deeſſet, ipſa quoque illuſtriſſimum quoddam eſt martyrium, vt auctor eſt D. Hier. in epitaphio Paulæ. *Non ſolùm*, inquit, *effuſio ſanguinis in martyrio reputatur, ſed deuotæ quoque mentis ſeruitus immaculata quotidianum martyrium eſt: illa corona de roſis, & violis plectitur, iſta de liliis; Vnde Canticorum 5. dicitur. Dilectus meus candidus, & rubicundus: & in pace, & in bello eadem præmia vincentibus tribuens.* Et D.Bern. ſer. 1. omnium ſanctorum expendens, cur Chriſtus idem præmium pauperibus, & martyribus polliceatur Matth.5. *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Quid ſibi vult*, inquit, *quod eadem promiſſio facta eſt pauperibus, & martyribus, niſi quia verè martyrij genus paupertas voluntaria eſt.* Atque hæc tum de legalibus, ac typicis, tum de Euangelicis, ac veris Nazaræis dicta ſufficiant.

Religionis ingreſſus omnia ſacrificia complectitur.

D.Hieron. D. Bernard. Eſai.65 24. Pſal.33.16. D.Thom. D.Hieron. D. Bernard. Matt.5.3.10.

Cur locuſtæ habeant caudas ſimiles ſcorpionum, & in caudis aculeos?

Et habebant caudas ſimiles ſcorpionum, & aculei erant in caudis earum.

SECTIO XII.

10. Plinius.

SCorpio, vt auctor eſt Plinius.lib.11.hiſt.naturalis cap.25. grauiore ſupplicio lenta per triduum morte conficit. Semper cauda in ictu eſt, nulloq; momento meditari ceſſat, ne quando deſit occaſioni: ferit & obliquo ictu, & inflexo. Venenum ab iis candidum fundi Apollodorus auctor eſt: geminos quibuſdam aculeos eſſe, maresque ſæuiſſimos. Conſtat & ſeptena caudæ internodia ſæuiora eſſe: pluribus enim ſena ſunt. Tradit Palladius de aliorum ſententia fugati ſcorpiones, ſi aliqui eorum in medio domus exurantur.

Hinc primùm eſt, quod ſubdoli, & aſtuti homines ſcorpionibus comparentur, veluti

veluti Ezech.2.vbi Dominus ad prophetam loquitur: *Increduli,& ſubuerſores ſunt tecum,& cum ſcorpionibus habitas*.Sic enim locum interpretatur D.Greg.hom.9.ſuper Ezech.*Increduli Deo ſubuerſores infirmantibus,proximis,ſcorpiones etiam fortibus,ac robuſtis,quibus etſi in faciem contradicere non præſumunt,ex occulto tamen vulnus derogationis inferunt, & occultis machinationibus feriunt*.Vbi cernis ex Greg. occultum detractorem ſcorpionem appellari,Eodem ſenſu dicitur Eccl.26.*Sicut boum iugum, quod mouetur,ita & mulier nequam:qui tenet illam,quaſi qui apprehendit ſcorpionem?*vbi mala mulier comparatur in primis iugo:quod propter nimiam laxitatem huc illuc mouetur,ita vt malè boues cõiungat:quia nimirum omnia domi perturbat, & coniugij pacem dirimit:deinde ſcorpioni, quia ſicut ſcorpio venenum ſuum non in cap.ſed in cauda habet,quod lethifero ictu per caudæ inflexionem infundit: ita mala mulier occaſionem nocendi captat, & nacta opportunitate furtim quaſi ſcorpio arcuato vulnere percutit.Eandem etiam ob cauſam Dominus Luc. 10.Dæmones appellauit ſcorpiones,cum 72. diſcipulis reuertentibus cum gaudio,& dicentibus *Domine,etiam Dæmonia ſubijciuntur nobis*:reſpondit:*Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes,& ſcorpiones,& ſuper omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit*: quo loco ſermonem eſſe ad literam de Dæmonibus, præterquam quod ex ipſo ſermonis contextu apertè colligitur: teſtatur etiam Tertul. lib.4.aduersùs Marc.c.24.Quemadmodum & Pſ.90.cùm dicitur. *Super aſpidem, & baſiliſcum ambulabis,& conculcabis leonem,& draconem.* Aduerte autem Dæmones comparari ſerpentibus,qui venenum habent in ore,& ſcorpionibus, qui in cauda,quia actionem bonam & in principio,& in fine corrumpere,deprauareq; moliuntur, in principio quidem intentionem vitiando, in fine autem inanem gloriam ſuggerendo: in quem eundem ſenſum accipi poteſt illud quod inferiùs hoc ipſo cap.dicitur:*Poteſtas equorum in ore,& in caudis eorum.*

Ezech 26.
Subdoli homines, ac detractores ſcorpionibus comparantur.
D.Gregor.
Eccl.26. 10.
Mala mulier ſcorpioni ſimilis.
Luc.10 19.
Tertullian.
Pſal. 90. 13.
Cur Dæmon ſerpentibus, & ſcorpionibus comparetur.

Verùm quod attinet ad ſcorpionis caudam,quæ Dæmonum inſidias manifeſtè ſignificat, idem habemus expreſſum Geneſ.3. cum dictum eſt ad ſerpentem: *Ipſa*,id eſt,mulier *obſeruabit caput tuum, & tu calcaneum eius*. Quem locum expendens D.Greg lib.1.Moral.c.38. *Caput*,inquit,*ſerpentis obſeruare eſt initia ſuggeſtionis eius aſpicere,& manu ſolicita conſiderationis à cordis aditu funditùs extirpare: qui tamen cum ab initio deprehenditur,percutere calcaneum molitur:quia etſi ſuggeſtione prima intentionem non percutit:decipere in fine tendit*:imò cum neq; in exordio intentionis ferit, neq; in itinere actionis intercipit, duriores in fine laqueos tendit, quos fini ſuo oppoſitos Propheta proſpexerat,cum dicebat Pſ.55. *Ipſi calcaneum meum obſeruabunt*:quia enim in calcaneo finis eſt corporis:quid per hunc niſi terminus ſignificatur actionis? nec verò ſolùm fini actionis, ſed multò etiam magis in fine vitæ Dæmon inſtar ſcorpionis cauda ſua inſidiatur: quo ſenſu accipiendum eſt illud Pſal.48.*Cur timebo in die mala:iniquitas calcanei mei circundabit me*.Quaſi dicat. Ratio cur timere debeam in die iudicij eſt iniquitas in fine vitæ ſuſcepta: cum autem Regius vates calcaneum nominauit, alluſit ad ſerpentem, qui calcaneum mulieris obſeruare dicitur,Geneſ.2.Ita hunc locum intellexit D.Aug.in comm. eius Pſalmi,vbi docet homini non tam timendum eſſe à die iudicij, quam à die mortis ſuæ,eo quod inde pẽdeat æternitas,quaſi dixerit Regius vates,Cur timeo à die iudicij, ſi ex iniquitate calcanei mei, id eſt, malo vitæ meæ fine malitia, & acerbitas illius diei pendet? *Modò igitur*,inquit,*homines prouideant ſibi,vitent iniquitatem calcanei ſui,In calcaneo enim quiſque labitur. Etenim à Deo dictum eſt ſerpenti: Ipſa tuum obſeruabit caput, & tu eius obſeruabis calcaneum.Si Diabolus calcaneum tuum obſeruat,vt te deijciat:tu caput illius obſerua,caput illius initium malæ ſuggeſtionis eſt: quando incipit mala ſuggerere, tunc repelle antequam ſurgat delectatio, & ſequatur conſenſus.*

3.
Geneſ. 3.
D.Gregor.
Pſal.55.7.
Morientibus Dæmon magis inſidiatur.
Pſal. 48.
D.Auguſt.

& vitabis caput eius,atque adeò non apprehendet ille calcaneum tuum. Hæc Auguſt. Vbi cernis de ſententia Auguſtini Dæmonem inſtar ſerpentis calcaneo inſidiari,id eſt,tum finem actionis, tum extremum vitæ tempus obſeruare. Vtranque enim expoſitionem tradidit loco citato Auguſt.quod idem eſt,atque ſcorpionem eſſe non ore, ſed cauda ferientem. in cuius rei typum Amalec extremam Hebræi
Deut. 25. 17. exercitus partem fuit aggreſſus, quemadmodum dicitur Deut. 25. *Memento quæ fecerit tibi Amalec in via,quando egrediebaris ex Ægypto,quomodo occurrerit tibi,& extremos agminis tui,qui laſſi reſidebant,ceciderit*: Sic enim Dæmon extremæ vitæ noſtræ actiones,quaſi iam viribus defectas,& præ ſenectute,& corporis infirmitate languentes vehementiùs aggredi conſueuit.

4. Ex his iam planum relinquitur, quanto iure Hæreticæ locuſtæ cum ſcorpio-
Hæretici, vulpes dicũtur. num caudis deſcribantur. Primùm,quia omnes in vniuerſum Hæretici calidiſſimi ſunt,& maximè fraudulenti, & inflexo; atq; obliquo ictu ſcorpionum inſtar
Ezech. 13. 5. Cant. 2. 15. ferientes: quam eandem ob cauſam comparãtur vulpibus,quæ eſt altera illuſtris
Theodoret. ad hoc ipſum declarandum ſimilitudo, veluti Ezec. 13. *Quaſi vulpes in deſerto Pro-*
D. Ambroſ. *phetæ tui Iſraël.* Et Cant. 2. *Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas. nam vinea noſtra floruit*: quod de Hæreticis accipiunt Theod. in comm. ſuper Cant. & D. Ambr. ſer. 11. in Pſ. 118. Vbi aduertit mandari, vt vulpes exterminentur, dum vineæ florent: quia Hæretici florentibus vineis, id eſt, teneris adhuc in fide multò magis nocent, adultis autem iam vitibus, id eſt, perfectis nocere vix poſſunt.
Origen. Eundem locum enarrans Orig hom. 4. ſuper Cant. docet huiuſmodi vulpes eſſe peruerſos Hæreticorum magiſtros, qui vineam Domini, id eſt, eccleſiam exterminant, ne floreat in fide, admoneriq; Doctores Catholicos, vt dum adhuc puſillæ ſunt iſtæ vulpes, & initium habet praua doctrina, Hæreticos arguere feſtinent, ad quam rem perſuadendam affert exemplum Sanſonis, qui trecentas vulpes cepiſſe, eaſq; alligatis caudis, ardentibuſq; facibus interpoſitis in Philiſtino-
Iudic. 15. rum ſegetes, vineas & olivueta emiſiſſe deſcribitur Iudic. 15. Caudam verò ad cau-
Origen. dam alligare, inquit, Orig. eſt aduerſantes ſibi Hæreticos, ac diuerſa ſentientes connectere, & inter ſe conferre, ex propriiſq; eorum ſententiis, & argumentis propoſitiones colligere, atq; in eorum ſegetem ignem concluſionis immittere, quò omnes eorum ſectæ, & errores comburantur. Alterum quiddam in Sanſonis
D. Ambr. facto obſeruauit D. Ambr ſer. illo 11. in Pſal. 118. quod Sanſon non ad capita, ſed ad caudas vulpium ardentes faces alligauerit, illud indicare, fraudulentos homines, potiſſimumq; Hæreticos liberam quidem linguam habere ad latrãdum, ſed exitus impeditos, ſeu religioſa principia, finem verò fraudis ſuæ incendio deputatum. Aduerte etiam Hæreticorum quidem capita, id eſt, ſectas omninò diuiſas eſſe, ac multiplices, nec inter ſe vllo pacto conuenire: caudas autem inuicem nexas, & implicatas, quia finem eundem habent Eccleſiam perſequendi: idcircò caudas vulpium ligaſſe Sanſonem, cum earum capita libera, ac ſoluta reliquiſſet. Secundò. Sicut ſcorpio in arcum ſe componit ad feriendum: ita Hæretici Scripturæ ſacræ malè intellectæ arcum ad ſimplices decipiendos intendunt, iuxta il-
Pſal. 10. 2. lud Pſal. 10. *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt ſagittas ſuas in pharetra. vt ſagittent in obſcuro rectos corde.* Quem locum de Hæreticis intellexit D.
D. Auguſt. Auguſt tum in comment. eius Pſal. tum epiſt. 48. ad Vincentium Donatiſtam.
Oſeæ 7. 15. Idem habes Oſeæ 7. *Ego erudiui eos & confortaui brachia eorum, & in me cogitauerunt malitiam, reuerſi ſunt, vt eſſent abſque iugo, facti ſunt quaſi arcus doloſus*: quibus verbis
D. Hieron. ſuggillationem Hæreticorum contineri docet D. Hier. Deumq; ipſum conquerі, quod eos erudierit, dederitq; eis fortitudinem, qua contra aduerſarios dimicarent, illi verò cogitauerint malitiam aduersùs Dominum impuſſimas hæreſes extruen-

extruentes: itaq; facti ſint quaſi arcus doloſus, qui percutit dirigentem, aut etiã facti ſint quaſi arcus intentus, parati ſemper ad pugnã in ſubuerſionẽ audientiũ.

Tertiò, quemadmodum ſcorpiones habent caudas aculeatas, ipſiſque caudarum aculeis feriunt: ita Hæretici quamuis ore blandiantur morum licentiã, carniſque illecebras prædicantes, fines tamen, & exitus habent aculeatos, imò duplicem in caudis aculeum, vt de ſæuioribus ſcorpionibus diximus, ſiquidem quos veneno ſui erroris inficiunt, multis hic implicãt difficultatibus, ac deinde ſempiternis addicũt apud inferos cruciatibus. Vnde aptè in Hæreticos quadrat illud, quod Eliphaz dixit Iob. cap. 4. *Vidi eos, qui operantur iniquitatem, & ſeminant dolores, & metunt eos, flante Deo periiſſe.* Etenim, vt interpretatur D. Greg. lib. 5. Moral. c. 15. *Dolores ſeminant, qui peruerſa agunt, dolores metunt, cum de eadem peruerſitate puniuntur: fructus autem doloris eſt retributio damnationis:* quam ob cauſam meritò dicitur Eccl. 7. *Fili non ſemines mala in ſulcis iniuſtitiæ, & non metes ea in ſeptuplũ.* Quo loco per ſulcos iniuſtitiæ deſideria carnis, prauoſq; animi affectus intellige, quibus qui fomentum præbuerint per mala opera, metent inde ſeptuplum, id eſt, infinitam malorum ſegetem: vbi ſimul aduerte mentem prauis cogitationibus, & deſideriis imbutam appellari tellurem ſulcis diſtinctam, & aratam, imò etiam ſeminatam ſemine vſq; adeò fœcundo, vt copioſa peccatorum ſeges ſperari poſſit. Quartò, ſcorpio ſemper ictum meditatur, ne vnquam occaſioni deſit, quod mirum in modum Hæreticorum ingenium declarat, qui ſemper aliquid mali aduerſus Eccleſiam moliuntur, omnemque captant nocendi occaſionem: quam eorum naturam eleganti ſimilitudine explicauit Eſai. cum dixit c. 57. *Impij autem quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt, & redundant fluctus eius in conculcationem, & lutum.* Quemadmodum enim mare ſua illa agitatione perpetua, & reciproca fluctuum reuolutione ſemper tempeſtatem minatur: ita impij, & Hæretici ſemper nouarum rerum fluctus voluunt, procelloſaſq; in Eccleſia tempeſtates excitare moliuntur. Verùm, vt annotauit D. Hieron. expendens verba ſequentia, ſicut marini fluctus reuoluuntur ad littora, atque iterum reſorbentur, & in ſe fracti lutum efficiunt, quod pedibus conculcatur, ſic impij tandẽ fracti æternæ conculcationi ſubiacebunt. Alij in eundem locum obſeruarunt, ſicut fluctus maris feriunt ſtabilitatem littoris, & in ſeipſos reuoluti littus quidem lauant, ipſi autem lutum trahunt, ita Hæreticos perſecutione ſua Eccleſiam tanquam ſtabile littus non mouere, ſed tantùm lauare, eum ipſi lutulenti, & immundi ipſa ſua perſecutione efficiantur. Eandem inquietem, & ſemper ad malum promptam Hæreticorum naturam habes, & maris, & feruentis ollæ ſimilitudine expreſſam Iob 41. vbi de Leuiathan dicitur. *Ferueſcere faciet quaſi ollam profundum maris, & ponet quaſi, cum vnguenta bulliunt.* Quo loco D. Hier. (ſi eius ſunt illi comment.) per mare hunc mundum intelligit, quem Diabolus quaſi ollam carnali accendit concupiſcentia, vt ferueat ad amanda terrena: id quod ad Hæreticos potiſſimùm ſpectat, qui perpetuò tanquam olla à Dæmone ſuccenſa ad malum feruent. Illud autẽ, quod ſequitur, *Quaſi cum vnguenta bulliunt*, ſic intelligit, vt quemadmodum ſancti ſpiritualium gratiarum amore in Spiritu ſancto ferueſcunt, ita ad amorem mundi homines præſentis vitæ deſiderio quaſi quibuſdam ſuccenſionibus exardeſcant. Illud etiam exiſtimo indicari, ſuggeſtionẽ, & tentationem Leuiathan, quæ facit, vt improbi tanquam olla carnalibus deſideriis efferueſcant, eandem, cùm bonos exagitat, efficere, vt eorum pretioſa, & ſuauiſſima virtutum vnguenta, quæ abſcondita animo latebãt, tentationis igne calefacta ebulliant, & incredibilem ex ſe fragrantiam, & odorem afflent: quod potiſſimum ad tyrannorũ, & Hæreticorum perſecutiones referendũ eſt, quibus

5. Iob. 4. 8. D. Greg. Eccl. 7. 3. Eſai. 57. 20. D. Hieron. Iob 41. 21. D. Hieron.

maximè redolēt virtutes Sanctorum. Itaque quo tempore nefarij homines tan-
quā ollæ carnalibus deſideriis feruēt eodem ipſamet rétatione Sancti quaſi pul-
cherrimæ phialæ vnguentis virtutum ebullientibus mirificè redolent: quod autē
Cant. 1. 4. virtutes vnguenta appellentur ſponſa ipſa confitetur, Cant. 1. *Trahe me: poſt te
curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Quæ Christi vnguenta, cum ardentiſſimo
paſſionis igne ebullierūt, vniuerſum orbem ſuauiſſimo ſui odore impleuerunt.
7. Quintò ſcorpionum ſæuiorum caudæ ſeptem habent internodia, ſic enim
Hæreſis peccata vniuerſa complectitur. hæreſis ſeptem habet internodia peccatorum, id eſt, peccata vniuerſa comple-
ctitur, quæ ſeptenario lethalium peccatorum numero, qui ſymbolum eſt vni-
uerſitatis, comprehenduntur: quamobrem meretrix illa cuius fit mentio Apoc.
Apoc. 17. 17. ſuper beſtiam ſeptem capitum ſedere viſa eſt: vbi obiter obſerua, cùm mulier
illa tanquam eques ſuper eam beſtiam ſedere deſcribatur, nullam tamen fræno-
rum mentionem fieri, quia hæreſis per omnia ſeptem vitia effuſo, imò effræni
curſu excurrit, nullis habenis beſtiæ curſum, & libertatem inhibens. Nec verò
mirum videri debet hæreſim vniuerſam complecti malitiam, cùm duo illa gene-
ralia omnium peccatorum ſeminaria, ſuperbiam dico, & cupiditatem, ſiue
D. Hieron. auaritiam, ſuo ambitu coërceat: eæ enim, auctore D. Hier. multis in locis, ma-
Eccle. 10. 15. ximè in Hæreticis dominantur: & quidem de ſuperbia dicitur Eccl. 10. *Initium
1. Tim. 10. omnis peccati eſt ſuperbia*: de cupiditate verò, 1. ad Tim. 6. *Radix omnium malorum eſt
cupiditas*, Græcè ἡ φιλαργυρία, id eſt, amor argenti: ex quo manifeſtū eſt Paulum
auaritiam intelligere: & prætereà, quia poſtquam dixit: *Qui volunt diuites fieri
incidunt in tentationem, & in laqueum Diaboli*, ſtatim ſubiungit: *Radix enim omnium
D. Auguſt. malorum eſt cupiditas*, D. Aug. lib. 11. de Geneſis ad literam cap. 15. exiſtimauit ſer-
monem eſſe non de auaritia, ſed de cupiditate abſolutè, quem etiam ſuquutus
D. Thom. eſt D. Thom. 1. 2. q. 84. art. 2. vbi eam vtriuſq; loci etiam conciliationē excogita-
uit, videlicet cum in omni peccato reperiatur auerſio, & conuerſio, ſuperbiam
eſſe initium omnis peccati ex parte auerſionis, cupiditatem verò ex parte con-
uerſionis, ſubtiliter quidē, ſed non congruenter Pauli inſtituto, qui vti diximus,
non de cupiditate generatim, ſed de auaritia loquitur, quam certum eſt non
omnium ſcelerum materiam, & conuerſionem comitari.
8. Poſtremò fugantur ſcorpiones, ſi aliqui domi exurantur: ſic hæreſes exter-
Hæretici, vt igni dāncntur, omnino oportet. minari non poſſunt, niſi aliqui Hæretici Vulcano committantur. Id quod pro-
bari poteſt ex Ioan. 15. *Si quis in me non manſerit, mittetur foras ſicut palmes, & are-
ſcet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet.* Quem locum non ſolùm ad pœnas
Ioan. 5. 4. damnatorum apud inferos, ſed etiam hic ad Hæreticorum damnationem perti-
D. Ambr. nere immeritò inficiatur Alfonſus à Caſtro lib. 2. de iuſta Hæreticorū punitione,
Caſtro. c. 12. Hoc ipſum iam ſuperiùs annotauit Ambr. in eo, quòd Sanſon ardentes fa-
ces vulpium caudis alligauit, vt ita Philiſtæorum meſſes, atq; olíueta deperirent:
Pſal. 67. ℣. 31. idemq; non obſcurè ſignificauit Regius vates Pſalm. 67. cum dixit. *Increpa feras
arundinis.* Quo loco pleriq; volunt ductam eſſe ſimilitudinem à venatoribus, qui
cum apros de arundineto, aut querceto cupiūt foras educere, ignem admouent,
eoq; admoto exeunt apri, quod ni faciant, igne pereunt. Itaque poſtulare Regiū
Prophetam à Deo, vt feras arundinis, id eſt, Hæreticos increpet, per ignem nimi-
rum, vt eiuſmodi feræ admoto igne, vel egrediantur, hæreſimq; abiurent, vel ſi
nolint, penitùs comburantur. Habitare autem Dæmonem, eiuſq; ſectatores, ac
Iob 40. 16. potiſſimum Hæreticos quaſi feras in arundineto palam eſt ex Iob 40. *Sub vmbra
2. Tim. 2. 16. dormit in ſecreto calami, in locis humentibus.* Alia ſimilitudine ad idem inſinuandum
Theophyl. vſus eſt Paul. 2. ad Tim. 2. cum hæreſim cancro morbo comparauit. *Prophana au-
tem, & inaniloquia deuita, multū enim proficiunt ad impietatē: & ſermo eorum vt cancer
ſerpit.*

ſerpit. Non ſolùm, quia, vt vult Theophyl. cãcer morbus eſt, qui omnia circumiecta depaſcitur, ſed etiam, quia igne tantùm curari poteſt, ſic enim hæreſim non ſolùm ſui contagio omnia inficit, quàm ob cauſam Pſ. 1. *Cathedra peſtilentiæ* vocatur, quæ non tantùm ſedentes, ſed vicinos quoſq; etiam graſſante in dies, ac ſerpente lue corripit, ſed etiam quia nonniſi igne adhibito exterminari poteſt. Deniq; aduertendũ eſt ex Franciſco Georgio Veneto in ſua Harmonia, Cant. 1. tom. 4. c. 31. cor Scorpionis cæleſtis eſſe in tertio gradu Sagittarij præſidereq́, lapillis pretioſis ſardonio, & amethyſto, imo ſerpentium, ac Dæmonũ fugæ, quod ſic accipiendum videtur, vt cor ſcorpionis, qui eſt in octaua ſphæra, reſpondeat gradui tertio Sagittarij, qui eſt in primo mobili: ponunt enim Aſtrologi duodecim ſigna in octaua ſphæra ex ſyderibus figurata, & alia duodecim ſine figuris in primo mobili: quæ obſeruatio ad rem, de qua agimus, maximè pertinet, conſentaneum enim rationi eſt, vt ſcorpionũ, id eſt, Hæreticorum corda Sagittario, id eſt, diuinæ, & humanæ iuſtitiæ telis ſubiecta ſint, in eaq́; tanquam in ſcopum ſeueræ animaduerſionis ſagittæ collimentur. Rectè etiam ſubdit Venetus eam ſcorpionis cum Sagittario conuenientiã pretioſis lapillis, imò etiam Dæmonum fugæ præſidere, non quòd ſydera vllam in Dæmones vim habeant, ſed quoniam exterminatis Hæreticis fugantur Dæmones, fidei etiam, & virtutum reliquarum pretioſi lapides magis rutilant. Atque hæc de viſione, & myſterio locuſtarum.

Pſal. 1.

Fran. Ven.

COMMENTARIVM

TERTIVM EXEGETICVM.

DE TERTIA VISIONE IOANNIS.

Viſio imaginaria ſexti Angeli deſcribitur.

SECTIO PRIMA.

COMMEMORATA quinti Angeli viſione in priori parte huius capitis, nunc in poſteriori Ioannes ſexti Angeli viſionem cõmemorat, quæ huiuſmodi eſt. Primùm, ſexto Angelo tuba canente audiuit Ioannes vocem vnam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod eſt ante oculos Dei, dicentem ſexto Angelo, qui habebat tubam: Solue quatuor Angelos, qui alligati ſunt in flumine magno Euphrate. Secundò, ſoluti ſunt quatuor Angeli, qui parati erant in horam, diem, menſem, & annum ad occidendam tertiam partem hominum. Tertiò, vidit numerum equeſtris exercitus (proculdubiò quem quatuor illi Angeli collegerunt) vicies millies dena millia, ſeu vt habetur Græcè, duas myriades myriadum, quanquam in Biblijs Complutenſibus non eſt *Duæ myriades myriadum*, ſed abſolutè, *Myriades myriadum*, quod ferè eodem recidit. Eſt autem myrias idem, quod decem millia, quò fit, vt vna myrias myriadum ſit idem, quod decies millies decem millia, & duæ myriades myriadum vicies millies decem millia, id eſt, ducenties mille millia, ſiue decies millies viginti millia, vel vices mille myriades, quod vulgò eſt, bis centum milliones. quem numerum ait Ioannes ſe audiuiſſe. Quartò, Equites eiuſmodi equorum habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & ſulphureas, nimirum vel quòd ſinguli equites habe-

11.

Myrias idẽ quod decem millia.

rent loricas partim igneas, partim hyacinthinas, partim ſulphureas, vel quod alij eas haberent igneas, alij hyacinthinas, alij ſulphureas. Quintò, capita equorum erant tanquam capita leonum, & de ore eorum procedebat ignis, fumus, & ſulphur, habebantque poteſtatē ſuam in ore, & in caudis: erant enim caudæ ſimiles ſerpentibus, deſinentes videlicet in capita ſerpentium, iiſque nocebant. Poſtremò, duæ reliquæ partes hominum (tertia enim pars ab iis plagis interfecta deperiit) neque occiſæ ſunt, neque tertiæ partis occiſæ miſerabili interitu admonitæ egerunt pœnitentiam, vt ne Dæmonia, & ſimulachra aurea, argentea, ærea, lapidea, & lignea adorarent, néque alieno malo ſapere voluerunt, vt ab homicidiis, veneficiis, furtis, & fornicatione abſtinerent.

Lyrani, & quorundam aliorum expoſitio commemoratur.

SECTIO II.

1\. Lyranus. Petr. Aureol. D. Antonin. Schiſma inter Laurentiū, & Symmachum, quartum ordine, declaratur.

Nicolaus de Lyra, & Petrus Aureolus Cardinalis in comment. ſuper Apoc. & D. Antoninus 1. primum. Chronicorum titulo 6. cap. 1. §. 7. exiſtimarunt hoc loco prænunciari à Ioanne ſchiſma illud inter Laurentium, & Symmachū de ſummo pontificatu contendentium: quæ ſententia, vt intelligatur, ſimulque rationes, quibus inferiùs eam oppugnare inſtituimus, bene perſpectæ, & exploratæ eſſe poſſint, res ipſa quomodo acciderit, priùs eſt breuiter explicandum. Igitur Anaſtaſio ſecundo Pontifici maximo, qui ſedem Romanam tenuit tempore Traſimundi Vandalorum Regis, infeſtiſſimi Eccleſiæ hoſtis, ſucceſſit in Pontificatu Symmachus ex Sardinia oriundus, maxima cleri, populiq; Romani diſſentione. Etenim vna pars Symmachum apud baſilicam Conſtantinianam, altera Laurentium Romanum apud baſilicam Mariæ in via noua depoſcebat. Concilium Rauennæ indicitur, diſcuſſaq; re præſente Theodorico Romanorū Rege Ariano Symmachus confirmatur, qui Laurentium competitorem ſuum Epiſcopum Nucerinum creauit: erat enim Symmachus ſuauiſſimis moribus, vnde ducentos, & viginti Epiſcopos à Traſimundo Vandalorum Rege Ariano relegatos in Sardiniam ſuſtentauit. Quatuor annis poſt iterum ſeditio Romæ cooritur Feſto, & Probino ſenatorij ordinis Laurentium reuocantibus, & Pontificem maximum depoſcentibus: qua ſeditione commotus Theodoricus Petrum Altini Epiſcopū Romam mittit, qui pulſis Laurentio, & Symmacho pontificatum occuparet. Cæterùm Symmachus coacta ſynodo centum, & viginti Epiſcoporum obtinuit, vt Petrus, & Laurentius in exilium amandarentur: tanta autem ob huiuſmodi diſſenſionem concitata eſt Romæ ſeditio, vt quamplurimi tum ex clero, tum ex populo caderētur, nec ſacris parceretur virginibus toto eo triennio, quo hæc ſeditio perdurauit. Fuit hoc ordine quartū in Eccleſia ſchiſma circa annum Domini 502. de eoq; ſcripſerunt Niceph. lib. 16. hiſt. Eccleſ. ca. 35. & Theodorus lector lib. 2. Collectaneorum, eiuſq; facit mentionem D. Greg. lib. 4. Dialog. c. 40. vbi docet Paſchaſium Cardinalem Apoſtolicæ ſedis Diaconum Laurentium elegiſſe, & omnium poſteà vnanimo conſenſu Symmachum verum Pontificem declarantium ſuperatū, in ſua tamen ſententia vſque ad diem obitus ſui perſtitiſſe, colendo, & præferendo Laurentium quem Epiſcoporum iudicio præeſſe ſibi Eccleſia recuſauit. Simul etiam refert eundem Paſchaſium poſt obitum Germano Capuano Epiſcopo apparuiſſe in thermis Angulanis tanquam in pœnali loco deputatum maximos patientem calores, quòd pro Laurentio contra Symmachum ſenſiſſet: ex quo colligit Gregorius eum non malitiæ, ſed ignorantiæ errore peccaſſe: itaque, cum adhuc in purgatorio eſſet, dalmaticam eius feretro ſuperpoſitam Dæmoniaco tangenti ſanitatem attuliſſe.

Nicephor. Theod. D. Gregor.

Sciendum

Sciendũ prætereà, quo tempore Anaſtaſius Imperator huius nominis primus Euthychiana hæreſi infectus Conſtantinopoli imperabat, eodem Theodoricum regem Arianum in Italia cum ſumma potentia regnaſſe. Cum verò Anaſtaſius à diſſenſionibus abhorreret, neque quicquam rerum nouarum excitari in Eccleſia pateretur, vt refert Niceph. li. 16. hiſt. c. 15. factum eſt, vt eius temporibus Chalcedonenſis ſynodus (quæ fuit quarta œcumenica, ſeu generalis) aduerſùs Eutychetem duas in Chriſto naturas negantem congregata, neque palam per ipſum conſtitutionibus imperialibus promulgaretur, neque etiam reprobaretur: itaque ſicut quibuſdam Eccleſiarum præſidibus videbatur, ita de ea erat iudicium, quidam quę recipiebant, alij non ſolum reiiciebant, ſed anathemate etiam tanquam hæreticam iugulabant: quibuſdam duas naturas in Chriſto verè, aliis vnam tantùm impiè aſtruentibus: quod malum eò proceſſit, vt quælibet Eccleſia in factiones diuideretur, & Orientales, atque Occidentales, imò etiam Lybicæ partes in multas ſectas diſſectæ fuerint: tanta confuſio, mentiumq; caligo orbem vniuerſum inceſſit? Porrò Anaſtaſius tametſi pacis amantiſſimus, eorum tamen, qui nouas res moliebãtur, temeritate commotus, quoſcumq; præter morem nugas agere, & impudenter ſanctam ſynodum damnare, vel etiam apertè eandem in templis deprædicare intelligebat, è thronis vtroſq; reiiciebat, atque ad eum modum multi Epiſcopi mulctati ſunt. Deniq; Anaſtaſio ſucceſſit Iuſtinus: Theodoricus verò adhuc ſuperſtes Romam, & Italiam obtinebat, acerrimus Arianæ hæreſis propugnator. Quoniam verò Iuſtinus Catholicus Imperator Hormiſdæ Pontificis maximi ſuaſu, & conſilio præcepit per totum Orientale imperium, vt nullus ſiue Epiſcopus, ſiue Sacerdos Arianus permitteretur, Theodoricus minacibus literis Imperatorem compulit, vt edictum illud reuocaret, imò Ioannem Pontificem maximũ, qui Hormiſdæ defuncto ſucceſſerat, coëgit, vt Conſtantinopolim tranſiens id Imperatori ſuaderet, alioquin ſe per totam Italiam in Catholicos ſæuiturum. Itaq; reſtitutæ iterum ſunt Eccleſiæ Epiſcopis, & Sacerdotibus Arianis. 2. Nicephor.

Fuit autem Theodoricus natura crudelis. Etenim Boëtium Seuerinum virum conſularem, atque doctiſſimum trucidari præcepit, ipſumq; Ioannem ſummum Pontificem ex Conſtantinopoli reuerſum in carcerem detrudi imperauit, vbi fame, & ſquallore obiens martyrij palmam promeruit. Theodorici mortem, & pœnas apud inferos refert D. Greg. lib. 4. Dialog. c. 30. vbi docet oſtenſum fuiſſe per viſum ſancto cuidam viro in inſula Lypara degenti, prope quam eſt alia inſula, quæ Vulcanus appellatur, Theodoricum eo ipſo die, quo obiit, inter Ioannem Papam, & Symmachum Patricium diſcinctum, atq; diſcalceatum, vinctiſq; manibus deductum, & in vicinam Vulcani ollam iactatum fuiſſe, tunc Greg. *Quia*, inquit, *Ioannem Papam affligendo in cuſtodia occidit, Symmachum quoque Patricium ferro trucidauit, iuſtè ab illis in ignem miſſus apparuit, quos in hac vita iniuſtè iudicauit.* 3. D. Gregor.

Sexti Angeli iuxta quorundam ſententiam literalis expoſitio.

SECTIO III.

IGitur iuxta ea, quæ paulò ante dicta ſunt, Nicolaus de Lyra, Petrus Aureolus Cardinalis, & D. Anton. locis citatis ita viſionem ſexti Angeli interpretantur. Sextum Angelum, qui tuba cecinit, volũt eſſe aut Paſchaſium Cardinalem Apoſtolicæ ſedis Diaconum, qui cauſa fuit eiuſmodi ſchiſmatis eligendo Laurentiũ Antipapam, aut ipſummet Laurentium, qua ex re magna in Eccleſia turbatio orta eſt. Auditam verò fuiſſe vnã vocem ex quatuor cornibus altaris aurei, id eſt, 1. Lyranus. Pet. Aureol. D. Anton. Prædicto ſchiſmati verba cõtextus applicantur.

vocem

vocem ipſius Paſchaſij, quæ ex cornibus altaris aurei audita dicitur: quoniam Paſchaſius vnus erat de collegio Cardinalium Eccleſiæ Romanæ, vbi Laurentium Papam acclamauit. Quatuor Angelos volunt eſſe Symmachum Papam, Laurentium Antipapam, Anaſtaſium Imperatorē infectum hæreſi Eutychetis, & Theodoricum Regem Italiæ Arianū: tunc aiunt hos quatuor Angelos ligatos aliquanto tempore fuiſſe in flumine magno Euphrate, id eſt, in imperio Romano, quod Euphrati flumini comparatur, quòd vnum ſit ex quatuor orbis imperiis: quemadmodum Euphrates vnum eſt ex quatuor terreſtris paradiſi fluminibus: ligatos, inquam, id eſt, impeditos, & cohibitos ab Eccleſia perſequenda, deinde ſolutos, vt Eccleſiam perturbarent, Symmachum quidem, & Laurentium de ſummo pōtificatu contendentes, Anaſtaſium verò, & Theodoricum pro ſua quemq; ſecta, & hæreſi depugnantes. Facile verò fuit eos ſoluere, quia parati erant in horam, diem, menſem, & annum, id eſt, omni tempore promptiſſimi ad occidendam tertiam partem hominum, id eſt, magnam Catholicorum partem, quoniam quamplurimi ſeditionibus & factionibus conciliatis vtrinque fuerunt interfecti: imò Theodoricus vniuerſæ Italię interitum minabatur, niſi Anaſtaſius Eccleſias Arianis Epiſcopis, ſacerdotibus reſtitueret, vt paulò ſuperiùs docuimus. Quoniam autem omnes prouinciæ ſubiectæ Anaſtaſio, & Theodorico pro ſua quæque principe decertabant, & Eccleſia propter ſchiſma in factiones diuiſa diſſidebat: idcircò infinita eorum multitudo per equites vicies millies dena millia poſito numero certo pro incerto, vt aiunt, exprimitur.

2. D. Antonin. Pet. Aureol. Ad hæc equites habebant loricas igneas, propter ardorem nocendi; hyacinthinas, id eſt, cœleſtis coloris, propter apparētem zelum religionis, & fidei, denique ſulphureas, propter fœditatem, ac turpitudinem vitæ: quæ expoſitio placuit D. Antonino: aut certè, vt vult Petrus Aureolus, Symmachus, & Laurentius habebant loricas hyacinthinas propter hypocriſim, & ſimulationem ſanctitatis; Theodoricus igneas propter hæreſim Arianam; Anaſtaſius ſulphureas propter Eutychianum errorem. Equorum capita tanquàm leonum erant, propter ſummam crudelitatem: de ore eorum procedebat ignis, videlicet æmulationis inter Symmachum, & Laurentium fumus iræ, & ſuperbiæ, & ſulphur hæreſis inter Theodoricum, & Anaſtaſium. Habebant equi poteſtatem in ore, & caudis quoniam tam inter Symmachum, & Laurentium, quàm inter Anaſtaſium, & Theodoricum res non ſolùm ore, id eſt, diſputationibus, & minis, ſed etiam caudis, id eſt, occultis fraudibus, & ſimulationibus agebatur. Deſinebant autem caudæ in capita ſerpentium propter calliditatem, & aſtutiam perſequendi modis omnibus rem Catholicam. Denique cum ſubiungitur: *Cæteri homines, qui non ſunt occiſi in his plagis, &c.* Exiſtimant Lyran. & D. Antonin. tangi obiter magnam quandam

Lyran. D. Antonin. paganorum cædem, quæ tempore Theodorici facta eſt, Saxonibus videlicet in bello aduerſùs Thuringos dimicantibus: vbi vtrinq; magna edita ſtrage, quamplurimi paganorum qui ſimulachra Deorum impiè adorabant, miſerrimè & corpore, & animo perierunt. Hæc ad mentem horum Doctorum dicta ſunt.

Præcedens Lyrani expoſitio refellitur, & communis ſtatuitur.

SECTIO IIII.

1. QVANQVAM commemorata Lyrani expoſitio quibuſdam aliis placuerit, nobis certè minimè probatur. Primùm quia ex quatuor illis Angelis ligatis in Euphrate, atque adeò proculdubiò malis (aliàs enim non tanquàm vincti, & veluti in carcerem detruſi deſcriberentur) vnum facit Symmachum optimis, & ſuauiſſi

ſuauiſſimis moribus Pontificem,ab omniq; ſeditione,& crudelitate alienũ,qui non ambitioſè,&arroganter,vt Laurentius,Pontificatũ ambiebat,ſed pro veritate ſuæ electionis ſanctiſſimè depugnabat:deinde,quia alienũ videtur Euphratem Meſopotamiæ fluuium,Romanũ interpretari imperium, eo quod vnũ ſit ex quatuor imperiis, quemadmodũ ille vnum eſt ex quatuor terreſtris paradiſi fluminibus:nã ſi ita eſſet,nullo myſterio Ioan.Euphratẽ potiùs,quàm Tygrim,Geõ, aut Phiſon poſuiſſet. Ad hæc quanuis illud ſchiſma ſeditioſum fuerit,cùm tamẽ non totã Italiã occupauerit, quin potiùs Romæ tantùm præcipuè viguerit, non erat,cur Ioanni duæ myriades myriadũ, id eſt, ducenti milliones equeſtris exercitus in faciem educti,& expediti apparuerint. Fruſtrà verò ad cogendum tantũ exercitum commemorantur Anaſtaſij Imperatoris,& Regis Theodorici ſimultates,cum nulla inter eos bella mouerentur, nec vnquàm vnius aduersùs alterũ conſcripti milites legerentur; imò Theodoricus ſola cõminatione Anaſtaſium ad reſtituendas Eccleſias Epiſcopis,& Preſbyteris Arianis cõpulerit.Deniq; non video qua conſecutione Ioan.ab ſchiſmate Laurentij ad Saxonũ,& Thuringorũ certamina,vt volunt nominati auctores,nullo narrationis nexu nullo rerum geſtarum ordine tranſierit,cum tamen ipſa viſionis ſeries,& narrationis cõtextus, manifeſtè oſtendat,id quod hac poſtrema capitis parte commemoratur,ad præcedentem quatuor Angelorum,& innumeri illius equitatus viſionem pertinere.

Exiſtimamus igitur cum communi ſententia,quam ſequuntur Beda Rich. de S.Vict.Andr.Cæſ.Rupert.Areth.Haymo,Pann.&alij,hanc viſionem ad extrema mundi tempora eſſe referendam:quod verò præcedere debeat tempus Antichriſti,ex eo quidam conantur oſtendere,quod in fine capitis duæ partes impiorum, quæ ſupereſſe debent,deſcribuntur adorare ſimulachra aurea,argentea,lapidea, lignea:cum tamen Daniel c.11. dicat Antichriſtum omnia idola euerſurum illis verbis : *Deum patrum ſuorum non reputabit, & erit in concupiſcentia fœminarum, nec quenquam Deorum curabit,quia aduerſum vniuerſa conſurget.*Quare ſextus Angelus, qui tuba cecinit, præcipuus quidam eſt Dæmon iuxta ea,quæ initio viſionis ſeptem Angelorum ſuppoſuimus. Audita eſt vox vna ex quatuor cornibus altaris aurei, nimirùm egreſſa ab ipſo Dei conſpectu , qui in cœlo tanquàm in templo reſidens ante ſe altare quoddam aureum habere deſcribitur, in quo ei ſupremæ adorationis thymiamata à beatis illis mentibus offerantur,ducta ſimilitudine à temploSalomonis,in quo erat altare thymiamatis aureum,in quo odores incendebantur.Sic enim etiam Paulus Hebr.9.in cœlo poſuit Sancta ſanctorum, quæ Chriſtus tanquàm verus Pontifex maximus ſemel per ſuum ſanguinem ingreſſus nobis aperuit,ducta ſimilitudine à tabernaculo Moſaico.Hac voce præcipiebatur prædicto ſexto Angelo, vt ſolueret quatuor Angelos, qui ligati erant in flumine magno Euphrate, quos plerique, vt refert Andreas Cæſarienſis, exiſtimarunt eſſe Michaëlem, Gabrielem, Vrielem, & Raphaelem : quam ipſe opinionem non approbat, affirmans eſſe peſſimos Dæmones. ſatiſque ex eo oſtenditur, quia non eſt, cur boni Angeli aliquo in loco vincti teneantur. Quocircà meritò ferè omnes Doctores interpretantur vniuerſitatem Dæmonum quaternario numero, qui quatuor orbis partes complectitur, comprehenſam, ligato in Euphrate, id eſt, in congregatione impiorum quæ per Euphratem Babylonis,id eſt,confuſionis fluuium exprimitur,qui ſolui dicuntur extremis temporibus, quia tunc ex Dei, qui eos modò ligatos tenet, permiſſione multùm poterunt,& veluti è carcere exeuntes,atque in rem Catholicam debacchantes,liberè volitabunt, & Eccleſiam vniuerſam modis omnibus diuexabunt. Nihilominus non diſplicet Franciſci Riberæ ſententia in comment. huius loci exiſti-

2. Beda. Rich. Vict. Andr. Cæſ. Rupert. Arethas. Haymo. Pann. & alij Antichriſti, & extrema mundi tempora. Dani. 11.37.

Hebr. 9.

And. Cæſar.

Franc.Rib.

Kkk mantis,

mantis, quod hic dicitur, quatuor Angelos, id eſt, Dæmones ligatos eſſe in Euphrate, ita vt verba ſonant accipiendum, cum id nihil abſurdi contineat, quemadmodum Tobiæ 8. legimus Raphaelem apprehendiſſe Dæmonium Aſmodæum, illudq; in deſerto ſuperioris Ægypti religaſſe. Eodem igitur modò veriſimile eſt quatuor quoſdam præcipuos, Dæmones religatos eſſe in flumine Euphrate, in eo autem potiùs, quàm in quolibet alio flumine, quia Euphrates fluuius eſt Babylonis, quæ propter ſignificationem confuſionis ciuitas dicitur impiorum, habitationi Dæmonum accommodata.

Tob.c 8.

3. Hi igitur quatuor Sátanæ Angeli ſoluendi ſunt in fine mundi, maximumque Dæmonum inferiorum ſupra reprobos tanquam ſuper equos inſidentium exercitum collecturi ad bellum Eccleſiæ indicendum, qui exercitus propter potentiã equeſtris, propter multitudinem autem propemodum infinitam ducentorum millionum deſcribitur: vnde non mirum, ſi tertia pars hominum ab eo dicatur occidenda, quam tertiam partem non hominum in vniuerſum, ſed impiorum duntaxat eſſe probabile quidam exiſtimant, in quos nimirum Deus eorum Dæmonum, & reproborum miniſterio animaduertet. Etenim hoc ipſo c. in quinto Angelo locuſtæ etiam ſolùm nocuiſſe dicuntur hominibus, qui ſignum Dei in frontibus ſuis non habebãt: & confirmari adhuc poteſt ea ſententia, quia ſi hæc tertia pars eſt hominum in vniuerſum, cum duæ reliquæ partes dicantur in impietate ſua, & idololatria permanſuræ, ſanè poſt illam internecionem nulli iuſti remanerent, qui fidem, & religionem tuerentur, eorũ verò equitum terror, quẽ omnibus inijcient, ſimul etiã in rebus gerẽdis celeritas in loricis igneis declaratur: in hyacinthinis verò, id eſt cæleſtis coloris ſimulatus veræ religionis cultus: deniq; in ſulphureis fœditas, & turpitudo morum, ſimul etiã inferni cruciatus, qui ipſos, & eorum ſectatores manent, iuxta illud Pſal. 10. *Ignis, & ſulphur, & ſpiritus procellarum, pars calicis eorum*. Equi ſunt ipſi impij, ſuprà quos Dæmones equitabũt, ſicut & Chriſtus ſuper Apoſtolos equitare dicitur Abac. 3. *Qui aſcendis ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio*. Horum igitur equorum capita tanquam leonum viſa ſunt propter ſummam crudelitatem, quam in omne genus hominum graſſabuntur: caudæ verò in capita ſerpentium deſinunt; quia vbi finis videbitur eorum crudelitati impoſitus, inde rurſus noua mala replicabuntur. Itaque caudæ, id eſt, fines malorum capita erunt, id eſt, initia futurorum, quę quoniam cùm omnium malorum, præcipuè verò ſchiſmatum, hæreſum, & idololatriæ veneno coniuncta erunt, idcircò tanquam ſerpentium apparuerunt: atque ex his iam fit perſpicuum, quomodò horum equorum poteſtas in ore & caudis poſita memoratur. Denique reliquæ duæ partes impiorum, quæ ſupererunt (tertia enim, vti diximus, occidetur) in ſua impietate perſiſtent, neque pœnitentiam agent, ſed adorabunt omnis generis Dæmonia, & ea omnia ſimulachra, quæ à Ioanne commemorantur.

Pſal. 10. 6.

Abac. 3. 8.

Cur loricæ equitum hyacinthinæ deſcribantur?

Et qui ſedebant ſuper eos, habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & ſulphureas.

SECTIO V.

1. Hyacinthus flos, & gemma eſt.

CVm loricæ equitum, id eſt, Dæmonum, & reproborum igneæ, & ſulphureæ apparuerint, in promptu eſt rationem afferre, vt ex iis, quæ diximus, perſpicuum relinquitur. Illud ſolùm meritò aliquis quærat, cur etiam hyacinthinæ deſcribantur? videbitur enim hyacinthi cæleſtis ſpecies, & pulchritudo minimè in Dæmonum armaturam conuenire. Sciendum eſt igitur hyacinthum & florẽ, &

& gemmam eſſe:de gemma loquitur Plinius lib.37.hiſt.naturalis.ca.9.vbi inter alia, *Multùm*, inquit,*ab amethyſto diſtat hyacinthus:differentia hæc,quod ille emicans in amethyſto fulgor violaceus ,dilutus eſt in hyacintho. Primo quoque aſpectu gratus, euaneſcit antequam ſatiet,adeoq; non implet oculos,vt penè non attingat,marceſcens celeriùs nominis ſui flore.* Hyacinthus flos eſt etiam coloris violacei , eumque auctore eodem Plinio li.21.c.11.comitatur fabula duplex luctum præferés eius, quem Apollo dilexerat,aut ex Aiacis cruore editi,ita diſcurrentibus venis,vt figura Græcarũ literarum *AI* legatur inſcripta:itaque hyacinthus tam géma,quàm flos coloris eſt cæleſtis,atq; inde factum eſt,vt ad cæleſtia repræſentanda adhibeatur : vnde eſt illud Cant.5.*Manus illius tornatiles aureæ,plenæ hyacinthis.* Dicuntur autem manus Chriſti plenę hyacinthis,id eſt,cæleſtium gratiarum gemmis,quas liberaliter in homines ſpargit.Eodem ſenſu accipi poteſt illud Ezec.16. quod ad Hieruſalem ſub pulchræ fœminæ typo dicitur:*Calceaui te hyacintho.* Verè enim iuſtus calceatus eſt hyacintho id eſt,ſpe rerum cæleſtium , qua veluti calceamento munitus per aſperitatem deſerti huius vitæ ſine læſione poteſt incedere,quod calceaméti genus commendatur in ſponſa Cant.7.cum dicitur : *Quam pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia Principis.* Poſſumus etiam cum pleriſq; eo loco per hyacinthũ exempla ſpiritualiũ,& cœleſtium virorũ intelligere quibus tũc nos calceamus,cùm actionum noſtrarũ greſſus operum, quæ ipſi egerunt , conſideratione munimus,præcipuè verò virginum, quæ peculiari ratione per hyacinthũ accipi debent,eo quod virginitas maximè cæleſtis , ac Diuina ſit:ſicut etiam per ferrũ & æs Martyres,& Confeſſores accipiuntur à nónullis in benedictione illa,qua Moyſes tribum Aſer benedixit,Deut.33.*Benedictus in filijs Aſer,ſit placens fratribus ſuis,& tingat in oleo pedem ſuum,& ferrum & æs calceamentum eius : ſicut dies iuuentutis tuæ,ita & ſenectus tua.*:quanquam ad literam illud ſignificatur ſortem Aſer , id eſt,portionem terræ illi attributam olei,ferri,& æris vſque adeò feracem fuiſſe, vt poſſent poſteri Aſer oleo pedem tingere,& ex ferro, atque ære calceamenta conficere,eo quod multis metallorum fodinis abundaret.

Cant. 5. 14. Liberalitas Chriſti erga homines. Ezec. 16.10. Cant.7.1. Deut. 33 24.

Quoniam igitur hyacinthus cæleſtem colorem refert,inde factum eſt,vt quatuor illorum Angelorum æquitatus loricas hyacinthinas habuiſſe dicatur,quoniam per hypocriſim zelum fidei, & religionis ſimulabunt,nihilq; aliud ſe, quã amorem cæleſtium,& verum Dei cultum procurare.Sic enim Hypocritæ ſolét ſeſe,quantum poſſunt,ad Sanctorum vitam, & mores per ſimulationẽ effingere ad gloriam,honores opéſque hoc artificio aucupandas. Quæ cõditio explicatur ſimilitudine ſtruthionis,Iob.39.cum dicitur. *Penna ſtruthionis ſimilis eſt pennis herodij,& accipitris*:quę vt meliùs intelligatur,ſciendum eſt ex Plinio li.10.hiſt.natur. c.1.ſtruthiocamelos Africos altitudinem equitis equo inſidentis excedere,celeritate vincere,ad hoc demùm datis pennis,vt currentes adiuuent , cætero non eſſe volucres,cum à terra non tollãtur.vngulas iis ceruinis ſimiles biſſulcas cõprehendendis lapidibus vtiles quos in fuga contrà inſequentes ingerunt pedib. Concoquendi ſine delectu deuorata mira natura,nec minor ſtoliditas , etenim in tanta corporis altitudine,ſi collũ frutice occultauerint,latere ſe putant. Oua in pretio ſunt propter amplitudinem pro quibuſdam habita vaſis, & pennæ ad galeas adornandas quæ omnia ſi expendantur,palam erit vix inueniri poſſe Hypocritarum illuſtriorem typum.Primò enim,vt obſeruauit D.Greg. li. 31. Moral.cap. 6. quemadmodum ſtruthio ſimilitudinem pennarum habet accipitris, ſed non volatum: & alas quidem ad volandum erigit, ſed nequaquam ſe à terra volando ſuſpendit , ita Hypocritæ dum bonorum vitam ſimulant , imitationem . quandam ſanctæ conuerſationis habent , ſed veritatem non habent

2. Hypocritarũ ſimulatio. Iob 39 16. Plinius. D.Greg.

volandi pennas habent per ſpeciem, ſed in terra repunt per actionem: alas per figuram ſanctitatis extendunt, ſed curarum ſecularium pondere prægrauati minime a terra ſubleuantur. Secundò Hypocritæ vngulas habent ceruinis ſimiles, quia quantùm poſſunt, laborem ſubterfugiunt, & perſecutionis tempore, cùm à charitate non vrgeantur, timidiſſimi ſunt, & fugaciſſimi. Tertiò, lapidibus inſequentes petunt, quoniam ſi verbis laceſſas, ſubitò excandeſcunt. Quartò, ſi colla frutice occultauerint, latere ſe reliquo putant corpore: quoniam Hypocritæ ſi colli inflexione humilitatem ſimulent, & arrogantiam celent, perperam exiſtimant reliquis omnibus actionibus latere poſſe: cum tamen ipſa ſe vitia intus latentia neceſſariò interdum prodant. Quam ſimulationem cauendam monuit Apoſt. ad Coloſ. 2. *Nemo vos ſeducat volens in humilitate, & religione Angelorum*, id eſt, vt interpretatur D. Hier. *Nemo ficta humilitate ſuperbus: & Angelos ſe videre mentiens fruſtrà ſe ſuper homines iactet.* Deniq; ſtruthionis pennæ aptæ ſunt ad galeas adornandas, quoniam fallacia Hypocritarum figmenta, dum ementita ſanctitate ſpeciem virtutis exhibent, accommodata pleriſq; interdum videntur ad honores, & tiaras Pontificias obtinendas.

Coloſ. 2. 18.
D. Hieron.

Cur poteſtas equorum in ore, & caudis ſita dicatur, & cur caudæ in capita ſerpentium deſinant?

Poteſtas enim equorum in ore eorum eſt, & in caudis eorum: nam caudæ eorum ſimiles ſerpentibus, habentes capita, & in his nocent.

SECTIO VI.

1 PRodigioſi ſanè equi Ioanni apparuerunt, quippe qui capita habuerint leonina, caudas inſtar ſerpentium, & in ſerpentina capita deſinentes, cætero corpore equina forma, ore ignem, fumum, & ſulphur vomentes: quod monſtri genus ad viuum exprimit Hæreticos, quibus quaſi equis Dæmones inſident. Illud tamen multò videtur mirabilius, quòd potiſſimam in caudis poteſtatem exercerent, eáſq; haberent in ſerpentina capita deſinentes. Igitur cur poteſtas equorum in ore, & caudis ſita fuerit, rationem reddit D. Greg. lib. 33. Mor. c. 28. ſuper illa verba capitis 41. quæ de Leuiathan intelliguntur: *Portas vultus eius quis aperiet?* quo loco D. Greg. per portas vultus Leuiathan, Hæreticos intelligit, quia per ipſos tanquam per portas quiſq; ingreditur, vt Leuiathan in poteſtatis ſuæ principatu videat, ſicut è contrario Doctores ſacri portæ Sion appellantur. Deinde quod ſequitur, *Per gyrum dentium eius formido*, de ſecularibus poteſtatibus Hæreticorum fautricibus interpretatur. *Quis*, inquit, *iſtius Leuiathan dentes*, id eſt, magiſtros Hæreticos, *non deſpiceret, ſi non eos per circuitum poteſtatum ſecularium terror muniret? duplici enim calliditate agunt. Etenim quod ab Hæreticis magiſtris verbis blandientibus dicitur, hoc à Principibus eorum fautoribus gladiis ferientibus imperatur: quæ vtrorumq; actio in Ioannis Apocalypſi breui eſt ſententia comprehenſa, qua dicitur: Poteſtas equorum in ore, & caudis eorum erat. In ore namq; Doctorum ſcientia, in cauda verò ſecularium potentia figuratur: nam per caudam, quæ retrò eſt, huius ſeculi poſtponenda temporalitas deſignatur. Iſtis ergo equis, id eſt, nequiſſimis prædicatoribus vbiq; carnalium impulſu currentibus in ore, & in cauda poteſtas eſt: quia ipſi quidem peruerſa ſuadenda prædicant, ſed temporalibus poteſtatibus fulti per ea quæ retrò ſunt, ſe exaltant.* Hactenus Greg. A quo eandem rationem mutuati ſunt Haymo, & Ansbert. in hunc locum, illud addentes idcircò caudas in ſerpentiũ capita deſinere, ad eoſdẽ nimirùm impios

In Hæreticis tanquam in equis Dæmones inſident.
D. Greg. Iob. 41. 5.
Hæretici ſecularium Principum potentia fulti.
Haymo. Ansbertus.

Prin

Principes exprimendos, qui dracones in ſacris literis appellari conſueuerunt, veluti Ezech.29. vbi ad Regem Ægypti ita loquitur Dominus: *Ecce ego ad te Pharao draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum*: & Hierem. 51. ex perſona Hieruſalem de Nabuchodonoſor conquerentis: *Comedit me, deuorauit me Nabuchodonoſor rex Babylonis, reddidit me quaſi vas inane, abſorbuit me quaſi draco, repleuit ventrem ſuum teneritudine mea.* Atque ex hac expoſitione illud obiter collige, quo loco habenda ſint omnia temporalia, & ipſa orbis imperia, ſiquidem iuxta Gregorij ſententiam, per caudas, quæ retrò ſunt, exprimuntur, vt virtuti, ac iuſtitiæ poſtponenda intelligantur.

Ezech. 29. 3. Hier. 51. 34.

2. Hæretici lubrici, & tortuoſi.

Secunda ratio eſt. quia Hæretici lubrici ſunt, & tortuoſi inſtar ſerpentium, lubrici quidem, quia vbi caput immiſerint, id eſt, initia decipiẽdi ſumpſerint, ſenſim totum corpus inſinuãt hæreſum ſuarum venena latè fundentes: tortuoſi autem, quia non rectà ingrediuntur. Quod ad primum attinet, hanc ſerpentis lubricam ad ſeſe inſinuandum naturam in ſerpente illo antiquo, quem in hoc vt in cæteris Hæretici imitantur, expendit D. Greg. lib. 17. Mor. c. 18. ſuper illa verba c. 26. *Spiritus eius ornauit cælos, & obſtetricante manu eius eductus eſt coluber tortuoſus. Quis*, inquit, *colubri appellatur nomine, niſi antiquus hoſtis? ſerpens quippe non ſolum tortuoſus eſt, ſed etiam lubricus, quia ſuggeſtioni eius ſi primò non reſiſtitur, repentè totus ad interiora cordis, dum non ſentitur, illabitur, ſed obſtetricante manu Domini tortuoſus coluber de propriis cauernis expulſus eſt, quia dum nobis diuina gratia medetur, is qui nos tenuerat, antiquus hoſtis eiicitur, iuxta illud Ioan. 12. Nunc Princeps huius mundi eiicietur foras, dum enim corda infideliũ tenuit, quaſi manum ad latibula ſerpentis miſit, quemadmodum cecinit Eſai. cap. 11. Delectabitur infans ab vbere ſuper foramine aſpidis, & in cauernam reguli, qui ablactatus fuerit, mittet manũ ſuam.* Quod verò ad obliquitatem ſpectat, manifeſtum, id eſt, ex c. 27. Eſaiæ cum dicitur. *Viſitabit Dominus in gladio ſuo duro, & grandi, & forti ſuper Leuiathan ſerpentem vectem, & ſuper Leuiathan ſerpentem tortuoſum.* Vbi primùm aduerte ex D. Hier. vectem appellari Dæmonẽ, ſiue claudentem quod genus humanum tanquam vectis quidam ferreus carcere concluſerit, ſuæq; poteſtati ſubiecerit. Cur autem ſimul appellatur tortuoſus, explicauit D. Baſil. in Pſalm. 32. ſuper illa verba. *Rectos decet collaudatio. Serpens*, inquit, *qui ad peccatum nobis incentor fuit, obliquus dicitur, & in ſerpentem draconem obliquum Dei enſis apud Eſaiam inducitur, quoniam multas ſpiras, & inuolucra facit in itinere: ſerpentis namq; tractus inæqualiter per humum ſerpit. Itaque qui ſerpentem imitatur, inæqualem etiam ſuam re ipſa exprimit vitam, ſicut qui è diuerſo veſtigia Dei ſequitur, rectas ſemitas, rectaq; pedum veſtigia facit: quoniam rectus Dominus Deus noſter, & rectitudinem, ſiue æquitatem vidit vultus eius.*

Iob. 26. 13. D. Greg. Ioan. 12. 31. Eſai. 11. 8. Eſai. 27. 1. D. Hieron. D. Baſil. Pſal. 32. 1.

3. Rich Vict. Impij fraudulenter nocent. Ioachimus.

Sed cur equorum caudæ in capita ſerpentium deſinunt? Richardus de S. Vict. eam rationem affert, quoniam improbi dum nequeunt aperta perſecutione nocere, per occultam, & fraudulentam ſimulationem nocendi ſumunt initia. Luculentiorẽ adhuc reddit Ioachimus. *Quia*, inquit, *cum putantur ab inferendis malis quieſcere, tunc ex inſperato deteriora mala committunt, & ita caudæ eorũ, id eſt, finis præcedentium malorum in capita deſinunt, id eſt, initia futurorum.* Id quod expreſſum eſt Iob ca. 6. vbi de impiis dicitur. *Inuolutæ ſunt ſemitæ greſſuum eorum*, quia videlicet improbi, & nefarij homines alia mala in alia replicant, quemadmodum exponit D. Greg. lib. 7. Mor cap. 14. *Omne*, inquit, *quod inuoluitur, in ſemetipſum replicatur.* Benè ergo de reprobis dicitur: *Inuolutæ ſunt ſemitæ greſſuum eorum*: quia ad conſueta ſemper mala replicantur, & quaſi extra ſe tenſi ad ſemetipſos per circuitum redeunt: quò pertinet illud Pſalm. 11. *In circuitu impij ambulant.* Etenim circulus in quolibet puncto, quod deſignaueris: & finitur, & incipit.

Iob 6. 18. D. Greg. Pſal. 11. 9.

ARGVMENTVM.

PErſequitur adhuc Ioannes Sexti Angeli viſionem, quæ totum hoc caput decimum, imò ferè totum vndecimum comprehendit. Quod attinet ad viſionem imaginariam, primùm vidit Ioannes Angelum quendam fortẽ deſcendentem de cœlo, amictum nube, geſtantem capite iridem, cuius facies erat, vt ſol, & pedes tanquam columnæ ignis, habebatq́; in manu apertum libellum. Secundo, poſuit pedem ſuum dextrum ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram, & clamauit voce magna inſtar rugientis leonis. Tertiò, cùm clamaſſet, locuta ſunt ſeptem tonitrua, quorum voces iubetur Ioannes ſignare, & prohibetur ſcribere. Quartò, Angelus, qui ſtabat ſuper mare, & ſuper terram; manum ſuam in cælum ſuſtulit, iurauitq́; per viuentem in ſecula ſeculorum tempus ampliùs non futurum: ſed in diebus vocis ſeptimi Angeli myſterium Dei, ſicut euangelizauit per ſeruos ſuos Prophetas, conſummandum. Quintò, audiuit Ioannes vocem de cælo ad ſe loquentem, vt de manu Angeli ſtantis ſuper mare, & ſuper terram, librum apertum acciperet, quem cum accepiſſet, & ex præcepto eiuſdem Angeli deuoraſſet, illum quidem in ore tanquam mel dulce, ſed in ventre tamen ſenſit amarum. Poſtremò, dixit illi Angelus: Oportet te iterum gentibus, & populis, & linguis, ac Regibus multis prophetare.

CAPVT DECIMVM.

ET vidi alium Angelum fortem deſcendentem de cœlo amictum nube, & iris in capite eius, & facies eius erat vt ſol, & pedes eius tanquam columna ignis: & habebat in manu ſua libellum apertum: & poſuit pedem ſuum dextrum ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram: & clamauit voce magna, quemadmodum cum leo rugit. Et cum clamaſſet, locuta ſunt ſeptem tonitrua voces ſuas. Et cum locuta fuiſſent ſeptem tonitrua voces ſuas, ego ſcripturus eram: & audiui vocem de cœlo dicentem mihi: Signa quæ locuta ſunt ſeptem tonitrua, & noli ea ſcribere. Et Angelus, quem vidi ſtantem ſuper mare, & ſuper terram, leuauit manum ſuam ad cælum, & iurauit per viuentem in ſecula ſeculorum, qui creauit cælum, & ea quæ in eo ſunt: & terram, & ea quæ in ea ſunt: & mare, & ea quæ in eo ſunt: Quia tempus non erit amplius: ſed in diebus vocis ſeptimi Angeli, cum cœperit tuba canere, conſummabitur myſterium Dei, ſicut Euangelizauit per ſeruos ſuos Prophetas. Et audiui vocem de cælo iterum loquentem mecum, & dicentem: Vade, & accipe librum apertum de manu Angeli ſtantis ſuper mare, & ſuper terram. Et abij ad Angelum dicens ei, vt daret mihi librum. Et dixit mihi: Acci-

cipe librum,& deuora illum:& faciet amaricari ventrem tuum, ſed in ore tuo erit dulce tanquã mel. Et accepi librum de manu Angeli,& deuoraui illum:& erat in ore meo tanquam mel dulce:& cum deuoraſſem eum,amaricatus eſt venter meus:&dixit mihi:Oportet te iterũ prophetare gẽtibus,& populis,& linguis,&Regibus multis.

COMMENTARIVM QVARTVM EXEGETICVM.

DE TERTIA VISIONE IOANNIS.

Quid nobis videatur de hac viſione ſentiendum?

SECTIO PRIMA.

Communis opinio,quam ſequuntur Beda,Primaſ.Richar.Victor. Pann. & alij,hunc Angelum Dei fortem Chriſtum Dominum interpretatur, qui de cœlo deſcenderit per incarnationis myſterium:iridem capite geſtauerit,hoc eſt,pacem mundo attulerit:librum habuerit apertum in manu, hoc eſt,myſteriũ gratiæ reuelauerit:inſtar leonis rugierit, id eſt,futuræ damnationis pœnas terrifica voce denuntiauerit,tempuſq; ampliùs poſt iudicium non futurum iureiurando confirmauerit,pedem dextrum ſuper mare,ſiniſtrum ſuper terram poſuerit,id eſt,Gentilem,Iudaicumq; populum ſuæ poteſtati ſubiecerit,denique poſt eius vocem ſeptem tonitrua locuta fuerint,id eſt,Apoſtoli eius fidem per vniuerſum terrarum orbem prædicauerint: vnde & filiis Zebedæi Chriſtus Boanerges,id eſt,filij tonitrui nomen impoſuit.Marc.3. Cæterùm hæc expoſitio nobis non ſatis probatur: quorſum enim hoc loco ad incarnationem,&primum Chriſti aduentũ recurrat Ioannes,qui totus iam eſt in ſecundo,extremiſq; mundi temporibus deſcribẽdis:Quare exiſtimamus hoc capite præparationẽ quanquam præmitti ad ea, quæ capitibus ſequentibus dicẽda ſunt de tẽporibus Antichriſti.Itaq; ne de Iuſtitiæ diuinę ſeueritate,quæ tũc maximè exercebitur,conqueri homines poſſint,nunc Deus Angelum quendã mittit ad Ioannẽ,qui nouis comminationibus iureiurando confirmatis de mundi fine, & myſterio in tuba ſeptimi Angeli conſumando flagitioſos homines perterreat, & à ſcelerum turpitudine auocet,atque ad iram ipſius per pœnitentiam mitigandam adhortetur.

[Margin: 1. Beda. Primaſius. Rich Vict. Pannonius. Per Angelũ Dei fortem Chriſtus adumbratur. Marc.3. Præparatio ad Antichriſti tempora.]

Igitur hic Angelus fortis deſcendens de cœlo,irim in capite geſtans,cæteraq; inſtar nobiliſſimi cuiuſdam legati ornamenta præferens (vt vult Andr. Epiſcop. Cæſareæ Cappadociæ) Angelus eſt bonus, Chriſti Domini,perſonam gerẽs:nec deſunt,qui eundem illum Angelum putent, quem c.5. Ioan. vidit prædicantem voce magna, *Quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſignacula eius?* librum verò, quem tunc aperire optabat,apertũ iam ab Agno modò portare,vt Ioanni traderet. Apparuit porrò indutus veſtimentis legationi cõuenientibus,quæ ipſam etiã legandi cauſam indicarent. Primùm namque amictus erat nube ad indicandam eorum temporum confuſionem, denſamque errorum caliginem, qua mortales alieniſſimis illis temporibus impliciti verſabuntur. Iris in capite oblatam à Deo pacem,

[Margin: 2. Andr. Epiſc. Apocal. 5.2.]

pacem. & fœdus ſignificat ſi homines pœniteant. Pedes ignei contrà, ni pœniteant, iracundiam, & furorem, ſimilitudo columnarum fortitudinem, & potentiam ad ſupplicia impiis inferenda. Alterum habebat ſuper mare, & alterũ ſuper terram: quia omnia ſua magnitudine complectitur, ne quiſquã ſiue in mari, ſiue in terra furorem eius ſubterfugere poſſe arbitretur. Rugitus iſtar leonis iræ magnitudinem indicat. Locuta ſunt ſeptem tonitrua, quia per omnium creaturarũ vniuerſitatem, quæ in ſeptenario numero ſolet intelligi, aduersùs impios vſque

1. Reg. 2. 10. adeo terrificus apparebit, vt vbiq; tonare videatur, iuxta illud 1. Reg. 2. *Dominum formidabunt aduerſarij eius, & ſuper ipſos in cœlis tonabit.* Iubetur Ioannes tonitruorum voces ſignare, id eſt, tacita ſecum cogitatione notare, nec tamen ſcribere: fortaſſe ne tantorum malorum, quæ ipſi oſtenſa ſunt, prænunciatione perterriti mortales animo conciderent, & in ſalutis deſperationẽ venirent. Quod ſequitur de iureiurando, ad tempus poſt iudicium pertinet: quod myſteriũ, cur dicatur in voce ſeptimi Angeli conſummandũ, eo loco docebimus. Iubetur etiam Ioannes librum apertum ſumere, & deuorare, vt in eo nimirũ legat, & cogitatione reuoluat, quæ per reuelationem deinceps de Antichriſti tempore, & fine mundi debet accipere, & Eccleſiæ nuntiare: quem in ore dulcẽ: in ventre ſentit amarum, quia ipſa prænotione rerum futurarum delectatus, paulò poſt tot, tantorúmq; malorum mortales expectantium cogitatione incredibilem animo dolorem cæpit. Denique, quod Ioanni dicitur oportere, illum iterum prophetare gentibus, illud ſignificat Ioannem ex inſula Pathmos, vbi omnes iſtæ viſiones accidebant in Aſiam minorem reuerſurum, & Euangelium, quod poſt Apocalypſim ſcripſiſſe initio huius operis diximus, multis annis prædicaturum, relictumq; poſteris, qua de re inferius diſputabimus. Nunc ea, quæ generatim, & vniuersè de huius viſionis myſterio perſtrinximus, minutiùs concidamus.

Cur Chriſtus pedes inſtar columnarum ignis habere dicatur? Et in primis prima de miſericordia, & iuſtitia expoſitio affertur.

SECTIO II.

TAmetſi per hunc Angelum fortè non ipſum Chriſtum, ſed Angelum quendam ſanctum Ioanni loquentem cum Andrea Epiſcopo Cæſareæ intelleximus, minimè tamen dubitandum eſt, quin Chriſtum is Angelus repræſentauerit, eiuſq; perſonam geſſerit; atque adeò omnia eius ornamenta ad Chriſtum multò meliori iure pertinuerint. Quoniã igitur de iride, quæ ſuper caput eius apparuit, multa diximus c. 4. nunc illud eſt ordine diſquirendum, cur eius pedes tanquam columnæ ignis dicantur: ſic enim græcè eſt καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὡς ςύλοι πυρός. Prima

Pedes Chriſti miſericordia, & iuſtitia. expoſitio eſt per duos pedes Chriſti duas eius virtutes præcipuas miſericordiam, & iuſtitiam ſignificari quarum alteram in primo aduentu potiſſimum oſtendit; alteram in iudicio demonſtrabit: eſſe enim vtranq; veluti pedes Chriſti, quibus

Pſal. 24. 8. ad nos venire conſueuit, non obſcurè ſignificauit Regius vates Pſal. 24. *Dulcis, & rectus Dominus: propter hoc legem dabit delinquentibus in via. Diriget manſuetos in iudicio: docebit mites vias ſuas. Vniuerſa viæ Domini miſericordia, & veritas,* Etenim hoc

Remigius. D. Auguſt. ſenſu locum intellexit Remig. & D. Auguſt. qui inter alia, *Dulcis, inquit, & rectus eſt Dominus, qui poſt miſericordiam vocationis, & veniæ, quæ habet gratia ſine meritis, digna vltimo iudicio merita requirit: quas autem vias docebit niſi miſericordiam, quia placabilis, & veritatem, quia incorruptus eſt? quorum vnum præbuit donando peccata, alterum merita iudicando: & ideò vniuerſæ viæ Domini duo ſunt aduentus filij Dei, vnus quidem miſerantis, alter verò iudicantis.* Hæc ille. Itaque duobus his quaſi pedibus

ad nos

ad nos venit Chriſtus:ambo autem inſtar columnarum ſunt propter firmitatem & potentiam, quam in miſericordiæ, & iuſtitiæ operibus declarat. Porrò iſtæ columnæ ſunt igneæ propter amoris ardorem,quem non miſerando ſolum, ſed puniendo etiam demonſtrat:hanc enim ob cauſam dixit ſponſa Cant. 5. *Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas.* Verè enim duo hi pedes Chriſti, columnæ ſunt fundatæ ſuper baſes aureas charitatis, quæ tam in miſericordiæ,quam iuſtitiæ operibus mirificè reſplendet. Cant. 5. 15.

Et verò pedem dextrum miſericordiæ, ſiniſtrum iuſtitiæ dixerim multas ob cauſas. Primùm,quia pes dexter multò eſt fortior, quā ſiniſter:ſic enim fortiorē ſe,ac potētiorem Deus in ſuæ erga homines miſericordiæ argumentis, quàm in operibus iuſtitiæ demonſtrauit. Vndè Moyſes cū miſericordē Deum appellauit, fortē dixit Exo. 34 *Dominator Domine Deus,miſericors,& clemens*,ſeu vt alij tranſferūt ex Heb.*Fortis,& miſericors*.Id quod etiā conceptis verbis dixit Apoſt.Rom. 9. illis verbis: *Volens Deus oſtendere iram,& notam facere potentiam ſuam,ſuſtinuit in multa potentia vaſa iræ* quo loco non ſolùm ſignificatur Deum iram ſimul,& potentiā oſtendiſſe in puniendo Pharaone,de quo paulò ante locutus fuerat Apoſtolus,& propterea illū patienter tanto tempore ſuſtinuiſſe,ſed hoc ipſum quòd eum tandiu ſuſtinuit per miſericordiam, maximum fuiſſe ſuæ potentiæ argumentum. Sic enim eum locū intellexit D.Chryſ.homil.16.ſuper epiſt.ad Rom. *Non,vult*,inquit,*Deus ſuum robur per ſupplicium innoteſcere,ſed per beneficentiam, & liberalitatem. Tulit igitur Pharaonem multo tempore ſuam ſimul declarans bonitatem,& potentiam.* Idem expreſsè dicitur Sap.11 *Miſereris omniū, quia omnia potes,& diſſimulas peccata hominum propter pœnitentiam.* Vbi obſeruanda eſt illa conſecutio, non enim dictum eſt: *Miſereris omnium, quia miſericors es*,ſed,*quia omnia potes*,id eſt,*quia omnipotens es*. Ratio huius rei ea afferri poteſt ex eo, quod Deus ſit omnipotens, omnia quaſi nihil,& indigna ſua ira,& indignatione reputare,iuxta illud poëtæ,

2. Miſericordia pes Chriſti dexter, iuſtitia ſiniſter. Exod 34.6. Rom. 9. 22. Deus indulgendo potētiam ſuam oſtendit. D.Chryſo. Sap 11.24.

Dignum te Cæſaris ira ---- Nullus honor faciet.

Aut certè,quod magis placet,quia iram poſſe cohibere, & peccantibus parcere excelſi cuiuſdam, ac generoſi eſt animi, & qui non impotens ſit ſui, ſed potens maximè ad ſibi quidquid tandem acciderit,imperandum:quo fit,vt hæc in Deo excellens,præſtanſq; natura eius animi,vt ita dicam:magnitudinem,imò & omnipotentiam declaret. Meritò igitur D.Fulg.epiſt.7.ad Venantiam de recta pœnitentia,expendens illud Eſai.55. *Derelinquat impius viam ſuam,& vir iniquus cogitationes ſuas,& reuertatur ad Dominum, & miſerebitur eius,quia multus eſt ad ignoſcendum*, ſic ait. *In hoc multo nihil deeſt,in quo eſt omnipotens miſericordia, & omnipotentia miſericors; tanta eſt autem benignitas omnipotentiæ,& omnipotentia benignitatis in Deo, vt nihil ſit,quod nolit, aut non poſſit relaxare conuerſo.* Denique idem canit Eccleſia, cum dicit: *Deus,qui omnipotentiam tuam parcendo maximè,& miſerando manifeſtas.* D.Fulg. Eſai. 55.7.

Deindè, quia motus à dextro pede incipit:etenim,vt auctor eſt Philoſophorum Princeps lib. 2. de cœlo c. 2. dextrum vniuſcuiuſq; id eſſe dicimus, vnde principium motionis emergit,conuerſioniſq́;cœli principium,id eſt,vnde oriūtur ſtellæ,hoc eſt,dextrum,ſiniſtrum,vbi occidunt:ſic igitur principium diuinæ motionis miſericordia eſt, indéq; diuinarum gratiarum pulcherrima ſydera tanquam à parte dextra oriuntur; occidunt vero ad læuam propter iuſtitiam. Quam ob cauſam ferè in ſacris literis priùs miſericordia quam iuſtitia nominatur,veluti Pſal.24. *Dulcis,& rectus Dominus:& vniuerſæ viæ Domini miſericordia, & veritas*: & Pſal.100. *Miſericordiam,& iudicium cantabo tibi Domine*: & Pſal.60. *Miſericordiam,& veritatem eius quis requiret?* & multis alijs in locis. Indè etiam eſt, quòd Deus ex primaria voluntate cœlum in beatorum domicilium fabricauit:

3. Ariſtoteles. Pſal. 24. 10. Pſal 100. 1. Pſal 60.7.

D. Chryſoſt. Matt. 25. 34. 41.

gehennam verò non niſi ex ſecundaria in damnatorum pœnam effecit, vt non obſcurè hoc ex c. à dextra parte, hoc eſt, à miſericordia, ſuæ motionis initium ſumpſiſſe dicendus ſit. Ita docet D. Chryſo. in priori parænesi ad Theodorum lapſum his verbis: *In hoc quidem creauit nos Deus, vt regnum cælorum tribueret, non vt in Gehennam detruderet, quæ propter Diabolum facta eſt.* Vtrumq; verò Chriſtus ſubindicat Matt. 25. cum ſe dicturum commemorat ijs, qui à dextris ſtabunt: *Venite benedicti patris mei: poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi: ijs autem, qui à ſiniſtris erunt: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo, & Angelis eius.* Nec verò credendus eſt D. Chryſ. negare gehennam fuiſſe etiam paratam reprobis hominibus, ſed illud tantùm affirmare fuiſſe poſt Dæmonis, & aſſeclarum Angelorum caſum qui peccatum hominis anteceſſit, conſtitutam: atque adeò non eſt intentione primaria inter ipſa mundi opera, ſed ex Dæmonis peccantis occaſione fabricatam.

4\. Miſereri propriū eſt naturæ diuinæ, punire quaſi extraneum. Eſai. 28. 21. D. Hieron. Tren 3. 33. Gen. 6. 7.

Deniq; quoniam quemadmodum dextrum illi dicitur, quod magis eſt naturæ accommodatum, ſiniſtrum verò quod præter naturam accidit, ita miſereri proprium eſt naturæ diuinæ, punire verò quaſi extraneum, hoc eſt, à ſceleribus, quæ patrantur, occaſionem, materiamq; accipiens, Vtrumq; habes Eſai. 28. *Vt faciat opus ſuum, alienum opus eius: vt operetur opus ſuum, peregrinum eſt eius ab eo.* In quem locum D. Hier. *Contra impios*, inquit, *iraſcetur Dominus, vt faciat opus ſuum: non eſt enim opus Domini perdere, quos creauit, ſed facere opus alienum: peregrinum enim eſt, & alienum ab eo, vt puniat qui eſt ſaluator.* In eundemq; ſenſum dicitur Thren. 3. *Non ex corde ſuo humiliauit, & abiecit filios hominum*, id eſt, Non eſt cordis ſui punire, ſed id facit prouocatus: quomodò enim ex animo dicatur punire, qui Gen. 6. *Tactus dolore cordis intrinſecus, Delebo*, inquit, *hominem quem creaui.* Atque hanc promptam, & facilem ad miſerendum naturam Chriſtus, vbi primum natus eſt, oſtēdit: ea enim ipſa die, qua fuit in lucem editus, Romæ in Trāſtyberina regione fontem olei voluit ſcaturire, qui integrum diem ſine intermiſſione manauit, vt argumento eſſet ipſum, vbi primùm in terris pedem poſuit, ſimul dextrum miſericordiæ pedem quamprimum oſtentaſſe, eoq; ſuæ clementiæ, & miſericordiæ fontem aperuiſſe, ex quo omnia beneficiorum genera continenter dimanarent. Sic ſcribunt Sabellicus lib. 2. Enneadis 7. & Platina in vitis Pontificum in Ieſu Chriſto: quanquàm hoc prodigium non ipſo die ortus Chriſti, ſed multò anteà accidiſſe probabilius videatur: quemadmodum teſtatur Euſeb. in Chron. Paul. Diac. lib. 7. de geſtis Romanorum, Paul. Oroſ. lib. 6 c. 19. qui addit eiuſmodi ſignum gratiam per Chriſtum largè effundendam portendiſſe.

Sabellicus. Platina. Euſebius. Paul. Diac. Paul. Oroſ.

Duæ aliæ expoſitiones de Chriſti pedibus inſtar columnarum explicantur.

SECTIO III.

1\. Firmitas, & ſtabilitas prouidentiæ Chriſti per pedes columnis ſimiles ſignificatur. Theodoret. Cant. 3. 35. Hebr. 1. 3.

PRæter ſuperiorē de Chriſti pedibus inſtar colūnarum expoſitionē, qua diximus duo eius præſtantiſſima attributa miſericordiā videlicet, & iuſtitiā expreſſa fuiſſe: ſunt aliæ quoq; duæ, quatū vna quæ ſecūda ſit ordine, habet per pedes colūnis ſimiles eā firmitatē, ſtabilitatēq; certæ, ac ratæ prouidentiæ ſignificari, qua Chriſtus omnia præpotenti virtute adminiſtrat, & ne in nihilū intereāt admirabili potentia ſuſtinet: ita vt Chriſti pedibus tanquàm colūnis firmiſſimis vniuerſa mundi, & Eccleſiæ moles, ac fabrica ſuſtentetur. Hoc etiā ſenſu Theod. intelligit illud Can. 5. *Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundata ſunt ſuper baſes aureas*: baſes autē *aureas* nominauit, vt pretioſarū actionū decus declararet. Eādem Chriſti firmitatem expreſſit Apoſt. illis verbis Heb. 1. *Portans omnia verbo virtutis*

ſuæ

ſua: quod communiter interpretes ad vniuerſi huius gubernationem referunt:
aduertitque Theop. non dictum eſſe *Gubernans*, ſed *Portans*, ſumpta metaphora Theoph.
ab iis, qui digito aliquid mouent, & aliò transferunt, vt ſignificauerit Apoſt. ta-
le tantumq; pondus creaturarum adeò citra negotium portari à Chriſto, vt ni-
hil baiulare videatur, quippe qui ſolo verbo omnia ſuſtineat. Idē colligit Geor. Georg. Ven.
Venet. in Harmonia Cant. 2. tom. 2. c. 9. ex illis verbis ad Col. 1. *Omnia in ipſo con-* Coloſſ. 1. 17.
ſtant: quæ verba videntur ad columnarum firmitatem alludere D. etiam Greg. li.
2. Moral. c. 12. expendens illud Eſai. 40. *Quis appendit tribus digitis molem terræ? quis* Eſai. 40. 12.
menſus eſt pugillo aquas, & palmo cælos ponderauit? & illud eiuſdem Prophetæ c. 66. Eſai. 66. 1.
Cælum mihi ſedes eſt: terra autem ſcabellum pedum meorum, ſic ait: *Sedi, cui præſidet, inte-* D. Gregor.
rior, & exterior manet: cælum autem palmo metiens, & terram pugillo concludens dicitur,
quòd ipſe omnia contineat. Itaque per ſedem, cui præſidet, intelligitur quod ſit interius, ſu-
práque: per pugillum verò, quo continet, exterius, & ſubter. Nam ſuper omnia eſt, & infra
omnia: ſuperior eſt per potentiam, inferior per ſuſtentationem. vbique præſidendo ſuſtinens, &
ſuſtinendo præſidens. Hæc ille. Quæ quāuis de Deo abſolutè diſſerant, tamen Chri-
ſto etiam ſecundùm vtranque naturam tribuenda ſunt, quippe cui ſecundum
naturam diuinam creata omnia, ſecundum humanam verò vniuerſa Eccleſiæ
fabrica innitatur: vnde eſt illud Pſ. 128. *Suprà dorſum meum fabricauerunt peccato-* Pſal 128. 3. 2.
res: prolongauerunt iniquitatem ſuam hoc eſt, vt interpretatur Remig. Dorſum meū Remig.
ædem ſibi fecerunt flagellando: in qua fabricatione prolongauerunt iniquitatē
ſuam, & ex oppoſito iuſtitiam meam: quod dicit ad conſolationem auditorum,
ne illis moleſta ſit tribulatio, cùm iuſtitia inde creſcat. Itaq; ſuprà dorſum Chri-
ſti fabricabatur Eccleſia, cùm verberibus cædebatur: quamobrem meritò eodē
Pſal. canit Eccleſia: *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: etenim non potuerunt mi-*
hi, id eſt, Non præualuerunt: quomodo enim euertere, & ſolo æquare potuiſſent
illud ædificium: quod ſuprà Chriſti dorſum, hoc eſt, firmiſſimam petram erectū
fuerat: Obſeruat Theod. Aquilam, & Theodotionem eundem locum ita tran- Theod.
ſtuliſſe: *Suprà dorſum meum arauerunt peccatores:* nam & in hebræo propriè eſt: *Su-*
prà dorſum meum arauerunt arantes: hoc enim ſonant hebræa verba, הרשו הרשים.
Quod quidem Theod. refert ad flagella, & verberationes triūphatoribus Mar-
tyribus tyrannis inflictas: verùm ad Chriſti flagella ſpectare dubium eſſe non
debet. Ea verò ſimilitudine indicatur Chriſti dorſum quaſi tellurem frugiferam
fuiſſe, flagellis, & verberibus proſciſſam, & aratam, vt in eam ſementis vniuerſæ
Eccleſiæ iaceretur, ex qua infinita fidelium ſeges breuiſſimo tempore pullula-
ret: eodemque modo ſupra dorſum Martyrum erant perſecutores, & ſeminant
ſegetem meritorum, & iuxta vulgatam editionem fabricant ipſis pulcherrimas
gloriæ coronas. Non eſt autem prætereundum, quod ſequitur: *Prolongauerunt ini-*
quitatem ſuam, ea nimirùm eſt impiorum natura, vt iniquitatem ſemper exten-
dant ducta ſimilitudine, vt plerique volunt, à funibus, qui vt longiores effician-
tur, alij aliis nectuntur. Sic enim impij iniquitatem iniquitati quaſi funem funi
addunt, itaque longiſſimum funem conficiunt, quo ipſi conſtringantur, iuxta il-
lud Prou. 5. *Funibus peccatorum ſuorum conſtringitur impius.* Id verò tunc fit, cum ini- Prou. 5. 22.
quæ cogitationi iniquum conſenſum, conſenſui opus, operi conſuetudinem, cō-
ſuetudini neceſſitatem, neceſſitati excuſationem, excuſationi defenſionem, de- 2. Eccleſia, ſeu
fenſioni impœnitentiam, impœnitentiæ deſperationem adiiciunt. fideles extre-

Tertia, & poſtrema expoſitio quam etiam in hunc locum afferunt interpre- mis tempori
tes, ea eſt per haſce igneas columnas Eccleſiam accipiendam eſſe ſiue fideles, qui bus fidē re-
illis extremis tēporibus tanquam pedes, id eſt, vltima membra Chriſti igne tri- tinentes co-
bulationis probabuntur: qui columnis quidem propterea comparantur, quia lumnis com-
paratur.

prædeſtinati tanquam columnæ immobiles permanebunt: igneis verò colũnis, quoniam ardentiſſimo perſecutionis igne eo tempore probati, toti incenſi, igni-tique rubebunt: præcipuè verò Euangelici concionatores, qui peculiari quadam ratione pedes Chriſti appellantur, quia iis tanquam pedibus Chriſtus incedat, vniuerſumque luſtret orbem, vt iam aliàs diximus. Quòd verò ignis tribulationem ſignificet, perſpicuum eſt ex illis verbis, Pſ. 65. *Quoniam probaſti nos Deus: igne nos examinaſti, ſicut examinatur argentũ*: & paulò poſt: *Tranſiuimus per ignem, & aquã & eduxiſti nos in refrigerium*: vbi obſeruanda eſt elegans D. Auguſt. ratio, cur Deus Sanctos ſuos priùs per ignem, deinde per aquam in refrigerium educat. *Vas*, inquit, *quod in igne formatum eſt, aquam non timet, ſi autem ſolidatum igne non fuerit, tanquam lutum aqua ſoluetur: noli feſtinare ad aquam, per ignem ad aquam tranſi, vt tranſeas & aquam, firmus eſto aduerſus ignem, coqui te oportet, tanquam vas fictum mitteris in caminum ignis, vt firmetur, quod formatum eſt*. Itaque vult D. Auguſt. hominem priùs bene probatum, tanquam igne coctum nullas iam ampliùs perſecutiones, & labores formidare, quemadmodum vas in igne coctum aquam non timet. Aduertendum eſt etiam non vacare myſterio, quòd argẽti ſimilitudo adhibetur, quod in igne fit purius: ſic enim Sancti in tribulatione puriores euadunt. Cæterùm multi non ſicut argentum, ſed ſicut plumbum conflantur, quod in igne conſumitur, quoniam tribulationibus, & ſuppliciis deteriores efficiuntur: quod ad literam de Iudaico populo dictum eſt, Hier. 6. *Conſumptum eſt in igne plumbum, fruſtrà conflauit conflator: malitia enim eorum non ſunt conſumptæ*.

Pſal. 65. 10. — D. Auguſt. — Hier. 6. 14.

Cur Chriſtus dextrum pedem ſuper mare, ſiniſtrum ſuper terram habeat?

Et poſuit pedem ſuum dextrum ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram.

SECTIO IIII.

1\. DVo in huius ſententiæ explanatione deſiderari videbantur, vnum erat, cur Chriſtus altero pede mare, altero terram premere deſcriberetur: Alterum, cur dextro, potiùs pede, quam ſiniſtro mare: ſiniſtro autem potiùs, quam dextro terram calcare viſus fuerit? Cum ergo iam in ſuperioribus priori dubitationi fecerimus ſatis, ſignificatum videlicet fuiſſe vniuerſum terrarum orbem, qui terrę mariſque appellatione comprehendi ſolet, Chriſti Domini imperio, poteſtatiq; ſubiiciendum: ſupereſt, vt poſteriorem diluamus.

2\. Primùm igitur, vt pleriqueín hunc locũ annotarunt, Chriſtus Dominus dextrum pedem, qui fortior eſt, & valentior, habet ſuper mare natura inquietem, & procelloſum, & quod ventis hinc indè continuò excitatum feruet: ſiniſtrum verò, qui videtur imbecillior, ſuper terram natura ſua immolem, eodémq; ſemper conſiſtentem loco, imò, & quæ tutus eſſe portus ſolet nauigantibus: quoniã vbi maiores aduerſus Eccleſiam procellæ excitatæ fuerunt, maiorem ibi vim, & fortitudinem Chriſtus exercuit, & quaſi ſuper mare ambulauit, dextro potiſſimum pede illud calcans, fletúſque omnes ſua virtute, & imperio cõpeſcens, imò vt habes Marc. 4. præcepit ventis, & mari *Et facta eſt tranquillitas magna*, vt meritò ab Eccleſiæ perſecutoribus vſurpari illud potuiſſet: *Quis putas eſt iſte, quia ventus, & mare obediunt ei?* Id quod etiam multò ante prædixerat Regius Proph. Pſal. 88. *Tu dominaris poteſtati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas*, hoc eſt, vt interpretatur D. Hier. *Tu dominaris huius ſeculi poteſtatibus, & mitigas tentationes quas commouent ſeruis tuis*: quæ eadem mira potentia deſcribitur Iob. 9. *Qui graditur ſuper fluctus maris, qui facit Arcturum, & Oriona*. In quem locum D. Greg. li. 9. Mor. c. 5. 6. 7. nomine maris intelligit ſæuientem mundi huius amaritudinẽ: gradique

Vbi maiores in Eccleſiam procellæ excitantur, ibi maiorẽ vim Chriſtus exercet. — Marc. 4. 39. 40. — Pſal 88. 10. — D. Hieron. — Iob. 9. 8.

ait Dominum ſuper fluctus maris, quia cum ſe procellæ perſecutionis erigunt,
miraculorum eius obſtupefactione franguntur. *Qui enim*, inquit, *tumores humanæ* D. Greg.
veſaniæ mitigat, quaſi erectas in cumulo vndas calcat. Deinde Arcturum ſeptem ſtellis
fulgentem interpretatur Eccleſiam ſeptem candelabris, iuxtà Apocalypſim Ioã-
nis ſplendentem, hoc eſt, ſeptem Spiritus ſancti donis, quaſi ſideribus coruſcan-
tem. *Quemadmodum igitur*, inquit, *Arcturus ſemper verſatur, & nunquam mergitur;
ita Eccleſia perſecutiones Ethnicorum ſine ceſſatione tolerat, ſed tamen vſque ad mundi
terminum ſine defectu perdurat.* Deniq; Orionum nomine Martyres accipit: quem-
admodum enim Oriones in ipſo pondere temporis hyemalis oriuntur: ita Mar-
tyres pondus perſequentium, moleſtiaſq; tolerantes, quaſi in hyeme veniunt. Il-
lud porrò addiderim Orionem cum diſtricto gladio depingi, qui tamen gladius
ex ſideribus conſtat, quoniam ille ipſe perſecutionis gladius, quo Martyres fe-
riuntur, ſideribus coruſcat; imò totus ſydereus eſt, ex ſyderibuſq; confectus: ſi
quidem totidem Martyres ſideribus rutilant, quot perſecutionibus exercentur.
Hanc dextri pedis calcantis mare fortitudinem obſeruauit D. Auguſt. ſuper illa
verba Pſal. 92. *Mirabiles elationes maris*, ſeu vt ipſe legit, *Mirabiles ſuſpenſuræ maris:* Pſal. 92. 4.
mirabilis in altis Dominus. Suſpenſuræ, inquit, *exaltationes maris ſunt, cum enim iraſcitur* D. Auguſt.
*mare, ſuſpenduntur fluctus: mirabiles igitur ſuſpenſuræ maris, mirabiles minæ, mirabiles per-
ſecutiones. Sed vide, quid ſequitur, Mirabilis in altis Dominus: turbabatur mare, fluctua-
bat nauicula, venit Dominus, ambulauit ſuper mare, preſſit fluctus: ſuper mare enim am-
bulauit, hoc eſt, ſuper capita iſtorum fluctuum magnorum ſpumantium: quoniam poteſtates,
& Reges crediderunt, & ſubiugati ſunt Chriſto.* Deniq; illud etiam in eandem ſenten-
tiam pleriq; afferunt, quod dicitur Eccl. 43. *In ſermone eius ſiluit ventus, & cogitatio-* Eccl. 43. 25.
ne placauit abyſſum, & plantauit illum Dominus Ieſus, pro quo eſt græcè: *Plantauit in
ea*, id eſt, in abyſſo *νήσους*, hoc eſt, *inſulas*: facilè autem fuit pro *νήσους* legere Ieſus:
tunc verò additum fuit *Dominus*.

Secundò, vt ait Pann. & alij, habet Chriſtus dextrum pedem ſuper mare, id eſt, 5
ſuper populum Gentilium: ſiniſtrum verò ſuper terram, id eſt, ſuper populum Iu-
daicum: quia enim dextrum id vocamus, quod proſperum, gratumq; eſt, ſiniſtrũ
verò, quod aduerſum, minuſq; iucundum: meritò Dominus ſuper Gentilem po- Iudæis reie-
pulum pedem dextrum, ſuper Iudaicum verò ſiniſtrum poſuiſſe dicitur, quia re- ctis Gentilẽ
iectis propter ſuam ipſorum duritiam Iudęis Gentilem populum adamauit. Itaq; populum
quemadmodum Iacob in benedictione filiorum Ioſeph dextram manum ſuper Chriſtus a-
iuniorem, ſiniſtram ſuper maiorem poſuit: ita Chriſtus Dominus mutatis pedi- damauit.
bus dextrum ſuper Gentilem populum, ſiniſtrum ſuper Iudaicum collocauit, cũ
anteà è contrario res haberet. Quam ob cauſam dicitur Act. 13. *Vobis oportebat* Act. 13. 46.
*primum loqui verbum Dei: ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ,
ecce conuertimur ad gentes: ſic enim præcepit nobis Dominus*, iuxtà illud Eſa. 49. *Poſui te* Eſai. 49. 9.
in lucem gentibus, vt ſis in ſalutem vſque ad extremum terræ. Illud tamen meritò, quæ-
res quare Hebræorum populus terræ, Gentilis maris appellatione expreſſus fuerit?
Prima ratio eſt, quoniam Gentiles errorum fluctibus inſtar maris iactabantur, Gẽtiles ma-
nec vllum ferre fructũ poterant ſanctitatis: Iudæi autem veluti terra erant à Deo re, Iudæi ter-
exculti, fructumq; eo tempore ferebant fidei, & probitatis. Et quidem quod ad ra dicantur.
Iudæos attinet, eos non ſolum terram, ſed terram conuerſam in ſalſuginem, ſiue
ſalinas, vt alij trãsferunt, appellat Reg. Proph. Pſ. 106. *Poſuit flumina in deſertum, &* Pſal. 106. 33.
exitus aquarum in ſitim: terram fructiferam in ſalſuginem, à malitia, id eſt, propter malitiã
habitantium in ea. De Iudæis enim à Deo reiectis eum locum intellexit D. Auguſt. D. Auguſt.
Quia, inquit, *apud Iudæos fidem Chriſti non inuenis: quæris Proph. non inuenis: quare hoc?
quia poſuit flumina in deſertum, & exitus aquarum in ſitim, terram fructiferam in ſalinas*

Abac. 3. 15. Septuag. Apoſtolus, & reliqui prædicatores, equi quos Chriſtus Aſcendit. Quod verò Gentiles maris nomine exprimantur, docet D. Hier. ſuper illa verba Abac. 3. *Viam feciſti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum*, ſeu vt habent 70. *Superinduxiſti in mare equos tuos, conturbantes aquas multas.* Viam enim fecit Chriſtus equis, id eſt prædicatoribus ſuis, in mari, cum eos ad prædicandum Gentibus miſit. Propterea enim Apoc 19. in equo albo ſedere deſcribitur verbum Dei, & conſtipari à magno quodam exercitu in equis albis conſidente: *Aſcendit*, inquit Hier. *Chriſtus in Apoſtolis, & poſteà in vno equo candido, quem alium non puto eſſe niſi Apoſtolum Paulum ſuper quem equitans omnem orbem peragrauit. Aſcendit autem verbum Dei in equis ſuis, vt turbaretur aqua multæ, hoc eſt, populi multi, vt errorem priſtinum deſerentes veluti conturbati venientem equitem ſuſciperent.* Tranſlationem Sept. in eundem ſenſum ſic accipit D. Greg. lib. 31. Mor. c. 18. *Miſit Dominus in mare equos ſuos turbantes aquas multas: quietæ enim aquæ tacuerunt: quia humanæ mentes diu ſub vitiorum ſuorum torpore ſopitæ ſunt, ſed equis Dei mare turbatum eſt, quia miſſis ſanctis prædicatoribus omne cor, quod peſtifera ſecuritate torpuit, impulſu ſalutiferi timoris expauit.* Quoniam verò noſtra tranſlatio luti mentionem fecit, id quoque explicauit Greg. lib. 34. Mor. c. 8 *Viam*, inquit, *feciſti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum, ac ſi diceret: Aperuiſti iter prædicatoribus tuis inter doctrinas huius ſeculi, ſordida, & terrena ſapientes. Per lutum enim deſiderium ſordidæ voluntatis exprimitur, iuxta illud* Pſal. 68. *Eripe me de luto, vt non infigar.* D. Ambr. lib. de Iſaac, & anima, c. 8. afferens eundem locum Abac. obſeruauit idcircò concionatores per equos animal bellicoſum, & palmis conſequendis inſeruiens deſignari: quoniam Chriſtus equos ſuos, id eſt, Apoſtolos non ob aliud, quàm ad obtinendam palmam victoriæ aſcendit.

Apoc. 19. D. Hieron. — D. Greg. — Idem. — Pſal. 68. 15. D. Ambr.

4. Illud poſtremò in eundem locum adnotauerim inſtar miraculi, & prodigij cõmemorari à Propheta, quòd Deus equos ſuos non ſuper terram, neque ſuper flumina, ſed ſuper ipſum profundiſſimum mare concitauerit, nec tamen aquarũ multitudine obrui, & ſubmergi potuerint, quin potiùs ipſum mare facili negotio turbauerint, quẽadmodum ſolet equus exiguum aliquem riuulum, cum pertrãſit, pedibus turbare. Sic namque Apoſtoli curſu ſuæ prædicationis Gentilitatis mare ingreſſi nunquam vel Gentium humana ſapientia, vel tyrannorum perſecutionibus quaſi fluctibus obrui, & inuolui potuerũt, quin potiùs ipſi aquas omnes turbauerunt, iiſq; turbatis, id eſt, fallacibus Gentilium ſuperſtitionibus euerſis in ipſo mari, quod tanquàm prodigium Propheta commemorat, veluti equi diſcurrentes victoriæ palmam erecto fidei vexillo obtinuerunt. Id quod ad literam dixit Paulus 2. Cor. 10. *Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionem, conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti.* Alas huius myſterij rationes, cur nimirum Iudæi terra, Gentiles mare dicantur: breuitati conſulentes conſultò prætermittimus.

2. Cor. 10. 4.

Septem tonitruorum myſteria explicantur.

Et cum clamaſſet, locuta ſunt ſeptem tonitrua voces ſuas.

SECTIO V.

1. Concionatores tonitrua cur dicãtur. PRimùm explicandum erit, cur per tonitrua concionatores Euangelici communiter, vt diximus, ab interpretibus intelligantur, numero ſeptenario propter vniuerſitatem comprehenſi? Deinde cur poſt rugitum Angeli habentis pedẽ vnum ſuper mare, & alterum ſuper terram locuta fuerint voces ſuas? Denique cur eorum voces ſignare Ioannes iubeatur, prohibeatúrque mandare literis?

2. Igitur concionatores tonitruorum nomine non immeritò accipi perſpicuum eſt ex eo, quòd Chriſtus Dominus Zebedæi filios duos nimirùm ex præcipuis Euan-

Euangelij ſui præconibus Boanerges, id eſt, tonitrui filios, quod ex hebraico
idiotiſmo idem eſt atque tonitrua appellauit Marci 3 vnde D. Auguſt. lib. 17. de Marc 3.
ciuitate c. 4. expendens illa verba Annæ matris Samuelis 1 Reg. 2 *Dominum for-* D Auguſt.
midabunt aduerſarij eius, ſuper ipſos in cælis tonabit, ſeu, vt ipſe legit iuxta Sept. *Do-* 1. Reg. 2 10.
minus aſcendit in cœlum, & ſonuit, docet Apoſtolos fuiſſe illa tonitrua, per quæ ſeptuag.
Dominus poſt aſcenſionem ſuam in vniuerſo orbe tonuit. Eſt autem duplex po-
tiſſima huius appellationis ratio prӕter alias, quas iam tradidimus ca. 8. Prima
ducitur ex eo quòd tonitruum maximè ſonat, totumq́; cœlum videtur concu-
tere. Sic enim Apoſtolica prædicatio per vniuerſum orbem mirum in modum
inſonuit: quam eandem rationem affert D. Hieron. (ſi eius ſunt commentarij
in Iob) cur diuinitas verbi in humanitate quaſi in nube concluſa tonitruum ap-
pelletur Iob 26. *Cum vix paruam ſtillam ſermonis eius audierimus, quis potuit tonitruũ* Iob. 26. 14.
magnitudinis illius intueri? Quaſi dicat, inquit Hier *ſi aſſumptio formæ ſerui penè ineffa-*
bilibus myſteriis continetur, & ad comparationẽ aſſumentis Dei ſtilla permodica eſt: quantò
magis quiſq́; non poterit tonitruum magnitudinis eius intueri, id eſt, ipſam Diuinitatẽ? quæ
ideo tonitrui nomine dicta eſt, quia de excelſo fama nominis eius in Chriſto Ieſu filio ſuo ter-
ris inſonuit, & hominibus fragore terribili innotuit. Itaque iuxta D. Hieron. Diuinitas D. Hieron.
in carne tonitruum fuit, quia maximè tonuit, id eſt, maximam ſui cognitionem
per Chriſtum immortalium mentibus ingenerauit. Secunda ratio eſt quia to-
nitrua maximum ſolent mortalibus terrorem incutere, ad eundemq́; modum
Euangelij præcones propoſita diuinorum iudiciorũ ſeueritate hominum men-
tibus terrorem iniiciunt, iuxta illud Pſ. 103. *Super montes ſtabunt aquæ: ab increpa-* Pſal 103. 6.
tione tua fugient: à voce tonitrui formidabunt. Quam ob cauſam D. Greg. lib. 17. D. Gregor.
Moral. cap. vlt. citatum locum ex Iob de ſecundo Domini aduentu ad iudicium
interpretatur hoc ſenſu: *Si humilitatis eius admiranda vix ferimus: horrendum, atq;*
terribilem maieſtatis eius aduentum qua virtute tolerabimus? quod tonitruum aduentus
illius inſinuauit Regius vates, Pſal. 49. *Deus manifeſtè veniet: Deus noſter & non ſilebit.* Pſal. 49. 3.
Ignis in conſpectu eius exardeſcet: & in circuitu eius tempeſtas valida.

Deinde obſeruandũ eſt non ſine myſterio dictum eſſe locuta fuiſſe ſeptem to-
nitrua, poſtquã Angelus ille rugiit. Pro quo aduerte ex D. Baſil. hom. in Hexam. 3. D. Baſil.
& D. Ambr. lib. 6. in Hexam. c. 3. leonis voci tantùm naturaliter ineſſe terrorẽ, vt D. Ambroſ.
multa animantium, quæ per celeritatem poſſent impetum eius euadere, rugiẽtis Chriſtus à
eius ſonitu velut quadam vi attonita, atq; icta deficiant. Igitur poſtquã Chriſtus mortuis ex-
à mortuis excitatus inſtar triumphantis leonis rugit, inimicoſq; ſuos rugitu ſuo citatus leoni
perterrefecit, tũc verò Apoſtoli, omneſq́; Euãgelij pręcones, qui antea præ metu comparatur.
foras prodire non audebãt, cœperunt ſuæ prædicationis reboatu quaſi tonitruo
vniuerſum orbem concutere, atque ad Chriſti Domini cultum plurimos tam ex
Iudæis quàm ex Gentibus quaſi rugitu leonis iam obſtupefactos facili negotio
pertrahere. Vnde Abac. c. 3. non prius Apoſtolicæ prædicationis, fœlicem ſucceſ- Abac 3. 4.
ſum retulit, quam aduentũ, & mortem Chriſti, eiuſq; de ipſa morte, ac Dæmone
triumphum cõmemorauit. *Splendor*, inquit, *eius vt lux erit: cornua in manibus eius:*
ibi abſcondita eſt fortitudo eius: ante faciem eius ibit mors, & egredietur Diabolus ante
pedes eius. Vidit quid ſequitur: *ſtetit & menſus eſt terram: aſpexit, & diſſoluit Gentes,*
& contriti ſunt montes ſeculi: incuruati ſunt colles mundi ab itineribus, æterni eius,
hoc eſt, vt interpretatur D. Hier. *Stat Saluator, & cuncta perſpiciens, & oculo ſuo vni-*
uerſitatem mundi metiens Gentium multitudinem diſſipauit, quibus diſſipatis contriti ſunt
montes huius ſeculi, & incuruati colles. Et rectè dicuntur incuruati, ante aduentum
quippe Saluatoris erecta ceruice gradiebantur: contriti autem, & incuruati ſunt
ab itineribus æternitatis eius, id eſt, Dei, quia æternitas illius ad nos inuenire
dignata

dignata eſt: vbi primùm cernis D.Hieron. æternitatem Dei Deum ipſum interpretari, qui appellatur æternitas, quemadmodum modò Reges appellamus maieſtatem: ac ſi Propheta diceret, *Ab itineribus ſuæ maieſtatis*. Cernis etiam, quod erat noſtrum inſtitutum, poſtquam æternitas Dei, id eſt, Deus ipſe ad nos per incarnationem venit, (hæc enim eo loco dicuntur eius itinera,) tunc maximè montes, & colles, id eſt, huius mundi Principes ei incuruatos quaſi ſubditos paruiſſe, quod per Apoſtolorũ prædicationem completum eſſe quis dubitet? Quid verò mirum videri debet, ſi Angelo illo, id eſt, Chriſto per reſurrectionẽ reſurgente tam feliciter ceſſit fidei prædicatio: cum idem Chriſtus in cruce ſolo aſpectu inimicos terruerit? Illud enim etiã de leone memoriæ proditum eſt eum ſolo aſpectus cæteras animantes perterrere, & quodammodo obſtupefacere, quod mirificè in Chriſtum cruci affixum conuenit: ibi enim inſtar leonis ſolo aſpectu mundũ, non dico terrore, ſed (quod eſt mirabilius) amore, obſtupefecit, quemadmodum diſertis verbis dixit Abac. cap. 3. cum de Chriſto in Cruce ageret, *Aſpexit, & diſſoluit gentes*. Atque hanc etiam ob cauſam præter alias videtur Iacob Patriarcha, Geneſ. 49. Chriſtum in Cruce leoni ſub typo Iudæ filij comparaſſe, cum dixit: *Ad prædam fili mi aſcendiſti, requieſcens occubuiſti vt leo*. Hæc enim præda corda humana fuerunt, quæ Chriſtus ex Cruce ad ſui amorem pertraxit.

Chriſtus in cruce ſolo aſpectu inimicos terruit.

Abac 3.6.

Gen 49.9.

4. Tertiò, Rupertus expendens verbum illud, *Locuta ſunt*, obſeruauit poſt Angeli rugitum locuta fuiſſe ſeptem tonitrua, quia myſteria fidei ante aduentum Chriſti Prophetæ quidem ſonabant; ſed ita obſcurè, vt articulatè loqui minimè viderentur. Itaque tonitrua quidem erant; ſed tantum tonabant, non loquebantur: poſt aduentũ autem Chriſti Apoſtoli eadem fidei myſteria ita enucleatè, & explicatè prædicabant, vt meritò dixeris hæc alterius rationis, & prodigioſa eſſe tonitrua, qui nimirum non tantum inarticulatos ſonos edere, ſed articulate etiam, & humano more loqui poſſint. In cuius rei figuram Deus cum in lege veteri ſeſe ſub nebulis, & nubibus oſtenderet, Moyſemq; ipſum legis veteris typum balbutientem reddidiſſet, Exod. 4. tamen in lege noua ſub linguarum figura ſuper Apoſtolos inſedit; vt nimirum, quæ obſcurè in lege veteri myſteria oſtenſa fuerant, Moyſeſq; balbutiendo indicauerat, eadem ipſi linguarum inſtar clarè, & articulatè loquerentur. Et quidem vt de aliis taceam myſteriis, certè in myſterio Trinitatis tonitruum ſe fuiſſe confuſos, & inarticulatos edens ſonos confitetur Hier. cum ait c. 1. *A, a, a, Domine Deus, neſcio loqui, quia puer ego ſum*. Ter enim dixit *A*, quæ balbutientis, & infantis adhuc pueri vox eſt propter tres perſonnas diuinas; vt indicaret ſe comparatione eius myſterij infantem eſſe, & neſcientem adhuc articulatè loqui: è contrario verò non tibi videntur Apoſtoli tonitrua fuiſſe humanas voces promentia, loquentiaque articulatè, cum Trinitatis myſterium ita explicatè proponebant, vt tres perſonas diuinas ſuis nominibus. *Patris, Filij, & Spiritus-ſancti* appellarent.

Ante aduentum Chriſti fidei myſteria obſcurè, poſt enucleatè nimis prædicata ſunt.

Exod 4.

Hier. 1.6.

5. Quartò, dicũtur tonitrua locuta voces non alienas, ſed *ſuas*, hoc eſt; vt obſeruauit Ambr. Anſbert. non Iudæorum fabulas, non Philoſophorum nænias, non Hæreticorum verſutias, quæ voces alienæ ſunt à cõcionatore Euangelico, cuius videlicet propria vox eſt ſacrarum Scripturarum, iiſq; tanquam ſuis propriis, ac germanis vocibus loqui debet: quam ob cauſam ſacræ Scripturæ lectioné commendabat Apoſtolus Timotheo, cum dicebat: *Dum venio, attende lectioni, exortationi, & doctrinæ*. 1. Timot. 4. Quem locum de lectione Scripturarum intellexit D. Chryſoſt. & eſt communis expoſitio. Atque ad hoc ipſum ſignificandum D. Greg. 2. part. curæ Paſtoralis cap. vlt. & Beda in ſua expoſitione ſuper Exod. docent præceptũ fuiſſe Moyſi, vt vectes illi, quibus arca fœderis portabatur, ſemper

Anſbert.

Sacrarũ ſcripturarum lectio concionatoribus cõmendatur.

1 Tim. 4.13.

D.Chryſoſt.

D.Gregor.

Beda.

per

per in circulis arcæ aureis poſiti eſſent: ſic enim legimus Exo. 25. *Facies quatuor circulos aureos, quos pones per quatuor arcæ angulos, facieſq́; vectes de lignis ſetim, & operies auro, induceſq́; per circulos, qui ſunt in arcæ lateribus, vt portetur in eis, qui ſemper erunt in circulis, nec vnquam ab eis extrahentur.* Etenim iuxta Greg. & Bedæ ſententiam per *Arcam* Eccleſia accipitur Cur, inquit Greg. *quatuor circuli aurei, id eſt, quatuor Euangelia per quatuor angulos iubentur adiungi, id eſt, in quatuor mundi partibus prædicari: vectes de lignis ſetim fortes ſunt, perſeuranteſq́; Doctores: idcircò enim lignis ſetim imputribilibus comparantur, qui inſtructioni ſacrorum voluminum ſemper inhærentes Eccleſiæ vnitatem denunciant, & quaſi intromiſſis circulis arcam portant: vectibus namq; arcam portare, eſt per bonos Doctores Eccleſiam ad rudes infidelium mentes prædicando deducere: qui auro iubentur operiri, vt dum ſermone aliis inſonant, ipſi etiam vitæ ſplendore fulgeſcant: de quibus rectè ſubiungitur: Qui ſemper erunt in circulis, nec vnquàm ab eis extrahentur: quia nimirum neceſſe eſt, vt qui ad officium prædicationis excubant, à ſacræ lectionis ſtudio non recedant: ad hoc namq; vectes eſſe in circulis ſemper iubentur, vt cum portari arcam opportunitas exigit, de intromittendis vectibus portandi tarditas nulla generetur: ſed circulis vectes inhæreant, vt Doctores ſemper in ſuis cordibus eloquia ſacra meditantes teſtamenti arcam ſine mora eleuent, & quicquid neceſſe eſt, protinus doceant.* Hactenus Greg. Eodem ſpectat illud, quod ad ſponſam dicitur Cant. 4. *Fauus diſtillans labia tua ſponſa: mel, & lac ſub lingua tua.* Quem locum Theod. in ſuis comm. ſuper Cantica de concionatoribus intelligit, qui debent conciones ſuas ex ſacris potiſſimùm literis concinnare: *Eccleſiæ,* inquit, *Doctores ſignificat, qui quaſi fauos apum in labris gerunt, & mellis diſſluunt ſtillis: nec verò mel tantùm habentes, ſed etiam lac cuiq; cibum promunt ſalutarem, & cum infantibus commodum, tum perfectis etiam congruentem. Faui verò mellis, qui in Doctorum geſtantur labris, ſunt diuinæ Scripturæ, quæ continent apes tum ceræ, tum mellis effectrices, ſacros nimirùm Prophetas, & Apoſtolos, qui per Spiritus ſancti prata volitantes, & Diuinarum ſcripturarum conſtruentes cellas, eaſq́; doctrinæ melle, ac nectare diſtendentes vtilitatem ad nos tranſmiſerunt. Ac ceræ quidem litera videtur ſimilis: melli verò ſenſus qui in ea eſt reconditus: huius mellis ſtillæ purum è Doctorum labris manant.* Hæc ille.

Exod. 25. 21.

D. Greg.

Cant. 4. 10.

Theodor.

Denique iubetur Ioannes ſeptem tonitruorum voces ſignare, prohiberurq́ue 6.
mandare literis, tum ne fideles tantorum malorum, quæ tonitrua ſuis vocibus extremo tempore euentura minabantur, commemoratione animo conciderent, vt initio huius comment. diximus: tum etiam, vt pleriq; hoc loco obſeruarunt, quia non omnia diuina myſteria vulganda ſunt omnibus, iuxta illud Matt. 7. *Nolite ſanctum dare canibus: neque margaritas veſtras proiicite antè porcos, ne conculcent eas pedibus.* Quam ob cauſam Clem. Alex. lib 5. Strom. refert Ægyptios ſolitos in valuis templorum ſphynges, quæ animalia ſymbolum ſunt obſcuritatis, & ænigmatum, collocare: illud ſignificantes diuina non paſſim, neque omnibus vulganda, ſed occulta debere eſſe, vt maieſtatem præ ſe ferentia in maiori pretio habeantur. Verum de hoc aliàs.

Non omnia diuina myſteria vulganda ſunt.

Matth. 7. 6.

Clem. Alex.

Cur Angelus geſtans capite iridem tanto apparatu iurauerit tempus amplius non futurum.

Leuauit manum ſuam ad cælum, & iurauit per viuentem in ſecula ſeculorum qui creauit cælum, & terram, & mare: Quia tempus non erit amplius.

SECTIO VI.

NOn eſt leuiter prætereundum, quod Angelus ille habens pedem dextrum 1.
ſuper mare, ſiniſtrum ſuper terram tanto apparatu enunciauerit tempus

amplius

Apocal. 10. 1. ampliùs non futurũ. Etenim vt Ioã ſcribit, amictus erat nube, & geſtabat in capite pulcherrimam iridẽ: tũc verò leuauit manũ ſuam ad cœlũ, & iurauit per viuentẽ in ſecula ſeculorum, quia tempus non erit ampliùs: quæ omnia oſtendunt magnã quandã rẽ, ac terrificã enunciaſſe, vt ex ijs, quæ mox dicemus, palàm fiet.

2. Tempus res pretioſiſſima. Igitur obſeruandum primò, rem pretioſiſſimam eſſe tempus: vnde ei & efficiendo, & partiendo fabricauit Deus clariſſima ſolis, lunæ, & ſtellarum lumina Gen. 1. *Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem ac noctem & ſint in ſigna*
Gen. 1. 14. *& tempora, & dies, & annos. Fecitq́; Deus duo luminaria magna luminare maius vt præeſſet diei, & luminare minus, vt præeſſet nocti, & ſtellas:* Maximum verò temporis pretium ex eo potiſſimùm æſtimatur, quod vel vno eius inſtanti infinita gloriæ æternitas emitur: etenim vno tantùm inſtanti poteſt quis æternitatem gloriæ promereri. Quam ob cauſam monemur omnes temporis tanquam rei pretioſiſ-
Eccl. 4. 23. & 14. 14. ſimæ rationem habere plurimam, nec illud temerè diſperdere Eccl. 4. *Fili, conſerua tempus, & declina à malo:* & 14. *Non defrauderis à die bono, & particula boni doni non te prætereat.* Vſq; adeò autem Regius vates vel minimam temporis particulam perdere verebatur, vt celeritate operandi cum ſole ipſo contenderet imò eum præuenire, & anteuertere certaret, ne periculum videlicet incurreret, vel vnius
Pſ. 118. 148. inſtantis deperdendi: ſic ait Pſal. 118. *Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt me-*
D. Ambroſ. *ditarer eloquia tua: quaſi diceret,* inquit Ambr. ſerm. 19. in eum Pſal. *Præueni orientem ſolem graue enim eſt, ſi te otioſum in ſtratis radius ſolis orientis inueniat. An neſcis, quòd primitias tui cordis, ac vocis quotidie Deo debes; quotidiana tibi meſſis quo-*
Cant. 3. 1. *tidianus eſt fructus; vnde ſponſa* Can. 3. *In cubiculo, inquit, meo in noctibus quæſiui, quem diligit anima mea, ideò meruit inuenire, quia etiam in cubiculo, & in nocti-*
Pſal. 76. 5. *bus quæſiuit.* Hæc ille. Idem confitetur Pſal. 76. *Anticipauerunt vigilias oculi mei*
D. Hieron. *turbatus ſum, & non ſum locutus:* id eſt, vt interpretatur D. Hie. *Antequam aliquis vigilaret, ego vigilabam:* Quidam ex Hebræo ita tranſtulerunt: *Tenuiſti cuſtodias* id eſt, *palpebras oculorum meorum,* ne ſcilicet dormire poſſem. Alij ſic: *Prohibebam, ſuſpectum oculorum meorum: ſtupebam, & non loquebar,* hoc eſt, conſiderans peccata, oculos ad cœlum erigere non audebam: & idcircò quaſi ſtupefactus iacebã
D. Auguſt. præ confuſione turpitudinis meæ. Nec video, vnde D. Aug. legere potuerit, *Anticipauerunt vigilias omnes inimici mei:* quod ipſe de vigilantia Dæmonum nos tentantium intelligit, quaſi diceret: Plus illi vigilauerunt ad decipiendum me, quàm ego ad cuſtodiendum. Nec verò tempus dũtaxat orientis ſolis anteuertere Regius Propheta conabatur, ſed ipſam etiã ætatem, ne videlicet tempus ali-
Pſ. 118. 147. quod ætatis vel minimum otioſè tranſigeret, quemadmodum ipſe ait, Pſal. 118.
Septuag. *Præueni in immaturitate,* ſic enim legendum eſt iuxta 70. cum græcè ſit ἐν ἀωρίᾳ,
D. Ambroſ. id eſt, *Ante horam, ſeu ante tempus:* quemadmodum accipit D. Ambr. ſem. 19. in eum Pſal. *Ante horam,* inquit, *& ante tempus præueniebat Dauid: qui enim Dominum deprecatur, non præſcripta præcipuè tempora præſtolatur, rectéque ait, Præueni in immaturitate: præcurrit enim ætatis maturitatem, quiſquis in adoleſcentia poſitus ſenilem grauitatem induit, & iuueniles annos veterana conſcientia regit. Sed for-*
Eccl. 3. 17. *taſſe dicas: Quomodo ſcriptum eſt Eccl. 3. Tempus omni rei ſub cœlo eſt? ſi tempus omni rei ſub cœlo, quanto magis ſub Deo, non ſuper Deum?* Hæc ille.

3. Gal. 6. 9. Vitæ tẽpus Deus vnicuique dat ad æternã vitã promerendã. Pſal. 101. 14. Secundò, eſt aduertendum hoc tã pretioſum tempus modò in noſtra eſſe poteſtate, datũ videlicet nobis à Deo ad bene operandũ. Vnde Paul. Gal. 6. *Bonum,* inquit, *facientes non deficiamus: tempore enim ſuo metemus non deficientes. Ergo dũ tempus habemus, operemur bonum.* Quibus poſtremis verbis docet tẽpus modò noſtrũ eſſe quod beneficiũ Dei, quia ſummũ eſt, appellatur huius vitę tẽpus, tẽpus miſericordiæ, veluti pſ. 101. *Tu exurgẽs miſereberis Siõ, quia tẽpus miſerendi eius.* Eſt etiã illa

ratio,

ratio, quia modò Dei miſericordiam promereri poſſumus: quo etiam ſenſu dixit Pſal. 110.
Pſ. 100. *Miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine*: in quem locum D. Auguſt. D. Auguſt.
Non ſine cauſa, inquit, *dictum eſt, Miſericordiam, & iudicium, non autem Iudicium, &*
miſericordiam: quia modò tempus eſt miſericordiæ: futurum autem tempus, iudicij. Idem ſi-
gnificauit Paulus illis verbis 2. Cor. 6. *Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies ſa-* 2. Cor 6. 2.
lutis. Itaque modò Deus tradidit nobis liberaliter tempus, vt in eo ſalutem no-
ſtram operemur: quam ob cauſam huius vitæ tempus multis nominibus cenſe-
tur. Dicitur enim tempus viſitationis, quia Deus modò nos per miſericordiam,
& beneficia viſitat. Luc. 19 *Eo quod non cognoueris tempus viſitationis tuæ.* Dicitur tē- Luc 19. 44.
pus nundinarum. Ezec. 7. *Venit tempus, appropinquauit dies: qui emit, non lætetur, &* Ezech 7. 12.
qui vendit, non lugeat. Ex quibus verbis plerique colligunt modò tempus eſſe e-
mendi, & vendendi, atque adeò nundinarum ea potiſſimum de cauſa: quoniam
quemadmodum in nundinis viliori ſolent pretio merces comparari, ita modò
exiguo pretio infinitæ propemodum merces cæleſtium bonorum acquiruntur,
iuxta illud 2. Cor. 4. *Id quod in præſenti eſt momentaneũ, & leue tribulationis noſtra, ſu-*
pra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Vbi obiter aduerte 2. Cor. 4.
fœlicitatem gloriæ appellari ab Apoſtolo pondus, quia ſua magnitudine eleuat,
& tollit omnes vitę huius labores, ac difficultates, quippe quæ eius cōparatione
leuiſſimæ ſunt, & nullius ponderis: quemadmodum diſertis verbis docuit Paul.
ad Rom. 8. *Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuela-*
bitur in nobis. Eadem nundinarum ſimilitudo vſurpata eſt à Chriſto, Luc. 19 *Ne-* Rom 8. 18.
gotiamini, dum venio. quaſi dicat: Modò eſt negotiandi tempus: poſtquàm autē ve- Luc. 19. 13.
nero, tempus non negotiandi, ſed rationem de negotiatione reddendi. Dicitur
tempus vacationum, vacandi nimirum Deo, & bonorum operum ſtudio, iuxta
illud. Pſ. 45. *Vacate, & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus.* Dicitur tempus laborandi
Ioan. 9. *Me oportet operari, donec dies eſt: venit nox, quando nemo poteſt operari.* Id quod Pſal. 45. 11.
copiosè dixit Regius vates. Pſ. 103. *Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox: in ipſa pertranſi-* Ioan. 9. 4.
bunt omnes beſtiæ ſyluæ. Catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quærant à Deo eſcam ſibi. Pſal. 103. 20
Ortus eſt ſol, & congregati ſunt: & in cubilibus ſuis collocabuntur. Exibit homo ad opus ſuũ,
& ad operationem ſuam vſq; ad veſperam. Quem locum expendens D. Hier. ſuper c.
6. epiſt. ad Gal. ſuper illa verba, *Bonum facientes non deficiamus, Ortus eſt*, inquit, *nobis* D. Hieron.
Dei ſermo, ſol verus, & congregatæ ſunt beſtiæ recedentes in cubilia ſua, procedamus nos vt Gal. 6 9.
homines ad opus noſtrum, & vſque ad veſperam laboremus: quo ex loco iuxta D. Hier.
facilè colligis eos homines, qui dum vitæ huius dies durat, ad benè operandum
non procedūt, ſed veluti de nocte è latibulis exeunt ad opera tenebrarum exer-
cenda, nō homines, ſed belluas iudicandos ſolumq; eos homines cenſendos, qui
ad bene operandum egrediuntur. Dicitur tempus ſementis faciendæ, vt probat
D. Hier. ex illis verbis Apoſt. Gal. 6. *Tempore enim ſuo metemus non deficientes. Tēpus,*
inquit, *ſementis eſt præſens vita, quam currimus, in hac licet nobis, quod volumus, ſeminare.* Gal. 6 9.
Dicitur tempus æſtatis, & meſſis colligendæ: quam ob cauſam Prou. 6. piger ad D. Hieron.
formicam tanquam ad magiſtram à ſapiente mittitur: *Vade*, inquit, *ad formicam, ô* Prou. 6. 6.
Piger, & conſidera vias eius, & diſce ſapientiam: quæ cum non habeat Ducem, nec Præce-
ptorem, nec Principem parat in æſtate cibum ſibi, & congregat in meſſe, quod comedat. In
quem locum D Hier. docet hanc vitam comparari meſſi, & æſtati, quòd nunc
inter ardores tentationum tempus ſit colligendi non ipſa præmia, ſed merita D. Hieron.
præmiorum: diem verò iudicij hyemis aſſimilari rigoribus, quia tunc nulla re- 4.
linquitur facultas pro victu laborandi, ſed tantùm cogitur vnuſquiſque, quod In formica
recondit, de priſtinæ actionis horreo proferre.. aduerſus omnia vitia habemus doctrinam.

Portò aduertit Hugo Carenſis mitti à Salomone pigrum ad formicam, quod

in ea aduerſus omnia vitia habeamus doctrinam. Quia enim ſolicita eſt, docet
2. Theſſ. 3. 10. otium ſubterfugere 2. Theſſ. 3. *Siquis non vult operari nec manducet*. Quia prouida,
Gal. 6. 10. monet in futurum tempus proſpicere, ac prouidere. Gal. 6. *Dum tempus habemus,*
2. *operemur bonum*. Quia iuuat laborantes ſocios, inſtruit ad charitatis opera. Gal. 6.
Alter alterius onera portate. Quia granū arrodit, ne germinet, ſuadet vitare elatio-
nem de bono opere, omne opus bonum, quod facimus, per humilitatem depri-
mendo, ne inanis gloria, ſuperbiaq; ſuboriatur. Quod aliqua ex parte innuitur
Hier. 4. 4. Hier. 4. *Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium veſtrorū*: quia arcto calle
Luc. 13. 24. incedit, ad mortificationem, & pœnitentiam incitat. Luc. 13. *Contendite intrare per
anguſtam portam*. Deniq; quia terram egerit de cauernis ad contemptionem terrē
D. Ambroſ. terrenarum exhortatur. D. Amb. li. 6. in Hexameron c. 21. & D. Chryſ. homil. 17.
D. Chryſ. ſuper c. 5. Matt. & homil. in Pſ. 48. citant quandam aliā ex ſacris literis ſententiā
Commendatur induſtria bene operandi. iuxta aliquam, vt videtur, vetuſtam tranſlationem: *Vade ad apem & diſce, quod ea
ſit opifex: cuius labores reges, & priuati ad ſanitatem afferunt*: quibus etiam verbis no-
bis commendatur labor, & induſtria bene operandi. Illud etiam ſignificatur no-
bis in hac vita quaſi apibus conficiendum, hoc eſt, promerendum eſſe mel ſua-
uiſſimum gloriæ, quo poſteà veſcamur, vt poſſimus tunc illud Cant. 5. vſurpare:
Cant. 5. 1. *Comedi fauum cum melle meo*. In cuius rei figuram Sanſon Iud. 14. fauū mellis nō-
Iudic. 14. niſi in ore leonis, quem interfecerat, reperit. Etenim in laboribus, ac tentationi-
bus ſuperatis quaſi in leonibus interfectis ſuauiſſimi meritorū faui reperiūtur.
5. Tertiò eſt obſeruandum tempus, quod nobis modò conceditur, aliquando à
Pſal. 74. 3. Deo auferendum, vt manifeſtè dicitur Pſa. 74. *Cum accepero, tempus ego iuſtitias iu-
Malach. 3. 3. dicabo*: quaſi diceret: ego cum tempus, quod modò omnibus liberaliter concedo,
Extremi iudicij ſeueritas. iterùm ſumpſero, non ſolùm vitia, ſed ipſas etiam virtutes iudicabo. Quo eodē
ſenſu dicitur Mal. 3. *Colabit filios Leui*, id eſt, diſtrictè examinabit iuſtos, qui per fi-
Iob. 9. 28. lios Leui accipiuntur. Terribile quidem verbum, & quod maximū debeat mor-
talibus timorem incutere: quemadmodum de ſe ipſo confitetur Iob. c. 9. *Verebar
omnia opera mea ſciens, quod non parceres delinquenti*. Eadem iudicij diuini ſeueritas
Sophon. 1. explicatur Soph. 1. vt interpretatur D. Hier. *In tempore illo ſcrutabor Hieruſalem in
D. Hieron. lucernis*: quæ loquendi forma duo ſignificat, primùm exactiſſimam occultorum
etiam criminum inquiſitionem: nam qui domos rei alicuius inueſtigandæ gra-
tia ſcrutantur, accenſam lucernam adhibent, ad quam omnia loca & omnes an-
gulos perferunt, quò lumen ſolis penetrare non poteſt. Deinde reddendam ra-
tionem eſſe rerum etiam minimarum, & quæ oculorum aciem videntur ſubter-
fugere, cuiuſmodi ſunt non verba tantùm otioſa ſed otioſæ etiam cogitationes:
huiuſmodi enim, hoc eſt, minutiſſima, & ſubtiliſſima eſſe ſolent, quæ in domi-
bus accenſa lucerna inueſtigantur. Denique eandem ſeueritatem expreſſerit Re-
Pſal. 93. 14. gius vates Pſal. 93. *Quoniam non repellet Dominus plebem ſuam & hæreditatem ſuam
non derelinquet, quouſque iuſtitia conuertatur in iudicium*. Theod. hanc iuſtitiā ipſum-
Theod. met Chriſtum interpretatur, iuxta illud Paul. 1. Corint. 1. *Ex ipſo autem vos eſtis in
1. Cor. 1. 30. Chriſto Ieſu, qui factus eſt nobis ſapientia à Deo, & iuſtitia & ſanctificatio, & redemptio*.
Hæc enim Dei iuſtitia in primo quidem aduentu conuerſa fuit in miſericor-
diam, ſed in ſecundo conuertēda eſt in iudicium. Verùm communiter interpre-
tes accipiunt de ipſa diuina iuſtitia, quam Dominus in iudicio exercebit, hoc
ſenſu: Futurum eſt, vt iuſtitia Dei, quæ modò diſſimulat, & differt vindictam, cō-
uertatur in vltionis iudicium, & ad executionem procedat, vt indicetur modò
iuſtitiam diuinam ferre quidem ſententiam ſecundum præſentem iuſtitiam: ſed
ad executionem interpellante miſericordia non ſemper progredi, illo autem
extremo die ad executionem proceſſuram.

6. Ex dictis facilè iam quiuis intelliget, quàm terribilis, ac metuenda res ſit mortalibus tempus eis pœnitentiæ, ac diuinæ miſericordiæ præcidi, atq; adeò quanto iure hic Angelus eò cæremoniarum apparatu, & maieſtate quaſi rem aliquam terrificam nunciauerit tempus pœnitentiæ, diuinæq; miſericordiæ promerendæ ampliùs non futurum, imò tempus ipſum tanquam locupletiſſimum teſtẽ rerum omniũ ſiue malè, ſiue bene geſtarum à Deo ad iudiciũ accerſendũ: quemadmodum diſertis verbis dicitur Thre. 1 *Vocauit aduerſus me tempus*: Quem locum de iudicio interpretatur D. Tho. Hunc iudicij terrorem, & ablationẽ temporis adhuc magis exaggerauit Angelus, cum manum in cælum leuauit: quod præterquam quòd iurantis eſt ritus, cõminationem etiã continet irarum, niſi homines nunc pœniteant: ſic etiam accipiendũ eſt illud Deut. 32. *Leuabo ad cælum manum meam: & dicam: Viuo ego in æternum. Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionem hoſtibus meis, & ijs qui oderunt, me retribuam.* Quo loco obſerua in eo, quòd Deus comminatur manum ſe in cælum vſq; leuaturum, grauiſſimum notari ſupplicium: quò enim altiùs aliquis manum attollit, eo grauiorem ictum infert: quo fit, vt Deus eleuans manum ſuam vſq; in cælum, arrepto videlicet gladio iræ ſuæ acutiſſimo, vt ibidem dicitur, maximũ debeat peccatoribus vltionis ictum inferre. Alia quoq; reddi poteſt tot, tantarumq; cæremoniarum ratio: quoniam par erat, vt temporis tanquã magni cuiuſdam Principis interitus magnifico apparatu denunciaretur: quaſi Princeps namq; tempus deſcribitur, cùm rebus omnibus dominari dicitur Eccl. 3. *Omnia tempus habent, & ſuis ſpatiis tranſeunt vniuerſa ſub cœlo: tempus naſcendi, tempus moriendi, &c.* Quod verò idẽ Angelus eo ipſo tempore, quo iurat tempus ampliùs non futurum, ſimul geſtat capite pulcherrimam iridem pacis, & fœderis ſymbolum, illud iudicat miſericordẽ Deum modò etiam, cum minatur, pacem omnibus, & amicitiam offerre. Quam eandem ob cauſam diximus 1. c. apparuiſſe præferentem in manu dextra ſeptẽ ſtellas, quaſi eas offerret, ac porrigeret mortalibus, ſimulq; romphæã vtraq; parte acutam non vibrantem manu, ſed præferentem ore; quia cum modò ſuppliciorum comminationibus agat, meritò gladium ore geſtare deſcribitur, quẽ tamen aliquando de ore ad manũ transferet, eoq; vibrato rebelles obtruncabit.

Metuenda res mortalibus, eis pœnitentiæ tẽpus præcidi.

Thren. 1. 15.
D. Thom.

Deut. 32. 40.

Eccleſ. 3. 1.

7. Supereſt igitur, vt illud Apoſtoli conſilium accipiamus Epheſ. 5. *Videte itaque fratres, quomodo cautè ambuletis, non quaſi inſipientes, ſed vt ſapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt.* Quo loco quanquam verbum græcum καιρὸς, pro quo nos habemus *tempus* propriè occaſionem, & opportunitatem operandi ſignificet, tamen ab Apoſtolo non ſemel pro ipſo tempore vſurpatur, veluti Rom. 3. *Ad oſtenſionem iuſtitiæ eius in hoc tempore.* & c. 8. *Exiſtimo quòd non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis*: Et 2. Timot. 3. *Erit enim tempus, cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt*: multiſq; aliis in locis in quibus καιρὸς pro tẽpore vſurpatur. Obſeruandũ eſt autem verbum illud *Redimentes*, quod variè exponitur. Prima expoſitio eſt tempus, cùm à Deo datum ſit, vt hominibus in bonis operibus ſeruiat, quaſi captiuum teneri quando in malis operibus inſumitur, atq; adeò rurſus per bona opera redimendum, & ex captiuitate in libertatem quodammodo vendicandum: quæ expoſitio eſt D. Hier. *Quando*, inquit, *in bonis operibus tempus conſumimus, emimus illud, & proprium facimus, quod malitia hominum venditum fuerat.* Secunda expoſitio eſt huiuſmodi. Sæpè Deus peccatoribus tempus, quod ſecundùm naturæ curſum viuere deberent, propter peccata diminuit iuxta illud Pſal. 54. *Viri ſanguinum, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos.* Quàm ob cauſam illis centum viginti annis, quos vſque ad diluuium Deus hominibus præſcripſerat Geneſ. 6. viginti annos detraxit, vt perſpicuum eſt ex ſacris

Eph. 5. 16.
Temporis iactura ſollicitè vitãda.
Rom. 3. 26.
Et 8. 18.
2. Tim. 3. 3.
Tempus redimere quid ſit.
D. Hieron.
Pſal. 54. 24.
Geneſ. 6.

literis,& alias fuſiùs diximus. Cum igitur Deus ſoleat tempus vitæ propter peccata diminuere, is qui benè agit, rectè dicitur, illud redimere: quoniam illud vitæ ſpatium, quod alioqui, ſi peccaret, erat ſibi Dei iudicio detrahendum, quodammodo bonis operibus redimit, impletq; dies omnes ſibi ad viuendum à natura definitos: itaque moritur plenus dierum, quemadmodum dicitur de Abraham,
Geneſ. 25. D. Auguſt. Gen. 25. Tertia eſt D. Auguſt. ſerm. 24. de verbis Apoſtoli, eum dici tempus redimere, qui illud aufert negotiis ſecularibus, vt quiete ſua fruatur, ac Deo vacare poſſit. *Quando*, inquit, *aliquis tibi infert litem, perde aliquid, vt Deo vaces, non litibus: id enim, quod perdis, pretium eſt temporis: ſicut enim das nummos, & panem emis, itaq; aliquid amittis, & aliquid acquiris: ſic perde nummos, vt emas tibi quietem, id eſt, tempus vacandi Deo, hoc enim eſt tempus redimere.*

Cur Ioannes librum, quem de manu Angeli acceperat, in ore dulcem, & in ventre ſenſit amarum?

Et erat in ore meo tanquam mel dulce, & cum deuoraſſem eum, amaricatus eſt venter meus.

SECTIO VII.

1\. Librum hunc diximus complecti vaticinia rerum futurarum extremis mundi temporibus: quem in ore quidem dulcem, in ventre autem amarum ſenſit Ioannes: quia primùm fuit ipſa rerum prænotione recreatus, ſed paulò poſt ampliùs in earum contemplatione verſatus, cernénſq; terribilia illa iudicia, quæ adhuc manent mortales, incredibilem animo concepit dolorem. Simile quiddam
Ez. ch. 3. 2. accidit Ezech. vt ipſemet commemorat c. 3. *Aperui os meum, & cibauit me volumine illo, & dixit ad me: Fili hominis venter tuus comedet, & viſcera tua complebuntur volumine iſto: & comedi illud, & factum eſt in ore meo ſicut mel dulce:* proculdubio innuit Propheta non ita idem volumen in ventre ſenſiſſe, ſed amarum.

2\. Sanctorum eſt alienis malis tanquam ſuis affici. Primùm igitur notandum, ſenſiſſe Ioannem librum in ventre amarum ob eam rationé, quam diximus quia Sanctorum proprium eſt alienis malis tanquam ſuis affici compaſſionemq; habere proximorum. Vnde Ezechieli, poſtquã ipſi oſtẽſa fuiſſet Hieroſolymorum euerſio, præceptum eſt, vt ſumeret ſartaginem ferream, eamq; inter ſe, & ciuitaté, quam deſcriptã habebat in latere, collocaret. Ezec. 4.
Ezech. 4. 3. D. Hier. *Sume tibi ſartaginem ferream, & pones eam murum ferreum inter te, & inter ciuitatem.* Et quidem D. Hieron. vult ſartaginem iſtam ferream, quæ inſtar muri inter Prophetam, & vrbem ponitur, grandem iram Dei demonſtrare, quæ nullis precibus fatigetur, flectaturq; ad miſericordiam. Itaq; in Dei ira Iudæi per calamitates ab eo ſibi diuinitus immiſſas quaſi in ſartagine frigebantur, quæ ideò inter Prophetam, & vrbem ponitur, ne ab vrbe ad ipſum Deum, quem Propheta repræſentabat, vllus pateret aditus ad veniã impetrandam, imò ſi ab vrbe ad Deum ire
Thre. 3. 42. vellent, in ipſam iræ ſartaginem inciderent, iuxta illud Thre. 3. *Nos iniquè egimus, & ad iracundiam prouocauimus: idcirco inexorabilis es: oppoſuiſti nubem, ne tranſeat*
Eſai. 59. 2. *oratio:* cui concinit illud Eſai. 59. *Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos, & Deum ve-*
D. Ambroſ. Pſal. 38. 12. *ſtrum.* D. etiam Ambr. ſic eandem ſartaginem accipit in expoſitione Pſ. 38. ſuper illa verba: *Tabeſcere feciſti ſicut araneam animam eius. Mittuntur*, inquit, *in ſartaginem animæ peccatorum vt defluat quædam peccati caro. quæ obduxerat anima, & mentis vigo-*
Hiere. 1. 11. D. Ambroſ. [illegible] *rem.* Quam eandem ob cauſam Hier. cap. 1. vt ibidem obſeruauit Ambr. priùs vidit *virgam vigilantem*, ſeu, vt habent Septuag. *baculum nuceum*, quàm, *feruentem ollam: Quia*, inquit, *qui baculo non corrigitur, in ollam mittitur, vt ardeat, & tabeſcat.* Verum D. Greg. lib. 1. in Ezech. homil 12. exiſtimat ſignificari per ſartaginem animum

Prophe-

Prophetæ, qui conſpecta vrbis euerſione per compaſſionem quaſi in ſartagine frigeretur, eiuſq; rei à Deo admoneri, cum iubetur inter ſe, & vrbem ſartaginem ponere. In cuius rei confirmationē affert illud Pauli 2. ad Corinth. 11. *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non vror? Ipſum ſuum cor,* 2. Cor. 11. 29.
inquit, Greg. *quod animarum zelo ſuccenderat, ſartaginem fecerat Paulus, in quo, amore* D. Greg.
virtutum contrà vitia ardebat; quod exercendo poſſumus ad ipſam etiam compaſſionem proximorum labores, & calamitates tolerantium. Quantùm verò is zelus quo Sanctorum mentes friguntur, Deo ſit gratus, oſtendi poteſt ex ſexto cap. Leuitici: vbi Leuit. 6.
ſimila in ſartagine oleo conſperſa frigi præcipitur; & offerri calida in odorem ſuauiſſimum Domino: ſimila enim in ſartagine frigitur, vt loco citato idem Greg. docet, cùm mens iuſti per zelum ſancti amoris excitatur: quæ conſpergi D. Greg.
oleo præcipitur, id eſt, caritati, & miſericordiæ miſceri, quæ in conſpectu Dei ardet, & lucet. Igitur non ſolùm propter peccata quæ ab impiis committuntur, debet Sanctorum mens per compaſſionem frigi: ſed etiam propter calamitates, & incommoda proximorum, potiſſimùm verò ea, quæ vniuerſæ Eccleſiæ accidunt, vt hoc loco exemplo Ioannis inſtruimur.

3.
Secundò, obſeruauit D. Thom. in hunc eundem locum Ioannem ſenſiſſe librum dulcē in ore, amarum in ventre, quia verbū Dei rationi quidem dulce eſt, Verbum Dei dulce eſt rationi, amarum ſenſualitati.
& ſuaue, ſed amarum ſenſualitati, & carni. Quod enim verbum Dei dulce ſit rationi, inde probatur, quod in ſacris literis in ore, per quod pars rationalis intelligitur, dicitur dulceſcere, velut Pſal. 108. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo.* In quem locum D. Hier. expendit non ſine myſterio dictum Pſa. 118. 103. D. Hieron.
eſſe. *Faucibus,* quia nimirū traiecto per guttur melle, vel alio cibo, palatum nullum vltra ſaporē habet: at verò diuina eloquia ſiue in ore, ſiue in faucibus ſemper ſunt dulcia meditantibus. Notauit quoque Remig. non ſolùm dictum eſſe Remig.
Faucibus, ſed etiam *Ori:* quia diuina verba prædicatores tunc ſentiunt in faucibus dulcia, cùm ex ipſis ædificationi propriæ ſtudent, tunc verò in ore, cùm eorū dulcedinem aliis etiam eructant, & communicāt. Denique D. Ambr. explicauit D. Ambr.
adhiberi mellis ſimilitudinem: *Quia ſicut,* inquit, *ori amara, quæ febribus, vel aliis ægritudinibus acciderunt, mel immiguit: ita triſtia corda ob debitorum pœnitentiam diuino ſermone dulceſcunt.* Quòd verò ſenſualitati, & carni verbum Dei videatur acerbū, inde proficiſcitur, quòd carnis petulantiam coërceat, deprauatæq; naturæ licentiam comprimat: qua quidem in re diuinum verbum eſt pilulæ cuidam inauratæ quàm ſimillimum, quæ dulciariis inuoluta in ore quidem dulceſcit, ſed poſteà ventrem, vniuerſumq; corpus commouet, nec ſine moleſtia, & nauſea prauos humores pellit, & ſanitatem affert. Atq; ad hoc ipſum ſignificandum vir ille qui Ezech. c. 1. apparuit, cùm in ſuperiori parte eſſet ex electro: in inferiori tamē totus erat igneus: quia Deus ſuperiori quidem mentis noſtræ parti totus eſt dulcis, inſtar electri amorem noſtrum blandè concilians: in inferiori autem igneus, hoc eſt, omnem inferioris partis corruptionē ſeuerè non ſine ſenſu doloris adurens.
Orig. hom. 1. in Ezech. aliam affert non multùm diſſimilem eiuſdem viſionis ex- Ezech.
poſitionem: *Auriga,* inquit, *quatuor animalium non totus eſt igneus, ſed pube tenus à* Orig.
pedibus, & exinde vſque ad ſummum electri fulgore rutilat: non ſolum enim tormenta habet Deus: ſed ſunt in eo etiam refrigeria: punit peccatores, ſed per ea miniſteria, quæ deorſum ſunt: tunc verò addidit idcircò vſque ad renes hominem illum apparuiſſe igneum, quia libidinis motus ſunt omninò adurendi, & reſecādi. Porrò aduerte, licet diuina iudicia, ac ſupplicia initio quidē amara videantur: tamen ſi patiēter Hierem. 1.
ferantur, poſteà ſuauia, dulciaq; ſentiri: id, quod expendit D. Hier. loco illo ci- Septuag. Theodotio
tato Hier. 1. cum Propheta vidit *Virgam vigilantem,* ſeu, vt Septuag. tranſtulerunt, Hieron

Ba n

Baculum nuceum, & vt Theod. vertit, *Virgam amygdalina. Vigilat, inquit, virga cuncta populi peccata conſiderans, vt percutiat, & corripiat delinquentes, vnde & Apoſtolus ſcribit peccantibus* 1.Cor.4. *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate, &*
1. Cor. 4. 21. Pſal. 22. 4. *ſpiritu manſuetudinis? iſta eſt virga, vel baculus, de quo loquitur David* Pſal. 22. *Virga tua, & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt: pulchreq́; poſuit, Conſolata ſunt: ad hoc enim Dominus corripit, vt emendet. Et quomodo nux, ſiue amygdalum amariſſimum habet corticem, & teſta duriſſima tingitur, vt detractis auſterioribus, & duris fructus dulciſſimus reperiatur; ſic omnis correptio, & labor continentiæ amara quidem videtur ad præſens, ſed fructus parit dulciſſimos.* Hæc Hieronymus.

Vtrum Ioannes Euangeliſta venturus ſit ſimul cum Enoch, & Helia temporibus Antichriſti?

Oportet te iterum prophetare gētibus, & populis, & linguis, & Regibus multis.

SECTIO VIII.

1. Affirmatiua opinio probatur.
Ioan. 21. 22.

MVltorum torquet ingenia ſententia illa ab Angelo dicta Ioanni hoc ipſo c. *Oportet te iterum prophetare Gentibus, & populis, & linguis, & Regibus multis.* Et illa præterea Domini celeberrima vox: *Sic eum volo manere, donec veniam.* Ioan. 21. Etenim propter hæc duo potiſſimum teſtimonia pleriq; in eam iuere ſententiam Ioannem noſtrum ſimul cum Enoch, & Helia extremis mundi temporibus venturum, & fidem Chriſti aduerſus Antichriſtū, eiuſq; ſectatores propugnaturum, & quod eſt conſequens, viuum adhuc ad ea vſque tempora diuina virtute reſeruari. Quam ſententiā amplexi ſunt Hippolytus Mart. orat. de conſummatione ſeculi. *Prior, inquit, ipſius aduentus præcurſorem habuit Ioannem Baptiſtam, poſterior verò, quo venturus eſt in gloria, Enoch, & Eliam, & Ioannem Theologum exhibebit.* Catharin. opuſc. de hac re, & in comm. ſuper 2. ca. Gen. Doroth. Epiſcopus Tyri, Simeon Metaphr. in vita Ioan. Georg. Trapez. tractatu quodam ſuper illa verba Domini Ioan. 21. *Sic eum volo manere, donec veniam.* Ad eandem ſententiam videntur accedere D. Ambr. li. 7. in Lucā. D. Ioan. Damaſcen. orat. de transfiguratione. Eandem referunt vt probabilem Theophyl. Ioan. vltimo, & Euthym. in Matt. c. 43. Quæ opinio nititur potiſſimum duobus Scripturæ teſtimoniis iam citatis. Et præterea, quia Chriſtus Matth. 20. dixit Ioanni & Iacobo: *Calicē quidem meum bibetis*: quibus verbis de vtriuſque martyrio locutum fuiſſe nemini dubium eſt. Cum igitur hactenus non legamus Ioannem Apoſtolum martyrium vitam finiuiſſe, videtur adhuc expectandum eius martyrij tempus, atque adeò ad extrema mundi tempora reſeruari, vt pro fidei confeſſione ab Antichriſto mortem accipiat. Denique quia conſentaneum eſt, vt Antichriſto omnium legum violatori ſeſe opponant legum omnium locupletiſſimi teſtes, & acerrimi propugnatores: quare cum Enoch eo tempore pro lege naturæ, Helias pro lege ſcripta pugnare debeant, illud supereſt, vt Ioannes legis Euangelicæ partes tueatur.

Hippolitus. Catharinus. Dorotheus. Simeō Met. Geor. Trap. D. Ambr. D. Ioan. Damaſcen. Theophil. Euthym. Matt. 20. 23.

2. Contraria ſententia multò probabilior eſſe ſtatuitur.

Contraria tamen ſententia multò eſt probabilior, & certior, atque adeò omnino amplectenda: cuius illud eſt fundamentum præcipuum, & firmiſſimum, quod Ioan. mortuum iam eſſe eſt communis Patrum doctrina: ſic enim tradunt Tert. lib. de anima cap. 50. D. Hier. lib. de ſcriptoribus Eccleſ. & lib. 1. aduerſus Iouinianum, & in comm. ſuper 20. cap. Matth. Euſeb. Cæſ. lib. 5. hiſt. Eccleſ. cap. 24. Niceph. lib. 1. cap. 35. & lib. 2. c. 42. D. Aug. tract. 124. in Ioan. Epiph. hæreſi 79. D. Iſidor. lib. de vita, & obitu Sanctorum c. 74. Theoph. & Beda Ioan. vltimo, Euthym. in Matt. c. 43. Præterea in conſilio Epheſino iubenter adorari reliquiæ Martyrum, maximè verò Ioan. Theologi: earundemq́ue reliquiarum

Tertul. D. Hieron. Euſeb. Cæſ. Nicephor. D. Aug. D. Epiphan. D. Iſidorus. Theophyl. Beda. Euthymius. Conc. Eph.

rum mentionem facit Cæleſt. Papa in epiſt.ad ſynodum Epheſinam. Idemq́; nō obſcurè ſignificauit D Chryſ.hom.26. in epiſt.ad Hebr. & hom.2.in Ioan.retuleruntq́; D.Thom.in c.21.Ioan.& in 4.ſentent.d.43.q. 3.ad 2. & Abul.quæ.79. in 20.cap.Matt. Præterea eius ſepulchri meminerunt Euſe.lib.3.hiſt.Eccleſ.ca.31. D.Hier.de ſcriptor.Eccleſ.in Ioan.D.Chryſ.hom.26. in epiſt.ad Hebr. Socrates lib.6.c.10.Sozom.lib.8.c 6.Palladius in Dialo. Metaphr.in vita Ioannis. Quanquam verò Ioannem obiiſſe, & ſtatim reſurrexiſſe, atq; adeò tam animo, quàm corpore beatum in cœlo eſſe exiſtimauit Niceph.locis citatis,& Petrus Damianus ſerm.2.de excellentia Beati Ioannis Euangeliſtæ, & D.Thom.in c.21.Ioan. vbi opiniones de ſepulchro eius commemorat; eamq́; opinionem referant, nec reiiciant D.Ambr.ſerm.20.in Pſal.118.& D.Hier.in ſerm.de aſſumptione: probabilius tamen nobis videtur eum nondum reſurrexiſſe,tantúmq; eius animam in cœlo eſſe propter ea, quæ paulò ante de reliquiis eius diximus. Ex quo illud etiam colligimus eum nequaquam extremis mundi temporibus venturum,cùm enim eius anima iam ſit beata, nullo pacto eſt credibile iterùm ad mortale corpus, communémque cum hominibus conuerſationem reuerſuram: eſſet enim inſtar inſoliti cuiuſdam prodigij, quod non eſt temerè affirmandum: quam ob cauſam qui eum eo tempore venturum ſenſerunt, conſequenter affirmarunt, nondum diem ſuum obiiſſe, ſed ſicut Enoch & Heliam viuum diuinitùs reſeruari:id quod etiam multò magis dicendum eſt iuxta illorū ſententiam, qui cum in corpore glorioſo iam reſurrexiſſe putauerunt.

Cæleſt. Pap. D. Chryſoſt. D. Thom. Abulenſ. Euſeb. D Hieron. D Chryſoſt. Socrates. Sozomenus. Palladius. Metaphraſtes. Nicephor. Petr. Dam. D. Thom. D. Ambr. D. Hieron.

5. Nec verò teſtimonia Scripturæ citata nobis officiunt. Ad illud enim quod dicitur Ioan. 21. *Sic eum volo manere, donec veniam*. dicimus variam eſſe eius loci lectionem. Etenim pleriq; legunt *Sic*.veluti D.Augu.tract. 124. in Ioan.D.Amb. lib.7.in Luc.& D.Bernard.ſerm.de natali Innocentium:alij *Si*,vt Cyril.Alex.lib. 12.in Ioan.c.66.D.Chryſ.hom.87.& D.Hier.lib.1.contra Iouinian. Alij vtrumque coniungunt & legunt,*Si ſic*,vt D. Ambr.in orat.funebri de obitu fratris. Vtcunque tamen ſit,Cyril.Alex.facile ſe hoc nodo expedit: ait enim Chriſtum nihil affirmaſſe, ſed tantùm conditionali reſponſione curioſam Petri quæſtionem compeſcere voluiſſe. Illud tamen magis dixerim ſi legendum eſt, *Volo*,vt legunt D.Ambr.D.Aug.D.Bern.locis citatis,& Doctores communiter,non autem *Velim*.vt legit Cyril.Alex.propoſitionem videri potiùs abſolutam,quàm conditionatam atque adeò Chriſtum Dominum aliquid affirmare voluiſſe,ſiue legendū ſit, *ſic*. ſiue, *ſi*. Tunc verò reſpondemus Chriſtum loqui de ſuo aduentu non ad iudicium, ſed ad puniendos Iudæos per Titum;itaq; ſignificare voluiſſe Ioannē non ante vrbis euerſionem moriturum:quod ita contigit: obiit enim anno Domini 99. hoc eſt, poſt euerſionem vrbis 75. ſiquidem ea accidit anno 42. poſt Domini paſſionem. Eodem ſenſu dictum eſt cap.2.huius operis Angelo Epheſi: *Sin minus venio tibi citò, & mouebo candelabrum tuum de loco ſuo, niſi pœnitentiam egeris.* Vbi, *Venio tibi*,punitionem ſignificat,vt eo loco diximus. Atq; hæc reſponſio videtur nobis præ cæteris probabilior, quippe quæ ſit modo loquendi Scripturæ conſentanea,& facilè omnem dirimat controuerſiam. Cum verò hic dicitur: *Oportet te iterum prophetare gentibus, & populis, & linguis, & Regibus multis*: illud tantùm ſignificatur Ioannem ex inſula Pathmos vbi tunc erat, in Aſiam reuerſurum,ibique per ſeipſum & toto orbe per Euangelium, quod conſcripturus erat,multis gentibus, populis, linguis, ac Regibus fidei myſteria prædicaturum. Quod autem Chriſtus dixit Ioannem calicem paſſionis bibiturum, D.Hiero.eo loco docet impletum fuiſſe,cum in feruentis olei dolium Domitiani iuſſu miſſus fuit:licet enim tunc temporis fuerit diuinitùs ſeruatus à morte: quia tamen

Refelluntur rationes primæ ſententiæ. D Auguſt. D Ambroſ. D. Bernard. Cyril. Alex. D Chryſo. D Hieron. D. Ambroſ. Cyril. Alex. Apoc. 2.5. D Hieron.

Non

ſponte pro fide ſe morti obtulit, cauſaque illa ſufficiens erat ad mortem ei inferendam, niſi miraculum intercederet, verè calicem paſſionis bibiſſe dicendus eſt. Denique non eſt opus, vt Ioannes pro lege gratiæ prædicanda tunc veniat, cùm defuturi non ſint quamplurimi, ijſque excellentes Sancti, & Heroës, qui eam ſua prædicatione, & martyrio teſtari debent.

ARGVMENTVM.

Caput hoc vndecimum adhuc ſexti Angeli viſionem perſequitur, eaq́; abſoluta ſeptimi viſionem comprehendit. Multa in eo commemorantur, quæ tempore Antichriſti debent contingere: potiſſimùm verò Enoch, & Heliæ prædicatio, martyrium, & reſurrectio.

CAPVT VNDECIMVM.

ET datus eſt mihi calamus ſimilis virgæ, & dictum eſt mihi: Surge, & metire templum Dei, & altare, & adorātes in eo: atrium autem, quod eſt intra templum, eijce foras, & ne metiaris illud, quoniam datum eſt Gentibus, & ciuitatem ſanctam calcabunt menſibus quadraginta duobus. Et dabo duobus teſtibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis ſexaginta amicti ſaccis. Hi ſunt duæ oliuæ, & duo candelabra in conſpectu Domini terræ ſtantes. Et ſiquis voluerit eos nocere, ignis exiet de ore eorum, & deuorabit inimicos eorū: & ſiquis voluerit eos lædere, ſic oportet eum occidi. Hi habent poteſtatem claudendi cœlum, ne pluat diebus prophetiæ ipſorum: & poteſtatem habent ſuper aquas conuertendi eas in ſanguinem, & percutere terram omni plaga, quotieſcumque voluerint. Et cum finierint teſtimonium ſuum, beſtia, quæ aſcendit de abyſſo, faciet aduersùm eos bellum, & vincet illos, & occidet eos. Et corpora eorū iacebunt in plateis ciuitatis magnę, quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma, & Ægyptus, vbi & Dominus eorum crucifixus eſt. Et videbunt de tribubus, & populis, & linguis, & Gentibus corpora eorum per tres dies, & dimidium: & corpora eorum non ſinent poni in monumentis. Et inhabitantes terrā gaudebunt ſuper illos, & iucundabuntur: & munera mittent inuicem, quoniam hi duo Prophetæ cruciauerunt eos, qui habitabant ſuper terram. Et poſt dies tres, & dimidium, ſpiritus vitæ à Deo intrauit in eos. Et ſteterunt ſuper pedes ſuos, & timor magnus cecidit ſuper eos, qui viderunt eos. Et audierunt vocem magnam de cœlo, dicētem eis: Aſcendite huc. Et aſcenderunt in cœlum in nube, & viderunt illos inimici eorum. Et in illa hora factus eſt terræmotus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit: & occiſa ſūt in terræmotu nomina hominum ſeptem millia, & reliqui in timorem ſunt miſſi, &

dede-

dederunt gloriam Deo cœli. Væ ſecundum abijt: & ecce væ tertiũ veniet citò. Et ſeptimus Angelus tuba cecinit, & factæ ſunt voces magnæ in cœlo dicentes: Factum eſt regnum huius mundi Domini noſtri, & Chriſti eius, & regnabit in ſecula ſeculorum: Amen. Et viginti quatuor ſeniores, qui in conſpectu Dei ſedẽt in ſedibus ſuis, ceciderunt in facies ſuas, & adorauerunt Deum, dicentes: Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens, qui es, & qui eras, & qui vẽturus eſt: quia accepiſti virtutem tuam magnam, & regnaſti. Et iratæ ſunt gentes, & aduenit ira tua, & tempus mortuorum iudicari, & reddere mercedem ſeruis tuis Prophetis, & ſanctis, & timentibus nomen tuum puſillis, & magnis, & exterminandi eos, qui corruperunt terram. Et apertum eſt templum Dei in cœlo, & viſa eſt arca teſtamenti in templo eius, & facta ſunt fulgura, & voces, & terræmotus, & grando magna.

COMMENTARIVM
QVINTVM EXEGETICVM.

De tertia viſione Ioannis.

Viſio huius capitis imaginaria deſcribitur.

SECTIO PRIMA.

PRIMVM datus fuit Ioanni calamus ſimilis virgæ, id eſt, menſura quædam ſex cubitorum, & palmi, vt poſteà dicemus. Secundò, iubetur eiuſmodi calamo metiri templum Dei, & altare, & adorantes in eo. Proculdubiò intelligendum eſt altare holocauſti, quod ſimpliciter altare appellari conſueuit, eratque in atrio Sacerdotum: quo fit, vt per templum intelligi debeant duæ illæ templi partes, videlicet Sancta ſanctorum, & Sancta: hæc enim magis propriè templum dicebantur: per altare autem holocauſti accipiendum ſit atrium interius, ſiue Sacerdotum, vbi erat eiuſmodi altare, vnde & adorantes in eo, quos etiam metiri præcipitur, ipſi Sacerdotes ſunt, & Leuitæ, quibus ſolis patebat aditus in eiuſmodi atrium. Cùm verò ſubditur: *Atrium autem, quod eſt foris templum, eijce foras, & ne metiaris illud*, atrium exterius, quod laicis patebat, eſt accipiendum: quod extra templum eſſe dicitur, quia cum laicorum eſſet, iam templi nomine non cenſebatur. Atque hæc omnia ad Eccleſiam ex ſimilitudine templi Salomonis referanda ſunt, non ad ipſum Salomonis templum; quod iam tempore huius viſionis à Tito fuerat incenſum. Tertiò, dicitur atrium hoc exterius datum Gentibus, & ciuitas ſancta ad conculcandum menſibus quadraginta duobus, id eſt, tribus annis cum dimidio. Quartò, promittit Dominus daturum ſe ſpiritum duobus teſtibus 1.

Altare Holocauſti appellatur ſimpliciter altare.

ſuis, vt prophetent diebus mille ducentis ſexaginta, amicti ſaccis, id eſt, circiter tribus annis cum dimidio, viginti ſcilicet diebus minùs: etenim tres anni cum dimidio continent dies mille ducentos octoginta. Deinde hos duos teſtes appellat duas oliuas, & duo candelabra in conſpectu Domini: *Et ſiquis*, inquit, *voluerit eis nocere, exiet ignis de ore eorum, & inimicos eorum deuorabit. Hi habent poteſtatem claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipſorum: & poteſtatem cõuertendi aquas in ſanguinem, & percutiendi terram omni plaga, quotieſcunq; voluerint.* Quintò, cum teſtimonium ſuum abſoluerint, *Beſtia, quæ aſcendit de abyſſo, mouebit aduerſus eos bellum, eoſq; ſuperabit, & occidet: & corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma, & Ægyptus, vbi Dominus eorum crucifixus eſt.* Iacebunt autẽ inhumata per tres dies cũ dimidio, ex quo habitatores terræ maximã capient animo lætitiam, & gratulationis cauſa inuicem ſibi mittent munera, eo quòd duo illi Prophetę maximè eos cruciauerint. Sextò, poſt tres dies cum dimidio prædicti duo Prophetæ reſurrexerũt ſumma inimicorum ſuorũ trepidatione, & audita de cœlo voce, quæ eos iuſſit in cœlũ aſcendere, aſcenderũt in nube inimicis eorum ſpectantibus: eadémq; hora factus eſt terræmotus magnus, quo decima pars ciuitatis corruit, & occiſa ſunt ſeptem hominũ millia, reliqui verò timore perculſi dederunt gloriã Deo: atq; hic concludit Ioannes viſionem ſexti Angeli: Tunc de ſeptimo addit ſeptimum Angelũ tuba cecinisſe, factáſq; fuiſſe voces magnas in cœlo, dicentes. *Factum eſt regnum huius mundi Domini noſtri, & Chriſti eius, & regnabit in ſecula ſeculorum, Amen.* Deinde viginti quatuor ſeniores cecidiſſe in facies ſuas, adoraſſeq; Deum dicentes: *Gratias tibi agimus Deus omnipotens, qui es, & qui eras, & qui venturus es: quia accepiſti virtutem tuam magnam, & regnaſti.* Deniq; apertum fuiſſe templum Dei in cœlo, & viſam fuiſſe arcã teſtamẽti, factáq; fuiſſe fulgura, & voces, & terræmotum, & grandinem magnam. Hæc generatim de Ioannis viſione, nunc vberiùs ſingula in literali ſenſu expendẽda.

Impiorum lætitia de occiſis Prophetis. [margin]

Cur datus ſit Ioanni calamus ſimilis virgæ ad metiendum templum Dei, altare, & adorantes in eo?

SECTIO II.

I. HOc capite, vti diximus, incipit iam Ioannes de extremis mũdi temporibus, & perſecutione Antichriſti vaticinari. Primúmque iubetur calamo metiri templum Dei, quod non de Salomonis tẽplo, vtpotè iam euerſo per Titum, ſed de Eccleſia, quã illud figurauit, accipiẽdũ eſſe ſuperiùs monuimus. Primò igitur ſciendum eſt hunc calamum menſurã eſſe, non ſcribendi inſtrumẽtum, vt communiter interpretes falsò putauerunt: quod quidẽ manifeſtius eſt, quam vt oſtẽdi debeat, cũ Ioannes iubeatur eiuſmodi calamo nõ ſcribere, ſed metiri templũ Dei: quare haud dubiè genus menſuræ eſt. Puto autẽ eiuſdẽ fuiſſe menſuræ, atq; illum calamum, de quo agitur Ezech. 40. qui dicitur fuiſſe ſex cubitorum, & palmi, palmi, inquam, id eſt, quatuor digitorum, vt eo loco interpretatur D. Hiero. *Ecce vir, cuius erat ſpecies quaſi ſpecies æris, & funiculus lineus in manu eius, & calamus menſuræ in manu eius.* Pro cuius rei maiori expoſitione eſt aduertẽdum apud Hebræos fuiſſe menſuram quandam appellatam *Taphat*, quæ continebat palmum ſumptum non ſecũdùm quantitatẽ manus extenſæ ab extremitate pollicis vſq; ad minimi digiti ſummitatem, ſed ſecundùm quantitatẽ quatuor digitorum ſecũdùm latitudinem, quã ob cauſam ſumebatur pro breui, & exigua quantitate, veluti Pſ. 38. *Menſurabiles poſuiſti dies meos*, hebraicè *palmares*, id eſt, breuiſſimos, quod

Calamus hic, quid. [margin]

Cuius menſuræ fuerit hic calamus. D. Hieron. Ezech. 40. 3. [margin]

Pſal. 38. 60. [margin]

quòd ad breuitatem vitę exprimendā maximè pertinet. Rurſus notandum eſt ex Lyrano in comment. ſuper 40. c. Ezech. duplicem fuiſſe apud Hebræos cubitum, vnum legalē, ſiue Sanctuarij, alterum cōmunem, & vulgarē, legalemq; fuiſſe maiorem, imò omnia pondera, & menſuras Sanctuarij, qui nimirùm inſeruiebant ponderandis, & mēſurandis rebus ſacris, maiores fuiſſe illis, quarum vſus erat in rebus cōmunibus, & profanis. Itaque cubitus legalis continebat ſex tephaim, ſiue palmos, vt auctor eſt Moyſes Gerundenſis ſuper 6. cap. Geneſ. cubitus autem communis quinque tantùm palmos, quanta videlicet eſt vniuſcuiuſq; hominis menſura à cubito vſque ad extremos digitos: quo fit, vt communis cubitus non eſſet certus, & ſtatus, cum non eadem ſit omnium hominum menſura.

Duplex cubitus apud Hebræos legalis, & vulgaris.
Lyranus.
Moyſ. Geru.

Aduerte etiam cubitum Sanctuarij longè diuerſum fuiſſe à cubito geometrico: quippe cum geometricus cubitus contineat ſex cubitos cōmunes, vt affirmat D. Auguſt. lib. 15. de ciuit. c. 27. cuiuſmodi cubitos fuiſſe eos, de quibus loquitur ſacra ſcriptura Gen. 6. cum ait arcam Noë habuiſſe trecentos cubitos longitudinis, quinquaginta latitudinis, & triginta altitudinis, docet Orig. hom. 2. in Gene. quem citat, & ſequitur D. Aug. loco proximè citato, Beda in cōment. ſuper Gen. Rupert. lib. 4. in Geneſ. c. 18. Abul. q. 16. in Geneſ. Gloſſ. interlin. in cap. 6. Geneſ. & Georg. Venet. tom. 1. problematum in ſacram Scripturam ſect. 2. probl. 82. & in Harmonia cant. 1. tom. 6. c. 3. Ex dictis eſt perſpicuum cubitum Sanctuarij continuiſſe cubitum, ſiue vlnam cōmunem, & præterea vnum palmum, ſiquidē erat menſura ſex palmorum: id quod probat Lyranus loco citato ex ca. 43. Eze. vbi ita legimus. *Iſta autem menſuræ altaris in cubito veriſſimo, qui habebat cubitum, & palmum.* Quod loco cubitum veriſſimum appellat cubitum Sanctuarij, eúmque dicit habere cubitum, nimirum cōmunem, & palmum, hoc eſt, ſex palmos, cum communis cubitus quinq; tantùm palmos cōtineret. Igitur ſi calamus hic datus Ioanni eiuſdem erat menſuræ, vt videtur veriſimile, cum illo, qui datus fuit Ezechieli, fuit menſura continens ſex cubitos, & palmū. Obiter hic illud eſt obſeruandum non ſine myſterio menſuras rerum ſacrarum fuiſſe maiores communibus, vt intelligamus largiores, & liberaliores nos eſſe oportere in metiēdis diuinis, & æternis, quàm humanis & temporalibus: itaque largiùs metienda eſſe ea, quæ Deo, quàm quæ mundo offeruntur.

2.
Cubitus legalis à Geometrico quā diuerſus.
D. Auguſt.
Gen 6.
Orig n
D. Auguſt.
Beda.
Rupert.
Abulenſ.
Gloſ. interl
Georg. Ven.
Cubitus legalis quot continebat palmos.
Lyranus.
Ezech. 43. 13.
Largius Deo quam mūdo offerendum.

Secundò eſt obſeruandum duplicem menſuram adhibitam eſſe à Deo ad Eccleſiam metiendam, calamum videlicet menſuræ tum hoc loco, tum Ezec. 40. & præterea funiculum eodem cap. Ezec. pro quo Septuag. tranſtulerunt, *Funiculum cæmentariorum*, ſeu *ædificatorum*, eiuſdémque fit mentio Zachar. 2. vbi apparuit Prophetæ vir habens in manu funiculum menſorum ad metiendam Hieruſalē, vt videret quanta eſſet latitudo eius, & quanta longitudo: quem locū ad Eccleſiam pertinere docent omnes ferè interpretes. Ratio verò huius duplicis mēſuræ ea eſt, quia in qualibet fabrica multa ſunt, quæ ſolidam menſuram deſiderāt cuiuſmodi eſt calamus, ſiue virga: alia, quæ flexibilem vt angulorum flexiones, cuiuſmodi eſt funiculus. Et quoniam multa alia etiam ſunt, quæ menſurari nō poſſunt, ſed tantùm pōderari, idcirco præter calamum, & funiculum trutinæ, & ſtateræ adhibentur ad Eccleſiæ ſupellectilia diiudicanda: quam ob cauſam dicitur 4. Reg. 21. *Extendam ſuper Hieruſalem funiculum Samariæ, & pondus domus Achab*, ſeu vt legit D. Chryſoſt. homil. in Pſal. 95. *Extendam in Hieruſalem menſuram Samariæ, & trutinam domus Ephraim.* Tertiò eſt aduertendum non datum eſſe Ioanni ſimpliciter calamum, ſed calamum ſimilem virgæ ob ea, quæ paulò poſt de punitione dicenda ſunt: quanquam Nicol. Zeger. in ſuis annotationibus ſuper Apocalyp. velit eiuſmodi calamum dici ſimilem virgæ, id eſt, ſceptro regali, cuius

3.
Ezech. 40.
Septuag.
Zacha. 2.
Duplex mēſura ad Eccleſiam metiendā quorſum data.
4. Reg 21. 13.
D Chryſ.
Zegerus.

etiam ratio à nobis perſtringenda eſt.

4. His igitur animaduerſis nihil aliud eſt præcipi Ioanni, vt templum metiatur, niſi vt videat, quæ. & quanta ſint Eccleſiæ, hoc eſt, fidelium ſiue merita, ſiue demerita, vt pro eorum magnitudine Deus hæc quidem puniat, illa remuneret: oſtendátq; ſe iuſtiſſimum eſſe, nihilque ſiue in puniendo, ſiue in remunerando per iniuſtitiam, & iniquitatem facere: atque hæc ſit in hūc locum prima obſeruatio. Secunda eſt calamum hunc fuiſſe ſex cubitorum legalium (qui longiores ſunt communibus,) & prætereà palmi, qui palmus, vt pleriq; volunt, non erat de ratione menſuræ, ſed ad tenendum manu calamum, vt videlicet Ioānes calamum apprehendens vnum eius palmum clauderet manu, & reliqua parte, id eſt, ſex cubitis menſuraret: verùm ſiue ſolis ſex cubitis, ſiue integro calamo menſurauerit, vt communiter fieri ſolet, illud colligimus voluiſſe Deum, vt Ioannes ſacris, id eſt, maioribus menſuris, quàm ſint communes, in Eccleſię dimenſionibus vteretur quò intelligeremus non debere nos eſſe in Dei cultu paruis, & communibus menſuris contentos, ſed maiores in eo genere rerum menſuras à nobis eſſe exigendas, expoſtulandúmque, cur maiori conatu, & alacritate Dæmoni, quàm Deo ſeruierimus: imò cur plures Dæmoni, quàm Deo ſeruiant. De qua iniqua conditione conqueritur Dominus Mich. 7. *Væ mihi: quia factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ*, ſeu (vt Septuaginta tranſtulerunt.) *Væ mihi quia factus ſum ſicut qui congregat ſtipulam in meſſe. Non eſt botrus ad comedendum: præcoquas ficus deſiderauit anima mea. Periit Sanctus de terra, & rectus in hominibus non eſt.* Vbi cernis conqueri Deum, quòd Eccleſiam Dæmon quaſi vineam vindemiet, omnémque fructum colligat. & ſibi tantùm ſuperſint pauciſſimi racemi, qui per ineuitiam ſolent vindemiatorem fugere: & iuxta tranſlationem Septuaginta quòd Dæmon triticum colligat, ſibíque ſolæ ſtipulæ. & paleæ relinquantur.

In puniendo, & remunerando iuſtiſſimus Deus.

In Dei cultu maioribus menſuris vtendum.

Mich 7. 1. Septuag. Quod plures Dæmoni, quam ſibi ſeruiant, conqueritur Deus.

5. Tertia obſeruatio eſt dici calamum ſimilem virgæ, primùm propter iuſtitiæ diuinæ æquitatem, & rectitudinem; iuxta illud Pſ. 44. *Virga æquitatis* ſiue, *directionis virga regni tui. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem*, ſiue: vt reddidit Paraphr. Caldaicus: *Regnum rectum ſceptrum regni tui.* Quo eodem ſenſu exponendum eſt illud Pſalm. 2. *Reges eos in virga ferrea*, id eſt, inflexibili. Deinde ipſa menſura eſt inſtar virgæ, vt timeamus Deum iudicem, vtpote paratum ſtatim virga cædere, quem nocentem in menſurando repererit: itaque vel in ipſo iudicio ante ſententiam timendus eſt Deus, cum ipſa menſura, ſiue iudicium iam ſpeciem virgæ gerat, & ſupplicium minetur. Nec mirum, cùm ipſummet peccatum quando ſuſcipitur, iam tunc dicatur germinare virgas, quibus peccator verberetur, vt eleganter habes expreſſum Ezech. 7. *Scietis, quia ego ſum Dominus percutiens. Ecce dies, ecce venit, floruit virga, germinauit ſuperbia.* Quem locum D. Hier. hoc ſenſu intrepretatur: *Floruit virga quæ multo vobis tempore minabatur, & de flore fructum plagarum parturit: ſuperbia veſtra germinabit, quod metabamini.* Itaque iuxtà D. Hieron. expoſitionem peccata Hebrææ gentis florere fecerunt virgam diuinæ iuſtitiæ, & fructum plagarum parturire, vt indicetur diuinam iuſtitiam peccatis quaſi aquis irrigari, vt floreat in virgas, & fructum plagarum, ac verberum producat. Significatur etiam ipſammet ſuperbiam Hebræorum germinaſſe virgas, quibus à Deo verberarentur.

Calamus cur virgæ dicatur ſimilis. Pſal. 44. 7. Parap. Chal. Pſal. 2. 9

Timendus Deus etiam autem ſententiam.

Ezech. 7. 9.

D. Hieron.

Iuſtitia diuina peccatis quaſi aquis pullulat, & irrigatur.

6. Quarta obſeruatio iuxta ſententiam Nicol. Zegeri paulò ſuprà commemoratam. Calamus menſura erat ſimilis virgæ, id eſt, ſceptro regali, quoniam ad Deū, tanquam Principem, ac Regem huius vniuerſitatis pertinet homines metiri, hoc eſt, iudicare, & pro ratione meritorū vel præmiis, vel ſuppliciis afficere: id quod diſertis verbis habes expreſſum in ipſo lib. Gen. veſtibulo, cū dicitur: *In principio*

Ad Deum vt mundi Principem pertinet homines iudicare.

creauit

creauit Deus cælum, & terram. Vbi pro eo, quod nos habemus, *Deus*, eſt Hebraicè *Elohim*, id eſt, *iudices*: cur enim Deus, cum ſe orbis effectorem denunciat, iudicem appellat? aut quam habet creatio cum iudicio cognationem, ſiquidem mundi fabrica à Dei omnipotentia potiùs, quam à iuſtitia profecta eſt? Duplicem affert Card. Caiet. reſponſionem: vna eſt ideirco adhibitam eſſe vocem, *Elohim*, id eſt, iudices in mundi creatione, quoniam Deus in condendis creaturis quandam diſtributiuæ iuſtitiæ rationem ſeruarit, ſuos cuique gradus, ordinem, & locum iuxta ſingularum naturam tribuendo, quemadmodum eleganter Tertul. lib. 2. aduerſus Marcionem ca. 12. explicauit his verbis. *A primordio*, inquit, *creator tam bonus, quàm & iuſtus: bonitas eius operata eſt mundum, iuſtitia modulata eſt.* Vbi cernis ex Tertul. ſententia diuinam iuſtitiam orbem veluti cithatã concinnaſſe, creaturáſque omnes tanquam fides argutiſſimas ſuis quaſque locis diſpoſuiſſe quodam veluti iuſtitiæ iure, (propterea enim hoc ad iuſtitiam, non ad bonitatem, aut potentiam retulit) quod naturæ ſingularum expoſcebant, vt ſuauiſſimus ex omnibus concentus, qui Dei tum potentiam, tum ſapientiam ſonaret, mirificè redderetur: id quod magis adhuc exponens ſubiunxit: *iuſtitia opus eſt, quòd inter lucem, & tenebras, inter, diem, & noctem, inter cælum, & terram ſeparatio pronuntiata eſt, ita vt bonitas concepit omnia, iuſtitia diſtinxit ſitus, habitus elementorum, motus, ſtatus, ortus, occaſus, ſingulorum iudicia ſunt creatoris.* Hæc ille. Altera Caiet. reſponſio, quæ ad noſtrum facit inſtitutum, ea eſt voluiſſe Deum, vt exiſtimaremus ad ipſum iure creationis iudicium mundi pertinere, vt ipſe idem, qui orbem condidit, eo ipſo, quòd condidit, eundem iudicaturus crederetur: atque ad id ſignificandum hoc loco ſuo ipſius regali ſceptro tanquam calamo menſuræ vſurum ſe eſſe demonſtrauit, cum Ioanni menſuram ſceptro regali ſimilem dedit.

Caietanus In mundi fabrica iuſtitiæ rationem ſeruauit. Deus. Tertul.

Iudicium mundi creationis iure ad Deum pertinet.

7. Quinta annotatio. Non ſolùm funiculo, ſed etiam calamo in Eccleſia menſuranda vtitur; quia non ſolùm obliquitatem fabricæ, cui metiendæ inſeruit funiculus, id eſt, prauas, & intortas actiones; ſed etiam ipſam ædificij rectitudinem, cui cognoſcendæ calamus adhibetur, id eſt, ipſa etiam bona opera diiudicat, & examinat, iuxta illud Pſalm. 74. *Cum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo:* & meritò, quoniam veriſſimum eſt illud, quod pronunciauit Eſai. cap. 94 *Quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ.* Nec verò his duobus menſurarum generibus contentus ſtateras etiam ac trutinas adhibet, vt diximus, ad examinanda videlicet ſubtiliſſima, ac minutiſſima quædam humanarum actionum pondera, quibus neque calamus, neque funiculus inſeruiunt, adhibitis ad eam rem granorum, & ſcrupulorum momentis, quibus in ſuis ſtateris curioſi aurifices vti ſolent: quam exactam ponderandi rationem Deus ſeruaſſe deſcribitur Prou. 16. *Omnes viæ hominis patent oculis eius: ſpirituum ponderator eſt Dominus*, quid enim ſpiritu aut leuius, aut ſubtilius? Cum igitur ſpiritus ipſos, hoc eſt, intimas, & ſubtiliſſimas cogitationes, & intentiones animorum Deus ponderare dicitur, exactiſſima ſanè, & ſubtiliſſima iudicij eius ſtatera indicatur, in qua vel ipſi leuiſſimi ſpiritus quid ponderent, intelligitur. Sic Regis Balthaſaris non externa tantum facta, ſed intimas etiam cogitationes, arcanámque mentis elationem Dominum ponderaſſe diſertis verbis ſignificatum eſt Dan 5. cum dicitur: *Thecel*, id eſt, (interpretante Daniele) *appenſus es in ſtatera, & inuentus es minus habens.* Huius rei figuram habes Leuit. 27. *Omnis æſtimatio ſiclo Sanctuarij ponderabitur:* nam ad pondus ſicli Sanctuarij in ſtatera exigebatur pretium rerum, quæ Deo offerebantur, indicatúrque Deum ad pondus Sanctuarij, id eſt, ad ſtrictiſſimum quoddam examen reuocare, & exigere vniuerſas hominum actiones.

Non praua ſolum, ſed bona etiam opera diiudicat Deus. Pſalm 74 3. Eſai 64 6. Dei iudicium ſtrictiſſimum. Prou. 16. 2. Dan. 5. 27. Leuit. 27. 26.

8. Sexta, & poſtrema obſeruatio. Menſuratur templum, & altare, & adorantes

in eo.

Eccleſiaſtici viri potiſſimum iudicandi.
Ezech. 9. 6.

in eo. Primò quidem aſpectu apparet hoc loco Sacerdotes, & Leuitas, quibus ſolis in templum, & interiùs atrium, vbi erat altare holocauſti, aditus patebat, intelligendos eſſe, eoſque potiſſimum iudicandos, quippe quos maximè deceat probitatem colere, & virtutis facem aliis præferre. Vnde Ezech. 9. ſex illi viri, qui Prophetæ apparuerunt, habentes vaſa interfectionis in manu ſua, miſſique erant ad peccata vrbis vindicanda, ſteterunt iuxta altare æneum, id eſt, altare holocauſti, de quo etiam hic eſt ſermo, dictúmque eſt illis: *A Sanctuario meo incipite.* Verùm generaliùs puto accipiendam hanc templi, & altaris menſuram, intelligendóſque eſſe omnes in vniuerſum fideles, quippe qui propriè templi, & altaris nomine cenſentur, iuxta illud Pauli 1. Cor. 3. *Neſcitis quia templum Dei eſtis?* Cum verò ſubiungitur: *Eos autem, qui foris templũ ſunt eiice foras, & ne metiaris illos,* omnes Hæretici, & Schiſmatici, Iudæi, infideléſque ſignificantur: hi enim extra templum hoc eſt, extra Eccleſiam ſunt. Dicitur autem hoc atrium datum Gentibus quoniam omnes eiuſmodi Antichriſtum, eiuſque ſectatoribus adiungentur: qui meritò Gentes appellantur, quoniam omnes ſectatores Antichriſti non verum Deum, ſed ipſum ſolum Antichriſtum adorabunt. Itaque hos omnes Deus metiri, id eſt, iudicare prohibet: quoniam iuxta Chriſti Domini ſententiam Ioan. 3. *Qui non credit, iam iudicatus eſt.* Vnde Leuit. 27. dicitur: *Omnium decimarum bouis, & ouis, & capræ, quæ ſub paſtoris virga tranſeunt, quicquid decimum venerit ſanctificabitur Domino.* Quo loco obſerua non ſine myſterio dictũ eſſe: *Quæ ſub paſtoris virga tranſeunt*, ducta ſimilitudine à paſtoribus, qui virga ſolent pecus numerare: qua ſimilitudine duo ſignificantur. Vnum eſt Deum gregem fidelium ſolere virga numerare, quoniam quos diligit, caſtigat, & non recipit in æterna illa, ac ſemper virentia beatitudinis paſcua, niſi quos hic virga numerauerit, id eſt, laboribus & tentationibus exercuerit. Alterum eſt quod annotauit Gloſſa, & ad rem præſentem pertinet, non placere Deo decimas pecorum, niſi ſint eorum, quæ ſub paſtoris virga tranſeunt, id eſt, Chriſti crucem, & fidem amplectuntur: quamobrem Gentiles omnes, & Iudæos, & in vniuerſum omnes fideles metiri prohibetur Ioannes, ſiquidem cum fidem non habeant, & idcirco iudicati iam ſint, non erat, cur in iis menſurandis immoraretur.

1. Cor 3. 16.
Foris templu qui ſint.
Infideles cur non metiantur a Ioãne.
Ioan 3. 18.
Leuit. 27. 32.
Amat, & recipit quos caſtigat Deus.
Gloſſa.

De numero, ſitu, & ordine atriorum templi Salomonis.

SECTIO III.

1. NOn poſſunt rectè intelligi ea, quæ Ioannes differit de menſura templi, & altaris eo vel maximè, quod adiiciat præceptum ſibi fuiſſe, ne atrium, quod foris eſt, metiretur, niſi perſpecta omninò ſint atriorum Salomonis tẽpli, ad quod his alluditur, numerus, ſitus, ac diſpoſitio. Quod igitur ad numerũ pertinet, plura in templo Salomonis fuiſſe atria dubitari non poteſt, cum dicat Regius vates Pſ. 133. *Qui ſtatis in domo Domini, in atriis domus Dei noſtri*: & legamus 4. Reg. 21. de Manaſſe, quòd extruxerit altaria vniuerſæ militiæ cœli in duobus atriis templi Domini. Verùm quot ea fuerint, non eſt in ſacris literis expreſſum: communis tamen Doctorum opinio, & vera eſt quatuor fuiſſe atria in Salomonis templo: ita ſentiunt Beda libro de templo Salomonis c. 16. Caſſiod. in Pandectis ab eodem Beda citatus, Magiſt. hiſt. Schol. 3. lib. Reg. cap. 14. & ſequentibus, Lyran. Hugo Cardin. & Dionyſ. Carthuſian. in comment. ſuper 6. cap. 3 libri Regum, Abul. lib. 3. Reg. cap. 6. quæſt. 20. & 21. Arias Mont. in tractatu ſuo de templi fabrica Genebrardus lib. 1. ſuæ Chronographiæ, & alij communiter, à quibus immeritò recedit Ribera lib. 1. de fabrica templi cap. 16. duo tantùm agnoſcens atria in Salomonis templo, tametſi plura in templo Herodis, quod confundi à citatis

Pſalm. 133. 1.
4. Reg. 21.
Quot atria fuerint in Salomonis templo.
Beda.
Caſſio.
Magiſter.
Lyran.
Hugo Card.
Carthuſian.
Abulenſis
Arias. Mõt.
Genebrard.
Ribera reiicitur.

tatis auctoribus cum Salomonis templo non benè exiſtimauit, vt ex iis, quæ inferiùs dicemus, fiet perſpicuum, cùm ſingula atria numerabimus.

2\. Illud etiam verti ſolet in controuerſiam, num atria templum vndiq; ex omni parte cinxerint: & quidem primo aſpectu videbitur pleriſq; , vt viſum eſt auctori citato, non cinxiſſe ea ex omni parte templum, ſed tantùm ex parte Orientali, vbi erat templi oſtium, propter verba illa Ioſep. li. 6. de bello Iudaico c. 6. quæ ſic habent. *Initio quidem vix templo, atq; area ſufficiebat iacens in ſummo planicies. quòd vndiq́; praceps erat, atq; decliuis: cum autem Rex Salomon, qui etiam templum ædificauerat, muro eius partem ab Oriente cinxiſſet, vna porticus aggeri eſt impoſita, & manebat ex alijs partibus nudum.* Verùm non eſt, cur à communi ſententia recedamus: fuiſſe enim templum ex omni parte cinctum atrijs, ita vt in medio atriorum quaſi arx quædam emineret, docet Caſſio. Beda. Mag. hiſt. Schol. Lyran. Abul. & alij locis citatis. Quanquàm Abul. abſq; vllo fundamento excipit atrium Sacerdorum, quod ſolum exiſtimat non circundediſſe templum ex omni parte, ſed fuiſſe plateam quandam magnam, & quadratam ad partem templi Orientalem, cuius hac in re opinio manifeſtè conuincitur, & noſtra ſtatuitur duobus illuſtriſſimis Ioſephi teſtimonijs. Nam li. 8. antiq. c. 3. agens de atrio Sacerdorum ſic ait. *Circundedit autem Salomon templum per ambitum vniuerſum, quod propria quidem lingua Giſon, Latinè verò maceria ſeu cancellus nuncupatur, tribus cubitis erigens eius altitudinem, vt ab ingreſſu templi cæteros prohiberet, & ſolis Sacerdotibus hoc licere ſignificaret.* Cernis hoc loco Ioſephum agere de atrio Sacerdorum, diſerteq́; tradere illud circumdediſſe templum per ambitum vniuerſum? Idemq́; mox affirmat de atrio exteriori: *Extrinſecùs*, inquit, *aliam ad ſicauit aulam quadrangulo ſchemate factam, erigens maximas porticus, & portas excelſas, & amplas per quatuor mundi partes in eo conſtituens, quarum ſingula ad vnumquemq; ventum quatuor angulis attendebant. In hoc ſacrarium omnes populi, quibus purgatio, & obſeruatio legitimorum inerant, introibant.*

Ioſephus.

Templũ Salomonis ex omni parte atrij cinctũ.

Caſſiodor.
Beda.
Mag. hiſt.
Schol.
Lyranus.
Abulenſ.

Refellitur opinio Abulenſ. & probatur ſententia autoris ex Ioſepho.

3\. Ex quibus verbis illud manifeſtè concluditur, atrium exterius circundediſſe templũ ex omni parte, ſiquidẽ ait illud quatuor habuiſſe portas ſingulas ad vnũquemq; ventum: quod eſſe haud poterat ſi templum ex omnibus quatuor partibus non cingebat: ſed, tantùm, vt aduerſarij volũt, tẽplo adhærens tribus duntaxat lateribus conſtabat, vt mirum ſit eos, & Ioſephi teſtimonia clariſſima non vidiſſe, aut ſi viderunt, diſſimulaſſe. Et quod maius eſt, illud alterum Ioſephi teſtimoniũ; ex li. 6. de bello Iudaico c. 6. citatum, quod pro ſua afferunt ſententia, perperàm intellexiſſe. Etenim cum Ioſeph. ait templum ex alij partibus, præterquàm ex Orientali fuiſſe nudum, non vult templum non fuiſſe cinctum atrijs ex omni parte, ſed illud tantùm ſignificat, nõ habuiſſe porticus ſibi adhærentes, niſi tantùm ex parte Orientali, in qua habebat porticũ pulcherrimam, atq; adeò tẽpli parietes ex alijs lateribus nudos eo ornatu extitiſſe: id quod tam clarè ſonant verba Ioſephi, vt interprete non indigeant. *Vna*, inquit, *porticus aggeri eſt impoſita, & manebat ex alijs partibus nudũ.* Quod verò ait Salomonem cinxiſſe partẽ templi ab Oriẽte, nõ euincit reliquas etiã non cinxiſſe: quia enim Ioſeph. eo loco de Orientali parte ad porticum illius deſcribendã loquebatur, eius tãtùm partis meminit: nec tamẽ negauit, vt patet, reliquas etiã quadrato ſchemate fuiſſe atrijs circũſeptas: alioqui ſecũ ipſe manifeſtè pugnaſſet, vt ex allatis pro noſtra ſententia teſtimoniis eſt exploratum. Ambiebant igitur atria ex omni parte templũ, ita tamen, vt nõ eſſet omninò in medio atriorũ, ſed propinquius lateribus Occidẽtalibus, vt maior planicies in Oriẽtalibus quæ præcipuè vſui erãt, relinqueretur.

Atrium exterius circũdabat templũ ex omni parte.

Templũ non erat omnino in medio atriorum.

Iuxta hæc, primùm atriũ erat atriũ Sacerdotũ, area videlicet ſiue platea aperto cœlo, muris concluſa, quadrato ſchemate, templum vndequaque ambiens per

Atrium Sacerdotum deſcribitur.

3.Reg.6 36.

Arias Mont. Longitudo, & latitudo illius.

Rabbi .i. Tépl fabrica leonis speciem referebat.

declinaturem muntis; quòd atrium appellatur interius, quia erat templo propinquius & reliquis atrijs cingebatur. Eius fit mentio 3.Reg.6. *Ædificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum:* de quo atrio hæc accipe. Primò continebat área huius atrij, vt vult Arias Montanus, cubitos centum & quinquaginta longitudinis ab ortu versus Occaſum, totidemq; latitudinis ea parte, qua Ortum reſpiciebat. Etenim latius fuit ſpatium, & latitudo atriorum omniũ ab Ortu, quàm ab Occaſu, latioraq; latera Orientalia, quàm Occidentalia, vt vniuerſa fabrica ſpeciem referat leonis, qui pectore latior eſt, quàm tergo. Quam ob cauſam aiunt Rabbini Hebræorum fuiſſe toti operi inditum nomen Ariel, quod interpretantur Leonem Fortis, ſiue Leonem Dei. quia eo loco Deus ſe leonem.i. potentiſſimum demonſtrabat vt populus intelligeret maxima cum fiducia templum orationis cauſa frequẽtandum: vnde nimirum Deus aduersus ipſius hoſtes & perſecutores, ſiue homines eſſent, ſiue Dæmones tanquam leo quidam terribilis pro eis in campum pugnaturus prodiret: id quod disertis verbis traditum

Eſai 31 4.

Tẽpla quanta fiducia frequentare debemus.

Exod 43.

eſt ab Eſai.cap. 31. *Quomodo ſi rugiat leo, & catulus leonis ſuper prædam ſuam, cum occurrerit ei multitudo paſtorum, à voce eorum non formidabit, & à multitudine eorum non pauebit: ſic deſcendet Dominus exercituum, vt prælietur ſuper montem Sion, & ſuper collem eius.* Vbi obiter collige, quanta fiducia debeamus templa orationis cauſa frequentare. Scio Ezech. 43. ſumi Ariel pro ſuperiori parte altaris, eo quod carnes, quæ ibi cremandæ imponebantur, inſtar leonis conſumeret, ac deuoraret, ſed eodem ferè res pertinet.

5. Atrij interioris pauimentum quale. Sacerdotum puritas.

Secundò, pauimentũ huius atrij erat ex marmore pulcherrimo diuerſis imaginibus decoratũ, vt ait Abul. & quidẽ in marmore admonebantur Sacerdotes ſolidæ, ac veluti marmoreæ puritatis, ad quam deberẽt aſpirare, in imaginũ autẽ varietate de pulcherrimis virtutũ formis, quas in ſe deberẽt exprimere. Tertiò, Murus atrij erigebat ſe tribus cubitis in altitudinem, vt auctor eſt Ioſep.li.8.antiq.c.3. De eo etiã dicitur 3.Reg.6. *Ædificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, & vno ordine lignorum cedri:* quos lapidum ordines ſic exponũt Lyran. & Abul. vt primus cubitus eſſet ex lapidibus certi coloris, ſecundus ex lapidibus alterius coloris, tertiuſq; ſimiliter vt ipſa lapidum varietas pulchritudinẽ operi adderet. Quod verò ſubiungitur de ordine lignorum cedri, Abul. & alij ſic accipiunt fuiſſe murũ à parte interiori veſtitum, & coopertum lignis cedrinis: ſed planè textui aduerſantur, qui præter tres illos ordines lapidum, quartum ponit ordinem lignorum cedri: quare probabilius eſt, quod alij aſſerunt, ſuprà tertium lapidum ordinem fuiſſe ligna cedrina, ita vt paries lignis cedrinis finiretur ad ſpeciem, & ornatum muri, ita tamen, vt ex his quatuor ordinibus illa trium cubitorum altitudo quã tradit Ioſeph. reſultaret. Quò fit, vt ſinguli ordines lapidum minùs haberent, quàm ſingulos cubitos altitudinis cuius cõtrarium Abul. aſſeruit, quia hunc lignorum ordinem non ſuprà ipſum murum putauit eſſe collocandum. Quod ad myſterium attinet, Beda vult his tribus lapidum ordinibus adumbratas fuiſſe tres illas virtutes eximias, fidem, ſpem, & charitatem, in ordine autem lignorum cedri bonam operationem. quæ cedrina eſſe debet, id eſt, ſine corruptione ſimulationis, & hypocriſis exhiberi. Etenim ſine hoc ornatu cedrino ſuperpoſito, hoc eſt, ſine bonis operibus tres reliqui lapidum ordines, hoc eſt fides, ſpes, charitas conſtare, & permanere non poſſunt.

Muri altitudo, & elegantia.

Ioſeph.

3.Reg.6. 36.

Lyran.

Abul.

Muri paries finiebatur lignis cedrinis.

Beda.

Tres lapidũ ordines quas virtutes adũbrarent ex Beda.

Porta Orientalis per antonomaſiam porta tépli.

6. Quæ continebantur in atrio interiori.

Quartò, erant in muro quatuor portæ ad quatuor mundi plagas conſtitutæ, omniumq; celeberrima Orientalis, quæ per antonomaſiã porta tẽpli dicebatur, ad eamq; poterant accedere laici, & fœminæ ferẽtes oblationes ſuas, & animalia ad ſacrificium, vt ea darent Sacerdotibus. Quintò, in hoc atrio erat altare æneũ

ſiue

ſiue holocauſti,& mare æneum ſuprà duodecim boues æneos collocatum, & Interêes,de quibus agitur 3.Reg.7.multa etiam fuere cœnacula,& cubicula iuxta murum continuato opere extructa tum ad ſeruandá vaſa, templique ſupellectilia;tum ad Sacerdotum,Leuitarumq; habitationem,vt colligitur ex 1.Paral.c.28. Addetq; Abul.fuiſſe per gyrum ſedilia, in quibus ſedere poſſent Sacerdotes. Deniq, iuxta doctrinam Hebræorú fuit in hoc atrio puteus cum canali per montis ſubterranea,in quem hoſtiarum ſanguis cum aqua infuſus ad torrentem vſq; defluebat. Sexto,hoc atrium ingredi ſolis Sacerdotibus, ac Leuitis licebat, non tamen omnibus:excludebátur enim omnes illi, qui aliquam haberent maculam,vt habes Leu.21.veluti ſi cœci eſſent,ſi claudi,ſi paruo,vel grãdi, vel torto naſo,ſi gibboſi,ſi hernioſi, ſi lippi, ſi habentes Albuginem in oculo,ſi iugem ſcabiem,ſi impetiginem in corpore.Hi enim omnes connumerantur c.illo Leu.citato,vt indicaretur Sacerdotem omni ſpirituali defectu cariturum, vt digne Deo poſſit miniſtrare.

3 Reg. 7.
1.Paral. 28.
Abulenſis.
Hoc atrium qui ingrederentur,& excluderentur ab eo.
Leu.21.

Secundum atrium dicebatur exterius & Iſraëlis etiam nomine, cuius fit mẽtio 2.Paral.p.4 illis verbis. *Fecit etiam atrium Sacerdotum & Baſilicam grandem,& oſtia in baſilica.* Quo loco per *Baſilicam grandem*, Beda, & alij intelligunt atrium exterius. Idem etiam atrium innuitur 3 Reg.6. *Ædificauit atrium interius* cũ enim fiat mentio atrij interioris,ſatis indicatur fuiſſe aliud quoddam atrium exterius. Primò igitur hoc atrium erat ampliſſimum,coercens ſuo ambitu atrium Sacerdotum vt ſufficere poſſet tanto populo ter in anno tẽplum inuiſenti. Fuit etiam quadrato ſchemate ædificatum,vt affirmat diſertis verbis Ioſeph.li.8.antiq.c.3. Nec verò quempiam mouere debent verba illa 3.Reg.7. *Et atrium maius rotundũ, trium ordinum de lapidibus ſectis,& vnius ordinis de dolata cedro.* Etenim iis verbis nõ eſt ſermo de atrio templi,ſed de atrio domus quam Salomõ extruxit filiæ Pharaonis,quam vxorem duxerat vt interpretantur Lyran. Caiet.& alij. Quanquam etſi de atrio magno tẽpli, in exteriori ſermo eſſet,nihil inde confi ceretur ad cõcludendam eius atrij rotunditatem:quoniam hebraicè non eſt *rotundum*, ſed *per circuitum* vt vertit Sanctes Pagn. fuiſſe enim hoc atrium quadratum dubitari nõ poteſt cum affirmet Ioſeph.l.8.antiq.ca 3. fuiſſe quadrato ſchemate figuratum. Secundò,quomodo hoc atrium fuerit effectũ,his verbis explicat Ioſeph loco citato. *Dici,inquit,non poteſt,ac vix etiam oculis credi, quàm mirandum fuerit illud exterius fanum:vallibus enim expletis tam profundis,vt ad proſpectum oculi caligarent, & aggeſta ad quadringentos cubitos terra Salomon æquauit vertices montis, in quo templum extructum eſt,æquauit: atque hoc modo factum eſt, vt area fani cum ſolo templi æquaretur.* Tertiò, pauimentum erat ſtratum pulcherrimo marmore, cinctumq; duplicibus porticibus vt auctor eſt idem Ioſeph. quas columnæ è natiuo ſaxo ſuſtentabant, & laquearia cedro expolita tegebant. Erat etiam in eodem atrio porticus illa à Salomone conſtructa,poſtquam ille domum ſuam ædificaſſet, vt refertur 3.Reg.7.quæ porticus illa eſt, quæ per antonomaſiam porticus Salomonis appellatur Ioan.10. *Ambulabat Ieſus in templo,in porticu Salomonis*:& Act.3. *Cucurrit omnis populus ad eos ad porticum quæ appellatur Salomonis*:& cap.5. *Erant vnanimiter omnes in porticu Salomonis.* Quòd enim in hoc atrio ponenda ſit eiuſmodi porticus nõ autem,vt vult Abulenſis,& alij;ſit illa,quæ intrà ipſum atrium interius ad veſtibulum templi erat,ex eo eſt perſpicuum,quod nemo ex laicis ingredi poterat atriũ interius,nedùm pertingere ad porticum oſtio templi adhærentem, cum tamen Act.3.dicatur: *Cucurrit omnis populus ad porticum,quæ appellatur Salomonis*:& quanquam omnia ea ædificia Salomonis euerſa fuerant à Chaldæis templumq; illud, quod Chriſti tempore extabat,non erat illud idem à Salomone ædificatum,imò

2.Paral.4.9.
Secundum atrium,& exterius,& Iſraëlis dicebatur.
Beda.
3 Reg 6.36.
Ioſephus
3 Reg 7.12.
Lyran.
Caietan.
Sanctes Pag.
Atrij figura.
Ioſephus.
Quale fuerit eius pauimentum.
3.Reg 7.
Ioan 10.23.
Act.3.11.& 5 12.
Porticus Salomonis erat in atrio exteriori.
Abulenſis.

nec ſecundum templum, ſi propriè loquendum ſit, ſed templum ab Herode regia magnificentia erectum: quia tamen Salomon in eo loco primus porticum fecerat, dicta ſemper eſt ea porticus, porticus Salomonis, vt eo nomine diſtingueretur ab aliis, quæ poſteà ad alias quoque templi partes extructæ fuerunt.

8. Beda. Ioan 8. Quot portas habuerit hoc atrium, & quæ præcipua. Act. 3. Abul. Menſę nummulariorum erãt in atrio exteriori.

8. Quartò, in his porticibus, vt ait Beda, Hieremias, & alij Prophetæ, imò ipſe Dominus, & Apoſtoli prædicabant, & in harum aliqua ſedebat Chriſtus, quando mulier in adulterio deprehenſa illi fuit oblata à Phariſæis. Ioan. 8. Quintò, hoc atrium, vt auctor eſt Ioſephus loco citato, habuit quatuor portas ad quatuor mundi plagas conſtitutas quæ auratis foribus claudebantur, earúmq; præcipua erat Orientalis, quæ propterea dicebatur *Specioſa*, cuius fit mentio Act. 3. Vnde falsò exiſtimauit Abul. in latere Occidentali huius atrij nullam portam fuiſſe: & præterea in latere Meridionali fuiſſe quatuor portas, totidémq; alias in Aquilonari, cum Ioſephus quatuor tantum in toto atrio portas conſtituat, & in ſingulis lateribus ſingulas. Sextò, ad portas huius atrij in omnibus lateribus erãt gazophylacia, in quæ pecuniæ ad fabricam templi à populo pro cuiuſq; denotione mittebantur. Septimò, in eius area, & planitie vendebantur volucres, & animalia, quæ ſacrificiis ſeruiebant, ibíque erant illæ menſæ nummulariorum, quas Chriſtus Dominus euertit Matth. 21. Denique in hoc atrium ingrediebatur omnis populus, qui nullam habebat immunditiam legalem, propter quam ab eius ingreſſu arceretur. Vnde & atrium mundorum dicebatur, vt conceptis verbis docet Ioſeph li. 8. antiquit, cap 3. *In hoc*, inquit, *ſacrarium omnes populi, quibus purgatio, & obſeruatio legitimorum inerant, introibant.*

Matth. 21. In ſecundum atriũ quibus pateret aditus. Ioſephus.

9. Tertium atrium mulierum mundarum. Arias Mõt.

9. Tertium atrium fuit mulierum mundarum, nullámq; habentium legalẽ immunditiam. Pro quo eſt aduertendum ex Aria Montano, & aliis exterius atrium à Salomone conſtructum vnum, ſimplexq; fuiſſe viris, ac fœminis commune, cum aliqua tamen diſtinctione, vt altera parte viri, altera fœminæ reciperentur: viri quidem propinquiores atrio Sacerdotum, fœminę autem remotiores. Verũ poſteà ſucceſſu temporis eam diuiſionem factam fuiſſe interpoſito muro non multùm alto. Itaq; ex vno atrio duo atria extitiſſe, vnum virorum, fœminarum alterum. Et quanquam de hoc tertio atrio nihil habeamus in ſacris literis diſertè traditum, probabile tamen eſt indicari 2. Paralip. 20. illis verbis: *Cumq́; ſtetiſſet Ioſaphat in medio cœtu Iuda, & Hieruſalem in domo Domini ante atrium nouum.* Vbi per *atrium nouum* accipiendum videtur hoc tertium atrium fœminarum, diuiſo nimirum atrio exteriori in duo. Nec leue argumentum ad hoc ipſum perſuadendum deſumitur ex templo Herodis, in quo ſimilem diuiſionem fuiſſe, teſtatur Ioſeph. lib. 6. de bello Iudaico cap. 6. Sed, vti diximus, ſicut in ſecundum atrium non poterant ingredi niſi tantùm viri purificati: ita etiam in tertium ſolis mulieribus mundis aditus patebat.

2. Paral. 20. 5. Ioſephus.

10. Quartum atrium, quod & profanum dicebatur.

10. Quartum, & poſtremum atrium erat atrium, immũdorum tã virorum, quàm mulierum, & præterea Gentilium, vnde & profanum dicebatur. Eſſe autẽ hoc atrium ponendum ratio ipſa docet præter cõmunem Doctorum ſententiã: etenim cũ ſuperiora atria ſolis illis paterent, qui mũdi eſſent, neceſſariò dandũ fuit aliud quoque atrium in quod immundi, & Gentiles poſſent cõuenire orationis cauſa cum ſuis quoq; porticibus, & cœnaculis, in quibus poſſent cõmodè recipi, qui vota aliqua aliquanto tempore explenda emiſiſſent, quos toto eo tẽpore ſub dio fuiſſe, & in campo non eſt credibile. Quod verò Gentiles templum inuiſerent, exploratum eſt ex Act. 8 vbi dicitur Eunuchus Candacis Reginæ Æthiopiæ veniſſe in Hieruſalem, vt adoraret: erat autẽ vſq; adeò prohibitum Gentilibus ingredi, non dico in templum, ſed in atrium etiam mũdorum, vt Hæbræus, qui

Act. 8. Gentiles tẽplum Salomonis inuiſebant.

qui Gentilem eò introduceret, dignus morte iudicaretur. Sic enim Paulum Apoſtolum occidere conati ſunt Iudæi, quòd in eiuſmodi atrium fuiſſet ingreſſus cũ quibuſdam, quos Gentiles putauerunt. Act. 21. Vbi nomine templi proculdubiò exterius atrium eſt accipiendum, cum certum ſit Paulum non fuiſſe Sacerdotem legalem, ſiquidem erat ex tribu Beniamin, atque adeò non potuiſſe ingredi neq; in templum, neq; in atrium interius. Ex quibus efficitur dandum fuiſſe quoddam quartum atrium pro Iudæis immundis & Gentilibus cum ſuis porticibus, vbi commodè hyemali, & æſtiuo tempore reciperentur, indeq; templum reſpicerent, preces funderent, Deum religiosè colerent, & ab eo beneficia poſtularent. Atq; ex his quatuor atriis duo priora expreſſa ſunt in ſacris literis. Poſteriora duo, præterquam quòd ponit communis ſententia Doctorum, ratio ipſa, neceſſitáſque euincit, vt ex iis, quæ dicta ſunt, manifeſtum eſt.

Qua pœna afficiebatur, qui Gentilē in atrium exterius introduceret. Act. 21.

Vtrùm Enoch, & Helias iam obierint, an viui adhuc in terris reſeruentur?

SECTIO IIII.

1. MAiorem huius capitis partem inſumit Ioannes in commemoranda prædicatione, & martyrio Enoch, & Heliæ temporibus Antichriſti. Quoniam verò hæc diſputatio ſupponit eos nondum obiiſſe, ſiquidem morituri cõmemorantur: poſtulat doctrinæ ratio, vt id hoc loco diſquiramus. Dicimus igitur de fide eſſe Enoch, & Heliam nondum diem ſuum obiiſſe, ſed adhuc viuere: quoniá id diſertis verbis traditur in ſacris literis. Etenim de Enoch dicitur Heb. 11. *Enoch tranſlatus eſt, ne videret mortem*: & Eccl. 44. *Enoch placuit Deo, & tranſlatus eſt in Paradiſum, vt det Gentibus pœnitentiam.* Quibus locis apertè ſignificatur Enoch adhuc viuum reſeruari. De Helia verò dicitur 4. Reg. 2. quòd eum Deus per turbinem in cælum tranſtulerit: & Eccl. 48. quòd receptus fuerit & tectus in turbine, & inſcriptus in iudiciis temporum lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium, & reſtituere tribus Iacob. Accedit, quòd de communi Patrum, Doctorumq; ſententia Ioannes hoc loco per duos illos teſtes, duas oliuas, duoq; candelabra, Enoch, & Heliam intellexit: quos tamen paulò poſt docet à beſtia, quæ aſcendet de abyſſo, occidendos, eorumque cadauera in plateis ciuitatis magnæ per tres dies, ac dimidium inhumata iacitura. Quòd ſi illi iam obierunt, occidere profectò eos Antichriſtus nequaquam potuiſſet. Deniq; hæc fuit etiam conſtans ab Heroicis vſque temporibus veterum Patrum ſententia: ſic enim conceptis verbis tradunt Philo Iud. lib. de vita Sapientis, Irenæus li. 5. aduerſus hæreſes c. 5. & lib. 4 cap. 30. Iuſtin. Philoſoph. & Mart. in quæſt. ad Orthodoxos q. 85. Tertull. lib. aduerſus Iudæos ca. 2 & lib. de anima ca. 35. & 50. & lib. de reſurrectione carnis cap. 58. Clem. Rom. libr. 5. conſtit. Apoſt. cap. 8. D. Cyprian. lib de montibus Sion, & Sina, D. Hieron. epiſt. 61. ad Pammachium, & lib. 3. contra Pelagianos, & in epiſt. ad Marcel. D. Baſil. hom. 11. in Hexam. D. Chryſo. hom. 21. in Gen. & homil. 22. in epiſt. ad Hebr. D. Ambr. lib. de paradiſo c. 3. & lib. 4. de fide c. 1. & lib. 2. in Luc. Epiph. li. 1. aduerſus hæreſes, Hæreſi 64. D. Aug. li. 9. de Geneſi ad literam c. 6. & lib. 1. de peccatorum meritis, & remiſſione, c. 3. Theod. lib. quæſt. in Gen. q. 45. D. Greg. li. 9. Moral. c. 4. & lib. 21. Mor. cap. 36. Euch. lib. 1. in Gen. c. 28 D. Anſel. Theop. Oecum D. Thom. in c. 11. epiſt. ad Hebr. & alij meritò igitur Tertul. li. de reſurrect. carnis c. 8. Enoch, & Heliam appellat æternitatis candidatos. *Æternitatis*, inquit, *candidati ab omni vitio, ab omni damno, ab omni iniuria, & contumelia immunitatem carnis ediſcunt.* Non defuerunt tamen qui exiſtimarent Enoch iam mor-

Enoch, & Heliam adhuc viuere de fide eſt. Heb 11. 15. Eccl 44 15. 4. Reg 2. Eccl. 48.

Philo Iud. Irenæus. Iuſt. Mart. Tertull. Clem Rom. D Cyprian. D Hieron. D. Baſil. D. Chryſoſt. D. Ambroſ. D Epiphan. D. Auguſt. Theod. D. Greg. Eucher. D. Anſel. Theophyl. Oecumen. D Thom.

Enoch, & Helias æternitatis candidati, ex Tertull.

Geneſ. 5. 24. 3. Reg. 19. 4. Iob. 32. 22. Rabbi Aba. Xyſt. Senen. Enoch non mortuus, ſed tranſlatus. Hebr. 11. 5. Eccl. 44. 15. Geneſ. 5. 24. Septuag. Hebraica veritas

mortuum eſſe,idq; ſignificari Gen. 5. cum dicitur: *Tulit eum Deus*. Nec enim, inquiunt, dicitur: *Tranſtulit*, ſed, *tulit*, nimirum per mortem: nam ſic de morte loqui ſolet Scriptura, veluti 3. Reg. 19. *Tolle*, inquit Helias, *animã meam*: & Iob 32. *Neſcio, ſi poſt modicum tollat me factor meus*. Atque hanc opinionem, ſeu potius errorem amplexus fuit R. Abneſra & reliqui Hebræorũ, vt refert Xyſtus Senenſ. li. 2. ſuæ Bibliothecæ. Eorum tamen fundamentum facilè conuellitur: etenim Hebr. 11. verbo tranſlationis vtitur: *Fide*, inquit, *Enoch tranſlatus*, & Eccl. 44. *Tranſlatus eſt in paradiſum*. imò Gen. 5. pro eo quod nos habemus, *Tulit eum Deus* Septuag. tranſtulerunt: *μετέθηκεν αὐτὸν ὁ θεός*, id eſt, *Tranſtulit eum Deus*: & iuxta veritatem hebraicam legimus: *Ambulauit Enoch cum Deo, & non ipſe, quia accepit eum Deus.*

2. Enoch. & Helias mortalia nõ glorioſa habent corpora. Hebr. 9. D. Auguſt. Ambroſ. Cathar. Proco. Gaz. Auguſt. Eug. Eos in corporibus glorioſis in cœlo regnare, qui putauerunt Deũ in corpore mortali nemo vidit præter Chriſtum. Ioan. 1. 18. D. Epiphan. D. Hieron. D. Bernard.

Ex his facilè quiſpiam colliget duos hos æternitatis candidatos, vt loquitur Tertul. in via adhuc eſſe, & non glorioſa, ſed mortalia habere corpora: cum enim ſtatutum ſit hominibus ſemel mori. Hebr. 9. oſtenſumq; ſit eos nondum obiiſſe, ſed ad tempus Antichriſti reſeruari occidendos: vt dicemus inferiùs, planè conuincitur eos adhuc morituros, atque adeò non glorioſa, ſed mortalia habere corpora. Quam ſententiam conceptis verbis tradit D. Aug. li. 1. de peccatorum meritis c. 3. & lib. 9. de Gen. ad literam c. 6. Quò fit, vt audiendi non ſint Ambr. Catharin. in opuſc. de conſummata gloria Chriſti, Procop. Gazæus in Gen. & Auguſt. Eugub. in recognitionibus veteris Teſtamenti ſuper 2. c. Gen. cum aiunt Enoch, & Heliam iam modò frui viſione beatifica & in corporibus glorioſis in cælo regnare: cum enim nondum obierint, & morituri adhuc ſint, glorioſa corpora habere non poſſunt. Quod verò in corporibus mortalibus Deum videant, omnino eſt improbabile: imò exiſtimamus neminem in corpore mortali præter Chriſtum Dominum, Deum vnquam vidiſſe, neque Paulum, neque Moyſen, neque vllum alium, eo quòd poſtquam Moyſi, & Paulo ea contigerunt, propter quæ nonnulli eis viſionem beatificam concedunt, dixit Ioannes: *Deum nemo vidit vnquam*, Ioan. 1. Verùm citrà viſionem beatificam concedenda proculdubiò eis eſt altiſſima quædam contemplatio, & vita feliciſſima ab iis, quas modò patimur, miſeriis, & peccati fomite prorſus immunis: de qua interpretandi ſunt plerique Patres, cum eis diuinum quoddam conſortium tribuunt; non autem quòd velint frui eos claro diuinitatis conſpectũ, veluti Epiphan. hæreſi 64. D. Hier. in epiſt. ad Pammach. & D. Bernardus ſerm. 6. de aſcenſione Domini. Illud præterea credimus eos confirmatos eſſe in gratia.

3. Vtantúrne aliquo alimento. Theod. D. Auguſt. D. Epiphan. D. Hieron. Irenæus.

Si autem aliquis quærat, vtrum ad vitam ſuſtentandam aliquo vtantur alimento? Theod. li. qu. in Gen. q. 45. ait hoc non eſſe curioſiùs inquirendum. D. Aug. lib. 1. de peccatorum meritis, & remiſſione c. 3. per disiunctionem reſpondet aut ſine cibo à Deo ſuſtentari, aut ſi cibo opus habent, in paradiſo fortaſſè paſci ſicut Adam de ligno vitæ, & inde contrà vetuſtatem, habilitatem vitæ accipere: & lib. 1. contra aduerſarium legis, & Prophetarum cap. 15. ait non temerè eſſe aſſerendum, vtrum ligno vitæ veſcatur nunc aliquis, niſi fortè Enoch, & Helias. Sine cibo tamen vllo viuere affirmant, Epiph. hæreſi 64. & D. Hier. in epi. ad Pamm. Verùm quicquid ſit, illud certum eſt, ſiue alimento vtantur, ſiue non, miraculo tamen opus eſſe, vt tandiu viuant: quemadmodum docet Iren. li. 5. aduerſus hæreſ. c. 5. *Si quis*, inquit, *impoſſibile exiſtimat tantis temporibus permanere homines, intendat quoniam Ionas in profundum proiectus, & in ventrem ceti abſorptus ſaluus iterùm expuſus eſt terra iuſſu Dei.* Deinde adducto exemplo trium puerorum quibus Babylonicus ignis nocere non potuit, ſubinfert: *Neque igitur natura alicuius eorum, quæ facta ſunt, neque infirmitas carnis fortior erit ſuprà voluntatem Dei.*

4. Bened. Per.

Illud etiam quæri ſolent, num ſint in ſtatu merendi? Bened. Per. lib. 7. comm.

in

in Gen. vtranque partem tuetur: & Franciſc. Suar. in 3. partem D. Thomæ q. 59. art. 6. diſput. 55. ſect. 1. probabilius exiſtimat eos iam eſſe extra ſtatum merendi: quod eò tantum probat, quia alioqui in tam longo, ac diuturno tempore infinita propemodum haberent merita, omneſq; Sanctos, imò ipſam etiam Dei matrem meritorum magnitudine ſuperarent. Id quod adhuc magis apparere poteſt in Enoch, qui ſeptingentis annis antè diluuiū fuit tranſlatus. In quam ego ſententiam adduci nequaquam poſſum. Primùm, quia non eſt conſentaneū ſacris literis aliquem hominē, qui nondum obierit, ponere extra ſtatum merendi. Deinde, quia non cōgruit diuinæ bonitati, & liberalitati hos duos ſeruos ſuos illuſtriſſimos in hac mortali vita vſq; ad finem mundi detinere, priuareque per tam longum tempus viſione beatifica, qua ſecundum naturalem curſum, & legem ordinariam multis iam antè ſeculis potirētur, idq; nullo ipſorum lucro, quin omniū maximo detrimento, ſubtracta nimirum eis merendi facultate. Sanè indignum planè videtur diuina munificentia, quippe qui ſoleat dona ſua nouis cumulare beneficiis, iacturamq; ſuo nomine factam multò amplioribus lucris compenſare. Præterea, quia vt ſuprà oſtendimus, illi non ſunt adhuc comprehenſores, ſed puri viatores: quid autem, quæſo, eſt aliud viatorē eſſe, quàm progreſſum poſſe facere in merito, & ſanctitate? Accedit, quòd ad quiddam tam nouum, ac tam extraordinarium aſſerendum contrà ſacram Scripturā, vniuerſæq; Eccleſiæ doctrinam, iuxta quam omnes viatores, qui adhuc à Domino peregrinantur, & ex fide viuunt, ſunt in ſtatu merendi, magna deberet præmere auctoritas, magna cogere momenta rationum, quorum neutrum in contraria opinione cernitur. Quod enim obiicitur illud abſurdū conſequi ſuperaturos eos magnitudine meritorum ſanctiſſimam virginem, infirmū admodum eſt: ea enim eſt gratiæ Virginis magnitudo, vt nullus omnino ad eam poſſit pertingere. Cum enim Deus præuidiſſet, quanta futura eſſent Enoch, & Heliæ merita, multò maiora eſſe voluit merita Virginis, tantæq; intenſionis, ad quantam præuidebat, gratiā eorum non peruenturam. Quod verò ad cæteros ſanctos attinet, non multùm de eorum primatu contenderem: nihil enim abſurdi conſequi video, ſi quis dicat Enoch, & Heliam vtpote extraordinarios quoſdam Heroës ſuperaturos magnitudine gratiæ reliquos omnes Sanctos excepta virgine, idq; tantùm propter diuturnitatem temporis, quo ex diſpenſatione viuunt, non verò, quod intenſiores actus charitatis eliciant quam Ioannes Baptiſta, aut Paulus elicuerunt. Quanquam & illud dici poteſt eos vſque adeò parum mereri propter eum vitæ ſtatum, in quo ſunt abſque vlla carnis rebellione, operandique difficultate, ex qua etiam ratio merendi accreſcit, vt multi eorum actus ad vnum ſiue Baptiſtæ, ſiue Pauli non perueniant, atque adeò nunquam ad eorum gratiam, & charitatē peruenturos.

Enoch, & Helias ſunt in ſtatu merendi.

Non eliciūt actus charitatis intenſiores, quam Baptiſta, & Paulus.

Vtrū paradiſus terreſtris adhuc exiſtat, in eoq; ſint Enoch, & Helias?

SECTIO V.

1\. CVm conſtitutum ſit Enoch, & Heliam adhuc viuere, illud ſtatim ſeſe obiicit excutiendum; vbinam ſint, & quo terræ loco vitam agant illam feliciſſimam ab omni carnis, & curarū importunitate liberam? Et quoniam celeberrimum eſt eos in paradiſo illo terreſtri, in quo primi parentes fuerūt, vitam agere, id iam aggredimur diſputare, vtrum paradiſus ille adhuc exiſtat, nec diluuij aquis obrutus, diſſipatuſque perierit? An verò illum Deus, vtpote Enoch iam eo tempore domicilium, & futurum multò poſt etiam Heliæ diuinitus conſeruauerit? Qua quidem in quæſtione illud in primis ſtatuendum eam vnam

eſſe

eſſe ex iis, quæ ad fidem minimè pertinent, ſaluaque fide in alterutram partem diſputari poſſunt: quemadmodum docent D. Cyprianus lib. de montibus Sina, & Sion, & Theod. q 45. in Gen. cap. 25.

D. Cyprian. Theod.

4\. Qui authores partem affirmantem ſequantur.

D Iuſtin. Theophil. Tertull. Nouatian. Lact. Firm. D Epiph. D. Iſidorus. Hipp. Mart. D Ambr. D. Athan. D Greg. D. Hieron. D Ioan. Damaſc. Arethas. Capp. D Aug. Method. Proco. Gaz. Irenæus. Abul. Mag. D. Thom. Eccl. 44. 1. 5.

Igitur paradiſum terreſtrem, in quo primi parentes fuerunt, nunc exiſtere, in eoq; eſſe Enoch & Heliam affirmant Iuſtinus Philoſop. & Mart. in reſponſione ad quæſtiones Orthodoxorum q. 75. 76. 85. Theoph. lib. 2. contra Chriſtianæ religionis calumniatores ad Autolycum, Tertull. in Apologetico, & aliis locis ſuperiori ſectione citatis, Nouatianus in lib. de Trinitate, Lact. Firmian carmine de Phœnice, Epiphan. in Ancorato, & aduerſus Origeniſtas, & hæreſi. 64 & in Epiſt. ad Ioan. Epiſcopũ Hieroſolymitanum à D. Hieron. in Latinam tranſlata, D. Iſidorus de vita, & obitu Sanctorum, Hippol. Mart. orat. de Antichriſto, D. Ambr. in cap. 4. Epiſt. ad Rom. (ſi eius ſunt illi commentarij) D. Athanaſ. in lib. *Quod Nicæna ſynodus, &c.* D. Greg. ſuper 18. caput Iob, & hom. 12. Ezechielem, D. Hieron. in Epiſt. ad Pammachium aduerſus errores Ioan. Hieroſolymitani, D. Ioan. Damaſ. lib. 4. fidei Orthodoxæ cap. 28. Arethas Cappodox in 11. caput. Apoc. D. Aug. lib. 19. de Geneſi ad literam, c. 6. & lib. 1. de peccatorum meritis, & remiſſione cap. 3. Method. in reuelationibus, Procop. Gaz. lib. 4. in Geneſim, & quod magis vrget, Irenæus lib. 4. aduerſus hæreſes, cap. 30. & lib. 5. cap. 5. vbi docet eam traditionem accepiſſe ſe à Presbyteris, qui Apoſtolos audierunt. Accedunt Abul. in ca. 7. Gen. & q 435. ſuper 25. caput Matth. Mag. in 2. ſent. diſt. 17 D. Thom. 1. p. q. 102. art. 2. ad 3. & 3. p. q. 49. art. 5. ad. 2. & in 2. ſent. diſt. 29. q. vnica, art. 5. ad 4 Eſt communis ſcolaſticorum ſententia, quæ confirmari præterea poteſt ex ſacris literis. Etenim Eccleſ. 44. dicitur. *Enoch tranſlatus eſt in paradiſum, vt det gentibus pœnitentiam:* vbi proculdubio videtur intelligendus paradiſus ille in quo Adam fuit à Deo poſitus: quòd ſi eò fuit Enoch initio tranſlatus, non eſt credibile inde poſteà à Deo expulſum, vt diluuij aquis paradiſus deſtrueretur; quin potiùs propter vnum Enoch fuiſſe paradiſum conſeruatum. Ex quo plerique colligunt, quo pretio habeat Deus vel vnum ex ſeruis ſuis: ſiquidem propter vnius tantùm delicias tam illuſtre miraculum effecerit, vt diluuij aquæ in morem fornicis coaleſcentes paradiſum non obruerint. Atq; hæc quidẽ ſententia, cum communis ſit antiquorum Patrum, amplectenda eſt. Quanquam enim nulla alia pro ea firma ratio appareat, quàm communis veterum Patrum conſenſus: is tamen inſtar omnium rationum debet ſufficere, præcipuè verò diuinarum literarum ſtudioſo, cuius ea eſt laus præcipua antiquos Eccleſiæ Patres tanquam Magiſtros, ac parentes obſeruare, & colere, eorumque doctrinam in omnibus, quoad eius fieri poteſt, ſartam tectam tueri. Quare quæ de præſenti controuerſia pro aduerſa parte diſputabimus, cum debita prioris ſententiæ, propter eius antiquitatem, & auctoritatem, reuerentia accipi volumus.

Vnum ex ſuis ſeruis quo pretio habeat Deus.

Patrum conſenſus inſtar omnium rationum.

5\. Paradiſum iam non exiſtere qui defendant.

Aug. Eug. Corn. Ianſ. Hier. ab Ol. Catharini. Genebrard. Iacob Nacl. Bened. Per. Franc. Suar.

Opinionem igitur eam, quæ ait paradiſum terreſtrem iam non exiſtere; ſed aquis diluuij obrutum, & planè diſſipatũ periiſſe, atque adeò Enoch, & Heliam in eo non eſſe, probabilem eſſe, & diuinis literis conſentaneam iudicamus, eiq; nihil obeſſe debere nouitatem, quominùs vt probabilis defendi poſſit, vt eam defendunt Auguſt. Eugubin. in recognitionibus veteris teſtamenti in c. 2. Gen. Cornel. Ianſen. in ſua concordia Euang. cap 143. Hieron. ab Oleaſtro in 2. cap. Gen. Catharinus ibidẽ, & Geneb. lib. 2. ſuæ Chronographiæ in prima ætate, Iacobus Naclantus Clugienſis Epiſcopus in ſua medulla Scripturæ, tract. de opere ſex dierum. Eandem multò probabiliſſimam appellat Bened. Perer. tom. 1. in Gen. lib 3. diſp. 1. quæſt. 5. & lib. 7. q. vlt. cui conſentit Franciſc. Suar. in 3. partem D. Thom. quæſt. 59. art. 6. diſp. 55. ſect. 1. ea verò ita probatur. Primùm, quia duo

illa

illa flumina Tygris, & Euphrates dicuntur Gen. 2. ortũ habere ex illo fluuio, qui egrediebatur de medio paradiſi: illa verò ortũ ſuũ habẽt in Armenia deinde Armeniã, Meſopotamiã, & Aſſyriã interfluũt & in ſinũ Perſicũ exonerantur. Cum igitur hodie fontes horũ duorũ fluminũ videantur nec appareat vllum paradiſi veſtigiũ, qui neceſſariò ibi, vel propè fuit, videtur haud dubiè deſtructũ, & euerſum fuiſſe diluuio. Verùm dicat aliquis ea flumina per ſubterraneos meatus labentia ibi primum erumpere, vbi eorum fontes modò in Armenia conſpiciuntur, primarios autem fontes longiſſimè diſtare, in ipſo videlicet paradiſo. Sed hæc reſponſio facilè conuellitur. Etenim cum flumen aliquod per occultos terræ meatus ſubterlabitur, erumpere deinde ſolet maximo impetu, & curſu vt videre eſt in Ana fluuio, qui per quinque aut ſex leucas ſubtus terram labitur, totuſq; deinde quaſi renaſcens rapidiſſimus erumpit de quo Plinius lib. 3. hiſt. nat. c. 1. *Modo*, inquit *ſe in ſtagna fundens, modò in anguſtias reſorbens, aut in totum cuniculis condens & ſæpius naſci gaudens & in Athlanticum Oceanum effunditur.* Hæc autem duo flumina ita ijs in locis oriuntur, vt ſtatim appareat ibi tunc primum naſci ac deinde confluentibus hinc inde riuulis paulatim adoleſcere.

Geneſ. 2. Tygris, & Euphrates in ſinũ Perſicum exonerantur.

Per quot leucas ſubtus terram labatur Ana fluuius.

Plinius.

3\. Secundò paradiſum terreſtrẽ fuiſſe in partibus Orientalibus circa Meſopotamiã & Armeniã ferè omnes cõſentiunt. Pro cuius maiori explicatione aduertendũ eſt Gen. 2. ſic haberi: *Plantauerat autem Dominus Deus paradiſum voluptatis à principio* quo loco pro ea voce, *Voluptatis*, eſt hebraicè בעדן *begheden*, ac ſi diceret, *In voluptate*: ſignificat enim vox עדן voluptates, ac delicias. Eſt etiã עדן nomẽ propriũ loci, vt patet Gen 4 & Eſai. 37 vnde nõ ſine probabilitate Rab. Abrahã, R. Chimi, R. Aben. & R Salomon exiſtimarunt eam vocem Gen. 2. nõ voluptatem ſignificare, ſed locum aliquem certũ, ac definitum, in quo fuerit paradiſus, cum hebraicè non ſit *paradiſum* עדן ſed, *paradiſum* בעדן hoc eſt, *in Gheden*. Deinde aduerſe vbi nos habemus *à principio*, eſſe hebraicè מקדם, pro quo Septuag. trãſtulerunt, *κατὰ τὰς ἀνατολὰς*, id eſt, *ad Orientẽ*. quã ſectionẽ ſequuti ſunt Greg. Nyſſ. ſuper orat. Domin. D. Baſil. hom. 11. in Hexameron, & in quodã ſerm. ſuper illa verba Pauli 1. Theſſ. 5. *In omnibus gratias agite*. D. Chryſ. & Theo. ſuper 2. c. Gen. Seuerus in orat. *Cur verſi ad orientẽ adoremus?* D. Ioan. Dam li. 4. fidei c. 13. qui illã afferunt rationẽ eius antiquiſſimæ cõſuetudinis orãdi verſus Orientẽ. quaſi ſcilicet recordatione amiſſi paradiſi ſuſpiremus, optemuſq; repetere locũ illũ, ex quo propter peccatũ eiecti fuimus. Vt verò intelligas quãnam regionẽ Scriptura ſacra Orientalẽ appellet, illud oportet aduertere, quod viri doctiſſimi annotarũt, nuſquã in ſacris literis regionẽ illã, quæ eſt vltrà ſinũ Perſicũ, ſiue citrà ſiue vltrà, Gangẽ appellari nomine *Orientis*, ſed illas tantùm terras, quæ citrà ſinũ Perſicũ iacent, veluti Armeniã, Arabiã, & Meſopotamiã. Vnde gẽtes qua prope eas regiones habitãt, vocant Oriẽtales comparatione Iudæorũ, cuiuſmodi ſunt Arabes, Idumæi, Madianitæ, & Moabitæ: quã ob cauſam Iob, qui erat gẽte Idumæus, inter filios Oriẽtis receſetur, & tres illi Magi, qui proculdubiò ex Perſide, aut Chaldæa, vel Arabia profecti Chriſtũ Regẽ natũ quæſierũt ab Oriente veniſſe memorãtur. Ad hæc Meſopotamiam ſolet Scriptura appellare ſimpliciter *Orientalẽ*, vt patet Gẽ. 29. vbi cũ agitur de profectione Abrahæ in Meſopotamiã, dicitur profectus fuiſſe in terrã Orientalẽ. Et quanquã Oriẽtalis India quæ propriè regio illa eſt inter Indũ, & Gangẽ flumina collocata, vnde & maxima Meſopotamia à quibuſdã dicitur, ſibi maximè præ cæteris regionibus appellatione *Oriẽtis* iure ipſo vẽdicat, nũquàm tamen in ſacris literis *Orientis* nomine appellatur. Ex quo fit manifeſtũ paradiſum citra ſinũ Perſicũ cõditum à Deo fuiſſe, videlicet circa Meſopotamiam, & Armeniam. Id quod magis adhuc confirmari

In qua mundi plaga fuerit paradiſus

Gen 2. 8.

Geneſ. 4.

Eſai. 37.

Rab. Abrah.

Rab Chim.

Rab Aben.

Rab. Salom.

Septuag.

Greg Nyſſ.

D Baſil.

1. Theſ 5. 18.

D. Chryſoſt.

Theodor.

Seuerus.

D. Ioan. Dã.

Quam regionem Scriptura appellet Orientalem.

Cur Iob Orientalis cenſeatur, & Magi ab Oriente veniſſe dicantur.

Gen 29.

Paradiſus terreſtris vbi conditus.

poteſt ex eo, quòd homines ante diuiſionẽ linguarũ, hoc eſt ante ædificationem turris Babyloniæ credibile eſt vitam egiſſe prop: paradiſum propter eius terræ bonitatem: ac vitam egiſſe prope Meſopotamiam, & Armeniam perſpicuum ex
Gen.1 11. 8. 1. & 11. cap. Gen. præſertim cùm arca Noë ſuper montes Armeniæ requieuerit. Gen. 8. ibique prodeũtes Noë, eiuſque filij humanũ genus propagare cœperint.

4. Ex quibus facilè conuincitur error Ciruelli Daro. in Paradoxis quæſt. 5 & Alphonſi à Vera cruce auguſtinianæ familiæ l b. ſuo vnico de cœlo, ſpeculat. 1 5. exiſtimantium paradiſum terreſtrem fuiſſe conditum à Deo in Palæſtina circa Iordanem. vbi Sodomorum vrbes extiterunt. Etenim Tygris, & Euphrates ex paradiſo oriuntur. Gen. 2. quæ tamen flumina in remotiſſimis à Iordane regionibus & ortum, & curſum habent. Non diſſimili in errore fuerunt quidam iuniores Aſtrologi dicentes paradiſum terreſtrem fuiſſe in America, ſeu orbe nouo ad Auſtralem partem, quò Hiſpani nauigant; quod falſum eſſe non ſolùm ex ſuperioribus eſt perſpicuum, ſed etiam quia per ſexaginta gradus vltra æquatorem, ſiue æquinoctialem circulum ad Meridiem penetratum eſt noſtris tẽporibus, vt patet ex freto Magallanico, nullaq; paradiſi veſtigia illis in partibus apparuerunt. Errarunt etiam quidam alij ponentes paradiſum in Taprobana inſula, quam Samatrã eſſe multi exiſtimant, ſub æquinoctiali circulo, vt refert Pius II. Pontifex Maximus in ſua Aſiæ, Europæq; deſcriptione cap. 5. de mundo vniuerſo. Quanquam peritiores Coſmographi Taprobanam inſulam non Samatram, ſed Ceilam eſſe confirmant: in quibus eſt Gaſpar Barrerius in commentario de Ophira regione, vbi etiam docet oram illam qua Pegù, Malaca & Samatra continetur, eſſe regionem illam Ophiram, vnde Salomoni Regi ingens auri, argenti, eboris, gemmarumque copia apportabatur: aureã verò Cherſoneſum eſſe, vbi nunc eſt Malaca vrbs ſub imperio, ac ditione Regum Portugalliæ.

Ciru. Daro. Alph vera cruce.
Error quorundam circa paradiſũ terreſtrem.
Pius 2.
Taprobana inſula, quæ ſit
Gaſp. Barr.

5. Verùm quicquid ea de re ſit, paradiſum terreſtrem ijs in partibus non fuiſſe ex eo probat Pius ſecundus, quia diuinæ literæ Tygrim, & Euphratem ex paradiſo fluere commemorant, quos tamen fluuios à Septentrionali plaga in Perſicum ſinum deuolui certum eſt, prærerquam quòd non eſt credibile Deum Paradiſi amœnitatem ſub torrida zona condidiſſe, primoſq; parentes in loco minimè habitationi, & vitæ idoneo collocaſſe. Denique refellitur etiam ex dictis error cuiuſdam Ioan. Nouiomagi in ſcholijs ſuis ſuper lib. Bedæ de natura, rerum, & Ioan. Pinnedæ lib. 1. ſuæ Eccleſ. Monarchiæ cap. ſexto, §. quarto. aientium paradiſum terreſtrem eſſe totum hunc mundum, cum oſtenſum ſit fuiſſe conditum in certa huius mundi regione, nimirum Orientali, habeamuſq; ex ſacris literis primos parentes fuiſſe eiectos ex paradiſo, Deumq; Cherubin ante paradiſi oſtium collocaſſe, vt eis in paradiſum ingreſſum prohiberet: quæ omnia, ſi totus hic mundus fuit ille paradiſus, conſtare omninò non poſſent. Conſtituo igitur paradiſum terreſtrem conditum fuiſſe in Oriente circa Meſopotamiam, & Armeniam: ducitur ad hanc ſententiam perſuadendam ratio in hunc modum ſanè firmiſſima. Vniuerſæ illæ Meſopotamiæ, & Armeniæ regiones, ac prouinciæ cultæ hodie ſunt, & habitatæ, nec earum regionum his temporibus vel minimam partem poterit aliquis aſſignare, quæ iam luſtrata non fuerit: & tamen nulla apparent vel obſcura paradiſi terreſtris veſtigia. Videtur igitur eum iam non extare, ſed obrutum cataclyſmi aquis periiſſe.

Ioan. Nou. Ioan. Pinned. Refellitur aliorum error.
Ducitur ratio pro parte negante.

6. Tertiò diuinarum literarum monumentis conſignatum legimus Gen. 7. omnes montes qui erant ſub cœlo, opertos fuiſſe aquis diluuij, imò altiorem fuiſſe aquam ſuper montes, quos operuerat, quindecim cubitis. Cum igitur paradiſus terreſtris in hac noſtra terra ſitus eſſet, negari nõ poteſt eum quoq; fuiſſe diluuij aquis

Geneſ. 7. Tertium argumentum pro eâdem.

aquis coopertum,atque adeò planè deſtructum,ac diſſipatum,cum diluuij aquę vniuerſam terram integro ferè anno obrutam tenuerint, nec potuerit paradiſi ornatus ſub tantis aquarum gurgitibus permanere. Quod verò paradiſus ab illa generali eluuione immunis euaſerit, nec eò diluuij aquæ penetrauerint, dici nõ poteſt,tum quia diuinæ literæ abſolute enunciant vniuerſam terrã fuiſſe aquis coopertam,tum quia ſi paradiſus liber extitit, in eo potuiſſet Noë cum ſuis, & animantibus ſeruari,nec opus habuiſſet ex Dei præſcripto centum annos in arcæ fabricatione conſumere: neque Deus id ſanè præcepiſſet, ſi paradiſum immunem à diluuio conſeruare decreuerat. Eademq́; ratione confutantur ea,quæ Abul.& alij afferunt de aquis diluuij,quæ paradiſum quidem operuerint,ſed in morem fornicis circumcirca coaluerint.

7. Mira ſunt effugia, quæ ad hanc rationum noſtrarum vim effugiendam excogitarunt paradiſi propugnatores. Primùm enim quidam reſpondent paradiſum ſitum fuiſſe in regione quadam altiſſima à terra vſque adeò clatum,vt lunarem globum contingat,eamq́; ob cauſam eò non pertinuiſſe diluuij aquas, neq; hodie poſſe reperiri. Quam ſententiam acceperunt à Beda ſuper 2.c.Gen & à Mag. hiſt.Schol.l.1.in Gen.c.13.& Moyſe Bar.Keph.tract ſuo, de paradiſo. Idemque ſentit Abul.q.9.in 2.c.Gen.& 107.in 13.c.eiuſdem libri. Sed hæc reſponſio nullã habet probabilitatis ſpeciem quemadmodum docet D.Th.1. p.q 102.art.1 ad 1. Nam ea regio neq; cõmoda eſſet habitationi,neq; ſalubritati. Deinde ſi tã altè ſitus eſſet paradiſus,ſanè eſſet omnibus cõſpicuus propter ſummam altitudinẽ, facileq́; mons ille & cerni,& inueſtigari potuiſſet. Accedit, quod quantãcumq; fingant paradiſij altitudinem, non poſſunt eũ à diluuij inundatione vendicare, cum diuinæ literæ doceant,Gen.7.omnes montes vel altiſſimos, qui ſub cœlo erant,fuiſſe aquis diluuij coopertos. Alij eò confugiunt, vt dicant omnem terrã à nobis habitatam vndiq; cingi Oceano,vltrà quam etiam aliam ponũt immẽſam regionem toti Oceano circumiacentem,in eaq́; locatum paradiſum:itaque immẽſo penè Oceano interfuſo à terra noſtra diſtare,atq; adeò inacceſſum eſſe mortalibus. Quæ ſententia fuit B.Ephræm Syri in cõment.ſuis ſuper Gen.quod quidem opus nunc non extat,ſed citatur à Moyſe Bar.Kepha etiam Syro in lib. de paradiſo. Hanc tamen reſponſionem planè reuincit Luſitanorum noſtrorum nauigatio,qui totum fere Oceanum,& orbem ipſum terrarum peragrarunt,nec talem terram vltra Oceanum habitatoribus vacuam repererũt. Deinde ſi paradiſus vltra Oceanum ſitus eſt, quomodo inde primi homines ad hanc noſtram terram penetrare potuerunt? Etenim Adamum primum parentem paradiſo eiectum poſt varias regiones peragratas tandem veniſſe in Iudæam,ibiq; mortuũ, ſepultúmq; in monte qui à poſteris quòd ibi primi hominis caput cõtineretur Caluariæ mons fuerit appellatus, vbi Chriſtus Dominus crucifixus eſt,docẽt ex antiqua traditione multi,iiq́; nobiliſſimi Patres Orig.tract.35.in Matt.D.Cypr. ſerm.de reſurrectione Domini,D.Athan.lib de cruce, & paſſione Domini.D. Baſil.in 5.c. Eſai.D.Amb.li.5.epiſtolarũ epiſt.19 & in 23.c.Lucæ;D.Chryſ. hom. 84.in Ioan.Epiphan.aduersùs hæreſes hæreſi 46 D. Aug. ſerm. 71. de tempore Bar.Kepha li.de parad.Theop.in 27.c.Matt & Luc.23.& Ioan.14.Euth. in 27. c.Matt. Quam ſententiam D.Hier.etſi in 27.c.Matt.non probat, tamen in ca.5. epiſt.ad Eph. ſ.non audet damnare,& in epiſt.ad Marcel.amplectitur. Quod verò quidam apud Moyſen Bar.Kepha in li.de paradiſo dixerunt, Adamum tanta fuiſſe corporis proceritate, vt ex paradiſo ad nos potuerit pedibus interiectum Oceanum traiicere,fabuloſum eſt,vt aliàs oſtendi ſoleo.

Rationes pro parte negãte vt effugiunt paradiſi propugnatores. Beda. Magiſt hiſt. Moyſes. Abul. Impugnatur reſponſio. Aliorũ confugium. Ephræm. Syrus. Adamum ſepultũ in Caluariæ mõte qui aſſerant. Origen D Cypr. D Athanaſ. D Baſil. D.Ambroſ. D Chryſ. Epiphan. D. Auguſt. Bar. Kepha. Theoph. Euthym. D Hieron. Fabula circa proceritatẽ corporis Adami.

8. Alij,vt aliquid tandem dicerent,affirmarũt inuenta iã eſſe clatiſſima paradiſi

veſtigia.etenim memoriæ proditum eſſe Regem Cambaiæ multorũ rationibus perſuaſum Gangẽ fluuium,vnum eſſe eorum quatuor,qui ex paradiſo oriuntur, miſiſſe,qui in ſcaphis,& nauigiis aduerſo flumine nauigarẽt, eoſq́; poſt aliquot dies ad certam fluminis partem perueniſſe,vbi amœniſſimas,& molliſſimas auras,& Fauonios ſenſerũt,ſuauiſſimoſq; odores qui ex paradiſi floribus afflabãtur,incredibili corporum,& animorum voluptate percepiſſe,&cum eo loci flumen eſſet placidiſſimum,vt vix,in quã partem flueret, internoſci poſſet,remiges tamen nõ potuiſſe vlteriùs progredi,cum omnem nihilominus conatũ,& vires remigando contenderent.Quod inquiũt,magis expreſſum eſſe potuit terreſtris paradiſi veſtigium?quámve aliã cauſam eius adhuc nõ inuenti inueſtigare oportet,quam diuinam ipſam prouidentiam,qui eum incognitũ,& inacceſſum vult eſſe mortalibus?Verùm hæc fictitia planè eſſe illud demonſtrat, quòd fluminis Gangis origo hodie in Caucaſo Indiæ mõte videatur,vbi ortũ habet,vt auctor eſt Strabo li.15.Quare illi,qui aduerſo flumine per Gangem nauigabant,nõ potuerunt,antequã ad fontem eius peruenirent,paradiſi veſtigia reperire,cum paradiſus ante Gangis fontem eſſe non poſſit,quippe qui ex ipſo paradiſo ortũ habere credatur. Cum igitur prope Gangis fontem paradiſi veſtigia nulla extent, commentitium planè eſt,quod aduerſarij de felici illa nauigatione excogitarũt. Deinde quanquã communis ſit Doctorum ſententia Gen.2.per Phiſon eo loco intelligendum eſſe Gangem,per Gehon Nilum:idq́; etiam affirment Epipha. in Ancor.D.Aug.li.8.de Gen.ad liter.c.7.& D.Hier.in traditio.Hebraic.in Gen.& in epiſt.4.ad Ruſticũ Monachum:ea tamen opinio meritò quibuſdã non probatur ea potiſſimùm de cauſa quia quatuor illa flumina quæ ex paradiſo originẽ ducunt,proculdubiò vicina ſibi mutuò eſſe debuerunt, vtpote ex vno, & eodẽ capite deriuata.At inter Tygrim,& Euphratem,quos fluuios certũ eſt ex paradiſo exire,Gen.2.& Gangem fluuium intercedit ſpatium ſeptuaginta graduum, hoc eſt,iuxta ſententiam Ptolomæi,pluſquã quatuor milliũ,& ducentorũ milliarium:quod idem de Nilo dici poteſt, quem interpretes communiter volunt eſſe Gehon.Sed longior de his fluminibus diſputatio ad alium locum pertinet.

Gangis origo in Caucaſo monte.
Strabo.

Geneſ 2.
Epiphan.
D. Auguſt.
D.Hieron.

Diſtãtia inter Tygrim. Euphratem, & Gangem
Ptolomæus.

Hæc ſunt,quę pro hac parte diſputari poſſunt,ex quibus illud ſaltẽ meo iudicio concluditur,admodũ eſſe probabile paradiſum terreſtrẽ non extare:cui ſententiæ nihil obeſt cõmunis in contrariã partem antiquorum Patrum cõſpiratio: ſiquidẽ hæc quæſtio ad fidem minimè pertinet,vt initio diximus nec etiam illa ab Irenæo commemorata traditio à Presbyteris,qui Apoſtolos audierunt,accepta. Etenim illi ipſi Presbyteri pleraq; omnino falſa & cum diuinis literis pugnãtia tradiderũt,vt videre eſt apud Iren.li.2.aduerſus hæreſ.c.39.huiuſmodi eſt illud, Chriſtũ Dominum annos propè quinquaginta in terris vixiſſe:quã opinionẽ reſtantur Presbyteri ſe accepiſſe à Ioanne,& eſſe Euangelio conſentaneã:imò ipſe quoq; Iren.li.5.c.5.exiſtimauit paradiſum terreſtrẽ idcirco à Deo fuiſſe conſeruatũ,vt omnes iuſtorũ animæ vſq; ad diẽ iudicij,antequam Deũ videant,in eo detineãtur,qui fuit error Armenorũ dãnatus à cõcilio Florentino ſub Eugen.4. Quare nõ eſt,cur multũ nos torqueat ea Presbyterorũ traditio, neq; etiã Irenæi de paradiſo ſententia:quẽ ipſe loco proximè citato putauit eſſe tertiũ illud cælum,in quod raptus fuit Apoſt.Cum vero obiicitur illud Eccle 44.*Enoch,placuit Deo,& tranſlatus eſt in paradiſum*:primò reſpõderi poteſt,gręcè nõ haberi cã vocẽ *paradiſum*. Deinde propter editionis vulgatæ authoritatẽ dicimus *paradiſum* eo loco nõ ſignificare paradisũ illũ terreſtrẽ,in quo primi parẽtes fuerũt,ſed amœnũ aliquẽ locũ:ea enim eſt eius vocis germana ſignificatio, vt patet ex Cant.4. *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum*: & Eccl. 2.*feci mihi hortos,& pomaria*, græcè

Irenæus.
Presbyteri Apoſtolorũ auditores multa falſa tradiderunt.

Conc. Flor.

Eccl.44.15.
Diluuntur argumenta pro parte affirmante.
Cant.4.13.
Eccl.2.5.

gratè, *paradiſo*. Deniq; reſponderi poteſt, cum Enoch ampliùs ſexcentis annis Rupert.
ante diluuium fuerit, primum quidem fuiſſe in paradiſum illũ terreſtrem trãſla-
tum, ibiq; vixiſſe vſque ad diluuij tempus: cum verò diluuium orbẽ inuaſit, mi-
raculosè à Deo ſuper ipſos aquarũ vertices conſeruatũ, finitoq; diluuio in loco
amœniſſimo nobis incognito, vbi nunc agit, collocatum. Et quidem Rup. li. 3. de
oper. Trinit. c. 33. diſertis verbis confitetur nuſquam in ſacris literis legi Enoch
fuiſſe tranſlatũ in paradiſum illũ terreſtrem, in quo primi parentes fuerunt: idq;
ipſe etiam affirmat. Siquis verò nobis obiiciat eo modo, quo dicimus Enoch, & Obiect. o.
Heliam eſſe in loco nobis incognito, eodẽ quoq; dici poſſe paradiſum terreſtrẽ
facile poſſe in loco aliquo abditiſſimo nobis incognito cælari: reſpondẽdum eſt
diſparẽ eſſe rationẽ. Primum, quia multò eſt facilius duos homines in vniuerſo Solutio
orbe abſcondi, quam paradiſum terreſtrem, quem magnum aliquod terræ ſpatiũ Paradiſus terreſtris
occupaſſe veriſimile eſt, & multò maius, quam faciat Abul. q. 98. ſuper 13. c. Gen. quàm magnum occu-
vbi putauit eius longitudinẽ fuiſſe trium, aut quatuor leucarum, ambitum verò pauerit ſpa-
circiter duodecim. Occupaſſe namq; magnum aliquod ſpatiũ ex eo nõ obſcurè tium.
colligitur, quòd Gen. 2. dicitur fluuius fuiſſe ad irrigandũ paradiſum ita magnus, Abulenſ.
vt in quatuor magna flumina diuideretur. Deinde, quia Enoch, & Helias, non Geneſ. 2.
conſtat, quo loco viuant, neq; vbi terrarum à Deo conſeruentur. Vnde facilè
quis ea quæſtione ſe expedit, dicens locum, in quo ſunt, ignotum eſſe mortalĩ-
bus: at paradiſum terreſtrem in Oriente fuiſſe circa Meſopotamiam, & Arme-
niam ſuperiùs oſtendimus. Quare ſi extat, cogimur eo ipſo loco eius veſtigia de-
monſtrare quæ tamen nulla, nec etiam obſcuriſſima apparent.

Diximus, quæ nobis in hac celebri controuerſia in vtramque partem excu- 10.
tienda videbantur, quæ etiam diuinis literis magis eſſent conſentanea, & negã-
tem quæſtionis partem probabilem admodum efficerent: quam quidem exiſti-
mamus ſucceſſu temporis eſſe plurium Doctorum ſuffragiis, conſenſuq; fulciẽ-
dam: ſed interim propter antiquorum Patrum, quibus multùm eſt in omni ge-
nere tribuendum auctoritatem: reſponderi poteſt ad argumenta propoſita. Pa-
radiſum quidem in Oriente eſſe circa Meſopotamiam & Armeniam, vt proba- Reſpondetur argumẽ-
tum eſt, pertinuiſſeq; eo diluuij aquas, ſed eas in morem fornicis, & quaſi came- tis pro parte
rati operis paradiſi conſeruandi gratia coaluiſſe: itaq; ibi nunc eſſe Enoch, & He- negante.
liam. Cur verò eius veſtigia nõ appareant, illam eſſe rationem præcipuam, quòd
vel [illegible] nimirùm Deus eum locum abſconditum, & celatum eſſe mortalibus, ita vt
ne à vicina quidem incolentibus cerni, ac reperiri queat: quò poſſint duo illi
Heroes extrema mundi tempora præſtolantes quiete ſua frui, & contemplatio-
nis ſublimitate. [illegible] vide o, quàm infirmum ſit hoc genus defenſionis, cum te ſen-
tis vrgeri ad potentiam diuinam, & extraordinaria, ac minimè credibilia mira-
cula prouocare. Atque hæc de præſenti controuerſia dicta ſufficiant.

Vtrùm Enoch, & Helias venturi ſint temporibus Antichriſti?

SECTIO VI.

RESpondemus non poſſe abſque errore in fide negari venturos Enoch, & He- 1.
liam temporibus Antichriſti. Cuius veritas probatur primò ex hoc ipſo ca- Antichriſtus
pite, in quo Ioannes diſertè loquitur de duobus quibuſdã teſtibus, quos ait à be- beſtia aſcendens de abyſ-
ſtia aſcendente de abyſſo occidendos: eſſe autem nomine horum duorum teſtiũ ſo.
accipiendos Enoch & Heliam, & per beſtiam aſcendentem de abyſſo Antichri- Beda.
ſtum, communis eſt interpretum expoſitio: in quibus ſunt Beda, D. Anſel. D. Tho. D. Anſelm.
Arch. in comm. huius loci, D. Greg. li. 9. Mor. c. 3. & homil. 12. ſuper Ezech. Præ- D. Thom.
terea de Enoch legimus Eccl. 44. *Enoch tranſlatus eſt, vt det Gentibus pœnitentiam:* D. Greg. Eccl. 44. 15.

Septuag. Malac. 4. 5.

Eccl. 48. 9.

Matth. 17. 10. 11.

ſic enim habet noſtra tranſlatio quanquam græcè ſit: *In exemplum pœnitentiæ generationibus*, quod tamen eodem recidit. De Helia autem multò luculentius Mal. 4. *Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetam antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis*: qui locus proculdubiò de Helia, non de Ioanne Baptiſta accipiendus eſt, cum ibi de extremis mundi temporibus diſſeratur. Idemq; dicitur Eccl. 48. *Helias receptus eſt in turbine ignis lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium, & reſtituere tribus Iacob.* Imò Chriſtus Dominus id apertè ſignificauit Matt. 17. cum interrogantibus diſcipulis: *Quid ergo ſcribæ dicunt, quia Heliam oportet primum venire?* reſpondit, *Helias quidem venturus eſt, & reſtituet omnia*: Quibus verbis certum eſt non indicaſſe Ioannem Baptiſtam, ſiquidem is iam venerat, nec dici poterat adhuc venturus. Neq; ipſe reſtituiſſe dicendus eſt omnia: ſi quidem eius teſtimonium non fuit receptum à Iudæis. Denique, hæc fuit ſemper catholicæ Eccleſiæ ſententia, & antiquiſſima traditio, quam Patres omnes ſecuti ſunt, veluti Tert. li. de anima c. 35. & 50. Iuſt. Phil. & Matt. in Dial. cũ Tryphone Iudæo, Orig. tom. 7. in Ioan. D. Aug. li. 20. de ciu. Dei c. 29. & li. 9. de Gen. ad lit. c. 6. & tract. 4. in Ioan. D. Chryſ. hom. 58. in Matt. & hom. 4. in 2. epiſt. ad Theſſa. D. Hier. in comm. ſuper Matt. c. 11 & 17. Doroth. in Synopſi, Theod. ſuper 12. caput Dan. & ſuper 4. Mal. Lact. li. 7. diuin. inſtit. c. 17. D. Ioan. Damaſ. lib. 4. fid. Orthod. c. 27. Proſper. in tract. quem appellauit *Dimidium temporis*, c. 13. D. Greg. hom. 12. ſuper Ezech. & lib. 9. Mor. c. 3. D. Ambr. ſuper epiſt. 1. ad Cor. c. 4. (ſi eius ſunt illi commentarij) Iulian. Pomerius lib. 1. contra Iudæos. Beda, Anſel. D. Thom. in 11. cap. Apoc. tametſi D. Hilar. Canone 20. in Mat. & Victorinus in 11. ca. Apoc. putârunt Enoch non futurum ſecundi aduentus Chriſti præcurſorem.

Venturos Enoch, & Heliam tẽporibus Antichriſti cõmunis eſt Patrum traditio. Tertull. Iuſtin. Phil. Origen. D. Auguſt. D. Chryſoſt. D. Hieron. Dorotheus. Theodor. Lactant. D. Ioan. Damaſc. Proſper. D. Greg. D. Ambroſ. Iulian. Pom. Beda. D. Anſel. D. Thom. D. Hilar. Victorinus.

Vtrùm Moyſes, & Hieremias futuri ſint ſecundi aduentus Chriſti præcurſores.

SECTIO VII.

1\. Moyſem adhuc viuere qui putarint. D. Hilar. Ioan. Arb. Cathar. Ioa. Ioach. Gagnæius. Exo. 7. Victorin. D. Hilar. Venturum Hieremiam Antichriſti temporibus ſenſit Victorinus. Hier. 1. 5.

AD finem præcedentis capitis iam de Ioanne Euangeliſta diſſeruimus, oſtendimuſq; eum non venturum temporibus Antichriſti: hoc in loco nobis illud tantùm ſupereſt, vt Moyſen, & Hieremiam eo etiam onere contra nonnullorum ſententiã liberemus. Nã quod ad Moyſen attinet, D. Hilar. Can. 20. in Matt. Ioan. Arboreus li. 11. ſuæ Theoſophiæ cap. 11. Cathar. in ſuis Commen. ſuper Gen. cap. 3. & Abbas Ioach. in 11. ca. Apoc. exiſtimarunt eum adhuc viuere, futurumq; ſimul cum Enoch, & Helia præcurſorem ſecundi aduentus Chriſti. Idemq; ſenſit Gagnæius in comm. huius capitis: quãquam enim illum iam obiiſſe fateatur, nihilominus exiſtimat à mortuis eo tempore excitandũ, & ſeſe Antichriſto oppoſiturum. Nituntur hi auctores hanc ſuam confirmare ſententiam ex eo, quòd Ioannes hoc ipſo capite loquens de duobus illis teſtibus, qui tẽpore Antichriſti futuri ſunt, ſubiungat: *Hi habent poteſtatem ſuper aquas conuertendi eas in ſanguinem, & percutere terram omni plaga.* Quibus verbis volunt proculdubiò iudicatũ fuiſſe Moyſen, cui nimirùm eam poteſtatẽ datã diuinitus legimus Exo. 7. & ſeq. Quod verò ſpectat ad Hieremiã, eum quoq; iiſdẽ Antichriſti tẽporibus venturũ ſenſit Vict. in cõm. huius capitis, eamq; fuiſſe multorũ ſententiam teſtatur D. Hila. canon. 20. in Mat. Poteſtq; ſuaderi primùm, quia pleriq; ex veteribus, vt auctor eſt Vict. putãt Hieremiã adhuc viuere, cũ eius mors non cõmemoretur in ſacris literis. Deinde, quia id videntur indicare verba illa Hier. 1. *Antequam exires de vulua, ſanctificaui te & Prophetam in gentibus dedi te*, cũ Hier. nondũ Gentibus, ſed ſolis Iudæis prophetauerit, relinquitur expectandũ eſſe tẽpus, quo Gentibus prophetet: quod aliud, quã in acerbiſſima illa Antichriſti perſecutione excogitari nõ poteſt.

Nihil

Nihilominùs vtraq; de Moyſe,& Hieremia ſententia eſt omninò improbabilis eâ potiſſimum de cauſa,quod vterque ſit iam vita functus,atque adeo eorum animæ beatifico diuinæ eſſentiæ conſpectu perfruantur, quas iterum ad corpus mortale, & communẽ cum hominibus conſuetudinem redituras prodigium eſt nullo pacto credibile. Quòd enim Moyſes obierit,eſt de fide,cùm ſit expreſſum Deut. 34. *Aſcendit Moyſes ſuper montem Nebo,mortuuſq́; eſt ibi Moyſes ſeruus Domini, in terra Moab iubente Domino.* Quod intelligendum eſſe de morte corporali manifeſtum eſt ex Deut. 32. Vbi illi dictum fuerat à Domino: *Iungêris populis tuis, ſicut mortuus eſt Aaron frater tuus in monte Hor, & appoſitus eſt populis ſuis.* Certum eſt autem Aaron mortuum fuiſſe corporali,ac vera morte. Accedit, quòd eodem c. 34. Deut. dicitur Moyſes ſepultus illis verbis. *Et ſepeliuit eum in valle terræ Moab contra Phogor, & non cognouit homo ſepulchrum eius vſque in præſentem diem.* Quam eandem ob cauſam Michaël altercabatur cum diabolo de Moyſi corpore, vbi nimirum ſepultum eſſet: quemadmodum teſtatur Iudas Apoſtolus in ſua Epiſt. canon. Cur verò Deus voluerit ignotum eſſe locum, vbi ſepultus iacêret, eam affert rationem D.Chryſ. hom.1.in Matth.ne videlicet Hebræi corpus eius tanquam diuinum quiddã adorarent. Ex dictis iam colliges planè erraſſe Doctores initio citatos, dum putarunt Moyſen nondũ diem ſuũ obiiſſe:in quo etiã errore fuit D. Ambr. li 1.de Caim,& Abel.c.2.quem etiã iudicat D.Greg. Nyſſ. in li.de vita Moyſis, & D. Hier. ſuper illa verba Amos 9. *Qui ædificat in cœlo aſcenſionem ſuam.* Falſum etiã eſt illud,quod pleriq; ſibi perſuaſerunt, Moyſen quidẽ obiiſſe, ſed ſtatim reſurrexiſſe, quæ opinio fuit R.Samuelis in lib.de aduentu Meſſiæ c. 13.& non obſcurè refellitur ex Epiſtola Iudæ, quæ indicat eo tempore adhuc iacuiſſe corpus Moyſis in ſepulchro.Eodem teſtimonio facilè probari poteſt eum non reſurrexiſſe in transfiguratione Domini quemadmodum videtur crediddiſſe D.Hier.ſuper c.17.Matt.& auctor libri de mirabilibus ſacræ ſcripturæ(qui falsò tribuitur D.Aug.)lib.3.c.10.Contrariũ enim longè eſſe probabilius docent Lyr. ſuper 17.c.Matth.Abul.q.54.& 55.ſuper idem c & D.Thom.3.p.q 45.art.3 ad 2. vbi conatur exponere Hier.eo ſenſu,vt velit non reſurrexiſſe Moyſen per veram vnionem animæ ad corpus,ſed per corpus aliquod aſſumptum,in quo veluti reſurrexiſſe videbatur. Ex his manifeſtum relinquitur Moyſen non venturum eſſe Antichriſti tempore,contrariamq; opinationem omninò eſſe improbabilem:vt mirari ſatis non poſſim Ioannem Maldonatum in cap. 17. Matth. auſum fuiſſe damnare non ſolum temeritatis,ſed etiam impudentiæ communem hanc.quam ſecuti fuimus, ſententiam,& magis conſentaneam diuinis literis eſſe confirmauimus: in quo tamen auctore laudo eruditionem, atque doctrinam. 2.

Moyſes, & Helias iam vita functi. Deut. 34.1. Deut.32 50. Deut 43.6. Iud 1 Moyſis ſepulchrum ignotum eſſe. cur voluerit Deus D.Chryſ. D Ambr. D.Greg. Nyſſ Hieron. Amos 9 6. R.Samuel. Moyſes non ſurrexit in Domini transfiguratione. D Hieron. Auctor.lib. mirab. Lyrao. Abulenſ. D Thom. Moyſen adhuc viuere qui putauerint.

Quod verò attinet ad Hier quanquã eius obitus non exprimatur in ſacris literis,diſertè tamẽ traditur à D.Epiph in li.de vita,& obitu Prophetarũ,& Doroth. in Synop.docetq́; Epiph. eum in Ægypto à plebe lapidibus obrutũ occubuiſſe, ſepultumq; fuiſſe eo ipſo loco,in quo Rex Pharao habitauerat:eamq́ue ob cauſam Ægyptios eundẽ locum magna religione coluiſſe,vbi pluribus ſe officiis ab illo adiuuari cognouerunt. Aſpides enim, & crocodili. qui eos interimebant, poſtulationis Hieremiæ beneficio ex illis finibus ſunt profligati: *Et qui hodie,* inquit Epiph.*adhuc fideles comperiuntur,eodem in loco ſupplicare conſueuerunt.ſumptoq́; puluere aſpidum morſibus medentur.*Igitur quæ pro aduerſa parte afferebantur,nihil planè conficiunt: quanquã enim,cum dicitur dandã illis duobus teſtibus poteſtatem conuertendi aquas in ſanguinem,ad Moyſem alluſionem fieri concedamus,non continuò cogimur confiteri de eo ſermonẽ eſſe:ſed illud tantum indicari, ſimilem quoq; poteſtatẽ Enoch,& Heliæ tribuendã. Quod verò pro Hier. 3.

D Epiph. Hieremiæ mors & ſepulchrum.

argu-

argumentabantur nondũ datum eſſe Prophetã in Gentibus, longè à vero abeſt: ſiquidem, vt eo loco interpretatur D. Hier. illud dumtaxat iis verbis ſignificatur, quòd non ſolùm de Hieruſalẽ, ſed de multis etiam Gentibus deberet vaticinari: id quod ita eſſe ex prophetia eius conſtat, in qua multa continentur quæ ad Aſſyrios, & Ægyptios pertinent: hoc enim eſt datum eſſe Prophetã in Gentibus.

D. Hieron.

Cur Enoch, & Helias duæ oliuæ, & duo candelabra appellentur?

Hi ſunt duæ oliuæ, & duo candelabra in conſpectu Domini terræ ſtantes.

SECTIO VIII

1. PEr duas haſce oliuas, duoq; candelabra accipiendos eſſe Enoch, & Heliam ſatis iam in ſuperioribus probauimus: nunc illud supereſt explicandum, cur iis nominibus cenſeantur? In primis igitur obſeruandum eſt Ioannem his verbis alluſiſſe ad illud Zach. c. 4. vbi Propheta vidit candelabrum aureum, lampademque ſuper caput ipſius, & ſeptem lucernas, ſeptemq; infuſoria: & præterea duas oliuas, vnam à dextris lampadis, alteram à ſiniſtris: tunc Prophetæ ſciſcitanti, quidnam eſſent duæ oliuæ ad dexterã, & ſiniſtram candelabri, reſponſum eſt ab Angelo: *Iſti ſunt duo filij olei ſplendoris, qui aſſiſtunt Dominatori vniuerſæ terræ.* Eoſdem autem tam à Zacharia, quam à Ioanne oliuarum nomine ſignificari docent D. Greg. hom. in Ezech. 12. Arethas, & D. Thomas in hunc locum.

Zach. 4. 14. Enoch, & Helias cur oliuæ, & candelabra. D. Greg. Arethas. D. Thom.

2. Deinde quod attinet ad oliuæ appellationem, ſciendum eſt in ſacris literis oliuam ſymbolum eſſe Sanctorum multas ob cauſas. Prima ducitur à ſoliditate: ea eſt enim huius ligni natura, vt id neque tẽpeſtas, neque caries, neque vetuſtas labefactet; vnde & æternitatis apud veteres ſymbolum erat: quod mirificè in Enoch, & Heliam conuenit, qui tandiu diuino beneficio viui perſeuerant. Quamobrem meritò æternitatis candidati à Tertulliano appellantur. Declarat etiam infractam Sanctorum fortitudinem, qui nullis laboribus propter Deum toleratis frangi, neque à Dei cultu abduci poſſunt. Secunda depromitur à fertilitate: eſt enim oliua fœcundiſſima; vnde eſt illud Pſal. 51. *Ego autem ſicut oliua fructifera in domo Dei:* & Hier. 11. *Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, ſpecioſam vocauit Dominus nomen tuum.* Vbi vides oliuam à fœcunditate laudari; atq; hanc ob cauſam Gentilis populus carens fructu bonorum operum ante conuerſionẽ oleaſtro; Iudaicus verò ante ſtatum legis gratiæ propter vbertatem meritorum oliuæ comparatus eſt à Paulo Rom. 11. *Tu cum oleaſter eſſes, inſertus es in illis, & ſocius radicis, & pinguedinis oliuæ factus es, noli gloriari aduerſus ramos:* & paulò inferiùs, *Nam ſi tu ex naturali exciſus es, oleaſtro, & contra naturam inſertus es in bonam oliuam: quantò magis iis, qui ſecundùm naturam inſerentur ſuæ oliuæ?* Quem locum eleganter tractat D. Aug. in Pſ. 72. vbi in hac oleaſtri in oliuam inſitione, quam affert Apoſtolus ad explicandã Gentilis populi in Iudaicum ſucceſſionem, duo obſeruauit miracula: vnum eſt, quòd dicat Apoſtolus oleaſtrum inſertum eſſe in oliua: cum è contrario oliua inſeri ſoleat in oleaſtro: alterũ eſt, quòd oleaſter iſte inſertus in oliua non oleaſtri, ſed oliuæ fructus protulerit, cum in naturali inſitione contrarium accidat: ſi quidem id, quod inſeritur, ipſum eſt, quod creſcit, fructumq; fert non arboris, in qua inſeritur, ſed ſurculi, qui fuit inſertus: quamobrem Paulus meritò hanc inſitionem appellauit contra naturam: *Si tu* inquit, *ex naturali exciſus oleaſtro contra naturam inſertus es in bonam oliuam.*

Oliua in ſacris literis ſymbolum Sanctorum. Apud veteres æternitatis. Pſal. 51. 10. Hier. 11. 16. Gentiles populus oleaſtro, Iudaicus verò oliuæ cur comparatur. Rom. 11. 17. 24. Elegans Auguſt. obſeruatio in locum Pauli.

3. Tertia ratio eſt propter pinguedinem gratiæ, & charitatis Sanctorũ, quæ dat pinguedinẽ. i. valorẽ operibus: quã ob cauſam dicitur de Eccl. Eſai. 5. *Vinea facta eſt dilecto meo in cornu filio olei:* quem locum ſic reddidit Symmach. *Vinea facta eſt dilecto meo in cornu in medio oliuarum.* Sept. verò tranſtulerunt: *Vinea facta eſt dilecto meo in cornu in loco pingui*, ſiue *vberi.* Eſt autem ſermo ad literam de terra promiſſionis,

Eſai. 5. [illegible] Symmach. Septuag.

ſionis, quæ erat pinguiſſima,& vberrima,in quo genere Eccleſiã repræſentauit
à Chriſto Domino fundatã *in cornu*,i. in regno,& potentia: nã Zach.1.quatuor Zach. 1.
cornua quatuor potentiſſima regna demonſtrant:vel etiam *in cornu*,id eſt, in lo-
co forti,atq; ſublimi:Dicitur autem *Filius olei* propter pinguedinem:dedit enim Chriſtus cur
Chriſtus operibus noſtris pinguedinem, hoc eſt, pretium, & vim merendi per filius olei.
gratiam,quam noſtris mentibus infundit. Quarta eſt,quia quemadmodum oli-
uæ nunquam folia defluunt:ita excellentibus quibuſq; Sanctis nunquam depe-
rit pulchritudo bonorum operum: iuxta illud Pſal. 1. *Erit tanquam lignum quod* Pſal.1.3.
plantatum eſt ſecus decurſus aquarũ quod fructũ ſuum dabit in tempore ſuo, & folium eius Sanctorum
non defluet. Idem dicitur Hiere.17. *Benedictus vir,qui confidit in Domino,& erit Do-* pulchritudo.
minus fiducia eius:& erit quaſi lignũ,quod tranſplantatur ſuper aquas quod ad humorem Hier.17.7.
mittit radices ſuas & non timebit,cũ venerit æſtus, & erit folium eius viride,& in tempore
ſiccitatis non erit ſolicitum, nec aliquando deſinet facere fructum: eodem pertinet illud
Oſeæ 14. *Ero quaſi ros: Iſraẽl germinabit ſicut lilium,& erumpet radix eius vt Libani,* Oſeæ. 14 6.
& erit quaſi oliua gloria eius: etenim gloria oliuæ ea eſt vt ei folia nunquam exci- Oliuæ glo-
dant.Sed obſeruanda eſt etiam eiuſdem loci apud D.Hier.expoſitio.*Ero*,inquit, ria,quæ
eis quaſi ros,vt fornacem babylonicam:& caminum æſtuantis incendij meo rore reſtinguam: D.Hieron.
Dominus enim nobis,qui indigemus eius miſericordia,& peccatorum febribus æſtuamus,in
rorem conuertitur. Cum autem nos Dominus ſuo rore reſperſerit,germinabimus, imò flore-
bimus ſicut lilium,& mittemus radices noſtras ſicut arbores libani, quæ quantum in auras
conſurgunt vertice,tantum radicem in ima demergunt,vt nulla tempeſtate quatiantur.

Quinta ratio eſt propter pacem,quæ per oliuam ſignificatur: vnde columba 4.
illa,quam emiſit Noë,& quæ rediens ramũ oliuæ virẽtibus folijs in ore geſtauit Gen 8.
Gen.8.Spiritum ſanctum deſignauit,qui ceſſantibus aquis perſecutionũ pacẽ in Oliua pacis
Eccleſiã infert;vt eo loco interpretatur Beda Quoniã igitur Enoch,&Helias eo ſymbolum.
tẽpore perſecutionẽ Antichriſti ceſſaturam, pacẽmq; prædeſtinatis & Eccleſiæ Beda.
ſucceſſurã, appropinquantemq; Sanctorũ gloriã denũciabunt,meritò cum oli- Enoch, &
uis conferuntur. Sexta, & poſtrema propter miſericordiã, quam etiam oliua ſi- Helias Anti
gnificat: etenim Sancti omnes miſericordiæ operibus ſtudent,eaq; potiſſimùm chriſti tepo-
acerbiſſimo illo tempore Enoch,& Helias exercebunt.Quam ob cauſam meritò re pacem Ec
credi poteſt figuratos eos fuiſſe in duobus illis Cherubim, quos Rex Salomon cleſiæ de-
fecit in oraculo de lignis oliuarum,decem cubitorum altitudinis texitq́, auro,3. nunciabunt. 3 Reg.6 31.
Reg.6.Enimuerò Cherubim ſignificant viros doctrina,ac moribus excellentes,
qui de lignis oliuarum efformati deſcribuntur,hoc eſt ex miſericordiæ,& chari-
tatis operibus quodammodo confecti:decẽ cubitorum altitudinis,propter decẽ
præceptorum non vulgarem,ſed perfectam obſeruationem,erant enim tecti au-
ro,quia miſericordia,vt perfecta ſit,debet charitate fulgere.Eoſdem etiam adũ-
brarunt duo illa oſtiola Sancti ſanctorum. quæ etiã de lignis oliuarum ibidem Oſtiola San-
fuiſſe commemorantur. *Et in ingreſſu*,inquit, *Oraculi fecit oſtiola de lignis oliuarum*: cti ſanctorũ
Sancti enim ſunt veluti oſtia, per quæ nobis ad Sancta ſanctorum cœleſtia adi- ſanctos cur
tus aperitur.Illud nõ prætereundũ in eiuſmodi oſtijs fuiſſe picturas Cherubim, adumbrent.
& palmarum ſpecies, & anaglypha valde prominentia,ſignificaturq́; in Sanctis
reperiri Cherubim,id eſt rerum diuinarum ſcientiam: ſculpturas palmarum, id
eſt,victorias de ſpiritualibus hoſtibus reportatas anaglypha etiam prominentia
id eſt, virtutes perfectiſſimas, & ſeſe foris oſtentantes, fundentesq́; in alios per
exemplum,potiſſimumq; per miſericordiæ opera ſiquidem ea anaglypha ex ipſo Dimicanti
ligno oleagino, quod ſymbolum eſt miſericordiæ prominebant. Illumus etiã palma debe-
ſic interpretari non carere myſterio quod in ipſis oſtijs Sãcti ſanctorum deſcri- tur, & coro-
ptæ fuerint palmæ, vt nimirùm quiſquis in Sãcta ſanctorum cœleſtia penetrare na.

contendit, cogitet ſibi prius eſſe cum hoſtibus dimicandum conſequendaſq; victoriarum palmas, iuxta illud 2. Tim. 2. *Non coronatur, niſi qui legitimè certauerit.*

2. Tim. 2. 4. 5.

Enoch, & Helias cur candelabra appellentur.

Luc. 2. 32.

Quod verò ad candelabri appellationem pertinet, dicuntur Enoch, & Helias candelabra, quia Chriſtum verum lumen tanquam candelabra omnibus perferent, & oſtendent: quod enim Chriſtus lumen ſit, dixit Simeon Luc. 2. *Lumen ad reuelationem Gentium, & gloriam plebis tuæ Iſraël.* Obſeruandum eſt etiam meritò oliuam cum candelabro adhiberi, nec ſolum Enoch, & Heliam candelabris, ſed etiam oliuæ cõferri: quoniã ſemper oleũ habebunt, quo luceant. Cũ enim oliuæ ſint, nunquã ex defectu olei eorũ lumen extingui poterit, nec opus habebũt illud cum fatuis virginibus dicere prudentibus: *Date nobis de oleo veſtro, quia lampades noſtræ extinguuntur.* Matt. 25. Quam candem ob cauſam Zach. 4. duæ illæ oliuæ ad dexterã, & ſiniſtrã candelabri apparuerunt. Quod autem Sancti ſint candelabra, habes myſticè expreſſum 3. Reg. 7. vbi ita legimus: *Fecitq; Salomon candelabra aurea quinq; ad dexteram, & quinq; ad ſiniſtram contra Oraculum ex auro puro: & quaſi lilij flores, & lucernas deſuper aureas, & forcipes aureos.* Etenim candelabra aurea Sancti ſunt charitate fulgentes qui corda, & corpora ferendis Domini mandatis tãquam lucernis ſubiiciũt: quiſquis enim diuinis ſeſe mandatis ſubiicit, quaſi candelabrum eſt aureũ lucernam geſtans auream, iuxta illud Pſ. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Flores lilij, in quos candelabra deſinebant, amœnitatem patriæ cæleſtis ſignificant, quos candelabra deſuper gerunt, quia Sancti cæleſtia tãtùm bona appetunt: aut certè lilij flores caſtitatem exprimunt, quæ in Sanctis debet præcipuè eminere. Deniq; plenum myſterij eſt quod forcipes etiam erant aurei: forcipibus enim Prælati, & Prædicatores adumbrantur, quorum eſt fidelium lucernas emungere obiurgando vitia, lumenq; virtutũ magis illuſtrando. Quoniã verò ij quorum eſt officium alios emendare, perfectiſſimi eſſe debent, ne eis dicatur illud Apoſtol. ad Rom. 2. *In quo iudicas alterum, te ipſum condemnas: eadem enim agis, quæ iudicas:* idcircò etiam forcipes aurei fuiſſe commemorantur.

Matt. 25. 8.

3. Reg. 7. 49.

Lucernam auream geſtat, qui ſe mandatis ſubiicit diuinis.

Pſal. 118. 104.

Charitate ornati prælati, quorum eſt alios emendare.

Quanto tempore durare debeat Enoch, & Heliæ prædicatio?

Dabo duobus teſtibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis ſexaginta.

SECTIO IX.

1. DE tempore, quo Enoch, & Heliæ prædicatio duratura eſt, ſic à Deo Ioan. inſtruitur. *Dabo duobus teſtibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis ſexaginta:* qui dies conficiunt ex annis noſtris vulgaribus tres annos cum dimidio viginti diebus minùs. Quòd ſi ſermo eſſet de menſibus lunaribus, quibus Hebræi vtebantur, quorũ vnus alternis vicibus cõtinet viginti nouẽ dies, alter triginta: proculdubiò eorũ prædicatio excederet tres annos cũ dimidio. Quia tamẽ probabilius eſt Ioan. qui Gentibus ſcribebat, de annis, & mẽſibus iuxta Græcorum, Romanorũ, aliarumq; Gentiũ conſuetudinẽ fuiſſe locutũ: relinquitur prædicationẽ Enoch, & Heliæ duraturã, vti diximus, tribus annis cũ dimidio viginti diebus minùs. Etenim tres anni cum dimidio completi, & perfecti continent dies mille ducentos octoginta. Nec verò quenquam moueat illud Dan. 12. *A tempore cum ablatum fuerit iuge ſacrificium, & poſita fuerit abominatio in deſolationem, dies mille ducenti nonaginta:* etenim eo loco non eſt ſermo de prædicatione Enoch, & Heliæ, ſed de perſecutione Antichriſti, quæ durare debet tres annos cum dimidio, ſed, vt hoc ipſo cap. dicitur menſes quadraginta duos, quod idem eſt.

Quot dies continerent Hebræorum menſes.

Duratio prædicationis Enoch, & Heliæ.

Dan. 12. 11.

2. Cur verò toto eo tẽpore debeat perdurare eorũ prædicatio, duplex ratio afferri poteſt. Vna eſt ea, quam tradit Beda, vt fideles alieniſſimis illis tẽporibus præſentiſſimo horum duorũ inſignium virorũ præſidio animentur, & fulciantur: ſic enim

Beda.

enim Deus ſolet tribulationes quas immittit, cõſolationibus tẽperare. Eãdẽ ob cauſam voluit Ezechielẽ ſimul cũ populo Babylonẽ duci captiuũ, & Hieremiã Hieroſolymis eſſe tẽpore obſidionis, & euerſionis vrbis. Cuius naturę ſuę ad miſericordiã procliuis etiã in rebus naturalibus argumẽtũ prębuit: etenim, vt ſcribit Pli. li. 29. c. 4. viperę caput impoſitũ ab eo percuſſo prodeſt: itẽ ſi quis exuſtæ eius cinerẽ, illinat: & in vniuerſum vbicũq; reperiuntur venena, ibi etiã eorũ remedia, & antidota, Deus naſci voluit. Idcircò Ezec. 1. in medio ignis, qui obſidionẽ vrbis, eiúſq; conflagrationẽ exprimebat, electrũ ſuæ miſericordiæ tanquam antidotum collocauit. *Et de medio*, inquit, *eius*, id eſt ignis *tanquam ſpecies electri*. vt indicaret in medio illarum tribulationum, & calamitarum, quibus opprimendi erant Iudæi à Nabuchodonoſor ſe inſtar electri reſidere, vt eos miſericordia ſua & conſolatione recrearet: vnde Paulus 2. Cor. 1. eodem ſenſu dixit: *Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis: ita & per Chriſtum abundant conſolatio noſtra.*

Tribulationes conſolationibus tẽperat Deus.
Plinius.
Vbi venena, ibi & antidota naſcũtur.
Ezech. 1. 4.
2. Cor. 1. 5.

3. Alterã rationẽ mittẽdi eo tẽpore duos eiuſmodi viros nõ minus miſericordia redundantẽ innuiſſe ſe Dominus confitetur Mal. 4. *Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis. Et conuertet cor patrũ ad filios, & cor filiorum ad patres eorum: ne forte veniam, & percutiam terrã anathemate:* hoc eſt, Mittam Heliam, vt cõuertat cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres, vt qui tunc increduli fuerint, eandem fidem accipiant, quam antiqui Patres habuerunt: & ita patres, & filij ſe ipſos mutuò diligant: *Ne percutiam terram anathemate*. i. ſeparatione ſempiterna Cernis Dei miſericordiã eo ſpectare, vt ne cogatur impios punire, & idcirco miſſurum Enoch, & Heliam vt homines prædicatione ſua conuertat, & iræ Diuinæ ſubtrahant. Simili affectu dixit Dominus Exo. 33. *Mittam præcurſorem tui Angelum. Nõ enim aſcendam tecum, quia populus duræ ceruicis es, ne forte diſperdam te in via.* Itaq; modis omnibus vitat Dominus occaſiones puniendi. Aduerte etiã rectè dici: *Ne percutiam terrã anathemate*: Etenim qui Chriſtũ nõ amat, dignus eſt, qui anathemate feriatur: quemadmodũ dixit Paul. 1. Cor. vlt. *Salutatio mea manu Pauli. Si quis non amat Dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtũ ſit anathema, Maran Atha*, hoc eſt, ſit ſeparatus à Deo, atque dãnatus, donec veniat Dñs ſeu in aduentu Domini: interpretatur enim *Maram Atha, Dominus venit.* Quare Apoſtolus, vt Anſel. aduertit excõmunicat eũ qui amat Chriſtum vſq; ad diẽ iudicij. vt tũc, ſi Chriſto placuerit. cõmunione recipiat qui anathematizatus fuerat. Quoniã verò *Marã Atha*. idẽ eſt, *ac Dominus venit*, in præterito tẽpore, vt obſeruauit D. Chryſ. illud eſt maximè adnotandũ Apoſtolũ rationem, cur anathema denuntiet iis, qui non amant Ieſum, eã afferre: quod ipſe iã venit, videlicet in humilitate ad ſaluandum, vt nulla poſſit eſſe nõ diligẽtibus excuſatio. Itaque Chriſti Domini aduentũ & paſſionẽ vſq; adeò amorem conciliare, vt venia dignus non ſit, qui eũ non amauerit. Annotauit poſtremo Theod. ſignificari iiſdẽ verbis zelũ Apoſtoli cupientis, vt omnes Chriſti amore ardeant. *Qui corpore*, inquit, *amãt, nullũ volunt habere amoris ſocium: Apoſtolus autẽ omnes in amore riuales habere deſiderat, & qui tales non ſunt ab Eccleſia reſecat.* Eandem Diuini amoris naturã declarant verba illa ſponſæ Cant. 1. *Trahe me: poſt te curremus in odorem vnguentorũ tuorum:* nec enim dixit, *curram*, ſed, *curremus*, quaſi diceret: Si me vnam trahas poſt te, ego filias omnes Hieruſalẽ ad te etiam ſequendum incitabo: itaque non ſola curram, ſed omnes curremus quia cupio omnes in tui amorem incitari.

Mal. 4. 5.
Occaſiones puniendi vitat Dominus
Exod. 33. 2.
1. Cor 16. 21.
Qui Chriſtũ non amat, dignus eſt, qui anathemate feriatur.
D. Anſelm.
D. Chryſoſt.
Pauli zelus de amando Chriſto.
Theod.
Cant. 1.

Cur Enoch, & Helias amicti ſaccis prædicare debeant?

Prophetabunt diebus mille ducentis ſexaginta amicti ſaccis.

SECTIO X.

1. NOn dubium, quin hoc intelligendũ ſit, vt verba ſonant, vereq; Enoch, & Helias induti ſaccis debeant incedere toto ſuæ prædicationis tempore, vt

Qvq

non ſolùm verbo,ſed etiam ipſo habitu pœnitentiã præferant,doceántq; mortales viam promerendi Deum.Eſt enim ſaccus pœnitentium habitus: vnde eſt

Saccus pœnitentiũ habitus.
illud Iob 16.*Saccum conſui ſuper cutem meam,& operui cinere carnẽ meam.Facies mea intumuit à fletu,& palpebræ meæ caligauerunt.*In quem locum D.Greg.li.13.Mor.c.

Iob.16 16.
D.Greg.
6.Quid in ſacco,inquit,& cinere,niſi pœnitentia?quid in cute,& carne,niſi peccatum carnis debet intelligi? Cum ergo aliqui poſt lapſum carnis ad pœnitentiam redeunt,quaſi ſaccus ſuper cuté conſuitur,& cinere caro operitur. Etenim culpa carnis per pœnitentiam tegitur, ne in diſtricti iudicis examine ad vltioné

Pœnitentia tegit peccata
Pſal.29.12.
videatur.De pœnitentia etiã ſua loquebatur Regius vates,cũ dicebat:*Conuertiſti planctum meum in gaudium mihi: conciſiſti ſaccum meum, & circumdediſti me lætitia*, hoc eſt,Soluiſti cilicium veſtem nimirum lugentium,& pœnitentium, qua me indueram,luctúmque meum in gradium conuertiſti.

2.
Duas autem potiſſimùm ob cauſas Enoch,& Helias induti ſacco prædicabũt.

Enoch, & Helias induti ſacco cur prædicabũt?
Pœnitentia irã Dei ſedat
Exod 33 5.
R Salom.
Vna eſt ad eiuſmodi vili & aſpero amictu diuinã iram, quæ illis téporibus maximè aduerſus impios deſæuiet,mitigandam:nihil eſt enim.quod magis Dei irã ſedet,quàm pœnitentia,eiúſq; etiam in exteriori habitu,victúq; arguméta: quo ſenſu accipiendum eſt illud Exod.33. vbi poſt peccatum populi commemoratũ de adoratione vituli dixit Dominus ad Moyſen:*Loquere filiis Iſrael: Populus duræ ceruicis es:ſemel aſcendam in medio tui, & delebo te. Iam nunc depone ornatum tuum,vt ſciam quid faciam tibi, Depoſuerunt ergo filij Iſrael ornatum ſuum à monte Oreb.*Et quidem Rab.Salom. per ornatum hoc loco intelligit coronas, quas ſibi Principes populi impoſuerunt die illo quo data fuit lex *Tunc enim*, inquit, *populus fuit Deo deſponſatus per ſuſceptionem legis, & idcirco fecerunt coronas Principes nomine populi inſtar ſponſæ quas coronas nunquam amplius depoſuerunt,ſed poſt adorationem vituli ad eorum confuſionem,& humiliationem,& quandam velut à fidelitate ſponſa repudiationẽ præcepit eis Deus,vt eiuſmodi coronas deponerent*. Verum hæc ſuo more nugatur R. Salom.Alij de tabernaculo accipiunt, vt ſcilicet Deus præcipiat deponere ornamenta tabernaculi:ſed cũ mox de tabernaculo ſanciatur,non eſt cur per ornatũ eo loco ornaméta tabernaculi intelligamus Quare exiſtimamus fuiſſe pretioſas veſtes,quibus populus lætabundus erat indutus, quibuſq; exornatus in ſignum lætitiæ vitulũ aureũ adorauerat,& feſtum egerat: quas Deus exui mãdauit tan-

Hier. ab Oleaſt.
3.Reg 21.29
quam iratus Dominus,qui ſeruũ quẽ verberare inſtituit,nudari præcipit. Vnde rectè ſubiungitur:*Vt ſciam quid faciam tibi.* Itaque volebat Dominus,(vt egregiè annotauit Hier.ab Oleaſt.)vt Iſraël nudum,& ſpoliatum veſtibus illi ſe verberibus ac flagris cædendum præſentaret,ſeſeq; illa humiliatione. & pœnitentiæ habitu ob idololatriæ crimen cómiſſum reprehéderet:quò nimirũ videns Deus eum ſic humiliatum & paratum ad verbera miſericordia commoueretur,atque peccatum remitteret:tantum eſt præferre pœnitentiæ imaginem.Eandẽ ob cauſam dixit ad Eſai.3.Reg.21.*Nonne vidiſti humiliatum Achab coram me?Quia igitur humiliatus eſt mei cauſa non inducam malum in diebus eius,ſed in diebus filij ſui*. Quid autem eſt quod vidit Deus in Achab impiiſſimo,cur eum ita laudauerit? Nó ſanè aliud,quàm cilicium quo carnem cingebat,& ſaccum, in quo dormiebat:& quòd dimiſſo capite ambulabat,vt ibidem dicitur.Itaq; Achab exteriorem tantùm pœnitentiæ formam gerens iram Dei quoad ſupplicium ſuis diebus inferédum mitigauit,eique in eo vili amictu ſpecioſus & gratioſus apparuit. Hæc eſt igitur prima ratio cur Enoch,& Helias in ſacco prædicare debeant,vt eo habitu,& amictus aſperitate iratum Deum peccatoribus concilient

2.
Altera ratio eſt pœnitentiã,quam prædicaturi ſunt verbo,opere quoq; exerceant,& ita potentiùs,ac faciliùs eã hominibus perſuadeát:nihil enim in prędi-

cato

catoribus,& prælatis efficacius,& ad perſuadendũ vehementius excogitari poteſt,quàm ſi præſtẽt ipſi,quod prædicant.Eam enim etiã ob cauſam Ioannes Baptiſta prædicaturus pœnitẽtiã in victu ipſo,& veſtitu,pœnitẽtiã coluit:vnde meritò ſe vocẽ eſſe dixit,quia totus erat vox quædã,quę alijs pœnitẽtiã ſuadebat.In cuius rei figurã ex limbo ſuperhumeralis ſummi Sacerdotis pendebãt tintinnabula:quia nimirũ ipſe etiã veſtitus prædicatoris,ipſaq; viuendi ratio debet eſſe vocalis,virtutemq́; & ſanctimoniam perſonare,quemadmodum obſeruauit D. Hier.ad Fabiolam de veſte Sacerdotali. *Tanta*,inquit, *eſſe debet ſcientia, & eruditio Pontificis Dei,vt & greſſus eius,& motus,& vniuerſa vocalia ſint:veritatem mente concipiat,& toto eam habitu reſonet,vt quicquid agit,quicquid loquitur,ſit doctrina populorum: abſq; tintinnabulis enim,& diuerſis coloribus,& gemmis,floribuſq́; virtutum nec ſanctè ingredi poteſt , nec nomen Antiſtitis poſſidere.* Hæc ille. Vnde Regius Propheta Deum quoq; ipſum ad præſtandum,quod præcipit,exhortatur,quò facilè poſſit ſubditos ad ſui amorem,ſuorumq́; præceptorum obſeruationem pertrahere,cum ait: *Exurge Domine Deus in præcepto,quod mandaſti,& ſynagoga populorum circundabit te:* hoc eſt,Præſta,quod faciendum alijs præcepiſti:ſic enim omnes te vt Principem colent,& tua omnia iuſſa facilè exequentur. Ita præter alios hunc locum intellexit D.Aug.in comm.in Pſal. *Humilitatem*, inquit, *præcepiſti, humilis appare : & tu prior imple,quod præcepiſti,vt exemplo tuo vincentes ſuperbiam non poſſideantur à Diabolo,qui aduersùs tua præcepta ſuperbiam perſuaſit dicens : Manducate, & aperientur vobis oculi,& eritis tanquam Dij.* Hæc Auguſt.

Prædicatoris exemplum. | Exod 15. Pontificis item. D. Hieron. | Pſal.7.7. Explicatio. | D. Auguſt. | Geneſ 3.5.

De miraculis,quæ Enoch, & Helias edituri ſunt toto ſuæ prædicationis tempore.

SECTIO XI.

QVoniã grauiſſima futura eſt Antichriſti perſecutio, potiſſimùm verò propter ſigna & prodigia mendacia, vt ait Paulus 2.Theſ.2.quibus doctrinam ſuam perſuadere conabitur,*ita vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi*,quẽadmodum Chriſtus denunciauit:idcircò miſericors Deus,qui non ſinit quenquã vltra vires tẽtari,ſummo cõſilio prouidit,vt Enoch,& Helias toto ſuæ prædicationis tẽpore,hoc eſt,mille ducẽtis ſexaginta diebus verã Chriſti fidẽ non ſolùm verbo ſtatuant,ſed etiã illuſtriſſimis miraculis confirment,atq; adeò validiſſimã illam Antichriſti mendacium ſignorum machinam omnino labefacient. Quænam verò ea miracula futura ſint,Ioannes illis verbis explicauit : *Hi habent poteſtatem claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipſorum : & poteſtatem habent ſuper aquas conuertendi eas in ſanguinem,& percutere terram omni plaga quotieſcunq́; voluerint. Et ſi quis voluerit eis nocere,ignis exiet de ore ipſorum,& deuorabit inimicos eorum.* quæ ad conſolationem fidelium ſigillatim liber exponere. 1. 2.Theſſ 2. Mat. 24.24.

Primũ igitur habebunt poteſtatẽ claudendi cælũ,hoc eſt,vt ſtatim exponitur, prohibendi pluuiã quẽadmodũ iã ante Heliæ conceſſum fuerat.Promiſit enim illi Deus non futurã pluuiã niſi cũ ipſe petiuiſſet : itaq; non pluit tribus annis,& menſibus ſex.Ea verò promiſſio colligitur ex illis verbis Heliæ 3. Reg. 17. *Viuit Dominus Deus Iſraël,in cuius conſpectu ſto,ſi erit annis his ros & pluuia,niſi iuxta oris mei verba.* Qua de re eſt elegans ſer.D.Chry.in Heliam Prophetã to. 5.Quid ergo in terris diuinius & ad fidẽ aſtruendã efficacius cogitari poteſt , quã duos reperiri homines Antichriſti tẽpore Chriſti famulos qui cælũ & terrã moderentur, habeantq́;,vt cũ Ioanne loquamur cæli ipſius clauẽ ad claudẽdũ,& aperiendũ?Hoc enim ſignificatur cũ dicitur : *Habebunt poteſtatem claudendi cælũ*,& ita claudẽdi,vt nulla vi Antichriſti ſectatores illud poſſint aperire,quòd manifeſta fiat eorum vanitas, Chriſtiq́; Domini imperium,& gloria magis reſ- 2. Enoch, & Helias Antichriſti tempore prohibebunt pluuiam. 3.Reg 17.1.

plendeant. Quare qui eo tempore ſeſe ad Antichriſtum adiunxerint, nullam ha-
1. Cor. 10. 13. bere poterunt excuſationem deſertæ fidei. Etenim veriſſimum etiam tunc erit
illud: *Fidelis autem Deus eſt, qui non patietur vos tentari ſupra id, quod poteſtis: ſed faciet e-
tiā cum tentatione prouentū, vt poſſitis ſuſtinere:* vbi pro, *ſuſtinere*, eſt græcè ὑπενεγκεῖν,
id eſt, *ita ſuſtinere, vt ſuperſint adhuc vires ad plus aliquid ſuſtinendum*. Itaq; id auxiliū
Auxilium Dei ad ſuperandas tentationes. Deus confert, vt cum magno exceſſu poſſit quis tentationem ſuperare. Idcirco
igitur Deus tam amplā tribuet Enoch, & Heliæ poteſtatē miracula perpetrandi.
Atq; hanc moderationem habet illud, quod ait D. Greg. li. 32. mor. c. 13. vbi agens
D. Greg. de perſecutione Antichriſti, *Penſemus*, inquit, *qua erit humanæ mentis illa tentatio,
quando pius Martyr, & corpus tormentis ſubijcit, & tamē ante eius oculos tortor miracula
facit? Cuius tunc virtus non ab ipſo cogitationū fundo quatiatur, quādo is, qui flagris cruciat,
ſignis coruſcat?* Hæc ille. Sed ad huiuſmodi tentationis vim frangendam toto eo
tempore Enoch, & Helias illuſtriſſimis ſignis, & miraculis coruſcabunt. Duo hic
ſunt obſeruanda. Vnum eſt meritò impiis eo tēpore cęlum claudi, cum illud mo-
dò non ſolùm ingredi non curent, ſed etiam ſceleribus oppugnent: quæ eſt vna
ex maledictionibus, quas Leuitæ populo imprecabantur, ſi legem diuinā violaſ-
Deut. 28. 23. ſet. *Sit cælum, quod ſupra te eſt, æneum & terra, quam calcas, ferrea: det Dominus imbrem
terræ tuæ puluerem, & de cælo deſcendat ſuper te cinis donec cōteraris:* ex quo loco obiter
Pluuiam tempeſtiuā propter peccata denegat Deus. colligere ſæpe propter hominum ſcelera iratum Deum tempeſtiuam pluuiam
denegare: atque adeò, cum id contingit peccatores ad pluuiam impetrandā pœ-
nitentiæ, & morum compoſitionis admonere. Alterum eſt, quanto honore, & a-
Sanctos ſuos quanto honore proſequatur Deus. more Deūs Sanctos ſuos perſequatur: ſiquidē eis potētiæ ſuæ, atq; adeò theſauri
claues liberaliter cōmittit, vt alteri quidā Dij in terris videantur. Hoc enim ſenſu
dictū eſt Moyſi Exo. 7. *Ego te conſtitui Deū Pharaonis*. Idcq; maiori iure de Enoch,
& Helia illis tēporibus dici poteſt: quòd ſcilicet Dij Antichriſti cōſtituendi ſint.
Exod. 7. 3. Deinde habebunt poteſtatē conuertendi aquas in ſanguinem, quā etiam da-
tam legimus Moyſi Exod. 7. imò percutiendi terram omni plaga, quotieſcunque
Exod. 7. ipſi voluerint, quod ſummæ poteſtatis erit, ſiquidē Deus pro eorū arbitratu po-
Enoch. & Heliæ poteſtas aduerſus Antichriſtū. tentiam ſuam, & vim infinitam exeret, vt verum ſit illud, quod ait Phil. Iud. li. 1.
de vita Moyſis: *Cum amicorum omnia ſint cōmunia, idcirco Deum poteſtatem, & opes ſuas
Phil. Iud. cum Sanctis communicare.* Deniq; mirū eſt, quod ſequitur: Si quis eos occidere ten-
4. Reg. 1. tauerit, ignē egreſſum de ore ipſorū, hoſtéſq; deuoraturū toto nimirum tēpore,
quod eis fuerit ad prædicandū definitū. Id quod ita accipiendū eſt, vt ad Enoch,
& Heliæ imperium deſcenſurus ſit ignis de cælo qui ipſorum hoſtes, & aduerſa-
rios inflammet, ſicut legimus 4. Reg. 1. ad preces Heliæ deſcēdiſſe ignē de cœlo,
qui duos Principes quinquagenarios cum ſuis quoque militibus interemit.

Enoch, & Heliam ad Antichriſto occidendos: & Hieruſalem, in qua occidendi ſunt, Ægyptum, & Sodomam appellari.

*Corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur ſpiritualiter
Sodoma, & Aegyptus, vbi & Dominus eorum crucifixus eſt.*

SECTIO XII.

1. ABſoluto ſuo teſtimonio Enoch, & Helias interficientur à beſtia, quæ aſ-
cendet de abyſſo, hoc eſt, ab Antichriſto: eorumq; corpora, vt ait Ioannes,
Enoch, & Helias interficiuntur ab Antichriſto. iacebunt tribus diebus cum dimidio inhumata in plateis ciuitatis magnæ, *quæ
vocatur*, inquit, *ſpiritualiter Sodoma, & Ægyptus.* Quænam verò ea ciuitas futura
ſit, ſtatim explicauit, ſubiungens: *Vbi & Dominus eorum crucifixus eſt*: quod ſimul
dictum exiſtimo ad Heliæ, & Enoch conſolationem: vt nimirùm meminerint
glorioſum ſibi fore in ea ipſa vrbe mori pro Chriſto, vbi Chriſtus eorum
Domi

Dominus pro ipſis crucifixus eſt. Sed opponit ſe nobis D. Hier. Epiſt. 17. quam D. Hieron.
nomine Paulæ,& Euſtochij ad Marcel.ſcribit, vbi tractãs hunc locum exiſtimat
non eſſe hic nomine Ægypti, & Sodomæ intelligendam Hieruſalem, ſed mundum
iſtum,qui eſt vrbs illa magna,quam Cain ædificauit. Et argumentatur primùm
ex eo, quod hoc ipſo capite Hieruſalem appellata fuerit ciuitas ſancta illis
verbis: *Et ciuitatem ſanctam calcabunt menſibus quadraginta duobus: Quomodò enim
contraria ſibi loquatur Scriptura? & quam paulò ante ciuitatem ſanctam appellauerat,
paulo poſt Ægyptum,& Sodomam appellet?* Deinde,quoniam in ſacris literis Ægypti,
& Sodomæ appellationibus non Hieruſalem, ſed mundus nominari conſueuit.
Etenim quod ad Sodomam pertinet, Ezech 16. iuxta tranſlationem.70. Ezech 16.55.
dicitur: *Reſtituetur Sodoma in antiquum: Quod,* inquit, *intelligi non poteſt de Hieruſalem,
quæ iterum ædificanda non eſt: ſed de mundo, qui vt ante fuit, inſtaurabitur.* Quod
verò ad Ægyptum ſpectat, affert illud ex Iudæ Epiſt. teſtimonium. *Commonere* Iudæ 5.& 6.
*autem vos volo, ſcientes ſemel omnia, quoniam Ieſus populum de terra Ægypti ſaluans,
ſecundò eos, qui non crediderunt, perdidit: Et ne putaret,* inquit, *de Ieſu dici filio Naue,
ſtatim ſequitur: Angelos verò, qui non ſeruauerunt ſuum principatum, ſed dereliquerunt
ſuum domicilium, in iudicium magni Dei vinculis æternis ſub caligine reſeruauit.*

Cæterùm,vt pace dixerim Hiero. omniũ quos ætas illa tulit,longè doctiſſimi 2.
verba Ioannis manifeſtè cõuincunt de vrbe Hieruſalem ſermonẽ eſſe:quæ enim
alia ciuitas niſi Hieruſalẽ intelligenda eſt,cum dicitur: *In plateis ciuitatis magnæ,
vbi & Dominus eorum crucifixus eſt?* Nec verò rationes Hier. contrarium euincunt:
etenim non mirum videri debet,quod eadem ciuitas ob vnam rationẽ ſancta,ob
aliam dicatur Ægyptus,& Sodoma:ſancta,quoniã à Deo fuerat in ſui cultum,&
adorationẽ electa: Ægyptus autem,& Sodoma propter colluuionẽ ſcelerũ, quibus
cum Ægypto,&Sodoma cõtendit.Sic enim ipſa etiã Eccleſia in ſacris literis Eccleſiæ ob
interdum meretrix dicitur propter ſtatũ,quem habuit ante conuerſionẽ,interdũ diuerſum
virgo, & ſponſa Chriſti propter fidem:propter malos nigra:propter bonos for- ſtatum varia nomina.
moſa,Cant.1. Et quidem Sodomæ appellatione tribui poſſe Hieroſolymis con- Cant 1.
ſentaneũ eſt diuinis literis, in quibus reperimus Sodomã appellari ſororẽ Hie- Ezech 16.48.
ruſalem,veluti Ezec.16. *Viuo ego,dicit Dominus Deus,quia non fecit Sodoma ſoror tua* Hieruſalem
ipſa,& filiæ eius,ſicut feciſti tu,& filiæ tuæ. Præterea quid mirũ,ſi Hieruſalẽ Sodomæ Sodomæ,&
cõparetur? quandoquidẽ peior adhuc,quàm Sodoma pronũtiatur Thr.4. *Maior* Ægypto comparatur.
effecta eſt iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorũ Ægypti appellatio non occurrit, Thren 4.6.
vbi in ſacris literis Hieroſolymis tribuatur:ſed hic locus Apocalypſis clariſſimus
ſatis eſſe debet, vt eam vrbẽ Ægyptũ appellari poſſe nõ immeritò exiſtimemus.

Iam illud eſt explicandum,cur Hieruſalem tum Ægyptus,tum Sodoma ſpiri- 3.
tualiter,vt ait Ioannes,hoc eſt,in myſtico ſenſu nominetur?Sciendum eſt igitur
Ægyptum appellari hebraicè *Mitſraim*,quę vox ſecundũ etymon ſignificat affli-
ctionem: *metſar* enim hebraicè afflictio eſt:id quod maximè in Hieruſalẽ con- Hieruſalem
uenit,quæ à quatuor mũdi imperiis fuit oppreſſa. Verùm Ægyptus per myſteriũ cur Ægyptus dicatur.
pro tenebris ſumitur ob eas horribiles tenebras, quæ à Moyſe in Ægypto factæ Exod.10.
ſunt tribus diebus vſq; adeò dẽſæ, vt palpari poſſent,quẽadmodũ dicitur Exod. Hebræo-
10. Atq; hoc potiſſimum ex capite Hieruſalem ſpiritualiter Ægyptus appellatur. rum in Meſ-
Quantæ enim tenebræ illam in aduentu Meſſiæ occupauerint, ipſimet Hebræi ſiæ aduentu
cõfitentur apud Eſai.59. *Palpauimus ſicut cæci parietẽ,& quaſi abſq; oculis attrectauimus:
impegimus meridie quaſi in tenebris,in caliginoſis quaſi mortui.* Porrò cum dicitur: cæcitas. Eſai.59.10.
palpauimus ſicut cæci parietẽ,ingẽs cæcitas ſignificatur,ſicut & 2.Petr.1. illis verbis: 2.Petr.1.9.
Cui enim non præſtò ſunt hæc, cæcus eſt,& manu tentans:luſcioſi námq; magna corpo-
ra vident,vt ductu manuum non ſit opus: atque adeò indicatur cæcos omninò
eſſe

eſſe Iudæos qui manifeſtam Chriſti diuinitatem quaſi magnum aliquod corpus non videant, vt non iam luſcioſi, ſed omninò cæci cenſeri debeant. Quam caliginem adumbratam fuiſſe in eo, quod Moyſes loquens cum Domino auferebat velamen donec exiret: ſi quando autẽ loquebatur ad populum, operiebat rurſus

Exod. 34. velamine faciẽ ſuam, vt refertur Exod. 34. Expẽdit Rup. li. 4. in Exod c. 44. *Quia,*

[illegible] inquit, *dum loquitur Moyſes ad Chriſtum, id eſt, ad Euangelicam Eccleſiam in qua Chriſtus eſt, tollit velamen ſuum & apertam oſtendit faciem: tollit enim literam occidentem, & ſpiritum promit viuificantẽ. Ibi autem legitur in ſynagogis Iudæorum, operit vultum ſuum, id eſt ſpiritualẽ legis ſenſum.* De eodemq; velamine loquutus eſt Paul. 2. Cor. 3. cum

Rupertus. 2. Cor. 3. 14. dixit: *Vſque in hodiernum diem id ipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet reuelatum, (quoniam in Chriſto euacuatur) ſed vſque in hodiernũ diem cum legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum. Cum autem conuerſus fuerit ad Dominum auferetur velamen.* Atque hæc quidem de Ægypto. Cur verò eadem Hieruſalem Sodoma

Cur item dicitur Sodoma. dicatur inde intelliges quòd inſtar Sodomæ ſeſe in turpitudinis cœno per ſummam impudentiã volutauerit. Etenim, vt refertur. 2 Mach. 4. præter multa alia,

2. Mach. 4. quæ recenſeri poſſent, Iaſon frater Oniæ, cum per ambitionem ab Antiocho Epiphane ſummum ſacerdotium obtinuiſſet, facta ſibi à Rege poteſtate ephebiam Hieroſolymis conſtituendi auſus eſt ſub ipſa arce gymnaſiũ conſtituere: & optimos quoſq; ephebꝰrum in lupanaribus proſtituere, vt non iam Hieruſalem Sodomam imitari, ſed multò etiam vincere effrænata libidine videretur.

De Enoch, & Heliæ reſurrectione, & in cœlum aſcenſione.

Et poſt dies tres, & dimidium ſpiritus vitæ à Deo intrauit in eos, & aſcenderunt in cœlum in nube.

SECTIO XIII.

1. QVantum ſectatores Antichriſti lætari debeant Enoch, & Heliæ occiſione, atque ignominia qua eorum corpora per tres dies cum dimidio in plateis Hieroſolymorum inhumata iacebunt, tradit Ioannes illis verbis. *Et videbunt de tribubus, & populis, & linguis, & Gentibus corpora eorum per tres dies, & dimidium, & corpora eorum non ſinent poni in monumentis, & inhabitantes terram gaudebunt ſuper illos, & iucundabuntur, & munera mittent inuicem: quoniam hi duo Prophetæ cruciauerũt eos, qui habitabant ſuper terram.* Cæterùm ſtatim Ioannes eorundem Prophetarum gloriam, atque aduerſariorum timorem, ac trepidationem commemorat, cum ſubiũgit Enoch & Heliam, poſtquã eorum cadauera tribus diebus cum dimidio in plateis Hieroſolymorum inhumata iacuerint, rurſus magna inimicorum trepidatione ſurrecturos: tunc voce de cœlo delapſa, *Aſcendite huc,* aſcenſuros in cœlum in nube: eademq; hora terræmotum magnum excitandum, decimamq; partem ciuitatis, Hieroſolymitanæ ſcilicet caſuram, & occiſum iri à terræmotu ſeptem hominũ millia; reliquos timore percellendos, gloriamq; Deo cœli daturos. Quæ omnia, non dubium, quin ad literã, vt verba ſonant, intelligenda ſint.

2. Illud obſeruandum cum ſectatores Antichriſti vſqueadeò morte Enoch, & Heliæ triumphaſſent, vt gratulationis cauſa, quemadmodum docuit Ioannes, inuicem ſibi munera miſerint, repente illis reſurgentibus, & in cœlũ palàm aſcendentibus timore perculſos, & obſtupefactos tandem Sanctorũ decus, & gloriam agnouiſſe, doluiſſeque maximè quòd eos fuiſſent perſecuti. Ex quo duo colligenda ſunt ad conſolationem Sanctorũ: vnum eſt labores eorum tandem finiri,

Sanctorum labores finiuntur. & in gloriam, ſplendoremq; conuerti. Alterum in eorum inimicos, ac perſecutores acerrimè à Deo animaduerti. Hoc enim ſignificat ille terræmotus, quo ſeptem hominum millia interibunt, compellenturq; reliqui Sanctorum gloriã, & ſplen-

ſplendorem confiteri. Et quidem quod ad primũ attinet, meritò eam ob cauſam Chriſtus Dominus Sanctorum ſtatum laboribus huius vitæ vndiq; circumſcptũ comparauit parturienti mulieri, quæ acerbiſſimos dolores in pariendo patitur; ſed breuiſſimè dolores illi tranſeunt, & incredibili gaudio ob editum infantem compenſantur. Quam etiam ſimilitudinem vſurpauit Apoſtolus Rom. 8. *Omnis creatura ingemiſcit, & parturit vſq; ad huc. Non ſolùm autem illa, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habentes, & ipſi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes*, hoc eſt, Non ſolùm omnes creaturæ expectant noſtram remunerationem ſperantes fore, vt tunc iam renouentur: ſed etiam nos ipſi preſſi laboribus gemimus, & perſecutionum preſſuris, ac doloribus fatigati ipſam filiorum Dei adoptionem, & gloriam parturimus. Itaq; iuſtus cum ſe preſſum laboribus viderit cogitet ſe quaſi fœtum gloriæ in ventre geſtare, quam illis doloribus parturit. Hanc nimirùm ob cauſam Sancti omnes in hac vita appellantur à Zach. *vincti ſpei* ſic enim legimus c. 9. *Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua. Conuertimini ad munitionem vincti ſpei. hodie quoque annuncians duplicia reddam tibi*; quaſi dicat Propheta Chriſtum alloquens: Tu Chriſte rex potentiſſime ſanctos illos patres, qui in limbo tanquam in lacu, & carcere tenebantur, ſanguine tuo, per quem fœdus inter homines, ac Deum initum fuit, in libertatem vendicaſti. Conuertimini igitur *ad munitionem*, ſeu locum munitum, hoc eſt, ad Chriſtum ô *vincti ſpei*, id eſt, qui vincti ſperatis. Quo loco per *vinctos ſpei* non ſolùm Iudæi intelligendi ſunt, vt pleriq; volunt, ſed Sancti omnes, qui in hac vita labores pro Chriſto tolerant: qui *vincti ſpei* appellantur, quia dum vinciuntur, dum coniiciuntur in vincula, ibi adhuc ſperant fore, vt è carceribus educti, hoſtibuſq; debellatis duplo maiora præmia accipiant, quàm ſint ipſi labores: vnde ſequitur: *Duplicia reddam tibi*. Aduertendum eſt autem eleganti periphraſi appellaſſe Prophetam mortales omnes *vinctos ſpei*, quia ſemper ſpe melioris fortunæ in ſuis laboribus ſuſtentantur, quaſi ſint ipſi vincti, & veluti captiui ipſius ſpei, cui nimirùm ſeruiunt, & à qua tanquam ab hera, & domina ſuſtentantur. Potiſſimùm verò Sancti *vincti ſpei* dicuntur non inuiti, ſed voluntarij: quia ipſi ſe vltro ob vnam ſpem gloriæ in carceres, & vincula coniiciunt. Nec minus elegans eſt illa pauli ſimilitudo, cum Sanctorum ſpem inter perſecutionum diſcrimina anchoram appellauit Heb. 6. *Qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam, & incedentem vſque ad interiora velaminis*. Sicut enim anchora in medio fluctuum nauem retinet, ne à vento, & fluctibus abrepta diſpereat, ita ſpes Sanctos omnes in immenſo vitæ huius Oceano, procelloſiſq; laborum fluctibus ita retinet, vt firmi, ſecurique permaneant: quàm anchoram propterea Apoſtolus in cœlum iacere præcipit, immò ipſa Sancta ſanctorum cæleſtia, tanquam in locum tutiſſimum, & propter remunerationis ſpem bene laborantibus promiſſæ ad firmandam anchoram, nauemq; aptiſſimum.

Ioan. 16.
Rom. 8. 22.
Gloria laborum fœtus.
Zach. 9. 11.
Chriſtus locus munitionum.
Sperantium elegans periphraſis.
Sanctorum ſpes in laboribus.
Hebr. 6. 18.

Quod verò attinet ad ſecundum, eo pertinet illud Pſ. 57. *Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam, manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris*. Quo loco hebraicè pro eò, quod nos habemus, *manus ſuas* habetur, *plantas ſuas*. Eodem tamen recidit, ſignificatur enim lætitia, qua Sancti de impiorum vindicta geſtient, eo quod ex eorum punitione videant Dei gloriam magis illuſtrari, ducta ſimilitudine a victoribus, qui in hoſtium ſanguine ſolent pedes tingere. Aliò deflexerunt Caſſio. D. Hier. D. Auguſt. & Remig. volũt enim iuſtum lauare manus in ſanguine peccatoris, id eſt, cautiorem fieri, cum videt eius ſanguinem, id eſt, cum à Deo caſtigatum. Quam eandem expoſitionem ſecutus eſt D. Greg. lib. 18. Mor. ca. 13. *In*

3.
Pſal. 57. 11.
Sanctorum lætitia de impiorum vindicta.
Caſſiod.
D. Hieron.
D. Auguſt.
Remig.
D. Greg.
D. Bernard.
Caſtigato peccatore cautior redditur iuſtus.

peccatorum, inquit, *morientium ſanguine iuſti lauant manus: quia dum eorum pœna cõſpicitur conſpicientis vita mundatur*. Et D. Bernard. ſerm. 8 in Pſ. *Qui habitat*, *Planè*, inquit, *non inquinabit in ſanguine manus, ſed lauabit, vt unde ille cruentus magis, inde iſte nitidior videatur: vnde ille plus ſordet, inde iſte pulchrius eluceſcat*. Verùm hæc expoſitio non literalis eſt, ſed myſtica, ad literam enim ſignificatur gaudium, quo iuſti de malorum punitione concipient: quemadmodum etiam dicitur ſub eadem ſimi-

Pſal 67.25. litudine Pſal. 67. *Dixit Dominus: Ex Baſan conuertam: conuertam in profundum maris: vt intinguatur pes tuus in ſanguine: lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo*, id eſt, Homines ex regione Baſanitide, quæ patet Og hoſti tuo ſæuiſſimo, ex ipſiſmet, inquam, regionibus inimicorum tuorum conuertam inimicos tuos in profundum maris, hoc eſt, in mare eos demergam, vt ira lætabundus poſſis lauare pedes tuos in illorum ſanguine, & canes tui eodem inimicorum cruore ſaturentur.

COMMENTARIVM
SEXTVM EXEGETICVM.

De tertia viſione Ioannis.

Quæ de tuba ſeptimi Angeli Ioannes ediſſerit, explicantur.

SECTIO I.

IN poſtrema parte huius capitis commemoratur à Ioann. viſio ſeptimi Angeli tuba canentis. Et quidem tubæ ſex Angelorum præcedentium varias perſecutiones, & bella, quibus Eccleſia erat exercenda, terribili ſuo clangore denunciarunt: hæc autem poſtrema tuba fœliciſſimum illud tempus denũciat. in quo Chriſtus hoſtibus ſuis debellatis glorioſè regnabit, vt manifeſtè ſignificatur illis verbis: *Factum eſt regnum huius mũdi Domini noſtri, & Chriſti eius regnabit in ſecula ſeculorum.* Quam ob cauſam 24. ſeniores, qui vniuerſam

Eccleſia Chriſto Domino de pacato eius regno gratulatur.

Eccleſiam repræſentant, vt ſuo loco diximus, Chriſto Domino de pacato eius regno, & imperio gratulantes proni in faciem dixerunt: *Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens, quia accepiſti virtutem tuam magnam, & regnaſti.* Lætati enim ſunt, quod tempus illud adueniſſet, in quo Chriſtus probis quidem præmia, improbis autem ſupplicia largiretur. Tunc verò docet Ioann. apertum fuiſſe templum Dei in cœlo, viſamq́; arcam teſtamenti, in qua licet aliqui velint ſignificari arcana myſteria rerum futurarum, quæ in arca propter abſconſionem figu-

Beda. Primaſius. Pannon. Victorin.

rentur: probabilior tamen eſt Bedæ. Primaſ. Rupert. Pann. & Rich. Vict. ſententia per huiuſmodi arcam teſtamẽti humanitatem Chriſti accipientium, quæ ſeſe videndam, & fruendam prædeſtinatis demonſtrat. Fulgura verò, voces, & tonitrua, quæ ſubſequuntur, impiorum pœnas grauiſſimas apud inferos ſignificant.

Rupertus. Pannon. Hug. Card.

Atq; hoc modo explicata viſione non eſt, cur non Rupert. Pann. Hug. Card. & alijs hanc arcæ fœderis in cœlo apparitionem adſequens caput referamus, ex eaq́; diuerſam viſionem, & caput duodecimum auſpicemur. Illud quoad contextum, & nexum viſionis eſt aduertendum, hanc tubam ſeptimi Angeli regnum Chriſti poſt iudicium denunciantem adhiberi hoc loco per anticipationem: id quod neceſſariò fatendum eſt, ſiquidem capitibus ſequentibus de Antichriſti perſecutione fusè à Ioanne diſputatur: quæ tamen Imperij Chriſti felicitatem poſt iudicium futuram debet antecedere.

Cur

Cur humanitas Chriſti dicatur arca Teſtamenti.

Apertum eſt templum Dei in cœlo, & viſa eſt arca Teſtamenti eius in templo eius.

SECTIO II.

1\. ILlud in tuba ſeptimi Angeli dumtaxat explicationem deſiderat, cur humanitatem Chriſti Ioannes *Arca teſtamenti* appellauerit, iuxta eam expoſitionem, quam veluti communiorem magis probauimus? Igitur humanitatem Chriſti in arca teſtamenti fuiſſe adumbratam docent Cyr. Alex. li. 4. in Ioan. c. 28. D. Hil. in Pſ. 131. ſuper illa verba: *Surge Domine, in requiē tuā, tu & arca ſanctificationis tuæ.* Quę verò ſit inter arcā fœderis, & Chriſtū cōueniētia, ex ſequentibus manifeſtū fiet.

Humanitas Chriſti in arca teſtamēti adumbrata. Cyril Alex. D Hilar. Pſal 131.8.

Primùm, arca teſtamēti erat de lignis cetim, hoc eſt, cedrinis, iuxta cōmuniorem ſententiam, quę ligna dicuntur imputribilia, & ſummam Chriſti ſanctitatē declarant: cuius videlicet humanitas nulli, vel minimè peccati corruptioni, ne de potentia quidem Dei abſoluta, ſubiecta eſſe potuit. Vnde Paul. Heb. 7. *Talis decebat, vt nobis eſſet Pontifex ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cœlis factus*, & Pſa. 21. *Deus Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti? longè à ſalute mea verba delictorum meorum*: pro quo hebraicè eſt: *verba rugitus mei*: vt ſit ſenſus. Cur me Pater ita dereliquiſti, vt verba, quibus tuam opem imploro, longè ſint à ſalute impetranda? Verùm ſecundùm noſtram vulgatam editionem duplex eſt expoſitio: vna eſt, vt ea verba dicta ſint à Chriſto in perſona omniū hominum, appelletque delicta ſua noſtra ipſorum delicta, quæ in ſe ad ſatisfaciendum ſuſceperat: quæ expoſitio eſt D. Aug. Epi. 120. de gratia noui teſta. c. 6. Nazianz. orat. 36. & D. Damaſ. li. 3. fidei, c. 25. & li. 4. c. 19. Altera eſt Euthymij in hūc ſenſum: *Delicta mea longè ſunt à me*: hoc eſt, ſaluti meæ nocere nequaquā poſſunt, cùm verè nulla ſint. Eodem pertinet illud Pſ. 34. *Congregata ſunt ſuper me flagella, & ignoraui.* In quem locum D Hier. *Quid non cognouerit*, inquit, *quæritur. Quidam putant dolorem vulnerum, quæ patiebatur in cruce; ſed meliùs ad peccata refertur, quòd nimirum non habuerit conſcientiam peccatorum, quare crucifixus ſit*; quaſi diceret: *Propter quod iſtud mihi accidit, non commiſi.* Ad Chriſtum etiam à pleriſque refertur illud Prou. 30. *Tria ſunt difficilia mihi, & quartum penitùs ignoro. viam Aquilæ in cœlo, viam colubri ſuper terram, viam nauis in medio mari, & viam viri in adoleſcentia*: ſeu vt ex Hebræo eſt legendum, *in adoleſcentula* Pro eo, quod nos habemus: *viam colubri ſuper terram.* LXX tranſtulerunt. *viam colubri ſuper petram*: quibus verbis declaratur Chriſti Domini innocentia inſtar petræ firmiſſima, in qua videlicet petra ſerpens antiquus nullum potuit peccati vel leuiſſimi veſtigium imprimere. Hanc eandem Chriſti ſanctitatem exiſtimat Theod. expreſſam fuiſſe ab ſponſa nomine pulchritudinis, Cant. 5. *Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus. Caput eius aurum optimum. Labia eius lilia diſtillantia myrrham primam. Manus illius tornatiles aureæ, plena hyacinthis, & totus deſiderabilis*: ſeu vt habent LXX καὶ ὅλος ἐπιθυμία, id eſt, *totus deſiderium.* quæ poſtrema verba ſic ille expēdit: *Dubitans*, inquit, *ſponſa, quibus eum laudibus prætereà cumularet, vno verbo ſe expedit, & cuncta complectitur. Quid, inquiens, in ſingulis eius pulchritudinis partibus explicandis moror? totus eſt deſiderium: omnes ad amandum ſe trahit.* Verùm nemo elegantiùs innocentiam Chriſti explicauit, quàm Paulus, cùm dixit 2. Cor. 5. *Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit*: vbi cum D. Chryſ. obſeruandus eſt modus loquendi Pauli: nec enim dixit: *Qui peccatum non fecerat*: ſed: *Qui peccatum non nouerat*: quaſi diceret: Vſque adeò fuit ſegregatus à peccatoribus; vt ne de facie quidem peccatum nouerit.

Chriſti ſanctitas. Hebr 7. 26. Pſal 21. D. Auguſt. D. Gregor. Nazianz. D. Ioan. Damaſc. Euthym. Pſal. 34. 15. D. Hieron. Prou. 30 18. Septuagint. Theodor. Cant. 5. 10. Theodor. Chriſtus totus deſiderium. 2 Cor. 5 21. D. Chryſoſt.

2\. Secundò, erat arca fœderis deaurata intus, & foris, ſeu cooperta intus & foris laminis aureis. Eſt enim Chriſtus totus aureus, ſummiq; valoris ac pretij, & quatenùs Deus eſt, & quatenùs homo eſt. Prætereà tam diuinitas, quam humanitas

Chriſti charitas ardentiſſima.

ſulgebant ardentiſſimæ charitatis auro. Nam de diuinitate accipiẽdum eſt illud
Hier. 31. 3. Hier. 31. *In charitate perpetua*, id eſt, æterna, *dilexi te: ideò attraxi te miſerans.* Propter
humanitatem verò appellatur rubicundus, Cant. 5. id eſt, charitate incenſus.
Quanta verò charitate humanitas Chriſti exarſerit, hac ſimilitudine poteſt mo-
do aliquo intelligi. Si Deus vniuerſam ignis ſphæram in vaſe aliquo paruo chry-
ſtallino includeret, quinam flammarum turbines intùs voluerentur? Cùm igi-
tur Deus infinitam illam diuinitatis, & charitatis ſphæram in tam exiguum hu-
manitatis vaſculum incluſerit, iuxta illud Coloſ. 1. *In ipſo complacuit omnem pleni-*
Coloſſ. 1. 19. & 2. 9. *tudinem inhabitare*, & c. 2. *In ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*; quoſ-
nam quæſo, charitatis ardores in ea humanitate excitari oportebat? Atq; idcirco
humanitas Chriſti expreſſa fuit in illo Salomonis ferculo, de quo agitur Cant.
Cant. 3. 9. 3. *Ferculum fecit ſibi Rex Salomon de lignis Libani: columnas eius fecit argenteas, reclina-
torium aureum, aſcenſum purpureum: media charitate conſtrauit propter filias Hieruſalem*,
Quo loco *ferculum*, alij ſellam geſtatoriam, alij thronum putant: per charitatem
verò ipſemet Salomon accipiendus eſt in media ferculi parte reſidens, qui figu-
ratè, & amatorio more appellatur charitas, quòd in eo ferculo maximè pulcher,
& amabilis Hieroſolymitanis fœminis videretur: vnde ſubditur: *Propter filias
Hieruſalem.* Quæ expoſitio confirmari poteſt ex alia eiuſdem loci tranſlatione,
quàm plerique afferunt: pro eo enim, quod nos habemus: *Et media charitate con-
ſtrauit*, transferunt: *Et medium tenet ipſe accenſus.* Quod verò dicitur: *Propter filias
Hieruſalem*, ſic accipiunt: non quòd Salomon à fœminis amaretur, quemadmo-
dùm voluit D. Hier. ſed quòd ipſe fœminas adamaret, ad quarum ſcilicet amo-
D. Hieron. rem conciliandum in eo pulcherrimo ferculo per vrbem vehebatur. Sic igitur
Humanitas Chriſti ferculum diuinitatis. etiam Chriſti humanitas ferculum fuit diuinitatis pulcherrimum, in quo Dei
filius ita accẽſus amore ferebatur, vt amatoriè, & figuratè ipſemet amor, & cha-
ritas dici meritò potuerit, *Propter filias Hieruſalem* id eſt, fidelium animas: tum
quia ipſæ in Chriſti amorem incendebantur, tum quia Chriſtus in eo ferculo
ſeſe ſupra modum amabilem exhibebat, filiarúmq; Hieruſalem amorẽ ambie-
bat, eámq; ob cauſam eiuſmodi ferculum aſcendit, id eſt, humanitatem incredi-
bili decôre cõſpicuam ſibi copulauit. A qua expoſitione non multum abhorret
Beda in comm. in Cant. quamuis enim ferculum ad Eccleſiam referat, tamen aſ-
Beda. cenſum purpureum de Charitate Chriſti interpretatur, propter quam dilexit
nos, & lauit ſanguine ſuo purpureo. Nec niſi purpureus aſcenſus ad hoc ferculũ
inuenitur: quia nullus Eccleſiam niſi ſacramentis Dominicæ paſſionis imbutus
Eccleſiã nemo ingreditur niſi virtute paſſionis. ingreditur. *Media autem charitate conſtrauit*, ea videlicet, qua pro nobis paſſus eſt,
propter filias Hieruſalem: quoniam quantò maiorem charitatem pro nobis patiẽ-
do commendauit, tantò plures ad ſe redamandum, ac pro ſe patiendum inflam-
mauit. Illud elegãter obſeruauit Beda in reclinatorio aureo adumbratam fuiſſe
Mat. 11. 29 ſpem perpetuæ quietis, quam Chriſtus fidelibus repromiſit Matt. 11. *Tollite iugũ
Spes Sãctorum reclinatorium aureum. meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde: & inuenietis requiem a-
nimabus veſtris.* Quod reclinatorium aureum fecit, quia requiem nobis diuinæ
viſionem gloriæ coruſcantem præparauit. Ratio verò cur ſpes Sanctorum re-
clinatorio aureo comparetur, ea eſt: quoniam Sancti omnes cum laboribus, &
perſecutionibus fatigantur, in hac vna ſpe tanquam in aureo quodam reclina-
torio conquieſcunt.

3. Tertiò. erat propitiatoriũ in arca, quòd erat opertoriũ quoddam aureũ ipſius
Rom. 3. 25. Chriſtus propitiatorium. arcæ: in quo etiam Chriſtus ipſe exprimitur, quem Paul. Rom. 3. propitiatorem
vocat: *Quem propoſuit Deus propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius*, ſeu, vt alij ver-
tunt, *Propitiationem*: nomen enim græcum ἱλαςήριον vtrumque ſignificat, quæ
propi-

propitiatorij expoſitio eſt Orig.lib.3.in c.3.epiſt.ad Rom.D.Hier.in c.43. Ezec.
D.Greg.hom.6.in Ezech.Meritò autem dicitur Chriſtus propitiatorium,cũ per
eum Deus nobis fiat propitius,iuxta illud Coloſ.1. *Pacificans per ſanguinem crucis
eius,ſiue quæ in terra,ſiue quæ in cælis ſunt*:& Ephel.2.*Ipſe enim eſt pax noſtra,qui fecit v-
traque vnum,& medium parietem maceriæ ſoluens*. Vnde Regius vates Deũ ſibi optãs
benignum, ac propitium illud ſolùm poſtulabat, Pſal.83. *Protector noſter aſpice
Deus,& reſpice in faciem Chriſti tui*:ſperans nimirum fore, vt Deus conſpecta Chri-
ſti facie continuò ſibi propitius redderetur. Quartò,ſuper propitiatorium erant
duo Cherubin ſeſe inuicem reſpicientia, conuerſis vultibus in propitiatorium,
hoc eſt, duo teſtamenta, quæ ſibi inuicem concinunt, cum ad Chriſtum reſpi-
ciunt,quemadmodum interpretatur D.Greg.hom.6.in Ezec.*Viciſſim*, inquit, *ad
ſemetipſa facies tenent: quia quod vnum promittit, alterum exhibet,dum inter ſe poſitum
mediatorem Dei,& hominum vident*.

Margin: Origen. D. Hieron. D. Greg. Coloſ. 1. 20. Ephel. 2. 14. Pſal. 83. 10. Chriſtus eſt propitium reddit Patrem. Vtriuſque teſtamenti concordia. D. Greg.

Quintò,erat intra Arcã virga Aaron,quæ ſignificabat Chriſti poteſtatem tam 4
Regalẽ quam Pontificiã:quo ſenſu accipiendũ eſt illud Pſal.109.*Virgam virtutis
tuæ emittet Dominus ex Sion*.hoc eſt, Pater mittet filiũ ſuum tanquã virgam quan-
dã potentiſſimã ex Sion:quia ex Hieruſalẽ cœpit propagari imperiũ Chriſti: ibi
enim cœpta eſt Euangelij prædicatio. Virgæ autẽ huius potentia,virtus declara-
tur,cum ſubiungitur. *Dominare in medio inimicorum tuorum*. Atq; hic eſt huius loci
literalis ſenſus,nõ ille,quẽ volunt Hebræi detorquẽtes hunc locũ ad regnũ Da-
uidis,quia arca Siõ exædificata cœpit eſſe potẽtior,ac fortior. Aduerte autẽ nomẽ
hebraicũ שבט non ſolùm ſignificare virgã, & ſceptrũ, ſed etiam baculum,tum
quia regale ſceptrũ debet eſſe baculus,& fulcimẽtũ ſubditorũ,tum quia præſtat
Regẽ amari,quàm timeri. Quã ob cauſam baculum tanquam paſtores dicuntur
geſtare,& Græcorũ princeps Agamemnõ ab Homero *paſtor populorũ* ſæpe dici-
tur: Vnde Pſ.22.loquens Regius vates de imperio,& principatu Dei ſic ait: *Domi-
nus regit me,& nihil mihi deerit*: vbi pro *regit*, habetur græcè, ποιμαίνει, id eſt, *paſcit*,
Cui concinit,quod ſequitur: *In loco paſcuæ ibi me collocauit*. Et ibidem baculum ſi-
mul,& virgam cõiunxit illis verbis: *Virga tua,& baculus tuus ipſa me conſolata ſunt*,
vt lenitas imperij Chriſti monſtraretur: imò propterea etiam in arca virga ſimul
erat cum mãna,vt dulcedo mannæ ſeueritatem virgæ temperaret. Vtrumq; enim
in Principe neceſſarium eſt,virga & manna,illa potiſſimum propter malos, hoc
præcipuè propter bonos. Quò pertinet illud Cant.6. *Deſcendi*,ait ſponſa,*in hortũ
nucum,vt viderem poma conuallium*. Quo loco per hortũ ſignificatur Eccleſia,in qua
ſunt nuces,id eſt,mali,ad quos colligendos, & excutiendos opus eſt virga: ſunt
etiam põma,id eſt, boni,qui nõ percuſſione virgæ,ſed leni manu carpendi ſunt.

Margin: Pſal. 109. 10. Chriſti poteſtas regalis,& Pontificia. Regẽ amari, quam timeri præſtat. Homerus. Pſal. 22. 1. Cant. 6. 10.

Porrò erant in arca tabulæ legis,quæ ſignificant Chriſti ſapiẽtiam,iuxta illud 5.
Apoſt.Coloſ.2.*In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ,& ſcientiæ abſconditi*. Duæ autẽ il-
le poſteriores tabulæ in arca repoſitæ ſymbolum fuerunt legis nouæ,cũ priores,
quæ fractæ fuerant legem veterem aliquando abolendã deſignaſſent: quò alluſit
Paul.2.Cor.cum dixit, *Epiſtola eſtis Chriſti miniſtrata à nobis,& ſcripta non atramen-
to,ſed Spiritu Dei viui,non in tabulis lapideis,ſed in tabulis cordis carnalibus*. Quã tabu-
latũ de lege noua expoſitio eſt D.Aug.li.15.contra Fauſt.Manich.c.4.& D.Amb.
ſeu alterius,quicunq; eſt auctor comm.epiſt.ad Rom.c.7. Deniq; in eiſdem legis
tabulis ſignificatur Chriſtum perfectè legem obſeruaſſe, Deiq; voluntatem ad-
impleſſe,iuxta illud Pſ.39.*In capite libri ſcriptum eſt de me,vt facerẽ voluntatem tuam,
Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei*. Atque hoc eſt illud imperiũ ſu-
per humeros eius conſtitutum,de quo loquitur Eſai.c.9.*Factus eſt principatus ſuper
humerum eius*: pro quo Paraph.Chald.tranſtulit: *Suſcepit legem ſuper ſe,vt ſeruaret eã*.

Margin: Coloſ. 2. 3. Tabulæ in arca repoſitæ ſymb legis nouæ. 2. Cor. 3. 3. D. Aug. D. Ambroſ. Legem perfectè obſeruauit Chriſtus. Pſa. 39. 8. Eſai. 9. 6. Paraphr.

ARGVMENTVM.

Haec eſt quarta viſio huius operis, eaq́ illuſtriſsima, atque ad Antichriſti tempora pertinens. Dæmonis, & Antichriſti aduerſus Eccleſiam perſecutio, Eccleſiæq́ ipſius ſplendor, & de hoſtibus glorioſa victoria, triumphuſq́ commemorantur.

CAPVT DVODECIMVM.

ET ſignum magnum apparuit in cœlo: Mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus eius, & in capite eius corona ſtellarũ duodecim, & in vtero habens: & clamat parturiens, & cruciatur vt pariat. Et viſum eſt aliud ſignum in cælo, & ecce draco magnus rufus, habens capita ſeptẽ, & cornua decem: & in capitibus eius diademata ſeptem, & cauda eius trahebat tertiam partem ſtellarũ cæli, & miſit eas in terram: & draco ſtetit ante mulierem, quæ erat paritura, vt cum peperiſſet, filium eius deuoraret. Et peperit filiũ maſculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea: & raptus eſt filius eius ad Deum, & ad thronum eius, & mulier fugit in ſolitudinem, vbi habebat locum paratum à Deo, vt ibi paſcat eam diebus mille ducentis ſexaginta. Et factum eſt prælium magnum in cœlo: Michaël, & Angeli eius præliabantur cũ dracone, & draco pugnabat, & Angeli eius: & non valuerunt, neq; locus inuentus eſt eorum amplius in cælo. Et proiectus eſt draco ille magnus, ſerpẽs antiquus, qui vocatur Diabolus, & Satanas, qui ſeducit vniuerſum orbem: & proiectus eſt in terram, & Angeli eius cum illo miſſi ſunt. Et audiui vocem magnã in cælo dicentẽ: Nunc facta eſt ſalus, & virtus, & regnum Dei noſtri, & poteſtas Chriſti eius: quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorũ, qui accuſabat illos ante conſpectũ Dei noſtri die, ac nocte. Et ipſi vicerunt eũ propter ſanguinẽ Agni, & propter verbum teſtimonij ſui, & non dilexerunt animas ſuas vſq; ad mortem. Propterea lætamini cæli, & qui habitatis in eis. Væ terræ, & mari, quia deſcendit Diabolus ad vos habens iram magnam, ſciens quòd modicum tempus habet. Et poſtquam vidit draco, quòd proiectus eſſet in terram, perſecutus eſt mulierem, quę peperit maſculum: & datæ ſunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in deſertum in locum ſuum, vbi alitur per tempus, & tempora, & dimidium temporis à facie ſerpentis. Et miſit ſerpẽs ex ore ſuo poſt mulierem aquã tanquam flumẽ, vt eam faceret trahi à flumine. Et adiuuit terra mulierem, & aperuit terra os ſuum, & abſorbuit flumen, quod miſit draco de ore ſuo. Et iratus eſt draco in mulierem, & abijt facere præliũ cum reliquis de ſemine, eius qui cuſtodiunt mandata Dei, & habent teſtimoniũ Ieſu Chriſti. Et ſtetit ſupra arenam maris.

COM

COMMENTARIVM PRIMVM EXEGETICVM.

DE QVARTA VISIONE IOANNIS.

Imaginaria huius capitis viſio deſcribitur.

SECTIO PRIMA.

PRIMVM vidit Ioannes ſignum magnum in cœlo, mulierem ſcilicet amictam ſole, prementem pedibus Lunam, & geſtantem in capite coronam duodecim ſtellarum: quæ grauida erat, & parturiens cruciabatur, vt pareret. Secundò. Vidit aliud ſignum in cœlo, nimirùm draconem magnum, & rufum, habentem capita ſeptem. & cornua decem, & in capitibus diademata ſeptem: caudaq; eius tertiam partem ſtellarum cœli in terram trahebat. Tertiò. Draco ille ſtetit ante mulierem, vt ſimul atque peperiſſet, filium eius deuoraret. Sed contra accidit: mulier enim peperit filium maſculum, qui recturus erat omnes Gentes in virga ferrea, raptuſq; eſt ad Deum, & ad thronũ eius: mulier autem fugit in ſolitudinẽ, in locum à Deo paratum, vt eam ibi paſcere diebus mille ducentis ſexaginta. Quartò. Factum eſt prælium magnum in cœlo: Michaël enim, & Angeli eius præliabantur cum Dracone: & draco etiã ex altera parte. & Angeli eius depugnabant. Sed non præualuerũt, nec inuentus eſt locus eorum amplius in cœlo. Quintò. Draco ille magnus, & ſerpẽs Antiquus, qui vocatur Diabolus, & Satanas, qui ſeducit vniuerſum orbem proiectus eſt in terrã, & Angeli eius maxima cælitum acclamatione dicentium: *Nunc facta eſt ſalus, & virtus, & regnum Dei noſtri, & poteſtas Chriſti eius: quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum*: illudq; ſubiungentium, *Væ terræ, & mari, quia deſcendit Diabolus ad vos, habens iram magnam, ſciens, quòd modicum tempus habet.* Sextò. Poſtquam Draco vidit, quòd proiectus eſſet in terram, perſecutus eſt mulierẽ quæ pepererat maſculum. cui tamen datæ ſunt duæ alæ aquilæ magnæ, vt volaret in deſertum in locum ſuum à facie ſerpentis, id eſt, fugiens faciem ſerpentis: (ſic enim nectendus eſt hoc loco contextus) vbi alitur per tempus, & tempora, & dimidium temporis Septimò. Miſit ſerpens ex ore ſuo poſt mulierem aquam tanquam flumen, vt eam faceret trahi à flumine. Verùm adiuuit terra mulierem, & aperiens os ſuum abſorbuit flumen, quod draco miſerat. Poſtremò. Iratus draco in mulierem, abiit facere prælium cum reliquis de ſemine eius, qui nimirum cuſtodiunt mandata Dei, & habent teſtimonium Ieſu Chriſti, ſtetitq; ſuper arenam maris. Hæc de viſione: iam de multiplici viſionis myſterio diſputandum.

Hoc ſignum magnum Eccleſiam eſſe: & cur ſignum appelletur?

Signum magnum apparuit in cœlo. 1.

SECTIO II.

Andr. Cæſar. Beda. Primaſ. Rich. Vict. Rupert. Pannon. Ioach. Method. D. Greg.

HAnc mulierem, quam Ioannes ſignum magnum appellat, in literali ſenſu Eccleſiam eſſe communis eſt interpretum expoſitio, Andr. Cæſarienſ. Bedæ, Primaſ. Rich. Vict. Rup. Pannon. Ioach. eam etiam tradit Method. in lib. cui titulus eſt *Sympoſium*, & D. Greg. lib. 34. Mor. c. 7. Quo fit, vt qui hanc viſionẽ de beatiſſima Virgine interpretantur, non literalem, & hiſtoricum ſenſum ſed myſticum,

plendeant. Quare qui eo tempore ſeſe ad Antichriſtum adiunxerint, nullam habere poterunt excuſationem deſertæ fidei. Etenim veriſſimum etiam tunc erit illud: *Fidelis autem Deus eſt, qui non patietur vos tentari ſupra id, quod poteſtis: ſed faciet etiã cum tentatione prouentũ, vt poſſitis ſuſtinere:* vbi pro, *ſuſtinere*, eſt græcè ὑπενεγκεῖν, id eſt, *ita ſuſtinere, vt ſuperſint adhuc vires ad plus aliquid ſuſtinendum*. Itaq; id auxiliũ Deus confert, vt cum magno exceſſu poſſit quis tentationem ſuperare. Idcirco igitur Deus tam amplã tribuet Enoch, & Heliæ poteſtatẽ miracula perpetrandi. Atq; hanc moderationem habet illud, quod ait D. Greg. li. 32. mor c. 13. vbi agens de perſecutione Antichriſti, *Penſemus*, inquit, *quæ erit humanæ mentis illa tentatio, quando pius Martyr, & corpus tormentis ſubijcit, & tamẽ ante eius oculos tortor miracula facit? Cuius tunc virtus non ab ipſo cogitationũ fundo quatiatur, quãdo is, qui flagris cruciat, ſignis coruſcat?* Hæc ille. Sed ad huiuſmodi tentationis vim frangendam toto eo tempore Enoch, & Helias illuſtriſſimis ſignis, & miraculis coruſcabunt. Duo hic ſunt obſeruanda. Vnum eſt meritò impiis eo tẽpore cęlum claudi, cum illud modò non ſolùm ingredi non curent, ſed etiam ſceleribus oppugnent: quæ eſt vna ex maledictionibus, quas Leuitæ populo imprecabantur, ſi legem diuinã violaſſet. *Sit cælum, quod ſupra te eſt, æneum & terra, quam calcas, ferrea: det Dominus imbrem terræ tuæ puluerem, & de cælo deſcendat ſuper te cinis donec cõteraris:* ex quo loco obiter colligere ſæpe propter hominum ſcelera iratum Deum tempeſtiuam pluuiam denegare: atque adeò, cum id contingit peccatores ad pluuiam impetrandã pœnitentiæ, & morum compoſitionis admonere. Alterum eſt, quanto honore, & amore Deus Sanctos ſuos perſequatur: ſiquidẽ eis potẽtiæ ſuæ, atq; adeò theſauri claues liberaliter cõmittit, vt alteri quidã Dij in terris videantur. Hoc enim ſenſu dictũ eſt Moyſi Exo. 7. *Ego te conſtitui Deũ Pharaonis*. Ideõq; maiori iure de Enoch, & Helia illis tẽporibus dici poteſt: quòd ſcilicet Dij Antichriſti cõſtituendi ſint.

1. Cor. 10. 15. — *Auxilium Dei ad ſuperandas tentationes. D. Greg.* — *Deut. 28. 23.* — *Pluuiam tempeſtiuã propter peccata denegat Deus.* — *Sanctos ſuos quanto honore proſequatur Deus. Exod. 7.*

Deinde habebunt poteſtatẽ conuertendi aquas in ſanguinem, quã etiam datam legimus Moyſi Exod. 7. imò percutiendi terram omni plaga, quotieſcunque ipſi voluerint, quod ſummæ poteſtatis erit, ſiquidẽ Deus pro eorũ arbitratu potentiam ſuam, & vim infinitam exeret, vt verum ſit illud, quod ait Phil. Iud. li. 1. de vita Moyſis: *Cum amicorum omnia ſint cõmunia, idcirco Deum poteſtatem, & opes ſuas cum Sanctis communicare*. Deniq; mirũ eſt, quod ſequitur: Si quis eos occidere tentauerit, ignẽ egreſſum de ore ipſorũ, hoſtéſq; deuoraturũ toto nimirum tẽpore, quod eis fuerit ad prædicandũ definitũ. Id quod ita accipiendũ eſt, vt ad Enoch, & Heliæ imperium deſcenſurus ſit ignis de cælo qui ipſorum hoſtes & aduerſarios inflammet, ſicut legimus 4. Reg. 1. ad preces Heliæ deſcẽdiſſe ignẽ de cœlo, qui duos Principes quinquagenarios cum ſuis quoque militibus interemit.

3. Exod. 7. — *Enoch, & Heliæ poteſtas aduerſus Antichriſtũ.* — *Phil. Iud.* — *4. Reg. 1.*

Enoch, & Heliam ad Antichriſto occidendos: & Hieruſalem, in qua occidendi ſunt, Ægyptum, & Sodomam appellari.

Corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma, & Aegyptus, vbi & Dominus eorum crucifixus eſt.

SECTIO XII.

1\. ABſoluto ſuo teſtimonio Enoch, & Helias interficientur à beſtia, quæ aſcendet de abyſſo, hoc eſt, ab Antichriſto: eorumq; corpora, vt ait Ioannes, iacebunt tribus diebus cum dimidio inhumata in plateis ciuitatis magnæ, *quæ vocatur*, inquit, *ſpiritualiter Sodoma, & Ægyptus*. Quænam verò ea ciuitas futura ſit, ſtatim explicauit, ſubiungens: *Vbi & Dominus eorum crucifixus eſt:* quod ſimul dictum exiſtimo ad Heliæ, & Enoch conſolationem: vt nimirùm meminerint glorioſum ſibi fore in ea ipſa vrbe mori pro Chriſto, vbi Chriſtus eorum Domi

Enoch, & Helias interficiuntur ab Antichriſto.

Dominus pro ipſis crucifixus eſt. Sed opponit ſe nobis D. Hier. Epiſt. 17. quam D.Hieron
nomine Paulæ, & Euſtochij ad Marcel. ſcribit, vbi tractãs hunc locum exiſtimat
non eſſe hic nomine Ægypti, & Sodomæ intelligendam Hieruſalem, ſed mundum
iſtum, qui eſt vrbs illa magna, quam Cain ædificauit. Et argumentatur primùm
ex eo, quod hoc ipſo capite Hieruſalem appellata fuerit ciuitas ſancta illis
verbis: *Et ciuitatem ſanctam calcabunt menſibus quadraginta duobus: Quomodò enim
contraria ſibi loquatur Scriptura? & quam paulò ante ciuitatem ſanctam appellauerat,
paulo poſt Ægyptum, & Sodomam appellet?* Deinde, quondam in ſacris literis Ægypti,
& Sodomæ appellationibus non Hieruſalem, ſed mundus nominari conſueuit.
Etenim quod ad Sodomam pertinet, Ezech. 16. iuxta tranſlationem. 70. Ezech 16.55.
dicitur: *Reſtituetur Sodoma in antiquum: Quod*, inquit, *intelligi non poteſt de Hieruſalem,
quæ iterum ædificanda non eſt: ſed de mundo, qui vt ante fuit, inſtaurabitur.* Quod
verò ad Ægyptum ſpectat, affert illud ex Iudæ Epiſt. teſtimonium. *Commonere* Iudæ 5. & 6.
*autem vos volo, ſcientes ſemel omnia, quoniam Ieſus populum de terra Ægypti ſaluans,
ſecundò eos, qui non crediderunt, perdidit: Et ne putaret*, inquit, *de Ieſu dici filio Naue,
ſtatim ſequitur: Angelos verò, qui non ſeruauerunt ſuum principatum, ſed dereliquerunt
ſuum domicilium, in iudicium magni Dei vinculis æternis ſub caligine reſeruauit.*

Cæterùm, vt pace dixerim Hiero. omniũ quos ætas illa tulit, longè doctiſſimi 2.
verba Ioannis manifeſtè cõuincunt de vrbe Hieruſalem ſermonẽ eſſe: quæ enim
alia ciuitas, niſi Hieruſalẽ intelligenda eſt, cum dicitur: *In plateis ciuitatis magnæ,
vbi & Dominus eorum crucifixus eſt?* Nec verò rationes Hier. contrarium euincunt:
etenim non mirum videri debet, quod eadem ciuitas ob vnam rationẽ ſancta, ob
aliam dicatur Ægyptus, & Sodoma: ſancta, quoniã à Deo fuerat in ſui cultum, &
adorationẽ electa: Ægyptus autem, & Sodoma propter colluuionẽ ſcelerũ, quibus
cum Ægypto, & Sodoma cõtendit. Sic enim ipſa etiã Eccleſia in ſacris literis Eccleſiæ ob
interdum meretrix dicitur propter ſtatũ, quem habuit ante conuerſionẽ, interdũ diuerſum
virgo, & ſponſa Chriſti propter fidem: propter malos nigra: propter bonos for- ſtatum varia nomina.
moſa, Cant. 1. Et quidem Sodomæ appellatione tribui poſſe Hieroſolymis con- Cant 1.
ſentaneũ eſt diuinis literis, in quibus reperimus Sodomã appellari ſororẽ Hie- Ezech 16 48.
ruſalem, veluti Ezec. 16. *Viuo ego, dicit Dominus Deus, quia non fecit Sodoma ſoror tua* Hieruſalem
ipſa, & filiæ eius, ſicut feciſti tu, & filiæ tuæ. Præterea quid mirũ, ſi Hieruſalẽ Sodomæ Sodomæ, &
cõparetur? quandoquidẽ peior adhuc, quam Sodoma pronũtiatur Thr. 4. *Maior* Ægypto comparatur.
effecta eſt iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorũ Ægypti appellatio non occurrit, Thren 4.6.
vbi in ſacris literis Hieroſolymis tribuatur: ſed hic locus Apocalypſis clariſſimus
ſatis eſſe debet, vt eam vrbẽ Ægyptũ appellari poſſe nõ immeritò exiſtimemus.

Iam illud eſt explicandum, cur Hieruſalem tum Ægyptus, tum Sodoma ſpiri- 3.
tualiter, vt ait Ioannes, hoc eſt, in myſtico ſenſu nominetur? Sciendum eſt igitur
Ægyptum appellari hebraicè *Miſraim*, quę vox ſecundũ etymon ſignificat affli-
ctionem: *methſar* enim hebraicè afflictio eſt: id quod maximè in Hieruſalẽ con- Hieruſalem
uenit, quæ à quatuor mũdi imperiis fuit oppreſſa. Verùm Ægyptus per myſteriũ cur Ægyptus dicatur.
pro tenebris ſumitur ob eas horribiles tenebras, quæ à Moyſe in Ægypto factæ Exod. 10.
ſunt tribus diebus vſq; adeò dẽſæ, vt palpari poſſent, quẽadmodũ dicitur Exod. Hebræo-
10. Atq; hoc potiſſimum ex capite Hieruſalem ſpiritualiter Ægyptus appellatur. rum in Meſ-
Quantæ enim tenebræ illam in aduentu Meſſiæ occupauerint, ipſimet Hebræi ſiæ aduentu cæcitas.
cõfitentur apud Eſai. 59. *Palpauimus ſicut cæci parietẽ, & quaſi abſq; oculis attrectauimus:
impegimus meridie quaſi in tenebris, in caliginoſis quaſi mortui.* Porrò cum dicitur: Eſai. 59. 10.
palpauimus ſicut cæci parietẽ, ingẽs cæcitas ſignificatur, ſicut & 2. Petr. 1. illis verbis: 2. Petr. 1. 9.
Cui enim non præſtò ſunt hæc, cæcus eſt, & manu tentans: luſcioſi námq; magna corpo-
ra vident, vt ductu manuum non ſit opus: atque adeò indicatur cæcos omninò
eſſe

eſſe Iudæos qui manifeſtam Chriſti diuinitatem quaſi magnum aliquod corpus non videant, vt non iam luſcioſi, ſed omninò cæci cenſeri debeant. Quam caliginem adumbratam fuiſſe in eo, quod Moyſes loquens cum Domino auferebat velamen donec exiret: ſi quando autẽ loquebatur ad populum, operiebat rurſus velamine faciẽ ſuam, vt refertur Exod. 34. Expẽdit Rup. li. 4. in Exod c. 44. *Quia*, inquit, *dum loquitur Moyſes ad Chriſtum, id eſt, ad Euangelicam Eccleſiam in qua Chriſtus eſt, tollit velamen ſuum & apertam oſtendit faciem: tollit enim literam occidentem, & ſpiritum promit viuificantẽ. Vbi autem legitur in ſynagogis Iudæorum, operit vultum ſuum, id eſt ſpiritualẽ legis ſenſum.* De eodemq́; velamine loquutus eſt Paul. 2. Cor. 3. cum dixit: *Vſque in hodiernum diem id ipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet reuelatum, (quoniam in Chriſto euacuatur) ſed vſque in hodiernũ diem cum legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum. Cum autem conuerſus fuerit ad Dominum auferetur velamen.* Atque hæc quidem de Ægypto. Cur verò eadem Hieruſalem Sodoma dicatur inde intelliges quòd inſtar Sodomæ ſeſe in turpitudinis cœno per ſummam impudentiã volutauerit. Etenim, vt refertur. 2 Mach. 4. præter multa alia, quæ recitari poſſent, Iaſon frater Oniæ, cum per ambitionem ab Antiocho Epiphane ſummum ſacerdotium obtinuiſſet, facta ſibi à Rege poteſtate ephebiæ Hieroſolymis conſtituendi auſus eſt ſub ipſa arce gymnaſiũ conſtituere: & optimos quoſq; epheborum in lupanaribus proſtituere, vt non iam Hieruſalem Sodomam æmulari, ſed multò etiam vincere effrænata libidine videretur.

Exod 34. Euangelium in literis in Scripturis intelligentia. Rupertus. 1. Cor 3. 14.

Cur item dicatur Sodoma. 2. Mach 4.

De Enoch, & Heliæ reſurrectione, & in cœlum aſcenſione.

Et poſt dies tres, & dimidium ſpiritus vitæ à Deo intrauit in eos, & aſcenderunt in cœlum in nube.

SECTIO XIII.

1. QVantum ſectatores Antichriſti lætati debeant Enoch, & Heliæ occiſione, atque ignominia qua eorum corpora per tres dies cum dimidio in plateis Hieroſolymorum inhumata iacebunt, tradit Ioannes illis verbis. *Et videbunt de tribubus, & populis, & linguis, & Gentibus corpora eorum per tres dies, & dimidium, & corpora eorum non ſinent poni in monumentis, & inhabitantes terram gaudebunt ſuper illos, & iucundabuntur, & munera mittent inuicem: quoniam hi duo Prophetæ cruciauerũt eos, qui habitabant ſuper terram.* Cæterùm ſtatim Ioannes eorundem Prophetarum gloriam, atque aduerſariorum timorem, ac trepidationem commemorat, cum ſubiũgit Enoch & Heliam, poſtquã eorum cadauera tribus diebus cum dimidio in plateis Hieroſolymorum inhumata iacuerint, rurſus magna inimicorum trepidatione ſurrecturos: tunc voce de cœlo delapſa, *Aſcendite huc*, aſcenſuros in cœlum in nube: eademq́; hora terræmotum magnum excitandum, decimamq́; partem ciuitatis, Hieroſolymitanæ ſcilicet caſuram, & occiſum iri à terræ motu ſeptem hominũ millia; reliquos timore percellendos, gloriamq́; Deo cœli daturos. Quæ omnia, non dubium, quin ad literã, vt verba ſonant, intelligenda ſint.

2. Illud obſeruandum cum ſectatores Antichriſti vſqueadeò morte Enoch, & Heliæ triumphaſſent, vt gratulationis cauſa, quemadmodum docuit Ioannes, inuicem ſibi munera miſerint, repente illis reſurgentibus, & in cœlũ palàm aſcendentibus timore perculſos, & obſtupefactos tandem Sanctorũ decus, & gloriam agnouiſſe, doluiſſeque maximè quòd eos fuiſſent perſecuti. Ex quo duo colligenda ſunt ad conſolationem Sanctorũ: vnum eſt labores eorum tandem finiri, & in gloriam, ſplendoremq́; conuerti. Alterum in eorum inimicos, ac perſecutores acerrimè à Deo animaduerti. Hoc enim ſignificat ille terræmotus, quo ſeptem hominum millia interibunt, compellenturq́; reliqui Sanctorum gloriã, & ſplen-

Sanctorum labores finiuntur.

ſplendorem confiteri. Et quidem quod ad primũ attinet, meritò eam ob cauſam Ioan. 16.
Chriſtus Dominus Sanctorum ſtatum laboribus huius vitæ vndiq; circumſeptũ
comparauit parturienti mulieri, quæ acerbiſſimos dolores in pariendo patitur;
ſed breuiſſimè dolores illi tranſeunt, & incredibili gaudio ob editum infantem
compenſantur. Quam etiam ſimilitudinem vſurpauit Apoſtolus Rom. 8. *Omnis* Rom 8. 22.
creatura ingemiſcit, & parturit vſq; ad huc. Non ſolum autem illa, ſed & nos ipſi primitias
ſpiritus habentes, & ipſi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes, hoc eſt,
Non ſolùm omnes creaturæ expectant noſtram remunerationem ſperantes fo-
re, vt tunc iam renouentur: ſed etiam nos ipſi preſſi laboribus gemimus, & per-
ſecutionum preſſuris, ac doloribus fatigari ipſam filiorum Dei adoptionem, & Gloria laborum fœtus.
gloriam parturimus. Itaq; iuſtus cum ſe preſſum laboribus viderit cogitet ſe
quaſi fœtum gloriæ in ventre geſtare, quam illis doloribus parturit. Hanc nimi-
rùm ob cauſam Sancti omnes in hac vita appellantur à Zach. *vincti ſpei* ſic enim Zach. 9. 11.
legimus c. 9. *Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt*
aqua. Conuertimini ad munitionem vincti ſpei: hodie quoque annuncians duplicia reddam
tibi; quaſi dicat Propheta Chriſtum alloquens: Tu Chriſte rex potentiſſime ſan- Chriſtus locus munitionum.
ctos illos patres, qui in limbo tanquam in lacu, & carcere tenebantur, ſanguine
tuo, per quem fœdus inter homines, ac Deum initum fuit, in libertatem vendi-
caſti. Conuertimini igitur *ad munitionem*, ſeu locum munitum, hoc eſt, ad Chri-
ſtum ô *vincti ſpei*, id eſt, qui vincti ſperatis. Quo loco per *vinctos ſpei* non ſolùm Iu-
dæi intelligendi ſunt, vt pleriq; volunt, ſed Sancti omnes, qui in hac vita labo-
res pro Chriſto tolerant: qui *vincti ſpei* appellantur, quia dum vinciuntur, dum
coniiciuntur in vincula, ibi adhuc ſperant fore, vt è carceribus educti, hoſti-
buſq; debellatis duplo maiora præmia accipiant, quàm ſint ipſi labores: vnde ſe- Sperantium
quitur: *Duplicia reddam tibi*. Aduertendum eſt autem eleganti periphraſi appel- elegans peri-
laſſe Prophetam mortales omnes *vinctos ſpei*, quia ſemper ſpe melioris fortunæ phraſis.
in ſuis laboribus ſuſtentantur, quaſi ſint ipſi vincti, & veluti captiui ipſius ſpei,
cui nimirùm ſeruiunt, & à qua tanquam ab hera, & domina ſuſtentantur. Potiſ-
ſimùm verò Sancti *vincti ſpei* dicuntur non inuiti, ſed voluntarij: quia ipſi ſe vl-
tro ob vnam ſpem gloriæ in carceres, & vincula coniiciunt. Nec minus elegans
eſt illa pauli ſimilitudo, cum Sanctorum ſpem inter perſecutionum diſcrimina Sanctorum
anchoram appellauit Heb. 6. *Qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſi-* ſpes in la-
cut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam, & incedentem vſque ad interiora velami- boribus.
nis. Sicut enim anchora in medio fluctuum nauem retinet, ne à vento, & flucti- Hebr. 6. 18.
bus abrepta diſpereat, ita ſpes Sanctos omnes in immenſo vitæ huius Oceano,
procelloſiſq; laborum fluctibus ita retinet, vt firmi, ſecurique permaneant:
quàm anchoram propterea Apoſtolus in cœlum iacere præcipit, immò ipſa 3.
Sancta ſanctorum cæleſtia, tanquam in locum tutiſſimum, & propter remune- Pſal. 57. 11.
rationis ſpem bene laborantibus promiſſæ ad firmandam anchoram, nauemq; Sanctorum
aptiſſimum. lætitia de

Quod verò attinet ad ſecundum, eo pertinet illud Pſ. 57. *Lætabitur iuſtus cum* impiorum vindicta.
viderit vindictam, manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. Quo loco hebraicè pro Caſſiod.
eò, quod nos habemus, *manus ſuas* habetur, *plantas ſuas*. Eodem tamen recidit, ſi- D. Hieron.
gnificatur enim lætitia, qua Sancti de impiorum vindicta geſtient, eo quod ex D. Auguſt.
eorum punitione videant Dei gloriam magis illuſtrari, ducta ſimilitudine a vi- Remig. D. Greg.
ctoribus, qui in hoſtium ſanguine ſolent pedes tingere. Aliò deflexerunt Caſſio. D. Bernard.
D. Hier. D. Auguſt. & Remig. volũt enim iuſtum lauare manus in ſanguine pec- Caſtigato
catoris, id eſt, cautiorem fieri, cum videt eius ſanguinem, id eſt, cum à Deo ca- peccatore
ſtigatum. Quam eandem expoſitionem ſecutus eſt D. Greg. lib. 18. Mor. ca. 13. *In* cautio redditur iuſtus.

peccatorum,inquit,*morientium ſanguine iuſti lauant manus:quia dum eorum pœna cõſpicitur conſpicientis vita mundatur*.Et D.Bernard.ſerm.8 in Pſ. *Qui habitat*, *Planè*,inquit,*non inquinabit in ſanguine manus,ſed lauabit*, *vt vnde ill cruentius magis*, *inde iſte nitidior videatur:vnde ille plus ſordet,inde iſte pulchrius eluceſcat*.Verùm hæc expoſitio non literalis eſt,ſed myſtica, ad literam enim ſignificatur gaudium,quo iuſti de malorum punitione concipient:quemadmodum etiam dicitur ſub eadem ſimi-

Pſal 67.25. litudine Pſal.67. *Dixit Dominus*: *Ex Baſan conuertam:conuertam in profundum maris*: *vt intinguatur pes tuus in ſanguine*: *lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo*, id eſt, Homines ex regione Baſanitide, quæ par. t Og hoſti tuo ſæuiſſimo,ex ipſiſmet, inquam, regionibus inimicorum tuorum conuertam inimicos tuos in profundum maris,hoc eſt,in mare eos demergam,vt ita lætabundus poſſis lauare pedes tuos in illorum ſanguine,& canes tui eodem inimicorum cruore ſaturentur.

COMMENTARIVM
SEXTVM EXEGETICVM.

De tertia viſione Ioannis.

Quæ de tuba ſeptimi Angeli Ioannes edilſerit,explicantur.

SECTIO I.

IN poſtrema parte huius capitis commemoratur à Ioann. viſio ſeptimi Angeli tuba canentis. Et quidem tubæ ſex Angelorum præcedentium varias perſecutiones, & bella, quibus Eccleſia erat exercenda,terribili ſuo clangore denunciarunt:hæc autem poſtrema tuba fœliciſſimum illud tempus denũciat. in quo Chriſtus hoſtibus ſuis debellatis glorioſè regnabit,vt manifeſtè ſignificatur illis verbis:*Factum eſt regnum huius mũdi Domini noſtri*,*& Chriſti eius regnabit in ſecula ſeculorum.* Quam ob cauſam 24. ſeniores, qui vniuerſam Eccleſiam repræſentant, vt ſuo loco diximus, Chriſto Domino de pacato eius regno, & imperio gratulantes proni in faciem dixerunt: *Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens*, *quia accepiſti virtutem tuam magnam*, *& regnaſti.* Lætati enim ſunt,quod tempus illud aduenïſſet,in quo Chriſtus probis quidem præmia,improbis autem ſupplicia largiretur.Tunc verò docet Ioann. apertum fuiſſe templum Dei in cœlo,viſamq; arcam teſtamenti,in qua licet aliqui velint ſignificari arcana myſteria rerum futurarum, quæ in arca propter abſconſionem figurentur:probabilior tamen eſt Bedæ.Primaſ.Rupert.Pann.& Rich.Vict.ſententia per huiuſmodi arcam teſtamẽti humanitatem Chriſti accipientium,quæ ſeſe videndam,& fruendam prædeſtinatis demonſtrat.Fulgura verò, voces,& tonitrua,quæ ſubſequuntur, impiorum pœnas grauiſſimas apud inferos ſignificant. Atq; hoc modo explicata viſione nõn eſt, cur non Rupert.Pann.Hug.Card. & alijs hanc arcæ fœderis in cœlo apparitionem adſequens caput referamus, ex eaq; diuerſam viſionem, & caput duodecimum auſpicemur. Illud quoad contextum,& nexum viſionis eſt aduertendum,hanc tubam ſeptimi Angeli regnum Chriſti poſt iudicium denunciantem adhiberi hoc loco per anticipationem: id quod neceſſariò fatendum eſt, ſiquidem capitibus ſequentibus de Antichriſti perſecutione fusè à Ioanne diſputatur: quæ tamen Imperij Chriſti fœlicitatem poſt iudicium futuram debet antecedere.

Eccleſia Chriſto Domino de pacato eius regno gratulatur.

Beda. Primaſius. Pannon. Victorin.

Rupertus. Pannon. Hug.Card.

Cur

Cur humanitas Chriſti dicatur arca Teſtamenti.

Apertum eſt templum Dei in cœlo, & viſa eſt arca Teſtamenti eius in templo eius.

SECTIO II.

1. ILlud in tuba ſeptimi Angeli dumtaxar explicationem deſiderat, cur humanitatem Chriſti Ioannes *Arca teſtamenti* appellauerit, iuxta eam expoſitionem, quam veluti communiorem magis probauimus? Igitur humanitatem Chriſti in arca teſtamenti fuiſſe adumbratam docent Cyr. Alex. li. 4. in Ioan. c. 28. D. Hil. in Pſ. 131. ſuper illa verba: *Surge Domine, in requiẽ tuã, tu & arca ſanctificationis tuæ.* Quę verò ſit inter arcã fœderis, & Chriſtũ cõueniẽtia, ex ſequentibus manifeſtũ fiet.

Humanitas Chriſti in arca teſtamẽti adumbrata. Cyril. Alex. D. Hilar. Pſal 13. 18.

Primùm, arca teſtamẽti erat de lignis cetim, hoc eſt, cedrinis, iuxta cõmuniorem ſententiam, quę ligna dicuntur imputribilia, & ſummam Chriſti ſanctitatẽ declarant: cuius videlicet humanitas nulli, vel minimè peccati corruptioni, ne de potentia quidem Dei abſoluta, ſubiecta eſſe potuit. Vnde Paul. Heb. 7. *Talis decebat, vt nobis eſſet Pontifex ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cœlis factus*, & Pſa. 21. *Deus Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti? longè à ſalute mea verba delictorum meorum*: pro quo hebraicè eſt: *verba rugitus mei*: vt ſit ſenſus. Cur me Pater ita dereliquiſti, vt verba, quibus tuam opem imploro, longè ſint à ſalute impetranda? Verùm ſecundùm noſtram vulgatam editionem duplex eſt expoſitio: vna eſt, vt ea verba dicta ſint à Chriſto in perſona omniũ hominum, appelletque delicta ſua noſtra ipſorum delicta, quæ in ſe ad ſatisfaciendum ſuſceperat: quæ expoſitio eſt D. Aug. Epi. 120. de gratia noui teſta. c. 6. Nazianz. orat. 36. & D. Damaſ. li. 3. fidei, c. 25. & li. 4. c. 19. Altera eſt Euthymij in hũc ſenſum: *Delicta mea longè ſunt à me*: hoc eſt, ſaluti meæ nocere nequaquã poſſunt, cùm verè nulla ſint. Eodem pertinet illud Pſ. 34. *Congregata ſunt ſuper me flagella, & ignoraui.* In quem locum D Hier. *Quid non cognouerit*, inquit, *quæritur. Quidam putant dolorem vulnerum, quæ patiebatur in cruce; ſed meliùs ad peccata refertur, quòd nimirum non habuerit conſcientiam peccatorum, quare crucifixus ſit; quaſi diceret: Propter quod iſtud mihi accidit, non commiſi.* Ad Chriſtum etiam à pleriſque refertur illud Prou. 30. *Tria ſunt difficilia mihi, & quartum penitùs ignoro: viam Aquilæ in cœlo, viam colubri ſuper terram, viam nauis in medio mari, & viam viri in adoleſcentia*: ſeu vt ex Hebræo eſt legendum, *in adoleſcentula* Pro eo, quod nos habemus: *viam colubri ſuper terram*, L X X tranſtulerunt, *viam colubri ſuper petram*: quibus verbis declaratur Chriſti Domini innocentia inſtar petræ firmiſſima, in qua videlicet petra ſerpens antiquus nullum potuit peccati vel leuiſſimi veſtigium imprimere. Hanc eandem Chriſti ſanctitatem exiſtimat Theod. expreſſam fuiſſe ab ſponſa nomine pulchritudinis, Cant. 5. *Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus. Caput eius aurum optimum. Labia eius lilia diſtillantia myrrham primam. Manus illius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis, & totus deſiderabilis*: ſeu vt habent L X X καὶ ὅλος ἐπιθυμία, id eſt, *totus deſiderium*. quæ poſtrema verba ſic ille expẽdit: *Dubitans*, inquit, *ſponſa, quibus eum laudibus prætereà cumularet, vno verbo ſe expedit, & cuncta complectitur. Quid, inquiens, in ſingulis eius pulchritudinis partibus explicandis moror? totus eſt deſiderium: omnes ad amandum ſe trahit.* Verùm nemo elegantiùs innocentiam Chriſti explicauit, quàm Paulus, cùm dixit 2. Cor. 5. *Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit*: vbi cum D. Chryſ. obſeruandus eſt modus loquendi Pauli: nec enim dixit: *Qui peccatum non fecerat*: ſed: *Qui peccatum non nouerat*: quaſi diceret: Vſque adeò fuit ſegregatus à peccatoribus; vt ne de facie quidem peccatum nouerit.

Chriſti ſanctitas. Hebr. 7. 26. Pſal. 21. D. Auguſt. D. Gregor. Nazianz. D. Ioan. Damaſc. Euthym. Pſal. 34. 15. D. Hieron. Prou. 30. 18. Septuagint. Theodor. Cant. 5. 10. Theodor. Chriſtus totus deſiderium. 2. Cor. 5. 21. D. Chryſoſt.

2. Secundò, erat arca fœderis deaurata intus, & foris, ſeu cooperta intus & foris laminis aureis. Eſt enim Chriſtus totus aureus, ſummiq; valoris ac pretij, & quatenùs Deus eſt, & quatenùs homo eſt. Prætereà tam diuinitas, quam humanitas

Chriſti charitas ardentiſſima.

fulgebant ardentiſſimæ charitatis auro. Nam de diuinitate accipiédum eſt illud Hier. 31. *In charitate perpetua*, id eſt, æterna, *dilexi te: ideò attraxi te miſerans.* Propt e humanitatem verò appellatur rubicundus, Cant. 5. id eſt, charitate incenſus. Quanta verò charitate humanitas Chriſti exarſerit, hac ſimilitudine poteſt modo aliquo intelligi. Si Deus vniuerſam ignis ſphæram in vaſe aliquo paruo chryſtallino includeret, quinam flammarum turbines intùs voluerentur? Cùm igitur Deus infinitam illam diuinitatis, & charitatis ſphæram in tam exiguum humanitatis vaſculum incluſerit, iuxta illud Coloſ. 1. *In ipſo complacuit omnem plenitudinem inhabitare*, & c. 2. *In ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*; quoſnam quaſo, charitatis ardores in ea humanitate excitari oportebat? Atq; idcirco humanitas Chriſti expreſſa fuit in illo Salomonis ferculo, de quo agitur Cant. 3. *Ferculum fecit ſibi Rex Salomon de lignis Libani: columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, aſcenſum purpureum: media charitate conſtrauit propter filias Hieruſalem*, Quo loco *ferculum*, alij ſellam geſtatoriam, alij thronum putant: per charitatem verò ipſemet Salomon accipiendus eſt in media ferculi parte reſidens, qui figuratè, & amatorio more appellatur charitas, quòd in eo ferculo maximè pulcher, & amabilis Hieroſolymitanis fœminis videretur: vnde ſubditur: *Propter filias Hieruſalem.* Quæ expoſitio confirmari poteſt ex alia eiuſdem loci tranſlatione, quàm plerique afferunt: pro eo enim, quod nos habemus: *Et media charitate conſtrauit*, transferunt: *Et medium tenet ipſe accenſus*. Quod verò dicitur: *Propter filias Hieruſalem*, ſic accipiunt: non quòd Salomon à fœminis amaretur, quemadmodum voluit D. Hier. ſed quòd ipſe fœminas adamaret, ad quarum ſcilicet amorem conciliandum in eo pulcherrimo ferculo per vrbem vehebatur. Sic igitur etiam Chriſti humanitas ferculum fuit diuinitatis pulcherrimum, in quo Dei filius ita accēſus amore ferebatur, vt amatoriè, & figuratè ipſemet amor, & charitas dici meritò potuerit, *Propter filias Hieruſalem* id eſt, fidelium animas: tum quia ipſæ in Chriſti amorem incendebantur, tum quia Chriſtus in eo ferculo ſeſe ſupra modum amabilem exhibebat, filiarúmq; Hieruſalem amorē ambiebat, eámq; ob cauſam eiuſmodi ferculum aſcendit, id eſt, humanitatem incredibili decôre cóſpicuam ſibi copulauit. A qua expoſitione non multum abhorret Beda in comm. in Cant. quamuis enim ferculum ad Eccleſiam referat, tamen aſcenſum purpureum de Charitate Chriſti interpretatur, propter quam dilexit nos, & lauit ſanguine ſuo purpureo. Nec niſi purpureus aſcenſus ad hoc ferculū inuenitur: quia nullus Eccleſiam niſi ſacramentis Dominicæ paſſionis imbutus ingreditur. *Media autem charitate conſtrauit*, ea videlicet, qua pro nobis paſſus eſt, *propter filias Hieruſalem:* quoniam quantò maiorem charitatem pro nobis patiēdo commendauit, tantò plures ad ſe redamandum, ac pro ſe patiendum inflammauit. Illud elegāter obſeruauit Beda in reclinatorio aureo adumbratam fuiſſe ſpem perpetuæ quietis, quam Chriſtus fidelibus repromiſit, Matt. 11. *Tollite iugū meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde: & inuenietis requiem animabus veſtris.* Quod reclinatorium aureum fecit, quia requiem nobis diuinæ viſionem gloriæ coruſcantem præparauit. Ratio verò cur ſpes Sanctorum reclinatorio aureo comparetur, ea eſt: quoniam Sancti omnes cum laboribus, & perſecutionibus fatigantur, in hac vna ſpe tanquam in aureo quodam reclinatorio conquieſcunt.

[Margin notes: Hier. 31. 3. — Coloſſ. 1. 19. & 2. 9. — Cant. 3. 9. — D. Hieron. — Humanitas Chriſti ferculum diuinitatis. — Beda. — Eccleſiā nemo ingreditur niſi virtute paſſionis. — Matt. 11. 29 — Spes Sāctorum reclinatorium aureum.]

3. Tertiò, erat propitiatoriū in arca, quòd erat opertoriū quoddam aureū ipſius arcæ: in quo etiam Chriſtus ipſe exprimitur, quem Paul. Rom. 3. propitiatorem vocat: *Quem propoſuit Deus propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius*, ſeu, vt alij vertunt, *Propitiationem*: nomen enim græcum ἱλαςήριον vtrumque ſignificat, quæ propi-

[Margin notes: Rom. 3. 25. — Chriſtus propitiatorium.]

propitiatorij expoſitio eſt Orig.lib.3.in c.3.epiſt.ad Rom.D.Hier.in c.43.Ezec. Origen.
D.Greg.hom.6.in Ezech.Meritò autem dicitur Chriſtus propitiatorium,cũ per D.Hieron.
eum Deus nobis fiat propitius,iuxta illud Coloſ.1. *Pacificans per ſanguinem crucis* D.Greg.
eius,ſiue quæ in terra,ſiue quæ in cælis ſunt:& Ephel.2. *Ipſe enim eſt pax noſtra,qui fecit v-* Coloſ.1.20
traque vnum,& medium parietem maceriæ ſoluens. Vnde Regius vates Deũ ſibi optãs Ephel.2.14.
benignum, ac propitium illud ſolùm poſtulabat, Pſal.83. *Protector noſter aſpice* Pſal.83.10.
*Deus,& reſpice in faciem Chriſti tui:*ſperans nimirum fore, vt Deus conſpecta Chri- Chriſti facies propitium reddit
ſti facie continuò ſibi propitius redderetur. Quartò,ſuper propitiatorium erant Patrem
duo Cherubin ſeſe inuicem reſpicientia,conuerſis vultibus in propitiatorium, Vtriuſque
hoc eſt, duo teſtamenta, quæ ſibi inuicem concinunt, cum ad Chriſtum reſpi- teſtamenti
ciunt,quemadmodum interpretatur D.Greg.hom.6.in Ezec. *Viciſſim*, inquit, *ad* concordia.
ſemetipſa facies tenent: quia quod vnum promittit, alterum exhibet,dum inter ſe poſitum D.Greg.
mediatorem Dei,& hominum vident.

Quintò,erat intra Arcã virga Aaron,quæ ſignificabat Chriſti poteſtatem tam 4.
Regalẽ quam Pontificiã:quo ſenſu accipiendũ eſt illud Pſal.109. *Virgam virtutis* Pſal.109.10.
tuæ emittet Dominus ex Sion. hoc eſt, Pater mittet filiũ ſuum tanquã virgam quan- Chriſti poteſtas rega-
dã potentiſſimã ex Sion:quia ex Hieruſalẽ cœpit propagari imperiũ Chriſti: ibi lis,& Pontificia.
enim cœpta eſt Euangelij prædicatio. Virgæ autẽ huius potentia,virtus declara-
tur,cum ſubiungitur. *Dominare in medio inimicorum tuorum.* Atq; hic eſt huius loci
literalis ſenſus,nõ ille,quẽ volunt Hebræi detorquẽtes hunc locũ ad regnũ Da-
uidis,quia arca Siõ exædificata cæpit eſſe potẽtior,ac fortior. Aduerte autẽ nomẽ
hebraicũ מטה non ſolùm ſignificare virgã, & ſceptrũ, ſed etiam baculum,tum
quia regale ſceptrũ debet eſſe baculus,& fulcimẽtũ ſubditorũ,tum quia præſtat Regẽ ama-
Regẽ amari,quàm timeri. Quã ob cauſam baculum tanquam paſtores dicuntur ri, quam ti-
geſtare,& Græcorũ princeps Agamemnõ ab Homero *paſtor populorũ* ſæpe dici- meri præſtat.
tur:Vnde Pſ.22.loquens Regius vates de imperio,& principatu Dei ſic ait: *Domi-* Homerus.
nus regit me,& nihil mihi deerit: vbi pro *regit*, habetur græcè, ποιμαίνει, id eſt, *paſcit*, Pſal.22.1.
Cui concinit,quod ſequitur: *In loco paſcuæ ibi me collocauit.* Et ibidem baculum ſi-
mul,& virgam cõiunxit illis verbis: *Virga tua,& baculus tuus ipſa me conſolata ſunt,*
vt lenitas imperij Chriſti monſtraretur:imò propterea etiam in arca virga ſimul
erat cum mãna,vt dulcedo mannæ ſeueritatem virgæ temperaret. Vtrumq; enim
in Principe neceſſarium eſt,virga & manna,illa potiſſimum propter malos, hoc
præcipuè propter bonos. Quò pertinet illud Cant.6. *Deſcendi*,ait ſponſa,*in hortũ* Cant.6.10.
nucum,vt viderem poma conuallium. Quo loco per hortũ ſignificatur Eccleſia,in qua
ſunt nuces,id eſt,mali,ad quos colligendos, & excutiendos opus eſt virga: ſunt
etiam poma,id eſt, boni,qui nõ percuſſione virgæ,ſed leni manu carpendi ſunt.

Porrò erant in arca tabulæ legis,quæ ſignificant Chriſti ſapiẽtiam,iuxta illud 5.
Apoſt.Coloſ.2. *In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ,& ſcientiæ abſconditi.* Duæ autẽ il- Coloſ.2.3.
læ poſteriores tabulæ in arca repoſitæ ſymbolum fuerunt legis nouæ,cũ priores, Tabulæ in
quæ fractæ fuerant legem veterem aliquando abolendã deſignaſſent: quò alluſit arca repoſitæ ſymb le-
Paul.2.Cor.cum dixit, *Epiſtola eſtis Chriſti miniſtrata à nobis,& ſcripta non atramen-* gis nouæ
to,ſed ſpiritu Dei viui,non in tabulis lapideis,ſed in tabulis cordis carnalibus. Quæ tabu- 2.Cor.3.3.
larũ de lege noua expoſitio eſt D.Aug.li.15.contra Fauſt.Manich.c.4.& D.Amb. D.Aug.il.
ſeu alterius,quicunq; eſt auctor comm.epiſt.ad Rom.c.7. Deniq; in eiſdem legis D.Ambroſ.
tabulis ſignificatur Chriſtum perfectẽ legem obſeruaſſe, Deiq; voluntatem ad- Legem perfectẽ obſer-
impleſſe,iuxta illud Pſ.39. *In capite libri ſcriptum eſt de me,vt facerẽ voluntatem tuam,* uauit Chriſtus.
Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei. Atque hoc eſt illud imperiũ ſu- Pſa.39.8.
per humeros eius conſtitutum,de quo loquitur Eſai.c.9. *Factus eſt principatus ſuper* Eſai.9.6.
humerum eius: pro quo Paraph.Chald.tranſtulit: *Suſcepit legem ſuper ſe vt ſeruaret eã.* Paraphr.

COMMENTARIVM PRIMVM EXEGETICVM.

DE QVARTA VISIONE IOANNIS.

Imaginaria huius capitis viſio deſcribitur.

SECTIO PRIMA.

PRIMVM vidit Ioannes ſignum magnum in cœlo, mulierem ſcilicet amictam ſole, premente m pedibus Lunam, & geſtantem in capite coronam duodecim ſtellarum: quæ grauida erat,& parturiens cruciabatur, vt pareret. Secundò. Vidit aliud ſignum in cœlo, nimirum draconem magnum, & rufum,habentem capita ſeptem.& cornua decem,& in capitibus diademata ſeptem:caudaq; eius tertiam partem ſtellarum cœli in terram trahebat. Tertiò. Draco ille ſtetit ante mulierem,vt ſimul atque peperiſſet,filium eius deuoraret. Sed contra accidit: mulier enim peperit filium maſculum,qui recturus erat omnes Gentes in virga ferrea, raptuſq; eſt ad Deum, & ad thronũ eius:mulier autem fugit in ſolitudiné, in locum à Deo paratum,vt eam ibi paſcere diebus mille ducentis ſexaginta. Quartò. Factum eſt prælium magnum in cœlo: Michaël enim,& Angeli eius præliabantur cum Dracone:& draco etiã ex altera parte.& Angeli eius depugnabant. Sed non præualuerũt,nec inuentus eſt locus eorum amplius in cœlo.Quintò. Draco ille magnus,& ſerpẽs Antiquus,qui vocatur Diabolus,& Satanas,qui ſeducit vniuerſum orbem proiectus eſt in terrã, & Angeli eius maxima cælitum acclamatione dicentium: *Nunc facta eſt ſalus, & virtus, & regnum Dei noſtri, & poteſtas Chriſti eius: quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum*: illudq; ſubiungentium, *Væ terræ, & mari,quia deſcendit Diabolus ad vos, habens iram magnam,ſciens,quòd modicum tempus habet.* Sextò.Poſtquam Draco vidit,quòd proiectus eſſet in terram,perſecutus eſt mulieré quæ pepererat maſculum, cui tamen datæ ſunt duæ alæ aquilæ magnæ, vt volaret in deſertum in locum ſuum à facie ſerpentis, id eſt,fugiens faciem ſerpentis: (ſic enim nectendus eſt hoc loco contextus) vbi alitur per tempus, & tempora, & dimidium temporis.Septimò.Miſit ſerpens ex ore ſuo poſt mulierem aquam tanquam flumen, vt eam faceret trahi à flumine. Verùm adiuuit terra mulierem, & aperiens os ſuum abſorbuit flumen, quod draco miſerat, Poſtremò. Iratus draco in mulierem,abiit facere prælium cum reliquis de ſemine eius, qui nimirùm cuſtodiunt mandata Dei, & habent teſtimonium Ieſu Chriſti, ſtetitq; ſuper arenam maris. Hæc de viſione: iam de multiplici viſionis myſterio diſputandum.

Hoc ſignum magnum Eccleſiam eſſe: & cur ſignum appelletur?

Signum magnum apparuit in cœlo. 1. Andr. Cæſar.

SECTIO II.

HAnc mulierem, quam Ioannes ſignum magnum appellat, in literali ſenſu Eccleſiam eſſe communis eſt interpretum expoſitio, Andr. Cæſarienſ. Bedæ, Primaſ. Rich. Vict. Rup. Pannon. Ioach. eam etiam tradit Method. in lib. cui titulus eſt *Sympoſium*, & D. Greg. lib. 34. Mor. c. 7. Quo fit, vt qui hanc viſioné de beatiſſima Virgine interpretantur, non literalem,& hiſtoricum ſenſum ſed myſticum,

Beda. Primaſ. Rich. Vict. Rupert. Pannon. Ioach. Method. D. Greg.

myſticum, & allegoricum ſequantur: prӕterquam quòd neque ipſa viſio tota Virgini congruit. Siquidem hӕc mulier maximè cruciabatur, vt pareret: cum Virgo beatiſſima filium ſuum abſque vllo ſenſu doloris, & moleſtia non ſolùm nouem menſibus in vtero geſtauerit: ſed etiam pepetit. Accedit, quòd fuga mulieris in deſertum Virgini rectè accommodari non poteſt. Verùm nos de hac allegorica expoſitione etiam agemus, poſtquam literalem tradiderimus.

2. Eſt igitur aduertendum, ſignum tripliciter potiſſimū vſurpari in ſacris literis. [Prima ſignificatio & acceptio pro miraculo.] Prima enim eius acceptio eſt pro miraculo, eo quòd miracula diuinam veritatē confirment, & quaſi ſignent: ita ſumitur Pſ. 134. *Et miſit ſigna, & prodigia in medio tui Ægypte*: & Act. 5. *Per manus autem Apoſtolorum fiebant ſigna, & prodigia multa in plebe*: & ſexcentis aliis in locis. [Pſal. 134. 9. Act. 5. 12.] [Secunda pro vexillo.] Secunda ſigni acceptio eſt pro vexillo, veluti Eſaiӕ 5. *Eleuabit ſignum in nationibus procul, & ſibilabit ad eum de finibus terrӕ, & ecce feſtinus velociter veniet.* [Eſai. 5. 26.] [D. Hieron.] Quem locū D. Hier. interpretatur de Romanis, qui ſub Tito Iudӕorum Gentē oppreſſerunt, quos Dominus quaſi vexillo erecto è lōginquo euocaſſe dicitur: ſimul etiam aliorum refert ſententiā, qui de Gentiū vocatione [Gentium vocatio.] locum accipiūt, quӕ nimirū eleuato ſigno crucis, & depoſitis oneribus peccatorum velociter venerint, atq; crediderint. Eodem ſenſu ſignum accipitur Pſal. 73. [Pſal. 73. 4.] *Poſuerunt ſigna ſua, & non cognouerunt ſicut in exitu ſuper ſummum.* Priori enim loco ſumuntur ſigna pro vexillis: poſteriori pro monumentis hoc ſenſu: Infideles aduerſarij tui (loquitur cum Deo de euerſione vrbis, & profanatione tēpli) victores de nobis effecti vexilla ſua in excelſo loco, cuiuſmodi ſunt exitus, ſiue portӕ ciuitatum per quas omnes egrediuntur, erexerunt manifeſta victoriӕ ſuӕ monumenta: & non cognouerūt ſe tua permiſſione eam victoriā conſequutos, ſed ſuӕ eam virtuti aſcripſerunt. [Tertia pro ſcopo.] Tertiò, ſumitur ſignum pro ſcopo, in quē ſagittӕ collimantur, veluti Thr. 3. *Tetendit arcū ſuum, & poſuit me quaſi ſignum ad ſagittā, miſit in renibus meis filias pharetrӕ ſuӕ*, [Thren. 3. 12.] i. ſagittas, quӕ appellatur filiӕ pharetrӕ, quia in pharetra geſtantur, loquiturq; Hieruſ. de ſupplicio ſibi à Deo inflicto per exercitū [D. Thom.] Aſſyriorū, ſignificatq; vt interpretatur D. Th. in ſuis comm. ſuper Thr. Deum tetendiſſe arcum. i. iudicium vel exercitū hoſtium, poſuiſſeq; illam quaſi ſignū ad ſagittā, in quod videlicet Aſſyrij ſagittas ſuas iacerent. Eodemq; locutionis genere vſus eſt Iob, cū dixit c. 16. [Iob. 16. 12.] *Tenuit ceruicē meam, confregit me, & poſuit me ſibi quaſi in ſignum*, videlicet in quo omnia tela ſua coniiceret: vnde ſtatim ſubiungit: *Circumdedit me lanceis ſuis.* [D. Greg.] [Fideli poſiti in mundo vt ſignum perſecutorum ſagittis.] Quem locū D. Greg. li. 13. Mor. c. 6. de fideli populo myſticè expendens. *Idcircò*, inquit, *ſignum ponitur, vt ſagittarum emiſſione feriatur: Fidelis itaq; populus in ſignum hoſti ſuo eſt poſitus: quia cum ſemper ſuis ictibus impetit, ſuiſq; perſecutionibus affligit: qui enim in hac vita aſſidua mala tolerat, veluti in ſignum poſitus ictus excipit ferientis. Vnde Paulus cum perſecutionum mala toleraret, atque ſub perſecutione aduerſariorum gemeret, teneram diſcipulorum mentē de ſuis afflictionibus conſolans ait* [1. Theſſ. 3. 3.] 1. Theſ. 3. *Ipſi enim ſcitis, quòd in hoc poſiti ſumus: ac ſi eis apertè diceret*, inquit, Greg. *Quid in hoc tēpore vulnera noſtra miramini, qui ſi ӕterna gaudia quӕrimus, huc ad hoc venimus, vt feriamur?* Eodē ſenſu dixit de Chriſto Simeō. [Luc. 2. 34.] *Hic poſitus eſt in ruinā, & in reſurrectionē multorū, & in ſignū cui contradicetur.* Sic enim eum locū intellexit Tert. li. de carne [Chriſtus ſignum contradicibile. ex Tertul.] Chriſti c. 23. vbi diſputās aduersùs Marcionē negātē verā in Chriſto carnē. *Cognoſcimus*, inquit, *adimpleri propheticā vocem Simeonis ſuper adhuc recentē infantē Dominū pronunciatā: Ecce hic poſitus eſt in ſignū, cui contradicetur: ſignū natiuitatis Chriſti ſecundū Eſai. c. 7. Propterea Dominus dabit ipſe vobis ſignū. Ecce virgo cōcipiet in vtero, & pariet filium: agnoſcimus enim ſignū contradicibile conceptū, & partum Virginis Mariӕ.* Hӕc ille. [Eſai. 7. 14.]

[Eccleſia ſit dicto magnum miraculum.] Primum igitur Eccleſia ſignū eſt magnum, quia ipſa per ſe magnū quoddā eſt miraculū à Deo mirabiliter effectū. Verè enim miraculū eſt Eccleſiӕ contra tam

multas,

multas, tãq; difficiles Gẽtiũ omniũ, ac principũ perſecutiones nõ ſolũ fũdatio, ſed, vt ita dicã, prodigioſa progreſſio. Præcipuè verò, ſi ſpectẽtur ij, per quos fũdata eſt, hoc eſt, Apoſtoli pauci numero, genere humiles, abſq; vllo vel humanæ ſapiẽtiæ, vel opũ, mundanæq; potẽtiæ præſidio. Hãc enim potiſſimũ ob cauſam appellãtur à Paulo gloria Chriſti 2. Cor. 8. *Siue*, inquit, *fratres noſtri Apoſtoli Eccleſiarũ gloriæ Chriſti*. vbi glorię nominãdi caſus eſt: habetur enim Græcè: *δόξα Χριςῦ*. Appellãtur autẽ gloria Chriſti: quia Eccleſiæ per eos fũdatio diuinã Chriſti potentiã, ſplendorẽ, & gloriã declarauit. Deinde ſignũ, ſiue vexillũ fuit, quod Deus erexit ſuæ erga homines beneuolẽtiæ, idcircò enim Eccleſiã cõdidit, quia homines adamauit: idq; Eccleſia ipſa agnoſcit, & diſertis verbis cõfitetur, cũ ait Cant. 2. *Ordinauit in me charitatẽ*: ſeu, vt alij transferũt ex Hebræo: *Poſuit in me vexillum amoris*. A qua etiã expoſitione nõ abhorret noſtra trãſlatio: ſi quidẽ hoc loco *ordinãdi* verbũ militare eſt ad eum ſenſum quo milites in acie inſtrui, & ordinari ſolẽt. Eſt enim hebraicè vox *Dagal*, quæ propriè ſignificat vexillũ erigere; tranſlatè verò inſignẽ eſſe in re aliqua, vel eminere: ſimulq; iuxta noſtram editionem ſignificatur charitatẽ ipſam ſolã eſſe veluti quendã numeroſũ exercitũ, qui aduerſus animæ hoſtes inſtruitur, & ordinatur. Et iuxta eũ ſenſum, quẽ ſequimur ex tranſlata verbi *Dagal* acceptione indicatur maxima & illuſtria amoris argumenta oſtendiſſe ſponſum erga Eccleſiam, & in eis inſignem fuiſſe; imò quaſi vexillum ſuſtuliſſe, quod omnes gentes intrepidè ſequerentur, iuxta illud Eſai. 5. ſuperiùs commemoratũ: *Leuabit ſignũ in nationibus*. Nec verò quodlibet ſignum; ſed magnum ſignũ fuit: quia hoc Eccleſiæ vexillũ maximũ effecit, toto videlicet orbe expanſum, vt conſpicuũ eſſet omnibus, qui ad Eccleſiã aggregari vellent.

Apoſtoli Chriſti gloria.
2. Cor. 8. 23.
Eccleſia vexillũ beneuolentię Dei erga homines.
Cant. 2. 4.
Charitas numeroſus exercitus aduerſus animæ hoſtes.

Demiq; ſignũ eſt, ſiue ſcopus, in quẽ omnes Tyranni, ac principes ſuarũ perſecutionum ſagittas collimarũt, ita vt optimo iure ipſa quoque ſignũ cõtradictionis appellari poſſit, iuxta illud Thr. 3. *Poſuit me tanquã ſignum ad ſagittã*. Nec ſine myſterio dicitur ſignum magnũ, & ita magnum, vt ab eo perſecutorum ſagittæ aberrare nõ potuerint: cũ è cõtrario ſcopus exiguus eſſe ſoleat, vt difficile ſit illũ attingere. Enimuerò Deus potẽtiæ ſuę, & virtutis cõſcius Eccleſiã ſignũ quoddã magnũ eſſe voluit, perſecutoribuſq; oppoſuit, vt ab eo aberrare nõ poſſent. Verũ ſimul idẽ ſignũ fecit impenetrabile, ne aduerſariorũ ſaggittæ in Eccleſiã intẽtæ eã vllo modo poſsẽt penetrare, in quo maior diuinæ potẽtiæ magnitudo cernitur. Et verò quis mulierẽ inter cęleſtes orbes cõſidẽtẽ, quippe quę lunã pedibus calcaret, ſolẽq; cõtingeret, ferire poſſet, cum ante cœlum ipſum natura impenetrabile, ſupra quod ſecuta reſidebat, penetrare oporteret, hoc eſt, diuinã ipsã potentiã, qua Eccleſia nititur, ſuperare; Quod argumentũ quanquã aliàs iã in hoc opere tractauimus, adhuc tamẽ poſſumus alijs Scripturę teſtimonijs locupletare.

4
Eccleſia quo pacto Tyrãnorũ ſcopus.
Tren. 3. 12.
Eiuſdem in perſecutionibus ſecuritas.

Primum ducitur ex Pſ. 128. vbi Eccleſia de ſe ipſa ita loquitur. *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Iſraël: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: etenim non potuerunt mihi. Supra dorſum meum fabricauerunt peccatores: prolongauerunt iniquitatem ſuam, Dominus iuſtus concidet ceruices peccatorum*. Quo loco ad literã ſermo eſt de Synagoga, cuius pueritia in Ægypto fuit, vbi cœpta eſt eius perſecutio: & generaliùs de Eccleſia, quæ in ipſa ſua infantia oppugnata fuit cùm Cain Abelem fratrem obtruncauit. Sic enim hunc locum intellexit D. Aug. in comm. *Magnus*, inquit, *affectus ſic cœpiſſe, quaſi aliquid iam loqueretur: videtur enim non cœpiſſe ſed reſpondiſſe. Reſpondit autem querelis, & cogitationibus infirmorum. Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea. Nunquid ideo non peruenit ad ſenectutem, quia non ceſſauerunt illi expugnando? Conſoletur igitur ſe Eccleſia de præteritis exemplis, & dicat: Etenim non potuerunt mihi*. Hæc Aug. Quod verò ſequitur, hunc ſenſum habet: *Suprà dorſum*

5
Pſal. 128. 1.
Eccleſiæ in infantia oppugnatio, & firmitas.
D. Auguſt.

 ſum

ſum meum fabricauerunt peccatores, immenſam videlicet perſecutionum fabricam, ſed quæ non me, ſed ipſos contereret: vnde ſubiungitur: *Dominus iuſtus concidet ceruices peccatorum, confundantur, & conuertantur retrorſum omnes, qui oderunt Sion.*

Zach. 1. 18.

6. Secundum teſtimonium duci poteſt ex Zac. 1. *Et leuaui*, inquit Propheta, *oculos meos, & vidi: & ecce quatuor cornua. Et dixi ad Angelum, qui loquebatur: Quid ſunt hæc? & dixit ad me: Hæc ſunt cornua, quæ ventilauerunt Iuda, & Hieruſalem.* In quẽ locum Hebræi, D. Hier. & alij per quatuor cornua accipiunt quatuor mundi imperia, quæ Hebræorũ Gentem quaſi tauri ventilauerunt, in typum videlicet Eccleſiæ, in quã omnes Reges, atq; Principes tanquam ferociſſimi tauri inſurrexerũt. Sed vide, quid ſequitur: *Oſtendit mihi Dominus quatuor fabros, & dixi, Quid iſti veniunt facere? qui ait: Hæc ſunt cornua, quæ ventilauerunt Iudam per ſingulos viros, & nemo eorũ leuauit caput ſuum, & venerunt iſti deterere ea, vt deijciant cornua Gentium, quæ leuauerunt cornu ſuper terram Iuda.* Per hos quatuor fabros D. Hier. Theod. & Cyrill. Alex. intelligũt Angelos, quorũ præſidio Eccleſia defenditur, & Tyrãnorum, atq; Hæreticorũ omniũ vires quaſi cornua conteruntur. Alij, in quibus eſt Carthuſ. quidã apud D. Hier. in eũ locum, volũt fabrorũ nomine accipiẽdos eſſe quatuor Euãgeliſtas, qui omniũ regnorum potentiã, quæ antea Eccleſiã perſequebantur, Euãgelij prædicatione, & miraculorũ fulgore Chriſti imperio ſubiecerunt. Verũ de huius loci expoſitione plura diximus in noſtris ſuper Zach. comm. quæ, Deo volẽte, cum reliquorum minorum Prophetarum cõmentatione foràs dare inſtituimus. Deniq; Gen. 4. Tubalcain in typum Diaboli dicitur fuiſſe malleator, & faber in cũcta opera æris, & ferri: ſic enim Diabolus malleator eſt Eccleſię, quippe qui eã fortiſſimis Tyrannorum, & Hæreticorum ictibus percutit: quæ tamen tanquã incus fortiſſima malleos omnes cõminuit & conterit. Quam ob cauſam dicitur Hier. 50. *Confractus, & contritus eſt malleus vniuerſæ terræ*: vbi per malleum vniuerſæ terræ Diabolum Eccleſiam perſequentẽ interpretatur Orig. in comm. eius loci. Nec verò id mirum videri debet, cum Eccleſia adamãtina deſcribatur Amos 7. iuxta tranſlationem 70. *Ecce vir ſuper murum adamãtinum & in manu eius adamas: & dixit Dominus ad me: Ecce ego inijciam adamantem in medio populi Iſraël.* Vbi per adamantem Chriſtus in manu Patris, per murum adamãtinum Eccleſia, ſupra quam eſt Chriſtus, accipienda eſt. Itaq; Chriſtum tanquam adamantem in medio omnium Gentium, ac Principum miſit: quem tamen nulla potentia frangere vnquam potuit: quod idem adamantino muro, id eſt, Eccleſiæ contigit.

Hebræi. D. Hieron. Tyranni in Eccleſiam tauri ferociſſimi. D. Hieron. Theodor. Cyril. Alex. Dion. Carthuſ. Gen. 4. Dæmon Eccleſiæ malleator. Hier. 50. 23. Origen. Amos. 7. 7. Eccleſia murus adamantinus.

Cur Eccleſia in cœlo apparuit?

Apparuit in cœlo. SECTIO III.

1. CVm mulier Eccleſia ſit, vti diximus, perſpicuũ relinquitur cœlum hoc loco non ipſam Eccleſiam ſignificare: iã enim Eccleſia in ſe ipſa apparuiſſet. Quare exiſtimamus illud hoc loco indicari Eccleſiam cæleſtem eſſe, hoc eſt, è cœlo deſcendiſſe per electionem diuinam: quemadmodum aliàs in hoc opere dicit Ioan. vidiſſe ſe ſponſam Agni deſcendentem de cœlo. Præterea, vt vult Pannon. apparuit in cœlo mulier, quia Eccleſia cæleſtem vitam agit, vnde & in terris quaſi peregrina verſatur, quia & genere, iuxta priorem rationem, & conuerſatione, iuxta poſteriorem tota eſt cæleſtis. Id quod eleganter dixit Tertull. in Apologet. c. 1. vbi agẽs de perſecutionibus Eccleſiæ, *Nihil*, inquit, *Gẽs Chriſtiana de cauſa ſua deprecatur, quia nec de conditione miratur: ſcit ſe peregrinam in terris agere, inter extraneos facilè inimicos inuenire: cæterum genus, ſedem, ſpem, gratiam, dignitatem in cœlis habere. Vnum geſtit interdum, ne ignorata damnetur.* Hæc ille. In tribus verò potiſſimùm Eccleſia ſe oſtendit de cœlo eſſe lingua, moribus, affectu. Hac enim triplici ratione potiſſimum, cuias ſit quiſpiam dijudicari ſolet. Et

Eccleſia & genere, & conuerſatione tota cæleſtis. Pannon. Tertull.

quidem

quidem de lingua dictũ eſt à Domino Ioan. 3. *Qui de terra eſt, de terra loquitur:* & Ioan 3.31 34
ibid. *Quem enim miſit Deus, verba Dei loquitur.* Sunt autem quidam peregrini, qui In quibuſnã
loquuntur miſto quodam idiomate, quod ex proprio ſcilicet, & peregrino con- ſit, oſtendit
flatur, vt habes 2. Eſdr. 13. *In diebus illis vidi Iudaeos ducentes vxores Azotidas, Ammo-* de cœlo eſſe.
nitidas, & Moabitidas, & filij eorum ex media parte loquebantur Azoticè, & neſciebant 2. Eſdr. 13 23.
loqui Iudaicè, & loquebantur iuxta linguam populi, & populi. Sic etiam ſunt plerique in
Eccleſia, qui nec cœleſtes omninò ſunt, nec planè terreni; ſed vtrumque iungen-
tes, & de cœlo, & de terra loquuntur. Deinde etiam mores oſtendunt, cuiuſnam
patriæ quiſpiam ſit: quemadmodum ſignificauit Apoſtolus Phil. 3. *Noſtra conuer-* Philipp. 3 20
ſatio in cœlis eſt, id eſt, noſtri mores cœleſtes ſunt. Deniq; affectus terrarum, & re-
gionũ maximè in hominibus dominãtur, & ex iis vniuſcuiuſq; regio dignoſci-
tur: quare ex affectu, & amore rerum cæleſtium oſtendit Eccleſia ſe cæleſtẽ eſſe.

Propter hanc igitur vtramq; rationẽ Eccleſia in cœlo viſa eſt, atque in vtriuſ- 2.
que typum tabernaculum illud Moſaicum coopertum erat pellibus hyacinthi- Ioſephus.
nis hoc eſt, cœleſtis coloris. Vnde, authore Ioſep. li. 3. antiq c. 7. à longè aſpicien- Tabernaculum Moſai-
tibus cælum repræſentabat. Eandem ob cauſam Eccleſia dicitur ſapphirina, eo cum, cœlum
quòd ſapphirus gemma ſit coloris cœleſtis, & aureis quibuſdam punctis collu- referebat.
ceat quæ ſtellas referunt: quo ſenſu accipiendum eſt illud Exod. 24. *Aſcenderunt* Exod. 24. 9.
Moyſes, & Aaron, Nadab, & Abiu, & ſeptuaginta de ſenioribus Iſrael, & viderunt Deũ Eccleſia ſapphirin⁹ Dei
Iſrael, & ſub pedibus eius quaſi opus lapidis ſapphirini, & quaſi cœlum, cùm ſerenum eſt. thronus.
Etenim Eccleſia veluti thronus quidam eſt ſapphirinus, in quo Deus reſidet: cũ
autem ſubiungitur: *Et quaſi cœlum, cùm ſerenum eſt*, ſignificatur tranquillitas, & ſe-
renitas, quam Eccleſia ſub Dei pedibus habet. Quanquam enim eam Tyranni, &
Hæretici conentur turbare, tamen quia ſub Dei pedibus iacet, eiuſq; virtute ac
potentia continetur, ſerenitatem cœli ſua tranquillitate repręſentat illud obiter
aduerte, pro eo quod nos habemus: *quaſi lapidis ſapphirini*, legi quoque poſſe ex
Hebræo: *quaſi lateris ſapphirini*. vt author eſt Lyranus in eum locum, nimirum vt Lyranus.
figura lateris Hebræis in memoriam Ægyptiacam ſeruitutem reuocaret, cùm in
conficiendis lateribus laborabant: color autem ſapphirinus deſignaret liberta-
tem, quam diuino beneficio erant conſequuti. Simul etiam illud indicabatur,
lateres, id eſt, labores, quibus Sancti in hac vita probantur, tandem in ſapphiros
gloriæ conuertendos: idcircò enim Hebræi viderunt ſuos lateres in pulcherri-
mos ſapphiros euaſiſſe.

Ad eandem Eccleſię cœleſtem naturam adumbrandam, apparuit Ezech. Do- 3.
minus ſuper alium thronũ ſapphirinum, quemadmodũ legimus c. 1. *Super firma-* Ezec. 1. 26.
mentum, quod erat imminens capiti animalium, quaſi aſpectus lapidis ſapphiri ſimilitudo
throni: & ſuper ſimilitudinem throni ſimilitudo quaſi aſpectus hominis deſuper. Et quidem
meritò thronus iſte ſapphirinus, qui Eccleſiã repræſentat, capitibus quatuor il-
lorum animalium imminebat: quoniam Eccleſia ſuper quatuor orbis imperia Eccleſia ſu-
per quatuor illa animalia expreſſa fuit euecta: ſiquidem iis omnibus ſubiugatis, per quatuor
ipſa veluti thronus ſapphirinus remanſit, in quo Chriſtus omnium imperiorum mundi im-
Princeps, moderatorque reſideret. Accedit, quòd illa quatuor animalia, hoc eſt, peria euecta.
quatuor imperia thronum iſtum ſapphirinum in capite geſtãt: ſiquidem ex om-
nibus mundi partibus Reges ac Principes, genteſq; vniuerſæ ad Eccleſiam ag-
gregatæ Chriſtum veluti in throno triumphantis more geſtauerunt: quidni etiã
Eccleſiã cœlum appellari agnoſcamus Eſai. 66. *Hæc dicit Dominus: Cælum ſedes* Eſai. 66 1.
mea, terra autem ſcabellum pedum meorum. Etenim D. Auguſt. in Pſalm. 98. exiſti- D. Auguſt.
mauit eo loco Eſaiæ, cœli nomine electos accipiendos eſſe, hoc eſt, Eccleſiam:
quæ interpretatio etiam eſt D. Hilar. in Pſ. 131. Obiter autem eſt obſeruanda an- D. Hilar.

notatio, quam in eundem locũ affert idem Hilar. li. 1. de Trinit. expendens, quomodo Dei ſedes dicatur cœlum, terra autem pedum eius ſcabellum: cùm tamen
Eſai 40. 12. cœlum palmo, terram pugillo concludat, iuxta illud Eſai. 40. *Quis menſus eſt pugillo aquas, & cœlos palmo põderauit? quis appendit tribus digitis molem terræ?* ſeu vt LXX.
Septuag. Diuinæ naturæ immẽſitas. tranſtulerunt: *Quis menſus eſt manu aquam, & cœlum palmo, & omnem terram pugillo?*
Ex quorum locorum collatione concludit Hilar. diuinæ naturæ immenſitatem nullis locorum ſpatij terminatam: ſiquidẽ cœlum, quod ipſius thronus dicebatur, palmo cõcludit; terram verò, quæ dicta fuerat pedũ eius ſcabellum. pugillo comprehendit. *Concluſum*, inquit, *palmo cœlum ruſum Deo thronus eſt; & terra, quæ pugillo continetur, eadem & ſcabellum pedum eius eſt, ne in throno, & ſcabello ſecundùm habitum conſidentis protenſio ſpeciei corporeæ poſſit intelligi: cùm id, quod ſibi thronus, & ſcabellum eſt, rurſum illa ipſa infinitas palmo, ac pugillo apprehendente concludat.*

4. Eccleſia cœlum, ſancti ſydera. D. Gregor. Iob. 9. 9.
Sed vt ad inſtitutũ reuertamur, quoniã cœleſtis planè eſt Eccleſia, idcircò firmamenti, ſiue ſtelligeri cœli nomine ſignificatur: ſic enim firmamẽtũ illud poſſumus accipere, quod paulò antè ex Ezech. dicimus ſupra capita animaliũ apparuiſſe. Sicut enim in firmamẽto lucẽt ſidera, & cõſtellationes variæ ex ſideribus cõflatæ: ita in Eccleſiæ firmamẽto Sãcti sũt veluti ſidera, & pulcherrimæ virtutũ cõnexiones quaſi cõſtellationes nobiliſſimæ. Vnde D. Greg. li. 9. Mor. c. 6. ad Eccleſiam refert illud Iob 9. *Qui facit Arcturum, & Orionas, & Hyadas, & interiora Auſtri.* Quo loco per Arcturũ ſeptem ſtellis fulgentem accipit Eccleſiam ſeptẽ cãdelabri in Apoc. rutilantẽ per Orionas verò, Martyres, quia ſicut Oriones in ipſo põdere temporis hyemalis oriũtur, ſuoq; ortu tẽpeſtates excitant, & maria, terraſq; perturbant: ita Martyres, dum Eccleſiam ad ſtatũ prædicationis erigũt, põdus perſequentiũ, moleſtiaſq; paſſuri ad cœli faciem quaſi in hyeme veniunt. His etiã ortis mare, terráq; turbantur. quia Gẽtilitas vidẽs moribus ſuis deſtrui apparẽte Martyrũ fortitudine, doluit. Deniq, Hyadas, Doctores interpretatur, quia nimirũ Hyades à pluuia nomẽ acceperunt, eo quòd orta pro ubi ubi ò imbres ferant: ſic enim Doctores ad ſtatum vniuerſalis Eccleſiæ quaſi in cœli faciẽ deducti ſuper arẽtem humani pectoris terrã ſanctæ prædicationis imbres fundũt,
Deut. 32. 2. iuxta illud Deut. 32. *Concreſcat vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meũ quaſi*
Apoſtoli duodecim ſigna Zodiaci Georg Ven. *imber ſuper herbam, & quaſi ſtillæ ſuper gramina.* Hæc ille. Quid? Nonne duodecim Apoſtoli, duodecim ſigna ſunt Zodiaci, id eſt, vitalis circuli in firmamento Eccleſiæ cõſtituta? quemadmodum ſubtiliter tractat Georg. Venet. in ſua Harm. Cant. 2. tom. 7. c. 8. 9. 10. 11. & 12. nóſque fuſiùs diſſeremus, cùm coronam duodecim ſtellarum explicabimus. Ex his omnibus illud conficitur Eccleſiam duplici de cauſa cœleſtem eſſe, tum quia è cœlo per æternam electionem habuit ortũ, tũ quia cœleſtem in terris vitã agit; atq; adeò meritò in cœlo Ioãni apparuiſſe.

Cur Eccleſia appelletur mulier.

Signum magnum apparuit in cœlo, mulier.

SECTIO IIII.

1. Potiſſima ratio, quia eſt ſpõſa Chriſti. Epheſ. 5. 25. & 32. Gen. 2. 25. D. Auguſt.
SIgnũ illud magnũ, quod in cœlo apparuit, mulier fuit amicta Sole. Cùm igitur ea Eccleſiã adũbrauerit, vti diximus, illud iam ordine ſequitur explicandũ, cur mulieris appellatione cẽſeatur? Illa igitur eius appellationis eſt ratio potiſſima, quòd Eccleſia Chriſti ſpõſa ſit, ab eóq; veluti grauidata fructũ ferat meritorũ, quemadmodũ luculẽtè explicauit Apoſt. Eph. 5. *Viri diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam* Quod Eccleſiæ, & Chriſti coniugiũ fuit authore Paulo, ibidẽ in cõiugio Adã, & Euæ adũbratũ, cùm Adã dixit: *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. Sacramentum hoc*, inquit Paulus, *magnum eſt: ego autem dico in Chriſto, & in Eccleſia.* Id quod præter alios expendens D. Auguſt. libr. 2. de

ſy[illegible]o

ſymbolo ad Catechumenos c.6.de Chriſto in cruce interpretatur. *Aſcendat*, inquit, *ſponſus noſter thalami ſui lectum, dormiat moriendo, aperiatur eius latus, & Eccleſia prodeat virgo: vt quomodo Eua facta eſt ex latere Adæ dormientis, ita & Eccleſia formetur ex latere Chriſti in cruce pendentis. Percuſſum enim eſt eius latus, & ſtatim manauit ſanguis, & aqua, quæ ſunt Eccleſiæ gemina ſacramenta: aqua, in qua eſt ſponſa purificata, ſanguis, ex quo inuenitur eſſe dotata. O magnum myſterium! de ſponſo ſponſa naſcitur, & vt naſcitur, ſtatim illi coniungitur: & tunc ſponſa nubit, quando ſponſus moritur: & tunc ſponſus ſponſæ coniungitur: quando à mortalibus ſeparatur: & quando ille ſuper cælos exaltatur, tunc iſta in terra fœcundatur*. Hæc ille.

Eſt ad hoc matrimoniũ explicandũ illuſtriſſimũ illud apud Oſeã teſtimoniũ 4. Oſeæ 2. 19.
c.2. vbi Dominus ſic ad Eccleſiã loquitur: *Sponſabo te mihi in ſempiternũ: & ſponſabo te mihi in iuſtitia, & iudicio, & in miſericordia, & in miſerationibus. Et ſponſabo te mihi in fide: & ſcies: quia ego Dominus*. Vbi aduertendum eſt ter *deſponſationis* nomen repeti
propter tres perſonas diuinas, quibus Eccleſia eſt deſponſata: quanquam D. Hier. Eccleſiam 6. b deſpondit
aliã rationẽ afferat dicens Deũ primò ſibi deſpondiſſe Eccleſiã in Abrahã, ſiue in Deus primò in Abraham.
Ægypto, vt vxorẽ haberet ſempiternã: ſecũdò in mõte Sina, cũ ei dedit pro ſpõ- Secundò in monte Sina.
ſalibus legis iuſtitiã, atq; iudiciũ, & iũctã legi miſericordiã, vt nimirũ quãdo pec- Pſal. 100. 1. & 47. 9.
caret, traderetur captiuitati, & cũ ageret pœnitẽtiã, reuocaretur in patriã & miſericordiã cõſequeretur: atq; de his ſponſalibus loquutũ fuiſſe Regiũ vatẽ Pſ. 100. *Miſericordia & iudiciũ cantabo tibi Domine*: eademq; ſpõſalia nomine calicis explicaſſe, cum dixit Pſ. 74. *Calix in manu Domini vini meri plenus miſto: & inclinauit ex hoc in hoc*, id eſt, vt ipſe interpretatur, inclinauit calicẽ iuſtitiæ in calicẽ miſericordiæ,
& rurſus calicẽ miſericordiæ in calicem iuſtitiæ. Deniq; tertiò eandem Eccleſiã Tertiò in Chriſti morte.
Chriſto crucifixo, & à mortuis reſurgenti deſponſatam non in legis iuſtitia, ſed in fide Euangelij: qui autem ſic fuerit deſponſatus, ſtatim ſciet, quia ipſe ſit Deus.

Nec verò, cum Eccleſia mulier dicitur, de eius virginitate dubites: quanquam 5. M. Tullius.
enim apud latinitatis auctores mulier pro corrupta fœmina vſurpetur, veluti a- Mulier nomen ſexus.
ctione tertia in Verrẽ: *Nequis heredẽ virginẽ, néve mulierẽ faceret*: tamen non modo in ſacris literis, ſed etiã ex vi verbi auctore D. Hier. in c.4. epiſt. ad Gal. ſexũ magis, D. Hieron.
quam copulam viri ſignificat: vt fusè probat Tertul. in lib. de velãdis virginibus,
probatq; ex Gen.2. in Eua, cũ adhuc virgo eſſet, mulier appellatur: & ex beatiſſi- Geneſ 2.
ma Virgine quæ ſæpe mulier dicitur, veluti ad Gal.4. *Miſit Deus filium ſuum factum* Galat. 4. 4.
ex muliere, factũ ſub lege & Ioan.2. *Quid mihi, & tibi eſt mulier?* & c.19. *Mulier, ecce filius* Ioan. 2. 4. Ioan. 19. 26.
tuus. De eadem quoq; re doctè diſſerit Orig. hom.8. in Leui. ad illa verba Leu.12. Origen.
Mulier, ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculum, immunda erit ſeptem diebus. Itaq; Eccleſia Leuit. 12. 2.
& mulier eſt propter coniugiũ, & fœcunditatẽ: & virgo propter puritatẽ, & ſanctimoniam: vt enim rectè annotauit D. Hier. in c.2. Oſeæ, illud intereſt inter Dei D. Hieron.
coniunctionẽ, & hominum, quòd homo cum vxorem acceperit, de virgine facit mulierem, id eſt, non virginem: Deus autem meretricibus ſpiritualiter copulatus eas mutat in virgines. Id, quod ad literã duobus clariſſimis teſtimoniis oſtẽditur:
vnum eſt illud Hier. 3. vbi poſtquã vrbis Hieruſalem adulteria cõmemorantur il- Hier. 3. 2.
lis verbis: *Leua oculos tuos in directum, & vide, vbi non proſtrata ſis: polluiſti terram in fornicationibus tuis, & in malitiis tuis. Quamobrem prohibitæ ſunt ſtillæ pluuiarum, & ſerotinus imber non fuit: frons mulieris meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere*: ſtatim ſubiun-
gitur: *Ergo ſaltem amodò voca me: Pater meus, dux virginitatis meæ tu es*. Vbi cernis Patris appellatio quanti
meretricem mulierem ad virginitatem inuitari per ſpiritualem coniunctionem momenti a-
cum Deo. Illud obiter in hunc locum eſt obſeruãdum maximi apud Deum mo- pud Deum.
menti eſſe patris appellationem: ſiquidem Deus Hieruſalem fornicariam ciuitatem, & ſub eius typo quamlibet peccatricẽ animam adhortatur, vt ipſum patrem

appellet,ſi velit veniam facilè impetrare:quaſi tanto nomine,tantæq́; pietatis audito,fieri non poſſit,quin ſtatim ad miſericordiam commoueatur, quemadmodum pater amplecti,&oſculari ſolet filium infantulum,cum ei repetita identidẽ patris appellatione blanditur: quam ob cauſam Dominus cùm diſcipulos orare

Matt. 4. 9. docuit,hinc inchoare orationem præcepit: *Pater noſter,qui es in cælis.* Indeq́, duntaxat prodigus ille filius animos ſumpſit,&reconciliationis fiduciã: *Ibo*,inquit,*ad*

Luc 15 18. Eſai. 63. 15. *patrem meum, & dicam ei: Pater, peccaui in cælum, & coram te.* Hac eâdem ratione Deum exorare nomine populi conatur Eſa. c. 63. *Attende de cælo,& vide de habitaculo ſancto tuo:vbi eſt zelus tuus,& fortitudo tua, multitudo viſcerum tuorum, & miſerationum tuarum:ſuper me continuerunt ſe. Tu enim pater noſter, & Abraham neſciuit nos, & Iſraël ignorauit nos. Tu Domine,pater noſter, redemptor noſter à ſeculo nomen tuum.* Quo loco primùm ſignificat Propheta Deum vſq; adeò clementem eſſe vt Abrahamus,& Iſraël,ſiue Iacob præ illo nomẽ patris minimè mereantur:idcircò enim

Miſericordia Dei fortitudo. dixit: *Abraham neſciuit nos,& Iſraël ignorauit nos*,nimirũ ſi tecum conferantur. Secundò aduerte,cum dicitur: *vbi eſt fortitudo tua,multitudo viſcerum tuorũ,miſerationũ tuarum?* appellari fortitudinẽ Dei ipſius miſericordiã eo quòd miſericordię operibus maxime omnipotentiã ſuã declarare ſoleat. Tertiò,admirabũdus Propheta dixit: *ſuper me continuerũt ſe*,quaſi nouũ quiddã ſit in Deo poſſe miſericordiarũ ſuarũ viſcera cõtinere,quin ea liberaliter effundat. Deniq; bis appellauit Propheta Deũ *Patrem*: fuit enim ſemel pater per creationẽ,& iterum per redemptionẽ.

4. Sed,vt ad locũ Hier. citatum reuertamur,aduertendũ eſt appellari Deum ducẽ virginitatis Eccleſiæ,& cuiuſlibet animæ ipſi cõſecratæ,nõ ſolùm,quia ſponſarũ ſuarum virginitatẽ ſeruat ſed etiam,quoniã ipſe eſt,qui tanquam dux virginum præit,vexillumq́; erigit caſtitatis,ſine cuius videlicet ope virginitas cõſeruari nõ

Pro virginũ caſtitate tãquã dux dimicat Deus. Apoc. 14. Hier. 11. 19. poteſt. Itaq; ipſe eſt,qui tanquam dux pro virginibus militat in difficillimis certaminibus caſtitatis. Vnde & Apoc. 14. apparuit virginũ exercitus ſequẽs Agnũ, quocunq; iuiſſet,tanquã in hoc prælio ducẽ,ac bellatorem fortiſſimum. Et quidem vox Hebræa in loco illo Hieremiæ,pro qua vulgatus tranſtulit *Ducem*,propriè ducẽ,qui alios præit,& regit,ſignificat:ea enim eſt germana ſignificatio vocis *Aluph*,vnde illud Hier. 11. *Ego quaſi agnus manſuetus,qui portatur ad victimam:& non cognoui:quia cogitauerunt ſuper me conſilia dicentes: Mittamus lignum in panem eius, & tradamus eum de terra viuentium*:vbi ad literam eſt ſermo de paſſione Chriſti,ſic iuxta veritatem hebraicam transferendum eſſet: *Ego quaſi agnus dux reliquorum*:eſt

Chriſtus in paſſione dux Martyrum. enim pro voce *Manſuetus*, hebraicè *Aluph*, ſignificaturq́; Chriſtum in paſſione fuiſſe quaſi Agnum ducem gregis,qui omnes Martyres exemplo ſuo anteiret, & ad mortẽ fortiter oppetendã animaret. Alterum teſtimoniũ quo oſtenditur Deũ, cùm ſpiritualiter tanquam ſponſus alicui animæ coniungitur, ex meretrice, &

2. Cor. 11. 2. fornicaria virginẽ facere,depromitur ex ſecundæ Cor. 11. vbi Apoſtolus loquens cum Corinthiis,qui ante conuerſionem fuerant idolorũ cultores,atq; adeò fornicarij,ſic ait: *Æmulor enim vos Dei æmulatione: deſpondi enim vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto*,hoc eſt,vt interpretatur Theoph. Quæro vos Dei æmulatione,ſiue zelo,id eſt,non propter me,ſed propter Deum,cui vos deſpondeo tãquã ſponſam, quæ quamuis antea meretrix fuerit propter idololatriam; nihilominùs per ſpirituale cum Chriſto matrimoniũ,virgo eſt permanſura. Vtroq́; hoc

D. Hieron. teſtimonio vtitur ad idem confirmandum D. Hier. in commentariis in c. 2. Oſeæ. Porrò aduertendum pro eo, quod nos habemus: *Æmulor enim vos*,eſſe Græcè, ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς, quod verti poteſt, *Zelotypi ſumus erga vos.* Appellat enim Paulus zelũ ingentem,& immodicum quendam amorem,quaſi ambiat, vt apud Corinthios primus ſit,nec quiſpiam ſibi præferatur in amore:ſed addit: *Zelo Dei*: nequis putaret eum ſua ipſius gloria,& compendio commoueri. Cur

Cur Eccleſia amicta ſole apparuerit.

Mulier amicta ſole.

SECTIO V.

1 Chriſtus Sol. Mal. 4. 2. D. Hieron. Theod. Orig. Cyrill Alex. Tempus legis veteris hyems, legis nouæ ver. Theod.

CHriſtum Dominum ſolem eſſe multa Scripturæ ſacræ teſtimonia demonſtrant: duo verò potiſſimùm, vnum eſt illud Mal. 4. *Orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitia, & ſanitas in pennis eius: & egrediemini, & ſalietis ſicut vituli de armento.* Quem locū de Chriſto interpretatur. D. Hieron. & Theod. in Malach. Orig hom. 2. in Cant. & Cyril. Alex. lib. 1. in Ioan. cap 8. & lib. 4. ca. 28. vbi docet tempus ante aduentum Chriſti fuiſſe procelloſam quandam hyemē; at poſt eius aduentum, vel iucundiſſimum extitiſſe: cum Chriſto quaſi ſole fulgente, Sancti quamplurimi veluti flores pullularunt. Eſt autem potiſſimùm ſermo de die iudicij, quo tempore Chriſtus appellatur ſol iuſtitiæ, qui in primo aduentu fuerat ſol miſericordiæ. Cùm verò dicitur. *Sanitas in pennis eius*, alluditur ad ſolis radios, qui eius veluti pennæ ſunt. Quanquā verò Theod. huius noſtri ſolis pennas velit eſſe dona ſpiritualia, quibus quaſi alis nos vndiq; velauit: tamē dici meritò poteſt ſolis iuſtitiæ, id eſt, Chriſti pēnas, quib⁹ ſeſe in ſublime extulit, ſiue radios, quibus reſplenduit, illas ipſas pœnas fuiſſe, quas hominū amore ſuſcepit. Quòd enim illis tanquam alis ſeſe in altum extulerit, docuit Paulus Philip. 2. *Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſq; ad mortē, mortem autē crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum.* De quibus etiā pennis locutus eſt Regius vates interpretante Hieron. cùm dixit Pſ. 90. *Scapulis ſuis obūbrabit tibi, & ſub pennis eius ſperabis.* Quod autē eædem pœnæ, ſiuē cruciatus, radij fuerint, quibus ſol iſte reſplenduit, oſtendit locus ille apud Abac. c. 3. *Splēdor eius vt lux erit: cornua in manibus eius.* Quo loco vides cū cornib. crucis. vt omnes ibi interpretantur, ſplendorē cōiungi: nimirū quia cū in crucē fuit ſublat⁹, quaſi in medio cœli eleuat⁹ ſol multò magis quā antea radiauit.

Pœnis tanquam alis in altum ſe extulit Chriſtus. Philip 3. 8. D Hieron. Pſal 90 4. Abach. 3 4. Radiauit in cruce Chriſtus.

2. Cant. 1. 6. Septuag. Orig. Varia lectio. D. Bernard.

Alterum teſtimonium, quo Chriſtus appellatur ſol, habetur Cant. 1. vbi ſponſa de Chriſto loquens ait: *Nolite me conſiderare, quòd fuſca ſim, quia decolorauit me ſol*: ſeu, vt Sept. tranſtulerunt: *Quia reſpexit me ſol.* Quanquam Orig. legit: *Quia deſpexit me ſol*, docens hom. 2. in Cant. hunc eſſe eius loci ſenſum. *Ne putetis, ô filiæ Hieruſalem, quod naturalis ſit iſta nigredo, quam in meo vultu cernitis: ſed ſcitote, quoniam deſpectu ſolis eſt facta. Sol enim iuſtitiæ, quia me non inuenit rectè ſtantem, non direxit in me rectos lucis ſuæ radios. Ego enim ſum populus Gentium, qui priùs non reſpexi ad ſolem iuſtitiæ, nec ſteti ante Dominum: & ideo nec ille me reſpexit, ſed deſpexit.* Hæc Orig. D. Bernard ſerm. 28. in Cant. quatuor alias affert eius loci expoſitiones, quarum duæ poſtremæ ad præſens inſtitutum faciunt. Prima eſt huiuſmodi. *Nolite me notare quaſi deformem, quia cernitis pro ingruente perſecutione minùs florentem, minùs ſecundùm gloriam ſeculi coloratam. Quid exprobratis nigredinem, quam feruor perſecutionis, non conuerſationis pudor inuexit.* Secunda. *Decolorari à ſole*, inquit Bernard. *eſt ignoſcere charitate fraterna: flere cum flentibus, infirmari cum infirmantibus: vri ad ſcandala ſingulorum.* Tertia. *Sol iuſtitiæ decolorauit me, Chriſtus, cuius amore langueo: languor iſte coloris quædam exterminatio eſt. Ergo inſtar vrentis ſolis deſiderij ardor peregrinantem in corpore decolorat, & excruciat amantem dilatio.* Quarta, & poſtrema, *Decolorauit me ſol, ſui nimirum comparatione ſplendoris, dum appropians illi ex eo me obſcuram deprehendo, & nigram inuenio. Cæterum aliàs quidem formoſa ſum: quid fuſcam dicitis ſolius ſolis pulchritudini ſuccumbentem?*

Chriſti comparatione etiam pulchræ animæ deformes.

3. Eccleſia amicta Chriſto. Pannon.

Eſt igitur mulier amicta ſola, id eſt, Eccleſia Chriſto circundata. Sunt autem multæ huius ſimilitudinis rationes. Prima eſt Pānonij, qui vult dici Eccleſiā amictam Chriſto quaſi ſponſam ſponſo, eo quòd Chriſtus Eccleſiā tanquā ſponſam

ample-

amplectitur,eaq; à Chriſto tanquam ab ſponſo accipit fœcunditatem,id eſt,virtutem bene operandi, iuxta illud Cant.2. *Laua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Quē locum Orig.hom.3.in Cant.eo ſenſu interpretatur,vt læua pro incarnatione: dextera pro diuinitate ſumatur:dicaturq; læua eſſe ſub capite Eccleſiæ,quia in incarnationis myſterio Eccleſia tanquā in quodam molliſſimo ceruicali conquieſcit, Dextera autem Eccleſiā amplectatur:quoniam per myſterium incarnationis gloriam æternitatis cōſequitur. Secundò,eſt Eccleſia amicta Chriſto tanquam iudumento, quemadmodū ipſa confitetur Eſaiæ 61. *Gaudens gaudebo in Domino,& exultabit anima mea in Deo meo:quia induit me veſtimentis ſalutis, & indumento iuſtitiæ circumdedit me:*ſeu,vt 70.tranſtulerunt:*Induit me veſtimentū ſalutis,& tunicam lætitiæ*,vnde alij transferunt: *Induit me veſtimentum Ieſum*.id eſt, *Induit mihi Ieſum pro veſtimento:* quò videtur reſpexiſſe Paulus,cum dixit Gal. 3. *Quicunq; in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* & Rom. 13. *Sicut in die honeſtè ambulemus,non in comeſſationibus & ebrietatibus,non in cubilibus,& impudicitiis,non in contentione, & æmulatione:ſed induimini Dominum Ieſum Chriſtum, & carnis curam ne feceritis in deſideriis.* Alluſiſſe enim Apoſtolum ad eum locum Eſaiæ docet Cyril. Alex lib 9.in Gen.vbi quærens, quænam ſit illa tunica lætitiæ iuxta editionem Sept.reſpondet declarari à Paulo illis verbis Rom.13. *Induimini Dominum Ieſum Chriſtum.* Eſt autem Chriſtū induere,eius virtutes imitari.Sed multa præterea ea indumenti ſimilitudo complectitur, quæ in ipſa Chriſti imitatione reperiuntur.

Cant. 2 6.
Orig.
Eſai 61.10.
Lectionum varietas.
Septuag.
Alij
Galat. 3.27.
Rom. 13 13.
Cyril. Alex.
Chriſtum inducit, qui imitatur.

4.
Primùm enim verbo *induendi* vtuntur Hebræi ad ſignificandam copiam, & affluentiam veluti Pſ.64. *Induti ſunt arietes ouium:* quod D.Hier.vertit,*Veſtientur greges agnis*,id eſt, Oues erunt fœtoſæ,& id quod ſequitur: *Valles abundabunt frumento*, ad verbum eſt:*Valles veſtientur frumento.* Igitur Chriſtum induere eſt illum perfectè, & copiosè imitari,& omnibus modis,quoad eius fieri poterit,referre. Secundò, vt interpretatur D.Th.dicitur Chriſtū induere ille,qui eum imitatur: quia ſicut homo continetur veſtimento,& ſub eius colore videtur:ita in eo,qui Chriſtum imitatur,ſolus Chriſtus,eiuſq; indumenti color,id eſt,ſanctitas apparet,quæ eadem expoſitio eſt D.Chryſ.hom.25.in Epiſt.ad Rom.in obſeruatione morali:*Induere*,inquit,*Chriſtum eſt vndique in nobis per ſanctimoniam & manſuetudinem Chriſtum conſpicuū eſſe: homo enim indutus id eſſe videtur, quod indutus eſt:appareat itaque in nobis Chriſtus.* Tertiò,quia ſicut veſtes totū corpus contegunt,ita Chriſti imitatio debet ad omnem omninò actionem pertingere. Quartò,cùm iubemur Chriſtū induere, monemur quoque veterē hominem exuere:cum enim Chriſti veſtis ſtricta ſit,non poteſt ſupra mundanas veſtes, quæ laxæ admodum ſunt, ac diffluentes,indui. Vnde Paulus Rom.13.antequam diceret: *Induimini Dominum Ieſum Chriſtum*,præmonuit mundanas veſtes exuendas illis verbis:*Non in comeſſationibus,& ebrietatibus,non in cubilibus & impudicitiis,non in contentione,& æmulatione:* & Coloſſ.3.*Expoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis,& induentes nouum eum, qui renouatur in agnitionem ſecundum imaginem eius,qui creauit illum.* Quintò,qui indutus eſt veſtibus non ſentit ferè veſtium pondus illud,ac moleſtiam,quam experiturus,qui veſtes inuolutas quaſi ſarcinam portat humeris:ſic enim qui Chriſtum imitatur, non ſentit virtutum difficultatem,quia ſe eius virtutibus induit: ſentit autem earum pondus, qui non ſe illis per imitationem induit, ſed qui eas tantùm per ſpeculationem, & cognitionem quaſi humeris inuolutas portat. Poſtremò, quemadmodum indumentum ſi pretioſum ſit, pulchritudinem, & ornatum addit corpori, ita pulchrum eſt, & glorioſum Chriſtum imitari.

Pſal.64.14.
D Hieron.
Verbo induendi in quo ſenſu vtantur Hebræi.
D.Thom.
D.Chryſ.
Chriſtum in omni actione imitari debemus.
Rom. 13.14.
Exuendus vetus vt nouus induatur homo.
Coloſſ 3.9.
Chriſti imitator virtutum difficultatem non ſentit
Chriſtum imitari pulchrum.

5.
Tertiò, eſt Eccleſia amicta Chriſto,propter ſingularem protectionem,qua vndequaq; ab eo munitur:quam expoſitionem confirmat verbum ipſum Græcum,

Eccleſia munitur à Chriſto.

περὶ

περιβεβλημένη τὸν ἥλιον, id eſt, *circumamicta ſole*. Eſt enim Chriſtus circum Eccleſiã vndequaq; eã ambiens, & protegens: de qua protectione loquitur Regius vates Pſ. 124. *Qui confidunt in Domino ſicut mons Sion: non commouebitur in æternum, qui habitat in Hieruſalem. Montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi ſui.* Idcircò etiam Eſai. 26. dicitur Chriſtus Eccleſiam tanquam murus vndiq; ambire: *In die illa cantabitur canticum iſtud in terra Iuda. Vrbs fortitudinis noſtræ Sion: Saluator ponetur in ea, murus, & antemurale.* Quo loco aduerte, vt huius protectionis magnitudo explicetur, Chriſtum non ſolùm Eccleſiæ murum, ſed etiam antemurale appellari propter geminam ſecundùm vtranq; naturam protectionem qua Eccleſiam vndiq; tuetur. Idem eleganter habes expreſſum Zach. c. 2. *Abſq; muro habitabitur Hieruſalem præ multitudine hominum. Et ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius.* Ne quis enim exiſtimaret ex eo, quod dictum erat Hieruſalem ſine muro futuram, expoſitam fore hoſtibus: idcircò additum eſt: *Ego ero ei murus ignis in circuitu.* Nec verò ſe murum lapideum, aut æneum futurum pollicetur, ſed igneum, qui à longe hoſtes terreat, ſeu, vt exponit Theod. qui tranſiri non poſſit: quis enim murum igneum audeat tranſilire? Quò pertinet illud Pſ. 124. *Dominus in circuitu populi ſui*: appellatur enim Deus ignis conſumens Deut. 4. Quamquam verò murus igneus ſummam quandam protectionem Eccleſiæ ſignificet, meritò tamen pleriq; per murum igneum, murum amoris intelligunt, quo Eccleſia vndiq; cingitur: qui murus vſque adeò eſt inexpugnabilis, vt propter amorem in Chriſtum nullis ſiue Tyrannorum, ſiue Hæreticorum machinis Eccleſiæ ciuitas expugnari poſſit, tam inuicto amoris in Chriſtum cincta muro. Quò reſpexit Ioan. Bapt. cum dixit. *Ego quidem baptizo vos in aqua: ſed ipſe vos baptizabit Spiritu Sancto, & igni* id eſt, ardentiſſimo ergo Deum amore. Atq; intra hunc murum ſe continebat, indeq; pugnabat Paulus, cum dicebat: *Quis ergo nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio, an anguſtia?* græcè non eſt *ergo*: videtur verò Paulus veluti ſubitò raptus affectu in hanc exclamationem prorupiſſe ob tanta fiduciæ, quæ præceſſerant, argumenta: *Chriſtus Ieſus*, inquit Paulus, *qui mortuus eſt, imo qui & reſurrexit, qui eſt ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Quis nos ſeparabit a charitate Chriſti?* locum hunc Auguſt. lib. 4. de doctrina Chriſtiana cap. 20. affert veluti exemplar orationis, quæ *δείνωσιν*, hoc eſt, vehementiam cum ornatu coniungit.

Pſal. 124. 1.
Eſai 26. 1.
Chriſtus Eccleſiæ murus, & antemurale.
Theodo.
Pſal. 124. 2.
Eccleſia amoris muro cincta.
Matth 3. 11.
Rom 8 35.
D. Auguſt.

6. Porrò hunc eundẽ murũ igneum Spiritũ ipſum ſanctũ, qui amor eſt ſubſtantialis, poſſumus accipere, cuius eſt Eccleſiã tueri eaq; ob cauſam in die Pentecoſtes in figura ignis ſuper Apoſtolos deſcendit. Cũ vero ſubiungitur: *In gloria ero in medio eius*, pro *gloria* eſt hebraicè *Chabod*, quod nomen fuſam habet apud Hebræos ſignificationẽ, & inter alia ſignificat iecur, ex quo nimirũ concoctum alimentum in reliquas partes diffunditur, & purificatus ſanguis reliquis membris alendis tranſmittitur: quam iecoris ſimilitudinem, vt egregiè annotauit Arias Mont. in comm. in Zach. ſummo myſterio ad ſe transferens Deus ſignificauit ſe Eccleſiæ ſuæ, quæ corpus ipſius eſt myſticum, neceſſarium alimentum, vitã, virtutemq; communicaturum; imò, vt aliquid etiam de noſtro addamus futurum tempus, quo totum ſanguinem per paſſionem in omnia Eccleſiæ membra ad alimentum transfunderet, & in ſacramento Euchariſtiæ manducandum corpus, & bibendum ſanguinem fidelibus tribueret, iuxta illud, quod de filijs aquilæ dicitur Iob. 39. *Pulli eius lambent ſanguinem.* Quẽ locũ quanquã D. Greg. lib. 31. Mor. c. 21. de paſſione Chriſti interpretatur, *Sanguinẽ* inquit, *lambere eſt paſſionis dominicæ infirma venerari*: tamen ad ſacramentum etiam Euchariſtiæ referri poſſe minimè dubiũ eſſe debet, in cuius participatione meritò fideles pulli aquilarum vocãtur,

Spiritus ſanctus igneus Eccleſiæ murus.
Arias Mont.
Deus Eccleſiæ iecus.
Iob 39 38.
D. Gregor.
Fideles in Euchariſtiæ participatione pulli aquilarum.

quia huiuſmodi ſacramentũ maximè perſpicacē,& aquilinā fidei aciē deſiderat.

7. Cant.4.4. Prædicatorū conſtantia turris Eccleſiæ.

Non minùs eleganter eadē Eccleſiæ ſignificata protectio eſt Can. 4.illis verbis.*Sicut turris Dauid collum tuum. quæ ædificata eſt cum propugnaculis:mille clypei pendent ex ea,omnis armatura fortiũ.*Quod exponens Beda,*Si ciuitas*,inquit, *Dauid Eccleſia eſt Christi:turris in eadem ciuitate inexpugnabilis eſt prædicatorum conſtantia,qui ad defendenda fidei ædificia, ad repellenda hoſtium tela firmiori præ cæteris fidelibus ſunt altitudine conſtructi. Propugnacula autem,cum quibus hæc turris ædificata eſt,vel Scripturarũ ſanctarum,vel diuinorum munimina chariſmatum intelliguntur.*Aduerte etiā diuinam protectionē rectè cōparari turri Dauid : ſicut enim turris Dauid ſupereminebat

Diuina protectio circa Eccleſiam instar turris Dauid. Eſai 5 2. D Greg.

Hieroſolymis,ita diuina protectio toti Eccleſię inſtar turris altiſſimæ ſupereminet.Accedit,quod Eccleſiā quaſi ex turri in omnē partē tuetur,indeq́; multò ante inſidias hoſtiũ proſpicit:cuius etiā turris mentionē facit Eſai.c.5.*Plantauit Deus vineā electā,& ædificauit turrim in medio eius.*Quartò,& poſtremò,eſt Eccleſia amicta Chriſto tanquā ſole.vt ait Ioa.primũ quia fidei,& veritatis eius radijs vndiq; cingitur, vt exponit D.Greg.lib.34 Mor. c.7.Secũdò,quia nullus ad Eccleſiā poteſt accedere,quin priùs in ſolē iuſtitiæ incurrat, ab eoq; illuſtretur, quippe cum mulier amictà ipſum ſolē ſit. Tertiò,quia vt in hāc mulierē extremis illis tēporibus de quibus hoc loco agitur, intēdi poſſit acies oculorũ,opus erit oculo perſpica-

Fideles temporis Antichriſti Chriſtus cur aquilas appellet. Mat.24.28. D.Chryſoſt.

ciſſimo,vt ſolē ipſum Chriſtũ,qui Eccleſiā circũdant,intueri poſſit.Etenim propter fallacia Antichriſti prodigia facilè decipi poterũt,qui nō habuerint perſpicaces fidei oculos. vt in ipſummet Chriſtũ iuſtitiæ ſolē poſſint aciem intendere. Quā ob cauſam Chriſtus Matt. 24. loquens de eius tēporis fidelibus,qui in fide permanſuri ſunt,eos appellauit aquilas:*Vbicunq;*,inquit,*fuerit corpus,illic congregabuntur, & aquilæ.* In quem locum D.Chryſ. docet ideò Sāctos aquilis comparari quia ſicut filij aquilarum ad ſolem probantur:vt ſi quidem recto aſpectu in ſolis radios intendere potuerint , intelligantur eſſe legitimi : ſi autem non potuerint, cognoſcantur adulterini:ſic & filij Dei ad Chriſti iuſtitiam comprobantur.

Cur luna ſub Eccleſiæ pedibus viſa ſit?

Et luna ſub pedibus eius. *SECTIO VI.*

1. Luna inconſtantię ſymbolum. Eccl.27.12.

SVpponendum eſt lunam eſſe inconſtātiæ ſymbolum tum propter menſtruas lucis acceſſiones , tum quia ſæpiſſimè interpoſitu,& interiectu terræ deficit. Vnde Eccle.27. dicitur *Homo ſanctus* (non *ſenſatus*,vt plerique legunt)*in ſapientia manet ſicut ſol:nam ſtultus ſicut luna mutatur* : hinc fit,vt luna pro omnibus mundanis rebus accipiatur , quippe quæ fortunæ , inconſtantiæ , & varietati ſubiectæ ſunt. Igitur duplex ratio afferri poteſt , cur Eccleſia lunam ſub pedibus habeat. Prior deſumitur ab immobilitate, & conſtantia:quoniam enim Eccleſia firmiſ-

Firmitas Eccleſiæ. Cant.2.2.

ſima eſt,& vſque adeò immobilis , vt nulla vi conuelli poſſit, meritò lunam hoc eſt,inconſtantiam omnem pedibus calcare deſcribitur.Quò pertinet illud Cant. 2. *Sicut lilium inter ſpinas,ſic amica mea inter filias* , id eſt , quantuncumque tribulationum , & perſecutionum ſpinæ ambiant, & pugnant : ego tamen inſtar lilij ſemper pulchritudinem , odoremq́; ſuauiſſimum retineo , imò ex ipſis ſpinis multò pulchrior,& elegantior erumpo.Hanc Eccleſiæ immobilitatem explica-

Matt.16.18. Cant.7.4. Eccleſiæ robur inuictũ.

uit Chriſtus,cum dixit Matt.16. *Tu es Petrus , & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam,& portæ inferi non præualebunt aduerſus eam.*& ſponſus de Eccleſia Can. 7. *Collum tuum ſicut turris eburnea.* Eſt enim ebur fortiſſimum & ipſi elephantorũ dentes validiſſimi , in quo ſignificatur inuictum Eccleſiæ robur. Et quanquam omnes ſiue tyranni,ſiue hæretici conentur huiuſmodi collũ præcidere,& Eccleſiā interimere , ſemper tamen irritos fore eorum conatus,quippe cum Eccleſiæ

Cant.8.8.

collũ ſit eburneũ ,quod gladio minimè cedit.Idē ſignificatur illis verbis Cant.8.

Quid

Quid faciemus ſorori noſtræ in die, quando alloquenda eſt? Si murus eſt, ædificemus ſuper eũ propugnacula argentea: ſi oſtium eſt, compingamus illud tabulis cedrinis: quibus verbis agitur de ſponſæ ornatu ſub duplici ſimilitudine, vna deſumpta à muris, qui vt magis decorentur, aut ſtabiliantur, turres eis, atque pinnæ addi ſolent egregia aliqua pictura exornatæ: altera deſumpta à ianuę foribus, quæ veſtiri ſolẽt tabulis cedrinis. Quoniam verò ſponſa animaduertit nihil ſibi aliunde aſcitis ornamentis, aut fulcimẽtis opus eſſe, de ſua ipſius fortitudine ſimul & pulchritudine gloriatur, reſpondens: *Ego murus, & vbera mea ſicut turris, ex quo facta ſum coram eo quaſi pacẽ reperiens*. hoc eſt, non opus eſt ſuper me propugnacula erigere: quia ego ipſa murus ſum inexpugnabilis, & vbera mea ſicut turris munitiſſima, quæ quò magis premuntur, eò magis vim ſuam, & fœcunditatem declarant. In eiuſdẽ rei figuram ſcriptum eſt 3. Reg. 5. Salomonem Regem præcepiſſe, vt in fundamẽtis tẽpli lapides quadrati ſimul, & pretioſi iacerentur. *Præcepit Rex, vt tollerent lapides grandes, lapides pretioſos in fundamentũ templi, & quadrarẽt eos*: quò nimirũ templi fabrica firma, & immota conſiſteret. Præterea Eſai. 9. ita legimus: *Sciet omnis populus Ephraim, & habitantes Samariã in ſuperbia, & magnitudine cordis, dicentes: Lateres ceciderũt, ſed quadris lapidibus ædificabimus: ſycomoros ſucciderũt, ſed cedros immutabimus.* Quod quanquam per ironiam dictum eſt ad decem tribus, hoc ſenſu: Ego populum Iſraël grauiſſimis afficiam ſuppliciis, & tunc ſcient, quãto in errore verſentur, qui modò tanquã ſecuri, & de ſua potentia gloriantes dicũt: Lateres ceciderũt, ſed quadris lapidibus ædificabimus: tamẽ verè eandẽ ſentẽtiã poteſt Eccleſia vſurpare: ſiquidẽ toties impugnata multò fortior, feliciorq́; permãſit, ac ſi ciuitas aliqua lateritia euerſa iterũ quadris lapidibus, pulcherrimoq́; opere erigeretur.

Cant. 8. 10.
Eccleſia & turris, & murus inexpugnabilis.
3. Reg 5. 17.
Eſai. 9. 9.

Secũda ratio depromitur à contemptione rerum temporalium: quæ ratio eſt D. Greg. li. 34. Mor. c. 7. quem omnes deinde ſequuti ſunt. *Apparuit*, inquit, *mulier amicta Sole, & luna ſub pedibus eius: in Sole enim illuſtratio veritatis; in luna autem, quæ menſtruis ſuppletionibus deficit, mutabilitas temporalitatis accipitur. Sancta igitur Eccleſia quia superni luminis ſplendore protegitur, quaſi Sole veſtitur: quia verò cuncta temporalia deſpicit, lunam ſub pedibus premit.* Hæc Eccleſiæ generoſa conditio eadem illa eſt, quam præ ſe tulit Abraham Gen. 14. cùm Regi Sodomorum ſpolia omnia præter homines ipſi offerenti reſpondit: *Leuo manum meam ad Dominum Deum excelſum poſſeſſorem cœli, & terræ, quòd à filo ſub tegminis vſque ad corrigiam caligæ non accipiã ex omnibus, quæ tua ſunt, ne dicas: Ego ditaui Abram.* Sic enim Eccleſia vſq; adeò excelſi animi eſt, vt nolit à mundo, ſed à ſolo Deo ditari: cui propterea illud idem dicitur, quod dictum eſt ad Abraham Gen. 15. *Noli timere Abram, ego protector tuus ſum, & merces tua magna nimis.* Id quod Eccleſia ipſa confitetur Cant. 7. *Ego dilecto meo, & ad me conuerſio eius.* Qui locus duplicem habet explicatum: vnus. Vtrum pulchra ſim, necne, id verò nõ diſputo: hoc vnum ſcio me dilectum meũ diligere, ab illóque viciſſim diligi. quod mihi ſatis, ſuperq; eſt, vt ſortem meam glorioſam eſſe exiſtimem. Alter eſt: Ego dilecto meo adhæreo, ad ipſúmque me conuerto; non autem ad delicias, opeſq; terrenas: itaq; eo ſolo contẽta ſum. Quo ſenſu etiam vſurpat illud Pſ. 72. *Quid enim mihi eſt in cœlo, & à te* (id eſt, præter te) *Quid volui ſuper terram? Defecit caro mea, & cor meum, Deus cordis mei*, id eſt, cui ſoli cor meum cultum, & adorationem tribuit: cùm mundani homines ſinguli Deos ſuos habeant, quos venerentur: quemadmodum de gulæ deditis hominibus dixit Paulus Philip. 3. *Quorum Deus venter eſt.*

2.
D. Greg.
Eccleſia, tẽporalia quã deſpiciat.
Gen. 14. 22.
Gen. 15. 4.
Cant. 7. 10.
Locus Cãticorum pulchrè elucidatur.
Pſal 72. 25.
Mũdani homines ſinguli ſuos habẽt Deos.
Philip 3. 19.

Propter hanc terrenarum rerum deſpiciẽtiam, quâ omnia temporalia Eccleſia deſpicit, & tanquam lanam calcat dicitur calceata hyacintho, ſiue flore, ſiue gẽma cœleſtis coloris Ezec. 16. vbi illud, quod ad Hieruſalem dicitur de Eccleſia

3.
Eccleſia calceata hyacintho.

Ezech.16.10.

poſſumus accipere: *Calceaui te hyacintho*, id eſt, cœleſtibus calceamentis. Itaq; non putat Eccleſia decorum, & glorioſum ſibi eſſe, quippe cùm Regina ſit, terrenis, ſed cœleſtibus calceis, id eſt, rerum cœleſtium deſideriis, & amore calceari: quã ob cauſam eius greſſus, & calceamenta ab ſponſo commẽdantur Cant. 7. *Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis, filia Principis*. Vbi eſt obſeruandum, cùm ſpõſa ſponſi formam commendauit, à capite incœpiſſe deſcendendo ad pedes vſq;: *Caput eius aurum optimum. Comæ eius ſicut Elatæ palmarum, nigræ quaſi coruus. Oculi eius ſicut columbæ ſuper riuulos aquarum quæ lacte ſunt lotæ, & reſident iuxta fluenta pleniſſima. Genæ illius ſicut areolæ aromatum conſitæ à pigmentarijs. Labia eius lilia diſtillantia myrrham primam. Manus illius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. Venter eius eburneus, diſtinctus ſapphiris. Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas*: vt ſignificaret eximiam eius humilitatem cum ſingulari amore cõiunctam, cùm ad nos dignatus eſt deſcendere: ſponſum autem è contrario in commendanda ſponſæ pulchritudine à pedibus inchoaſſe aſcendendo ad caput vſque: *Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis, filia Principis! Iunctura femorum tuorum ſicut monilia, quæ fabricata ſunt manu artificis. Vmbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis. Venter tuus ſicut aceruus tritici vallatus liliis. Duo vbera tua ſicut duo hinnuli gemelli capreæ. Collum tuum ſicut turris eburnea. Oculi tui ſicut piſcinæ in Heſebo quæ ſunt in porta filiæ multitudinis. Naſus tuus ſicut turris Libani quæ reſpicit contra Damaſcum. Caput tuum vt Carmelus: & comæ capitis tui ſicut purpura Regis vincta canalibus*: idq; duplicem ob cauſam: Primùm, vt ei progreſſum in virtutibus, & aſcẽſiones commendaret. Deinde vt indicaret temporalium rerum deſpicientiam, hoc eſt, greſſus eius ſupra lunam, fundamentum eſſe, & quaſi baſim vniuerſæ perfectionis, & pulchritudinis. In huius rei typum Moyſi viſionem illam magnam rubi conſpecturo dicitur Exod. 3. *Solue calceamentum de pedibus tuis*, id eſt, vt Patres interpretari ſolent, mortuorum, & terrenorum animalium pelles, & calceamenta abiice, quibus terreni affectus, deſideriaq; exprimũtur. Idémq; dictum eſt Ioſue, cùm promiſſionis terram trans Iordanem ingrederetur: *Solue calceamentum tuum de pedibus tuis: locus enim in quo ſtas, ſanctus eſt*. Ioſue 5. Etenim indignum planè eſt hominem ad promiſſionis terram ingredientẽ terrenos affectus induere, rebuſque temporalibus delectari. Mirum verò eſt, quod eod. 5. c. commemoratur: ea enim verba, quæ paulò ante dicta ſunt, fuerunt viri cuiuſdam, qui Ioſue cœlitùs apparuit euaginatum tenens gladium, qui ſe dixit eſſe Principem exercitus Domini: quam ob rem probabile eſt fuiſſe Archangelũ Michaëlem. Itaq; is comminatus fuit Ioſue mortem ſtricto gladio, niſi ſtatim calceamenta deponeret. Sic enim Chriſtus Dominus, quem ille Angelus referebat, ſtrictum verbi gladium habuit, cùm dixit: *Non veni pacem mittere in terram, ſed gladium*: & hoc habitu quaſi comminabundus Eccleſiæ præcipit, vt calceamenta terrenarum cogitationũ deponeret, ſeſéq; hyacinthinis, & cœleſtibus calcearet, quod eſt lunam habere ſub pedibus.

Cant. 7. 1. Sponſæ greſſus ab ſponſo cur commendentur.

Cant. 5. 11. Sponſa in laudãda forma ſpõſi incipit à capite.

Sponſus à pedibus ſpõſæ inchoat.

Deſpectio temporaliũ, perfectionis baſis.

Exod. 3. 5.

Ioſue 5. 15.

Terrenæ cogitationes deponendæ.

Matth. 10. 34.

Quid ſit Eccleſiam, coronam ex duodecim ſyderibus contextam capite geſtare?

Et in capite eius corona duodecim ſtellarum.

SECTIO VII.

1\. OMnes interpretes ſtellarũ duodecim nomine duodecim Apoſtolos intelligũt, & in iis omnes viros doctrina, & ſanctitate præcellẽtes, eo quòd numerus duodenarius perfectionem, & vniuerſitatẽ cõtineat. Igitur Apoſtoli corona duodecim ſtellarũ appellãtur, quia inſtar clariſſimorũ ſiderũ Eccleſiã non

ſolum

ſolùm illuminãt,ſed etiã exornãt,& veluti coronãt. Dicẽdũ priùs de duodenario Apoſtolorũ numero: deinde explicandũ, quomodo Eccleſiã dicantur coronare.

2\. Quod igitur ad numerũ pertinet, duodenarium Apoſtolorum numerũ multæ in ſacris literis figuræ adumbrarunt. Primum enim illi fuerut duodecim Patriarchæ legis nouæ, à quibus progeniti ſunt fideles. Secundò, Exo. 24. ita dicitur. *Scripſit Moyſes vniuerſos ſermones Domini: & mane conſurgens ædificauit altare ad radices montis, & duodecim titulos per duodecim tribus Iſraël.* Quo loco per duodecim titulos quidam intelligunt duodecim altaria: alij duodecim lapides, ex quibus conſtructum fuerit altare ad deſignandam oblationem duodecim tribuum: quæ expoſitio magis placet Lyrano, hebraicè habetur, *duodecim ſtatuas*, quæ tamen non fuerunt idola aut hominum effigies: ſed duodecim lapides erecti inſtar ſtatuarũ Hebraicum enim verbum *Iaſſab* ſignificat erigere, ſeu ſtare facere. Voluit autem Dominus aſtante populo aſtare etiam huiuſmodi ſtatuas, ſiue lapides ad exprimendam pacti perpetuitatem, quam lapides ſtantes, & ad multum tempus duraturi declarabant. Pro eo, quod nos habemus: *Iuxta duodecim tribus Iſraël*: habetur in hebræo: *Iuxta duodecim virgas Iſraël*: quod eòdem recidit. Vocantur enim filij virgæ: quia quemadmodum virgæ à trunco, ſic ipſi à parentibus oriuntur. Igitur Apoſtoli iuxta vtranq; duodecim titulorum expoſitionẽ, duodecim ſiue altaria, ſiue lapides fuerunt. Altaria quidem, quia in ſingulis quaſi in quibuſdam altaribus Chriſto ab omnibus Gentibus verus cultus, & latria fuit exhibita. Et præterea quia per martyrium fuerunt Deo tanquam altaria conſecrati: lapides autem erecti ad ſignificandam diuini fœderis cum mortalibus perpetuitatem.

Apoſtolorũ numerus in ſacris literis multipliciter adumbratus. Exod. 24. Lyran. Duodecim Apoſt. 12. altaria.

3\. Tertiò fuerunt duodecim illi fontes, de quibus agitur Exod. 15. *Venerunt autem filij Iſraël in Elim, vbi erant duodecim fontes aquarum, & ſeptuaginta palmæ, & caſtrametati ſunt iuxta aquas.* Rectè autem fontes cum palmis iunguntur: quia ex Apoſtolorum fontibus omnes Gentes non ſolùm ſalutarem doctrinæ aquam hauſerunt, ſed etiam ſuarum victoriarũ palmas aduersùs animæ hoſtes irrigarũt. Quanquã enim Rup. li. 3. in Exo. c. 4. per palmas Martyres accipiant, tamen Orig. hom. 7. in Exod. in duodecim fontibus duodecim Apoſtolos, & in ſeptuaginta palmis ſeptuaginta diſcipulos ſignificari exiſtimat. *Nec enim*, inquit, *ſoli duodecim Apoſtoli fidem Chriſti prædicauerunt, ſed etiam alij ſeptuaginta miſſi ad prædicandum referuntur, per quos palmas victoriæ Chriſti mundus agnoſceret.* Simul etiam aduertit non ante in Elim ductum fuiſſe populum, vbi erant duodecim fontes amœniſſimi, quàm ad aquas ſalſas, & amaras perueniſſet, quibus per lignũ monſtratũ à Domino dulcibus effectis poſteà venitur ad fontes. Primò enim ducitur populus ad literã legis, quæ in amaritudine ſua permanſit, donec per lignũ vitæ dulcis effecta ſpiritualiter cœpit intelligi. Itaq; tunc demùm de veteri teſtamento tranſitur ad nouũ, & venitur ad duodecim fontes apoſtolicos, & ſeptuaginta diſcipulorum palmas.

Exod. 15. 27. Item duodecim fontes. Rupert. Origen. Septuaginta diſcipuli, ſeptuaginta palmæ ex Origen.

4\. Quartò fuerunt duodecim illi lapides pretioſi quatuor ordinibus diſtincti in rationali ſummi Sacerdotis collocati, qui cõmemorantur Exo. 39. Similiterq; in duobus lapidibus onychinis, quos in humeris Põtifex geſtabat, ſculpta erant nomina duodecim Patriarcharum. Vtramq; figuram de Apoſtolis interpretatur D. Hier. in c. 28. Ezech. *Eos*, inquit, *verus Pontifex ſecundùm ordinem Melchiſedech portat in pectore, portat in humeris, vt in duodecim lapidibus duodecim Apoſtolorum numerum & in duobus onychinis vtriuſque teſtamenti ſacramenta demonſtret.* Cernis, iuxta D. Hier. Chriſtum portare duodecim Apoſtolos & in pectore, & in humeris: in pectore quidem per amorem, vnde lapides illi præcipiuntur includi auro, Exo. 28. *Sculpes eos nominibus filiorum Iſrael incluſos auro, atque circundatos*: verè enim Chriſtus Apoſtolos tanquam gemmas auro ſuæ charitatis incluſit: in humeris autem per auxi

Exod. 39. Apoſtoli lapides pretioſi in rationali Pontificis. D. Hieron. Apoſtolos in pectore portat Chriſtus. Exod. 28. 11.

lium,quo Sanctos omnes veluti humeris ſuſtinet. Aduertendum etiam pro eo,
Septuag. quod nos habemus: *Sumes duos lapides onychinos.* L X X. tranſtuliſſe: *duos lapides ſmaragdos*, quæ gemma inter virides principatum tenet. Eſt autẽ viridis color ſymbolum ſpei: quare docemur in Apoſtolis magnam ſpem ſalutis collocare. Accedit,quòd ſmaragdus caſtitatem amat,& Veneri aduerſatur,vt aliàs diximus. Vnde duodecim Apoſtolorum,& omnia præcellentium Sanctorũ nomina in duobus ſmaragdis ſculpta eſſe,nihil eſt aliud,quàm eximiam ſanctitatem ſine gemina caſtitate animæ videlicet, & corporis reperiri non poſſe: imò in ea tanquam in gemma pretioſiſſima ſculpi,& cælari.

5. Leuit. 24. Quintò,eoſdem Apoſtolos duodecim panes propoſitionis, de quibus agitur Leu.24.adumbrarunt.Pro cuius figuræ maiori intelligentia aduertendũ eſt præcepiſſe Dominum eo capite,vt ſuper menſam propoſitionis ponerentur ſingulis ſabbatis duodecim panes calidi,& recentes ſublatis veteribus, & cedentibus in vſum Sacerdotum:quam ob cauſam ipſi panes dicebantur *propoſitionis*, quia coram Domino proponebantur:menſa verò *Menſa panum propoſitionis*:ponebantur autem duodecim panes iuxta numerũ tribuum.Præterea eiuſmodi panes quoad figuram erant rotundi,vt exiſtimat Lyr.neq; in furno,aut clibano coquebantur: ſed in vaſis aureis,quæ panẽ interclusũ faciebant ex vtraq; parte, hoc eſt, tam ſuperiori quàm inferiori omninò ſimilem ad eum modum,inquit Lyr.quo fiunt noſtræ hoſtiæ.R.Salom.arbitratur fuiſſe quadratos,ſeu altera parte lõgiores, eo quòd in Hebræo appellentur panes facierum. Verùm id non cogit:adhuc enim manent panes facierum iuxta Lyrani ſententiam.Porrò hi panes ponebantur in menſa ſeni in vna parte,& ſeni in altera, vt eſt perſpicuum ex Leu.24.De modo tamen poſitionis non vna eſt Doctorũ ſententia. Quidam enim exiſtimant fuiſſe duos ordines,ita vt vnus ſupra alium poneretur,quam ſententiã ſecutus eſt Lyr. ſuper c.24.Leu. Alij volunt ſex fuiſſe veluti in vno cumulo,totidemq; in altero, quod magis placuit Abul.q.28. in 25. Exod. Rectiùs tamen ſenſiſſe videtur Lyr. quoniam id magis videntur ſonare verba Leu.quæ ſic habent: *Senos altrinſecus ſuper menſam ſtatues*. Quare videntur fuiſſe duo ordines,ita vt vnus panis ſuper aliũ poneretur:quod bene fieri poterat,cum panes eſſent magnæ quantitatis: ſinguli namq; continebant duas decimas ephi,vt habetur Leu.24. id eſt, duas decimas partes ephi,quemadmodum interpretatur Lyr. Capiebat autem ephi tria ſata,vt auctor eſt Ioſeph.lib.9. Antiq.c.2.Satum verò capiebat ſeſquimodium Italicum, vt nonnulli exiſtimant:qua de re legendus eſt Georg.Agricola lib.1. de externis menſuris.Verùm quanta eſſet menſura ephi,magis liquet ex Ruth.2. vbi ſic habet vulgata tranſlatio: *Inuenit hordei quaſi ephi menſuram*,id eſt,tres modios. Poſtremò ſuper panes ponebatur thus lucidiſſimum, vt refertur Leu.24.quoniam, vt ait Lyr.in ſummitate cuiuſlibet ordinis erat vas aureum plenum thure,ſeu phiala aurea,vt ſcribit Ioſeph.lib.3. Antiq.c.7.

(Margin: Figura panũ propoſitionis. — Lyran. — R. Salomon. — Leu. 24. — Quo pacto ponerentur in menſa. — Lyran. — Abul. — Leuit. 2 6. — Quam quãtitatem continerent ſinguli. — Leuit 24 — Ephi menſura quanta. — Ioſephus. — Geor Agri. — Ruth. 2. — Leuit. 24. — Lyran. — Ioſephus.)

6 Orig. Ex his iam intelliges,quãto iure in illis duodecim panibus adumbrati fuerint duodecim Apoſtoli. Primùm enim,vt obſeruauit Orig.hom.13.in Leu.in duodecim illis panibus fiebat duodecim tribuũ Iſraël apud Dominũ cõmemoratio,vt memoria duodecim tribuũ apud eũ ſẽper aſſidua perſiſteret,quò veluti exoratio quædã,& ſupplicatio pro ſingulis fieret.Ex quo illud apparet,quẽ ſit natura propenſus ad beneficentiã Deus: ſiquidem duodecim tribuũ memoriã apud ſe volebat perpetuò conſeruari,vt earum perpetuò recordaretur:nec niſi per panes in mẽſa continuò appoſitos,vt vel ſic ad neceſſaria eis ſubminiſtranda magis inuitari poſſet.Igitur iuxta cõmemoratã Orig.obſeruationẽ voluit Chriſtus duodecim Apoſtolorum panes in Eccleſiæ menſa ante ſuum conſpectũ perpetuò eſſe propoſitos, vt eorum veluti oblatione fideliũ, quos illi doctrina ſua,exemploq;

(Margin: Panes propoſitionis Apoſtolos adumbrarunt — Deus quàm pronus ad beneficiendum.)

inſtituerunt, continuò recordaretur. Deinde iidem duodecim panes vaſis aureis
vtrinque compreſſi, & efformati ſunt iuxta ea, quæ ex Lyran. ſententia diximus: Apoſtoli panes propoſitionis euaſerunt
quoniam Apoſtoli laboribus quaſi quibuſdam aureis inſtrumentis hinc inde
compreſſi panes propoſitionis euaſerunt. Vnde & panes faciei um dici poſſunt
propter geminam charitatem Dei videlicet, & proximi: ex qua veluti ex facie
eos tanquam Chriſti diſcipulos reliqui omnes agnouerunt iuxta illud Ioan. 13. Ioan. 13 35
In hoc cognoſcent omnes, quòd diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem. De-
nique ſuper illos phialæ thuræ lucidiſſimo plenæ ponebantur: quia ex huiuſmo-
di panibus ſuauiſſima orationum thura ad Eccleſiam adiuuandam afflabantur,
iuxta illud Pſal. 140. *Aſcendat oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo.* Pſal 140.2.

Sextò, fuerunt duodecim illi exploratores, quos ad explorandam rerram pro- 7
miſſionis Moyſes miſit ſingulos de ſingulis tribubus, quemadmodum ei præce- Apoſtoli 12.
perat Dominus, Num. 13. *Mitte viros, qui conſiderent terram Chanaan, ſingulos de* exploratores.
ſingulis tribubus ex Principibus. Qui pergentes vſque ad Torrentem botri abſciderunt pal- Num. 13 3.
mitem cum vua ſua, quem portauerunt in vecte duo viri. De malis quoque granatis, & de
ficis loci illius tulerunt poſt quadraginta dies. Huius hiſtoriæ allegoriam expendit Ru- Rupert.
pert. lib. 1. in Num. cap. 37. Terra explorata reſurrectio Chriſti eſt; hanc terram
exploratum admiſſi ſunt Apoſtoli, & quicunque ſcripturas ſacras habemus in
manibus. Quid torrens botri niſi paſſio Domini, de quo ſponſa canit Cant. 1. Cant. 1. 14.
Botrus Cypri dilectus meus mihi. Explorando itaque venimus vſque ad torrentem Botrus Cypri Chriſtus.
botri quoniam in lectione Prophetarum intelleximus oportuiſſe pati Chriſtum, Eſai. 53. 8.
& reſurgere à mortuis. Abſciſſus eſt botrus de palmite iuxta illud Eſai. 53. *Abſciſ-*
ſus eſt de terra viuentium. Abſciſſum palmitem portant in vecte duo viri, id eſt,
paſſum, & mortuum Chriſtum adorant in cruce duo populi. Porrò palmitem
abſciſſum portantibus in vecte duobus viris neceſſariò qui præcedit, quod por-
tat, non videt: qui autem ſubſequitur, ſemper præ oculis habet. Ita planè anterior
populus, qui dominicæ paſſionis tempora præceſſit, dulciſſimum botrum id eſt,
Chriſtum, quem fide portabat, non vidit: nos autem, qui ſubſequimur, videmus.
Vnde & nobis dicitur Luc. 10. *Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis.* Sed de malis Racemum
granatis terræ illius tulimus: quia Prophetarum mortes & perſecutiones paſſuri terræ pro-
Chriſti teſtimonia fuiſſe intelleximus. Poſſunt etiam intelligi Martyr. qui poſt miſſionis
Chriſtum ſequuti ſunt. Hoc autem explorauimus quadrag. diebus: qui enim ad portantes
explorandam carnis reſurrectionem nos admiſit, *præbuit ſe ipſum viuum in multis* duo populi. Luc. 10. 23.
argumentis per dies quadraginta apparens diſcipulis, & loquens de regno Dei. Act. 1. Act 1.3.

Septimò, fuerunt duodecim illi lapides, quos de Iordanis alueo tolli, & poni 8.
in Galgalis, & alij duodecim, quos in ipſo Iordanis alueo collocari præcepit Apoſtoli duodecim
Ioſue cap. 4. eius lib. *Vocauit Ioſue duodecim viros, quos elegerat de filiis Iſraël, ſingu-* lapides è
los de ſingulis tribubus, & ait ad eos: Ite ante arcam Domini Dei veſtri ad Iordanis me- Iordane ſub-
dium, & portate inde ſinguli ſingulos lapides in humeris veſtris. vt ſit ſignum inter vos: & lat.
quando interrogauerint vos filij veſtri cras dicentes: Quid ſibi volunt iſti lapides? reſpon- 1. Ioſue 4.49.
debitis eis: Defecerunt aquæ Iordanis ante arcam fœderis Domini, cum tranſiret eum:
idcirco poſiti ſunt lapides iſti in monumentum filiorum Iſraël vſque in æternum. Et paulò
pòſt: *Alios quoque duodecim lapides poſuit Ioſue in medio Iordanis alueo, vbi ſteterunt*
ſacerdotes, qui portabant arcam fœderis Domini: & ſunt ibi vſque in præſentē diem. Docet
Abul. q. 11. in c. 4. Ioſue hos duodecim lapides poſitos in Iordane fuiſſe ingentes, Abul.
& multò maiores prioribus, tum ne cum aquis Iordanis ſimul deuoluerentur;
tum vt ſuper ipſas aquas eminerent, poſſentq; eſſe tanti miraculi monumentū.
Commemoratq; opinionem, quam ipſe appellat communem Doctorum, de his
duodecim lapidibus loquutum fuiſſe Ioannem Baptiſtam, cùm apud Iordanis
aquas

Matt.3.9. aquas prædicãs dixit Matth.3. *Potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahe.*
Cyrill.Alex. Arcam teſtamenti humanitatem Chriſti adumbraſſe docet Cyril. Alex. lib.4. in
Ioan. c. 28. Hæc igitur arca fœderis Iordanis aquas, id eſt, paſſionis torrentem
pertranſiit, non ſuſtentata Sacerdorum humeri; ſed ipſius diuinitatis potentia:
in cuius miraculi monumentũ duodecim lapides, id eſt, duodecim Apoſtolos in
ipſo Iordanis alueò, id eſt martyrij, & paſſionis fundo erexit, vt ſuo ipſorum ſan-
guine victoriam Chriſti teſtarentur: qui lapides, vt aiebat Abul. ingentes ad-
modum fuerunt, ne eos Iordanis aquæ ſecum deuoluerent: quoniam Apoſtolos
nulla paſſionũ, tormentorumq; flumina de ſuæ confeſſionis ſtatu dimouere po-
tuerunt. Quod verò duodecim alij lapides ex Iordanis alueo in ipſa terra pro-
miſſionis repoſiti ſunt, illud ſignificat eoſdem Apoſtolos ex Iordanis alueo, id
eſt, ex medio paſſionis emerſos in terram promiſſionis cæleſtem euaſiſſe. Quòd
Epheſ. 2.19. autem Apoſtoli lapides fuerint, manifeſtè docet locus ille Pauli Epheſ. 2. *Iam*
Apoſtolis *non eſtis hoſpites, & aduenæ: ſed, eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei ſuperædificati*
fundamen *ſupra fundamentum Apoſtolorum, & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto*
tales Eccle- *Ieſu*: quibus verbis Apoſtoli fundamentales Eccleſiæ lapides appellantur.
ſiæ lapides.
5. Octauò fuerunt duodecim illi boues ænei, ſupra quos Rex Salomon præcepit
3.Reg 7.25. mare æneum collocari 3.Reg.7. *Fecit quoque mare fuſile: & ſtabat ſuper duodecim bo-*
Duodecim *ues è quibus tres reſpiciebant ad Aquilonem, & tres ad Occidentem & tres ad Meridiem,*
item boues *& tres ad Orientem, & mare ſuper eos deſuper erat: quorũ poſteriora vniuerſa intrinſecus*
ænei. *latitabat*. Quo loco per duodecim boues duodecim Apoſtolos intelligit Eucher.
Eucherius. lib. ſuo 3. in libros Reg. ca. 21. Per boues, inquit, Apoſtolos, & Euangeliſtas, imò
Deut.25.4. omnes verbi miniſtros debemus accipere. De illis enim Apoſtolus 1. Cor. 9. in-
tellexit illud Deut.25. *Non alligabis os bouis triturantis* Hi boues mare ſibi ſuper im-
poſitum portant, cùm Apoſtoli, eorumq; ſucceſſores iniunctum ſibi euangeli-
zandi officiũ prompta ſatagunt deuotione implere, terni ad quatuor orbis par-
tes, cum in quatuor orbis partibus fidẽ Trinitatis annunciãt. Intrinſecus autem
latitãt vniuerſa boum poſteriora: quia qua mercede ſancti prædicatores in per-
petuũ donẽtur, in interni iudicis examine iam diſpoſitũ eſt: ſed nobis, qui adhuc
6. foris ſumus eſt occultũ. Eandem expoſitionẽ tradit D. Greg. 2. p. curæ paſtor. c. 5.
3.Reg 10.18. Nonò, ſunt duodecim illi leunculi thronum Salomonis hinc inde ambientes,
Item duode- de quibus agitur 3.Reg.10. *Fecit Rex Salomon thronũ de ebore grandẽ: & veſtiuit eum*
cim leones, *auro fuluo nimis, qui habebat ſex gradus: & ſummitas throni rotunda erat in parte poſte-*
qui Eccleſiã *riori: & duæ manus hinc atque inde tenentes ſedile: & duo leones ſtabant iuxta manus ſin-*
tuentur. *gulas. Et duodecim leunculi ſtantes ſuper ſex gradus hinc atque inde. Non eſt factũ tale opus*
in vniuerſis regnis. Thronus iſte eburneus, veſtituſq; auro, Eccleſia eſt cãdore vir-
tutum, auriq; pallore fulgẽs: duodecim leones duodecim Apoſtoli ſunt qui Ec-
cleſiam vndequaq; tanquã leones quidã fortiſſimi, & formidabiles ambiunt, ac
Eucherius. tuentur. Et quidẽ Euch. 3. lib. Reg. c 33. in leonibus nobiſcũ ſentit: ſed diſſentit in
throno, quẽ ad iudiciariã poteſtatẽ, extremumq; iudiciũ refert. Itaq; iuxta Euch.
thronus eburneus iudiciariã Chriſti poteſtatem auro diuinitatis fulgentẽ ſigni-
ficat. Sex throni gradus omnem creaturã viſibilem, & inuiſibilẽ, quæ ſex diebus
eſt condita, & Chriſto Domino ſubiecta, demonſtrat. Duodecim leunculi per
Matt 19.28 throni gradus diſtributi, duodecim Apoſtoli ſunt, qui ſimul cum Chriſto iudica-
Apoſtoli bũt iuxta illud Matt.19. *Sedebitis ſuper ſedes duodecim iudicãtes duodecim tribus Iſraël.*
duodecim Poſtremò, ſunt duodecim ſtellæ, ſiue ſidera clariſſima quemadmodũ hoc loco
ſignis Zo- docet Ioan. Eccleſiæ cœlũ mirũ in modũ colluſtrãtia. Vnde Vener in ſua Harm.
diaci com mundi Cant.2. tom.7. a. c.8. vſque ad 12. eleganter cõparat duodecim Apoſtolos
parantur.
Georg Ven. duodecim ſignis Zodiaci: docetque idcirco ſingulos in illis partibus prædicaſſe

quæ

quæ eiuſmodi ſignis ſuppoſitæ ſunt. Ait enim conſtitui ab Aſtronomis in cœlo quatuor trigonos, ſiue triangulos, quorũ primus eſt trigonus Oriẽtali ſubiectus Geminis Libræ, & Aquario: atq; hũc trigonum pertinere ad Simonem, Bartholomæum & Matthæum. Simoni enim obtigit Ægyptus, quæ eſt aſſignata Geminis; Bartholomæo Bactriana regio, Lycaonia, & Armenia Libræ ſubiectæ; Matthæo Æthiopia, quæ ſubiecta eſt Aquario. In ſecundo trigono meridionali, qui aſſignatur Tauro, Virgini, & Capricorno, prædicarũt: Andreas. Iudas Thadæus. & Thomas. Etenim Andreas prædicauit in Achaia, & Græcia, quæ ſupponũtur Virgini: deinde tranſiuit ad Thracas, & Byzãtios, quibus Saturnus, & Capricornus dominantur. Thadeus in Perſide, & Meſopotamia, partibuſq; ſuperioribus Ponti: at Perſis Tauro ſubijcitur. Thomæ obtigit India ſuperior, Brachmanes quoq;, & Hyrcani Capricorno ſubiecti. In tertio trigono occidẽtali, cuius imagines ſunt Piſces, Cancer, & Scorpius prædicarunt Iacobus minor, Ioan. & Philippus. Etenim Philippo obtigit Syria Scorpioni attributa. Ioan. pòſt Palæſtinã in Aſiã minorẽ cõmigrauit, peragrauitq; Ioniã. & in præcipua eius vrbe Epheſo tanquã in ſui Patriarchatus metropoli morabatur. Itaq; totam minorem Aſiam luſtrauit, in quam dominatur Cancer. Iacobus minor fuit Epiſcopus Hieroſolymitanus, quo conuenerunt illi, qui erant ex Cilicia, & Pãphylia, vt refertur Act. 1. quæ regiones à Piſcibus aſpiciũtur. In quarto deniq; trigono aquilonari; cuius imagines ſunt Aries, Leo, & Sagittarius, concionati fuerunt Matthias, Petrus, & Iacobus maior Nam Matthiæ obtigit Iudæa, & concaua Syriæ, quibus dominatur Aries. Petrus cõcionatus eſt in Italia; præcipuè verò Romæ, quæ à Leone regitur. Iacobus maior in Hiſpania, Celtica, & Arabia felici, quæ Sagittario ſubijciuntur. Ex quibus manifeſtum efficitur, quanto iure duodecim Apoſtoli cum duodecim ſignis Zodiaci conferantur: ſiquidem ipſi quoq; fuerunt in Eccleſiæ cœlo duodecim ſigna in quatuor trigonos per Euãgelij prędicationẽ diſtributa.

Quibus Zodiaci ſignis ſuppoſitæ ſint regiones in quibus Apoſtoli prædicarunt.

Act. 1.

8. Ex dictis perſpicuum relinquitur, cur duodecim Apoſtoli duodecim ſtellarum, alijſq; duodenarij numeri figuris adumbrentur. Cur verò corona Eccleſiæ dicantur; illa ratio eſt, quoniam Eccleſiam illuſtriſſimis vitæ exemplis, doctrinæ præſidijs & miraculorum fulgoribus illuſtrarunt. Aduerte autem caput Eccleſiæ Chriſtum eſſe: quare habere Eccleſiam in capite coronam duodecim Apoſtolorum nihil eſt aliud, quàm Apoſtolos in Chriſto eſſe veluti pretioſiſſimam, & pulcherrimam coronam: quia videlicet ipſi eum Regem toto orbe conſtituerũt, cùm per eorum prædicationem imperium orbis obtinuit, & Rex ab omnibus Gẽtibus fuit conſalutatus, quod illuſtriſſimum eſt Apoſtolorum encomiũ. Quod autem Apoſtoli, & omnes in vniuerſum Apoſtolici Heroës in Chriſto. vt in Eccleſiæ capite tanquam corona fulgeant, duo ſcripturæ ſacræ teſtimonia demonſtrant. Vnum eſt Zach. 6. *Sumes argentum, & aurum, & facies coronas, & pones in capite Ieſu filij Ioſedech Sacerdotis magni.* In quem locum Rupe. per eiuſmodi coronas ſuper caput Ioſedech Sacerdotis magni Chriſtum Dominum repræſentantis, præcellentes quoque Sanctos intelligit, à quibus Chriſtus coronatur. Alterum eſt Zach. 9. *Lapides ſancti eleuabuntur ſuper terram eius*: qui locus poteſt transferri ex Hebræo. *Lapides diadematis eleuabuntur ſuper terram*: & eſt ſermo de Apoſtolis, vt interpretatur D. Hier. in c. 28. Ezech. vbi eam lectionem ſequitur: *Lapides ſancti voluuntur ſuper terram inſtar rotarum, paululum tangentes humum, & volubilitate ſua ad cœleſtia feſtinantes.* Eſt igitur ſenſus lapides diadematis, hoc eſt, quia diadema Chriſti conficiunt eleuandos eſſe ſuper terram, id eſt, in magno pretio habendos in Eccleſia: tunc autem eleuantur lapides in Eccleſiæ ædificio, cùm ſuperponuntur Chriſto, qui eſt lapis fundamentalis. Quæ

Apoſtoli corona Chriſti & Eccleſiæ.

Chriſtus coronatur a Sanctis.

Zach. 6. 11.

Rupert.

Zach 9. 16.

D. Hieron.

Eph. ſ 2.21. interpretatio eſt D. Hier. in comm. ſuper epiſt. ad Epheſ. in illa verba c. 2. *In quo*
Stellati corona Chriſti. *omnis ædificatio conſtructa creſcit in templum ſanctum in Domino.* Non eſt prætermittenda obſeruatio Pann. in hunc locum aientis Præclaros hoc etiam duodenario ſtellarum numero poſſe comprehẽdi, atq; adeò admoneri ſummæ ſanctitatis: ſiquidem Chriſti corona deſcribuntur: vt videlicet, quemadmodum corona capiti ornamento eſt, ſic etiam ipſi debeant caput Eccleſiæ, id eſt, Chriſtum ſuis moribus exornare, non quærentes quæ ſua ſunt, ſed quæ Ieſu Chriſti.

Cur Eccleſia in vtero habens, parturienſq; cũ dolore deſcribatur?

Et in vtero habens clamabat parturiens, & cruciabatur vt pariat.

SECTIO VIII.

1 MVlier illa, quæ Ioanni apparuit, & quàm Eccleſiam interpretati ſumus, viſa eſt habere in vtero filium, parturienſq; clamare, maximiſq; ob difficilẽ partum cruciari doloribus: quam ob cauſam initio huius commen. diximus non poſſe hac muliere ad literam ſignificari beatam Virginem, quippe cui nullo modo conueniant eiuſmodi in parturiendo dolores. Significatur igitur maximam fore extremis illis mundi temporibus ſub Antichriſto Eccleſiæ perſecutionem: quo nimirùm tempore propter fallacia, & mendacia Antichriſti, ſectatorumque eius ſigna, & prodigia, pauciſſimos Eccleſia per fidem de nouo pariet: imò ipſos etiam fideles ſumma cum difficultate in fide retinebit, & in cœlum dabit. Tanta enim erit illorum temporum confuſio, vt *niſi breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua*
Matt 24. 22. *omnis caro*, quemadmodum Chriſtus prædixit Matt. 24. Meritò igitur ſummis doloribus parturiens viſa eſt: ſicut enim mulier, cum parit, affligitur, clamatque Deum orans, vt è tanto euadat periculo: ita Eccleſia eo tempore maximè torquebitur, dum fidelium prolem edere in cœlum conabitur.

2 Verùm, vt hæc meliùs intelligantur, aduertendum eſt Eccleſiam matrem no-
Eccleſia mater fidelium. ſtram eſſe, iuxta illud, Pſ. 112. *Qui habitare facit ſterilem in domo matrem filio ũ lætantem:* & Eſai. 54. *Quoniam multi filij deſertæ magis quàm eius, quæ habet virũ.* Quem lo-
Pſal. 112. 9. cum expendens D. Aug. in Pſ. 112. *Multi*, inquit, *filij eius quæ per gratiam in ſenectute*
Eſai. 54. 1. *concepit, quàm eius, quæ ab ineunte ætate legis vinculo maritata eſt.* Eòdem pertinet illud
D. Auguſt. Canticorũ 1. *Filij matris meæ pugnauerunt contra me:* quo loco diſertè ſignificatur,
Cant. 1. 6. Eccleſiam matrem eſſe fidelium, eſtq; ſermo de Hæreticis, qui cum hij Eccleſiæ fuerint, fratres ſuos Catholicos perſequũtur. Quòd autem hæc mater noſtra cũ dolore pariat filios ſuos, potiſſimùm verò paritura ſit extremis mundi tempori-
Pro. 5. 19. 20. bus, inde intelliges, quòd ceruæ comparatur, Prouerbiorum 5. *Cerua chariſſima*,
Cum dolore pariet filios Antichriſti tempore. ſeu, vt aliâs legitur *gratiſſima, & gratiſſimus hinnulus: vbera eius inebrient te in omni tẽpore, in amore eius delectare iugiter:* vbi quanuis commendetur viro fidelitas in coniugio, & vt vxore ſua ſit contentus: vnde ſtatim ſubiungitur: *Quare ſeduceris fili*
Beda. *mi ab aliena, & foueris in ſinu alterius?* tamen Beda locum accepit de Eccleſia, quæ
Plin. cerua appellatur: quoniam ſicut cerua auctore Plin. li. 8. c. 32. cum ſerpentibus
2. Cor 2. 14. bellum gerit, veſtigatq; cauernas, & nariũ ſpiritu extrahit renitentes: ita Eccleſia
D. Chryſoſ. Hæreticos perſequitur, & è cauernis renitentes extrahit, & extinguit odore fi-
Beda. dei: ſic enim Paul. fidem appellauit. 2. Cor. 2. *Deo autem gratias, qui odorem notitiæ*
Ceruarum. *manifeſtat per nos in omni loco*, vt interpretatur D. Chryſ. *Gratiſſimus hinnulus* inquit
Partus difficilis. Beda, *Populus eſt fidelium: & huius ceruæ vberibus inebriamur, cum vtriuſq; teſtamenti paginis contra Hæreticorum fraudes inſtruimur.* Scitum autem eſt illud de difficili
Iob. 39. 4. ceruarum partu, quòd commemoratur Iob. 39. *Nunquid parturientes ceruas*
Pſal 28. 9. *obſeruaſti? dinumeraſti menſes conceptus earum, incuruantur ad fœtum, & pariunt, &*
Hebraica lectio. *rugitus emittunt.* Quod exponens Regius Propheta dixit, Pſal. 28. *Vox Domini præparantis ceruos*, ſeu, vt habetur in Hebræo. *Vox Domini obſtetricantis*

ceruas, genere fœminino, & eſt ſenſus, ceruas præ metu parere, cùm audiunt tonitruum, quod hoc loco vox Domini appellatur. Nonne tibi Eccleſia tanquam cerua videtur ad ſonitum tonitrui peperiſſe, cùm propter metum Iudæorum in cœnaculo concluſa in die Pentecoſtes, facto repentè de cœlo ſono tāquam aduenientis ſpiritus vehementis, foràs egreſſa Chriſti Domini fidem liberè, metuque omni depoſito prædicauit & per Petri prædicationem circiter tria millia filiorum Chriſto peperit, vt habes Act. 2.

Tonitruum vox Domini.

Eccleſiæ partus in die Pētecoſtes.

3. Verùm vt de extremo mundi tempore cum Ioanne diſſeramus, verè tunc Eccleſia cerua erit ob difficilem partum, doloréſque acerbiſſimos, non in conuertendis modò Iudæis, atque Gentilibus: ſed etiam in retinēdis fidelibus: vnde inſtar ceruæ rugiet præ dolore. Id quod etiam adumbratum fuit in Rachele; quæ acutiſſimis doloribus peperit Beniamin, vt refertur Gen. 35. vbi ita legimus: *Cùm parturiret Rachel, ob difficultatem partus periclitari cœpit. Dixitq́; ei obſtetrix: Noli timere quia & hunc habebis filium. Egrediente autem anima præ dolore, & imminente iam morte, vocauit nomen filij ſui Benoni, id eſt, filius doloris mei: pater verò appellauit eum Beniamin, id eſt, filius dextræ.* Etenim Eccleſia inter perſecutiones pariens doloribus cruciatur, ita vt eius filij tunc editi filij doloris dici poſſint. Sed ſimul etiam à patre filij dextræ appellantur, quia qui eo tempore fidem retinet fortiſſimi ſunt, eoſq́; Deus tanquam filios habet legitimos ad dexteram ſuam in fine mundi collocādos. E contrario Paulus nothos, id eſt, adulterinos filios appellat, quos Deus in hac vita laboribus non exercet. *Quòd ſi*, inquit, *extra diſciplinam eſtis, cuius participes facti ſunt omnes: ergo adulteri, & non filij eſtis*; quo loco pro *adulteri* legendum eſt *adulterini* quod nomen pro ſpuriis, & illegitimis vſurpauit interpres, quos & Græci, & Latini appellant nothos, eoq́; verbo vſus eſt eo loco Paulus. Ruper. li. 6 in Gen. c. 15. nō vult Rachelem in partu typum Eccleſiæ fuiſſe, ſed Synogogæ. *Moritur*, inquit, *Rachel, & mors Lya ſilentio premitur: quia Synagoga palàm per infidelitatem à gratia excidit, Eccleſia verò Gentium viuit per fidem vſque in finem ſeculi.* Simúlque aduertit non vacare myſterio quòd Rachel in partu obierit: quia nimirum Synagoga tunc mortua eſt, cùm Chriſtū, & eius Apoſtolos emiſit: vnde dicitur: *Egrediente anima præ dolore, vocauit nomen filij ſui Benoni, id eſt, filius doloris mei:* doluit enim, cùm inuidit, & dolēda ſorte inde mortua eſt, quòd ex ipſa vita ſumpta ſit. *Pater verò appellauit eum Beniamin, id eſt, filius dextræ*: qui filius profectò eſt Apoſtolorū chorus, quē Pater cōſedere fecit cū Chriſto ad dexterā ſuā in cœleſtibus.

Eccleſiæ dolor tempore Antichriſti.

Gen. 35. 16.

Legitimi Eccleſiæ filij qui.

Hebr. 12. 8.

Rupert.

Rachel in partu, Synagogæ, non Eccleſiæ typus.

Apoſtoli filij dextræ.

Cur Dæmon appelletur Draco magnus, & rufus.

Et viſum eſt alium ſignum in cælo: & ecce Draco magnus, & rufus.

SECTIO IX.

1. POſt ſignum illud magnum mulieris vidit Ioānes alind ſignum in cœlo, draconem videlicet magnum, & rufum, habentem capita ſeptem, & cornua decem, & in capitibus diademata ſeptem: quem draconem Doctores communiter Diabolum interpretantur. Sed meritò quęres, cur draco iſte in cœlo apparuerit? & quidem facilis eſſet reſponſio, ſi cœli nomine Eccleſia intelligenda eſſet: ſed cùm in ſuperioribus oſtenſum fuerit non eſſe accipiendam Eccleſiam cœli nomine, cùm mulier, hoc eſt, Eccleſia in cœlo, vtpote à ſeipſa diſtincto apparuerit. Alia afferēda ratio eſt, videlicet quemadmodum Eccleſia in cœlo apparuit, quia inde traxit originem, cœleſtemq́ue vitam agit in terris ita etiam draconem, hoc eſt Dæmonem in cœlo apparuiſſe, tum quia inde cecidit, vt paulò poſt docet Ioannes; tum quia Eccleſiam ipſam in cœlo motibus degentem perſequitur.

Draco in cœlo cur apparuerit.

Illud eſt vberiùs explicandum, cur Dęmō appelletur. *Draco rufus?* Quod igitur 2.

Cur Dæmon appellatur draco. ad appellationem Draconis ſpectat,multę à rerum naturalium ſcriptoribus draconum conditiones commemorantur,quæ in Dæmonem maximè conueniunt. Primùm enim reperiuntur dracones alati,qui in ſublime feruntur. Secundò, reperiri ſolent in calidioribus regionibus. Tertiò, dicuntur potiſſimùm habitare circa turrim Babel, & in diſertis antiquæ illius Babylonis ingentes admodùm

Draconum, & Elephantũ diſcordia. reperiri. Quartò, India dracones habet, & Elephantes perpetua diſcordia bellantes tantæ magnitudinis, vt facili circumplexu draco Elephantem ambiat, noxióque nodo conſtringat. Vnde D.Amb.li.3.in Hexam.c.9. *Draco*,inquit, *Elephantem ligat, cuius ruina mors victuris eſt: & ideò ſummè in vtrumq; certatur, ille vt pedem*

D. Ambroſ. *alliget, in quo caſus victi ſibi nocere non poſſit: ille ne poſteriore extremus pede, aut calle capiatur anguſto, vbi vel ipſe non ſe queat retorquere, & draconem graui proterere veſtigio, vel ſe-*

Draconitias lapis vnde detrahatur. *quentis Elephanti auxilium non habeat*. Quintò, ex draconum cerebro extrahitur lapis, qui dicitur draconitias, ſiue draconites, ſed nõ dureſcit in lapidem, niſi detrahatur viuẽti draconi: nam ſi priùs draco obeat, ſoluitur illius duritíes. Huius la-

Tertullian. pidis meminit Tertul.li.de habitu mulieb c.6. *Aiunt*, inquit, *de frontibus draconũ gemmas erui, ſicut & in piſcium cerebris lapidoſitas quædam eſt: hoc quoque deerat Chriſtia-*

Rhenan. *næ, vt de ſerpente cultior fiat: ſic calcabit diaboli caput, dum de capite eius ceruicibus ſuis, aut ipſi capiti ornamenta ſtruit*. In quem locum annotauit Rhenan. citans Plin li.37. c.10. huiuſmodi lapidem, niſi viuenti draconi abſcindatur nunquam gemmeſ-

Sorach. cere inuidia animalis mori ſe ſentientis. Itaq; morem eſſe, vt dormientibus animalibus caput amputent. Sotach citatus à Plin. tradit vehi bigis, qui eam quærunt, viſóq; dracone ſpargere ſoporifera medicamenta, atque ita caput præcidere: eſſe autem candore tranſlucido, nec poſteà poliri, aut artem admittere.

3. Igitur Dæmonem draconem appellari perſpicuum eſt ex Pſ.90. *Super aſpidem*

Pſal.90.13. *& baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem:* quem locum Patres cõ-

Pſal.103.26. muniter de Dæmone accipiunt: & Pſ.103. *Draco iſte, quem formaſti ad illudendũ ei:*

Ra.Chimhi. vbi eſt ſermo ad literam de leuiathã, ſiue ceto, dupliciterq́; exponitur vno mo-

Demõ creatus, vt homines illudat, & illudatur ab eis. do iuxta ſententiam R.Chimhi, vt dicatur cetus creatus à Deo, vt ludat in mari, cæteraq; omnia aquatilia contemnat, ac deuoret: altero *ad illudendum ei*, id eſt, vt illudatur ei, videlicet vt homines, poſtquam eum ceperint, ei illudant, & inſultent: quæ vtraq; expoſitio cadit in Dæmonem, de quo ſub typo ceti ſermo eſt, vt eum Deus fecerit, tum vt hominibus illuderet, tum vt ei ab hominibus illude-

D.Hieron. retur. Priorem expoſitionem ſequutus eſt D.Hier. *Datus eſt*, inquit, *in hoc mundo ad illudendum nobis: quantos enim Monachos, & Clericos præcipitauit*. Poſteriorem D.

D. Auguſt. Aug.conc.4.in Pſ.110. *Illude*, inquit, *draconi: ad hoc enim factus eſt draco*. Id quod

Iob.40.14. etiam dicitur Iob 40.de behemoth, ſiue Elephanto in typum Dæmonis: etenim

Septuagin. D.Hieron. pro eo, quod nos habemus: *Ipſe eſt principium viarum Domini, qui fecit eum, applica-*

Pſal.36.15. *bit gladium eius*. LXX. tranſtulerunt: *Hoc eſt principium fictionis Domini, factum vt il-*

Demõ quãdo illudetur à Sanctis. *luderetur ab Angelis eius*: & vtramq; tranſlationem ſic interpretatus eſt Hier. *Qui fecit eum, applicabit gladium eius, id eſt, malo, quo alios interemit, ipſe punietur: ſicut & de eius ſimilibus dicitur* Pſ.36. *Gladius eorum intret in corda ipſorum*. Prætereà ipſe eſt

Iob.40.24. Septuagint. initium figmenti Domini, vt illudatur ab Angelis eius, id eſt, Sãctis: ab his enim

D.Hieron. illuditur, quando per gratiam ſancti Spiritus eis ſubditur. & inuocatione nominis Chriſti ab obſeſſis corporibus effugatur. Eodem ſenſu idẽ ſacer Doctor accipit illa alia verba eiuſdem c. *Nunquid illudes ei* (.i.leuiathan) *quaſi aui? aut ligabis eũ ancillis tuis*: ſeu vt LXX. reddiderunt: *Illudes ei quaſi aui? aut ligabis eũ tanquam paſſerẽ puero? Quod*, inquit, *quaſi auis illudi perhibetur, quaſi res parua, & minima ad potentiã Dei habeatur, auis nomine voluit demõſtrare: quodq; alligandũ ancillis dicitur, illud*

Luc.10.19. *eſt, quod ipſe Dominus dicit* Luc. 10. *Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpẽtes,*

& ſcor-

& ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. Quòd verò iuxta Septuag. dicitur: *Alligabis eum ſicut paſſerem infantulo*, habetur Eſai. 11. *Delectabitur infans ſuper foramine aſpidis: & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit, manum ſuam mittet:* hunc enim infantem accipere debemus vnumquemq; Sanctorum, qui de fonte, id eſt, de vtero matris Eccleſiæ tanquam infans Deo renaſcitur. Igitur iuxta hanc D. Hieron. expoſitionem erubeſcere debet Chriſtianus, quoties ei Dæmon illudit, cum ipſe potiùs Dæmoni illudere debuiſſet: ſiquidem eum Dominus Deus formauit, vt à ſuis Sanctis ei illuderetur, & gratiæ ſuæ præſidio effecit, vt ei infirmiores quique qui per ancillas ſignificantur, ita poſſint illudere, ſicut infantulus illudit paſſeri, quem filo ligatū tenet. De Dæmonibus etiam accipiunt Remig. & Aug. locum illum Pſal. 73. *Contribulaſti capita draconum in aquis: tu confregiſti capita draconis, dediſti eum eſcam populis Æthiopum. Draconum capita*, inquit Aug. *id eſt, Dæmoniorum ſuperbias, à quibus Gentes poſſidebantur contriuiſti ſuper aquam: quia eos per baptiſmum liberaſti. Deinde confregiſti caput draconis, id eſt, ſuperbiam, quæ eſt initium omnis peccati, & veluti caput ſerpentis, iuxta illud*, Eccl. 10. *Initium omnis peccati ſuperbia. Dediſti eum eſcam populis Æthiopum, hoc eſt, populis Gentium, qui ante conuerſionem nigri erant inſtar Æthiopum: quemadmodum indicauit Paul.* Eph. 5. *Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Sed quomodo acceperunt iſtum draconem in eſcam? Puto, quia magis Chriſtum acceperunt in eſcam, ſed Chriſtum, quo ſe conſummarent, Diabolum quem conſumerent.* Hæc Auguſt.

Dæmonis infirmitas ad potentiam Dei
Eſai. 11. 8.
Chriſtianus à Dæmone victus erubeſcat.
Remig.
Pſal. 73. 13.
D. Auguſt.
Superbia ſerpētis caput.
Eccle. 10. 15.
Eph 5. 8.

Ex his palam eſt, Dæmonem draconem appellari: nunc commemoratas draconum conditiones breuiter percurramus. 4. Primùm igitur Dæmon ex genere eſt alatorum draconum propter ſuperbiam, qua ſuper omnia conatur aſcendere, vt ipſemet Eſai cap 14 confitetur. *In cælum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum.* Deinde quemadmodum draco bellum cum Elephante gerit, & ruina Elephantis, mors eſt draconis: ita Dæmon Chriſtum aggreſſus eumq; per miniſtros ſuos interficiens ab eodem moriente oppreſſus fuit, iuxta illud Oſeæ 13. *Ero mors tua, ô mors.* Quo loco *mortis* nomine non ſolùm mors ipſa ſed Diabolus etiam accipiendus eſt, quem iam aliàs docuimus *mortem* appellari. Tertiò, habitant dracones in locis calidioribus, quoniam præcipuè Dæmones adoleſcentiam, quæ ætas vegetior eſt, & ardentior, libidinis, aliarumq; paſſionum facibus infeſtant. Accedit quòd in libidinoſis hominibus præcipuè habitant. Appellari autem luxuriam, ac libidinem ignem, perſpicuum eſt ex Iob. 31. *Si deceptum eſt cor meum ſuper muliere, & ad oſtium amici mei inſidiatus ſum: ſcortum alterius ſit vxor mea, & ſuper illam incuruentur alij: hoc enim nefas eſt, & iniquitas maxima: ignis eſt vſque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans germina*, hoc eſt, vt interpretatur D. Hier. omnia bona virtutem deuorans, atque vniuerſa in homine ſanctarum rerum incrementa conſumens.

Dæmō draco alatus ob ſuperbiam.
Eſai. 14. 13.
Oſeæ. 13. 14.
Adoleſcentes libidine infeſtat Dæmon.
Iob. 31. 9.
Libido, ignis conſumens.
D. Hieron.

Eandem ob cauſam Apoſtolus tentationes luxuriæ, tela ignea appellauit, cùm 5.
dixit: *In omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere.* Quo loco D. Chryſ. *tela ignea* abſurda deſideria, & D. Tho. prauas concupiſcentias interpretatur. Et quidem meritò tentationes libidinis igneis iaculis comparantur. Primùm, quia præ aliis animum, & corpus maximè inflammant. Secundò, quia quemadmodum ignis in locum aliquem iniectus propinqua omnia ædificia, vicinamq; ſyluam corripit: ita luxuria cùm animum incenderit, omnes animi vires conſumit, & de vitio in vitium quaſi flamma de domo in domum ſerpit. Tertiò denique, quia quemadmodum parua ſcintilla niſi ſtatim extinguatur, magnum excitare ſolet incendium: ita exigua carnis tentatio, niſi quamprimum ſopiatur, incredibiles in animo flammarum globos excitat: id nimirum

Epheſ. 6. 16.
D. Chryſoſt.
D. Thom.
Tentationes luxuriæ ignea tela propter multa.

Iob. 31.1.

Aſpectus virginis quam sit fugiēdus.

Thren. 3.51.

eſt,quod timebat Iob cum dicebat: *Pepigi fœdus cum oculis meis,vt ne cogitarem quidem de Virgine.* Vbi modum loquendi obſerua: neq; enim dixit: *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne intuerentur quidem virginem:* ſed, *vt ne cogitarem quidem de virgine.* Videbat quippe vir ſapientiſſimus ex aſpectu virginis ita facilè cogitationem accendi perpetrandi ſceleris,vt iam ipſa viſio ſit veluti cogitatio:quoniam ea aſpectum continuò ſequitur, cogitationem delectatio, delectationem conſenſus: vnde Thren.3.meritò dicitur: *Oculus meus deprædatus eſt animam meam.* Porrò eleganter ait ſe fœdus pepigiſſe cum oculis:quia ſicut in fœderibus,& compoſitionibus,qui fœdera percutiunt, aliquid ex vtraq; parte de ſuo iure deperdunt: ita cupiebat Iob,vt oculi de ſuo iure aliquid perderent non videndo interdum,quæ liceret,neq; omnem etiam licitam intuendi occaſionem arripiendo:ipſeq; etiam animus de ſuo iure aliquid remitteret, id eſt, voluptatem, quam ex pulchrarum rerum aſpectu licitè poterat accipere. Caiet. obſeruauit in fœdere hoc,quod Iob pepigit cum oculis, indicari propoſitum firmum, & inuiolabile non aſpiciendi curioſe fœminas eo quòd pacta, & fœdera nullo pacto licet violare, & infringere.

Card. Caiet. Iobi propoſitum non aſpiciendi fœminas.

6

Dæmon Rex Babylonis ex Greg. Hier. 39.6.

Quartò,rectè dracones circa turrim Babel dicuntur habitare: quoniam Dæmones Babel, id eſt, confuſionem, mentiſq; perturbationem, & amant, & efficiunt,ibiq; potiſſimùm habitant: quamobrem Dæmon Rex Babylonis appellatur a D.Gregor.lib.7.Mor.cap. 16.vbi expendens. quomodo Nabuchodonoſor Rex Babylonis filios Regis Sedechiæ ante ipſius oculos trucidari præcepit, vt refertur Hier.39.ſic ait. *Occidit Rex Babylonis filios Sedechiæ in oculis eius,& omnes nobiles Iuda:oculos quoque Sedechiæ eruit. Rex Babylonis eſt antiquus hoſtis poſſeſſor intimæ confuſionis qui priùs filios ante intuentis oculos trucidat:quia ſæpe ſic bona opera interficit,vt hæc ſe amittere ipſo, qui captus eſt dolens cernat, & ad hoc quandoq; eo peccati vſu perducitur,vt ipſe quoque rationis lumine priuetur,Vnde Rex Babylonis extinctis priùs filiis Sedechiæ oculos eruit:quia malignus ſpiritus ſubductis priùs bonis operibus, pòſt & intelligentiæ lumen tollit.* Poſtremò, præcidendum eſt Dæmonis caput, vt extrahatur inde gemma gloriæ,quæ ex capite draconis meritò extrahi dicitur: quoniam eo vincendo,& ſuperando acquiritur. Eo tamen à draconite lapide hæc gemma diſtinguitur, quòd draconites poliri non poteſt,nec artem admittit, vti diximus: at pretioſa gloriæ gemma ampliùs poliri poteſt; imò quoties Dæmon vincitur, nouus inde gloriæ lapis multò pretioſior,& pulchrior elicitur.

Dæmonem ſuperas gloriæ gemmā acquirit.

7.

Dæmon, ſeu draco cur rufus apparuerit.

Dæmonis fraus.

Iob. 4 11.

D. Hieron.

Septuagint.

Dæmon formica infirmis,reſiſtentibus leo.

Quod verò attinet ad rufum draconis colorem,illa in primis ratio afferri poteſt, apparuiſſe tinctum colore rufo, ſeu ſanguineo propter ſanguinem Martyrum, quem extremis temporibus, de quibus hoc loco agitur,per Antichriſtum, eiuſq; ſectatores effundet. Hoc enim ſenſu capite ſexto diximus Romanum imperium ſub Nerone ſignificatum à Ioanne fuiſſe in equo rufo, eo quòd maximè in Chriſtianos ſæuus & immanis extitiſſet. Accedit, quòd color rufus dolum, fraudem,& malitiam deſignat:quid verò Dæmone fraudulentius? idcirco enim comparatur tigri,quod animal vario colore,maculiſq; diſtinguitur:quam appellationem habes Iob 4. *tigris periit,eo quòd non haberet prædam.* In quem locum aduertit D.Hier. 70. tranſtuliſſe. *Myrmecoleon*, id eſt, *formica,& leo. Quem*, inquit, *nos veriùs Diabolum dixerimus? qui quando prædam agit de Sanctis tanquam de maioribus rebus,vt leo habendus eſt:quando verò minima quærit auferre,formica dicendus eſt:& quia ſicut formica grana de area, ita ille cogitationes bonas aufert de cordibus hominum.* Adde appellari Dæmonem formicam,& leonem,quia infirmis quidem leo eſt; at reſiſtentibus formica,quæ facilè pede conculcari poteſt.

Qua

Quænam ſint draconis capita ſeptem, cornua decem, & ſeptem diademata?

Habens capita ſeptem, & cornua decem, & in capitibus eius diademata ſeptem.

SECTIO X.

1. IN numero cornuum,& capitum conſentit cum hoc dracone beſtia,quæ capite ſequenti apparuit, habens nimirum capita ſeptem,& cornua decẽ. Verum diſſidet in diadematũ numero. Apparuit enim habens ſuper cornuas decem diademata,cum hoc loco draco ſeptẽ tantùm gerẽs diademata apparuerit:& quanquam dici facilè poſſet non eandem eſſe beſtiam ſequentis capitis cum dracone huius: itaq; draconem iſtum Dæmonem, beſtiam Antichriſtum deſignare:quia tamẽ eòdem recidit vtraque viſio,ſiue de Dæmone,ſiue de Antichriſto accipiatur, concilianda eſt ex 7. Danielis:quo loco Propheta vidit quartam quandã beſtiam terribilem,atque mirabilem,& fortem nimis,dentes habentem ferreos,& cornua decem,è quibus decem cornibus tria euulſa ſunt. *Porro cornua decem* (inquit Angelus Danieli) *Decem Reges erunt: & alius conſurget poſt eos, & ipſe potentior erit prioribus,& tres reges humiliabit.* Quibus verbis ſignificauit Angelus Antichriſti tempore decem Reges imperium totius orbis habituros, ex iiſq; tres ab Antichriſto trucidandos,ſeptem reliquos illi ſponte tanquam ſupremo Monarchæ parituros. Itaq; primùm erũt cornua decem,& diademata decem hoc eſt, decem reges:ſed poſteà ſeptẽ tãtùm cornua erunt,& ſeptẽ diademata propter illos tres Reges interfectos. Atq; hanc ob cauſam hoc capite decem cornua,& ſeptẽ diademata:capite autem ſequenti decem diademata,& apud Danielem decem cornua memorãtur. Verùm hæc omnia fuſius c. ſequenti differẽda prætermittimus.

Draco iſte cum beſtia ſequentis c. in quo diſſentiat, & conſentiat.

Dan. 7. 24.

Orbis imperium quot Reges habituri tempore Antichriſti.

2. Porrò quanquam eam,quam tradidimus expoſitionem germanã,ac literalem putemus: illam verò, quam interpretes cõmuniter hoc loco afferunt,myſticam,& nequaquam literæ cõgruentem, vt capite ſequenti fuſiùs oſtendemus:nequis tamen,quæ cõmuniter ab interpretibus dicuntur,in his noſtris comment. deſideret, eorum quoq; explanationẽ commemorandam, & illuſtrandã putauimus, dicturi plura de ſenſu literali ad ca. 13. vt paulò ante promiſimus. Igitur Haymo exiſtimat idem per ſeptem capita, & per ſeptem diademata ſignificari, videlicet omnem huius ſeculi potentatũ,qui Dæmoni adhæret,& per fraudem,ac dolum contra ſeptem Eccleſias, & contra ſeptiformem ſpiritum dimicat. Rich. Vict. ſeptem capita ſeptem capitaliũ vitiorum ſeptiformem tentationem,cornua decem furorem impiorũ Principum decalogum impugnantiũ, ſeptem diademata de ſubuerſis per ſeptiformẽ tentationem vniuerſalem victoriam interpretatur, cum quibus ferè reliqui interpretes cõſentiunt. Hugo tamen Card. vult ſeptem capita eſſe vniuerſitatem malorum, decem cornua diuitias,potentiamq; ſecularem:quæ cornua quidem dicãtur, quia per illa homines extolluntur:decem autem, quia iis decalogus impugnatur: vel certè ſeptẽ capita eſſe ſeptem capitalia vitia decem cornua vniuerſitatẽ malorum principum,ſeptem diademata victorias,quæ à Dæmone reportantur in ſeptem vitiis capitalibus: quæ expoſitiones eòdẽ ferè cum ſuperioribus recidũt,& à nobis deinceps magis explicandæ ſunt.

Haymo.

Per ſeptem capita, & diademata quid communiter interpretes.

Rich. Vict.

Hug Card.

Septem capitalia vitia cur per 7. draconis capita deſignentur.

Illud igitur primùm quæret aliquis, cur ſeptẽ capitalia vitia ſeptem Draconis capitibus conferantur? Pro cuius rei intelligentia ſciendum dracones appellari illos ſerpentes,qui diuturnitate temporis in grandẽ magnitudinem excreuerũt: 3.

quo

quò fit, vt capita draconis ſola magnitudine, & mole à ſerpentium capitibus
diſſideant. Quare meritò ſeptem capitalia vitia per ſeptem draconis capita ex-
primuntur: quia ſæpe lethifera ſunt, eo quòd ſinimus ea ſiue conſuetudine, ſiue
naturæ corruptela in inſolitam excreſcere magnitudinem, ita vt quæ antea ſer-
pentes videbantur, iam nunc immanes quidam, & immenſi dracones exiſtant,
quod malum, ne accidat, curandum eſt, vt ſerpentum capita, dum parua ſunt,
Pſal. 136. 8. quamprimum conterantur: eam enim ob cauſam Regius vates Pſal. 136. bea-
tum illum pronunciauit, qui Babylonis paruulos ad petram allideret. *Filia,* in-
quit, *Babylonis miſera: beatus, qui retribuet tibi retributionem tuam quam retribuiſti*
nobis. Beatus, qui tenebit & allidet paruulos tuos (ſic enim legendum eſt, non *ſuos*)
D. Hieron. *ad petram.* In quem locum D. Hieron. Paruuli, inquit, dicuntur cogitationes,
D. Auguſt. ac ſi diceret: Vidi mulierem, concupiui eam, niſi ſtatim abſcidero concupiſcen-
Cogitationes prauæ ad petram Chriſtum allidendæ. tiam illam, & alliſero ad petram dum parua eſt concupiſcentia, non poteſt po-
ſteà abſcindi, quãdo creuerit. Beatus ergo qui ſtatim abſcindit, & allidit ad pe-
tram, hoc eſt, Chriſtũ. Cui expoſitioni concinit D. Aug. in comm. eius loci: Qui
ſunt paruuli Babylonis; naſcentes malæ cupiditates. Ne igitur cupiditas nequã
Cant. 2. prauæ conſuetudinis robur accipiat, cum paruula eſt allide illam: ſed times, ne
Earundem initia am putanda. alliſa non moriatur, ad petrã allide, quæ eſt Chriſtus. Eandem ob cauſam Cant.
2. iubentur capi vulpes paruulæ, quæ demoliuntur vineas: dum enim paruulæ
Eccleſ. 19. 1. ſunt malæ cogitationes, & iſtæ quaſi fraudulentæ vulpeculæ, facilè capi poſſunt:
D. Greg. at ſi adoleuerint, venatorum manus effugient, & maximum vineis detrimentum
1 Cor. 10. 7. afferent. Veriſſimum eſt enim illud, quod dicitur Eccleſ. 19. *Qui ſpernit modica,*
Exod. 32. 6. *paulatim decidet:* quo teſtimonio ad idem confirmandum vtitur D. Greg. lib. 10.
Mor. c. 14. Dum, inquit, lingua otioſa verba moderari negligit, audax ad noxiam
prorumpit: & cum mens ſubigere delectationem carnis tenuit, plerumque ad
perfidiæ voraginem ruit. Vnde Paulus 1. Cor. 10. vt imminentia mala com-
peſceret, dixit: *Neque idololatræ efficiamini, ſicut quidam ex ipſis: quemadmodum ſcri-*
ptum eſt: Sedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere. Eſus enim, po-
tuſque ad luſum impulit, luſus ad idololatriam traxit. Vbi cernis ex paruis ini-
tiis idololatriam irrepere, & propterea dixiſſe Paulum: *ne idololatræ efficiamini,*
videlicet negligendo peccata minora.

4. Idcircò etiam Apoſtolus volens pacem cõmendare fidelibus, & omnem gra-
Hebr. 12. 14. uium diſſentionum occaſionẽ tollere, ipſa prima diſſentionis initia, & radicem
Diſſentionũ item initia reſecanda. amputauit, cùm dixit: *Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniam, ſine qua nemo*
videbit Deũ: contemplãtes, nequis deſit gratiæ Dei: ne qua radix amaritudinis ſurſum ger-
minans impediat, & per illam inquinentur multi. Vbi aduerte Apoſtolum ipſa odij &
amaritudinis in alterum initia, *radicem* appellaſſe, quia niſi ſtatim apellatur, im-
menſam odiorum ſyluam germinabit: quemadmodum verbis ſequẽtibus expli-
Deut. 29. 18. cauit *ſurſum germinans.* Videtur autem Paulus alluſiſſe ad locum illum Deut. 29.
Odij initiũ radix germinans venenum. *Ne ſit inter vos radix germinans fel, & amaritudinẽ:* quem locum alij ex Hebræo ita
transferunt: *Ne forte ſit in vobis radix fructificans venenum, & abſinthium.* Etenim à
nomine Hebraico *ros*, quod ſignificat caput, deriuatur *ros*, quod plerique vertunt
Pſal. 69. 22. *venenum*, veluti Pſal. 69. *Dederunt in eſcam meam fel,* alij, *venenum.* Nec deſunt, qui
exiſtiment nomẽ *ros* ſignificare caput cuiuſuis rei venenatæ, præcipuè verò aſpi-
Deut. 32. 33. dis: quoniã Deut. 32. vbi nos habemus: *Venenum aſpidum inſanabile.* eſt Hebraicè,
Peccati cuiuſuis initium caput aſpidis. *ros, petanim,* id eſt, *caput aſpidum.* Ex quo iam colliges cuiuſuis peccati initium eſſe
velut caput aſpidis, quæ morſum habet maximè lethiferum, etſi cum voluptate
interimit: ſic enim peccatum cum voluptate, & delectatione mortem animæ in-
fert. Deniq; quemadmodum ex pilis in aquam iniectis oriũtur colubri, vt expe-

rimento

rimento eſt compertũ: ita ex minutiſſimis & ſubtiliſſimis cogitationibus ſæpenumero peccatorũ ingentes colubri ortum habent: idcirco enim peccatũ colubro confertur, Eccl. 21. *Quaſi a facie colubri fuge peccata: & ſi acceſſeris ad illa ſuſcipient te.* Rectè autem non reſiſtendũ: ſed fugiendũ admonet: quoniã ſunt quædã peccatorũ genera, quæ fugiendo potiſſimùm vincuntur, cuiuſmodi ſunt peccata carnis: vnde Paul. 1. Cor. 6. dixit: *Fugite fornicationem.* Et Angeli volentes Loth ex ciuitate illa infami omniũ libidinũ officina eripere monuerunt, vt fugeret, Gen. 19. *Salua animã tuam, noli reſpicere poſt tergum tuum: nec ſtes in omni circa regione: ſed in monte ſaluũ te fac:* quibus verbis monuerũt à peccato carnis lõgè eſſe fugiendũ, & omnẽ omnino occaſionẽ euitandã: idcirco enim dixerũt: *Nec ſtes in omni circa regione.* Quod verò ſequitur: *Si acceſſeris ad illa, ſuſcipient te?* hũc ſenſum habet. Si ſuggeſtiones Diaboli admiſeris, nec ſtatim cõpreſſeris, ſuſcipiẽt te tanquã prędã. hoc eſt, inſtar draconũ deuorabũt, & in inferni barathrũ præcipitẽ dabunt. Nam pro eo quod nos habemus, *Suſcipient te*, græcè eſt, δήξεται. i. *mordebit.* Interpres autẽ vulgatus videtur legiſſe, δέξεται, hoc eſt, ſuſcipiet: ſed, *mordebit.* legit noua editio Septua. Interp. correcta de mãdato Xiſti V. Pont. Max. Itaq; cernis in verbo *mordendi* indicari ſerpentinam peccati naturã, quippe cũ ad accedẽtes deglutire, ac deuorare ſoleat, niſi ſtatim initio, dum paruus eſt ſerpens, opprimatur.

Eccl. 21. 2.
Gen. 19. 17.
Carnis peccata vincuntur fuga
1. Cor. 6. 15.
Septuag.

5.
Secũdò, cõparãtur ſeptẽ capitalia vitia ſeptẽ draconis capitibus: quoniã draco criſtã geſtare dicitur: omnia autẽ peccatã quantã ſuperbiæ criſtã gerũt. Etenim, vt eſt Theologorum ſententia, in omni lethali crimine cernitur ratio quædã ſuperbiæ, quatenùs peccator tranſgrediendo legẽ ſeipſum quodãmodò Deo præfert. Vnde D. Aug. li. de nat. & gratia docet ſine ſuperbiæ appellatione nullũ peccatũ inueniri: & Proſ. lib. de vita cõtempl. nullũ peccatũ ſine ſuperbia eſſe poſſe. Id quod D. Thom. 2. 2. q. 162. art. 2. interpretatur accipiendũ eſſe, nõ quidẽ de ſuperbia, vt eſt, ſpeciale peccatũ, hoc eſt, appetitus inordinatus proprię excellẽtiæ; ſed de ſuperbia ſub generali ratione ſumpta, ſecũdùm quandã redundantiã, quã habet in alia peccata & hoc dupliciter: vno modo per ſe, quatenùs reliqua peccata ordinantur ad finem ſuperbiæ, quæ eſt propria excellentia: altero modo indirectè, & quaſi per accidẽs, nimirùm remouẽdo prohibẽs quatenùs homo per ſuperbiam contemnit diuinam legem, per quam à peccando prohibetur, iuxta illud Hiere. 2. *Confregiſti iugum, rupiſti vincula, dixiſti: Non ſeruiam:* Omnia igitur peccata criſtata ſunt inſtar draconum, criſtamq; præferunt arrogantiæ, & ſuperbiæ, atque adeò meritò per ſeptem draconis capita, qui numerus vniuerſitatem continet, exprimuntur. Denique comparantur ſeptem draconis capitibus ſeptem vitia capitalia, quia ſunt initia, & veluti capita reliquorum.

Draco capite geſtat criſtam.
D. Auguſt.
Proſper.
D. Thom.
Superbię ratio in omni peccato quomodo inueniatur.
Hier. 2. 20
Capitalia vitia initia reliquorum.

6.
Regnant in mundo.

Quod ſpectat ad ſeptẽ diademata, illis vti iã diximus, ſignificatur hæc ſeptem capitalia vitia in mũdo regnare, & propterea inſtar Principũ regales coronas in cap. geſtare, iuxta illud Rom. 5. *Vbi abundauit delictum, ſuperabundauit, & gratia vt ſicut regnauit peccatum in mortem: ita & gratia regnet per iuſtitiam in vitam æternam per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum:* cui Imperio, ſiue tyrannidi, vt ſe fideles ſubtraherent, monuit Apoſt. Rom. 6. *Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentiis eius.* Quem locũ ſic exponit D. Hier. *In corpore mortali viuite vt immortales:* Quo modo autẽ regnet peccatum in corpore, expoſuit, cũ ſubiunxit: *vt obediatis concupiſcentiis eius*, hoc eſt, per obedientiam, & conſenſum. Et D. Greg. li. 14. Mor. c. 9. expendens verbum illud *regnet, Non dixit*, inquit, *non ſit. ſed non regnet quia non eſſe non poteſt: regnare autem in cordibus bonorum non poteſt.* Eodemq; modo interpretatur D. Anſel. Eſt autem iuxta hanc expoſitionem, quemadmodũ docuit D. Tho. per peccatũ fomes peccati intelligẽdus, qui in homine

Rom. 5. 20.
Rom. 6. 12.
D. Hieron.
Peccatorum tyrannidi vt nos ſubtrahere debeamus.
D. Greg.
D. Anſelm.
D. Thom.
Fomes peccati [illegible] nõ reg[illegible] tamẽ nõ [illegible]ſe in hom[illegible]

Mēbra noſtra, cui Paulus appellet arma. nō eſſe non poteſt, ſed poteſt tamē non regnare. Explicauit etiā Apoſtolus quid eſſet peccatū in nobis regnare, cū ſubiunxit: *Sed neq; exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato.* Membra enim noſtra *arma* vocat, quia illis vel ſub iuſtitiæ, vel ſub peccati vexillis militamus: quare qui membris ſuis ad peccatū abutitur, ſubditum ſe peccati confitetur: ſiquidem arma ſumit pro ſui Principis, hoc eſt, pec-

Ioan. 8. 34. Rom. 7. 14. cati, cui ſeruit, defenſione. Quā ob rem dixit Chriſtus: *Omnis, qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati:* quò eodem ſpectat illud Ro. 7. *Ego autē carnalis ſum, venundatus ſub peccato.* vbi Paul ſub infirmorum perſona ait ſe ſeruum peccati effectū, & ſub peccato venundatū hoc eſt, in peccati poteſtatē libidinis, & cōcupiſcentiæ pre-

Theod. tio redactum. Theod. eleganter obſeruauit regnū eo differre à tyrannide, quod

Peccato vltro ſubiici indignum. tyrānis exiſtat inuitis ſubditis, regnū autem volentibus illis, quibus imperatur: quare ſuaderi à Paulo, ne poteſtati, & imperio peccati vltrò nos ſubiiciamus hoc eſt, ne vllo modo aſſentiamur. Quare non dictū eſſe: *Ne tyrannidē in vos exerceat peccatū,* ſed, *Ne regnet:* indignum enim eſt aliquē vltro ſe peccato ſubiicere. Hoc

Eſai. 9. 4. videlicet eſt illud ſceptrū tyrannicum, quod Chriſtū ſuperaſſe cecinit Eſai. c. 9. *Iugū oneris eius, & virgā humeri eius, & ſceptrū exactoris eius ſuperaſti, ſicut in die Madian.* Quo loco ſermo eſt de Sennacherib Rege Aſſyriorū, qui iniuſta tributa ab

4. Reg. 19. Hebræis exigebat, quē tamē Deus fregit, vt refertur 4. Reg. 19. Verū D. Hier. de

D. Hieron. Chriſti victoria interpretatur hoc ſenſu: Tu Domine Saluator iugū oneris eius,

Sceptrum Dæmonis ſuperauit Chriſtus. hoc eſt, Diaboli, qui grauiſſimo ſeruitutis iugo colla omniū deprimebat, & virgā, qua percutiebat vniuerſos, & peccata ſibi quaſi quoddā tributū reddere cōpellebat, detraxiſti de humeris eorum, & tibi liberatos ſeruire feciſti abſq; vllo

Iudic 7. exercitu, & abſq; effuſione ſanguinis, ſicut quondā ſub Gedeone populo Iſraelitico de Madianitis victoriā præbuiſti. In quē locum primo eſt obſeruādum Dæmonē appellari *exactorem*, id eſt, exigentē tributa duabus potiſſimum de cauſis.

D. Hieron. Prima redditur à D. Hier. quia peccata quaſi quoddā tributum reddere compel-

Peccator duplex ſoluit tributū. lit. Secunda eſt, quia poſt peccatum ſuſceptum debitas pœnas exigit, tum in hac vita, tum in alia apud inferos: quo fit vt omnis peccator ſit Dæmoni tributarius, eique duplex tributum ſoluat, ipſum nimirum peccatum, & peccati ſupplicia.

7. Secundò eſt aduertendū Diabolū habere iugum, virgā & ſceptrum. Etenim iugo premit, virga percutit, ſceptro tyrannicè imperat. Quam ob rem peccator

Chriſti, & Diaboli pulchra antitheſis. Dæmoni arat, & ſerit, cum iugum eius peccādo admittit, ſeruitutem grauiſſimā patitur, cum virga percutitur ſub eius vexillis militat, cum ſceptrum eius recognoſcit. E contrario Chriſtus iugum etiā habet, virgam, & ſceptrum, ſed iugum

Matth. 11. Pſal. 22. 4. *ſuaue.* Matth. 11. virgam, quæ conſolatur. Pſal. 22. *Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt:* ſceptrum plenum manſuetudinis, & clementiæ. Pſal. 44. *Specie tua,*

Pſal. 44. 4. Cyril. Alex. *& pulchritudine tua intende, proſpere, procede, & regna propter manſuetudinem.* Tertiò

Affectibus ſuis peccatores verberat Dæmon. obſeruandum ex Cyril. Alex. lib. 1. in Eſai. virgam, qua Dæmon peccatores verberat, eſſe ſuos ipſorum affectus, & paſſiones. *Coercet*, inquit, *nos cogitq; ad ſuam voluntatem ſceleratam, ac nefariam agmen Dæmonorum eorumq; antiſignanus Satanas affectuum dynaſtia, atque imperio ſeu virga propemodum verberans.* Ex quo colligimus quemlibet inordinatum affectum, iuxta Cyrilli ſententiam eſſe veluti

Iob 41. quandam virgam, qua nos Diabolus tanquam ſua mancipia aſſiduè verberat:

Rom 6. 23. quare ne ab eo vapulemus, neceſſe eſſe, vt huiuſmodi virgas frangamus, quod

D. Thom. Militibus ſuis quod ſtipendium ſoluat Dæmon. per mortificationem, & macerationem carnis efficitur. Denique quoniam Diabolus Rex eſt, ſiue Tyrannus ſuper omnes filios ſuperbiæ, quemadmodum dicitur Iob 41. ſub cuius nimirum ſignis militant peccatores: idcirco Dæmonem ſtipendium peccatoribus tanquā militibus ſuis ſoluere habes Ro. 6. *Stipēdia peccati mors:* vbi aduertit D. Thom. ſtipendia mercedem eſſe militum: & quoniam

pecca-

peccatores peccato militát membra ſua exhibentes arma peccato, vt paulò ante dictum fuerat: idcircò morté appellari ſtipédium peccati, quã videlicet retribuit ſibi ſeruiétibus. Aduertendú eſt auté pro ſtipendiis eſſe Græcè ὀψώνια: olim enim ſolis obſoniis contenti erát milites: quare eleganter Paulus morté *peccati obſoniú* appellauit: ſiquidem homines leuiſſimis de cauſis, & propter obſoniũ quoddam, victumq́; voluptatis abiectiſſimũ peccata ſuſcipiũt, mortemq́; animi, & corporis: imò & ſecundá morté apud inferos incurrũt. Itaq; cùm obſoniũ dari ſoleat ad vitá ſuſtentandá, peccatũ pro obſonio dat morté ipſam, & interitũ ſépiternũ.

Poſtremò, quod ſpectat ad decem cornua, decem machinas ſignificant, quibus Dæmon decem Decalogi præcepta expugnat, & quaſi taurus ventilat: ad ſingula enim præcepta aggredienda pecularia tentamenta adhibet. Idem figuratæ fuit expreſſum in decem illis armigeris Ioab, qui Abſaloné interfecerunt pendenté è quercu, vt refertur 2.Reg.18. *Tulit Ioab tres lanceas in manu ſua, & infixit eas in corde Abſalom: cumq́; adhuc palpitaret hærês in quercu, cucurrerũt decem iuuenes armigeri Ioab, & percutientes interfecerunt eum. Et tulerunt Abſalon, & proiecerunt eum in ſaltu in foueã grandem, & comportauerunt ſuper eum aceruum lapidum magnũ nimis.* Abſalon, peccatorem ſignificat, qui per capillos, id eſt, cogitationes ſuas ex quercu terrenarũ rerũ ſuſpenditur: tribus láceis cor eius à Ioab cõfoditur, id eſt, à Dęmone, triplici peccato, cogitationis, oris, & operis interimitur: deinde accurrunt decé armigeri Ioab, id eſt, decem Dęmonis impugnationes aduerſus omnia præcepta Decalogi: quoduis enim peccatũ lethale ad omnia Decalogi præcepta violanda viam munit: quę tranſgreſſiones palpitanté adhuc peccatorem tandem in inferni foueam coniiciunt ſuper quem magnus tormentorum cumulus, & aceruus aggregatur.

8. Diabolus contra ſingula præcepta peculiaria adhibet tentamenta.

2 Reg.18.14. Abſalon, peccatorem adumbrat.

Cur dicatur draco traxiſſe cauda tertiam partem ſtellarum?

Et cauda eius trahebat tertiam partem ſtellarum cæli, & miſit eas in terram.

SECTIO XI.

EX iis, quæ hactenùs dicta ſunt, perſpicuum eſt hanc ſtellarum de cælo ruinam ad extrema mũndi tempora pertinere, atque adeò non eſſe ſermonem ad literam de caſu Angelorum, ſed de ſubuerſione fidelium in fine mundi. Itaque tertia pars ſtellarum magna eſt pars fidelium, non quorumlibet, ſed iuſtorum, qui in perſecutione Antichriſti de Eccleſiæ cælo ruent in terram, hoc eſt, partim deſerta fide, partim neglecta iuſtitia ſeſe temporalium rerum cupiditate, quas ipſis largiter offeret Antichriſtus, funeſto caſu implicabunt. 1.

Quare ſi hunc draconem, de quo eſt ſermo, Antichriſtum accipiamus, cauda eſt extremum mundi tempus: ſi autem Dæmonem, quod ferè volunt interpretes, cauda eſt ipſemet Antichriſtus, qui cauda draconis, hoc eſt, Dæmonis, dicitur, quòd extremo mundi tempore ſit ad ſubuerſionem fidelium à Dæmone aſſumendus, vt maximè præcipuum fraudis, & deceptionis inſtrumentum: quam expoſitionem ſequutus eſt. D.Greg.lib.32.Mor.cap.14. vbi ſic hunc ipſum locum interpretatur: *Cælum*, inquit, *eſt Eccleſia, quæ in hac nocte vitæ præſentis, dum in ſe innumeras Sanctorum virtutes continet, quaſi radiantibus deſuper ſideribus fulget: ſed draconis cauda in terram ſtellas deiicit, quia illa Satanæ extremitas per audaciam aſſumpti hominis erecta* (Antichriſtum intelligit) *quoſdam, quos velut electos Dei in Eccleſia inueniet, obtinendo reprobos oſtendet. Stellas itaque de cælo in terram cadere eſt nonnullos relicta ſpe cæleſtium illo duce ad ambitum gloriæ ſecularis inhiare.* In eandem ſententiam affert illud Daniel.8. quod de Antichriſto ſub nomine Antiochi dicitur: *Deiecit de fortitudine, & de ſtellis, & conculcauit eas, & vſque ad Principem fortitudinis magnificatus eſt, & ab eo abſtulit iuge ſacrificium, & deiecit locum ſanctificationis eius.* Vbi eſt obſeruandum, quanta potentia Antichriſtus deſæuiet in fideles, ſiquidem ſtellas

2. Antichriſtus, Dæmonis cauda.

D.Gregor.

Fidelium caſus tempore Antichriſti.

Daniel.8.10.

Iob 40.12. Antichriſtus qua potentia deſæuiet in Chriſtianos. D.Grego.

conculcare dicitur. Eodem modo interpretatur Greg. verba illa Iob 40. quæ dicuntur de behemoth, id eſt, elephanto: *Stringit caudam ſuam quaſi cedrum*, hoc eſt, fortem, & rectam inſtar cedri caudam mouet. Quoniã verò per behemoth ſpiritualiter Dæmõ accipitur: ſic locũ interpretatur D. Greg. de Antichriſto. Quid, inquit, cauda behemoth, niſi illa antiqui hoſtis extremitas dicitur? cùm nimirum ingredietur Antichriſtũ tanquam vas ſibi proprium: qui quoniã modò honoribus ſeculi, modò ſignis, & prodigiis fictæ ſanctitatis in tumorẽ potentiæ eleuari permittitur: rectè cauda illius cedro cõparatur. Sicut enim cedrus arbuſta cætera in altũ creſcendo ſuperat; ita nũc Antichriſtus mundi gloriã temporaliter obtinens, menſuras hominum, & honoris culmine, & ſignorũ poteſtate tranſcẽdet.

3. Gen. 49.17.

Idem, quod hic ſignificauit Ioann. per draconis caudam, expreſſum fuit à Iacob Gen. 49. cùm dixit: *Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor eius retrò*. Etenim ſicut per caudam extrema mundi tempora Ioann. deſignauit: ita etiam Iacob per vngulas equi vltimam mundi ætatem ſub Antichriſto expreſſit. In quem locum D. Greg. lib. 31. Mor. c. 10. ad illa verba c. 39. vbi eſt ſermo de ſtrutione: *In altum alas erigit, deridet equitem, & aſcenſorẽ eius*, aduertit primò, per Dan eo loco Antichriſtum deſignari, eo quòd ex tribu Dan originem ducet. Vnde dum Iſraëliticus populus terras in caſtrorum partitione ſuſciperet, Dan ad Aquilonem caſtrametatus fuiſſe dicitur, vt illum videlicet exprimeret, qui in corde ſuo dixerat Eſai. 14. *Sedebo in monte teſtamenti, in lateribus Aquilonis*. Secundò obſeruat, Antichriſtũ non ſolùm colubrũ, ſed etiã ceraſtem vocari, hoc eſt, ſerpentẽ cornutũ: quia nimirũ contra fideliũ vitam armatur cornibus poteſtatis. Tertiò ponderat non ſolùm in via, ſed etiam in ſemita inſidias tendere: quia non ſolùm inſidiatur mũdanis, qui per viã latam, & ſpatioſam gradiuntur, ſed etiã Sanctis, qui per arctã, & anguſtã ſemitã incedunt. *Quis*, inquit, *neſciat ſemitã anguſtiorẽ eſſe, quàm viam? fit ergo Dan coluber in via: quia in præſentis vitæ latitudine eos ambulare prouocat, quibus quaſi parcendo blãditur. Sed in via mordet: quia eos, quibus libertatẽ tribuit, erroris ſui veneno c[illegible]ſumit. Fit ceraſtes in ſemita: quia quos fideles reperit, & ſeſe ad præcepti cæleſtis Anguſta itin[illegible]a conſtringentes, non ſolùm nequitia callidæ perſuaſionis impetit, ſed etiam terrore poteſtatis premit.* Quartò expendit, nomine equi hunc mundũ ſignificari, qui meritò equus dicitur: quia per elationẽ ſuam in curſum labentiũ temporũ ſpumat. Quintò notat, hunc colubrũ, ſiue ceraſtẽ vngulas equi mordere, hoc eſt, extrema mundi tẽpora faciendo cõtingere, id quod, vt diximus, ſignificauit Ioan. cùm dixit draconẽ trahere cauda tertiã partem ſtellarũ.

D.Gregor. Iob. 39.21. Antichriſtus deſignatus in Dan, ab eoq; originẽ ducet. Eſai. 14.13. Item & coluber & ceraſtes.

Actor. 9. Quid ſit cadere in faciem, & retrò cadere, ex Gregor.

Poſtremò, docet id conari Antichriſtũ, vt cadat aſcenſor equi retrò: *Aſcenſor equi*, inquit, *eſt quiſquis extollitur in dignitatibus mundi: qui retrò cadere dicitur, & non in faciẽ, ſicut Saulus cecidiſſe memoratur* Act. 9. *Cadere enim in faciem eſt ſuas v nunquemq; culpas agnoſcere, eaſq; pœnitendo deflere: retrò verò cadere eſt non videre quempiam quo cadat, nimirùm ex hac vita repentè decedere, & ad quæ ſupplicia ducatur, ignorare.*

4. Pannon. A vitio virtus quantum diſtet. 2. Cor. 6.14. Hugo Card. Ariſtoteles. Peccatum eſt veluti violentia naturæ rationali facta.

Porrò aduertit Pannonius in hunc locum, magnã eſſe eorum ruinam, qui virtute abiecta temporaliũ rerum amori ſeruiunt, ſiquidem è cœlo in terrã dicuntur cadere: quæ magna eſt diſtantia. Vnde vlterius colligitur, magnã eſſe diſtantiam inter probos viros, & nefarios, virtutemq;, ac vitium: ſiquidẽ cõfertur cum ea diſtantia quæ inter cœlum, & terram interiacet: quam etiam diſtantiã ſignificauit Apoſtolus intercedere inter fidelem, & infidelẽ, cùm dixit: *Nolite iugum ducere cum infidelibus: quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate?* quaſi dicat: Nullam omninò proportionem inter ſe habent. Deinde Hugo Cardin. obſeruauit verbũ illud *trahebat*, quod quandam violentiam innuit: eſt enim tractio iuxta Philoſophum ſpecies quædam motus violenti: vnde colligit peccatũ eſſe veluti quandã violen-

violentiam, quæ fit naturæ rationali, eo quòd naturale ſit ho mini ſecundùm rationem
viuere: quam ob cauſam D.Thom. 1. 2. q.63. art.1. docet virtutem eſſe
homini naturalem ſecundum quandam inchoationem, quatenus in voluntate
ineſt quidam naturalis appetitus boni, quod eſt ſecundùm rationem.

Vtrum præciſè tertia pars Angelorum ceciderit?

SECTIO XII.

ETſi hoc loco non ſit ſermo ad literam de caſu Angelorũ, ſed de ſubuerſione 1.
fidelium extremis temporibus mundi, qui ob cauſas ſuo loco cõmemoratas
ſtellæ dicuntur: quia tamen Doctores ſcholaſtici cõmuniter hanc ſtellarum ruinam
de Angelis interpretantur, idq; volunt ſignificari à Ioan. cum ait draconẽ
traxiſſe cauda tertiam partẽ ſtellarum de cœlo, miſiſſeq; in terrã, draconis nomine
Luciferum accipientes: id nunc eorum gratia excutiendũ eſt, num verè tertia
pars Angelorum è cœlo ceciderit, quemadmodum videtur ſignificari à Ioanne?

Quæſtio hæc multa complectitur. Primùm enim explicandum eſt, vtrum tot 2.
præciſè homines aſſumendi ſint in gloriam, quot Angeli ceciderunt? Et quidem
fuerunt plerique, vt refert D.Thom. 1.part.q. 23.art.7. qui exiſtimarunt tot præciſé
ex hominibus eſſe prædeſtinatos, quot ex Angelis corruerunt: cuius ſententiæ
videtur fuiſſe D.Bern.ſerm.68. in Cant. & auctor lib. de diligendo Deo cap.
3. poteſtque confirmari ex verbis illis Pſalm. 109. *Iudicabit in nationibus, implebit
ruinas:* quibus videtur indicari illos tantùm homines eſſe prædeſtinatos, qui
ruinas Angelorum ſupplere poſſint. Alij volunt plures eſſe prædeſtinatos ex hominibus,
quam ſint reprobati ex Angelis: ſic enim exiſtimauit D. Anſel. lib. 1.
Cur Deus homo, c.18. ad quam ſententiam accedit D.Aug. in Enchir. ca. 29. & lib.
21. de ciui. c.1. Alij deniq; putarunt tot eſſe homines prædeſtinatos, quod Angeli
remanſerunt: quod diſertis verbis affirmat. D.Greg. hom. 34. in Euangelia. *Superna*,
inquit, *illa ciuitas ex Angelis, & hominibus conſtat: ad quam tantum credimus
humanum genus aſcendere, quantos illic contigit electos Angelos remanſiſſe.* Verùm hac in
re nihil certi definiri poteſt, meliúſque eſt cum D. Thom. loco citato, & ipſa
etiam Eccleſia confiteri ſoli Deo cognitum eſſe numerum electorum.

Sintne tot homines ſaluandi, quot Angeli ceciderunt. D. Thom. D.Bern. Auctor lib. de dili. Deo. Pſal. 109. 6. Plures eſſe prædeſtinatos, qui affirment. D Anſelm. D.Auguſt. Tot eſſe, quot Angeli remanſerũt, aſſerit D. Greg.

Hinc rurſus alia nectitur dubitatio, an Angeli ſint in maiori numero, quàm
vniuerſi homines, qui ſunt, fuerunt, & erunt; & quidem ex iis, quæ paulò ante 3.
dicta ſunt, videtur confici multò plures eſſe homines vniuerſos, quàm omnes
Angelos, ſi verum eſt tertiam partem Angelorum cecidiſſe. Nam ſi tot homines
vt minimum ſunt prædeſtinati, quot Angeli corruerunt, cum tertia pars Angelorum
ceciderit: ex hominibus autem, non dico tertia, ſed nec decima quidem
pars ſeruetur computatis omnibus infidelibus: perſpicuum fit multo maiorem
eſſe numerum vniuerſorum hominum, quàm vniuerſorum Angelorum: ſiquidem
tertia pars Angelorum iuxta hanc ſententiam multò minor eſt, quàm tertia
pars hominum, cum tertia pars Angelorum, quæ cecidit, ſuppleatur non ex
tertia, imò nec ex decima parte hominum. Dicendum tamen videtur multò maiorem
eſſe numerum Angelorum: quanquam Lud.Mol. in comm. 1.par.q.50. art.
3. diſp.2. nihil hac in re audeat ſtatuere, & argumenta vtriuſque partis diſſoluat.

Sintne Angeli in maiori numero, quã vniuerſi homines. Molina.

Verùm Angelos in maiori eſſe numero, quàm homines, qui ſunt, fuerunt, & 4.
erunt, præterquã quòd ipſa Angelorum præſtantia videtur poſtulare, nõ obſcurè
ſignificari videtur locis illis ſacræ Scripturæ, quæ de Angelorũ multitudine diſſerunt,
veluti Dan.7. *Millia millium miniſtrabant ei: & decies centena millia aſſiſtebant
ei.* Iob 25. *Nunquid eſt numerus militũ eius?* Mat.26. *Exhibebit mihi modo pluſquã duodecim
legiones Angelorũ:* & Apo. 5. *Audiui vocem Angelorũ multorum: & erat numerus
eorum millia millium:* quibus in locis ponitur numerus certus pro incerto: & pro-

Plures eſſe ſtatuitur. Dan.7 10. Iob.25 3. Mat 26.53 Apoc.5.11.

D.Greg. Angeli cuſtodes ex infimo ordine. D Thom. D.Hieron. Matt. 18. 10. D Chryſ. Auctor operis imperfecti. D Baſilius. Pſalm 48. 15. D. Iſidor. Vnus Angelus plurium hominum non eſt cuſtos.

culdubiò ſignificatur innumerabilis quædam Angelorum multitudo. Vnde D. Greg.lib.17.Mor.c.9. *Numerus*,inquit,*ſupernorum ciuium infinitus eſt,& definitus exprimitur,vt qui Deo eſt numerabilis,eſſe hominibus innumerabilis demonſtretur*. Accedit, & non leuis ratio,quoniam communis eſt Theologorum ſententia Angelos cuſtodes ſingulorum hominum eſſe ex infimo ordine: quemadmodum docet D. Th.1.p.q.113.art.3.vnuſquiſq; autem homo ſiue fidelis,ſiue infidelis habet ſuum cuſtodem Angelum,vt auctor eſt D.Hieron.in illud Matt.18. *Angeli eorum ſemper vident faciem patris mei*: D.Chryſ.hom.60. in Matth. & auctor operis imperfecti (quod tribuitur Chryſ.) hom.40.in Matt. D.Baſil.lib.3.aduerſus Eunomium & in Pſal 48.ſuper illa verba: *Dominabuntur eorum recti in matutino*:& hom.2 de laudibus ieiunij:& D.Iſid.lib.de ſummo bono cap.12. Nec verò videtur dicendum vnum, & eundem Angelum ſucceſſu temporis eſſe cuſtodem plurium hominũ, quanquam hoc certum non ſit:tunc ſic conficitur argumentum. Omnes Angeli cuſtodes ſunt ex infimo ordine, & tot ſunt Angeli cuſtodes, quot ſunt homines: cũ igitur adhuc ſuperſint octo integri ordines Angelorũ,& vniuerſi Dæmones, fit vt multò maior ſit numerus Angelorum. Quod ſi nolis admittere tot eſſe Angelos cuſtodes,quot ſunt homines:dicáſq; eundem Angelum ſucceſſu temporis multorum hominum curam ſuſcipere,adhuc eãdẽ argumẽti vis perſeuerat:cum Angeli cuſtodes non egrediantur infimum ordinem,vt eſt communis ſententia, atque adeò ſuperſint reliqui omnes Angelorum ordines Dæmonéſque vniuerſi.

1. Non corruit tertia præciſè Angelorum pars.

Numerus certus pro incerto vſurpatur à Ioanne. Apoc. 8.

His ita conſtitutis plane dicendum eſt non corruiſſe tertiam præciſè partem Angelorum: alioqui omninò demonſtratur multò maiorem eſſe numerum hominum,quam Angelorum, vt eſt perſpicuum ex dictis. Nam cum tertia pars,quæ cecidit, ſupplenda ſit ex hominibus prædeſtinatis;non ſeruetur autẽ tertia pars omnium hominũ.imò nec decima,plane cõficeretur,multò plures eſſe homines, quàm Angelos. Ad hunc autem locum Ioan.primùm reſpondemus non eſſe ſermonem de Angelis,ſed de fidelibus in fine mũdi,quorum tertia pars dicitur ab Antichriſto ſeducẽda,& tanquam ſtellæ de cœlo in terrã,hoc eſt, à fide Eccleſiæ in errorem trahenda:& quanquã demus ad Angelos poſſe trãsferri,reſpondendũ adhuc eſt tertiã partem non ſignificare tertiã præciſè partẽ,mathematico more, ſed magnã partẽ:hoc enim ſenſu ſæpe Ioan.in hoc opere tertiã partem nominat, veluti cum ait c.8.tertiã partem terræ combuſtã,tertiam partẽ arborum concrematam, tertiã partem maris conuerſam in ſanguinẽ,tertiam partem creaturarũ, quæ viuebant in mari,interiiſſe,tertiam partem ſolis obſcuratam,itẽmq; tertiam partem lunæ, imò & tertiam partem ſtellarum, vt eandem omninò phraſim in iiſdem verbis liceat agnoſcere: quibus omnibus in locis cõmuniter interpretes, tertiam partem,non tertiam partem præciſè,ſed magnã partem interpretantur.

Cur mulier dicatur filium maſculum peperiſſe?

Et mulier peperit filium maſculum.

SECTIO XIII.

1. Fideles temporis Antichriſti. Gens maſcula. And. Cæſ.

Filium maſculum appellat Ioan.hoc loco fideles eius temporis: quoniam,qui illis temporibus difficillimis fidem,iuſtitiámq; retinuerint, fortiſſimi erunt, & gens verè maſcula appellari meritò poterũt. Vnde And.Cæſ.in comm.Apoc. *Maſculus*,inquit,*filius Eccleſiæ eſt populus voluptatibus indomitus. Quare cum Eccleſia eo tempore multos eiuſmodi debeat parere, & educare filios: meritò viſa eſt filium maſculum peperiſſe*. Quod autem ſequitur: *Qui recturus erat Gentes in virga ferrea*,non ſolùm ad Chriſtum pertinet, vt pleriq; volunt, ſed etiam ad electa Eccleſiæ membra, quæ ſimul cum Chriſto regnabunt, iudicabúntque omnes Gentes iudicio

æqui

æquitatis inflexibili: quod hoc loco per virgam ferream ſignificatur, quemadmodum cap. 2. explicauimus.

2\. Obſeruãdum eſt hoc loco optimo iure viros fortes, voluptatéſq; corporis aſpernantes, ſtabiléſq; in fide, & iuſtitia appellari Gentem maſculã: quia voluptarij homines, corporiſq; deliciis ſeruientes, & in vniuerſum, qui ſe facilè à Dæmone vinci patiuntur, fœminæ potius, quàm viri cẽſendi ſunt. Vnde Pharao Rex Ægypti volens Hebræorũ populũ penitus extinguere, præcepit obſtetricibus, vt mares Hebræorum occiderent; fœminas tantùm reſeruarent. *Quando*, inquit, *obſtetricabitis Hebræas, & partus tempus aduenerit, ſi maſculus fuerit, interficite: ſi fœmina reſeruate.* Id quod ſpiritualiter expendens Orig. hom. 2. in Exod. ſic ait. Rex Ægypti, hoc eſt, Princeps huius mundi viuificari mares non vult; ſed fœminas: in fœminis enim caro, & affectus carnis exprimitur: vir autem eſt ſenſus rationabilis, qui cæleſtia ſapit: hũc odit Pharao, cũ necari cupit: vult enim, vt omnes carnalia ſapiant: inde eſt quod in hoc modo ſerui Dei deſpectui habentur, & in eos perſecutiones excitãtur, quia odit eos Pharao. Obſeruat etiam Orig. quòd mares Hebræorum adhuc infantes rapiebantur, & proiiciebantur in flumen: quia nimirum Dæmones natiuitati filiũ inſidiantur, & vbi primùm per baptiſmũ regenerãtur, imminet eis tentatio, & perſecutio. Eandẽ ob cauſam in populo numerãdo maſculorum tantùm ratio habita eſt; imò eorum, qui vigeſimũ annũ expleuerãt, quo tempore vires potiſſimum vigent. *Tollite*, inquit Dominus, *ſummã vniuerſæ congregationis filiorum Iſraël per cognationes, & domos ſuas, & nomina ſingulorũ quicquid ſexus eſt maſculini à vigeſimo anno, & ſupra omnium virorum fortium ex Iſraël.* In quem locũ idem Orig. hom. 1. in Num. obſeruauit ex præcepto Dei, neq; mulieres numerari fœmineæ infirmitatis obſtaculo, neq; ſeruos, vtpotè vita, moribuſq; degeneres, neq; aliquem Ægyptiorum ex iis, qui ſimul cum Hebræis deſcenderant, vtpote alienigenas, & barbaros: ſed ſolos Iſrëlitas, eóſq; non omnes, ſed à viginti annis, & ſuprà. Itaq; ſignificari, donec alicui noſtrum ineſt vel puerilis, & lubricus ſenſus, vel Ægyptiorũ barbari mores, vel fœminea, & reſoluta ſegnities nõ mereri, vt in ſancto, & cõſecrato numero locũ habeat: quòd enim Deus Sãctos præcipuè numeret, oſtẽdit locus ille Pſ. 146. *Qui numerat multitudinẽ ſtellarum, & omnibus eis nomina vocat.* In eandem ſententiam hunc ipſum locũ Numerorũ explicauit Cyr. Alex. li. 4. de ſpir. & lit. *Reÿcitur*, inquit, *quod eſt reprobum, molle, & imperfectum, & ſolis maribus diuiditur terra promiſſionis:* idemq; li. 3. eiuſdem operis multis verbis docet molles appellari fœminas, affertq; illud Zach. 5. vbi impietas ſub typo fœminæ ſedentis in medio amphoræ exprimitur. Quare meritò Regius vates adhortatur omnes, vt ſe viros præbeant illis verbis: *Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum.*

3\. Hæc eſt igitur ratio, propter quam Eccleſia dicitur parere filium maſculum, id eſt, viros fidei, & iuſtitiæ robore eximios. Id quod multò ante prædictum fuerat Eſai. 66. *Antequam parturiret peperit: antequam veniret partus eius, peperit maſculum. Quis audiuit vnquam tale? & quis vidit huic ſimile? Nunquid parturiet terra in die vna? aut parietur gens ſimul. quia parturiuit, & peperit Sion filios ſuos?* quem locum de celeri conuerſione fidelium per Apoſtolorum prædicationem interpretatur Euſe. Cæſ. lib. 1 hiſt. Eccl. c. 4. Prædicitur, inquit, hoc loco illud, quod admiratione non ſolum orbis terrarum eſt perſequutus, ſed etiam ipſe Eſaias dum narrat, videtur non poſſe ſatis admirari, nimitum poſt Chriſti crucem intra breuiſſimũ tempus natum populum illum nouum præſignificatum à Prophetis, non in vno aliquo obſcuro terræ loco, ſed qui ſeſe fuderit toto orbe terrarum, omneſq; nationes occupauerit, & temporis momento in lucem ſit editus, cum hora vna quinque hominum millia crediderunt: & vna concione prius tria hominum millia

Delicus dediti fœminę.

Exod. 1. 16. Orig.

Fidelium natiuitati inſidiantur Dæmones.

Maſculi tantùm cur numerentur ex Domini præcepto. Num. 1. 2. Orig.

Sanctos præcipuè numerat Deus. Pſal 146. 4. Cyril. Alex.

Zach. 5. Fæmina impietatis typus.

Pſal 26. 14. & 30. 25.

Eccleſia filij omnes maſculi. Eſai. 66. 7. Euſeb.

Cõuerſionis Gentium celeritas. Act. 4. Act. 2

millia fuerunt regenerati:quæ etiam eſt expoſitio D. Ambr.in exhortat.ad virgines. *Habet*,inquit,*filios Eccleſia ſine partus dolore. Vnde de ea dicitur: Quis audiuit,ſi parturit terra die vno? vno die terra non parturit,ſed parturit gratia.*

Quid ſit filium mulieris raptũ fuiſſe ad Deum, & ad thronum eius?

Et raptus eſt filius eius ad thronum eius.

SECTIO XIIII.

1. Significatur hunc Eccleſiæ filium maſculum,hoc eſt, electos ex draconis faucibus diuina virtute liberãdos,& quaſi rapiendos,breuiſſimo videlicet temporis ſpatio,ne à dracone deuorari poſſint, iuxta illud Matth. 24. *Propter electos breuiabuntur dies illi:* rapiendos,inquam,ex tentationibus,perſecutionibus,periculiſque illius temporis,atque in throno Dei collocandos per viſionem beatificam iuxta illud Apoc. 3. *Qui vicerit,dabo ei ſedere mecum in throno meo, ſicut ego vici, & ſedi cum patre meo in throno eius.*

Matt. 24. 22.

Apoc 3. 21.

2. Obſeruandũ eſt hoc loco verbũ illud, *raptus*,quod ſignificat electos ſæpe diẽ obire & quaſi rapi ante tẽpus à natura definitum diuinæ prædeſtinationis beneficio:quia nimirũ præuidet Deus,ſi diutiùs vixiſſent,fuiſſe peruertẽdos.Id quod diſertis verbis dicitur Sap. 4. *Iuſtus autẽ ſi morte praeoccupatus fuerit,in refrigerio erit:* & paulò pòſt: *Placens Deo factus eſt dilectus,& viuens inter peccatores translatus eſt:raptus eſt,ne malitia mutaret intellectum eius,aut ne fictio deciperet animam illius:* & paulò inferiùs: *Placita erat Deo anima illius: propter hoc properauit educere illum de medio iniquitatum.* Quo teſtimonio ad idem confirmandum vtitur D.Aug.lib.de prædeſt.Sanctorum c.14.citátq; D.Cypr.in lib.de mortalitate,vbi ſic ait: Per Salomonem docet Spiritus ſanctus,qui Deo placent,maturiùs iſtinc eximi, & citius liberari, ne dũ in iſto mundo diutiùs immorantur mundi cõtactibus polluãtur: *Raptus*,inquit,*ne malitia mutaret intellectũ eius*.Porrò aduerte tribus de cauſis tolli iuſtos de mũdo:primũ propter ſuã dignitatẽ,& merita,iuxta illud Apoc.3. *Ambulabũt mecũ in albis,quia digni ſunt.* Deinde propter mũdi indignitatẽ,quia nimirũ non eſt dignus tantis habitatoribus.Heb.11. *Quibus dignus nõ erat mũdus.* Qui locus dupliciter poteſt exponi:vno modo,vt ſit ſenſus non fuiſſe mundũ dignũ, qui tã præclaros viros haberet:altero nõ reputaſſe Sanctos mundũ dignũ ſuo amore.Quibus,inquit,id eſt,quorũ amore dignus nõ reputabatur mũdus ab ipſis Sanctis iuxta illud Phil.3. *Omnia arbitror vt ſtercora,vt Chriſtũ lucrifaciam:* & Gal.6. *Mihi mundus crucifixus eſt,& ego mundo.* In quem locũ D.Ber.ſer.in 40.de peregrino,mortuo,& crucifixo. *Non ſolũ*,inquit,*mortuus mundo,ſed crucifixus,quod eſt ignominioſũ genus mortis,ego illi pariter,& ipſe mihi: omnia,quæ mũdus amat,crux mihi ſunt: quæ verò mundus reputat crucem, illis affixus ſum,illis adhæreo,illa toto amplector affectu.*

Iuſti cur celerius de medio tollãtur.
Sap. 4. 7. 10. 14.
D. Aug.
Apoc. 3. 4.
Heb. 11. 38.
Mundus indignus amore Sanctorũ.
Philip. 3. 8.
Galat. 6. 14.
D. Bernard.
Mundana omnia crux Paulo.

3. Deniq; propter eorũ ſecuritatẽ,quia ſi diutiùs viuerẽt,tandẽ peruerti poſſent: quẽadmodum dicitur loco Sapientiæ citato,& Eſai.57. *Viri miſericordiæ colliguntur,quia non eſt qui intelligat: à facie enim malitiæ collectus eſt iuſtus.* Quo loco obſeruandum eſt verbũ illud, *colliguntur*, quod innuit iuſtos eſſe veluti meſſem maturã,quæ in gloriæ horreũ colligitur,iuxta illud Matth.3. *Congregabit triticũ ſuum in horreũ.* Id quod etiã innuitur Cant.5.vbi ſponſus ait: *Meſſui myrrha mea cum aromatibus meis:* vbi myrrhæ nomine Martyres pœnitentéſq; accipiẽdi ſunt propter myrrhæ amaritudinẽ:per aromata autẽ cõfeſſores,& virgines.Quod verò additur: *à facie malitiæ collectus eſt iuſtus*, duo ſignificat: vnũ eſt iuſtũ mori, Deo ita diſponẽte,ne videat futuram malorum vltionẽ, imò ne Deus iuſtorũ orationibus mitigatus cogatur irã cohibere: hac enim de cauſa iuſtũ Loth ex vrbe Sodoma priùs

Eſai. 57. 1.
Iuſti matura meſſis.
Matt 3. 12.
Cant. 5. 1.

priùs egredi voluit, quò poſſet illã incendere. Ex quo planè colligitur, cum Deus
iuſtos eripit, meritò ſuppliciũ aliquod timeri poſſe. Præterea ſignificatur magnã   Iuſtorũ gratia apud Deũ quanta.
eſſe apud Deum iuſtorum gratiã: ſiquidem quaſi non poſſit illis viuẽtibus infer-
re ſupplicia, priùs illos per mortem eripere conſueuit. Vnde Moyſi dixit Exod.   Exo 32.10.
32. *Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos*: quem locum affert D. Hier. in epiſt.   D. Hieron.
ad Gauden. *Quando dixit*, inquit, *Dimitte me, oſtendit ſe teneri poſſe, ne faciat, quod mi-
natus eſt: Dei enim potentiam ſerui preces impediebant*: & Eſai. 64. *Non eſt, qui inuocet no-   Eſai. 64. 7.
men tuum: qui conſurgat, & teneat te.* Vnde Oſeæ 12. vbi eſt ſermo de lucta Iacob   Oſeæ 12. 4.
cum Angelo, dicitur: *Inualuit ad Angelum, & confortatus eſt fleuit, & rogauit eum*: &
eſt ſenſus Iacob cum lacrymis petijſſe ab Angelo benedictionem, ſed præterea   Orans cum lachrymis luctatur cum Deo.
ijſdem verbis ſignificatur orationem iuſti cum lacrymis, quæ illis verbis indica-
tur, *fleuit, & rogauit*, eſſe veluti luctam, qua homo cum diuina iuſtitia luctatur, &
ſuperior euadit, quemadmodum Iacob orans cum lacrymis Angelum illum, qui
Deum repræſentabat, ſuperauit: vnde & nomen Iſraëlis obtinuit. Eo enim loco   Iſraëlis nominis interpretatio.
Iſraël non eſt, *Videns Deum*, vt multi perperam exiſtimarunt, ſed *Princeps cum
Deo*, vt Auctor D. Hier. in tradition. hebraicis in Gen. Alterum, quod in verbis   D. Hieron.
Eſai. 57. comprehenditur, eſt colligi iuſtum à facie malitiæ, id eſt, obire ante diem
à natura preſtitutum, ne à malitia peruertatur.

Cur mulier fugit in ſolitudinem?

*Et mulier fugit in ſolitudinem, vbi habebat locum paratum à Deo, vt ibi paſcant eam die-
bus mille ducentis ſexaginta.* *SECTIO XV.*

SIgnificatur ad literam tantam fore Antichriſti perſecutionem, vt magna Ec-   1.
cleſiæ pars ad eam ſubterfugiendam, ſecedere debeat in ſolitudinem, & in
latebras, ac deſerta loca ſe abdere toto tempore imperij Antichriſti, vt paulò
pòſt ſubditur: *Vt ibi paſcant eam diebus mille ducentis ſexaginta*: quam expoſitionem
ſequuti ſunt Areth. & Andr. Cæſar. Reliqui omnes ad allegoriam deflexerunt,   Areth. Andr. Cæſ.
quorum gratia nos etiam eam hoc loco paucis illuſtrabimus.
Primùm igitur Primaſ. per ſolitudinem intelligit totius huius vitæ decurſum   2.
in qua tanquam in aſpera quadam ſolitudine peregrinamur: idq; ait adumbratũ   Primaſius Præſens vita ſolitudo.
fuiſſe in peregrinatione Hebræorum per deſertum: nec verò in hac ſolitudine
deeſſe ignitos ſerpentes, quos Num. 21. legimus peregrinantem populum malè   Num. 21.
diuexaſſe: quorum tamen morſus Chriſti ſerpentis ænei conſpectu in cruce pen-
dentis ſanantur: paſci etiam Chriſtianum populum manna cœleſti, hoc eſt, ſa-
cramento Euchariſtiæ. Alij ſolitudinem hanc, mentis quendam receſſum per
contemplationem, temporaliumq; rerum deſpicientiam interpretantur, in qui-
bus eſt Pan. & pleriq; alij, iuxta illud Oſeæ 2. *Ecce ego lactabo eam, & ducam eam in   Pannon. Oſeæ 2. 14.
ſolitudinem, & loquar ad cor eius: & dabo ei vinitores eius ex eodem loco, & vallem
Achor ad aperiendam ſpem: & canet ibi iuxta dies iuuentutis ſuæ, & iuxta dies aſcenſio-
nis ſuæ de terra Ægypti*: quod vaticinium docet D. Hier. ad Chriſti tempora per-
tinere hoc ſenſu: *nunc*, hoc eſt, in aduentu Chriſti aperiet ſpem ſalutis, & dabit lo-
cum pœnitentiæ, & blandietur ei: hoc enim ſignificabat: *Lactabo eam* vt poſt
pœnarũ magnitudinem dolores priſtinos repromiſſione mitiget proſperorum.
Et ducam eam in ſolitudinem. i. educam ex malis, ſicut & priùs eduxerã de Ægyptia-
ca ſeruitute: & loquar ad cor eius verba mollia, vt triſtitiam gaudio temperem.
Et dabo ei vinitores ex eodem loco. i. Apoſtolos, qui fuerunt de genere Iudæorum
eandemq; Ægypti vineam doctrina Euangelica excoluerunt. *Et canet ibi iuxta
dies iuuentutis ſuæ*, cum vidit Pharaonem, eiuſq; exercitum ſubmergi in mari ru-
bro, quia lætabitur de ſua per Chriſtum redemptione, & libertate. Verùm, quod
ad rem facit, eſt illud: *Lactabo eam, & ducam eam in ſolitudinem*, quod de ſpirituali

litudine, & ſeceſſu à mundi curis interpretãtur communiter Doctores. In qua ſolitudine Dominus ad cor animæ loquitur, ipſamq́; quodammodo lactat, hoc eſt, ſpiritualibus conſolationibus quaſi decipit: ſic enim accipiendum eſt, *lactandi*, verbum, iuxta illud Prou. 1. *Fili ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis*, id eſt, ſi te blanditijs deceperint: decipere autem animam Deus dicitur quoad iudicium, & opinionem impiorum, cum eam à terrenis voluptatibus ad amorem ſui abducit: impij enim inſenſatos eos arbitrantur, qui terrena contẽnentes cæleſtia concupiſcunt. Eodem ſenſu dixit Regius vates: *Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam? Ecce elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine*. Sic enim eum locum eleganter ponderat D. Greg. li. 4. Mor. c. 28 in illa verba Iob. 3. *Nunc enim dormiens ſilerem, & ſomno meo requieſcerem cum Regibus, & conſulibus terræ, qui ædificant ſibi ſolitudines. Solitudines, inquit, ædificare, eſt à ſecreto cordis terrenorum deſideriorum tumultus expellere, & intentione æternæ patriæ in amorem intimæ quietis anhelare. Bene autem qui ſibi ſolitudines conſtruunt, etiam conſules vocantur: quia ita in ſe ſolitudinem mentis ædificant, vt tamen in quo præualent, alijs per charitatem conſulere minimè deſiſtant. Sane Dauid ſibi ſolitudinem conſtruxit, cum dixit. Ecce elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine. Fugiens enim ſe elongat, qui à turba deſideriorum temporalium in altam Dei contemplationem ſe ſubleuat; manet verò in ſolitudine, qui perſeuerat in remota mentis intentione. De qua bene ſolitudine Domino Hieremias c. 15. ait: A facie manus tuæ ſolus ſedebam: quoniam comminatione repleſti me: ac ſi apertè dicat: Dum conſidero, quid per iudicij experimentum patior à tumultu deſideriorum temporalium, trepidus mentis ſeceſſum peto. quia adhuc illa acriùs, quæ minaris, æterna ſupplicia formido*. Hæc Greg.

[Margin: Solitudinem amantes quã ſolatur Deus. Prou. 1. 10. — Pſal. 54. 7. — D. Greg. Iob. 3. 13. — Hiere. 15. 17.]

3. Eadem mentis ſolitudo multis alijs Scripturæ ſacræ teſtimonijs cõmendatur, veluti Iob. 29. *In nidulo meo moriar, & ſicut palma multiplicabo dies*. Quem locum D. Gre. li. 19. Mor. c. 24. ad pacẽ Eccleſiæ refert. *Quid hoc loco, inquit, per nidũ, exprimitur, niſi tranquilla fidei quies? Niſi enim ſancta Eccleſia infirmos quoſq; filios nunc in pacis nido enutriret, non dixerit Regius vates. Pſ. 83. Etenim paſſer inuenit ſibi domum, & turtur nidũ, vbi reponat pullos ſuos. Turtur enim inuenit ſibi nidũ, quia Eccleſiam amore conditoris crebris gemitibus vtitur, & velut nidum ſibi, id eſt, pacatiſſimum fidei quietem conſtruit: in qua creſcentes filios quaſi plumeſcentes pullos, quouſq; ad ſuperiora euolent, charitatis gremio calefactos fouet. Rectè autem ſubiunxit: & ſicut palma multiplicabo dies: palma enim tardè proficit: ſed diù in viriditate ſubſiſtit*. Quæ omnia in ſpiritualem mentis ſolitudinem aptè conueniunt, qua veluti in nido animus conquieſcit, plumeſcitq́; virtutum pennis: quo etiã pertinet illud Pſ. 101. *Similis factus ſum pelicano ſolitudinis in tecto*. Quo loco per pelicanum, qui pullos dicitur occidere & poſtea tribus diebus lugendo ſanguine ſuo ad vitam excitare, accipiendi ſunt pœnitentes, qui peccando opera ſua mortificauerant: poſtea autem lugentes per pœnitentiam tribus diebus, hoc eſt, tribus actibus pœnitentiæ, videlicet contritione, confeſſione, & ſatisfactione viuificant. Quoniam verò hoc in ſpirituali mentis ſolitudine efficitur, additum fuit: *ſolitudinis*. Eiuſmodi ſolitariũ commẽdat Hier. Thrẽ. 3. *Bonum eſt viro, cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua. Sedebit ſolitarius, & tacebit, quia leuauit ſe ſuper ſe*. Solitarius enim eſt; qui in ſui cordis intimo ſeceſſu eleuat ſe ſuper ſe per contemplationem, ſe, inquam, ſpiritualem ſuper ſe carnalẽ. Ita hũc locum intellexit D. Amb. ſer. 9. in Pſ. 11. quãuis aliter legat: *Sedebit ſingulariter, & ſilebit, quia tulit iugũ graue*, Et quidẽ multi codices correcti habet: *Quia leuabit ſuper ſe*, nimirum iugũ Domini, cuius paulò ante facta fuerat mentio. *Quis eſt*, inquit Amb. *qui ſingulariter ſedet, niſi qui ſecularibus voluptatibus abdicatis moleſtiarum omnium excludit tumultus?* Illud tamen aduerte ex eodem Amb. li. 3. officiorum c. 1. huiuſmodi virum ſolitarium, quanquam otioſus videatur, maxime tamẽ eſſe actuo

[Margin: Cõmẽdatur ſolitudo. Iob. 29. 18. D. Greg. Pſal. 83. 4. — Solitudo nidus animæ. — Pſal. 101. 7. Pelicanus ſymbolum pœnitentiũ. — Thren. 3. 27. — Solitarius quo pacto leuet ſe ſuper ſe. D. Ambroſ. — Solitarius licet otioſus maximè actuoſus.]

aĉtuoſum:quemadmodum ipſe elegantibus verbis explicauit: *Non primus Scipio ſciuit ſolus non eſſe, cùm ſolus eſſet: ſciuit ante ipſum Moyſes, qui cùm taceret, clamabat; cùm otioſus ſtaret, præliabatur. Adeò otioſus, vt manus eius alij ſuſtinerẽt: nec minùs, quàm cæteri negotioſus, qui otioſis manibus expugnabat hoſtem, quem non poterant vincere, qui dimicabant. Cuius autem maiora negotia, quàm huius otia, qui quadraginta diebus poſitus in monte totam legem complexus eſt? Quando ergo iuſtus ſolus eſt, qui cum Deo ſemper eſt? quando ſolitarius eſt, qui nunquam ſeparatur à Chriſto?* Hæc Ambroſ. Exod. 17.

Hoc nimirum eſt illud ſilẽtium, de quo loquitur Eſai. c. 30. *In ſilentio, & ſpe erit fortitudo veſtra.* Verè enim fruuntur ſpirituali ſilẽtio, qui tumultum, & ſtrepitum rerum temporalium, curarúmq; fugiunt: & meritò ſpes cum ſilentio iungitur, quia huiuſmodi homines maximis à Deo beneficiis cumulantur. De eodémque ſilentio accipiendum eſt illud eiuſdem vatis c. 32. *Erit cultus iuſtitiæ ſilentium.* Vbi obſeruandum eſt, ſilentium appellari *cultum iuſtitiæ*: tum quia hoc mentis ſilẽtio, rerúmq; terrenarum obliuione maximè Deum colimus: tum etiam quia ipſum materiale ſilentium maximè conducit ad colendam, aſſequẽdamq; iuſtitiam, vt meritò ipſummet ſilentium cultus iuſtitiæ per antonomaſiam dici poſſit. Scio Hier. ſic interpretari, vt vaticinetur Propheta ceſſaturam verboſitatem Hebrçorum, cultúmq; illum legalem, qui in multiloquio, longíſq; orationibus bona ex parte poſitus erat: Deúmq; poſt aduentũ Meſſiæ in ſpiritu præcipuè adorandũ, *vt non multiloquio Iudæorum*, inquit Hier. *ſed breuitate fidei adorent Dominũ.* Hi ſunt illi montes, de quibus dicitur Pſ. 120. *Leuaui oculos meos in montes: vnde veniet auxilium mihi? auxilium meum à Domino, qui fecit cælum, & terram*: Qui locus ſic poteſt transferri ex Hebræo: *Leuaui oculos meos in montibus*, vt ſit ſenſus: in montium cacumine poſitus circunſpexi vndiq;, ſi quà mihi auxiliũ poterat aduenire; & reperire nullũ mihi ab hominibus, creaturíſq; omnibus, ſed à ſolo Deo prçſidium afferri poſſe. Quos autem alios montes hîc debemus accipere niſi illos, ad quos viri ſpirituales per contẽplationem, ſpiritualémq; ſolitudinẽ conſcendunt. Hoc etiam illud eſt ſuſpendium, de quo loquitur Iob. c. 7. *Elegit ſuſpendium anima mea, & mortem oſſa mea: deſperaui, nequaquam vltra iam viuam. Anima*, inquit Greg. *ſuſpẽdium eligit, vt oſſa moriantur, quia dum mentis intentio ad alta ſe ſubleuat, omnẽ in ſe fortitudinem vitæ exterioris necat. Animam ſuam Paulus ſuſpenderat, cùm dicebat* Galat. 2. *Viuo autem iam nõ ego: viuit verò in me Chriſtus. Rectè autem ſubdit: Deſperaui: iuſti enim deſperare eſt præſentis vitæ bona æternitatis electione deſerere, manſura quærere, & in bonis temporalibus fiduciam non habere.* Deniq; hic eſt ille lectulus, in quo ſponſa ſponſum quærit, vt ipſemet confitetur Cant. 3. *In lectulo meo per noctes quæſiui, quem diligit anima mea.* Quem locum expendens D. Gre. li. 8. Mor. c. 17. *In lectulo*, inquit, *& per noctẽ dilectus quæritur: quia inuiſibilis conditoris ſpecies repreſſa omni corporeæ viſionis imagine in cubili cordis inuenitur. Vnde Pſ. 149. dicitur: Exultabunt Sancti in gloria: lætabuntur in cubilibus ſuis: quia ſcilicet cùm mala ab exterioribus fugiunt, ſecuri intra mentiũ ſecreta gloriantur.*

Margin: 4. — Eſai 30. 15. — Eſai. 32. 17. — Silentium conducit ad colendã iuſtitiam. — D Hieron. — Pſal. 120. 1. — Lectio hebraica. — Prçſidij cauſa ad ſolum Deum fugiendum. — Iob 7. 15. — Solitudo animæ ſuſpendiũ, ex Gregor. — Galat. 2. 20. — Cant. 3. 1. — Pſal. 149. 5.

Quodnam ſit prælium illud magnum in cœlo inter draconem, & Michaëlem commiſſum?

Et factum eſt prælium magnum in cælo: Michaël, & Angeli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnabat, & Angeli eius.

SECTIO XVI.

1. Hoc prçliũ cõmuniter Scholaſtici accipiunt de illo, quod inter Luciferũ, & Michaëlẽ, & vtriuſq; ſectatores per intellectũ, & volũtatẽ geſtũ eſt in cœlo empyreo: quẽadmodũ docet Mag. ſent. in 2. d. 6. ibíque omnes Scholaſtici, & D.

Margin: Magiſter. D. Thomas. Scholaſtici. Michaël, & Angeli pugnabunt cũ Lucifero pro Eccleſiæ defenſione.

Th.1.p.q.63.art.8.Cæterũ literalis expoſitio eſt de prælio quod Dæmõ Eccleſiæ inferet per Antichriſtũ extremo mũdi tẽpore:tunc enim Michaël,qui præfectus eſt Eccleſiæ,& Angeli,quos habebit adminiſtros,cũ dracone,hoc eſt, Dæmone, ſiue Lucifero,eiuſq; Angelis depugnabunt pro Eccleſiæ defenſione. Quã expoſitionẽ tradũt Anſel Laudun.in com.Apoc.Beda,Prim.Haymo,& reliqui in hũc locũ,& D.Greg.hom.24.in Euang.Nec verò,quòd hoc prælium factũ dicatur in cœlo,idcircò ad casũ Luciferi pertinet:ſumitur enim cœlũ hoc loco pro Eccleſia,vt ſæpe aliàs diximus.Aduerte autem,Angelos hoc loco tũ in bonam,tum in malam partem accipi:ſiquidẽ & Angeli Michaëlis,& Angeli draconis nominãtur.Deinde ſubiũgitur victoria Michaëlis de dracone,cùm dicitur: *Et nõ valuerunt*,id eſt,non præualuerunt:*neq; locus inuentus eſt eorum ampliùs in cœlo*,hoc eſt,in Eccleſia quoad prædeſtinatos:*Et proiectus eſt draco in terra*,hoc eſt,deiectus,& ſuperatus à prædeſtinatis auxilio Michaëlis ad terrenos homines peruertendos ſe cõuertit:quemadmodũ Areth.Primaſ.& Beda interpretantur.Atq; poſt hanc victoriam glorioſè de Dæmone reportatam,audita eſt cœlitum omnium Chriſto gratulantiũ acclamatio illis verbis comprehenſa: *Nunc facta eſt ſalus,& virtus,& regnum Dei noſtri,& poteſtas Chriſti eius:quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum.*

Anſel.Laud. Beda. Primaſ. Haymo. D.Greg.

Cœlum hîc pro Eccleſia.

Areth. Primaſ. Beda.

De Michaële Archangelo quænam habeamus ex ſacris literis.

SECTIO XVII.

1. QVoniã Archangelus Michaël præter illa beneficia & plurima & maxima, quæ modò in Eccleſiã confert,multò magis extremis illis tẽporibus de re Chriſtiana merebitur,quo tempore difficillimum illud bellũ ſeperato dracone conficiens fideles ab Antichriſti,Dominiſq; tyrannide vẽdicabit. par eſt,vt hoc loco, quo honorificam de eo mentionem facit Ioannes, nos etiã de eius laudibus nonnihil dicamus.Sciendum igitur eſt ex innumerabili Angelorũ multitudine pauciſſimos nobis cognitos eſſe de nomine:& quidem ſi ex diuina, certaq; authoritate loquendum ſit , tres dumtaxat nominatim appellare poſſumus,Michaëlem,Gabriëlem,& Raphaëlem.Michaëlem enim legimus Daniel.1.& 12.in epiſt.canon.Iudæ,& hoc ipſo c.Apoc.Gabrielem Dan.8.& 9. & Luc.1.Raphaëlem Tob.3.& deinceps vſque ad c.12.Reliqua Angelorum nomina quæ à pleriſque afferuntur,non nituntur neq; certa canonici alicuius libri authoritate, neque antiqua Eccleſiæ traditione,ſed partim ab Hebræis accepta,partim in Apocalypſis libris inuenta ad nos vſq; peruenerunt,vt ex iis quæ iam dicemus, perſpicuum fiet.Itaq;Vriëlẽ legimus in 4.li.Eſdræ(qui non eſt canonicus,ſicut neq; tertius)c 4.5.& 10.eiuſdẽq; fit mentio in can.Miſ.Æthiop.vt refertur in 4.tom. Biblioth. Sanct. Patr. Meminit etiam Beda in collect. & ſecundus liber Sybill. carm.Ieremielem habes li.4.Eſdr c.4.vbi appellatur Archangelus.Eromiel, Saniel,& Azaël nominantur in 2.Sybill.carm.quæ referuntur in 2.tom. Biblioth. SS.Patr.vbi cùm ſermo eſſet de extremo iudicio,ſic vaticinatur Sibylla, vt creditur,Erythræa,quam magni facit Auguſt.li.18.de ciuit.c.23.

Trium Angelorũ nomina ſunt in ſacris literis reliqua incertæ authoritatis.

Sibyllæ Erithrææ vaticinium.

Tunc Eromiel,Vriel,Samiel, Azaelq;
Quæ mala quiſque hominum patrauerit,ante ſcientes
E terris animas tenebris caliginis omnes
Iudicio ſiſtent ad formidabile Patris
Magni immortalis ſolium.

2. Rumiel,& Pantel celebrantur à Beda in collect.illiſq; ſeipſe commendat his verbis : *Gabriel eſto mihi lorica : Michael eſto mihi baltheus : Raphael eſto mihi ſcutum: Vriel eſto mihi protector:Rumiel eſto mihi defenſor · Pantel eſto mihi ſanitas.* Adhæc Iehudiel, Barabiel . Eſcaltiel nominantur in hymno de ſeptem Angelis aſſiſtentibus,quem cõpoſuit Antonius Ducas vir famoſus,qui floruit tempore Pauli III.

Beda.

Antonius Ducas.

Pont. Max. Deniq; Ioan. Capnion vir doctus Maximiliani Imperatoris conſiliarius, cuius à calumniatoribus quibuſdam defendendi cauſa Petrus Galatinus Minorita compoſuit libros ſuos de Arcanis Catholicæ veritatis, dictoq; Maximiliano dicauit: is igitur Capnion in ſua arte Cabaliſtica multa alia Angelorũ nomina affert ex traditione Cabaliſtarum. Conficiunt enim Cabaliſtæ Dei currum ex quatuor veluti gemmis, atq; in dextra parte conſtituunt gemmam, vnde læta omnia proueniunt, quam Michaëlem vocant: in ſiniſtra alteram gemmam, vnde triſtitia, duraq; ortum habent, quam appellant Gabrielem, deinde tertiam ponũt ex ſuperioribus quaſi miſtam, quã dicunt Raphaëlẽ, quartam trium ſuperiorum quaſi diſpenſatricem, quam Vrielem nuncupant. Itaq; Michaelem, & Gabrielem pro duabus rotis conſtituunt, Raphaëlẽ pro throno, ſiue ſtella, quæ ſit media inter rotas, Vrielem pro axe, circa quẽ currus voluitur. Deniq; adiiciunt Nurielem tanquam temonem; cui alligatus eſt currus: voluntq; has quinque diuini currus ſiue gemmas, ſiue partes expreſſas fuiſſe Cant. 3. cum dicitur, *Ferculum fecit ſibi Rex Salomon de lignis Libani: columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum aſcenſum purpureum*: quia enim pro eo, quod nos habemus *purpureum*, eſt hebraicè, *Argahman*, volunt in eius nominis literis quinq; nominatos Angelos ſignificari: primamq; literã, quæ eſt aleph, ſignificare Vrielẽ, qui hebraicè per aleph initio ſcribitur, per ſecundã *R.* Raphaelem, per tertiam *G.* Gabrielem, per quartam *M.* Michaelem, per quintã *N.* Nurielem. Hebræi prætereà addunt Zamaelẽ, Zadchielem, & Caphzielẽ. Sed hæc omnia, vt diximus, incertæ ſunt auctoritatis præter tria illa Michaëlis, Gabrielis, Raphaeliſq; nomina initio a nobis commemorata.

Io. Capnion.

Currum Dei ex quatuor Angelis conficiunt Cabaliſtæ.

Cant. 3. 9.

Porrò Gabriele, & Raphaele interim prætermiſſis: de Michaele, de quo agere inſtituimus, eſt in primis teſtimoniũ illud illuſtriſſimũ Dan. 10. vbi Gabriel Angelus, qui cum Daniele loquebatur, ſic ait: *Ego veni propter ſermones tuos: Princeps autem regni Perſarum reſtitit mihi viginti, & vno diebus. Et ecce Michael vnus de Principibus primis venit in adiutorium meum, & ego remanſi ibi, iuxta Regem Perſarum.* Prò cuius loci intelligentia aduertendum eſt primò dubitari à multis, vtrum Angelus ille Perſarum, bonus fuerit, an malus? Et quidem malum Angelum fuiſſe crediderunt Ioan. Caſſian. collatione 8. c. 13. & Rup. li. 9. de victoria verba Dei c. 6. in eandemq; ſententiam conatur pertrahere D. Hier. in comm. Dan. Verùm quicquid ipſe ſentiat, non obſcurè ſignificat Hier. hunc Principem Perſarum bonum Angelum fuiſſe: ſiquidem illi commiſſa erat Perſidis prouincia: quæ ſententia etiam eſt D. Greg. li. 17. Mor. c. 8. Theod. in comm. in Dan. & D. Tho. 1. part. q. 113. art. 7. Deinde diſſentiebant huiuſmodi Angeli interim, dum eis Dei voluntas non erat explorata: quare Angelus Perſarum, cui Perſidis prouincia commiſſa erat, contendebat non eſſe Hebræos ex Babylonica captiuitate liberandos, tum quia ipſi his malis meliores fiebant, dante vexatione intellectum: tum quia eorum conſuetudine multi ex Perſis relicta idolorum ſuperſtitione verum Dei cultum amplectebantur. Contra verò Gabriel, & Michael eorum libertatem pugnaciſſimè curabant aliis etiam iuſtiſſimis de cauſis, tum quia Perſarum conſuetudine plerique Hebræorum ad idola colenda traducebantur: tum quia inter Hebræos plurimi erant ſanctitate præſtãtes, veluti Daniel, & alij, qui tam diuturnã captiuitatem nequaquam merebantur: denique quia opus erat Deum ſtare promiſſis, qui videlicet pollicitus fuerat eiuſmodi captiuitatem nõ amplius 70. annis duraturam, quod tamen tempus iam effluxerat: & quia Gabriel meliorẽ cauſam tuebatur, venit in eius adiutorium Michael: quoniam, vt ait D. Gregor. hæc Gabrielis defenſio aduerſos Angelum Perſarum ad Michaelem verè pertinebat, quippe qui erat Hebræi populi præpoſitus. Ex quo colligimus magnam

3.
Dan. 10. 12.

Ioan. Caſſia.
Rupert.
Angelus Perſarũ bonus non malus Angelus fuit.
D. Hieron.
D. Gregor.
Theodor.
D. Thom.

Contentio inter Perſarum Angelum, & Gabrielem vnde orta.

D. Gregor.

Michaelis poteſtatem,qui nimirum ſoleat ad reliquos Angelos inferiores adiuuandos accurrere, & cuius ope, & auxilio indigeat Gabriel, quem ex ſupremo ordine eſſe ſectione,ſequenti docebimus.

4. Secundò,eſt illud quoque de Michaele celeberrimum,quòd cum Diabolo diſputaſſe dicitur de Moyſis corpore,vt refert Iudas in ſua epiſt. cano. *Cum Michael*,inquit, *Archangelus cum Diabolo diſputans altercaretur de Moyſis corpore, non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ: ſed dixit: Imperet tibi Dominus.* Eſt autem ſenſus Diabolum voluiſſe Moyſis corpus reuelari, vt Hebræos ad illud adorandum,atq; adeò ad idololatriam incitaret:quod tamen Michael paſſus non eſt. Replicandū autem eſt illud, quod ſcribitur Deut. 34. aſcendiſſe Moyſem de campeſtribus Moab ſuper montem Nebo in verticem Phaſga contra Hierico.ibiq; mortuum iubente Domino in terra Moab,ſepultumq; in valle terræ Moab contra Phogor, ſepultumq; fuiſſe in valle:ſepulchrumq; eius vſque in præſentem diem ignorari. Quò loco aduertendum eſt,cum dicitur Moyſes non in monte,in quo obiit,ſed in valle terræ Moab ſepultus,innui,vt vult Caiet.corpus eius viſibiliter tranſlatū fuiſſe à loco in quo obiit,ad vallem,in qua ſepultus eſt:aliàs enim neſciretur,vtrū in monte,an in valle ſepultus fuiſſet,quare proculdubio viderunt multi corpus ad vallem afferri;ſed incognitus tamen manſit locus,in quo Angelorū miniſterio fuit repoſitum.Ex hoc Iudæ teſtimonio duo habemus Michaelis encomia clariſſima:vnū eſt Michaelem,pro nominis ſui,& officij ratione,omnē idololatriæ occaſionē amputare voluiſſe,atque idcircò noluiſſe ſepulchrum Moyſis reuelari:eſt enim eius propriū munus pro Dei honore in cāpum deſcendere: vnde in ſuis vexillis militaribus illud inſcriptū gerit: *Quis ſicut Deus?* Alterum eſt exemplo ſuo docuiſſe,quantùm fugiendum eſſet,non dico blaſphemiæ,ſed ipſum etiā maledicentiæ crimen:huius enim rei gratia Iudas factum præcedens de Michaele commemorauit,quod ne ipſi quidem Dæmoni auſus fuerit maledicere. Obſeruādum eſt autem verbum illud, *Non eſt auſus*,quod ſignificat Michaelem tanquam rem execrandam maledicentiam,& imprecationem refugiſſe.

Iudæ. 19.

Michael Moyſis corpus cur reuelari non ſit paſſus.

Deut. 34.

Sepulchrum Moyſis ignoratur.

Caietan.

Maledicentia quàm ſit execranda.

Iudæ 9.

5. Tertiò,legimus Dan.12. *In tempore illo conſurget Michael Princeps magnus,qui ſtat pro filiis populi tui:& veniet tempus, quale non fuit ab eo,ex quo Gentes eſſe cœperunt, vſq; ad tempus illud.* Quo loco prædicit Gabriel Michaelem tempore Antichriſti tanquā Eccleſiæ præſidē pro eius, fideliumq; defenſione acerrimè pugnaturū illaq; omnia effecturū,quæ hoc ipſo c.Ioānes cōmemorauit,vt locus hic quędā videatur illius cōmētatio,& expoſitio.Aduertēdū eſt autē pro eo,quod nos habemus, *conſurget*,eſſe hebraicè verbū *Ghamad*,quod verbū ſignificat roborare,& ſuſtinere:vnde deducitur nomē *Ghamud*,id eſt,colūna:quare ſignificatur Michaelē futurū eo tēpore columnā quandā immobilem,ac fortiſſimā, qua totum Eccleſiæ ædificium ſuſtinebitur. Quartò,agens Apoſtolus de Antichriſto 2.Theſ.2.ſic ait: *Tunc reuelabitur ille iniquus,quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui,& deſtruet illuſtratione aduentus ſui.* Quid autem Paulus intellexerit illis verbis, *Spiritu oris ſui*, non omnes eodem modo interpretantur:communior tamen expoſitio eſt Chriſtum interfecturum eſſe Antichriſtum *ſpiritu oris ſui*, id eſt,imperio, & mandato: quemadmodum exponunt D.Chryſt.homil.4.in 2. epiſt.ad Theſſal. D. Hieron. & reliqui interpretes ibidem: idque vel per ſe ipſum immediatè, vt exiſtimauit Magiſter hiſtor. ſcholaſtic. ſuper Danielem, viſione 10. vbi ait aſcendente per aëra Antichriſto audiendam vocem Chriſti de cælo, *Morere*,& confeſtim fulmine percuſſum interiturum: idemque ferè eſt iudicium The. in locum Pauli citatum. Cum,inquit,Dominus è cœlo apparuerit, loquetur tantùm, & ſcelerato iſti interitum afferet, citatq; in huius rei confirmationem illud Eſaiæ 11. *Spiritu labio*

Dan. 12. 1.

Michael Antichriſti tempore pro Eccleſia pugnabit acerrimè.

2. Theſ 2.8.

D Chryſ.
D Hieron.
Mag. hiſtor.
Theodor.

Antichriſtū interfecturū Chriſtus vel percuſſū vel per Michaelem.

labiorum ſuorum interficiet impium: aut certè mediatè per Michaëlẽ Archangelum: quam expoſitionem afferunt Carthuſ. Hug. Card & D. Thom. qui docet duobus modis poſſe ea verba exponi: vno modo, vt ſit ſenſus: *Interficiet eum ſpiritu oris ſui*, id eſt, zelo iuſtitiæ, qui eſt amor: ſpiritus enim Chriſti eſt amor Chriſti, & hic zelus eſt Spiritus ſancti, quem habet ad Eccleſiam. Altero, vt ita locum accipiamus: *Interficiet eum ſpiritu oris ſui*, id eſt, mandato ſuo. *Quia*, inquit, *Michaël interfecturus eſt eum in monte Oliueti, vnde Chriſtus in cœlum aſcendit.* Iuxta quam expoſitionem vides, quantæ ſit laudis ſiue appellari Michaëlem ſpiritum oris Chriſti, (quæ expoſitio minimè repugnat contextui) ſiue ex Chriſti imperio committi Michaëli tanquã ſupremo ſecundùm Chriſtum iudici, diuinæq; iuſtitiæ præſidi maximum omnium tyrannorum Antichriſtum capitis ſupplicio perimendum.

Eſai. 11. 4
Dion. Car.
Hug. Card.
D. Thom.

Michael ſecundù Chriſtum iudex ſupremus.

6. Poſtremo, illuſtriſſimæ quæque apparitiones quæ olim Patribus acciderunt, Michaëli attribuuntur a Pãtaleone Diacono, & Chartophylace magnæ Eccleſiæ in ſuis de Michaële homiliis, quas habes apud Aloyſiũ Lipomanũ in feſto Michaëlis, vnde ſequentia delibauimus. Primùm igitur de Michaële accipiendũ eſt illud Pſal 33. *Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* Quo loco pro, *Immittet*, 70 tranſtulerunt, *Caſtrametabitur*: & D. Hier. ex Hebræo vertit: *Circundat in gyro*, vt opponatur Michaël Dæmoni, qui etiam dicitur tanquã leo rugiẽs circuire. Itaq; ſignificatur Michaëlẽ Angelos in morẽ exercitus inſtruere ad fidelium defenſionem: quòd enim inſtar militũ in acie Angeli nos tueantur, oſtendit locus ille Gen. 32. vbi cum Iacob Angelos vidiſſet, dixit: *Caſtra Dei ſunt hæc*: & 4. Reg 6. *Mons erat plenus equorũ & curruũ igneorũ in circuitu Eliſæi*: & Chriſtus Matt. 26. *An putas, quia non poſſum rogare patrẽ meum, & exhibebit mihi modò plus quàm duodecim legiones Angelorum* Conſtat enim *legionem* nomen eſſe militare. Eſt igitur Michaël ſupremus Angelici exercitus pro Deo imperator, ſicut Lucifer Dæmonum: nam quòd etiam Dæmones in morẽ exercitus ordinentur aduersùs homines probat Tert. li. 4. cõtra Marcion. c. 20. ex verbis illis Luc. 8. vbi Dæmon quæſitus à Chriſto quodnã ſibi nomẽ eſſet? reſpondit: *Legio*: quod nomen, vt diximus, militare eſt. Cũ inuenis, inquit, in vno homine multitudinẽ Dæmonum legionẽ ſe profeſſam, diſce Chriſtũ expugnatorem ſpiritualiũ hoſtium, ſpiritualiter armatũ, ſpiritualiter bellicoſum intelligendum, atq; ita ipſum eſſe, qui cum legione quoq; Dæmonũ erat dimicaturus, vt & de hoc bello intelligi poſſit illud Pſ. 23. *Dominus fortis, & potens, Dominus potens in prælio.* Secundò. Michaël fuit, qui Adam è paradiſo eiectũ direxit, & terrã ligone docuit colere, ſeminare, metere, & ad reliqua quæ vtilitatẽ afferebant, inſtituit: quemadmodũ docet idem Pantaleon loco citato. Tertiò, is fuit, qui Abrahæ gladium cohibuit, ne filiũ occideret, & in eo benedixit omnes Gentes. Gen. 22. Quartò, legiſlatori Moyſi oues paſcenti apparens totus igneus in medio rubi, eumq; vrens abſq; vlla rubi iactura ſanctiſſimæ Deiparæ myſteriũ adumbrauit. Exod 3. Quintò, is apparuit Balaam in via eumq; pergentem ad maledicendũ populum emendauit. Num. 22 Sextò. Dedit legẽ in monte Sinai. Exod. 20. Septimò, Ioſue aciem aduersùs hoſtes dirigenti viſus eſt ſtricto gladio, eumq; animauit, vt manus fidenter cõſereret. Ioſue 5. Octauò. Gedeoni apparuit ab ipſoq; fuit adoratus, & extenſa virga, quã manu tenebat, tangens carnes, quas ſibi Gedeon obtulerat, igne excitato conſumpſit: eumq; adiuuit, vt trecẽtis tantùm militibus infinitã Madianitarum multitudinẽ profligaret. Iudic. 6. & 7. Nonò, is fuit, qui centum octoginta quinq; millia Aſſyriorum in excercitu Sennacherib vna nocte interfecit. 4. Reg. 19. Decimò, vna cum Azaria, & reliquis aſcendit in fornacẽ, flammaq; inſtar roris effecit, treſque pueros illæſos conſeruauit. Dan. 3. Vndecimò. Danielem in locum leonum coniectum

Pantaleon.
Pſal 33 8.
Septuag.
Hier.
1 Petr. 5.
Gen. 32. 2.
4 Reg. 6 17.
Matt. 26. 53.
Vt Lucifer Dæmonum, ſic Michaël Angelorum pro Deo imperator.
Tertull.
Luc. 8. 30.
Chriſtus ſpiritualium hoſtium expugnator.
Pſal 23. 8.
Gen. 22.
In veteri teſtamento ſæpe apparet Michaël.
Exod 3.
Num 22.
Exod. 20.
Ioſue 5.
Luc. 6. & 7.
4 Reg. 19
Dan 3.

Dan.6.& 14. coniectum ſeruauit,oraq; leonum frænauit. Dan.6.& 14.Duodecimò,Abacuch cincinno capitis apprehenſum ex Palæſtina cum prandio Babylonem adduxit, vt paſceret Danielem:eumq; rurſus repentè in ſuum locũ reſtituit.Dan.14 Decimotertiò, is erat, qui probaticæ piſcinæ aquas cõmouebat,& ſanctificabat in figuram baptiſmatis, ita vt qui primus deſcenderet in piſcinam, ab omni ægritudine curaretur.Ioan.5. Decimoquartò,is eſt.qui editurus eſt ſonum illum terrificum tuba illa, cuius meminit Apoſtolus.1.Cor.15.ad cuius clãgorem mortui omnes reſurgẽt, & ante Dei tribunal iudicandi conſiſtent.Denique. *Is eſt*,inquit Pantal.Diacon.*qui fidelium populorum Eccleſias exhilarat: Romanorum cuſtodit Rempublicam. Imperatorẽ armat aduerſus Barbaros,Chriſtianos reddit victores,ab ingentibus maris fluctibus eos,qui ipſum inuocant,eripit,fertilitates fructuum,terra ſuppeditat,conſolatur puſillanimes: ægrotos viſitat: fide iubet pro peccatoribus,Dæmonum impetus propulſat, vinorum flammam reſtinguit.* Hæc ſunt, quæ in ſacris literis partim expreſsè, partim iuxta Pantaleonis ſententiam de Michaële memorantur, in quibus, ſiquis ſingula expendat, illuſtriſſima Michaëlis præconia continentur:nunc quem honoris gradum inter cæteros Angelos obtineat paucis dicendum.

Dan.14. Michaël probaticæ piſcinæ aquas commouebat. Ioan.5. 1 Cor.15. Idem tuba canet in extremo Iudicio.

1.

Michaëlem ſupremum Angelum eſſe eorum, qui remanſerunt, oſtenditur.

SECTIO XVIII

D.Auguſt. D Ioã Dam. Tertull. Omnibus Angelis naturæ præſtantia excellit Lucifer. Orig. D.Hieron. Iob 40.14. D.Greg. Auct.Mira. D.Iſidor. D Bernard. D.Thom. Magiſt. Eccl.28.14. Lucifer cur poſt lapſum dictus Cherub. D.Thom.

NOn quærimus vniuersè, vtrum Michaël ſupremus ſit omnium Angelorum, tam qui corruerunt, quàm qui remanſerunt, quoniam Luciferum omnibus Angelis naturæ præſtantia excellere quamquam neget D.Aug.lib.3.de Gen.ad lit.cap.10.& lib.11.ca.19.& D.Ioan.Damaſ.lib.2.fidei c.4.communior tamen eſt Doctorum,& probabilior ſententia.quam diſertè tradiderunt Tertul. lib.2.aduerſus Marc.Orig.tract.9.in Matth. D.Hieron. in comm. Iob ſuper illa verba cap.40.*Ipſe eſt principium viarum Dei*.D.Greg.lib.4 Mor.c.13.& lib.32.c.18. (& refertur de pœnitentia diſt.2.ca.*Principium)* & hom.34.ſuper Euang.Auctor. operis de mirabil.ſacræ Script.(quod falsò tribuitur Aug.) lib. 1.cap.2.D.Iſidorus lib.1.de ſummo bono cap.12. D.Bernard. ſerm.1.de aduentu & in tract.de gradibus humilitaris,& ſuperbiæ, D.Thom.1.p.q.63.art.7.Mag.in 2.ſent.diſt.6. & ibi omnes Scholaſtici. Nec refertur, quòd Lucifer appellatur *Cherub*, Ezechielis 28. *Tu Cherub extentus,& protegens*:ratio enim eius appellationis,vt auctor eſt D. Thom. loco proximè citato ea eſt: quòd cum in Lucifero non manſerit charitas. ſed tantùm naturalis ſcientia, qua cæteris Angelis præſtabat: idcircò poſt lapſum deperdito nomine *Seraph*, quod ardentem charitate ſignificat, retinuit appellationem *Cherub*, quod ſonat plenitudinem ſcientiæ.

2.

D Hieron. Iudæ 19. Dion Areo. Quos, & quod Angelorum ordines contineat infima hierarchia. Dan.10.13. & 12 1. Michaël ex ſupremo ordine ſupremæ hierarchiæ.

Cũ igitur Michaël inferior Lucifero fuerit,illud ſupereſt diſputandũ,num ſaltem inter Angelos,qui remanſerunt,principatũ teneat? D.Hier.in comm.ſuper Dan.c.10.docet appellari Michaëlẽ eo loco vnum de primis Principibus,id eſt, Archãgelũ:& Iudas in ſuaEpiſt.canon.Archangelũ nominat:putantq; Theologi cõmuniter Michaëlẽ eſſe ex ſupremo ordine infimæ Hierarchiæ, id eſt,ex Principatibus,quod acceperũt ex D.Dion. Areop.li.de cæleſti Hierar.c.9.vbi ponit Michaëlẽ in infima Hierarchia, quæ Angelos,Archãgelos. & Principatus complectitur. Cæterùm collocandũ eſſe Michaëlẽ in ſuprema Hierarchia,imo & in ſupremo eius ordine,qui eſt Seraphinorũ,liquidò videtur cõcludi ex Dan.10.vbi dicitur *vnus de Principibus primis*: & ex c.12.vbi appellatur *Princeps magnus*: quomodo enim vnus ex Principibus primis, & Princeps magnus dici potuiſſet,ſi in infima Hierarchia, hoc eſt,in poſtremis,& gregariis Angelis eſſet numerandus? Deinde cũ Michaël dicitur *vnus de Principibus primis*,ſanè videtur alludi ad ſeptẽ

illos aſſiſtentes Angelos omnium ſupremos,qui toties tanquam reliquorũ Prin-
cipes nominãtur in ſacris literis,veluti Tob.12.*Ego ſum*,inquit,*Raphael Angelus*, Thob 12.15.
vnus ex ſeptem,qui aſtamus ante Dominũ & Apoc.1.*A ſeptem ſpiritibus, qui in conſpe-*
ctu throni eius ſunt.Vnde eos Clem.li.6.ſtrom.ad finem appellat ſeptẽ primogeni- Apoc.1.4.
tos Angelorũ Principes.Cum ergo hi ſeptem ſint Seraphim,vnuſq́; eorũ ſit Ra- Clem. Alex.
phael;de quo non tam illuſtria facta legimus,ſicut de Michaele planè conſenta- Michaël, & Gabriel ex
neum eſt exiſtimare Michaëlem eſſe Seraph,& vnum ex illis ſeptem,idq́; ſigni- ſeptem aſſi-
ficari,cùm dicitur *vnus de Principibus primis*:ex iiſdẽq́; ſeptẽ,omninò crediderim ſtentibus
eſſe Gabrielem,quẽ D.Gre.hom.34.ſuper Euang.ſummum Angelum vocat. *Ad* Angelis.
hoc inquit, *miniſterium ſummum Angelum venire dignum fuerat,qui ſummum omnium* D.Greg.
nunciabat:& D.Bern.hom.1.ſuper *Miſſus eſt*, *Non arbitror*,inquit, *hunc Angelum de* D.Bernard.
minoribus eſſe,qui qualibet ex cauſa,crebra ad terras ſoleãt fungi legatione:quod & ex eius
nomine palam intelligi datur, quod interpretatum fortitudo Dei dicitur: & quia non ab Luc.1.26.
aliquo alio excellentiore ſe, vt aſſolet,ſpiritu ſed ab ipſo Deo mitti perhibetur, cum dicitur:
Miſſus eſt Angelus Gabriel à Deo. Itaque Michael, Gabriel,& Raphael proculdu-
biò ex ſupremo ſunt ordine ſupremæ Hierarchiæ,hoc eſt,ex Seraphim.

Duo tamẽ huic ſententiæ videbuntur obſtare:vnum eſt,quòd illi tres,de qui- 3.
bus paulò ante diximus, nominantur Angeli, ſiue Archangeli, non Seraphim. Duplex obiectio.
Alterum, quod miſſi legantur in ſacris literis, quod minus ad infimam Hierar-
chiam pertinere docent cõmuniter Theologi cum D.Dion. loco citato. Verùm
priorem ſcrupulum nobis eximit D.Greg. hom 34.in Euang. vbi docet Angelũ D Greg.
nomen eſſe officij, non naturæ. Eſt enim Angelus Græcè idem, quod Latinè, Vtraque diluitur.
Nuntius & Archangelus Princeps nuntius quare Seraphim cum mittuntur,An-
geli ſunt,hoc eſt nuncij,imò & Archangeli,hoc eſt,principes nuntij.Poſteriorem
eximit Paulus Hebr.1.vbi vniuersè pronũciat omnes eſſe adminiſtratorios ſpi- Hebr.1.
ritus in miniſteriũ miſſos propter eos. qui hæreditatẽ capiunt ſalutis.Eſt autem
aduertendum Paulum eo loco contendere Chriſtum Dei naturalem eſſe filium, Pſal.109.1.
multoq́; excellentius præ Angelis nomẽ hæreditaſſe ex eo, quòd ei tanquã filio
dicatur à patre:*ſede à dextris meis*: Angeli autem tanquam ſerui,& miniſtri mitti,
& legari ſoleant. Quare ſi Apoſtolus aliquem Angelum ab hoc famulatu exclu-
ſiſſet, proculdubiò imperfectam, & nihil omninò cõcludentem argumentatio-
nem cõfeciſſet,& idcircò vniuersè pronũciauit: *Nónne omnes ſunt adminiſtratorij*
ſpiritus? Ne verò qui diceret eſſe adminiſtratorios ſuo quenq; gradu, inferiores
nimirum fungendo legationibus ad homines,ſuperiores autẽ inferioribus eiuſ-
modi legationes ex Dei mandato præſcribendo:quæ expoſitio placuit D.Thom. D.Thom.
adiunxit Apoſtolus:*In miniſterium miſſi*:vt intelligeremus omnes mitti,& legari, Omnes Angeli mittuntur per ſe
& immediatè per ſe ipſos legatione ad homines fungi:quemadmodum functus ipſos.
fuit Raphael, qui ſe tamen dicit eſſe vnum de ſeptem primis. Sed quomodò hac Eſai.6 6.
de re dubitare liceat,eum Eſai.c.6 confiteatur volaſſe ac ſe vnum de Seraphim:
dura autẽ videtur duplex illa expoſitio,quæ placuit Dion.Areo.li.de cœl.Hierar. Dion. Areo.
c.13.Angelũ illum,qui volaſſe dicitur ad Eſaiã,vel appellari *Seraph* ab incendẽdi
miniſterio,nõ propter naturæ dignitatẽ:vel ſi Seraph fuit non per ſe ipſum im-
mediatè, ſed miniſterio alterius inferioris Angeli purgaſſe Eſaiam. Prior enim
reſpõſio,prærerquã quòd confundit Angelorũ ordines,refellitur præterea,quia
non dictũ eſt:*Volauit ad me Seraphim*, ſed *vnus de Seraphim*,vt palam ſit illum An-
gelum ex ordine Seraphim fuiſſe,qui non potuerũt ita appellari ab inflãmando
Propheta,cũ non omnes ipſum inflãmauerint. Poſterior autẽ multò violentiùs
vim infert cõtextui cum Propheta diſertis verbis cõmemoret volaſſe ad ſe vnũ
de Seraphim:ſi enim nullus Seraph volauit ad Eſaiã;ſed aliũ inferiorẽ miſit,qui

volaret:quomodo ipſemet Seraph manés in cœlo volaſſe ad Eſaiá dici potuerit.

4. Verùm quod in præſenti cõtrouerſia mihi, vt verùm fatear, nullum relinquit dubitandi locum, eſt myſterium incarnationis. Si enim Dei filius non per Angelũ, ſed per ſeipſum immediatè miſſus à Patre fuit, & legatus ad homines: cur tãtùm Seraphim tribuemus, vt numquá ad homines venerint, & principe ſuo in terris agente ipſi in ſolijs glorioſi cõſidentes nunquá dignati ſint è cœlo deſcendere? Sanè liceret vocẽ illã Sapiẽtis vſurpare, Eccl. 10. *Vidi ſeruos in equis, & principẽ ambulantẽ ſuper terrã quaſi ſeruum.* Atq; hac ratione vtitur ad idẽ perſuadẽdum D. Bern. ſerm. 1. in feſtiuit. S. Michaëlis, *Omnes*, inquit, *adminiſtratorij ſunt ſpiritus in miniſterium miſſi: neq; id cuiquã incredibile videatur: quandoquidẽ ipſe quoque creator, & rex Angelorum venit non miniſtrari, ſed miniſtrare.* Mittuntur igitur interdum Seraphim, ſed tamen nec ordinariè, vt Angeli, nec niſi ad grauiſſima, & maximi momenti negotia: cum qua moderatione accipi poſſunt, quæ docet loco citato Dionyſius; quæ ſententia eſt D. Baſil. in comm. ſuper 6. cap. Eſai. eamq; tuetur Ambr. Cath. in c. 1. epiſt. ad Heb. Quare non eſt, cur propter legationis officium Michaelem, Gabrielem, & Raphaelem ex Seraphinorum thronis deturbemus.

Dei filius legatus ad homines.
Eccl. 10. 7.
D Bernard
Seraphim non niſi ad grauiſſima mittuntur.
D. Baſil.
Ambr. Cath.

5. Hoc ita conſtituto illud vlteriùs arbitramur Michaelẽ non ſolùm eſſe ex ſupremo ordine ſupremæ Hierarchiæ: ſed etiam omnibus omninò Angelis, qui remanſerunt naturæ nobilitate, cæteriſq; ſcientiæ & gratiæ ornamentis, quæ iuxta D. Th. 1. p. q. 62. art. 6. cum naturali Angelorum præſtantia cõiuncta ſunt, longè anteceſſere: quæ ſententiã eſt D. Baſil. in hom. de Angelis. *Tibi*, inquit, *O Michael dux ſupernorum ſpirituum, qui dignitate, & honoribus prælatus es cæteris omnibus ſpiritibus ſupernis, tibi inquam ſupplico.* Eandem ſequitur Pantal. Dia. apud Lipom. in hom. de Michaele. *Primum*, inquit, *locum obtinet inter mille millia, & decies mille myriades Angelorum: & proximè, ac citra vllum ſtuporem canit ter ſanctum, & admirabilem hymnum Michael, qui eſt maxima, & clariſſima ſtella Angelici ordinis:* vbi obiter obſeruanda ſunt illa verba, *citra vllum ſtuporem*, quæ maximam Michaelis dignitatem ſignificant: qui nimirum tantus ſit, vt cæteris omnibus Angelis ad diuinæ magnitudinis conſpectum ſtupentibus ipſe quodammodo non ſtupeat. Idem ſenti B. Laur. Iuſtin. ſerm. de Michaele. *Sanctis*, inquit, *ſpiritibus prælatus eſt Michael, ſicut Lucifer malis.* Ex recentioribus autem idem affirmauit Amb. Catth. in ca. 1. epiſt. ad Heb. idq; non obſcurè ſignificatur Dan. 12. cum Michael appellatur *Princeps magnus.* Nec verò quenquam moueat, quod Dan. 10. dicitur, *vnus de principibus primis*: quamuis enim ſit omnium Princeps, benc tamen potuit appellari, *vnus de primis principibus*, quemadmodum, qui ſecundus à Rege eſt, vnus de primis regni Principibus dici poteſt, vbi multi ſunt Principes: quãuis inter eos Principes primũ ipſe locum teneat: Confirmatur prætereà idem non leuibus ſanè argumẽtis.

Omnibus Angelis, qui remanſerunt antecellit Michael.
D. Thom.
D. Baſil.
Pont. Diac.
B. Lau. Iuſt.
Amb. Cath.
Dan. 12. 1.
Dan. 10. 13.

6. Primò, quia ex cõmuni Theologorum ſententia, imò & Eccleſiæ doctrina in prælio illo magno, quod geſtũ fuit in cœlo Empyreo, Michael partes Dei ſuſtinuit, cum igitur Lucifer, vti diximus, ſupremus omnium Angelorũ fuerit, dignũ ſanè fuit, vt ei ſe pro Deo opponeret reliquorum Angelorum maximus, id quod etiam illis verbis huius cap. innuitur: *Michael, & Angeli eius præliabatur cum dracone*, ſi eò etiã velis hanc viſionem referre: illud enim: *& Angeli eius*, innuit reliquos omnes Angelos ſeſe ad Michaelẽ quaſi ad principẽ adiunxiſſe, eiq; paruiſſe. Secundò, hoc loco ad literã eſt ſermo de prælio, quod Michael geret cum Lucifero, & Antichriſto in fine mundi: at quẽ quæſo par eſt alieniſſimis illis tẽporibus, in quibus de Chriſti imperio decertabitur, ſeſe opponere Lucifero, & Antichriſto, difficillimumq; illud bellũ adminiſtrare, niſi ſupremum omnium Angelorũ? Tertiò, ex iis, quæ ſuperiori ſect. diximus ex Pantaleone Diacono, cõſtat

Michael omnium Angelorum Princeps.

Michaëlem non ſemel Dei perſonã ſuſtinuiſſe, veluti Exo. 3. *Ego ſum Deus Abra-*
ham, Deus Iſaac, & Deus Iacob: at cui alteri vices ſuas Deum commiſiſſe credibile
eſt, qui ipſum pro dignitate referret, niſi maximo Principi Angelorum? Quartò.
Michael fuit præfectus Synagogæ, vt affirmat Dionyſ. Areopag. cœleſt. Hier. ca.
9. & deducitur ex cap 10. Daniel. vbi Gabriel cum Daniele loquens ait: *Michael*
Princeps veſter, id eſt, veſtræ genti præpoſitus, in cuius locum cura ei eſt Eccleſiæ
demandata, quod proculdubiò ad ſupremum Angelum pertinet.

Exod 3 6. Dei perſonã ſæpe ſuſtinuit. Dion. Areo. Dan. 10. 21. Eidẽ Eccleſiæ cura demandata.

Quintò, Idẽ colligitur ex illuſtriſſimis titulis, honoriſq; prærogatiuis, quibus 7.
Michaëlem à Deo donatum docet Eccleſia, cùm eum appellat Præpoſitũ para-
diſi. Primatem cœleſtis exercitus, Principem militiæ cœleſtis, præpoſitum ani-
mabus ſuſcipiendis; quæ munera, vt omnium ſunt illuſtriſſima, ita ſupremo An-
gelo committi debuerunt. Idq; etiam ex eo probat Cathar. in c. 1. epiſt. ad Hebr.
quòd ab Eccleſia in Litaniis primus poſt beatam Virginẽ inuocatur. Sextò, Mi-
chaël creditur animarum è corpore diſcedentium particulare iudiciũ exercere:
quam ob cauſam Eccleſia eum vocat præpoſitum à Deo animabus ſuſcipiendis:
& in Miſſa pro defunctis ita precatur: *Signifer Sanctus Michael repræſentet eas in lu-*
cem ſanctam. Indéq; eſt, quòd cum gladio, & ſtatera depingitur, vt ſumma eius po-
teſtas, iuſtitiæq; æqualitas declaretur in noſtris ſiue meritis, ſiue demeritis pon-
derandis: tantum verò munus ad ſummum Angelum haud dubiè ſpectat. Septi-
mò, vt conſtat ex Matth. 24. in extremo iudicio patebit ſignum filij hominis in
cœlo, id eſt, ſignum Crucis dominicæ, tãquam ſummi Regis, & Imperatoris ve-
xillum: id verò, vt affirmat Ioann. Echius Homil. 8. in feſto Michaëlis, geſtabit
Michaël, quem Eccleſia Chriſti ſigniferũ appellat, vt paulò ante diximus: quod
ad maiorem Chriſti gloriam in illo orbis theatro nonniſi Angelorum omnium
Principi committẽdum videtur. Octauò. Ioan. Apoſt. vt author eſt Pantal. Diac.
loco citato, magnus fuit gloriæ Michaëlis in Aſia prædicator, in eiuſq; honorẽ,
ac memoriam templum exædificari curauit: veriſimile eſt autem Apoſtolũ ſum-
mo omnium Angelorum, & ſub eius nomine cæteris templum erigi voluiſſe.

Eiuſdem tituli illuſtriſſimi. Catharin. Matth. 24. Crucis ſignũ in extremo iudicio geſtabit Michaël. Io. Echius. Pant. Diac.

Poſtremò, D. Franciſ. anno Domini 1224. vt affirmant D. Antonin. 3. p. Chro- 8.
nic. tit. 24. c. 7. §. 4. & D. Bonau. in vita Franciſci, fuit Chriſti Domini ſtigmatibus
inſignitus, vel circa feſtum Exaltationis S. Crucis, vel in ipſo die feſto Crucis
menſe Septembri: & vt refertur 1. Chronic. eius ordinis, c. 55. apparuit illi in mõ-
te Aluerniæ Seraph ſex habens alas (ſicuti legimus & de Seraphim Eſai. 6.) ad-
mirabili ſplendore collucens, in figuram Chriſti Domini Cruci affixi confor-
matus, iſq; Franciſco eorundem vulnerum ſtigmata impreſſit: fuiſſe autem hũc
Seraph Michaëlem probabile admodum eſt. Etenim tunc temporis Franciſcus
ieiunabat de more quadrageſimam S. Michaëlis in honorem Virginis, & Mi-
chaëlis, cui erat deditiſſimus, quæ quadrageſima incipiebat à die Aſſumptionis
B. Virgin. finiebatúrque ipſo die feſto Archangeli: quare veriſimile eſt Michaë-
lem fuiſſe, qui eum Chriſti Domini ſtigmatibus decorauit. Atque hinc aliud &
argumentum, & Michaëlis encomium longè clariſſimum depromitur: conue-
niens enim erat, vt ſupremus Seraph, hoc eſt, maximè omnium amoris flammis
incenſus Chriſtũ Cruci affixum, in illo, inquam, ſui amoris exceſſu repræſenta-
ret. Ex quo etiam credere poſſumus Michaëlis patrocinio magnam nobis fieri
diuini amoris acceſſionem: ſiquidem eo tanquam ſigillo vtitur Chriſtus ad pla-
gas ſuas amoris facibus ardentiſſimas in Sanctorum & mentibus, & corporibus
imprimendas. Ex dictis patet, quanto iure exiſtimari poſſit Michaëlem ſupre-
mum eſſe omnium Angelorum, qui remanſerunt. Qui miracula ab eo edita ſci-
re velit, legat Metaphraſtem apud Lipom. in Michaële.

Quo anni tẽpore Chriſti ſtigmatibus inſignitus fuerit. D. Franciſc. Eſai 6. 5. D. Franciſcũ Chriſti ſtigmatibus decorauit. Michaël.

id eſt,cum me punieris: Quòd autẽ illa verba:*Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis*,iuxta
omnẽ expoſitionẽ illũ ſenſũ habeant,vt verax in promiſſionibus inueniaris ſiue
in parcẽdo pœnitẽtibus ſiue in puniẽdis peccãtibus,dubitari non poteſt,cum eo
ſenſu accipiatur à Paul.Rom.3.vbi ſic ait.*Eſt autem Deus verax:omnis autem homo* Rom. 3. 4.
mendax,ſicut ſcriptum eſt.Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis,& vincas,cum iudicaris.

In hoc igitur iudicio peccatoris cum Deo conſcientia locũ habet teſtis,cogi- 3.
tationes defendunt,& accuſant;Dæmon ipſe eſt præcipuus accuſator,vt hoc lo-
co ait Ioan.Quòd enim cõſcientia teſtis ſit,cogitationes defendant,& accuſent, Conſcientia
diſertis verbis docet Apoſt.Rom.2.*Teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum.&* teſtis boni &
inter ſe inuicem cogitationum accuſantium,aut etiam defendentium:ſeu vt rectiùs tranſ malı.
ferendum fuit & aliàs legitur: *Cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus*: Rom.2 15.
genitiui enim Græci per ablatiuos verti debuerunt, quemadmodum docet D. D. Hieron.
Hier.in comm.ſuper c.16.Ezec legitq; D.Ambr in comm.eius loci, & D.Aug. li. D Ambroſ
20.de ciu.c. 26. Et quidẽ conſcientia interdum teſtimonium de bono perhibet, D.Auguſt
iuxta illud 2. ad Cor. 1. *Gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ* : interdum 2 Cor. 1. 12.
autem de malo,Eccl. 7. *Scit conſcientia tua , quia & tu crebrò maledixiſti aliis*. Quòd Eccl. 7. 23.
autem attinet ad cogitationes accuſantes,& defendentes,ſic exponit D.Tho.*In* Cogitatio-
ſurgit homini circa aliquod factum aliqua cognitio accuſans,dum propter rationem aliquam nes homi-
cogitat ſe male feciſſe iuxta illud Pſal. 49. *Arguam te,& ſtatuam contra faciem tuam, vt* nem defen-
nimirum iniquitates videre poſſis :& Eſai.3. *Agnitio vultus eorum reſpondebit eis : quan-* dunt , & ac-
doq; etiam inſurgit cognitio defendens dum propter aliquam rationem cogitat ſe rectè feciſſe, cuſant.
iuxta illud, Iob.27. *Non reprehendit me cor in omni vita mea : atque inter hanc accuſa-* D Thom.
tionem, & defenſionem locum habet teſtimonium conſcientiæ,cui ſtatur.Hæc D.Thom. Pſal. 49 21.
Eſai 3. 9

Quòd verò ad Dæmonẽ ſpectat,is,vt exponit Haymo,& alij,dicitur accuſator 4.
duplici de cauſa tũ quia ad peccatũ incitat:tũ enim accuſat, quia hominẽ dignũ
accuſatione reddit:tũ etiã,quia poſt peccatũ cõmiſſũ vindictã petit,optatq; ma- Iob.17.6.
ximè,vt peccator ad inferos detrudatur:Vnde ſubiũgitur:*Quia accuſabat illos ante* Haymo
conſpectũ Dei noſtri die,ac nocte,id eſt,continuò.Cũ enim plenus ſit inuidia,paratus Dæmon du
eſt sẽper mala cõmemorare,&quãtũ in ſe eſt,Dei iuſtitiã ad vindictã prouocare. plici de cau-
Et quidẽ ante paſſionẽ Chriſti multò duriùs,&grauiùs humanũgenus accuſabat: ſa accuſator.
tenebat enim chirographũ,in quo debita omniũ hominũ cõtinebãtur:& ex illo
chirographo accuſabat poſtulãs, vt ſibi homines traderẽtur tãquã debitores sẽ-
piterni ſupplicij,de quo chirographo loquitur ad literam Paul.ad Col.2. *Donãs* Col.2.13.
nobis omnia delicta,delens quod aduerſus nos erat,chirographum decreti, quod erat contra-
rium nobis:& ipſum tulit de medio,affigens illud cruci,& expolians principatus Itaq;Chri- Priùs nos i-
ſtus quoad ſufficientiã chirographũ,in quo noſtra debita ſcripta continebantur pſos accuſe-
ſanguine ſuo deleuit,& obliterauit.Cæterum nos ipſi modò,cũ peccamus,noua mus , ne nos
Dæmoni chirographa cõficimus totidẽ,inquã,quot peccata ſuſcipimus quibus accuſet Dæ-
efficimur gehẽnæ debitores,quæ tamẽ etiã delẽtur Chriſti ſanguine per pœnitẽ- mon.
tiã applicato.Itaq; ne Dæmõ ex illis chirographis accuſare nos meritò poſſit,ſi- Prou 18 17.
mus ipſi noſtrũ ipſorũ accuſatores,iuxta illud,Prou.18.*Iuſtus prior eſt accuſator ſui.* Ezech. 4 1.
Idcirco enim Ezec.4.aduerſus Hieruſalẽ munitiones in latere iubentur deſcribi Lyran.
illis verbis:*Et tu fili hominis ſume tibi laterem, & pones eum coram te : & deſcribes in eo*
ciuitatem Hieruſalem: & ordinabis aduerſus eam obſidionem, & ædificabis munitiones,&
*comportabis aggerem,& dabis cõtra eam caſtra,& pones arietes in gyro.*Quo loco docet
Lyr. & alij interpretes nomine lateris accipiendũ eſſe laterẽ crudũ, nondũ igne
decoctũ & duratũ:aliàs enim nõ potuiſſet Propheta in illo ciuitatẽ, eiuſq; obſi-
dionẽ deſcribere.Igitur per Hieruſalẽ obſeſſã anima quæ in peccato eſt,intelli-
gitur,aduerſus quã omnes diuinę iuſtitię munitiones dirigũtur.Verũ hęc omnia

in latere nõ decocto,ſed crudo,qui facilè aqua diſſoluitur,deſcribuntur,vt intel-
Lacryma rum vis. ligamus omnes diuinæ iræ munitiones aduerſus peccatores diſpoſitas,pœniten-
tiæ lacrymis diſſolui poſſe, atque adeò totam Dæmonis accuſationem aboleri.

Explicantur quædam in contextu, quæ expoſitionem deſiderant.

SECTIO XX.

1. Videns draco victũ ſe eſſe à Michaele,proiectumq́; in terram perſecutus eſt
mulierem,quæ peperit maſculum,cui datæ ſunt alæ duæ aquilæ magnæ, vt
volaret in deſertum in locum ſuum,vbi alitur per tẽpus,& tempora, & dimidiũ
tẽporis a facie ſerpentis.Quæ vltima verba cõiungenda ſunt cum verbo *volaret*,
vt ita textus nectatur: *Vt volaret à facie ſerpentis in deſertum in locum ſuum.* Quo loco
primum dubitabis, quomodo Dæmon iam victus, & proiectus terram, belloq́;
confecto dicatur adhuc perſequi mulierem in potioribus eius membris,qui ſunt
prædeſtinati:ſic enim accipiendum eſt,quod hic a Ioanne dicitur,nimirum dra-
conem,ſiue Dæmonem,poſtquam victus fuit à Michaele,eiuſq́; præſidio à San-
Dæmonis odiũ in prædeſtinatos. ctis,& electis ſuperatus;proiectũ fuiſſe in terrã,hoc eſt, ablegatum ad terrenos,
& reprobos homines,vt iis bellum inferret:& tamẽ illum adhuc perſecutũ fuiſ-
ſe mulierem, in iiſdem videlicet prædeſtinatis, quæ propterea dicitur volaſſe in
deſertum. Nec enim exiſtimandũ eſt mulierem,quoad reprobos,fugiſſe ſerpen-
tẽ,alaſq́; aquilæ accepiſſe: quare proculdubio de Eccleſia propter prædeſtinatos
id oportet intelligere.Huic dubitationi reſpondẽdum eſt dici Dæmonẽ cõfecto
bello perſequi adhuc prædeſtinatos nõ ſpe victoriæ,ſed odio:quemadmodũ in-
terdum victi,fuſiq́; hoſtes præ odio,rabie,ac deſperatione victores inſequuntur.
Deinde quæres,quiſnam ſit ille locus ſuus,in quem mulier volaſſe dicitur: *Vt vo-
laret*, ait, *in deſertum,in locum ſuum?* Reſpondendum eſt iuxta ea, quæ ſupra dicta
ſunt,quamplurimos ex electis in deſerta loca propter vim perſecutionis ſeſe ab-
dituros,in loca,inquam, aliqua tutiora, vbi ab Antichriſti miniſtris inueniri ne-
queant,atq; hunc locum appellari locum ſuum,id eſt,in quo ſibi proſpicient di-
uino cõſilio,tyrannidemq́; Antichriſti ſubterfugient, quemadmodum & paulò
ſuperiùs dictum fuerat: *Mulier fugit in ſolitudinem,vbi habebat locum paratum à Deo.*

2. Tertiò ſciſcitaberis,quonam alimenti genere mulier ſuſtentari debeat in de-
Verbum Dei panis, & alimentum. ſerto,cum dicitur: *vbi alitur per tempus,& tempora,& dimidium temporis*, Proculdu-
bio pane verbi Dei ſuſtentabitur tunc tẽporis Eccleſia:etenim non deerunt cõ-
cionatores, præcipueq́; Enoch, & Helias,qui ex ſacris literis oſtendent illa eſſe
tẽpora Antichriſti,quæ Chriſtus tantò ante prænũciauit,finitaq́; illa perſecutio-
ne aduenturũ diem iudicij,quo electi tandem omnibus illis perfuncti laboribus
glorioſi in cælũ euolabunt. Itaq; ad fidei conſtantiã, ferendamq́; ſtrenue perſe-
cutionem prælati eius temporis concionatores, doctiq́; viri Eccleſiã verbo Dei
animabunt,quod eſt mulierem,alere ac paſcere. Quòd enim verbum Dei panis,
alimentumq́; dicatur in ſacris literis,clarius eſt,quam vt multis oſtendi debeat,
ſatis ſit locus ille Amos 8. *Ecce dies veniunt,dicit Dominus,& emittam famem in ter-*
Amos 8.11. *ram:non famem panis, neque ſitim aquæ,ſed audiendi verbum Domini* : & illud Chriſti
Matt.4.4. Matth.4. *Non in ſolo pane viuit homo,ſed in omni verbo,quod procedit de ore Dei.* Quar-
Apoc. 11. 2. & 13 5. tò,Rogabis quantum tẽporis cõprehendatur illis verbis: *Per tempus,& tempora,&
dimidium temporis?* Reſpõdemus per tempus ſignificari vnum annum, per tempo-
ra duos annos,& per dimidiũ temporis,anni dimidium:tanto enim tempore du-
D.Hieron. ratura eſt Antichriſti perſecutio,quemadmodum dicitur c.11. *Ciuitatem ſanctam
Dan.7.27.& 12. 6. calcabunt menſibus quadraginta duobus*:& cap.13. *Data eſt ei poteſtas facere menſes qua-
draginta duos.* Ita modum illum loquendi interpretatur D.Hier.in cap. Dan. vbi

ita

Ita legimus: *Tradentur in manu eius vſque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis*: & cap. 12. *Vſquequo finis horum mirabilium? & audiui: quia in tempus, & tempora, & dimidium temporis. Tempus*, inquit Hier. *annum ſignificat, tempora iuxta hebraici ſermonis proprietatem, qui, & ipſi dualem numerum habent, duos annos præfigurant.* Ex quibus verbis Hieron planè colligitur D.Hier. ca.7. Dan. pro *ghidanim*, numero multitudinis, quod modò habemus, legiſſe in duali numero *ghidanim*, id eſt, duo tempora: & c.12. pro *moghadim*, quod nunc legimus, legiſſe *moghadim*, in duali numero. Sic etiam eandem temporis temporum, & dimidij temporis locutionem intellexit Theod. in comm. ſuper Dan. & D.Aug. lib. 20. de ciuit. c. 23. Theod. D.Aug

Poſtremò quæres, cur mulieri dicantur datæ duæ alæ Aquilæ magnæ, non alterius volucris? Reſpondemus, vt ſignificaretur Eccleſiam in prædeſtinatis Dæmonis, & inimicorum inſidias celeriter; longeq; ſubterfugere: eſt enim volatus aquilæ & altiſſimus, & velociſſimus, iuxta illud Thren. 4. *Velociores fuerunt perſecutores noſtri aquilis.* Quid autem ſit per duas haſce aquilæ alas accipiendum, & cur Eccleſia appelletur aquila, iam eſt ſequenti ſectione explicandum.

Eccl velocitas in Dæmonis inſidijs fugiendis. Thren. 4. 19.

Eccleſiam Aquilam magnam eſſe: & quid per duas eius, alas accipiendum?

Datæ ſunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ.

SECTIO XXI.

TRia ſunt in Aquilis celeberrima: vnum eſt filiorum ad ſolem probatio. 1.
Pro quo ſciendum eſt ex Ariſtot. lib. 6. de hiſt. animalium cap. 6. & Muſæo, quem ibi citat, aquilam, vt plurimùm terna oua parere, binos pullos excludere, vnum educare. Cur verò vnum tantum nutriat, non eadem ratio ab omnibus redditur. Etenim eo loco Philoſophus ait, aquilam alterum pullum reiicere tædio, & faſtidio nutriendi eo quòd eo tempore degeneret, & hebeſcat, ac prædari minimè valeat: quam ſententiam ſecutus eſt Plin. lib. 10. c. 3. imò & D. Baſil. hom. 8. in Hexam. Alij ſentiunt non expellere alterum pullum tædio nutriendi, ſed examine iudicandi: in quibus eſt D. Ambr. 3. exam. c. 18. *Aquila*, inquit, *dicitur alterum pullum abdicare, quod aliqui fieri putauerunt geminandorum faſtidio: ſed id non arbitror facilè credendum, præſertim cum Moyſes Deum ob amorem in ſuos aquilæ comparauerit.* Deut. 32. *Sicut Aquila prouocans ad volandum pullos ſuos, & ſuper eos volitās expandit alas ſuas, & aſſumpſit eum, atque portauit in humeris ſuis. Quare non puto auaritia nutriendi eam inclementem fieri: ſed examine iudicandi; Itaque aſſeritur, quod pullos ſuos radiis ſolis obiiciat, atque in aëris medio pio paruulos vngue ſuſpendat: & ſiquis repercuſſus ſolis lumine intrepidam oculorum aciem ſeruauerit, probatur, quod veritatem naturæ ſynceri obtutus conſtantia demonſtret: ſin verò lumina ſua perſtrictus radio ſolis inflexerit, quaſi degener, & tanto indignus parente reiicitur.* Hæc Ambr. Idemq; tradit D. Hier. ſuper cap. 40. Eſai. in fine, D.Aug. tract. 36. in Ioan & Plin. lib. 10. cap. 3. Ergo hac in re verè aquila eſt Eccleſia, quippe quæ filios ſuos ad ſolis, id eſt, Chriſti, radios examinat, & quos reperit poſſe ſolem hunc aduerſum intueri, fideiq; obtutum in diuinitatis eius radio figere, tanquam legitimos recipit: quos autem cernit tantum Chriſti ſplendorem ferre non poſſe, cuiuſmodi ſunt Iudæi, vt nothos, & adulterinos reſpuit.

Ariſt. Muſæus. Aquila quot oua pariat, & excludat pullos. Plin. D.Baſil. D.Ambr. Deut. 32. 11. D.Hieron. D.Auguſt. Plin. Eccleſia inſtar aquilæ ſuos examinat filios.

Alterũ in aquila celebratiſſimum eſt, quod in nido lapidem aëtitem collocare 2.
ſolet: quem D.Hieron. in c.66. Eſai. appellat ametiſtem, ne ſerpentes pullis noceant: idemq; refert Plin. li. 10. c. 2. Hunc lapidem D.Hier. loco citato Chriſtum Domi-

D.Hieron. Plin.

Dominum interpretatur, quem Eccleſia in medio filiorum ſuorum collocat, ne à draconibus, & ſerpentibus, hoc eſt, Dæmonibus, & Hæreticis incommodi aliquid recipiant. Non inconcinnè etiam idem lapis aëtites fiduciæ in Deum accommodari poteſt: quæ virtus fideles in medio laborum omnium, ac perſecutionum maximè roborat. Eſt autem obſeruandum ex Plinio hunc lapidem in igne poſitum nihil igne deperdere, eſſeq́; prægnantem, nimirum alium intra ſe quaſi in vtero geſtare, qui intùs ſonat, cum lapis concutitur. Id quod in hanc poſteriorem expoſitionem mirificè quadrat: etenim fiducia in Deum nihil igne

Fiducia in Deum augetur laboribus.

deperdit, imò ipſi laboribus magis augetur, prægnanſq́; eſt intùs tum ſpirituali conſolatione, tum gloriæ lapide pretioſiſſimo, qui cum iuſtus laboribus quaſi concutitur, quodammodò intùs ſonat propter ſpem, quæ de gloria adipiſcenda in ipſis propter Deum laboribus concipitur.

3. Pſal 102. 5. Aquila quo pacto renouetur.

Tertium denique eſt eius renouatio, quam etiam non prætermiſit Regius vates, cum dixit Pſal. 102. *Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.* Fertur enim aquila certis temporibus veteres plumas exuere per earum in elementari igne combuſtionem, & deinde per maris immerſionem quaſi per balneum nouas induere, vt plerique referunt in locum Pſalmi citatum. Quanquam D. Aug. in eundem

D. Aug.

locum aquilæ renouationē ad roſtrū potiſſimùm refert, docens roſtrum aquilæ præ ſenio nimis creſcere, & ſuperiorē eius partem immoderatiùs inflecti, atque curuari, vt cibum capere non poſſit: nunc aquilam illud ad petram collidere, & extenuare: atque ita renouari, ſimulq́; redire nitorem pennarum. Hanc aquilæ

D. Ambr.

renouationem D. Ambr. ſerm. 54. de innouatione fidelium ad baptiſmum vult ſpectare, in quo qui fidem Chriſti ſuſcipiunt, renouantur, alludens fortaſſe ad maris immerſionem, de qua ante diximus. D. Auguſt. de omnibus fidelibus accipit, qui vniuerſa perfectionis impedimenta à petra, quæ Chriſtus eſt, auferunt: potiſſimùm verò roſtrum renouandum exemplo Chriſti, ne in verba de-

Detractio fugienda.

tractionis prorumpamus, creſcunt enim interdum immoderatiùs huiuſmodi roſtra nec viuis, nec mortuis parcentia. Quòd ſi vera ſunt, quæ diximus ex non-

Peccator quomodo renouantur.

nullorum ſententia, renouari videlicet aquilam in igne elementari, & maris immerſione: illud ſignificatur peccatoris renouationem igne contritionis, & la-

Coloſſ. 3. 9.

crymarum effuſione faciendam, de qua locutus eſt Apoſtol. ad Coloſſ. 3. *Expoliantes veterem hominē cum actibus ſuis, & induentes nouum eum, qui renouatur in agnitionem, ſecundùm imaginem eius, qui creauit illum.* Quòd ſi id etiam velis ad iuſtos extendere, dic eos renouari, cùm ad perfectionem aſpirantes igne charitatis imperfectionem exuunt, & maris immerſione, hoc eſt, laborum exercitatione, pulchriores virtutum pennas ſuſcipiunt. De qua renouatione eſt ſermo 2. ad

2. Cor. 4. 6. Epheſ. 4. 23. D. Ambr. Chriſti iuuentus in nobis renouanda.

Cor. 4. *Licet is, qui foris eſt, noſter homo corrumpatur: tamen is, qui intùs eſt, renouatur de die in diem:* & ad Epheſ. 4. *Renouamini ſpiritu mentis veſtræ.* Illud meritò obſeruauit Ambr. ſerm. citato non dictum eſſe à Propheta: *Renouabitur vt aquilarum iuuentus tua*, ſed: *vt aquila* vt intelligeremus vnius ſingularis aquilæ, id eſt Chriſti in nobis renouandam eſſe iuuentutem.

4. Beda. Primaſius. Rich. Vict. Haymo. Ioachimus.

Cū igitur ob ſuperiores omnes rationes, Eccleſia aquila ſit, meritò illi datæ dicūtur duę alæ aquilę magnæ, vt volaret in deſertū à facie ſerpētis. Quid verò per has duas alas accipiendū ſit, iam dicendū. Beda duo teſtamēta interpretatur: Primaſius duo teſtamenta, vel etiam geminam Dei, & proximi charitatem: Rich. Vict. & Haymo duo teſtamenta, geminā charitatē Dei & proximi, vitam actiuā, & contemplatiuā: Ioachimus ſapientiam, quæ deſurſùm eſt, & charitatē: itaq; in tribus expoſitionibus potiſſimū conueniūt interpretes. Prima eſt de duobus teſtamētis: ſecūda de duplici dilectione: tertia de vita actiua, & contēplatiua. Verū

miſſa

miſſa prima expoſitione,& ſecunda,de quibus iam aliàs diſſeruimus,vtranq; vitam actiuam, & contemplatiuam expendit D. Greg hom.3.ſuper Ezech.in illis myſticis animalibus,de quibus dicitur Ezech. 1.quod manum hominis ſub pennis habuerint. *Manus hominis ſub pennis eorum in quatuor partibus. Quid*,inquit,*per manus niſi actiua vita? quid per pennas niſi contemplatiua figuratur? Manus ergo hominis ſub pennis eorum eſt,id eſt,virtus operis ſub volatu contemplationis*. Eodem ſenſu accipit hom.14.ſuper Ezech. illud quod dicitur cap.40.de calamo *menſuræ ſex cubitorum, & palmi*. Quo loco per ſex cubitos calami docet exprimi vitam actiuam;quia ſex diebus perfecit Deus omnia opera ſua: per palmum verò,qui ſuper ſex cubitos eſſe dicitur;deſignari contemplatiuam, de qua vix parum aliquid attingere poſſumus,iuxta illud primæ ad Cor.13.*Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate:tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte:tunc cognoſcam,ſicut & cognitus ſum*.Deinde comparat vitam contemplatiuam luctæ,in qua quis modò ſe ſuperiorem,modò inferiorem inuenit, idq; adumbratum fuiſſe in Iacob luctante cum Deo Gen. 32. *Anima*,inquit,*cum contemplari Deum nititur,velut in quodam certamine poſita modò quaſi exuperat, quia intelligendo de incircunſcripto lumine aliquid deguſtat: modò ſuccumbit,quia deguſtando iterùm deficit:quaſi ergo vincitur Angelus,quando intellectu Deus apprehenditur. Sed notandum, quod idem Angelus victus neruum femoris Iacob fecit marceſcere, quia ſcilicet omnipotens Deus cùm per deſiderium, & intellectum cognoſcitur, omnem in nobis voluptatem carnis areſacit:& qui priùs quaſi duobus pedibus innitentes & Deum videbamur quærere,& ſeculum tenere,poſt agnitionem ſuauitatis Dei vnus in nobis pes ſanus remanet,& alius claudicat:quia neceſſe eſt,vt debilitato amore ſeculi, conualeſcat ad amorem Dei,omnis enim qui vno pede claudicat,ſoli illi pedi innititur,quem ſanum habet, quia & cui deſiderium terrenum iam areſactum fuerit, in ſolo pede amoris Dei tota virtute ſe ſuſtinet,& in ipſo ſtat, quia pedem amoris ſeculi,quem ponere in terra conſueuerat,iam à terra ſuſpenſum portat*. Hæc ille. Poſtremò meritò hæ duæ vitæ appellantur alæ non cuiuſuis volucris,ſed aquilæ,quia vtraq; ſublimis ac generoſa eſt,& in ipſo ſole Chriſto ad imitandum figit obtutum. In eo verò, quod alis comparantur,illud oſtenditur vnam alteri iungendam eſſe:ſiquidem volucres,ſi altera ala truncentur,in ſublime ferri non poſſunt.

D Greg. Ezech.1.8. Vita actiua, & contemplatiua duæ alæ.
Ezech.40.5.
1.Cor 13.12.
Vita cõtemplati. a luctę comparatur ex Gregor. Gen.32.
Vitæ contemplatiuæ auicta iungenda.

Quódnam ſit flumen illud,quod draco ex ore poſt mulierē emiſit? & quid ſit terram mulierem abſorpto flumine adiuuiſſe?

Et miſit ſerpens ex ore ſuo poſt mulierem aquam tanquam flumen, vt eam faceret trahi à flumine:& adiuuit terra mulierem, & aperuit terra os ſuum,& abſorbuit flumen,quod miſit draco de ore ſuo.

SECTIO XXII.

CVm primùm mulier poſt editum infantē acceptis aquilæ pennis ſeſe in ſublime extulit, vt in deſertum aufugeret, iratus draco ob abreptam ſibi de manibus infantis prędam,emiſit poſt mulierem flumen,ſi fortè poſſet eam aquis inuoluere. Verùm irriti fuerunt ſerpentis conatus,quoniam adiuuit terra mulierem,flumen à dracone immaniſſimo ſummo impetu emiſſum,ac poſt terga mulieris velociſſimè delabens non ſine miraculo reſorbens. In quo quidem facto 1.
duo expoſitionem deſiderant:vnum eſt,quódnam illud flumen fuerit,quod draco poſt mulierem,hoc eſt,Dæmon,ſiue Antichriſtus poſt Eccleſiam miſit ex ore; Alterum,quomodo terra abſorbens flumen,mulierem adiuuerit? 2.

Quod ad primum attinet, eſt communis expoſitio, quam ſequuntur Andr. Cæſar. Tycon. Beda, Primaſ. Anſbert. Haymo, per *flumen* accipiendam eſſe acerbiſſimam,& rapidiſſimam perſecutionem. Poſtquam enim mulier fugerit in ſo-

And. Cæſar. Tycon. Beda. Primaſius. Ansbertus. Haymo.

ſolitudinem, hoc eſt, vt ſuprà explicauimus; fideles metu Antichriſti ſeſe in ſoli-
tudines abdiderint, miſſurus eſt Antichriſtus exercitum, qui eos vbiq; ſcrutetur,
& inſtar fluminis rapidiſſimi ſeſe per abrupta loca deuoluentis fideles conetur
obruere: quod quidē flumen dicitur draco miſiſſe ex ore, quia Antichriſtus im-
perio, Dæmon occulta inſpiratione miniſtros ſuos, ac ſatellites ad fideles vbique
perquirendos, & ex latebris eruendos ad internecionē vſq; incitabit. Quod verò
ad ſecundum ſpectat, dicitur terra iuuiſſe mulierē abſorpto flumine, quia diuino
beneficio, vt pleriq; ad literam interpretantur, miniſtros, ac ſatellites Antichri-
ſti, dum quærent, & inueſtigabunt fideles in ſolitudine latitantes, immani hiatu
diuinitus facto abſorbebit, viuoſq; deuorabit, atq; ad inferorum ſtomachum de-
coquendos tranſmittet. Cur enim id in tanta perſecutorum malitia, & multitu-
dine ob cauſam fidei non accidat: cùm ſimile quiddam Dathano, & Abironi
Num. 16. contigerit, Num. 16 tantùm quia Moyſi, Aaronique detraxerant?
3. Illud hoc loco duntaxat eſt obſeruandum, non inſolens eſſe in ſacris literis,
quod calamitas, & perſecutio fluminibus, torrentibus, deniq; aquis impetu ſuo
Pſal. 123. 3. obuia quæq; deuoluentibus exprimātur, veluti Pſ. 123. *Cùm iraſceretur furor eorum*
Calamitas, *in nos, forſitan aqua abſorbuiſſet nos: torrentem pertranſiuit anima noſtra, forſitan pertran-*
& perſecutio *ſiſſet anima noſtra aquā intolerabilem.* Et Eſai. c. 10. *Quid facietis in die viſitationis, &*
per aquas ſi- *calamitatis de longè venientis?* Quo loco non ſolùm ſignificatur captiuitatem Iu-
gnificatur in dæorum de longè venturam, id eſt, ab Aſſyrijs: ſed etiam inſtar fluminis de lon-
ſacris literis, gè decurrentis fore rapidiſſimam. Sicut enim flumen, quod de longè fluit, pro-
Eſai. 10. 3. pter vim aquarum, quas in decurſu colligit rapidiſſimum eſt, ita diuinum ſup-
In peccatis plicium, quod multa peccata antecedunt, grauiſſimum eſſe ſolet quia inſtar flu-
ſiſtere quàm minis de longe fluit, multaq; peccata quaſi aquas, imò & ipſam diuinam iram in
periculoſum decurſu colligere ſolet: ex quo cernis quàm periculoſum ſit in peccandi con-
ſuetudine perſiſtere. Illud aduertendum *torrentis* appellationem conuenientiùs
laboribus huius vitæ accommodari, quàm appellationē *fluminis*, ea potiſſimùm
de cauſa, quòd torrens quanquam multùm intumeſcat, cùm tamen aquam ha-
beat collectitiam, non manantem ex fonte, citò defluit. & ſiccatur: ſic enim om-
Citò deficiūt nes huius vitæ calamitates quaſi repentè excitatæ & primo ipſo aſpectu grauiſ-
labores. ſimæ quàm citiſſimè Deo ſuis opitulante diſſipantur. In cuius rei figuram, 3.
3. Reg. 17. Reg. 17. torrens ille, de quo bibebat Helias, paucorum dierum ſpatio ſiccatus
D Hieron. dicitur, quemadmodum expendit D Hier in comm ſuper Pſ. 109. *Audiens es*, in-
1. Petr. 1. 6. quit, *torrentes huius ſeculi noli deſperare. frequenter hic torrens deficit. Videtur quidem*
4. Pſal. 109. 7. *tumeſcere; videtur habere aquas multas ſed citò deficit ſi ſuſtineas: vnde & Heliæ defecit*
D Hieron. *aqua torrentis.* Ideniq; ſignificauit Petrus 1. ſua Canon. cap. 1. *Modicum nunc ſi*
D. Auguſt. *oportet contriſtari in varijs tentationibus.*
Theod. Hinc eſt, quòd Chriſti paſſio, quia & grauiſſima, & breuiſſima fuit, torrenti
Philip. 2. 9. comparatur Pſ. 109. *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput*: ſic enim & he-
1. Petr. 1. braicè, & græcè legimus. Quem locum in gratiam Chriſti liber nonnullis ob-
Gloria cor- ſeruationibus illuſtrare Primò igitur obſeruanda eſt illa conſequutio: *Propterea*
poris Chriſti *exaltabit caput*: quemadmodum obſeruauit D. Hieron & D. Aug. & Theod. Verè
& nominis enim Chriſtus, quia de paſſionis torrente bibit, caput exaltauit iuxta illud ad
celebritas Philip. 2. *Propter quod & Deus exaltauit illum.* vnde & 1. Petri 1. gloria corporis
cur poſteriores gloriæ Chriſti, & ipſius nominis celebritas poſteriores gloriæ appellantur, quod eas
appellentur. ignominia crucis anteceſſerit. Deus videlicet, vt veteres aiebant, laboribus
Laboribus Deus gloriā gloriam vendit, iiſque tanquam pretio cœlum mercamur: quam ob cauſam
vendit. Apoc. 1. 9. Ioan. Apocal. 1. dixit: *Ego Ioannes particeps in tribulatione, & regno*: nec enim in re-
gno eſſet particeps, niſi & in tribulatione eſſet, vt fuſius in eum locū docuimus.

Secundò

Secundò, obſeruandum cum D Hieron. priuſquam Regius vates diceret: *De torrente in via bibet*: præmiſiſſe Chriſti dignitatem, & magnitudinem, nimirum vt ſpectata eius altitudine commendabilior nobis eius humilitas videretur. *Quis bibit de torrente in via?* (inquit Hieron.) *ille, cui dictum eſt: Sede à dextris meis: ille, qui audiuit: Tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech: ille, qui confringit in die iræ ſuæ Reges.* Quo etiã artificio vſus eſt Paulus ad Hebr. 5. cùm dixit: *quidẽ cùm eſſet filius Dei, didicit ex iis, quæ paſſus eſt, obedientiam.*

D Hieron.
Pſal. 109. 4.
Hebr 5. 8.

5. Tertiò aduertendũ bibiſſe Chriſtum de torrente paſſionis vt laborum aquas amariſſimas, ſuaues ſuo contactu redderet: quo etiã ſenſu, vt annotauit D. Chryſ. hom. 66. in Mat. dixit filiis Zebedæi, Matt. 20. *Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum?* & paulò poſt: *Calicem quidem meum bibetis*: idcircò enim addidit, *meum*, & *quem bibiturus ſum*: vt moneret diſcipulos nõ eſſe propter amaritudinẽ formidandũ illum calicem, quẽ ipſe labiis ſuis pulcherrimis, pleniſq; gratiarũ admouiſſet: itàq; ſuauiſſimũ & maximè expetẽdũ reddidiſſet. Et ſanè meritò: cũ enim Cant. 5. eius labia lilia dicantur: & Pſ. 44. in iiſdem gratia diffuſa ſit: quid nõ ſuauitatis, & gratiæ in calice illo hæreat, cui ipſe tam pulchra labia admouerit? Hanc quoq; vim habet illud 2. Cor. 4. *Semper mortificationem Ieſu in corpore noſtro circumferentes.* vbi Græcè eſt, *νέκρωσιν τῦ Κυρίυ Ἰησῦ*, id eſt, *mortificationem Domini Ieſu*: quo loco Paulus addidit Domini cognomen, ne ſeruos pigeret pati ſimilia, ſed mortificationem libenti animo ſuſciperent, quam & à Chriſto Domino vniuerſorũ propter hominum ſalutem ſuſceptam videbant. Quanquam & illam etiam ob cauſam cognomen Domini additũ eſt, ne mortis nomen Chriſto contemptum afferre videretur, ne ipſi ignominiæ loco duceremus Chriſto in iniuriis, laboribúſq; ferendis ſimiles eſſe; ſed potius id maximè glorioſum, & honorificũ putaremus. Idcircò enim Petrus 1. ſua epiſt. c. 2. cùm de Chriſto ſub nomine lapidis à Iudæis reprobati diſputaret, cum ſic deſpectum honorem fidelium appellauit: *Ad quem*, inquit, *accedentes lapidem viuũ, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autẽ electum, & honorificatum: & ipſi tanquam lapides viui ſuperædificamini*: & paulò poſt: *vobis igitur honor credentibus*, id eſt, Chriſtus ipſe ab hominibus quidem reprobatus, ſed à Deo electus, & honorificatus eſt honor credentibus: hæc enim eſt germana huius loci expoſitio. Quartò annotandum, dici Chriſtum, cùm paſſus eſt, bibiſſe de torrente in via, non ſolùm quia citò deſiit eius paſſio: ſed quia ſummo cum deſiderio paſſus eſt. Enim verò videtur Regius vates eo in loco Chriſtum Dominum quaſi viatorem æſtu laborantem conſideraſſe qui cùm in torrentem incidit, non poteſt præ ſiti ſibi tẽperare, quin auidiſſimè bibat. Eã igitur ob cauſam Chriſtus, quia maximè optabat pati pro hominibus, dicitur in via inſtar viatoris de paſſionis bibiſſe torrente, quaſi labores tanquam aquã amore videlicet exæſtuãs ſitibundus appeteret, iiſq; quaſi frigida ardẽtẽ patiẽdi ſitim reſtingueret: quæ tamen tanta in eo fuit, vt immẽſis paſſionis aquis omninò reſtingui nõ potuerit, quin potiùs in cruce mirum in modũ adhuc ſitiens exclamauerit: *Sitio.*

Laborum aquas amariſſimas, ſuaues reddidit Chriſtus.
D. Chryſoſt.
Matt. 20. 22. 23.
Cant 5.
Pſal 44.
2. Cor. 4 10.
Pati pro Chriſto honorificum.
1. Petr. 2 4 7
Chriſtus paſſus eſt cum ſummo deſiderio.

6. Sed quid eſt cur Regius Propheta ſitim; Hieremias famem cõmemorat, cùm ait Thren. 3. *Dabit percutienti ſe maxillam ſaturabitur opprobriis*; Sanè illud indicatur Chriſto opprobria pro cibo, tormenta pro potu fuiſſe: & multò veriùs, quàm Michæam ſuſtẽtatum fuiſſe pane tribulationis, & aqua anguſtiæ, 3. Reg. 22. Itaq; ſicut poſt ſũptũ cibũ potũ exigimus: ita Chriſtus poſt tã multa opprobria quaſi poſt cibũ ſibi gratiſſimũ potũ laborũ requirens dixit in cruce: *Sitio.* Hæc de torrẽte paſſionis, cum Hier. Aug. & aliis dicta ſint, nam qui phraſim Hebraicam magis premunt, aiunt *de torrente in via bibere*, hoc loco ſignificare maximam hoſtiũ ſtragẽ, cùm tanta nimirùm ſanguinis vis effunditur, vt inſtar torrẽtis decurrat,

Thren. 3 30
Chriſto opprobria pro cibo, tormenta pro potu fuerũt.
3 Reg 22.
Ioan. 19. 28.

quem victores victis hoſtibus inſultantes dicantur bibere. Itaq; perſiſtere Prophetam in deſcribenda Regis Meſſiæ de ſuis hoſtibus victoria, vaticinariq; tantam futuram hoſtium internecionem, vt torrés ſanguinis fluat, de quo ipſe poſſit bibere. Eodem enim ſenſu aliàs legimus in ſanguine manus lauare, & pedes tingere, veluti Pſ. 57. *Manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris*: quam loquendi formulam vſurpauit Balaam de Iſraële vaticinans Num. 23. *Ecce populus vt leæna conſurget, & quaſi leo erigetur: non accubabit donec deuoret prædam, & occiſorum ſanguinem bibat.*

Pſal. 57. 11.
Num. 23. 24.

Et ſtetit ſupra arenam maris.

1. FRuſtra laborant interpretes in exponendo, cur draco dicitur ſtetiſſe ſupra arenam maris, & quid per arenam maris ſignificauerit Ioannes, aientes per arenam maris accipiendam eſſe multitudinem impiorum, cuius ſimilitudinis rationem ca. 1. explicauimus, cùm diximus multas ob cauſas per ſtellas, Sanctos; impios, per arenam ſignificatur; iuxta illud dictum Abrahamo Gen. 22. *Multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli, & velut arenam, quæ eſt in littore maris.* Fruſtra, inquã interpretes in expoſitione huius loci laborant, cùm non ſit legendum, *ſtetit*: ſed *ſteti*, vt patet ex Græco contextu, ἐςάθην: & ita legit Arethas, Rupertus, & Biblia Complutenſia. Quare non draco ſtetit ſuper arenam maris; ſed ipſemet Ioannes per viſum exiſtimat ſe ab Angelo in littore collocari, ad nouam videlicet viſionem conſpiciendam, quæ ſtatim capite ſequenti commemoratur illis verbis: *Et vidi de mari beſtiam aſcendentem.* Cùm enim oſtendenda ei foret beſtia aſcendens de mari, conuenienter ipſe in littore maris conſtituendus fuit vt beſtiam de mari aſcendentem intueri poſſet. Atque hæc de literali expoſitione huius viſionis: nunc eandem de Virgine myſticè exponamus.

Gen. 22. 17.
Arethas. Rupert. Biblia Cõplutenſia.

Eadem mulieris, quæ in cœlo apparuit: viſio de Virgine Deipara myſticè exponitur: in qua præcipuæ Virginis laudes commemorantur.

CVR hoc loco poſt traditam literalem de Eccleſia expoſitionem de eximiis Virginis beatiſſimæ laudibus paulò fuſiùs agere inſtituerimus, id cauſæ in primis fuit, quòd hanc mulieris amictæ Sole viſionem ad Virginem pertinere exiſtimarunt Andreas Cæſarienſis, Pannonius, Haymo, Anſbertus, Gagneius, Methodius (vt auctor eſt Arethas) in comment. ſuper duodecimum caput Apocalypſis, imò & D. Epiphanius Serm. de laudibus Mariæ, D. Auguſtinus lib. 4. de Symbolo ad Catechumenos, cap. 1. D. Bernardus Serm. ſuper *Signum magnum*, Dionyſius Carthuſianus lib. 3. de laudibus Virginis, art. 29. & plures alij. Deinde quoniam viſio in ſe eſt illuſtriſſima, & ad laudes Virginis perſequendas maximè accommodata, vt ex iis, quæ dicemus, perſpicuum fiet. Nec verò refert, quòd, vt initio diximus, non ſit ſermo ad literam de Virgine, ſed de Eccleſia. Etenim in ipſo ſenſu myſtico omnia paucis quibuſdam exceptis ita mirificè in Virginem quadrant, vt videatur Ioanni ex profeſſo Virginem beatiſſimam non tantùm

Andreas Cæſarienſis. Pannonius. Haymo. Anſbertus. Gagneius. Methodius. D. Epiphan. D. Auguſt. D. Bernard. Carthuſian.

tantùm adumbrare,ſed ad viuum exprimere voluiſſe. Illud interim cum omnibus Patribus nobis præfandum eſt, nihil in laudem Virginis non dico à nobis, qui nihil ſumus, ſed ne ab omnibus quidem ſcriptoribus pro eius dignitate afferri poſſe. Cùm enim Deus ſit in Sanctis omnibus ſuis admirabilis? in Virgine tamen beatiſſima ſic omnem admirationem ſuperauit, vt in tanto opere eum ſatis mirari non poſſimus, iuſtiuſque multò eſſet illum ſilendo, quàm loquendo ſuſpicere. Quò etiam videtur ſpectaſſe Regius vates, cum dixit Pſalm. 64. *Te decet Hymnus Deus in Sion:* pro quo tranſtulit D. Hieron. iuxta veritatem hebraicã: *Tibi ſilentium laus Deus in Sion.* Cur enim in Sion potiùs, quàm alibi ſilentiũ laus Dei eſt, niſi quia Virgo beatiſſima Sion eſt multò, quam terreſtris illa præſtantior, in cuius fabrica admirabili ſi Deum eius opificem laudare quis expectat, ſilentium pro laude adhibendũ ſit; Quare quæ in eius laudem deinceps cum Ioanne dixerimus, ſilentij potiùs loco, quàm commendationis vllius haberi, ac duci volumus. Hanc igitur noſtram in tractandis Virginis laudibus infantiam ingenuè confitentes aggrediamur iam cum Moyſe Exod 3. ad videndam viſionem hanc magnam; ſimulque deponamus calceamenta de pedibus, & inuolucra carnalium cogitationum: quemadmodum in eandem ſententiam interpretatur D. Bern. ſer ſuper *ſignum magnum,* vt videlicet nihil in Virgine terrenum, nihil humile, ſed omnia planè diuina, ac ſublimia de Dei matre, & cogitatione comprehendenda, & oratione explicanda eſſe arbitremur.

Pſalm 64. 1. D Hieron.

Exod 3. D. Bernard.

COMMENTARIVM
PRIMVM EXEGETICVM.

De ſanctiſſima Deipara: in quo explicatur, quomodo ea ſit ſignum magnum: & cur in cælo dicatur apparuiſſe.

Virginem beatiſſimam eſſe ſignum magnum, id eſt, miraculum magnum.

SECTIO PRIMA.

Recolenda eſt ex ſuperiori commentario triplex illa ſigni vſurpatio pro miraculo, pro vexillo, pro ſcopo, quæ omnia cùm in Virgine demonſtranda ſint, nunc de prima acceptione diſſerendum.

1. B. Virgo miraculũ maximum.

Primùm igitur Virgo ipſa per ſe maximum quoddam in mundo miraculum, & prodigium fuit. Sic enim eam appellat D. Ignatius epiſt. ad Ioannem his verbis: *Sicut nobis à fide dignis narratur, in Maria matre Ieſu humanæ naturæ natura ſanctitatis Angelicæ copulatur, & hæc talia excitauerunt viſcera noſtra, & cogunt valdè deſi-*

D. Ignatius.

derare aſpectum huius, ſi fas eſt fari, cœleſtis prodigij, & ſacratiſſimi ſpectaculi : cui conci-
D. Epiphan. nit D. Epiphan. ſerm. de laudibus Deiparæ, vbi eam appellat cæli, terræq; myſte-
D. Chryſ. rium, & ſtupendum miraculum: & D. Chryſ. ſerm. de Virgine: *Magnum*, inquit,
reuera miraculum, fratres dilectiſſimi, fuit beata ſemper virgo Maria. Et D. Ioan. Da-
D. Damaſc. maſc. orat. 1. de Mariæ natiuitate appellat Virginem miraculum omnium mira-
culorum maximè nouum, imò & miraculorum abyſſum, ita vt in ea tanquam in
B. Virgine inaudita latent miracula. abyſſo quadam profundiſſima multa lateant miracula, quæ vt in abyſſo recon-
dita omninò penetrari nequeant: additq;: *Cedat iam ſapientiſſimus Salomon, nec iam*
Eccleſ. 1. *nihil ſub Sole nouum eſſe affirmet.* Eccl. 1. Et quidem meritò, cum Hieremias excla-
Hier. 31. 22. met cap. 31. *Creauit Dominus nouum ſuper terram: fœmina circumdabit virum.* Nec ve-
rò Patres duntaxat Virginem miraculum appellant; ſed idem etiam non obſcu-
Exod. 3. rè innuũt ſacræ literæ, veluti Exod. 3. cùm rubus ille ardens in figuram Virginis
magna viſio appellata eſt a Moyſe, hoc eſt, prodigioſa quædam viſio. Aduerte
autem Virginem fuiſſe miraculum non ſolum comparatione operum naturæ;
ſed quòd magis eſt, comparatione operùm gratiæ. Pro cuius rei maiori intelli-
D. Thom. gentia annotandum eſt ex D. Thom. 1. p. q. 105. art. 7. miraculum dici ab admira-
tione, eamq; conſurgere, cùm effectus eſt manifeſtus occulta cauſa: verùm non
Quid miraculum, & non miraculum. quicquid, cuius cauſa latet, miraculum eſſe, ſed illud tantùm quod totius naturæ
vires excedit: quæ enim cauſas habent naturales, etſi incognitas, non miracula,
ſed mirabilia appellantur. Illud aduertendum, requiri prætereà ad rationem mi-
raculi, vt non fiat a Deo ordinariè, & communi lege: itaq; non ſufficere effectum
eſſe ſupernaturalem. Hinc enim eſt, quod peccatoris iuſtificatio non dicatur mi-
raculum, etſi omnes naturæ vires ſuperat.

2. Ex his iam manifeſtè collige, cur Virgo inter omnes Sanctos miraculi appel-
lationem mereatur: quamuis enim communis ſanctitas curſum naturæ ſuperet;
quia tamen innumerabiles in Eccleſia Sancti omni ætate floruerunt, non potuit
eorum ſanctitas rationem habere miraculi. At quoniã ſanctitas Virginis, præter-
quam quòd fuit ſupra naturã, fuit etiam extraordinaria; imò ſine exemplo: inde
eſt, quòd miraculum & prodigium optimo iure appellari poſſit. Itaq; ſicut datur
miraculum cõparatione operum naturæ, quia excedit omnem ordinem naturæ:
B. Virg. etiã cõparatione operũ gratiæ miraculum. ita Virgo cõparatione operum gratiæ miraculum fuit, quia in genere ſanctitatis
fuit ſupra cõmunem ordinem gratiæ non tantùm in hominibus, ſed in ipſis etiã
Seraphim ſupremis. Inde eſt enim, quòd Virgine cælum ingreſſa eius magnitu-
dine, & nouitate quaſi ad quoddã miraculum omnes illæ cœleſtes Hierarchiæ in
admirationem, & ſtuporẽ conuerſæ fuerint, quemadmodũ ipſæmet confitentur
Cant. 8. 6. Cant. 8. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto delicijs affluens*, id eſt, præter communem
legem gratiis circunfluens. Quo loco eſt aduertendũ nomen *deliciarũ* hoc ipſum
non obſcurè indicare: quaſi enim gratiarũ omniũ delicias extraordinario more
Eadem viridarium deliciarum Dei. Deus in Virgine collocauit. Vt enim Principes præter communem hortorũ ni-
torem ſolent viridaria pulcherrima regali planè magnificentia, & extraordinariis
ſumptibus ad ſui ipſorum delicias peregrinis plantis conſerere: ita videtur Deus
præter cõmunes Sanctorum hortos, topiarium iſtud Virginis ad captandã auram
deliciis omnibus, & extraordinariis quibuſdam plantis conſeruiſſe. Eundem An-
gelorum ſtuporem propter portẽtoſam Virginis magnitudinem intueri licet in
illis Cherubim, quos præcepit Deus Moyſi, vt in propitiatorio collocaret, qui ſe-
ſe mutuò reſpiciebant cõuerſis vultibus in propitiatoriũ, qui eſſe ſolet admiran-
tium habitus: quaſi enim ſtupefacti propitiatorio conſpecto ad ſe iterũ admira-
bundi oculos conuertebant. Nemo verò crediderit Cherubim in materialis il-
lius propitiatorij obſtupuiſſe conſpectũ, niſi propter myſteriũ, quippe qui intel-
lige

ligerent in eo,& Chriſtu,& Virginem repræſentari Porrò ſciendũ,illos Cherubim ex traditione Hebræorũ habuiſſe elegantium puerorum formã, vnumq; ex iis marẽ,alterũ fœminã fuiſſe,vt auctor eſt Arias Mon.in ſuo tract.de tabernaculo, c.de propitiatorio,vt ita Deus auctor naturæ mõſtraretur quò fit,vt Virginẽ & natura,&gratia admirẽtur tãquã grãde quoddã,& naturæ,& gratię miraculũ.

Arias Mont. B. Virg. & na... admi... & gr...

3 At quænam iſta miracula fuerunt? Reſpondet Epiphanius ſerm. de laudibus Deiparæ: *O Virgo ſanctiſſima que exercitus Angelorum in ſtuporem deduxiſti: ſtupendũ enim eſt miraculum in cœlis mulier amicta Sole: ſtupendum miraculum in cœlis mulier geſtans lucem in vlnis: ſtupendum miraculum in cœlis alter thronus Cherubicus.* Adde: ſtupendum miraculum in terris fœmina mater Dei; ſtupendũ miraculum in terris fœmina mater ſimul, & virgo; ſtupendum miraculum in terris fœmina maior mundo quæ videlicet in vtero clauſit quẽ totus non capit orbis: & ex D. Baſilio in annunciatione Mariæ: *Vidit Creatura quod antea viſum eſt nuſquam nempe prolem, quæ ſuæ matris erat parens, & infantem, qui genitricem ætate longè anteibat.*

D. Epiphan. B. Virgo ... miraculum in cœlis & in terris. D. Baſilius

4 Nec verò duntaxat Virgo miraculum eſt,ſed vt D. Ioan. Dam eleganter dixit orat.1 de Natiuit.Mariæ,miraculorũ officina.Eundem loquendi modũ vſurpauit Andr.Hieroſ.ſer.in ſalutatione Deiparæ,cum eam Verbi officinã appellauit: & Arnol.Carnot.tract. de laudibus Mariæ,Spiritus ſancti officinam.Sed elegantiùs Damaſ officinam miraculorum: nimirum ſummus ille miraculorũ opifex Deus,cùm ſparſis multis in locis miracula tanquam propria potentiæ ſuæ opera cõficeret,tandem vt artẽ ſuam magis cõmendaret,ſacratiſſimã Virginem veluti quandã miraculorũ officinã decreuit extruere, ex qua tanquã ex officina omnia miracula prodirẽt:& qui miraculũ aliquod eximiũ requireret,ad hãc accurreret officinam Virginis,vbi ea & plura,& maiora efficerẽtur.Atq; vt interim omittã innumera miracula, quæ quotid e interceſſione Virginis fieri cernimus,qui nõ videat optimo iure Virginẽ miraculorum officinã appellari poſſe propter myſteriũ incarnationis in ea perfectũ quæ ab Eſai c.10.cõſummatio, & abbreuiatio dicitur, videlicet omniũ diuinorũ operum?Enimuerò cum incarnatione admiranda quædã prodigia cõiuncta ſunt,ex quibus Dionyſ.Carr.lib. de laudibus Virgine, art.30.nonnulla commemorat,cuiuſmodi illa ſunt,infinitè diſtantium immediata vnio, præſubſiſtẽtis perſonæ vera generatio.diuinæ & humanæ naturæ hypoſtatica coniunctio,æterni recens productio,deniq; cùm humanitas ſit vnita Verbo perſonaliter tamen non vbicunq; eſt perſona Verbi,ibi & humanitatem eſſe. Sed vt vno verbo cõplectamur omnia,maximũ omnium prodigiũ eſt ipſa verbi incarnatio ex virgine,quod vel ſimpliciter dictum tantũ eſt miraculum,vt omnium miraculorũ inſtar obtineat,quemadmodum non obſcurè indicat Eſai.c.7 vbi cum de mandato Domini diceret Achaz Regi Iuda vt peteret ſibi ſignum à Domino ſiue in profundum inferni, ſiue in excelſum ſupra:& ille per ſummam impietatem illis verbis occultatam: *Non petam, & non tentabo Dominum.* recuſaret,ſubiunxit Propheta: *Propter hoc dabit vobis ipſe Dominus ſignum, Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel.* quod interpretatur, *nobiſcum Deus.* Quibus verbis indicauit incarnatione Verbi ex Virgine comprehendere in ſe omnia miracula, quæ ſiue in cœlo ſursùm, ſiue in inferno deorsũ ab Achaz pro libito poſtulari potuiſſent:de quo loco fuſius Sect.ſequẽti.

D. Ioã. Dam. Officina miraculorum. Andr. Hier. Arnol. Carn.

Eſai. 10. Incarnationis myſterium conſummatio operum Dei. Carthuſ.

Idem myſterium inſtar omniũ miraculorum. Eſai.7.12.14

5 Quodnam verò maius miraculũ, quàm illud, quod tempore Ezechiæ Regis cõtigit, cùm in horologio Achaz patris eius Sol decẽ lineis regreſſus diuinã de Ezechiæ vita proroganda promiſſionẽ confirmauit; 4.Reg.20.& Eſai 38.quod ſanè miraculũ multò verius factũ eſt in Virgine. Illa enim fuit horologiũ quoddam ſolare, ac diuinũ, quod Chriſti ſolis iuſtitiæ,& altitudinẽ,& declinationẽ,

4 Reg. 20. Eſai. 38. B. Virgo horologium ſolare, ac diuinum.

men-

monſtrauit:eamq; virtus altiſſimi inſtar ſtyli erecti ad curſum Solis monſtrandũ obumbrabit. Denique ſol iuſtitiæ decẽ lineis regreſſus diuinas de generis humani ſalute, & redemptione promiſſiones impleuit. Decem inquam, lineis regreſſus, quia minoratus paulò minus ab Angelis per nouẽ Angelorũ ordines deſcendẽs in decimam vſq; humanæ naturæ lineam remeauit. De Chriſto enim hanc horologij figuram accipit Euch. lib. ſuo 4. in lib. Reg. c. 28. quanquam aliter decem lineas interpretatur, quas non eſt huius loci commemorare. Accedit, quòd in Virgine, & ex virgine formatus fuit Chriſtus Dominus, qui ſummum quoddam per ſe prodigium fuit, vt vel hac vna ratione Virgo officina miraculorũ dicenda ſit. Quòd enim Chriſtus ſummum quoddam prodigium, & miraculum fuerit, ipſemet confitetur Pſ. 70. *Tanquam prodigium factus ſum multis.* Cuius loci triplex eſt lectio: vna eſt, *Prodigium factus ſum multis*, vt Vulgatus tranſtulit, redditurq; is ſenſus: Multi me refugiũt tanquã monſtrum aliquod, & rem prodigioſam: vnde & me Samaritanum, & Dæmonium habentem vocant. Quam expoſitionem ſequitur D. Hier. illiq; concinit, quod ſequitur: *ſed tu adiutor fortis.* Atque id quidem magis conuenit Chriſto in paſſione, & cruce: maximum enim prodigium fuit videre hominem iam extraordinariè patientẽ, tanta animi æquabilitate, vt inſtar monſtri, & prodigioſæ rei fuerit tam inſignis patientia. Altera lectio eſt: *Tanquã portentum factus ſum multis:* ſic enim tranſtulit D. Hier. in ſua verſione ex Hebræo. Tunc verò ſignificatur Chriſtum fuiſſe inſigne exemplum diuinorum iudiciorũ, & iræ aduerſus peccatores: ſiquidem eo quòd humani generis peccata in ſeipſo ſuſcepit vindicanda tanta in eum diuino iudicio tormenta irruerunt: itaque ſuo exẽplo portendit, & ſignificauit incredibilia peccãtes apud inferos manere ſupplicia. Hoc eodẽ ſenſu Dominus cum præcepiſſet Eſaiæ, vt nudus, & diſcalceatus incederet, ſubiunxit: *Sicut ambulauit ſeruus meus Eſaias nudus, & diſcalceatus: trium annorum ſignum & portentum erit ſuper Ægyptum, & ſuper Æthiopiã.* Eſaiæ 20. Similiterq; Ezech. c. 12. ad captiuitatem, & tranſmigrationem populi deſignandam voluit inſtar tranſmigrantis ſarcinas humeris portare, & de loco in locum per medium populi veluti peregrinũ huc, & illuc diſcurrere: & ſubiunxit: *Quia portentũ dedi te domui Iſraël:* imò ipſimet ſancti dum à Deo in hac vita laborib⁹ exercentur, portenta quædam ſunt, quæ mortalibus ſignificant ſempiternam fœlicitatem laboribus comparandã, & inferorum cruciatus pœnitentia, & laboribus redimendos. Sic enim accipiendum eſt illud Zach. 3. *Audi Ieſu Sacerdos magne, tu & amici tui, qui habitant coram te, quia viri portendentes ſunt.* Tertia lectio, quæ iam ad rem facit, ea eſt: *Miraculum factus ſum multis:* eamq; tradit Caiet. in ſua ex Hebræo tranſlatione; quanquam de Dauide interpretatur, qui dicatur fuiſſe miraculum ſui temporis, quoniam adhuc puer vrſum, & leonem, imò & Gigantem interfecit: ſed rectiùs ad Chriſtum pertinet, qui maiori iure omnium ſeculorum miraculum fuit. Cùm igitur Chriſtus, qui ſummum, & maximum, imò ſolus per excellentiam miraculum fuit, ex Virginis vtero tanquam ex officina prodierit: quis iam dubitet Virginem illuſtriſſimam quandam miraculorum officinam appellare, nec videat meritò Ioanni non quodlibet ſignum, ſed ſignum magnum in cœlo apparuiſſe? Atque hæc de prima ſigni acceptione.

Euch[erius].
Chriſtus ſummum miraculum.
Pſal. 70.7
Vulgatus.
D. Hieron.
Patientia Chriſti prodigioſa.
D. Hieron.
Eſaiæ 20. 3.
Ezech. 12. 6.
Sancti portenta quædam.
Zach. 3. 8.
Caiet.
Chriſtus per excellentiam miraculum.

Virginem eſſe ſignum magnum, hoc eſt, vexillum magnum.

SECTIO II.

1. PRima ſigni pro miraculo acceptione explicata, iam dicendũ de ſecunda, qua ſignum pro vexillo ſumitur, quæ non minùs, quàm præcedens in Virginem beatiſſimam conuenit. Primùm igitur Virgo fuit vexillum quoddam magnum

quod

quod Deus ſuæ potentiæ, miſericordiæq; erexit. ſiquidem hæc in Virgine multò magis illuxerunt per incarnationis myſterium quàm in cæteris omnibus operibus illuſtriſſimis, quæ Deus in omni ætate confecerat.

B Virgo vexillum potẽtiæ, & miſericordiæ diuinæ.

Pro quo eſt aduertendum myſterium incarnationis peculiari quadã ratione appellari in ſacris literis opus Dei, vt eſt perſpicuũ ex Abac. 3. *Domine audiui auditionem tuã, & timui: Domine opus tuũ in medio annorum viuifica illud.* Quem locum vel ipſi Hebræi, vt teſtatur D. Hier. ad Meſſiam ſpectare exiſtimarunt, vocarúnq; à Propheta in memoriam pij Deo aduentũ Meſſiæ tantò ante promiſſum. Porrò obſeruandũ obiter pro *viuifica illud*, eſt hebraicè, חיה à radice, חיה, quæ in cal ſignificat viuere, & in piel viuificare, vt ſit ſenſus vniuerſa Dei opera ante incarnationẽ veluti mortua, poſtea vero per incarnationem fuiſſe viuificata ad eum ferme ſenſum quo prima illa lineamenta, quibus pictor in tabella imaginẽ deſignat, mortua ſunt, & poſtea cũ ſuperinductis coloribus illuſtrantur, ſpiritum recipere, & viuificari dicũtur: quare illud indicauit Propheta Deũ per omnia opera præcedentia quaſi quaſdã lineas incarnationis deſcripſiſſe ad perfectã quandam imaginem ſuæ potentiæ, & miſericordiæ exprimendã, tandemq; per incarnationẽ eam quaſi ſuperiniectis coloribus illuſtraſſe. Dicitur etiã idẽ verbũ de reparatione, & inſtauratione ædificiorũ, quę diruta, & collapſa fuerant, veluti 1. Parali. 11. *Ioab inſtauraui: reſiduum ciuitatis:* vbi D. Hier. tranſtulit, *Extruxit, ſeu ædificauit reliqua vrbis*: iuxta quam acceptionẽ incarnatio fuit veluti quædam inſtauratio omnium ædificiorum, quæ Deus extruxerat: omnia enim per peccatum veluti diruta collapſáq fuerant: quod etiam non prætermiſit Paulus cùm dixit ad Epheſ. 1. *Inſtauraret omnia in Chriſto, quæ in cælis, & quæ in terra ſunt*: & Amoſ. 9. *In die illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum eius, & ea quæ corruerant, inſtaurabo.* Altero etiam teſtimonio probatur incarnationem eſſe peculiari ratione Dei opus quod deſumitur ex Eſai. c. 6. vbi diuinæ perſonæ ita ſecum loquuntur: *Quem mittam, & quis ibit nobis?* Cum enim ait Deus: *Quis ibit nobis?* ſignificat opus illud ſuũ eſſe, ad ſuũq; honorẽ ſpectare: aliàs enim non dixiſſet: *Quis ibit nobis*: ſed, quis ibit hominibus? notanduſque eſt maximus Dei affectus erga homines ſiquidem vtilitatem hominum appellat ſuã: & obiter obſeruandum myſterium Trinitatis in illa mutatione numeri, *mittam & nobis.*

3. Abac. 3. 2. Hebræi. Incarnatio per excellentiã opus Dei.

Opera Dei per Incarnationem viuificata, & inſtaurata.

1. Par. 11. 8. D. Hieron.

Epheſ. 1. 10. Amos. 9. 11.

Eſai. 6. 8.

Affectus Dei erga homines.

Sed quare myſteriũ incarnationis peculiari ratione dicitur opus Dei? Duplici nimirũ de cauſa: primùm quia fuit opus ſummæ potẽtiæ, deinde quia opus ſummæ miſericordiæ, quæ duo peculiaria ſunt diuinitatis, iuxta illud Pſ. 61. *Duo hæc audiui, quia poteſtas Dei eſt, & tibi Domine miſericordia.* Quod autem incarnatio opus fuerit ſummæ potentiæ ipſamet Virgo ſanctiſſima ſignificauit Luc. 1. cùm dixit: *Fecit potentiam in brachio ſuo.* Quo loco primùm aduerte incarnationem appellari per excellentiã non opus potentiæ ſed ipſammet potentiã diuinã hoc ſenſu: *Fecit potentiã*, i. operatus fuit incarnationis myſterium, quod tantæ potentiæ eſt, vt appellari poſſit ipſamet diuina virtus, & potentia. Secundò obſeruandum hãc potentiã, ſiue hoc potentiæ opus eximiũ dici factũ fuiſſe in brachio Dei, vt indicetur quantũ conatũ Deus in eo cõficiendo adhibuerit, vt more noſtro loquamur. Cælos enim manu duntaxat, imò & ſummis digitis formare ſuffecerat iuxta illud Pſ. 101. *Opera manuum tuarum ſunt cœli*: & Pſal. 8. *Quoniam videbo cælos tuos opera digitorũ tuorũ.* Mirabilia etiã illa, quæ in Ægypto patrauit, vno digito effeciſſe memoratur, Exod. 8. *Digitus Dei eſt hic.* At verò in incarnatione, quod erat opus maioris negotij, integro brachio potentiſſimo opus fuit; imò ad vltimũ vſq; ſuæ potentiæ peruenit Deus. Verumenimuerò etſi omnẽ ſuã potentiã exerat, non poteſt ex genere operis maius opus efficere, quàm incarnationis myſterium: quam

3. Pſal. 61. 12. Incarnatio opus potẽtię Diuinæ. Luc. 1. 51.

Pſal. 101. 26. Pſal. 8. 4. Exod. 8. In Incarnatione vſque ad vltimum potentiæ peruenit Deus.

Hier. 18. 3. potiſſimùm ob cauſam in eo conficiendo comparatur figulo Hiere. 18. *Deſcendi in domum figuli. & ecce ipſe faciebat opus ſuper rotam. Et diſſipatum eſt vas, quod ipſe faciebat è luto manibus ſuis, conuerſuſq́; fecit illud vas alterum, ſicut placuerat in oculis eius:* in quo typo hominis lapſus, & inſtauratio exprimitur. Verè enim homo, quem Deus è luto formauerat, vas erat fictile, quod tam citò fractum eſt, vt adhuc voluente rota fractum fuiſſe videatur: idcirco enim dicitur: *Faciebat opus ſuum ſuper rotam, & diſſipatum eſt:* Verum eo fracto figulus alterum vas longè pulchrius, Chriſtum videlicet efformauit, in quo genus humanum in primo Adam diſſipatum rurſus tanquam in ſecundo inſtauraretur. Ratio verò ſimilitudinis præter
Eccl. 38. 32. alia colligitur ex figuli deſcriptione, quæ commemoratur Eccl. 38. *Figulus ſedens ad opus ſuum, conuertens pedibus ſuis rotam, qui in ſolicitudine poſitus eſt ſemper propter opus ſuum, & in numero eſt omnis operatio eius* (aliàs legitur, *numerata:*) *in brachio ſuo formauit lutum, & ante pedes ſuos curuabit virtutem ſuam:* vbi notanda ſunt poſtrema illa verba: *Curuabit virtutem ſuam:* quaſi enim neceſſe fuit, vt omnipotentiã ſuam Deus vſq; ad vltimum exerceret, & quaſi curuaret, & flecteret, vt ad tantũ opus efficiendum pertingeret: imò innuitur quodammodo ipſam Dei potentiam tanti operis magnitudine, ac difficultate curuatam fuiſſe, quemadmodum figulus flectit fortitudinem ſuam incuruando ſe deorſum ad perfectionem operis.

4. Ex quibus iam liquidò patet incarnationem eſſe opus ſummæ potentiæ. Quòd
Luc. 1. 70. 72. verò præterea ſit miſericordiæ opus, dixit Zacharias Pater Ioan. Bapt. cum de incarnationis myſterio loquens cecinit: *Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris, & memorari teſtamenti ſui ſancti:* & in cantico Virginis, *Suſcepit Iſraël puerum ſuum recordatus miſericordiæ ſuæ:* quaſi enim præcedentibus ſeculis oblitus fuerat Deus miſericordiæ, potentiã magis, & iuſtitiam, quàm miſericordiam oſtendẽs.

Incarnatio ſummæ miſericordiæ opus.

Abac. 3. 2. Atq; ad hanc ipſam miſericordiam ſpectauit Abac. c. 3. illis verbis: *Cum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis,* hoc eſt, illius miſericordiæ, quam promiſiſti de incarnatione filij, vt videlicet cùm iratus fueris, tantæ miſericordiæ recordatione ſupplicium, & iram temperes. Quod verò hæc etiam miſericordia ſicut & potentia ſumma fuerit, nec maior ex genere eſſe potuerit, inde manifeſtè concluditur, quod tanta fuit, quanta eſt ipſa Dei magnitudo: quemadmodum non obſcurè
Eccl. 2. 22. indicatur Eccleſ. 2. cum dicitur: *Secundum magnitudinem ipſius, ſic & miſericordia illius cum ipſo eſt:* ſeu vt habetur græcè: *Sicut magnitudo illius, ſic & miſericordia illius,* vt non ſit tantùm ſermo de miſericordiæ attributo, prout eſt in Deo, ſed etiam de eius effectu ad extra per incarnationis myſterium, in quo opere tanta reperta eſt miſericordiæ magnitudo, vt maiorem Deus exhibere non poſſit.

Cùm igitur opus incarnationis Dei ſit proprium propter potentiã, & miſeri-
5. cordiã, quæ in eo ſumma fuerunt, illudq́; in Virgine, & ex Virgine perfectũ fuerit, meritò in ea Deus magnum ſuæ potentiæ, & miſericordiæ vexillum erexiſſe
Eſai. 7. 14. dicitur: id quod diſertis verbis dixit Eſai. c. 7. *Propter hoc dabit Dominus ipſe vobis ſignum: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel,* nam pro eo, quod nos habemus, *ſignum,* eſt hebraicè אות quod nomen etiam vexillum ſi-
Num. 2. 2. gnificat, vt patet Num. 2. *Singuli per turmas ſigna, atque vexilla caſtrametabuntur:* vbi pro *ſigna,* eſt hebraicè אותות. Verùm pro huius loci, quẽ iam ſuperiùs tetigimus, perfecta intelligentia ſciendũ eſt Raſim Regem Syriæ, & Phacee Regem Iſrael cõſpiraſſe aduersùs Achaz impiiſſimũ Regem Iuda, & Hieruſalẽ grauiſſima obſidione cinxiſſe: Deum tamen miſiſſe Eſaiam, qui Achaz Regi polliceretur fore,
Eſai. 7. 11. 14. vt ſolueretur obſidio, dubitantiq́; Regi dixiſſe: *Pete tibi ſignum à Domino Deo tuo ſiue in profundum inferni, ſiue in excelſum ſupra:* quaſi diceret, vt interpretatur D.

Achaz regis impietas.

D. Hieron. Hieron. *Vis,* inquit, *vt ſcindatur terra, & grandi hiatu inferi pateant: an vt aperiantur*

cœli?

cœl? At Rex impiiſſimus reſpondit: *Non petam, & non tentabo Dominum:* quod non
humilitatis fuit, ſed impietatis, & ſuperbiæ: ſciebat enim, inquit Hier. Rex im-
pius, ſi ſignum peteret cõtinuò dandum, Deumq́, quod ipſe maximè refugiebat,
glorificãdum præ omnibus idolis, quæ ipſe venerabatur. Deniq; iratus Prophe-
ta, quòd non ſolùm Prophetas conſequeretur, eorúmq, dicta contemneret: (hoc
enim eſt moleſtum eſſe hominibus) ſed etiam iubẽtis Dei ſententię repugnaret,
adiecit. *Propter hoc*, hoc eſt quia times fore, vt Dei potentia, & bonitas declaren-
tur ſoluta obſidione, & impleto ſigno, quod poſtulaueris, ob hoc ipſum, id eſt, vt
Dei bonitas, potentiaq́; reſplẽdeant, *Dominus ipſe dabit vobis ſignum*, hoc eſt, iuxta
ea, quæ diximus, ſuæ potentiæ, bonitatiſq́; vexillũ eriget, quod omnibus ſit con
ſpicuũ: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium.* Itaq; vexillũ Deus miſericordiæ ſuæ, & In Virgine
potentiæ erexit in Virgine tanquam in ſublimi aliqua turri, quod à mortalibus tanquam in
omnibus videretur, & potentiã ſuã, ac bonitatẽ gentibus omnibus prædicaret. turri miſericordiæ vexillũ erexit Deus.

6. Secũdò, eſt Virgo vexillũ pulchritudinis: enim verò tot, tantiſq́; & naturæ, &
gratiæ dotibus eã Deus locupletauit, vt quaſi vexillũ pulchritudinis in vniuerſo
Sanctorum omnium exercitu geſtare ipſa videatur. Et quoniam tã eximia pul- Beata Virgo
chritudo omnium in ſe amorem, pręcipuéq; ipſius Dei conciliabat, per antono- vexillũ pul-
maſiã, & quaſi poëtico more ea ipſa pulchritudo dicta eſt amor. Cant. 2. vbi pro chritudinis.
eo, quod nos habemus: *Ordinauit in me charitatem:* eſt ad verbum in hebræo, quẽ- Cant. 2. 4.
admodum tranſtulit S. Pagn. *Vexillum eius ſuper me amor*: nam vt ſuperiore com- S. Pagnin.
mentario annotauimus, verbum דגל, quod eo loco habetur, idem eſt, ac vexilla-
ri, ſeu vexillum gerere, & ſignificat eminentem eſſe in re aliqua, ſicut ducis eſt
vexillum præferre, quod totus ſequatur exercitus. Itaq; ſignificatur Virginẽ to- Item gratia-
tius probitatis, & gratiarum vexillum præferre, & cæteris omnibus excellere. rũ omnium.
Nec verò eſt inſolens aliquid per excellentiam appellari in ſacris literis amorẽ
propter eximiã pulchritudinem: etenim eod. li. Cant. c. 3. cùm dicitur de ferculo Cant. 3. 10.
Salomonis: *Media charitate, ſeu amore cõſtrauit:* ibi charitas, ſiue amor pro ipſo Sa-
lomone ponitur, qui propter pulchritudinem, quã in eò ferculo præ ſe ferebat,
amor ipſe per excellentiam dicitur, vt ſit ſenſus, *Media*, id eſt ſellam quæ erat in
medio ferculi, ipſemet amor, hoc eſt, Salomõ occupabat, vt aliàs fuſiùs diximus.

Porrò notandum, duplici de cauſa vexillũ in vrbe aliqua, ſeu turri collocari 7.
ſolere, tum vt argumento ſit eam vrbem bello victã fuiſſe, ſub eiuſq́; poteſtatem
redactam, cuius eſt eiuſmodi vexillum: tum etiam vt indicetur eam vrbem non
victam, ſed victricem eſſe reliquarũ, atq; ei cæteram omnem regionem ſubiectã,
eámque vt principem, & vexilliferam agnoſcere. Ob vtrãq; igitur rationem ve-
xillum pulchritudinis, ſiue amoris in Virgine erectũ dicitur, tũ quia ipſa à Deo
victa per amorem fuerit, tum etiã quia ipſa Deum ſua pulchritudine quodam-
modo vicerit, & ad ſeſe amandam, imò ad ſibi parendum per carnis aſſumptio-
nẽ pertraxerit. Et quidẽ quòd Virgo victa à Deo fuerit, eámq; ob cauſam vexillũ Beata Virgo
præferat quaſi ſubiecta, nõ obſcurè elicitur ex illis eius verbis Cant. 5. *Adiuro vos* per amorem
filiæ Hieruſalem, ſi inueneritis dilectum meum, vt nuncietis ei, quia amore langueo: ſanè victa à Deo.
tanquam victa amore ſpõſum ſuũ de nocte quæritabat, ſauciata nimirũ amoris Cant. 5. 8.
eius telo, quod ſanè ſimul cùm manu per oſtij foramen miſit, cùm eam ad ſe de
nocte colligendũ inuitauit: hæſit enim iam inde infixa in eius corde nõ lethalis,
ſed vitalis arundo amoris ab ſponſo contorta. Etenim pro *langueo*, eſt hebraicè
שחולת à radice חלה quæ non ſolùm ægrotare ſignificat, ſed etiam vulneratum
eſſe, vt patet 3. Reg. 22. *Educ me de exercitu, quia vulneratus ſum*: vnde LXX. tranſtu- 3. Reg 22. 34.
lerunt: *Vt nuncietis ei, quia vulnerata amore ego ſum.* Si igitur ſponſa ſe vulneratam Septuagin.
confitetur, planè bellum indicat, in quo eam ſponſus vulnerauerit, ſuperauerit,

raucrit, ſubiecerit, vt vexillum amoris quaſi eius captiua geſtare meritò dicatur.

8. F... victrix D... Cant.4.9 S... ginta. Rurſus quod Virgo ſponſum ſua pulchritudine ſuperauerit, eámq; etiam ob cauſam tanquam victrix vexillum amoris geſtet, ſponſus ipſe confitetur Cant. 4. *Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa: vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum, in vno crine colli tui* vbi LXX. pro *vulneraſti cor meum*, tranſtulerunt, ἐκαρδίωσας, id eſt, *excordaſti, & ſtupefeciſti*: quanquam hanc ſententiam non ad ſponſum, ſed ad filias Hieruſalem retulerint, transferentes: *excordaſti nos*, vt filiæ Hieruſalem eximia ſpōſæ pulchritudine quaſi obſtupefactæ fuerint: ſed iuxta editionem vulgatam, ſponſus eſt qui loquitur, & confitetur ſe à Virgine victum, & quodammodo proſtratum, eámq; ſibi ita proſtrato quodammodo blandè inſultantem cor eripuiſſe, ita vt iam ipſius cor in Virginis poteſtate remanſerit, eiuſq; domina effecta fuerit. Atque hinc colliges, cur ſponſa ſponſum cor ſuum appellauerit Cant. 5. *Ego dormio, & cor meum vigilat*: ſic enim eum locum intellexit R. Salomon: *Cor meum vigilat*, id eſt qui meum eſt cor, cùm ego dormio, ipſe ad me cuſtodiendam vigilat. Et quidem meritò, cùm enim cor ſponſo eripuiſſet, ſuúmq; feciſſet, potuit nimirum eum per illam amoris transformationē cor ſuum appellare, quippe cum eo tanquam corde iam viueret, vt ſi quis deinceps ſponſum ei auferre conaretur, perinde faceret, ac ſi ei cor ipſum auelleret, vitámq; eriperet Hac igitur victoria, quam de ſponſo conſequuta eſt Virgo tam opimis ei ſpoliis detractis, ipſo nimirum corde, quid glorioſius eſſe poterat ad vexillum amoris erigēdum in tam glorioſæ victoriæ monumentum?

Cant. 5. 2. R. Salom. Sponſa ſpōſum cor ſuū eur appellauerit.

9. Sed elegantius eſt, quod ſequitur: *In vno oculorū tuorū, in vno crine colli tui*: quēadmodum enim in bello primum quis vincitur deinde capitur, & ligatur tanquam captiuus: ita hoc loco fatetur ſponſus ſe primùm ſponſæ oculo tanquam telo deiectum, deinde tanquam captiuum ligatum eiuſdem crinibus: hanc enim ob cauſam & oculi, & crinis fit mētio. Multò autem illuſtrior victoria redditur, cùm tantus Rex non vtroq; Virginis oculo, ſed vno tantùm victus, ac deiectus; nec tota eius cæſarie, ſed vno tantum eius crine, fragiliſſimo nimirū fune ligatus dicitur: ex eo enim magis ad huc apparet Virginis pulchritudo, quę ſufficerit ad Regem potentiſſimum vel vno aſpectu ſuperandū & vno tantùm crine vinciendum. Idem quoq; habes expreſſum illis verbis Cant 7. quæ iā alias vberiùs obſeruauimus: *Coma capitis tui ſicut purpura Regis vincta canalibus*: quem locum ita LXX. tranſtulerunt: *Cæſaries capitis tui ſicut purpura, Rex ligatus in canalibus*: vbi crines ſponſæ canalibus comparantur, quia criſpantes capilli ſimiles videntur vndantibus aquis per canales quaſi criſpato more decurrentibus. In ſuis igitur crinibus Virgo ligatum Regem quaſi captiuum gerit, quem videlicet amoris telo deiecit, ſibiq; per incarnationem ſubiectum reddidit, vt iam deinceps Salomon mulierem illam fortem quærere deſinat Prou. 31. Quanquam & illis verbis mihi ille ad Virginem ſpectaſſe videtur, & dixiſſe: quis fortem illam mulierem tandē fortunatus inueniat, quæ caput ſerpentis conterere, & Regem potentiſſimum Meſſiam debet oculis ſuis capere, & aureis crinibus irretitum veluti captiuum per amorem geſtare, toto orbe inſtar prodigij oſtentandum? Hac igitur duplici de cauſa, quam commemorauimus, vexillū amoris erectum in Virgine dicitur.

Virginis oculo tanquā telo victus Deus.

Cant. 7. 5. Septuagint.

Prouer. 31.

10. Tertiò eſt Virgo vexillum fidei, quia ſub Virgine tanquam ſub vexillo fides militat: etenim vniuerſæ ferè hæreſes duo potiſſimū fidei noſtræ myſteria, Trinitatis videlicet, & Incarnationis oppugnarūt: vtrumq; tamen ex Virgine facilè cōſtituitur: nā eo ipſo, quòd mater Filij aſſeritur, ſimul & diuinarū perſonarum pluralitas, & vera Verbi diuini incarnatio aſtruitur. Quo ſenſu accipiendū videtur illud, quod de Virgine canit ſancta Eccleſia: *Cunctas hæreſes ſola interemiſti in vniuerſo*

Beata Virgo fidei vexillū.

vniuerſo mundo. Quare iure optimo vexillum fidei appellari poteſt, ſub quo militaris fides de vniuerſis ſuis hoſtibus glorioſiſſimè triumphauit. Nec multum abhorret ab hac appellatione illa, qua vſus eſt D. Cyrill. Alex. hom. 6. contra Neſtorium, cùm Virginem appellauit *Sceptrum orthodoxæ fidei*, vt ſi fides tanquam Princeps, ac Regina pingenda eſſet, ei Virgo pro regali ſceptro apponẽda foret. Cyrill. Alex. Item fidei ſceptrum.

11 Poſtremò eſt Virgo vexillum, quo omnes præſidij cauſa confugiunt, cùm ſe laboribus, tentationibus, perſecutionibus, imò ipſa etiam Dei ira premi conſpiciunt. Cur enim non ad Virginem referre liceat illud Regij vatis Pſal 59. *Dediſti metuentibus te ſignificationem, vt fugiant à facie arcus, vt liberentur dilecti tui.* Nam quòd eo loco intelligendum ſit vexillum, perſpicuum eſt ex Hebræo; vbi pro *ſignificationem* habetur נס quod nomen *vexillum* ſignificat, à radice נסס, quod eſt vexillum erigere. Vnde Rabbi Dauid in libro radicum, & in commentariis de vexillo interpretatur. Idemque nomen habetur apud Eſaiam, cap. 11. cum de Chriſto Domino dicitur: *Qui ſtat in ſignum populorum*, Hebraice, לנס id eſt, in vexillum, ad quem videlicet omnes homines, & vniuerſi populi tanquam ad ducem vexilliferum; imò tanquam ad vexillum Patris ſub eo militaturi confugiant. Et Num. 21. cùm eſt ſermo de ſerpente illo æneo in figuram Chriſti in cruce pendentis, dicitur ad Moyſen: *Fac ſerpentem aneum, & pone eum pro ſigno*, Hebraicè נס, id eſt, *pro vexillo*, vt indicetur Chriſtum in cruce vexillum fuiſſe, quod Pater æternus, tanquam in loco altiſſimo erexit, vt ad illud omnes, qui præſidium, & ſalutem optarent, poſſent tutò confugere. Ergo vt ad Virginem beatiſſimam reuertamur, dedit eam Deus tanquam vexillum timentibus nomen ſuum, vt ſub tanti vexilli præſidio fugerent à facie arcus, quem ſiue Deus ipſe per labores, ac ſupplicia, ſiue dæmon per tentationes intenderet: imò hebraicè non eſt, *vt fugiant*, ſed *vt vexillentur*, ſiue, *vt in ſtar vexilli exaltentur*, nimirum ſuper inimicos ſuos quemadmodum Rabbi Dauid interpretatur. Sic enim, qui ad Virginem confugiunt, ipſi quoque ſuper inimicos ſuos glorioſum victoriæ vexillum erigunt.

Pſal. 59. 6. Rab. Dauid. Ad Virginẽ Filiumq́, tanquam ad vexillum præſidij cauſa fugiendum. Eſai. 11. 6. Num. 21. 8. Rab. Dauid.

Virginem beatiſſimam eſſe ſignum magnum ſumpto ſigno pro ſcopo.

SECTIO III.

1. SVpereſt poſtrema ſigni pro ſcopo acceptio quæ non minùs, quàm præcedentes in Virginem conuenit. Fuiſſe igitur Virginem ſignum magnum, hoc eſt, ſcopum ampliſſimum, & omnibus conſpicuũ, in quem hæretici, dæmones, omnéſque Chriſti hoſtes ſuarum perſecutionum, & blaſphemiarum per ſummam impietatem ſagittas collimarent, docet Timotheus presbyter Hieroſolymitanus in oratione de Propheta Simeone, vbi vult de Chriſto ſimul, & Virgine accipiendum eſſe illud Luc. 2. *Hic poſitus eſt in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſrael, & in ſignum, cui contradicetur.* Meritò etiam Ioannes Apoc. 13. de Antichriſto diſſerens ait: *Datum eſt ei os loquens magna, & blaſphemias: aperuitq́; os ſuum in blaſphemias ad Deum, blaſphemare nomen eius, & tabernaculum eius.* Quo loco per Dei tabernaculum ipſam quoq; Virginem beatiſſimam poſſumus accipere, de qua cecinit Regius vates Pſal. 45. *Sanctificauit tabernaculum ſuum altiſſimus*: Sic enim cum locum intellexerunt Methodius in Hypapante Domini, & D. Athan. in Euangelium de Deipara: cùm enim viderent hæretici non poſſe ſe incarnationis veritatem eleuare, niſi & virginitatem, & maternitatem Mariæ prius euerterent, aduerſus eam ſibi potiſſimùm dimicandum putarunt, vt matris ignominia redundaret in filium. Id quod multò ante prædictum fuerat, Geneſ. 3. cùm dictum eſt

Tim. Hiero. Luc. 2. 34. Apoc. 13. 5. Pſal. 45. 5. Methodius. D. Athan. Gen. 3. 15.

ad ſerpentem: *Inimicitias ponam inter te, & mulierem, & ſemen tuum, & ſemen illius: ipſa conteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo eius.* quem locum in hanc eandem ſen-
D. Bernard. tentiam affert D. Bernard. ſermone ſuper *ſignum magnum.* Verè enim inimicitiæ ſunt inter Virginem, ac dæmonem, & hæreticos eius adminiſtros. qui Virginis
Hæreticorum probra in Virginem. calcaneo inſidiantur, cùm eam illius pede opprimendi inſectantur. Etenim Eluidius impiè dixit Virginem poſt Chriſti natiuitatem fuiſſe carnaliter cognitam à Ioſepho, contra quem duobus integris libris acerrimè diſputat D. Hier. Alij hæretici dixerunt Virginem non eſſe dicendam θεοτόκον, id eſt, Deiparam, ſed χριστοτόκον, ſiue ἀνθρωποτόκον, id eſt, Chriſti, ſiue hominis matrem: in qua hæreſi fuit Neſtorius, qui impiè duas in Chriſto perſonas inuexit. Magometani etiam negant Mariam potuiſſe eſſe Dei matrem: & idcircò negant Chriſti diuinitatem. Mitto Marcionem & Manichæos, qui negabant fuiſſe in Chriſto veram carnem, atq; adeò aſtruebant Virginis carnem ad ſubſtantiam Chriſti minimè pertinere. Sanè optimo iure poteſt Virgo petræ illi comparari, de qua exiuit aqua contra-
Num. 20. 13. dictionis, vbi iurgati ſunt filij Iſrael, vt refertur Num. 20. *Hæc eſt aqua contradictio-*
De Virgine vt ex petra aqua contradictionis exiuit. *nis, vbi iurgati ſunt filij Iſrael contra Dominum, & ſanctificatus eſt in eis*, id eſt, ſanctum ſe declarauit, conferendo videlicet beneficium in ingratos, & incredulos: verè enim ex Virgine egreſſa fuit aqua contradictionis, in qua iurgati ſunt omnes hæretici contra Dominum, qui tamen iis omnibus compreſſis ſanctum ſe, ſanctamque ſimul Virginem declarauit. Quòd autem Virgo appelletur petra, perſpi-
Eſai. 16. 1. cuum eſt ex loco illo Eſaiæ 16. *Emitte agnum Domine dominatorem terræ de petra deſerti ad montem filiæ Sion:* quo loco petit Propheta aduentum Meſſiæ, vt alias aduersùs Iudæos diſputauimus. Per petram autem deſerti, ad literam vrbs quædam Moabitarum intelligitur, ex qua erat oriunda Ruth, quæ ad genealogiam Chriſti pertinet. Non deſunt tamen, qui eiuſdem petræ nomine Virginem adumbra-
Ab. Guerric. tam fuiſſe autument, in quibus eſt Abbas Guerricus ſerm. 2. de annuncia. B. Mariæ, vbi hanc reddit loci paraphraſim: *Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ de petra deſerti, hoc eſt, abſcinde petram de petra: ſanctum, & inuiolabilem ſancta, & immaculata proferat virginitas.*

2. Cæterùm quicunque in hoc ſignum tela direxerunt, miſerè omnes perierunt: idcircò enim Ioannes docet ſignum hoc in cælo apparuiſſe, imò intra ipſum cælum: (ſiquidem mulier illa pedibus lunam calcabat, atque adeò ſuperior luna erat) conſtat autem ſagittas, quæ in cælum iaciuntur in ipſos recidere ſagittarios. Accedit, quòd nec ad cælum vſq; poſſunt pertingere, nec ſi pertingerent, mulieri intra cælos incluſæ nocere potuiſſent, cùm oporteret priùs cælum ipſum penetrare, quòd fieri non poteſt. Itaq; Virgo in cælo, imò ſupra cælum conſtituta nihil ſibi timet à ſagittariis: quare illud tantùm ſupereſt, vt ſagittæ in ipſorum ſagittariorum capita retorqueantur, quemadmodum accidit omnibus hæreticis: & vt vnum de multis exemplum in medium afferamus, conſtat Neſtorium Patriarcham Conſtantinop. in Virginem, ſi quis alius, impiũ maximè, & ſacrilegũ extitiſſe, negaſſeq;, vt ſuprà diximus, appellari poſſe Virginem θεοτόκον. Verùm quàm miſerè perierit, inde eſt manifeſtũ, quòd linguã illã, qua in Virginem bla-
Nicephor. ſphemauerat, ebulliẽtes innumeri vermes tanquã ſatellites miſſi à Virgine certa-
Euagrius. tim corroſerũt, ac depaſti ſunt, vt refert Nic. li. 14. hiſt. Eccl. c. 36. & Euag. li. 1. c. 17.
3. Atq; hanc etiã ob cauſam præter alias, quas ſequenti cõmentario de mira Vir-
Cant. 4. 4. ginis pulchritudine cõmemorabimus, arbitramur eius collum Cant. 4. compa-
Virginis præſtantia nulla vi minui poteſt. rari turri Dauidicæ: *Sicut turris Dauid*, inquit ſponſus, *collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* Cùm enim collũ ſit ea in homine pars, quæ gladio feriri ſolet, vt ſignificaret ſponſus Virginem,

quam

quantumcunque eius collum ab hoſtibus peteretur, nunquam tamen ei caput
præcidi poſſe, hoc eſt, nulla vi eius præſtantiam minui, comparauit eius collum
turri dauid.ex omnium armorũ præſidio munitiſſimæ: vt perſpicuum eſſet gla-
dium, qui in Virginis collum ſtringeretur, in ſcuta, & clypeos impenetrabiles in-
currere, & præterea non ſolum hebetari, ſed etiam infringi. Idcirco etiam Virgo
platano confertur Eccl. 24. *Quaſi platanus exaltata ſum iuxta aquas* quoniam pla- Eccl. 24. 19.
tani folia referunt ſpeciem ſcutorum, vt obſeruauit Hugo Cardinal. Itaque tot Hugo Card.
quaſi ſcutis platanus cingitur, quot foliis veſtitur, in typum videlicet Virginis, B. Virgo tot
quæ tot clypeis munitur, quot prærogatiuis exornatur: quò fit, vt hæreticus, qui clypeis mu-
Virginem inſectatur, in ſcuta innumera, & inſtar foliorum implicita, totamq; nitur, quot
Virginem protegentia neceſſariò incurrat. Illud etiam efficitur, vt qui ad huius prærogati-
platani vmbram confugit, ſub innumeris veluti ſcutis protectus lateat, atque uis ornatur.
adeo hoſtium ictus protegente Virgine tutus, ac ſecurus irrideat.

Comparatur etiam idem collum Virginis Cant. 7. turri eburneæ, tum pro- 4.
pter mirum puritatis candorem, tum propter terrorem. quem hoſtibus incutit, Cant. 7.
vel ipſo eboris nomine, quod quia dens elephanti eſt, ipſo nomine deterret Vir- B. Virgo
ginis aduerſarios, dum cogitant ſibi cum elephantorum dentibus rem futuram. hoſtibus ſuis terror.
Quid ni eandem ob cauſam Virginem Salomonis throno comparauerim, quem
duodecim leones ſeni ex vtraque parte per ſex gradus ambiebant 3. Regum 10. 3 Reg. 10.
vt inter leones ſibi incedendũ perſuadeat, quicunque ad hunc veri Salomonis
thronum irreuerenter accedere tentauerit, à quibus momento temporis corri-
piendus, ac deuorandus ſit. Meritò igitur concludit D. Bernardus, ſerm. ſuper D. Bernard.
ſignum magnum: Nimirum, inquit, *ipſa eſt quondam a Deo promiſſa mulier ſerpentis
antiqui caput virtutis pede contritura, cuius planè calcaneo in multis verſutus inſidiatus
eſt, ſed ſine cauſa. Sola enim contriuit vniuerſam hæreticam prauitatem, alius non de ſub-
ſtantia carnis ſuæ Chriſtum edidiſſe dogmatizabat: alius paruulum non peperiſſe, ſed re-
periſſe ſibilabat: alius vel poſt partum viro cognitam blaſphemabat: alius Dei matrem
audire non ſuſtinens magnum illud nomen Θεοτόκος impiiſſimè ſugillabat. Sed contriti
ſunt inſidiatores, conculcati ſupplantatores, confutati derogatores, & beatam eam dicunt
omnes generationes.*

Cur virgo dicatur in cœlo apparuiſſe.

SECTIO IIII.

DVplicem expoſitionem recipit hæc ſententia: vna eſt, ſi ita legamus: *Signum* 1.
magnum apparuit in cœlo: quodnam ſignum? *Mulier amicta ſole, &c.* ita vt ipſa
mulier amicta ſole lunam calcans pedibus, gerenſq; in capite coronam duode-
cim ſtellarum appelletur à Ioanne *ſignum magnum:* de qua expoſitione dicendum
poſtea. Altera eſt, ſi ita contextum diſpungamus: *Signum magnum*, videlicet mihi
oſtenſum eſt: quodnam tandem illud? *Apparuit in cœlo mulier amicta ſole*, vt mi-
raculum in eo ſit, quod mulier in cœlo poſita, eaq; amicta ſole apparuerit Ioanni
in terra exiſtenti, vt verbum, *apparuit*, non cum ſigno magno, ſed cum ſequen-
tibus verbis iungatur: de qua expoſitione in præſentia diſſeremus.

Arbitramur igitur tanquam ſignum magnum commemorari à Ioanne, quòd 2.
ipſi mulier, eaq; amicta ſole in cœlo apparuit: cùm enim ſol, qui centũ ſexaginta B. Virginis
vicibus, vt Aſtrologi demonſtrãt, magnitudine terram ſuperat, tam exiguus no- mira excel-
bis appareat, ſanè inſtar prodigij eſt, quòd mulier in cœlo conſtituta à Ioanne in lentia.
terris agenre videri potuerit, neq; tanta diſtantia, ſoliſq; ipſe ſplẽdor ſatis fuerit
ad eam

ad eam occultandam. Quo myſterio mirum in modum reſplendet Virgini magnitudo, quæ tanta eſt, vt eam neque Chriſti ſolis iuſtitiæ eam ambientis ſplendor, & magnitudo obruat, neque quæcunque etiam ſumma diſtantia oculis eripiat.

Lucæ 1.15. Ioannis Baptiſtæ excellentia. Eſai. 40. 15.17.

Sane magnæ loco laudis dictum eſt de Ioanne Baptiſta Lucæ 1. *Erit magnus coram Domino*: parùm enim eſſet magnum coram hominibus eſſe virum omni ex parte maximum: at coram Deo, qui immenſus eſt, & cuius comparatione nihil ſunt omnia magnum eſſe, id verò eximiæ eſt, & extraordinariæ magnitudinis. Audi quid Eſaias dicat cap. 40. *Ecce gentes quaſi ſtilla ſitulæ, & quaſi momentum ſtateræ reputatæ ſunt: ecce inſulæ quaſi puluis exiguus. Omnes gentes quaſi non ſint, ſic ſunt coram eo, & quaſi nihilum, & inane reputatæ ſunt ei.* In quem locum aduertendum eſt pro eo, quòd nos habemus, *momentum ſtateræ*, eſſe hebraicè שחק, quod nomen propriè ſignificat tenuiſſimum puluerem, qui adhæret ſtateræ. Itaque ſicut tenuiſſimus puluis ſtateræ lancibus adhærens nihil addit ponderis: ita vniuerſæ

Omnes gentes coram Deo inſtar guttulæ.

gentes coram Deo nullius ſunt momenti: 70. tranſtulerunt? *Omnes gentes quaſi ſtilla, & ſitula*: hoc ſenſu, quem nonnulli afferunt, ſicut qui portat ſitulam plenam aqua, parùm curat, ſi vna excidat guttula. ita ſe habet Dei comparatione ſcientia, & poteſtas omnium gentium, vt ſi omnes gentes perirent, perinde eſſet, ac ſi Deo vna guttula ex ſitula decideret. Eſſe autem ſermonem de hominum ſcientia ad literam, patet ex præcedentibus? *Quis adiuuit ſpiritum Domini? aut quis conſiliarius eius fuit? Ecce gentes quaſi ſtilla ſitulæ, &c.*

3. Alij transferunt ex hebræo; *Quaſi leuitas bilancium*, iuxta quam verſioné ſignificatur Deum, ſi velit, facillimè poſſe gentes conuertere: facillimũ enim eſt bilances ſtateræ in hanc, vel illam partem, vel minimo digiti impulſu inclinare. Adde

Mundi imperia inuertere Deo quàm ſit facillimum. Inconſtantia rerum humanarum.

illud etiam indicari, ſicut in hanc, & illam partem facilè eſt bilances impellere: ita Deo facillimum eſſe mundi imperia in hanc vel illam partem inuertere, vt quæ magnã in gloriam creuerant, & altiùs quaſi altera lanx ſtateræ ſublimior, eminebant, facta rerum conuerſione iterum decidant: & quæ ſubiecta antea erant, in ſublime rursùs elata dominentur. Itaque in hac bilancium ſimilitudine non ſolùm Dei potentiam, ſed rerum humanarum omnium inconſtantiam licet agnoſcere. Id quod iam aliàs oſtendimus ex illis verbis Prouerb. 8. *Ludens in orbe*

Prou. 8.30. Lyran. Omnibus ſanctis quãtum præſtet B. Virgo. Petr. Damia. B. Virgo quodammodo menſura Dei.

terrarum, videlicet quaſi pilla, vt interpretatur Lyran. Quanta igitur erit virginis magnitudo, quæ Dei ipſius vicinitate non obruitur, & ſolis ſplendore non ita vincitur, quò minùs appareat, & luceat, & tanto interuallo non occultetur? Quare meritiſſimè Ioannes id tanquã ſignum quoddam magnum, prodigiumq; commemorauit. Ex quo illud etiam concluditur, quantum cæteris omnibus ſanctis virgo antecellat, quippe qui in cœlo poſiti propè virginem videri à nobis in terra nequaquam poſſint. Vnde Petr. Damian. ſerm. de Aſſumpt. Virginis: *In illa*, inquit, *inacceſſibili luce perlucens ſic virorumque ſpirituum, id eſt, hominum, & Angelorum hebetat dignitatem, vt in comparatione virginis nec poſſint, nec debeant apparere.* Hæc ille. Imò, vt vno verbo dicamus, tanta eſt magnitudo virginis, vt ex ea liceat infinitam Dei magnitudinem, & immenſitatem coniicere, & quodammodo dimetiri, nec Dei immenſitas bene nota ſit illi, qui non habeat ſatis exploratam virginis magnitudinem, quemadmodum diſertis verbis dixit

Petr. Chryſ.

Petrus Chryſologus ſerm. 104. *Tanta*, inquit, *eſt virgo, vt quantus ſit Deus ſatis ignoret, qui huius virginis mentem non ſtupet, animum non miratur.* Nec verò tantùm ſolis amictus, & circumfuſio ipſam non obſcurauit: ſed quod eſt longè mirabilius, magis apparere, & eminere fecit; quod contrà accidit ſideribus, ſole fulgente. Quòd enim ex ſolis vicinitate mulier magis apparuerit, quàm ſi abſens ſol eſſet, inde oſtenditur, quòd huius mulieris magnitudo ex ipſius ſolis præſentia naſcebatur, &

qu

quò erat ſoli propinquior, eò maior extabat, vt ſuo loco oſtendemus, cum de
hoc ſolis amictu diſputabimus.

Secundò, apparuit Virgo in cœlo tanquam cœleſte ſignum. Quemadmodum 4.
enim Virgo vnum eſt ex duodecim ſignis Zodiaci: ita Ioan. eodem ſenſu Virgi- B. Virgo cœleſte ſignum.
nem hanc in cœlo ſignum magnum appellaſſe videtur, innuens eam eſſe vnum
ex ſignis cœleſtibus, ſed præ cæteris admirabile. Et quidē meritò; ſicut enim ſol,
dum obit ſignum Leonis, ardentiſſimus eſt, & noxius animantibus, ſed is ardor
per ingreſſum eius in Virginem tēperatur: ita Deus ante incarnationis myſteriū
perfectum in Virgine, quaſi ſignum Leonis luſtrabat terribilis admodum mor-
talibus: ſed vbi ingreſſus fuit in ſignum magnū Virginis, ardorē, & iram in ho- Diuinę iuſtitiæ rigorem
mines mitigauit. Nec vacat myſterio, quod Virgo cœleſte ſignū inter Leonem, temperat. B.
Libramq; ſit cōſtituta: nimirū Virgo beatiſſima Leonis, iram, iuſtitiæq; rigorē Virgo.
diſiungit, & quaſi in medio collocata vtrumq; temperat, Leonis videlicet furo-
re mitigato, & rigore ſtateræ temperato. Quid enim ſupplicij non inferret Leo
Libræ coniunctus, hoc eſt, Deus iratus iuſtitiam exercens? Et quidem quod ad
Leonem attinet, ad Deum leonem ante incarnationem, mitigatū tamen in Vir-
gine videtur ſpectaſſe Regius vates, cùm dixit Pſ. 84. loquens de aduentu Meſ- Pſ. 84. 2. 12.
ſiæ: *Benedixiſti Domine terram tuam: auertiſti captiuitatem Iacob. Remiſiſti iniquitatem* D. Hieron.
plebis tuæ: operuiſti omnia peccata eorum: mitigaſti omnem irā tuam. D. Hier. tranſtulit,
Continuiſti: ſed hebraicè ad verbū eſt, *collegiſti*, hoc eſt, retraxiſti eo ſenſu, quo di-
ctum eſt Ioël. 2. vbi habetur eadem vox hebræa: *Stellæ collegerunt lucem ſuam*, id eſt, Ioël. 2. 10.
retraxerunt. Indicat verò verbum illud, *mitigaſti omnem iram tuam*, Deum olim Per incarnationem mā-
inſtar leonis rugientem, & iratum hominibus, tandem per myſterium incarna- ſuefactus
tionis perfectū in Virgine manſuefactum, & tractabilem peccatoribus effectū. Deus.

Quòd verò ad iuſtitiæ ſtateram ſpectat, cuius etiam Virgo rigorem tempera- 5.
uit, non obſcurè, vt quidam volunt: ſignificatur illis verbis eiuſdem Pſal. *Veritas*
de terra orta eſt, & iuſtitia de cœlo proſpexit. Pro quo aduertendum eſt diuinam ſta- Miſericordiæ lāx poſt
teram duabus lancibus conſtare, vna miſericordiæ, iuſtitiæ altera: ſed ante in- incarnationem ponde-
carnationem lanx iuſtitiæ magis ponderabat, & alteram miſericordiæ lancē in rat magis.
cœlū vſque eleuabat: ibi enim miſericordia in Angelis præcipuè ſplendebat. At D. Auguſt.
per Virginem factum eſt, vt præponderaret lanx miſericordiæ, ad terraſq; vſque
deſcēdens iuſtitiam in ſublime ferret. Quare hunc ſenſum recipiunt verba, quæ
citauimus, *Veritas de terra orta eſt*, id eſt, vt interpretatur D. Aug. Chriſtus ortus
eſt de Virgine, ſimulq; cum illo apparuit in terra veritas completæ promiſſionis
de miſericordia largienda hominibus. Itaq; altera miſericordiæ lanx beneficio- Bonorum
rum pondere preſſa ad terras vſq; deſcendit: *& iuſtitia de cœlo proſpexit*, id eſt, al- ſpiritualium fœcunditas
tera iuſtitiæ lanx, quæ antea in terris videbatur, iam in altum euecta in cœlo ap- tempore
paruit, præponderante nimirum lance miſericordiæ. Scio ſenſum literalem Meſſiæ.
eum eſſe præcipuum, vt commemoretur fœcunditas bonorum ſpiritualium
Meſſiæ tempore futura, ſignificeturque tantam fore ſpiritualium bonorum af-
fluentiam vt terra nihil aliud videatur, quàm veritatem germinare, & cœlum iu-
ſtitiam depluere. Fauetque vox hebræa, nam pro, *orta eſt*, habetur hebraicè
תצמח, id eſt, *germinabit*, à radice צמח.

Porrò in eo etiam hoc ſignum Virginis eſt admirabile, quòd poſtquàm ſol in 6.
illud ſemel per incarnationem, & miſericordiam fuit ingreſſus, nunquam am- Sol iuſtitiæ
pliùs inde exierit, contra quàm ſoli accidit, qui ſingulos mēſes in ſingulis ſignis ſemper in Virgine.
obeundis conſumit. Vnde meritò Ioannes hoc ſignū non qualecumque, ſed *ma-*
gnum appellauit, tantæ videlicet magnitudinis, vt ſemper ſit, quod à ſole luſtrari
poſſit. Sūt enim innumeræ rationes in Virgine, propter quas Deus ad beneficia

mortalibus conferenda permoueri poteſt: quæ quia nunquam in ea deficient, nunquam etiam ſol ex hoc Virginis ſigno egredietur. Itaque Virgo Leonis iram cohibuit, rigoremque iuſtitiæ temperauit: imò vſqueadeo Deus per Virginem iram depoſuit, vt manus ſibi omnino teneri, vinciri, imò & in cruce fixas eſſe voluerit, ne ſeſe ad puniendum mouere vllo modo poſſent: quæ eſt annotatio Georgius Venet. tom. 1. problem. in ſacram ſcript. ſect. 5. probl. 338. vbi obſeruauit Deum priſcis temporis plena vtraq; manu punire ſolitum, atque idcircò decem plagis Ægyptum percuſſiſſe, quia vtraque manus aperta, & extenta in decem digitos fuit ſuper Ægyptios: vnde dictum eſt Exod. 8 *Digitus Dei eſt hic*. Cæterùm poſt incarnationem vtramque iſtam manum cohibitam, imò & in cruce validiſſimis clauis confixam, ne ſeſe ad puniendum excitaret: imò eo habitu, & forma expanſas manus, vt Patrem exorarent, eumque nobis conciliarent. Adde eo etiam habitu amplexantis ſpeciem retuliſſe: hanc enim ob cauſam præter alias Christus brachium Patris dicitur Eſai. 53. *Brachium Domini cui reuelatum eſt?* quia videlicet Chriſto tanquam brachio Pater in humani generis collum extento amplexatus fuit mortales in ſignum beneuolentiæ, & factæ iam per Chriſtum reconciliationis.

Per Virginẽ iram ſuam quaſi depoſuerit Deus. Georg. Ven.

A incarnatione vtraq; manu puniebat Deus. Exod. 8.19. Eſai. 53. 1. Chriſto tanquã brachio ſuo homines amplexatus eſt pater.

7\. Eandem Virginis potentiam ad Dei furorem mitigandum alia quoque ſimilitudine deſumpta ex Rhinocerote animali ferociſſimo illuſtrare poſſumus, de quo illud refert D. Greg. lib. 31. Mor. cap. 13. tantæ eſſe fortitudinis, vt nulla vi capi poſſit; niſi miro quodam artificio. Virgo enim ei puella proponitur, quæ venienti ſinum aperit, in quem ille omni feritate depoſita caput iam manſuetus infert: itaq; ab eis, à quibus quæritur, repente velut inermis inuenitur. Id quod ad rem præſentem maximè pertinet: quod enim Chriſtus Rhinoceroti comparetur, patet ex Deut. 33. vbi Moyſes in benedictione Ioſeph ſic ait. *Quaſi primogeniti tauri pulchritudo eius, cornua Rhinocerotis cornua illius: in ipſis ventilabit gentes vſq; ad terminos terræ*. Sunt & aliæ quoque huius ſimilitudinis rationes. Primùm quia Rhinoceros cum elephante bellum gerit, cumq; cùm aggreditur eo cornu, quod nare geſtat, in ventre elephantis adacto interimit: ita cùm Chriſtus Dæmonem cornu diuinitatis euertit. Deinde, quoniam vt loco Deut. citato dicitur, inſtar Rhinocerotis vnico diuinitatis cornu ſuos omnes inimicos vẽtilauit, genteſque vniuerſas ſuo imperio ſubiecit. Hic igitur Rhinoceros ferociſſimus ante incarnationem exiſtens & omnino inſuperabilis tandem ad conſpectum Virginis ferocitatem depoſuit, & mitiſſimus in eius ſinum immiſſo cap. ſeſe ab omnibus capi, vinci, imò & vinciri paſſus eſt: ſic enim hoc Rhinocerotis capiendi artificium Virgini accommodat Dion. Carth. lib. 3 de laudibus Virginis art. 22. Itaq; impletum eſt illud, quod tanquam adynaton, & impoſſibile Deus Iobo proponebat cap. 39. *Nunquid volet Rhinoceros ſeruire tibi? aut morabitur ad præſepe tuum? Nunquid alligabis Rhinocerota ad arandum loro tuo? aut confringet glebas vallium poſt te?* Quid enim? nonne hunc Rhinocerota in præſepio vidimus? nónne cruce vt aratro terram proſcidit, vt nobis gloriam inde naſcituram ſeminaret?

D.Gregor.

Deut 33.17. Rhinoceroti cur comparetur Chriſtus.

Dion. Cart. Iob.39.12.

8\. Cæterum D. Hieron. in comment. eius loci, cuius expoſitionem obiter perſtringendam duximus, per Rhinocerota gentilem populum intelligit, qui antea ſuperbus, & indomitus tandem victus prædicatione Euangelica Eccleſiæ ſeruiuit, alligatus nimirum charitatis loro. *Lorum, inquit, charitatem Chriſti intelligere debemus, de qua loquens Apoſtolus ad Coloſſ. ſecundo ait: Copulati in charitate: cuius vinculis colligandos mortales Eſaias olim prædixerat* cap 45. *Labor Ægypti: & negotiatio Æthiopiæ, & Sabaim viri ſublimes ad te tranſibunt, & tui erunt: & poſt te ambulabunt, vinctis manicis pergent. Et Dauid exponens quemadmodum charitatis vinculis per miniſtros*

D.Hieron. Gentilis populus ante Euangelij prædicationem rhinoceros. Coloſſ. 2. 2. Eſai. 44. 14.

miniſtros verbi Dei vinciendi eſſent credentes, ita loquitur Pſ.149. *Ad alligandos Reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. Quorum vinculorum nominibus charitatis Chriſti fortitudinem voluit demonſtrare, quæ etiam fortis, & potens in manicis ferreis ad amorem Domini conſtringit.* Hæc Hieronymus. Pſ.149.8.

9. Poſtremò apparuit Virgo in cœlo, quia tota fuit cœleſtis, nihílq; habuit terrenum: quam ob cauſam adumbrata fuit in throno illo ſapphirino, ſuper quem Deus ipſe reſidebat, vt refertur Ezech 1. *Super firmamentum, quod erat imminẽs capiti animalium quaſi aſpectus lapidis ſapphiri, ſimilitudo throni, & ſuper ſimilitudinem throni ſimilitudo quaſi aſpectus hominis deſuper.* Conſtat enim ſapphirum eſſe cœleſtis coloris vnde pleriq; in eum locum docent per firmamentum poſſe intelligi Angelos; per thronum autem ſapphirinum ſuper firmamentũ collocatum, beatiſſimam Virginem, quæ ſuper omnes choros Angelorum fuit euecta: thronum, inquam, non iudicij & vindictæ, ſed miſericordiæ, & gratiæ, iuxta illud ad Hebr. 4. *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius vt miſericordiam conſequamur, & gratiam in auxilio opportuno.* Non vacat autem myſterio, quòd ſuper hunc thronum ſapphirinum homo quidam ex electro reſidebat, qui Chriſtum natum ex Virgine figurabat: & meritò quidem ex electro quia in Virgine reſidens benignus eſt omnibus, & miſericordiæ ſuæ electro ad ſe amandum attrahit vniuerſos. Ipſe etiam ſolus ſuper thronum reſidet, quia ſolus matris ſuæ merita, & gloriam tranſcendit. Porrò vſque adeò Virgo ſapphirina eſt, hoc eſt, cœleſtis, vt fundata in ſapphiris dicatur Eſai. 54. *Ecce ego ſternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in ſapphiris, & ponam iaſpidem propugnacula tua. & portas tuas in lapides ſculptos. & omnes terminos tuos in lapides deſiderabiles:* quo loco eſt ſermo ad literam de Eccleſia per Chriſtum fundanda. Nec enim, vt nugantur Hebræi, ad Hieruſalẽ illam materialem pertinere poteſt huiuſmodi fabrica. Et quidem lapides per ordinem ſternendi ſignificant Eccleſiæ miniſtros ſuo quemq; gradu, & miniſterio diſponendos, iuxta illud 1. ad Cor. 12. *Quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſia primum Apoſtolos, ſecundò Prophetas, tertiò Doctores*, quorum quiſque ſuo gradu contentus eſſe debet: ideò ſternendi dicuntur per humilitatem, & per charitatem ordinandi, vt nimirum ſinant ſe ſterni, & ex Architecti præſcripto ordinari. Fundanda etiam dicitur in ſapphiris, id eſt, in hominibus planè cœleſtibus, cuiuſmodi Apoſtoli fuerunt, qui fundamenta Eccleſiæ appellantur ad Epheſios 2. *Superædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum.* Propugnacula iaſpidis ſunt Martyres propter fidei fortitudinem: & venas effuſi ſanguinis. Dicitur autem inter alia iaſpis vim habere contra phantaſmata, quia nihil fortius Martyrum exemplo ad inanem mundi gloriam contemnendam, quæ inſtar phantaſmatum aliquo primo aſpectu eſſe apparet, ſed nihil habet ſolidi: nihil etiam aptius ad vana Dæmonum terriculamenta vincenda, laboréſq; omnes animi magnitudine ſuperandos, quæ omnia præ Martyrum laboribus, ac tormentis quaſi inania quædam phantaſmata iudicanda ſunt. Portæ ex lapidibus ſculptis, viros probitate excellentes, potiſſimũq; religioſos prædicatoréſque ſignificant virtutum omnium ſculpturis exornatos, qui portæ dicuntur quoniam aliis aditum in cœlum verbo & exemplo patefaciunt. Denique lapides deſiderabiles, omnes in vniuerſum fideles, qui animum ſtudent virtutibus excolere.

In B. Virgine terrenum nihil. Ezec.1.26. Beata Virgo thronus ſapphirinus. Heb.4.16. Chriſtus in Virgine & benignus omnibus, & attrahit vniuerſos. Eſai.54.12. Eccleſiæ fabrica quam ſit elegans. 1.Cor.12.28. Apoſtoli Eccleſiæ fundamenta, & cœleſtes homines. Epheſ.2.20. Martyres, Eccleſiæ propugnacula. Religioſi, & prædicatores portæ Eccleſiæ.

10. Sed quanquam de Eccleſia ad literam ſit hoc Eſaiæ vaticinium accipiendum, iure tamen optimo Virgini etiam poteſt accommodari propter virtutum omnium, & gratiarum varietatem, ſimul & pulchritudinem, quæ iis pretioſorum lapidum generibus explicatur. Illud præcipuè ad rem facit, quod dicitur fundãda in ſapphiris, qui lapides ſunt cœleſtis coloris. Verè enim Virgo beatiſſima fuit

Virginis virtutes omnes cœleſtes.

in ſapphiris fundata, quia omnes eius virtutes, & gratiæ cœleſtes planè, ac diuinæ fuerunt. Nec prætereundum, quòd non *ædificata*, ſed *fundata* in ſapphiris dicitur; quoniam etiam ea, quæ in Virgine inferiora videbantur, & quaſi totius ædificij fundamenta, cœleſtia planè fuerunt: potiſſimùm verò eius humilitas, in qua tanquam in ſapphiro fundata cœlum quoddam ſplendidiſſimum retulit. Accedit, quòd ſapphirus, ſi excellat, inſigniri ſolet pulcherrima ſtella, vt colligitur ex Plin. lib. 37. cap. 9. quod præcipuè ad Virginem pertinet, quæ ſapphirus fuit gerens pulcherrimam ſtellam, hoc eſt, Chriſtum, qui ſtella appellatur Apoc. 2. *Qui vicerit, dabo illi ſtellam matutinam*, id eſt, meipſum, vt nonnulli interpretantur. Denique cur non dicatur Virgo omnino cœleſtis, quam Sol veſtit, Luna calceat, ſtellæ coronant?

Plinius.
Beata Virgo ſapphirus ſtella, id eſt, Chriſto inſignita.
Apoc. 2. 28.

COMMENTARIVM
SECVNDVM EXEGETICVM
de Virgine Deipara, in quo mulieris appellatio explicatur.

De nomine ſanctiſſimæ Virginis.

SECTIO PRIMA.

1\. Sequitur ordine in viſione Ioannis explicãdum, cur Virgo ſanctiſſima dicatur mulier. Et quoniam poſtulat doctrinæ ratio, vt non ſolùm, cur Virgo appelletur mulier, ſed etiam qualis mulier illa fuerit, doceamus diſputabimus hoc commẽtario de eximia Virginis forma, vel de duplici & animi, & corporis pulchritudine: hæc enim ſolet eſſe præcipua in fœminis prærogatiua. Sed priùs de excellentis huius mulieris nomine diſſerendum.

2\. Pro ampliori igitur cognitione eorum, quæ dicturi ſumus, oportet altius repetito principio aduertere tria eſſe Hebræa nomina tetragrámata, vel quadrilitera myſteriorum pleniſſima, & quæ maximè pertinent ad excellentiam nominis Mariæ explicandam. Primum eſt nomen Dei ineffabile, quod ab Hebræis dicitur *Sem hammephoras*, id eſt, nomen expoſitum: id nomen communiter dicitur *Iehouah*: ſed multò verius eſt germanam eius nominis pronunciationem ignotã veteribus fuiſſe, & adhuc ignorari: vnde quidam afferebant *Iahoh*, vt Clemens Alexandrinus lib. 5. Strom. alij *Iaueh*, ſiue *Iah*, vt Theodoret. in quæſt. ſuper Ex. quæſt. 15. Nullus verò antiquorum *Iehouah*, vt modò communiter pronunciatur, imò omnes eiuſmodi nomen ἀνεκφώνητον, id eſt; ineffabile, appellarunt: quemadmodum docent D. Hieronymus epiſt. 136. ad Marcel. D. Gregorius Nazianzen. orat. 4. de Theologia, Origenes Homil. 14. ſuper Num. Euſebius Cæſar. lib. 11. de præpar. Euang. cap. 8. Theodoretus loco citato: quanquam Hebræi dicant appellari ineffabile, non quòd pronunciari non poſſit, ſed quòd nemini illud pronunciare licitum fuerit, præterquam ſummo Sacerdoti, idque ſolùm in benedictionibus, quæ fiebant in templo; imò putabant, ſiquis illud irreuerenter pronunciaſſet, fore periculum, ne rueret vniuerſa mundi fabrica. Itaque vbicumque illud in ſacris literis offenderent, loco eius legebant *Adonai*, vel *Elohim*.

Tria nomina tetragrámata apud Hebræos.
Clem. Alex.
Theodor.
D. Hieron.
Greg. Naz.
Origen.
Euſeb. Cæſ.
Theodor.
Nomen Dei cur ineffabile.

Cæterùm

Cæterùm licet eius germana pronuntiatio ignota ſit, illud conſtat nomen eſſe tetragrammaton, id eſt, quatuor literis conſtans conſonantibus, quæ ſunt iod, he, vau, he, יהוה. Quænam verò puncta, quibus loco vocalium Hebræi vtuntur, ſubintelligenda ſint ſub eiuſmodi conſonantibus, hoc verò dicimus ignotum olim fuiſſe vel ipſis Hebræis, quippe qui ſine punctis legebant. Punctorum enim vſus, & inuentio fuit à poſterioribus Hebræis excogitata, ne lingua Hebræa penitus interiret: id quod factum fuiſſe anno quadringenteſimò trigeſimo ſexto ab euerſione templi Hieroſolymitani, hoc eſt, anno Domini quadringenteſimo ſeptuageſimo ſexto apud Tyberiadem Palæſtinæ exiſtimat Helias Leuita Germanus in præfat. Maſſoreth.

Punctorum inventio quando excogitata ab Hebræis. Helias Leuita.

1. Quod ad myſterium nominis pertinet, primò certum eſt vel ipſis hebræis auctoribus nomen hoc ineffabile nunquam tribui in ſacris literis niſi Deo per eſſentiam: ex quo multo teſtimonia aduerſus hebræos depromuntur ad probandam diuinitatem Meſſiæ, cui in ſacris literis ſæpiſſime nomen ineffabile tribuitur, veluti Hier. 23. *Suſcitabo Dauid germen iuſtum: & regnabit Rex, & ſapiens erit: & faciet iudicium, & iuſtitiam in terra. In diebus illis ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit confidenter: & hoc eſt nomen, quod vocabunt eum, Iehouah iuſtus noſter.* Quo teſtimonio cùm ſe primi viderent Hebræi, conati ſunt immutatis punctis textum corrumpere, & pro יקראו, id eſt, *vocabunt*, facere יקרא, id eſt, *vocabit*, vt ſit ſenſus Meſſiam vocaturum Deum *Iehouah, iuſtum noſtrum*; non ipſum appellandum *Iehouah*. Quorum tamen corruptelam manifeſtè redarguit Paraphaſtes Chaldaicus cum ita tranſtulit: *Hoc eſt nomen, quod ipſi vocabunt eum, Iehouah iuſtus noſter.* Mitto ſexcenta alia teſtimonia quæ non eſt huius loci commemorare. Secundò, Nomen ineffabile in antiquis Hebræorum codicibus reperitur compendio literarum ſcriptum tribus literis iod in trianguli formam diſpoſitis ſuppoſito vno camets, & vno circulo incluſis, id quod ad ſanctiſſimæ Triadis myſterium ſignificandum pertinebat. Enimuerò quoniam iod interpretatur principium, ratio autem principij conuenit omnibus tribus perſonis diuinis comparatione creaturarum: idcirco tres diuinæ perſonæ per tria iodim exprimebantur. Includebantur autem tria illa iodim vno circulo tum ad ſignificandam naturæ diuinæ in tribus perſonis identitatem, quod etiam per camets ſuppoſitum innuebatur, tum vt indicaretur perſonas diuinas comparatione creaturarum non tria eſſe principia, ſed vnum duntaxat principium. Tertiò, ipſis literis nominis ineffabilis explicitè poſitis idem Trinitatis myſterium innuitur, vt expendit Galatinus lib. 2. arcanorum Catholicæ veritatis cap. 10. Prima enim litera iod, quæ interpretatur principium, ſignificat Patrem, qui principium eſt reliquarum perſonarum. Secunda he, quæ eſſe, vel viuere ſignificat, innuitur perſona Filij, in quo omnia vita erant. Tertia vau, quæ apud Hebræos eſt dictio copulatiua, notat Spiritum ſanctum, qui nexus eſt Patris, & Filij, cùm ſit vtriuſque amor. Quarta eſt he, geminatur enim ſecunda litera, quæ Filium innuit, duplicem ob cauſam: vna eſt, quia ſolus Filius habet relationem producentis, & producti: cùm Pater ſit producens, & non productus; Spiritus ſanctus productus, & non producens. Altera propter duplicem naturam, & vt in ipſo nomine ineffabili myſterium incarnationis etiam ineffabile declaretur.

Nomen ineffabile ſolum tribuitur Deo per eſſentiam. Hier. 23. 5.

Paraphr. Chald.

Sanct. Triadis myſteriũ literis nominis ineffabilis innuitur.

Galatin.

4. Item & myſterium incarnationis.

Quartò, ex quatuor literis nominis ineffabilis hebræi tria nomina conficiunt: vnum eſt *Iah*, quod Deum ſignificat, eſtque finis vocis *Halleluiah*, id eſt, *laudate Deum*. Hoc nomen volunt deſignare perſonam Patris. Alterum eſt הוא, quod interpretatur *ipſe*, Filiumq; deſignat quem Prophetæ venturum, & digito monſtrandum pronunciarunt, iuxta illud Eſaiæ cap. 35. *Deus ipſe veniet, & ſaluabit vos:*

Ex literis nominis ineffabilis quot nomina conficiant [illegible].

Eſai 35.4.& 42.8. Et Eſai. 42. *Ego Deus, ipſe eſt nomen meum.* Sic enim transferri poteſt ex Hebræo, pro quo nos habemus: *Ego Dominus, hoc eſt nomen meum: Hu*, enim, id eſt, *ipſe* apud
R. Moyſes. Hebræos etiam eſt Dei nomen. Vnde R. Moyſes Gerundenſis ſuper illa verba
Leuit 26.12. Leuit. 26. *Ambulabo inter vos, & ero Deus veſter*: ſic ait: In futuro tempore pueri
Eſai.25.6. Iſraëlitici Deum ſunt digito demonſtraturi iuxta illud Eſai. 25. *Ecce Deus noſter iſte, expectauimus eum.* Tertium nomen eſt הוא, hoc eſt, *& ipſe*, deſignatq́; Spiritum ſanctum: quia ipſe quoque viſibiliter mittendus erat per viſibile ſignum, tamen abſque vllius naturæ hypoſtatica vnione.
Item quot componant tempora. Quintò, literæ nominis ineffabilis componunt tria tempora, id eſt, præteritum, præſens, & futurum, nimirum היה id eſt, *fuit*, הוה, *eſt*; & יהיה *erit*. Itaq; eodem nomine ineffabili æternitas Dei
Aug Eugub. Exod 3.14. explicatur. Imò non ſine probabilitate Aug. Eugub. in annotat. ſuper Exod. ca. 3. exiſtimat nomen ineffabile nihil aliud eſſe, quàm tertiam perſonam futuri verbi ſub tantiui, quæ tertia perſona habetur Exod. 3. cùm Deus dixit Moÿſi: *Ego ſum, qui ſum*: nam ſi ad verbum transferas ex hebræo, dicendum eſt: *Ero, qui ero*: hoc enim ſignificant illa verba אהוה אשראהיה: voluntq́; nonnulli eo loco poſuiſſe Deum nomen ineffabile, quod nihil aliud ſit, quàm tertia illa perſona futuri. Verùm quoniã apud Hebræos futura pro præteritis & præſentibus vſurpari ſolent, cùm Deus dicit: *Ero, qui ero*, omnia tempora complectitur. Poſtremò nomen ineffabile in aurea lamina inſculptum geſtabat ſummus Sacerdos tiaræ impoſi-
Exod 28.36. tum, & à fronte pendens, quemadmodum præcipitur Exod. 28. *Facies & laminam de auro puriſſimo, in qua ſculpes opera cælatoris ſanctum Domino: ligabiſq́; eam vitta hyacinthina, & erit ſuper tiaram imminens fronti Pontificis.* Quo loco per *ſanctum Domino*,
Nomen ineffabile geſtabat in fronte ſummus ſacerdos. D. Hieron. ad Fabiolam de veſte ſacerdotali intelligit nomen ineffabile. *Octaua*, inquit, *eſt lamina aurea, in qua ſcriptum eſt Dei nomen hebraicis quatuor literis, iod, he, vau, he, quod apud illos ineffabile nuncupatur.* De eodem nomine eſt ſermo Sap. 8.
D Hieron. Sap. 18.24. *Magnificentia tua in diademate capitis illius ſcripta erat*: quibus verbis nomen ipſum ineffabile appellatur per excellentiam *magnificentia Dei*, eo quòd Deum non per ordinem ad creaturas, ſed vt in ſe eſt, ſignificet.

5. Seruatoris nomen tetragrammaton. Secundùm nomen tetragrammaton eſt nomen ſeruatoris noſtri, qui hebraicè appellatur ישוע, conſtatq́; quatuor literis, nimirum iod, ſchin, vau, & ghaiin, à radice, ישע. quæ & ſalutare, & ſalutem ſignificat. Qua quidem etiam in re hebræi nobis aduerſantur non ferentes ſeruatoris noſtri nomen tetragrammaton eſſe, & a ſalute deriuatum: itaque non eſſe appellandum ישוע *Ieſuag*, ſed *Ieſu*, vt nos dicimus, tribus tantùm literis, iod, ſchin, & vau: in quibus etiam eſt Helias
Helias Leu. Leuita Germanus. Circunfertur etiam in plumbeis imaginibus (quarum vnam vidimus) inſculpta imago Chriſti cum inſcriptione hebraica nominis Ieſu per literas aleph, iod, ſchin, & vau: ſed perperàm, omninò enim in nomine Saluatoris ponenda eſt litera ghaiin, vt à ſalute deriuari poſſit, vt inferius dicemus. Quare rumpantur licet Hebræi, Saluator *Ieſuagh* appellatur nomine tetragrammato, ſiue quadrilitero, & deducto à ſalute: id quod in primis multò an-
R. Haccad. te aduentum Chriſti affirmauit Rabbi Haccados ſummæ apud hebræos auctoritatis, qui floruit tempore Conſulum Romanorum. Is enim (vt refert Galatinus in libro tertio arcan. capite decimo octauo) Antonium Conſulem alloquens ſic ait. *Quia Meſſias homines ſaluabit, vocabitur Ieſuagh: gentes autem alterius nationis, quæ fidem eius ſectabuntur, vocabunt eum Ieſum: & propte-*
Gen. 49.10 *rea inuenies hoc nomen Ieſus deſignatam in textu* Geneſis quadrageſimo nono: *Veniat, qui mittendus eſt, & ipſe. Si enim accipies in hebræo primas literas harum dictionum, conficies nomen Ieſu.* Hæc Rabbi Haccados, quem Iudæi *Magiſtrum ſanctum noſtrum* vocant. Non continetur autem in iiſdem literis nomen ipſum

inte

integrum Ieſuagh, ſed Ieſu, vt nos appellamus, vt indicaretur ita à Gentibus appellandum. Vt verò id ita eſſe intelligas hebrææ dictiones ſunt huiuſmodi. ולו שילה יבא. Eodem artificio vſa eſt Sibylla Erythræa, quæ circa tempora Ezechiæ Regis floruit: ea enim quædam græca carmina de Chriſto compoſuit, quorum primæ literæ, vnde inchoantur, conficiunt huiuſmodi ſententiã: Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ υἱὸς σωτὴρ, id eſt, *Ieſus Chriſtus Dei filius Saluator*, vt auctor eſt D. Aug. lib 18 de ciuit. cap. 23. Secundò, probatur ſeruatoris nomen ſcribendum eſſe hebraicè quatuor nominatis literis ex hebraico Euangelio, quod Matthæi nomine circunfertur, vbi cap. 1. ita legimus. *Virum Mariæ, de qua natus eſt Ieſuagh.*

Sibylla Erith.
D. Aug.
Matth. 1.

6. Tertiò, ex titulo dominicæ crucis qui Romæ ſancta cruce in Hieruſalem etiam nunc viſitur, vbi *Ieſuagh* ſcriptũ eſt per quatuor literas, vt refert Pagninus in ſuo hebraico dictionario, quem citat Cornel. Ianſen. in Concord. Euang. c 7. idemq́; teſtatur Xyſtus Senen. lib. 2. ſuæ Biblioth. in Pontio Pilato, vbi affert titulum crucis hebraicè Græcè, & Latinè, & in titulo Hebraicè conſcripto habetur nomen Ieſuach. Confirmatur, quia vt refert frater Rodericus de Yepes Hieronymianus in ſua Paleſtinæ deſcriptione, & Chriſti peregrinatione, ſententia Pilati aduerſùs Dominũ pronunciata inuenta fuit Amitherni hebraicis literis conſcripta: vbi etiam nomen ſeruatoris ponebatur Hebraicè *Ieſuagh*. Denique Gabriel Luc. 1. dixit ſeruatorem appellandum Ieſum a ſaluando: *Vocabis nomen eius Ieſum: ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum*: vbi manifeſtè tradidit etymon nominis: non poteſt autem deriuari à ſalute, niſi ſit Ieſuagh cum ghain in fine: ſalus enim Hebraicè eſt iaſagh per ghain in fine, vt diximus.

Titulus S. Crucis viſitur Romæ. Pagninus. Ianſenius. Xyſt. Senen. Rod. Yepes. Pilati ſententia aduerſus Dominũ inuenta Amitherni. Luc. 1. 31.

7. Ex his triplex error conuincitur: vnus eſt Oſiandri Germani contendentis nomen Saluatoris iiſdem prorſùs literis conſtare, quibus nomen ineffabile, interpoſita tantum litera ſchin, qua nomẽ illud ineffabile factum ſit effabile, poſt quàm inuiſibilis olim Deus factus eſt per incarnationem viſibilis: quæ ſententia refertur a Galat. lib. 3. Arcan. c. 18. Eam verò conatur oſtendere Oſiander primùm ex eo quòd Hebræi nomen Saluatoris dicunt eſſe Ieſu quaſi abbreuiantes nomen ineffabile, reiicienteſque, vt ſæpe ſolent, literam he, in medio, & in fine. Deinde, quia Paulus ad Philip. 2. docet datum fuiſſe Chriſto nomen, quod eſt ſuper omne nomen: quod de nullo alio nomine verum eſſe poteſt, quam de nomine ineffabili. Verùm hæc nullam vim habent: ſi enim Hebræi Chriſti nomen volunt, eſſe Ieſu, id faciunt per contemptum auferentes literam ghajin, ne Chriſtum dictum Saluatorem cogantur admittere. Eſt etiam nomen Ieſuagh ſuper omne nomen, tum quia in ſolo iſto nomine Deo genu flectitur cœleſtium, terreſtrium, & infernorum: tum quia ipſum nomen ineffabile in nomine Ieſuagh continetur, vt inferius dicemus. Secundus error fuit aliorum, qui putarunt Saluatoris nomen non eſſe Ieſuagh, ſed Iehoſuagh, id eſt, quinque literatum, quibus etiam conſenſit Bellarmin. in exercitatione Grammatica Hebræa ſuper Pſa. 34. verſu 7. exiſtimans Ieſuagh non ſaluatorem, ſed ſalutem ſignificare: cum contrarium neceſſariis rationibus demonſtratum ſit, & apertè doceat Sanctes Pagninus habrææ linguæ peritiſſimus in radice iaſagh vbi multis teſtimoniis oſtendit ſalutem appellari Hebraicè iaſagh, non Ieſuagh. niſi poſt ghajin addatur tau, & dicamus ieſuaght, quorum nominum ſimilitudo errandi fortaſſe occaſionem præbuit. Tertius error fuit Petri Galatini libro tertio Arcan. capit. 18. aientis nullum alium præter Meſſiam appellatum fuiſſe Ieſuagh, eamq́ue ob cauſam nomen Meſſiæ nouum futurum prænunciari Eſai. ſexageſimo ſecundo: *Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominabit.* Itaque Ieſum filium Naue, Ieſum filium Syrach, & Ieſum filium Ioſedech Sacerdotis magni non fuiſſe dictos

Conuincitur Oſiandri error circa nomen Saluatoris.
Philip. 2.
Secundus error circa idem nomẽ. Bellarmin.
Tertius afferens nullum aliũ præter Meſſiam appellatum Ieſuagh.
Eſai. 62. 2.

dictos Ieſuagh,ſed Iehoſuagh,quod nomen ſonat, *Deus ſaluabit*: perſpicuè enim
Eſdr. 2. 6. fallitur. Nam 1. Eſdr. 2. vbi nos habemus *filij Ioſue*, Hebraicè eſt *filij Ioſuagh*, iiſdem
quatuor literis, quibus conſtat nomen Saluatoris, & inferius, *In domo Ieſue*, He-
braicè, *Ieſuagh*: & paulò pòſt, *filij Ieſuagh*. Alius etiam nominatur Ieſuagh 1. Paral.
24. & alius 2. Paral. 31. Itaque quam illi tres, quos affert Galatinus, non Ieſuagh
appellentur: habemus tamen alios minimum quatuor qui eodem Saluatoris no-
mine dicti ſunt: miroŕq; Galatinum, commotum fuiſſe teſtimonio illo Eſaiæ
62. *Vocabitur tibi nomen nouum*: cum ibi non ſit ſermo de Chriſto, ſed de Eccle
ſia, vt patet ex contextu Hebræo, vbi vox illa, *tibi*, eſt fœminini generis: habetur
enim Hebraicè לך: ſi autem de Meſſia ſermo eſſet, dicere oportuiſſet לו.

8 Quod ad myſterium nominis Ieſuagh attinet, primum duæ literæ nominis
ineffabilis, nimirum iod, & vau in Saluatoris nomine continentur: imò quidam
Nomen Ieſu compendiũ nominis ineffabilis. apud Galatinum loco citato exiſtimarunt nomen Ieſu, vt à nobis effertur, eſſe
veluti compendium nominis ineffabilis. Præcipuæ enim literæ nominis ineffa-
bilis ſunt illæ tres, iod, he, vau: quarta enim non eſt diſtincta à ſecunda: at hæ
tres literæ ſimul iunctæ efficiunt *Ihu*, quibus ſi ſuperponatur vna crux inſtar ti-
tuli, relinquetur ſcriptum per compendium nomen Ieſu: atque ita nomen inef-
Ioan. Cher. fabile manebit incluſum in nomine Saluatoris. Secundò Ioan. Cheradamus in
ſuo alphabeto linguæ ſanctæ myſticè expoſitæ obſeruauit maximo quodã my-
ſterio data eſſe Hebræis tot præcepta affirmatiua, quot ſunt oſſa in corpore hu-
mano, videlicet ducenta quadraginta octo. & tot negatiua, quot ſunt nerui in
Tot præcepta affirmatiua hebræis quot oſſa ſunt in corpore, & tot neg. quot nerui. eodem corpore, nimirum trecenta ſexaginta quinque: nam iſti duo numeri ef-
ficiunt tredecim, & ſexcenta: quem eundem numerum reddunt duo nomina
Elohim, & *Ieſu*, tribus tantùm literis hebraicè ſcriptum. Si tamen non literæ
componentes nomen Elohim, ſed nomina ipſa literarum computentur, & vna
addatur vnitas: tunc, iuxta doctrinam ſecretiorum Theologorum, illud myſte-
rium indicari exiſtimat, quod plenitudo iudicij contenta in nomine Elohim
Ioan 5. 22. (quod interpretatur iudices) data ſit Ieſu iuxta illud Ioannis quinto: *Pater non
iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio*: & quia ratio reddenda eſt omnium,
quæ fient contra præcepta tum affirmatiua, tum negatiua, idcircò numerum
omnium præceptorum iis duobus nominibus contineri.

9. Tertium denique nomen tetragrammaton, eſt nomen ſacerrimæ Virginis,
B. Virginis nomẽ tetragrammaton. Septuag. quod quatuor literis conſtat, *mem, rees, iod, mem*. Eſt enim nomen Virginis hebrai-
cè quidẽ Miriam diſſyllabum cum accentu in vltima, pronunciato iod tanquã
conſonante, vt patet Lucæ 1. Chaldaicè autem Mariam etiam diſſyllabum lecto
iud, vt conſonante. Quòd autem hebraicè nomen Virginis ſit Miriam, perſpi-
cuum eſt ex eo, quòd ita legimus nomen Mariæ ſororis Moyſi Exod. 15. vbi Se-
ptuaginta tranſtulerunt *Mariam* cum accentu in vltima, indeclinabile, triſſylla-
bum. Syriacè etiam appellatur Virgo *Mariam* diſſyllabum, vt patet Luc. 1. imò
& græcè ibidem etiam legimus *Mariam* triſſyllabum, indeclinabile: quanquam
qui Matthæum græcè tranſtulit, nomen *Maria* declinauerit, cap. 1. transferens
Sibyl Eryth. *virum Mariæ*, quemadmodum etiam id nomen vſurpat Sibylla Erithræa lib. 8.
oraculorum. Itaque cernis nomen Virginis Hebraicè, Caldaicè, & Syriacè eſſe
tetragrammaton: vocales enim, quibus legitur, neque apud Hebræos, neque
apud Syros literæ ſunt, ſed quædam puncta, ſiue notulæ, quæ vicem vocalium
Georg. Ven. ſubeunt. Quod vero ad myſterium ſpectat, notandum primò ex Georg. Veneto
in Harm. mundi cant. 1. tom. 5. cap. 7. Hebræos inter ſua arcana abditiſſima, &
B. Virgo eſt princeps facierũ dicta. ſacerrima illud etiam tradere vnam eſſe creaturam omnibus aliis excellentio-
rem, & veluti Principem reliquarum, quam *Mitraton* appellant, hoc eſt, *Princi-
pem*

pem facierum: quia nimirum ſemper aſſiſtat coram ſummo Imperatore Deo, poteſtatemq; habeat reliquos ad eius faciem, & conſpectum introducēdi: adduntque literas, ex quibus conſtat nomen *Mitraton*, conficere numerum nongentorũ nonaginta nouem: quem eundem numerum reddunt literæ nominis *Mariæ*, vt non immeritò credi debeat illã eſſe creaturam illã præſtantiſſimam Principem facierum, ad quam pertineat reliquos ad conſpectum Dei introducere.

Quę numerum efficiant literæ nominis Mariæ.

10. Galatinus. Hier. 33. 20.

Secundò, aduertendum ex Galatino lib. 7. arcan. c. 2. hæc duo nomina *Ieſu*, & *Mariam* ratione Arithmetica aſcendere ad numerum *Berith*, quod nomen ſignificat pactum: vnde Cabaliſtæ locum illum Hiere. 33. *Niſi pactum meum* (ſupple, *eſſet*) *diem ac noctem leges cælo, & terræ non poſuiſſem*: (ita enim transferunt ex hebræo pro eo quod nos habemus, *Si irritum poteſt fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, vt non ſit dies & nox in tempore ſuo*) ſic interpretantur. *Niſi pactum meum eſſet*, id eſt, niſi amore mei Ieſu, & Mariæ *diem & noctem, leges cælo & terræ non poſuiſſem*, id eſt, mundum non creaſſem. Itaque volunt mundum à Deo conditum propter Ieſum, & Mariam.

Mundus cõditus propter Ieſum, & Mariam.

11. R. Haccados Eſai 9. 7.

Tertiò, de nomine Mirjam matris Meſſiæ illud expendit R. Haccados apud Galatinum lib. 7. Arcan. c. 13. contineri eiuſmodi nomen in illis verbis Eſaiæ 9. לםרבה המשרה, id eſt, *ad multiplicandum imperium* pro quo nos habemus: *& multiplicabitur eius imperium* vbi eſt ſermo ad literam de Meſſia. Docet igitur R. Haccados in his verbis contineri hæc duo nomina *Miriam ſarah*, id eſt, Maria domina, quod fusè colligit, vt nimirũ indicaretur Mariam matrem Meſſiæ eſſe dominã vniuerſi, ſimulq; cum principatu Meſſiæ eius principatum multiplicãdum. Illud etiam obiter obſerua verbum *Lemarbeh*, id eſt, *ad multiplicandum* habere illud *M* clauſum in medio dictionis præter morem hebræorum: habent enim duo *M M*, vnum clauſum ם, quo vtuntur tantum in fine dictionũ, alterũ apertum מ, quo vtuntur in principio, & medio. Quare hebræi non ſine magno aliquo myſterio docent in medio huius dictionis eſſe *M* clauſum: ſed illud eſt potiſſimum Meſſiam, cuius imperium multiplicãdum prædicitur, ex Virgine omnino clauſa naſciturum. Poſtremò nomen *Maria* non ſolùm eſt tetragrammatõ; ſed etiam ſuo modo ineffabile non tantùm hominibus, ſed etiam ipſis Angelis. Idcirco enim arbitramur Gabrielem Luc. 1. cum primùm eſt alloquutus Virginem, non dixiſſe: *Aue maria*, ſed *Aue gratia plena*: quia nimirum non eſt auſus præ reuerentia nomen Virginis, vt pote ineffabile efferre; niſi poſtquam ex colloquio Virginis familior iam redditus tandem dixit: *Ne timeas Maria*.

B. Maria vniuerſi Domina.

Eiuſdem puritas & integritas.

Mariæ nomẽ etiã Angelis ineffabile. Luc. 1. 28. 30.

De ſignificatione nominis Mariæ.

SECTIO II.

1.

HActenus oſtendimus nomen Virginis tetragrammaton eſſe: nunc de eius etymologia dicendum, & deinde nonnulla Virginis encomia eruenda. Igitur D. Hier. lib. de nominibus hebraicis titulo *De nominibus ex lib. Exod.* ſic ait. *Maria illuminatrix mea, vel illuminans eos, aut ſmyrna maris, vel ſtella maris.* In titulo autem *De Euangelio Math.* idem fuſiùs explanans hæc addit: *Mariam plerique æſtimant interpretari, illuminant me iſti, vel illuminatrix, vel ſmyrna maris: ſed mihi nequaquam videtur. Melius autem eſt, vt dicamus ſonare eam ſtellam maris, ſiue amaritudinem maris: ſciendumq; quod Maria ſermone Syro domina nuncupatur.* Hæc ille. Idem docent Eucherius lib. 2. Inſtruct. cap. 1. *Maria*, inquit, *illuminatrix, ſiue ſtella maris: ſed ſermone Syro domina*, D. Epiphan. ſerm. de laud. Virg. D. Ioan. Damaſcenus lib. 4. fidei Orthod.

D. Hieron. Etymon nominis Mariæ. Eucherius.

D. Ioan. Damaſcen. Petr. Chryſ. Beda.

Orthod.cap.15. Petr. Chryſol. ſerm.146. & Beda in caput Lucæ: quæ nominis interpretationes mirificè quadrant in Virginem.

Genel. 1. Gratiarum omnium cõgregationes in Virgine.

2. Primùm igitur non inconcinnè Petr. Chryſol. ſerm.citato, & Albertus Magnus tract.ſuper *Miſſus eſt*,c.167.obſeruarunt nomen ipſum *Maria* dictum Latinè idem eſſe,quod maria eo quod ſicut Deus Geneſ.1.præcepit, vt congregarentur aquæ in locum vnum, congregationeſq; aquarum appellauit maria: ita etiam voluit, vt omnes gratiæ in Virgine congregarentur, & gratiarum omniũ cõgregationes Maria dicerentur. Vnde Petr.Chryſol loco citato appellat Virginem Collegium ſanctitatis, eo quod vniuerſa ſanctitas in Virginem quaſi in mare collecta fuerit. *Congregationes*, inquit, *aquarum appellauit Maria. nomen hoc renaſcentibus ſalutare, hoc Virginitatis inſigne, hoc pudicitiæ decus, hoc collegium ſanctitatis*. Similemq; loquendi modum vſurpauit Petr.Damian.ſerm.in Aſſumpt. Virginis, cum dixit virtutum omnium conuentum in Virgine ſibi thalamum conſecraſſe. *Vniuerſus*, inquit, *orbis pigmentarius in Virgine pro ectus eſt, quando in ea virtutum conuentus reuerendum ſibi thalamum conſecrauit*. Ad eandem maris appellationem alluſit D.Ioan.Damaſ.orat.1.de Aſſump. Mariæ, cum Virginem appellauit Abyſſum gratiæ. Ad quod etiam explicandum affert D.Bonauent.in ſpeculo B. Virginis lectione 3.illud Eccleſ.1. *Omnia flumina, intrant in mare, Omnia*, inquit, *flumina, id eſt, omnes gratiæ intrant in Mariam flumen gratiæ Angelorum, flumen gratiæ Patriarcharum, flumen gratiæ Martyrum, flumen gratiæ Confeſſorum, &c.* iuxta illud Eccl.24. *In me gratia omnis vitæ, & veritatis, in me omnis ſpes vitæ, & virtutis*. Fuit autem mare amarum Dæmonibus per ipſam oppreſſis ſicut mare rubrum amarum fuit Ægyptijs.

Pet. Damia. B. Virgo thalamus virtutum.

D. Ioannes Damaſcen. D. Bonauen. Eccleſ. 1.17. B Virgo mare gratiarũ. Eccl. 24.25.

Geneſ.17. Arnol. Carn. B Virgo omnium creaturarum domina.

3. Secundò, meritò Virgo domina dicta eſt, cuius typus eam ob cauſam fuit Sarah, quæ cùm antea diceretur Sarai, id eſt, domina, ſeu Princeps mea, poſtea Deo iubente dicta eſt Sarah, quod nomen ſonat Principem ſiue dominam abſolutè. Gen.17. Eſt enim Virgo per excellentiam domina: & Princeps omnium creaturarum, vt egregiè expedit Arnold Carnor.tract.de laudib. Virg.& refertur tom. 6.Biblioth.ſanct.Patrum, *Maria*, inquit, *lingua Syriaca domina dicitur, Chriſtus dominus, Maria domina: & licèt ipſa ſe Chriſti profiteatur ancillam, hoc ſeruitutis genus omni regno ſublimius eſſe intelligit. Conſtituta quippe eſt ſuper omnem creaturam, & quicumq; Ieſu curuat genu, matri quoq; pronus ſupplicat: & filij gloriam cum matre non tam communem iudico, quam eandem*. Cui concinit D.Ioan.Damaſcen. orat.2. de Aſſump. Mariæ, cum docet filium matri res omnes conditas in ſeruitutem addixiſſe. Eleganter dixit Ioan Gerſon.tract.4.ſuper *Magnificat*, loquens de Aſſump. Virginis illud, quod Rex Aſſuerus obtulit Eſther. *Quid vis Eſther Regina? quæ eſt petitio tua? Etiamſi dimidiam partem regni petieris, dabitur tibi* Eſther 5 id completum fuiſſe in Virgine, cui nimirum Deus dedit dimidium regni ſui. Regnum quippe Dei duobus ait contineri potentia, & miſericordia iuxta illud Pſal. 61. *Duo hæc audiui, quia poteſtas Dei eſt, & tibi domine miſericordia*. Poteſtate igitur Deo remanente, ceſſiſſe quodammodo miſericordiam Dei matri, ſponſæq; regnanti. Itaq; Virginem diuiſum habere cum Deo imperium, & idcirco Eccleſiam appellare Virginem matrem, ac Reginam miſericordiæ. *Gloriabatur ante*, inquit Gerſon. *ſe introductam in cellaria Regis* Cant.2. *quæ quaſi ſub clauis cuſtodiebantur: modo ei tanquam Reginæ patent omnia*.

D. Ioannes Damaſcen. Ioã. Gerſon. Eſther.5.3. Diuiſum cũ Deo habet imperium. Pſal.61.13. Cant.2.

D. Bonauen.

4. Denique non eſt prætermittenda myſtica illa, ſed ad principatum Virginis explicandum aptiſſima D.Bonauent.expoſitio in ſpeculo Virginis, cum expendit, quo modo Eſther Reginam duæ comitabantur ancillæ, quarum vna dominam ſequebatur defluentia veſtimenta colligens, alteri ipſa Eſther præ delicijs

inniteba

innitebatur, Eſther. 15. *Duæ*, inquit, *famulæ, quarum domina eſt Regina Maria, ſunt angelica, & humana creatura: humana eſt, famula illa, quæ ſequitur dominam ſuam in mũdo colligens veſtimenta dominæ, hoc eſt, virtutes, & exempla Mariæ: angelica verò eſt illa altera, ſuper quam in cœlo innititur ſe ſociando, ac deliciando eum Angelis, innititur inſuper tanquam potentiſſima Angelis imperando*. Et rectè quidem Bonauentura, Quidni enim ſuper angelicam naturam innitatur ea, quæ vel ſuper ipſum dilectum innixa graditur, Cant. 8. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto delicijs affluens, innixa ſuper dilectum ſuum?*

Eſther. 15. Angelica, & humana creatura Mariæ famulæ. Cant. 8. 5.

5. Tertiò, rectè etiam in Virginem quadrat nomenclatura ſtellæ maris: ſiquidẽ homines in huius vitæ mari ſummo cum diſcrimine nauigantes ad fœliciſſimũ gloriæ portum dirigit, quemadmodum piè expendit D. Bernard. Homil. 2. de B. Virgine: ibi inter alia, *Nomen*, inquit, *Virginis Maria, quod interpretatum maris ſtella dicitur, ipſa eſt præclara, & eximia ſtella ſuper hoc mare magnum, & ſpatioſum ſubleuata, micans meritis, illuſtrans exemplis. O quiſquis te intelligis in huius ſæculi profluuio magis inter procellas, & tempeſtates fluctuare, quàm per terram ambulare, ne auertas oculos à fulgore huius ſideris, ſi non vis obrui procellis: reſpice ſtellam, voca Mariam.* Quartò, dicitur *illuminatrix*: quam ob cauſam plerique, nec immeritò, volunt Virginem expreſſam fuiſſe in luce illa quæ facta dicitur prima die, & quæ diuiſit lucem à tenebris, Geneſ. 1. de qua luce ſentit Magiſter Sent. in 2. diſt. 13 formatum poſtea fuiſſe corpus Solis: ſed quicquid ſit de eius ſententiæ veritate, verè Virgo beatiſſima lux fuit diuiſa à peccatorum tenebris, ex eâq; poſteà formatus eſt Sol, ipſe nempe Chriſtus. In eandem ſentẽtiam interpretari poſſumus illud Geneſ. 1. *Fecit Deus duo luminaria magna, luminare maius, vt præeſſet diei; & luminare minus, vt præeſſet nocti; & ſtellas.* Luminare námque maius eſt Chriſtus Dominus, qui præeſt diei, id eſt, iuſtis, peculiari quadam ratione: luminare minus eſt Virgo beatiſſima, quæ præeſt nocti, id eſt, peccatoribus quorũ eſt aduocata: ſtellæ autem ſunt reliqui omnes Sancti. Illa etiã eſt fons Solis, cuius fit mentio Ioſue 15. vt vel hanc vnam ob cauſam optimo iure illuminatrix dici poſſit, cùm ſit perennis quidam fons Solis: quippe cùm ex ea Sol iuſtitiæ tanquam ex fonte prodierit. Ad hanc illuminatricis appellationem pertinet illud D. Fulgentij, Serm. de laudib. Mariæ, cùm Virginem appellat feneſtram cœli, per quam videlicer quaſi per feneſtram vniuerſa è cœlo lux vniuerſis communicatur mortalibus. *Facta eſt*, inquit, *Maria feneſtra cœli, quia per ipſam Deus verum fudit ſeculis lumen*: quanquam Fulgentius his verbis de Chriſto loqui videatur, qui vera lux eſt, & qui nobis per Virginẽ illuxit.

Maria ſtella maris. D. Bern. Geneſ. 1. Magiſt. Sẽt. Ex Virgine vt ex luce formatus Chriſtus. Gen. 1. 16. Chriſtus, & Virgo luminare maius, & luminare minus. Ioſue 15. Beata Virgo fons Solis. D. Fulgent. Item feneſtra cœli.

6, Verùm omiſſis multis alijs breuitatis gratia, quæ de nominis Mariæ prædictis interpretationibus afferri à nobis potuiſſent, non eſt prætermittendum in laudẽ tanti nominis illuſtriſſimum illud doctiſſimi Idiotæ encomium lib ſuarum cõtemplationum de Virgine, cap. 5 (& refertur lib. 3. Biblioth. SS. Patrum.) vbi loquens cum Virgine ſic ait: *Dedit tibi, Maria, tota Trinitas nomen, quod poſt nomen filij tui eſt ſuper omne nomen, vt in nomine tuo omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum: Hoc nomen ſuper omnia Sanctorum nomina reficit laſſos, ſanat languidos, illuminat cæcos penetrat duros, vngit agoniſtas, iugum Diaboli extrudit. Tanta virtutis, & excellentiæ eſt, vt ad eius inuocationem cœlum rideat, terra lætetur. Angeli congaudeant, Dæmones contremiſcant, & infernus conturbetur.* Dicitur Prouerb. 20. *lucerna Domini ſpiraculum hominis, quæ inueſtigat omnia ſecreta ventris: ſic etiam dicere tibi poſſumus, lucerna Domini, id eſt, Maria, quæ doctrix, & magiſtra maris interpretaris, ſpiraculum hominis: quia peccator per te reſpirat in ſpe veniæ & gratiæ.* Hæc ille. Vbi obſerua appellari Virginem *ſpiraculum peccatoris*, quo nihil elegantius de Virgine dici poteſt, quaſi ſublato Virginis patrocinio, perinde atque anhelitu intercluſo peccator viuere

Idiota. Maria poſt filij nomen ſuper omne nomen. Nominis Mariæ excellentia. Prou. 20. 27. Beata Virgo ſpiraculum peccatoris.

diuinitùs non poſſit. Quo etiam ſenſu Chriſtus Dominus appellatur *ſpiritus oris noſtri*, Thren. 4. *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris*: quia videlicet ſicut ſi alicui anima intercludatur, halituſq; omnis & reſpiratio impediatur, viuere nequaquam poſſet: ita ablato nobis Chriſti auxilio viuere ſpiritualiter non poſſumus, quippe qui ſit ſpiritus oris noſtri, & halitus ipſe, quo viuimus.

Thren. 4. 20. Chriſtus ſpiritus oris noſtri cur dicatur.

7. Dion. Cart. Denique refertur in reuelationibus ſanctæ Brigittæ (vt author eſt Dionyſius Carthuſianus li. 3. de laudib. Virg. ca. vlt.) ei B. Virginem apparuiſſe, & in hunc modum loquutum fuiſſe: Audi, quantum filius meus nomen meum honorauit: meum nomen dum Angeli audiunt, gaudent, Deóq; gratias agunt, quod per me, & mecum talem gratiam fecit. Et quoniam vident humanitatem filij mei in deitate glorificatam, qui in purgatorio ſunt, gaudẽt nomine meo audito: quemadmodum æger iacens in lecto, cùm audit verbum ſolatij. Angeli etiam boni, audito hoc nomine, iuſtis magis propinquant, & de eorum lætantur profectu, quibus ſunt ad cuſtodiam deputati: omnes quoque Dæmones verentur hoc nomen, Maria, eóque audito aufugiunt.

Mariæ nomine audito gaudent in purgatorio animæ.

De corporali Virginis pulchritudine.

SECTIO III.

1. POſtquàm de ſacerrimo Virginis nomine diſſeruimus ſequitur vt de eius ſpecie, & venuſtate dicamus: in fœminis enim forma potiſſimum ſpectatur: quare priùs de corporali eius pulchritudine, deinde verò de ſpirituali diſputabimus. Quod igitur ad corporalem Virginis pulchritudinem ſpectat fuiſſe eam in Virgine omnibus numeris abſolutam, ſacerrimamq; Virginem reliquis omnibus fœminis formæ elegantia excelluiſſe, docent cõmuniter Doctores, Richard. Vict. ca. 26. ſuper Cant. D. Anton. 4 part. Summæ Theolog. tit. 15. ca. 10. §. 2 Andreas Hieroſolymita. Serm. de Aſſumpt. Albert Magn. tract. de Virgine. Dionyſ. Carthuſ. li. 1. de laudib. Virg. art. 34. imò & Greg. Nazianz in tragœdia de Chriſto patiente. Idemq; legitur reuelatum fuiſſe S. Brigittæ li. 1. ſuarum reuel. c. 50. & 51. Vnde etiam Cant. 1. appellatur *pulcherrima inter mulieres* & c. 5. *pulcherrima mulierum*. Cuiuſmodi autem fuerit forma Virginis, tradit Nicephorus li. 2. hiſtor. Eccleſiaſt. c. 23. ex Epiphanio his verbis: Mores eius, & ſtatura eius modus (vt inquit Epiphanius) talis fuit: Erat in rebus omnibus honeſta, & grauis, pauca admodum, eaq; neceſſaria loquens; ad audiendum facilis, & perquam affabilis, honorem ſuum, & venerationem omnibus exhibens, ſtatura mediocri quamuis ſint, qui eam aliquantulùm mediocrem longitudinem exceſſiſſe dicant, decenti dicendi libertate aduerſus homines omnes vſa eſt, ſine riſu, ſine perturbatione, & ſine iracundia maximè; colore fuit frumentum referente, capillo flauo, oculis acribus, ſubflauas, & tanquam oleæ colore pupillas habentibus, ſupercilia inflexa, & decenter nigra, naſus longior, labia florida, & verborum ſuauitate plena; facies non rotunda, & acuta, ſed aliquantò longior; manus ſimul & digiti longiores; erat denique faſtus omnis expers ſimplex, minimeq; vultum fingẽs nihil mollitiei ſecum trahens, ſed humilitatem præcellentem colens; veſtimentis, quæ ipſa geſtauit, coloris natiui contenta fuit, id quod etiam nunc ſanctum capitis eius velamen oſtendit; & vt paucis dicam in rebus eius omnibus multa diuinitùs inerat gratia. Hæc Nicephorus.

Omnibus fœminis excelluit pulchritudine B Virgo. Rich. Vict. D. Antonin. And. Hiero. Alber Mag. Dion. Cart. D. Gre. Naz. Cant. 1. 8. & 5. 9. 17. Nicephor. Mores eius, & ſtatura.

Veſtimenti eius natiui coloris.

2. Et quidem conſentaneum erat, vt Virgo eſſet pulcherrima, quæ ſpecioſum præ filiis hominum erat paritura: confert enim parentum forma ad liberorum elegan-

elegantiam: tum etiam vt hac quoque ex parte inter Virginem, & filium maioris eſſet amoris occaſio: vnde eam alloquens ſponſus Cant. 6. *Pulchra*, inquit, *es amica mea ſuauis, & decora ſicut Hieruſalem.* Quo loco eſt obſeruandum comparari Virginem in pulchritudine vrbi Hieruſalem, quia ſicut in nobiliſſima aliqua ciuitate, & quæ multa habet ad conſpectum præclara, non poſſunt omnia breui temporis ſpatio videri, ac notari: ita Virgo erat veluti vrbs quædam ampliſſima, cuius pulchritudo decoriſq; varietas non poterat facilè ſpectari. Erant nimirum in ea multæ viſendæ ſpirituales virtutum porticus, multa palatia, multa atria, turres propugnacula, excelſa, ac ſublimia ædificia, & reliqua omnia, quæ in vrbe aliqua nobiliſſima reperiri ſolent. Hinc eſt, quòd D. Io Damaſ. orat. 1. de Natiuit. Mariæ, pulchrè appellauerit Virginem venuſtatem naturæ. *O Deo*, inquit, *digna filia, humana naturæ venuſtas, primigenæ matris Euæ correctio, mulierum ornamentum: certabant inter ſe ſæcula, quodnam ortu tuo gloriaretur.* Hanc Virginis pulchritudinem duæ præter morem elegantes fœminæ adumbrarunt, vna Eſther de qua dicitur eius li. c. 2. *Erat Eſther formoſa valdè & incredibili pulchritudine, omnium oculis amabilis, & gratioſa videbatur*, altera Iudith, cuius miram pulchritudinem demirantes Aſſyrij dicebant: *Non eſt talis mulier ſuper terram in aſpectu, in pulchritudine, & in ſenſu verborum.* Iudith. 11. Vnde & filiæ Hieruſalem cum Virgine loquentes dicebāt Cant. 5. *Quo abijt dilectus tuus, ô pulcherrima mulierum?* id quod dixerunt, cùm ipſa culturam corporis negligeret neque ardorem ſolis multùm curaret naturalis decoris conſeruandi gratia, vt ipſamet confitetur Cant. 1. *Nolite me conſiderare, quod fuſca ſim, quia decolorauit me ſol.* Itaq; cum decolorata à Sole eſſet, adhuc tamen illam filiæ Hieruſalem ex ornis lineamentis pulcherrimam mulierum appellabant.

Can. 6. 3.

B. Virgo vrbs, in qua multa viſenda.

D. Io. Dam. Item humanæ naturæ venuſtas.

Eſth. 2. 15.

Virginis pulchritudo in Eſther & Iudith adumbrata.

Iudith 11. 19.

Cant. 5. 17.

Cant. 1. 6

3\. Quærit Dion. Cart. lib. 1. de laud. b. Virgin. c. 39. num ſupernaturalis aliquis ſplendor in Virginis vultu radiaret? Cui dubitationi reſpondet interiorem illam Virginis puritatem, & ſanctitatem in eius facie viſibiliter radiaſſe, tantamque fuiſſe, vt opus fuerit eiuſmodi radiationem diuinitùs temperari, quo poſſet cum hominibus conuerſari. Idq; probat ex eo, quòd quamplurimi ſancti cùm ex contemplatione egrediebantur, ergo cum quendam ſplendorem vultu ipſo præferebant, & roſeo quodam colore, lumineque diuino perfundebantur. Præterea ſi Moyſi accidit ex conſortio Domini, vt vultus eius tanto ſplendore emicaret, vt non poſſent filij Iſrael in faciem eius intendere, opuſq; eſſet velo faciem operire, Exod. 34. cur id denegandum ſit Virgini cuius tanta erat cum Deo familiaritas? In quo quidem Virgo beatiſſima ſimilis fuit filio, in cuius vultu docet D. Hieron. ſuper 9. ca. Matth. quendam radium diuinitatis coruſcaſſe, quo omnium animos ad ſui amorem pertrahebat: indeq; factum, vt nō temerè Matthæus vno tantùm eius verbo incitatus, telonium reliquerit, Chriſtoq; adhæſerit. *Certè*, inquit Hier. *fulgor ipſe, & maieſtas diuinitatis occulta, quæ etiam in humana facie relucebat, ex primo ad ſe videntes trahere poterat aſpectu.* Sic igitur Virgo mira ſui vultus pulchritudine, cœleſtiq; quodam ſplendore exterius micante, videlicet ex interna mentis harmonia redundante omnium ipſam intuentium amorem conciliabat. Illud tamen obſeruandum, cùm tam eximia eſſet Virginis pulchritudo, nunquam tamen intuentes ad ſiniſtram aliquam cogitationem, vel motum, ſed ad caſtitatem, puriſſimumq; amorem incitaſſe, quemadmodum docet D. Ambr. lib. de inſtitutione Virginis, cap. 7. D. Bonau. in 3. diſt. 3. 1. p. art. 2. Alenſ. 3. p. ſummæ q. 9. memb. 3. art. 1. vbi ait Virginem ſuo aſpectu concupiſcentiæ motus extinxiſſe, D. Tho. in 3. diſt. 3. q. 1. art. 2. quæſtiuncula prima, vbi id tribuit ſingulari effectui gratiæ, qua Virgo abundabat: aliàs enim naturalis forma ad id omninò non ſufficeret. Denique Titelman. in annotationibus in Pſal. 44. ſuper illa verba:

D. Dion. Cart. Supernaturalis ſplendor in vultu Virginis radiabat.

Exod. 34.

D. Hieron. Radius diuinitatis in vultu Christi coruſcabat.

D. Ambroſ. D. Bonau. Alenſis. Aſpectus Virginis integritatem conferebat. D. Thom. Titelman. Pſal. 44. 3

D.Ambroſ *ſpecioſus forma præ filiis hominum.* Non ſunt prætermittenda verba Ambroſij. *Tanta,* inquit, *erat eius gratia, vt non ſolùm in ſe virginitatem ſeruaret: ſed etiam ſi quos inuiſeret, integritatis inſigne conferret.*

De ſpirituali Virginis pulchritudine in genere.

SECTIO IIII.

1\. Corporis, mentiſq; pulchritudo vnde oriatur. Cant 6.4. Septuag. nt R Abraham. De pulchritudine mentis Virginis quam glorietur Deus. R. Salom.

SIcut pulchritudo corporis ex apta membrorum compoſitione cum quadam coloris ſuauitate oritur: ita pulchritudo mentis ex virtutum inter ſe concinentium nexu, & varietate cum ſuauitate coloris, quem charitas vtpotè ardens, & rubicunda virtutibus omnibus aſpergit, proficiſcitur. Igitur tanta fuit hæc in Virgine pulchritudo, vt Deus ipſe de tam perfecti operis elegantia quaſi iactabundus dixerit Cant. 6. *Auerte oculos tuos à me, quia ipſi me auolare fecerunt.* Quo loco eſt obſeruandum pro eo, quod 70. & nos habemus, *me auolare fecerunt*, eſſe hebraicè, הרהיבני, à radice רהב, quæ ſignificat roborare, ſuperare, extolli, ſuperbire. Vnde R. Abrahã ſic interpretatur: *Auerte oculos tuos à me*, quia ipſi fortiores fuerunt me, præualuerunt mihi, & abſtulerunt mihi robur meum, & dominium meum: quaſi nimirum Deus conſpecta Virgine tanto incitaretur amore, vt deliquium mentis pateretur: & prætereà dominium ſui amitteret, totum ſe Virginis eſſe confitens quod proprium eſt amentium. Verùm R. Salom. potiùs vult legendum eſſe, *Quia ipſi me ſuperbire fecerunt*; neque id pugnat cum editione vulgata: nam qui volant, ſe in altum extollunt, & in ſublime feruntur, quæ eſt ſuperbientium conditio. Quare iuxta hanc poſtremam tranſlationem fatetur ſponſus ſe ad Virginis conſpectum quodammodo de ſua potẽtia, & ſapientia ſuperbire, qui tam eximium, & pulchrum opus potuit, & nouit effingere. Itaque quia conſpecta Virgine quodammodo, vt more noſtro loquamur, periculum arrogantiæ, & ſuperbiæ incurrebat, ſibique ipſe gloriabundus efferri, & ſuperbire videbatur, monebat huius periculi ſponſam, commendabatque vt à ſe oculos interdum auerteret, ne de tanto opere ſeſe præter morem iactabundus efferret. Atque hùc

Cant. 1.4.

videntur alluſiſſe adoleſcentulæ Hieroſolymitanæ, cùm dixerunt Cant. 1. *Recti diligunt te*: pro quo Septuag. tranſtulerunt, *Rectitudo dilexit te*: quæ verba Græci Patres volunt eſſe adoleſcentulatũ, quæ cùm viderent ſponſum conſpecta ſponſa animo deficere, & mentis pati deliquium, manifeſtè coniecerunt maximo in illam amore inflammari. Itaq; per quandam inuidiam dicebant: *Rectitudo dilexit te* O te, inquint, fœlicem, ô beatam, ſiquidem ipſamet rectitudo, hoc eſt, ſponſus, qui rectiſſimus eſt in amore, cuiuſque eſt certiſſimum, nulloq; modo fallax de pulchritudine iudicium, te dignam præ cæteris amore ſuo iudicauit: quare iam nihil nobis ſupereſt, cur tecum de pulchritudine certemus.

2\. Cant. 1.9. Pulchritudo mentis Virginis equitatui Pharaonis aſſimilatur.

Hæc ſpiritualis pulchritudo Virginis duplici, eaq; elegantiſſima ſimilitudine explicatur in lib. Cant. Vna eſt illa, quæ habetur cap. 1. vbi poſtquàm ſponſus eam pulcherrimam inter mulieres appellauerat, ſubiecit: *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te amica mea*, hoc eſt ad literam, In curribus Pharaonis euertendis, ac diſſipandis ſimilis fuiſti equitatui meo firmiſſimo. Ea verò ſimilitudo videtur primo aſpectu ab inſtituto aliena: quid enim conuenientiæ habet cum equitatu pulchritudo? ſed tamen aptiſſima eſt ad explicandam vim, qua pulchritudo Virginis hominum, Angelorum, imò & Dei ipſius amorem ſibi conciliabat, & quodammodo expugnabat, quaſi ſponſus diceret: Vſqueadeò pulchritudine excellis, vt oris tui ſpecies ſit veluti equitatus quidam potentiſſimus ad omnium animos vincendos. Vt enim in bello equitatus plurimum poteſt,

teſt, eoq; immiſſo acerrimű ſolet eſſe,cruentumq́; certamen:ita virtutes omnes, prærogatiuæq́ue Virginis à charitate quaſi duce inſtructæ erant, veluti quidam equeſtris exercitus ad omnium animos per amorem vincendos, potentiſſimus. Eandem ſimilitudinem continent verba illa Cant 6. *Pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis vt caſtrorum acies ordinata.* Vt quid enim Lunæ, Soliſque pulchritudinem cum caſtrorum terrore coniunxit? nimirum acies inſtructa eſt ad aſpectum pulcherrima, & cum quodam mentis ſtupore admirabilis: hanc enim vim habet vox illa, *terribilis*. Præterea eſt ad quamlibet arcem oppugnandam, & expugnandam potentiſſima: quare ſignificatur Virginis pulchritudo quæ ex multarum virtutum varietate conflatur, veluti numeroſum quendã exercitum eſſe, & aciem inſtructam potentiſſimam ad quodlibet ferreum pectus moliendum: imò & eſſe non quouis modo ad aſpectum pulchram, ſed cum quodam quaſi mentis ſtupore: quia videlicet intuentes non in admirationem tantùm, ſed in ſtuporem conuertit, quæ ſumma eſſe poterat pulchritudinis in Virgine amplificatio.

Virginis virtutes equeſtris exercitus

Cant. 6. 9.

Altera ſimilitudo deſumitur à palma, vt habetur Cant. 7. *Quam pulchra es, & quàm decora chariſſima in delitiis! ſtatura tua aſſimilata eſt palmæ.* Alij transferunt ex Hebræo: *Quàm pulchra es, & quàm iucunda ô amor in delicijs! hec ſtatura tua ſimilis eſt palme.* Quibus verbis commendatur Virgo à totius corporis elegantia, aptaq; membrorum omnium conformatione, quæ tam eximia eſt, vt propterea Virgo ipſemet amor videri poſſit. Deinde comparatur ſtatura eius palmæ tum propter altitudinem, & proceritatem, quæ multùm facit ad pulchritudinem; tum vt indicetur ipſam inter omnes pulchras fœminas palmam præripere pulchritudinis. Itaque *ſtatura tua aſſimilata eſt palmæ*, hoc eſt, reliquos omnes Sanctos ſpirituali pulchritudine, & elegantia antecellis, cum ipſiſque comparata victricis palmæ inſtar obtines. Accedit, quòd palmæ folium refert ſpeciem gladij: tot itaq; quodammodo gladiis armatur palma: quot foliis veſtitur. Ita nimirum Virgo quot virtutibus, donis prærogatiuiſq́; exornatur, tot quaſi fortiſſimis, & acutiſſimis armatur gladiis ad omnia ſibi per amorem ſubiicienda. Quòd enim pulchritudo appelletur gladius in ſacris literis, perſpicuum eſt ex Pſal. 44. *Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime*: quo inquam gladio? *Specie tua, & pulchritudine tua intende, proſperè procede, & regna.* Tua enim pulchritudine Rex Meſſia tanquam gladio tuo, hoc eſt, tibi proprio, quippe cùm tibi ſit propria pulchritudo, & manſuetudo, proſperè procedes, imperioſeque regnabis.

3.

Cant. 7. 6.

Pulchritudinis ſpiritualis palmam præripit B. Virgo.

Pſal. 44. 4.

Nec verò mirum videri debet tam pulchram prædicari Virginem: ſiquidem in ea Deus creaturarum omnium pulchritudinem coniunctam eſſe voluit fecitq́ue eam quaſi breuiarium, & epitomem omnium perfectionum. Imò videtur Deus diligenter in creaturis ſibi ex æternitate obiectis notaſſe, quid in ſingulis emineret, vt totum id conferet in virginem: quòd non obſcurè Eccleſia docet cum Virgini accommodat locum illum Prouerb. 8. *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum: ab æterno ordinata ſum. Nondum erant abyſſi, & ego iam concepta eram: quando præparabat cœlos aderam, cum eo eram cuncta componens.* Quid enim aliud eſt affuiſſe Virginem Deo mundum mente deſignanti, & ex æternitate molienti, niſi in illa creaturarum archetypa molitione diuino intellectui obiectam fuiſſe, quaſi iam tunc Deus in ſingulis creaturis inueſtigarat, quicquid in illis excelleret, vt inde decerptum in Virginem transfunderet: quemadmodum pictori magnum aliquod opus cogitatione verſanti in omnibus aliis operibus ſemper illud ante oculos obſeruatur, quaſi in reliquis veluti præludat, & manum exerceat, vt cùm illi, quod mente voluit, manum admouerit, ſit iam apprimè exercitatus. Id ergo innuunt illa verba: *Ab æterno ordinata ſum. Ego iam concepta eram. Cum*

4.

B. Virgo omnium perfectionum epitome

Prou. 8. 22.

et eram cuncta componens. Quando præparabat cœlos, aderam. Hæc enim omnia ſignificant Virginem ex æternitate Deo obiectam fuiſſe in omnibus efficiendis operibus quaſi opus quoddam eximium, ad quod perficiendum iam tunc ars diuina ſeſe accingebat. Quòd verò in reliquis operibus quaſi præluderet, & manum quodammodo exerceret, nôn obſcurè elicitur ex illis verbis, *ludens in orbe terrarum.* Denique artem ſuam Deus mirabiliter in Virgine commendauit: pro quo eſt obſeruandum ex Plin. lib. 35. cap. 10. ſummam picturæ ſubtilitatem cerni in extremis lineis: *Corpora enim*, inquit, *pingere, & media rerum eſt quidem magni operis, ſed in quo multi gloriam tulerint. Extrema corporum facere, & deſinentis picturæ modum includere rarum in ſucceſſu artis inuenitur. Ambire enim debet ſe extremitas ipſa, & ſic deſinere, vt promittat alia poſt ſe, oſtendatq; etiam, quæ occultat.* Sic igitur artem ſuam Deus ſubtiliſſimam extremis in virgine lineis ducendis mirificè oſtendit. Etenim cum omnia in Virgine ſint ſumma, & ad extremum perfectionis perueniant quancumque eius prærogatiuam conſideres, ex ea tanquam ex vltima linea intelliges innumeras alias occultari tanquam ex ambiente ſe extremitate, & multa alia poſt ſe quodammodo promittente.

In Virgine artem ſuam commendauit Deus. Plinius. Picturæ ſubtilitas in quo cernatur.

De pulchritudine Virginis ſigillatim: & primùm de pulchritudine capitis.

SECTIO V.

1\. VT illuſtrior reddatur Virginis pulchritudo, quam generatim ſuperiori ſectione perſtrinximus magis, quàm deſcripſimus, operæpretium erit eam in ſingulis eius partibus contemplari ſumpto à capite initio. Igitur de capite Virginis ita legimus Cant. 7. *Caput tuum vt Carmelus.* Carmelus mons eſt in Iudæa altiſſimus, & pulcherrimus, multiſq; herbis odoriferis refertur, & veſtitus. Vnde ad explicandam Eccleſiæ catholicæ fœlicitatem adhibuit Eſaias ſimilitudinem deprompram ex Carmelo monte cap. 35. *Lætabuntur deſerta, & inuia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium: Germinans germinabit, & exultabit lætabunda, & laudans: gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli, & Saron.* In quem locum Lyran. docet per tres iſtos montes, qui reliquis in Iudæa fertilitate, amœnitateq; præſtabant, ſignificari quicquid erat ſpiritualis amœnitatis in Synagoga fuiſſe in Eccleſiam transferendum: itaque dandum Eccleſiæ fuiſſe gloriam Libani, decoremq; Carmeli, & Saron. Igitur Dionyſius Carth. art. 24. ſuper Cant. per caput Virginis ſanctam eius voluntatem intelligit, quæ inſtar Carmeli montis in Deum ſemper altitudine ferebatur, & bonorum operum fructibus abundabat: additque poſſe etiam accipi eius intentionẽ in rebus omnibus altiſſimam. Sed vniuersè rectiùs per caput Mariæ animæ eius pars ſuperior intelligenda eſt, quæ Carmelo monti comparatur, tum quia ſublimitate, & pulchritudine reliquos omnes montes circa ſe poſitos, id eſt, reliquos omnes ſanctos longè ſuperat: tum etiam quia abundat omnium florum, odorumq́ue ſuauitate, hoc eſt, omnium virtutum, & gratiarum fragrantia.

Cant. 7. 5. Carmelus mons fœlicitatis Eccleſiæ typus. Eſai 35. 1. Dion. Cart. Virginis voluntas ſemper ferebatur in Deũ. Fragrantia virtutum, & gratiarũ B. Virginis.

2\. Secundò, erat Carmelus mons propter altitudinẽ, & viriditatem contemplationi aptiſſimus, quam ob cauſam Helias eò contemplandi gratia ſe recipere conſueuerat, 3 Reg. 18. At quis locus ad contemplandum aptior capite Virginis, hoc eſt, ſuprema eius animæ parte, in qua tam multa Dei dona, prærogatiuæq; reſplendent? in quem montem ſi quis per contemplationẽ aſcenderit, profectò in ſummam diuinæ bonitatis, ſapientiæ, potentiæq́ue admirationem rapietur.

Carmelus contemplationi aptiſſimus. 3 Reg. 18.

Alia

Alia quoque expoſitio in hanc eandem ſententiã colligitur ex Beda li.6. in Cãt. vbi expendit, quod Helias in monte Carmelo flexis genibus orauerit, & poſt lõgam ſiccitatem à domino pluuiã impetrauerit. 3. Reg. 18. Ex quo deducit caput ſponſæ ſimile eſſe Carmelo, quia corda electorum, & ſublimia ſunt per conuerſationem, & domino in ſe aſcenſum præbẽt per quotidianos virtutũ profectus. Et præterea, quoniã Helias, id eſt, Chriſtus dominus in his orat Patrem, & velut arentibus aruis pluuias de cœlo euocat: quia hæc ad orandũ Deum inuiſibiliter accendit & per eorum preces, ac merita ſępiùs mundo periclitanti ſua dona largitur. Quæ omnia multò maiore iure in Virginẽ cõueniunt: ſiquidẽ in ſuperiori mentis eius parte tanquam in Carmelo monte altiſſimo verus Helias Chriſtus orat Patrem merita matris ſimul eum ſuis Patri offerendo, multaq; pro hominibus dona conſequitur: imò Virginem ipſam ad orandum quoq; incitat, vt eius oratione, & inuocatione pluuia gratiarum arentibus peccatorum aruis infundatur. Quare ſi quis gratiarum pluuias a Deo cupit obtinere, in hunc Carmelum montem conſcendat, Virginemque aduocatam frequenter adhibeat. *Beda.* *3. Reg. 18.* *B. Virgo Carmelo ſimilis ob multa.*

4\. Tamen R. Abenesra vult Carmelum hoc loco non ſignificare montem illum in ſacris literis celebratiſſimum, ſed colorem coccineum: quod enim eiuſmodi colorem non ipſum carmel hebraicè ſignificet, perſpicuum eſt ex 2. Paral. 2. vbi pro eo, quod nos habemus, *coccino*, eſt hebraicè *carmel*. Itaq; iuxta hanc trãſlationem procul dubio per caput Virginis accipienda eſt charitas, quæ caput, & princeps eſt virtutum reliquarum, meritoq; carmel, id eſt, punicea, ſiue coccinea appellatur, quia tota ardens eſt propter amandi feruorem. Non poteſt autem dubitari quin charitas Virginis ardentiſſima fuerit, atque adeò coccino comparari debeat. Et quoniam. Carmelus mons erat vberrimus, fontibúſque, ac riuulis amœniſſimis, ſemperq; virens pulcherrimis floribus, rectè charitatem Virginis adumbrauit, quæ vberrima fuit operibus, fontibuſq;, & riuulis, qui in aliorum vtilitatem deriuabantur amœniſſima: deniq; virtutum omnium quaſi florum ſemper virentium varietate gratiſſima. Porrò hebræi non legunt: *Caput tuum ſicut Carmelus*, ſed, *Caput tuum ſuper te ſicut Carmelus*, vt indicetur caput ſponſæ non fuiſſe ſuper humeros depreſſum, ſed ſupra humeros eminens, quod multùm facit ad pulchritudinem: & in eo ſenſu quem de Virgine perſequimur, illud ſignificat charitatem Virginis eminentem fuiſſe, non humeris ipſis cohærentem, id eſt, operibus tantùm reſpondentem, ſed altitudine, & eminentia omninò opera tranſcendiſſe: itaque non contentam fuiſſe Virginem operibus, ad quæ lege tenebatur (hoc enim erat depreſſum ſuper humeros habere caput) ſed ſemper ad opera ſupererogationis aſpiraſſe, quod eſt eminens habere caput ſuper humeros. Poſtremò eſt aduertendum Carmelum interpretari ſcientiam circuncifionis: quoniam conſpecta Virgine, noſſe omnes facilè poterant, quid in vita, moribuſq; circumcidere oporteret: nimirum ex eius humilitate ſuperbiam, ex virginitate libidinem, ex patientia iram, ex charitate inuidiam, deniq; ex ſanctitate malitiam reſecare omnes Virginis exemplo docebantur, vt meritò ſcientia circuncifionis appellari potuerit. *R. Abenesra. 2. Paral. 2.* *Charitas Virginis ardentiſſima.* *Ad ſupererogationis opera aſpirabat B Virgo. Ex Virgine quid in nobis reſecandum, diſcimus.*

De Cæſarie Virginis.

SECTIO VI.

1\. MAximi fit in fœminis crinium pulchritudo, quibus in ſpirituali ſenſu cogitationes adumbrantur, vt alias fuse docuimus. Virginis igitur cæſariem illis verbis commendat ſponſus Cant. 4. *Capilli tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcendunt* *Cant. 4. 11.*

derunt de monte Galaad: quæ eadem ſimilitudo reperitur ca. 6. Alia quoq; ſimilitudo adhibetur Cant. 7. *Comæ capitis tui ſicut purpura Regis, vincta canalibus:* & vniuerſe crinium Virginis decorum ſuſpiciens ſponſus dixit Cant. 4. *Vulneraſti cor meū ſoror mea ſponſa, vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorū, in vno crine colli tui.*

Cant. 6. & 7.
Cant. 4. 9.

1. Primùm agendum de priori ſimilitudine, in qua illud meritò quærat aliquis, quo nexu, & conuenientia crines ſpōſæ gregibus caprarum Galaaditicarum ſimiles dicantur, quod proculdubiò non de capris ipſis, ſed de caprarum pilis accipiendum eſt. Cæterùm rectè dictum putabit, ſi conſideret Galaaditicas capras fere aut nigras eſſe, aut ſubrufas. Quoniam igitur eiuſmodi color laudari ſolet in crinibus, idcirco ea ſimilitudo adhibetur ad explicandam crinium ſponſæ pulchritudinem. Nec verò quibuſlibet capris, ſed capris tonſis comparantur, vt crinium æqualitas explicetur. Quod ad rem attinet, niger color capillorum ſignificat inexplicabilem perfectionem Virginis in cogitationibus vel minimis, quæ capillorum nomine exprimuntur: nigredo enim obſcuritatem continet, ſimulq; aſpectum congregat: quò fit, vt vna ex parte cogitationum Virginis pulchritudo ad ſe rapiat, & quodammodo congreget, & colligat vniuerſam intelligendi aciem: & nihilominùs ex altera ab omni eo aſpectu ſimul vnito, & collecto penetrari, & inſpici omnino non poſſit ob ſummam nigredinem, ſiue obſcuritatem, quam tanta perfectio ſecum affert, propter quam quodammodo eſt inexplicabilis. Hanc enim eandem ob cauſam ſponſa de ſponſi cæſarie dixit Cant. 5. *Comæ eius ſicut elatæ palmarum: nigræ quaſi coruus:* quæ eſt expoſitio Theod. *Dicūtur*, inquit, *comæ eius nigræ, vt per profundum, & obſcurum colorem abdita, & inacceſſa incarnationis eius ratio declaretur.* Imò expoſitio trium Patrum, cum per comas accipiat bonas Patris voluntates à Chriſto impletas, docet appellari nigras inſtar corui eandem ob cauſam: quia nimirum inueſtigabili diuinorum iudiciorum ratione mentis oculos in contemplatione corroborant: nam vt color albus viſum diſgregat, ita niger confirmat. Nec verò hoc tantùm accipi debet de vniuerſa Virginis cæſarie, id eſt, de omnium cogitationum eius multitudine, ſed de qualibet etiā vel minima vt vel vna Virginis cogitatio omnem creatum intellectum, mentiſq; aſpectum quaſi colligat, congreget, & requirat, & tamen omnino inſpici propter nigredinem non poſſit. Idcirco enim ſponſus Cant. 4. vulneratum ſe confitetur vel vno Virginis crine, ſeu vt etiam dicere potuiſſet, ligatum, & illaqueatum quaſi fortiſſimo vinculo. *Vulneraſti*, inquit, *cor meum in vno oculorum tuorum, in vno crine colli tui.*

Sponſæ crines caprarū Galaaditicarū gregibus cur comparentur.

Cogitatio num Virg. pulchritudo, & perfectio inexplicabilis.

Cant. 5. 11.
Theodor.
Myſterij incarnationis obſcuritas.

Cant. 4. 9.

2. Subrufi etiam dicuntur crines Virginis, qui color ardens eſt, & quodāmodo aureus, & in fœminarū crinibus maximè cōmendabilis: quia omnes eius affectus cogitationeſq; ardentes erant, & charitate aurea. Et quoniā interdū fœminarū crines vſq; adeo excreſcunt, vt totum corpus cooperiant: quid pulchrius Virgine, quæ aureis ſuis crinibus, i. aureis cogitationibus, & affectibus tota cooperta, tota etiam aurea apparebat, imò non tantùm aurea, ſed & velut aurum ipſum ſplendebat propter charitatis affluentiam, & redundantiā quę in omnibus eius actionibus quaſi aurum rutilabat? Atq; hanc potiſſimum ob cauſam Virgo charitas ipſa, ſiue amor per antonomaſiam appellatur ſemel quidem Cantic. 2. vbi ſponſus ita loquitur: *Adiuro vos filiæ Hieruſalem per capreas, ceruoſq; camporum ne ſuſcitetis, neq; euigilare faciatis dilectam, quoad vſq; ipſa velit.* Quo loco Septuag. pro, *dilectam*, tranſtulerunt, *dilectionem*, ſiue *amorem*, quod magis adhuc ardentiſſimum Virginis amorem declarat, cum non tantum charitas, ſed dilectio ipſa nominetur. Hanc enim vim habet verbū Græcum ἀγάπη. tū quia ſemper fere erat in actu charitatis; tum quia quicumque eam aſpiceret, quam primum eius caſto amore

Affectus Virginis, & cogitationes charitate aureæ.

Cant. 2. 7.
B. Virgo per antonomaſiam charitas, ſiue amor.

amore accenderetur. Sed illud magis ad literam, ſponſum appellare Virginem
amorem, ſiue *dilectionem*, id eſt amorem ſuum, delicias ſuas: id denique, in quo Item & delitiæ.
eius amor continuò verſaretur. Deinde iterum appellatur charitas, ſiue amor, Cant. 7. 6.
Cant. 7. vbi eam ſponſus ſic per admirationem alloquitur: *Quàm pulchra es, &*
quàm decora chariſſima in delicijs: Quo loco ſimiliter LXX. pro *chariſſima*, tranſtulerunt ἀγάπη, & ſimiliter hebraice eſt אהבה quæ vox propriè amorem ſignificat,
vt patet 2. Reg. 1. cùm de Ionatha dicitur, quòd eſſet amabilis ſuper amorem 2. Reg. 1.
mulierum. Meritò igitur Virgo amor ipſe, ſiue charitas dicitur, cùm quanta ſit,
charitas, & amor ſit, tota nimirum cooperta aureis ſuarum cogitationum crinibus. Nec verò prætereundum eſt, quòd præcipuè capreis Galaaditicis comparatur: ſonat enim Galaad aceruum teſtimonij. Quod mirè etiam quadrat in Virginem, in qua omnia omnium gentium teſtimonia coaceruantur, cùm ab omnibus gentibus teſtimonium accipit probitatis: eã enim vel ipſi fidei hoſtes ſuſpiciunt, & admirantur, quemadmodum ipſa prænunciauit Luc. 1. *Ecce*, inquit, *ex hoc beatam me dicent omnes generationes*. Denique quod ſpectat ad poſteriorem ſimilitudinem, qua Cant. 7. comæ capitis eius dicuntur eſſe ſicut purpura Regis Luc. 1. 48.
iuncta canalibus, iam ſuperiùs annotauimus LXX. tranſtuliſſe: *Cæſaries capitis tui ſicut purpura: Rex ligatus in canalibus*. Itaque crines Virginis purpuræ comparantur propter colorẽ purpureum, qui eſt pulchertimus, & regalis, imò etiam cœleſtis. Deinde in eius crinibus Rex ligatus apparuit: quoniam Rex ille cœleſtis vinciri, & ligari ſe patiebatur Virginis crinibus tanquam regalibus, & aureis quibuſdam vinculis, vt iam ſuperiùs diximus, vbi etiam explicauimus, cur canalibus comparentur.

De pulchritudine oculorum in Virgine.

SECTIO VII.

PVlchritudinem oculorum Virginis deſcripſit ſponſus duplici ſimilitudine, 1.
quarum altera habetur Cant 1. *Oculi tui columbarum*: & Cant. 4. *Oculi tui columbarum abſque eo, quod intrinſecus latet*: altera Cant. 7. *Oculi tui ſicut piſcinæ in Heſebon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis*: Vtraque hoc loco eſt à nobis explicanda. Cant. 1. 15. & 4. 1. Cant. 7. 4.

Quod ad priorem attinet, comparauit ſponſus Virginis oculos oculis columbarum, quæ in Palæſtina nutriebantur, quarum oculi præſtabant & magnitudine, & ſplendore. Oculi columbarum Palæſtinæ magnitudine præſtabant. Et quidem Rupert. per *Oculos columbarum*, in Virgine intellexit ſeptem dona Spiritus ſancti: & idcircò dictum *columbarum*, non columbæ, eo quòd columba ſit Spiritus ſancti ſymbolum, hoc ſenſu: *Oculi tui columbarũ*, id eſt, *oculi omnium gratiarum: omnium quippe gratiarum, ſiue ſpirituum tu effecta es particeps, ex quo me caſtis viſceribus ſuſcepiſti*. Rupert. Omnia Spiritus ſancti dona in Virgine. Hugo Card & alij per *Oculos columbarum*, quæ de ſimplicitate laudantur, intelligunt ſimplicem intentionem, hoc eſt, non duplicatam vel erroris vel delectationis malitia. Hugo Card. Verùm rectius eſt, vt abſolutè intentionem Virginis in omnibus per oculos accipiamus, quæ ſemper in Deum reſpiciebat. Virginis intentio ſẽper in Deum. Quòd enim intentio in ſacris literis oculo comparetur, perſpicuum eſt ex Matt. 6. *Si oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit*: ſolis enim Matth. 6. 22.
operibus ex bona intentione perfectis remuneratio à Deo tribuitur: quemadmodum ſignificauit Apoſtolus, cum dixit ad Rom. 2. *Qui reddet vnicuique ſecundùm opera eius: iis quidem, qui ſecundùm patientiam boni operis gloriam, & honorem, & incorruptionem quærunt, vitam æternam*, id eſt, iis, qui Dei honorem ſpectant per rectam intentionem. Rom. 2. 6. Hoc ſenſu accipit D. Gregorius Homil. 4. ſuper Ezech. illud D. Gregor.

Ezech. 1. 11. cap. 1. quod dicitur de animalibus: *Et facies eorum, & pennæ eorum extentæ deſuper. Facies, inquit, & pennæ extentæ deſuper deſcribuntur, quia omnis intentio, omniſq; contemplatio Sanctorum ſuper ſe tendit, vt illud poſſit adipiſci, quod in cœleſtibus appetit. Nam qui bona agere videtur, & per hæc non Deo, ſed hominibus placere deſiderat, intentionis ſuæ faciem deorſum premit: & qui in contemplatione Dei, non dulcedine beatitudinis ſatiari appetit, ſed doctus videri, iſte nimirum intellectus ſui pennas deſuper non extendit.*

2\. Cæterùm Virgo beatiſſima & faciem, & pennas deſuper extentas habuit, quia omnes eius intentiones ſiue in agendo, ſiue in contemplando ad ſolius Dei cultum, honoremq; referebantur: id quod ipſamet ſignificauit primis illis verbis ſui Cantici Luc. 1. *Magnificat anima mea Dominum.* Quo loco eſt aduertendum non dixiſſe Virginem: *Magnifica anima mea Dominum*, quaſi excitando animam ad magnificandum Deum, ſed dixiſſe, *Magnificat*, vt intelligeremus non opus fuiſſe animam illam excitari, quæ continuò Deum magnificabat. Nimirum reliqui omnes Sancti citharæ quidem fuerunt, quæ Dei gloriam concinebant: ſed tamen interdum per carnis fragilitatem diſſonabant; vnde opus erat, vt ſubinde ad harmoniam, & concentum reducerentur: quò videtur ſpectaſſe regius vates, cùm dicebat Pſalm. 102. *Benedic anima mea Dominum:* videlicet indicans ſuam ipſius animam citharam quandam eſſe, quæ interdum à Dei gloria concinenda ceſſabat, atque adeò neceſſe habebat iterum ad Deum benedicendum excitari, & quodammodo attemperari. At Virgo beatiſſima, quoniam perpetuò Deum benedicebat, nihilq; non ad eius gloriam referebat, cithara erat Spiritus ſancti ſuauiſſimam harmoniam, & concentum ſemper retinens: quæ videlicet nunquam diſſonuit. Quare meritò Virgo non dixit, *Magnifica*, ſed *Magnificat anima mea Dominum*. Illud etiam obiter obſeruandum illum appellari magnificum, qui grandia tribuit: quam ob cauſam humanitas Chriſti dicitur *Magnificentia*, Pſalm. 8. *Eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos*: quia Deus per humanitatem ſe oſtendit ſummoperè magnificum eximia beneficia hominibus conferendo: quanquam etiam magnificentiæ nomine eo loco ipſa Dei munificentia accipi poſſit. Virgo igitur magnificat Deum dicitur, quia non quibuſuis laudibus, ſed ſummis, & eximiis Dei prædicat magnitudinem.

Luc. 1. 46.
Beata Virgo Deum cõtinuò magnificabat.
Pſal. 102. 1.
Beata Virgo Spiritus ſancti cithara nunquã diſſona.
Pſal. 8. 2.
Deus per Chriſti humanitatem magnificus apparuit.

3\. Sed magnam habent difficultatem verba ſequentia: *Abſque eo, quod intrinſecus latet:* quæ neceſſariò ad perfectam huius loci intelligentiam explicanda ſunt. Ea verò bis leguntur Cant. 4. primùm cùm dicitur: *Oculi columbarum, abſque eo, quod intrinſecus latet:* deinde, cùm ſubiungitur: *ſicut fragmen mali punici genæ tuæ, abſque eo, quod intrinſecùs latet:* & prætereà c. 6. vbi eadem ſententia totidem verbis repetitur: *Sicut cortex mali punici genæ tuæ abſque occultis tuis.* Quibus omnibus in locis LXX. tranſtulerunt: *extra ſilentium tuum:* eodem modo tranſtulit Symmachus: in Hebræo reſpondet verbum צמתך Contendit autem D. Hieron. in comment. ſuper cap. 47. Eſaiæ, eam vocem ſignificare pudenda mulieris, & ita accipiendam eſſe in Canticis: atque idcircò à Symmacho, & LXX. tranſlatum fuiſſe *ſilentium, & taciturnitatem, τὴν σιώπησιν*, quòd eiuſmodi partes præ verecundia, & modeſtia taceri debeant. Nam quòd vox hebræa eam ſignificationem habeat, probat D. Hieronymus ex eodem cap. 47. Eſaiæ, vbi ad Babylonem ſub typo fœminæ dicitur: *Denuda turpitudinem tuam:* vbi ad literam ſermo eſt de fornicationibus Babylonis, & manifeſtè turpidinis nomine obſcœnæ meretricis partes innuuntur, habeturque eo loco eadem vox hebræa. Verum hæc vſque adeò diſplicuerunt Luyſio Legionenſi in ſuis comment. ſuper Cantic. vt acriter Hieronymum incuſet, quòd putauerit rem omnium turpiſſimam à Spiritu ſancto nomi-

Cant. 4. 1. 10.
Canticorum locus obſcurus elucidatur.
Cant. 6. 7.
LXX.
Symmach.
D. Hieron.
Eſai. 47. 2.
Luyſius Legionenſis.

nominatam fuiſſe. Itaque contendit nomen *tſamatech* eo loco Canticorum ſumi pro ea capillorum parte, quæ fronti, & temporibus imminet ſub quibus oculi latentes, atque micantes quodam veluti errore capillorum & incerto motu pulchriores apparere ſolent. Quare Legionenſis verbum *tſimatech* non deducit à *tſama*, vt deduxit Hieronymus, ſed a nomine *tſamam*, quod ſignificat cincinnum capillorum, quo etiam modo deduxit Sanct. Pagn. in ſuo hebraico dictionario, & lexicon Complutenſe, imò & Rabbini hebræi in expoſitione ſuper Cantica. Quanquam verò Hieronymi ſententiam magis probamus quippe qui hebrææ linguæ peritia vel ipſos Rabbinos hebræorum ſuperauit: tamen hæc etiam Legionenſis expoſitio probabilis eſt. Quare iuxta illam, cùm dicitur: *Oculi tui columbarum abſq; eo, quod intrinſecus latet*: ſignificatur tantam eſſe oculorum Virginis, hoc eſt, eius rectæ intentionis pulchritudinem, vt multò plura lateant quamlibet etiam perſpicaciſſimam videndi aciem, quàm ſint illa, quæ exterius apparent.

Intentionis pulchritudo plus latebat, quam apparebat in Virgine.

4\.

Elegans quoque eſt Septuaginta tranſlatio: *extra ſilentium tuum*, vel *extra taciturnitatem tuam*: quæ illud ſignificat; tantam eſſe beatiſſimæ Virginis præſtantiam, vt dici nequeat, ſed ſilentio tantùm explicari poſſit. Itaq; eius perfectionem inexplicabilem eſſe, ſatiuſque multò eſſe, vt ille alius dixit de Carthagine, ſilere, quam pauca dicere: quo eodem ſenſu dictum eſt de Deo Pſal. 64. *Te decet hymnus Deus in Sion*: pro quo eſt in hebræo, quemadmodum tranſtulit D. Hier. *Tibi ſilentium laus Deus in Sion*: quibus verbis ſignificatur maximè propriam laudem Dei eſſe ſilentium, quia nimirum eius immenſa magnitudo comprehendi nequeat. Munſter. Campenſ. & interpres pro Caiet. vertunt: *Te expectat laus Deus in Sion*, hoc eſt, vt Caietanus interpretatur: In Sion, Deus, laudaberis, vbi extructum eſt tabernaculum. Quanquam alia poteſt afferri expoſitio: *Te expectat laus*, id eſt, laus omnis conſequi te minimè poteſt ſed quaſi expectat, vt te capiui noſtro accommodes, quò in te laudando verſari poſſit. Sanct. Pagnin. & alij transferunt: *Tibi ſilet laus*, hoc ſenſu: Laus omnis tibi ſilentium eſt, ſeu quantumcumque te laudibus efferamus, perinde eſt, atq; ſi omninò ſileamus, quia laus omnis noſtra præ tua magnitudine nihil eſt & ſilentium potiùs, quàm laus exiſtimanda. Quæ omnia ſuo modo in Virginem conueniunt, de qua proptereà meritò ab ſponſo non ſemel inculcatur: *Extra ſilentium tuum, extra taciturnitatem tuam, abſque occultis tuis*, hoc eſt, omnis tua pulchritudo ſilentium quoddam eſt, & taciturnitas, tum quia ſilentio potius honoranda eſt, quàm impari laude, balbutientibuſque vocibus commendanda: tum etiam quia quicquid de te dicatur, tam longè abeſt à tua eximia dignitate, vt ſilentium potius & taciturnitas laus omnis appellanda videatur. Accedit quòd tua eximia magnitudine ſanctis omnibus impoſuiſti ſilentium, imò & creaturis omnibus, ne poſſent tecum de perfectione, & pulchritudine contendere. Atque hæc de priori ſimilitudine.

Virginis præſtantia inexplicabilis.

Pſal. 64. 12.

Munſt. Cāp. Caietan.

Sanct. Pagn.

Laus noſtra præ Dei magnitudine nihil eſt, & ſilentium.

B. Virgo ſilētio potius honoranda, quam impari laude commendanda.

5\.

Pro poſterioris intelligentia aduertendum eſt primò Heſebon, ſiue Heſbon vrbem eſſe citra Iordanem in ſorte filiorũ Ruben, in qua olim fuit Regia Seon Regis Amorrhæorum ſtagnis aquiſq; abundantem. Deinde obſeruandum pro eo, quod nos habemus, *filiæ multitudinis*, eſſe hebraicè בת רבים, quod nomen proprium eſt eius portæ, ad quam iſtæ piſcinæ dicuntur fuiſſe, quæ appellabatur porta בת רבים, id eſt, *filiæ multitudinis* quòd iuxta illam forum eſſet peramplum, & hominum frequentia celeberrimũ. Tertiò notandum in oculis præcipuè laudari magnitudinem, ſplendorem, ſerenitatem. Quia igitur piſcinæ illæ amplæ erant aquaſq; habebant clariſſimas & ſtabiles: idcircò Virginis oculi eiuſmodi piſcinis comparantur, laudanturque à magnitudine, ſplendore, & ſerenitate. Hæc enim omnia habuit Virginis intentio, quæ ampla fuit per multitudinem

Heſebō vrbs citra Iordanem.

Virginis oculi comparantur piſcinis in Heſebon.

operum ſplendidiſſima propter caritatem: denique ſereniſſima, quia nullam vel minimam perturbationem admiſtam habuit.

De pulchritudine genarum in Virgine.

SECTIO VIII.

Sanct. Pagn. Septuagint. R. Abenezra. Beda.

1. PRæcipuum quiddam in facie ſunt genæ, quas non prætériuit ſponſus, cum dixit Cant. 4. *Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ.* Sciendum autem hebraicè pro genis eſſe vocem רקתך, quæ propriè tempora ſignificat, à radice רקק, id eſt, attenuare, eo quòd cutis temporum tenuiſſima ſit: & ita ſumit eam vocem hoc loco Sanct. Pagni. Verùm Septuaginta *genas*, ſiue *malas* tranſtulerunt: Rab. Abenezr. probabilius exiſtimat vocem hebræam transferendam eſſe *florem mali punici*, qui totus eſt rubore perfuſus. Igitur Beda per genas verecundiam deſignari putat: quia illas nobis erubeſcentibus ſolet rubor perfundere, ſimilemq́; coloré facies contrahit illi, quem præ ſe fert cortex mali punici. Eodemq́ue modo interpretatur

Rupert. Verecundia ex præcipuis virginum virtutibus. Eccl. 26. 19. D. Ambros. Luc. 1. 28. Rebecca exēplum pudoris. Geneſ. 24. Pudor virginitatis famulus.

Rupert de Virgine locum intelligens, quam merito ſponſus à verecundia commendat; quoniam eſt vna ex præcipuis adoleſcentium virginumq́; virtutibus, iuxta illud Eccl. 26. *Gratia ſuper gratiam mulier ſancta, & pudorata.* Vnde D. Ambr. lib. 2. in Lucam expendens verba illa cap. 1. *Ingreſſus Angelus ad eam dixit: Aue gratia plena. Quæ cum audiſſet, turbata eſt in ſermone eius: Diſce,* inquit, *Virginem moribus: diſce Virginem verecundia; diſce Virginem oraculo; diſce myſterio. Trepidare virginum eſt & ad omnes viri ingreſſus pauere, omnes viri affatus vereri. Diſcant mulieres propoſitum pudoris imitari.* Idemq́; Ambr. lib. 2. de Virginibus ponderans, quomodo Rebecca Iſaac ſponſo ſuo conſpecto vultum pallio operuit Gen. 24. ſic ait; *In virginibus pudor ornat ætatem, taciturnitas commendat pudorem. An vero mediocre pudoris exemplum eſt, quòd Rebecca, cùm veniret ad nuptias, ſponſumq; vidiſſet, velamen accepit? Et vtique pulchra virgo non decori timuit, ſed pudori.* Et paulò inferius. *Virginem mihi prius grauitas ſua nunciet, pudore obuio* (vbi Ambroſius pudorem quaſi famulum virginis præeuntem appellat) *gradu ſobrio, vultu modeſto, & prænuncia integritatis anteeant ſigna virtutis: non ſatis probabilis virgo eſt, quæ requiritur, cum videtur.*

Geneſis difficilis locus explicatur.

2. Eôdem pertinet illud, quod Abimelech Rex Geraræ dixit Saræ Gen. 20. *Ecce dedi mille argenteos fratri tuo: hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes, qui tecum ſunt, & quocunque perrexeris, memento te deprehenſam:* qui locus eſt vnus ex difficilioribus in lib. Gen. Pro cuius intelligentia ſciendum eſt hebraicè ſic haberi: *Ecce dedi mille argenteos fratri tuo. Ecce ipſe tibi operimentum oculorum omnibus, qui tecum ſunt. & increpata es.* Vbi pro *ipſe*, eſt hebraicè הוא, quæ vox referri poteſt, & ad argentum, & ad fratrem: eſt enim hebraicè argentum numero ſingulari. Et quidem ſi ad fratrem referatur, ita plerique interpretantur. Ecce dedi mille argenteos Abrahæ, quem tu falſo fratrem tuum appellas: ipſe ſub nomine fratris erit tibi velamen oculorum, id eſt, velamen verecundiæ, ſi minùs caſta eſſe volueris. Aut etiam aliter: Ipſe erit tibi velamen oculorum, ſiue verecundiæ ad omnes, qui tibi voluerint hoc, quod tibi mecum accidit, exprobrare, habes, quo te excuſes dicendo ipſammet Abraham perſuaſiſſe tibi, vt eum non virum, ſed fratrem diceres, ex quo diſcrimen adulterij incurriſti. Verùm alij meo iudicio planius, & faciliùs pronomen הוא, ad argentum referunt, vt dicatur Abimelech dediſſe Abrahæ mille argenteos in velamen oculorum Saræ, id eſt, quibus velum emeret, quo ſe Sara velaret, oculoſq́ue occultaret præ reuerentia, ne alicui poſſet eſſe concupiſcentiæ occaſio. Itaque Abimelech commendaſſe Saræ pudorem,

&

& verecundiam. Quam expoſitionem ſequutus eſt Lipom. in catena ſuper Gen. & Marginal. Scholiaſt. in Bibliis Sanct. Pagnini. Hoc argumentum eleganter perſequitur Tertull. lib. de velandis virginibus, reprehendens morem ſui temporis, quo non ſolùm nuptæ, & aliæ virgines, quæ ad nuptias aſpirabant: ſed etiam virgines Chriſto dicatæ caput præſertim in Eccleſiis oſtentabant, & ſe caula non velabant contra Apoſtoli præſcriptum, & inter alia hæc habet. *Tam ſanctis viri eſt ſuffundi ſi virginem viderit; quam ſanctæ virginis ſi a viro viſa ſit. Sed enim vera, & tota, & pura virginitas nihil magis timet, quam ſemetipſam: confugit ad velamen capitis, quaſi ad galeam, quaſi ad clypeum, qui bonum ſuum protegat aduerſus ictus tentationum. Indue igitur armaturam pudoris, circunduc vallum verecundiæ.* Eleganter dixit Aug. Epiſt. 202. ad Nectarium Dæmonem nulla hoſtia magis delectari, quam ſi ipſi pudor immoletur. *Vt quiuis,* inquit, *intelligat, quale Dæmonium ſit, quod placari aliter non poteſt, niſi illi non ſanguis humanus, ſed multò ſceleſtius pudor humanus tanquam immolatus intereat.* Et meritò quidem Aug. quoniam abiecto pudore nullum eſt ſcelus tam nefarium, quod non facilè ſuſcipiatur.

Lipomanus. Scholiaſt. Tertull.

Velamen capitis virginis galea & clypeus pudoris aduerſus tentationes. D. Aug. Dæmoni nulla gratior hoſtia pudore perdito.

3\. Quoniam igitur Virgo beatiſſima exemplar erat omnis pudoris, & virginalis verecundiæ: idcirco genas habere dicitur ſimiles cortici mali punici: id quod omnes ferè Doctores ponderant in eo, quòd intra ſui cubiculi penetralia ſe continebat, & nõ obſcurè ſignificauit Lucas illis verbis. *Et ingreſſus Angelus ad eam,* quaſi videlicet in interiori domus parte reconditam. Vide Euſeb. Emiſſen. in expoſitione Euangelij de Annunciat. *Non in plateis,* inquit, *erat; non in publico morabatur; intus erat; in penetralibus ſola ſedebat, nec tamen ſola tanto virtutum exercitu circumſcripta.* Et meritò Angelo conſpecto quodammodò trepidauit, vt annotauit Amb. quoniam vbi timor, ibi & pudor: quemadmodum Suidas dictum ab Epicharmo commemorat. Et Tertull. in lib. de cultu fœminarum, *Quò præſumit,* inquit, *minùs veretur; minùs præcauet; plus periclitatur: timor fundamentum ſalutis eſt.* Legendus eſt D. Bern. ſer. ſuper *ſignum magnum,* quo loco poſtquam ruborem in facie gemmæ in diademate, & micanti in capite ſtellæ comparauit ſubiunxit: *An verò quis putat quòd hac caruerit gratia quæ gratia plena fuit? Pudibunda fuit Maria: ex Euangelio id probamus, vbi enim aliquando loquax, vbi præſumptuoſa fuiſſe videtur? Foris ſtabat quærens loqui filio, nec materna auctoritate, aut ſermonem interrupit, aut in habitationem irruit, in qua filius loquebatur.*

B. Virgo omnis pudoris exemplar. Luc. 1. 28. Euſeb. Emiſſ. Vbi timor, ibi & pudor. Suidas. Tertull. Plus periclitatur, qui minus veretur. D. Bernard. Rubor in facie, gemma in diademate ex Bern.

4\. Secundò comparantur genæ Virginis non ſimpliciter *malo punico,* ſed *fragmini mali punici* quoniam ſicut in malo punico quadam ex parte fracto, & aperto apparent grana illa purpurea, & pulcherrima: ita in facie Virginis pudore aſperſa eminebat omnium virtutum, & gratiarum decor, atque elegantia, vt ei, qui in eam intueretur, ſtatim ſeſe obiicerent quaſi mali punici grana purpurea omnium virtutum pulcherrima ornamenta. Aliam quoque eius rei cauſam affert Rupert. *Fragmen,* inquit, *mali punici & rubet, & amplius, quam integrum malum, redolet. Sic tu* (loquitur cum Virgine) *& ſingulariter verecunda es, & multa per bonam opinionem bono exemplo proficis abſque eo, quod intrinſecus latet. O vere laudabilis verecundia vbi & intus conſcientia munda, & foris facies eſt verecunda.* Poteſt & tertia reddi ratio: quoniam ſicut grana mali punici, non niſi fracto malo punico apparent, & rutilant: ita Virginis quemadmodum & reliquorum Sanctorum virtutes eximiæ non ita reſplendent, niſi cum laboribus franguntur.

In Virginis facie omnium gratiarum decor. Rupert. Verecundia verò laudabilis quæ.

5\. Tertiò, iuxta Bedæ expoſitionem de Eccleſia genas mali punici Virgo habuit: quia de rubore in facie propter paſſionem filij non erubuit, imò de eo gloriabatur. *Malum enim punicum,* inquit Beda, *quia roſei coloris eſt, paſſionis Dominicæ myſterium adumbrat.* Hunc igitur colorem Virgo in facie habens non erubeſcat,

Beda. B. Virgo de filij paſſione non confundebatur.

quia

quia de ſui filij morte, & paſſione non confundebatur; imò ipſam confuſionem, & ruborem tanquam gloriã reputabat. Quartò, & poſtremò iuxta tranſlationem R. Abenezræ: *Genæ tuæ ſicut flos mali punici*: quid pulchrius, quam genas Virginis eſſe veluti flores mali granati? quaſi nimirum ex ipſius genis mala granata tanquam ex floribus pullularent. Sanè ita res habet: ex ipſius enim Virginis conſpectu, & conſuetudine Apoſtoli magis ad mortem pro Chriſto oppetendam fuerunt incitati, vt ipſi veluti mala punica fuerint ex Virginis genis tanquam ex floribus enata. Quod enim malum punicum ſymbolum ſit martyrij, ſiue martyrum docet multis in locis D. Greg.

R. Abenezr. Genæ Virginis flores mali granati. Apoſtoli mala punica. D. Greg.

De pulchritudine labiorum virginis.

SECTIO IX.

1. Cant. 4. 3. 11.

LAbiorum pulchritudo, quæ rubore præcipuè continetur, maximè etiam commendatur ab ſponſo in Virgine Cant. 4. *Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce*: ſeu vt alij transferunt ex Hebræo: *Tanquam filum coccini labia tua, & ſermo tuus decorus eſt*. Et paulò inferius. *Fauus diſtillans labia tua ſponſa: mel & lac ſub lingua tua*. Quod ad rem attinet, per Virginis labia eius in loquendo prudentia exprimitur, quæ vittæ coccineæ comparatur, quoniam ſicut fœminæ ſolent vitta coccinea crines, ne effluant, conſtringere: ita prudentiæ examine conſtringuntur ſermones, ne temerè effluant. Eſt autem ea vitta in Virgine coccinea: quoniam eius in loquendo prudentia, ſicut & reliquæ virtutes, charitate rubebat. Hac de re loquitur D. Bernard. ſer. ſuper *ſignum magnum*, vbi obſeruat non niſi quater loquutam Virginem legi in Euangelio: primò quidem ad Angelum, ſed cùm iam ſemel, atque iterum alloquutus eam fuiſſet: ſecundò ad Eliſabeth, quando vox ſalutationis eius Ioannem exultare fecit in vtero, & ea magnificante Mariam ipſa magis Dominum magnificare curauit: tertiò ad filium, cùm iam eſſet annorum duodecim, quòd ipſa, & pater eius eum dolentes quæſiuiſſent: quartò in nuptiis ad filium, & miniſtros: & is quidem ſermo certiſſimus index ingenitæ manſuetudinis, & virginalis verecundiæ fuit. Deinde obſeruat mirum eſſe, quòd Virgo nihil legatur dixiſſe, neque paſtoribus, neque Magis, neque Simeoni in templo. *Nunquid*, inquit, *non ab initio veniſſe paſtores, & primam omnium Mariam inueniſſe leguntur? ſic & Magi quoque non ſine Maria puerum inuenerunt: & inducens in templum Domini templi Dominum multa quidem à Simeone audiuit tam de eo, quàm de ſe ipſa: & tamen ad loquendum tardas in omnibus, neque de ipſo incarnationis dominicæ ſacramento, quodcunque verbum feciſſe reperies.*

Virginis prudentia in loquendo. D. Bernard. B. Virgo quater loquuta legitur in Euangelio. Virginis mirum ſilentium.

2. Pſal. 140. 3.

Hæc vitta qua labia conſtringenda ſunt exemplo Virginis, aliis quoque ſimilitudinibus explicatur in ſacris literis. Primùm nomine oſtij Pſ. 140. *Pone Domine cuſtodiam ori meo, & oſtium circunſtantiæ labiis meis*. Rationem verò ſimilitudinis eam affert D. Greg. lib. 7. Mor. cap. vlt. & 3. p. curæ paſtoral. admonitione. 15. quia nimirum oſtium & aperitur, & clauditur. *Qui ergo*, inquit, *ori ſuo poni non obſtaculum, ſed oſtium petiit, & aperte docuit, quòd & per diſciplinam retineri lingua debeat, & ex neceſſitate laxari, quatenus os diſcretum, & congruo tempore vox aperiat, & rurſus congruo taciturnitas claudat*. Quæ ratio etiam affertur à D. Chryſ. in comment. ſuper Pſ. 140. vbi addit rationem eſſe clauem huius oſtij. *Os*, inquit, *noſtrum perpetuò cuſtodiamus rationem ei tanquam clauem adhibentes*. Dicitur autem huiuſmodi oſtium *oſtium circunſtantiæ*, hoc eſt, circunſtans: quia diſcretio, & prudentia debet totum os ambire apponendo temporis, loci, perſonarũ circunſtantias, vt meritò oſtium

D. Greg. Os congruo tempore & aperiendũ, & claudendum. D. Chryſ. Ratio oris clauis.

oſtium circumſtantiæ dici poſſit. Eſt & alia vis in eâdem ſimilitudine, quod ſicut in domum, quæ nullo clauditur oſtio, patet ſine delectu aditus vniuerſis, qui ingredi, egrediq; voluerint: ita per os, quod nullo diſcretionis oſtio clauditur, egrediuntur turmatim, ac temerè incondita verba, quæcunque in buccam venerint. Secundò, non ſatis eſt hoc oſtium clauſum eſſe, niſi etiam vectibus, & repagulis diligenter obſeretur: hoc enim etiam maximè commendant ſacræ literæ, veluti Eccl. 28. *Ori tuo facito oſtia, & ſeras*, ſeu vt legit D. Greg. in expoſitione Ecc'. 28. 18.
4. Pſal. pœnitentialis: *Ori tuo fac oſtium, & vectem.*

Tertiò, tanta eſt bene loquendi, ſilentijq; ſuo tempore ſeruandi difficultas, vt 3.
ne oſtio quidem vectibus, & repagulis obſerato fidere quis debeat: ſed præter Silentij ſer
oſtium, & vectes adhibenda ſit diligens cuſtodia, & excubiæ ad cuſtodiendum uandi difficultas.
oſtium, ne quis illud abſque neceſſitate detractis ſeris aperiat. Idcircò enim regius vates dixit Pſal. 140. *Pone domine cuſtodiam ori meo.* Sicut enim obſeſſam vr- Pſal. 140. 3.
bem non ſatis eſt claudere, ſed præterea opus eſt ad portarum cuſtodiam præſidium adhibere: ita non ſufficit arcem cordis, quæ continuò à Dæmone obſidetur, clauſo oſtio ſeruare, ſed præterea adhibenda eſt vigilantiſſima cuſtodia, quam D. Chryſ. loco citato vult eſſe memoriam mortis, quam ipſe pingit quaſi Mortis memoriam vt
fœminam præferentem manu ignem inferni, *Hanc*, inquit, *adhibe ianitorem, &* pingat.
cuſtodem intentantem minas conſcientiæ, & hanc portam nunquam intempeſtiuè aperies, Chryſoſt.
iuxta illud Eccl. 7. *In omnibus operibus tuis memento nouiſſima tua, & in æternum non* Eccl 7. 40.
peccabis. Deinde aduertit non ſine myſterio mentionem fieri & *oſtij*, & *cuſtodiæ*, vt intelligamus huiuſmodi oſtium nec ſemper debere eſſe apertum, nec ſemper clauſum: ſed interdum aperiendum, interdum etiam claudendum, iuxta illud Eccleſ. tertio, *Tempus tacendi, & tempus loquendi. Si enim*, inquit, *oporteret ora per-* Eccl. 3. 2.
petuo patere, non facta eſſent portæ: ſi autem perpetuò clauſa eſſent, non eſſet opus cuſtodia.

Quartò, frænos etiam adhibere iubemur ori quaſi indomito, & effrænato 4.
equo Eccl 28. *Facito frænos ori tuo rectos* hoc eſt, vt interpretatur D. Amb. lib. 1. Of- Eccl. 28. 30.
ficiorum ca. 3. *Reſtringatur lingua habenis vinculis, frænos habeat ſuos, quibus reuoca-* D. Ambro.
ri poſſit. Eademq; ſimilitudine vſus eſt Iacobus Apoſtolus in epiſt. ſua canonica, Iacob. 3. 2. 3.
c. 3. *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt vir: poteſt etiam fræno circunducere to-* Reget totũ
tum corpus: quibus verbis ſignificat eum, qui linguam nouit frænare, reliquum corpus, qui
omne actionum ſuarum corpus poſſe gubernare. ſicut totus equus fræno ori linguam frænat.
adhibito regitur, quemadmodum ſtatim ſubiungit: *Si equis fræna in ora mittimus ad conſentiendum nobis, & omne corpus illorum circunferimus.* Quintò, non tantum frænos in ore, ſed etiam ſtateram in manu, cùm loquimur, vt habeamus, ad-
monemur Eccl. 28. *verbis tuis facito ſtateram.* In quem locum D. Amb. loco pro- Eccl. 28. 29.
ximè citato, *Profer*, inquit, *ſermones ad menſuram libra examinatos iuſtitiæ, vt ſit* D Ambroſ.
grauitas in ſenſu, in ſermone pondus, in verbis modus. Et D. Chryſ. in Pſ. 140. eundem Sermones ad
locum exponens, ſtateram, & lancem docet faciendam linguæ, vt non ſolùm iuſtitiæ librã
verba, quæ oportet, efferamus: ſed etiam cum ea, qua par eſt, cautione, veluti põ- examinandi.
derantes expendamus, *Si enim*, inquit, *hoc facimus in auro: multò magis faciendum* D Chryſoſt.
eſt in verbis, vt nihil deſit, nihil redundet. D. Amb. legit. *Ori tuo fac iugum, & ſtateram:* Statera vt auro, ſic facienda linguæ.
per iugumq; intelligit humilitatem, & ſubiectionem, vt lingua ſit ſubiecta ra- D. Ambroſ.
tioni, eiuſq; iugum libenter ſubeat. Atque hæc omnia Virgo beatiſſima diligen- Virginis verba ad iuſti-
ter obſeruauit: ipſa nimirum oris ſui oſtium claudebat, aperiebatq; opportu- tiæ libram
no tempore: ipſa verbis ſuis fecit ſtateram ſingula prudentiæ libra examinans, examinata.
ipſa aureos quoſdam ſilentij frænos ori admouendos exemplo ſuo docuit, ipſa denique vitta coccinea ſermones cõſtrinxit, tum ne diffluerent, tum vt charita-

tis quaſi colore coccineo in proximorum vtilitatemruberent, vt meritò ei ſponſus dixerit: *Vitta coccinea labia tua.*

Beda. Paſſio Chriſti vitta coccinea. Ioſue 2. Origen.

5. Quanquã & alia quoq; ratio reddi poteſt, cur labia Virginis vittæ coccineæ cõparentur, quæ ex Beda colligitur: quoniam ſcilicet Virgo ſermones ſuos paſſionis dominicæ memoria ſolebat ringere, & veluti coccineos efficere. Adumbrari enim paſſionem Chriſti per filum coccineum, perſpicuum eſt ex Ioſue 2. cùm Raab meretrix ex feneſtra funem appendit coccineum, ad cuius conſpectũ ſibi domuiq; ſuæ parceretur, vt in eum locum Orig. eleganter obſeruauit. Meritò autem memoria paſſionis Chriſti vittæ coccineæ comparantur: quoniam,

Eius virtus ad cohibenda peccata.

vt ait Beda, nihil eſt, quod magis nefarios, & profligatos homines à peccando cohibeat, quàm cùm recolunt pro eis Dominum paſſum fuiſſe. Præterea pulcherrima tunc ſunt labia, & quaſi coccinea, cùm de paſſione Chriſti ſermonem habent. Rectè etiam ſubiungitur: *Et eloquium tuum dulce*: quia gratiſſimum eſt Deo, & Angelis, cùm de paſſionis Chriſti myſterijs inuicem loquimur.

Virginis labia diſtillanti fauo cur cõparentur.

6. Nec verò vittæ coccineæ duntaxat labia Virginis conferuntur, ſed etiam diſtillanti fauo, vt initiò diximus propter incredibilem ſuauitatem, ac dulcedinẽ. Præterea fauus erant per dulcedinem amoris, diſtillans per affabilitatem. Nec vacat myſterio, quòd fauus diſtillans, non effuſus dicuntur, nimirum, quia non debet quiſpiam, quicquid ſcit, effundere, ſed præmeditatò loqui, & habita ratio-

Vas ſine operculo effuſio in loquẽdo. Num. 19. 15.

ne loci, temporis, ac perſonarum quodammodo diſtillare. Quod nimirum fuit in Virgine, quæ cùm tam multa, tantaq; ſciret, pauciſſima tamen loquuta legitur. In cuius rei figuram dicitur Num. 19. *Vas, quod non habuerit operculum, nec ligaturam deſuper, immundum erit*: & eſt ſermo de tentorio mortui, in quo vas omne, quod non habuiſſet operculum, immundum cenſebatur. Cuius rei myſterium

D. Greg.

ſic expendit D. Greg. lib. 23. Moral. c. 4. *Tegmen operculi, vel ligatura eſt cenſura diſciplinæ, qua quiſquis non premitur, quaſi vas immundum, pollutumq; reprobatur, quaſi enim vas ſine operculo, vel ligatura polluitur, qui per ſtudium oſtenſionis patens, nullo velamine taciturnitatis operitur.*

Virginis labia vnde tam ſuauia. Cant. 1. 1. Septuag.

7. Verùm optabit quiſpiam reddi ſibi rationem, cur labia Virginis tam ſuauia, ac dulcia fuerint, vt mellis fauo comparentur. Sanè non alia eſt, niſi quia tam ſæpe, ac frequenter oſcula filij ſui infantis delibauit quemadmodum ipſa exoptabat, cùm dicebat Cant. 1. *Oſculetur me oſculo oris ſui*, ſeu vt eſt hebraicè, & Septuag. etiã tranſtulerunt: *Oſculetur me oſculis oris ſui*: vt videlicet, non vnum tantum oſculum, ſed multa expetierit. Quid non enim gratiæ, ſuauitatiſq; Virginis labijs adhæreret ex ore, & labijs ſuauiſſimi illius infantis, cui veluti blandiens Regius va-

Pſal. 44. 3. Tituli Pſ. 44. varia lectio.

tes dicebat Pſalm. 44. *Speciosus forma præ filijs hominum, diffuſa eſt gratia in labijs tuis.* Quo loco primùm eſt obſeruandum Pſalmi eius titulum græcè quidem eſſe: *Pro iis, qui commutabuntur*: hebraicè autem: *Pro lilijs*, vel *ſuper lilia*, & iuxta Symmachum: *Triumphus pro floribus.* Volunt autem Hebræi lilia hoc loco non ſignificare flores, ſed muſicum inſtrumentum, quod lilijs inſculptis eſſet inſigne, quod genus inſtrumentorum etiam hodie in vſu eſt cum in corpore lyratum, & vnde ſonus redditur, ſunt lilia, roſæque inſculptæ: quam expoſitionem ſequuntur

R. Abeneſra. R. Dauid. In titulis Pſalmorum [illegible] habentur inſtrumenta, [illegible] quæ canebantur. D. Hieron.

Rab. Abeneſra, & Rab. Dauid. Poteſtq; ea ſententia confirmari ex eo, quod in titulis aliorum Pſalmorum inſtrumenta quoque muſica, ad quæ canebantur, poni ſolent, veluti Pſal. 54. *Victori in organis eruditio Dauid* & Pſal. 60. *Victori ſuper organum Dauid*: & Pſal. 6. & 11. *Pro octaua*, vel *ſuper octauam*: nam ibi etiam *octaua* iuxta expoſitionem hebræorum eſt genus odæ, vel inſtrumenti muſici. Exiſtimat autem D. Hieron. hæc lilia ſignificare virgines: nam idcirco ait ſe hunc Pſalm. voluiſſe exponere Principiæ virgini, eo quòd inuenerat in titulo

lilia,

lilia,& flores,quæ pertinent ad virginitatis decus immortale:cui etiam concinit titulus ille: *Pro iis,qui commutabuntur*: quia virgines mutantur in Angelos, eáque mutatio perfectiſſima erit in cœlo,iuxta illud Matth.22. *Neque nubent,neque nubentur,ſed erunt ſicut Angeli Dei in cœlo*. Nec à virginibus diſſidet illa alia liliorum acceptio pro inſtrumentis muſicis:verè enim virgines ſunt muſica inſtrumenta pulcherrimis virtutum liliis inſculpta, quæ ad ſublimem quendam concentum diuinarum laudum in cœlo adhibentur,iuxta illud Apocal.14. *Vocem, quam audiui,ſicut citharœdorum citharizantium in citharis ſuis; & cantabant quaſi canticum nouum,& nemo poterat diſcere*(ſic enim legendum eſt,non, *dicere*)*canticum,niſi illa centum quadraginta quatuor millia*. Quòd enim huiuſmodi citharœdi virgines ſint, ſtatim explicauit Ioannes,ſubiungens: *Hi ſunt, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati: virgines enim ſunt*.

Virgines mutantur in Angelos.
Matt 22 30.
Virgines & ſunt muſica inſtrumēta, & citharœdi.
Apoc.14 2.4

Cæterùm quanquam vniuersè hæc lilia ad virgines ſpectent;præcipuè tamen 2.
referenda ſunt ad Chriſtum,ſanctiſſimamq́; eius matrem : ſiquidem eo Pſalmo agitur de Meſſiæ nuptiis,eiuſq́; ſponſa, quæ potiſſimùm fuit eius mater. Quare non mirum,ſi Virgo tantam habuit gratiam in labiis, cùm labia habuerit pulcherrimi lilij:folia enim illa lilij inflexa quandam præbent ſpeciem labiorum. Vnde 2.Paralip.4.dicitur de mari æneo : *Vaſtitas eius habebat menſuram palmi, & labium illius erat quaſi labium calicis,vel repandi lilij*: imò labia ipſa ſpōſi liliis comparantur Cantic. 5. *Labia eius lilia*. Secundò aduertendum eſt ex Auguſtino, Eugubino in comment ſuper Pſ.44.cùm dicitur: *Diffuſa eſt gratia in labiis tuis*.ſignificari maximam copiam,& abundantiam gratiæ,quę veluti torrens,& quaſi flumen appelletur;quaſi dicat: *Circunfuſum eſt gratia os tuum. Sicut fons ſeſe largiter effundit:ſic effudit ſeſe vbertim gratia in ore tuo*. Tertiò, obſeruauit in eundem locum Frāciſcus Titelmanus plenum myſterij eſſe,quòd in labiis Chriſti potiùs, quàm in facie, fronte, aut oculis dicatur diffuſa fuiſſe gratia: quia nimirum Chriſtus venerat,vt legationem quandam maximè arduam,ac difficilem perageret, fœdúſq́; inter homines,Deumq́; grauiſſimè offenſum percuteret: atque adeò opus fuiſſe,vt in labiis multam haberet diffuſam gratiam, vt hoc hominibus poſſet faciliùs perſuadere,Patrémq; ſermonis ſuauitate mitigare:aduocatus enim, qui gratiam non habet in loquendo, non eſt idoneus difficillimis negotiis expediēdis,animíſq; vtriuſque partis conciliandis.Cùm igitur in labiis Chriſti tanta eſſet diffuſa gratia, eiuſq; infantis oſcula Virgo beata frequentiſſimè delibaret; inde ortum eſt, vt eius labiis tanta inſideret gratia,vt diſtillanti mellis fauo meritò comparari debuerint.

Gratia labiorum virginis ex Chriſto.
2.Paral.4.5.
Cant 5 13.
Auguſtin Eugubin.
Pſal 44 3.
Titelman.
Gratia cur potiùs in labiis,quàm in Chriſti facie dicatur diffuſa.

De pulchritudine colli in Virgine.

SECTIO X.

QVoniam collum præcipuum quendam in corporis compoſitione locum obtinet,in eo deſcribendo pręcipuè quoq; verſatur ſponſus: Vnde Cant.4. ſic ait: *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea,omnis armatura fortium*: ſeu vt alij transferunt ex Hebræo: *Sicut turris Dauid collum tuum,conſtructa ad diſciplinas:mille clypei ſuſpenſi ſunt ſuper eā,omnes pharetræ fortium*. Sanctes Pagninus pauló aliter: *Quæ ædificata eſt ad docendū tranſeuntes*. Et c.7. *Collum tuum ſicut turris eburnea*. Denique c.1. *Collum tuum ſicut monilia*. 1.
Primum igitur per *collum*, Virginis eius apud Deum gratia, & interceſſio intelligitur,ita vt eius interceſſio ſit veluti collum,per quod à Deo omnes gratiæ,

Cant.4 & 7. 4.& 1. 10.
Sanctes Pagninus.
Virginis interceſſio [illegible]

præſidiáque in homines transfunduntur. Itaque hæc Virginis interceſſio turris quædam eſt Eccleſiæ fortiſſima, ad quam omnes, cùm ab hoſtibus obſidētur ſeſe ſalutis cauſa recipiunt. E munita eſt firmiſſimis propugnaculis, hoc eſt præſentiſſimis in omni tentationum, & perſecutionum genere præſidiis. *Mille clypei pēdent ex ea, omnis armatura fortium*, non ſolùm, quia mille protectionum genera interceſſione Virginis continentur, propter quæ multa etiam inuocationum genera promeruit: ſed etiam quia quotquot fortiſſimi milites, ac duces in Eccleſia extiterunt, victorias ſuas Virgini in primis acceptas retulerunt, & hodie quoq; referunt: & idcireò arma ſua ex huiuſmodi turri, quaſi ex tholo ſuſpendunt, hoc ipſo teſtantes ſe Virginis potiſſimùm beneficio de hoſtibus tum animæ, tū corporis victoriam reportaſſe. Vnde meritò alij transferunt ex Hebræo: *Quæ conſtructa eſt ad diſciplinas*, ſiue, *quæ conſtructa eſt ad docendum transeuntes:* quoniam quicunque ad hanc turrim aſpexerint, viderintq; tam multa interceſſionis eius monumenta, cognoſcent facilè, quantum ſpei ſit in Virginis præſidio collocandū. Quid enim quæſo aliud vident, qui templum Virginis ad Aquaſlupias, Lauretanum, & Montisferrati ingrediuntur, quàm huiuſmodi clypeos, & armaturam fortium è turri ſuſpenſam, arma videlicet omnis generis, compedes, vincula, linteamina mortuorum, quæ inuicta huius turris præſidia omnibus tranſeuntibus clariſſimè teſtantur?

Milites, ac duces Eccleſiæ victorias ſuas Virgini retulerunt.

In Virgine quantū ſpei collocandū.

1. Itaque habes interceſſionis virgineæ duo præclara ſymbola, vnū colli, turris alterum. *Collum* enim dicitur, quia per Virginem vniuerſa in nos à Deo tanquā à capite beneficia deriuantur: *turris* autem, quia firmiſſimum eſt, ac tutiſſimum eius præſidium. Ad priorem appellationem ſpectauit D. Bernardus Serm. in Natiuit. Mariæ, cùm Virginem appellauit aquæductum gratiæ. *Sane*, inquit, *ipſa ſeſe plenitudo exinaniuit, vt fieret nobis iuſtitia, ſanctificatio, & redemptio: deriuatus eſt fons vſque ad nos, deſcendit per aquæductum vena illa cœleſtis. Aduertiſti iam, ni fallor, quē velim dicere aquæductum, qui plenitudinem fontis ipſius de corde Patris excipiens nobis edidit illum: noſtis enim cui dictum ſit: Aue gratia plena. An verò inueniri potuiſſe miramur, vnde tantus, ac talis fieret aquæductus, qui nimirum inſtar profectò ſcalæ illius, quam vidit Iacob, cœlos tangeret, imò & tranſcenderet, vt viuidiſſimum illum aquarum, quæ ſuper cœlos ſunt, poſſet attingere fontem.* Ad poſteriorem ſpectauit Ephræm Syrus in orat. ad Virginem, cùm eam *vallum fidelium* appellauit. Ad vtramque demùm Andreas Cretenſis Serm. de Aſſumpt. Virginis, cùm eam vocat commune mundi propitiatorium: qua eadem appellatione vtitur Ephræm loco citato.

Virgineæ interceſſionis duo ſymbola præclara.

D. Bernard.

Beata Virgo aquæductus gratiæ.

Luc. 1. 28.

Ephræm Syrus.

Andr. Cret.

Vallū item fidelium, & mundi propitiatorium.

2. Secundò, poteſt etiam per *collum* Virginis, eius intelligi charitas. Sicut enim collum reliquum corpus capiti annectit: ita charitas Deo nos maximè coniungit; imò & vinculum eſt omnis perfectionis, ad Coloſſ. 3. *Super omnia autem hæc charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis*. & Matth. 22. *In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet, & Prophetæ*. Atque hoc eſt, quod ſubiungitur: *Mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortium:* quia omnes omninò virtutes ex charitate pendent, quibus armatura Sanctorum continetur, iuxta illud ad Epheſ. 6. *Induite vos armaturam Dei, vt poſſitis ſtare aduersùs inſidias Diaboli*: quælibet enim virtus eſt veluti clypeus quidam fortiſſimus aduersùs omnes Dæmonum ictus. Quòd autem ex charitate pendeant virtutes reliquæ, disertis verbis ſignificauit Apoſtol. cùm dixit 1. ad Corint. 13. *Charitas patiens eſt, benigna eſt, &c.* Meritò etiam charitas turri comparatur: quoniam ſicut capta, vel diruta turri, facilè oppidum ipſum expugnatur; ita charitate deperdita, ciuitas virtutum occupatur. Propugnacula, quibus hæc turris defenditur, ſunt ipſa opera, quæ ſi ab hoſtibus capiātur, ceſſeturq; à bonorum operum profectu, turris omninò defendi non poteſt.

Coloſſ. 3. 14

Matt. 22. 40

Omnes virtutes ex charitate pēdēt.

Epheſ. 6. 11.

1. Cor. 13. 4.

Tertiò,

Tertiò, per *collum* Virginis accipiendam quoque eſſe eius humilitatem, qua 5.
veluti collo omnibus ſe ſubiiciebat, exiſtimat Rupert. lib. 6 in Cant. additq; humilitatem in Virgine fuiſſe maximam fortitudinem, & ideirco turri eburneæ comparari: præſtat enim ebur ſoliditatem, & fortitudinem. Atque hanc fuiſſe etiam fortitudinem Moyſis, qua Deum tenebat, ne populum deleret: vnde illi Deus dicebat: *Dimitte me.* Exod. 32. Et qua Iacob contra Deum præualuit, quando cum eo luctatus eſt. Geneſ. 32. *Qua fortitudine*, inquit Rupert. *luctabatur iſte, vel ille? Profectò humilitate: nam de Moyſe dicitur*, Pſal. 105. *Si non Moyſes electus eius ſtetiſſet in confractione* (id eſt, vt ipſe interpretatur, *in nimia mentis humilitate*) *in conſpectu eius. De Iacob autem* Oſeæ 12 *cum dictum fuiſſet: In fortitudine ſua directus eſt cum Angelo, & inualuit ad Angelum, confeſtim fortitudinem eius exprimens Propheta ſubiunxit: Fleuit, & rogauit eum. Igitur, ô dilecta, collum tuum, quod eſt humilitas tua, turris eſt eburnea: id eſt fortiſſima, atque pulcherrima.* Hæc Ruper. Accedit, quòd ebur dens eſt Elephantorum maximè formidabilis: nihil autem dæmones magis perhorreſcunt, quàm humilitatem: quemadmodum teſtatur D. Antonius Eremita, vt auctor eſt D. Athanaſius in eius vita.

Humilitas Virginis turris eburnea. Rupertus.
Exod. 32 10. Geneſ. 32. Pſal. 105 23.
Oſeæ. 12 3.
Humilitatem maximè perhorreſcunt dæmones
D. Athanaſ.

Poſtremò, collum Virginis eſt eius obedientia: quam ob cauſam de illo dicitur Cantic. 1. *Collum tuum ſicut monilia.* Quæ expoſitio eſt Orig. homil. 2. in Cant. vbi legit: *Ceruix tua ſpecioſa facta eſt, ſicut redimicula. Et meritò*, inquit, *quam enim prius præuaricationis inobedientia turpem fecerat: nunc obedientia fidei ſpecioſam fecit, & pulchram. Ceruix ergo tua ſpecioſa facta eſt, ſicut redimicula: redimicula enim ſunt connexiones monilium, quæ in ceruicibus ſedere ſolent, ex quibus deſcendit per omne collum reliquus ornatus. Ceruicem verò diximus ſubiectionem, & obedientiam, eo quòd quaſi iugum Chriſti ſuſcipiat, & fidei eius obedientiam præbeat. Ornamentum ergo ceruicis eius, quæ eſt obedientia, Chriſtus eſt: ipſe enim prior factus eſt obediens vſque ad mortem: ornamentum ergo, & monile ceruicis ſponſæ, obedientia Chriſti eſt.* Atque quidem Orig. Quæ quanquam ille ad Eccleſiam refert, optimè tamen quadrant in Virginem, quæ obedientiſſima fuit. Simulq; aduertendum monile ornamentum pectoris eſſe è collo appenſum: pendentem gemmam habens incluſam auro, id quod ad inſtitutum maximè pertinet. Verè enim obedientia, è collo per ſubiectionem dependens obedientis pectus exornat, geritque Chriſtum, qui gemma eſt pretioſiſſima, ex collo ad pectus pendentem, cùm Chriſtum Patri obedientiſſimum ſibi tanquam exemplar ad imitandum proponit. Deinde obſeruandum non dictum eſſe: *Collum tuum ornatum eſt monilibus*, ſed, *Collum tuum ſicut monilia*, hoc eſt, tam pulchrum, vt ipſum met ſit monilia, nec vllo externo, ditioriq; ornatu ad pulchritudinem indigeat, ſed ipſum per ſe ſit inſtar omnium monilium, omnemq; in ſe ornatum contineat. Quod maximè declarat, & amplificat obedientiam Virginis, quæ ipſa per ſe fuit pulcherrima, Deoq; gratiſſima. Imò, & ipſius obedientiæ in vniuerſum pulchritudinem declarat, quæ adeò pulchra virtus eſt, vt omnibus monilibus, & ornamentis comparari poſſit.

Cant. 1. 10. Orig.
Virginis obedientia.
Obedientis ornamentũ Chriſtus.
Obedientiæ eximia pulchritudo.

Quoniam verò cœpimus collum Virginis, eius obedientiam interpretari, per- 6.
curramus breuiter in eundem ſenſum reliquas colli ſimilitudines, quod in obedientiam aptiſſimæ ſint. Obedientia igitur turris eſt ædificata cum propugnaculis: quoniam ſi vera eſt, & perfecta, expugnari non poteſt, imò per eam glorioſæ de hoſtibus victoriæ comparantur, & idcircò additur: *Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium*, videlicet quaſi ſpolia detracta hoſtibus in monumentum victoriæ, iuxta illud Prou. 21. *Vir obediens loquetur victorias.* Eſt autem victoria præcipua obedientis ſeipſum vincere: ſic enim eum locum interpretatur D. Gregorius libro 34. Moralium cap. 34. *Vir*, inquit, *obediens loquitur victorias*,

Obedientia turris cũ propugnaculis.
Prou. 21. 28. D. Greg.
Obedientis quæ ſit præcipua victoria.

quia, dum alienæ voci humiliter ſubdimur, noſmetipſos in corde ſuperamus.

7. Denique eadem turri eburneæ ſimilis dicitur propter puritatem, & innocentiam, quam obedientia debet habere coniunctam. Id quod expendit D. Grego. in eo quòd amici & cognati Iob ei ouem vnam, & inaurem auream vnam obtulerunt quia enim obedientia ex auditu eſt, rectè per inaurem, quod aurium eſt ornamentum, exprimitur. Igitur amici Iob obtulerunt ei ouem vnam, & inaurem vnam: *Quoniam*, vt ait Gregorius, *innocuis mentibus ornamentum obedientiæ iungitur: quare Iobo nemo inaurem ſine oue, nemo ouem ſine inaure obtulit, quia Redemptori ſuo non obedit, qui innocens non eſt, & innocens eſſe non poteſt, qui obedire contemnit. Quia verò ipſa obedientia non ſeruili metu, ſed caritatis affectu ſeruanda eſt: idcircò inaurem obtulerunt, vt videlicet in ea, quæ exhibetur, obedientia charitas fulgeat, quæ virtutes omnes quaſi aurum cætera metalla tranſcendit.* Hæc ille. Cui concinit illud, quod de Salomonis throno dicitur 3. Reg. 10. quòd ſcilicet thronum fecerit ex ebore grandem, & veſtiuerit auro fuluo nimis. Quid enim vetat per Salomonis thronum obedientiam intelligere, in qua veluti in excelſo throno Deus ipſe reſidet, qui nimirum maximè glorioſum eſt habere ſibi omnes ſubiectos & dicto audientes?

Innocens eſſe nō poteſt, qui obedire contemnit. Obediēdum non ſeruili metu. 3. Reg. 10.

8. Plenumq; myſterij eſt in hanc ſententiam, quòd thronum illum duodecim leones ſeni ex vtraque parte ambiebant; tum quia multi leones hoc eſt, multæ difficultates obedientiæ thronum ambiunt, vt qui ad huiuſmodi thronum conſcendere expetit, ſibi inter ferociſſimos leones incedendum pro certo habeat: tum etiam quia illi potiſſimùm ad obedientiæ celſitudinem aſpirant, qui leoninam quandam fortitudinem, & generoſitatem æmulantur, eo quòd maximè ardua ſit obedientiæ virtus. Quam eandem ob cauſam turris illa Dauid, de qua antè diximus, multa habebat propugnacula, multos appenſos clypeos, multam armaturam fortium: omnia enim propugnacula, & munimenta, omniaque armorum genera neceſſaria ſunt iis, qui obedientiæ turrim, atque arcem ſeruare, ac tueri contendunt: quam nimirum omnis generis tentamenta, bellaq; impugnant, cùm in materia verſetur vniuerſarum virtutum. Hæc igitur omnia maximè ad Virginem pertinent, quæ in virtute obedientiæ ita excelluit, vt ſponte ſe legi purificationis ſubiecerit, qua tamen nequaquam tenebatur, in exemplum videlicet non ſolùm humilitatis; ſed etiam obedientiæ, quemadmodum docet D. Tho. 3. par. quæſt. 37. art. 4. Imò affirmant Patres Virginem, cùm ſtetit iuxta crucem, heroicum actum obedientiæ exercuiſſe ſimul, & charitatis offerendo filium ſuum Patri. Qua de re legendus eſt Ioan. Gerſon. tract. 2. de Cantico decachordo, id eſt, *Magnificat*, D. Bonauent. in 1. diſt. 48. q. vlt. Abul. q. 24. in prologum Matthæi. Addit ſanctus Bernardus ſer. 17. de feſtiuitatibus Virginis, Virginem actu fidei, & obedientiæ, cùm conſenſit annunciationi Angelicæ illis verbis Luc. 1. *Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum*, plus meruiſſe, quàm omnes ſanctos omnibus ſuis actibus, cùm eo actu meruerit ſaltem de congruo, vt eſſet mater Dei: atque ad id probandum affert illud Prou. 30. *Multæ filiæ congregauerunt diuitias, tu ſupergreſſa es vniuerſas.*

Obedientiæ difficultates. Obedientes quà debeant eſſe fortes, & generoſi. In exemplum obedientiæ purificationi ſe ſubiecit B. Virgo. D. Thom. Ioan. Gerſ. D. Bonauen. Abulenſis. D. Bernard. Luc. 1. 38. Annūciationi angelicæ conſentiens, quantùm meruerit B. Virgo. Prou. 30. 29.

De murenulis, quibus collum Virginis ornabantur.

SECTIO XI.

1. DE Murenulis ſponſæ ſic loquitur ſponſus, Cant. 1. *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.* Septuaginta tranſtulerunt: *Similitudines auri faciemus tibi cum punctis argenti.* Alij: *Margaritas aureas faciemus tibi cum punctis argenteis*

Cant. 1. 11. Septuaginta.

argenteis. Aduertendum eſt autem pro murenulis eſſe hebraicè *thore*, in regimine: alias enim dicendum foret, *thorim*, à radice *thur* quæ ſignificat conſiderare, ſeu contemplari, vnde deducitur *thora*, id eſt, lex, quòd in ea meditandum ſit: ab eademq; radice deducitur *thor*, id eſt, turtur, vt habes Gen. 15. imo eo ipſo cap. 1. Gen. 15.
Cant. idem nomen habetur, cum dicitur: *Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis*: pro Cant. 1. 10.
quo Hebræi legunt: *Pulchræ ſunt genæ tuæ in murenulis, ſiue in quibuſdam aliis ornamentis*: ex quo intelligimus turtures, muliebre ornamentum eſſe. Itaque hebraicum *thorim*, quod Vulgatus modò turtures, modò murenulas tranſtulit, quidam catenas ex auro eſſe volunt, alij plures gemmas vno filo ínſertas; alij ſigilla perexigua ex auro, & argento conflata: Legionenſis aliud quiddam cogitat de Legionenſ.
vitta linea acu picta, ex qua multi pendeant margaritarũ ordines vſque ad cilia. Murenulæ
Verùm, ſi vulgatam editionem ſequamur, murenulæ ſunt ornamenta colli, & ornamenta colli.
catenæ ex auro inſtar murenarum: vnde D. Hieron. ad Marcellum, Aurum, D. Hieron.
inquit, colli ſui, quod murenulam vulgus vocat, quòd ſcilicet metallo in virgulas lenteſcente, quadam ordinis flexuoſi catena contexitur, abſque parentibus vendidit. Quare non rectè D. Bernard. ſerm. 41. in Cant. aliique exiſtimarunt murenulas non colli, ſed aurium eſſe ornamenta. D. Bernard.

His animaduerſis veniamus iam ad murenularum myſteria. quæ etſi multa, 2.
diuerſaq; ſunt, aptiſſimè tamen in Virginem concinunt. Primùm igitur Beda Beda.
lib. 2. in Cant. vult has ſponſæ murenulas eſſe Scripturas diuinas, quas anima Scripturæ diuinæ ſponſæ murenulæ.
iuſti collo circundat, cùm in omnibus, quæ loquitur, & agit, continuò Scripturis ſanctis intendit, quæ nimirum ſunt colli pulcherrima ornamenta. Secundò, citat antiquam illam tranſlationem: *Similitudines auri faciemus tibi cum distinctionibus argenti, quoad vſque Rex in recubitu ſuo eſt*, docetq; nomine auri claritatem cœleſtis patriæ adumbrari, cuius ſimilitudines, & non ipſa claritas nobis in hac vita oſtenduntur, iuxta illud 1. ad Cor. 13. *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate*. 1. Cor. 13. 12.
Fiunt autem ſimilitudines cum diſtinctionibus argenti, quia cum nitore ſpiritualium eloquiorum cœleſtia nobis organa panduntur: & quoniam in hac vita dumtaxat, non autem etiam in futura talium ſimilitudinum ſolatiis, & auxiliis indigemus, aptè ſubiũgitur: *Quoad vſque Rex in recubitu ſuo eſt*, id eſt, quoad vſque Chriſtus in ſecreto ſuo eſt, & necdum nobis in gloria Patris ſui apparet: tunc enim, ſicut ait Eſai. c. 33. Regem in decore ſuo videbunt ocul. Sanctorũ. Et hæc Eſai. 33.
quidem Beda iuxta tranſlationem Sept. nam noſtra editio, quæ eſt ex Hebræo, illa verba, *quoad vſque Rex in recubitu ſuo eſt*, iungit cum ſequenti ſententia.

Tertiò, alij per murenulas aureas vermiculatas argento accipiunt charitatem 3.
ornatam ſapientia. Cùm autem argentum inaurari ſoleat, hic è contrario ſuper aurum argentum ponitur: quia prior debet eſſe charitas, quàm ſcientia, & ſuper charitatem induci diſtinctiones argenti, ſeu vt habent Septuag. *puncta argentea*: Scientiarum
ſubtiliſſima enim ſcientiarum placita, quæ appellamus puncta, ſuper charitatem placita ſuper
fundari debent. Quartò, alij interpretantur murenulas cum vermiculationibus. charitatem
vel punctis argenteis fidem, ſiue charitatem bonis operibus diſtinctam, vt fides, fundanda.
vel charitas ſit murenula quædam aurea, & quæ per eam fiunt bona opera, vermiculationes ſint ſeu puncta argentea. Vel aliter per murenulas aureas poſſe accipi dilectionem erga Deum: per puncta autem, & vermiculationes argenti actus dilectionis erga proximũ. Quintò, Dion. Cart. per murenulas intelligit glorioſa Dion. Cart.
præconia, quibus tũ in ſacris literis, tum à nobis cõmendatur Virgo beatiſſima. B. Virginis
Quam expoſitionem videtur mutuatus à Ruperto, qui eodem modo murenulas præconia.
iſtas interpretatur. *Murenulas*, inquit, *aureas faciemus tibi, vermiculatas argento, id* Rupert.
eſt, ornamenta benedictionis, & gratiarum actionis benedicendo, & gratias agendo

Deo,

Deo, quòd ſic fecit tibi, ita vt non ſit locus, vbi vox laudis huius non audiatur, quæ tuum nomen celebrans iugiter te ambiat, & quodammodo de collo tuo dependeat.

4. Obedientiæ præmia.

Sextò, poſſumus etiam iuxta traditam illam colli expoſitionem, qua ex Origene diximus ſignificari obedientiam, per murenulas intelligere præmia, & ornamenta, quæ obedientiæ promittuntur: pendent quippe ex obedientis collo in cœlo ornamenta glorioſiſſima, & pulcherrima. Par enim eſt, vt collum illud, quod iugum Domini portauit, tandem ablato iugo multis ornamentis decorentur. Vnde Paulus ad Hebr. 5. *Factus eſt*, inquit, ſcilicet per paſſionem, & glorificationem ſuam, *omnibus ſibi obtemperantibus cauſa ſalutis æternæ*: & Cant. 4. poſtquam ter dictum fuerat, *Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni* ſubiungitur: *Coronaberis*: quia videlicet illi coronantur, qui voci ſponſi vocantis obediunt: quanquam & per vocem illam, *veni*, ter iò repetitam tria religionis vota poſſumus accipere, per quæ ad Deum præcipuè accedimus, & propter quæ iuſtorum animæ tanquam Dei ſponſæ coronantur. Atque ad hanc murenularum de obedientiæ præmio expoſitionem pertinet illa D. Bernardi ſententia ſerm. 41. in Cant. cùm per murenulas non colli, ſed aurium ornamenta accipienda eſſe exiſtimat, docens tum murenulas, ſiue inaures dari ſponſæ in hac vita, cùm illi ornamenta aurium, hoc eſt, variæ dantur diuinarum rerum cognitiones, ac ſimilitudines, ſupernæ patriæ ſtatum adumbrantes. *Quæ ad aures*, inquit, *fidei pertinent, & interim eam, dum ſponſo non fruitur, conſolantur, vt per auditus obedientiam ad gloriam perueniat viſionis.* Quàm pulchras igitur murenulas Deum Virgini dediſſe exiſtimandum eſt, quæ vſqueadeò obediens fuit, vt (quod affirmat Gerſon. tract. ſuper *Magnificat*,) ſtans iuxta crucem altiſſimum habuerit actum obedientiæ, offerens ipſa filium ſuum Patri, & conformans ſe etiam in illa filij ſui morte acerbiſſima cum diuina voluntate. Planè in die eius Aſſumptionis dictum eſt ei: *Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni, coronaberis: murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.* In cuius rei figuram Rebeccæ ſponſæ Iſaac datæ ſunt inaures aureæ, & armillæ. Geneſ. 24. quia nimirum Virgini, & cuilibet ſanctæ animæ, quæ & aures Deo per obedientiam, & manus per opera præbet, dantur inaures ad cultum aurium, & armillæ ad brachiorum ornamentum.

Hebr 5.9. Cant. 4 8. Per tria religionis vota accedimus ad Deum. D. Bernard. Gerſon. B. Virgo ſtans iuxta crucem altiſſimum habuit obedientiæ actum. Gen. 24.

De vberibus, & ventre Virginis.

SECTIO XII.

1. Cant. 4. 5. 10. & 7. 8.

DE ſponſæ vberibus ita legimus Cant. 4. *Duo vbera tua ſicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui paſcuntur in liliis*: & iterum: *Pulchriora ſunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata*: & cap. 7. *Dixi: Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua ſicut botri vineæ, & odoris tui, ſicut malorũ.* Qui hæc ſponſæ vbera ad Eccleſiã referunt, partim duo teſtamenta, partim omnes in vniuerſum prædicatores interpretãtur, qui variis nominibus eo libro Cant. dicantur, appellenturq́; Eccleſiæ oculi, quia occulta myſteria perſpiciũt: dentes, quia doctrinæ cibos terunt, comminuuntq́; fidelibus: collum, quia flatum vitalem Eccleſiæ miniſtrãt: denique vbera, quia paruulis in Chriſto lac doctrinæ ſalutaris inſtillant. Duo autem dicuntur, quia duplex doctrinæ lac continent, vnum de aſtructione fidei, alterum de compoſitione morum: pertinet enim ad concionatoris officium, & fidem aſtruere, & ad bonos mores incitare. Comparantur hinnulis capreæ propter perſpicacitatem aſpectus quoad intelle-

Prædicatores variis nominibus dicuntur in Canticis.

ctum. propter hilaritatem quoad affectum; propter velocitatem quoad executionem operum etiam arduorum, atque difficilium. Denique paſcuntur in lilijs, id eſt, in floridis ſcripturarum campis, donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ, id eſt, dum vitæ huius tempus perdurauerit. Verùm omiſſa Eccleſia, de qua modò non agimus, duo hæc Virginis vbera virginitatem, & fœcunditatem eius interpretatur Rupert. lib. 3. in Cant. quæ duo vbera hinnulis comparantur propter lætitiam, quam mundo attulerunt: ſunt enim hinnuli feſtiui, ac læti, dum hùc, & illuc cum ſpectantium lætitia in montibus ſaliunt. Gemellis autem hinnulis ſimilia dicuntur, quia in ſola Virgine duo hæc inuenta fuerunt, vt filium lactaret, & virgo eſſet. Denique dicuntur paſci in lilijs, propter ſummam fœcundæ huius virginitatis pulchritudinem.

Virginitas & fœcunditas duo vbera in B. Virg. ne Rupert.

2\. Eadem duo verba, virginitatem ſcilicet, ac fœcunditatem in Virgine expendit D Bern. hom. 2. de B. Virgine in eo, quod Eſai. 11. virga dicitur floruiſſe. *Florem*, inquit, *filium virginem intellige matrem, quoniam & virga floruit abſq; germine, & Virgo concepit non ex homine: nec virga virorem floris laſit emiſſio, nec Virginis pudorem ſacri partus editio.* Et in eo prætereà, quod Iudic. 6. Gedeonis vellus de carne tonſum, ſed ſine vulnere carnis in area ponitur, & nunc quidem lana, nunc verò area rore perfunditur, vt ſignificaret carnem aſſumptam de carne Virginis abſque detrimento virginitatis cum diſtillantibus cœlis tota ſe infudit plenitudo diuinitatis, adeò vt ex hac plenitudine omnes acceperimus, qui verè ſine illa non aliud. quàm terra arida ſumus. Cui Gedeonico facto propheticum dictum pulchrè conuenit, cùm dicitur Pſ. 71. *Deſcendet ſicut pluuia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram.* Atq; hæc duorum vberum coniunctio eſt vnum ex tribus illis mirabiliter ſingularibus, & ſingulariter mirabilibus, quæ idem Bern. commemorat ſerm. 3. in vigilia Natiuitatis. *Tria* inquit *opera fecit omnipotens illa maieſtas in aſſumptione noſtræ carnis ita ſingulariter mirabilia, & mirabiliter ſingularia, vt alia nec facta ſint, nec facienda ſint amplius ſuper terram. Coniuncta quippe ſunt ad inuicem Deus, & homo: mater, & virgo: fides & cor humanum. Mirum eſt enim, quomodo cor humanum his duobus fidem accommodauit: quomodo credi potuit, quod Deus homo eſſet, & quod virgo manſerit, quæ peperiſſet.*

D. Bernard. Eſai. 11. Partus Virginis puriſſimus. Iudic. 6. Pſal. 71. 6. D Bernard.

3\. Dicuntur autem vbera virginitas & fœcunditas in Virgine, quia inde humanum genus ſpiritualiter infans lac ſalutis, & gratiæ hauſit ex eo videlicet, quod in Virgine cum eius virginitate coniuncta eſt fœcunditas, qua Deum hominem peperit: nihil enim nobis eius virginitas profuiſſet; niſi fœcunda fuiſſet. Fit deinde mentio liliorum ad exprimendam virginitatis pulchritudinem: eſt enim lilij flos pulcherrimus, & hieroglyphicum ſpei, vnde in multis antiquorum Imperatorum nummis ex altera facie, Dea ſculpta erat lilium dexterâ prætendens cum hac inſcriptione, *Spes publica*: quod mirificè conuenit in ſanctiſſimæ Mariæ virginitatem cum fœcunditate coniunctam, in qua ſpes humani generis publica repoſita eſt. Denique de vberibus illud eſt maximè obſeruandum, quod dicitur Cant. 7. *Dixi: Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua ſicut botri vineæ, & odor oris tui ſicut odor malorum.* Obſeruandúmque tunc denique vbera Virginis, id eſt, eius virginitatem, & fœcunditatem mundo maximè profuiſſe, fuiſſeque inſtar hinnulorum delectationem, & hilaritatem ſpectantibus exhibentium, pulchriora etiam vino, & ſicut botros vineæ ſuauiſſimos, poſtquam Chriſtus in crucis palmam aſcendit: tunc enim perfecta eſt humani generis redemptio, & apparuit fœcundæ virginitatis vtilitas, & ſuauitas. Quòd enim per aſcenſum in palmam, eleuationem Chriſti in crucem accipere debeamus, docet, Beda libro 6. in Canticorum. Quòd verò ait ſponſus:

Fœcũda Mariæ virginitas ſpes publica humani generis. Cant. 7. 8. Vtilitas fœcundę virginitatis Mariæ quando apparuerit. Beda.

Beatam eſſe dicis, quæ credidit: ſed credulitatis, & beatitudinis cauſa reſpectus eſt ſupernæ pietatis, vt ex hoc magis beatam me dicant omnes generationes, quia ancillam humilem, & exiguam reſpexit Deus. Potéſtq; hæc expoſitio confirmari, quia non videtur conueniens ſummæ modeſtię Virginis, vt dicat Deum reſpexiſſe ad meritum humilitatis ſuæ: id enim eſſet gloriari, & de merito, & de virtute humilitatis, quod à verè humilibus longè abeſt.

2\. Verùm ne vel minimã maledicendi anſam præbeamus Hæreticis, qui ex hoc loco perperàm intellecto occaſionem acceperunt Virginem iniurius proſcindẽdi, appellando eam abiectam, ac vilem ex ſua ipſius confeſſione: aduertimus verbum ταπείνωσις non ſemper vilitatem, ſed interdum ipſam humilitatis virtutẽ ſignificare, vt exploratum eſt ex illa ſententia à D. Petro 1. ſua epiſt. ca. 5. & à Ia-
Iacob 4.6. cobo, c. 4. vſurpata: *Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam*: vbi pro *humili-*
Matth. 11. 25 *bus*, eſt græcè ταπεινοῖς: imò & Chriſtus Dominus Matt. 11. ait: *Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde*: græcè eſt, ταπεινὸς: quibus in locis manifeſtũ eſt ſermonem eſſe de humilitatis virtute. Accedit, quòd eo loco virtutem humilitatis accipiendam eſſe communior eſt Patrum, & interpretum ſententia, quam diſertis
Origenes. verbis tradunt Origen. homil. 8. in Lucam: D. Auguſt. ſerm. 2. in Aſſumpt. Virgi-
D. Auguſt. nis: Euſeb. Emiſſenus in Euangelium feriæ ſextæ in Aduentum: Beda in ca. 1. Lu-
Euſebius. cæ: D. Bernard. ſerm. 42. & 45. in Cantica & homil. 1. ſuper *Miſſus eſt*, & ſerm. 3. in
Emiſſen. Annunciat. Dominica: Gloſſa ordinaria Luc. 1. Rupert. ſerm. 1. in Cantica: D. Bo-
Beda. nauent. in ſpeculo B. Virgin. c. 8. D. Thom. 2. 2. q. 1. 161. art. referens, & approbans
D. Bernard. expoſitionem Origenis. S. Ildephonſus ſerm. de Aſſumpt. Virginis: Ambroſ. Anſ-
Gloſſa ord. bertus li. 2. in Apocalyp. Hugo Cardinalis in ca. 1. Lucæ, & plures alij. Nec verò
Rupert. proptereà Virgo de humilitate ſua in ſe gloriatur, ſed in Domino, à quo agno-
D. Bonauẽt. ſcit ſe humilitatis donum recepiſſe, Deúmq; humilitatem illam tanquam fun-
D. Thomas. damentum iecíſſe ad reliquorum donorum fabricam ſuperſtruendam: quemad-
D. Ildephõſ. modum & Paulus abſque humilitatis præiudicio gratiam ſe habere latabatur,
Amb. Anſb. & charitatem, à qua certus erat ſeparari non poſſe, ad Romanos 8.
HugoCard.
Rom. 8.

3\. Quare concludimus vtramque expoſitionem literalem eſſe, ſed poſteriorem communiorem Patrum: & verò prior expoſitio multùm etiam commendat humilitatem Virginis, quippe quæ cùm poſſet quatuordecim Reges, & eo ampliùs in ſuo ſtemmate numerare, & tot præterea, ac tantis eſſet à Deo donis & prærogatiuis locupletata, vilem tamen ſe, & abiectam prædicabat, conſiderans videlicet ſe eiuſmodi donis non ſuo merito, ſed diuino beneficio cumulatam, imò cùm videret ſe vndique ſpiritualibus opibus circumfluentem, recurrit ad natu-
Humilitatis ram, & inde ſe humiliandi anſam arripuit, quæ eſt ſumma humilitatis præſtan-
anſam vnde ria: quemadmodum D. Chryſ. homil. 23. in poſteriorem epiſtolam ad Corinth.
arripuerit B. in Abrahamo obſeruauit expendens illa eius verba Gen. 18. *Ego autem ſum ter-*
Virgo. *ra, ac cinis. Quoniam*, inquit, *non habebat peccata, quæ diceret, ſed vndique bonis operibus*
D. Chryſ. *fulgebat, circumcurſans, & nihil contra ſe inueniens ad naturam ipſam confugit & quoniã*
Geneſ. 8. 23. *terræ nomen videtur quodammodo honeſtum eſſe, cineris addidit*.
Abrahami
humilitas.

4\. Verùm vt ad poteſteriorem expoſitionem quæ cõmunior eſt Patrum, reuer-
Humilitas tamur, gratiſſima ſanè fuit Deo Virginis humilitas, ad quam potiſſimum reſpe-
Virginis xiſſe dicitur ſuſpiciens calceamentorum eius pulchritudinem: in cuius rei figu-
Deo quàm ram dicitur de Iudith cap. 16. *Sandalia eius rapuerunt oculos eius*, id eſt, Holopher-
gratiſſima. nis: mirum enim eſt, quòd cùm Iudith tam multis aliis ornamẽtis pulcherrimis
Iudith. 16. 11. exornata eſſet, ad ſola ſandalia, id eſt, pedum calceamẽta reſpexiſſe dicatur Holophernes, eorúmque captus pulchritudine, in typum videlicet Virginis, cuius
D. Bernard. humilitatem vſqueadeò Dominus adamauit, vt meritò dixerit Bernardus ſerm.
ſuper

ſuper *Miſſus eſt, virginitate placuit, humilitate concepit.* Etenim tunc primùm Deus humanitatem induit, cùm virgo illa verba humilitatis pleniſſima pronunciauit: *Ecce ancilla Domini.* Atque hoc eſt, quod ipſa virgo commemorat Cant. 1. cum ait: *Dum eſſet Rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum.* nardus enim, qui frutex humilis eſt, humilitatem deſignat. Annotauit autem Rupert. in comment. eius loci tantum fuiſſe odorem huius nardi, id eſt, humilitatis in Virgine, vt ad ipſum Deum in accubitu ſuo Regali in cælis conſiſtentem peruenire potuerit, eumque ita delectare, vt è cælo ad Virginis gremium per incarnationem traxerit. Luc. 1. 38. Cant. 1. 13. Rupert. Odor humilitatis in Virgine quãtus.

Præthereà obſeruandum eſt, quod iam cœpimus dicere, humilitatem, regalem quandam virtutem eſſe: idcircò enim ſponſus de humilitate ſponſam commendans eam *filiam Principis* appellauit. Eſt enim humilitas altiſſima. & humilis eo ipſo, quòd humilis eſt, maximè excelſus, ac ſublimis, quemadmodum & ſuperbus eo ipſo quòd ſuperbus eſt, infimus, & abiectiſſimus. Itaq; quod Chriſtus ait: *Qui ſe humiliat exaltabitur: & qui ſe exaltat, humiliabitur*, non ſolùm accipiendum eſt, poſtquàm ſe humiliauerit ille, & iſte exaltauerit, ſed in ipſo humilitatis actu ſupremam quandam altitudinem, & in ipſo actu ſuperbiæ ſummam abiectionem continere: atque adeò Virginem beatiſſimam eo ipſo, quòd ſe humiliauit, ſupra omnem fuiſſe euectam celſitudinem. Id quod ita exponit D. Auguſt. lib. 14. de ciuit. cap. 13. *Eſt,* inquit, *aliquid humilitatis miro modo, quod ſurſum faciat cor: & eſt aliquid elationis, quod deorſum faciat cor. Hoc quidem quaſi contrarium videtur, vt elatio ſit deorſum, & humilitas ſurſum: ſed pia humilitas facit ſubditum ſuperiori, nihil eſt autem ſuperius Deo, & ideò exaltat humilitas, quæ facit ſubditum Deo: elatio autem, quæ in vitio eſt, eo ipſo, quòd reſpuit ſubiectionem, cadit ab illo, quod non eſt quidquam ſuperius, & fit quod ſcriptum eſt* Pſalm. 72. *Deieciſti eos, dum eleuarentur: non enim ait: Dum eleuati fuiſſent, vt prius extollerentur, & poſtea deijcerentur; ſed cùm extollerentur, tunc deiecti ſunt: ipſum quippe extolli, iam deijci eſt.* Hæc Auguſt. Aliam eiuſdem rei præclaram etiam rationem effert D. Gregor. lib. 6. Mor. cap. 6. 8. ſuper illa verba Iob. 5. *Qui ponit humiles in ſublimi.* Quo loco docet D. Gregor. humiles eo ipſo, quod ſe humiliant, altiſſimos fieri. *In ſublimi,* inquit, *humiles ponuntur, quia cùm ſe ex humilitate ſubſternunt, altæ mentis iudicio cuncta temporalia tranſcendunt: & cum ſe indignos in omnibus æſtimant, rectè cogitationis examine huius mundi gloriam tranſcendentes calcant.* Idem eleganter perſequitur Ioan. Gerſon. 2. part. ſermonis in cœna Domini, conſideratione 1. vbi primùm docet veram humilitatem, dum exit à ſumma potentia, & gloria, & magnificentiſſima maieſtate Dei ad ſuam impotentiam, ſeruilitatemque induendam, effici potentiſſimam, & glorioſiſſimam, & monarchicam ſuper omnia, quia nimirum facit ipſum Deum ſuam gloriam, & potentiam, dum propter Deum ſe & omnia alia contemnenda arbitratur. *Quantum igitur,* inquit, *eſt humilitatis dominium habere omnia ſub pedibus per generoſum contemptum:* iuxta illud Deut. 11. *Omnis locus quem calcauerit pes veſter, veſter erit. Quid maius? & quàm latum imperium nihil aliud à Deo magni pendere, nulliq; alteri rei ſubijci?* 5. Humilitas virtus regalis. Matth. 23. 12. B. Virgo ſe humilians ſuper omnẽ euecta celſitudinem. D. Auguſt. Deiiciunt ſe, dũ extollunt ſuperbi. Pſal. 72. 18. D. Gregor. Iob. 5. 11. Io. Gerſon. Humilitatis dominium. Deut. 11. 24.

Secundò viſionem Ioannis de muliere amicta Sole humilitati accommodat, atque eam eſſe ſignum magnum apparens in cœlo intelligibili, & ſupremo animæ rationalis: mulierem, inquam, amictam Sole iuſtitiæ. Quid enim iuſtius humilitate, quæ implet omnem iuſtitiam Matth. 3. in capite eius coronam eſſe ſtellarum duodecim, hoc eſt, perfectionum omni virtutum fulgore radiantem: Lunam denique ſub pedibus, hoc eſt, omnia terrena ſub affectionibus per generoſum contemptum. Tertiò aduertit ad humilitatis tanquam Princi- 6. Humilitas ſignum magnũ in cælo.

 pis, &

tis quaſi colore coccineo in proximorum vtilitatemruberent, vt meritò ei ſponſus dixerit: *Vitta coccinea labia tua.*

Bedæ. Paſſio Chriſti vitta coccinea. Ioſue 2. Origen.

5\. Quanquã & alia quoq; ratio reddi poteſt, cur labia Virginis vittæ coccineæ cõparentur, quæ ex Beda colligitur: quoniam ſcilicet Virgo ſermones ſuos paſſionis dominicæ memoria ſolebat tingere, & veluti coccineos efficere. Adumbrari enim paſſionem Chriſti per filum coccineum, perſpicuum eſt ex Ioſue 2. cùm Raab meretrix ex feneſtra funem appendit coccineum, ad cuius conſpectũ ſibi domuiq; ſuæ parceretur, vt in eum locum Orig. eleganter obſeruauit. Meritò autem memoria paſſionis Chriſti vittæ coccineæ comparantur: quoniam, vt ait Beda, nihil eſt, quod magis nefarios, & profligatos homines à peccando cohibeat, quàm cùm recolunt pro eis Dominum paſſum fuiſſe. Præterea pulcherrima tunc ſunt labia, & quaſi coccinea, cùm de paſſione Chriſti ſermonem habent. Rectè etiam ſubiungitur: *Et eloquium tuum dulce*: quia gratiſſimum eſt Deo, & Angelis, cùm de paſſionis Chriſti myſterijs inuicem loquimur.

Eius virtus ad cohibenda peccata.

Virginis labia diſtillanti fauo cur cõparentur. Vas ſine operculo effuſio in loquẽdo. Num. 19. 15. D. Greg.

6\. Nec verò vittæ coccineæ duntaxat labia Virginis conferuntur, ſed etiam diſtillanti fauo, vt initiò diximus propter incredibilem ſuauitatem, ac dulcedinẽ. Præterea fauus erant per dulcedinem amoris, diſtillans per affabilitatem. Nec vacat myſterio, quòd fauus diſtillans, non effuſus dicuntur, nimirum, quia non debet quiſpiam, quicquid ſcit, effundere, ſed præmeditatò loqui, & habita ratione loci, temporis, ac perſonarum quodammodo diſtillare. Quod nimirum fuit in Virgine, quæ cùm tam multa, tantaq; ſciret, pauciſſima tamen loquuta legitur. In cuius rei figuram dicitur Num. 19. *Vas, quod non habuerit operculum, nec ligaturam deſuper, immundum erit*: & eſt ſermo de tentorio mortui, in quo vas omne, quod non habuiſſet operculum, immundum cenſebatur. Cuius rei myſterium ſic expendit D. Greg. lib. 23. Moral. c. 4. *Tegmen operculi, vel ligatura eſt cenſura diſciplinæ, qua quiſquis non premitur, quaſi vas immundum, pollutumq; reprobatur, quaſi enim vas ſine operculo, vel ligatura polluitur, qui per ſtudium oſtenſionis patens, nullo velamine taciturnitatis operitur.*

Virginis labia vnde tam ſuauia. Cant. 1. 1. Septuag. Pſal. 44. 3. Tituli Pſ. 44. varia lectio.

7\. Verùm optabit quiſpiam reddi ſibi rationem, cur labia Virginis tam ſuauia, ac dulcia fuerint, vt mellis fauo comparentur. Sanè non alia eſt, niſi quia tam ſæpe, ac frequenter oſcula filij ſui infantis delibauit quemadmodum ipſa exoptabat, cùm dicebat Cant. 1. *Oſculetur me oſculo oris ſui*, ſeu vt eſt hebraicè, & Septuag. etiã tranſtulerunt: *Oſculetur me oſculis oris ſui*: vt videlicet, non vnum tantum oſculum, ſed multa experierit. Quid non enim gratiæ, ſuauitatiſq; Virginis labijs adhæreret ex ore, & labijs ſuauiſſimi illius infantis, cui veluti blandiens Regius vates dicebat Pſalm. 44. *Speciosus forma præ filijs hominum, diffuſa eſt gratia in labijs tuis.* Quo loco primùm eſt obſeruandum Pſalmi eius titulum græcè quidem eſſe: *Pro iis, qui commutabuntur*: hebraicè autem: *Pro lilijs*, vel *ſuper lilia*, & iuxta Symmachum: *Triumphus pro floribus*. Volunt autem Hebræi lilia hoc loco non ſignificare flores, ſed muſicum inſtrumentum, quod lilijs inſculptis eſſet inſigne, quod genus inſtrumentorum etiam hodie in vſu eſt cum in corpore lyrarum, & vnde ſonus redditur, ſunt lilia, roſæque inſculptæ: quam expoſitionem ſequuntur Rab. Abeneſra, & Rab. Dauid. Poteſtq; ea ſententia confirmari ex eo, quod in titulis aliorum Pſalmorum inſtrumenta quoque muſica, ad quæ canebantur, poni ſolent, veluti Pſal. 54. *Victori in organis eruditio Dauid* & Pſal. 60. *Victori ſuper organum Dauid*: & Pſal. 6. & 11. *Pro octaua*, vel *ſuper octauam*: nam ibi etiam *octaua* iuxta expoſitionem hebræorum eſt genus odæ, vel inſtrumenti muſici. Exiſtimat autem D. Hieron hæc lilia ſignificare virgines: nam idcirco ait ſe hunc Pſalm. voluiſſe exponere Principiæ virgini, eo quòd inueniat in titulo lilia,

R. Abeneſra. R. Dauid. In titulis Pſalmorum a[illegible]hibentur inſtrumenta, a[illegible] quæ ca[illegible]antur. D. Hieron.

liliа, & flores, quæ pertinent ad virginitatis decus immortale: cui etiam concinit titulus ille: *Pro iis, qui commutabuntur*: quia virgines mutantur in Angelos, eáque mutatio perfectiſſima erit in cœlo, iuxta illud Matth. 22. *Neque nubent, neque nubentur, ſed erunt ſicut Angeli Dei in cœlo.* Nec à virginibus diſſidet illa alia liliorum acceptio pro instrumentis muſicis: verè enim virgines ſunt muſica instrumenta pulcherrimis virtutum liliis inſculpta, quæ ad ſublimem quendam concentum diuinarum laudum in cœlo adhibentur, iuxta illud Apocal. 14. *Vocem, quam audiui, ſicut citharœdorum citharizantium in citharis ſuis; & cantabant quaſi canticum nouum, & nemo poterat diſcere* (ſic enim legendum eſt, non, *dicere*) *canticum, niſi illa centum quadraginta quatuor millia.* Quòd enim huiuſmodi citharœdi virgines ſint, ſtatim explicauit Ioannes, ſubiungens: *Hi ſunt, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati: virgines enim ſunt.*

Virgines mutantur in Angelos. Matt 22 30. Virgines & ſunt muſica inſtrumẽta, & citharœdi. Apoc. 14 2. 4

Cæterùm quanquam vniuersè hæc lilia ad virgines ſpectent; præcipuè tamen referenda ſunt ad Chriſtum, ſanctiſſimamq; eius matrem: ſiquidem eo Pſalmo agitur de Meſſiæ nuptiis eiuſq; ſponſa, quæ potiſſimùm fuit eius mater. Quare non mirum, ſi Virgo tantam habuit gratiam in labiis, cùm labia habuerit pulcherrimi lilij: folia enim illa lilij inflexa quandam præbent ſpeciem labiorum. Vnde 2. Paralip. 4. dicitur de mari æneo: *Vaſtum eius habebat menſuram palmi, & labium illius erat quaſi labium calicis, vel repandi lilij*: imò labia ipſa ſpõſi liliis comparantur Cantic. 5. *Labia eius lilia.* Secundò aduertendum eſt ex Auguſtino, Eugubino in comment. ſuper Pſ. 44. cùm dicitur: *Diffuſa eſt gratia in labiis tuis.* ſignificari maximam copiam, & abundantiam gratiæ, quę veluti torrens, & quaſi flumen appelletur; quaſi dicat: *Circunfuſum eſt gratia os tuum. Sicut fons ſeſe largiter effundit: ſic effudit ſeſe vberrim gratia in ore tuo.* Tertiò, obſeruauit in eundem locum Frãciſcus Titelmanus plenum myſterij eſſe, quòd in labiis Chriſti potiùs, quàm in facie, fronte, aut oculis dicatur diffuſa fuiſſe gratia: quia nimirum Chriſtus venerat, vt legationem quandam maximè arduam, ac difficilem peragerer, fœdúſq; inter homines, Deumq; grauiſſimè offenſum percuteret: atque adeò opus fuiſſe, vt in labiis multam haberet diffuſam gratiam, vt hoc hominibus poſſet faciliùs perſuadere, Patrémq; ſermonis ſuauitate mitigare: aduocatus enim, qui gratiam non habet in loquendo, non eſt idoneus difficillimis negotiis expediẽdis, animíſq; vtriuſque partis conciliandis. Cùm igitur in labiis Chriſti tanta eſſet diffuſa gratia, eiuſq; infantis oſcula Virgo beata frequentiſſimè delibaret; inde ortum eſt, vt eius labiis tanta inſideret gratia, vt diſtillanti mellis fauo meritò comparari debuerint.

8. Gratia labiorum virginis ex Chriſto. 2. Paral. 4. 5. Cant. 5 13. Auguſtin Eugubin. Pſal 44. 3. Titelman. Gratia cur potiùs in labiis, quàm in Chriſti facie dicatur diffuſa.

De pulchritudine colli in Virgine.

SECTIO X.

QVoniam collum præcipuum quendam in corporis compoſitione locum obtinet, in eo deſcribendo pręcipuè quoq; verſatur ſponſus: Vnde Cant. 4. ſic ait: *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium*: ſeu vt alij transferunt ex Hebræo: *Sicut turris Dauid collum tuum, constructa ad diſciplinas: mille clypei ſuſpenſi ſunt ſuper eã, omnes pharetræ fortium.* Sanctes Pagninus pauló aliter: *Quæ ædificata eſt ad docendũ tranſeuntes.* Et c. 7. *Collum tuum ſicut turris eburnea.* Denique c. 1. *Collum tuum ſicut monialia.*

Cant. 4 & 7. 4. & 1. 10. Sanctes Pagninus.

1 Primum igitur per *collum*, Virginis eius apud Deum gratia, & interceſſio intelligitur, ita vt eius interceſſio ſit veluti collum, per quod à Deo omnes gratiæ, Virginis interceſſio ... ius E...

præſidiáque in homines transfunduntur. Itaque hæc Virginis interceſſio turris
quædam eſt Eccleſiæ fortiſſima, ad quam omnes, cùm ab hoſtibus obſidentur ſeſe
ſalutis cauſa recipiunt. E munita eſt firmiſſimis propugnaculis, hoc eſt præſen-
tiſſimis in omni tentationum, & perſecutionum genere præſidiis. *Mille clypei pē-*
dent ex ea, omnis armatura fortium, non ſolùm, quia mille protectionum genera in-
Milites, ac terceſſione Virginis continentur, propter quæ multa etiam inuocationum ge-
duces Eccle- nera promeruit: ſed etiam quia quotquot fortiſſimi milites, ac duces in Eccleſia
ſiæ victorias extiterunt, victorias ſuas Virgini in primis acceptas retulerunt, & hodie quoq;
ſuas Virgini referunt: & idcircò arma ſua ex huiuſmodi turri, quaſi ex tholo ſuſpendunt, hoc
retulerunt. ipſo teſtantes ſe Virginis potiſſimùm beneficio de hoſtibus tum animæ, tū cor-
poris victoriam reportaſſe. Vnde meritò alij transferunt ex Hebræo: *Quæ con-*
In Virgine *ſtructa eſt ad diſciplinas*, ſiue, *quæ conſtructa eſt ad docendum tranſeuntes:* quoniam qui-
quantū ſpei cunque ad hanc turrim aſpexerint, viderintq; tam multa interceſſionis eius mo-
collocandū. numenta, cognoſcent facilè, quantum ſpei ſit in Virginis præſidio collocandū.
Quid enim quæſo aliud vident, qui templum Virginis ad Aquaſlupias, Laureta-
num, & Montisferrati ingrediuntur, quàm huiuſmodi clypeos, & armaturam
fortium è turri ſuſpenſam, arma videlicet omnis generis, compedes, vincula, lin-
teamina mortuorum, quæ inuicta huius turris præſidia omnibus tranſeuntibus
clariſſimè teſtantur?

2. Itaque habes interceſſionis virgineæ duo præclara ſymbola, vnū colli, turris
Virgineæ in- alterum. *Collum* enim dicitur, quia per Virginem vniuerſa in nos à Deo tanquā
terceſſionis à capite beneficia deriuantur: *turris* autem, quia firmiſſimum eſt, ac tutiſſimum
duo ſymbo- eius præſidium. Ad priorem appellationem ſpectauit D. Bernardus Serm. in Na-
la præclara. D. Bernard. tiuit. Mariæ, cùm Virginem appellauit aquæductum gratiæ. *Sane*, inquit, *ipſa ſeſe*
plenitudo exinaniuit, vt fieret nobis iuſtitia, ſanctificatio, & redemptio: deriuatus eſt fons vſ-
Beata Virgo *que ad nos, deſcendit per aquæductum vena illa cœleſtis. Aduertiſti iam, ni fallor, quē velim*
aquæductus *dicere aquæductum, qui plenitudinem fontis ipſius de corde Patris excipiens nobis edidit il-*
gratiæ. Luc. 1. 28. *lum: noſtis enim cui dictum ſit: Aue gratia plena. An verò inueniri potuiſſe miramur, vnde*
Ephræm *tantus, ac talis fieret aquæductus, qui nimirum inſtar profectò ſcalæ illius, quam vidit Ia-*
Syrus. *cob, cœlos tangeret, imò & tranſcenderet, vt viuidiſſimum illum aquarum, quæ ſuper cœlos*
Andr. Cret *ſunt, poſſet attingere fontem.* Ad poſteriorem ſpectauit Ephræm Syrus in orat. ad
Vallū item fidelium, & Virginem, cùm eam *vallum fidelium* appellauit. Ad vtramque demùm Andreas
mundi pro- Cretenſis Serm. de Aſſumpt. Virginis, cùm eam vocat commune mundi propi-
pitiatorium. tiatorium: qua eadem appellatione vtitur Ephræm loco citato.

Secundò, poteſt etiam per *collum* Virginis, eius intelligi charitas. Sicut enim
3. collum reliquum corpus capiti annectit: ita charitas Deo nos maximè coniun-
Coloſſ. 3. 14 git; imò & vinculum eſt omnis perfectionis, ad Coloſſ. 3. *Super omnia autem hæc*
Matt. 22. 40 *charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis.* & Matth. 22. *In his duobus mandatis*
Omnes vir- *vniuerſa lex pendet, & Prophetæ.* Atque hoc eſt, quod ſubiungitur: *Mille clypei pen-*
tutes ex cha- *dent ex ea omnis armatura fortium:* quia omnes omninò virtutes ex charitate pen-
ritate pēdēt. dent, quibus armatura Sanctorum continetur, iuxta illud ad Epheſ. 6. *Induite*
Epheſ. 6. 11. *vos armaturam Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias Diaboli:* qualibet enim virtus eſt
veluti clypeus quidam fortiſſimus aduerſus omnes Dæmonum ictus. Quòd au-
tem ex charitate pendeant virtutes reliquæ, diſertis verbis ſignificauit Apoſtol.
1. Cor. 13. 4. cùm dixit 1. ad Corint. 13. *Charitas patiens eſt, benigna eſt, &c.* Meritò etiam cha-
ritas turri comparatur: quoniam ſicut capta, vel diruta turri, facilè oppidum
ipſum expugnatur; ita charitate deperdita, ciuitas virtutum occupatur. Propu-
gnacula, quibus hæc turris defenditur, ſunt ipſa opera, quæ ſi ab hoſtibus capiā-
tur, ceſſeturq; à bonorum operum profectu, turris omninò defendi non poteſt.

Tertiò,

4\. Tertiò, per *collum* Virginis accipiendam quoque eſſe eius humilitatem, qua veluti collo omnibus ſe ſubiiciebat, exiſtimat Rupert. lib. 6 in Cant. additq; humilitatem in Virgine fuiſſe maximam fortitudinem, & idcirco turri eburneæ comparari: præſtat enim ebur ſoliditatem, & fortitudinem. Atque hanc fuiſſe etiam fortitudinem Moyſis, qua Deum tenebat, ne populum deleret: vnde illi Deus dicebat: *Dimitte me.* Exod. 32. Et qua Iacob contra Deum præualuit, quando cum eo luctatus eſt. Geneſ. 32. *Qua fortitudine*, inquit Rupert. *luctabatur iſte, vel ille? Profectò humilitate: nam de Moyſe dicitur*, Pſal. 105. *Si non Moyſes electus eius ſtetiſſet in confractione* (id eſt, vt ipſe interpretatur, *in nimia mentis humilitate*) *in conſpectu eius. De Iacob autem* Oſeæ 12 *cum dictum fuiſſet: In fortitudine ſua directus eſt cum Angelo, & inualuit ad Angelum, confeſtim fortitudinem eius exprimens Propheta ſubiunxit: Fleuit, & rogauit eum. Igitur, ô dilecta, collum tuum, quod eſt humilitas tua, turris eſt eburnea: id eſt fortiſſima, atque pulcherrima.* Hæc Ruper. Accedit, quòd ebur dens eſt Elephantorum maximè formidabilis: nihil autem dæmones magis perhorreſcunt, quàm humilitatem: quemadmodum teſtatur D. Antonius Eremita, vt auctor eſt D. Athanaſius in eius vita.

Humilitas Virginis turris eburnea.
Rupertus.
Exod. 32 10.
Geneſ. 32
Pſal. 105 23.
Oſeæ. 12 3.
Humilitatem maximè perhorreſcunt dæmones
D. Athanaſ.

5\. Poſtremò, collum Virginis eſt eius obedientia: quam ob cauſam de illo dicitur Cantic. 1. *Collum tuum ſicut monilia.* Quæ expoſitio eſt Orig. homil. 2. in Cant. vbi legit: *Ceruix tua ſpecioſa facta eſt, ſicut redimicula. Et meritò*, inquit, *quam enim prius præuaricationis inobedientia turpem fecerat: nunc obedientia fidei ſpecioſam fecit, & pulchram. Ceruix ergo tua ſpecioſa facta eſt, ſicut redimicula: redimicula enim ſunt connexiones monilium, quæ in ceruicibus ſedere ſolent, ex quibus deſcendit per omne collum reliquus ornatus. Ceruicem verò diximus ſubiectionem, & obedientiam, eo quòd quaſi iugum Chriſti ſuſcipiat, & fidei eius obedientiam præbeat. Ornamentum ergo ceruicis eius, quæ eſt obedientia, Chriſtus eſt: ipſe enim prior factus eſt obediens vſque ad mortem: ornamentum ergo, & monile ceruicis ſponſæ, obedientia Chriſti eſt.* Atque quidem Orig. Quæ quanquam ille ad Eccleſiam refert, optimè tamen quadrant in Virginem, quæ obedientiſſima fuit. Simulq; aduertendum monile ornamentum pectoris eſſe è collo appenſum: pendentem gemmam habens incluſam auro, id quod ad inſtitutum maximè pertinet. Verè enim obedientia, è collo per ſubiectionem dependens obedientis pectus exornat, geritque Chriſtum, qui gemma eſt pretioſiſſima, ex collo ad pectus pendentem, cùm Chriſtum Patri obedientiſſimum ſibi tanquam exemplar ad imitandum proponit. Deinde obſeruandum non dictum eſſe: *Collum tuum ornatum eſt monilibus*, ſed, *Collum tuum ſicut monilia*, hoc eſt, iam pulchrum, vt ipſum inet ſit monilia, nec vllo externo, ditioriq; ornatu ad pulchritudinem indigeat, ſed ipſum per ſe ſit inſtar omnium monilium. omnemq; in ſe ornatum contineat. Quod maximè declarat, & amplificat obedientiam Virginis, quæ ipſa per ſe fuit pulcherrima, Deoq; gratiſſima. Imò, & ipſius obedientiæ in vniuerſum pulchritudinem declarat, quæ adeò pulchra virtus eſt, vt omnibus monilibus. & ornamentis comparari poſſit.

Cant. 1. 10.
Orig.
Virginis obedientia.
Obedientis ornamentũ Chriſtus.
Obedientiæ eximia pulchritudo.

6\. Quoniam verò cœpimus collum Virginis, eius obedientiam interpretari, percurramus breuiter in eundem ſenſum reliquas colli ſimilitudines, quod in obedientiam aptiſſimæ ſint. Obedientia igitur turris eſt ædificata cum propugnaculis: quoniam ſi vera eſt, & perfecta, expugnari non poteſt, imò per eam glorioſæ de hoſtibus victoriæ comparantur, & idcirco additur: *Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium*, videlicet quaſi ſpolia detracta hoſtibus in monumentum victoriæ, iuxta illud Prou. 21. *Vir obediens loquetur victorias.* Eſt autem victoria præcipua obedientis ſeipſum vincere: ſic enim eum locum interpretatur D. Gregorius libro 34. Moralium cap. 34. *Vir*, inquit, *obediens loquitur victorias.*

Obedientia turris cũ propugnaculis.
Prou. 21. 28.
D. Greg.
Obedientis quæ ſit præcipua victoria.

quia, dum alienæ voci humiliter ſubdimur, noſmetipſos in corde ſuperamus.

7. Denique eadem turri eburneæ ſimilis dicitur propter puritatem,& innocentiam,quam obedientia debet habere coniunctam.Id quod expendit D.Grego.in eo quòd amici & cognati Iob ei ouem vnam,& inaurem auream vnam obtulerunt quia enim obedientia ex auditu eſt,rectè per inaurem,quod aurium eſt ornamentum,exprimitur. Igitur amici Iob obtulerunt ei ouem vnam, & inaurem vnam: *Quoniam*,vt ait Gregorius, *innocuis mentibus ornamentum obedientia iungitur: quare Iobo nemo inaurem ſine oue, nemo ouem ſine inaure obtulit,quia Redemptori ſuo non obedit,qui innocens non eſt,& innoceas eſſe non poteſt,qui obedire contemnit. Quia verò ipſa obedientia non ſeruili metu,ſed caritatis affectu ſeruanda eſt:idcirco inaurem obtulerunt,vt videlicet in ea,quæ exhibetur,obedientia charitas fulgeat,qua virtutes omnes quaſi aurum cætera metalla tranſcendit.* Hæc ille.Cui concinit illud,quod de Salomonis throno dicitur 3.Reg.10.quòd ſcilicet thronum fecerit ex ebore grandem,& veſtiuerit auro fuluo nimis.Quid enim vetat per Salomonis thronum obedientiam intelligere, in qua veluti in excelſo throno Deus ipſe reſidet, qui nimirum maximè glorioſum eſt habere ſibi omnes ſubiectos & dicto audientes?

Innocens eſſe nõ poteſt, qui obedire contemnit. Obediẽdum non ſeruili metu 3.Reg 10.

8. Plenumq; myſterij eſt in hanc ſententiam, quòd thronum illum duodecim leones,ſeni ex vtraque parte ambiebant;tum quia multi leones hoc eſt, multæ difficultates obedientiæ thronum ambiunt, vt qui ad huiuſmodi thronum conſcendere expetit, ſibi inter ferociſſimos leones incedendum pro certo habeat: tum etiam quia illi potiſſimùm ad obedientiæ celſitudinem aſpirant,qui leoninam quandam fortitudinem,& generoſitatem æmulantur,eo quòd maximè ardua ſit obedientiæ virtus. Quam eandem ob cauſam turris illa Dauid, de qua ante diximus,multa habebat propugnacula, multos appenſos clypeos, multam armaturam fortium: omnia enim propugnacula, & munimenta, omniaque armorum genera neceſſaria ſunt iis, qui obedientiæ turrim, atque arcem ſeruare, ac tueri contendunt: quam nimirum omnis generis tentamenta, bellaq; impugnant,cùm in materia verſetur vniuerſarum virtutum. Hæc igitur omnia maximè ad Virginem pertinent, quæ in virtute obedientiæ ita excelluit, vt ſponte ſe legi purificationis ſubiecerit, qua tamen nequaquam tenebatur, in exemplum videlicet non ſolùm humilitatis; ſed etiam obedientiæ, quemadmodum docet D. Tho. 3.par. quæſt. 37. art. 4.Imò affirmant Patres Virginem,cùm ſtetit iuxta crucem,heroicum actum obedientiæ exercuiſſe ſimul,& charitatis offerendo filium ſuum Patri.Qua de re legendus eſt Ioan.Gerſon. tract.2. de Cantico decachordo,id eſt,*Magnificat*,D.Bonauent.in 1.diſt.48.q.vlt.Abul.q.24.in prologum Matthæi.Addit ſanctus Bernardus ſer. 17. de feſtiuitatibus Virginis, Virginem actu fidei,& obedientiæ,cùm conſenſit annunciationi Angelicæ illis verbis Luc. 1.*Ecce ancilla Domini,fiat mihi ſecundum verbum tuum*,plus meruiſſe, quàm omnes ſanctos omnibus ſuis actibus, cùm eo actu meruerit ſaltem de congruo, vt eſſet mater Dei:atque ad id probandum affert illud Prou.30.*Multæ filiæ congregauerunt diuitias,tu ſupergreſſa es vniuerſas.*

Obedientiæ difficultates. Obedientes quã debeant eſſe fortes, & generoſi. In exemplum obedientiæ purificationi ſe ſubiecit B. Virgo. D. Thom. Ioan.Gerſ. D Bonauen. Abulenſis. D Bernard. Luc.1.38. Annũciationi angelicæ conſentiens, quantùm meruerit B Virgo. Prou.30.19.

De murenulis, quibus collum Virginis ornabantur.

SECTIO XI.

1. DE Murenulis ſponſæ ſic loquitur ſponſus, Cant. 1. *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.* Septuaginta tranſtulerunt : *Similitudines auri faciemus tibi cum punctis argenti.* Alij : *Margaritas aureas faciemus tibi cum punctis argenteis*

Cant.1.11. Septuagint.

argenteis. Aduertendum eſt autem pro murenulis eſſe hebraicè *thore*, in regimine:
alias enim dicendum foret, *thorim*, à radice *thur* quæ ſignificat conſiderare, ſeu
contemplari, vnde deducitur *thora*, id eſt, lex, quòd in ea meditandum ſit: ab
eademq; radice deducitur *thor*, id eſt, turtur, vt habes Gen. 15. imo eo ipſo cap. 1. Gen. 15.
Cant. idem nomen habetur, cum dicitur: *Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis*: pro Cant. 1. 10.
quo Hebræi legunt: *Pulchræ ſunt genæ tuæ in murenulis, ſiue in quibuſdam alijs ornamentis*: ex quo intelligimus turtures, muliebre ornamentum eſſe. Itaque hebraicum *thorim*, quod Vulgatus modò turtures, modò murenulas tranſtulit, quidam catenas ex auro eſſe volunt, alij plures gemmas vno filo intertas; alij ſigilla
per exigua ex auro, & argento conflata: Legionenſis aliud quiddam cogitat de Legionenſ.
vitta linea acu picta, ex qua multi pendeant margaritarũ ordines vſque ad cilia. Murenulæ
Verùm, ſi vulgatam editionem ſequamur, murenulæ ſunt ornamenta colli, & ornamenta colli.
catenæ ex auro inſtar murenarum: vnde D. Hieron. ad Marcellum, Aurum, D. Hieron.
inquit, colli ſui, quod murenulam vulgus vocat, quòd ſcilicet metallo in virgulas lenteſcente, quadam ordinis flexuoſi catena contexitur, abſque parenti-
bus vendidit. Quare non rectè D. Bernard. ſerm. 41. in Cant. aliique exiſtimarunt murenulas non colli, ſed aurium eſſe ornamenta. D. Bernard.

His animaduerſis veniamus iam ad murenularum myſteria. quæ etſi multa, 2.
diuerſaq; ſunt, aptiſſimè tamen in Virginem concinunt. Primùm igitur Beda Beda.
lib. 2. in Cant. vult has ſponſæ murenulas eſſe Scripturas diuinas, quas anima Scripturæ
iuſti collo circundat, cùm in omnibus, quæ loquitur, & agit, continuò Scriptu- diuinæ ſponſæ mure-
ris ſanctis intendit, quæ nimirum ſunt colli pulcherrima ornamenta. Secundò, nulæ.
citat antiquam illam tranſlationem: *Similitudines auri faciemus tibi cum diſtinctionibus argenti, quoad vſque Rex in recubitu ſuo eſt*, docetq; nomine auri claritatem
cœleſtis patriæ adumbrari, cuius ſimilitudines, & non ipſa claritas nobis in hac
vita oſtenduntur, iuxta illud 1. ad Cor. 13. *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate.* 1. Cor. 13. 12.
Fiunt autem ſimilitudines cum diſtinctionibus argenti, quia cum nitore ſpiritualium eloquiorum cœleſtia nobis organa panduntur: & quoniam in hac vita
duntaxat, non autem etiam in futura tabium ſimilitudinum ſolatiis, & auxiliis
indigemus, aptè ſubiũgitur: *Quoad vſque Rex in recubitu ſuo eſt*, id eſt, quoad vſque
Chriſtus in ſecreto ſuo eſt, & necdum nobis in gloria Patris ſui apparet: tunc
enim, ſicut ait Eſai. c. 33. Regem in decore ſuo videbunt ocul. Sanctorũ. Et hæc Eſai 33.
quidem Beda iuxta tranſlationem Septuaginta; nam noſtra editio, quæ eſt ex Hebræo,
illa verba, *quoad vſque Rex in recubitu ſuo eſt*, iungit cum ſequenti ſententia.

Tertiò, alij per murenulas aureas vermiculatas argento accipiunt charitatem 3.
ornatam ſapientia. Cùm autem argentum inaurari ſoleat, hic è contrario ſuper
aurum argentum ponitur: quia prior debet eſſe charitas, quàm ſcientia, & ſuper
charitatem induci diſtinctiones argenti, ſeu vt habent Septuag. *puncta argentea*: Scientiarum
ſubtiliſſima enim ſcientiarum placita, quæ appellamus puncta, ſuper charitatem placita ſuper
fundari debent. Quartò, alij interpretantur murenulas cum vermiculationibus, charitatem
vel punctis argenteis fidem, ſiue charitatem bonis operibus diſtinctam, vt fides, fundanda.
vel charitas ſit murenula quædam aurea, & quæ per eam fiunt bona opera, vermiculationes ſint ſeu puncta argentea. Vel aliter per murenulas aureas poſſe accipi dilectionem erga Deum; per puncta autem, & vermiculationes argenti actus
dilectionis erga proximũ. Quintò, Dion. Cart. per murenulas intelligit glorioſa Dion. Cart.
præconia, quibus iũ in ſacris literis, tum à nobis cõmendatur Virgo beatiſſima. B. Virginis
Quam expoſitionem videtur mutuatus à Ruperto, qui eodem modo murenulas præconia.
iſtas interpretatur. *Murenulas*, inquit, *aureas faciemus tibi, vermiculatas argento, id* Rupert.
eſt, ornamenta benedictionis, & gratiarum actionis benedicendo, & gratias agendo

Deo,

Deo, quòd ſic fecit tibi, ita vt non ſit locus, vbi vox laudis huius non audiatur, quæ tuum nomen celebrans iugiter te ambiat, & quodammodo de collo tuo dependeat.

4. Obedientiæ præmia.

Sextò, poſſumus etiam iuxta traditam illam colli expoſitionem, qua ex Origene diximus ſignificari obedientiam, per murenulas intelligere præmia, & ornamenta, quæ obedientiæ promittuntur: pendent quippe ex obedientis collo in cœlo ornamenta glorioſiſſima, & pulcherrima. Par enim eſt, vt collum illud, quod iugum Domini portauit, tandem ablato iugo multis ornamentis decoretur. Vnde Paulus ad Hebr. 5. *Factus eſt*, inquit, ſcilicet per paſſionem, & glorificationem ſuam, *omnibus ſibi obtemperantibus cauſa ſalutis æternæ*: & Cant. 4. poſtquàm ter dictum fuerat, *Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni* ſubiungitur: *Coronaberis*: quia videlicet illi coronantur, qui voci ſponſi vocantis obediunt: quanquam & per vocem illam, *veni*, tertiò repetitam tria religionis vota poſſumus accipere, per quæ ad Deum præcipuè accedimus, & propter quæ iuſtorum animæ tanquam Dei ſponſæ coronantur. Atque ad hanc murenularum de obedientiæ præmio expoſitionem pertinet illa D. Bernardi ſententia ſerm. 41. in Cant. cùm per murenulas non colli, ſed aurium ornamenta accipienda eſſe exiſtimat, docens tum murenulas, ſiue inaures dari ſponſæ in hac vita, cùm illi ornamenta aurium, hoc eſt, variæ dantur diuinarum rerum cognitiones, ac ſimilitudines, ſupernæ patriæ ſtatum adumbrantes. *Quæ ad aures*, inquit, *fidei pertinent, & interim eam, dum ſponſo non fruitur, conſolantur, vt per auditus obedientiam ad gloriam perueniat viſionis.* Quàm pulchras igitur murenulas Deum Virgini dediſſe exiſtimandum eſt, quæ vſqueadeò obediens fuit, vt (quod affirmat Gerſon. tract. ſuper *Magnificat*,) ſtans iuxta crucem altiſſimum habuerit actum obedientiæ, offerens ipſa filium ſuum Patri, & conformans ſe etiam in illa filij ſui morte acerbiſſima cum diuina voluntate. Planè in die eius Aſſumptionis dictum eſt ei: *Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano. veni, coronaberis: murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.* In cuius rei figuram Rebeccæ ſponſæ Iſaac datæ ſunt inaures aureæ, & armillæ. Geneſ. 24. quia nimirum Virgini, & cuilibet ſanctæ animæ, quæ & aures Deo per obedientiam, & manus per opera præbet, dantur inaures ad cultum aurium, & armillæ ad brachiorum ornamentum.

Hebr 5.9. Cant. 4. 8.

Per tria religionis vota accedimus ad Deum. D. Bernard.

Gerſon. B. Virgo ſtans iuxta crucem altiſſimum habuit obedientiæ actum. Gen. 24.

De vberibus, & ventre Virginis.

SECTIO XII.

1. Cant. 4. 5. 10. & 7. 8.

DE ſponſæ vberibus ita legimus Cant. 4. *Duo vbera tua ſicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui paſcuntur in liliis*: & iterum: *Pulchriora ſunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata*: & cap. 7. *Dixi: Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua ſicut botri vineæ, & odoris tui, ſicut malorũ.* Qui hæc ſponſæ vbera ad Eccleſiã referunt, partim duo teſtamenta, partim omnes in vniuerſum prædicatores interpretãtur, qui variis nominibus eo libro Cant. dicantur, appellenturq́; Eccleſiæ oculi, quia occulta myſteria perſpiciũt: dentes, quia doctrinæ cibos terunt, comminuuntq́; fidelibus: collum, quia flatum vitalem Eccleſiæ miniſtrãt: denique vbera, quia paruulis in Chriſto lac doctrinæ ſalutaris inſtillant. Duo autem dicuntur, quia duplex doctrinæ lac continent, vnum de aſtructione fidei, alterum de compoſitione morum: pertinet enim ad concionatoris officium, & fidem aſtruere, & ad bonos mores incitare. Comparantur hinnulis capreæ propter perſpicacitatem aſpectus quoad intellectum;

Prædicatores variis nominibus dicuntur in Canticis

ctum, propter hilaritatem quoad affectum; propter velocitatem quoad executionem operum etiam arduorum, atque difficilium. Denique paſcuntur in lilijs, id eſt, in floridis ſcripturarum campis, donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ, id eſt, dum vitæ huius tempus perdurauerit. Verùm omiſſa Eccleſia, de qua modò non agimus, duo hæc Virginis vbera virginitatem, & fœcunditatem eius interpretatur Rupert. lib. 3. in Cant. quæ duo vbera hinnulis comparantur propter lætitiam, quam mundo attulerunt: ſunt enim hinnuli feſtiui, ac læti, dum hùc, & illuc cum ſpectantium lætitia in montibus ſaliunt. Gemellis autem hinnulis ſimilia dicuntur, quia in ſola Virgine duo hæc inuenta fuerunt, vt filium lactaret, & virgo eſſet. Denique dicuntur paſci in lilijs, propter ſummam fœcundæ huius virginitatis pulchritudinem. Virginitas & fœcunditas duo vbera in B. Virgine Rupert.

2\. Eadem duo verba, virginitatem ſcilicet, ac fœcunditatem in Virgine expendit D Bern. hom. 2. de B. Virgine in eo, quod Eſai. 11. virga dicitur floruiſſe. *Florem*, inquit, *filium virg. in intellige matrem, quoniam & virga floruit abſq; germine, & Virgo concepit non ex homine: nec virga virorem floris laſit emiſſio, nec Virginis pudorem ſacri partus editio.* Et in eo prætereà, quod Iudic. 6. Gedeonis vellus de carne tonſum, ſed ſine vulnere carnis in area ponitur, & nunc quidem lana, nunc verò area rore perfunditur, vt ſignificaret carnem aſſumptam de carne Virginis abſque detrimento virginitatis cum diſtillantibus cœlis tota ſe infudit plenitudo diuinitatis, adeò vt ex hac plenitudine omnes accepetimus, qui verè ſine illa non aliud. quàm terra arida ſumus. Cui Gedeonico facto propheticum dictum pulchrè conuenit, cùm dicitur Pſ. 71. *Deſcendet ſicut pluuia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram.* Atq; hæc duorum vberum coniunctio eſt vnum ex tribus illis mirabiliter ſingularibus, & ſingulariter mirabilibus, quæ idem Bern. commemorat ſerm. 3. in vigilia Natiuitatis. *Tria* inquit *opera fecit omnipotens illa maieſtas in aſſumptione noſtra carnis ita ſingulariter mirabilia, & mirabiliter ſingularia, vt alia nec facta ſint, nec facienda ſint amplius ſuper terram. Coniuncta quippe ſunt ad inuicem Deus, & homo: mater, & virgo: fides, & cor humanum. Mirum eſt enim, quomodo cor humanum his duobus fidem accommodauit: quomodo credi potuit, quod Deus homo eſſet, & quod virgo manſerit, quæ peperiſſet.* D. Bernard. Eſai. 11. Partus Virginis puriſſimus. Iudic. 6. Pſal. 71. 6. D Bernard.

3\. Dicuntur autem vbera virginitas & fœcunditas in Virgine, quia inde humanum genus ſpiritualiter infans lac ſalutis, & gratiæ hauſit ex eo videlicet, quod in Virgine cum eius virginitate coniuncta eſt fœcunditas, qua Deum hominem peperit: nihil enim nobis eius virginitas profuiſſet; niſi fœcunda fuiſſet. Fit deinde mentio liliorum ad exprimendam virginitatis pulchritudinem: eſt enim lilij flos pulcherrimus, & hieroglyphicum ſpei, vnde in multis antiquorum Imperatorum nummis ex altera facie, Dea ſculpta erat lilium dexterâ prætendens cum hac inſcriptione *Spes publica:* quod mirificè conuenit in ſanctiſſimæ Mariæ virginitatem cum fœcunditate coniunctam, in qua ſpes humani generis publica repoſita eſt. Denique de vberibus illud eſt maximè obſeruandum, quod dicitur Cant. 7. *Dixi: Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua ſicut botri vineæ, & odor oris tui ſicut odor malorum.* Obſeruandumque tunc denique vbera Virginis, id eſt, eius virginitatem, & fœcunditatem mundo maximè profuiſſe, fuiſſeque inſtar hinnulorum delectationem, & hilaritatem ſpectantibus exhibentium, pulchriora etiam vino, & ſicut botros vineæ ſuauiſſimos, poſtquam Chriſtus in crucis palmam aſcendit: tunc enim perfecta eſt humani generis redemptio, & apparuit fœcundæ virginitatis vtilitas, & ſuauitas. Quòd enim per aſcenſum in palmam, eleuationem Chriſti in crucem accipere debeamus, docet, Beda libro 6. in Canticorum. Quòd verò ait ſponſus: Fœcũda Mariæ virginitas ſpes publica humani generis. Cant. 7. 8. Vtilitas fœcundę virginitatis Mariæ quando apparuerit. Beda.

Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius. ad illud tempus ſpectat; cùm Salomon iſta ſcribebat: tunc enim dominus ſe crebris Prophetarum vocibus promittebat ad Redemptionem generis humani venturum, & aſcenſurum in arborem crucis, vt deſtructo mortis imperio ad vitam victor rediret. Fructus autem palmæ, quos ſe apprehenſurum commemorat, poſteriores ſunt gloriæ, quæ crucis ſequebantur aſcenſum, hoc eſt, claritas reſurrectionis, & aſcenſionis eius aduentus Spiritus ſancti, & ſalus mundi credentis. Itaque tunc Virginis vbera fœcundiſſimi, & ſuauiſſimi botri fuerunt, cùm Chriſtus crucem triumphator aſcendit: ſimul etiam odor oris eius ſicut odor malorum: quia ex eo tempore Virginis fama: quæ per odorem exprimitur, vniuerſum orbem peruaſit.

Crucis fructus.

4. Quòd ad ventrem ſpectat, de eo ita legimus Cant. 7. *Venter tuus ſicut aceruus tritici, vallatus lilijs.* Dionyſ. Carthuſ. lib. de præconio, & dignitate Mariæ, art. 37. & alij exiſtimant in aceruo tritici fœcunditatem Virginis, in lilijs virginitatem adumbrari. Itaque venter eius aceruus tritici fuit quia fœcunditatem habuit: ſeptus lilijs, quia virginitatem retinuit. Et meritò venter Virginis aceruo tritici confertur, quia ad eius ventrem tanquam ad immenſum, & inexhauſtum tritici aceruum mortales omnes, imò & Angeli cibi quærendi cauſa confluxerunt. Sed cur aceruus iſte tritici dicitur non plenus, non ornatus, ſed vallatus lilijs? Sanè illud ſignificatur lilia fuiſſe pro vallo, quo defenderetur tritici aceruus. At, inquies, quis vnquam tritico vallum confecit ex lilijs? quàm ve defenſionem poterant lilia præſtare tritico? Haud dubiè maximam, & inuictam. Primùm enim, quòd ad Virginem attinet, niſi ei vallum virginitatis tutum futurum promitteretur ab Angelo, dubium eſt, an mater Dei eſſe voluiſſet? imò non electuram fuiſſe eſſe Dei matrem, niſi aliud Deum velle intelligeret ſentit Bernardin. Senenſ. ſermo de Concept. probarique poteſt ex illis verbis: *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* nec priùs conſenſit, quàm ei ab Angelo diceretur: *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi.* Itaque lilia vallauerunt aceruum tritici, quia vt haberemus fœcunditatem Virginis, fecerunt virginitatis lilia.

Cant. 7. 2. Dion. Carth. — Venter Virginis aceruo tritici cur comparetur. — Virginitatē ſuam quanti B. Virgo fecerit. — Bernardin. Senenſ. — Luc. 1. 34. 35.

5. Denique ſi vniuersè loquamur, lilia pro vallo acerui ponuntur, quia nihil ad cuſtodiendum omnium bonorum, virtutumq; aceruum fortius, ac firmius eſt caſtitate. Hanc enim ita Dæmon formidat, vt vbicumq; vallum huiuſmodi reperit, de acerui rapina omninò deſperet. Hinc eſt, quod D. Anſel. hom. ſuper Euangel. Luc. 10. *Intrauit Ieſus in quoddam caſtellum,* docet caſtellum appellari turrim muro circundatam, quæ duo ſeſe inuicem defendunt: tum ait beatiſſimam Virginem caſtellum eſſe, in qua humilitas turris Virginis, muri inſtar obtineat, quæ duo ſeſe inuicem tuentur, nimirum. & turris humilitatis virginitatis murum, & murus virginitatis humilitatis turrim imò & reliquarum omniū virtutum. *Quia igitur*, inquit Anſel. *virginitatem cum libido non poteſt, ſolet impugnare ſuperbia, eſt in eadem Virgine turris humilitatis, quæ à muro virginitatis omnem repellit ſuperbiam.* Et quidem meritò Anſel. nam virgo quæ pam niſi humilis ſit in maximo verſatur virginitatis amittendæ diſcrimine. Vnde D. Aug. ad initium 2. lib. de ciuitate Dei quærens cur permiſit Deus in vrbis Romæ vaſtatione virgines Deo ſacras à barbaris violari? reſpondet tandem ca. 28. cum iiſdem loquens: *Quod ſi fortè, cur permiſerit, quæritis; alta quidem eſt prouidentia Creatoris, & inſcrutabilia iudicia eius: veruntamen interrogate fideliter animas veſtras, num fortè de iſto integritatis, & continentiæ, vel pudicitiæ bono vos inflatius extulitis?*

Caſtitas cuſtos virtutū reliquarum. — D. Anſelm. — Luc. 10. 38. — B. Virgo caſtellum. — Humilitas Virgini quā neceſſaria. — D. Auguſt.

6. Denique de ventre Virginis exclamat D. Epiphan. ſermo de Virg. laudibus.

O vterum

O vterum impollutum habentem circulum cœlorum, qui Deum incomprehenſum in te verè comprehenſum portaſti! O vterum cœlo ampliorem, qui Deum in te non coarctaſti! O vterum, qui cœlum es ſeptem circulis conſtans, & capacior illis extiſti! O vterum cœlis ſublimiorem, atque latiorem! O vterum habentem inextinguibile tutum ſepties lucentis gratia! Hæc ille, & multa alia in hanc ſententiam. D Epiphan. Vterus beatæ Virginis cœlo amplior, & ſublimior.

De calceamentis, & greſſu Virginis.

SECTIO XIII.

VSqueadeò calceamentorum Virginis pulchritudine, & inceſſus elegantia captus eſt ſponſus, vt per admirationem dixerit Cant. 7. *Quàm pulchri ſunt* 1. Cant. 7. 1.
greſſus tui in calceamentis filia Principis: & quoniam in ponendo pede, & inceſſus, greſſuſque venuſtate, & gratia, ingenua quædam indoles elucet; ideò conſiderato inceſſu ſponſæ, eam ſponſus Principem nominauit.

Quod ad rem attinet, putamus per calceamenta Virginis accipiendam eſſe 2.
eius humilitatem, cuius eſt ad pedes ſemper accidere, infimumq; locum appetere: quam virtutem difficillimam eſſe, facillimèq; deperdi indicauit Petrus 1. ſua 1. Petr. 5. 5.
epiſt. cap. 5. cùm dixit: *Omnes autem inuicem humilitatem inſinuate:* vbi pro eo, quod nos habemus, *inſinuate*, eſt græcè, ἐγκομβώσασθε, hoc eſt, *innodate*, ſeu *alligate*: κόμβος enim nodum ſignificat, & ἐγκομβοῦν, innodare. Eſt igitur is ſenſus Apoſtoli: Humilitatem arctiſſimis nodis alligata, & innodate, ne elabatur: eſt enim humilitas vſqueadeò difficilis, vt niſi magna cura, & vigilantia retineatur, & quaſi vinciatur, facillimè quauis occaſione incidente elabatur. Verùm ea virtus etſi difficilis, tanta fuit in Virgine, vt eam Deus quaſi admirans, & ſuſpiciés dixerit: *Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia Principis!* quibus verbis etiam innuit humilitatem, quamuis per calceamenta exprimatur, virtutem tamen eſſe Principis eáq; maximè ipſos etiam Reges, ac Principes decorari; imò ex ea dignoſci tanquam ex calceamentis, & greſſu generoſum, ac regium cuiuſque animum. Atq; idcircò ad hanc vnam virtutem Deum in Virgine reſpexiſſe, ipſamet confitetur in ſuo cantico Luc. 1. cùm ait: *Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ.* Vt autem intelligas eo loco *humilitatis* nomine ipſam etiam virtutem humilitatis accipi debere aduerte pro eo, quod nos habemus, *humilitatem*, eſſe græcè, ταπείνωσιν, quæ vox in primis ſignificat afflictionem: eſtq; hæc acceptio creberrima in ſacris literis, veluti Gen. 29. cùm dixit Lia: *Vidit Dominus humilitatem meam:* & Pſ. 24. *Vide humilitatem meam, & laborem meum* & Pſal. 135. *In humilitate noſtra memor fuit noſtri.* Deinde ſignificat vilitatem, & exiguitaté, vt perſpicuum eſt ex illo loco ad Philipp 3. *Qui reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ:* & Iacobi 1. *Gloriatur frater humilis in exaltatione ſua, diues autem in humilitate ſua:* vbi humilis ſeu ταπεινὸς, idem eſt quod vilis; & humilitas, idem quod vilitas: nam humilitas quæ eſt virtus ſuperbiæ contraria, dicitur ταπεινοφροσύνη, vt ad Epheſ. 4. *Obſecro itaq; vos ego vinctus in Domino, vt dignè ambuletis vocatione, qua vocati eſtis, cũ omni humilitate, & manſuetudine:* & ad Philipp. 2. *Sed in humilitate ſuperiores ſibi inuicem arbitrantes.* Quoniam igitur eo loco non dixit Virgo, ταπεινοφροσύνην, ſed ταπείνωσιν, multi ita interpretantur, vt Virgo dicat Deum reſpexiſſe ſuam ipſius vilitatem & exiguitatem. Quam expoſitionem ſequuntur Ianſenius ſua concordia, Vatabl. in ſcholiis ſuper eundem locum, ibidemq; Caiet. Iſidor. Clarius. Euthymius, Eraſmus in [illegible] D Bernard. ſerm. de B. Virgine, ſuper illud Apoc. 12. *Signũ magnum apparuit in cœlo:* vbi ſic inducit Virginem cum Elizabetha loquentem:

Geo 29. 32. Pſal. 24. 8. Pſal. 135. 23. Locus cantici B. Virginis illuſtratur. Philip 3. 21. Iacob. 1. 10. Epheſ 4. 2. Philipp. 2. 3. Ianſenius. Vatablus. Caietanus. Iſid. Clarius. Euthymius. Eraſmus. D Bernard. Apoca. 12.

Beatam eſſe dicis,quæ credidit:ſed credulitatis, & beatitudinis cauſa reſpectus eſt ſuperna pietatis,vt ex hoc magis beatam me dicant omnes generationes,quia ancillam humilem, & exiguam reſpexit Deus. Poteſtq; hæc expoſitio confirmari, quia non videtur conueniens ſummæ modeſtię Virginis,vt dicat Deum reſpexiſſe ad meritum humilitatis ſuæ:id enim eſſet gloriari,& de merito,& de virtute humilitatis, quod à verè humilibus longè abeſt.

2. Verùm ne vel minimã maledicendi anſam præbeamus Hæreticis, qui ex hoc loco perperàm intellecto occaſionem acceperunt Virginem iniuriis proſcindēdi,appellando eam abiectam,ac vilem ex ſua ipſius confeſſione:aduertimus verbum ταπείνωσι non ſemper vilitatem, ſed interdum ipſam humilitatis virtutē ſignificare,vt exploratum eſt ex illa ſententia à D.Petro 1.ſua epiſt.ca.5.& à Ia-
Iacob 4.6. cobo,c.4.vſurpata: *Deus ſuperbis reſiſtit,humilibus autem dat gratiam:* vbi pro *humili-*
Matth.11.25 *bus*,eſt græcè ταπεινοῖς:imò & Chriſtus Dominus Matt.11.ait: *Diſcite à me, quia mitis ſum,& humilis corde:* græcè eſt,ταπεινὸς: quibus in locis manifeſtũ eſt ſermonem eſſe de humilitatis virtute. Accedit, quòd eo loco virtutem humilitatis accipiendam eſſe communior eſt Patrum,& interpretum ſententia,quam diſertis verbis tradunt Origen.homil.8.in Lucam:D.Auguſt.ſerm.2. in Aſſumpt. Virgi-
Origenes. D.Auguſt. nis:Euſeb.Emiſſenus in Euangelium feriæ ſextæ in Aduentum:Beda in ca.1. Lu-
Euſebius. cæ:D.Bernard.ſerm.42.& 45.in Cantica.& homil.1.ſuper *Miſſus eſt*,& ſerm.3.in
Emiſſen. Annunciat.Dominica:Gloſſa ordinaria Luc.1.Rupert.ſerm.1.in Cantica:D.Bo-
Beda. nauent.in ſpeculo B.Virgin.c.8.D.Thom.2.2.q.1.161.art.referens,& approbans
D. Bernard. expoſitionem Origenis S.Ildephonſus ſerm.de Aſſumpt.Virginis:Ambroſ.Anſ-
Gloſſa ord. Rupert. bertus li.2.in Apocalyp.Hugo Cardinalis in ca.1.Lucæ, & plures alij. Nec verò
D.Bonauēt. proptereà Virgo de humilitate ſua in ſe gloriatur, ſed in Domino,à quo agno-
D.Thomas. ſcit ſe humilitatis donum recepiſſe, Deúmq; humilitatem illam tanquam fun-
D.Ildephõſ. damentum iecisse ad reliquorum donorum fabricam ſuperſtruendam:quemad-
Amb. Anſb. HugoCard. modum & Paulus abſque humilitatis præiudicio gratiam ſe habere latabatur,
Rom. 8. & charitatem,à qua certus erat ſeparari non poſſe,ad Romanos 8.

3. Quare concludimus vtramque expoſitionem literalem eſſe, ſed poſteriorem communiorem Patrum:& verò prior expoſitio multùm etiam commendat humilitatem Virginis,quippe quæ cùm poſſet quatuordecim Reges,& eo ampliùs in ſuo ſtemmate numerare,& tot prætereà,ac tantis eſſet à Deo donis,& prærogatiuis locupletata,vilem tamen ſe,& abiectam prædicabat,conſiderans videlicet ſe eiuſmodi donis non ſuo merito, ſed diuino beneficio cumulatam, imò cùm videret ſe vndique ſpiritualibus opibus circumfluentem, recurrit ad natu-
Humilitatis ram,& inde ſe humiliandi anſam arripuit, quæ eſt ſumma humilitatis præſtan-
anſam vnde tia:quemadmodum D.Chryſ.homil.23.in poſteriorem epiſtolam ad Corinth.
arripuerit B. Virgo. in Abrahamo obſeruauit expendens illa eius verba Geneſ.18. *Ego autem ſum ter-*
D.Chryſ. *ra,ac cinis. Quoniam*, inquit, *non habebat peccata,quæ diceret,ſed vndique bonis operibus*
Geneſ.8.23. *fulgebat,circumcurſans,& nihil contra ſe inueniens ad naturam ipſam confugit. & quoniã*
Abrahami *terræ nomen videtur quodammodo honeſtum eſſe,cineris addidit.*
humilitas.

4. Verùm vt ad poteſteriorem expoſitionem quæ cõmunior eſt Patrum,reuer-
Humilitas tamur,gratiſſima ſanè fuit Deo Virginis humilitas,ad quam potiſſimum reſpe-
Virginis xiſſe dicitur ſuſpiciens calceamentorum eius pulchritudinem: in cuius rei figu-
Deo quàm ram dicitur de Iudith cap.16. *Sandalia eius rapuerunt oculos eius*, id eſt, Holopher-
gratiſſima. nis:mirum enim eſt, quòd cùm Iudith tam multis aliis ornamẽtis pulcherrimis
Iudith.16.11. exornata eſſet,ad ſola ſandalia,id eſt,pedum calceamẽta reſpexiſſe dicatur Holophernes,eorúmque captus pulchritudine, in typum videlicet Virginis, cuius
D Bernard. humilitatem vſqueadeò Dominus adamauit, vt meritò dixerit Bernardus ſerm.

ſuper

ſuper *Miſſus eſt, virginitate placuit, humilitate concepit.* Etenim tunc primùm Deus humanitatem induit, cùm virgo illa verba humilitatis pleniſſima pronunciauit: *Ecce ancilla Domini.* Atque hoc eſt, quod ipſa virgo commemorat Cant. 1. cum ait: *Dum eſſet Rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum.* nardus enim, qui frutex humilis eſt, humilitatem deſignat. Annotauit autem Rupert. in comment. eius loci tantum fuiſſe odorem huius nardi, id eſt, humilitatis in Virgine, vt ad ipſum Deum in accubitu ſuo Regali in cælis conſiſtentem peruenire potuerit, eumque ita delectare, vt è cælo ad Virginis gremium per incarnationem traxerit.

Luc. 1. 38
Cant. 1. 13.
Rupert.
Odor humilitatis in Virgine quātus.

5. Præterea obſeruandum eſt, quod iam cœpimus dicere, humilitatem, regalem quandam virtutem eſſe: idcircò enim ſponſus de humilitate ſponſam commendans eam *filiam Principis* appellauit. Eſt enim humilitas altiſſima. & humilis eo ipſo, quòd humilis eſt, maximè excelſus, ac ſublimis, quemadmodum & ſuperbus eo ipſo quòd ſuperbus eſt, infimus, & abiectiſſimus. Itaq; quod Chriſtus ait: *Qui ſe humiliat exaltabitur: & qui ſe exaltat, humiliabitur*, non ſolùm accipiendum eſt, poſtquàm ſe humiliauerit ille, & iſte exaltauerit, ſed in ipſo humilitatis actu ſupremam quandam altitudinem, & in ipſo actu ſuperbiæ ſummam abiectionem contineri: atque adeò Virginem beatiſſimam eo ipſo, quòd ſe humiliauit, ſupra omnem fuiſſe euectam celſitudinem. Id quod ita exponit D. Auguſt. lib. 14. de ciuit. cap. 13. *Eſt*, inquit, *aliquid humilitatis miro modo, quod ſurſum faciat cor: & eſt aliquid elationis, quod deorſum faciat cor. Hoc quidem quaſi contrarium videtur, vt elatio ſit deorſum, & humilitas ſurſum: ſed pia humilitas facit ſubditum ſuperiori, nihil eſt autem ſuperius Deo, & ideò exaltat humilitas, quæ facit ſubditum Deo: elatio autem, quæ in vitio eſt, eo ipſo, quòd reſpuit ſubiectionem, cadit ab illo, quod non eſt quidquam ſuperius, & fit quod ſcriptum eſt* Pſalm. 72. *Deiecisti eos, dum eleuarentur: non enim ait: Dum eleuati fuiſſet, vt prius extollerentur, & poſtea deijcerentur; ſed cum extollerentur, tunc deiecti ſunt: ipſum quippe extolli, iam deyci eſt.* Hæc Auguſt. Aliam eiuſdem rei præclaram etiam rationem affert D. Gregor. lib. 6. Mor. cap. 6. 8. ſuper illa verba Iob. 5. *Qui ponit humiles in ſublimi.* Quo loco docet D. Gregor. humiles eo ipſo, quod ſe humiliant, altiſſimos fieri. *In ſublimi*, inquit, *humiles ponuntur, quia cùm ſe ex humilitate ſubſternunt, alta mentis iudicio cuncta temporalia tranſcendunt: & cum ſe indignos in omnibus æſtimant, rectè cogitationis examine huius mundi gloriam tranſcendentes calcant.* Idem eleganter perſequitur Ioan. Gerſon. 2. part. ſermonis in cœna Domini, conſideratione 1. vbi primum docet veram humilitatem, dum exit à ſumma potentia, & gloria, & magnificentiſſima maieſtate Dei ad ſuam impotentiam, ſeruilitatemque inuendam, effici potentiſſimam, & glorioſiſſimam, & monarchicam ſuper omnia, quia nimirum facit ipſum Deum ſuam gloriam, & potentiam, dum propter Deum ſe & omnia alia contemnenda arbitratur. *Quantum igitur*, inquit, *eſt humilitatis dominium habere omnia ſub pedibus per generoſum contemptum:* iuxta illud Deut. 11. *Omnis locus quem calcauerit pes veſter, veſter erit. Quid in iuris? & quàm latum imperium nihil aliud à Deo magni pendere, nulliq; alteri rei ſubijci?*

Humilitas virtus regalis.
Matth. 23. 12.
B. Virgo ſe humilians ſuper omnē euecta celſitudinem.
D. Auguſt.
Deiiciunt ſe, dū extollunt ſuperbi.
Pſal. 72. 18.
D. Gregor.
Iob. 5. 11.
Io. Gerſon.
Humilitatis dominium.
Deut. 11. 24.

6. Secundò viſionem Ioannis de muliere amicta Sole humilitati accommodat, aitque eam eſſe ſignum magnum apparens in cœlo intelligibili, & ſupremo animæ rationalis: mulierem, inquam, amictam Sole iuſtitiæ. Quid enim iuſtius humilitate, quæ implet omnem iuſtitiam in Matth. 3. in capite eius coronam eſſe ſtellarum duodecim, hoc eſt, perfectionem omni virtutum fulgore radiantem: Lunam denique ſub pedibus, hoc eſt, omnia terrena ſub affectionibus per generoſum contemptum. Tertiò aduertit ad humilitatis tanquam Princi-

Humilitas ſignum magnū in cælo.

pis,& Reginæ imperium,militare,& ſeruire omnia: aduerſa quidem ad exercitium,& tutelam proſpera verò ad modeſtiam, ſobriamq; conſolationem, *Dicam amplius*,inquit Gerſon,*militant pro ea ſui hoſtes fortiſſimi:nam ex peccatis redditur cautior,firmior,ac potentior. Imò vide miraculum : ipſa ex morte propria reuiuiſcit ſæpius, fortiórq; reſurgit:nam quis neget magnam eſſe humilitatis recuperandæ rationem humilitatem perdidiſſe? quinetiam oritur ex ſuo contrario,quod eſt ſuperbia,non minori miraculo quàm ſi frigiditatem calor gignat:humilitatis quippe non parua eſt occaſio animam contra Deum ſuum Creatorem,ac Redemptorem ſuperbiſſe.* Quartò, docet humilitatem ſuo modo eſſe ambitioſiſſimam, cupidiſſimam, maximi cordis, & altiſſimi ſpiritus: quoniam dedignatur niſi ſummo bono, niſi ſummis opibus, niſi ſumma gloria impleri. Poſtremò ait humilitatem ſimilem eſſe ſpeculo concauo, in cuius centro vniuntur omnes radiolæ incidentiæ illuſtrationum diuinarum: quia nimirum humili omnes gratiæ communicantur à Deo, eamq; ob cauſam appellari poſſe abyſſum ſorbentem omnium viuentium aquarum fluenta;imò & vacuum quoddam ſpirituale, ad quod implendum confluunt omnia, nec implere ſufficiunt, niſi Deus. Ex his perſpicuum relinquitur, quanto iure Virgo propter humilitatem filia Principis dicta ſit, ſponſuſque eius humilitatem demiratus dixerit: *Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia Principis!*

Humilitatis imperium ſuper omnia.

Humilitas, ſpirituale vacuum.

COMMENTARIVM
TERTIVM EXEGETICVM,

In quo de ſanctiſſima Deiparæ virginitate,& maternitate diſſeritur ad illa verba: Mulier amicta Sole.

Amictam Sole fuiſſe Virginem, cùm Verbum abſque vllo virginitatis præiudicio concepit.

SECTIO PRIMA.

1. SVperioribus commentariis docuimus ſanctiſſimam Virginem ſignum magnum fuiſſe,iuxta triplicem ſigni in ſacris literis acceptionem, pro miraculo videlicet,ſcopo,atq; vexillo:eandem in cælo apparuiſſe oſtẽdimus ob eximiam in omni genere magnitudinem:explicauimus etiam mulieris appellationem,vbi de nomine Mariæ,eiuſq; tum corporis,tum animi pulchritudine aliquantò fuſiùs diſputauimus.Sequitur iam in viſione Ioannis exponendũ, quomodo fuerit amicta Sole:id quod tertio hoc commentario prætrabimus. Et quoniã Virgo beatiſſima,non ſolùm fuit amicta Sole,ſed Solem quoq; ipſa amicuit,iuxta illud Hier 31. *Fœmina circundabit virum*:vtrumque iſto commentario complectemur, quod adeò in Mariæ virginitate, maternitateque potiſſimùm verſabitur, cuius vtriuſque prærogatiuæ fuit ſanè admirabilis & maximè diuina coniunctio, & vnum ex tribus illis operibus mirabiliter ſingularibus, & ſingulariter mirabilibus, quæ commemorat D. Bernard. ſerm. 3. in vigilia Natalis Domini. *Tria*, inquit, *opera fecit omnipotens illa maieſtas in aſſumptione noſtra carnis*;

Hier 31. 22.

D. Bernard.

carnis ita ſingulariter mirabilia, & mirabiliter ſingularia, vt talia nec facta ſint, nec facienda ſint ampliùs ſuper terram, coniuncta quippe ſunt adinuicem Deus, & homo: mater, & virgo: fides & cor humanum.

Vt igitur hinc ordiamur, D. Bernard. ſerm. de Virgine, variè exponit hunc amictum Solis in Virgine. Primùm enim docet dici amictam Sole propter ſingularem clementiam, qua vniuerſos homines inſtar cuiuſdam Solis miſericordiæ radiis illuſtrat, vt non tantùm ſolarem naturam, ſed Solem ipſum ad omnia ſuo ſplendore pertingentem induiſſe videatur. *Ea*, inquit, *eſt, quæ velut alterum Solem induit ſibi: quemadmodum enim ille ſuper bonos, & malos indifferenter oritur, ſic ipſa quoque præterita non diſcutit merita, ſed omnibus ſe exorabilem, omnibus clementiſſimam præbet, omnium denique neceſſitates ampliſſimo quodam miſeratur affectu.* Altera Bernardi expoſitio deſumitur à ſtabili ſimul, & profectiſſimo ſplendore, atque feruore virtutum Virginis: cùm enim Lunæ ſplendor ſit inſtabilis, & incertus, feruoremque non habeat: is tamen quo Sol ſplendet, habet eum ardentiſſimo feruore ſtabilitatem coniunctam. Quia igitur Virgo beatiſſima à Deo tanquam Sole vndique colluſtratur, accipiens ab eo perfectum, & ſtabilem, imò & ardentiſſimum charitatis, virtutumque cæterarum fulgorem, meritiſſimò amicta Sole apparuit. *Amicta*, inquit, *dicitur Sole, & Luna ſub pedibus eius: in Sole nimirum & feruor, & ſplendor ſtabilis; in Luna ſolus ſplendor: atque is omninò inſtabilis, & incertus, qui nunquam in eodem ſtatu permaneat. Iure ergo Maria Sole perhibetur amicta, quæ profundiſſimam diuinæ ſapientiæ vltrà quàm credi valeat, penetrauit abyſſum, vt quantum ſine perſonali vnione creaturæ conditio patitur, luci illi inacceſſibili videatur immerſa: illo nimirum igne Prophetæ labia purgantur; illo igne Seraphim accenduntur. Longe verò aliter Maria meruit non velut ſummatim tangi, ſed operiri magis vndique, & circunfundi, & tanquam ipſo igne concludi. Candidiſſimus ſanè, ſed & calidiſſimus huius mulieris amictus, cuius omnia tam excellenter irradiata noſcantur, vt nihil in ea non dico tenebroſum; ſed obſcurum ſaltem, vel minus lucidum, ſed nec tepidum quidem aliquid, aut non feruentiſſimum liceat ſuſpicari.*

1 D Bernard. Virginis clementia in bonos, & malos.

Virtutū Virginis perfectus, & ſtabilis ſplendor.

Tertia expoſitio Bernardi ad incarnationem Domini pertinet, quæ in Virgine perfecta eſt, non tantùm ſeruata, ſed magis adhuc perfecta eius virginitate, vt idem ſit mulierē amictam Sole fuiſſe, atque Spiritum ſanctum ei ſuperueniſſe, & virtutem Altiſſimi obumbraſſe: quod haud dubiè ad virginitatem eius pertinuit, vt ex Virginis ad Angelum interrogatione, Angeliq; reſponſione manifeſtum eſt. Cùm enim Virgo quæſiſſet, *Quomodo fiet iſtud quoniam virum non cognoſco?* Reſpondit Angelus, *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi: ideoq; quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei.* Denique idem eſt amictam eſſe Sole mulierem, atque rubum illum Exod. 3. arſiſſe, & tamen minimè combuſtum fuiſſe: quam viſionē omnes ferè Patres de incarnatione Verbi in Virgine abſque vllo vel minimo virginitatis detrimento accipiunt, vt poſteà dicemus vberiùs. *Quomodo*, inquit Bern. *in tam vehementi feruore tam fragilis natura ſubſiſtit? Meritò quidem admiraris, Moyſes ſancte, & curioſius deſideras intueri: veruntamen ſolue calceamenta de pedibus tuis, & inuolucra pone carnalium cogitationum, ſi accedere concupiſcis. Vadam, inquit, & videbo viſionem hanc magnam. Magna planè viſio rubus ardens ſine combuſtione: magnum ſignum mulier illæſa manens amicta Sole: non eſt rubi natura opertum vndique flammis manere nihilominùs incombuſtum; non mulieris potentia, vt ſuſtineat Solis amictum, non eſt virtutis humanæ, ſed nec Angelica quidem, ſublimior quædam neceſſaria eſt. Spiritus ſanctus, inquit, ſuperueniet in te: & tanquam reſpondeat illi: Quoniam ſpiritus eſt Deus, & Deus noſter ignis conſumens eſt, Virtus ait, non mea, non tua, ſed Altiſſimi obumbrabit tibi. Nihil itaque mirum, ſi ſub tali*

2 Mariæ virginitas per incarnationem perfectior. Luc. 1. 34. Exod. 2. 3.

umbra-

vmbraculo talis etiam à muliere ſuſtineatur amictus. Quam familiaris ei factus es Domina, quàm proxima, imò quam intima fieri meruiſti! quantam inueniſti gratiam apud Deum! in te manet, & tu in eo, & veſtis eum, & veſtiris ab eo: veſtis enim eum ſubſtantia carnis, & veſtit ille te gloria ſua maieſtatis: veſtis Solem nube, & Sole ipſa veſtiris. Hæc ille. Itaque Bernardus amictam Sole Virginem ad illud tempus refert, quo ipſa Dei Filium concipiens ſuperueniente Spiritu ſancto, & virtute Altiſſimi obumbrante nihil de ſuæ virginitatis puritate, & integritate amiſit: ſed inſtar rubi ardebat, quin combureretur, hoc eſt, Sole veſtiebatur, quin eius virginitas deperiret. De virginitate quoque ſanctiſſimæ deiparæ eundem amictum Solis intellexit Ambr. Anſb. in comment. huius loci. *Mulier*, inquit, *amicta Sole: ac ſi diceretur, beata, ſemperq́; virgo Maria obumbrata Altiſſimi virtute, cui videlicet dictum ab Angelo ſcimus: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi: illa ſcilicet virtus, de qua Paulus dicit* primæ ad Cor. 1. *Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam.* Eodem modo Haymo, Cœlius Pannon. & alij acceperunt. ex quibus Cœlius. *Tunc*, inquit, *amicta Sole fuit, quando virtus Altiſſimi eam obumbrauit, illumq́; intra vterum concepit, qui intra omnia, extra omnia, ſuper omnia, & infra omnia incomprehenſibilis exiſtit.*

B. Virgo quo tempore fuerit amicta Sole. — Ambr. Anſb. — 1. Cor. 1. 24. — Haymo. — Cœlius Pan.

3. Porrò aduerte pro eo, quod nos habemus, *amicta Sole*, haberi Græcè, περιβεβλημένη, hoc eſt, circumamicta, ſeu vndequaque amicta Sole: quoniam omni ex parte manſit virgo puriſſima, neque in eam aliqua ex parte alicuius vel minimæ labeculæ vmbra in filij conceptione, atque ortu irrepſit, vt ex iis, quæ deinceps dicemus, manifeſtum erit. Inſtituimus enim hoc commentario aliquantò fuſiùs perpetuam Mariæ virginitatem in iſto Solis amictu expreſſam à Iudæorum, Hæreticorumq́; calumniis ſartam, tectam tueri, eoquòd ſit vnum ex præcipuis fidei noſtræ dogmatibus, quod propterea non ſolùm Iudæi vniuerſi, ſed etiam complures hæretici labefactare, imò & conuellere conati ſunt, veluti Carpocrates, vt auctor eſt D. Epiphan. hæreſi. 27. & Cerinthus, vt idem refert hæreſi 28. contra Cerinthianos, ſiue Marinthianos, quod etiam memoriæ prodidit D. Irenæus lib. primo contra hæreſes, cap. 25. ij in ea hæreſi fuerunt, vt dicerent Chriſtum ex Maria, & Ioſeph fuiſſe procreatum, eandemq; Mariæ virginitatem oppugnarunt Ebionitæ, vt habes apud Tertull. libro de carne Chriſti: Heluidius quoque Auxentij diſcipulus impiè aſſeruit Ioſeph ex Maria poſt Chriſti ortum plures filios ſuſcepiſſe, qui eam ob cauſam in Euangelio frates Domini appellentur: contra quem fusè diſputat D. Hieron. Ab Heluidio originem traxere Heluidiani Hæretici, qui apud Epiphanium Antidicomariani græco vocabulo, hoc eſt, Mariæ aduerſarij nominantur. Aggrediamur igitur oſtendere ex clariſſimis, & grauiſſimis diuinarum literarum teſtimoniis ſanctiſſimam Deiparam in conceptu, & ortu Chriſti amictam Sole fuiſſe, hoc eſt, eum abſque vllo vel minimo ſuæ integritatis præiudicio edidiſſe, eamque integritatem perpetuò conſeruaſſe: ſed priùs ex præcedenti interpretatione nonnulla colligamus, quæ ad maiorem eiuſdem myſterij cognitionem faciunt.

D. Epiphan. — Mariæ perpetuam virginitatē qui Hæretici conuellere ſint conati. — D. Irenæus. — Tertull.

Obſeruationes literales deprompte ex præcedentibus.

SECTIO II.

1. DIximus ex communi Patrum, Doctorumque ſententia idem eſſe amictam Sole mulierem, atque virginem in conceptu, & partu Chriſti fuiſſe virtute Altiſſimi

altiſſimi obumbratam : ex quo ſimul oſtendebatur eius in conceptu, partuq; illæſa omninò, atque illibata virginitas:nunc vberioris doctrinæ cauſa nonnulla ad literam obſeruabimus, quæ & ad illuſtriorem eorum quæ dicta ſunt,cognitionem ſpectant,& B.Virginis præſtantiam mirificè declarant, id quod in omnibus ſequentibus teſtimonijs,quæ citabimus.præſtare conabimur.

Habemus igitur Virginem ſimul amictam ſole,& obumbratam,cuius myſterij rationem meritò aliquis requirat:cùm enim vmbra,& ſolis ſplendor pugnare videantur,qui fieri poteſt,vt Virgo dici poſſit obumbrata,quæ ſole non tantùm amicta,ſed circumamicta eſt, vt ex græco contextu confirmauimus Et quidem ponendum in primis eſt amictum ſolis illæſam, & intemeratam Virginis integritatem ſignificare:cuius rei illa eſt in promptu ratio,quoniam mulier illa,quæ ſole erat amicta,nihil ammittebat ſplendoris,atqueadeò nihil etiam deperdebat pulchritudinis,quin multò ſplendidior,& pulchrior ex eo ſolis amictu reddebatur. Quid enim ſplendoris amitteret , quæ ipſam lucem,& ſplendorem concipiebat,& geſtabat in vtero?Eam enim credo ob cauſam,cū de conceptu,& ortu Chriſti in ſcripturis agitur, interdum ſplendoris fieri mentionē, veluti Eſai.62. *Propter Sion non tacebo , & propter Hieruſalem non quieſcam, donec egrediatur vt ſplendor iuſtus eius,& ſaluator eius vt lampas accendatur.* vbi cernis incarnationem Verbi in Virginis vtero fuiſſe quandam veluti lampadis accenſionem ad orbis tenebras depellendas , ortum verò eius quaſi quendam ſplendoris egreſſum. Certè de Incarnatione Verbi,locum intellexit Cyrill.Alex.lib. 10.in Eſaiam : *Salutare* inquit , *Dei quid aliud,quàm Verbum Patris, qui ob ſalutem humani generis carnem aſſumpſit ? ita namq; per Eſaiam ait : Videbunt gentes iuſtitiam meam , & ſalutare meum ſicut lampas accendetur.* Alij legunt ex hebræo : *Donec egrediatur ſicut fulmen iuſtus meus.* Vbi diſertè virginitas ſanctiſſimæ Deiparæ in partu oſtenditur : fulmen enim integra , & illæſa omninò relinquit ea , in quibus nihil reperit,quod reſiſtat,idcircò enim integra vagina gladium deſtruit. Sic igitur Chriſtus quaſi fulmen ex vtero Virginis prodijt : quoniam integram , illæſam eius virginitatem ſeruauit.Hoc poſito illud diſquiritur,cur cùm Virgo nihil in conceptu,& partu ſplendoris amiſerit,obumbrata tamen virtute altiſſimi dicatur.

Prima ratio ducitur ex myſterij incarnationis,quod in Virgine perfectum eſt, altitudine , quam nulla vis intelligendi creata poteſt omninò comprehendere: itaque ſplendor ſolis,quo Virgo Amicta eſt,excellentiam , & præſtantiam dicit operis, vmbra verò ſignificat lucem iſtam inacceſſibilem eſſe mortalibus , vt ſi de perfecta omninò eius cognitione ſit ſermo,tenebræ,& vmbra omnibus creatis mentibus eſſe videatur. Hanc enim eandem ob cauſam dicitur Deus ipſe & lucem habitare inacceſſibilem , primæ ad Tim.6.& nihilominùs poſuiſſe tenebras latibulum ſuum. Pſ.17.quia videlicet quamuis ob infinitam perfectionem, & intelligibilitatem lux ſit , tamen ob incomprehenſibilitatem inacceſſibilis eſt,tenebræq; & caligo creatis mētibus.vt interpretatur D.Greg.Nazianz.lib.2 de Theologia.Sic igitur Virgo beatiſſima ob illuſtriſſimū incarnationis myſteriū in ea perfectū amicta ſole viſa eſt:quia tamen id myſterium comprehēdi omninò non poteſt,obūbrata dicitur,& quaſi caligine, & tenebris circūfuſa, vt qui ad contemplandum incarnationis myſterium in Virgine perfectum acceſſerit, & in ſolem propter altitudinem,& præſtantiā, & in vmbrā,atq; caliginem propter incomprehenſibilitatem incurrat. Hæc nimirū eſt germana ratio,cur Virgo ſanctiſſima in conceptu Chriſti mons vmbroſus appellatur Abac. ca 3. vbi pro eo , quod nos habemus. *Deus ab Auſtro veniet , & ſanctus de monte Pharan* , Septuag. tranſtulerunt. *Deus ab Auſtro veniet , & ſanctus de monte vmbroſo* : quem

1.

Quomodo virgo obumbrata dicatur cum ſuerit amicta ſole.

Eſai 62.1.

Incarnatio Verbi fuit veluti quædam lampadis aſcenſio.

Cyrill.Alex.

Tanquā fulmen prodijt Chriſtus ex Virgine.

2.

1.Tim.6.

Pſal.17.

Incarnationis myſteriū incomprehenſibile.

D Greg. Nazianz.

B. Virgo in conceptu Chriſti mōs vmbroſus.

Abac 3. 3.

Septuag.

locum hebræus quidam, vt auctor eſt D.Hierony. in commentarijs ſuper Abacuch, de ortu ſaluatoris in Bethlehem, quæ ad Auſtrum eſt, comparatione Hieroſolymorum, intellexit: eodemq; modo interpretatur Rupert. iuxta quā expo-
Eucherius. ſitionem apte poſſumus per *montem vmbroſum*, ſanctiſſimam Virginem accipere virtute altiſſimi obumbratam. Meritò etiam in Canticum Abacuch, in quo de Verbi incarnatione in Virgine perfecta diſſeritur, *oratio pro ignorantijs*, ſeu *pro ignorationibus* inſcribitur, vt præter alias eius inſcriptionis rationes, eadem myſterij incarnationis incomprehenſibilis ratio innueretur: de quo quantuncunque multa, eaq; præclara & excelſa aſſequamur, ſemper nihilominùs poſſumus, ac debemus noſtram inſciniam, & ignorationem profiteri, Deumq; orare pro ignorantijs, vt videlicet mentem noſtram ſui luminis radio, & ſplendore collustret, noſtræq; ignorationis tenebras depellat, vt vberiorem tanti myſterij notitiā comparemus: quam eius inſcriptionis rationem tradit in eum locū Rupert.

3. D.Athanaſ. Secunda ratio eſt D.Athanaſij ſermo de ſanctiſſima Deipara, aientis vmbram iſtam Virgini affuſam fuiſſe quaſi quaſdam vmbras, quas pictores ſolent efficere, & lineamenta quædam imaginis, in quibus qualis imago futura ſit, perſpicitur: itaque Spiritum ſanctum in incarnatione Verbi, quam perfecit in Virgine, quaſi vmbras quaſdam, & lineamenta duxiſſe, in quibus Virgo diuinitatis imaginem poſſet vtcunque intueri, ſiquidem in ipſum per ſe diuinitatis radium non poterat pro illo ſtatu aciem mentis intendere, niſi carnis vmbra & velamine temperatum, vt ipſa Verbi incarnatio quædam veluti diuinitatis obumbratio fuiſſe videatur. *Obumbrauit, inquit, eam virtus altiſſimi corroborans eam, & diuinæ vmbræ imagine induxit, vt inde lineamentis collectis videre poſſet, quatenus poſſibile eſt, Deum informæ expertem in ſe concipi: non enim ſuſpiciendum eſt, quod ſecundùm ſimplicem naturæ ſuæ proprietatem Virgo in ſe habitantem Deum videri potuerit, ſed quatenus poſſibile fuit, vtpote obumbrante illam virtute altiſſimi, & vmbras, lineamentaq; quaſi faciente, vt videret, quatenus fieri poterat, Deum in ſe habitantem.* Hæc ille.

Margin: Verbi incarnatio obumbratio diuinitatis.

4. D.Gre. Nyſ. Tertia ratio eſt Gregorij Nyſſeni ſermone de ſancta Chriſti Natiuitate fuiſſe obumbratam Virginem virtute altiſſimi, vt per eam vmbram magnitudinem myſterij, quod in ipſa perficiebatur, intelligeret, ſicut ex vmbra magnitudo, & figura corporis colligitur. intelligit verò per virtutem altiſſimi ipſummet Dei
1.Cor.1. filium, qui virtus Dei appellatur 1.ad Cor. 1. Itaque vult per incarnationis myſterium Deum quaſi vmbram quandam effeciſſe, ex qua ſuæ diuinitatis, potentiæ, ſapientiæ, bonitatiſq; magnitudo perſpici, & intelligi poſſet, ſicut ex corporum vmbris eorum magnitudo, figuraq; intelligitur, quamuis ipſa corpora minimè videantur: atq; adeò incarnationis myſterium maximè inter reliqua diuina opera diuinam magnitudinem declarare. *Quin etiam*, inquit Greg. *virtus altiſſimi obumbrabit tibi: quid hoc nomine Scriptura ſignificet, aliud nihil plus Dei virtus, & ſapientia eſt, vt inquit Apoſtolus, ergo altiſſimi Dei virtus, qui eſt Chriſtus, ſuperuenientis Spiritus ſancti in Virgine informatur. Quemadmodum enim vmbra corporum ex forma prægredientium effingitur: eodem modo figura, atq; indicia filij Dei in virtute naſcentis elucebunt, & apparebunt, imago videlicet, & ſigillum, & vmbra, & ſplendor primarij auctoris, qui per mirabilem eſſentiam innotuit, oſtenditur.* Hæc Nyſſenus.

Margin: Inter diuina opera Dei magnitudinem maximè declarat myſterium incarnationis.

Ex his perſpicuum relinquitur minimè inter ſe pugnare Virginem fuiſſe amictam ſole in incarnatione Verbi, & ſimul altiſſimi virtute obumbratam: quandem hæc altiſſimi Vmbra nihil dicit tenebrarum, & caliginis, ſed incomprehenſibilitatem myſterij, vel lineamenta quædam ſecundum Athanaſium, ex quibus colligi poſſet, qualis eſſet diuinitatis imago, vel etiam ſecundùm Nyſſenum

Nyſſenum, diuinæ naturæ magnitudo, quæ in myſterio Incarnationis mirificè reſplendet.

Oſtenditur virginitas Mariæ ex illis verbis Geneſ. 3. *Inimicitias ponam inter te & mulierem, & ſemen tuum, & ſemen illius; ipſa conteret caput tuum.*

SECTIO III.

Antequam vim huius loci expendamus, ſtatuéda primùm eſt germana eius lectio quoad illa præcipuè verba, *ipſa conteret caput tuum*, in quibus magna eſt tranſlationum varietas. Sciendum eſt igitur hebraicè pro eo quod nos habemus, *ipſa*, haberi הוא tribus literis הו & א he vau, & aleph. quæ dictio eſt pronomen tertiæ perſonæ, *ipſe* vel *ipſum* veluti Geneſ. 2. *Ipſe eſt, qui circuit omnem terram Heuilath*: & ibidem: *ipſum eſt nomen eius*: cùm enim Hebræi careant neutro genere, pro eo fœminino, & maſculino etiam vtuntur, veluti Pſ. 26. *Vnam petij a Domino, hanc requiram*. Prætерea aduertendum eſt, quamuis, *ipſe*, apud Hebræos ſit הוא tribus literis conſcriptum, he, vau, & aleph, cum ſurech in vau; *ipſa* verò dicatur היא per he, iod, & Aleph, & chirich ſub he tamen, *ipſa*, etiam conſcribi iiſdem literis, quibus ſcribitur, *ipſe*, vt cùm eſt, *ipſe*, legatur *hu* cùm vau, ſurech, cùm autem, *ipſa*, *hi*, per chirich, vt aiunt Complutenſe, & Sanctis Pagnini lexicum, & manifeſtè oſtenditur ex Gen. 3. nam vbi nos legimus, *Mulier, quam dedidiſti mihi ſociam, ipſa dedit mihi de ligno, & comedi*: pro, *ipſa*, eſt hebraicè הוא eiſdem literis ſcriptum, quibus ſcribitur, *ipſe*, id eſt, he, vau, & aleph & habet chirich ſub he.

1. Varia lectio. Geneſ. 3. 15. & 19. Pro neutro genere, maſculino, & fœminino vtuntur Hebræi. Pſalm 26. 4. Sanctes Pagninus. Geneſ. 3. 12.

Tertiò ſciendum eſt, veteres Hebræos non legiſſe cum punctis, quibus modò vtuntur recentiores: etenim puncta multò poſt inuenta fuerunt, & excogitata à Rabbinis, ne linguæ hebrææ peritia paulatim deperiret: id quod accidit, vt author eſt Helias Leuita Germanus in præfatione Maſſoreth, apud Tiberiadem Palæſtinæ, anno ab euerſione templi per Titum 436. Atque ex hoc iam perſpicitur potuiſſe eo loco Geneſis ante inuentionem punctorum transferri, & *ipſe*, & *ipſa*: nam ſi ſcriptum erat per he, vau, & aleph, manifeſtum eſt potuiſſe vtroque modo verti: ſi autem erat per he, iod, & aleph, facile etiam fuit protendi aliquãtulum iod, & in vau conuerti, vnde eadem relinqueretur ambiguitas, & tranſlationum varietas. Quare non mirum videri debet, ſi vtraque lectio apud veteres reperitur: nam, *ipſe*, maſculino genere tranſtulerunt LXX. interpretes, qui reddiderunt αὐτὸς: quanquam id nomen referri non poteſt ad græcum σπέρμα, cùm αὐτὸς maſculinum ſit, σπέρμα autem neutrum: quo fit, vt ſubaudiendum videatur nomen σπόρος, quod ſemen quoque ſignificat, & maſculinum eſt. *Ipſe*, etiã tranſtulit Paraphraſtes Caldaicus, eamq; lectionem ſequuti ſunt D. Hieron. in quæſtionib. Hebraicis in Geneſ. D. Irenæus li. 4. contra hæreſes, ca. 78. D. Cyprian. li. 2 teſtimoniorum aduerſus Iudæos, ca. 9. Petrus Chryſol. ſerm. 173. E contrario verò, *ipſa*, fœminino genere legerunt nobiliſſimi Patres, D. Ambroſ. li. de fuga ſeculi, ca. 7. D. Auguſt. lib. 12 de Geneſ. ad literam, ca. 36. & lib. 2. de Geneſ. contra Manichæos, cap. 18. D. Chryſoſt homil. 17. in Geneſ. D. Gregor. lib. 1. Moral. ad illa verba cap. 1. *Ne fortè peccauerint filij mei*. D. Bernard. homil 2. de laud. Virginis; & ſerm. 2 ſuper *ſignum magnum*. Euch. lib. 2. in Geneſ. cap. 29. Beda in cap. 3. Gen. eamque lectionem Eccleſia ab antiquiſſimis vſque temporibus approbauit. Ex quo apparet Hæreticorum imperitia ſimul, & impudentia præcipuè verò Geor-

2. Helias Leuita. Quo anno, & loco inuẽta puncta apud Hebræos.

LXX. Paraphraſt. D. Hieron. D. Irenæus. D. Cyprian. D. Petrus. Chryſol. D. Ambroſ. D. Auguſt. D. Chryſo. D. Gregor. D. Bernard. Eucherius. Beda. Hæreticorũ imperitia, & impudentia.

gij maioris, & alterius Georgij Fabricij, & Tillemanni Heshuſij oblatrantium Scripturam ſacram à Catholicis adulterari, cùm in lib. Geneſ. legunt: *Ipſa conteret caput tuum:* oſtendimus namque eam lectionem potuiſſe optimè ex hebræis codicibus depromi, fuiſſeque antiquiſſima Eccleſiæ conſuetudine, & grauiſſimorum Patrum authoritate comprobatam.

3. Hoc ita conſtituto, deducunt ex hoc loco Patres teſtimonium grauiſſimum ad oſtendendam ſanctiſſimæ Deiparæ in conceptu, & partu Chriſti integritatē, idque ſecundùm vtramque lectionem, quæ quod ad ſenſum ſpectat, ſiue legas, *ipſe*, ſiue *ipſa*, ſemper eôdem recidit, cùm exploratum ſit virginem nō per ſeipſam potiſſimùm, ſed per filium ſerpentis caput contriuiſſe. Ratio igitur argumenti ea eſt, quoniam eo loco de ſolo ſemine mulieris fit mentio: ſumitur enim ſemen pro filio. *Inimicitias* inquit, *ponam inter te, & mulierem, & ſemen tuum, & ſemen illius.* Si enim Deipara ex viri *ſemine* concepiſſet, non ipſius, ſed viri ſemen præcipuè Chriſtus diceretur, qui ſerpentis caput contereret: quare cùm de ſolius Virginis ſemine ſit ſermo, manifeſtè concluditur Chriſtum, qui ſemen, id eſt, filius mulieris appellatur, ſolius Virginis, non etiam viri ſemen fuiſſe. Ita eum locum in-

Serapion. tellexit Serapion antiquus author apud Lipomanum, Geneſ. 3. *Inimicitias*, inquit, *ponam inter ſemen tuum, & ſemen illius: nonne clarum eſt pronunciatum de Chriſto, quem ſine ſemine peperit intemerata Virgo? ſingulare enim eſt ſemen, non numero multitudinis*

Rupert. *ſemina.* Rupertus quoque eodem ſenſu accepit: *Inter ſemen,* inquit, *tuum, & ſemen illius: quo de ſemine hæc dicuntur, niſi de vno, qui eſt Chriſtus? ipſe namque ſolus ita ſemen mulieris eſt, vt non etiam viri ſemen ſit.* Eadem eſt expoſitio D. Leonis

D. Leo Papa Papæ ſerm. 2. de Natiuit. Domini; tractans enim eum locum Geneſis, ad virginitatem Mariæ in Chriſti conceptu, atque ortu retulit: *Deus*, inquit, *omnipotens, & clemens ſtatim, vt nos diabolica malignitas veneno ſuæ mortificauit inuidiæ, prædeſtinata renouandis mortalibus ſuæ pietatis remedia inter ipſa mundi primordia præſignauit, denuncians ſerpenti futurum ſemen mulieris, quod noxij capitis elationem ſua virtute contereret, Chriſtum ſcilicet in carne venturum, qui natus ex Virgine, violatorem*

D. Cyprian. *humanæ propaginis incorrupta natiuitate damnaret.* Et multò luculentiùs D. Cyprianus: *Ponam*, inquit, *inimicitias inter te, & mulierem: non dicit, pono, ne ad Euam pertinere videretur, ſed: Ponam inimicitias inter te, & mulierem, id eſt, ſuſcitabo mulierem, quæ, repudiata facilitate credendi non ſolùm te non audiat; ſed, ipſo etiam Gabriele deferente verbum, rationem de promiſſionis exigat nouitate, dicendo: Quomodo fiet*

Luc. 1. 34. *iſtud, quoniam virum non cognoſco? ecce iſtud ſemen mulieris, quod non per traducem genitalium miniſteriorum commiſtione ſexus vtriuſque infunderetur in vtero, ſed clauſo clauſtro indeflorata Virginis inueniretur in vtero. Ex hac ergo ſemen promiſſum eſt mulieris, quod ſemen ſecundùm hominem Dominus Deus noſter eſt, qui non infuſus eſt in vtero, ſed inuentus, Euangeliſta confirmante, cùm dicit de Maria: Inuenta eſt in vtero habens:* Hæc ille. Hûc etiam ſpectat illa loquendi formula, quam vſurpauit An-

Matth. 1. 18. gelus Luc. 1. cùm dixit: *Ideóque quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei:*

Chriſtus nō infuſus, ſed inuentus in vtero. ex te, inquam, dumtaxat, abſque vllo viri congreſſu. Et Paulus ad Galat. 4. *Vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus Filium ſuum factum ex muliere:* quaſi diceret, factum ex muliere tantùm, non etiam ex viro, quemadmodum interpretatur D.

Luc. 1. 35. Hieron. *In eo*, inquit, *quod dicit: Ex muliere, monſtrat non more ſolito ex conuentu viri,*

Galat. 4. 4. *& fœminæ; ſed per Spiritum ſanctum ex matre tantùm Chriſtum incarnationem hominis*

D. Hieron. *ſuſcepiſſe. Nam idem Apoſtolus* ad Corinthios ſcribens ait: *Sicut mulier de viro, ita*

1. Cor. 11. 12. *& vir per mulierem: vnde ſicut in principio generationis mulier ex viro ſumpta eſt; ita & Chriſtus ſecundùm carnem ex matre tantùm eſt.*

Obſer-

Obſeruationes literales circa præcedens teſtimonium.

SECTIO IIII.

SIt prima obſeruatio circa illa verba: *Inimicitias ponam inter te, & mulierem*, in quibus aduertit Cardinalis Caiet. non dictum eſſe *inimicitiam* ſingulari numero ſed *inimicitias* numero multitudinis: quoniam omne inimicitiæ genus ſuſcipiendum eſt cum dæmone, nec vlla cum illo habenda amicitia: *Nec enim*, inquit, *ſatis eſt inimicum eſſe diabolo quoad ea, quæ ſunt fidei, aut ſpei, ſed oportet ſecundum omnes partes inimicum eſſe, videlicet ſecundum ea quæ ſunt caſtitatis, abſtinentiæ, liberalitatis, miſericordiæ, & cæterarum virtutum*. Hæc ille. Quæ quidem inimicitiarum genera perfectiſſimè inter ſanctiſſimam Virginem, & antiquum ſerpentem interceſſerunt: quoniam nihil habuit Virgo, in quo cum ſerpente iſto conueniret, ſed ei omni ex parte bellum mouit, in omni genere inimicitias cum eo geſſit: in omni materia eum deuicit ac de eo omnibus modis triumphauit. Quam ob cauſam Cant. 7. non aliqua pars Virginis, ſed tota corporis eius compoſitio ſimilis eſſe palmæ dicitur illis verbis: *Statura tua aſſimilata eſt palmæ*, hoc eſt, omnis tui corporis compoſitio palmam, & victoriam refert. Itaque quacunque ex parte te aſpicio, tota mihi palma quædam & victoria videris: quia nihil in te eſt, quòd non glorioſam victoriam de antiquo ſerpente conſequatur. Accedit & illud, quòd palmæ folia omnia ſunt inſtar gladij, quòd fit, vt eam etiam ob cauſam conueniat Virgini ob multiplicem cum ſerpente pugnam, multiplicemque victoriam: quoniam omnia huius virgineæ palmæ folia, hoc eſt, omnia in omni genere opera gladij erant acutiſſimi, & fortiſſimi, quibus antiqui ſerpentis iugulum petebatur, cum omnia ex ardentiſſima charitate naſcerentur, quam præcipuè dæmon execratur.

1. Caietanus. Cum dæmone omne inimicitiæ genus ſuſcipiendum.

Cant. 7. 7. B. Virgo tota palma, & victoria.

2. Secunda obſeruatio eſt Rupert. lib. 3. in Geneſ. cap. 19. non dictum eſt fraudem, aſtutiam, dolum, ſed *inimicitias*, vt indicetur mulieris maiorem futuram mulieris in ſuperando dæmone potentiam, quàm fuerit dæmonis in vincenda muliere: ſiquidem dæmon per fraudem, & aſtutiam, ſimulatamque amicitiam fœminam decepit: at mulier non per fraudem, ac dolum, ſed indicto bello, & inimicitiis publicatis aperto Marte congrediens ſerpentem ſuperauit. *Hoc*, inquit, Rupert. *inimicitiæ à fraudibus differunt, quòd fraude: pacatam ſermonis, vel cuiuſlibet rei prætendunt ſuperficiem: inimicitiæ verò manifeſtam contrarietatis habent intentionem. Conſtat autem, quòd ſubdolus diabolus in ſerpente non tanquam armatus aduerſarius occurrit; ſed tanquam fidus conſiliarius lateri eius in via ſeſe adiunxit. Cùm igitur Deus dixit: Ponam inimicitias inter te, & mulierem: profectò magnum gratiæ ſuæ opus promittit, quòd victorem diabolum, qui vicerat fraude, victa nunc mulier vincere quandoque debeat fortitudine. Porro hæ inimicitiæ non per ipſam mulierem, ſed per ſemen illius exercendæ, & vſque ad victoriam perducendæ ſunt, hoc eſt, per Chriſtum, qui planè cum illo antiquo ſerpente fortiter ſeſe exercuit, & accinctus gladio ſuper femur ſuum potentiſſimus intendit, proſperè proceſſit, & regnauit, hoſtémque publicum ante pedes ſuos productum contriuit.* Hæc ille. Itaque vult Rupert. Chriſtum, qui eſt ſemen mulieris, per inuictam fortitudinem aperto Marte, & inimicitiis denunciatis dæmonem ſuperaſſe, non per fraudem, ſimulatamque amicitiam quemadmodum ſerpens mulierem deiecit: & idcirco non dictum eſt: Ponam fraudem inter te, & mulierem, ſed, *Ponam inimicitias*.

Rupert.

Dæmonem nō per fraudem, vt ille mulierem, ſed aperto Marte deiecit Chriſtus.

3. Id verò perfectum fuiſſe à Chriſto docet eleganter Paulus ad Coloſſ. 2. cum ait Chriſtum deleuiſſe chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & Coloſſ. 2.

ipſum cruci affixiſſe, expoliaſſe principatus & poteſtates, traduxiſſeq; palàm cõfidenter de illis in ſeipſo triumphando: hæc enim omnia apertas inimicitias, & bellum palàm publicatum, & inuictam Chriſti fortitudinem demonſtrant. Vbi
Inuictæ Chri ſti ... & triumphus de dæmone — aduerte pro eo, quod nos habemus, *traduxit*, haberi græcè, ἐδειγμάτισεν, quod ad verbum ſonat, exemplauit, ſeu poſuit in exemplum: & eſt ſenſus, Chriſtum dæmones palam oſtentaſſe ſubactos, & ſuperatos ad exemplum cæterorum, vt ij eis diſcerent eius imperium recipere, & potentiam formidare, ducta ſimilitudine à victoribus, quidem facere ſolent de regibus à ſe debellatis: oſtentant enim illos in triumpho ſuperatos in exemplum, vt videlicet alij eo exemplo conſpecto eorum arma reformident, ſimilemq; pœnam, & ignominiam pertimeſcant.
Matth. 1. 19. — Eandemq; vim habet illud Matth. 1. cùm de Ioſeph ſponſo Virginis dicitur: *Ioſeph autem vir eius, cum eſſet iuſtus, & nollet eam traducere*: quo loco pro *traducere* eſt idem verbum græcum παραδειγματίσαι, hoc eſt, exemplare in exemplum
Virginis fortitudo in dæmone ſuperando. — proponere, id eſt, infamare. Sic igitur Chriſtus, & Virgo per Chriſtum dæmones deuictos ſuperatoſq; traduxit, ſeu exemplauit, ſumpto ſcilicet de eis exemplari ſupplicio. Ob hanc eximiam fortitudinem ad Virginem ſpectaſſe Salomonem, cum dixit
Prou. 31. 10. 17. — Prouerb. 31. *Mulierem fortem quis inueniet? procul, & de vltimis finibus pretium eius. Confidit in ea cor viri ſui, & ſpolijs non indigebit*: & paulò poſt: *Accinxit fortitudine lumbos ſuos, & roborauit brachium ſuum*: exiſtimauit
D. Bernard. — D. Bernardus ſermone de natiuitate Mariæ; quæ ſanè fortis fuit illa mulier, cùm potuerit antiquum ſerpentem aperto Marte, & potentiæ magnitudine omninò ſuperare. Porrò illud: *Et ſpolijs non indigebit* duplicem habet explicatum, vnus eſt; Vir huius fortis mulieris nõn indigebit ſpolijs hoſtium, vt diues ſit, & locuples, cum mulier iſta ita rem gerat domeſticam, vt fortunas omnes viri ſua induſtria mirum in modum augeat. Alter, vt ſit ſenſus mulierem iſtam fortem, tam multa, & tam opima hoſtibus ſpolia detrahere, vt vir eius ſpolijs non indigeat: ſed abundet. Sic nimirum Deus multa, imò & innumera habet ſpolia quæ per Virginem ſanctiſſimam ſuis hoſtibus, hoc eſt, dæmonibus quotidie detrahit. Meritò igitur Cant. 6. dicitur Virgo *terribilis, vt caſtrorum acies ordinata*: ipſa namq; ſola inſtar eſt numeroſi exercitus, vniuerſis dæmonibus formidabilis ac terrifica: quod mirum ſanè videri debet, tantam videlicet eſſe vnius mulieris fortitudinem, & potentiam, vt ipſa ſola pro fortiſſimo, & numeroſo exercitu ab hoſtibus habeatur. Et verò quanquam, quod ait Rupertus, veriſſimũ ſit iſtas inimicitias potiſſimum inter ſemen mulieris, & ſemen ſerpentis geſtas fuiſſe, eaque de cauſa dici quoque exercitas inter ſerpentem, & mulierem, quòd mulier per ſemen, hoc eſt per filium dæmonem ſuperatura eſſet: non eſt tamen negandum ipſam quoque Virginem per ſeipſam Dei beneficio viciſſe dæmonem, & inimicitias cum ſerpente geſſiſſe capitales: ſiquidem eo loco Geneſis non tantum inter ſemen mulieris & ſemen ſerpentis, ſed etiam inter ipſam mulierem, & ſerpentem inimicitiæ
B. Virgo ſerpenti antiquo nunquã ... ta — futuræ memorantur: *Inimicitias*, inquit, *ponam inter te, & mulierem & ſemen tuum, & ſemen illius*. Id verò ita de Virgine accipiendum eſt, vt in eo dæmonem ſuperauerit, quòd nulla vnquam ex parte ſerpenti antiquo ſubiecta fuerit, vipote ab omni peccati labe prorſus immunis: in eo etiam caput ſerpentis
Originale peccatum caput ſerpentis dicitur — contriuerit quòd peccatum originis contraxerit: quod caput ſerpentis dicitur, quia ex eo peccato ſerpens vires omnes ſuas expromit tanquam ex capite & radice cæterorum.

4. Tertia obſeruatio ſit circa illa verba: *Ipſa conteret caput tuum, & tu inſidiaberis*
Rupertus. — *calcaneo eius*. Mirum ſanè eſt, quod in eum locum notauit Rupertus, id quod ſimul docet fuiſſe viſu, & experimento ipſo comprobatum. *Inter mulierem*, inquit,

&

& hoc genus animantis, per quod mulier ſeducta eſt, generatim inimicitiæ poſitæ ſunt: vtrinque non tam rationis iudicium, quam ſenſus naturalis perpetuum [illegible] odium. Hæ enim etſi non ſemper actu, ſemper tamen poteſtate conterit caput [illegible]; ille autem vt potè humi depreſſus, & non arduus, calcaneo huius inſidiatur: nam ſi nullo modo [illegible] ſerpentis præuenerit, & viuaciſſimum caput eius vel leuiter preſſerit, [illegible] totum corpus repente interit, ita vt nullus omnino motus, [illegible] in aliqua parte reſiduum ſit, quod nec malleo certè, aut vectibus, nec gladiis [illegible] fieri poteſt: ſiquidem exciſum caput cum tribus, aut duobus digitis viuere, & abire perhibetur. Hoc quod prædictum eſt ita eſſe, ipſorum, qui per induſtriam explorauerunt, fida relatione comperimus. Hæc ille. Et vero quicquid ſit de reliquis fœminis, id certè in Virgine ſanctiſſima veriſſimum eſt, quippe cuius planta premens vel leuiter antiqui ſerpentis caput omnem ei motum, ſenſumque ademit: quod tunc fit, cum tentati a ſerpente ad Virginis opem, præſidiumque confugimus. Satis enim eſt ad omnem ſerpentis vim frangendam Virginem ſerpentis caput pede vel leuiuſculè calcare, in quo ſignificatur ſumma ſanctiſſimæ Deiparæ ad vincendum Dæmonem facilitas, ſiquidem pede tantum leuiter impreſſo poteſt illum tanquam abiectum vermiculum ſubitò opprimere. Deiparæ ad vincendum Dæmonem facilitas.

Porrò aduerte pro eo, quod nos habemus, *Ipſa conteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo eius*, Septuag. tranſtuliſſe, *αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν*. id eſt, *Ipſe tuum obſeruabit caput, & tu calcaneum eius obſeruabis*. Sic enim apud Septuag. legendum eſſe, hoc eſt, *τηρήσει*, & *τηρήσεις*, *obſeruabit*, & *obſeruabis*, non autem *τειρήσει*, & *τειρήσεις*, *conteret*, & *conteres*, oſtendunt vetuſti codices & Græci, & Latini: probaturque ea lectio à Sixto V. Pont. Max. in editione Septuag. interpretum ex eius mandato, & auctoritate correcta: iuxta quam lectionem obſeruat D. Greg. lib. 1. Moral. ad illa verba cap. 1. *Ne forte peccauerint filij mei*, ſummo ſtudio, & cura eſſe à nobis caput ſerpentis obſeruandum, ne ab ipſo vel in principio actionis, vel in medio, vel in calcaneo, hoc eſt, in fine mordeamur. *Intentionem*, inquit, *in bono opere antiquus ſerpens polluit, quia cum facilia ad decipiendum corda hominum conſpicit, eorum deſiderijs auram tranſitorij fauoris apponit: vnde ſub Iudææ ſpecie de vnaquaque anima miſera intentionis laqueo capta dicitur* Thren. 1. *Facti ſunt hoſtes eius in capite: ac ſi aperte diceretur: cum bonum opus non bona intentione ſumitur, huic aduerſantes ſpiritus ab ipſo cogitationis exordio principantur, eamque plenius poſſident, quanto & per initium dominantes tenent: cum vero intentionem vitiare non præualent, in via poſitos laqueos tegunt, vt in eo, quod bene agitur, cor ex latere ad vitium deriuetur; quatenus quod inchoans aliter propoſuerat, in actione longè aliter, quam cœperat, percurrat. Cum vero antiquus hoſtis neque in exordio intentionem ferit, neque in itinere actionis intercipit, duriores in fine laqueos tendit, quos laqueos Propheta conſpexerat, cum dicebat* Pſalm. 55 *Ipſi calcaneum meum obſeruabunt: quia enim in calcaneo finis eſt corporis, quid per hunc niſi terminus ſignatur actionis? Vnde & antiquus ſerpens dicitur: Ipſa tuum obſeruabit caput, & tu calcaneum eius: caput quippe ſerpentis obſeruare, eſt initia ſuggeſtionis eius aſpicere, & manu ſollicitæ conſiderationis a cordis aditu funditus extirpare: qui tamen cum ab initio deprehenditur, percutere calcaneum molitur, quia etſi ſuggeſtione prima intentionem non percutit, decipere in fine tendit. Si autem ſemel cor in intentione corrumpitur ſequentis actionis medietas, & terminus ab hoſte callido ſecurè poſſidetur: quoniam totam ſibi arborem fructus ferre conſpicit, quam veneni dente in radice vitiauit.* Hactenus Greg.

Septuag.

D.Greg.

Intentio in bono opere, [illegible] ne vitietur a dæmone.

Thren. 1.5.

Pſal. 55.7.

Virginitas Mariæ oſtenditur ex illis verbis Leuit. 12.

Mulier, ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculum, immunda erit ſeptem diebus.

SECTIO V.

1. Leuit. 12. 1. SEcundum teſtimonium, quo ad literam, ſanctiſſimæ Deiparæ illæſa in conceptu, & partu virginitas oſtenditur, habetur Leuit. 12. vbi lex purificationis his verbis proponitur: *Locutus eſt Dominus ad Moyſem dicens: loquere filiis Iſraël, & dic ad eos: Mulier, ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculum, immunda erit ſeptem diebus iuxta dies ſeparationis menſtruæ. Et die octauo circumcidetur infantulus: ipſa verò triginta tribus diebus manebit in ſanguine purificationis ſuæ. Omne ſanctum non tanget, neque ingredietur in Sanctuarium, donec impleantur dies purificationis ſuæ: Sin autem fœminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus, iuxta ritum fluxus menſtrui, & ſexaginta ſex diebus manebit in ſanguine purificationis ſuæ. Cumq́ue expleti fuerint dies purificationis ſuæ, pro filio, ſiue pro filia deferet agnum anniculum in holocauſtum, & pullum columbæ, ſiue turturem pro peccato ad oſtium tabernaculi teſtimonij, & tradet Sacerdoti, qui offeret illa coram Domino, & orabit pro ea, & ſic mundabitur à profluuio ſanguinis ſui. Iſta eſt lex parientis maſculum, aut fœminam. Quod ſi non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum, ſumet duos turtures, vel duos pullos columbarum, vnum in holocauſtum, & alterum pro peccato, orabitq́ue pro ea Sacerdos, & ſic mundabitur.*

2. Quæ tam fuerit lex purificationis. Verùm antequam ad probationem aggrediamur, explicanda breuiter eſt lex purificationis propoſita. Igitur fœmina ſi pariebat maſculum, erat immunda quadraginta diebus: ſi verò fœminam, duplicato numero, hoc eſt, diebus octoginta. Sed erat tamen quædam iſtorum dierum partitio, quæ in contextu ponitur: nam in partu maſculi primis ſeptem diebus erat omnino immunda, ita vt ei eſſet interdicta non ſolùm communicatio rerum ſacrarum, quæ duplex erat, nimirum ingreſſus in Sanctuarium, hoc eſt in tabernaculum, & poſtquam templum fuit ædificatum, in illud etiam ingreſſus, & præterea eſus de carnibus ſacrificij: ſed etiam communicatio profana cum hominibus, nec enim cum illa cibum aut potum ſumere aliquis poterat, quin pollueretur, nec veſtes eius contingere nec ad illam vir eius accedere. Tranſactis verò primis ſeptem diebus poterat quidem reliquis triginta tribus diebus communicare cum aliis, ac cibum ſumere, nec manebat immundus, qui veſtes eius contingeret: cæterum adhuc non poterat tangere res ſacras, hoc eſt, nec ingredi in Sanctuarium, nec ſacrificiorum carnibus veſci, & ita quadraginta dies immunditiæ illius cõplebantur.

Quæ eſſent interdicta mulieri in partu maſculi primis 7. diebus.

Quæ item reliquis triginta tribus.

3. In partu fœminæ vtraque immunditia duplicabatur. Quòd ſi fœminam pepererat, vtriuſque immunditiæ dies duplicabantur: nam prima illa maior immunditia durabat duabus hebdomadibus, hoc eſt quatuordecim diebus, in quibus & à communione rerum ſacrarum & à conſuetudine cum aliis arcebatur: altera verò ſexaginta ſex diebus, quibus communicare quidem poterat cum aliis, ſed interdictus tamen illi erat ingreſſus in Sanctuarium, & eſus carnium ſacrificiorum, & ita octoginta dies perficiebantur. Porrò illud, quod dicitur: *Si pepererit maſculum, immunda erit ſeptem diebus, iuxta dies ſeparationis menſtruæ:* & paulò poſt: *Sin autem fœminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus, iuxta ritum fluxus menſtrui:* illum ſenſum habet ſeptem illis diebus,

Mulier menſtrua 7. ſi maſculum pariebat, aut quatuordecim, ſi fœminam, ita ſe debere gerere, quemadmodum ſe gerebat ſecundùm legem mulier menſtruata, quæ ſeptem

etiam

etiam diebus ſeparabatur, vt dicitur Leu. 15. vbi ita ſcriptum eſt, *Mulier, quæ redeunte menſe patitur fluxum ſanguinis, ſeptem diebus ſeparabitur. Omnis, qui tetigerit eam, immundus erit vſq; ad veſperam: & in quo dormierit, vel ſederit diebus ſeparationis ſuæ, polluetur. Qui tetigerit lectum eius, lauabit veſtimenta ſua: & ipſe lotus aqua pollutus erit vſq; ad veſperam.* Aduertit verò Abulenſis non omne immundum in lege veteri fuiſſe etiam ſeparatum, ſed illud duntaxat, cui conuictus, & communicatio cum reliquis interdicebatur: mulierem autem menſtruatam non ſolum fuiſſe immundam, ſed etiam ſeparatam, ſimiliterq; omnem mulierem à partu ſeparatam quoque fuiſſe vel ſeptem diebus, ſi maſculum ederet, vel quatuordecim, ſi fœminam. Atque hæc erat lex purificationis mulierum, quæ vel marem, vel fœminam parieb int.

dicbus ſeparabatur. Leuit. 15. 19.

Abulenſis Non omne immundum in lege veteri fuit ſeparatum.

Hoc ita cõſtituto, quæri ſolet à Doctoribus cur lex purificationis, quam modò explicauimus, illis verbis propoſita à Deo fuerit: *Mulier ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculum:* cum enim nulla mulier concipere, parereve poſſit, niſi ſuſcepto ſemine ſuperuacaneum videbatur conditionem illam adiungere, *Mulier ſi ſuſcepto ſemine*, niſi aliquod ibi myſterium latére Spiritus ſanctus voluiſſet, videlicet futuram aliquando fœminam, nempe Virginem ſanctiſſimam, quæ non ſuſcepto ſemine & conceptura, & paritura eſſet. Abul q. 2. in 12. c. Leuit. contendit particulam illam, *ſi ſuſcepto ſemine*, non fuiſſe adhibitam ad excipiendam Virginem, idq; nititur probare, primò quoniam ſi lex illa ſub ea conditione lata eſſet propter Virginem, neceſſe erat, vt huiuſmodi lex aliquid Virgini prodeſſet, vt nimirum crederetur à Iudæis ſine ſemine concepiſſe, atq; adeò liberam, & immunem eſſe à lege purificationis: id quod factum fuiſſe non cernimus, cùm Virgo legem ſeruauerit, & Iudæi ſimilem de illa opinionem, atque de reliquis matribus habuerint, quòd ſcilicet ſuſcepto ſemine concepiſſet: quin potius conſtat Iudæos putaſſe Chriſtum fuiſſe filium Ioſeph, vt habet Luc. 3. *Ieſus erat incipiens quaſi annorum triginta, vt putabatur, filius Ioſeph.* Secundò argumentatur ex eo, quòd ſi illa particula appoſita in lege fuiſſet ad excipiendam Virginem, profectò ipſa Virgo tentaſſet ſe ab ea lege eximere, nec voluiſſet illam, vt reliquæ mulieres immundæ, obſeruare. Itaque concludit Abulenſ. illam particulam non fuiſſe ad Virginem excipiendam adhibitam, ſed more loquendi Scripturæ, quæ dictiones aliquas ad maiorem explicationem apponere conſueuit. Deniq; collegit. q. 3. ſequenti, B. Virginem obligatam fuiſſe ad ſe uãdam purificationis legem; imò addit temerarium eſſe aſſerere eam non fuiſſe purificationis lege obligatam. Caiet. quoque nullum myſterium in illis verbis latére arbitratur in comm. ſuis ſuper Leuit. legens enim ex hebræo, *Mulier, ſi faciet ſemen, & pariet maſculum*, ait non eſſe hoc loco ſermonem de ſemine, quod eſt principium generationis, ſed de ſemine accepto pro fœtu, ac prole, vt ſæpe aliàs, veluti Gen. 3. *Inimicitias ponam inter te, & mulierem, & ſemen tuum, & ſemen illius*, quaſi dictum ſit: Mulier ſi fecerit prolem, hoc eſt, ſi ſterilis non fuerit, ſed prolem generauerit. Eodem deſ xit Hier. ab Oleaſtro in 12. c. Leuit. vbi legit ex hebræo: *Mulier, cum ſeminificauerit, & pepererit maſculum:* affirmatq; non eſſe, cur vllum myſterium in ijs verbis quæratur, cum ſeminificare ſit prolem generare, atque adeò locum ita explicandum: *Mulier cum ſeminificauerit*, id eſt ſemen, hoc eſt, prolem habuerit: additq; ad hunc ſenſum facilè trahi poſſe editionem vulgatam, cum ſemen pro filio, & prole ſæpe vſurpetur, veluti Gen. 15. cum Abraham domino dixit: *Mihi autem non dediſti ſemen.* id eſt, filium: & 1. Reg. 2. cum Heli Sacerdos dixit Helcanæ patri Samuelis: *Reddat tibi Dominus ſemen de muliere hac.* Deniq; eidem ſententiæ ſubſcripſit Cornel. Ianſen. in ſua concordia euangelica cap. 10.

4. Dubium.

Abul. ſententiæ.

Luc. 3. 23. Iudæi putabant Chriſtũ filiũ Ioſeph fuiſſe.

B. Virginem teneri lege purificationis aſſerit Abulenſis.

Caietani ſententia. Gen. 3. Hieron. ab Oleaſt.

Semen pro prole aliquãdo in ſacris lit. tis. Gen. 15. 3. 1. Reg. 2. 20. Corn. Ianſ.

5. Verùm hæc ſententia nullo modo eſt amplectenda, cùm aduerſetur communi Patrum ſententiæ, quos inferiùs citabimus. Nec rationes Abul.' quidquam efficiunt. Non prima: quoniam non id fuit Spiritus ſancti conſilium in illa particula, & conditione adhibenda, vt Virgo purificationis legem non ſeruaret, quanquam illa non teneretur, aut vt eo tempore crederetur ſine vllo virginitatis præiudicio peperiſſe, ſed vt poſteà ex eo teſtimonio probari poſſet intemeratα eius virginitas id quod omnes ferè Patres, Doctoreſque communiter præſtiterunt: quò fit, vt non ſuperuacanea iudicanda ſit illa conditio, cum tantum Eccleſiæ profuerit ad virginitatem Deiparæ à Iudæorum perfidia, & Hæreticorum impietate vindicandam. Non etiam ſecunda: quoniam tametſi Virgo ſanctiſſima lege illa non tenebatur, ad humilitatem tamen eius, aliaq; pietatis officia pertinuit eam more cæterarum mulierum obſeruare, vt poſteà fuſiùs dicemus. Quòd verò Caiet. & Oleaſter afferunt, *ſuſcepto ſemine*, idem eſſe, atque ſuſcepta prole, ex eo quòd hebraicè ſit: *Mulier, cùm ſeminificauerit:* hoc eſt, vt ipſi interpretátur, ſi prolem ediderit, nullam vim habet: verbum enim זרע, quod eo loco eſt, propriè ſerere, & ſeminare ſignificat, veluti Pſal 125. *Qui ſeminant in lacrymis, in exultatione metent:* & nomen ipſum זרע, id eſt, ſemen non ſolùm pro filio, ſed etiam pro principio generationis accipitur, veluti Geneſ. 1. *Germinet terra herbam virentem, & facientem ſemen:* quare optimè vertit Vulgatus, *Mulier ſi ſuſcepto ſemine:* & ita quoque legunt Galatin. lib. 7. Arcan. cap 14. Hadrian. Finus lib. 2. Flagelli contra Iudæos, cap. 5. ex eoque teſtimonio argumentantur ad virginitatem Deiparæ in conceptu, & partu Chriſti confirmandam. Accedit, quòd ſi, *ſuſcepto ſemine*, idem eſſet, atque ſuſcepta prole, nec myſterium aliquod lateret, eſſent haud dubiè ea verba ſuperuacanea: ſatis enim fuiſſet dicere, *Mulier, quæ pepererit maſculum.* Imò non obſcurè ex ipſa lege colligitur fuiſſe myſterij cauſa eam conditionem adhibitam, ſolùm namque adhibetur in fœmina pariente maſculum: *Mulier*, inquit, *ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculum*, non verò in muliere pariente fœminam, de qua poſtea dicitur: *Si autem fœminam pepererit.* Cur enim non ſimiliter dixit, *ſi autem ſuſcepto ſemine fœminam pepererit*, niſi quia vna tantùm mulier futura erat, quæ non ſuſcepto ſemine maſculum erat paritura, ad quam ſolam excipiendam fuit ea particula adhibenda? Atque hoc eodem modo Septuag. interpretes legem illam intellexerunt, ita græcè transferentes, *γυνὴ ἥτις ἐὰν σπερματισθῇ* hoc eſt, *Mulier quæcunque, ſi ſeminata fuerit*, hoc eſt, ſemen a viro receperit.

Reſpōdetur Caiet. & Oleaſtro.

Pſal. 125. 5.

Gen. 1. 11.

Galatin. Adrian. Fin.

Septuag.

6. Sed age oſtendamus ex Patribus eam conditionem propter Virginem adhibitam in lege fuiſſe. Atq; in primis Orig. hom 8. in Leuit. *Conſideremus*, inquit, *ſecundum hiſtoriam, ſi non videtur quaſi ex ſuperfluo additum: Mulier, quæ conceperit ſemen, & pepererit maſculum, quaſi poſſet maſculum aliter parere, niſi ſemine concepto. Sed non ex ſuperfluo additur: ad diſcretionem namque illius, quæ ſine ſemine concepit, & peperit, iſtum ſermonem præ cæteris mulieribus legiſlator adiecit, vt non omnem mulierem, quæ peperiſſet, deſignaret immundam, ſed eam, quæ concepto ſemine peperiſſet.* Et paulò poſt. *Itaque non de ſuperfluo addidit legiſlator: Mulier ſi conceperit ſemen, & pepererit ſ[illegible] ſed exceptionem poſuit, quæ ſolam illam mulierem à reliquis mulieribus ſegregaret, cuius partus non ex conceptione ſeminis, ſed ex præſentia Spiritus ſancti & virtute altiſſimi fuerit.* Idem docet Euſ. Emiſſ. in purificatione ſanctæ Mariæ: *Scriptum eſt in lege Mo[illegible]ſi, quod mulier, quæ ſuſcepto ſemine pepererit maſculum, immunda erit: hac lege beata Virgo non tenetur quæ nullo ſuſcepto ſemine virgo concepit, virgo peperit, ad cuius diſtinctionem Moyſes non dixit: mulier quæ pepererit maſculum, ſed cum additamento, Quæ ſuſcepto ſemine.* Conſentit Cyril. Alex. li. 8. in Leuit. *Conſideremus*, inquit, *ſecundum hiſtoria, ſi non videtur quaſi*

Orig.

B. Virginem nō teneri lege purificationis ſtatuitur ex Patribus.

Euſ. Emiſſ.

Cyrill. Alex.

quaſi ex ſuperfluo additum: Mulier, quæ ſuſceperit ſemen, & pepererit maſculum, &c. Sed *non ex ſuperfluo additur: ad diſcretionem nã́ q; illius, quæ ſine ſemine concepit, & peperit, iſtum ſermonem pro cæteris mulieribus legiſlator adiecit.* Subſcribit quoq; D. Bernard. ſerm. 3. in purificatione Mariæ: *Quis,* inquit, *non aduertat in ipſo ſententiæ huius initio liberam matrem Domini ab hoc præcepto? putas enim, quia dicturus Moyſes mulierem, quæ peperiſſet filium, immundam eſſe, non timuerit ſuper matre Domini blaſphemiæ crimen incurrere, & idcircò præmiſerit: ſi ſuſcepto ſemine? alioquin, niſi parituram præuidiſſet ſine ſemine Virginem, quæ neceſſitas erat de ſuſcepto ſemine fieri mentionem? Patet itaque quòd lex iſta matrem Domini non includit, non quæ ſuſcepto ſemine filium peperit. Putas ergo nõ poterat moueri animus eius, & dicere; Quid mihi opus purificatione? cur abſtineam ab ingreſſu templi, cuius vterus virum neſciens templum factus eſt Spiritus Sancti? cur non ingrediar templum quæ peperi Dominum templi? nihil in hoc conceptu, nihil in partu impurũ fuit, nihil illicitum, nihil purgandum: nimirum cùm proles iſta fons puritatis ſit, & purgationem venerit facere delictorum, quid in me legalis purificet obſeruatio, quæ puriſſima facta ſum ipſo partu immaculato? Verè ò beata Virgo, verè non habes cauſam, nec tibi opus eſt purificatione: ſed nunquid filio tuo opus erat circumciſione? eſto inter mulieres tanquam vna earum, nam & filius tuus ſic eſt in numero puerorum.* Hæc ille. Et ne in ſingulorum Patrum verbis recenſendis immoremur, idem expreſsè docent Beda, Theophylactus, Euthymius in Luc. Titus Boſtrorum Epiſcopus in expoſitione Euangelij Luc. 2. S. Ildefonſus Epiſcopus Toletanus ſerm. 1. in purificat. Mariæ, Ericus homil de purificat. Haymo Epiſcopus in expoſitione Euangelij Luc. 2. Guerricus Abbas Igniacenſis ſerm. 1. in purificat. Virginis, Laurentius Iuſtinianus in eodẽ feſto, Petrus Bleſenſis ſerm. 1. in purificat. Procopius, & alij. Denique idem obſeruarunt plerìq; omnes eius legis interpretes, Lyranus, Hugo Cardinalis, Dionyſius Carthuſianus, Paulus Burgenſius ſuper eam legem Leuitici

D. Bernard.
Beda.
Theophyl.
Euthym.
Titus.
D. Ildefonſ.
Ericus.
Haymo.
Guerricus.
Laurentius.
Iuſtinianus.
Pet. Bleſenſ.
Lyranus.
Hugo Card.
Dion. Cart.
Paulus Burgenſius.

Ex his manifeſtum relinquitur myſterij cauſa conditionem illam in lege adhibitam fuiſſe, videlicet ad excipiendam Virginem ſanctiſſimam, ſignificãdamque ad literam illibatam eius in conceptu, & partu integritatem, atqueadeò ſacerrimam Deiparam non fuiſſe lege purificationis obligatam, vt cæteri omnes Patres diſertis verbis affirmant, vt nimis audacter dixerit Abulenſis temerarium
7. eſſe dicere fuiſſe Virginem à lege purificationis exemptam: cùm potiùs pluſquã temerè dicatur obligatam ea lege fuiſſe, nec in illis verbis illum latère myſterium, cùm non ſolum ſit contra communem Doctorum, & interpretum expoſitionem, ſed etiam contra vnanimem Patrum doctrinam, iuxta quorum ſenſum Scripturam ſacram interpretari debemus, quemadmodum definit Conc. Trid. ſeſſ. 14. *Præterea,* inquit, *ad coercenda petulantia ingenia, decernit ſacroſancta Synodus, vt nemo ſuæ prudentiæ innixus in rebus fidei, & morum ad ædificationem doctrinæ Chriſtianæ pertinentium ſacram Scripturam ad ſuos ſenſus contorquens contra eum ſenſum, quẽ tenuit, & tenet ſancta mater Eccleſia, cuius eſt iudicare de vero ſenſu, & interpretatione ſcripturarum, aut etiam contra vnanimem conſenſum Patrum ipſam Scripturam ſacram interpretari audeant, etiamſi huiuſmodi interpretationes nullo vnquam tempore in lucem edendæ forent. Qui contra fecerint, per ordinarios declarentur, & pœnis à iure ſtatutis puniantur.* Hactenùs Concilium. Cùm igitur ſit vnanimis conſenſus Patrum in illa lege Leuitici fuiſſe eam conditionem appoſitam ad ſanctiſſimam Virginem excipiendam, efficitur, vt ex eo loco ad literam ſanctiſſimæ Deiparæ integritas in conceptu, & partu Chriſti efficaciter comprobetur.

Cõcluditur Deiparã nõ fuiſſe lege purificationis obligatã.
Scriptura ſacra interpretanda iuxta vnanimẽ cõſenſũ Patrũ.
Conc. Trid.

Cur Virgo ſanctiſſima purificationis legem ſeruauerit.

SECTIO VI.

Oſtendimus in ſuperioribus ex vnanimi Patrum conſenſu,& communi interpretum ſententia,ſacerrimam Virginem fuiſſe in lege purificationis exceptam,nec ad illam ſeruandam ex vi legis obligatam fuiſſe:nunc illud explicādum ſupereſt,quænam Virginem cauſa permouerit,vt legem illam,qua non tenebatur,impleret;idq; Deus,cuius cōſilio illa omnia gerebantur ita fieri à Virgine voluerit.Prima igitur ratio ducitur ab eximia perfectione,& ſāctitate Virginis,quæ non cōtenta eorum obſeruatione:ad quæ ſub præcepto obligabatur; illa etiam,à quibus erat immunis, & libera, cumulatiſſimè implebat:pro cuius maiori cognitione ſciendum, triplicem modum ſpectari poſſe ſeruandi legem.

Eximia Virginis perfectio.

Triplex modus ſeruandi legem.

1. Primus eſt,cùm lex quoad illa præciſè,quæ præcipit,obſeruatur:qua quidem præcepti obſeruatio quoad id,quod omnino præcipitur, diligens, & exacta eſſe debet,quemadmodum docet regius vates Pſalm. 118.*Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis*:vbi pro *nimis*,eſt hebraicè מאד quæ vox ſignificat,valdè, vehementer,veluti Geneſ.1.*Vidit Deus cuncta,quæ fecerat,& erant valdè bona*: & Geneſ.15. *Noli timere Abraham, ego protector tuus ſum,& merces tua magna nimis*: & cap.17. *Multiplicabo te vehementer nimis*.Quare ſignificatur mandata Dei exactiſſimè implenda eſſe quoad id,quod præciſè præcipiunt.Quòd enim nō ſit ſermo de operibus ſupererogationis,quæ quis in legis obſeruatione nonnunquam agit, manifeſtum eſt ex verbo illo,*mandaſti*:neque enim eiuſmodi opera ſub præceptum cadunt;ſed integrum eſt cuique ea vel agere,vel omittere. Cùm igitur dicatur: *Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis*:palàm eſt ſermonē eſſe de implendis mādatis quoad ea,quæ ſub eorum obligationem cadunt:verùm quoniam ea obſeruatio exacta eſſe debet,nec aliquid,quod præcepto comprehenditur,prætermittendum:idcircò dicitur Deus præcipere mandata ſua cuſtodiri *nimis*,id eſt, exactè,& perfectè.Ita eum locum exponit D.Auguſtinus, ſimulq; aduertit particulam *nimis*,non vitium,ſed exactam obſeruationem ſignificare: *Quod eſt*, inquit, *Tu præcepiſti mandata tua cuſtodiri nimis?vtrùm nimis præcepiſti,an nimis cuſtodiri?quodlibet horum intelligamus contra illam memorabilem, nobilémque ſententiam dictum videtur.Ne quid nimis.Si enim hoc verum eſt,vt ne quid nimis fiat, quomodo verum eſt, quod hic dicitur:Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis?quando Deus aliquid vel nimis præciperet,vel cuſtodiri nimis vellet,ſi omne nimirum reprehenſione dignum eſſet. Verum aliquando latina lingua hoc verbo ſic abutitur, vt,nimis pro eo,quod eſt valdè,& poſitum inueniamus in ſacris literis,& ponamus in ſermonibus noſtris:quanquam hoc loco non ſit græcè ἄγαν,id eſt,nimis;ſed σφόδρα,id eſt, valdè.*Hæc Auguſtinus.

Pſ. 118. 4.
Geneſ.1.31.& 15.1.& 17.2
Mandata Dei exactiſſimè ſeruanda.
Supererogationis opera non cadunt ſub præceptum.

D.Auguſt.

2. *Pſal. 93.21.* Ad eandem exactam legis obſeruationem pertinere arbitrantur pleriq; illud Pſalm.93.*Nunquid adhæret tibi Domine ſedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto?* hoc eſt, Nunquid commune aliquid habes cum throno, & imperio tyrannico.qui vis tua præcepta maximo cum labore, ſolicitudine, diligentiaque ſeruari?quaſi dicat: Minimè verò, neque enim iniuſtum eſt.aut tyrannicum velle, vt præcepta tua exactiſſimè ſeruentur, & in eorum obſeruatione labor aliquis ſuſcipiatur. Scio Hebræos,& Græcos non legere, *qui fingis*, ſed, *qui fingit* in tertia perſona, vt referatur ad thronum iniquitatis, & ſit ſenſus: Nunquid, adhæret tibi impiorum, & ſceleratorum Principum thronus fingens, hoc eſt, qui fingit laborem in præcepto? ſiquidem eiuſmodi thronus impius, ac tyrannicus condit laborioſa, arduaque præcepta, vt occaſionem habeat vexandi:

Mandata diuina à nobis exactiſſimè impleri, eſt æquiſſimū.

&oppri-

& opprimendi ſubditos. Et quidem cum hebraicè, & græcè pro illis verbis, *qui fingis*, ſit participium *fingens*, poteſt & ad thronum referri in tertia perſona vt hebræi, & græci referunt: poteſt etiam ad Deum ipſum ſpectare in ſecunda perſona, cum quo Propheta ipſe loquitur, quemadmodum retulit vulgatus interpres. Tunc verò duplex ſenſus efficitur, vnus eſt: Nunquid adhæret tibi Domine ſedes iniquitatis, hoc eſt, nunquid es Princeps aliquis iniuſtus, & tyrannus, qui fingas laborem in præcepto, hoc eſt, qui præcepta imponas difficilia, & ardua, vt per eam occaſionem ſubditos poſſis opprimere? quaſi dicat: Minimè. Alter ille, quẽ iam ſuperiùs tradidimus, & ad rem præſentem facit: Nunquid credendus es habere ſedem tyrannicam, quòd fingas laborem in præcepto, hoc eſt, quòd præcepta tua velis cum labore, & magna ſolicitudine ſeruari? quaſi dicat: Nequaquam, cum æquiſſimum ſit, vt tua omnia mandata à nobis exactiſſimè impleantur.

Tyranni laborem cō-dunt leges ad opprimē-dos ſubdi-tos.

Secundus gradus eſt iam perfectior, ac præſtantior, cum quis legem ipſam, qua tenetur, cumulatiùs, & perfectiùs implet, quam illa præcipiat, maiori videlicet conatu, & intenſiori actu, aliiſque maioribus pietatis, & obedientiæ argumentis: hæc nimirum ſunt illa monilia, & ornamenta colli ſponſæ, de quibus dicitur Cant. 1. *Collum tuum ſicut monilia*: ea enim monilia Origenes in eum locum ad perfectionem obedientiæ referenda exiſtimat. Tunc verò collum ornatur monilibus, cum in præceptorum, quibus ſe per obedientiam ſubiicit, obſeruatione, adhibet ornamenta quædam, quæ ad ornatum tantum, & perfectionem obedientiæ ſpectant, non ad ipſam obligationem legis. 3.

Cant. 1. 10.
Origen.
Obedientiæ ornamenta quæ ſint.

Tertius denique gradus perfectiſſimus eſt, cùm quis lege ipſa non tenetur, & nihilominùs eam perfectiſſimè obſeruat, ac ſi ad illam ſeruandam teneretur: ad quem gradum ſanctiſſima Virgo conſcendit, cùm enim, vt in ſuperioribus confirmauimus, purificationis lege minimè teneretur, eam tamen cumulatiſſimè impleuit, ac ſi lex illam, ſicut & cæteras mulieres, comprehenderet. Atque ad eundem gradum pertinet, cùm quis facultate ſibi per legem conceſſa, qua licitè vti potuiſſet, vti tamen non vult maioris perfectionis cauſa, id quod præſtitit Paulus apoſtolus: cùm enim licitè poſſet, vt reliqui concionatores, aliquid pro concionibus eleemoſynæ cauſa recipere: ea tamen facultate vti noluit, quoniam id magis glorioſum, & Apoſtolico concionatore dignum putauit, vt ipſemet teſtatur. 1. ad Cor. 9. *Quis*, inquit, *militat ſuis ſtipendiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt, ſi nos carnalia veſtra metamus? Si alij poteſtatis veſtræ participes ſunt, quare non potius nos? Sed non vſi ſumus hac poteſtate: ſed omnia ſuſtinemus, ne quod offendiculum demus Euangelio Chriſti. Neſcitis quoniam, qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt, edunt: & qui altari deſeruiunt, cum altari participant? Ita & Dominus ordinauit iis, qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere. Ego autem nullo horum vſus ſum. Non autem ſcripſi hæc, vt ita fiant in me: bonum eſt enim mihi magis mori, quam vt gloriam meam quis euacuet*: quod expendens D. Chryſ. *Non dixit*, inquit, *bonum eſt mihi magis mori, quàm vt legem meam quis ſoluat, ſed, quam vt gloriam meam quis euacuet, ne quis diceret, quòd non læto animo id faceres, idq; gloriam appellat: tantum abeſt, vt conqueratur, quoniam & gloriatur, & mori vult potius, quàm huiuſmodi gloriam amittere.* Deinde adiungit Paulus non eſſe magnam gloriam ſeruari ipſum præceptum, ſed aliquid ſuprà præceptum facere: *Si euangelizauero*, inquit, *non eſt mihi gloria: neceſſitas enim mihi incumbit: væ autem mihi eſt, ſi non euangelizauero. Quæ eſt ergo merces mea? vt Euangelium prædicans ſine ſumptu ponam Euangelium Chriſti.* Nam cum Paulo impoſitum eſſet præceptum concionandi, ait gloriam ſuam non in eo poſitam

4.
Perfectiſſimus gradus ſeruandi legem.

1 Cor. 9. 7.

Nihil pro concionibus eleemoſynæ cauſa recipere gloriam ſuam appellat Paulus.
D. Chryſoſt.
Aliquid ſupra præceptum facere glorioſum

 eſſe,

eſſe, quòd prædicaret, cùm ad id præcepto teneretur, ſed in eo conſiſtere, quòd ſine ſumptu, & ſtipendio prædicaret, id quod ipſi minimè præceptum erat: *Quaſi dicat*, inquit Chryſoſt. *Non eſt mihi gloria prædicare, quoniam id mihi præceptum eſt, ſed ſine ſumptu Euangelium ponere, quod eſt meæ voluntatis officium.* Hæc eſt igitur prima ratio, cur Virgo purificationis legem ſeruauerit, quoniam pro ſua ſanctitate voluit eam legem, etſi ea non teneretur, cumulatiſſime implere.

5\. Secunda ratio, cur Virgo purificationis legem ſeruauit, depromitur ex eius humilitate: voluit quippe inſtar reliquarum fœminarum per quadraginta dies ſe domi continere, nec in templum ingredi, & facto ipſo quodammodo oſtendere ſe legali illa purificatione indigere, qui eſt perfectiſſimus humilitatis gradus: Sunt enim qui ſe humiliant, ſuamq; vilitatem, & abiectionem prædicant, ſed ex re ipſa, occaſione, circunſtantiis, ſtatim apparet id non verum in ſe eſſe, ſed ex humilitate proficiſci: verùm illa eſt omnibus numeris, & partibus abſoluta humilitas, cum quis ita ſe gerit, vt alij opinionem de eius vilitate, & abiectione planè concipiant, nec id, quod facit, exiſtiment ex humilitate, & modeſtia, ſed ex veritate procedere. Id verò dupliciter contingit: vel enim qui ſe ita humiliat, defectum illum habet, quem alij de ipſo concipiunt, vel non habet quidem, ſed habere creditur, eaq; opinatio oritur ex eo, quòd qui ſe ita humiliat, facto ipſo eiuſmodi exiſtimationem ingenerauit in aliorum mentibus, qui humilitatis gradus eſt omnium præſtantiſſimus, atq; is in ſanctiſſima Virgine reſplenduit. Etenim cum in conceptu, & partu Chriſti Angelos puritate vinceret: tamen per quadraginta dies ab ingreſſu templi abſtinuit, & inſtar reliquarum fœminarum purificationis legem ſeruauit, atque ita facto ipſo perſuaſit cæteris ſe inſtar cæterarum mulierum peperiſſe, atque adeò purificatione indigere: cum tamen nec lege ipſa purificationis teneretur, nec purificatione opus haberet illa, quæ vel ipſam angelicam puritatem in ipſo etiam conceptu, & partu longè ſuperabat.

Perfectiſſimus humilitatis gradus in quo conſiſtat.

Præſtantiſſimus humilitatis gradus reſplenduit in Virgine.

D. Bernard. De duplici hoc humilitatis genere loquitur D. Bernard. ſerm. 42. in Cant. *Eſt*, inquit, *humilitas, quam nobis veritas parit, & non habet calorem: & eſt humilitas, quam charitas format, & inflammat: atque hæc quidem in affectu, illa in cognitione conſiſtit. Etenim tu ſi temetipſum intus ad lumen veritatis, & ſine diſſimulatione inſpicias, ac ſine palpatione diiudices, non dubito, quin humilieris, & tu in oculis tuis. factus vilior tibi ex hac vera cognitione, quamuis necdum fortaſſe id eſſe patiaris in oculis aliorum: quod ſi ſicut veritatis ſplendore illuminatus, ita affectu amore fuiſſes, voluiſſes proculdubiò, quod in te eſt, eandem de te omnes tenere ſententiam, quam ipſam apud te veritatem habere cognoſcis. Nec eſt idem hominem de ſeipſo altum ſapere veritatis lumine redargutum, & humilibus ſponte conſentire munere charitatis adiutum*: id quod confirmat exemplo Chriſti, qui hoc humilitatis gradu ſemetipſum humiliauit: ſicut enim vt dicitur ad Phil. 2. *Semetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens: Ipſe*, inquit Bern. *ſe exinaniuit, ipſe ſe humiliauit non neceſſitate iudicij, ſed charitate noſtri: voluntate enim humilis fuit, & non iudicio, qui talem ſe obtulit, qualem eſſe neſciuit: magis autem placuit minimū reputari, qui ſe ſummum non ignorabat. Denique ait. Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde: corde, dixit cordis affectu, id eſt, voluntate: itaque neceſſitatem excluſit, qui voluntatem confeſſus eſt. Non enim quomodo ego, vel tu inuenimus nos in veritate dignos dedecore, & contemptu, dignos omni extremitate, & inferioritate, dignos etiam ſuppliciis, dignos plagis, non, inquam, ita & ille; quæ tamen omnia expertus eſt, quia voluit tanquam humilis corde, humilis videlicet illa humilitate, quam cordis ſui affectio, non quam extorſit diſcuſſio veritatis.* Hæc Bernardus.

Duplex humilitas.

Phil. 2. 7.

Chriſtus humilis voluntate non iudicio.

Matt. 11. 29.

6\. D. Chryſoſt. 1. Cor. 15. 8. Eandem humilitatem habuiſſe Paulum Apoſtolum docet D. Chryſoſtom. in epiſt. ad Corinth. ad illa verba cap. 15. *Nouiſſime autem omnium tanquam abortiuo*

viſus

viſus eſt & mihi, ego enim ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus, quoniam perſecutus ſum Eccleſiam Dei. Vide, inquit Chryſ. *extenuandis verbis quàm largè ſit vſus: Viſus eſt,* inquit, *mihi veluti abortiuo, minimo Apoſtolorum, & ipſo nomine Apoſtoli indigno: neque his eſt contentus: ne enim verbis humilis tantùm videretur, cauſas etiam, & rationes adducit, quod abortiuus quidem ſit, quia Ieſum poſtremus vidit, quod Apoſtoli nomine indignus, quia ſit Eccleſiam perſecutus.* Itaque vult Chryſ. Paulum ad perfectiſſimum illum humilitatis gradum aſcendiſſe ex eo, quòd conatus fuerit efficacibus rationibus perſuadere aliis ſe minimum eſſe Apoſtolorum, & Apoſtoli nomine indignum: idemq́; repetit in comment. ſuper c.1. Epiſt. ad Galatas. *Paulus,* inquit, *abortiuũ ſe appellat, & omnium peccatorum, primum & minimum Apoſtolorum, & huius honore nominis indignum, atque hæc dicebat, cùm plus omnibus laboraſſet*: quod quidem præcipuum eſt modeſtiæ argumentum. Etenim cum is, qui ſibi nullius bonæ rei cõſcius eſt, ſubmiſsè de ſe ipſo loquitur, prudens eſt, non modeſtus: at qui poſt tot emeritas coronas talia loquitur, ille nouit, quid ſit modeſtia. Atque hæ ſunt rationes præcipuæ, quibus permota fuit Virgo ſanctiſſima ad legem purificationis, qua minimè tenebatur, obſeruandã. Pauli facundia in ſe extenuando.

Tertium teſtimonium ex illis verbis Pſalmi 71. *Deſcendet ſicut pluuia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram.*

SECTIO VII.

ANtequàm ad huius loci expoſitionem, confirmationemq́ue ex eo illibatæ integritatis ſanctiſſimæ Deiparæ accedamus, prætermittenda ſunt nonnulla, quæ ad vim probationis explicandam, & alia, quæ poſteà dicturi ſumus; intelligenda non parùm pertinent. Primum igitur eſt aduertendum in fine huius Pſalmi haberi hæc verba: *Completæ ſunt: ſeu fecerunt orationes Dauid filij Ieſſe*: quæ ſanè non ad titulum Pſalmi ſequentis, vt D. Ambr. Caſſidor. Mag. ſentent. & alij non comment. ſuper Pſalm. 72. exiſtimarunt, referenda ſunt, ſed ad finem præcedentis Pſalmi, hoc eſt, 71. quem habemus præ manibus ſpectant: quemadmodum docet D. Hieron. Ex iis verò minimè elicìendum eſt nullius Pſalmi eorum, qui ſequuntur, Dauidem auctorem eſſe, cum Pſalm. 109 negari non poſſit fuiſſe à Dauide compoſitum: ſiquidem eum Dauidis nomine citauit Chriſtus loquens cum Phariſæis Matth. 22. *Nonne,* inquit, *Dauid in ſpiritu vocat Chriſtum Dominum dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis?* Non igitur idcircò hic Pſalmus illis verbis concluditur, quòd nullus Pſalmus ex ſequentibus Dauidem auctorem habeat: quare in eius clauſulæ afferenda ratione laborant ferè interpretes. Enimuerò ſunt, qui exiſtiment propterea dici: *Completæ ſunt orationes Dauid:* quoniam hic Pſalmus fuit poſtremus eorum, quos Dauid compoſuit, tametſi non ſit vltimus ordine, nec enim omnes Pſalmos eum nunc inter ſe ordinem in libro Pſalmorum ſeruare, quem primò tenuerunt, & quo fuerunt à Dauide compoſiti; ſed cum ſparſi eſſent, collectos fuiſſe, ac ſine priſtino ordine diſtributos: itaque hunc Pſalmum vltimum eſſe eorum, quos Dauid conſcripſit, & quaſi teſtamento Salomoni filio reliquit: quam ſententiam ſecutus eſt Caiet. & Genebr. eamq́; putat probabilẽ Titelm. Cæterùm Euthym & alij non faciunt hunc Pſalmum poſtremum eorum, quos Dauid compoſuit: tunc verò verba illa: *Cõpletæ ſunt orationes Dauid:* variè interpretãtur Nam Euthy. cum vult eſſe ſenſum, vt non dicantur completi Pſalmi Dauidis, ſed completæ orationes,

1. Pſal.71.20. D.Hieron. Matt.22.4. Fueritne Pſ. 71. poſtremus eorum, quos Dauid compoſuit. Caiet. Genebrard. Titelman. Euthymius.

orationes, ſeu hymni Dauidis, id eſt, illi tantùm Pſalmi, quos ipſemet tanquam hymnos, & laudes Dei per ſeipſum in ſua cithara cantabat: nam qui ſequuntur, non ipſe, inquit, cecinit, ſed vel Aſaph cantorum Principi, vel aliis cantoribus

Flaminius. dedit d cantandos. Flaminius aliam excogitauit rationem, idcircò videlicet eam clauſulam appoſitam fuiſſe, non quòd fuerit vltimus Pſalmus Dauidis, ſed quia aliquot pſalmi, qui ſtatim ſequuntur, non ſunt Dauidis, atque adeo præcedentes omnes, qui Dauids omninò cenſentur, & continuata ſerie poſiti fuerunt, completi, & finiti dicantur.

Titelman. Alij, quos ſequitur Titelm. dicunt ſenſum eſſe, completas fuiſſe orationes Dauidis, quoniam hoc Pſalmo complexus eſt

Pſalmorum omnium finis, rex Meſſias. Dauid omnia, quæ in reliquis omnibus Pſalmis optabat, atque à Deo poſtulabat. Cum enim Pſalmorum omnium finis ſit Rex Meſſias, eiuſq́, aduentus & regnum: meritò, inquiunt, dicuntur completæ orationes, preces, ac vota Dauidis in eo Pſalmo, in quo elegantiſſimis, & magnificentiſſimis verbis de Meſſiæ aduentu, amplitudine, atque ſplendore, florentiſſimoq́; imperio, & principatu diſſerit. Res eſt omninò incerta, nec poteſt facile definiri.

2. Secundò, ſciendum eſt inſcriptionem Pſalmi eſſe *Salomoni*, vel *in Salomonem*: quod non ita eſt accipiendum, vt Salomon huius Pſalmi auctor fuerit, cùm ex citatis verbis, quæ in fine eius adhibentur, *Completæ ſunt orationes Dauid*, manife-

Cor. Janſen. ſtum ſit eum fuiſſe à Dauide compoſitum. Et quidem Cornel. Ianſen. more ſuo exiſtimat, idcircò inſcriptum eſſe Salomoni, quoniam ad literam Dauid in eius

Pſalm. 71. ad literam ad Meſſiam pertinet, non ad Salomonem. compoſitione ad Salomonem filium reſpexit, in typum tamen Meſſiæ: id quod nulla ratione dicendum putamus, ſed potiùs ad literam ſermonem eſſe de Rege Meſſia: itaque nomen Salomonis hoc loco non propriè accipiendum pro Salomone Dauidis filio, vt egregiè docent Theod. Caſſiod. Caiet. & alij, ſed pro epitheto Regis Meſſiæ ſecundum nominis etymon: idem enim eſt Salomon, atq;

Tertull. Caſſiod. Caiet. Paraphr. pacificus, vt inſcriptio ea ſit, *Pacifico*, hoc eſt, Regi Meſſiæ. Nam quod Pſalmus ad literam ad Meſſiam pertineat, non verò myſticè ſub figura Salomonis, intellexit vel ipſe Paraphr. Cald. cum ita Pſalmum inchoauit: *Deus ſententiam iudiciorum tuorum Regi Chriſto da*: probaturq́; manifeſtè, quoniam quæ in hoc Pſalmo continentur, nullo pacto poſſunt in Salomoné conuenire, atque adeò non potuit Salomon eiuſmodi figuram Meſſiæ gerere. Quomodo enim in Salomoné quadret illud: *Permanebit cum ſole, & ante lunã: orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna*? & illud: *Dominabitur à mari vſque ad mare, &c.* & illud: *Reges Tharſis, & inſulæ munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducẽt: & adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes ſeruient ei*? & illud: *Ante ſolem permanet nomen eius: & benedicentur in ipſo omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum*: hæc enim omnia conſtat non poſſe vllo modo Salomoni illi Dauidis filio,

Theod. ſed ſoli Regi Meſſiæ conuenire: Vnde meritò Theod. *Quòd Salomoni*, inquit, *propoſitus pſalmus nequaquam congruat, opinor Iudæos etiam confiteri, ſi veritatem dicere voluerint, nedum fidei alumnos, Primum enim nec Salomon finibus terræ dominatus eſt: deinde cum eſſet homo, & vixiſſet tempus naturæ congruens finem vitæ accepit. & hunc non glorioſum: pſalmus verò ſole, & luna antiquiorem eum, qui per vaticinationem promittitur, oſtendit. Cæterùm inſcriptio non inepta eſt, ſed verè Saluatori congruit: ſiquidem Salomon pacificus interpretatur, quam appellationem habet Chriſtus, de quo Paulus ait* ad

Epheſ. 2.14 Ephes. 2. *Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum.*

3. D Hieron. Eodem modo argumentatur D. Hieron. in cap. 11. Danielis. *In pſalmo*, inquit, 71. *quæ dicuntur, Salomoni non valent conuenire: nec enim permanſit ille cum ſole, & ante lunam in generatione, & generationem: neque dominatus eſt à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum: neque omnes gentes ſeruiunt ei,*

neque

neque ante ſolem permanſit nomen eius, nec benedictæ ſunt in ipſo omnes tribus terræ. Eademq; fuit ſententia Tertul.li.5.aduersùs Marcionem c.18.Euſeb.Cæſar.lib.7. demonſt.Euangelicæ,demonſtratione 8. Iuſtini Philoſophi,& Mart.in dialogo aduersùs Tryphonem, D.Ambr.in Apologia Dauidis, D. Aug.lib.vno de vnitate Eccleſiæ c.8. & reliquorum ferè Patrum.Id quod cùm viderent hebræi,nec poſſent ea,quæ habentur in Pſ.Salomoni accõmodare,conati ſunt per contradicendi libidinem germanum ſenſum aliò detorquere. Itaq; cum dicitur: *Permanebit cum ſole,& ante lunam:*aiunt eſſe apoſtrophen ad ipſum Deum,& ita transferunt:*Timebunt te Deus omnipotens,quandiu ſol durabit.* Præterea illud: *Ante lunam,in generatione,& generationem:* ita exponunt,vt *ante lunam*, idẽ ſit,atque coram luna, ſeu in cõſpectu lunæ. Illud:*Orietur in diebus eius iuſtitia,& abundantia pacis donec auferatur luna:*ſimiliterq; verba ſequẽtia: *Adorabunt eũ omnes Reges terræ,omnes gentes ſeruient ei:*per modum optantis, & precãtis legunt: *Oriatur in diebus eius iuſtitia,& abundantia pacis,donec auferatur luna: adorent eum omnes Reges terræ,omnes gentes ſeruiant ei.* Volũt enim his omnibus fauſtas,& fœlices acclamationes cõtineri,quibus Dauid,& vniuerſus hebræorũ populus Salomoni regni fœlicitatẽ,& amplitudinem precantur. Sed hæc omnia manifeſtam vim contextui afferunt, cum oſtenſum ſit ad literam ſermonem eſſe de Rege Meſſia. Quo tanquam certo conſtituto illud eſt Pſalmi huius argumentum: Poſtulat Dauid à Deo aduentum meſſiæ:eumq; prædicit fore Regem iuſtiſſimum,qui in virga æquitatis omnes gentes iudicaturus ſit: Principem etiam potentiſſimum qui latiſſimum, & ampliſſimum habeat principatum, qui toti orbi terrarum dominetur, & cui omnes Reges,ac Principes vectigales,& ſtipendiarij ſint futuri. Agit etiam diſertis verbis de nouo, & admirabili eius conceptu, atq; ortu, quod nimirum ſit à Virgine concipiendus,& ex Virgine naſciturus abſque vlla viri opera, illis verbis,quæ initio propoſuimus: *Deſcendet ſicut pluuia in vellus,& ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram* quæ iam explicare aggredimur.

Tertullian.
Euſeb.Cæſa.
Iuſtin Mart.
D Ambroſ.
D.Auguſt.
Hebræorum contradicẽdi libido.
Pſal.71.argumentum.

4. Verùm priùs ſtatuenda eſt vera, ac germana lectio huius loci: Septuag. habent,vti diximus: *Deſcendet ſicut pluuia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram* Paraphraſt.Chald.vertit:*Deſcendet ſicut pluuia ſpontanea ſuper herbam corroſam à locuſtis,ſicut,ſtilla pluuia ſerotina ſtillantes ſuper terram.* Interpres pro Caiet.*Deſcendet ſicut pluuia ſuper tonſam, & velut imbrium gutta terræ:*quæ tranſlationum varietas orta eſt ex dictione hebræa,gez,pro qua nos habemus *vellus*.Nam ea vox deducitur à radice,gazaz quæ ſignificat tondére,indeq; deducitur,gez,id eſt, vellus quod tondeatur,eademq; dictio ſignificat herbam demeſſam, eo quod herba cùm demetitur tonderi videatur,& idcirco interpres pro Caietano vertit *ſuper tonſam*, hoc eſt,ſuper herbam tonſam: quæ fuit etiam cauſa,cur Chaldaicus verterit:*ſuper herbam corroſam à locuſtis:*huiuſmodi enim herba etiam tonſa apparet. Verùm dictionem,gez,hoc loco non pro herba demeſſa, ſed pro vellere accipiendam eſſe,vt fiat alluſio ad vellus Gedeonis Iud.6.inferiùs oſtendemus:interim verò ſufficiat auctoritas grauiſſima Septuag.interpretum,qui non herbam demeſſam,ſed *vellus* tranſtulerunt.

Varia lectio.
Caiet.
Septuag.
Paraphraſt.

5. Quòd igitur ſpectat ad literalem,& germanam expoſitionem huius loci,Caiet. ſequens ſuam tranſlationem exiſtimauit ſermonem eſſe his verbis non de primo,ſed de ſecundo Chriſti aduentu hoc ſenſu: *Deſcendet ſicut pluuia ſuper tonſam. Tonſa*,inquit,*appellatur terra producens paſcua ſecto fœno: tunc enim eſt velut tonſa, pluuiamq; ad germinandum deſiderat: qua ſimilitudine deſcribitur ſecundus Chriſti aduentus opportunus, deſideratus, & fœcundus comparatione terræ tonſæ ad nouum germen, quod ſanè conuenit expectationi iuſtorum: poſt tonſionem:ſiquidem cum eis huius vitæ ger-*

Caietan.

men præciſum fuerit, expectant nouum reſurrectionis germen. Idemque putat ſignificari
poſteriori ſimilitudine cũ dicitur: *Et ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram.* Cęterum
hæc Caietani expoſitio nullo modo eſt amplectenda: primùm, quoniam pu-
gnat cum ipſo contextu: etenim poſtquam dictum fuerat, *Deſcendet ſicut pluuia in*
Sententia Caietani reijcitur. *vellus.* ſubiungitur, *Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis: coram illo proci-*
dent Æthiopes, & inimici eius terram lingent: Reges Tharſis, & inſulæ munera offerent:
& reliqua, quæ ſequuntur, quæ omninò de primo aduentu accipere oportet, ne-
que in ſecundùm vllo modo conueniunt. Deinde, quia ea interpretatio com-
muni Doctorum expoſitioni, & quod plus vrget, communi Patrum ſententiæ
aduerſatur, quos inferiùs citabimus: ij enim de primo aduentu Chriſti locum
Iſid. Clarius. accipiũt, imò & de puriſſimo eius cõceptu, atque ortu. Iſidorus Clarius de pri-
mo quidem aduentu interpretatur: ſed pertinere putat ad dona ſupernaturalia,
quæ Chriſtus ſuo aduentu mundo attulit: *Vt pluuia*, inquit, *reſectam herbam creſce-*
Vatablus. *re facit: ita Chriſtus veniens ſuos copioſis perfudit donis.* Eodemque deflexit Vatablus
exiſtimans illud duntaxat ſignificari, ſicut herba deſecta adueniente pluuia creſ
cit, ita futurum, vt omnia bona per aduentum Chriſti effloreſcerent, atque ger-
Lyran. minarent. Aliam quoque expoſitionem excogitauit Lyran. indicari ſcilicet
manſuetudinem Meſſiæ, qui in primo aduentu ſumma cum humilitate, & man-
ſuetudine venturus prænuncietur: ſicut pluuia in vellus nullo ſtrepitu deſcen-
dit: itaque hoc loco illud idem à Regio vate prædici, quod etiam prænuntiauit
Zacharias cap. 9. *Ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator: ipſe pauper, & aſcendens*
ſuper aſinam, &c.

6. Verùm his omnibus expoſitionibus reiectis, communis Doctorum, Patrum-
Communis doctorum, & Patrum ſententia. Iudic. 6. que ſententia eſt his verbis integritatem ſanctiſſimæ Deiparæ in conceptu, &
partu Chriſti contineri, eamq; duplici eleganti ſimilitudine explicari, facta allu-
ſione ad vellus Gedeonis Iudic. 6. cum ad eius petitionem deſcendit ros in vel-
lus lanæ, quod erat in area, quo poſteà à Gedeone expreſſo impleta eſt concha
illo eodem rore, qui in vellus deſcenderat. Atque hoc teſtimonio ad virginitatẽ
Adrian. Fin. Mariæ comprobandam vtitur Adr. Finus li. 2. flagelli contra Iudæos, c. 12 imò &
pleriq; omnes Patres Ratio verò ſimilitudinis in eo conſiſtit, quòd ſicut in vel-
lus illud Gedeonis ſiccum, & aridum deſcendit miraculosè ros è cœlo placidè
abſque vllo ſtrepitu, & abſque vllo nocumento, læſioneq; velleris ſiue cum ros
deſcendit, ſiue cùm ex illo fuit expreſſus: ita Verbum deſcendit in Virginem in-
ſtar cœleſtis roris, abſque vllo eius integritatis præiudicio ſiue in ipſo deſcenſu,
hoc eſt, in conceptu, ſiue cùm ex illa fuit expreſſus, hoc eſt, in ipſo partu, idem-
que poſteriori ſimilitudine explicatur. Sicut enim ſtillicidia imbriũ placidè, ac
leniter in terram delabuntur, eamque fœcundant, ita verbum è cœlo in vterum
Virginis placidè, leniterque deſcendit tribuens illi fœcunditatem cum ſumma
puritate coniunctam, natumque ex illa vniuerſum orbem doctrinæ ſuæ ſaluta-
ribus imbribus irrigauit. Ita locum intellexit D. Hieronymus in commentarijs
Virginis fœcunditas cũ ſumma puritate cõiũcta. D. Hieron. eius Pſalmi, *Sicut*, inquit, *in vellus Gedeonis pluuia deſcendit, ita hic illapſus eſt in*
vterum Virginalem per ſpiritus ſancti infuſionem: & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper
terram: arida enim erat terra humani corporis, cum aduenit, nec vllum fructum
exhibere poterat ſanctitatis; ſed ipſe eam prædicationis ſuæ ſtillicidiis fœcundam fru-
Christi prædicatio terrã fructibus fœcundauit æternis. *ctibus repleuit æternis.* Et multò luculentius D. Amb. ſer. 13. in Natali Domini,
Deſcendet ſicut pluuia in vellus. Quid, inquit, *tam ſilenter, & ſine ſtrepitu fit,*
quàm cum imber in lana velllus infunditur? nullius aures ſono verberat, nullius cor-
pus humore repercuſſionis aſpergit, ſed ſine inquietudine hominum totum imbrem
D. Ambroſ. *per multiplices effuſum partes toto corpore in ſe trahit. Recte ergo Maria velleri com-*
paratur

paratur, quæ ita concepit Dominum, vt toto eum hauriret corpore, nec eius diſciſſuram corporis pateretur: ſed eſſet mollis ad obſequium, ſolida ad ſanctimoniam. Rectè, inquam, Maria velleri comparatur, de cuius fructu ſalutaria populis veſtimenta texuntur. Vellus planè Maria eſt, ſiquidem de molli ſinu eius agnus egreſſus eſt qui & ipſe matris lanificium, hoc eſt, carnem geſtans molli vellere cunctorum operit vulnera populorum: omne enim peccati vulnus Chriſti lana ſuffunditur. Chriſti fouetur ſanguine, & vt ſanitatem recipiat, Chriſti indumento veſtitur. Hæc Ambroſius. Theodoretus quoque in commentariis, *Sicut lana*, inquit, *imbrem recipiens nullum fragorem emittit, & ſtillicidia inſtar roris in terram delata ſenſum nullum auribus præbent: ſic Domini conceptio facta eſt, neque ipſo ſponſo reſciſcente, qui cum ipſa habitabat: deinde enim poſt vterum aliquam indignitatem ſuſpicatus occultè dimittere eam voluit: verùm ab Angelo fuit edoctus cæleſtem eſſe fœtum, non humanum.* Eodem modo interpretantur Euthymius, Arnobius, Remigius, Caſſiodorus. Lyranus, & alij.

Peccatorum vulnera Chriſti vellere operiuntur. Theodoret.

Euthymius. Arnobius. Caſſiodor. Lyranus.

Habemus igitur ex communi Patrum Doctorúq; ſententia hoc loco ad li-
teram ſermonem eſſe de integritate ſanctiſſimæ Virginis in conceptu, & partu 7.
Chriſti. Nec verò propterea reiicienda eſt ea expoſitio, quam D. Chryſoſtomus, & D. Auguſtinus afferunt, videlicet per *rorem*, gratiam intelligi, quæ priùs in vellus, hoc eſt, in Synagogam deſcendit; ſed poſteà relicto vellere aream, hoc eſt, Gentilitatem, perfudit, ſeruata eadem alluſione ad vellus Gedeonis. *Deſcendet ſicut pluuia in vellus, hoc eſt*, inquit Chryſoſtomus, *prædicatio in Synagogam: quando ſcilicet Chriſtus ſedebat, & docebat in templo, tunc pluuia in vellus deſcendit. Nam &* Eſai. cap. 45. *prædixerat: Rorate cæli deſuper; nubes pluant iuſtum: ſed poſteà relicto vellere in aream pluuia infunditur, quoniam tranſlatis ſacrificiis a Synagoga tota mundi area impleta eſt prædicatione Chriſti.* Ad eundem modum exponit D. Auguſtinus: *Idem*, inquit, *Chriſtus deſcendit ſicut pluuia in vellus, cum adhuc area ſicca eſſet: vnde etiam dixit* Matth. 15. *Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſraël: & Diſcipulis dixit* Matth. 10. *In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis; ite primùm ad oues, quæ perierunt domus Iſrael. Cum dicit: Ite primùm ad illas: oſtendit poſteà, cùm eſſet iam area compluenda ituros eos ad alias oues, quæ non eſſent ex veteri populo Iſrael, de quibus dicit* Ioann. 10. *Alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili, illas oportet me adducere. Sic pluuia deſcendit ſuper vellus ſicca adhuc area? ſed videmus iam gratia Chriſti ſiccam remanſiſſe gentem Iudæorum, totúmque orbem terrarum in omnibus gentibus Chriſtiana gratia plenis nubibus compluit. vnde ſequitur: Et ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram, hoc eſt, non iam ſuper vellus, ſed ſuper terram.* Hæc Auguſtinus. Non eſt, inquam, hæc expoſitio contemnenda, cùm ſit tantorum Patrum, idémque locus Scripturæ ſæpe multos ſenſus literales recipiat: ſed tamen ea, quam primo loco tradidimus de virginitate Mariæ, omninò præponenda eſt, cùm ſit Doctorum, Patrúmque communis.

D. Chryſo. D. Auguſt. Relicta ſynagoga, Gentilitas prædicationis rore perfuſa eſt. Eſai. 45. 8. Matt. 15. 24 & 10. 6. Ioan. 10. 16

Nonnullæ obſeruationes literales circa teſtimonium præcedens.

SECTIO VIII.

Cum oſtenſum ſit Pſalmo ſeptuageſimo primo citato haberi ſermonem ad 1.
literam de aduentu Regis Meſſiæ, eiuſque puriſſimo ortu ex Virgine abſque vllo integritatis eius præiudicio, quem poſteà cõſequuta eſt ea imperij amplitudo, quam regius Propheta grauiſſimis verbis deſcribit: nunc aliqua ex eo

Pſalmo ad id ipſum magis illuſtrandum doctrinæ cauſa eruemus. Sit igitur prima obſeruatio circa illam clauſulam, qua Pſalmus concluditur: *Completæ ſunt*, ſeu, *defecerunt orationes Dauid filij Ieſſe*: nam iuxta eam ſententiam, quæ non facit eum Pſalmum poſtremum eorum, quos Dauid conſcripſit, illa traditur à pleriſque ratio, cur Dauid ita Pſalmum illum concludendum putauerit, quòd ſcilicet, cùm omnia eius vota, deſideria, ac preces eò ſpectarent, vt Rex Meſſias adueniret, florentiſſimumque toto orbe imperium conſtitueret, idque ipſe eo Pſalmo magnificis verbis poſtulaſſet, iure optimo dicere potuit in eo Pſalmo omnia ſua vota, precéſque compleri, quaſi diceret: Hæc eſt meorum omnium votorum ſumma; hac vna petitione omnes meæ preces, deſideriáque continentur, nihil habeo ampliùs, quod exoptem, nihil, quod à Deo præcipuè poſtulem: Itaque hoc vno Pſalmo complentur, & deficiunt, hoc eſt, finiuntur omnes orationes Dauidis. Id verò non tantùm Dauid, ſed reliqui omnes Prophetæ, ac iuſti dicere potuerunt, cùm vnius Meſſiæ aduentu bona omnia, quæ deſiderari, poſtularíque poterant, continerentur: ſic nimirum ſponſa Eccleſiæ nomine ſua omnia deſideria in Canticis canticorum compleuit. Etenim drama illud illis ſponſæ verbis concluditur *Fuge dilecte mi, & aſſimilare capreæ, hinnulóque ceruorum ſuper montes aromatum*: quibus verbis aduentum Meſſiæ poſtulat: illud námque, *Fuge*, non ſignificat, vt ab ſponſa recedat, ſed potius, vt ad illam veniat ea celeritate, qua fugientes currere ſolent, vt ſit ſenſus Fuge ad me, dilecte mi, ſumma velocitate, & in iſto aduentu tuo aſſimilare capreæ, hinnulóque ceruorum: hæc enim animalia ſummam habent in currendo celeritatem. Porrò aduerte, ſponſam primis etiam illius Cantici verbis aduentum ſponſi poſtulaſſe, cùm dixit: *Oſculetur me oſculo oris ſui*, hoc eſt, non iam me per Prophetas viſitet, & per ora Prophetarum loquatur, ſed ſuo ipſius ore loquatur mihi, eodémque me ſuauiſſimè exoſculetur. Vnde iam cernis ſponſam & primis, & poſtremis verbis eius Cantici aduentum ſponſi petiiſſe, vt indicaret ſuorum omnium deſideriorum & principium, & finem hoc vno beneficio contineri. Mitto ea ſacrarum literarum teſtimonia, in quibus Meſſias deſiderium, & expectatio nuncupatur, de quibus iam ſæpe aliàs diximus.

Meſſiæ aduentus ſum ma votorum Dauidis.

Cant. 8. 14.

Spóſæ deſideria de Chriſti aduentu.

Cant. 1. 1.

2\. Secunda obſeruatio ſit circa prima illa verba: *Deus iudiciũ tuum Regi da, & iuſtitiam tuam filio Regis*: quibus poſtulat regius vates, vt mittat Deus iam tádem filium ſuum factum hominem, eiq; det iudicandi poteſtatem: ſic enim ſperat fore, vt mitius ſit iudicium, & multò magis, quàm anteà clemétia, & miſericordia téperatum, quaſi dicat: Nimis te Domine iuſtum, ſeuerúmq; exactorem noſtrorum ſcelerum exhibes: mitte igitur filium tuum Regem Meſſiam, eíque ſceptrum tuũ, & iudicandi poteſtatem committe: ipſe namque per aſſumptam humanitatem multò maiora dabit pietatis, clementiæq, argumenta. eiuſq; iudicia magis ad miſericordiam, quàm ad iuſtitiã ſpectabunt. Quò pertinet Paraphraſis Chaldaica: *Deus*, inquit, *itinera rigoris tui, vel ſententiam iudiciorum tuorum Regi Meſſiæ da*. Nec verò hîc intelliges, Verbum in aſſumpta humanitate clementiorem habuiſſe naturam, quàm ante eius aſſumptionem, ſed illud duntaxat multò maiora, & illuſtriora clementiæ, & miſericordiæ documenta præbuiſſe, quæ quoniam regius Propheta præuidebat, idcircò eam ob cauſam præter alias Meſſiæ aduentũ optabat dicens: *Deus iudicium tuum Regi da, & iuſtitiam tuam filio Regis*. Eundem ſenſum habet illud Pſal. 85. *Reſpice in me, & miſerere mei: da imperium tuum puero tuo, & ſaluum fac filium ancillæ tuæ*. Quamuis enim plerique ita locũ accipiant, vt Dauid ſeipſum puerum Domini, id eſt ſeruum Domini appellet, poſtuletq; à Deo, vt imperium ſuum confirmet, détque ſibi inuictam fortitudinem ad victoriam

Cur Dauid poſtulet à Deo, vt det Filio iudicã di poteſtatẽ.

Paraphraſis Chaldaica.

Pſal. 85. 16.

de hoſtibus ſuis reportandam: alij verò ea verba Chriſto attribuant, qui dari ſibi iudicandi poteſtatem in extremo iudicio à Patre poſtulet & ſe dicat filium ancillæ Domini, id eſt, Virginis, quæ dixit Luc. 1. *Ecce ancilla Domini*: minimè tamen dubium eſſe debet, quin etiam eum ſenſum recipiant, vt Regius Propheta petat Meſſiæ aduentum, optetq́; vt Pater ſceptrum ſuum, & iudiciariam poteſtatem pueto ſuo, id eſt, Regi Meſſiæ tradat: tunc enim ſe omni ex parte miſericordiæ diuinæ compotem futurum, ſeruandumque confidit. Luc 1.38

5. Et quidem facile, blandum, plenumq́; clementiæ imperium Meſſiæ futurum non obſcurè prædixit Eſaias cap. 11. cùm dixit. *Egredietur virga de radice Ieſſe & flos de radice eius aſcendet*, quo loco Hebræi, vt auctor eſt D. Hieronymus, & virgæ, & floris nomine Meſſiam ſignificari putant, atque in virga regnantis potentiam, in flore pulchritudinem demonſtrari: iuxta quam interpretationem in florente virga facilis, & blanda imperãdi ratio exprimitur, quæ & pulchritudinem, & ſuauitatem, manſuetudinemque continet. Quid enim pulchrius, & ſuauius, quam florente virga percuti, ſiquidem is, qui percutitur, ſimul floribus ex virga decidentibus aſpergitur, quod eſt in ipſa punitione plurimis, & maximis amoris argumentis & beneficiis cumulari, quos ſanè flores non ita legimus in virga Dei ante incarnationem mundum adminiſtrantis? Verum enimverò Hiere. teſtatur cap. 1. ſe virgam vidiſſe *vigilantem*, ſeu vt Septuaginta tranſtulerunt, *baculum nuceum*, & Theodotio *virgam amygdalinam*: ſiue autem virgam vigilantem, ſiue baculum nuceum, ſiue virgam legamus amygdalinam, ſemper diuinæ iuſtitiæ ſeueritas ante incarnationem indicatur, quæ videlicet ſuper peccata hominum vigilabat, vt acerrimè puniret, & inſtar nucis, ſiue amygdali amariſſimo cortice, & oſſe duriſſimo cingebatur: cum tamen Meſſiæ virga florens dicatur ad manſuetudinem, & facilitatem eius imperij declarandum: id quod hoc eodem Pſalmo magis explicauit Regius Propheta cum ſubiunxit: *Deſcendet ſicut pluuia in vellus*. Etenim præter communem illam expoſitionem, quam de virginitate Mariæ tradidimus, ſignificatur etiam Meſſiæ Regis in primo ſuo aduentu manſuetudo, & humilitas, quippe qui ſine ſtrepitu, ſine faſtu, ſine regio apparatu, ſummo cum ſilentio, & placiditate ſicut pluuia in molliſſimum lanæ vellus deſcendit, quod videtur interpretatus fuiſſe Eſaias, cum de eâdem manſuetudine diſſerens, ac de facili, & miſericordiæ pleniſſimo eius imperio dixit cap. 42. *Ecce ſeruum meum, ſuſcipiam eum: electum meum, complacuit ſibi in illo anima mea: dedi ſpiritum meum ſuper eum, iudicium gentibus proferet. Non clamabit nec accipiet perſonam, nec audietur vox eius foris. Calamum quaſſatum non conteret, & linum fumigans non extinguet*. Verè enim ſicut pluuia in vellus deſcendit, cuius tanta erat manſuetudo, vt etiam in iudicando non clamoribus ageret, ſed ita quietè, pacatè, blandéque, ac ſine vllo ſtrepitu iudicaret, vt vox eius foris non audiretur: ad eandemq́; manſuetudinem ſpectat, quod ſequitur: *Calamum quaſſatum non conteret, & linum fumigans non extinguet*: quæ videntur eſſe prouerbia è vulgo petita ad notandam alicuius manſuetudinem, & procliuem ad benefaciendum naturam, qui nemini ſcilicet noceat, neminem ad ruinam impellat: calamum quaſſatum non ſtudeat conterere, ſed potiùs coagmentare: lignum fumigans non extinguat, ſed potiùs magis exſuſcitet.

Eſai 11.1. D Hieron. — Meſſiæ imperium clementiæ plenum. — Hierem. 1. Septuag. Theodot. — Seueritas iuſtitiæ diuinæ ante incarnationé. — Meſſiæ in primo aduentu manſuetudo. — Eſai. 42.1.

4. Quantum verò manſuetudo iſta Meſſiæ momentum habuerit ad ſubditorum amorem conciliandum, omnéſque ad ſuum cultum, & venerationem facilè pertrahendos, explicatur conſequentibus verbis: poſtquam enim dictum fuerat: *Deſcendet ſicut pluuia in vellus*: ne quis putaret Regem Meſſiam propter naturæ facilitatem, & manſuetudinem contemptui fore, nec poſſe ſibi mundi Reges

Meſſiæ mãſuetudo ad ſubditorum amorem cõciliandum quanti momenti habuerit.

ſubiicere,& imperium toto orbe conſtituere,ſtatim ſubiungitur: *Dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes,& inimici eius terram lingent: Reges Tharſis, & inſulæ munera offerent: Reges Arabum, & Sabba dona adducent: & adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes ſeruient ei.* Et quidem meritò: nihil enim ad conciliandum amorem manſuetudine,& naturæ facilitate potentius, potiſſimùm verò in iis, qui dignitate, & præclaris in omni genere ornamentis reliquis antecellunt: imò ex hac manſuetudine,& beneficentia oſtendit Rex Meſſias ſe naturalem eſſe Dei filium, qui facilem,& munificam Patris haberet naturam,quemadmodum dicitur in ſequentibus:nam pro eo,quod nos habemus: *Ante ſolem permanet nomen eius:* transferunt alij ex hebræo: *Faciebus ſolis filiabitur nomen eius*, id eſt, vt interpretatur Caietan. palam in toto orbe (id enim ſignificat: *Faciebus ſolis*)nomen Meſſiæ filiatione cognoſcetur,hoc eſt, omnes intelligent eum eſſe naturalem Dei filium, & hoc eſſe ei proprium nomen.

Caietanus.

5.
Virgo vellus.

Tertio & poſtremò obſerua Virginem ſanctiſſimam appellari *vellus* facta alluſione ad vellus gedeonicum Iudic. 6.quod primò quidem fuit repletum rore: tunc verò Gedeon vellus expreſſit,atque ex rore inde expreſſo concham impleuit.Sic enim cæleſtem rorem,qui in Virginem deſcendit,hoc eſt,ſiue Chriſtum, ſiue Dei gratiam ex Virgine tanquam ex vellere exprimimus, & mentium noſtrarum conchas implemus: quod tunc fit, cùm Virginem ad beneficia diuina impetranda aduocatam adhibemus. Idcirco enim cum ipſa plena iam eſſet gratia,adhuc in eam Spiritus ſanctus ſuperuenit, vt quod ſuper plenitudinem acciperet, in nos redundaret, & cum plena eſſet ſibi adhuc ſuperplena fieret nobis. Id quod eleganter expendit D.Bernard.ſerm.in Natiuit. Mariæ: *Plena*,inquit,*eſt gratia,& gratiam adhuc inuenit:digna prorſus inuenire,quod quærit,cui propria non ſufficit plenitudo,nec ſuo poteſt eſſe contenta beneficio: petit ſupereffluentiam ad ſalutem vniuerſitatis. Spiritus*, inquit, *ſanctus ſuperueniet in te, & pretioſum illud balſamum tanta tibi copia,tantáque plenitudine influet,& vt copioſiſſimè effluas circunquaque. Intuere, ô homo, conſilium Dei:cæleſti rore aream rigaturus totum vellus priùs infudit;redempturus humanum genus pretium vniuerſum contulit in Mariam: altiùs ergo intuemini, quanto deuotionis affectu à nobis eam voluerit honorari,qui totius beneficij plenitudinem poſuit in Maria,vt ſi quid ſpei in nobis eſt,ſi quid gratiæ,ſi quid ſalutis ab ea nouerimus redundare,quæ aſcendit delicijs affluens,hortus planè deliciarum,quem non modò afflauerit veniens, ſed & perflauerit ſuperueniens Auſter ille diuinus, vt vndique fluant, & effluant aromata eius, charismata ſcilicet gratiarum.* Hæc ille.

D. Bernard.

Quod in nobis eſt ſpei, & gratiæ redundat ex Maria.

Quartum teſtimonium ducitur ex illis verbis Pſal.109.
Ex vtero ante Luciferum genui te.

SECTIO IX.

1
Iuſt. Mart.

SVpponendum eſt in primis hunc Pſalm.109. ad literam accipiendum eſſe de Meſſia,id quod Iudæi inficiari contendunt: etenim vt auctor eſt Iuſtin. Philoſoph. & Mart.in dialog. cum Tryphone aduersùs Iudæos, plerique Hebræorum eum de Rege Ezechia interpretabantur: *Illud*,inquit,*Dauid dicum: Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum: de Ezechia Doctores veſtri auſi ſunt interpretari, quaſi verò imperatum ei ſit, vt ad dexteram templi ſederet,cum ad eum miſit Rex Aſſyriorum cum minis, eiq́; denunciatum eſt ab Eſaia,ne illum timeret:vnde Angelus Domini interfecit in caſtris Aſſyriorum* *ad*

Pſalm. 109. ad literam intelligendum de Chriſto aſſerunt Patres contra Hebræos.

ad centum octoginta quinque millia. Sed perſpicuum eſt Pſalmum illum de eo non fuiſſe dictum: quis enim Ezechiam non eſſe Sacerdotem perpetuum ordinis Melchiſedech non fatetur? aut eundem non eſſe, qui Hieroſolymam redemerit quis ignorat? quis etiam neſcit eum non miſiſſe Hieroſolymam virgam potentem, qua dominata ſit in medio illius hoſtium: ſed Deum eſſe, qui ab eo flente, & triſti hoſtes auerterit? Ieſus autem noſter, qui nondum in gloria venit, virgam poteſtatis Hieroſolyma emiſit, id eſt verbum vocationis, & pœnitentiæ ad gentes omnes, vbi Dæmonia eas dominatu, imperioq́; ſuo tenebant. Illud etiam: In ſplendore ſanctorum ex vtero ante Luciferum genui te: de Chriſto dictum eſſe iam diximus. Hæc Iuſtin. Idem refert Tertull. lib. 5. aduersùs Marcionem cap. 9. *Neceſſe eſt*, inquit, *ad meam ſententiam pertinere defendendam eas ſcripturas, quas & Iudæi nobis auocare conantur. Dicunt denique hunc Pſalmum in Ezechiam cecinìſſe, quia is, aiunt, ſedet ad dexteram templi, & hoſtes eius auertit Deus, & abſumpſit: propterea igitur, &c. Ante Luciferum ex vtero genui te: in Ezechiam conuenire, & in Ezechiæ natiuitatem.* Hæc Tertull. — Tertull.

D. Hieron. in comment. ſuper Matth. cap. 22. ait alios Iudæos coactos fuiſſe hunc eundem Pſalmum referre ad Abraham. *Iudæi*, inquit, *ad deludendam interrogationis veritatem friuola multa confingunt, vernaculum Abrahæ aſſerentes, cuius fuerit filius Damaſcus Eliezer, & ex eius perſona ſcriptum pſalmum, quod poſt cædem quinque Regum Dominus Deus Domino ſuo Abrahæ dixerit: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* — D. Hieron.

Verùm hæc omnia coacta ſunt, & manifeſtam vim contextui afferunt, vt euidenter oſtendunt Iuſt. Tert. & D. Hier. locis citatis: quomodo enim vel Abrahã, vel Ezechias dici poteſt in ſplendoribus ſanctorũ ante Luciferum genitus? quomodo Sacerdos in æternum ſecundum ordinẽ Melchiſedech? Fit igitur, vt Pſalmus ad literam de Meſſia accipi debeat: id quod vel ipſi Phariſæi, cum quibus Chriſtus loquebatur Matth. 22 & apud quos eum Pſalmũ de Meſſia interpretabatur, non auſi ſunt negare; ſed videntes haud dubiè ſermonem eſſe de Meſſia obmutuerunt neſcientes nodum diſſoluere, quomodo ſcilicet Dauid Meſſiam, ſi filius ipſius erat, Dominum appellaſſet ſuum. Atq; hæc quidem ſunt, quibus conuinci poſſunt hebræi. Quòd verò ad nos attinet, exploratum omnino eſſe debet, certumq́; de fide hunc Pſalmum de Chriſto intelligendum eſſe ad literam: ſiquidem Chriſtus ex eo argumentatus eſt cum Phariſæis Matth. 22. initiumq́; eius ad Meſſiam retulit, cum eos interrogauit. *Quid vobis videtur de Chriſto? cuius filius eſt?* illiſq; reſpondentibus: *Dauid*: dixit: *Quomodo ergo Dauid in ſpiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum? Si ergo Dauid vocat eum Dominum, quomodo filius eius eſt?* Eundemq́; locum citat Paulus ad Hebr. 1. de Chriſtoq́; interpretatur, cum ait: *Ad quem Angelorum dixit aliquando: Sede à dextris meis, quoad vſque ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum?* Alia quoque eiuſdem Pſalmi teſtimonia de Chriſto accipienda eſſe conſtat ex aliis locis Scripturæ; veluti ad Hebr. 5. *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech*: & cap. 7. *Alij quidem ſine iureiurando Sacerdotes facti ſunt: hic autem*, id eſt, Chriſtus, *cum iureiurando per eum, qui dixit ad illum, Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: tu es Sacerdos in æternum.* — Matt. 22. 42. — Heb. 1. 13 & 5. 6. & 7. 20.

Hoc ita poſito accedamus iam ad ſanctiſſimæ Deiparæ in conceptu, & partu Chriſti integritatem comprobandam ex illis verbis: *Ex vtero ante luciferum genui te.* Et quidem Tertull. id ipſum iuxta tranſlationem Sept. interpretum oſtendere nititur lib. 5. contra Marcionem, c. 9. *Sed*, inquit, *nec generaui te, dixiſſet Deus, niſi filio puero: nam etſi de toto populo ait* Eſai. 1. *filios generaui: ſed non adiecit, ex vtero. Cur autem adiecit, ex vtero, tam vanè, quaſi aliquis hominum ex vtero natus dubitaretur, niſi quia curioſius voluit intelligi Chriſtum: Ex vtero generaui te, id eſt, eſt ſolo vtero ſine* — 3. — Tertull. — Ortus Chriſti ſine præiudicio integritatis Mariæ. — Eſai. 12.

ſine viri ſemine. Hæc ille. Idemq́; myſterium agnoſcit idem Tertull. lib. 3. contra
Pſal 131.11. Marcionem, cap. 20. ſubtiliter, & eleganter expendens verba illa Pſal. 131. *Ex fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuã*, ſeu vt ipſe legit, *collocabo ſuper thronum tuum. Quis*, inquit; *iſte venter eſt? ipſius Dauid? Vtique non; neque enim pariturus eſſet Dauid: ſed nec vxoris eius: non enim dixiſſet: Ex fructu ventris tui, ſed potiùs, Ex fructu*
Chriſtus fructus ventris, non viri. *ventris vxoris tuæ. Ipſius ergo dicendo ventrem, supereſt, vt aliquem de genere eius oſtenderit, cuius ventris futurus eſſet fructus caro Chriſti, quæ ex vtero Mariæ floruit, ideóq; & fructum ventris tantum nominauit, vt propriè ventris, quaſi ſolius ventris, non etiam viri: & ipſum ventrem ad Dauid redegit, ad principem generis, & familiæ patrem: nam quia viro deputare non poterat, Virginis eum ventrem patri deputauit.* Hæc Tertull. quem cernis puriſſimum ortum Chriſti ſine præiudicio integritatis Mariæ ex eo probare, quòd dicatur ex vtero genitus, hoc eſt, vt ipſe interpretatur, ex ſolo vtero, non etiam ex viri ſemine: in cuius expoſitione verba illa, *Ante Luciferum*, quæ
Æternũ Dei conſilium de temporali Chriſti generatione. videntur pugnare cum generatione Chriſti temporali ex Virgine, referri debent ad æternũm Dei conſilium, quo ante Luciferum, hoc eſt, ex æternitate decreuit, vt Chriſtus in tempore ex Virgine naſceretur.

4. Verùm nos non vulgatam editionem, ſed aliam quandam tranſlationem ex Hebræo expendemus, quæ vulgatæ minimè repugnat, imò eam magis declarat, ex eaque cum communi Doctorum ſententia virginitatem ſacerrimæ Deiparæ in conceptu, & partu Chriſti confirmabimus. Igitur pro eo, quod nos
Varia lectio. habemus, *Ex vtero ante Luciferum genui te*, eſt hebraicè, *Ex vtero auroræ ros natiuitatis tuæ*. ſeu, *Ex vtero, ex aurora ros natiuitatis tuæ*. D. Hieron. transfert: *Quaſi de*
D.Hieron. *vulua orietur tibi ros adoleſcentiæ tuæ*: poteſt & ita verti: *Ex vtero ex aurora tibi ros natiuitatis tuæ*: pro cuius loci expoſitione primùm Caiet. exiſtimat deſcribi tan-
Caiet. tum generationem fidelium prædicatione Apoſtolorum, diciq́ue ſimilem eam generationi roris in aurora propter multitudinem eorum, qui per Apoſtolorum prædicationem ad fidem conuerſi ſunt, vt ſit ſenſus: Generatio fidelium non erit, ſicut generatio, qua vna mulier vnum, aut duos edit liberos; ſed erit ſicut generatio, quo aurora generat rorem. Sicut enim aurora innumerabiles roris guttulas ſimul producit, ita erit fidelium generatio per conuerſionem ad fidem: ſimul enim multa hominum millia vnius Apoſtoli prædicatione ad fidem con-
R.Salomon. uertentur, ſicut accidit in die Pentecoſtes. Deinde R Salomon de Abraham interpretatur, vt ros adoleſcentiæ Abraham ſit eius probitas, & æquitas: ſed more ſuo facit Salomon, quia omnia fere loca Scripturæ, quæ ad Meſſiam pertinent, ad alienos ſenſus detorquet: etenim omnes tum noſtri, tum veteres hebræi hunc locum ad generationem Meſſiæ ſpectare docent, etſi inter eos ſit aliqua interpretationum varietas. Plerique enim hebræorum illud duntaxat ſignificari putant, Meſſiam à die, qui fuit conceptus, fuiſſe omnium donorum, & gratiarum cœ-
Pſal 44.3. leſtium rore perfuſum, iuxta illud Pſalm. 44. *Diffuſa eſt gratia in labiis tuis & vnxit te Deus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis*: vt ſit ea verborum ſententia à vulua, ſeu ab vtero, ſiue ab aurora, hoc eſt, ab ipſo initio tuæ conceptionis fuit ros natiuitas, ſiue conceptio tua, hoc eſt, ros diuinæ gratiæ in te copioſè deſcendit.
Æterna Meſſiæ generatio ſecundum naturam diuinam. Alij de æterna Meſſiæ ſecundum naturam diuinam generatione accipiunt, vt ante auroram, & ante matrem genitus ſecundùm diuinitatem dicatur, in quibus eſt R. Iſaac Arama ſuper Geneſim. *Non inuenimus*, inquit, *hominẽ etiam Prophetam, cuius prophetata ſit natiuitas ante natiuitatem patris, & matris, niſi tantummodo Meſſiam iuſtum noſtrum, & propterea dicit Dauid. A vulua ex aurora tibi ros natiuitatis tuæ, hoc*
R. Iſaac. *eſt, antequam crearetur vulua genitricis tuæ, prophetata fuit natiuitas tua, & huic conue-*
Pſal.71.17. *nit illud. Ante ſolem propagatur nomen eius, vel, filius nomen eius: quoniam antequam crea-*

crearetur ſol, ſubſiſtens, firmúmq; erat nomen Meſſiæ noſtri, erátque ſedens ad dexteram Dei.

Cum qua expoſitione conſentiunt omnes Patres, qui ſequentes editionem 5.
Septuag. *Ex vtero ante Luciferum genui te:* interpretantur de æterna Chriſti generatione, quæ à Patre ſecundùm diuinitatem fuit ante Luciferum, hoc eſt, ex æter-
nitate generatus. Sic enim intellexerunt Iren. li. 3. contra hæreſes, ca. 6. D. Hili. li. D Irenæus.
12. de Trinitate, D. Athanaſ. li. 1. de fide ſua, D. Amb. lib. 4. de fide, ca. 4. & lib. de D Hilarius.
benedictionibus Patriarcharum, cap. 11. Theod. lib. 2. de curandis affectionibus D. Athanaſ. D Ambro.
græcorum, & alij. Quæ expoſitio haud dubiè literalis eſt, & germana, traditaq; Theod.
à Paulo ad Hebr. 1. Verùm ea non obſtat, quominùs iuxta citatam tranſlationem ex hebræo alia quoque eius loci interpretatio literalis afferri poſſit, de tem-
porali nimirum Meſſiæ generatione, ſeruata omninò matris integritate: ita vt Ros ex auro
Virgo ſanctiſſima appelletur hoc loco aurora, & ex huius pulcherrimæ, & pu ra, Chriſtus
riſſimæ auroræ vtero abſque vlla viri opera Meſſias tanquam ros quidam cœle- ex Virgine.
ſtis ſumma cum totius orbis lætitia, imò & fœcunditate prodierit: hæc enim duo ros ſecum affert, cum in terram labitur. Hanc expoſitionem tradidere antiquiſ-
ſimi hebræorum, in quibus eſt R. Barachias in Geneſ. quem citant Aug. Eugub. R. Barach.
Lyran. & Corn. Ianſen. in comm. huius Pſalmi, & Adrianus Finus lib. 2. Flagelli
contra Iudæos, c. 9. quam expoſitionem Barachiæ etiam commemorat R. Moy- R. Moyſes.
ſes Hadarſan, vt ipſemet reſtatur in 25. cap. Geneſ. vbi ita ſcribit: *Dixit R. Barachias: Deus ſanctus, & benedictus ait Iſraëli: Vos dixiſtis coram me: Pupilli facti ſumus*
abſque patre: redemptor, quem ſuſcitabo vobis, abſque patre erit, ſicut dictum eſt Zach. 6. Zach. 6. 12.
Ecce vir, germen nomen eius, & deſubter germinabit: & Eſai. 53. *Aſcendet vt virgultum* Eſai 53. 2.
coram eo, & ſicut radix de terra ſicca: de ipſo quoque ait David: De matrice auroræ tibi ros natiuitatis tuæ. Hæc ille. Itaq; iuxta hanc expoſitionem confirmatur ex hoc loco ſanctiſſimæ Deiparæ in conceptu. & partu Chriſti intemerata virginitas: quoniam ſicut aurora rorem generat virtute cœleſti abſque vlla terræ permiſtione, ita ex virgine, tanquam ex aurora Meſſias vt ros quidam cœleſtis abſque vlla
viri opera conceptus, natuſq; eſt. Quò etiam ſpectat illud Eſai. 45. *Rorate cœli de-* Eſai. 45. 8.
ſuper: quibus verbis Propheta Meſſiæ aduentum poſtulat, eiuſque conceptum, atq; ortum deſcenſui roris ſimilem dicit, quoniam virtute cœleſti in Virginis vterum deſcendit.

Chriſtum rorem, Virginem autem ſanctiſſimam, auroram appellari.

SECTIO X.

SVppoſuimus præcedenti ſectione Chriſtum dominum appellari rorem; Vir- 1.
ginem autem ſanctiſſimam dici auroram, atque adeò cùm dicitur Pſal. 109. iuxta lectionem hebræam rorem ex vtero, ſeu matrice auroræ generari, ſignificari puriſſimum Chriſti & conceptum, & ortum ex Virgine: nunc illud magis eſt explicandum, cur Chriſtus roris, Virgo autem ſanctiſſima auroræ nomine
cenſeatur. Igitur quòd Chriſtus appelletur ros, perſpicuum eſt ex Eſaiæ 45. cum Eſai 45. 8.
dicitur: *Rorate cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum: aperiatur terra, & germinet ſaluatorem.* Quibus verbis Eſaiam aduentum Meſſiæ poſtulare, quem cœli tanquam rorem terris infundant, communis eſt Doctorum, Patrumq; ſententia. Ad Chri-
ſtum etiam pertinet illud Eſai. 26. *Viuent mortui tui, interfecti mei reſurgent: exper-* Eſai. 26. 19.
giſcimini, & laudate, qui habitatis in puluere, quia ros lucis ros tuus: ſic enim interpre-

 tatur

Procopius Chriſtus ros viuificans.

tatur Procopius: *Ros*, inquit, *tuus eſt vnigenitus filius tuus, qui ſtillans guttis viuificantibus mortuis tuis medicinam faciet peccatorum, quæ contraxerunt, ſimúlque æternam vitam reddet*. Itaque iuxta Procopij ſententiam Chriſtus ipſe ros dicitur, ſed eiuſmodi tamen ros, tantæque virtutis ac potentiæ, vt vitam mortuis tribuat: id enim illa verba ſignificant: *Viuent mortui, interfecti mei reſurgent*: quod quis non miretur, rore videlicet aſperſos mortuos reſurgere, & interfectos ad vitam reuocari.

2. Fœcunditas donorum ſpiritualium in aduentu Chriſti. Pſal 71.7. Iudic 6.

Ratio verò, cur Chriſtus appelletur ros, multiplex eſt. Prima, qui vt ſuperiùs diximus è cœlo inſtar roris cœleſti virtute procreari in vterum Virginis abſque vlla viri opera deſcendit. Secunda propter fœcunditatem: ſicut enim ros mirum in modum terram fœcundat; ita Chriſtus aduentu ſuo ſpiritualem gratiarum omnium fœcunditatem mortalibus tribuit: vnde Pſal. 71. poſtquàm dictum fuerat: *Deſcendet ſicut pluuia in vellus*, hoc eſt, ſicut ros, in vterum Virginis, facta alluſione ad vellus Gedeonicum, ſuper quod ros deſcendiſſe dicitur Iudic. 5 ſtatim ſubiungitur: *Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis*, id eſt, poſt huius cœleſtis roris in terra deſcenſum quamprimùm omnium virtutum, & gratiarum genera pullulabunt: hanc enim vim habet verbum hebræum יפרח, pro quo nos habemus, *orietur*, ſignificat enim florere, creſcere, multiplicari. Tertia ratio ducitur à lætitia, & gratia, qua ros terram perfundit: nam hanc etiam ob cauſam

Pſal. 132. 1.

Pſal. 132. fratrum concordia ſimilis dicitur rori hoc eſt, non ſolùm propter fœcunditatem, ſed etiam propter ſummam iucunditatem, & lætitiam. *Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum: ſicut ros Hermon, qui deſcendit in montem Sion*: cum enim vtilitas ſimul, & iucunditas concordiæ fratrum ſimilitudine roris exprimatur, manifeſtum eſt rorem non tantùm fœcundare, ſed etiam exhilarare terram, & lætas ſegetes, campoſq; facere: *Sicut ros*, inquit, *Hermon* qui inde ventorum flatu in montem Sion humiliorem deſcendit. Summam autem fuiſſe lætitiam, quam Chriſtus aduentu ſuo terris attulit, non obſcurè colligitur ex Eſai. 45 ca. citato, vbi pro eo, quod nos habemus, *Rorate cæli deſuper*,

Septuag. Chriſti natiuitas totius mundi riſus, ac lætitia.

tranſtulerunt Sept. *Exultent cæli deſuper*, vt indicarent cœlos, cum rore iſto cœleſti terras perfuderunt, quodammodo exultaſſe, ac riſiſſe; imò huius roris deſcenſum nihil aliud fuiſſe, quàm cœlorum, totiuſq; mundi lætitiam, ac riſum. Nec verò id mirum videri debet exultaſſe, riſiſſeq; cœlos, cum Chriſtum terris miſerunt, quandoquidem Chriſtus ipſe nihil aliud eſt quàm cœli, terræq; riſus, eam ſcilicet ob cauſam in Iſaac, qui riſus interpretatur, ad viuũ expreſſus, vt eleganter docet D. Amb. li. de Iſaac & anima, ca. 1. *Iſaac*, inquit, *riſum ſignificat, riſus autem inſigne lætitiæ eſt: quis autem ignorat, quòd is vniuerſorum lætitia ſit, qui formidoloſæ mortis vel pauore compreſſo, vel mœrore ſublato factus omnibus eſt remiſſio peccatorum.*

D. Ambroſ.

3. Cant. 6. 9. Rupert. B. Virgo quando fuerit aurora.

Quòd verò ſacerrima Virgo dicatur aurora, palàm eſt ex Cant 6. *Quæ eſt iſta, quæ progreditur quaſi aurora conſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis vt caſtrorum acies ordinata?* Et quidem Rupertus libro 6. in Cantic. exiſtimat Virginem tunc fuiſſe auroram, cùm nata eſt: ſic enim locum interpretatur. *Quando*, inquit, *nata es ô Virgo beata, tunc vera nobis aurora ſurrexit. aurora prænuntia diei ſempiterni: quia ſicut aurora finis eſt præteritæ noctis, & dies ſequentis initium; ſic natiuitas tua finis dolorum, & conſolationis fuit initium, finis triſtitiæ, & lætitiæ nobis extitit principium. Quando autem Spiritus ſanctus in te ſuperuenit, & filium virgo concepiſti, & virgo peperiſti, tunc fuiſti pulchra vt luna: ſicut enim luna lucet, & illuminat luce non ſua, ſed ex ſole concepta: ſic hoc ipſum, quòd tam lucida es, non ex te habes, ſed ex diuina gratia: quando autem de hoc aſſumpta, atque ad æthereum thalamum tranſlata es, tunc es electa vt ſol.* Hæc Rupertus qui etſi auroræ appellationem ad natiuitatem Virginis referat; nos tamen etiam

Quãdo pulchra vt luna.

Quãdo electa vt Sol.

referen

referendam arbitramur ad illud tempus, quo Virgo ſanctiſſima Chriſtum concepit.& peperit:tunc enim veluti cœleſtis aurora Solem iuſtitiæ terris attulit, quemadmodum in ſuperioribus confirmauimus. Illud verò in hac expoſitione eſt ſane præclarum & admirandum, quòd Sol ex vtero iſtius auroræ prodierit: licèt enim aurora ſit Solis prænuntia, tamen non ipſa Solem continet:at Virgo fuit eiuſmodi aurora,vt Solem ipſa concluderet, ex ipſiúſq; vtero quaſi ex quodam Oriente Sol Chriſtus fulgentiſſimus prodierit.

Quintum teſtimonium ex illis verbis Prouerb. 30. *Tria ſunt difficilia mihi, & quartum penitùs ignoro: viam aquilæ in cœlo, viam colubri ſuper petram, viam nauis in medio mari, & viam viri in adoleſcentia.*

SECTIO XI.

HIc locus eſt vnus ex præcipuis,quo ſanctiſſimæ Virginis integritas in conceptu. & partu Chriſti confirmari ſolet, eóq; aduersùs Hebræos vtuntur 1.
Adrianus Finus lib.2.Flagelli,cap.5.Galatinus lib.7.Arcan.cap. 15. & alij. Cæterùm,vt vis huius argumenti perſpiciatur,ſtatuéda primùm eſt vera,ac germana lectio huius loci. Sciendum eſt igitur variam eſſe eius lectionem:etenim D.Hieronymus tranſtulit:*Viam viri in adoleſcentia:*eámque lectioné ſequitur & exponit in comment.eandémq; habent plerique omnes codices latini LXX.etiam interpretes reddiderunt,*καὶ ὁδοὺς ἀνδρὸς ἐν νεότητι*,hoc eſt, *& vias viri in adoleſcentia*: eodémq; modo legit D.Ambroſ.li.vno de Salomone. Alij contrà legunt, *viam viri in adoleſcentula*,veluti Symmachus,qui tranſtulit,*ἐν νεότιδι*, id eſt, *in adoleſcentula*, & Paraphraſtes Chaldaicus multò clariùs:*& viam viri in virgine*: quo eodẽ modo tranſtulerunt ex Hebręo Sanctes Pagninus,Iſidorus Clarius,& Caietanus,& ita legendum eſſe docet Lyranus Confirmatúrque ea lectio, quoniam hebraicè pro eo,quod nos habemus,*in adoleſcentia*,eſt בעלמה id eſt,*in adoleſcentula*:conſtat enim,עלמה ſignificare adoleſcentulam,ſed virginem tamen:deducitur tamen à radice עלם id eſt,latêre,abſconde,occultare,quaſi dicas adoleſcentulam abſcóditam,ſeu incognitam viro.Habetur id nomen Geneſ.24.vbi dicitur de Rebecca,quòd eſſet puella decora nimis,virgóque pulcherrima.& incognita viro:quibus poſtremis verbis traditur etymon nominis, & ratio, cur Rebecca dicatur, עלמה quia nimirum erat incognita viro,ex quo patet עלמה ſignificare propriè adoleſcentulam virginem.Eodémq; ſenſu accipitur Cant 1.*Adoleſcentulæ dilexerunt te*:vbi pro *adoleſcentula* eſt hebraicè העלמות & Cant.6.*Adoleſcentularum non eſt numerus*.De qua voce ita loquitur D. Hieronymus in comment. ſuper 7. cap. Eſaiæ,עלמה inquit,*non ſolùm puella, vel virgo,ſed cum epitaſi virgo abſcondita dicitur, & ſecreta.quæ nunquam virorum patuerit aſpectibus, ſed magna parentum diligentia cuſtodita ſit:lingua quoque Punica,quæ de Hebræorum fontibus manare dicitur,propriè virgo almah appellatur. Et quantùm cum meæ pugno memoria, nunquam me arbitror almah in muliere nupta legiſſe,ſed in ea quæ virgo eſt,vt non ſolùm virgo ſit,ſed virgo iunioris ætatis, & in annis adoleſcentiæ:poteſt enim fieri,vt virgo ſit vetula.* Hæc Hieronymus. Verùm nos de huius nominis ſignificatione plura dicemus cùm ventum fuerit ad Eſaiã: interim illud conſtet,עלמה non adoleſcentiam,ſed adoleſcentulam ſignificare, eámq; virginem:nam adoleſcentia dicitur hebraicè עלמות vel עלומים numero multitudinis,id eſt,adoleſcentiæ,& pueritiæ, pro adoleſcentia, & pueritia: nec

Adrianus Finus.
Galatinus.
Va[ria] huius loci lectio.
D Hie[ron].
D[.] A[mbroſ].
Symmach.
P[araphraſt].
Sanctes Pagninus.
Iſidor. Clar.
Caiet.
Lyranus.
Geneſ. 24.
Cant. 1. 3. & 6 7.
D.Hieron.
Almah quid propriè ſignificet.

enim id nomen ſingulari numero reperitur veluti Pſal.88.*Minoraſti dies temporis eius*: hebraicè dies, עלומים id eſt, *dies pueritiarum*, pro quo Hieronymus vertit: *Abbreuiaſti dies adoleſcẽtiæ eius*:& Iob 20.*Oſſa eius plena ſunt* עלומים id eſt, *adoleſcẽtijs*, hoc eſt, peccatis adoleſcentiæ. Maneat igitur conſtitutum עלמה non adoleſcentiam ſed adoleſcentulam, eámq; virginem ſignificare: quã ob cauſam Chaldaicus, & reliqui, quos citauimus, *virginem* tranſtulerunt: eodémq; modo coniicimus trãſtuliſſe LXX. videlicet, *ἐν νεοτίδι*, hoc eſt, *in adoleſcentula*: non verò vt modò habetur, *ἐν νεότητι*. id eſt, *in adoleſcentia*: poſteà verò corruptam fuiſſe lectioné, & pro *νεοτίδι* irrepſiſſe *νεότητι*, quæ corruptio erat facillima, vt patet. Ratio verò noſtræ cõiecturæ ea eſt, quoniam LXX. interpretes ignorare minimè potuerũt hebræã vocẽ עלמה adoleſcentulam virginem, non verò adoleſcentiam ſignificare.

2. Hominis incõſtantia in adoleſcẽtia.

Igitur iuxta duplicem huius loci lectionem, duplex quoq; eſt eius expoſitio: nam qui legunt, *viam viri in adoleſcentia*, exponunt de inſtabilitate hominis, atq; inconſtantia in adoleſcentia. Sic namq; in ſingula ferè momenta mutatur adoleſcens, atque à variis animi appetitionibus hùc, illúcq; ſubinde agitatur, vt difficillimum ſit vias eius, hoc eſt, ſtudia, voluntates, conſilia comprehendere, id quod meritò Sapiens difficilius putauit, quam viam aquilæ in cœlo, viam colubri ſuper petram, viam nauis in medio mari intelligere: ita interpretatur D. Ambroſ. de obitu Valentiniani Imperatoris: *Magnum*, inquit, *eſt vel abſtinere à vitiis iuuentutis, vel ea in ipſo iuuentutis veſtibulo derelinquere, atq; ad ſeniora conuerti. Lubrica enim, & perplexa via ſunt iuuentutis. Deniq; Salomon ait: Tria mihi impoſſibilia ſunt intelligere, & quartum, quod non cognoſco, veſtigia aquilæ volantis, vias ſerpentis in petra, ſemitas nauis nauigantis, & vias viri in iuuentute.* Hæc ille. Vnde meritò Dauid dicebat Pſ.24. *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris*: quod idem Ambr. expendit li. 1. de interpellatione Iob. ſuper illa verba c.13. *Quia ſcripſiſti aduersùm me mala, & appoſuiſti mihi adoleſcentiæ peccata. Pulchrè*, inquit, *id ætatis arripuit ad querelam, quæ magis ad vitium lubrica eſſe conſueuit: adoleſcentia ſola eſt inualida viribus, infirma conſiliis, vitiis calens, faſtidioſa monitoribus, illecebroſa deliciis: vnde preclarè Dauid totius eius temporis veniam ſibi à Domino poſtulauit dicens: Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.* Et elegantiùs in Pſ.38. *Tria*, inquit, *ſibi impoſſibilia Salomon eſſe dixit ad intelligendum, & quartum, quod ille habens inter homines ſapientiæ ſignaculum non agnoſceret, viarum videlicet viri in iuuentute proceſſum: vnde non immeritò ipſe Dauid delictorum iuuentutis ſuæ non defenſionem obtulit, ſed obliuionem rogauit: Delicta*, inquit, *iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris: & fortaſſe delicta iuuentutis ad feruorem retulit carnis, ignorantia autem ad verborum prolapſionem, quæ non ex ſententia noſtra, ſed impetu quodam, & curſu loquendi plerumq; funduntur.* Atq; hæc de prima expoſitione huius loci ſecundùm priorem lectionem.

D Ambroſ. Quàm ſic lubrica ad vitium iuuentus.

Pſal 24.1. Iob 13.26.

3. Caietani ſententia.

Iuxta alteram verò lectionem, quam ex Hebræo tradidimus, magíſq; germanam putamus, offert ſeſe in primis Cardinalis Caietanus, qui exiſtimat hoc loco dictionem עלמה poſitam quidem eſſe pro *adoleſcentula*, ſed quæ priùs tamen corrupta fuerit, vt ſit ſenſus, difficile eſſe cognoſcere viam viri in adoleſcentula iam antè corrupta; mouetúrque ea ratione, quoniam via viri in adoleſcentula virgine facilè deprehenditur, cùm ſignaculum integritatis depereat: at ſi iam antè ſit corrupta, nullo pacto nouus cõgreſſus dignoſcitur, nec ſciri poteſt, num ad illam rurſus vir acceſſerit. Confirmat hanc ſuam expoſitionem ex ſequentibus, nam ſtatim ſubiungitur: *Talis eſt via mulieris adulteræ*: quibus verbis manifeſtè videtur concludi ſermonem fuiſſe in præcedentibus de adoleſcentula iam corrupta. Hæc tamen Caietani expoſitio aduerſatur proprietati dictionis hebrææ, עלמה quæ, vt in ſuperioribus oſtendimus, ſignificat adoleſcentulam

virginem

virginem omninò incognitam virò: quàm parùm autem momenti habeant eius rationes, inferiùs planum faciemus. Aliam reſponſionem excogitauit Cornel. Ianſen. in commentariis ſuper Prouerbia Salomonis, videlicet ſermonem quidem eſſe de adoleſcentula virgine, ſed per viam viri accipiendum eſſe primum cum ea congreſſum. Cùm autem obiicitur non eſſe difficile eiuſmodi viam viri in adoleſcentula, hoc eſt, primum congreſſum deprehendere, cum ſignaculum virginitatis depereat, idq́ue facillimè deprehendi poſſit; reſpondet ita locū eſſe accipiendum, vt difficile ſit viam viri in virgine poſt corruptionem cognoſcere, non quòd difficile ſit intelligere eam corruptam fuiſſe, ſed quòd ipſa puella corrupta omnibus modis ſtudeat rem ipſam occultare, imò adhuc ſe pro virgine venditet, & ita ſe gerat, ac ſi nihil omninò ipſi accidiſſet. Quam expoſitionem nititur confirmare ex eo, quòd ſtatim de adultera ſubiicitur: *Talis eſt via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergit os ſuum, & dicit: Non ſum operata malum*: itaque ſub adulteræ, & virginis corruptæ ſimilitudine, quæ ſua ſcelera ſolicitè contegit, & abſcondit ſignificari à Salomone eſſe quoſdam, qui recuſent ſua flagitia confiteri, & cum profligatis ſint moribus, ſeſe pro mundis, iuſtiſq́ue gerant. Verùm neque hæc Ianſenij ſententia nobis probatur: primùm, quia non tanta difficultas cernitur in cognoſcenda via eiuſmodi hominum, qui ſua flagitia celare ſtudent, vt Salomon eam penitus ignorauerit, tantoq́ue verborum apparatu, vt rem penitùs reconditam, & abſtruſam amplificauerit, ad eamq́ue exaggerandam triplicem illam aquilæ, ſerpentis, nauiſq; ſimilitudinem adhibendam putauerit. Deinde, quia humile quiddam, & Salomone, qui Spiritu ſancto afflatus loquebatur, indignum videtur, de via viri in adoleſcentula, hoc eſt, de congreſſu cum virgine tam copioſè diſputare, eamq; viam ſibi omninò incognitam eſſe dicere, nec eo verborum ambitu myſterium aliquod altius, & ſublimius explicare voluiſſe. Quid enim quæſo attinebat inter ea, quæ ſibi difficilia cognitu videbantur, illud afferre, quod viam corruptæ puellæ ignoraret? quáve vtilitate in nobis mandatum literis reliquiſſet? Vidit hoc nimirum Ianſenius, & idcircò ſententiā ſuam ita temperandam putauit, vt vtrumque ſenſum ab Spiritu ſancto intentum arbitraretur, & illum videlicet humiliorem de virgine corrupta, & alterum de virginitate Deiparæ ſublimiorem: ſed non eſt tamen, cur ſacra profanis miſceamus, & integritatem ſanctiſſimæ Deiparæ cum corruptæ puellæ fœditate, ac turpitudinæ copulemus. *Opinio Ianſenij reiicitur.*

Exiſtimamus igitur Salomonem, cum dixit difficilem ſibi eſſe ad cognoſcendum viam viri in adoleſcentula, de virginitate ſanctiſſimæ Deiparæ in cōceptu, & partu Chriſti ad literam loquutum fuiſſe: quod myſterium vtpote altiſſimum, & Spiritus ſancti obumbrantis virtute in Virgine perfectum ipſe penitùs inſpicere, comprehenderéque non potuit iuxta illud Eſaiæ 53. *Generationem eius quis enarrabit?* quem locum non ſolùm ad æternam Chriſti generationem ex Patre, ſed etiam ad temporalem ex Virgine refert D. Hieron. initio comment. in Matt. Ita locum Prouerbiorum citatum intellexerunt Lyranus, Galatinus, & Finus Adrianus locis citatis, & Hugo Card. in Prouerbia Salomonis: ex quibus Lyran. *Et viam* inquit, *viri in adoleſcentula*: hæc eſt vera litera, quia ſic eſt in Hebræo, & dicitur hîc adoleſcentula B. virgo Maria, quæ in iuuentute Chriſtum concepit Spiritus ſancti virtute quod fuit valde mirabile. Propter quod dicit Hieremias cap. 31. *Nouum creauit Dominus ſuper terram: Mulier circundabit virum*: quia Chriſtus in vtero Virginis fuit vir perfectus, ſcientiis ſcilicet, & virtutibus ab inſtanti conceptionis, & in natiuitate exiit clauſo vtero Virginis, & ideò de hac via viri in adoleſcentula dixit Salomon hoc eſſe quartum, quod penitus ignorat De

4. Sententia auctoris. — *Eſai. 53. 8.* — *D. Hieron.* — *Lyran.* — *Galat.* — *Finus.* — *Hugo Card.* — *Hiere. 31. 22.* — *Chriſtus ab inſtanti cōceptionis vir [illegible]*

nulla autem alia via viri in adoleſcentula poteſt rationabiliter dici, quòd fuerit penitus ignota Salomoni, cum habuerit ſcientiam infuſam de rebus omnibus, 3. Reg. 4. vt habetur 3. Reg. 4. Confirmatq; idem Adrianus Finus, ex eo, quòd hic locus Prouerbiorum, conuenire videatur loco Hieremiæ citato: nam ſicut Hieremias appellauit Chriſtum virum in ipſa conceptione, cùm dixit: *Fæmina circundabit virum*: ita Salomon eum quoque virum nominauit: *Viam*, inquit, *viri in adoleſcentula*, quoniam in ipſo primo conceptionis inſtanti Chriſtus, quoad rationis vſum, ſcientiam, & reliqua omnia ornamenta, excepta tantum mole corpori, non infans, non puer, ſed perfectus vir erat.

5. Hebræorum obiectio. Verùm contra hanc expoſitionem obiiciunt Hebræi, non eſſe veriſimile Salomonem locutum fuiſſe de via viri in adoleſcentula, hoc eſt, de conceptu Meſſiæ in Virgine, partuq; abſq; vllo integritatis eius præiudicio, ſed potiùs de via viri in adoleſcentula corrupta: ſiquidem poſtquàm dixit: *Et viam viri in adoleſcentula*, ſtatim ſubiunxit: *Talis eſt via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os ſuum dixit:* Dion Carr. *Non ſum operata malum*, quæ etiam ratio permouit Dionyſ. Carthuſ. vt diceret noſtram hanc expoſitionem allegoricam potiùs eſſe, quàm literalem. Sed reſpondemus primò ea verba: *Talis eſt via mulieris adulteræ*, non eſſe referenda ad poſtremam illam ſententiam: *Et viam viri in adoleſcentula*; ſed ad præcedentes de aquila, ſerpente, ac naui, hoc ſenſu: Sicut via aquilæ poſt volatum non apparet, nec veſtigium ſerpentis: poſtquàm per petram tranſiuit, vllum relinquitur, neque nauis poſt confectum curſum: ita nullum veſtigium in muliere adultera apparet poſt eius cum viro concubitum, tum quia re ipſa nullum præcedentis congreſſus veſtigium relinquitur; tum quia ipſa illum nititur occultare dicens: *Non ſum operata malum*, inſtar illius, qui comedit, & tergens os ſuum ſe comediſſe diſſimulat. Itaque non ad poſtremam ſententiam de via viri in adoleſcentula, ſed ad præcedentes de aquila, ſerpente, ac naui referenda eſt via mulieris adulteræ: indignum namque eſt viam mulieris adulteræ cum puriſſimo Chriſti conceptu, atque ortu ex ſanctiſſima Deipara comparare. Secundò, & fortaſſe meliùs reſponderi poteſt verba illa: *Talis eſt via mulieris adulteræ*, non cohærere cum ſuperioribus, ſed cum ſequentibus nectenda eſſe, vt ſit ſenſus: Si quis ſcire cupiat, qualiſnam ſit via mulieris adulteræ, hoc eſt, quales mores, & ingenium, ea via huiuſmodi eſt: comedit, & tergit os ſuum dicens: *Non ſum operata malum*, hebraicè enim non eſt, *quæ comedit*, ſed tantùm, *comedit*: *Talis eſt*, inquit, *via mulieris adulteræ: comedit, & tergit os ſuum dicens: Non ſum operata malum*, ſignificaturque mulierem adulteram conari ſua flagitia omnibus modis occultare. Tertiò, & poſtremò Lyranus, & Adrianus Finus reſpondent, cum ſubiungitur: *Talis eſt via mulieris adulteræ*, non de communi adultera ſermonem eſſe, ſed de Synagoga Iudaica, quæ hoc loco nomine mulieris adulteræ exprimatur: ea enim in monte Sina in ſuſceptione legis ſponſa Dei effecta ſtatim per adorationem vituli adulterium ſpirituale commiſit, & cum Regem Meſſiam non ſuſceperit, imò impiè in crucem egerit; negat tamen ſe quidquam in Deum peccaſſe, & quaſi tergens os ſuum dicit: *Non ſum operata malum*. Optimo autem nexu, poſtquam de via viri in adoleſcentula, hoc eſt, de conceptu, & ortu Meſſiæ in ſanctiſſima Virgine dictum eſſet, ſtatim ſermo eſt habitus de adulterio Synagogæ, vt indicaretur eam Regem Meſſiam non fuiſſe recepturam. Atque hæc de literali ſenſu huius loci.

Reſpõdetur primò. — Reſpõdetur ſecundò. — Reſpõdetur tertiò. — Synagoga adultera.

Obſeruationes literales in præcedens teſtimonium.

SECTIO XII.

PRimùm aduertimus, cum dicitur, *viam viri in adoleſcentula*, pro viro eſſe hebraicè geber, quod nomen deducitur à radice gabar, hoc eſt, roborare, prævalere, fortem, & violentum eſſe, veluti Gen. 7. *Et aquæ præualuerunt nimis ſuper terram*: & cap. 49. *Benedictiones patris tui confortatæ ſunt*: & Pſal. 64. *Verba iniquorum præualuerunt ſuper nos*: & Pſal. 102. *Corroborauit miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe*: denique Iob 36. *Indicabit eis opera eorum, & ſcelera eorum, quia violenti fuerunt.* Hinc ergo deducitur nomen gibor, id eſt, potens & robuſtus, & gebir, id eſt, dominus, vel dominator, & geber, ſiue gebar, id eſt, vir à fortitudine, & robore, quare non eſt prætereundum, quòd cum tam multa ſint apud hebræos nomina, quæ hominem, & virum ſignificent, illud potiſſimum delectum ſit ad Chriſtum exprimendum, cum de eius conceptu, & natiuitate ex Virgine habeatur ſermo, quod à robore, & fortitudine deducitur: quod myſterium vt magis intelligas, oportet aduertere multa eſſe apud Hebræos nomina, quæ hominem ſignificant. Primùm eſt Adam אדם, ab humo, ſeu terra rufa, ex qua corpus hominis fuit efformatum: habetur id nomen Pſ. 115. cum dicitur, *Omnis homo mendax*. Secundum איש, quod nomen licèt quencumque hominem generatim ſignificet, ſumitur tamen pro viro nobili, & primario, vt 1. Reg. 26. *Nunquid non vir tu es? & quis alius ſimilis tui in Iſraël?* Tertium אנוש, quod deducitur à miſeriis, & laboribus, quibus humana vita eſt obnoxia, à radice אנש, hoc eſt, dolore, & infirmari: habetur id nomen Pſal. 102. *Homo ſicut fœnum dies eius*: & Eſai. 51. *Ego ipſe conſolabor vos: quis tu, vt timeres ab homine mortali, & à filio hominis, qui quaſi fœnum ita areſcet?* Quartum denique noſtrum geber, quod à robore, & fortitudine deſumitur. 1. Gen. 7. 19. & 49. 26. Pſal. 64. 4. & 102. 11. Iob 36. 9. Nomina apud hebræos hominem ſignificantia. Pſal. 115. 11. 1. Reg. 26. 15. Pſal. 102. 15. Eſai. 51. 12.

Cum igitur tam multa ſint nomina, quæ hominem virumque in genere apud hebræos ſignificent, non vacat ſanè myſterio, quod nullo alio Chriſtus in incarnatione eo loco Prouerbiorum fuerit expreſſus, niſi illo, quod fortitudinem, roburque ſignificaret, vt videlicet exploratum eſſet Deum in incarnationis myſterio in Virgine perfecto ſummam potentiam, fortitudinemque declaraſſe, quippe qui abſque vllo integritatis Mariæ præiudicio, tantum, ac tam ſublime myſterium in ea perficere potuiſſet. Quare meritò de incarnationis myſterio loquens Regius Propheta dixit Pſal. 102. *Quoniam ſecundùm altitudinem cœli à terra corroborauit miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe.* Dicitur autem Deus corroboraſſe, ſeu fortem feciſſe miſericordiam comparatione præcedentium temporum, quæ incarnationem fuerunt antegreſſa: quoniam tunc quaſi debilis, & infirma miſericordia quodammodo videbatur, quòd nemini cœlum reſeraret, quam idcirco Deus confirmandam, & corroborandam duxit per incarnationem Filij. Et quoniam eadem radix gabar à qua deducitur nomen geber, ſignificat etiam violentum eſſe, id quoque mirificè quadrat in incarnationis myſterium, vt Deus homo geber, hoc eſt, violentus in amore dicatur, quoniam præ amoris violentia, atque vehementia omnes ſuperauit difficultates, quæ ex parte hominum myſterium incarnationis aut impedire, aut retardare potuerunt, cuiuſmodi erant innumera in omni genere flagitia, quibus homines tam ſingulari beneficio in dies magis, ac magis indigni reddebantur. Id quod eleganti ſimilitudine expreſſit Dauid loco citato illis verbis: *Quoniam ſecundùm altitudinem cœli à terra corroborauit miſericordiam ſuam*: quorum verborum Caietan. cum vult eſſe ſenſum, diuinam videlicet gratiam nullis peccatis debilitatam fuiſſe, ſed potius 2. In perficiendo incarnationis myſterio in Virgine ſummã potentiam declarauit Deus. Pſal. 102. 12. Miſericordiam item ſuam corroborauit. Per incarnationem quàm ſeuiolentum in amore oſtenderit Deus. Caiet.

gisam

magis roboratam, & confirmatam reſiſtendo tam multis demeritis, locutione metaphorica, qua id roboratum dicimus, quod à multis impugnatum firmitatem tamen ſuam retinet, ad quod explicandum adhibetur ſimilitudo altitudinis cœlorum à terra. Etenim ſicut, inquit, nullæ mutationes, quæ circa terram, & vniuerſè circa actiuorum, & paſſiuorum ſphæram fiunt, perueniunt ad altitudinem cœlorum, quin potiùs cœli ſecundum ſuam à terra altitudinem firmi, & ſtabiles in ſua diſpoſitione perſeuerant, quantumcunque inferiora immutentur; ita diuina gratia, & miſericordia in ſuo robore, & fortitudine perſeuerauit, nec propter hominum flagitia aliquam mutationem ſubiit, quia multò magis excelſa, & eminens eſt ſuper vniuerſam hominum malitiam, quàm ſit cœlum ſuper

Diuini amoris violentia in hominum peccatis ſuperandis. D. Bernard. terram. Dicatur igitur Verbum in aſſumpta natura geber, hoc eſt, homo violentus præ magnitudine amoris, quoniam ſui amoris violentia omnes omninò aggeres, & obiectas moles perrupit, & euertit, quas homines ſuis ſceleribus ad impediendum vel retardandum miſericordiæ eius curſum excitabant: quam ob cauſam pulchrè Bern. ſerm. 64. in Cant. Dei in homines amorem, violentum appellauit: *Vane*, inquit, *ſummus omnium vnus factus eſt omnium? quis hoc fecit? Amor dignitatis neſcius, dignatione diues, effectu potens, ſuaſu efficax: quid violentius? triumphat de Deo amor. Quid tamen tam non violentum? Amor eſt: quæ eſt iſta vis, quæſo, tam violenta ad victoriam, tam victa ad violentiam?* vbi obſeruanda ſunt illa verba, *tam violenta ad victoriam:* verè enim diuinus erga homines amor violentus fuit ad victoriam, hoc eſt, vincendas omnes difficultates, quæ ex hominum ſceleribus, & demeritis naſcebantur, nec enim tantis flagitiis impediri vnquam potuit, quò minùs ſeſe magno impetu ad illos adamandos fouendoſque incitaret.

3\. Myſterium incarnationis, quàm ſit ſublime. Secundò obſeruandum eſt tam ſublime eſſe incarnationis myſterium, vt nulla intelligendi vis creata ad illius perfectam cognitionem poſſit pertingere: id enim ſignificatur, cùm dicitur multò eſſe facilius, cognoſcere res omnes abſtruſas, ac reconditas, cuiuſmodi eſt via aquilæ in cœlo poſt volatum, via ſerpentis in petra poſt tranſitum, & via nauis in medio mari poſt curſum, quàm viam viri in adoleſcentula, hoc eſt, incarnationem Verbi in Virgine. Hanc nimirum ob cauſam Paulus charitatem Chriſti, quæ videlicet in eius tum paſſione, tum etiam incarnatione reſplenduit, dixit ſupereminere omni ſcientiæ: hunc enim ſenſum

Epheſ. 3. 18. habet illud ad Epheſ. 3. *Vt poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo, & longitudo, & ſublimitas, & profundum: ſcire etiam ſupereminentem ſcientiæ charitatem Chriſti.* Quo loco illud, *ſcientiæ*, dandi caſus, & cum, *ſuper eminentem*, conſtrui

Chriſti charitas omnem ſuperat cognitionem. debet, vt ſit ſenſus charitatem Chriſti eſſe ſupereminentem omni ſcientiæ, hoc eſt, omnem ſcientiam, & cognitionem excedere, longeque ſuperare: habetur enim Græcè, ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ χριστοῦ, nec refert, quòd, τῆς γνώσεως, id eſt, *cognitionis*, ſiue *ſcientiæ*, eſt in gignendi caſu: etenim verbum ὑπερβάλλω gignendi caſum poſtulat apud Græcos: itaque idem eſt Græcè ſupereminentem cognitionis, atque Latinè ſupereminentem cognitioni. Ita hunc locum

D. Ambr. interpretatur D. Ambr. in ſuis commentariis ſuper Epiſtolam ad Epheſ. refertq́; ad amorem illum, quem Chriſtus tum in incarnatione, tum in paſſione demonſtrauit. *Poſt Dei Patris*, inquit, *infinitam, & incomprehenſibilem cognitionem, & inenarrabilem clementiam, Chriſti quoque agnoſcere nos vult charitatem, quia ſupereminens eſt ſcientia, & ſubintelligitur humana, vt ſuper ſcientiam hominum habeatur dilectio Chriſti. Quis enim poteſt colligere myſterij huius charitatis rationem, vt & Deus hominis cauſa homo naſceretur, & deinde moreretur pro hominibus? nunquid non charitas hæc ſuper ſcientiam hominum eſt? Hoc ergo vult nos ſcire, quod ſenſus noſter aſſequi non poteſt, nec perſpicere profunditatem beneficiorum Chriſti erga nos.* Hæc ille.

Tertia

Tertia obſeruatio eſt Lyrani exiſtimantis Salomonem hoc loco præcipua Chriſti myſteria complexum fuiſſe, ab incarnatione ſcilicet vſq; ad eius in cœlum aſcenſionem, inuerſo tamen ordine ſumpto initio ab aſcenſione: itaque per viam aquilæ in cœlo Chriſti in cœlum aſcenſionem accipiendam eſſe per viam colubri ſuper petram, eius reſurrectionem, quoniam ex petra clauſi ſepulchri Chriſtus in ſerpente æneo, quem in deſerto Moyſes exaltauit, adumbratus mirabiliter reſurrexit; per viam nauis in medio maris, ſanctiſſimam Chriſti in hoc mundo conuerſationem intelligi oportere, denique per viam viri in adoleſcentula eius incarnationem in Virgine. Et quoniam hæc omnia myſteria propter ſummam præſtantiam, & altitudinem perfectè à nobis intelligi nequeunt, idcircò ea Salomon in rebus ad cognoſcendum difficillimis numerauit. Nec verò multùm repugnauerim, ſi quis cum Lyrano arbitretur Salomonem ad literam de his omnibus myſterijs ſub aquilæ, ſerpẽtis, nauiſq; metaphorica ſimilitudine locutum fuiſſe, quanquam communis expoſitio aliò deflectat. Atque, vt cætera interim mittamus, quod Chriſtus aquila fuerit in aſcenſione, perſpicuum eſt eo, quod altiſſimè ſeſe extulit, & ſuper omnes cœlos aſcendit, vt Paulus docet ad Epheſ. 4. *Quòd autem aſcendit, quid eſt niſi, quia & deſcendit primùm in inferiores partes terræ? Qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cœlos, vt impleret omnia:* vbi in primis aduerte rationem aſcenſus reddi ex eo, quod priùs deſcenderit? & quia deſcendit in inferiores partes terræ, idcircò ſuper omnes cœlos aſcendiſſe, vt profunditati humilitatis reſponderet aſcenſionis ſublimitas: deinde aſcendiſſe ſuper omnes cœlos, vt impleret *omnia*, id eſt, vt interpretatur D. Thom. vt impleret omne genus hominum ſpiritualibus donis, & prætereà vt omnia, quæ de ipſo erant ſcripta, adimpleret Eundem aquilæ volatum deſcripſit Regius Propheta Pſal. 67. *Qui aſcendit ſuper cœlum cœlorum ad Orientem:* & Micheas c. 2. *Aſcendet pandens iter ante eos.* Sanè Chriſtũ aquilæ in aſcenſione comparauit ſanctus Maximus Epiſc. hom. 2. de Pentecoſte, vbi afferens illud Pſ. 102. *Renouabitur vt aquila iuuentus tua: Sicut aquila,* inquit, *humilia deſerit, alta petit, cœlorum vicina conſcendit; ita & Saluator humilia inferni deſeruit, paradiſi altiora petiit, cœlorum faſtigia penetrauit. Sed quid facimus, quòd aquila prædam frequenter arripit? nec in hoc diſſimilis eſt Saluator, prædam enim ſuſtulit, cum hominem, quem ſuſcepit, inferni raptum faucibus, portauit ad cœlum, ſicut ſcriptum eſt: Aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem.* Hæc Maximus. Ad aſcenſionem quoque domini referri poteſt illud Deut. 32. quod ad literam de populo hebræorum dictum eſt, quem dominus ex Ægypto in terram promiſſionis eductum inſtar aquilæ toto itineris tempore mirificè protexit: *Sicut aquila,* inquit, *prouocans ad volandum pullos ſuos, & ſuper eos volitans:* dicitur enim aquila, vt pullos ad volandum, exeundùmq; è nido incitet ſuper ipſos alas expandere, & ſubinde volitare: quo eodem modo inſtar aquilæ Chriſtus in die Aſcenſionis ſuper diſcipulos quaſi volitans in cœlum conſcendebat, vt eos ad volandum, atque in cœlum quoque aſcendendum incitaret.

[Margin: 4 — Lyran. Præcipua Chriſti myſteria — Chriſtus aquila in Aſcenſione. — Epheſ. 4. 9. — D. Thom. — Pſal. 67. 34. — Mich. 2. 13. — D. Maximus — Pſal. 102. 5. — Epheſ. 4. 8. — Deut. 32. 11.]

Sextum teſtimonium ex illis verbis Cant. 3.

Egredimini, & videte filiæ Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.

SECTIO XIII.

1. SVpponendum eſt in primis hoc loco non eſſe ſermonẽ de Rege Salomone Dauidis filio, quoniam is nunquã legitur à Bethſabee matre diademate ali-

quo coronatus: in quo quidem hallucinantur hebræi, quorum nonnulli dicunt tum Salomonem coronatum diademate, & corona Regali à matre Bethſabee, quando illa ad Regem Dauidem morti proximum ingrediens poſtulauit, vt Salomonem filium regni hæredem declararet; vt refertur 3. Reg. 1. cùm enim Dauid ad eius preces Salomonem ſucceſſorem ſuũ nominauerit, Regemq; ſtatim conſtituerit, optimo iure dici poſſe Bethſabee filium Salomonem Regio diademate coronaſſe. Verùm hæc hebræorum reſponſio cum contextu minimè cohæret, ſubiungitur enim: *In die deſponſationis illius*: conſtat autem eum diem, in quo Salomon matris opera, ac precibus regnum obtinuit, non fuiſſe diem deſponſationis illius, cum eo die vxorem non duxerit: quod cum vel ipſi hebræi viderent, aliam reſponſionem excogitandam putarunt, vt dicerent, cum Salomon vxorem duxit filiam Pharaonis Regis Ægypti, eo ipſo die dediſſe illi matrem diadema quoddam pulcherrimum pretioſiſſimis gemmis exornatum, illudque capiti eius impoſuiſſe, Sed hoc merum eſt hebræorum commentum: nihil enim eiuſmodi vel in ſacris literis, vel in probato aliquo auctore memoriæ proditum reperitur: accedit, quòd Canticum illud ſublimius eſt, quàm vt de Salomonis amoribus, & nuptijs intelligi debeat. Quam ob cauſam antiquiſſimi hebræorum communi conſenſu docuerunt, quoties in eo Cantico Salomon nominatur, non Salomonem illum Dauidis Regis filium, ſed Deum ipſum accipiendum eſſe, qui Salomon, id eſt, pacificus iuxta nominis etymon appellatur: itaque nomen Salomonis eo loco non proprium, ſed appellatiuum eſſe, à pace ſcilicet deriuatum ad Deum ipſum pacis auctorem exprimendum.

Margin: 3. Reg. 1. [illegible] Regi[illegible] à matre [illegible] coronatum [illegible] ſunt hebræi.

Margin: 1. Prima Hebræorum expoſitio. R Eliezer.

Eſt igitur prima expoſitio hebræorum aientium per Salomonem Deum ipſũ intelligendum eſſe, per matrem verò accipiendam Synagogam. Etenim, vt refertur in commentarijs hebræorum ſuper Cantica, quæſitus Rabbi Eliezer à Rabbi Simeone, quomodo exponeret propoſitam ſententiam? reſpondit Salomonem iſtum eſſe, qui à principio amore proſequens Iſraël, id eſt, hebræos appellauit eos filiam, iuxta illud Pſalm. 44. *Audi filia, & vide*: deinde maiori quoddam amore inflammatus vocauit eos ſororem Cantic. 5. *Aperi mihi ſoror mea*: denique multò magis incenſus appellauit eos matrem Eſaiæ 51. *Attendite ad me populi meus, & mater mea auſcultate me*: ſic enim ipſi legunt pro eo, quod nos habemus: *Attendite ad me popule meus, & tribus mea audite*. Sed non explicauit Rabbi Eliezer, quodnam eſſet illud diadema, quo Deus à Synagoga fuerit coronatus; nec ſanè explicare potuit, nec enim Synagoga Deum Regem effecit; ſed potius Deus Synagogam regali honore decorauit, quemadmodum ſcribitur Ezech. 16. vbi Deus fœminæ ſimilitudine Synagogam depingens addit inter alia: *Ornata es auro, & argento, & veſtita es byſſo, & polymito, & multicoloribus, & profeciſti in regnum*, hoc eſt, ad regalem dignitatem euecta fuiſti, cum tibi Saulem Regem conſtituit, quem reliqui conſequentes Reges, exceperunt. Pleriquе hebræorum reſpondent dici Deum coronatum tanquam Regem à Synagoga in monte Sina in ſuſceptione legis: nam cùm Synagoga, inquiunt, legem recepit, tunc Deum quodammodo coronare viſa eſt, cum tanquam Regem, Dominúmque ſuum agnoſcens. Cæterum præterquàm quòd hoc violentum eſt, & impropriè dicitur ſubditus Regem coronare, cum ſeſe illi ſubijcit, explicandum præterea fuerat, quomodo Synagoga in ſuſceptione legis mater Dei appellari potuerit, quod neceſſarium fuit exponere ad expoſitionem huius loci: ſiquidem non tantùm dicitur Salomon coronatus, ſed coronatus à matre ſua: at Synagogam matrem Dei appellatam fuiſſe in ſuſceptione legis hebræi docere non poſſunt nec ex illo, nec ex alio quouis Scripturæ loco, nam

Margin: Pſal. 44. 11. Cant 5. 2. Eſai. 51. 7.

Margin: Synagogam Deus regali honore decorauit. Ezech. 16. 13

Margin: Hebræorum expoſitio refellitur.

nam quod afferunt ex Eſai. cap. 51. in nomen non matrem, ſed tribum, nationémve ſignificat.

3. Secunda Catholicorum ſententia.

Quare prætermiſſa hac expoſitione Hebræorum, eſt ſecunda Catholicorum ſententia per Salomonem Chriſtum accipientium, per matrem verò Synagogam, ex qua ipſe tanquam ex parente ſecundùm carnem traxit originem, quæ eum in paſſione coronaſſe dicitur ſpineo ſcilicet diademate, & corona. Quam expoſitionem tradit Theodoretus in ſuis commentariis ſuper Cantica: *Ita*, inquit, *dilexit mundum vt nunquam omnem ad occaſionem duci ſit: ſic enim coronauit eum mater ſua: matrem námque appellat Iudæam, quantum pertinet ad eius humanitatem, quæ hanc illi in vita coronam impoſuit: ſpinis enim illum in redemptionis cauſa coronauit, ipſe vero per ſpinas ſuſcepit diadema charitatis: ſponte enim ignominiam pertulit, atque vltrò ad mortis cruciatus acceſſit. Quam ob rem deſponſationis diem illam vocauit, & diem lætitiæ cordis eius: tunc enim nuptiarum communio facta eſt.* Conſentit expoſitio trium Patrum, quæ ſimul cum commentariis Theodoreti in Cantica circumfertur. *Spectate*, inquiunt, *diſpenſationis rationem in diademate, quo coronauit eum mater ſua in die deſponſationis ipſius, in ſpinea nimirum corona, quam Chriſti capiti impoſuit Iudæorum Synagoga, ex qua ipſe eſt ſecundùm carnem in die ſalutiferæ mortis eius, in qua proprio ſanguine Eccleſiam ſibi deſponſauit, & in die lætitiæ cordis eius, quæ ſalutem pro nobis mortem oppetens nos ab hoſtis ſeruitute liberauit, atque ita Patris obtemperans voluntati lætatus eſt ſpiritu, licèt carnis cruciatibus vexaretur.* Subſcribit quoque D. Bernardus ſerm. 5. in feſto omnium Sanctorum, vbi inter alia, *Mater*, inquit, *Synagoga non matrem ſanè ſe exhibens, ſed nouercam Regem noſtrum corona ſpinea coronauit: pudeat ſectari gloriam membra, quibus caput ſuum tam ingloriùm exhibetur, pudeat ſub ſpinato capite membrum fieri delicatum.*

Theodor. Chriſti amor erga nos in patiendo.

Chriſti lætitia paſſione.

D. Bernard. Synagoga Chriſti nouerca.

4. Humanitas Chriſti corona.

Tertia expoſitio eſt per *coronam*, accipiendam eſſe humanitatem, qua eum Virgo ſanctiſſima in inſtanti conceptionis coronauit: quam expoſitionem afferunt Diuus Ambroſius lib. de Iſaac, cap. 5. D. Gregorius in Cantica. D. Bernardus ſerm. 2. in Epiphania: *Si Rex eſt*, inquit, *diadema eius vbi eſt? ſed vos eum verè videtis in diademate, quo coronauit eum mater ſua in ſacco mortalitatis, de quo reſurgens ait* Pſalm. 29. *Quia conſcidiſti ſaccum meum, & circundedisti me lætitia. Egredimini virtutes angelicæ, incolæ ciuitatis ſupernæ. Ecce Rex veſter; ſed in corona noſtra, in diademate, quo coronauit eum mater ſua.* Verùm in hac expoſitione aliud quoddam latet myſterium de aſſumptione carnis ex Virgine, conſeruata eius integritate: quod myſterium agnoſcit Finus Adrianus libr. 2. flagelli, cap. 5. aitque explicatum fuiſſe in eo, quòd humanitas ſumpta ex Virgine corona, ſiue diadema appellatur: ſuppoſita enim præcedenti expoſitione, iuxta quam diadema, quo Rex Meſſias fuit coronatus, intelligitur humanitas accepta ex Virgine, adhuc explicandum ſupereſt, cur eiuſmodi humanitas nomine coronæ regalis, ſiue diadematis expreſſa fuerit. Illud igitur myſterium ea ſimilitudine comprehendi exiſtimat Adrianus, quòd Verbum humanitatem ex Virgine ſumpſerit abſque vllo virginitatis eius detrimento: itaque ſignificari non more hominum cæterorum factum fuiſſe hominem in Virgine, ſed tam excellenti, præſtantique ratione, vt inter cæteros homines regalem coronam, regiumque diadema propter nouum conceptionis modum geſtauerit, natus videlicet ex matre virgine: cùm enim virginitatis regalis ſit virtus, planè Meſſias eo etiam nomine Rex exiſtimari debet, regalemque coronam præ aliis hominibus geſtare, quòd non tantùm virgo, ſed ex matre etiam virgine natus ſit. Ex quo illuſtriſſimum depromitur virginitatis encomium, quę videlicet coronę regali confertur, imò & ipſius Virginis ſanctiſſimæ laus eximia, quæ tanquam

D. Ambroſ. D. Gregor. D. Bernard. Pſal. 29. 12.

Andr. Finus.

Deiparæ virginitas filiũ coronauit.

Virginitas corona regalis.

Princeps,& Regina propter hanc virginitatis prærogatiuam filium quoque regali virginitatis diademate coronauerit. Nec mirum, cùm ipſa Virgo beatiſſima corona virginitatis fuerit, vt eam appellat Cyrillus Alexandrinus epiſt. 6. contra Neſtorium: corona, inquam, virginitatis, quoniam cùm in ſanctiſſima Deipara virginitas fœcunditatem coniunctam habuerit, quæ vna perfectio virginitati deerat, optimo iure in Virgine virginitas coronata dicitur, quoniam ad ſupremum gradum dignitatis, ac perfectionis euecta quaſi Princeps, ac Regina coronam regalem conſequuta eſt. Itaque virgo ſanctiſſima non ſolùm filium humanitatis diademate, ſed etiam ipſam virginitatem corona fœcunditatis coronauit. Porrò dicitur Virgo coronaſſe filium *in die deſponſationis illius*, hoc eſt, in ipſo primo conceptionis inſtanti: tunc enim verbum per Incarnationem ſponſalia cum humanitate arctiſſima vnionis hypoſtaticæ vinculo celebrauit: id quod quoniam ſumma cum eius Lætitia & gaudio perfectum eſt, meritò additur: *Et in die lætitiæ cordis eius*. Atque hæc de hoc teſtimonio dicta ſufficiant.

Cyrillus Alexandrinus. B. Virgo virginitatis corona.

Verbi lætitia in Incarnatione.

Septimum teſtimonium ex verbis illis Eſai. cap. 7.

Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel.

SECTIO XIIII.

1. HOc teſtimonio mirum eſt, quàm torqueantur Hebræi, quantúmque conétur illius authoritatem grauiſſimã aut eleuare, aut aliò deflectere: ſed fruſtrà tamen laborant, cùm luculenter ex illo (rũpantur licet) integritas B. Virginis in cõceptu, & partu Chriſti comprobetur, vt patebit ex ſequentibus. Atq; vt res fiat illuſtrior, ſciẽdum eſt primò, regnante Hieroſolymis Achaz impiiſſimo Rege Iuda, Raſin Regem Syriæ & Phacee Regem Iſraël coactis copiis aduersùs illum mouiſſe bellum, obſediſſeq; Hieroſolymæ: tunc verò Deum miſiſſe in occurſum eius Eſaiam, qui ſoluendam vrbis obſidionem prædiceret. Regemq; ſecurum eſſe iuberet, atque in tanti beneficij confirmationem moneret, vt ſignũ aliquod ſiue in cœlo ſurſum ſiue in inferno deorſum poſtularet. Quod cùm Rex petere per ſummam impietatem renueret, veritus nimirum, ne ex eo magna in Deum gloria redundaret, ſubdolè, & fallaciter prætexens nolle ſe Dominum tẽtare: *Non petam*, inquit, *& non tentabo Dominum*: quod reſpõſum non humilitatis, ſed ſuperbiæ fuit, vt ait D. Hieron. imò & ſummæ impietatis: nec enim erat tentare Dominum tunc ſignum petere, cùm Deus ipſe, vt peteret, hortabatur. Iratus iis verbis Dominus promiſit daturum ſe aliud ſignum longè præſtantius, ac ſublimius, ex quo multò maiorem ipſe gloriam, honoremq; conſequeretur, conceptum videlicet, atque ortum Meſſiæ ex Virgine: *Audite*, inquit, *domus Dauid: Nunquid parùm vobis eſt moleſtos eſſe hominibus, quia moleſti eſtis & Deo meo? Propter hoc dabit Dominus ipſe vobis ſignum: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel*. Itaque cernis ſignum hoc de conceptione, & partu Virginis: idcircò à Deo promitti, vt Deus ſuam ipſius gloriam, potentiaq; magnitudinem demonſtraret, quam Achaz Rex impiiſſimus obſcurare moliebatur: hanc enim vim habent illa verba *propter hoc*, quæ ratio nobis inferiùs aduersùs Hebræorum peruicaciam multùm inſeruiet.

Achaz Regis ſuperbia, & impietas. D. Hieron.

Cõceptio, & partus Virginis, diuinę potentiæ ſignum.

2. Deinde eſt aduertendum, pro eo, quod nos habemus, *Virgo*, eſſe hebraicè, העלמה vbi litera ה cũ puncto Camets poſito in principio non pertinet ad ſubſtantiam nominis, ſed eſt Hè notificatiuum, vt Hebræi appellãt, & loco articuli

ponitur

ponitur: nomen autem עלמה ex vi verbi ſignificat adoleſcentulam virginem. Quod vt meliùs intelligas rurſus aduerte apud Hebræos eſſe tria nomina cognata, & affinia: vnum eſt, נערה alterum, בתל ſiue, בתולה tertium עלמה quæ ita diſcriminantur. *Naarà* ſolius ætatis rationem habet, ſignificat enim puellam, ſiue illa virgo ſit, ſiue non: *Bethulà* verò ad ſolam virginitatem ſpectat nulla ætatis habita ratione: ſignificat enim virginem, ſiue ea adoleſcentula ſit, ſiue anus. Denique *Almà* vtrumque complectitur, ætatis namque ſimul, & virginitatis rationem deſiderat. Significat enim non ſolùm adoleſcentulam, nec ſolùm virginem, ſed adoleſcentulam virginem: itaque nec virgo anus, nec puella corrupta poteſt appellari *Almà*, ſed ſolum illa, quæ virgo ſimul ſit & adoleſcentula. Quare mulier ſiue iuuencula ſit, ſiue prouectæ iam ætatis, ſi virgo tamen ſit, dicitur *Bethulæ*: id enim nomen propriè apud Hebræos virginem ſignificat: quandiu autem eſt adoleſcentula, ſiue virgo ſit, ſiue corrupta, appellatur *Naara*: at nulla vocari poteſt *Almà*, niſi ſit & adoleſcentula, & virgo.

Tria nomina cognata apud Hebræos. Eorundem diſcrimen.

Traditur hoc trium iſtorum nominum diſcrimen à Galarino, li. 7. Arcan. c. 15. & Adriano Fino, lib. 2. Flagelli, c. 6. & apud Hebræos potiſſimùm veteres eſt receptiſſimum, atq; ex ſacris literis manifeſtè oſtenditur. Etenim *Naara* nunquam legitur niſi de puella, & adoleſcentula, veluti Gen. 24. *Puella, cui ego dixero: Inclina hydriam tuam, vt bibam*: & inferiùs: *Vocemus puellam*, vbi eſt ſermo de Rebecca, quæ virgo erat & adoleſcentula. Quòd autem etiam dicatur de puellis quæ virgines non ſint, non obſcurè probatur ex Ruth c. 2. vbi Booz dixit ad Ruth: *Audi filia, ne vadas in alterum agrum ad colligendum, nec recedas ab hoc loco: ſed iunge te puellis meis, & vbi meſſuerint, ſequere: quo loco pro puellis eſt hebraicè Benaaroth*, id eſt, cum puellis: intellexit autem Booz puellas ſuas, id eſt, famulas, quas non cogimur omnes virgines confiteri. Itaq; *Naara* puella ſignificat, ſiue virgo ſit, ſiue corrupta. Contrà verò quòd *Bethulà* virginem ſignificet, ſiue puella ſit ſiue anus probatur in primis ex Gen. 24. vbi de Rebecca virgine adoleſcentula dicitur *Puella decora nimis, virgoq; pulcherrima*. Quòd verò etiam dicatur de virgine, etiamſi anus ſit, manifeſtè conuincitur ex Leuit. 21. vbi ita lex de Sacerdotibus ſancitur: *Ne contaminetur Sacerdos in mortibus ciuium ſuorum, niſi tantùm in conſanguineis, ac propinquis, id eſt, ſuper patrem, & matrem, & filium, & filiam, fratrem quoque, & ſororem bethulà* id eſt, virginem *quæ non eſt nupta viro*: quo in loco certum eſt etiam virginem illam comprehendi, quæ eſſet prouectæ ætatis, imò & extremæ ſenectutis: quis enim dixerit Sacerdotem contaminandum in ſorore virgine, ſi anus eſſet? Cùm ergo eo loco habeatur *Bethulà*, perſpicuum relinquitur id nomen virgini omni accommodari, nulla habita ætatis ratione. Deniq; quòd *Almà* vtrumque complectatur, & puellam ſcilicet, & virginem, ex eo confirmari poteſt, quòd in ſacris literis nonniſi virginibus, iiſq; adhuc puellis accommodatum reperitur, vt patet Gen. 24. vbi ſeruus Abrahæ quærens vxorem Iſaac filio Domini ſui vtriq; virginem, & puellam, dixit: *Ecce ſto iuxta fontem aquæ, & alma, quæ egredietur ad hauriendam aquam, &c.* Quòd autem Rebecca, de qua tunc loquebatur, virgo eſſet, & puella, ibidem diſertis verbis ſcribitur: *Puella decore nimis, virgoq; pulcherrima, & incognita viro*. Et Cant. 1. vbi nos habemus: *Adoleſcentulæ dilexerunt te*, hebraicè eſt, עלמות quod in hebraico commentario exponitur *bethuloth*, id eſt, virgines, quæ ſimul erant adoleſcentulæ. Et Cant. 6. *Adoleſcentularum non eſt numerus*, hebraicè *alamoth*, id eſt, puellarum virginum: has enim ſponſus adamabat: & Pſalm. 67. *Præuenerunt Principes coniuncti pſallentibus in medio iuuencularum tympaniſtriarum*, hebraicè, *alamoth*, id eſt, virginum puellarum.

1. Galarinus Adrianus Finus.
Gen. 24. 14. 17.
Probatur id diſcrimen ex ſacris.
Ruth. 2. 8.
Gen. 24. 16.
Leuit. 21. 2.
Gen. 24. 42.
Cantic. 1. 3. & 6. 7.
Pſal. 67. 26.

Ex his manifeſtè conuincitur Hebræorum pertinacia aientium eo loco

MMmm 3 Eſaiæ

Eſaiæ non habeti, *bethula* ſed *almà*, atque adeò non concludi ſermonem eſſe de virgine. ſed de adoleſcentula dumtaxat: neque enim vnquam poterunt oſtendere *alma* ſumi aliquando pro puella, quæ virgo non ſit, maleque contendunt per contradicendi libidinem nuſquam *alma* inueniri pro *bethula*, id eſt, pro virgine, cum certum ſit nuſquam niſi pro virgine vſurpari, vt ſuperioribus teſtimoniis manifeſtum fecimus. Confirmatúrq; præterea ex radice עלם, à qua deducitur, quæ ſignificat abſcondere, latere, occultare, vt idem ſit *alma*, atque abſcondita, & incognito viro, & opponatur mulieri reuelatæ, id eſt, cuius turpitudo reuelata fuerit, quemadmodum loqui ſolet Scriptura. Imò, vt docet D. Hieron. in comment. huius loci, vſque adeò *almà* ſignificat virginem abſconditam, & incognitam, vt non dicatur *alma* niſi ea potiſſimùm, quæ nunquam virorum patuerit aſpectibus, ſed magna parentum diligentia cuſtodita ſit. Et multò luculentius libro primo. contra Iouinian. tractans eundem locum: *Scio*, inquit, *Iudæos opponere ſolere in hebræo verbum almà non virginem ſonare, ſed adoleſcentulam: & re vera virgo proprie bethula appellatur, adoleſcentula autem, vel puella non almà dicitur, ſed naarà. Quid eſt igitur, quod ſignificat almà? Abſconditam virginem, id eſt, non ſolum virginem, ſed cum epitaſi virginem, quia non omnis virgo abſcondita eſt, nec ad hominum fortuito ſeparata conſpectu. Denique & Rebecca in Geneſi ob nimiam caſtitatem, & Eccleſiæ typum, quam in ſua virginitate ſignabat, almà ſcribitur, non Bethulà, ſicut manifeſtum eſſe poterit ex ſermonibus pueri Abraham* Geneſ. 24. *In eo enim loco, in quo ait: Virgo, quæ egreditur, vt hauriat aquam: in Hebræo ſcriptum ad alma, id eſt. virgo ſecreta, & nimia parentum diligentia cuſtodita: aut certè oſtendant mihi, vbi hoc verbo appellentur & nuptæ, & imperitiam confitebor.* Hæc Hieron. Idemque docet Galatinus loco citato, *almà* ſcilicet eſſe adoleſcentulam aſpectibus hominum abſconditam, & omninò intactam, de cuius pudicitia, & integritate nullum ſit dubium. Maneat igitur *alma* puellam virginem ſignificare, nec vnquam pro puella, quæ virgo non ſit, poſitum inueniri.

Hieronymi teſtimonium de ſignificatione nominis Alma.

Galatinus.

5\. Tertiò eſt aduertendum hoc loco non tantùm eſſe *almà*, ſed *haalmà* cùm articulo, ſeruit enim litera He apud hebræos articuli loco, quaſi dicas: *Illa adoleſcentula virgo*: affirmat autem Galatinus libro ſeptimo Arcanorum capite decimo quinto tribus tantùm locis reperiri in ſacris literis nomen *almà* cum articulo ha: primò quidem Geneſis vigeſimo quarto, cum ait ſeruus Abrahæ: *Ecce ſto iuxta fontem aquæ, & erit haalma, id eſt, adoleſcentula virgo egrediens ad hauriendum*: quæ verba dixit de Rebecca, quam conſtat ex ipſo contextu fuiſſe virginem incognitam viro. Deinde Exodi ſecundo, cum de Maria ſorore Moyſis ſcribitur: *Et Perrexit haalmà, & vocauit matrem ipſius infantis*. quæ Maria tunc temporis puella erat, & virgo. Tertiò denique hoc loco Eſaiæ: reliquis omnibus in locis Scripturæ non reperitur *haalmà* cum articulo. Quare cum duobus prioribus locis ſit ſermo de adoleſcentula virgine, vt ipſimet hebræi confitentur: conſequens eſt, vt etiam apud Eſaiam hoc loco adoleſcentula virgo intelligenda ſit: præponitur verò nomini articulus ad ſignificandam peculiarem prærogatiuam, eximiámque præſtantiam certæ alicuius adoleſcentulæ, quæ per excellentiam virgo appelletur, quam eandem ob cauſam Septuaginta hoc loco virginem cum articulo dixerunt, transferentes, ἡ παρθένος.

Nomẽ Almà tribus tantum locis reperitur cum articulo.

Geneſ. 24.

Exod. 2.8.

Articulus præponitur nomini, ex celſa... cauſa.

6\. Quartò eſt aduertendum, cum dicitur, *Et vocabitur nomen eius Emmanuel*, pro *vocabitur*. eſſe hebraicè קראת, id eſt, *vocabis* in genere fœminino: habent enim verba apud hebræos genera, ſicut & nomina, maſculinum ſcilicet, fœmininum, commune. Quanquam verò קראת eſt in præterito, tamen propter vau

Verba apud hebræos habent genera, ſicut & nomina.

vau conuerſiuum habet ſignificationem futuri. mutat enim vau conuerſiuum, præteritum in futurum, & futurum in præteritum quoad ſignificationem. Quod autem קראת ſit ſecunda perſona generis fœminini in præterito coniugationis Kal, norunt ij, qui vel leuiter hebræas literas attigerunt: quod verò ſit in voce actiua, ex eo patet, quod ſit an coniugatione Kal, quæ actiua eſt: nam ſi paſſiuam haberet ſignificationem, debuiſſet eſſe in Niphal, quæ eſt paſſiua vox coniugationis Kal. deberetq; habere præpoſitam literam Nun, quæ eſt characteriſtica eius coniugationis. Itaq; Propheta poſtquam dixiſſet: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium*, quaſi apoſtrophe facta ad eandem virginem ſubiunxit: *Et vocabis nomen eius Emmanuel*. Et quidè hebraicè multò clarius res proponitur ſine vlla mutatione perſonæ: ſic enim eſt hebraicè ad verbum: *Ecce virgo pregnans, & pariens filium & vocabis nomen eius Emmanuel*: vt totus locus per apoſtrophen legi poſſit in hanc ſententiam: *Ecce tu virgo pregnans, & pariens, & vocabis nomen eius Emmanuel*. Sic namque vertit Sanctes Pagn. in ſua tranſlatione ex hebræo, eodemq; modo locũ intellexerunt Sept. transferentes etiam in ſecunda perſona: καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ, hoc eſt, *Et vocabis nomen eius*: atque ideirco Gabriel Luc. 1. alludens haud dubiè ad hunc locum Eſaiæ dixit Virgini: *Ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius*: nec enim dixit, *vocabitur*, ſed *vocabis*. Et quanquã Paraphraſt. Cald. in tertia perſona tranſtulerit, *& vocabit*, idem tamen ſeruatur myſterium, quod inferius explicabimus: ducitur enim hinc nouum argumentum ad comprobandam ſanctiſſimæ Deiparæ in conceptu, & partu Chriſti integritatem.

Sanct. Pagn.
Sept.
Luc. 1. 31.
Paraphraſt.

His ita poſitis, oſtendamus iam ex loco Eſaiæ citato puriſſimum conceptum, 7.
& partum Chriſti ex Virgine abſque vllo virginitatis eius detrimento. Id, quod primùm probatur ex eo, quòd eiuſmodi ſignum tanquam prodigioſum, ac miraculoſum promittitur ad coarguendam Regis Achaz impietatem, oſtendendamque diuinæ potentiæ magnitudinem, quam ille, vtpore cultor idolorum obſcurare nitebatur: *Propter hoc*, inquit, *Dominus ipſe dabit vobis ſignum Ecce virgo concipiet, & pariet*: nullum autem ſignum, prodigiumque promitteretur, ſi prædiceretur virgo conceptura, & paritura, amiſſa per viri congreſſum virginitate. Secundò, quoniam in ipſo contextu res eiuſmodi tanquam miraculoſa proponitur, cum dicitur: *Propter hoc dabit Dominus ipſe vobis ſignum*: quaſi diceret: Siquidem Rex Achaz renuit ſignum, hoc eſt, miraculum, ſiue in cœlo ſurſum, ſiue in inferno deorſum poſtulare, Deus ipſe dabit ſignũ aliud multò magis prodigioſum, & admirandum: nam cum ſignum, quod Achaz iubebatur poſtulare, miraculoſum eſſet liquidò conſtat, cùm, eo renuente, aliud quoddã ſignum dandum promittitur, id neceſſariò miraculoſum, prodigioſumq; eſſe debuiſſe. Et confirmatur, quoniam ſigna, quæ Deus in alicuius pollicitationis confirmationẽ promittebat, efficiebatque, omnia erant ſupra naturæ vires, vt patet in Virga Moyſis, Gedeonis vellere, & horologio Ezechiæ: quare cum Deus hic ſignum etiam promittat ad potentiæ ſuæ magnitudinem declarandam, cum etiam eius ſigni nouitatem, ſublimitatémque vſque adeò illis verbis amplificet: *Propter hoc Dominus ipſe, & Ecce*. perſpicuum eſt ſignum, quod promittitur, nouum, inſolitúmque eſſe debere, atque adeò prædici virginem concepturam, parituramque fore abſque vllo ſuæ virginitatis detrimento: alioqui ridiculum planè eſſet illud pro ſigno polliceri, quod familiare, ordinariumque eſſet, ſicut eſt virginis ex viri congreſſu, atque adeò deperdita virginitate concipere, & parere. Quam ob cauſam Patres hoc teſtimonio tanquam grauiſſimo, & clariſſimo, virginitatem ſanctiſſimæ Deiparæ confirmant, in quibus eſt Tertull. lib. aduerſus Iudæos, c. 9. *Virginem*, inquit, *parere natura non patitur, & tamen credendum eſt Propheta*, *& me-*

Oſtenditur Deiparæ virginitas in conceptu & partu Chriſti.
Tertull.

& merito: præſtruxit enim fidem incredibilis rei dicendo, quod ſignum eſſet futurum. Propterea, inquit, dabitur vobis ſignum: Ecce Virgo concipiet, &c. Signum autem à Deo, niſi nouitas aliqua monſtroſa fuiſſet, ſignum non videretur. Denique ſi quando ad deſciendos aliquos ab hac diuina prædicatione mentiri audetis, quaſi non virginem, ſed iuuenculam concepturam, & parituram Scriptura contineat, hinc quoque reuincimini, quod nihil ſigni videri poſſit res quotidiana, iuuencula ſcilicet prægnatus, & partus: inſignum ergo nobis poſita Virgo mater creditur. Hæc ille. Legendus eſt idem Tertull. lib. 3. contra Marcion. cap. 13. vbi totidem verbis eandem repetit ſententiam, D. Irenæus, lib. 3. aduerſus hæreſes cap. 24. D. Cyprianus lib. 2. teſtimoniorum aduerſus Iudæos, cap. 9. & in expoſitione Symboli Apoſtolorum ſuper illa verba: *Qui natus eſt de Spiritu Sancto ex Maria virgine*, D. Baſil. hom. in Natiuit. Domini, & alij.

Virgo mater poſita in ſignum.

D. Irenæus.
D. Cyprian.

Sed videamus, quid ad tam illuſtre teſtimonium reſpondeant hebræi, in quibus eſt Tryphon. apud Iuſtinum in dialogo, & pleriqué Rabbini hebræorum apud Galatinum, & Finum Adrianum locis citatis. Primùm igitur aiunt non legendum eſſe: *Ecce virgo concipiet, & pariet*, ſed: *Ecce adoleſcentula concipiet, & pariet*, per congreſſum ſcilicet viri corrupta, idque tantùm volunt ſignificare vocem *alma*, & propterea Theodotionem Epheſium, & Aquilam Ponticum tranſtuliſſe, *Ecce adoleſcentula*. Cum hebræis hac in re ſenſerunt Ebionei Hæretici, Carpocrates, & alij. Verùm hoc Iudæorum effugium duplici ratione euidenter conuellitur: primùm, quia *alma* virginem interpretati ſunt Sept. interpretes & Paraphraſt. Cald. & nos ſuperius multis ſacrarum litterarum teſtimoniis comprobauimus. Deinde iis rationibus, quibus paulò antè vſi fuimus, vt oſtenderemus prænunciari eo loco ſignum aliquod prodigiumq; miraculoſum, atque adeò conceptum, partumq; Virginis abſque vllo integritatis præiudicio, cum ridiculum eſſet pro ſigno polliceri conceptum, & partum adoleſcentulæ poſt corruptionem. Atque hinc etiam facilè confutatur aliorum quorundam Iudæorum reſponſio apud Cyril. Alex. lib. 1. in Eſaiam, aientium loqui Prophetã de vxore Achaz, promittique conceptum, & partum Ezechiæ filij, darique pro ſigno, quod ipſa filium, & non filiam paritura eſſet: & quoniam nemo poteſt diſcernere, vtrum is, qui concipitur, aut in vtero geſtatur, maſculus ſit, an fœmina, optimo iure potuiſſe dari pro ſigno eiuſmodi prædictionem, quòd vxor ſcilicet Achaz filium, & non filiam conceptura, & paritura eſſet. Sed fruſtrà tamen laborant, iam enim oſtenſum eſt in ſuperioribus ſermonem haberi de virgine, quæ manens virgo paritura prænuncietur, præterquàm quod, vt rectè argumentatur Cyril. ea, quæ eo vaticinio continentur, nullo pacto in Ezechiam quadrare poſſunt: neque enim is dictus eſt, aut dici potuit *Emmanuel*, id eſt, *nobiſcum Deus*. Accedit, quòd num mulier aliqua marem, fœminámve conceperit, multis, iiſq; certis argumentis naturaliter deprehendi poteſt: etenim licet ante conceptum non poſſit certò prædici marem, fœminámve conceptum iri, poſt conceptum tamen multis ex ſignis naturaliter deprehenditur, máſne an fœmina geſtetur in vtero. Atque hæc de priori membro huius vaticinij.

Præcipuo teſtimonio vt reſpondeant hebræi.

Theodotio.
Aquila.

Eorum effugium conuellitur.
Sept.

Paraphraſt.
Confutatur, aliorum Iudæorum reſponſio.

9. Quod ad poſterius ſpectat, idem myſterium integritatis Deiparæ apparet in eo, quod ſtatim ſubiungitur. *Et vocabitur nomen eius Emmanuel*. Etenim pro, *vocabitur*, diximus initio haberi hebraicè, *vocabis*, fœmineo genere, pertinereque ad virginem, de qua ſermo præceſſerat, ſignificarique ipſammet virginem impoſituram filio ſuo nomen. Vnde nouum argumentum pro Mariæ virginitate ducitur: in lege namque veteri patres ipſi ſolebant nomina filiis imponere, ſicut & apud reliquas gentes in vſu eſt: quare cùm Virgo ipſa dicitur

Ad Virginẽ pertinebat filio nomen imponere.

impo-

impoſitura nomen filio,indicatur eiuſmodi filium patrem in terris non habiturum,ſed ex ſola Virgine abſque vlla viri opera naſciturum. In veteri lege patres filijs nomen imponebant

Hebræorum aduersùs prædictam expoſitionem obiecta diluuntur.

SECTIO XV.

1. Prima hebræorum obiectio.

SVpereſt nunc,vt reſpondeamus nónullis hebræorum obiectionibus, quibus veram ac germanam ſuperioris vaticinij expoſitionem à nobis traditam infirmare conantur. Primò igitur obijciunt in hebræo non haberi tantùm *almà*, hoc eſt,adoleſcentula,ſed cum articulo,*haalmà*, quaſi dicas, illa adoleſcentula, atque adeò ſignificari ſermonem eſſe de aliqua adoleſcentula celeberrima, omnibuſq; notiſſima:eam namque vim habere *ha* notificatiuum apud hebræos:at virginem beatiſſimam non fuiſſe eo tempore cognitam, & celebrem, vt de ea tanquã de notiſſima fœmina dicere debuerit Eſaias *haalmà*. Sed hæc tamen obiectio facilè diluitur:nam cum virgo illa,quæ mater Meſſiæ futura erat, ex multis alijs Scripturæ ſacræ vaticinijs iam ante Eſaiam notiſſima eſſet,vt patet ex ijs, quæ hactenus commemorauimus, optimo iure potuit Eſaias eam appellare *haalmà*, hoc eſt, illam adoleſcentulam, illam virginem,illam celebratiſſimam fœminam,iam ante à Deo promiſſam. Accedit,quod licet nulla præceſſiſſent de Virgine vaticinia,nihilominùs propter eximiam eius magnitudinem potuit per excellentiam,& antonomaſiam *haalmà*,id eſt,illa adoleſcentula,& virgo præter modum magna,& eximia appellari. Diluitur.

2. Secunda.

Secundò argumentantur non poſſe eo loco Eſaiæ ſermonem eſſe de B.Virgine: etenim cum ſignum,quod Achaz Regi promittebatur,eo ſpectaret, vt ipſe certò crederet ſe è duorum illorum Regum, Syriæ videlicet, & Iſrael poteſtate liberandum, Hieroſolymitanæq; vrbis obſidionem ſoluendã, neceſſe inquiunt fuiſſe,vt promiſſio ſtatim coram ipſo impleretur & ſignum quod Deus pollicebatur,eo ipſo tempore daretur, quo durabat obſidio: at Virginis partum pluſquam quingentis annis poſteà accidiſſe,atque adeò nullo pacto ſignum ſoluendæ obſidionis eſſe potuiſſe. Quam rationem confirmant Gedeonis exemplo,cui, vt refertur Iudic. 6. ſtatim impletum fuit in vellere ſignum reportandæ de Madianitis victoriæ: & Ezechiæ Regis,cui prorogatio vitæ per quindecim annos promiſſa eſt,factaq; ſtatim fides in Horologio Achaz, ſole per decem lineas ab occaſu in ortum miraculosè remeante, vt habes Eſai. 38. Reſpondemus in primis ſignum iſtud pariturae virginis non Achaz Regi, ſed domui Iuda fuiſſe promiſſum,id quod liquidò conſtat ex ipſo contextu,vbi ita legimus: *Audite ergo domus Dauid Propter hoc dabit Dominus ipſe vobis ſignum. Ecce virgo concipiet*,&c.Itaq; non fuiſſe id ſignum promiſſum,vt Achaz de ſoluenda obſidione certus redderetur: ſed in deteſtationem eius impietatis, qua ſignum poſtulare recuſabat,ne ſigno edito, & patrato, Dei potentia,Diuinitaſque ſplendeſceret, voluit Deus ſignum aliud longè ſublimius, & admirabilius polliceri ad magnitudinem ſuæ potentiæ declarandam, quod futuris temporibus non ipſe quidem Achaz, ſed domus Iuda impletum conſpiceret.

Iudic 6.

Eſai. 38.

Soluitur ſecunda.

Signum pariturę Virginis non Achaz,ſed domui Iuda datum.

3. Duo ſignorũ genera in Sacris prognoſtica,& rememoratiua.

Secundò, dicimus duo eſſe in ſacris literis ſignorum genera, quæ Deus dare conſueuit: quædam enim ſunt, appellanturque prognoſtica, quibus videlicet Deus vult aliquem certum reddere de veritate alicuius promiſſionis,cuiuſmodi illa fuerunt,quæ Gedeoni, & Ezechiæ data memorantur, atque hæc ſigna rem

ipſam, quæ promittitur, antecedunt, habentq; ordinem ad effectum futurum: alia ſunt, dicunturq; rememoratiua, quæ nõ dantur, vt quis certus de promiſſionis veritate reddatur, ſed vt poſteà per ſignum illud futurum prætetiti beneficij recordetur, agatq; Deo immortales gratias, quòd propreteà non ad effectum futurum, ſed ad beneficium præcedens ſpectat; & quod eſt conſequens, nihil ei officit, quantumcunque temporis ſpatium à diuina pollicitatione decurſum: habes huiuſce rei in ſacris literis exempla clariſſima. Primùm enim huius generis ſignum fuit illud datum Moyſi Exo. 3. Cum ei dictum eſt: *Hoc habebis ſignum, quod miſerim te: cùm eduxeris populum meum de Ægypto: immolabis Deo ſuper montem iſtum:* certum namq; eſt immolationem illam à Moyſe poſt eductum populum faciẽdam, non fuiſſe ſignum prognoſticum rei futuræ, id eſt, legationis illius, quam ipſi Deus eo tempore demandabat, cum ea legatio Moyſis ad Pharaonem multo tempore eiuſmodi immolationem præcellerit, ſed ſignum duntaxat rememoratiuum, quo Moyſes poſteà ad agendas gratias pro ſua legatione, & populi liberatione excitaretur. Deinde ſimile etiam fuit ſignum illud datum Ezech. Regi

Exod. 3. 12.

4. Reg. 19. 29

4. Reg. 19. cùm ei liberatio à Sennacherib Rege Aſſyriorum, à quo per id tempus Hieroſolyma obſidebantur, promiſſa eſt. *Tibi*, inquit, *Ezechia, hoc erit ſignum: Comede hoc anno quæ repereris: in ſecundo autem anno, quæ ſponte naſcuntur: porrò in tertio anno ſeminate, & metite: plantate vineas, & comedite fructum earum. Et quodcunque reliquum fuerit de domo Iuda, mittet radicem deorſum, & faciet fructum ſurſum*. quæ omnia eò promittebantur, vt Ezechiam certum redderent de nece Aſſyriorum, ſoluendaq; obſidione, cum illa eadem nocte Angelus Domini percuſſerit in caſtris Aſſyriorum centum octoginta quinque millia hominum, & ipſe Sennacherib relictis Hieroſolymis, Niniuen fugiens properauerit. Sic igitur partus Virginis hoc loco Eſaiæ rememoratiuum, ſignum eſt prætetiti beneficij, non prognoſticum futuri, atque adeò non oportuit ante liberationem vrbis, & ſolutam obſidionem impleri, ſed multò poſt, tempore ſcilicet à Dei conſilio, & prouidentia conſtituto.

Virginis partus apud Eſaiam ſignũ rememoratiuum.

7. Tertia obiectio.

Tertiò, & poſtremò obijciunt eum locum Eſaiæ coactè ad Chriſti conceptũ, ortumq; ex beata Virgine detorqueri: ſiquidem is, de quo diſſerit Eſaias, dicitur appellandus *Emmanuel*, cùm dicitur: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel.* Cum igitur Chriſtus noſter Mariæ filius nunquam *Emmanuel*, ſed *Ieſus* fuerit appellatus, manifeſtum eſt, inquiunt, eo loco non eius, ſed alterius conceptum, ortúmq; prænuntiari. Facilis eſt ad hanc obiectionem reſponſio, nimirum, licet *Emmanuel* non fuerit nomen proprium Chriſti, ſeu nomen impoſitionis, vt vocant, (id enim fuit nomen Ieſus, vt patet Lucæ 2.) fuiſſe tamen nomen naturæ, quod ipſi tantùm accommodari poteſt; ſonat enim *Emmanuel, nobiſcum Deus*, hoc eſt, Deus homo, cõpoſitum videlicet ineffabile duplicem habẽs naturam, diuinam ſcilicet, & humanam quod ſolius Chriſti eſt. Itaq; *Emmanuel* non eſt ſicut nomen *homo*, quod nomen etiam naturæ dicitur comparatione Socratis, quoniam *homo* ita eſt comparatione Socratis nomen naturæ, vt non illi ſolùm tribuatur ſed ad reliquos etiam homines pertineat: at *Emmanuel* ita eſt nomen naturæ, ſeu potiùs naturarum, vt ſoli Chriſto tribui poſſit, quippe qui ſolus in vna hypoſtaſi duplicem naturam habeat. Quoniam verò homines non nominibus naturæ, ſed impoſitionis, & proprijs appellari conſueuerunt, inde eſt, quòd Chriſtus communiter non *Emmanuel*, ſed *Ieſus* fuerit appelatus. Sed quid reſpondebimus ad Eſaiam, qui diſertis verbis ait: *Et vocabitur nomen eius Emmanuel?* Nimirum illud tantùm ſignificari. Meſſiam Deum ſimul & hominum futurum, reque ipſa, & facto, *Emmanuelem* appellandum cum

Emmanuel non fuit nomen impoſitionis, ſed naturæ reſpectu Chriſti.

Chriſtus communiter non Emmanuel, ſed Ieſus appellatus.

cùm eum fideles Deum, & hominem eſſe crederent, & identidem ita nomina-
rent; Quid enim aliud confitemur, cùm dicimus Chriſtum verum Deum, verú-
que hominem eſſe, quàm eſſe *Emmanuelem*: duplici ſcilicet in vno, eodémq; ſup-
poſito natura conſtantem? Quo eodem ſenſu dixit Eſaias c. 8. eum appellandum: Eſai. 8. 1 &
Velociter ſpolia detrahe, citò prædare: & c. 9. dicendum eſſe admirabilem, conſiliariũ 9. 6.
Deum, fortem, patrem futuri ſeculi, Principem pacis: non quòd hæc nomina
propria eius, & vt aiunt, impoſitionis eſſe deberent; ſed quoniam re, factóque
ipſo his eum nominibus appellamus, cùm eum ſpoliatorem, deprædatorémque
inferorum, operibus, & prodigiis admirabilem, Dei ſapientiam, inſtauratorem
ſeculorum, ſempiternæque pacis inter homines, Deúmque authorem, denique
verum, naturalémque Dei filium confitemur. Hanc reſponſionem affert La- Lactantius
ctant. Firmianus lib. 4. diuinar. inſtitut cap. 12. *Chriſtus*, inquit, *Emmanuel nun-* Firmianus.
quam vocatus eſt, ſed Ieſus: ſed Propheta declarauit hoc nomen, quòd Deus ad homines in Emmanuel,
carne venturus eſſet. Emmanuel autem ſignificat, Nobiſcum Deus, ſcilicet quia illo per idem quod
Virginem nato confiteri homines oportebat Deum ſecum eſſe; id eſt, in terra, & in carne Nobiſcum
mortali. Hæc ille. Eodem modo reſpondet Tertul. li. 3. contra Marcionem, ca. 12. Deus.
Si, inquit, *Emmanuel Nobiſcum Deus eſt, Deus autẽ nobiſcum Chriſtus eſt, tam proprius* Tertull.
eſt Chriſtus in ſignificatione nominis, quod eſt, Nobiſcum Deus, quàm in ſono nominis, quod
Emmanuel, atque ita conſtat veniſſe iam illum, qui prædicabatur Emmanuel, quia quod ſi-
gnificat Emmanuel, venit, id eſt, Nobiſcum Deus. Hæc Tertull.

Nonnullæ obſeruationes literales in præcedens vaticinium.

SECTIO XVI.

CONſtituta vera, ac germana ſuperioris vaticinij explanatione, ſunt iã non- 1.
nulla ad literam eruenda, quę ad myſterij Incarnationis ſublimitatem, ſan-
ctiſſimæq; Deiparæ præſtantiam magis intelligendam non parùm pertinent.
Prima igitur obſeruatio ſit circa illa verba, *Propter hoc*: ex iis enim colligitur in-
carnationem Verbi in Virgine, eiuſdémq; conceptum, & partum ad diuinæ po-
tentiæ magnitudinem declarandã magnoperè ſpectare. Quia enim Rex Achaz,
vt ſuperiùs diximus, idcircò ſignum petere à Deo recuſabat, ne per illud Dei po- Verbi incar-
tentia, & magnitudo perſpecta eſſet, ſtatuit Deus vel ob eam ipſam cauſam aliud natio in Vir-
ſignum multò ſublimius, atq; admirabilius efficere, quo ſua ipſius magnitudo, gine ſignum
diuinitáſq; magis emineret: hanc enim vim habet illud, quod ſubiungitur: *Pro-* diuinæ po-
pter hoc Dominus ipſe dabit vobis ſignum. Quòd autem huiuſmodi ſignum eſſet Ver- tentiæ.
bi incarnatio in Virgine abſque vllo integritatis eius præiudicio, perſpicuum
eſt ex verbis ſequentibus: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium*. Et confirmatur ex eo,
quod annotauit Galatinus in lib. 7. Arcan. ca. 15. pro eo, quod nos habemus: *Non* Galatin.
petam, & non tentabo Dominum: legi poſſe ex Hebræo: *Non petam, & non exaltabo*
Deum: verbum enim hebraicum, נסה non ſolùm *tentare*, ſed etiam *exaltare* ſigni-
ficat. Cùm igitur Achaz idcircò ſignum nollet poſtulare, ne per eam occaſio-
nem Deus maiorem celebritatem ſui nominis, diuinitatiſque apud omnes exi-
ſtimationem conſequeretur, palàm eſt propterea Deum myſterium Incarna-
tionis in Virgine à ſe perficiendum promiſiſſe, vt diuinitatem ſuam, magnitu-
dinémque oſtenderet, atque idcircò dictum eſſe: *Propter hoc dabit Dominus ipſe*
vobis ſignum. Verùm quoniam iam in hoc ipſo tractatu de Virgine latius hoc ar-
gumentum perſequuti fuimus oſtendimúſque in myſterio Incarnationis multò
illuſtriùs, quàm in reliquis omnibus diuinis operibus infinitam Dei magnitudi-
nem reſplenduiſſe, ſatis fuerit illud hoc loco breuiter perſtrinxiſſe.

2. Secũdò, obſeruandum eſt optimo iure Virginem ſanctiſſimã appellari עלמה non ſolùm ob integritatem, ac virginitatem, quam in conceptu & partu Chriſti retinuit, ſed etiam quoniam, vt aiebat D. Hieron. עלמה virginẽ ſignificat omninò occultam, etiã conſpectibus hominum, ita vt de eius virginitate nullo modo dubitari poſſit. Etenim ſacerrima Virgo ita occulta, vereq; עלמה erat, vt in cu-

Quãm ſlu... ſolitu... ſit Virgo. D. Ambroſ. Luc. 1. 28.

biculi ſui penetralibus latẽs nullius viri pateret aſpectibus, quemadmodum expendit D. Ambr. li. 2. comment. in Luc. ad illa verba Luc 1. *Et ingreſſus Angelus ad eam: Sola*, inquit, *in penetralibus, quam nemo virorum videret, ſolus Angelus reperiret; ſola ſine comite, ſola ſine teſte, ne quo degenere deprauaretur affatu, ab Angelo ſalutatur*: in quo quidem virgines omnes deberent ſanctiſſimam Deiparam imitari vt ſublimem nomen elationem *almæ* promereri poſſent.

Tertull. Virginalis pudoris cuſtos ſolitudo.

Præclarè Tertull. lib. de veland. virginib. *Ipſa*, inquit, *concupiſcentia non latendi non eſt pudica; patitur aliquid, quod virgini non ſit, ſtudium placendi vtique & viris: quantum velis bona mente conetur, neceſſe eſt publicatione ſui periclitetur, dum percutitur oculis incertis, & multis, dum digitis demonſtrantium titillatur, dum nimium armatur: ſic frons duratur ſic pudor teritur, ſic ſoluitur, ſic diſcitur aliter iam placere deſiderare.*

D. Cyprian. Cultus corporis, virginitatis iotamia.

Et D. Cyprianus lib. de diſciplina, & habitu virginum, *Virgo*, inquit *non eſſe tantùm, ſed & intelligi debet, & credi, vt nemo, cùm virginem viderit, dubitet, an virgo ſit: Parem ſe integritas in omnibus præſtet, nec bonum corporis cultus infamet.*

D Ambroſ.

Eleganter quoque Diuus Ambroſius in exhort. ad virgines: *Conſidera*: inquit, *Quanta fuerit Maria, & tamen nuſquam alibi, niſi in cubiculo reperitur, cùm quæritur: decet ſolitudo verecundiam, & gymnaſium pudoris ſecretum eſt.*

D Hieron.

Denique Diuus Hieronymus ad Lætam de inſtitut. filiæ: *Imitetur*, inquit, *Mariam, quam Gabriel ſolam in cubiculo ſuo reperit, & ideò forſitan timore perterrita eſt; quia virum, quem non ſolebat, aſpexit: æmuletur eam, de qua dicitur*

Pſal. 44. 14. Cant. 1. 4. Cant. 8. 10.

Pſalm. 44. *Omnis gloria eius filiæ Regis ab intus: loquatur & ipſa electo charitatis iaculo vulnerata: Introduxit me Rex in cubiculum ſuum*, Cantic 1. *Nunquam exeat foras, ne inueniant eam, qui circumeunt ciuitatem, ne percutiant, & vulnerent, & auferant theriſtrum pudicitiæ, & nudam in ſanguine derelinquant: quin potiùs cùm aliquis oſtium eius pulſauerit, dicat: Ego murus, & vbera mea turris: laui pedes meos, non poſſum inquinare eos.* Hæc Hieronymus.

3. LXX.

Tertiò, aduerte, pro eo, quod nos habemus ex Hebræo: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium*, L x x. tranſtuliſſe: *Ecce Virgo in vtero accipiet, & pariet filium*: quod non ſine aliquo myſterio factum videtur: etenim concipere quodammodo congreſſum viri videtur innuere, quem tamen non ſonat in vtero accipere.

Verbũ concipiendi cur vſurpauerit Gabriel. Luc. 1. 31.

Cur autem Angelus Gabriel citans tranſlationem L x x. *concipiendi* verbum vſurpauerit Luc. 1. cùm dixit ad Virginem: *Ecce concipies in vtero, & paries filium?* id cauſæ fuit, quoniam explicaturus ſtatim erat eiuſmodi conceptum non per viri operam, ſed per virtutem Spiritus ſancti futurum. Nec verò in dubium vocari debet, quin Gabriel ad locum Eſaiæ alluſerit, vt indicaret Virgini beatiſſimæ eam eſſe illam adoleſcentulam virginem, quæ conceptura, parituraque abſque vllo virginitatis detrimento ab Eſaia prædicta fuerat, vt facilè intelliges ſi verba L x x. interpretum, & Archangeli Gabrielis expenderis. Nam vbi L x x. dixerunt: *Ecce Virgo*: Gabriel dixit, *Ecce tu*, quæ nimirum virgo illa es: (id enim pronomen neceſſariò ſubaudiendum eſt in verbo, *concipies*) L x x. dixerunt, *In vtero accipiet*: Angelus, *concipies in vtero*. L x x. *Et pariet filium*: Angelus, *Et paries filium*. L x x. *Et vocabis nomen eius*: Angelus, *Et vocabitur nomen eius*. Quod verò Gabriel dixit, *Ieſum*, L x x. autem, *Emmanuel*, nihil ad mutationem facit: etenim eòdem recidit vtrumque nomen idem namque eſt re, ſignificationeque *Ieſus*, & *Emmanuel*, eo tantùm diſcrimine, quod *Ieſus* eſt nomen

proprium

proprium, & impoſitionis, vt vocant: *Emmanuel* autem nomen naturæ, quod tamen ſoli Chriſto tribuitur. Accedit, quod neque Gabriel nomen *Emmanuelis* prætermiſit: ſiquidem illud in ſuo ipſius nomine adumbrabat, vt ſubtiliter annotauit Proclus Epiſcopus in homil. Conſtantinopli habita coram Neſtorio. Proclus Epiſcopus Gabrielem idē quod Dei fortitudinem & homo Deus.
Gabriel namque interpretari poſſumus hominem Deum: geber enim hebraicè virum ſignificat, ita dictum à robore, & fortitudine, deductum à radice gabar, quæ ſignificat roborare, vincere, præualere, quam ob cauſam communiter Doctores, ac Patres Gabriel fortitudinem Dei interpretantur. Cùm igitur geber virum, El autem Deum ſignificet, fit vt Gabriel præter fortitudinem Dei, ſonet quoque hominem Deum, atque adeò nomen Emmanuelis per nomen Gabrielis exprimitur, ſiquidem vti diximus Emmanuel ſonat, *Nobiſcum Deus*, quod idem eſt, ac Deus homo. Quare meritò Proclus loco citato ad Neſtorium ſermonem dirigens: *Reuerere*, inquit, *nomen Archangeli, qui nuntium illud lætiſſimum apportauit Mariæ, qui Gabriel eſt appellatus, dictus Gabriel, id eſt, Deus homo* (geber enim homo eſt, El Deus) *nomine ipſo ſignificans nuntium, quem apportat: quoniam is, quem euangelizat, Chriſtus Deus, & homo erat naſciturus.* Hæc ille. Itaque ſicut legati pro ratione legationis vel feſtiuis, vel triſtibus veſtibus induuntur, ita Deus voluit, vt Archangelus Gabriel, qui pro myſterio incarnationis perficiendo legatus ad Virginem mittebatur, nomine etiam ipſo rationem, myſteriumq; ſuæ legationis præferret.

Quartò, ſicut nomen *Emmanuelis* ſignificat Meſſiam Deum ſimul, atque hominem eſſe, ita quod ſubiungitur: *Butyrum, & mel comedet*, indicat eum non phāGtaſticè, id eſt, apparenter, vt nonnulli hæretici impiè aſſeruerunt, ſed verè hominem eſſe, & inſtar reliquorum infantium butyro, melléque altum, nutritúmque fuiſſe. Itaque his verbis nihil aliud ſignificare voluit Propheta, quàm Meſſiam verum hominem futurum, & tanquam verum infantem naturæ humanæ participem illis eiſdem cibis alendum, quibus cæteri infantes nutriri ſolent. Quæ expoſitio literalis, ac germana eſt, traditurque à Tertul. in lib. aduerſus Iudæos capite de natiuitate Chriſti: & multò luculentius à D. Irenæo lib. 3. aduerſus hæreſes, cap. 26. *Diligenter*, inquit, *ſignificauit Spiritus ſanctus per ea, quæ dicta ſunt generationem eius ex Virgine, & ſubſtantiam, quoniam Deus: Emmanuel enim nomen hoc ſignificat, & manifeſtat, quoniam homo, in eo quod dicit: Butyrum, & mel manducabit.* Idem docet D. Hieron. *Ne*, inquit *eum putes in phantaſmate naſciturum, cibis vtetur infantiæ, butyrum comedet, & lac.* Deniq. idem habet Cyrill. Alex. lib. 1. comment. in Eſaiam: *In carne*, inquit, *verum hominem fuiſſe conatur certò perſuadere, cum dicit cibum et fore paruulis conuenientem, butyrum, & mel.* Qua expoſitione, quæ vera eſt, conſtituta exiſtimamus Prophetam non ſine magna quadam admiratione dixiſſe: *Butyrum, & mel comedet!* quaſi diceret: Ille filius quem Virgo concipiet, & pariet tanta nouitate & miraculo, vt nullum paſſura ſit ſuæ virginitatis detrimentum: ille, inquam, qui dicendus eſt Emmanuel, hoc eſt, verus Deus: verúſque homo, vſque adeò ſe abiiciet, vt infans ſit futurus, & inſtar reliquorum infantium tantus Deus butyro ac melle nutriendus. Quo eodem ſenſu accipienda ſunt illa omnia vaticinia, quæ de Deo infante pueróque loquuntur: certè Abacuch cap. 3. cum de eius ortu, & infantia in Bethlehem ad literam loqueretur illis verbis: *Deus ab Auſtro veniet, & ſanctus de monte Pharan*: vbi D. Hieron. docet de natiuitate Chriſti in Bethlehem, quæ auſtralis eſt Hieroſolymis, ſermonem eſſe, ſtatim ob tanti myſterii magnitudinem quodammodo obſtupefactus, vt initio eius cantici dixerat, quòd videlicet Deus ille ſempiternus, & immenſus infans more cæterorum infantium in terris appareret, adhibendam putauit dictionem סלה quæ

4 Chriſtū butyro & melle alendum cur prædixerit Eſaias.
Tertull. D. Irenæus.
D. Hieron. Cyrill. Alex. Chriſtus verus homo, non phantaſticus.
Quā ſe abiecerit Deus, dum infans apparuit. Abac. 3. D. Hieron.

dictio erat nota cantorum,eóſq; vel pauſæ,vel mutationis, & eleuationis vocis, aut productionis ſyllabæ ob eius rei,quæ canebatur , magnitudinem admonebat,repeririúrque tantùm in iſto cantico Abacuch,& in Pſalmis,vbi 73. vicibus, poſita inuenitur:vt notauit Caiet,in Pſal.10.

5\. Chriſtus adhuc infans, ſapientiſſimus D Hieron.

5\. Quintò, aduerte illa verba :*Vt ſciat reprobare malum,& eligere bonum*: non continere cauſam finalem , ſed dicere duntaxat conſecutionem , vt ſit ſenſus : Tametſi tanquam verè infantulus butyro,ac melle nutrietur ; tamen in ipſa etiam infantia erit ſapientiſſimus,ſciétq; inter malum,bonumq́; diſcernere. Sic interpretatur D.Hieron. *Adhuc*, inquit,*pannis inuolutus, & butyro paſtus, ac melle habebit boni , malique iudicium , vt per hæc verba noſcamus infantiam humani corporis diuinæ non praiudicaſſe ſapientiæ.* Cui expoſitioni concinit textus hebræus,qui ad verbum ſonat. *ſcire ipſum*, vel *ad ſcire ſuum*, ſeu potiùs *ſciendo* , iuxta quam expoſitionem probatur perfecta Chriſti ſcientia etiam creata, rerúmq; omnium cognitio in ipſa infantili ætate. Septuaginta interpretes aliter tranſtulerunt : *Butyrum, & mel comedet,antequam ſciat ipſe repellere mala,& eligere bona* : vnde plerique aliam horum verborum expoſitionem colligunt in hanc planè ſententiam : *Butyrum, & mel comedet*, hoceſt , infantium cibo nutrietur , antequàm per ætatem experimento,& miniſterio corporis ſciat malum reiicere , bonúmq; eligere,Seu butyrum,& mel comedet,donec infans fuerit quouſq; ſcilicet adoleſcat, perueniatq́ue ad ætatem grandiorem,in qua ipſo experimento ſciat reprobare malum , & eligere bonum.

In Chriſto perfecta ſciẽtia etiam creata.
Septuag.

6\. D.Hieron. Septuag. Tertull. D. Irenæus. D. Cyprian.

6\. Poſtremò,ſciendum eſt pro eo,quod Hieron.tranſtulit ex Hebræo : *Nunquid parùm vobis eſt moleſtos eſſe hominibus, quia moleſti eſtis & Deo meo?* Septuaginta tranſtuliſſe : *Nunquid parum vobis agonem exhibere hominibus , & quomodo Domino exhibetis agonem ?* quod Tertul. lib. contra Iud. cap. 9. ita legit : *Num puſillum vobis certamen cum hominibus,quoniam Deus præſtat certamen ?* & D.Iren.lib.3.contra hæreſes cap.26. *Num puſillum vobis agonem præbere hominibus , & quemadmodum Dominus præſtat agonem?* & D.Cypr.lib.2.contra Iud. cap. 9. *Num puſillum vobis certamen cum hominibus,quoniam Deus præſtat agonem ?* Itaque videntur iſti Patres aliqua exemplaria habuiſſe,in quibus apud Septuaginta aliter legeretur,quàm modò habeatur : etenim modò Septuaginta habent : *Quoniam Domino exhibetis agonem* , citati verò Patres legunt : *Quoniam Dominus præſtat agonem*, ſeu certamen. Quæ ſanè lectio , myſterij eſt pleniſſima : ſignificat enim Deum per myſterium incarnationis, quod eo loco promittebat, certamen quoddam cum hominibus committendum præſtitiſſe , non armorum tamen , ſed amoris certamen. Quid enim quæſo aliud fuit Dei filium non neceſſitate vlla,ſed amore duntaxat incitatum in Virginis deſcendiſſe vterum per aſſumptionem humanitatis:deinde in tanta paupertate,atque humilitate natum in terris apparuiſſe ſeſeq́; poſtea facilem , munificúmq; exhibuiſſe mortalibus.: denique ad humanum genus ex dæmonis ſeruitute in libertatem vindicandum ſublatum in crucem mortem oppetiiſſe tormenti,dedecoriſq́; pleniſſimam,quàm nouum certamen,ad omnium amorem ſibi conciliandum ſuſcepiſſe , & quaſi bello indicto , geſtóq; fœliciter humanas ſibi voluntates admiranda quadam potentia ſubieciſſe ? Itaque , iuxta prædictam lectionem,ita locum Eſaiæ interpretari licet:Parùm,inquit,vobis eſt certamen habere cum hominibus,etiámne cum Deo ipſo belligerare contenditis? ſit planè ita, iam hinc vobis ſpondeo Deum nouo quodam genere bellandi in aciem prodíturum,mirandúmq; certamen omnibus oblaturũ. *Ecce Virgo concipiet , & pariet filium , & vocabitur nomen eius Emmanuel* , hoc eſt, Deus ipſe homo factus,natus ex Virgine,ſeſe bellatorem exhibebit,amoriſq́; certamen vniuerſis

Amoris certamen mortalibus Deus factus homo.

morta

mortalibus denunciabit, vt eos ad ſe amandum fortiter ſimul, ſuauiterq́; alliciat. Porrò fœlicem huius certaminis exitum deſcripſit idem Eſaias cap. 8. ſequenti: *Quia*, inquit, *antequàm ſciat puer vocare patrem ſuum, & matrem ſuam, auferetur fortitudo Damaſci, & ſpolia Samariæ*: id quod nobiliſſimi Patres de conuerſione Gentium per Magos illos, qui quaſi gentilitatis primitiæ ad Chriſtum infantem adorandum ex Oriente aduenerunt, accipiendum putarunt. Et verò cuius animum infans ille natus ex Virgine tam eximia præditus pulchritudine, tantiſque erga homines amoris facibus inflammatus non vinceret? hoc enim armorum genere nouus ille bellator dimicauit, vt aliàs diximus, & eleganter docet Tertull. expendens locum Eſaiæ citatum, vt fuſiùs in ſequenti teſtimonio docebimus.

Fœlix prædicti certaminis exitus. Eſai. 8. 4.

Tertull.

Octauum teſtimonium ducitur ex illis verbis Eſaiæ 8. *Acceſsi ad Propheti ſſam, & concepit, & peperit filium.*

SECTIO XVII.

ALiud quoque validum argumentum ad idem comprobandum depromitur ex cap. 8. Eſaiæ, de cuius expoſitione non ſolùm inter Iudæos, & Catholicos, ſed etiam inter noſtros magna vtrinque rationum contentione certatur: ſed oſtendemus tamen veram, germanamq́ue eius interpretationem ad B. Virginis integritatem confirmandam pertinere. Ita igitur ſcribit eo loco Eſaias: *Dixit Dominus ad me: Sume tibi librum grandem, & ſcribe in eo ſtylo hominis, Velociter ſpolia detrahe, citò prædare. Et adhibui mihi teſtes fideles, Vriam ſacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ: & acceſſi ad Propheti ſſam, & concepit, & peperit filium. Et dixit Dominus ad me: Voca nomen eius, Accelera ſpolia detrahere, feſtina prædari. Quia antequàm ſciat puer vocare patrem ſuum, & matrem ſuam, auferetur fortitudo Damaſci, & ſpolia Samariæ coram Rege Aſſyriorum.*

Eſai. 8. 1.

1. Mirum ſane eſt, quantùm conentur hebræi, recẽtiores potiſſimùm hoc nobis teſtimonium illuſtriſſimum de manibus eripere: quàm multa etiam cum falſa, tum dictu fœda, auditúque turpia confingant, quantaque amentia, vt vaticinij veritatem aliò deflectant, Eſaiã ſanctiſſimum vatem, eximiumq́; pudicitiæ, atq; honeſtatis cultorem præter modum impudentem faciant, quin & Deum ipſum omnis ſanctitatis, puritatiſque auctorẽ indignè loquentem inducant, interpretatione illa ſua impuriſſima, quam de ſtyllo hominis afferunt, multiſq; aliis per ſummam contradicendi libidinem confictis, ex quibus ob eorum turpitudinem facilè poſſent falſitatis, errorìſque conuinci: nos tamen ea duntaxat perſtringemus, quæ omninò poſtulauerit noſtri inſtituti ratio, & ad rem propiùs accedere videbuntur. Contendunt igitur hebræi loco Eſaiæ citato nullum verbum de Meſſiæ aduentu fieri, ſed totum vaticinium ſpectare ad ipſum Eſaiam, qui videlicet iubeatur adhibitis illis duobus teſtibus ad vxorem ſuam accedere, ex eoq́; congruſſu promittatur conceptio, partuſque infantis, qui appellandus ſit, *Accelera ſpolia detrahere, feſtina prædari*: quoniam per eiuſmodi filium ita nominatum prædicebat Dominus euerſionem decem tribuum, deprædationemq́ue, ac vaſtitatem Samariæ, quæ ipſo adhuc infantulo, neſcientéque patrem ſuum, ac matrem ſuis nominibus appellare, facienda erat. Atque vt ſuam hanc expoſitionẽ plauſibilem faciant, afferunt illud Oſeæ 1. cum Deus ipſi Oſeæ præcepit, vt fœminam fornicariam, hoc eſt, ſiue corpore proſtitutam, ſiue ſecta Gentilem (ſolet namque idololatria appellari in ſacris literis fornicatio) vxorem duceret, ex eaq́; liberos procrearet, eiſque nomina imponeret, quibus vtriuſq; regni & Iſraëlis, & Iuda

Iudæorum contradicẽdi libido.

Eorum ſententia circa locum citatum.

Oſeæ. 1.

& Iuda euerſio prædiceretur. Conſueuit enim Deus non ſolùm verbis, ſed etiam factis ventura prænunciare, quemadmodum eidem Eſaiæ cap. 20. præcepit, vt nudus, & diſcalceatus per vrbem incederet, vt Ægypti, & Æthiopiæ vaſtitatem exprimeret: ſic enim futurum, vt Ægypti, Æthiopiæque iuuenes nudi, & diſcalceati in captiuitatem ab Aſſyriorum Rege abducerentur. Similiq; myſterio Ezechielem Prophetam fecit cum ſarcinis inſtar peregrini, & viatoris incedere, vt populi captiuitatem, atque in alienas terras peregrinationem portenderet. Sic igitur, inquiunt hebræi, iubetur hoc loco Eſaias ad vxorem ſuam accedere, ex eaque filium gignere, qui nomine ſuo, regni Syriæ, ac decem tribuum vaſtitatem ſignificet. Nec verò mirum videri debet, ſi hebræi infenſiſſimi noſtræ religionis hoſtes ſic ſcripturarum vaticinia, quæ de noſtris rebus loquuntur, eludere conentur: illud demirari ſatis non poſſum, cur plerique etiam ex noſtris cum Iudæis conſentiant, veluti Vatablus, Iſidorus Clarius, Forerius, & quod magis miror, D. Thom. in comment. ſuper Eſaiam: tametſi illam expoſitionem quam inferiùs afferemus, non omninò reiiciat.

Vatablus.
Clarius.
Forerius.
D.Thom.

2. Sed oſtendamus iam hebræorum ſententiam & abſurdam, & falſam omninò eſſe: & quidem eſſe admodum abſurdam, ex eo fit perſpicuum, quoniam, vt alia interim omittamus, Eſaiam vatem ſanctiſſimum præter modum impudentem faciunt, qui videlicet non erubuerit coràm teſtibus ad vxorem accedere, illiſque ſpectantibus rem peragere, idque velint Deum Prophetæ mandaſſe, quam indignitatem peruidentes plerique hebræorum aliquantò modeſtiores dixerunt non fuiſſe adhibitos teſtes ad huiuſmodi Eſaiæ cum vxore congreſſum ſpectandum; ſed vt conſcribendo ab Eſaia libro intereſſent: ſiquidem Deus præcipiebat, vt librum grandem ſumeret, & in eo pauca illa verba conſcriberet, quæ paulò ante commemorauimus. Vt igitur omne effugium hebræis intercludamus, probemus id, quod ſecundo loco propoſuimus, falſam ſcilicet eſſe hanc eorum ſententiam, & neque cum vaticinij veritate, maieſtateque, neque cum ipſo contextu eam de Eſaiæ filio interpretationem conuenire.

3. Primùm igitur in filium Eſaiæ nullo pacto quadrare poteſt nomen illud excellens, atque magnificum, quod infanti, de quo agitur, imponendum præcipitur: *Voca*, inquit, *nomen eius*, *Accelera ſpolia detrahere*, *feſtina prædari*: cum neque Eſaiæ filius ita fuerit appellatus, neque de eius vita, aut factis vlla fiat in ſacris literis mentio, propter quæ tantum nomen illi attribui potuiſſet; quam aptè verò in Chriſtum conueniat, inferiùs docebimus. Deinde duo illi teſtes, qui adhibentur, Vrias ſcilicet Sacerdos, & Zacharias filius Barachiæ non poſſunt vlla ratione ad Eſaiam ipſum, eiúſve filium ſpectare iuxta interpretationem hebræorum. Ait namque R. Salomon Vriam, qui hic teſtis inducitur, fuiſſe Vriam filium Semei, qui prophetauit tempore Ioachim filij Ioſia, vt refert Hier. 26. *Fuit quoque vir prophetans in nomine Domini*, *Vrias filius Semei de Chariathiarim*, *& prophetauit aduerſus ciuitatem iſtam*, *& aduerſus terram hanc iuxta omnia verba Hieremiæ. Et Audiuit Rex Ioachim*, *& quæſiuit interficere eum*. Addit quoque R. Salomon ſecundum illum teſtem, qui dicitur Zacharias filius Barachiæ, fuiſſe illũ, qui in duodecim Prophetis minoribus vndecimus eſt. At ex his liquidò euincitur falſam eſſe Iudæorum expoſitionem. Etenim ſi tales fuerunt eiuſmodi teſtes, vt ſcribit R. Salomon, non potuerunt ab Eſaia adhiberi, induciq;, vt cõſcribendo à ſe libro intereſſent, cum multò poſteriores ipſo Eſaia fuerint. Verumenimverò à quarto anno regni Achaz, quo tempore, vel circiter, Eſaias hoc edidit vaticinium, vſque ad Regem Ioachim, ſub quo Vrias ille fuit vaticinatus, fluxerunt anni pluſquam centum: & ab eodem quarto anno regni Achaz vſque ad tempus

Nomen Accelera. & c. in filium Eſaiæ nullo pacto quadrat.

R.Salomon
Hier.26 20.
Cuius filius, & quo tempore prophetauerit Vrias.

Quo tẽpore euixerit hoc vaticinium Eſaias.

Zachariæ

Zachariæ filij Barachiæ, ſi fuit vndecimus Prophetarum minorum, tranſierunt pluſquam ducenti anni, vt affirmant Galatin. libro 7. Arcan Catholicæ veritatis capite 16. Lyran. & Dionyſius Carth. in commentarijs huius loci, idq́; breuiter ita oſtenditur.

Galatin. Lyran. Dion Carth A tẽpore huius vaticinij vſque ad tẽpus Zach II. prophe. min. quot fluxerint anni.

Achaz regnauit ſexdecim annis. 4. Reg. 16. ex quibus deſumendi ſunt tantùm duodecim, quoniam vti diximus, quarto anno regni eius, aut circiter, edidit hoc vaticiniũ Eſaias. Ei ſucceſſit Ezechias qui viginti nouem annis regnauit 4. Regum 18. poſt quem imperauit Manaſſes quinquaginta quinque annis 4. Reg. 21. poſt quem regnauit Amon, cuius principatus duobus tantùm annis perdurauit. 4. Reg. 21. Hunc excepit Ioſias, qui vno & triginta annis regnauit 4. Reg 22. quem ſubſequutus eſt Ioacim, qui regnauit vndecim annis 4. Reg. 43. Poſtea Sedechias decem annis 4. Reg. 24. cuius tempore cœpta eſt Babylonica illa ſeptuaginta annorum captiuitas vſque ad primum annũ Cyri fundatoris Monarchiæ Perſarum, quo tempore iacta ſunt templi fundamenta: ſed paulò poſt tempore Cambyſis eius filij fuit intermiſſum opus vſq; ad imperium Darij Hyſtaſpis, quo imperante prophetauit Zacharias ille minorem Prophetarum vndecimus, vt fusè diſputauimus in noſtris ſuper eum Prophetam comment. Si igitur ſuperiores annos in ſummam redigas, facilè reperies, ſi Vrias & Zacharias, qui hoc loco nominantur, ſunt illi, quos putat R. Salomon non potuiſſe illos ab Eſaia pro teſtibus adhiberi, cum illos Eſaias tanto ſpatio anteiuerit, atque adeò vniuerſam R. Salomonis interpretationis fabricam facilè corruere. Nec verò poſſunt hebræi eò confugere, vt dicant Zachariam iſtum non fuiſſe illum, qui eſt vndecimus Prophetarum minorum, ſed Zachariam filium Ioiadæ, de quo agitur 4. lib. Reg. & quem nos initio commẽtariorum in Zachariam probauimus fuiſſe illũ, de quo Chriſtus diſſerit Matthæi vigeſimotertio: quoniam is etiam Zacharias non potuit in teſtem produci ab Eſaia, cum is Eſaiam per centum, & ampliùs annos præceſſerit, quod ita intelliges. Poſt Ioas, qui eum Zachariam interfecit inter templum, & altare, regnauit Amaſias filius eius viginti nouẽ annis 4. Reg. 14. cui ſucceſſit Ozias, qui quinquaginta duobus annis principatum tenuit 4. Reg. 16. poſt quem regnauit Ioathan ſexdecim annis 3. Reg. 16. cui ſucceſſit Achaz cuius anno quarto hoc accidit vaticinium, qui anni in ſummam collecti centum, & eo amplius conficiunt.

4. Quot annis regnauit Achaz. Quot item Manaſſes, Ioſias, Ioacim, & Sedechias. Quo tẽpore cœpta fuerit Babylonica illa 70. annorum captiuitas Zach. minorum prophetarum II. prophetauit tempore Darij Hyſtaſpis Quiſnã fuerit Zach. ille occiſus inter templum & altare Mat. 23. & quo tempore vixerit.

5\. Catholicorum ſententia.

Qui ex noſtris cum Iudæis conſentiunt, aliò deflexere: aiunt enim Vriam, de quo hîc agitur, non fuiſſe illum, qui vixit tempore Ioacim, cuius fit mentio Hierem. 26. ſed alium qui fuit tempore Regis Achaz, vt refertur 4. Reg. 16. vbi ita legimus: *Perrexit Rex Achaz in occurſum Theglathphalaſar Regi Aſſyriorum in Damaſcum: Cumq́; vidiſſet altare Damaſci, miſit Rex Achaz ad Vriam Sacerdotem exemplar eius, & ſimilitudinem iuxta omne opus eius. Extruxitq́; Vrias Sacerdos altare iuxta omnia, quæ præceperat Rex Achaz de Damaſco.* Deinde ſimiliter adijciunt Zachariam filium Barachiæ, qui etiam teſtis inducitur, neq; fuiſſe illum filium Ioiadæ tempore Regis Ioas, neq; illum, qui in duodecim Prophetis minoribus vndecimus eſt; ſed alium quendam ita appellatum, qui Regis Achaz tempore floruerit. Verùm hæc quoque reſponſio facillimè conuellitur: etenim quod attinet ad Vriam illum, qui vixit tempore Regis Achaz, cum is fuerit idololatra, atq; in cultu idolorum Regis ipſius Achaz impijſſimi imitator, vt patet ex ijs, quæ paulò ante ex 4. li. Reg. citauimus, quod vel ipſi aduerſarij nõ inficiantur, nullo pacto eſt credibile Eſaiam illum pro teſte adhibuiſſe, eo potiſſimùm, quod duo iſti teſtes, qui inducti ſunt ab Eſaia, appellantur fideles: *Et adhibui*, inquit, *mihi teſtes fideles. Vriam ſacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ.* Etenim

4\. Reg. 16. 10.

Vrias qui vixit tempore Achaz, fuit idololatra.

OOoo huiuſ

D. Thom.

huiuſmodi fidelitas, quidquid dicat D. Thomas & alij, non ſolùm ad officij dignitatem, id eſt, ſacerdotium, ſed etiam & maximè ad vitæ ipſius benè inſtitutam rationem referenda eſt: alioqui quomodo vir idololatra, & acerrimus idolorum propugnator teſtis diuinorum vaticiniorum fidelis cenſeri potest, quibus diuina auctoritas confirmatur, cum ipſe pro falſorum Deorum cultu & veneratione certaret, atque adeò veri Dei exiſtimationem minimè curaret; quin potiùs ad eam eleuandam, ac deprimendam teſtimonio ſuo abuteretur, vt meritò ei fides haberi ab Eſaia minimè debuiſſet? Quare nullo pacto eſt credibile Eſaiam adhibuiſſe in teſtem eiuſmodi Vriam idolorum cultorem, atque adeo veri Dei hoſtem infeſtiſſimum. Quòd verò ad tertium illum Zachariam ſpectat, quem abſque vllo fundamento confingunt, eadem facilitate reijcitur, qua aſtruitur, cum id nullo vel Scripturæ, vel probati auctoris teſtimonio comprobetur.

6. Reuincitur vltimò hæc de filio Eſaiæ expoſitio.

Denique ad totam hanc de Eſaiæ filio expoſitionem omnino reuincendam illud ſatis eſſe deberet, quod de infante, de quo agitur, eo loco expreſsè dicitur illo adhuc infantulo, videlicet antequam ſciret vocare patrem, & matrem, Syriæ, & Samariæ vaſtitatem euenturam fuiſſe, vt patet ex illis verbis: *Auferetur fortitudo Damaſci, & ſpolia Samariæ*. At huiuſmodi vaſtitas non potuit contingere infantulo adhuc filio Eſaiæ, ſiquidem ea calamitas accidit ſexto Anno Regni Ezechiæ, quo tempore neceſſe fuit filium Eſaiæ habuiſſe iam ſeptemdecim, aut octodecim annos, cum conceptus eſſet quarto anno Regni Achaz, à quo anno vſq; ad ſextum Ezechiæ, qui ei ſucceſſit, fluxerunt octodecim anni: nam Achaz, vt paulò ante diximus, ſexdecim annis regnauit. Cum igitur eo tempore filius Eſaiæ iam minimùm compleret octodecim annos, profectò non accidit eo infantulo ea Syriæ, Samariæq; calamitas, quemadmodum dixit hoc loco Eſaias, atque adeo nullo modo ad eum poteſt vaticinium referri, quantuncumque ad libitum duo illi teſtes ſiue ab hebræis, ſiue à noſtris confingantur. Omitto etiam illud, quod ſine fundamento vxorem Eſaiæ Propheriſſam faciunt: ſiquidem illa verba, *Et acceſſi ad Propheriſſam*, ſic accipiunt, vt Eſaias ad vxorem ſuam acceſſiſſe dicatur.

Syriæ, & Samariæ vaſtitas quo tempore acciderit.

7. Statuitur ſermonem eſſe ad literam de Chriſto.

Illud igitur pro certo ſtatuendum hoc loco Eſaiæ ſermonem eſſe ad literam de Chriſto, deque eius conceptu, & ortu ex Virgine, abſq; vlla vel minima eius integritatis iactura. Ita docent D. Iren. lib. 3. contra Hæreſes cap. 18. Euſeb Cæſar. lib. 7. demonſt. Euang. in ſecundo teſtimonio ex Eſaia D. Epiphan. lib. 3. contra Hæreſes hæreſi 78. contra Antidicomarianitas, & hæreſi 79. contra Collyridianos, Tertull. multis in locis tractans verba illa, *Antequam ſciat puer vocare patrem, & matrem, auferetur fortitudo Damaſci, & ſpolia Samariæ*, veluti lib. aduersùs Iudæos ca. 9. & lib. de reſurrectione carnis c. 20. & lib. 3. contra Marcionem ca. 12. & 13. & lib. 5. c. 18. D. Chryſ hom. 1. in cap. 1. Ioan. & hom. 5. in 1. caput Matthæi, D. Ambro. in Pſal. 118. ad illa verba. *Exultaui in verbis tuis*: D. Hiero. Proclus, Cyrill. Alex. in comment ſuper Eſaiam, D. Gregor. Nazian. in ſanctum Paſcha: & eſt communis Patrum, Doctorumque ſententia: Confirmaturque efficaci ratione, quoniam nulli alteri, præterquàm Meſſiæ, poteſt nomen illud attribui, quod infanti imponi præcipitur: *Voca*, inquit, *nomen eius*, *Accelera ſpolia detrahere, feſtina prædari*. Cuius argumenti vis magis apparet ex tranſlatione Septuaginta interpretum, qui pro eo, quod nos habemus, *Antequam ſciat puer vocare patrem, & matrem, auferetur fortitudo Damaſci, & ſpolia Samariæ*, ita tranſtulerunt: *Antequam ſciat puer vocare patrem, & matrem, accipiet fortitudinem Damaſci, & ſpolia Samariæ*. Ex qua tranſlatione licet colligere verbum illud,

D. Irenæus. Euſeb. Cæſa. D. Epiphan. Tertullian. D. Chryſoſt. D. Ambroſ. Pſal. 118. D. Hieron. Proclus. Cyrill. Alex. D. Greg. Naz.

Nomē illud Accelera &c. nulli præter quā Meſſiæ attribui poteſt.

Septuag.

illud, *Auferetur*, quod ex hebræo tranſtulit D. Hieronymus ad ipſummet infantem pertinere, vt ſit ſenſus: Antequam ſciat puer vocare patrem, & matrem, auferetur, nimirum ab eodem infante, fortitudo Damaſci, & ſpolia Samariæ. At quis alius vnquam infans præter Meſſiam, dum adhuc neſciret patrem, ac matrem ſuis nominibus appellare, hoc eſt, dum infans eſſet, accepit, aut accipere potuit fortitudinem Damaſci & ſpolia Samariæ? ſanè nunquam alium potuerunt Iudæi oſtendere niſi vnum Meſſiam, quem in ſua infantia Damaſcum, Samariamque ſpoliaſſe inferius demonſtrabimus.

Hoc igitur conſtituto ſermonem eſſe de Meſſia, aggrediemur iam explicare puriſſimum conceptum, partumque ſanctiſſimæ Deiparæ. Aduerte igitur pro eo, quod nos habemus, *Adhibui mihi teſtes fideles*, LXX. tranſtuliſſe, *Teſtes mihi fac fideles*, vt non Eſaias, ſed Deus ipſe loquatur: *Dixit*, inquit, *Dominus ad me: Teſtes mihi fac fideles, Vriam Sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ*: itaque teſtes iſtos non Eſaiæ, ſed Domino ipſi adhiberi: eodemque ſenſu accipiendam eſſe vulgatam editionem, vt nimirum verba illa, *Adhibui mihi teſtes fideles*, non Eſaiæ, ſed Dei ipſius verba ſint, qui eiuſmodi teſtes ſibi adhibuerit. Sed etiam hinc oritur grauiſſia controuerſia, quínam eiuſmodi teſtes fuerint? Prima expoſitio eſt Cyrilli Alexandrini in commentar. ſuper Eſaiam, aientis, quo tempore ab Eſaia hoc editum fuit vaticinium, fuiſſe quendam Vriam Prophetam, & Zachariam legis Doctorem. Verum myſtagogicè poni hoc loco Vriam pro omnibus Prophetis, & Zachariam pro omnibus legis Doctoribus: ſenſúmque eſſe, vniuerſos Prophetas, totámque legem veterem myſteria legis gratiæ, & ea omnia, quæ ad Regem Meſſiam pertinent, confirmaſſe, quippe cum Meſſias fuerit totius legis, & Prophetarum omnium finis: eodémque myſterio in transfiguratione Domini Moyſem, & Heliam apparuiſſe cum illo colloquentes de exceſſu, quem completurus erat in Hieruſalem: per Moyſem námque, legem; per Heliam verò, ſacerdotium, ſiue prophetiam eſſe accipiendam, quòd lex nimirum, & prophetiæ omnes ad Chriſtum ſpectarent. Atque hæc quidem Cyrillus, qui tamen ſi exiſtimat, cùm Eſaias hoc edebat vaticinium, vixiſſe aliquem Zachariam, qui Propheta fuerit, non rectè videtur ſentire, cùm nullum ſimilem Zachariam eo tempore extitiſſe legamus in ſacris literis. Etenim Zacharias filius Ioiadæ, qui floruit tempore Regis Ioaz præceſſit ipſum Eſaiam multo tempore, & Zacharias vndecimus Prophetarum minorum fuit poſterior Eſaia pluſquam ducentis annis: ſi quem verò alium Zachariam ipſe confingit, neceſſe habuit id vel ex ſacris literis, vel ex veterum annalibus confirmare. Vriam quidem rectè dicit tēpore Eſaiæ extitiſſe; ſed cum nos ſuperius idololatram fuiſſe oſtendimus, atque adeò non potuiſſe fidelem teſtem appellari, nec idoneum qui ad diuina vaticinia atteſtanda adhiberetur; Illud præterea, quod Cyrillus adiungit, nomine duorum iſtorum teſtium omnes Prophetas, vniuerſámque legem intelligi: quod etiam affirmat Euſebius loco citato, myſticum planè eſt: cùm enim duo iſti teſtes ſuis propriis nominibus appellentur, haud dubiè duos aliquos viros ita nominatos debemus accipere qui teſtes eius vaticinij adhibeantur.

8.

LXX.

Quinā eiuſmodi teſtes fuerint.

Prima ſentētia Cyrilli Alexandrii.

Cyrilli ſententia ſefellitur.

Secunda eſt D. Hieronymi per *Vriam* accipientis Vriam illum, qui vixit tempore Regis Achaz, cui Rex præcepit, vt altare iuxta altaris Damaſci ſimilitudinem Hieroſolymis extrueret; per Zachariam verò, quendam Zachariam: *De quo*, inquit, *dierum narrat liber, quod Ezechias filius Achaz quæſierit Dominum in diebus Zachariæ eruditi in timore Dei.* In qua quidem expoſitione illud maximè diſplicet, quòd affirmet Vriam eſſe illum, qui vixit tempore Regis Achaz, cul-

9.

Secunda D. Hieronymi.

tórq; fuit idolorum:impetare enim mihi non poſſum,vt credam virum idololatram in teſtem tam præclari vaticinij adductū fuiſſe, vt ſuperiùs fuſiùs diximus.

10. Tertia alio rum. Tertia eſt aliorum,qui ad nominum etymologiam recurrent,vt videlicet hoc loco Vrias & Zacharias non pro aliquibus certis hominibus ponantur, ſed ſecundùm nominum etymologiam,qua Vrias idem eſt,atque illuſtratus à Domino;& Zacharias idem,quod memor Domini: ſignificéntque omnes Prophetas, Doctoréſq; qui à Domino illuſtrantur,ſacrámq; Scripturam memoria retinent, & aſſiduè meditantur, fore venturis temporibus veritatis huius vaticinij teſtes locupletiſſimos,cùm viderent ſuo tempore impletum, quod Eſaias tantò antè prædixerat:quam expoſitionem affert quoque Euſebius lib.7.demonſtrat. euangel.nec ab ea multùm abhorret D. Hieron. Etenim poſtquam illam de Vria, & Zacharia paulò antè commemoratam expoſitionem attuliſſet,ſubiunxit: *Varias interpretatur lux Domini:Zacharias memoria Domini:& Barachias benedictio Domini: quibus teſtibus Chriſti natiuitas comprobatur.* Sed mihi ſanè, vt ingenuè fatear, hæc interpretandi ratio, quæ nominum etymologiis nititur in exponendis potiſſimùm Prophetarum vaticiniis,ſemper parum firma viſa eſt, niſi vt interdum accidit,manifeſtè ex ipſo contextu eliciatur.

Margin: Euſebius. D.Hieron

11. Sententia Authoris. Quare his omnibus reiectis ſententiis, arbitramur per *Vriam*, hoc loco accipiendum eſſe illum Vriam filium Semeï,qui vixit tēpore Regis Ioacim filij Ioſiæ,cuius fit mentio Hierem.26.cum enim Prophetam fuiſſe perſpicuum eſt ex eo loco Hieremiæ,vbi dicitur aduersùs ciuitatem Hieroſolymam, & aduersùs terram Palæſtinæ prophetaſſe iuxta omnia verba Hieremiæ: *per Zachariam* verò *filium Barachiæ*,illum intelligendum,qui vndecimus eſt Prophetarum minorum. At inquies:Quomodo duo iſti viri potuerūt adduci teſtes ab Eſaia,cùm à quarto anno regni Achaz,quo anno Eſaias,vt ſuprà diximus,hoc edebat vaticinium, vſque ad Vriam filium Semeï pluſquam centum anni, & vſque ad Zachariam vndecimum Prophetarum minorum pluſquam ducenti anni tranſierint:Reſpōdemus,duos iſtos teſtes non adduci ab Eſaia,ſed ab ipſo Deo,vt ſuperiùs oſtendimus:& ſicut acceſſus ad Propheti ſſam non fuit corporalis, ſed ſpiritualis vt patebit ex ſequentibus;ita quoque adductionem teſtium non corporalem ſed ſpiritualem eſſe,non quòd non eſſent futuri veri teſtes duo illi,qui hoc loco nominantur:ſed quoniam eorum exhibitio,cùm hæc Eſaias ſcribebat non re ipſa, ſed ſpiritu tantùm,& promiſſione fiebat.Futurum enim erat, vt Zacharias poſt captiuitatem Babylonicam illuſtriſſima ederet de Rege Meſſia vaticinia, quibus eius aduentum in manſuetudine explicat,cùm diceret cap.9. *Exulta ſatis filia Sion,iubila filia Hieruſalem:ecce Rex tuus venit tibi iuſtus ſaluator,& ipſe pauper:* ſed qui tamen in ea paupertate opima ſpolia gentibus detraheret, vt habes ab eodem magnificis verbis illo ipſo capite prænunciatum. Futurum quoque erat, vt Vriæ illius, cuius fit mentio Hieremiæ vigeſimoſexto vaticinium de euerſione vrbis, ac templi, & poſtrema hac captiuitate, quam modò Hebræi patiuntur, tandem impleretur,ídque pro ſupplicio infligeretur populo Hebræo,quòd eundem Meſſiam actum in crucem per ſummam impietatē occidiſſet.Quibus duobus vaticiniis futuro tempore adimplendis præſens Eſaiæ vaticinium de Meſſiæ conceptu,atque ortu ex Virgine confirmabatur:atque adeò meritò iam tunc duo illi Prophetæ, Vrias, & Zacharias tanquam locupletiſſimi teſtes promittebantur,qui futuris deinceps tēporibus rem eandem Eſaiæ promiſſam ſuorum vaticiniorum impletione teſtarentur. Hanc expoſitionem affert Lyranus in commentar. huius loci, Galatinus lib.7.Arcan. Catholicæ veritatis,cap.16. imò

Margin: Adductio teſtiū nō corporalis ſed ſpiritualis. — Zach 9. 9. — Lyranus. Galatinus.

imò & Ionathas Paraphraſtes Chald. cum in ſuo Targo ita tranſtulit: *Conſtare coram me teſtibus fidelibus maledictiones, quas dixi, vt inducerem in diebus Vria Sacerdotis: Ecce venerunt, & etiam omnes conſolationes, quas dixi in prophetia Zacharia filij Barachia, ego adducturus ſum*: vbi cernis Paraphraſten Chald. per *Vriam* ſacerdotem illum eundem intelligere, qui Hier. 26. dicitur vaſtitatem vrbis, populiq́, captiuitatem prædixiſſe, quam nomine *maledictionis* Chaldaicus explicauit: per *Zachariam* verò intellexiſſe Zachariam vndecimum Prophetarum minorum, qui lætiſſima ſcripſit de Meſſiæ aduentu, & victoriis vaticinia, quæ Paraphraſtes *conſolationes* appellat. — Paraphraſt.

Cum igitur liquidò conſtat duos illos teſtes, qui adducuntur, nondum eo tépore natos fuiſſe, perſpicuum relinquitur eos non fuiſſe eo tempore adductos, quo hæc ab Eſaia ſcribebantur, ſed adducendos ab ipſo Deo ſuo tempore promitti: atq; adeò neque prophetiſſam, quæ concepit, & peperit, illo quoque tempore extitiſſe: ſed promitti multo poſt tempore futuram, concepturamq; infantem illum, de quo in eo vaticinio diſſeritur: & quod eſt conſequens, nec vxorem Eſaiæ fuiſſe illam prophetiſſam: ſed ſanctiſſimam Virginem ex Spiritu ſancto concepturam, pariturámque eiuſmodi infantem. — 14. — Prophetiſſa, quæ concepit, & peperit non fuit vxor Eſaiæ, ſed B. Virgo.

Pro cuius rei illuſtriore cognitione ſciendum eſt verba illa: *Acceſſi ad prophetiſſam*, variè exponi: & quidem D. Hiero. ait per prophetiſſam hoc loco Spiritum ſanctum eſſe accipiendum, qui ſermone hebraico vocatur *Ruach* רוח genere fœminino, ad quem Spiritum ſanctum Eſaias acceſſit diſponendo nimirum ſe, vt ab Spiritu ſancto prophetiæ ſpiritu illuſtraretur, iuxta illud Pſal. 33. *Accedite ad Dominum, & illuminamini.* Verùm non explicat Hieronymus, ſed nec aptè explicare poteſt, quomodo Spiritus ſanctus Chriſtum conceperit, & pepererit: quod neceſſe tamen fuit oſtendere, ſiquidem de prophetiſſa illa dicitur: *Et concepit, & peperit filium.* Quare hæc Hieronymi interpretatio (venia dicam ſapientiſſimi Patris) videtur omnino improbabilis, niſi: *Concepit, & peperit*, pro facere concipere, & parere accipiat, quod alienum tamen eſt à contextu, vbi ipſamet prophetiſſa poſt eum acceſſum, cuius fit mentio, dicitur concepiſſe, & peperiſſe filium. Omitto illud quòd inſolés omnino eſt Spiritum ſanctum appellari prophetiſſam. Hac igitur prætermiſſa ſententia, poſitoq; ex communi Patrum doctrina, quos ſuperiùs retulimus, & paulò poſt etiam citabimus, hanc prophetiſſam eſſe beatiſſimã Virginem, dupliciter poteſt verè, ac propriè hic locus intelligi: vno modo, vt verbum illud: *Acceſſi*, ad ipſum Eſaiam referatur, qui dicatur acceſſiſſe ad B. Virginem per ſpiritualem quendam acceſſum, diuinam ſcilicet reuelationem, & ſublimem quandam tantæ fœminæ contemplationem, & per ſpiritum interfuiſſe conceptui eius, ac partui multo poſt tempore ex Spiritus ſancti virtutis obumbratione futuri: *Acceſſi*, inquit, *ad prophetiſſam*, mente ſcilicet, ac ſpiritu eam contemplatus, vidiq́ue per ſpiritum, ac reuelationem Virginem quandam concepiſſe, peperiſſeque filium abſque vllo integritatis ſuæ præiudicio, qui infantulus, dum adhuc loqui neſciret, neq; patrem, aut matrem ſuis nominibus appellare, iam tunc Damaſci, ac Samariæ ſpolia detrahebat. Ita hunc locum intellegere Dionyſ. Carthuſ. Hugo Cardin. & alij: videtur accedere D. Epiph. lib. 3. contra hæreſes, cap. contra Collyridianos. Altero, vt verbum: *Acceſſi*, non ad Eſaiam, ſed ad Spiritum ſanctum pertineat, quæ expoſitio, & germanior eſt: & communior, ac reliquis omnibus præferenda. Germanior quidem, quoniam cum verba præcedentia: *Adhibui mihi teſtes*, Dei ipſius ſint, vt ſuperiùs ex Septuaginta interpretum tranſlatione probauimus, ex quibus oſtendimus illud: *Mihi*, ad Deum ipſum ſpectare; conſequens quoque eſt, vt verba ſequentia:

— 15. — D. Hieron. — Pſal. 33. 6. — Dupliciter explicatur illud, acceſſi. — Acceſſus pro reuelatione. — Dion. Cart. Hugo Card. D. Epiph. — Expoſitio germanior, & præferenda.

Et acceſſi ad propheti ſſam, quæ continuata ſerie ponuntur, ad ipſum quoque Deum pertineant, atque adeò Deus ipſe ſit, qui toto hoc vaticinio in perſona ſua loquatur. Quòd verò ſit communior, inde apparet, quòd eam plerique omnes Patres communi conſenſu afferunt, veluti Euſebius Cæſar. lib. 7. Demonſtrationis Euangelicæ in ſecundo teſtimonio ex Eſaia. *Cum quo, inquit, orireur, videnam e et conceptura, quæ virum experta non eſſet? Ipſum hoc, de quo quæritur, nunc oraculum docet: Et acceſſi, inquit, ad propheti ſſam, & in vtero accepit, & peperit filium. Eſt autem intelligendum de Spiritu ſancto, à quo afflatus Propheta diuinabat: ipſe enim Spiritus ſanctus ſe acceſſiſſe ad propheti ſſam fatetur, quod quidem ipſum planè completum eſt in Chriſti ortu, quo tempore miſſus eſt Angelus Gabriel ad Virginem, dixitq́; ei: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi.* Et Cyril. Alex. lib. 1. in Eſaiam c. 8. *Quod, inquit, non ex ſanguine & carne, neque ex voluntate viri Chriſti natiuitas ſecundum carnem peracta fuerit, ſed inſolita, & vltra leges humanæ naturæ extiterit, Deus Propheta reuelauit. Etenim ipſe, inquit: qui dicit: Cape tibi librum nouum magnum, acceſſit ad propheti ſſam: illud enim ſanctiſſimum corpus ex Spiritu ſancto è ſupernis verbo formatum eſſe, cui dubium eſſe poterit? Quocirca Spiritus ſancti ſpiritus, ac vis, per quam illud corpus in ſanctiſſima virgine formatum eſt, hoc congreſſu habitu, ac figura obliquè ſignificatur.* Quod deniq; vt cæteros omittam, habet Procopius in Eſaiam. *Ait, inquit, Dominus quod ipſe ſuperueniet propheti ſſæ, & ſic vocat propheti ſſam matrem Chriſti, quod Spiritus ſancti particeps ſit futura iuxta illud* Luc. 1. *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te.* Cum igitur de communi Patrum ſententia illa ſit huius loci vera germanaq; interpretatio, Spiritum ſanctum acceſſiſſe ad Virginem, ex eóq; acceſſu illã concepiſſe, peperiſſéq; infantem: planum efficitur ex hoc vaticinio perſpicuè probari intemeratam virginitatem ſanctiſſimæ Deiparæ, quippe quæ non ex viri congreſſu, ſed ex puriſſimo, & ſanctiſſimo Spiritus ſancti in eam ſuperuenientis, & obumbrantis acceſſu conceperit: idem enim eſt acceſſiſſe Deum ad propheti ſſam, atque Spiritum ſanctum in Virginem ſuperueniſſe, & virtutem altiſſimi ei obumbraſſe: vt Angelus Gabriel, cùm dixit, *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te*, ad hunc ipſum locum Eſaiæ reſpexiſſe videatur. Porrò Virginem optimo iure appellatam fuiſſe propheti ſſam ex eo apperet, quòd in ſuo illo Cantico præclariſſimũ edidit vaticinium, cum dixit: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*: quod cumulatiſſimè impletum cernimus. Ita docent Cyril. Alexand. & D. Baſil. in hunc locum Eſaiæ, D. Epiph. hæreſ. 78. Euſeb. Cæſar. Greg. Nazianz. & alij, quos ſuperiori ſectione citauimus. Quin & D. Ioan. Damaſc. orat. 2. de B. Mariæ dormitione, librum ipſum nouum, quem Propheta iubetur accipere, ad virginitatem Deiparæ pertinere arbitratur. *Ibi, inquit, nouus liber, quo inenarrabili modo Deus Verbum citra omnem manus operam inſcriptus eſt?* Atque hæc de vera, ac germana huius vaticinij expoſitione vniuerſè dicta ſint: nunc vt eadem illuſtriora reddantur, erit operæ pretium nonnulla, quæ maiorem lucem deſiderant, magis explanare.

Euſeb. Cæſ. — Luc. 1. 35 — Cyrill. Alex. — Spiritus ſancti deſcenſus in Virginem. — Procopius. — B. Virgo verè propheti ſſa. — Cyrill. Alex. D. Baſil. D. Epiph. Euſeb. Cæſ. Greg. Naz. D. Io. Dam. Eadem liber nouus.

Cur librum grandem ſumere iubeatur Eſaias, vt in eo pauca quædam verba conſcribat.

SECTIO XVIII.

1. IN ſuperiori vaticinio in primis myſterij pleniſſimum eſt illud, quod Dominus præcipit Eſaiæ: *Sume tibi librum grandem, & ſcribe in eo ſtylo hominis: Velociter ſpolia detrahe, cito prædare.* quid enim cauſæ fuit, cur librum grandem iuberetur accipere ad tam pauca verba conſcribenda? Quocirca vt res fiat illuſtrior, explicare

primum

primùm oportet contextum. Igitur 70. tranſtulerunt: *Et dixit Dominus ad me. Sume tibi τόμον καινὸν μέγαν*, id eſt, *tomum*, ſeu *librum nouum magnum*, *& ſcribe in eo ſtilo hominis, vt velociter deprædationem faciat ſpoliorum. adeſt enim*: pro libro hebraicè eſt gilaiom, quod nomen volumen ſignificat, à radice galal, id eſt, voluere, inuoluere, circumire, quod ſolerent veteres membranas, in quibus ſcribebant, complicare. Alij tamen volunt deduci potiùs à radice gala, quæ inter alia ſignificat diſcooperire, & reuelare, ita enim plerique apud Pagninum in ſuo hebraico dictionario deducunt; tum verò ſignificat librum qui deberet omnibus ad legendum publicè proponi, vt in eo, quæ abſcondita, & incognita eſſent, reuelarentur, eumq; librum fuiſſe huiuſmodi videtur ſenſiſſe Paraphraſt. Chald. cum tranſtulit, *Sume tibi tabulam grandem*. deducens ſcilicet idem nomẽ à radice gala: itaque ſignificari librum aliquẽ explicatum, & publicè propoſitum inſtar tabulæ, quòd videlicet in eo paterent omnibus, quæ inſcripta erant, & manifeſta, perſpicuaque eſſent vniuerſis, eam enim vim habet vox gilaiom, ſi ab ea radice deducatur: vnde in numero multitudinis *ſpecula* ſignificat propter claritatem, & manifeſtam noticiam. Verùm ſiue ab vna radice, ſiue ab altera ducatur, probabilius videtur huiuſmodi librum debuiſſe proponi omnibus euolutum, & explicatum. 70. tranſtulerunt *τόμον καινὸν μέγαν*, id eſt, *tomum nouum grandem*: licet autem *tomus* ex vi verbi ſignificet partem libri, quam ſectionẽ appellamus; tamen hoc loco pro integro libro, & volumine vſurpatur: itaque liber hic fuit non ſolum magnus, ſed etiam nouus, vt addidere 70. D. Hieron. per librum iſtum intelligit hoc ipſum volumen Eſaiæ, quod in Biblijs circunfertur: *Dixit*, inquit, *Dominus ad Prophetam, vt nequaquam in populos proferat nouæ natiuitatis arcanum ſed ſcribat eam in iſto grandi volumine, quòd modò legimus*. Cæterùm probabilius videtur non hoc volumen Eſaiæ, in quo omnia eius vaticinia continentur, nomine huius libri accipiendum eſſe, ſed peculiarem quendam librum, in quo illa tantùm verba conſcriberet, quæ reliquis vaticinijs poſtea adiungeret.

Sept.
Explicatur. Eſaiæ contextus.
Sanct. Pagn.
Paraphraſt.
Sept.
D. Hieron. Nomine libri quod volumen accipiendum.

Secundò, expoſitionem deſiderat illud, quod ſequitur: *Et ſcribe in eo ſtylo hominis*. D. Hieron. ſtylum hominis interpretatur ſtylum quo homines ſcribere conſueuerunt: *Præcepit*, inquit, *Dominus Prophetæ, vt humanis verbis, & ſtylo, quo homines ſcribere conſueuerunt, Dei ſacramenta comprehendat*. Id quod magis explicauit Lyran. præcipi nimirum Prophetæ, vt ea verba ſtylo hominis conſcribat, id eſt, clarè, & planè, vt ea quilibet homo etiam parum doctus poſſit legere, & intelligere: cui concinit Paraph. Cald. cum tranſtulit: *Sume tibi tabulam grandem, & ſcribe in ea ſcripturam claram*. Itaque illud Prophetæ præcipitur, vt verba illa dictionibus claris, notiſq; characteribus, & vocibus, & vt quidam arbitrantur, literis etiam maiuſculis in tabula illa grandi, ſeu volumine conſcriberet, vt & facilè, & à longè ab omnibus etiam imperitis legi, & intelligi poſſent.

2. D. Hieron. Stylus hominis, quid hic. Lyran.
Paraphraſt.

Tertiò, quidnam in eo libro grande ſcribendum eſſet ab Eſaia, mox verbis ſequentibus explicatur: *Scribe*, inquit, *in eo ſtylo hominis, Velociter ſpolia detrahe, citò prædare*, hebraicè eſt, השבן לסחר שלל hoc eſt, ſi verbum verbo reddas: *Ad feſtinandum ſpolium accelerauit prædam*. Non deſunt autem, qui arbitrentur in volumine iſto ſola illa duo vltima verba monoſyllaba, השבן, id eſt, *Accelerauit prædam*, conſcribenda fuiſſe: itaque transferunt *Scribe ſuper ipſum ſtylo hominis de accelerando ſpoliatione: Accelerauit prædam*, ſeu *feſtinat direptio*, vt videlicet verba illa præcedentia, *Ad feſtinandum ſpolium*, ſeu vt nos habemus, *Velociter ſpolia detrahe*, non ſcribenda fuerint in libro, ſed contineant tantùm materiam, & argumentum ſcriptum, de quo agunt duo poſtrema verba, quæ erant conſcribenda: Cæterùm noſtra editio vulgata magis ſonat omnia illa verba fuiſſe conſcribenda,

3.
Quidnam ſcribendum ab Eſai in volumine.

benda, *Velociter ſpolia detrahe, cito prædare:* poteſtque confirmari ex eo, quod ſtatim de naſcituri infantis nomine dicitur; *Voca nomen eius, Accelera, ſpolia detrahere, feſtina prædari:* ex quibus videtur non obſcurè colligi in libro illo grandi conſcribendum mandari nomen naſcituri infantis. quod integra illa ſententia explicatur, vt liber nihil aliud contineret, quàm infantis nomen. Cum igitur eiuſmodi nomen ſi totum illud, *Accelera, ſpolia detrahe, feſtina prædari*. veriſimile eſt integram in libro fuiſſe conſcriptam: idque videtur etiam Ionathas in ſua paraphraſi intellexiſſe, cùm ita tranſtulit: *Scribe in tabula ſcripturam claram, Feſtina ad prædandum prædam, & auferendum ſpolium.*

Paraphraſt.

4. His ita explicatis ſit prima obſeruatio, mandari Eſaiæ, vt ſumat librum grandem, in eoque pauca illa verba conſcribat, imò iuxta aliquorum ſententiã duas tantùm voces monoſyllabas, vti diximus: quoniã in illis paucis verbis quaſi per compendium magna continebantur myſteria, quæ poſtea explicatiùs toto illo libro, ac volumine tradenda erant, atque adeo neceſſe fuit, vt liber, volumenq; magnum eſſet, quod poſſet omnia illa aptè complecti. Quid namque breuius, & conciſius, quàm illud, quod in libro ſcribi iubetur, *Velociter ſpolia detrahe, cito prædare?* At ſi idem explicetur, & pro dignitate tradatur, nihil fuſiùs, nihil vberius fingi poteſt: ſiquidem paucis illis verbis Meſſiæ Regis aduentus, bella, victoriæ, triumphi, totiuſq; eius principatus, & imperij fœlicitas, ac per orbem vniuerſum propagatio continetur. Hoc eodem ſenſu Eſaias c.10. legem nouam abbreuiationem appellauit, quoniam per compendiũ quidem paucis verbis traditur: ſed eius tamen explicatio infinitos libros, ac volumina requirit: *Conſummationem,* inquit, *& abbreuiationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ,* ſeu vt habent Sept. *Verbum abbreuiatum Dominator Dominus exercituum faciet in orbe terræ vniuerſo.* Nam quòd eo loco per *conſummationem,* & *abbreuiationem,* ſeu *verbum abbreuiatum,* lex noua intelligenda ſit, quæ paucis verbis, & præceptis complectitur vniuerſa, quæ in lege veteri ſub multiplici figurarum, cærimoniarum, ſacrificiorum, præceptorumq; multitudine tradebantur, atque adeo ſit quoddam veluti legis veteris compendium docet D.Hieron. in comment. ſuper Eſaiam: *Abbreuiatus,* inquit, *& perfectus ſermo Euangelicus eſt, qui pro cunctis lacinoſa legis cæremoniis dedit præceptum grauiſſimum, & breuiſſimum dilectionis, & fidei: vnde Dominus in euangelio Matt. 22. ait: In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet, & Prophetæ.* Quod Hieron. videtur accepiſſe à Tertull. lib.4. aduersùs Marcion. vbi eundem locum expendens ſic ait. *Deciſum ſermonem faciet Dominus, vel verbum abbreuiatum, id eſt euangelium: compendiatum eſt enim nouum teſtamentum, & legis lacinoſis oneribus expeditum.* Id quod egregiè exponit D.Thom. in c.9. Epiſt. ad Rom. vbi is locus Eſai. citatur à Paulo: docet namque verbum euangelij eſſe abbreuians verba legis, quia omnia legalia ſacrificia vno Euchariſtiæ ſacrificio comprehendit, omniaq; præcepta moralia in duobus præceptis charitatis includit iuxta illud Matt. 22. *In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet, & Prophetæ.* Addit verò D. Thom. poſſe quoque per *verbum abbreuiatum,* Verbum in aſſumpta humanitate intelligi.

Eſai.10 23. Lex noua abbreuiatio, & conſummatio cur appelletur ab Eſai. Sept.

D.Hieron. Lex noua veteris compendium. Matt.22.40. Tertull.

D Thom.

Legalia ſacrificia comprehendit Euchariſtia.

5. Ex ſuperioribus igitur manifeſtum relinquitur optimo iure præcipi Eſaiæ, vt ſumat librum grandem ad pauca illa verba cõſcribenda: quoniam ea myſteria, quæ per compendium in illis verbis tradebantur, erant poſteà fuſius explicanda in nouo inſtrumento, quod in illo grandi volumine adumbratum fuiſſe docent multi Patres. Quamuis enim volumen illud magnum eſſet, ſi cum paucis illis verbis conferretur: tamen breue admodum, exiguumq; cenſeri debet, ſi ad myſteria ipſa referatur, quæ tanta ſunt, vt ſi explicatè tradi debeant, non vnum tantùm, ſed infinita volumina requirãt, atq; adeò licet liber ille grandis nouum teſta-

Myſteriorũ legis nouæ magnitudo, & maieſtas.

teſtamentum expreſſerit, adhuc tamen lex noua compendium appellari poteſt non ſolùm cõparatione legis veteris, ſed etiam ratione eorundem myſteriorum, quæ proponit, quæ multò adhuc longius, maiuſq; volumen deſiderant ob eorum magnitudinem, & maieſtatem. Quis enim vel incarnationis diuini Verbi præſtãtiam, vel Euchariſtiæ ſublimitatem, vel diuinæ gratiæ ſplendorem poſſit pro dignitate etiam longiſſima oratione complecti? Quæ porro vis dicendi poterit vnquam ad Eccleſiæ breuiſſimo tempore amplitudinem, amplificationem fidei, Gentiumq; conuerſionem explicandam pertingere? Et tamen hæc omnia pauciſſimis, iiſq; ſimpliciſſimis verbis in noui inſtrumẽti volumine traduntur. Iã verò ſi de ipſa euangelica doctrina diſſeramus, nihil ſanè in ſpeciem ſimplicius, nihil breuius traditur, ſi verò prematur, atq; explicetur, nihil grauius, nihil grandius dici, aut excogitari poteſt. Quod quia Ethnici, & inſipientes non intelligunt, ſumunt ex ſimplicitate, qua myſteria fidei traduntur, occaſionem illa contemnendi, id quod in baptiſmo præcipuè expẽdit Tertul. li. de baptiſmo aduersùs Quintillam fœminam. *Nihil adeo eſt,* inquit, *quod obduret mentes hominum, quam ſimplicitas diuinorum operum, quæ in actu videntur, & magnificentia, quæ in effectu repromittitur, vt hic quoq; quoniam tanta ſimplicitate ſine pompa, ſine apparatu nouo aliquo, deniq; ſine ſumptu homo in aquam demiſſus, & inter pauca verba tinctus, non multò, vel nihilo mundior reſurgit, eo incredibilis exiſtimetur conſecutio æternitatis. Proh miſera incredulitas, quæ denegas Deo proprietates ſuas ſimplicitatem, & poteſtatem. Quid ergo? nonne mirandum, & lauacro dilui mortem? atqui eo magis credendum, ſi quia mirandum eſt, idcireo non creditur. Qualia enim decet eſſe opera diuina, niſi ſuper omnem admirationem? Nos quoq; ipſi miramur, ſed quia credimus. Cæterùm incredulitas miratur, non credit: miratur enim ſimplicia quaſi vana, magnifica quaſi impoſſibilia.* Hæc Tert.

Doctrina Euangelica in ſpeciem ſimplex cum ſit grauis, & grandis.
Tertull.

Secunda obſeruatio ſit circa verbum illud, *nouum*, quod Septuag. addiderunt: *Sume,* inquit, *tomum nouum magnum.* Meritò quidem nouus liber ſumi præcipitur, cum in eo noua quædam, & admiranda conſcribenda eſſent, tum vt rerum nouitati nouitas quoq; libri reſponderet; tum vt ex libri nouitate intelligerent hebræi veterem legem abolendam, nouamq; aliam multò nobiliorem, perfectioremq; ſanciendam, de qua nouitate multa ſunt in Prophetis vaticinia. Primùm enim eam Dominus pollicetur per Eſai. c. 43. quo teſtimonio ad idem confirmãdum vtitur Tertul. lib. 4. contra Marcion. c. 1. *Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini. Ecce ego facio noua, & nunc orientur, vtiq; cognoſcetis ea, ponam in deſerto viam, & inuio flumina. Glorificabit me beſtia agri, dracones, & ſtruthiones quia dedi in deſerto aquas, flumina in inuio, vt darem potum populo meo, electo meo. Populum iſtum formaui mihi, laudem meam narrabit.* Quo loco eſt ſermo ad literam de myſterijs legis gratiæ, quæ noua appellantur, & de conuerſione Gentium, quæ tanquam vna ex præcipuis iſtis nouitatibus commemoratur: admirandum enim fuit; & nouum ponſ in deſerto viam, & flumina in inuio, hoc eſt, in Gentilitate euangelicæ doctrinæ fluenta, laudariq; Deum à barbaris, efferatiſq; gentibus, quæ idcirco beſtijs agri, draconibus & ſtruthionibus comparantur, quemadmodum exponit D. Hier. *Nequaquam,* inquit, *memineritis veterum quoniam in euangelio multo ſunt maiora facturus, quorum comparatione præterita ſileri debeant. neq; enim vnus fluuius, ſiue fons erumpet de petra, ſed multa flumina, quæ non corpora, vt priùs, ſed animas ſitientes reficiant. & impleatur illud, quod ſupra legimus* cap. 12. *Bibetis aquas de fontibus ſaluatoris tunc, quod nunquam factum eſt, fiet, vt omnes beſtiæ: & dracones, & ſtruthiones, qui in ſolitudine gentium morabantur, & idololatriæ ſanguine, moribúſque feritate beſtiarum ſimiles erant, glorificent me, atque collaudent.*

6.
Nouus liber cur ab Eſai ſumi præcipiatur.
Eſai. 43. 18.
Tertull.
Myſteria legis gratiæ, noua.
D. Hieron.
Eſai. 12. 33.

Cæterùm eſt aduertendum Septuag. interpretes pro draconibus ſirenes tran- 7. Septuag.

ſtultitiæ. *Benedicent*, inquiunt, *mihi beſtiæ agri, ſyrenes, & filiæ ſtruthionum*: quod expendens Cyril. Alex. lib. 4. in Eſaiam ait per ſyrenes, & ſtruthiones accipiendos eſſe Gentium Doctores, Oratores, ac Poetas, qui apud Ethnicos ornatè loquebantur, dictionemq; pulchrè expoliebant: ij enim ad fidem Chriſti conuerſi multò ſuauius, & elegantiùs diuinas laudes ſuis operibus decantarunt. *Syrenes*, inquit, *& filias ſtruthionum dicit eos, qui apud Gentes ornatè loqui norant, & qui melodicum quidam, ac numeroſum reſonabant: cuiuſmodi erant Græcorum ſuperſtitiones Doctorum, Poetæ, & Oratores*.

Cyril. Alex. Oratores, ac Poetæ Gentium, ſyrenes ac ſtruthiones.

D. Hier. D. Hier. etiam obſeruat præter Theodotionem reliquos omnes interpretes loco *Draconum Syrenes*, tranſtuliſſe, ſed non Gentilitatis Philoſophos, vt Cyrillus, verùm homines voluptuarios, delicijsq; deditos. *Syrenum* nomine intelligit: *Sunt*, inquit, *Syrenes animalia portentoſa, quæ dulci carmine, atq; mortifero nauigantes Scyllæis canibus lacerandos præcipitabant, illa itaq; ſignificant, quod voluptati prius, & luxuriæ deditis ad ſeruitutem Domini conuertantur*. Cæterùm ſiue per ſyrenes cum Hieronymo homines luxui, & voluptati deditos, ſiue cum Cyrillo Gentium Philoſophos, ſapienteſq; intelligamus, vtrumque ſanè eximiæ cuiuſdam nouitatis fuit, atq; potentiæ, vel eos, qui deliciosè viuebant, aſperitatem crucis Chriſti, & carnis maccrationem, quæ in Euangelio commendatur, amplexatos fuiſſe: vel eos, qui apud Ethnicos ſapientiæ nomine gloriabantur, & qui omnia ad naturalis rationis lumen exigenda arbitrantur, nihilominus captiuantes intellectum in obſequium Chriſti crucis ſecundùm inſipientium opinionem, ſtultitiam, vt Paulus loquitur, quanquam Dei virtutem, & ſapientiam, vt reuera eſt, magna omnium admiratione ſuſcepiſſe, atq; ex draconibus, hoc eſt, fidei perſecutoribus, imo & irriſoribus in ſyrenes euaſiſſe, quæ ſuis elucubrationibus tanquam ſuauiſſimis vocibus eadem fidei myſteria, quæ antea irridebant, modulatè decantarent, & ſicut antea noxiarum ſyrenum inſtar alios ad certiſſimum ſalutis naufragium præcipites dabant, ita poſtea è contrario tanquam diuinæ quædam ſyrenes plurimos ſuo cantu ad ſalutis portum pertraherent, vt videre licet in Dionyſ. Areop. Cypr. Aug. & alijs. quos antea tanquam dracones ſæuiſſimos, & immaniſſimos Eccleſia formidabat; nunc verò tanquam ſuauiſſimas, diuinaſq; ſyrenes myſteriorum fidei ſuauiſſimas cantatrices admiratur: atq; huc ſpectat illud, quod ad c. 5. huius operis diximus de quatuor animalibus ante Dei thronum citharas habentibus, & in illis diuinas laudes ſuauiſſimè concinentibus.

Voluptuarij homines, ſyrenes.

Ethnicorum ſapientum ad fidem conuerſio, res eximiæ nouitatis.

Sacri doctores, ſyrenes ſuauiſſimæ.

8. De eadem nouitate loquitur Hieremias capite quarto. *Hæc dicit Dominus viro Iuda, & Hieruſalem: Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas: circumcidimini domino; & auferte præputia cordium veſtrorum viri Iuda, & habitatores Hieruſalem*: quo etiam teſtimonio vtitur loco citato Tertullian. vt probet fuiſſe abrogandam legem veterem, nouamq; aliam ſanciendam, quanquam legit paulò aliter: *Nouate*, inquit, *vobis nouamen nouum*. Eleganti ſanè ſimilitudine explicauit Hieremias abrogationem legis veteris, & alterius pro illa ſanciendæ nouitatem, cum *nouale* faciendum dixit. Eſt enim *nouale* terra, vt quidam volunt, de nouo culta, ſpinis, & ſentibus plena, aut, vt alij exiſtimant, illa quæ aliquanto tempore à cultura ceſſauit, quæ de nouo proſcinditur, vt nouum in illam ſemen iaciatur. Sic namque hebræorum populus iamdiu fructum non ferebat, quin potiùs, ſpinis, ſentibuſque horrebat. qui propterea nouandus, hoc eſt de nouo proſcindendus prædicitur, vt nouam legis nouæ ſementem accipiat. Accedit, quod terra illa, quæ nouale primùm fit, ſolet priùs aratro proſcindi, nec tamen ſtatim ſeminatur, ſed per annum, & eo amplius ita proſciſſa relinquitur, vt poſteà de nouo aretur, ſemineturque: ſic enim Deus hebræorum populum

Hiere. 4. 3. Lex vetus abroganda prædicitur. Tertull.

pulum per legem veterem legaleſque ceremonias tanquam terram hactenùs incultam proſcidit, noualéque fecit, vt ita paratior, aptiorque redderetur, vt ſuo tempore de nouo araretur, nouamque legis gratiæ ſementem reciperet. Et quoniam in nouali ſolent ſpinæ, tribulique exoriri, in eo quoque Synagoga nouali iure optimo ſimilis dicitur, quæ innumerabilem ſpinarum, hoc eſt, deprauatorum motuum ſegetem procreauit & ſpinas quoque illas protulit, quæ caput Domini cruentarunt. Meritò igitur Hieremias legem veterem abrogandam, nouamque aliam faciendam pronuncians nouandum dixit nouale, præcipitque terram de nouo proſcindi, vt ſpinis legalibus auulſis noua legis nouæ ſementis iaceretur: quæ eſt germana, & literalis huius loci expoſitio. Non eſt tamen contemnenda moralis interpretatio, quam affert D. Hieronymus in eam videlicet ſententiam, vt dicatur priùs auellendas eſſe curas, ſolicitudineſque rerum temporalium, quæ in Euangelio ſpinæ appellantur, ac tum demum virtutum ſemina iacienda. *Præcipitur*, inquit, *viris Iuda, & Hieruſalem, qui veram ſectantur fidem, & habitant in Eccleſia, vt non ſeminent ſuper ſpinas, quas Euangelicus ſermo ſignificat, quæ ſuffocant ſementem Dei; ſed priùs nouale faciant, & omnes ſuffodiant vepres, ſentéſque auferant, vt munda ſemina arua ſuſcipiant.*

Lex vetus ad nouam ſulci ſcendam Iudæos reddebat aptiores.

Ceremoniæ legales, ſpinæ.

D. Hieron.

Temporalium rerum curæ, ſpinæ.

9. Alij locum etiam tropologicè exponentes, in quibus eſt Dionyſius Carthuſianus, illud ſignificari putant non eſſe ſeminanda bona opera ſuper ſpinas lethalium criminum, quoniam nihil ad promerendum conferunt; ſed priùs ſpinas peccatorum eſſe per pœnitentiam auellendas: non quòd non ſit conſulendum homini etiam lethalibus criminibus implicito, vt bonis operibus incumbat; ſed quoniam per huiuſmodi opera nihil gratiæ conſequitur, quippe quæ ad gloriam promerendam, conſequendámque non pertinent; atque adeò perinde ſit (quod attinet ad gratiam, gloriamque promerendam) hominem lethali aliquo ſcelere inquinatum bonis ex genere ſuo operibus diſtineri, atque frumentum ſuper ſentes, ſpináſque ſeminare, à quibus omnino obruendum, & ſuffocandum ſit. Quare meritò Oſeas cap. 10. exhortatur: *Seminate vobis in iuſtitia, & metite in ore miſericordia, innouate vobis nouale: tempus autem requirendi Dominum cùm venerit, qui docebit vos iuſtitiam*, hoc eſt, Innouate nouale cordis veſtri auulſis per pœnitentiam omnium vitiorum ſpinis, ac ſentibus, & tunc ſeminate in iuſtitia, id eſt, ad iuſtitiam merendam, atque colligendam. Si enim hac ratione ſementem feceritis, haud dubiè metetis in ore miſericordiæ, hoc eſt, vbertimos fructus colligetis, quibus vos Deus pro ſua liberalitate & miſericordia cumulabit. Porrò quod additur, *Tempus autem requirendi Dominum cùm venerit qui docebit vos iuſtitiam*, non eſt tacitè prætereundum; ſignificatur enim tunc præcipuè futurum tempus innouandi cordium noualia, ſeminandique in iuſtitia, cùm Chriſtus ipſe aduenisſet, atque adeò non eſſe tunc eam occaſionem prætermittendam bene operandi, totiſque viribus in omne genus probitatis incumbendi. Itaque tunc tempus feliciſſimum futurum, quo maximo cum fructu, & lucro Deus exquiri debeat, qui in aſſumpta humanitate doctor ſit futurus iuſtitiæ, magiſterque huius ſpiritualis arationis, ſementiſque virtutum faciendæ. Docebit enim, qua arte, & quibus potiſſimùm operibus poſſimus ampliſſimos iuſtitiæ fructus colligere, Deúmque maximè promereri.

Carthuſian.

In lethali crimine bene operantes ſeminant ſuper ſentes.

Oſeæ 10. 12.

Tempus requirendi Dominũ, quod præcipuè.

10. Tertia, & poſtrema obſeruatio ſit circa illa verba, *Et ſcribe in eo ſtylo hominis:* quibus iubetur Eſaias pauca illa verba ſtylo claro ac perſpicuo, notiſque characteribus, imò & grandioribus conſcribere, vt ab omnibus etiã imperitis & legi, & intelligi poſſent. Cuius rei illud eſt myſteriũ, futurum ſcilicet, vt myſteria, quæ in lege, & Prophetis ſub obſcuris figurarum, viſionúmque ænigmatis detrahe-

Myſteria in veteri inſtrumento obſcuriſſima, in nouo explicatè intelliguntur.

bantur: quam ob cauſam vix à Doctoribus intelligebantur, tandem adueniente Chriſto, cuius eo loco aduentus promittitur, ita perſpicuè, & explicatè docerentur, vt etiam à rudibus, & imperitis percipi poſſent. Id quod cumulatiſſimè impletum cernimus, ſiquidem myſterium Trinitatis, Incarnationis, Euchariſtiæ, & multa alia per ſe obſcuriſſima, & altiſſima nunc à rudibus mulierculis, gentibuſque omnino barbaris à cognitione, atque pueritia longè abhorrentibus & creduntur, & quantùm ſatis eſt, explicatè intelliguntur. Atque hoc etiam ſenſu præter alios accipiendum eſt illud Eſai. hoc ipſo cap. *Liga teſtimonium, ſigna legem in diſcipulis meis, & expectabo Dominum, qui abſcondit faciem ſuam à domo Iacob:* quaſi diceret Dominus Propheta: Hæc tu vaticinia interim liga, & claude in libro, obſcuriſque imaginibus & ſymbolis inuolue, reſeruáq; ea diſcipulis meis, id eſt, Apoſtolis, eorúmque ſucceſſoribus ij enim ſigilla diſrumpent, librum aperient, & ea myſteria clarè, diſtinctéque fidelibus proponent, vt ab omnibus intelligi poſſent. Nec verò id mirum videri debet, cùm Deus per ſeipſum immediatè homines docuerit, iuxta illud ad Hebr. 1. *Multifariam, multiſque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouiſſimè diebus iſtis loquutus eſt nobis in filio.* Quis enim quantumcúmque rudis ſub tanto magiſtro non intelligeret etiam difficillima? id quod prædictum habes Eſai. 54. vbi eſt ſermo ad literam de Eccleſia: *Ecce ego,* inquit Dominus *ſternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in ſapphiris, & ponam in iaſpidem propugnacula tua: & portas tuas in lapides ſculptos, & omnes terminos tuos in lapides deſiderabiles: vniuerſos filios tuos doctos à Domino,* ſeu vt LXX. tranſtulerunt, διδακτοὺς Θεοῦ, id eſt, *doctos Dei,* ſeu *diſcipulos Dei,* ſeu vt citatur Ioan. 6. *docibiles Dei.* Si igitur homines futuri erant diſcipuli ipſius Dei ſibi per ſeipſum immediatè loquentis, non mirum ſi altiſſima, atque abditiſſima myſteria à tanto Doctore explicata facilè intelligere potuerũt. Id verò ex eo perſpicies, quòd diſcipuli Chriſti natura ſua rudes, & imperiti vſque adeò in altiſſimarum rerum cognitione profecerant, vt vel ipſi Angeli in pleriſque eorum poſteà diſcipuli fuerint, multáque per eos didicerint, quæ anteà neſciebant, vt diſertè teſtatur Apoſtolus ad Epheſ. 3. vbi ita ait: *Mihi omnium Sanctorum minimo data eſt gratia hæc in Gentibus euangelizare inueſtigabiles diuitias Chriſti, & illuminare omnes, quæ ſit diſpenſatio Sacramenti abſconditi à ſeculis in Deo, qui omnia creauit: vt innoteſcat principatibus, & poteſtatibus in cœleſtibus per Eccleſiam multiformis ſapientia Dei.* Vnde, inquit, hoc manifeſtum eſt Angelis? Per Eccleſiam. Quid igitur hoc eſt? non cognouerunt Angeli? ſi enim Principatus non cognouerunt, multò minus Angeli cognoſcere potuerunt. Nunquid igitur cognouerunt Archangeli? Nec profectò illi. Vnde autem ſcire debuerunt? quo reuelante? quando nos didicimus, tunc & illi etiam per nos. Et multò clariùs Diuus Thomas in comment. eius epiſt. *Per quid autem,* inquit, *in principatibus, & poteſtatibus in cœleſtibus innoteſcat multiformis ſapientia Dei, ſubdit dicens: Per Eccleſiam. Quod quidem habet magnam difficultatem, nam gloſſa habet: id eſt, per Apoſtolos in Eccleſia prædicantes. Vnus quidem intellectus eſſe poteſt, quòd ſcilicet Angeli ab Apoſtolis didicerunt, & hic videtur quandam rationem habere: videmus enim, quòd in cœlo inter Angelos ſuperiores, qui immediatè à Deo illuminantur, illuminant, & docent inferiores Angelos, qui non immediatè illuminantur à Deo. Non videtur ergo irrationabile, quòd doceant Angelos Apoſtoli, qui immediatè à Deo ſunt edocti, iuxta illud Ioan. 1. Vnigenitus, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit.* Hæc Diuus Thomas, quamuis paulò poſt aliam expoſitionem afferat, quam immeritò probabiliorem putat. Idem ſentit Theodoretus: *Nec poteſtas,* inquit, *quæ ſub aſpectum non cadunt, ſciebant myſterium, ſed per diſpenſationem, quæ eſt in Eccleſia, ineffabilem Dei ſapientiam didicerunt.*

Hebr. 1. 1.

Eſai 64. 11.

LXX.

Ioan. 6. 45.

Apoſtolorũ ſcientia, & cognitio.

Epheſ. 3. 8.

D. Thomas.

Angeli Apoſtolorum diſcipuli.

Ioan. 1. 18.

Theodoret.

Igitur

Igitur vt ad inſtitutum reuertamur, ſtylo claro, atque perſpicuo iubetur Eſaias aduentum Regis Meſſiæ, & myſteria legis gratiæ conſcribere: quoniam Rex ipſe Meſſias ea erat clarè, & diſtinctè ſuis diſcipulis traditurus, quæ ipſi tametſi difficillima, & maximè recondita, ita cumulatè cognoſcerent, vt vel ipſorum Angelorum præceptores, ac magiſtri eſſe poſſent: nec erubeſcerent cæleſtes Principes diſcipuli eſſe Apoſtolorum: pauperum, inquam, rudiúmque piſcatorum, atque ab illis tanquam à ſuperioribus quibuſdam Angelis de multis, quæ ad Eccleſiæ œconomiam, progreſſúmque ſpectabant, illuminari.

Quomodo verum ſit Chriſtum, antequam ſciret vocare patrem, & matrem, abſtuliſſe fortitudinem Damaſci, & ſpolia Samariæ.

SECTIO XIX.

ILlud deniq; in ſuperiori vaticinio peculiarem cõtinet difficultatem, quòd in- 1.
fans ille, cuius conceptus, ortúſq; ex Spiritus ſancti virtute promittitur, id eſt,
Chriſtus, vt hactenus oſtendimus, antequam ſciat vocare patrem, & matrẽ, hoc
eſt, in ipſa infantia ablaturus dicatur fortitudinẽ Damaſci, & ſpolia Samariæ co-
ram Rege Aſſyriorum. Id quod antequam doceamus, quomodo accipiendum
ſit, aduertendum eſt ex hoc loco manifeſtè probari Meſſiæ regnum non tempo-
rale, ſed ſpirituale fuiſſe futurum, eiúſq; prælia, de quibus non ſemel mentio fit Meſſiæ re-
in ſacris literis, non bello, & armis gerenda, quemadmodum Iudæi perperam gnum ſpiri-
arbitrantur, & quod eſt conſequens victorias non coactis toto orbe copiis, de- tuale, non
ſcriptoq; milite, ſed ſublimiori alia ratione fuiſſe comparandas. Si enim Meſſias, temporale.
dum adhuc eſſet infantulus, auferre prædicitur fortitudinem Damaſci, & ſpolia
Samariæ, palam eſt eiuſmodi ſpolia longè diuerſa futura fuiſſe, quàm hebræi
per ſummam imperitiã nugantur. Quo argumento non ſemel contra Iudæorũ
peruicaciam vtitur Tertull. Etenim in lib. aduerſus Iudæos, cap. 9. ita ex his ver-
bis aduerſus eos eleganter ludit. *Sono etiam nominis inducuntur, cum virtutem Da-*
maſci, & ſpolia Samariæ aduerſus Regem Aſſyriorum ſic accipiunt, quaſi bellatorem por- 2 Contra Iu-
tendant Chriſtum, non animaduertentes, quid ſcriptura præmittat, quoniam priuſquam dæorũ per-
cognoſcat puer vocare patrem, aut matrem, accipiet virtutem Damaſci, & ſpolia Samariæ nicaciã ele-
aduerſus Regem Aſſyriorum. Ante eſt enim, vt inſpicias ætatis demonſtrationem, an virum ganter ludit
iam Chriſtum exhibere iſta ætas poſſit, nedum Imperatorem? Scilicet vagitu ad arma eſſet Tertull.
conuocaturus infans, & ſignum belli non tuba, ſed crepitaculo daturus, nec ex equo, vel de
muro, ſed nutricis, & gerulæ ſuæ dorſo, ſiue collo hoſtem deſignaturus: atque ita Damaſcum,
& Samariam pro mammis ſubacturus. Aliud eſt, ſi penes vos infantes in prælium erum-
punt, credo ad ſolem vncti prius, deinde pannis armati, & butyro ſtipendiati, qui ante norint
lanceare quam lancinare: enimuerò ſi nuſquam hoc natura concedit ante militare, quàm vi-
rum fieri; ante virtutem Damaſci ſumere, quam patrem noſſe, ſequitur, vt figuratè pro-
nunciatum videatur. Hæc Tertull. Idem totidem verbis repetit lib. 3 contra Mar-
cionem cap. 13. legendus eſt, & lib. 5. contra eundem Marcionem, cap. 18.
Porrò illud, quod ait Tertullianus figuratè pronunciatum videri: *Accipiet vir-*
tutem Damaſci, & ſpolia Samariæ, non ita eſt accipiendum, quaſi ſenſerit non eſſe
ſermonem ad literam de Chriſto ſed illud duntaxat, non vt verba ſonant, id in-
telligi oportere, quemadmodum hebræi contendunt de præliis ſpoliiſque tem-
poralibus, ſed per metaphoram, & tranſlationem de ſpirituali victoria, Gen-

riúmque ſpoliis per earum ad fidem conuerſionem diripiendis, vt paulò poſt explicabimus.

1. In Damaſco & Samaria cur adumbratæ Gentes.

Dicimus igitur nomine *Damaſci*, quæ vrbs erat Metropolis Syriæ, & nomine *Samariæ*, quæ erat Metropolis regni Iſraël, in quibus duabus vrbibus idolorum cultus maximè viguit, Gentilitatem, ſeu Gentes idololatriæ deditas adumbrari, quarum Chriſtus adhuc infantulus fortitudinem abſtulit, ſpoliáq; diripuit, cum Magos illos tanquam Gentium primitias ex Orientis partibus ad ſe infantulum adorandum, venerandúmq; ſtella duce euocauit. Ij enim quia & Reges, & ſapiẽtes ſimul erant, meritò Gentilitatis fortitudo, & opima Gentium ſpolia appellari potuerunt. Quòd verò additur, *coram Rege Aſſyriorum*, vel de dæmone ipſo, vel de Herode intelligitur: his enim Regibus videntibus, ac frementibus bellator noſter potentiſſimus ea ſpolia Gentibus incredibili potentia, fortitudinéque detraxit.

Tres illi Orientis Magi Gentilitatis fortitudo, & ſpolia.

Tertull.

Atq; hæc eſt communis veterum Patrum expoſitio: ſic namque in primis interpretatur Tertull. in libro aduerſus Iudæos proximè citato: *Spolia*, inquit, *Samariæ accepit ipſos Magos, qui cum illum cognouiſſent, & muneribus honoraſſent, & genu poſito adoraſſent, quaſi Dominum Regem ſub teſtimonio indicis, & ducis ſtellæ ſpolia ſunt facti Samariæ, id eſt, idololatriæ, credentes in Chriſto: idololatriam enim Samariæ nomine notauit, vt ignominioſæ ob idololatriam, quæ deſciuerat à Deo ſub Rege Hieroboam. Aduerſus autem Regem Aſſyriorum, hoc eſt, aduerſus diabolum qui ad hoc ſe regnare putat, ſi ſanctos à religione Dei deturbat.* Hæc ille.

Iuſt Mart.

Iuſtin. quoque Philoſoph. & Mart. in dialogo cum Tryphone aduerſus Iudæos: *Antequam*, inquit *poſſit puer patrem, & matrem appellare, Damaſci potentiam, Samariæq; ſpolia capiet: nec cuiquam eorum, qui apud Iudæos fuerunt Reges, hoc vnquam accidiſſe poteſtis docere; nos autem in noſtro Chriſto factum docere poſſumus. Simul namque atque natus eſt, Magi ab Arabia venerunt, eumq; adorauerunt, cum veniſſent ad Herodem, qui tunc in terra veſtra regnabat, quem verbum propheticum Regem Aſſyriorum appellat.* Eodem ſenſu hæc Damaſci, Samariæq; ſpolia intellexerunt D. Epiph. lib. 3. contra hæreſes, poſt hæreſim 80. titulo. *Compendiaria doctrina de fide Catholica, & Apoſtolica Eccleſia*, D. Ambroſ. lib. 2. in Luc. D. Chryſoſt. homil. 2. in cap. 2. Matth. D. Auguſt. ſerm. 1. in feſto Epiph. & alij.

D. Epiph. Ambroſ. D. Auguſt. D. Chryſoſt.

2. Tertull. Chriſti lenitas, & pulcritudo, fortitudo maxima.

At quæres, quonam armorum genere, quibuſve copiis hic infans abſtulerit fortitudinem Damaſci, & ſpolia Samariæ diripuerit? Id verò eleganter exponit Tertul. in libello citato contra Iudæos, cap. 9. vbi docet eam fortitudinem fuiſſe admirabilem eius infantis pulchritudinem, eximiamque naturæ lenitatem, & manſuetudinem. Etenim poſtquam illam ſpoliorum detractionem de Magorum ad Chriſtum adorandum ex orientalibus partibus aduentu explicaſſet, exponens paulò poſt, quibuſnam armis pugnauerit, ſubiunxit: *Adiuuabitur*, inquit, *hæc noſtra interpretatio, dum & alibi bellatorem Chriſtum ſcriptura deſignant ob armorum quorundam vocabula, ſed ex reliquorum ſenſuum comparatione conuincentur Iudæi. Accingere, inquit Dauid, enſe ſupra femur. Sed quid ſupra legis de Chriſto? ὡραῖος τῷ κάλλει, id eſt, tempeſtiuus decore ſuper filios hominum, diffuſa eſt gratia in labiis tuis. Valde autem abſurdum eſt, ſi quem ad bellum enſe cingebat, et de tempeſtiuitate decoris, & labiorum gratia blandiebatur, de quo ſubiungens dicebat: Extende, & proſperare, propera & regna: & adiecit: Propter lenitatem, & iuſtitiam tuam. Quis enim enſe accingitur, & non contraria lenitati, & iuſtitiæ exercet, id eſt, dolum & aſperitatem, & iniuſtitiam, propria ſcilicet negotia præliorum? Videamus ergo, an aliud ſit enſis ille, cuius eſt alius actus, id eſt, ſermo diuinus, biſacutus. duobus teſtamentis legis antiquæ, & legis nouæ?* Hæc ille. Ex quo habes enſem Meſſiæ fuiſſe eius decorem & pulchritudinem ſiquidem Reg. vates, vt expendit Tert. antequã eum enſe cingeret, & pulchritudine, & venuſtate commendauit, qua cum diuini verbi prædicatione cõiuncta,

iuncta tanquam gladio ancipiti vniuerſum ſibi orbem ſubiecit. Quanquam enim Tertull. per enſem accepit verbum Dei, non excludit tamen ipſius Meſſiæ decorem, & pulchritudinem; imò eam præcipuè intelligit, vt patet ex verbis ſequentibus, cum ait: *Licuit ergo & Chriſto enſem ſermonis Dei p[r]æcingi, cui prædicta tempeſtiuitas congruit cum gratia labiorum.* Nec verò prætereundum, quòd Tertull. pro eo, quod nos habemus, *Speciosus forma*, legit, *Tempeſtiuus decore*: verè enim tempeſtiuus decore fuit Chriſtus, qui vel in ipſa infantia tantam prætulit pulchritudinem, vt reges orientales ad ſe adorandum, amandumque pertraxerit. Quare meritò hæc ipſius pulchritudo gladius dicitur, & eo cum cingitur, non tantùm potens, ſed potentiſſimus appellatur: *Accingere*, inquit, *gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime.* Similique emphaſi idem decor, & pulchritudo Meſſiæ dicitur eius fortitudo Pſal. 92. *Dominus regnauit, decorem indutus eſt: indutus eſt Dominus fortitudinem*, quo loco, id quod dicitur: *Indutus eſt Dominus fortitudinem*, repetitio eſt, & explicatio eius, quod præceſſerat, *Decorem indutus eſt*, vt idem ſit indutum fuiſſe Meſſiam decore, atque armatum fuiſſe fortitudine. Iraque eius arma, quibus in aciem deſcendit armatus, quibus pugnat, quibus ſpolia diripit, nulla alia eſſe, quàm ipſius decorem, & pulchritudinem, qua mortalium corda vel ipſo aſpectu fortiſſimè ſimul, ac ſuauiſſimè ſuperat, ſibique deuincit. Vnde Cant. 5. de eius capitis pulchritudine dicitur: *Comæ eius ſicut Elatæ palmarum*: tam eximia enim eſt eius pulchritudo, & tanta vel in ipſis crinibus potentia ob ſingularem decorem ad omnium amorem ſibi conciliandum, vt quot capillos habet in capite: totidem nobiliſſimas gerat palmas, hoc eſt, totidem victorias de humanis cordibus conſequatur, totidemque præferat longè clariſſima monumenta triumphorum, quorum palmæ ſunt ſymbolum.

Quo gladio orbem ſibi ſubiecit Meſſias.

Pſal. 92. 1.

Meſſiæ arma, decor ipſius & pulchritudo. Cant. 5. 11.

Nonum teſtimonium depromitur ex illis verbis Eſaiæ 9.

Multiplicabitur eius imperium.

SECTIO XX.

1\. QVis commemoratam ſententiam in ſpeciem conſiderans exiſtimare poſſit in ea latére aliquod virginitatis ſanctiſſimæ Deiparæ argumentum? & tamen neſcio, an elegantiori alio vaticinio ea in ſacris literis expreſſa prænunciataque fuerit: quod vt illuſtrius reddatur, illud in primis animaduertere oportet, certiſſimum eſſe eo loco Eſaiæ ſermonem haberi ad literam de Meſſia. Ita verò habet integrum vaticinium: *Paruulus*, inquit, *natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum eius: & vocabitur nomen eius Admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis, pater futuri ſeculi, Princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis*: quæ omnia palam eſt in vnum Regem Meſſiam conuenire, nec vllo pacto quádrare poſſe in Ezechiam filium Regis Achaz, vt quidam hebræi impudenter contendunt, contra quos non eſt hic fuſius diſputandi locus.

2\. Deinde aduerte pro eo, quod nos habemus, *Multiplicabitur eius imperium*, haberi hebraicè, לםרבה המשרה, id eſt, *Ad multiplicandum imperium*, in quibus hebraicis dictionibus nomen ſacerrimæ Virginis includitur, quod hebraicè eſt *Miriam*, vti diximus in 2. Exegetico huius tract. de Virgine, vt ex veteribus Rabbinis annotauit Galatinus lib. ſeptimo Arcan. cap 13. id quod ita oſtenditur. In dictione המשרה habemus duas literas huius nominis M. & R. in dictione au-

ne autem לסרבה, habemus alterum M. vnum tantùm Iod deſideratur, quod hebræi arcano quodam myſterio ita ex eiſdem dictionibus colligunt. Etenim in duabus commemoratis dictionibus ſunt duo ה, vnum in dictione לסרבה, alterum in dictione המשרה: cum igitur litera ה apud hebræos ſit nota numeri quinarij, efficitur, vt duo ה ſignificent vnum denarium, cuius nota eſt litera Iod. atque adeo duo ה valeant vnum Iod, quo addito reliqua literis integram nomen *Miriam* conficitur, quod hebraicè eſt nomen ſanctiſſimæ Virginis. Rurſus aiunt in dictione illa המשרה includi tres literas ש, ר, ה, quæ hanc dictionem *Sarah* conficiunt, quæ dictio *Dominam* ſignificat: itaque in duabus illis dictionibus לסרבה המשרה duo iſta nomina includi *Miriam Sarah*, hoc eſt, *Maria Domina*, atque adeo cum eo loco Eſaiæ de Meſſiæ aduentu ad literam diſſeratur, eo planè myſterio in illis dictionibus המשרה לסרבה, in quibus Meſſiæ principatus, & imperium declaratur, nomen *Maria* incluſum eſſe, vt ſimul indicaretur nomen matris eiuſdem Meſſiæ, illumq́; filium, qui nobis datus, & paruulum, qui nobis natus dicitur, cuiuſq́; imperium toto orbe propagandum prædicitur, ex fœmina quadam clariſſima, quæ *Maria Domina* appellaretur, fuiſſe naſciturum.

Deiparæ nomen prædicitur ab Eſa.

3. Tertiò, vt ad rem propiùs accedamus, obſeruandum eſt apud hebræos duplicem eſſe literam M. vnam apertam ex vna parte, quoad ſcriptionem מ quæ tantùm ſeruit in initio, & medio dictionum, ſemelq́ue tantùm inuenitur præter ordinem poſita in ſacris literis in fine dictionis, videlicet lib. 2. Eſdræ cap. 2. in dictione, םה, id eſt, *illi*, cuius myſterij cauſam ad calcem huius ſectionis inueſtigabimus: alteram omnino clauſam quadrãgulari figura ם, quæ tantùm in fine dictionum adhibetur, eamque ob cauſam M. finale appellatur. Obſeruant igitur omnes hebræi literam ם M. clauſam præter vſum, & conſuetudinem magno quodam myſterio poni in medio illius dictionis לםרבה, ſeu potiùs in principio dictionis, םרבה nam ל, præfixum eſt litera ſeruilis, non radicalis, neque de ſubſtantia dictionis, ſed quaſi præpoſitio *ad*: idem eſt enim לםרבה, atque *Ad multiplicandum*. Itaque non ſine myſterio eo loco poni M. clauſum, cum deberet eſſe apertum; id quod non ſine magna admiratione hebræi commemorant, & quidem meritò, cum nuſquam aliàs in vniuerſo ſacræ paginæ volumine reperiatur ם M. clauſum vel in principio, vel in medio alicuius dictionis, ſed in fine duntaxat. Aduerterunt hanc nouam, & myſterij plenam ſcriptionem Hadr. Fin. lib. 2 Flagelli contra Iudæos cap. 7. Galat. 7. Arcan. cap. 13. Lyran. & omnes ferè recentiores in cap. 9. Eſaiæ, imò & veteres hebræi, veluti R. Hauchul celeberrimus Thalmudiſta apud Hadrian. Finum loco citato. & R. Haccados ſummæ apud hebræos auctoritatis apud Galarinum lib. 7. Arcanorum, cap. 15.

2. Eſdr. 2.
Duplex litera M. apud Hebræos.

Hadri. Fin.
Galat.
Lyran
R. Hauchul.
R. Haccad.

4. Cum hæc ita ſe habeant, conantur omnes interpretes huius nouitatis rationem, myſteriumq́; indagare, illudq́ue præcipuè cenſent adumbrari, prædici videlicet futuram virginem, quæ omnino clauſa, incorruptaq́; permanens patuulum illum admirabilem, & cuius imperium toto orbe multiplicandum, propagandumque erat, & conciperet, & pareret. Cum enim, vti diximus, in duabus illis dictionibus hebræis nomen Mariæ includatur, cuius nominis prima litera eſt M. optimo iure, vt eius virginitas omnino clauſa, intactaque prædiceretur, ea

5. dictio לםרבה per M. omnino clauſum præter hebræorum ſcribendi rationem conſcribenda fuit: quia enim præter naturæ ordinem Virgo paritura erat, meritò etiam præter ſcriptionis ordinem M. clauſum eo loco pro aperto poni oportuit, vt myſterio ratio quoque ſcriptionis reſponderet. Hoc myſterium eo loco Eſaiæ agnouerunt, tradiderúntque veteres hebræi, & præcipuè R. Haccados

Deiparæ virginitas prædicitur ab Eſaia.

dos in tertia petitione eius libri;qui *Reuelator arcanorum* inſcribitur, Galatin.lib. 7.Arcan.cap. 13.Hadrian.Fin.lib.2.Flagelli cap.7.Lyran.9 cap.Eſai.& alij;vt immeritò dixerit Forerius nullum in ea ſcriptione latère myſterium . ſed eam literam vitio librarij irrepſiſſe. Si enim mendum ſcribæ fuiſſet,reliqua ſaltem exemplaria reperirentur quæ M apertum haberent:at cum in omnibus hebræis codicibus , vt vel ipſi hebræi confitentur , M.clauſum poſitum repetiatur , ad myſterium potiùs quod omnes ibi agnoſcunt.quàm ad librarij oſcitantiam confugere oportet. Illud annotauit Leo à Caſtro in hunc locum in pleriſq; codicibus dubiam præferri lectionem , quod ſcilicet aut legendum ſit , *Marbeh* id eſt,multiplicabitur.aut,*Sarbeh*,id eſt,ſpina , vel rebellio.vt ſit ſenſus : *Spina*, vel *rebellio eius imperium*,ſignificeturque initium imperij Meſſiæ ab ſpinea corona, qua fuit coronatus , vel à rebellione Iudæorum , qua cum egerunt in crucem. fuiſſe auſpicandum : attamen lectio vulgata retinenda eſt, nec in dubium reuocandum , an eo loco *Marbeh* legere debeamus. Sed vt ad Virginem reuertamur , hoc de eius virginitate myſterium eſt , quod præcipuè ea ſcriptionis nouitate fuit ab Eſaia adumbratum.

Galatin. Finus. Lyran.

Leo à Caſtr.

Cæterùm præter hoc de integritate Mariæ arcanum quidam recentiores , in quibus eſt Leo à Caſtro in Eſaiam.arbitrantur M.omnino clauſum,& quadratæ ſimul figuræ præter ordinem fuiſſe appoſitum in dictione illa *Lemarbeh* ,id eſt, *multiplicabitur* ,ſeu *ad multiplicandum*,vbi eſt ſermo de propagatione imperij Meſſiæ,vt indicaretur regnum Meſſiæ futurum ſtabile,firmum ac ſempiternum,nec vllis vnquam aduerſariorum viribus euerſum iri:nam in litera M.Omnino clauſa innuitur nulla ex parte patère aditum,per quem in regnumMeſſiæ poſſint hoſtes irrumpere,ſed ſemper in ſe clauſum, & inſuperabile futurum , in eademque litera quadrangularis figuræ eiuſdem regni nunquam caſuri ſtabilitas explicatur.Id,quod etiam apud Danielem prædictum reperies cap. 2. *In diebus autem regnorum illorum ſuſcitabit Deus cœli regnum,quod in æternum non diſſipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur:comminuet autem.& conſumet vniuerſa regna hæc , & ipſum ſtabit in æternum.*

5. Leo à Caſtr.

Regnum Meſſiæ ſtabile, & ſempiternum.

Dan.2.44.

Denique alij in M. illo clauſo poſito præter ordinem in explicatione imperij Meſſiæ expreſſam putant Iudæorum cæcitatem , quibus videlicet regnum, imperiumque Meſſiæ clauſum,abſconditumque erat futurum:quippe qui cum iam Rex. Meſſias imperium toto orbe conſtituerit , atque fundauerit ; ipſi tamen in meridie palpantes rem tantum adhuc non videant,nec intelligant Meſſiam iam adueniſſe , totóque orbe regnare. Et quoniam illud alterum myſterium de M. aperto poſitio etiam præter ordinem 2.Eſdr. 2.ad Iudæos quoque pertinet,illud etiam hoc loco, vt ante promiſimus,breuiter explicabimus.Sciendum eſt igitur lib. 2.Eſdræ cap 2.ſic haberi : *Conſiderabam* , inquit Nehemias, *murum Hieruſalem diſſipatum , & portas eius conſumptas igni.* Pro quo hebraicè ſic eſt ad verbum *Fui conſiderans muros Hieruſalem , qui ipſi rupti , & portæ eius conſumptæ igni* · vbi pro *ipſi*, eſt hebraicè הם articulus maſculinus pluralis numeri , id eſt , *ipſi* muri ciuitatis Hieruſalem , ſcribitúrque per M. apertum, cum clauſum eſſe deberet, ſiquidem eſt in fine dictionis. Nec ſanè vacat myſterio eo tantùm loco adhiberi M. apertum in fine dictionis , nec vſquam alibi in ſacris literis ſimile quiddam reperiri: quod mihi quidem illud videtur ſignificare , ciuitatem Hieruſalem , de cuius vaſtatione ibi agitur, ſimúlque de templi,vrbis,ac murorum inſtauratione anno vigeſimo Artaxerxis Longimani Imperatoris Perſarum , à quo anno ſumendum eſt initium ſeptuaginta hebdomadum Danielis , fore iterum ſub Tito excidendam,mœnia eius diruenda,templumque inflammandum.Itaque licet ſub Arta-

6. Iudæorum cæcitas.

2.Eſdr 2.15.

Hieroſolymorum ſub Tito vaſtatio prædicitur.

xerxe vrbs iuſtauretur, muriſq; cingatur, non tamē omnino clauſum diuinæ iræ, ac ſupplicio futuram, ſed ampliſſimum quēdam aditum aperiendum, per quem Deus ad eam iterum diruendam Romanum exercitum inferet propter necem Meſſiæ. Atque hæc de myſterio duplicis iſtius literæ extra ordinē poſitæ. Quanquam verò, quod ad dictionem *lema^rbeh* ſpectat, variè myſterium M. clauſi ab interpretibus tradatur, vt in ſuperioribus explicauimus: illa tamen ſententia magis excellit, quæ docet, idcirco eam literam eo loco præter ordinem fuiſſe adhibitam, vt Virginis ſanctiſſimæ præter naturæ ordinem clauſam omnino, & illibatam integritatem in conceptu, & partu Chriſti adumbraret.

Nonnulla ex eodem vaticinio ad literam eruuntur.

SECTIO XXI.

1. PRimam obſeruationem colligimus ex eo quod in verbis illis hebræis, לםרבה המשרה pro quibus nos habemus, *multiplicabitur imperium*: continetur incluſum nomen ſanctiſſimæ Virginis, vt ſuperiùs ex veterum hebræorum ſententia annotauimus. Ex quo illud eximium ſanctiſſimæ Deiparæ encomium elicitur. voluiſſe nimirum Deum nomen Mariæ cum imperio Meſſiæ tam admirabili ratione, & artificio connectere, vt vbicunque Meſſiæ imperium propagatum legeretur, vbi quoque ſanctiſſimum Mariæ nomen audiretur: nec poſſent Meſſiæ principatus, regníque fines prorogari & extendi, quin ſimul Virginis laudes, nominiſq; eius amplitudo augeretur: & quo Meſſiæ regnum pertingeret, eo ad vltima vſque ſola terrarum ſanctiſſimum Deiparæ nomen penetraret. Idcirco enim vbi imperium Meſſiæ multiplicandum prædicitur. Mariæ nomē indiſſolubili vinculo attextum, incluſumq; eſſe voluit ſimili artificio, (ſi magna licet paruis componere) quo Phidias ille ſculptor cum primis illuſtris, cum Mineruam armatum finxiſſet ex ebore, in eius clypeo ſuam ipſius imaginem tanto artificio, ingenioque ex-lauit vt eam nemo poſſet abradere, quin vniuerſum ſtatuæ opus perderet, vt auctor eſt Ariſt. in lib. de mundo ad Alexandrum, aliiq; nobiles ſcriptores atteſtantur. Sic mihi ſanè videtur Deus ita Virginis matris memoriam cum ſuo ipſius imperio coniunctam eſſe voluiſſe. vt nemo, qui ipſius imperium commemoraret, de Virgine ſilere poſſet; nemo Virginis magnitudinem obſcurare, quin magna ex parte Meſſiæ dignitatem comminueret: ſiquidem & Virginis laus præcipua in eo poſita eſt quod mater ſit Meſſiæ, & Meſſiæ ſplendor in eo etiam elucet, quod ex matre virgine fuerit progenitus: quod fidei dogma credere oportet eum, qui Meſſiæ Regis dominatum, imperiúmque receperit. Quare meritò vbi de propagatione imperij Meſſiæ agitur, Mariæ nomen intexitur: ſic enim quotidie impletur illud, quod ipſa Cantico ſuo prædixerat Lucæ 1. *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*: quoniam omnes generationes, quæ credunt in Chriſtum, eum quoque ex Virgine natum credunt, atque adeo Virginem fœlicem, beatamque prædicant, cum Dei matrem confitentur.

Mariæ nomen æquè ac Meſſiæ imperium protogari voluit Deus.

Ariſt.

B. Virginis quæ ſit præcipua laus Meſſiæ ſplēdor, quod ex matre virgine ſit progenitus.

Luc. 18.

2. Secunda obſeruatio ſit, cum Eſaias ait imperium Meſſiæ multiplicandum, ſimul docere eam multiplicationem, & propagationem per Crucem adimplendam fuiſſe, atque adeò Meſſiam per Crucem obtinuiſſe principatum. Quod ita eſſe accipiendum manifeſtè oſtenditur ex eo, quod præceſſerat: *Et factus eſt principatus ſuper humerum eius*: quibus verbis Crux ipſa appellatur principatus Meſſiæ: ſignificatur namq; ad literam Meſſiam ſuis humeris Crucem geſtaturum, & eo ipſo,

Per crucem obtinuit principatum. Meſſias.

ipſo quòd crucem humeris geſtauit, geſtaſſe ſuper humeros ſuum principatum,
& imperium. Sic námque præter alios eum locum intellexit Tertull. in li. aduer- Tertull.
sùs Iudæos, c. 10. *Cuius*, inquit, *imperium factum eſt ſuper humerum ipſius? quis omnino*
Regum inſigne poteſtatis ſuæ humero præfert, & non aut in capite diadema, aut in manu
ſceptrum, aut aliquam propria veſtis notam? Sed ſolus nouus Rex ſeculorum Chriſtus Ieſus
nouæ gloriæ & poteſtatem, & ſublimitatem ſuam in humero extulit, crucem ſcilicet, vt ſe-
cundum ſuperiorem prophetiam Dominus regnaret à ligno. De hoc enim ligno etiam Deus
inſinuat per Hierem. c. 11. *quod eſſetis dicturi: Venite, mittamus lignum in panem eius,* Hier. 11. 19.
& conteramus eum à terra viuorum, & nomen illius non memorabitur ampliùs: vtique
in corpus eius lignum miſſum eſt, ſic enim Chriſtus reuelauit panem corpus ſuum appellans.
Hæc ille. Itaque cernis Eſaiam crucem ipſam appellaſſe principatum, & imperiū
Meſſiæ, quia per eam erat toto orbe regnaturus, iuxta illud Pſal. 95 *Dominus re-* Crux principatus Chriſti
gnauit à ligno, quam dictionem, *à ligno*, eraſam, & expunctam fuiſſe à Iudæis do-
cuimus aliàs eum Iuſtino in dialogo eum Tryphone aduersùs Iudæos. Hoc ipsū Pſal 95 10.
fuit expreſſum Apoc. 19. vbi Chriſtus apparuit ſuper equum album indutus ve- Apoc. 19 16.
ſte aſperſa ſanguine, de qua veſte paulò poſt dicitur: *Et habet in veſtimento ſuo ſcri-*
ptum: Rex Regum, Dominus dominantium: cùm enim veſtis aſperſa ſanguine ſit hu-
manitas Chriſti in paſſione cruentata, vt ad eum locum docuimus: haud dubiè
cùm poſteà dicitur in veſte illa ſcriptum eſſe. *Rex Regum, & Dominus dominan-*
tium, tanquam illuſtriſſimum quoddam Meſſiæ elogium, illud ſignificat Chri-
ſtum per paſſionem imperium ſuper omnes mundi Principes, Regéſque fuiſſe
conſequutum. Quare meritò Paulus Chriſtum in cruce conſiderans Dominum Chriſtus in cruce Dominus gloriæ.
gloriæ appellauit 1. ad Cor. 2. *Si cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent:*
tunc enim potiſſimùm Dominus gloriæ dictus eſt, cùm de cruce agebatur; quo- 1. Cor 2. 8.
niam per crucem nobis quidem tum eſſentialem, tum accidentalem gloriam, ſi-
bi autem gloriam corporis, celebritatem nominis, & omnem iſtum ſuper om-
nes Principes, ac Reges principatum promeruit: vnde D. Chryſ. in eum locum: D Chryſoſt.
Opportunè, inquit, *Dominum gloriæ appellat loquens de cruce.*

Tertiò notanda ſunt illa verba, quibus Eſaias totum hoc vaticinium conclu- 3.
ſit: *Zelus*, inquit, *Domini exercituum faciet hoc*: vbi dictio, *hoc*, ad omnia præcedentia
referenda eſt, quaſi dicat Propheta: Si quis rationem quærat, cur paruulus natus
ſit nobis? cur datus filius? cur voluerit crucem humeris geſtare, in eaq; imperiū,
& principatum conſtituere? intelligat hæc omnia ex ardentiſſimo quodā aduer-
sùs homines amore profecta fuiſſe. Eſt enim zelus ea mētis affectio, qua quis ita Omnia Chriſti opera operatus eſt amor.
diligit quempiam, ab eóq. viciſſim diligi exoptat, vt totum illum ſibi vendicet,
ſuúmq; tantùm eſſe velit, nec patiatur eum aliquam amoris ſui partem in alium
deriuare. Quia igitur Deus ſic hominem diligebat, vt non pateretur eum quid- Diligi à nobis quā exoptet Deus.
dam aliud præter ſe, aut nonniſi propter ſe vnum amare, dicitur ex zelo, ſiue ze-
lotypia ea omnia feciſſe quæ ad hominem ſibi arctiſſimo amoris vinculo obli-
gandum pertinerent. Eodem amoris affectu præcipiens Hebræis, ne alterum
præter ſe Deum venerarentur, zelotem ſe appellauit Exo 20. *Non facies tibi ſcul-* Exod. 20. 4.
ptile, neque omnem ſimilitudinem, quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ in terra deorſum, nec eo-
rum, quæ ſunt in aquis ſub terra. Non adorabis ea, neque coles: ego ſum Deus tuus fortis, Ze-
lotes: & c. 34. *Noli adorare Deum alienum. Dominus zelotes nomen eius, Deus eſt æmu-* Exod. 34 14
lator. Vbi cernis tantam eſſe Dei circa hominem zelotypiam, vt non patiatur eū
non dico adamare Deum alienum, ſed ne eius quidem imaginem & ſimilitudi-
nem ſecū habere, ne per eam occaſionem ad illum amandū moueatur: id quod
expendens Orig. hom. 8. in Exod. *Hæc*, inquit, *qui loquitur, zelans eſt, & zelo commo-* Origenes.
tus hæc dicit: poſt agnitionem enim ſui, poſt illuminationem verbi diuini, poſt gratiam

Baptiſmi.poſt confeſſionem fidei, & tot tantiſq́; Sacramentis matrimonium confirmatū non vult nos vltra peccare:non patitur animam: cuius ipſe vel ſponſus, vel vir appellatur, cum Dæmonibus ludere,ſcortari cum immundis ſpiritibus,cum vitiis, & immunditiis volutari,
Ezech. 16. 8. Hæc ille. Cuius rei illuſtriſſimum exemplum habes Ezech.16. vbi loquens Deus
de Synagoga quaſi de puella,& virgine,quam adamaret,grauiſſimis verbis con-
queritur,quòd ipſa alios amatores quæſiuiſſet : ſic námque cum illa eo loco ex-
poſtulat:*Tranſiui per te,& vidi te,& ecce tempus tuum,tempus amantium*, (ſeu vt alij
LXX. vertunt,*tempus amorum*,ſeu *tempus vberi*: & Lxx. tranſtulerunt, καιρὸς καταλυόν-
των,id eſt,*tempus diuertentium*.quia videlicet tempus pubertatis, quod appellatur
tempus amorum,ſeu vberum,eſt tempus,quo fœminæ,& adoleſcentes ſolent in
hanc,vel illam partem diuertere . & amorem ſuum bene,vel malè collocare:)*&
expandi amictum meum ſuper te.Et iuraui tibi,& ingreſſus ſum pactum tecum,& facta es
mihi.Et veſtiui te diſcoloribus,& calceaui te hyacintho,& cinxi te byſſo,& indui te ſubtili-
bus,& decora facta es vehementer nimis,& profeciſti in regnum. Et habens fiduciā in pul-
chritudine tua fornicata es in nomine tuo,& expoſuiſti fornicationem tuam omni tranſeun-
ti,vt eius fieres.*Tū verò ſequitur ob huiuſmodi fornicationes diuina indignatio,
& ſupplicium:*Ecce ego extendam manum meam ſuper te, & auferam iuſtificationem
Annonæ caritatem pro ſupplicio infert Deus. tuam,&c.*pro quo alij transferunt,*diminuam ſtatutum cibum tibi*:ex quo illud colli-
gitur,Deum pro ſupplicio ſæpe inferre caritatem annonæ,& inſtar irati domini
cōſuetum,& ſtatutum cibum,ac portionem ſeruo diminuere. Cùm igitur Deus
non quouis,ſed ardentiſſimo,& zelotypo quodam amore hominem diligat, &
idcircò homo fieri, mortemq́; acerbiſſimā, & ignominiæ pleniſſimam oppete-
re,ſibitéq; voluerit,vt eum ad ſe amandum obligaret:meritò Eſaias, poſtquam
de incarnatione,crucéq; diſſeruiſſet,ſubiūxit: *Zelus Domini exercituum faciet hoc.*
Poſtrema obſeruatio ſit ad hunc etiam locum ſpectaſſe Gabrielem Angelum
4. in ſua illa legatione,& ſermocinatione cum Virgine,quādo nimirum dixit:*Ecce
concipies filium,& vocabis nomen eius Ieſum:hic erit magnus,& filius Altiſſimi vocabitur,
& dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æter-
num,& regni eius non erit finis.* Eam namque ſententiam habes hoc loco totidem
ferè verbis ab Eſaia pronunciatam: *Multiplicabitur*,inquit, *eius imperium,& pacis
non erit finis ſuper ſolium Dauid,& ſuper regnum eius,ſedebit vt confirmet illud,& corro-
boret in iudicio, & iuſtitia amodò,& vſque in ſempiternum.* Quod verò Angelus di-
xit: *Et vocabis nomen eius Ieſum*: idipſum Eſaias explicauit, cùm dixit: *Et voca-
Nominis Ieſu elegans periphraſis. bitur nomen eius, Admirabilis, Conſiliarius, Deus, fortis, Pater futuri ſeculi, Prin-
ceps pacis*: hæc enim omnia nomina ſunt veluti quædam elegās periphraſis,imò
& explicatio nominis Ieſu,id eſt,Saluatoris.Quid enim aliud eſt eſſe Ieſum,quā
mundi ſaluatorem,operibus admirabilem, conſiliarium,ſeu vt addiderunt Lxx.
LXX. *magni conſilij Angelum*, ſiue nuncium, Deum fortem, nouorum ſeculorum fun-
datorem,Principémque,atque authorem pacis ſempiternæ inter Deum, & ho-
mines conſtitutæ? Hæc enim omnia in nomine Ieſu continentur, quod etſi cō-
poſitione,& prolatione paruum videtur, eſt tamen propter myſteria, quæ con-
tinet,longè maximum. Vnde illud regius vates Pſalm. 98. nomen magnum ap-
Pſal. 98. 2. pellauit,cùm dixit:*Dominus in Sion magnus,& excelſus ſuper omnes populos.Confitean-
Ieſus nomen magnum. tur nomini tuo magno quoniam terribile,& ſanctum eſt.* Eodémque mihi videtur ſpe-
ctaſſe Ioſue cap. 7. eius libri, cùm videns ab habitatoribus vrbis Hai Hebræos
in fugam conuerſos,ad eius nominis præſidium, quo Deus ſe Ieſum,id eſt libe-
ratorem,ac ſeruatorem illius populi profitebatur,& venturis temporibus totius
mundi Ieſus,& Saluator erat appellandus, ſibi confugiendum putauit, vt ſal-
tem ob tanti nominis honorem, & exiſtimationem Deus ignominiam illam à
populo

populo ſuo propulſaret. Itaque dixit: *Quid facies magno nomini tuo?* habuitq; Deus tantam eius nominis, quod ſibi quaſi in memoriam reuocabatur, rationem, vt quamprimum victoriam hebræis tribuerit.

Decimum vaticinium ex illis verbis Eſaiæ 11.

Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet.

SECTIO XXII.

EſT ſanè de ſanctiſſima Virgine optimè meritus Eſaias, quippe qui eius virginitatem tam multis, iiſque præclariſſimis vaticiniis teſtatam nobis reliquerit. Ait igitur cap. 11. *Et egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini:* quem locum de Meſſia ad literam eſſe intelligendum non ſolùm noſtri, ſed omnes etiam hebræi confitentur, idq; etiam Paraphraſt. Chald. intellexit, cum ita tranſtulit: *Et egredietur Rex de filiis Ieſſe, & Meſſias de filiis filiorum eius vngetur.* Eſai.11.1. Paraphraſt.

Quoniam verò præcipua vis huius vaticinij in floris appellatione poſita eſt, opus eſt priùs vulgatam editionem à quorundam calumniis vendicemus. Aduertendum eſt igitur pro eo, quod vulgatus tranſtulit *flos*, haberi hebraicè dictionem נצר *netſer*, per literam צ tſade, à radice נצר, id eſt, ſeruare, & cuſtodire, vnde flos, & tener ſurculus, ſeu vt ait D.Hieron. ad cap. 14. Eſaiæ, virgultum illud, quod ad radices arborum naſcitur, appellatur נצר. quòd videlicet flos, & ſurculus magna cura, ac diligentia cuſtodiri ſoleat, cum inde totus fructus pendeat: fortaſſe autem nomen נצר deducitur à radice נוץ, id eſt, florere. Porrò arbitrantur plerique ad hunc locum ſpectaſſe Matthæum cap. 2. cum dixit: *Et veniens habitauit in ciuitate Nazareth, vt adimpleretur, quod dictum eſt per Prophetas: Quoniam Nazaræus vocabitur:* quia enim Chriſtus hoc loco Eſaiæ נצר, id eſt, flos appellatur, inde putant dictum eſſe Nazaræum quaſi floreum. Quæ controuerſia neceſſariò priùs eſt expedienda, vt faciliora reddantur, quæ de germana huius vaticinij expoſitione dicturi ſumus: tota verò controuerſia ex eo pendet, vtrum Chriſtus dicatur Nazaræus à radice נצר per צ, à qua radice deducitur נצר, id eſt, flos: an verò à radice נזר per Zaiin, hoc eſt, diuidere, & ſeparare, imò & ſanctificare: à qua radice haud dubiè dicti ſunt Nazaræi legales, quoniam diuiſi, ſeparatique erant à reliquis in ratione viuendi, ſiquidem & comam nutriebant, & à vino, & iis omnibus, quæ cum vino aliquam habebant cognationem, abſtinebant, eamque ob cauſam ſancti ab omnibus cenſebantur. Et quidem Leo à Caſtro in comment. huius loci, & lib. 6. Apologetici pro editione vulgata pugnaciſſimè contendit Chriſtum dictum fuiſſe Nazaræum à poſteriori radice נזר per Zaiin: itaque non dictum eſſe Nazaræum à flore, ſed quia erat ſanctus, & ſanctitate à reliquis omnibus hominibus ſeparatus. Eóque nititur fundamento, quoniam in euangelio ſemper dicitur Nazaræus per Z, non autem Naſaræus per S, atſi à נצר, id eſt, à flore dictus fuiſſet Nazaræus, non eum Naſaræum, ſed Nazaræum appellare oporteret. Atque hac tantùm ratione permotus clamoribus magis, vt ſæpe ſolet, quàm rationibus diſceptans implorat Deum, atque hominum fidem, quòd contra ſcripturam Chriſtus Naſaræus, aut Naſarenus per S, non verò Nazarenus, aut Nazaræus per Z, dicatur: & quod conſequens eſſe exiſtimat, Chriſtus noſter negetur verus eſſe Chriſtus, & Meſſias. Cæterùm non eſt, cur tantas ob vnam literulam excitet tragœdias, ne-

Vulgata editio à calumniis quorundam vendicatur.

Matth. 2. 23.

Nazaræi comam nutriebant, & à vino abſtinebant.

Leo à Caſtro.

que inde timeat, ne vniuerſa Chriſti fides corruat: quam parum autem probabilitatis habeat eius ſententia ex iis, quæ iam dicemus palam erit.

Christus dictus Nazaræus a flore. Matth. 2. Ioa. 1. 45. 46.

2. Igitur pro certò habemus Chriſtum dici Nazaræum à נצר id eſt, à flore, non autem à נזר, id eſt, ſeparari. Id quod primùm oſtenditur, quoniam Chriſtus non fuit quoad viuendi rationem Nazaræus, cum à vino non abſtinuerit, nec alios ritus Nazaræorum ſeruauerit, vt ex eo Nazaræus, vel ſeparatus appellari debuerit. Deinde quoniam Matth cap. 2. diſertè docet eum fuiſſe dictum Nazaræum à ciuitate Nazareth, vbi fuit educatus: vnde Ioan. 1. dixit Philippus Nathanaëli: *Inuenim Ieſum filium Ioſeph, à Nazareth*: cui reſpondit Nathanaël: *à Nazareth poteſt aliquid boni eſſe?* & Matth. 21. *Hic eſt Ieſus Propheta à Nazareth*: Nazareth autem a flore dictam eſſe docet D. Hieron. in epiſt. ad Marcellam, vt commigret Bethlehem: *Ibimus*, inquit, *ad Nazareth, & iuxta interpretationem nominis eius florem videbimus Galilaeæ*: & in comment. in Matth. ad cap. 21. *A Nazareth*, inquit, *Galilaea, quia ibi educatus fuerat, vt flos campi nutriretur in flore virtutum.* Accedit, quòd de ſententia D. Hieron. in cap. 11. Eſaiæ, eruditi hebræorum, quos ipſe ſequitur, illud quod habetur Matth. 2. *Quoniam Nazaræus vocabitur*, de hoc loco Eſaiæ ſumptum exiſtimant, cùm dicitur: נצר id eſt, *flos de radice eius aſcendet. Illud*, inquit, *quod in euangelio Matthæi omnes quærunt Eccleſiaſtici, & non inueniunt, vbi ſcriptum ſit: Quoniam Nazaræus vocabitur: eruditi hebræorum de hoc loco ſumptum putant.* Sed ſciendum, quod hic נצר per צ tſade literam ſcribitur, cuius proprietatem & ſonum inter Z, & S, Latinus ſermo non exprimit. Promitur quoque efficax argumentum ex titulo ſanctiſſimæ Crucis, vbi ſcriptum eſt *Natſaræus* per tſade non autem Nazaræus per Zain, quemadmodum refert Xiſt. Senenſis lib. 2. ſuæ Bibliothecæ in Pontio Pilato: & affirmat Sanctes Pagnin. in ſua interpretatione hebraicarum dictionum, quæ habetur ad calcem tranſlationis Scripturæ, quam edidit ex hebræo, vbi in dictione *Nazareth* teſtatur ſe ſuiſmet oculis non ſemel vidiſſe titulum ſanctiſſimæ Crucis, legiſſeque ibi: *Ieſuagh hanoiſeri melech haiehudim*, id eſt, *Ieſus Natſaræus Rex Iudæorum*: vbi ſcriptum eſt Natſaræus per tſade, non verò Nazaræus per zain: ex quo fit, vt cum Natſaræus per tſade idem ſit, atq; floridus, Chriſtus à netſer, id eſt, à flore dictus fuerit Nazaræus. Fruſtra autem Leo à Caſtro conatur hoc argumentum fortiſſimum eludere, cum ait ſe Pagnino non credere, aut ſi ita res habet, vitioſè ſcriptam fuiſſe eam vocem in Crucis titulo per imperitiam ſcilicet ſatellitum, qui hebraicè neſciebant: nec enim par eſt credere vel Pagninum hominem & literis, & religione grauiſſimum in re quoque grauiſſima mentiri eo potiſſimum, quòd facilè eius mendacij argui poſſet, cum titulus Crucis hodiéque Romæ extet, viſatúrque, ac legatur à plurimis Romæ in ſancta Cruce in Hieruſalem: vel per errorem ita in titulo Crucis ſcriptum fuiſſe, cùm adeſſent hebræi, qui ſatellitum errorem facilè emendarent, Chriſtiq; nomen, & cognomen eſſet notiſſimum, ac celebratiſſimum, vt quomodo diceretur, ignorare ſatellites non potuerint, ſi ij fuerunt, qui titulum illum hebraicè conſcripſerunt, & non aliquis Iudæus, cui id negotij à Pilato commendatum fuerit, ſiquidem ex Pilati præſcripto titulus ille in Cruce fuit appoſitus.

Matt. 21. 11. D. Hieron. Nazareth ſic dicta a flore

Xiſt. Senenſ. Sanct. Pagn.

Titulus crucis quibus literis ſcriptus extet Romæ.

3. Denique non ſinit nos dubitare auctoritas D. Hieronymi, qui diſertis verbis docet Chriſtum à netſer, id eſt, à flore dictum fuiſſe Nazaræum. Etenim in primis conſtanter affirmat eum dictum fuiſſe Nazaræum à Nazareth, cuius nominis etymologiam à flore deductam eſſe teſtatur locis paulò ante citatis. Deinde in commentarijs ſuper Eſaiam ad cap. 11. ait eruditos hebræorum, vti diximus, illud Matth. 2. *Quoniam Nazaræus vocabitur*, ex hoc loco Eſaiæ deſumptum

ptum eſſe, cum dicitur: *Netſer*, id eſt, *flos de radice eius aſcendet*, quam opinionem commemorat, nec tamen refellit. Præterea in comment. ſuper Matth. cap. 2. tractans illam ſententiam: *Et veniens habitauit in ciuitate, quæ vocatur Nazareth, vt impleretur, quod dictum eſt per Prophetas: Quoniam Nazaræus vocabitur*: cum eam ſententiam, quam impugnamus, commemoraſſet, tandem poſtremo loco hanc noſtram, vtpote ſibi magis probatam appoſuit, ſpectaſſe videlicet Matthæum ad hunc locum Eſaiæ, in quo Chriſtus netſer, id eſt, flos nuncupatur. *Nazaræus*, inquit, *ſanctus interpretatur, ſanctum autem Dominum futurum omnis Scriptura commemorat*. Poſſumus, & aliter dicere, quòd etiam iiſdem verbis iuxta hebraicam veritatem in Eſaia ſcriptum ſit: *Exiet virga de radice Ieſſe, & Nazaræus de radice eius conſcendet*. Denique, vt hanc eſſe Hieronymi ſententiã planè intelligas, audi, quid ſcribat in libro de optimo genere interpretandi ad Pammachium: *Illud*, inquit, *quod in eodem Euangeliſta ſcribitur: Et veniens habitauit in ciuitate, quæ dicitur Nazareth, vt impleretur, quod dictum eſt per prophetas. Quia Nazaræus vocabitur: reſpondeant logodædali, & faſtidioſi æſtimatores omnium tractatorum, vbi legerunt, diſcantq; in Eſaia poſitum. Nam in eo loco, vbi nos legimus, atque tranſtulimus: Exiet virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet: in Hebræo iuxta linguæ illius idioma ita ſcriptum eſt: Exiet Virga de radice Ieſſe, & Nazaræus de radice eius creſcet*. Hæc ille. Ex quibus liquidò conſtat D. Hier. exiſtimaſſe Chriſtum dictum fuiſſe Nazaræum à netſer, id eſt, à flore. Quem ſecutus eſt Beda hom. 1. in Euang. Lucæ, vbi ſic ait: *Teſtatur Eſaias Propheta, quòd Redemptionem noſtram in Nazareth concipi oporteret, cum dicit: Egredietur virga de radice Ieſſe, & Nazaræus de radice eius aſcendet: interpretatur autem Nazaræus flos: quo vocabulo incarnatus pro nobis Dei filius rectè potuit cognominari, quia in ſe credentibus flos ſpiritualium fructuum, origoq; proceſſit*. Cum eodemque conſentiunt Pagn. in interpretatione hebraicarum dictionum, Corn. Ianſen. in ſua concord. euangelica, cap. 11. ſuper illa verba Matth. 2. *Vt adimpleretur, quod dictum eſt per Prophetas, Quoniam Nazaræus vocabitur*: ibidemque Lyran. & Caiet. Finus etiam Adr. lib. 2. Flagelli contra Iudæos cap. 11. & complures alij.

Beda.

Sanct. Pagn.
Corn. Ianſ.
Lyran.
Caiet.
Fin. Adrian.

4 Maneat igitur vt omnino certum dictum fuiſſe Chriſtum Nazaræum à נצר, id eſt, à flore. Matthæumq; ad hunc Eſaiæ locum reſpexiſſe, cum dixit: *Vt impleretur, quod dictum eſt per Prophetas, Quoniam Nazaræus vocabitur*. Nec refert quòd numero multitudinis dixit, *per Prophetas*. Etenim mos eſt ſcripturæ ſacræ eum numerum, etiã cum de vno tantùm ſermo eſt, vſurpare, & vt multa alia interim omittamus, eſt exemplum ad hanc rem aptiſſimum Ioan. 6. vbi ita legimus: *Eſt ſcriptum in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei*: & tamen id apud vnum Eſaiam reperitur c. 54. Porrò fundamentũ Leonis à Caſtro aientis Chriſtũ appellari Nazaræum per Z non verò Naſaræum per S. ex quo putat confici non à flore, ſed à ſeparatione, & ſanctitate dictum fuiſſe Nazaræũ, exangue admodum eſt, & infirmum quoniã vt ſuperiùs ex D. Hier. annotauimus, litera צ per quam ſcribitur נצר, id eſt, flos, & Natſaræus, id eſt, floribus habet ſonum quendã medium inter Z. & S. atque vtriuſq; literæ vim participat: quare potuit optimè à græcis, & latinis ſiue per S ſiue per Z. ſcribi: placuit tamẽ magis ſola litera Z. vt ita prolationis aſperitas molliretur, cum tamen ſi integrè pronunciari deberet, dicendum foret Natſaræus, vel Natzaræus. Eademq; ratione credendum eſt Natzareth, quæ vox auctore Hieron. etiam a flore deducitur, vt ſupra diximus. quamuis id nomen in veteri teſtamento non reperiatur, ſcriptã etiam Hebraicè per tſade, atque adeo Natſareth, vel Natzareth appellatam, appellandamq; etiam fuiſſe in teſtamento nouo, ſi dictio integrè proferenda eſſet: verùm molliẽdæ quoq; aſperitatis cauſa

Numerum multitudinis vſurpat aliquando Scriptura cum ſermo eſt de vno. Ioan 6 45.

dictam

Ianſen. Nazaræus diuerſe ſcribitur cum legalibus Nazar. & cum Chriſto tribuitur. Thren. 4.7. Matth. 2.23. Ioan. 19.19. Matt. 26.71 Luc. 18.37. D. Epiph.

dictam fuiſſe à Græcis & Latinis Nazareth. Illud non prætereundum, quod annotauit. Ianſen. loco citato, non eodem modo ſcribi a græcis Nazaraũ cùm Nazaræis legalibus, & cum Chriſto tribuitur: etenim cum de illis eſt ſermo, ſcribitur Nazaræus per literam alpha in medio, vt patet Thren. 4. *Candidiores Nazaræi eius niue*: cũ verò de Chriſto dicitur, ſcribitur Nazoræus per omega in medio dictionis vt eſt perſpicuum ex Matt. 2. *Quoniam Nazoræus vocabitur*: & Ioan. 19. in titulo crucis, *Ieſus Nazorenus*: & Matth. 26. *Et hic erat cum Ieſu Nazoreno*: & Luc. 18. *Dixerunt autem ei quod Ieſus Nazorenus tranſiret*: & reliquis omnibus in locis præterquam apud Marcum, qui Romæ ſcribens Latinos voluit imitari, & Chriſtum appellare Nazarenum per alpha in medio dictionis. Iuuat quidem aliquid hæc Cornelij annotatio: ſed quoniam video græcos authores veluti Epiph. hæreſi 29. Nazaræos legales, Nazoræos etiam per omega appellare, nos in ea vim minimè facimus ſed in ſuperioribus rationibus, quibus, ni fallimur, luculētè demonſtrauimus Chriſtum à netſer, id eſt, à flore Natzaræum per ſtade, hoc eſt, floridum, non verò à Nazar per Zajin quaſi ſeparatum, & ſanctum fuiſſe nuncupatum.

Hebræi. Chriſtus & flos & virga Ieſſe. Paraphraſt.

5. Hac expedita difficultate aggrediamur iam propoſiti vaticinij expoſitionem afferre. Igitur hebræi, vt auctor eſt D. Hier. in comment. huius loci, cum dicitur: *Exurget virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet*: vtrumq; & virgam videlicet, & florem Meſſiā interpretantur, quòd ſcilicet in virga regnantis potentia, in flore pulchritudo monſtretur. Quam eandem expoſitionem ſecutus eſt Paraphraſt. Chald. ſiquidem vtroq; loco Meſſiam intellexit, vt apparet ex eius paraphraſi, quæ ita habet: *Egredietur Rex de filiis Ieſſe. & Meſſias de filiis filiorum eius vngetur.* Nec verò ſoli hebræi in ea fuerunt ſententia, ſed nonnulli etiā ex Patribus,

Clem Alex. Chriſti poteſtas deſignata per virgam. Orig.

qui per *virgam* Chriſtum quoque & ipſi acceperunt, veluti Clem Alex. lib. 1. Pædagogi, c. 7. *Quibus*, inquit, *non medentur mina eis virga medebitur: quibus verò virga non medetur, eos ignis depaſcet. Egredietur virga de radice Ieſſe: vide pedagogi curam, ſapientiam, & poteſtatem*: quibus verbis vult Clemens Chriſtum eo loco Eſaiæ propter poteſtatem appellari *virgam*. Et Orig hom. 9. ſuper Num. vtrumq; etiā, & virgam ſcilicet, & florem ad Chriſtum retulit: *Habemus*, inquit, *hæc omnia non tam in virga Aaron, quàm in ea virga, quæ exiit de radice Ieſſe, de cuius etiam radice flos aſcendit, in quo nec hoc ipſum videtur otioſum, quòd exire dicitur virga, & flos aſcendere. Quamuis enim vnus ſit Chriſtus per ſubſtantiam, ſingulis tamen diuerſus efficitur, prout*

Chriſtus ſegnibus virga. proficientibus flos.

indiget is, in quo operatur. Qui ergo ſegnior eſt, & negligentior, fit, ei pro diſciplina Chriſtus virga, & in virga non aſcendere dicitur, ſed exire: exeundum namque eſt ei, qui iners, & ſegnis eſt, de eo ſtatu, in quo non rectè conſiſtit, & tranſeundum ad alium tanquam virga compulſo, id eſt, ſeueritate doctrinæ rigidioris admonito: qui verò iuſtus eſt, quia iuſtus, ſicut palma floret, in hoc aſcendere dicitur Chriſtus. Sic ergo qui verberibus indiget, exit ad eum virga; qui autem proficit ad iuſtitiam, aſcendit in florem: aſcendet autem, vſquequo afferat fructus ſpiritus. Hæc Orig. Cui conſentit Cyril. Alex. lib. 2. Comm. in Eſaiā:

Cyrill Alex. Regia Chriſti dignitas.

Virgam, inquit, *nominauit Chriſtum ex radice Ieſſe iuxta carnem & præterea etiam florem: & per virgam quidem Regiam eum dignitatem habere ſubindicare videtur. Flos verò rurſum dicitur, quoniam hominis natura in illo ad incorruptionem, vitam, & nouitatem conuerſationis euangelicæ floruit.* Idem præterea habet D. Hilar. in Pſalm. 2. ad illa

D Hilar. Pſal 2.9.

verba: *Reges eos in virga ferrea*: vbi & virgam, & florem Chriſto attribuit, docens per *virgam* ſignificari Regiam poteſtatem, quam ne tyrannicam arbitremur, additum eſſe florem, vt ſeueritatem virgæ floris ſuauitas temperaret.

6. Eſt quidem hæc ſententia propter tantorum Patrum auctoritatem admodùm probabilis: ſed non video tamen quàm aptè cum contextu ipſo cohæreat. Etenim *virga* dicitur exire de radice Ieſſe, *flos* autem de radice ipſius virgæ pullu-

pullulare: quò fit, vt non poſſint hæc duo vni, & eidem perſonæ conuenire, cum diuerſam planè habeant ſuæ natiuitatis originem. Præterea ſi flos de virga naſcitur, qui fieri poteſt, vt idem ſit, quod virga, alioquin iam idem ex ſeipſo oriretur: quare aliud omninò virgam, aliud florem eſſe fateamur, neceſſe eſt. Putamus igitur virgæ nomine ſanctiſſimam Virginem, floris autem appellatione Chriſtum eſſe accipiendum, quæ eſt D. Hier. expreſſa ſententia in Comment. ſuper 11. cap. Eſaiæ. *Nos autem*, inquit, *virgam de radice Ieſſe, ſanctam Mariam virginem intelligamus, quæ nullum habuit fruticem cohærentem: de qua & ſuprà legimus. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & florem Dominum Saluatorem, qui dicit in Cantico Canticorum. Ego flos campi, & lilium conuallium.* Idem multis in locis docet Tertull. veluti in libro aduersùs Iudæos cap. 9. *Naſcetur*, inquit, *virga de radice Ieſſe, quod eſt Maria: & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper illum ſpiritus Dei. Neque enim in vllum hominum vniuerſitas ſpiritualium documentorum competebat, niſi in Chriſtum flori quidem ob gratiam adæquatum, ex ſtirpe autem Ieſſe deputatum, per Mariam ſcilicet cenſendum.* Et libro de corona militis, cap. 15. *Habes*, inquit, *florem ex virga Ieſſe, ſuper quem tota diuini ſpiritus gratia requieuit, florem incorruptum, immarceſcibilem, ſempiternum.* Et libro de carne Chriſti, cap. 21. probans Chriſtum ex Dauid ortum habuiſſe, *Ipſe eſt*, inquit, *flos de virga profecta ex radice Ieſſe: radix autem Ieſſe genus Dauid, virga ex radice Maria ex Dauid, flos ex virga filius Mariæ, qui dicitur Ieſus Chriſtus, ipſe erit & fructus: flos enim fructus, quia per florem, & ex flore omnis fructus eruditur in fructum. Quid ergo? negant & fructui ſuum florem, & flori ſuam virgam, & virgæ ſuam radicem.* Lege eundem lib. 3. contra Marcion. cap. 17. & lib. 4. cap. 1. Sic etiam locum intellexerunt Ephræm Syrus orat. de Matris Dei laudibus. D. Io. Damaſc. orat. 1. & 2. de Natiuit. Mariæ, Leo Magnus ſerm. de Natiuit. Domini. D. Chryſoſt. in Pſal. 22. ad illa verba: *Virga tua, & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt.* D. Iſidor. ad ſororem Florentinam, D. Bern. ſerm. 2. de Aduentu, & hom. 2. ſuper *Miſſus eſt*, & ſerm. 2. in Annunciat. Dominica, & alij.

D. Hieron.
B. Virgo virga Ieſſe, filius flos virgæ.
Cant. 2. 1.
Tertull.
Chriſtus flos immarceſcibilis.
Flos item, & fructus.
Ephrem. Syr.
D. Io. Dama.
Leo. Magn.
D. Chryſoſt.
Pſal. 22. 4.
D. Iſid.
D. Bern.

His ita poſitis iam ex eodem loco luculentè oſtenditur puriſſimus conceptus, 7.
& partus Virginis. Quid enim pulchrius, aut purius fingi poteſt, quàm pulchri, & elegantis cuiuſdam floris egreſſus ex pulcherrima virga? Virga quidem beatiſſima Virgo eſt, quæ ex radice Ieſſe, hoc eſt, ex progenie Dauid (cuius pater fuit Ieſſe dictus alio nomine Iſai) traxit originem; ex Virgine autem Chriſtus ceu flos pulcherrimus tanta puritate, & pulchritudine erupit, quanta flos ex virga pullulare conſueuit. Sicut enim flos non ex ſemine, vt arbor ipſa, ſed ex virga, frondéque arboris cœleſti tantùm vi, roréque perfuſa oritur: ita Chriſtus abſque vllo virili ſemine ex Virgine diuina Altiſſimi virtute, ſanctíque Spiritus rore fœcundata natus eſt. Et quemadmodum virga in florem erumpens tantùm abeſt, vt aliquid venuſtatis, & pulchritudinis amittat, vt potiùs ſpecioſior, pulchriórque euadat: ita Virgo ſanctiſſima tantùm abfuit, vt per conceptum, & partum Chriſti aliquid de ſua integritate amiſerit, vt tunc potiùs eius virginitas ſanctior, pulchriórque facta fuerit. Vnde Euſeb. Emiſſ. hom. 2. de Natiuitate domini, *Quid primùm*, inquit, *mirer, quidve poſtremum? quod ſine conceptu eſt collata fœcunditas, an quod per partum magis eſt glorificata virginitas?* Et D. Bernard. ſerm. 1. in Vigilia Natiuit. Domini, docet vterum virgineum fuiſſe ipſo partu quaſi templum quoddam conſecratum. *O partus*, inquit, *ſolus neſcius pudoris, corruptionis ignarus, non reſerans, ſed conſecrans virginalis vteri templum.* Meritò igitur ex hoc loco ad probandam virginitatem ſanctiſſimæ Deiparæ argumentatur Fin. Adrian. lib. 2. Flagelli contra Iudæos, cap. 11. imò & multi Patres, veluti D. Bern. hom. 2.

Deiparæ Puritas pulcherrima.
Euſeb. Emiſ.
Deiparæ virginitas per Chriſti partum ſanctior & pulchrior.
D. Bernar.
Fin. Adrian.

RRrr ſuper

ſuper *Miſſus eſt: Egredietur*, inquit, *virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet*, D. Bernard. Virginem *virgam*, *florem* Virginis partum intelligens. Et D. Leo ſerm. 4. de Natiuitate Domini, D. Leo. *In qua*, inquit, *virga? Non dubie, quòd beata Virgo Maria prædicta eſt, quæ de radice Ieſſe progenita, Spiritu ſancto fœcundata nouum florem carnis humanæ, vero quidem materno, ſed partu eſt enixa virgineo*. Et D. Hieron. in comm. ſuper D. Hieron. Eſaiam, *Nos*, inquit, *virgam de radice Ieſſe ſanctam Mariam virginem intelligamus, quæ nullum habuit ſibi fruticem cohærentem, de qua, & ſuprà legimus: Ecce virgo concipiet, & pariet filium*. Legendus eſt quoque in eandem ſententiam D. D. Ambroſ. Ambroſ. libr. 2. cap. 1. de Spiritu Sancto. Itaque illud in hac virga prodigium conſiderare licet, quod cum reliquæ omnes virgæ, atque arbores, cùm In ſola Maria, & flos cũ fructu, & flos fuit fructus. fructum edunt, florem amittant, hæc tamen virga ſuprà omnem naturæ curſum retento virginitatis flore fructum vitæ mundo attulerit. Vel, ſi malis, iſtius vnicæ virgæ fructus flos ipſe fuerit, quæ eſt obſeruatio D. Bernardi in D. Bernard. lib. de paſſione Domini cap. 46 *Si diligentius*, inquit, *volueris intueri, intelliges in omni arborum genere in ortu fructus florem decidere, & perire: in hominibus quoque, & ferè cunctis animantibus fructus filiorum florem virginitatis abſcindit. Non ſic erat in natiuitate vitis noſtræ, beatiſſima enim mater illius fructum protulit benedictum non amiſſo virginitatis flore: imò magis per partum mirabilem, & mundiſſimum eſt decorata, vbi lex, vbi iura naturæ abſciſſa ſunt*. Quod etiam expendens Greg. Nyſſen. D. Greg. Nyſſen. in orat. de ſancta Chriſti Natiuit. *O Miraculum*, inquit, *ingens! virgo mater fit, & virgo permanet. In aliis fœminis, quandiu virgo aliqua eſt, mater non eſt, cum autem mater facta fuerit, virginitatem non habet: hic verò neque virginitas partum prohibuit, neque partus virginitatem ſoluit*.

8. Cæterùm illud adhuc ad perfectam literæ expoſitionem explicandum ſupereſt, cur *virga* non de arboris cacumine, ſed de ipſa radice prodierit? Cur etiã flos iſte præter omnem naturæ ordinem non de ſummitate virgæ, ſed de ipſa ima radice pullulauerit? Augeturq; difficultas ex eo, quod pro radice, quam vertit Vul- Cur flos Chriſtus de radice arboris, non de virgæ ſummitate pullulauerit. gatus, habetur hebraicè gezaa, quæ vox propriè ſignificat truncum arboris, qui præciſis, truncatiſq́, frondibus in terra ſupereſt: imò, vt vult Rabbi Kimhi eam tantùm partem truncatæ arboris, quæ ſuper terram eminet, non quæ terræ infixa, & occultata latet. Vt igitur res intelligatur, oportet aduertere, quo tempore Virgo ſanctiſſima nata eſt, & multò etiam magis, cum Chriſtus fuit conceptus, & natus, Iudæorum principatum, & regnum iure optimo potuiſſe trunco arboris præciſis frondibus conferri: ſiquidem legitima Regum Iudæorum ſucceſſio omnino defecerat, atque adeo Iudaicum regnum carens legitimis Principibus Legitima regũ Iuda ſucceſſio conceptionis Chriſti tempore defecit. quaſi virgis, frondibúſq; regalibus truncatum iacebat, ex quo nulla ſceptra, nullæ virgæ regales hæreditaria, ac legitima ſucceſſione adnaſcebantur, quò fit, vt cum Virgo ſanctiſſima ex tribu Iuda, imò & ex familia Dauid nata eſt, ex ipſo regali trunco diſſectis ramis, & frondibus iacente, cuius ex regia radice quaſi virga pullulauerit, vt verè dictum ſit ab Eſaia: *Egredietur virga de radice Ieſſe*. Præterea, quoniam Chriſtus ex Virgine nullis in ſua familia regalibus ſceptris fulgente, ſed potiùs ſecundùm viuendi rationem humili, & paupere ortus eſt: meritò etiam non de ſplendida, & excelſa virgæ ſummitate, ſed quaſi ex ignobili Luc. 3. 1. radice aſcendiſſe dicitur, quò ſpectauit Lucas capite tertio eum ſtatum Iudaicæ Reipublicæ in Tetrarchias diſſectum deſcribens dixit: *Anno decimo quinto imperij Tiberij Cæſaris procurante Pontio Pilato Iudæam, &c.* Quibus verbis hebræorum Rempublicam quaſi truncum præciſis ramis, ac frondibus nobis ante oculos proponit, tacitè innuens hunc Eſaiæ locum, à quo prædictum fuerat Meſſiam eo tempore venturum, cum Iudaica Reſpublica quaſi truncus

faceret ignobilis;ex quo ipſe Meſſias eſſet quaſi flos ex radice naſciturus.

9. Chriſti naſcentis humilitas.

Ex quo illud colligas licet, quantam Chriſtus rationem veræ humilitatis habuerit:ſiquidem cùm reipſa oriturus eſſet ex regia Dauidis familia; noluit tamē eo naſci tempore,quo regnum Iuda erat florētiſſimum ſub Dauide,ac Salomone feliciſſimis,potentiſſimiſq; Regibus nec in ſequentium Regum temporibus ante captiuitatem Babylonicam,cum adhuc Iudæorum res,ac principatus vigebat,ſed ea ætate, qua vniuerſa regni Iudaici felicitas corruerat,regnúmq; ipſum quaſi truncus iacebat,nullúſq; regalis ſplendor in matre emínebat. Quæ humilitas adhuc magis elucet in eo,quòd non dictū eſt: *Egredietur virga de radice Dauid,ſed de radice Ieſſe:* quia enim Ieſſe pater Dauid,nō Rex fuit,ſed paſtor; Dauid autem ad regiæ dignitatis fuit euectus faſtigium; magnæ profectò humilitatis fuit cùm potuiſſet Dauidem familiæ,& gentilitiæ nobilitatis caput,& principē nominare;voluiſſe tamen potiùs Ieſſe paſtorem, nullóque regio ſplendore fulgentem authorem generis cenſere. Atque hæc vniuersè de præſentis vaticinij literali,ac germana explanatione dicta ſint. Nunc vberioris doctrinæ cauſa nonnulla adnotabimus,quibus maior aliqua lex eidem afferri poſſit.

Chriſtum iure optimo netzer, id eſt, florem; & Nazaræum, id eſt, floridum,appellari.

SECTIO XXIII.

1.

HActenùs oſtendimus Chriſtū dictum fuiſſe Nazaræum, ſeu potiùs Natzaræum à, נצר hoc eſt,a flore quemadmodum diſertisverbis tradit ſuperiori vaticinio Eſaias. Diximus etiam idcircò germinationi floris ex virga ortū eius ſimilem dici,quoniam ex Virgine prodiit,non ſolum ſeruata,ſed pulchriori etiā effecta eius integritate: nunc quanto iure eiuſmodi cognomentum, appellationémq; ſibi vendicet, explanandum eſt. Vt igitur hinc ordiamur, Chriſtus ipſe ſe florem appellat illis verbis Cant.2. *Ego flos campi,& lilium conuallium*: quanquam enim dubium ſit,num hæc verba ſponſo, an ſponſæ tribui debeant, nec deſint, qui ea ad ſponſam potiùs referenda exiſtiment, vt Gregorius Nyſſenus, expoſitio trium Patrum apud Theodoretum,& alij:nos tamen cum Theodoreto, D. Greg. D.Bernard.Beda,& communiori ferè ſententia,illa ſponſo tribuimus. Pro flore eſt hebraicè,הנצלת quæ vox,vt quidam volūt, ſignificat roſam nigro colore,ſed eleganti,& venuſta ſpecie, odoréq, ſuauiſſimo, ſolúmq; reperitur hoc loco Cant.& Eſai.35.cùm dicitur: *Et florebit quaſi lilium.* Pro *lilio* verò habetur hebraicè שושנה quod Hebræi dicunt eſſe florem candidum vulgò lilium, vocaríq; שושנה quòd perpetuò habeat ſex folia:alij volunt eſſe floris genus, quod inter ſpinas naſcitur. Totum hunc locum Paraphraſtes Chaldaicus ita tranſtulit: *Ego ſimilis ſum lilio viridi ex paradiſo voluptatis, & opera mea pulchra ſunt ſicut roſa, quæ eſt in campo horti voluptatis.* Ex his habemus in primis Chriſtum eſſe lilium ex paradiſo voluptatis,quoniam in eo omnes deliciæ,voluptateſq; cōtinentur,vt qui huiuſmodi lilium decerpſerit, eo ipſo omnia voluptatū, deliciarúmq; genera colligat. Deinde eſſe florem,qui inter ſpinas enaſcitur: quoniam Chriſtus inter huius vitæ labores acerbiſſimos,quos pertulit, & inter ipſas paſſionis ſuæ difficultates,imò & inter ſpinas,ac ſentes,quibus fuit coronatus,quaſi flos extitit, eleganti ſpecie, eximióq; decore viſendus. Quare meritò his verbis ſponſus ſuam ſponſæ commendat pulchritudinem,vt eam ad ſe magis amandum alliciat: in-

Cant.2.1.
D.Greg. Nyſſenus.
Theodoret.
D. Greg.
D. Bernard.
Beda.
Eſai.35.1.
Paraphraſt.
Chriſtus, flos, & liliū ex paradiſo voluptatis.

uitauerat quippe illa paulò antè ſponſum ad conſortium thalami, cõmemorata lecti pulchritudine, quem floribus, roſiſq; inſperſum dixerat: *Lectulus*, inquit, *noſter floridus*: cui contrà ſponſus reſpondet non eſſe opus, vt externam florum pulchritudinem, & elegantiam deſideret, cùm ipſemet ſit flos omnium pulcherrimus, & qui vnus omnium florum, ac liliorum inſtar ipſi ſponſæ eſſe debeat: *Ego*, inquit, *flos campi, & lilium conuallium.* Cui expoſitioni concinit alia quorundam tranſlatio, qui ita reddunt: *Ego flos ſatietatis*: ſolus enim iſte flos eſt, qui ſuo odore, & pulchritudine ſponſæ, id eſt Eccleſiæ, appetitum, ac voluntatem implere, ſatiatéq; poteſt. D. Bern. ſerm. 47. in Cant. exiſtimat reſpõſum ſponſi eò pertinere, vt ſponſam commoneat, nihil illam habere pulchritudinis, quod nõ debeat acceptum ſponſo referre. *Ne*, inquit, *ſibi flores adſcriberet illos, quibus lectulus decoratus & venuſtatus thalamus videbatur, infert ſponſus ſe eſſe florem campi, nec de thalamo prodire flores, ſed de campo, ſuóq; munere, & ſui participatione fieri, quod renitet, & quod redolet. Ne quis ergo exprobrare illi poſſet, & dicere: Quid habes, quod non accepiſti? ſi autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis? ipſe dilectæ ſuæ ſicut ambitioſus amator, ita informator benignus piè illi, dignanterq; demonſtrat, cui nitorem, de quo gloriabatur, ac ſuaueolentiam lectuli debeat deputare. Ego flos cãpi, inquit, de me eſt quod gloriaris.* Hæc ille.

Solus Chriſtus Eccleſię appetitũ ſatiat.
D. Bernard.
Eccleſiæ pulchritudo tota a Chriſto.

2\. Dicitur autem huiuſmodi flos *flos campi* primò, quoniam à Virgine, nulla viri opera, ſed cæleſti tantùm virtute originem habuit ad diſcrimẽ floris, qui in horto aliquo, ac topiario progignitur: flos enim, qui in horto plantatur, ſolet humana induſtria coli, & irrigari; at ille, qui in campo naſcitur, cœleſti tãtum virtute, pluuia, roréq; effloreſcit. Quam rationem affert D. Bern. loco citato. *Hortus*, inquit, *vt floreat hominum manu, & arte excolitur; campus verò ex ſemetipſo producit flores abſq; omni humanæ diligentiæ adiutorio. Putáſne, tibi iam videris aduertere, quiſnã ille ſit campus nec ſulcatus vomere, nec defoſſus ſarculo, nec manu hominis ſeminatus, venuſtatus tamen nihilominùs nobili illo flore, ſuper quem conſtat requieuiſſe Spiritum Domini?* Secũdò, vt interpretatur Beda, quoniam flos campi non paucis tantùm, vt flos horti, ſed vniuerſis patet, ſuúmq; odorem, & pulchritudinem omnibus, qui accedere voluerint, impertitur; itáq; omnes pro libito illum poſſunt ſibi decerpere, odorarique. Sic namq; Chriſtus propter vniuerſos venit in mundum. vnde Simeõ ſuo illo cantico cecinit: *Quia viderunt oculi mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum.* Quæ etiam fuit cauſa, cur apud Zachar. 13. fons non ſignatus, ſed patens appellatur. *In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hieruſalem, in ablutionem peccatoris, & menſtruatæ*: vt in noſtris ſuper Zachariam cõment. diximus. Tertiò, appellat ſe florem campi, quoniam eum in campo, & certamine oportet delibare, atque decerpere: idcircò enim, vt adnotauit Bern. cùm ſponſa ſponſum ad thalamum inuitaſſet illis verbis: *Lectulus noſter floridus*: ſponſus è cõtrario illam ad campum prouocauit: *Illa*, inquit, *monſtrante lectulum, ille vocat ad campum: Ego*, inquit, *flos campi.* (quaſi dicat: Qui diligit me, veniat in campum, nõ refugiat mecum, & pro me inire certamen.) *Non putat quicquam perſuaſibilius fore ſponſæ ad ineundum certamen, quàm ſi ſeipſum certantis aut exemplum propoſuiſſet, aut præmium: Ego flos campi. Vtrúmque es mihi Domine Ieſu, & ſpeculum patientis, & præmium patienti.* Itaq; vult Bern. Chriſtum appellare ſe florem campi, tum quia exẽplo ſuo in campo eſt, hoc eſt, in certamine ad ſponſam, id eſt, Eccleſiã, in certamen quoque incitandam: tum quia fortiter dimicantibus eſt tanquam præmiũ in campo, flos ſcilicet pulcherrimus, quo is qui vicerit, quamprimùm ſit glorioſè coronandus. Nam quòd Chriſto ceu flore coronentur Chriſti milites, docet Tertullianus in libr. de corona militis: *Quid tibi*, inquit, *cum flore morituro? habes florem ex virga Ieſſe, ſuper quem tota Spiritus diuini gratia requieuit: florem incorru-*

Flos Chriſtus non humana, ſed cœleſti virtute effloreſcit ex Virgine.
D. Bernard.
Beda.

Chriſtus propter vniuerſos natus
Luc. 2. 30.
Zach. 13. 1.

D. Bernard.
Chriſtus fortiter dimicantiũ præmium.

Tertull.
Eorundem itẽ corona.

corruptum,immarceſcibilem ſempiternum: Ex hoc nimirum flore illud ſertum contexitur,ſeu potiùs flos iſte ſertum illud eſt,quo nos Deus apud Eſaiam c. 28. cupit exornatos,coronatóſq; incedere. *In die*,inquit,*illa erit Dominus exercituũ corona gloriæ,& ſertum exultationis reſiduo populi ſui:* quem locum de ipſo Meſſia intellexit Paraphr.Chald.ita transferens: *In tempore illo erit Meſſias Domini exercituum in coronam gaudij,& in diadema laudis reſiduo populi ſui.* Eſai. 28 5. Paraphraſt.

Porrò flos iſte primùm natus in vtero virgineo, quaſi in cœleſti quodam paradiſo:inde enim, vt ſuperius cum Eſaia docuimus, flos ille eximia puritate, & pulchritudine primùm erupit, vt iure optimo incarnationem Verbi eleganti ſimilitudine germinationem floris poſſimus appellare: ac tum primùm Nazaræus noſter totus floridus, elegánſque terris apparuit, ſuoque odore vniuerſum orbem compleuit,qui tam latè, longéque fuſus eſt, vt tres illos Orientales Reges ex remotiſſimis partibus ad ſe propiùs odorandum, adorandúmque pertraxerit. Ad cuius ſanè floris odorem reſpexit Iſaac Patriarcha, cum filium Iacob benedicens, dixit. *Ecce odor filij mei ſicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus*, Geneſ. 27. iis enim verbis Patriarcham ad Chriſtum potiſſimùm ſpectaſſe docet Diuus Bernard. ſerm. 47. in Cant. *Ecce*, inquit,*odor filij mei ſicut odor agri pleni: nondum ſpeciem ſuam ille flos agri induerat,& iam dabat odorem ſuum, quando eum, vt hoc præ gaudio exclamaret, præſenſit ſpiritu corpore marcens ſanctus, & ſenex Patriarcha, caligans viſu, ſed odoratu ſagax.* Appellauit autem Iſaac odorem huius floris,*odorem agri pleni:* quoniam ſicut ager multis,ac variis veſtitus floribus longè,latéq; odorem fundit,ita flos iſte Chriſtus toto orbe odorem ſuum ſparſit,& in Bethlehem ortus remotas Orientis oras odoris ſui admirabili ſuauitate compleuit. 3. Per incarnationem floridus apparuit Deus. Gen. 27. 27. D. Bernard. Chriſti ſuauiſſimus odor longè, latéque fuſus.

Deinde verò poſtquam flos iſte adoleuit,tunc verò multò maiorem odorem emiſit,præcipuè cum laboribus,quos aſſiduè patiebatur, quaſi manibus premebatur.Sicut enim flores cum manu premuntur, & attrectantur, magis redolent; ita Chriſtus laboribus, quos perferebat, ipſaque potiſſimùm paſſione Iudæorum manibus, quaſi flos compreſſus, contrectatúſque, mirum eſt, quantùm odoris emiſerit, vſqueadeò vt vel ipſum iudicem propter maximarum virtutum odorem,quem in illo ſentiebat, in admirationem adduxerit:ſed præcipuè in Cruce ſpinis coronatus quaſi flos inter ſpinas apparuit, eximio decore, odoreque viſendus, vt meritò Nazaræi, hoc eſt, floridi cognomentum in ipſo titulo Crucis prætulerit,quemadmodum eleganter expendit D.Ambroſ. lib.2.de Spiritu ſancto, cap. 5. *Exiet*, inquit, *virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet: Virga Maria, flos Mariæ Chriſtus, qui bonum odorem fidei toto ſparſurus orbe virginali ex vtero germinauit,ſicut ipſe dixit: Ego flos campi, & lilium conuallium. Flos odorem ſuum ſucciſus reſeruat,& contritus accumulat,nec auulſus amittit:ita & Dominus Ieſus in illo patibulo Crucis nec contritus emarcuit, nec auulſus euanuit, ſed illa lancea punctione ſucciſus ſpecioſior fuſi cruoris colore vernauit, mori ipſe neſcius, & mortuis æternæ vitæ munus exhalans.* Hæc ille. Quocirca in Cruce maximè Chriſtus nezer, Nazaræúſque extitit, cùm inter ſpinas collocatus, imò & ab ſpinis punctus ſalutarem odorem mundo afflauit, & animam exhalans inſtar floris odorem vitæ, vt aiebat Ambroſ. mortalibus exhalauit, vt Chriſtum exhalaſſe animam nihil aliud fuerit,quàm inſtar floris odorem ſalutis exhalaſſe. Quadrat verò in Chriſtum coronatum ſpinis illa alia quorundam expoſitio, qua exiſtimant vocem hebræam *Habatſeleth*, quam vulgatus *florem* tranſtulit, ſignificare *roſam*: cùm enim roſa inter ſpinas, imò & ſpinis circumſepta naſcatur, quidni Chriſtum coronatum ſpinis roſam dixerimus partim candore, partim rubore ſuf- 4. Chriſtus cruce compreſſus inſtar floris magis redoluit. D.Ambroſ. Odorem ſalutis exhalauit.

tulam, & ob eam vtriuſq; coloris permiſtionem ſanè pulcherrimam iuxta illud Cant. 5. *Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus.* Verè igitur Chriſtus in cruce Nazaræus, id eſt, floridus, imò netzer, id eſt, flos dicitur, nec tantùm flos, ſed flos quidam Regius, eámque ob cauſam in Crucis titulo regalis dignitas cum Nazaræi appellatione coniuncta eſt, ſcriptúmque: *Nazaræus Rex*: vt in Cruce prodigium illud accidiſſe exiſtimari poſſit, de quo ille apud Poëtam ſciſcitabatur: *Dic quibus in terris naſcantur nomina Regum inſcripti flores?* ſiquidem in Cruce Chriſtus verè, ac propriè flos illuſtriſſimo Regis nomine, ac titulo inſcriptus apparuit.

Cant. 5. 10. Chriſtus in Cruce regalis flos.

5. Tertiò, quanquam in ipſa morte flos iſte ſuccīſus quadam ex parte languere viſus eſt, mox tamen tertia die reſurgens quaſi refloreſcens elegantiſſimum ſeſe omnium oculis obiecit. Eo namque myſterio voluit in horto ſepeliri, vt habes Ioan. 19. *Erat*, inquit, *in loco, vbi crucifixus eſt, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quiſquam poſitus fuerat*: vt videlicet indicaret ſe per reſurrectionem tanquam pulcherrimum florem ex horto illo prodíturum. Quò ſpectat illud Pſ. 27. *Et refloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor ei*: eo namq; in Pſalmo ad literam loquitur Chriſtus ſuam à Patre reſurrectionem, & vindictam de ſuis hoſtibus efflagitans, illiſq; verbis, *Refloruit caro mea*, reſurrectionem eleganti ſimilitudine explicauit, *Caro Chriſti*, inquit Hier. *in reſurrectione refloruit*. Eodémq; ſenſu interpretatur D. Aug. Dicitur autem Chriſtus in reſurrectione refloruiſſe, quoniam qui antea mortalis erat, & paſſibilis, poſteà immortalis & impaſſibilis reſurrexit: & qui anteà flos erat marceſcibilis, hoc eſt, laboribus mortiq; obnoxius, per reſurrectionem flos omninò immarceſcibilis extitit, & illam immortalitatis veram, ſempiternamq; naturam quaſi florem æternitatis perpetuò conſeruauit iuxtà illud Pauli ad Rom. 6. *Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur: mors illi vltrà non dominabitur.* De iiſdémque ſuæ reſurrectionis floribus loquitur Cant. 2. cum ſic ſponſam inuitat: *Surge, propera, amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni: iam enim hyems tranſiit, imber abiit, & receſſit: flores apparuerunt in terra noſtra, tempus putationis aduenit*: quibus verbis tempus ipſum veris deſcribitur; quo tempore putantur arbores, campiq; omnes efforeſcunt: ſignificatúrq; tempus reſurrectionis Chriſti fuiſſe ver quoddam cœleſte, quo ipſe cœpit per reſurrectionis ſuæ gloriam, & corporis immortalitatem efflorſcere, & deinceps etiam homines deberent ad gloriam immortalem reſurgere, & tanquam flores in Eccleſiæ campo pulcherrimi pullulare. Id quod in ipſo die reſurrectionis Chriſti accidiſſe ad initium horum commentariorum docuimus ad illa verba capitis primi: *Primogenitus mortuorum.* Ita hunc locum Cantic. intellexit D. Bern. ſerm. 58. ſuper Cant. *Quæris*, inquit, *quando hoc fuit, quando putas, niſi cum refloruit caro Chriſti in reſurrectione? Hic primus, & maximus flos, qui apparuit in terra noſtra: nam primitiæ dormientium Chriſtus: ipſe, inquam, flos campi, & lilium conuallium, vt putabatur filius Ioſeph à Nazareth, quod interpretatur flos. Is ergo flos apparuit primus, ſed non ſolus: nam & multa corpora ſanctorum qui dormierant pariter ſurrexerunt, qui veluti quidam lucidiſſimi flores ſimul apparuerunt in terra noſtra.* Hæc ille.

Ioan. 19. 41. Refloruit per reſurrectionē Chriſtus. Pſal. 27. 7. D. Hieron. D. Auguſt. Rom. 6. 9. Cāt. 2. 10. 13. Tempus reſurrectionis Chriſti, ver cœleſte. Apoc. 1. 5. D. Bern. Surrexerunt multi cum Chriſto.

6. Quartò optimo iure ſubiunxit Eſaias ſuper hunc florem ſeptemplicem ſpiritum requieuiſſe: *Et requieſcet*, inquit, *ſuper eum ſpiritus Domini, ſpiritus ſapientiæ, & intellectus ſpiritus conſilij, & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ, & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris Domini.* Itaque ſuper hunc florem ſuauiſſimum ſeptem ſpiritus Domini, hoc eſt, vniuerſæ virtutes, quæ per ſeptemplicem ſpiritum ſignificantur, requieuerunt, vt tanquam diuinæ quædam, cœleſtéſque apes, ex eo flore ſuauitatem, dulcedinémque haurirent. Scitum namque eſt, vniuerſas virtutes

Virtutes omnes exemplo Chriſti nobis extiterūt ſuauiores.

eo ipſo faciliores, ſuauioreſq; nobis extitiſſe, quòd Chriſtus earum in ſeipſo dedit præclara documenta. Itaque humilitas, patientia, cæteræq; omnes virtutes, quæ anteà inſuaues, ac difficiles hominibus videbantur, exemplo Chriſti dulciſſimæ, ac mellitiſſimæ effectæ fuerunt, tantamq; ex hoc flore ſuauitatem hauſerunt, vt nihil iam ſuauius, atque dulcius ſit hominibus, quàm in illis ſeſe ad Chriſti exemplum, formamq; componere. Nec multum abhorret ab hac ſententia illud Pſal. 117. *Circumdederunt me ſicut apes*, ſeu vt Græcè habetur, *ἐκύκλωσάν με ὡσεὶ μέλισσαι κήριον*, id eſt *Circumdederunt me ſicut apes fauum*: ſicut enim virtutes omnes, vt modo diximus, Chriſtum, ceu apes florem, circundederunt, vt inde ſuauitatem, dulcedinemq; conciperent: ita dicuntur perſecutores Chriſti eundem tanquam apes fauum circumdediſſe, hoc eſt, cum eum iniuriis proſcindebant, cum tormentis excruciabant, fauum illum nobis ſuauiſſimum conſtruxiſſe, quem comedere, hoc eſt, imitari delectaremur. Sic enim eum locum interpretatur D. Aug. *Ipſum*, inquit, *Dominum rectè accipimus circundatum à perſecutoribus, ſicut circundant apes fauum, mel quippe operantur in fauis. Neſcientes ergo perſecutores Domini fecerunt eum nobis in paſſione dulciorem, vt guſtemus, & videamus, quàm ſuauis eſt Dominus.* Eodemq; modo locũ accepit Beda: *Circundederunt me ſicut apes: Quia*, inquit, *ſicut apes magno ſtudio, & diligentia fauum artificioſe componunt: ita hoſtes mei quantò maiorem diligentiam in me excruciando inſumpſerunt, tantò quaſi artificioſiorẽ, id eſt, exemplabiliorem fecerunt. Poteſt quoque & in bonum ſic accipi: Circundederunt me quidam ex gentibus ſicut apes quia ſicut apes valde conſertim ſtipant fauum, vt quod dulce eſt, inde colligant: ita ipſi multum me ſtipantes dulcedinẽ verbi Dei de me quaſi de fauo excuſſerunt. Tum ſequitur: Et exarſerunt ſicut ignis in ſpinis, id eſt, tam vehemens dilectio accenſa eſt in eis, quanta ardoris vis in igne illo eſt, qui ardet in ſpinis.* Hactenus Beda.

Pſal. 117. 12.

Chriſtus in tormentis fauus melliſ ſuauiſſimus.

D. Aug.

Beda.

7. Quod verò de ſpinis adiungit, pulchræ poteſt ad ſpinas illas referri, quibus noſter flos fuit circunſeptus: ignis namque amoris, qui in his ſpinis accenditur, vehementiſſimus eſt: magnopere enim amor in Deum conſiderata Chriſti paſſione, & ſpinea eius corona exardeſcit. Sanè ſponſa Chriſtũ in paſſione vſqueadeò dulcem, odoriferumq; ſentiebat, vt eius omnibus cõtumeliis, cruciatibuſq; in vnũ collectis ſe mirificè recreari, oblectariq; confeſſa fuerit illis verbis Cant. 1. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur*: quo loco per *faſciculum myrrhæ* accipiendus eſt faſciculus ex myrrhæ floribus, ac foliis confectus, non tamen cuiuſuis myrrhæ, ſed eius, quæ in Syria prouenit, cuius flores, ac folia ſuauiſſimi ſunt odoris: & eſt ſponſæ oratio in hanc intelligenda ſententiã. Cæteræ quidem fœminæ ſolent ſibi faſciculos ex floribus contexere, quos & naribus admoueãt, & in ſinu recondant: at ego te, ſponſe, omnibus floribus, roſiſque præfero: itaque tu mihi es ſuauiſſimus florum faſciculus, quem ad cor exhilarandum in ſinu meo geram perpetuò reconditum. Cur verò myrrhæ potiùs, quàm alterius generis florum faſciculum nominauerint, illud eſt cauſæ, quòd cum ſponſus ei in cæteris omnibus actionibus gratiſſimus eſſet, atque dulciſſimus, in paſſione tamen ipſa, quam hoc loco myrrham appellat, multò ſuauior, dulciorque videbatur. Porrò aduerte pro *faſciculo* haberi hebraicè צרור. à radice צרר, quæ ſignificat anguſtiare, claudere, ligare: vnde צְרוֹר, id eſt, faſciculus, aut ſacculus, in quo pecunia, aut aliquid aliud ligatur, & reconditur, veluti Geneſ. 42. *Repererunt in ore ſaccorum ligatas pecunias*: & Aggæi 1. *Miſit eas in ſacculum pertuſum.* Quò fit, vt hoc etiam loco per *faſciculum myrrhæ* poſſimus ſacculum intelligere myrrhæ foliis, floribuſque refertum: ſolent autem huiuſmodi ſacculi floribus, rebuſque aliis odoriferis referti ad pectus, ſtomachumque adhiberi confouendi, & exhilarandi cauſa. Illud itaque ſponſa ſignificat ſe vſque

Exardeſcit amor in Deum ex Chriſti paſſione.

Cant. 1. 13.

Myrrhæ folia in Syria ſuauiſſimi ſunt odoris.

Chriſti paſſionibus quã oblectaretur ſponſa.

Gen. 42. 8.

Agg. 1. 6.

adeò laboribus, & paſſionibus ſponſi oblectari ſolitam, vt eius refertum ſacculum ad vbera admoueret, cum eoq; pectori adhibito obdormiſceret ad fouendum, & exhilarandum cor tanquam floribus maximè ſalutaribus, atque odoriferis. *Myrrha*, inquit Theodoretus, *ſponſi mortem, & quæ inde ad ſponſam peruenit, indicat ſuauitatem. Subiicit autem, in medio vberum meorum commorabitur, hoc eſt, in præcipua animæ meæ parte, nempe in corde, quod inter vbera ſitum eſt.* Obſerua hic obiter in loco Eſaiæ citato pro eo, quod nos habemus, *Repleuit eum ſpiritus timoris Domini*, haberi hebraicè, *Et olfacere*, ſeu *ſpirare ipſius cum timore Iehouah*: quibus verbis ſignificatur vſqueadeò timorem Domini, cæteraſque virtutes in Chriſto locum habuiſſe, vt nihil aliud, quàm virtutem, & ſanctitatem ſpirare videretur.

Theod.

Omnem ſanctitatem afflabat Chriſtus.

Quæ metaphora non eſt aliena ab appellatione floris, florum enim quoque eſt odorem afflare, & ſpirare: quò fit, vt is ſit ſenſus, huiuſmodi florem loco odoris ſpiraturum, atque afflaturum eſſe timorem Domini, omnemque ſanctitatem. Cùm igitur tanti odoris ſit iſte flos, potiſſimùm verò cum in paſſione Cruceq; ſpectatur: meritò ſponſa ex eo ſibi ſacculum conficit, cum quo ad pectus adhibito, continuò dormiat fouendi, & exhilarandi cordis cauſa.

8. Poſtremò, huius floris odor manſit quoque in Apoſtolis, qui eundem etiam cæteris fidelibus communicarunt. Nec mirum, cùm enim flos eſt magni odoris, ſi contrectetur, geſteturque in manibus, ſolet in eo, qui geſtauit, eadem odoris ſuauitas adhæreſcere. Et verò quòd Apoſtoli Chriſtum ceu florem manibus tractauerint, ſcriptum reliquit Ioan. Apoſt. in 1. ſua Epiſt. Canon. cap. 1. *Quod fuit*, inquit, *ab initio, quod audiuimus, quod vidimus, quod perſpeximus, & manus noſtræ contrectauerunt de verbo vitæ.* Quòd verò eius floris odor Apoſtolis adhæſerit, quem deinceps fidelibus communicauerint, docet Paulus 2. ad Cor. cap. 2. illis verbis: *Deo autem gratias, qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco, quia Chriſti bonus odor ſumus.* Quo loco nomine *odoris notitiæ Dei* intelligit Chriſtum ipſum D. Ambr. ſeu quicunque eſt auctor commentariorum in Paulum, qui Ambroſio tribuuntur: Odor, inquit, notitiæ Dei in Chriſto, & per Chriſtum eſt: odorem autem idcircò dixit, quia ſicut quædam res cum non videantur, per odorem tamen cognoſcuntur, & intelligis in aliquo loco eſſe, quod non vides: ita & Deus, quia inuiſibilis eſt, per Chriſtum ſe voluit intelligi, vt prædicatio Chriſti Deum Patrem inſinuaret Creatorem, & Filium eius vnigenitum, cuius etiam rei legatione fungentes Apoſtoli odorem notitiæ Dei, & Chriſti per ſigna, & prodigia manifeſtarent: quorum prædicatio ideo in odore ſignificata eſt, quia cum Deus non videatur per eam, quæ inuiſibiliter operatur, in Apoſtolis eſſe intelligitur. Iuxta quam expoſitionem habes Chriſtum odorem fuiſſe Patris, Apoſtolos autem odorem Chriſti, qui cum ipſum Chriſtum tanquam florem, & rem maximè aromaticam contrectauerint, tantum odorem inde conceperunt, vt non tam redolentes Chriſtum, quàm odores Chriſti appellari potuerint: *Chriſti*, inquit, *odor ſumus.*

Apoſtoli odor Chriſti. 1. Ioan. 1. 1.

2 Cor. 2. 14.

D. Ambr.

Chriſtus odor Patris.

Vndecimum teſtimonium ex illis verbis Eſaiæ 16.

Emitte Agnum, Domine, Dominatorem terræ, de petra deſerti, ad montem filiæ Sion.

SECTIO XXIIII.

1. Hebræorum figmentum.

Explodenda eſt primùm quædam hebræorum ſententia, contendentium haberi hoc loco ſermonē ad literam de centum millibus agnorum, centumq; mil-

millibus arietum, quæ pro tributo Meſa Rex Moabitarum pendebat Regi Iſraël, quemadmodum refertur 4. Reg. 3. vbi ita ſcriptũ legimus: *Porrò Meſa Rex Moab nutriebat pecora multa, & ſoluebat Regi Iſraël centum millia agnorum, & centum millia arietum cum velleribus ſuis. Cumq́; mortuus fuiſſet Achab, præuaricatus eſt fœdus, quod habebat cum Rege Iſraël.* 4. Reg 3. 5. Cum igitur Rex Moabitarum id tributum pendere recuſaret, volunt hebræi Prophetam regnante Ezechia Moabitas excitare, vt rurſum eiuſmodi tributum potentiſſimo Regi ſoluant, factáque ad eos apoſtrophe dicere: *Mitte agnum dominatori terræ*, (ſic enim ipſi legunt) hoc eſt, mittite agnos, ſeu pendite tributum centum millium agnorum Ezechiæ Regi, & potentiſſimo principi. Ei verò quamuis, vt autor eſt D. Hier. vtróq; modo legi poſſit ex hebræo, videlicet, *Emitte agnum dominatorem terræ. & Emitte agnum dominatori terræ*, cũ hebraicè habeatur מושל abſque vlla litera ſeruili earum, quæ apud hebræos diſtinguendis caſibus interuiunt. Nihilominus hanc hebræorum expoſitionem merum eſſe figmentum ex eo perſpicuè oſtenditur, quod illud tributum non Regi Iuda, ſed Regi Iſraël ſoluebatur, vt patet ex Reg. 3. iam citato, atq; adeò non erat, cur Eſaias Moabitas adhortaretur, vt Ezechiæ Regi Iuda illud perſoluerent, neque cur ad montem Sion, id eſt, ad Hieruſalem illa agnorum millia mitti iuberentur. Ex quo euidenter hebræorum commentum reuincitur, nam ſi eſſet ſermo de tributo, quod pendebatur Regi Iſraël, ad Samariam eius regni metropolim, non ad Hieruſalem caput Regni Iuda illa agnorum multitudo mitti deberet. Accedit, quod Ezechias non potuit abſolutè & ſimpliciter *dominator terræ* appellari, quippe qui duabus tantùm tribubus in vna Palæſtinæ parte imperabat. Nec verò dici poteſt, quò alij confugiunt, per dominatorem terræ accipiendum eſſe Oſee vltimum Regem Iſraël, qui decem tribus obtinebat; etenim cum hoc vaticinium edebatur, regnabat in Iuda Ezechias, quo regnante regnum Iſraël fuit omnino euerſum, decémque tribus ab Aſſyrijs in captiuitatem abductæ cum Oſee ipſarum Rege: quare non erant in eo ſtatu res illius regni, vt tam imperiosè mandari potuerit Regi Moabitarum, vt tributum illud Regi Iſraël perſolueret. Non deſunt etiam ex noſtris qui vaticinium aliò detorqueant, velintque eſſe ironiam, qua Moabitarum ferocia, & arrogantia rideatur, quando conuocatis in auxilium Ammonitis aduersùs Ioſaphat Regem Iuda exercitum compararunt, vt ſit ſenſus: Mittite nunc ô Moabitæ exercitum illum veſtrum dominatorem terræ, qui monti Sion dominetur: ſcilicet eo ſtatu res veſtræ ſunt, vt aduersùs Regem potentiſsimum bellum mouere cogiretis. Itaque iſti per *agnum*, ſeu potius, vt volunt, *arietem* inſtrumentum bellicum accipiunt: quod *arietem* appellamus; aut certè belli Duces, ac Principes, qui etiam eodem hebraico nomine continentur. Verùm hæc, quæ cum Iudæorum commentis cognationem habent, ommittamus: nec enim eſt à communi expoſitione recedendum in ijs potiſsimum teſtimonijs, quibus noſtræ fidei myſteria confirmantur.

D.Hieron.

Reuincitur hebræorum cõmentum.

Vt ergo perſpectum ſit hoc loco Meſsiæ Regis aduentum poſtulari, qui eſſet 2.
ex puriſsima Virgine naſciturus, aduertendũ in primis eſt pro eo, quod nos habemus, *Emitte*, haberi hebraicè שלחו, id eſt, *Emittite*, numero multitudinis: nunc verò vel cum cœlis ipſis loquitur Propheta, vt ſentit Vatablus, quemadmodum & cap. 45. *Rorate cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum*, vel vt pleríque exiſtimant, ad Deum ipſum ſermonem dirigit propter myſterium Trinitatis quæ expoſitio magis quadrat cum editione vulgata, quæ habet, *Emitte Domine*. Quanquam enim voci illi, *Domine*, nulla modò in hebræo textu vox reſpondeat, credibile tamen eſt aliquam in hebræo fuiſſe, vel Elohim ſcilicet, vel Adonai, quam he-

Vatablus. Eſai. 45. 8.

 bræi

bræi more ſuo expunxerint, vt faciliùs ſententiam ſuam de Rege Ezechia ſtatue-
Septuag. argumentū contra Iudæos. rent. Et verò Septuag. interpretes ad Deum ipſum ſermonem referendum eſſe
putarunt: ſiquidem Deum ita loquentem faciunt: *Mittam agnum dominantem*
ſuper terram: ex qua tranſlatione nouum ſumitur contra Iudæos argumentum,
qui contendunt legendum eſſe non *Dominatorem terræ*, ſed *Dominatori terræ* quod
tamen aliter Septuag. interpretes intellexerunt, non dici videlicet, vt agnus mit-
tatur Dominatori terræ, ſed vt agnus Dominator terræ mittatur. Quò fit, vt non
ſit ſermo de tributo, quod Regi Iſraël pendebatur, ſed de agno dominatore ter-
ræ, hoc eſt, Meſſiæ, cuius aduentus prædicitur, & quem non Rex Moabitarum,
ſed Deus ipſe miſſurus ſit.

3. Secundò eſt obſeruandum pro *agno* eſſe hebraicè כר, quod nomen non ſo-
lum agnum, & arietem animalia ſignificat, ſed etiam bellicas illas machinas, qui-
bus muri quatiuntur, quas *arietes* appellamus, imò & milites, belliq́ue Duces, ac
Eſaiæ.30.23. Principes. Pro *agno* ponitur Eſaiæ trigeſimo: *Paſcetur in poſſeſſione tua in die illa*
Pſal.64.14. *agnus ſpatioſè*: pro *ariete* Pſalm. ſexageſimo quartò: *Induti ſunt arietes ouium*: pro
Ezech.4.2. *bellico inſtrumento* Ezechiel quartò: *Dabis contra eam caſtra, & pones arietes in gy-*
4.Reg.11.4. *ro*: denique pro militibus 4. Reg. 11. *Et aſſumens centuriones, & milites*. Hinc or-
ta eſt multiplex huius loci expoſitio: quidam enim, hebræi exiſtimant intelli-
gendum eſſe *arietem*, id eſt, bellicum inſtrumentum, ac per ironiam irrideri Moa-
bitarum ſuperbiam, conuocariq́ue, vt aduersùs Ioſaphat Regem Iuda bellum
R. Dauid. moueant, afferantq́ue ferreos arietes, quibus Hieroſolymorum mœnia quatian-
tur: quam expoſitionem ſecuti ſunt quidam ex noſtris. Alij cum R. Dauid de mi-
litibus, ducibúſque Moabitarum eodem ſenſu accipiunt. Quæ omnes expoſi-
tiones non ſolùm falſæ ſunt, ſed etiam vulgatæ editioni aduerſantur, quæ non
arietem, ſed *agnum* habet, eumq́ue appellat dominatorem terræ, quod neque in
bellicum inſtrumentum, neque in militem Moabiticum quadrare poteſt. Quæ
eadem lectio efficaciter confirmatur ex tranſlatione Septuaginta interpretum,
vt paulò ante monuimus, qui non ſolùm *agnum Dominatorem terræ*, tranſtule-
runt, ſed Deum ipſum loquentem in hoc vaticinio fecerunt, promittentemq́ue
agnum iſtum dominatorem terræ. Tertiò ſcire oportet Petram deſerti fuiſſe
Ruth vnde oriunda. vrbem quandam Moabitarum, ex qua fuit oriunda Ruth præclara illa fœmina,
quæ nupſit Booz, ex eoq́ue concepit, & peperit Obed patrem Iſai patris Daui-
dis, vt fusè traditur in lib. Ruth. Itaque illud ex eo coniugio conſecuta eſt, vt
in Chriſti genealogia non infimum haberet locum: ſiquidem Obed eius filius
Hieruſalem cur filia Sion dicatur. fuit auus Dauidis. Denique aduerte filiam Sion in ſacris literis idem eſſe, atque
Hieruſalem, quæ filia Sion appellatur quod arci Sion eſſet ſubiecta, ab eaq́ue
quaſi filia protegeretur.

4. Igitur germana huius vaticinij interpretatio ea eſt, quam affert D. Hier. po-
D.Hieron. ſtulari videlicet hoc loco aduentum Meſſiæ, qui ex Ruth Moabitide, oriundaq́;
ex Petra deſerti trahere deberet originem. *Hoc*, inquit, *quod in Hebræo interpretati*
Per petram deſerti Ruth intelligit Hier. *ſimus, Emitte agnum Dominatorem terræ, poteſt ita legi: Emitte agnum Dominato-*
ri terræ. Iſte igitur agnus, qui vel ipſe eſt Dominator terræ, vel immolatur Domina-
tori terræ, de gente Moabitarum eſt. Significat autem Ruth, de qua generatus eſt
Chriſtus, quam vocat Petram deſerti, Vbi cernis Hieron. per *Petram deſerti* non
vrbem Moabitarum, ſed ipſammet Ruth Moabitidem intelligere: ad eadém-
que expoſitionem ſpectauit in Epiſt. ad Paulinum de omnibus Scripturæ ſacræ
libris cum dixit: *Ruth Moabitis Eſaiæ explet vaticinium dicentis, Emitte agnum Do-*
mine Dominatorem terræ de Petra deſerti ad montem filiæ Sion. Hæc ille. Verùm ſiue
per *Petram deſerti* ipſam Ruth Moabitidem, ſiue vrbem ita dictam, ex qua erat
oriunda

oriunda, intelligamus, eodem ſemper recipit huius vaticinij interpretatio de aduentu Meſſiæ, quam poſt Hieronymum plerique omnes interpretes tradiderunt.

Verùm latet quoque aliud in eodem vaticinio myſterium, quod ad intemeratam Deiparæ virginitatem pertinet, ſi per *Petram deſerti*, ipſam ſanctiſſimam Virginem accipiamus quæ *petra* nuncupetur, quoniam de ea ſine manibus abſque vlla viri opera abſciſſus eſt ille lapis de quo fit mẽtio Daniel. 2. id eſt Chriſtus: petra, inquam, ſolida ſemper, atque integra, & quæ nullam ſenſit in conceptu carnis illecebram, vtpote quæ ex Spiritus ſancti virtute cõceperit tanta puritate, támque omnis ſenſus, & carnalis illecebræ expers, vt hac in re petra quędam inſenſibilis fuiſſe videatur: nec tantùm petra, ſed petra etiam deſerti dicatur, vt eadem exprimatur virginitas. Etenim Virgo ſanctiſſima quoad ſplendorem, decúſq; virginitatis, verè deſertum fuit nulla humana induſtria excultum, ſed ab Spiritu ſancto dumtaxat diuinitùs fœcundatum. Ita hoc vaticinium accepit Abbas Guerricus D. Bernardi diſcipulus ſerm. 2. de Annunciat. dominica: *Emitte*, inquit, *Domine, agnum de petra deſerti, id eſt, abſcinde petram de petra, ſanctũ, & inuiolabilem ſancta, & immaculata profer at virginitas.* Sanè in hoc ipſo ſatis decenter Chriſti occaſus ortui, ſepultura conceptioni reſpondet, dum videlicet emittitur agnus de *Petra deſerti*, condendus in petra monumenti, & cuius corpori monumentum excidendum erat in petra. ipſe ab initio conceptus ſui corpus ſibi excidit de petra, & corpori locum in petra, ſic integritatem petræ, cùm de ea emitteretur, non imminuens, ſicut nec ſignatum ſepulturæ petram, cùm de ea egrederetur, aperiens. Si ergo petra Chriſtus, vt ait Apoſtolus 1. ad Corinth. 10. non degenerat à matre filius, quoniam & ipſa petræ nomine cenſetur. An non rectè vocatur petra, quæ & in amorem integritatis propoſito firma, affectu ſolida, ſenſu quoque ipſo aduersùs illecebram peccati tota inſenſibilis erat, & lapidea? An non rectè petra virginalis integritas, quæ & nihil parit per naturam ſui; & cùm parit, roris virtute diuini, nec admittens conceptum, nec emittens partum nouit aperiri? Hæc ille.

[Margin notes: 5. — Daniel. 2. Beata Virgo Petra deſerti propter integritatem. — Abb Guerr. — Inter Chriſti ortũ, & occaſum correſpõdentia. — 1 Cor. 11. Beata Virgo aduersùs illecebrã peccati inſenſibilis.]

Porrò cùm additur, *ad montem filiæ Sion*, communiter interpretes vel vrbem Hieroſolyma accipiunt, in quam ingreſſurus erat Meſſias; vel Eccleſiam, quam erat ſuo aduentu fundaturus: nos tamen potiùs montem Caluariæ intelligendũ putamus, in quo agnus iſte erat immolandus, vt ſequenti ſectione docebimus ſi priùs illud obſeruemus, magno myſterio dictum eſſe, *agnum Dominatorem terræ.* Quis enim non miretur Chriſtum non ſub potentis leonis typo, quo nomine ſæpe appellatur in ſacris literis, ſed ſub agni imbellis animalis appellatione Dominatorem terræ nuncupari? Verùm duplex huius myſterij ratio afferri poteſt: vna, quæ à Chriſti paſſione ducitur, altera, quæ ab eius manſuetudine depromitur. Veruменim verò vt intelligeremus Chriſtum per paſſionem, & crucem orbis imperium obtinuiſſe, quemadmodum ſectione vigeſima cum eodem Eſaia explicauimus, meritò cùm Dominator terræ prænunciatur, non *Leo*, ſed *agnus* dicitur, quod erat animal immolatitium, & ſacrificiis deputatum: cùm etiam nõ bello, & armis, ſed manſuetudine orbem ſibi ſubiicere ſtatueret, optimo iure eius imperium atque dominatus non in bellicoſo aliquo, & præferoci animali; ſed in mitiſſimo, & manſuetiſſimo agno adumbratur. Et quoniam de hiſce argumentis iam aliàs multis diſſeruimus, ſatis fuerit idem hoc loco paucis perſtrinxiſſe.

[Margin notes: 6. — Paſſione orbis imperiũ obtinuit Chriſtus.]

Quiſnam ſit mons ille filiæ Sion, ad quem agnus mittendus prædicitur.

SECTIO XXV.

1 Diximus paulò ante per *montem filiæ Sion*, communiter interpretes vrbem Hieroſolyma, aut Eccleſiam intelligere; nobis tamen probabilius videri montem ipſum Caluariæ accipiendum, in quo agnus iſte Dominator terræ. vel iuxta aliam lectionem Dominatori terræ erat immolandus: itaq; hoc loco Eſaiã non ſolùm de ortu Chriſti ex Virgine, ſed etiam de eius ſacrificio vaticinari, & idcircò eum nomine *agni*, immolatitij ſcilicet animalis, expreſſiſſe. Dominatoré quoque terræ appellaſſe, vtpote per crucem conſequuturum principatum.

Mõs, in quo præceptũ eſt Habrahamo, vt Iſaac immolaret quo diceretur nomine.

Quæ res vt fiat illuſtrior, ſcire oportet montem illum, in quo Deus præcepit Abrahamo, vt Iſaac filium immolaret, dictum fuiſſe Moriah: nam Gen. 22. pro eo quod nos habemus, *Vade in terram viſionis, & ibi offeres eum*, eſt hebraicè, *Vade in terram moriah*. המוריה pro quo LXX. tranſtulerunt, εἰς τὴν γῆν ὑψηλὴν, id eſt, *in terram excelſam*.

Geneſ. 22. 2.
LXX.
2. Paral. 3. 1.

Eodemq; nomine appellatur locus, in quo Angelus percutiens Dauidi apparuit, ipſeq; Dauid pro ſedanda peſte altare conſtruxit & in quo poſteà templum exædificauit Salomon, vt refertur 2. Paral. 3. vbi ita ſcriptum legimus: *Et cœpit Salomon ædificare domum Domini in Hieruſalem, in monte Moriah qui demonſtratus fuerat Dauid patri eius in loco, quem parauerat Dauid in area Ornan Iebuſæi.*

Etymon nominis Moriah.
Eſai. 2. 3.

De etymologia autem nominis Moriah variè ſentiunt interpretes: quidam enim exiſtimant deduci à radice, ירא id eſt, timere, quòd ibi aliquando Deus timendus colenduſq; eſſet. Alij à, ירה id eſt, docere, ac deſcendere, quòd eo ex loco lex atq; doctrina in vniuerſum orbem eſſet proditura, iuxta illud Eſai. 2. *De Sion exhibit lex, & verbum Domini de Hieruſalem.* Alij à, מר hoc eſt, amaritudine, quaſi dictus ſit mons amarus ob amaritudinem, angoremq; animi, quem ſenſit Iſaac, cùm eo loco iamiam ſe à patre occidendum cerneret. Nobis tamen videtur probabilius deduci à, ראה quod eſt videri: id quod primò confirmari poteſt ex vulgata editione. ſiquidem Gen. 22. pro *terra Moriah*, vt eſt in Hebræo, habet *terram viſionis*.

Geneſ. 22.

Deinde, quoniam poſteà Abraham monti nomen impoſuit, *Dominus videt*, & Iudæi deinceps quaſi prouerbiali figura dicebant, *In monte Dominus videbit*, quibus in locis eſt hebraicè verbum. ראה Dicebatur porrò anteà mons ille *Moriah*, id eſt, *viſionis*, propter altitudinem, quia ex eo latus patebat in omnem terræ partem proſpectus: quæ etiam fuit cauſa cur LXX. interpretes *terram excelſam* tranſtulerint.

LXX.

Deinde verò Abraham monti illi nomen impoſuit, *Deus videt*, ab effectu, quia ſcilicet ibi Deus obedientiam ipſius & Iſaac filij afflictionem conſpexit; aut certè quia ibi Abraham vidit arietem diuinitùs à Deo paratũ, quem pro filio immolaret: nam Geneſ. 22. ita ſcriptum legimus: *Leuauit Abraham oculos, viditq; poſt tergum arietem inter vepres hærentem cornibus, quem aſſumens obtulit holocauſtum pro filio*: tunc verò ſtatim ſequitur: *appellauitq; nomen loci illius, Dominus videt.*

Gen. 22. 13.

Poſtea verò Hebræi quaſi prouerbiali formula de eodem monte loquebantur, *In monte Dominus videbit*, fortaſſe quia ex traditione acceperant fore ibi templũ Hieroſolymitanum extruendum. in quo Deus per peculiarem prouidentiam reſideret, ſuiſq; rebus proſpiceret. Poſtremò dictus fuit Sion ab arce, quæ à Iebuſæis ibi fuit erecta: etenim Sion arx, ſiue ſpecula interpretatur, vt author eſt D. Hieron. in epitaphio Paulæ ad Euſtochium virginem.

D. Hieron.

2. Habemus itaq; ex ſuperioribus in monte Moriah præceptum fuiſſe Abrahæ,

vt

vt filium immolaret, ibiq; poſtea Dauidem in area Hornan Iebuſæi, quam non
datam gratis, ſed pretio emptam voluit, altare pro ſedanda peſte extruxiſſe, ho-
ſtiaſq; Deo litaſſe & multò poſt Salomonem templum illud celeberrimum exæ-
dificaſſe: quæ omnia ex diuinis literis manifeſtè colliguntur. Illud incertum,
quod addunt hebræi, eodem etiam loco Cain, & Abel ſua ſacrificia Deo obtu- Quoniam in
liſſe, imò & Noë etiam ſacrificaſſe finito diluuio. Cùm igitur templum fuerit in loco Cain, &
monte Sion ædificatum, efficitur, vt mons Moriah, & mons Sion idem planè Abel ſua ſa-
fuerit, vt ſentit Abulenſ. quæſt. 7. in 3. cap. 2. lib. Paral. aut certe quod alij volunt crificia ob-
mons Moriah, pars quædam fuerit montis. tulerint
Abulenſis.

Rurſus in eodem monte Moriah fuit arx illa Iebuſæorum quæ Sion appella- 3
batur à qua mons ipſe dictus eſt *Sion*, vt paulò ante diximus, quam arcem Dauid
expugnauit, ſibiq; ſubiecit. Quamuis enim regnante Saule vrbs ipſa Hieruſa-
lem in Iudæorum ditione: ac poteſtate eſſet, arx tamen ipſa adhuc tenebatur à
Iebuſæis, quam idcircò Dauid obſidendam duxit, tandémque expulſis Iebuſæis
ſub ſuam ditionem, imperiúmque ſubiunxit, eámque deinceps ciuitatem ſuam
appellauit, vt refertur 2. Reg. 5. *Cepit*, inquit, *Dauid arcem Sion, hæc eſt ciuitas Dauid*, 2. Reg. 5. 7.
& paulò inferiùs: *Habitauit autem Dauid in arce, & vocauit eam ciuitatem Dauid. &
ædificauit per gyrum à Mello, & intrinſecus*: id quod accipiendum eſt duntaxat de
ipſa arce; reliqua enim ciuitas nunquam dicta eſt ciuitas Dauid. Itaque poſt- Ex quoniam
quam Dauid cœpit arcem Sion, ibique domos ſanè magnificas ac regias ſibi ex- tépore Sion
truxit, ciuitas Dauid appellari cœpta eſt, à qua ciuitate Dauid, ſiue arce ſimili- cœperit ap-
tudo illa depromitur Cant. 4. cùm dicitur: *Turris Dauid collum tuum, quæ ædificata* pellari ciui-
eſt cum propugnaculis. tas Dauid.
Cant. 4. 4.

Denique, vt ad rem ipſam propiùs veniamus; mons iſte *Moriah* dictus eſt 4.
poſtea *mons Caluariæ*, in quo Chriſtus crucifixus eſt, vt veriſſimum ſit, quod à
Doctoribus communiter aſſeritur, Chriſtum in eodem loco paſſum fuiſſe, vbi
Abrahamo præceptum fuit, vt filium immolaret, vbi Dauid pro ſupplicio peſtis
propulſando altare erexit, hoſtiáſq; litauit, vbi denique Salomon templum il- Hebr. 13.
lud magnificentiſſimum, celeberrimúmque ædificauit. Nec verò te moueat il- Mons Cal-
lud, quod ait Apoſtolus ad Hebr. 13. Chriſtum extra portam paſſum eſſe, cum uariæ olim
tamen mons Caluariæ modò intra ipſa vrbis mœnia includatur. Etenim eo té- extra, nunc
pore, quo Chriſtus mortem ſubiit extrà muros erat mons Caluariæ, ſed illum intra vrbis
poſtea Ælius Adrianus Imperator intra murorum ſepta concluſit. Cur verò mœnia.
mons ille dictus fuerit Caluariæ, controuerſum eſt: & quidem traditio fuit vete- Cur ita di-
rum Patrum dictum ita fuiſſe à Caluaria, ſeu capite primi hominis, qui eo in lo- ctus.
co ſepultus fuerit, eandémq; ob cauſam appellari hebraicè *Golgotha*, quoniam In eo fuiſſe
Gulgoleth caput hominis ſignificat, à radice *Galal*, id eſt, voluere, & circundare Adamum ſe-
propter rotundam capitis figuram. Et verò fuiſſe eo in loco ſepulcrum Adā pri- pultum aſſe-
mum hominem affirmarunt nobiliſſimi Patres, velut Tertull. lib. 2. carminum runt nobi-
contra Marcionem. Orig. tract. 35. in Matth. D. Baſil. in cap. 5. Eſaiæ. vbi affirmat liſſimi PP.
eſſe communem traditionem, D. Athanaſ. lib. de Cruce, & paſſione Domini, vbi Tertull.
ait magiſtrum hebræorum idipſum affirmare, D. Cyprian. ſerm. de reſurrectio- Origenes.
ne Chriſti, D. Ambroſ. lib. 5. Epiſtolarum epiſt. 19. D. Auguſt. ſerm. 71. de tempo- D Baſil.
re, & tractat. 84. in Ioan. Quanquam verò D. Hieronymus in commentariis in D. Athan.
Matth. cap. 27. hanc traditionem non recipiat, velitque locum idcircò dictum D Cypr.
fuiſſe Caluariæ, quoniam ibi damnati morte afficiebantur capitáque, atque oſſa D Ambroſ.
mortuorum reſeruabantur, quem ſecuti ſunt Rupert. Lyran. Dionyſ. Carthuſ. D. Auguſt.
Iſid. Clarius, Cornel. Ianſen imò & D. Thom. 3. par. quæſt. 46. art. 10. nos tamen D. Hieron.
propter grauiſſimam tot, tantorúmq; Patrum auctoritatem prædictam tradi- Rupertus.
Lyranus.
Dion. Cart.
Iſidor. Clar.
Corn. Ianſ.
D. Thom.

oſtenſum inter vepres hærentem cornibus pro Iſaac filio ſacrificauit, vt dicitur Gen. 22. Chriſtus ſeipſum coronatum ſpinis pro humano genere immolauit, vt indicaret ſe in illo ariete fuiſſe adumbratum: Ad quem ſanè arietem Abrahæ oſtenſum credi poteſt Eſaias hoc loco reſpexiſſe, cum dixit: *Emitte arietem dominatorem terræ.* ſeu, vt transferri poteſt ex hebræo. *Emitte arietem dominatorem terræ ad montem filiæ Sion*, hoc eſt, ad montem Moriah, vbi Abraham alterum arietem in huius noſtri typum, ac figuram Deo litauit. Vt autem hoc luculentiùs appareat, non eſt prætereunda quædam recondita, & arcana quorundam obſeruatio, quæ eſt huiuſmodi. Gen. 22. pro eo, quod nos habemus: *Vidit arietem inter vepres, hærentem cornibus*, Sept. tranſtulerunt: *Ecce aries vnus detentus ex cornibus ἐν φυτῷ σαβέκ*, id eſt, *in planta*, ſeu *arbore ſabec*: qua tranſlatione reſpexerunt ad vocem hebræam סבך ſic enim hebraicè ad verbum legimus: *Et ecce aries poſt detentus in ſebac*, id eſt, *in perplexitate*, videlicet ſpinarum à radice סבך hoc eſt, ligari, implicari: ſignificaturq; arietem illum apparuiſſe implicitum, & quaſi ligatum cornibus in ipſa ſpinarum perplexitate, quod tamen Sept. interpretes ita intellexerunt, vt apparuerit ligatus in planta, ſeu virgulto, quod ab ipſa implicatione diceretur *ſabec*, eamque vocem magno myſterio in ſua tranſlatione, ſic vt erat hebraicè, reliquerunt. Adiicit Procopius in commentariis ſuper Eſaiam in Syriaca translatione legi: *Ecce aries vnus pendens in arbore ſabec*, aitq; illum arietem apparuiſſe inſtar aſcẽdentis in arbore ſabec, nec tantum cornibus, ſed pedibus etiam anterioribus innixũ hæſiſſe in illius arboris ramis, eaq; figura Chriſtum in arborem Crucis aſcendentẽ, in ea pendentem, illi affixum clauis, hærentemq; repræſentaſſe. Idemq; expendit D. Ambr. lib. de Abraham Patriarcha c. 8. vbi in primis ita legit: *Et ecce aries vnus ſuſpenſus cornibus in virgulto ſabec*: deinde addit: *Quis ſignificatur, niſi ille, de quo ſcriptum eſt 2 Pſ. 148. Exaltauit cornu populi ſui. Cornu noſtrum Chriſtus eſt eleuatus, & exaltatus à terris: hunc vidit Abraham in iſto ſacrificio; huius paſſionem aſpexit; & ideò ipſe Dominus ait de eo: Abraham vidit diem meum, vidit, & gauiſus eſt: vnde ait Scriptura: Vocauit Abraham nomen loci illius, Dominus vidit, vt dicant hodie, In monte Dominus apparuit, hoc eſt, quod apparuerit Abrahæ reuelans futuram ſui paſſionem corporis, qua mundum redemit, demonſtrans etiam genus paſſionis, cum ſuſpenſum oſtendit cornibus arietem: virgultũ illud patibulum Crucis eſt.* Hæc Ambr. Adnotauit etiam D. Athanaſ. q. ad Antiochũ, q. 98. ad myſterium quoq; ſpectare, quod *ſabec* interpretatur *remiſſio*, ſeu *condonatio*, quam Chriſtus nobis per Crucem promeruit, *Planta*, inquit, *ſabec eſt veneranda Crux, iuxta hebræos videtur ſabec remiſſio eſſe, & condonatio: aries verò, qui in ſabec hærebat ad plantam, quem pro Iſaac Abraham holocauſtum obtulit, figurauit Chriſtum pro nobis in Cruce immolatum.*

Gen. 22. Chriſtus in ariete ab Abrahamo immolato adumbratus.

Sept.

Quo pacto aries ille pro Iſaac immolatus Abrahamo apparuit.

Procop.

D. Ambr.

Pſal. 148. 13.

Diem Chriſti quando viderit Abraham.

Ioan. 8. 56.

Gen. 22. 4.

7\. Quartò, ſubtiliter animaduerterunt plerique, in quibus eſt Leo à Caſtro li. 6. Apolog. & in c. 29. Eſaiæ, cum Chriſtus in Cruce dixit, *Eli Eli Lammaſabacthani*, ad eandem plantam *ſabec* alluſiſſe, vt indicaret ſe eſſe illum arietem pendentem, atque ſuſpenſum ex arbore *ſabec*, id eſt, in Cruce; quam Dominus ſub typo alterius arietis pendentis ex planta ſabec Abrahæ olim oſtenderat: itaque idcirco verbum illud *ſabacthani* potius, quàm aliud vſurpaſſe, vt nomine quo que ipſo plantam illam *ſabec*, ex qua ille alter aries pepẽderat, fidelibus in memoriam reuocaret, ſeq; oſtenderet tunc temporis figuram illam cumulatiſſimè adimplere: verbum enim, *ſabacthani* à nomine *ſabec* inflexum videtur. Quò fit, vt iis verbis duplicem Chriſtus prophetiã adimpleuerit, vnam ductam ex figura eius arietis, quam Deus Abrahamo ad ipſius ſacrificium in Cruce adumbrandum demonſtrauit: alteram depromptam ex Pſal. 21. *Deus Deus meus, vt quid dereliquiſti me?* quæ verba nomine ipſius Chriſti ſcripta erãt à Dauide. Sed eſt aduertendum hebraicè

D. Athanaſ.

Leo à Caſt.

Matt. 27. 46.

Alluſio ad plantam ſabec.

Pſal. 21. 2.

braicè ita haberi: אלי אלי כבח לעבתני, vbi cetnis, non legi hebraicè *ſabacthani*, ſed *azabthani*. Eſt autem longè diuerſa vtriuſque verbi ſignificatio: etenim *ſabac*, à quo eſt *ſabacthani*, ſignificat ligare, & implicare, vti diximus, at verò *azab*, à
Eraſmus. quo eſt *azabthani*, ſignificat derelinquere: vnde Eraſmus in ſuis ſcholiis ſuper Matthæum emendandam cenſet vulgatam lectionem *ſabacthani*, in, *azabthani*,
D.Hieron. quam eandem lectionem reperies apud D. Hieron. in ſuis commentariis ſuper Matth. Cæterum nos communem lectionem retinendam ducimus, cum in Græcis quoque codicibus ſit, *σαβαχθανί*: tum verò non placet reſponſio Leonis à Caſtro Euangeliſtã videlicet, vt locum vnum ex duplici prophetia coagmentaret, pro *azabthani*, ſcripſiſſe *ſabacthani*: non placet, inquam, quoniam Euangeliſta, idipſum, quod Chriſtus dixit, debuit commemorare; at ſi Chriſtus non dixit *ſabacthani*, ſed *azabthani*; planè non ſeruaſſet rei geſtæ, & hiſtoriæ veritatem, quod impium eſt de ſcriptore ſacro affirmare. Quare illud potiùs dicendum eſt Chriſtum chaldaica, & ſyriaca lingua vſum eſſe; quæ erat eo tempore vulgaris, atque adeo ſyriacè *ſabacthani* pro *azabthani* eodem ſenſu pronuntiaſſe: in quo adhuc expendi optimè poteſt myſterium illud de arbore *ſabec*, quod paulò ante commemorauimus.

8. Poſtremo obſeruandum Abrahamum loco illi nomen impoſuiſſe, *Dominus vi-*
Quo myſterio montem Moriah, Dominus videbit, appellauerit Abraham. *debit*, deinceps q. dictum eſſe in monte, *Dominus videbit*, tum propter eas rationes, quas ſuperius attulimus, tum præcipuè, quòd in illa arietis immolatione Deus filij ſui ſacrificium, & immolationẽ in eodem monte Moriah expreſſam, adumbratamque eſſe voluit, vt cum Abraham nomen loco impoſuit, *Dominus videbit*, prophetico ſpiritu præuiderit, Deum aliquando ad genus humanum reſpecturũ, proſpecturumque ſaluti mortalium per ſacrificium ſui filij in eodem illo monte peragendum, quemadmodum tunc ſaluti Iſaac oſtenſo, datoque in ſacrificium
D Ambr. ariete prouidebat. Ita eius nominis myſteriũ explicauit D. Ambr. li. 1. de Abraham patriarcha, c. 8. Quare eo ipſo tempore reuelatum eſt Abrahamo myſterium paſſionis Chriſti in eo loco perficiendum: atque hunc eſſe diem illum, de quo
Ioan. 8. 56. Chriſtus loquitur Ioan. 8. cum ait: *Abraham pater veſter exultauit, vt videret diem*
D.Chryſ. *meum: vidit, & gauiſus eſt*: docet D. Ambr. loco proximè citato, & D. Chryſoſt. hom. 54. in Ioannem, *Diem*, inquit, *meum: hoc in loco Crucem mihi ſignificare videtur; quam in arietis oblatione, & in Iſaac præfigurauit*. Scio alias eſſe eorum verborum Chriſti expoſitiones, quas non eſt huius loci perſequi longiùs.

Duodecimum teſtimonium ex illis verbis Eſaiæ 19.

Ecce Dominus aſcendet ſuper nubem leuem.

SECTIO XX.

ILLuſtre etiam eſt ad eandem ſanctiſſimæ Deiparæ integritatem comprobandã
1. vaticinium illud, quod idem Eſaias literis conſignatum reliquit cap. 19. *Ecce*,
Eſai. 19. 1. inquit *Dominus aſcendet ſuper nubem leuem*. Hebraicè eſt הנה יהוה רכב על קל, quod ſi ad verbum reddi poteſt: *Ecce Iehouah equitans ſuper nubem leuem*: etenim רכב ſignificat propriè *equitare*, quod vulgatus aſcẽdendi verbo ſolet exprimere,
Pſal. 17. 11. veluti Pſ. 17. *Qui aſcendit ſuper Cherubim*: & Pſ. 67. *Iter facite ei, qui aſcendit ſuper oc-*
& 67. 5. *caſum*: & Abac. 3. *Qui aſcendis ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio*: quibus om-
Abac. 3. 8. nibus in locis Deus tanquam eques equitare deſcribitur: quò fit, vt etiam hoc loco, *aſcendendi* verbũ pro *equitare* ſumi debeat, Deuſq; ipſe ſuper nubem leuem aſcendere tanquam eques nobiliſſimus deſcribatur. Eſt igitur multorũ ſententia hoc

Belli calamitates per nubem deſignantur.

hoc loco Ægypti vaſtitatem ab Aſſyrijs inferendam prædici, eorumq́; exercitum nubem appellari propter turbulentam belli, malorumq́; tempeſtatem, quam ſuo aduentu Ægyptijs attulerunt: dici autem *nubem leuem*, ad ſignificandas veloces, expeditaſq́; eorundem Aſſyriorum copias, quæ veluti ſubita quædam procella, repentinuſq; turbo in Ægyptum irruerunt, præcipuè cùm eadem vox hebræa קל velocem quoq́; ſignificet, veluti Amos 2. *Velox pedibus ſuis non ſaluabitur.* Quoniam igitur, inquiunt, Deus ipſe Aſſyrios ad vaſtandam Ægyptum incitauit, dicitur ſuper eorum exercitum equitare, duxq́; illis, & Imperator fuiſſe ad pœnas de Ægypto, bello, armiſq́; depoſcendas. Quam ſententiam confirmant cum eo, quòd Propheta in ipſo ſtatim capitis veſtibulo ſe de Ægypti vaſtitate loquuturum præmittit: *Onus*, inquit, *Ægypti: Ecce Dominus aſcendet ſuper nubem leuem*: tum etiam, quòd ſtatim Ægypti euerſio manifeſtè deſcribitur: *Et commouebuntur*, inquit, *ſimulachra Ægypti à facie eius, & cor Ægypti tabeſcet in medio eius.*

Amos 2. 15.

2.
Ezech 30. 2.

Accedit, quòd apud Ezech. quoque ca. 30. Ægypti vaſtitas eadem nobis ſimilitudine declaratur, cùm eius excidendæ tempus dies nubis nuncupatur: *Hæc*, inquit, *dicit Dominus Deus: Vlulate væ, væ diei; quia iuxta eſt dies, & appropinquat dies Domini: dies nubis, tempus gentium erit. Et veniet gladius in Ægyptum, & erit pauor in Æthiopia.* Et verò inficias ire non poſſumus, Eſaiam hoc cap. pleraque de Ægypti vaſtitate vaticinari, quemadmodum D. Hieronymus confitetur: verùm multa ſimul alia Propheta complectitur, quæ neceſſariò ad tempus Meſſiæ, eiuſq́; fidem in Ægypto prorogandam referenda ſunt, cuiuſmodi eſt illud: *In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti loquentes lingua Chanaam, & iurantes per Dominum exercituum.* Et illud: *In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti.* Et illud: *Et mittet eis Saluatorem, & propugnatorem, qui liberet eos.* Et illud: *Et cognoſcetur Dominus ab Ægypto, & cognoſcent Ægyptij Dominum in die illa, & colent eum in hoſtiis, & muneribus, & vota vouebunt Domino, & ſoluent*: quæ omnia puritatem illam fidei, religionem, Dei cultum, eximiamq́ue in omni genere ſanctitatem, quæ in Ægypto per Chriſti aduentum floruit, mirificè declarant, vt iure optimo Patres aſcenſum iſtum Iehouah ſuper nubem leuem de Verbi incarnatione intellexerint, cuius fidem ſanctiſſimam tanto cum fructu probitatis Ægyptus receptura prænuncietur. Sanè Euſeb. Cæſ. lib. 6. de demonſtr. Euang. cap. 20. quem ſequitur Lyranus, locum hunc de ingreſſu Chriſti in Ægyptum accipiendum putat, cùm ſcilicet infans adhuc, vt Herodi Regi furenti, ſibique necem molienti locum daret, in Ægyptum ad tempus ſeceſſit, nubemq́ue leuem, ſeu iuxta Aquilæ verſionem, quam ipſe citat, *craſſitudinem leuem*, corpus ipſiuſmet Chriſti ſumptum ex Virgine, & Spiritus ſancti opera fabricatum interpretatur. Tum verò vaſtitatem Ægypti, quam Propheta commemorat, ad illud tempus refert, cùm Romanorum Imperator Auguſtus (quo imperante natus eſt Chriſtus) pugna illa Actiaca M. Antonio, & Cleopatra Ægypti Regina ſuperatis eam prouinciam ad Romani imperij ditionem adiunxit. Contendit porrò Euſebius omnino de Chriſti aduentu vaticinium accipi oportere: *Dicant*, inquit, *Hebræi, quando poſt Eſaiæ tempora Dominus apud Ægyptios ſit verſatus, & quis Dominus ſuper craſſitudine leui hîc inuectus eſſe dicatur: interpretentur præterea craſſitudinem leuem, quæ tandem ea ſit, & quam ob rem non ſine hac dicatur Dominus verſari in Ægypto: & quando memoriæ produtum ſit commota eſſe ſimulachra Ægypti, & Ægyptios cum Ægyptiis pugnaſſe propter Domini ad homines aduentum, & Deos illorum, Dæmones videlicet, qui multùm priùs valebant, nihil ampliùs poſſe, neque reſpondere ſciſcitantibus.* Hæc, & multa alia eo loco Euſebius, cui conſentiunt D. Athanaſius lib. de incarnat. Verbi, eiuſque corporali ad nos aduentu: quanquam pro *nube*

D Hieron.

Multa ex c. 19. ad Meſſiæ tempus ſpectant.

Ingreſſus Chriſti in Ægyptum.

Euſeb. Cæſ.
Lyranus.

Aquila.

D. Athanaſ.

Cyrill. Alex. Procopius. *leuis, legit nimbum leuem.* Cyrillus Alexandr. lib. 2. comment. in Eſaiam, Procopius in comment. eius cap. & alij quos inferiùs citabimus.

3. Cùm igitur ex horum Patrum authoritate exploratum ſit, Eſaiam eo cap. de Chriſti in Ægyptum ingreſſu verba facere, illud iam meritò aliquis ſciſcitabitur, quęnam ſit leuis illa nubes, in quã aſcendere, ſeu equitare dicitur. Qua quidẽ in re licet aliqua ſit varietas, quibuſdam de ipſo Chriſti corpore alijs de ſanctiſſima Virgine interpretantibus, eòdem tamen quoad noſtrum inſtitutum omnes expoſitiones recurrunt: ſiquidem ſiue caro Chriſti, ſiue Virgo ipſa intelligatur, ſemper nubes leuis puritatẽ conceptus, & ortus Chriſti ex Virgine declarat. Et quidem, quod ad illos ſpectat, qui de carne Chriſti accipiunt, ſuper quam

Apoc. 19. 11. Verbũ Dei equitare dicitur, iuxta illud Apoc. 19. *Et ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper eum, vocabatur fidelis, & verax, & vocatur nomen eius, Verbum Dei.* Sic præter alios

Euſeb. Cæſa. Corpus Chriſti, nubes leuis. Euſebius nubis leuis ſimilitudinem explicauit: *Ecce,* inquit, *Dominus aſcendit ſuper craſſitudinem leuem, & venit in Ægyptum, craſſitudinem leuem corpus de Spiritu S. conceptum appellans. Igitur etiam ipſa prophetiæ particula exitum ſortita eſt, quo tempore An-*

Matt. 2. 14. *gelus Domini in ſomnis viſus eſt Ioſeph, dixitq́; Surgens accipe puerum, & matrem eius, & fuge in Ægyptum. Tunc igitur ipſe Dominus Deus Verbum ſuo corpori, quod ex ſancta Virgine acceperat, coniunctus in terra Ægypti diuerſatur: quod ſanè corpus craſſum quidem erat ob corporeæ materiæ duriorem naturam; at rurſus leue, eo quòd præſtantius eſſet, quàm ea, quæ ad nos pertinent: ex quo etiam leuis nubes nominatur proptereà quòd non ex voluptaria corruptione; ſed de Spiritu S. conſtabat.* Hæc ille. Quibus verbis perſpicuè ſignificat corpus Chriſti idcircò *nubem*, ſeu *craſſitudinem leuem* appellari, quòd fuerit à B. Virgine, nulla viri opera, ſed Spiritus ſancti virtute, & obumbratione generatum.

4. Ex ijs verò qui per *nubem leuem* ipſam Virginem accipiunt, præter D. Hiero-

D. Hieron. D. Ambroſ. Beata Maria nubes leuis propter puritatem. nymum in comment. ſuper Eſai. & in 1. cap. Ezech. præclarè D. Ambroſius in exhort. ad virgines: *Hic eſt,* inquit, *qui venit in nube leui, ſicut dixit Propheta: Ecce Dominus ſedet ſuper nubem leuem, & veniet in Ægyptum, ſignificans quòd in Ægyptum, id eſt, in afflictionem iſtam mundi huius veniret per Virginem. Nubem itaque Mariam dixit, quia carnem gerebat leuem, quia Virgo erat nullis oneribus grauata coniugij. Ipſa eſt virga germinans florem, quia pura, & ad Dominum libero corde directa virginitas, quæ nullis in hoc ſeculo curarum anfractibus reflectatur.* Et paulò poſt: *Eſtote nubes, ſed leues: eritis profectò, ſi ableuet virginitas onera conditionis, & tenebras huius limoſæ carnis illuminet: adeò dicit illa* Cantic. 1. *Nigra ſum, & decora, filiæ Hieruſalem: nigra per carnem, de-*

Cantic. 1. 5. *cora per virginitatem.* Et ſerm. 5. in Pſalm. 118. *Illa,* inquit, *columna nubis ſpecie quidem præcedebat filios Iſraël; myſterio autem ſignificabat Dominum Ieſum in nube venturum leui, ſicut dixit Eſaias, hoc eſt, in Virgine Maria, quæ nubes erat ſecundùm hereditatem Euæ: leuis erat ſecundùm virginitatis integritatem: leuis erat, quæ non homini quærebat placere, ſed Domino: leuis erat, quæ non iniquitate conceperat, ſed Spiritu ſuperueniente generabat, nec in delicto, ſed cum gratia parturiebat.* Hæc Ambroſius. Itaque ſiue nubem humanitatem Chriſti, ſiue B. Virginem interpretemur, ſemper illibata eius integritas præſenti vaticinio comprobatur.

Teſtimonium 13. ex illis verbis Eſai. cap. 45. *Rorate cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum; aperiatur terra, & germinet Saluatorem.*

SECTIO XXVII.

1. HVnc quoque locum nobis Hebræi de manibus eripere conantur, ijſque pleriqueex noſtris adſtipulantur, quorum tenebras oportet primùm diſpellere,

diſpellere, vt vaticinij ſplendor eluceat. Contendunt igitur hebræi hoc loco haberi ſermonem ad literam de Cyro, cuius videlicet ortus, & aduentus à Iudæis in captiuitate poſitis à Deo poſtuletur. Cum enim Eſai. prædixiſſet fore, vt Babylonica captiuitas adueniente Cyro finiretur; vt patet ex iis, quæ eo ipſo capite præceſſerant, aiunt hebræos tam læto nuntio ad ſpem libertatis erectos induci ab eodem Eſai. obnixè eius aduentum poſtulantes, magniſque vocibus cælum terrámque inclamantes, vt iam tandem tam iuſtum Principem, tantúmque ſeruatorem, ac vindicem libertatis emittant. Eam ſententiam nituntur ex ipſomet contextu elicere, in quo dubium eſſe non poteſt quin de Cyro ad literam multa dicantur, cum in ipſo capitis veſtibulo Cyrus proprio nomine appelletur: ſic enim incipit Eſaias: *Hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt ſubiiciam ante faciem eius gentes, & dorſa regum vertam, & dabo tibi theſauros abſconditos propter ſeruum meum Iacob, & Iſraël electum meum.* Quibus verbis ſignificatur Deum propitium Cyro futurum, vt ſibi Chaldæos ſubiiceret, eorúmque theſauris, atque opibus potiretur, eo quòd ipſe hebræorum gentem in priſtinam erat aſſerturus libertatem. Ex quo illud ſe conficere arbitrantur, cum Eſaias in ipſo ſtatim capitis initio ex Dei nomine diſertè tradat ſe de Cyro ex profeſſo ſcribere, palàm eſſe quæ toto eo capite dicuntur ad Cyrum ſpectare, & quoniam ipſe facturus erat poteſtatem habræis in patriam reuertendi, templúmque ædificandi, meritò eius ortum, atque aduentum, ab hebræis omnibus votis experi, à Deóque efflagitari.

Hebrçorum ſententia.

Eſai.45.1.

Et quidem inficiari non poſſum multa eo capite contineri, quæ ad literã Cyro ſunt neceſſariò tribuenda, quod adeò vel ex ipſo contextu manifeſtum eſt, vt meritò mirari ſe dicat Hieronymus eſſe, qui ea ad Chriſtum putent eſſe referenda: id quod etiam Euſeb. Cæſar. lib. 6. præparationis euangelicæ cap. 9. Cyrillus Alex. in commentariis ſuper Eſaiam confitentur. Cæterùm illud adiungimus; verbis illis, quæ explicanda propoſuimus, nullo modo Cyri Perſarum Imperatoris ortum, ſed Meſſiæ regis aduentum ad literam poſtulari. Quam ſententiam videtur potiùs ſequi Hier. cum enim duplicem huius loci expoſitionem commemoret: vnam quorundam exiſtimantium id tantùm dici, Cyro Rege laxante hebræorum captiuitatem cælum, terrámque lætari, poſitis, nimirum μετωνυμικῶς cælo terráq; pro iis, qui in cælo, ac terra morantur: alteram aliorum ſententiam aduentum Domini prænuntiari, hanc poſteriorem, tanquam ſibi magis probaretur, poſteriori loco recenſuit. Et multò clariùs Cyrill. Alexand. cum enim ſuperiora omnia de Cyro fuiſſet interpretatus, vbi ventum eſt ad hunc locum ſtatim ſe ad Chriſtum intuendum, contemplandúmque conuertit: *Longa*, inquit, *oratio ſuperioribus conſumpta de Cyro Perſarum, & Medorum Principe, vt qui Babylonicam regionem deuaſtarit, Iſraëlem à ſeruitute relaxarit, templum Hieroſolymitanum fundarit: deinceps verò ſententiarum vim transfert Propheta iam ad ipſum Emmanuelem, qui exhibitus erat à Patre, vt captiuis remiſſionem prædicaret, & terra incolas à Diaboli tyrannide liberatos Deo adduceret.* Hæc ille. Itaque vult Cyrillus Cyrum quidem in eo, quòd populo libertatem, poteſtatémque templi exædificandi tribuerit, Chriſti Domini typum, imaginémque fuiſſe, qui vniuerſos mortales à Dæmonis tyrannide ereptos in libertatem vindicauerit, atque Eccleſiam toto orbe tanquàm ampliſſimum, ſuáque maieſtate dignum templum fundauerit: id quod veriſſimum eſt, neque nos, vt ſuperiùs diximus, inficiari poſſumus. Cæterùm cum ſubiungitur: *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum, aperiatur terra, & germinet Saluatorem:* iam non de Cyro, ſed de Chriſto Domino noſtro haberi ſermonem: quòd nos etiam

2.
Multa ex c. 45 Eſaiæ ad Cyrum pertinent.

D.Hieron.
Euſeb. Cæſ.
Cyril. Alex.

Præcedens vaticiniũ ad Chriſtũ referũt Patres.

contendimus, vt iam neque Hieronymus, neque Cyrillus, à noſtra ſententia
D. Chryſoſ. diſcrepare cenſendi ſint. Eam quoque tradit D. Chryſoſt. homil. in Pſalm. 71.
imò & omnes illi haud dubiè in eâdem fuere ſentẽtia, qui vel ipſum capitis ini-
tium de Chriſto intellexerunt, veluti Terţull. in lib. contra Iud. ca. 7. & lib. con-
Tertull. tra Praxeam cap. 11. quibus in locis habet: *Dixit Dominus Chriſto meo Domino*: le-
D. Cyprian. git namque græcè Κυρίῳ, pro Κύρῳ, id eſt, *Domino*, pro *Cyro*: ſicut & Cyprianus lib.
1. aduerſus Iud. & alij ex veteribus, quæ fuit vetus quædam lectio in nonnullis
exemplaribus, ſed tamen vitioſa, vt auctor eſt D. Hieron. & manifeſtum eſt ex
textu hebræo. Idem habent D. Cypr. lib. 1. aduerſus Iudæos, D. Athan. lib. de vni-
D Athan. D. Auguſt. tate Trinitatis. D. Auguſt. oratione de quinque hæreſibus, ſeu contra quinque
hoſtium genera tomo 6 & alij. Cum igitur hi patres non de Cyro, ſed de Chri-
ſto totum hoc vaticinium interpretentur, palàm eſt eos verba quoque illa de
quibus diſputamus ad Chriſtum retuliſſe. Accedit, quòd licet *Cyrus* appellari
potuerit *Chriſtus*, id eſt, *vnctus*, hebræorum more propter inſigne regiæ poteſta-
Solùm apud hebræos reges perfundebãtur vnguento. tis, quoniam, vt ait Hieronymus, ſicut apud alias nationes diadema, & purpura
ſolis Imperatoribus datur: ita apud Hebræos, reges perfundebantur vnguento:
vnde & Saül Chriſtus Domini dicitur 1. Reg. 9. & in Pſalmis legimus: *Nolite*
tangere Chriſtos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. Tamen non video quo-
1. Reg. 6. Pſal. 104. 15. modo rex cultor idolorum debuerit iuſtus per antonomaſiam nuncupari, eúm-
que Eſaias intellexerit, cum dixit: *Rorate cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum*. Quod
adhuc magis apparet ex eo, quòd ea quæ ſequuntur, illuſtriora ſunt, quam vt in
Cyrum quadrent: quomodo enim Cyri tempore omnia virtutum genera pul-
lularunt? cum enim ſenſum habet illud, quod ſequitur: *Et iuſtitia oriatur ſimul*, vt
inferiùs magis explicabimus.

Nec verò aduerſarij rectè argumentantur, cum ex eo, quòd initium capitis
3. de Cyro ad literam intelligitur, vt illis libenter damus, colligunt ea etiam, quæ
ſequuntur, eidem eſſe attribuenda. Enimuerò certum eſt in ſacris literis crebrò
In ſacris ſæpe ab vna perſona ad aliã fit tranſitus. ab vna perſona ad aliam tranſitum fieri: atque vt alia exempla prætercam, quæ
non eſt huius loci perſequi longiùs, quis neſcit eundem Eſaiam cap. 14. poſt-
quam egerat de Nabuchodonoſor, eiúſque ad inferos deſcenſum, damnatio-
némque deſcripſerat, ſtatim continua ſerie, atque ordine ad caſum Luciferi cõ-
Eſai. 14. memorandum tranſiſſe. Quare nõ diſſimilis ſibi fuit hoc capite Propheta cum
à Cyro ad Chriſtum tranſit, eo potiſſimùm quòd Cyrus in dando hebræis li-
bertatem, faciendóque poteſtatem templum Hieroſolymis erigendi Chriſtum
ipſum adumbrauit.

Igitur cum dubium eſſe non debeat, quin verbis illis, quæ propoſuimus, Pro-
4. pheta nomine omnium mortalium aduentum Meſſiæ Regis efflagitet, oſtenda-
mus illis ſanctiſſimæ Virginis illibatam puritatẽ contineri. Pro *rorate eſt* hebrai-
Septuag. cè הַרְעִיפוּ à radice רעף quæ ſignificat irrorare & ſtillare. Septuag. tranſtulerũt:
εὐφρανθήτω ὁ οὐρανὸς, hoc eſt, *lætetur cœlum* pro *aperiatur*, habent hebræa תִּפְתַּח, à ra-
dice פתח quæ præter alia ſignificat parturire, & aperiri, referturq; ad flores, cũ
Cant. 7. 12. aperiuntur, vt Cant. 7. *Si flores fruct. parturiunt*: vnde verbum פרח, quod ſequi-
tur, pro quo Hieron. vertit *germinare*, floribus quoq; erumpentibus tribuitur, ve-
luti Eſai. 11. *Et flos de radice eius aſcendet*. Ex his primùm habemus incarnationem
Eſai. 11. 1. Verbi fuiſſe quandam quaſi irrorationem, qua cœli, terram cœleſti quodam ro-
Incarnatio Verbi, cœleſtis irroratio. re perfuderunt, eámque, cum antea arida, ſteriliſq; eſſet, fœcũdarunt. Vnde Pro-
phetæ ſæpiſſimè, cùm Meſſiæ tempora deſcribunt, flumina deſertum irrigantia,
omniáq; plantarum genera in ſolitudine cõmemorant, veluti Eſaias c. 35. *Læta-*
Eſai. 35. 1. *bitur*, inquit, *deſerta, & inuia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium. Germinans*
germina-

germinabit, & exultabit lætabunda, & laudans: gloria Libani data est ei: decor Carmeli, & Saron; ipſi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei noſtri: quibus verbis ad literam prædicitur Gentiũ ad Chriſti fidem conuerſio, quæ deſerto, & ſolitudini comparantur, quoniam ante aduentum Chriſti idololatriæ, & reliquorum criminum ſentibus horridæ nullum ſalutis fructum afferebant, ſed poſtea Euangelicæ doctrinæ aquis irrigatæ multis fructiferis plantis, arboribuſque conſitæ, refertæq; fuerunt, & pulcherrimarum virtutum liliis, floribúſque veſtitæ in amœniſſima topiaria, ac deliciarum hortos euaſerunt. Cuius omnis pulchritudinis, amœnitatiſq; ratio ſtatim redditur cum ſubiungitur: *Ipſi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei noſtri*, quoniam, inquam, gloriam Domini, id eſt Chriſtum, qui ſplendor gloriæ, imò & Patris gloria nuncupatur, per fidem contemplati ſunt incredibili eius decore, pulchritudinéque permoti, charitatis facibus inflammati in eius amorem exarſerunt. Putamus hoc loco Chriſtum *gloriam Dei*, atque *decorem* eleganti periphraſi dictum eſſe, quoniam in eo Patris gloria, & omnium diuinarum perfectionum decor, pulchritudóque reſplendet, ad illúmque in cruce præcipuè poſitum, in qua eum non ſemel Prophetæ pulchrum ſpecioſúmque vocarunt, reſpexiſſe hoc loco Eſaiam, cùm eum gloriam, decoréinque Domini appellauit. Quoniam igitur gentes Dei gloriam, atque decorem viderunt, hoc eſt, Chriſti pro humano genere in cruce poſiti fidem, atque doctrinam receperunt, idcirco tanta bonorum operum fruge, & virtutum opibus redundarunt. Deinde illud colligimus rectè Septuaginta interpretes pro *Rorate cæli*, tranſtuliſſe, *lætetur cælum*, vt compertum eſſet incarnationem Verbi, quæ cæleſtis irrorationis ſimilitudine expreſſa eſt, nihil fuiſſe aliud, quam cælorum, imò & vniuerſi orbis lætitiam.

> Gẽtium populus deſerto comparatur.
>
> Chriſtus gloria & decor Patris.
>
> Incarnatio Verbi, vniuerſi orbis lætitia.

Tertiò efficax ex iiſdem verbis argumentum ducimus ad ſanctiſſimæ Deiparæ in conceptu, & partu Chriſti integritatem comprobandam. Primùm enim, cum cælis dicitur, *vt iuſtum*, hoc eſt, Meſſiam ceu rorem deſuper emittant, perſpicuè ſignificatur eum non ex viri vllius opera, ſed cæleſti Spiritu ſancti virtute à Virgine eſſe generandum: hanc enim etiam ob cauſam dicitur Chriſtus homo cæleſtis, 1. Cor. 15. *Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cælo cæleſtis*: vbi Paulus Adamum hominem de terra terrenum Chriſtum hominẽ de cælo cæleſtẽ appellat. Atq; imprimis illud omnino cauendum, quod Apollinarius, Valentinus, & Gnoſtici impiè affirmarunt, Chriſtum dici hominem cæleſtem, quòd corpore ex materia cæleſti ſumpto conſtaret. Dicitur autem Chriſtus *homo de cælo cæleſtis*, quatuor potiſſimum de cauſis. Prima, ac præcipua ex diuinitate vnita eius humanitati deſumitur, vt interpretatur D. Thomas, & vt rectè addit Caiet. ex ipſa perſona Verbi, ad cuius ſubſiſtentiam perſonalem aſſumpta eſt humanitas, vt primum diſcrimen inter Adam, & Chriſtum ex vtriuſque hypoſtaſi, ſeu perſona deſumatur, quòd videlicet Adam ſit perſona terrena. Chriſtus autẽ ſit perſona diuina. Secunda ex operibus depromitur, quoniam primus Adam opera habuit, affectúſq; terrenos, ſiquidem Dei præceptum violauit, amiſſaq; propterea originali iuſtitia paſſionibus, & affectibus terrenis fuit obnoxius: at Chriſtus habuit omnia opera planè cæleſtia, atque ſanctiſſima vtpote ab omni peccati labe prorſus immunis. Ita præter alios interpretatur D. Anſelmus, ac D. Hieronymus & Tertull. lib. de carne Chriſti, cap. 8. Tertia eſt, quoniam Adam per peccatum effecit, vt ipſe, & omnes poſteri, qui in illo quoque peccauerunt, morti eſſent ſubiecti, & in terram, de qua ſumpti erant reuerterentur: at Chriſtus & ſibi, & nobis reſurrectionem carnis, & immortalitatem promeruit, quæ expoſitio traditur quoque à D. Anſelmo, & aliis.

> 5.
>
> 1. Cor 15. 47.
>
> Chriſtus homo, cæleſtis quatuor ob cauſas.
>
> D. Thom.
>
> Caiet.
>
> Prima.
>
> Secunda.
>
> D. Anſelm.
>
> D. Hieron.
>
> Tertull.
>
> Tertia.

Quarta. H.Hieron.

6. Quatta, quæ iam ad præſens facit inſtitutum eſt, quoniam cæleſti virtute cóceptus, ortúſque fuit ex Virgine: quam expoſitionem etiam tradit D. Hieron. in commen. eius loci: *Caleſtis, inquit, dicitur, quia non humana fragilitatis ritu, ſed diuina maieſtatis nutu, & conceptus eſt, & enixus.* Quod totidem verbis repetit auctor

D. Ambroſ.

commentariorum in Paulum, qui D. Ambroſio tribuuntur. Iuxta quam interpretationem aduerte, quod Paulus ſtatim infert: *Igitur ſicut portauimus imaginem terreni, portemus, & imaginem cæleſtis*: ad caſtitatis commendationem pertinere, vt ſit ſenſus, ſiquidem ſecundus homo, id eſt, Chriſtus fuit de cælo cæleſtis, hoc eſt, ex Virgine puriſſima abſque vlla carnis illecebra conceptus, & natus: debemus nos quoq; cæleſtis huius hominis imaginem portare, hoc eſt, puritatem, caſtitatémq; ſectari, quam ille vſqueadeò coluit, vt nonniſi ex matre Virgine voluerit procreari, *ſicut portauimus imaginem terreni*, ſubiecti ſcilicet terrenis affectibus rebellioni, inquam, carnis, prauiſque aduerſus caſtitatem motibus, appetitionibuſq;, quas primus homo terrenus ſuo peccato in orbem inuexit. Ex quo habes hominem caſtitatis cultorẽ iam non terrenum, ſed cæleſtem eſſe, caſtitatémq;, atque puritatem eſſe quandam veluti cæleſtis hominis, hoc eſt, Chriſti non adumbratam ſed ad viuum expreſſam imaginem.

Caſtitas, Chriſti imago.

7. Quòd ſi quis aduerſus hanc poſtremam expoſitionem obiiciat, hac ratione inter Adam, & Chriſtum nihil intereſſe diſcriminis: ſiquidem ipſum quoque Adami corpus non ex viri ſemine progenitum, ſed cæleſti omnipotẽtis Dei virtute fuit efformatum, ſicut etiam Adami corpus ex terra fuit concretum, ita etiam corpus Chriſti non cæleſte fuiſſe, ſed humanum, atque terrenum: itaque hac ratione vel Chriſtum hominem eſſe terrenum, ſicut Adam; vel Adam ſicut Chriſtum hominem eſſe cæleſtem. Reſpondemus adhuc in hac expoſitione latiſſimum dari inter Adam, Chriſtúmq; diſcrimen, quòd videlicet Adami corpus licet ſupernaturali virtute, ex limo tamen terræ effectum fuerit, in quo nihil puritatis, ſanctitatiſq; apparet: itaque meritò dictus fuerit terrenus: at Chriſti corpus ex puriſſimo Virginis matris ſanguine abſque vlla viri opera, ſed Spiritus ſancti obumbrantis virtute fuerit efformatum, in quo tanta puritas, ſanctitáſq; elucet, vt meritò ſecundus iſte Adam ob hanc etiam rationem planè cæleſtis potuerit, ac debuerit appellari.

Inter efformationẽ corporis Chriſti, & Adami, latiſſimum diſcrimen

8. Sed vt eò, vnde digreſſi ſumus, reuertamur, manifeſtè puritas conceptus, & ortus Chriſti ex Virgine oſtenditur, cum tanquam ros quidam cæleſtis à cælis ipſis mittendus prædicitur, & tanquam pluuia è nubibus deſcenſurus prænunciatur: idémq; myſterium multò elegantius ſequentibus verbis explicatur, cùm ſubiungitur: *Aperiatur terra, & germinet Saluatorem.* Cùm enim hoc loco verbum hebræum פתח, quod aperiendi vocabulo expreſſit Vulgatus, de floribus dicatur, cum ex germinantibus arboribus erumpunt, quid quæſo pulchrius, & elegantius dici potuit ad puritatem ſanctiſſimæ Deiparæ in conceptu, & partu Chriſti declarandam, quàm cum Virgo in concipiendo, pariendóque Chriſto terræ in florem gemmanti, & erumpenti ſimilis dicitur? *Aperiatur*, inquit, *terra, & germinet Saluatorem*, hoc eſt, Virgo beatiſſima, quæ terræ nomine exprimitur, producat iam florem illũ Ieſſe, ſuper quem omnes ſancti Spiritus gratiæ requieſcent, ea puritate & pulchritudine, qua terra vi cæleſti, roréque perfuſa abſque vlla alia humana induſtria elegãtiſſimos ex ſe flores emittere conſueuit. Verùm de floris germinatione multa diximus, ſect. 5. Certè D. Leo ſerm. 3. de natiuitate Domini hanc terræ germinationem ad puriſſimum Chriſti ex Virgine ortum retulit. In hac, inquit, natiuitate etiam Eſaiæ ſermo completus eſt, dicentis: *Producat terra, & germinet Saluatorem, & iuſtitia oriatur ſimul. terra enim carnis humana*

Puritas conceptus, & ortus Chriſti ex Virgine.

D. Leo.

quæ

*quæ in primo fuerat præuaricatore, maledicta, in hoc ſolo beatæ Virginis partu germen edi-
du benedictum, & à vitio ſuæ ſtirpis alienum.*

Decimumquartum teſtimonium ex illis verbis Eſaiæ, cap. 53.
Aſcendet ſicut virgultum coram eo, & ſicut radix de terra ſitienti.

SECTIO XXVIII.

PRiorem huius vaticinij partem L x x. interpretes aliter tranſtulerunt, quàm
verterit D. Hieronymus: ſic enim habent: *Ἀνηγγείλαμεν ὡς παιδίον ἐναντίον
αὐτοῦ*, hoc eſt, *Annunciauimus coram eo quaſi puer*, ſeu potiùs, *quaſi puerum*, vt ver-
tit D. Hieronymus in commentariis. Cur verò L x x. ita tranſtulerint, illud L x x.
fuit cauſæ, quòd vox hebræa, יונק pro qua vulgatus tranſtulit, *virgultum* eſt in Be-
noni verbi, ינק quod ſignificat ſugere, lactare, nutrire. Deut. 32. *Vt ſugeret mel* Deut 32. 13.
de petra. Eſai. 60. *Suges lac gentium, & mammilla Regum lactaberis*. 1. Reg. 1. *Et la-* Eſai. 60. 16.
ctauit filium ſuum, Exod. 2. *Vis, vt vadam, & vocem tibi mulierem Hebræam, quæ nu-* 1. Reg. 1. 23.
trire (id eſt, lactare) *poſſit infantulum*. Quare יונק ex vi verbi idem eſt, atque *la-* Exod. 2. 7.
ctans; atque idcircò lactenti adhuc puero tribuitur, veluti Eſai. 11. *Delectabitur* Eſai. 11. 8.
infans ab vbere: quam eandem ob cauſam trahitur ad ramum, ſiue virgultum ſi-
gnificandum, eo quòd humorem ſugit ab arboris radice, ſicut infans ex matris
vbere: ita accipitur Iob. 15. *Non recedet de tenebris, ramos eius areſaciet flamma*. Iob. 15. 30.
Itaque optimè vertit D. Hieronymus, *virgultum*, ſicut & Symmachus, *ramum*: D. Hieron.
vox enim hebræa non quoduis virgultum ſignificat, ſed virgultum molle, & Symmach.
tenerum, ac veluti adhuc lactens, & lactentis inſtar ſuccum ſugens ex radice:
maleque in pleriſque Latinis exemplaribus, vt apud Cyrillum Alexandrinum
in comment. eius cap. campus pro puero legitur, quorum authores videntur
Græcè, *πεδίον*, pro *παιδίον*, legiſſe; cùm *παιδίον* tamen apud L x x. interpretes
legendum ſit.

Quod ad expoſitionem ſpectat, Rabbi Salomon, & Rabbi Dauid, & alij iu- 1.
niores Hebræi ſuo more tergiuerſantur, totumque hoc caput de populo He- Rabbi Salomon.
bræorum ad literam interpretantur, contendentes Eſaiam de eo quaſi de vno Rabbi Da-
homine loqui, quemadmodum & Deus ipſe loquitur Exod. 4 cùm ait: *Filius* uit.
meus primogenitus Iſraël: deſcribique à Propheta luculentiſſimis verbis omnes Iudæorum
illas calamitates, quas modò in iſta grauiſſima, & acerbiſſima captiuitate pati- figmentum
tur: idcircò nimirum appellari *deſpectum, nouiſſimum virorum, virum dolorum, &* circa hoc
ſcientem infirmitatem, leproſum percuſſum à Deo, & humiliatum vulneratum, & vſque- vaticinium.
adeò deformatum, vt nulla pulchritudinis, atque decoris veſtigia in eo videan- Exod. 4. 22.
tur. Sed hoc merum Iudæorum figmentum cum ipſo Eſaiæ contextu pugnat
apertiſſimè: in primis namque is, de quo ſermonem habet Propheta, tanta
vitæ, morumque ſanctitate memoratur excellere, vt iniquitatem non fecerit,
nec inuentus ſit dolus in ore eius: tanta in perferendis iniuriis patientia, vt pro
ſuis perſecutoribus, atque interfectoribus orauerit, quæ in Hebræorum popu-
lum nullo pacto conueniunt, quem conſtat eſſe maiori ex parte vſuris, auaritia,
cupiditate, maleficiis, aliiſque flagitiis implicatum, atque totum ferè ex innu-
meris dolis, fraudibus, aliiſque in omni genere ſceleribus concretum, adeoque
à vera iniuriarum tolerantia, & malorum perpeſſione abhorrentem, vt quotidie Execranda
tribus vicibus in ſuis Synagogis Romani Imperij, potiſſimumque Eccleſiæ Iudæorum à
Chriſti euerſionem impiis, & execrandis vocibus à Deo efflagitet; ſitq; in Thal- Deo efflagi-
mud cautum lege, vt Hebræi quibuſcunque malis, & incommodis potuerint, tatio.

omnes

omnes Chriſtianos afficiant, in fraudem impellant, fortunis euertant, oblataq; opportuna occaſione trucident, vt fuſè refert Magiſter Hieronymus à ſancta Fide cognominatus, ex Iudaiſmo ad fidem Chriſti conuerſus, & Benedicti XIII. Pontif. Max. Medicus tractatu quodam, quem edidit *De Thalmud libri falſitate*, cap. 5. & 6. ex quo manifeſtè reuincitur Rabbi Salomon, nullo pacto cap. iſtud Eſaiæ poſſe Hebræorum genti accommodari. Deinde is, de quo Eſaias ſermonem inſtituit, dicitur illa omnia propter aliorum ſalutem tolerare. *Verè*, inquit, *lāguores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit. Ipſe vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra: diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & liuore eius ſanati ſumus. Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit: & poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrûm*: ex quibus verbis illud liquidò colligitur, huiuſmodi Dei ſeruum, de quo loquitur Propheta, non propter ſua ipſius ſcelera paſſum eſſe, ſed propter crimina cæterorum, ac reliquos omnes eius ægritudine ſanitatem, liuore pulchritudinem, vulneribus medicinam, attritione integritatem, morte denique vitam fuiſſe conſequutos. Hîc ego mihi teſtes adeſſe velim, qui audiant Rabbi Salomonem vſqueadeò inſania furentem, vt audeat dicere populum Hebræorum in hac ſua captiuitate pro gentium omnium, & earum præcipuè, à quibus diuexatur peccatis vulnerari. Deumq; vniuerſarum gentium iniquitates ſuper Hebræum populum, innocentem ſcilicet, omniſque auaritiæ, fraudis, & iniquitatis expertem poſuiſſe, vt eas ſuis iſtis laboribus, & calamitatibus elueret: ſcilicet tanta ſunt Hebræorum merita, tamque in omni genere vitæ, morumque ſanctitas admiranda, vt pro vniuerſarum gentium infinitis ſceleribus poſſint cumulatè ſatisfacere. Nec videt Rabbi Salomon ſe hac in re omnibus Hebræis Doctoribus aduerſari, qui tantùm abeſt, vt credant Deum propter gentium ſcelera Hebræos nunc affligere, aut eas his Hebræorum laboribus, vulneribuſque ſanari, vt potiùs vnanimi conſenſu affirment omnes gentes, quæ modò Hebræos affligunt, ob id ipſum eſſe perituras, & ſempiternis apud inferos tormentis cruciandas: in quam ſententiam intelligunt illud Ioël. vlt. *Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Ioſaphat: & diceptabo cum eis ibi ſuper populo meo, & hereditate mea Iſraël, quos diſperſerunt in nationibus, & terram meam diuiſerunt, & ſuper populum meum miſerunt ſortem.* Accedit, quod ipſimet Hebræorum Rabbini confitentur, hanc poſtremam captiuitatem, quam Iudæi patiuntur, propter magnum aliquod eorum ſcelus accidiſſe: tum verò inter ſe diſputant, quodnam eiuſmodi tantum ſcelus à Iudæis ſuſceptum fuerit, propter quod tam acerba, diuturnaque ſeruitute opprimuntur. Ita fit, vt recentiores Hebræi neque cum Eſaia, neque cum ſuæ gentis antiquis Doctoribus conſentiant.

Hieronymus à ſancta fide.

Rabbi Salomonis inſania.

Ioël.3.2.

2. Maneat igitur hoc vaticinium nullo pacto ad Iudaicum populum ſpectare. Nec verò quiſquam alius aſſignabitur, cui ea, quæ eo cap. comprehenduntur, tribui queant, præter vnum Regem Meſſiam: is enim duntaxat ea futurus erat ſanctitatis, meritorumque magnitudine, vt ſolus ipſe pro vniuerſorum hominum peccatis poſſet cumulatiſſimè ſatisfacere, tamque ardentibus aduersùs homines amoris facibus inflammatus, vt ob eorum ſalutem innumeris ſeſe opprobriis, contumeliiſque proſcindendum, atque acerbiſſimis, & grauiſſimis tormentis excruciandum ſuis hoſtibus obiiceret, tandemque in cruce cum ſummo dedecore & ignominia ſanguinem, vitamque profunderet: quæ omnia eo cap. complexus eſt Eſaias, Chriſtúſque noſter verus vtrique Meſſias impleuit. Id, quod vel ex ipſo contextu manifeſtum eſt. Quis enim alter præter Meſſiam *brachium Domini* appellari debuit? Cuius alterius generatio inexplicabilis

Præcedens vaticinium ad ſolum Meſſiam ſpectat.

cabilis dici potuit? Quis alius, tot tantiſq; gratiæ, ſanctitatis, meritorumq; opibus abundare, vt vnus ipſe vniuerſis hominibus, antecelleret, eorumq; omnium infinita propemodùm ſcelera, ſua vnius ſanctitate compenſaret? Accedit quod Eſaias hoc capite pergit diſſerere de illo eodem, de quo agreſſus fuerat dicere ad finem capitis præcedentis: vt ex ipſo nexu, ſerieq; contextus palàm eſt: at orſum fuiſſe vaticinari de Rege Meſſia, vel ipſe Paraphraſt. Chald. intellexit, cum ita vertit: *Ecce proſperabit ſeruus meus Meſſias, exaltabitur, & eleuabitur, & confortabitur nimis*, &c. Id quod veteres quoque hebræi ſenſerunt: in quibus R. Moyſes Gerundenſis in comment. ſuper 29. cap. Geneſis, ſic ait: *Rex Meſſias habet dare cor ſuum ad petendum miſerationes pro Iſraël, & ad ieiunandum, & humiliandum ſe pro eis, ſicut ſcriptum eſt Eſaiæ 53. Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra.* Hæc ille.

Paraphraſt.

R. Moyſes Gerund.

2. Iam verò ſi de noſtris agitur, quis eorum hunc locum, vtpote ad reuincendos Iudæos clariſſimum prætermiſit? Eo vtuntur D. Iren. lib. 4. aduersùs hæreſes ca. 56. vbi aduersùs Iudæos duos Meſſiæ aduentus prædictos fuiſſe à Prophetis argumentatur Iuſtinus Philoſophus, & martyr in dialogo cum Tryphone aduersùs Iudæos, Tertul. lib. contra Iud. cap. 9. Euſeb. Cæſar. lib. 5. demonſt. Euang. ca. 2. D. Cyprian. lib. 2. aduersùs Iudæos cap. 13. Chryſ. oratione 3. contra Iudæos, Anaſt. Sinaita lib. 11. comment. in Hexameron, & alij.

Irenæus. Iuſtin. Mart. Tertullian. Euſeb. Cæſa. D. Cyprian. D. Chryſoſt. Anaſt. Sinai.

3. Cum hæc ita ſe habeant, aggrediamur iam ſanctiſſimæ Deiparæ virginitatem in conceptu, & partu Chriſti cõfirmare. Atque illud imprimis iuxta Septuag. interpretum tranſlationem collige. prædici ab Eſaia Deum lactentem puerum futurum, idq; tanquam rem quandam nouam admirandamq; commemorari, ſiue legas, *Annuntiamus quaſi puerum*, ſiue, *Annuntiauimus, quaſi puer* (ſcilicet erit) *coram illo*, id eſt, Patre. Deinde iuxta vulgatam editionem, qua dicitur, *Aſcendit ſicut virgultum coram eo*, ſignificari Meſſiam in primo aduentu humilem fuiſſe venturum; ſed in dies magis, ac magis inſtar virgulti forma, nominiſq; celebritate incrementum habiturum, *coram eo*, id eſt, coram Iſraële, ſiue Iudæis, vel etiam coram Patre. Porrò quod ſubiungitur, *Et ſicut radix de terra ſitienti*, duplicem habet explicatum. Vnus eſt Meſſiam in ipſo ſtatim initio, antequam diuinitatem ſuam, atque potentiam per miracula demonſtraret, deſpectum abiectumq; abſq; vlla nominis claritate, exiſtimationiſq; ſplendore victurum, inſtar radicis arenti ſolo exortæ, quæ cum humore careat, non erumpit in eam frondium, ramorúmq; pulchritudinẽ, quæ in alijs plantis in amœna, & irrigua tellure cõſitis reperitur.

Deus factus puer factus, mirum.

4. Alter eſt, iam ad Mariæ virginitatem pertinens, quem etiam literalem, ac germanum eſſe fateri nos cogit nobilium Patrum auctoritas, qui per *terram ſitientem* ipſam ſanctiſſimam virginem accipiunt, ex qua Chriſtus, qui radix Ieſſe dicitur, tanquam ex arido ſolo, hoc eſt, nulla humana induſtria, atque opera irrigata, ſed diuina tantùm virtute fœcundata fuit exortus, hebraicè pro *ſitienti*, eſt dictio ציה, quæ ſiccitatem, ſolitudinem, ac deſertum ſignificat: vnde aliqui trãsferunt: *ſicut radix de terra deſerti*: alij *de terra inuia*: quæ interpretatio eſt D. Hier. in comment. *Sicut radix*, inquit, *de terra ſitienti*. Pro *ſitienti*, Aquila interpretatus eſt *inuia*, vt virginitatis priuilegium demonſtraret, quod abſque vllo humano ſemine de terra priùs inuia ſit creatus. Conſentit Euſeb. Cæſar. lib. 3. demonſt. Euang. cap. 2. vbi ſequens editionem. 70. interpretum, *Annunciauimus*, inquit, *coram eo quaſi puerulus, quaſi radix in terra ſitienti: pro quo Aquila ſic interpretatus eſt: Et predicabitur tanquam quod vbere nutritur in facie eius, & tanquam radix de terra inuia; Theodotio vero, Et aſcendet ſicut quod lacte alitur coram eo, & ſicut radix de terra ſitienti: vbi puerulus quidem ille, qui vbere, atq; lacte nutritur,*

B. Virgo ob Virginitatis priuilegium terra ſitiens.

D Hieron.

Aquila. Euſeb. Cæſa.

 planè

planè ortum Christi declarat: terra verò inuia, & ſitiens, virginem, quæ illum enixa eſt, quam ſcilicet nullus vir adiit, de qua quamuis inuia, laudata illa radix prodijt, & puerulus, qui vbere, lacteq́; nutriretur. Verùm hæc abumbratè admodum ſignificauit: apertius verò idem Propheta ſententiam ſuam interpretatur, vbi ait: Ecce Virgo in vtero accipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen eius, Nobiſcum Deus: hoc enim ſignificat Emmanuel. Hæc Euſeb.

Eſai. 7. 14.

5\. Fuit hæc Chriſti ex Virgine tanquam ex terra ſitienti generatio adumbrata in procreatione Adami ex terra virgine, hoc eſt, nullis pluuijs irrigata, nec humanis laboribus exculta, vt expendit D. Iræneus lib. 3. aduersùs hæreſes, cap. 31. *Quemadmodum*, inquit, *protoplaſtus ille Adam de terra rudi, & adhuc virgine, nondum enim pluerat Deus, & homo non erat operatus terram, habuit ſubſtantiam, & plaſmatus eſt manu Dei, & ſumpſit Dominus limum de terra, & plaſmauit hominem: ita recapitulans in ſe Adam, ex Maria virgine rectè accepit generationem Adæ recapitulationis: ſi enim ille de terra ſumptus eſt, & verbo Dei plaſmatus, oportebat id ipſum verbum recapitulationem Adæ in ſemetipſo faciens eiuſdem generationis habere ſimilitudinem.* Hæc Irenæus, à quo eandem ſententiam mutuatus videtur Tert. lib. de carne Chriſti, cap. 17. cum ait: *Virgo erat adhuc terra nondum opere compreſſa, nondum ſementi ſubacta ex ea hominem factum accipimus à Deo in animam viuam: igitur ſi primus Adam de terra traditur; meritò ſequens, vel nouiſſimus Adam, vt Apoſtolus dixit* 1. Cor. 15. *proinde de terra, id eſt, carne nondum generationi reſignata in ſpiritum viuificantem à Deo prolatus.* Hæc ille.

Chriſti generatio ex Virgine in procreatione Adami adumbrata.

D. Irenæus.

Tertullian.

6\. Porrò pulchrè D. Aug. lib. 50. hom. hom. 36. exponit cur Chriſtus radix appelletur: quoniam ſcilicet, ſicut radix nullam pulchritudinem foris oſtendit, ſed vim tamen, & efficacitatem habet, quam per omnem fundit arborem, ita Chriſtus, licet in paſſione nullam ſpeciem, ac decôrem, vt ait Propheta, foris prætulerit, infinitam tamen promerendi, & ſatisfaciendi vim in vniuerſos mortales exeruit. Sed audiamus Auguſt. *Aſcendet*, inquit, *ſicut virgultum, & ſicut radix de terra ſitienti. Quare vt radix? Ideo, quia non eſt illi ſpecies, neque decor, paſſus eſt, humiliatus eſt, conſputus eſt, non habebat ſpeciem, homo apparebat, cum Deus eſſet, ſed quomodo radix non eſt pulchra, ſed intus habet vim pulchritudinis ſuæ. Attendis arborem pulchram amœnam, folijs virentem, fructibus opulentam, delectat aliquid de fructu carpere, ſub vmbra eius ſedere, & requieſcere ab æſtu: laudas totam illam pulchritudinem, ſi radix oſtendatur tibi, nulla pulchritudo in ea eſt, noli contemnere, quod abiectum eſt, inde proceſſit, quod miraris: Attendite modò claritatem arboris. Creuit Eccleſia, crediderunt gentes, victi ſunt terræ Principes, poſitum eſt collum eorum ſub iugo Chriſti veniunt volatilia cœli, requieſcunt ſub ramis eius: quæramus radicem, conſputus eſt, crucifixus eſt. Ecce hic ſpecies non eſt, ſed intus erat ſpecies, qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo.* Hactenus Auguſt.

D. Auguſt. Chriſtus in paſſione arboris radici ſimilis.

Eccleſiæ pulchritudo, tota ex Chriſti paſſione.

Decimumquintum teſtimonium ex illis verbis Eſaiæ cap. 63.

Generationem eius quis enarrabit?

SECTIO XXIX.

1\. POſtquam Eſaias Chriſti paſſionem tormenti, & opprobrij pleniſſimam deſcripſiſſet, vt nos ad eius admirabilem, diuinamq; celſitudinem contemplandam incitaret, ne videlicet aliquid humile, & abiectum de illo ſuſpicari poſſemus, quin potius amoris illius magnitudinem, quoad ea omnia, non ſolùm inuictu, ſed libenti etiam animo perferenda ſe abiecit, multò magis ſuſpiceremus;

eius eximiam naturæ præſtantiam nobis ante oculos proponendam putauit. Itaque admirabundus exclamauit: *Generationem eius quis enarrabit?* quæ verba triplicem expoſitionem literalem recipiunt.

Prima eſt *generationem* hoc loco pro filiorum, multitudinē vſurpari, ſignificarique innumerabilem fore Meſſiæ Regis, & infi itam propemodum ſobolem, non quidem corpore, ſed ſpiritu, ac fide generandam: vt illud Propheta ſignficet: quamuis Meſſias tam humili, & abiecto mortis genere vitā eſſet amiſſurus; nihilominus in eum ita proſciſſum iniuriis, vexatum contumeliis: excruciatum tormentis, affixum denique cruci, ibique mortuum tam innumerabilem non tātùm hominum, ſed gentium, nationúmq; multitudinem credituram, vt eam nemo poſſit percenſere numerando: *Generationem*, inquit, *eius quis enarrabit?* hoc eſt, quis ſpiritualem Meſſiæ ſobolem, & pōſteritatem poterit numerare? Hæc expoſitio imprimis probatur ex ipſa voce hebræa דור. quæ generationem, hoc eſt, hominum ſobolem, & procreationem ſignificat, veluti Eccleſ. 1. *Generatio præterit, & generatio aduenit, terra autem in æternum ſtat*: Deut. 32. *Generatio enim peruerſa eſt, & infideles filij.* Deinde ex verbis ſequentibus, quæ huic expoſitioni concinunt: ſubiungitur námque: *Quia abſciſſus eſt de terra viuentium*: quaſi dicat Propheta, Non mirum, ſi tantam Meſſias habere debeat filiorum generationem, & ſobolem, quoniam ipſa morte inſtar plātæ putabitur, vt fortiùs erumpat. Quia enim Propheta Meſſiam paulò ante ſurculo aſcendenti de terra comparauerat, optimo iure, cum de eius poſteritate diſſeruit, ſimilitudinem ex plantis deſumptam adhibuit, quæ cum abſcinduntur, cum putantur, eo ipſo in maiorem frondium multitudinem, altitudinémque erumpunt. Itaque iuxta hanc expoſitionem perinde fuit Meſſiam in Cruce mortem obire, atque inſtar plantæ putari, vt ob idipſum ex eo infinita propemodùm germinum multitudo pullularet. Cauenda eſt hoc loco Vatabli, & quorundam aliorum expoſitio, hanc generationem ſeculum illud, ſeu illius ſeculi hominum prauitatem, in quos Chriſti aduentus incidit, interpretantium hoc ſenſu: *Generationem eius quis enarrabit*, hoc eſt, quis poterit ſatis deſcribere, verbíſque amplificare generationem illam prauam atque peruerſam, Iudæorum, inquam, prauos, profligatóſque mores, audaciam, impudentiam, perfidiam, qui eo tempore viuent quo Meſſias adueniet? Cauenda eſt, inquam, hæc expoſitio, quoniam communi Patrum ſentētiæ aduerſatur, qui hoc loco *generationem* de generatione ipſius Meſſiæ interpretantur: non verò de generatione Iudæorum. Pugnat etiam cum ipſo contextu, qui habet: *Generationem eius*, id eſt, Meſſiæ, de quo nimirum Propheta loquebatur.

Eccleſ. 1. 4.
Deut. 32. 20.
Innumera Meſſiæ ſpiritualis ſoboles vnde prouenerit.
Vatablus.

2. Secunda expoſitio adhuc præſtantior eſt his verbis Eſaiam æternam Chriſti generationem ſecundùm diuinitatem explicaſſe: itaque cōſpecta tanta eius humilitate, & abiectione, quam paulò ante deſcripſerat, quaſi attonitum, obſtupefactúmq; fuiſſe, quod videlicet tantus Deus, cuius æterna à Patre generatio ob eius diuinam altitudinem, & præſtantiam comprehendi, explicaríve à nobis minimè poſſet, ad tantam ſe humilitatem abieciſſet. Ita pleriq; omnes Patres hūc locum interpretantur. D. Iren. lib. 2. aduersùs hæreſes, c 48. vbi diſputans contra Gnoſticos, qui æternam Verbi generationem curioſiùs inquirere præſumebant, citat hoc Eſaiæ teſtimonium, vt oſtendat æternam Verbi generationem comprehendi à creatis mentibus non poſſe, infertque: *Generationem eius inenarrabilem exiſtentem nemo nouit, non Valentinus, non Marcion, neque Saturninus, neque Baſilides, neque Angeli, neque Archangeli, nec Principes, neque Poteſtates, niſi ſolus, qui generauit Pater, & qui natus eſt filius.* Adde, & Spiritus Sanctus. D. Ambroſ. libr. 1. de fide, capit. 6. D. Hieronym. & Cyrill. Alex. in commentar. ſuper Eſaiam,

Æterna Chriſti generatio inenarrabilis.
D. Irenæus.
D. Ambroſ.
D. Hieron.
Cyrill. Alex.

D. Chryſoſt. D. Auguſt. Theod. Leo Magn. D Hilar.

D.Chryſoſt.homil.2.in Matth.D.Auguſt.libr. quinquaginta homiliarum hom. 36.& tract.31.in Ioan. & lib. 1. de Symbolo ad Catechumenos cap. 3. & lib.2. cap. 3. Theodoret. in ſuo Eraniſte in 2. dialogo, qui *inconfuſus* inſcribitur, Leo Magnus ſerm. 9. & 10.in Natiuit. Domini, & D. Hilar. lib. 2. de Trinitate, & alij.

3. Tertia denique expoſitio eſt etiam Patrum communis locum Eſaiæ commemoratum ad temporalem Chriſti generationem referentium, quæ perfectè enarrari explicaríque non poſſit, cum præcipuè quod ipſum per ſe incarnationis myſterium, quod perfectum fuit in Virgine, vſque adeo excelſum, & arcanum ſit, vt non poſſit omnino à creatis intelligentiis comprehendi: tum etiam, quoniam ſingulare, & eximium fuerit opus diuinæ potentiæ Chriſtum concipi, edíque à Virgine abſque vlla vel minima eius integritatis iactura, vt Eſai. optimo iure per admirationem dixerit: *Generationem eius quis enarrabit?* Id quod facilè oſtenditur: ſi enim Chriſtus ordinaria ratione ortus ex matre fuiſſet, non erat, cur Eſaias per admirationem diceret: *Generationem eius quis enarrabit?* facilè enim eius generatio explicari poſſet, ſi ſicut alij homines fuiſſet generatus: itaq; Prophetæ admiratio euincit Chriſti generationem temporalem diuina altiſſimi virtute perfectam in virgine fuiſſe. Sic interpretati ſunt nobiliſſimi Patres quorum nonnullos paulò ante pro ſecũda expoſitione citauimus, quippe qui vtramque interpretationem vt literalem, & germanam complexi ſunt: atque imprimis Iuſt. Philoſoph. & Mart. in dial. cum Tryphone aduersùs Iudæos, *Verbum*, inquit *quo Eſaias vſus eſt: Genus eius quis exponet; quod vita eius à terra aufertur: num tibi videtur dictum quaſi eius, qui non ex hominibus genus habeat?* Tert. in lib. aduersùs Iudæos c.12. *Natiuitatem*, inquit, *eius quis enarrabit? Quia nullus omnino hominum natiuitatis Chriſti fuit conſcius in cõceptu, cum virgo Maria Verbo Dei prægnans inueniretur.* D. Athan. li. de incarnatione Verbi, eiúſque corporali ad nos aduentu, *Natiuitatem*, inquit *eius quis enarrabit? Hic eſt, qui ex virgine prodiit, & vt homo in terris apparuit, & cuius inenarrabilis ſecundùm carnem natiuitas cenſetur: non enim eſt, qui patrem eius carnalem dicat, cum non ex viro, ſed ex virgine ſola corpus eius ortum trahat.* D. Hier. & Cyrill. Alex. in comm. ſuper Eſaiam, D. Chryſoſt. hom. de Ioan. Baptiſta his verbis: *Generationem eius quis enarrabit? Hoc nobis oſtendit, quoniam natus quidem ſit, ſed quomodo natus ſit, ignoramus. Beata Maria mater, & virgo, virgo fuit ante partum, virgo poſt partum, Ego hoc miror, quomodò de virgine virgo natus ſit, & poſt natiuitatem virginis mater virgo ſit.* D. Auguſt. li. 50. hom. 36. *Generationem*, inquit, *eius quis enarrabit? quam generationem? Ante Luciferum genui te: ecce vna generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta ſunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte ſecunda eius generatio narratur: fide concipitur, maſculus non accedit, vterus Virginis tumet, procedit tanquam ſponſus de thalamo ſuo: mirabilis iſta generatio: mirabilis eſt humana, quia ſine patre; mirabilis illa, quia ſine matre.*

Temporalis etiam ex duplici capite inenarrabilis.

D. Iuſt. Mar. — Tertull. — D. Athanaſ. — D Hieron. Cyrill. Alex. D. Chryſoſt. — D. Auguſt. — Vtraq; Chriſti generatio mirabilis.

4. Denique D. Bernard. ſerm. 1. in vigilia Natiuitatis: *O partus ſolus ſine dolore, ſolus neſcius pudoris, corruptionis ignarus, non reſerans, ſed conſecrans virginalis vteri templũ. O Natiuitas ſupra naturã, ſed pro natura miraculi excellentiã ſuperans, ſed reparans virtute myſterij. Fratres generationẽ iſtã quis enarrabit? Angelus nũtiat, virtus altiſſimi obũbrat, ſuperuenit Spiritus, virgo credit, fide cõcipit, virgo parturit, virgo permanet, quis nõ miretur? Naſcitur altiſſimi filius, Deus de Deo genitus ante ſecula, naſcitur. Verbũ infãs, quis vel ſatis miretur?* Habemus igitur tẽporalẽ Chriſti natiuitatẽ inexplicabilẽ ab Eſaia prædicari, eo quòd ex matre virgine manente nõ ſolùm integra eius virginitate, ſed magis adhuc perfectâ prodierit. Fuit enim Mariæ virginitas; vt aiebat paul. ante Bern. ipſo partu conſecrata, ſeu vt loquitur D. Fulgent. ſerm. de laudibus Mariæ,

D. Bernard. — D. Fulgent.

Creuit

Creuit partu integritas, & virginitas ampliata eſt potiùs, quam fugata. Itaque ob tanti miraculi nouitatem ſimul, & magnitudinem Eſaias admirabundus exclamat: *Generationem eius quis enarrabit?* Quò eodem affectu Patres in tanti myſterij admiratione defixi loqui ſolent, veluti D. Greg. Nyſſen. orat. in diem natalem domini: *O rem,* inquit, *admirandam: virgo mater efficitur, & permanet virgo. Cernis nouum naturæ ordinem? in alijs mulieribus, quandiu aliqua eſt virgo, non eſt mater, hic autem vtrumq; nomen in idem concurrit: eadem enim & mater, & virgo eſt: nec virginitas partum ademit, nec partus virginitatem ſoluit. Decebat enim, vt qui in vitam humanam introibat, vt homines integros, incorruptoſq; ſeruaret, ab incorrupta ſibi deſeruiente integritate initium duceret.* Eleganter quoq; S. Maximus Epiſc. Taurinenſis hom. 1. 2. & 6. in natiuitate Domini: *Duas,* inquit, *in Chriſto generationes legimus, ſed in vtraq; incomprehenſa diuinitatis eſt virtus: ibi enim eum ex ſemetipſo genuit Deus; hic eum virgo Deo cooperante concepit: ibi ſine initio, hic ſine exemplo; illa eſt ante hominem, iſta ſupra hominem; illa incogitabilis, iſta mirabilis. Generationem ergo eius quis enarrabit? Sed ſi narrari non poteſt, credi poteſt; ſi lingua deficit, fides proficit. Quid hoc eſt miraculi? ſecreto quodam, incomprehenſoq; conceptu procedit de mortali fœmina diuina progenies. Hodie noua fœminei ſexus gloria peperit virgo, & quod vniuerſa nobiſcum creatura miratur, natus eſt homo non per hominem procreatus: naſcitur Chriſtus ex Maria, vt & ſexus fœmineus hominem daret, & Deum proderet integritas virginalis.*

> Deiparæ virginitas ampliata per partum.
>
> Greg Nyſſe.
>
> Maximus.

Rectè feciſſe Eſaiam, qui agens de Meſſiæ humilitate, & paſſione, eius quoque celſitudinem, & præſtantiam commemorauerit.

SECTIO XXX.

NOn putauimus prætereundum ſilentio mirum, ac planè diuinum Eſaiæ artificium in Chriſti humilitate, ac paſſione deſcribenda. Cùm enim eo cap. tam multis verbis Chriſti opprobria, contumelias, dolores, tormenta, crucem deſcripſiſſet, eúmque deſpectum leproſum, ac nouiſſimum virorum appellaſſet, dixiſſetque eius ſplendorem vſque adeo obſcuratum, vt in eo nihil decoris, ac pulchritudinis videretur, tandémque maximis affectum iniurijs, & acerbiſſimis torméntis excruciatum mortem dedecoris, cruciatuumq; pleniſſimam obiiſſe: ne quis propterea indignum aliquid eius altitudine, & maieſtate ſentiret, tanto artificio eam narrationem contexuit, vt eam ſubinde præclaris ſentétiis eiuſdem Chriſti magnitudinem continentibus quaſi pretioſis gemmis inſperſerit. Igitur quinque potiſſimùm ad Meſſiæ dignitatem ſpectantia commemorauit, quæ nobis in eius conſideranda paſſione ſemper ante oculos obſeruari voluit. Quia enim videri poterat Chriſtus ex infirmitate, imbecillitateq; affectus morte fuiſſe, eius infinitam potentiam in ipſo ſtatim eius narrationis initiò declarauit, cùm eum *brachium Domini* appellauit. Deinde, ne illud in mentem veniret, eum ex violento Patris imperio, ac per vim magis compulſum, quàm ex obedientia propria voluntate ſuſcepta mortem oppetiiſſe, illud etiam explicandum putauit, *fuiſſe oblatum, quia voluit,* omnéſque illos cruciatus inſtar mitiſſimi agni incredibili patientia ſuſtinuiſſe. Portò ne inſipiens aliquis audiens eam à Deo percuſſum, & humiliatum, cogitaret id ei propter aliqua grauia, quæ ſuſcepiſſet, flagitia eueniſſe, continuò addidit eum iniquitatem non feciſſe, nec in ore eius fuiſſe dolum repertum, ſed Deum in eo iniquitates omnium noſtrum proſuiſſe, vt in illo omnium mortalium ſcelera, & flagitia vindicaret. Ne quis etiam ex illius obſcurato decore, & pulchritudine minus erga illum alliceretur, docet

> 1
>
> Eſaiæ in deſcribenda Chriſti humilitate mirũ artificiũ.

in ipſa obſcuratione formæ tantam otis venuſtatem,elegantiámq; præ ſe tuliſſe, vt omnium corda,atq; oculos ad ſe amandum,intuendúmq; conuerteret.Denique,ne ex eo,quod à ſuis aduerſatiis deſpectiſſimus omnium mortaliũ eſt habitus:atq; per ſummum contemptum,pluſquam dici, cogitariq; poteſt, iniutiosè à viliſſimis illis homuncionibus acceptus,neceſſariò ſibi eius natiuæ præſtantiã atque inexplicabilem generis nobilitatem, & ſplendorem ob oculos proponendum exiſtimauit: *Generationem*, inquit,*eius quis enarrabit?* Quæ omnia, vt magis intelligas,nonnulla de ſingulis breuiter appingenda duximus.

2. Atque vt a potentia primum ordiamur, quam Eſaias imbecillitati oppoſuit

Chriſtus nõ ex imbecillitate actus in crucem.

ea illis verbis à Propheta explicata eſt. *Brachium Domini cui reuelatum eſt?* Nam per *brachium Domini* Chriſtus ipſe eſt intelligendus, qui brachium Domini dicitur ob infinitam potentiæ magnitudinem, vt ne ex imbecillitate in crucẽ actus fuiſſe putetur,quod non potuiſſet hoſtium ſuorum conatur, & impetum coërcere.Significatur verò hac interrogatione Prophetæ paucitas Iudæorum, qui in Chriſtum erant crediturι: hanc enim vim habet in ſacris literis hæc loquendi

Pſal.18 13. formula,vt Pſal.18. *Delicta quis intelligit?*& Eccl.31. *Beatus diues* (ſic enim eſt græ-

Eccl.31.8. cè) *qui inuentus eſt ſine macula:& qui poſt aurum non abijt,nec ſperauit in pecunia theſauris. Quis eſt hic, & laudabimus eum?* præterquam quod hoc ſenſu citantur à Paulo

Rom.10.16. verba præcedentia ad Rom. 10. *Sed non omnes*, inquit,*obediunt Euangelio, Eſaias enim dicit.domine quis credidit auditui noſtro?* Licet enim non addat Paulus: *Et bra-*

Ioan.12.37. *chium Domini cui reuelatum eſt?* tamen eodem planè ſpectat vtraque interrogatio,

Paucitas Iudæorum qui in Chriſtum erant credituri. vt habes Ioan.12. *Cum,inquit,tanta ſigna feciſſet coram eis, non credebant in eum, vt ſermo Eſaiæ Prophetæ impleretur, cùm dixit: Domine quis credidit auditui noſtro,& brachium Domini cui reuelatum eſt?* Vbi cernis Ioannem hunc locum de Iudæorum, qui in Chriſtum credituri erant, paucitate intellexiſſe. Quod verò nequaquam de Gentibus locutus fuerit Eſaias ex eo poteris cognoſcere,quod cap.52.præcedenti de multitudine Gentium,quæ Meſſiam recepturæ erant, dixerat: *Parauit Dominus brachium ſanctum ſuum in oculis omnium Gentium,& videbunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri:*quod aptè poteris transferre.*Nudauit Dominus brachium ſanctum ſuum in oculis omnium Gentium.* Verbum enim hebraicum: חשף reuelare, &

Eſai.47.2. nudari ſignificat,veluti Eſai. 47. *Diſcooperi humerum tuum.* Eſt igitur ſenſus, Domini brachium,id eſt, Chriſtum paucis quidem Iudæis, ſed multis tamen Gentibus nudatum fuiſſe,hoc eſt cognitum,& creditum, & eius diuinitatem, & potentiam quam Verbum ipſum in humanitate oſtendit,ducta ſimilitudine ab iis, qui cum ad oſtentationem virium rem aliquam magnam aggrediuntur,brachiũ nudare conſueuerunt:ſic enim Deus, cum filium factum hominem miſit in terras, ad opus redemptionis aggrediendum, perficiendúmq; brachium quodam-

In incarnationis myſterio potentiã ſuam demõſtrauit Deus. modo nudauit, quoniam in eo opere, vtpote difficillimo, & maximo infinitam vim,& potentiam ſuam demonſtrauit.Quò haud dubiè ſpectauit virgo ſanctiſſima in ſuo Cantico,cum agens de incarnationis myſterio cecinit:*Fecit potentiam in brachio ſuo*,vt interpretatur Cyril.Alex.lib.8.in Ioan.cap.20.

Luc.1.51. Eôdem ferè reuoluitur expoſitio D.Aug. tract. 53. in Ioannem,cùm ait Chri-

Cyrill.Alex. 5. ſtum idcircò apud Eſaiam brachium Domini appellari, quod Deus Pater per

D.Auguſt. Filium omnia procreauit: *Satis*, inquit,*oſtendit brachium Domini ipſum Filium Dei*

Chriſtus brachium Domini cur appelletur. *nuncupatum,quia omnia per ipſum facta ſunt:ſicut enim tuum brachium eſt,per quod operaris, ſic Dei brachium dictum eſt eius Verbum, quia per Verbum mundus operatus eſt. Cur enim homo vt aliquid operetur, brachium extendit, niſi quia non continuo fit, quod dixerit? ſi autem tanta poteſtate praualeret, vt ſine vllo motu corporis ſui fieret, quod diceret, brachium eius, verbum eius eſſet.* Quibus verbis D. Auguſt. infinitam diuini brachij

brachij potentiam, hoc eſt Chriſti, qui eſt Verbum Patris, explicauit, cum dixit Patrem per huiuſmodi Verbum omnia effeciſſe. Verùm cum dicimus Patrem per Verbum tanquam per brachium, vt aiebat Aug. & ſicut etiam docet Ioan. cap. 1. omnia facere, ne intelligas dictionem, *per*, ſignificare inſtrumentum, vt impiè arbitrati ſunt Ariani, ex ea loquendi formula Filium minorem eſſe Patre argumentantes: nec enim, *per*, hoc loco dicit inſtrumentum, ſed præcipuum efficiens, cuiuſmodi eſt Filius eiuſdem omnino cum Patre ſubſtantiæ, atque potentiæ: illudque tantùm ſignificatur Filium, ſicut à Patre tanquam à ſuæ originis ſempiterno principio habet eſſentiam; ita quoque habere potentiam, per quam creat, eandem, inquã, illam, quam Pater habet, & idcirco Patrem dici per Filium omnia creare. Ad quem ſenſum interpretandi & moliendi ſunt plerique ex veteribus Patribus, ſicubi Filium inſtrumentum, & adminiſtrum Patris vocauerunt, veluti Tertull in lib. contra Praxeam, cap. 12. & 19. & in lib. aduersùs Hermogenem, cap. 22. vbi Verbum miniſtrũ, & arbitrum Patris appellat: *Adoro, inquit, ſcripturæ plenitudinem, quæ mihi, & factorem manifeſtat, & facta, in Euangelio vero amplius, & miniſtrum atque arbitrum rectoris inuenio ſermonẽ.* Et Clemens Alex. in Protreptico ad Gentes: *Pulchrè, inquit, ſpirans inſtrumentum Dominus hominem fecit ad imaginem ſui: certè ipſe quoque eſt Dei concinnum, & aptum inſtrumentum, & ſanctum, ſapientia ſupermundana, Verbum cœleſte*: quas locutiones ad ſenſum nobis paulò ante explicatum trahere oportet: ab iis tamen, quia duriſſimæ ſunt, & Arianum errorem ſubolent, eſt omnino abſtinendum.

Ioanni.
Dictio, Per, quid hic.
Tertull.
Clem. Alex.

Sed vt ad inſtitutum reuertamur: cum Chriſtus *brachium Domini* appellatur, manifeſtè oſtenditur, eum non ſolum ſi voluiſſe, potuiſſe ſe è ſuorum hoſtium manibus eripere, ſed etiam illos omnino euertere. Id quod exploratum eſſe voluit, cum vniuerſam illam cohortẽ, quæ ad eum comprehendendũ veniebat, ſolo verbo perterruit, atque proſtrauit: quemadmodum expendit Cyrill. Alex. lib. 11. in Ioan. cap. 33. & D. Aug. tract. 112. in Ioannem, qui hoc loco Iudæis inſultans, *Vbi, inquit, nunc militum cohors, & miniſtri principum, ac Phariſæorum? vbi terror, & munimen armorum? nempe vna vox dicentis, Ego ſum, tantam turbam odiis ferocem, armiſq; terribilem ſine telo vllo percuſſit, repulit, ſtrauit.* Idipſum cecinit ex perſona Chriſti Regius vates Pſ. 87. *Æſtimatus ſum cum deſcendentibus in lacum, factus ſum ſicut homo ſine adiutorio, inter mortuos liber*: Hebraicè ad verbum: *Reputatus ſum quaſi homo, cui non fortitudo, in mortuis liber*: quaſi dicat: Exiſtimarunt multi me ſimilem eſſe reliquis ad inferos deſcendentibus, qui non poſſem me neque à morte, neque ab inferorum pœnis eripere; itaque infirmum, imbecillumq; eſſe, vt cæteri ſunt mortales; cum tamen vſqueadeò ſuperior, ac potentior morte eſſem, vt etiam mortuus, atque inter mortuos conſtitutus liber eſſem, in meáque eſſet poteſtate mori, aut non mori: ad inferos deſcendere, vel non deſcendere: apud inferos morari diutiùs, aut ſtatim me à mortuis excitare. Hæc vna fuit ex cauſis præcipuis, cur Chriſtus inclinato capite animã efflauerit Ioan. 19. *Et inclinato capite tradidit ſpiritum*, quaſi mortem non audentem ad illum accedere capitis inclinatione vocauerit; vt oſtenderet mortem nullam in ſe potuiſſe habere poteſtatem, niſi ipſe permiſiſſet, vt vult D. Athan. lib. quæſtionum ad Antiochum q. 76. *Impletis, inquit, omnibus, quæ pati debuerat, ſola mors adhuc reſtabat, atque hæc quidem ſibi metuens appropinquare non audebat: ideo Chriſtus eam inclinato capite vocauit: nam antequam caput inclinaſſet, propiùs accedere verebatur.* Hæc ille. Quidni etiam huc ſpectaſſe arbitramur Abacuch Prophetam cap. 3. cum dixit: *Cornua* (ſcilicet Crucis) *in manibus eius.* Cum enim non dixerit, *manus eius in cornibus*, ſed, *cornua in manibus eius*, tacitè innuit in manibus eius hoc eſt, in

4
Hoſtes ſuos eu...ſſet Chriſtus ſi voluiſſet.
Cyrill Alex.
D. Auguſt.
Ioan 18.5.
Pſal 87.5.
Ioan. 19.30.
D. Athan.
Chriſtus mortem inclinato vocauit capite.

poteſtate eius fuiſſe cornua Crucis, hoc eſt, mortem, quam in cruce patiebatur. Ex his habemus Chriſtum non ex imbecillitate obiiſſe quippe qui ſuper ipſam mortem plenum imperium, poteſtatemque habuerit.

5. Eſai. 53. 7. Sponte obediens mortem oppetiit Chriſtus.

Secundò nec etiam coactè compulſum Patris imperio, ſed ſponte obedientem, magno cum ſtudio, & voluntate mortem oppetiiſſe luculentè quoque Eſai. illis verbis expoſuit: *Oblatus eſt, quia ipſe voluit, & non aperuit os ſuum: ſicut ouis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuum.* Pro *oblatus eſt*, habetur modò hebraicè *nagas* cum puncto *ſcibolet* in ſiniſtro cornu literæ *ſcin*: quam lectionem non putamus germanam, ſed legendum eſſe *nagas* cum puncto *ſcibolet* in dextro cornu, atque hanc poſteriorem vocem tranſtuliſſe Hieronymum, non priorem, quanquam eius tempore nullis adhuc punctis hebræi in ſcribendo vtebantur. Quod vt fiat apertiùs, ſcire oportet, multum quoad ſignificationem intereſſe, ſi vno, aut altero modo ſcribatur: etenim *nagas* cum puncto *ſcibolet* in ſiniſtro cornu ſignificat repetere debitum, exigere, Eſai 58. 3. Exod. 5. 6. extorquere, veluti Eſai. 58. *Ecce in die ieiunij veſtri, inuenitur voluntas veſtra, & omnes debitores veſtros repetitis:* à qua radice deducitur nomen *noges*, id eſt, exactor Exod. 5. *Præcepit ergo in die illa præfectis operum, & exactoribus populi*: itaque *nagas* eſt exigere, & extorquere cum quadam quaſi vi: at verò *nagas* cum puncto *ſcibolet* ſigmficat accedere, & appropinquare, veluti Gen. 27. Gen. 27. 22. Eſai. 29. 13. *Accede huc, vt tangam te.* Eſai. 29 *Eoquod appropinquauit populus iſte.* Cum igitur Eſaias illud apertè ſignificare voluerit Meſſiam ſua ſponte mortem ſubiturum, hoc poſteriùs verbum videtur vſurpaſſe, quod voluntarium acceſſum ſignificat; non autem priùs, quod vim quandam continet, alioqui ſecum ipſe Propheta pugnaret, qui diceret Meſſiam Locus vitiatus incôrectu hebræo. mortem oppetiiſſe, quia voluit; & tamen mortem ab illo fuiſſe quaſi tributum exactam, & quaſi per vim extortam. Quare videtur modò vitiata eſſe lectio, & punctum *ſibolet* pro *ſcibolet* in litera *ſin* collatum.

6.

Poſito igitur legndum eſſe, *nagas*, id eſt, *acceſſit*, pulchra ſimilitudine explicauit Propheta Chriſtum ſua ſponte mortem obiiſſe; cum dixit, ad illam acceſſiſſe: eſt enim *accedere* proprium volentium, & qui ſponte aliquid agendum ſuſcipiunt. Quam verò cumulatè Chriſtus hoc vaticinium impleuerit illud oſtendit, quod ipſemet ad hortum, in quo ſe comprehendendum certò nouerat, quemadmodum diſcipulis diſertis verbis explicauit, vltro profectus eſt: quid Pſal. 39. 8. Hebr. 10. Scripturarũ caput Dei voluntas. hoc enim aliud fuit, quàm ad paſſionem ſponte accedere? Vnde ipſemet Pſalm. 39. cum Patre loquens de ſuo in mundum ingreſſu ad humanum genus ſua morte redimendum, (vt expoſuit Paulus ad Hebr. 10.) ait. *In capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam Deus meus volui, & legem tuam in medio ventris mei*, ſeu vt alij transferunt, *in medio viſcerum meorum*, hoc eſt, caput, & ſumma omnium ſcripturarum ea eſt, vt faciam voluntatem tuam, quæ eſt, vt ego pro hominum ſalute vitam, ſanguinemque profundam: id igitur ego libenti, & prompto animo accepi, eodemque perficiam; itaque hoc tuum præceptum in medio viſcerum meorum repoſui, vt illud ſummo ſtudio, & voluntate Theod. adimplerem. Sumiturque metaphora, vt ait Theodoretus, ab iis, qui aliquem magno amore proſequuntur, & præ amore deſiderant illum intra ſua viſcera D. Ambr. coniicere. Tractat fusè hunc locum D. Ambroſ. in comment. eius Pſalmi. *Scriptum eſt*, inquit, *non ſolum in capite: ſed in omni legis complexione venturum hominem ad conſeruandum hominum genus, qui omnia vellet, quæ Deus vellet. Vnde etiam ad* Pſal. 53. 8. *ſacrificium paſſionis voluntarius acceſſit, meritòque prædixit* Pſalm. 53. *Voluntariè ſacrificabo tibi.* Atque huc etiam pertinet illud, quod Eſai. ſubiunxit: *Et voluntas Domini in manu eius dirigetur*, hoc eſt, voluntas Patris de humani generis redem-

ptione

ptione per eum cumulatiſſimè complebitur. Pro quo Lxx. tranſtulerunt: Βούλεται κύριος ἐν χειρὶ αὐτοῦ, hoc eſt, *Vult Dominus in manu eius*: quæ tranſlatio eam vim habet, vſqueadeò promptè, & alacriter Chriſtum iuxta Patris mandatum ea, quæ ad ſalutem hominis ſpectabant, impleuiſſe, vt cùm aliquid ageret, in manu quodammodo voluntatem Patris habuiſſe videretur, & idem omninò fuerit, cum alicui operi manum admouiſſe, ac Patrem in manu, ſeu per manum eius voluiſſe, imò ipſam Chriſti manum inſtrumentum fuiſſe paternæ volũtatis. Tanta nimirum voluntate Chriſtus voluntatem Patris de hominum redemptione perfecit, vt ſimul atque Pater voluntatem ſuam declarabat, ipſe in opus continuò prodiret, nec inſinuata voluntate Patris tardior eſſet operatio, ſed tunc velle Pater videretur, cùm ipſe in actionem prodibat, vt meritiſſimè dici potuerit: *Vult Dominus in manu eius*. Cui concinit illud apud eundem Eſai. c. 50. cùm ait ex perſona Chriſti: *Dominus Deus aperuit mihi aurem: ego autem non contradico: retrorſum non abij: Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: faciem meam non auerti ab increpantibus, & conſpuentibus in me*: quaſi diceret: Significauit mihi Dominus paſſionis meæ, mortiſque acerbitatem: ego autem ne minimùm quidem contradixi, nec retrorsùm abij, quaſi laborem refugiens, corpuſq; iniurijs, tormentiſq; ſubtrahens, quin meipſum vltrò percutientibus, faciemq; conſpuentibus obieci.

Lxx.

Chriſti in Patris mandato implẽdo alacritas

Eſai 50. 5.

7. Tertiò, illud etiam Propheta atque etiam inculcandum duxit, Chriſtum non propter ſcelus aliquod ſuum, quippe qui omnis omninò culpæ expers eſſet; ſed propter vniuerſorum hominum peccata, quæ in ſe vindicanda ſuſceperat, omnia illa iniuriarum, ac tormentorum genera perpeſſum fuiſſe: *Verè*, inquit, *languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit. Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra: diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & liuore eius ſanati ſumus. Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit: & poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrûm.* Vbi in primis aduerte illa verba, *Languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit*, duplicem habere ſenſum literalem: vnus eſt de corporum morbis, & ægritudinibus, quas Chriſtus erat curaturus; quemadmodum locum intellexit D. Matt. c. 8. *Obtulerunt*, inquit, *ei multos Dæmonia habentes, & eijciebat ſpiritus verbo, & omnes malè habentes curauit, vt impleretur quod dictum eſt per Eſaiam Prophetam dicentem: Ipſe infirmitates noſtras accepit, & ægrotationes portauit.* Alter eſt de hominum peccatis, quæ ſuper ſe vindicanda ſuſcepit, vt pro illis ſatisfaceret: quem ſenſum tradit D. Petrus in 1. ſua epiſt. cap. 2. *Tradebat*, inquit, *iudicanti ſe iniuſtè, qui peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum, vt peccatis mortui iuſtitiæ viuamus, cuius liuore ſanati eſtis.* Deinde obſerua pro eo, quod nos habemus, *Poſuit Deus in eo iniquitatem omnium noſtrûm*, poſſe transferri ex Hebræo: *Deus incurrere fecit in eum iniquitatem omnium noſtrûm*, vt ſit ſenſus, peccata noſtra inſtar numeroſi cuiuſdam exercitus in Chriſtum irruiſſe, & impreſſione facta occidiſſe: hanc enim vim habet interdum verbum hebraicum *pagaa*, veluti Iudic. 8. *Tu ſurge, irrue in nos*: & c. 15. *Spondete mihi, quòd non occidatis me*, id eſt, irruatis in me. Significatur igitur vniuerſorum hominum peccata quaſi exercitum in Chriſtum impreſſionem feciſſe, vt eum interimerent: quod nihil eſt aliud, quàm rationem, cur Chriſtus mortem ſubierit, eam fuiſſe, vt pro noſtris peccatis ſatisfaceret: ſed ex hac peccatorum in Chriſtum impreſſione illud effectum eſt, vt ipſa quoque peccata per Chriſti mortem delerentur, & quantùm eſt ex parte Chriſti, qui pro illis quoad ſufficientiam cumulatiſſimè ſatisfecit, omninò interirent.

Propter ſcelera noſtra paſſus Chriſtus.

Matt. 8. 16.

1. Petr. 2. 25.

Peccata noſtra inſtar exercitus in Chriſtum irruerunt.

Iudic. 8. 21. & 15. 12.

8. Quartò, pergit Propheta explicare, quamquam nulla Chriſto in paſſione ſpecies, ac decor ineſſe videretur, ſi in ea tantùm, quæ foris apparebant, acies inten-

deretur oculorum;re tamen ipſa, ſi mentis obtutus in perſonæ patientis magnitudine,amore, & voluntate figeretur, pulcherrimum illum, & pluſquàm dici, aut cogitari poteſt,decorum,elegantemq́; extitiſſe. Id quod eum emphaſi ſignificauit Propheta,cùm dixit:*Vidimus eum,& non erat aſpectus, & deſiderauimus eum:* etenim verba illa,*& deſiderauimus eum,* duplicem ſenſum recipiunt: vnus eſt, vt Propheta Iudæorum nomine loquatur,ſubaudiaturque negatio præcedens,quaſi dictum ſit: *Vidimus eum,& non erat ei aſpectus,& non deſiderauimus eum,* hoc eſt, vidimus eum, & non erat, cur eum magnoperè expeteremus: ſolet enim apud Hebræos negatio prioris ſententiæ in poſteriore quoque ſubaudiri, cuiuſmodi eſt illud Chriſti apud Ioannem, cap. 15. *Si non veniſſem, & loquutus fuiſſem eis,*
Chriſtus etiam in cruce, credentibus in eum pulcher. *peccatum non haberent*: pro, *Si non veniſſem, & loquutus non fuiſſem eis.* Et Leuit. 19. *Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui*: vbi hebraicè ſolùm eſt prima negatio: *Non periurabis in nomine meo, & pollues nomen Dei tui*: quæ tamen, vt patet, etiam in poſteriori membro intelligi debet. Alter eſt, vt Eſaias
Ioan.15.22. eorum perſonam ſuſtineat,qui in Chriſtum actum in crucem crediderunt, & ſit ſenſus:Vidimus eum,& quidem primo aſpectu nihil videbatur habere pulchritudinis;attamen nos,qui perſonæ patientis maieſtatem,diuinitatem,& amorem fidei oculis cernebamus, nihil pulchrius nos vidiſſe exiſtimauimus. Itaque eius decore,ſpecieque incitati *deſiderauimus eum*, hoc eſt, magno voluntatis affectu, ardentiſſimoque ſtudio ad eum diligendum,amandumq́; exarſimus. Vtramque
D.Auguſt. Pſalm.44.1. expoſitionem complexus eſt D.Auguſt.in comment.ſuper Pſalm.44.expendens eius Pſalmi inſcriptionem, quæ eſt, *In intellectu canticum pro dilecto: Dilectus*, inquit ille, *viſus eſt à perſecutoribus ſuis, ſed non intellectu:ſic enim cognouiſſent, nunquam*
1.Cor.2. *Dominum gloriæ crucifixiſſent*, 1. ad Cor. 2. *Amemus illum: aut ſi inuenerimus in eo aliquid fœdi,non amemus: Ecce ipſe inuenit multa fœda, & amauit nos: ſi aliquid fœdi inuenerimus in eo non amemus; quia hoc ipſum, quòd carnem indutus eſt, vt de illo etiam diceretur: Vidimus eum,& non habebat ſpeciem, neque decorem: ſi conſideres miſericordiam, qua factus eſt, & ibi pulcher eſt. Sed Iudæorum perſonam gerebat Propheta, cùm diceret: Vidimus eum,& non habebat ſpeciem,neq; decorem: Quare? quia non in intelle-*
Galat.6.14. *ctu: intelligentibus autem & Verbum caro factum eſt: magna pulchritudo eſt. Mihi autem abſit gloriari, dixit vnus amicorum ſponſi, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti: parùm eſt,vt non inde erubeſcas, niſi etiam & glorieris. Nobis ergo iam credentibus, vbique ſponſus pulcher occurrat, pulcher in cœlo, pulcher in terra, pulcher in vtero,pulcher in manibus parentum, pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher deponens animam, pulcher recipiens, pulcher in ligno, pulcher in ſepulchro, pulcher in cœlo, pulcher in intellectu.*

9. Poſtremò, ne ex ea humilitate, quam Chriſtus in paſſione demonſtrauit, indignam aliquam eius maieſtate, & celſitudine opinionem conciperemus, de vtraque eius generatione Propheta ſubiunxit: *Generationem eius quis enarrabit?* vt cogitationem noſtram ad contemplandam eius diuinitatem, quam habebat
Chriſti dignitas,& excellentia. per æternam à Patre generationem, atque ad ſuſcipiendam humanitatis illius, quam à matre Virgine per temporalem ortum acceperat, ſanctitatem, puritatẽ, & propter hypoſtaticam ad Verbum vnionem excellentiam, dignitatemq́; traduceret. Quam etiam ob cauſam, cùm eius paſſionem commemorauit illis verbis,*percuſſum à Deo*,ſic loquutus eſt,vt transferri poſſet,*percuſſum Deum*: eſt enim hebraicè, מכה אלהים quod rectè etiam reddi poteſt,*percuſſum Deum*,cùm nulla inter vtramque vocem ſit interiecta præpoſitio: iuxta quam tranſlationem vtraque Chriſti natura declaratur,exprimiturque eum, qui in vera humanitate patiebatur,ſimul verum Deum eſſe. Quod Eſaias nõ hoc tantùm loco præſtitit,

ſed

ſed multis etiam aliis, cum de primo Meſſiæ in humilitate aduentu diſſerit, de eius celſitudine mentionem facit, veluti cap. 7. cum eius infantiam deſcripſiſſet Eſai. 7. 15. illis verbis, *Butyrum, & mel comedet*, ne rerum quoque ignoratione ſimilem reliquis infantibus putaremus, addidit, *Vt ſciat reprobare malũ, & eligere bonum*: id eſt, vt habetur hebraicè, *ſciendo, ſeu, cum ſciat in ea ipſa ætate reprobare malum, & eligere bonum*. Et cap. 8. cum dixiſſet: *Acceſſi ad Propheteiſſam, & concepit, & peperit filium*, Eſai. 8. 3. quibus verbis Verbi incarnatio in Virgine prædicitur, vt fusè diſputauimus ſect. 17. ſtatim adiunxit: *Antequam ſciat puer vocare patrem ſuum, & matrem ſuam, auferetur fortitudo Damaſci, & ſpolia Samariæ*. Et cap. 9. cum dixiſſet: *Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis*: Eſai. 9. 6. quia infantis, & paruuli nomen imbecillitatem notare poterat, continuò attexuit: *Et factus eſt principatus ſuper humerum eius*: quaſi diceret: Nemo exiſtimet infantem iſtum imbecillum eſſe inſtar reliquorum infantium, licet enim humeros per ætatem teneros, infantileſque habeat, tantum tamen in illis ob latentem diuinitatem robur, fortitudóque inerit, vt totius orbis imperium in iis ipſis infantilibus humeris imperator orbis ſuſtineat. Nec verò Eſaias dumtaxat, ſed reliqui etiam Prophetæ eodem artificio vſi ſunt: nam & Abacuch cap. 3. cum Chriſtum in crucem agendum vaticinatus fuiſſet illis verbis: Abac. 3. 4. *Cornua in manibus eius*: quam primùm eius æternitatem, & potentiam magnificis verbis expoſuit ſubiiciens: *Ibi abſcondita eſt fortitudo eius, contriti ſunt montes ſeculi, incuruati ſunt colles mundi ab itineribus æternitatis eius*. Id quod in cæteris omnibus procliue eſſet oſtendere, niſi longiùs, quàm præſens inſtitutum poſtulet, progrediendum foret.

Decimumſextum teſtimonium ex illis verbis Eſaiæ 62.

Propter Sion non tacebo, & propter Hieruſalem non quieſcam, donec egrediatur, vt ſplendor iuſtus eius, & Saluator eius vt lampas accendatur.

SECTIO XXXI.

PVlchrum quoque eſt illud apud eundem Eſaiam vaticinium, c. 62. *Propter Siõ non tacebo, & propter Hieruſalem non quieſcã, donec egrediatur vt ſplendor iuſtus eius,* 1. Eſai. 62. 1. *& ſaluator eius vt lampas accendatur*: quod ad primum Meſſiæ aduentum pertinere eſt communis ſententia, quam præter alios tradunt D. Hier. & Cyril. Alex. in cõment. ſuper Eſaiam, D. Atha. de communi eſſentia Patris, Filij, & Spiritus ſancti, & alij. D. Hieron. Cyril. Alex. D. Athan. De Meſſia autem ſermonem eſſe manifeſtum eſt ex eo, quòd *iuſti* nomenclatura, qua hoc loco vtitur Propheta, propria eſt Meſſiæ: quippe qui in ſacris literis *Iuſtus* per antonomaſiam appellari conſueuit, veluti apud eundẽ Eſaiam ca. 1. *Vocaberis ciuitas iuſti, vrbs fidelis*: vbi eſt ſermo de Eccleſia, quæ *ciuitas iuſti*, id eſt, Eſai. 1. 26. Meſſiæ appellanda prædicitur. Iuſti nomẽclatura, propria Meſſiæ. *Hæc*, inquit Hier. *perſpicuè de Eccleſia, quæ in Dominum creditura eſt, tam de Iudæis, quàm de Gentibus propheticus ſermo complectitur. Vrbs autem iuſti, hoc eſt, Domini Saluatoris vocabitur: fidelem quoque appellans, ſeu metropolim iuxta Septuaginta oſtendit ab iis appellandam: qui in Domino credituri ſunt*. Et ca. 45. Septuag. *Rorate cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum*: & Hier. 23. *Hoc eſt nomen, quod vocabunt eum Dominus iuſtus noſter*: & Amos 2. Eſai 45. 8. Hier. 23. 6. *Super tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper quatuor non cõuertã eum pro eo, quòd vendiderit pro argento iuſtum*: quem locum ad literam de vẽditione Chriſti, quicquid alij ſentiant, intelligendum arbitramur cum Galatino libr. 4. Arcanorum catholicæ veritatis, cap. 24. & Hadriano Fino libro 6. flagelli Galatin. Hadr. Fin.

R.Samuel. contra Iudæos ca.47.ſicut etiam ſentit R.Samuël Marrochianus in epiſtola do-
ctiſſima, quam ſcripſit ad R.Iſaac de aduentu Meſſiæ cap. 6.

2. Eſt igitur prima expoſitio D.Hieronymi, quem cæteri omnes ſequuntur. ad-
Meſſiæ aduẽtus ſplendor, & lampas accenſa cur dicatur. uentum Meſſiæ ſplendorem, & lampadem accenſam nuncupari, quia Chriſtus
ſuo aduentu idololatriæ, & vanarum ſuperſtitionum tenebris diſſipatis erat
vniuerſum orbem diuinæ cognitionis, & euangelicæ doctrinæ lumine impletu-
rus, imò & ipſum Meſſiam ſplendorem, lampadémque futurum, quæ Hieroſoly-
mis primùm accenſa paulò poſt omnes gentes, nationéſque illuminaret, iuxta il-
Ioan.8.12. lud Ioan.8. *Ego ſum lux mundi*, Quam ob cauſam ſubdit Eſaias: *Et videbunt Gentes
iuſtum tuum, & cuncti reges inclytum tuum, & vocabitur tibi nomen nouum, quod os Do-
mini nominabit. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei
D.Hieron. tui.* Quaſi dicat, inquit Hier. *O Hieruſalem, & Sion, cuncti Reges videbunt inclytum
tuum, qui de tua ſtirpe generatus eſt, qui in te exaltatus patibulo omnes traxit ad ſe, ita vt
gentes videant iuſtitiam eius, quia cunctorum creator miſertus eſt gentibus, & Reges glo-
riam illius, qui glorificatus in cruce eſt, & omnia ſuo imperio regna ſubiecit. Denique ne-
quaquam vocabitur Hieruſalem, & Sion, ſed nomen nouum accipiet, quod ei Dominus im-
Matt.16.18. poſuerit, dicens ad Apoſtolum Petrum: Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Ec-
Nomẽ Chriſtianorũ nomẽ nouum. cleſiam meam. Et populus eius nequaquam veteri nomine appellabitur Iſrael, ſed nouo, id
eſt, Chriſtianus. Eritq́ quaſi corona decoris in manu Domini, & quaſi diadema regni in
manu Dei ſui, quando eam coronauerit turba credentium, & diadema imperij quod Mar-
tyres gemmarum ſuarum varietate diſtinxerint fuerit in manu Dei, vt filium ſuum eorum
coronet victoriis.*

3. Sed eſt altera quoque huius vaticinij interpretatio, quæ ſuperiorem quidem
minimè excludit; ſed addit tamẽ quiddam aliud, quod virginitatem ſanctiſſimę
Deiparæ in conceptu, & partu Chriſti mirificè declarat: eámque veteres hebræi
Galatin. tradiderunt vt teſtatur Galatin.lib.7. Arcanorum catholicæ veritatis cap.14. ſe-
Interlin. quutuſq; eſt auctor Gloſſæ interlinearis in eum locum Eſaiæ. Ratio autem ſimi-
Ortus Chriſti ex Virgine tanquam puriſſima lãpadis accenſio. litudinis in eo poſita eſt, quod ſicut ſplendor prodit ex ſole abſque vlla ſolaris
corporis corruptione, & lãpas ex admoto ignę etiam abſque vlla luminis, quod
in igne eſt, iactura, detrimentóque accenditur: ita Chriſtus ex Virgine inſtar
ſplendoris conſeruata Virginis integritate exortus eſt. & inſtar lampadis abſq;
vllo virginei ſplendoris detrimento virtute altiſſimi accenſus apparuit, vt Chri-
ſti ortus ex Virgine nihil aliud, quàm quædam ex incorrupto ſole ſplendoris
emiſſio, & puriſſima lampadis accenſio fuiſſe videatur. Qua quidem in re tem-
poralis Chriſti ortus ex Virgine, ſimilitudinem quandam habuit cum ortu eiuſ-
dem à Patre ſempiterno: ſiquidem etiam à Patre inſtar ſplendoris prodiiſſe di-
Hebr.1.3. citur à Paulo ad Hebr. 1. vbi eum ſplendorem gloriæ Patris appellat. *Cum*, in-
[illegible] ortus eiuſdẽ à Patre ſempiterno. quit *ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius*. Nec enim nomen *ſplendoris* conſub-
ſtantialitatem, & coæternitatem dumtaxat Verbi cum Patre ſignificat, vt vo-
D.Athan. lunt D.Athanaſ.orat. 2.contra Arianos, & ſerm. 4. contra Arianos Origen. lib.
Origenes. 1. περὶ ἀρχῶν, D.Cyprian.in expoſitione Symboli Apoſtolorum, D. Ambr. lib.
D.Cyprian. 1. Hexam.c.5. D.Hier.in c.3. Abacub ad illa verba, *Splendor eius vt lux erit*, Euſeb.
D.Ambroſ. Emiſ.hom.1.de Symbolo. Theodoretus in comment.ſuper epiſt.ad Hebræos &
D.Hieron. alij ſed etiam infinitam illam puritatem, & pulchritudinem, qua per æternam
Abac.3.4. generationem exit à Patre. Hanc enim ob cauſam *candor lucis æternæ* dicitur Sa-
Euſeb.Emiſ. pien.7. ſic enim eo loco legimus de ſapientia increata: *Emanatio quædam eſt clari-
Theodor. tatis omnipotentis Dei ſyncera, & ideò nihil inquinatum in eam incurrit. Candor eſt enim
Sap.7.25. lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imago bonitatis illius.* Sic igitur
etiam ex Virgine tanquã ſplendor ſumma puritate, pulchritudinéq; exortus eſt:
quid

quid enim pulchrius, quid purius cogitari poteſt, quàm ex pulcherrimo ſole fulgentiſſimi ſplendoris egreſſus? Accedit & alia ratio D. Athanaſij in epiſt. de decretis Nicænæ Synodi, idcirco æternam Verbi generationem egreſſui ſplendoris à ſole conferri, quia: *Quemadmodum*, inquit, *ſol idem manens non minuitur radiis ab ipſo effuſis: ita nec ſubſtantia Patris mutationem perpeſſa eſt, cum habeat ſuam ipſius imaginem filium.* Quæ ratio maximè etiam quadrat in partum Virginis, ſic enim edidit filium, ac ſi ſplendorem emitteret, hoc eſt, nullam patiens ſuæ integritatis, puritatiſque iacturam.

D. Athan. Æterni Patris ſubſtantia per Filii generationẽ manet eadẽ, non minuitur.

4\. Eôdem quoque ſpectauit Regius vates, Pſal. 109. cùm dixit: *In ſplendoribus ſanctorum ex vtero ante Luciferum genui te*, vbi *ſanctorum*, neutrius generis eſt, vt patet ex textu hebræo, qui habet בהדרי קדש, hoc eſt, ad verbum, *In decoribus ſanctitatis*: nomen enim קדש ſanctitatem, & ſanctificationem ſignificat, veluti Pſal. 92. *Domum tuam decet ſanctitudo* & Pſal. 113. *facta eſt Iudæa ſanctificatio eius.* Porrò hic locus triplicem habet ſenſum literalem: vnus eſt de æterna Chriſti generatione, qua Deus eſt, vt perſpicuum eſt ex Paulo ad Hebr. 1. *Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu: ego hodie genui te?* Sic enim Tertul. lib. contra Praxeam, cap. 7. & 11. D. Chryſoſt. D. Ambroſ. Theoph. D. Thom. in comment. ſuper epiſt. ad Hebr. Theodoret. & ferè reliqui interpretes apud Dauidem locum accipiunt, idq; eſt & contextui, & inſtituto Pauli congruentius. Cùm enim paulò poſt de temporali Chriſti generatione eſſet dicturus, meritò priùs æternam explicauit, vt vtramque Chriſti generationem complecteretur. Alter eſt de reſurrectione Chriſti, quæ fuit quædam veluti regeneratio quo nomine etiam generalis hominum reſurrectio cenſetur, Matth. 19. *Vos, qui ſecuti eſtis me in regeneratione, cùm ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ.* Hoc ſenſu affertur à Paulo, Act. 13. *Nos*, inquit, *vobis annunciamus eam, quæ ad patres noſtros repromiſſio facta eſt, quoniam hanc Deus adimpleuit filiis noſtris reſuſcitans Ieſum, ſicut & in* Pſalm. 2. *dictum eſt: Filius meus es tu: ego hodie genui te.* Eodem modo accipitur à D. Hilario in comment. eius Pſalmi, & D. Ambroſ. lib. 3. de Sacramentis. Tertius denique eſt de temporali Chriſti generatione, ortúque ex Virgine, quemadmodum Tertul. lib. 5. contra Marcion. cap. 9. D. Ioannes Damaſ. orat. 2. de natiuit. Mariæ, Theodor. & Oecumen. in Paulum interpretantur, & D. Auguſt. in comment. eius Pſalmi, vbi de vtraque Chriſti generatione locum intelligit, & poſtquàm de æterna diſſeruiſſet, adiungit: *An vultis*, inquit, *vt ipſum Dauid reſpiciamus, qui Dominum ſuum dixit filium ſuum? Si ergo ipſe loquitur, fortè ipſe potuit dicere: Ex vtero ante Luciferum genui te, ex vtero virginali. Si enim illa virgo ducens propaginem de carne Dauid, ex illo vtero natus eſt Chriſtus, tanquam ex vtero genitus à Dauid; ex vtero, quo maſculus non acceſſit: Ex vtero, quia ſolus ex ſolo vtero. Ergo ex vtero, inquit ille qui eum Dominum ſuum dixerat: Ex vtero ante Luciferum genui te. Et hoc ipſum ante Luciferum ſignatè dictum, & propriè dictum, & ſic impletum: noctu enim natus eſt Dominus ex vtero virginis Mariæ indicant teſtimonia paſtorum, qui vigilias exercebant ſuper gregem ſuum. Ex vtero ante Luciferum genui te*: Iuxta hanc igitur tertiam expoſitionem non video, cur Regius Propheta in temporali Chriſti ortu explicando ſplendoris, & ſanctitatis meminerit, niſi quia inſtar ſplendoris maxima cum puritate, ſanctitatéque ex Virgine matre prodierit. *In ſplendoribus*, inquit, *ſanctitatum*, ſeu vt alij vertunt, *in pulchritudinibus genui te.* Nec enim vna tantùm pulchritudo, ſed multæ pulchritudines in ortu Chriſti ex Virgine extiterunt: nec vnus duntaxat ſplendor, ſed multi fulgentiſſimi ſplendores radiarunt. Vna videlicet pulchritudo, vnúſque ſplendor fuit naſci hominem Deum; altera pulchritudo, altérque ſplendor, ex matre virgine procreari. Atque hæc ex Eſaia

Pſal. 109. 3.
Eiuſdem loci triplex literalis ſenſus.
Pſal. 92. 5.
Pſal. 113. 2.
Hebr. 1. 5.
Tertull.
D. Chryſoſt.
D. Ambroſ.
Theophyl.
D. Thom.
Theodor.
Matt. 19. 29.
Act. 13. 32.
Pſal. 2. 7.
D. Hilar.
D. Ambroſ.
Tertull.
D. Io. Dam.
Theodor.
Oecumen.
D. Auguſt.
Pſal. 109. 1.
In Chriſti ortu non vna, ſed multæ pulchritudines.

XXxx 3 ſuffi

ſufficient;nonnulla enim alia eiuſdem non ita luculenta, & illuſtria teſtimonia conſultò prætermiſimus:nunc ad reliquos Prophetas tranſeamus.

Teſtimonium 17. ex illis verbis Hierem. 31. *Vſquequo deliciis diſſolueris filia vaga? quia creauit Dominus nouum ſuper terram. Fœmina circundabit virum.*

SECTIO XXXII.

1. HAbemus hoc loco non iam amictam ſole mulierem,ſed ſolem ipſum amictum muliere: *Fœmina*,inquit,*circundabit virum*.Vtrumque ſanè prodigioſum,ſed eodem tamen ſiue mulieris ex ſole, ſiue ſolis ex muliere amictus reuoluitur: ſiquidem vtrouis modo dicamus, ſemper eadem ſanctiſſimæ Virginis in conceptu, & partu Chriſti integritas explicatur. Quanquam hoc Hieremiæ vaticinium ad conceptum potiùs pertineat, cum Chriſtus à Virgine in vtero geſtabatur: tunc enim fœmina virum circundedit, & nouo quodã prodigio ſolem ipſa amiciuit,vt paulò poſt docebimus. Principio ſtatuẽdum germanam lectio- D.Hieron. nem ex Hebræo eſſe eam,quam reddidit D. Hieron. eámq; ſecuti ſunt Symma- Symmach. chus,& Aquila,vt auctor eſt idem D.Hieron.in comment. ſuper Hierem. Nam Aquila. Septuag. Septuaginta aliter tranſtulerunt, videlicet: *Vſquequò conuerteris filia deſpecta? quoniam creauit te Dominus ſalutem in plantationem nouam: in ſalute tua circumibunt ho-* Lectionum varietas. *mines*.Sic enim eam citat Hier.tametſi Theodoret.legit: σε Κύριος εἰς σωτηρίαν, εἰς Theodoret. καταφύτευσιν καινὴν, id eſt,*Te Dominus in ſalutem, in plantationem nouam*, Theodo- Theodotio. tio autẽ:*Creauit Dominus ſalutem nouam,in ſalute circumibit homo*.Cæterùm hebraicè planè eſt, vt Hieronymus tranſtulit, id quod nec ipſi hebræi inficiari poſſunt.

Tunc verò luculentè oſtenditur ſanctiſſimæ Deiparæ in conceptu Chriſti il- Deiparæ illibata virginitas. libata virginitas,cùm dicitur: *Creauit Deus nouum ſuper terram: Fœmina circundabit virum*,videlicet in vtero: Nam ſi ea fœmina ordinario concipiendi modo filium erat in vtero geſtatura,quid miraculi, nouitatiſq; contingeret? quare cum Dominus polliceatur ſe nouum quoddam,admirandúmque prodigium effecturum,palàm eſt iſtiuſmodi fœminam,de qua eſt ſermo,conſeruata omnino integritate concepturam fuiſſe. Id quod emphatico *circundandi* verbo Propheta explicauit; verè enim Virgo beatiſſima filium vtero omni ex parte perfectè circundabit,ipſa vndique clauſa, atque integra, quæ nullius viri patuit congreſſui, nec filium à viro accepit, ſed intus Spiritus ſancti virtute acceptum vndiq; vte- Chriſtus in matris vtero fuit perfectus vir. ro circumplexa eſt. Qui filius, quoniam in primo ipſo conceptionis inſtanti diuinam vidit eſſentiam, moreq; noſtro rationis vſum habuit, & cumulatiſſimam rerum omnium ſcientiam,vir non ætate, ſed cognitione, maturitate, prudentia appellatur: vnde hebraicè eſt nomen *geber*, quod virilem fortitudinem, robúrque declarat, vt duplex ſupra naturam miraculum, atque prodigium hoc vno vaticinio Hieremias complexus ſit: vnum quòd fœmina quædam abſque vlla viri opera filium conceptura eſſet; alterum, quòd eiuſmodi filius etiam cum matris vtero geſtaretur, quoad ætatem quidem infans, ſed quoad cognitionem tamen perfectus planè vir eſſet futurus.

2. Sic in primis locum intellexit D. Hieron. in comment. ſuper Hier. *Vſquequo* D.Hieron. *virgo Iſraël negligentia diſſolueris, & profundo errore vagaberis? Reſpice, quæ dicturus ſum, & vnde tibi tanta beatitudo expectanda ſit: attende, audi, quod nunquam ante cognoueris. Nouam rem creauit Dominus ſuper terram: Abſque vllo ſemine, abſque vllo*

coitu,

coïtu, atque conceptu fæmina circundabit virum gremio vteri ſui, qui iuxta incrementa quidem ætatis per vagitus, & infantiam proficere videbitur ſapientia, & ætate; ſed perfectus vir in ventre fœmineo ſolitis menſibus continebitur. Vtrumque etiam eleganter
perſequitur D. Bernard. in primis namque ad oſtendendam Mariæ virginita- D. Bernard.
tem expendit verbum *circundandi* ſerm. 30. in purificat. *Nouum faciet Dominus ſuper terram. Quæris quod nouum? Mulier*, inquit, *circundabit virum. Non ab altero viro virum ſuſcipiet, non humana lege concipiet hominem, ſed intra viſcera intacta, & integra virum claudet, ita ſanè, vt intrante, & exeunte Domino iuxta alium Prophetam porta Orientalis clauſa iugiter perſeueret.* Deinde quemadmodum Christum in vtero Virginis iure optimo Propheta virum appellauerit, ſic exponit homil. 2. ſuper *Miſſus eſt. Nouum*, inquit, *creauit Dominus ſuper terram: Fœmina circundabit virum. Quæ eſt hæc fœmina? Quis verò iſte vir? aut ſi vir, quomodo à fœmina circundatus? aut ſi à fœmina circundari poteſt, quando vir? & vt apertiùs dicam, quomodo
poteſt ſimul & vir eſſe, & in vtero matris? hoc eſt enim virum à fœmina circundari. Sed In eius conceptione,
verto me ad conceptum, partúmque virginalem, ſi fortè inter plurima noua, ac mira, quæ noua plurima.
ibi profectò inſpicit, qui diligenter inquirit, etiam hanc reperiam nouitatem. Vir erat Ieſus nec dum etiam natus, ſed ſapientia, non ætate; animi vigore, non viribus corporis; maturitate ſenſuum, non corpulentia membrorum. Nec enim minùs habuit ſapientiæ, vel potiùs non minùs fuit ſapientia Ieſus conceptus, quàm natus, paruus, quàm magnus. Siue ergo latens in vtero, ſiue vagiens in præſepio, ſiue iam grandiuſculus interrogans Doctores in templo, ſiue iam perfectæ ætatis docens in populo, æquè profectò plenus fuit Spiritu ſancto. Conſtat ergo, quia ſemper Ieſus virilem animum habuit, etſi non ſemper in corpore vir apparuit. Cur denique dubito virum fuiſſe in vtero, quem inibi Deum fuiſſe non ambigo? minùs quippe eſt eſſe virum, quàm eſſe Deum.* Atque hæc eſt communis interpretum in hunc locum expoſitio.

Obſeruandum eſt primò, *circundandi* verbum, vt diximus, hoc loco emphati- 3.
cum eſſe, & apprimè virginitatem Mariæ in conceptu explicare, quæ videlicet Expenditur
fœtum non à viro acceperit, ſed intra ſe cœlitùs datum clauſerit in modum cir verbum circundandi.
culi vndequaque integri, atque perfecti, nulla, vel minima ſciſſione violari. Quò eôdem pertinet illud pulcherrimum vallum liliorum, quibus venter Virginis
vndique vallatus dicitur Cant. 7. illis verbis: *Venter tuus ſicut aceruus tritici valla- Cant. 7. 2.
tus liliis.* Verè enim venter Virginis propter fœcunditatē aceruus tritici, propter virginitatem verò vallatus liliis prædicatur, quod liliorum vallum, atque ſeptum nulla carnis illecebra diruit; nullus viri congreſſus diſſipauit. Eodemq; myſterio
Cant. 4. ſponſus Virginem hortum concluſum, & fontem ſignatum appellauit: Cant. 4. 12.
Hortus, inquit, *concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus.* Vbi aduerte Deiparæ in
bis appellari Virginem *hortum concluſum*, vt indicetur, & in conceptu, & in partu conceptu, &
omnino clauſam, integramq; fuiſſe: *fontem* verò *ſignatum*, ſeu vt Græcè eſt πηγὴν partu integritas.
ἐσφραγισμένην, hoc eſt, *fontem ſigillo obſignatum*, vt virginalis ſigilli integritas declaretur, intelligamuſque Virginem ſanctiſſimam ſponſi ipſius ſigillo ita fuiſſe obſignatam, vt neque in cóceptu, neque in partu eiuſmodi ſigillum reſignatum, ruptúmve vlla ex parte fuerit; ſed integrum ſemper, inuiolatumque permanſe-
rit. Sic vtrumque locum intellexit D. Ambroſius in lib. de inſtitut. virginis, cap. D. Ambr.
7. vbi loquens de Virgine ſanctiſſima, expendeſque portam illam Orientalem apud Ezechielem, de quà dicemus ſect. ſequenti, ita concludit: *Porta ergo clauſa, virginitas eſt; hortus clauſus, virginitas; & fons ſignatus, virginitas.*

Secundò aduerte, rectè Eſaiam ex Incarnatione Verbi, puriſſimaque eius in 4.
Virgine conceptione ad colendam vitæ puritatem, morumque licentiam ſeueriori diſciplina comprimendam argumentari: *Vſquequò*, inquit, *deliciis diſſolueris*

filia vaga? quia creauit Dominus nouum ſuper terram: Fœmina circundabit virum. Quaſi dicat: Conſentaneum planè eſt, vt vniuerſi mortales delicijs omnibus abdicatis depoſitiſque ſuperiorum temporum ſceleribus nouam vitæ rationem ſuſcipiant, caſtitatem colant, laxamque, ac diſſolutam morum diſciplinam euangelicæ doctrinæ perfectione deuinciant: quo tempore Deus tantam eſt nouitatem effecturus, vt filium ſuum hominem factum vteri anguſtiis Virgo concludat. Itaque tria potiſſimùm ex myſterio Incarnationis colligit Eſaias: vnum eſt, oportere nos morum licentiam, laxitatemque arctioribus diſciplinæ vinculis coërcere, cum Deus ille ſempiternus, & immenſus, cuius magnitudo nullis ſpatiis definitur, ſeſe intra vnius fœminæ vterum per aſſumptam humanitatem incluſerit. Atque hoc in verbis illis, *Vſquequò filia vaga diſſolueris?* exprimitur. Alterum, vt omnem ſanctitatem, præcipuéque caſtitatem repudiatis carnis illecebris amplectamur, cùm Deus vſqueadeò puritatem adamauerit, vt matrem ſibi virginem delegerit: id quod in verbo, *delicijs*, ſatis innuitur. Tertium denique, vt nouam vitæ rationem in omni virtutum genere ineamus, cùm Deus tam nouum propter nos miraculum perpetrauerit, vt Virgo hominem Deum in vtero geſtaret. Poſtulat enim tanti operis propter nos effecti magnitudo, vt nullam deinceps Deo iniuriam noſtris ſceleribus inferamus; ſed potiùs tam munificum parentem omnibus officiis, & amore proſequamur. Simili argumento vſus eſt Paulus, vt nos in Dei amorem vehementiùs incitaret, 1. ad Corinth. 16. *Si quis non amat Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſit anathema, Maranatha.* Quo loco *anathema* ſignificat ab hominum vſu, & conſuetudine ſegregatum, & excommunicatum: itaque Paulus quodammodo excommunicat omnes eos, qui Chriſtum non amant, cuius anathematis, & excommunicationis rationem reddit ſubiungens: *Maranatha*, id eſt, *Dominus venit*, in præterito, hoc eſt, vt interpretatur Caietanus, quia Dominus noſter iam venit, propterea amandus eſt, & anathema eſt, qui eum non amauerit, videlicet qui tanto Dei amori non reſpondeat. Eſt verò *Maranatha* magis Syrum, quàm Hebræum, vt ait Hieronymus, tametſi ex confinio vtriuſque linguæ aliquid Hebræum ſonet. Nec verò hinc occaſionem accipias exiſtimandi eos omnes, qui non ſunt in charitate, eſſe eo ipſo excommunicatos: nec enim Paulus hoc loco per *anathema* excommunicationem, vt Doctores communiter accipiunt, intelligit; ſed illud tantùm ſignificat, eum, qui Chriſtum, poſtquàm venit, non amat, ob tantum ingrati animi crimen dignum eſſe, qui ſit *anathema*, hoc eſt, qui à communi hominum conſuetudine exterminetur. Itaque hanc vnam cogitationem de Domini in carne aduentu vehementiſſimos eſſe ad omnem ſanctitatem ſtimulos: vnde D. Chryſoſtomus in comment. eius loci: *Cogita*, inquit, *vel hoc vnum, & habebis idoneum ad omnem virtutem ingreſſum, & demoliri peccatum omne facillimum erit.* Eôdem pertinet illud ad Rom. 13. *Et hoc ſcientes tempus, quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere: nunc enim propior eſt noſtra ſalus, quàm cùm credidimus.* Quæ verba D. Thomas referenda exiſtimat ad ſalutem, quam Chriſtus ſuo primo aduentu effecit, Apoſtolumque loqui ex perſona omnium fidelium, qui ab initio vſque mundi extiterunt, qui quò magis tempus Incarnationis appropinquabat, ardentiori ſtudio ad omne genus probitatis, virtutumque perfectionem aſpirabant, ſeſeque ipſi inuicem ad ſanctitatem toto pectore amplectendam iis verbis adhortabantur, ac ſi dicerent: Par eſt iam nos de præteritæ ſocordiæ, negligentiæque ſomno excitari, atque in virtutem omni ſtudio, conatuque incumbere, ſiquidem propior eſt iam noſtri Seruatoris aduentus, quàm cum eum à principio mundi venturum credidimus. Alij de ſecundo Chriſti aduentu interpretantur

Morum licentia poſt Incarnationem arctiùs coërcenda.

1. Cor. 16. 22.

Chriſtum non amantes anathemate quodammodo ferit Paulus.

Caietanus.

D. Hieron.

Incarnati Verbi meditatio ad omnem ſanctitatem addit ſtimulos.

D. Chryſ.

Rom. 13. 11.

Eò ardentiùs ad omnem probitatem aſpirabant fideles, quò magis Incarnationis tempus appropinquabat.

pretantur,ſed noſtra,ac D.Thomæ expoſitio cum Eccleſiæ conſuetudine cohæ-
ret,quæ eum locum Pauli ante primi aduentus Chriſti repræſentationem legen-
dum fidelibus proponit,vt idem D. Thom. adnotauit. Nec verò ſolus Paulus ex
Chriſti aduentu ad morum puritatem commendandam argumentatur, ſed
etiam Eſaias,ſeu ipſe per Eſaiam Dominus, cap. 56. *Hæc dicit Dominus: cuſtodite* Eſai. 56.1.
iudicium,& facite iuſtitiam,quia iuxta eſt ſalus mea,vt veniat, & iuſtitia mea,vt reuele-
tur. Quem locum de aduentu Meſſiæ accipiendum eſſe docuerunt Septuag. in- Septuag.
terpretes,cum pro *ſalute ſalutare* tranſtulerunt,quo nomine ſæpe Chriſtus in di-
uinis literis cenſetur.

Decimumoctauum teſtimonium ex illis verbis Ezechielis,cap. 44.

*Et conuertit me ad viam portæ Sanctuarÿ exterioris, quæ reſpiciebat ad
Orientem: & erat clauſa, & dixit Dominus ad me: Porta hæc clauſa
erit,non aperietur,& vir non tranſiet per eam:quoniam
Dominus Deus Iſraël ingreſſus eſt per eam,eritq́;
clauſa Principi: Princeps ipſe ſedebit in ea.*

SECTIO XXXIII.

IN noſtris ſuper Ezechielem comment. ſuperioribus annis fusè oſtendimus 1.
eam ciuitatis,templiq; viſionem prophetæ demonſtratam nullo pacto ad ma-
terialem illam Hieroſolymorum vrbem, templúmq; illud à Salomone ædifica-
tum,ſed ad Eccleſiam à Chriſto in terris fundatam pertinere,atq; adeo non my-
ſticè,ſed ſecundùm literam omnia,quæ de eiuſmodi ædificijs à Propheta deſcri-
buntur: de Eccleſia eſſe intelligenda: quanuis in multis ad ciuitatem illam ma-
terialem templúmq; Salomonis fiat alluſio. Id quod,quia non eſt huius loci ex
profeſſo diſputare, ſatis ſit vt certum poſuiſſe, & quod eſt conſequens, hanc
etiam portam Orientalem Sanctuarij exterioris, hoc eſt, atrij interioris, quod
Sanctuarium exterius nominatur comparatione ipſius templi, quod interius
Sanctuarium dicebatur, non aliquam materialem atrij illius portam, ſed aliam
multò ſublimiorem, diuinioremq; ſignificare.

Igitur Orig. hom. 14. ſuper Ezech. hanc portam interpretatur cognitionem 2.
Scripturarum, quæ clauſa erat,quo vſque Princeps, id eſt, Chriſtus eas aperuit. Origen.
Quam eandem interpretationem Hier. ab Origene mutuatus in comment. ſuis Scriptura ſacra elucidata
in Ezech totidem verbis tranſcripſit. *Quænam*,inquit Hier. *iſta porta eſt, quæ ſem-* per Chriſtũ.
per clauſa eſt,& ſolus Dominus Deus Iſraël ingreditur per eam? nempe illa,de qua Salua- D.Hieron.
tor loquitur in Euangelio: Væ vobis Scribæ, & Phariſæi hypocritæ: & væ vobis legis do- Matt.23 13.
ctoribus, qui tollitis clauem ſcientiæ, ipſi non ingredimini, & intrantes prohibetis. De Luc.11 52.
hac ſub nomine libri ſcribit & Eſaias: Erunt verba libri iſtius ſicut verba libri ſignati, Eſai.29.11.
*quem cum dederis homini neſcienti literas, & dixeris ei; Lege: reſpondebit tibi; Neſcio
literas: & dabunt illum homini ſcienti literas, dicentes: Lege: & dicet: Non poſſum
legere, quia ſignatus eſt. Iſte eſt liber,cuius nemo poteſt ſoluere,& aperire ſignacula neq;
in cœlo, neq; in terra,neque ſub terra,niſi ille, de quo in Apocalypſi Ioannis dicitur: Ecce* Apoc.5.5.
*vicit Leo de tribu Iuda, radix Dauid,aperire librum,& ſoluere ſeptem ſignacula eius:
prius enim,quam Saluator humanum corpus aſſumeret:& humiliaret ſe formam ſerui ac-
cipiens,clauſa erat lex, & Propheta,& omnis ſcientia Scripturarum. Poſtquam autem ille* 2.Cor.3.18.
pependit in Cruce, ſtatim velum templi ſciſſum eſt, & aperta ſunt omnia, ablatoq; vela-

 mine,

mare, dicimus. Nos autem omnes reuelata facie gloriam Domini contemplantes in eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam.

2\. Et quidem hæc Hieronymi expoſitio literalis quoque cenſenda eſt: ſed illa

B. Maria porta clauſa per virginitatē.

multò germanior, quam ſecundo loco commemorat, & valde probat de ſanctiſſimæ Deiparæ intemerata virginitate: *Pulchrè*, inquit, *quidam portam clauſam, per quam ſolus Dominus Deus Iſraël ingreditur, & Dux cui porta clauſa eſt, Mariam*

Luc. 1. 35.

virginem intelligunt, quæ & ante partum, & poſt partum virgo permanſit. Etenim tempore, quo Angelus loquebatur, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi: quod autem naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei: & quando natus eſt, virgo permanſit æterna ad confundendos eos, qui arbitrantur eam poſt natiuitatem Saluatoris habuiſſe de Ioſeph filiós ex occaſione fratrum eius, qui vocantur in Euangelio. Super qua quæſtiuncula Romæ aduersùs Heluidium illius temporis Hæreticum in adoleſcentia non grandem librum ſcripſiſſe me noui. Eandem expoſitionem alij nobiliſſimi Patres

D. Ambroſ.

tradiderunt, quibus D. Ambr. in libr. de inſtitutione virginis ad Euſebium, cap. 6. *Quæ eſt*, inquit, *hæc porta niſi Maria? ideo clauſa, virgo. Porta igitur Maria, per quam Chriſtus intrauit in mundum quando virginali fuſus eſt partu, & genitalia virginitatis clauſtra non ſoluit, manſit intemeratum ſeptum pudoris, & inuiolata integritatis durauere ſignacula, cùm exiret ex virgine.* Et multò luculentiùs cap. 7. *Bona*, inquit, *porta Maria, quæ clauſa erat, & non aperiebatur: tranſiuit per eam Chriſtus, ſed non aperuit:*

Iob. 3. 9.

eſt enim & porta ventris, unde ait Iob ſanctus, cap. 3. Intenebreſcant ſtellæ noctis illius, quia non concluſit portas ventris matris meæ. Eſt ergo & porta ventris? ſed non omnis clauſa ſemper: verùm vna ſola potuit manere clauſa, per quam ſine diſpendio clauſtrorum genitalium Virginis partus exiuit. Ideò ait Propheta: porta hæc clauſa erit, & non aperietur, & nemo tranſibit per eam, hoc eſt, nemo hominum: quoniam Dominus, inquit, Deus Iſraël tranſibit per eam. Eritq; clauſa, id eſt, & poſt tranſitum Domini erit clauſa, & non aperietur. Hæc porta ad Orientem aſpiciebat, quoniam verum lumen effudit, quæ generauit Orientem, peperitq; Solem iuſtitiæ: Audiant ergo imprudentes: Clauſa, inquit, hæc porta eſt, quæ ſolùm recipit Deum Iſraël. Deniq; non eſt aperta. Audiant Prophetam dicentem: Non aperietur, eritq; clauſa, hoc eſt, non aperietur ab eo, cui deſponſabitur non licebit enim, vt aperiatur per quam Dominus tranſibit. Et poſt eum, inquit, erit clauſa, hoc eſt, non aperiet eam Ioſeph, quoniam dicitur ei: Noli timere accipere Mariam coniugem tuam, quod enim in ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt. Porta ergo clau-

Ruffi. Aquil.

ſa virginitas eſt. Idem habet Ruffin. Aquil. Preſbyter in expoſitione Symboli Apoſtolorum, quæ falsò ſub nomine D. Cypriani circunfertur. *Partus*, in-

Per virginē Dominus ingreſſus eſt mundum.

quit, *ipſius mirabilem modum Ezechiel Propheta ante formauerat, Mariam portam Domini nominans, per quam ſcilicet Dominus ingreſſus eſt mundum, Dicit ergo hoc modo: Porta autem, quæ reſpicit ad orientem, clauſa erit, & non aperietur, & nemo tranſibit per eam, quoniam Dominus Deus Iſraël tranſibit per eam, & clauſa erit. Quid tam euidens dici de conuerſatione* (ſeu vt aliàs legitur, *Conſecratione*) *Virginis potuit? clauſa fuit in ea virginitatis porta, per ipſam introiuit Deus Iſraël, & per ipſam in hunc mundum de vtero Virginis proceſſit: & in æternum porta Virginis clauſa ſeruata virginitate permanſit.* Concinit D. Auguſt. ſerm. 2. in natiuitate Domini, *Porta*, inquit, *erat*

D. Ambro.

Deiparæ virginitas magis ſanctificata conceptu.

clauſa, & non eſt aperta, & quaſi interrogaretur, cur aperta eſſet? adiecit: Quia Dominus tranſiuit per eam. Porta clauſa, id eſt, ſignaculum pudoris, immaculata carnis integritas: non enim eſt violata partu, quæ magis eſt ſanctificata conceptu. Denique,

D. Epiphan.

D. Chryſoſt.

D. Io. Dam.

Maximus.

ne ſingulorum Patrum verba commemorem, ita hanc Orientalem portam, intellexerunt D. Epiph. ſermone de laudibus virginis Mariæ, D. Chryſoſt. tom. 3. hom. de Ioan. Baptiſta, D. Ioan. Dam. lib. 4. fidei Orthod. cap. 15. & orat. 1. de Mariæ natiuitate, & oratione, item 1. de Mariæ dormitione, Maximus homil. 2.

de natiuit. Domini, Heſychius Presbyteri Hieroſolymitanus, hom. 2. de laudibus Mariæ, & alij complures. Heſych.

3. Ex his habes imprimis portam iſtam Orientalem eſſe Virginem ſanctiſſimam, & clauſam fuiſſe Principi, quia cum dumtaxat virgo, & cōcepit, & peperit. Præterea clauſam perpetuò fuiſſe, quoniam licet per eam Princeps trāſierit, ſemper nihilominus clauſa permanſit, cum Principis per eam tranſitus nullo pacto virginei pudoris clauſtrum violauerit, ſed potiùs conſecrauerit. Id quod verba illa contextus ſignificant. *Eritq́ clauſa Principi*, hoc eſt etiam cum Princeps per eam tranſierit, erit clauſa, hebraicè eſt את הנשיא, quod poteſt transferri, *Principi*, vt rectè tranſtulit Vulgatus, & *Principis* in caſu gignendi, vt vertit Pagnin. vt legamus: *Eritq́ clauſa Principis*: ſignificeturq́; in ſupremi Principis palatio multas quidem eſſe portas, ſed hanc per excellentiam portam Principis clauſam appellari, per quam ſcilicet ipſe clauſam in hunc mundum intrauit. Quę tranſlatio vulgatam editionem magis exponit: ſiquidem ex ea colligimus, cū dicitur, *Eritq́ clauſa Principis*, non id ſignificari, clauſam eam portam vſque ad Principis aduentum futuram, ipſiq́; dumtaxat aperiendā; ſed illud potiùs etiam tūc, cum princeps per eam trāſierit, ipſi quoque principi clauſam futuram, & nullo pacto per virginei clauſtri, ſigilliq́; apertionem reſerandam. Quod planè myſterium Septuag. interpretes agnouerunt, cum ita hunc locum reddiderūt: ϗ ἔςαι κεκλεισμένη, ὅτι ὁ ἡγούμενος οὗτος καθήσεται ἐν αὐτῇ ſic enim hunc locum diſpungendū arbitror. hoc eſt, *Et erit clauſa, quia dux iſte ſedebit in ea*. Itaque illud volunt etiam, cum Princeps in ea ſedebit, fore omninò clauſam, imò eo ipſo clauſam futuram, quòd Princeps in ea ſeſſurus eſt. Cur enim perpetuò clauſa futura ſit illā cauſam afferunt, *Quia Dux*, inquiunt, *ſedebit in ea*. Et quidem conſentaneum erat, vt eo ipſo, quòd Deus erat ex fœmina naſciturus, ex matre virgine naſceretur quia nulla alia Deū mater niſi virgo decebat. Vnde Cyrill. Hieroſolymitanus Catecheſi 12. *Decebat*, inquit, *ſanè, vt puriſſimus puritatis Doctor ex thalamis puris prodiret*. Et D. Bern. hom. 2. ſuper *Miſſus eſt*, *Deum*, inquit, *huiuſmodi decebat natiuitas, quia non niſi de virgine naſceretur: talis congruebat & virgini partus, vt non pareret niſi Deum*.

Pagnin.

B. Virgo porta Principis perpetuo clauſa.

Cyril. Hier.

Mater virgo decebat Deū, Virginē, vt non pareret niſi Deum.

D. Bernard.

4. Secundò aduerte, ter dici à Propheta portam iſtam Orientalē clauſam fore: *Conuerti me*, inquit, *ad viam portæ, quæ reſpiciebat ad Orientem, & erat clauſa: & dixit Dominus ad me: Porta hæc clauſa erit, non aperietur, & vir non tranſiet per eam, eritque clauſa Principi*: vt nimirum intelligeremus Virginem ſanctiſſimam & ante partum, & in partu, & poſt partum virginitatem ſuam integram, illibatámque perpetuò conſeruaſſe. Ex quo triplex contra Mariæ puritatem hæreſis confutatur: vna eorum, qui eam, ne ante partum quidem virginem fuiſſe, ſed ex Ioſepho cōcepiſſe impiè aſſeruerunt, veluti Ebion, & Cherinthius, vt affirmant D. Irenæus lib. 1. aduersùs hæreſes, ca. 25. Tertul. in lib. de carne Chriſti, D. Epiph. hæreſi 28. contra Cherinthianos. Altera eorum, qui Virginem ſanctiſſimam in ipſo partu corruptam fuiſſe per ſummam impudentiam dixerunt: in qua hæreſi fuit Iouinianus, teſte D. Auguſt. in lib. de hæreſibus. Tertia denique aliorum, qui cum eā, & ante partum, & in partu virginem faterentur, tamen à partu dixerunt plures filios ex Ioſepho coniuge ſuſcepiſſe, qui propterea fratres Domini in Euangelio appellentur: cuius erroris aſſertor fuit Heluidius, contra quem integro libro doctiſſimè diſputat D. Hiero. Tertiò eſt aduertendum Virginem ſanctiſſimam appellari portam Orientalem, quoniam, vt exponit D. Ambroſ. in libro de inſtitutione virginis, cap. 7. generauit Orientem, peperítque Solem iuſtitiæ. Quomodo autem Chriſtus Oriens dicitur, diximus fuſè in noſtris commentariis ſuper Zachariam.

Triplex cōtra Mariæ puritatē cōfutatur hæreſis.

D Irenæus.

Tertull.

D Epiph.

B. Virgo cur porta Orientalis.

Decimumnonum,& poſtremum teſtimonium ex illis verbis, quæ habentur cap.2. Danielis.

Videbas ita, donec abſciſſus eſt lapis de monte ſine manibus, & percuſſit ſtatuam, & factus eſt mons magnus,& impleuit vniuerſum terram.

SECTIO XXXIIII.

INter vaticinia,quæ de Meſſiæ Regis imperio ſacrarum literarum monumentis conſignata legimus,non poſtremum locum obtinet præclara illa viſio quæ Nabuchodonoſori Regi Babylonis inter dormiẽdum oſtenſa eſt,cum vidit ſtatuam illam,& mole,& compoſitione ſanè prodigioſam,aureo capite,pectore,& brachiis argenteis,ventre,& femoribus æreis,tibiis ferreis pedibus partim ferreis,partim fictilibus conſtantem,aſpectúq; ipſo & intuitu, quo in Regem minaces oculos coniiciebat,præter modum terrificam:tum verò conſpexit de mõte lapidem ſine manibus abſcindi, qui percuſſis pedibus ſtatuæ, atque omnino communitis ſtatuam deiecit,ſtatimque ferrum, teſta, æs, argentum, & aurum, quaſi in fauillam æſtiuæ areæ redacta,á vento correpta, diſſipatáq; euanuerunt. Lapis autem ipſe,qui ſtatuam percuſſerat,in vaſtiſſimum,& maximum montem euaſit,qui vniuerſum terrarum orbem vaſtitate ſua & magnitudine compleuit.

Quatuor orbis imperia in Nabucod. ſtatua deſignata. In qua quidem viſione ad literam quatuor orbis imperia ſignificata fuerunt. Etenim in capite aureo ſtatuæ vel ipſo Daniele interprete imperium Chaldæorũ; in pectore brachiiſq; argenteis imperium Medorum,atque Perſarũm;in ventre, & femoribus æreis imperium Græcorum; deniq; in tibiis ferreis Romanorum

D.Hieron. imperium fuit expreſſum,quę eſt D.Hier.communiſque interpretatio. *Per caput, inquit, aureum oſtenditur regnum Babylonię auro pretioſiſſimo comparatum. Regnũ Medorum, atque Perſarum argenti habet ſimilitudinem,minus priore,& maius ſequente. Regnum tertium æneum regnum Macedonum ſignificat,quod rectè æneum dicitur,quia inter omnia metalla æs vocalius eſt,& tinnit clarius,& ſonitus eius longè, lateq; diffunditur, vt*

Græcorum eloquẽtia ſignificata per æs. *non ſolùm famam,& potentiam regni,ſed & eloquentiam græci ſermonis oſtenderet. Quartum regnum ferreum perſpicuè ad Romanos pertinet:ferrum enim omnia domat, atque cõminuit;ſed pedes eius,& digiti ex parte ferrei,& ex parte ſunt fictiles, quod hoc tẽpore maniſeſtiſſimè cõprobatur. Sicut enim in principio nihil Romano imperio fortius,& durius fuit; ita in fine nihil imbecillius,quãdo & in bellis ciuilibus,& aduerſùm diuerſas nationes aliarum gentium barbararum indigemus auxilio.*

2\. Tunc verò poſt horum quatuor imperium ſibi ſubinde ſuccedentium viciſſitudines prænunciatas ſtatim imperium Chriſti per lapidem illum ſine manibus de monte excisum omnia ſtatuæ metalla diſſipantem, atque in fauillam æſtiuæ

Dan.2.44. areæ redigentem explicatur,vt illis verbis interpretatus eſt Daniel: *In diebus autem regnorum illorum ſuſcitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non diſſipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur: comminuet autem, & conſumet vniuerſa regna hæc, & ipſum ſtabit in æternum,ſecundùm quod vidiſti, quod de monte abſciſſus eſt lapis ſine manibus, & comminuit teſtem, & ferrum, & æs, & argentum, & aurum.* Quan-

Tertul. Theodor. Chriſti regnum orbis imperia diſſipauit. quam verò Tertul.in lib.3 contra Marcionem,c.7.& lib. aduerſùs Iudæos, cap. 14.& Theod.in comment.ſuper Daniel in huiuſmodi vaticinium de orbis imperiis per Chriſtum diſſipandis ad ſecundum Chriſti aduentum ſpectare exiſtimauerunt; tamen multò eſt probabilius ad primùm Chriſti aduentum præcipuè eſſe referendum, vt eſt communis Patrum ſententia, qui lapidem de

monte ſine manibus Chriſtum ex Virgine ſanctiſſima, quæ mons propter excellentiam, altitudinemq; perfectionis, & ſanctitatis nominatur, *ſine manibus*, hoc eſt, ſine humana viri opera concipiendum, naſciturúmque interpretantur. Sic namque exponit imprimis D. Hieron. in comm. eius loci. *In fine*, inquit, *horum omnium regnorum auri, argenti, æris, & ferri abſciſſus eſt lapis Dominus, atque Saluator, ſine manibus, id eſt, abſque coitu, & humano ſemine de vtero virginali, & contritis omnibus regnis factus eſt mons magnus, & impleuit vniuerſam terram.* Præterea D. Irenæus lib. 3. contra hæreſes cap. 18. *Daniel*, inquit, *præuidens eius aduentum lapidem ſine manibus abſciſſum adueniſſe ait in hunc mundum: hoc eſt enim, quod ſine manibus ſignificabat, quod non operantibus humanis manibus, hoc eſt, virorum illorum, qui ſolent lapides cædere, in hunc mundum eius aduentus erat, id eſt, non operante in eum Joſeph, ſed ſola Maria cooperante.* Iuſt. Philoſophus, & Mart. in dialogo cum Tryphone, *Cùm*, inquit, *quaſi filium hominis Daniel dicit eum, qui æternum regnum accipit, annon hoc ipſum ſignificat? Quod enim ait, vt filium hominis apparuiſſe, hominem factum eſſe indicat: ſed non ex humano ſemine eſſe declarat: nam cùm dixit exciſum ſine manibus, hoc ait non eſſe hominis opus.* D. Auguſt. tract. 9. in Ioan. quanquam eo loco montem, de quo lapis fuit præciſus, non Virginem, ſed populum Iudæorum interpretatur, *Lapis*, inquit, *de monte præciditur, ipſe eſt lapis, quem reprobauerunt ædificantes, & factus eſt in caput anguli. De quo monte præciditur, niſi de regno Judæorum, vnde Chriſtus ſecundùm carnem natus eſt? & præciditur ſine manibus, ſine opere humano, quia ſine amplexu maritali de virgine exortus eſt. Mons ille, vnde præciſus eſt, non impleuerat vniuerſam faciem terræ: non enim tenuerat regnum Iudæorum omnes gentes: at verò regnum Chriſti vniuerſum orbem terrarum cernimus occupare.* Denique idem affirmat D. Epiph. ſer. de laudibus Virginis Mariæ, Theodo. in comment. ſuper Danielem, Rupert. lib. 1. in Danielem, cap. 6. Heſychius hom. de laudibus virginis Mariæ, & orat. 1. de B. Mariæ dormitione, & alij.

D. Hieron. — Conceptus Chriſti abſq. viri opera. — Iuſti. Mart. — D. Auguſt. — D. Epiph. — Theod. — Rupert. — Heſychius.

3. Porrò doctè obſeruauit Theod. in comm. ſuper Danielem in ſacris literis ortum ſupra naturam ſolere lapidis exciſionem nominari. Etenim etiam Eſai. 51. quia Iſaac ex Abraham ſene, & Sara matre ſterili, & præterea iam per ætatem ad concipiendum inhabili fuit generatus, dicitur Iſraël, qui ex Abraham per Iſaac, & Iacob originem duxit, exciſus de petra fuiſſe: quia enim petra nihil ex ſe natura poteſt producere, inde eſt, quod cum ortus ſupra naturam eſt, cuiuſmodi fuit ortus Iſaac ex Abrahamo, & Sara ſterili, & ortus Chriſti ex Virgine per exciſionem lapidis de rupe explicatur. Audi Deum apud Eſaiam ita Iudæos alloquentem: *Attendite ad petram, vnde exciſi eſtis, & ad cauernam laci, de qua præciſi eſtis. Attendite ad Abraham patrem veſtrum, & ad Saram, quæ peperit vos, quia vnum vocaui eum, & benedixi ei, & multiplicaui eum. Quaſi dicat*, inquit Hier. *Conſiderate, quod cum Abraham vnus, & centum eſſet annorum, & ſterilem haberet vxorem, multiplicauerim filios eius quaſi ſtellas cœli, ita vt numerum vinceret multitudo: ſi ergo de vno homine tanta populorum nata ſunt millia, quid mihi grande eſt, vt inſtaurem ruinas Sion, & deſerta eius mutem in paradiſum voluptatis.*

Theodor. — Ortus ſupra naturam per lapidis exciſionem ſignificatur in ſacris. — Eſai. 51. 1. — D. Hieron.

4. Non eſt hoc loco prætereunda ſilentio Septuag. interpretum tranſlatio qui ad Chriſtum more ſuo reſpicientes ita locum reddiderunt: *ἐμβλέψατε εἰς τὴν στερεὰν πέτραν, ἣν ἐλατομήσατε, καὶ εἰς τὸν βόθυνον τοῦ λάκκου, ὃν ὠρύξατε*, hoc eſt, *Aſpicite ad ſolidam petram, quam excidiſtis, & ad foueam laci, quem fodiſtis.* Intellexerunt profectò Septuag. interpr. Eſaiam ad Chriſtum potiſſimùm ſpectaſſe, atque ad Iudæos ſermonem direxiſſe, monuiſſeque, vt ad Chriſtum ſolidam petram aciem mentis conuerterent, quam ipſi nimirum contumeliis, atque tormentis dolauerunt, atque oculos in foueam illam laci, hoc eſt, in Chriſti latus in cruce lancea,

Septuag.

confoſſum,& apertum intenderent, vt in Chriſto ſpes omnes ſuas collocarent, eoque duntaxat ſalutem ſuam contineri arbitrarentur. Pro, *Et in cauernam laci, de qua præciſi eſtis*, eſt hebraicè ואת ם , קכת כורנקרתם , hoc eſt, & vt transfert Pagninus, *Ad perforationem ciſternæ, vnde eruti eſtis*, quod clarius lateris Chriſti apertionem ſonat. Alij vertunt, *Ad perforationem putei*: id enim quoque vox hebræa כור ſignificat, quod etiam in latus Chriſti mirificè quadrat, quod eſt omnium bonorum,& aquarum viuentium puteus inexhauſtus ex quo poſſunt vniuerſi aquam ſibi haurire omnium gratiarum.

Paguin. Latus Chriſti omnium gratiarum puteus.

Atque hæc ſatis fuerit ex Prophetarum vaticiniis de ſanctiſſimæ Deiparæ virginitate in conceptu,& partu Chriſti delibaſſe: alia enim minùs illuſtria conſultò prætermittenda iudicauimus, cum hæc abundè ſufficiant, vt quiuis intelligat quanti honoris, ſplendoriſque fuerit Virginem amictam ſole apparuiſſe, ſicut dixit Ioannes, ipſamque rurſus ſolem amiciuiſſe, vt Hieremias teſtatus eſt, hoc eſt, matrem ſimul, virginemq́; fuiſſe, & Chriſtum abſque vllo ſuæ integritatis detrimento virtute altiſſimi obumbrante concepiſſe, in vtero geſtaſſe, & virgineo partu edidiſſe. Atque ita huic Exegetico, quod in Mariæ virginitate, maternitateque ponendum duximus, vtcumque ſatisfecimus.

ARGVMENTVM.

ADHVC *perſeuerat quarta viſio huius operis. Superiori capite Ioannes acerbiſſimam Antichriſti Perſecutionem quaſi in ſummã redactam ante oculos intuendam propoſuit, iam deinceps eam per partes commemorare aggreditur, multaq́ ſigillatim explicare, quæ alieniſſimis illis temporibus debent contingere. Duas igitur hoc capite docet ſibi oſtenſas fuiſſe beſtias, vnam aſcendentem, de mari, de terra alteram. Quæ de mari aſcendit habebat capita ſeptẽ, & cornua decem: & ſuper decem cornua diademata quoque decem: capitibus autem inſcripta erãt nomina blaſphemiæ; erátque eiuſmodi beſtia ſimilis pardo, pedes habens vrſi, & os leonis, cui draco dicitur dediſſe virtutem ſuam, & poteſtatem magnam, quam exercuit menſibus quadraginta duobus, id eſt, tribus annis cum dimidio. Porrò beſtia, quæ aſcendit de terra, habebat cornua duo ſimilia cornibus Agni, & loquebatur ſicut draco, fecitq́ terram adorare beſtiã primam, multáq; ſigna, & prodigia patrauit in conſpectu prioris beſtiæ, cuius characterem, vt in dextera manu ſua, aut etiam frontibus geſtarent, adhortabatur mortales. Denique docet Ioannes nomen prioris beſtiæ eſſe eiuſmodi, vt literis eius computatis efficiatur numerus ſexcentorum ſexaginta ſex. Hæc breuiter ſunt, quæ hoc capite commemorantur, ad quorum explicationem tam aggredimur.*

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

ET vidi de mari beſtiam aſcendentem, habentem capita ſeptem, & cornua decem, & ſuper cornua eius decem diademata,& ſuper capita eius nomina blaſphemiæ. Et beſtia, quã vidi, ſimilis erat pardo, & pedes eius ſicut pedes vrſi,& os eius ſicut leonis

leonis. Et dedit illi draco virtutem ſuam, & poteſtatem magnam. Et vidi vnum de capitibus ſuis quaſi occiſum in mortem: & plaga mortis eius curata eſt. Et admirata eſt vniuerſa terra poſt beſtiam. Et adorauerunt draconem, qui dedit poteſtatem beſtiæ: & adorauerunt beſtiam, dicentes; Quis ſimilis beſtiæ? & quis poterit pugnare cum ea? Et datum eſt ei os loquens magna, & blaſphemias: & data eſt ei poteſtas facere menſes quadraginta duos. Et aperuit os ſuum in blaſphemias ad Deum, blaſphemare nomen eius, & tabernaculum eius, & eos, qui in cœlo habitant. Et eſt datum illi bellum facere cum ſanctis, & vincere eos. Et data eſt illi poteſtas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem: & adorauerunt eam omnes, qui inhabitant terram: quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ Agni, qui occiſus eſt ab origine mundi. Si quis habet aurem, audiat. Qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatem vadet: qui gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Hic eſt patientia, & fides ſanctorum. Et vidi aliam beſtiam aſcendentem de terra, & habebat cornua duo ſimilia Agni, & loquebatur ſicut draco. Et poteſtatem prioris beſtiæ omnem faciebat in conſpectu eius: & fecit terram, & habitantes in ea adorare beſtiam primam, cuius curata eſt plaga mortis. Et fecit ſigna magna, vt etiam ignem faceret de cœlo deſcendere in terram in conſpectu hominum. Et ſeduxit habitantes in terra propter ſigna, quæ data ſunt illi facere in conſpectu beſtiæ, dicens habitantibus in terra, vt faciant imaginem beſtiæ, quæ habet plagam gladij, & vixit. Et datum eſt illi, vt daret ſpiritum imagini beſtiæ, & vt loquatur imago beſtiæ: & faciat, vt quicunque non adorauerint imaginem beſtiæ, occidantur. Et faciet omnes puſillos, & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, & ſeruos habere characterem in dextera manu ſua, aut in frontibus ſuis; & ne quis poſſit emere, aut vendere, niſi qui habet characterem, aut nomen beſtiæ, aut numerum nominis eius. Hîc ſapientia eſt. Qui habet intellectum, computet numerum beſtiæ. Numerus enim hominis eſt: & numerus eius ſexcenti ſexaginta ſex.

COM-

COMMENTARIVM

SECVNDVM EXEGETICVM.

De beſtia aſcendente de mari.

Quid accipiendum ſit per beſtiam aſcendentem de mari, & cur Antichriſtus de mari aſcendere dicatur.

Et vidi de mari beſtiam aſcendentem.

SECTIO PRIMA.

Richardus. Beda. Primaſius. Ansbertus. Rupert. Arethas. Haymo. Pannon D. Irenæus.

MVlti interpretes, beſtiam aſcendentem de mari interpretantur multitudinem impiorum, vt Richardus, Beda, Primaſius, Ansbert. Cæterùm rectiùs ſentiunt Rupert. Arethas, Haymo, Pannon. imò & D Iren. lib. 5. aduerſus hæreſes cap. 28. per beſtiam aſcendentem de mari accipiendum eſſe Antichriſtum: quæ ſententia omninò amplectenda eſt, cum ea, quæ Ioannes commemorat, non poſſint omnia in multitudinem impiorum conuenire; maximè autem quadrent in Antichriſtum, vt ex iis, quæ dicemus, perſpicuum fiet.

1. Mundus maris nomine ſæpe ſignificatur. Dan. 7. 2. Quatuor mundi imperia beſtiis, & ventis cur comparentur.

Mare igitur hoc loco duo ſignificat. Primò multitudinem ipſam impiorum: deinde mundum iſtum. De vtroque enim mari Antichriſtus aſcendet, quæ vt meliùs intelligantur, aduertendum eſt mundum iſtum ſæpe appellari mare in ſacris literis, potiſſimum verò propter ipſam impiorum multitudinem, veluti Dan. 7. *Videbam*, inquit, *in viſione mea nocte, & ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari magno: & quatuor beſtiæ grandes aſcendebant de mari diuerſæ inter ſe.* Quo loco per quatuor ventos, & quatuor beſtias intelligit Propheta quatuor mundi imperia, vt ex ipſa viſione eſt exploratum, quæ & beſtiis propter immanitatem, & ventis propter inconſtantiam comparantur. Porrò mare, in quo eiuſmodi venti aduerſis hinc inde flatibus depugnabant, mundum iſtum interpretatur D. Hieron. ſalſis, amariſque fluctibus redundantem: atque in hoc mari ſuperbi veluti altiſſimæ quædam naues pleniſſimis velis, vento nimirum elationis præter morem tumidis nauigant, de quibus loquitur Regius vates Pſ. 47. *In ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis*, (ad literam) naues Tharſenſium, & cæterarum ſuperbarum gentiũ. Etenim per Synecdochen per naues Tharſis ſignificantur omnes omnino nationes, quæ ſuperbiæ flatu tumidæ potentiæ ſuæ vela aduerſus Eccleſiam expandant; quarum ſuperbiam Chriſtus euertit, cum eas ſub fidem, ditionémque ſuam ſubiunxit: quemadmodum interpretatur D. Aug. Id quod quia iam impletum cernimus, hæc fœlicia Eccleſiæ tempora præuidens Propheta, per ſpiritumque ſe lætabundus fidelibus inſerens ſubiunxit: *Sicut audiuimus, ſic vidimus, Audiuimus*, inquit Aug. *in prophetia: vidimus in Euangelio. Vide iam impleri, quod dictum eſt* Pſal. 71. *Adorabunt eum omnes Reges terræ: omnes gentes ſeruient ei*. Idemq; myſterium D. Greg. lib. 17. Moral. cap. 15. exiſtimat indicatum illis verbis Iob. 26. *In fortitudine illius repente maria congregata ſunt. Quia incarnato*, inquit, *Domino diſcordantium ſecularium corda concorditer viuunt. Iam Petrus in mari ambulat, quia Chriſti prædicatoribus illa quondam tumida humili auditu corda ſubſtrata ſunt, & procelloſa maris aqua Domini pedibus preſſo tumore calcata eſt.*

Pſal. 47. 8. Gentium ſuperbiã quomodo euerterit Chriſtus. D. Auguſt. Pſal. 47. 9. Pſal. 71. 11. D Greg. Iob. 26. 12.

De eodem

De eodem mari loquutus eſt Abacuch in eandem ſententiam, cap. 3. *Viam* 3.
feciſti in mari equis tuis, id eſt, Apoſtolis: id quod prodigij inſtar Propheta commemorat; miraculi enim inſtar eſt equos per mare incedere, nec fluctibus obrui, imò eos ipſos pedibus turbare, vt ſtatim ſubiungitur: *In luto aquarum multarum.* Et multò luculentiùs iuxta tranſlationem LXX. *Superinduxiſti in mari equos tuos, conturbantes aquas multas.* Et verò grande fuit miraculum paucos numero Apoſtolos, genere humiles, conditione pauperes immenſum Oceanum, hoc eſt, vniuerſum orbem aggredi, eiuſque ſiue potentiæ, ſiue opum, ſiue eloquentiæ fluctibus non ſolùm non obrui, ſed ipſas etiam aquas altiſſimas quaſi equos paruum riuulum turbare, vt meritò per admirationem dicere Propheta potuerit: *Viam feciſti in mari equis tuis.* Denique locum Pſalmi 103. *Hoc mare magnum, & ſpatioſum manibus: illic reptilia, quorum non eſt numerus, animalia puſilla cum magnis, illic naues pertranſibunt*: plerique de mundo, ſed myſticè tamen accipiunt: in quibus D. Bernardus, vt hoc obiter dicamus, ſerm. de tribus Ordinibus Eccleſiaſticis, ait tres viros in hoc mundano mari nauigare nimirum Noë, Danielem, & Iob, hoc eſt, Prælatos, continentes, & coniugatos. Primum gradum, mare traijcere naui: ſecundum, ponte: tertium, vado, quod longè eſt periculoſius: continentes tamen, quamuis ponte tranſeant, triplex periculum incurrere, quod accidere ſolet in pontibus. Periculoſum quippe eſt in ponte vel ſe æquare alteri, vel retrò reſpicere, vel in medio ponte ſtare, eò quòd nullum horum facilè patiatur pontis anguſtia. Quare non debere continentes ſe alijs per ſuperbiam æquare, nedum præferre, neque retrò reſpicere neglecta continentia, carniſque illecebris expertis, neque in eodem perfectionis gradu perſiſtere, ſed vlteriùs ſemper progredi.

Abac. 3. 15.

Apoſtolos vniuerſum aggredi orbem, grande miraculum.

Pſal. 103. 25.

D. Bernard.

Noë, Daniel, & Iob tres Eccleſiæ ſignant ordines.

Atque hæc de mari pro mundo iſto in vniuerſum, quæ multò magis in eum 4.
quadrant ratione impiorum hominum, de quibus idem mare magnum, & ſpatioſum accepit Hugo de S. Victore. Is enim per mare intellexit concupiſcentiam, quæ in impijs dominatur; in quo mari reptilia, quorum non eſt numerus, ſunt prauæ, & portentoſæ cogitationes: ſicut enim in mari ſunt varia monſtrorum genera, ita ex concupiſcentia, quamplurima diuerſarum cogitationum monſtra, eaque interdum horrifica oriuntur, quæ non immeritò reptilia nuncupantur; quia ſenſim in animam quaſi irrepunt, & tacito quodam, ac lubrico motu illabuntur. Quoniam verò aliæ alijs fœdiores ſunt, magiſque portentoſæ, idcircò additur: *Animalia puſilla cum magnis.*

Hugo. Vict.

Prauæ cogitationes, animalia reptilia.

Igitur de duplici hoc mari viſus eſt aſcendere Antichriſtus; & quia de mun- 5.
do erit, & quia caput omnium impiorum, emphaſim quoque habet *aſcendendi* verbum, vt plerique hoc loco obſeruarunt, tum quia paulatim ex paruis initijs ad totius orbis monarchiam euehetur, vt poſteà dicemus: tum quia per ſuperbiam, & animi elationem ipſe in ſeipſo aſcendet, quod eſt proprium ſuperborum, quorum ipſe caput, ac princeps erit. Sicut enim humilis in corde ſibi ſcalam conſtituit, in qua per omnes humilitatis gradus deſcendens, rurſus in eâdem per omnes virtutum gradus aſcendit, iuxta illud Pſalm. 83. *Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit.* (Quòd enim de humili ſit ſermo, patet ex verbis proximè antecedentibus: *Beatus vir, cuius eſt auxilium abs te*: ſeu vt tranſtulit D. Hieronymus, *Beatus homo, cuius in te eſt fortitudo*, id eſt, qui ſibi omninò diffidit, totamque ſuam ſpem, ac fortitudinem in Deo collocat.) Ita ſuperbus ſcalam ſibi in corde ſuo erigit, in qua continuò per mentis elationem aſcendens omnes ſuperbiæ, & reliquorum vitiorum gradus percurrit; vt non obſcurè indicatur illis verbis Pſalm. 73. *Superbia eorum, qui te oderunt, aſcendit ſemper.*

Antichriſtus ſuperborum caput.

Humilitatis ſcalam in corde ſibi erigit humilis.

Pſal. 83. 6.

D. Hieron.

Superbus ſuperbiæ ſcalam ſibi erigit in corde.

Pſal. 73. 23.

Eſai. 14. 13. Vnde Lucifer aſcenſiones in corde ſuo diſponebat, vt refertur Eſai. cap. 14. *Dicebas in corde tuo; In cœlum conſcendam ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum: aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero Altiſſimo.* Quare meritò Antichriſtus hanc potiſſimum ob cauſam viſus eſt aſcendere.

Cur Antichriſtus dicatur ſimilis pardo, ac pedes vrſi, & os leonis habeat.

Et beſtia, quam vidi, ſimilis erat pardo, & pedes eius ſicut vrſi, & os eius ſicut os leonis.

SECTIO II.

1. Multiplex & varia Antichriſti malitia. HAud dubiè ſub horum animalium ſymbolis multiplex, & varia Antichriſti malitia accipienda eſt, in quem nimirùm omnia omnino vitia debent confluere. Sciendum eſt autem, pardum, qui maſculus eſt in pantheris, maculoſum, ac velociſſimum eſſe, præcepſque ad ſanguinem animal: vrſum eſſe aſtutiſſimum, habereque pedes fortiſſimos, & manus humanis ſimiles: denique leonem omnibus animalibus, vel ipſo rugitu eſſe terrificum. Quò fit, vt in pardo maculoſo, & vario multiplex Antichriſti malitia, ac dolus ad fallendos fideles, imò vniuerſitas omnium vitiorum exprimatur. Quam ob cauſam Apoſtolus 2. ad 2. ad Theſſ. 2. 3. Theſſalonicenſ. eum per antonomaſiam hominem peccati appellauit: *Niſi venerit diſceſſio primùm, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis.* Quo loco Caietanus. Caietanus aduertit, cùm dicitur Antichriſtus, *homo peccati*, ſignificari plenitudi- Hugo Card. nem omnium peccatorum. Et Hugo Cardinalis obſeruat appellari *hominem pec-* Antichriſtus ſeruus peccati. *cati* id eſt, *ſeruum peccati*, eo locutionis genere, quo dicere conſueuimus: Hic homo eſt meus. Prætereà velociſſimus erit Antichriſtus, præcepſq; ad fidelium ſanguinem fundendum, & inſtar vrſi aſtutiſſimus & maximè fraudulentus, ſimileſq; humanis gerens manus; quia initio ſe mitem, & humanum ſimulabit, ſed paulò poſt inſtar vrſi ferociſſimos vngues crudelitatis exeret; & inſtar leonis vniuerſam Eccleſiam quaſi rugitu perterrebit.

2. Iob 41. 4. Vniuerſa Antichriſti malitia deſcribitur. Omnem hanc Antichriſti malitiam deſcriptam habes ſub nomine Leuiatham, Iob 41. *Quis reuelabit faciem indumenti eius? & medium oris eius quis intrabit? portas vultus eius quis aperiet? per gyrum dentium eius formido; corpus illius quaſi ſcuta fuſilia compactum ſquammis ſeſe prementibus; vna vni coniungitur; & ne ſpiraculum quidem incedit per eas.* Quanquam enim ille locus communiter de Dæmone intelligatur ſub nomine Leuiatham, ſeu Ceti; tamen non inconcinnè ad Antichriſtum etiam referri poteſt. Igitur, *Quis reuelabit faciem indumenti eius?* hoc eſt, fraudem, & malitiam ſub ſpecie ſanctitatis tanquam ſub veſtimento occultatam? *Et medium oris eius quis mirabit?* id eſt, quis calliditatem verborum eius poterit introſpicere? *Portas vultus eius quis aperiet?* habebit enim eius vultus, hoc eſt, externa demonſtratio varias, & ſibi inuicem occurrentes, multiſque flexibus, & mæandris implicitas portas, propter aſtum, & fraudulentiam. Itaque quemadmodum qui in domum aliquam, quæ multas hinc inde fores habet ingreditur, non poteſt deinde facilè egredi: ita qui vultum Antichriſti, eiuſq; mores, & progreſſum contemplabitur, non poterit facilè ſecum ſtatuere, vtrum eum ſectari, an inſectari debeat: atque adeò eius rebus, ſigniſq; ac prodigijs quaſi labyrintho aliquo implicitum ſe ſentiet. *Per gyrum dentium eius formido*, id eſt, in prædicatoribus eius, qui dentes illius appellantur, quòd eius nefaria

doctri

doctrinam aliis commendandam ferant, erit coniunctus terror Principum, qui vi, & armis mortales ad parendum Antichriſto compellent. *Corpus eius quaſi ſcuta fuſilia compactum ſquammis*; quia totus erit ex ſceleribus ſibi inuicem cohærentibus concretus. *Seſe inuicem premunt*, quia ſingula vitia mutuas ſibi præſtant operas, ſeſeq; inuicem premunt, & roborant. *Et ne ſpiraculum quidem incedit per eas*, quia nullum permittet locum diuinis inſpirationibus peruium. Cernis igitur eò quod omnia vitia in Antichriſtum confluere debeant, optimo iure pardo, vrſo, leoni, cæteriſque beſtiis ferociſſimis comparari.

Totus erit concretus ex ſceleribus.

Nec minimã admittet inſpirationem diuinam.

De capitibus, cornibus, & diadematibus Antichriſti, & nominibus blaſphemiæ

Habentem capita ſeptem, & cornua decem, & ſuper cornua eius decem diademata, & ſuper capita eius nomina blaſphemiæ.

SECTIO III.

BEſtia illa, quæ Ioanni apparuit, & Antichriſtum, vt diximus, adumbrauit, habebat capita ſeptem, & cornua decem, & ſuper cornua decem diademata; & in capitibus ſcripta nomina plaſphemiæ. Pro cuius loci expoſitione ſciendum eſt Danieli cap. 7. vbi agitur de Antichriſto, ſimilem quandam oſtenſam fuiſſe viſionem, ex cuius explanatione pendet hæc noſtra. Igitur Daniel vidit quartam beſtiam terribilem, atque mirabilem, & fortem nimis, habentem dentes ferreos magnos, & cornua decem: quæ beſtia iuxta communem Doctorum ſententiam, eſt Romanum imperium. Additque Daniel; *Conſiderabam cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortum eſt de medio eorum, & tria de cornibus primis euulſa ſunt à facie eius, & ecce oculi quaſi oculi hominis erant in cornu iſto, & os loquens ingentia.* Et paulò inferiùs antiquus dierum viſionem quartæ beſtiæ exponens Danieli ſic ait. *Beſtia quarta regnum quartum erit in terra, quod maius erit omnibus regnis, & deuorabit vniuerſam terram, & conculcabit, & comminuet eam. Porro cornua decem ipſius regni decem Reges erunt, & alius conſurget poſt eos: & ipſe potentior erit prioribus, & tres Reges humiliabit.* Ne autem dubitari poſſit ſermonem eſſe de Antichriſto, ſubiungit: *Sermones contra excelſum loquetur, & ſanctos altiſſimi conteret: & putabit, quòd poſſit mutare tempora, & leges, & tradentur in manu eius vſque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis.* Accedit, quòd eum locum de Antichriſto communiter Patres accipiunt, veluti D. Irenæus libr. 5. aduerſus hæreſes cap. 25 & 26. vbi locum hunc Ioannis cum illo Danielis coniungit, Hippolytus in orat. de conſummatione mundi, Theodoretus in commentar. ſuper Daniel. Lactantius libr. 3. diuinarum inſtitut. cap. 16. D. Auguſtin. libr. 20. de ciuit. Dei cap. 23. & D. Hieronym. in comment. ſupra Dan. *Dicamus*, inquit, *quod omnes ſcriptores Eccleſiaſtici tradiderunt in conſummatione mundi, quoniam regnum deſtruendum eſt Romanorum, decem futuros Reges, qui orbem Romanum inter ſe diuidant: tum vndecimum Regem paruulum ſurrecturum, qui tres Reges de illis decem ſuperaturus ſit, id eſt, Ægypti, Africæ, & Æthiopiæ Reges, quibus interfectis etiam ſeptem alij Reges victori colla ſubmittent. Dicitur autem Rex ille habiturus oculos hominis, ne eum putemus iuxta quorundam opinionem Diabolum eſſe, ſed vnum de hominibus. Habebit etiam os loquens ingentia, quia erit homo peccati, filius perditionis: ita vt in templo Dei ſedere audeat, faciens ſe quaſi Deum.* Hæc Hieron.

1.

Daniel. 7.

Danielis de Antichriſto vaticinium.

D. Irenæus.

Hippolyt.

Theodor.

Lactantius.

D. Auguſt.

D. Hieron.

Roman. Imperiũ prope Antichriſti tempora decem adminiſtrabunt reges.

2\. Cernis igitur manifeſtè colligi ex Daniele iuxta D. Hieronymi, & omnium antiquorum, vt ipſe confitetur, ſententiam, prope Antichriſti tempora decem Reges Romanum imperium adminiſtraturos: tunc verò ſurrecturum Antichriſtum initio quidem paruulum, ſed paulatim ad eam peruenturum magnitudinem, vt aduerſus omnes eos Reges bellum moueat, tribúſque eorum interfectis, relictos ſeptem ſibi vltrò patere faciat. Quare non placet ſententia D. Auguſtini libr. 20. de ciuit. Dei cap. 23. exiſtimantis denario iſto numero Regum vniuerſitatem omnium Regum ſignificari, poſt quos venturus ſit Antichriſtus. Cùm enim Daniel diſertis verbis affirmet ex decem illis Regibus tres debellandos, & occidendos eſſe ab Antichriſto, planè conficitur eum de decem numero Regibus, non autem de vniuerſitate omnium Regum vaticinari.

3\. Atque ex his iam intelliges, cur beſtia, quæ hoc capite Ioanni apparuit, habeat capita ſeptem, & cornua decem, ac decem diademata, cum idem per cornua, & diademata, & capita accipiendum ſit: etenim tam capita, quàm cornua, & diademata regna ſignificant. Qùia igitur initio, cum Antichriſtus exurget, decem quidem Reges in Romano imperio exiſtent, idcirco decem cornua cum decem diadematibus apparuerunt. Cæterùm quia tria cornua auellenda ſunt, vt prædicit Daniel, id eſt, tres Reges occidendi, atque adeò remanere tantùm debeant ſeptem Reges, vltrò poſt debellatos illos alios tres Antichriſto colla ſubmittentes, idcirco eadem beſtia ſeptem capita habuiſſe deſcribitur.

Vnus è ſeptẽ regibus vulneratus in Antichriſti venit poteſtatem. Beda. Primaſ. Ansbert. Richa. Vict. Haymo. D. Anſelm. D. Thom.

4\. Quod autem addit Ioannes: *Et vidi vnum de capitibus ſuis quaſi occiſum in mortem, & plaga mortis eius curata eſt:* illud videtur ſignificare vnum ex illis ſeptem Regibus in prælio cum Antichriſto, antequam ſe illi ſubiiceret, lethali fuiſſe percuſſum vulnere; ſed curatum tamen, & ſic in poteſtatem Antichriſti veniſſe. Nec enim placet, quod communiter aiunt interpretes, Beda, Primaſ. Ansbert. Richard. Vict. Haymo, D. Anſelm. & D. Thom. Antichriſtum ſimulaturum ſe mortuum, & poſtea tranſacto triduo iterum appariturum, vt credatur reſurrexiſſe: nec enim Ioannes ait beſtiam apparuiſſe quaſi occiſam, ſed vnum de eius capitibus dumtaxat. Deinde cum dicat *quaſi occiſum*, non autem quaſi mortuum, ſanè videtur loqui de plaga aliqua lethali, quàm non eſt probabile accepturum Antichriſtum.

Dan. 11. 42.

D. Hieron. Theodor.

5\. Quod verò prædicti Doctores tradunt illos tres Reges debellandos, & occidendos ab Antichriſto futuros eſſe Reges Ægypti, Libyæ, & Æthiopiæ, acceperunt ex Dan. ca. 11. vbi loquens de Antichriſto ſic ait: *Mittet manum ſuam in terris: & terra Ægypti non effugiet. Per Lybiam quoque & Æthiopiam tranſibit.* Nam quod id Antiocho accommodari non poſſit, ex eo probant D. Hier. & Theodor. quòd Antiochus nec Lybia, nec Æthiopia, nec Ægypto potitus vnquam fuerit. Moralis capitum, cornuum, & diadematum expoſitio petenda eſt ex capite ſuperiori, vbi ea de re fusè diſſeruimus.

Septẽ reges Antichriſtũ orbis monarcham agnoſcent & nomen Chriſti extinguere conabuntur.

6\. Denique, quod ſpectat ad ſeptem capita beſtiæ, in quibus ſcripta erant nomina blaſphemiæ, illud ſignificatur, quoniam illi ſeptem Reges, qui remanebunt, & Antichriſtum tanquam ſupremum orbis Monarcham agnoſcent, ſeſe cum eò ad regnum Chriſti deſtruendum debent coniungere, conabuntúrque nomen eius non ſolùm blaſphemare, ſed omnino extinguere: idcirco præferre in capitibus quaſi ſcripta nomina blaſphemiæ propter blaſphemias, quas in Chriſtum iactabunt. Id quod hoc ipſo capite magis explicatur, cum dicitur: *Dabitur ei os loquens magna, & blaſphemias, & aperiet os ſuum in blaſphemias ad Deum, & bla-*

blaſphemabit nomen eius, & tabernaculum eius, & eos qui in cœlo habitant. Et eſt datum illi bellum facere cum ſanctis, & vincere eos. Et data eſt illi poteſtas in omnem tribuum, & populum, & linguam, & gentem, & adorauerunt eam omnes, qui inhabitant terram, quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ Agni, qui occiſus eſt ab origine mundi. Quibus verbis exprimitur, quàm multos debeat Antichriſtus etiam ex iis, qui ſanctitatem colent eo tempore, ſuæ potentiæ magnitudine, & mendacium ſignorum effectione peruertere, atque ad ſui obedientiam, & venerationem traducere; non quidem prædeſtinatos, ſed reprobos: *Quorum nomina non ſunt ſcripta in libro vitæ Agni, qui occiſus eſt ab origine mundi.* Quæ ſententia quoniam præclara eſt, & eximia, peculiarem per ſe ſectionem deſiderat. Poſſumus myſticè per nomina blaſphemiæ depicta in ſeptem beſtiæ capitibus accipere omnia vitiorum genera in ſeptem capitalibus vitiis comprehenſa, ita vt quodcumque peccatum latiùs ſumpto vocabulo blaſphemia dicatur, eo quòd, per illud debitus Deo cultus, & veneratio non adhibeatur.

Multos peruertet mendaciū ſignorum eſt. cho ne Antichriſtus.

Cur Chriſtus dicatur occiſus ab origine mundi.

Quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ Agni, qui occiſus eſt ab origine mundi.

SECTIO IIII.

1. Differens Ioannes de innumerabili illa hominum multitudine, quæ Antichriſti Imperium debet admittere, ſic ait: *Data eſt illi poteſtas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem: & adorauerunt eam* id eſt beſtiam, *omnes, qui inhabitant terram, quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ Agni, qui occiſus eſt ab origine mundi:* quibus verbis ſignificauit Ioannes, electos, & prædeſtinatos (horum quippe nomina ſcripta ſunt in libro vitæ) non conſenſuros Antichriſto. Tractamus verò hunc locum propter eam potiſſimùm ſententiam, *Agni qui occiſus eſt ab origine mundi.* Quomodo enim Chriſtus Dominus verè dici poſſit ab ipſa vſque mundi origine occiſus? Franciſcus Ribera in Commen. ſuper Apoc. cap. 3. num. 10. & in Comment. huius loci, exiſtimat his verbis contineri hyperbaton, id eſt, tranſpoſitionem verborum, ſententiámque eſſe ita nectendam: *Omnes, qui habitant terram, quorum non ſunt ſcripta nomina ab origine mundi in libro vitæ Agni, qui occiſus eſt:* ita vt illa verba: *Ab origine mundi,* non ſint coniungenda cū illis, *Qui occiſus eſt,* ſed cum illis, *Quorum non ſunt ſcripta nomina.* Et ita etiam per hyperbaton eundem locum intellexerunt Andr. Cæſar. Ioachimus, Abbas. Areth. Nicolaus Zeguer. & Tycon. cuius homiliæ in Apocalyp. falsò tribuuntur D. Auguſt. quam eandem lectionem approbat Beda.

Quomodo Chriſtus dici poſſit occiſus ab origine mundi. Fráciſc. Rib.

And. Cæſar. Ioachimus. Areth. Zeguerius. Ticonius. Beda.

2. Verùm non eſt cur ad hyperbaton recurramus: & eleuemus illuſtriſſimum in laudem Chriſti teſtimonium, cuius mortem Deus ab origine mundi, imò ex æternitate prærordinauit, acceptámque habuit; vt propter eius merita præuiſa gratiam omnibus, præcipuè prædeſtinatis conferret: maximè cum ipſe græcus contextus nihil minus redoleat, quàm hyperbaton, quod prædicti auctores excogitare maluerunt, quia difficile admodum illis videbatur explicatu, quomodo Chriſtus *Agnus occiſus ab origine mundi* dici potuiſſet? Et inde credo effectum, quod Tyconius pro, *occiſus eſt*, legit, *ſignatus eſt* nimirum aliquis ſciolus, non intelgens locum mutauit verbum græcum, ἐσφαγμένου, id eſt, *occiſi* in ἐσφραγισμένου, id eſt, *ſignati.* Itaque abſque hyperbato locum intellexerunt D. Thom. 3. p. q. 83. art. 1. &

Lectio Tyconij reiicitur. D. Thom

1.& in Comment.ſuper epiſt. ad Hebr.c.9.lect.5. & ſuper cap. 12. ſect. 4. Hugo Card. Anſbert.Gagnæius,Beda,Ambro.quanquam hi poſtremi etiam hyperbati mentionem faciunt,nec illud improbant.Sine hyperbato etiam legunt D.Anſel.& D.Iren.citati a Nicolao Zeguero in ſuis ſcholiis ſuper Apocalyp.

Hugo Card. Ansbert. Gagnæius. Beda. Ambroſ. D.Anſel. D. Irenæus.

3. Christus occiſus ab origine mundi in figuris.

Duplex igitur iuxta hanc lectionem,quæ nobis magis probatur, eſt huius loci expoſitio.Vna eſt.fuiſſe Chriſtum occiſum ab origine mundi in figuris: mortam enim Chriſti figuratam , adumbratámq; fuiſſe ab ipſa mundi origine patet ex Abele,cuius mortem typum fuiſſe mortis Chriſti docet Paulus ad Hebr. 12. cum ait: *Mediatorem Ieſum,& ſanguinis aſperſionem meliùs loquentem,quàm Abel.* Altera eſt appellari *occiſum ab origine mundi*, hoc eſt, acceptatam eius mortem à Patre ab ipſa vſque mundi origine:& propter eam multò poſt futuram, præuiſam tamen,&acceptatam ex æternitate,collatam fuiſſe gratiam hominibus ab origine mundi,iuxta illud Pauli ad Epheſ. 1. *Elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem:* Et illud 1.Petr.1. *Non corruptibilibus auro , vel argento redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paterna traditionis,ſed pretioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti, & incontaminati: præcogniti quidem ante mundi conſtitutionem , manifeſtati autem nouiſſimis temporibus* Priorem expoſitionem tradit D.Thom. locis citatis, D.Anſel. Ambr. & Anſbert.in Apoc.Vtramque aſſerunt Hugo Card.Gagnæius,&alij.

Accepit mortem a Patre ab ipſa mundi origine. Ephes. 1. 4. 1.Pet 1. 18. D.Thom. D. Anſel D. Ambroſ. Ansbert. Hugo Card. Gagnæius.

Quid illa verba ſignificent;

Hic eſt patientia, & fides Sanctorum.

SECTIO V.

1. CVm Ioannes Antichriſti potentiam à dracone , hoc eſt , à Dæmone acceptam,&innumerabilem hominum ex omnibus gentibus illi adhærentium multitudinem commemoraſſet,ſubiecit: *Qui in captiuitatem duxerit,in captiuitatem vadit qui in gladio occidit,oportet eum in gladio occidi* ,hoc eſt,nemo animum deſpondeat,cum viderit vſque adeò fœlices Antichriſti ſucceſſus: etenim tandem ipſemet , qui alios in captiuitatem ducit , in ſeruitutem quoque abducetur : & qui alios gladio interficit , ipſe etiam tandem perimetur , ſcelerúmque pœnas dabit.Deinde concludit Ioannes: *Hic eſt patientia,& fides Sanctorum*, id eſt, in hoc fides,& patientia Sanctorum probabitur,eum nequaquam tantis rerum conuerſionibus commouebantur; ſed cum fide patientiam retinebunt; ſperantes iuxta ſanctarum Scripturarum vaticinia fore,vt Antichriſtus,eiúſque omnes ſectatores tandem Deo in eos vendicante omnino pereant , Chriſti autem cultores illuſtrem gloriæ laboribus ſuis debitam coronam accipiant. Pro *patientia* eſt græcè ὑπομονὴ , hoc eſt , *ſuſtinentia:* eo ſenſu , quo dicitur Pſalm. 26. *Expecta Dominum viriliter age.& confortetur cor tuum,& ſuſtine Dominum*, id eſt.confide de auxilio tibi præbendo à Domino, expecta illum cum fiducia , quamuis illud tardare videas.

Antichriſtus tandẽ in ſeruitutem abducetur , & perimetur.

Pſal 26 14.

2. Quod in præſentia maximè obſeruari volumus. eſt perſecutiones, & in vniuerſum omnes,quæ mortalibus accidunt, difficultates, eſſe veluti lapidem quẽdam lydium,ad quem fides, & patientia probantur : id enim diſertè ſignificauit hoc loco Ioannes, cum dixit : *Hic eſt patiemia, & fides ſanctorum*, id eſt,ad huiuſmodi lapidem probatur fides & patientia ſanctorum ,quod præcipuè verum erit alieniſſimis illis ſub Antichriſti tyrannide temporibus. Imò illud non obſcurè videtur innuere Ioannes præcedentes omnes perſecutiones eſſe veluti

Perſecutio, fi[illegible]. & pa[illegible] [illegible]

præ[illegible]

præludia ad illam Antichriſti perſecutionem, quaſi dicat: *Hic eſt patientia, & fides Sanctorum:* magna, inquam, fide, & patientia opus fuit in præcedentibus omnibus perſecutionibus, ſed cum iſta comparatæ perſecutiones cenſeri non debent. Hic ego fidem, & patientiam Sanctorum expecto: Hîc illuſtrium bellatorum animum, & magnitudinem requiro. Loqui enim videtur Ioannes veluti dux aliquis ſtrenuiſſimus incitans milites ad difficillimum aliquod, ancepſque certamen committendum. Quòd verò tribulatio, & perſecutio ſit veluti lapis lydius, quo fides, & patientia probantur, oſtendit in primis locus ille Eccleſiaſtici 27. *Vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio tribulationis.* Vbi cernis homines vaſis, tribulationem fornaci comparari: atque adeò ſicut vaſa figuli, niſi in fornace durentur, apta vſui eſſe non poſſunt, facileq; diſſipantur: ita niſi homines tribulatione durentur, & coquantur, non poſſunt interim firmi, & ſtabiles in virtute exiſtimari. Quò etiam ſpectauit Perſius Satyr. 3. cùm in deſidem, deliciiſque deditum adoleſcentem his verbis inuehitur: Eccleſ. 27.

------------Quid iſtas
Succinis ambages? tibi luditur, effluis amens.
Contemnere, ſonat vitium percuſſa, malignè
Reſpondet viridi non cocta fidelia limo.
Vdum, & molle lutum es, nunc nunc properandus, & acri
Fingendus ſine fine rota.

Vult nempe deliciosum iuuenem ſimilem eſſe fideliæ, ex viridi limo, hoc eſt, non bene ignibus decocto conflatæ, quæ digitis ab emente percuſſa ſtatim vitium demonſtrat.

Decocta ſanè, ac durata igne perſecutionis vaſa Apoſtolos fuiſſe conſtat ex verbis Pauli 2. ad Cor. 4. *Habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus, vt ſublimitas ſit virtutis Dei, & non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur: patimur, ſed non deſtituimur: perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur: deiicimur, ſed non perimus.* Quid eſt, *deiicimur, ſed non perimus?* Alludit planè Apoſtolus ad ſimilitudinem vaſorum fictilium, quæ mirum eſt ex altiſſima deiici turri, & tamē non frangi, non comminui, non perire; quaſi dicat: Tametſi ſimus vaſa fictilia; nihilominus etſi ex altiſſimis turribus à perſecutoribus deiiciamur, nulla ex parte frangimur: quia nimirum tribulationum, & multò magis diuinæ charitatis igne decocta, atque durata frangi, diſſipariq; non poſſumus, Deo nos conſeruante. *Vt ſublimitas,* inquit, *ſit virtutis Dei, & non ex nobis.* Seu vt Græcè eſt maiori vi, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ Θεοῦ, hoc eſt, *vt hyperbole, ſeu eminentia ſit virtutis Dei.* Verè enim quodammodo hyperbolica, & eminens eſt Dei potentia, cùm theſaurum iſtum in vaſis fictilibus in medio omnium perſecutionum integrum, & illæſum conſeruat. Atque idcircò dictum eſt Tobiæ à Raphaële, cap. 12. *Quia acceptus eras Deo, neceſſe fuit, vt tentatio probaret te,* hoc eſt, quia vas eras in honorem, neceſſe fuit, vt in fornace tribulationis coquereris: nam ſi adſit huiuſmodi probatio, nec tamen amittatur patientia: tunc verò virtus ſuis omnibus numeris expleta eſt. Quam ob cauſam Apoſtolus de patientis hominis virtute confidens eum adhortatur vt ſecurus ſeſe in confertiſſimas laborum acies inferat, innuens patientiam laboribus probatam eſſe veluti thoracem impenetrabilem, omnes hoſtium ictus facilè repellentem, ad Hebr. 12. *Per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen,* id eſt, armati patientia nullam hoſtium impreſſionem formidemus, ſed in media perſecutionum omnium certamina irruamus. De quo armorum genere loquutus videtur regius vates. cùm dixit Pſal. 17. *Præcinxiſti me virtute ad bellum, & ſupplantaſti inſurgentes in me ſubtus me.*

Marginal notes: 2. Cor. 4. 7. — Apoſtoli vaſa perſecutionis igne decocta. — Tob. 12. 13. — Patientia probata laboribus, thorax impenetrabilis. — Hebr. 12. 1. — Pſal. 17. 40.

D Greg. Nyſſenus. Matth. 5. 10.

4 In perſecutionibus etiam probatur quaſi in ſtadio vigor Sanctorum in currendo ad brauium, quemadmodum eleganter expendit D. Greg. Nyſſen. in lib. de beatitudinibus vbi tractans vltimam beatitudinem, quæ eſt: *Beati, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam:* ponderat vocem illam, *perſecutionem*, quæ currentium eſt, & alios curſu ſuperare contendentium: itaque meditatur ſanctum virum, & tribulationem ſimul currere; ſed cùm ille tribulationi non cedit, quaſi victorem antecedere, & tribulationem à tergo currere. & idcircò appellari *perſecutionem*, non conſecutionem, quia perſequitur, & non aſſequitur. Itaque vult illud indicari, Sanctos per patientiam velociſſimè currere ad brauium gloriæ, & in laboribus maximè elucere Sanctorum in currẽdo vigorem & fortitudinem: *Martyrum*, inquit, *nobis ſtadium oſtendit, & fidei ſuæ ſinem deſignat: nam perſecutio currentis vehemens ſtudium celeritatis ſignificat, imò verò etiam in currendo victoriam indicat: non enim aliter currendo quis vincere poteſt, niſi poſt ſe reliquerit eum qui ſimul currit. Quoniam igitur qui propter præmium ab inimico exagitatur, à tergo habet perſequentem, (hi autem ſunt, qui martyrij curſum in certaminibus pro pietate ſuſceptis conficiunt, quos inimici quidem perſequuntur, ſed non aſſequuntur) videtur caput, & ſummam in ſpem propoſitæ beatitudinis veluti coronam quandam in poſtremis propoſuiſſe verbis: Beati, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.* Hæc ille. Itaque perſecutiones patienter toleratæ indicant vigorem, & celeritatem Sanctorum in currendo ad gloriæ brauium: ſed cauendum, ne ex perſecutionibus conſecutiones euadant.

Tribulationi non cedentem perſequitur, nõ aſſequitur tribulatio.

Iacobi 1. 2.

Eòdem ſpectat illud Iacobi 1. *Omne gaudium exiſtimate fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis; ſcientes, quòd probatio fidei veſtræ patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habet, vt ſitis perfecti, & integri, in nullo deficientes.* Et ad Rom. 5. *Tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem, probatio verò ſpem; ſpes autem non confundit.*

Rom. 5. 3. Pauli, & Iacobi loca conciliantur.

D. Thomas.

In quem locum eſt obſeruandum primò, Iacobum dicere, quòd probatio operatur patientiam: Paulum autem è contrario, quòd patientia operatur probationem: quem nodum ita diſſoluit D. Thom. in comment. ſuper Epiſt. ad Rom. probationem nimirum dupliciter accipi poſſe: vno modo, quatenùs eſt in probato, quo pacto non diſtinguitur ab ipſa tribulatione, qua quis probatur: quo ſenſu dixit Iacobus: *Probatio patientiam operatur*, hoc eſt, tribulatio probat patientiam. Altero, ſumi probationem, pro probatum eſſe: quo pacto accepit Paulus, cùm dixit, *Patientia operatur probationem:* ex eo enim, quòd homo patienter tribulationem ſuſtinet, probatus redditur, eiuſque virtus ſpectata magis elucet.

Hugo Cardinalis Patientia, terra fructifera meritorum Gen. 2.

5 Secundò, annotauit Hugo Cardinalis in comment. Epiſt. ad Romanos, cùm Apoſtolus ait, *tribulationem operari patientiam*, indicare patientiam eſſe veluti terram fructiferam, quam tribulatio operatur, id eſt, quam arat, colit, exercet, vt fructum ferat meritorum: eo ſenſu, quo dictum eſt Geneſ. 2. poſitum fuiſſe Adamum in Paradiſo terreſtri, vt operaretur illum. Atque ex hòc illud licet colligere, quàm alacri animo excipienda ſit quæuis tribulatio, quippe quæ velut diligens agricola noſtram patientiam quaſi tellurem exerceat ad ferendam multam meritorum ſegetem.

Pſal. 9. 23.

Alia ſimilitudine id explicatur Pſalm. 9. *Dum ſuperbit impius, incenditur pauper*, hoc eſt, ex eo, quòd impius per ſuperbiam pauperem perſequatur, ipſe pauper ea ipſa perſecutione quaſi per antiperiſtaſim ardentiſſimo charitatis igne in Deum ſuccenditur, atque adeò eius patientia quaſi terra perſecutionibus frugifera redditur: quæ eſt interpretatio Magiſtri ſent.

Magiſter ſententiarum.

Dum ſuperbit, inquit, *impius, incenditur pauper.* Quaſi dicat, eo conſilio tribulari ſinis pauperem, vt incendatur deſiderio tui; vel incendatur, id eſt, purificetur: fornax enim tribulationis ligna vitiorum in cineres conuertit, & aurum

vitta

virtutum purgat. Sicut etiam cùm ignis magnus eſt, flatu ipſo, & vento magis accenditur, ita charitas, ſi magna eſt, ipſo tribulationis flatu magis inflammatur. Itaque dum ſuperbit impius, & procellam excitat perſecutionis in pauperem, ipſe pauper magis accenditur charitatis igne Quam ob cauſam Eſai. 54. ait Dominus: *Ecce ego creaui fabrum ſufflantem in igne prunas*: faber enim ſufflans prunas eſt perſecutor, qui ipſo perſecutionis flatu virtutes Sanctorum, ſufflat, & ardere magis facit; imò ſufflando eis coronas gloriæ fabricatur. Tertiò obſeruauit Caietanus ſuper locum ex epiſt. Iacobi citatum, materiam gaudij eſſe acquirere virtutem patientiæ in laboribus: eamque ob cauſam dixiſſe Iacobum: *Omne gaudium exiſtimate fratres, cùm in tentationes varias incideritis, ſcientes quòd probatio fidei veſtræ patientiam operatur*. Itaque ex eo, quòd probatio, id eſt, tribulatio operatur patientiam, debetis omnium gaudiorum loco ducere varijs tentationibus exerceri. Ex quo elucet quanta ſit patientiæ dignitas, ſiquidem Apoſtolus in ea vna conſequenda omne gaudium poſitum eſſe confirmat, & eius obtinendæ gratia & ſi cætera abeſſent commoda, omnes omnino tentationes vtiliter ſuſtineri.

Charitas magna ſi inſtar igni tribulationis flatu magis inflammatur. Eſai. 54. 16. Caietanus. In conſequenda patientia omne poſitum gaudium.

6.

Denique confirmatur idem inſtitutum ex illis verbis, quæ dixit Dominus Paulo 2. ad Cor. 12. *Virtus in infirmitate perficitur*, id eſt, in tribulatione probatur, & perfectior efficitur. Quod cùm Paulus audiſſet quaſi iam de ſuis tribulationibus, & perſecutionibus, imò & tentatione, quam à ſe tolli poſtulabat, lætior factus ait: *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Chriſti*, Quaſi dicat: Si virtus *in infirmitate*, hoc eſt, tribulatione, perficitur, alacri animo recipiam omnes perſecutiones, & tentationes, imò in ijs gloriabor, vt virtus in me perficiatur. Quanquam enim græcè pro *virtute*, vtroque loco eſt δύναμις, quæ vox non *virtutem*, ſed *potentiam* ſignificat, & eſt ſenſus ad literam: *Virtus*, ſeu vt græcè eſt, *mea*, *in infirmitate perficitur*, id eſt, mea potentia, inquit Chriſtus, in ipſis laboribus, & difficultatibus magis reſplendet. Non eſt tamen reſpuenda prior expoſitio, quam ſequutus eſt D. Auguſtinus lib. 3. de Geneſi ad literam, cap. 15. his verbis: *Adhuc exercendæ, atque in infirmitate perficiendæ virtuti neceſſariæ ſunt tentationes, & moleſtiæ corporales eodem Apoſtolo teſte, qui ait, datum ſibi fuiſſe ſtimulum carnis, ne magnitudine reuelationum extolleretur, rogatumq́ue à ſe Dominum tertiò, vt diſcederet ab eo, reſpondiſſe: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur.*

2. Cor. 12. 9. In ſuis tribulationibus cur gloriabatur Paulus. D. Auguſt.

7.

Quoniam verò in laboribus patienter toleratis virtus maximè perficitur, præclarè annotauit Tertullianus lib. de patientia, cap. 11. nullam eſſe perfectam virtutem, quæ non habeat comitem patientiam: itaque in omnibus beatitudinibus, quas Chriſtus Matth. 5. enumerauit, patientiam quoque intelligendam eſſe. *Quos, inquit, felices Dominus, niſi patientes nuncupauit, dicendo: Beati pauperes ſpiritu, illorum enim eſt regnum cœlorum? Nullus profectò ſpiritu pauper niſi humilis; quis autem humilis niſi patiens? quia nemo ſubijcere ſeſe poteſt ſine prima patientia ſubiectionis ipſius. Beati, inquit, flentes, atque lugentes. Quis talia ſine patientia tolerat? Beati mites: hoc quidem vocabulo impatientes non licet omninò cenſeri. Item cùm pacificos eodem titulo felicitatis notat, & filios Dei nuncupat: nunquid impatientes pacis affines? Stultus hoc ſenſerit. Cùm verò, Gaudete, & exultate, dicit, quoties vos maledicent, & perſequentur, merces enim veſtra plurima in cœlo: id vtiq; non exultationis impatientiæ pollicetur, quia nemo in aduerſis exultabit, niſi antè ea contempſerit, nemo contemnet, niſi patientiam geſſerit*. Hæc ille. Et cap. 12. ſequenti docet, theſaurum charitatis diſciplina patientiæ contineri, & ipſam charitatem à patientia, tanquam à magiſtra quodammodo erudiri: expendens enim locum illum Pauli 1. ad Corint. 13, *Charitas patiens eſt*, &c. ſic ait: *Dilectio ſummum fidei ſacramentum, Chriſtiani nominis theſaurus, quam Apoſtolus totis viribus,*

Tertullian. Sine patientia, nulla perfecta virtus. Matth. 5. 3. Patientia charitatis magiſtra. 1. Cor. 13. 4.

ribus ſancti Spiritus commendat, cuius niſi patientia diſciplinis eruditur? Dilectio, inquit magnanimis eſt, ita patientiam ſumit: benefica eſt, malam patientia non facit, non æmulatur: id quidem patientiæ proprium eſt: nec proteruum ſapit, modeſtiam de patientia traxit: non inflatur, non proteruit: non enim ad patientiam pertinet: nec ſua requirit, ſufferi ſua, dum alteri proſit, nec incitatur. Cæterùm quid impatientiæ reliquiſſet? Ideò, inquit, dilectio omnia ſuſtinet, omnia tolerat, vtique quia patiens. Hæc Tertull.

Quænam ſit illa alia beſtia, quæ de terra aſcendere viſa eſt.

Et vidi aliam beſtiam aſcendentem de terra, & habebat cornua duo ſimilia Agni, & loquebatur ſicut draco, & poteſtatem prioris beſtiæ omnem faciebat in conſpectu eius.

SECTIO VI.

1. QVemadmodum initiò diximus, duas hoc cap. beſtias vidit Ioannes: vnam aſcendentem de mari, quam hactenus Antichriſtum interpretati ſumus: alteram aſcendentem de terra, de qua modò diſſerendum. Qui per huiuſmodi beſtias multitudinem impiorum Antichriſto adhærentium accipiunt, ita eas diſtingunt, vt beſtia aſcendens de mari, ſignificet Reges, ac Principes, & in vniuerſum omnes imperio, viribus, obipuſq; præcellentes, qui bello, armiſque pro Antichriſti imperio, & principatu decertabunt. Beſtia autem aſcendens de terra ſignificet Hæreticos, falſoſque Doctores, ac magiſtros, qui fucatis rationibus, & argumentis, in ſpeciem tamen veritatis compoſitis, conabuntur fidem Chriſti omninò extinguere, & Antichriſtum pro vero Meſſia, Rege, Deoq; obtrudere: quam dictionem ſequuntur Richardus de S. Victore, Beda, Anſbertus, & alij. Qui autem priorem beſtiam Antichriſtum eſſe volunt, hanc poſteriorem vniuerſos Antichriſti miniſtros interpretantur, veluti Arethas, Rupertus, Haymo, Pannonius, imò & D. Gregorius lib. 33. Moral. cap. 36. quanquam ille per hanc poſteriorem beſtiam non omnes Antichriſti miniſtros, ſed ſolos prædicatores accipiat. *Poſteriorem, inquit, beſtiam, id eſt, Antichriſtum, ſuperiore iam deſcriptione narrauerat, poſt quem etiam hæc alia beſtia aſcendiſſe dicitur; quia poſt eum multitudo prædicatorum illius ex terrena poteſtate gloriatur: de terra quippe aſcendere, eſt de terrena gloria ſuperbire. Quæ habet duo cornua Agni ſimilia, quia per hypocriſim ſanctitatis, eam quam in ſe veraciter Dominus habuit, ſingularem ſibi ineſſe, & ſapientiam mentitur, & vitam. Sed quia ſub Agni ſpecie auditoribus reprobis ſerpentinum virus infundit, rectè ſubditur: Et loquebatur vt draco: nam iſta beſtia, id eſt, prædicantium multitudo, ſi apertè vt draco loqueretur, Agno ſimilis non appareret, ſed aſſumit Agni ſpeciem, vt draconis exerceat operationem.* Hæc Gregorius.

Richardus. Beda. Anſbertus. Arethas. Rupertus. Pannonius. D. Gregor.

Hippocriſis prædicatorum Antichriſti.

2. Et quidem priores, qui poſteriorem hanc beſtiam prædicatores Antichriſti accipiunt, congruentiùs textui loquuntur, neutri tamen omninò accommodat ad totius viſionis contextum. Quid enim attinet vbicumque Ioannes beſtiá nominat, ibi conſtanter accipere multitudinem impiorum, nec putare vnquam peculiare aliquid à Ioanne prænunciari? Quare rectiùs nobis videntur ſenſiſſe Andreas Cæſarienſis, D. Ambroſius in Apocalypſim (quanuis etiam afferat illum aliam de prædicatoribus expoſitionem) & D. Irenæus libr. 5. aduersùs hæreſes, cap. 28. exiſtimantes per hanc poſteriorem beſtiam intelligendum eſſe inſignem aliquem Antichriſti præcurſorem, & eximium concionatorem, quem Irenæus

Andr. Cæſar. D. Ambroſ. D. Irenæus.

armigerum

armigerum Antichriſti appellat, cui à Dæmone danda ſit poteſtas ad efficienda prodigia ſignáque admiranda: quo fiet vt infinitam hominum multitudinem peruertat. Nam quemadmodum Helias & Enoch agēt Chriſti præcurſores, pro eóque doctrina, miraculíſque depugnabunt: ita ex alterā parte erit pro Antichriſto alius quidam præcurſor, qui ſe ſe Enoch & Heliæ opponat, & de primatu pro Antichriſto contendat. Cum qua quidem ſententia optimè quadrant, quæ de huiuſmodi beſtia commemorat Ioannes In primis enim: *Aſcendet de terra*, quia terrenis affectibus gubernabitur: *Habebit cornua duo ſimilia Agni*, quia manſuetudinem & innocentiam ſimulabit: & quoniam neque manſuetudo vera erit, neq; innocentia, idcircò non cornua agni, ſed ſimilia agni habere dicitur. Secundò: *Loquetur ſicut draco*, quia ſub verbis, quæ per manſuetudinem, & zelum veritatis ſe loqui ſimulabit, latebit draconis venenum, id eſt, Dæmonis venenata malitia, & calliditas ad fallendum. Tertiò: *Poteſtatem prioris beſtiæ omnem faciet in conſpectu eius*, id eſt, poteſtatem faciendi ſigna, & prodigia, quam habebit Antichriſtus, ipſe quoque accipiet, eáque omnia faciet in conſpectu prioris beſtiæ, id eſt, Antichriſto mandante, & adiuuante.

Antichriſti præcurſor, concionator eximius.

Quartò, *Faciet terram, & habitantes in ea adorare beſtiam primam, cuius curata eſt plaga mortis*. Significatur infinitos propemodùm peruertendos ab huiuſmodi concionatore, & præcurſore Antichriſti, qui hic ſignificatur per beſtiam primā. Addit verò Ioannes: *Cuius curata eſt plaga mortis*: vt indicet loqui ſe de priore beſtia, cuius vnum ex ſeptem capitibus dixerat percuſſum fuiſſe lethali vulnere, & poſteà ſanatum, vt ſuperiùs explicauimus. Quintò, *Fecit ſigna magna, ita vt etiam ignem faceret de cœlo deſcendere in terram, & ſeducit habitantes in terra propter ſigna, quæ data ſunt illi facere in conſpectu beſtiæ*: patent ex ſuperioribus. Sextò, *Dicet habitantibus in terra, vt faciant imaginem beſtiæ*, id eſt, ſtatuas & ſimulachra Antichriſti, eáque adorent. Septimò, *Datum eſt illi, vt daret ſpiritum imagini beſtiæ*, id eſt, faciet, vt ſimulachrum Antichriſti per operationem Dæmonis loquatur, ac ſi vitam, & ſpiritum haberet: quemadmodum olim Deorum ſimulachra virtute Dæmonis loquebantur, & oracula, reſponſáque reddebant. Ita interpretatur Pannōn. Rupertus, Arethas, Richardus de S. Victore, & alij. *Et faciet, vt quicunque non adorauerint imaginem beſtiæ, occidantur*. Poſtremò, *Faciet omnes puſillos, & magnos, diuites, & pauperes, liberos, & ſeruos habere characterem beſtiæ in dextera manu ſua, aut in frontibus ſuis, & ne quis poſſit emere, aut vendere niſi qui habuerit characterem, aut nomen beſtiæ, aut numerum nominis eius*: quæ quoniam obſcuriora ſunt, integram ſectionem deſiderant.

3. Infinitos propemodū peruertet.

Antichriſti ſimulachrū per operationem dæmonis loquetur.

Areth. Pannon. Rupert. Rich. Vict.

Quid ſit per characterem beſtiæ accipiendum?

Et faciet omnes puſillos, & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, & ſeruos habere characterem in dextera manu ſua, aut in frontibus ſuis, & ne quis poßit emere, aut vendere, niſi qui habet characterem, aut nomen beſtiæ, aut numerum nominis eius.

SECTIO VII.

CONtrouerſum valdè eſt cuiuſmodi nam futurus ſit character beſtiæ, id eſt, Antichriſti, quem omnes cogentur ſiue in dextera manu, ſiue in fronte geſtare, ita vt niſi quis oſtenderit characterē beſtiæ, aut nomen beſtiæ, aut numerū 1.

nominis eius, nõ poſſit quicquam emere, aut vendere. Qua ſancita lege mirum in modum graſſabitur Antichriſti perſecutio. Sic enim compellentur omnes characterem Antichriſti geſtare, cum hominum vita abſque emptione, & venditione conſtare non poſſit. Quod ad rem ſpectat ſanè placet ſententia Pannonij intelligentis hoc, vt verba ipſa ſonãt, quòd nimirum Antichriſtus faciet inuri characterem ſuum in dexteræ manui, aut frontibus eorum, qui ſibi crediderint, æmulatione videlicet Scripturarum, in quibus dicitur Deuter. 6. *Verba, quæ ego præcipio tibi, meditaberis, ſedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atque conſurgens. Et ligabis ea, quaſi ſignum in manu tua.* Quod Iudæi ad literam intelligentes, mandata Dei inſcripta chartulis in manibus geſtabant: & conſentit vox ipſa græca χαρακτὴρ, quæ ſignificat notam aliquam impreſſam, vt hoc loco interpretatur Vatablus in ſcholiis huius capitis.

Characterẽ ſuũ in frontibus ſibi credẽtium inuret Antichriſtus.

Deut. 6. 7.

Vatablus.

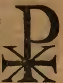
2. Verùm qualis futurus ſit Antichriſti character in dextera manu, vel frontibus ſectatorum eius inurẽdus, multò eſt explicatu difficilius. D. Ambr. *Poteſt, inquit, fieri, vt ſicus nos habemus characterem Chriſti, id eſt, crucem, qua ſignamur: ita habeat Antichriſtus proprium characterem, quod ſignentur ij, qui in eum crediderint.* Primaſius, & Anſbertus, exiſtimant characterem Antichriſti futurum illum, in quo totum Chriſti nomen per compendium includatur hac figura.

Qualis futurus ſit

D. Ambroſ.

Primaſius.

Anſbert.

In qua figura litera, quæ videtur P. Latinum, ex R. græcũ maiuſculum: linea craſſior tranſuerſa eſt T. reliquæ tranſuerſæ minores efficiunt X. græcum: quibus literis redditur nomẽ Chriſti per compendium. Addit verò Anſbertus hoc ſibi fuiſſe reuelatum. Franciſcus Ribera in Apocalypſim arbitratur characterem iſtum futurum, quo in ſigillo ſuo vtetur Antichriſtus, & quem in annulo geſtabit, & in ſuppellectili ſua imprimi faciet. Hanc autem notam, ſiue characterem futurum formam draconis, quem ipſe capite tertio in Apocalypſim numero decimo tertio, putat geſtaturum Antichriſtum depictum in clypeo, & in ſignis militaribus, quemadmodum Romani geſtabant Aquilas, & per ſingulas cohortes dracones, quos qui portabant *Draconarij* dicebantur; vt nimirum per hoc in ſigne draconis velit Antichriſtus Deum ſignificare, à quo miſſus in orbem ſit. Sed non placet in primis Primaſij, & Anſberti ſententia, quia non eſt credibile Antichriſtum habiturum pro charactere nomen Chriſti compendio literarum ſcriptum, cum nihil magis, quàm Chriſtum Dominum, eiúſque omnem memoriam execrari debeat. Neque Anſberti reuelatio vllam vim ad hoc perſuadendum habet, quam videlicet recipere non tenemur.

Ribera.

Primaſij, & Anſb. ſententia reiicitur.

3. Multò minùs placet Riberæ iudicium: primùm, quia non congruit cum ſuperbia Antichriſti fateri ſe publicè miſſum à dracone aliquo, deinde quoniam ipſe nullum alium Deum præter ſe publicè confitebitur, vt inferiùs ex Daniele, & Paulo manifeſtè confirmauimus. Quare exiſtimamus tres debere eſſe characteres Antichriſti, quibus eius ſectatores ſe illius ſeruos, & miniſtros profiteantur, vnus erit imago ipſius ad viuum expreſſa: alter nomen ipſius proprium propriis literis inſcriptum: tertius literæ, quæ contineant numerum nominis eius per compendium, qui numerus erit ſexcenta ſexaginta ſex, vt poſteà dicemus. Itaque quemlibet ex his characteribus compellẽtur omnes, aut in manu dextera impreſſum, aut in fronte geſtare. Mouemur autem ex eo, quòd Ioannes hoc videtur diſertè tradidiſſe hoc ipſo capite, cum ita per diſiunctionem locutus eſt. *Ne quis poſſit emere, aut vẽdere, niſi qui habet characterem, aut nomen beſtiæ, aut numerũ nominis eius.* Quo loco per *characterem* imaginem eius intelligimus, cuius paulò ante facta fuerat mentio, cũ ſermo eſſet de Antichriſti præcurſore, illis verbis: *Et datum*

Tres Antichriſti characteres.

datum eſt illi, vt daret ſpiritum imagini beſtiæ, & faciat, vt quicunque non adorauerint imaginem beſtiæ, occidantur. Hanc igitur imaginem more Imperatorum Romanorum ſuis numis inſculpi faciet, & in manu dextera, aut frontibus ſuorum inuri, aut certè nomen ſuum propriis conſcriptum literis, aut literas continentes per cōpendium numerum nominis eius, ita vt qui ſe Antichriſti ſeruum profitebitur, vnum aliquem ex his characteribus geſtare debeat. Quod vt conſequatur, ſtrictè præcipiet, ne quis emere poſſit, aut vendere, niſi vnum ex illis tribus characteribus, ſiue in dextera manu, ſiue in fronte impreſſum oſtenderit. Quod ſi quis nobis obiiciat non videri per *characterem* imaginem Antichriſti accipiendam, cùm character ex vi verbi non imaginem, ſed notam aliquam inuſtam, & impreſſam ſignificet: reſpondemus verum quidem eſſe characterem ex vi verbi non ſignificare imaginem, ſed notam, aut ſignum diſtinctionis, aut myſterij cauſa impreſſum, nec nos ex characteris voce colligere accipiendam eſſe eo nomine Antichriſti imaginem: ſed id tantùm exiſtimare eam ipſam imaginem Antichriſti, cuius paulò ante mentio facta fuerat, in materia aliqua incidēdam, ſculpendámque, tum verò eam vel dextris, vel frontibus ſectatorum Antichriſti inurendam, ea propemodum ratione: qua ſigna, & notæ ſiue ſeruis, ſiue pecoribus inuruntur. Ex quo fiet, vt iam imago Antichriſti pro charactere habeatur: quicquid enim pro nota diſtinctionis inuritur, ſiue imago ſit, ſiue quæcunque alia nota, ſignúmve, character propriè appellatur.

Occurritur obiectioni.

Illud hoc loco ad mores eſt obſeruandum: primò, Dæmonem, & Chriſtum de homine quaſi de poſſeſſione contendere. & idcirco vtrumque procurare, vt ſua ipſius imagine, nota, charactereq; diſtinguatur: propterea enim Antichriſtus inſtinctu Dæmonis compellet omnes characterem ſuum impreſſum in dextera, aut fronte geſtare. E contrariò verò Chriſtus ad animam loquens Cant. 8. ait. *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum.* Solēt enim pecuarij greges ſuos peculiari ſigno, & charactere diſtinguere. Quo loco aduertendum eſt pro *ſignaculo* eſſe hebraicè *chotam*, à radice *chatam*, quæ ſignificat ſignare, ſigillare, claudere: vnde chotam, ſignaculum. Ezech. 28. *Tu ſignaculum ſimilitudinis.* Ponitúrque etiam pro annulo, in quo eſt ſigillum: veluti 3. Reg. 21. *Signauit eas annulo eius.* & Hie. 22. *Si fuerit Iechonias filius Ioachim Regis Iuda annulus in manu dextera mea.* Quare cum ſponſus adhortatur ſponſam, vt ponat ſe tanquam ſignaculum ſuper cor ſuum, illud ſignificat, vt vtatur ſe ipſo tanquam annullo, in quo eſt ſigillum, & cor ſuum, id eſt, amorem ſuum ipſomet ſponſo ſigillet, ne videlicet quiſquam alius amorem ſponſæ, vtpote ſigillatam aperire audeat, niſi ipſemet tantùm ſponſus, cuius eſt ſigillum: itaque vt eius amore ſolo ſponſus fruatur. Et quoniam amorem conſequuntur opera, quæ per brachium ſignificantur, idcircò etiam brachium ſponſæ vult eodem ſigillo ſignari, ne alteri, præter quàm ſibi amoris argumenta, & ſignificationem præbeat. Eodem ſenſu Ezech. 28. appellatur Lucifer ſignaculum diuinæ ſimilitudinis, illis verbis. *Tu ſignaculum ſimilitudinis.* Verùm quoniam ipſe cor ſuum diuina ſimilitudine tanquam ſigillo ſignatum per quandam veluti proditionem non ſoli Deo ſeruauit obſignatum, ſed ſuæ ipſius excellentiæ quodammodo reſignauit: inde eſt, quòd Tertullian. lib. 2. aduersùs Marcionem, cap. 10. legit eo loco: *Reſignaculum ſimilitudinis;* quia videlicet cor ſuum à Deo ſuo ipſius ſigillo obſignatum fraudulenter ſibi per appetitionem propriæ excellentiæ reſignauit. Hanc etiam rationem affert Tertul. ſuæ lectionis. *Tu*, inquit, *es reſignaculum ſimilitudinis, qui ſcilicet integritatem imaginis, & ſimilitudinis reſignaueris.* Atque huius lectionis quam ſequitur Tertul. meminit D. Hier. in comment. ſuper Ezec. quanquam eam non

4.

Contendunt de poſſeſſione hominis Chriſtus, & Dæmon

Can: 8.6.

Ezec. 28.22.

3. Reg. 21. 8.

Hier. 22. 24.

Sponſus de ſponſæ amore quam ſit ſolicitus.

Ezec. 28.22.

Tertull.

Luciferi amor propriæ excellentiæ.

D. Hieron.

multùm probet. *In Latinis*, inquit. *codicibus pro ſignaculo reſignaculum legitur: dum κακόζηλος, id eſt, malus imitator verbum e verbo exprimens interpretatur, iuxta Septuag. tranſlationem, ἀποσφράγισμα, id eſt, reſignaculum poſuit. Vnde quidam ſic intelligunt, quod ſignaculum Dei, & figuram, quæ velut in cera molliſſima expreſſa ſit, Rex Tyri reſignauerit, atque perdiderit, vt pro ſignaculo fecerit reſignaculum.* Hæc Hieron.

Secundò, aduertendum eſt, quia Antichriſti ſectatores omni depoſita verecundia, fronteq; omninò perfricta ſeſe in omnium flagitiorum cœno volutabunt; idcircò eius characterem in fronte ipſa geſtaturos. Quid enim, quæſo, erit aliud ſe Antichriſti profligatiſſimi omnium mortalium ſeruos, ſigno quodam in fronte impreſſo profiteri, quàm omni pudore depoſito omnibus ſe ſceleribus per proiectam morum licentiam inquinare? vt illud in illis impleatur Prouer. 18. *Impius, cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit.* Tertiò, obſeruandum characterem Antichriſti in fronte, & in manu eſſe inurendum; quia & fidei profeſſionem, & opera ipſa bona deſtruet, ſibiq; & adorationem, & famulatum exhiberi faciet: nam in fronte profeſſio cultus: in manu famulatus exprimitur.

Omnibus ſceleribus ſe inquinabunt Antichriſti ſectatores.

Quartò, cur Antichriſtus frontem, manúmq; dexteram potius, quàm ſiniſtram requiret, eleganter explicauit B. Ephræm Syrus tractatu de conſummatione ſeculi, & de Antichriſto. *Dabit, inquit, ſuum ſignum ſceleſtus ille, non quidem promiſcuè pro quolibet corporis membro, ne hoc graue ſit, atque moleſtum: ſed in dextera manu, ac fronte inſculpturus eſt huiuſmodi characterem ſuum, ne ſcilicet facultas ſit homini ſe ſignandi ſigno Chriſti: neque rurſus in fronte vllatenus tremendum, ſanctúmq; Domini nomen imprimere queat: neque etiam glorioſam, atque formidabilem Saluatoris crucem inſculpere. Nouit quippe infelix ille per impreſſionem crucis Domini poteſtatem ſibi omnem auferendam: quam ob rem ſignat hominis dexteram, quòd eâ cuncta noſtra membra ſignamus: ſimilitérque frontem, quòd illâ ſignum Saluatoris noſtri in altum præfert in modum candelabri.* Iuxta quam Ephræm expoſitionem, eximiam habes crucis laudem, quam videlicet ita formidabit Antichriſtus, vt idcircò frontem, manúmque dexteram ſuo charactere ſignaturus ſit, ne locus ſit ſigno crucis in fronte per manum dexteram imprimendo, timens nimirùm ne, facto ſigno crucis imperium ſuum corruat.

Adorationẽ ſibi exhiberi faciet Antichriſtus. Ephræm Syr.

Crucis ſignum quàm formidabit.

COM-

COMMENTARIVM SECVNDVM EXEGETICVM.

MVlta deinceps diſputat Ioannes de Antichriſto, & hoc ipſo cap. cùm non pauca dixiſſet, tandem illius nomen tradidit difficillimo planè ænigmate inuolutum vſque adeò, vt ſibi præmittendum putauerit: *Hic ſapientia eſt: qui habet intellectum, computet numerum beſtiæ*, hoc eſt, Hic diligenti, & accurata inueſtigatione opus eſt. Quoniam igitur crebra nobis deinceps facienda eſt Antichriſti mentio, operæpretium duximus continuatà tractatione de Antichriſto diſputare; & omnia, quæ ad eius ortum, genus, vitam, mores, imperium, & mortem pertinent, ſub aſpectum ſubiicere, ne poſteà in ſingulis ſparſim immorari, & præter ordinem quædam perſtringere, quædam etiam non ſine faſtidio replicare cogamur.

Quodnam futurum ſit nomen proprium Antichriſti.

SECTIO PRIMA.

NOmen proprium Antichriſti ita obſcurè Ioãnes nobis aperuit, vt nihil fortaſſe toto hoc opere ſub obſcurioribus ſymbolis explicaſſe videatur. Sic enim ait: *Qui habet intellectũ, computet numerũ beſtiæ, numerus enim hominis eſt, & numerus eius, ſexcenti ſexaginta ſex*, hoc eſt, computandæ ſunt literæ, ex quibus nomen eius conficitur: *Nam numerus hominis eſt.* Quæ verba ſic exponit Richardus de S. Victore, id eſt, numerus nominis eius eſt numerus, qui ab homine computari poteſt. Arethas aliter: *Numerus hominis eſt:* id eſt, hominis eſt numerare: quare qui intellectum habet, computet numerum literarum nominis eius. Probabiliter etiam Beda; *Numerus hominis eſt:* id eſt, ne eum putemus, iuxta quorundam opinionem, Dæmonem futurum, ſed vnum de hominibus, in quo tamen Satanas habitaturus eſt corporaliter. Denique huiuſmodi ænigma difficillimum Ioannes proponit: *Numerus eius ſexcenti ſexaginta ſex:* cui cùm ſe tot, tantiq; Oedipi oppoſuerint, nemo tamen illud hactenùs potuit ſatis explicare: neque verò nos tantum nobis aſſumimus, vt perfectam eius explicationem audeamus polliceri. Antequàm igitur ſingulorum ſententias connumeremus; præmittere oportet, tam Hebræos, quàm Græcos ſuis ipſorum characteribus pro notis numerorum vti ſolere. Deinde incertum eſſe, num Ioannes loquatur de nomine Antichriſti ſcripto literis græcis, an hebræis: veriſimilius tamen videri græcos characteres intelligere: ſiquidem & græcè, & Gentibus præcipuè, Apocalypſim ſcribebat. Denique aduertendum, Ioannem velle tradere nomen proprium Antichriſti, non dignitatis, aut officij. Quare ſenſus Ioannis eſt, literas, ex quibus conflabitur Antichriſti nomen, ſi pro notis numerorum ſumantur, effecturas numerum ſexcentorum ſexaginta ſex.

Rich. Vict.

Arethas.

Beda.

Characteribus pro numerorũ notis vtuntur Hebræi, & Græci.

His poſitis, mirum eſt, quàm multæ, ac diſſidentes huius de Antichriſti nomine ænigmatis explicationes prodierint. Prima ſententia eſt quorundam Hæreticorum,

David Chytræus. Theod. Bibliandrus. Abſurda, & impia Hæreticorum ſententia. Genebrard.

reticorum, videlicet Dauidis Chytræi in comment. huius cap. & Theodori Bibliandri, dicentium nomen Antichriſti eſſe hoc nomen λατεῖνος, *Lateinos*: vnde colligunt, Papam, qui Princeps eſt Latinorum, eſſe Antichriſtum. Verùm quicquid ſit de nomine *Lateinos*, de quo poſteà dicendum, hæc ſententia prærerquàm quòd eſt hæretica, & impia, eſt etiam maximè abſurda, cùm Romanus Pontifex iam inde à principio Eccleſiæ fuerit, ex quo tempore Antichriſtus non fuit. Secunda fuit Gilberti Genebrardi lib. 3. ſuæ Chronologiæ, vbi exiſtimauit Mahometem illum impium Abdala patre, & Emina, ſiue Ennia matre Iudæa genitum, circa annum Domini ſexcenteſimum quartum, Antichriſtum fuiſſe: aut certè regni Antichriſti conditorem, eo quòd nomen *Mahometis* reddat numerum ſexcentorum ſexaginta ſex. Idemque affirmant Euthym. part. 2. ſuæ Panopliæ, tit. 21. Zonaras tom. 3. Annal. & Cedrenus. Tertia eſt aliorum, qui crediderunt Martinum Lutherum, id eſt, *Martin Lauter*, Antichriſtum fuiſſe, eo quòd eius nomen cum numerũ conficiat. Ita ſenſit Guilelmus Lindanus lib. 3. Dubitanti.

Euthymius. Zonaras. Cedrenus.

3. Quàm multa Antichriſti nomina excogitauerunt authores.

Verùm his omiſſis, quæ per ſe corruũt, multa Antichriſti nomina eum numerum reddentia tam veteres, quàm recentiores excogitarunt. Primũ eſt λαμπέτης, id eſt, *illuſtris*: ſecundum, ὁ νικήτης, id eſt, *victor*: tertium κακὸς ὁδηγός, id eſt, *malus dux*: quartum, ἀληθὴς βλαβερός, id eſt, *verus nocens*: quintum, πάλαι βάσκανος, id eſt, *olim inuidus*: ſextum, ἀμνὸς ἄδικος, id eſt, *agnus nocens*: quæ omnia excogitauit Arethas. Septimum, ἀρνοῦμαι, id eſt, *nego*, quod finxit Hippolytus Mart. in orat. de conſummat. mundi. Primaſ. & Ansbert. quòd nimirũ ſit negaturus Chriſtum. Octauum, ἀντεμος, id eſt, *contrarium*, quod affert Tycon. & Primaſ. Nonum, γενσήρικος, nomen gothicum, id eſt, *Genſericus*. Decimum, *diclux*, latinum nomen: ſi more latino accipiamus D. pro quingentis, I. pro vno. C. pro centum, L. pro quinquaginta, V. pro quinque, X. pro decẽ. Duo præcedentia nomina adinuenerunt Haymo, & Rupert. Vndecimum, εὐάνθας, quod affert D. Irenæus li. 5. aduersùs hæreſes: duodecimum, λατεῖνος, ex eod. Irenæo. Decimumtertium τειτάν, quod afferunt D. Iren. Areth. & Ansbert. Et quidem D. Iren. nomen *Titan*, cæteris omnibus anteponit ex eo, quòd hoc nomen diuinum exiſtimetur apud multos: vnde & factũ ſit, vt Sol *Titan* appellaretur. Accedit, quòd eſt nomen regale, imò & tyrannicum. Decimumquartum, βενέδικτος, id eſt, *benedictus*, quod finxit Andr. Cæſar.

D. Irenæus.

4. Cæterùm ex commemoratis nominibus multa ſunt improbabilia: nec enim credibile eſt Antichriſtum habiturum nomen inuidioſum, & tyrannidem ſignificans. Quare admodum eſt veriſimile, imò & ferè certum non eſſe appellandũ neque *malum ducem*, neque *nocentem*, neque *inuidum*, neque *negatorem*, neque *contrarium*, imò neque accepturum nomen, quod aliquis præcedentium Regum, aut Imperatorum habuerit: propter inſignem enim ſuperbiam in omnibus ſingularis eſſe contendet: quo fit, vt non ſit appellandus *Genſericus*, neque *Titan*. Sed & illud certiſſimum nihil certi de eius nomine definiri poſſe, nomenque Antichriſti vſque ad eius tempora incognitũ futurum mortalibus: cùm enim multa nomina fingi poſſint, quæ tam hebraicè, quã latinè, & græcè numerũ illum ſexcentorum ſexaginta ſex cõficiant; quis vnquam diuinare poterit, quodnã ex tam multis Antichriſti nomen futurũ ſit; quemadmodum D. Iren. loco citato diſertis verbis confitetur. Quanquam enim exiſtimet probabile eſſe nomen *Titan* futurũ nomen Antichriſti, tamẽ paulò poſt ſubiungit: *Cùm igitur tantũ ſuaſionũ habeat hoc nomen Titan, tantam habeat veriſimilitudinem, vt ex multis colligamus, ne fortè Titan vocetur, qui veniet: nos tamẽ non periclitabimur in eo, nec aſſeuerantes pronunciabimus hoc eum nomen habiturum ſcientes, quoniam ſi oporteret præſenti tempore manifeſtè prænunciare nomen eius, per ipſum vtique editum fuiſſet, qui Apocalypſim viderat.* Hæc Irenæus.

Antichriſti nomen vſque ad eius tẽpora erit incognitum. D. Irenæus.

Sed

Sed quærat meritò aliquis, quam vtilitatem fidelium ſpectauit Ioannes ſub tam difficili, & obſcuro ænigmate nobis tradens nomen Antichriſti? Reſpondemus id potiſſimùm ſpectaſſe Ioannem, vt cùm Antichriſtus aduenerit (id quod ex multis alijs argumentis notiſſimum eſſe debet) computent fideles nomen eius, & comperto eo numero ſint multò magis certi de Antichriſto, nec vllus eis relinquatur dubitãdi locus. Simile quiddam accidit in nomine Meſſiæ, de quo tam multa extabant Prophetarum vaticinia. Etenim nemo vnquam certò, & exploratò intellexit illum appellandum Ieſum: cùm tamen eiuſmodi nomen multis Scripturæ teſtimonijs indicatum, conſignatumque eſſet, imò & vna ex Sibyllis (vt refertur in lib. 1. Sibyllinorum carminum) prædixerit numerum nominis Meſſiæ futurum, *Octingenta octoginta octo*, his carminibus:

Numerus nominis Meſſiæ. Sibyllæ carmina.

Sed quæ ſit numeri totius ſumma docebo.
Namq; octo monadas, totidem decadas ſuper iſta
Atque hecatontadas octo inſidis ſignificabit
Humanis nomen: tu verò mente teneto.

Ex quibus verbis nemo vnquam colligere potuit, Meſſiam appellandum Ieſum, cùm multa nomina formari potuiſſent eum numerum cõtinentia, quemadmodum modò multa Antichriſti nomina ſub numero Ioannis excogitantur. Quòd autem nomen Ieſus græcè ſcriptum efficiat numerum octingẽtorum octoginta octo patet; quia I. ſignificat decem, H octo, Σ ducenta, O. ſeptuaginta, Υ. quadringenta, Σ. ducenta. Meritò autem Antichriſti nomen ex ſenarijs conficitur; Chriſti autem ex octonarijs: etenim ſenarius non peruenit ad ſeptenarium, quæ eſt requies Domini, requieuit enim die ſeptimo: at octonarius eſt ipſius gloriæ ſymbolum, quoniam ſeptenarios, ſiue hebdomadas, per quas mundus voluitur, conſequitur. Nec vacat myſterio, quòd tres ſenarij Antichriſto, tres octonarij Chriſto tribuũtur, vt cõſummata Antichriſti malitia, & ſumma à requie Domini, hoc eſt, gratiæ, & gloriæ diſtãtia ſignificetur: Chriſti autem triplicata, hoc eſt, omnibus numeris abſoluta felicitas exprimatur, quã ſuis cultoribus pollicetur.

Nomen Ieſus græcè ſcriptũ quẽ numerum efficiat.

Verùm Antichriſtus ſit verus homo futurus.

SECTIO II.

1.

Tanta futura eſt Antichriſti malitia, vt plerique eam in hominem cadere non poſſe putauerint: itaque ſibi perſuaſerint Antichriſtum futurum ipſum Dæmonem ſub phantaſtico, & apparente corpore occultatum. Sic enim ſenſit Hippolyt. Mart. in orat. de conſummat. mundi, exiſtimans Antichriſtum fore Diabolum, qui de falſa virgine falſam carnem aſſumet. *Chriſtus Dominus*, inquit, *ex immaculata Virgine natus in figura carnis humanæ hoſtem conculcauit ſuæ diuinitatis propria potentia: ad eundem modum Diabolus ex impura muliere prodibit ſuper terram, ſed falsò naſcetur ex virgine. Nam Chriſtus veram carnem, & præter peccatum, noſtræ per omnia ſimilem aſſumpſit: Diabolus carnem ſecundùm viſionem tantùm, & opinionem aſſumet, & phantaſtica carnis ſubſtantiæ organi vice vtetur.* Hæc Hippolytus. Verùm hæc ſententia meritò erroris arguitur ex eo, quòd Paulus 2. ad Theſſ. 2. Antichriſtum hominem appellat. *Niſi venerit diſceſſio primùm, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis.* Quo loco vtitur Theodoretus in comment. 2. ad Theſſal. ad idem confirmandum: quemadmodum & D. Hieronymus illis verbis Daniel. 7. *Et ecce oculi quaſi oculi hominis erant in cornu iſto: Ne*, inquit, *eum putemus iuxta quorundam opinionem Diabolum eſſe futurum, ſed vnum de hominibus.* Confirmaturque liquidò ex 2. Theſſal. 2. vbi Apoſtolus docet, Antichriſtum interficiendum eſſe ſpiritu oris Chriſti, quod in Diabolum

Hipp. Mart. Antichriſtus futurus Diabolus de falſa virgine carnem falſã aſſumens.

2. Theſſ. 2. Theodore. D. Hieron. Daniel. 7. 2. Theſſal. 2.

nullo modo poteſt conuenire. Accedit, quòd Patres communi conſenſu affirmant, Antichriſtum futurum eſſe verum hominem.

2. Antichriſtus futurus verus homo per incarnationem Diaboli.

Sed adhuc plerique minimè credentes tantam naturæ peruerſitatem in puto homine reperiri poſſe, dixerunt Antichriſtum futurum quidem verum hominem, ſed per incarnationem Diaboli, ita vt Diabolus naturam aliquam humanam in vnitatem ſui ſuppoſiti aſſumere debeat: quemadmodum Verbum diuinum per incarnationem ſibi humanam naturam copulauit. Quem errorem referunt, & refellunt D. Hieronymus ſuper cap. 7. Daniel. D. Ioannes Damaſcenus lib. 4. fidei Orthod. cap. 27. Beda ſuper cap. 13. Apocalyp. Oecumenius in comment ſuper 2. epiſt. ad Theſſal. cap. 2. Legendus eſt etiam D. Hieronymus præfat. in Malachiam, & in ca. 1. Aggæi, vbi diſputat aduersùs Origenem, qui tom. 2. in Ioannem, aſſeruit aliquot Angelos verè eſſe incarnatos. Maneat igitur Antichriſtum non modò verum, ſed etiam purum hominem futurum. Quid verò loco citato ait Hieronymus, Diabolum habitaturum eſſe in Antichriſto corporaliter, nòn eo ſenſu eſt accipiendum, quo Paulus dixit de Chriſto ad Coloſſ. 2. *Quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.* Sed quòd Dæmon plenam debeat habere poteſtatem in Antichriſtum, eumque, ſeruata tamen ipſius libertate, acturus, & gubernaturus ſit in omnibus actionibus. Vnde D. Irenæus lib. 5. aduersùs hæreſes, cap. 25. docet illum recapitulaturum eſſe in ſe diabolicam apoſtaſiam. Et B. Ephræm Syrus tract. de conſummatione ſeculi, & Antichriſto, appellat illum organum Dæmonis: idemque epitheton ei tribuit Cyrillus Hieroſolymitanus catecheſ. 15. & D. Ioannes Damaſcenus libr. 4. fidei Orthod. cap. 27. appellat Diaboli domicilium. Quo pacto etiam accipiendus eſt D. Hieronymus cùm Eſai. 16. Diabolum vocat patrem Antichriſti. Eſt etiam & illa ratio, quia Dæmon in eius conceptione concurret ad formationem illius corporis, & complexionis: ſimili quodammodo, quo Spiritus ſanctus corpus Chriſti in vtero Virginis efformauit.

[Margin: D. Hieron. D. Ioannes Damaſcen. Beda. Oecumen. Coloſſ. 2. 9. Diaboli in Antichriſtũ poteſtas. D. Irenæus. B. Ephræm. D. Io. Dam. D. Hieron.]

3. Antichriſti ortus.

Quod verò attinet ad eius ortum, D. Ioannes Damaſcenus lib. 4. fidei Orthod. cap. 27. & D. Anſelmus in Apocalyp. aiunt ex fornicatione naſciturum: & B. Ephræm Syrus tract. de conſummatione ſeculi, & Antichriſto, ex ſpurciſſima, & ſalaciſſima fœmina. Imò non improbabiliter quidam opinantur Antichriſtum naſciturum ex Dæmone aliquo incubo, qui priùs ſuccubus ſpecie fœminæ alicui viro ſubiectus virile ſemen colligat, quod poſteà viri ſpecie incubus in Antichriſti matrem transfundat. Dari enim tum ſuccubos, tum incubos Dæmònes affirmat D. Auguſtinus lib. 15. de Ciuit. Dei, cap. 23. Tunc verò Antichriſtus non Dæmonis erit filius, ſed eius viri, cuius erit aſſumptum ſemen. Atque in hũc ſenſum accipi poteſt, quod Hieronymus dixerat, Dæmonem patrem Antichriſti futurũ.

[Margin: D. Io. Dam. D. Anſelm. B. Ephræm. D. Auguſt.]

Vtrùm Antichriſtum à Iudæis ſatum, & originem trahere debeat, & qua ex tribu, & vbinam gentium orietur.

SECTIO III.

1. D. Irenæus. Methodius. Antichriſtũ è tribu Dan futurum qui aſſerant.

ANtichriſtum futurum eſſe ex tribu Dan, atque adeò gente Iudæorum, eſt cõmunis Patrum ſententia, quam tradunt & ſequuntur D. Irenæus libr. 5. aduersùs hæreſes: c. 30. Methodius Mart. in ſuis reuelationib. 2. tom. Bibliothec. SS. Patrum. D. Ioan. Damaſcen. lib. 4. fidei Orthod. cap. 27. Theodoret. lib. quæſt. in Geneſ. q. 109. D. Ambr. lib. de benedictionib. Patriarchar. c. 7. & in Pſal. 40. ſuper illa verba: *Magnificauit ſuper me ſupplantationem.* D. Auguſt. lib. quæſt. in Ioſue, quæſt. 22.

[Margin: D. Io. Dam. Theodoret. D. Ambroſ. Pſal. 40. 10. D. Auguſt.]

quæſt. 22. D. Greg. li. 31. Mor. ca. 18. Eucher. li. 3. in Gen. Hippol. Matth. in ora. de conſum. mundi, D. Proſper de promiſſionibus, & prædictionibus Dei, parte 4. & in dimidio temporis ca. 9. Beda, Rupert. D. Anſel. Arethas. Richard. Vict. Apoc. 7. Sibylla Tiburtina in lib. Sibyllin. carminum, Anaſt. Synaita lib. 10. comment. in Hexam. (& refertur in appendice Biblioth. Sanct. Patrum) Rabanus Maurus tract. de Antichriſto, qui falsò tribuitur D. Aug. túmque Rabano adſcribit Rupert. Apoc. 8. Iudæum autem futurum non nominando tribum affirmāt D. Hier. in comment. ſuper c. 11. Dan. & Seuerus Sulpit. lib. 2. Dialogorum. Itaq; non ſolùm Iudæus genere erit Antichriſtus, ſed etiam ex tribu Dan.

D. Greg. Eucher. Hipp. Mar. D. Proſper. Beda. Rupert. D. Anſel. Areth. Richa. Vict. Sibylla Tib. Anaſt. Syn. Raba Maur. D. Hier. Seu. Sulpit.

2. Et quidem quòd Iudæus ſit futurus, certum planè videtur: quòd autem ex tribu Dan, non ita certum, ſed multò tamen probabiliùs propter communem doctorū ſententiam, qui omnes afferunt locum illum Gen. 49. *Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor eius retro.* Quem locum quanquam D. Hieron. & alij interpretantur de Sampſone, qui fuit ex tribu Dā, & Philiſthæos vbiq; diuexauit, illiſq; tanquam coluber in viis, & ceraſtes in ſemitis terribilis occurrebat: tamen propter tot, tantorúmq; Patrum, quos paulò antè citauimus ſententiam negari non debet, ibi etiam ſiue ad literam, ſiue myſtice vaticinium de Antichriſto contineri. Aliud argumentum ducitur ex Apoc. 7. vbi Ioannes eam ob cauſam exiſtimatur à Doctoribus & potiſſimùm ab Iren. li. 5. aduersùs hæreſes ca. 30. in connumerandis tribubus Iſraël prætermiſiſſe tribum Dan, propter Antichriſtum videlicet, qui ex ea trahere debeat originem; quam idcirco veluti maiori ex parte reprobam non putauit in numero ſignatorum connumerandam. Quòd autem ſimul tribum Ephraim prætermiſerit, illa à nobis eo loco reddita ratio eſt, quòd ex ea tribu originem duxerit Hieroboam, qui primus in decem tribus idololatriam inuexit: quanquam & pro Ephraim, partem ipſius Ioſeph Ioannes poſuerit. Denique citatur in eandem ſententiam locus ille Hier. 8. *A Dan auditus eſt fremitus equorum eius, à voce hinnituum pugnatorum eius commota eſt omnis terra, & venerunt, & deuorauerunt terram, & plenitudinem eius, vrbem, & habitatoris eius.* Quo etiam teſtimonio vtitur ad idem confirmandū D. Iren. loco citato. Verùm vt auctor eſt D. Hier. loquitur Hieremias ad literam de Nabuchodonoſor, qui à Dan regione per Phenicem cum exercitu venturus deſcribitur: itaque ad Antichriſtum non pertinet. Duo priora teſtimonia quanquam rem omnino certam non faciunt, eam tamen reddunt valdè probabilem propter communem Patrum, Doctorúmque expoſitionem.

Futurū Iudæū ſtatuitur vt certū. Gen. 49. 17. Apoc. 7. In connumerandis tribubus Iſraël cur tribum Dan prætermiſerit Ioannes. Hier. 8. D. Hier.

3. Diximus ſupra certum planè eſſe Antichriſtum futurū Iudæum, tùm quia in eam ſententiam omnes Patres vnanimi conſenſu conſpirarunt, tum etiam quia cum Antichriſtus debeat ſe mentiri Meſſiam propter Iudæos, qui illū recepturi ſunt, cum Meſſias Iudæus genere in ſcripturis palàm pronuncietur, niſi ipſe Iudæus ſit, non poterit ſe pro Meſſia vniuerſæ Iudæorum genti obtrudere: eandēque ob cauſam, mētietur ſe eſſe ex tribu Iuda, quæ eſt tribus Regia, & Meſſiæ in ſacris literis tribuitur. Nam quòd Iudæi Antichriſtū pro Meſſia recepturi ſunt diſertis verbis prænuntiauit Chriſtus Dominus, Ioan. 5. *Ego veni in nomine Patris mei, & non accipitis me, ſi alius venerit in nomine ſuo, illū accipietis.* Quare exploratum eſſe debet Antichriſtum & Iudæū genere, & ex tribu Dan ducturum originem propter communem Patrum ſentētiam, imò & ſacris literis magis congruentē.

Antichriſtus mētietur ſe è tribu Iuda. Ioan. 5. 43.

4. Quod ad locum ſpectat, in quo tam prodigioſum monſtrum orietur. D. Hieronymus in comment. ſuper cap. 12. Danielis D. Anſel. in Elucidario, Rabanus Maurus in tract. de Antichriſto, & alij affirmant Antichriſtum Babylone naſciturum: quæ ſententia communior eſt, & fere iam ab omnibus recepta. Addunt

D Hier. D. Anſel. Rab. Maur. Naſcetur Babylone.

Anſelmus,& Rabanus(id quod acceperunt ex Methodio in reuelationibus) illũ
educandum eſſe in Corozaim,& Bethſaida,& regnaturum in Capharnaum:vi-
Method. deturque Method.in eam veniſſe ſententiam propter illa verba Chriſti Domi-
Matt.11.21. ni Matth.11.*Væ tibi Corozaim,væ tibi Bethſaida , & tibi Capharnaum , ſi vſque in cœ-
*lum exaltaberis,vſque ad infernum detraheris.*Citat enim hunc locum Method,exi-
ſtimant tunc Bethſaidam,Corozaim , & Capharnaum ad infernum vſque deſ-
cenſuras.cum in eis educabitur,& regnauerit Antichriſtus Verùm id incertum
D.Ioan.Da. eſt;probabilius videtur,quod ſcribit D.Ioan.Damaſc.lib 4.fidei Orthod.ca.27.
Antichriſtum clàm eſſe educandum.Quod verò attinet ad ſedem regni , & im-
perij metropolim ſuo loco dicemus.

De malitia, & profligatis moribus Antichriſti.

SECTIO IIII.

1. Qualis futura ſit Antichriſti vita. CVm dictum ſit de nomine,ortu,& patria Antichriſti ſequitur, vt de ratio-
ne vitæ,ac moribus diſſeramus.Illud igitur primùm conſtat Antichriſtum
perditiſſimum , & profligatiſſimum fore omnium mortalium quotquot vnquã
ab orbe condito extiterunt , & ad finem vſque mundi exiſtent: vnde à Paulo 2.
2.The.2.3. The.2.per antonomaſiam appellatur.*Homo peccati,filius perditionis , & ille iniquus,*
cuius eſt aduentus ſecundùm operationem Satanæ in omni ſeductione iniquitatis. Quo lo-
co Emphaſim habet,*Ille iniquus*,græcè,ὁ ἄνομος: vbi articulus,ὁ, notat inſignem
Matt.13.38. quendam iniquum.Et Matt,13. iniquus per excellentiam appellatur , cum dici-
tur:*Ager autem eſt mundus,bonum verò ſemen hi ſunt filij regni : Zizania autem filij ſunt*
nequam:vbi pro *nequam* eſt græcè τοῦ πονηροῦ in gignendi caſu,quaſi dicas *filij ipſius*
mali qui malus,nequam,& iniquus per excellentiam dicitur : quo nomine qui-
dam Dæmonem , alij Antichriſtum accipiunt. De eius impudentia locutus eſt
Dan 8.23.& Dan.c.8.*Cum creuerint iniquitates,conſurget Rex impudens facie.* De libidine c. 11.
11.47.&7. *Erit in concupiſcentiis fœminarum* : ſed de hoc inferiùs diſputabimus. De blaſphe-
25. miis c.7.*Sermones cõtra excelſum loquetur,& aduerſus Deum Deorum loquetur magni-*
*fica.*De ſuperbia Paulus 2.ad Theſſ. 2. *Extolletur ſuper omne,quod dicitur Deus , aut*
2 Theſ 2.4. Antichriſtus Magicus, ac veneficus. Cyril. Hier. Rab. Maur. *quod colitur.*Secundò,erit omnibus magicis artibus,hariolandi ſcientia, incanta-
tionum,& veneficiorum doctrina inſtructiſſimus.Ita docet Cyril.Hieron.cate-
cheſi myſtagogica.15.& Rabanus Maurus tractatu de Antichriſto.Habebit, in-
quit,Antichriſtus magos,maleficos,diuinos,incantatores,qui eum Diabolo in-
ſpirante nutrient : & docebunt in omni iniquitate , falſitate , & nefaria arte , &
maligni ſpiritus erunt duces eius & ſocij ſemper,& comites indiuiſi.

2. Ab ipſo cõceptu poſſidebitur à Dæmone. Rauan. Tertiò,ab ipſo conceptu poſſidebitur à Dæmone.qui,vti diximus:ad formã-
dum eius corpus concurret,talémque in eo humorum permiſtionem efficiet,vt
ſit natura ad omne vitiũ maximè propenſus.Id quod his verbis explicat Raban.
loco citato:In ipſo conceptionis initio Diabolus ſimul introibit in vterũ matris
eius,& ex virtute Diaboli cõfouebitur,& cõtutabitur in ventre matris. Et ſicut
in matrem Domini noſtri Spiritus ſanctus deſcẽdit;& eam ſua virtute obũbra-
uit,vt quod naſceretur diuinũ eſſet, & ſanctũ:ita Diabolus in matrẽ Antichriſti
deſcendet,& totam eam replebit,totã circundabit,totã tenebit , totam interiùs
exteriúſque poſſidebit,vt Diabolo per hominem cooperante cõcipiat , & quod
natum fuerit,totum ſit iniquum,totum perditum.Quartò , talẽ ab ipſa infantia
Dæmon habebit in eum dominatum, & imperiũ, abſq; præiudicio tamẽ liber-
tatis,vt eũ in omnẽ malitiã,morũmq; peruerſitatẽ impellat. Quod ſignificauit

Apoſto-

Apoſtolus,cum dixit 2.ad Theſ.2.*Cuius eſt aduentus ſecundum operationem Satanæ.* 2.The.2.
Quo etiam ſenſu dixit D.Hier.in com.ſuper 7. Danielis, Diabolum habitaturum eſſe corporaliter in Antichriſto, & D. Iren. lib. 5. aduerſus hæreſ.cap. 25. Antichriſtum recapitulaturum in ſe Diabolicam apoſtaſiam. Idemq; intellexerunt Ephræm Syrus lib. de cõſummi.ſeculi,& Antichriſto. Cyril.Hieroſ.catech. 15.& D.Ioan.Dam.lib.4.fidei Ortho.cap.27.cum eum *Diaboli organum,& domicilium* appellarunt.

D. Hi. ron. B. Ephræm. Cyril. Hier. D. Io Dam.

Quintò,ſunt qui exiſtiment tantam futuram naturæ peruerſitatem, & obſtinationem ad malum in Antichriſto; vt nullam vnquam ſit admiſſurus inſpirationem ſiue diuinam, ſiue Angelicam. Ita enim ſenſit Franciſcus Suarius in 3. part.D.Thom.quæſt.59.diſp.14. Idque confirmari poteſt ex illis verbis Iob 41. quæ ſub typo Leuiathan de Dæmone accipiuntur, & ad Antichriſtum referri poſſunt:*Corpus illius quaſi ſcuta fuſilia compactum ſquammis ſeſe prementibus,vna vni coniungitur, & ne ſpiraculum quidem incedit per eas.* Vbi ſignificatur animum Antichriſti ita futurum vndequaque obfirmatum, & obſtinatum in malo, vt nulli, vel minimæ ac tenuiſſimæ,Spiritus ſancti auræ, hoc eſt, inſpirationi locum præbeat. *Et ne ſpiraculum quidem*,inquit,*incedit per eas*. Imò non deſunt; qui arbitrentur nullum omnino actum,non dico meritorium, ſed ne moraliter quidem bonum effecturum propter continuam conſuetudinem, & familiaritatem cum Dæmone, & effuſam ac proiectam in omnia vitia naturam: cuius ſententiæ eſt Benedictus Perera libr.4.in Dan.inſtigante potiſſimum Dæmone,cui libera dabitur à Deo facultas eum continuo tentandi, atque ad omne flagitium incitandi,non tamen ſupra eius vires,fidelis enim eſt Deus, qui non ſinet illum tentari vltra id,quod poterit,ad Corinth. 10.Nec ei vnquam denegabit auxilium ſufficiens ad conuerſionem, aliàs enim non peccaret contra manifeſtam Pauli ſententiam, qui 2. ad Theſſ. 2. appellat Antichriſtum hominem peccati, & filium perditionis:& quod eſt conſequens, habebit Angelum cuſtodem toto vitæ ſuæ tempore. Nec enim mihi probatur eorum ſententia, qui exiſtimant Antichriſtum paulò poſt quàm habuerit vſum rationis deſerendum eſſe à cuſtode Angelo,quod etiam aſſerit Viguerius in inſtitutionibus Theologicis cap.21 §.3.verſu 3. Sed vti diximus nihil ei proderit Angeli cuſtodia propter ſummam obſtinationem,vt affirmat D.Anton.4.part titul.13.c.4.§.3. *Quamuis*,inquit, *Angelus bonus ei non ſubtrahetur ad cuſtodiam; tamen poſtquam incipiet malitia vti, nullum effectum in eum cuſtodiæ,eo obſtinato exercebit.* Illud tamen aduertunt Cyril. Hieroſ. catech.myſtagogica.15. Hippolytus Epiſcopus, & Mart.orat. de conſummatione mundi,D.Ioan.Damaſ.lib.4.fidei orthodox.ca.27. Ephræm Syrus,tract.de conſummatione ſeculi, & Antichriſto. Antichriſtum initio quidem ſummam ſanctitatem,religionemq; ſimulaturum. In primordiis ſuis,inquit, Hippolytus, clemens erit,ad dilectionem quietus,religioſus,pacificus,qui odio proſequetur iniuſtitiam,deteſtetur munera, idololatriam non admittet, amet ſcripturas; reuereatur ſacerdotes, caſtitiem honori habeat, ſcortationem repudiet; adulterium abominetur, obtrectationes non audiat, delerationes non recipiat, hoſpitalis, ſtudioſus pauperum, miſericors viduis opem feret, pupillos tuebitur, cunctos diliget, conciliabit homines contendentes amicitiam his verbis: *Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram*, ad Epheſ. 4. Non poſſidebit aurum, nec diliget argentum, diuitias non amplectetur. Atque hæc omnia faciet concilio ſimulato, & fraudulento,quo circumueniat omnes, vt ſe regem creent. Hæc Hippolytus.

Nullam e cælo admittet inſpirationem Suarius. Iob.41.6.

1 Cor.10. Auxiliũ ſufficiens Antichriſto non denegabitur,vt neque Angelus. 2.Theſſ.2. Viguerius.

D. Antonin.

Cyril. Hier. Hippolyt. D. Io. Dam. B. Ephræm. Antichriſtus vitæ ſanctitatẽ ſimulabit.

Epheſ.4.25

Vtrùm Antichriſtus futurus ſit deditus concupiſcentiis fœminarum?

SECTIO V.

1. Dan.11.37. HAnc dubitationem excitamus propter locum illum Danielis 11. *Deum patrum ſuorum non reputabit, & erit in concupiſcentiis fœminarum.* Quem locum
Septuag. D.Hieron. Septuaginta, teſte D.Hieron. in comment. ſuper Dan. ita tranſtulerunt. *Et concupiſcentiis mulierum non ſubiacebit.* Quod quidem in ea 70. interpretum tranſlatione, quam nunc habemus, non reperitur: ſic enim apud eos legimus verbum, ἐπὶ πάντας θεοὺς τῶν πατέρων αὐτοῦ οὐ συνήσει καὶ ἐπὶ ἐπιθυμίαν γυναικῶν, καὶ ἐπὶ πάντα θεὸν οὐ συνήσει: hoc eſt, ſuper omnes Deos patrum ſuorum non intelliget, & ſuper concupiſcentiam fœminarum, & ſuper omnem Deum non intelliget. Quibus verbis, quia ambigua ſunt, ſignificatur, vt ipſemet Hieronymus confitetur, habere eum concupiſcentiam fœminarum, & non habere. Non habere quidem ſi ita intellexerimus: ſuper concupiſcentiam fœminarum non intelliget, habere autem, ſi ita accipiamus: ſuper cõcupiſcentiam fœminarum, ſcilicet, erit. Iuxta primam autem lectionem vult Hier. ſermonem eſſe de Antichriſtò, qui ſimulaturus eſt caſtitatem, vt plurimos decipiat. Iuxta ſecundum verò de rege Antiocho, cuius fuerunt importuniſſimæ libidinis. Noſtra vero vulgata vtrúmq; ſenſum patitur ſi more hebræorum præcedens negatio in poſteriori quoq; membro ſubaudiatur; & ita legamus: Deum patrum ſuorum non reputabit, & non erit in concupiſcentiis fœminarum. Eſt enim idiotiſmus hebræus, vt negatio in priori ſen-
Eſaiæ 53.2. tentiæ membro expreſſa, in poſteriori ſubaudiatur, veluti Eſaiæ 53. *Non erat ei aſpectus, & deſiderauimus eum.* id eſt, non deſiderauimus eum.

2. Dicendum igitur videtur, propter hanc lectionis ambiguitatem, Antichri-
Hippolyt. ſtum initio quidem ſimulaturum eſſe caſtitatem, vt ex Hippolito ſuperiori ſect.
Simulata priùs caſtitate in omnẽ libidẽ ruet Antichriſtus. diximus: ſed vbi rerum potitus fuerit in omnem libidinem, & ſcortationem ruiturum, ne dicamus homini omnium perditiſſimo commune naturæ vitium, & quod in homines pluſquam reliqua dominatur, hoc eſt libidinem, defuturum. Quo etiam pacto reſpondet Lyran. in comm. ſuper Dan. docens Antichriſtum exteriùs quidem ſimulaturum eſſe caſtitatem, vt facilius decipiat; non futurum tamen caſtitatis amatorem; ſed aduerſarium, & libidini deditiſſimum. Quam ob cauſam arbitratur ſignificatum fuiſſe à Ioanne Apoc. 17. per beſtiam aſcendentem de abyſſo, eo quòd beſtia ſymbolum ſit laſciuiæ, & libidinoſi homines beſtiarum more vitam agant. Atque hinc licet colligere illuſtriſſimum caſtitatis encomium, cuius nimirum tanta eſt pulchritudo, vt vel eius ſimulatione perſuadere ſibi debeat Antichriſtus fore, vt reliqua omnia ſua vitia, flagitiáq; obtegantur, & ſola opinione caſtitatis, ipſe ad totius orbis monarchiam euehatur. Itaque homo ille peccati, & filius perditionis eum omnium ſe virtutum hoſtem
Conciliat beneuolentiã caſtitas. profiteri debeat, non audebit tamen aduerſus caſtitatem aperto marte bellum gerere, quia cernet nihil eſſe, vel ad inuidiam conflandam libidine efficacius, vel ad conciliandam beneuolentiam caſtitate præſtantius.

Vtrùm Antichriſtus idolorum cultor ſit futurus?

SECTIO VI.

1. 2.Theſſ.2. VIdentur quædam loca Scripturæ in ſpeciem pugnare. Quædam enim decent Antichriſtum omnem omnino Deum abiecturum, nec alicuius alterius cultum præter quàm ſui permiſſurum, veluti 2. ad Theſſ. 2. *Et extollitur ſupra*

pra omne,quod dicitur Deus,aut quod colitur. Et Daniel. 11. *Deum patrum ſuorum non reputabit, nec quenquam Deorum curabit, quia aduerſùm vniuerſa conſurget.* Alia verò videntur conceptis verbis dicere futurum Antichriſtum idolorum cultorem, veluti Dan. 11. *Deum autem Maozin in loco ſuo venerabitur, & Deum, quem ignorauerunt patres eius, colet auro, & argento, & lapide pretioſo.* Cæterùm proculdubiò fatendum eſt, Antichriſtum omnia idola aboliturum, nullumq́; Deum paſſurum in orbe coli præter ſe: nam ſe tantùm ab omnibus adorari faciet; idq́ue manifeſtè docent duo priora teſtimonia: affirmantq́; Cyrill.Hier. catecheſ 15. D.Irenæus lib. 5. aduersùs hæreſes, cap. 25. Hippolyt. Martyr ſerm. de conſummatione mundi. D.Hieronymus in cap. 11. Daniel. Et in Epiſt. ad Algaſiam, q. 11. Theod. Oecumen. & Theophyl. in comment. ſuper 2. ad Theſſal. 2.

Dan 11 38.
Nullum Deú præter ſe coli patietur Antichriſtus
Cyrill Hier.
D. Irenæus
Hippolyt.
D Hieron.
Theod.
Oecumen.
Theophyl.

Ad locum Daniel. 11. de Maozin, duplex eſt reſponſio: vna Theodoreti, qui exiſtimat per *Maozin*, ipſummet Antichriſtum intelligendum eſſe. *Deum*, inquit, *fortem, & potentem* (hoc enim ſignificat Maozin) *ſeipſum appellat: illud enim, In loco ſuo, pro ſeipſum, poſuit: eriget enim ſibi ipſi templum, & auro, & argento, ac lapidibus pretioſis ipſa exornabit.* Cui expoſitioni conſentit verbum hebraicum, vt pleriqueannotarunt. Altera eſt Lyrani, & aliorũ, quæ videtur probabilior, reſpondentium *Maozin* nomen eſſe proprium, ſignificareq́; certum aliquem Dæmonem, quem Antichriſtus priuatim colet, cuius nimirũ operâ ſe videbit indigere ad ſigna ſua, & prodigia perpetranda. Et quoniã in eo Dæmone præſidium omne ſuum collocabit, venerabitur illum ſub nomine *Maozin*, quæ vox interpretatur, *fortitudines*, vt Deus Maozin, idem ſit, ac Deus fortitudinum ſiuè Deus fortiſſimus. Itaque Antichriſtus occultè quidem, & priuatim Dæmonem adorabit, eiq́ue eriget aram, conſtruetq́; ſimulachrum in auro, argento, & lapide pretioſo, publicè tamen omnia idola execrabitur, & euerte, ſeq́ue vnum faciet ab omnibus adorari.

2.
Theod.
Lyranus.
Certum Dæmonem priuatim colet.

Vtrùm Antichriſtus futurus ſit ſecundùm ſectam Iudæus?

SECTIO VII.

1.
Meſſiam ſe ſimulabit Antichriſtus.

ILlud in primis pro certo ſtatuendum, Antichriſtum ſimulaturum ſe eſſe Chriſtum, ſiue Meſſiam, Iudæoſq́ue illum tanquam Meſſiam recepturos. Ita enim diſertis verbis Chriſtus prænunciauit Ioan. 5. *Ego veni in nomine Patris mei, & non recepiſtis me: ſi alius venerit in nomine ſuo illum recipietis.* In eandem ſententiam interpretatur D. Hieronymus illud Daniel. 11. *Simulabit ſe ducem fœderis*, id eſt, Meſſiam principem fœderis, & teſtamenti Iudæorum. Idemq́; affirmant D.Irenæus lib. 5. aduersùs hæreſes, cap. 25. Cyrillus Hieroſolymitanus catecheſ. 15. Hippolytus Martyr orat. de conſummatione mundi. Theodoretus in comment. ſuper 2. ad Theſſal. 2. Et in Epitome diuinorum decretorum, cap. de Antichriſto. D.Hieron. in Epiſt. ad Algaſiam, q. 11. Seuerus Sulpitius in vita B.Martini lib. 2. D. Hilarius can. 25. in Matth. D. Ambroſius lib. 10. in Luc. D. Ioannes Damaſcenus lib. 4. fidei Orthod. cap. 28. D.Greg. lib. 31. Moral. cap. 10. Cyrillus Alexandrinus, D. Chryſoſt. & D. Auguſt. in cap. 5. Ioannis.

Cyrill Hier.
D. Irenæus.
Hippolyt.
Theod.
D Hieron.
Seuer Sulp.
D. Hilarius.
D. Chryſ.
D. Aug.

Secundò, ſimulabit ſe gentis Iudaicæ maximè ſtudioſum, Iudæoſq́ue præcipuè colet, vt ipſi primi eum tanquam Meſſiam, Regemq́ue recipiant, vt author eſt Cyrill. Hieroſ. catecheſ. 15. Hippolytus Martyr orat. de conſummat. mundi. Et B.Ephræm Syrus tract. de conſummatione ſeculi. Eamq́; ob cauſam Hebræis templum Hieroſolymitanum inſtaurabit: quemadmodum teſtantur iidem authores loco citato, & Rabanus Maurus tract. de Antichriſto. Tertiò, illud conſequens eſt Antichriſtum futurum Iudaicæ legis cultorem, maximumq́; ceremoniarum legalium obſeruatorem: quod ex eo perſpicuum eſt, quia alioqui non

2.
Cyrill. Hier.
Hippolyt.
B. Ephræm.
Templum Hieroſolymitanum inſtaurabit in gratiã Hebræorum.
Rabanus.
Iudaicam legem obſeruabit.

poterit

D. Ambr. Rabanus. Cyrill. Hier. Seuer. Sulp. D. Greg. Omnes ſecundùm legem circuncidi præcipiet.

poterit ſe Iudæis inſinuare; nec enim Iudæi recipient hominem non circunciſum; & qui legem non ſeruet, ſed potius contemnat. Ita docent D. Ambr. in comment. ſuper 2. ad Theſſal. c. 2. & Rabanus Maurus tract. de Antichriſto, qui conceptis verbis docent, Antichriſtum fore circuncidendum. De lege verò Iudæorum ab eo obſeruanda, idem affirmat Cyrill. Hieroſ. catecheſ. 15. Seuerus Sulpit. lib. de vita S. Martini, vbi ait, Antichriſtum præcepturum eſſe, vt omnes ſecundùm legem circuncidantur. Et D. Greg. lib. 11. Regiſtri in dict. 6. c. 3. *Veniens*, inquit, *in mundum Antichriſtus diem Sabbati, & diem Dominicũ ab omni iubebit opere cuſtodiri; nam quia ſimulaturus eſt mori ſe, ac reſurgere; ideò diem Dominicum in veneratione haberi præcipiet: quia verò Iudaizare populum compellet, vt ritum Moſaicæ legis reuocet, & Iudæorum ſibi ſubdat perfidiam, diem Sabbati obſeruari coget.* Hæc Gregorius. Verùm hoc arbitramur initio tantùm facturum, poſteà enim rerum potitus nouas ipſe leges nefarias promulgabit, omnem peccandi licentiam continentes, modò ipſum tanquam Deum omnes recipiant. Quòd enim tandem repudiaturus ſit legem Moſaicam, manifeſtè colligitur ex illis verbis Daniel. 11. *Deum patrum ſuorum non reputabit.* Si enim Deum Iſraël non venerabitur, nec illiùs ſanè legem Iudæis olim datam, ceremoniaſque obſeruabit.

Dan. 11. 37.

Quodnam ſit illud templũ, in quo ſeſſurus prædicitur Antichriſtus.

SECTIO VIII.

1\. EO amentiæ ſimul, & impudentiæ veniet Antichriſtus, vt ſibi tanquam Deo litari, hoſtiaſque immolari præcipiat: imò & in templo Dei ſedeat tanquam Deus, quemadmodum diſertis verbis docet Paulus 2. ad Theſſal. 2. *Niſi reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduerſatur, & extollitur ſupra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquam ſit Deus.* Theodoretus, D. Chryſoſtomus, Theophylactus, & Oecumenius in eum locum Pauli, nomine templi accipiunt templa Chriſtianorum, in quibus Antichriſtus ſe faciet adorari. Verùm communis opinio eſt, Antichriſtum reædificaturum eſſe templum illud Hieroſolymitanum in gratiam Iudæorum, in eóque ſenſurum tanquam Deum: ſic enim tradunt Cyrillus Hieroſolymitanus catecheſ. 15. D. Irenæus lib. 5. aduersùs hæreſes, cap. 25. & 30. Hippolytus Martyr in orat. de conſummatione mundi. D. Hieronymus in Epiſt. ad Algaſiam, q. 11. D. Ambroſius in 21. cap. Lucæ. D. Auguſt. lib. 20. de Ciuit. Dei, cap. 19. Seuerus Sulpitius lib. 2. de vita S. Martini. D. Hilarius can. 25. in Matth. D. Ioannes Damaſcenus lib. 4. fidei Orthod. cap. 28. Sedulius in comment. ſuper 2. ad Theſſal. 2. imò ipſemet Theodoretus, Chryſoſtomus, Theophylactus, qui aiunt, Antichriſtum ſeſſurum in Eccleſiis Chriſtianorum, ſimul affirmant ſeſſurum in templo Hieroſolymitano. Itaque ſolus Oecumenius id negat ea ductus ratione, quòd ſola templa Chriſtianorum, templa appellari poſſint: quæ tamen ratio non multùm habet momenti.

2 Theſſ. 2. 3. Theod. D. Chryſ. Theophyl. Oecumen. In templo Hieroſolymitano ſedebit Antichriſtus tanquam Deus. Cyrill. Hier. D. Irenæus. Hippolytus. D. Hieron. D. Ambr. D. Auguſt. Seuer. Sulp. D. Hilarius. D. Ioannes. Damaſcen. Oecumen.

2\. Confirmatur eadem ſententia ex c. 11. Apoc. vbi dicuntur Enoch, & Helias occidendi ab Antichriſto, & eorũ corpora iacitura in plateis ciuitatis magnæ, vbi & Dominus eorũ crucifixus eſt. Ex quibus verbis manifeſtè colligitur, Antichriſtum Hieroſolymis regnaturũ, vt poſteà dicemus. Atque adeò veriſimile eſt, ibi Pauli prædictionẽ de ſeſſione in templo Dei eſſe adimplendam. Porrò templum hoc Hieroſolymitanum ab Antichriſto inſtaurandum cenſetur templi nomine: tum propter templũ illud antiquum Salomonis, quod repræſentabit: tum quia more tẽpli ſacrificiis, & hoſtiis Antichriſto immolãdis inſeruiet. Ad quid reſpõdebimus ad locũ illũ Daniel. 9. vbi videtur ſignificari templũ Hieroſolymitanũ,

Apoc. 11. 8.

nunquam amplius inſtaurandum illis verbis. *Vſq; ad conſummationem, & finem Perſeuerabit deſolatio?* Reſpondemus adhùc conſtare vaticiniũ Daniel, verè enim ad finem vſq; perſeuerabit deſolatio: quia tantùm in fine mundi ab Antichriſto inſtaurabitur. Aut certè etiam dici poteſt adhuc Antichriſti tẽpore templi deſolationem duraturam; quia nunquam ſceleſtiùs, quàm tunc templum illud profanabitur: quid enim magis profanum, magiſq́, execrandum, quam in templo illo olim celeberrimo, & ſanctiſſimo thura Antichriſto adoleri, hoſtiaſq́; immolari. Dan.9.27.

Quanam arte, & quibus initijs Antichriſtus orbis imperium obtinebit?

SECTIO IX.

1. Dan.7.8.

OBſcurum initiò futurum Antichriſtum, & clàm, atque occultè educandum liquidò teſtantur Sacræ literæ, idcircò enim Dan.7. appellatur cornu paruulum. *Conſiderabam*, inquit, *cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortum eſt de medio eorum*, quemadmodum D. Hieron. & Theod. eo loco interpretantur: luculentiuſq; adhue prædicitur Dan.11. *Stabit in loco deſpectus, & non tribuetur ei honor regius, & veniet clam, & obtinebit regnum in fraudulentia.* Quanquam enim locum Porphyrius, & alij veteres de Antiocho Epiphane intellexerunt: rectiùs tamen accipi de Antichriſto docet D. Hier. in comm. ſup. Dan. *Qui conſurgere*, inquit, *habet de modica gente; id eſt, de populo Iudæorum, & tam humilis erit, atq; deſpectus vt ei non detur honor regius, & per inſidias, & fraudulentiam obtineat principatum, & hoc faciet, quia ſimulabit ſe ducem fœderis, hoc eſt, legis, & teſtamenti Dei.* Idemq́; affirmat D. Ioan. Dam. lib. 4. fidei Orthod. c.27. *Clam*, inquit, *educabitur, ac repente inſurget, caputq́; attollet, atq; imperio potietur. & in regni quidem, vel tyrannidis potiùs præludijs bonitatis ſpeciem præ ſe feret, cum verò rerum potitus fuerit tunc peruerſitatem omnem ſuam depromet.* Id quod magis exponens Hippol. Mart. orat. de conſummatione mundi, poſtquam eius hypocriſim, & ſimulationem, ſimulq́; miracula deſcripſit, adiungit: *Hæc omnia faciet conſilio ſimulato, & fraudulento, quo circum veniat omnes, vt illum regem creent nam vbi populi tantas eius virtutes, & facultates perſpexerint, vno conſenſu conuenient omnes vnum in locum ad creandum illum regem, ac præcipuè Iudæorum gens præ omnibus ipſi tyranno chara erit, dicéntq; illi omnes, Tibi obtemperamus, & agnoſcimus te iuſtum ſuper omnem terram: atq; initio quidem ſubdòlè gloriam hanc repudiabit, at perſeuerantes homines, & obſecrantes regem illum declarabunt.* Hæc Hippolytus.

D. Hieron. Theodor. Dan.11.21. Porphyr. Antichriſtus initio humilis erit, atq; deſpectus. D. Hieron. D. Io. Dam. Hippolyt. Eius hypocriſis. Iudæorum gens præ omnibus. Antichriſto chara.

Itaque ad duo capita videtur Hippolytus initia imperij Antichriſti reuocare. 2.
Vnum erit ſigna, & prodigia, quæ ante ſuum principatum, dum adhùc erit obſcurus coram multis admirabilia perpetrabit, mundando leproſos, ſanando paralyticos, expellendo Dæmones, mortuos in ſpeciem excitando: Alterum erit incredibilis hypocriſis, & virtutum omnium ſimulatio. Cyril. Hieroſ. catecheſi 15. arbitratur Antichriſtum peruenturum ad imperij totius orbis faſtigium, gentes quidem ſibi incantationibus, & veneficijs conciliando, Iudæos autem; appellando ſe Meſſiam regem; idque portentis, & magicis ſignis confirmando. *Veneficijs*, inquit, *incantationibus, & malis artibus inſtructiſſimus vſurpabit ſibi poteſtatem Romani imperij, falsò autem Chriſtum ſe ipſum vocabit, ac per hanc Chriſti appellatione Iudæos, qui venturum expectant, decipiet: gentes verò per magicas impoſturas ſeducet.* Addit Hippolytus ad hoc ipſum vſurum eſſe Dæmonum miniſterio & legatione. *Mandata*, inquit, *mittet per vniuerſam prouinciam opera tùm Dæmonum, tum hominum, qui dicant: Rex magnus natus eſt ſuper terram, venite omnes ad adorandum eum, en ipſe vobis præſtabit frumentum, & vinum, & opes, ac ſublimes dignitates.*

Cyril. Hier. Quibus artibus cõciliabit ſibi gẽtes. Per vniuersũ orbem mittet legatos.

B. Ephr.

Id quod etiam affirmat Beatus Ephræm tract. de conſummatione ſeculi, & Antichriſto. *Aſſumpta*, inquit, *poteſtate impudentiſſimus ille Dæmones ablegabit ad vniuerſos fines terræ, qui cunctis prædicent magnum iam regem cum gloria apparuiſſe, omneſq; ad occurrendum ei, viſendumq; ipſius decorem inuitent.*

Quale futurum ſit imperium Antichriſti, & quæ eius imperij ſedes?

SECTIO X.

1. Dan. 7. 7.

IMperium Romanum Antichriſti tempore diuiſum fore in decem reges prædixit Dan. c. 7. *Ecce*, inquit, *beſtia quarta terribilis, atq; mirabilis, & fortis nimis: dentes ferreos habebat magnos, comedens, atq; comminuens: & reliqua pedibus ſuis conculcans: diſſimilis autem erat cæteris beſtijs, quas videram ante eam, & habebat cornua decem.* Hanc beſtiam communis expoſitio Romanum interpretatur Imperium cum D. Hier. Theod. & alijs: cornua autem decem, decem reges, in quos erit imperium diſtributum. Igitur Antichriſtus Romanum imperium occupabit, tribus regibus ex illis decem profligatis, & occiſis, reliquis ſeptem ſub ſuam poteſtatem ditionemq; ſubiectis, id quod eodem ca. Dan. ita prænunciat. *Conſiderabam cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortum eſt de medio eorum, & tria de cornibus primis euulſa ſunt à facie eius.* Et paulò poſt ſeipſum interpretans, ſubiungit: *Beſtia quarta, regnum quartum erit in terra, quod maius erit omnibus regnis, & deuorabit vniuerſam terram, & conculcabit, & comminuet eam. Porrò cornua decem ipſius regni, decem reges erunt, & alius conſurget poſt eos, & ipſe potentior erit prioribus, & tres reges humiliabit.* Quod verò Daniel per hunc regem potentiorem prioribus Antichriſtum intelligat, ex ſequentibus manifeſtè colligitur. *Sermones*, inquit, *contra excelſum loquetur, & ſanctos altiſſimi conteret, & putabit quod poſſit mutare tempora, & leges, & tradentur in manu eius vſq; ad tempus, & tempora, & dimidium temporis.* Vnde meritò D. Hier. in comm. eius loci ita concludit. *Dicamus ergo quod omnes ſcriptores eccleſiaſtici tradiderunt, in conſummatione mundi, quando regnum deſtruendum eſt Romanorum, decem futuros reges, qui orbem Romanum inter ſe diuidant: tunc vndecimus regem paruulum ſurrecturum, qui tres reges de illis decem ſuperaturus ſit, id eſt, Ægypti, Africæ, & Æthiopiæ reges, quibus interfectis, ſeptem alij reges victori colla ſubmittens.* Hæc ille.

D. Hieron. Theod. Imperiũ Romanum occupabit Antichriſtus. Dan. 7. 8.

D. Hieron. Romanum imperium ad mundi finem decem reges inter ſe diuident.

2. Lactan. Tribus interfectis regibus, ſubijciet ſibi reliquos. Apoc. 13. 1.

Ad hæc hos tres reges ab Antichriſto occidendos, quos D. Hier. ait futuros reges Ægypti, Africæ, & Æthiopiæ, Lactantius li. 7. diuinarum inſtitut. c. 16. exiſtimat futuros reges Aſiæ. qui tunc Aſiam obtinebunt. Itaq; ex decem regibus, qui Romanum imperium adminiſtrabunt, tres collatis ſignis ſuperabit, & occidet Antichriſtus, reliquos ſeptem ſibi vltro parentes viuos relinquet, ſibiq; ſubijciet. Atq; hoc eſt quod Ioan. hoc ipſo c. docuit, cùm dixit oſtenſum ſibi fuiſſe Draconem habentem capita ſeptem, & cornua decem, & in capitibus ſeptẽ diademata. Primum enim decem erunt cornua, id eſt, decẽ Reges. ſed poſtea tribus interfectis, ſeptem remanebunt capita, cum ſeptem diadematibus, id eſt, ſeptem reges regalibus coronis decorati, Antichriſtoq; ſubiecti. Idemq; eſt, quod initio huius c. 13. repetitur. *Vidi de mari beſtiam aſcendentem, habentem capita ſeptem, & cornua decem, & ſuper cornua eius, decem diademata.* Nihil enim aliud ſignificatur, quàm initio quidem decem futura eſſe cornua, decémq; diademata, id eſt, decem reges, poſtea tamen tribus ab Antichriſto interfectis, relinquenda tantum eſſe ſeptem diademata, & ſeptem capita, hoc eſt, ſeptem reges Et c. 17. meretrix purpurata ſedet ſuper beſtiam habentem capita ſeptem, & cornua decem.

Apoc. 13.

3. Dan. 11. 40.

De alijs prælijs Antichriſti loquitur Dan. c. 11. *In tempore*, inquit, *præfinito præliabitur aduerſus eum rex Auſtri, & quaſi tempeſtas veniet contra illum rex Aquilonis in*

curribus

curribus,& in equitibus,& in claſſe magna,& ingredietur terras,& conteret, & pertranſiet:& introibit in terram glorioſam ,& multi corruẽt,hæ autem ſola ſaluabuntur de manu eius Edem,& Moab, & principium filiorum Ammon : & mittet manum ſuam in terras,& terra Ægypti non effugiet,& dominabitur theſaurorum auri,& argenti,& in omnibus pretioſis Ægypti:per Libyam quoque & Æthiopiam tranſibit , & fama turbabit eum ab Oriente,& ab Aquilone,& veniet in multitudine magna,vt conterat, & interficiat plurimos. Quem locum D. Hier. totum de Antichriſto interpretatur. Quod autem Edon,& Moab,& Ammon euaſuræ dicantur ex Antichriſti manibus, illud ſignificat,auctore Hieronymo,Idumęam.Moabitas,& filios Ammon,id eſt, Arabiam,relinquendam eſſe intactam, quia illuc Sancti ad deſerta confugient. Denique de prælio Gog,& Magog,de quo agitur Gen.38.& Apoc.20. illud interim ſatis ſit annotaſſe per *Gog*.accipiendum eſſe Antichriſtum per *Magog*. aut Antichriſti exercitum ex barbaris , ferociſſimiſque gentibus collectum. Itaque prælium Gog,& Magog , eſſe prælium Antichriſti , exercitúſque eius aduersùs Eccleſiam,vt ad cap 20.fusè docebimus.

D.Hieron.
Quo pacto Arabia euaſura ſit ex Antichriſti manibus.
Gen.38.
Apoc. 20.

4. Ex dictis planè colligitur Antichriſtum futurum omnium , qui vnquàm fuerunt,eruntvè regum,imperatorúmque potentiſſimum:ſiquidem vniuerſum orbem ſibi ſubiicier, nec patietur aliquem vſquàm gentium niſi ſuo nomine regnare.Id quod Dan.cap.7.ſignificauit illis verbis.*Ipſe potentior erit prioribus.* Et D. Hier. in cap. 11. Dan. affirmat Antichriſtum toto orbe regnaturum de cuius etiam monarchia loquens Lactantius lib.7. diuinarum inſtitut. cap. 16. ſic ait. *Multiplicabitur extremis mundi temporibus imperium,& ſumma rerum poteſtas per plurimos diſſipata,& conciſa minuetur.Tunc diſcordia in perpetuum ſerentur, nec vlla requies bellis exitialibus erit,donec reges decem pariter exiſtant,qui orbem terræ,non ad regendum, ſed ad conſumendum partiantur : tunc repentè aduersùs eos hoſtis potentiſſimus ab extremis gentibus plaga ſeptentrionalis orietur , qui tribus ex eo numero delectis , qui tunc Aſiam obtinebunt , aſſumetur in ſocietatem à cæteris,ac princeps omnium conſtituetur.* Fore etiam Antichriſtum opulentiſſimum imperatorem docet Dan. eodem cap. 11. illis verbis. *Dominabitur theſaurorum auri , & argenti , & in omnibus pretioſis Ægypti.*

Antichriſtus erit omnium imperatorũ potẽtiſſimus
Dan.7.24.
D.Hieron.
Lactantius.
Dan.11.43.

5. Quod verò ſpectat ad imperij ſedem,& regni metropolim, Babylone primũ creditur regnaturus,vt plerique colligunt ex Zacharia cap.5.cum dicitur.*Leuauerunt amphoram inter cœlum,& terram, Et dixi ad Angelum, qui loquebatur in me quò iſta deferunt amphoram?& dixit ad me,vt ædificetur ei domus in terra Sennaar,& ſtabiliatur,& ponatur ibi ſuper baſem ſuam.* Quo loco pro *terra Sennaar*, Septuag. tranſtulerunt,*in terra Babylonis*.Eſt enim Sennaar,auctore D. Hieron. campus Chaldæorum,in quo Babylon eſt ædificata,ſignificatúrque ea viſione ſupplicium Iudæorum vſque ad tempora Antichriſti duraturum , quo tempore ædificabitur eis domus Babylone , eo quod ibi incipiet Antichriſtus regnare , & à Iudæis vt Meſſias recipietur.Quanquam verò initia eius imperij Babylone erunt , tamen præcipuè Hieron.imperabit,erítque ea vrbs ſedes regni:Id quod confirmari ſólet ex illis verbis Apoſt. 2. ad Theſſ. a. *Ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquam ſit Deus.* Eſſe autem per *templum* eo loco accipiendum templum Hieroſolymitanum,quod ipſe inſtaurabit , iam ſuperiùs multorum Patrum teſtimonio confirmauimus.Cùm igitur ſedere debeat in templo Hieroſolymitano videtur eam vrbem futuram ſedem imperij.Accedit quod Apoc.11.docet Ioan. Enoch, & Heliam Hieroſolymis ab Antichriſto occidendos vt in comment. eius capitis diximus quod argumento eſt ibi imperij metropolim,ac ſedem ab Antichriſto erigendam.

Zachar.5.9.
Babylone primùm regnabit Antichriſtus.
Septuag.
D.Hieron.
Vrbs Hieroſ. metropolis regni Antichriſti.
2.Theſſ.2.
Apoc.11.

De ſignis,& prodigiis admirandis quidem,ſed fallacibus, quæ Dæmonis opera patrabit Antichriſtus.

SECTIO XI.

TRibus quaſi machinis validiſſimis Antichriſtus Eccleſiā oppugnabit:quē-
1. admodū docet Rab.Maurus Archiep.Mogūtinus,terrore nimirum,mune-
Rabanus. ribus.& prodigiis.Et quidē vera miracula efficere nō poterit,cū id ad ſolius Dei
poteſtatē,& imperiū pertineat,verū effecta admirabilia,ſignaq; multa,& prodi-
Omnia Antichriſti ſigna mendacia. gia perpetrabit Dæmonū opera.Quanquam verò multa verè per magiā efficiet,
videlicet opera Dæmonum applicantium actiua paſſiuis, cuiuſmodi ferunt ſer-
pentes illi Magorum Pharaonis,vt eſt probabilior ſententia:meritò tamen om-
nia eius ſigna mēdacia appellantur,quia ad fallendum, doctrinaq; ſuæ falſitatē
aſtruendam pertinebunt.De quibus ſignis,& prodigiis loquitur Paul.2.ad The.
2.Theſſ.2.9. 2.*Cuius eſt aduentus ſecundum operationem Satanæ in omni virtute,& ſignis,& prodigiis mendacibus,& in omni ſeductione iniquitatis iis,qui pereunt,eo quod charitatem veritatis non receperunt,vt ſalui fierent.*Quænam verò huiuſmodi prodigia ſint futura habe-
mus ex parte ſignificatum à Patribus.Method.Epiſc.& Mart.in ſuis reuelationi-
Method. bus,quæ referuntur tom.2.Bibliot.S.Patrum.*Faciet*,inquit,*multa ſigna,& prodigia ſophiſtica,falſa,cœci reſpicient,claudi ambulabunt,ſurdi audient,dæmoniaci curabūtur,cō-uertet ſolem in tenebras,& lunam in ſanguinem apparenter.*Hippo.Epiſc. & Mart.orat.
Hippo. de conſummatione mundi:*Leproſos*,inquit,*mundabit, paralyticos excitabit, expellet Dæmones,longinqua non aliter quam præſentia denunciabit,mortuos ſuſcitabit, transferet montes ante oculos ſpectantium,ſiccis pedibus ambulabit ſuper mare, deducet ignem è cœlo, conuertet diem in tenebras,& noctem in diem, ſolem circumaget quò libuerit, & vt ſeu el dicam,omnia terræ,mariſq; elementa,vt oblata apparitione coram ſpectantibus obtemperare ſibi demonſtrabit.*Beatus Ephræm Syrus tract.de conſummatione ſæculi,& An-
B.Ephr. tichriſto.*Transferet*,inquit,*Montes, & inſulas fallaciter, & currere quidem videbitur mons coram cunctis turbis ſpectantibus,licet omnino à ſuis fundamentis non ſit motus,ſuper abyſſum incedet,& in ea,vt ſuper terram ſe ambulare ſimulabit : magna tribulatio erit in diebus illis,quando ſeipſum vt Deum oſtentabit formidabilibus portentis,per aera volitans, cunctiq; Dæmones in forma Angelorum : cum timore coram tyranno in aere ſublimes voli-*
Rabanus. *tare conſpicientur.*Rab.Maur.tract.de Antichriſto,qui falsò,vt diximus,aſcribitur
D.Auguſt.*Faciet*,inquit,*ſigna inaudita,arbores nimirum ſubitò florere & areſcere,mare turbari,& ſubitò tranquillari:naturas in diuerſas figuras mutari, agitari, aera, ventis, & multimodis commotionibus mortuos in conſpectu hominum ſuſcitari.*

2. Quæ omnia nō de ſolo Antichriſto accipiēda ſunt,ſed de eius etiā ſectatori-
bus,potiſſimūq; prædicatoribus, vt Chriſtus Dominus conceptis verbis docuit
Matt.24.24 Mat.24.*Surgēt enim pſeudochriſti,& pſeudoprophetæ,& dabūt ſigna magna,& prodigia,
Prędicatores Antich.multa,non tamē vera edēt miracula. ita vt in errorē inducantur,ſi fieri poteſt etiā electi.*Vbi notandum eſt de ſignis,& pro-
digiis dictum fuiſſe:*Vt in errorē inducātur ſi fieri poteſt etiā electi.*Erit enim hæc lōgē
omniū grauiſſima tentatio multò ipſis tormentis,muneribúſque potentior. Ita
Cyrill.Alex. prædictionē Chriſti intellexit Cyr.Hieroſ.catech.15.*Nunquid*,inquit,*non beatus
Martyres qui tempore Antichriſti patiētur, ſuper omnes martyres. martyr erit,qui tunc pro Chriſto martyriū pertulerit? Ego verò illum ſupra omnes martyres eſſe dixerim:nā qui antea præceſſerunt,cum hominibus illis tantum certamen erat, qui verò tempore Antichriſti patientur,perſonaliter cum Satana pugnabunt:tunc vero ſuperiores illos martyres reges ſolum occidebant,mortuos autem non excitabant, neq; ſignis & prodigiis cuiuſq; phantaſiam perturbabant,hic autem & timore,& neceſſitatis mala ſubuerſione,vt ſeducantur ſi fieri poteſt etiam electi,nequando in cor aſcendat,quæ Chriſtus plura his geſſe-
D.Gregor. rit.*In eandem ſententiam loquitur D.Greg.lib.32.Mor.cap.13.*Penſemus*,inquit,

quæ

quæ erit humanæ mentis illa tentatio, quando pius martyr, & corpus tormentis ſubiicit, & tamen ante eius oculos tortor miracula facit: cuius tunc virtus non ab ipſo cogitationum fundo quatiatur quando is, qui flagris cruciat, ſignis coruſcat? Et D. Iſid. lib. 3. de ſummo bono cap. 28. *Olim*, inquit, *facubant miracula martyres, tunc autem videbuntur facere ipſi perſecutores.* D. Iſidorus.

3. Cæterum quanquam tam multa, támq; admiranda futura ſint huiuſmodi ſigna nunquam tamen Chriſti Eccleſia, fideſq;, ac religio labefactari poterunt. Nã præter alia maxima ſubſidia, quibus diuina prouidentia fideles eius temporis mirum in modum confirmabit, ſimul etiam Enoch, & Helias toto fere tempore tyrannidis Antichriſti illuſtriſſimis miracolis coruſcabunt, vt diximus c. 11. cum Ioan. 5. noſtro exegerico ſect. 11. Quare defendi non poteſt, id quod ait dominicus à Soto, lib. 4. ſentent. d. 46. q. 1. art. 1. videlicet propter acerbiſſimam illam perſecutionem fidem, ac religionem Chriſti extinguendam eſſe. *Extincta*, inquit, *fide per diſceſſionem ab Apoſtolica ſede totus mundus vanus erit, ac deinceps in caſſum proceſſurus: expaueſcant ergo mortales, quam ſit peſtilens amor ſui, inde enim dimanat elatio, & ſuperbia, quæ ſub ducatu tandem Antichriſti ciuitatem Dei labefactabit.* Non poteſt inquam, defendi hæc ſententia, vt bene aduertit Bellarm. tract. de Antichriſto, ca. 17. to. 1. ſuarum controuerſiarum: quoniam pugnat cum illa Chriſti promiſſione, Mat. 16. *Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam.* Accedit quòd cum Chriſtus Dominus dixit Mat. 24. *Dabunt ſigna magna, ita vt in errorem inducantur, ſi fieri poteſt etiam electi, ſed propter electos breuiabuntur dies illi.* manifeſtè ſignificauit, tempore Antichriſti futuros electos, atq; adeò Eccleſiam. Qua de re legendus eſt D. Aug. li. 20. de Ciuit. Dei. c. 8. *Poſt hæc*, inquit, *oportet eum* (id eſt, Diabolum,) *ſolui breui tempore, ſi hoc eſt Diabolo ligari, & includi: eccleſiam non poſſe ſeducere: hæc ergo erit ſolutio eius vt poſſit? Abſit; nunquam ab illo eccleſia ſeducetur prædeſtinata, & electa ante mundi conſtitutionem, de qua dictum eſt: Nouit Dominus qui ſunt eius: & tamen hic erit eccleſia illo tempore etiam quo ſoluendus eſt Diabolus, ſicut ex quo eſt inſtituta hic fuit, & erit omni tempore, in ſuis vtique qui ſuccedunt naſcendo morientibus.* Id quod probat Aug. ex c. 20. huius operis cum dicitur: *Et aſcenderunt ſuper terræ latitudinem, & cinxerunt caſtra ſanctorum, & dilectam ciuitatem. Et deſcendit ignis de cælo à Deo, & comedit eos: & Diabolus, qui ſeducebat eos, miſſus eſt in ſtagnum ignis, & ſulphuris, vbi & beſtia, & pſeudopropheta cruciabuntur die, ac nocte in ſecula ſeculorum. Sed hoc iam ad iudicium vltimum pertinet, quod nunc propterea commemorandum putaui, ne quis exiſtimet eo ipſo paruo tempore, quo ſoluetur Diabolus in terra eccleſiam non futuram, illo hic eam vel non inueniente cum fuerit ſolutus, vel abſumente cũ fuerit modis omnibus perſecutus.* Et paulò inferius: *Alligatio*, inquit, *Diaboli, eſt non permitti exercere totam tentationem, quam poteſt, vel vi, vel dolo ad ſeducendos homines in partem ſuam cogendo violenter, fraudulenter ve fallendo, quod ſi permitteretur in tam longo tempore, & tanta infirmitate multorum, plurimos tales quales Deus id perpeti non vult, & fideles deiiceret, & ne crederent impediret, quod ne faceret alligatus eſt.* Deniq; paucis interpoſitis, *Soluetur*, inquit, *in fine, vt quàm fortem aduerſarium Dei ciuitas ſuperauerit, cum ingenti gloria ſui redemptoris, adiutoris, liberatoris, aſpiciat.* Hactenus Aug.

Antichriſti perſecutione nunquam labefactabitur Eccleſia.

Opinio Dominici à Soto nullo modo defendenda.

Bellarmin.

Matt. 16. 18.

Mat. 24. 24.

D. Auguſt.

Apoc. 20. 9.

Verùm Antichriſto regnante, ſacrificium Euchariſtiæ in eccleſia ceſſaturum ſit?

SECTIO XII.

1. QVod ceſſaturum ſit non ſemel videtur à Daniele prænunciatum, etenim cap. 8. *Audiui*, inquit, *vnum de ſanctis loquentem: & dixit vnus ſanctus alteri neſcio cui loquenti: Vſquequò viſio, & iuge ſacrificium, & peccatum deſolationis quæ facta* Dan 8. 13

 eſt,

eſt, & ſanctuarium, & fortitudo conculcabitur? Et dixit ei: vſque ad veſperam & mane dies duo millia trecenti, & mundabitur ſanctuarium. Et cap. 11. *Polluent ſanctuarium fortitudinis, & auferent iuge ſacrificium, & dabunt abominationem in deſolationem* Quæ duo teſtimonia quanquam communis expoſitio interpretatur de iugi ſacrificio legis veteris, quo ſingulis diebus duo agni anniculi immaculati, vnus mane, quod erat ſacrificium matutinum: alter veſperi, quod ſacrificium veſpertinum dicebatur, in holocauſtum immolabantur. Num. 28. Quod iuge ſacrificium ceſſauit tempore Antiochi, de quo iis locis ſer. eſt. Nihilominus confitetur D. Hier. à pleriſq; accipi de temporibus Antichiſti ſub typo regis Antiochi. Sed luculentiùs idem habemus expreſſum c. 12. *A tempore cùm ablatum fuerit iuge ſacrificium, & poſita fuerit abominatio in deſolationem dies mille ducenti nonaginta.* Vbi manifeſtè ſermo eſt de Antichriſto, cum tempus tyrannidis exprimatur, diebus mille ducentis nonaginta comprehenſum, vt affirmant D. Hieron. & Theodoret. in eum locum D. Iren. lib. 5. aduersùs hæreſes. Hippol. Martyr. orat. de conſummatione mundi. Primaſius in cap. 11. Apoc. & reliqui communiter. Quodnam verò aliud iuge ſacrificium accipiendum videtur, quam ſacrificium Euchariſtiæ? quod cum vniuerſis ferè orbis prouinciis celebretur, quas alternis conuerſionibus obiit ſol, meritò iuge, & continuum appellari poteſt; cum ferè ſemper oporteat, ſiue in his, ſiue in illis partibus offerri: iuxta illud Mal. 1. *Ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda; quia magnum eſt nomen meum in gentibus, dicit Dominus.* Et quanquàm pro *iugi ſacrificio* Septuag. tranſtulerunt ἐνδελεχισμὸν ita locum reddentes: ἀπὸ καιροῦ παραλλάξεως τῦ ἐνδελεχισμῦ, hoc eſt, ad verbum *à tempore mutationis continuitatis.* Etenim ἐνδελεχισμὸς continuitatem ſignificat, & eo loco haud dubiè continuitatem Diuini cultus: ſignificarique videtur continuationem cultus Diuini ea celebritate, qua modò agitur, tempore Antichriſti deſituram. Tamen cum præcipuus, & maximus religionis noſtræ cultus, ipſo Euchariſtiæ myſterio contineatur, merito complures ad Euchariſtiam, vaticinium Danielis pertinere exiſtimarunt. Id quod præter alios diſertè docet Hippol. Martyr. orat. de conſummat. mundi. *Pretioſum, inquit, corpus, & ſanguis Christi non extabit in diebus illis; liturgia,* id eſt, Miſſæ ſacrificium *extinguetur.* Atque hæc ſunt, quæ ſacrificium Euchariſtiæ ceſſaturum Antichriſti tempore confirmat.

Margin: Dan. 11. 31. — Numer. 28. — D. Hieron. — Dan. 11. 21. — D. Hieron. — Theodor. — D. Irenæus. — Hippolyt. — Primaſ. — Euchariſtia, iuge ſacrificium. — Malach. 1. 11. — Septuag. — Hippolyt.

2\. Ex altera verò parte videtur obſtare illuſtris illa Chriſti pollicitatio Matt. 28. *Ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſeculi.* Quam licet D. Aug. tract. 50. in Ioan. de præſentia ſecundùm prouidentiam & fidem. Et D. Amb. lib. de Iſaac, & anima cap. 7. de protectione accipiant: tamen de præſentia quoque in ſacramento Euchariſtiæ, plerique interpretantur; quos ſequitur Ianſenius in concordia. Quare dicendum putamus Euchariſtiæ myſterium & cultum publicè quidem ceſſaturum tempore Antichriſti, quippe qui nihil magis, quàm hoc ſacramentum, vt pote locupletiſſimum paſſionis Dominicæ monumentum deteſtabitur. Quo ſenſu intelligendus eſt Daniel: eámque ob cauſam Sept. voce ἐνδελεχισμοῦ vſi ſunt, quæ cultus continuitatem & celebritatem ſignificat: id tamen non efficiet, quominùs priuatim, & in locis occultis, vbicunque ſe fideles metu perſecutionis abdiderint, ſacerdotes corpus Chriſti conſecrent, fidelibúſq; communicent. nec enim Deus electos alieniſſimo illo tempore tam præſenti ſolatio, ſubſidióque deſtituet: vt etiam tunc verum ſit illud Pſal. 22. *Paraſti in conſpectu meo menſam aduersùs eos, qui tribulant me.* Quod ſenſu prædictio Chriſti accipienda eſt; atque ita rectè conſtant, & cohærent teſtimonia, quæ in ſpeciem ſecum ipſa pugnare videbantur.

Margin: Matt. 28. 20. — D. August. — D. Ambroſ. — Corn. Ianſ. — Euchariſtiæ myſterium, & cultus publicè ceſſabit tempore Antichriſti. — Septuag. — Pſal. 22. 5.

Quanto tempore duratura ſit Antichriſti tyrannis, & ſub eo Eccleſiæ perſecutio.

SECTIO XIII.

ANtichriſti tyrannidem modico tempore duraturam prædixit Chriſtus, Matth. 22. *Niſi breuiati*, inquit, *fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro, ſed propter electos breuiabuntur*, Et Apoc. 12. *Va terra, & mari, quia deſcendit Diabolus ad vos habens iram magnam, ſciens, quia modicum tempus habet*. Et cap. 28. *Poſt hac oportet illum ſolui modico tempore*. Modicum appellatur huiuſmodi tempus, quia erunt tres tantùm anni cum dimidio, vt multis in locis Scripturæ Sacræ prædicitur, veluti Dan. 12. *Et audiui virum, qui indutus erat lineis, qui ſtabat ſuper aquas fluminis: cum eleuaſſet dextram: & ſiniſtram ſuam, & iuraſſet per viuentem in æternum, quia in tempus, & tempora, & dimidium temporis*. Quo loco *tempus* annum ſignificat: *tempora* duos annos: *dimidium temporis* anni dimidium: quemadmodum docet D. Hier. & communis expoſitio: & nos ad cap. 12. vberiùs diximus. Et paulò inferiùs: *A tempore, cum ablatū fuerit iuge ſacrificium dies mille ducenti nonaginta*, hoc eſt, tres anni cum dimidio tranſibunt, & præterea duodecim dies. Apoc. 11. *Ciuitatem ſanctam calcabunt menſibus quadraginta duobus*. Et ca. 12. *Fugit mulier in ſolitudinem, & abſcondit ſe à facie ſerpentis per tempus, & tempora, & dimidium temporis*. Et c. 13. *Data eſt ei poteſtas facere menſes quadraginta duos*. Sic etiam docent D. Iren. lib. 5. aduersùs hæreſes ad finem. Cyrill. Hieroſ. catecheſi 15. D. Aug. lib. 20. de Ciuit. Dei c. 8. & 23. D. Hier. & Theod. in c. 7. & 12. Dan. Beda, D. Anſel. Primaſ. Areth. Haymo, Rich. de S. Victore, & Rupert. in loco citata ex Apocalypſi. Nec refert, quòd Dan. cap. 12. dicat à tempore quo oblatum fuerit iuge ſacrificium tranſituros eſſe dies mille ducentos nonaginta: Ioannes autem Apoc. 11. doceat Enoch, & Heliam prophetaturos diebus mille ducentis ſexaginta. Etenim Daniel loquitur de tempore tyrannidis Antichriſti, quod comprehendet tres annos cum dimidio, & præterea duodecim dies: hoc eſt, dies mille ducentos nonaginta. Ioannes autem de tempore prædicationis Enoch, & Heliæ, qui occidendi ſunt vno menſe priùs quàm Antichriſtus intereat, vt diximus ad cap. 11. Sect. 9.

Matt. 24. 22. Apoc. 12. 12. & 20. 3 Antichriſti tyrannis durabit tribus annis cum dimidio. Dan. 12. 7. D. Hieron. Dan. 12. 12. Apoc. 11. 2. & 12. 14. & 13. 5. D. Iren. Cyrill Hier. D. Aug. D. Hieroſ. Theod. Beda. D. Anſel. Primaſ. Areth. Haymo. Rich Vict. Rupert.

Qualiſnam futurus ſit interitus Antichriſti?

SECTIO XIIII.

1\. FInem, & interitum Antichriſti eum futurum commemorat Dan. cap. 11. *Per Lybiam*, inquit, *quoque, & Æthiopiam tranſibit, & fama turbabit eum ab Oriente, & ab Aquilone, & veniet in multitudine magna, vt conterat, & interficiat plurimos: & figet tabernaculum ſuum in Apadno inter duo maria ſuper montem inclytum, & ſanctū, & veniet vſque ad ſummitatem eius: & nemo auxiliabitur ei*. In quem locum D. Hier. *Noſtri*, inquit, *extremum huius viſionis capitulum de Antichriſto ſic exponunt, quod pugnans contra Ægyptios, Libyamq́, & Æthiopiam, & tria cornua de decem cornibus conterens, auditurus ſit de Aquilonis, & Orientis partibus aduerſum ſe bella conſurgere, venienſq́, cum magna multitudine figat tabernaculum ſuum in Apadno iuxta Nicopolim, quæ prius Emaus vocabatur, vbi incipiunt Iudeæ prouinciæ montana conſurgere, Denique inde ſe erigens vſque ad montem Oliueti Hieroſolymorum regio aſcenditur, & hoc eſſe quòd nunc Scriptura dicit, & cum fixerit tabernaculum ſuum in montanæ prouinciæ radicibus inter duo maria, mare videlicet quod nunc appellatur mortuum ab Oriente, & mare magnum in cuius littore Ioppe, Aſcalon, & Gaza ſita ſunt: tunc veniet vſque ad ſummitatem*

Dan. 11. 43. D. Hieron. Antichriſtus perimetur in monte Oliueti.

tem montis eius, hoc eſt, montanæ prouinciæ, id eſt, verticem montis Oliueti, qui inclytus vocatur, quia ex eo Dominus aſcendit ad Patrem, & nullus Antichriſto poterit auxiliari, contra ſe Domino ſæuiente: & aſſerunt ibi Antichriſtum eſſe periturum, vnde Dominus aſcendit ad cælos, quod autem Antichriſtus veniat vſque ad ſummitatem montis ſancti, & inclyti, & ibi pereat: Eſaias loquitur: Præcipitabit Dominus in monte ſancto faciem do-
Eſai.25 7. *minatoris tenebrarum ſuper omnes gentes.* Hæc Hieronymus.

2. Idem quod attinet ad montem Oliueti, in quo perimendus ſit Antichriſtus,
D.Thom. affirmat D.Thom. in comment. ſuper 2.ad Theſſ.2.& alij. Quomodo autem ſit
Eſai.11.14. interficiendus tradit Eſaias, cap.11. iuxta quorundam expoſitionem, vt auctor eſt
D.Hieron. 2.Theſſ. 2.8. ibi D.Hier. *Percutiet*, (nimirum Chriſtus) *terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium:* Et Paulus 2.ad Theſſ.2. *Quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui: & deſtruet illuſtratione aduentus ſui.* Vbi plerique per *ſpiritum oris Chriſti* Michaëlem Archangelum accipiunt, qui Chriſti iuſſu interfecturus ſit Anti-
D.Thom. D.Chryſ. Theophyl. Theod. Magiſter. chriſtum. Quam expoſitionem commemorat D. Thom. in eum locum. Communior ſententia, Spiritum oris Chriſti eius mandatum, & imperium interpretatur. Ita D.Thom. D.Chryſoſt. Theophyl. in eum locum. Et Theod. Dan.11. Magiſter hiſtoriæ Schol. in 12.cap. Dan. exiſtimat eum verbo Chriſti perimendum:
Interficietur verbo Chriſti. nimirum aſcendente eo in cœlum Dæmonũ miniſterio, audiendam eſſe de cœlo vocem Chriſti, *Morere*, confeſtim fulmine percuſſum deiiciendum, interituruḿque Haymo in c.11. Eſaiæ putat eum interficiendum potentia iuſſionis Chriſti;
Haymo. & licet à Michaële, vt quidam aſſerunt, interficiatur; Domini tamen nutu, hoc totum perficiendum, occidendumq́; vt Doctores tradunt, in monte Oliueti in papilione, ac ſolio ſuo, illo in loco, contra quem, cœlos Dominus aſcendit.

3. Verùm hæc omnia multò luculentiùs explicauit Ioan. Apoc.19. his verbis. *Vidi*
Apoc.19.19. *beſtiam, & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum ille, qui ſedebat in equo, & cum exercitu eius, & apprehenſa eſt beſtia. & cum ea Pſeudopropheta, qui fecit ſigna coram ipſo, quibus ſeduxit eos, qui acceperunt characterem beſtiæ, & qui adorauerunt imaginem eius: viui miſſi ſunt hi duo in ſtagnũ ignis ardentis.* Quem locum ad literam, vt verba ſonant, intelligendum exiſtimo. Itaque iis verbis Ioannes per *ſedentem in equo candido*, Chriſtum ſignificat: nomine *beſtiæ*, Antichriſtum, nomine *pſeudoprophetæ*, præcurſorem illum ſuum, & inſignem concionatorem, de quo diximus hoc ipſo cap. exeget. 1. ſect.6. atque hos duos viuos mittendos in ſtagnum ignis. Quare dicendum nobis videtur Chriſti iubentis imperio aperiendam terram, atque ab ea quaſi ad prædam hiante, Antichriſtum, eiuſque
Antichriſtus eiuſque præcurſor viui à terra degluttiendi. præcurſorem viuos deglutiendos. Quia tamen Paulus diſertis verbis docet 2.ad Theſſ.2. Antichriſtum interfectum iri, neceſſe eſt omnino fateamur, vbi primùm eos terra abſorbuerit in ipſo medio hiatu, claudente ſe iterùm terra morituros: eorumq́; animas ad ſtagnũ inferni ignis à Dæmonibus rapiendas: quemadmo-
2.Theſſ.2. dum accidit Dathan, & Abiron, de quibus dicitur Num.16. *Deſcenderuntq́, viui*
Num.16.33. *in infernum operti humo, & perierũt de medio multitudinis.* Quod non ita eſt accipiendum, quaſi viui ad infernum peruenerint; ſed quod eos viuos terra deuorauerit, & in ipſo hiatu, quaſi compreſſo gutture, ſtrangulauerit, eorumque animas ad
Abulenſis. inferos, veluti ad ſtomachum, decoquendas tranſmiſerit: vt exponunt Abulenſ.
Lyranus. Hugo Card. Andr.Cæſ. Lyran. Hugo Card. & Dionyſ. Carth. ſuper 16.c.Num. Idem igitur accidet Antichriſto, eiuſque præcurſori. Nec enim placet ſententia Andr. Cæſ. in c.19. Apoc. exiſtimantis illos non morituros, ſed incorrupto corpore viuos ad infernum deſcenſuros; ipſamq́; gehennam illis loco mortis futuram: cum Paulus diſertis
2.Theſſ.2. verbis affirmet Antichriſtum interficiendum 2. ad Theſſ.2. vt interim omittam illa Scripturæ ſacræ teſtimonia, quæ docent omnes homines eſſe morituros.

Quan-

Quantùm temporis à morte Antichriſti vſque ad diem Iudicij excurret.

SECTIO XV.

1\. COmmunis eſt Doctorum ſententia, poſt mortem Antichriſti cōcedendum eſſe hominibus ſpatium quadraginta quinque dierū, vt qui ſeducti ab Antichriſto fuerunt, locum habeant pœnitentiæ. Ita docent D.Hier. Theodor. Lyran. Magiſter hiſtoriæ ſcholaſt. Hugo Card. Dionyſ. Carth & alij in c. 12. Daniel. Idq; colligunt ex illis verbis eiuſdem c. *A tempore, cùm ablatum fuerit iuge ſacrificium, & poſita fuerit abominatio in deſolationem, dies mille ducenti nonaginta: beatus, qui expectat, & peruenit vſque ad dies mille trecentos triginta quinque*, hoc eſt. Antichriſti perſecutio durabit tribus annis cum dimidio: & prætereà decem, aut duodecim diebus hoc enim tempus includitur diebus mille ducentis nonaginta. Sed beatus, qui mortuo Antichriſto ſuperuixerit quadraginta quinque dies, hoc eſt, peruenerit ad dies mille trecentos triginta quinque. Hæc enim ſumma præcedentem ſuperat quadraginta quinque diebus. Quare ſignificatur quadraginta quinque dies futuros à morte Antichriſti, vſque ad diem Iudicij, quemadmodum dilertis verbis exponit D.Hier. *Beatus*, inquit, *qui interfecto Antichriſto, dies ſupra numerum præfinitum, quadraginta quinque præſtolabitur, quibus eſt Dominus, atq; Saluator in ſua maieſtate venturus. Quare autem poſt interfectionem Antichriſti quadraginta quinque dierum ſilentium ſit, diuinæ ſcientiæ eſt, niſi forte dicamus, quod dilatio regni Sanctorum patientia comprobatur eſt.* Hæc Hieronymus.

D.Hieron. Theodor. Lyranus. Magiſt. hiſt. ſcholaſticæ. Hugo Card. Dionyſ. Carthuſ. Daniel. 12. 11.

A morte Antichriſti vſq; ad diē Iudicij quadraginta quinque dies excurrent.

D.Hieron.

2\. Verùm vtrùm plures, quàm 45. dies à morte Antichriſti vſque ad diem Iudicij excurrere debeant, incertum eſt: & illud etiam minimè exploratum, vt ait Lyran. in c. 39. Ezech. vtrùm illi dies futuri ſint viſuales, vt noſtri; an pro annis computari debeant: quemadmodum & Ezech. cap. 4. dicitur: *Diem pro anno dedi tibi.* iuxta quam ſententiam incognitus adhuc manet dies Iudicij. Sanè admodùm probabile eſt incertas futuras eius temporis inducias: etenim Dominus Matth. 24. agens de ſuo aduentu ad iudicium ſic ait: *Sicut erant in diebus ante diluuium comedentes, & bibentes, & nubentes, & nuptui tradentes, vſq; ad eum diem, quo intrauit Noë in arcam, & non cognouerunt, donec venit diluuium, & tulit omnes: ita erit aduentus filij hominis.* Quam Chriſti ſententiam Doctores referunt ad illud tempus, quod effluet à morte Antichriſti vſque ad diem Iudicij. Et 1. ad Theſſal. 5. *Dies Domini ſicut fur in nocte, ita veniet: cùm enim dixerint, Pax, & ſecuritas, tunc repentinus ſuperueniet interitus.* Non eſt autem veriſimile, tam breui quadraginta quinque dierum ſpatio, poſt mortem Antichriſti, homines vſque adeò depoſituros tantæ perſecutionis memoriam, vt in ea viuant ſecuritate, otio, ac delicijs, quæ ante diluuium præceſſiſſe memorantur. Accedit, quòd Chriſtus Dominus docet diem Iudicij incognitum omnibus mortalibus futurum; ſi autem quadraginta quinque tantùm dies à morte Antichriſti, vſque ad diem Iudicij deberent excurrere, ſanè poſſent eius temporis homines eum diem certò deſignare.

Lyranus. Cōputati ſue debeant dies illi pro annis. Ezech. 4. 6. Matt. 24. 38. Dies Iudicij etiam poſt mortem incognitus. 1. Theſſ. 5. 2.

Vtrùm poſt mortem Antichriſti, omnes Iudæi ſint ad fidem conuertendi.

SECTIO XVI.

1\. SVpponimus in hac quæſtione Iudæos vſque ad finem mundi illud cæcitatis velamen, (de quo loquitur Paulus 2 ad Corinth. 3.) ſuper eos ſuum, & ante mentis oculos habituros: id quod præterquàm quod ex ſuperioribus manifeſtum eſt, (oſtendimus enim ex Chriſti prædictione, veterumq; Patrum teſtimonijs, eos Antichriſtum, vt Meſſiam, ac Principem recepturos,) conceptis etiam

2\. Corint. 3.

1. Theſſal. 2. 14. verbis docet Paulus 1. ad Theſſ. 2. *Vos,* inquit, *imitatores facti eſtis fratres Eccleſiarum Dei, quæ ſunt in Iudæa in Chriſto Ieſu, quia eandem paſſi eſtis & vos à contribulibus veſtris, ſicut & ipſi à Iudæis, qui & Dominum occiderunt Ieſum, & Prophetas, & nos perſequuti ſunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus aduerſantur, prohibentes nos gentibus loqui, vt ſalui fiant, vt impleant peccata ſua ſemper: peruenit enim ira Dei ſuper eos vſque in finem.* Græcè eſt, Ἔφθασε δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος. Plerique codices vetuſti legunt, *præuenit*: quo etiam modo legit D. Ambr. vt ſit ſenſus, *præuenit*, hoc eſt, *occupauit eos ira Dei.* Verùm græca ſententia eſt, *Peruenit in illos ira, ſiue vltio diuina vſque in finem*, videlicet mundi, vt interpretatur D. Thomas. Cuius loci duplex eſt expoſitio: vna de ira Dei, quoad captiuitatem, quæ durata eſt vſque ad finem mundi: altera de derelictione diuina, & cæcitate mentis, quæ vſque ad finem mundi perdurare debeat. Atque hæc poſterior expoſitio magis ex textu colligitur, magiſque eſt inſtituto Pauli conſentanea.

D. Ambroſ.

D. Thomas

Iudæorum cæcitas perdurabit vſq; ad mundi finem.

2\. Hoc ſuppoſito, illud in quæſtionem vertitur, vtrùm omnes Iudæi conſpecto infelici Antichriſti exitu, tandem deponere debeant ſui Pſeudomeſſiæ cogitationem, & Chriſtum vt verum Meſſiam, Deumq; agnoſcere. Et quidem multa loca Scripturæ videntur affirmare omnes eſſe conuertendos, veluti Malac. 4. *Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis, & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum, ne fortè veniam, & percutiam terram anathemate.* Quem locum expendens D. Auguſt. lib. 20. De Ciuit. Dei, cap. 29. *Per hunc Heliam,* inquit, *magnum, mirabilemq; Prophetam expoſita ſibi lege vltimo tempore ante iudicium. Iudæos in Chriſtum verum, id eſt, in Chriſtum noſtrum eſſe credituros, celeberrimum eſt in ſermonibus, cordibuſq; fidelium. Cùm venerit ergo, conuertet corda patrum ad filios, & eſt ſenſus: Vt etiam filij ſi intelligant legem, quemadmodum patres eam intellexerunt: id eſt, Prophetæ, in quibus erat, & ipſe Moyſes.* Hæc ille. Eodem modo eum locum intellexit D. Greg. libr. 11. Moral. cap. 10. vbi cernis iuxta Malachiæ vaticinium fore, vt Iudæi non poſt, ſed ante mortem Antichriſti, fidem Chriſti recipiant: ſiquidem conuertendi ſunt ad prædicationem Heliæ, qui ab ipſo Antichriſto perimendus eſt, vt diximus cap. 11. Id quod luculentiùs adhuc habemus expreſſum Eccleſ. 48. vbi ad Heliam ita ſermo dirigitur: *Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum, qui inſcriptus es in iudicijs temporum lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium; & reſtituere tribus Iacob.* Idemq; ſignificauit Chriſtus Dominus Matt. 17. *Helias quidem venturus eſt, & reſtituet omnia*: nam de Iudæis per Heliæ prædicationem in fine mundi conuertendis, eum locum accepit D. Greg. hom. 12. ſuper Ezech. & D. Chryſoſt. hom. 58. in Matth. *Quænam,* inquit, *omnia? quæcunq; Malachias Propheta dicebat: Mittam vobis Heliam Teſbitem, qui reſtituet cor patris ad filium. Cauſam quoq; cur venturus ſit docuit, nimirum vt Iudæis credere in Chriſtum perſuadeat, ne omnes illo aduenient penitùs perdantur: quam rem ipſe in memoriam reducens ait; Reſtituet omnia: incredulitatem videlicet Iudæorum, qui tunc erunt reſidui, ad fidem conuertet.* Hæc Chryſoſtomus. Illud Eſai. 10. quod citat Paulus ad Roman. 9. *Eſaias autem clamat pro Iſraël: Si fuerit numerus filiorum Iſraël tanquam arena maris, reliquiæ ſaluæ fient,* ad finem mundi non pertinet, tantumq; ſignificat, vt exponit D. Hieron. paucos Iudæos in Chriſtum, cùm veniſſet, credituros, & ſaluandos, ſi comparentur cum innumerabili multitudine eorum, qui eum non erant recepturi: id enim reliquiarum nomine comprehenditur.

Malac. 4. 5.

Omnes Iudæos conuertẽdos ad Chriſtũ poſt Antichriſti mortem affirmant multa Scripturæ loca.

D. Auguſt.

D. Gregor.

Eccleſ. 48. 9.

Matt. 17. 11.

D. Gregor.

D. Chryſoſt.

Rom 9. 27.

D. Hieron.

3\. Multò clariùs loquitur Apoſtol. ad Rom. 11. *Nolo vos ignorare fratres myſterium hoc, quia cæcitas ex parte contigit in Iſraël, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſraël ſaluus fieret, ſicut ſcriptum eſt: Veniet ex Sion, qui eripiat, & auertat impietatem à Iacob*

Rom. 11. 25.

Eſai. 59.

à Iacob. In quem locum D. Thom. obſeruauit particulam illam, *Donec*, poſſe deſignare cauſam excæcationis Iudæorum, vt proptérea nimirum Deus permiſerit eos excæcari, vt plenitudo gentium intraret: poſſe etiam deſignare terminum, vt ſignificetur vſque eò duraturam cæcitatem Iudæorum, donec plenitudo gentium ad fidem intraret, & huic poſteriori ſenſui concinere, quod infra ſubiungitur de futuro remedio Iudæorum, cum dicitur: *Et tunc* (ſcilicet cum plenitudo Gentium intrauerit) *omnis Iſrael ſaluus fiet. Non particulariter*, inquit D. Thomas *ſicut modo, ſed vniuerſaliter omnes.* Quam D. Thomæ ſententiam multò ante D. Chryſoſt. aſſeruerat hom. 19. in epiſt. ad Rom. ſuper illa verba cap. 11. *Quod ſi delictum illorum diuitiæ ſunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ gentium, quanto magis plenitudo eorum? Non dixit*, inquit Chryſoſt. *quantò magis conuerſio, vel correctio eorum, ſed quanto magis plenitudo eorum: hoc eſt, quando vniuerſi ad fidem acceſſuri ſunt.*

D. Thom. Iudæorum cæcitas cur à Deo permiſſa.

D Chryſoſt. Rom 11. 12.

3. Dicendum igitur arbitramur per Enoch, & Heliæ prædicationem ante mortem Antichriſti multos ex Iudæis conuertendos: idque & à Malachia, & Eccleſ. 48. & à Chriſto Domino prænunciatum vt patet ex citatis teſtimoniis, & diſertis verbis docet D. Greg. hom. 12. in Ezech. *Enoch*, inquit, *& Helia prædicante multi ex iis, qui tunc ex Iudæis in infidelitate remanſerint, ad cognitionem veritatis redeunt, ſicut de eodem Helia dicitur. Helias veniet, & reſtituet omnia.* Theodoretus in duodecimũ caput Danielis, exiſtimauit Iudæos cõuertendos prædicatione Heliæ poſt mortem Antichriſti, in quo deceptus eſt auctor grauiſſimus. Etenim Enoch, & Helias occidendi ſunt ab Antichriſto, & poſt triduum à mortuis excitandi, ſtatimque aſcenſuri in cœlum, quemadmodum docuit Ioannes cap. 11. & nos ibi cum illo diximus ſect. 13. Quare poſt mortem Antichriſti non prædicabit Helias: atque adeò plane dicendum, qui ex Iudæis conuertendi ſunt prædicatione Heliæ, conuertendos eſſe ante mortem Antichriſti. Deinde addimus, poſt mortem Antichriſti depoſita tandem alterius Meſſiæ cogitatione, omnes Iudæos, aut fere omnes fidem Chriſti amplexuros, idq; à Paulo ſignificatum nomine *plenitudinis*, & cum dixit, *Omnis Iſrael ſaluus fiet.* Quæ ſententia eſt D. Chryſoſt. D. Thom. locis citatis. Benedictus Pererius lib. 15. in Dan. credit non omnes eſſe conuertendos, ſed quamplurimos, & in eum ſenſum interpretatur Apoſtolum. Mouetur illis verbis Dan. 12. *Veniet tempus, quale non fuit ab eo, ex quo gentes eſſe cœperunt: vſque ad tempus illud: & in tempore illo ſaluabitur populus tuus omnis, qui inuentus fuerit ſcriptus in libro.* Exiſtimátque prædici ab Angelo non omnem populum Hebræorũ conuertendum, ſed eum tantùm, qui inuentus fuerit ſcriptus in libro. Itaque reſtringi vocem, *Omnis*, per verba ſequentia: nam ſi omnes omnino conuertendi eſſent, ſatis fuiſſet dicere, *ſaluabitur populus tuus omnis*, nec quicquam vlteriùs addi oportet: quæ coniectura quamuis probabilis ſit, non tamen compellit nos à D. Chryſoſt. ac D. Thomæ ſentẽtia diſcedere, eo vel maxime, quòd Paulus omnem Iſraelem abſque vlla reſtrictione conuertendum eſſe atteſtatur, vt omnes, vel ferè omnes Iudæos eius temporis conuertendos eſſe, iuxta Pauli ſententiam, exiſtimare oporteat. Nec verò Angelus apud Danielem reſtrinxit dictionem, *Omnis*, comparatione Iudæorum, qui tempore Antichriſti extiterint, ſed comparatione Iudæorum, in vniuerſum: hoc ſenſu, ſaluabitur populus tuus omnis, non omnis abſolutè, ſed ille inquam omnis populus, quem Deus ex æternitate ſcriptum habet in libro vitæ. Id verò minimè impedit, quo minùs omnes, aut ferè omnes illius temporis Hebræi, qui poſt mortem Antichriſti ſuperfuerint, ſcripti ſint in libro vitæ, atque adeò ſalutem conſequantur.

Ante mortẽ Antichriſti multi conuertendi ex Iudæis Heliæ prædicatione.

D. Greg. Mat. 17. 11. Theod.

Iudæi omnes, aut ferè omnes poſt Antichriſti mortẽ, amplectentur Chriſti fidẽ.

D. Chryſoſt. D. Thom. Bened. Pere. Dan. 12. 1.

Quibuſnam ex ſignis diiudicari poſſit à fidelibus Antichriſtum adueniſſe.

SECTIO XVII.

ILlud poſtremò diſquirendum ſupereſt, num ex Sacris literis ſigna aliqua colligantur, ex quibus aduentus Antichriſti certò deſignari poſſit an verò eo nō ſolùm viuente, ſed etiam regnante dubitari adhuc poſſit num aduenerit. Cui quæſtioni reſpondemus pleraque eſſe ſigna notiſſima, quæ Antichriſtum cum aduenerit certò fidelibus demonſtrent.

1. Romani imperij euerſio certò deſignabit Antichriſti aduentum.

Primum ſignum ducitur ex Romani imperij in decem reges diuiſione, de qua diximus ſect. 10. vbi ex Daniele, & Ioanne manifeſtè oſtendemus tempore illo proximè Antichriſti aduentum præcedente, fore Romanum imperium à decem regibus obtinendum. Hoc ſignum traditur a Paulo 2. ad Theſſ. 2. *Rogamus vos, vt non citò moueamini à veſtro ſenſu, neque terreamini, neque per ſpiritum, neque per ſermonem, neque per epiſtolam tanquam per nos miſſam, quaſi inſtet dies Domini: ne quis vos ſeducat vllo modo, quoniam niſi venerit diſceſſio primùm, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis.* Et paulò inferiùs, *Num retinetis, quod cum adhuc eſſem apud vos, hæc dicebam vobis, & nunc quid detineat ſcitis, vt reueletur in ſuo tempore. Nam myſterium iam operatur iniquitatis: tantùm vt qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat, & tunc reuelabitur ille iniquus.* Quo loco per *diſceſſionem* Apoſtolus Romani imperij diuiſionem, & euerſionem intelligit. Itaque cum ait, *Quid detineat ſcitis*, ſignificat detineri adhuc aduentum Antichriſti, eo quod perduret imperium Romanum. Ita hunc locum intellexerunt D. Chryſoſt. Theophyl. Oecumen. Ambroſius in comment. Cyrill. Hieroſol. catecheſi 15. D. Hieron. in epiſt. ad Algaſiam quæſt. 11. D. Auguſt. lib. 20. de ciuit. Dei c. 29. Idémque affirmat Lactantius lib. 7. diuinarum inſtit. cap. 15. & Tertul. in Apologetico ca. 32. vbi ait, fideles orare pro diuturnitate Romani imperij; eo quod intelligant Romano Imperio euerſo imminere, orbi extremam ſub Antichriſto calamitatem.

2 The. 2. 1.

D. Chryſoſt. Theophyl. Oecumen. D. Ambroſ. Cyril. Hier. D Hieron. D. Auguſt. Lactantius. Tertull.

2. Inſurgit obiectio. Domi. Sot.

Verùm dicet aliquis; Romanum imperium iamdiu omnino extinctū, & euerſum eſſe, nec tamen Antichriſtum aduenire: quare non debere huiuſmodi ſignū inter ſigna Antichriſti aduentum proximè præcurrentia numerari. Dominicus Sot. 4. ſentent. diſt. 46. q. 1. att. exiſtimat per *diſceſſionem*, de qua loquitur Paulus, accipiendam eſſe duplicem diſceſſionem: vnam ab imperio ciuili, & temporali: alteram à poteſtate ſpirituali, & Eccleſiaſtica, quam Romanus Pōtifex obtinet, prioremq; diſceſſionem iam extare, quia nimirum tēporale Romanæ vrbis imperium iā ceſſauit: poſteriorem adhuc expectari, per defectionē videlicet totius orbis à Sede Romana: in cuius Sedis poteſtatem fuit temporale illud imperium commutatum, vt auctor eſt Leo Papa ſerm. de Apoſtolis. Itaq; vtramq; diſceſſionem neceſſariā eſſe, vt Antichriſtus adueniat. Sed non eſt, cur ad hanc diſtinctionē recurramus: etenim Romanum imperium adhuc perdurat in Germania nomenq; atque ſucceſſio imperatorum Romanorum: nam cum defecit in occidente Romanum imperium, permanſit in Oriente. & iterum, quoniam imperiū euertendum erat à Turcis, non ſine diuina prouidentia erectum eſt imperiū in Occidente per Carolum magnum regem Frāciæ, qui à Leone tertio fuit Romæ electus, & declaratus Romanus imperator, cui deinde vſque ad hodiernum diē ſucceſſerunt imperatores in Germania. Enimverò ad vtrumq; imperium Orientale nimitum, & occidentale adumbrandū, ſtatua illa Nabuchodonoſori oſtenſa Daniel 2. in typum Romani imperij, quod Orientem, & Occidentem ſua amplitudi-

D. Leo.

Diluitur obiectio.

Imperium Roman. perdurat adhuc.

Daniel. 2.

plitudine coërcuit, duabus tibiis nitebatur: ad idémq; ſignificandum in orbis deſcriptionibus, magna Aquila cum duplici capite depingitur quæ inſigne eſt imperij Romani, vt orbem vniuerſum, bipartito Romano imperio Orientali, videlicet, & occidentali, ſubiectum intelligamus. Nec vero quicquam obeſt, quod hodie Roma imperatori Romano non pareat, id enim ad imperium Romanum minimè pertinet, ſiquidem Arcadius, & Theodoſius iunior, & reliqui vſq; ad Iuſtinianum imperatores Romani fuerunt, nec tamen Romanæ vrbi imperarunt. Aquila cum duplici capite in orbis deſcriptionibus depicta, quid deſignet.

3 Secundum ſignum ponitur à quibuſdam, defectio vrbis Romæ à Romano Pontifice, quam defectionem ad totum orbem extendit Dominicus à Soto loco paulò ante citato. Qua de re quid nos ſentiamus dicemus ad cap. 17. Tertium ſignum eſt Euangelij toto orbe prædicatio: debere enim hoc aduentum Antichriſti præcedere perſpicuum eſt ex Matth. 24. *Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerſo orbe in teſtimonium omnibus gentibus, & tunc veniet conſummatio.* Ita etiam docent D. Hilarius canone 25. in Matth. Cyrill. Hieroſ. catecheſi 15. Theodor. ſuper 2. ad Theſſ. 2. & Patres communiter. Hoc ſignum nondum eſſe completum, patet ex eo, quod multæ etiam nunc exiſtunt gentes, nationéſq; ampliſſimæ, quibus ad huc Euangelica tuba non inſonuit. Nam quod Apoſtolus ait ad Rom. 10. *Nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Et ad Coloſſ. 1. *Propter ſpem, quam audiſtis in verbo veritatis Euangelij, quo peruenit ad vos, ſicut & in vniuerſo mundo eſt, & fructificat & creſcit.* Et iterum: *Quod prædicatum eſt in vniuerſa creatura quæ ſub cælo eſt*, proculdubio non accipiendum eſt de toto orbe ſimpliciter, ſed figuratè, accepta parte pro toto: quemadmodum & Lucæ 2. cum dicitur: *Exiit edictum à Ceſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis.* Quod autem Chriſtus dixit, priuſquam veniat Antichriſtus, Euangelium toto orbe eſſe prædicandum ſimpliciter, & abſolutè intelligendum eſt, vt omnibus orbis prouinciis, & gentibus, Euangelium denuncietur, quemadmodum conceptis verbis docet Auguſt. epiſt. 80. ad Heſychium, vbi locum illum Pauli citatum, acceptum à regio vate. *In omnem terram exiuit ſonus eorum.* Alia quoque reſponſione interpretatur, vt nimirum Paulus, quod futurum erat diceret, non quod iam erat factum, atque completum, more Scripturæ, quæ propter vaticinij firmitatem de futuris, tanquam de præteritis loquitur: *Quale eſt*, inquit, *illud Pſalmi: Foderunt manus meas, & pedes meos, quod tamen longe poſtea actū nouimus:* Id quod manifeſtum eſſe confirmat ex eo, quod huiuſmodi vaticinium nondum ſuo tempore completum eſſet. Eſt ergo D. Auguſtini ſententia prius toto orbe ſimpliciter, hoc eſt omnibus gentibus, ac prouinciis, Euangelium prædicandum, antequam Antichriſtus adueniat. Idémq; ſentit Hier. in comment. ſuper Matth. 24. Accedit, & ratio, quam affert Sotus in 4. diſt. 46. art. 1. Cum enim gentes reprobari debeant, quòd fidem Chriſti non receperint, iuxta illud Marc. 16. *Qui verò non crediderit condemnabitur*, neceſſe plane eſt, vt illis Chriſti fides denuntietur, quò poſtea in rebelles iuſta damnationis ſententia ferri poſſit. Quam rationem etiam innuit Chriſtus illis verbis Matth. 24. *Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerſo orbe in teſtimonium omnibus gentibus.* In quem locum D. Hier. *Signum*, inquit, *Dominici aduentus eſt. Euangelium in toto orbe prædicari, vt nullus ſit excuſabilis.* Atque hæc tria ſigna præcedere debent Antichriſti aduentum, quæ ſequuntur ipſo Antichriſto iam regnante contingent.

Euangelij toto orbe prædicatio ſignum ad uentus Antichriſti. Matt. 24. 14. D. Hilarius. Cyril. Hier. Theodor. Multis adhuc gētibus Euangelica tuba non inſonuit. Rom. 10. 1. Coloſſ. 1. 5. 23. Luc. 2. 1. D. Auguſt. Pſal. 18. 5. Pſal. 21. 17. D. Hieron. Sotus. Marc. 16. 16. Matt. 24. 14. D. Hieron.

4 Quartum ſignum erit grauiſſima, ſimúlque nouiſſima toto orbe Chriſtianorum perſecutio, ita vt omnia Chriſtianæ religionis officia, ceremoniæ, ſacrificia, Sacramentorum ritus, Eccleſiæque ſanctiones penitus aboleantur, quo ad publicam celebritatem, in eo enim potiſſimum debet omnis Antichriſti certare Publica toto orbe ceſſatio a diuinis ſignum aduentus Antichriſti.

induſtria, vt Chriſti optimi, & maximi nomen, memoriámque extinguant, cuius
Matt. 24. 21. perſecutionis acerbitatem ſignificauit Chriſtus, Matth. 24. *Erit tunc tribulatio magna qualis non fuit ab initio mundi vſque modo, neque fiet.* Id quod magno cum animi
Hippolyt. ſenſu lamentatur Hippolytus Mart. orat. de conſum. mundi. *Templa*, inquit, *Diuina, domorum inſtar erunt, locis omnibus euerſiones fient Eccleſiarum, Scripturæ contemnentur hoſtis illius cantica vbique decantabunt, nulla erit reuerentia rerum ſacrarum: nulla religio temerare, ac violare diuina: lugebunt Eccleſiæ luctu magno, quia nec oblatio nec ſuffitus fiet, nec cultus Deo gratus, ſed Eccleſiarum ædes ſacræ, tugurij inſtar erunt.* Quintum
Summa itẽ morum toto orbe licentia. erit ſumma morum toto orbe licentia; nullæ enim leges erunt ad pietatem, iuſtitiámq; pertinentes, ſed omnes, vt ait Hippolytus, pro ſuo viuent arbitratu. Illud vnum Antichriſtus præcipiet, vt ſe ipſum omnes tanquã Principem, Deúmque agnoſcant, reliquam omnem vitæ rationem integram cuique permittet: ex quo fiet, vt iura omnia, tum diuina, tum humana, vbique violentur, atque adeò maxima omnium rerum publicarum confuſio, & perturbatio, conſequatur, vt fusè Hippolytus perſequitur.

6. Sextum, erit character Antichriſti, quem omnes eius ſectatores in fronte, aut manu dextera impreſſum geſtabunt, vt hoc ipſo cap. diximus exegetico 1. ſect. 7. Septimum erit numerus nominis Antichriſti conficiens ſummam ſexcentorum ſexaginta ſex, de quo multa, ſect. 1. Octauum erit Enoch, & Heliæ prædicatio, de qua fusè diſputauimus ad ca. 11. Ex his manifeſtum relinquit Antichriſtum non-
2. Theſſ. 2. 7. dum veniſſe: nam quod Apoſtolus ait 2. ad Theſſ. 2. *Myſterium iam operatur*
1. Ioan. 2. 3. *iniquitatis*. Et Ioannes epiſt. 1. cap. 4. *Omnis ſpiritus, qui ſoluit Ieſum ex Deo non eſt, & hic eſt Antichriſtus, de quo audiſtis quoniam venit, & nunc iam in mundo eſt*: non
Antichriſtus dicitur iam veniſſe in ſuis præcurſoribus. de Antichriſto in ſua perſona, ſed de Antichriſto in ſuis præcurſoribus, hoc eſt, Hæreticis, & tyrannis accipiendum eſt. Etenim per *myſterium iniquitatis*, Neronis perſecutionem intellexit D. Chryſo. & D. Ambr. Hæreticos autem Theodoret. & Sedul. in eum locum, & D. Aug. lib. 20. de ciuit. Dei, cap. 19. Simul refelluntur
D. Chryſ. multi, tum hæreticorum, tum catholicorum errores, Antichriſtum iam aduenisse
D. Ambroſ. affirmantium: contra quos copioſè diſputat Bellarm. 1. to. controu. li. 3. diſput.
Theod. de Antichriſto cap. 3. Quantùm autem temporis adhuc vſque ad eius aduentum
Sedulius. ſuperſit definiti non poteſt, cum incertum ſit, quanto tempore mundus debeat
D. Auguſt. perdurare. Nam quod quidam aiunt, mundum ſex tantum annorum millibus
Bellarmin. duraturum, incertum planè eſt, temeréque affirmatur; quæ opinio fuit
Illius aduentus nullus certus terminus definiri poteſt. veterum Hebræorum, imò & multorum Patrum, quos ad initium huius operis citauimus, cap. 1. ſuper illa verba, *Quæ oportet fieri citò.* Atque hæc de Antichriſto dicta ſufficiant.

ARGVMENTVM.

Illud eſt de communi interpretum ſententia huius capitis argumentum. Ne commemoratæ perſecutionis mouendæ ab Antichriſto, eiúſque ſectatoribus, magnitudine, ac terrore fideles deſponderent, oſtenſa fuit hoc capite Ioanni illuſtriſſima gloria propoſita iis, qui temporum illorum acerbitatem, inuictâ fidei conſtantiâ, animique celſitudine ſuperauerint. Et quoniam cæteris, duo hominum genera præſtabunt: vnum eorum, qui in tanta hominum malitia, morumq́; licentia, virginitatem ſeruauerint: alterum eorum, qui formidanda illius temporis tormenta animosè pertulerint, mortemq́; pro Chriſto oppetierint, horum præcipuè Ioannes gloriam, felicitatemq́; commemorat, ſimulq́; perſecutores, Babylonis ruina, & ſuppliciorum eos manentium comminatione perterrefacit.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

ET vidi: & ecce Agnus ſtabat ſupra montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia habentes nomen eius, & nomen Patris eius ſcriptum in frontibus ſuis. Et audiui vocem de cœlo tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitrui magni; & vocem, quam audiui, ſicut citharœdorum citharizantium in citharis ſuis. Et cantabant quaſi canticum nouum ante ſedem, & ante quatuor animalia, & ſeniores, & nemo poterat dicere canticum, niſi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti ſunt de terra. Hi ſunt, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati; virgines enim ſunt. Hi ſequuntur Agnum, quocunque ierit. Hi empti ſunt ex hominibus primitiæ Deo, & Agno, & in ore eorum non eſt inuentum mendacium: ſine macula enim ſunt ante thronum Dei. Et vidi alterum Angelum volantem per medium cœli, habentem Euangelium æternum, vt euangelizaret ſedentibus ſuper terram, & ſuper omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum: dicens magna voce: Timete Dominum, & date illi honorē, quia venit hora iudicij eius: & adorate eum, qui fecit cœlum, & terram, mare, & fontes aquarum. Et alius Angelus ſequutus eſt, dicens: Cecidit, cecidit Babylon illa magna, quæ à vino iræ fornicationis ſuæ potauit omnes gentes. Et tertius Angelus ſequutus eſt illos, dicens voce magna: Si quis adorauerit beſtiam, & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte ſua, aut in manu ſua: & hic bibet de vino iræ Dei, quod mixtum eſt mero in calice iræ ipſius: & cruciabitur igne, & ſulphure, in conſpectu Angelorum ſanctorum, & ante conſpectum

Agni:& fumus tormentorum eorum aſcendet in ſecula ſeculorum: nec habent requiem die, ac nocte, qui adorauerunt beſtiam, & imaginem eius, & ſi quis acceperit characterem nominis eius. Hîc patientiá Sanctorum eſt, qui cuſtodiunt mandata Dei, & fidem Ieſu. Et audiui vocem de cœlo, dicentem mihi: Scribe: Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Amodò iam dicit Spiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis: opera enim illorum ſequuntur illos. Et vidi, & ecce nubem candidam: & ſuper nubem, ſedentem ſimilem filio hominis, habentem in capite ſuo coronam auream, & in manu ſua falcem acutam. Et alius Angelus exiuit de templo, clamans voce magna ad ſedentem ſuper nubem: Mitte falcem tuam: & mete; quia venit hora, vt metatur, quoniam aruit meſſis terræ. Et miſit, qui ſedebat ſuper nubem, falcem ſuam in terram, & demeſſa eſt terra. Et alius Angelus exiuit de templo, quod eſt in cœlo, habens & ipſe falcem acutam. Et alius Angelus exiuit de altari, qui habebat poteſtatem ſupra ignem: & clamauit voce magna ad eum, qui habebat falcem acutam, dicens: Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ: quoniam maturæ ſunt vuæ eius. Et miſit Angelus falcem ſuam acutam in terram, & vindemiauit vineam terræ, & miſit in lacum iræ Dei magnum: & calcatus eſt lacus extra ciuitatem, & exiuit ſanguis de lacu, vſque ad frænos equorum per ſtadia mille ſexcenta.

COMMENT

COMMENTARIVM
PRIMVM EXEGETICVM,
DE VIRGINIBVS.

Quænam ſint illa centum quadraginta quatuor millia, quæ cum Agno ſupra montem Sion Ioanni apparuerunt.

SECTIO I.

PRior hæc capitis pars tota ad virginum gloriam pertinet, docet enim 1.
Ioannes apparuiſſe ſibi Agnum ſtantem ſupra montem Sion hoc eſt, Quid intelli
Chriſtum Dominum in monte illo altiſſimo Sion ſupernæ felicitatis, gatur per
quæ Sion in ſacris literis appellatur, veluti Pſal. 83. *Ibunt de virtute in virtutem, vi-* montem Sion.
debitur Deus Deorum in Sion: videſſeque cum eo, centum quadraginta quatuor Pſal. 83. 8.
millia, habentia nomen Agni, & nomen patris Agni, Scriptum in frontibus ſuis;
quia ſcilicet Agni, patriſq; eius nomen, fidémq; non erubuerunt coram omni- Quid ſibi
bus confiteri, hoc enim eſt nomen Agni in fronte geſtare. Ait præterea audiuiſſe velit nomen
ſe vocem de cœlo tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem to- Agni ſcriptũ
nitrui magni, eamq; fuiſſe ſicut citharœdorum citharizantium in citharis ſuis, in frontibus
qui cantabant quaſi canticum nouum: dictúmq; eſſe. *Hi ſunt, qui cum mulieribus* virginum.
non ſunt coinquinati, virgines enim ſunt. Quo fit vt hæc centum quadraginta quatuor
millia ad ſolos virgines pertineant; quemadmodum etiam docet D. Hieron. D. Hieron.
lib Aduersùs Iouinian. & D. Auguſt. lib. de virginitate, cap. 27. D. Auguſt.

Iam verò illud primò ſeſe offert explicandum; Quænam ſint iſta centum qua- 2.
draginta quatuor millia virginum, & vnde tanta virginum multitudo colligen- D. Hieron.
da ſit? D. Hier. lib. 1. aduersùs Iouinian. exiſtimat, hæc centum quadraginta qua-
tuor millia virginum, quæ hoc loco commemorantur eſſe illa eadem, quorum
facta eſt mentio cap. 7. cum dictum eſt, conuertendos fore ex Iudæis centum
quadraginta quatuor millia ſignatorum, id eſt, duodecim millia ſignatorum ex
ſingulis tribubus, excepta tribu Dan, pro qua poſita eſt tribus Leui: *de ſingulis,* in- Vnde colli-
quit, *tribubus excepta tribu Dan, pro qua reponitur tribus Leui, duodecim millia ſigna-* gat Hieron.
torum virginum, credituræ dicuntur, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, ac ne puta- tantã virgi-
remus de iis dici, qui ſcorta non norunt, ſtatim intulit, Virgines enim ſunt. Vbi vides Hie- num multitudinem.
ronymũ, per hæc centum quadraginta quatuor millia, eoſdem illos intelligere,
de quibus locutus eſt Ioan. cap. 7. atque adeo exiſtimare hæc centum quadragin-
ta quatuor millia virginum, ex ſolis Iudæis colligenda eſſe, cum ca. 7. per centum
quadraginta quatuor millia ſignatorum fideles ex Iudæis ad fidem conuerten-
di, neceſſario intelligendi ſint, vt conceptis verbis eo loco docet Ioannes & nos
etiam ibidem confirmauimus.

Verùm hæc Hieronymi ſententia nobis non probatur. Primùm quia nullo 3.
modo eſt veriſſimile ſolos virgines hebræorum in fine mundi conuertendos, Non placet
ſeruandoſq; eſſe, nullumque omnino eorum qui vel in matrimonio, vel extra Hieron.
matrimonium virginitatem amiſerint conſecuturum ſalutem, at hoc admittere ſententia.
cogitur Hieron. ſiquidem hæc centum quadraginta quatuor millia, vult eſſe illa
eadem, quæ c. 7. commemorantur: quo numero Ioãnes complexus eſt vniuerſos
omnino Iudæos, qui ad fidem Chriſti conuertentur, accipiens numerum certũ,
pro incerto. Deinde vt Arethas argumentatur, ſi ad illa eandem centum quadra-

 ginta

ginta quatuor millia alluſiſſet hoc loco Ioannes, proculdubio articulum adhibuiſſet, dixiſſetq́; , *τὰ ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες*, hoc eſt, *illa centum quadraginta quatuor millia*, quod tamen non dixit, ſed omiſit articulum *τὰ*. Deniq; cur de ſolis Iudæis Ioannes loquatur qui Gentibus potiſſimùm ſcribebat? Putamus igitur hæc centum quadraginta quatuor millia, non ſolùm ad Iudæos, ſed multò etiam magis ad fideles Gentiles pertinere: nec enim ad fideles tantùm ex Gentibus referenda ſunt, vt retulit Arethas, ſed ad vtroſq; : quanquam ad fideles ex Gentibus præcipuè, cum & numero, & virtutis ſtudio Iudæis antecellant.

Arethas.

Neque Arethæ opinio omnino placet.

4 Riberæ ſententia.

Porrò nec placet Franciſci Riberæ ſententia, qui plus iuſto literæ adhærens exiſtimauit numerũ hunc centum quadraginta quatuor milliũ non pro magno aliquo numero incerto, ſed pro certo, hoc eſt, pro ſeipſo præcisè adhiberi: itaq; duntaxat cẽtum quadraginta quatuor millia virginum tempore Antichriſti, per vniuerſum orbem, tum ex Iudæis, qui credituri ſunt in Chriſtum, tum ex reliquis fidelibus futura. Et argumentatur non ſine cauſa tot numeros adhibitos eſſe: nimirum, *centum quadraginta quatuor millia*: cur enim Ioan. tam minutam computationem adhibuiſſet, niſi certum aliquem, ſtatúmq; numerũ deſignare voluiſſet? Credo cuiuis facile hæc opinio ſeſe vt improbabilem objiciet. Quis enim ſibi perſuadeat ex tam multis gentibus toto orbe diſperſis, ſola centum quadraginta quatuor millia virginum Antichriſti tempore futura, cum ſolus numerus infantium & puerorum ante vſum rationis, & grandiorum etiam ante ſenſum libidinis diſcedentium è vita, multis partibus eam ſummam, vt par eſt credere, ſuperare debeat. Nam de ſola ciuitate Niniues dixit Dominus ad Ionam, c. 4. *Et ego non parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua ſunt pluſquam centum viginti millia hominum, qui neſciunt quid ſit inter dexteram, & ſiniſtram ſuam*, id eſt, ſimplicium paruulorum, qui neſciunt diſcernere dexteram, à ſiniſtra, vt interpretatur D. Hier. *Ignorant*, inquit, *quid ſit inter dexteram, & ſiniſtram propter innocentiam, & ſimplicitatem, vt lactentem monſtret ætatem & relinquat intellectus quantus ſit numerus ætatis alterius, cum tantus ſit paruulorum.* Non eſt igitur veriſimile toto orbe non futura amplius, quã centum quadraginta quatuor millia paruulorum etiam eorum, qui per baptiſmum ſeruati debent, vt millas faciem ſacras virgines, mulieraſq́; alias ſanctiſſimas fœminas, imò & adoleſcentes qui carnis integritatem etiam eo tempore conſeruabunt: eo vel maximè quod ipſamet perſecutionis acerbitas, Chriſtianos ſparget, & ad deſerta compellet, vbi non erit tanta libidinis licentia, neque tam frequens deperdendæ caſtitatis occaſio.

Reiicitur Ribera.

Ionæ 4. 11.

D. Hieron.

5. Communis expoſitio retinenda.

Quare dicendum plane eſt cum communi expoſitione doctorum poſitũ eſſe à Ioan. numerum certum pro incerto: & quia maximus futurus eſt virginum numerus, infantibus & pueris ſupputatis, idcircò tantam conſpexiſſe multitudinẽ. Cur autem tam varios numeros adhibuerit, hoc eſt cẽtum quadraginta quatuor millia, ſi locus cõiecturæ datur, conijcimus exprimere voluiſſe plures in vno ſtatu virgines, quã in alio reperiendos. Itaq; numerum centenarium ad infantes, & pueros ante motum, ſenſumq́; libidinis, diſcedentes: numerum quadragenarium ad virgines Deo dicatas: numerum deniq; quaternarium ad fœminas, viróſq; in ſeculo agentes pertinere. Quia enim quamplurimi infantes, pueriq; decedunt, pauciores autem ſunt ex religioſis virgines, multò pauciores ex ſecularibus, idcirco credimus eam numerorum varietatem minorem ſemper ac minorẽ à Ioa. adhibitam fuiſſe. Aduerte autem cum D. Cyp. li. de Diſciplina, & habitu virginũ, non ex eo, quod Ioan. dicat, *Hi ſunt, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati*, exiſtimandum eſſe de ſolis maſculis virginibus, non autẽ etiam de fœminis haberi ſermonem. *Neq; enim maſculis tantum*, inquit Cyp. *continentiæ gratiam repromittit Dominus*

Quid varietas numeri à Ioanne expreſſi, ſignificet.

D. Cyprian. Virginum nomine, non tantum viri, ſed & fœminæ intelliguntur.

Dominus,& fœminas præterit,ſed quoniam fœmina viri portio eſt, & ex eo ſumpta atque formata,in Scripturis fere omnibus ad protoplaſtum Deus loquitur quia ſunt duo in carne vna,& in maſculo ſimul ſignificatur,& fœmina. Hæc Cyprian.

Cur Virgines ſupra montem Sion,cum Agno apparuerint?

Et vidi, & ecce Agnus ſtabat ſupra montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia.

SECTIO II.

1\. IN ipſo monte Sion in quo Agnus ſtabat, vidit Ioan. illa centum quadraginta quatuor millia, quæ poſtea explicauit virginum eſſe multitudinem. Duplex autem huiuſce rei ratio afferri poteſt: vna deſumitur à virginitatis præſtantia,& altitudine:quia enim Virgines excelſum quendam ac ſublimem in monte Sion, id eſt,eccleſia,obtinent locum, & altiſſima virginitatis prærogatiua mirum in modum excellunt,& eminent,meritò ſupra montem Siō altiſſimum,ſimul cum agno apparuerunt.Quæ obſeruatio ſimul,& expoſitio eſt D.Greg.li.5.ſuæ expoſitionis in lib.Reg cap.3. *Bene,* inquit, *in ſublimi eſſe virgines dicuntur, quia quod naturam humanam ſupergreditur in altiſſimo virtutum culmine ſitum eſt, vnde & virgo ille dilectus Ieſu locum virginum inſinuans,ait,vidi ſupra montem Sion Agnum ſtantem, & cum eo centum quadraginta quatuor millia.Hi ſunt, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati,Virgines enim ſunt:in monte quidem eſſe cum agno dicuntur,quia per meritum incorruptionis,quo à terris,& carnalibus delectationibus ſe diuidunt, in ſempiterna redemptoris gloria ſublimantur.* Hæc ille.

Virgines dicūtur eſſe in monte Sion propter ſublimem quē habēt in Eccleſia locum.

D. Greg.

2\. Atque in primis Virginitas omnem mundanæ fabricæ altitudinem longe ſuperat,quemadmodum docet Greg.Naz.orat.in dictum Euangelij: *Non omnes capiunt verbum iſtud,ſed quibus datum eſt: Videte,* inquit, *rei ſublimitatem,indeprehenſibilem fere inuenietis, quomodo enim non melius carne eſt non generare carnem, id quod à carne genitum eſt? quomodo non Angelicum,carni alligatum,non ſecundum carnem viuere,ſed naturam eſſe ſublimiorem?* Et in orat.exortatoria ad Vir. *Olim,* inquit, *cum lex erat,& vmbra,cæremoniæq́; temporaria,tum primatum habebant nuptiæ,tanquam adhuc infantes: poſtquam verò emigrauit litera,ſubinductúſque eſt ſpiritus, & Chriſtus cum præceſſiſſet ex Virgine in carne paſſus eſt,tunc effulsit caſtimonia diuidens mundum.* Quo loco emphaſim habent illa poſtrema verba, *Effulſit caſtimonia diuidens mundum:* quę præter alia,illud mihi videntur ſignificare,virginitatem,(ſic enim caſtimoniam hic accipit Naz.)quaſi alterum mundum ſupra mundanum conſtituere, in eóq; Virgines longiſſimè ab iſto,quem cernimus,mundo diuiſos atque diſſitos in altiori videlicet ac ſublimiori gradu collocare.Quo myſterio, ſupra capitella illa inſtar ſphærarum reticulata, quæ erant ſuperpoſita duabus illis ingentibus columnis æreis à Salomone in veſtibulo templi collocatis,lilia erant. vt habes, 3. Reg.7. *Finxit duas columnas æreas,decem,& octo cubitorum altitudinis columnam vnam, & linea duodecim cubitorū ambiebat columnā vtramq́;.* Et paulò poſt: *Capitella autē,quæ erant ſuper capita columnarum quaſi opere lilij fabricata erant,* quia videlicet caſtitas, quæ per lilium adumbratur,omnem mundanæ conſuetudinis Sphæram,orbémque ipſum vniuerſum,altitudine ſuperat,vt ait D.Ambr.lib.1.de Virg. *Quis humano,* inquit, *eam poſſit ingenio comprehendere, quam nec natura ſuis incluſit legibus? aut quis naturali voce complecti,quod ſupra vſum naturæ ſit? E cœlo acerſiuit quod imitaretur*

Nazianzen. Matt.19.11.

Quanta ſit virginitatis ſublimitas.

Alium mundum conſtituit hoc noſtro lōgè ſuperiorem.

3.Reg.7.15.

Expenditur locus ex 3. li. Regum.

D.Ambroſ.

Qui te ia Dæmonis cō(?) ca caſtitatē effugit, à reliquis facile ſe expediet.

in terris, hæc nubes aëra, Angelos Sideráque tranſgrediens verbum Dei in ipſo ſinu Patris inuenit. Helias etiam quia nullius corporei coitus fuiſſe permiſtus cupiditatibus inuenitur, ideo curru raptus ad cœlum. Obiter etiam obſerua, non ſine myſterio, capitella illa columnarū reticulata fuiſſe, quia q icunque Dæmonis tentamenta aduerſus caſtitatem ſuperans lilium hoc pulcherrimū obtinet, facile ſe à reliquis omnibus inimici retibus, & laqueis expediet, & ſupra capitella columnarum reticulata, quaſi lilium apparebit.

Mat. 22. 30.

D. Ambroſ.

3. Quid autem mirum, ſi virginitas totam mundi ſphæram præſtantia, & altitudine tranſcendat, cum ipſos quoque Angelos non tantum æquet, ſed etiam ſuperet: In primis enim æquare illud oſtendit, quod dixit Chriſtus, Matth. 22. *In reſurrectione neque nubent, neque nubētur, ſed ſunt ſicut Angeli Dei in cœlo.* Sic enim eum locum intellexit D. Ambr. li. 1. de Virginibus, *Quid pluribus exequar laudem caſtitatis? Caſtitas Angelos fecit, qui eam ſeruauit Angelus eſt, qui perdidit Diabolus. De reſurrectione quid dicam? cuius præmium iam tenetis? In reſurrectione neque nubent, neque nubentur, ſed erunt ſicut Angeli in cœlo: quod nobis promittitur vobis præſto eſt, votorúmque noſtrorum vſus apud vos eſt, de hoc mundo eſtis, & non eſtis in hoc mundo ſeculum vos habere meruit, tenere non potuit:* affirmat & D. Cypr. li. de diſciplina, & habitu virginum, *Cum caſtæ,* inquit, *perſeueraſtis, & virgines. Angelis Dei eſtis æquales.* Et D. Aug. li. vno de S. Virginitate c. 23. *Virginalis integritas, & per piam continentiam ab omni concubitu immunitas, Angelica portio eſt, & in carne corruptibili incorruptionis perpetua meditatio.* Idem ſentit D. Ber. epi. 42. ad Henricum Senonēſem Archiepiſcopum, *Quid caſtitate decorius, quæ mundum de immundo conceptum ſemine, de hoſte domeſticum, Angelum de homine facit. Differunt quidem inter ſe homo pudicus, & Angelus: ſed felicitate, non virtute: & ſi illius caſtitas felicior, huius tamen fortior eſſe cognoſcitur. Sola eſt caſtitas, quæ in hoc mortalitatis, & loco, & tempore ſtatum quandam immortalis gloriæ repræſentat.* Et his antiquior Tert. li. 1. ad vxorem de virginibus loquens, ſic ait: *Deo ſpecioſæ, Deo ſunt puellæ, cum illo viuunt, cum illo ſermocinantur, illum diebus, & noctibus tractant, orationes ſuas velut dotes Domino aſſignant, ab eodem dignationem veluti munera maritalia, quotieſcúmque deſiderant, conſequuntur, ſic æternum ſibi bonum Domini occupauerunt, ac iam interris non nubendo de familia Angelica deputantur.* Hæc ille. Quam eandem ob cauſam Pſ. 44. in quo de puriſſimis inter Chriſtum, & Eccleſiam, imò & quancunq; etiam ſanctam virginem nuptiis diſſeritur, inſcribitur apud Sept. ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων, id eſt. *pro iis, qui commutabuntur,* hebraicè autē, על ששנים hoc eſt, *ſuper lilia,* vel *pro liliis:* vbi per lilia, virgines intelligit D. Hier. qui iuxta inſcriptionem hebraicam dicuntur commutandi in Angelos, videlicet quorum in hac vita puritatem æmulantur. Vnde D. Hier. teſtatur ſe idcirco eum pſalmum Principiæ virgini exponere voluiſſe, eo quod inueniſſet in titulo lilia, & flores, quæ pertinent ad virginitatis decus immortale. Scio hebræam vocem ששנים à pleriſq; pro genere muſici inſtrumenti vſurpari.

D. Cyprian. Virgines Angelis æquales.
D. Auguſt.
D. Bernard.
Caſtitas in Angelis quidem felicior at in hominib⁹ fortior.
Tertull.
Inſcriptionē Pſalmi 44. variè vertūt interpretes.
Septuag.
D. Hieron.
Caſtitas homines reddit Angelos.

4 Quod verò non tantum Angelos æquet virginitas ſed etiam ſuperet, non obſcure ſignificatum eſt Eſai. 56. *Hæc dicit Dominus eunuchis: Qui cuſtodierint Sabbatha mea, & elegerint, quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea & in muris meis locum & nomen melius à filiis, & filiabus, nomen ſempiternum dabo eis, quod non peribit.* Quem locum de virginibus accepit D. Aug. li. de S. Virgin. cap. 23. & 42. probátque ex eo, quod eunuchi ſecundum carnem tantum, non vtique habent meliorem in eccleſia locum, quam coniugati: quare efficitur, vt de iis, qui ſe ſpiritualiter caſtrauerunt propter regnum cœlorum eiuſmodi prærogatiuæ accipiendæ ſint. Accedit quod ſpiritus Sanctus cum dixiſſet, *Dabo eis in domo mea locum, & nomen melius à filiis, & filiabus:* ne quis exiſtimaret aliquid temporale ſperandum, continuò ſubiecit, *Nomen ſempiternum dabo eis, quod non*

Angelos ſuperant virgines.
Eſai 56 4.
D. Auguſt.

peribus. De virginibus etiam eundem locum intellexerunt D. Amb. in exhort. ad Virgines, & in inſtit. Virginis c. 16. D. Hier. li. 1. aduerſus Iouin. D. Baſ. li. de vera virgin. & D. Greg. 3. par. Curæ paſtoralis c. 29. *Eunuchi*, inquit, *ſunt, qui compreſſis motibus carnis affectum in ſe praui operis abſcindunt, quo autem apud patrem loco habeantur oſtenditur, quia in domo patris, videlicet æterna manſione, etiam filiis præferantur*. Hæc ille. Sanè putauerim per *filios* accipiendos eſſe Angelos nam ſi filij eo loco omnes in vniuerſum electi appellantur, proculdubio etiā virgines filij ſunt, nec debuerunt opponi filiis. Itaq; cum promittitur virginibus melior locus, noméмq; quā filij habeant, videntur Angelis anteferri, meritò cū in Angelis virginitas propriè reperiri non poſſit: præſtant igitur Angelis hac in parte virgines: Vnde angelus ille, qui Apoc. 19. Ioan. (nimirum vt pleriq; volūt) cum ob alia, tum propter virginitatis quoq; prærogatiuam, ab ſe adorando deterruit his verbis: *Vide ne feceris, conſeruus tuus ſum*. Videtur mihi ſe Ioannis, hoc eſt, ſancti virginis cōſerui paritate honorare voluiſſe, quaſi diceret, pares virginitate ſumus, ego natura, tu virginitate Angelus, æquali nobilitate, pariq; conditione in cæleſti curia principi Deo ſeruimus. Quod quidem ab Angelo ſancta quadam æmulatione, & inuidia dictum crediderim, nimirum Ioannis propter vnam virginitatem, magnitudinem demirans eius paritatem, & æqualitatem quodammodo tacitè ambiebat.

D. Ambroſ. D Hieron. D Baſi us D. Gregor

Expenditur Eta-æ locus

Cur Angelus adorari ſe a Ioanne non permiſerit Apoc. 19 10.

Sed parum eſt virgines Angelis hac in parte antecellere, qui Diuinam ipſam puritatem, quoad licet mortalibus, æmulātur. Nam & ipſam ſanctiſſimam Triadem propter ſummam, quæ in diuinis proceſſionibus reperitur, puritatē, primā virginem appellauit Greg. Nazianzenus in carmine de Virginitate, dum inquit.

Videntur Angeli ſibi honorē arrogare, dum ſe virginum pares faciūt & cōſeruos.

Prima Trias virgo eſt, ſiquidem Patre natus Anarcho
Filius eſt, nec enim Pater ortum traxit ab vllo,
Vt pote principium rerum, & vitalis origo:
More nec humano generauit ſanguine natum, &c.

5.

Siqua in terris eſſe poteſt maxima eſt caſtitatis cum Deo ſimilitudo.

Hanc igitur Dei puritatem, & vt loquitur Naz. virginitatem ſuo modo referunt virgines: quemadmodum docet D. Cyp. lib. de diſciplina, & habitu virginum. *Nunc nobis*, inquit, *ad virgines ſermo eſt, quarum quo ſublimior gloria, maior & cura eſt. Flos eſt ille eccleſiaſtici germinis, decus, atque ornamentum gratiæ ſpiritualis, læta indoles, laudis, & honoris opus integrum, atque incorruptum, Dei imago reſpondens ad ſanctimoniā Domini, illuſtrior portio gregis Chriſti*. Idem eleganter docet D. Baſ. li. de vera virginitate his verbis μέγα μὲν, ὡς ἀληθῶς παρθενεία τῷ ἀφθάρτῳ θεῷ, ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν ἐξομοιοῦσα τὸν ἄνθρωπον: quæ ſic latinè reddes *Magnum quidem vt vere dicam, eſt virginitas: incorruptibili Deo, vt ſummatim dicam, hominem ſimilem faciens*. Hæc ille. Vnde incorruptio pro virginitate ſumitur, vt vult D. Hieron. ad illa verba c. 2. epiſt. ad Tit. *In omnibus teipſum præbe exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate in grauitate*. græcè ſic, τῇ διδασκαλίᾳ ἀδιαφθορίαν σεμνότητα ἀφθαρσίαν. Quo loco D. Hier. ἀδιαφθορίαν, & ἀφθαρσίαν, hoc eſt, *integritatem, & incorruptionem* de virginitate interpretatur: quam exiſtimat Titum habuiſſe, cum ſuſcepit baptiſmum, hortatúrq; eum vt virginitatem ad id vſque temporis ſeruatam, deinceps conſeruet. Cernis igitur ex ſententia Hier. virginitatem incorruptionem appellari, atque adeò Deum, eo quod eſt immutabilis, & incorruptibilis, ſuo modo imitatur, vt rectè ait D. Baſil.

D. Cyprian. D. Baſilius.

D Hieron. Ad Tit. 2. 7. Pro Virginitate incorruptionem vertit Hier. Incorruptibilis virginitas Dei incorruptibilitatem ſuo modo imitatur.

Itaque non ſolùm angelicæ, ſed etiam diuinæ cuiuſdam nobilitatis eſt virginitas: Vnde Pſal. 2. pro eo, quod nos habemus. *Apprehendite diſciplinam*, alij transferunt ex hebræo, *Oſculamini Filium*. Alij verò vertunt, *Adorate puritatem* id eſt, virginitatem, qua diuinum quid [illegible] honore, & veneratione colite, atq; obſeruate. Cui concinit illud, quod [illegible] E[illegible] l. de Conſtantino Magno lib. 4. de

6. Pſal 2. 12. Euſeb.

eius vita. *Virgineum*, inquit, *chorum tantum non adorabat: iſtic habitare Deum, cui ſe puellæ deuouerant arbitrabatur.* Vbi cernis vſqueadeò Conſt. virginitatem demiratum fuiſſe vt ſacris virginibus omnes honores citra adorationem Deo debitam, tribuendos eſſe arbitraretur. Atque hinc factum eſt, vt Ethnici Virginem inter ſigna cœleſtia in cœlo quaſi diuinum, quiddam collocauerint, vt credit D. Hieron. lib. 1. aduersùs Iouin. *Varro*, inquit, *decem Sibyllas fuiſſe autumat, quarum inſigne virginitas eſt, & virginitatis præmium diuinatio. Quod ſi Æolici genere ſermonis Sibylla θεοβύλη appellatur, rectè conſilium Dei ſola ſcribitur noſſe virginitas. Certè Romanus populus, quanto honore virgines, ſemper habuerint, hinc apparet: quod Conſules, & Imperatores, & in curribus triumphantes, qui de ſuperatis gentibus trophæa referebant, & omnis dignitatis gradus eis ac via cedere ſolitus ſit: nec mirum hoc de hominibus, cum Mineruam quoque, & Dianam virgines Deas finxerit error Gentilium, & inter duodecim ſigna cœli, quibus mundum volui putant, virginem collocarint magna iniuria nuptiarum, vt ne inter Scorpios quidem, & Centauros, & Cancros, & Piſces, & Ægoceroses, vxorem maritúmque contruſerint.* Hæc Hier. Ex quibus omnibus eſt perſpicuum, quanta ſit viginitatis præſtantia, vt meritò dictum fuerit Eccl. 26. *Omnis ponderatio non eſt digna continentis animæ.*

Quanto in honore habita ſemper fuerit Virginitas.

Eccl. 26. 20.

7. Secunda ratio, cur ſupra montem Sion altiſſimum virgines apparuerint ex virginitatis difficultate ſumitur, quæ tanta eſt, vt qui ad eã aſpirare contenderit, perſuaſiſſimum habere debeat in montem quẽdam maximè arduum accliuémque conſcendere: cuius montis tanta eſt altitudo, tantáq; eius conſcendendi difficultas, vt propterea Chriſtus ad eius aſcenſum neminẽ præcepto aſtringere voluerit, ſed dixerit Matt. *Qui poteſt capere capiat:* eo enim teſtimonio ad idem comprobandum vtitur D. Hier. li. 1. aduersùs Iouin. *Noli metuere*, inquit, *ne omnes virgines fiant, difficilis res eſt virginitas, & ideo rara quia difficilis, multi vocati, pauci electi, ſi omnes virgines eſſe poſſent nunquam Dominus diceret. Qui poteſt capere capiat. Et Apoſtolus in ſuadendo non trepidaret, De virginibus preceptum Domini non habeo.* Nec verò illud parum exaggerat huius altiſſimi montis conſcendendi difficultatem, quod pauciſſimi ante Dei in carne aduentum, eò conſcenderint: ac tum primum aſcenſus euaſit facilior, cum agnus, id eſt, Deus homo in terris apparuit virgo ex virgine procreatus: tunc enim eius, & exemplo, & auxilio quamplurima virginum millia extiterunt, quæ ad montis huius cacumen pertingere potuerunt. Id quod elegantibus carminibus deſcripſit Greg. Naz. in carmine de virginitate.

Virgines in monte apparuiſſe, ſedem deſignat caſtitatis, difficilémque illius acceſſum.

Matt. 19. 12.

Vt verò in tabulis pictor dum corpora fingit,
Obſcuris primùm ora notis, leuibúſque figurat,
Mox formis ſtudet omnigenos adhibere colores
Atque opus inceptum numeris polit omnibus artis:
Sic quoque Virginitas magni pars inclyta Chriſti,
Ante quidem vmbroſo in paucis ſplendere micabat
Dum lex iura daret terris, & in orbe vigeret,
Exiguis ſpectanda notis, paucíſque liceret,
Lucis ad interna radios penetrare coruſcos:
At poſtquam Chriſtus per caſta viſcera matris,
Abſque patre, & tædis vitæ progreſſus in auras
Luſtrauit mulubre genus primámque parentem
Depulit, & carnis leges abſcedere iuſſit,
Spirituíque nouo ſubmiſit littera faſces.
Gratiáque in medium venit, tum deniq; noſtro
Virginitas generi præclaro lumine fulſit.
Inſtabilem mundum abrumpens, abruptaq; mundo,

Connubium tantum exuperans, & vincula vitæ.
Quantum animus carni præſtat, cœlúmque rotundum,
Tellurem pretio vincit, quantóque fugaci
Illud in æternum durans præſtantius æuum eſt,
Quantò mortali melior Deus. 1.Cor.7.25.

Porro eandem virginitatis ſeruandæ difficultatem, videtur mihi præter alia ſi-
gnificare voluiſſe Salomon, 3.Reg.7. cum duas illas ingentes columnas æreas, de 3.Reg.7.
quibus ſupra diximus, ante veſtibulũ templi collocauit, nihil aliud. præter lilia
in ſummitate ſuſtinentes: quia enim virginitas per lilium expreſſa difficillima
eſt, ingentiſq́; ponderis cui faciles vires humanæ ſuccumbant, opus eſt colum-
nis æreis fortiſſimis id eſt, magnis gratiæ præſidiis, quæ ſatis ſit tanto oneri ſu-
ſtinendo. Illuq́; obſeruandum, vnam ex his columnis dictam fuiſſe Iachin; al- Seruandæ
teram Booz; quæ vtraque vox *fortitudinem* ſignificat; quoniam duplex fortitudo caſtitati, du-
requiritur ad ſuſtinenda lilia caſtitatis, videlicet gratiæ præſidium, & hominis, plicis forti-
non quælibet, ſed ſtrenua animoſaq́; cum diuina gratia cooperatio: cum ſit ve- tudinis opus eſt.
riſſimum illud, quod ait D. Aug. ſerm. 250. de temp. *Inter omnia Chriſtianorum cer-* D Aug.
tamina, ſola duriora ſunt prælia caſtitatis, vbi quotidiana eſt pugna, & rara victoria: gra-
uem caſtitas ſortita eſt inimicum, qui quotidie vincitur & tamen timetur.

Atque hæc poteſt eſſe tertia ratio, cur virgines ſupra montem Sion cum Agno 8.
apparuerunt, vt videlicet exploratum eſſet qualis debeat eſſe virginum conuer-
ſatio, & viuendi ratio. Quia enim difficile eſt virginitatem, ſartam tectam tueri,
debent virgines ad altiſſimum montem Sion confugere, hoc eſt, ſeſe à communi
& frequenti hominum conſuetudine abducere, publicum fugere, receſſum quæ- Qui virgi-
rere, & Agni veſtigia identidem perſequi, illius tantum puriſſimis oſculis dele- nitatem a-
ctari, reliquis omnibus terrenis deliciis, & carnis illecebris amputatis. Hinc eſt mat publi-
quod idem græcum vocabulum σώφρων & moderatum atque temperantem & cum defe-
præterea caſtum & continentem ſignificat: & σωφροσύνη, non tantum modeſtiam rensin mon-
& temperantiam, ſed & pudicitiam & caſtitatem, vnde Hieron. ſæpe apud Pau- tem fugiant.
lum id vocabulum *pudicitiam* vertit, quibus in locis vulgata editio *ſobrietatem*, D.Hieron.
habet veluti lib. 10. contra Iouin. citans illud Pauli ad Rom. 12. *Non plus ſapere* Rom. 12. 13.
quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem, legit ipſe, ſed ſapere ad pudicitiam.
Non plus, inquit, *ſapere quàm oportet ſapere, ſed ſapere ad pudicitiam, non ad ſobrieta-*
tem, ſiquidem Græcè ſcriptum eſt εἰς τὸ σωφρονεῖν. Hæc ille. Et 1. ad Tim. 3. *Opor-* 1.Tim.3.2.
tet Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, vnius vxoris virum, ſobrium. Græcè σώφρονα. Hier. Ad Tit.1 7.8.
& Ambr. *Pudicum.* Et ad Titum 10. *Oportet Epiſcopum ſine crimine eſſe, ſobrium.*
Græcè σώφρονα. Hier. legit *pudicum* multiſq́; aliis in locis. Ex quo apparet, quam Sobrietas,
coniuncta eſſe debet cum caſtitate, ſobrietas & temperantia, atque in omnibus temperan-
rebus modeſtia: ſiquidem vno eodemq́ue vocabulo vtrumque ſignificatur, & tia, & mo-
vnum pro altero ſumitur, vt ferè idem ſit temperantem ſobriumq́; eſſe, & caſtum deſtia caſti-
eſſe, ſicuti eo ipſo, quod aliquis ſobrietatem, temperantiam, modeſtiamq́ue ne- tati coniun-
glexerit, ſimul quoque caſtitati nuntium remiſiſſe exiſtimari poteſt. Vnde D. ctiſſimæ. D.Greg.
Greg. Naz in orat. exhortationis ad virginem, hoc eodem ſenſu eam, vt ad mon- Naz.
tes confugiat adhortatur. *Rectè*, inquit, *incedis virgo, in montibus ſalueris, ad Sodo-*
mam ne reſpexeris ne in ſalis ſtatuam obdureris.

Hanc nimirum ob cauſam, omnes fere Patres tam multi ſunt in commendan- 9.
da prudentia circunſpectione virginibus, & amplificandis periculis, quæ in re
maximè lubrica, vel minimam incuriam, & oſcitantiam conſequuntur: potiſſi-
mùm verò Tertull. in lib. de velandis virginibus ſparſim habet. *Ea conſuetudo de-* Tertull.
ligenda eſt, quæ virgines includit, ſoli Deo notas, quibus præter quòd à Deo, non ab homi-
nibus captanda gloria eſt, etiam ipſum bonum ſuum erubeſcendum eſt: tales oculi volent vir-

Plus de ſe, quàm de reliquis omnibus, ſibi timet virginitas.

ginem viſam, quales habet virgo, quæ videri volet, eiuſdem libidinis eſt videri, & videre, tam ſancti viri eſt ſuffundi ſi virginem viderit, quã ſanctæ virginis, ſi à verò viſa ſit: omnis publicatio virginis bonæ, ſtupri paſſio eſt. Et poſtquam fuſè diſputauerat de velamine virginum ait. *Ipſa conſcientia non latendi non eſt pudica, patitur aliquid, quod virginis non ſit ſtudium placendi viris: quantum velis bona mente conetur, neceſſe eſt publicatione ſui periclitetur, dum percutitur oculis incertis, & multis: dum digitis demonſtrantium titillatur, dum nimium amatur: dum inter amplexus, & oſcula coaleſcit, ſic frons duratur, ſic pudor teritur, ſic ſoluitur, ſic diſcitur aliter iam placere deſiderare: ſed enim vera, & tota, & pura Virginitas nihil magis timet quã ſemetipſam, etiam fœminarũ oculos pati non vult, alios ipſa oculos habet, confugit ad velamẽ capitis quaſi ad galeã, quaſi clypeum, qui bonum ſuum protegat aduerſus ictus tentationũ.* Et multò luculentiùs in lib. de cultu fœminarum: *Cum omnes,* inquit, *templum Dei ſimus, illato in nos, & conſecrato ſpiritu Sancto, eius templi æditum, & antiſtes pudicitia eſt, quæ nihil immundũ, nec profanum inferri ſinat, ne Deus ille, qui inhabitat inquinatã ſedem offenſus derelinquat. Non de integra conſcientia venit ſtudium placendi per decorem, quem naturaliter inuitatorem libidinis ſcimus.*

Vitanda proximorum offendicula.

Quid igitur in te excitas malum iſtud? quid inuitas, cuius te profiteris extraneam? tentationibus viam aperire non debemus quæ nonnunquam inſtando perficiunt, quid autem alteri periculo ſumus? perit enim ille ſimul in tua forma, ſi concupierit, & facta es tu gladius illi, vt & ſi à culpa vaces, ab inuidia non libereris. Cum igitur, & noſtra, & aliorum cauſa verſetur in ſtudio perículoſiſſimi decoris, iam non tantum confictæ, & elaboratæ libidinis ſuggeſtum recuſandum à vobis ſciatis, ſed etiam naturalis ſpecioſitatis obliterandum diſſimulatione, & incuria. Legendi ſunt de eodem argumento D. Cypr. de diſciplina & habitu virginum, D. Greg. Naz. in exhortatoria ad Virginem, iam citata. D. Baſil. lib. de vera virginitate. D. Hieron. de cuſtodia virginitatis ad Euſtochium. D. Ambr. lib. de inſtitut. virginis, & tribus illis aureis lib. de virginibus ad Marcellam ſororem ſuam. Et S. Ephræm Syrus ſerm. de Sancta virginitate.

D Cyprian. D. Gre Naz. D. Hieron. D. Ambr. S. Ephræm.

Vatablus. Exod. 28. 29.

10. Quo fit, vt magnam curam adhibere oporteat ad virginitatem ſeruandam: docent hebræi, quibus conſentit Vatablus, tunicam illam lineam ſtrictam, de qua agitur Exod. 28. quæ communis erat omnibus ſacerdotibus eo fuiſſe textam artificio, vt tota continuis quibuſdam oculorum imaginibus vndequaque conſtaret: quod ex eo probant, quia pro eo quod nos habemus. *Stringeſq́ tunicam byſſo,* poteſt verti ex hebræo, *Oculabis eam,* nec dubium, quin verbum שבץ, quod eo loco ponitur, non ſolum ſtringere, ſed etiam oculare ſignificet. Quod ſi verum eſt, quonam quæſo alio myſterio voluit Deus, vt tunica illa linea omnibus Sacerdotibus communis, tota eſſet diſtincta oculis, imò ex oculis quodammodo intexta, niſi vt indicaret caſtitatem, cuius tunica illa linea propter candorẽ Symbolum erat? quæ virtus propria Sacerdotũ eſſe debet: debere eſſe totã vndequaq; oculis circumſeptam, propter aſſiduam vigilantiã, quæ ad hanc virtutem ſeruandam exigitur: quoniam enim caſtitas ex omni parte à Dæmone obſidetur, omni ex parte oculata & circunſpecta eſſe debet. Idcirco etiam D. Ambr. lib. 1. de Virginibus expendit magnam cuſtodum, & militum excubantium multitudinem ſeruandis virginibus admoueri, Cant. 8. *Vinea mea eſt in conſpectu meo, mille Salomoni.* (Sic enim eſt apud Septuaginta) *& ducenti, qui ſeruant fructum eius. Suprà,* inquit Ambroſ. *dixeras, Lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſraël, omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi: hic mille ducenti: creuit numerus, vbi creuit & fructus. Vobis virgines ſanctæ ſpeciale præſidium eſt, quæ intemerato pudore ſacrum Domini ſeruatis cubile: neque mirum ſi pro vobis angeli militant quæ angelorum moribus militatis.* Eandemque vigilantiam idem Ambr. commendat Virginibus ex eo, quod Virginitas lilium ſit inter ſpinas, hoc eſt, multis

Caſtitas propria Sacerdotũ tunica. D. Ambr. Cant. 8. 12. Sept. Cur virginitas dicatur lilium inter ſpinas.

vndique

vndiq; periculis,& difficultatibus circumſepta : atq; adeò oporteat virginitatis
florem cautè decerpere, cùm ſit periculum ne qui legere appetit, ab ſpinarum
aculeis cruentetur: Audiamus Ambr. eodem lib. 1. de Virg. ita ſcribentem. *Digna* D. Ambroſ.
virginitas, quæ apibus comparetur, ſic pudica, ſic continens, rore paſcitur apes, neſcit concubi-
tus; ros quoq; virginis eſt ſermo diuinus, quam te velim filia imitatricem eſſe huius apiculæ,
cui cibus flos eſt, ore ſoboles legitur, ore componitur, florem tibi demonſtro carpendum, illum
vtiq; qui dixit, Ego flos campi, & lilium conuallium. Tanquam lilium in medio ſpinarum,
quod eſt euidentis indicij ſpiritualium nequitiarum ſentibus virtutes obſideri : vnde nemo
fructum referat; niſi qui cautus acceſſit, ſume igitur alas virgo, ſed ſpiritus, vt ſuperuoles vi- Cant. 2. 2.
tia, ſi contingere cupis Christum. Hæc Ambr.

II. Hæc autem vigilantia, vt pleriq; annotarunt, vel in ipſo lilij flore nō obſcurè
expreſſa eſt. Etenim flos lilij ſex folia habet candida, & intra ipſum florē ſex gra- Quot, & quę conditiones
na aurea, ſi quis aduertat continentur; quia ſex ſunt conditiones præcipuæ, quæ ſeruandę ca-
caſtitatem ſeruant: ſobrietas, non eſſe otioſum, cultus aſperitas, cuſtodia ſenſuū, ſtitati neceſ-
raritas ſermonum, occaſionem euitatio. De primo habes ad Rom. 13. *Non in co-* ſariæ ſint.
meſſationibus, & ebrietatibus, & ſtatim ſubinfertur, *Non in cubilibus, & impudicitijs:* Rom. 13. 13.
De 2. Ezec. 16. *Hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ, ſuperbia, ſaturitas panis, abundan-* Ezec. 16. 49.
tia, & otium ipſius, & filiarum eius. Et Eccl. 33. *Mitte illum (id eſt ſeruum) in operationem* Ec. 33. 28. 29
ne vacet, multam enim malitiam docuit otioſitas. De 3. Num. 25. Vbi refertur quod fœ- Num. 25.
minæ Moabitides ſeſe eleganter ornauerunt, vt filios Iſraël ad ſuum amorem Prou. 4. 25.
pertraherent. De 4. Prouer. 4. *Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant greſſus* Eccl. 26. 12.
tuos. Et Eccl. 26. *Fornicatio mulieris in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnoſce-* Hier. 9. 20.
tur. Et Hier. 9. *Docete filias veſtras lamentum, & vnaquæq; proximam ſuam planctum,* Gen. 34.
quia aſcendit mors per feneſtras noſtras. Vbi per *feneſtras*, ſenſus ipſi accipiendi ſunt.
Vnde & Dauid incautè videndo cecidit : & Dina propter curioſitatem, virgini-
tatem perdidit : Et vt annotauit Iſidor. Clarius in ſuis ſcholijs, ſuper. 14. c. Iudic. Iſid. Clar.
Sampſoni excæcati fuerunt oculi, quòd à concupiſcentia oculorum ſibi non tempe-
rauit. De 5. Eccl. 22. *Quis dabit ori meo cuſtodiam, & ſuper labia mea ſignaculum certum.* Eccl. 22. 33.
Et 1. ad Cor. 14. Corrumpunt *mores bonos colloquia mala*, ſeu vt alij transferunt,
Confabulationes peſſimæ. De 6. Gen. 19. vbi ad Loth dicitur, *Salua animam tuam, noli* Gen. 19. 15.
reſpicere poſt tergum tuum, nec ſtes in omni circa regione. Quibus verbis non ſolam iu-
betur Sodomam, ſed omnem etiam circum circa regionem deſerere, quia vide-
licet omnes peccandi occaſiones longè deuitandæ ſunt. Etenim Thamar corru- 2. Reg. 13.
pta eſt ab Amon fratre ſuo, quia ſola cum illo fuit. Vnde Paul. 1. ad Tim. adhor- 1. Tim. 5.
tatur Timotheum, vt adoleſcentiores viduas deuitet.

Cur Virgines nomen Agni, & nomen patris eius ſcriptum in frontibus habeant.

Habentes nomen eius, & nomen patris eius ſcriptum in frontibus ſuis.

SECTIO III.

I. ILla centum quadraginta quatuor millia, quæ Ioanni apparuerunt: ſupra mon-
tem Sion ſimul cum Agno, quæ Virgines erant, vti diximus habebant, nomen
Agni, & nomen patris eius ſcriptum in frontibus ſuis : quod Rich. de S. Vict. ita Ric. Vict.
interpretatur, vt habuerint ſcriptum in frontibus nomen Agni, id eſt, fidē Agni,
qua dicuntur Christiani, & nomen Patris eius, id eſt, fidem patris eius, qua Dei
filij nuncupantur : quam fidem habebant ſcriptam in frontibus per manifeſtam
& publicam confeſſionem. Sed quid eſt, quod hoc tanquam peculiare virgini-
bus aſcribitur, cùm id omnibus fidelibus, præcipuè verò Martyribus conueniat?

Virginitas, martyriũ ſine ſanguine. D.Hieron.

Prima ratio eſt,quia virginitas martyrium quoddã eſt ſine ſanguine:vnde meritò virgines inſtar Martyrum nomen Chriſti, & Patris in fronte geſtare per publicam confeſſionem deſcribuntur, quaſi & ipſi pro confeſſione fidei continuò mortem oppetant,quæ eſt ſententia D.Hiero.ad Demetriadem virginem de ſeruanda virginitate,ſi ea epiſtola Hieronymi eſt. *Aſſume*, inquit,*ſcutum fidei,loricam iuſtitiæ,galeam ſalutis procede ad prælium, habet & pudicitia ſeruata martyrium ſuum.*

Zachar.1. Locus Zachariæ expenditur.

Eleganter hoc habes expreſſum in illa viſione facta Zach. c. 1.vbi virum illum aſcendentem ſuper equum rufum ſequebantur equi rufi, varij,& albi.Quo loco præter alias eius viſionis expoſitiones volunt pleriqueìn viro illo ſedente ſuper equum rufum Chriſtum paſſione ſua rubicundùm, & in humanitate tanquam in equo rufo apparentem exprimi: in equitibus verò ſequentibus diuerſos ſanctorum gradus ſignificari,qui Chriſtum in paſſione imitari ſtudeant.Et quidem per equos rufos Martyres per varios,hoc eſt,varijs maculis,partim videlicet albis,partim nigris, partim etiam rufis diſtinctos, Sanctos virtutum varietate, & ſplendore præcellentes, quibus tamen non deſit ſuus etiam rufus color, vt cum duce ſuo præeunte aliqua ex parte conueniant:per albos denique virgines.Iuxta quam expoſitionem illa ſtatim ſeſe offert dubitatio, nimirum ſi Chriſtum in equo rufo ſedentem ſequi eſt illum per ſanguinem imitari,quã ob cauſam equites,qui ſequebantur partim in equis rufis ſedebant,partim in varijs,qui & ipſi,ſi non toti rufi,certe maculis aliquibus ſanguineis notabantur,quomodò virgines qui in equis albis ſedebant,Chriſtum ſanguine ſuo rufum, & paſſione rubicundum ſequebantur cùm nihil ſanguinis præferrent?Rectè,inquam quoniam ipſe candidus virginitatis color pro ſanguine reputatur,ipſaq; virginitas martyrium quoddam eſt. Quare cum in albis corporum, animorumq; ſuorum corporibus virgines Chriſtum in rufo equo ſedentem ſequuntur, eum etiam ſuo modo per paſſionem,& ſanguinem, martyriumq; imitantur. Hæc eſt igitur prima ratio, cur virgines tanquam præſtantiſſimi quidam Martyres nomen Agni, & nomen patris eius ſcriptum in frontibus gerunt.

2. Hug.Card. Virgines eodẽ Dei nomine appellantur. Pſal.81,6.

Secunda eſt.Habent nomen Dei ſcriptũ in frontibus,vt exponit Hugo Card. quia eodem Dei nomine appellãtur,hoc eſt,Dij Nam ſi ea appellatio iudicibus, & principibus tribuitur,iuxta illud Pſ. 81. *Ego dixi: Dy eſtis, & fily excelſi omnes:* cur non etiam virginibus tribuatur.qui iure optimo propter puritatem, & minimam cum terrenis rebus concretionem, diuinam nomenclaraturam videntur promereri?Eſt enim diuinum quiddam in carne ſupra carnem viuere.Quam ob cauſam diuina ſimilitudo potiſſimum virginibus tribuitur in ſacris literis:

1.Ioan.3.2.

nam 1.Ioan.3.poſtquam dixiſſet Ioan. *Scimus,quia cum apparuerit,ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum,ſicuti eſt:*continuò ſubintulit: *Et omnis, qui habet hanc ſpem*

D.Auguſt.

in eo,ſanctificat ſe,ſeu vt legit D.Auguſt.tract.4.in 1.epiſt.Ioan. *Caſtificat ſe.* Quibus verbis cernis caſtitati potiſſimum tribui à Ioanne diuinam ipſam ſimilitudinem, quæ beatifica diuinæ eſſentiæ viſione continetur. Id quod etiam non obſ-

Matt.5.8. Heb.12.14.

curè Dominus ſignificauit Matt.5.cum dixit:*Beati mundo corde,quoniam ipſi Deum videbunt*.Cui accinit illud ad Hebr. 12. *Pacem ſequimini cum omnibus,& ſanctimoniam,ſine qua nemo videbit Deum*: vbi pro ,*Sanctimoniam*,eſt græcè, *τὸν ἁγιασμόν*, quam vocem hoc loco communiter græci interpretes. & plerique ex Latinis de caſtitate interpretantur, D. Chryſ in epiſt. ad Hebr.& in caput ſecundum epiſt. ad Epheſ.Theo.Thelophyl.in epiſt.ad Hebr.Caſſian.lib.6. cap. 16. D. Anſel. D. Tho.in eum locum, D.Hier.in c.47.Ezech.eamq expoſitionem innuit D. Aug. epiſt.112.quæ eſt de videndo Deo ad Paulinum,cap.5.

Tertia ratio eſt,geſtant virgines nomen Agni,& nomen patris eius ſcriptum in fron

in frontibus, vt ab omnibus cognoſcantur tanquam filij ſummi Principis, aut certè ex regia familia, & regio prognati ſanguine, nimirum tanquam principes quidam, qui iiſdem inſignibus, ac titulis cum ipſo Rege, ac Principe decorãtur. Quod enim virgines ſpiritum regium habeant, virginitáſque princeps quædam virtus ſit, & regalis, non obſcure colligitur ex illis verbis. Pſ. 50. *Redde mihi lætitiã ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me.* Vbi D. Hier. tranſtulit, *Spiritu potenti*, Felix, *ſpiritu munifico*, vel *liberali*, codémq; modo Paraphraſtes Chaldaicus alij, *Spiritu nobili*, Septuag. *Spiritu principali*: quæ omnia eodem recidunt: ſolemus enim viros munificos, ac liberales appellare principes. Non deſunt etiam, qui transferant, *Spiritu voluntario, & ſpontaneo.* Quanquam verò multi hoc loco per, *Spiritum principalem* ſpiritum ſanctum accipiunt, tamẽ rectè etiam alij de ſpiritu humano intelligi poſſe arbitrantur, in quibus eſt Franciſcus Titel. in ſuis annotationibus ex hebræo ſuper Pſalmos, vt nimirum Dauid, qui per concupiſcentiã carnis collapſus turpiter fuerat, poſtulet ſpiritum quendam potentem ac validum, quo poſſit petulantiam carnis comprimere, ſpiritum, inquam, caſtitatis, & continentiæ, qui iure optimo appellatur *Spiritus principalis*, quia dignus ſit Principe, quaſi dicat Dauid: Cum adulteriũ perpetraui Domine, è ſublimi regiæ dignitatis culmine, ad infimum, & abiectum quendam ordinẽ delapſus ſum, oblitus me Principem, ac Regem eſſe: ergo deinceps, confirma me ſpiritu caſtitatis, quo rurſus Regem, ac Principem referam. Id quod vſque adeo verum eſt, vt caſtitas per antonomaſiam, ſiue excellentiam grauitas, & maieſtas dicatur: ſic enim plerique exponunt illud ad Tit. 2. *In omnibus teipſum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate:* Etenim pro *grauitate* Auctor commentariorum in epiſt. Pauli, qui aſcribuntur D. Hier. legit, *caſtitate*. Et verò nomẽ græcum *σεμνότης* nõ ſolum grauitatem, & maieſtatem ſed etiam caſtitatem ſignificat. Cernis igitur per *grauitatem* eo loco, ſeu vt etiam verti poterat, *maieſtatem*, intelligi poſſe caſtitatem, quæ vſque adeo regia, & imperatoria eſt virtus, vt per excellentiam maieſtas appelletur & quod eſt conſequens, eum, in quo eſt, Regem ac Principẽ faciet quem omnes reuereantur: idcirco enim ſequitur: *Vt is, qui ex aduerſo eſt, vereatur* (ſeu vt alij legunt, *reuereatur*) *nihil habens dicere de nobis.* Etenim caſtitas vtpote regalis virtus reuerentiam poſſeſſori conciliat etiam apud ipſos æmulos, qui cum eum, cui inuident, caſtum vident, nihil præterea ſibi reliquum eſſe putant, quod illi per iniuriam, & ignominiam poſſint obiicere: *Vt is*, inquit, *qui ex aduerſo eſt, vereatur, nihil habens dicere de nobis.*

Virginitas virtus princeps, & regalis.

Pſal. 50. 14.

D. Hieron.

Felix.

Paraphr.

Septuag.

Titelman.

Caſtitas per antonomaſiã grauitas, & maieſtas.

ad Tit. 2. 7.

Conciliat reuerẽtiam.

Cur virgines vocem quaſi tonitrui magni habere dicantur.

Et audiui vocem de cælo tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitrui magni.

SECTIO IIII.

NOn vacat myſterio, quod virginum vocem, quam Ioannes audiuit, non ſolùm dicat fuiſſe *tanquam vocem aquarum multarum*, ſed etiam *quaſi vocem tonitrui magni*, quod myſterium maius adhuc apparet ex eo, quòd mox ſubiungitur vocem illam fuiſſe *quaſi citharœdorum citharizantium in citharis ſuis*: quid enim citharœdi concentus, & harmonia habet cum fragore tonitrui commune? Prima ratio eſt. Comparatur virginum vox tonitruo magno, propter difficultatem, laborem, caſtigationémq; carnis, quæ ad tuenda caſtitatem opus eſt. Sicut enim tonitruum ex nubis colliſione, & quaſi erumpentis exhalationis violentia gignitur, ita caſtitas, potiſſimúmque virginitas continua carnis maceratione, & quadam naturæ violentia acquiritur, & quaſi tonitruum generatur. Hac ratione Iu-

1.

Caſtitas acquiritur naturæ violentia.

Iud. 8. ...uaſſe caſtitatem dicitur Iudith. 8. *In ſuperioribus domus ſuæ fecit ſibi ſecretum cubiculum, in quo cum puellis ſuis clauſa morabatur, & habens ſuper lumbos ſuos cilicium, ieiunabat omnibus diebus vitæ ſuæ præter ſabbata, & neomenias, & feſta domus Iſrael.* Cortinæ illæ ſericæ, quæ operiebant tabernaculum, erant ex hyacintho, purpura, coccóque bis tincto, & præterea ex byſſo retorta: quoniam virginitas, quæ operimentum Eccleſiæ eſt hyacinthinum, ac cœleſte, debet habere adiunctam byſſum retortam, id eſt, macerationem carnis, qua appetitiones animi ad libidinem ſuopte natu fluentes per macerationem carnis ad cæleſtes potius delicias, voluptatéſq; amandas quodammodo intorquentur. Accedit, quòd eædem cortinæ ſericæ, & hyacinthinæ operimento alio cilicino tegebantur, vt à temporis iniuriis illæſæ conſeruarentur: ſic enim virginitas operienda eſt cilicio, ne tentationibus pateat. Atque huc pertinet illud ſponſæ Cant. 5. *Manus meæ ſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima.* Quibus verbis illud indicare voluit non ſolum manus, id eſt grandia virginis opera, ſed etiam digitos, hoc eſt minimas quáſque actiones ſtillare debere myrrham, cum ſponſus quęritur: tunc enim hoc dixit ſponſa, cum ad aperiendum ſponſo ſtillanti ſurrexit: quia videlicet in omnibus vel minimis operibus quibus placere ſponſo virgines cupiunt præcipuè carnis appetitionúmque non quæuis, ſed probatiſſima, & ſpectatiſſima mortificatio debet ſplendeſcere.

Virginitas hyacinthinũ Eccleſiæ operimentum.

Cant. 5. 5. Cilicio operienda, ne tentationibus pateat.

2\. Secunda ratio, cur virgines dicantur habere vocem citharædorum, & ſimul quaſi tonitrui magni, ea eſt, quòd caſtitas ſit famoſa quædã virtus, & incredibili ſui admiratione longiſſimè audiatur, & quaſi tonet. Itaque dum virgo, vel quilibet alius caſtitatis amator intra domum ſuam incluſus, prauorúmq; hominum conſuetudinem fugiens, citharam corporis per caſtitatem pulſat, concentúmq; ſuauiſſimum Deo, & Angelis reddit, eo ipſo ſimul tonitruũ toto regno edit per famam caſtitatis hac enim ratione Iudith ſe famoſiſſimam reddidit toto regno Iſraelitico. *Erat*, inquit, *hæc in omnibus famoſiſſima, quoniam timebat Dominum valde, nec erat, qui loqueretur de illa verbum malum.* Quo loco *verbum malum* ad notam caſtitatis referendum eſt. Itaque propter caſtitatis opinionem famoſiſſima erat, cũ tamen, vt paulò ſuprà diximus, in cubiculo ſuo quaſi ſolitariam vitam duceret. Idem videtur adumbratum in eo, quod ſupra capitella columnarum æneatum, de quibus ante dictum eſt, lilia erant in typum virginitatis, & caſtitatis, quæ in alto eminet, omnibúſq; eſt conſpicua, quaſi pulcherrimum ſimulacrum in altiſſimis columnis erectum. Meritò etiam ſuper æneas columnas lilia quoq; ænea ponebantur: eſt enim æs maxime ſonorum, & caſtitas in hoc æri ſimilis quod ſonet longiſſimè. Hinc etiam eſt. quod caſtitas rebus maximè odoriferis cõparatur propter nominis celebritatem, famæq; odorem, qui in omnem partẽ diffunditur, veluti liliis. Cant. 2. vbi de ſponſo dicitur. *Qui paſcitur inter lilia*, hoc eſt, vt interpretatur Gloſſa, *Inter deſideria caſtarum mentium.* Et iterùm: *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias:* quam ob cauſam meritò ad caſtitatem referri poteſt illud Eccl. 24. *Sicut cinnamomum, & balſamum aromatizans odorem dedi: quaſi myrrha electa dedi ſuauitatem odoris: & quaſi ſtorax, & galbanus, & vngula, & gutta, & quaſi libanus non inciſus* (quo verbo innuitur virginitas) *vaporaui habitationem meam, & quaſi balſamum non miſtum odor meus.* Quo loco eſt aduertendum pro *balſamo* haberi græcè ἀσπάλαθος, vt legit Rabanus, quæ lectio melior eſt, quam πάλαθος, vt eſt in Bibliis Complutenſ. quoniam *palathos* non numeratur in aromatibus.

Caſtitas virtus formoſa.

Iudith. 8. 8. Iudith ob caſtitatis opinionem famoſiſſima.

3. Reg. 7.

Cant. 2. 16. 2 Caſtitas rebus odoriferis cur comparetur. Gloſſa. Eccl. 24. 20.

3\. De Aſpalatho autem ſic ſcribit Plin. lib. 12. cap. 24. *In eodem tractatu Aſpalathos naſcitur ſpina candida, magnitudine arboris modicæ, flore roſæ. Radix eius vnguentis expetitur. Tradunt in quocũq; frutice curuetur arcus cæleſtis eandem, quæ ſit Aſpalatho,*

Plinius.

latho, ſuauitatem odoris exiſtere, ſed in Aſpalatho inenarrabilem. Id quod maximè
pertinet ad caſtitatis commendationem, quæ florem in primis habet roſæ pul-
cherrimæ. Deinde cum ſuper eam perpetuò cæleſtis arcus curuetur, id eſt, diuina
gratia, & beneuolentia ſedem habeat, quæ per arcum illum exprimitur, ſane ha-
bet odorem inenarrabilem: quanquam & per arcum cæleſtem poſſumus acci-
pere diuinam protectionem qua virginitas armatur: imò & illud, quod virgini- Virginitas
tas arcum habeat ſuper ſe curuatum, quia bellatrix eſt, & vna de Tyriis virgini virtus bella
bus; de quibus dicitur à Poëta, trix

Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram. 4.

Itaque virginitas arcum præfert, quo concupiſcentiam, imò & cœlum ipſum ex- Dæmonibus & volupta-
pugnat. riis homini-

Tertia ratio. Habet virginitas vocem quaſi tonitrui magni, quia eſt terribilis bus terribi-lis.
Dæmonibus, imò & ipſis voluptariis hominibus: cum enim vident aut audiunt
aliquem caſte viuere, imò & ſermonem à concionatore haberi de laudibus ca-
ſtitatis, libidinis ſuæ, flagitiorúmq; memores quaſi audito magno aliquo toni-
truo perterrentur, diuinam iram, ſuppliciáq; formidantes: quod præcipuè con-
tinget extremis illis temporibus, de quibus Ioan. loquitur, cum vſque adeò libi-
do dominabitur. Habes in eius rei confirmationem illuſtre exemplum Act. 24. Act. 24. 24.
Vbi diſputante Paulo de caſtitate coram Felice præſide, fuit Felix maximo ti-
more perterritus: *Poſt aliquot*, inquit, *dies veniens Felix cum Druſilla vxore ſua, quæ erat
Iudæa vocauit Paulum, & audiuit ab eo fidem, quæ eſt in Chriſtum Ieſum. Diſputante
autem illo de iuſtitia, & caſtitate, & de iudicio futuro tremefactus Felix reſpondit, Quod
nunc attinet, vade, tempore autem opportuno accerſam te.* In quem locum aduertit Caie- Caietanus.
tan. quia Druſilla pulcherrima erat, & eam vſque adeo deperibat Felix, vt à prio-
ribus eam nuptiis ſeparauerit: quemadmodum auctor eſt Ioſephus lib. 20. An- Ioſephus.
tiquitatum cap. 9. idcirco Paulum de caſtitate diſputaſſe. Additq; Dion. Carth. Dion. Cart.
de illis tribus diſſeruiſſe Paulum, quoniam contra iuſtitiam ex incontinentia
Felix Druſillam obtinuerat, eamque ob cauſam contremuiſſe Præſidem cum au- In libidino-
diret ſe propter vtrumque à Deo iudicandum. Aduerte etiam meritò, Paulum ſos acerrimè
caſtitatem cum iudicio coniunxiſſe. & de vtroque ſimul coram homine vxorís vindicabit
diſputaſſe, quoniam in obſcœnos, libidinoſoſque homines Deus acerrime vin- Deus.
dicabit.

Poſtremo habent virgines vocem tanquam tonitrui magni, quoniam virgi- 5.
nitas intra nubem illam humanitatis Chriſti, ortum habuit, & inde tanquam to-
nitruum, hoc eſt cum magna totius orbis admiratione exiit. Etenim poſtquàm
Deus homo factus virginitatem in ſeipſo conſecrauit, virgo ex Virgine geni-
tus, quamplurimi deinceps extiterunt, qui virginitatem colerent, cum ante le-
gem gratiæ pauciſſimi reperirentur. Vnde Ambroſ. lib. 1. de virginibus de vir- D. Ambroſ.
ginitate loquens, *E cœlo*, inquit, *accerſiuit, quod imitaretur in terris, nec immerito vi-* Poſt incarna
uendi ſibi vſum quæſiuit è cœlo, quæ ſponſum ſibi inuenit in cœlo. Et Greg. cognomento tionem efful
Theologus, in orat. exhort. ad virginem, *Olim*, inquit, *cùm lex erat: & vmbra, cæ-* ſit virgini-tas.
remoniæq; temporaria, tum primatum habebant nuptiæ tanquam adhuc infantes: poſtquam D Greg.
verò emigrauit litera, ſub inductúſque eſt ſpiritus, & Chriſtus cum proceſſiſſet ex virgine; in Naz.
carne paſſus eſt, tunc effulſit caſtimonia, diuidens mundum. Hæc ille. Quod autem hu-
manitas Chriſti nubes ſit, ex qua virginitatis tonitruū prodire potuerit, perſpi-
cuum eſt ex illis verbis Eſai. 19. *Ecce Dominus aſcendet ſuper nubem leuem.* Quo loco
D. Hieron. per nubem, & virginem, & humanitatem Chriſti accipit. D Hieron.

Cur virgines citherœdis comparentur?

Et vocem, quam audiui ſicut citharœdorum cithariʒantium, in citharis ſuis.

SECTIO V.

1. Sancti inſignes Dei citharœdi. COmmemorat Ioannes vocem illam aquarum multarum,& tonitrui magni fuiſſe etiam vocem tanquam *citharœdorum cithariʒantium in citharis ſuis.* Sciendum eſt igitur,ſanctos eſſe inſignes quoſdam ſupremi principis Dei citharœdos: quoniam Deum Angelos vniuerſamq; illam cœleſtem curiam ſuauiſſimo virtutum ſuarum concentu demulcent,in ſuorum corporum, & animorum citharis. Quæ eſt communis interpretum in hunc locum ſententia: idque præterea docet D.Greg.lib.20.Moral.cap.31. ſuper illud Iob. 30. D Gregor. Iob.30.31. *Verſa eſt in luctum cithara mea,& organum meum in vocem flentium. Quia organum*, inquit,*per fiſtulas,cithara per chordas ſonat,poteſt per citharam recta operatio, per organum vero ſancta prædicatio deſignari: per fiſtulas quippe organi ora prædicantium, per chordas verò citharæ intentionem rectè viuentium nō inconuenienter accipimus, quæ dum ad patriam per afflictionem carnis tenditur,quaſi extenuata chorda in cithara,per intuentium admirationem ſonat: ſiccatur etenim chorda,vt congruum in cithara cantum reddat: quia ſancti viri caſtigant corpus ſuum,& ſeruituti ſubiiciunt.* Hæc ille. Sic etiam D.Hier. exponit illud Eſai. c. D.Hieron. Eſai.16.11. 16.vbi propheta ventrem ſuum citharam appellat, *venter meus ad Moab, quaſi cithara ſonabit*:hoc eſt;vt ait Hier. Venter meus qui inſtar citharæ muſica arte compoſitus eſt,ita vt nulla ſit corda,quæ non reddat ſonum ſuum, reſonabit luctum Pſal.102.1. agentis pœnitentiam Moab. Hæc ſunt,inquit, viſcera & interiora prophetæ, de quibus Dauid, *Benedic anima mea Dominum,& omnia interiora mea nomen ſanctum eius: quomodo enim cithara non emittit vocalem ſonum, atque compoſitum, ſi ſaltem vna chorda rupta fuerit,ſic ſpiritalis venter prophetæ,ſi vna in eo virtutum chorda defuerit,non poterit melos dulce reſonare: Philoſophorum quoque ſententia eſt hærere ſibi virtutes:& Apoſtoli Iacobi,cui vna defuerit,huic omnes deeſſe virtutes.* Hæc Hier.

2. Virginum corpora Dei citharæ. Eccl.39.17. Ex his perſpicuum relinquitur, cum ſancti omnes citharæ Dei appellentur; multo meliori iure id virginibus tribuendum,atque adeò meritò cum Agno apparuiſſe in monte Sion cum citharis pulcherrimis,hoc eſt,corporibus ſuis mundiſſimis,omniſq; libidinoſæ labis expertibus, quibus tanquam citharis Dei laudes continuò perſonant,in quos adeò meritò quadrat illud Eccl.39. *Obaudite me diuini fructus, & quaſi roſa plantata ſuper riuos aquarum fructificate,quaſi Libanus odorem ſuauitatis habete: florete flores quaſi Lilium,& date odorem, & frondete in gratiam, & collaudate canticum, & benedicite Dominum in operibus ſuis: date nomini eius magnificentiam,& confitemini illi in voce labiorum veſtrorum,& in canticis labiorum, & citharis.* Vbi iure optimo virgines *roſis* conferuntur, quoniam cum candore rubo-Virginitas candida, & rubicunda rem habent,ſiquidem virginitas non ſolum eſt propter puritatem candida, ſed etiam propter ſpeciem martyrij rubicunda, vt ſupra dictum eſt. Liliis etiam, & floribus merito comparatur,eſt enim virginitas & pudicitia,vt Tertu. appellauit Tertull. in libro de Pudicitia, flos morum, honor corporum, cui accinit illud, quod ſcri-D. Cypr. Flos Eccleſiaſtici germinis. pſit D.Cypr.li.de diſciplina, & habitu virginum. virgines eſſe florem Eccleſiaſtici germinis. Florete flores,hoc eſt,virgines,quæ interiùs per ſanctum propoſitum afloreſcitis, florete quoque exteriùs per exemplum, odoremq; puræ con-Commēdat Dei potentiam. ſcientiæ,bonæq; famæ ac nominis afflate. *frondete in gratiam*,id eſt,frondes bonorum operum producite. *Date nomini eius magnificentiam*,hoc eſt, veſtra admirabili ſanctitate Dei potentiam prædicate: maximè enim Dei potentiam commendat virginitas, quippe cum eius ſingulari præſidio,carnis petulantiam,&effrænatas

corruptæ

corruptæ naturæ apperitiones animosè coërceat. Denique, *confitemini illi in citharis* corporum, ſcilicet veſtrorum, per macerationem carnis aſſiduam.

3 Itaque virginum corpora citharis comparantur duplicē ob cauſam; tum propter concentum, quem efficiunt ſuauiſſimum in ipſa caſtitatis pulchritudine: tum etiam propter mortificationē, quæ ad caſtitatem tuendam requiritur: hæc enim etiam cithara dicitur, vt paulò ſuperiùs ex D. Greg. diximus. Primò, quia ſicut cithara ſonat ab inferiori parte, ita per mortificationem inferior animæ pars harmonica redditur. Secundò, quia ſicut in cithara omnes cordæ attemperantur, vt concentum efficiant, ita omnia membra, & potentiæ quæ diſſonant, ſunt mortificatione attemperandæ, iuxta illud ad Rom. 6 *Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire iniquitati ad iniquitatē, ita exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationē.* Tertiò, ex D. Greg. lib. 20. Moral. ca. 31. propter prudentiam, quæ in carnis maceratione requiritur: & modum, qui eſt in mortificationis operibus adhibendus. *Penſandum*, inquit, *eſt quod chorda in cithara ſi minus tenditur non ſonat, ſi amplius raucum ſonat, quia virtus abſtinentiæ, aut omnino nulla eſt, ſi tantum quiſque corpus non edomat, quantum valet: aut valde inordinata eſt, ſi corpus atterit, plusquam valet.* Atque de hac cithara loquitur regius Vates, Pſ. 42. cum ait. *Confitebor tibi in cithara Deus Deus meus.* Et Pſ. 32. *Exultate iuſti in Domino, rectos decet collaudatio: confitemini Domino in cithara in pſalterio decem chordarum pſallite illi.* Quo loco eſt aduertendum poſt citharam aptè ſubiungi pſalterium decem chordarum: quia cùm mortificationis, cithara pulſatur, ſtatim etiam ſonat pſalterium decachordum, id eſt, decem mandatorum, quæ tunc optimè ſeruantur, cum prauarū appetitionum compreſſio præmittitur, nec enim illa violantur, niſi quia illæ minimè inhibentur.

Corporis membra, & potentiæ mortificatione attemperādæ.
Rom. 6. 9.
D. Greg.
Mortificationis operibus modus adhibendus.
Pſal. 42. 12.
Pſal. 32. 2.

4 Atque hæc, quam hactenus tradidimus de noſtris centum quadraginta quatuor millibus citharœdis, eorumque citharis expoſitio, communis eſt. Verùm paulò aliter eaſdem citharas accepit Rupert. referens illas non ad virgines tantum, ſed vniuersè ad iuſtos, & fideles: *Citharæ*, inquit, *ſunt pectora fidelium, in quibus per fidem muſica cœleſtis inhabitat, vbi chordæ ſunt extenta præceptorum, de quibus dicitur:* Pſal. 32. *Confitemini Domino in cithara, in pſalterio decem chordarum, pſallite illi, Decem quippe legis præcepta ſunt: hæc obſeruare eſt cantare primum in cithara: deinde in pſalterio clariùs ſonare, id eſt, primùm in timore, deinde in perfecta charitate.* In qua Ruperti expoſitione obſeruat elegantem fidei ſimilitudinem, quæ nimirum citharæ comparatur: & quoniam ſola fides ad ſalutem non ſufficit, extendi in ea debent chordæ præceptorum, vt perfecta harmonia, & concentus efficiatur. Obiter hic obſerua Clementem Alex lib. 2. Pædagogi cap 4. per pſalterium decachordum Chriſtum intelligere, quòd nomen Ieſus incipiat à litera I. quæ apud Græcos decem ſignificat. *Confitemini*, inquit, *Domino in cithara, in pſalterio decachordo pſallite ei. Nunquid decachordum pſalterium verbum Ieſum ſignificat, qui manifeſtatur elemento decadis?* Poſtremò Richardus de S. Vict. annotauit non tantum dictum eſſe de illis centum quadraginta quatuor millibus, quod citharizarent *in citharis*, ſed additum eſſe *ſuis*, id eſt non alienis, quia videlicet vnuſquiſque ſuis ipſius operibus ſalutem adipiſcitur, iuxta illud ad Gal. 6. *Opus ſuum vnuſquiſque probet, & ſic in ſemetipſo tantùm gloriam habebit, & non in altero.*

Rupert.
Pſal. 32. 2.
Cantant in cithara qui Dei præcepta ſeruant.
Fides ſola non ſufficit ad ſalutem.
Clem. Alex.
Rich Vict.
Operibus alienis nemo adipiſcitur ſalutem.
Ad Gal. 6. 4.

5 Quod verò attinet ad canticum, quod huiuſmodi citharœdi, id eſt, virgines concinunt, duo de illo dicuntur à Ioanne, vnum eſt eſſe quaſi canticum nouum: alterum eiuſmodi canticum neminem potuiſſe dicere, niſi illa centum quadraginta quatuor millia, id eſt, ſolos virgines. Vbi aduerte, pro eo, quod nos habemus, *dicere*, haberi Græcè *μαθεῖν*, hoc eſt, *diſcere*, facile autem fuit in latinis codicibus, vt *diſcere* in *dicere* corrumperetur. Eſt igitur ſenſus, canticum, id eſt, laudē

quam

Virginitas rara. quam virgines Deo propter integritatis donum exhibebant, quaſi nouũ in cœlo auditum fuiſſe propter virginitatis raritatem: rariſſimum enim viſum eſt tantã virginum multitudinem repertam in terris fuiſſe. In eo autem, quod nemo poterat diſcere eiuſmodi canticum, niſi illa centum quadraginta quatuor millia, ſignificatur laudem de integritatis dono conſeruato nulli beatorũm, prӕterquam virginibus poſſe cõuenire: cùm virginitas ſemel amiſſa recuperari ampliùs non

Semel amiſſa recuperari non poteſt. poſſit. Et quoniam illa verba, *nemo poterat diſcere*, indicant aliquem conatum adhiberi à beatis ad diſcendum eiuſmodi canticum; ſed propter cantici tum difficultatem, tum altitudinem non poſſe; quantumcunque voce contendant illud addiſcere, ſanè ſignificatur eximia virginitatis prӕſtantia; quippe quam beati omnes, ſi fieri poſſet, habere cuperent: hoc enim eſt conati ad canticũ addiſcendum.

Quanta ſit eius prӕſtantia. Itaque tam inſignes citharœdi ſunt virgines, ac tam canoras, ſublimeſque voces habent, talemq́; concentum, & harmoniam efficiunt: vt vel ipſi ſupremi ſpiritus nequeãt cum illis neque de vocis prӕſtantia, neque de concentu muſicӕ,

D. Greg. neque de citharizandi arte contendere. Illuſtrauit hunc locum D. Greg. tertia parte curӕ Paſtoralis admonitione 29. quanquam & ipſe quoque legit *dicere*, non *diſcere*. *Quodnam canticum*, inquit, *cantant, quod nemo poteſt dicere niſi illa centum quadraginta quatuor millia? ſingulariter quippe canticum Agno cantare eſt cum eo in perpetuum prӕ cunctis fidelibus de incorruptione carnis gaudere: quod tamen cӕteri electi canticum audire poſſunt. Licet dicere nequeant, quia per charitatem quidem in illorum celſitudine lӕti ſunt, quamuis ad eorum prӕmia non aſſurgant*. Hӕc ille.

Cur virgines dicantur empti de terra primitia Deo, & Agno?

Hi empti ſunt ex hominibus primitiӕ Deo, & Agno?

SECTIO VI.

1\. Docet Ioannes illa centũ quadraginta quatuor millia virginũ empta fuiſſe de terra, pretioſo ſcilicet Agni ſanguine. Sed quid eſt, quòd cùm omnes

1\. Cor. 6. 20. electi empti ſint ſanguine Agni iuxta illud 1. ad Cor. 6. *Empti enim eſtis pretio magno*: virgines peculiari ratione empti de terra cõmemorantur? Sanè crediderim

Virgines peculiari nomine à Chriſto empti. propter ſummã virginitatis excellentiã dici virgines peculiari nomine emptos à Chriſto, quaſi Chriſtus peculiari quodammodo optimè collocatũ pretium ſui ſanguinis in virginibus tanquã gemmis pretioſiſſimis emendis arbitretur. Vnde

Pannon. meritò exclamat hoc loco Pannonius: *O donum admirabile, ô meritum fragilis vitӕ excellentiſſimum, tuum tam prӕclara eſt commendatio. Sic nempe empti, ſegreganq́; ſunt de terra virgines, vt prӕcipuum ſortirentur prӕmiũ, & magis Angelis, quàm hominibus ӕquantur, Deo in primis accepti*.

Tertull. Nec verò hîc locum habet, quod ſcribit Tertull. in lib. de habitu muliebri, abundantiã contumelioſam eſſe in ſe ipſam, eo quòd multitudo mercium, quantumcunque prӕtioſӕ ſint, earundem pretium, ac valorem minuit: non inquam hîc locum habet. Quanuis enim tam multi virgines apparuerint, videlicet centũ quadraginta quatuor millia, nihil propterea de alicuius eorum pretio detractum eſt, ſed vnuſquiſque vt gemma pretioſiſſima emptus eſt pretio magno à negotiatore cӕleſti. Prӕterea cum Ioan. ait, *Hi empti ſunt ex hominibus*, lӕtabundus imò & quaſi iactabundus loquitur, lӕtaturq́; tam pretioſas virginum gemmas è terra emptas fuiſſe, & quodammodo Angelis ſanctè inſultans, ſimulq́; vniuerſo hominum generi gratulans, atque prӕ gaudio geſtiens, ac

2\. D. Ambr. triumphans ait: *Hi empti ſunt de terra* & paulò inferius: *Hi empti ſunt ex hominibus*.

Virgines electorum primitiӕ. Sed cur primitiӕ dicuntur? D. Ambr. ad paucitatem refert, quanuis locum generatim de electis intelligat. *Per primitias*, inquit, *frugũ electi deſignantur: nam ſicut*

ex

ex multitudine fructuum parua primitia Deo offerebatur: ita ex multitudine populorum paruus numerus electorum eligitur, qui ab Angelis Deo in templo gloria cœleſtis offertur. Quæ ratio etiam virginibus accommodari poteſt, qui propter paucitatem primitiæ ſunt comparatione electorum, atque adeò non iam tantùm primitiæ omnium fructuum, ſed lectiſſimorum fructuum primitiæ appellari debent. Secunda ratio eſt propter virginitatis excellentiam: ſunt enim primitiæ optimi omnium fructus. Tertia eſt, vt indicet Ioannes propter virgines Deum reliquis omnibus fidelibus benedicere, beneficiaq; conferre, (quod maximè ad virginitatem commendādam pertinet) quemadmodū primitijs fructuum Deo oblatis reliqui omnes fructus quodammodo benedicebantur, & terra ipſa, arboreſq; fœcunditatem conſequebantur, iuxta illud Prouerb. 3. *Honora Dominum de tua ſubſtantia, & de primitijs omnium frugum tuarum, & implebuntur horrea tua ſaturitate, & vino torcularia tua redundabunt.* Quarta, quoniam primitiæ ſoli Deo offerendæ reſeruabantur: ita enim virgines integritatem carnis illibatam Deo ſeruant. Quinta, quoniam ſicut idcircò Deus ſibi offerri præcipit primitias fructuum, vt hac teſtificatione eum homines rerum omnium authorem profiteantur, ita virgines cùm carnis ſuæ integritatē Deo offerunt, profitentur Deum eſſe omniū ſpiritualium donorū effectorē, qui potuerit tā excellēs virginitatis donū hominibus elargiri.

Propter illos reliquis fidelibus benedicit.

Prouer. 3. 9.

Deum donorum ſpiritualium eſſe ctorem profitentur.

Sexta, offeruntur virgines Deo tanquam primitiæ non fructuum tantùm, ſed etiam ſpoliorum: ſunt enim virgines opima quędam ſpolia, quæ Chriſtus mūdo detraxit, & quoniam cæteris ſpolijs videntur excellere, idcircò primitiæ ſpoliorum appellari poſſunt. Delectari autem Deum ſpoliorū primitijs perſpicuum eſt ex vrbe Hierico; quam ſibi cōſecrari Dominum voluiſſe tanquam primitias ſpoliorum docet Theodoret. q. 6. in lib. Ioſue, eo quòd fuerit prima vrbs quam filij Iſraël poſt tranſitum Iordanis ceperunt: id quod ſignificatur illis verbis Ioſue 6. *Sit ciuitas hac anathema, & omnia, quæ in ea ſunt, Domino. Quicquid autem auri, aut argenti fuerit, & vaſorum æneorum, ac ferri, Domino conſecretur repoſitum in theſauris eius.* Quo loco, quanquam *anathema* ſignificat illud, quod penitùs aboletur, ciuitaſq; illa eam ob cauſam *anathema* fuerit, quòd præceptum à Domino fuerit, vt omnino extingueretur, & incenderetur, vt Iſidorus Clarius, & Vatablus in eum locum annotarunt; tamen Lyranus docet, vocem hebræam *Cherem*, pro qua Lxx. verterunt, *anathema*, ſignificare, deſtructionem nimirum, & conſecrationem: & vtranque ſignificationem in hoc facto concurriſſe, quoniam ciuitas cum habitatoribus fuit euerſa; aurum verò, & argentum, æs, & ferrum reſeruata fuerunt, & Domino conſecrata, ita vt profanis vſibus applicari non poſſent. Quòd autem vox *Cherem* conſecrationem ſignificet, patet Leuit. 27. *Omnis conſecratio quæ offertur ab homine, non redimetur.* Vbi hebraicè pro *conſecratione*, eſt *Cherem*: & Lxx. non *anathema* per E. ſed *anathema* per H tranſtulerunt: quanquam non deſint, qui etiam hoc loco *Cherem*, pro euerſione accipiant, vt iſta conſecratio ſit per modum anathematis, hoc eſt, occiſionis & euerſionis.

3. Virgines primitiæ ſpoliorum Chriſti.

Theodoret.

Ioſ. 6. 17. 19.

Iſidor. Clar.

Vatablus.

Lyranus.

Lxx.

Vrbs Hierico per euerſionē conſecratur Deo.

Leuit. 27. 29.

Lxx.

Septima ratio, quoniam ſicut rei ſceleris ſunt, qui primitias Deo conſecratas deuorant, cùm ſoli Deo debeantur: vnde de Iſraële ita loquitur Hierem. c. 2. *Sanctus Iſraël Domino, primitiæ frugum eius: omnes qui deuorant eum, delinquunt: mala venient ſuper eos, dicit Dominus. Primitiæ*, inquit Hieron. *ſemper debentur Sacerdotibus, & non hoſtibus: & quomodo qui primitias deuorant nequaquam de genere ſacerdotali, ſceleris rei ſunt: ſic qui contaminant Iſraël, malis ſubijcientur.* Sicut igitur, inquam, qui primitias conſumunt, magni cuiuſdam ſceleris rei exiſtimantur: ita in eos, qui virginum ſacrarum integritatem aut violant, aut ſolicitant, tanquam in execrandi flagitij reos acerrimè Deus animaduertit. Audi, quid referat D. Hieron. in epiſt.

4.

Hierem. 2. 3.

D. Hieron.

Violatores virginum ſacrarū acerriſſimè vlciſcitur Deus.

D. Hieron.

ad Lætam de inſtitut. filiæ? *Prætextata*, inquit, *nobiliſſima quondam fœmina, iubente viro Hymetio, qui patruus Euſtochij virginis fuit, habitum eius, cultúmq; mutauit, & neglectum crinem mundano more pexuit, vincere cupiens & virginis propoſitum, & matris deſiderium. & ecce tibi eadem nocte cernit in ſomnis veniſſe ad ſe Angelum terribili voce minitantem pœnas, & hæc verba frangentem: Tunc auſa es viri imperium præferre Chriſto? tu caput virginis Dei tuis ſacrilegis attrectare manibus? quæ iam nunc areſcent, vt ſentias excruciata, quid feceris, & finito menſe quinto ad inferna duceris. Sin autem perſeueraueris in ſcelere; & marito ſimul orbaberis, & filijs. Omnia per ordinem expleta ſunt, & ſeram miſeræ pœnitentiam velox ſignauit interitus. Sic vleiſcitur Chriſtus violatores templi ſui, ſic gemmas: & pretioſiſſima ornamenta defendit.* Hæc Hieronymus.

5. D. Chryſoſt. Leuit. 19. 23. Denique aduertendum ex D. Chryſoſtomo, ſerm. de Aſcenſ. Domini primitias, quæ à Deo expetuntur, eſſe fructum non imperfectum, & imbecillem, ſed validum, & fortem: id quod probat ex Leuit. 19. vbi de primis fructibus, quos Hebræi ſtatim poſt ingreſſum in terram promiſſionis collecturi erant, dicitur: *Quando ingreſſi fueritis terram, & plantaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum: poma, quæ germinant, immunda erunt vobis. Quarto autem anno omnis fructus eorum ſanctificabitur laudabilis Domino: quinto autem anno comedetis fructus*: & clariùs iuxta Lxx. interpretes: *Tribus annis depurgabit fructum eius, quarto autem anno fructus ſanctus erit Domino.* In quem locum D. Chryſoſtomus docet, primitias fructuum terræ promiſſionis non fuiſſe quoſlibet primos fructus, ſed perfectos, & validos; & idcircò præcepiſſe Dominum, vt fructus quarti anni ſibi offerrentur: nec verò quiſpiam, priuſquàm ipſe, eius terræ fructibus veſceretur, ſimul iuſſiſſe, ne populus trium præcedentium annorum poma comederet. *Vide*, inquit, *legis conditoris prudentiam, fructum primum nec manducari permittit, ne ante Deum quiſquam eum percepiſſe videatur: nec offerri conceſſit, ne Deo immaturus offeratur: ſed, Dimitte*, inquit, *quia primus eſt, nec offeras, quia oblationi nondum dignus eſt.* Hæc ille. Ex quo licet colligere eam tantùm integritatem mentis, & corporis primitiarum nomen mereri, quæ perfecta eſt, eamq; illibatam omnino debere eſſe ab hominibus, vt Deo offerri poſſit.

Lxx. D. Chryſoſt. Primitiæ terræ promiſſionis offerendæ Deo fructus perfecti.

Cur virgines dicantur ſequi Agnum, quocunque ierit?

Hi ſequuntur Agnum, quocunque ierit.

SECTIO VII.

1. Illud etiam mirum de virginibus Ioannes commemorat, quòd ſequantur in cœlo Agnum, quocunque ierit: quod ſanè ſicut commendationem virginitatis eximiam, ita non mediocrem difficultatem continet, ſi vt omnino fatendum eſt, aliquid proprium, & peculiare virginibus his verbis Ioannes complectitur: nam ſi communis hæc eſt omnium beatorum prærogatiua, non erat, cur eam Ioannes tanquam laudem aliquam eximiam virginibus tribueret. Id quod etiam Eccleſia videtur intellexiſſe, cùm in feſtum virginum canit:

Quocunque pergis, virgines
Sequuntur, atque laudibus
Poſt te canentes curſitant,
Hymnóſq; dulces perſonant.

D. Gregor. Nazianzen. Et Gregorius Nazianzenus carm. de virginitate, de virginibus loquens, cùm ait.

------- Ac chorus ingens,
Carpere nequeas, Regem lætiſſimus ambit,
Cœleſtis ſtudióq; omni Deus eſſe laborans.

D. Auguſt.

D.Auguſt.li.de ſancta virg.c.27.quem ſequuntur interpretes Primaſius, Arethas,& alij, docet his verbis ſignificari virgines habere in cœlo peculiaria quædam gaudia, quæ cæteris beatis non dantur, eo quòd ſequantur Agnum, quocũque ierit, id eſt, Chriſtum in omni genere virtutum imitētur: reliquos verò ſanctos, qui virgines non ſunt, ſequi quidem Agnum, ſed non quocumq; ierit, quoniam in virginitate ſequi non poſſunt, cùm virginitas ſemel amiſſa recuperari non poſſit. Itaque ſequi Agnum, non quocunq; ipſe ierit, ſed quocunq; ipſi potuerint. Sed audiamus ipſum Auguſt. *Quo, inquit, ire putamus hunc Agnum, quo nemo eum ſequi vel audeat, vel valeat, niſi vos. Quò putamus vos ire, in quos ſaltus, & prata? vbi credo ſunt grandia gaudia, non gaudia ſeculi huius, nec gaudia, qualia in regno Dei cæteris non virginibus erunt, ſed a cæterorum omnium gaudiorum ſorte diſtincta: non ſunt eadem non virginum, quamuis Chriſti, nam ſunt alijs alia, ſed nullis talia. Ite in hæc, ſequimini Agnum, quia & Agni caro vtique virgo. Quid eſt eum ſequi, niſi imitari? Multa in illo ad imitandum omnibus proponuntur: virginitas autẽ carnis non omnibus: non enim habent, quid faciant, vt virgines ſint, in quibus iam factum eſt, vt virgines non ſint. Sequuntur itaq; Agnum cæteri fideles, qui virginitatẽ corporis amiſerunt, non quocunque ierit, ſed quouſque ipſi potuerint: poſſunt autem vbiq; præterquã cùm in decore virginitatis incedit: Chriſtus enim paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt ſequamini veſtigia eius. Certè iam coniugati poſſunt ire per iſta veſtigia, etiam ſi non perfectè ponentes pedem verumtamẽ in eiſdem ſemitis gradientes. Sed ecce ille Agnus graditur itinere virginali, quomodo poſt eũ ibunt, qui hoc amiſerunt, quod nullo modo recipiunt? Vos ergo vos ite poſt eum virgines, quia propter hoc bonum ſequimini eum, quocunq; ierit.* Hactenus Auguſt.

Primaſius. Arethas.

D Auguſt. Virgines peculiarias in cœlo habent gaudia.

1.Pet. 2.22.

In qua quidem interpretatione ille ſcrupulus adhuc eximendus ſupereſt. Nam quemadmodũ reliqui ſancti veluti Martyres, qui virgines non ſunt, non poſſunt ſequi Agnum, quocumque ierit, ſcilicet cum graditur itinere virginali, ita & ipſi quoque virgines, qui Martyres non fuerint, non poſſunt ſequi Agnum, quocunque ierit, ſcilicet cum graditur itinere ſanguineo martyrij: quare non facit vna virginitas, vt virgines Agnum ſequantur, quocunque ierit. Huic dubitationi reſponderi poteſt, illud eſſe diſcrimen inter reliquos ſanctos ex vna parte, & virgines ex altera, quòd virgines poſſunt omnium reliquorum ſanctorum prærogatiuis, titulíſq; decorari: reliqui verò ſancti, qui virginitatem amiſerunt, virgines eſſe non poſſunt: atque adeò virgines poſſe ſequi Agnum quocunq; ierit, reliquos non poſſe. Verumtamen illud huic reſponſioni officit, quòd non dicat Ioan. Poſſunt ſequi Agnum, quocunq; ierit, ſed, *Sequuntur Agnum, quocunq; ierit:* perſpicuum eſt autem non omnes virgines Martyres eſſe. Accedit, quòd Ioannes loquitur de felicitate, quam virgines, qui Antichriſti temporibus permanſerint, poſt obitum ſuum in cœlo obtinebunt, eorum enim gloriam ſempiternam deſcribere eſt aggreſſus, vt fideles illius temporis ad omnem virtutum, & præcipuè caſtitatem animaret. At quis non videt virgines, qui Martyres non fuerint, poſtquam cum Chriſto in cœlo regnauerint, Martyres eſſe non poſſe: atq; adeò Virgines, de quibus loquitur Ioannes non ſolùm iuxta expoſitionem Auguſtini non ſequi Agnum, quocunque ierit, ſed nec etiam ſequi poſſe?

2. Inſurget dubitatio.

Soluitur.

Duplicem reſponſionem affert Franciſcus Ribera in comment. huius loci. Vna eſt, virgines ſequi Agnum, quocunq; ierit, quoniam in virginum multitudine omnia virtutum merita inuenientur: multi enim erunt Martyres. Doctores, Prælati, aliiſq; titulis inſignes, qui tamen omnes in reliquis ſanctis, qui virgines non fuerint, inueniri non poterunt. Altera eſt, eos tantùm virgines hoc loco accipiendos eſſe, qui cum integritate animæ, & corporis omnes omnino virtutes coniunxerint. Poſſumus etiam tertiam addere, quoniam in virginitate genus

3. Franc. Rib. In virginũ multitudine omnia virtutum merita.

quoddam martyrij continetur, vt iam ſupra ex Hieronymo docuimus, adhuc peculiare eſſe virginibus ſequi Agnum, quocunque ierit, cum omnes eius virtutes æmulari ſuo modo poſſint, quod de aliis ſanctis, qui virgines non fuerint, dici non poteſt, cum reliquis virtutibus non cõtineatur virginitas. Cæterùm planior ea nobis videtur expoſitio, commemorari his verbis à Ioanne peculiare quoddã virginum priuilegium, qui Agnum in cœlo ſemper, quocunque ierit, comitẽtur, & proſequantur, nihilq; aliud ſignificari, quam Agnum virginibus præcipuè delectari, ita vt à ſuo latere eos nunquam velit diſcedere. Scilicet ſequuntur Agnũ quocunq, ierit, tanquam regum citharœdi, quos Princeps ille cœleſtis ſolet ſecum ad ſuam, ſuorúmq; omnium oblectationem ducere. Sicut igitur Reges, ac Principes, quocunq, erunt, ducere ſolent ſecum citharœdos, ita Christus ſemper ſecum Virgines. Quæ ſanè ratio innuitur à Ioanne: nam poſtquam Virgines citharœdos, cantoreſq; appellaſſet, dixiſſetq; vidiſſe ſe illo cum Agno pulſantes citharas, & canentes, paulò poſt ſubiunxit: *Hi ſequuntur Agnum, quocunq, ierit*. Peculiare etiam priuilegium Virginum agnoſcit hoc loco auctor libelli de laude virginitatis, qui inter opera D. Hier. circunfertur. *Sequuntur*, inquit, *Agnum quocunque ierit, quia nullus ei locus in illa cœleſti aula clauditur, ſed cuncta eis diuinarum mãſionum habitacula reſerantur*. Itaque iuxta hanc expoſitionem peculiare quoddam virginum priuilegium, ſummáq; cum Chriſto familiaritas explicatur.

Virginibus præcipuè Chriſtus delectatur in cœlo.

Cur dicatur in ore virginum non fuiſſe inuentum mendacium?

Et in ore eorum non eſt inuentum mendacium: ſine macula enim ſunt ante thronum Dei.

SECTIO VIII.

1. ALiam quoque laudem non mediocrem Ioannes virginibus tribuit. *In ore*, inquit, *eorum non eſt inuentum mendacium, ſine macula enim ſunt ante thronum Dei*. Pro cuius illuſtriori cognitione, aduerte mendacium in ſacris literis vſurpari in primis pro rebus vanis, nihilque ſolidi habentibus, veluti Pſalm. 4. *Filij hominum vſquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* id eſt, cur diligitis ea, quæ carnis ſunt, & mundi quæ vana omnino ſunt, & mendacij plena, hoc eſt, nihil ſolidi, veríque boni continent? D. Hieronym. ita tranſtulit. *Filij viri vſquequo inclyti mei ignominioſè diligitis vanitatem quærentes mendacium?* vt ipſe Deus loquatur, hominibúſque ſuæ originis nobilitatem ante oculos proponat, quaſi dicat: O vos inclytæ, & ſublimes creaturæ quouſque veſtræ dignitatis immemores ad veſtram ignominiam vana, & fallacia dignitatis? ſeu vt alij interpretantur: *Quouſque gloriam meam vertitis in ignominiam?* Secundò, (quæ acceptio ex priore ortum habet) ſumitur pro idolis. Hier. 8. *Quare auerſus eſt populus iſte in Hieruſalem auerſione contentioſa? apprehenderunt mendacium, & noluerunt reuerti.* Sic enim interpretatur D. Hier. Tertiò, ſumitur pro peccato mentiendi, quæ eſt germana verbi frequentiſſimaque acceptio veluti Iob 13. *Sed tamen ad omnipotentem loquar, & diſputare cum Deo cupio, prius vos oſtendens fabricatores mendacij*. Vbi obiter aduerte eſſe quoſdam veluti mendaciorum artifices, qui artem mentiendi profitentur, quos propterea Iob appellat *fabricatores mendacij*, quaſi proprios huius operis artifices. Eodem modo ſumitur mendacium, Prou. 10. *Qui nititur mendaciis, hic paſcit ventos, idem autem ipſe ſequitur aues volantes*: quanquam multò aliter, & in Hebræo, & apud Septuaginta legitur. Id quod duobus modis accipi poteſt. Vno modo, vt ſit ſenſus, hominẽ mendacem paſcere id eſt, alere ventos, ſicut paſtor gregem ſuum paſcit: altero, vt paſcat ventos, id eſt, paſcatur vẽtis, ſicut

Mendacium pro quibus vſurpetur in ſacris.
Pſal 4. 3.
D. Hieron.
Mũdana omnia, mendacium.
Hier. 8. 5.
D. Hier.
Iob. 13. 3.
Prou. 10. 4.
Homo mẽdax paſcit ventos.
Septuag.

oues

oues paſcunt herbam: & vtraque expoſitio ſignificat rem omnino inutilem eſſe
mendacium, quamuis prior videatur textui magis concinere, eo quòd ſtatim ſub-
iungitur: *Idem autem ipſe ſequitur aues volantes*, quod tam inutile eſt, quàm ventos
quaſi gregem paſcere.

Igitur in ore virginũ dicitur non fuiſſe inuentum mendacium: primò quia nõ 1.
inanes & fallaces carnis illecebras ſectati ſunt, ſed veram, ſolidamq; voluptatem,
quæ virginitate continetur, cuius dulcedinem ſentiebat ſponſa, Cant. 1. cũ puriſ-
ſimorum vberum ſponſi ſuauitatem experta dicebat: *Meliora ſunt vbera tua vino*, Virginitate
id eſt, tuæ ô ſponſe deliciæ ſunt omni vino carnalis voluptatis dulciores: cui ex- voluptas ſo-
poſitioni accinit quod alij vertunt ex hebræo, *Boni ſunt amores tui ſupra vino*. Secun- lida conti-
dò, non eſt inuentum in ore virginum mendacium: quia ab hæreſi, & idolola- netur.
tria, quæ maximè Antichriſti tempore vigebunt, longiſſimè aberunt. Ratio verò Cant. 1. 2.
eſt, quia maxima ad idolorum cultum, & hæreſim diſpoſitio eſt carnis licentia, Libido eſt
effrænataq; libido, inde enim eſt, quòd Salomõ ardentiſſimè fœminarum amore maxima ad
captus ſequutus eſt Deos alienos, colebátq; Aſtarthem Deam Sidoniorum, & hæreſim di-
Chamos Deum Moabitarũ, & Moloch idolum Ammonitarum, ædificauitq; fa- ſpoſitio.
num Chamos idolo Moab in monte, quod eſt cõtra Hieruſalẽ, & Moloch idolo
filiorum Ammon, atq; in hunc modum fecit vniuerſis vxoribus ſuis alienigenis,
quæ adolebant thura, immolabant Diis, vt refertur 3. Reg. 11. E contrario Pau- 3. Reg 11.
lus fidem cum caſtitate coniungit. 1. ad Tim. 4. *Exemplum eſto fidelium in verbo, in* 1. Tim. 4. 12.
conuerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate: & in eadem epiſt. cap. 2. *Obſecro orationes* Caſtitas cõ-
fieri pro Regibus, & pro omnibus, qui in ſublimitate ſunt conſtituti, vt tranquillam vi- ducit ad fi-
tam agamus in omni pietate, & caſtitate, vbi pietas cum caſtitate copulatur. Aduer- dem.
te obiter ex Regibus, & Principibus caſtitatem regni pendere, ſiquidem Apoſto- Ibid. 2. 1.
lus obſecrat, vt oremus pro Regibus, *vt tranquillam vitam agamus cum caſtitate*. Ex regibus regni pẽdet caſtitas.

Tertiò, in ore virginum non eſt inuentum mendacium ſumpto mendacio, vt 3.
veritati in dictis opponitur, quoniam cum virgines ſoli Deo placere ſtudeant,
non eſt, cur hominibus fauoris conciliandi gratia vel mentiantur, vel blandian- Virgines
tur: quòd enim adulari etiam mentiri ſit, perſpicuum eſt ex illis verbis Pſal. 65. ſunt vera-
In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui: Quo loco vates Regius cũ Deo ces.
loquitur hoc ſenſu: Inimici tui cum ſe viderint à te ſuperatos, & oppreſſos, ti- Pſal. 53. 3.
mentes deinceps tuæ potentiæ, magnitudinem adulabuntur tibi, cum te poten-
tem, & inuictum, verumq; Deum prædicabunt. in qua quidem prædicatione ſe
mentiri putabunt, cum te Diis ſuis anteponent. Commemoratur autem à Ioan.
tanquam prærogatiua quædam virginum eximia non inueniri in ore ipſorum
mendacium, eo quòd laus maxima ſit veracem eſſe, & in pauciſſimis reperiatur.
Vnde Oſeæ 4. dicitur. *Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum inunda-* Oſeæ 4. 2.
uerunt: & Eſai. 59. *Corruit in platea veritas, & æquitas non potuit ingredi, & facta eſt* Eſai. 59. 14.
veritas in obliuione. Verè, inquam, non poteſt ingredi veritas, quoniam vbiq; clau- Integrã ve-
dicat: rarò enim integram veritatem homines loquuntur, iuxta illud Pſal. 11. *Di-* ritatem ra-
minutæ ſunt veritates à filiis hominum. Sed hinc iam oritur illa dubitatio, quę hoc lo- rò loquun-
co à pleriſq; excitatur: videtur enim hæc Ioannis ſententia cum illo Dauidico te- tur homi-
ſtimonio pugnare Pſal. 115. *Ego dixi in exceſſu meo: Omnis homo mendax*. Quo teſti- nes.
monio vtitur Paulus ad Rom. 3. Verum hæc optimè concinunt, eſt enim omnis Pſal. 11. 1.
homo mendax natura ſua, fallereq;, ac mentiri poteſt, cui non repugnat aliquos Pſal. 115. 11.
nunquàm de facto mentiri. Porrò eſt aduertendum pro eo quod nos, habemus, Explicatur locus.
exceſſus, græcè eſſe *ἐκστάσει*, hebraicè verò, *in ſtupore meo*, vt tranſtulit D. Hier. alij Pſal. 115.
in feſtinatione mea. quod etiam eſt trepidantium. Itaq; exceſſus hoc loco non ſigni-
ficat contemplationis ecſtaſim vt pleriq; malè exiſtimant, ſed ſtuporem trepi-

dationem, fugam, diſceſſum, præcipitem euaſionem: loquitur enim Dauid de fuga, & trepidatione ſua, cum eum Saül perſequeretur, ſignificatq; ſe deſtitutū penitus ab hominibus, à quibus auxilium ſperabat, ideóq; omnes homines appellat mendaces, & fallaces, in quibus non ſit confidendum. Sed aliam quoq; expoſitionem conſiteri cogimur propter Paulum, qui ad Rom. 3. mendacem eo loco ſumit, prout opponitur veraci, cum ait. *Nunquid incredulitas illorum fidem Dei euacuauit? Abſit, Eſt autem Deus verax, omnis autem homo mendax.* Quare iuxta hanc

Rom 3.3.

Pauli interpretationem ita loquitur Dauid. Multi in mea fuga actum de me exiſtimarunt, putantes me nullo pacto regnaturum: at ego in ea ipſa fuga, rerumq; mearum conuerſione in Deo ſpem fixam habens credidi, & ſperaui Deum ſuam fidem mihi de regno datam ſeruaturum, dixique omnem hominem, qui contra ſentiret, falli, decipi, mentiri. Qui locus ita explicatus illuſtris eſt ad commendandam in Deo fiduciam, cum pericula, calamitatéſque acciderint.

Dauidis in Deo maxima fiducia.

COMMENTARIVM
SECVNDVM EXEGETICVM.

De tribus Angelis, qui Ioanni apparuerunt, & voce illa audita de cælo.
Beati mortui, qui in Domino moriũntur.

Viſio imaginaria proponitur, & explicatur.

SECTIO PRIMA.

1. PRæcellentibus virginum laudibus, & glorioſis, ac illuſtribus titulis explicatis docet Ioannes vidiſſe ſe alterum Angelum volantem per medium cæli, habentem Euangelium æternum, vt euangelizaret ſedentibus ſuper terram, magnáq; voce dixiſſe: *Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius*, in quo Angelo ſignificari multos prædicatores illius temporis, qui Euangelium æternum, id eſt, in quo ſalus æterna continetur, prædicare debeant, denuntiaréq; mortalibus imminentem iudicij diem, eſt multorum ſententia, quæ nobis probatur, eámq; ſequuntur Beda, Rupert. D. Anſelm. Tycon. Anſbert. & alij. Addit Ioannes alium quoq; Angelum ſequuntum eſſe dicentem, *Cecidit, cecidit Babylon illa magna, quæ à vino iræ fornicationis ſuæ potauit omnes gentes:* qua de re fusè diſputabimus ad cap. 17. & 18. Deinde tertium adhuc Angelum viſum fuiſſe, qui diceret voce magna. *Siquis adorauerit beſtiam, & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte ſua, aut in manu ſua, & hic bibet de vino iræ Dei, quod mixtum eſt mero in calice iræ ipſius:* per quem etiam Angelum ſimiliter alij prædicatores accipiendi ſunt, qui diuinis comminationibus homines à ſequendo Antichriſto auocabunt. Poſſumus quoque hos Angelos ad viſionem imaginariam referre, vt ſcilicet viſus ſibi ſit Ioannes eiuſmodi Angelos intueri, & audire ita loquentes, vt ipſe quæ videbat, & audiebat, literis mandaret: non quòd Angeli concionatores futuros tempore Antichriſti repreſentarent. Docet præterea audiuiſſe ſe vocem de cœlo, dicentem ſibi: *Scribe, Beati mortui, qui in Domino moriuntur: amodò iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis: opera enim illorum ſequuntur illos.* Quæ ſententia eſt iam à nobis deinceps explicanda.

Beda. Rupert. D. Anſel. Tycon. Anſbert.

Explicatur illa ſententia: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur: amodò iam dicit Spiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis: opera enim illorum ſequuntur illos.*

SECTIO II.

QVidam recentiores in cõmentariis huius loci exiſtimant ſermoné hîc eſſe 1.
de Martyribus, vt ſit ſenſus: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur*, hoc eſt,
pro Domino, vel propter Dominũ moriuntur: aiuntq́; eſſe hebraicæ linguæ idio-
tiſmum frequentiſſimum, vt Beth, quæ apud Hebræos idem eſt, ac præpoſitio *in*, Præpoſitio
ſignificat etiam *pro*, vel *propter*, veluti Gen. 18. *Delebis propter quinque vniuerſam vr-* In, pro qui-
bem, hebraicè, *in quinque*: & Gen. 29. *Seruiam tibi pro Rachel filia tua*, hebraicè, *in* bus vſurpe-
Rachel, pluribuſque aliis teſtimoniis idem confirmant. Et meritò, inquiunt, de tur apud
Martyribus ſermo inſeritur; quia cum Ioannes Sanctorũ labores, & perſecutio- Hebræos.
nes Antichriſti tempore futuras cõmemoraſſet, par erat, vt fideles animaret, feli- Gen 18. 28.
ces, eos beatoſq́; appellans, qui pro Domino morerentur, prænuncianſq́; fore vt Gen. 29. 18.
tandem à laboribus requieſcerent. Huius expoſitionis laudãt authores D. Ambr.
Anſb. & Haymoné. Verùm quanquam hæc expoſitio probabilis ſit, multò tamen
probabilior, & verior nobis videtur communis ſententia, quæ hunc locum non
ad Martyres tantùm refert, ſed ad Sanctos vniuerſos: eam enim tradunt Beda, Beda.
Andr. Cæſ. Rich. de S. Vict. Primaſ. Pann. Ioachim. Abb. Anſb quem malè pro ſe Andr. Cæſ.
citant: imò & Haymo hanc etiam expoſitionem affert, & probat Sic etiam in- Rich Vict.
tellexit D. Ber. ep. 98. quæ eſt de Machabæis: *Non putemus*, inquit, *ſolos Martyres eſſe* Primaſius.
dilectos, cùm recolamus dictum de Lazaro: Lazarus amicus noſter dormit: denique: Beati Pannonius.
mortui, qui in Domino moriũtur. Non ſoli, qui pro Domino, ſicut Martyres ſed qui in Do- Ioachimus.
mino moriuntur, ſicut Confeſſores, profectò beati ſunt. Duæ proinde res mihi videntur mortẽ Ansbertus.
facere pretioſam; vita: & cauſa: ſed amplius cauſa, quàm vita. Porrò illa erit pretioſiſſima, Haymo.
quam & cauſa commendat, & vita. Vbi cernis Bern. mori in Domin, diſtinguere à Ioan. 11. 11.
mori pro Domino: neque hoc loco Ioãnis ſolos Martyres intelligere, ſed omnes,
qui in gratia, & charitate moriũtur. Legendus eſt idem Bern. ſerm. 24. ex paruis:
Pretioſam, inquit, *in conſpectu Domini mortem Sanctorum facit aliquando vita, aliquando*
cauſa, aliquãdo vita ſimul cum cauſa in Confeſſoribus, qui in Domino moriuntur, facit pre-
tioſam vita: in Martyribus, qui pro Domino moriuntur, facit eam pretioſam aliquando ſola
cauſa, aliquando cauſa pariter & vita. Et illa quidem mors pretioſa eſt, quam commendat
vita, pretioſior quam facit cauſa, pretioſiſſima verò quam prauenit vita ſimul cum cauſa.
Accedit & Eccleſiæ authoritas, quæ in officio defunctorum hoc vtitur teſtimo-
nio ad cuiuſuis defuncti memoriam celebrandam: eſtque hæc expoſitio inſtitu-
to Ioannis in primis accommodata. Cùm enim inſtituat conſolari fideles illius
temporis, qui non omnes pro Chriſto martyrium pati debent, imò paulò ante
de virginibus diſſeruiſſet, conuenienti ſerie, ac nexu in vniuerſum pronuncia-
uit illos felices, ac beatos, qui in Domino, id eſt, in fide, & gratia Chriſti mo-
rerentur, quo à ſuis laboribus in gloria requieſcerent. Quo eodem ſenſu dici-
tur de B. Stephano Actor. 7. *quòd obdormiuit in Domino.* Act. 7. 61.

Cùm itaque habeamus commune Doctorum iudicium, Eccleſiæ ipſius au- 2.
thoritatem per ſe grauiſſimam, aptiſſimam cõtextus, & inſtituti Ioannis ſeriem,
eſt ſanè, cur hanc expoſitionem alteri optimo iure præferamus, quanquam &
illa prior ſua probabilitate non careat. Ad obſeruationem verò aduerſariorum
reſpondemus, quamuis in ſacris literis idiotiſmo hebræo *in*, interdum *pro*, ſigni-
ficet, cùm tamen vtranque ſignificationem habeat, non eſſe ad alterutram ſine
neceſſaria ratione reſtringendũ, ſi vtranque locus ferat: : tum vel maxime, quòd

Ioannes

Ioannes non hebraicè, ſed græcè, ac gentibus præcipuè ſcribebat: vnde non eſt
ad hebræos idiotiſmos per vim cogendus; græcè autem *in Domino*, idem neceſ-
Rom 16.1. ſariò eſſe, ac *pro Domino*, non oſtendetur. Quanquam enim apud Paulũ ad Rom.
vlt. cùm ait: *Commendo vobis Phœben ſororem noſtram, vt eam ſuſcipiatis in Domino di-
gne ſanctis.* Et iterum: *Salutate Ampliatum chariſſimum mihi in Domino, & ſalutate
Perſidem chariſſimam, quæ multum laborauit in Domino*: *in Domino* idem fateamur
In, al. quando idem, quod propter. eſſe, ac *propter Dominum*, ſeu *pro Domino*: non tamen ita ſemper accipitur, vt eſt
perſpicuum ex 1. ad Cor. 7. cùm dicitur: *Mulier alligata eſt legi, quanto tempore vir
eius viuit: quòd ſi dormierit vir eius, liberata eſt, cui vult nubat tantùm in Domino*: vbi
1. Cor. 7. 39. illud, *in Domino*, idem eſt, ac *marito Chriſtiano, non Ethnico*, vt interpretatur Ter-
Tertull. tullianus lib. 2. ad vxorem, & D. Hieronymus lib. 1. aduersùs Iouinianum. Ac-
D. Anſelm. cedit, quòd & illud quoque ad Rom. vlt. *Laborauit in Domino*: D. Anſelmus ita
accipit, id eſt, *Pro ſpe, quam habebat in Domino*: quod aliud quiddam eſt, quam
præcisè *propter Dominum*. Ex quibus illud colligitur, mori in Domino græca
Mori in Domino quid. phraſi non eſſe mori pro Domino, ſeu Martyrem eſſe: quod oſtendendum fue-
rat ad reiicendam communem ſententiam Eccleſiæ authoritate firmatam. Hoc
ſuppoſito iam ſingulas ſententiæ partes expendamus.

Scribe: Beati mortui, qui in Domino moriuntur.

SECTIO III.

1. D. Ambr. HAnc præclaram ſententiam iubetur Ioannes mandare literis ad conſola-
tionem fidelium, cùm ſe viderint vndique perſecutionibus opprimi, la-
boribuſq; diuexari. Primùm igitur D. Ambroſius obſeruauit modum illum lo-
quendi: *Beati mortui, qui in Domino moriũtur. Quis*, inquit, *mortuus mori poteſt? Nullus
Mundo mortui beati. proculdubiò mortuus mori poteſt, niſi prius animam accipiat, vt iterum mori poſſit.* Cui du-
bitationi reſpondet per mortuos hoc loco non eſſe accipiendos mortuos per ſe-
parationem animæ à corpore, ſed mortuos mundo. *Illi*, inquit, *ſunt beati, & illi
in Domino moriuntur, qui priùs moriuntur ſeculo, poſteà carni: qui priùs veterem homi-
nem, id eſt, omnes nequitias ſpiritales, & carnales in ſe extingunt, vt poſſint dicere cum
Galat 6.14. Apoſtolo: Mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.* Hæc tamen Ambroſij expoſitio
elegantior eſt, quàm verior: etenim *mortui* hoc loco non mortui mundo, ſed
verè mortui per ſeparationem animæ à corpore accipiendi ſunt, vt ſit ſenſus:
Beati illi mortui, non qui poſtquam ſemel mortui ſunt, iterum moriuntur; ſed
qui in Domino moriuntur, id eſt, quibus contingit mori in Domino, ſeu mor-
tuos in Domino eſſe: quæ eſt communis expoſitio, & ab Eccleſia probata. Ita-
que mori in Domino nihil eſt aliud, quàm mori in fide, & gratia Domini, ſeu
Ioſue 1. mori ſeruum Domini, vt dictum eſt de Moyſe Ioſue 1. *Moyſes ſeruus meus mor-
Moriuntur in Domino qui in gratia moriuntur. tuus eſt.* In quem locum Caietanus. *Hoc eſt*, inquit, *epitheton Moyſis, quo Deus ipſe
teſtatur placuiſſe ſibi officia Moyſis, appellando ipſum ſeruum ſuum; imò dicendo: Moyſes
ſeruus meus mortuus eſt: aperit, quòd mortuus eſt ſeruus ſuus, quaſi diceret: Licet quandoque
Caietanus. peccauerit, & peccando non fuerit ſeruus meus; attamẽ mortuus eſt ſeruus meus, mortuus eſt
in ſtatu ſeruitutis meæ, mortuus eſt ſic, quòd quicquid erat, & quicquid operabatur, meũ erat:
ſeruus enim totum quod eſt, Domini eſt.* Hæc ille. Idem eſt igitur mori in Domino, ac
mori ſeruũ Domini: idemq; alia quoque loquendi formula ſignificatur in ſacris
Pſal 4.9. literis, videlicet mori in pace, veluti Pſ. 4. *In pace in idipſum dormiam, & requieſcam:*
Luc. 2. 29. & Luc. 2. *Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecundùm verbum tuum in pace.* Mori-
tur autem iuſtus in pace, quia in morte omnia eius bella, & certamina finiun-
tur, cùm improbos maneat ſempiterna apud inferos cum tormentis decertatio.

Secundò

Secundò, moriuntur iuſti *in Domino*, id eſt, in Domini ſinu quaſi dormientes 2.
conquieſcunt: hoc enim ſenſu dictum eſt Act. 7. de B. Stephano, quòd *obdormiuit in Domino.* Appellatur autem iuſtorum mors ſomnus tum propter ſummam in ipſa morte quietem, & tranquillitatem mentis, vt ſomnum potiùs dulcem capere, quàm mori videantur: tum etiam quia ſicut ſomnus præteriti laboris eſt requies; ita Sancti per mortem à laboribus vitæ requieſcunt. Quam ob cauſam ſubiungitur *Vt requieſcant à laboribus ſuis*: & Pſalm. 4. quies cum ſomno coniungitur. *In pace in idipſum dormiam, & requieſcam.* Eôdem recidit illud, quod de Moyſe dicitur Deut. 34. *Mortuus eſt ibi Moyſes ſeruus Domini in terra Moab iubente Domino*, ſeu vt alij transferunt, *ſuper os Iehouah*, ſeu, *ex oſculo Iehouah*, vt ſit ſenſus, ſicut mater dormientem in ſinu ſuo infantulum ſolet ore ori applicato in lectulo reponere: ita Deum Moyſen ſeruum ſuum ceu dormientem infantulum per oſculum, & amplexum in ſinu Abrahæ quaſi in lectulo collocaſſe

Actor. 7. 60. Sanctorum mors cur dicatur ſomnus.

Deut. 34. 5. Dei fauores erga Moyſē morientem.

Tertiò, illi duntaxat moriuntur in Domino, qui viuunt Domino, & moriun- 3.
tur peccato, iuxta illud ad Rom. 6. *Exiſtimate vos mortuos quidem eſſe peccato, viuentes autem Deo in Christo Ieſu.* E cōtrario autem, qui ſecundùm carnem viuunt, moriuntur Deo, ſed non moriuntur in Deo. Ad Rom. 8. *Ergo fratres debitores ſumus non carni, vt ſecundùm carnem viuamus. Si enim ſecundùm carnem vixeritis, moriemini: ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis* Porrò aduerte, cùm ait Apoſtolus: *Debitores ſumus non carni*: innuere carnem eſſe veluti ſeuerum quendam exactorem, qui tributa per tyrannidem exigit, & extorquere conatur; ſed tamen nihil ei ſoluendum eſſe, cùm nihil ei ſecundùm iuſtitiam debeatur.

Moriuntur in Domino, qui viuunt Domino. Rom. 6. 11. Rom. 8. 12. Carni tanquā iniuſto exactori minimè ſoluēda tributa.

Amodò iam dicit Spiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis.

SECTIO IV.

PRimò eſt aduertendum dictionem illam *Amodò*, ſeu græcè ἀπάρτι, in quibuſ- 1.
dam græcis codicibus iungi cum præcedente ſententia hoc modo μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπάρτι, id eſt, *Beati mortui qui in Domino moriuntur amodò.* Imò Arethas ita contextum diſpungit: *Scribe: Amodò beati mortui, qui in Domino moriuntur.* Cæterùm Biblia regia, & Complutenſia dictionem ἀπάρτι. ſiue *amodò*, iungunt cum ſequentibus, vt communiter legit Eccleſia: eſt autem ſiue *amodò*, idem quod *abhinc*, ſiue *deinceps*, hoc eſt, à tempore mortis quemadmodum docet communis expoſitio quam ſequuntur Beda, D. Ambroſius, Haymo, & alij. Secundò eſt obſeruandum pro eo, quod nos habemus, *iam*, haberi græcè, ναὶ, quæ dictio ſignificat, *certò profectò*, vt ſit ſenſus: *Amodò certè.* Tertiò ſciendum pro, *ſpiritus*, haberi græcè, τὸ πνεῦμα, cum articulo, vnde plerique propter articulum præfixum hoc loco nomine *ſpiritus*, Spiritum ſanctum accipiunt, Haymo totam Trinitatem, cui conſentiunt Richardus, Anſbertus. Denique Dionyſius Carthuſianus, quem refert, & ſequitur Pannonius, exiſtimat poſſe per *Spiritum* intelligi illum Angelum, qui Ioanni loquebatur, illud meritò ſubiungens reliquas omnes expoſitiones probabiles eſſe, vt nobis quoque videntur. Illuſtrauit hunc locum D. Bernardus epiſt. 105. quæ eſt ad Romanum Romanæ curiæ Subdiaconum. *O quàm beati*, inquit, *mortui, qui in Domino moriuntur, audientes ab Spiritu, vt requieſcant iam à laboribus ſuis: non ſolùm autem, ſed & ſuccedit iucunditas de nouitate, ac de æternitate ſecuritas. Bona proinde mors iuſti propter requiem, melior propter nouitatem, optima propter ſecuritatem.* Hæc ille.

Arethas. Beda. D. Ambroſ. Haymo. Haymo. Richardus. Ansbertus. Dionyſius. Carthuſian. Pannonius. D Bernard. Mors iuſti bona propter multa.

Ex hoc loco illud ad mores elici poteſt, non eſſe ſuperandam requiem in hac 2.
vita, ſed in alia: ſiquidē ſpiritus *amodò*, id eſt, à tempore mortis dicit requieturos

In hac vita haud ſperanda requies. Hebr. 4. 9. eſſe Sanctos à laboribus ſuis: quo ſignificatur labores vſque ad finem vitæ duraturos. & requiem ab ipſa morte, non ante expectandam eſſe. Quam ob cauſam Apoſtolus ad Hebr. 4. gloriam ſabbatiſmum appellat; præſentem verò vitam ſex illis diebus ſimilem dicit, quibus Deus fabricatus eſt mundum. *Itaque*, inquit, *relinquitur ſabbatiſmus populo Dei: qui enim ingreſſus eſt in requiem eius*, (id eſt Dei) *etiam ipſe requieuit ab operibus ſuis*, (id eſt, à laboribus huius vitæ) *ſicut à ſuis Deus*. Ad

Origenes. quod eleganter expendit Origenes homil. 23. ſuper Numer. addítque homil. 3. ſuper Pſal. 36. ſimilitudinem ductam à filijs Iſraël colligentibus manna. *Sicut*, inquit, *in deſerto ſex diebus colligebant manna, in ſexto autem die non vnius diei victum, ſed quantum ſufficeret in craſtinum, colligebant; & vnuſquiſque comedebat in die Sabbati, quæ collegerat in die ſexta: ita etiam nunc velut ſexta quadam dies putandus eſt Domini noſtri aduentus, & tempus: atque ideircò dum ſumus in die ſexta, colligamus manna dupliciter, vt ſufficere nobis poſſit, dum aduenerit vera Sabbati obſeruatio.*

3. De hac requie loquitur regius vates Pſalm. 14. *Domine, quis habitabit in taber-*
Pſalm. 14. 1. *naculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo?* & Pſalm. 114. *Conuertere anima mea*
Pſal. 114. 7. *in requiem tuam* & Iob 36. *Requies menſæ tuæ erit plena pinguedine*. Eodem myſterio
Iob. 36. 16. Iob 7. 1. tempus huius vitæ appellantur dies mercenarij Iob. 7. *Militia eſt vita hominis ſu-*
Præſens vita ut dies mercenarij appelletur? *per terram, & ſicut dies mercenarij dies eius. Sicut ſeruus deſiderat vmbram, & ſicut mercenarius præſtolatur finem operis ſui: ſic & ego habui menſes vacuos, & noctes laborioſas enumeraui mihi*. Cuius ſimilitudinis multæ rationes afferri poſſunt: prima eſt D.
Prima ratio. D. Gregor. Pſal. 41. 3. Gregorij lib. 8 Moral. cap. 7. *Seruum*, inquit, *deſiderare vmbram, eſt poſt tentationis æſtum, ſudorémque operis, æterni refrigerij requiem quærere: quam vmbram deſiderabat ſeruus ille, qui dicebat: Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum: quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Et quaſi à labore agri æſtum refugiens, & ad obtinendam requiem vmbraculum quærens iterum dicit: Ingrediar locum tabernaculi admirabilis vſque ad do-*
Secunda. *mum Dei*. Secunda eſt eiuſdem: *Mercenarius*, inquit, *cùm facienda opera conſpicit,*
Merces leuem reddit laborem. *mentem protinùs ex longinquitate, & pondere laboris addicit: cùm verò laceſſentem animum ad conſiderandum operis præmium reuocat, mox vigorem animi ad exercitium laboris reformat, & quod graue perpendit ex opere, leue æſtimat ex remuneratione. Sic electi dum mundi huius aduerſa patiuntur, grauia eſſe quibus exercentur, penſant: ſed cùm mentis oculum ad æternæ patriæ conſiderationem tendunt, ex comparatione præmij, quàm ſit*
Tertia. *leue, quod patiuntur, inueniunt*. Tertia illa afferri poteſt: Quia ſicut mercenarius ſolicitè curat, ne vacuus ab opere dies tranſeat, cùm ex labore viuat: ita iuſtus, cùm viuat ex operibus, attentè penſat, ne ſibi dies aliquis ſine labore, & merito dilabatur.

Opera enim illorum ſequuntur illos.

SECTIO V.

1. RAtioné, cur iuſti poſt mortem à laboribus requieſcant, eam tradit Ioannes:
D. Ambroſ. quia ſcilicet opera eorum ſequuntur illos. *Sequi* hoc loco idem eſt, quod
Primaſius. comitari, vt aiunt D. Ambr. & Primaſius, perſpicuumq; eſt ex ipſo textu græco: ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν. eſt autem ἀκολουθεῖν, proprium famulorum, qui dominũ penè ſequuntur. Nec verò græcè eſt, *ſequuntur illos*, ſed *ſequuntur*, ſeu *comitantur cum*
Opera bona quaſi famuli iuſtos ſequũtur poſt mortem. *illis*: vt indicetur opera non longè, ſed proximè ſequi dominos. Significat ergo Ioannes, ſeu ſpiritus Ioãni, opera bona eſſe quaſi famulos, qui poſt mortẽ iuſtos tanquam ſuos dominos comitantur, & ſubſequuntur: & quemadmodum quantum quiſq; diues ſit, ac nobilis, ex famulorum tum numero, tum ornatu cognoſcitur;

ſcitur;ita ſanctorum nobilitatem, & affluentiam meritorum ex operum bonorum multitudine,& præſtantia poſt mortem intelligi.Ponuntur autem hoc loco opera,quemadmodum annotarunt D.Anſel.Rich.Anſber.& Haymo, pro mercede operum, vt ſenſus: *Opera enim illorum ſequuntur illos*, id eſt, merces operum ſuorum,iuxta illud Hier.31.*Quieſcat vox tua à ploratu,& oculi tui à lacrymis,quia eſt merces operi tuo,ait Dominus.*

D. Anſel. Richard. Anſbert. Haymo. Hier 31. 16.

Verùm pro illuſtriori huius rei cognitione obſeruandum eſt primò, opera iuſtorum comitari eos ante tribunal Dei.appareréq; iuſtos ante Deum ſtipatos ſuis operibus quaſi famulis: hi enim famuli dumtaxat poſt mortem dominum ſuum comitantur:atque adeò curandum eſſe,vt hi famuli boni ſint,nobiles,elegantiq; forma, hoc eſt, vt bona opera ſint præclara, & illuſtria, vt ante Regem gloriæ cum pulcherrimo operum comitatu apparere quis poſſit: *Opera enim illorum ſequuntur illos*,hoc eſt,vt ait Hugo Card.ſicut familia Dominum.Cum igitur opera nos ſequantur, enitendum ſummo ſtudio eſt, vt huiuſmodi famulos pulcherrimo virtutum omnium ornatu veſtiamus, quò pro dignitate nos in ſuprema illa curia comitentur,ac decorẽt.Eſſe enim opera aliqua pinguia,& pulchra, alia exilia;& deformia docet D. Ambr.li.2.de Caim,& Abel,c.5.expẽdẽs quomodo Abel de primogenitis,& adipibus obtulerit;affértq; illud Pſ.19. *Sacrificiũ tuum pingue fiat:*& illud Pſ.62.*Sicut adipe,& pinguedine repleatur anima mea:*docétq; ſignificari acceptabile eſſe illud ſacrificium,quod pingue,quod nitidum,& quodam pabulo fidei,ac deuotionis ſaginatum eſt. 1.

Præclara in hoc ſeculo patranda opera vt nos decorent in futuro.

Hugo Car.

D. Ambroſ.

Pſal 19. 4 & 62 6.

Secundò,eos opera bona ſequuntur poſt mortem,qui dum viuunt,eadẽ opera ſequuntur.Nam quòd iuſtus ſequatur tanquam famulus ipſa opera bona, palam eſt ex 1.ad Tim.5.*Vidua eligatur non minus ſexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor,in operibus bonis teſtimonium habens,ſi filios educauit, ſi hoſpitio recepit, ſi Sanctorum pedes lauit,ſi tribulationem patientibus ſubminiſtrauit, ſi omne opus bonum ſubſequuta eſt:*quo loco eſt idem verbum ἀκολυθεῖν, quod diximus proprium eſſe famulorum. Igitur qui dum viuit, bona opera tanquam famulus ſubſequitur, vt apprehendat,vt honoret eiuſmodi opera, eum poſt mortem bona opera etiam ſequuntur vt famuli quaſi vicem honorariam rependendo.Sicut enim modò iuſti cum bona opera exercent, ea cenſentur quodammodo honorare, & magni eſſe facienda omnibus oſtendere;ita eadem bona opera eoſdem iuſtos poſt mortem honorabunt. 2.

1.Tim. 5.10.

Qui dũ viuit bona ſubſequitur opera, eũ eadẽ ſequũtur poſt mortẽ.

Tertiò,*Sequi* hoc loco idem eſt,atque laudare, & fructum gloriæ afferre. Sic enim interpretatur D. Bernardus ſermone ſecundo in feſto omnium Sanctorum. *Opera*,inquit,*illorum ſequuntur illos: ad quid ſequuntur, niſi vt laudent eos in portis? ad quid ſequuntur,niſi vt multiplicentur à fructu eorum, & accipientes de fructu manuum ſuarum ſaginentur vituli, quos ex prophetico teſtimonio, cum reædificabuntur muri Hieruſalem,ſuper altare Domini nouimus imponendos.* Quartò, quærat aliquis, cur opera dicantur ſequi poſt mortem, ſi iam ante in vita præceſſerunt, ad Deúmque ipſum peruenerunt,vt patet Act. 10. vbi ad Cornelium dicitur: *Eleemoſynæ tuæ commemoratæ ſunt in conſpectu Dei.* Reſpondemus præcedere merito, ſequi præmio: vnde Eccleſ. 11. dicitur. *Mitte panem tuum in tranſeuntes aquas, quia poſt multa tempora inuenies illum:* vbi eſt ſermo de eleemoſyna,vt alias diximus. Et Chriſtus eodem ſpectauit Luc. 16. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Quibus verbis ſignificatur fructum eleemoſynarum in pauperes in cœlo reponi, & quodammodo pauperes præcedere,vt eos,qui ſibi opem tulerunt in hac vita, cum obierint, in cœlo recipiant. 3. 4.

D.Bernard.

Opera bona iuſtos præcedunt merito ſequũtur præmio.

Act 10.31.

Eccl. 11 1.

Luc.16. 6.

5. Porrò non ſolùm bona opera ſequuntur,& præeūt;ſed etiam peccata, quem-
1 Tim.5.24. admodum dicitur 1.ad Tim. 5. *Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt præce-*
D. Ambroſ. *dentia ad iudicium:quoſdam autem & ſubſequuntur*.Quem locum ſic exponit D.Am-
br.in Apologia Dauid,c.6.*Omnia noſtra*,inquit,*quaſi in trutina ponderantur.Si bonis*
igitur factis peccata præponderant,præcedunt ad iudicium: vergunt enim peccata quaſi in
Peccata ſequuntur iuſtos, præcedãt iniuſtos. *profundum,quia manifeſta ſunt vel pondere, atque acerbitate, vel multitudine. Quoſdam*
autem etiam ſubſequuntur:hoc eſt,eos,qui ſe egerint ſobriè ,ſed fragilitate conditionis dede-
rint etiam aliquando errori locum,bona facta præcedunt , mala ſequuntur. Ergo iuſtos ſe-
quuntur peccata,non præeunt:iniuſtos præcedunt peccata : ſi quæ autem rectè facta ſunt , ſe-
quuntur quaſi quodam præiudicio peccatorum præeuntium prægrauata.Hæc D. Ambroſ.
quæ maximè ad inſtitutum pertinent , quanquam ſenſus Pauli longè alius ſit,
ſcilicet quorundam hominum peccata manifeſta eſſe etiam ante ipſum iudiciū.
Itaque per manifeſtam , & publicam notitiam præcedere iudicium , quoniam
abſque iudicio,& diſcuſſione manifeſta per ſe ſunt. Verumtamen alia quoque
eſſe occulta,quæ vt manifeſtentur:& puniantur, iudicium , & diſcuſſionem ex-
Quæ opera præcedant, quæ expectēt iudiciū. pectant,& ita iudicium ipſum ſubſequuntur. Etenim Paulus Timotheum his
verbis circa criminum inquiſitionem, & punitionem inſtruit. Sed poteſt etiam
locus ad iudicium diuinum referri,quemadmodum retulit D.Ambr. vt ſcilicet
opera publica præcedant iudicium,occulta ſubſequantur:quia illa cum manife-
ſta ſint,iam intelligitur,qua remuneratione compenſanda ſunt:hæc autem cum
ſint occulta , expectant adhuc diuinum iudicium , vt eorum ſiue probitas, ſiue
malitia omnibus pateat.

6. Quintò, colligimus,quo loco habenda ſint omnia temporalia, in quibus no-
Temporalia omnia parui facienda. bilitas,opes,potentia ac deliciæ numerantur : ſiquidem nos in morte deſerunt,
ſoláq; opera,quæ facimus,nos in aliam vitam comitantur.Id quod ſerò tandem
Sap.5.8. cognouerunt reprobi apud inferos,Sapient.5.*Quid nobis*, inquiunt , *profuit ſuper-*
bia?aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis?Tranſierunt omnia illa tanquam vmbra,
& tanquam nuntius præcurrens, & tanquam nauis , quæ pertranſit fluctuantem aquam,
cuius,cum præterierit , non eſt veſtigium inuenire , neque ſemitam carinæ illius in fluctibus:
aut auis,quæ tranſuolat in aere,& cuius nullum inuenitur argumentum itineris illius . ſed
tantùm ſonitus alarum verberans leuem ventum, & ſcindens per vim itineris aerem: com-
motis alis tranſuolauit,poſt hoc nullum ſignum inuenitur itineris illius: aut tanquam ſagit-
Eorundē inconſtãtia, & breuitas. *ta emiſſa in locum deſtinatum , diuiſus aer continuò in ſe reclūſus eſt, vt ignoretur tranſitus*
illius.Quo loco vide,præſentis vitæ,omniúmq; temporalium inconſtantiam, ac
breuitatem quinque elegātibus ſimilitudinibus explicari vmbræ,veredarij, ſiue
nuntij,nauis,auis,& ſagittæ,quæ omnia ita tranſeunt,vt nullum poſt ſe reliquāt
impreſſam veſtigium:cum tamen opera,quæ facimus,ita permaneant , vt etiam
nos in alia vita ſubſequantur,& comitentur.

Sextò , obſeruandum eſt in tota hac Ioannis ſententia appellari *beatos* ſolos
7. Nemo dum viuit,beatus mortuos,nec tamen omnes,ſed eos dumtaxat,*qui in Domino moriuntur*,neminem
autem viuentem beatum ſimpliciter prædicari , quoniam dum quiſque viuit,
Eccl.11.29. quantumcunque perfectus ſit,peruerti poteſt. Vnde Eccl.11.dicitur,*Malitia horæ*
obliuionem facit luxuriæ magnæ,& in fine hominis denudatio operum illius:ante mortem ne
laudes hominem quemquam,quoniam in filiis ſuis agnoſcitur vir, id eſt , breuis afflictio
aduerſitatis delet memoriam maximæ voluptatis , & in fine hominis denudan-
tur opera illius quoad intentionem,quæ ſub operibus exterioribus latebat,iux-
1.Cor.4.5. ta illud 1.ad Cor.4.*Nolite ante tempus iudicare, quoadusq; veniat Dominus,qui & il-*
luminabit abſcondita tenebrarum,& manifeſtabit conſilia cordium. & ideirco *ante mor-*
tem ne laudes hominem , græcè, *μὴ μακάριζε* , hoc eſt , *beatum ne prædices.* Celeber-
rimum

cimum eſt illud, quod Soloni cum Crœſo contigit: rogatus enim Solon à Crœſo, num aliquem beatiorem ſe exiſtimaret? reſpondit beatiorem eſſe Telum Athenienſem priuatum hominem, qui fœliciter obijſſet. Iterum rogatus, num quem alium beatiorem ſe crederet? nominauit duos Græcos fratres Cleotium, ac Bolum iam vita functos. Crœſum verò eam ob cauſam ita percitum huiuſmodi reſponſione ſedauit: *Ego*, inquit, *Regem potentiſſimum inuenio fateor, beatum autem nequaquam dixerim, antequam diem claudat.* Quod autem Sapiens præcedentis ſententiæ rationem afferens adiungit: *Quoniam in filijs ſuis agnoſcitur vir*: illud ſignificat, qualis quiſq; in vita fuerit, ex filiorum inſtitutione colligi poſſe. Poſtremò, ex eadem Ioannis ſententia colligitur animæ immortalitas: ſi enim illi mortui, qui in Domino moriuntur, beati, ac fœlices prædicantur, proculdubiò aliquid eorum poſt mortem remanet, cui fœlicitas conueniat: nec enim id, quod nullo pacto exiſtit, beatum cenſeri poteſt. Immortalitas animæ

COMMENTARIVM
TERTIVM EXEGETICVM.

De ſimili filio hominis ſedente ſuper nubem, habente in capite coronam aureã, & in manu falcem acutam, qua terram demeſſuit: & de alio Angelo habente falcem, qua botros vineæ terræ vindemiauit.

Viſio imaginaria deſcribitur, & explicatur.

SECTIO PRIMA.

Commemorata beatitudine, quam virgines, ſanctiq; omnes conſequentur, pœniſq; impiorũ, qui Antichriſto adhæſerint, explicatis, agit deinceps Ioannes de die iudicij, quo die & conſtituta electis præmia, & definita reprobis ſupplicia tribuentur. Itaque primùm narrat vidiſſe ſe quendam ſimilem filio hominis, id eſt, Chriſtum in nube quadam candida in throno conſidentem; venturum enim Chriſtum ad iudicium in nube prænunciauit Daniel cap. 7. *Ecce cum nubibus cæli quaſi filius hominis veniebat*: & Apocal. 1. *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus.* Addit Ioannes hunc ſimilem filio hominis apparuiſſe ſibi habentem in capite coronam auream, id eſt, regalem dignitatem; & in manu ſua falcem acutam, falcem, inquam, meſſoriam, vt patet ex ſequentibus, id eſt, iudiciariam poteſtatem, qua veluti falce demeſſurus eſt hominum ſegetem, partim in cæleſtia horrea inferendam, partim ſempiternis ignibus addicendam. Secundò ait apparuiſſe vnum Angelum, qui exiuit de templo, & voce magnam ad ſimilem filio hominis his verbis clamauit: *Mitte falcem tuam, & mete, quia venit hora, vt metatur, quoniam aruit meſſis terræ.* Quo loco per *templum* cælum ipſum, in quo Deus tanquam in ſacerrimo, & auguſtiſſimo templo colitur, accipiendum eſt: per *Angelum* verò clamantem ad Chriſtum, vt mittat falcem in terram, & metat, repræſentantur beati omnes. qui magna voce, id eſt, ſummis votis exoptant, vt dies iudicij adueniat, Chriſtumq; continuò orant, vt finem iam tandem tantis malis imponat, completóq; prædeſtinatorum numero

1.

Dan. 7. 13.
Apoc. 1. 7.

Iudiciaria Chriſti poteſtas falci comparatur.

Iudicij diem votis omnibus exoptãt beati.

electos quidem remuneret, in peccatores autem ſeuerè animaduertat. Itaque hic Angelus nomine omnium Sanctorum loquitur illud idem, quod Sanctorum animæ ſub altari clamabant, cap. 6. *Vſquequò Domine ſanctus, & verus non iudicas, & non vindicas ſanguinem noſtrum?* vt eo loco diximus: quorum votis annuens ſimilis filio hominis miſit falcem ſuam in terram, & demeſſa eſt terra, in quo aduentus Christi ad iudicium exprimitur. Tertiò, vidit alium Angelum exeuntem ſimiliter de templo, habentem etiam falcem acutam, non meſſoriam tamen, ſed vindemiatoriam, vt patet ex contextu: videlicet hic etiam Angelus, quaſi præcedenti conſentiens ſeſe ad vindemiandum accinxit, vt voluntatem, quam habebat de aduentu iudicij demonſtraret. Nec verò nobis diſplicet eorum ſententia, qui hunc quoque Angelum Chriſtum interpretantur, quemadmodum ſentiunt Haymo, Pannon. Anſbert. Primaſ. Rupert. Beda, & alij, quorum ſententiam immeritò reijcit Ribera. Itaque duplicem falcem Chriſtus habere viſus eſt, meſſoriam ſcilicet, & vindemiatoriam. vt manifeſtum eſt ex ipſo contextu: nam propter priorem dictum eſt illi: *Mitte falcem tuam, & mete, quia venit hora, vt metatur, quoniam aruit meſſis terræ.* Propter poſteriorem autem: *Mitte falcem tuam, & vindemia botros vineæ.* De quibus falcibus lectione ſequenti diſputabimus.

Apoc. 6. 10. — Voluntas Chriſti de aduentu iudicij. — Haymo. Pannon. Ansbert. Primaſ. Beda. Fran. Riber.

2\. Quartò ait alium quoque Angelum exiuiſſe de altari, qui habebat poteſtatem ſupra ignem, clamaſſeq; voce magna ad præcedentem Angelum, qui habebat falcem vindemiatoriam: *Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ, quoniam maturæ ſunt vuæ eius.* Id quod Angelus quamprimùm præſtitit: miſit enim falcem ſuam acutam in terram, & vindemiauit vineam, miſitq; in lacum iræ Dei magnum, & calcatus eſt lacus extra ciuitatem, & exiuit ſanguis de lacu vſque ad frænos equorum per ſtadia mille ſexcenta. Hunc Angelum quidam ex recentioribus arbitratur eſſe Angelum aliquem magnum, cui commiſſum eſt, vt martyres in certamine adiuuet, & confirmet: eamq; ob cauſam habere poteſtatem ſupra ignem, per quem putat accipiendam eſſe charitatem, quam in martyribus conſilio, inſpiratione, auxilio excitat, & accendit, ne inter tam multas perſecutionum vndas extinguatur. Atque de hoc Angelo fortaſſe dictum illud Pſal. 33. *Immittet* (ſeu vt græcè eſt *caſtrametabitur*) *Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos*: & Dan. 3. *Angelus autem Domini deſcendit cum Azaria, & ſociis eius in fornacem: & excuſſit flammam ignis de fornace.* Verùm hæc nobis nequaquam probabilia videntur, nec inſtituto Ioannis congruentia. Primùm, quia cum Ioannes diſſerat de ipſo iudicij die falcium nominibus expreſſo de communi ſententia, quo quæſo nexu ſermonem faciat de Angelo, qui martyres adiuuet in perſecutionibus, quæ tunc nullæ erunt? Deinde nimis alienum videtur per *ignem* hoc loco charitatem accipere, cum Ioannes totus verſetur in iudicio deſcribendo, in falcibus mittendis in terram, in metendis, & vindemiandis hominibus, quæ omnia iudicium, examen, ſententiámq; iudicis ſonant, vt iam ignis mentio eodem pertinere debeat, ad ſuppliciúmq; poſt latam iudicis ſententiam ſpectare. Tertiò, quoniam non vnius certi Angeli eſt, ſed multorum charitatis ignem in animis fidelium excitare, & accendere.

Angeli in perſecutionibus adiuuant martyres. — Pſal. 33. 8. — Dan. 3. 49.

3\. Haymo, & Anſbert. hunc quoque Angelum Chriſtum Dominum interpretantur, qui habeat poteſtatem ſuper ignem, id eſt, ſuper Spiritum ſanctum, quem poteſt mittere in corda fidelium, iuxta illud Luc. 12. *Ignem veni mittere in terram*: de altari verò egreditur, quia vetus eſt Pontifex. Sed illuc huic ſententiæ aduerſatur, quod hic Angelus dicitur clamaſſe ad præcedentem Angelum, qui habebat falcem vindemiatoriam: *Mitte falcem tuam, & vindemia botros vineæ.* Cùm enim

Anſberti. Haymonis opinio non probatur au ctori. — Luc. 12. 49.

Ange

Angelum habentem falcem vindemiatoriam, Christum ipſimet interpretentur,
non apparet quomodo aptè Chriſtum ad ſeipſum clamantem faciant. Pannonius. Pannonius
nius exiſtimat eſſe Heliam Prophetam, qui poteſtatem dicatur habere ſuper
ignem per alluſionem ad factum illud 3. Reg. 18. cùm ſuper iis molatum bouem, 3 Reg. 18.
in fruſtaq; conciſum fecit ignem de cœlo deſcendere: qui dicatur etiam vltimis
illis temporibus ad Chriſtum clamare, vt mittat falcem ſuam in terram hoc eſt,
vt exerceat iam tandem iudiciariam poteſtatem, finemq́ue tantis Eccleſiæ calamitatibus imponat. Sed hoc quoque improbabile videtur.

Quare exiſtimans *ignem* hoc loco non figuratè, ſed propriè accipiendum eſſe: 4.
num tamen illum intelligere oporteat, quo mundus ad extremum deflagraturus eſt, vt ſenſit Andreas Cæſarienſis: an verò illum, quo damnati apud inferos Andr. Cæſar.
torquebuntur, vt volunt Arethas, & Beda, vtrumque probabile iudicamus: vtrique enim incendendo meritò credi poteſt aliquem eſſe Angelum præpoſitum. Incendendo igni, quo deflagraturus est mundus, præesse aliquis Angelus.
Itaque de Angelo ſiue illi, ſiue huic igni præpoſito dictum eſſe putamus. *Qui habebat poteſtatem ſupra ignem.* Nec verò opinionem Bedæ ita accipias, vt Angelus
aliquis beatus præpoſitus ſit inferni tormentis per ſeipſum inferendis: id enim
officium Dæmonum eſt: ſed ita, vt curam habeat diuinæ iuſtitiæ exercendæ in Arethas
damnatos, iubeatq́ue ſupplicia damnatis, per Dæmones tamen inferri. Quo Beda.
ſenſu intelligendum eſt illud, quod ait D. Hieronymus ſuper cap. 7. Daniel. & D. Hieron.
citatur à Beda in hunc locum: *Duplex*, inquit, *eſt Angelorum officium: aliorum,
qui præmia iuſtis tribuant: aliorum, qui ſingulis præſint cruciatibus.* Porrò dicitur hic Angelorum alij iuſtis præmia tribuunt, alij damnatorum præſunt cruciatibus.
Angelus exiiſſe de altari, videlicet holocauſti: cùm enim haberet poteſtatem
ſuper ignem, de nullo alio loco aptiùs, quàm de eo, vbi ignis continuò nutriebatur, egredi potuit. Hic igitur Angelus habens poteſtatem ſupra ignem clamat ad Chriſtum; vt mittat falcem ſuam in terram, & vindemiet botros vineæ:
nimirum nomine omnium Sanctorum, quorum perſonam gerit, exoptat, vt
dies Iudicij adueniat. Quærat tamen aliquis, cur cùm iam prior ille Angelus,
id eſt, Chriſtus, qui habebat falcem meſſoriam, terram meſſuiſſet, hoc eſt, iudicium exercuiſſet, ad eodem poſtuletur, vt mittat falcem vindemiatoriam, in
qua proculdubiò eadem poteſtas iudiciaria intelligenda eſt? Reſpondemus,
idem variis ſimilitudinibus inculcari, aut certè, vt ait Ambroſius, in meſſe ele- D. Ambr.
ctos; in vinea reprobos ſignificari, eo quod vinum mentem, ac iudicium perturbet, quæ mentis, iudiciiq́ue perturbatio propria eſt improborum. Verum
hac de re, ſequenti ſectione fuſiùs.

Quod verò ſubiungitur de vinea vindemiata, miſſiſq́ue botris in lacum iræ 5.
Dei magnum, deq́ue calcato lacu extra ciuitatem, & ſanguine, (hoc eſt, vino,
quod ſanguis vuæ appellatur in ſacris literis) exeunte de lacu extra ciuitatem,
reproborum damnationem ſignificat, qui extra ciuitatem, hoc eſt, extra cœleſtem illam vrbem Hieruſalem eiecti ad inferos detruduntur. Et quoniam maxima futura eſt damnatorum multitudo, idcircò additur, exiuiſſe ſanguinem de
lacu, vſque ad frænos equorum per ſtadia mille ſexcenta. Aduertendumq́ue,
calcatum lacum extrà ciuitatem, ſignificare reprobos prælo diuinæ vltionis calcandos eſſe, ac premendos, vt ait Pannonius, *extra ciuitatem*, hoc eſt, extra cœlum, apud inferos. Quòd autem ſanguis exiuit de lacu vſque ad frænos equorum per ſtadia mille ſexcenta, illud ſignificat, grauiſſimam futuram eſſe reproborum pœnam, tantamq́ue, vt redundet in capaciſſimum, & rapidiſſimum flumen, quod propter infinitam vim muſti ex botris expreſſi effluere debeat per
ſtadia mille ſexcenta, (poſito numero certo pro incerto) in quo toto ſpatio iam
altum, Reproborum pœna grauiſſima.

altum, & profundum debeat eſſe flumen, vt perueniat muſtum vſque ad fræ-
nos equorum, ſumpta metaphora ab equis traiicientibus flumen aliquod pro-
fundiſſimum, vbi aqua vſque ad equorum frænos pertingit magno ſubuerſio-
nis periculo.

Cur iudiciaria Chriſti poteſtas per falcem meſſoriam, & vindemiatoriam expreſſa ſit.

SECTIO II.

1. DVas falces commemorauit Ioannes: vnam meſſoriam, vindemiatoriam
alteram, quas in manu Chriſti poſuit, vt explicauimus, & ad iudicium
adumbrandum pertinere diximus: nunc quam habeant cum iudiciaria Chriſti
poteſtate, eiuſque iudicio conuenientiam, doceamus. Primum igitur eſt aduer-
tendum, meritò falcis nomine ſignificari iudicium, quemadmodum exponit D.
D.Greg. Gregorius lib. 33. Moral. cap. 14. vbi hunc ipſum locum expendit: tractans
Iob 40.21. enim verba illa Iob 40. *Nunquid pones circulum in naribus eius?* id eſt, Leuiathan:
Quod hoc loco, inquit, *circulum, id Scriptura ſacra per Ioannem in Apocalypſi falcem
vocat: poteſtas enim diuini iudicij, quia vndique ſtringit, circulus dicitur; & quia intra ſe
omnia incidendo amplectitur, falcis appellatione ſignatur: in falce enim, quicquid incidi-
Diuini iudicij poteſtatem fugiet nemo. tur, quaqua verſum flectitur, intus cadit. Et quia poteſtas superni iudicij nullatenus euita-
tur, (intra ipſam quippe ſumus, quolibet fugere conemur) rectè cùm venturus iudex oſten-
ditur, falcem tenere perhibetur, quia cùm potenter ad omnia obuiat, incidendo circundat.
Intra iudicij falcem ſe Propheta vidit, cum diceret,* Pſal. 138. *Si aſcendero in cœlum, tu illic
Pſal. 138. 8. es: ſi deſcendero in infernum, ades: ſi ſumpſero pennas meas diluculo, & habitauero in ex-
tremis maris, etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Intra quan-
dam falcem ſe vidit, cum ex nullo ſibi loco patere fugæ aditum poſſe cognouit, dicens* Pſal.
Pſal. 74. 7. 74. *Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque à deſertis montibus (ſub. audi, patet
via fugiendi:) & mox ipſam ſupernæ potentiæ omnimodam comprehenſionem ſubdens ait:
Quoniam Deus iudex eſt; ac ſi diceret: Fugiendi via vndique deeſt, quia ille iudicat, qui
vbique eſt. Diuina itaque iudicia ſicut ſignantur falce, quia circumuallantia incidunt; ita
exprimitur circulo, quia vndique ſtringunt.* Hæc Gregorius.

Et quidem quod ad falcem meſſoriam attinet, meritò in ea iudicium expri-
2. Matth. 13. 30. mitur: ſiquidem homines meſſis appellantur à Chriſto Matth. 13. *Tempore meſſis
Falce meſſoria, & vindemiatoria quàm rectè iudicium exprimitur. dicam meſſoribus: Colligite primùm zizania, & alligate ea in faſciculos ad comburendum:
triticum autem congregate in horreum meum.* Quod ad vindemiatoriam autem ſpe-
ctat, ea ratio eſt, quia homines etiam vineæ comparantur Eſai. 5 *Vinea facta eſt
dilecto meo:* & Cant. 1. *Poſuerunt me cuſtodem in vineis.* Vnde Pſal. 75. pro eo, quod
nos habemus: *Terribili, & ei, qui aufert ſpiritum Principum:* eſt hebraicè; *Terribili,
Eſai 5. 1. & ei, qui vindemiat, ſpiritum Principum.* Sed cur vtriuſque falcis ſymbolo iudi-
Cant. 1. 6 cium adumbratur, cùm altera ſatis eſſe videretur? Prætermiſſa Ambroſij ratio-
Pſal. 75. 13. ne, quam ſuprà commemorauimus, ea etiam afferri poteſt, falcem meſſoriam
ad ſenes, vindemiatoriam ad iuuenes ſpectare. Quia enim ſenes matura iam
ætate decedunt, meritò meſſi aridæ, quæ apta eſt iam ad metendum, comparan-
tur: quia verò adoleſcentes florente adhuc ætate vineam pulcherrimis botris
refertam, redundantemq́, repræſentant, ad vindemiatoriam falcem iure perti-
Mors cur duplici armetur falce. nent: quæ duæ falces non ſolùm ad extremum iudicium, ſed etiam ad euiuſque
mortem referendæ ſunt: ea enim eſt, quæ duplicem hanc falcem gerit; quarum
altera ſenes metit, altera adoleſcentes vindemiat.

ARGVMENTVM.

HIC *incipit quinta viſio huius operis, quæ etiam ſextumdecimum caput complectitur, totáque eſt de ſeptem Angelis habentibus ſeptem phialas nouiſſimas, & ſeptem phialas aureas plenas ira Dei, quas in orbem effuderunt. Nexus huius viſionis cum præcedente is eſt. Cum ſuperiori capite Ioannes intermiſſo narrationis de fine mundi ordine, quædam de gloria Virginum, Martyrúmque perſtrinxiſſet: nunc ad inſtitutam narrationem regrediens hac integra viſione ſub ſeptem Angelorum ſymbolo phialas iræ Dei in terram effundentium ſupplicium improbis à Deo vltore, ac vindice extremis temporibus inferendum commemorat.*

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

ET vidi aliud ſignum in cœlo magnum, & admirabile, Angelos ſeptem habentes plagas ſeptem nouiſſimas: quoniam in illis conſummata eſt ira Dei. Et vidi tanquam mare vitreum mixtum igne, & eos, qui vicerunt beſtiam, & imaginem eius, & numerum nominis eius, ſtantes ſuper mare vitreum, habentes citharas Dei, & cantantes canticum Moyſis ſerui Dei, & canticum Agni dicentes: Magna, & mirabilia ſunt opera tua Domine Deus omnipotens: iuſtæ, & veræ ſunt viæ tuæ rex ſeculorum. Quis non timebit te, Domine, & magnificabit nomen tuum? quia ſolus pius es: quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in conſpectu tuo, quoniam iudicia tua manifeſta ſunt. Et poſt hæc vidi, & ecce apertum eſt templum tabernaculi teſtimonij in cœlo: & exierunt ſeptem Angeli habentes ſeptem plagas de templo, veſtiti lino mundo, & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis. Et vnum de quatuor animalibus dedit ſeptem Angelis ſeptem phialas aureas, plenas iracundiæ Dei viuentis in ſecula ſeculorum. Et impletum eſt templum fumo à maieſtate Dei, & de virtute eius: & nemo poterat introire in templum, donec conſummarentur ſeptem plagæ ſeptem Angelorum.

COMMENTARIVM PRIMVM EXEGETICVM.

De quinta viſione Ioannis.

Viſio imaginaria huius capitis deſcribitur, & explicabitur.

SECTIO PRIMA.

1. Numerus ſeptenarius cōplectitur vniuerſitatē.

DOcet in primis Ioan. vidiſſe ſe in cœlo aliud ſignum magnum, & mirabile, ſeptem nimirum Angelos, hoc eſt, multos, vt communiter aiunt interpretes, more Scripturæ ſeptenario numero vniuerſitatem cōplectentis. Neq; enim placet quorumdam recentiorum ſententia, exiſtimantium hos ſeptem Angelos eſſe ſeptem illos ſpiritus, de quibus dictum eſt c. 1. ſeptem, inquam, numero, & non plures, qui continuò ad thronum Dei aſſident. Non placet, inquam, quoniam cum illi ſeptem ſpiritus ſint omnium Angelorū Principes, rebuſq; humanis ſublimi quadam, & altiſſima adminiſtratione præſideāt, vt eo loco diximus: ſane non poſſunt eſſe ſeptem iſti Angeli habentes plagas nouiſſimas, phialaſq; plenas iræ Dei in terram fundentes de mandato vnius ex quatuor animalibus, cum puniendi officium non ad ſupremos illos Seraphim, ſed ad infimos quoſq; Angelos pertineat. Quare omnino amplectenda eſt communis expoſitio in ſeptem hiſce Angelis plurimos Angelos, qui diuinæ iuſtitiæ ſint adminiſtri, ſimiliterque in ſeptem plagis, & ſeptem phialis multas plagas, multaſque phialas accipiendas eſſe.

Secundò, hi ſeptem Angeli habebant ſeptem plagas nouiſſimas, id eſt, deputati erant ſeptem plagis nouiſſimis inferendis. Cur autem iſtæ, plagæ *nouiſſimæ* appellentur, ſtatim Ioan. expoſuit ſubiungens: *Quoniam in illis conſummata eſt ira Dei*, id eſt, in his ſeptem plagis finientur omnes plagæ, quas in hac vita Deus peccatoribus inferet, quia nimirum extremis mundi temporibus accident. Tertiò, vidit tanquam mare vitreum miſtum igne, & eos, qui vicerunt beſtiam, & imaginem eius, & numerum nominis eius, ſtantes ſuper mare vitreum habētes citharas Dei, & cantantes canticum Moyſis ſerui Dei, & canticum Agni. Communis

Beda. Pannon. Primaſ. Rich. Vict. Rupert. Ansbert.

expoſitio, quam ſequuntur Beda Pann. Primaſ. Richard. de S. Vict. Rupert. Ansbert. & alij, eſt per mare vitreum miſtum igne intelligendum eſſe ſacramentum Baptiſmi, quod mare dicitur: quia ſicut in mari Rubro Pharao cum equitibus ſuis, ita in Baptiſmo Dæmon cūm peccatis ſubmergitur, iuxta illud 1. Cor. 10. *Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes ma:e tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, & in mari* appellatur hoc mare *vitreum*: tum propter puritatem, quæ in Baptiſmo confertur; tum quia omnes Chriſtiani ſynceri eſſe debent, & veritate, morumq; candore inſtar vitri pellucentes. Eſt miſtum igne propter Spiritum ſanctum, qui in Baptiſmo tribuitur, vt Ioannes Baptiſta prædicabat Matth. 3. *Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto, & igni.* Addit Ansbertus, quia hoc mare calore ignis in ſolidum vitrum conuertitur; (propterea enim apparet ſimile vitro) meritò in eo fidem charitate formatam declarari, quæ ne fluida ſit, ignis ardore ſolidum vitrum efficitur

Dæmō cum peccati ſubmergitur in Baptiſmo.

1. Cor. 10. 1.

Matth. 3. 11.

Ansbert.

efficitur, vt Spiritus ſancti facibus inflammata, & Chriſti paſſionibus tanquam aurum probata per puritatem reſplendeat, & omni vento doctrinæ non fluctuet: atque hoc eſſe ſupra mare vitreum ſtare, & de beſtia, eiuſque imagine triūphare. Ille enim ſupra mare vitreum igne permiſtum ſtat, qui virtute ſancti Spiritus, ac Domini paſſione roboratus fidem, quam in baptiſmo ſuſcepit, firma ſtabilitate tuetur, iuxta illud Eccl. 27. *Vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio tribulationis*: quorum vox reſonat Pſ. 65. *Tranſiuimus per ignem, & aquam, & eduxiſti nos in refrigerium*: quaſi diceret: Quia per Baptiſmatis ſacramentum, Dominicamque paſſionem tanquam vaſa figuli probanda tranſiuimus, idcirco adhoc peruenire meruimus, vt nullis terrorum imbribus in mollitiem conuertamur. Itaque cernis in mari Baptiſmum, in *vitro* fidem, quæ in baptiſmo ſuſcipitur, in *igne* vel ſpiritum ſanctum vel tribulationem accipiendam eſſe, in quo igne vitrum fidei conficitur, & ſolidatur, atque adeo meritò mare vitreum miſtum igne fidē Baptiſmi perſecutionibus probatā adumbrare: ſupra quod mare victores Antichriſti ſecuri ſtant, habentes citharas, & cantantes canticum Moyſis, quoniam fidem in Baptiſmo ſuſceptam Antichriſti terroribus ſuperatis retinuerunt. Pro quo beneficio gratias Deo agentes citharas habent, & cantant canticū Moyſis, quod ipſe etiam poſt ſubmerſum in mari Rubro Pharaonem decantauit. Nec ſolùm canticum Moyſis, ſed etiam canticum Agni, id eſt, Chriſti, cuius nimirum ope, & præſidio de Antichriſto, eiuſque ſectatoribus triumpharunt. De mari hoc vitreo dicere hoc loco plura ſuperſedemus, quoniam fusè de eo diſputauimus cap. 4. ad illa verba: *Et in conſpectu ſedis tanquam mare vitreum ſimile cryſtallo.*

Eccl. 27. 6. Pſa. 65. 12. Apoc. 4. 6.

Quartò, vidit Ioan. in cœlo *apertum templum tabernaculi teſtimonij*. Coniunxit *templum* cum *tabernaculo*, tum quia vtrumque typus Eccleſiæ fuit; tum etiam, vt in tabernaculo Moyſis quod Synagogam, & in templo Salomonis, quod Eccleſiam adumbrauit, vtrumq; populum à Domino iudicādum ſignificaret: aut certè tabernaculum cœlum appellauit, templum autem tabernaculi templum cœli. Nomen autem *teſtimonij* ad tabernaculum pertinet: ſic enim cap. 21. de cœlo loquens ait. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.* Quintò, Exierunt de templo ſeptē Angeli habentes ſeptem plagas nouiſſimas veſtiti lapide mundo, & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis, quod poſtea fuſiùs explicandum eſt: interim illud ad explanationem contextus annotare ſufficiat pro eo, quod nos habemus, *Veſtiti lapide mundo*, aliàs legi, *lino mundo*, vt ait Beda, Haymo, & Ansbert. qui vtrámque lectionem ſuis comment. illuſtrarunt. Haymo etiam ait in quibuſdā codicibus legi, *lapidibus mundis*. Et quidem germanior videtur lectio, *lino mundo*, quoniam hoc veſtimenti genus tribui Angelis ſolet in ſacris literis, veluti Ezec. 9. *Vir quoque vnus in medio eorum veſtitus erat lineis*: & Dan. 10. *Ecce vir vnus veſtitus lineis.* Et ita hoc loco habent Biblia complutenſia, imò Primaſ. legit. *Veſtiti lintea munda*: Arethas: *lino mundo*. Facile autem fuit græcè pro λίνῳ, id eſt, *lino*, facere λίθῳ id eſt, *lapide*. Verum nos cum Beda, Haymone, & aliis vtrámque lectionem in comment. exponemus.

3. Templum cū tabernaculo quare coniunxerit Ioannes. Apoc. 21. 3. Varia lectio Beda. Haymo. Ansbert. Ezech. 9. 2. Dan. 10. 5. Biblia Complut. Primaſ. Arethas.

Sextò, vnum de quatuor animalibus dedit ſeptem Angelis ſeptem phialas aureas, plenas iræ Dei viuentis in ſecula ſeculorum. Diximus initio quatuor animalia, quorum ſæpe in hoc opere fit mentio, eſſe quatuor Euangeliſtas; quare hoc loco vnum è quatuor animalibus quemlibet ex Euangeliſtis ſignificat: cum enim vna omnium doctrina ſit, vnus pro omnibus ponitur. Quia verò reprobī idcircò damnabuntur, quod Chriſti fidem, doctrinámque reſpuerint in quatuor Euangeliis comprehenſam: meritò vnum de quatuor animalibus dediſſe dicitur ſeptem Angelis ſeptem phialas plenas iræ Dei, qui non ſine myſterio di-

4. Euangeliſtæ doctrina vnus.

citur hoc loco viuens in ſecula ſeculorum,vt nimirum reprobi intelligant, niſi his plagis conuertantur,ſupplicium ſuum apud inferos in omnem æternitatem duraturum,cum eorum iudex, & vindex Deus ſit viuens in ſecula ſeculorum.

Iudicia Dei incōprehēſibilia. Poſtremò. *Impletum eſt templum fumo à maieſtate Dei,& de virtute eius:& nemo poterat introire in templum,donec conſummarentur ſeptem plagæ ſeptem Angelorum.* Significat hæc fumi obſcuritas iudicia Dei eſſe incomprehenſibilia,neminémque poſſe ad eorum perfectam cognitionem penetrare; potiſſimum verò obſcuriſſima eſſe hæc iudicia de ſeptem plagis nouiſſimis,quarum rationes nemo penitùs inſpiciet,niſi poſtquam conſummatæ fuerint, iudiciúmque aduenerit, quo tempore harum ſeptem plagarum rationes manifeſtæ fient: hoc enim eſt neminem potuiſſe intrare in templum, donec ſeptem plagæ conſummarentur. Hæc ſunt, quæ viſione huius capitis continentur, in qua duo præcipuè vberiorem expoſitionem deſiderant: vnum eſt,cur iracundia Dei in phialis aureis aſſeruetur: alterum,cur Angeli ſeptem iſtas plagas illaturi in pulcherrimo, & eleganti habitu apparuerint,veſtiti nimirùm vel pretioſis lapidibus,vel lino mundo & candido, præcinctíque circa pectora zonis aureis, quæ iam ſequentibus ſectionibus explicare aggredimur.

Quid phialæ aureæ,plenæ iracundiæ Dei ſignificent?

Et vnum de quatuor animalibus dedit ſeptem phialas aureas plenas iracundiæ Dei.

SECTIO II.

1. Pannon. PHialæ,vt ait Pann.cuius ſententia probabiliorem iudicamus, ſunt ipſa Dei iudicia,in quibus ira reſeruatur,hoc eſt ſupplicia improbis ſuo tempore inferenda.Vt autem ex præcedentibus eſt perſpicuũ, vnum è quatuor animalibus dedit ſeptem Angelis ſeptem phialas aureas plenas iracundiæ Dei, quas in orbem effunderent,in quo illud ſeſe offert dignum obſeruatione,cur ita Dei dicatur recondi & aſſeruari in phialis aureis, & inde in terram effundi? Cum enim quod in phialis aureis reconditur, magno in pretio haberi ſoleat, ſanè ſpectata benigniſſima Dei natura conuenientius videbatur, vt beneficia potius, quam ſupplicia aureis phialis conderentur. Supponendum eſt pro huiuſce rei intelligentia phialam vas eſſe potorium lato ore. Quidam in eo phialam à patera differre exiſtimant,quod patera pedem non habeat, aut certè exiguum, phiala autem habeat paulò altiorem,& in inferiori parte ſit lata, verſus ſuperiorem partem ſtrictior,& in anguſtum os deſinens. Atque ita phialam fere omnes interpretes acceperunt.Hoc ſuppoſito ſi prima obſeruatio, Deum quidem, quod ad ſe attinet,non ſeruare iram,ſed nos ipſos eam in eius theſauros inferre,iuxta illud ad Rom.2. *Secundùm duritiã tuam, & impœnitens cor theſaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij Dei:* quo loco theſaurizare accumulare ſignificat. Itaque peccator quoties peccat,ad theſaurum iræ nouam acceſſionem fecit, & cumulum.

Rom. 2. 5.

2. Habet Deus ſuppliciorũ theſauros. Secunda obſeruatio, Deus etiam habet in theſauris iram, id eſt, ſupplicia, quæ dicitur in theſauris ſeruare, vt cum iuſtitiæ æquitas poſtulauerit, ea peccatoribus diſtribuat: quo ſenſu dicitur Hiere.50. *Aperuit Dominus theſaurum ſuum, & protulit vaſa iræ ſuæ*, & Iob.38. *Nunquid ingreſſus es theſauros niuis, aut theſauros grandinis?*

Hier. 50. 25. Iob. 38. 22.

grandinis? vbi de niue, & grandine ſermo eſt; quatenus interdum à Deo loco ſupplicij inferuntur, vt patet ex verbis conſequentibus: *Aſpexiſti, quæ præparaui in tempore hoſtis in diem pugnæ, & belli.* Vnde ſicut Rex aliquis, poſtquam bellum hoſtibus indixit, iubet aperiri armamentaria, vt inde omnis generis arma promantur: ita Deus cum ſtatuit in peccatores vindicare, aperit iudiciorum ſuorum armamentaria, in quibus varia ſuppliciorum genera condita aſſeruantur, quæ theſauros appellat: quia eum ad correctionem, & ſalutem ordinantur, magno ſanè pretio inſtar pretioſiſſimi cuiuſdam theſauri æſtimanda ſunt. Quam eandem ob cauſam hoc loco ira Dei in phialis non æneis, aut fictilibus, ſed aureis, quaſi aliquid pretioſiſſimum, recondita memoratur: ex quo licet colligere, quo in pretio labores à Deo in hac vita inflicti mortalibus haberi debeant. Inflicti à Deo labores quanti faciendi.

3. Tertia obſeruatio, Seruatur ira Dei in phialis, indéque effunditur: quoniam iuxta eam phialæ acceptionem, quam de quorundam ſententia, & interpretum hoc loco expoſitione tradidimus, cum phiala os anguſtum habeat, non poteſt ira inde niſi guttatim fluere. Quoniam igitur Deus iram ſuam moderatè, paulatimq́; potiùs diſtillat, quam fundit, inde eſt, quod eam in phialis arctum, & compreſſum os habentibus ſeruatam continere dicitur. Quo pertinet illud Ezech. 20. *Stilla ad Africum*: nec enim dictum eſt Prophetæ: *Effunde ſed ſtilla ad Africum*: quia ſermo erat de ſuppliciis ad Africum inferendis, quemadmodum in eum locum obſeruauit D. Hier. *Vt non,* inquit, *tota Dei ira videatur effuſa, ſed ſtilla quædam, & pars: ſi autem ſtilla tanta ſæuitia eſt, quid in totis imbribus æſtimandum erit?* Eodem ſenſu dicitur eidem Prophetæ, cap. 21. *Fili hominis pone faciem tuam ad Hieruſalem, & ſtilla ad Sanctuaria,* & Dan. 9. *Stillauit ſuper nos maledictio, & deteſtatio, quæ ſcripta eſt in libro Moyſis ſerui Dei, quia peccauimus ei.* Cur enim ſtillare dicitur maledictio, deíque ira? nimirum quia ex phialis funditur, quæ anguſto ſunt ore, hoc eſt, ex diuinis iudiciis, quorum ora miſericordia comprimit, & ideo anguſta ſunt, & ſtricta, ne fundant, ſed ſtillent iram. Miſericordia enim eſt, quæ diuina iudicia conſtringit, ac temperat, iuxta illud Pſal. 77. *Ipſe autem eſt miſericors, & propitius fiet peccatis eorum, & non diſperdet eos.* Cuius rei ſtatim ratio ſubiungitur verbis illis conſequentibus: *Et abundauit, vt auerteret iram ſuam; & non accendit omnem iram ſuam, & recordatus eſt, quia caro ſunt.* Quo loco illud, *abundauit*, ad miſericordiam pertinet, quæ abundat ſuper iram; quia ſemper Deus plus miſeretur, quam iraſcitur. Itaque non abundauit, vt perderet, ſed vt auerteret iram ſuam, eámque conſtringeret. Et quamuis iuxta proprietatem linguæ hebrææ illud, *non accendit omnem iram ſuam*, ſignificat nullam iram accẽdiſſe, ſed totam auertiſſe, & remiſiſſe: tamen alij ita accipiunt, vt non omnem iram, ſed partem aliquam accenderit: atque adeò iram per miſericordiam temperauerit, phialæque os magis compreſſerit.

Ezec. 20. 46. Diſtillat, nõ effundit irã ſuam Deus. D. Hieron. Ezech. 21. 2. Dan. 9. 11. Pſal. 77. 38. Plus miſeretur quã iraſcitur Deus.

4. Quarta obſeruatio, Phialæ plenæ iræ Dei dicuntur aureæ, vt iam ſuprà indicauimus, quoniam ex amore tanquam ex aurea phiala diuina in nos ira, atque animaduerſio procedit, cum nos in hac vita caſtigat, vt corrigat. Itaque cum punimur, exiſtimare debemus eiuſmodi ſupplicium eſſe veluti pretioſum opobalſamum, quod ex phiala funditur aurea; ſicut è contrario maximi ſupplicij loco ducere, cum peccantes minimè punimur. Vnde apud Ezechiel. 16. tanquam magnum quoddam ſupplicium comminatur Deus, cum ait: *Requieſcet indignatio mea in te, & auferetur zelus meus à te, & quieſcam, nec iraſcar ampliùs.* Quam ob cauſam dicebat Hieremias: *Noli in patientia tua ſuſcipere me*, id eſt, noli me vita priuare ſuſtinendo me peccantem, nec ſuppliciis emendando. Sic enim hunc locum plerique interpretantur: optant enim ſancti puniri in hac vita pœna tem-

Diuina in nos animaduerſio procedit ex amore. Ezec. 16. 42. Hier. 15. 15.

Hier 10. 23.

Puniri in hac vita optant ſancti.

porali, vt æternam ſubterfugiant. Vnde idem Hier.c. 10 ita Deum præcatur: *Scio Domine, quia non eſt hominis via eius: nec viri eſt, vt ambulet, & dirigat greſſus ſuos. Corripe me. Domine, veruntamen in iudicio, & non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. In iudicio*, inquit, id eſt, ſupplicio temperato, & quod ad correctionem, & emendationem pertineat: *& non in furore*, hoc eſt, ad damnationem. Idem habes

Abac 3 16.

Abac.c. 3. *Ingrediatur putredo in oſſibus meis, & ſubter me ſcateat*, hoc eſt, variis, moleſtiſſimiſq; doloribus afficiat, & omnem huius vitæ, grauiſſimam licet, pœnam ſuſtineam: quorſummam? *Vt requieſcam in die tribulationis, & aſcendam ad populum accinctum noſtrum*, hoc eſt, vt huiuſmodi doloribus & ſuppliciis emendatus non

2 Mac 6.12.

peream, ſed obtineam ſalutem. Habes hac de re illuſtrem ſententiam 2. Mac. 6. vbi libri eius auctor ita loquitur: *Obſecro autem eos, qui hunc librum lecturi ſunt, ne*

Deum citò in peccatores vlciſcim a qui beneficij indicium.

abhorreſcant propter aduerſos caſus, ſed reputent ea, quæ acciderunt non ad interitum, ſed ad correptionem eſſe generis noſtri. Etenim multo tempore non ſinere peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim vltione, adhibere magni beneficij eſt indicium. Non enim ſicut in aliis nationibus Dominus patienter expectat, vt eas, cum iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat: ita & in nobis ſtatuit, vt peccatis noſtris in finem deuolutis, ita demùm in nos vindicet. Propter quod nunquam quidem à nobis miſericordiam ſuam amouet: corripiens verò in aduerſis populum ſuum non derelinquit. Verùm de hoc argumento multa iam ſparſim toto hoc opere diximus.

Cur ſeptem Angeli habentes phialas plenas iræ Dei tam pulchro, & eleganti habitu deſcribantur.

Exierunt ſeptem Angeli habentes ſeptem plagas de templo, veſtiti lino mundo, & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis.

SECTIO III.

1\.

Lætātur Angeli dū Dei honorē vident vindicari.

NOn eſt tacitè prætereundum, quod ſeptem illi Angeli habentes phialas plenas iræ Dei ad eas effundendas in terram non lugubres, ſed feſtiuas veſtes induti proceſſerint quaſi de hominum ſupplicij, calamitatibúſque lætantes. Deſcribuntur enim veſtiti, ſiue lapide, ſiue lino mundo, & candido iuxta variam lectionem, quam ſuo loco tradidimus, & præcincti ad pectora zonis aureis, quæ habitus elegantia lætitiam, gaudiúmque deſignat. Reſponderi in primis poteſt Angelos dolore quidem, quod noſtris ſceleribus Deum ad ſupplicium de nobis ſumendum prouocemus alia tamen ex parte, cum cernunt Deum meritas pœnas tandem depoſcere, lætari, quod videant diuinum impleri conſilium, ſuique Domini honorem vindicari. Sed & illud etiam dici poteſt, hoc indumentorum genere non gaudium, & lætitiam Angelos, ſed diuinam in puniendo æquitatem, imò & miſericordiam repræſentare, vt ex iis, quæ iam dicemus, palam fiet. Veſtiti igitur in primi apparent *lino mundo, & candido*, (ſi ita legendum ſit) vt ipſo lini candore diuinorum iudiciorum, quæ in effundendis phialis exercent puritatem, candidamque, & mundam ab omni ſiue paſſione, ſiue crimine diuinæ iuſtitiæ æquitatem declarent: id quod ingenuè fatebatur Ezechias

Eſai.38 14.

Rex Eſaiæ 38. *Domine vim patior, reſponde pro me. Quid dicam, aut quid reſpondebit mihi, cum ipſe feceris?* (ſic enim legendum eſt ex hebræo, vt legit D. Hiero-

D.Hieron.

nymus, non, *fecerim*) quem locum ita D. Hieron. interpretatur, *Dicebam*, inquit, *ad eum: Plus patior, quam mea poſcunt merita. Sed etſi quid erraui, conuertatur ad melius: tu reſponde pro me: non eſt enim volentis, neque currentis, ſed miſerentis Dei.*

Rurſumq;

Rurſumq́, in ſe reuertitur: Quid dicam, quidve cauſabor contra factorem meum, aut quid mihi reſpondebit, qui fecit ipſe, quod voluit? Suſtinenda ergo ſunt quæcumq́, decreuerit. Iuxta quam expoſitionem confitetur Ezechias Deum nihil iniuſtè agere, atque adeo nos non poſſe, cum punimur, quicquam aduersùs eum cauſari, cum ipſe ſit, qui punit, qui ſumma iuſtitia eſt.

Eandem Dei iuſtitiam æquiſſimam prædicabat Iob, cum dicebat cap. 9. 1.
Quantus ergo ſum ego, qui reſpondeam ei, & loquar verbis meis cum eo? Qui etiamſi habuero quippiam iuſtum, non reſpondebo, ſed meum iudicem deprecabor. In quem locum D. Greg. *Omnis*, inquit, *humana iuſtitia iniuſtitia eſſe conuincitur, ſi diſtrictè iudicetur. Prece ergo poſt iuſtitiam indiget, vt quæ ſuccumbere diſcuſſa poterat, ex ſola iudicis pietate conualeſcat.* Meritò iuſtitiam ſuam Deus per virgam vigilantem expreſſit Hier. 1. *Virgam vigilantem ego video*: non ſolum, quia ſolicitè, ſummaque cum vigilantia Deus prouidentiam habet rerum humanarum, vt rectè ſuper illas vigilare dicatur; ſed quoniam eius iuſtitia occulta eſt, nec per errorem ſupplicium infert, ſed maximo iudicio, & examine verberat, vt *vigilans* eo loco idem ſit, quod oculos habens, quibus grauitatem culpæ, ſuppliciique magnitudinem ei reſpondentem conſiderat. Iuxta aliam verò lectionem dicuntur *veſtiti lapide mundo*, ſeu *lapidibus mundis*, & præterea *præcincti circa pectora zonis aureis*, quia pulcherrimos, pretioſiſſimoſque lapillos, zonaſque aureas, ornatum videlicet & virtutum, & gloriæ pulcherrimum promittit Deus iis, qui ſuppliciis ab ipſo illatis emendantur. Significatur etiam Angelos ex charitate ad puniendum procedere, quæ in ipſis zonis aureis circa pectora indicatur. Verè enim pectora zonis aureis cingunt, cum charitatis affectibus præcincti ſuppliciorum plagas ex phialis quoque aureis ad hominum emendationem fundunt.

[Iob. 9. 14. D. Greg. — D. Hier. 1. 11. Supplicium per errorem non infert Deus. — Ex charitate ad puniendũ procedunt Angeli.]

Communis ſeptem Angelorum de Prædicatoribus expoſitio proponitur.

SECTIO IIII.

Diximus, quæ circa hos ſeptem Angelos in literali ſenſu probabiliora iudicauimus: ne tamen communem expoſitionem neglexiſſe videamur, eam 1.
quoque breuiter perſtringemus. Igitur in his ſeptem Angelis vniuerſos extremi temporis Prædicatores accipiendos eſſe, qui phialas plenas iræ Dei in terram effundant, id eſt, terribilia peccatoribus decreta à Deo ſupplicia denuncient, tradunt communiter interpretes Rupert. Beda, Haymo, Pannon. Richard. de S. Vict. Ansber. & alij. Sic verò interpretantur; Primum. Prædicatoribus conuenit phialas iræ Dei in terram fundere, hoc eſt, diuinis comminationibus, ſuppliciorumque denunciatione homines à peccando deterrere, cum prudentia tamen, ac dexteritate: idcirco enim in phialis, quæ anguſto ſunt ore, iram Dei continere deſcribuntur, vt magis, minúſve fundant pro temporum, perſonarumque ratione, vt obſeruauit D. Greg. lib. 20. Moral. ſuper illa verba Iob. c. 29. *Qui me audiebant, expectabant ſententiam, & intenti tacebant ad conſilium meum: verbis meis addere nihil audebant, & ſuper illos ſtillabat eloquium meum. In hac ſtillatione eloquij*, inquit Greg. *quid aliud, quam menſura prædicationis accipitur. quia oportet, vt exhortationis gratia ſingulis iuxta capacitatem ingenij conferatur. Nam per hoc, quod ſubditur: Et ſuper illos ſtillabat eloquium meum: indicatur diſpenſatio Magiſtrorum: debet enim ſubtiliter is, qui docet, perſpicere, ne plus ſtudeat, quam ab audiente capiatur, prædicare. Debet enim ad infirmitatem audientium ſemetipſum contrahendo deſcendere,*

[Rupert. Beda. Haymo. Pannon. Rich. Vict. Ansbertus. — Diuinis comminationibus homines à peccando cum prudentia deterreāt prædicatores. — D. Greg. Iob 29. 21. Auditorum captui quo pacto ſe debeant effingere.]

dere, ne dum paruis ſublimia, & idcircò non profutura loquitur, ſe magis curet oſtendere, quam auditoribus prodeſſe. Hæc ille. Simul eam in phialis aureis continent, quoniam ex charitate, zeloque ſalutis animarum proficiſci debet prædicatio, vt exhortationes ſuas Concionatores ex phialis aureis fundere videantur. Secundò,
Haymo. *Exierunt de templo*, id eſt, de ſecreto cordis, vt interpretatur Haymo, quoniam
Orationi orationi, & contemplationi dediti eſſe debent, & concionem intima in ſecreto
hoc dediti. cordis oratio præcedere: vt cum ad concionandum procedunt, de templo egre-
D.Greg. di videantur. Id quod exemplo ſuo Chriſtus docuit, vt perpendit idem Greg. li.
Iob.5.26. 6. Moral. cap. 16 ad illa verba cap. 5. *Ingredieris in abundantia ſepulchrum. Hinc eſt,* inquit, *quod humani generis Redemptor per diem miracula in vrbibus exhibet, & ad orationis ſtudiũ in monte pernoctat, vt perfectis videlicet Prædicatoribus innuat, quatenus nec actiuam vitam amore ſpeculationis funditus deſerant; nec contemplationis gaudia penitus operationis nimietate contemnant: ſed quieti contemplantes ſorbeant, quod occupati erga proximos loquentes refundant.* Hæc Greg.

2. Tertiò, debent eſſe *veſtiti lino mundo*; tum propter vitæ puritatem, tum propter macerationem carnis, quæ in lino exprimitur: quod multùm priùs macerari ſolet, quàm texendis veſtibus ſeruiat. Itaque iis virtutibus veſtiti eſſe de-
Pſal.131.9. bent, quibus reliquos veſtiri cupiunt, iuxta illud Pſalm. 131. *Sacerdotes tui in-*
Quibus vir- *duantur iuſtitia.* Loquitur de hoc argumento eleganter ſanè, & ſubtiliter D.
tutibus ve- Bern. ſerm. 18. ſuper Cant. vbi docet priùs Concionatorem, doctoremque ſibi
ſtiti eſſe de- debere doctrinam infundere, quàm aliis effundat: ducitque ſimilitudinem à
bent. D.Bernard. concha, quæ priùs ipſa impletur, quàm in alios redundet. *Si ſapis,* inquit, *concham te exhibebis, & non canalem: hic quidem penè ſimul & recipit, & refundit; illa verò donec impleatur, expectat, & ſic quod ſuperabundat, ſine ſuo damno communicat. Et ne*
Prou.29.11. *meum conſilium contemptibile ducas, audi ſapientiorem me: Stultus, ait Salomon* Prouer. 29. *profert totum ſpiritum ſuum: ſapiens reſeruat in poſterum. Verùm canales multos hodie habemus in Eccleſia, conchas verò per paucas. Ego nullum ad ſalutem pietatis gradum*
Eccl. 30 24. *illi gradui anteponendum exiſtimo, quem ſapiens poſuit,* Eccleſ. 30. *dicens: Miſerere ani-*
Pſal.62.6. *mæ tuæ placens Deo. Dicit enim Dauid.* Pſalm. 62. *Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea, & labiis exultationis laudabit os meum: infundi nimirum priùs volens, & ſic effundere: nec ſolum infundi priùs, ſed & impleri, quatenus de plenitudine eructaret, non oſcitaret de inanitate, caſtè imitans illum, de cuius plenitudine omnes accepimus. Diſce & tu non niſi de pleno effundere, nec Deo largior eſſe velis: concha imitetur fontem. Non manat ille in riuum, nec in lacum extenditur, donec ſuis ſacietur aquis. Non pudeat concham non eſſe ſuo fonte profuſiorẽ, Denique ipſe fons vitæ plenus in ſe ipſo nonne quidem primùm ebulliens, & ſaliens in proximo ſecreta cœlorum omnia impleuit bonitate, & tunc demum impletis ſecretioribus, ſuperioribusq́; partibus erupit ad terras, ac de ſuperfluo homines, & iumenta ſaluauit, quemadmodum multiplicauit miſericordiam ſuam Deus: priùs interna repleuit, & ſic exundans in multis miſerationibus ſuis viſitauit terram, & inebriauit eam, multiplicauit locupletare eam. Ergo & tu fac ſimiliter: implere priùs, & ſic curato effundere.* Hactenus Bernardus.

3. Quartò, iuxta aliam lectionem veſtiri debent *lapide mundo*, id eſt, Chriſto, ſeu *lapidibus mundis*, hoc eſt, omni virtutum genere; quæ prætioſis lapidibus
Ezec. 28.13. comparantur Ezech. 28. vbi ornamenta, virtuteſque Luciferi pretioſiſſimis gemmis ſignificantur. *Omnis,* inquit, *lapis pretioſus operimentum tuum, ſardius, topaſius, & iaſpis, chryſolithus, & onyx, berillus, ſapphirus, & carbunculus, & ſmaragdus, aurum opus decoris tui.*

4. Quintò, *Præcincti eſſe debent circa pectora zonis aureis.* Prima expoſitio eſt, per zonas iſtas aureas charitatem accipiendam eſſe, quæ vinculum perfectionis appellatur

appellatur ad Coloſſ.3.quam tradit Rupe. Anſb. & alij.Rectè igitur Angeli circa pectora præcincti zonis aureis oſtenduntur, quia ſanctorum prædicatorum corda nulla debent à ſe diſſenſione ſeiungi,ſed ex ſola charitate cõſtringi, vt ait Ansbert.Et præterea,quia ipſimet debent ſumma erga Deum, & proximũ charitate fulgere.Secunda eſt de caſtitate,quæ zonæ aureæ circa pectora ſimilis dicitur,quia ſancti prædicatores non ſolùm turpia,& inquinata carnis opera,quæ in lumbis reſtringuntur;verùm etiam ipſas immundas cogitationes vigore mẽtis frænare debent: quæ expoſitio ab eodem Ansberto,Rich.de S.Vict.& Haymo traditur.Tertia eſt Abb.Ioachimi,quæ eodem fere cum præcedente recidit: *Zonas*,inquit,*pelliceas circa lumbos habere multorum eſt;auream verò circa pectora paucorum:quia nimirum multi ſunt,qui carnis continentiam ſeruant,paucorum verò eſt mentis munditiam poſſidere. Porrò ad caſtitatem corporis zona pellicea ſufficit, quia carnis maceratio luxuriæ petulantiam domat:hic verò zona aurea neceſſaria eſt,quia nullo modo mentem continere poſſumus,ne per immunda deſideria diſſoluatur;niſi eam indeſinenter ſpeciali meditatione conſtringamus.*

Coloſſ.3.
Rupert.
Ansbert.
Prædicatorũ corda conſtringantur charitate & caſtitate.
Rich. Vict.
Haymo.
Ioachim.
Mentis munditiem poſſident pauci.

Quarta eſt Primaſij per zonam auream accipientis ſapientiam, qua Concionator præſtare debet, iuxta illud Prou. 16.ſecundum editionem Septuag. *Accipe ſapientiam ſicut aurum.* Et meritò circa pectora zona ſtringitur, vbi etiam ſacerdotale pectus iubetur geſtare rationale, vt ſibi mens bene conſcia diuina non audeat reprehendere, ſed laudare iudicia, & illius auri fulgore alios quoq; ad laudandum exhortetur. Quinta eſt aliorum. *Veſtiti ſunt lapide mundo*, id eſt, bona conuerſatione:aut etiam, *lapide*,id eſt,patientia,& manſuetudine. Ezech. 3.*Vt adamantem,& vt ſilicem dedi faciem tuam.*Debet enim prædicator eſſe adamas per manſuetudinem vt attrahat peccatores ad gratiam: ſilex verò per patientiam,vt laborioſum concionandi munus animosè ſuſtineat, & iniurias improborum ſapienter ferat: aut certe per manſuetudinem magnes, per patientiam adamas,quod in laudem Magni Athanaſij,vſurpauit Greg. Naz.in orat.funebri. Duorum inquit, lapidum naturas imitabatur laudabilium:factus enim eſt percutientibus adamas,diſſidentibus magnes.

5.
Primaſius.
Prou.16. 16.
Cõcionator ſit adamas per manſuetudinẽ, ſilex per patientiam.
Ezech.3.6.
Greg.Naz.

ARGVMENTVM.

Adhvc perſeuerat quinta viſio huius operis.Septem illis Angelis, qui ſuperiori capite cum ſeptem phialis plenis iræ Dei apparuerunt,præcipitur,vt eas in terram effundant, in quarum effuſione multa, eaque admiranda prodigia contigerunt,vt patebit ex ſequentibus.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

Et audiui vocem magnam de templo dicẽtem ſeptem Angelis:Ite, & effundite ſeptem phialas iræ Dei in terram.Et abijt primus Angelus,& effudit phialam ſuam in terram:& factum eſt vulnus ſæuum, & peſſimum in homines, qui habebant characterem beſtiæ,& in eos,qui adorauerunt beſtiam, & imaginẽ eius.Et ſecundus Angelus effudit phialam ſuam in mare: & factus eſt ſanguis tanquam mortui, & omnis anima viuens mortua eſt in

mari. Et tertius effudit phialam ſuam ſuper flumina,& ſuper fontes aquarum,& factus eſt ſanguis. Et audiui Angelum aquarum dicentem: Iuſtus es, Domine, qui es,& qui eras ſanctus, qui hæc iudicaſti, quia ſanguinem Sanctorum, & Prophetarum effuderũt,& ſanguinem eis dediſti bibere: digni enim ſunt. Et audiui alterum dicentem: Etiam Domine Deus omnipotens vera,& iuſta iudicia tua Et quartus Angelus effudit phialam ſuam in ſolem: & datum eſt illi æſtu affligere homines, & igni: & æſtuauerunt homines æſtu magno, & blaſphemauerunt nomen Dei habentis poteſtatem ſuper has plagas, neque egerunt pœnitentiam, vt darent illi gloriam. Et quintus Angelus effudit phialam ſuam ſuper ſedem beſtiæ:& factũ eſt regnum eius tenebroſum, & commanducauerunt linguas ſuas præ dolore:& blaſphemauerunt Deum cœli præ doloribus, & vulneribus ſuis,& non egerunt pœnitentiam ex operibus ſuis. Et Sextus Angelus effudit phialam ſuam in flumen illud magnũ Euphratem:& ſiccauit aquam eius, vt præpararetur via regibus ab ortu ſolis. Et vidi de ore draconis, & de ore beſtiæ, & de ore Pſeudoprophetæ exire ſpiritus tres immũdos in modum ranarum. Sunt enim ſpiritus Dæmoniorum facientes ſigna, & procedũt ad reges totius terræ congregare illos in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei. Ecce venio ſicut fur. Beatus, qui vigilat,& cuſtodit veſtimẽta ſua, ne nudus ambulet,& videant turpitudinem eius. Et congregabit illos in locum, qui vocatur Hebraicè Armagedon. Et ſeptimus Angelus effudit phialam ſuam in aërem: & exiuit vox magna de templo à throno, dicens: Factum eſt. Et facta ſunt fulgura, & voces,& tonitrua, & terræmotus factus eſt magnus, qualis nunquam fuit, ex quo homines fuerũt ſuper terram, talis terræmotus, ſic magnus. Et facta eſt ciuitas magna in tres partes: & ciuitates gentium ceciderunt. Et Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicem vini indignationis iræ eius. Et omnis inſula fugit, & montes non ſunt inuenti. Et grando magna ſicut talentum deſcendit de cœlo in homines:& blaſphemauerunt Deum homines propter plagam grandinis, quoniam magna facta eſt vehementer.

COM

COMMENTARIUM VNICUM EXEGETICUM.

De ſeptem Angelis phialas plenas iræ Dei in terram effundentibus.

Imaginaria huius capitis viſio deſcribitur.

SECTIO PRIMA.

PRimum audiuit Ioannes vocem magnam de templo, hoc eſt, de cœlo 1.
dicentem ſeptem Angelis. *Ite, & effundite ſeptem phialas iræ Dei in terram.* Secundò, Primus Angelus effudit phialam ſuam in terram: *Et factum eſt vulnus ſæuum, & peſſimum in homines, qui habebant characterem beſtiæ, & in eos, qui adorauerunt imaginem eius. Peſſimum vulnus* dicitur, id eſt, mirum in modum crucians. Quo etiam ſenſu accipiendum eſt illud Iob. 2. *Egreſſus Satan è facie Domini percuſſit Iob vlcere peſſimo à planta pedis vſq; ad verticem eius. Sæuum* autem appellatur, nō quod ex crudelitate profectum fuiſſet, ſed quod eſſet dirum quoddam vulnus & magnum, atque adeo ſæuitiam, & crudelitatem præ ſe ferret. Tertiò, *Secundus Angelus effudit phialam ſuam in mare, & factus eſt ſanguis tāquam mortui, & omnis anima viuens mortua eſt in mari.* Dicitur mare cōuerſum eſſe in ſanguinem ſicut mortui, id eſt, eum colorem retuliſſe, quem refert cruor hominis occiſi. Per *animam viuentem*, accipienda ſunt omnia aquatilia. Quartò, *Tertius Angelus effudit phialam ſuam ſuper flumina, & ſuper fontes aquarum, & factus eſt ſanguis*, id eſt, omnes aquæ fluminum; & fontium conuerſæ ſunt in ſanguinem. Tum verò addit Ioannes Angelum aquarum, id eſt, Angelum, qui præeſt aquis, (ſunt enim omnia hæc inferiora per Angelos diſtributa, vt eorum curam habeant,) dixiſſe: *Iuſtus es Domine; qui es, & qui eras, ſanctus, quia hæc iudicaſti: quia ſanguinem ſanctorū, & Prophetarum effuderunt, & ſanguinem eis dediſti bibere, digni enim ſunt.*

Iob. 2. Vulnus peſſimum, & ſęuum quid in ſacris.

Quintò, Quartus Angelus effudit phialam ſuam in ſolem, & datum eſt illi 2.
æſtu affligere homines, & igni: & æſtuauerunt homines æſtu magno, & blaſphemauerunt nomen Dei, nec egerunt pœnitentiam. Cum dicitur: *Datum eſt illi æſtu affligere homines, & igni*: ſignificatur tantum fuiſſe æſtum, & ardorem ſolis, vt ignis potius videretur: eſt enim ad verbum græcè: καὶ ἐδόθη αὐτῷ καυματίσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐν πυρὶ, hoc eſt, *Et datum eſt illi æſtuare facere homines in igni.* Sextò, *Quintus Angelus effudit phialam ſuam ſuper ſedem beſtiæ, & factum eſt regnum eius tenebroſum, & commanducauerunt linguas ſuas præ dolore, & blaſphemauerunt Deum cœli præ doloribus, & vulneribus ſuis, & non egerunt pœnitentiam.* Commanducare linguas ſuas hoc loco eſt illas præ rabie, & indignatione mordere, & concidere perinde, atque ſi verè comederentur. Septimò, *Sextus Angelus effudit phialam ſuam in flumen illud magnum Euphratem, & ſiccauit aquam eius, vt præpararetur via Regibus ab ortu Solis*: Additque vidiſſe ſe de ore draconis, & de ore beſtiæ, & de ore Pſeudoprophetæ exeuntes tres ſpiritus immundos in modum ranarum. Octauò dicuntur Reges vniuerſæ terræ congregandi in locum, qui vocatur hebraicè Armagedon. Nonò, *Septimus Angelus effudit phialam ſuam in aërem, &*

exiuit vox magna de templo à throno, dicens: factum eſt. Et facta ſunt fulgura, & voces, & tonitrua; & terræ motus factus eſt magnus, qualis nunquam fuit, ex quo homines fuerunt ſuper terram. Et facta eſt ciuitas magna in tres partes (male quidem Latini codices habent *fracta eſt*, cum græcè habeatur, ἐγένετο id eſt, *facta eſt*,) hoc eſt, tribus magnis hiatibus relictis ex terræmotu ipſa ciuitas manebit diuiſa in tres partes. *Et ciuitates gentium ceciderunt:* multæ enim ciuitates toto orbe terræmotus iſtius magnitudine corruerunt. Prætereà *Babylon magna venit in memoriam ante Deum*, vt meritas pœnas reciperet: multæ etiam inſulæ, & montes vi eiuſdem terræmotus ſunt euerſi. Denique *grando magna ſicut talentum*, id eſt, extraordinariæ cuiuſdam magnitudinis *deſcendit de cælo in homines*, græcè eſt ὡς ταλαντιαῖα appellant autem græci talantiæon, hoc eſt, talentare. id, quod eſt magnæ molis, & vaſtæ magnitudinis, vt annotauit Eraſmus in ſcholiis ſuper Apocalypſim.

Gloſſa. Quid talentum magnũ, mediocre, & minimum.

Gloſſa in hunc locum ait talentum magnum eſſe centum viginti librarum, mediocre Septuag. librarum, minimum librarum quinquaginta. Sed tantum abeſt, vt impij eo grandinis ſupplicio emendati reſipiſcerent, vt potius propter plagam grandinis Deum blaſphemarint. Hæc quoad imaginariam viſionem.

Septem Angelorum phialas effundentium myſterium, & literalis ſenſus iuxta noſtram ſententiam explicatur.

SECTIO II.

1\. Recolenda eſt duplex illa ſeptem horum Angelorum expoſitio, quam ſuperiori cap. tradidimus: vna noſtra, qua diximus per ſeptem hoſce Angelos accipiendos eſſe plurimos Angelos diuinæ iuſtitiæ adminiſtros, qui ſeptem plagas à Ioanne commemoratas extremo illo tempore mortalibus inferent: altera communis, quæ in ſeptem Angelis vniuerſos illius temporis Prædicatores intelligit, qui terribilia à Deo peccatoribus decreta ſupplicia denunciabunt in ſeptem iſtis plagis adumbrata. Igitur hac ſectione docebimus, quid iuxta noſtram ſententiam per has ſeptem plagas accipiendum ſit; in ſequenti eaſdem iuxta communem ſententiam explicabimus.

2\. Itaq; has omnes plagas ad literam, vt verba ſonant accipiendas eſſe arbitramur. Quemadmodum enim olim Ægyptum Deus per Moyſem decem affecit plagis grauiſſimis, quæ in lib. Exodi commemorantur: & deinde ſuccedentibus mundi ætatibus multa, variaq; ſupplicia in orbem, variáſq, prouincias, ac nationes inuexit: ita etiam extremis illis temporibus, cum ſuprà modum Antichriſti, eiúſq; ſectatorum licẽtia, libidóq; dominabitur, impios grauiſſimis plagis affliget miniſterio Angelorum, quæ hoc cap referuntur. Quare quod in primo Angelo dicitur de vulnere ſæuo, & peſſimo, ita vt dicitur, accidet: quanquam incognitum ſit, cuiuſmodínam vulneris genus eſſe debeat. Similem quandam plagam Deus intulit in Ægyptios; Exod. 9. *Factaq́, ſunt vlcera veſicarum turgentium in hominibus, & iumentis*. Et Philiſtæi grauiſſimè in inferioribus, & ſecretioribus corporis partibus diuinitùs afflicti fuerunt, eo quod arcam teſtamenti captiuam retinerent, vt refertur 1. Reg. 5. Itaq; vulnere aliquo ſæuiſſimo punientur diuinitus Antichriſti ſectatores, hoc eſt, vt Ioannes ait, qui characterem beſtiæ habuerint, eiuſq; imaginem adorauerint. Secunda plaga erit in mari, quod conuertetur in ſanguinem, & omnia maris aquatilia interibunt. Sic enim in Ægypto aqua Nili fluminis in ſanguinem conuerſa eſt, & piſces, qui erant in flumine

Extremis mundi tẽporibus impios Deus grauiſſimis plagis afficiet.

Exod. 9. 10.

1\. Reg. 5.

mortui

mortui ſunt, computruitq́; fluuius, & non poterant Ægyptij bibere aquam fluminis. Tertia plaga erit in fluminibus, & fontibus quæ etiam in ſanguinem cõuertentur. Quarta erit ſuper Solem, qui extraordinario, & prodigioſo quodam æſtu terram aduret. Quinta erit ſuper ſedem beſtiæ, id eſt, ſuper regnum Antichriſti, vt interpretatur Andr. Cæſa. quod dicitur reddendum tenebroſum, quia nimirum Antichriſti ſectatores maximis plagis à Deo percuſſi nõ fruentur ampliùs tam proſpero rerum ſuarum ſucceſſu; ſed excruciati doloribus vſqueadeò torquebuntur, vt dicat Ioan. quod præ doloribus, vulneribus, & rabie commanducare debeant linguas, & in Deum execrabiles iactare blaſphemias. Sexta erit in flumine magno Euphrate, qui ſiccabitur, vt præparetur via Regibus ab ortu Solis: nam vti diximus in tractatu de Antichriſto, ex decem illis Regibus qui Antichriſti tempore orbis imperium obtinebunt, tres occidendi ſunt ab Antichriſto, ſeptem reliqui vltro ipſi parebunt: & quoniam aliqui ex his ſeptem erunt eo tempore in partibus Orientalibus, idcircò dicitur ſiccandus Euphrates fluuius, vt facilè poſſint ad Antichriſtum tranſire, cum illoq́; bellum nefarium, & funeſtum Chriſtianis inferre. Andr. Cæſa.

Quod autem hoc loco addit Ioan. exiuiſſe de ore draconis, & de ore beſtiæ, & 3. de ore Pſeudoprophetæ tres ſpiritus immundos in modum ranarum, (haud dubiè propter immunditiam, & importunam loquacitatem) iréq́; ad Reges totius orbis, eóſq; in prælium congregare ad diem magnum omnipotentis Dei, illud ſignificat draconem, id eſt, Diabolum; beſtiam, id eſt, Antichriſtum. Pſeudoprophetam, id eſt, præcurſorem eius, inſignem illum Concionatorem, de quo alias diximus præceptores eſſe tribus inſignibus Dæmonibus, (hoc enim eſt exire de ore ipſorum, id eſt, ad imperium ipſorum) vt eant ad ſeptem illos Reges qui vltro Antichriſto parebunt, eiſq; perſuadeant, vt coacto ex omnibus ſuis prouinciis innumerabili exercitu ſeſe ad Antichriſtum adiungant, vt cum eo bellum Chriſtianis inferant, Chriſtíque nomen penitùs conentur extinguere. Et quoniam omnes illos Chriſtus tandem debet euertere, vt dicitur cap. 17. iſtis verbis: Apoc 17. 14. *Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet illos, quoniam Dominus dominorum eſt:* idcirco dicuntur congregandi in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei, in quo nimirum Chriſtus ſe omnipotentem Deum eſſe declarabit. Vnde ſiccatio Euphratis non plaga eſt aduersùs fideles, ſed iſtis Regibus funeſta, quibus malo ſuo ſiccatur Euphrates, paratúrq; via, vt ad locum certaminis conueniant, ibiq́; ſimul omnes cum Antichriſto diuinitus extinguantur. Siccatio Euphratis Antechriſto, eiuſque ſectatoribus funeſta. Nec verò mirum videri debet, quod Antichriſtus, eiúſque præcurſor poteſtatem habeant præcipiendi dæmonibus, vt huc, illucq́; diſcurrant, legationibúſq; in ſpecie, & forma viſibili fungantur. Etenim Antichriſtus recipiet à Dæmone omnem huiuſmodi poteſtatem, Dæmonibuſque, vt ſatellitibus, miniſtris, & legatis ad omnem hominum perniciem abutetur, vt in tractatu de Antichriſto ex antiquis Patribus oſtendimus. Locus celeberrimus huius prælij indicatur, cum dicitur. *Congregabit illos in locum, qui vocatur hebraicè Armagedon.* Quidam recentiores ſuſcipiantur Armagedon vbi ſit, & eius etymos. eſſe locum prope Hieruſalem, & prope vallem Ioſaphat, vbi iudicium eſt futurum, deducíque à radice ערם *Arum*, quæ ſignificat doloſè agere. & radice *Gadad*, quæ ſignificat exercitum congregare, vt indicetur Deum quodammodo callidè ac doloſè Reges iſtos cum ſuis exercitibus vnum in locum coacturum, vt ſimul omnes extinguat. Conueniunt etiam videri corruptam vocem, & pro *Armagedon* legendum eſſe *Magedon*, ſiue *Maggedo*, quæ fuit vrbs prope Iſraëlem ciuitatem Metropolim decem tribuum, ſitamque ad radices montis Gelboë, quæ vrbs, habuit campum magnum capacem prælij, cuius ſit mentio Maggedo ciuitas metropolis decem tribuũ.

Zachar. 12. 2. Paral. 35. D. Hieron. Nic. Zeger.

Zachar. 12. & 2. Paral. 35. Verùm ſimiles coniecturæ de corruptis nominibus, quæ ſuffugij cauſa excogitari ſolent, non multùm doctoribus probantur, maximè cum omnibus codicibus aduerſantur. D. Hieron. tractatu de nominibus hebraicis, *Armagedon*, inquit, *interpretatur Conſurrectio tecti, ſiue Conſurrectio in priora: ſed melius Mons è latrunculis, vel Mons globoſus*. Nicol. Zeger in Scoliis ſuper Apoc. ait ſecundùm quoſdam interpretari montem Euangelij, vel pomorum, ſiue fructuum. Ex quibus verbi interpretationibus multa doctores colligunt ad ſenſum potius myſticum, quam literalem pertinentia. Quare conuenientius videtur, vt inſcitiam noſtram profiteamur, dicamuſq; hunc locum eſſe nobis incognitum: propter myſterium autem appellari hebraicè *Armagedon*, id eſt, Conſurrectionem tecti, ſiue Conſurrectionem in priora: quia eò nimirum loco diuinitus Antichriſto ſuperato, Regibuſq; eius ſectatoribus euerſis rurſus Eccleſiæ tectum conſurgere debeat, & in priſtinam gloriam vindicari. Aut, certè montem è latrunculi, quia eò Antichriſtus cum ſuis omnibus ſectatoribus conueniet. Montem etiam Euangelij quia in eo Euangelij veritas, falſitaſq; ſectæ Antichriſti declarari debeat. Montem pomorum, ſiue fructuum, quia ibi tandem ferè omnes Chriſti gloriam agnoſcentes, eiuſque potentiam, & diuinitatem prædicantes tanquam pulcherrima poma ex Chriſto nobiliſſima arbore pullulare, & tanquam lectiſſimi fructus colligendi ſunt.

In eo loco vbi ſuperatus fuerit Antichriſtus Eccleſiæ tectū rurſus cōſurget.

4.
Septima plaga cumulmo di futura.
Ioſeph.

Septima plaga erit in aëre: horrifica enim quædam tonitrua perſonabunt, conſpicientur fulgura, & inconditæ per aërem voces audientur, nimirum vt nonnulli interpretantur, quaſi exercituum diſcurrentium: nam ſimilem quiddam accidit ante Hieroſolymæ euerſionem per Titum, vt narrat Ioſeph. libr. 7. de bello Iudaico, cap. 12. *Ante Solis*, inquit, *occaſum viſi ſunt per inane ferri currus totis regionibus, & armata acies tranantes nubila, & ciuitatibus circunfuſæ. Feſto autem die, quem Pentecoſten vocant, nocte Sacerdotes intimum templum more ſuo ad res diuinas celebrandas ingreſſi primum quidem motum quendam, ſtrepitumq́; ſenſerunt: poſtea verò ſubitam vocem audierunt: Migremus hinc.* Sic igitur proximè ante finem mundi voces etiam in cœlo audientur, ſtrepituſque exercituum per aërem diſcurrentium. Quod enim proximè ante finem mundi hoc debeat contingere, ſignificat Ioannes, cum ait, egreſſam fuiſſe vocem magnam de templo, *Factum eſt*, id eſt, iam finis mundi aduenit. Octaua, fiet magnus quidam terræmotus, quo ciuitas magna in tres partes ſcindetur. Hanc vrbem arbitratur Arethas Cæſar. eſſe Hieruſalem, quæ vrbs magna dicta eſt, cap. 11. cum corpora Enoch & Heliæ dicuntur iacitura in plateis ciuitatis magnæ. Quæ expoſitio melior eſt, quam alia, quæ communiter traditur de ciuitate impiorum: haud dubiè enim certa aliqua ciuitas deſignatur, quæ non alia videtur intelligenda, quam ipſa Hieroſolymorum vrbs, quæ eo tempore magna meritò dicitur, quoniã, vti diximus, in tract. de Antichriſto, eam Antichriſtus inſtaurabit, celeberrimamque efficiet. Denique quæ adduntur de Babylone, iam ad capita 17. & 18. pertinent. Atque hæc de literali expoſitione: nunc communem, quæ nobis myſtica videtur, aggrediamur.

Arethas. Apoc. 11. Hieruſalem in tres ſcindetur partes.

***

Com-

Communis de ſeptem Angelis ſeptem phialas effundentibus expoſitio commemoratur.

SECTIO III.

QVanquam ea expoſitio, quam hactenus tradidimus, literalis nobis videatur, non duximus tamen prætermittendam communem, tum ne quis eam in hiſce noſtris Commentariis deſideret; tum quia multa continet ad moralem tractationem ſpectantia. Et licet interpretes varient, ſeligemus tamen ex omnibus vnam, quæ magis cōtextui conſentanea videbitur. Primum igitur dubitant Haymo, & Pannon. cur cum præceptum fuiſſet ſeptem Angelis, vt phialas ſuas in terram effunderent: *Ite*, inquit, *& effundite ſeptem phialas iræ Dei in terram*: ſolus primus in terram fuderit; reliqui omnes mandatum tranſgreſſi videantur, cum alius quidem in mare, alius in flumina, & fontes, alius in Solem, alius ſuper ſedem beſtiæ, alius in Euphratem fluuium, alius in aërem fuderint? Cui dubitationi reſpondent hæc omnia comprehenſa fuiſſe nomine terræ, quæ hoc loco myſticè accipienda eſt, nimirum pro multitudine impiorum. Verùm illud etiam myſterium elici poteſt ſæpe iuſtitiæ miniſtros in ſuppliciis inferendis mandatum Regis, ac Principis excedere, & vbi poteſtatem aliquam puniendi à Rege irato acceperunt, continuò ſibi omnia licere exiſtimare. Hanc enim eandem ob cauſam capit. ſeptimo quidem Angelus clamauit voce magna quatuor Angelis, quibus datum eſt nocere terræ, & mari, dicens: *Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus*. Quid enim opus fuerat addere, *arboribus*, ſi Angeli ſolùm nocendi terræ, & mari habebant poteſtatem? nimirum vidit ille Angelus eos vltra poteſtatem ſibi datam facere, & cum ſolùm illis permiſſum fuiſſet nocere terræ, & mari, etiam arboribus nocere ſolitos, atque idcirco clamauit: *Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus*. Præterea timuit, ne ſtricte admodum interpretarentur mandatum Principis de conferendo beneficio, niſi conceptis verbis arbores expreſſiſſet: ferè enim ſolent Regis miniſtri poteſtatem quidem puniendi, ampliſſimè: beneficia autem conferendi, ſtrictè interpretari. 1.

Haymo. Pannon.

Cur phialas omnes in terram non effuderint.

Apoc. 7. 3.

Miniſtri iuſtitiæ in inferendis ſuppliciis mandatum Regis ſolent excedere.

Secundò, primus Angelus, qui effudit phialam in terram, iuxta communem expoſitionem, quam ſequuntur Primaſius, Richardus de ſancto Vict. Haymo, Anſbertus, Pannonius, Ioachimus Hugo Cardinalis, ſignificat Apoſtolos, qui fidem Chriſti prædicare cœperunt, comminantes iram Dei maximam ſuper eos venturam, niſi fidem eius reciperent. Significantur autem Iudæi nomine terræ, quia terrenis commodis inſiſtunt. *Factum eſt vulnus ſæuum, ac peſſimum*, videlicet peccatum infidelitatis, quia Chriſtū vt Regem, ac Meſſiam noluerunt. Ad exaggerandum autem hanc Iudaici populi infidelitatem appellatur vulnus ſæuum ac peſſimum, hoc eſt, ferè inſanabile. Et quoniam hæc Iudæorum infidelitas vſque ad Antichriſti tempora perdurabit, quem ipſi tanquam Meſſiam recipient, idcirco ſubiungitur: *In homines, qui habent characterem beſtiæ, & in eos qui adorauerunt imaginem eius*. Poteſt quoque per vulnus ſæuum, ac peſſimum deſignari hæc Iudæorum extrema captiuitas, quam vſque ad finem mundi patientur. 2.

Primaſ. Rich Vict. Haymo. Anſbert. Pannon. Ioachim Hugo Card.

Iudæi terræ nomine cur ſignificentur.

Eorundem item infidelitas vulnus ſæuū ac peſſimū cur appelletur.

Tertiò, ſecundus Angelus, qui effudit phialam in mare, deſignat Concionatores, qui Gentibus Euangelium prædicabunt, vt exponit Richardus de Sancto Victore. Rectè enim per mare Gentilitas per falſorum Deorum diuerſitatem fluctuans intelligitur. Hi igitur Prædicatores Gentilibus in in infidelitate permanentibus diuinam iram impendere denuntiabunt, quod eſt phialam plenam iræ Dei effundere: quorum pœna eſt maris in ſanguinem conuerſio 3.

Rich Vict.

Gentilitas deſignatur per mare.

tanquam mortui, quo ſignificatur Gentilium reprobatio, per quam ſempiternæ morti adiudicantur. Alij per mare mundanos homines accipiunt: quòd enim mundus maris nomine adumbrari ſoleat, vt alia interim omittamus, perſpicuum eſt ex illis verbis Eſai. 23. *Erubeſce Sidon: ait enim mare: fortitudo maris dicens: Non parturiui, & non peperi, & non enutriui iuuenes, nec ad incrementum duxi virgines.* Quo loco per mare, mundum intelligit D. Hieronym. Verùm non eſt prætermittenda obiter elegans D. Ambroſij expoſitio: is enim libro de Helia, & ieiunio, cap. 19. expendit conqueri mare de cupiditate eorum, qui ipſum negotiandi cauſa nauigationibus exagitant. *Tanquam fatigati*, inquit, *elementi vox iſta eſt, ac dicentis: Erubeſce Sidon: hoc eſt, meos fluctus negotiator arguis, cum ſis ipſe fluctibus inquietior. Erubeſce quaſi pudore, ſiquidem periculo non moueris: verecundiores venti ſunt, quam veſtræ cupiditates: illi habent otia ſua; nunquam veſtra quærendi ſtudia feriantur: & cum otioſa tempeſtas eſt, nunquam veſtra otioſa ſunt nauigia. Non parturiui, nec peperi, nec nutriui iuuenes? quid me inquietant, quos neſcio, quos non agnoſco.*

Eſai. 23. 4. Mundus maris nomine adumbratur in ſacris. D. Hieron. D. Ambr.

4. Quartò, tertius Angelus, qui effudit phialam ſuper flumina, & fontes aquarum, vt vult Hugo Cardinalis gerit perſonam Concionatorum contra Hæreticos, & Schiſmaticos diuina iudicia denunciantium, qui per flumina, & fontes exprimuntur: quoniam continent, & ſcaturiunt aquam peſſimorum dogmatum. Quam ob cauſam de illis dicitur 2. Petr. 2. *Hi ſunt fontes ſine aqua,* (nimirum veræ, ſanæq; doctrinæ) *nebulæ turbinibus exagitatæ quibus caligo tenebrarum reſeruatur.* Porrò fundente Angelo phialam, aquæ fluminum, & fontium verſæ ſunt in ſanguinem: quo indicatur plaga Hæreticorum deteſtabilis, & execranda, Deumque maximè in Hæreticos ſæuiturum.

Hugo Card. 2 Petr. 2. 17. Hæreticorum plaga deteſtabilis.

5. Quintò, quartus Angelus effudit phialam in ſolem, hoc eſt, in Eccleſiæ Prælatos, non rectè Eccleſias à Chriſto ſibi commiſſas adminiſtrantes; quin potiùs malo exemplo, peruerſaq; adminiſtrandi ratione omnia diſturbantes. Ita plerique apud Cœlium Pannonium, à qua expoſitione ipſe non multùm abhorret, meritòque reiicit aliorum ſententiam per *ſolem* hoc loco Romanum Pontificem accipientium. Communiter interpretes per *ſolem* hoc loco Antichriſtum accipiunt, qui extremis illis temporibus per ſummam potentiam, & admiranda prodigia quaſi ſol in mundo fulgebit. Sed rectius eſt, vt ſolis nomine Prælatos in vniuerſum accipiamus, qui ſoli meritò comparantur, quia eorum eſt in Eccleſiis verbo, & exemplo ſplendeſcere. Itaque malis Eccleſiæ prælatis, qui tunc erunt non pauci, Angelus iſte acerbiſſima ſupplicia comminatur. Quod verò ſubiungitur: *Et datum eſt illi:* non intelligendum eſt conceſſum fuiſſe Angelo, vt male credit Primaſ. ſed conceſſum fuiſſe ſoli, vt æſtu, & igne homines cruciaret. Etenim ſemper incommoda, quæ illis plagis commemorantur, non ad Angelum pertinent, ſed ad locum, in quo phialæ funduntur. Cum ergo quartus Angelus dicatur effundere phialam ſuam in ſolem, de ſole accipiendum eſt, quod ſequitur, datum eſſe illi æſtu affligere homines, & igne. Et ita intelligendum, quod ex iniuſtis, maliſque Prælatis, ſuiſque vtilitatibus tantùm ſeruientibus profectum fuerit, vt homines maximè cruciarentur, & quaſi iniuſtis legibus, iudiciiſque oppreſſi æſtuarent, vnde vlterius propter malos, iniuſtoſque Prælatos Deum blaſphemauerint, in ſuaque ipſorum peruicacia magis obfirmati noluerint agere pœnitentiam.

Pannon. Malis Eccleſiæ prælatis acerbiſſima ſupplicia comminatur Angelus. Primaſ.

6. Sextò, in quinto Angelo, qui effudit phialam ſuam ſuper ſedem beſtiæ, communiter interpretes accipiunt Concionatores, qui aduerſus multitudinem reproborum Antichriſto adhærentium diſputabunt: meritò autem reprobi

Reprobi ſunt Antichriſti ſedes.

ſedes

ſedes beſtiæ appellantur, quoniam in illis Antichriſtus regnabit. *Et factum eſt,* inquit, *regnum eius tenebroſum*: tum quia Deus regnum Antichriſti obſcurabit, tandemque omnino euertet; tum quia eius ſectatores non illuminabit peculiaribus illis auxilijs, mentiſque illuſtrationibus, quibus Sanctos illuminare conſueuit.

Septimò, in ſexto Angelo, qui effudit phialam ſuam in flumen magnum Euphratem, deſignantur concionatores comminantes Principibus, magniſque, ac potentibus viris, qui Antichriſto adhærebunt: per flumen enim magnum Euphratem potentia huius ſeculi, felicitaſque mundana exprimitur. Itaque Deus Principum, ac Tyrannorum, qui Antichriſtum receperint, potentiam, opeſque extenuabit, proſperumque ſecundarum rerum curſum cohibebit, quod eſt Euphratem fluuium exſiccare, vt præparetur via Regibus Orientalibus, id eſt, Catholicis, ac fidelibus, qui Orientem, id eſt, Chriſtum, inhabitant, iuxta illud 1. Petr. 2. *Vos eſtis genus electorum, regale ſacerdotium.* Itaque felicitatem Principum ſectatorum Antichriſti, Chriſtianoſque perſequentium Deus extinguet, vt Reges iſti Orientales tandem è tantis calamitatibus erecti, excitatique reſpirent. Atque hæc quidem iuxta communiorem huius loci expoſitionem, quæ nobis tamen myſtica potiùs quàm literalis videtur. 7.

Felicitatem mundanam exprimit Euphrates.

1. Petr. 2. 9.

Felicitatem Principum ſectatorum Antichriſti Deus extinguet.

8. Illud fortaſſe veriùs, Euphratem hoc loco non tranſlatè, ſed propriè accipiendum, eoque tempore exſiccandum prædici, vt per illum pateat via Regibus Orientalibus, quò poſſint ex Oriente ad partes Occidentis facilè commeare, vel vt ſeſe ad Antichriſtum per id tempus Occidentis prouincijs agentem adiungant, vt collectis in vnum copijs aduersùs Eccleſiam bellum gerant, quemadmodum plerique interpretantur: vel, quod nobis videtur probabilius, non vt aduersùs Eccleſiam Euphratem traijciant; ſed potiùs, vt pro Eccleſia, ac fidelibus contra Antichriſtum, eiuſq; exercitum decertent. Nam cùm Euphrates non niſi diuina potentia exſiccandus ſit, (ſiquidem Deus eſt, qui ſextum hunc Angelum phialam iræ ſuæ in Euphratem iubet effundere) non eſt veriſimile illum eius rei gratiâ ſiccandum fore, vt Orientis Regibus via ad perſequendam Eccleſiã muniatur; ſed potiùs ad eam ab Antichriſti tyrannide pro viribus, quoad poterũt, vendicandam. Itaque plaga hæc ad Antichriſtum pertinet, quoniam idcircò Deus ſiccabit Euphratem, vt iram ſuam per Orientales Principes in Antichriſtum, eiuſque ſectatores exerceat. Atque in hanc ſententiam interpretantur nonnulli recentiores illud Pſalm. 67. *Regna terræ cantate Deo: pſallite Domino, pſallite Deo, qui aſcendit ſuper cælos cælorum ad Orientem*: Vbi *aſcendere* idem eſt, atque *equitare*: equitare autem Deus, Chriſtuſque dicitur, cùm regna aliqua, ſiue prouincias ad ſui cognitionem, fidemque traducit. Quia enim fidei prædicatio in ſacris literis bellum dicitur, quod cum gentium erroribus, perfidiaque ſuſcipitur, vt ex Dauidis potiſſimùm, Eſaiæ, Zachariæque vaticinijs manifeſtum eſt: inde eſt, quòd Chriſtus in conuerſione gentium, tanquam Princeps, bellatorque potentiſſimus equitare dicitur, iuxta illud Abac. cap. 3. *Qui aſcendis ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio.* Eandemque ob cauſam Apoſtoli, & reliqui concionatores euangelici duces nominantur, & bellicis nominibus, velut equorum, arcuum, belli, Zachar. 9. & 12. alijſque ſimilibus cenſentur. Quare cùm dicitur Chriſtus aſcendere ſuper cœlos cœlorum ad Orientem, de Orientalium prouinciarum ad fidem conuerſione accipere oportet, vt prænunciet Propheta fore, vt ſicut primùm Chriſtus in partibus Occidentis equitauit, iuxta illud, quod in eodem Pſalmo præceſſerat: *Iter facite ei, qui aſcendit ſuper Occaſum: Dominus nomen illi*: quibus verbis Europæ, Africæ, & Occidentalium partium

Reges Orientales contra Antichriſtũ decertabũt.

Pſal 67. 33.

Equitare quando dicatur Deus.

Abac. 3. 8.

Zachar. 9. & 12.

Occidentaliũ partium conuerſio prædicitur.

Aſiæ conuerſio prædicitur, in quibus multò glorioſiùs fides Chriſti, quàm in Orientis regionibus, Meſopotamia ſcilicet, Arabia, Perſia, atque India recepta eſt: ita è contrario ſecundum Chriſti aſcenſum ad Orientem futurum, ijſque in partibus Chriſtum magna cum gloria, nominiſque ſui celebritate ſuper innumerabiles nationes, potentiſſimoſq; Reges, ac Dynaſtas aſcenſurum, qui ipſius fidei, legiſque imperium ſuſcipere debeant, vt noſtris iam temporibus diuino beneficio magna ex parte factam videmus; atque ad extrema mundi tempora cumulatiùs implendum exiſtimamus, videlicet innumeras tunc nationes, earumque Reges, ac Principes futuros Chriſtianæ fidei, ac religionis cultores, ex quibus erunt hi Reges Orientales, qui traiecto Euphrate, aduersùs Antichriſtum coacto numeroſo exercitu ire parent, cum eoque acerrimum pro Eccleſia, Chriſtique fide, ac religione bellum gerant. Id quod cùm fiet, tunc verò Antichriſtus magis irritabitur, conabiturque per prædicatores ſuos Catholicis concionatoribus obſiſtere; imò Principes ſibi ſubiectos ad redintegrandam aduersùs fideles perſecutionem incitare. Quam ob cauſam tres ſpiritus immundos tanquam legatos mittet ad vniuerſos terræ Principes, ac Dynaſtas: de quibus tamen omnibus Chriſtus in campo Armagedon glorioſè triumphabit, cuius campi expoſitio ex ſuperiori ſectione petenda eſt.

9. Rich. Vict. Haymo. Pannonius. Denique in ſeptimo Angelo, qui effudit phialam ſuam ſuper aërem, vt volunt Richardus de S. Victore, Haymo, Pannonius, & alij, intelliguntur concionatores aduersùs aëreas poteſtates, ſiue Dæmones in iſto aëre agentes diuina iudicia denunciantes, quòd Antichriſtum, eiuſque ſectatores aduersus Eccleſiam incitauerint. Rectè enim per aërem eiuſmodi aëreas poteſtates deſignari oſtendit illud ad Epheſ. 6. *Non eſt colluctatio aduersùs carnem, & ſanguinem: ſed aduersùs Principes, & poteſtates, aduersùs mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus.* Cùm igitur iſtæ aëreæ poteſtates ex hoc aëre, vbi modò ſunt, in gehennam præcipites agentur, audietur quamprimùm vox de cœlo quaſi cœlitum gratulantium. *Factum eſt*. Quæ deinde ſubijciuntur de diuiſione ciuitatis magnæ in tres partes, de Babylone myſtica hoc eſt, multitudine impiorum accipienda ſunt, quæ vt exponit Richardus, ſicut modò tribus partibus continetur, videlicet Paganiſmo, Iudaiſmo, & falſo Chriſtianiſmo: ita in fine mundi in tres partes ſecabitur per diuerſitatem ſupplicij: aliter enim Pagani, aliter Iudæi, aliter falſi Chriſtiani punientur. Reliqua, quæ de inſulis, montibus, grandineque dicuntur, ad pœnam etiam reproborum pertinent, vt fusè Richardus, aliique exponunt. Illud diſſimulandum non fuit quod idem author animaduertit, comparari grandinam talento, eo quòd ſupplicium apud inferos ſempiternum, quo Deus in damnatos animaduertit, ſuæ æquitatis examine ponderat, prout ſingulorum merita depoſcunt.

Per aërem deſignantur Dæmones. Epheſ. 6. 12.

Richardus.

Eadem ſeptem Angelorum phialas effundentium viſio ad ſeptem lethalia crimina myſticè accommodatur.

SECTIO IV.

1. DVximus operæpretium poſt traditam duplicem literalem expoſitionem quandam aliam myſticam de his ſeptem plagis afferre, viſionemque accommodare ſeptem capitalibus criminibus: ſunt enim multa, eaque aptiſſima, quæ

quæ in hanc expoſitionem conueniant. Primus igitur Angelus effudit phialam ſuam in terram, id eſt, ſuper inuidos, qui terreo colore propter triſtitiam, ac mœrorem, quem de aliena fœlicitate concipiunt, terram ipſam imitantur. Rectè autem ſubiungitur: *Factum eſt vulnus ſæuum, & peſſimum in eos, qui habebant characterem beſtiæ*: tum quia inuidi peculiari ratione characterem beſtiæ habent, eo quòd inuidia ſit Dæmonis propria, quippe in hominibus fœlicitatem inuidet; tum quia nullum vulnus eſt, quàm inuidia, crudelius, & immanius: quippe quæ eum, cui dominatur, crudeliter ſauciat: etenim inuidus conſumitur triſtitia, & alienis bonis contabeſcit. Id quod expendit D. Chryſoſt. ſuper 12. cap. epiſt. 1. ad Corint. *Inuidia*, inquit, *mala ſua neſcit, ſucceſſu liquitur aliorum expreſſa quædam Satanæ imago, Habet inuidus in ſe pectus ſuum corrodentem vermem, venenifontem, & febrem ardentiſſimam, qua vritur. Melius eſſet habere ſerpentem in viſceribus ſeſe volutantem, quàm liuorem intus depaſcentem.* Et hom. 1 in Pſalm. 51. in eandem ſententiam annotauit verba illa, quæ dixit frater Dauidis natu maximus, eidem gloriam, & famam inuidens, quam, ex ſingulari cum Gigante certamine conſecutorum eſſe præuidebat: *Quare veniſti, & quare dereliquiſti paucúlas oues in deſerto? Ego noui ſuperbiam tuam, & nequitiam tuam. Sicut tinea*, inquit Chryſoſtomus: *comedit veſtimentum: ſic & inuidia inuidentem conſumit.* Hanc nimirum ob cauſam concidit vultus Caim, cum vidit Deum ad Abel fratris munera reſpexiſſe, vt patet ex illis verbis Domini, Geneſ. 4. *Quare iratus es, & cur concidit facies tua? nónne ſi bene egeris, recipies? ſin autem malè, ſtatim in foribus peccatum tuum aderit:* Quo loco peccatum pro peccati punitione ſumitur. Eſt autem obiter aduertendum pro eo, quod nos habemus: *In foribus peccatum tuum aderit* eſſe hebraicè, *Ad oſtium peccatum tuum robes*, id eſt, cubans, à radice *Rabas*, id eſt, cubare, ſiue iacere, & eſt proprium leonum cubantium, veluti Geneſ. 49. *Requieſcens accubuiſti, vt leo.* Itaque ſic locus accipiendus eſt: ſtatim peccatum in foribus tanquam leo, vel moloſſus cubabit ad teipſum terrendum, ac deuorandum, hoc eſt, ſupplicium, ac pœna mox peccatum, & culpam conſequetur. D. Auguſt. viperæ ſimilem dixit eandem ob cauſam ſerm. 83. de tempore. *Sicut*, inquit, *aiunt viperas dilacerato illo ipſo materno vtero, in quo conceptæ ſunt, naſci: ita & inuidiæ natura illam ipſam animam, à qua concepta eſt, conſumit, & perdit:* Denique Euſeb. auctor græcus (vt refertur in catena græca in Geneſ. de inuidia intellexit illud, quod Geneſ. 27. dicitur de Eſau, cum ſibi vidit præreptam à fratre Iacob benedictionem patris: *Irrugiit clamore magno, & conſternatus ait, &c.* Non tam, inquit, dolet præreptam benedictionem, quam fratris inuidet dignitati, vt qui liuenti ingenio fratris damno magis, quam ſuo commodo inuigilaret: id quod arguit & clamor vehemens, & conſternatio. Quis verò dubitet conſternationem iſtam exprimere malum illud, quod inuidia in inuidi mentem infert in illam vſque ad conſternationem, & interitum crudeliter ſæuiendo.

Primi Angeli phiala effuſa ſuper terram inuidorum.

Bono alieno quàm tabeſcat inuidus. D. Chryſoſt.

1 Reg. 17.

Geneſ. 4. 6.

Peccatum vt leo accubans ad deuorandum.

Gen. 49. 9.

Viperæ ſimilis inuidia. D. Auguſt.

Euſeb. Eſau in fratré inuidia. Gen 27. 34.

Secundus Angelus effudit phialam ſuam in mare, & factus eſt ſanguis tanquam mortui, & omnis anima viuens mortua eſt in mari. Significatur acedia, quæ mari propter amaritudinem comparatur: eſt enim triſtitia, ſiue amaritudo quædam, ac tædium de ſpirituali bono. Etenim, vt ait D. Thom. 2. 2. quæſt. 35. art. 2. triſtari de bono diuino, de quo charitas gaudet, pertinet ad ſpeciale vitiũ, quod vocatur acedia. Meritò autem factus eſt ſanguis tanquam mortui, & omnis anima viuens mortua eſt in mari; quia per acediam virtutes omnes, quæ in anima viuebant, languent, & quodammodo moriuntur. Diuus Gregor. libr. 31. moral. ſex aſſignat acediæ filias, malitiam, rancorem, puſillanimitatem

2. Secũda phiala effuſa in mare acediæ.

D. Thom.

D. Greg. Acediæ filiæ.

deſperationem, corporum circa præcepta, euagationem mentis circa illicita. D.
D. Iſidor. Iſidorus in lib. de ſummo bono diſtinguit triſtitiam ab acedia, aitque triſtitiam
eſſe, quatenus à laborioſo opere, ad quod eſt obligatio, receditur: acediam verò,
quatenus fit ad quietem indebitam conuerſio. Tunc ſubiungit ex triſtitia oriri
rancorem, puſillanimitatem amaritudinem, deſperationem; ex acedia verò ſe-
ptem vitia, otioſitatem, ſomnolentiam, importunitatem mentis, inquietudinem
corporis, inſtabilitatem, verboſitatem, curioſitatem proficiſci: de quibus legen-
Fugienda accidia vniuerſitatis rerum exemplo. dus eſt D. Thom. quæſt. citata, art. 4. Fugiendam acediam docet ipſa rerum vni-
uerſitas, in qua nihil eſt otioſum; ſed omnia res illas, ad quas deſtinata ſunt ab
auctore naturæ, ſumma alacritate conficiunt. Quod præcipuè cernere liceat in
Pſal. 18. 5. ſole, cuius in naſcendo alacritatem admiratur Regius vates, Pſalm. 18. *In ſole, ſeu*
vt eſt Hebraicè, *ſoli poſuit tabernaculum ſuum: & ipſe tanquam ſponſus procedens de*
thalamo ſuo exultauit vt gigas ad currendam viam: quaſi dicat: ipſe ſol, vbi nocturno
tempore in hemiſphærio inferiori delituit, ſummo mane procedit magno cum
ſplendore; quemadmodum ſi ſponſus ſplendidiſſimis indutus veſtibus proce-
dat è thalamo, è quo cum progreditur, expectantes amici exhilarantur, & gra-
tulabundi excipiunt venientem: & tanquam gigas aliquis potentiſſimus ad con-
Exemplum diligẽtiæ in Abrahamo. ficiendum præſcriptum ſibi ſpacium prõptus, & expeditus exoritur. Exemplum
diligentiæ, ſtudijque rerum diuinarum præbuit Abrahamus, Geneſ. 18. cum ad
Gen. 18. 6. excipiendos Angelos feſtinauit ad tabernaculum, dixitque Saræ: *Accelera tria*
ſata ſimilæ commiſce, & fac ſubcinericios panes. Ipſe verò ad armentum cucurrit, &
tulit inde vitulum tenerrimum, & optimum, deditque puero, qui feſtinauit, &
Origen. coxit illum. Quem locum ita expendit Orig. hom. 4. in Gen. *Senex currit, Sara*
Omnia dona ſpiritualia ſuffocat accidia. *accelerat, puer feſtinat, nullus piger inuenitur in domo ſapientis.* Quod autem omnis
anima viuens, hoc eſt, omnia ſpiritualia dona in hoc acediæ mari moriantur,
perſpicuum eſt ex Prouerb. 24. *Per agrum hominis pigri tranſiui, & per vineam vi-*
Prou. 24. 30 *ri ſtulti: & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerunt ſuperficiem eius ſpinæ, & ma-*
ceria lapidum deſtructa erat. Id quod myſticè fuit adumbratum in Adonibe-
Iudic. 1. zec, qui Iudic. 1. dicitur ampuraſſe ſepruaginta Regibus manuum, & pe-
dum ſummitates. Sic enim Dæmon per accidiam quaſi manuum, pedúm-
que ſummitates hominibus amputat, inutiles eos ad quicquam boni agendum
reddens.

3\. Tertius Angelus effudit phialam ſuam ſuper flumina, & ſuper fontes aqua-
Tertia phiala ſuper gulæ fontes, & flumina. rum; & factus eſt ſanguis. Nomine fluminum, & fontium plerique gulam ac-
cipiunt, cui explendæ immenſa diuitiarum flumina, aurique fontes vix ſuffi-
ciunt. Qui tamen omnes in ſanguinem conuertuntur: quoniam vt dicitur Prou.
Prou. 21. 17 21. *Qui diligit epulas in egeſtate erit.* Nec verò ſolùm in præſenti vita, ſed etiam in
Gula in hac, & alia vita egenum reddit. futura: vnde diues ille epulo apud inferos guttulam aquæ expetebat, quæ ta-
men ei iure negabatur. Et ad Philip. 3. *Multi ambulabant, quos ſæpe dicebam vobis*
(nunc autem & flens dico) inimicos crucis Chriſti, quorum finis interitus, quorum Deus ven-
Philip 3 18. *ter eſt, & gloria in confuſione ipſorum, qui terrena ſapiunt.* In huius rei typũ, 4. Reg. 25.
4. Reg 25. Nabuzardan Princeps coquorum, ſeruus Regis Babylonis deſtruxit muros
Nabuzardã typus gulæ dedit. Hieruſalem: quia venter, cui tanquam coquorum Principi omnia ſeruiunt, vni-
uerſas opes, imò & virtutum ædificia, ac muros, quibus anima ſe tuetur, fundi-
tus euertit. Imò ſicut idem Nabuzardan vaſa templi tranſtulit in domum Re-
gis Babylonis, fecitque vaſa templi vaſa palatij, & coquinæ: ita interdum lu-
xui, & abdomini dediti Eccleſiaſtici beneficiorum redditus, qui etiam vaſa ſa-
cra appellari poſſunt, efficiunt vaſa coquinæ, cum iis ad infinitos gulæ ſumptus
D. Hieron. ſuſtinendos abutuntur. Denique eleganter dixit Hieronymus in epiſtola ad Sa-
liuam

linam. *Procul ſint,inquit,à conuiuiis craſſa turtures,& aues omnes,quibus ampliſſima patrimonia auolant.*

Quartus Angelus effudit phialam ſuam in ſolem: & datum eſt illi æſtu affligere homines,& igni:& æſtuauerunt homines æſtu magno,& blaſphemauerunt nomen Dei. Hæc plaga ſuper iram infligitur: rectè namque in ſolem phiala effunditur,cùm ita dominatur:quia nihil magis lumen rationis obſcurat,& quodammodo ſolem mentis de medio tollit, quàm ira: eſt enim ira furor breuis. Imò Seneca tract. de ira, docet nullam eſſe viam expeditiorem ad inſaniam, quàm iram. Quo ſenſu dixit Paulus ad Rom. 12. *Non voſmetipſos defendentes, ſed date locum iræ*,quaſi videlicet furioſo:ſic enim furioſis hominibus liberum locum damus. A qua expoſitione non multum abhorret D. Baſilius cum ſic locum interpretatur. *Date*,inquit,*locum iræ quaſi torrenti, qui ebuia quæque impetu ſuo rapidiſſimo deuoluit.* Meritò quoque ſubiungitur conſequutum fuiſſe æſtum, & blaſphemiam,quia propter iram ſanguis æſtuat,& efferueſcit,cumq; feruorem blaſphemiæ in Deum,ſanctóſque conſequuntur.

4 Quarta phiala ſuper ſolem iræ.

Iræ furor. Seneca. Rom 12 19. D. Baſilius.

Quintus Angelus effudit phialam ſuper ſedem beſtiæ, hoc eſt, ſuper ſuperbiam, quæ ſedes eſt dæmonis, iuxta illud Iob 41. *Ipſe eſt Rex ſuper vniuerſos filios ſuperbiæ.* Factum eſt regnum eius tenebroſum, quia tandem Deus, qui ſuperbis reſiſtit, Iacob. 4. eorum ſuperbiam frangit, dominatúmq; obſcurat: & quia ſuperbi ex humiliatione incredibilem dolorem concipiunt, propterea dicuntur præ tabie ſuas ipſorum linguas commanducaſſe. Sextus Angelus effudit phialam in flumen magnum Euphratem,hoc eſt,in libidinem,& luxuriam,quæ Euphrati flumini comparatur, tum quia inſtar Euphratis rapidiſſimi fluminis magnam hominum partem ſecum deuoluit: tum quia dulcium aquarum nomine rectè voluptas carnalis exprimitur:ſiccantur autem aquæ fluminis,quia tandem voluptarij homines,& plurimis in hac vita tum morbis,tum aliis miſeriis diuexantur,& ſempiternis tandem apud inferos tormentis cruciantur. Denique ſeptimus Angelus effudit phialam in aërem, hoc eſt, in auaritiam, quæ inſtar cameleontis aëre veſcitur,nec bonis,quæ poſſidet,vnquam fruitur. Hanc enim etiam ob cauſam auaritia appellatur *idolorum ſeruitus*, ad Galat. 5. quoniam,vt ait D.Chryſoſtomus, ſicut idololatræ venerantur idola, nec ea præ reuerentia tangere audent; ita auarus pecunias tanquam idolum veneratur, nec eas præ reuerentia audet contingere,ſed inani tantùm earum aſpectu delectatur.

5. Quinti Angeli phiala in ſuperbiã. Iob 41 25. Iacob. 4. Sexti Angeli phiala in luxuriam.

Septimi Angeli phiala in auaritiæ aërem Gal. 5 10. D. Chryſoſt.

ARGVMENTVM.

Richardus de Sancto Victore exiſtimat caput hoc ad quintam adhuc viſionem huius operis pertinere: fortaſſe ex eo quod vnius è ſeptem Angelis habentibus ſeptem phialas plenas iræ Dei mentio fiat. Sed rectius Pannonius cum aliis hinc ſextam viſionem inchoat, in qua de damnatione meretricis magnæ,& ruina Babylonis diſſeritur,vt patebit ex ſequentibus.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

ET venit vnus de ſeptem Angelis,qui habebāt ſeptem phialas,&locutus eſt mecum dicens:Veni,&oſtendam tibi damnationem meretricis magnæ , quæ ſedet ſuper aquas multas,cum qua fornicati ſunt reges terræ,& inebriati ſunt,qui inhabitant terram, de vino proſtitutionis eius.Et abſtulit me in ſpiritu in deſertum. Et vidi mulierem ſedentem ſuper beſtiam coccineam, plenam nominibus blaſphemiæ,habentem capita ſeptem,&cornua decem. Et mulier erat circundata purpura , & coccino, & inaurata auro,& lapide pretioſo, & margaritis, habens poculum aureum in manu ſua plenum abominatione,& immunditia fornicationis eius. Et in fronte eius nomen ſcriptum:Myſterium:Babylon magna,mater fornicationum , & abominationum terræ. Et vidi mulierem ebriam de ſanguine Sanctorum , & de ſanguine Martyrum Ieſu. Et miratus ſum,dum vidiſſem illam,admiratione magna. Et dixit mihi Angelus : Quare miraris?Ego dicam tibi ſacramentum mulieris, & beſtiæ,quæ portat eam,quæ habet capita ſeptem,& cornua decem. Beſtia,quam vidiſti,fuit, & non eſt, & aſcenſura eſt de abyſſo, & in interitum ibit, & mirabuntur inhabitantes terram (quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ à conſtitutione mundi) videntes beſtiam,quæ erat,& non eſt.Et hic eſt ſenſus,qui habet ſapientiam. Septem capita ſeptem montes ſunt,ſuper quos mulier ſedet, & reges ſeptem ſunt.Quinque ceciderunt,vnus eſt,& alius nondum venit:& cum venerit, oportet illum breue tempus manere. Et beſtia, quæ erat,& non eſt, & ipſa octaua eſt, & de ſeptem eſt, & in interitum vadit.Et decem cornua, quæ vidiſti,decem reges ſunt , qui regnum nondum acceperunt,ſed poteſtatem tanquam reges vna hora accipient poſt beſtiam. Hi vnum conſilium habent, & virtutem, & poteſtatem ſuam beſtiæ tradent. Hi cum Agno pugnabunt : & Agnus vincet illos , quoniam Dominus dominatorum eſt , & Rex regnum:& qui cum illo ſunt vocati, electi, & fideles. Et dixit mihi: Aquæ,quas vidiſti,vbi meretrix ſedet,populi ſunt,& gentes,& linguæ.Et decem cornua,quæ vidiſti in beſtia: hi odient fornicariam, & deſolatam facient illam,& nudam, & carnes eius manducabunt, & ipſam igni concremabunt : Deus enim dedit in corda eorum, vt faciant,quod placitum eſt illi, vt dent regnum ſuum beſtiæ, donec conſummentur verba Dei. Et mulier, quam vidiſti, eſt ciuitas magna,quæ habet regnum ſuper reges terræ.

COMMENTARIVM
PRIMVM EXEGETICVM.

De ſexta viſione Ioannis.

Imaginaria huius cap. viſio deſcribitur.

SECTIO PRIMA.

1\. Commemorat Ioannes veniſſe ad ſe vnum de ſeptem Angelis, qui habebant ſeptem phialas, de quibus dictum eſt ſuperiori cap. dixiſſeque ſibi: *Veni: oſtendam tibi damnationem meretricis magnæ quæ ſedet ſuper aquas multas, cum qua fornicati ſunt reges terræ.* Tum addit apparuiſſe ſibi huiuſmodi viſionem. Primò, vidit mulierem ſedentem ſuper beſtiam coccineam plenam nominibus blaſphemiæ, habentem capita ſeptem, & cornua decem. Quod ait, *Mulierem ſedentem ſuper beſtiam coccineam*: dubium eſt in latina editione, vtrum illud nomen *coccineam*, ad beſtiam, an ad mulierem pertineat? Vtrùm ex græco contextu eſt perſpicuum non poſſe ad mulierem, ſed ad beſtiam ſpectare. (Dubitatio.) Sic enim græcè legimus: εἶδον γυναῖκα καθημένην ἐπὶ θηρίον κόκκινον. Secundò, mulier erat circundata purpura, & coccino, & inaurata auro, & lapide pretioſo, ac margaritis. Tertiò, habebat poculum aureum in manu, plenum abominatione, & immunditia fornicationis eiuſdem. Quartò, in fronte eius erat nomen ſcriptum: *Myſterium. Babylon magna, mater fornicationum, & abominationum terræ.* Quidam exiſtimant nomen ſcriptum in fronte fuiſſe hoc nomen, *Myſterium*: alij, quod videtur probabilius, ſentiunt nomen ſcriptum fuiſſe illud, *Babylon magna, mater fornicationum, & abominationum terræ*: nomen verò, *Myſterium*, appoſitum eſſe per parentheſim, vt indicetur in nomine, quod gerit ſcriptum in fronte, arcanum quiddam, plenumque myſterij latere. (Duplex opinio de nomine mulieris.) Quintò, ait Ioannes vidiſſe ſe mulierem ebriam de ſanguine Sanctorum, & de ſanguine Martyrum Ieſu, vehementerque fuiſſe admiratum. Sextò, ſubiungit explicatum fuiſſe ab Angelo ſacramentum mulieris, & beſtiæ: quæ Angeli explicatio magnis quoque & ipſa difficultatibus eſt implicita. *Beſtia*, inquit, *quam vidiſti, fuit, & non eſt, & aſcenſura eſt de abyſſo, & in interitum ibit. Septem capita, ſeptem montes ſunt, ſuper quos mulier ſedet, & Reges ſeptem ſunt: quinque ceciderunt, vnus eſt, & alius nondum venit, & cùm venerit, oportet illum breue tempus manere. Et beſtia, quæ erat, & non eſt, & ipſa octaua eſt, & de ſeptem eſt, & in interitum vadit. Decem cornua, quæ vidiſti, decem Reges ſunt, qui regnum nondum acceperunt, ſed poteſtatem tanquam Reges vna hora accipient poſt beſtiam. Hi vnum conſilium habent, & virtutem, & poteſtatem ſuam beſtiæ tradent. Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet illos. Decem cornua, quæ vidiſti in beſtia, hi odient fornicariam, & deſolatam facient illam, & nudam, & carnes eius manducabunt, & ipſam igni concremabunt. Deus enim dedit in corda eorum, vt faciant, quod placitum eſt illi, vt dent regnum ſuum beſtiæ, donec conſummentur verba Dei.* Denique, vt ſe magis Angelus explicaret, ſubiunxit: *Mulier, quam vidiſti, eſt ciuitas magna, quæ habet regnum ſuper Reges terræ.* Hæc fuit Angeli interpretatio, quæ adhuc interpretationem requirit.

Com-

Communis expoſitio de muliere ſedente ſuper beſtiam coccineam commemoratur, & reiicitur.

SECTIO II.

1. Impiorum multitudo, gloria, & damnatio.

COmmunis expoſitio huius mulieris, ſiue Babylonis nomine multitudinem, impiorum accipiendam eſſe docet, eorumque hoc loco damnationem deſcribi, eo quòd Babylon ſit confuſionis ciuitas, quæ *Meretrix magna* appellatur, quòd creaturam Deo præponere genus quoddam ſit ſpiritualis fornicationis. Sedet ſuper aquas multas, id eſt, ſuper populos multos, vt Angelus ipſe interpretatur; quia multitudo impiorum ex omnibus gentibus conflatur. Sedet ſuper beſtiam coccineam, id eſt, ſuper Diabolum, qui impiorum multitudinem ſuſtinet. Is beſtiæ coccineæ ſimilis dicitur propter Sanctorũ ſanguinem, quem continuò per tyrannos effundit. Plena eſt nominibus blaſphemiæ, quia vbique gentium à reprobis nomen Dei blaſphematur. Per capita ſeptẽ, omnes Reges impij, & idololatræ ſignificantur. Per cornua decem, omnia regna illis ſubiecta: vterque enim numerus vniuerſitatem continet. Mulier eſt circundata purpura, & coccino, ad ſignificandam externam mundanarum rerum pulchritudinem, qua impij capiuntur: inaurata eſt auro, & lapide pretioſo, & margaritis propter eiuſmodi rerum affluentiam, quibus impij circunfluunt. Gerit in manu poculum aureum plenum abominatione, & immunditia, quia ſub ſpecioſa quadam, pulchraque mundanæ felicitatis ſpecie, & inanis voluptatis imagine omnis generis immunditiam, atque turpitudinem, tum quæ ipſis peccatis, tum quæ peccatorum miſeriis, & incommodis, ipſiſque tandem apud inferos cruciatibus continetur, ſuis amatoribus propinat. Verùm ne mulier tam pulchro, eleganti-que ornatu incautos, inſipienteſq; amatores in fraudem inducat, gerit in fronte ſcriptum nomen, ex quo ſtatim meretrix eſſe dignoſcitur, *Babylon mater fornicationum, & abominationum terræ.* Nam ipſum nomen Babylonis confuſionem notat, meretricium autem officium turpitudinem mulieris declarat. Pannonius

Nomen *Myſterium* explicatur. Pannonius.

exiſtimat ipſum etiam nomen, *Myſterium*, in fronte ſcriptum fuiſſe, quia nimirum opera Babylonis quibuſdam ſunt in fronte, quibuſdam autem in myſterio: ſimplicibus enim myſterium ſunt, quia occulta ſunt eis ea, quæ à reprobis efficiuntur, latetque eos mundanæ felicitatis inconſtantia, & fallacitas; at ſapientibus in fronte ſunt, quia conſpicua, & manifeſta. Alij nomine myſterij illud indicari arbitrantur, quòd à reprobis multa efficiantur per hypocriſim, quæ myſterium continent: quoniam arcano quodam, ac ſecreto artificio virtutem ſimulent nihil minùs, quàm eam adamantes. Vnde meritò in fronte hypocritarum *myſterium* ſcriptum eſt: quia in omnibus eorum actionibus myſterium latet, id eſt, ſubdolum, & occultum honoris adipiſcendi ſtudium. Alij ſic. Gerit mulier titulum mali operis in fronte, quia reprobi de malis, quæ agunt, gloriantur, iuxta illud Pſal. 51. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?* & Eſai.

Pſal 51.3. Eſai.3 9.

3. *Qui ſi Sodoma prædicauerunt peccatum ſuum.* Ebria eſt de ſanguine Sanctorum, & de ſanguine Martyrum Ieſu propter infinitam vim ſanguinis Martyrum, quem tyranni effuderunt.

2. Angeli interpretatio de beſtia.

Angeli interpretatio huiuſmodi eſt: *Beſtia*, inquit, *quam vidiſti, fuit, & non eſt.* Quoniam beſtia, ſuper quam mulier ſedet, Diabolus ipſe eſt, qui dicitur fuiſſe, & non eſſe: quoniam ante aduentum Chriſti dominabatur in mundo, cum ei toto orbe templa aræque erigebantur: at poſt aduentum Chriſti de mundo per paſſionem eius eiectus fuit, quemadmodum Chriſtus ipſe promiſerat Ioann.

Ioan. 12.31

12. *Princeps huius mundi eiicietur foras. Et aſcenſura eſt de abyſſo, & interitum ibit:*

Quoniam,

Quoniam iterum Antichriſti tempore regnabit, ſed tandem in interitum ibit, quia poſt mortem Antichriſti regnum eius omninò diſſipabitur. *Septem capita ſeptem montes ſunt, ſuper quos mulier ſedet, & reges ſeptem ſunt.* Hic interpretes aiunt ſeptem capita, ſeptem montes, ſeptem Reges vniuerſum eſſe reproborum principatum, & multitudinem, quæ ex Regibus, ac Principibus, ſubiectiſq; populis coaleſcit, & vt ait Rich. per ſeptem ſtatus ab initio defluxit. Primus ſtatus fuit ab Adam vſq; ad Noë. Secundus à Noë vſq; ad Abraham. Tertius ab Abraham vſq; ad Moyſen. Quartus à Moyſe vſq; ad Dauidem. Quintus à Dauide vſq; ad Chriſtum. Sextus à Chriſto vſque ad Antichriſtum. Septimus ſub Antichriſto vſque ad finem mundi. Itaque per ſeptem Reges omnes Reges horum ſtatuum intelliguntur. Iuxta quam expoſitionem ſequitur; *Quinq; ceciderunt, vnus eſt, & alius nondum venit, & cum venerit, oportet illum breue tempus manere:* quia quinque ex præcedentibus ſeptem ſtatibus ante aduentum Chriſti, & ante tempus huius viſionis iam tranſierant: vnus nunc eſt, qui à Chriſto vſque ad Antichriſtum decurrit: ſeptimus, qui erit tempore Antichriſti, nondum venit; ſed cùm venerit non multùm durabit, quia tribus tantum annis cum dimidio circumſcribetur. Beſtia, quæ erat, & non eſt, & ipſa octaua eſt, & de ſeptem eſt, Dæmon ipſe ab his auctoribus accipitur. De ſeptem eſt, quia ſimiliter peccat: ſed tamen octaua eſt, quia omnes malitia, aſtutiáq; longè ſuperat. Ad nihil enim, inquit, Haymo, appellauit octauam, quæ ſeptima erit, niſi vt oſtenderet, quod ſepties amplius tunc dominabitur Antichriſtus, quam reliqui omnes ſuperiores Tyranni, qui Eccleſiam varijs temporibus fuerunt perſecuti. *Decem cornua, quæ vidiſti, decem Reges ſunt.* Eſt ſermo, vt vult Rich. de decem illis Regibus toties commemoratis in quos Antichriſti tempore Romanum imperium diuiſum erit: qui cum Agno pugnabunt, quia fidem Chriſti extinguere conabuntur; ſed ab Agno tamen vincentur. *Hi odient fornicariam, & deſolatam facient illam.* Odiſſe hoc loco aiunt communiter interpretes illud ſignificare, quod prædicti Reges fouendo, & adiuuando impiorum multitudinem aduersùs Chriſtum eam ſempiternis inferorum cruciatibus obnoxiam facient, quod maximum ſane odium cenſeri debet.

Richard. Septem mũdi ſtatus.

Beſtia octaua cur Dæmon. Haymo.

Richard.

Hæc eſt communis huius viſionis expoſitio, in qua multa ſunt, ad quæ viſio quaſi inuita, & repugnans trahitur. Primum quia Ioannes non ita generatim de impiorum multitudine ſub iſtius mulieris, ſiue Babylonis typo loqui videtur, cum eam peculiaribus quibuſdam ſignis, notiſq; diſtinguat, vt ex hoc ipſo c. 17. & ſequenti 18. manifeſtum eſt: appellatur enim *Babylon illa magna, ciuitas illa fortis.* Fit etiam mentio ſeptem montiũ, vt certam aliquam vrbem videatur Angelus deſignare voluiſſe. Id, quod non obſcurè ſignificauit Angelus ille, qui mulieris myſterium Ioanni explicauit: ſic enim ſuam de muliere expoſitionem cõcluſit: *Mulier, quam vidiſti, eſt ciuitas magna, quæ habet regnum ſuper Reges terræ.* Deinde, quoniam huius mulieris, ſiue Babylonis euerſio prædicitur c. 18. futura extremis temporibus ante ipſum mundi finem: ſiquidem fidelibus dicitur: *Exite de illa populus meus, vt ne participes ſitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis:* & de mercatoribus, qui in ea negotiari ſolebant, adiungitur: *Mercatores ab ea longe ſtabunt propter timorem tormentorum eius flentes, ac lugentes:* quod neceſſe eſt ad extrema tempora ante ipſum mundi finem, extremúmq; iudicium referre. Cum igitur multitudo impiorum ceſſare non debeat ante ipſum iudicij diem, quomodo in illam quadrare poteſt hæc, quæ à Ioanne prædicitur, Babylonis euerſio? Accedit, quod ſi mulier hæc, ſiue Babylon eſſet vniuerſa multitudo impiorum, non poſſent ab illa recedere negotiatores, mercatoreſque eius vrbis, cum & ipſi quoque in ipſa multitudine impiorum comprehendantur. Porrò illud,

3. Cur nõ probatur communis expoſitio. Prima ratio.

Secunda ratio. Apoc. 18. 4.

Poſtrema ratio.

MMMmm quod

quod decem Reges debeant odiſſe fornicariam, eámque deſolatam facere, quomodò quæſo cum iſta expoſitione cohæret? Enimverò qui fieri poteſt, vt decem illi Reges impijſſimi odio habere debeant ipſam multitudinem impiorum, cum ipſi, vt fatentur huius expoſitionis auctores, ſint præcipua impiorum pars. Nam quod de ſpirituali illo odio dicitur, quatenus eam fouendo. & adiuuando addicant cruciatibus ſempiternis, alienum planè eſt, & extortum. Itaque facile eſt conijcere aliam quandam accipiendam eſſe fornicariam, aliamq́; Babylonem odio habendam ab illis decem Regibus, ab iiſque funditus excidendam, de qua iam ſectione ſequenti aggredimur diſputare.

Reiecta ſuperiori ſententia de muliere ſedente ſuper beſtiam coccineam, vera, & germana ſtatuitur.

SECTIO III.

1. VT facilè quiuis ex ſuperioribus intelliget, ea profectò expoſitio, quam cõmuniter in hunc locum interpretes afferũt. & nos paulò ante commemorauimus, inuitum ad ſe, ac repugnantem Ioãnem pertrahit, quare aliam excogitare impellimur, quæ contextui congruentior appareat. Igitur cum hæc mulier proprium nomen in fronte ſcriptum præferat, *Babylon mater fornicationum*, videndum de quanam Babylone ſermo ſit: Babylonem enim aliquam myſticam accipiendam eſſe demonſtrat vox illa, *Myſterium*, quod indicat ſub Babylonis nomine myſterium aliquod occultari. Quare exiſtimamus nomine Babylonis Romanam vrbem ſignificari in hoc Apoc. opere, vbi toties Babylon nominatur. Nam quod Roma Babylonis nomine cenſeatur, perſpicuum eſt ex 1. Pet. vlt. *Salutat vos Eccleſia, quæ eſt in Babylone ſelecta* (ſic enim legere poſſumus, cùm ſit græcè συνεκλεκτή.) Quo loco ſub typo Babylonis Romam ſignificatam eſſe docent Tertul. lib. aduersùs Iudæos, c. de Natiuitate, Euſ. Cæſa. li. 2. Eccl hiſt. c. 15 Beda in eum locum. & D. Hier. in lib. de viris illuſtribus, in Marco. Imò hanc ipſam Babylonem, de qua Ioan. hoc cap. aliiſq́; diſſerit, Romanam vrbem interpretatur Tert. loco citato. & D. Hier. in epiſt. ad Algaſiam, q. 1. & fusè in epiſt. ad Marcellam, vt commigret Bethlehem. *Lege*, inquit, *Apocalypſim Ioannis, & quid de muliere purpurata; & ſcripta in eius fronte blaſphemia. ſeptem montibus, aquis multis, & Babylonis cantetur exitu, contuere: Exite, inquit Dominus de illa populus meus, & ne participes ſitis delictorum eius: fugite de medio Babylonis. Cecidit enim Babylon magna, & facta eſt habitatio Dæmoniorum. Eſt quidem ibi ſancta Eccleſia; ſunt trophæa Apoſtolorum, & Martyrum; eſt Chriſti vera confeſſio; eſt ab Apoſtolo prædicata fides, & Gentilitate calcata in ſublime ſe quotidie erigens vocabulum Chriſtianum: ſed ipſa ambitio, potentia, magnitudo vrbis, videre, & videri, & tantam frequentiam hominum ſaltem inuitum videre à propoſito Monachorum, & quiete aliena ſunt.* Ex quibus verbis conſtat Hieronymum de vrbe Roma hanc Apocalypſis Babylonem intellexiſſe. Cæterùm nomen Babylonis non ad eam Romam transferendum eſt, quæ modo ſub Romano Pontifice fidem Chriſti profitetur, ſed ad eam, quæ antequàm reciperet fidem Chriſti, idolis ſeruiebat, & ad eam, quæ erit tempore Antichriſti, quam à ſummo Pontifice Romano, atque adeo à fide defecturam Ioannes hoc capite, & ſequenti commemorat.

Nomine Babylonis Roma. *1. Pet. 5. 13.* *Tertull.* *Euſeb. Cæſa.* *Beda.* *D. Hieron.* *Roma ſub quo ſtatu hîc accipienda.*

2. Exiſtimamus igitur cum Tert. & D. Hier. nomine Babylonis hoc Apoc. opere, potiſſimumq́; hoc cap. & ſequenti nomine etiam mulieris fornicariæ Romanam vrbem ſub duplici illo ſtatu accipiendam eſſe, eiuſq́; vrbis calamitatem, & excidium

excidium ſub Antichriſti tempore futurum prænuntiari, Deúmque memorem tyrannicæ crudelitatis, qua ſub Imperatoribus Romanis in Chriſtianos Roma deſæuiit, eam per decem Reges omnino euerſurum. Et verò Romam Ioannes clariſſimis argumentis videtur indicaſſe, cum dixit mulierem ſedere ſuper ſeptẽ montes: imò omnia, quæ his capitibus memorantur, in Romanam vrbem aptiſſimè quadrant. *Veni*, inquit, *oſtendam tibi damnationem meretricis magnæ, cum, qua fornicati ſunt Reges terræ, & inebriati ſunt, qui inhabitant terram, de vino proſtitutionis eius*: quia, vt ait D. Leo ſerm. de Natiuit. Apoſtolorum Petri, & Paulj, *Cùm pene omnibus dominaretur gentibus, omnium gentium ſeruiebat erroribus: & magnam ſibi videbatur aſſumpſiſſe religionem, quia nullam reſpuebat falſitatem.* Vnde omnium Deorum ſuperſtitionibus imbuta quaſi meretrix proſtituta vniuerſis populis ſedebat. Dicitur circundata purpura, & coccino, inaurata auro lapide pretioſo, & margaritis propter ſummam opum abundantiam, atque in victu, veſtitu, rebúſque omnibus luxum incredibilem. Habet poculum aureum in manu plenum abominatione, & immunditia fornicationum: quoniam omnibus gentibus, quibus imperabat idololatriam ſuam, falſorúmque deorum, quos colebat, ſuperſtitiones impuriſſimas ſub ſpecie religionis quaſi poculum aureum propinabat.

Romæ idololatria quæ fuerit.

D. Leo.

Quæ verò ſequuntur in interpretatione, quam Angelus adhibuit, ſic habent. 3.
Beſtia, quam vidiſti, fuit, & non eſt: aſcenſura eſt de abyſſo, & in interitum ibit. Eodem modo exponenda ſunt, quo ſectione præcedenti iuxta communem expoſitionem: *Septem capita ſeptem montes ſunt*, videlicet Palatinus, Quirinalis, Auentinus, Cælius, Viminalis, Æſquilinus, Ianicularis. *Et Reges ſeptem ſunt*: nimirum docet Angelus per ſeptem capita beſtiæ, ſuper quam mulier ſedet, (ad beſtiam enim referenda ſunt ipſa capita, non ad mulierem, quemadmodum, & illud, *Plena nominibus blaſphemiæ*, vt patet ex græco contextu, cùm græcè habeatur ἔχον, neutro genere, quod cum græco θηρίον conſentit: nam ſi ad mulierem ſpectaret, dicendum foret, ἔχουσαν) docet, inquam, Angelus per ſeptem capita beſtiæ non ſolùm ſeptem montes, ſed ſeptem etiam Reges accipiendos eſſe. Qui verò nam illi ſint, ſtatim exponit: *Quinque*, inquit, *ceciderunt, vnus eſt, & alius nondum venit.* Non placet nobis ſententia Marij Victorini Epiſcopi exiſtimantis quinque Reges, qui ceciderunt, eſſe illos Imperatores Romanos, qui poſt Neronem vſque ad tẽpus, quo Ioannes hæc ſcribebat, imperarunt, videlicet Veſpaſianum, Titum, Galbã, Othonem, Vitellium: tum verò cum dicitur, *Vnus*, intelligi Domitianum, qui eo tempore imperabat: eum verò, qui nondum venit, eſſe Neruam qui Domitiano ſucceſſit, qui quoniam non integro biennio imperium tenuit, idcirco ſubiungit: *Et cum venerit, oportet illum breue tempus manere.* Nõ placet, inquam, hæc Victorini expoſitio, quoniam Ioan. paulò poſt loquens de Antichriſto facit illum vnum de ſeptem iſtis Regibus: inter Neruam autem, & Antichriſtum quamplurimi Romani Imperatores interiecti ſunt. Nec multùm in iſtis credendum eſt Victorino, quippe qui in eo errore fuit, vt putauerit Neronem in fine mundi à mortuis excitandum, ipſúmque fore Antichriſtum. Quocirca rectiùs dicemus per ſeptẽ iſtos Reges, ſeptem mundi ſtatus intelligẽdos eſſe, vt aiebat communis opinio, quæ in hac re nobis probatur, primum ab Adam vſq; ad Noë ſecundum à Noë vſque ad Abraham, tertium ab Abraham vſque ad Moyſen, quartum à Moyſe vſque ad Dauidem, quintum à Dauide vſque ad Chriſtum, ſextum à Chriſto vſque ad Antichriſtum, ſeptimum ab Antichriſto vſque ad finem mundi.

Septem mõtes Romæ.

Marij de 7. Regibus expoſitio non probatur.

Probatur cõmunis de 7. ſtatibus.

Itaque ſeptem Reges ſignificant ſeptem numeratos ſtatus, in quibus varij Principes, & Reges Dei famulos diuexarunt: præcipuè verò poſterioribus temporibus Eccleſiam à Chriſto fundatam variis perſecutionibus oppreſſerunt.

Tùm verò rectè ſubiungitur: *Quinque ceciderunt*: quoniam quinque iam ſtatus, quo tempore hæc Ioannes mandabat literis, præterierant. *Vnus eſt*, hoc eſt vnus adhùc durat à Chriſto vſque ad Antichriſtum decurrens. *Alius nondum venit*, id eſt, poſtremus ſub Antichriſto, *Et cùm venerit, oportet illum breue tēpus manere*: quoniam tribus tantùm annis cum dimidio imperabit. *Beſtia, quæ erat, & non eſt, de ſeptem eſt, & ipſa octaua eſt*, hoc eſt, Dæmon (is enim per beſtiam intelligitur) de ſeptem eſt, quia ipſe in omnibus ſuperioribus Tyrannis, & Eccleſiæ perſecutoribus tãquam in membris ſuis Eccleſiam diuexauit, & in Antichriſto potiſſimùm tanquam in membro præcipuo aduersùs eandem dimicabit. Et nihilominùs octaua eſt, quia verè Dæmon ab iis omnibus Regibus diuerſus eſt, & quaſi eorum comparatione octauus Eccleſiæ infenſiſſimus hoſtis. *Decem cornua, quæ vidiſti, decem Reges ſunt*. Intelliguntur illi decem Reges, in quos diximus tractatu de Antichriſto diuidendum fore imperium Romanum, & totius orbis principatũ. *Qui poteſtatem tanquam Reges vna hora accipient poſt beſtiam*, Siue legamus *beſtiam*, vt habet noſtra editio: ſiue *cum beſtia*, vt legũt Biblia Complut. Andr. Cæſ. Arethas, & Primaſ, idem ſenſus efficitur. Accipiunt enim regnum *cum beſtia*, id eſt, tempore Antichriſti: vel *poſt beſtiam*; ſcilicet gradientes, quaſi ipſam vt famuli ſequantur, eiqúe obtemperent. Quod dicitur, *vnâ orâ*, ſignificat exiguo tempore regnaturos.

Dæmonis in Eccleſiam odium mirũ.

DecẽRegum imperium.

Varia lectio.

Hi cum agno pugnabunt, quoniam ſimul cum Antichriſto bellum difficillimum Eccleſiæ inferent, fideléſq; vbiq; inſectabuntur: *Hi odient fornicariam, & deſolatã facient illã, & nudam, & carnes eius manducabunt, & ipſam igni concremabunt*. Recolenda ſunt, quæ in tractatu de Antichriſto diximus de decem Regibus, qui orbis imperium obtinebunt, cum Antichriſtus aduenerit: ex quibus Antichriſtus tres bello profligatos trucidabit; ſeptem reliquos ſibi vltrò obtemperantes in ſocietatem admittet. Cum ergo hoc loco Angelus Ioanni prænuntiet fore, vt hi decem Regem odio habeant fornicariam, eámque omnino euertant, & incendant; manifeſtè colligitur paulò ante, quàm Antichriſtus adueniat, vel ſaltem ad initium eius imperij Romanam vrbem ab his decem Regibus euerſum, & concrematum iri: ſiquidem cum Antichriſtus imperauerit, non futuri ſunt decẽ Reges, ſed ſeptem. Quoniam verò hæc Romanæ vrbis euerſio, & incendium debet ex diuina iuſtitia proficiſci, quæ de vrbe illa, vbi tanta vis ſanguinis Martyrum ſub Imperatoribus Romanis effuſa eſt, extremis temporibus pœnas iuſtiſſimè expoſcet, idcircò additur, *Deus enim dedit in corda eorum, vt faciant, quod placitum eſt illi*, ſcilicet Antichriſto: *vt dent regnum ſuum beſtia, donec conſummentur verba Dei*. Etenim vt omnes aduersùs Romanam vrbem conſpirent, permittet Deus, *Vt dent regnum ſuum beſtia*, id eſt, poteſtatem ſuam Dæmoni committant ad perſecutionem fidelium: & ita *conſummentur*, hoc eſt, impleantur diuinæ prædictiones de extremorum temporum acerbitate. Denique, vt intelligeremus ſermonem eſſe de Romana vrbe, concludit Angelus: *Et mulier, quam vidiſti, eſt ciuitas magna, quæ habet regnum ſuper reges terræ*. Etenim tempore, quo hæc Ioanni monſtrabantur, Romana vrbs pene omnibus Regibus terræ imperabat. Hæc in genere de Romanæ vrbis incendio, & euerſione dicta ſunt, quæ ſequenti capite adhuc magis explicantur.

5. Romanæ vrbis euerſio, quo tẽpore futura.

ARGV-

ARGVMENTVM.

Babylonis, hoc eſt, Romanæ vrbis in fine mundi euerſionem, quàm ſuperiori capite Angelus veluti in ſumma perſtrinxerat, nunc alius Angelus luculentius explicare aggreditur: quam ob cauſam non neceſſe eſt nouum hoc capite commentarium inchoare, ſed ſatis erit perſequi præcedens.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

ET poſt hæc vidi alium Angelum deſcendentem de cœlo, habentem poteſtatem magnam, & terra illuminata eſt à gloria eius. Et exclamauit in fortitudine, dicens: Cecidit, cecidit Babylon magna, & facta eſt habitatio dæmoniorum, & cuſtodia omnis ſpiritus immundi, & cuſtodia omnis volucris immundæ, & odibilis quia de vino iræ fornicationis eius biberunt omnes gentes, & reges terræ cum illa fornicati ſunt, & mercatores terræ de virtute deliciarum eius diuites facti ſunt. Et audiui aliam vocem de cœlo dicentem: Exite de illa populus meus, vt ne participes ſitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis. Quoniam peruenerunt peccata eius vſq; ad cœlum, & recordatus eſt Dominus iniquitatum, eius. Reddite illi, ſicut, & ipſa reddidit vobis: & duplicate duplicia ſecundum opera eius. In poculo, quo miſcuit vobis, miſcete illi duplum. Quantum glorificauit ſe, & in deliciis fuit, tãtum date illi tormentum, & luctum: quia in corde ſuo dicit: Sedeo regina, & vidua non ſum, & luctum non videbo. Ideo in vna die venient plagæ eius, mors, & luctus, & fames, & igne comburetur: quia fortis eſt Deus, qui iudicabit illam. Et flebunt, & plangent ſe ſuper illam reges terræ, qui cum illa fornicati ſunt, & in deliciis vixerunt, cùm viderint fumum incendij eius: longè ſtantes propter timorem tormentorum eius, dicentes: Væ, væ ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis: quoniam vna hora venit iudicium tuum Et negotiatores terræ flebunt, & lugebunt ſuper illam: quoniam merces eorum nemo emet amplius, merces auri, & argenti, & lapidis pretioſi, & margaritæ, & byſſi, & purpuræ, & ſerici, & cocci, (& omne lignum thyinum, & omnia vaſa eboris, & omnia vaſa de lapide pretioſo, & æramento, & ferro, & marmore, & cinamomum) & odoramentorum, & vnguenti, & thuris, & vini, & olei, & ſimilæ, & tritici, & iumentorum, & ouium, & equorum, & rhedarum, & mancipiorum, & animarum hominum. Et poma deſiderij animæ tuæ diſceſſerunt à te:

& omnia pinguia, & præclara perierunt à te: & ampliùs illa iam non inuenies. Mercatores horum, qui diuites facti ſunt, ab ea longè ſtabunt propter timorem tormentorum eius, flentes, ac lugentes, & dicentes: Væ, væ ciuitas illa magna, quæ amicta erat byſſo, & purpura, & cocco, & deaurata erat auro, & lapide pretioſo, & margaritis: quoniam vna hora deſtitutæ ſunt tantæ diuitiæ, & omnis gubernator, & omnis, qui in lacum nauigat, & nautæ, & qui in mari operantur, longè ſteterunt, & clamauerunt videntes locum incendij eius, dicentes: Quæ ſimilis ciuitati huic magnæ? Et miſerunt puluerem ſuper capita ſua, & clamauerunt flentes, & lugentes, dicentes: Væ, væ ciuitas illa magna, in qua diuites facti ſunt omnes, qui habebant naues in mari, de pretiis eius, quoniam vna hora deſolata eſt. Exulta ſuper eam cœlum, & ſancti Apoſtoli, & Prophetæ, quoniam iudicauit Deus iudicium veſtrum de illa. Et ſuſtulit vnus Angelus fortis lapidem quaſi molarem magnum, & miſit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltra iam non inuenietur. Et vox citharœdorum, & muſicorum, & tibia canentium, & tuba non audietur in te ampliùs, & omnis artifex omnis artis non inuenietur in te ampliùs: & vox molæ non audietur in te ampliùs: & lux lucernæ non lucebit in te ampliùs: & vox ſponſi, & ſponſæ non audietur adhùc in te, quia mercatores tui erant principes terræ: quia in veneficiis tuis errauerunt omnes gentes. Et in ea ſanguis Prophetarum, & Sanctorum inuentus eſt, & omnium, qui interfecti ſunt in terra.

Viſio imaginaria huius capitis ad literam explanatur.

SECTIO IIII.

1. PRIMVM vidit Ioannes alium quendam Angelum deſcendentem de cœlo, habentem poteſtatem magnam. *Et terra illuminata eſt à gloria eius*, hoc eſt, tanto ſplendore radiabat, vt terram vniuerſam lucis ſuæ magnitudine colluſtraret. Hunc Angelum doctores communiter Chriſtum interpretantur, (eáque expoſitio nobis probatur) qui de cœlo deſcendiſſe dicitur per incarnationem: habere etiam poteſtatem magnam deſcribitur, terramque ſplendore ſuo illuminaſſe; quia Chriſtus vniuerſum terrarum orbem doctrinæ ſuæ fulgore compleuit, & ignorantiæ, infidelitatiſque tenebras veritatis ſuæ radiis diſpulit. Ita Primaſius, Rupertus, Richardus, Haymo, Pannonius, & alij hoc loco ſentiunt. Secundò, Exclamauit idem Angelus: *Cecidit, cecidit Babylon magna, & facta eſt habitatio dæmoniorum; & cuſtodia omnis ſpiritus immundi, & cuſtodia omnis volucris immundæ, & odibilis, quia de vino iræ fornicationis eius biberunt omnes gentes: & Reges terræ cum illa*

Per Angelum Chriſtus hoc loco.

Primaſ. Rupert. Richard. Haymo. Pannon.

illa fornicati ſunt ; & mercatores terræ de virtute deliciarum eius diuites facti ſunt. Franciſcus Ribera exiſtimat Romam vſque adeo vaſtandam, miſerrimoque incendio delendam, vt in deſertum, & ſolitudinem euadat, fiatq; habitatio beſtiarum, & Dæmoniorum, quæ deſertis locis delectantur. Eodem enim ſenſu dicitur de Babylonis euerſione apud Eſaiam capite decimo tertio. *Non habitabitur vſque in finem, & non fundabitur vſque ad generationem & generationem : nec ponet ibi tentoria Arabs, nec paſtores requieſcent ibi, ſed requieſcent ibi beſtiæ, & replebuntur domus eorum draconibus : & habitabunt ibi ſtruthiones, & piloſi ſaltabunt ibi: & reſpondebunt ibi vlulæ in ædibus eius, & ſirenes in delubris voluptatis.* In quem locum D. Hier. ait per hæc omnia vaſtitatis, & ſolitudinis ſigna monſtrari, quòd tanta ſit futura vrbis quondam potentiſſimæ depopulatio, vt præ multitudine Dæmonum, ac beſtiarum nullus in eam audeat paſtorum intrare. Sed nobis illud etiam dicendum videtur cum Aretha, Primaſio, Ambroſio, Anſberto, Haymone, Ambroſio, & aliis hoc loco, idololatriam eius vrbis ſignificari, defectur amq; eſſe Romam à fide, atque adeo futuram habitationem Dæmoniorum, & omnis ſpiritus immundi, & volucris immundæ ob execranda flagitia, idololatriæque ſuperſtitionem, quæ tunc temporis in Romana ciuitate, Romanoque imperio latè graſſabitur.

Ribera
Roma deſertum fiet.
Eſai. 13. 20.
D. Hier.
Habitatio Dæmoniorum, &c. propter idololatriam
Arethas.
Primaſius.
Anſbertus.
Haymo.
Ambr.

2. Reliqua omnia, quæ in hoc capite memorantur, pertinent ad eandem Romanæ vrbis vaſtitatem, incendiumque explicandum, deſcribendumque luctum Regum, ac mercatorum, qui ad eam mercimoniæ cauſa ex omnibus mundi partibus confluebant. Lugebunt enim, dolebuntque, quod tam frequens, & toto orbe celeberrima ciuitas euerſa fuerit, omniſque ſibi in ea vrbe negotiatio ſit in perpetuum intercluſa. Itaque in hanc ſententiam accipienda ſunt, quæ ſequuntur: *Quoniam*, inquit, *peruenerunt peccata eius vſque ad cælum*, hoc eſt, peccata eius grauitate ſua, & multitudine Deum ad ſumendam vindictam prouocarunt, ita vt ea diſſimulare nequaquam poſſit. Hoc enim ſenſu dicuntur peccata in cœlum peruenire, & clamare, vt fuſiùs expoſuimus in noſtris ſuper Ionam commentariis, ad illa verba cap. 1. *Surge, & vade in Niniuem ciuitatem grandem, & prædica in ea : quia aſcendit malitia eius coram me. Et recordatus eſt Deus iniquitatum eius*, videlicet ad puniendum. Cum enim Deus peccata diſſimulat, & vindictam differt, videtur quodammodò eorum obliuiſci, hoc eſt, habere ſe inſtar obliuiſcentis. *Reddite illi, ſicut, & ipſa reddidit vobis.* Sermo eſt ad Sanctos, in quos meretrix iſta variis, iiſque acerbiſſimis perſecutionibus deſæuit. Nec verò his verbis illi ad ſumendam de Babylone vindictam incitantur, cùm ei Dei proprium ſit: ſed quod Deus facere inſtituit, ipſis ſanctis attribuit: quoniam ipſorum nomine, & cauſa eiuſmodi ſupplicia inferre parat: vt cum Deus Babylonem punit, Sancti quoque ipſi per Deum, & per ſuum defenſorem, ac vindicem eaſdem pœnas repetere cenſeantur. Eodemque ſenſu accipiendum eſt, quod ſequitur: *Duplicate duplicia ſecundum opera eius: in poculo, quo miſcuit, miſcete illi duplum. Quantum glorificauit ſe, & deliciis fuit : tantum date illi tormentum, & luctum.* Quo loco duplicia ad duplum, non ad culpas, & ſcelera Babylonis referendum eſt, quaſi Deus duplo maiores de ipſa pœnas repoſcere debeat, quàm eius ſcelera, & flagitia mereantur: ſed ad calamitates, quibus Eccleſiam, fideleſque oppreſſit, ita vt duplo minoribus ſuppliciis Deus in Romanam vrbem debeat vindicare, quàm fuerint illa mala, quæ ipſa Eccleſiæ intulit. *Quia in corde ſuo dicit : Sedeo Regina, & vidua non ſum, & luctum non videbo.* Superbia Babylonis exprimitur ob imperij ſui fœlicitatem: iactat enim ſe, quòd regina orbis ſedeat, ipſique omnes mundi Principes, ac Reges pareant, viduaque non ſit, hoc eſt, imperio ſuo, & ſplendore, ac diuitiis fruatur, ſumpta ſimilitudine à fœmina vidua,

Luctus de illius deuaſtatione.
Peccata quando perueniant ad cœlum.
Ionæ. 1. 2.
Sanctorum vindicta de Babylone.
Superbia Babylonis.

Thren. 1. c. vidua, quæ viro orbata in luctu ſedet. Vnde Thren. 1. de vrbe Hieroſolymorum diruta, & euerſa dicitur: *Quomodo ſedet ſola ciuitas, plena populo? facta eſt quaſi vidua domina Gentium. Ideo in vnâ die venient plagæ eius, mors, & luctus, & fames, & igne comburetur: quia fortis eſt Deus, qui iudicabit illam.* Excidium Babylonis exponitur, cum Romana vrbs à decem Regibus, de quibus ſæpè diximus, excidetur, & concremabitur, potentiſſimo Deo per hoſce Reges meritas ab ea pœnas depoſcente.

9. Sequitur: *Et flebunt, & plangent ſe ſuper illam Reges terræ, qui cum illa fornicati ſunt, & in delicijs vixerunt, cùm viderint fumum incendij eius longè ſtantes propter timorem tormentorum eius, dicentes: Væ, væ ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis quoniam vna hora venit iudicium tuum.* Quærunt hoc loco interpretes, quinam futuri ſint

Quæſt. Reges, qui plangent ſuper Romanæ vrbis excidio, cùm eo tempore ſoli illi decem Reges, qui eam euertent, regnaturi ſint, qui tantùm abeſt, vt ob euerſionem eius vrbis dolorem concipiant, vt potius lætari, & gaudio triumphare debeant? præterquam quòd non apparet, quomodò præ luctu, atque timore ſtent à longè timentes, ne ſimili ſupplicio, & calamitatibus implicentur: cum ipſi ſoli rerum potiantur, nec ſit eo tempore, cuius ipſi potentiam, atque tyrannidem debeant pertimeſcere. Franciſcus Ribera reſpondet eos ipſos decem Reges deſcribi lugentes ob Romanæ vrbis euerſionem, quoniam licet ipſi eam inferre debeant, quia tamen magnæ calamitates etiam ipſis victoribus luctum, & mœrorem afferre ſolent: meritò eorum Regum luctum, & lamenta ob tantæ vrbis excidium commemorantur. Stare verò à longè propter timorem, diuini ſcilicet iudicij, quia verebuntur, ne ipſis quoque ſimilis calamitas, & ſupplicium diuinitùs infligatur. Verùm hæc duriuſcula nobis videntur. Primùm, quia tametſi victores ſoleant earum ipſarũ vrbium, quas exciderunt, euerſionem, vaſtitatem demirari: non ita tamen dolere ſolent, vt in eos quadret magnitudo mœroris, qui hoc loco deſcribitur: *Flebunt*, inquit, *& plangent ſe ſuper illã Reges terræ.* Deinde, quoniam Reges illi decem, qui Romanam vrbem euerſuri commemorantur, erunt impiiſſimi, atqueadeo non tanta pietate, Deique timore præſtabunt, vt tantopere diuina iudicia reformident, vt idcircò longè ſtare debeant à Romana vrbe, ne ſimilibus calamitatibus, & ſupplicijs implicentur, eo vel maximè, quòd ſi tantus eorum timor ex diuina potentia, & iuſtitia ortum habet, nihil eis à Romana vrbe procul eſſe vllo modo prodeſſe poterit ad Dei iram, vindictamque declinandam, cum vbicunque pedem poſuerint, diuinæ potentiæ ſubiecti maneant, nec vlla ratione poſſint eius magnitudinem ſubterfugere. Quare dicendum potiùs videtur Reges iſtos, qui videntes fumum incendij Babylonis longe ſtabunt præ timore, diuerſos planè eſſe ab iis decem Regibus, qui eam vrbem euertent: eſſeque plurimos per orbem Principes, ac Dynaſtas, qui videntes Romanam vrbem totius orbis Reginam, ac Principẽ ab illis decem Regibus euerſam, ipſi quoque ſimilem cladem, & vaſtitatem regnorum ſuorum formidabunt, timebuntque, ne illi decem Reges in ipſos quoque arma conuertant. Nam quod dicebatur, eo tempore nullos alios futuros eſſe Reges præter illos decem, verum quidem eſt, poſtquàm ipſi totum imperium Romanum ſibi ſubiecerint: non autem, cùm rem ipſam aggredi cœperint, Credibile namque eſt eos primùm ab ipſa Romana vrbe auſpicaturos eſſe bellum, eique primum excidium, & vaſtitatem illaturos; tùm conuerſuros arma in omnes imperij prouincias. Quo fit, vt quo tempore Roma deflagrabit, adhuc ſuperſint multi Reges, ac Principes, qui audita Romæ vaſtitate, atque incendio ſimilem ſuorum regnorum, atque vrbium cladem atque excidium iure poſſint formidare: quibus deinde

[Margin notes: Riberæ reſponſio. — Non probatur. — Vera reſponſio. — Quo tempore decem tantùm Reges erunt.]

deinde profligatis, regnoq́ue exturbatis ſoli tandem illi decem Reges rerum potiantur & latiſſimum toto orbe obtineant principatum.

Sequitur: *Et negotiatores terræ flebunt, & lugebunt ſuper illam: quoniam merces eorum nemo emet amplius.* Mereatorum quoque mæror, luctuſq́ue declaratur: quoniam Româ euerſâ auferetur illis magna ex parte negotiatio. & illud importandis in vrbem frequentiſſimam mereibus ſingulare commercium. Nam licet in alijs quoque vrbibus mereatucam poſſint exercere; non tamen tanto luero, quantum ex Romana vrbe ob diuitias, ciuiumq́ue, ac mereatorum frequentiam reportabant. Id quod magis explicatur, cùm Romanæ vrbis opulentia, & mercium omnis generis copia ſimul, pretiumq́ue commemoratur. *Merces*, inquit, *auri, & argenti, & lapidis pretioſi, & margaritæ, & byſſi, & purpuræ, & ſerici, & cocci, & omne lignum thyinum*, (certum eſt ligni odorati genus, cuius fit mentio 3. Reg. 10.) *& omnia vaſa eboris, & omnia vaſa de lapide pretioſo*, (græcè non *lapidem*, ſed *lignum* legimus ἐκ ξύλου τιμιωτάτου, id eſt, *ex ligno pretioſiſſimo*: & ita quoque legunt Arethas, Andreas, & Primaſius) *& æramento*, (hoc eſt, ex ære,) *& ferro, & marmore, & cinnamomum*, (de hoc frutice lege Plinium lib. 12. cap. 19.) *& odoramentorum, & vnguenti, & thuris, & vini, & olei, & ſimilæ, & tritici, & iumentorum, & ouium, & equorum, & rhedarum*, (curruum genus) *& mancipiorum, & animarum hominum.* Mancipia quædam emebantur ad ſeruiendum, & hæc nomine mancipiorum hoc loco accipienda ſunt: alia, vt beſtijs obijcerentur, aut inter ſe gladiatorio more pugnarent, ſeq́ue mutuò interficerent, quæ per hominum animas intelliguntur: in quorum mancipiorum duplici genere etiam mercatores Romæ fœnerabantur, quòd eſſet eiuſmodi mancipiorum vſus apud Romanos frequentiſſimus. *Et poma deſiderij animæ tuæ diſceſſerunt à te, & omnia pinguia, & præclara perierunt à te, & ampliùs illa iam non inuenient.* Angelus eſt, qui loquitur quaſi Babyloni inſultans: per *poma* autem *deſiderij* omnes arborum fructus accipiendi ſunt, qui etiam ad delicias, ac luxum pertinent: per *pinguia* verò, *& præclara*, omnia delicatarum carnium genera intelligenda. *Mercatores horum, qui diuites facti ſunt, ab ea longè ſtabunt propter timorem tormentorum eius, flentes, ac lugentes, & dicentes: Væ, væ, ciuitas illa magna, quæ amicta erat byſſo, & purpura, & cocco, & deaurata erat auro, & lapide pretioſo, & margaritis: quoniam vna hora deſtituta ſunt tantæ diuitiæ*: quo loco *vna hora* pro breuiſſimo tempore ponitur. *Et omnis gubernator, & omnis, qui in lacum nauigat*, id eſt, qui paruis nauigijs, cuiuſmodi ſunt, quæ in lacubus, & fluuijs inſeruiunt, vtuntur. Cùm audis *omnis*, non abſolutè omnes totius orbis gubernatores magnarum nauium, & qui paruis nauigijs vtuntur, accipias: ſed magnam eorum partem, id eſt, omnes illos, qui cum Roma habebant commercium: parua verò illa nauigia hodieq́ue in Tyberi viſuntur, aliiſq́ue in partibus Italiæ. *Et qui in mari operantur, longè ſteterunt, & clamauerunt videntes locum incendij eius, dicentes: Quæ ſimilis ciuitati huic magnæ? Et miſerunt puluerem ſuper capita ſua.* Magnitudo luctus, & mæroris exprimitur more Scripturæ. *Et clamauerunt flentes, & gementes, dicentes: Væ, væ, ciuitas illa magna, in qua diuites facti ſunt omnes, qui habebant naues in mari, de pretijs eius, quoniam vna hora deſolata eſt.* Manifeſta ſunt ex ſuperioribus. *Exulta ſuper eam cœlum, & ſancti Apoſtoli, & Prophetæ, quoniam iudicauit Deus iudicium veſtrum de illa.* Angelus eſt, qui loquitur, iubetq́ue cœlites, Apoſtolos, & Prophetas gaudere de Romanæ vrbis euerſione propter vim ſanguinis Martyrũ, qui in eo effuſus eſt: multi enim Sancti in ea, duoq́ue illa clariſſima Apoſtolorum lumina Petrus, & Paulus, Prophetæ etiam pro Chriſti fide, & religione ſanctiſſima ſanguinem, & vitam profuderunt.

4
Romæ commercium, & opulẽtia deſtructa deploratur.

3 Reg 10.
Græca lectio
Arethas.
Andreas.
Primaſius.
Plinius.
Duplex mãcipiorum genus.

NNNnn Deni

Sempiterna Babylonis apud inferos ſupplicia.

Denique, ne putaremus Babylonem temporalibus tantùm iſtis ſupplicijs à Deo puniendam, ſubiungitur quoque de ſempiternis apud inferos. *Et ſuſtulit*, inquit, *vnus Angelus fortis lapidem quaſi molarem magnum, & miſit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltrà iam non inuenietur.* Qua ſimilitudine non ſolùm magnitudo ſuppliciorum Babylonis in hac vita, ſed etiam apud inferos explicatur, ducta metaphora à molari lapide grauiſſimo, qui cùm in mare iacitur magno impetu, quàm celerrimè in profundum demergitur. Sic enim Babylon pondere grauiſſimo peccatorum ad inferos vſque ſumma celeritate præceps ruet: quò fiet, vt omnia deliciarum genera, quibus anteà delectabatur ſempiternum ſint finem habitura, quemadmodum conſequentia verba declarant: *Et vox citharœdorum, & muſicorum, & tibia canentium, & tuba non audietur in te ampliùs, & omnis artifex omnis artis non inuenietur in te ampliùs: & vox molæ non audietur in te ampliùs*, hoc eſt, non ampliùs in te moletur frumentum, quia non erit, cui vſui eſſe poſſit: *Et lux lucernæ non lucebit in te ampliùs, & vox ſponſi, & ſponſæ non audietur adhuc in te: quia mercatores tui erant Principes terræ, quia in veneficijs tuis errauerunt omnes gentes.*

Ciuitatis magnæ veneficia.

Significatur Romam vanis ſuis ſuperſtitionibus, [illegible]ò & præmijs, atque honoribus, quæ hoc loco propter vim, quam habent ad animos permouendos, veneficia appellantur, omnes mundi nationes ad idolorum cultum, falſámque ſuorum Deorum religionem ſuſcipiendam incitaſſe. *Et in ea ſanguis Prophetarum, & Sanctorum inuentus eſt, & omnium, qui interfecti ſunt in terra.*

Illatæ euerſionis cauſa.

His verbis tantæ Babyloni illatæ cladis, & euerſionis cauſa comprehenditur. Quod verò dicitur Romæ inuentum fuiſſe ſanguinem omnium, qui inuenti ſunt in terra, non ſignificat, quotquot propter fidem paſſi ſunt, Romæ martyrium ſubijſſe: ſed eorum omnium necis, & martyrij Romam authorem fuiſſe, cùm ipſa vniuerſi orbis imperium obtineret, atque ex Imperatorum Romanorum iuſſu, & edictis in omnibus Romani imperij prouincijs fideles ad martyrium quærerentur, atque à Prætoribus, & Iudicibus ex Romani Imperatoris authoritate necarentur. Hæc ſunt, quæ in hac Babylonis damnatione in tanta opinionum varietate probabiliora, & magis contextui, & inſtituto Ioannis conſentanea exiſtimauimus.

6.

Romæ futuræ opes, & imperium.

Illud hoc loco annotauerim ex infinitis, omníſque generis pretioſiſſimis mercibus, quæ hoc loco commemorantur, manifeſtè colligi, Romam extremis mundi temporibus, poſtquam à fide defecerit, ad ſummam potentiam, opúmq; magnitudinem peruenturam, eiúſque imperium ſub decem illis toties nominatis Regibus vniuerſo orbe latè propagandum, futurúmque florentiſſimum. Nam quòd ſummæ iſtæ diuitiæ ad Romam illam, antequam fidem Chriſti receperit, minimè pertineant, non obſcurè indicatur illis verbis: *Et audiui vocem aliam de cœlo dicentem: Exite de illa populus meus, ne participes ſitis delictorum eius, vt de plagis eius non accipiatis.* Cùm enim fidelibus præcipitur, vt de illa exeant, ne ſimul eius calamitate inuoluantur, profectò oſtenditur ſermonem eſſe non de Roma illa antiqua, cùm nulli in ea fideles erant; ſed de illa, quæ florebit extremo mundi tempore. Itaque extremis illis temporibus florentiſſima erit Romana vrbs, latiſſimúmque eius imperium, in magnis viuet delicijs, in ſummáque rerum omnium affluentia, & copia, ſimul tamen idololatriæ ſeruiet, omníque ſuperſtitionum genere imbuta Dæmonibus, falſiſque Dijs ſacrificabit. Quam ob cauſam, & propter infinitam vim ſanguinis Martyrum, quem ſub Romanis Imperatoribus effudit, Deo acerrimè, & iuſtiſſimè in illam vindicante, ab ijſdem illis decem Regibus euertetur funditus, miſerrimóque, ac maximè luctuoſo incendio deflagrabit.

ARGV

ARGVMENTVM.

POST purpuratæ meretricis, ſiue Babylonis damnationem commemoratur Beatorum de eius damnatione lætitia, gaudium, imò & gratulatio ſedenti ſuper thronum, quod tandem de impura meretrice pœnas ſumpſerit. Deinde Chriſti ad ſuos animandos, ac tuendos, Antichriſtúmque atque eius ſectatores perdendos, aduentus cum præcellenti gloria, & regali ſplendore deſcribitur.

CAPVT DECIMVMNONVM.

POſt hæc audiui vocem turbarum multarum in cœlo dicentium. Halleluia: ſalus, & gloria, & virtus Deo noſtro eſt: quia vera, & iuſta iudicia ſunt eius, qui iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terram in proſtitutione ſua, & vindicauit ſanguinem ſeruorum ſuorum de manibus eius. Et iterum dixerunt: Halleluia. Et fumus eius aſcendit in ſecula ſeculorum. Et ceciderunt ſeniores viginti quatuor, & quatuor animalia, & adorauerunt Deum ſedentem ſuper thronum, dicentes: Amen, Halleluia. Et vox de throno exiuit, dicens: Laudem dicite Deo noſtro omnes ſerui eius, & qui timetis eum puſilli, & magni. Et audiui quaſi vocem turbæ magnæ, & ſicut vocem aquarum multarum, & ſicut vocem tonitruorum magnorum, dicentium: Hallaluia: quoniam regnauit Dominus Deus noſter omnipotens. Gaudeamus, exultemus, & demus gloriam ei: quia venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius præparauit ſe. Et datum eſt illi, vt cooperiat ſe byſſino ſplendenti, & candido. Byſſinum enim iuſtificationes ſunt ſanctorum. Et dixit mihi: Scribe: Beati, qui ad cænam nuptiarum Agni vocati ſunt. Et dixit mihi: Hæc verba Dei vera ſunt. Et cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum. Et dixit mihi: Vide, ne feceris, conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum habentium teſtimonium Ieſu: Deum adora. Teſtimonium enim Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ. Et vidi cælum apertū: & ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper eum, vocabatur Fidelis, & verax, & cum iuſtitia iudicat: & pugnat. Oculi autem eius ſicut flāma ignis: & in capite eius diademata multa, habens nomen ſcriptū, quod nemo nouit, niſi ipſe. Et veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine: & vocatur nomen eius Verbum Dei. Et exercitus, qui ſunt in cælo, ſequebantur eum in equis albis, veſtiti byſſimo albo, & mundo. Et de ore eius procedit gladius ex vtraque parte acutus: vt in ipſo percutiat gentes. Et ipſe reget eas in virga ferrea: & ipſe calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis, Et habet in veſtimento,

& in femore ſuo ſcriptum. Rex regum, & Dominus dominantium: Et vidi vnum Angelum ſtantem in Sole, & clamauit voce magna, dicens omnibus auibus, quæ volabant per medium cœli: Venite, & congregamini ad cœnam magnam Dei: vt manducetis carnis regnum, & carnes tribunorum, & carnes fortium, & carnes equorum, & ſedentium in ipſis, & carnes omnium liberorum, & ſeruorum, & puſillorum, & magnorum. Et vidi beſtiam, & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo, qui ſedebat in equo, & cum exercitu eius. Et apprehenſa eſt beſtia, & cum ea Pſeudopropheta, qui fecit ſigna coram ipſo, quibus ſeduxit eos, qui acceperunt characterem beſtiæ, & qui adorauerunt imaginem eius. Viui miſſi ſunt hi duo in ſtagnum ignis ardentis ſulphure: & cæteri occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum, qui procedit de ore ipſius: & omnes aues ſaturatæ ſunt carnibus eorum.

COMMENTARIVM
VNICVM EXEGETICVM.

De explanatione huius capitis.

Viſio imaginaria proponitur, eiuſq; literalis ſenſus traditur.

SECTIO PRIMA.

1\. Varia lectio.

PRimum audiuit Ioannes quaſi vocem turbarum multarum in cælo dicentium: *Halleluia: ſalus, & gloria, & virtus Deo noſtro eſt.* Nonnulli legunt, *Tubarum multarum*, veluti D. Ambroſ. & Beda: cæterùm, *turbarum*, legendum eſt, vt patet ex græco contextu, in quo legimus, ὄχλου πολλοῦ, ſignificatúrq; infinita propemodum Cœlitum multitudo, qui ſimul de meretricia damnatione lætabantur, dicebántque: *Halleluia*: hoc eſt, *laudate Deum*: eámque vocem identidem replicabant. Sequitur: *Et fumus eius*, id eſt, meretricis, ſiue Babylonis incendium, quo videlicet conflagrauerat, *aſcendit in ſecula ſeculorum*; quia eius ſupplicia in omnem æternitatem perdurabunt. Secundò, viginti quatuor ſeniores, & quatuor animalia ceciderunt in facies ſuas, & adorauerunt Deum ſedentem ſuper thronum, dicentes: *Amen. Halleluia.* Quoniam præſtantiſſimi quique Sancti, & Heroes, Prælati, ac Doctores Eccleſiæ, qui per viginti quatuor ſeniores ſignificantur, & quatuor Euangeliſtæ in quatuor animalibus adumbrati de eo Babylonis incendio, & iudicio præ reliquis omnibus Beatis Deo gratias immortales egerunt: quam ob cauſam dicuntur cecidiſſe in facies ſuas, quod non dictum fuerat de turbis, in quibus inferiores ſancti exprimuntur. Tertiò,

Cœlitũ lætitia de Babylonis dãnatione.

Ob id agunt Deo gratias.

Audita

Audita iterum eſt quaſi vox turbæ magnæ, & ſicut vox aquarum multarum, & ſicut vox tonitruorum magnorum dicentium: *Halleluia, quoniam regnauit Dominus Deus noſter omnipotens. Gaudeamus, & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius præparauit ſe.* Significatur poſt gratias illas habitas, actáſque à viginti quatuor ſenioribus, & quatuor animalibus omnes omnino cœlites lætabundos acclamaſſe & plauſiſſe, quòd iam dies iudicij aduentaret, perfectaque Chriſti cum Eccleſia forent nuptiæ in ipſa beatudine celebrandæ, ipſaque Eccleſia, quæ eſt Chriſti vxor, iam parata eſſet veſtitáque omni indumentorum, hoc eſt, virtutum, gratiarúmque plenitudine idonea iam eſſet, quæ ad ſponſi thalamum admitteretur. Vnde ſubiungitur: *Datúmque eſt illi, vt cooperiat ſe byſſino ſplendenti, & candido. Byſſinum*, inquit Ioannes *iuſtificationes ſunt ſanctorum*. Quibus verbis ſignificat ſponſæ ornatum eſſe byſſinum, hoc eſt, iuſtificationes, ſiue merita ſanctorum, ſummámque innocentiam, & vitæ puritatem: eſt enim byſſinum genus lini tenuiſſimum, & candidiſſimum. Quartò, dictum eſt Ioanni ab Angelo, qui ei loquebatur: *Scribe: Beati, qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati ſunt.* Tunc Ioannes cecidit ante pedes Angeli ad eum adorandum: quod ita abhorruit Angelus, vt ei quamprimùm diceret: *Vide ne feceris: conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum habentium teſtimonium Ieſu. Deum adora.* Quo loco per habentes teſtimonium Ieſu intelligit communis expoſitio, quam ſequuntur Ambroſius, Beda, & Rupertus, Prophetas, qui propter ſpiritum prophetiæ dicuntur habere teſtimonium Ieſu. Idémq; diſertè explicauit Angelus, cum ſubiunxit: *Teſtimonium enim Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ.* Et luculentius adhuc capite vltimo, cum dixit: *Et fratrum tuorum Prophetarum.* Iuxta quam ſententiam, quæ vera eſt, non ſolùm ſunt accipiendi Prophetæ legis veteris, ſed multò etiam magis ij, qui tempore Ioannis habebant ſpiritum prophetiæ.

Lætantur aduentu diei iudicij.

Sponſæ Chriſti ornamenta.

Per habẽtes teſtimoniũ Ieſu Prophetæ intelligũtur

Ambroſ. Beda. Rupert. Apoc. 22.9.

Quintò, vidit Ioannes cælum apertum: *Et ecce equus albus: & qui ſedebat ſuper eum, vocabatur fidelis, & verax: & cum iuſtitia iudicat, & pugnat.* Communis expoſitio per equum album humanitatem Chriſti accipit propter puritatem: per ſeſſorem, ſiue equitem verbum Dei, quod humanitatem in vnitatem ſuæ perſonæ aſſumpſit: nec locus, quicquid alij dicant, aliam expoſitionem patitur. Paulò enim poſt ſubiungitur: *Vocabatur nomen eius verbum Dei.* Appellatur hoc loco Chriſtus *fidelis & verax*: quia fidem olim datam de aduentu ſuo ad iudicium de remunerandis prædeſtinatis, ac puniendis reprobis in fine mundi cumulatiſſimè ſoluet. Ad ſignificandam verò ſummam eius in iudicando æquitatem dicitur: cum iuſtitia pugnare hoc eſt, nunquam iniuſtum bellum mouere. Sextò, *Oculi eius ſicut flamma ignis*: (quod iracundiam, & furorem in damnandis impiis demonſtrat) *& in capite eius diademata multa*: quia omnem in omni genere poteſtatem, & vniuerſa regna in ſe vno continet. Habet nomen ſcriptum, quod nemo nouit niſi ipſe, quia nomen eius, quod eſt verbum Dei, à creata intelligentia comprehendi non poteſt. Septimò, erat veſtitus veſte aſperſa ſanguine. Quidam ex recentioribus exiſtimant hanc veſtem aſperſum ſanguine ſignificare cruentum ſupplicium de perſecutionibus ſumendum, venturúmque Chriſtum ad vindicandum ſanguinem ſanctorum ab Antichriſto, eiuſque ſectatoribus profuſum: ſed illam tamen veſtem aſperſam ſanguine nõ ipſius Chriſti, ſed ſanctorum eſſe. Quemadmodum inquiunt, ſi quis ad vltionem amici occiſi procedens ferret ſecum veſtem eius ſanguine tinctam, vt ſanguinis amici recordatione ſe magis ad eum vindicandum incitaret. Veriſimilior tamen eſt communis expoſitio, hanc veſtem eiuſdem Chriſti eſſe, vt ipſe contextus ſonat, non verò Sanctorum: atque adeò indicari humanitatem Chriſti olim à Iudæis ſanguine

2\. Humanitas Chriſti equus albus, Verbum ſeſſor.

Chriſti in impios furor, item poteſtas

Nomen eius incomprehẽſibile.

Chriſti veſtis aſperſa ſanguine quid ſit.

Illius humanitas per à intelligitur.

cruentatam, & etiam nunc vulnerum cicatricibus rubicundam. Accedit, quòd Chriſtus potiſſimum non tam ad Sanctorum ſanguinem, quàm ad ſuum ipſius vindicandum in iudicium procedet, vt rectiùs ſuam ipſius veſtem, id eſt, carnem tinctam ſanguine, quàm ſanctorum oſtentare debeat.

3\. Tincta eſt ſuo, & quodãmodo hoſtium ſanguine. Eſai 63. 1. Nam quòd corpus Chriſti veſtimentum cruentum ſanguine appellari ſoleat in ſacris literis, patet ex illis verbis Eſaiæ 63. *Quis eſt iſte, qui venit de Edom, tinctis veſtibus de Boſra? iſte formoſus in ſtola ſua, gradiens in multitudine fortitudinis ſuæ? Ego, qui loquor iuſtitiam, & propugnator ſum ad ſaluandum. Quare ergo rubrum eſt indumentum tuum, & veſtimenta tua, ſicut calcantium in torculari? Torcular calcaui ſolus, & de Gentibus non eſt vir mecum: calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea: & aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea, & omnia indumenta mea inquinaui.* Quo loco quamuis quoad literam ſermo ſit de Chriſto ad inſtar Regis victoris, qui propter multitudinem hoſtium à ſe occiſorum in prælio totus ſanguine tinctus reuertitur, vt ex ipſo contextu manifeſtum eſt: non deſunt tamen, qui per rubra veſtimenta humanitatem Chriſti accipiant ſuo ipſius ſanguine in paſſione aſperſam, & cruentatam, vt ſit ſenſus de ſanguine quidem hoſtium, hoc eſt, dæmonum metaphoricè, tinctum fuiſſe, quòd eos ſcilicet vicerit, ac debellauerit: id tamen per ſuam ipſius paſſionem, & ſanguinem præſtitiſſe, vt ipſa paſſio victoria appelletur, & ſanguinem proprium fundere re ipſa fuerit hoſtes ſuos interimere, & vſque ad internecionem delere. Ita enim hunc locum intellexit Tertull. lib. 4. aduerſus Marcionem, cap. 40. *Spiritus*, inquit, *propheticus veluti iam contemplabundus Dominum ad paſſionem venientem, carne ſcilicet veſtitum vt in ea paſſum, cruentum habitum carnis in veſtimentorum rubore deſignat, conculcata, & expreſſa vi paſſionis tanquam de foro torcularis, quia exinde quaſi cruentati homines de vini rubore deſcendant*, iuxta illud: *Lauabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuæ pallium ſuum: ſtolam & amictum carnem demonſtrans, & vinum ſanguinem.* Vbi cernis Tertullianum indumentum Chriſti rubrum non de hoſtium cruore, ſed de ſuo ipſius ſanguine accipere: eodémque modo veſtem hanc aſperſam ſanguine accipiendam eſſe, vt meritò exiſtimari poſſit Ioannem hoc loco caput Eſaiæ citatum interpretari voluiſſe.

Tertull.

Gen. 49. 11.

4\. D. Gregor. Cuiuſque ſancti anima, eques, corpus equus. Octauò, *Exercitus, qui ſunt in cœlo, ſequebantur eum in equis albis veſtiti byſſino albo, & mundo.* Hunc locum illuſtrauit D. Greg. lib. 31. Moral. cap. 12. Equus, inquit, eſt vnicuique ſanctæ animæ corpus ſuum, quod videlicet nouit; & ab illicitis continentiæ fræno reſtringere, & rurſum charitatis impulſu exercitatione boni operis relaxare. Equitis ergo nomine anima ſancti viri exprimitur, quæ iumentum corporis bene ſubditum regit: vnde & Ioannes Apoſtolus in Apocalypſi Dominum contemplatus ait: *Et exercitus, qui ſunt in cælo ſequebantur eum in equis albis*: multitudinem quippe ſanctorum, quæ in hoc martyrij bello ſudauerat, rectè exercitum vocat: qui idcirco in equis albis ſedere deſcribuntur, quia eorum corpora & luce iuſtitiæ, & caſtimoniæ candore claruerunt. Hæc ille.

Byſſinũ album vitæ candor, & gloriæ. Byſſinum autem album, & candidum tum vitæ puritatem, tum gloriæ candorem ſignificat, niſi iuxta ea, quæ ſuperius dicta ſunt, ſanctorum præclara merita malis accipere: ſiquidem ex Ioanne habemus byſſinum candidum eſſe iuſtificationes ſanctorum. Quæ verò de gladio acuto ex Chriſti ore prodeunte dicuntur, déque virga ferrea, in qua gentes gubernabit, fusè explicata ſunt capite primo. Illud hoc loco Ioannes adiunxit, quòd haberet in veſtimento, & in femore ſcriptum: *Rex regum, & Dominus dominantium*: quam ſententiam inferius illuſtrabimus.

5\. Nonò, vidit Ioannes vnum Angelum ſtantem in Sole, qui clamauit voce

magna

magna omnibus auibus, quæ volabant per medium cœli: *Venite, & congregamini ad cœnam magnam Dei, vt manducetis carnes Regum, & carnes Tribunorum, & carnes fortium, & carnes equorum, & ſedentium in ipſis, & carnes omnium liberorum, & ſeruorum, & puſillorum, & magnorum.* Metaphoricè exprimitur magnitudo victoriæ, quam Chriſtus de Antichriſto, eiúſque ſectatoribus comparabit. Quemadmodum enim commiſſo aliquo magno prælio, partaque victoria, ſolent ad occiſorum cadauera vultures, aliǽque aues carniuoræ aduolare, cadaueribuſque ſaturari: ita modò victis, proſtratíſque omnibus Chriſti hoſtibus, quaſi ad eorum cadauera ſub eadem metaphora omnes volucres conuocantur. Aut certè ita vt verba ſonant, accipiendum eſt, (vt pleríque ſentiunt) magnam ſcilicet futuram ſectatorum Antichriſti ſtragem, Deo nimirum ignibus, & fulgurum multitudine è cœlo pugnante, ad quorum cadauera deuoranda volucres vndique aduolare debeant. Hac enim ſimilitudine in ſacris literis quælibet magna ſtrages, & cædes ſignificari ſolet, veluti Hierem. 7. *Et erit morticinium populi huius in cibos volucribus cœli, & beſtijs terræ: & non erit, qui abigat.* Et Ezech. 39. *Dic omni volucri, & vniuerſis auibus, cunctiſq; beſtijs agri: Conuenite, properate, concurrite vndique ad victimam meam, quam ego immolo vobis, victimam grandem ſuper montes Iſraël: vt comedatis carnem, & bibatis ſanguinem. Carnes fortium comedetis, & ſanguinem Principum terræ bibetis.* Quoniam verò omnes Principes, Reges, ac Dynaſtæ Antichriſti partes adhærebunt: idcircò fit mentio Regum, Tribunorum, & fortium. Et quoniam etiam hæc victoria erit clariſſima, Antichriſtíque euerſio per Chriſtum toto orbe notiſſima: idcircò Angelus, qui hanc victoriam denunciat, in Sole quaſi in loco perſpicuo, & celeberrimo ſtare deſcribitur, magnáque voce conclamare.

Chriſti victoria, & hoſtis ſtrage maxima.

Magna ſtrages in Scriptura qua ſimilitudine explicetur. Hier. 7. 33. Ezec. 39. 17.

Poſtremò, exitus prælij deſcribitur verbis conſequentibus: *Vidi*, inquit, *beſtiam* (hoc eſt, Antichriſtum) *& Reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo, qui ſedebat in equo*, (id eſt, cum Chriſto) *& cum exercitu eius*, (id eſt, cum omnibus fidelibus.) *Et apprehenſa eſt beſtia, & cum ea Pſeudopropheta*, hoc eſt, inſignis ille prædicator Antichriſti præcurſor, de quo ſæpe diximus, *qui fecit ſigna coram ipſo*, (id eſt, coram Antichriſto) *quibus ſeduxit eos, qui acceperunt characterem beſtiæ, & qui adorauerunt imaginem eius.* Explicata ſunt hæc fusè in ſuperioribus. *Et viui miſſi ſunt hi duo in ſtagnum ignis ardentis, & ſulphure*: nam vt eodem loco diximus, Antichriſtus, & eius præcurſor viui à terra abſorbendi ſunt: quemadmodum manifeſtè colligitur ex his verbis: *Et cæteri*, inquit Ioannes, *occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum, qui procedit de ore ipſius.* Hæc eſt literalis huius cap. expoſitio: nunc præcipuas ſententias breuiter percurramus.

6. Prelij fælix exitus.

Quid vox Halleluia ſignificet.

Audiui quaſi vocem turbarum multarum in cœlo dicentium: Halleluia.

SECTIO II.

QVoniam vox hæc non ſolùm hoc cap. ponitur, ſed etiam creberrima eſt in ſacris literis, non erit abs re, quæ ſit eius germana vis, & ſignificatio explicare. Primùm itaque poſita reperitur Pſalm. 104. & viginti Pſalmi pro titulo inſcribitur, in quibus omnibus magnifica Dei opera celebrantur, magnáque in eis eſt exultatio. Quæ eſt annotatio Caſſiodori in Pſalm. 104. in cuius Pſalmi titulo quidam

1. Vbi reperiatur vox Halleluia.

Caſſiodor.

Regula ex D Hieron. de eadem. quidam vnum *Halleluia*, alij duo ponunt. Nimirum D. Hieronymus hanc regulam dicit eſſe tenendam, vt vbicunque duo *Halleluia* præſcribuntur Pſalmo, vnum ſciamus ad finem prioris Pſalmi, alterum ad eum, qui ſequitur, ſpectare.

Illius etymon, & origo. Porrò ſciendum, vocem *Halleluia*, hebraicam eſſe, nec ſimplicem, ſed compoſitam. Etenim *Hallelu* imperatiuum eſt hebræum, id eſt, *Laudate: Ia*, vnum ex decem Dei nominibus. Itaque *Halleluia* idem eſt, atque *Laudate Deum*, à radice *Halal*, quæ propriè ſignificat vocem extollere cum lætitia, vt in rebus lætis, & proſperis fieri ſolet, quemadmodum docet D. Hieronymus in epiſtola ad Marcellam.

Idem. 1. Reg. 21. 13. Vnde etiam ſumitur pro *inſanire*, veluti 1. Reg. 21. cùm dicitur de Dauide, quòd coram Rege Achis ſe ſtultum ſimulauerit, ne collaberetur inter manus eorum: Hebraicè, *Inſaniebat in manu eorum:* vbi eſt idem verbum *Halal*.

Eccleſ. 2. 2. Et Eccleſiaſt. 2. pro eo, quod nos habemus, *Riſum reputaui errorem*, eſt hebraicè, *Riſui dixi: Inſanis*, ſeu *inſanire facis*.

Cur vox hæc, & aliæ retineantur apud Latinos. Quæſitus ergo D. Hieronymus à Marcella de ſignificatione vocis *Halleluia*, ita reſpondit: *Nuper, cùm pariter eſſemus, quæſiſti quid ea verba, quæ ex Hebræo in Latinum nos habemus expreſſa, apud ſuos ſonarent, curq́; ſine interpretatione ſint poſita, vt eſt illud, Halleluia, Amen, Maranatha. Reſpondemus breuiter, ſiue ſeptuaginta Interpretes, ſiue Apoſtolos id curaſſe, vt quoniam prima Eccleſia ex Iudæis fuerat congregata, nihil ad credentium ſcandalum innouarent: ſed ita vt à paruo imbiberant, traderent: poſteà verò, quàm in vniuerſas gentes euangelicus dilatatus eſt ſermo, non potuiſſe ſemel ſuſcepta mutari.*

Halleluia. *Igitur Halleluia exprimatur, Laudate Dominum. Ia quippe apud Hebræos vnum de decem Dei nominibus eſt.*

Amen. *Amen verò Aquila, πεπιστωμένως exprimit, quod nos fideliter, poſſumus dicere, Septuaginta, γένοιτο tranſtulerunt, id eſt, Fiat.*

Maranatha. *Maranatha verò magis Syrum, quàm Hebræicum eſt, & interpretatur: Dominus noſter venit; vt ſit ſenſus. Si quis non amat Dominum Ieſum Chriſtum, anathema ſit: & illo completo deinceps inferatur: Dominus noſter venit, quod ſuperfluum ſit aduersùs eum odijs pertinacibus velle contendere, quam veniſſe iam conſtat.* Hactenùs Hieronymus.

2. Hæc de parte illa, *Hallelu*, id eſt, *Laudate*. Quod ad alteram ſpectat, quæ eſt, *Ia*,

Decem Dei nomina. D. Hieron. D. Hieronymus in epiſtola ad Marcellam, quæ incipit, *Noragesimum Pſalmum legens*, decem Dei nomina commemorat.

El. Primum eſt *El*, quod LXX. Θεὸν, id eſt, *Deum*; Aquila etymologiam eius exprimens ἰσχυρὸν, id eſt, *fortem* interpretatur, vnde nomina *Michaël, Gagriel, Raphaël*.

Elohim, & Elohe. Secundum *Elohim*, & *Elohe*, quod & ipſum *Deus* dicitur.

Sabbaoth. Tertium *Sabbaoth*, quod LXX *Virtutum*; Aquila *exercituum* tranſtulerunt.

Elion. Quartum *Elion*, quod nos *excelſum* dicimus.

Eſer eheie. Quintum *Eſer eheie*, quod in Exodo legitur, *Qui eſt*.

Adonai. Sextum *Adonai*, quem nos *Dominum* generaliter appellamus.

Ia. Septimum *Ia*, quod in Deo tantùm ponitur, & in *Halleluia* extrema ſyllaba ſonat.

Iehoua. Octauum *Tetragrammaton*, quod ineffabile putauerunt, & his literis ſcribitur, *Iod, He, Vau, He*: quod quidam non intelligentes propter elementorum ſimilitudinem, cùm in Græcis literis repererint, Πιπι, legere conſueuerunt.

Saddai. Nonum *Saddai*, quod nos *robuſtum*, & *ſufficientem* ad omnia perpetranda accipere poſſumus.

Galatinus. Agla. Decimum, quanquam D. Hieronymus non ponit diſtinctum ab alijs, ſiquidem *Elohim*, & *Elohe* pro duobus enumerat, quæ nos tamen pro vno, & eodem reputauimus, affertur à Galatino lib. Arcanor. 2. cap. 15. & eſt *Agla*, quod infinitam potentiam Dei ſignificat.

Ia ſoli Deo tribuitur. Eſai 26. 4. Cernis iuxta D. Hieronymum, nomen *Ia* ſoli Deo attribui, quam ob cauſam ſæpe in ſacris literis ſimul cum nomine ineffabili ponitur, veluti Eſai. 26. *Be Ia Iehouah* pro eo, quod habemus, *In Domino Deo*.

Cur

Cur Angelus ille non conſenſit, vt Ioannes ſibi ad pedes accideret.

Et dixit mihi: Vide, ne feceris, conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum.

SECTIO III.

CVm Ioannes ad eius Angeli, qui ſecum loquebatur, pedes prouolueretur, vt 1.
eum adoraret, non ſe tanto honore dignatus eſt Angelus, ſed dixit: *Vide, ne feceris, conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorũ habentium teſtimonium Ieſu: Deum adora*. Et quidem ſi Ioannes diuinos ei honores tribuere decreuiſſet, meritò eum Angelus repuliſſet. Quæ fuit ſententia D. Auguſt. qu. 61. in Geneſ. & lib. 20. contra Fauſtum Manichæum, cap. 21. vbi ait hunc Angelum tanto cum ſplendore apparuiſſe, vt Chriſtus ipſe exiſtimari potuerit à Ioanne. Quæ ſententia non diſplicet D. Thomæ 2. 2. quæſt. 84. art. 1. ad 1. Verùm cùm longè probabilius ſit Ioannem nullam falſam exiſtimationem habuiſſe circa hunc Angelum, nec illi voluiſſe tribuere adorationem latriæ, ſed venerationem, quæ in Angelum beatum caderet, eo vel maximè, quòd ſemel hoc cap. admonitus iterum idem facere aggreſſus fuerit cap. 22. itaque fuiſſe repulſum ab Angelo, non quòd in eo malè ageret, ſed ex quadam Angeli vrbanitate, & reuerentia: meritò aliquis quærat, cur iam grauiter Angelus eam venerationem recuſauerit: *Vide*, inquit, *ne feceris, conſeruus tuus ſum: Deum adora*. Augeturque dubitatio ex eo, quòd in veteri Teſtamento legimus Angelos iſtiuſmodi venerationem non inuitos excepiſſe; veluti Ioſue 5. vbi dicitur Ioſue Angelum adoraſſe.

Voluiſſe adorare vt Deum credidit. D. Auguſt. & D. Thomas.

Oppoſitum probabilius.

Cur tam grauiter Angelus recuſauerit.

Ioſue 5.

Prima ratio, quam tradunt D. Ambroſius, Rupertus, Richardus de S. Victore, 2.
Beda, Anſbertus, Pannonius, Haymo, & Hugo Cardinalis, ea eſt ob myſterij Incarnationis reuerentiam Angelum eiuſmodi adorationem repuliſſe. *Redemptio*, inquit Ambroſius, *ſanguinis Chriſti hoc fidelibus contulit, vt filij Dei, ſocijq́; Angelorum efficerentur: ideóq; pertimeſcit Angelus adorari ab homine, qui ſuper ſe adorabat hominem Deum; quapropter conſeruum ſe Ioannis, cæterorumq́; fidelium vocat.* Hæc ille. Eandem rationem affert D. Gregorius homil. 8. in Euangelia. *Priùs*, inquit, *quàm Redemptor noſter naſceretur per carnem, diſcordiam cum Angelis habuimus, à quorum claritate, atque munditia per primæ culpæ meritum, per quotidiana delicta longè diſtabamus. Quia enim peccando extranei eramus à Deo, extraneos nos à ſuo conſortio deputabant Angeli ciues Dei. Sed quia nos cognouimus Regem noſtrum, recognouerunt nos Angeli ciues ſuos. Quia enim cœli Rex terram noſtræ carnis aſſumpſit, infirmitatem noſtram illa iam Angelica celſitudo non deſpicit. Ad pacem noſtram Angeli redeunt, intentionem prioris diſcordiæ poſtponunt; & quos priùs infirmos, abiectoſq; deſpexerant, iam ſocios venerantur. Hinc eſt enim, quòd Loth, & Ioſue Angelos adorant; nec tamen adorare prohibentur: Ioannes verò in Apocalypſi ſua adorare Angelum voluit; ſed tamen idem hunc Angelus, ne ſe debeat adorare, compeſcuit dicens: Vide, ne feceris, conſeruus enim tuus ſum; & fratrum tuorum. Quid eſt, quòd ante Redemptoris aduentum Angeli ab hominibus adorantur, & tacent, poſtmodùm verò adorari refugiunt: niſi quòd naturam noſtram, quàm priùs deſpexerant, poſtquàm hanc ſuper ſe aſſumptam conſpiciunt proſtratam ſibi videre pertimeſcunt: nec iam ſub ſe velut infirmam contemnere auſi ſunt, quam ſuper ſe videlicet in cœli Rege venerantur: nec habere dedignantur hominem ſocium, qui ſuper ſe adorant hominem Deum? Curemus ergo, fratres chariſſimi, ne qua nos immunditia polluat, qui in æterna preſcientia & Dei ciues, & Angelis eius æquales ſumus.* Hactenùs ex Gregorio. Itaque ante Incarnationem excipiebant Angeli non inuiti hominum adorationes:

Prima ratio ob reuerentiam Incarnationis. D. Ambroſ. Rupertus. Rich. Vict. Beda. Anſbertus. Pannonius. Haymo. Hugo Cardinalis. D. Gregor.

Inter homines, & Angelos diſcordia, & concordia.

Loth, & Ioſue adorarunt, non tamen Ioanni permittitur.

Cauẽda immunditia.

nes at poſt Incarnationis myſterium non amplius paſſus eſt Angelus ſe ab homine adorari, quòd per aſſumptionem humana natura lógè Angelicam ſuperauit.

3. Secunda ex virginitate.

Petrus Damianus.

Beati Ioannis ex virginitate encomium.

Secunda ratio depromi poteſt ex virginitate, in qua Angelus iſte Ioannem non hominem, ſed Angelum multò ſe nobiliorem agnoſcebat, quæ maxima eſt virginitatis prærogatiua, quippe quæ hominem faciat ſuperiorem Angelis: qua de re multa diximus cap. 14. Hanc rationem reddit Petrus Damianus ſerm. 1. de excellentia B. Ioannis Euangeliſtæ: *Refugit*, inquit, *obſequium ab illo ſuſcipere, quem nouerat apud communem Iudicem locum grat a familiariter obtinere. Noluit adoratorem, quem decernebat æqualem, fratrem recognouit, ſocium iudicauit, ſubiectionis obedientiam non accepit. Quamuis enim in omnibus Sanctis ſemper ſit Angelica munditia contubernalis, & cognata virginitas beatus tamen Ioannes tantò reliquos virgines ſuperat, quantò virginitati beata Maria per ſedulitatis, ac perpetuæ cuſtodiæ meritum appropinquat; à qua ſola videlicet præciditur: quia virginalis fœcunditas, quæ eſt in Maria, nullis eſt omnino meritis comparanda. Sed ſicut veneranda matris Domini virginitas beati Ioannis virginitatem excedit: ſic ipſe pro glorioſo eius contubernio cæteros à mundi primordio virgines antecellit.*

4. Tertia ex ſacerdotio.

Sacerdos Angelus. Malach. 2. 7.

Tertia ratio ſumitur ex ſacerdotio: cùm enim Ioannes Sacerdos, & Pontifex eſſet legis gratiæ, poteſtatem habens duplicem altiſſimam, videlicet remittendi peccata, & conſecrādi corpus Chriſti: quam ob cauſam omnibus Angelis etiam ſupremis longè præſtabat: meritò iſte Angelus eum ſibi ad pedes accidentem ferre non potuit eo potiſſimùm, quòd etiam Sacerdos Angelus appellatur Malach. 2. *Labia Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum eſt.* Quare meritò non paſſus eſt Angelus ſe à Ioanne vtpote Sacerdote legis gratiæ adorari, quia eum tanquam alterum Angelum multò ſe nobiliorem eſſe propter ſacerdotale munus intellexit

5. Triplex hæc ratio non literalis.

Rectè quidem, & ingenioſè hæc omnia dicuntur, ſed tamen ad contextum minùs accommodatè. Itaque nullam ſuperiorum expoſitionum ſit talem, germanamque eſſe arbitramur, idque meo iudicio euidenter demonſtratur ex ipſiſmet verbis Angeli: *Vide*, inquit, *ne feceris, conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum habentium teſtimonium Ieſu: Deum adora: teſtimonium enim Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ.* Ex quibus manifeſtè euincitur, Angelum non ſpectare ad Incarnationis myſterium, neque ad virginitatis prærogatiuam, neque ad ſacerdotium ſed tantùm ad ſpiritum prophetiæ: ſiquidem per habentes teſtimonium Ieſu intellexit habentes ſpiritum prophetiæ, vt ipſe ſtatim fuit interpretatus: *Teſtimonium enim*, inquit, *Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ.* Probaturque idem luculentiùs ex cap. vlt. vbi cùm iterum Ioannes ad pedes eiuſdem Angeli accideret, reſpondit Angelus: *Vide, ne feceris, conſeruus enim tuus ſum, & fratrum tuorum Prophetarum, & eorum, qui ſeruant verba libri huius: Deum adora.* Quare germana ratio, cur Angelus paſſus non eſt Ioannem pronum ad ſuos prouolutum pedes iacere, ea fuit: quoniam reueritus eſt in Ioanne ſpiritum prophetiæ: fratres verò Ioannis appellat, vel veteres Prophetas, vel alios Ioannis æquales, qui Chriſtum annunciabant, & ſpiritum quoque habebant prophetiæ. Adde habuiſſe Angelum etiam rationem laborum, & perſecutionum, quas Ioannes, & cæteri eius temporis Prophetæ ob teſtimonium, quod reddebant de Ieſu, patiebantur: vt etiam propterea non ſuſtinuerit videre ad ſuos pedes prouolutum eum Apoſtolum, cui tantum honoris à Deo conceſſum fuerat, vt pro Chriſto Domino, ac Principe ſuo pateretur. Quod ad laborum, qui pro Chriſto tolerantur, magnitudinem amplificandam maximè pertinet.

Germana ratio ex ſpiritu prophetiæ, & laborum tolerantia.

Laborum tolerantia quanti facienda.

Cur

Cur Chriſtus dicatur habere ſcriptum in veſtimento,& femore: Rex regum, & Dominus dominantium.

Et habet in veſtimento, & in femore ſuo ſcriptum: Rex regum, & Dominus dominantium.

SECTIO IIII.

1. REcolendum eſt ex ſuperioribus veſtimentum hoc eſſe eãdem illam veſtem aſperſam ſanguine, quam humanitatem Chriſti in paſſione cruentatam interpretati ſumus. Deinde aduertendum in femore Incarnationem Chriſti accipiendam eſſe. Quod vt melius intelligatur, ſciendum eſt olim patribus veteris teſtamenti in more fuiſſe, vt femori ad mota manu iurarent, vt patet Geneſ. 24. cum Abraham dixit ſeruo ſuo: *Pone manum tuam ſubter femur meum, vt adiurem te per Dominum Deum cœli, & terræ, vt nõ accipias vxorem filio meo de filiabus Chananæorum, inter quos habito. Sed ad terram, & cognationem meam proficiſcaris, & inde accipias vxorem filio meo Iſaac.* Et Gen. 47. Iacob Patriarcha cum diem obitus appropinquare cerneret, vocauit filium Ioſeph, & dixit ad eum: *Si inueni gratiam in conſpectu tuo, pone manum tuam ſub femore meo: & facies mihi miſericordiam, & veritatem, vt non ſepelias me in Ægypto: ſed dormiam cum patribus meis.* Iuramenti autem huius myſterium erat adumbratio incarnationis Verbi, quod per aſſumptam humanitatem venturam erat ex illis patribus, vt exponit D. Gregor. lib. 10. epiſt. Itaque cum per femur iurabant, iurabant per Chriſtum naſciturum ex ſuis poſteris, qui ab illis ex femore propagandi erant.

In femore incarnatio Verbi accipitur.
Femori admota manu iurabant patres.
Geneſ 24. 2.
Gen. 47. 29.
Iuramẽtum hoc adũbratio Incarnationis.
D. Greg.

2. Arbitramur igitur, cum Chriſtus dicitur habere ſcriptum in veſtimento, & in femore, *Rex regum, & Dominus dominantium*, illud ſignificari, quòd non ſolùm ipſa humanitatis aſſumptione, & Incarnatione quę per femur indicatur; ſed paſſione etiam, quæ in veſtimento aſperſo ſanguine exprimitur, ſit Rex regum, & Dominus dominantium. Itaque & quia Deus homo, & quia paſſus, & mortuus, Rex regum, & Dominus dominantium conſtitutus eſt à Patre. Propter primum dicitur à Paulo ad Hebr. 1. *Quem conſtituit hæredem vniuerſorum.* Propter ſecundũ dicitur eiuſdem epiſt. c. 2. *Eum autem, qui modico, quàm Angeli, minoratus eſt, videmus Ieſum propter paſſionem mortis gloria, & honore coronatum.* Et Apoc. 1. cum Ioannes Chriſtum appellaſſet. *Primogenitum mortuorum*, ſtatim ſubiunxit: *& Princeps Regum terræ*, vt eo loco vberius diximus. Atque hæc eſt propria, & maximè omnium germana huius loci expoſitio, quam diſertè tradit D. Greg. hom. 13. ſuper Eze. *Quid veſtimentum eius eſt*, inquit, *niſi corpus, quod aſſumpſit ex Virgine? Hoc veſtimentũ multò ante Eſaias aſpiciens per Crucem paſſionis ſanguine cruentatum dixit: Quare rubrum eſt veſtimentum tuum, & veſtimenta tua quaſi calcantium in torculari? Cui ipſe reſpondit: Torcular calcaui ſolus. Solus enim torcular, in quo calcatus eſt, calcauit, qui ſua potentia eam, quam tulit, paſſionem vicit. Nam qui vſque ad mortem Crucis paſſus eſt, de morte cum gloria ſurrexit. Per femur propagatio carnis eſt. Quia ergo per propaginem generis humani, ſicut generationum ordines Matthæo, vel Luca narrantibus deſcribuntur, in hunc mundum venit ex Virgine, & per Incarnationis ſuæ myſterium, quia rex eſſet, & Dominus, cunctis gentibus indicauit, in veſtimento & femore ſcriptum habuit: Rex regum, & Dominus dominantium.* Hæc ille.

Literalis expoſitio, & quia Deus homo, & quia paſſus, regem eſſe.
Hebr. 1. 2.
Et 2. 9.
Apoc. 1. 5.
D. Greg.
Veſtimẽtum corpus Chriſti rubrũ paſſione.
Eſai. 63. 1.

3. Secunda eſt D. Ambr. in comment. ſupra Apoc. per veſtimentum ſanctos, per femur humanitatem accipientis, *Per veſtimentum*, inquit, *Sancti, per femur, ex quo*

D. Ambroſ. Secunda expoſitio per veſtimẽtum Sanctos, per femur humanitatem Chriſti intelligit.

humana origo procedere dicitur, homo, quem Chriſtus aſſumpſit, deſignatur. In veſtimento itaq, ſuo, quòd ipſe ſit Rex regum, ſcriptũ habet: quia in operibus ſanctorum agnoſcitur hunc eſſe verum Deum, qui tales ſeruos poſſidet, Habet etiam in femore ſcriptum, quod ſit Rex regum, & Dominus dominantium: quia in operibus, quæ in carne poſitus geſſit, cognitum eſt hunc eſſe verum Dei filium. Addit Ambroſ. poſſe etiam per femur intelligi patres veteris teſtamenti, ex quorum ſtirpe Chriſtus originem duxit, qui & ipſum figurarunt, & quòd ipſe futurus eſſet Rex regum, & Dominus dominantium, apertis vocibus prædixerunt. Tertia eſt Pannonij; Veſtimentum, inquit, à foris eſt, femur à natura: & Chriſtus humanitatem à foris ex tempore quatenus perſona diuina habet, diuinitatem autem à natura, à qua ab æterno eſt Deus: & neutrum horum ſine dignitatis honore habet, quia ab vtroque Rex.

Per femur patres veteris teſtamenti quoque accipit. Pannon.

Tertia Regem eſſe, & quia Deus, & quia homo.

ARGVMENTVM.

Continuatur eadem ſexta viſio. Ligatur Satanas mille annis, ĳſq; finitis iterum ſoluitur. Congregatur Gog, & Magog in prælium. Iudicat Chriſtus vniuerſos mortales. Regnant Sancti cum Chriſto. Mittitur Diabolus in ſtagnum ignis cum omnibus, qui non ſunt ſcripti in libro vitæ.

CAPVT VIGESIMVM.

ET vidi Angelum deſcendentem de cœlo, habentem clauẽ abyſſi, & catenam magnam in manu ſua. Et apprehendit draconem, ſerpentem antiquum, qui eſt Diabolus, & Satanas, & ligauit eum per annos mille, & miſit eum in abyſſum, & clauſit, & ſignauit ſuper illum, vt non ſeducat amplius gentes, donec conſummentur mille anni: & poſt hæc oportet illum ſolui modico tempore. Et vidi ſedes, & ſederunt ſuper eas, & iudicium datum eſt illis, & animas decollatorum propter teſtimonium Ieſu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerũt beſtiam, neque imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus, aut in manibus ſuis, & vixerunt, & regnauerunt cum Chriſto mille annis. Cæteri mortuorum non vixerunt, donec conſummentur mille anni. Hæc eſt reſurrectio prima. Beatus, & ſanctus, qui habet partem in reſurrectione prima: in his ſecunda mors non habet poteſtatem: ſed erunt ſacerdotes Dei, & Chriſti: & regnabunt cum illo mille annis. Et cum conſummati fuerint mille anni, ſoluetur Satanas de carcere ſuo, & exibit, & ſeducet gentes, quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ Gog, & Magog, & congregabit eos in prælium, quorum numerus eſt ſicut arena maris. Et aſcenderunt ſuper latitudinem terræ, & circumierunt caſtra ſanctorum, & ciuitatem dilectam. Et deſcendit ignis à Deo de cælo, & deuorauit eos: & Diabolus, qui ſeducebat eos, miſſus eſt in ſtagnum ignis, & ſulphuris:

ris: vbi & beſtia, & pſeudopropheta cruciabuntur die, ac nocte in ſecula ſeculorum. Et vidi thronum magnum candidum, & ſedentem ſuper eum, à cuius conſpectu fugit terra, & cælum, & locus non eſt inuentus eis. Et vidi mortuos magnos, & puſillos ſtantes in conſpectu throni, & libri aperti ſunt: & alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ: & iudicati ſunt mortui ex his, quæ ſcripta erant in libris ſecundum opera ipſorum: & dedit mare mortuos, qui in eo erant, & mors, & infernus dederunt mortuos ſuos, qui in ipſis erant & iudicatum eſt de ſingulis ſecundũ opera ipſorum. Et infernus, & mors miſſi ſunt in ſtagnum ignis. Hæc eſt mors ſecunda. Et qui non inuentus eſt in libro vitæ ſcriptus, miſſus eſt in ſtagnum ignis.

COMMENTARIVM VNICVM EXEGETICVM.

De explanatione huius capitis.

Deſcribitur viſio imaginaria, eiuſq; literalis ſenſus traditur.

SECTIO PRIMA.

PRimùm vidit Ioannes Angelum deſcendentem de cælo, habentem clauem abyſſi, & catenam magnam in manu ſua, qui apprehendit draconem ſerpentem antiquum, qui eſt Diabolus, & ligauit eum per annos mille. Hunc Angelum Doctores communiter Chriſtum interpretantur: quam etiam ſententiam videtur innuere D. Auguſt. lib. 20. de ciui. cap. 7. Chriſtus enim eſt qui habet clauem abyſſi, & qui appehendit, ligauitque dæmonem imperij ſui catena, vt ait Auguſt. loco citato. Quòd verò attinet ad mille annos, ſine dubio accipiendum eſt, vt ait Andr. Cæſar. totum tempus, quod à morte Chriſti vſque ad aduentum Antichriſti decurrit, vt in poſteriori ſua expoſitione docet citatus Auguſt. & D. Gregor. lib. 32. Moral. cap. 12. Eſt enim millenarius numerus perfectionis, vniuerſitatémque ſignificat. Hæc enim eſt poſterior ratio, quam affert D. Auguſt. loco citato, quæ propria eſt, ac germana, quam idcirco priori, quam attulerat, prætuliſſe videtur, cum poſterius commemorauit: & meritò prior enim omnino non cohæret. *Aut certe*, inquit, *mille annos pro annis omnibus huius ſeculi poſuit, vt perfecto numero notaretur ipſa temporis plenitudo. Millenarius enim numerus denarij numeri quadratum ſolidum reddit: decem quippe decies ducta fiunt centum, quæ iam figura quadrata, ſed plana eſt. Vt autem in altitudinem ſurgat, & ſolidas fiat, rurſum centum decies multiplicantur, & mille fiunt. Porrò ſi centum ipſa aliquo modo pro vniuerſitate aliquando ponuntur, quale illud eſt, quod Dominus omnia ſua dimittenti, & eum ſequenti promiſit, dicens, Accipiet centuplum in*

1. Chriſtus Angelus habens clauem abyſſi.

D. Auguſt.

Mille anni tẽpus à Chriſto ad Antichriſtum.

And. Cæſar.

D. Gregor.

Potius totũ tempus huius mundi.

Millenarius numerus perfectus, quadratæ & ſolidæ figuræ.

Matt. 19.29. Psal. 104.8.

in hoc ſeculo: quantò magis mille pro vniuerſitate ponuntur, vbi eſt ſoliditas ipſius denariæ quadraturæ? Unde & illud melius intelligitur, quod in Pſalmo legitur. *Memor fuit in ſeculum teſtamenti ſui, verbi, quod mandauit in mille generationes.* Hæc Auguſtinus.

Ligatus dæmon cur. D. Auguſt.

2\. Toto igitur hoc tempore ligatus eſt dæmon, ne totam ſuam vim exerat aduerſus Eccleſiam, & vt ait Ioannes, ne amplius gentes ſeducat: quod ita interpretatur ibidem Auguſtinus: *Ab eis*, inquit, *gentibus ſeducentis huius interdictis vinculo, & clauſtro Diabolus prohibetur, quas pertinentes ad Chriſtum ſeducebat antea. Has enim Deus elegit ante mundi conſtitutionem eruere de poteſtate tenebrarum, & transferre in regnum filij claritatis ſuæ. Ad hoc ergo ligatus eſt Diabolus, vt non ſeducat gentes, ex quibus conſtat Eccleſia, quas antea ſeductas tenebat, antequam eſſet Eccleſia.* Hæc ille. *Poſt hæc*, inquit Ioannes, *oportet illum ſolui modico tempore*, id eſt, tribus annis cum dimidio: tantò enim tempore perdurabit Antichriſti perſecutio. Obiter hic ad mores obſerua, cum Diabolus ſit ligatus à Chriſto illis tantùm nocere poſſe, qui ad eum tentationibus conſentiēdo acceſſerint: quemadmodum, quod quis à cane, leonéve ligato mordeatur, culpa eius eſt, qui ſciens, ac prudens ei propinquat. Id quod obſeruat Auguſt. ſerm. 197. de tempore. *Dicet*, inquit, *aliquis: Si alligatus eſt, quare adhuc tantum præualet? Verum eſt fratres chariſſimi, quia multum præualet; ſed tepidis, negligentibus & Deum in veritate non timentibus dominatur. Alligatus eſt enim tanquam innexus canis catenis, & neminem poteſt mordere, niſi eum, qui ſe illi mortifera ſecuritate coniunxerit. Iam videte fratres, quàm ſtultus eſt homo ille, quem canis in catenis poſitus mordet. Tu te illi per voluptates, & cupiditates ſeculi noli coniungere: & ille ad te non præſumet accedere. Latrare poteſt, ſolicitare poteſt: mordere omnino non poteſt, niſi volentem non enim cogendo, ſed ſuadendo nocet: nec extorquet à nobis conſenſum, ſed petit.* Hæc Auguſtinus.

Quomodo, & quibus noceat dæmon ligatus. D. Auguſt.

Beatitudo Sanctorum.

3\. Secundò, per anticipationem, & quaſi obiter oſtenſa eſt Ioanni beatitudo Sanctorum, qui Antichriſto non conſenſerit, cum vidit multas ſedes, ſedentéſque in illis omnes Sanctos, præcipuéque illos, qui propter fidem Chriſti mortem oppetierunt, quos ait regnare cum Chriſto mille annis; cæteros autem mortuorum non vixiſſe, donec conſummarentur mille anni. *Hæc eſt*, inquit, *reſurrectio prima: Beatus, & ſanctus, qui habet partem in reſurrectione prima. In his ſecunda mors non habet poteſtatem, ſed erunt ſacerdotes Dei, & Chriſti, & regnabunt cum illo mille annis.* De his mille annis copioſè diſputabimus ſect. ſequenti. Deinde addit Ioannes: *Cum conſummati fuerint mille anni, ſoluetur Satanas.* Mille anni, qui coſummandi dicuntur, non ſunt illi iidem anni, quibus Sancti dicuntur regnare cum Chriſto: ſed illi, quibus Satanas ligatus eſſe dicitur, qui mille anni à paſſione Chriſti vſque ad aduentum Antichriſti fluunt: vt ſectione ſequenti vberius dicemus, & nodum ferè inexplicabilem in contextu diſſoluere conabimur.

Ligatus poſt mille annos ſoluetur Satanas.

Hæreſis de terreno Chriſti regno per mille annos futuro. D. Auguſt. Cherinthi ſint. Euſebius.

4\. Porrò aduerte fuiſſe hæreſim multorum veterum, qui ex hoc loco occaſionem acceperunt exiſtimandi poſt generalem hominum reſurrectionem Chriſtum mille annis cum Sanctis omnibus in terra in omnibus carnis deliciis regnaturum, quos propterea χιλιαστὰς appellabant, vt auctor eſt D. Auguſt. lib. 20. de ciuitat. cap. 7. in quam hæreſim incidit Cherinthus hæreticus, vt auctor eſt Euſeb. lib. 3. Hiſtor cap. 28. vbi de Cherintho loquens, ſic ait: Iiſdem temporibus etiam alterius hæreſeos obortum Principem Cherinthum accepimus: de quo Caius, cuius iam in ſuperioribus fecimus mentionem, in diſputationum ſuarum dialogo ita ſcribit: Sed & Cherinthus, inquit, per reuelationes quaſdam, quas velut à magno Apoſtolo conſcriptas, & per Angelos ei reuelatas putaret,

putaret, talia quædam portenta nobis introducit. Poſt reſurrectionem terrenum dicit futurum eſſe regnum Chriſti in Hieruſalem,& homines in carne iterum concupiſcentiis, & vitiis ſubiectam conuerſationem habituros. Contra fidem quoque Scripturarum quoſdam mille annos deſignat, in quibus multa quidem, & alia corruptionis opera, & nuptiarum feſtiuitates dicit futuras ad eos, Ponebat vo-
qui libini ſunt dediti, decipiendos. Sed & Dionyſius, cùm de Ioannis reuelatione diſſereret, & quædam ſecundùm ea, quæ antiquitus Eccleſiæ tradita fuerant, diſputaret, mentionem facit huius ipſius viri his verbis: Cherinthus, inquit, à quo & Cherinthiana hæreſis oborta eſt, figmentis ſuis auctoritatem magni nominis acquirere ſecundùm Scripturæ huius prauam intelligentiam geſtiebat: quippe cuius hæc erat hæreſis, vt affirmaret terrenũ futurum eſſe Chriſti regnum: & quia erat ventri, & gulæ, ac libidini deditus, ea futura decernebat, quæ ſibi propria libido dictabat: ventris, & eorum, quæ ſub ventre ſunt, incitamenta cibis, potibus, nuptiis prædicabat explenda. Hæc Euſebius. Eundem errorem plerique tribuunt Papiæ Hieroſolymitano Epiſcopo, quanuis is de carnis deliciis,& libidinis illecebris nihil loquatur: colliguntque ex D. Hieronymo in lib. de ſcriptoribus Eccleſiaſticis, vbi agens de Papia ſic ait: *Hic dicitur mille annorum Iudaicam edidiſſe δευτέρωσιν, quem ſequuti ſunt Irenæus, & Apollinaris, & cæteri, qui poſt reſurrectionem aiunt in carne cum Sanctis Dominum regnaturum.* Idemque affirmat Euſebius lib. 3. cap. 39. Dicit, inquit, Papias, & alia plurima à maioribus ſibi tradita miracula,& nouas quaſdam parabolas Saluatoris,& doctrinam incognitam, magiſq; fabuloſam, mille annos futuros poſt reſurrectionem, quibus corporaliter regnum Chriſti in hac terra futurum ſit. In eodem fuerunt Lactantius lib. 7. diuinar. inſtit. ca. 24. 25. & 26. Irenæus, Tertullianus, Apollinaris, vt referunt D. Hieronymus in cap. 36. Ezech. & Euſebius lib. 3. Hiſtor. cap. vlt. Contra quem errorem diſputat Alfonſus à Caſtro lib. 3. aduerſùs hæreſes, hæreſ. 2. de beatitudine. Quàm perperam autem eius erroris occaſio ex hoc loco Ioannis arrepta ſit, patet ex noſtra expoſitione.

Ponebat voluptates corporis.

Idem error Papiæ fuit, & aliorum.

D. Hieron.

Euſebius.

D. Hieron.

Euſebius.

Caſtro.

5. Tertiò, *Cùm conſummati fuerint mille anni*, hoc eſt, vbi defluxerit tempus à reſurrectione Chriſti vſque ad Antichriſtum; *tunc*, inquit Ioannes, *ſoluetur Satanas de carcere ſuo modico tempore*, hoc eſt, tribus annis cum dimidio: quo tempore Satanas ſoluendus dicitur, quia per Antichriſtum, eiuſque ſectatores inauditam aduerſùs fideles perſecutionem excitabit, quam nos in noſtro tractatu de Antichriſto copiosè deſcripſimus. Quartò, eo ipſo tempore, quo Satanas ſolutus in Eccleſia graſſabitur, *Seducet gentes, quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ, Gog, & Magog, & congregabit eos in prælium, quorum numerus eſt ſicut arena maris. Et aſcenderunt ſuper latitudinem terræ, & circuierunt caſtra Sanctorum, & ciuitatem dilectam.* De Gog, & Magog multa à Doctoribus diſputantur, ſed nos potiora perſtringemus. Euſebius lib. 9. demonſtr. Euangelic. cap. 3. arbitratur Gog, eſſe Imperatorem Romanum, Magog Romanum imperium. Alij apud D. Hieronymum in cap. 38. Ezechiel. per Gog, & Magog accipiunt prælium, quod inter Diabolum, & Angelos eius ex vna parte, & inter Michaëlem, bonoſque Angelos ex altera in cœlo Empyreo commiſſum fuit. D. Auguſtinus li. 20. de ciuit. cap. 11. per Gog, quod interpretatur *tectum*, accipit Diabolum, qui eſt inſtar magni cuiuſdam tecti, magnæque domus, in qua omnes mali habitant: per Magog autem, quod interpretatur *de tecto*, intelligit exercitum Antichriſti ex omnibus gentibus collectum. D. Ambroſius lib. 2. de Fide, cap. vlt. cenſet Gog eſſe Gothos, qui multas imperij Romani prouincias vaſtauerunt. Cuius ſententiæ etiam meminit D. Hieronymus in quæſt. hæbraicis in Geneſim. Idem porrò

Quanto tempore, & cur ſoluendus Satanas.

De Gog, & Magog variæ ſententiæ.

Prima Euſebij.

Secunda.

Tertia. D. Aug.

Quarta. D. Ambr.

Vltima

D. Hiero

D.Hieron.

D. Hieronymus ad cap. 38. & 39. Ezechiel. vbi fusè de Gog, & Magog à Propheta diſſeritur hæc habet: *Iudei, & noſtri iudaizantes putant Gog gentes eſſe Scythicas, immanes, & innumerabiles, quæ trans Caucaſum montem, & Mæotidem paludem, & prope Caſpium mare ad Indiam vſque tendantur: & has poſt mille annorum regnum eſſe à Diabolo commouendas, quæ veniant in terram Iſraël, vt pugnent contra Sanctos multis ſecum gentibus congregatis.*

6.

Gog, & Magog ad extrema tempora pertinent. Sunt nomina propria nationum. Ezech. 38. Magog filius Iaphet. Ab eo ſic dicta Scythia. Ioſephus. Per Magog Scythicæ nationes, per Gog earum Rex intelligitur. Cur earum præcipuè fiat mentio.

In re difficillima dicimus primùm non ſolùm hoc loco Apocalypſis, ſed etiã apud Ezech.c.38.&39.&Og,& Magog ad extrema mundi tempora pertinere, vt eſt communis Doctorum ſententia, & ex vtriuſque Prophetæ contextu manifeſtè colligitur. Deinde nomina hæc Gog, & Magog non ſignificare ex propria acceptione omnes gentes, quæ ad Antichriſtum aggregandæ ſunt; ſed peculiares quaſdam nationes, vt eſt perſpicuum ex Ezech.38.& præterea, quia Magog vnus fuit ex filiis Iaphet, Gen. 10. Vnde Scythia, quam incoluit Magog, dicta etiam eſt de eius nomine Magog, vt author eſt Ioſephus lib. 1. Antiquit. cap.7. Quare exiſtimamus nomine Magog intelligendas eſſe nationes omnes Scythicas, quæ ad Septentrionem habitant: nomine autem Gog accipiendum Principem, ac Regem omnium illarum gentium Scythicarum. Denique quanquam Antichriſti exercitus aduersùs Eccleſiam non ex his tantùm Scythicis gentibus, ſed ex omnibus mundi nationibus collectus eſſe debeat: hæ tamen gentes præcipuè nominantur, quia ferociores ſunt, & ſupra modum barbaræ, & immanes, atque adeò in illis præcipuum exercitus Antichriſti robur poſitum erit. Itaque per ſynecdochem accepta parte pro toto vniuerſus Antichriſti exercitus ex Gog, & Magog conflatus dicitur, & bellum mouere aduersùs caſtra Sanctorum, & ciuitatem dilectam, hoc eſt, Eccleſiam. Verùm igne de cœlo immiſſo diuinitùs vniuerſus ille exercitus interibit, vt continuò Ioannes ſubiungit.

Contextus percurritur, & quædam in eo difficiliora explicantur.

SECTIO II.

1.2.

EA, de quibus ſuperiori ſect. diſputauimus, præcipua ſunt capita eorum, quæ hoc loco à Ioanne ſcribuntur. Verùm quia nõnulla maiorem adhuc expoſitionem requirunt, ſimulque, vt rerum ſeries, atque nexus meliùs appareat, contextum ſigillatim percurrendum, & ſi quid obſcurius occurrat, explanandum putauimus. Sic igitur incipit Ioannes: *Vidi Angelum deſcendentem de cœlo, habentem clauem abyſſi, & catenam magnam in manu ſua. Et apprehendit draconem ſerpentem antiquum, qui eſt Diabolus, & Satanas, & ligauit eum per annos mille, & miſit eum in abyſſum, & clauſit, & ſignauit ſuper illum, vt non ſeducat ampliùs gentes, donec conſummentur mille anni. Et poſt hæc oportet illum ſolui modico tempore.* Arbitramur per hunc Angelum, Chriſtum ipſum accipiendum eſſe, vt ait communis ſententia: is enim eſt, qui per Incarnationis myſterium è cœlo deſcendit, & qui habet *clauem abyſſi*, id eſt, inferni, quemadmodum ipſemet Chriſtus de ſe dixit cap. 1, *Habeo claues mortis, & inferni*, vt eo loco fusè diximus. *Catenam magnam*, poteſtatem eius intellige: is igitur eſt, qui apprehendit *draconem ſerpentem antiquum*, id eſt, Diabolum, eumq; *ligatum*, hoc eſt, ſuæ potentiæ, & imperij catena deuinctum in inferni carcerem detruſit, vbi erit per *mille annos*, hoc eſt, vſque ad Antichriſti tempora, vt ſectione ſuperiori vberiùs explicauimus. *Et clauſit, & ſignauit ſuper illum*, id eſt, ſuper Diabolum, non ſuper abyſſum, vt patet

Chriſtus Angelus habens clauem inferni. Apoc.1.18. Poteſtatis ſuæ catena Dæmonem ligat. Illum detrudit, & claudit in inferno.

ex græco contextu. Claudere, & ſignificare eſt. Dæmonem ita clauſum in inferno tenere, vt nulla creata potentia inde eum poſſit educere: quippe cum nemo præter Chriſtum clauem abyſſi habeat, vt eam poſſit aperire. Idcirco autem clauſit Chriſtus Dæmonem in inferno, vt ne gentes ſeduceret toto iſto Euangelicæ prædicationis tempore; ſed poſſent illæ liberè ad fidem conuerti, Chriſtiq; fides, ac religio feliciter toto orbe propagari, his *mille annis*, hoc eſt, toto eo tempore, quod à Chriſto ad Antichriſtum excurret. Tunc enim iterum ſoluetur Satanas, *modico* tamen *tempore*, hoc eſt tribus annis cum dimidio, quibus grauiſſimam aduerſùs Eccleſiam per Antichriſtum perſecutionem concitabit.

2\. Porrò per *ſerpentem antiquum* hoc loco non Dæmones in genere, ſed nominatim ipſummet Luciferum vniuerſorum Dæmonum Principem accipiendum arbitramur, ſignificariq; Luciferum, qui antea in hoc mundo pro libito verſabatur, fuiſſe per paſſionem, & mortem Chriſti ad inferni carcerem detruſum, ibiq; Chriſti potentia, & imperio religatum, ſublata omni inde ad nos exeundi poteſtate. Itaq; non poſſe modò per ſeipſum fidelibus obſiſtere, & curſum Euangelicæ prædicationis, gentiumq; conuerſionis impedire, quanuis non deſint alij in hoc mundo Dæmones, qui id præſtent, ſed non tanta tamen vi, & potentia, quantum Lucifer ipſe, ſi adeſſet, adhibere potuiſſet. Addimus, Deinde eundem Luciferum temporibus Antichriſti diuina permiſſione ſoluẽdum, egreſſurúmq; ex inferni carceribus, atq; omnem operam, & induſtriam in perſequendis fidelibus poſiturum tribus annis cum dimidio, quod temporis ſpatium hoc loco *modicum* appellatur.

Per ſerpentem antiquũ Lucifer intelligendus.

3\. Ne verò alicui nouum videatur Luciferum, quia à principio mundi liberè in hoc mundo per ſeipſum graſſabatur, detruſum fuiſſe à Chriſto per paſſionem, & mortem ad inferos, ibiq; modò vſq; ad tempora Antichriſti vinctum, ligatúmq; teneri, id expreſſe docet D. Gre. lib. 4. Moral. ad illa verba c. 3. *Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati ſunt ſuſcitare Leuiathã:* vbi afferens illud Eſa. 27. *In illa die viſitabit Dominus in gladio ſuo duro, & grãdi, & forti ſuper Leuiathan ſerpentẽ vectem, & ſuper Leuiathan ſerpentem tortuoſum: Quærendum,* inquit, *nobis eſt, cur qui ſerpentẽ dixerat, tortuoſumq; illico ſubiungens interpoſuit vectem, niſi forte, quod in Scripturis tortitudine fluxa mollities, in vecte autem eſt duritia rigiditas. Vt ergo hunc, & durum ſignaret, & mollem, & vectem nominat, & ſerpentem. Durus quippe eſt per malitiam, & mollis per blandimenta. Vectis ergo dicitur, quia vſq; ad necem percutit: ſerpens, quia ſe per inſidias molliter infundit, hunc Leuiathan electi Angelorum ſpiritus nunc in putei abyſſo clauſum premunt, vnde ſcriptum eſt: Vidi Angelum deſcendentem de cœlo, habentem clauem abyſſi, & catenam magnam in manu ſua, & apprehendit draconem ſerpentem antiquum, qui eſt Diabolus, & Satanas, & ligauit eum per annos mille, & miſit eum in abyſſum. Quem tamen in mundi fine ad apertiora certamina reuocant, & totum contra nos in ſuis viribus relaxant, vnde illic rurſum ſcriptum eſt. Cum completi fuerint mille anni, ſoluetur Satanas. Ille enim apoſtata Angelus, qui ita conditus fuerat, vt Angelorum cæteris legionibus emineret: ita ſuperbiendo ſuccubuit, vt nunc ſtantium Angelorum ditioni ſubſtratus ſit, quatenus vel nunc ad vtilitatem noſtram eis miniſtrantibus religatus lateat vel tunc ad probationem noſtram eis relaxantibus totis ſe contra nos viribus ſolutus exerceat. Quia igitur hi electi ſpiritus ſuperbum apoſtatam comprimunt, qui humiles hunc ſequi noluerunt, ipſiſq; adminiſtrantibus diſponitur, vt ad inuentionem aperti certaminis deſtruendus funditus quandoq; reuocetur, dicatur rectè: Qui parati ſunt ſuſcitare Leuiathan.* Hæc Gre. Quem cernis hunc locum Apoc. de ipſomet Lucifero Dæmonum Principe in abyſſo religando intellexiſſe. Atq; in hunc etiam ſenſum accipiendum eſt illud Chriſti Ioan. 12. *Nunc Princeps huius mundi eijcietur foras;*

Probatur ex D. Greg. & Scriptura.
D Gregor.
Iob. 3. 8.
Eſai 27. 1.

Cur Leuiathan Serpens tortuoſus, & vectis dicatur. Angelorum in illũ imperium.

Ioan 12. 31.
Mat. 12. 29.

& illud Matt. 12. *Quomodo poteſt quiſquam intrare in domum fortis, & vaſa eius diripere, niſi prius alligauerit fortem?*

4. De abyſſo myſtica expoſitio. Ansbert. Haymo. D. Auguſt.

Quare expoſitio Anſb. & Haymo per abyſſum multitudinem impiorum intelligentium minimè nobis probatur. Eam verò illi mutuati ſunt ab Aug. lib. 20. de Ciuitate, c. 7 vbi Aug. totum hunc locum latè perſequitur, & inter alia, *Miſit*, inquit, *Diabolum in abyſſum; quo nomine ſignificata eſt multitudo innumerabilis impiorum, quorum in malignitate aduerſus Eccleſiam Dei multùm profunda ſunt corda: non quia ibi Diabolus ante non erat, ſed ideo dicitur illuc miſſus, quia excluſus à credentibus plus cœpit impios poſſidere.* Hæc ille. Quæ tamen nobis videntur myſtica potiùs eſſe, quàm contextui, & inſtituto Ioannis congruentia.

5. Sequitur. *Et vidi ſedes: & ſederunt ſuper eas, & iudicium datum eſt illis: & animas decollatorum propter teſtimonium Ieſu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt beſtiam, neq; imaginem eius, neq; acceperunt characterem eius in frontibus, aut in manibus ſuis, & vixerunt, & regnauerunt cum Chriſto mille annis. Cæteri mortuorum non vixerunt, donec conſummentur mille anni. Hæc eſt reſurrectio prima. Beatus, & ſanctus, qui habet partem in reſurrectione prima. In his ſecunda mors non habet poteſtatem, ſed erunt Sacerdotes Dei, & Chriſti: & regnabunt cum illo mille annis. Et cum conſummati fuerint mille anni, ſoluetur Satanas de carcere ſuo, & exibit, ſeducet gentes.* In his verbis pleraq; ſunt explicatu difficillima. Vnum eſt, de quonam iudicio ſit ſermo, cum dicitur: *Et vidi ſedes, & ſederunt ſuper eas, & iudicium datum eſt:* num videlicet de extremo iudicio, an de aliquo alio? D. Aug. lib. 20. de Ciuit. c. 9. exiſtimat non eſſe ſermonem de extremo iudicio, ſed de iudicio, quod nunc exercent in Eccleſia Prælati Eccleſiaſtici, quibus à Chriſto datum eſt iudicium ligandi, atq; ſoluendi: itaque horum Præpoſitorum ſedes viſas eſſe à Ioanne, & de eorum in Eccleſia iudicio ſermonem inſtitui. Tum verò, quod ſequitur de regno Sanctorum cum Chriſto mille annis, ait in hac vita eſſe accipiendum, eo quod Eccleſia regnum cœlorum dicatur, in quo ſancti regnãt cum Chriſto: quoniam cum eo reſurgentes, quæ ſurſum ſunt, quærunt, quæ ſurſum ſunt, ſapiunt, non quæ ſuper terram. *Mille annis*, hoc eſt, toto tempore primi aduentus Chriſti. Atq; hanc vult appellari primã reſurrectionem, & his eiſdem mille annis animas decollatorum propter teſtimoniũ Ieſu, & propter verbum Dei, id eſt, animas Martyrũ, qui pro Chriſto ſanguinem, & vitam profuderunt regnare in cœlo cum Chriſto per viſionem beatificam. Quamuis enim id omnibus iuſtis, qui in gratia decedunt, cõueniat, Martyres tamen potiſſimũ cõmemorari, quod illi præcipuè ob excellẽtiam martyrij dicatur cum Chriſto regnare: quanquam & à parte totum intelligendum ſit. Deniq; quod ſubiungitur: *Et qui non adorauerunt beſtiam, neq; imaginem eius, neq; acceperunt characterem eius in frontibus, aut in manibus ſuis:* (quæ verba cum ſua iſta expoſitione pugnare videbantur, ſiquidem ſupponunt ſermonem eſſe de extremo iudicio, poſt quod iudicium regnabunt cum Chriſto, qui Antichriſto minimè adhæſerunt, nec eius characterem in frontibus, aut in manibus impreſſum geſtauerunt) coactus eſt Auguſtinus allegoricè interpretari: ac per beſtiam populũ infidelium, per imaginem verò eius ſimulationem intelligere; quam habent ſcilicet ij, qui cum fidem profiteantur, infideliter tamen viuũt. Itaq; ab illis ait non adorari beſtiam, qui infidelitatem reſpuunt: ab ijs autem non accipi characterem beſtiæ, qui ne ſpeciem quidem, & notam infidelitatis accipiunt.

De quo iudicio ſit hic ſermo, dubitatio prima. D. Auguſt. Sententia.

6. Regnant cũ Chriſto toto tẽpore prioris aduentus Sãcti ex Aug.

Sed præſtat audire ipſummet Aug. *Interea*, inquit, *dum mille annis ligatus eſt Diabolus, ſancti regnant cum Chriſto, etiam ipſis mille annis eiſdem ſine dubio, & eodem modo intelligendis, id eſt, iſto iam tempore prioris eius aduentus. Niſi enim alio aliquo modo longe quidem impari iam nunc regnarent cum illo ſancti eius, quibus ait: Ecce ego vobiſcum ſum vſque*

vſque in conſummationem ſæculi: profectò non etiam nunc diceretur Eccleſia regnum eius, regnúmve cœlorum. Regnant itaque cum illo etiam nunc ſancti eius, aliter quidem, quam tunc regnabunt. Regnant cum illo, qui faciunt, quod Apoſtolus ait: Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt, ſapite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt quærite, non quæ ſuper terram. De qualibus item dicit, quod eorum conuerſatio ſit in cœlis. Poſtremò regnant cum illo, qui eo modo ſunt in regno eius, vt ſint etiam ipſi regnum eius. Et de hac prima reſurrectione, quæ nunc eſt, liber iſte loquitur. Cum enim dixiſſet alligari Diabolum mille annis, & poſtea ſolui breui tempore, mox recapitulando, quod in iſtis mille annis agat Eccleſia, vel agatur in ea, Et vidi, inquit, ſedes, & ſedentes ſuper eas, & iudicium datum eſt. Non hoc putandum eſt de vltimo iudicio dici, ſed ſedes Præpoſitorum, & ipſi Præpoſiti intelligendi ſunt, per quos Eccleſia nunc gubernatur. Iudicium autem datum nullum melius accipiendum videtur, quam id quod dictum eſt: Quæ ligaueritis in terra, ligata erũt, & in cœlo: vnde Apoſtolus, Quid enim mihi eſt, inquit, de iis, qui foris ſunt, iudicare? Nonne de his, qui intus ſunt, vos iudicatis? Et animæ, inquit, occiſorum propter teſtimonium Ieſu & propter verbum Dei: ſubauditur, quod poſtea dicturus eſt: Et regnauerunt cum Ieſu mille annis, animæ ſcilicet Martyrum nondum ſibi corporibus ſuis redditis. Quamuis ergo cum ſuis corporibus nondum ſunt, iam tamen eorum animæ regnant cum illo, dum iſti mille anni decurrunt. Regnat itaque cum Chriſto nunc primum Eccleſia in viuis, & mortuis. Sed ideo tantummodo Martyrum animas commemorauit, quia ipſi præcipuè regnant mortui qui vſq; ad mortem pro veritate certauerunt. Sed à parte totum etiam cæteros mortuos intelligimus pertinentes ad Eccleſiam quod eſt regnum Chriſti. Quod verò ſequitur. Et qui non adorauerunt beſtiam, nec imaginem eius, nec acceperunt inſcriptionem in fronte, aut in manu ſua: ſimul de viuis, ac mortuis debemus accipere. Quæ ſit porrò iſta beſtia, quamuis ſit diligentius inquirendum: non tamẽ abhorret à fide recta, vt ipſa impia ciuitas intelligatur, & populus infidelium contrarius populo fideli, & ciuitati Dei. Imago verò eius ſimulatio eius mihi videtur in eis videlicet hominibus, qui velut fidem profitentur, & infideliter viuunt. Fingunt enim ſe eſſe, quod non ſunt, vocanturq; non veraci effigie, ſed fallaci imagine Chriſtiani. Et qui ſunt, qui beſtiam non adorant, nec imaginem eius, niſi qui faciunt, quod ait Apoſtolus: Ne ſitis iugum ducentes cum infidelibus: non adorant enim, id eſt, non conſentiunt, non ſubijciuntur, neque recipiunt inſcriptionem, notam ſcilicet criminis, in fronte propter profeſſionem, in manu propter operationes. Hactenus Aug. Cuius expoſitionem ſecuti ſunt Beda, Rupertus, Anſbertus, & alij.

Mat. 18. 10.
Col 3 1.
Philip. 3 20.
Non vltimũ ſed præſens præpoſitorũ Eccleſiæ iudicium hoc loco intelligit.
Mat 18. 18.
1 Cor. 5. 12.
Cur tantum Martyrũ animas regnare cõmemoret. Ioan.
Per beſtiam accipit Aug. populũ infidelium.
Per imaginẽ beſtiæ hypocritarum ſimulationẽ.
2 Cor 6. 14.
Beda.
Rupert.
Anſbert.

7. Verùm ea nobis minimè probatur. Primum. Quoniam ſermonem eſſe de extremo iudicio, cum dicitur: *Et vidi ſedes, & ſederunt ſuper eas, & iudicium datum eſt illis*: manifeſtè ex ipſo contextu euincitur, cum mox ſequatur poſt id iudicium regnaturos eſſe cum Chriſto eos qui non adorauerunt beſtiam, nec imaginem eius, nec eius characterem acceperunt. Quibus verbis negari non poteſt eſſe ſermonem de iis qui Antichriſti partes ſecuti non fuerunt: is enim eſt, qui per beſtiam accipi debet, qui ſuam ipſius imaginem omnibus adorandam proponet, compelletque omnes, vt characterem ſuum ſiue in manu, ſiue in fronte impreſſum gerant, vt ſuo loco fuſiùs explicauimus. Nam quod ait Aug. per beſtiam populum infidelium accipiendum eſſe, totáq; eius interpretatio de iis, qui imaginem beſtiæ adorare noluerunt, neque characterem eius geſtare, planè à contextu, & inſtituto Ioannis abhorret, qui de Antichriſto diſertè loquitur, vt ex ſuperioribus eſt perſpicuum. Deinde coactum eſt dicere illud, *Et regnauerunt cum Chriſto*, ad præſentem Eccleſiæ ſtatum referẽdum eſſe: quòmodo enim dici poſſunt regnare modo cum Chriſto, vt vult Aug. ſancti illi, qui varijs hinc inde laboribus, & perſecutionibus propter Chriſtum exercentur, qui contumelijs, & iniurijs proſcinduntur, qui includuntur carceribus; qui cæduntur flagellis qui toto corpore exquiſitiſſimis tormentis, & cruciatibus lacerantur; non

Non probatur hæc expoſitio.
De extremo iudicio hoc loco ſermo eſt.
Item de futuro Chriſti regno.

hi ſane, cum iſta patiuntur, regnare cum Chriſto, ſed pati potius cum Chriſto
2.Tim.2.11. dicendi ſunt, iuxta illud 2.ad Tim. 2. *Fidelis ſermo, nam ſi commortui ſumus, & conuiuemus: ſi ſuſtinebimus, & conregnabimus.* Sit igitur conſtitutum, cùm dicitur viſas eſſe ſedes, datúmq; iudicium iis, qui in ſedibus illis apparuerunt, ſermonem eſſe de extremo iudicio: & cum ſubiungitur animas decollatorum propter teſtimonium Ieſu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt beſtiam, neque imaginem eius, neque eius characterem, in manibus, aut in frontibus acceperũt regnaſſe cum Chriſto, loqui Ioannem de iis, qui iam huius vitæ laboribus perfuncti feliciſſimo Dei conſpectu perfruuntur, & ita cum Chriſto in cœlis regnant. Quanquam verò id omnibus ſanctis iam in cœlo regnantibus conueniat: peculiari tamen ratione Martyres commemorantur, quod ij potiſſimum excellentiori quodammodo regno Chriſti, & gloria potiantur.

8. De quibus annorũ milliariis ſit hic ſermo dubitatio ſecunda.

Sed hinc iã oritur ſecunda, eáq; valde implicita dubitatio, quomodo cũ præcedentibus cohæreat, quod de mille annis ſubiungitur: *Vixerunt, & regnauerunt cum Chriſto mille annis:* & paulò poſt: *Et cum conſummati fuerint mille anni, ſoluetur Satanas?* Si enim, vti diximus, iudicium, de quo loquitur Ioan. eſt extremum iudicium, poſt quod ſcilicet regnare debeant cum Chriſto, qui non adorauerunt beſtiam, neq; imaginem eius neq; characterem eius acceperunt, hoc eſt, ij, qui non adhæſerunt Antichriſto, quomodo per mille annos initio intelleximus tempus, quod à paſſione Chriſti vſq; ad Antichriſtum excurret? Si enim illi, qui non adhæſerunt Antichriſto, regnaturi dicuntur mille annis, idque poſt extremum iudicium, ſanè mille anni non antecedunt, ſed ſubſequuntur Antichriſtum: imò & ipſum extremum iudicij diem conſequuntur. Quod ſi admittamus, quonámverum eſſe poteſt illud, quod ſubiungitur: *Et cum conſummati fuerint mille anni, ſoluetur Satanas?* Nam nec mille anni, quibus ſancti poſt extremum iudicium regnaturi ſunt cum Chriſto vnquam conſummari poterunt: nec eo tempore Satanas ſoluendus eſt, imò eum ſoluendum eſſe tempore Antichriſti, modico videlicet tempore, hoc eſt, tribus annis cum dimidio ſuperiùs cum Ioanne, & communi ſententia docuimus. Quare non videtur ea quæ de mille annis regni ſanctorum, & de ſoluendo poſt mille annos Satana à Ioanne dicuntur, cum iis, quæ paulò ante diximus, cohærere.

D.Ambroſ. reſponſio.

D.Amb. in comm. ſuper Apoc. (ſi eius ſunt) ita reſpondet. *Per animas*, inquit, *interfectorum propter verbum Dei, & teſtimonium Ieſu Martyres, qui diuerſis temporibus interfecti ſunt, poſſumus accipere: per eos vero, qui non adorauerunt beſtiam, nec imaginem eius, eos qui ab Antichriſto interficiendi ſunt, puto eſſe intelligendos. Iſti ergo vixerunt, & regnauerunt cum Chriſto mille annis, quia quamuis corpore ſint interfecti, ſecundùm animã tamen viuunt cum Chriſto in cœleſti beatitudine. Sed quærendum nobis eſt, quomodò electi, qui inſtante fine mundi naſcituri ſunt, cum Chriſto mille annis regnare dicantur cum tempus mille annorum non ad futurum tempus, quod ſine fine eſt, ſed ad præſens potius pertineat, quod in fine mundi conſummabitur, & in quo fides Euangelij per vniuerſum orbem florens electos quotidie ad vitam æternam percipiendam dirigit. Quod ita ſoluendum puto tempus ab Aſcenſione Chriſti vſq; ad finem mundi, quod per mille annos deſignatur, omnibus electis deputatum eſt, vt in eo ſine corporibus cœleſti gloria cum Domino perfruantur. Et ſcimus, quia omnes electi membra Chriſti ſunt, & ex multis membris vnum corpus efficitur: & ſi glorιatur vnum membrum, congaudent omnia membra. Gaudium igitur præcedentium ſanctorum illorum nihilominus erit, qui in fine mundi naſcituri ſunt, quia vnum corpus efficientur cum eis, & in aliis poſſidebunt, quod ipſis deerit.* Hæc ille.

Quomodo electi in fine mundi naſcituri mille annis cum Chriſto regnant.

9. Itaq; vides Ambr. ita putare nodũ iſtum diſſoluendum, vt illi, qui non adorauerunt beſtiam, nec imaginem eius dicãtur regnare mille annis, id eſt, tẽpore

illo,

illo, quod ab Aſcenſione, vel potius Paſſione Chriſti ad finem mundi, ſeu potius vſq; ad Antichriſtum (iuxta noſtram, & veram de iſtorum mille annorum ſupputatione ſententiam) excurret: non quidem per ſeipſos, ſed per illos omnes ſanctos, qui à paſſione Chriſti vſq; ad Antichriſtum decedente vita, & cum Chriſto regnabunt, eo quod cum omnes electi membra ſint Chriſti, ex quibus vnũ corpus efficitur, cum aliqui ſancti regnant cum Chriſto cæteri quoq; omnes regnare cenſentur, iuxta illud Pau. 1. Cor. 4. *Sine nobis regnatis, & vtinam regnetis, vt & nos vobiſcum regnemus.* 1. Cor. 4. 8. Et verò hæc Ambr. expoſitio nodum quidem diſſolueret & in tanta difficultate probari poſſet; niſi duriuſculum videretur dicere, cum ij, qui non adorauerunt beſtiam, nec imaginem eius, dicuntur regnare cum Chriſto, accipiendum id ita eſſe, non quod per ſeipſos, ſed per præcedentes ſanctos, & electos regnauerint. Illud etiam non parum obſtat, quod regnare dicantur à Ioanne poſt iudicium illud datum iis, qui in ſedibus reſidebant, quod iudicium nos extremum omnino eſſe ſuperiùs confirmauimus. Duriuſcula videtur.

Aliam ergo eiuſdem nodi diſſolutionem excogitauit Franciſcus Ribera, videlicet, cum dicitur: *Et vixerunt, & regnauerunt cum Chriſto mille annis:* non eſſe id referendum ad eos, qui non adorauerunt beſtiam, nec imaginem eius, ſed ad animas decollatorum propter teſtimonium Ieſu, hoc eſt, ad eos, qui cum hæc à Ioanne ſcribebantur, iam mortem pro Chriſto oppetierant. Cæterum hæc reſponſio manifeſtam vim afferre videtur contextui: ſiquidem Ioannes continuata ſerie, atque ordine loquitur, diſerteq; affirmat eos, qui non adorauerunt beſtiam, nec imaginem eius, mille annis cum Chriſto regnaturos: *Vidi*, inquit, *animas decollatorum propter teſtimonium Ieſu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt beſtiam, neque imaginem eius, neque acceperunt characterem eius in frontibus, aut in manibus ſuis: & vixerunt, & regnauerunt cum Chriſto mille annis.* Quibuſnam quæſo verbis clarioribus potuiſſet Ioannes ſignificare eos, qui non adorauerunt beſtiam, nec imaginem eius, vixiſſe, & cum Chriſto in cœlo regnare? Quare alia nobis ratio quærenda eſt ad hunc nodum expediendum. 10 Riberæ item reſponſio nõ probatur.

Putamus igitur Ioannẽ hoc loco in mille annorum acceptione variaſſe. Itaq; quanquam mille anni hoc capit. illud tẽpus ſignificent, quod à paſſione Chriſti vſq; ad Antichriſti aduentum excurret, tamen cum dicitur eos, qui non adorauerunt beſtiã, nec imaginem eius, nec eius characterẽ acceperunt, vixiſſe, & regnaſſe cum Chriſto mille annis, iſtos mille annos ad æternitatem eſſe referẽdos: ſignificareq; ſempiternam illam durationem, qua ſancti cum Chriſto in omnem æternitatem regnabunt millenario numero, qui perfectionem cõtinet, pro tota ea duratione poſito. Fuit enim hæc quædam veluti parentheſis, quam Ioan. hoc loco de ſanctorum felicitate interpoſuit. Ne verò ſoli hoc aſtruere videamur, idẽ aſſeruit Alfonſus à Caſtro li. 2. contra hæreſes, *de Beatitudine* hæreſi. 2. quanquam de reliquis mille annis, qui hoc cap. commemorantur, non diſputet, nec difficultatibus occurrat. Mouemur ad hoc aſſerendum neceſſaria ratione. Nã cum Ioan. agat de extremo iudicio, vt in ſuperioribus ex ipſo contextu manifeſtè oſtendimus, & ſtatim ſubiungat eos, qui non adorauerunt beſtiã, hoc eſt, Antichriſtum, nec imaginem eius, neq; characterem eius acceperunt, vixiſſe, & regnaſſe cum Chriſto mille annis, quoſnam quæſo alios mille annos oportet accipere, niſi eos qui extremum iudicium conſequentur, hoc eſt, durationem illam, qua ſancti, præcipuè vero ij, qui Antichriſto reſtiterunt, cum Chriſto in omnem æternitatem regnabunt? Cæteræ enim omnes expoſitiones vel ſecum ipſæ non cohærent, vel manifeſtam vim contextui afferunt, vt ex iis, quæ diximus, palam eſt. 11. Vera reſponſio Ioannem in mille annorum acceptione variaſſe. Caſtro. Ad hoc aſſerendum neceſſaria ratio. 12. In Scriptura eodẽ capite temporis ſignificatione variari non inſolens.

Nec verò inſolens eſt in ſacris literis eodem ipſo capite idem nomen tẽporis

aliter, atq; aliter vſurpari. Etenim Dan. 7. ita legimus: *Vidi, quod aliarum quoque beſtiarum ablata eſſet poteſtas & tempora vitæ conſtituta eſſent eis vſque ad tempus, & tempus.* Vbi eſt ſermo de tribus imperiis, Babylonico, Perſico, & Macedonico, quibus certum durationis tempus præfinitur vſq; ad tempus, & tempus, hoc eſt, aliud quidem breuiori, aliud longiori tempore perdurabit, iuxta ordinem à Dei prouidentia conſtitutum. Quo fit, vt cum dicitur, *Vſq; ad tempus, & tempus*, nomen temporis non eodem ſemper modo vſurpari debeat: ſed in imperio Babylonico, ſi ſermo ſit de eius gloria, & amplitudine, quæ cœpta eſt ſub Nabuchodonoſor, & in primo anno Cyri primi Regis Perſarum finita eſt, pro ſexaginta annis: in imperio Perſarum à Cyro vſque ad Alexandrum Magnum pro annis circiter ducentis triginta: in imperio Macedonico, ſi numerare incipias ab Alexandro Macedone vſq; ad Pompeium Magnum, qui Macedoniam Romanis ſubiecit, totúmque ſpatium interiectum Macedonico Imperio tribuas, licet multas ſub id tempus viciſſitudines is principatus ſubierit, pro centum quinquaginta circiter annis. Prætereà cum tempus eo loco non ſolum pro tam multiplici; tamq; diuerſa temporum varietate, ſed etiam pro tam diuturno tẽpore ſumatur, ſexaginta ſcilicet, ducentis triginta, centum quinquaginta annis, paulò poſt tamen eodem c. pro vno tantùm anno accipitur, cum de perſecutione Antichriſti dicitur: *Sermones contra Excelſum loquetur, & Sanctos Altiſſimi conteret, & putabit, quod poſſit mutare tempora, & leges: & tradentur in manu eius vſque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis.* Quo loco de communi ſententia ſignificatur Antichriſti principatum, & perſecutionem tribus annis cum dimidio duraturam, ſumendumq; adeo tempus pro vno anno, tempora pro duobus annis, dimidium temporis pro anni dimidio. Cernis igitur vnum, & idem temporis nomen vno, & eodem c. Dan. pro multis annis, & pro vno tantùm anno vſurpari: vt iam mirum videri non debeat, ſi hoc ipſo ca. Apoc. mille anni variè vſurpentur, & pro tempore ſcilicet, quod à paſſione Chriſti vſq; ad Antichriſti aduentum excurret, & pro illa felici, ſempiternaq; duratione, quæ extremum iudicium conſequetur, in qua Sancti omnes cum Chriſto in omnem æternitatem regnaturi memorantur.

Dan. 7. 12.

Trium imperiorum duratio.

Regni Antichriſti duratio.

13. Supereſt, vt illam obiectionem diluamus, qua Franciſcus Ribera hanc noſtram expoſitionem conuellere conatur: ea verò eſt Ioannes, poſtquam dixerat: *Vixerunt, & regnauerunt cum Chriſto annis:* paulò poſt adiungere: *Et cum conſummati fuerint mille anni, ſoluetur Satanas, & ſeducet gentes.* Nam cum manifeſtum ſit illos mille annos, hoc eſt, æternitatem, quæ extremum iudicium conſequetur, nullo vnquam tempore conſummandos, neq; iam deinceps ſoluendum Satanam, ſeducturúmve gentes, illud neceſſariò videtur euinci illos mille annos quibus ſancti cum Chriſto dicuntur regnare, nullo pacto ad æternitatem eſſe referendos. Verùm hæc obiectio ex dictis facilè diluitur: diximus enim Ioann. in more prophetico in mille annorum acceptione variaſſe: itaq; cum dicere cœpiſſet de aduentu Chriſti, quem illo Angelo deſcendente de cœlo, habente clauem abyſſi expreſſum fuiſſe diximus, commemoraſſetq;, quomodo per paſſionem ſuam Luciferum apud inferos religaſſet mille annis, qui ab eius paſſione vſq; ad Antichriſti aduentum computari debent, & obiter, ac veluti per parentheſim extremo iudicio, felicitateq; ſanctorum, & eorum præcipuè; qui Antichriſto non conſentient, ſermonem inſeruiſſet: tum ad inſtitutam narrationem de Lucifero per mille annos in abyſſo religato, & iterum ſoluendo reuertiſſe, dixiſſeq;. *Et poſtquam conſummati fuerint mille anni, ſoluetur Satanas.* Quo fit, vt iſti mille anni, qui conſummandi dicũtur, ad illos mille annos pertineant, quibus dictum erat ligatum fuiſſe Satanam: non verò ad illos, quibus ſancti cum Chriſto poſt extremũ iudiciũ regnabunt. Ij enim nunquam conſummabuntur, ſed in omnẽ æternitatẽ

Riberæ obiectio.

Diluitur.

Quinã ſint mille anni, qui conſummandi dicũtur.

per dura

perdurabunt. Et ita iuxta hanc noſtram expoſitionem omnia concinunt, noduſque difficillimus diſſoluitur, in quo ſoluendo tam multi interpretes deſudarunt, cumque ſicut Alexandro cum Gordio nodo contigit, non tam diſſoluere, quam abrumpere potuerunt.

14 Hac expedita difficultate, quæ totius contextus ordinem perturbabat interpretationemque remorabatur, facilè iam eſt reliqua omnia explicare. Sequitur igitur: *Cæteri mortuorum non vixerunt, donec conſummentur mille anni*, hoc eſt, reprobi, qui Chriſtum ſequi, & imitari noluerunt, ſed in lethali peccato obierunt, hi non vixerunt, neque viuent, donec conſummentur mille anni. Eſt iam ſermo de impiis, qui à paſſione Chriſti vſque ad aduentum Antichriſti decedent in peccato lethali: ij enim non vixerunt neque vera vita, quæ in æterna felicitate conſiſtit: (ſic enim accepta eſt paulò ante vita, cum de Sanctis dictum eſt: *Vixerunt, & regnauerunt cum Chriſto*) neque vita etiam corporali, cum mortui ſint, *Donec*, inquit, *conſummentur mille anni*. Quoniam cum conſummati fuerint mille anni, id eſt, cum tempus totum effluxerit, non ſolùm vſque ad Antichriſtum, ſed etiam vſque ad diẽ iudicij, (ſic enim accipiendi ſunt hoc loco mille anni) tunc viuent, vita ſcilicet corporis: ſiquidem in generali reſurrectione à morte ad vitam reuocabuntur. Solet enim reſurrectio in ſacris literis etiam reproborum appellari vita, iuxta illud 1. ad Cor. 15. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur*. Sed ea tamen vita reproborum per reſurrectionẽ potiùs eſt mors, quàm vita ſimpliciter appellãda: quoniã reſurgẽt, vt propriis in corporibus ſempiternis in ferorũ ignibus addicti torqueantur. Vnde paulò poſt à Ioanne mors ſecunda appellatur: ideoque ſubiungitur: *Hæc eſt reſurrectio prima. Beatus & ſanctus, qui habet partem in reſurrectione prima: in his ſecunda mors non habet poteſtatem, ſed erunt Sacerdotes Dei, & Chriſti: & regnabunt cum illo mille annis.*

Quandiu nõ vixerunt qui deceduni in mortali.

Reſurrectio etiam reproborum appellatur vita.

1 Cor 15.22.

Potius mors eſt, quã vita.

15 Quanquam D. Aug. li. 20. de Ciuit. c. 6. & 7. (quem pleriq; ſequuntur) hanc primam reſurrectionẽ velit eſſe eam, qua quis à peccato ad ſtatum gratiæ reſurgit: tamen veroſimilius eſt, & textui congruentius reſurrectionem primam gloriam animæ interpretari, eo potiſſimum, quòd Ioannes ſtatim docet eos, quibus contigit prima reſurrectio immunes, ac liberos eſſe à morte ſecunda: *Beatus*, inquit, *& ſanctus, qui habet partem in reſurrectione prima: in his ſecunda mors non habet poteſtatem*: quod non poteſt conuenire in eos omnes, qui à peccato reſurgunt, cum certum ſit multos à peccato ſæpius reſurgere, in quos tamẽ poſtea poteſtatẽ habeat mors ſecunda hoc eſt, æterna damnatio. Appellatur autem animæ gloria reſurrectio, non quòd animæ cum corporibus intereant, vt poſtea reſurgant: ſed quoniam ſancti cum defunctis corporibus moriuntur, quodãmodo in vitã euadere & reſurgere videntur ratione animorum qui ſuperſunt. Mille verò anni hoc loco totum tempus vſque ad iudicium accipiendum eſt, quo toto tempore Sancti per gloriam animæ regnãt cum Chriſto. In iis etiã ſecunda mors non habet poteſtatem, quoniã liberi iam ſunt à damnatione ſempiterna, quæ mors ſecunda appellatur cõparatione mortis, qua anima à corpore ſeparatur, aut etiã mortis animæ per peccatum. Sed erunt Sacerdotes Dei, & Chriſti: quoniam ſacrificium laudis Deo & Chriſto in omnem æternitatem offerent: ſic enim accipiendum eſt hoc loco Sacerdotiũ, de quo genere Sacerdotij plura ad caput primũ diſputauimus.

D. Aug.

Quid per reſurrectionem primã intelligendum ſit.

Cur animæ gloria dicatur reſurrectio?

Damnatio ſempiterna ſecũda mors

Sacerdotes Dei per ſacrificium laudis erunt beati.

16 *Et cum conſummati fuerint mille anni, ſoluetur Satanas de carcere ſuo, & exibit, & ſeducet gentes, quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ, Gog. & Magog, & congregabit eos in prælium, quorum numerus eſt ſicut arena maris. Et aſcenderunt ſuper latitudinem terræ, & circuierunt caſtra Sanctorum & ciuitatem dilectam.* Mille anni, qui conſummandi dicuntur, pro illo tempore ſumuntur, quod à paſſione Chriſti vſque ad Anti-

chriſtum

chriſtum excurret: tunc enim ſoluetur Satanas. De Gog, & Magog, ſuperiori ſectione diximus. Deinde exercitus Antichriſti euerſio, Antichriſtique, & præcurſoris eius apud inferos tormenta conſequentibus verbis commemorantur: *Et deſcendit ignis à Deo de cælo, & deuorauit eos: & Diabolus, qui ſeducebat eos, miſſus eſt in ſtagnum ignis, & ſulphuris, vbi & beſtia, & Pſeudopropheta cruciabuntur die ac nocte in ſecula ſeculorum.* Ad literam, vt verba ſonant, accipienda ſunt. Verè enim deſcendet ignis de cælo, qui omnem Antichriſti exercitum abſumet, beſtiaque ipſa, id eſt, Antichriſtus, & Pſeudopropheta, hoc eſt, inſignis ille Antichriſti prædicator, & præcurſor, de quo ſæpe dictum eſt, mittentur in ſtagnum ignis, & ſulphuris apud inferos, ibique die ac nocte, id eſt, abſque vlla intermiſſione ſempiternis cruciatibus torquebuntur. De Antichriſti exercitus, qui Gog, & Magog nominibus explicari ſolet, vt præcedenti ſect. docuimus, euerſione, quæ diuinitus facienda deſcribitur, habes plura apud Ezec. cap. 38. *Conuocabo aduerſus eum,* id eſt, aduersùs Gog, de quo ſermo præceſſerat, *in cunctis montibus meis gladium ait Dominus Deus: gladius vniuſcuiuſque in fratrem ſuum dirigetur, & iudicabo eum peſte, ſanguine, & imbre vehementi, & lapidibus immenſis: ignem, & ſulphur pluam ſuper eum, & ſuper exercitum eius, & ſuper populos multos, qui ſunt cum eo, & magnificabor, & ſanctificabor, & notus ero in oculis multarum gentium, & ſcient, quia ego Dominus.* Et c. 39. ſequenti. *Tu autem fili hominis vaticinare aduerſum Gog, & dices: Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ſuper te Gog, Principem capitis Moſoc, & Thubal: & circumagam te, & ſeducam te, & aſcendere te faciam de lateribus Aquilonis, & adducam te ſuper montes Iſraël: & percutiam arcum tuum in manu ſiniſtra tua, & ſagittas tuas de manu dextera deiiciam. Super montes Iſraël cades tu, & omnia agmina tua, & populi tui, qui ſunt tecum: feris, auibus, omniq́; volatili, & beſtiis terræ dedi te ad deuorandum. Super faciem agri cades, quia ego locutus ſum, ait Dominus Deus. Et immittam ignem in Magog, & in his, qui habitant in inſulis confidenter, & ſcient, quia ego Dominus. Et nomen ſanctum meum notum faciam in medio populi mei Iſraël, & non polluam nomen ſanctum meum amplius: & ſcient gentes, quia ego Dominus ſanctus Iſraël. Ecce venit, & factum eſt, ait Dominus Deus: hoc eſt dies, de qua locutus ſum. Et egredientur habitatores de ciuitatibus Iſraël, & ſuccendent, & comburent arma clypeum, & haſtas, arcum, & ſagittas, & baculos, manus, & contos, & ſuccendent ea igni ſeptem annis. Et non portabunt ligna de regionibus, neque ſuccident de ſaltibus: quoniam arma ſuccendent igne, & deprædabuntur eos, quibus prædæ fuerant, & diripient vaſtatores ſuos ait Dominus Deus. Et erit in die illa: dabo Gog locum nominatum, ſepulchrum in Iſraël vallem viatorum ad orientem maris, quæ obſtupeſcere faciet prætereuntes: & ſepelient ibi Gog, & omnem multitudinem eius, & vocabitur vallis multitudinis Gog. Et ſepelient eos domus Iſraël, vt mundent terram ſeptem menſibus.* Hæc apud Ezechielem. Vbi cernis multa alia de euerſione Gog, & Magog commemorari, quæ à Ioanne prætermiſſa ſunt. Quid verò per ſeptem annos, & ſeptem menſes accipiendum ſit, non eſt huius loci diſcurrere: diximus fusè, quid nobis probabilius videretur in noſtris ſuper Ezechielem commentariis, quæ tredecim ab hinc annis Conimbricæ dictauimus.

Quæ hic dicuntur de Antichriſti euerſione ad literam accipienda.

Ezec. 38. 21. De Gog, & Magog euerſione plura apud Ezechielem. Item 39. 1.

17. Deniq; commemorat Ioannes generalē omnium hominum reſurrectionem, extremumq́; iudicium. *Vidi*, inquit, *thronū magnum candidum, & ſedentē ſuper eum,* (Chriſtum intellige) *à cuius conſpectu fugit terra, & cælum, & locus non eſt inuentus eis.* Loquitur de innouatione mundi, quando cæli noui, nouaq́; terra creanda dicitur, iſtaque terra, ac cælum fugere, hoc eſt, recedere, ſeu non eſſe memorantur. De qua innouatione ad initium ſequentis capitis diſſeremus. *Et vidi mortuos magnos, & puſillos ſtantes in conſpectu throni, & libri aperti ſunt: & alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ.* Liber vitæ, qui apertus eſt, haud dubiè eſt liber: in quo ſoli prædeſtinati

Mundi innouatio per fugam cæli, & terræ intelligitur. Liber vitæ eſt, in quo præ deſtinati ſcripti ſunt.

ſtinati ſcripti ſunt, vt patet ex illis poſtremis verbis huius ca. *Et qui non inuentus eſt in libro vitæ ſcriptus, miſſus eſt in ſtagnum ignis.* Reliqui verò libri, qui etiam aperti ſunt, ad reprobos ſpectant: qui quoniam ſunt multò plures, quàm prædeſtinati, in multis libris ſcripti referuntur, cùm prædeſtinati, quoniam comparatione reproborum pauci ſunt, (ſi de hominibus tantùm, non etiam de Angelis loquamur) in vno tantùm libro ſcripti apparuerint. Aduerte autem libros iſtos metaphoricè eſſe intelligendos: etenim, vt docet D. Thomas 1. part. quæſt. 24 art. 1. quia conſuetum eſt apud homines, vt illi, qui ad aliquid eliguntur, in libro conſcribantur: prædeſtinati autem à Deo ad gloriam eliguntur: idcircò ipſa Dei notitia, qua Deus firmiter retinet, & quodammodo in ſuo intellectu conſcriptum habet ſe aliquos prædeſtinaſſe, liber vitæ nuncupatur. Id quod etiam ſuo modo de reprobis accipiendum eſt, vt videlicet libris conferatur diuina ipſa cognitio, qua intelligit, quid quiſque eorum geſſerit; & notitia, quâ perſpectum habet, quinam ſempiternis inferorum ſupplicijs addicendi ſint. Quanquã non idcircò debeat dici Deus habere librum mortis propter reprobos, ſicut habet librum vitæ propter electos: quoniam, vt rectè annotauit eodem loco ſanctus Doctor, non eſt in more poſitum, vt ij, qui repudiantur, & reijciuntur, in album à Principe referantur: iuxta igitur ea, quæ in his libris ſcripta erant, vniuerſi iudicati ſunt, vt ait Ioannes: *Et iudicati ſunt mortui* (id eſt, qui mortui fuerant: nam iudicij tempore iam viuebant) *ex his, quæ ſcripta erant in libris ſecundùm opera ipſorum.*

Reprobi in multis ſcripti.

D. Thomas.

Notitia Dei de prædeſtinatis cur liber dicatur.

Non habet Deus librũ mortis, cur.

11. Addit Ioannes: *Et dedit mare mortuos qui in eo erant, & mors, & infernus dederunt mortuos ſuos, qui in ipſis erant; & iudicatum eſt de ſingulis ſecundùm opera ipſorum. Et infernus, & mors miſſi ſunt in ſtagnum ignis. Hæc eſt mors ſecunda. Et qui non eſt inuentus in libro vitæ ſcriptus, miſſus eſt in ſtagnum ignis.* Quod de iudicio, & reſurrectione breuiter dixerat Ioannes, per recapitulationem accipienda ſunt, vt meritò dixit Auguſtinus lib. 20. de Ciuit. cap. 14. alioqui enim quomodo poſt apertos libros, factumque ex illis iudicium, de generali reſurrectione diſſeritur, cùm reſurrectio præcedere iudicium debeat, niſi ad recapitulationis figuram recurramus? Mare hoc loco propriè accipiendum arbitramur, vt daturum dicatur corpora eorum, qui in eo ſubmerſi perierunt. Porrò infernus etiam dabit mortuos ſuos, id eſt, animas omnes, quas eo tempore tenuerit. Denique mors etiam dabit corpora eorum omnium, qui in terra vel ſepulti, vel cremati, aut à beſtijs, imò etiam ab hominibus, qui idcircò Anthropophagi appellantur, deuorati fuerunt, itaque mors hoc loco ab inferno, & mari diuiditur ad danda videlicet corpora, quæ in terra perierunt. Cernis igitur hoc loco mortuos interdum pro animabus, interdum pro corporibus vſurpari. Cœli autem nulla fit mentio, cùm ipſum quoque multa corpora, & animas habeat: quoniam quod attinet ad illos, qui ibi iam in glorioſis agunt corporibus, cùm iam reſurrexerint immortales, non erat, cur de illis in generali ad iudicium reſurrectione ratio haberetur. Quod verò ſpectat ad animas, quæ in cœlo exutæ corporibus Deo perfruuntur, & iterum ad corpora, cùm fiet generalis reſurrectio, redibunt: nec etiam illæ commemorandæ fuerunt. Quoniam Ioannis inſtitutum eſt agere de reſurrectione mortuorum: at ſemper hoc cap. ſuppoſuit electorum animas quæ iam beatitudinem cõſequutæ fuerunt, nõ mortuas eſſe, ſed viuere, & regnare cum Chriſto. Nam cùm humanæ animæ immortales natura ſua ſint, & poſtquã à Deo ſemel creantur, ſempiternæ, mori non poſſunt niſi ſpirituali morte, quæ duplex eſt, vel peccati ſcilicet, vel æternæ damnationis, quæ comparatione prioris appellatur hoc ipſo ca. mors ſecũda. Cùm igitur animæ beatæ à duplici iſta morte liberæ, immunesq; ſint, non debuerant à Ioanne mortuorum, de quorum reſurrectione

Recapitulationis figura vtitur hic Ioannes.

D. Auguſt.

Mortui maris, inferni, & mortis quinam.

Cœlum non habet mortuos, de quibus fiat mentio.

diſſerabat, appellatione comprehendi. Quæ ratio in animabus, quæ apud inferos detinentur, locum non habet: ſiquidem eæ omnes vtramq; mortem, & primam, & ſecundam ſubierunt, atq; adeò meritò mortuorũ nomine cenſeri debuerunt.

Non ſola corpora, ſed animæ etiã mortuorum nomine intelliguntur.

19. Atque hanc putamus eſſe germanam expoſitionem huius loci: non illam, quam quidam recentiores tradiderunt, videlicet per mortuos ſola corpora eſſe accipienda, & idcircò nullam cœli mentionem factam eſſe, quòd in cœlo nulla ſint corpora, quæ debeant reſurgere: cùm omnia, quæ ibi reperiuntur, glorioſa ſint, & iam multò ante reſurrexerint. Si enim corpora duntaxat, per mortuos intellexit Ioannes, cur ait infernum quoque daturum mortuos ſuos, cùm in inferno nulla ſint corpora? Nam quod aiunt de corporibus Dathan, & Abiron, imò & Antichriſti, & Pſeudoprophetæ eius præcurſoris qui in ſacris literis dicuntur à terra abſorpti, & viuentes ad inferos deſcendiſſe, non eſt ſenſus, quòd viui in ſuis corporibus ad inferos vſque deſcenderint: ſed quòd viui abſorpti ſint à terra, & ad aliquam eius profunditatem viui peruenerint: tum verò ibi obierint, & ibidem manſerint eorum corpora, animæ autem ſolæ ad infernum deſcẽderint.

Dathan, & Abiron, & alij non viui ad inferos peruenere. Abulenſis. Caietanus.

Quod de Dathan, & Abiron ſentit Abulẽſis quæſt. 18. in 16. cap. Numer. & Caietanus in eundem locum, vbi docet nihil aliud ſignificari, quàm viuos eſſe ſepeliendos, cùm alij homines non viui, ſed mortui ſepeliantur: idemque planè de Antichriſto, & Pſeudopropheta illo eius præcurſore exiſtimare oportet. Ex quo fit, vt cùm dicitur infernus daturus eſſe mortuos ſuos, id non de corporibus, ſed de animabus ibi detentis accipiendum ſit. Quod demùm ſubiungitur: *Infernus, & mors miſſi ſunt in ſtagnum ignis*: & inferni, & mortis nomine ſignificatur Diabolus, vt ait D. Auguſtinus lib. 20. de Ciuit. cap. 15. Et eſt communis expoſitio: id quod nos etiam docuimus cap. 1. huius operis ad illa verba: *Habeo claues mortis, & inferni*. Ratio verò, cur Diabolus ijs nominibus cenſeatur, ea eſt, quam loco citato affert Auguſtinus, quoniam ſcilicet mortis, & infernarum pœnarum author eſt. Itaque cùm dicitur: *Infernus, & mors miſſi ſunt in ſtagnum ignis*: periphraſis eſt eius, quod paulò ante dictum fuerat: *Diabolus, qui ſeducebat gentes miſſus eſt in ſtagnum ignis, & ſulphuris*. Porrò poſtrema illa verba, quibus caput hoc difficillimum concluditur: *Hæc eſt mors ſecunda; & qui non inuentus eſt in libro vitæ ſcriptus, miſſus eſt in ſtagnum ignis*: non eſt, cur iterum explicemus, cùm iam in ſuperioribus eorum expoſitionem tradiderimus.

Infernus, & mors miſſi in ſtagnum ignis, Diabolus intelliguntur. D. Auguſt. Apoc. 1. 18.

Illuſtratur illa ſententia: *Libri aperti ſunt, & alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ.* *SECTIO III.*

1. EXplicato duabus ſectionibus præcedentibus contextu, illa potiſſimùm ſententia magis illuſtranda videbitur, quæ eſt de extremo iudicio: *Et libri aperti ſunt, & alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ, & iudicati ſunt mortui ex his, quæ ſcripta erant in libris, ſecundùm opera ipſorum*. De ijs enim, quæ ad perſecutionem Antichriſti, eiuſque interitum, & damnationem pertinent, in noſtro tractatu de Antichriſto copioſè diſſeruimus. Reliqua verò iam magna ex parte alijs in locis huius operis illuſtriora reddidimus. Vt igitur paulò altiùs ordiamur, ſciendum eſt propter certam, exploratamque notitiam, quam Deus habet omnium actionum humanarum, iuxta illud Pſalm. 138. *Domine, probaſti me, & cognouiſti me. Tu cognouiſti ſeſſionem meam, & reſurrectionem meam.* (id eſt, quando ſedeo, quando etiam ſurgo.) *Intellexiſti cogitationes meas de longè, & ſemitam meam, & funiculum meum inueſtigaſti: & omnes vias meas præuidiſti*, dici habere librum, in quo omnia, quæ à nobis tum bene, tum malè gerũtur, ſimulque præmia bonis actionibus, ſupplicia ſceleribus conſtituta cõtinentur, qui liber appellatur Malach. 3.

Certa Dei cognitio de hominum actionibus liber monumenti, ſiue memorialis. Pſal. 138. 1. Malac. 3. 16.

liber

liber monumenti. Tunc, inquit, *locuti ſunt timentes Dominum, vnuſquiſque cum proximo ſuo: Et attendit Dominus, & audiuit, & ſcriptus eſt liber monumenti coram eo timentibus Dominum, & cogitantibus nomen eius.* Quo loco per librum monumenti Lyran. Dion. Carth. Hugo Card. & alij diuinam ſcientiam, & cognitionem accipiunt. Hebraicè pro libro monumenti eſt ספר זכרון *ſepher zicaron*, id eſt, *liber memoriæ*, ſeu, *liber memorialis*. idémque nomen eſt Eſth 6 cum rex Aſſuerus iuſſit ſibi afferri hiſtorias, & annales priorum temporum Habetur enim hebraicè, *ſepher hazcheronoth*, hoc eſt, *librum memoriarum, hiſtoriarum monumentorum.* Et 2 Reg. 8. & 1. Paral. 18. *Porrò Ioab filius Saruiæ erat ſuper exercitum, & Ioſaphat filius Abilud à commentarius.* Vbi eſt idem nomen hebraicum, hoc eſt, vel qui annales conſcriberet, vel qui ſubditorũ cauſas, & merita Regi in memoriam reuocaret. Curabat enim Rex æquiſſimus, ne ſibi ſubditorũ cauſę & merita, ac pro Republica exãlati labores per obliuionem excidere̜nt. eã q; curam noluit eſſe ſubditorum, ſed ſibi peculiarem, & propriam pro Regali munere eſſe putauit: cuius exemplũ ſecutus filius Salomon alium, & ipſe quendam ſibi à commẽtariis deſignauit 3. Reg. 4. Itaq; more hominum dicitur Deus habere librum memorialem, in quo omnia deſcribãtur, ne aliquid vnquam vel leuiſſimum poſſit excidere. De quo memoriali libro iniquitatem ſuam deleri poſtulabat Rex Dauid, cum dicebat, Pſa. 24. *Reminiſcere miſerationũ tuarum Domine, & miſericordiarum tuarum, quæ à ſeculo ſunt. Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.* Quaſi diceret: Miſerationes & miſericordiæ tuæ dignę ſunt, quæ tanquam præclara, & ne digna facinora, & res à te geſtæ illuſtriſſimæ in tuo memoriali libro conſcribantur: non autem delicta iuuentutis meæ, & ignorantiæ meæ. Quare dele iniquitates meas de memoriali tuo nec earum ad puniendum recorderis.

Lyran. Dion. Cart. Hug. Card. — Eſth. 6. 1. — 2. Reg. 8. 1 Par. 17. 15. — Regis de ſubditorum cauſis vigilantia. — 3. Reg. 4. Ex hoc memoriali ſua peccata deleri cupit Dauid. — Pſal. 24. 6.

Ad ſecundum quoque librum ſpectauit, Iob c. 31. *Quis mihi tribuat auditorem, vt deſiderium meum audiat omnipotens, & librum ſcribat ipſe qui iudicat, vt in humero meo portem illum quaſi coronam mihi.* Cuius loci ea communiter traditur ſententia: Quis mihi tribuat æquũ auditorem, iuſtúmq; rerum æſtimatorẽ, ac iudicẽ, qui cauſam meã iudicaret, & librum ipſe de meis omnibus rebus cõſcriberet: (ſeu, vt ſonant hebræa) *meus aduerſarius*, ſeu, *vir litis*, & *contentionis meæ*, ipſe inquã, qui mecum contendit, de meis rebus librum conſcriberet: ſanè vſq; adeò fido cauſę, & conſcientiæ teſtimonio, vt pro certo habeã quod ille idem meus aduerſarius innocentiam meam ingenuè teſtaretur, poſtrémq; cum ipſum librum, quem ipſe de meis factis, rebúſq; geſtis ederet, palàm, & publicè humero geſtare, videlicet omnibus ſpectabilem, atq; conſpicuum tanquã pulcherrimam coronam, & lõgè clariſſimum teſtimonium probitatis. Iuxta quam expoſitionem non potuit ſanè Iob luculentiùs innocentiã ſuam notam facere, quã cum vitæ ſuæ, morũq; iudices vel ipſos aduerſarios requiſiuit. Paulò aliter in hac eadem ſententiã verſatur Caie. iuxta veritatẽ hebraicam, quę ſic habet: *Ecce ſignum meum Saddai* (vnũ eſt ex decem Dei nominibus) *teſtificabitur mihi, & librum ſcripſit vir litis meæ*: quaſi diceret: Ad hoc cupio habere virum audientem, me vt nunc, quando in promptu adeſt Omnipotẽs ad ſubſcribendũ liber, quem vir de lite mea ſcripſiſſet, teſtificaretur mihi ſubſcriptus ab Omnipotente. *Ecce ſignum meum Saddai*, id eſt, ſignator meus ſubſcribendo eſt *Saddai*. Deus omnia vincens: & liber litis meæ teſtificabitur mihi tanquam ſubſcriptus ab Omnipotente, meámque innocentiã tum præſentibus, cum poſteris teſtatam faciet, dignúſq; erit, qui à me portetur humeris tanquam illuſtriſſimum quoddam inſignis victoriæ monimentum. Altera quoque poteſt eſſe eiuſdem loci expoſitio, vt nimirum Iob Deum rerum ſuarum auditorem deſideraret, & vſque adeò cauſæ fidat vt eã Dei ipſius iudicio

2. Iob 31. 35. Præ cõſcientiæ ſecuritate ſuorum actuum librum vel ab aduerſario conſcribi optat Iob. — Eum geſtare tanquam coronam. Caiet. — Altera eius loci expoſitio.

cōmittere audeat, poſtuletq́; vt ipſemet Deus, qui omnes iudicat, librũ de rebus ſuis conſcribat, quemadmodũ de reliquis omnibus humanis actionibus facere conſueuit. Quaſi dicat: ipſum Deum cupio habere cauſæ meæ auditorẽ, & iudicem, atq; vt in teſtimoniũ veritatis librum ipſe de meis rebus conſcribat. Spero enim fore, vt is liber in maximã mihi cedat gloriam, & ornamentum ſingulare. Quibus verbis ſupponit Deum ſolere librum de hominum cauſis, rebúſque ſcribere tanquam ſupremum iudicem, cuius eſt de omnibus ferre ſententiam.

3 Ezech. 9. 11. Ezech 9. Geſtare Chriſtus atramentariũ deſcribitur.

Illuſtre eſt ad idem confirmandũ illud Ezec. 9 Cum Chriſtus apparuit gerens atramentarium ad renes appenſum, vt ea, quæ in vrbe gerebantur, diligenter, & accuratæ deſcriberet, haud dubiè in libro aliquo, quem ſimul afferebat, alioqui ſuperuacaneum eſſet atramentariũ. *Ecce*, inquit, *ſex viri veniebant de via portæ ſuperioris, quæ reſpicit ad Aquilonem: & vniuſcuiuſq́; vas interitus in manu eius*, (id eſt, ſecures, aut alia ſimilia inſtrumenta ad occidendũ,) *Vir quoque vnus in medio eorum veſtitus erat lineis: & atramentarium ſcriptoris ad renes eius: & ſteterunt iuxta altare æreum.* Quo loco per virum illum veſtitũ lineis communis expoſitio Chriſtũ intelligit, qui tanquam ſupremus iudex apparuit ſex illis viris habentibus ſecures, aliáve occidẽdi inſtrumenta tanquã iuſtitiæ adminiſtris ſtipatus, gerebatq́; atramentariũ ſcriptoris ad ea, quæ in ciuitate gerebantur, conſcribenda, & in librũ memorialem referenda. Eam enim ſcribendi curam noluit alteri cõmittere ſed ſibi propriam aſſumere: quia ne minimũ quidem volebat à veritate in ſcribendo diſcedere: id enim munus nõ tutò aliis commiti poſſe exiſtimauit.

Non alij eã curam committit. D. Hieron.

Hanc expoſitionem ſecutus eſt D. Hier. in comm. ſuper Ezech *Habebat*, inquit, *atramentarium ſcriptoris ad renes ſuos, quo omnium peccata deſcriberet, & ſanctorum a peccatoribus numerum ſegregaret. Sex viri iuxta altare ſtare dicuntur parati ad iubentis imperium, vt cuiuſcunq; viderint ibi non eſſe peccata dimiſſa, ſententia Domini, & interfectioni eum ſubiacere cognoſcant.* Hæc ille. Cernis Hieronymum putaſſe virum veſtitum lineis geſtaſſe etiam librum, in quo omnia peccata conſcriberet, qui profectò vnus fuit ex multis illis libris, quos Ioannes hoc loco apertos fuiſſe commemorat.

4 Zachar. 5. Iudæorum in Meſſia perſequẽdo cõmiſſa peccata, & ſupplicia in mẽbrana ſcripta. Lyranus.

Similiter apud Zach. c. 5. habemus oſtenſum fuiſſe Prophetæ volumen quoddam volans, id eſt, membranam quandam, ſeu pellem pergamenam extenſam. Etenim veteres olim ſcribere conſueuerunt in mẽbranulis, ſeu pellibus, quæ inuicem complicabantur, & inuoluebantur: vnde pro volumine eſt hebraicè *megila*, à radice *galal*, quæ ſignificat inuoluere, & rotare. Vidit autem Zacharias hanc membranam non inuolutam, & complicatã, ſed euolutam, & extenſam, quamobrem potuit eius notare longitudinẽ, quam dicit fuiſſe viginti cubitorum, decem verò latitudinẽ. Quanquam verò Lyranus exiſtimet in eo volumine deſcriptum fuiſſe ſupplicium hebræis inflictum ante templi excidiũ, & captiuitatem Babylonicam propter peccata furti, & periurij, quorum in contextu fit mentio: tamen cum ea viſio acciderit poſt reuerſionẽ ex captiuitate Babylonica, probabilius eſt eam viſionẽ ad peccata populi Iudaici poſt aduentũ Meſſiæ ſpectare: fuiſſeq́; in eo volumine deſcripta, quæ populus in rege Meſſia perſequendo, occidendoq́; grauiſſima ſuſcepturus erat, ſimulq́; ſuppliciũ vltimæ huius captiuitatis pro illis diuinitus inferendum, quod quia pauló poſt necem Meſſiæ illatam infligendũ erat, hoc eſt, quadraginta circiter annis poſt Chriſti obitum: idcirco volans quaſi cum celeritate veniens apparuit: Hoc igitur ſuppoſito ſciendum eſt Symmachum pro volumine tranſtuliſſe κεφαλὶς, quod nomen initium libri, vel vnum libri caput, vel ipſam libri ſummam, & epithomen ſignificat. Iuxta quam tranſlationem mirum eſt, quod dicitur, habuiſſe latitudinẽ decem cubitorum, & viginti cubitorum longitudinem. Quantum enim putandum eſt

Symmach. Horum peccatorum, & libri ipſius magnitudo.

fuiſſe

ſuiſſe integrum librum: ſiquidem ſol ûm eius initium vel vnum capitulum tantã latitudinem, longitudinemq; continebat? Quàm innumera etiam oportuit eſſe peccata, quæ in ſummam, breuiariumque redacta volumen, tantæ longitudinis, latitudinisq; complebant? Videlicet tanta, tamque innumera erant gentis Hebrææ ſcelera, vt infinitum quoddam volumen, & librum, in quo ſcriberentur, poſtularent, cuius nempe vel vnum capitulum tam latum, longumq; eſſe oportuit. Profectò vel vnum illud nefarium, & impium facinus, quod in Chriſti nece admiſerunt, non potuit breuiori volumine comprehendi.

Sed vt vniuersè & generatim loquamur, quod eo loco de Iudæis dicitur ad vniuerſos homines accommodari poteſt. Tam multa enim peccata in omni genere ſuſcipimus, vt nonniſi in grandi quodam libro notari, diſcribive poſſint, cuius vel ipſum initium, capútve vnum tam multos, & latitudinis, & longitudinis cubitos requirant. Itaque vt more noſtro loquamur opus habet Deus grandi quodam memoriali libro ad peccata hominum, non dico ad longum, & ſigillatim deſcribendæ: ſed tantum in breuem quandam ſummam, & epitomen redigenda. Audi quid dicatur, Oſeæ 4. *Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt*, id eſt, inſtar fluminum extra ripas diffluentium inundauerunt. Imò de ſuis tantùm peccatis dixit Dauid, Pſal. 39. *Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui, vt viderem: multiplicata ſunt ſuper capillos capitis mei.* E contrariò tam pauca, & exigua ſunt hominum opera, ſi cum malis operibus comparentur, vt dictum ſit, Hier. 5. *Circumite vias Hieruſalem & aſpicite, & conſiderate, & quærite in plateis eius, an inueniatis virum facientem iudicium, & quærentem fidem, & propitius ero ei.* Et multò luculentiùs, Eſai. 64. *Facti ſumus vt immundus omnes nos, & quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ. Et cecidimus quaſi folium vniuerſi, & iniquitates noſtræ quaſi ventus abſtulerũt nos.* Vbi quanquam eſt ſermo ad literam de Iudæis, quorum omnes ceremoniæ, & iuſtitiæ legales poſt paſſionem, & reſurrectionem Chriſti eo potiſſimùm tempore, quo lex Euangelica fuit promulgata, immundæ factæ ſunt, & ipſi tanquam folia, & flores ex arboribus defluxerunt, & emarcuerunt, & quaſi arida folia, & quiſquiliæ à vento in omnia ſola terrarum abrepti, diſperſiq; ſunt: poſſumus nihilominus illam ſententiam, *Tanquam pannus menſtruatæ vniuerſa iuſtitia noſtra*, ad vniuerſos homines referre. Eſt autem aduertendum pro eo, quod nos habemus *Quaſi pannus menſtruatæ*, haberi in hebræo, *Quaſi veſtimentum centonum*, id eſt, totum ex centonibus confectum. Cum enim vel ipſa bona opera ferè ſint imperfecta, meritò centonibus comparantur, vt noſtra omnis ſanctitas quaſi veſtimentũ quoddam vetus, & lacerum, multiſq; vndequaq; vilibus, & abiectis centonibus variatum eſſe videatur. R. Abraham vertit, *Sicut veſtimentum prædæ*, quod videlicet in præda capitur, aut à latrone per vim vendicatur, quod in ipſo conflictu, & contentione dirumpi, & dilacerari neceſſe eſt. Sic enim cum Dæmones tanquam incidiantes latrones nobis bona opera tanquam pallium de manibus conentur eripere, nimirum ſolent ea opera per eam vim, & conflictum dilacerari, ac dirumpi, hoc eſt, leuioribus quibuſdam næuis maculari, vt meritò veſtimenta prædæ appellari poſſint.

5 Quam innumera ſint hominum peccata.

Oſeæ 4. 2. Quam pauca & exigua bona opera.

Hier. 5. 1.

Eſai. 64. 6.

Iudæi corũ ceremoniæ.

Sanctitas noſtra veſtimentum lacerum.

Cum igitur tam multa ſint peccata, quæ paſſim ab hominibus ſuſcipiuntur, non mirùm videri debet, quòd vel ipſa ſumma, & epitome libri memorialis, quem Deus habet, tantæ apud Zachariam latitudinis longitudiniſq; apparuerit: & è contrario propter bonorum operum paucitatem paruus quidam, & exiguus libellus ea omnia complecti poſſit. Atque hæc nimirùm eſt cauſa, cur hoc loco Ioannes, de extremo diſſerens iudicio narret multos libros apertos fuiſſe, & paulò poſt quendam alium libellum ſibi oſtenſum, qui liber vitæ dicebatur. *Vidi*,

6. Multos libros vidit Ioan ſed vnus tantùm vitæ dictus eſt.

inquit, *mortuos magnos, & pusillos stantes in conſpectu throni, & libri aperti ſunt, & alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ, & iudicati ſunt mortui ex his, quæ ſcripta erant in libris ſecundum opera ipſorum.* Quo enim quæſo alio myſterio ait Ioannes multos libros apertos fuiſſe, deinde vnum tantum librum apertum, qui liber vitæ dicebatur: niſi quia multi libri ad peccata & reprobos, vnicus autem ille libellus ad bona opera & prædeſtinatos ſpectabat? Cum enim innumera ſint omnium peccata, multiq; reprobi, multos oportet eſſe libros, in quibus deſcribantur. Quia vero merita pauciſſima ſunt, ſi cum peccatis conferantur, & electi pauci numero ſi cum reprobis comparentur, vnus, iſque perexiguus libellus iis omnibus notandis ſufficiet.

ARGVMENTVM.

Hoc, & ſequenti capite comprehenditur ſeptima, & poſtrema viſio huius operis. De cæleſtis illius ciuitatis Hieruſalem forma, magnitudine, pulchritudine, opibus diſſeritur: incomparabiliſq; beatorum fœlicitas magnificentiſſimis verbis deſcribitur.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

ET vidi cælum nouum, & terram nouam. Primum enim cælum, & prima terra abiit: & mare iam non eſt. Et ego Ioannes vidi ſanctam ciuitatem Hieruſalem nouam, deſcendentem de cælo à Deo, paratam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo. Et audiui vocem magnam de throno, dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Et ipſi populi eius erunt, & ipſe Deus cum eis erit eorum Deus: & abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors vltrà non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, quæ prima abierunt. Et dixit, qui ſedebat in throno: Ecce noua facio omnia. Et dixit mihi: Scribe, quia hæc verba fideliſſima ſunt, & vera. Et dixit mihi: Factum eſt. Ego ſum A, & Ω; initium & finis. Ego ſitienti dabo de fonte aquæ viuæ gratis. Qui vicerit, poſſidebit, hæc: & ero illi Deus, & ille erit mihi filius. Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in ſtagno ardenti igne, & ſulphure, quod eſt mors ſecunda. Et venit vnus de ſeptem Angelis habentibus phialas plenas ſeptem plagis nouiſſimis, & locutus eſt mecum, dicens: Veni, & oſtendam tibi ſponſam, vxorem agni. Et ſuſtulit me in ſpiritu in montem magnum, & altum, & oſtendit mihi ciuitatem ſanctam Hieruſalem, deſcendentem de cælo à Deo, habentem claritatem Dei: & lumen eius ſimile lapidi pretioſo tanquam lapidi iaſpidis, ſicut chryſtallum. Et habebat murum magnum, & altum,

altum, habentem portas duodecim, & in portis Angelos duodecim, & nomina inſcripta, quæ ſunt nomina duodecim tribuum filiorum Iſraël. Ab Oriente portæ tres, & ab Aquilone portæ tres, & ab Auſtro portæ tres, & ab Occaſu portæ tres. Et murus ciuitatis, habens fundamenta duodecim, & in ipſis duodecim nomina, duodecim Apoſtolorũ Agni. Et qui loquebatur mecum, habebat menſuram arundineam auream, vt metiretur ciuitatem, & portas eius, & murum. Et ciuitas in quadro poſita eſt, & longitudo eius tanta eſt, quanta & latitudo: & menſus eſt ciuitatem de arundine aurea per ſtadia duodecim millia, & longitudo, & altitudo, & latitudo eius æqualia ſunt. Et menſus eſt murum eius centum quadraginta quatuor cubitorum, menſura hominis, quæ eſt Angeli. Et erat ſtructura muri eius ex lapide iaſpide: ipſa verò ciuitas aurum mundum, ſimile vitro mundo. Et fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioſo ornata. Fundamentum primum iaſpis, ſecundum ſapphirus, tertium calcedonius, quartum ſmaragdus, quintum ſardonyx, ſextum ſardius, ſeptimum chryſolitus, octauum beryllus, nonum topazius, decimum chryſopraſus, vndecimum hyacinthus, duodecimum amethyſtus. Et duodecim portæ, duodecim margaritæ ſunt per ſingulas: & ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis: & platea ciuitatis aurum mundum tanquam vitrum perlucidum. Et templũ non vidi in ea. Dominus enim Deus omnipotens templum illius eſt, & Agnus. Et ciuitas non eget Sole, neque luna, vt luceant in ea: nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius eſt Agnus. Et ambulabunt gentes in lumine eius, & Reges terræ afferent gloriam ſuam, & honorem in illam, & portæ eius non claudentur per diem: nox enim non erit illic. Et afferent gloriam, & honorem gentium in illam. Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens, & mendacium, niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ Agni.

COM-

COMMENTARIVM VLTIMVM EXEGETICVM.

DE SEPTIMA, ET POSTREMA viſione huius operis.

Quæ de mundi renouatione dicuntur, & alia quædam in contextu explicantur.

SECTIO PRIMA.

1\. Dubitatio.

PRimùm ait Ioannes vidiſſe ſe cœlum nouum, & terram nouam: *Primum enim*, inquit, *cœlum, & prima terra abiit, & mare iam non eſt.* Dubitant interpretes, cur de mari aliter Ioannes, quàm de cœlo, ac terra loquutus fuerit? Nam de cœlo, ac terra dixit, quòd cœlum nouum, terramq; nouam vidiſſet; at non dixit ſe mare nouum vidiſſe; ſed tantùm: *Et mare iam non eſt.* Ex quo ſumpſit occaſionem Beda exiſtimandi mare ſiccandum eſſe; & omnino periturum, nec ampliùs poſt diem iudicij futurum. Sic enim innuit hoc loco: *Vtrùm*, inquit, *maximo illo ardore ſiccetur mare, an & ipſum in melius vertatur? non facilè dixerim. Cœlum quippe nouum, & terram nouam, non autem & mare nouum futurum legimus.* Et multò clarius in comment. ſuper 2. Petri canonicam, cap. 3. ait duo elementa, ignem videlicet & aquam eſſe peritura: reliqua verò duo terram, & aërem non peritura eſſe, ſed renouanda. Idem ſenſit Andreas Cæſarienſis. *Notandum*, inquit, *de cœlo quidem, & terra eum dicere: Abiit, id eſt, mutatum eſſe: de mari autem: Mare non erit ampliùs. Quæ enim vtilitas maris, cùm non ſit opus hominibus illud nauigare?* Haymo cum dubitatione loquitur. *Quod ſequitur*, inquit, *Et mare iam non eſt: vtrùm ad literam, id eſt, vt mare cum fluminibus exſiccetur, poſſit intelligi, an ſolum modò ſpiritualiter hoc dicatur, dubium eſt. Terra enim aquarum coniunctione ſubſiſtit: quoniam & infra, & extra, & ſupra ſe aquas continet; ne naturali ariditate ſatiſfiat; quoniam niſi aquis temperaretur, in cinerem redigeretur. Ideò vtrùm maximo illo ardore mare cum fluminibus ſiccetur; an & ipſum vertatur in melius? non facilè dixerimus. Quod etſi factum fuerit per Dei potentiam, licet arida ſit terra, ſatis ſubſiſtere poterit. Quatuor ſiquidem ſunt elementa, ex quibus duo ſunt immutanda in melius, ſicut hîc dicitur, & Dominus in Euangelio manifeſtat, cùm ait: Cœlum, & terra tranſibunt, id eſt, immutabuntur. Vtrum autem mare, vel ignis tranſeat, id eſt, immutetur, Deus ſcit, licet hîc legamus: Et mare iam non eſt.* Hæc ille. Similique in dubio verſantur D. Anſelmus, Rupertus & Arethas. Cæterùm non eſt propterea diſcendum à communi ſententia, videlicet neque cœlos, nec vllum elementum in fine mundi periturum, ſed omnia renouanda. Cur verò de cœlo, & terra dictum ſit: *Primum cœlum, & prima terra abiit*: de mari verò: *Et mare iam non eſt*: profectò non video tantam habere difficultatē, quantam ſuperiores interpretes putauerūt. Exiſtimo enim eodem ſenſu dictum eſſe à Ioanne: *Et mare iam non eſt*: quo anteà dictum fuerat: *Primum cœlum, & prima terra abiit*: itaque idem eſſe hoc loco, *abiiſſe*, & *non eſſe*. Quid enim quæſo aliud eſt: *Primum cœlum, & prima terra abiit*: quàm primum cœlum, & prima terra diſparuit, ſeu quod ſuperiori capite dixerat Ioannes, cùm ageret de extremo iudicio: *Vidi thronum magnum candidum, & ſedentem ſuper eum, à cuius conſpectu fugit terra, & cœlum, & locus non eſt inuentus eis.* At verò

Beda ſiccandum mare credidit.

Item Andreas Cæſarienſis

Haymo hæſitat.

Item D. Anſelmus. Rupertus. Arethas.

Nullum elementum periturum communis ſententia.

quid

quid eſt diſparuiſſe cœlũ,& terram,& ita fugiſſe,vt locus ei vſpiam inueniri nõ
poſſet,niſi ampliùs nõ eſſe?Pro eodem igitur *nõ eſſe,abyſſe,& fugiſſe* vſurpãda ſunt.

Sed vlteriùs ſciſcitabitur aliquis, quo ſenſu id accipiendum ſit: num, cùm 2.
Ioannes ait primum cœlum,& primam terram abiiſſe, mareq; iam non eſſe, ſi- Altera dubitatio.
gnificet aliud omnino cœlum,aliam terram aliud mare eſſe à Deo procreanda,
an renouanda duntaxat?Beda,vt ſuperiùs diximus,duo elementa ignem,& aquã Ignem quoque interiturum credidit Beda.
diuinitùs interitura in nihilum putauit. Et verò non tantùm ignem,& aquã, ſed
omnia omninò elementa, imò & ipſa corpora cœleſtia eſſe ſecundùm ſubſtan-
tiam in fine mundi deſtruenda videbitur ſibi aliquis demonſtrare ex 2.Petri ca- 2 Petr.3.7.
nonica,cap.3.vbi ita legimus: *Cœli*,inquit,*qui nunc ſunt,& terra eodem verbo repoſiti* 10
ſunt igni reſeruati in diem iudicij & perditionis impiorum hominum.Et paulò poſt: *Adueniet dies Domini vt fur,in quo cœli magno impetu tranſient:elementa verò calore ſoluentur: terra autem, & quæ in ipſa ſunt,opera exurentur. Cùm igitur hæc omnia diſſoluenda ſint,quales oportet vos eſſe in ſanctis conuerſationibus,& pietatibus, expectantes, & properantes in aduentum diei Domini,per quem cœli ardentes ſoluentur,& elementa ignis ardore tabeſcent:nouos verò cœlos,nouam terram ſecundùm promiſſa ipſius expectamus,in quibus iuſtitia habitat*.Verùm perperam id ex hoc teſtimonio colligitur. Etenim Petrus, Illuſtratur locus ex D. Petro.
cùm ait cœlos eſſe igni reſeruatos, cœlorum nomine non ſydereos, ſed aëreos
cœlos intelligit, qui igni dicuntur reſeruati in die iudicij: quoniam ignis ille,
quo vniuerſus mundus deflagrabit, ad aërem vſque pertinget, eumq; puriorem Cœlum,& elementa nõ peribunt,ſed mutabuntur in melius.
efficiet.Cùm verò ait:*Cœli magno impetu tranſient*: de corporibus ipſis cœleſtibus
loquitur, quæ tamen non ſecundùm ſubſtantiam immutanda dicit, ſed tantùm
ſecundùm quendam tranſitum à motu ad quietem, & ad alium ſtatum præſtantiorem.Addit elementa calore ſoluenda,quod de aëre,& aqua accipiendum eſt,
quæ cum terra,de qua ſtatim ſubditur: *Terra exuretur*,extremo illo igne purganda ſunt.Rurſus cùm repetit:*Cœli ardentes ſoluentur*:de aëreis cœlis enunciat:quẽadmodum & de aëre,aqua,terraq;quod ſequitur: *Et elementa ignis ardore tabeſcent*:
non aliud ſignificat, quàm quod hoc loco Ioannes, cùm ait vidiſſe ſe cœlum
nouum,& terram nouam.Deniq; cùm nouos cœlos,nouamq; terram expectandam docet,cœlorum,terræq; non quoad ſubſtantiam, ſed quoad nouum ſtatum
inſtaurationem futuram.

Quo ſenſu accipienda ſunt ſimilia ſacrarum literarum teſtimonia,veluti illud 3.
Eſai.51.*Cœli ſicut fumus liqueſcent, & terra ſicut veſtimentum atteretur*.Et cap.65.*Ego* Eodem ſenſu intelligenda plura alia Scripturæ loca.
creo cœlos nouos,& terram nouam.Et Matth.24.*Cœlum,& terra tranſibunt*.Et illud ad
Rom.8.*Vanitati creatura ſubiecta eſt non volens,ſed liberabitur à ſeruitute corruptionis*
in libertatem gloriæ filiorum Dei. Et 1.Corint.7. *Præterit figura huius mundi*. Et Pſal.
101.*Initio tu Domine,terram fundaſti, & opera manuũ tuarum ſunt cœli:ipſi peribunt,* Eſai.51.6.
tu autem permanes. Et omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, & ſicut opertorium mutabis & 65.17.
eos,& mutabuntur.Quibus in locis,ſi paulò diligentiùs aduertas,facilè perſpicies Matt 24.35.
non de ſubſtãriali aliqua mutatione, ſed de nouo,perfectioriq; ſtatu haberi ſer- Rom. 8. 20. 1.Cor.7. 31.
monem.Nec enim dixit Paulus aliam futuram creaturæ ſubſtantiam, ſed aliam Pſal.101. 26.
libertatem,eam ſcilicet,quæ modò vanitati ſeruit,& corruptioni ſubiecta eſt,in
libertatem ab omni corruptione immunem diuino beneficio vendicandam.
Non dixit huius mundi ſubſtantiam,ſed figuram duntaxat præterire.Non etiam
dixit regius vates cœleſtia corpora omnino peritura,ſed alio longè nobiliori,&
præſtantiori, tum quoad lucem, tum quoad ſtatum veſtimento induenda. Exploratum eſt autem ſolius veſtimenti mutationem,non ad ipſam internam corporis mutationem pertinere. Vnde D.Thomas in comment.ſuper epiſt.ad Heb. D. Thomas.
cap.1.vbi Paulus affert locum Pſalmi citatum: Sicut, inquit, veſtimentum aſſu-

mitur ad vſum, ceſſante verò vſu deponitur: ſic cùm fuerit completus numerus electorum, mutabitur cœlum quaſi veſtimentum, quia iam ampliùs ad rerum generationem, & corruptionem non inſeruit.

4 *Eadem ſententia communis Patrum.* *D. Auguſt.* *Imum hoc cœlum intelligit Auguſtinus.*

Atque hæc, quam tradidimus de cœli, & terræ, cæterorumq́ue elementorum inſtauratione, ſententia communis eſt Patrum, Doctorumq́; omnium: eam præcipuè docet D. Auguſt. lib. 20. de ciuit. cap 24. vbi tractans locum Petri citatum: *Poſſunt*, inquit, *illi cæli intelligi perituri, quos dixit repoſitos igni reſeruandos. & ea elementa accipi arſura, quæ in hac ima mundi parte ſubſiſtant procelloſa, & turbulenta, in qua eoſdem cœlos dixit eſſe repoſitos ſaluis illis ſuperioribus, & in ſua integritate manentibus, in quorum firmamento ſunt ſidera conſtituta. Nam & illud, quod ſcriptum eſt, ſtellas de cælo eſſe caſuras, præter quod poteſt multò probabilius, & aliter intelligi, magis oſtendit manſuros eſſe illos cœlos: ſi tamẽ ſtellæ inde caſuræ ſunt, vel cùm tropica ſit locutio, quod eſt credibilius, vel in iſto imo cœlo futurum ſit aliquid vtique mirabilius, quàm nunc ſit.* Idem affirmat D. Hiron. in cap. 24. Matt. *Cœlum*, inquit, *& terra tranſibunt immutatione, non abolitione ſui.* Et in cap. 51. Eſai. *Hoc eſt, quod Dominus loquitur in Euangelio: Cœlum, & terra tranſibunt, verba autem mea non præteribunt. Et Dauid in Pſalmo canit: A principio tu Domine terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli: ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent. Et ſicut pallium inuolues eos, & mutabuntur. Ex quo oſtenditur perditionem cœlorum non interitum ſonare, ſed mutationem in melius. Quidam perire, & veteraſcere pro abolitione, & morte accipiunt, iuxta illud, quod in Catholica epiſtola legimus: Cæli, qui nunc ſunt, & terra eodem verbo reſeruata ſunt igni. Et iterum elementa ardentia ſoluentur. Quæ quidem, & Philoſophorum mundi opinio, eſt omnia quæ cernimus, igni peritura. Vnde & Apoſtolus: Pertranſit, ait figura huius mundi. Tale quid & Ioannes Apoſtolus ſcribit: Mundus pertranſit & deſiderium eius. Et in hebraico dicitur: Cæli ſicut fumus liqueſcent: ſiue iuxta Aquilam, & Symmachum: Comminuentur in nihilum, & in ſalis modum contererentur, & euaneſcent, quorum prior dixit, μετωθήσονται, alter ἁλισθήσονται, quod à comminutione, & deliquo ſalis ἐτυμολογίαν trahere manifeſtum eſt. Pro quo miror, quid dicere voluerint LXX. ὁ οὐρανὸς ὡς καπνὸς ἐστερεώθη, id eſt, Cælum ſicut fumus firmatum eſt. Si enim firmitas pro robore accipitur, quomodo fumo, quod firmum eſt, comparatur? Niſi forſitan poſſumus hoc dicere, quòd omnis cælorum firmitas, & robur, & fortitudo vento inaniſſimo, & fumo, qui in auras ſoluitur, coæquetur, iuxta Eccleſiaſtem: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Illudq́; dicendum, quòd ſi calũ, & terra peribunt, atque veteraſcent: qua conſequentia habitatores eius ſicut iſta morientur, atque diſpereant, cùm animas eſſe perpetuas, & reſurrectura corpora nouerimus? Ex quo perſpicuum eſt cælum, & terram non perire, & in nihilum redigi, ſed in melius commutari.*

Philoſophorum opinio. *Aquila Symmach.* *LXX.* *Eccleſ. 1. 2.*

Eſai. 30. 26. *Exemplum immutationis ex homine.*

Et in cap. 61. eiuſdem Eſai. *Porro*, inquit, *qui nouitatem commutationem in melius, & non elementorum arbitrantur interitum, illo vtuntur exemplo: A principio tu Domine terram fundaſti & opera manuum tuarum ſunt cæli: ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, & quaſi amictum inuolues eos, & mutabuntur. In quo perſpicuè demonſtratur perditionem, & interitum non abolitionem in nihilum, ſed commutationem ſonare in melius. Neque enim illud, quod in alio loco ſcriptum eſt: Luna fulgebit vt Sol, & Sol ſeptuplum lumen accipiet: interitum ſignificat priſtinorum, ſed commutationem in melius. Quod vt poſſit intelligi, noſtræ conditionis ponamus exempla. Infans enim cùm in puerum creuerit, & puer in iuuenem, & iuuenis in virum, & vir in ſenem, nequaquam per ſingulas ætates perit: idem enim eſt, qui prius fuit, ſed paulatim immutatur, & ætati priſtinæ periſſe dicitur, quod intelligens, & Paulus Apoſtolus loquebatur? Præterit enim figura huius mundi. Conſideremus, quid dixerit: Figura præterit, non ſubſtantia. Hoc idem ſignificat, & Petrus: Nouos cœlos, & nouam terram videbimus, Non dixit alios cœlos, & aliam terram videbimus, ſed veteres, &*

anti

antiquos in melius commutatos. Hactenus Hier. Accinit D. Greg. li. 17. Moral. cap. 5. *Cœlum, inquit, & terra per eam, quam nunc habent, imaginem tranſeunt: ſed tamen per eſſentiam ſine fine ſubſiſtunt. Hinc namq́; per Paulum dicitur: Præterit enim figura huius mundi. Hinc per ſemetipſam veritas dicit: Cælum, & terra tranſibunt. Hinc ad Ioannem Angelica voce perhibetur: Erit cælum nouum, & terra noua. Quæ quidem non alia condenda ſunt, ſed hæc ipſa renouantur. Cælum igitur, & terra tranſit, & erit: quia & ab ea, quam nunc habet, ſpecie per ignem tergitur, & tamen in ſua ſemper natura ſeruatur.* Hæc ille. Denique ne multus ſim, hæc eſt communis Patrum doctrina, communis etiam Interpretum in loca Scripturæ ſacræ citata expoſitio, cõmunis Theologorum ſententia: vt pluſquam improbabilis ea opinio cenſenda ſit, quæ affirmauerit cæleſtia corpora in die iudicij quoad ſubſtantiam eſſe immutanda corruptis iis formis ſubſtantialibus, quibus modò conſtant, & aliis in eorũ materiam iniectis, quippe cum communi doctrinæ, expoſitioniq́; ſacrarum Scripturarum à Patribus traditæ, & ab omnibus interpretibus, Theologiſq́; receptæ aduerſetur. Pergamus nunc reliquam partem contextus explanare.

D Greg.

Opposita ſententia pluſ quã improbabilis.

5. *Et ego Ioannes vidi ſanctam ciuitatem Hieruſalem nouam, deſcendẽtem de cælo à Deo, paratam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo.* Aggreditur Ioannes dicere de gloria ſanctorum poſt extremum iudicium futura, quam ſub ſpecie pulcherrimæ ciuitatis conſpexit, quæ Beatorum omniũ in cælo domiciliũ, felicitatémq; ſignificat. E cælo dicitur ea ciuitas deſcendere quoniã electorũ prædeſtinatio, virtus, atq; merita cæleſtia ſunt, atque è cælo ortum habent. Illud, *à Deo*, non cum *paratam*, ſed cum *deſcendentem*, nectendum eſt, vt patet ex græco contextu, qui ita habet: καὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλὴμ καινὴν εἶδον, καταβαίνουσαν ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, hoc eſt ad verbum: *Et ciuitatem ſanctam Hieruſalem nouam vidi deſcendentem à Deo è cælo.* Hieruſalem appellat, tum quia in illa terrena fuit expreſſa, tum ob etymon nominis, quod viſio pacis interpretatur. Nouam verò dixit vel eiuſdem illius comparatione, vel etiam comparatione militantis Eccleſiæ, quæ etiam Hieruſalem nominatur: quoniam cum ex militante triumphans euaſerit, alium nobiliorem ſtatum, ſplendorémque accipiet, vt meritò noua quædam ciuitas appellari poſſit. Eadem electorum multitudo ſponſa dicitur parata viro ſuo, vt explicetur pulchritudo meritorum, virtutumq́ue omnium ſplẽdor, qui in electis reperitur, quibus tanquam pretioſiſſimis, pulcherrimiſque ornamentis inſtructi tanquam ſponſa à Deo viro ſuo in cæleſtem illum gloriæ thalamum introducendi erunt.

Sanctorum gloria ſub ſpecie pulcherrimæ ciuitatis deſcribitur.

Cur Hieruſalem dicta. Cur noua.

Meritorum in Sanctis ſplendor.

6 Sequitur, *Et audiui vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis.* Fit alluſio ad tabernaculũ Moſaicum, in quo erat arca fœderis cum Cherubim aureis, in quorum alis expanſis tanquam in ſella, ac throno Deus conſidere credebatur, iuxta illud Pſal. 98. *Qui ſedet ſuper Cherubim.* Quare, vt ſignificetur Deum peculiari ratione in ſuis electis poſt extremũ iudicium conſeſſurum, appellatur cæleſtis illa ciuitas tabernaculum, in quo Deus cũ hominibus habitabit. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis: & ipſi populus eius erunt, & ipſe Deus cum eis erit eorum Deus,* hoc eſt peculiari quadam ratione Deus à Beatis coletur, & obſeruabitur, ipſéq, etiã peculiaribus eos prærogatiuis, & ornamẽtis decorabit. Puto etiã tabernaculi nomine alludi ad militantem Eccleſiam, quæ nunc in tabernaculis militaribus in campo agit, vt ſit ſenſus Ne graue & moleſtum ſit electis modò in caſtris, & tabernaculis morari, bellare cum hoſtibus ad quotidiana certamina prouocari: quoniam tãdem hæc tabernacula militaria in glorioſum quoddã, magnificum, ac cæleſte tabernaculum cõmutabuntur, in quo ſumma cum pace, ac ſecuritate depoſitis armis triũphabunt. Quam tandem alluſionem intelligendam arbitramur omnibus iis in

Ad tabernaculum Moyſis alludit. Ioan.

Pſal. 98. 1.

Cur tabernaculũ Dei cum hominibus appellet cælum.

Alludit ad militantem Eccleſiã tabernaculi nomine.

Idem fit in aliis Scripturæ locis.

Pſal. 14. 5. Pſal. 41. 5.

locis,in quibus cæleſtis illa ciuitas tabernaculo ſimilis dicitur,veluti Pſ.14. *Domine,quis habitabit in tabernaculo tuo,aut quis requieſcet in monte ſancto tuo?* Et Pſa.41. *Quoniam tranſibo in locum tabernaculi admirabilis vſque ad domum Dei.*

7\. Quoniam verò dictũ fuerat electos futuros peculiari ratione Dei populum, Deumq; etiam peculiari quadam ratione eorum Deum,id magis explicatur,cũ ſubiungitur: *Et abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: & mors vltra non erit,neque luctus,neque clamor,neque dolor erit vltra,quæ prima abierunt,* hoc eſt,omnia iſta iam tranſierunt, nec in illa felici, beatáque ciuitate locum habent. Id quod magis exponitur, cum ſubditur: *Et dixit, qui ſedebat in throno: Ecce noua facio omnia. Scribe,quia hæc verba fideliſſima ſunt,& vera.* Ad animandos fideles firmitas tam magnificæ promiſſionis adhibetur. *Et dixit mihi: Factum eſt.* Referendũ eſt ad illud tẽpus,quo præcedẽtia acciderint:tunc enim mundi huius viciſſitudinibus,& varietatibus finis omnino erit impoſitus. Id enim hoc loco ſignificatur, cum dicitur: *Factum eſt.* Quam eãdem loquendi formulam habes cap.16. cum ſeptimus Angelus effudit phialã ſuam in aërem, & exiuit vox magna de templo à throno,dicẽs: *Factum eſt.* Verùm quanquam,quæ modò in mundo geruntur, finẽ accipere debeãt,ego nihilominus permanebo,qui initium,& finis ſum vniuerſorum. *Ego,*inquit,*ſum Alpha, & Omega,initium,& finis.* De quorum verborum germano ſenſu diximus fusè c.1.Nec tãtùm ipſe permanebo in meipſo felix ſẽper,ac beatus,ſed felicitatem etiã,& beatitudinem cum electis meis cõmunicabo. *Ego,*inquit,*ſitienti dabo de fonte aquæ viuæ gratis.* His verbis ſempiterna felicitas cõprehenditur. Fons iſte vitæ nõ alius eſt,quàm Chriſtus,vt inquit Arethas. Iuſti ſitientes appellantur, quòd nihil aliud, quàm Deum ipſum ſummo animi affectu deſiderent,quẽ idcirco ſitire dicuntur: dicit enim ſitis deſiderij vehemẽtiam,iuxta illud Pſal.41. *Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum: ita deſiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam,& apparebo ante faciem Dei.* Porrò gratis dicitur fons vitæ electis dari, tum quia,vt ait Arethas ex Paulo ad Rom. 8. *Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam,quæ reuelabitur in nobis:* videlicet ſi ſecundum ſe ſpectentur,vt exponit D.Tho. tum etiam, quia licet iuſti de condigno gloriam promereãtur, cum tamen gratia ipſa prima,in qua tota ratio meriti nititur,gratis conferatur, iure optimo gloria quoque ipſa gratia appellatur,vt eleganter docet D. Auguſt. epiſt.105.quæ eſt ad Sixtum Preſbyterum,& nos fusè diſputauimus ca. 3. huius operis,ad illa verba. *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum,& probatum.*

[Margin: Finis laborum. — Item varietatum mundi. — Apoc.16.17. — Chriſtus fons, iuſti ſitientes. — Arethas. — Pſal.41.2. — Fons vitæ gratis datur quomodo. — Rom 8.18. — D. Thom. — D. Auguſt. — Apoc.3.18.]

8\. Et quoniã ad gloriam conſequendam non ſufficit fides,ſed opera etiã requiruntur,ſubiungitur: *Qui vicerit, poſſidebit hæc: & ero illi Deus,& ille erit mihi filius. Timidis autem,& incredulis,& execratis,& homicidis, & fornicatoribus, & veneficis,& idololatris,& omnibus mendacibus, pars illorum erit in ſtagno ardenti igne, & ſulphure, quod eſt mors ſecunda.* Timidos dicit impios alluſione facta ad electos, quos bellatorẽs propoſuerat illis verbis: *Qui vicerit,poſſidebit hæc.* Quaſi dicat:Generoſos, ac ſtrenuos hæc decet felicitas,qui videlicet audeant in confertiſſimos hoſtium globos ſeſe inferre,nec vllam hoſtilem incurſionem reformident: timidi enim, cuiuſmodi ſunt omnes impij,qui vim ſibi inferre timent, nuntiúmq; deliciis,& carnis illecebris remittere verẽtur,& Satanæ impetus perhorreſcũt,ab hac illuſtri gloriæ corona repelluntur.Incredulos vocat eos,qui vel nõ credunt, vel ita ſeſe gerunt,ac ſi nõ crederent diuinũ ſibi auxilium in tentationibus,& perſecutionibus affuturum,ſed ſtatim animo concidunt,quaſi vereãtur,ne à Deo deſtituti ab ſpiritualibus hoſtibus opprimantur. Execrati, ſeu vt habetur græcè ἐβδελυγμένοι dicũtur,qui execrãda ſcelera,& Chriſtiano homine indigna ſuſcipiũt. Menda-

[Margin: Impij dicuntur timidi, electi bellatores. — Increduli qui nam. — Execrati.]

Mendaces autem non eos accipias, qui tantùm leuiter, ſed qui in graue damnum aliorum mentiuntur: vel certè, vt exponit Beda, accipiendum eſt mendacium, quo in religionem peccatur, quod mendacij genus ſub Antichriſti perſecutione communiſſimum erit. *Oſtendit*, inquit Beda, *multa eſſe genera mendacij, ſed perniculoſiſſimum, & maximè deteſtandum eſt, quo in religionem peccatur, de quo ſupra: Dicunt,* inquit, *ſe Iudæos eſſe, & non ſunt, ſed mentiuntur: ſunt enim Synagoga Satanæ.*

Mendaces. Beda. Apoc. 2. 9.

Viſio de cœleſti ciuitate Hieruſalem proponitur, & explicatur.

SECTIO II.

AGgreditur deinceps Ioannes cœleſtem illam Hieruſalem, feliciſſimũ Beatorum domicilium magnificentiſſimis, & elegantiſſimis verbis deſcribere: in cuius deſcriptione illud ſupponendũ, non eſſe hoc loco ſermonem de Eccleſia militante, vt Beda, Primaſ. & alij exiſtimarunt, ſed de triumphante. Quomodo enim Eccleſiæ militanti conueniat illud: *Non intrabit in ea aliquod coinquinatum:* Et illud: *Templum non viſum eſt in ea.* Colligemus verò ex omnibus interpretibus vnam expoſitionem, quæ germanior, & textui magis conſentanea videbitur. Primùm igitur docet Ioannes veniſſe vnum de ſeptem Angelis habentibus phialas plenas ſeptem plagis nouiſſimis, dixiſſeq; ſibi: *Veni, & oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni:* itaq; ſublatum fuiſſe in ſpiritu in montem magnum, & altum, & oſtenſam ſibi fuiſſe ciuitatem ſanctam Hieruſalem, deſcendentem de cælo à Deo, habentem claritatem Dei, & lumen eius ſimile lapidi pretioſo tanquam lapidi iaſpidis, ſicut cryſtallũ. In monte magno, & alto ciuitas cæleſtis oſtenditur, vt gloriæ magnitudo, & ſublimitas declaretur. Lumen, ſeu vt græcè eſt ὁ φωςὴρ, id eſt, *Luminare* huius ciuitatis ſimile eſt lapidi pretioſo tanquam lapidi iaſpidis, ſicut cryſtallum, ſiue vt habetur græcè, *ὡς λίθῳ ἰάσπιδι κρυςαλλίζοντι*, id eſt, *Quaſi lapidi iaſpidi cryſtallizanti*, hoc eſt, qui cryſtallus eſſe videbatur. Luminare hoc Deum, vel Chriſtum ſignificat, quemadmodum & inferius dicitur: *Ciuitas non eget ſole, neque luna nam claritas Dei illuminat eam, & lucerna eius eſt Agnus:* Dicitur ſimilis lapidi, qui viridis eſt (eſt enim iaſpis hoc loco lapis pretioſus) quoniam dum electos ſuos illuſtrat, æternæ viriditatis pabulo recreat. Imò non inconcinnè pleriq; per hunc lapidem iaſpidem viſionem ipſam beatificam accipiunt, in qua tanquam in viridi lapide omnis noſtra ſpes ſita eſt, quæ dicitur ſimilis cryſtallo propter claritatem, & tranſparentiam, qua omnia, quæ ſunt in Deo, formaliter lucent Beatis, & multa ex iis, quæ in eo eminenter continentur.

1. De Eccleſia triumphãte ſermo eſt. Beda. Primaſ. Ciuitatis cœleſtis ſublimitas. Luminare eius Deus, vel Chriſtus. Cur iaſpidi ſimile. Viſio beatifica iaſpis.

Secundò. *Habebat murum magnum, & altum, habentem portas duodecim: & in portis Angelos duodecim, & nomina inſcripta, quæ ſunt nomina duodecim tribuum filiorum Iſraël.* Murus iſte Chriſtus eſt, qui non ſolùm Eccleſiæ militantis, ſed & triumphantis murus appellatur: quia ipſe eſt, qui & Eccleſiam in terris protegit, & in cælis ſumma ſecuritate in omnem æternitatem circũdat, iuxta illud Eſai. 26. *Saluator ponetur in ea murus, & antemurale.* Et Zach. 2. *Ego ero illi murus in circuitu,* Habet *portas duodecim*, hoc eſt (vt interpretatur D. Ambr. Tycon. Haymo, Areth. & reliqui ferè interpretes) duodecim Apoſtolos, per quorum prædicationem, & ſcripta aditus patefactus eſt in cælum. Et ſuper portas duodecim Angelos, qui Apoſtolis in prædicando Euangelio aſſiſtebãt, diuinæ prouidentiæ in fidei propagatione ſunt adminiſtri. Igitur, vt ait Arethas, duodecim Angeli in duodecim portis conſtituuntur, quoniam per Apoſtolos cooperatione Angelorum aditus nobis in cælum præparatur. *Si enim,* inquit, *cuiq; fidelium deſignatus eſt Angelus, multò magis fundamentis Eccleſiæ, & Euangelici verbi ſeminatoribus conſentaneum eſt Angelos*

2. Murus ciuitatis Chriſtus. Eſai 26. 1. Zach. 2. 5. Duodecim portæ ſunt duodecim Apoſtoli. Ambroſ. Tycon. Haymo. Arethas. Angeli adiutores Apoſtolorum in prædicatione Euãgelij. Arethas.

Cur inſcripta portis nomina duodecim tribuum.

Cur ad ſingula mundi latera portæ ternæ.

Duodenarius hoc loco vniuerſitatis ſymbolum.

geloſ ad Euangelicam prædicationem eſſe adiutores. Nomina etiam duodecim tribuum in portis inſcripta indicant non ſolùm ex Gentibus, ſed etiam ex filiis Iſraël ciuitatem illam conſtare: Et quoniam qui ciuitatem hanc inhabitant, ex omnibus mundi partibus collecti ſunt, idcirco additur: *Ab Oriente portæ tres: & ab Aquilone portæ tres: & ab Auſtro portæ tres: & ab Occaſu portæ tres.* Tres autem ſunt in vno quoq; latere propter myſterium Trinitatis, quod electi in terris quidem fide cófitentur, in cælo autem facie ad faciem intuentur. Porrò aduerte in numero duodenario portarum, Angelorum, & tribuum vniuerſitatem ſignificare non ſolùm enim Apoſtoli, ſed omnes concionatores Euangelici portæ ſunt huius ciuitatis. Et in duodecim tribubus filiorum Iſraël omnes omnino electi accipiendi ſunt, qui filij Iſraël non carne, ſed ſpiritu appellantur.

3.

Apoſtoli & portæ, & lapides fundamentales vrbis.

Tycon.

Beda

Arethas.

Eph. 2. 19.

Tertiò. Murus ciuitatis habebat *fundamenta duodecim*, hoc eſt, duodecim lapides fundamentales pretioſiſſimos, ſuper quos ædificium ciuitatis extructum erat: & in ipſis duodecim nomina Apoſtolorum Agni. Itaque, vt exponunt Tycon. Beda, & Arethas, ijdem Apoſtoli & portæ huius ciuitatis, & lapides fundamentales dicuntur: quoniam & per ipſos reliqui in cæleſtem Hieruſalem ingrediuntur, & ſuper ipſos fundata eſt Eccleſia, iuxta illud ad Epheſ. 2. *Ergo iam non eſtis hoſpites, & aduenæ ſed eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum, & Prophetarum.*

4.

Menſura aurea merita ſanctorum.

Calamus quæ menſura.

Ezec. 40. 15.

Quartò. *Qui loquebatur mecum, habebat menſuram arundineam auream, vt metiretur ciuitatem, & portas eius, & murum.* Græcè eſt, *Calamum aureum.* Menſuram accipio hoc loco merita, ſiue gratiam, charitatémve, iuxta quam metitur Deus gloriam omnium Beatorum: in auro charitatis præſtantia exprimitur. Porrò hæc menſura, vt ait Arethas, erat Geometrica. Eſt autem calamus menſura ſex cubitorum, & palmi, vt patet ex Ezec. 40. cui ſimilis viſio apparuit. *Facta eſt*, inquit, *ſuper me manus Domini, & adduxit me in terram Iſraël, & dimiſit me ſuper montem excelſum nimis, ſuper quem erat quaſi ædificium ciuitatis vergentis ad Auſtrum.* Et paulò pòſt. *Et in manu viri calamus menſuræ ſex cubitorum, & palmo.*

5

Ciuitatis ſtabilitas.

Longitudo, latitudo, & altitudo vrbis quid.

Pſal 92. 5.

Ciuitas æquilatera eſt, cur.

Quintò. *Ciuitas in quadro poſita eſt: & longitudo eius tanta eſt quanta eſt latitudo. Et menſus eſt ciuitatem de arundine per ſtadia duodecim millia: & longitudo, & altitudo, & latitudo eius æqualia ſunt.* In eo, quòd ciuitas in quadro ſita eſſe deſcribitur, eius ſtabilitas, & immobilitas explicatur. Quod verò tanta eſt latitudo, quanta longitudo, & altitudo, illud ſignificat omnia in beatitudine eſſe ſempiterna. Itaque putamus longitudinem eſſe ipſam æternitatem: ſic enim in ſacris literis appellatur, veluti Pſalm. 92. *Domum tuam decet ſanctitudo Domine in longitudine dierum.* Huic igitur æqualis eſt altitudo, hoc eſt, viſio beatifica, qua quodammodo profunditas, & altitudo diuinæ eſſentiæ penetratur: æqualis etiam latitudo, id eſt, fruitio, quæ cum ſumma delectatione coniuncta eſt, per quam capacitas animæ propter magnitudinem gaudij quodammodo dilatatur. Æqualis igitur eſt longitudini latitudo, & altitudo, quia omnia hæc longitudinem æternitatis adæquabunt. Quod additur de ſtadiis duodecim millibus per totum ambitum, & circuitum ciuitatis, ita vt ſingula latera tria millia ſtadiorum complecterentur, ad ſignificandam æqualitatem omnium laterum pertinet: quanquam & eadem tria millia ſtadiorum per ſingula latera ad myſterium Trinitatis adumbratum pertinent, quod neceſſe habent credere quicunque in illam ciuitatem ingredi cupiunt. Faciunt autem octo ſtadia vnum milliare, atque adeò ambitus ciuitatis continet mille quingenta milliaria. Illud etiam rectè aduertit Haymo nomen ſtadij tacitè indicare curſum, & certamen iuſtorum, quibus opus eſt currere, certatéque aſſiduè, vt in illam ciuitatem admittantur. Vnde eſt illud

Haymo.

Per certamen. & curſum ad illã venitur.

Pauli

Pauli 1. ad Cor. 9. *Neſcitis, quod ij, qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt: ſed vnus accipit brauium?* Sequitur: *Et longitudo, & altitudo, & latitudo eius æqualia ſunt.* 1. Cor. 9. 24. Rupertus ob imperitiam linguæ græcæ putauit hoc ad murum ipſum eſſe referendum: tum verò mirum in modum ſe torquet, quomodo in murum id poſſit conuenire. Igitur non ad murum, ſed ad ciuitatem ipſam pertinet, cùm græcè habetur *αὐτῆς*, repetiturque hoc loco omnium eius laterum æqualitas. Rupertus.

Sextò, *Menſus eſt murum eius centum quadraginta quatuor cubitorum, menſura hominis, quæ eſt Angeli.* Intellige dimenſum fuiſſe murum quoad altitudinem: ſignificaturque in muro ambiente ciuitatẽ protectio diuina, quæ gloriam beatorum in omnem æternitatem tuebitur. Et quoniã ea protectio firmiſſima eſt, idcircò tanta eſt muri altitudo. Ipſe etiam numerus, vt ait Arethas perfectionem includit: etenim centum quadraginta quatuor ex duodecim in ſe ductis conficiuntur. Quod ſubiungitur: *Menſura hominis, quæ eſt Angeli:* Haymo ita exiſtimat accipiendum, ſignificari nimirum eum Angelũ, qui Ioanni cum menſura apparuit, habuiſſe ſpeciem hominis. Itaque licet homo videretur, Angelum fuiſſe. Duæ ſunt communiores expoſitiones: vna eſt, ſignificari eadem menſura metiendam eſſe tam Angeli, quàm hominis beatitudinem, hoc eſt, tam Angelo quàm homini iuxta magnitudinem gratiæ, & charitatis gloriã conferri. Altera homines ad menſuram gloriæ Angelorum peruenire: ſiquidem ſuccedunt in locum eorum, qui ceciderunt. Haymo illam quoque affert, tot homines gloriam conſequuturos, quot Angeli corruerunt, atque adeò eandem eſſe Angeli, & hominis quoad numerum menſurã. Septimò, ipſa ciuitas dicitur *Aurum mundum, ſimile vitro mundo.* Per aurum, inquit Haymo, claritas; per vitrum puritas exprimitur: ideoque per vitrum declaratur puritas cordis omnium Beatorum, quæ inuicem in cœleſti ciuitate omnibus manifeſtabitur. Quicquid enim cogitatum fuerit ab vno, vt plurimum videbitur ab altero, vt inuicem ſibi ſint Beati quaſi quædam ſpecula vitrea lucidiſſima. Poſſumus etiam per aurum charitatem, qua omnes Beati fulgebunt, per vitrum puritatem accipere: nihil enim immundũ & coinquinatum in eam ciuitatem ingreditur, vt poſteà docet Ioannes. Quanquam & in auro illius ciuitatis & pulchritudo, & nobilitas, ſplendorque intelligitur.

6 Murus protectio diui no firmiſſima. Arethas. Haymo. Hominis, & Angeli menſuram eandẽ eſſe quid. Per aurum, & vitrum quid Haymo. Beati inuicem ſpecula lucidiſſima.

Ciuitatis cœleſtis duodecim fundamenta explicantur.

SECTIO III.

1\. Commemorat Ioannes duodecim fundamẽta, id eſt, duodecim lapides fundamentales muri ciuitatis cœleſtis, docetq́; eſſe duodecim lapides pretioſiſſimos, qui duodecim Apoſtolos ſignificant, vt in ſuperioribus diximus. Arethas, Andræas Cæſarienſis, & Abbas Ioachimus ſingulos lapides ſingulis Apoſtolis tribuunt. Sed cùm Arethas, & Andreas ſecundum lapidẽ ad Paulum Apoſtolum referant: accommodatior videtur Ioachimi expoſitio, qui primum lapidem iaſpidem tribuit Petro, ſapphirum Andreæ, calcedonium Iacobo maiori fratri Ioannis Euangeliſtæ, ſmaragdum noſtro Ioanni, ſardonychen Philippo, ſardiũ Bartholomæo, chryſolitum Matthæo, beryllum Thomæ, topazium Iacobo minori fratri Domini, chryſopraſum Iudæ fratri prædicti Iacobi, hyacinthum Simoni, amethyſtũ Matthiæ. Iuxta quam expoſitionem ea, quæ de ſingulorum lapidum natura dicemus, optimè quadrant in eum Apoſtolum, de quo ſermo habendus erit. Verùm cùm Apoſtoli non eodem ſemper ordine in Euangelio numerentur Matt. 10. Marc. 3. Luc. 6. non eſt cur in accommodandis ſingulis lapidibus ſingulis Apoſtolis iuxta ordinẽ ab Euangeliſtis ſeruatum laboremus vt videli-

Arethas. Andreas Cæſarienſis. Ioachimus. Singulis Apoſtolis ſinguli lapides fundamentales: commodentur. Quis tenendus ſit ordo in hac accommodatione.

videlicet primum lapidem primo Apoſtolo, ſecundũ ſecundo, & ſic de cæteris, reſpondere exiſtimamus, quemadmodum hoc loco facit quidam ex recentioribus: cum illud ſit multò certius quemlibet lapidẽ cuilibet Apoſtolo conuenire, vt ex ſequentibus planum fiet. Nam vt ſinguli lapides ſingulis Apoſtolis ordine ſuo tribuerentur vel ſeruandus eſſet ordo vocationis Apoſtolorũ vel temporis, quo ad prædicandũ miſſi ſunt: (tunc enim fundamenta Eccleſiæ eſſe cœperunt) vel denique meritorum. At vocationis ordo non poteſt certò ex Euangelio in omnibus Apoſtolis demonſtrari: ordo prædicandi etiã non habetur, cum ſimul omnes à Chriſto ad prædicandũ miſſi fuerint: multò etiam difficilius eſt ordinem meritorum intelligere, cum is ſoli Deo ſit exploratus. Quare illud præſtandum ſupereſt, vt ſingulos lapides in quẽlibet Apoſtolum cõuenire oſtendamus.

2. Fundamentum primum iaſpis. *Fundamentum primum iaſpis.* Iaſpidis multa genera commemorantur: alius enim colore viridis eſt, & tinctura floraceas ſublucens: alius ſmaragdi habet ſimilitudinem, ſed craſſiore ſpecie, quo omnia phantaſmata fugari æſtimant. Eſt & niuis colore miſta quaſi ſpuma marinorum fluctuum obradians. In iaſpide omnes interpretes Petrum accipiunt propter ſtabilẽ in fide, & eius confeſſione conſtantiam poſt Spiritus ſancti aduentum. Sed poteſt quilibet Apoſtolus deſignari propter firmitatem fidei, qua omnia terrorum phantaſmata fugabant, & propter ſpei, ac fiduciæ in Deo viriditatem. Quæ deinceps de lapidibus pretioſis dicemus, ea Plinio D. Iſidoro, lib. 16. Etym. Beda Collect. & aliis ſcriptoribus decerpſimus.

Secundum Fundamentum ſapphirus. *Secundum fundamentum ſapphirus.* Hic medicam putatur habere virtutem, inutilis ſculpturæ, interuenientibus cryſtallinis centris viret, & ſubinde tranſlucet aureis quibuſdam punctulis collucens. Quilibet Apoſtolus medicam virtutem habuit curandi & corporis, & animi ægritudines: non ſinebat ſe ſculpi humanis honoribus, minîſve, aut promiſſionibus, quominus inuictam in fide, & amore, Chriſti conſtantiam retineret; virebat centris cryſtallinis, hoc eſt, puriſſimis moribus: & tranſlucebat, quoniam lucem veritatis à Chriſto emiſſam in alios tranſmittebat. Quod ad litteram ſignificauit 2. Paulus 3. ad Cor. 3. cum ait: *Nos verò omnes reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes in eandem imaginẽ transformamur à claritate in claritatem tanquam à Domini ſpiritu.* Quo loco illud, *ſpeculantes*, non ab ſpecula ſed ab ſpeculo deducitur: eſt enim Græcè κατοπτριζόμενοι. Et eſt ſenſus Apoſtolos imaginem vultus Chriſti, non velatam vt Hebræi faciẽ velamine occultatam, ſed reuelatam quaſi quædam ſpecula lucidiſſimè ſuſcepiſſe, eandemq; in alios per myſteriorum fidei prædicationem tranſmiſiſſe: ſicut ſpeculum ſolet imaginem rei obiectæ recipere, & reddere, Hoc fundamentum ſapphirinum ſecundùm Ioachimum eſt Andreas. Sicut enim ſapphirus ſimilis eſt ſereno cœlo, & radiis ſolis percuſſus ardentem emittit, fulgorem: ita Andreas amore cæleſtis patriæ nuntium ſeculo remiſit, ſecutus Ioannem Baptiſtam, & paulò poſt manens cum Chriſto duobus diebus, eiuſque, qui verus eſt ſol radiis percuſſus in Chriſti amorem mirabiliter exarſit.

2. Cor. 3. 18.

3. Tertium fundamentum calcedonius. *Tertium fundamentũ calcedonius.* Hic lapis quaſi ignis ſplendet, ſimilis pallenti lucernæ, eique ſub dio, ſiue aperto cœlo color accidit, non autẽ ſub tecto. Si vel radiis ſolis, vel digitorũ attactu incãdeſcat, paleas ad ſe attrahit. Quilibet Apoſtolus lucerna erat ardẽs in mundo, neque calcedonij colorẽ referebat ſub tecto, hoc eſt, inter priuatos parietes otioſam vitam agẽs, ſed ſub dio inter ipſas nimirum perſecutiones. & in medio foro fidẽ prædicans: vbi verò radiis ſolis, id eſt, Chriſti ſplendoribus fulgebat, vel Tyrannorũ manibus premebatur, tunc verò

Ioachim. multò magis ad ſe omnes attrahebat. Hoc fundamentum Ioachimo eſt Iacobus maior. Nam lapis inquit, iſte eſt ſimilis pallenti lucernæ, fulgetq; magis ſub dio, quam

quam ſubtectæ vnde ſignificat ardorem humilem charitatis, qui aliquãdo quidem intùs manet occultus, ſed tandem per opera producitur in lucem. Poſſumus autem hanc virtutem aſcribere Iacobo fratri Ioãnis, qui vt oſtenderet, quãta charitas in ſuo pectore lateret, primus inter omnes Apoſtolos ſuſtinuit paſſionem. *Quartum ſmaragdus.* Et viridantium gemmarum præſtantiſſima: res, quibus admouetur, ſuo ipſius colore imbuit, aëremque circumfuſum viridem reddit. Quiſque Apoſtolorum viriditate virtutum floruit. & eam reliquis impertiebatur, ſpemque beatitudinis ingenerabat iis, qui ipſius conſuetudine vtebantur. Hoc enim eſt viriditatem, quæ ſpei ſybolum eſt, circumfuſis rebus communicare. Ioachimus fundamentum hoc vult eſſe noſtrum Ioannem. Quoniam, inquit, ſmaragdus colorem refert puriſſimi olei, atque adeò ſignificat perfectam fidem, quæ per charitatem operatur, quæ virtus maximè in Ioanne reſplenduit, qui fuit ſpirituali charitatis oleo repletus: vnde & in olei dolium dicitur miſſus, vt quaſi quidam ſmaragdus oleo proficere videretur.

Quartum ſmaragdus.

Ioachimus.

4. Quintum ſardonyx.

Quintum ſardonyx. Gemma eſt inſtar vnguis humani, aut certè colorem vnguis humani, cùm carni hæret, referens, vnde & nomen ſumpſit: ὄνυξ enim græcè vnguem ſignificat. Et quoniam ſardij, & onychis naturam participat, ex ſardio ſcilicet ruborem, ex onyche candorem trahens: inde eſt, quòd compoſito ex vtraque gemma nomine ſardonyx appellatur. Pretioſiores ſunt, qui tribus coloribus variantur, primo nigro, medio cãdido, ſuperno rubro. Omnes enim Apoſtoli nigrum colorem propter labores, candidum propter puritatem, rubrum propter martyrium habuerunt. Ob eam colorum varietatem exiſtimat Ioachimus in ſardonyche Philippum fuiſſe adumbratum. *Sextum ſardius.* Tranſlucet: ſic Apoſtoli exemplo. Coloris eſt ſanguinei: atque adeò martyrium deſignat Apoſtolorum. Feris terrorem incutit: ſic Apoſtoli Dæmonibus erant formidabiles. Bartholomæum ex Ioachimi ſententia deſignat. *Septimum chryſolithus.* Auri ſpeciem præfert, ardentes ſcintillas diffundit, nocturnos pellit timores. Habet ſimul cum auri colore quandam marini coloris ſimilitudinem, quam ob cauſam dicitur hebraicè Tharſis, quod nomẽ mare ſignificat, quemadmodum docet D. Hieronymus in comment. ſuper Danielem, ſuper illa verba cap. 10. *Et corpus eius quaſi chryſolithus.* Et ſuper illud Eſai. 2. *Super omnes naues Tharſis.* Meritò chryſolithus quilibet Apoſtolus appellatur, quoniam auro charitatis rutilat, ardentes diuini amoris ſcintillas ex ſe in omnes immittit, Dæmonúmque timores fugat. Matthæo Ioachimus tribuit. *Octauum beryllus.* Quaſi aquam conſideres Solis fulgore percuſſam, rubicundum, ac decorum colorem reddit: ſed non fulget niſi in ſexangulam formã poliendo figuretur: repercuſſione enim angulorum ſplendor acuitur, tenentiſq; manum adurere dicitur. Tradunt beryllo duos ineſſe colores, vnum viridem, pallentem alterum. Quilibet Apoſtolorum propter mentis puritatem quaſi aqua clariſſima cœleſtis gratiæ radium ſuſcipit, pulcherrimúſq; efficitur. Repercuſſione angulorum magis ſplendeſcit: quia quò magis Apoſtoli laboribus premebantur, quaſi fractis in lapide angulis, repercuſſoq; lumine magis radiabant. In ſexangulam formam figurabantur: quia in hoc mundo, qui ſex diebus à Deo fuit perfectus, Tyrannis perſequentibus, & quaſi eos figurantibus pulcherrimi, fulgentiſſimiq; euadebant. Tenentium manus adurebant: quia eos, cum quibus conuerſabantur, diuini amoris facibus inflammabant. Præferebant colorem duplicem: quia dum cœleſtia contemplabantur, virides efficiebantur expectatione præmij. Cùm verò ad proximos ſeſe per actionẽ cõuertebant, ipſo labore, operúmque aſſidua exercitatione pallorem quodammodo accipiebant. Iuxta Ioachimum, Thomã adumbrat. Cui adde & illud naſci beryllum in India,

Sextum ſardius.

Septimum chryſolithus.

D. Hierony. Daniel. 10. 6. Eſai. 2. 16.

Octauum beryllus.

O. Iſidorus.
Nonum topazius.

vt ait D.Iſid.Ita enim Thom.Euangelium in India prædicauit,ibiq; corpus eius viſitur. *Nonum topazius*.Quantò inuentu rarior,tantò pretioſior: quoniam perfectio Apoſtolica rariſſima fuit,atq;adeo pretioſiſſima.Duos refert colores,vnũ auri puriſſimi, alterum ætherea claritate relucentem, hoc eſt, aurum charitatis in proximos.& ardentem in Deum amorem.Flammeſcit impenſius,quoties Solis radiis verberatur:quoniam Apoſtoli, cum Chriſti gratia tanquã radio micabant,tunc magis ad proximorum ſalutẽ incendebantur. Topazium cum polis, obſuras:quoniam Apoſtolos,cum laudibus noſtris polimus,potius obſcuramus, quam illuſtramus ob excellentem eorum,noſtraq; omni cõmendatione maiorẽ magnitudinẽ. Iacobum fratrem Domini ex Ioachimi interpretatione exprimit.

Decimum chryſopraſus.

5\. *Decimum chryſopraſus*,ſiue *chryſopraſius*. Viridis eſt gemma, colore porri ſuccũ referens in aurũ declinans aureis interuenientibus guttis Viriditas hoc eſt,ſpes Apoſtolorũ ad maiorem charitatem eorum animos incitabat. Aureæ guttæ aureas charitatis actiones ſignificant quibus Apoſtoli ſpei ſuę viriditatẽ variabãt. Vult Ioachimus hanc gemmam Iudam fratrem Iacobi minoris adumbrare.

Vndecimum hyacinthus.

Vndecimum hyacinthus. Violaceo colore hyacinthum florem repræſentat: cœleſtem colorem refert,vt ſapphirus:mutat cum facie cœli colorem ſereno enim,& illuſtri perſpicuus eſt,turbido,& obducto nubibus obſcurus.Cœleſtem planè colorem referunt Apoſtoli cœleſtibus moribus. Mutabant cum facie cœli colorem: quia ad imperium Dei optimi,& maximi ſeſe in omnibus accõmodabant. Præterea ſereno Eccleſię cœlo charitatem in alios exercebant:nubilo autem,& perſecutionibus turbato conſtãtiam,& fortitudinem præferebant.Simonem ſecũdum Ioachimum notat.

Duodecimũ amethyſtus.

Duodecimum amethyſtus. Violacei coloris eſt,fulgentiùs emicans hyacintho,ſculptura facilis. Inter purpureas gemmas principatũ amethyſtus Indicus tenet:purpureus eſt permiſto violaceo colore,& quaſi roſę nitor leniterq; flammulas fundens.Tradunt illum triformi colore radiare, roſeo,violaceo,& purpureo.Sane ſculptura faciles erãt Apoſtoli:quia in laboribus patiẽtes,gemmæ purpureæ propter martyrium,roſæ habentes nitorẽ propter gratiã, quam ſibi apud omnes conciliabant. Eſt enim roſa gratiæ ſymbolum. Denique ſuauiſſimas amoris flãmulas ex ſe late fundebant. Matthiã Ioachimo ſignificat.

De portis,plateis,templo, ſole,& commercio cœleſtis ciuitatis.

SECTIO IIII.

1\. Locus difficilis.

EXplicatis cœleſtis illius ciuitatis fundamentis perſequitur reliqua Ioannes. Primum igitur docet duodecim portas duodecim margaritas eſſe per ſingulas:quod duobus modis poteſt intelligi. Vno,vt ſit ſenſus ſingulas portas eſſe ex ſingulis margaritis, quod illis verbis diſertè dicitur: *Et ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis*. Altero, vt in ſingulis portis eſſent ſingulæ margaritæ, quod verbis propoſitis videtur indicari,cum dicitur. *Et duodecim portæ duodecim margaritæ ſunt per ſingulas*. Quam ob cauſam Ansbert. vt vtrunq; teſtimonium conciliet,docet ſingulas portas factas fuiſſe ex ſingulis margaritis & præterea vnamquamq; portam habere inſuper duodecim margaritas ſibi quodãmodo affixas, atque adeo fuiſſe omnes margaritas portarum centum quadraginta quatuor. Quod ſi addantur aliæ duodecim, ex quibus ſingulæ portæ confectæ erant, numerari centum quadraginta ſex margaritas: quam ſententiam ſequitur Ribera. Verum multò probabilius videtur id quod aiunt Beda, Tycon. Primaſ. Areth. & alij,illud duntaxat ſignificari ſingulas portas confectas fuiſſe ex ſingulis margaritis. Quod verò dicitur: *Duodecim portæ duodecim margaritæ ſunt per ſingulas*:

Ansbertus.
Ribera.
Beda.
Ticonius.
Primazius.
Arethas.
Singulæ portæ erant ex ſingulis margaritis.

non

nō illud indicare in ſingulis portis fuiſſe duodecim magaritas ſed ſingulas por-
tas fuiſſe ſingulas margaritas, quod magis adhuc explicatur, cum ſubiungitur: *Et* Margarita
ſingulæ portæ erat ex ſingulis ma garitis: quæ verba appoſita ſunt explicationis gra- cur ſit dicta
tia, non ad aliquid diuerſum ſignificandum. Porro aduerte margaritā idem eſſe, vnio.
quod vnionem: appellantur autem margaritæ vniones, vt auctor eſt Plin, li. 9. ca. Plinius.
35 quod nullæ duæ reperiantur in conchis indiſcretæ. Quod ad myſterium atti-
net, cum ſupra dixerimus duodecim portas duodecim Apoſtolos ſignificare, ſanè Apoſtoli
cum ſingulæ portæ dicuntur eſſe ex ſingulis margaritis, indicatur prætioſiſſimā, margaritæ
& præſtantiſſimam eſſe Apoſtolorum doctrinam: eſſéq; præterea inſtar vnionis propter do-
propter ſummam conſenſionem, quæ inter omnes cernitur, vt vnus omnium ctrinæ con-
inſtar obtineat. Et quanquam diſcreti fuerint locis, nullam tamen habuiſſe do- ſenſionem.
ctrinæ diſſenſionem Ad quod myſterium explicandum quatuor illa quadrifor- Ezech. 1.
mia animalia quæ Ezec. c. 1. apparuerunt, & præter quatuor orbis imperia qua-
tuor etiam Euangeliſtas, & in eis Apoſtolos, vniuerſoſque Euangelij præcones
adumbrarunt, eiſdem omnino faciebus conſtabant, eademq; erant corporis ſpe-
cie efformata, eodémque omnino modo mouebantur ad ſummam in fide Euan-
gelij prædicanda conſenſionem exprimendam.

Secundò ſequitur. *Et platea ciuitatis aurum mundum tanquam vitrum perlucidū.* 2.
Non puto plateam hoc loco forum ciuitatis ſignificare, quo omnes conueniūt, Plateæ ciui-
vt videntur plerique exiſtimaſſe: ſed *plateam* pro *plateis* dictum eſſe: ita vt omnes tatis ex auro
plateæ huius ciuitatis dicantur eſſe aurum mundum: in quo quidem latitudo mūdo quid.
charitatis beatificæ explicatur. Sicut enim in plateas vergunt oſtia domorum
ciuitatis, ſinguláque ciuium domicilia: ita diuerſæ manſiones Beatorum, quibus
diuerſitas gloriæ exprimitur, iuxta illud Chriſti Ioan. 14. *In domo Patris mei man-* Ioan 14. 2.
ſiones multæ ſunt: in plateas charitatis concurrunt, quia ſinguli Beatorum quiſq; de Charitas
alterius gloria lætantur: & quanquam ſint gloria inæquales, per charitatem ta- beatorum.
men omnes alter alterius gloriæ participant, quod eſt charitatis proprium, vnde
Paulus 1. ad Cor. 4. *Iam ſaturati eſtis, iam diuites facti eſtis, ſine nobis regnatis, & vti-* 1. Cor. 4. 8.
nam regnetis, vt & nos vobiſcum regnemus. Supponit enim Paulus charitatem aliena Bona aliena
bona ſibi propria ducere, & ita iis lætari, acſi ipſa poſſideret: atque adeo ſi illi ducit pro-
prædicatores, cum quibus agit, regnarent, hoc eſt, bonis omnibus fruerentur, ſe pria.
quoque cum illis regnaturum: quoniam charitas, qua illos adamabat, regnum
ipſorum proprium ſibi faceret. Quare cum Beati ſe maximè diligant, quiſque
de aliorum beatitudine, & felicitate lætatur. Hoc eſt enim, quod hoc loco ait
Ioan. oſtia domorum in eandem plateam concurrere: quæ auro mundo compa-
ratur propter excellentiam, vitro mundo propter puritatem. Et prætetea, quia
inuicem alij aliorum gloriam intuentur, & communione charitatis mutuò
ſibi eandem felicitatem quaſi radium perlucidiſſimum tranſmittunt. Tertiò.
Templum non vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotens templum illius eſt, & Agnus. Templū ciui
Nimirum. quia Deus clarè viſus non eget templi alicuius externi amplitudine, tatis Deus.
vt maieſtatem præferat, ſed ipſe per ſe ſatis glorioſum ſe Beatis demonſtrat. Ita-
que ipſemet templum eſt ſibi, quia & in ſeipſo videtur, & in ſeipſo maieſtatem
omnem templi continet. Idemque de Agno, hoc eſt; Chriſto ſecundum diuini-
tatem eadem plane ratione, ſecundum humanitatem verò ſuo modo intellige.
Quartò. *Ciuitas non eget ſole, neque luna, vt luceant in ea: nam claritas Dei illumina-* Ciuitatem
uit eam (in præterito legendum eſt: vt patet ex græco contextu) *& lucerna eſt A-* quæ claritas
gnus. Quod dicitur: *Claritas Dei illuminauit eam*: ſignificat Deum ipſum ciuita- illuminet.
ti illi cœleſti pro ſole eſſe: niſi in claritate Dei lumen gloriæ velis accipere, quo
Beatorum intellectus perfuſus ad diuinæ eſſentiæ conſpectum euehitur. Quod

ſubiungitur: *Et lucerna eius eſt Agnus*: de Chriſto, vt homo eſt, accipiendum eſt nam ſecundùm Diuinitaté ſol etiam & claritas eſt ciuitatis, ſicut & reliquæ perſonæ Diuinæ. Et hoc loco obiter collige excellentem humanitatis Chriſti ſplendorem, & præſtantiam: ſiquidem cum lucerna dicatur comparata fulgentiſſimo ſoli Diuinitatis, nihilominus in tanti ſolis præſentia lucet: quod ſanè mirum videri debet. Quis enim lucernam ſoli appoſitam vidit vnquam ſplendeſcere. Quare non immeritò Ioannes ad Chriſti, quatenus homo eſt, ſplendorem exaggerandum, cum præmiſiſſet *Claritas Dei illuminauit eam*, videlicet ſol ipſe diuinitatis, continuò ſubiunxit, *Et lucerna eius eſt Agnus*: vt intelligeremus Chriſtum, vt homo eſt, tanti eſſe ſplendori, & excellentiæ, vt etiam Deo comparatus claritatem, ſplendoremque retinere videatur. Atque hæc eſt ratio, cur lucernæ hoc loco fiat mentio, non verò quòd in illa ciuitate nox aliqua ſit, in qua lucerna adhiberi debeat. Vnde ſequitur: *Nox enim non erit illic.* Quaſi dicat Ioannes: Nemo exiſtimat eo, quod lucernæ mentio facta eſt, aliquam noctem in ea ciuitate eſſe, cum in ea perpetuò ſol fulgeat.

Humanitatis Chriſti ſplendor, & excellentia.

In ciuitate nulla nox.

3\. Quintò, *ambulabunt gentes in lumine eius* (id eſt, ciuitatis, non Agni, vt patet ex græco contextu) *& Reges terræ afferent gloriam ſuam, & honorem in illam. Et portæ eius non claudentur per diem, nox enim non erit illic: Et afferent gloriam, & honorem gentium in illam.* Significatur ciuitatis huius frequentiſſimum emporium, atque commercium: itaque Reges terræ, totiúſq; orbis nationes modò ad Eccleſiam venturas fide Chriſti, religioneq; ſuſcepta, gloriamque ſuam, & honorem allaturas: quoniam maieſtatem, dignitatemque ſuam, regnorumque opes, ac ditionem Chriſti imperio ſubiicient: denique amore cœleſtis Hieruſalem omnia pro nihilo ducent ſummamque gloriam, & honorem arbitrabuntur cœleſti illa ciuitate donari: eiuſq; ciues appellari. Hoc eſt enim gloriam, & honorem in illam afferre, videlicet gloriam ſuam temporalem, non ſolùm hic pro Eccleſia militante per fidem, ſed etiam pro triumphante, id eſt, pro cœleſtis patriæ conſecutione commutare. Poſſumus etiam ſic accipere. *Afferent gloriam, & honorem gentium in illam*, hoc eſt, quicquid glorioſum, & magnum erit in gentibus, Reges videlicet, ac Principes, viri etiam opibus, ingenioque florentes ad fidem Chriſti conuerſi in illam cœleſtem Hieruſalem inferentur. Quod verò dicitur: *Portæ eius non claudentur per diem*: ſecuritatem indicat: cum enim nullus hoſtis timeatur, non eſt, cur portæ claudantur. Poſtremò. *Non intrabit in illam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens, & mendacium: niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ Agni.* Vbi nos habemus, *aliquod coinquinatum*, græcè eſt, πᾶν κοινοῦν, id eſt, *omne coinquinans.* Sic enim vertit Eraſmus. At biblia Complutenſis, Arethas, & And. Cæſ. πᾶν κοινὸν, id eſt, *Omne commune*: quod idem eſt, ac ſi dicas, *omne immundum*, iuxta illud Act. 10. *Abſit Domine, quia nunquam manducaui omne commune, & immundum.* Mendacium, iuxta ea, quæ diximus ſectione prima, accipiendum eſt. Sententia illuſtrior eſt, quàm vt expoſitionem deſideret: certum enim eſt in cœleſti illa ciuitate, vbi plateæ ſunt aurum mundum, & omnia ex margaritis, lapidibuſque pretioſis conſtant, nihil coinquinatum, & immundum locum habere poſſe. Itaq; nemo pedibus coinquinatis in ciuitate illa admittitur, cum plateæ ſtratæ ſint auro puriſſimo, in quo pedem nitidiſſimum, omniqúe labe detenſum ponere oporteat. Quò videtur reſpexiſſe ſponſa Cant. 5. cum pedes ſemel ablutos iterum coinquinare formidabat, ne videlicet ſibi aditus in cœleſtem illam ciuitatem intercluderetur, *Laui*, inquit, *pedes meos: quomodo iterum inquinabo illos?* Deniq; Soli illi, inquit Ioannes, qui ſcripti ſunt in libro vitæ Agni, in eam pulcherrimam ciuitatem ingredientur.

Ciuitatis cũ Regibus, & nationibus cõmercium.

Securitas illius.

Commune, & immundum idem.

Act. 10. 14.

Ciuitaté puriſſimam nihil immundum ingredietur.

Cant. 5. 3.

Illuſtra

Illuſtratur illa ſententia.

Reges terræ afferent gloriam ſuam, & honorem in illam. Et portæ eius non claudentur per diem: nox enim non erit illic. Et afferent gloriam, & honorem gentium in illam.

SECTIO V.

INter ea, quæ Ioan. de cœleſtis ciuitatis pulchritudine, amplitudine, & ſplendore commemorat, duo videntur ſanè præclara, & magnifica: vnum eſt tam illuſtrem, tam locupletem, tam pulchram, tantíſq; in omni genere ornamentis cōdecoratam ciuitatem nemini interclusam eſſe: ſed aditum ad eam patere omnibus, qui illius ciues eſſe expetierint: hanc enim ob cauſam dicitur habere portas duodecim, tres ab Oriente, tres ab Aquilone, tres ab Auſtro, totidémque ab Occidente, eáſque omnes perpetuò apertas, ac patentes: *Et portæ*, inquit, *eius non claudentur per diem*: idem enim eſt hoc loco *per diem* ac perpetuò, cum in illa ciuitate nulla ſit nox, ſed perpetuus, ſtabiliſq; dies, cum claritas Dei, quæ nullam ſubit viciſſitudinem, eam illuminet, vt ſuperiùs dictum fuerat. Id quod explicauit Ioan. cum ſubiunxit: *Nox enim non erit illic*: quaſi diceret: Cum audis portas huius ciuitatis non fore claudendas per diem, intellige perpetuò patere, quoniam nox non erit illic, ſed conſtans, ac perpetua dies. Alterum eſt Reges terræ gloriam ſuam, & honorem in eam ciuitatem illaturos: *Reges*, inquit, *terræ afferent gloriam ſuam, & honorem in illam*. Et iterum: *Afferent gloriam, & honorem gentium in illam.* Quod & ad frequentiam, & ad opulentiam illius, ciuitatis commendandam maximè pertinet. Dicamus nonnihil de ſingulis. 1. In deſcriptione huius vrbis duo præclara annotantur.

Quod ad primum ſpectat, aduerte, aditum ad cœleſtem illam vrbem per peccatum primi hominis omnibus mortalibus interclusum fuiſſe iterum Chriſti Domini ſingulari beneficio patefactum. Is enim ſua paſſione, ac morte promeruit, vt homines, qui antea, quantuncúmq; probi, iuſtiq; eſſent, ab illius ciuitatis ingreſſu arcebantur, in eam non tantùm ingredi: ſed illius ciues fieri, & in ea perpetuum domicilium habere poſſent: quemadmodum diſertè docet Paulus ad Eph 2. *Per ipſum habemus acceſſum ad Patrem: Ergo iam non eſtis hoſpites, & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei.* Et ad Heb. 6. appellat Chriſtum noſtrum præcurſorem, ſeu vt græcè eſt, πρόδρομον, qui in cœlum ingreſſus illud nobis aperuit, *Qui confugimus*, inquit, *ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam, & incedentem vſq, ad interiora velaminis, vbi præcurſor pro nobis introiit Ieſus.* Significat verò Paulus alluſione facta ad tabernaculum Moſaicum, & ſancta ſanctorum, in quæ nullus ingredi poterat, niſi Pontifex maximus ſemel, in anno Chriſtum in ſancta ſanctorum cœleſtia tanquam Pontificem Maximum ingreſſum fuiſſe, eáq; nobis omnibus patefeciſſe, atque adeo fuiſſe πρόδρομον, ſeu præcurſorem noſtrum, qui ante nos præcurrens cœlum ſua paſſione nobis aperuit. Cui concinit illud Chriſti Ioan. 14. *Vado parare vobis locum.* Et quoniam de ſanctis ſanctorum cæleſtibus loquitur Paulus, quæ nobis per Chriſtum reſerata, & patefacta fuerunt, eſt, ad id illuſtrandum elegantiſſimus locus ille Ezec. 41. vbi agens de templo ciuitatis illius per Chriſtum in terris fundandæ, atq; inde in cœlum vſq; euehendæ (is enim eſt literalis ſenſus eius viſionis) ſic ait. *Et menſus eſt longitudinem eius viginti cubitorum, & latitudinem eius viginti cubitorum, ante faciem templi. Et dixit ad me: Hoc eſt ſanctum ſanctorum, & menſus eſt parietem domus ſex cubitorum, & latitudinem lateris quatuor cubitorum vndiq, per circuitum domus. Latera autem latus ad latus bis triginta tria:* Et paulò poſt. *Et vidi in domo*

2. Cœlũ antea clauſum ſua paſſione nobis Chriſtus aperuit.

Epheſ. 2. 22.

Hebr. 6. 20. Noſter ad cœlum præcurſor dicitur.

Ioan. 14. 2.

Ezec. 41. 2.

altitudinem per circuitum, fundata latera ad menſuram calami ſex cubitorum ſpatio, & latitudinem per parietem lateris forinſecus quinque cubitorum: & erat interior domus in lateribus domus. Quo loco difficilis eſt inter interpretes controuerſia, quidnam laterum nomine accipiendum ſit? Etenim Rich. de S. Vict. vult eſſe deambulatoria. Sed ea ſententia non eſt probabilis, vt Lyra. demonſtrat. Alij aliud commentātur. Nos veram putamus Hugonis Carenſis, & aliorum ſententiam, aientium per huiuſmodi latera ſedilia eſſe intelligenda, quæ per circuitum parietum templi, & ipſius ſancti ſanctorum apparuerunt. Diſertè enim tradit Ezech. etiam in ipſo ſanctorum eiuſmodi latera viſa eſſe.

Laterum nomine ſedilia apud Ezech. intelligũtur. Richar. Vict. Lyran. Hug Caren.

3. Eo cõſtituto quod non eſt huius loci perſequi longius, plenum myſterij eſt, quòd intra ipſa ſancta ſanctorum poſita ſunt ſedilia, cum ibi ſuperuacanea viderentur, quippe cum nulli præter quam ſummo ſacerdoti in eũ locum pateret ingreſſus. Quæ fuit ratio potiſſima, qua Lyran. in comm. ſuper Ezec. putauit ſe prædictam Hugonis expoſitionem omnino conuellere, demonſtratq; latera non eſſe pro ſedilibus ſumenda. Et quidem, ſi eo loco de templo Salomonis ſermo haberetur aptè diſputaret: cum enim in ſancta ſanctorũ illius templi nemo præter Pontificem Maximum ingredi poſſet, fruſtra profectò in eis ſedilia ponerentur. Verùm cum ea ciuitatis viſio ſecundùm literam ad Eccleſiam tum militantem in terris, tum in cœlo triumphantem referri debeat, templumq; illud myſticũ ſit, quod nõ ſolum in terris, ſed multò etiam magis magnificum in cœlo conſtituitur: non mirum videri debet, ſi intra ſancta ſanctorum eius templi tam multa ſedilia apparuerunt. Quoniam Chriſtus ſua paſſione perfecit, vt ea ſancta ſanctorum aperirentur paterentq; omnibus, atq; in illa non tantùm ſummo Sacerdoti, qui ipſemet Chriſtus eſt, ſed vniuerſis liber eſſet ingreſſus, quibus idcirco in eũ locum admittendis, recipiendiſq; pernecessaria erant ſedilia, in quibus illi ſederent, iuxta illud ad Eph. 2. *Cum eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Chriſto, & conreſuſcitauit, & conſedere fecit in cœleſtibus in Chriſto Ieſu.* Cernis igitur patefacta fuiſſe per Chriſtum mortalibus ſancta ſanctorum cœleſtia, quod idem eſt atque illud, quod hoc loco ait Ioan. ciuitatis illius cœleſtis portas apertas, patentéſque eſſe omnibus, quacunq; tandem orbis ex parte aduenerint. Propterea enim ad Orientem, Occaſum, Aquilonem, & Auſtrum ternæ patent portæ ampliſſimæ: nec vlli omnino nationi ac genti aditus, & ingreſſus interdicitur.

Cur viſa ſint ſedilia in ſancto. um.

Epheſ. 2. 5.

4. Quod verò ad ſecundum ſpectat, cum dicitur: *Reges terræ afferent gloriam ſuam, & honorem in illam.* & iterum: *Afferent gloriam, & honorem gentium in illam:* ſignificatur Gentium ad fidem conuerſio: & potentiſſimos quoſque Reges imperium Chriſti recepturos, & gloriam ſuam, & honorem, hoc eſt, diuitias omnes ſuas, atque potentiam in Chriſti cultum erectis religionis cauſa magnificis templis, aliíſque Chriſtianæ pietatis, & religionis monumentis exædificatis pro animi pietate, ac religione oblaturos: eoſdem denique Principes curaturos, vt ad innumeras alias gentes, nationéſque Euangelicæ tubæ ſonus perueniat, illæque etiam ad fidei veritatem amplectendam permotæ victori Chriſto colla ſubiiciant, ſuíſque etiam omnibus in Chriſti cultum, & ſeruitium conſecratis pro magno habeant tanto Principi famulari. Magnificis ſanè verbis Eſaias hanc Regum, Principúmque conuerſionem, pietatémque amplificat cap. 60. vt minimè dubitem ad eum Eſaiæ locum in hac viſione Ioannis alluſionem fieri. Perſtringemus tantum præcipua. *Surge*, inquit; *illuminare Hieruſalem quia venit lumen tuum, & gloria Domini ſuper te orta eſt. Et ambulabunt gentes in lumine tuo.* (pro quo Ioannes hoc loco totidem verbis: *Et Ambulabunt gentes in lumine eius.*) *Tunc videbis, & afflues, mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris fortitudo Gentium venerit tibi. Mæ inſulæ expectant, &*

Gentium cõuerſio, & Regum pietatis erga Chriſtũ monumẽta.

Locus Eſaiæ illuſtr.
Eſai. 60. 1.

nauet mari in principio, vt adducam filios tuos de longè: argentum eorum, & aurum eorum cum eis nomini Domini Dei tui, & ſancto Iſraël, quia glorificaui te. Ex his habes omnem mundanam opulentiam ad Eccleſiam acceſſiſſe. *Et ædificabunt filij peregrinorum muros tuos, & Reges eorum miniſtrabunt tibi. Et aperientur portæ tuæ iugiter: die ac nocte non claudentur, vt afferatur ad te fortitudo Gentium,* (eiſdem penè verbis Ioannes: *Afferent gloriam, & honorem gentium in illam*) *& Reges eorum adducantur. Gens enim, & regnum quod non ſeruierit tibi, peribit. Et venient ad te curui filij eorum: qui humiliauerunt te, & adorabunt veſtigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi.* Quoniam principes, ac tyranni, aut certè filij, poſterique eorum, qui nefaria aduersùs Eccleſiam bella ſuſceperunt, & grauiſſimas perſecutiones concitarunt, tandem errorem ſuum, & impietatem agnoſcentes omni faſtu, ſuperbiæque typho depoſito humiles ad Eccleſiam venerunt, & ad Romani Pontificis Chriſti in terris Vicarij pedes incredibili ſubmiſſione acciderunt.

Tyranni, & Principes ad Eccleſia acceſſere humiles.

Sequitur: *Pro eo, quòd fuiſti derelicta, & odio habita, & non erat, qui per te tranſiret, ponam te in ſuperbiam ſeculorum.* Nihil mihi ſanè ſublimius videtur de Eccleſiæ gloria dici potuiſſe. *Ponam te,* inquit *in ſuperbiam ſeculorum,* hoc eſt, tam illuſtrem, glorioſamque efficiam, vt potentiſſimi quique Reges, & orbis terrarum Principes magnæ gloriæ, & ſuperbiæ loco ducant tibi famulari, de eoque famulatu quaſi de ampliſſimo quodam principatu, & imperio ſuperbire videantur. Quo quid glorioſius, & vt ita dicam, magis ſuperbum de Eccleſia maieſtate dici, aut cogitari potuit? Nec multùm diſſimile eſt, quod ſequitur: *Suges lac Gentiũ, & mãmilla Regum lactaberis.* Suxit enim Eccleſia lac Gentium, cum quicquid magnum, quicquid opulentum, quicquid pretioſum gentes poſſidebant, in ſuum vſum vendicauit. Mammilla quoque Regum lactata eſt, cum ampliſſimis Regum, & Imperatorum priuilegiis, donationibúſq; aucta, & locupletata quaſi ad Regum mammillas per amoris, fauorúmq; magnitudinem admota lac eorum ſuxit, hoc eſt, quicquid pingue, ac ſucculentum poſſidebant, eorum beneficio acquiſiuit. Multus eſt in hoc argumento Eſai. nam c. 61. ſic ait. *Vos autem Sacerdotes Domini vocabimini: Miniſtri Dei noſtri, dicetur vobis. Fortitudinem Gentium comedetis, & in gloria eorum ſuperbietis.* Siue, vt LXX. tranſtulerunt: *Fortitudinem Gentium comedetis, & in diuitiis eorum tritis admirabiles.* Quoniam in vſum rerum ſacrarum erectionem templorum, ac reditus Eccleſiarum quamplurima, & maxima Regum, ac Principum vectigalia redundarunt. Et c. 49. *Hæc dicit Dominus: Ecce lauabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo ſignum meum. Et afferent filios tuos in vlnis, & filias tuas ſuper humeros portabunt. Et erunt Reges nutritij tui, & Reginæ nutrices tuæ: vultu in terram demiſſo adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent.* 5

Illi ſeruire ducunt pro ſumma gloria.

Eccleſia lac gentiũ quãdo dicatur ſuggere.

Eſaias 61. 6.

In vſum ſacrorum cedunt Regum vectigalia.

Septuag.

Eſa 49. 22.

Et verò hæc omnia, quæ primùm Eſaias & poſtcà Ioannes prædixit, cumulatiſſimè impleta fuiſſe, vt de aliis interim taceam, Regum Luſitaniæ exempla clariſſima demonſtrant. Ii enim non ſolùm in regnis ſuis gloriam omnẽ, & honorem in Dei cultum, & religionẽ contulerunt: ſed etiam incredibili pietate curarunt, vt quamplurimi barbararũ gentiũ Reges, ac Dynaſtæ, quos inuictis armis, ac bellica virtute ſibi ſtipendiarios, ac vectigales fecerant, fidem noſtram, religionémq; amplecterentur, & gloriam quoq; ipſi ſuam, & honorem Chriſti ſeruatoris cultui, & venerationi cõſecrarent. Quin potius in exteris ſibi nationibus in Oriente, Occidenteq; ſubiiciendis non tam imperij ſui quàm religionis propagandæ ſtudio ferebantur: nec ſuis in terra, mariq; copiis tam ſibi, quàm Chriſto militabant. Conuerſos verò ad fidem mirum eſt quàm paterno amplexu fouerent: quàm pio affectu educarent: quàm regali munificẽtia, & liberalitate extructis Neophytorum domiciliis ſuſtentarent: quàm amplis priuilegiis, eaque 6

Quanta pro Chriſti gloria Luſitani Reges geſſerint.

de

de re ſcriptis ad ſuos in India Proreges, & Gubernatores literis, ac regis diplomatis,& exemptionibus in omni genere tanquam chariſſimos filios tuerentur, Atq; vt pauca ex multis perſtringamus,primus Luſitaniæ Rex Alphonſus Héricus, qui totam ferè Portugalliam à Saracenorum tyrannide in priſtinâ libertatem aſſeruit, ea quæ bello comparabat, magna ex parte in ſacras Religioſorum familias conferebat,ex iiſq; plurima templa inſtaurauit, aliáq, ſanè magnifica à fundamentis erexit,maximaque,& celeberrima monaſteria exædificauit, è quibus illa potiſſimùm excellunt Alcobacienſe,& Auguſtinianum ſanctę Crucis in vrbe Conimbrica, quæ duo cœnobia ampliſſimis reditibus dotauit. Illud verò incredibilé huius Regis pietatem declatat,quòd cum Oliſyponé tunc temporis Saracenorum ditioni ſubiectam obſideret, celeberrimum ſancti Vincentij cœnobium ordinis ſancti Auguſtini eo ipſo loco, quo caſtra locauerat extruxit. vt quod ſcriptum eſt 2.Eſd 4.de iis,qui muros Hieruſalem ædificabant, quod vna manu faciebant opus,& altera tenebant gladiũ,aptiſſimè in Alfonſum quadret.

Primus Rex Alfonſus. 2 Eſdr. 4.

7. Quæ Alfonſi pietas ad reliquos cõſequentes Reges cum regno ipſo quaſi hereditario iure peruenit. Nam vt alios Reges Luſitaniæ mittamus duo illa clariſſima Luſitaniæ lumina Emmanuel, & Ioãnes hoc nomine tertius non minùs fidei ſuæ,& pietatis ſplẽdore quaſi duo fulgentiſſimi ſoles prodigioſos,ac Diuino planè exortu in Occidente exorientes ipſas Orientis oras colluſtrarũt,quam inuictis armis ad ſuam ditionẽ,& imperium adiunxerunt. Verùm enim verò Emmanuel,omnis memóriæ Princeps, qui primus Orientem non minus admirãdo auſu,quàm felici ſucceſſu aperuit,plurima templa non in Luſitania modò,ſed in Aſiæ etiam,& Africæ ſibi ſubiectis prouinciis excitauit, locupletauítque ampliſſimis muneribus. In his Bethlehemiticum cœnobium per leucã Oliſypone diſtans, & operis magnitudine, & magnificentia in præcipuis totius Europæ numerandum D.Hieronymi Patribus attributum. Quod opus Ioannes hoc nomine tertius Emmanuelis filius poſtea amplificauit,vt atteſtantur elegãtiſſima carmina in ipſa templi fronte inciſa,quæ Andræas Reſendius noſtras Eborenſis,vir eximiæ eruditionis,& inueſtigator antiquitatis excellentiſſimus,atque in eo genere longè doctiſſimus compoſuit, quæ ita habent.

Rex Emmanuel.

Vaſta mole ſacrum Diuinæ in littore Matri
Rex poſuit Regum maximus Emmanuel.
Auxit opus hæres Regni,& pietatis, Vterque
Structurâ certant,religione pares.

Extruxit quoque Emmanuel Miſericordiæ Oliſiponẽſis ædem, & ibidem xenodochium ſanè regium,& magnificum, & ſancti Antonij cœnobium Franciſcanum,& Dominicanum de Annũtiata Virgine parthenomẽ:monaſteria, quæ de Pena,de Sylua,de Berlengis dicuntur,omnia Hieronymianæ familiæ:monaſteriũ Virginis de Serra Dominicani Ordinis: ſancti Antonij de Pinu obſeruationis Franciſcanæ: templum Eborenſe Franciſcanum vna tantum naui conſtans, omnium quæ in Luſitania ſunt,ampliſſimum,magnificum Tomarienſem Ordinis Chriſti conuentum,maius templum Eluenſe, Benedictinũ monaſteriũ Portuenſe,Claranum Parthenomẽ,Tauillæ in Algabiorum regno, Serpenſe monaſterium Franciſcanũ,& alia,quæ breuitatis cauſa recẽſere omittimus Chriſtianam religionem latè per Indiam,& Æthiopiam propagauit:atque in Congi regnum miſit viros virtute,doctrináq; præſtantes,qui eam gentem ad fidei noſtræ ſanctiſſimam diſciplinam erudirent,literíſque ſuis,ac precibus tandem perfecit, vt barbaræ illius,& efferatæ prouinciæ Reges, ac Dynaſtæ filios ſuos in Luſitaniam mitterent, qui bonis artibus, moribus, fideiq; noſtræ ſanctionibus inſtructi

cti rurſus in patriam regreſſi maximam ad fidem illis in prouinciis acceſſionem fecerunt. Infinitum eſſet, quæ in hoc genere fecit Emmanuel, oratione cõplecti.

Iam verò, quis pro dignitate explicare poſſit, quàm bene de re Chriſtiana me- 8.
ritus Ioannes fuerit? Is Societatis noſtræ in Luſitania, parens Conimbricẽſe col- Rex Ioan.
legium ampliſſimum Orientis ſeminarium erexit, Franciſcóque Xauerio cum IIII.
aliis Sociis in Indiam tranſmiſſo fidem in iis regionibus longè, latéque propagauit, eius rei tam ardenti ſtudio incenſus, vt nihil haberet antiquius, quàm vt Chriſtiana religio in dies in remotis illis, barbaríſque prouinciis augeretur, ac tum demùm ſe beatum Regem putaret, ſi Chriſti regnum ſua opera conſtitutũ vbique gẽtium efflo reſceret. Id quod, ne multus ſim, ſatis erit intelligere ex eius datis ad Ioannem Caſtrũ Indiæ Proregem literis, quas Ioannes Petrus Maffeius Societatis noſtræ, & hiſtoriæ ſcriptor, cum primis illuſtris in libro hiſtoriarum ſuarum de rebus in India à Luſitanis præclarè geſtis duodecimo refert, quas operæpretium duximus hoc loco tranſcribere in ſempiternum eius pietatis, ac religionis monumentum.

Illæ igitur ſic habent: *Ioannes Rex, Ioannis Caſtrio Indiæ Proregi amico, Salutem.* 9.
Quod non ignoras, idololatria graue piaculum eſt, vt ea in meis regnis vllo pacto ferenda non ſit. Delatum eſt autem ad nos in Goanis finibus tum publicè, tum priuatim coli ſacella idolorum: prætereà ludos, ritúſque Ethnicos celebrari palam: ac proinde tibi etiam, atque etiam mando, ac planè iubeo, idola omnia per idoneos adminiſtros inueſtigata, & vndique ſublata comminuas, comburáſque, & cum grauibus edicas minis, ne cui prorſus vllum eiuſmodi ſimulacrum, aut ſignum ex ære, ligno, argilla, gypſo, alióve metallo, materia, maſſa fundere, ducere, ſculpere, fingere, exprimere, figurare, aut aliunde importatum habere, ſeu ſacra, ludóſve Ethnico more facere, aut Brachmanas concionatores, magiſtróſve teterrimos Chriſti aduerſarios vlla ope iuuare, vel tecto recipere liceat. Qui ſecùs faxit, pœnis in edicto propoſitis nulla remiſſione mulctator. Et quia gentes ad legitimum vnius Dei cultum non modò ſpe futuræ beatitudinis, ſed etiam præſentibus interdum præmiis inuitandæ ſunt, curabis enixè, vti redemptura vectigalium, curationes publicæ, & alia munera quæſtuoſa in homines Ethnicos in hanc diem conferri ſolita, in ipſos Chriſti neophytos primo quoque tẽpore transferantur. Ad claſſes meas deducendas audio promiſcuum cogi vulgus Indorum: placet excipi Chriſtianos. Adhæc certis authoribus magno mihi meo dolore compertum eſt ab Luſitanis hominibus vili pretio coempta mancipia, quæ apud Chriſtianos dominos perfacili negotio ad Baptiſmum adduci poſſint, Mahometanis, ac barbaris mercatoribus ad nõ dubium animorum interitum vberioris quæſtus cauſa venundari. Id piaculum ne admittatur in poſterum, neu ſeruitia vlli niſi Chriſtiano emptori, aut licitatori addicatur, iſtẽ graui cauebis edicto. In oppido Baçaino templum D. Ioſepho extruitor, idoneúmque ſtipendium alendo Vicario, & beneficiariis aliquot de meo adſignator. Annua porrò tria pardaũ millia in impuras Mahometis ædes, & nefarium cultum ad eius ſectatoribus impendi antehac ſolita Euangelij præconibus, & conuerſionis adiutoribus in poſterum numerantur. In agro Cialenſi neophytis è meis vectigalibus trecenti quotannis oryzæ modij ab Antiſtite diuidantur. Pondera, pretia, pactiones olim cum Thomæis Chriſtianis initas, qui in Cocinenſi ditione diuendunt piper, à noſtris mercatoribus labefactari, violaríque cognouimus, necnon ſubtrahi corollaria, quæ ad pretium addi ex pacto conuento conſueuerunt, idq́; magno cum eorum damno pariter, & offenſione, quibus multas ob cauſas præcipuè conſultum oportuerat: ac proinde curabis quàm diligentiſſimè, vt in hiſce commercus Thomæi prorſus incolumes, indemnéſque ſeruentur, eóſque cæteris etiam in rebus, vti Chriſtianos, & ſocios æquum eſt, liberaliter, comitérque tractabis. Agès etiam cum ipſo Cocini Rege, vti ritus quoſdam Ethnicos ab ipſius auguribus in piperis venditione adhiberi ſolitos è noſtro commercio tolli permittat. Ab eodem Rege aiunt Indos ex eius ditione, qui relictis idolis Chriſtiana ſuſcipiunt ſacra,

fortunis omnibus illicò ſpoliari: ab eiuſmodi immanitate, & tu omnibus neruis amicum Regem niteris auertere. & nos ipſi quoque in eandem ſententiam ad eum literas dabimus. Præterea cum magiſtro Franciſco Xauerio conſultabis, atque diſpicies, vtrùm ad Piſcarij littoris Eccleſiæ incrementum expediat, fáſve ſit piſcandi poteſtatem patere dumtaxat ijs, qui Chriſtum induerint; cæteros, quoad ſapiant, eo quæſtu, & commodo prohiberi. Qui ex Ethnicis ad Chriſtum ſeſe conuertunt, eos audio tanquam ſceleratos, & ſacros à parentibus, cognatis, amicíſque tecto eiici, bonis euerti, ac ſumma protinus in ſolitudine, atque egeſtate verſari. Horum inopiæ ſubleuandæ annuam è meis reditibus pecuniæ ſummam decerne diſtribuendam à Sacerdote, qui eiuſmodi neophytorum inſtitutioni præfuerit. E Ceilano inſula regius, vti fertur, adoleſcentulus impias auunculi ne, an parentis effugiens manus Goam Baptiſmi gratia ſe contulit: huius in perſona, quando ad aliorum conuerſionem haud leue momentum eſt, dabis operam, vti doctrina quidem, ac moribus in D. Pauli collegio cùm alumnis cæteris imbuatur. Quod verò ad victum, cultúmque attinet, lauto ſeparatim hoſpitio impenſa mea copiosè, ac liberaliter habeatur. Significauit is ipſe mihi per literas ad Ceilani regnum ſibi ius, actionémque competere: videbis, quidnam hoc ſit, totámque rem probè exploratam, & cognitam ad me perſcribes. Quòd autem tyrannus in ſuos populares, qui Euangelio credidere, tam crudeliter ſæuit, feras quidem illas, veruntamen debitas tanto ſceleri pœnas ab eo per te quamprimùm exigi volo, & grauem audaciæ mercedem ſtatui, quo intelligant omnes, nihil eſſe mihi antiquius, quàm vt omni ex parte integri, incolumé ſque ſeruentur, qui à Dæmonum caſtris ad Chriſtiana ſigna tranſierint. Ab Ethnicis artificibus, Chriſti Domini, Virginis matris, & Sanctorum imagines pingi, atque adeò circumferri venales minimè decorum eſt nomini Chriſtiano. Tu ergo cum præſcriptionis, ac virgarum minis edices, ne cui profano tabulas eiuſmodi pingere, aut vendere quoquo modo in poſterum liceat. Parœciale Cocini templum, itémque Colani dudum inchoata patere imbribus putrefacienda turpiſſimum eſt: vtrumque tu antiſtitis, ac fabris adhibitis quamprimùm tegendum, ac perficiendum curabis. Placet etiam in vicum Noroa templum D. Thomæ Apoſtolo fieri, Calapora cœptam ſanctæ Crucis ædem abſolui: itémque in Ciorano inſula templum excitari: præterea locis idoneis auditoria, & ſcholas inſtitui, ad quæ ſtatis diebus non Chriſtiana modò plebs catechiſmi cauſa, verumetiam Ethnici ad Euangelium audiendum vel inuiti conueniant. Quandoquidem in iſta mea ditione mihi primum omnium, & maximum eſt obſequium Dei, & Chriſtianæ religionis amplificatio, cupio vehementer è Salcetanis queque, & Bardeſiis finibus, quibus mihi nuper Idalcam ceſſit, idolorum cultum, ac profanas Gentium ſuperſtitiones prorſus euelli. Id quò citra tumultum, ac vim hoc præſertim initio fiat, expedit rationibus, ac diſputationibus quàm leniſſimè populos edoceri, quanto in errore, ac veritatis ignoratione verſentur, quámque vel peruerſum, vel impium ſit cultum vni debitum Deo ſimulacris, lapidibúſve ab homine tribui. Porrò ad eas pellendas tenebras, cùm alios viros adhibebis virtute, & eruditione præſtantes: tum verò ipſe tu primarios gentis euocare, alloqui, monere non deſines, atque omni ratione ad Chriſtum allicere. Qui ſeſe dederint, hoſce in fidem receptos non tueberis modò, ſed etiam pro ſuo quenque captu fouebis, ornabíſque. Hæc omnia ſcito nobis maiorem in modum eſſe cordi. Quæ ſingula te pro tua induſtria, & probitate ſedulò curaturum eſſe confidimus. Hactenus Rex Ioannes.

10. Ex his igitur, quæ de Ioãne, & aliis Luſitaniæ Regibus breuiter perſtrinximus, liquidò apparet, quàm verè dicatur Eccleſia in ſuperbiam Luſitaniæ Principũ à Deo poſita, vt Eſaias prænunciauerat: quàm verè Luſitanorũ Regum mammilla lactata: quã verè in Luſitania Antiſtites, aliiq; inferiores adminiſtri Eccleſiaſtici ob redituũ magnitudinem, quibus illos regalis munificentia locupletauit, fortitudinẽ Luſitaniæ comedere & in gloria regni Luſitaniæ ſuperbire, & in diuitiis Luſitanorũ Regũ admirabiles dici poſſint: quàm verè Luſitaniæ Principes nu-

Supradicta prophetia quibus conueniat.

triti j

tritij Eccleſiæ, & Reginæ Luſitanæ fidei nutrices appellari debeant. Quid enim aliud eſt Eccleſiæ filios in Regum tanquam nutritiorum vlnis, atque humeris portari, ſi hoc non eſt? Denique quam verè propter Reges præcipuè Luſitanos dictum ſit hoc loco à Ioanne, quòd in Hieruſalem, hoc eſt, in Eccleſiam deberent Reges gloriam ſuam, & honorem, imò & omnium gentium inferre.

ARGVMENTVM.

Imponit hoc loco Ioannes ſuperiori viſioni finem, & elegantiſſimam toti operi coronidem. Agit de flumio procedente à ſede Dei, & Agni, de ligno vitæ ſingulis menſibus fructum ferente. Supernæ ciuitatis gloriam, & iucunditatem quam ſuperiori capite deſcripſerat, concludit, ad eiuſq; amorem, deſideriumq; mortales excitat. Denique commendat ſuam Apocalypſim, acerrimeq; comminatur, nequis illi quicquam vel addere, vel detrahere præſumat.

CAPVT VIGESIMVMSECVNDVM.

ET oſtendit mihi fluuium aquæ vitæ ſplendidum tanquam cryſtallum, procedentem de ſede Dei, & Agni. In medio plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim, per menſes ſingulos reddens fructum ſuum, & folia ligni ad ſanitatem gentium. Et omne maledictum non erit amplius: ſed ſedes Dei, & Agni in illa erunt, & ſerui eius ſeruient illi. Et videbunt faciem eius, & nomen eius in frontibus eorum. Et nox vltrà non erit: & non egebunt lumine lucernæ, neque lumine ſolis: quoniam Dominus Deus illuminabit illos, & regnabunt in ſecula ſeculorum. Et dixit mihi: Hæc verba fideliſſima ſunt, & vera. Et Dominus Deus ſpirituum prophetarum miſit Angelum ſuum oſtendere ſeruis ſuis, quæ oportet fieri citò. Et ecce venio velociter. Beatus, qui cuſtodit verba prophetiæ libri huius. Et ego Ioannes, qui audiui, & vidi hæc. Et poſtquam audiſſem, & vidiſſem, cecidi, vt adorarem ante pedes Angeli, qui mihi hæc oſtendebat, & dixit mihi: Vide, ne feceris: conſeruus enim tuus ſum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum, qui ſeruant verba prophetiæ libri huius. Deum adora. Et dicit mihi. Ne ſignaueris verba prophetiæ libri huius: tempus enim prope eſt. Qui nocet, noceat adhuc, & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc: & qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc, & ſanctus ſanctificetur adhuc. Ecce venio citò: & merces mea meum eſt, reddere vnicuique ſecundum opera ſua: Ego ſum A, & Ω: primus, & nouiſſimus: principium, & finis. Beati, qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine Agni: vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in ciuitatem. Foris canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis ſeruientes, &

dium accidentaleBeatorum.quod per folia accipiendum putamus,ſufficiens per ſe eſt ad omnem mentis,corporiſq́; ægritudinem leuandam.Etenim in omnibus animæ potentiis, & ſenſibus corporis erunt peculiaria gaudia, quæ eiuſmodi potentias perficiant,omniq́ue imperfectione quaſi ægritudine ſanabunt.

Quæ in reliqua parte capitis continentur,fere expoſitione non indigent, ſed 3.
ea tamen breuiter percurramus.Sequitur igitur. *Et omne maledictum non erit amplius.* Maledicti nomine peccatum omne intellige, quod in illa ciuitate nunquã erit:Dicitur autem peccatum maledictum,quia execratione dignum eſt,idq́; ſignificat græcum vocabulum, *κατάθεμα*: *Et ſedes Dei, & Agni in illa erunt*, hoc eſt;erit Metropolis ciuitas,in qua Deus,& Agnus in omnem æternitatem regni ſedem figent. *Et ſerui eius ſeruient illi*, hoc eſt, nunquam à Dei, & Agni famulatu, amoréq; diſcedent.Ratio verò ſtatim ſubiungitur: *Et videbunt faciem eius.* Quomodo enim deſerere eum poterunt,quem clarè vident eſſe omni amore,cultúq; digniſſimum?Quin potius: *Nomen eius in frontibus eorum* hoc eſt,maximi honoris, & ornamenti loco ducent tanto Principi ſeruire: ac pro eius ſeruis famuliſq; agnoſci:in cuius rei ſignum nomen tanti Principis in frontibus tanquam illuſtre inſigne, & monumentum geſtabunt. *Et nox vltra non erit, & non egebunt lumine lucernæ,neque lumine Solis:quoniam Dominus Deus illuminat illos,& regnabunt in ſecula ſeculorum.* Nulla noctis, ac diei viciſſitudo in illa ciuitate reperietur: quoniam Deus,qui perpetuò lucet,& omnis mutationis eſt expers,ciuitatem illuminabit. Beati verò omnes regnabunt,hoc eſt, Reges erunt fœliciſſimi, ac potentiſſimi. Quanquam enim,vt paulo ante dictum eſt,ſerui erunt cœleſtis Principis:tamen ea ipſa ſeruitus pro regno,& imperio reputabitur.Ne verò quis de tam magnifica pollicitatione dubitaret,adiungit: *Et dixit mihi:Hæc verba fideliſſima ſunt,& vera. Et Dominus Deus ſpirituum Prophetarum miſit Angelum ſuum oſtendere ſeruis ſuis, quæ oportet fieri cito. Et ecce venio velociter.* Dicitur Deus Dominus ſpirituum Prophetarum: quia ipſius eſt ſpiritum prophetiæ dare Prophetis. Cur verò dicat Ioannes: *Quæ oportet fieri cito?* & cur Chriſtus dicat, *Et ecce venio velociter*: ad initium huius operis explicauimus. *Beatus, qui cuſtodit verba prophetiæ libri huius. Et ego Ioannes,qui audiui,& vidi hæc.* Suo ipſius teſtimonio, & auctoritate omnium, quæ hactenus in Apocalypſi ſcripſit,veritatem confirmat.Id quod more ſuo facit Ioannes:idem námq; in Euangelio præſtitit cap. 19. Cum enim de ſanguine, & aqua quæ exChriſti demortui aperto latere profluxerunt,ſcripſiſſet,adiunxit: *Et qui vidit teſtimonium perhibuit,& verum eſt teſtimonium eius.* & cap. 21. *Hic eſt diſcipulus ille, qui teſtimonium perhibet de his: & ſcimus, quia verum eſt teſtimonium eius. Et poſtquam audiſſem,& vidiſſem, cecidi, vt adorarem ante pedes Angeli,qui mihi hæc oſtendebat,& dixit mihi:Vide,ne feceris: conſeruus enim tuus ſum & fratrum tuorum Prophetarum,& eorum qui ſeruant verba libri huius, Deum adora.* Conſule,quæ diximus cap. 19.vbi hæc eadem ſententia totidem verbis ſcribitur, de eáque nos eo loco fusè diſſeruimus.

Peccatum maledictum dicitur.

Metropolis ciuitas illa erit.

Beati à Dei obſequio nũquam diſcedent.

Reges erũt, Huius promiſſi authoritas.

Suo teſtimonio horum veritatem confirmat Ioan.

Ioan. 19. 35. & 21. 24.

Ne ſignaueris verba prophetiæ libri huius: tempus enim prope eſt. Præcipit Deus 4.
Ioanni, ne librum hunc Apocalypſis obſignet, & claudat:ſed omnibus legendũ proponat.Quæ eſt Arethæ,& reliquorum Interpretum expoſitio. Ratio verò ea redditur: *Tempus enim prope eſt*, hoc eſt, multa eorum, quæ tibi oſtenſa ſunt, citò debent euenire,cuiuſmodi fuerunt multiplices Eccleſiæ per Tyrannos,ac hæreticos perſecutiones, & alia, quæ vel ipſo Ioanne viuente acciderunt. Quam ob cauſam vtile erat,imò & perneceſſarium legendam Apocalypſim fidelibus proponere,ne labores & calamitates ipſos imperatos, & nec opinantes de repente, & inſperato opprimerent:quin ipſi omnia ante proſpicientes poſtea ipſis rerum

Iubetur Io. librum hunc omnibus legendum proponere.

euentis minimè mouerentur. Cur verò ca. 10. ſuperiori præceptum ſit Ioanni, vt ea, quæ ſeptem tonitrua locuta fuerunt, ſignaret, nec literis mandaret, rationem eo loco reddidimus ex rerum ipſarum prodigioſa viſione deſumptam, ne ſi illa prodigia vulgarentur, fortè fideles tam horribilium rerum denuntiatione commoueri, ac de ſuæ mentis conſtantia, atque in Deum fiducia deturbati poſſent.

Dan 8. 26 & 12. 4.

Quomodo Daniel iubeatur ſignare, quæ vidit.

Porrò illa, quæ habentur apud Dan. c. 8. *Tu ergo viſionem ſigna, quia poſt multos dies erit:* & cap. 12. *Tu autem Daniel claude ſermones, & ſigna librum vſque ad tempus ſtatutum* & paulò pòſt: *Vade Daniel, quia clauſi ſunt, ſignatiq́; ſermones vſque ad præfinitum tempus:* non enim ſenſum habent, vt prohibeatur Daniel eiuſmodi viſiones mandare literis, ſed vt eas obſcurè conſcribat, & ænigmatum inuolucris obſcuret, nec palàm propoſitæ ab imperitis riderentur: quin potius apud omnes ſuam auctoritatem, & maieſtatem retinerent.

Ante horum complementum datur tempus peccandi, & benefaciendi.

Timore iudicij deterret a peccando Christus.

Spe præmij allicit ad bene agêdum.

5. Sequitur. *Qui nocet, noceat adhuc: & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhùc: & qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc. Ecce venio citò, & merces mea mecum eſt, reddere vnicuiq; ſecundum opera ſua.* Significatur adhuc tempus ſupereſſe ante vniuerſam horum vaticiniorum, quæ in Apocalypſi continentur, impletionem, & interim vnumquémq; pro ſua libertate poſſe aut peccatis, ſi malus ſit, indies inquinari, aut ſi iuſtus eſt, magis per bona opera ſanctificari: itaq; integrum vnicuiq; eſſe male, benéve agere, neminémq; à Deo prohiberi, ſed omnes ſuæ permitti libertati. Sic enim locus iſte eſt accipiendus, non quaſi Deus exhortetur quempiam, vt noceat; aut vt in peccatorum ſordibus hæreat. Imò vt omnes timore iudicij ad bene viuendum impellat, addit ſe citò venturum ad iudicandum. *Ecce*, inquit, *venio citò: & merces mea mecum eſt*, hoc eſt: Non opus habeo aliunde præmium, ac mercedem mutuari, vt eam iis, qui bene egerint, conferam: quoniam mecum eſt ipſa merces, eam in mea poteſtate habeo, eam mecum ſimul affero, vt abſque mora iuſtis impertiar. Sic enim accipienda ſunt illa verba: *Merces mea mecum eſt:* quæ eodem ſenſu habentur. Eſai. 40. *Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius nominabitur: ecce merces eius cum eo eſt.* & c. 62. *Ecce ſaluator tuus venit, ecce merces eius cũ eo.* Nec verò mercedem duntaxat iuſtis dabo, ſed ſeuerè etiam in peccatores, & ſceleratos vindicabo: etenim omnes ſecundum cuiuſq; opera aut ſupplicio afficiam, aut præmio. *Ego enim ſum Alpha, & Omega, primus, & nouiſſimus, principium, & finis.* Idem hæc omnia ſignificant: *primus* enim, *& nouiſſimus, principium, & finis* interpretatio ſunt eius, quod dictum eſt, *Alpha, & Omega*, vt ſuo loco fuſius expoſuimus. Idcirco verò Chriſtus hoc loco ſe principium, & finem nominat, vt intelligant omnes ab ipſo expectandam eſſe mercedem, ſuppliciúmq; etiam inferendum: quippe qui ſit Alpha, & Omega vniuerſorum, hoc eſt, Deus, à quo omnia vt à principio emanant, & in quem omnia vt in finem referuntur, atq; adeò potens ad mercedem iuſtis conferendam, & pœnas à ſceleratis depoſcendas. Quam ob cauſam verbis conſequentibus iuſti beati prædicantur: improbi verò à ſempiterna felicitate repelluntur. *Beati*, inquit, *qui lauant ſtolas ſuas*, (videlicet in ſanguine Agni) *vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ* (de quo ſuperiori capite) *& per portas intrent in ciuitatem. Foris canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis ſeruientes, & omnis, qui amat, & facit mendacium.* Per canes Arethas infideles, Haymo Hæreticos quoq; comprehendit. Foris, inquit, canes, id eſt, Iudæi, hæretici, cæteriq́; increduli, qui contra Eccleſiam latrant. *Venefici*, id eſt, malefici, ſiue Magi, & *impudici*, id eſt, inuerecundè peccantes: Mendacium quomodo ſit accipiendum, vt ab ingreſſu arceat cæleſtis ciuitatis, iam capite ſuperiori docuimus.

Eſai 40. 10.

Eſai. 62. 11.

A Chriſto expectanda merces, & ſupplicium.

Canes, Hæretici, & infideles.

Arethas.

Haymo.

6. Subiungitur. *Ego Ieſus miſi Angelum meum teſtificari vobis hæc in Eccleſiis. Ego ſum radix, & genus Dauid, ſtella ſplendida, & matutina.* Vt vera, certáque omnino

eſſe

eſſe confirmet,quæ in tota hac Apocalypſi continentur,teſtatur Chriſtus ipſe ſe ea per Angelum ſuum Ioanni reuelaſſe, vt ea Eccleſiis proponeret. Quomodo verò Chriſtus ſit radix Dauid,diximus c.5. Cur verò ſtella matutina appelletur, cap.2.explicauimus.*Spiritus,& ſponſa dicunt:Veni.*Per ſpiritum,Spiritum ſanctum intellige,cùm græcè habeat appoſitum articulum,τὸ πνεῦμα. Et eſt ſenſus: Spiritum ſanctum mouere iuſtos,vt aduentum Chriſti ad iudicium deſideret, & petant,iuxta illud ad Rom. 8.*Ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*, id eſt,facit poſtulare. Quamuis nõ ſit improbabile,quod ait Arethas,per ſpiritum accipiendos eſſe eos, qui digni habentur ſpiritualibus nuptiis. Sponſa etiam,id eſt,Eccleſia,dicit: *Veni*,hoc eſt,eundem aduentum omnibus votis expetit,petitque ab ſponſo ſuo, vt veniat tandem ad eam in thalamum gloriæ admittendam. *Et qui audit,dicat: Veni*,hoc eſt,omnes,ad quos hæc viſio peruenerit, eundem aduentum exoptent, & poſtulent. *Et qui ſitit,veniat, & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis*.Inuitantur omnes ad aquam tum gratiæ modò,tum gloriæ poſteà hauriẽdam. Quo verò ſenſu gloria gratis dari dicatur,ſuperiori cap.eſt explicatum.

> Confirmat hæc omnia Chriſtus Spiritus ſanctus mouet ad deſiderandum aduentum Chriſti. Rom 8 26. Ad quos ei deſiderium pertineat. Arethas.

Deinde conteſtatur Ioãnes, ne quis ſuæ huic Apocalypſi aliquid vel adiicere, 7.
vel detrahere præſumat.*Conteſtor*,inquit,*omni audienti verba prophetiæ libri huius:Si quis appoſuerit ad hæc,apponet Deus ſuper illum plagas ſcripturas in libro iſto. Et ſi quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ,& de ciuitate ſancta de his, quæ ſcripta ſunt in libro iſto.* Innuit futuros in Eccleſia Hæreticos, qui ſacras Scripturas adulterarent, atque ad eas corrumpendas,& in ſuos errores detorquendas quædam adiicerent, quædam etiam mutilarent. Id quod de Marcione teſtatur multis in locis Tertullianus, & in primis quòd plura deleret in ſacris literis ad ſuas hæreſes aſtruendas,docet lib. de carne Chriſti,cap. 2. *His opinor conſiliis tot originalia inſtrumenta Chriſti delere Marcion auſus eſt,ne caro eius probaretur.*Et cap.4.*Circumſpice Marcion,ſi tamen non deleſti. Stulta mundi elegit Deus,vt confundat ſapientiam.* Vnde eundem Marcionem Tertullianus lib. aduersùs eum 1.cap.1 *murem Ponticum* appellat Euangelium corrodentem. *Nihil*, inquit, *tam barbarum,ac triſte apud Pontum, quam quod illic Marcion natus eſt. Iam & beſtiis illius barbariæ importunior Marcion. Quis enim tam caſtrator carnis Caſtor,quàm qui nuptias abſtulit? Quis tam comeſſor mus Ponticus,quàm qui Euangelia corroſit?* Quòd verò etiam Marcion de ſuo quædam Scripturis adiiceret, docet idem 7. lib. de carne Chriſti, cap. 7. *Non recipio*, inquit, *quod extra Scripturam de tuo infers.* Quod de Marcione docet Tertull. in multis aliis Hæreticis oſtendi poſſet, quos vti diximus,hoc loco notauit Apoſtolus.

> Hæretici adulteratores Scripturæ. Detrahebat Scripturis Marcion. Tertullian.
>
> Adiiciebat etiã de ſuo.

Tum ſubiungit:*Dicit,qui teſtimonium perhibet iſtorum:Etiam venio citò, Amen.* Dubium eſt ſintne iſta verba Chriſti an Ioannis? Arethas exiſtimat ad vtrúmque referri poſſe.Quidam ex recentioribus exiſtimat eſſe Ioannis,vt ipſe de ſe dicat: *Hæc dicit is,qui teſtimonium perhibet iſtorum:* iiſque verbis ſuam authoritatem interponat,ne quiſpiam audeat in Apocalypſi aliquid immutare. Præterea etiã eiuſdem eſſe verba ſequentia: *Etiam venio citò*,vt quoniam Chriſtus dixerat:*Qui ſitit, veniat, & qui vult,accipiat aquam vitæ gratis.* Ioannes, qui maximè eam aquam ſitiebat,optabátq; diſſolui,& eſſe cum Chriſto,reſpondeat:*Etiam venio citò Amen.* Quaſi dicat:Siquidem Chriſte optimè ais,vt qui ſitit,ad te veniat:en ego te fontem aquæ viuæ ſitio,& citò ad te venio,cùm iam ſenex admodum ſim, parúmque mihi vitæ tranſigendum ſuperſit. *Amen*, hoc eſt, vtinam tuo ſingulari munere citò huius mei voti compos fiam. Cæterùm communis expoſitio magis placet,quæ hæc de ipſo Chriſto interpretatur: itaque de Chriſto Ioannem dicere: *Dicit qui teſtimonium perhibet iſtorum. Etiam venio citò*, hoc eſt, Chriſtus, qui paulò

> 8. Dubitatio. Arethas.
>
> Ioãnes Chriſtum aquam vitæ deſiderat.
>
> Vera reſponſio.

paulò ante teſtatus eſt ſe huius libri authorem eſſe, illis verbis: *Ego Ieſu miſi Angelum meum teſtificari vobis hæc in Eccleſiis:* ipſe, inquam, Chriſtus ſe citò venturum eſſe confirmat: *Etiam venio citò.* Vbi pro *etiam*, eſt græcè, *ναὶ*, quæ dictio affirmantis eſt. Cui expoſitioni aptè cohærent, quæ ſequuntur: rectè enim ſubiungit nomine Eccleſiæ Ioannes: *Amen veni Domine Ieſu.* Ita ſit, inquit, veni iam tandem Domine Ieſu. Ita locum hunc intellexit Beda: *Dicit qui teſtimonium perhibet iſtorum: Etiam venio citò. Idem*, inquit, *Chriſtus teſtimonium perhibet, qui ſe Eccleſiæ venturum annunciat, cui more Cantici canticorum Eccleſia deuotè reſpondet: Amen. Veni Domine Ieſu.* Sic etiam Rupertus, Haymo, Ansbertus, & reliqui. Et confirmari poteſt: quia verba illa. *Venio citò*, verba ſunt notiſſima, ac dilecta ipſius Chriſti: quæ ſæpe in hoc opere vſurpauit tum hoc ipſo cap. *Ecce venio velociter.* & iterum; *Ecce venio citò, & merces mea mecum eſt*: & cap. 3. *Ecce venio citò:* & ſæpe aliàs in hoc opere, vt minimè dubitandum ſit, quin hoc loco Chriſtum ex ſua ipſius voce loquentem debeamus agnoſcere.

Chriſtum venire deſiderat Eccleſia. Beda Rupertus. Haymo. Ansbertus. Apoc. 3. 111.

9 Denique verbis præclariſſimis, & verè aureis ſuã Apocalypſim Ioannes concludit: *Gratia*, inquit, *Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis.* Pulcherrimam ſanè, & nobiliſſimam libro ſuo ſubſcriptionem Ioannes adhibuit & ſe, & tanto opere digniſſimam. Et verò quanam alia ſubſcriptione is, qui à gratia nomen accepit, (ſonat enim Ioannes *Dei gratiam*) niſi gratia ipſa concluderet? *Erant Pelagiani*, inquit Beda, *& ſua virtute fidentes Domini ſe gratia priuent: Apoſtolo autem Paulo præſidium quærente, ac dicente: Quis me liberabit de corpore mortis huius? reſpondeat Ioannes nominis ſui memor: Gratia Dei per Ieſum Chriſtum. Et ne ſibi Donatiſtæ de ſingulari Dei munere blandiantur, audiant, quòd cùm gratiam Dei quaſi Vale vltimum commendaret, adiecit: Cum omnibus vobis.* Hæc ille. Illud aduerterim, Paulum quoque eandem ſubſcriptionem in omnibus ſuis epiſtolis adhibere, quemadmodum ipſe teſtatur 2. ad Theſſal. 3. *Salutatio mea manu Pauli, quod eſt ſignum in omni epiſtola, ita ſcribo: Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis, Amen.* Nam ſi percurras omnes eius epiſtolas, eam ſubſcriptionem, & quaſi Pauli ſigillum in omnibus reperies: imò & omnes etiam præter eam, quæ eſt ad Hebræos, à gratia inchoat Apoſtolus, vt innuat bona opera ſine Dei gratia nec inchoari, nec perfici poſſe. Ita etiam ſuam Apocalypſim Ioannes à gratia inchoauit: *Gratia*, inquit, *vobis, & pax ab eo, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt.* Eandémque gratia concluſit, & quaſi gratiæ ſigillo obſignauit.

Quam ſuo operi ſubſcriptionem Ioannes adhibuerit. Beda. Eandẽ etiã ſuis epiſtolis adhibebat D. Paulus. 2. Theſſ. 3. 17.

10 Eodem igitur nos regali diuinæ gratiæ ſigillo noſtros hoſce in Apocalypſim commentarios obſignemus. Diximus in opere difficillimo, quæ nobis probabiliora, & magis contextui, & inſtituto Ioannis conſentanea viſa ſunt. Quòd ſi librum ſeptem ſignatum ſigillis omni ex parte aperire, & reſignare nó potuimus, operam certè noſtram, qualiſqualis eſt, æqui boniq; conſulet, qui & eam vnius Dei nomine ſuſceptam, & non omnino inutilem eſſe cogitauerit. Illud ſupereſt, vt immortali Deo immortales agentes gratias, & omnia, quæ ſcripſimus, ſcribemúſque in poſterum, Eccleſiæ iudicio, cenſuræque ſubiicientes hortemur, obteſtemurque ſingulos, vt per bona opera ſtudeant ad cœleſtem Hieruſalé paulò ante deſcriptam aſcendere, & ad lætiſſimas, & amœniſſimas cœleſtis illius fluminis ripas petentibus, & iucundiſſimis ſempiternæ felicitatis, & nunquam labentium gaudiorum torrentibus irrigari.

Authoris peroratio.

Laus Deo, Virginiq; Matri.

INDEX
LOCORVM SACRÆ
SCRIPTVRAE, QVI HOC
LIBRO EXPLICANTVR.

Aliquos breuitatis cauſa omiſimus.

Prior numerus paginam, Secundus numerum marginis indicat.

Ex Geneſi.

Cap. 1 *IN principio creauit Deus cœlum & terram.* 477. *num.* 6.

3 *Inimicitias ponam inter te, & mulierem. & ſemen tuum, & ſemen illius: ipſa conteret caput tuum.* 439. *num.* 3. *Et* 613. per integ. ſect.

Ne fortè mittat manum ſuam, &c. & comedat, & viuat in æternum. 136. *num.* 1

4 *Cur concidit facies tua? nonne ſi bene egeris, recipies? ſin autem malè, ſtatim in foribus peccatum tuum aderit?* 825. *nu.* 1

6 *Non permanebit ſpiritus meus in homine, quia caro eſt.* 126. *num.* 3

15 *Leuo manum meam, &c. quod à filo ſub tegminis vſque ad corrigiam caligæ non accipiam ex omnibus, quæ tua ſunt, ne dicas: Ego ditaui Abraham.* 521. *num.* 2

17 *Faciam te creſcere, & ponam te in gentem magnam, Regéſque ex te egredientur.* 33. *num.* 6

18 *Num amen paritura ſum anus?* 40. *num.* 2. *Ego autem ſum terra, ac cinis.* 610. *nu.* 3

19 *Salua animam tuam, noli reſpicere poſt tergum tuum, nec ſtes in omni circa regione.* 535. *num.* 4

20 *Ecce dedi mille argenteos fratri tuo: hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes, qui tecum ſunt, & quocunque perrexeris, memento te deprehenſam.* 596. *n.* 2

22 *Vade in terram viſionis, & ibi offeres eum.* 698. *num.* 1

Vidit arietem inter vepres hærentem cornibus. 701. *num.* 6.

Multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli, & ſicut arenam, &c. 360. *nu.* 2

24 *Egreſſus fuerat ad meditandum in agro.* 58. *num.* 2.

25 *Completi ſunt dies Iſaac, & appoſitus eſt populo ſuo ſenex, & plenus dierum.* 193. *nu.* 1

27 *Ecce odor filij mei ſicut odor agri pleni.* 691. *num.* 3

Viues in gladio, & fratri tuo ſeruies. 422. *num.* 3

28 *Do tibi partem vnam, &c. quam tuli de manu Amorrhæi in gladio, & arcu meo.* 226. *num* 5

49 *Lauabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuæ pallium ſuum.* 37. *num.* 8

Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor. 538. *nu.* 3. & 753. *nu.* 2

Ex Exodo.

Cap. 1 *QVando obſtetricabitis Hebræas, & partus tempus aduenerit, ſi maſculus fuerit, interficite, ſi fœmina, reſeruate.* 541. *num.* 2

4 *Noli adorare Deum alienum, Dominus Zelotes nomen eius, Deus eſt æmulator.* 681. *num.* 3

12 *Percuſſit Dominus omnē primogenitum in terra Ægypti, de primogenito Pharaonis vſque ad primogenitum captiuæ.* 25. *num.* 1

Septem diebus fermentatum non inuenietur in domibus veſtris. 435.n.5
14 *Quid clamas ad me?* 334.num.3
15 *Venerunt filij Iſraël in Elim, vbi erant duodecim fontes aquarum, & ſeptuaginta palmæ.* 523.num.3
21 *Placatus eſt Dominus, ne faceret malum, &c.* 126.num.2
24 *Ædificauit altare ad radices montis, & duodecim titulos per duodecim tribus Iſrael.* 523. num.2
Sub pedibus eius quaſi opus lapidis ſapphirini, & quaſi cœlum, cùm ſerenum eſt. 434.num.3. & 513.num.2
27 *Non ſolidum, ſed inane, & vacuum facies illud.* 194.num.4
28 *Stringeſq; tunicam byſſo.* 782.nu.10
Sculpes eos nominibus filiorum Iſraël incluſos auro, atque circundatos. 523.nu.4
32 *Dimitte me, vt iraſcatur furor meus, &c.* 543. num.3
33 *Non aſcendam tecum, quia populus duræ ceruicis es; ne fortè diſperdam te in via.* 497. num.3
Depone ornatum tuum, vt ſciam, quid faciam tibi. 498.num.2
Eſt apud me locus, & ſtabis ſupra petram, & tranſibo, & abſcondam te in foramine petræ. 45.num.4

Ex Leuitico.

Cap.11 *QVod ambulat ſuper manus ex cunctis animantibus, quæ incedunt quadrupedia, immundum erit.* 423. nu. 1
12 *Mulier ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculum, immunda erit ſeptem diebus.* 622.num.1. per integ.ſect.
19 *Non in rotundum attondebitis comam.* 420. num.3. & ſeq.
27 *Omnis æſtimatio ſiclo ſanctuarij ponderabitur.* 477.nu.7
Quæ ſub paſtoris virga tranſeunt, quicquid decimum venerit, ſanctificabitur Domino. 478. num.8

Ex Numeris.

Cap.1 *TOllite ſummam vniuerſæ congregationis filiorum Iſraël, &c. & nomina ſingulorum quicquid ſexus eſt maſculini à vigeſimo anno, & ſupra omnium virorum fortium ex Iſraël.* 541.nu. 2
6 *Radet caput illicò in eadem die purgationis ſuæ, & rurſus ſeptima.* 432.nu.2
Oſtendat Dominus faciem ſuam tibi, & miſereatur tui. 23.num. 1
11 *Nunquid ego concepi hanc multitudinem, &c. vt dicas mihi: Porta eos in ſinu tuo, ſicut portare ſolet nutrix infantulum?* 69.num. 2
13 *Mitte viros, qui conſiderent terram Chanaan, ſingulos de ſingulis tribubus ex principibus, &c.* 525. num.7
20 *Hæc eſt aqua contradictionis, vbi iurgati ſunt filij Iſraël contra Dominum, & ſanctificatus eſt in eis.* 572.num. 1
21 *Fac ſerpentem æneum, & pone eum pro ſigno.* 571.num.10
25 *Suſpende eos contra Solem in patibulis.* 258. num. 2

Ex Deuteronomio.

Cap.21 *SI egreſſus fueris ad pugnam, &c. & videris in numero captiuorum mulierem pulchram, &c. radet Cæſariem, & circuncidet vngues, &c.* 437. numero 7
30 *Propè eſt verbum in ore tuo, & in corde tuo.* 185.num.3
32 *Iuxta eſt dies perditionis, & adeſſe feſtinant tempora.* 127. num.4
Leuabo ad cœlum manum meam, & dicam, &c. ſi acuero vt fulgur gladium meum, &c. 97.nu.1. & 467.num.6
33 *In dextera eius ignea lex.* 214.n.1
Qui dixit patri ſuo, & matri ſuæ: Neſcio vos, &c. & pactum tuum ſeruauerunt, benedic, Domine, fortitudini eius. 415.num.6
Benedictus in filiis Aſſer, ſit placens fratribus ſuis, & tingat in oleo pedem ſuum, & ferrum, & æs calceamentum eius. 449.num. 1
34 *Aſcendit Moyſes ſupra montem Nebo. Mortuus eſt ibi Moyſes ſeruus Domini in terra Moab, iubente Domino.* 493. num.2. & 800. num.2

Ex Ioſue.

Cap.1 *MOyſes ſeruus meus mortuus eſt.* 798. num.1
6 *Sit ciuitas hæc anathema, & omnia, quæ in ea ſunt, Domino, &c.* 791.nu.3

Ex

Ex 1. Regum.

Cap.2 *Donec ſterilis peperit plurimos.* 21. num.1

Ex 2. Regum.

Cap.7 *Iſta eſt enim lex Adam, Domine Deus.* 79.n.2

18 *Tulit Ioab tres lanceas in manu ſua, & infixit eas in corde Abſalon, &c.* 537.n.8

Ex 3. Regum.

Cap.6 *Omnes parietes templi ſculpſit variis cælaturis, & fecit in eis Cherubim, & palmas, &c.* 422.n.4

Ædificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum. 480.n.4

7 *Et atrium maius rotundum trium ordinum de lapidibus ſectis.* 481.n.7

10 *Fecit Rex Salomon thronum de ebore grandem, & veſtiuit eum auro fuluo nimis, qui habebat ſex gradus, &c.* 526.n.6

18 *Vſquequo claudicatis in duas partes.* 18. num.2

21 *Nonne vidiſti humilitatem Achab coram me?* 498.n.2

Ex 4. Regum.

Cap.21 *Extendam ſuper Hieruſalem funiculum Samariæ, & pondus domus Achab.* 328.n.1

Ex 2. Paralipp.

Cap.4 *Fecit etiam atrium Sacerdotum, & baſilicam grandem, &c.* 481.n.7

20 *Cumq́; ſtetiſſet Ioſaphat in medio cœtu Iudæ, & Hieruſalem in domo Domini ante atrium nouum.* 482.num.9

Ex 2. Eſdræ.

Cap.13 *In diebus illis vidit Iudæos ducentes vxores Azotidas, Amonitidas, & Moabitidas, & filij eorum ex media parte loquebantur Azoticè, & neſciebant loqui Iudaicè, & loquebantur iuxta linguam populi, & populi.* 513.n.1

Ex lib. Iudith.

Cap.8 *Erat hæc in omnibus famoſiſſima, quoniam timebat Dominum valdè, nec erat qui loqueretur de illa verbum malum.* 786.n.2

Ex Eſther.

Cap.5 *Etiamſi dimidiam partem regni petieris, dabitur tibi.* 584.n.3

Ex Iob.

Cap.1 *Nunquid Iob fruſtrà timet Deum?* 14. num.5

4 *Vidi eos, qui operantur iniquitatem, & ſeminant dolores, & metunt eos, &c.* 441. num.5

Tigris periit, eo quòd non haberet prædam. 532. num.7

5 *Qui ponit humiles in ſublimi.* 611.n.5

6 *Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas, quam patior, in ſtatera.* 328.n.1

Ingredieris in abundantia ſepulchrum, &c. 193.n.2

Inuolutæ ſunt ſemitæ greſſuum eorum. 452. num.3

7 *Dies mei velociùs tranſierunt, quàm à texente tela ſucciditur.* 332.num.1

Elegit ſuſpendium anima mea, & mortem oſſa mea. 537.n.4

9 *Qui graditur ſuper fluctus maris, qui facit Arcturum, & Oriona.* 458.n.2

12 *Baltheum Regum diſſoluit, & præcingit fune renes eorum.* 32.n.6.& 129.n.7

13 *Priùs vos oſtendens fabricatores mendacij.* 794. num 1

Obſeruaſti omnes ſemitas meas, & veſtigia pedum meorum conſideraſti. 104.n.3

15 *Contra Omnipotentem roboratus eſt, &c.* 321. num.4

16 *Tenuit ceruicem meam, confregit me, & poſuit me ſibi quaſi in ſignum, circundedit me lanceis ſuis.* 510.n.2

Saccum conſui ſuper cutem meam, & operui cinere carnem meam. 498.n.1

19 *In nouiſſimo die de terra, &c. Et in carne mea videbo Deum ſaluatorem meum.* 29.n.3.& 30. num.5

20 *Panis eius in vtero illius vertitur in fel*

aſpidum intrinſecũ, &c. 400.n.2
26 Qui tenet vultum ſolij ſui, &c. 255.n.7
Spiritus eius ornauit cœlos, & obſtetricante manu eius eductus eſt coluber tortuoſus. 451. n.2
29 Iuſtitia indutus ſum, & veſtiui me quaſi veſtimento. 70.n.2
Oculus fui cæco, & pes claudo. 18.n.2
Si quando ridebam ad eos, non credebant, & lux vultus mei non cadebat in terram. 69. n.2
In nidulo meo moriar, & ſicut palma multiplicabo dies. 544.n.3
31 Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine. 435.n.5.& 531. n.5
Semper quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Deum, & pondus eius ferre non potui. 41. n.1
Librum ſcribat ipſe, qui iudicat, vt in humero meo portem, &c. 186.n.8
33 Conteret multos, & innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis. 202.n.4
36 Effundit imbres ad inſtar gurgitum, qui de nubibus fluunt. 43.n.5
39 Penna ſtruthionis ſimilis eſt pennis herodij, &c. 192.n.3 & 449.n.2
Nunquid volet Rhinoceros ſeruire tibi? aut morabitur ad præſepe tuum? nunquid alligabis Rhinocerota ad arandum loro tuo? &c. 576. n.7
Pulli eius lambent ſanguinem. 519.n.6
40 Stringit caudam ſuam quaſi cedrum. 538. n.2
Nunquid pones circulum in naribus eius? 794. n.1
41 Quis reuelabit faciem indumenti eius, &c. portas vultus eius quis aperiet? 450.n.1.& 736.n.2
Per gyrum dentium eius formido. 424. n.3
Corpus illius quaſi ſcuta fuſilia compactum, ſquammis ſeſe prementibus, &c. & ne ſpiraculum quidem incedit per eas. 754. num.3
Feruēſcere faciet quaſi ollam profundum maris, & ponet quaſi cum vnguenta bulliunt. 441. n.6
42 Auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te. 103.n.2

Ex Pſalmis.

Pſalm. 2 EGo autem conſtitutus ſum Rex ab eo, &c. 32.n.4
Filius meus es tu: ego hodie genui te. 52. num.4.
Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli, &c. 187.n.1.& ſeq.
Apprehendite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus. 34.n.1.& 779.n.6
Filij hominum vſquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? 794.n.1
7 Exurge Domine Deus in præcepto, quod mandaſti, & ſynagoga populorum circundabit te. 499.n.3
Niſi conuerſi fueritis, gladium ſuum vibrauit arcum ſuum tetendit, & parauit illum, &c. 99.n.3.& 320.n.3
9 Contere brachium peccatoris, &c. Quæretur peccatum illius, & non inuenietur. 84. num.3
Dum ſuperbit impius, incenditur pauper. 742. n.5
10 Oculi eius in pauperem reſpiciunt, palpebræ eius, &c. 83.n.2
11 In circuitu impij ambulant. 429.n.4
13 Sepulchrum patens eſt guttur eorum. 426.n. 2.& ſeq.
15 Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum, &c. 29.n.2
16 A reſiſtentibus dexteræ tuæ cuſtodi me vt pupillam oculi. 46.n.6
18 Cœli enarrant gloriam Dei. 342.n.3
Non ſunt loquelæ, neque ſermones, &c. ibidem.
In omnem terram exiuit ſonus eorum. 330. num.3
In ſole poſuit tabernaculum ſuum. 66.n.1
21 Deus Deus meus, &c. quare me dereliquiſti? longè à ſalute mea verba delictorum meorum. 505.n.1
Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ, &c. 135.n.1
22 Dominus regit me: & nihil mihi deerit: in loco paſcua, &c. 507.n.4
Virga tua, & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt. ibidem.
24 Dulcis, & rectus Dominus: propter hoc legem

legem dabit delinquentibus in via. 454. num. 1

27 *Et refloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor ei.* 692.n.5

29 *Conuertiſti planctum meum in gaudium mihi: concidiſti ſaccum meum, &c.* 498. num. 1

32 *Ipſe dixit, & facta ſunt, mandauit, & creata ſunt.* 99.n.4

Fallax equus ad ſalutem, &c. 317.n.2

33 *Immittes Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* 549.n.6

34 *Congregata ſunt ſuper me flagella, & ignoraui.* 505.n.1

35 *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ, &c.* 369.n.5

36 *Suſtinentes autem Dominum hæreditabunt terram, & adhuc puſillum, &c.* 12. num.2

Beatus, qui tenebit, & allidet paruulos ſuos ad petram. 534.n.3

39 *In capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam, &c. Et legem tuam in medio cordis mei.* 27.num.1.& 718. num.6

Aures autem perfeciſti mihi. 131.n.2

44 *Speciosus forma præ filiis hominum: diffuſa eſt gratia in labiis tuis.* 601.n.8.& 677. num.3

Omnis gloria eius filiæ regis ab intus in fimbriis aureis, &c. 436.n.7

47 *In ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis.* 235.n 3.& 734.n.1

48 *Cur timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circundabit me.* 459.n.3

49 *Os tuum abundauit malitia, & lingua tua concinnabat dolos.* 425.n.1

50 *Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas, cum iudicaris.* 554.n.1

Aſperges me Domine hyſſopo, & mundabor, lauabis me, &c. 36.& 37.n.7

Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me. 785.n.3

51 *Ego autem ſicut oliua fructifera in domo Dei, &c.* 229.n.6

54 *Ecce elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine.* 544.n.2

Extendit manum ſuam in retribuendo. 93. num.2

56 *Filij hominum dentes eorum arma, & ſagittæ.* 426.n.3

57 *Lætabitur iuſtus, cum viderit vindictam, manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris.* 603. num.3

59 *Dediſti metuentibus te ſignificationem, vt fugiant à facie arcus.* 571.n.10

61 *Duo hæc audiui, quia poteſtas Dei eſt, & tibi Domine miſericordia.* 584.n.3

64 *Te decet hymnus Deus in Sion.* 563.& 595. num.4

Induti ſunt arietes ouium, & valles abundabunt frumento. 518.n.4

65 *In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.* 795.n.3

66 *Illuminet vultum ſuum ſuper nos, &c.* 23. num.1

67 *Dixit Dominus: Ex Baſan conuertam, &c. Vt intingatur pes tuus in ſanguine: lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo.* 504. num.3

Increpa feras arundinis. 442.n.7

68 *Non me demergat tempeſtas aquæ, neque abſorbeat me profundum.* 415.n.5

70 *Tanquam prodigium factus ſum multis.* 566. num.5

71 *Deus iudicium tuum Regi da, & iuſtitiam tuam filio Regis.* 634.n.2

Erit firmamentum in terra, in ſummis montium. 170.n.8

Ante ſolem permanet nomen eius. 636. num.4

Benedicentur in ipſo omnes tribus terræ. 47. num.1

72 *Non eſt reſpectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum.* 107.n.3

Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum. 318. num.4

Quid enim mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram? Defecit caro mea, & cor meum Deus cordis mei. 521 n.2

73 *Redemiſti virgam hæreditatis tuæ.* 32.n.3

Poſuerunt ſigna ſua ſigna, & non cognouerunt ſicut in exitu ſuper ſummum. 510. num.2

Operatus eſt ſalutem in medio terræ, 68. num.1

74 *Cum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo.*

406.num.5.& 477.n.7
Calix in manu Domini, &c. inclinauit ex hoc in hoc. Verumtamen fæx eius non eſt exinanita. 330.n.3.& 515.n.2
75 Dormitauerunt, qui aſcenderunt equos. 317. num.2
76 Anticipauerunt vigilias oculi mei. 464. num.2
Nunquid in fine miſericordiam ſuam abſcindet? 224.n.4
Nunquid obliuiſcetur miſereri Deus? aut continebit in ira ſua miſericordias ſuas? 102. num.5
Nunc cœpit hæc mutatio, &c. 208.n.4
Ædificauit ſicut vnicornium ſanctificium ſuum in terra. 430.n.5
77 Auerterunt ſe, &c. Conuerſi ſunt in arcum prauum. 321.n.4
78 Redde vicinis noſtris ſeptuplum in ſinu eorum. 21.n.1
79 Oſtende faciem tuam, & ſalui erimus. 23. num.1
Operuit montes vmbra eius, & arbuſta eius cedros Dei. 31.n.4
84 Operuiſti omnia peccata eorum, mitigaſti omnem iram tuam, &c. 575.n.4
Veritas de terra orta eſt, & iuſtitia de cœlo proſpexit. 575.n.5
85 Da imperium tuum puero tuo, & ſaluum fac filium ancillæ tuæ. 634.n.2
86 Sicut lætantium omnium habitatio eſt in te. 415.n.4
87 Æſtimatus ſum cum deſcendentibus in lacum, factus ſum ſicut homo ſine adiutorio, inter mortuos liber. 827.n.4
88 Quoniam dixiſti: Miſericordia ædificabitur in cœlis. &c. 224.n.3
Tu dominaris poteſtati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. 458.num.2
Thronus eius ſicut Sol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta, &c. 24.n.5
89 Et cuſtodia in nocte, quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt. 11.n.2
90 Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis. 243.n.10
91 Iuſtus vt palma florebit. 368.n.4
9 Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus. 459.n.2
93 Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto? 626.num.2
94 Propter quod infenſus fui generationi huic. 126.n.3
98 Deus, tu propitius fuiſti eis, & vlciſcens in omnes adinuentiones eorum. 93 n.3
100 Miſericordiam, & iudicium cantabo tibi Domine. 465.n.3
101 Similis factus ſum pelicano ſolitudinis, &c. 544.n.3
102 Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. 558. num.3
Secundùm altitudinem cœli à terra corroborauis miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe. 645. num.2
103 Extendens cœlum ſicut pellem. 342.num.4
Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos. &c. 368.n.3
Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox: in ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ ſyluæ: ortus eſt Sol, & congregati ſunt, &c. 465.num.3
Hoc mare magnum, & ſpatioſum manibus: illic reptilia, quorum non eſt numerus, &c. 715. n.2.& ſeq.
Draco iſte, quem formaſti ad illudendum ei. 157.n.4
106 Poſuit flumina in deſertum, & exitus aquarum in ſitim. 459.n.3
109 Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum. 507.n.4
Tecum principium in die virtutis tuæ. 321.n. 6.& 51.n.3
In ſplendoribus ſanctorum ex vtero ante Luciferum genui te. 637.n. 1. per integ. ſect.
Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, &c. 539.n.2
De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput. 560.n.4
114 Miſericors Dominus, & iuſtus, & Deus noſter miſeretur. 120.n.5
115 Ego dixi in exceſſu meo: Omnis homo mendax. 795.n.3
117 Circundederunt me ſicut apes. 693.num. 6

118 Beati

118 *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* 18. num. 2
Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis. 626. n. 1
Viam mandatorum tuorum cucurri. 18. n. 2
Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo. 469. n. 3
Preuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia tua. 664. n. 2
Septies in die laudem dixi tibi. 21. n. 1
120 *Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi, &c.* 545. nu. 4
128 *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Iſraël, &c. etenim non potuerunt mihi.* 511. nu. 5
Supra dorſum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem ſuam. 457. n. 1
Fiant ſicut fœnum tectorum, &c. 195. n. 7
129 *Quia apud Dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio.* 36. n. 5
132 *Ecce quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum.* 336. n. 5
134 *Fulgura in pluuiam fecit.* 231. n. 5
138 *Perfecto odio oderam illos, &c.* 114. n. 2
140 *Pone, Domine, cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiæ labiis meis.* 598. n. 2
147 *Quoniam confortauit ſeras portarum tuarum, &c.* 367. n. 2

Ex Prouerbiis.

Cap. 5 *CEruа chariſſima, & gratiſſimus hinnulus: vbera eius inebrient te, &c.* 528. n. 2
Funibus peccatorum ſuorum conſtringitur impius 457. n. 1
6 *Vade ad formicam, ô piger, & conſidera vias eius, & diſce ſapientiam, &c.* 465. num. 3. & ſeq.
8 *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum.* 26. n. 3
Ab æterno ordinata ſum, nondum erant abyſſi, & ego iam concepta eram. Quando præparabat cœlos, aderam, &c. 590. num. 4. *Ludens in orbe terrarum, &c.* 12. num. 2. & 374. n. 3
10 *Qui nititur mendaciis, hic paſcit ventos, idem autem ipſe ſequitur aues volantes.* 794. num. 2
14 *Qui impatiens eſt, exaltat ſtultitiam ſuam.* 117. n. 1
16 *Omnes viæ hominis patent oculis eius, ſpirituum ponderator eſt Dominus.* 477. num. 7
19 *Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis.* 147. n. 2
20 *Ruina eſt homini deuorare ſanctos, & poſt vota retractare.* 158. n. 2
21 *Vir obediens loquetur victorias.* 174. num. 3
23 *Quando ſederis, vt comedas cum Principe, attende, &c.* 138 n. 1
Ne attingas paruulorum terminos, &c. propinquus enim illorum fortis eſt, &c. 41. num. 1
Noli eſſe in conuiuiis potatorum, &c. quia vacantes potibus, & dantes ſymbola conſumentur. 425. n. 2. & 426. n. 3
30 *Tria ſunt difficilia mihi, & quartum penitùs ignoro, &c. Viam colubri ſuper terram.* 505. nu. 1
Formica populus infirmus, qui præparat in meſſe cibum ſibi, lepuſculus plebs inualida, &c. Regem locuſta non habet, &c. Stellio manibus nititur. 419. n. 2
31 *Mulierem fortem quis inueniet? &c. Confidit in ea cor viri ſui, & ſpoliis non indigebit.* 620. n. 3
Byſſus, & purpura indumentum eius. 324. nu. 2

Ex Eccleſiaſte.

Cap. 10 *VIdi ſeruos in equis, & principes ambulantes quaſi ſeruos, &c.* 317. num. 2
11 *Mitte panem tuum ſuper tranſeuntes aquas, quia poſt tempora multa inuenies illum* 21. num. 1.

Ex Canticis.

Cap. 1 *OSculetur me oſculo oris ſui, quia meliora ſunt vbera tua vino.* 34. num. 1. & 73. num. 1. & 600. num. 7
Oleum effuſum nomen tuum. 330. num. 3
Trahe me poſt te, curremus in odorem vnguen-

vnguentorum tuorum. 497.num.5

Recti diligunt te. 588.num.1

Nigra ſum ſed formoſa, &c. ſicut tabernacula Cedar, &c. 35.num.4

Nolite conſiderare, quod fuſca ſim, quia decolorauit me ſol. 103.num.2.& 517 num.2

Filij matris meæ pugnauerunt contra me. 528. num.2

Si ignoras te, ô pulcherrima, &c. egredere, & abi poſt veſtigia gregum tuorum, &c. 326. num.4

Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te amica mea. 588.num.2

Pulchræ ſunt genæ tuæ, ſicut turturis. 605. num.1

Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento. 604.num.1

Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. 693.nu.7

2 *Ego flos campi, & lilium conuallium.* 86. & 233.num.4.& 689.num.1

Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. 156.num.2

Stipate me malis, quia amore langueo. 226. num. 4.

Læua eius ſub capite meo, & dextera illius, &c. 93.nu.4.& 518.num.3

Iam hyems tranſiit, imber abijt, & receſſit. 155.num.4

Veni columba mea, in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ. 45.nu.4

3 *In lectulo meo per noctes quæſiui, quem diligit anima mea.* 545.num.4

Adiuro vos filiæ Hieruſalem per capreas, &c. ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam. 592.num. 2

Vniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum. 96.num. 2

Ferculum fecit ſibi Rex Salomon de lignis Libani, &c. aſcenſum purpureum. 434.num.3.& 506. num.7

Egredimini, & videte filiæ Sion Regem Salomonem in diademate, &c. 322.num. 5.& 648. per intect.ſect.

4 *Oculi tui columbarum abſque eo, quod intrinſecus latet.* 593. num. 1. & 594. num. 3. & ſeq.

Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce. 598.num.1

Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ. 141 num.1.& 596.num.1. & ſeq.

Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis, &c. 520. num. 7. & 572.n 3.& 601.& 603.nu.4.

Veni de Libano ſponſa mea, coronaberis, de cubilibus leonum, &c. 322.num.5

Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui. 80. nu.1.& 570.n.8. & ſeq.

Fauus diſtillans labia tua. 463.nu.5

Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus. 725.num.3

Emiſſiones tuæ paradyſus malorum punicorum, &c. 136.nu. 3.& 325.n.4. & ſeq.

5 *Meſſui myrrham meam cum aromatibus meis.* 384.num.4

Comedi fauum meum cum melle meo, &c. 168. num 6

Ego dormio, & cor meum vigilat. 570. num. 8

Manus meæ ſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima. 786.nu. 1

Adiuro vos filiæ Hieruſalem, ſi inueneritis dilectum meum, vt nuncietis ei, quia amore langueo. 569.num.7

Caput eius aurum optimum, &c. 522.nu.3

Comæ capitis eius, ſicut elatæ palmarum nigræ quaſi coruus. 81.nu.2. & 235.num.3. & 593. num.1

Oculi eius ſicut columbæ ſuper riuulos aquarum, &c. 83.nu.2

Labia eius lilia diſtillantia myrrham primam. 91.num.1

Manus eius tornatiles, aureæ, plenæ hyacinthis. 98.num.2.& 449.nu.1

Et totus deſiderabilis. 505.num.1

Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas. 87.num.7.& 455.nu. 1.& 456.num.1

6 *Auerte oculos tuos à me, quia ipſi me auolare fecerunt.* 42. numero 4.& 588. numero 1

Quæ eſt iſta, quæ progreditur quaſi aurora conſurgens? 122.num.5

Pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis vt caſtrorum acies ordinata. 589.n.2

Deſcendi

Deſcendi in hortum nucum, vt viderem poma conuallium. 507.num.4

7 *Quid videbis in Sunamite, niſi choros caſtrorum?* 133.n.2

Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis, filia Principis. 522.n.3.& 609.n.2

Venter tuus ſicut aceruus tritici, vallatus lilijs. 608.num.4

Collum tuum ſicut turris eburnea. 520.n.1

Oculi tui ſicut piſcinæ in Heſebon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis. 362.n.4.& 593.n.1

Comæ capitis tui ſicut purpura Regis iuncta canalibus. 324.num.2.& 570.num.9. *Statura tua aſſimilata eſt palmæ.* 153.n.1.& 589.num.3

Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius. 137.n.5.& 324.nu.3. *Ego dilecto meo,& ad me conuerſio eius.* 521.n.2

8 *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum.* 359.num.4.& 647.n.4

Quid faciemus ſorori noſtræ in die, quando alloquenda eſt? Si murus eſt, ædificemus ſuper eum propugnacula argentea, &c. 521.nu.1

Ego murus, & vbera mea ſicut turris, ex quo facta ſum,&c. 521.n.1

Vinea mea eſt in conſpectu meo, mille Salomonis,& ducenti, qui ſeruant fructum eius. 782.n.10

Fuge dilecte mi,& aſſimilare capreæ, hinnuloq́; ceruorum. 634.n.1

Ex lib. Sapientiæ.

Cap.3 *NOn tanget illos tormentum mortis.* 333 n.3

9 *Mitte ſapientiam de cœlis ſanctis tuis, vt mecum ſit,& mecum laboret.* 185.n.4

11 *Miſereris omnium, quia omnia potes.* 455.n.2

18 *Magnificentia tua in diademate capitis illius ſcripta erat.* 580.n.4

Ex Eccleſiaſtico.

Cap.2 *SEcundùm magnitudinem ipſius, ſic & miſericordia illius cum ipſo eſt.* 568.n.4

7 *Fili, non ſemines mala in ſulcis iniuſtitiæ, & non metes ea in ſeptuplum.* 441.n.5

21 *Quaſi à facie colubri fuge peccata.* 394.n.2.& 535.n.4

24 *Ego ex ore altiſſimi prodiui primogenita ante omnem creaturam.* 26.n.3

Quaſi platanus exaltata ſum iuxta aquas. 573.n.3

27 *Vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio tribulationis.* 741.n.2

Si ſequaris iuſtitiam, apprehendes illam, & indues quaſi poderem honoris. 70.n.2

28 *Verbis tuis facito ſtateram.* 599.n.4

36 *Secundùm benedictionem Aaron da populo tuo.* 23.n.1

38 *Vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis.* 184.num.3

Figulus ſedens ad opus ſuum, conuertens pedibus ſuis rotam,&c. In brachio ſuo formauit lutum, & ante pedes ſuos curuabit virtutem ſuā. 568.n.2

43 *Vide arcum,& benedic eum, qui fecit illum, &c.* 266.n.4

In ſermone eius ſiluit ventus,& cogitatione placauit abyſſum,& plantauit illum Dominus Ieſus. 459.n.2

44 *Enoch placuit à Deo, & tranſlatus eſt in paradiſum, vt det gentibus pœnitentiam.* 483.n.1.& ſeq.& 486.n.2.& 490.n.9. & 491.num.1

48 *Surrexit Helias Propheta quaſi ignis, & verbum ipſius quaſi facula ardebat.* 321.num.3

Ex Eſaia.

Cap.1 *SI fuerint peccata veſtra vt coccinum, quaſi nix dealbabuntur,&c.* 36.num.7

2 *Ingredere in petram, & abſcondere in foſſa humo,&c.* 45.n.4

3 *Lingua eorum,& adinuentiones eorum contra Dominum, vt prouocarent oculos maieſtatis eius.* 83.n.3

4 *Apprehendent ſeptem mulieres virum vnum, dicentes: Inuocetur nomen tuum ſuper nos, aufer opprobrium noſtrum.* 211.n.2

In die illa erit germen Domini in magnificentia. 261.n.77

5 Vinea facta eſt dilecto meo in cornu filio olei. 494.n.3

Propterea dilatauit infernus animam ſuam, &c. 333.n.3

Ideò iratus eſt furor Domini in populum, & extendit manum ſuam. 93.num.2

Leuabit ſignum in nationibus, & ſibilabit ad eum de finibus terræ, & ecce feſtinus velociter veniet. 142. num. 3. & 510. num.2

6 Volauit vnus de Seraphim habens in manu calculum, &c. 88.n.8

7 Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel. 650. num. 1

Sume tibi librum grandem, & ſcribe in eo ſtylo hominis: Velociter ſpolia detrahe, citò prædare. 256. num. 10. & 669. per integ. ſect.

Acceſſi ad Propheti ſſam, & concepit, & peperit filium 661. per integ. ſect.

Zelus Domini exercituum facit hoc. 681. num. 3

8 Iugum oneris eius, & virgam humeri eius, &c. ſuperaſti ſicut in die Madian. 536.n.6. & ſeq.

Factus eſt principatus ſuper humerum eius. 31. num.1

Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. 583. num.11. & 677.n.2. per integ. ſect.

Sciat omnis populus Ephraim, & habitantes Samariam in ſuperbia, &c. Lateres ceciderunt, ſed quadris lapidibus ædificabimus, &c. 521.n.1

10 Quid facietis in die viſitationis, & calamitatis de longè venientis? 560.n.3.

Computreſcet iugum à facie olei. 184.n.3

11 Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. 259.n.5. & ſeq. & 683. per integ. ſect.

In die illa radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populorum, &c. 259.n.5. & ſeq.

14 Sedebo in monte teſtamenti, &c. 228. num. 5

16 Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ de petra deſerti, &c. 262.n.3. & 4. & 572.n.1. & 595. per integ. ſect.

Venter meus ad Moab quaſi cithara ſonabit. 788.n.1

19 Ecce Dominus aſcendet ſuper nubem leuem. 42.n.3. & 702. per integ. ſect.

22 Ecce Dominus aſportari te faciet, ſicut aſportatur gallus gallinaceus, &c. 128. num. 5. & ſeq.

Quaſi pilam mittet te in terram latam. 128. num.6

Dabo clauem Dauid ſuper humerum eius. 31. num.1

Figam illum paxillum in loco fideli, & erit in ſolium gloriæ domui patris ſui, &c. 267. num. 3

23 Erubeſce Sidon, ait enim mare, fortitudo maris dicens: Non parturiui, & non peperi, &c. 822.n.3

24 Erubeſcet luna, & confundetur Sol, cùm regnauerit Dominus exercituum in monte Sion. 341.n.2

25 Confitebor nomini tuo, quoniam feciſti mirabilia, cogitationes tuas antiquas fideles, Amen. 34.n.1

26 Miſereamur impio, & non diſcet iuſtitiam. 94.n.3

A facie tua, Domine, concepimus, & quaſi parturiuimus. 232.n.7

27 Viſitabit Dominus in gladio ſuo, &c. ſuper Leuiathan ſerpentem vectem, & ſuper Leuiathan ſerpentem tortuoſum. 451.n.2

In menſura contra menſuram, cùm abiecta fuerit, iudicabis eam. 329.n.2

Florebit, & germinabit Iſraël. 437.n.8

28 In illa die erit Dominus exercituum corona gloriæ, & ſertum exultationis reſiduo populi ſui. 367.n.3

Quem docebit ſcientiam? & quem intelligere faciet auditum? Ablactatus à lacte, &c. 75 num.4

Pepigimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. 183.n.50

Qui crediderit, non feſtinet. 56.n.5

Vt faciat opus ſuum, alienum opus eius ab eo, &c. 449.n.4. & 224.n.4

30 In ſilentio, & ſpe erit fortitudo veſtra. 545. num.4

Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, &c. 255.n.9

Erit lux lunæ ſicut lux Solis, & lux Solis erit ſeptempliciter. 100.nu.2

In tym-

23 *In tympanis, & cytharis, & in bellis præcipuis expugnauit eos.* 125.n.2
32 *Erit cultus iuſtitiæ ſilentium.* 545.num.4
34 *Ocurrent Dæmonia, onocentaurus, & piloſus clamabit alter ad alterum.* 180. num.5
35 *Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli, & Saron.* 590.num.1. & 706.num.4
Ipſi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei noſtri. 706.num.4
38 *Domine, vim patior, reſponde pro me: quid dicam, aut quid reſpondebit mihi, cùm ipſe fecerit?* 812.num.1
40 *Suſcepit de manu Domini duplicia pro peccatis.* 170.num.3
Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri: exſiccatum eſt fœnum, &c. 391. num.4
Quis menſus eſt pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit. 514.num.9
Ecce gentes quaſi ſtilla ſitulæ, & quaſi momentum ſtateræ reputatæ ſunt, &c. 574. num.2
Qui confidunt in Domino, mutabunt fortitudinem. 176.num.2
Rorate cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum, aperiatur terra, & germinet Saluatorem. 705. per integ. ſect.
49 *In vacuum laboraui, ſine cauſa conſumpſi fortitudinem meam.* 116 num.2
50 *Ecce enim in iniquitatibus veſtris venditi eſtis, & ſine argento redempti.* 213.num 5
51 *Attendite ad petram, vnde exciſi eſtis, & ad cauernam laci, de qua præciſi eſtis. Attendite ad Abraham patrem veſtrum, &c.* 731.num. 3 & ſeq.
52 *Gratis venundati eſtis, & ſine argento redimemini.* 213.num.4
Quàm pulchri ſuper montes pedes annunciantis, & prædicantis pacem. 87.num.7
Parauit Dominus brachium ſuum in oculis omnium gentium. 716.num.2
Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere, mundamini, qui fertis vaſa Domini. 434.num.4
53 *Aſcendet ſicut virgultum coram eo, & ſicut radix de terra ſitienti.* 709. per integ. ſect.
Vidimus eum deſpectum, & nouiſſimum virorum. 142.num.1. & 143.num.3
Languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit. 719.num.7
Poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrûm. ibid.
Oblatus eſt, quia ipſe voluit, & non aperuit os ſuum. 718.num.5
Generationem eius quis enarrabit? 713. per integ. ſect.
Abſciſus eſt de terra viuentium, &c. 260. num.7
Voluntas Domini in manu eius dirigetur. 718. num.6
54 *Ecce ego ſternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in ſapphiris, &c.* 430.num.6
Ponam in iaſpidem propugnacula tua, &c.
Vniuerſos filios tuos doctos à Domino. 674. num.10
Ecce ego creaui fabrum ſufflantem in igne prunas. 743.num.5
55 *Qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite, &c.* 212.num.4
Ecce teſtem populis dedi eum, ducem, ac præceptorem gentibus. 23. num.2
Derelinquat impius viam ſuam, & reuertatur ad Dominum, & miſerebitur eius, quia multus eſt ad ignoſcendum. 465.num. 2
56 *Hæc dicit Dominus eunuchis, qui cuſtodierunt Sabbatha mea, &c. Dabo eis in domo mea locum, & nomen melius à filiis, nomen ſempiternum dabo eis, quod non peribit.* 7[illegible]8.num. 4
57 *Viri miſericordiæ colliguntur, quia non eſt, qui intelligat: a facie enim malitiæ collectus eſt iuſtus.* 542.num. 3
58 *Quaſi tuba exalta vocem tuam.* 62.num.4
59 *Oua aſpidum ruperunt, &c. Et quod confotum eſt, erumpet in regulum.* 321.num. 4
60 *Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant?* 43.num. 3
Ponam te in ſuperbiam ſeculorum, &c. ſuges lac gentium, & mammilla regum lactaberis. 885.num.5. & ſeq.
61 *Gaudens gaudebo in Domino: &c. quia induit me veſtimento ſalutis, & indumento iuſtitiæ circumdedit me.* 70.num.2 & 518.num. 3

62 Propter Sion non tacebo, donec egrediatur vt ſplendor iuſtus eius, & ſaluator eius vt lampas accendatur. 615. num. 1. & 721. per integ. ſect.

Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit. 173. num. 5

Impij autem quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt, &c. 441. num. 5

63 Vbi eſt zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo viſcerum tuorum. 73. num. 2

64 Facti ſumus vt immundus omnes nos, & quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ. 867. num. 5

65 Dixi, ecce ego, ecce ego, ad gentem, quæ non inuocabat me. 233. num. 4

Qui benedictus eſt ſuper terram, benedicetur, amen, &c. 39 num. 1

66 Cœlum ſedes mea, terra autem ſcabellum pedum meorum. 513. num. 3

Ad quem reſpiciam, niſi ad pauperculum? &c. 434. n. 3

Quis audiuit vnquam tale? & quis vidit huic ſimile? nunquid parturiet terra in die vna? aut parietur gens ſimul, quia parturiuit, & peperit Sion filios ſuos. 541. num. 3

Lætamini cum Hieruſalem, &c. vt ſugatis, & repleamini ab vbere. 73. num. 1

Ecce Dominus in igne veniet, & quaſi turbo quadrigæ eius. 41. num. 2

Ex Hieremia.

Cap. 1 AA, A, A, Domine Deus meus, neſcio loqui, quia puer ego ſum. 462. num. 4

Virgam vigilantem ego video. 84. num. 3. & 469. num. 3

3 Aſſumam vos vnum de ciuitate, & duos de cognatione, &c. 360. num. 2

4 Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas: circuncidimini Domino, & auferte præputia cordium veſtrorum, &c. 672. num. 8

6 Probatorem dedi te in populo meo, & ſcies, & probabis viam eorum. 115. num. 2

11 Ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam, &c. 516. num. 4

12 Nunquid auis diſcolor hæreditas mea mihi, &c. 235. num. 4

13 Sicut adhæret lumbare ad lumbos viri: ſic agglutinaui mihi, &c. 76. num. 1

15 Noli in patientia tua ſuſcipere, &c. 811. num. 4

Si ſeparaueris pretioſum à vili, quaſi os meum eris. 34. num. 1

23 In diebus illis ſaluabitur Iuda, & Iſraël habitabit confidenter, & hoc eſt nomen, quod vocabunt eum Iehouah iuſtus noſter. 579. num. 3

30 Plaga inimici percuſſit te, caſtigatione crudeli. 181. num. 6

31 In charitate perpetua dilexi te, ideò attraxi te miſerans. 34. num. 1

Vſquequò delicijs diſſolueris filia vaga? quia creauit Dominus nouum ſuper terram: Fœmina circundabit virum. 724. per integ. ſect.

Ædificabitur ciuitas Domini, & exibit vltra normam menſuræ. 330. num. 3

33 In tempore illo germinare faciam Dauid germen iuſtitiæ. 25. num. 2

Si irritum poteſt fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, &c. 583. num. 10

Ex Threnis.

Cap. 1 VVocauit aduerſus me tempus. 467 num. 6

2 Cogitauit Dominus diſſipare murum filiæ Sion, tetendit funiculum ſuum. 319. num. 2

3 Tetendit arcum ſuum, & poſuit me quaſi ſignum ad ſagittam: miſit in renibus meis filias pharetræ ſuæ. 510. num. 2. & 511. num. 4

Fregit ad numerum dentes meos: cibauit me cinere. 400. num. 2

Bonum eſt viro, cùm portauerit iugum ab adoleſcentia ſua, ſedebit ſolitarius, & tacebit. 544. num. 3

Dabit percutienti ſe maxillam, ſaturabitur opprobrijs. 561. num. 6

Non ex corde ſuo humiliauit, & abiecit filios hominum. 224. num. 4

4 Quomodo obſcuratum eſt aurum, & diſperſi ſunt lapides ſanctuarij in capite omnium platearum, Filij Sion inclyti. 420. num. 2

Qui nutriebantur in croceis, amplexati ſunt ſtercora. 325. num. 4

Maior effecta eſt iniquitas populi mei peccato Sodomorum, quæ ſubuerſa eſt in momento. 107. nu. 3

107.*num.*3
Nazarei eius candidiores niue, nitidiores lacte. 235.*num.*4.*&* 433.*num.*3
Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus, &c. 586. *num.*6

Ex Baruch.

Cap. 3 *Stellæ dederunt lumen in cuſtodijs ſuis, & lætatæ ſunt, &c.* 92.*num.*1

Ex Ezechiel.

Cap. 1 *In medio eius quaſi ſpecies electri.* 85. *num.*3
Similitudo ſuper capita animalium firmamenti, quaſi aſpectus cryſtalli. 255.*n.*7
Super firmamentum, quod erat imminens capiti animalium, quaſi aſpectus lapidis ſapphiri ſimilitudo throni. 513.*num.*3
3 *Vt adamantem, & vt ſilicem dedi faciem tuam.* 815.*num.*4
4 *Et tu fili hominis ſumes tibi laterem, & pones eum coram te, & deſcribes in eo ciuitatem Hieruſalem, & ordinabis aduersùs eam obſidionem, &c.* 555.*num.*3
Sume tibi ſartaginem feream, & pones eam murum ferreum inter te, & inter ciuitatem. 468.*num.*2
7 *Ecce venit, floruit virga, germinauit ſuperbia.* 476.*num.*5
8 *Emiſſa ſimilitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei, & eleuauit me, &c.* 436.*n.*6
Fode tibi parietem, & ingredere, & vide abominationes peſſimas. 116.*num.*3
9 *Ecce ſex viri veniebant de via portæ ſuperioris, quæ reſpicit ad Aquilonem, &c. Vir quoque vnus in medio eorum veſtitus erat lineis, & atramentarium ſcriptoris ad renes eius.* 866. *num.*3
A ſanctuario meo incipite. 478.*num.*8
16 *Tranſiui per te, & vidi te, & ecce tempus tuum, tempus amantium.* 682.*num.*3
Ornata es auro, & argento, & veſtita es byſſo, & profeciſti in regnum. 648.*num.*2
Auferetur zelus meus à te, & quieſcam, nec iraſcar ampliùs. 93.*num.*3. *&* 179.*num.*2
Iuſtificata eſt Sodoma ſoror tua ex te. 209.*n.*6
Reſtituetur Sodoma in antiquum. 501. *num.*1
17 *Sumam ego de medulla cedri ſublimis, & ponam de vertice ramorum eius, tenerum diſtringam, &c.* 260.*num.*7
20 *Stilla ad Africum.* 811.*num.*3
21 *Aufer cidarim, tolle coronam: nonne hæc eſt, quæ humilem ſubleuauit?* 420.*num.* 1
22 *Appropinquare feciſti dies tuos, &c.* 127.*n.*4.
28 *Tu ſignaculum ſimilitudinis, &c.* 720.*num.*4
40 *Funiculus lineus in manu eius, & calamus menſuræ in manu eius.* 474.*num.*1
Ante frontes pictura palmarum. 368 *num.*4
Et labia earum palmi vnius, reflexa intrinſecùs. 62.*num.*4
41 *Platea erat in rotundum aſcendens ſurſum per cochleam, &c.* 55.*num.*4
Fabrefacta Cherubim, & palmæ, & palma inter Cherub, &c. 154.*num.*1
44 *Porta hæc clauſa erit, non aperietur, & vir non intrabit per eam, quoniam Dominus Deus Iſrael ingreſſus eſt per eam, &c.* 727. *& ſeq.* per integ. ſect.

Ex Daniele.

Cap. 2 *Videbas ita, donec abſciſſus eſt lapis de monte ſine manibus, & percuſſit ſtatuam, & factus eſt mons magnus: & impleuit vniuerſam terram.* 730. *& ſeq.* per integ. ſect.
5 *Appenſus es in ſtatera, & inuentus es minùs habens.* 328.*num.* 1
7 *Videbam in viſione mea nocte, & ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari magno, & quatuor beſtiæ grandes, aſcendebant de mari.* 734 *num.* 1
Porro cornua decem, decem Reges erunt, & alius conſurget poſt eos, & ipſe potentior erit prioribus. 533 *num.* 1
Tradentur in manus eius vſque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis. 55. *num.* 2
8 *Tu autem Daniel, claude ſermones, & ſigna librum vſque ad tempus ſtatutum.* 891.*num.* 4
9 *Stillauit ſuper nos maledictio, & deteſtatio, quæ ſcripta eſt in libro Moyſi.* 811.*num.*3
10 *Ego veni propter ſermones tuos: Princeps autem regni Perſarum reſtitit mihi, & ecce Michaël vnus de principibus primis venit in ad-*

tutorium meum,&c. 547.num.3
11 *Deum patrum ſuorum, non reputabit, & erit in concupiſcentijs fœminarum.* 744.num.1
In tempore illo ſaluabitur populus tuus omnis, qui inuentus fuerit ſcriptus in libro. 769.num. 3
A tempore cùm ablatum fuerit iuge ſacrificium, & poſita fuerit abominatio, &c. 764. num.1

Ex Oſea.

Cap.2 E*Cce lactabo eam, & ducam eam in ſolitudinem,&c* 58.num.2. & 544. num.2
Sponſabo te mihi in ſempiternum, & ſponſabo te mihi in iuſtitia,&c. & ſponſabo te mihi in fide. 515.num.2
6 *Viuificauit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos,& viuemus ante faciem eius.* 23.nu. 1.& 250.num.3
Miſericordiam volui, & non ſacrificium. 39. num.3
7 *Ego erudiui eos, & confortaui brachia eorum, &c.facti ſunt quaſi arcus doloſus.* 321. num. 4. & 440.num.4
Tranſire fecit Samaria Regem ſuum,quaſi ſpumam ſuper faciem aquæ. 12.num.2
Innouate vobis nouale:tempus autem requirendi Dominum, cùm venerit, qui docebit vos iuſtitiam. 673.num.9
11 *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.* 77.num.2
12 *Inualuit ad Angelum, & confortatus eſt, fleuit,& rogauit eum.* 543.num.3
Chanaan in manu eius ſtatera doloſa, &c. 338. num.2
Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus ſuis. 400.num.1
13 *Erunt quaſi nubes matutinæ, &c. Et ſicut fumus de fumario.* 418.num.4
Perditio tua Iſraël, tantummodo in me auxilium tuum. 48.num.2
Colligata eſt iniquitas Ephraim, &c. 127. num.4
14 *Ero quaſi ros: Iſraël germinabit ſicut lilium, & erumpet radix eius, vt Libani. Erit quaſi oliua gloria eius, &c. Viuent frumento.* 139. num.2.& 495.num.3

Ex Ioël.

Cap.1 R*Eſiduum erucæ comedit locuſta, reſiduum locuſtæ comedit bruchus.* 418.num.1

Ex Amos.

Cap.7 E*Cce vir ſtabat ſuper murum adamantinum, & in manu eius adamas.* 430.num.6.& 512.num.6
Humus tua funiculo metietur, & tu in terra polluta morieris. 329.n.2

Ex Iona.

Cap.4 I*N qua ſunt pluſquam centum viginti millia hominum,qui neſciunt, quid ſit inter dextram,& ſiniſtram ſuam.* 776. n.4

Ex Michæa.

Cap.7 P*Ræcoces ficus deſiderauit anima mea.* 361.num.2

Ex Nahum.

Cap.1 D*Ominus patiens, & magnus fortitudine.* 117.num.1

Ex Abacuch.

Cap.2 S*Cribe librum, & explana eum ſuper tabulas.* 256.num.10
3 *Domine, opus tuum, in medio annorum viuifica illud.* 567.num.2
Cornua in manibus eius, ibi abſcondita eſt fortitudo eius. 265.num.3
Qui aſcendis ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio. 48.num.2
Fluuios ſcindes terræ. 197.num.4
Eleuatus eſt Sol, & luna ſtetit in ordine ſuo. 101.num.4
In luce ſagittarum tuarum ibunt in ſplendore fulgurantis haſtæ tuæ. 230.num.5
Viam feciſti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum. 460.num.3.& 735.num.2
Ingrediatur putredo in oſſibus meis, & ſubter me ſcateat. 811.num.4

Ex Sophonia.

Cap.1 I*N tempore illo ſcrutabor Hieruſalem in lucernis.* 466.num.5
3 *Reddam populis labium electum,&c.& ſeruient ei humero vno.* 185.num.4

Ex Zacharia.

Cap.1 E*T leuaui oculos meos, & vidi, & ecce quatuor cornua, &c. Hæc ſunt*

ſunt cornua, quæ ventilauerunt Iudam, & Hieruſalem. 512.n.6

2 Ego ero ei murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius. 515.n.5.& ſeq. Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei. 46.n.6

3 Ecce ego adducam ſeruum meum orientem. 25.n.2

Super lapidem vnum ſeptem oculi ſunt. 82.nu.1

Ecce ego cælabo ſculpturam eius. 171.num.1

4 Septem iſti oculi ſunt Domini, qui diſcurrunt in vniuerſam terram. 82.nu.1

5 Vt ædificetur ei domus in terra Sennaar, &c. 761.n.5

6 Sumes aurum, & argentum, & facies coronas, & pones in capite Ieſu filij Ioſedec. 323.n.5.& 527.n.8

9 Tu quoque in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, &c. Conuertimini ad munitionem vincti ſpei, &c. 503.num.2. Lapides ſancti eleuabuntur ſuper terram eius. 527.num.8

12 Ponam Hieruſalem lapidem oneris cunctis populis, &c. 13.n.4

Aſpicient ad me, quem confixerunt. 43.nu.1.& ſeq.

Et plangent eum planctu quaſi ſuper vnigenitum, &c. 48.n.1

14 Venient omnes gentes, & adorabunt Regem Dei. 32.nu.4

Ex Malach.

Cap.3 COlabit filios Leui. 466.n.5

4 Et ſanitas in pennis eius. 186.n.7.& 517.n.1

Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetam, & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum, ne fortè veniam, & percutiam terram anathemate. 497.n.8

Ex Matth.

Cap.2 VT impleretur quod dictum eſt per Prophetas: Quoniam Nazaræus vocabitur. 683.n.1.& ſeq.

5 Beati, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, &c. 742.n.4

6 Attendite, ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus. 39.n.3

10 Veni enim ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, &c. 436.n.6

11 Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. 54.n.3

20 Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum? Calicem quidem meum bibetis. 561.num.5

22 In reſurrectione neque nubent, neque nubentur, ſed ſunt ſicut Angeli Dei in cælo. 778.nu.3

24 Vbicumque fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ. 520.n.7

Et ſtellæ cadent de cælo. 341.n.2

Tunc parebit ſignum filij hominis in cælo. 46.n.5.& 47.nu.1

Et plangent eum omnes tribus terræ. 47.nu.1

27 Monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum, qui dormierant, ſurrexerunt. 29.num.2

Ex Luca.

Cap.1 MAgnificat anima mea Dominum. 594.nu.2

Fecit potentiam in brachio ſuo. 567.n.3

Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. 609.num.1.& ſeq.

2 Lumen ad reuelationem gentium, &c. 66.num.1

5 Exi à me, quia homo peccator ſum, Domine. 104.num.2

6 Menſuram bonam, & confertam, & coagitatam, & ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum. 330.n.3

7 Intraui in domum tuam, oſculum mihi non dediſti. 34.n.1

9 Dicebant exceſſum, quem completurus, &c. 36.num.5

10 Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, &c. 439.n.2

19 Circundabunt te inimici tui vallo. 327.num.1

22 Vos eſtis, qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis, & ego diſpono vobis regnum. 55.num.4

Ex

Ex Ioanne.

Cap. 1 IN principio erat Verbum. 52.n.5
De plenitudine eius nos omnes accepimus. 28.n.1
Vnigenitus, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit. 259.nu.4
3 Quod ſcimus, loquimur; & quod vidimus, teſtamur. 24.num.4
Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo. 259.n.4
Qui de cœlo venit, &c. quod vidit, & audiuit, hoc teſtatur. 24.n.4
Qui autem accepit eius teſtimonium, ſignauit, quia Deus verax eſt. 24.n.4
6 Hunc enim Pater ſignauit Deus. 23.num.3
8 Principium qui & loquor vobis. 51.n.3
Abraham pater veſter exultauit, vt videret diem meum. 702.n.8
10 Ambulabat Ieſus in templo, in porticu Salomonis. 481.n.7
13 Cùm dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. 35.n.2
14 Pater in me manens, ipſe facit opera. 22.num.1
15 Colligent eum, & in ignem mittent, & ardebit. 481.n.7
17 Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam. 22.n.1

Ex Actis.

Cap. 24 DIſputante autem illo de iuſtitia, & caſtitate, & de iudicio futuro tremefactus Felix, &c. 787.n.4

Ex Epiſt. ad Romanos.

Cap. 2 AN diuitias bonitatis eius, &c. contemnis? 73.n.1
Iis quidem, qui ſecundùm patientiam boni operis, &c. gloriam, & honorem, &c. 54.num.2
Habentem formam ſcientiæ, & veritatis in lege, &c. 89.n.10
Per præuaricationem legis Deum inhonoras. ibid.
5 Tribulatio patientiam operatur, patientia verò probationem, probatio autem ſpem. 14.num.5. & 215.n.3. & 88.n.9. Commendat Deus charitatem ſuam, quoniam cùm adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt. 35.n.3
6 Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentiis eius. 535.num.6
Liberati autem à peccato, ſerui facti eſtis iuſtitiæ. 33.n.6
Stipendia peccati mors; gratia autem Dei vita æterna. 135.n.4. & 536.n.6
7 An ignoratis, fratres, quia lex dominatur in homine, quanto tempore viuit. Nam quæ ſub viro eſt mulier, viuente viro, illigata eſt legi. 19.n.2
Ego autem carnalis ſum, venundatus ſub peccato. 536.n.6
8 Debitores ſumus non carni. 68.n.2
Non ſolùm autem illa, ſed & nos ipſi, &c. gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes. 503.n.2
Vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. 25.n.2
Quis ergo nos ſeparabit à charitate Chriſti? 519.n.5
9 Volens Deus oſtendere iram, & notam facere patientiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ, &c. 455.num.2. & 54.num.2
11 Nam ſi tu ex naturali exciſus es oleaſtro, & contra naturam inſertus es in bonam oliuam: quantò magis, &c. 494.num.2
Cæcitas ex parte contigit in Iſraël, donec plenitudo Gentium intraret, & ſic omnis Iſraël saluus fieret. 769.n.2
12 Vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, &c. rationabile obſequium veſtrum. 38.num.3
Sed ſapere ad ſobrietatem. 781.n.8
Date locum iræ. 827.n.4
13 Et ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur. 27.n.1
Et hoc ſcientes tempus, quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere, &c. 20.n.2
Induimini Dominum Ieſum Chriſtum. 518.n.3. & ſeq.
15 Sanctificans Euangelium Dei, vt fiat oblatio gentium accepta, &c. 120.n.3

Ex Epiſt. 1. ad Corinthios.

Cap. 2 *SI cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.* 681.num.2
4 *Sine nobis regnatis, & vtinam regnetis, vt & nos vobiſcum regnemus.* 881.num.2
Spectaculum facti ſumus mundo, & Angelis, & hominibus. 323.num.1
8 *Si autem peccantes in fratres, & percutientes conſcientiam, &c.* 156.n.2
15 *Gratia eius in me vacua non fuit.* 194. num.6
Primus homo de terra terreus, ſecundus homo de cœlo cœleſtis, 707 num.5.& 708.num.6.& ſeq.
16 *Si quis non amat Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſit anathema, Maranatha.* 497.n.3. & 726.num.4

Ex Epiſt. 2. ad Corinth.

Cap. 1 *DEI filius Ieſus Chriſtus, &c. non fuit, eſt, & non; ſed eſt, in illo fuit.* 39.num.1
2 *Et odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco, quia Chriſti bonus odor ſumus.* 694. num.8
3 *Nos verò omnes reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes in eandem imaginem transformamur, &c.* 92. num.1. & 878. numero 2
4 *Habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus, vt ſublimitas ſit virtutis Dei, &c.* 741. num. 3
Perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur: deijcimur, ſed non perimus. ibid. *Semper mortificationem Ieſu in corpore noſtro circumferentes.* 561.num.5
Id quod in præſenti momentaneum, & leue eſt tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate, &c. 14.nu.5.& 465.nu.3
5 *Siue mente excedimus Deo, ſiue ſobrij ſumus vobis.* 229.num.2
Et ſi cognouimus Chriſtum ſecundùm carnem, ſed iam non nouimus. 67.num.1
Eum, qui non nouerat peccatum pro nobis peccatum fecit. 505.n.1
6 *In omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros, in multa patientia, &c. in charitate non ficta.* 67.num.2
Quaſi morientes, & ecce viuimus. ibid.
8 *Altiſſima paupertas eorum abundauit, &c.* 146.num.2
Non quaſi imperans dico, &c. etiam veſtræ charitatis ingenium comprobans. 215. num. 3
Siue fratres noſtri Apoſtoli Eccleſiarum gloria Chriſti. 511.nu.3
11 *Æmulor enim vos Dei æmulatione: deſpondi enim vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* 516.n.4
Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non vror? 469. num. 2
Virtus in infirmitate perficitur. 13.n.5
12 *Cùm enim infirmor, tunc potens ſum.* 66. num.2

Ex Epiſt. ad Galatas.

Cap. 3 *ANte quorum oculos Chriſtus præſcriptus eſt, &c.* 256.n.11
4 *Vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere.* 193. num. 3. & 618.num.3
Qui ſecundùm carnem natus fuerat, perſequebatur eum, qui ſecundùm ſpiritum. 160. num.3
6 *Tempore enim ſuo metemus non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum.* 464.n. 3.& 465.num.4
Mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. 544.num.2

Ex Epiſt. ad Epheſ.

Cap. 1 *INſtaurare omnia in Chriſto, &c.* 27. num.1
Ipſum dedit caput ſuper omnem Eccleſiam. 27.num.2
2 *Propter nimiam charitatem ſuam, qua dilexit nos, &c.* 35.num.3
Conreſuſcitauit, & conſedere fecit in cœleſtibus. 229.num.5
3 *Scire etiam ſupereminentem ſcientiæ charitatem Chriſti.* 35.num.3. & 646.num.3
4 *Qui deſcendit, ipſe eſt, & qui aſcendit ſuper omnes cœlos, vt impleret omnia.* 647. num.4

5 *Redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt.* 467.*num*.7
Vt exhiberet ſibi glorioſam Eccleſiam non habentem maculam, aut rugam. 71.*num*.2
6 *Accipite armaturam Dei, &c.* 61.*num*.2.
In quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere. 531.*num*.5

Ex Epiſt. ad Philip.

Cap.1 *Quotidie morior per veſtram gloriam.* 192.*num*.4
2 *Semetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens.* 628.*num*.5
3 *Obſeruate eos, qui ita ambulant, ſicut habetis formam noſtram.* 62.*nu*.4
4 *Tandem aliquando refloruiſtis.* 120.*n*.2

Ex Epiſt. ad Coloſſ.

Cap.1 *Tranſtulit in regnum filij dilectionis ſuæ.* 83.*num*.3
Qui eſt imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ, &c. 25.*num*.2
Myſterium, quod abſconditum fuit à ſeculis, nunc autem, &c. 79.*n*.2
2 *Expolians principatus, &c. traduxit confidenter palàm triumphans, &c.* 258.*num*.2
Nemo vos ſeducat volens in humilitate, & religione Angelorum, &c. 226.*num*.5.& 402.*num*.2.& ſeq.
3 *Charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis.* 78.*num*.3
Pax Dei exultet in cordibus veſtris. 225.*num*.5.& ſeq.

Ex Epiſt. 1. ad Theſſal.

Cap.2 *Quæ eſt autem noſtra ſpes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos, &c.* 222.*n*.5
5 *Ab omni ſpecie mala abſtinete vos.* 436.*n*.7

Ex Epiſt. 2 ad Theſſal.

Cap.1 *Niſi venerit diſceſſio primùm, & reuelatus fuerit homo peccati filius perditionis, &c.* 736.*n*.1.& 754.*nu*.1.& 770.*num*.1
Et nunc quid detineat, ſcitis, &c. 770.*num*.1
Quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui. 548.*num*.5

3 *Salutatio mea manu Pauli, quod eſt ſignum in omni epiſtola, gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen.* 894.*num*.9.

Ex Epiſt. 1. ad Timoth.

Cap.5 *Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt præcedentia ad iudicium: quoſdam autem & ſubſequuntur,* 802.*num*.5
6 *Eſt autem quæſtus magnus pietas cum ſufficientia.* 146.*n*.2
Radix omnium malorum eſt cupiditas. 442.*num*.7
Qui teſtimonium reddidit ſub Pontio Pilato bonam confeſſionem. 22.*num*.1

Ex Epiſt. 2. ad Timoth.

Cap.2 *Si ſuſtinebimus, & conregnabimus.* 55.*num*.4
Sermo eorum vt cancer ſerpit. 443 *num*.7.
Firmum autem fundamentum Dei ſtat habens ſignaculum hoc. 358.*nu*.2
4 *Coaceruabunt ſibi magiſtros prurientes auribus.* 121.*num*.3

Ex Epiſt. ad Titum.

Cap.2 *In omnibus teipſum præbe exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate, in grauitate, &c.* 62.*n*.3.& 779.*n*.5
3 *Apparuit benignitas, & humanitas Saluatoris noſtri Dei.* 73.*nu*.2

Ex Epiſt. ad Philem.

Cap.1 *Propter charitatem magis obſecro, cùm ſim talis, vt Paulus ſenex.* 211.*n*.1

Ex Epiſt. ad Hebræos.

Cap.1 *Portans omnia verbo virtutis ſuæ.* 456.*num*.1
Nonne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus? 551.*num*.3
2 *Abundantiùs oportet, &c. ne fortè perfluamus.* 208.*n*.3
Vt gratia Dei pro omnibus guſtaret mortem. 27.*num*.2
3 *Per ſingulos dies, donec hodie cognominabitur.* 11.*num*.2
4 *Viuus eſt ſermo Dei, & penetrabilior omni gla-*

gladio ancipiti. 96 num.2

5 *In diebus carnis ſuæ preces, ſupplicationéſque ad Deum, &c. cum clamore valido, & lacrymis offerens exauditus eſt pro ſua reuerentia.* 67.num.1.& 376.num. 4.& ſeq.

6 *Impoſſibile eſt eos, qui ſemel ſunt illuminati, &c.* 234.num.2

Quam ſicut anchoram habemus animæ tutam, &c. 503.num.2

8 *Capitulum autem ſuper ea, quæ dicuntur.* 27. num.1

9 *Non per ſanguinem hircorum, aut vitulorum, ſed per proprium ſanguinem, &c.* 36. num.6

10 *Quòd ſi ſe ſubtraxerit, non placebit animæ meæ.* 18 num.2

11 *Quibus dignus non erat mundus.* 542.num.2

Non acceperunt repromiſſionem, &c. vt non ſine nobis conſummarentur. 29.num.3.& 30. num.5

12 *Tanquam filiis vobis offert ſe Deus, &c. Quod ſi extra diſciplinam eſtis, &c. ergo adulteri, & non filij eſtis.* 14.num.5

Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit Deum. 433. num.3

Contemplantes, ne quis deſit gratiæ Dei. 122. num.6

Ne qua radix amaritudinis ſurſum germinans impediat, &c. 534.num.4

19 *Sed conſolantes, & tantò magis, quantò videritis appropinquantem diem.* 20.num.2

Ex Epiſt. Iacobi.

Cap.1 *Probatio fidei veſtræ patientiam operatur.* 742.num.4

Siquis auditor eſt verbi, & non factor, hic comparabitur viro conſideranti vultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo, &c. 238. num. 5.& ſeq.

2 *Superexaltat autem miſericordia iudicium.* 224. num.5

5 *Sufferentiam Iob audiſtis, & finem Domini vidiſtis.* 144.num.3

Ex Epiſt. 1. Petri Apoſtoli.

Cap.1 *Pronuncians eas, quæ in Chriſto ſunt, paſſiones, & poſteriores glorias.* 55. num.4

Sicut modò geniti infantes rationabiles, & ſine dolo, &c. 74.num.3

Qui crediderit in eum, non confundetur: vobis igitur honor credentibus, &c. 56. num. 5.& 561.num.5

Vos autem genus electum, regale ſacerdotium. 37.num.1

3 *Qui eſt in conſpectu Dei locuplex.* 147.num.2

Quando expectabant Dei patientiam, &c. 404.num.4

4 *Chriſto paſſo in carne, & vos eâdem cogitatione armamini.* 144.num.3

Nolite peregrinari in feruore diei, &c. quaſi noui aliquid vobis contingat. 56.num. 5

Si exprobramini in nomine Chriſti, beati eritis, quoniam, &c. 56.num.5

5 *Sed forma facti gregis.* 62.n.4

Ex Epiſt. 2. Petri.

Cap.3 *Cæli magno impetu tranſient elementa verò calore ſoluentur, &c.* 834.num.2.& ſeq.

Ex Epiſt. 1. Ioannis Apoſtoli.

Cap.2 *Scribo vobis patres, &c. ſcribo vobis adoleſcentes, &c.* 230.num.2

3 *Et omnis, qui habet ſpem hanc in eo, ſanctificat ſe, ſicut & ille ſanctus eſt.* 433.& 784.num.2

Ex Epiſt. Iudæ.

Cum Michaël Archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de Moyſi corpore, non eſt auſus, &c. 448.num.4

Dominationem autem ſpernunt, maieſtatem autem blaſphemant. 148.num.2

FINIS

INDEX RERVM, QVÆ HOC LIBRO CONTINENTVR.

Prior numerus paginam, poſterior numerum marginis indicat.

A.

ALPHA ſumitur pro principio, & pro homine primate. pag. 49. num. 2. Inter literas cur primum teneat locum. 50. num. 2. A, eſt prima vox, quam edunt infantes. ibid.

ABEL.

Quo in loco ſua obtulerit ſacrificia. 699. num. 2

ABIMELECH.

Nomen erat commune Regum Palæſtinæ. 140. num. 3

ABLACTARE.

Filios ſuos cur interdum Chriſtus ablactet. 75. num. 2

ABRAHAM.

Dictus fuit Hebræus, & cur. 149. num. 2. Diem Chriſti quando viderit. 701. num. 6

ABSALON.

Peccatorem adumbrat. 527. num. 8

ABSYNTHIVM.

Acuit viſum. 399. num. 6. Eſt ſymbolum amaritudinis peccati. 400. num. 1

ABYSSVS.

Accipitur aliquando pro *Inferno*. 468. num. 1

ACCELERA.

Soli Meſſiæ conuenit hoc nomen. 664. num. 7

ACCVSARE.

Priùs nos ipſos accuſemus, ne nos Dæmon accuſet. 555. num. 3

ACEDIA.

Sex habet filias. 825. num. 2. Totius vniuerſi, & Abrahami exemplo fugienda. ibid. Suffocat ſpiritualia bona. ibid.

ACHAZ.

Regis Achaz impietas. 569. num. 5. & 650. num. 1. Quot annis regnauerit. 663. n. 4

ADAMAS.

Venena deprehendit, maleficis reſiſtit artibus. 171. num. 2. Frangitur hirci ſanguine. ibid.

ADAMVS.

Fuit homo, ſed non filius hominis. 28. num. 1. Eius peccatum Chriſti cruciatibus fomenta miniſtrauit. 380. num. 1. Sepultum in Caluariæ monte, qui aſſerant. 489. num. 7. Fabula circa eius corporis proceritatem. ibid. Adam ſic dictus à terra, ex qua fuit efformatus. 645. num. 1. Terrenus homo cur dicatur à Paulo. 707. num. 5. & ſeq.

ADOLESCENTIA.

Quàm ſit varia, & inconſtans. 642. num. 2

ADOPTIO.

Adoptio filiorum Dei, pretioſa gemma. 164. num. 3

ADVLTERIVM.

Adulterium admittit, qui fidem deſerit. 178. num. 5

ÆGRITVDO.

Ægritudo temporalis ſæpe eſt initium pœnæ ſempiternæ. 180. num. 6. & ſeq.

ÆTERNITAS.

Appellatur *Hodie*. 51. num. 4. In ea præterit nihil. ibid. & ſeq. Significatur per *Canitiem*. 78. & 79. num. 1. & 2. Sumitur pro ipſo Deo. 461. num. 3

ÆGYPTVS.

Floruit religione per Chriſti in eam aduentum. 703. num. 2

AFFECTVS.

Affectus animi in oculis maximè cernuntur. 82. num. 2

AGNVS.

Eſt Chriſti ſymbolum. 261. num. 2. & ſeq.

Cur

Cur apparuerit *ſtans*, *& tanquam occiſus*. 263.num.1.& ſeq. Agni nomen ſcriptum in frontibus geſtare, quid ſit. 775.num.1

ALA.

Duæ datæ mulieri quid ſignificent. 558.num. 4

ALFONSVS.

Alfonſi primi Luſitaniæ Regis incredibilis in Deum pietas. 886.num.6

ALMA.

Quid propriè ſignificet apud Hebræos. 641. num. 1. & 652. num. 4. Tribus tantùm locis reperitur cum articulo. ibid.num. 5

ALTARE.

Quodnam fuerit illud, ſub quo Martyrum animæ Ioanni apparuerunt. 333. num.2. & ſeq. Duplex fuit tam in Tabernaculo, quàm in Salomonis templo. 377. num.5. Altaris holocauſti deſcriptio. 377. num. 1. & ſeq. Myſtica eiuſdem expoſitio. 379. n.1.& ſeq. Crucem, & cruentum Chriſti ſacrificium adumbrabat. ibid. num. 1. Carnis macerationem. 380. num.2. Hoc appellabatur ſimpliciter *Altare*. 473.num. 1. Erat in atrio Sacerdotum.ibid. Altaris Thymiamatis deſcriptio, & myſterium. 382. num. 1. & ſeq. In qua templi parte fuerit. 384.num.1

AMEN.

Quot habeat ſignificationes. 39. num. 1. & 40.num.1.& ſeq.

AMIANTHVS.

Telæ confectæ ex Amiantho lapide in ignem coniectæ non comburuntur. 143. num.2

AMOR.

Laborem facilem, & leuem reddit. 19. num, 2. Elegans amoris periphraſis. 77. num. 2. Demonſtratur operibus. 78. num. 3. Actus amoris, claui aurei. 215. num. 4. Qui ducitur amore, aureis conſtringitur vinculis. 215. num. 4. Amor Dei in homines propter Chriſtum. 283. num. 5. Omnia ſua opera ad amorem ſui refert Deus. 265. num. 3. Abſque amore Dei, & proximi, vera iuſtitia non conſtat. 383. num. 4. Violentia diuini amoris in hominum peccatis ſuperandis. 646. num. 2. Certamen amoris indixit hominibus Deus factus homo. 660. num. 6. Vide verbum, *Chriſti amor*, & verbum *Chriſti charitas*.

ANGELVS.

Septem ſupremi Angeli præſident orbi vniuerſo. 22. num. 1. Primogeniti cæterorum dicuntur à Clemente Alexandrino. ibid. Metuit Angelis Chriſtus gratiam, & gloriam. 26. num. 1. Alati, & diſcalceati cur pingantur. 111. num. 4. Terrenæ labis ſunt expertes. ibid. Aſſiſtunt Miſſæ ſacrificio. 163. num. 2. Septem præcipui cur dicantur lampades. 232. num. 1. Sunt vaſa plena gratiarum. ibid. num. 2. Quos illuminant, Dei amore accendunt. ibid. Quatuor ſtantes ſuper quatuor angulos terræ, non boni, ſed mali. 346. num. 2. & ſeq. Per iſtos quatuor, orbis Principes deſignantur. 347. num. 4. Quatuor item Romani Imperatores. 350. num. 2. & ſeq. Per malos communiter, per bonos aliquando punit Deus. 346. num. 2. Angelus habens thuribulum aureum, Chriſtum exprimit. 374. num. 1. Habentes ſeptem tubas, diuerſos ſignificant concionatorum ordines. 388. num. 2. & ſeq. Habens pedem dextrum ſuper mare, ſiniſtrum ſuper terram, Chriſtum repræſentat. 453. num. 1. & ſeq. Angeli ſunt in maiori numero, quàm vniuerſi homines. 539. num. 4. Cuſtodes ſunt ex infimo ordine. ibid. Vnus plurium hominum non eſt cuſtos. ibid. Non corruit præcisè tertia eorum pars. ibid. Tria tantùm eorum nomina reperiuntur in ſacris literis. 546. num. 1. Angelus Perſarum bonus, non malus. 547. num. 3. Contentio inter hunc, & Gabrielem vnde orta. ibid. Inſtar militum in acie nos tuentur. 549. num. 6. Omnes per ſeipſos mittuntur. 551. num. 3. & ſeq. In plurimis fuerunt Apoſtolorum diſcipuli. 674. num. 10. Cur ille, de quo eſt mentio in Apocalypſi, ſe à Ioanne adorari non per-

miſerit. 779. num. 4. & 846. num. 1. & ſeq. Honorem ſibi arrogant, quòd Virginibus ſint pares. 779. num. 4. In perſecutionibus adiuuant Martyres. 804. num. 2. Præerit aliquis igni, quo deflagraturus eſt orbis. ibid. Alij præmia tribuunt iuſtis, alij damnatorum præſunt cruciatibus. 805. num. 4. Lætantur cùm vident diuinum honorem vindicari. 812. num. 1. Ex Charitate ad puniendum procedunt. 813. num. 2. Angelorum phialas effundentium myſterium. 818. num. 1. & ſeq. Poſt Incarnationem homines ſocios ſuſpiciunt. 847. num. 2. Prophetiæ ſpiritum reuerentur. 848. num. 5. Aſſiſtebant Apoſtolis in Euangelij prædicatione. 875. num. 2

ANIMA.

Animarum cura grauiſſima. 31. num. 1. Earum conuerſio victima Deo gratiſſima. 120. num. 3. Animæ affectiones adumbrantur in quatuor illis myſticis animalibus. 239. num. 3. Fueritne anima Traiani ab inferis liberata. 288. num. 4. Iuſti anima tanquam currus à Deo gubernatur. 317. num. 2. Animarum conuerſio maxima prædicatoris retributio. 322. num. 5. Aliquando pro hominibus vſurpantur in ſacris literis. 333. num. 2. Earum clamóres maxima ſunt deſideria. ibid. num. 3

ANIMALIA.

Quatuor illa Ioannis, quatuor ſedes Patriarchales deſignant. 238. num. 2. Virtutes item cardinales. 239. num. 3. Animæ affectiones. ibid. n. 3. Eccleſiæ Prælatos. ibid. Chriſtum Dominum. ibid. Quatuor Eccleſiæ Doctores. ibid. Euangeliſtas. ibid. num. 4. Eorum facies quo pacto diſtribuat Hieronymus. 240. num. 5. Cur in medio, & in circuitu ſedis fuerint. 241. num. 7

ANNONA.

Annonæ caritatem pro ſupplicio infert Deus. 682. num. 3

ANNVS.

Qui ſint illi mille anni, quibus cum Chriſto regnabunt Sancti 816. num. 1. & ſeq. & 121. num. 8. & 822. & ſeq.

ANTICHRISTVS.

Agitur de illo à pag. 734. vſque ad pag. 773.
Eſt cauda Dæmonis. 537. num. 2.
Qua potentia deſæuiet in fideles. ibid.
Coluber, & Ceraſtes. 538. num. 3.
Cur dicatur *aſcendere de mari.* 734. num. 1. & ſeq.
Eſt ſuperborum caput. 735. num. 5.
Seruus peccati. 736. num. 1. Malitia eius multiplex, & varia. ibid. & ſeq. Totus erit concretus ex ſceleribus. ibid. Nec minimam admittet inſpirationem diuinam. ibid. & 726. num. 3. Cur oculos quaſi hominis dicatur habiturus. 737. num. 1. Septem Reges illum orbis Monarcham agnoſcent. 712. num. 6. Peruertet multos ſignis, mendacibus. ibid. In ſeruitutem tandem abducetur, & perimetur. 738. num. 1. Eius perſecutio lapis Lydius fidei Sanctorum. 741. num. 2. Antichriſti hypocriſis. 744. num. 1. & 754. num. 5. Eius præcurſor concionator eximius. ibid. num. 2. Antichriſti ſimulachrum loquetur per Dæmonis operationem. 745. num. 3. Characterem ſuum frontibus ſibi credendium inuret. 746. num. 1. Qualis futurus ſit iſte character. ibid. num. 2. Tres habebit characteres. ibid. num. 3. Eius ſectatores omnibus ſe ſceleribus coinquinabunt. 748. num. 5. Adorationem ſibi exhiberi faciet. ibid. Crucis ſignum maximè formidabit. ibid. Numerus nominis Antichriſti. 749. num. 1. & ſeq. Quot Antichriſti nomina excogitarint Auctores. 750. num. 3. Nomen proprium vſque ad eius tempora erit incognitum. ibid. num. 4. Non futurum verum hominem putarunt aliqui. 751. num. 1. Alij futurum verum hominem per incarnationem diaboli. 752. num. 2. Diaboli poteſtas in eum. ibid. num. 3. Naſcetur ex fornicatione. ibid. num. 4. Futurum ex tribu Dan, vt probabiliùs ſtatuitur. 753. num. 2. Gente Iudæum, vt certum. ibid. Mentietur ſe ex tribu Iuda. ibid. num. 3. Naſcetur Babylone. ibid. n. 4. Eius vita qualis futura. 754. n. 1. & ſeq. Magicus erit, ac veneficus. ibid. num. 1. Ab ipſo conceptu poſſidebitur à Dæmone

mone. ibid num.2. Angelus cuſtos & auxilium ſufficiens ad conuerſionem nunquam ei denegabitur. 755. num. 3. Simulata prius caſtitate in omnem ruet libidinem. 756. num. 2. Nullum Deum præter ſe coli patietur. 757. num. 1. Certum Dæmonem priuatim colet. ibid. num. 2. Meſſiam ſe ſimulabit. 757. num. 1. Templum Hieruſalem inſtaurabit. ibid. nu. 2. In eo ſedebit tanquam Deus. 758. num. 1. Iudaicam legem obſeruabit. 757. num. 2. Omnes circuncidi præcipiet. ibid. Qua arte & quibus initiis orbis imperium obtinebit. 759. num. 1. & ſeq. Iudæorum gens ipſi præ omnibus erit chara. ibid. per Vniuerſum orbem mittet legatos. 759. num.2. Quale futurum ſit eius imperium. 760. num. 1. & ſeq. Omnium erit imperatorum potentiſſimus. 761. n. 4. Babylone primùm regnabit. ibid. nu. 5. Eius regni metropolis erit Hieroſolyma. ibid. Omnia eius miracula, mendacia. 762. num. 1. & ſeq. Eo regnante Euchariſtiæ myſterium, & cultus publicè ceſſabit. 764. Tyrannis eius durabit tribus annis cum dimidio. 765. Qualis eius futurus interitus. ibid. Viui, ipſe, eiúſque præcurſor à terra deglutientur. 766. nu. 3. & 862. num. 16. Ab eius morte vſque ad diem iudicij quantum temporis excurret. 767. num. 1. Quibus ſignis diiudicari poſſit à fidelibus Antichriſti aduentus. 770. num. 1. & ſeq. In ſuis præcurſoribus dicitur iam veniſſe. 772. num. 5. Quantum temporis vſque ad eius aduentum ſuperſit adhuc, definiri non poteſt. ibid. Euphratis ſiccatio Antichriſto funeſta. 819. num. 2. Vbi ſuperatus fuerit, ibi Eccleſiæ tectum rurſus conſurget. 820. num. 2. Committet prælium cum decem regibus in Armagedon, ibid. Aduerſus eum decertabunt reges Orientales. 823. num. 8

ANTIQVITAS.

Significatur per caniciem. 78. num. 1

APOCALYPSIS.

Apocalypſim ex albo canonicorum lib. expungunt aliqui hæretici. 1. num. 1. Eſt liber canonicus, & à Ioanne Apoſtolo conſcriptus. 2. num. 3. Fuiſſe ſcriptam ab eo ante Euangelium probabiliùs. 3. nu. 5. *Apocalypſis* idem eſt, quod reuelatio, ibid. num. 6. Eſt nomen proprium ſacræ ſcripturæ. ibid. Eius præſtantia. ibid. & 7. num. 1. & 257. num. 13. Eſt reuelatio facta Chriſto. 9. num. 3. Fuit conſcripta in inſula Pathmo. 57. num. 1. Liber ſignatus. 257. num. 13

APOSTOLI.

Ituris ad prædicandum cur præceperit Chriſtus, ne virgam ferrent. 54. nu. 3. Contentio inter ipſos, quis eorum videretur eſſe maior, vnde orta. 68. num. 2. Sunt Chriſti pedes. 87. num. 7. Equitauit in eis Chriſtus. ibid. & 460. num. 3. Sunt Eccleſiæ columnæ. 88. num. 7. In extremo iudicio leunculi. 97. num. 1. Sunt Eccleſiæ vbera. 138. nu. 5. Adamantes duriſſimi. 171. nu. 2. Eccleſiaſtici templi columnæ. 204. num. 2 Nutauerunt in Paſſione Domini, firmatæ in reſurrectione. ibid. Coruſcabant miraculis. 231. num. 4. Per boues ænei maris cur deſignentur. 237. num. 1. Ad eorum prædicationis tubam, falſa mundi dogmata corruerunt. 389. num. 3. Doctrina eorum de cæleſti vena procedebat. 414. num. 3. Mundanam eloquentiam ſuperauit. ibid. Gentilitatis mare equorum inſtar turbarunt. 460 num. 4. Per eos in toto orbe inſonuit Chriſtus. 461. num. 2. Tonitrua fuerunt articulatè ſonantia. 465. num. 4. Sunt gloria Chriſti, 511. num. 3. Duodecim ſigna Zodiaci. 514. num. 4. & 526. num. 7. Chriſtum coronant, & Eccleſiam. 513. num 1. & 527. num. 8. Eorum numerus in ſacris literis multipliciter adumbratus. 523. num. 2. & ſeq. Quænam cuique contigerit ad prædicandum regio. 527. num. 7. Sunt filij dexteræ. 529. num. 3. Eccleſiæ fundamenta, & cæleſtes homines. 577. num. 9. Eorum ſcientia & cognitio quanta. 674. Pleraque Angelos docuerunt. ibi. Adhæſit eis Chriſti odor. 694. num. 8. Eos vniuerſum aggredi orbē, grande miraculum. 735. nu. 3. Vaſorum inſtar perſecu-

ſecutionis igne decocti.741.num.3. Duodecim ſunt portæ cœleſtis Hieruſalem. 875.num.2.Lapides fundamentales. ibid. num.2. & ſeq. Omnibus, & ſingulis ſinguli lapides fundamentales accommodantur. 877. num. 1. & ſeq. Chriſti imaginem in ſeipſis ſuſceptam in alios tranſmittebant.878.num.2.Ob doctrinæ conſenſionem margaritæ. 881.n.1

AQVA.

Aquæ in ſacris literis ſignificant *Gentes.* 90. Labores item, & perſecutiones. 560. num.3

AQVILA.

Non veſcitur præda, quam non ceperit. 239. num. 3. Eius facies Euangeliſtæ Ioanni cur tribuatur. 240 num.4. Terna parit oua, binos excludit pullos, educat vnum.557. num.1. Quo pacto renouetur. 558.num. 3. Cum duplici capite in orbis deſcriptionibus quid ſignificet. 770.num. 2

AQVILO.

Sumitur in malam partem in ſacro eloquio. 209.num.8

ARBOR.

Adumbrat Principes, & magnates. 391. num 3

ARCHANGELVS.

Idem eſt,quod princeps nuncius. 551.num,3

ARCVS.

Deſignat ſupplicium. 320 nu. 3. Scripturam ſacram. ibid.

ARIES.

Immolatus ab Abrahamo pro Iſaac Chriſtum adumbrauit.701.num.6. Quo pacto Abrahamo apparuerit. ibid.

ARIVS.

Stella de cœlo cadens. 397.num.2. Eius hæreſis quod fuerit caput. ibid. num.3

ARMAGEDON.

Vbi ſit,& quod nominis etymon. 819.nu.2

ASPIS.

Aſpidum oua foris pulchra, intus venenata. 321. num. 4. Interimit cum voluptate. 400. num. 2. Venenum habet in capite. ibid.num.2

ASTRA.

Omnia poſt iudicij diem erunt fulgentiora. 109.num.2.Vide verbum *Stella.*

ATHENIENSES.

Ad ſphæram æneam examinabant vires. 13. num. 4. Populum in duodecim diuidebant partes. 47.num.1

ATRIVM.

De numero, ſitu, & ordine atriorum templi Salomonis. 478.& ſeq.

AVARITIA.

Septima phiala in auaritiæ aërem effunditur. 827. num. 5. *Idolorum ſeruitus* cur appelletur. ibid.

AVARVS.

Inſtar monſtri habendus. 423.num.1. Paſcitur aëre,more chamæleontis. 827.num.5 Pecunias tanquam idolum veneratur. ibid.

AVDITOR.

Auditorum captui quàm ſe accommodarent Paulus, & Ioannes Apoſtoli. 229. num.2

D. AVGVSTINVS.

Ingeniorum phœnix. 123.num.2

AVGVSTVS CÆSAR.

Fuit Chriſti Prorex poſt eius natiuitatem. 32.num.5

AVRICHALCVM.

Genus eſt metalli auro ſimile. 65.nu.4. Cur ei humanitas Chriſti comparetur. 85.num.3.Vide *Orichalcum.*

AVRIS.

Auribus percipere, quid. 130. num. 2. Auris perforatio,obedientiæ ſignum.131.nu.2. Geminæ cordi adiacent. ibid.

AVRVM.

Nihil eius deperit igne.66. num.2. Nullum metallum illo latiùs dilatatur. ibid. Verum in quo diſtinguatur ab alchimico. 67. num. 2. Quomodo probetur. 214. nu.3. Sumitur pro religione,& charitate. 420.num.1.& ſeq.

AVSTER.

Sumitur in bonam partem. 209. num. 8. & ſeq. Ventum,& regionem ſignificat. ibid. num.9

AVXILIVM.

Dei auxilium ad ſuperandas tentationes ſemper præſto eſt. 500.n.2

B

BABYLON.

Babylone primum regnabit Antichriſtus. 761. num. 5. De eius euerſione, & damnatione cur lætentur, beati. 841. num.1.

BALAAM.

Et eius turpe conſilium. 158.nu.1

BAPTISMVS.

In eo vniuerſa ſuffocatur iniquitas. 234. nu. 1. Mari vitreo, & cryſtallo cur comparetur? ibid. num. 2. Suſcipitur in memoriam Dominicæ paſſionis. 237. nu. 2. Figuratus in mari rubro. 393. num. 1. & ſeq. In eo ſubmergitur Dæmon cum peccatis. 808. nu. 2. Vide verbum, *Chriſti baptiſmus*.

BARTHOLOM. APOST.

Exprimit eum lapis *Sardius* ſextum fundamentum cœleſtis Hieruſalem. 879. num.4.

BEATI.

Vocabuntur in cœlo *Ieſuani*, ſiue *Ieſuitæ*. 163. nu. 2. Nulli erunt mutationi obnoxij. 207. num. 4. Sunt monumentum victoriæ Chriſti. ibidem. Sunt vere reges. 229. num. 6. Quantum accidentalis gloriæ ipſis accedat ex aliorum conuictu. 231. num. 5. Eorum multitudo, varietas, & concordia. 366. num. 2. Quanta apud Deum gratia valeant. ibid. num. 3. Promptitudo eorum ad parendum Deo. ibidem. Omnes in manibus victrices geſtant palmas. 268. num. 4. Quibus profundantur gaudiis. 369. nu. 5. Inſtar matris eos conſolatur Deus. 370. num. 7. Lætantur de Babylonis euerſione, & damnatione. 842. num. 1. De aduentu item iudicij. 843. num. 1. Per laudis ſacrificium erunt Sacerdotes Dei. 861. num.15. Mortui haud cenſentur à Ioanne. 863. num. 18. Sunt ſibi inuicem lucidiſſima ſpecula. 877. num.6.

BEATITVDO.

Nonniſi per crucem habetur. 55. num. 4. Eius ſtatus vitalis. 78. num. 4. Eam vt brauium omnibus offert Deus. 95. num. 5. Ad eam adipiſcendam non ſat eſt dimicare, oportet ſemper vincere. 134. num. 3. Quomodo nunc *gratia*, nunc *iuſtitia* dicatur. ibid. num. 4. Cur *eſus* nomine ſignificetur. 135. num. 5. Eſt opiparum conuiuium. ibid. Lignum vitæ & hortus amœniſſimus. 136. num. 1. Cur appellatur *corona*. 153. num. 1. & *vitæ corona*. 155. num. 4. Significatur per lignum vitæ. 136. num. 3. Duodecim ſunt illius gaudia. 154. num. 3. Eius duratio, æterna. 155. num. 4. Dulcedo illius abſcondita mortalibus. 163. num. 1. Eius poſſeſſio, calculum candidum. ibid. Fuit adumbrata in Salomonis ferculo. 324. num. 2. Eius pulchritudinem auget beatorum varietas & concordia. 366. num. 2. Firmitas & ſtabilitas eiuſdem. ibid. Pacem pro mœnibus habet. ibid. *Torrenti* cur comparetur. 369. num. 5. Vide verbum, *Gloria cæleſtis*, & Verbum, *Viſio beata*.

BENEDICTIO.

Dei benedictio, ipſa eſt beneficentia. 99. num. 4.

BENEFICENTIA.

Beneficentia fortiter, ſed ſuauiter obligantur homines. 77. num. 2. Dei beneficentia, perennis. 98. num. 2. Macedonum in pauperes beneficentia. 146. nu. 2. Ad benefaciendum quàm ſit propenſus Deus. 524. num.6.

BENEFICIVM.

Beneficiis ligantur homines. 77. num. 2. A ſe peti beneficium beneficio ducit Deus. 213. num.6.

BERYLLVS.

Rubicundum reddit colorem. 879. num. 4. Eſt fundamentum cœleſtis Hieruſalem adumbrat Thomam Apoſt. ibid.

BETHLEHEM.

Eſt Auſtralis comparatione Hieruſalem. 210. num.8.

BILIBRIS.

Habet pondus duarum librarum. 327. num.2.

BONA TEMPORALIA.

Vt capilli propter Deum reſecanda. 81. nu. 1. Eorundem deſpectio perfectionis baſis. 522. num.3.

BONVS.

Inter malos, bonum eſſe, valdè laudabile. 156.num.1. Inter bonos non ita. ibidem. Bonorum corda, thronus Dei. ibidem. num.3.

BYSSINVM.

Vitæ puritatem, & gloriæ candorem ſignificat. 844.num.4.

C

CADERE.

In faciem, & retrò cadere, quid ſit. 538. num.3

COELI.

In fine mundi nullum emittent ſplendorem. 342.num.4. In eis vt in libro, Dei notitiam legunt omnes. ibid. Prædicant Dei gloriam. ibid. Concentum edere, qui dixerint. 343. num. 5. Non peribunt in fine mundi, ſed mutabuntur in melius. 871. num. 2. & ſeq. & 872. num.4.

CAIN.

Caini mors non legitur in Scriptura. 106. num. 1. Vbi ſua obtulerit ſacrificia. 699. num.2

CAIVS CALIGVLA.

Fuit quartus Romanorum Imperator. 281. num. 6. Quot vixerit, & imperauerit annis. ibid. Significatur per ſeſſorem *equi albi*. 319.num.1.& ſeq. Coloſſum ſibi in Hieroſolymitano templo poni iuſſit. 320.num.2

CALAMVS.

Datus Ioanni metiendi, non ſcribendi erat inſtrumentum. 474. num. 1. Quot contineret cubitos. 475.num.2

CALCEDONIVS.

Splendet quaſi ignis. 878. num. 3. Eſt tertium fundamentum cœleſtis Hieruſalem. ibid. Exprimit D. Iacobum maiorem. ibid.

CALCVLVS.

Calculus candidus, quid ſignificet. 162. num. 1. & 163. num.2. & 164. num. 3. Calculis colligebantur ſuffragia apud antiquos. 172. num. 3. Candidi abſolutionem, nigri damnationem ſignificabant ibid.

CALIX.

Calicem laborum reddidit Chriſtus ſuauiſſimum. 561.num.5

CALOR.

Charitatis eſt ſymbolum. 209. num.8

CALVARIÆ MONS.

Vide verbum, *Moria mons*.

CANDELABRVM.

Septem candelabra aurea, ſeptem ſignificant Eccleſias. 65. num. 1. Illud, de quo *Exodi* 25. cur ductile. 66. num. 2

CANITIES.

Antiquitatem, & æternitatem denotat. 78. num. 1. Rerum item cognitionem. 80. num.1

CAPILLI.

Cogitationes ſignificant. 80. num. 1. Bona temporalia. ibid. num. 1. Vide verbum *Crines*.

CAPITELLA.

Deſcribuntur illa columnarum, quæ erant ante porticum templi Salomonis. 205. num.1. & ſeq. Quot haberent malogranata. 206.num.1

CAPTIVITAS.

Babylonica ſeptuaginta annorum captiuitas quo tempore incœperit. 663. num 4

CAPVT.

Septem Draconis capita, ſeptem capitalia vitia deſignant. 533.num.2.& ſeq.

CARMELVS.

Fuit felicitatis Eccleſiæ typus. 590. num. 1. Aptiſſimus contemplationi. 591. num. 3. Interpretatur *Scientia Circumciſionis*. ibid.

CARO.

Carnis caſtigatione gratiæ dona comparantur. 91. Qui eam macerant, pugnatores fortiſſimi. 99. num. 3. Carnis infirmitas mentem corroborat. 161. num. 5. Eius motus inſtar infrænis equi ieiunio comprimendi. 318. num. 2. Significat aliquando corruptionem. 375. num. 4. Carnis peccata vincuntur fuga. 535.n.4. Carni tanquam iniuſto exactori tributa non ſoluenda. 799. num. 3

CARMEN.

Carmina acroſticha Sibyllæ Erythrææ de Chriſto Domino. 395.& 396.num.2

CASTIGO.

Caſtigat quos amat, & recipit Deus. 478. num. 8.

CASTITAS.

Eſt regia virtus. 32. num. 6. Deperditur aliquando ob ſuperbiam. ibid. Proficiſci debet ex charitate. 71. num. 1. Eſt præcipua ad Euchariſtiam diſpoſitio. 106. num. 1. & 168. num. 5. Conſeruatur difficilè. 171. num. 2. Caſtitas diu ſeruata, martyrium. 235. num. 4. Eſt via lactea, & per excellentiam *ſanctitas*. 433. num. 3. Cuſtos virtutum. 608. num. 5. Illam maximè formidat Dæmon. ibid. Eſt expreſſa Chriſti imago. 708. num. 6. Eius Amatores, cœleſtes homines. ibid. Conciliat beneuolentiam. 756. Vide verbum. *Virginitas*, & verbum *Virgines*.

CATENA.

Catenæ aureæ *Rationalis* charitatem adumbrabant. 78. num. 3.

CENTVRIO.

Quiſnam fuerit ille ad Chriſti clamorem conuerſus. 45. num. 5.

CERVÆ.

Pariunt audito tonitru. 231. num. 7.

CETVS.

Commentum Hebræorum de duobus cetis à Deo creatis in mundi principio. 157. num. 4.

CHALCOLIBANON.

Eſt electri genus auro pretioſus. 65. num. 4. Eſt ſymbolum ſocietatis vtriuſque naturæ in Chriſto. 85. num. 3.

CHALDÆI.

Quater ſub Nabuchodonoſore Iudæos diuexarunt. 418. num. 1.

CHANAAN.

Sumitur in ſacris literis pro *mercatore*. 338. num. 2.

CHARITAS.

Perficitur perſecutionibus. 66. num. 2. Quantumcumque extendatur laboribus inſtar auri ſemper ſufficit. 67. num. 2. In quo differat ab hypocriſi. ibid. Charitas legis nouæ maior, quàm veteris. 71. num. 1. Reliquas virtutes aſtringit, & continet. 78. num. 3. Adumbrata per catenas *Rationalis*. ibid. Legem reddit facilem. 184. num. 3. Implet eandem. 194. num. 5. & ſeq. Eſt aurum ignitum, & probatum. 212. num. 2. & 214. num. 1. & ſeq & 215. num. 3. Eius conditiones. 214. num. 2. Cernitur in operibus. ibid. Actus indifferentes reddit meritorios. ibid. num. 2. Dum ſe communicat, augeſcit. ibid. Ad labores, vt ad Lydium lapidem probatur. 215. num. 3. ibid. num. 5. Si ſit magna, tribulationis flatu magis inflammatur. 742. num. 4. Aliena bona ducit propria. 843. num. 2. Vide verbum *Chriſti charitas*.

CHERINTVS.

Eius impiæ hæreſes. 3. num. 4. & ſeq. & 852. num. 4. Blaſphemauit Martyres, & habuit in honore Iudam proditorem. 3. n. 4.

CHERVBIM.

Duo illi *Propitiatorij* ſignificant viros doctos, & miſericordes. 495. num. 4.

CHIROGRAPHVM.

Illud, in quo debita noſtra continebantur, deleuit Chriſtus. 495. nu. 3

CHRISTIANI.

Olim communiter ſe fratres appellabant. 28. num. 1. Quo pacto dici poſſint Sacerdotes, & Reges. 37. num. 1. & 38. nu. 3. Nomine nouo appellandos prædixit Eſaias. 39. num. 1. Nulla ſeruata iudicij ratione ad cædem rapiuntur. 290. num. 2. Ad exercitus Romani ſitim leuandam pluuiam è cœlo impetrant. ibid. num. 3. Integra Chriſtianorum ciuitas, quòd Chriſtum ſint confeſſi, comburitur. 312. num. 6. Præſtantiores tritico, ſegniores hordeo ſignificantur. 339. num. 4.

CHRISTVS.

Chriſtum exceſſiſſe à Ieſu tempore paſſionis aſſeruit impius Cherintus. 3. num. 4. Eius dignitas, & excellentia. 15. num. 2. & 720. num. 9. Chriſtum *Verbum*, & *Verbum Dei* Ioannes appellare conſueuit. 16. num. 3. Illum prædicando, & patiendo teſtari, quàm ſit glorioſum. ibid. Teſtis fidelis cur appelletur. 22. num. 1. & 23. num. 2. Cur facies Patris. ibid. Fuit teſtimonium diuinæ beneuolen-

tiæ erga homines. 23. num. 2. Figuratus in arcu cæleſti. ibid. Cœlum terræ conciliar. ibid. Quomodo ſignatus à Patre. ibid. num. 3. & 358. num. 2. Teſtis eſt oculatus & auritus. 24. num. 4. Poteſt teſtari, quæ Pater intelligit. ibidem. Quatenus Deus, primogenitus Patris, quà homo primogenitus Virginis. 25. num. 1. Primogenitus omnis creaturæ cur appelletur. 25. num. 2. Cur item mortuorum. 28. num. 1. Eſt finis omnium operum diuinorum. 25. num. 2. Prædeſtinatorum primus. 26. num. 3. Qua homo eſt caput Angelorum, meruitque illis gratiam & gloriam. 26. num. 1. & ſeq. Dici poteſt propriè eorum redemptor. 27. num. 2. Rerum omnium ſumma eſt & recapitulatio. 27. num. 1. Eius fratres qui ſint præcipuè. 28. num. 1. Cur ſe appellet *filium hominis.* ibidem. Legem ſuper humerum cur portaſſe dicatur. 31. num 1. Regem ſuum cur illum Pater appellet. 32. num. 4. Per excellentiam rex. ibid. Mundi monarcha duplici de cauſa. ibid. num. 5. Princeps regum terræ cur dicatur. 32. num. 6. Eſt os Dei. 34. num. 1. A Ioanne cur appelletur *Amen.* 39. num. 1. Cur primogenitus Iudæorum 48. num. 1. Idem principium & finis vniuerſorum. 49 num. & 51. num. 3. Eſt honor fidelium. 56 num. 5. Lumen Eccleſiæ, & fons ſolis. 66. num. 1. Semper inuenitur in medio & cur. 68. num. 1. In medio mundi patitur. ibid. Cur podere veſtitus apparuerit. 70. num. 1. & ſeq. Deſcribit omnia quæ agimus, vt iudicet. ibid. Quorſum in veteri teſtamento ad renes, in nouo ad mammillas accinctus apparuerit. 71. num. 1. Eſt mammilla Patris, & altor noſter. 65. num. 3. Eodem amore præmia confert & ſupplicia. ibid. num. 4. Cur in Apocalypſi canus, in canticis pingatur iuuenis. 82. num. 2. Qui Chriſtum lædebant, Dei lædebant oculos. 83. num. 3. Cur appelletur electrum. 85. num. 3. Odor eius ſuauiſſimus. ibidem num. 4. Longè lateque fuſus. 691. num. 3.

Iudicat cum amore. 103. num. 5. Claues mortis & inferni cur dicatur habere. 105 num. 1. & ſeq. & 106. num. 2. & 107. num. 3. Fuit cæleſtis vnguentarius. 184. num. 3. Iugum legis portat nobiſcum. 185. num. 4. Periclitantes propter ſe poteſt liberare. 142. num. 1. Clauiger & clauis Dauid. 198. num. 5. Eſt Eccleſiæ fundator. 204. num. 1. Iuſtus & miſericors. 224. num. 3. Arcus cœleſtis. 226. num. 4. Emittebat ſagittas amoris ibid. num. 4. Expreſſus fuit quatuor illis myſticis animalibus. 239. num. 3. & 249. num. 1. Reuelauit nobis diuina myſteria. 254. num. 6. Eſt liber ſignatus & prædeſtinatorum. 255. num. 7. Fuit apertus in cruce. ibid. & 256. num. 10. & ſeq. Clariſſimis virtutum & amoris documenti ſcriptus. 257. num. 11. Ad illum vel iacentem reſpiciendo diſcimus. 255. num. 9. Clema poſt peccatores. ibidem. Quomodo ſit radix Dauid 259. num. 5. Cur ex ea, non ex virga dicatur aſcendere. ibidem. & ſeq. & 688. num. 8. Ex ipſo omnis gratia. ibid. Negligentibus eſt virga, proficientibus flos ibid. Cur *abſcißus*, non *auulſus* dicatur. 260. num. 7. Agno cur comparetur. 261. num. 2. & ſeq. Cur item tanquam occiſus agnus apparuerit. 263. num. 2. Fuit adumbratus in iugi ſacrificio. 261. num. 2. Eius alacritas ad opus redemptionis. 263. num. 1. Paratus ad opitulandum. 263. num. 1. Superbos & efferatos homines reddidit manſuetos. 266. num. 1. Ex ipſo omnis Patris gloria. 267. num. 3. Omnia ad ſe ſuo traxit concentu. ibidem. Paſſus eſt anno 18. Imperij Tiberij. 280. num. 5. Quatuor coronis fuit coronatus. 322. num. 5. Coronatur in conuerſione fidelium. ibid. num. 5. In ſanctis item. ibidem. In eo vt in ſtatera culpas noſtras appendit Pater. 328. num. 1. Peccata noſtra proiecit in profundum maris. ibidem. In ſuis iniurioſè tractatum adumbrat ſol factus niger. 336. num. 1. Equitat in Apoſtolis. 337. num. 1. Splendor eius quantus. 341. num. 2. Angelus ab or-

ab ortu ſolis aſcendens cur dicatur. 349. num. 1. & ſeq. Verbis & factis palam fecit ſe verum Dei filium. ibidem. Quam velit amari ab Eccleſia. 359. num. 4. Eſt imago Dei inuiſibilis. ibidem. Angelus habens thuribulum aureum. 374. num. 1. Interpellat pro nobis. ibid. num. 2. Eius interpellatio gratiſſima Patri. ibidem. Fleuit quater. 376. num. 4. Eius lætitia in paſſione. 383. num. 4. Noſtram redemptionem quanti fecerit. ibidem. *Piſcis* nomine cur ſignificetur. 394. num. 2. & ſequent. Abſque eius auxilio viuere ſpiritualiter non poſſumus. 586. num. 6. Adamas eſt & Carbunculus in manu Patris. 430. num. 6. Miſerendo & puniendo amat. 454. num. 1. Procellas aduerſus Eccleſiam excitatas compeſcit. 458. num. 2. Dextrum pedem ſupra mare, ſiniſtrum ſuper terram cur habeat. 459. num. 3. operibus noſtris dedit pretium & vim merendi. 495. num. 3. Qui non amat illum, dignus qui anathemate feriatur. 497. num. 3. Eſt locus munitionum. 503. num. 2. Aureum propitiatorium. 506. num. 3. Delicta noſtra ob ſatisfactionem appellauit ſua. 505. num. 1. Totus eſt deſiderium. 505. num. 1. Legem perfectè obſeruauit. 507. num. 5. Eſt ſignum contradicibile. 510. num. 2. Dux virginum. 516. num. 4. Dicitur ſol propter multa. 517. num. 1. Chriſtum induit, qui imitatur. 518. num. 3. & ſeq. Ipſum imitari, pulchrum. 518. num. 4. Eſt Eccleſiæ murus & antemurale. ibidem. num. 5. Reſidens in virgine & benignus omnibus, & attrahit vniuerſos. 577. num. 9. Eſt ros viuicans. 640. num. 1. Terræ cæliique riſus. ibid. num. 2. Fuit verus non phantaſticus homo. 659. num. 4. Dictus Nazaræus à *flore*. 684. num. 2. & ſeq. Flos immarceſſibilis & fructus virgæ Ieſſe. 687. num. 6. Flos, & lilium ex paradiſo voluptatis. 689. num. 1. Solus Eccleſiæ appetitum ſatiat. 690. num. 2. Fortiter dimicantium præmium & corona. ibid. num. 2. Fuit Patris odor. 694. num. 8. Gloria, & decor eiuſdem. 706. num. 4. *Cæleſtis homo* cur dicatur à Paulo. 707. num. 5. & ſeq. Cur item Patris brachium. 716. num. 3. In figuris fuit occiſus ab origine mundi. 740. num. 2. De hominis poſſeſſione contendit cum Dæmone. 747. num. 4. Eius voluntas de iudicij aduentu. 804. Rex regum in Incarnatione, & Paſſione. 849. num. 2. Murus eſt cœleſtis Hieruſalem. 875. num. 2. Cum ipſo eſt præmium 892. num. 5. Ab eodem expectanda merces, & ſupplicium inferendum.

CHRISTI CONCEPTIO, *Generatio, Incarnatio.*

In ſui conceptus momento vidit Chriſtus diuinam eſſentiam. 258. num. 4. Ab eodem momento fuit perfectus vir. 643. num. 4. & 724 num. 1. & ſeq. In eius conceptione, noua plurima. ibid. Conceptionis Chriſti ortui, reſpondet eiuſdem mortis occaſus. 699. num. 5. Conceptus abſque viri opera. 731. num. 2. Generatio Chriſti ſecundum naturam diuinam, æterna 638. num. 4. Conſilium de temporali eiuſdem generatione, æternum. 637. num. 3. Fuit adumbrata in Adæ procreatione. 712. num. 5. Vtraque Chriſti generatio inenarrabilis, & mirabilis. 713. num. 2. & ſeq. & 714. num. 3. Incarnatio Verbi diuini fuit æterni amoris ſignificatio. 34. num. 1. Per eandem oſculum Eccleſiæ porrectum. 35. num. 2 Poſt illam, & per illam fuſior Dei miſericordia, & elegantior apparuit. 73. num. 2. Incarnationis myſterium ex æternitate conſtitutum. 79. num. 2. Creatis mentibus incomprehenſibile. 210. num. 9. Verbi incarnatio iridi ſimilis. 226. num. 3. & ſequent. In ea præcipuè eluxit Dei miſericordia. ibidem. Scientia de myſterio Incarnationis occulta in veteri, manifeſta in nouo teſtamento. 253. num. 2. Poſt Incarnationem mundi principes incuruati paruerunt Deo. 461. num. 3. Fuit conſummatio operum Dei. 565. num. 4. Eſt inſtar omnium miraculorum. ibid. num. 4. Per excellentiam dicitur *opus Dei.* 567 num. 2. & ſeq. Per eam opera Dei ſunt viuifi-

cata. ibid. In ea perficienda peruenit Deus vſque ad vltimum potentiæ. 568. num. 3. & 634. num. 2. & 692. num. 2. Fuit opus ſummæ miſericordiæ. 568. num. 4. Per eam quodammodo manſuefactus Deus. 575. num. 4. Ante Incarnationem vtrâque manu puniebat Deus. 576. num. 6. Quanta ſit huius myſterij obſcuritas. 81. num 2. & 591. num. 1. & 615. num. 2. & 646. num. 3. Verbi Incarnatio fuit quædam diuinitatis obumbratio. 616. num. 3. Dei magnitudinem inter diuina opera maximè declarat. ibid. num. 4. & 657. num. 1. In ea perficienda oſtendit ſe Deus violentum in amore. 645. num. 2. Per ipſam Deus floribus apparuit. 691. num. 3. Tanquam cœleſtis irroratio fœcundauit, & exhilarauit terram. 706. num. 4. Poſt Incarnationem morum licentia actiùs coërcenda. 726. n. 4. Per eandem natura humana Angelicam ſuperauit. 847. num. 2. Dum admota femori manu iurabant, adumbrabant eam Patres. 849. n. 1.

CHRISTI HVMANITAS.

Qua gloria fulgeat in cœlo. 67. num. 1. Diuinis virtutibus refulgebat in terra. 84. num. 1. Significatur per Chriſti pedes. 85. num. 2. Cur Auricalco ſimilis. ibid. num. 3. Vnita eſt diuinitati tanquam auro argentum. ibid. Arſit igne paſſionis, & charitatis. ibid. Per eam ad nos acceſſit diuinitas. ibid. num. 4. In paſſione plumbo ſimilis. 116. num. 2. Eſt menſa propoſitionis. 241. num. 6. Humanitas Chriſti corona Verbi D. 322. num. 5. Ex quibus floribus fuerit contexta. ibid. Eſt thuribulum aureum. 375. num. 3. *Arca teſtamenti.* 505. num. 1. & ſeq. Nec de potentia Dei abſoluta, vel minimæ peccati corruptioni ſubiici potuit. ibid. num. 1. & ſeq. Fuit ferculum diuinitatis. 506. nu. 2. Per eam magnificum ſe oſtendit Deus. 594. nu. 2. Eſt regalis Chriſti corona. 649. num. 4. Nubes leuis. 707. num. 3. ſignificatur per equum album. 843. num. 2. Eſt Chriſti veſtis ſanguine aſperſa. 844. num. 3. & ſeq. Splendor eius, & excellentia in cœleſti patria. 883. num. 2.

CHRISTI CORPVS.

Chriſtum, verum non habuiſſe corpus qui putauerint. 264. num. 2. Inter efformationem corporis Chriſti, & Adami latiſſimum diſcrimen. 708. num. 7.

CHRISTI PVLCHRITVDO.

Chriſtus pulcher ſicut lilium candidum, & aureum. 86. num. 5. Tota eius pulchritudo ex diuinitate. 100. num. 1. Pulchritudo Chriſti, in cruce fortitudo. 258. num. 2. Ea tanquam gladio ſubiecit orbem. 676. num. 3.

CHRISTI FACIES.

Pulcherrima ex diuinitate. 100. num. 1. Splendor eius in extremo iudicio quantus. ibid. & ſeq. Propitium reddit Patrem. 506. num. 3. Coruſcabat in ea diuinitatis radius. 587. num. 3

CHRISTI OCVLI,
labia, & os.

Oculi Chriſti electos illuſtrant, reprobos terrent. 82. num. 1. Cur in labiis potiùs, quàm in Chriſti facie *gratia* dicatur diffuſa. 601. num. 8. Ex Chriſti ore, vt ex fonte omnes gratiæ dimanabant. ibid. num. 8.

CHRISTI PECTVS,
manus, & pedes.

Pectus Chriſti cœleſte ærarium. 18. num. 2. Manus eius cœleſtium gratiarum Hyacintis plenæ. 449. num. 1. Pedes eius cur inſtar columnarum ignis. 454. num. 1. & ſeq. Pes dexter miſericordiam, ſiniſter iuſtitiam ſignificat. ibid.

CHRISTI ANIMÆ DOTES,
Scientia, Gratia, & Prouidentia.

Chriſti ſcientia in conceptionis momento perfectiſſima. 8. num. 3. Nullam recepit ſucceſſu temporis acceſſionem. 9. num. 5. & 660. num. 5. Chriſto non ad menſuram data gratia. 377. num. 5. Cur in labiis eius potiùs, quàm in facie gratia dicatur diffuſa. 601. num. 8. Chriſti prouidentia in Eccleſiam. 8. num. 2. Mundi, & Eccleſiæ moles eiuſdem Chriſti prouidentia ſuſtentatur. 457. num. 1. & ſeq.

CHRI-

CHRISTI SANCTITAS.

Vitæ Chriſti puritas,& ſanctitas. 80.num. 1. & ſeq.& 505. num. 1. & ſeq. Eadem incomprehenſibilis.81.n.2. Eius ſanctitatis comparatione etiam pulchræ animæ deformes.517.num.2. Omnem efflabat ſanctitatem Chriſtus.694.num.7.

PRIMVS CHRISTI ADVENTVS.

Fidei myſteria enucleatè tradidit. 462.num. 4. Amorem in ipſum Chriſtum quantùm conciliet. 497.num. 3. Summa votorum Dauid. 634. num. 1. Eundem quantùm deſiderauerit ſponſa. ibid. Fœcunditas bonorum ſpiritualium in eo quanta.640. num.2. Tempus præcipuum requirendi Dominum. 673. num. 9. Orbem diuinæ cognitionis lumine impleuit. 722.num.2. Scripturarum ſcientiam aperuit. 729.nu. 1. Meditatio Aduentus Chriſti in carne ad omnem ſanctitatem addit ſtimulos. 726.num.4

CHRISTI NATIVITAS.

Natum Chriſtum more hominum cæterorum aſſeruit impius Cherintus.2. num. 4. Quo die natus fuerit.59. num. 3. Prodiit ex virgine inſtar fulminis. 615. num. 1. Inſtar roris ex aurora.639.num. 5. Tanquam puriſſimæ lampadis accenſio. 722. num.3. Ortus hic ſimilis ortui à Patre. ibid. Fuit totius mundi riſus, & lætitia. 640. num.2. In eo non vna tantùm, ſed multæ pulchritudines. 698. Per *lapidis exciſionem*, cur ſignificetur. 731. num. 3. Chriſti naſcentis humilitas. 689. num.9.

NOMEN IESVS.

Eſt nomen nouum. 173. num. 5. Nemini præterquam Chriſto fuit impoſitum. ibid. Meruit illud per paſſionem. ibid. & 186.num. 7. Eſt nomen Tetragrammaton. 580. num.5. Confutantur tres errores circa illud. ibid. num. 7. & ſeq. Eſt compendium *nominis ineffabilis*. 582. num. 8. Huius nominis impoſitio ad B. Virginem pertinebat. 654. nu.6. Elegans huius nominis periphraſis. 682. nu. 4. Eſt nomen magnum. ibid. Græcè ſcriptum quem efficiat numerum. 751. num.5. Cur Chriſtus communiter non *Emmanuel*,ſed *Ieſus* fuerit appellatus.656. num. 7.

CHRISTI BAPTISMVS.

Quonam die in Iordane baptizatus fuerit Chriſtus. 59.num.3.

CHRISTI VIRTVTES, CHARITAS.

Charitas Chriſti aurea zona. 77. num.2. Eſt arctiſſima erga fideles. ibid. Eccleſiam charitate ſua ad ſui amorem pertraxit Chriſtus. ibid. num. 2. Quos ardores in Chriſto excitarit aduerſum homines. 85. nu.3.& 506. num. 2. Supereminet omni ſcientiæ.

CHRISTI MISERICORDIA,& IVSTITIA.

Chriſti miſericordia pes eius dexter. 455 nu. 2. Iuſtitia pes eius ſiniſter. ibid. Eiuſdem æquitas,& iuſtitia in gubernando,& iudicando. 187. num.3.

CHRISTI OBEDIENTIA.

Quà homo ſummam præſtitit Patri. 132. num. 2. Qua alacritate eiuſdem adimpleuerit mandatum. 718.nu.6

CHRISTI HVMILITAS.

Teſtimonium perhibuit de æterno Patre. 243.num. 4. Vt eam ab ipſo diſceremus, cur nos monuerit Chriſtus. 54. num. 3. Quàm ſe humiliauerit. 143. num. 3. Fuit humilis voluntate,non iudicio.628.num. 5. Humilitas fuit regalis Chriſti purpura. 428.num.2.

CHRISTI MANSVETVDO.

Admirabilem exhibuit in Paſſione.262. n.3. Per eam principatum obtinuit Chriſtus. 262.nu.4. Ad ſubditorum amorem conciliandum quantum momentum habuerit. 636.nu.4. Chriſti manſuetudo,& lenitas,fortitudo maxima. 676.num.3

CHRISTI PATIENTIA.

Patientia Chriſti in contumeliis ferendis. 143.num.3. Fuit prodigioſa. 566.nu.5. Huius patientiæ fructus. 144.nu.3.

CHRISTI EXEMPLVM, ET PRÆDICATIO.

Exemplum Chriſti in perferendo vrget nos. 142. num. 1. & 143. num. 3. Chriſti exempla nemo perfectè poteſt imitari. 437. num. 8. Chriſti exemplo virtutes omnes mellitiſſimæ effectæ. 693. num. 6. Chriſti prædicatio quid teſtaretur. 16. num. 4. Æternis fructibus terram fœcundauit. 632.num.6

CHRISTI AMOR IN NOS.

Duplex Chriſti amor aduerſus homines. 34. num. 1. & 35. num. 2. Eiuſdem amoris vis. ibid. num. 3. & ſeq. Amore ſuo omnes omninò complectitur. 68. num. 2. Suauitas amoris Chriſti in Eccleſiam. 73. num.1. Eiuſdem in fideles ardor. 77. nu. 2. & 255.num. 9. In fine maiora præbuit Chriſtus amoris argumenta. 85.num. 2. Amoris ſagittas emittebat. 226. num. 4. Omnia Chriſti opera operatus eſt amor. 681.num.3.

CHRISTI OPERA.

Humanitatem, & diuinitatem præ ſe ferebant. 84. num. 1. & 349.num.2. Omnia propter charitatem, aurea. 104. num. 3. Ad eorum imitationem aſpirare debemus. ibidem.

CHRISTI PASSIO.

Per paſſionem obtinuit Chriſtus principatum, & Eccleſiæ regnum. 31 num. 1. & ſeq. 697. num. 6. Multa corpora ſanctorum apud Matth. quando ſurrexerint. 29. num. 2. & ſeq. Cur *exceſſus* appelletur. 35.num. 3. In ea cur ſol obſcuratus. 60. num. 3. Eius virtus pertingit ad infimos quoſque fideles. 80. num. 1. Eſt aſcenſus purpureus ferculi Salomonis. 104. num. 3. Meditatio paſſionis Chriſti, vnguentum poſt ſe trahens. 143. num. 3. Arma & fortitudo fidelium. ibid. Memoria eiuſdem inſtar collyrij illuminat intellectum. 217. num. 4. Eſt inſtar vittæ coccineæ ad cohibenda peccata. 600. num. 5. Ea Eccleſiæ regnum ſtabilitum. 223. num.1. Patefactus ad cœlum aditus. ibid. & 228. num. 4. Poſt eam, Chriſto omne curuatur genu. 266. num. 1. Contigit anno 18. Imperij Tiberij. 280. num. 5. Chriſti lætitia in paſſione. 383. num. 4. & 561. num. 5. & 693. num.7. Fuit veluti meſſis, & fructuum collectio. 383.num.4. Chriſtus in paſſione martyrum dux. 516.num. 4. Paſſus eſt cum ſummo deſiderio, & lætitia. 591.num. 5. & 693. num. 7. Paſſionis opprobria illi pro cibo, tormenta pro potu. ibid. num. 6. Chriſtus in paſſione fauus mellis ſuauiſſimus. ibid. num. 6. Ex ea exardeſcit amor in Deum. ibid. nu. 7. Eadem quam oblectaretur Sponſa. ibid. num. 7. Adumbrata in iugi ſacrificio duorum agnorum. 700. num. 5. Reuelata fuit Abrahamo, dum arietem immolaret pro Iſaac. 678. num. 6. & ſeq. & 791. num.8. Chriſtus in paſſione arboris radiei ſimilis. 712. num.6.

CHRISTI SPINEA CORONA.

Per ſpineam coronam ſuſcepit Chriſtus diadema charitatis. 649.num 3

CHRISTVS IN CRVCE.

Arx eum latibulis. 45. num. 4. Clypeus Chriſtianorum. 143 num.3. Turris fortitudinis. ibid. & ſeq. Signum militare. ibid. Pelicanus 250. num. 3. Liber apertus, & explicatus. 254. nu. 6. & 256. num. 10. & ſeq. Ad illum vel tacentem reſpiciendo diſcimus. 255. num. 9. Ibi fortitudinem ſuam præcipuè exercuit. 265. num 3. Terruit gentes non terrore, ſed amore. 461. num. 3. & ſeq. In ea ſummum fuit miraculum. 566. nu. 5 Ibi potiſſimum *Dominus gloriæ*. 680. num. 2. In ea ſalutis exhalauit odorem. 691. num. 4. In eadem flos fuit regius. 692. num. 4. Non ex imbecillitate actus in eam. 716. num. 2. & 717. num. 4. Ibi etiam pulcher credentibus in eum. 720.num.8.

CHRISTI SANGVIS, & VVLNERA.

Ex Chriſti latere effuſus, quid ſignificauerit. 36. num. 6. Eius vis ad delenda peccata. ibid.num.7. & ſeq. Vulnera Chriſti foramina petræ, in quibus abſcondi poſſint peccatores. 45. num. 4. Eorum ſigna cur Chriſtus reſeruauerit. ibid. num. 5. Demonſtrabit ea in Iudicio. ibid. Sunt ſalutis fontes. 415. num.4

VVLNVS LATERIS.

Eſt vitæ oſtium. 36. num. 6. Ex eo Eccleſia profecta, & Sacramenta. ibid. num.6. Cur non punctum tantùm, ſed apertum fuerit. 44 num 3. Figuratum per oſtium arcæ Noë. ibid. Per feneſtram item in ſuperiori arcæ parte factam. ibid. Per illud nobis Dei viſcera patuerunt. ibid. Vniuerſam Eccleſiam radiauit. ibid. Fuit adumbratum per oſtium lateris templi Salomonis. ibid. Omnium hominum eſt capax. ibid.num. 4. Apertum non à Longino. ibid. num.5. Puteus eſt omnium gratiarum. 732.num.4

CHRISTI MORS.

Morte gloriam corporis ſui meruit. 55. n.4. & 85. num. 2. Morti ipſi, & diabolo fuit terrifica.250.num.4. Ex ea innumera ſpiritualis ſoboles pullulauit. 713. num. 1. Sponte obediens Chriſtus oppetijt mortem.718.num.5. Accedere verentem inclinato vocauit capite. ibid. num. 4. In ea quantum facinus commiſerint Iudæi. 867.num.4.

CHRISTI SEPVLCHRVM.

Vtero virgineo comparatur. 28.num.1.

CHRISTI RESVRRECTIO.

Chriſtum adhuc non reſurrexiſſe aſſeruit impius Cherintus. 2.num.4. Chriſtus reſurgens iterum genitus dicitur. 28.num.1. Item non ſimpliciter homo, id eſt, paſſibilis, ſed homini ſimilis. 67. num. 1. Reſurrectionis Chriſti gloria, fructus crucis. 137. num. 4. & 315. num. 3. Per reſurrectionem monumentum ſuæ victoriæ erexit. 205. num. 4. Cur in reſurrectione leo, & Pelicanus.249. num. 2. & ſeq. Refloruit per eam Chriſtus. 260.num. 7. & 692.num. 5. Inimicos ſuos perterrefecit.462.num. 3. Reſurrectio, & Aſcenſio cur dicantur *poſteriores gloriæ*. 560. num.4. Tempus reſurrectionis Chriſti, ver cæleſte.692. num. 5. Reſurrexerunt cum eo multi. ibid.

CHRISTI VICTORIA, & TRIVMPHVS.

Palmam de hoſtibus tulit.8. num.2. Triumphus Chriſti de Dæmone, quàm glorioſus.257.num. 2. Sceptrum eiuſdem ſuperauit. 535. num 6. Spirituales hoſtes expugnat.549.num. 6. Dæmonem non per fraudem, ſed aperto Marte deiecit. 610. num. 2. Superatos Dæmones in exemplum oſtentauit in triumpho.620.num.3.

CHRISTI POTESTAS.

Poteſtas iuriſdictionis, & regia ſignificatur per clauem. 31. num. 1. & 197. num.3. Habet poteſtatem in corpus, & animam. 156.num.1. Omnia ei ſunt ſubiecta. 197. num. 3. Chriſti poteſtas in adminiſtranda Eccleſia. 264. num. 1. & 349. num. 1. Poteſtas Chriſti, regalis, & Pontificia.507. num. 4. Iudicandi poteſtatem cur Dauid à Deo petierit, vt daret Filio. 634. num.2.

CHRISTI REGNVM, & IMPERIVM.

Cur ſimile Vnicornis cornu. 264. num. 1. Blandum eſt, & clementia plenum. 635. num.3. Reliqua orbis imperia diſſipauit. 730.num. 2. Non temporale, ſed ſpirituale.675. num. 1. Stabile, & ſempiternum. 679 num. 5. Abſconditum Iudæis. ibid. num.6. Vide verbum *Meſſias*.

CHRISTI ASCENSIO.

Aſcendens in cœlum detulit ſecum aliquos in corporibus glorioſis 30.num.4. Nubes aſcenſionis Chriſti ſella regalis. 42. nu.3. Aſcenſionis gloria, ex cruce. 137. num. 4. Per Chriſti aſcenſionem patuit ſanctis aditus in cœlum. 228. num. 3. Poſterior gloria cur dicatur à Paulo. 560. num. 4. Chriſtus in Aſcenſione Aquila. 647. n.4.

CHRISTI AD IVDICIVM ADVENTVS.

Aduentus Domini ad iudicium terribilis. 40.num.1.& ſeq. Cur in nube 41.num.-. Chriſtum ad iudicium venientem omnes mortales corporeis oculis videbunt. 43. num. 1. Vox eius terrifica. 91. num. 1. Splendor quantus. 99. num.1.& ſeq.

CHRYSOLITVS.

Auri ſpeciem præfert.841.num.4. Eſt ſepti-

mum fundamentum cœleſtis Hieruſalem. ibid. Repræſentat Matthæum Apoſtolum. ibid.

CHRYSOPRASVS.

Viridis eſt gemma, decimum fundamentum cœleſtis Hieruſalem. 880. num. 5. Exprimit Iudam Thadæum. ibid.

CIRCVNSPECTIO.

Quanta opus ſit ad tentationum pericula vitanda. 242. num. 9

CITHARA, ET CITHARIZARE.

Citharam frangit, qui tribulationibus deficit. 113. n. 3. Qui patitur, citharizat. ibid.

CLARITAS.

Quanta ſit corporum glorioſorum. 100. n. 2

CLAVIS.

Inſigne eſt iuriſdictionis. 31. n. 1. & 105. n. 1. & ſeq. Per clauem Dauid quid ſignificetur. 196. n. 1. & ſeq. Data Lucifero ſignificat *permiſſionem*. 410. num. 1

CLEMENS ALEXANDRINVS.

Opera eius per Arianos corrupta. 397. n. 3

CLYPEVS.

Non abijciendus, donec omnes animæ hoſtes profligentur. 134. n. 3. Super vrbem Hai eleuatus Chriſtum in cruce expreſſit. 143. n. 3

COECITAS.

Iudaicæ cæcitatis radix, quænam fuerit. 83. num. 3

COGITATIONES.

Antiquæ cogitationes apud Eſaiam, quæ fuerint. 34. nu. 1. Vel minimæ numerantur à Deo, vt remunerentur. 81. n. 1. Continuò in corde ſuccreſcunt. ibid. Superuacaneæ ſunt in nobis inſtar capillorum. ibid. Ex praua cogitatione oritur conſenſus, vt ex colubro baſiliſcus. 420. nu. 2. Sanctæ vincunt, ac vinciunt Deum. 428. n. 2. Ex prauis fœcunda peccatorum ſeges ſperanda. 441. n. 5. Ad petram Chriſtum allidendæ. 534. num. 3. Earundem initia amputanda. ibid. n. 4. Sunt animalia reptilia. 734. nu. 1. Omnes Deus examinat. 477. n. 7. Terrenæ deponendæ. 522. num. 3. Hominem defendunt, & accuſant ante Deum. 555. n. 2

COGNITIO, ET COGNOSCERE.

Cognitio de Deo noſtram arguit deformitatem. 102. num. 1. & ſeq. *Cognoſcere* idem ſæpe eſt, quod *approbare*. 181. n. 1. & ſeq.

COLLOQVIVM.

Colloquia Dei diuini amoris fulgura emittunt. 43. num. 5

COLLYRIVM.

Præſentiſſimum eſt ophthalmiæ medicamentum. 216. num. 1. Quid ſignificet in Apocalypſi. ibid. n. 1. 2. & 3

COLVMBA.

Eſt Spiritus ſancti ſymbolum. 82. n. 2

COLVMNÆ.

Deſcribuntur illæ à Salomone ante veſtibulum templi collocatæ. 205. nu. 1. & ſeq. Quid repræſentarent. 206. num. 3. Earum nomina. ibid.

COMMINATIO.

Comminationibus mortales perterrefacit Deus. 99. num. 3. In bonum noſtrum eas conuertit. 231. nu. 5. Earum vis ad conuertendos peccatores. ibid. n. 7

CONCIPERE.

Verbum *Concipiendi* cur vſui pauerit in ſua legatione Gabriel. 658. n. 3

CONCORDIA.

Concordia vtriuſque Teſtamenti. 241. n. 8. & 506. num. 3. Beatorum concordia auget gloriæ pulchritudinem. 367. n. 2

CONFESSIO SACRAMENTALIS.

Eſt perfectionis fundamentum. 364. num. 6. Amiſſa peccatorum confeſſione, in re, aut voto, non eſt locus miſericordiæ. 415. n. 4.

Deſignatur per *mare vitreum*. 235. num. 3. Eius diuitiæ. ibid. num. 4

CONSCIENTIA.

Conſcientiæ iucunditas, cœleſte pabulum. 217. Teſtis eſt boni, & mali. 555. n. 2

CONSECRATIO.

In Eccleſia eſt vera Sacerdotum conſecratio, contra Lutherum. 37. num. 1

CONSENSVS.

Conſenſum noſtrum ad opera ſalutis pulſatio diuina ſemper præcedit. 218. num. 2

CONSERVATIONIS BENEFICIVM.

Ob conſeruationis beneficium Deo habendæ gratiæ. 245. n. 3

CONSILIVM.

Balaam turpe conſilium. 158. nu. 1

CONSOLATIO.

Conſolationibus priuari, aliquando perfectionis

fectionis eſt ſignum. 79 n. 4

CONSTANTINVS MAGNVS.

Creatur Imperator in Britannia 313. nu. 1. Acta eius, & mors 314. nu. 1. & 2. & ſeq. Expreſſit eum Angelus habens Dei ſignum. 351. n. 3. Trophæum crucis ei apparet in cœlo. 352. n. 2. Et dormienti Chriſtus cum cruce. ibid. Eiuſdem in eandem religio, & affectus. ibid. n. 2. & ſeq. & 354. n. 5. & ſeq. Primas nominis Chriſti literas geſtat in galea. ibid. Eccleſiæ felicitas, & propagatio ſub eodem. 357. nu. 1. & ſeq. Eius edicta pro Chriſtianis. ibid. Pro inſtaurandis templis. ibid. n. 3

CONTEMPLATIO.

Contemplationi aptior ſolitudo. 57. num. 2. & ſeq. Eius vis, & effectus. ibid. num. 2. Non ſemper contemplationi, interdum actioni inſiſtendum. 60. nu. 1. Eſt fructus *actionis*. 61. nu. 2. Contemplatio per *oculos*, actio per *pedes* ſignificatur. 89. num. 11. Vtrique Spiritus ſanctus communicatur. ibid. Qui Deum contemplatur, ſeipſum magis humiliat. 102. n. 1. & ſeq. Contemplationis dulcedo, manna abſconditum. 162. n. 1. Contemplationis quies ſignificatur per ſilentium. 373. n. 3. Non poteſt hic eſſe perfecta. ibid. Contemplatio, & actio, duæ alæ. 559. n. 4. Contemplatio luctæ comparatur. ibid.

CONTENTIO.

Contentio inter Apoſtolos, *quis eorum videretur eſſe maior*, vnde orta. 68. n. 2

CONTINENTES.

Omnes tanquam viri habendi. 177. n. 2
Eos odit Dæmon. ibid.

CONVERSIO.

Fidelium conuerſio, Pauli gloria. 194. n. 4. Corona Chriſti. 316. Animarum conuerſio maxima prædicatoris retributio. ibid. Velox Gentium conuerſio ad Chriſtum. 941. n. 3

COR.

Geminæ ei adiacent aures. 132. n. 2. Corda bonorum, thronus Dei; malorum, Satanæ. 157. n. 3. In corde ſpirituales manus. 184. n. 3. Ad cordis oſtium quo pacto ſtet, & pulſet Chriſtus. 218. n. 1 & ſeq. Corda Sanctorum, phialæ aureæ. 267. n. 2. Cor pœnitentis, altare holocauſti. 380. num. 2. Cor iuſti, aurea craticula. 383. n. 3

CORNV.

Pro quibus vſurpetur in ſacris. 264. n. 1. Cornu Vnicornis cur ſimile regnum Chriſti. ibid. Quænam ſint Draconis cornua decem 533. n. 1. & ſeq.

CORONA.

Quò propior corona, eò acriùs dimicandum. 153. num. 1. Beatitudinis corona datur legitimè certantibus ibid. num. 1. Duodecim gaudiorũ inſignitur gemmis. 154. num. 3. Quomodo amitti, vel non amitti poſſit. 202. nu. 4. & ſeq. Regalis & Pontificia Deo ſubiicienda 246. num. 5. & ſeq. & 247. nu. 7. & ſeq. Regni eſt ſymbolum. 421. n. 1

CORPVS.

Claritas corporum glorioſorum, quanta. 100. n. 2. & 163. n. 2. Corporis membra, & potentiæ mortificatione attemperanda. 789 num. 3. Cuiuſque Sanctæ animæ equus eſt corpus. 844. n. 4

CORRECTIO, ET CORREPTIO.

Correctionem negligentes, ſeuerè tractandi. 114. nu. 2. Correptio eſt amara 115. n. 3. Eius fructus dulciſſimus. ibid. & 469. n. 3. Eiuſdem ſymbolum eſt virga. 33. n. 1

CREATIO, ET CREATVRA.

Ob creationis beneficium Deo agendæ gratiæ. 245. n. 2. Creaturæ à Deo emanantes, ad eundem vt ad finem regrediuntur. 50. num. 3

CRINES.

Adumbrant cogitationes. 427. n. 1. & ſeq. Eorum compoſitio libidinoſum indicat animum. 428. num. 3. De B. Virginis cæſarie: vide verbum *Mariæ cæſaries*, & vide verbum *Capilli*.

CROCVS.

Eſt charitatis ſymbolum. 325. n. 4. Cur ei comparentur Martyres. ibid.

CRVX.

Obtinuit per eam principatum Chriſtus 31. num. 1. & ſeq. Clauis eſt paradiſi. ibid. Crucẽ ligneam diuiſam, diuinitùs reformandam, vt iudicij tempore appareat, exiſtimat Thomas VValdenſis. 45. num. 5. Nonuiſi per eam habetur benedictio.

& regnum cœleſte. 55. num. 4. Eſt lignum vitæ, fructus eius Chriſtus. 132. num. 2. & 136. num. 4. Palma item. ibid. num. 6. Ex ea orta gloria nominis Chriſti. 137. num. 5. Crucis brachia alæ, ſeu pennæ. 186. num. 7. Eſt clauis Dauid. 198. num. 5. Miracula eius. 353. num. 3. & ſeq. Eſt ſignaculum fidelium. 359. num. 3. Altare holocauſti. 377. num. 5. & 379. num. 1. Dæmonis vires contriuit. ibid. n. 1. Fuit Meſſiæ principatus. 680. num. 2. Eam maximè formidabit Antichriſtus. 747. num. 4. Vide verbum *Conſtaminus Magnus.*

CVBITVS.

Duplex fuit apud Hebræos, legalis, & vulgaris. 474. num. 1. Quantùm differrent. ibid. & ſeq.

CVRÆ.

Rerum temporalium curæ, ſpinæ. 673. nu. 8.

CVRRVS.

Currum Dei ex quatuor Angelis conficiunt Cabaliſtæ. 547. num. 2.

D.

DÆMON.

Dei ordinatione, ad probandam Eccleſiam ſoluitur, & recluditur. 105. num. 2. & 106. num. 2. Diuinæ iuſtitiæ eſt adminiſter, & quæſtionarius Domini. 153. num. 1. Quibus nominibus appelletur in ſacro eloquio. 157. num. 4. Vexando corpus, ſæpe affert ſalutem animæ. 161. num. 5. Quos tentat, armat contra ſe. ibid. Malleus eſt à Chriſto contritus. 171. num. 2. Conteritur à Sanctis. ibid. Odit continentes, amat luxui deditos. 177. num. 2. Exenterauit illum in cruce Chriſtus. 217. num. 3. Dęmones oſtentauit Chriſtus in triumpho. 238. num. 2. In Hæreticis equitat Dæmon. 337. num. 1. & ſeq. In manu eius ſtatera doloſa. 338. num. 2. Ob ſuperbiam dicitur *mons magnus.* 392. num. r. Propter inuidiam *ardens.* ibid. Prauæ ſuggeſtionis afflatu inflammat iniquos. 417. num. 3. Actiones bonas in principio, & fine corrumpit. 439. num. 2. & ſeq. Morientibus maximè inſidiatur. ibid. num. 3. *Vectis ferreus* cur appelletur. 451. num. 2. Peccatores affectibus ſuis verberat. 536. num. 7. Pro ſtipendio ſoluit eis mortem. ibid. Contra ſingula præcepta, peculiaria adhibet tentamenta. ibid. *Accuſator fratrum* cur dicatur. 554. num. 1. & 555. num. 2. & 3. Odium eius in prædeſtinatos. 556. num. 1. Cum eo omne inimicitiæ genus ſuſcipiendum. 619. num. 1. Simul cum peccatis ſubmergitur in Baptiſmo. 808. nu. 2. Dæmones deſignantur per aërem. 824. num. 9. Super eos *ſeptima effuſa phiala.* ibid. Ligatur à Chriſto, ab eius morte, vſque ad Antichriſti aduentum, & cur. 852 num. 2. & 853. num. 2. & 853. nu. 5. & 854. num. 1. Illis tantùm poteſt nocere, qui ad ipſum accedunt. 852. num. 2. Vide verbum *Satan.*

DAMASCVS.

Syriæ metropolis eſt, & Gentiles adumbrat. 676. num. 2

DAMNATIO ÆTERNA.

Dicitur mors ſecunda. 155. num. 4

DAN.

In connumerandis tribubus Iſraël, tribum *Dan* cur prætermiſerit Ioannes. 753. num. 2

DATAN.

Simul cum Abiron ad inferos viuus non peruenit. 864. num. 19

DAVID.

Quomodo redemptus dicatur de gladio Goliath. 27. num. 2. Reſurrexit cum Chriſto ad vitam immortalem. 30. nu. 4. & ſeq. Fuit populo chariſſimus propter manſuetudinem. 54. num. 3. *Spiritum ſanctum* cur ter à Deo poſtulauerit. 88. num. 8. Præ cæteris Prophetis Chriſti myſteria ad viuum expreſſit. 196. num. 3. Fuit inſtar omnium Prophetarum. ibid. num. 1. Quantùm curaret, ne ſibi ſubditorum merita per obliuionem exciderent. 865 num. 1. Iniquitatem ſuam à quo libro deleri poſtularet. ibid.

DECOR.

Libidinis eſt inuitator. 781. num. 9

DELICIÆ.

Deliciis dediti fœminæ cenſendi, non viri. 541. num. 2

DENTES.

Sumuntur pro concionatoribus, & religioſis viris

viris. 423.num.1.& ſeq.

DESIDERIVM.

Chriſti deſiderium patiendi pro hominbus, fortiſſimum. 85. num. 2. Eſt animarum clamor. 334.num.3

DESTRVCTIO.

Significari ſolet in ſacris literis per *vas fiſtile.* 187. num.4

DETRACTIO, ET DETRACTOR.

A Dæmone ortum habuit detractio. 420. n. 3. Quàm ſit fugienda. 558.n.3. Omne viride depaſcit detractor, & abſumit. 425. num. Humanis veſcitur carnibus. ibid. Eius malitia multiplex. ibid. Voracitas inſtar corui. ibid. n. 2. Lingua eius tenuiſſima, triſulca, vibrans, perlonga. 426. num. 3. Maximè illum execratur Deus. ibid. & ſeq. Dæmonis eſt domicilium. ibid.nu.3

DEVS.

Eius natura incomprehenſibilis. 42. num. 4. Amantibus ſe ſubtrahit, vt ad ſuperna alliciat. ibid. Symbolis protectionis cur gaudeat. 43. n. 4. Principium eſt omnem numerum continens. 50. n. 3. De eo non propriè dicitur *Fuit*, aut *Erit*. 52. nu. 4. Maximè tamen ei conueniunt *Erat*, & *Eſt*. ibid. num. 5. Cur aliquando vt ſenex, aliquando vt iuuenis repræſentetur in ſacris. 79.n.1. Eſt natura iuſtus. 80.nu. 7. Duplices ei tribuuntur oculi. 82.n.2. Miſericordiæ oculis reſpicit probos, comminationis reprobos. ibid. & ſeq. Munificus eſt in largiendo parcus in puniendo. 94.nu. 4. Supplicia ferè ſemper loquitur, beneficia confert. 98.n. 2. Eius in operando, & benefaciendo celeritas. 98.n.2. In expectandis peccatoribus longanimitas. 117. Neminem deſerit, niſi qui priùs eum deſerit. 122.n.6. Punit coactus. 224. n.4. In proſperis, & aduerſis à nobis prædicandus 245.n. 12. Regnis præſidet, & Imperiis. 317.n.2. In puniendis ſceleribus cur vtatur ſtatera, funiculo, & menſura. 327.n.1.& 329.n.2. Ea ſemper punit citra condignum. ibid. In beneſaciendo, & miſerendo quàm ſit largus, & ſine menſura. 330.n. 3. & ſeq. Ad nobis opitulandum celerrimus. 348. n. 5. Eius natura ſuperat omnis intellectus aciem. ibid.n.5. & 416. num. 2. Præmonet nos ante punitionem, quia non vult punire. 404. num. 3. & ſeq. In puniendo, & remunerando eſt iuſtiſſimus. 476. n. 4. ibid. n. 5. Et largiùs, quàm mundo offerendum. 475. num. 2. & ſeq. Quòd plures Dæmoni, quàm ſibi ſeruiant, conqueritur. 476. n. 4. Ad eum vt mundi Principem pertinet homines iudicare. 476. n. 6. Deum in corpore mortali nemo vidit præter Chriſtum. 484. nu. 2. Præ illo Abraham, & Iacob *Patris* nomen haud merentur. 515. nu. 3. Quàm ſit ad benefaciendum propenſus. 524. n.6. Quis immenſitas, & magnitudo. 574. n. 2. Diligi à nobis quantùm exoptet. 681.nu.3. Miſeretur plus, quàm iraſcitur. 811. n. 5. In puniendo eſt æquiſſimus. 812. num. 1. Tum dicitur æquitare, quando regna ad ſui traducit cognitionem. 823. nu.8. Ipſe ſibi templum eſt. 881.n.2

DEXTRA, ET DEXTRVM.

Accipitur aliquando pro fortitudine. 31.n.3. Attribuitur Deo in ſignum potentiæ, & beneficentiæ. 94.n.4. Dextrum vniuſcuiuſque, id eſt, vnde principium motionis emergit. 455.n.3

DIADEMA.

Quænam ſint Draconis *diademata ſeptem.* 633.num. 1.& ſeq.

DIANA.

Dianæ templum 220. annis à tota Aſia eſt ædificatum. 108.

DIES.

Quot præſcripſerit Ionas ad pœnitentiam Niniuitis. 44. num. 2. Qua lux creata eſt, primùm *dies Solis*, poſteà *Dominica* fuit appellata. 59.n.2. Septima, cur ab omni opere ceſſauerit Deus. ibid. *Plenus dierum* quis dicatur. 193.n.1. *Diem Chriſti* quando viderit Abraham. 701. num. 6. Computarine debeant pro annis dies illi, qui excurrent ab Antichriſti morte vſque ad diem iudicij. 767.n.2

DIES DOMINICA.

Triplici nomine fuit dicta, & cur. 59.num.1. Eiuſdem diei antiquitas. ibid.n.2 Prærogatiua. ibid. n. 3. & ſeq. Præferenda Sabbato Iudaico, quando oſtenſum. ibid. Eius obſeruationem acceptam à Chriſto

inſtituerunt Apoſtoli. 60.n.4

DILECTIO.

Maior Dei in nos, quam noſtra in Deum. 348. nu. 5. Vide verbum, *Chriſti charitas*, & *Chriſti amor.*

DISCIPVLI.

Septuaginta Chriſti diſcipuli in ſeptuaginta palmis fuerunt ſignificati. 523.n.3

DIVITES, ET DIVITIÆ.

Bona ſpiritualia, veræ diuitiæ. 145. n. 1. & ſeq. Non ſunt tales, quæ hinc auferri non poſſunt.147 nu. 2. & 3. Suas ſecum tulit Helias.ibid.Laſciuire faciunt diuitiæ.318. n.4.Diuitibus præcipuè opus eſt humilitate.ibid. Diuitiarum curæ ſpinæ. 673 n.9

DOCTORES.

Deſignantur per *menſas* apud Ezechielem. 62.n.4.Quatuor primos Eccleſiæ expreſſerunt quatuor myſtica illa animalia.239. n. 3. Significantur per arcum. 321. n. 4. Praui,inſtar arcus doloſi. ibid. Sacri Sirenes ſunt ſuauiſſimæ. 672.n.7

DOCTRINA.

Sacra, nubes,& pluuia, & ros.43.n. 5.& 90. n. 1. Eiuſdem candor, & dulcedo. 74. n. 3. Doctrinæ Chriſti puritas. 90. num. 1. Commendat carnis macerationem. ibid. Præſeruat à corruptione vitiorum. ibid. Apoſtolorum doctrina de cœleſti vena procedebat. 414. n. 3. Superauit mundanam eloquentiam. ibid. Vide verbum *Euangelium.*

DONA SPIRITVS SANCTI.

Sunt oculi Chriſti. 82. n. 1. Ex illis promanat puritas. 73.n.2

DRACO.

Cur in cœlo apparuerit. 529.n.1. Dæmonem adumbrat. ibid. Perpetuò cum elephantibus bellantur dracones. ibid.n.2

E.

ECCLESIA.

Augeſcit perſecutionibus, eiſdem cur oporteat exerceri.12.n.3.& ſeq.& 66.n.2.Martyrum ſanguine rigatur.12.n.3. Patiendo tyrannos vicit. 13.n. 4. Septem Eccleſiæ, quibus ſcripſit Ioannes, ſunt in Aſia minori. 20.n. 1. Cur ad eas præcipuè ſcribat. ibid. Earum nomine vniuerſæ accipienda. ibid. Gratia ſeptiformis ſpiritus afflatur Eccleſia. 21. n. 2. Per Spiritus ſancti dona Chriſtum apprehendit. ibid. nu. 2. Conſtat ex hominibus, & Angelis. 26. n. 1. Quo die fundata à Chriſto. 31.n.3. Eſt ſtola Chriſti in eius lota ſanguine.37.n.8. Eius pulchritudo ex ſeptem Spiritus ſancti donis. 66. n. 1. Cur per ſeptem candelabra aurea deſignetur.ibid. & ſeq. Eſt inuiſibilis.ibid.Eius lumen Chriſtus.ibid.In S. Triadis fide fundata eſt,& erecta conſiſtit. ibid. Fecit eam Chriſtus glorioſam. 71.n.2. Eſt eiuſdem Chriſti veſtimentum. 76. num.1. Charitate eam ad ſui amorem pertraxit Chriſtus. 77. n. 2. Amore ipſam adminiſtrat.78.n.5. Cogitationum munditia Chriſto maximè placuit. 80.n.1.Eius pulchritudo tota à Chriſto.86.n.4. Inſtar lunæ creſcit,& decreſcit.100. n. 3. Lumen ſuum à Chriſto mutuatur. ibid. Chriſti veſtigia imitatur.104.n.3. *Choris caſtrorum* ſimilis eſt propter prælia ſpiritualia. 133. nu.2. Pulchra ex Martyribus. 141. nu. 1. Eò venuſtior, quò affligitur magis. ibid. Cur *Palmæ* comparetur.153.n.1. Per Chriſtum in Gentes habet imperium.187.n.1. Eius typus fuit templum Ezechieli oſtenſum.ibid. Præmia ſua,& coronas Deo accepta refert.244.n. 1. Prima eius perſecutio mota à Nerone. 283. n. 9. Secunda à Domitiano.286.nu. 6. Tertia à Traiano. 287. num. 2. Quarta ab Adriano. 290. num. 2. Quinta ab Antonino.292. num. 4.Sexta à Seuero.294. num. 4. Septima à Maximino.298. num. 5. & ſeq. Octaua à Decio. 301.num. 5. & ſeq. Nona à Valeriano. 304.num.4 & ſeq.Decima ab Aureliano.307. num.2. Vndecima omnium luctuoſiſſima à Diocletiano,& Maximiano. 311. num. 5. Coronatur in fidelium conuerſione. 322. num. 5. & 323. num. 1. Habet in pace lilia, in bello roſas. 324. num. 2. Eſt palmarum ciuitas propter Martyres. ibid. num. 3. Martyrum ſanguine cruentam adumbrat Luna ſanguinea. 336. num. 1. Eius felicitas, & propagatio ſub Conſtantino Magno. 357. nu. 4. Euangelium, & Chriſtum haud erubeſcit. 359. nu. 3. In duodecim tribubus fuit ſignificata. 366. num. 8. Propter baptiſ-

baptiſmum appellatur *mare*. 393.nu.1.& ſeq. Fulget doctoribus, vt cœlum ſyderibus. 396. nu. 1. & ſeq. Eius perſecutio ſub Vvandalorum regibus.408.nu.2. & 409. nu. 3. Seruiunt Eccleſiæ, qui eam perſequuntur. 421.nu.3. & ſeq. Inſtar vnicornis expellit Hæreticorum venena. 430. num. 5. Fortitudo eius aduerſus perſecutores.ibid.nu.5.& ſeq.& 458.nu.2.& 511. nu.4. & ſeq. Supra dorſum Chriſti fabricata.457. num. 1. Procellas aduerſus eam excitatas compeſcuit Chriſtus. 458.nu.2. Eam nemo niſi virtute *paſſionis* ingreditur. 506. num. 2. Cur appelletur ſignum magnum.510. num.2. & ſeq. Eius fundatio, & progreſſio prodigioſa. 511.num.3. Vexillum beneuolentiæ Dei erga homines. ibid. Tyrannorum eſt ſcopus. ibid. num. 4. Ab ipſa infantia oppugnata fuit. ibid.num.5.Genere,& conuerſatione tota cœleſtis. 512. nu. 1. & ſeq. Super quatuor mundi imperia fuit euecta.513. nu.3. Cur *mulieris* nomine cenſeatur. 843. num. 1. & ſeq. Ter Deo deſponſata. ibid.num. 2. Amicta ſole cur apparuerit. 317. num. 1. & ſeq. Eſt amicta Chriſto. 518. num. 3. Ab ipſo munitur.519.num.5.& 520.nu.7. Amoris muro cingitur. ibid. Sub pedibus eius cur viſa Luna. 520. num. 1. & ſeq. Conſtantia eius, & robur inuictum, ibid. & ſeq. Temporalia quàm deſpiciat. 521.num.2.& 522.num.3.Eſt mater fidelium.528. num. 2. Cum dolore pariet filios Antichriſti tempore. ibid. & ſeq. Peperit in die Pentecoſtes. ibid. num. 2. Inſtar aquilæ ſuos examinat filios.557.nu.1. Eius fabrica elegantiſſima. 577. num. 9. Illius fœlicitatem Carmelus mons adumbtat. 590. num. 1. Eius appetitum ſolus ſatiat Chriſtus. 690. num. 1. Tota eius pulchritudo ab ipſo, & ab ipſius paſſione.ibid. & ſeq. Vbi ſuperatus fuerit Antichriſtus, ibi Eccleſia rurſus conſurget. 820 num. 2. Eccleſiæ ornamenta,omnia ſunt virtutum,& gratiarum genera. 808. nu. 1. Illi ſeruire magnæ gloriæ loco ducunt reges.846.n.4. & 847. & ſeq. Quam fuerint munifici in eam Luſitaniæ reges. ibid.num.4.& ſeq. Deſiderat Chriſti aduentum ad iudicium. 855. num.8

ECCLESIASTICI.

Præcipuè iudicandi ſunt.477.n.8.Abdomini debitos expreſſit Nabuzardan.826.n.3

EDICTVM.

Edicta Conſtantini pro Chriſtianis.779.n.5. & ſeq. Pro inſtaurãdis item tẽplis.357.n.3

ELECTRVM.

Artificiale ex auro fit, & argento. 85.num.3. Chriſtum cur adumbret. ibid.

ELEEMOSYNA.

Eſt ſacrificium iuſtitiæ. 38. num. 3. Florent, qui faciunt eleemoſynam: qui non faciunt,areſiunt.130. num. 2. Eleemoſynas largiendi ſint ſtudioſi Epiſcopi. 121.nu.4. Eleemoſynã pauperibus tribuebat Chriſtus.ibid. Macedonum liberalitas in largiendis eleemoſynis.146.n.2. Quàm fœneret qui facit eleemoſynas. ibid.

ELEMENTVM.

Peribit nullum,omnia renouabuntur in fine mundi. 870.nu.1.& 2

ELIAS.

De Elia vide verbum Enoch.

ELISÆVS.

Incumbens ſuper puerum mortuum, cuius rei figura. 21.num.2

ELOQVIA.

Eloquia Domini,caſta.79.n.3.In ore,& faucibus ſemper dulcia meditãtibus.469. n.3

EMMANVEL.

Nomen eſt naturæ, non impoſitionis. 656. nu. 7. Cur Chriſtus *Emmanuel* communiter non fuerit appellatus. ibid. Emmanuel Luſitaniæ Rex plurima templa in Luſitanis, in Aſia,& Africa excitauit, locupletauitque. 886.nu.7

ENOCH, ET ELIAS.

De fide eſt adhuc viuere.483. nu. 1. Mortale non glorioſum habent corpus.484. nu.2. Vtatúrne aliquo alimento ad vitam ſuſtentandam.484.n. 3. Vterque eſt in ſtatu merendi.485.nu.4. Negari non poteſt abſque errore eos venturos Antichriſti temporibus.492.num.1. *Duæ oliuæ & duo candelabra* cur appellentur. 494.num.1.& ſeq. Figurati in duobus Seraphim Propitiatorij.495.nu.4. Eorum prædicatio durabit tribus annis cum dimidio. 496.n.1.

Cur

Cur amicti ſaccis prędicare debeant.498. nu. 2. & ſeq. Illuſtriſſima edent miracula Antichriſti tempore.499.nu.1.& ſeq. Interficientur ab eo. 500.nu.1.& ſeq. Poſt tres dies reſurgent, & aſcendent in cœlum.502.nu.1.& ſeq. Elias diuitias ſuas & reliquit,& ſecum tulit. 147. nu. 2. & ſeq. Eius verba vt facula ardentia. 320.n.3

EPHESVS.

Epheſi ſcripſit Euangelium ſuum Ioannes. 3.num.5. Omnium Eccleſiarum minoris Aſiæ, Metropolis. 108. Moratus eſt in ea Paulus Apoſtolus per triennium. ibid.

EPHI.

Capiebat tria ſata. 524. num.5

EPISCOPVS.

Alacritas eius in adminiſtranda Eccleſia qualis eſſe debeat. 78.num. 5. Stellis cur comparentur Epiſcopi, non planetis. 92. num.1. & ſeq. Stabiles ſint in bono. ibid. Quibus virtutibus debeant ſulgere. ibid. Illuminantur à Chriſto.ibid.n. 1. Vt ſpecula imaginem à Chriſto recipientes in ſubditos tranſmittant. ibid. In Chriſti dextera cur apparuerint.ibid.n.2.Vt ædificent, non vt deſtruant, conſtituuntur. ibid. Tuetur eos Chriſtus. ibid. Chriſti poteſtati ſunt ſubiecti.ibid. Largiùs eis ſe communicat Deus.94. nu.4. Paratam eis habet æternam felicitatem.ibid.In Chriſti manibus ſunt inſculpti. ibid. num. 5. Eorum nunquam obliuiſcitur Chriſtus. ibid. Cur *Angeli* appellentur. 110.num.1. & ſeq. Scientia præſtare debent. ibid. Caſtitas eorum,& contemplatio.111.n.3. Promptitudo in munere obeundo. ibid. n.4. Cur omnes, Romano excepto, baculum habeant.ibid.n.1. Quantùm quiſque luceat, intuetur Chriſtus.ibid.n.1.Patientia maximè commendatur in Epiſcopo. 112.n.3. Animarum zelo incendi debent Epiſcopi.114.n.1.Probent ſubditos. 115. n. 2. & ſeq. Eorum etiam cogitationem cognoſcant. ibid. Longanimitas in eis maximè neceſſaria. 117.n.1.Subditorum defectus maturè diſſimulent. ibid. Epiſcopus Epheſus de charitate remiſit, non amiſit. 119 num. 1. Cuiuſnam negligētia arguatur. 119. n. 2. Epiſcopi eſt Euangelium prædicare. 120. nu.3. Quàm ſit eorum propria pauperum cura.121. num. 4. Debent eſſe compaſſionis oſtia.ibid.Largiendi eleemoſynas ſint ſtudioſi. ibidem. Smyrnenſis Epiſcopus licet pauper, coram Deo diues.145.n.1.& ſeq. Pergamenſis reprehenſio. 158.n.1. Ad eius pertinet officium libidinoſos exterminare. 159. n.3.& 160. n. 4. Thyatiræ Epiſcopus laudatur,& reprehenditur. 177.n.1. Sardenſis arguitur hypocriſis. 193.num.1.Opera eius cur vacua. 195.num.7.Laodicenſem lethali peccato implicatum fuiſſe probabilius. 208. num. 5

EQVVS.

Temporalis dignitatis eſt ſymbolum. 317. n 2.*Equus ruf.* Romanum ſignificat Imperium,crudele ſub Nerone. 323. num. 1. *Albus* idem Imperium ſub Caligula. 319.n. 1. *Niger* idem Imperium luctuoſum Iudæis ſub Tito 326. num.1.& ſeq. *Pallidus* idem ſub Domitiano. 330.n. 1. Deſignat item *albus* Apoſtolos. 337. nu. 1. *Rufus* tyrannos. ibid. *Niger* Hæreticos. ibid.n. 1. & ſeq. *Pallidus* Pſeudoprophetas,& hypocritas. 340.nu. 1. & ſeq.

ERAT, ET ERIT.

Deo maximè conueniunt. 52. num.5.

EREMVS.

Eremi laudes,& encomia. 58.n.3

ESAIAS.

Eſaiæ lingua carbone mundata, ſimul & accenſa. 87.n.8

ESAV.

Fratri ſeruiebat, dum fratrem perſequebatur. 422. n.3. & ſeq. Eius in eundem fratrem inuidia. 825.nu. 1

EST.

Cur proprium diuinæ naturæ.51. n. 4. Dicit æternitatem. ibid.

EVANGELIVM.

Ioannis Euangelium ſcriptum poſt Apocalipſim. 3.n.5. Euangelij prædicatio, victima Deo gratiſſima. 120.n. 3. Non eſt deſerenda, licet pauci conuertantur. ibid. Euangelica lex ignea. 214.num.1. Humanam eloquentiam ſuperauit.414.num.3. Eam fruſtra Hæretici conātur inquinare. ibid.num.4. Quatuor Euangelia expreſſerunt

runt circuli aurei arcæ fœderis. 462.nu. 5. Legis veteris oneribus expeditum eſt Euangelium.670.num.4.Eius doctrina in ſpeciem ſimplex, grandis tamen, & grauis.ibid.nu.5. Euangelij prædicatio Gentium ſuperbiam euertit.734 n.1.Euangelij toto orbe prædicatio, ſignum erit aduentus Antichriſti.771.n.3.Multis adhuc gentibus non inſonuit.ibid.Vide verbum *Lex noua*.

EVANGELISTÆ.

Significantur per illa quatuor Ezechielis myſtica animalia. 239.nu.4. Quæ cuique Euangeliſtæ animalis facies tribuatur. ibid. & ſeq. Eorum numerum quænam exprimant in ſacris. ibid. nu.6. Sunt ſcyphi,& ſphærulæ aureæ.241.num.6. Arma contra Hæreticos fabricarunt. ibid. Sunt triumphalis quadriga Chriſti. ibid. nu.7. Thronum Dei aduersùs Hæreticos defendunt. ibid. Eorum perfecta cognitio. ibid. n. 8. & 243. n. 11. Eorum doctrina vna,& eadem. 809.n.4

EVCHARISTIA.

Quanta puritate ad eam ſumendam ſit opus. 37.n.8. Euchariſtiam indignè ſumere, ſacrilega rapina. 132. num. 2. Eſt *ligni vitæ* fructus. 138. n. 1. Splendet in ea diuinæ potentiæ magnitudo. 137.n 4. Probatur Chriſti præſentia in hoc Sacramento. ibid. Confert fortitudinem,inebriat ſpiritualiter. 139.nu.2. Eſt alimentum ſaluberrimum animarum.ibid.num.3.Manna abſconditum. 162.num.1. Chriſtus in ea carbunculus eſt ardens & candidus. 173. n.1.Adumbrata fuit in *deſerti manna*. 165. nu.2. & ſeq. Cur panis Angelorum dicatur.ibid.Solùm communicatur in hac vita.ibid.n.2.Eius multiplicem dulcedinem ſoli ſentiunt iuſti. 166.num.3. Non datur gratia pro quantitate portionis, quæ ſumitur.167.n.4. Tantundem virtutis continent ſingulæ particulæ diuiſæ hoſtiæ, quantum integra. ibid. Ad eam frequenter accedendum.168.num.6.& ſeq. Panis *quotidianus*, & *ſuperſubſtantialis*, cur dicatur. ibid. & ſeq. Margarita eſt, & vnio infiniti pretij. 174. n.22. Conciliat vnionem inter fideles. ibid. Certiſſimus eſt gloriæ arrabo.ibid.Comprehendit omnia legalia ſacrificia 670.num.4. Euchariſtiæ myſterium, & cultus tempore Antichriſti ceſſabit publicè. 764.n.2

EVPHRATES.

Interfluit inter Meſopotamiam, & terram Promiſſionis. 149 nu.2.Cur abſolutè *flumen* appelletur.ibid. Vnus eſt ex quatuor, qui è paradiſo oriuntur. 150.nu.2. Siccabitur extremis mundi temporibus. 819. num.1. Eius ſiccatio Antichriſto, eiúſque ſectatoribus funeſta.ibid.n. 2. Adumbrat mundanam felicitatem. 823.n.7

EXCOMMVNICATVS.

Traditur Satanæ. 161.n.5

EXPERIENTIA.

Significatur per caniciem. 81.n.2

EZECHIEL.

Capillos ſuos abradere, & in ſtatera ponderare quorſum iubeatur. 328.n.1

F

FACIES.

Oſculum faciei, ſignum beneuolentiæ. 34. num.1. Moyſis facies veteris legis typus, noua Chriſti facies.100.n.3. Facies ſuas cur reuelarent Seraphim. 102.n.1. De facie Chriſti,vide verbum *Chriſti facies*.

FEL.

Fel piſcis Callionymi præſentiſſimum remedium contra oculorum albugines.217. num.3

FELICITAS.

Felicitati plures inſidiantur hoſtes.242.n.10. Mundanæ felicitatis varietas & breuitas. 318.nu.3.& ſeq. Eadem diſſenſionum, & bellorum eſt ſeminarium. ibid.n.3

FELIX PRÆSES.

Cur diſputante Paulo fuerit perterritus.787. num.4

FENESTRA.

Ex qua materia conſtaret illa arcæ Noë. 44. num.3.

FERCVLVM.

Salomonis ferculum cœleſtis gloriæ typus. 524.n.2. Eius aſcenſus purpureus martyrij,& tribulationis. ibid.

FESTINARE.

Vſurpatur aliquando pro *confundi*. 56.n.5

FIDELES.

Deum eſſe veracem quomodo teſtentur. 24.n.4. Sunt Chriſti fratres. 28.n.1. Chriſtum pungunt, qui eos perſequuntur. 45. n.6. Cur in ſacris literis tanquam milites armētur. 61.n.3. Sunt aurea Chriſti zona. 76.n.1. Eos in pectore, & corde geſtabat Chriſtus. 77.n.2. Sunt eiuſdem Chriſti pedes. 86.n.6. Continuò illis dimicandum. 133.n.2. Nunc vitro, poſt generalem reſurrectionem cryſtallo ſimiles. 235.n.3. Eorum cōuerſio corona Chriſti, Eccleſiæ, & Pauli. 322.n.5. Qui erant Ieroſolymis nullum paſſi malū à Veſpaſiano. 327. & 328. n. 2. Deficientes in fide, ſtellæ cadentes è cœlo. 336.n.1. Omnes ratione fidei, & crucis dicuntur *ſignati*. 358.n.2. De fidei confeſſione erubeſcere haud debent. ibidem. Nec ob illatas iniurias. 430.n.6. Nonniſi in Baptiſmo inſtar piſcium in aqua viuunt. 394. n. 2. Qui erunt tempore Antichriſti cur aquilis comparentur. 520.n. 7. Iidem gens maſcula. 540.n. 1. Eorum natiuitati inſidiantur Dæmones. 541.n.2

FIDES.

Oppugnata magis floret. 12.num.3. Eſt ſigillum. 24.num.4. Sine operibus, danda. 18. num.2. Nec ſufficit ſine eiſdem ad vitæ perfectionem in adultis. 236.num.2. Ab ea deficientes, ſtellæ cadentes è cœlo. 336.num. 1. Faciunt item naufragium. 393. num. 1. Eiuſdem propagatio ſub Conſtantino. 357.num.4. Eſt ſignaculum, nota, & teſſera fidelium. ibid.nu.2. Ab ea incipit Eccleſiæ fundatio. 364. num. 6. Sola non ſufficit ad ſalutem. 789.num.4. & 874.num. 8

FIDVCIA.

Fiducia in Deum augetur laboribus. 558.n.2. In periculis maximam habuit Dauid in Deum. 795.num.3

FIGVRA.

Quadrata ſtabilitatis eſt ſymbolum. 383.n.3

FILIVS.

Filius in diuinis Patre non iunior. 79.num.1. Eccleſiæ filij omnes maſculi. 541.n.3

FLVMEN.

Accipitur aliquando pro perſecutione. 564. num.2. & ſeq.

FOEMINA.

Impietatis eſt typus. 541.n.2

FOENVM.

Significat homines voluptuarios. 390.nu.5. Inſtabilitatis, & humanæ gloriæ eſt ſymbolum. 391.nu.4

FORCEPS.

Aurea Prælatos adumbrat. 496.n.5

FORMICA.

Habemus in ea doctrinam aduersùs omnia vitia. 466.n.4

FORTVNA.

Fortunæ rota imperiis maximè dominatur. 318.num.3

D. FRANCISCVS.

Quo anni tempore Chriſti ſtigmatibus fuerit inſignitus. 553. num.8

FRATER.

Omnes homines, & præcipuè fideles, & iuſti ſunt fratres Chriſti. 28. num. 1. & ſeq. Fratres olim communiter ſe appellabant Chriſtiani. ibid.

G

GABRIEL.

Idem eſt, quod *fortitudo Dei*, & *homo Deus*. 658. num.3. Verbum *concipiendi* cur in ſua vſurpauerit legatione. ibid.

GALATÆ.

Dementati ſunt circa Chriſti paſſionem. 256.num.11

GALLVS.

Gallinaceus ſuperbiæ eſt ſymbolum. 128. n. 7. Tribus nominibus cenſetur in ſacro ſermone. ibid.

GANGES.

Eius origo in Caucaſo Indiæ monte. 490. num. 8. A Tigri, & Euphrate quantum diſtet. ibid.

GENTILES.

Gentilis populus ante conuerſionem cæcus. 18. num. 2. Ex illo fidelium multitudo maxima. 361.num.4. Ligno fumiganti cur comparetur. 417. num. 4. Significatur *Maris* nomine. 459. num. 3. Reiectis Iudæis gentiles adamauit Chriſtus. ibid. Inuiſebant Salomonis templum. 482. num. 10. Oleaſtro ob antiquam bonorum operum ſterilitatem comparantur. 494.num.2. Eorum ad Chriſtum conuer-

ſio

ſio celerrima. 541. n.2. & 884. n 4. Gentium populus ante Euangelium Rhinoceros. 577. n. 9. Relicta Synagoga. prædicationis rore perfuſa Gentilitas. 633. n. 7. Cur deſerto comparetur. 706. n. 4. Eius ſuperbiam quomodo euerterit Chriſtus. 734. num. 1

GLADIVS.

Gladij acies cur dicatur *os*. 95. n. 1. Gladium in latere, in ore, in manu, cur geſtet Chriſtus. 98. num. 2. Poteſtatis eſt ſymbolum. 99. num. 4

GLORIA COELESTIS.

Magnitudine ſua vitæ labores ſuperat. 14. n. 5. Cur tabernaculum Dei appelletur. 873. n. 6. In ea labor, aut lacryma locum non habent. 874. n. 7. Deſcribitur ſub typo pulcherrimæ ciuitatis. 875. n. 1. & ſeq. Aqua illuminetur claritate. 881. n. 2. Eius ſecuritas. ibid. n. 3. Nihil non mundum ingreditur in eam. ibid. Interclusum ad illam aditum nobis patefecit Chriſtus. 883. n 2. & 884. n. 3

GLORIA MVNDANA.

Eius breuitas, & inconſtantia. 391. num. 4. Quàm vili pretio æſtimanda ſit. 418. n. 1

GLORIA PRO FAMA.

Verum iter gloriæ quodnam ſit. 54. n. 3

GOG, ET MAGOG.

De Gog, & Magog variæ ſententiæ. 853. n. 5. Pro quibus accipienda ſint hæc nomina. ibid. De illis multa apud Ezechielem. 862. n. 16

GRÆCI.

Quo pacto vtantur infinitis verborum. 10. n. 6. Quomodo ſuffragia colligerent. 172. n. 6. Græcorum eloquentia ſignificatur per *æs*. 750. n. 1

GRANDO.

Miſta ſanguine Dei indicat iram. 390. n. 1

GRATIA.

Prima gratia non cadit ſub meritum. 134. n. 4. Baptiſmatis, *Calculus candidus*. 163. n. 2. Iuſtificans, *ſtella matutina*. 189. n. 2. In Paulo cur non vacua. 194. num. 6. Prima gratia quo pacto dicatur ens, cùm gratis conferatur. 212. n. 3. & n. 4. Eſt pretioſa margarita. 213. n. 6. Præſto adeſt omnibus Dei gratia. 218. n. 2. & 233. n. 4. Omnis gratia ex Criſto. 260. n. 6. *A gratia* omnes epiſtolas præter ad Hebræos inchoat, & gratia concludit Paulus. 894. n. 9. Ioannes Apocalypſim ab ipſa inchoauit, ab ipſaque concluſit. ibid.

GVBERNARE.

Gubernandi cura quibus committenda. 107. n. 3. Facilitate, quàm imperio in gubernando vti præſtat. 211. n. 1

GVLA.

Tertia phiala effuſa ſuper gulæ fontes, ac flumina. 826. n. 3. In hac, & alia vita homines facit egenos. ibid. n. 3. Nabuzardan gulæ typus fuit. ibid.

GYMNASIVM.

Hieroſolymitanum ad quid extructum à Iaſone. 161. n. 1

H.

HÆRESIS, ET HÆRETICI.

Cur meretricis nomine hæreſis ſignificetur in ſacris. 430. n. 5. Vniuerſa complectitur peccata. 442. n. 6. Igne exterminari debet. ibid. n. 7. Scripturas canonicas adiectionibus, & detractionibus interuertunt. 1. n. 1. Sydera errantia cur appellentur. 92. n. 1. Blaſphemi ſunt in Principes, & Prælatos. 148. n. 3. *Ieſabelis* nomine cenſentur. 177. n. 2. Equitat in eis Dæmon, vt in equo nigro. 337. n. 1. & ſeq. Superbia eorum, & faſtus. 396. & 397. n. 1. & 2. Adumbrant eos locuſtæ. 410. n. 1. Eorum doctrina, doctrina Dæmonum. ibid. Hæreticorum luxus, ac libido. 429. n. 1. Doctrinam ſuam fucato veritatis colore illinunt. 431. n. 7. Ad eam diſſeminandam fœminarum vtuntur miniſterio. ibid. Sunt maximè fraudulenti. 440. n. 4. Areus doloſus aduersùs Dominum. ibid. n. 4. & n. 6. Eorum natura inquieta, & prompta ſemper ad malum. ibid. n. 5. Eorundem impudentia, & imperitia circa Scripturam ſacram. 617. n. 2

HEBER.

In eius domo vera Abrahami lingua remanſit. 150. num. 3. Ab eo Iudæi dicti *Hebræi*. ibid.

HEBRAEI.

Iuniores duos confingunt Meſſias. 53. n. 66. Hebræus idem eſt, quod *tranſitur*, ſiue

traiector. 149. n. 2. Quàm ridiculè ſactæ Scripturæ illudant. 157.n.4
HELVIDIVS.
Heluidij hæretici impia aſſertio. 24.n.1
HERODES.
Ablegatur à Caligula in Lugdunum Galliæ. 320.n.2
HIERVSALEM.
Cur appelletur ciuitas clauda. 106. num. 2. Maiori affecta pœna, quàm Sodoma. ibid. num. 3. Hieroſolymæ obſidio ſub Tito quinque circiter perdurauit menſibus. 336. num. 1. Quantis affecta cladibus ſub eodem. ibid. & ſeq. *Sionis* filia cur dicatur. 696. num. 4. Erit metropolis regni Antichriſti. 76.n.5
HODIE.
Eſt imago æternitatis. 51.n.4
HOEDVS.
Paſcit hœdos, qui laſciuos libidinis ſectatur motus. 325.n.4
HOMO.
Omnes homines ſunt Chriſti fratres. 28. n. 1. *Hominis filium* cur ſe Chriſtus appellauerit. ibid. Poſt Incarnationem Angelis honore antecellunt. 228.n.5. Multis nominibus ſignificatur *homo* apud Hebræos. 645. n. 1. Homines perueniunt ad menſuram gloriæ Angelorum. 877.n.6
HONOR.
Honoribus priuantur, qui ſuo deſunt officio. 127.n.5.& ſeq.
HORDEVM.
Segniores deſignat Chriſtianos. 339.n.4
HVMERVS.
Pro operatione vſurpatur in ſacris. 31. nu. 1.
HVMILIS, ET HVMILITAS.
Humilitatis ſcalam ſibi erigit humilis in corde. 755. num. 5. Humilitatis mirifica excellentia. 24. n. 4. Eſt præcipua in Doctore virtus. 54. num. 3. Vt eam ab ipſo diſceremus, cur nos monuerit Chriſtus ibid. Illuminat inſtar collirij mentis oculos. 216.n.2. Fuit regalis Chriſti purpura. 428. num. 2. Sine ea periclitatur virginitas. 608. num. 5. Deperditur facillimè. 609. num. 2. Eſt virtus regia. ibid. & 611. num. 5. nomen *Humilitas* ſignificat virtutem, & vilitatem. 609. num. 2. & ſeq. Humilitas Abraham. 610.n.3. Humilitatis dominium, & imperium. 611.n 5. & ſeq. Eſt ſignum magnum in cœlo. ibid. Spirituale vacuum, quod ſolus implet Deus. ibid. Perfectiſſimis humilitatis gradus in quo conſiſtat. 628.n.5.& 629.n.6
HYACINTVS.
Flos eſt, & gemma. 448. n. 1. Adhibetur ad repræſentanda cœleſtia. ibid.
HYPOCRISIS, ET HYPOCRITA.
Hypocriſis aurum eſt alchimicum. 214. n. 3. Latet homines, non Deum. 191. num. 2. Latè diffunditur. 240. n. 1. Hypocrita eſt ſtruthioni ſimilis. 193. n. 3. & ſeq. & 340. n. 2. & 449. n. 2. Eius opera inſtar fœni. 195. n. 7. Hypocritæ adumbrantur in equo pallido. 340.n. 1. Per eos Dæmon Eccleſiam ſubruere conatur. 401. n. 1. & ſeq. Cauteriatam conſcientiam cur dicantur habere. 402.n.2
I.
IACOB.
Altero pede claudicans Iudaicum populum figurat. 18. n. 2. Cur ei ſeptem anni pauci dies viderentur. 19 n. 2. Comitantibus vxoribus regrediens vitam actiuam, & contemplatiuam exprimit. 61. n. 1. Dei erga ipſum prouidentiam. 143.n.2
D. IACOBVS MAIOR.
Iacobus, & Ioannes cur *Boanerges* dicti. 231. num. 7. Exprimit eum lapis calcedonius tertium fundamentum cœleſtis Hieruſalem. 878.n.3
D. IACOBVS MINOR.
Exprimit eum topazium nouum fundamentum cœleſtis Hieruſalem. 879.n.4
IASPIS.
Gemma eſt viridis coloris. 222. n. 1. Symbolum ſpei, & miſericordiæ diuinæ. 223. n. 2 & ſeq. Iaſpidum multa genera commemorantur. 878. n. 2. Eſt primum fundamentum cœleſtis Hieruſalem. 878. n. 2. Adumbrat D. Petrum. ibid.
IBERI.
Mulieris captiuæ opera fidem receperunt. 358.n.4
IDOLOLATRIA.
Sequitur Venerem. 158. n. 1. *Fornicationis* nomine cur ſignificetur in ſacris. 178.n.4

IEHOVAH.

Omnes literæ nominis *Iehouah* numeros ſphærales ſignificant. 50.n.3

IEZABEL.

Fuit vxor Acab Regis Iſraël. 176. n. 1. Impietatis, & diuinæ ſeueritatis eſt exemplum. ibid. n. 1

IGNIS.

Significat tribulationem. 251. num. 2. Ignis elementum periturum in fine mundi putauit Beda. 871.n.2

IMPERFECTIO.

Noſtra ex diuina cognoſcitur perfectione. 103.n.2

IMPERATOR, ET IMPERIA.

Imperatorum Romanorum ſeries, acta, & obitus à pag. 278. n. 1. vſque ad pag. 317. Orbis Imperia quàm cito prætereant. 12. num. 2. Eorum inſtabilitas quibus rebus comparetur. ibid. Animaculorum inſtar parui facienda. 418.n.1. & ſeq. Ea inuertere quàm ſit facillimum Deo. 574. num. 3. Quatuor orbis imperia in Nabuchodonoſor ſtatua adumbrata fuêre. 730. nu. 1. Beſtiis, & ventis cur comparentur. 734. n. 1. Romanum imperium prope Antichriſti tempora decem adminiſtrabunt Reges. 718. n. 2. & 760. n. 1. Eius euerſio certò deſignabit Antichriſti aduentum 770 num. 1. Perdurat adhuc, ibid. num. 2. Erectum eſt in Occidente à Carolo Magno Franciæ Rege. ibid.

IMPIETAS, ET IMPII.

Iudæorum impietas quanta. 48. n. 2. Impietas perenne malum. 106. nu. 1. Imperij ſunt Dæmoni vmbra. ibid. n. 2. Eos vt pilam intorquet Deus. 128. n. 6. Terra, arbores, fœnum cur appellentur. 390. nu. 1. In circuitu ambulant à Deo vt à centro remoti. 429. n. 4. Fraudulenter nocent. 452. n. 3. Iniquitatem ſuam quantum extendant. 457. num. 1. Eorum lætitia de nece iuſtorum. 474. nu. 1. Caſtigato impio cautior redditur iuſtus. 503. num. 3. Grauiſſimis ſuppliciis afficientur impij extremis temporibus. 818. num. 1. Vniuerſos exprimit mulier ſedens ſuper beſtiam coccineam. 830. num. 1. & ſeq. De malis, quæ agunt, gloriantur. 830. n. 1. *Abyſſi* nomine ſignificantur. 856. n. 4. Eorum reſurrectio mors ſecunda. 861.n.14

IMPVNITAS.

Reproborum impunitas maximè timenda. 179. num. 2. Ex vno ſcelere aliud nectit. 180. num. 5

IN.

Apud Hebræos etiam ſignificat *pro*, vel *propter*. 797.n.1.& 798.n.2

INCONSTANTIA.

Figuratur in *locuſtæ* ſaltibus. 419. num. 2. Hominis in adoleſcentia inconſtantia quanta. 642.n.1

INDVERE.

Induendi verbo vtuntur Hebræi ad abundantiam ſignificandam. 518.n.4

INFANTES.

Quam primò edant vocem. 50.n.2

INFERNVS.

Sumitur pro ſepulchro, aliquando pro Limbo, pro damnatorum loco, pro ipſo Dæmone. 107. n. 3. Inferni claues cur Chriſtus dicatur habere. ibid. Damnatorum multitudine nunquam expletur. 333. n. 3

INGRATITVDO.

Hominum ingratitudo in diuinum amorem. 55.n.2

INIMICI.

Inimicis benefacere quàm ſit nobile. ibid. num. 3

INITIA.

Malorum initia reſecanda. 534.n.3.& 4

INIVRIÆ.

Libenter ferendæ. 430. n. 6. Iniuriarum patientia pluſquam ſuperamus. 421.n.6

INTENTIO.

Opera ſine recta intentione, vacua. 195. nu. 7. Oculo comparatur in ſacris. 593. nu. 1. Hæc remuneratur à Deo. ibid. Boni operis intentio curandum, ne vitietur à Dæmone. 621.n.5

INTERCESSIO.

Interceſſio Sanctorum defendit Eccleſiam. 225.n.2

IOACHIMVS ABBAS.

Vnde oriundus, & quo tempore floruerit. 198. num. 1. Propheticæ ſpiritum habuiſſe fuit exiſtimatus. ibid. Templum S. Marci Venetiis glyphicis exornauit. ibid.

BBBBbb 3

Auctoritate Summi Pont. Apocalypſim eſt interpretatus. 199. n.2. Vindicatur ab hæreſi.ibid.n.2. Eius vaticinium de nouo ordine ad Societatem Ieſu referunt aliqui. ibid. Dominicanorum,& Franciſcanorum familias prædicit. 200. num.4

D. Ioannes Bapt.

Fuit Angelus vita.22.n.1. Cœpit prædicare, anno. 15. Imperij Tiberij Cæſar. 279.n. 3.Totus, vox ſonans ſanctimoniam.499. n.3.Eiuſdem magnitudo eximia. 573.n.2

D. Ioannes evang.

Cur nomen ſuum in Euangelio non inculcauerit. 2. n. 4. Per excellentiam Theologus. ibid. Spiritu propheticus afflatus fuit in Pathmo, ibíque ſcripſit Apocalypſim. 3.n.5. Quo tempore, & loco ſcripſerit Euangelium.ibid. Quoto item vitæ ſuæ anno. ibid. Euangeliſtis, & Prophetis omnibus eſt eminentior. 7.num. 2. Ex Chriſti pectore quanta hauſerit. 8.num. 2. Eſt paradiſi fluuius. ibid. Teſtimonium perhibuit de Chriſto prædicando, & patiendo. 16.nu.3.& ſeq. Ex qua nota verus Chriſti amator dignoſci voluerit.ibid. Vniuerſalis Eccleſiæ doctor à Deo eſt conſtitutus. 21. num. 2. Eius deſiderium de Chriſti gloria, & honore.40.n.2. Dum affligatur à Domitiano, recreatur à Deo. 57.num. 2. Cur ad Chriſti pedes acciderit *tanquam mortuus*. 104. num.3. Auditorum captui vt ſe accommodarit.229. n. 2. Aquilæ facies inter Euangeliſtas cur ei tribuatur. 239.num. 4. Eſt aquila volans per medium cœli. 403. n. 1. & ſeq. Venturúſne ſit cum Enoch, & Elia Antichriſti tempore. 470. num.1.& ſeq. Eum viuum adhuc reſeruari,qui ſenſerint.ibid. nu. 1. & ſeq. Reliquos virgines quantum ſuperet. 848.num.3. Exprimit eum *Smaragdus*. 879.n.3

Ioannes Tertivs, *Luſitaniæ Rex*.

Fidem in Indiæ regionibus longè lateque propagauit.887.n.8. Societatem noſtram in Luſitaniam induxit. ibid. Collegium Conimbricenſe erexit. ibid.

Iob.

Virtutem mercedis cauſa haud colebat. 13. n.5. Bonis omnibus ſpoliari cur permiſerit Deus. ibid. A calamitate ſua erectus quodammodo ſurrexit. 29. n. 3. Surrexit cum Chriſto ad vitam immortalem.30.n. 5.Quam timeret Deum. 40. n. 1 Vultum item Dei iudicantis. 83.n.3. Eius patientiæ fructus. 145.n.3. De ſua Innocentia, conſcientiæq; teſtimonio quantum conſideret. 186.n.8.& 865.n.2. Laboribus quam optaret premi. ibid. Cur cenſeatur Orientalis. 488.n.3

Ioseph.

Cur ſolus inter fratres tunicam talarem habuerit. 70.n.1

Invidia.

Inſtar viperæ animam, à qua concipitur, conſumit. 825. n.1. Prima phiala effuſa ſuper terram inuidorum.ibid.n.1.Alienis bonis contabeſcunt inuidi. ibid.

Ira.

Ira Dei amore ſplendet,& miſericordia.101. n 5. Significatur per ſartaginem, & ſuccenſam ollam.468.num.2. Diſtillat iram ſuam, dum punit,non effundit Deus. 811. n.3. Quarta phiala effuſa ſuper *iram*.792. n 4. Rationis ſolem obſcurat. ibid.

Iris.

Spiritus ſancti ſymbolum.225.n.1. Miſericordiæ item. 226.n.5

Isaac.

Ortus Iſaac cur per lapidis exciſionem ſignificetur. 731.n.3

Ismael.

Ludus eius cũ Iſaac cuiuſmodi fuerit.159.n.3

Israel.

Non interpretandum *videns Deum*, ſed *princeps Dei*. 148.n.1

Inda, et Ivdæi.

Iuda idem eſt quod confeſſio. 151.n.5. Peculiarem dolendi cauſam habebunt Iudæi in extremo iudicio. 48. num. 2. Impietas eorum, & infelicitas. 48. n. 1. Iudaicæ cæcitatis radix, quænam fuerit.53.num.6 Eorum ſupplicium ob Chriſti necem. 83. n. 3. Oculos Dei latebant, cum Chriſtum percutiebant.ibid. Eorum malitia inconſumptibilis. 115. n. 2. & ſeq. Triplici cenſentur nomine.148. num. 1. A quo dicti Iſraelitæ. ibid. A quo Hebræi. 149. n. 2. A quo

A quo item Iudæi.151.num.5.Quando ita cœperint appellari. ibid. num. 6. Eorum incredulitas circa myſterium Euchariſtiæ. 165. num. 2. Promptitudo item aduerſùs Chriſtum.250. num.5.Euertuntur ſub Adriano.289. num.1. Deſæuit in eos Caligula. 319. num. 2. Maxima eorum clades Alexandriæ. ibid. & ſeq. Quantis fuerint affecti cladibus ſub Tito. 326. num. 1. & ſeq. Quingenti per ſingulos dies crucibus affiguntur. ibid. Decem ex nobilioribus, triginta ex vulgo, vno vendebantur denario. 327. num. 2. Pauciſſimi crediderunt in Chriſtum. 360. num.1. & ſeq. & 716. num. 2. Iudæorum populus, calamus fractus à Chriſto. 418. num. 4. Propter inconſtantiam adumbratus in locuſtis. 419. num. 2. *Terræ* nomine cur ſignificetur.459.num.3. Iudæorum cæcitas in aduentu Meſſiæ. 502. num. 3.& 679.num.6. Execranda eorum efflagitatio à Deo aduersùs Chriſtianos. 710. num. 1. Eorum infidelitas cur *vulnus ſæuum* appelletur.821.num.2. Eorum ſcelera penè innumera.830.nu.4. Eorundem ceremoniæ poſt Euangelium immundæ. ibid.num.5

IVDAS TADÆVS.

Exprimit eum chryſopraſus decimum cœleſtis Hieruſalem fundamentum.880.n.5

IVDAS PRODITOR.

Habitus eſt in honore à Cherinto Hæretico. 3.n.4. Præcipiebat ei Chriſtus eleemoſynam pauperibus tribuere. 120.n.3

IVDEX, ET IVDICARE.

In Iudice rerum cognitio neceſſaria. 81.n.1. Iudicat cum amore Chriſtus. 101.num.5

IVDICIA DEI.

Mundiſſima ſunt, & iuſtiſſima. 80. num. 7. Cur per *palpebras* ſignificentur.83.num.2. Sunt incomprehenſibilia. 810.num.4

IVDICIVM FINALE.

Aduentus Domini ad iudicium terribilis. 40. num. 1. & ſeq.Chriſtum ad iudicium venientem mortales omnes corporeis oculis videbunt.43.num. 1. Reproborum in iudicio dolor acerbiſſimus.47. num. 1. Bonis & malis erit formidabile. 97.nu.1. Sententia extremi iudicij inſtar gladij vtraque parte acuti. ibid. num. 1. & 99. num. 4. In concionibus ſæpe illius mentio facienda. 144. num. 2. Citiùs veniet propter hominum flagitia. 341. num. 3. Quanta in eo iuſti perfundentur lætitia. ibid. Extremi iudicij ſeueritas. 466.nu.5. & ſeq. & 477.num.7. & ſeq. In illo iuſtitia conuertetur in iudicium. ibid. Mundi iudicium ad Deum creationis iure pertinet. 476. num. 6. Iudicij dies etiam poſt Antichriſti mortem incognitus. 767. n.2. Diem hunc votis omnibus exoptant Chriſtus,& beati. 803.Diuini iudicij poteſtatem fugiet nemo. 806.nu.1

IVSTIFICATIO.

Ad iuſtificationem humana præſidia non ſufficiunt. 213.num.5

IVSTITIA.

Iuſtitia, & miſericordia duæ Dei mammillæ.75.num.4. Quoad vindictam, opus eſt à Deo quodammodo alienum. 224. num. 4. Iuſtitiæ fabricam ab impiis erectam euertit Deus. ibid. num. 4. Iuſtitiæ calicem inclinat tantùm, non effundit. 330.num. 3. & ſeq. Iuſtitiæ miniſtri Regis mandatum ſolent excedere.821.nu.1. In primo Chriſti aduentu conuerſa in miſericordiam, in ſecundo conuertetur in iudicium. 466. num. 5. Peccatis quaſi aquis irrigatur, vt floreat. 476. num. 5. De iuſtitia Chriſti, vide verbum, *Chriſti iuſtitia.*

L

LABARVM.

Labari nomen vnde ortum. 354.n.4.& ſeq.

LABIA.

Reflexa menſarum labia apud Ezechielem quid ſignificent. 62.num.4

LABIVM ÆNEVM.

Baptiſmum deſignauit.237.n.4. Ex capſulis ſpeculorum putant aliqui fuiſſe confectum. ibid.

LABORES.

Laborum breuitas, ſolatium laborantibus. 10.num. 1. Laboribus cur oporteat ſanctos exerceri.13.num. 5. & ſeq. Superantur à magnitudine gloriæ. 14.n. 5. Significantur per *aquas.* 20. num. 1. Per eos aſcendendum in cœlum.55.n.4.& 88.n 9.

Virtu

virtutem perficiunt. ibid.num. 9. Pro Chriſto ſuſcepti fugiteri. 145. num. 4. Laborum tolerantia, illuſtriſſima eſt corona. 185. num. 8. In ſplendorem, & ſapphiros gloriæ conuertuntur. 503. num. 2. & 513. num. 2. Quos laboribus exercet Deus, ſunt filij legitimi. 529. num. 3. Citò deficiunt. 560. num. 3. Iis tanquam pretio Deus gloriam vendit. ibid. num. 4. Reddidit eos Chriſtus ſuauiſſimus. 561. nu. 5. Inflicti à Deo quanti faciendi. 811. nu. 2. Laborum pro Chriſto tolerantiam reuerentur Angeli. 813. nu. 5

LACRYMA.

Diuinæ iræ munitiones diſſoluunt. 555. n. 3

LACTARE.

Aliquando vſurpatum in ſacra pagina pro *decipere*. 57. num. 2

LAMINA.

In aurea Pontificis quid inſculptum. 247. num. 8. Corona etiam dicebatur, & diadema. 248. num. 9

LATVS.

De latere Chriſti, vide verbum *Vulnus lateris Chriſti*.

LAVS.

Dei laus, ſacrificium Deo gratiſſimum. 38. num. 2. Laus noſtra præ Dei magnitudine, nihil eſt, & ſilentium. 595. nu. 4

LECTVS.

Accipitur in bonam, & in malam partem. 178. num. 1

LEO.

Symbolum eſt Chriſti. 257. num. 1. & ſeq. Reſurgentis. 249. num. 2. Pendentis in Cruce. 257. num. 2. Leonis voci quantus inſit terror. 249. num. 2. Præcipua generoſitas quando ei adueniat. ibid. Tribus integris diebus, ac noctibus dormit, cùm primùm naſcitur, ibid. Adhibetur ad vigilantiam ſignificandam. 259. num. 4

LEPROSVS.

Eius expiatio quo pacto fieret. 36. num. 7

LEVITÆ.

Nullum ſentiebant pondus, dum portarent arcam. 185. nu. 5

LEX.

Dominatur ſibi ſubiectis, ſicut vir vxori. 19. num. 2. Authoritatem ei detrahit, qui eam non ſeruat. ibid. Super humerum cur eam Chriſtus portaſſe dicatur. 31. num. 1. Iugum legis portat nobiſcum Chriſtus. 185. num. 4. Prorogat imperium diuinæ legis obſeruatio. 247. num. 6. Quorſum Regibus Hebræorum traderetur in manu, cùm creabantur. ibid. De purificationis lege, vide pag. 622. num. 1. & ſeq. Tyranni laborioſas condunt leges. 626. n. 2. Perfectiſſimus gradus ſeruandi legem in quo cernatur. 627. nu. 4

LEX VETVS.

Nihil ad perfectum adduxit. 72. nu. 2. Doctrina eius, & ſanctitas puerilis. ibid. Lex erat timoris. 95. num. 5. Diſcrimen inter eam, & nouam. 100. num. 3. Noua *luminare maius*, Vetus *luminare minus*. ibid. num. 3. Pondus erat, & iugum ſeruitutis. 183. num. 1. & ſeq. Eius Sacramenta egena. ibid. & 194. num. 4. Quot eſſent eius præcepta. 180. num. 1. & ſeq. Non habebat vim iuſtificandi. ibid. Vacua erat, & inanis. ibid. num. 4. & ſeq. Perfecit illam Chriſtus. ibid. num. 5. Fidei myſteria tradebat obſcurè. 462. num. 4. Expreſſa in duabus tabulis fractis à Moyſe. 507. num. 5. Abroganda prædicitur ab Ieremia. 672. num. 8. Ad Nouam ſuſcipiendam aptiores reddebat Iudæos. ibid. Eius cæremoniæ, ſpinæ. 673. num. 8

LEX NOVA.

In lege noua maiori conatu morum probitas ſectanda. 19. num. 2. & ſeq. Prauas etiam cogitationes cauet. 71. num. 1. Eius perfectio. ibid. num. 1. & ſeq. Diſcrimen inter eam, & veterem. ibid. & 100. num. 3. Eſt lex amoris. 95. num. 5. Cur *onus leue*, & *iugum ſuaue* appelletur. 286. num. 6. In ea maior, quàm in veteri, rerum diuinarum cognitio. 251. num. 2. Fidei myſteria tradit clarè, & articulatè. 462. num. 4. & 674. num. 10. Expreſſa in duabus tabulis arcæ Teſtamenti. 507. num. 5. Veteris eſt compendium. 670. num. 4. Myſteriorum eius magnitudo, maieſtas, & nouitas. 671. num. 5. & ſeq. Vide verbum *Euangelium*.

LIBER.

Quinam ſit *liber ſignatus*. 253. num. 1. & ſeq.

Quem

Quem Ioannes accepit ab Angelo, cur in ore dulcem, in ventre ſenſerit amarum. 468.num. 1.& ſeq. Quodnam volumen ſit accipiendum per *librum grandem* apud Eſaiam. 661.num. 1. & ſeq. *Liber vitæ* dicitur, in quo prædeſtinati ſcripti ſunt. 862.num. 17. Librum mortis cur Deus non dicatur habere. 863.num. 17

LIBERTAS.

Imperiorum libertas ſeruitus fœdiſſima. 32. num.6.& ſeq.

LIBERVM ARBITRIVM.

Non præuenit Deum, ſed à Deo præuenitur per excitantem gratiam. 218.num.2. Poteſt tamen illam reiicere, vel admittere. ibid.num.2

LIBIDO, ET LIBIDINOSI.

Ignis eſt conſumens. 531.num.4. Tentationes eius, ignea tela. ibid.num.5. Libidinis peccata vincuntur fuga. 534. num. 4. Maxima eſt ad hæreſim diſpoſitio. 795. num. 2. Libidinoſi extra diœceſim ablegandi ab Epiſcopo. 159. num. 3. & 160. num. 4. Libidinoſus Satanæ traditur à Paulo. 161.num.5. Fœminæ, non viri appellandi libidinoſi. 177. num. 2. Perterrentur, dum pro concione caſtitatis audiunt laudes. 787.num.4. In eos acerrimè vindicabit Deus. ibid. Vide verbum, *luxuria*.

LIGNVM VITÆ.

Prorogaſſet vitam in æternum. 135. num. 1. Deſignat æternam felicitatem. 132. nu 2. & 136.num.3

LINGVA.

Eſaiæ lingua carbone mundata ſimul, & accenſa. 87. num. 8. Totum reget corpus, qui linguam frænat. 599.num.4. Vt auro, ſic linguæ ſtatera facienda. ibid.num.4

LOCVSTÆ.

Hæreticos, & Iudæos adumbrant. 411.num. 1.& 419.num. 2. Coronas cur geſtarent. 420.num. 1.& ſeq. Cur facies hominum, dentes leonum haberent. 423.num. 1. & ſeq. Cur item capillos mulierum. 427. num.1.& ſeq. *Caudas* ſimiles ſcorpionum. 438.num.1.& ſeq.

LONGANIMITAS.

Longanimitas, & miſericordia, duo Chriſti vbera. 73. num. 1. Longanimitate orbis imperium obtinuerunt Romani. 117.nu.1 In Principe, & Prælato maximè eſt neceſſaria. ibid.

LONGINVS.

Fuit Centurio conuerſus ad Chriſti clamorem. 45. num. 5. Non ille aperuit latus Chriſti. ibid.

LOTH.

Eius ſanctitas, & zelus. 113.num.1. Vxor eius in ſalis ſtatuam quorſum verſa. ibid.

LVCIFER.

Etiamnunc contendit ſimilis eſſe Altiſſimo. 182.num. 3. Superbia eius quanta. 228. num. 5. Eſt ſtella de cœlo cadens. 408. num.1. Data eſt illi inferorum clauis. 411. num. 1. Dæmones in morem exercitus inſtruit aduerſus homines. 549. num. 6. Omnibus Angelis naturæ præſtantia excellit. 550.num. 1. Poſt lapſum cur dictus *Cherub*. ibid. Amorem ſuum propriæ dicauit excellentiæ. 747. num. 4. Serpentis nomine ſignificatur. 855.num.2.& ſeq.

LVDERE, ET LVDVS.

Interdum ſumitur pro idolatrate, & laſciuire. 160. num. 3. Iſmaëlis ludus cum Iſaac qualis. ibid.

LVNA.

Poſt iudicij diem fulgebit, vt nunc Sol. 100. num. 2. Facta *ſicut ſanguis*, eſt Eccleſia Martyrum ſanguine purpurata. 336.num. 1. In fine mundi cur ſanguineo ſuffundetur rubore, quaſi de hominum peccatis erubeſcens. 340. num. 2. Inconſtantiæ eſt ſymbolum. 520.num. 1

LVXVRIA.

Sexta phiala effuſa in luxuriæ flumen. 827. num. 5. Inſtar fluminis rapidiſſimi magnam hominum partem ſecum deuoluit. ibid. Vide verbum *Libido*.

LVXVS.

Luxum reſpuentes, viri cenſendi. 177.num. 2

M

Duplex reperitur apud Hebræos, vnum clauſum, apertum alterum. 677.num.2. Clauſum in medio dictionis ſemel tantùm reperitur, & quo myſterio. ibid. & 678.num.4

MAGGEDO.

Ciuitas fuit metropolis decem tribuum 820. num.2

MAGI.

Tres, qui Chriſtum natum quæſierunt, cur ab Oriente veniſſe dicantur. 487. num. 3. Gentium fortitudo, & ſpolia fuerunt. 676. num.2

MAGISTER.

Manſuetudo magiſtri inuitat ad audiendum & parendum ijs, quæ ab ipſo dicuntur. 54. num. 3. Scelerum magiſtros iniquo animo fert Deus. 162. num. 6

MALEDICENTIA.

Quàm ſit execranda. 548. num. 4

MALVM PVNICVM.

Quot penderent ex Pontificis tunica. 63. n. 2. Eſt ſymbolum coronæ gloriæ Martyrum. 368. num. 4

MANDATA DIVINA.

Cur appellentur *via*. 18. num. 2. Eorum obſeruatione ſuſtentatur fides. ibid. & 236. num. 2. Per eadem legitimè certatur. 134. num. 3. Exactiſſimè ſunt ſeruanda. 626. num. 1. & ſeq. Vide verbum, *Præcepta diuina*.

MANNA.

Quo die primùm plueri in deſerto. 59. num. 3. *Manna abſconditum*, quid ſignificet. 162. num. 1. & 163. num. 2. & ſeq. Fuit figura Euchariſtici panis. ibid. Panis Angelorum cur diceretur. ibid. Iuſtis tantùm ſapiebat, quod quiſque cuperet. 166. num. 3. Eâdem menſura dabatur omnibus. 167. nu. 4

MANSVETVDO.

Quàm ſit grata populo in Principe, & Prælato. 54. nu. 3. Vide verbum, *Chriſti manſuetudo*.

D. MANTIVS.

Vnus fuit ex ſeptuaginta Chriſti diſcipulis. 288. num. 2. Primus Eborenſis Epiſcopus. ibid. Eius martyrium. ibid.

MANVS.

Manuum oſculum ſubiectionis ſignum. 34. num. 1. Manus extenta in ſacris ſymbolum eſt protectionis, & ſupplicij. 92. num. 2. Manus Chriſti in cruce expanſæ beneficentiam declarabant. ibid. In corde ſpirituales manus. 184. num. 3. *Manum in cœlum leuare* iurantis eſt, & ſupplicis ſignum. 466. nu. 6

MARGARITA.

Margaritæ cur dictæ *uniones*. 174. & 881. num. 1

MARE.

Siccandum poſt diem Iudicij putauit Beda. 870. num. 1

MARE RVBRVM.

Quo die illud tranſierint Hebræi. 59. num. 3

MARE ÆNEVM.

Eius deſcriptio. 236. num. 1 & ſeq. Allegorica expoſitio. ibid. num. 1. Capiebat duo millia metretarum. ibid. Baptiſmum adumbrauit. ibid. num. 2

MARIA DEIPARA.

Mons eſt vmbroſus. 210. num. 9. Sion, terreſtri illa præſtantior. 562. num. 1. In eius fabrica pluſquam mirabilis Deus. ibid. Terræ, cœlique miraculum. 564. num. 1. & ſeq. Miraculum item naturæ, & gratiæ. ibid. Viridarium deliciarum Dei. ibid. num. 2. Officina miraculorum. ibid. num. 4. Horologium ſolare diuinum. 565. num. 5. Vexillum potentiæ, & miſericordiæ diuinæ. 567. num. 1. & ſeq. & 568. num. 5. In ea euexit Deus vexillum amoris. 569. num. 6. & ſeq. & 570. num. 8. & ſeq. Victrix Dei, & victa à Deo per amorem. 569. num. 7. & 570. num. 8. Chriſtum pro corde habebat. ibid. Eſt fidei ſceptrum, & vexillum. ibid. num. 9. Hæreticorum ſcopus. 571. num. 1. & ſeq. Eius præſtantia, nulla hæreticorum vi minui poteſt. 572. num. 2. ibid. num. 3. Tot clypeis munitur, quot prærogatiuis ornatur. 573. num. 3. Hoſtibus ſuis terror eſt. ibid. num. 4. Cur in cœlo apparuerit. 573. num. 1. & ſeq. Omnibus Sanctis quantùm excellat. 574. num. 3. Eſt quodammodo Dei menſura. ibid. Cœleſte ſignum, ex quo Sol iuſtitiæ nunquam egreditur. 575. num. 6. In ea terrenum nihil. 577. num. 9. Thronus Dei ſapphirinus. ibid. num. 9. Sapphirus inſignita Chriſto. ibid. num. 10. *Princeps facierum* cur dicatur. 582. num. 9. Per excellentiam *Domina*. 583. num. 10. & 584. num.

n. 3. Cum Deo diuiſum habet imperium. ibid. Ei famulatur humana, & Angelica natura. ibid. num. 4. Ex ea, vt Sol ex luce, formatus Chriſtus. 585. num. 5. Fons Solis eſt, & feneſtra cœli. ibid. Carmelo monti ſimilis ob multa. 590. num. 2. Eius præſtantia ſilentio honoranda. 595. num. 4. De filij paſſione non confundebatur. 597. num. 5. Tota erat palma, & victoria. 619. num. 1. In omni genere inimicitias cum Dæmone geſſit. ibid. Eſt corona virginitatis. 649. num. 4. Ad illam pertinebat nomen Chriſto imponere. 654. num. 6. Quàm ſtuderet ſolitudini. 658. num. 2. Per eam vt Orientalem portam Deus ingreſſus eſt mundum. 728. num. 2. & 729. num 3 & ſeq.

MARIÆ VIRG. NATIVITAS.

Per eam nobis ſurrexit aurora æterni diei prænuncia. 640. num. 3

MARIÆ NOMEN.

Eſt nomen tetragrammaton. 582. num. 9. Quem numerum efficiant literæ nominis *Maria*. ibid. Ipſis etiam Angelis eſt ineffabile. ibid. num 11. Eius etymon. 583. num. 1. Poſt Ieſum Mariæ nomen ſuper omne nomen. 585. num. 6. Eius excellentia. ibid. Quantùm Chriſtus illud honorauerit. 586. num. 7. Illo audito, gaudent animæ in Purgatorio. ibid. Prædicitur ab Eſaia. 678. num. 2. Æquè illud, ac Meſſiæ nomen propagari voluit Deus. 680. num. 1

MARIÆ VIRG. PVLCHRITVDO *corporis*.

Omnibus fœminis excelluit pulchritudine. 586. num. 1. In eius pulchritudine multa viſenda. 587. num. 2. In Eſther, & Iudith fuit adumbrata. ibid. In eius vultu ſupernaturalis radiabat ſplendor. ibid num. 3. Omnium ipſam intuentium puriſſimum conciliabat amorem. ibid.

MARIÆ VIRG. VTERVS.

Vallatus liliis ob virginitatem. 608. num. 4. Cœlo eſt amplior, & ſublimior. 609. num. 6. Ex eo quaſi ex Oriente Sol Chriſtus prodiit. 640. num. 3

MARIÆ VIRG. STATVRA, *& veſtes*.

Statura fuit *mediocris, veſtimenta eius natiui coloris*. 698. nu. 1

MARIÆ VIRG. PVLCHRITVDO *ſpiritualis*.

Spiritualis pulchritudinis vexillum erectum in Virgine. 569. num. 6. Per illam quodammodo vicit Deum. ibid. & ſeq. De pulchritudine iſta quàm glorietur Deus. 588. num. 1. Hominum, Angelorum, & ipſius Dei quodammodo expugnauit amorem. ibid. num. 2. & 589. num. 3

Omnium Sanctorum pulchritudinem excellit. ibid. Fuit omnis pulchritudinis ſpiritualis epitome. ibid. num. 4

MARIÆ VIRG. ANIMA, *& voluntas*.

Virginis anima, Spiritus ſancti cithara nunquam diſſona. 594. num. 2. Inſtar Carmeli montis omnium virtutum, & gratiarum abundauit fragrantia. 590. num. 1. Voluntas eius ſemper ferebatur in Deum. ibid.

MARIÆ VIRG. PVLCHRITVDO *cogitationum*.

Cogitationum Virginis pulchritudo, & perfectio inexplicabilis. 592. num. 1. Omnes ardentes, & charitate aureæ. ib. d. num. 2. Vna tantùm earum vicit, & captiui inſtar alligauit Deum. 570. num. 9. & 593. num. 1. & ſeq. Cogitationum munditia Chriſto maximè placuit. 832. n. 1

MARIÆ VIRG. SANCTITAS, *& gratia*.

Sanctitas Virginis prodigioſa inter homines, & Seraphinos. 564. num. 2. Erat collegium ſanctitatis. 584. n. 2. Gratiarum omnium vexillum erectum in Maria. 569. num. 6. Fuit mare gratiarum. 584. num. 2

MARIÆ VIRG. VIRTVTES.

Omnes cœleſtes, ac diuinæ. 577. num. 10. Virtutum conuentus, & thalamus in Virgine. 584. num. 2. Inſtar equeſtris exercitus omnium animos per amorem vincebant. 588. num. 2. Earum fragrantia mirabilis. 590. num. 1. Splendor perpetuus, & ſtabilis. 612. num. 1

MARIÆ VIRG. CHARITAS.

Coccino comparatur ob ardorem.591.num. 3. Carmelo monti, ob vbertatem operum. ibid. Ad ſupererogationis opera ſemper aſpirabat. ibid.

MARIÆ VIRG. HVMILITAS.

Fuit in Virgine inſtar turris eburneæ. 603. num. 4. Fuit fortitudo maxima. ibid. Significatur per calceamenta. 609. num. 1. Humilitatis anſam ex natura ipſa arripuit B. Virgo. 610. num. 3. Quantum illam adamauerit Deus. ibid. num. 4. Odor eius vſque ad Dei accubitum peruenit. ibid. Humilians ſe B. Virgo ad omnem eſt euecta celſitudinem. 611. num. 5. Mariæ virginitatem defendit humilitatis turris. 608.num.5

MARIÆ VIRG. INTENTIO.

Virginis intentio ſiue in agendo, ſiue in contemplando ad Deum referebatur. 593. num. 1. & ſeq. Pulchritudo eius plus latebat, quàm apparebat. ibid. num. 3. Nec minimam habuit perturbationem. 595. num.5

MARIÆ VIRG. SILENTIVM, *& verba.*

Silentium Virginis mirum. 598. num. 1. Quater loquuta legitur in Euangelio. ibid. Singula verba ad iuſtitiæ libram examinabat. 599. num. 4. Inſtar diſtillantis faui dulcia erant, ſuauia. 600. num. 5. Verborum Virginis dulcedo ex filio. ibid.num.7. & ſeq.

MARIÆ VIRG. OBEDIENTIA.

Collum Virginis quam reddiderit ſpecioſum. 603. num. 5. Stans iuxta crucem altiſſimum habuit obedientiæ actum. 606. num. 5. Ad perfectiſſimum peruenit obedientiæ gradum. 627. num. 4. Vide verbum, *Mariæ purificatio.*

MARIÆ VIRG. PVDOR.

Fuit omnis pudoris exemplar. 597. num. 3. Ob illum Virginis genæ cortici, & floribus mali granati ſimiles. ibid. num. 3. & ſeq. Facies eius pudore aſperſa, omnium gratiarum decor. ibid. num.4

MARIÆ ANNVNCIATIO, ET *conceptio, qua concepit Chriſtum.*

Angelicæ annunciationis conſentiens quantum meruerit. 604. num.8. In ea pulchra vt luna. 640. num. 3. Deſcenſus Spiritus ſancti in eam. 668. In filij conceptu, & ortu fuit amicta Sole, & amiciunt Solem. 613. num. 2. Conceptio Chriſti in vtero virgineo ſicut lampadis accenſio. 615. num.1. In eodem B. Virgo fuit mons vmbroſus. ibid. num. 2. Eius integritas per eundem magis ſanctificata. 728. num. 2. Fuit abſque viri opera. 731. num. 2. Per lapidis exciſionem cur ſignificetur. ibid. num.3

MARIÆ VIRG. PARTVS.

Vt rorem aurora, ſic Chriſtum edidit Virgo. 638. num. 4. Virginis partus fuit ſignum rememoratiuum, non prognoſticum. 637. Fuit purus, vt partus, quo Verbum proceſſit à Patre. 622. num. 3. & ſeq. Diuinæ potentiæ magnitudinem declarauit. 657. num.1

MARIÆ VIRG. VIRGINITAS, *& maternitas.*

Significantur per duo vbera Sponſæ. 607. num. 1. Vtraque in Ieſſe virga, & Gedeonis vellere expreſſa. ibid. num. 2. & 686. num. 5. & ſeq. Fœcunda Mariæ virginitas, ſpes publica humani generis. 607. num. 3. Huius virginitatis fructus apparuit in cruce. ibid. Vtraque in tritici aceruo liliis vallato adumbrata. 608. num. 4. Virginitatem ſuam quanti fecerit B. Virgo. ibid. num.4. Per Incarnationem pulchrior, & perfectior. 613.num.2. & 632. num.6. Mariæ virginitatem qui Hæretici conati ſint conuellere. 614. num. 3. Deiparæ virginitas Filium coronauit. 649. num. 4. Ipſam virginitatem coronauit maternitas. ibid. Vtraque ſimul in Maria, ſignum prodigioſum. 653. num. 4. Virginitas fuit ſignificata per petræ inſenſibilitatem. 697. n. 5. Per nubem leuem. 704. num. 4. Per terram item ſitientem. 711. num. 4. Per portam clauſam. 728. num.2. & 729.num.3. & ſeq. Mater virgo decebat Deum, Virginem, vt non pareret niſi Deum. 729.n.3. Contra Mariæ puritatem triplex confutatur hæreſis. ibid nu. 4. De virginitate, & maternitate Virginis agitur à pag.613.nu.1. vſque ad pag.733.

MARIÆ VIRG. PVRIFICATIO.

In exemplum obedientiæ. Purificationis legi ſe ſubiecit. 604. num. 8. Lege iſta minimè teneri B. Virginem ſtatuitur ex Patribus. 624. num. 9. & 625. num. 3. In eius obſeruatione ad perfectiſſimum obedientiæ, & humilitatis aſcendit gradum. 627. num. 4. & ſeq.

MARIÆ VIRG. VICTORIA.

Non per dolum, ſed aperto Marte Dæmonem ſuperauit. 619. n. 2. & ſeq. Quanta facilitate id præſtiterit. 621. n. 4

MARIÆ VIRG. ASSVMPTIO.

In Aſſumptione fuit B. Virgo electa vt Sol. 640. num. 3

MARIÆ VIRG. LAVDES, *& patrocinium.*

Virginis laudes, murenulæ aureæ. 605. num. 3. Præcipua eius laus, quòd mater ſit Meſſiæ. 680. num. 1. B. Virginis apud Deum pro nobis patrocinium ſignificatur per collum. 713. num. 1. & ſeq. Eſt Eccleſiæ turris fortiſſima. ibid. Mille protectionum genera continentur in ea. ibid. Ad Virginis patrocinium duces Eccleſiæ victorias ſuas referunt. ibid. In eo quantum ſpei ſit collocandum. ibid. Per illud vniuerſa in nos beneficia deriuantur à Deo. ibid. num. 2. Eſt vallum fidelium, & mundi propitiatorium. 602. num. 2. Quod in nobis eſt ſpei, & gratiæ ex ipſo redundat. 726. num. 5

MARIA MAGDALENA.

Ex lebete facta fuit phiala. 417. num. 3

MARTYRES, ET MARTYRIVM.

Martyres blaſphemauit impius Cherintus. 3. num. 4. Sanguis eorum Chriſtianorum eſt ſemen. 12. num. 3. Martyr idem eſt, quod teſtis. 16. num. 4. Moriendo fidem teſtificantur Martyres. ibid. & 24. num. 4. Eccleſiæ pulchritudinem augent. 139. Variè, & exquiſitè torquentur ſub Diocletiano, & Maximino. 311. num. 6. ſeq. Martyrum certamina, Angelorum Dæmonum, & hominum ſunt ſpectacula. 323. num. 1. Eorum iniuriæ oblectant Dæmones. ibid. Sunt capitis Chriſti ornamentum, & corona triumphalis. 324. num. 2. & ſeq. Sunt crucis fructus ibid. Croco, & granis mali punici cur comparentur. 325. num. 4. & ſeq. Vitæ moleſtias pro Deo ſuſcepias exemplo ſuo ſuauiores efficiunt. ibid. In cœlo cur præcipuè geſtent palmas. 368. num. 4. Gladius, quo feriebantur, euaſit illis in palmam. ibid. Per ipſa tormenta pluſquam vincunt, non vincuntur. 421. num. 3. Illis ſeruiunt, qui eos perſequuntur Tyranni. 422. num. 3. In perſecutionis hyeme oriuntur. 458. num. 2. Eccleſiæ ſunt propugnacula. 474. num. 9. Martyres temporis Antichriſti ſuper omnes Martyres. 762. num. 2. Eorum animæ præcipuè regnant cum Chriſto. 857. num. 6. Martyrium *myrrhæ* cur comparetur. 141. num. 1. Deſignatur in aſcenſu purpureo ferculi Salomonis. 324. num. 2. Eſt palmata veſtis. 422. num. 4

MASCVLVS.

Cur tantùm maſculi numerentur ex Domini præcepto. 541. num. 2

MEMBRA.

Membra noſtra cur Paulus appellet *arma.* 535. num. 6. Corporis membra mortificatione attemperanda. 789. num. 3

MENDACIVM, ET MENDAX.

Pro quibus rebus in ſacris literis vſurpetur *mendacium.* 794. num. 5. Homo mendax paſcit ventos. ibid. num. 1

MENS.

Mentis puritas quantum Deo placeat. 427. num. 1. & ſeq. Religioſis maximè curanda. 434. num. 4

MENSIS.

Hebræorum menſis quot contineret dies. 496. num. 1

MERCES.

A Chriſto expectanda. 854. num 5. Leuem reddit laborem. 800. num. 3

MERITA.

Meritis Chriſti, vt agni vellere induimur. 263. num. 5. Quantùm Dauid curarit, ne ſibi ſubditorum merita per obliuionem exciderent. 856. num 1

MESSIAS.

Duplex eius aduentus. 53. num. 6. Duos confingunt Hebræi iuniores ibid. num. 6.

Eſt manna, placenta, & cibus ſuauiſſimus fidelium. 170. num. 8. Regnum eius ſpirituale, non temporale. 675. num. 1. Stabile eſt, & ſempiternum. 679. num. 5. Abſconditum Iudæis. ibid. num. 6. Quòd ex matre virgine ſit progenitus, magnus ei acceſſit ſplendor. 659. num. 1. *Iuſti* nomenclatura propria Meſſiæ. 721. num. 1. Numerum nominis eius prædixit vna ex Sibyllis. 723. num. 5

METRETA.

Continet ſeptuaginta duos ſextarios. 236 n. 1

MICHAEL ARCHANGELVS.

Pugnabit cum Lucifero pro Eccleſia in fine mundi. 546. num. 1. & 548. num. 5. Poteſtas eius quanta. 547. num. 3. Moyſis corpus reuelari cur non ſit paſſus. ibid. num. 3. Pro Dei honore deſcendit in campum. 548. num. 4. Spiritus oris Chriſti cur dicatur. ibid. nu. 5. Poſt Chriſtum ſummus eſt Iudex. ibid. Supremus Angelici exercitus Imperator. 549. num. 6. Sæpe apparuit in Veteri Teſtamento. ibid. Probaticæ piſcinæ aquas commouebat. ibid. Tuba canet in extremo iudicio. ibid. Eſt ex ſupremo ordine ſupremæ Hierarchiæ. 550. num. 2. Vnus ex ſeptem aſſiſtentibus. ibid. Omnibus Angelis, qui remanſerunt, antecellit. 553. num. 5. Dei perſonam ſæpe ſuſtinuit. ibid. num. 6. Ei demandata Eccleſiæ cura. ibid. Eiuſdem, tituli illuſtriſſimi. 553. nu. 7. Crucis ſignum in extremo iudicio geſtabit. ibid. Veriſimile eſt D. Franciſcum Chriſti ſtigmatibus decoraſſe. ibid. num. 8. Chriſti iuſſu interfecturum eſſe Antichriſtum affirmant plerique. 766. num. 2

MINARI.

Minatur Deus ne puniat. 125. num. 2. Et vt parcat. 320. num. 3. & 404. num. 2

MINISTER.

Dei miniſter quàm debet eſſe mundus. 81. num. 1. Miniſtri iuſtitiæ Regis mandatum ſolent excedere. 821. num. 1

MIRACVLA.

Deſignantur per fulgura, & cur. 229. num. 1. & 230. num. 3. & ſeq. Edunt illa Sancti virtute diuina. 229. num. 1. Sunt ſplendor, & coruſcatio armorum Dei. 230. num. 3. Arma item Sanctorum. ibid. Miracula conſequitur compunctio, & conuerſio. 251. num. 5. & ſeq. Miraculum quid ſit propriè. 564. num. 1

MISERERI, ET MISERICORDIA.

Miſereri proprium eſt diuinæ naturæ, punire quaſi extraneum. 456. num. 4. & 224. num. 4. Opera miſericordiæ ſunt ſacrificia. 38. num. 3. Dei miſericordia fuſior poſt Incarnationem. 73. num. 2. Elegantior apparuit. ibid. num. 2. Miſericordia, & iuſtitia quaſi duæ mammillæ Dei. 75. num. 4. De illa ita præſumendum, vt non contemnatur iſta. 95. num. 1. Dei miſericordia, etiam cùm punit, fulget. 101. num. 5. Ex ea prouenit. quòd hîc Deus peccata vindicet. 126. num. 3. Filum miſericordiæ ab æterno textu nunquam præcidit Deus. 224. num. 4. Victrix eſt iuſtitiæ diuinæ. 225. num. 5. Eluxit potiſſimum in Incarnatione. 226. nu. 3. Iridi cur comparetur. ibid. num. 5. In ea orationes noſtræ innituntur. ibid. Eſt arcus noſter ad vincendum Deum. ibid. Thronum Dei ornat maximè. 227. num. 6. Etiam dum minatur, eam oſtendit Deus. 320. num. 3. & 98. num. 2. Miſericordia Dei erga homines caret termino, & menſura. 330. nu. 3. & ſeq. Præmonet nos, ne puniat iuſtitia. 404. num. 3. & ſeq. Principium eſt diuinæ motionis, & operationis. 455. n. 3. Priùs ferè nominatur in ſacris, quàm iuſtitia. ibid. Lanx miſericordiæ poſt Incarnationem magis ponderat. 575. num. 5. Iuſtitiam conſtringit ac temperat. 811. num. 3

MISSA.

Audiendam die Dominica ſtatuerunt Apoſtoli. 60. num. 4. Miſſæ ſacrificio aſſiſtunt Angeli. 165. num. 2. Quanta reuerentia ei adeſſe debeamus. ibid.

MORBVS.

Vide verbum *Ægritudo.*

MORES.

Poſt Incarnationem, morum licentia arctiùs coërcenda. 725. num. 4. Eadem morum licentia toto orbe, ſignum erit aduentus Antichriſti. 771. num. 4

MORS.

Habet Chriſtus poteſtatem ſuper illam. 105. num. 1.

num.1.& ſeq. Chriſtum detinere non potuit. Sumitur aliquando pro peccato. 106. num.1. Pro æterna damnatione, pro Diabolo, pro vitiorum morte. ibid. nu.2. Mors corporis, vmbra mortis; peccatum vera mors. ibid. num. 1. Citò mori fœlicitatis genus. 107. num. 3. Mortis velocitas, & pernicitas quanta. 331. num. 1. Eſt probis fauſta, luctuoſa improbis. 332. num. 3. Mortalium ſpes regit. ibid. Quæ ſpecioſa videbantur, oſtendit deformia. ibid. Morientibus maximè inſidiatur dæmon. 439. num. 3. Mortis quàm iudicij dies potius timendus. ibid. Mortem vita facit pretioſam. 797. num. 1. Mundo mortui cenſendi ſunt beati 798. num. 1. Qui dum viuit, bona ſubſequitur opera, eundem eadem ſequuntur poſt mortem. 801. nu. 3. Cur duplici armetur falce. 806. num. 2. Sanctorum mors, reſurrectio eſt. 861. num. 15. *Secunda mors* damnationem ſignificat ſempiternam. ibid. Mortui interdum pro animabus, interdum pro corporibus vſurpantur. 663. num. 18. Sanctorum mors cur *ſomnus* dicatur. 799. n.2. Mors iuſti bona propter multa. ibid. nu. 1. Ab ipſa morte, non ante, expectanda requies. 801. num.2.

MORTIFICATIO.

Mortificatio carnis ſacrificium Deo gratiſſimum. 38. num. 3. & 269. num. 3. Per eam virtutum acquiritur perfectio. 89. nu. 10. Citharæ cur compareter. 266. num. 2. Sonus eius Deo gratiſſimus. ibid. Prudentia temperanda. ibid. Ab ea ceſſandum nunquam. 380. num. 2. & 381. nu. 3. Tendentibus ad perfectionem exercenda eſt. ibid. num. 2. Reſpondet ei diuinus amor, & contemplatio 383. num. 4. Mortificationis operibus adhibendus modus. 757. num. 3

MOYSES.

Cur facie tantùm, Chriſtus verò facie, & manibus reſplenduerit. 72. num. 2. Eius facies veteris legis typus. 100. num. 3. Clamante populo cur ſolus perſonaret in cœlo. 334. num. 3. Venturum Antichriſti temporibus omninò eſt improbabile. 493. num. 2. Eius ſepulchrum cur Iudæis Deus voluerit eſſe ignotum. ibid. In Domini transfiguratione non ſurrexit. ibid. Corpus eius quare Michaël reuelari non ſit paſſus. 547. nu. 3. *Seruus Dei* epitheton Moyſis. 798. nu. 1. Dei fauores erga Moyſem morientem. 799. n. 2

MVLIER.

Senſualitatis eſt ſymbolum. 429. nu. 4. Mala ſcorpioni ſimilis. 438. num. 1. Nomen, eſt ſexum ſignificans. 515. num. 3. Spiritum ſignificat illa ſedens ſuper beſtiam coccineam. 830. num. 1. & ſeq. & 832. nu. 1. & ſeq.

MVNDITIA.

Quanta in Dei miniſtro requiratur. 81. nu. 1

MVNDVS.

Non fuiſſe conditum à Deo aſſeruit Cherinthus. 2. nu. 4. Sex mille annis duraturum, qui patres putarint. 11. num. 1. Eius durationem incertam eſſe vnde colligatur. ibid. In quonam die ſumpſerit exordium. 59. num. 3. Mundo mortui viuunt Deo. 104. nu. 3. Citiùs ei Deus finem imponit ob hominum ſcelera. 341. num. 3. Compoſitus eſt à Deo ex antithetis tanquam pulcherrimum carmen. 342. nu. 4. Eſt liber Dei gloriam conteſtans. 342. nu. 5. In eius fabrica rationem iuſtitiæ diſtributiuæ ſeruauit Deus. 476. nu. 6. Indignus eſt amore ſanctorum. 542. num. 2. Maris nomine ſignificatur. 734. num. 1. & 822. num. 3. Quanto periculo nauigetur. 735. nu. 3. Septem mundi ſtatus per ſeptem ſignificantur Reges. 831. num. 2. & 833. n 4. Innouabitur in fine ſæculi. 826. num. 17. Mundo mortui beati cenſentur. 766. num. 1

MVRENVLA.

Sunt colli ornamenta non aurium. 605. nu. 1. Significant ſcripturas diuinas. ibid. Beatæ virginis præconia. ibid. num. 3. & obedientiæ præmia. 606. num. 5

MYRRHA.

Myrrhæ folia in Syria ſuauiſſimi ſunt odoris. 693. nu. 7.

MYSTERIVM.

Chriſti myſteria omnes prædixerunt ſcripturæ. 90. num. 1. Myſteria diuina nobis reuela-

reuelauit Chriſtus.254.n.6. Superant captum noſtrum.255.n.7. Non omnia omnibus euulganda. 463.n.6

N

NABVZARDAN.

Fuit gulæ typus. 826.num.3

NATIVITAS CHRISTI, *& Mariæ virginis.*

De vtraque vide verbum *Chriſti Natiuitas, & Mariæ Natiuitas.*

NAVES.

Significant eximios Eccleſiæ viros. 393. num.1

NAZARETH, ET NAZARÆVS.

Nazareth ſic dicta à *flore* 684. num.2. *Nazaræus* idem eſt quod ſeparatus.431. num.1. Nazaræorum cærimoniæ & ritus. 432. n. 2. & ſeq. Perpetui, Religioſos expreſſerunt. 433. & ſeq. Comam nutriebant, à vino abſtinebant.683.nu.1. *Nazaræus* diuersè ſcribitur cum legalibus Nazaræis, & cum Chriſto tribuitur. 685.num.4

NESCIRE.

Sumitur aliquando pro reprobare.182.nu. 2

NICOLAVS DIAC. ET NICOLAITÆ.

Nicolai diaconi lapſus.& Hæreſes. 118.n.2. Nicolaitæ Hæretici inſignes. ibid. Eorum varia nomina. ibid.

NINIVITÆ.

Quot dies eis præſcripſerit Ionas ad pœnitentiam. 43.num.2

NOMEN.

Chriſtianorum nomen nouum. 164.num.3. Nomen Dei ſuper caput & tiaram Pontificis cur emineret. 247.num.7. Apud Hebræos tria erant nomina tetragrammata. 590.n.2.NomenDei cur ineffabile.ibid.& ſeq. Huius nominis literis Triadis innuitur myſterium.59.n. 3. Nomen ineffabile geſtabat ſummus Sacerdos.ibid.& ſeq. In lege veteri ad patres pertinebat nomina filijs imponere.654.nu.6. Sanctorum nomina cur Deus dicatur ſcire, reproborum verò ignorare. 181.num.1

NOTITIA.

Notitia Dei de prædeſtinatis cur *liber* dicatur. 863. num. 17. Appellatur *liber monumenti & memorialis.* 864.num.1

NVBES.

Cuiuſmodi futura ſit illa, in qua Chriſtus ad iudicium eſt venturus.40.n. 1. Erit protectio probis, reprobis terror. 41.nu. 2. Nubes deſerti partim tenebroſa, partim illuminans. ibid. Nubes æternæ Patris eſt thronus.42.nu.3. & ſeq. Nubes Aſcenſionis Chriſti, ſella regalis. ibid. Nubes incomprehenſibilis eſt Dei naturæ typus. ibid.n. 4. Signum item protectionis diuinæ. 43.n.4

NVMERVS.

Numerus ſphæralis, ſeu circularis quis ſit, 50.nu.3. Senarius numerus numeratur in numeris perfectis.243.nu.11. Septenarius vniuerſitatem ſignificat. 20.n.1. & 22.nu. 1. Octonarius quam vim habeat cum adiungitur ſeptenario. 20. num. 1. Millenarius perfectionem & vniuerſitatem deſignat. 816.n.1

O

OBEDIENTIA, ET OBEDIENS.

Erga Deum debet eſſe alata.367.nu.3. Obedientiæ votum inſtar martyrij.433.num.3. Pulchritudo eius eximia.603. num. 5. Per eam glorioſæ de hoſtib. victoriæ comparantur.ibid.n.6. Eius difficultates. ibid n. 8. Innocens eſſe non poteſt, qui obedire contemnit. 604. nu. 7. Obediendum non ſeruili metu.ibid. Obedientis, quæ ſit præcipua victoria.ibid.nu. 6. Obedientes debent eſſe generoſi.ibid.num.8. Perfectiſſimus obedientiæ gradus in quo conſiſtat, 627. num. 4. De obedientia Chriſti, vide verbum *Chriſti obedientia.*

OCCIDENS.

Occidentis ad Chriſtum conuerſio prædicitur ab Eſaia. 823.num.8

OCVLI.

Oculos Dei offendit, qui Sanctos lædit. 46. nu.6. Sunt prouidentiæ ſymbolum. 82.n. 2. Duplices Deo tribuuntur. ibid. Sunt mentis feneſtræ.ibid. Oculi æterni Patris, Chriſtus 83. num.3. De oculis Chriſti, vide verbum *Chriſti oculi.*

ODIVM.

Perfectum, quod ſit. 114. num. 2. Vitia odio habenda, non homines.ibid.num.3. Odiorum initia reſecanda. 534.num.4

OLIVA.

Fœcunditas, æternitatis, & Sanctorum eſt ſymbolum. 494.n.2. Pacis item. 495.n.4

OPES.

Fraudibus quæſitæ initio gratæ, poſtea noxiæ. 400.nu.2. Vide verbum *diuitiæ*.

OPVS.

Quodcunque opus bonum ſacrificium eſt Deo. 38. num. 3. Ab omni opere ſeptima die cur ceſſauerit Deus.59.num. 3. Opera bona,veſtes honorificæ. 70.nu. 2. Exprimuntur per manus. 71. num. 2. Opera Dei,perfectiſſima.98.num.2. Etiam bona diiudicat Deus. 477.num.7. Supererogationis non cadunt ſub præceptum. 626. nu. 1. Præclara in hoc ſeculo patranda, vt nos decorent in futuro.801.n.2. Bona iuſtos præcedunt merito, ſequuntur præmio. ibid.num.4.& 800.n.1. Quam pauca ſint,& exigua.867.nu.5.& ſeq. De operibus Chriſti, vide verbum *Chriſti opera*.

ORANS, & ORATIO.

Orantis vox quàm ſit ſonora. 334.n.3. Oratio eſt ſpirituale certamen contra hoſtes. 133. nu.2. Orationes ſunt arma præcipua. ibid.Sanctorum orationes cur *odoramenta* dicantur. 268.nu.3. Mitigant iram Dei in peccatores. ibid. Earum feruor ex mortificatione.ibid.& 380.nu.2. Earundem afflatus Angelos recreat in cœlo. 268.n.3

ORATOR.

Gentium oratores Sirenes, & Struthiones. 672.nu.7

ORIENTALIS.

Quæ regio appelletur Orientalis in ſacris literis. 487.n.3

ORICHALCVM.

Genus eſt metalli,& cur ita dictum. 65.n.4

ORIGENES.

Lapſus eius,& occaſio. 302.num.7

ORNATVS.

Mulierum,ac virorum ornatus quàm ſit execrandus. 428.n.3.& ſeq.

OS.

Oris oſculum amoris eſt ſignum.34. num. 1. Os congruo tempore aperiendum, & claudendum.598.nu. 2. Oris clauis eſt ratio.ibi. Silentij frænum oriadhibendum. 599.nu.4.Vide verbum *Silentium*.

OSCVLVM.

Pedum,manuum,faciei, & oris,quid ſignificet.34.n. 1. Eccleſiæ quando datum oſculum. 35.nu.2

OSTIVM.

Ad cordis oſtium quo pacto ſtet Chriſtus,& pulſet. 218.n.1.& ſeq.

OVA.

Aſpidum primùm frangentibus lethifera. 321.num.4

P

PALMA.

De omnibus ſuis hoſtibus palmã tulit Chriſtus.81.n.2.*Elatæ palmarum* quid ſint.ibid. Palmæ cur comparetur Eccleſia. 153.n. 1. Non ſuccumbit oneri, victricis manus eſt ornamentum. ibid. Eius folia inſtar gladij. 368. num. 4. Nonniſi concertatione comparatur. ibid.

PANIS.

Panum propoſitionis figura.524. nu.5. Quo pacto ponerentur in menſa. ibid.

PARADISVS.

Terreſtris fuit ad Orientem.379.nu. 1. Exiſtátne adhuc quæritur per integram ſectionem. 486.nu.2.& ſeq.

PASTOR.

Verus vulneratur in grege. 282.nu.6

PASSIO.

Vide verbum,*Chriſti paſſio*.

PATER.

Dei comparatione Abraham, & Iacob patris nomen haud merentur. 515.nu.3. Patris appellatio quanti ſit momenti apud Deum. ibid.num.3

PATER ÆTERNVS.

Chriſtum quomodo ſignauerit.23.n. 3. Regem ſuum cur eundem appellarit. 32.n.4. Eius in filium amor.83.n.3.Mons eſt vmbroſus. 210.n.9. In Filij generatione nullam perpeſſus mutationem. 722.n.3.

PATHMVS.

Eſt vna ex inſulis Ægæi maris. 57. num. 1. In eam relegatus eſt Ioannes, in ea item ſcripſit Apocalypſim. ibid. Figura illius, & longitudo. ibid. Nobilitatur pulcherrimo cœnobio eiuſdem Ioannis nomine. ibid.

PATI, ET PATIENTIA.

Pro Chriſto pati diuini eſt amoris argumentum.53.nu. 1. Quàm ſit item glorioſum, & regale.56.nu.5.& 561. num.5. Signum eſt etiam perfectionis.75.num.4. Qui patitur, citharizat. 112.num.3. Patientia vſurpatur aliquando pro expectatione præmij, & perſeuerantia in bono. 54. nu. 2. Conciliat omne bonum. 88. num. 9. Commendatur maximè in Epiſcopo.112. num.5. Sumitur aliquando pro longanimitate. 117. Quæ bona illam conſequantur. 142. num. 1. Patientes, filij dextræ Dei. ibid.num. 2. Patientiæ fructus. 145. num. 3. Lapis lydius eſt charitatis. 214. num.3. Dei patientia mortalium pœnitentiam expectat. 404. num. 4. Patientiâ iniuriarum, pluſquam ſuperamus. 421. num. 3. Probata laboribus, thorax eſt impenetrabilis.741.num.3. Terra fructifera meritorum. 742.num. 5. In ea conſequenda omne poſitum gaudium. 743. num. 5. Sine illa nulla virtus perfecta. ibid.nu.7. Eſt magiſtra charitatis. ibid.

PATRIARCHÆ.

Sunt naues Eccleſiæ.393. num. 1. Quorſum iuxta puteos ſibi inuenerint vxores. 414. num.3

D. PAVLVS.

Pauli prædicatio ſemper conſtans, & ſibi ſimilis. 40.num.1. Fidelium eſt exemplar. 61. Charitas eius, perſecutionibus perficiebatur.66.num. 2. *Obſeruandi* verbum quàm *imperandi* cur potius vſurparet. 211.num.1. Paſſus eſt x 111. Imperij Neronis anno. 238. num. 9. Pauli corona, fideles. 322. num.5. Eiuſdem in eoſdem maternus affectus, & blanditiæ.ibid. Cæleſtis ſapientię aquam Athenienſibus propinauit. 413. num. 2. Pauli facundia in ſe extenuando.629.n.6. Ad perfectiſſimum humilitatis aſcendit gradum. ibid. Equitans ſuper eum Chriſtus peragrauit orbẽ. 459.nu. 3. Vt omnes Chriſti amore arderent quàm cuperet. 497.nu.3. In tribulationibus cur glotiaretur. 743.n.6

PAVO.

Adumbrat pulchritudinem virtutum. 235. num.4

PAVPERTAS, ET PAVPERES.

Triplex paupertatis acceptio. 145.nu.1. Sapphirinus eſt Dei thronus.434. n.3. Pauperes cur ſignificentur per aquas.20.n.1. Eorum patronus Deus. 40.nu.1. Sunt pedes Domini.80.n.1. Qui eis miſeretur, pedes Chriſti lauat. ibid. Pauperis ſecuritas. 146.num.2 ibid.

PAX.

Pax Chriſti vincat in certamine.225.nu.5.& ſeq. Eadem mundi pacem quando ſuperet.

PECCARE.

Allicere ad peccandum, magna perſecutio. 160.nu. 3. Eodem peccati genere grauiùs peccant, qui habent notitiã veritatis.209. n.6. Item qui ex abundantia quàm qui ex neceſſitate. 316.n.4. Peccant turpiùs, qui priùs peccatis abſtinuerunt. 325.nu.4

PECCATORES.

Immaturè decedunt è vita.193.nu.2. Inter Deum, & peccatorem ſumma diſtantia. 124.n.4. Peccatores non computantur eſſe.ibid. Gratis ſe Dæmoni vendunt. 213. n.5. Cetuis ſimiles ſunt ob timorem. 231. n.7. Poſt eos clamat Chriſtus.255.n.9. Sibimetipſis nocent.321.n.4. Affectibus ſuis eos verberat Dæmon.536.n.7. Pro ſtipendio ſoluit eis mortem. ibid. Eorum mentes caligine inuoluuntur. 417.nu.3. Sunt lebetes nigerrimi. ibid. Sæpe illis tempus viuendi diminuit Deus.467.n.7. Dæmonis ſunt tributarij. 536.n. 6. Eidem arant, & ſerunt. 535.nu.7. Sub eius militant ſignis.ibid.nu.7. Contritione, & lachrymis ſunt renouandi. 558.n.3. Citò in peccatorem vlciſci Deum magni beneficij indicium. 801.nu.4

PECCATVM.

Qui peccato non ſeruiunt, reges ex genere Abrahæ.32.n.6. Peccatum eſt nihil. 124. num.4. Quod Deus hîc peccata vindicet, beneficium.93.n.3.& 126.n.3. Signantur vt ad publicum iudicium exeant.127.n.4. Peccatorum magiſtros iniquo animo fert Deus.162.nu.5. Ea ſuo tempore punienda reſeruat. ibid. In eis puniendis cur Deus vtatur ſtatera, funiculo, & menſura. 328. num. 1.& 329. num. 2. Semper ea citra con-

condignum punit. ibid. Adami peccatum, Chriſti cruciatibus fomenta miniſtrauit. 478. num. 1. Peccata defendere, non confiteri, profunditas eſt iniquitatis. 415. num. 5. Sedechiæ peccatum regnum, & ſacerdotium abſtulit Iſraëliticis. 420. num. 1. Peccatorum occaſiones omninò præcidendæ. 434. num. 5. Virgas, quibus verbereſur peccator, germinant peccata. 476. num. 5. Carnis fuga vincuntur. 523. num. 4. Peccato ſubiici quam ſit indignum. 535. num. 6. Eſt veluti violentia naturæ rationali facta. 538. num. 4. In peccatis perſiſtere, periculoſum. 560. num. 3. Omnia ex Originali vires ſumunt. 614. num. 3. Inſtar exercitus in Chriſtum irruerunt. 719. num. 7. Sequuntur iuſtos, præcedunt iniuſtos. 802. num. 5. Septem lethalia, ſeptem phialis comparantur 824. num. 1. & ſeq. Peccatum mox pœna ſequitur. 825. num. 1. In cœlum quando dicantur peruenire. 802. num. 2. Decedentes in lethali non vixerunt, neque viuent. 824. num. 14. In librum memorialem referuntur. 829. nu. 3. Quàm ſint innumera. 830. num. 5. & ſeq. Peccatum dicitur *maledictum*, & cur. 853. num. 3

PECVNIA.

Pecunias tanquam idolum veneratur auarus. 827. num. 5. Vide verbum, *diuitiæ*, & verbum, *auarus*.

PELICANVS.

Chriſti vulnerati eſt ſymbolum. 250. num. 3. Sanguine ſuo mortuos ſuſcitat filios. ibid. Pœnitentiam exprimit. 544. num. 3

PEREGRINARI.

Sumitur interdum pro admirari. 56. num. 5

PERFECTIO.

A virtutis perfectione excidere, quanta iactura. 123. num. 3

PERGAMVS.

Vrbs eſt minoris Aſiæ. 153. num. 1. Cur ſic dicta. ibid. Fuit Galeni patria. ibid. Pergamenſis Epiſcopi reprehenſio. 158. num. 1

PERMISSIO.

Sine Dei permiſſione nihil faciunt mali. 411. num. 1

PERSECVTIO, ET PERSECVTOR.

Perſecutionibus augeſcit Eccleſia. 12. num. 3. & ſeq. Perſecutio fidelium in mundi fine vehementiſſima. 86. num. 6. Perſecutionem fidei cauſa ſuſtinens non vincitur, pluſquam vincit. 421. num. 3. Significatur per *flumen*, & *aquas*. 560. num. 2. ibid. num. 3. Omnis perſecutor viuit in gladio. 422. num. 3. Coronas gloriæ fabricatur Sanctis. 743. num. 5

PERSEVERANTIA.

Perſeuerantiæ donum promittitur vincenti. 204. num. 4

PES.

Pedes Domini lauat, & tergit, qui pauperum miſeretur. 81. num. 1. Pedes concionatorum pulchri. 87. num. 7. Apoſtolorum pedes cur lauerit Chriſtus. ibid.

D. PETRVS.

Exprimitur in iaſpide, primo cæleſtis Hieruſalem fundamento. 840. num. 2. Paſſus eſt decimo tertio Imperij Neronis anno. 283. num. 9

PHIALA.

Phialæ aureæ iracundia Dei plenæ quid ſignificent. 810. num. 1. & ſeq. Cur non omnes effuſæ in terram. 821. num. 1. Agitur de iiſdem phialis à pag. 818. vſque ad pag. 828.

PHILIPPENSES.

Eorum conuerſio, Pauli gloria. 194. num. 4

PHILIPPVS APOSTOLVS.

Adumbrat eum *ſardonix lapis*, quintum fundamentum cæleſtis Hieruſalem. 879. n. 4

PISCIS.

Tobiæ piſcis quinam fuerit. 217. num. 3. Chiſtum expreſſit. ibid. num. 3. & ſeq. Adumbrant fideles in Bapriſmi aqua viuentes. 394. num. 2

PLAGA.

Quænam ſint illæ ſeptem extremis temporibus mortalibus inferendæ. 830. num. 1. 820. num. 3

PLENVM.

In ſacris literis idem eſt aliquando, quod *perfectum*. 191. num. 1

PLVVIA.

Tempeſtiuam ob peccata ſæpe denegat Deus. 499 num. 2

POENITENS, ET POEnitentia.

Pœnitenti aditus ad lignum vitæ promittitur. 132.n.2. Inſtar collyrij cordis ſenſus clarificat pœnitentia. 216.num. 2. Pœnitentes nauibus Tharſis comparantur. 235. num. 3. Fuit figurata pœnitentia in altari holocauſti. 380. num. 2. & ſeq. Peccatores ex carbonibus reddit carbunculos. 381. num. 3. & ſeq. Tegit peccata. 489. num. 1. Iram Dei ſedat. ibid. num. 2. Exprimitur in pelicano. 139.num.3

PONDVS.

Nullum ſentiebant Leuitæ, dum portarent arcam. 185. num. 5. Accipitur interdum pro tribulatione, & pœna. ibid.num.6

PONTIFEX.

Pontificis tiara Deo ſubiicienda. 247.num.7 Deo, vel ipſo nomine audito obedire debet. 248. num. 9. Totus ſit vocalis, & ſonet ſanctimoniam. 499.num.3

PORTA.

Orientalis in Salomonis templo per antonomaſiam dicebatur *porta*. 480.num. 6. Portæ cœleſtis Hieruſalem ſingulæ ex ſingulis margaritis. 501.num.3

PORTICVS.

Salomonis porticus erat in atrio exteriori. 481.num.7. Cur ſic dicta. ibid.

POTENTIÆ.

Chriſti ſanguine notari debent animæ potentiæ. 359. num. 3. Corporis mortificatione attemperandæ. 789.num.3

PRÆCEPTA.

Diuina, ſunt lucerna, & lux.82.num.1. Præcepta legis veteris erant ſexcenta tredecim. 184. num. 2. In diuinis præceptis vt in ſpeculis nos intueri debemus. 238. nu. 5. Contra ſingula Decalogi præcepta, particularia Dœmon adhibet tentamenta. 537. num. 8. Cantant in cithara, qui Dei præcepta cuſtodiunt. 789. num. 4. Vide verbum *Mandata*.

PRÆDESTINATI.

Prædeſtinatorum primus Chriſtus. 26. nu.3 Faſciculo viuentium comparantur. 202. num. 2. Faſciculo item florum in manu Domini. ibid. num. 3. Conſtringuntur preſſuris. 202. num. 2. Numerus eorum nec minui poteſt, nec augeri. ibid. Nullam eis diuina prædeſtinatio neceſſitatem affert. 203. num. 5. Chriſto ipſo ob charitatem ſunt ſignati. 359. num.4. Plures eſſe ex hominibus, quàm ſint Angeli reprobati, affirmant aliqui. 539 num.2

PRÆDICARE, ET PRÆDICATOR.

Dei prædicatio, cithara ſonora. 267. num.3. Opere præſtet, quod prædicat Concionator. 62. num. 4. Deſignatur per menſam apud Ezechielem.ibid. Concionatores ſunt Chriſti oculi. 82. nu. 1. Eiuſdem Chriſti ſunt pedes. 87. num. 7. & ſeq. Per eos orbem peragrat Chriſtus. ibid. num. 7. Pedes eorum pulchri. ibid. Sunt Eccleſiæ columnæ. ibid. Aluntur, vt prædicent. ibid. Auditorum captui debent ſe accommodare. 229.num.2. Cur per boues æneí maris deſignentur. 237. num. 3. Sunt triumphales equi Chriſti. 241. n. m. 7. Circunſpectio eorum quanta eſſe debeat. ibid. num. 8. Quibus virtutibus debeant excellere. 243. num. 11. Omni virtutum genere præſtant. num. 3. Eorum verba ſint ardentia. 320. num. 3. Significantur per ventos, & cur. 348. num. 5. Concionis tuba bellum peccatis indicunt. 389. num. 3. Equitat ſuper eos Chriſtus. 459. num. 3. Concionem ex ſacris literis concinnent. 462. num. 5. & ſeq. Significantur per dentes. 423. num. 1. Sunt Eccleſiæ vbera. 606. num. 1. Variis nominibus dicuntur in Canticis. ibid. Diuinis comminationibus homines à peccando deterrere debent. 813. num. 1. Orationi vacare. ibid. Corda ſua charitate, & caſtitate conſtringant. 814. num. 4. Sit prædicator per manſuetudinem adamas, per patientiam ſilex. 815.num.5

PRÆLATVS.

Quæ præcipit, opere compleat. 31. num. 1. Prælatum diligi à ſubiectis, quàm timeri præſtat. 54. num. 5. Prælati exemplum. 62. num. 4. Comitatem ſeueritate temperet. 69. num. 2. Eius cura, vigilantia, & reſidentia. ibid. & 176. num. 2. Prælatorum facilitas ſubditorum conciliat animos. 213. num. 1. Deſignantur in quatuor illis myſticis animalibus. 239. num. 3. Sub-

Subditorum initia inſtar forcipum obiurgando emungant. 496. num. 5. Malis acerbiſſima ſupplicia comminatur Deus. 822.num.5

PRÆLIVM.

Quodnam ſit illud inter Draconem, & Michaëlem commiſſum. 545.num. 1

PRÆMIVM.

Propinquitas præmij ad ſui conſecutionem incitat. 19.num. 2

PRÆSCITI.

Plures ſunt quàm prædeſtinati. 863. num.17

PRÆSIDIVM.

Præſidij cauſa ad ſolum Deum fugiendum. 545. num.4

PRIMITIÆ.

Primitiæ terræ promiſſionis,quæ offerebantur Deo,erant fructus perfecti. 792. nu 5

PRIMOGENITVS.

Primogenitus quis appelletur in ſacra pagina. 25. num. 1. Vide verbum, *Chriſtus.*

PRIMVS.

Primus, medius, & vltimus honoris cauſa quis dicebatur apud veteres. 49.num.1

PRINCIPATVS, ET *Principes.*

Principes ſignificantur per arbores. 391. num. 3. Per naues item. 393.num.1. Poſt Incarnationem incuruati paruerunt Deo. 461. num. 3. De principatuum breuitate, & inconſtantia, vide verbum *Reges, & Regna.*

PRINCIPIVM.

Principium eſſe, & finem rerum omnium, proprium Dei. 49. num. 3. Chriſtus quo pacto dicatur *principium.* 50.num.3

PROMISSIO.

Promiſſiones Chriſti fideles, & ſtabiles. 39. num.1

PROPHETIA.

Prophetiæ ſpiritum reuerentur Angeli. 813. num.5

PROTECTIO.

Protectionis ſymbolis cur gaudeat Deus. 42. num. 4. Diuina protectio pupillæ munitioni comparatur. 46. num. 6. Qualis ſit erga tribulatos. 142.num.2

PROVIDENTIA.

Diuina omnia peruadit. 82. num. 1. Effectus illius duo potiſſimùm. ibid. Manifeſtiùs declaratur in rebus aduerſis. 142.num.2. Perluſtrat omnia quàm celerrimè. 348. num.5. Vide verbum, Chriſti *prouidentia.*

PROXIMVS.

In proximi dilectione tota lex continetur. 26. num.1. Proximorum ſaluti,non ſemper contemplationi vacandum. 60. num. 1.& 61.num.2

PSALMVS.

Fueritne Pſalmus ſeptuageſimus primus poſtremus eorum, quos Dauid compoſuit. 629.num. 1.Ad literam pertinet ad Meſſiam, non ad Salomonem. 630. num. 2. Pſalmorum omnium finis Rex Meſſias. ibid.num. 1

PTOLEMÆVS.

Primus, vltimus, & medius honoris cauſa dictus à Theocrito. 49.num.1

PVDICITIA, ET PVDOR.

Spiritus ſancti templi eſt ædituus, & antiſtes. 782. num. 9. Pudor eſt ætatis ornamentum, & virginitatis famulus. 817.nu. 1. Commendauit illum Saræ Abimelech. ibid.num.2. Dæmoni nulla gratior hoſtia pudore perdito. ibid. Vbi timor, ibi pudor. 597. num. 3. Pudoris gymnaſium ſecretum eſt. 658.num.2

PVLCHRITVDO.

Cognita diuina pulchritudine, noſtram intelligimus fœditatem. 103. num. 2. Corporis pulchritudo quàm citò decidat. 391. num. 4. Vide verbum, *Mariæ Virginis pulchritudo.*

PVNCTA.

Hebraicarum literarum puncta quando, & vbi excogitata ab Hebræis. 578. num. 2. & 617.num. 2

PVNIRI.

Puniri à Deo in hac vita, beneficium; non puniri, ſupplicium. 93. num. 3. & 126. num. 3. Dei puniendo progreſſus. 98. num. 2. Lentè venit ad puniendum. 127. num. 4. Punit inuitus. 125. num.2.& 127. num. 4. In bonum tamen noſtrum. 126. num. 3. Quò ſeriùs, eò acriùs. 127.num.4. Punitio opus eſt à Deo alienum. 224. num. 4. & 456. num. 4. Punitionis iacta fundamenta euertit Deus. 224. num. 4.

Occaſiones item vitat. 497. num. 3. Ex charitate ad puniendum procedunt Angeli. 813.num.2

PVRIFICATIO.

De Mariæ Virginis, & legis purificatione, vide verbum, *Mariæ purificatio.*

PYTHAGORAS.

Tria Pythagoræ ſymbola interpretata à D. Hieronymo. 254.num.4

Q.

QVADRIGA.

Quadrigæ Dei nunc ſaluatio, in die iudicij quaſi turbo. 41. num. 2. Quatuor Euangeliſtæ ſunt triumphalis Chriſti quadriga. 241.num.7

QVASI.

Sæpe rei veritatem, non ſimilitudinem ſignificat. 263.num.2

R.

RACHEL.

In partu, Synagogæ, non Eccleſiæ typus. 529. num.3

RADIX.

Chriſtus quomodo ſit radix Dauid. 259.nu. 5. Cur ex ea, non ex virga dicatur aſcendere. 260.num.5.&ſeq.

RAPHAEL.

Eſt vnus ex ſeptem aſſiſtentibus Angelis. 650.num. 2

RATIONALE.

In Rationali doctrina, & veritas cur poneretur. 110.num. 1

REBECCA.

Pudoris eſt exemplum. 596.num.1

REDEMPTIO.

Redemptio noſtra cur dicatur copioſa. 35. num. 5. Nouo celebratur cantico. 267. num. 3. Quanti eam Chriſtus fecerit. 383.num.4

REGES, ET REGNA.

Reges, ac Principes, bullæ. 12. num. 2. Regem à ſubditis diligi, quàm timeri præſtat. 33. num. 3. Reges deponit Deus, ſi officio deſint. 129. num. 7. Eorum poteſtas ſignificatur per *clauem.* 197. num.3. Regni ſalus, vel euerſio ex ipſis pendet. ibid. & ſeq. Sunt regnorum aurigæ. ibid. Opes ſuas, & coronas diuino cultui conſecrare debent. 246. num. 5. Dei legem manu per obſeruationem tenere. ibid. Eorum imperium prorogat diuinæ legis obſeruatio. 247. num. 6. Hebræorum Regibus quare in manu lex traderetur, cùm creabantur. ibid. Ex Regibus regni pendet caſtitas. 695. num. 2. Reges Luſitaniæ piiſſimi in Deum, liberaliſſimi in Monaſteria, fuſiſſimi in Orientis Eccleſias. 885. num. 6. & 886. num. 7. & ſeq. Regna à Deo gubernantur. 417.num.2

RELIGIO, ET RELIGIOSI.

Religionis ingreſſus omne ſacrificij genus complectitur. 438. num. 9. Eſt holocauſtum, & martyrium illuſtriſſimum. ibid. & ſeq. noſtri temporis Religioſi in Nazaræis expreſſi. 433. num.3. & ſeq. Religioſorum vota elegantibus comprehenduntur ſimilitudinibus. ibid. Mentis puritas illis maximè curanda. 434. num. 4. Vel minima peccati occaſio vitanda. ibid. num. 5. Conſanguineorum affectus amputandi. 435. num. 6. Etiam mali ſpecies fugienda. 436. num. 7. In perfectionis via nunquam ſiſtendum. 437. num. 8. Votorum nuncupatione omne ſacrificij genus complectuntur. 438. num. 9. Sunt Eccleſiæ portæ. 577.num.9

REPREHENSIO.

Reprehenſionis amaritudo laudibus, delinienda. 212.num.2

REPROBI.

Reproborum in extremo iudicio planctus, & dolor acerbiſſimus. 47. num. 1. Terrentur Chriſti oculis tanquam flamma. 82. num. 1. Eorum in iudicio ſententia acerbiſſima. 99. num. 4. Securitas illorum, & impunitas timenda. 179. num. 2. Eorundem nomina cur Deus dicatur ignorare. 182. num. 2. Reproborum pœna grauiſſima. 805. num. 5. Sunt Antichriſti ſedes. 823.num.6

RESVRRECTIO.

Eſt quædam regeneratio. 28. num. 1. & 52. num. 4. Surrexerintne aliqua corpora Sanctorum in obitu Chriſti. ibid. num. 2. Quonam die futura ſit generalis hominum reſurrectio. 60. num. 3. *Reſurrectio prima* quid ſignificet. 861. num. 15. Vide verbum, *Chriſti reſurrectio.*

REVE-

REVELATIO.

Quid ſit. 8. num. 3

ROMA, ET ROMANI.

Pependit Roma primùm tributa ſub Treboniano Imperatore. 303. num. 1. Orbis Imperium longanimitate obtinuerunt Romani. 117. num. 1

ROMPHÆA.

Ex vtraque parte acuta quid ſignificet. 155. num. 1

ROS.

Deſcendebat ſimul cum manna. 167. num. 5. Secundùm aliquos, poſt. ibid.

RVBOR.

In facie, gemma in diademate. 597. num. 3. Vide verbum, *Pudor*, & verbum *Verecundia*.

S

SABBATVM.

Sabbato Iudaico præferendam Dominicam diem, quando, & quomodo oſtenſum. 59. num. 3

SACCVS.

Pœnitentiæ eſt habitus. 498. num. 1

SACERDOS.

In Eccleſia eſt vera Sacerdotum conſecratio. 37. num. 1. Non omnes Chriſtiani ſunt Sacerdotes, contra Lutherum. ibid. Sacerdos polleat ſcientia. 110. num. 1. Sacerdotum munditia quanta eſſe debeat. 238. num. 5. Totus Sacerdos ſit vocalis & ſonet ſanctimoniam. 499. num. 3. Caſtitas propria eſt Sacerdotum tunica. 782. nu. 10. Sacerdotis legis nouæ dignitas, & præſtantia. 848. num. 4

SACRAMENTA.

Ex Chriſti latere profecta. 36. num. 6. Sacramenta legis veteris non habebant vim conferendi gratiam. 184. num. 2. & 194. num. 4

SACRIFICIVM.

Iuge ſacrificium ex ſolis agnis, Chriſtum repræſentabat. 261. num. 2

SALOMON.

Nunquam à matre fuit coronatus, contra Hebræos. 648. num. 1

SALVATOR, ET SALVS.

Vnicum amiſiſſe Saluatorem, infeliciſſimum. 48. num. 2. Salutem æternam alienis operibus nemo adipiſcitur. 789. n. 4

SANSON.

Septem eius crines, ſeptem Chriſti Sacramenta adumbrant. 80. n. 6

SANCTA SANCTORVM.

In Sanctis ſanctorum templi Salomonis, cur ſedilia nulla. 228. n. 4

SANCTI.

Cur laboribus exerceantur. 13. num. 5. Seruiunt Deo non mercedis cauſa. ibid. Dicuntur *nubes*, propter multa. 43. num. 5. Sunt aurea Chriſti zona, & corona. 76. nu. 1. & 527. num. 8. Maximè adamantur à Chriſto. ibid. Sunt capilli eiuſdem Chriſti capitis. 79. num. 4. Gratiam hauriunt ab ipſo. 80. num. 4. Merita eorum occulta nobis. 94. num. 5. Sunt in Chriſti manu. ibid. Habentur à malis vt mundi fæces. 112. num. 3. Morientes pro Chriſto vitam non amittunt, mutant in meliùs. 155. num. 4. Præſtantiſſimi, ſunt Eccleſiæ columnæ. 204. num. 2. Eccleſiæ triumphantis decor. ibid. num. 3. Monumentum item victoriæ Chriſti. ibid. num. 4. Sunt victores, & verè Reges. 245. num. 4. Victorias ſuas, & regnum Deo accepta referunt. ibid. Proſunt fidelium ſaluti. 261. num. 2. Sanctorum corda, phialæ aureæ. 268. num. 2. Inſignes, ſunt naues Eccleſiæ. 393. n. 1. Sanctis ſeruiunt, qui eos perſequuntur. 421. num. 3. Comparantur oliuæ, ob fortitudinem, pulchritudinem bonorum operum, & meritorum vbertatem. 494. num. 2. & num. 3. & ſeq. Sunt oſtia ad Deum. 495. n. 4. Candelabra aurea. 496. num. 5. Cœleſtia tantùm appetunt. ibid. Quanto honore illos proſequatur Deus. 499. n. 2. Labores eis in ſplendorem conuertũtur. 503. n. 2. & 513. n. 2. In eorum inimicos acerrimè animaduertit Deus. ibid. Vincti ſpei cur dicantur. 501. n. 1. & ſeq. Lætantur de impiorum vindicta. 503. n. 3. Sunt Eccleſiæ ſydera. 514. nu. 4. Dæmoni illudunt. 530. n. 3. Præcipuè numerantur à Domino. 541. n. 2. Sunt portenta quædam. 565. n. 5. Optant puniri à Deo in hac vita. 811. nu. 4. Sunt veſtimenta Chriſti. 814. num. 2. Reſurgunt, dum moriuntur Sancti. 825. n. 15

SANCTI

SANCTITAS.

Redundet in externa opera. 436. num. 7 Vide verbum, *Chriſti ſanctitas*, & verbum, *Mariæ Virg. ſanctitas*.

SANGVIS.

Martyrum ſanguis ſemen eſt Chriſtianorum. 12. n. 3. Vide verbum, *Chriſti ſanguis*.

SAPIENTIA, ET SAPIENS.

Tam humana, quàm diuina difficilè comparatur. 413. num. 2. Diuina aquarum viuentium nomine ſignificatur. ibid. nu. 2. & ſeq. Superat mundanam. 414. num. 3. Ethnicorum ſapientes Sirenes, & Struthiones. 672. num. 7. Eorum ad Chriſtum conuerſiones eximiæ nouitatis. ibid.

SAPPHIRVS.

Medicam putatur habere virtutem. 878. num. 2. Eſt ſecundum fundamentum cœleſtis Hieruſalem. ibid. Exprimit D. Andream. ibid.

SARDIVS.

Hebetatur oleo. 224. num. 5. Coloris eſt ſanguinei. 879. num. 4. Sextum fundamentum cœleſtis Hieruſalem. ibid. Adumbrat D. Bartholomæum. ibid.

SARDONIX.

Gemma eſt inſtar humani vnguis. 879. num. 4. Eſt quintum fundamentum cœleſtis Hieruſalem. ibid. Deſignat Philippum Apoſtolum. ibid.

SARTAGO.

Inter Ezechielem Prophetam, & vrbem poſita grandem iram Dei demonſtrat. 468. num. 2

SATAN.

Idem eſt, quod aduerſarius. 157. num. 4

SCANDALVM.

Quid ſit, & vnde ſic dicatur. 158. num. 2. Quantum ſit malum. ibid. Scandalizans deſtruit opus Chriſti. 159. num. 2

SCEPTRVM.

Regale debet eſſe baculus ſubditorum. 500. num. 4. Dæmonis ſceptrum ſuperauit Chriſtus. 535. num. 6

SCHISMA.

Inter Laurentium, & Symmachum, vnde ortum. 443. num. 1. & ſeq.

SCORPIO.

Cauda ſemper in ictu eſt. 438. num. 1. Fugantur, ſi eorum aliqui exurantur domi. ibid. Adumbrat Dæmonem. 439. num. 2. & ſeq.

SCRIPTVRA SACRA.

Multa eius loca à Iudæis vitiata. 31. num. 2. Scripturarum ſacrarum ſumma conſenſio. 90. num. 1. Omnes ad Chriſtum vt ad centrum decurrunt. ibid. Quàm ridiculè ei illudant Hebræi. 157. num. 4. Spiritu proprio non interpretanda. 196. num. 1. Eſt liber ſignatus. ibid. & 253. num. 1. & ſeq. Difficilis intellectu. 197. num. 2. Difficultatibus inuolui cur oportuerit. 254. num. 4. Deſignatur per *arcum*, *& ſagittas*, 320. num. 3. & 321. num. 4. Scripturarum ſcientiam nobis aperuit Chriſtus. 727. num. 1

SECTÆ.

Hæreticorum ſectæ omninò diuiſæ. 440. num. 4

SECVRITAS.

Reproborum ſecuritas timenda. 179. num. 1. In hac vita numquam plena. 242. num. 10

SENES.

Priſca, & antiqua ſemper habent in ore. 229. num. 2

SENIORES.

Viginti quatuor vniuerſam exprimunt Eccleſiam. 223. num. 2. & ſeq. Prælatos item, & Doctores. ibid. num. 2. & ſeq.

SENTENTIA.

Non præcipitanda ſuper Eccleſiæ Prælatos. 12?. nu. 1. Pilati ſententia aduerſùs Dominum inuenta Amiterni. 581. n. 6

SEPTENARIVS.

De numero hoc, vide verbum, *Numerus*.

SEPVLCHRVM.

Sepulchrum Moyſis ignoratur. 548. num. 4. De Chriſti ſepulchro, vide verbum, *Chriſti ſepulchrum*.

SERPENS.

Qui decepit Euam, vultu virginem referebat. 400. num. 2

SERVVS, ET SERVITVS.

Chriſti ſerui omnes ſunt Reges. 32. num. 6. Iuſtorum ſeruitus, libertas, & principatus. ibid. & ſeq.

SIBYLLA.

Erythrææ carmina acroſtica de Chriſto Domino

mino. 395. & ſeq. Floruit Circe tempora Ezechiæ regis. 580.n.5

SIGILLVM.

Septem libri ſigilla quid ſignificent. 254.n.3

SIGNIFICARE.

Aliquando pro obſignare ſumitur apud profanos auctores, apud ſacros nunquam. 15. num.2

SIGNVM.

Vſurpatur in ſacro eloquio pro miraculo, vexillo, & ſcopo. 510.num.2. Signum parituræ Virginis non Achaz tantùm, ſed domui Dauid datum. 655.num. 2. Deo ſignorum nomina in ſacris, prognoſtica, & rememoratiua. ibid.nu.3

SILENTIVM.

In cœlo factum cæliruum admirationem exprimit. 373.n. 2. Contemplationis item quietem. ibid.nu.2. Conducit ad cultum iuſtitiæ. 545. nu. 4. Silentij ſeruandi difficultas. 599.nu. 3. Mortis memoria cuſtos eſt ſilentij. ibid. n. 3. Vide verbum, *os, lingua, verba*.

SIMON APOST.

Exprimit eum Hyacinthus lapis vndecimum cæleſtis Hieruſalem fundamentum. 880. num. 5.

SINISTRA.

Cum tribuitur Deo, ſignificat actiones in quibus non ita elucet eius potentia. 94. nu. 4. Dei item iuſtitiam. ibid. Bona temporalia. ibid.num.4

SMARAGDVS.

Aduerſatur libidini. 174. nu. 3. Spei ſymbolum eſt. 227. nu. 6. Viridantium gemmarum præſtantiſſima. 878. nu. 3. Eſt quartum fundamentum cæleſtis Hier. ibidem. Abumbrat Ioan. Apoſt.

SMYRNA.

Vrbs eſt Homeri patria. 140. n. 1. Condita à Theſeo. ibid. Sonat myrrham. ibid.

SOBNA.

Fuit præpoſitus templi Salomonis. 129.n. 5. Eius ſuperbia, & arrogantiæ. 129. num. 7

SOCIETAS IESV.

Vaticinium Ioachimi de nouo ordine ad Societatem IESV referunt aliqui. 200.n.4. Societatis profeſſi Summo Pont. ad miſſiones toto orbe peragendas ſolenni voto ſe obligant. 201.num.6

SOL.

Cur in Chriſti paſſione fuerit obſcuratus. 60.num.3. Poſt iudicij diem ſeptuplo fulgebit magis, quam nunc. 100. num. 2. Multum lucis amiſiſſe poſt primum peccatum aſſerit Gloſſa. ibid. Factus niger adumbrat Chriſtum in ſuis iniurioſè tractatum. 336.n.1. Depoſita luce, ob mundi finem tenebris quaſi lugubri veſte induetur. 341.num.2

SOLITARIVS, ET SOLITVDO.

Quo pacto leuet ſe ſuper ſe. 544. n. 3. Otioſus, maximè æſtuoſus eſt. ibid. Solitudo eſt apta contemplationi. 57.num.2.& ſeq. Solitudinem amantes quàm ſoletur Deus. 544. nu. 2. Commendatur Scripturæ teſtimoniis. ibid. num. 3. Nidus eſt & ſuſpendium animæ. ibid. & 545. num. 4. Eſt virginalis pudoris cuſtos & gymnaſium. 658.num.2

SPERANS, ET SPES.

Spei ſymbolum eſt ſmaragdus. 226.num. 6. *Sperans Dauid* cur ſe oliuæ comparet. ibid. Immobilitas ſperantis in Deum. ibid. *Vincli ſpei* qui dicantur apud Zachariam. 501. num.1. Ab ſpe vt à domina ſuſtentantur mortales. 503. num. 2. Eſt Sanctorum ancora iacta in cœlum. ibid. Eorundem aureum reclinatorium. 506. num.2

SPIRITVS SANCTVS.

Septem Spiritus ſancti dona orbem terrarum mortuum ſuſcitarunt. 21. nu. 2. Spiritum Sanctum cur rex Dauid à Deo poſtularit. 88. nu. 8. Deſignatur per Iridem. 225.nu. 1. De Chriſti plenitudine redundauit in Apoſtolos. 376.num.5. Igneus eſt Eccleſiæ murus. 518.num.6. Eius in B. Virginem deſcenſus. 668.num.12

SPONSA.

Sponſæ greſſus cur commendentur ab Sponſo. 522. num. 3. In laudanda Sponſi forma cur à capite incœperit. ibidem. Cor ſuum quare appellauerit Sponſum. 570. num. 8. Eius crines Galaditicis capris cur comparentur. 592. nu. 1. Chriſti paſſionibus quàm oblectaretur. 68. nu. 1. & 2

STACTE.

Quo pacto componatur. 269.num.3

STATERA.

Eſt ſymbolum diuinæ iuſtitiæ.328.Eâ cur in puniendo vtatur Deus. 329. num. 2

STATVA.

Statua Nabuchodonoſor quatuor orbis adumbrauit imperia. 730.num.1.& ſeq.

STELLA.

Matutina quid ſignificet. 188. num. 1. Septem ſtellæ ſunt ſeptem Spiritus ſancti dona ſuper Chriſtum.189.num.2.De cœlo cadentes,ſunt fideles deficientes à fide. 336.num. 1. Arius item, & Pelagius. 597. num.2.& ſeq.

STOLA.

Quænam ſunt illæ ſingulis animabus datæ. 335.num. 5

STRVTHIO.

Hypocritæ typus eſt.193.num.3. Pullos ſuos quo pacto excludat. 194.num.4

SVBDITVS.

Subditorum vitia à Prælatis inſectanda.113. num.1. Tentandi ab eiſdem.115. num. 2. & ſeq. Eorum etiam cogitationes innoteſcant Prælato.116.num. 3. Eorundem defectus aliquando maturè tolerandi.117. num.1

SVCCESSIO.

Legitima Regum Iuda defecit tempore conceptionis Chriſti. 688.num.8

SVFFRAGIA.

Quo pacto colligerentur apud Græcos. 172. num.3

SVPERBIA, ET SVPERBVS.

Quinta phiala effuſa ſuper ſuperbiam. 827. num. 5. Quàm facilè ſuperbis Deus criſtam deprimat. 128.num.6. Superborum altitudo non vera , ſed ſimulata. 182. num.3. Deiiciunt ſeſe, dum extollunt ſuperbi. 611. num. 5. Repræſentat eos vnicornis. 264.num.1

SVPPLICIVM.

Iudæorum ſupplicium ob Chriſti necem. 83.num.3.Grauitate ſupplicij,iudicij tarditas compenſabitur. 125.num.2. Diuina ſupplicia licèt initio amara,poſteà dulcia, ſi ferantur.469.num.3. Habet Deus ſuppliciorum theſauros. 735.num. 2. Quæ à Deo in hac vita infliguntur,procedunt ex amore. ibid. num. 4. Per errorem infert nullum. 734.num.2

SYMBOLA.

Tria Pythagoræ elucidantur à D. Hieronymo. 257. num.4

SYNAGOGA.

Rachelis inſtar tum mortua.cùm Chriſtum, & Apoſtolos emiſit.529. num.3. Quando illam coronauit Deus.648.num.2.Chriſti fuit nouerca. 649.num.3

T

TABERNACVLVM.

Moſaicum quot haberet columnas. 204. num. 2. Fuit cœleſtis gloriæ typus. 366. num.2.& ſeq. Cœlum referebat. 513.n.2

TABVLÆ.

In arca teſtamenti repoſitam legem nouam exprimebant,fractæ,legem veterem. 507. num.5

TANQVAM.

Sæpe rei veritatem,non ſimilitudinem ſignificat. 263.num.2

TAPROBANA.

Quænam ſit inſula. 488. num.4

TEMPLVM.

Templum Dianæ ducentis viginti annis à tota Aſia ædificatum eſt. 108. Templa diruta inſtaurantur à Conſtantino. 357. num. 4. Salomonis templum ex omni parte cingebatur atriis. 479.num.2. Leonis ſpeciem referebat. 480. num. 4. Inuiſebant illud Gentiles.482.num.10.Quanta fiducia ea frequentare debeamus. 480. num. 4. Templum cum tabernaculo cur coniunxerit Ioannes. 807.num.3

TEMPORALIA.

Vt capilli , propter Deum reſecanda. 81. num. 1. Temporalium deſpectio perfectionis baſis.522.num.3.Omnia parui facienda. 770. num. 6. Eorundem inconſtantia,& breuitas. ibid.

TEMPVS.

Tempora ante Chriſti aduentum vacua. 194.num.4. Tempus res eſt pretioſiſſima. 464. num. 2. Vel minimam particulam illius perdere quàm vereretur Dauid.ibi. num. 2. Datum nobis à Deo ad vitam æternam promouendam. ibid. num. 3. & ſeq.

& ſeq. Præſens tempus eſt miſericordiæ ibid. Eſt nundina ſpiritualium bonorum. ibid. tempus pœnitentiæ præcidi, quam ſit metuendum. 467. num. 6. Inſtar Principis rebus omnibus dominatur. ibid. num. 6. Tempus qui, & quo pacto redimant. ibid. num. 7

TENTATIO.

Tentationibus non ſuccumbentes, Reges ex genere Abrahæ. 32. num. 6. Fortiores nos reddunt. 161. num. 5. Ad eas ſuperandas quanta opus ſit vigilantia. 242. num. 9. Tentatio ſuperata corona. 364. num. 6. Auget fiduciam in Deum. ibid. Tentationis victor obliuiſcitur terrena, ad ſuperandas tentationes auxilium Deus denegat nunquam. 499. num. 2. Tentationibus conſentiendo ad ligatum Dæmonem accedimus. 852. num. 2

TEPIDVS.

Tepidum in ſpiritualibus vt deteſtetur Deus. 207. num. 1. & 211. n. 12. Quanto ſit in diſcrimine. 208. num. 3. Inſtar aquæ tepidæ ad vomitum quodammodo prouocat Deum. 211. num. 11. Peculiaria ei gratiæ præſidia denegat Deus. 233. num. 4

TERRÆMOTVS.

Eccleſiæ perſecutionem ſignificat. 336. n. 1

TERRENA.

Oblitus terrena, percipit cœleſtia. 364. n. 6

TESTAMENTVM.

Duo Teſtamenta ſunt duo Chriſti vbera. 74. num. 3. Vtrumque in quatuor diuiditur partes. 90. Duæ ſunt rotæ. 214. num. 1. Vtriuſque concordia. 242. num. 8. & 507. num. 3

TESTIMONIVM, ET TESTIS.

Teſtimonium de Chriſto quomodo perhibuerit Pater æternus. 25. num. 3. Teſtis fidelis cur Chriſtus appelletur. 22. num. 1

THOMAS APOSTOLVS.

Exprimit eum beryllus, octauum fundamentum cœleſtis Hieruſalem. 879 num. 4

THVRIBVLVM.

Aureum adumbrat Chriſti humanitatem. 375. num 3. Intra Sancta ſanctorum fuiſſe aliud diuerſum ab altari Thymiamatis probatur. 384. num. 1. & 585. num. 2. & ſeq. Huius thuribuli vſus. 387. num. 5

THYATIRA.

Thyatiræ Epiſcopus laudatur, & reprehenditur. 176. num. 1

THYMIAMA.

Sacrum quo pacto componeretur. 168. num. 3. Vbi cremabatur. 382. num. 2. Eius oblatio bis fiebat in die. ibid. Omnes Sacerdotes offerebant illud. ibid.

TIARA.

Pontificis Deo ſubiicienda. 247. num. 7. Super eam cur Dei nomen emineret. ibid.

TIMOR.

Deum quàm timeret Iob. 40. num. 1. Actus timoris, claui ferrei. 215 num. 4. Eo qui ducuntur, ferreis conſtringuntur vinculis. ibid. num. 4. Cum timore ſemper operanda ſalus. 242. num. 10. Vbi timor, ibi pudor. 597. num. 3

TIMOTHEVS.

Primus fuit Epheſinæ Eccleſiæ Epiſcopus. 108

TINTINNABVLA.

Quot penderent ex Pontificis tunica. 63. num. 2

TITVLVS.

Sanctæ Crucis, viſitur Romæ. 581. num. 6. Quibus literis ſit ſcriptus. 684. num. 2. In Pſalmorum titulis poni ſolent inſtrumenta, ad quæ canebantur. 600. num. 7

TITVS.

Titum cur filium ſuum legitimum appellet Paulus. 14. num. 5

TITVS VESPASIANVS.

Erat ſeſſor equi nigri. 326. num. 1. & ſeq. Quantis Hieroſolymam, & Iudæos affecerit cladibus. ibid. & ſeq.

TOPAZIVM.

Duos refert colores. 879. num. 4. Eſt nonum fundamentum cœleſtis Hieruſalem. ibid. exprimit D. Iacobum minorem. ibid.

TRAIANVS.

Fueritne illius anima ab inferis liberata. 288 num. 4

TRIBVLATIO.

Prius tribulationis ſit particeps, qui voluerit eſſe regni. 55. num. 4. Qui tribulationibus

deficit, citharam frangit. 112. num. 3. Tribulationum Iob fœlix clauſula. 145. num. 3. Tribulatio ſuper tribulationem, ſpes ſuper ſpem. 179. num. 3. Appellatur in ſacris *pondus*, & *onus*. 185. num. 6. Eleuat ad gloriam. 186. num. 7. Erudit nos. 217. num. 4. Eſt ſtatera iuſtiſſima. 35. num. 2. Ea, vt vaſa pulſu, tentantur homines. ibid. Vaſorum inſtar, tribulationis igne coquuntur, & durantur. 740. & 741. num. 2. Tribulationis igne cocti nullas formidant perſecutiones. 457. num. 2. Tribulationes conſolationibus temperat Deus. 497. num. 2. Tribulationi non cedentem perſequitur, non aſſequitur tribulatio. 742. num. 4. In tribulationibus cur gloriaretur Paulus. 743. num. 6. Vide verbum *labor*, & verbum *perſecutio*.

TRIBVS.

Nomen *Tribus* non ad ſolos Iudæos pertinet. 47. num. 1. Quid ſit. 362. num. 1. Tredecim fuerunt. ibid. Duodecim tantùm cur ſemper appellet Scriptura. ibid. nu. 1. Leuitica non computatur in temporalibus. ibid. Tribus Dan, & Ephraim à Ioanne cur omiſſæ. 364. num. 5. & 753. num. 2. Tribuum nomina cur inſcripta in portis cœleſtis Hieruſalem. 876. n. 2

TRINITAS.

Trinitatis myſterium per incarnationem explicatiùs cognitum. 86. num. 5. & 462. num. 4. Obſcura eius cognitio ſignificatur per fumum. 416. num. 2. Trinitatis myſterium innuitur literis nominis ineffabilis. 579. num. 3. Nemo in cœleſtem patriam, niſi in eius fide ingreditur. 876. num. 5

TVBA.

Typus eſt Eccleſiæ, & prædicationis verbi Dei. 62. num. 4. Concionatoribus cur tribuatur. 389. num. 3. Ea conuocabatur populus apud Hebræos. ibid. num. 4

TVNICA.

Quotuplex, & qualis eſſe ſacerdotalis apud Hebræos. 63. num. 2. Pontificia dicebatur *ſuperhumeralis*. ibid. Byſſina ad Sacerdotes, & Pontifices pertinebat. ibid. num. 2. Quaenam indueretur ille *ſimilis filio hominis*. ibid. Tunica Chriſti inconſutilis, typus Eccleſiæ. 76. num. 1

TYRANNI.

Tauri ſunt ferociſſimi aduerſus Eccleſiam. 512. num. 6

V.

VATICINIA.

Sunt Dei placita, non hominum inuenta. 7. num. 1. Ioachimi, Abbatis, & D. Vincentij vaticinia ad Societatem Ieſu referunt aliqui. 200. num. 4. & ſeq.

VAS.

Fictile deſtructionem ſignificat in ſacris literis. 188. num. 4

VBERA.

Matrem amoris admonent ad nutriendum fœtum. 73. num. 2. Rectè Deo tribuuntur. ibid. In Chriſto quid ſint. ibid. num. 1

VELAMEN.

Quodnam fuerit illud, quod Abimelech commendauit Saræ. 596. num. 2. Capitis velamen in virgine, galea, & clypeus. ibid. num. 2. Eſt armatura caſtitatis, vallum verecundiæ. ibid.

VELVM.

Templi Salomonis fuit inter altare aureum, & Sancta ſanctorum. 384. num. 1

VENENA.

Vbi naſcuntur, ibi, & antidota. 497. num. 2

VENTI.

Quatuor præcipui ſignificant quatuor orbis partes. 347. num. 4. Concionatores item, & Doctores. 348. num. 5

VERBA.

Singula ad prudentiæ libram examinanda. 599. num. 4. Effuſus in ea, vas ſine operculo. 600. num. 6. Non verbis tantùm, factis etiam ventura prænunciat Deus. 661. num. 1

VERBVM DEI.

Flammeus eſt gladius. 94. num. 2. Vtraque parte acutus propter duo Teſtamenta. 96. n. 4. Carnalia, & ſpiritualia vitia amputat. ibid. Diſcernit bonos à malis. ibid. Rationi dulce, ſenſualitati amarum. 469. num. 3. & ſeq. Panis eſt, & alimentum. 556. num. 2. & ſeq.

VERBVM DIVINVM.

Eius erga homines amor quantus. 322. n. 5

Incar-

Incarnationis dies, dies lætitiæ verbi diuini. ibid.& 649.num.4

VERECVNDIA.

Ex præcipuis eſt virginum, &adoleſcentium virtutibus. 596.num.1. Plus periclitatur, qui minùs veretur. 597. num. 3. Quænam ſit verè laudabilis. ibid. num. 45. Vide verbum *pudor*, & verbum *velamen*, & verbum *rubor*.

VERITAS.

Integram rarò loquuntur homines. 795.n.3

VESTIS.

Talaris, perſeuerantiæ eſt ſymbolum. 70. num.1. Albæ quid ſignificent. 229. num. 6. Curioſus veſtium ornatus quantum detrimentum afferat animæ. 428. num.3. & ſeq.

VIDERE.

Extenditur ad omnes corporis ſenſus. 17. num.6

VIGILANTIA.

Quanta ſit opus ad propulſanda tentationum pericula. 242.num.9

VINCENS.

Vincenti, donum perſeuerantiæ promittitur. 204.num.4

VIR.

Qui propriè ſint appellandi viri. 177.num.2

VIRGA.

Sumitur interdum pro ſceptro. 31.num.3

VIRGINES.

Virginum ſanctitas inſigni miraculo declaratur. 282. num. 3. Pro eis tanquam dux militat Chriſtus. 516. num. 4. Virginum nomine cap. 14. Apocalypſis non tantum viri, ſed etiam fœminæ intelliguntur 776. num. 5. Sublimi in Eccleſia obtinent locum. 777. num. 1. Gloriantur Angeli, quòd virginibus ſint pares. 779. num. 4. Cur ſupra montem apparuerint. 780. num. 7. Fugiant publicum. 781. num. 8. *Nomen Agni, & nomen Patris*, cur ſcriptum habeant in frontibus. 783. num. 1. Eodem Dei nomine *Dij* appellantur. 784. num. 2. Diuina ſimilitudo virginibus tribuitur. ibid. Citharœdis quare comparentur. 788. num. 1. & ſeq. Virginum corpora, Dei citharæ. ibid. num. 2. & ſeq. Peculiari nomine à Chriſto empti. 790. num. 1. Sunt electorum primitiæ. 791. num. 2. Propter illos reliquis fidelibus benedicit Deus. ibid. Deum donorum ſpiritualium effectorem profitentur. ibid. Sunt primitiæ ſpoliorum Chriſti. ibid. num. 3. In virginum ſacrarum violatores acerrimè animaduertit Deus. 791. num. 4. *Sequi Agnum quocunque ierit*, cur dicantur. 792. num. 1. & ſeq. Peculiaria in cœlo habent gaudia. ibid. num. 1. In virginum multitudine, omnium virtutum merita reperiuntur. 793. num. 3. Virginibus præcipuè Chriſtus delectatur in cœlo. ibid. Sunt veraces. 795. num.3

VIRGINITAS.

Seruari non poteſt abſque Dei ope. 516. num. 4. Eſt corona regalis. 549. num. 4. Beata Virgo ipſius virginitatis eſt corona. ibid.num.4. Virginitatis bonum cultus corporis infamat. 658. num. 2. Alterum mundum ſuprà mundanum conſtituit. 777. num. 2. Qui retia aduersùs virginitatem effugit, à reliquis facilè ſe expedier. ibid. Angelos non ſolùm æquat, ſed ſuperat. 778. num. 3. In Angelis fortior, in hominibus fœlicior. ibid.num.3. Quanto in honore ſemper habita fuerit. 779. num. 6. Dei incorruptibilitatem imitatur. ibid. num. 5. Virginitas difficultas. 780. num. 7. Vera, & pura nihil magis timet, quàm ſeipſam. 781. num. 9. Ad virginitatis lilia ſuſtinenda duplex requiritur fortitudo. ibid. num. 7. Cum virginitate ſobrietas, temperantia, & modeſtia coniungi debent. 781. num. 8. Omni ex parte circunſpecta ſit, & oculata. ibid. num. 10. Apibus comparatur ob multa. 782. num. 10. Sex præcipuè eam ſeruant conditiones. 783. num. 11. Martyrium eſt ſine ſanguine. 784. num.1. Eſt virtus princeps, & regalis. 785. num. 3. Per antonomaſiam dicitur *grauitas, & maieſtas*. ibid. Conciliat reuerentiam. ibid. Virtus eſt famoſa. 786. num. 2 Bellatrix item. ibid. num. 3. Rebus odoriferis cur comparetur. ibid. num. 2. Acquiritur naturæ violentia. 785. num.1. Hyacinthinum eſt Eccleſiæ operimen-

tum.786. num. 1. Ne pateat tentationibus, coopetienda eſt cilicio. ibid. Dæmonibus, & voluptariis hominibus eſt terribilis.787. num. 4. Effulſit poſt Incarnationem. ibid. num. 5. Candida eſt, & rubicunda.788. num. 2. Flos Eccleſiaſtici germinis.ibid. Commendat Dei potentiam. ibid. Virginitatis raritas. 789. num. 5. Semel amiſſa recuperari nequit. ibid. Quanta ſit eius præſtantia. ibid. Virginitate voluptas ſolida continetur. 784. num. 2. Conducit ad fidem. ibid. num. 3. Vide verbum, *Caſtitas*.

VIRGO FOEMINA.

Aſpectus eius quam fugiendus. 531. num. 5. Publicum, & corporis cultum vitet maximè. 658.num. 2

VIRTVS.

Perficitur laboribus. 88. num. 9. Perfectiſſimus virtutum odor rariſſimus. 89. num. 10. Acquiritur per mortificationem. ibid. Incuriam in virtutis progreſſu ægerrimè fert Deus. 121. num. 5. In ea non progredi regredi eſt. ibid. num. 5. & 208. num. 3. & ſeq. Probant illam labores. 122. num. 7. A virtutis perfectione excidere, quanta iactura. 124. num. 3. In ea veræ diuitiæ. 145. num. 1. & ſeq. Virtutum pulchritudinem adumbrat pauo. 235. num. 4. Cardinales virtutes expreſſæ in quatuor illis myſticis animalibus. 239. num. 3. Virtutum omnium in beata Virgine mira conſenſio,& lætitia. 415. num. 4. In virtutis via nunquam ſiſtendum. 437. num. 8. Ex flore Chriſto omnes virtutes,apum inſtar hauſerunt dulcedinem. 692.num.6

VISIO BEATA.

Iaſpidi lapidi pretioſo comparatur. 875. num. 1. Tam homini,quàm Angelo iuxta magnitudinem gratiæ confertur. 867. num.6

VITA.

Humanæ vitæ breuitas quibus rebus comparetur. 11. num. 2. Vita præſens, ſolitudo. 543. num. 2. In ea haud ſperanda requies. 800. num. 2. *Dies mercenarij*, cur appelletur. ibid. num. 3. De actiua, & contemplatiua, vide verbum, *Contemplatio*.

VITIA.

Odio habenda, non homines. 114. num.. Septem capitalia regnant in mundo. 53, num.6

VITRVM.

Significat cordis puritatem. 877.num.6

VNGVLA.

Diſcreta animalium eſt ſymbolum prudentiæ. 242.num.9

VNICORNIS.

Superbos repræſentat. 264.num.1

VOLVMEN.

Quodnam fuerit illud *volans*, apud Zachariam, & quid contineret ſcriptum. 866. num.4

VOTVM.

Improbi hominis vota Deo non ſunt accepta. 158. num. 2. Modum quærere non implendi votum maximè timendum. ibid. Per tria religionis vota venimus ad Deum. 606. num. 5. Vide verbum. *Religio*.

VOX.

Quam edant primùm infantes. 50. num. 2. Vox hominum ſimul clamantium aquis comparari ſolet. 90. num. 1. Chriſti vox ad iudicium venientis inſtar aquarum multarum. ibid.

VRIAS.

Propheta, cuius filius, & quo tempore prophetauerit. 662. num. 3. Qui vixit tempore Achaz, fuit idololatra. ibid.num.5

VVANDALIA, ET *Vvandali*.

Quæ regio ſit, & vnde dicta. 408. num. 1. Vvandalorum Regum ſucceſſio. 409. num. 3. & ſeq. Eorundem extinctio. 410. num.4

VVLNERA.

Chriſti vulnera, cælaturæ pulcherrimæ. 171. num. 1. *Vulnus peſſimum, & ſæuum*, quid ſignificet in ſacris. 817. num. 1. Vide verbum, *Chriſti vulnera*.

VVLTVS.

Vultus Dei iudicantis ſeueritas. 83.num.3

VXOR.

Loth in ſalis ſtatuam quorſum verſa. 208. num.4

ZACHA-

Z

ZACHARIAS.

Pater Ioannis Baptiſtæ fuit de minoribus Sacerdotibus. 384. & 385. num. 1. Minorum Prophetarum vndecimus, quo tempore prophetauerit. 663. Quis fuerit ille occiſus inter templum,& altare. ibid.

ZELVS.

Zelus Epheſini Epiſcopi laudatur. 113.nu.1. Prælatorum zelus. ibid.num. 1. Quàm ſit gratus Deo. 114 num.2. Animarum zelus, quæſtus magnus. 146. num. 2. Sanctorum zelus propter hominum peccata, maximè Deo placet. 468.nu.2

ZONA.

Quotuplex, & qualis eſſet Pontificia. 64. num. 3. Qualínam præcingeretur ille *ſimilis filio hominis.* ibid.

FINIS.

1-6-3